

Pa. 4-19

Deponen 3-8-1612

A
31
56

0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20 21 22 23 24 25 26 27 28 29 30 31 32 33 34 35

1000 1000 1000

R. 11808

AVGVSTINI STEVCHI, EVGVBINI, EPISCOPI

KISAMI, SEDIS APOSTOLICÆ
BIBLIOTHECARI, OPERVM,

TOMVS TERTIVS.

In quo hæc continentur,

De Perenni philosophia, lib. 10.
De Mundi exitio.
De Eugubij, vr̄bis suæ nomine.
De Falsa donatione Constantini aduersus Laurentium
Vallam, lib. 2.
De Restituenda nauigatione Tiberis, Oratio, ad
Paulum III. P. M.
De aqua Virgine in vr̄bem reuocanda, Tractatus.

Cum Indice rerum & verborum locupletissimo.

PARISIIS,

Apud Michaëlem Sonnum, via Iacobæa.

M. D. LXXVII.

CVM PRIVILEGIO REGIS.

VIRO CERTE NOBILI ET

PERDOCTO D. BAVFREMONTIO BARONI

SENEſCEIO, REGII ORDINIS EQVITI: AVLICI

prætorij Præfecto: Conſiliario in ſanctiore Regni Franciæ

conſilio: ac Nomarchæ Tabillonenſi, CLAVDIVS

MINOS Diuionenſis, S.

VEMADMODVM primis illis temporibus, quibus hominum familiæ cœtusque ad vtilitatem publicam haberi cœperunt, qui aliis ingenij dexteritate, animique solertia præstabant, magno studio, atque per diligentem opera perquisierunt que vel omnino vel magna ex parte conferret ad vite vsum & ornamentum, ut tandem assidue quærendi & inuestigandi longa & difficili minimèque fallaci experientia obseruarent, quæ & presentibus & posteris vtilia in primis existimarent. Id quidem facile intelligi potest ex eorum laudata certè & prouida benèque consultata industria, qui primùm in arborum, plantarum, sed maxime herbarum & radicum succo experiundo, magnis vigiliis commentando, diuturnis laboribus tentando, dura & molesta, sed vtili sane, planèque necessaria exercitatione perficiendo ingenij sui vires posteritati probarunt. Quorum quidem omnium si non vnum idemque studium fuit, si non eadem via & ratio vel inquirendi disputandive, vel commentandi, aut denique ad suum & germanum finem reuocandi artem iam olim fuisse putetur, nullus tamen est qui inficias iuerit eandem fuisse omnibus propositam metam, idemque omnium consilium penèque iudicium. Quod ego profecto dicere & asseuerare ausim de studio atque industria priorum sapientum, qui iandiu apud Chaldeos & Aegyptios magno in honore sunt habiti: & philosophorum, quorum nomen, fama que apud Græcos multis annis in magna celebritate mansit. Illi enim nihil commendatius habuere, cum primùm animum appulerunt ad artium omnium liberalium inuentionem & cultum, quam ut sibi ceterisque omnibus & presentibus & posteris prodesse. At ut è radicibus & herbis non modo succi salutare, sed interdum etiam lethiferum exprimitur: utque medicorum è medio numero nonnulli venefici deprehendi possunt: ita ex hac & veterum sapientum & philosophorum schola multos extitisse constat, quorum omnis industria in eo versata fuisse videtur, ut non quidem veritatem, cognitionemque dignam hominibus liberis inuestigarent, sed venefici quodam rigandi & concertandi studio opinionum & nugarum chaos vastissimum, ex quo nullus unquam ferè citra naufragium potuit emergere ingenii offunderet. Quod cum sepius apud me reputo, quatuor causas è multis reperio, quibus optima illa viuendi magistra philosophia, non suo & naturali, sed alieno, & certe versatili colore tineta hominibus sese venditare cœpit. Quis enim non videt quam difficile & arduum fuerit ignota fere & inuolutam tenebris plusquam Cimmeriis

eo tempore sapientiã, non dico profiteri, sed eius naturã tenere in primis, illius vim atque rationẽ omnem explicare disputando, cuiusq; tandem fructũ saluberimũ quidem, sed paullo amariorem sermonis lepõre condire? Non quidẽ ab re qui primi ex omnibus quedam reppererunt ingenio quodam diuino ad humane vitę necessarios vsus, diuinis honoribus affecti videntur, quippe qui hac sua laudanda industria proximẽ ad deorũ naturã accefferũt. Succurrit enim mihi Strabonis illud, τὰς ἀνθρώπων μάλιστα μάλιστα τὰς θεῶν, ὅταν εὐεργετῶσι : huc etiã accedebat quod cum ea esset sapientũ hominum, atque etiam doctorũ paucitas, minimẽ mirũ videri cuiquam debet, si tanta res, quanta debet omniũ iudicio atque æstimatione teneri, philosophia, sic in angustum coacta, non omnes suas vereq; diuinas vires exerere potuerit, neque suum lumen in tam crassa temporũ caligine magnifice omnique cultu diffuderit. Res enim tam longe lateque patens, & cuius precium atq; vtilitas minimẽ posset orationis copia explicari comodẽ, in paucorum hominum contenta sinu, imò non omninò, sed quadã ex parte cognita, non potuisset vnquam suam omnem auctoritatem consequi: adeò Aristotelea vox instar oraculi habita fuit, Bonum quanto pluribus commune fiat, tantò esse diuinius & excellentius. nisi tamen aliquis cõtrã mihi obiecerit, rariora in maiore precio semper fuisse, tamque præstans ac cæleste donũ non nisi paucis & cordatis hominibus credi ac committi debuisse. Sed de iis non disputo, de paucitate hominum, potius à quibus hoc studium propagatum fuit, nunc proprie loquor, quæ altera causa fuit, cur tot sectis inter se dissectis atque dissentientibus philosophia opinionum fluctibus oppressa pene omninò extincta iacere. Hæ tamen videri quibusdam possunt populares, eque medio petitiæ causæ dissidiõrum & contentionum, quæ tam diu locum habuerunt in philosophorũ scholis atque familiis: at aliæ quædam sunt, quibus partim excusari hæ contentiones posse videantur, partim etiam nõ tam reprehendi, quàm omninò damnari. Quis enim non videat linguæ & sermonis ignorance factum, vt quæ vna ratio, vnãque mens atque sapientia apud omnes esset, non tam varia & multiplex, quàm prorsus dissimilis esse iudicaretur? Siquidem nihil olim tam ingeniosẽ fuit ab Ægyptiis obseruatum, & aliqua annorum successione posteris per manus traditum, quod ipsum ab aliis, nõ Græcis modò, sed ipsis certè popularibus alio atque alio modo acceptum non fuerit. Et miramur si Græca philosophia (quam constat à barbaris esse petitam, id est à Chaldæorum & Ægyptiorum scholis, quos pro barbaris Græci, nullo iure tamen, habuerunt) tam fuerit insigniter immutata, nec modò alio colore induta, & quasi lingua alia instructa, sed quibusdã suis hoc est naturalibus truncata membris, monstruosa facta sit, vt nihil reliqui habere præter inane nomen videretur? At quod præcipuam hisce tot iurgiis & factionibus occasionẽ dedit? Philosophorum Græciæ laudata quidem industria, & laboriosa professio magnam videtur disciplinis omnibus lucem attulisse: at nimia φιλοπία gloriæque cupiditas, nimia etiam rerum nouarum, cura & ostentationis immoderata cupiditas philosophiam natura vnicam tam variã & incertam, tam sibi dissimilem fecit, vt nulla poëtis aut Empusa aut Proteus aliquis tam vnquam πολίμορφος & varius conungi potuerit, quàm sint Academicorum veterum & nouorũ, Aristoteleorum & Platoniorum, Epicureorum & Stoicorum aliorũque innumerabilium placita, & ille κλεινὴ δόξα opinionum inconstantia & varietate dissimiles, nullisq; certis scientiæ fundamentis, nullis denique axiomatis & decretis immutabilibus innixæ. Sic itaque philosophia, quæ debebat esse certissima

tissima vitæ dux paucorũ hominum nõ tam erroribus, quàm arrogantia, & peruersitate, facta est nugarum omniũ & fallaciæ quædam metropolis, vt plerique nõ imperiti viri censuerint fuisse longe satius ignorantioni rerum abditarũ acquiescere, veriq; inquirendi laborem omittere, quàm ita rerum præstantissimarum semina tot spinetis atque dumetis implicare, próque scintilla veritatis falsitatum quasi lernam inducere. Scio equidẽ quàm necesse fuerit in philosophorum scholis meram libertatẽ retineri: admitto non egrè in vtranque partem more Academicorum disputandi subtilitatem, quæ permultum cõducat ad eliciendam veritatem è rebus obscuris: sed minimẽ tolerari debuit otiosos homines sic in dubiũ vocare ea de quibus dubitari nefas sit, vt plus dani rebus humanis fuerit importatũ ab huiusmodi præstigiatoribus, quã à seũtissimis hostibus vastatis vrbibus importetur. Siquidẽ hi nihil aliud agunt, quàm vt victoria potiantur, vel ad aliud bellum viam sibi muniant, cuius tamen progressus saepe aut momentaneus, aut parũ diuturnus est. At hæ falsissimæ opiniones, omnibus ferè non modò populis sese insinuarunt, sed & ad seculorũ quædam diuturnitatẽ perdurarunt, elegantioraque ingenia ita fascinarunt, vt quo felicius quique ad intelligendũ nascerentur eo cupidius eas amplexati, cæteris minus oculatis & prouidis ansam dederint turpissimè insaniendi. Cum primũ enim tota fere schola Ægyptiorũ desciscere à pura patris doctrina cõpisset, & à veri Dei cultu animũ ad res creatas cõuertisset, earũq; admiratione capta, noua quedã opinionũ monstra cõmenta esset, tum priscam sinceramque sapientiam turpissima superstitionum labe consperfit. Quid ergo mirum si Græci, miserè post Ægyptios aberrarint, & ab insanis illis edocti, insaniam illam ceteris communicarint? Sed tamen non vbicunq; videtur equum, vt prætermisissis bonis omnibus, mala in vnũ aggregentur: sunt enim ea vicina bonis, atq; errore sub illo, quod ait illè,

Pro vitio virtus crimina saepe tulit.

Quamobrẽ vt è malis opinionibus, malisq; moribus bonæ leges natæ primũ dicuntur: vtque ex rebus in natura vniuersi difficillimis viri solertes occasionẽ ingenij sui ad gloriam & hominũ summã vtilitatem exercendi captasse non dubiũ est: ita ex hoc philosophicorũ dogmatum Oceano salui plerique & incolumes isque præcipuè qui Christianã pietatẽ scriptis & disputationibus illustrarunt, permulta in philosophorũ libris reppererũt quæ si non vera prorsus, à vero tamen non multũ abessent, & ad verũ mentibus humanis inculcandũ valde conducerent. Quod ideo à me dictũ nolim, vt aliquis putet me veterũ doctrinæ velle, quod aiunt, oppedere, quam omni ratione tutandam & excolendam puto: sed tamen ita cautè eius opiniones sunt excipiendę ne quod ad salutem hominum repertum esse constat, in eorum cedat perniciem. Philosophia non aliter quàm vino vtendum esse nonnulli viri maximi censuerunt: alij, qui paucis philosophandum monuerunt, nihil aliud præceperunt, quàm in eo studio adhibendã esse auream mediocritatis regulã. Eos vt recte ac peritè ea de re tota statuentes sicuti probo non inuitus, sic corũ iudiciũ plurimi facio qui è senticetis, amoenissimos flores legunt, quique nõ tam quod dicitur aut scribitur pro certo tenent, quã sibi proponũt quod in primis esse constituendũ iudicent. Eo de numero sunt qui non tam philosophorum placita mordicus retinuerunt, quã philosophiam ipsam omnem ad suum & germanũ vsũ piẽ doctẽque retulerunt, quales è patribus percenseri possunt Tertulianus, Arnobius, Lactãtius, Iustinus, alique eiusdẽ ordinis permulti, cum Græci tum Latini. Quorum quidem omnium pietatem, doctrinã, industriam vt maximi facimus, ita qui ex eadẽ philosophiẽ officina quidpiã conquissuerunt quod ad pietatem quoquo modo iuuandã cõduceret, non postremo in numero habẽdos existimo. Et id

quidem ea mente dictum volo, ut omnes intelligant quanti aestimandi sint Augustini Steuchi de perenni philosophia libri, quibus vir ille pereruditus & industrius confessione philosophorum omnium, qui iam ab orbe diuinitus excitato variis saeculis atque aetatibus floruerunt, adornauit. Quotus quisque est qui non videat, quam magnae mentis, quamque periculosae plenum opus alex fuerit tot saeculis & aetatibus inter se diffitos, philosophos ita conciliare, ut concordia pace ligentur? quam laboriosum linguis ac sermonum varietate usque adeo inter se differentes sic componere, ut vnus ciuitatis esse ciues appareant? quam denique molestum fuit & perplexum homines inter se morum & vitae dissimilitudine valde seiunctos, imò etiam opinionum multitudinem quasi pugnantes ad mutuum consensum pertrahere, ut idem omnium iudicium, vna vox, & sententia ferri ab omnibus audiatur? Itaque magna ea sunt de quibus haecenus diximus, sed multo maiora & laboris profecto molesti plena, scintillas quasdam veri mediis in tenebris ipsaque tetra caligine temporum inspicere: in iis etiam plus videre quam ij viderint, qui omnium oculatissimi videbantur. Eius quidem rei causa, **VIR SPECTATISSIME**, non putavi me malè bonas horas collocaturum, si non semel hos commentarios euoluerem, & scholiis quibusdam illustrare, quos cum praelo commissurus esset Michaël Sonnius, amicus meus, mihi auctor fuit, ut quantum mihi per ocium liceret, locos adnotarem ad marginem è quibus suam illam certè instructam officinam composuit Eugubinus: quod ipsum quidem in me recepi, quam feliciter, alij viderint, plus certe operæ ac laboris est impensum, quam sibi persuaserit, qui ei alex nunquam sese comiserit. In quo tentando labore, si multa videantur esse praetermissa, id ea causa factum, quia librorum quae hic citantur, exempla non omnia haberemus, vel quod non satis ocij relictum mihi esset in profitendi munere plus satis impedito: vel denique quod ab vno id negotium tentari, non autem confici & absolui posse videretur. Fuit autè multo facilius Eugubino Pontificis Max. bibliothecario permultos aduocare scriptores in medium, & ad eam rem aliorum quorundam vti opera, exscribere quaedam & cumulare pro suo arbitratu, denique librum planè vtilem magno ocio conficere: ac non aliis, idem, nedum mihi, cui desit ingenij ea vis, cuique ocij satis non suppetat, ut per omne genus auctorum volitem. In cæteris autem auctoris huius scriptis, à me quidem per transfennam lectis, nihil putavi operæ ac laboris conferendum, ne quis fortasse me suspicaretur falcem in alienam messem velle immittere: qua de re Sonnum, antequam quicquam praelo mandaretur, admonui, ut qui putarem id pensi esse Theologis relinquendum.

Iam vero, auctorem hunc certè nobilem & quidem πολυμάθῃ mitto ad te, **VIR ORNATISSIME**, cum mea qualicumque & pertenui, sed non omnino inutili studiosis accessione. quod ipsum cur tibi vni velim esse consecratum si quis roget, nihil aliud ex me audiet, quam nobilem & multifidum, & cordatum scriptorè, non nisi verè nobili & multarum litterarum copia tincto, eique sapienti committi debuisse. Taceo huius argumenti splendorem & dignitatem, de quo vnus omnium optimè iudicare potes, cui nihil ignotum est eorum quae veteribus cognita olim, nihil abditum eorum quae nostris hominibus magno ingenio singulariq; doctrina perspecta sunt. Sed vereor, te ea grauitate, eaque negotiorum mole pene oppressum pluribus interpellare, teque ab iis & opiparis & splendidis libri huius deliciis hac mea oratione longius abducere. Vale, Lutetia Kalendis Octobris. cIo. Io. LXXVII.

BEATISSIMO PATRI, AC SUMMO CHRISTIANAE RE- LIGIONIS PRINCIPI

PAVLO III.

Augustinus Steuchus Bibliothecarius.

BEATISSIME PATER,

VERA mihi semper in philosophia visa est sententia, Sapientiam, atque Pietatem, ex eisdem fontibus nascentes, unumque ad finem respicientes: omnes quoque rationes alias, quibus consistant, habere conformes. Ipsa Philosophia id clarissimè probat: quae cum supremum fructum, praemiumque laborum, Sapientiam promittat, hanc Plato, & Aristoteles, philosophorum facile principes, non aliam denique nobis intelligendam proponunt, quam Scientiam. Cultumque Dei: quod illis sua lingua dicitur, θεοσέβη, καὶ θεογονία καὶ τῶν θεῶν. Haec rerum esse summam, hic demum speculationes, studia, curasque Philosophorum omnes desinere. Multos igitur velut in amoenissimis campis flores ex omni Philosophia hanc diuinitatem redolentes, decerptos, eorumque suauolentem coronam confectam, iure tibi, qui & Sapientiae, & Religionis obtines principatum, sacrauimus: tuae maiestati congruos honores offerentes, quae Sacris tuendis, Sapientiae propagandae, atque illustrandae, praesidet. Quae cum & autoritate, & Scientia iamdiu tenueris, rexeris, & ad eam amplificandam animi tui magnitudinem ostenderis, dum viris undique, sapientia, moribusque conspicuis, ad religionis moderamen accitis, ex his sapientissimum senatum conficis: dum pulcherrimis aedificiis, Urbem, templaque Deorum exornas, bibliothecas Graecis, Latinisque praecellentibus scriptoribus auges: (mitto enim quod pacis, quae stabilita religio, difficillimis itineribus susceptis, autor fuisti) tibi certè de philosophia, supremisque sapientiae mysteriis libri, velut arcus triumphales inscribere, quibus tua memoria, quantum in nobis esset celebraretur in posterum, par erat.

INDEX EORVM QVAE IN

HOC OPERE DE PERENNI
PHILOSOPHIA HABENTVR.

LIBRO PRIMO.

- CAP. I De successione Doctrinae ab exordio mundi. fol. 1. a
- II De tribus modis, quibus cognita est Sapiencia, sed posteriore praestantissimo. 3. b
- III Quod Patris ac Filij diuinitas & potestas fuerit apud antiquos celebris. 3. d.
- IIII Eorum quae prolata sunt, comprobatio, ex Theologia Graecorum & Hebraeorum. 4. d.
- V De eadem Mente, Progenie, Sapienciaque diuina, ex Platone, regina, moderatrice omnium rerum, omnium maiorum consensu. Et quod Aristoteles eam laudarit, suspexerit, qui de ea locuti essent, admiratus fuerit. 5. d.
- VI Mentem ex Macrobio esse Filiam summi Boni, summum Bonum ipsum supremum Genitorem. 6. d.
- VII Ex eisdem Chaldaeorum oraculis de Mente, diuina Progenie, cuius imago sit animus humanus, & ex Philone. 7. b.
- VIII De Mente, Prole diuina, ex Mercurio Trismegisto: Eademque Creatrice animi humani, sicut ex Chaldaeo Philone. 8. b.
- IX De eadem Mente ex oraculis item Chaldaicis, quod sit creatrix, quod spectaculum Deorum. 8. c.
- X De eadem Mente, ex Mercurio, & Platonicis, omni que eius diuinitate: & quod sit mundi creatrix, & Idea mundi, ipseque mundus archetypus. 9. d.
- XI De Mente ex oraculo quoque Chaldaeorum, & Porphyrio, & Proclo: & quod sit à Patre, quod creatrix mundi: & quod sit ea quae dicitur vltiramundana Mens. 11. a.
- XII Quod Mens sit Deus, opifexque mundi: & quod veteres Graeciae Philosophi id agnouerint: & de Ideis. 11. f.
- XIII Ex Proclo, & Porphyrio de Mente, & eam antecedente Genitore. 12. d.
- XIIII Ex eodem Proclo, de Genitore, summo Bono, progenie diuina, Mente: item de tertio Anima, seu spiritu: & de diuinitate ipsius Mentis. 13. b.
- XV Mirabile testimonium Porphyrij de eadem Mente ab aeterno genita. 14. c.
- XVI Ex Plotino de eadem ipsa mente, & Genitore eius, & eius cum Patre coniunctione: & quod post Patrem sit maxima omnium Mens. 15. b.
- XVII Ex eodem Plotino, quod Mens sit post summum Bonum, quod per eam ad summum perueniatur, quod sit locus, & Idea omnis pulchritudinis, quod creauerit mundum. 16. a.
- XVIII Quod creatio sit Mentis, Genitore iubente, ipsa operante, & de duobus his, ex eodem Plotino. 17. a.
- XIX De eadem Mente ex Plotino mirabilis Theologia, vt à Patre generetur, omnibus bonis ditetur. 17. f.
- XX Summa eorum, quae diuinitus Plotinus de Primo & Secundo est locutus, De Bono & Mente ab eo genita, Idearum plena, sapientissima origine Mundi. 18. c.

Ex Theo-

INDEX.

- XXI Ex Theologia Chaldaeorum apud Sibyllas, de Prole diuina, quod sit Regina mundi visibilis, & inuisibilis: & quod à Patre princeps constituta. Ex quibus est conformatio & comprobatio eorum, quae superius Platonici dixerunt. 19. c.
- XXII Fidele esse Magorum, Sibyllarumque testimonium. 20. d.
- XXIII De Verbo diuino, & quo modo sit Lumen de lumine, ex Mercurio. 21. c.
- XXIIII De diuino Verbo, ex eodem Trismegisto: & de virtute eius, quod sit opifex mundi, & quod nascatur à Patre. 22. d.
- XXV De Mercurio Trismegisto, Theologiamque eius esse veram, id est, ab antiquissimo illo Mercurio per scriptam: de Magis, & Sibyllis. 23. c.
- XXVI De Verbo diuino, ex Philone Iudeo, cuius dictis probetur verè priscum illum Mercurium de ipso Verbo superiora scripisse. Multiplexque de eo apud Philonem Theologia, quod sit creator Mundi, & origo, quod Filius Dei, quod hominis archetypum. 25. b.
- XXVII Ex Platone, Filium habere Patrem: Verbum esse diuinissimum, Principem praesentium, & futurorum. 28. a.
- XXVIII Ex Theologia Orphei, de Verbo diuino, & quod sit vox diuina, & quod formator mundi. 29. a.
- XXIX Alia quaedam ex Philone Iudeo, de Patre, & primogenito Filio, qui sit verbum eius, creator mundi, hominis archetypum: & quod Pater sit eminentissimus, Filius lex, & moderamen mundi, princeps Angelorum, coaeternus Patri. 30. c.
- XXX Testimonium de Patre, ac Filio, ex Numenio Pythagorico: & quod Pater sit primus, Filius secundus: & quod Filius agat omnia, Pater iubeat: & quod Pater sit ipsum Bonum. 31. f.
- XXXI Ex Amelio, de Verbo diuino aeterno, post homine facto: Et quod Amelius testimonium Ioannis protulerit: Heraclitumque etiam de Verbo fuisse locutum. 32. d.

LIBRO SECVNDO.

- CAP. I De Theologia antiquorum testimonium Aristotelis, exemplaque ex aliis quam sit veneranda, ac suspicienda. 33. d.
- II Quod à Barbaris Graeci didicerunt, & quod ingenuè discipulos eorum se Graeci fatentur, quo constet Barbarorum Theologiam priorem, ac meliorem esse, & quod à Graecis nihil debuit, vel potuit innouari super Theologia. 35. b.
- III De tribus gradibus diuinis, siue Numine trino, vel tribus Regibus, ternaque potestate: & de Spiritu sancti apud antiquos commemoratione, ex Mercurio, Plotino, Pythagora: & quod procedat à Mente. 36. c.
- IIII Examinatur oraculum Platonis de tribus numinibus, atque hypostasibus, circa quas sint omnia: sed principaliter circa Primum, qui sit omnium finis. 38. b.
- V Quomodo animam seu spiritum ex illis duobus produci tradiderint. 39. d.
- VI Quod Aegyptii ter acclamabant, trinam Deitatem designantes, & quod diuinam sapientiam, omnia esse apud eos inscriptio demonstrabat. 40. a.
- VII De tribus Regibus, siue tribus Intelligentiis, triplicique Diuinitate, ex Numenio, Amelio, Plotino, Theodoro, Iamblichio, Proclo. 40. c.
- VIII De tribus principiis, ex Proclo, Platonis Theologia contentis, quae dicuntur Bonum, Mens, Anima: aliisque nominibus appellantur. Et quod haec tria

INDEX

- principia, non substantia tria sunt, sed alia ratione. 42. d
- IX Quod Proclus testatur Platonem de tribus Regibus in Epistola sensisse: & de nominibus, quibus describitur ineffabile Principium, nempe Deus Pater. 44. b.
- X De tribus item illis altissima Procli Theologia, mytheria Platonis interpretantis: & quod Platonici faciunt tria principia, quorum primum gignat secundum, tertium sit habitus amborum. 44. f
- XI De tribus subsistentiis, siue principiis, ex Plotino: & quod non sint plura, neque pauciora. Et quod hæc cognitio potius diuina est, quam ratione demonstrabilis. 45. d.
- XII Profunda Theologia Plotini de tribus subsistentiis: & quod à Primo sit omnis sapientia, Diuinitasque Secundi. 46. d.
- XIII De trina Diuinitate, ex Numenio: & quod super his sanctè, castèque loquendum est: & de eorum mutua indiuisibilique substantia. 47. c
- XIIII De trino Deo, ternaque Diuinitate ex Calcidio, quo sensa superiorum Platoniorum declarantur. Et quod Primus est summum Bonum, Secundus Mens, Prouidentia, Sapientia eterna, Tertius Intimator & Anima mundi. Et quod tres has personas, & hypostasas apertè & distinctè fateantur. 48. b.
- XV De secunda Hypostasi, id est, Mente creatrice mundi, ex Anaxagora diuina nature eius descriptio, & quod ab hac creat visibilia, & inuisibilia Anaxagoras, quæ admodum hodierna religio. 49. a.
- XVI Comprobatio ex Plethone Gemisto, quod Magicę sententię de Trinitate loquantur, de primo, & secundo Creatore, siue Deo: & quod Bessarion etiam vidit hæc & confirmauit: quod Auicenna Arabs hunc Trinitatis ordinem vidit apud Platonicos, sed non vsquequaque rectè percepit: & quod intelligentia primi orbis, est eadem & Anima mundi. 49. d.
- XVII Quod autore Suida Trismegistus de trina Diuinitate, sempiternaque Trinitate scripsit, quam solam dixit eternam, inseparabilemque substantiam, & quod creationem per Verbum Dei, quemadmodum & Moses, extitisse dicit. 50. b.
- XVIII Diuum Augustinum apertè testari Platonicos de tribus personis scripsisse. 51. a
- XIX De tribus Hypostasibus, ex Apollinis oraculo: & quod apud priscos, omnia metricè scribebantur: & quod ab his oraculis mytheria veterum Philosophorum manare potuerunt. 51. c.

LIBRO TERTIO

- CAP. I De tota Diuinitate: & quod omnes instinctu nature Deum singulariter in omni etate nominarint: exemplaque ex Platone, & Aristotele, & Homero, & Demosthene. 52. a.
- II Quod simili ratione locuti sunt, & quidem diuinius poëte, qui Homero successerunt, de singulari Deo & his quę verè de eo prædicantur. 53. b.
- III Eadem probatio ex priscis Philosophis, de laudibus diuinis, ab eis celebratis, quod sit vnus Deus, quod Mens Animatiõque Vniuersi, principium, medium, finis, ex Pythagora, & Archyta, Philolao, & Asclepio, Acnone, Mercurio. 54. f.

Quod

INDEX

- IIII Quod prisci Philosophi super vno, ac singulari Deo, mirabiliter cum sacris literis consenserunt. 56. d.
- V Quod appellata sit in veteri Theologia Natura diuina, prima excellentissimaque Vnitas: & quod omnia ex ea dixerint esse nata, ex Empedocle & Parmenide & Zenone, & Aristotele, Melisso, Damascio: & quod hanc Vnitatem vocarint immobile Principium. 57. d.
- VI Eadem probatio ex his quę senserunt Parmenides, & Melissus, Empedocles, & Plato. 58. d.
- VII Priscam Philosophiam Deum appellasse ipsum Esse: consensuque eius cum Theologia vera. 58. f.
- VIII Quod Deus in veteri Theologia appellatus sit ipsum Vniuersum. 60. a
- IX Deum in antiqua Theologia appellatum ipsam Infinitatem. 60. c.
- X Comprobatio eorum, quæ sunt antè demonstrata de sententia priscorum, nominibus, quibus appellarunt summam Diuinitatem, ex Simplicio, qui libros eorum legit, quod retulit etiam doctissimus Bessarion. 61. e.
- XI Eadem ratione dixisse priscos Mundum imaginem Dei. 62. c.
- XII Deum apud veteres, Deorum esse creatorem. 63. c.
- XIII Quod vnus tantum maximus Deus, ideoque solus æternus. 64. d
- XIIII Oraculum Apollinis de Deo, & de creatione Deorum. 65. c.
- XV Aliud ex eodem, de Deo, diuinisque rebus testimonium. 66. d
- XVI Aliud oraculum de Deo, locisque cælestibus, quod Deus fons, principium, creator omnium, inscrutabilis: quod nemo peccas eum lateat: quod omnia prospiciat. 67. c.
- XVII Quod Iupiter sit Deus ille verus, magnus, Dæmonis oraculo: quod eius potestas, omnibus veneranda: quod solus ille sapiens, largitorque sapientiæ: & quod hæc oracula, verè sunt à Dæmone edita Philosophorum testimonio. 68. c.

LIBRO QUARTO, PLATONIS ET

Aristotelis Theologia discutitur.

- CAP. I Aristotelem singularem Deum esse confessum: Non solis motibus cælestibus, sed omni item mundo eum præfecisse: Eandem fuisse Academicorum Philosophiam: Eandem Sence: Non solas intelligentias, quæ cælum moueant, eum agnoscere. 70. b.
- II Aristotelem aliud intelligentiarum genus, quam cælestes orbis mouentes sensisse: supra motus cælestes, Deos beatos locasse: Eorum veram felicitatem descripsisse: Antiquos qui hæc docuerant collaudasse. 71. b.
- III Compendium Philosophiæ Aristotelis, vnum singularem, moderatorem solum ordinum cælestium, vitæque omnis confiteri. Collatio aliorum quorundam locorum, de prisca Philosophia, quę singularem Deum prædicat: Deum inuisibiliter omnia mouere, & regere. 72. a.
- IIII De hoc Philosophiæ compendio quædam probationes, quod Aristoteles prouectioris etatis, & ad Alexandrum scripserit, sepe Magnos viros sententiam mutasse: Multa ex priscis Aristotelem in contrarium retulisse: Multa scripsisse Aristotelem, quę non extent. 74. d.
- V Examinatur Philosophia, quę est in Compendio: Vbi vnum duntaxat cæli motorem, dominumque totius vitę videtur Aristoteles agnoscere. Quod minores isto supremo Deos quosdam confessus est: Quod eius potestatem omnia inuisibiliter operari dicit. 75. c.

INDEX

- VI** Aristotelē fateri à summo Deo factos Deos minores: interpretari Deum, quam Vnitatem Empedocles dixisset: confiteri diuinam Prouidentiam, quæ naturam excedentia aliquando inoperetur. Compendium verè eius esse. Loqui nunc emendatius eum de Vno singulari, quod alibi de pluribus. 76. d
- VII** De vno singulari ac supremo Deo, ex eodem Aristotele, quem à motu cæli absoluerit, cuius sit immensa sapientia, qua respicit etiam res humanas. 77. a
- VIII** Aristotelem miris laudibus efferre, qui Menti rerum creationem tribuissent, in quo sit inclusa confessio creati mundi. De Mente dixisse eum quæ prior præceptor Plato, In his vnus Dei confessionem esse. 78. b.
- IX** Quod etiam in moralibus vnum singularem Deum est confessus, rerum humanarum prospectorem: Et quod ad aliam, quam præsentem vitam prouidentia eius & quæ largiri bonis eum ait Aristoteles, referantur. 79. d.
- X** Ex eo quod Aristoteles de Nectare Deorum scripsit, probari & vnus summi Diuinitatem, qui sibi & cunctis sit causa felicitatis: & Deos illos non esse vertentes orbis celestes. Virtutes, quæ possidentur à mortalibus, multo magis à Deo possideri. 80. b.
- XI** Admiranda Aristotelis Theologia de beatitudine diuina: quæ sit contemplatio: Eandem esse minorum Deorum felicitatem, Deum summum contemplantium. Ex quo summa vnus maiestas comprobatur. 80. f.
- XII** De beatitudine Deorum: de vnica, simplici quæ voluptate, quam Deo tribuit Aristoteles. Consensus eius cum sacris litteris, beatitudinem esse diuinam contemplationem. 81. d.
- XIII** Aristotelem summum Deum affirmare cum Homero Patrem esse Deorum, hominumque: eiusdem esse generis cum illis. Hinc creationem Deorum, & solū Primum æternum demonstrari. 82. a
- XIII** Deum ab Aristotele, veluti generis humani Regem declarari, omni genere sapientiæ maiorem, cui libenter omnes obtemperare oporteat. 82. c.
- XV** Mentem, quam exterius venire scribit Aristoteles, non nisi ab vno singulari Deo venire posse. Quem Theophrastus eius discipulus confessus est omnium rerum originem. 83. b.
- XVI** Appellari legem Deum ab Aristotele: imperium legis esse imperium Dei. Ex his sequi, vt tacite fateatur legem hodiernam diuinam esse, cui maximè parendum sit: in his esse Dei singularis confessionem. 83. c.
- XVII** Quod Aristoteles dicens diuinissimum Reipublicæ genus Monarchiam, visus est vnum Deum singularem, qui singulariter omnem mundum gubernat, confiteri. 84. c.
- XVIII** Aristotelem pietatem collaudare, vtilémque esse fateri. Ex his deduci, vt pietatem, quæ verè Deum colit, creatorem mundi credit & fatetur, collaudarit. ibid. e.
- XIX** De singularis Dei beatitudine, quam Aristoteles vidit, verèque definiuit. Quod omnes Ordines mundanos confessus est à Deo factos, dicens ab eo contineri naturam: & quod is est Verbum Dei, ex Philone. 85. d.
- XX** Aristotelem fateri Deum masculinum & foeminam creasse ad generis humani perennitatem, cum Mose mirificè consentientem. 86. b.
- XXI** Aristotelem cunctis in republica rebus præferre pietatem. Quæ causa iustissima, cur sit pietas potior. Super hoc, Aristotelem præceptoris Platonis sententiam fuisse secutum. 86. f.

LIBRO

CAPITVL

LIBRO QVINTO, PLATONIS DE SINGULARI ac supremo Deo Philosophia perpenditur.

- CAP. I** Platonem vnum singularem Deum asserere, quam celo perinde atque Aristoteles tribuat Diuinitatem, non veram, supremamq; illi Diuinitatem, sed creatam esse, factamq; ab illo supremo. Deum illum magnum ac supremum appellare Platonem ineffabilem, ex Theologia Trismegisti. Hunc ipsum, non corporis modo celestem, sed etiam animi affirmare Platonem creatorem. Vehementer eos errare, qui dicunt Platonem sentire creationem perpetuam manantem. Secutum esse Platonem Aegyptios & Chaldaeos in describenda creatione mundi. 87. e
- II** Non solum in Timæo, sed aliis item locis, Platonem de Deo supremo egregiè loqui: Eum cunctarum rerum, etiam Deorum, affirmare creatorem. Exemplum in libris de Republica, de facili Dei rerum omnium creandarum potestate. Platonem dicentem, Deum etiam seipsum gignere, quis sensus. 89. a
- III** Cur Plato in libris de Legibus magis astrorum Diuinitatè, quam supremi Dei obtrulerit. Quod supremum Deum sentit ac dicit ineffabilem, de quo cautè sit loquendum. 90. d
- III** Platonem de summo ac singulari Deo sensisse, quæ à maioribus audisset. Timæum Pythagoreum fateri Deum autorem mundi, itemque temporis, & omnis celestis ordinis inuentorem: quæ secutus sit, maximèque approbauerit Plato. 91. e
- V** Exempla, quibus probatur Dei singularis & vnus confessio apud Platonem, in cuius potentiam & auctoritatem cuncta bona referat idem, consistens eum ceterorum quæ possidemus autorem. 92. b
- VI** Apud Platonem multa, nomine diuino appellari, sed vnum esse singularem, & ineffabilem creatorem omnium, atque moderatorem. 93. b
- VII** De summo Deo, quem summum Bonum vocat Plato, affirmans eum rerum cunctarum celo ac terris autorem, à quo rebus omnibus adsit esse. 94. d
- VIII** Platonem fateri Deum omnium bonorum nullius autè mali autorem, optimum, pulcherrimum, veridicum. Prodesse dare pœnas, & castigari. Dogma de Bonitate, sumptum esse ex Trismegisto. 95. d
- IX** Hoc de Bonitate diuina sumpsisse Platonem ex Trismegisto. 96. c
- X** Deum creatorem omnium rerum dicere Platonem. Testimonia, quibus apparet eum vniuersi conditorem nuncupasse. Prolem diuinam autorem mundi esse Platoni, cui det Patrem in Epistola. 97. c
- XI** Aliis locis creatorem celi, ordinemque celestium moderatorem Platonem dicere Deum, qui distribuerit ad gubernacula mundi Angelos suos, creator mundi, bonorum omnium repertor. 98. a
- XII** Varia testimonia, quibus singularis Dei apud Platonem probatur confessio: quænt & creatorem mundi fatetur, & ei bona cuncta accepta refert. 98. e

LIBRO SEXTO.

- CAP. I** Quod recentiores Philosophi, qui post Platonem & Aristotelem floruerunt, Theologiam maiorum venerati imitatioque, mirificè cum Theologia celesti consenserint, vnum singularemq; Deum appellantes, omniaq; de eo pradicantes, quæ sunt in libris sacris. Testimoniumq; Theophrasti, & Alexandri de Deo. 99. e
- II** Theologiam Romanorum agnoscere, fateri, nominare Deum vnum singularem, e e

- prospicientē omnibus, ubiq; presentē, mundum omnē implentem, immensa sapiētia, rerum creatorem, animorū largitorem, Mentem Vniuersi, inuisibilem, ex operibus agnoscendum. *Variāq; de eo Marci Tullij Philosophia.* 100.d
- III** Senecam unum singularēque Deum ore pleno nominare Autorem mundi, & rerum humanarum Præsidentem sepius prædicare: *Ei cuncta in terris bona accepta referre.* 102.e
- IIII** Senecam exordium mundi fateri à Deo fuisse, qui singula distinxerit, loca rebus, sitūsq; assignauerit. Antiquior mundo, lucis creator, operis sui spectator, per uniuersum diffusus. Ventorum moderator, largitor, prospector, cuius decreto cuncta fiunt, qui mane diffuderit ad beneficium nostrum, benignus Pater, bonorum amantiſſimus. 103.c
- V** Designatio diuina Natura apud Senecam: quod sit ratio incorporea, rerum magnarum opifex: per omnia diffusa, custos, rector uniuersi, Dominus, & artifex: causa causarum: Natura rerum ex qua nata sunt omnia. *Quomodo sit ipse mundus, aut pars maxima mundi. Qui sit plenus Ideis aternis, ad quas formauit mundum. Fundator mundi: & quod ipsa Natura.* 104.b
- VI** De summo & singulari Deo, ex Plutarcho, & Philosopho insigni, omnes ferme de eo laudes canente, quæ in sacris litteris habentur: *Hunc unum adorandum esse, non elementa mundi huius: Solem, Lunamque esse signa quibus diuina maiestas innotescat: Ea esse organum, artēque Dei. Deum esse creatorem mundi, qui sit templum sacerrimum, in quod spectator operum diuinorum introducatur homo. Mundum esse tanquam theatrum, in quo nobis spectatoribus Deus insignes opes suas ostentat. Deum creasse Solem, qui sit quedam lucis aternæ suæ per mundum decurrens imago. Diuinam naturam esse ac felicitatem, virtutis excellentiam.* 105.e
- VII** Item ex Plutarcho Deum in pelago sanctitatis habitantem, cuncta rectē moderari: Solem in celo velut exemplum sui collocasse. *Esse cum virtutis omnis simulachrum & Ideam, quam homines oporteat imitari quoad fas est. Principes esse distributores bonorum, quæ largitur Deus. Principem esse imaginem Dei viuam. Præcipuum, insignemq; Dei cultum, esse, imitari bonitatem eius. Ad virtutes acquirendas opem eius esse necessariam. Res Romanas creuisse, Deo volente. Deum esse regem mundi bonorum largitorem.* 106.f
- VIII** Affirmare Plutarchum omnia facienda in Republica, honoris diuini causa. *Deum esse Patrem hominūque Deūmq;, creatorem autem mundi. Hunc priscos fateri totius ordinis, harmoniæq; autorem. Principium iustitiæ. Viuens aeternum, optimū. Demones malos eum non fecisse: ex inordinatione ordinem fecisse. Optimum artificem, plenum artificij, immortalem, beatum, beneficium, videntem uniuersa.* 107.f
- IX** Deum fecisse hominem animal placidum, sociabile. *Amore patrio eum hominum res attendere. Omnia circum mare & terras prospicientem, omnibus consulentem. Volūtate eius, pulcherrima quæque fieri. Animam esse instrumentū eius. In eo sempiternam esse præsentiam. Hominem ad cognoscendum fecisse.* 110.a
- X** Ex alio Philosopho, qui dicitur Epictetus, Stoicus autem fuit, non Christianus, de Natura diuina, de qua deprædicet quæ sacræ litteræ concelebrant. *Eandem esse naturam bonitatis ac Dei. Substantiam diuinam esse Sapiētiā, perfectā-*

- perfectāque rationē. Deum cunctis prospicere, mundum gubernare. Hominem esse opificium eius. Ad unum Deum respiciendum esse. Ei pro beneficiis gratias haberi oportere.* 111.b
- XI** Eadem de summo ac singulari Deo sensisse subsecutos Philosophos. *Iamblichum affirmare, Deum principium, medium, finem, in eo respiciendo & sequendo felicitatem esse. Eum esse Dominum omnium bonorum, principium beatitudinis, finemq; omnis Philosophiæ. Felicitatem esse, sequi mandata eius.* 112.e
- XII** Porphyrium, singularem, unicūque Deum commemorare, cui rationabili sacrificio, castisq; cogitationibus sit litandum. *Eum esse omnipotentem, omnis virtutis autorem.* 113.d
- XIII** Item ex Simplicio profunda Theologia, de uno bonitatis fonte, unico rerum, singularique principio, à quo causa cuncta, cunctaque principia dependeant. *Et quod sese ad ferendam miseris opem inclinet.* 114.
- XIIII** Ex eodem Simplicio, Deum esse absoluti boni nostrorum animorum principium finemque, in quem unum sit reſſiciendum: cui quādiu cohererit animus, sua radice hereat, diuisus marcescat. *Quod mundum Deus creauerit.* 114.f
- XV** Ex Proclo, de singulari Deo, quod sit unus, quod Bonum, quod prima causa, bonorum cunctorum Autor, Deorum etiam Creator. *Quod ineffabilis, incogitabilis, Virtutis infinita, Natura indeficientis.* 115.e

LIBRO SEPTIMO AGITVR

De Mundi creatione.

- CAP. I** Omnem nationem à vetustissimis seculis traditione per omnes ætates descendente, fateri mundum creatum. *Vidisse quædam Creati mundi priscos signa. Fuisse famam apud priscos Creati mundi creberrimam. Rationes, quibus nonnulli noluerunt creatum mundum.* 117.b
- II** Resoluuntur rationes de Aeternitate mundi. *Nulli Aeternitatem prodesse, sed vehementer obesse. Hunc esse mortalibus omnis impietatis, omnis infelicitatis fontem, rerum humanarum confusionem. Nullam reddi posse prouidentie rationem, rebus aternis: Non posse animos immortales esse rebus aternis: aut eos non ascendere in cælum: nullaque esse post vitam præmia virtutum. Stultos esse, qui deteriora velint aeterna, quæ sint melioribus impedimento. Non esse malum destruere mundum causa maiorum bonorum.* 117.c
- III** Dissoluitur secunda ratio, In creando mundo non esse prius & posterius tempore. *Quandocunque creatus fuisset mundus, quæri potuisse, cur non prius creatus. In aeternitate non esse prius & posterius. In multis hallucinari mentes humanas perinde atque sensus. Omnem infinitatem absurdam esse, & indecoram, præter diuinam. Vnius tantum esse naturaliter Aeternitatem. Quod supersedens Deus creatione mundi, neque tardauit, neque cessator fuit. Neque dici potest supersedisse, ac distulisse.* 121.a
- IIII** Examinantur Philosophorum, primum Aristotelis de Aeternitate rationes. *Aristoclem non impugnare simpliciter Creationem, sed qualem nonnulli ante eum deprædicassent, qui Chaos aeternum, Creationem in tempore fuisse asserabant. Priscos non quemadmodum calumniatur Aristoteles, tempus aeternum credidisse. Priscos asseruisse tempus & cælum creatum, creatum cælum*

- exliquida aqua substantia. 122.e
- V Dissoluuntur rationes Procli partim ex natura, partim opinione Platonis ducta. Tempus in quo conditus est mundus, non esse caeleste tempus. Plura esse posse tempora, quàm caeleste. Redundare, superuacaneamque esse animam cali, aut eam esse Deum summum. Maioris honoris esse Deo, aeternitatem suam, quàm perennem rerum factionem. Aeternitatem mundi, impiarum opinionum esse fontem. Non sequi potestatem aeternam Dei, aeternam mundi conditionem. Deum non esse mutatum cum creauit. Naturalem fuisse Dei aeternitatem, mundi principium. Platonem non aeternum, sed in tempore factum mundum scripsisse. 125.a
- VI Platonicos priscos, non quemadmodum affirmat Proclus, mundum aeternum dixisse, sed factum. Diluuntur rationes Plutarchi sub aliorum persona. Deum creantem mundum, humanisque rebus consulentem non laborasse, Deum creasse hunc mundum non causa voluptatis suae, sed propter homines, quod Stoici etiam fatentur. Vexationes bonorum, improborum secundas res non prohibere, quominus mundus sit creatus. 131.a
- VII Diluuntur rationes Epicurei et Cotta apud Tullium. Earum solutionem esse, quod ubi Marcus ipse loquitur, secus sentit. Et ea est Academicorum libertas. Platonem non suis primum oculis creationem videri, sed apud priscos legisse. Platonem dicere mundum corruptibilem in posterum, sed potestate opificis non interiturum. Non ociatum esse Deum, fruientem ante mundum Diuinitate sua. Non superedisse creatione mundi. Sapientibus et stultis creando mundo prodesse voluisse. Asscutumque esse, quod bonitatem suam fecit clariorem. Omnes particulares motus in primum motorem referri. 132.e
- VIII Diluuntur rationes Simplicij de Aeternitate mundi. Simplicium agere tulisse Iohannem Philoponum rationes Aristotelis de Aeternitate motus refutasse. Eundem Theologiam Mosaicam contemnentem, non intellexisse quae de luce et Sole creato idem scripsit. Non accepisse Moysen ab Aegyptiis Theologiam, sed contra, Aegyptios ab eo. Gracos ab Aegyptiis didicisse, ut si sit Aegyptiorum fabulosa Theologia, sit etiam Gracorum. Quomodo oporteat intelligi, lucem primum creatam, quarta autem die creatum Solem. Resoluuntur rationes, quibus Simplicius ex Platone probat aeternum mundum. 135.c
- IX Ostenditur Creationem mundi ab antiquissimis omnium nationum fuisse confessam. Cunctos ferme Philosophos vetusta fama, patrumque traditioni subscripsisse. Explicatur in primis Theologia Trismegisti de Creatione mundi. Trismegistum cum Mose congruere in describenda Creatione. De creatione lucis, siue Solis, siderumque aliorum, et aeris ex aqua purissima defecatione. Ante omnia de creatione terra et aquae, quae ceteris fuere principia, dictum chaos ab illis, aut hyle. De nudatione terra, creatione animalium, et hominis ad imaginem Dei creati. Hanc Theologiam vidisse Ouidium apud Gracos, Latineque expressisse. Deos eorum esse sidera, factos ex aqua. Secutos esse priscos Gracos hanc Theologiam. exempla ex Platone. 140.d
- X Orpheum adorasse, secutumque esse Theologiam Trismegisti de constitutione mundi. Minores affirmasse quae prior Orpheus prodidisset. Primam Theologiae partem apud Orpheum, esse laudes Creatoris aeterni, sapientissimi, fecundissimi. Omnia

- Omnia nata esse ex fecunda sapientia verbi diuini secundum Orpheum. Secundam Theologiae partem esse de Chaos, nempe terra et aqua creatione, post quas ex eis creatae sint forma rerum. Similem esse Moysi Orpheum in hac creationis assignatione. Phaneta esse Solem. apud Orpheum, Amorem ipsam diuinam sapientiam creandi cupidam. Ex Chaos et Oceano natos esse Deos, nempe sidera caelestia. 146.d
- XI Homerum atque Hesiodum veneratos hanc Theologiam, similiter atque priores de mundi origine, et eius principis cecinisse. Terram et aquam Homerum primas res creatas dixisse. Hesiodum primum fuisse Chaos, id est, terram et aquam, totamque creationem affirmasse ac decantasse. 149.e
- XII Parmenidem, Thaletemque creationem esse confessos. Amorem esse Deum sempiternum apud eos. Solum Deum aeternum dixisse Thaletem. Mundum opificium diuinum appellasse. Noctem antecessisse diem, dixisse Thaletem, ut Moses tenebras ante lucem. Aquas illas primordiales Mosaicas eum principium dixisse, Mentem autem creatricem. 150.e
- XIII Physicos autore Plutarcho confessos creationem mundi, cuius initium fuerit à terra. Ab aquis segregatam aetheriam substantiam primam. 151.d
- XIII Aratum fateri Deum summum posuisse stellas in firmamento cali, quemadmodum Moyses. Idem cantasse Ouidium. 152.a
- XV Aristotelem, rationem fateri coegisse creationem mundi. In aeternitate, vel animos esse mortales, vel ascendere in caelum non posse, corpora semper animantes. Sequi ex his in Philosophia grauissimos errores. Aristotelem à maioribus in creatione mundi dissentire non debuisse. Verba Aristotelis quae diuersis locis posita probant eum creationem prudentem vel imprudentem esse confessum. 152.d
- XVI Ex dictis oratorum et poetarum, artium, sermonis, et humani generis probatur exordium. 155.d
- XVII Plotinum aperte fateri, contra quàm Proclus contendat, tempus creatum, cum cuius conditione consequitur etiam cali, mundi que creatio. 156.a
- XVIII Aperè, perspicueque Porphyrium de temporis exordio scripsisse. Iamblichum multis rationibus omnia nata esse, confiteri. Qui consentaneè cum Mose praedicet hominem diuinitus factum. Itemque ordines caelestes à diuinissimo Verbo re-pertos. Et quod condemnat hunc mundum, asserens ab eo fugiendum esse. 157.a
- XIX Crantorem Platonicum, vitam presentem condemnasse, etque non esse et mortem anteposuisse. Quo sequitur improbatio Aeternitatis mundi. Idem ex Aristotele infertur. 158.d
- XX Epietum et Arrianum homines à Deo creatos, inque mundum, operum diuinorum spectatores introductos fateri. 159.a
- XXI Ex sententiis Plutarchi de mundo, Principiisque eius. Ea in quibus nonnulli peccauerunt, de materia prima, de anima malefica. Responiones contra calumnias Lucretij, quas contra prouidentiam, temeritatem, et casum defendens, effudit. ibid.d
- XXII Dissoluuntur vana Lucretij contra mundi creationem, rerumque ordinem, calumniae. Coarguitur necessariò sensisse prouidentiam rebus inesse, Omnia causa nostri fecisse Deum: quae putasset Epicurus noxia, vel superuacanea, summam prouidentiam habuisse. 160.b

- C A P . I De Angelis, & ea natura, quæ inter Deum supremum, atque homines in tercedit, & quod de his etiam prisca Philosophi sunt locuti: Et de veris Diis fabulosis exclusis. 163.d
- II In sermone Platonis, Aristotelisque, apparere Deos alios, quàm qui moucant orbis cælestes. Nec alios esse posse, quàm Angelos supercælestes. 164.c
- III Quod Plato de Diis siue Angelis vera sensit, & scripsit. Et quod eorum sedes in celo constituit, quibus Deus gubernationem humani generis tradiderit: & de eorum natura. 164.f
- IIII Ex Aristotele de Diis siue Angelis, quos similiter ac Plato in celo supra motus atherios locauit, & beatos eos, rerumque humanarum custodes dixit. 166.a
- V Ex cæteris locis probatio, Deos Angelosque Aristotelem sensisse supra sidera motusque cælestes, eumque de beatitudine eorum vera scripsisse. 166.e
- VI Quod vitam, naturamque Angelorum, & felicitatem Poëtæ sicut & Theologi descripserunt. 167.f
- VII Considerationes ex Marco Tullio, apud quem est Deus supremus, & item alij Dij nominantur, qui præterquam Angeli esse non possunt. 168.a
- VIII Ex alijs autoribus de Angelis siue Diis, post summum Deum. 169.c
- IX Ex oraculis Chaldaicis de potestatibus siue mentibus summis: & quod has rectores mundi Chaldae dixerint. 170.a
- X De triplici ordine Deorum, siue Angelorum ex Platonis, præcipue Proclo, in quo videtur nostros secutus, ubi à veritate dissentiat: & de primo Deorum ordine. 170.d
- XI Generatim de Diis, & eorum prima acie, quidue Proclus commentitium affixerit. 171.c
- XII De triplici Hierarchia Deorum, & quid veri, aut à vero dissentiens de ea scripserit Proclus. 172.c
- XIII De secundo Deorum siue Angelorum ordine, quem ex Dionysio deducat Proclus. 173.a
- XIIII De tertia Hierarchia, vel ordine Deorum, ex Proclo, & quod in eo secutus est Areopagitam. 173.f
- XV Quod Hermias item, quemadmodum & Proclus, secutus est Dionysium in definiendis Hierarchiis cælestibus, & quid non veri addiderit. 174.d
- XVI De alijs generibus, & nominibus Deorum apud Proclum ex Dionysio, & quid in his dissentiat à vero. 175.b
- XVII De esca Deorum, vel Ambrosia, & Nectare: quæ cum vere à Platone, & Aristotele fuerit assignata, Proclus parumper infecerit. 175.e
- XVIII Ex Theologia Damasci de Diis, siue Angelis & uno supersubstantiali Deo, & quod is etiam imitatus est Dionysium. 176.a

D E D A E M O N I B V S .

- XIX Priscis Dæmonum naturam innotuisse. Profanas litteras similia sacris de Dæmonibus perhibere. Nomen Dæmonum, Græcum, Hebraicumque esse posse. Esse hoc nomen commune bonorum, ac malorum. 176.f
- XX Exempla quibus monstratur hoc nomen, diuinam potentiam, numenque designare, & usur-

- & usurpari pro Deo, Diisq; à Poëtis, & Philosophis. Demum quod malorum potestati sit proprium nomen. Esseq; apud eos bonos & malos Dæmones. 177.d
- XXI De vario genere Dæmonum apud Philosophos: & quod non semper physicè nomen hoc usurpent, transferentes nomen, naturamque Dæmonum ad alios. De Dæmonibus veris & fabulosis ex Platone, & Poëtis. Et quod veri Dæmones sint aërij. Correctio eius, quod situm aërium dicunt naturaliter Dæmonibus attributum. 178.d
- XXII Declaratur sententia Platonis de Dæmonibus, qua tribuit eis legationes, intercessionemque inter hominem, atque Deum. Et quod hi sunt Angeli cælestes. 180.a
- XXIII Separantur, ea quæ promiscuè de Dæmonibus aërijs & Angelis cælestibus locutus est Plato. Et, quod mirè cum sacris litteris consentit, de principibus humano generi datis. 180.f
- XXIIII De Dæmonibus eligendis, eorumque præsidio, custodiaque hominum in vita, & post, à Platone tradita, in Deos, vel Angelos cõgruere. Quis sensus, cum aiunt iustos post mortem fieri Dæmones. 181.d
- XXV Separantur veri Dæmones à fabulosis, quos celebrant Poëtæ. Veros Dæmonas aërios illos esse. 182.c
- XXVI Veri Dæmones ostenduntur esse aërij, natura malefici, ingenio prauis, boni nunquam ipsismet Philosophis autoribus. Et quod etiam Aristoteles de Dæmonibus est locutus. 182.f
- XXVII Dæmones esse gentem aëriam. Hoc sacram & profanam sentire Theologiam. Idem Platonem, Pythagoram, Aristotelem prodidisse. Testimonium etiam diuini Pauli. 184.c
- XXVIII Ex prisca Magorum Theologia, naturæ Dæmonum clara definitio. Eos esse maleficos incantationibus præsidentes, quod Plato asseruit: esse feras agrestes, Stygios canes, Vltros, carnifices malorum: affectibus malis delectari, domiciliisque impiorum. Transfere sese in Angelos lucis. 185.a
- XXIX Ex Theologia Aegyptiorum vetustissima apud Trismegistum Dæmonas esse, & esse malos, malorum inspirationum autores. His esse omnia plena. Vltros impiorum esse. Eos esse ex alijs aërios, vagos, per phantasias, & illusiones decipientes. In quibus cum nostra Theologia concordia. 186.c
- XXX Dæmones nidoribus oblectari, ob id materiales appellari. 186.f
- XXXI Quæ Dæmonibus nonnulli Philosophi attribuerunt, eos omni mundo præficiantes, Angelis congruere, idque ab eis deprædicari. 187.b
- XXXII De Dæmonibus qui dicuntur se mulierum commercio contaminasse, aliosque Dæmones genuisse: Hos esse Dæmonas fabulosos, & quasi poëticos, non veros: & quod is fuit multorum error. 188.c
- XXXIII Apud Orpheum cum sint Dæmones boni & mali, hoc nomen denique malorum potius esse, quàm bonorum, sicut in sacris litteris. 189.a
- XXXIIII Dæmonas ab antiquis Philosophis proditum, dare pœnas toto mundo persecutionem patientes. Nullum eos elementum admittere celo cadentes, ab Empedocle dictos. Pherecydem de eis scripsisse. Zoroastræ principem malorum quemdam prodidisse. Nomen Dæmonis eis proprie malorum esse. 189.d

- XXXV *Demonis nomen apud priscos malorum esse. Vera eorum descriptio apud Philosophos veraque cognitio: Eos esse aërios, vagari per omnem mundum, Deo persequente dare pœnas. 190.c*
- XXXVI *Divinationem, vaticiniâque & oracula ab halitu terrestri fieri non potuisse. Aristotelem, Plutarchum, Ciceronem ista suspicatos, se ipsos declarare, contrarias rationes opposcentes. 191.f*
- XXXVII *An oraculum Apollinis à bono vel malo Demone funderetur. Quod à malo, signâque eius. Quod saepe Deus spiritibus, hominibusque improbis usus est ad prædictionem futurorum. 192.d*
- XXXVIII *Dæmones nunquam in consortio beatorum fuisse, non ex caelestibus gaudiis, quæ possiderent, sed possessuri essent, si rectè operarent, cecidisse. Peccatum eorum fuisse superbiam, invidiamque. 193.d*
- XXXIX *De Dæmonibus è caelo ruentibus, priscos quædam cognovisse, & prodidisse, Phœ recidem, Empedoclem, Homèrũ, Plutarchum ruinâ hanc designasse. 194.e*
- XL *De Geniis, siue Angelis, singulo cuiq; custodibus datis, inter eos & nostros mirus cõsensus. Testes horũ Menæder, Empedocles, Plutarch. Adrianus. 195.a*
- XL *Chalcidij de Dæmonibus sententiæ, Dæmones ætherios, quibus serena, puræque corpora tribuat idem, potius Angelos appellandos. Definitio Dæmonis iuxta eundem. 195.d*

LIBRO NONO, DE CREATIONE HOMINIS,
& immortalitate animorum.

- CAP. I *Quod omnes consenserunt hominem à Deo creatum: animos venire diuinitus: & quomodo fuit hæc fama manans à priscis, temporum longinquitate apud nonnullos denigrata. 196.a*
- II *Vt Pythagoras, & Archytas consentiant hominẽ à Deo creatũ, eiq; super omnes animantes imperiũ datum. Et quod hæc fuit etiã totius scholæ sententia. 196.e*
- III *Quod hæc Pythagoræorum, de homine diuinitus creato Theologia ducitur ab Aegyptiis: Et quod Mercurius Trismegistus eam latius expressit. 197.b*
- IIII *Poetas antiquos, quos secutus est Ovidius, Mosaicam de homine diuinitus creato, sententiam confirmasse, idq; etiã Cornutum asserere. 197.e*
- V *Quod etiam Chaldaica Theologia confirmat hominem à Deo creatum, animamque exterius infusam in corpus. Et quod idem asserunt Aegyptij Philosophi, & item oraculum Apollonis. 198.e*
- VI *Sententia Platonis de homine diuinitus creato, & quod in Timæo formationem corporis attribuens minoribus Diis, poetice potius dixit, in aliis locis tribuens totum opificium summo Deo. 199.b*
- VII *Quod Aristoteles mirifice consentit cum Theologia Mosaica, hominem à Deo conditum, formatumque corpus, datamque sexus varietatem, animam autem exterius inspiratam. 200.d*
- VIII *Quod Aristoteles de animi immortalitate, ac diuinitate sensit, ac dixit, quæ superiores, Chaldæi, Pythagoras, Aratus, Mercurius Trismegistus, exinde Philo, & Marcus Tullius. 201.c*
- IX *Quod confirmavit Aristoteles eandem sententiam aliis locis, quibus sensit aperteque pronuntiavit animum à corpore segregatum, idemque testantur Peripatetici;*

- terici eum sensisse. 202.s
- X *Ex his quæ scripsit in libris de Anima & de partibus animalium similis probatio: & quod hæc ipsum interpretes Græci contendunt Aristotelem sensisse. 203.b*
- XI *Quod Marcus Tullius pro cunctis Romanis animum & corpus affirmat à Deo supremo creatum, ipsumq; animum esse ad imaginem, & similitudinem Dei: & quod cum Mose mire consentit. 204.b*
- XII *Varia, multiplicisque Senecæ sententiæ de immortalitate, originèque animorum. Fateri eum delibatos, aut fusos eos à spiritu diuino. Futuros in æterna requie inter beatorum choros post à corpore discessum. De eorum cum Diis cognatione, de sempiterna luce, fortunatorum sedibus. 205.b*
- XIII *De sempiternis animis haustus ex origine diuina, ex eodem Seneca. De eorum diuina stirpe, atque natura. De natali die, quo peruolabunt ad superos. De vita beata post mortem, eiusque diuina descriptio. 206.e*
- XIIII *De similitudine, & imagine animorum cum Deo, ex Platone, qui tota sua Philosophia hoc idem perhibuerit: Et quod hanc causam immortalitatis eorum asseruit. 207.f*
- XV *De Phocylide vetustissimo Poëta, qui dixit animam immortalem, digressamque à corpore fieri Deum: Et quod sumilia confessa est antiquissima Theologia Magorum. 209.b*
- XVI *Epicetum in Philosophia cunctis admirabilem, creatum animum à Deo ad similitudinem suam fuisse confesum: & quod membra corporis idem disposuerit, animo libertatem dederit. 210.a*
- XVII *Aliæ super eodem, Epicetici sententiæ, quod animus abscissus, siue radiavit à Deo: & quid abscissio aut radiatio animorum. 211.a*
- XVIII *Quod factus est homo, in mundumq; introductus à Deo, ut contemplaretur, quod membra corporis ad operationes disposita: & quod is est omnium cõsensus. 211.e*
- XIX *Quod Philosophi duplicem hominem assignauerint: sed verum ipsum animum, hunc immortalem, & similem Dei. 212.d*
- XX *Quod ob hanc causam dixerunt animum è caelo cecidisse in corpus, in quo uiuat in pœnâ: & quod hæc suspicio non sit vera: & quod alio sensu intelligendum, quod prisci prodiderat: Et Plotini sententiæ super immortalitate animorum. 213.a*
- XXI *Alexandrum Aphrodiseum, animũ immortalem sensisse. Separare eum animam corpoream, ab anima diuiniore. Animi agentis dignitatem primũ summo Deo, tum intellectui nostro tribuere, utrumque incorruptibilem, affirmantem. Alexandri clara uerba de intellectus humani incorruptibilitate. 213.c*
- XXII *Quod idem Alexader Aphrodiseus animũ immortalem asseruit, & dubitationẽ de mortalitate resoluit. Et quod Plato prior & Aristoteles hoc ipsum docuerunt, ostendentes organa labefactari posse, animo incorrupto & inuolato. 214.e*
- XXIII *Rationes Plotini de immortalitate: & quod idẽ iterũ Aristoteles & Plato sunt confessi, animã esse incorporeã, quæadmodũ Deum: Et epilogus eorũ, in quibus mire cuncti ferme Philosophi cõueniunt, super immortalitate animorum. 215.f*
- XXIIII *Epilogus rationum, quibus uisus est sapientibus animus immortalis. 216.d*
- XXV *Contra rationem, qua putarunt animos retro sempiternos: & quod errarunt, omnipotentiam, maiestatemque summi Dei, qui solus sit prædius motu sempiterno, imbecillis animis tribuentes: & quod animi humani non sunt per se prin-*

- cipium omnis motus, sed solus Deus. 217. a
- XXVI Quod ratio, qua sibi persuaserunt animos ingenerabiles, non est vera: & quod erravit Panatius transferens ad animos, legem rerum corporearum. Et quod etiam Philosophi consensuerunt non omnia nata occidere, à quibus Plato censuit mundum factum non interiturum. Tum ex ratione decretum hoc Philosophorum neque verum esse, neque animis congruere. Resoluunturque rationes Aristotelis, quibus probat omnia nata interire. 218. c
- XXVII Quod lex illa in Philosophia, omnia orta occidere, etià à Philosophis aliquando contemnitur: quod eorum sententia, non modò incorporea, & simplicia, sed etiam corporea possunt incorruptibilia fieri: Et quod non est semper vilitatis exemplis insistendum: & de duabus naturis. 220. d
- XXVIII Quomodo sibi ipsis contradixerunt, animos è calo cadere dicentes, iterumque reuerti, & quae fuerit erroris causa. Et quod perperam intellexerunt, quae de regeneratione fuerant uaticinatae Sibyllae. 221. b
- XXIX Quod Plato dicens in Timaeo feri animos in astris, & inde demitti, non videtur id penitus existimasse: & quod aliis libris ueriora scripsit, quibus haec in Timaeo refelluntur. 222. d
- XXX Quomodo uera sit sententia, ad animum uniuersi, particulares reuerti. Quod hoc mysterium Philosophi recentiores peruersè intellexerint. Quod ea sit sacrarum litterarum sententia. Quod Plato, & Pythagoras dicunt animos ad Deum reuerti. Et super hoc errores Themistij. 223. d
- XXXI Errores Themistij, aliam esse animam uniuersalem asserentis, alium ipsum Deum summum. Si foret unus illuminans omnes mentes, intellectus Deum fore. Rationes cur non sit unus. 224. a
- XXXII De immortalitate animorum famam esse uetustissimam. Nolle facinorosos animam immortalem, nec terrore futurarum poenarum peccatis impendentium torqueantur. 225. b

LIBRO DECIMO.

- CAP. I In religionem ueram cunctos Philosophos consensisse: Pietatem, Philosophiamque Christianam, quae sola cunctas ambages resoluit, omnes tacite collaudasse: Rerum humanarum finem esse, Philosophorum consensu, pietatem: Hanc autem esse solam Christianam. 225. e
- II Philosophos perhibere pietatem esse uirtutum principem: probari hanc solam esse Christianam. Finem à Philosophis consentaneè religioni Christianae constitui, ut Deum sequamur. Huc omnem uitam dirigendam. Hoc illos dicentes, aperte religionem, quae sequitur Deum, respexisse, probasse. Philosophos ueram scientiam esse. Deum noscere. 226. b
- III Definiente Platone ueram sapientiam fugam ex hoc mundo, assimilationemque diuinam tum sanctitatem, ac iustitiam, unam duntaxat religionem Christianam hac definitione conclusisse. Probari Platonis hoc testimonio, necessariò uenturum in terras Deum fuisse, quem imitari genus humanum posset. Iamblichò aperte fatente diuinam similitudinem comparari, Deique praecepta cognosci non posse, nisi Deus ipse audiatur: palam hodiernam religionem necessariam mundo ostendisse. 227. a

IIII Beatos

- IIII Beatos Aristotele & Platone praedicantibus, qui diuinam iustitiam sequuntur, hodiernam religionem cunctis laudibus comprobasse, solam magistram ueram diuinam iustitiam. 227. f
- V Platone preferente cunctis obedientiam diuinam, aperte assensum esse hodiernae religioni: ut homines scirent iussa superna, in terras necessariò uenturum fuisse Deum. 228. b
- VI Definitionem sapientiae uerae, quae assignatur à Iamblichò, uni Christianae congruere. Philosophos in humana sapientia nullam spem habendam asserentes, solam diuinam hodiernam, ueram esse iudicasse. Ex his quae facere Philosophiam contendunt, & quae in humana Philosophia reprehendunt, probari duntaxat Christianam ueram Philosophiam esse. 229. a
- VII Philosophos mundi voluptates improbatas, omnemque continentiam admirantes, collaudasse, comprobasse Christianam religionem, ueram continentiam magistram. Mirabile Plutarchi dictum ad uirtutem, & probitatem, opem Dei esse necessariam. 230. a
- VIII Philosophos eam laudantes Philosophiam, qua uiuitur pure, à corporeis illecebris segregatur, aperte religionem Christianam spectasse. Eos, voluptates corporeas impedimento esse ad caeleste iter asserentes, unam nobiscum religionem asseruisse. 231. a
- IX Philosophiam finem, cognitionem Dei, maiestatisque eius admirationem Philosophos asserentes, religionem Christianam, cuius finis est Dei notio, omnibus suffragiis confirmasse: Archytam, Plutarchum, Iamblichum, Simplicium haec dicere. 231. e
- X Philosophos praesentem uitam contemnendam, & ad solum Deum uertendos animos, odioque habendum corpus affirmantes, hodiernam religionem comprobasse. Mercurij Trismegisti, Platonis, Aristotelis, Syriani super eo testimonia. 232. c
- XI Philosophos affirmantes finem omnis Philosophiae esse contemplationem, & felicitatem ueram, solum intuitum Dei, & regnum caelorum sentire potuisse. In terris nullam esse beatos reddentem contemplationem. Ex his cum religione Christiana palam eos sentire. 233. a
- XII Ueram sapientiam, & omnium quae fieri possint optimum, testibus Philosophis esse pietatem: hanc autem esse similitudinem cum Deo, eamque felicitatem ueram. Hoc cum à Philosophia fieri dicant, nullam aliam eos spectare potuisse Philosophiam, quam hodiernam. 234. a
- XIII Miris laudibus extulisse Philosophos charitatem non fictam: Eo Christianam religionem, cuius fundamentum est charitas, comprobasse. De praecepto Pythagoreorum. 234. d
- XIIII In cultu Dei & pietate Philosophos, eximias voluptates statuentes, affirmare, quae semper concinunt sacrae litterae. Desiderantes eosdem perfectam, mirificamque pietatem, hodiernam desiderasse. 235. a
- XV Philosophos diuitias contemnendas docentes, malisque malis & perniciosas asserentes, paupertatem admirantes, curam carnis abiiciendam, studiumque ad pietatem, & cultum Dei transferendum contententes, praesentem religionem unice comprobasse. Hanc unam eos uoluisse. 235. d
- XVI Philosophos asserere religionem pure exercendam esse, quaerendumque acceptissimum

- Deo cultum, cuncta humana contemnenda. His probari, ea, quæ habentur in religione Christiana, auidissimis animis eos acceptasse. 236. d
- XVII Philosophos arbitrio libertatem tribuentes, sed opem diuinam ad opera recta necessariam prædicantes, mirificè cum religione hodierna congruere. Mala ex nobis ipsis esse, autoribus eis. 237. b
- XVIII Hierocle, Cyrianum, eximios Philosophos, veram iudicare sapientiam, virtutumque principem pietatem, & assimilationem cum Deo, & imitationem bonitatis, iustitiæque eius. Eumque esse Philosophiæ finem. Hanc esse beatitudinem, quam Marcus Tullius dicit à Philosophia donari. 237. d
- XIX Priscos à maioribus audisse de præmiis æternis. Famam semper inter mortales crebuisse futurae felicitatis post hanc vitam. Platonis, & Socratis, & Marci Tull. testimonia. 238. b
- XX Plato & Socrates & Marcus Tullius testes, fidem antiquam esse de præmiis iustitiæ, ac probitatis. Eos cum nostris prædicare, fugiendas corporeas illecebras, vitam caelestem in corporibus agitandam. Qui hoc egissent, in concilio Deorum futuros. 239. a
- XXI Probos post vitam Deos declarandos, quemadmodum sacrae litteræ, prædicare Platonem: Improbos, iniustos, sceleratos cum similibus habitaturos, Tenebras appellare Platonem, pœnas malorum. 240. a
- XXII Ex Platone de bonorum, malorumque futura sorte. Testimoniū eius hanc Theologiam priscam esse. 242. d
- XXIII Platonis de præmiis & suppliciis post vitam, de regno Sacrosancto Beatorum, de terribili carcere malorum, de carnificibus infernis, sententiæ. Quod boni bonos, mali malos adeunt. Quod hæc religio, Fidesque, non fuit nisi calitus antiquis reuelata. 241. d
- XXIII Platonem fateri, reddituros quosque de factis propriis rationem, bonos cum fiducia: malos, cum summa trepidatione, Non illic affore propinquorum ceteruas, qui reos ante Tribunal iudicis defendant. Labores quos p̄j forrifer exantlassent in vita, meritis præmiis afficiendos. Descriptio patriæ caelestis, nominibus rerum sensibus expositarum. 242. c
- XXV Descriptio religionis beatæ, Platonis, diuinq; Ioannis. Vt pulchritudo venustasque terrestris, exprimit eis pulchritudinem caelestem. 243. a
- XXVI De pœnis ad inferos, ex Plutarcho. De Demonibus carnificibus. De præmiis æternis. Hanc Theologiam esse priscam. 243. e
- XXVII Ex vetustissimis Poëtis, de pœnis & præmiis bonorum ac malorum. Philosophorum ac Poëtarum autore Plutarcho esse testimonium, manere bonos maxima præmia post vitam cursum. 244. d
- XXVIII Testimonium Plutarchi, Iamblichi, Marci Tullij, Pythagoræ, de præmiis ac suppliciis post vitam. 245. d
De Mundi exitio. 246. a

Augustini Steuchi Eugubini

DE PERENNI PHILOSOPHIA

LIBER PRIMVS.

P R Æ F A T I O.

De successione Doctrinae ab exordio mundi.

CAPVT I.

B

VT VNVM est omnium rerū principium, sic vnā atque eandem de eo scientiam semper apud omnes fuisse ratio multarumq; gentium ac litterarum monumenta testantur. Hæc partim nata à prima hominum origine, per omnes ætates deuoluta est ad posteros: Partim ex multiplici rerum consideratione parata, Philosophiæ nomine semper celebris fuit. Hæc quidem scientiam in primis hominibus cumulatam, absolutamq; fuisse, ea res clarissimè probat, quod dum nascerentur, à Deo se creari cernerent: & ab eo paulò antè omnia condita perspicere: Cælum, ac Terras, & Mare è nihilo parata: Animalia, Sydera, Camporumq; viriditates. Nati autem, colloquio Dei, & præsentia fruebantur: & quicquid temporis à creatione ad eos pulsos è Paradiso exactum est, mirabilium rerum fuit cognitio: fas autem non est, tantarum rerum memoriam posteris eos non reliquisse. Neque verò probabile est, primum hominem suum, mundi que ortum ignorasse, scienterque filiis suis exerta voce non prædicasse: totaque vita casum, resq; priores suas non commemorasse. Ac magnus ille sator, & parens generis humani à creatione sua ad mortem, mille annos, demptis septuaginta, vixit: quo temporis spatio innumerabiles (licet pauci commoerentur) necesse est fuisse procreatos, qui primum illum generis sui ducem, diuinitus creatum contemplati, & cum eo locuti fuerint, totamq; creati mundi rationem ab eo didicerint. Plura quoque quorum in eo fuisse perspicuam, exactamq; scientiam, mirabilis animi, & corporis veniens à Deo arguit creatio. Nos enim ab eo nati sumus. Eum verò, quem Deus præsens, astansq; creauit, multis de causis necesse est animo, & corpore fuisse nobilissimum. Quæ igitur ab illo referantur, ab innumerabilibus quidem audita, paucorum animis (quos scilicet terrenæ cupiditates curæq; mortales minus occupant) retenta sunt. Qui & ea ipsa & alia, quæ sæculorum ordo, ætatisque successio afferbant cognoscentes, posteris, quorum mentes tantarum rerum scientia ad cultum Dei inflammare cupiebant, prodiderunt. Quippe Noë cuius post diluuium plus trecentis annis vita processit, plus quingentis antecessit, & sæcula diluuii superiora, & interitū generis humani cum filiis non conticuisse, sed maximè prædicasse, omniumq; aures hac fama repleuisse, & probitas eorum, & humanus instinctus ostendit. Atque is ipse optimus iustissimuscq; vir, cuius ante magnam alluionem sexcentos annos vita dicitur obiuisse, vidit eos qui primum parentem vidisse potuerūt: (si quidem diluuium millesimo, & quingentesimo plus minus anno ab origine generis humani inundauit) vitam verò primi hominis ad millenos annos, demptis septuaginta, progressa est: proxime quæ

S V M M A
T H E S I S.

Vnum principium rerum, sic vna scientia omnium.

Prima scientia posteris communicata.

Primi homines colloquio & præsentia Dei fruebantur.

Adami ætas.

Ab Adamo scientia rerum omnibus hominibus tradita.

Multi scientiam Adamo auditu exceperunt pauci perceperunt, et cur.

Noë patriarchæ ætas, & Vaticinium de diluuiio.

Annus diluuij.

Quot Annis Adā vixerit.

sexcenti illi Noë ante diluuium anni, palam attigerunt. Ac præter alios fortasse (quorum nec memoriam, nec numerum annorum Theologiæ visum sit referre: quod vna tantum series præstantiorum hominum, ad texendam principij, omniumq; deinceps nascentium sæculorum historiam satis esset) fuit is, qui dictus est Mathusalem, quem inter Adam & Noë positum vtrumque vidisse, familiariterq; cum vtroque vixisse, primo quidem seruientem, ac summa cum pietate, obsequium præstantem, ab altero veluti minore obsequium accipientem, ad rationis consensum, etiam antiquæ Hebræorū traditiones prodiderunt: Illumq; ipsum verissima temporum supputatio probat, anno ante diluuium decessisse, natum agente Adam vitæ suæ sexcentisimum octogesimoseptimum annum, vt ducentos quadraginta tres annos Mathusalem viuere, versarique cum Adam, eumq; videre potuerit. Cum Mathusalem autem commercium, consuetudinemq; Noë potuit habuisse, plus quingentis annis ante diluuium. Omnia igitur ante diluuium vel vidit, vel audiuit Noë, tum in medio quasi temporum constitutus, & diluuium aspexit, & prædicare trecentos annos post, omnibus omnia potuit: præcipue filiis, à quibus, ceu tribus fontibus, natum omne humanum genus fecit diuortia. Atque antea quam decessisset Noë natus Abraham est, ante eius obitum plus quinquaginta annis. Nec verò piissimum hominem patriq; simillimos filios, par est, sub silentio restantas, tamq; memoratu dignas pressisse, & ad pietatem, iustitiamq; homines tum originem eorum à Deo docentes, tum penam, quæ sæculum flagitiosum deluisset, commemorantes non inflammasse, præcipueque ipsum Abraham, quem sanctissimum, pieq; nationis principem fore prospicerent. Ab hac igitur verissima causa, magnam rerum diuinarum, humanarumq; scientiam deductam par est, sæculis, postea & barbarie, solitudinēque primorum hominum plurimum labefactatam, factamq; semper vetustate deteriorē. siquidem cum post sparsum, ac diffusum in omnes terras genus humanum, priores illi & pauci fuissent, & longius à se recessissent, tum vitæ necessariis excogitandis essent intenti, necesse fuit rerum præteritarum memoriam neglectam, apud paucos omnino remansisse. Et forte necdum litterarum repertus erat vsus, aut diluuium penitus extinctus, aut ne tum quidem repertus. Maioribus igitur hæc ore, non scripta posteris tradentibus, facilius fuit obliuio. Et veritas quidem apud paucos restitit: falsa verò quedam, obscuraque eius imago, & fabulosis vulgi rumoribus similis, per omnes dimanauit. Hinc nationes hæ, quæ priores sunt satæ, & in quorum terris natæ, & gestæ res antiquorum sunt, earum rerum clariora ac plura, quam cætera, monumenta retinuerunt: dico Chaldæos, Armenios, Babylonios, Assyrios, Ægyptios, Phœnices, penes quos partim aperta, & detecta, partim fabulosa, & scyris & latebris absconsa, & dissimulata, partim impiis figmentis violata Theologia maiorum resedit. Factum non tam studio, & industria, quam casu, dum veritas à suo fonte recedens, fit per omnes dissipata deterior, affigente vnoquoque aliquid, aut quod traditum esset non recordante. Eandemq; par est fuisse causam deprauandæ veritatis, quæ rerum solet esse cæterarum. Nullus est enim rumor ac fama, quin fiat, quanto magis spargitur, & ab autore disingitur, fabulosior. Idemq; casus antiquissimam sapientiam, doctrinamq;, tanquam rapidus torrens euertit, atque sermonem & dialecton, quæ cum vna esset, & apud præscos, velut in fonte suo, esset purissima, eaque tota posteritas vteretur, facta omnium ab inuicem in omnes terras deductione, sermonem quidem eundem omnes secum detulerunt, sed non longo temporum intervallo ita fecere diuersum, vt plurimum à primo, natiuoque illo differret. Multum tamen habuit similitudinis cum primo, vt facile riuu de quo fonte profluxerint, agnoscas. Hinc sermo Chaldæorum, Assyriorum, Arabum, Æthiopum, totiusq; ferme Orientis, sic appropinquat Hebraico, vt adulerina germanis, corrupta synceris respondent. Perinde igitur, vt sermo, est dissipata, & contaminata sapientia, & tempora sub quibus omnia senescunt, tum cætera quæ mortalitatem comitantur, fuerunt eis exitio. Apparent tamen quedam veteris sapientia vestigia, vt tametsi nominibus falsis, corruptisq; circumteguntur, porrigere certè aliquam solertibus de se coniecturam possit. Vt igitur omnes ab vno principe Deo, ab vno generis autore, qui Deum, & Angelos eius in visibili forma vidit, & cum eis familiariter aliquando vixit, progeniti sunt, sic communem quandam de Deo, rebusq; diuinis sapientiam oportet fuisse. Alterum fuit scientia primordium non à successione, & reuelatione natum, sed contemplatione rerum, sanisq; iudiciis exceptum, primò quidem in-

dem incertius & obscurius, eadem tamen habens causas. Nam Deus naturæ pater & re-
 pector, sicut ex eo commercio & reuelatione maiestatem, diuinitatemq; suam homini
 declarauit: sic item cum ordine & decore, & numeris, omniumq; pulcherrimarum rem-
 rum formis mundum compleuit, oblata etiam ignaris diuinitatis suæ varia, certaque oc-
 casione, seipsum ostendit. Veri quidem est simile, maiorum illorū & perfectiorem longe
 & clariorem fuisse, ista quæ postea ex contemplatione nata est Philosophia. Sed nouissi-
 mis sæculis, omnis & illa & hæc, clariore exorta luce (veluti oriente sole, solent stellæ ob-
 scurari) absconsa, vel hebetata est, vt quasi radij fuerint eius, & venturum solem præce-
 dens aurora. Sic autem tres Philosophiæ fuisse dicemus ætates, priorem quasi iuuentam
 vegetam, robustam, quæ cum ad senectutem peruenisset, cœperit, philosophorum tem-
 pore, sed sui longe dissimilis, renasci, ac reparari, nouissime non renasci solum, sed maior,
 luculentiorque quam vnquam fuisset, oriri, lucemque, quantam possent capere mentes,
 vbique diffundere. Eodem videlicet, quod proles humana labentes, quæ principio qui-
 dem beata fuit, futura immortalis si stetit, tum in omne malum pestemque delapsæ,
 post restitutæ creuit multis gradibus prior dignitas. Omnem igitur quæ semper in homi-
 nibus fuit, sapientiam, non rationibus his solum persuademur, eandem apud omnes fuisse,
 sed multis quidem illis ac maximis exemplis, cum sparsa per omnes gentes veritatis
 eius vestigia intuemur, quam libris suis Moses olim, quasi procul è remotissima specula
 inspiciendam ostendit: postea luce clarissima eadem refulgens, omnium oculos, ani-
 mosq; compleuit. Dignissimum autem est ostendere, idem semper omnes gentes cre-
 didisse, quod nunc credunt, retinentq; omnes: idq; duabus rationibus: tum iudicio,
 rationeque docente, ac veritate ad sui confessionem omnes attrahente: tum ex vetustis-
 sima Theologia, quæ à primis hominibus perueniens, qui Armeni Chaldæique fuerunt,
 perpetuis successibus descendit ad cæteros barbaros, ab his ad Græcos, vt Plato
 quoque testatur. Insignes autem ante omnes in scrutanda, persequendaque omni do-
 ctina, fuerunt Græci: è quibus qui se Philosophandi causa ad exteras nationes contu-
 lissent, multas ab eis diuitias auexerunt, sed minimam vt par est, earum partem, quæ
 literis earum cælerentur. Apparet & peruerse quadam eos intellexisse, siue errore suo,
 siue iam etiam apud eos, à quibus ea traderentur, veritate veterem dignitatem non re-
 tinente. Nam & nomina immutarunt Græci: quadam quidem non adeo multum, alia
 tantopere, vt veræ, antiquæq; appellationis nullum remanserit vestigium. Græcos igitur
 ac Romanos, qui à barbaris & genus duxere quondam, & eorum sapientia longo
 post tempore ad eos defluxit, multa latuerunt, quæ vel tunc, vel multis retrò sæculis
 apud eos haberentur. Eodem enim progressu, quanquam non eodem tempore, &
 genus humanum, & sapientia est propagata. Fuit enim generis humani primordium
 in Armenia, Mesopotamia, Chaldæa, Assyria, ibique ante diluuium duntaxat homi-
 nes vixerunt: Post diluuium, hæ ipsæ primum terræ, quas ante diluuium tenuerant,
 habitatae sunt, Assyriaq; gentis, & Medæ, Armeniae, nepotes Noë conditores fue-
 runt: ab his diffusi paulatim sunt in omnes terras & distributi coloni, quod quodam
 temporis spatio factum necesse est. Sapientia quoque præter eam quam secum detu-
 lissent veteres coloni, à Chaldæis peruenit ad Hebræos, excipio quæ scripsit Moses,
 ab Hebræis ad Ægyptios, ab his ad Græcos, à Græcis ad Romanos. Siquidem Abra-
 ham Chaldæus fuit, in cuius domo veterem Theologiam, patriasque traditiones par-
 est remansisse, quarum ille hæres fuerit. Nam & temporum exactissima supputatio,
 & Hebræorum literæ assentiuntur, vitam Noë vsque in tempora Abraham peruenisse:
 vixit enim Noë post diluuium trecentis quinquaginta annis, Abraham ducentesi-
 mo nonagesimotertio natus est, quocirca quinquaginta, & eo amplius, annos cum
 illo vixit. Optimi enim cum optimis viuere gaudent. Ecce autem tota series vt ho-
 minum, sic sapientia inter se deinceps implicata vsque ad Moysen. Princeps humani
 generis creati se vidit à Deo, suis cum oculis aspexit, pulchritudinem mundi nascentis
 ac nati vidit, nomina bestiis fecit, cæteraque percepit, quorum in eo fuisse certis-
 simam scientiam, multiplex & irrefragabilis ratio demonstrat. Nepotes eius, qui
 diu cum annofo patre vixerat, vidit Noë: & vt credere fas est, formosum parentis
 corpus, formosorem animam referentes audiuit. Et quæ diuina sunt, audiuit eos
 Theologiam diuini parentis recedentes, vt in Paradiso creatus, vt moratus, vt pulsus
 fuisset. Quæ cælum ac terræ, animalia, ratione creata: quid primum, quid postre-

*vt Deus sua
 maiestate ho-
 minibus pate-
 fecerit.
 Prima philo-
 sophia perfe-
 ctior, & cur,
 & quando
 obscurata.
 Tres ætates
 Philosophia.*

*Veritatis ve-
 stigia omni-
 bus sæculis ab
 que apud om-
 nes.
 Omnes idem
 semper credi-
 disse duobus
 argumentis
 ostenditur.
 In Epinomi-
 de.
 Græcorum di-
 ligentia in
 Philosophia
 excollenda.
 Græci fallaci-
 es.
 Græcorum &
 Romanorum
 ignorantia.
 Primordium
 generis hu-
 mani, ubi.
 Sapientia ve-
 tus vt com-
 municata va-
 rijs populis.*

*Ætas Abra-
 ham.*

*Noë quid vi-
 derit & au-
 diuerit.*

num conditum: quam arbores illæ, altera vitæ, altera sciendi boni & mali, vim haberet. D
 Omnem enim magni genitoris illius, ac magnæ genitricis sermonem, Theologiam fuisse
 credendum est, vt perpetui de rebus ante casum suis, de ortu, habitu, formis Anglorum
 & dæmonum loquerentur: quid enim possumus aliud suspicari? Hæc omnia Noë, filiosq;
 eius retinens, vidit & audiuit Abraham: Is filio & nepoti narravit: à Jacob, in omne ge-
 nus defluerunt. Præter hanc autem gentis Hebraicæ seriem, plures alias fuisse credendū,
 per quas pari progressu & pietas, & rerum antiquarum sciētia ierit. Nobiliorem quidem
 ac synceriores hanc Hebræorū. Nec verò solus Noë ante diluuium multos annos cum
 patribus illis diuinis vixit, nec solus eos audiuit: nec solus item Abraham pius fuit, & an-
 tiquas res memoratu dignas à Noë & à filio eius, Shem audīuit, & se ministrum eius fuisse
 quindecim annos, si traditionibus Hebræorum credimus, confessus est: vnde enim pie-
 tas, & sapientia Iob, nulla in recedens sapientiæ, pietatque Hebræorum, manauit? An-
 cenfes & hunc, cum sit vetustissimus, videlicet Abrahamæ tempestate, ipsum Noë non vi-
 disse, loquentemque non audisse? cum non multum inter se distarent, ille in Armenia, is
 in terra Hus, quæ est pars Arabiæ desertæ, adiacēs Mesopotamiæ, siue Armeniæ minori.
 Quid Sibyllæ, præsertim Sambethæ, quæ etiam in his ipsis locis, id est Persidæ, vel Chal-
 dæa nata, fertur de genere Noë fuisse, cuius extabant vigintiquatuor libri, vbi plurima
 de Christo, plurima item de origine suæ gentis, de creatione scripsit? Sola igitur ex tam
 multis Hebræorum familia, vt præstantior, numeratur: & sola ad texendam, continuandamq;
 historiam necessaria. A Barbaris igitur & genus & sapientia peruenit ad Græ- E
 cos, non tam eo tempore, quo philosophari gens illa cœpit: sed multis ante sæculis,
 quod vt non sit scriptum, possit tamen ex coniecturis rationeque innoscere. Quando-
 quidem ante Homerum & Hesiodum multos floruisse præstantes viros sit necesse, à
 quibus ipsi & carminum rationem, numerumq; syllabarum, cum modulatu, & tot,
 tamq; mirabiles res didicerint. Neque verò fas est, primum Homerum autorem poë-
 sis fuisse, quem tametsi Orpheus, Musæus, Linus, antecessisse dicantur, plures tamen
 extiterunt qui possent Theologi certè, si non absoluti poëtæ vocari. Vnde enim illam
 Homeri grandiloquentiam, tot cultus, cerimonias, sacrificia, in quibus manifestam
 inuenies cum sacris litteris concordiam, manasse putes? Fuerunt ad scribendum veteres
 tardi, & segnes, siue quia litterarū vsus non esset vbiq; receptus, siue quod consuetudo
 scribendi, & per litteras ad posteritatem res mandandi, nondum esset vsitata: Deinde
 omnia fert secum inuidiosa vetustas, magnaque facta sunt omnibus sæculis veterum mo-
 nimentorum naufragia. Non est opus exemplis, quot cum Imperio Romano nobilissimi
 scriptores interciderunt, quot desiderantur è Græcis, quorum nomina vix audiuimus.
 Eadem ergo hæc tempestas antiquissima sæcula depopulata, abstulit rerum præterita-
 rum memoriam. Nullaque est lingua, quæ non bonorum autorum deplorat interitum.
 Vt mittā apud Hebræos multa, quæ solent ab eis proferri, vbi sunt libri Natam prophetæ,
 & Achia Salonitæ, & visio Addo videntis, qui citantur in libris Paralipomenon? Vbi tot
 libri Mercurij Trifnegisti, vetustissimi hominis, quem Iamblichus ad centum & decem F
 millia biblorum, id est chartarum è papyro de rebus diuinis, & naturalibus conscripsisse
 memorat? cuius est quicquid de mundi creatione, de rebus diuinis in Platone admira-
 mur. Equidem sic statuo, vt innumerabiles è lingua Latina & Græca scriptores ad po-
 steritatem non peruenerunt, sic plurima vetustiorum sæculorum, quæ de creatione re-
 rum, de rebus à regibus gestis nos docerent, monumenta interisse. Seruata tamen est
 pars melior, sicut multis minoribus multis scriptoribus cadentibus, incolume semper
 fuit Euangelium. Hinc igitur nihil habent Græci quod ante Homerum, atque Hesio-
 dum citare possint: nam Musæus ferè nihil scripsit: Orpheus, cuius extant hymni,
 alius videtur à vetere illo. quanquam prisca illius à Græcis multa citentur: & certè ali-
 quem docuisse Hesiodum necesse est, ante omnia chaos fuisse, postea terras apparuisse.
 Sola igitur Homerus & Hesiodus, aut scribere cœperunt, aut istorum, vt nobi-
 liorum tantum, ex multis ad posteros monumenta peruenerunt. Et vt de chao ea di-
 xit Hesiodus ab antiquis audita, sic alia per populos solita vagari, aut penes sapientio-
 res solita recondi sentire debemus plura longe, ac meliora. Igitur apud Græcos &
 Romanos, tribus modis periclitata est sapientia: Primum linguæ diuersitas, locorum-
 que distantia fecit, vt Græcos multa effugerent, quæ apud exteras nationes, Græcis
 antiquiores, & cum cælo & terra penè fatas, haberentur: Tum quæ, secum veteres filij
 ac nepotes

Abraham
quid viderit
et audierit.
Hebræorum
scientia nobi-
lior ac syncer-
rior.
Shem filius
Noë: Iob sa-
piens.

Iob ex terra
Hus.
Sibylla Sam-
bethæ, et eius
vaticinia.

A Barbaris
sapientia di-
manauit ad
Græcos.
Ante Home-
rum & He-
siodum mul-
ti excellentes
homines flo-
ruerunt.
Veteres ad
scribendū tar-
di, cur.

Cum Imperio
Romano scri-
pta multa in-
terciderunt.

Libri Hebræo-
rum amissi
væporum in-
iuria.

Plato vnde
suos libros
hausit.
Seruata pars
melior scri-
ptorum.

Fabula de
chao Hesiodi.

Tribus modis
sapientia peri-
clitata.

ac nepotes Noë, Iauan, Cittin, Rodanim, à quibus Græca natio est condita, Iones, Cy-
 prij, Rodij, detulissent, primo illo sæculo, cum propter inopiam rerum, vitæ necessaria-
 rum, artiumq; nondum repertarum, imperitiam, alia sequerentur, nec literis vacare pos-
 sent, facilis fuit obliuio. Postremo quod ea quæ apud prisca Græcos illos circumfere-
 bantur, tametsi à nonnullis meliore ingenio viris perscripta fuissent, multis tamen cas-
 bus intercepta perierunt, vt peruenire omnia ad posteros non potuerint. Multæ tamen
 reliquæ remanserunt, multaque ex tot, tantisque diuitiis naufragia iactari per vndas vidi-
 mus, quæ nos impulerūt, vt qua possemus ope, ea colligeremus: quanquam & hoc peius
 habet Romanos quàm Græcos, quod eorum omnia attingere monumenta non potue-
 runt: Vt qui genere posteriores sunt, sapientia quoque sint inferiores. Huius operis au-
 tem duplex erit ratio, vt quoniam ostensum est, vnam necessario fuisse semper sapien-
 tiam, siue successione proditam, siue coniecturis & iudiciis exceptam, vtraque reuocare
 & conferre cum vera. propterea conformationes, aut de perenni Philosophia sunt ap-
 pellatæ. Nam cum vna sit religio cælestis, constans eximia pietate & doctrina, eandem
 fuisse ex quo genus hominum cœpit esse, aut indicante natura, aut reuelatione succur-
 rente, obscuriorum quidem quondam & penes paucos, postea radiantissimam, totoq; in
 mundo flagrantem, qui voluerit, intelliget. Hæc vestigia, has reliquias sapientiæ nos vi-
 dentes, credidimus maioris cuiusdam priscais sæculis, postea maximæ lucis fuisse quasi
 radios: sicq; in vnam omnia spectare veritatem.

Reliquia colle-
cta ex nau-
fragiis scripto-
rum veteris
sæculorum.
Genere poste-
rioribus, sapien-
tia inferiores.
De perenni
Philosophia
libri.
Religio cæle-
stis vnde, et
eius series.

B De tribus modis, quibus cognita est Sapientia, sed posteriore præstantissimo.

C A P. I I.

GITVR vt à Sapientia inchoemus, superiorem rationem strictius
 repetentes, dicimus, Sapientiam, siue Veritatem venientem ad ho-
 mines, vel offerentem se de cælo, tribus gradibus esse progressam.
 In primis hominibus vberiore, largam, & tradente Deo perfectam:
 postea crescentibus annis dissipatam, disiectam, euersam, magnisque
 temporum, atque hominum iniuriis affectam, ad posteros tanquam
 fabulam & somnium, vilem, laceratamque peruenisse. Ex his est ortus mundi, Deus au-
 tor, principia, chaos, aqua, animalia, Mens opifex, diluuium, gigantes, turris rerum
 diuinarum certior cum rebus humanis affinitas, notissima priscais sæculis, posteris aut
 penitus ignorata, aut ita obscura & incerta, vt tantum non pro fabulis habita fuerint.
 Exorti Philosophi partim eam vti fabulosam reiecerunt, partim suis monumentis, vt
 acceperant, obscuram, & contaminatam tradiderunt, Repulsi, quam suis se reperis-
 se iudiciis persuaderent, prætulerunt. Sic veritas pro fabulis, obscura vel falsa, pro ve-
 ris & certis haberi cœperunt. Tres igitur Philosophiæ partes, & genera contigit esse:
 Primum fuit illud totum, quod ab origine mundi, quasi per manus, & famam succe-
 dente fama, in multas gentes se diffudit, quod nisi violatum postea fuisset, magna re-
 bus humanis ea lux extitisset. Alterum genus à Philosophis, naturas causasque rerum
 speculantibus habuit ortum, quod à primo quidem plurimum recessit, iudiciis humanis
 sæpenumero labentibus, & quam quærunt veritatem, non inuenientibus. Tertia de-
 mum Philosophia illuxit, omnes claritate sui, prioris tenebras depellens, non vno se
 loco continens, sed radiis replens vniuersa. Hæc errores Philosophiæ, & plagas ac vul-
 nera, quæ temporibus fuerant illata, prioris illius sanauit: media præpostera iudicia re-
 texit. Ab omnibus expetita, omnium hominum iudicio, vel ipsorum Philosophorum,
 mundo necessaria, sola digna Sapientiæ nomine: vt in omni lingua & doctrina frau-
 des, & fabulæ multæ: sic solum hic dulcis & optata requies animorum, per incertas ho-
 minum coniecturas ante vagantium. Hæc, quæ fuit vera scientia rerum humanarum,
 semper aliqua luce refulsit in mundo, semper eundem mundi principem, eundem or-
 tum, eandem animorum immortalitatem, eandem culparum pœnas & eadem præmia,
 peccatorum eandem expiationem, atque postea demonstrans, quod erit ex ipsis testi-
 moniis inter se collatis perspicuum. Igitur quoniam diximus probabile esse, quandam
 fuisse ab orbe condito Sapientiæ traditionem, principium habentem à Deo, qui primo
 homini magnitudinem, diuinitatē, arcanaque sublimia sua reuelarit, & is in Deo filium
 ac genitorem esse didicerit: hinc claret fuisse profectum, quod omnes ferè gentes aliqua

Prima sapien-
tia perfecta,
sed temporis
successione dis-
sipata.
Obscurata res
prioris sæculi.

Philosophia
per manus tra-
dita.
Philosophorū
doctrina quæ.
Philosophia
Christianorū
sola vera, di-
gnaque sapien-
tia nomine.

monumenta de Patre ac Filio, & Spiritu, de Angelis bonis & malis, de creatione eorum, D & mundi, recondita suis literis habuerint. Quæ sunt erroribus absterfis in suum locum restituenda. Multa item quæ consona veritati, ratione duce repererunt homines demonstranda. Nec novas res auribus apportabo, sed longè vetustissimas: vt appareat necessario vnã totius humani generis esse religionem.

Vna totius humani generis religio.

Quod Patris ac Filij diuinitas & potestas fuerit apud antiquos celebris.

C A P. I I I.

Quid maximum in Theologia.

Ex paucorum testimonis elicta veritas.

Veterum sæculorum scientia, tanquam hæreditas posteris tradita.

Chaldæi primi homines.

Populi qui post Chaldæos floruerunt.

Vetus Theologia.

Mercurius Trismegistus.

Vnus rerum fons.

Mens mundi creauit.

Quod melioribus probatur, id certius.

Magi Persarum & Chaldæorum.

NIHIL habet altius ac maius mysteriũ Theologia, & ante quod aliud arcanum antecedit, quàm Patris ac Filij diuinitatem, ac notionem. Idq; est in omni rerum diuinarum scientia primum mysterium, quod quidem propter magnitudinem, ac necessitatem nullis vnquam sæculis fuit obscurum. Quoniam autem non omnibus, sed omnino paucis, in omni sæculo speculationes, & cognoscendæ veritatis gratia est concessa, & veritas quæ libris committitur, perinde casibus patet humanis, vt cæteræ res, labefactariq; eam & intercideri ob hanc causam contingit, debemus hinc paucorum esse contenti testimoniis, & ex his deduci in considerationem cæterorum. Ac pro omni sæculo & ætate, pauca in vnaquaque probatione testimonia sufficient: cum clarum sit, non apud multitudinem, sed longè paucissimos, veritatem quasi à cæteris non receptam, sed spretam potius diuerti, ac morari. Quoniamq; vetustissimorum sæculorum neque extant, neque extare à casibus seruata monumenta potuerunt, hoc iudicio nos esse conuenit, vt credamus ad subsæculta sæcula, priorum sæculorum scientiam, quasi hæreditatem deuolutam, & à maioribus accepisse, quæcunque de magnis rebus locuti sunt posteriores, donec ad primum vsque hominem tota successio redigatur. Quæ res prudentissimo cuique videbitur necessaria: idque etiam Plotinus testatus est. Reliquias autem quasdam veritatis, etiam Aristotele confitente, posteritas à vetustate descendentes accepit, quas à vasto quodam corpore, quasi lacera membra venisse credendum est. Vtemur ergo, quorum per tempora licebit vti testimoniis. Sed de successione doctrinæ, vbicunque opus erit, differetur. Primi igitur omnium sunt Chaldæi, proxime quos & Paradisus fuit: & primi homines, qui ad partem orientalem paradisi dicuntur habitasse, hanc potissimum regionem tenuerunt. Illud saltem certum, hinc post diluuium primos homines habitasse. Iure ergo antiquissimos se iactabant, sed quod sæpe fit, insolentius mendacissimum suis annis cumulum addentes. Primi igitur omnium sunt Chaldæi, ab his Hebræi, Ægyptij, Phœnices, nouissimi Græci, post Romani sunt nati. omnes autem hos è quibus quidam clariores extiterunt, constat tum per illam à primo homine descendente Theologiam, tum toto mundo resonantibus oraculis, notum habuisse, Deum immensam, immutabilemque naturam, alteram ab æterno Mentem genuisse, eisdem eam etiam nominibus, quibus extrema postea maiorq; Theologia, vocantes, nunc Filium Dei, nunc Vocem Dei, nunc Mentem, Sapientiamque: càmque omnium fuisse rerum creatricem asseruerunt. In quorum dictis recitandis, & recensentis, & interpretis vtar officio. Hoc omne antiquissima Chaldæorum, tum Ægyptiorum, demum Theologia Græcorum cognouit. Principes Chaldæicæ Theologiæ fuerunt, quos patria lingua Magos, quasi sapientes, siue Philosophos & Sacerdotes appellabant. Antesignanus ac princeps Ægyptiæ Theologiæ extra controuersiam fuit Mercurius Trismegistus. Græcam Theologiam ex antiquis rexit ac celebravit, quorum nomen peruenerit ad posteros, præcipue Orpheus, deinceps Homerus & Hesiodus, quos Theologos dixerunt: è philosophis Thales, Pythagoras, Anaxagoras, Empedocles, Parmenides, & Plato. Nouissimi, sed superioribus non nihil dispares, Aristoteles & Theophrastus. Superiorum igitur pari & voce & consensu dictum, ac traditum posteris fuit, & literis mandatum, Vnum esse rerum fontem, alterius Mentis, creatricis mundi genitorem. Ipsum quidem genitorem genuisse quandam Mentem ab æterno, Mentem mundum aliquando creasse, seorsumque singula pro omni natione Sapientum adierunt testimonia. Certum est enim testimonium sapientum esse pro tota natione, vt quod meliores, doctioresque testentur, id sit placitum ac sensus totius gentis, vt enim omnes ad peritiores. Magi Persarum, & Chaldæorum (nam priores sunt Persis Chaldæi,

A Chaldæi, & regno & ortu, eoque doctrina potius erat Chaldæorum) Sapientes ac Sacerdotes, vt superius monstratum est, eius nationis fuerunt, qui res regum gestas scriberent, secretiores quasdam scientias soli cognitatas habentes. Hos constat non solum res diuinas plurimum tenuisse, sed etiam dæmonum naturas, & euocationes adeo cognouisse, vt mirabilia eos euocatos cogere in conspectu edere. Hinc Balaham horum è numero Magorum, sua tempestate celeberrimus, creditus est posse veneficiis & incantationibus obesse populo Hebræorum, ascitus à rege Arabum ob hanc causam. Habitabat autem is, vt testatur Moses, super fluuium filiorum Amon, id est, Euphraten. quo fit perspicuum, eum fuisse Aramæum, siue Chaldæum, vnum nempe ex his Magis. Hæc fuit causa vt Magica vel ars, vel vanitas ac ludibrium, his in locis, antiquis illis temporibus esset potentissima, quod maxima à primis hominibus, horum locorum habitatoribus tradita esset cognitio rerum diuinarum, naturalium, ipsorumque dæmonum, quorum ruinam, & priorem, posteriorémque naturam par est antiquis illis notiore fuisse. Euanuisse autem sæculorum vetustate & hanc, & omnem aliam maiorem cognitionem. Hinc Sibylla Erythrea, quæ fertur Chaldæa fuisse, filia Berosi Chaldæi, tum & Sambethe, clara & aperta, penèque innumerabilia, cum de omnibus diuinis rebus, tum verò, de summi Dei filio edidit oracula, vt quorum similia ac longè plura in arcanis suæ gentis, sapientumque mysteriis latitant. Dupliciaque sunt Theologiæ Chaldæicæ, de filio Dei, & ab æterno genita Mentis, testimonia, Magorum & Sibyllarum, literis Græcorum fidelissimè comprehensa: vt non solum in suo fonte videri possint, sed etiam à grauissimis & præcis scriptoribus prolata. In dictis igitur Magorum, à Zoroastre descendenti (est, quod fieri solet, ad superstitiones, vanissimumque dæmonum, & elementorum cultum nonnunquam deflexerint) hæc ad alia habentur: πάντες ἐπέλεσε πατήρ, καὶ νόστρον παρὲν αὐτῶν, ὃν ἀράων κληίεται πᾶν γένος ἐν ἡρώτων. Hoc est: Omnia perfecit Pater, ac Mentem tradidit secundæ, quam vocat primam omne hominum genus. Sic ait Theologia Magorum. Declarauit autem nouissima Theologia, creatorem omnium quæ cernuntur, & quæ fugiunt oculorum obtutum, esse Patrem, creatorem hæc per mediam illam intelligentiam ac Mentem: quæ secunda quidem est, si Patrem respicias: prima, si res visibiles, & inuisibiles creatas, quarum hæc ipsa Mens fuit principium. Eoque eam dicit vocari ab omnibus hominibus primam, id est, principium, fontemque omnium rerum. Quantum subest hæc mysterium? siquidem, vt ait Numenius, & postea videbimus, non erat Pater hominibus notus, eum solum cognoscentibus, qui mundum creasset. At is Filius est, inquit, Mensque secunda, quam homines nesciebant habere Patrem, eoque dicebant eam esse primam. Siquidem ille ipse qui mundum creauit, qui ferebatur super aquas, mox extendens desuper caelestem, qui hominem ad imaginem suam finxit, ad præmium immortalitatis vocauit, transgressum è Paradiso eiecit, erat ille idem qui postea redemit mundum, quem quondam creasset, pietate, iustitia, cultuque Dei repleuit. Hunc ergo solum homines cognoscentes, Primum appellabant, alterum Genitorem, qui eum hoc genitoris gradu præcederet, minimè cognoscentes: ne Hebræi quidem, nisi sapientiores. Solum ergo hunc filium Dei notum habent Hebræi, & cæci nesciunt, se blasphemare post hominum redemptorem, qui prius legem Mosi in monte tulisset. Atque illud celeberrimum ac sanctissimum nomen Ichouah, semper serè est filij Dei. Is vnus cognoscebatur, primus ab omnibus habebatur: totaque est his Magorum verbis comprehensa maxima, primaque Theologia: comprehenditur enim diuinitas ac præcessio, qua pater ac genitor præcedit genitum. Quippe quem & priorem Mentem vocarit, & quasi dominum & principem dedisse secundæ menti, res creatas dixerit. Apparet generatio, vocat enim eum Patrem: comprehenditur etiam creatio rerum per Patrem, tanquam Dictatorem supremum, per Filium tanquam missum, ac destinatum ad rerum creationem. Tum dicit, Patrem ei tradidisse res creatas: id est, eadem qua creasset autoritate regendas. Postremo Filium ostendit esse & vocari primam omnium mentium. Totus ergo mundus cognoscebat, prædicabat, adorabat Filium Dei: & qui se nouissimis sæculis visibiliter omnibus declarauit, erat ille ipse, quem olim obscure cuncti venerabantur, Iouem, Creatorem regentemque omnia Potestatem vocantes: Philosophis, religionibus, sæculis omnibus notum, vt melius declarabitur. Qui nequa superesset amoris ineffabilis expressio, vt hominem faceret Deum, fecit ipse seipsum hominem. Fuit autem horum Magorum

Balaham magus. Numer. 22.

Magica ars vbi potentissima.

Sibylla Erythrea.

Testimonia Magorum & Sibyllarum de filio Dei.

Theologia nouissima.

Ichouah, nomen Dei.

Filius Dei prædicatus veteribus, longè ante carnem assumptione.

Theologia apud veteres magno in pretio. atque etiam Aristoteles in libris de prima Philosophia, eorum meminit.

Eorum quae prolata sunt, comprobatio, ex Theologia Græcorum & Hebræorum.

CAPVT IIII.

Vnde Magi didicerint.

Græci à Chaldaeis & Aegyptiis edocti. Bonus, pater. Mens, filius.

Anaxagoras vobis posuit rerum omnium principium ex veterum sententia.

Chaos modificatum à matre.

Aristotelis opinio.

Moses & Hesiodi sententia.

Genesi.

Platonici libri ex Magorum doctrina.

Fortè de animal. 2. cap. 3.

Platonis sententia de Mente.

VERISSIMUM autem esse, Magos hæc de Patre ac Genitore Deo, & omnium rerum creatrice Intelligentia cognouisse, credidisse, prædicasse, eo maximè sit perspicuum, quòd posteriores, qui sunt apud Græcos philosophati, duces, atque autores sequentes Chaldaeos, & Aegyptios, ad quos sese discendi causa Græci recipiebant, principia rerum eodem atque illi ordine collocauerunt, Bonum primo in loco, deinceps Mentem constituentem. Siquidem iidem ipsi Chaldaei, Genitorem Deum non solum Patrem, sed etiam Bonum, vt apparet eodem loco, appellant: quod & Plato, & cæteri omnes vsurparunt. Mentem quoque, Græcè νοῦν, secundo loco statuerunt. Mentem dico illam ab æterno à Patre primogenitam, & vnigenitam, rerumque principium ab eo constitutam. Anaxagoras igitur ex antiquioribus idem imitatus, pronunciauit omnium rerum principium νοῦν, id est, Mentem. quam ne credas eum aliam, atque Chaldaeorum illam, dixisse, apparet eo vel maximè, quòd hanc ipsam & sapientissimum censuit, & eam vocauit, teste Aristotele, ἀμύθητος ἀπαθή, sine complexu, sine alterius rei cõmissione: quod proprium ac solum Dei est. Eidem Menti omnia dabat Anaxagoras, atque Moses apud Hebræos, Mercurius apud Aegyptios, prædicans eam aggressam Chaos modificasse, digerendõque res creasse, & cum immota, quiescentiãque cuncta essent, motum & ordinem dedisse. Nec Aristoteles amice ac beneuolè mentem eius interpretatus est, cum statuisse æternum Chaos, creationem Mentis antecessisse, vt à Chaos ad creationẽ tempus infinitum intercesserit. Non est credendum, Anaxagoram, cuius sententiã antiquã Theologiam spirantes inuenias, id sensisse: Nec si antecessisse Chaos dicat, eò æternitatem confusionis illius asseruit: siquidem & Moses & Hesiodus prædicant antea vacuum terram inuisibilemque fuisse, deinceps terram, cælum, lucem apparuisse: quos nemo putabit tamen interiecisse tempus æternum ab illis exordiis, ad res creatas. Didicit ergo Anaxagoras hanc à veteribus creationem. Siquidem & Euripides, quem ferunt discipulum eius fuisse, cum præceptore, vt postea demonstrabitur, consentit. Tum non mundum solum didicit creatum, sed rationem quòque creandi: vt Mens informe & immobile Chaos formauerit, motumque dederit. πάντων ἡρεμούντων κίνησιν ἐμποιήσας τὸν νοῦν καὶ ἀγένητον, Omnibus quondam quiescentibus, motum Mentem dedisse, ab inuicemque separasse, ait Aristoteles dixisse Anaxagoram. Eadem hæc canit & Moses de Deo, asserens prius tenebras fuisse, & aquam cum terra commistam: Deum autem lucem, tenebris disiectis, intulisse, aquasque à terra separasse. Quis autem is fuerit, discite ab Anaxagora, videlicet νοῦς, Mens, Intelligentia, Sapientia, Spiritus. Quæ sit hæc Mens, consule Chaldaeos, & Mercurium, qui præcipuo nomine vocant filium Dei, creatorẽque mundi, νοῦν Mentem, Intelligentiam. Cui præferebant τὸ ἀγαθόν, ipsum Bonum, Bonitatẽ ipsam: & hæc, declarantes rerum principia. Platonici quoque, quorum libri sunt vetustissimis oraculis ac sententiis Magorum, & Aegyptiorum referti, eodem ordine, Bonum, postea Mentem ponunt: Illam videlicet Mentem, quam primam ab omnibus mortalibus haberi dixit Chaldaeus. Aristoteles igitur audiens prius Mentem rerum principatum, creationemque attribuisse, alacri voce pronunciauit eam esse τὸ πρῶτον ἀσχηματισμένον θύοτατον, omnium, quæ possint cogitari, diuinissimum: subscribens videlicet veteri theologia, Mentẽ principium vocanti. Huius Mentis diuinitatem alibi differens, eius infinitam voluptatem asseruit in intelligendo seipsam, & in amore diuinitatis suæ. Nesciebat enim eam habere Patrem, verissima tamen dixit. Nam Mens intelligendo Patrem, intelligit etiam seipsam. Æternam, synceram, incorruptamque voluptatem hanc ei dat Aristoteles, quòd seipsam (nihil enim habet seipsa maius) contemplatur, & agnoscit. Quam quidem vocem cælesti, non humano instinctu videtur protulisse. Sed audi & Platonem: qui cum audisset, ab Anaxagora datam Menti rerum creationem, eo se maximè dixit acquiescisse, cæterorum quorumcunque repudians sententiam. Nullamque censet rei cuiusque reddi posse probabilem rationem, nisi Mentem ad omnia accertras: qua rerum principem constituta,

A constituta, nihil non pulchrè positum & inuentum possis affirmare. Nam si summa Sapientia, Intelligentia, Mẽnsque fecit, vtique meliora, lectiora fecit. Si Mens creauit, certè creata sunt ea, quibus non possint meliora fieri. optimè igitur omnia. Et quod Moses etiam simile quid, Valde bona: in Phædone igitur, ὡς ἀγαθὸς νοῦς ὅτι ὁ ἀγνοοῦντων καὶ πάντων ἀπίος, ταύτη δὲ ἀγὰρ ἡθελωτε, καὶ ἐδίδε μοι θεόπου τῶνα εὐχρητὸν τὸν νοῦν εἶναι πάντων ἀπίων: Audiens, inquit ex libro Anaxagoræ, Mentem esse mundi adificatricem, omniumque rerum, causam, hac sum mirificè lætatus: & nescio qua ratione videbatur mihi optimè habere, Mentem esse omnium causam, dare Intelligentiã omnium rerum principatum. Hæc illi asserbant, non tam Anaxagoræ sententiã subscribentes, vt quæ mirificè placeret, quàm apud Chaldaeos & Aegyptios reperta confirmantes, dictisquẽ ea suis inferentes. Siquidẽ & Macrobius, Platoniorum de principiis sententiam proponens, duo hæc prima principia constituit, τὸ ἀγαθὸν τὸν νοῦν, Bonitatem, Intelligentiam. Quorum primum est nomen Patris, alterum Filij, Filius enim dixit de Patre, Nemo bonus, nisi solus Deus. De se autẽ, Ego principium, qui & loquor vobis. His constat Magorum superius oraculũ, illius antiquæ gentis verum esse testimonium: nullamque hĩc esse debere suspitionem mendacij, vt à posterioribus sint conficta. Superest autem veteris Theologiæ Hebræorum testimonium, quod mecum reputans, soleo vehementer demirari. Ex illo enim Chaldaica Theologiã testimonio, probatur antiquam Græcorum Theologiam sensisse, per Filium Dei, mundum fuisse creatum. Nam Chaldaeus Filium Dei vocat Mentem: Græcus autẽ fateretur Mentem creatricem, ornatricemque rerum: Hebraica autem Theologia, quem Chaldaeus & Græcus Mentem, Aegyptius λόγος, verbum, rationem, ipsa vocans Spiritum & Intelligentiam, eandem etiam mundi declarat creatricem: Quẽque Anaxagoras vocans Mentem, dicit Chaos ordinasse, eundem Hebræus vocans Spiritum, super aquas & Chaos ait operatum. Ea autem erat operatio, quòd mundum, id est, cælum, omnium rerum aliarum condebat principium. Eadem quoque est apud omnes nominum ratio. Intelligentia dicitur à Chaldaeo & Græco, ab Aegypto (vt ostendam) Ratio: quæ si conferas, idem sunt atque Spiritus: Spiritus enim est Sapientia, est Intelligentia: huic datur ab omnibus rerum creatio. Ostendo etiam alia ratione Hebræos cum Græcis esse concordēs in hoc Principio. Siquidem nomen istud νοῦν, Nun, est Hebraicum. Accidit autẽ sapenumero, vt nomina, quæ à linguis ad linguas transferuntur, vel numeris syllabarum augeantur, vel diminuuntur, vel aliqua littera peruertantur: veluti quod erat Hebraicè Rapa, id est, mederi, Græci qui & nasci & loqui ab Hebræorum maioribus habuerunt, addita vna syllaba, dixerunt therapeno. Eodem exemplo, sed ex aduerso, quod erat Hebraicè Banun, Intelligere, Sapere, fecerunt Græci Nun, Mentem, Intelligentiam. Hoc declarato, claret Theologiam Hebraicam fateri mundum creatum per eandem rem, atque Theologia Græcorum. Vates Hebræus canens opera diuina ait, Qui fecit cælos in intellectu: Hebraicè Thebuna, in quo prima syllaba iuxta idioma Hebraicum, est adiectitia: estque ea vox, vnde deduxit sermo Græcus suam νοῦν, Nun: confitetur Vates Hebræus, Deum creasse cælos per Nun, per Intelligentiam, per Mentem. Apparet enim tam ex significatione, quàm sono, eandem hĩc esse rem, quam Græcus Theologus celebravit, Principiumque rerum dixit, atque eam, quam confessa est Theologia Hebraica. Ac Cælos præcipuè nominauit Hebræus, veluti rem in omni illa creatione præcipuam. Sic liquet Chaldaeos, Græcos, Hebræos, cognouisse, prædicasse Filium Dei, eumque omnium rerum Principium laudasse. Quod repetens his rationibus probatur: Theologia Chaldaica, Patrem & Mentem secundam, creatricem cõsitetur. Hanc Mentem collaudant, suspiciunt, venerantur Anaxagoras, Plato, Aristoteles, cuncta Platoniorum familia. omnes igitur hi celebrarunt progeniem Dei, licet ignari. Nituntur enim illa Chaldaica sententia cuncti. Quoniam autem eadem loquitur Theologia Hebraica ac Chaldaica, & Græca: hæc autem loquuntur & prædicant Filium Dei: necessariò Filium Dei loquitur etiam Hebraica Theologia. Ecce quæ secretò, & quasi velata facie illa secula loquebantur, nouissima clara & illustri voce prædicauerunt, cognouerunt, adorant, venerantur.

Nomen Patris & filij.

Antiqua Græcorum theologia testimonium de Mente.

Mens, λόγος.

Mens, Intelligentia, Ratio.

vobis nomẽ ab Hebræis desecum.

Psalm. 135.

Repetitio breuis totius capituli.

dat Aristoteles, asserit fuisse sapientes, euigilasse inter errores ceterorum ceteris dor- D mientibus. καὶ γὰρ αὐτὸς ἀναξάγορας, ὃς δι' ἀδελφεῖ, καθευδόντων τῶν ἄλλων, τὸν νοῦν ὑπὸ τῶν ἄστρον ἰδόντα. Mentem primum vidisse fuisse causam rerum Anaxagoram, inquit Proclus ex ipso Aristotele, optimam rerum Causam, a qua principium fuerit omnibus, reperisse: Veram originem, unde moueri coeperint caelum, & astra, totusq; inde mundus, deprehendisse. O quanta verbis his subest diuinitas! Necessario enim Aristoteles, qui de Mente mundi inuentrice, talia praedicat, praedicat de ea Mente, quam Chaldaeus antea inuulgauerat, & quam Plato, quod & ipse Aristoteles, vocat Causam, & vocans dat ei patrem in epistola, sicut & Chaldaeus in oraculis. Hanc ipsam in libris post res naturales vocat Diuinissimam, eam seipsam contemplari dicens. In Moraliibus querens de eius contemplatione, vocat Deum. Sic ex Platone, Chaldaeo, Aristotele, Mens est Deus, est Proles Dei, est Regina mundi.

In Metaphysicis.

Mentem ex Macrobio esse Filiam summi Boni, summum Bonum ipsum supremum Genitorem.

CAPVT VI.

VT AVTEM haec esse verissima constat, Mentemq; secundam esse ab ipso Patre, vt Chaldaeus dicebat, Filiam autem ac Progeniem diuinam, vt Plato in epistola (ob quam causam Chaldaeus vocauit eam Patrem) audienda sunt, admirandaque, quae locutus est, vt paulo ante dixi, noster Macrobius, decerpta ex ipsis Platonibus. Proferamq; totum locum in Somnio Scipionis: Ceterum, inquit, cum ad summum, & principem omnium Deum, qui apud Graecos τὸ ἀγαθὸν ὑπερῶν ἀπάντων inuocatur, tractatus se audeat attollere, vel ad Mentem, quam Graeci νοῦν appellant, originales rerum species, quae εἰδη sunt, continentem, ex summo natam & profectam Deo: cum de his, inquam, loquuntur, summo Deo & Mente, nihil fabulosum penitus attingunt, sed siquid de his assignare conantur, quae non sermonem tantummodo, sed cogitationem quoque humanam superant, ad similitudines & exempla cofugiunt. Sic Plato cum τὸ εἰ ἀγαθὸν loqui esset animatus, dicere quid sit non est ausus, hoc solum de eo sciens, quod sciri quale sit, ab homine non possit. Solum verò ei simillimum de visibilibus Solem reperit, & per eius similitudinem, viam sermoni suo attollendi se ad comprehensibilia patefecit. Ideo & cum nullum ei simulachrum cum Diis aliis constitueret, finxit antiquitas, quia summus Deus, natamque ex eo Mens, sicut vltra animam, ita supra naturam sunt: quod nihil est de fabulis peruenire. Ecce audisti & vidisti apud Macrobius, non Christianum, duo diuinissima ac maxima: ipsum summum Bonum, principatum omnium rerum, vt clarebit etiam apud Platonem, Mentem ex eo natam, & profectam, natam inquam a summo Deo, qui dicitur a Philosophis ipsum Bonum, ipsa Bonitas per excellentiam: de quo Mens ipsa, filius eius, perhibuit in hoc mundo, Nemo bonus nisi solus Deus: illa scilicet fontali, praecipua, supereminenteque bonitate. Vidisti quoque Mentem continere species rerum: quo designatur creatio, designatur (quod videbis etiam Philonem perhibentem) creator mundi, inuentor cunctarum rerum, quae in suis originibus continerentur. Vt enim ipse Philon dicit, si quis nudius & expeditus velit loqui, nil aliud dicat Mundum archetypum, siue originarium, quam ipsum Verbum, Creatorem mundi. Videbis etiam Mercurium Trismegistum, dantem Verbo Dei, species, aut ideas, originesq; rerum. Hac igitur attributione specierum, perspicuum fit, designari Sapientiam creandi, & inueniendi e nihilo, vt superius omnes praedicauerunt. Designatur hanc Mentem esse mundi creatricem, adornatricem rerum, formarum matrem vastam, inestimabilem sapientiam. Ecce Plato vocauit eam, ob eandem causam, αἴτιον, Autorem: apud quem teste Laertio, id est Mens, & Autor, id est, Autor mundi, Conditor, per quem omnia facta sunt. De quo prorsus similia, nostrae Theologiae princeps diuus Paulus, vt vtranque philosophiam conferam: ὃς ἐστὶν ἐμὸν τὸ θεῖον ἀρετῆς ἀριστότατος πάσης μετάνοιας, ὅτι ἐν αὐτῷ συνέστηκε τὸ πάντα ἐν τοῖς ὕστεροις, καὶ τὰ ὄντα τῆς γῆς καὶ ἀέρος, καὶ τὰ ἀόρατα, εἴτε θρόνοι, εἴτε κυριότητες, εἴτε ἀρχαί, εἴτε ἐξουσίαι, τὰ πάντα ἀφ' αὐτοῦ, καὶ ἐκ αὐτοῦ ἐκτίσθη, καὶ αὐτὸς ἐστὶν ὁ ἀρχὴ πάντων, καὶ τὰ πάντα ἐν αὐτῷ συνέστηκε: Qui est imago Dei inuisibilis, primogenitus omnis creaturae: quoniam in ipso condita sunt omnia caelestia

Macrobius lo- cus e commen- tario 1. in som- nium Scipio- nis, cap. 2.

Sciri non potest qualis Deus sit.

Nullum Deo simulachrum constitutum vs alijs Dijs, cur.

Solus Deus, bonus.

Philonis Iu- dai loci e 1. c. 2. legis al- legoriarum.

Coll. 1.

A caelestia & terrestria, visibilia & inuisibilia, siue throni, siue dominationes, siue principatus, siue potestates, omnia per ipsum & in ipsum creata sunt, & ipse est ante omnia, & omnia in ipso consistunt. Haec diuinissima tuba Theologiae nostrae. Confer igitur omnia, & gratias age aeternae menti: cuius tanta clementia fuit, vt sese mundo semper declarauerit, & ne gentibus quidem se absconderit. Quem diuus Paulus vocat Deum inuisibilem, Macrobius ex Philosophis summum Bonum, Primatum omnium rerum, Principem rerum cunctarum, eum per excellentiam appellans Deum, vt magnus Theologus noster. Quem Macrobius Mentem, siue Intelligentiam, aut Sapientiam, natam ex summo Deo, quae contineat species, Paulus Imaginem Dei, quoniam Filius est imago Patris, Primogenitum omnis creaturae, id est, aut genitum ante omnia creata, aut principalem inter omnia, ad cuius magnitudinem caetera nihil attingant: supra omnia creata. Quem superare cogitationem & sermonem dixit Macrobius, & quod sciri non posset, & incomprehensibilem, & quod sit supra naturam, hunc Paulus & inuisibilem, nempe Patrem ipsum, & Primogenitum, id est, antecedentem omnes creaturas Mentem. Et cui species tribuere, siue ideas, originesq; rerum dixit antiquitatem Macrobius, hunc Paulus praedicauit fuisse, per quem visibilia & inuisibilia sunt creata, siue Dij ipsi caelestes, quorum nec nomina norunt, nec naturas homines, siue homines, omniaque terrestria: & quod ipse sit ante omnia, id est, supra naturam, vt Macrobius: & quod per ipsum omnia subsistant. Veritas igitur clara, aperta, cognita etiam gentibus. Retulit item Macrobius, cum de maximis huius rebus sermonem & cogitationem superantibus, Philosophi loqui instituerint, amandare eos, proculq; iubere facessere fabulas: vt autem fabulis, cum vel de anima, vel aereis, aut aethereis potestatibus, vel caeteris Diis loquantur. Dixit etiam nullam esse caeteris Diis (nempe quos diuus Paulus citauit superius) similitudinem cum ipso summo Bono & Mente: quia sunt ante omnia, supra omnia. Vidimus etiam testari Macrobius, hanc omnem, quam narrauimus Sapientiam, stupendamq; Theologiam, antiquitatem cognitam habuisse. Ergo quod Chaldaeus, a Zoroastre, sapientibusq; Persarum. Sic vndique veris coniecturis, reuertit istam quam nunc totus colit mundus, Sapientiam omnibus saeculis & gentibus irradiasse, sed occultiore quam nunc, posteaquam Mens ipsa, bonitate sua, Patrisq; sui, qui est summum Bonum, clementia impellente, descendit de caelo, hominisq; vestita figura solidaque natura, versata nobiscum, locutaque est suam propria voce Sapientiam.

1. Commem. in somn. Scip. Coll. 1.

Ex eisdem Chaldaeorum oraculis de Mente, diuina Progenie, cuius imago sit animus humanus, & ex Philone.

CAPVT VII.

VR admiraris autem Graecos & Latinos, Mentis aeternae diuinitatem praedicasse rerum cunctarum rationem, inuentionem, ordinemq; illi dedisse, Patrem ei esse perspexisse, asseruisse, cum sit haec omnis Sapientia vetustissima, ab antiquissimis gentibus prodita, ad quas discendi causa Graeci aduentus ex eorum vberissimis fontibus riuulos in Graeciam deduxerunt: Ecce igitur eadem Chaldaica Theologia, vt habetur in sententiis Zoroastrorum, tradit hanc ipsam diuinam, aeternamq; Mentem, creasse ad imaginem suam iuxta Moysen σύμβολα πατρικῆς νῆς ἑσπερὶ τῶν ψυχῶν: Signa, vel indicia paterna Mens inseruit animis. Hoc oraculo declaratur a paterna Mente, id est, ab ea qua Patris est Mens, Patris Sapientia & Intellectus, iniustum animis nostris symbolum suae diuinitatis: quemadmodum tot locis fatetur Philon Iudaeus, asserens ipsum, Verbum esse archetypum, exemplarq; animi nostri: nos simulachrum eius, sicut ipse sit imago patris sui. Haud aliter oraculum, appellans symbolum, quod Philon simulachrum, imaginem, & quod Moyses imaginem & similitudinem, Hebraice Zalmenu, Demuthenu. Eadem haec sensit & exposuit Pfellus Philosophus Christianus declarans supradicti loci, ὡς περὶ ἡ μωσαϊκῆ βίβλος καὶ εἰκόνα θεῆς πλάθει τὸν ἄνθρωπον, ἔτω δὴ καὶ χαλδαῖος τὸ ποιητικῆς πατέρος. τὸ κόσμος φησὶν σύμβολα ἐνεστασθεῖρα τῶν ψυχῶν τῆς εαυτῆς ιδιότητος, καὶ γὰρ ἐπὶ τῆς πατρικῆς σπερμῶν, ἔχῃ αἱ ψυχῆ μοῖον, ἀλλὰ καὶ ὑπερμεγέθηται πᾶσαι τῆς ἐξελάσθησαν. καὶ ἀλλὰ μὴ τὰ ἐν αὐτοῖς ἀσωμάτοις ὑπάρξουσι (σωτήματα ἀσωμάτως ὄντα καὶ ἐνοφθαλμοῦ ἀλλὰ ἐν τοῖς κόσμοις (σωτήματα καὶ σύμβολα θεῶν αἱ ἀρρήτοι καὶ θεῶν

Philo, de mundi officio.

Pfellus de Daemonibus.

ιδιότητες αὐτῆς καὶ τῆς ἀρετῆς ὑποκειμένης. Sicut, inquit, liber Mosaicus ad imaginem Dei fingit hominem, sic plane Chaldaeus Creatorem ac Patrem mundi dicit symbola inferuisse animis, proprietatis suae: siquidem à paternis feminibus, non animae solum, sed & superni omnes ordines pullularunt. Atque alia quidem signa, quae sunt in ipsis incorporeis substantiis, incorporaliter & vnicè existunt: alia verò in mundo signa & symbola, sunt secreta Dei proprietates, quae & virtutes supereminet. Hæc Psellus. Apud quem aspicis à feminibus paternis, id est, Creatoris mundi, quem Patrem dixit superius, natos esse non animos modò nostros, sed supernos omnes ordines. Id diuus Paulus antè est confessus, Imaginem illam, progeniemq; diuinam, creasse thronos; potestates, dominationes, virtutes. propterea potes Symbola sentire origines ipsas rerum, ac primordia. Hic etiam Psellum constat eodem loqui modo atque Solomõnem de creatione hominis, quòd inferuerit Deus symbola, vel similitudinem proprietatis suae: Solomon autem, ὅτι ὁ θεὸς ἐκτίσεν τὸν ἄνθρωπον καὶ εἰκόνα τῆς ιδιότητος ἐποίησεν αὐτὸν: Quoniam Deus condidit hominem, & imaginem suae proprietatis fecit eum. Psellus etiam vsus est verbo, quo Empedocles, Ab vno, id est, veritate, ἐλάσθησε, pullularunt omnia, homines, bestiae, pisces, volucres, arbores. Denique δολιχόχρονοι θεοί, Dij longævii. Sicut Paulus, throni, dominationes, potestates, Psellus autem ordines superni. Idem refert hæc symbola in æternis, intelligibilibus substantiis, esse incorporaliter, ac diuina quadam, supereminetique ratione, & per vnitatem, aut aggregationem simplicem. Eadem in hoc mundo esse secretas Dei virtutes, creationem scilicet innuit supernam, ac inferiorem, E

Creatio visibilis & invisibilis. Rom. 14.

Lib. Quod omnis probus, liber. Philo ut animam adumbravit.

In somnio Scipionis, 1. Tuscul. 6. c.

Proclus Platonius & Psellus Christianus conciliantur.

visibilem, & inuisibilem. Claret ergo, sicut & superius, à Mente, id est, Sapientia Patris, nata esse visibilia & inuisibilia, mirabiliter secum consentiente congruentèque Theologia, radios vnde quaque iactante suos: Ecce omnis lingua confitetur dominum. Similia cernentur apud Philonem de Verbo diuino atque de Mente apud Chaldaeum, de quo dicit, ἀόρατος καὶ ἀσπαραγμῶδες τεχνικὸς θεὸς λόγος: Inuisibile seminale, artifex diuinum Verbum. Sunt ergo semina rerum apud Philonem in Verbo diuino, sicut apud Chaldaeum de Mente qua seminauerit sua symbola in animis. Idem Philon explicabit hanc Chaldaicam Theologiam: πᾶς ἄνθρωπος κρατὰ μὲν πλὴν δέονται ἀνεύλαστον θεῶν λόγῳ τῆς μακαρίας φύσεως ἐκμαγῆτον ἢ ἀποπασσασμα, ἢ ἀπύρασμα γέρονος: Omnis homo secundum rationem habet cum Verbo diuino societatem, factus naturæ beatæ simulachrum, aut abscissio, aut radius. Quibus verbis Philon explicat illa symbola à Chaldaeo proposita, sunt enim numero multo symbola: quod tribus nominibus Philon declarauit, Imago vel Simulachrum, Abscissio, aut Eradiatio, Moses diceret Afflatus. Ac numerus multus apud Chaldaeum, & pro singulari symbolum. Eruntq; omnia eadem, & illa tria apud Philonem, & symbolum apud Chaldaeum, & apud Solomonem proprietates, apud Mosem imago, similitudo, apud Marcum Tullium delibatio, haustus: cum ait animos nostros haustos & delibatos ex diuinitate: & in Tusculanis, eodem prorsus modo atque Chaldaeus, vt sit mirum: Humanus, inquit, animus decerptus ex mente diuina: Mentem diuinam faciens animi nostri originem, vt Chaldaeus nobilis apud omnes, implens omnes, sed sapientum præcipuè mentes claritate sua. Agnosceque hic Mentem vt superius mundi Creatricem, sic nunc hominis: quod vtrunque proditum est à Mose. qui cætera quoque apud eosdem Chaldaeos, antiquissimamq; eorum Theologiam viderit, tam magis obstupescet, quod mihi sapenumero fateor accidisse. Alio præclaro, diuinòque oraculo de eadem paterna Mente Magus ille, aut totus Magorum chorus sic locutus: ἀλλ' ὅσα εἰσδύξασαι, κέμεις πὸ γέρον πατριῶς νῆς μελεῖς ἀν' ἐξέλθῃ λήθης. καὶ ῥήματα λαλήσῃ μὴ μὲν ἐνθεμδὴν πατριῶς συμβήματος. Quæ sunt, Sed non admittit illius, nempe animæ, voluntatem paterna Mens, donec discedat ab obliuione, verbumq; loquatur, memoria paterni signi adhibita. Hoc illud, cuius etiam meminit Proclus. Estq; sensus regius, diuinæque pronuntiatio, non placere quicquam creatori nostro, quod anima conetur studeatq; nisi prius deiecerit, repulerit, excusserit obliuionem, & in orationem, laudemq; eruperit, memoriamq; exercuerit, recordatæque semper fuerit quòd ad imaginem Dei sit facta, quòd paternum symbolum acceperit. Hancq; sententiam declarans Psellus hæc loquitur ad verbum: Non sustinet Mens paterna, cupiditates, imperusq; voluntatis animæ, dum permanferit in obliuione eorum, quibus ditissimè locupletata fuit à πανταγῶν πατριῶς, patre omnium bonorū, & donec peruenierit ad recordationē sacrorum signorum, quæ accepit ab eo, edideritq; vocem gratificantē, gratias

Agratias agentem, adhibita recordatione symbolorum patris, qui eam creauit. constat enim anima ex sacris rationibus & diuinis symbolis, quæ sunt ab intelligibilibus formis, symbola verò à diuinis & vnitatibus: ac sumus imagines quidem intelligibilium substantiarum, simulachra verò incognitorum (συνθημάτων) signorum aut ordinum. Oportet autem & hoc nosse, quòd omnis anima, ab omni anima secundum speciem differt, & quòd quot sunt animæ; tot species animalium. Hæc Psellus. cæteraque sunt perspicua. Quas autem intelligibiles substantias, ac diuinas vnitates dixit, arbitror eū iuxta cæteros Platonicos & Dionysium Areopagitam sentire, Deos siue Angelos, quos vocant priores νοητῶς, secundos νοεργῶς: prioresq; item Platonici vocant βέλαις ἐν δόξαις, putantes has esse ideas, ad quas velut simplices vnitates, omnia reuocentur. Quod an verum sit, postea disquiretur. Horum imaginem esse docet animam nostram. Similis est enim Angelus & homo, vterque imago Dei. Cætera quoque quæ de anima Philosophatur Psellus, quoniam nō sunt huius loci, prætereo: tantum ostendo, nunc oraculum loqui de Mente Dei, vel Patris, quæ sæpe Mens ipsa, cum nobiscum esset, est locuta, cohortans ad memoriā, & amorem Patris sui, & quòd oporteat eū diligere, eius meminisse, collaudare, quale vates hortabatur animā suā, Benedic anima dominum, & noli obliuisci omnes retributiones eius. Oraculū nunc loquitur ad ipsam animā, vt sit Patris ac Creatoris sui memor, alioqui nihil fore gratū quicquid studuerit. Hæc verò eadem apud Mercurium Trismegistum reperia, magis stuporē incutient, erumperèque cogent in laudes sanctissimæ, clemētissimæ, B sempiternæ Mentis: quæ sicut Chaldaeis seipsam reuelauit, sic ab Ægyptiis se nō abscondit.

Quibus anima conficit.

Due species angelorum.

Angelus & homo, Dei imago.

Psal. 102. 103.

De Mente, Prole diuina, ex Mercurio Trismegisto: Eademq; Creatrice animi humani, sicut ex Chaldaeo Philone.

CAPVT VIII.

MT AGNOSCAS, omnia vnde quaque ad veritatem prædicandam sæcula, gentes omnes facere concursum, audienda sunt quæ de Mente hac loquitur Mercurius Trismegistus. Vbi dixerat, quòd cum Pater sit Mens, genuit alteram Mentem opificem, vt declarabitur postea: hanc ipsam mentem opificem sibi ipsi Mercurio, cui apparuerat, sicut apparuit Adæ, Abraham, Mosi, multisq; aliis diuinis patribus, sic inducit loquentem in Pimandro, qui liber est notissimus, neminèque cordato dubiū quin sit Mercurij: καὶ ἐγὼ μὲν ἐγὼ ὁ νῆς τοῖς ὁσίοις καὶ ἀγαθοῖς καὶ χαρῶν, καὶ ἐλεημοσί τοῖς εὐσεβῶσι, καὶ ἡ παρθεσία μὲν γυνεῖαι σοφία, καὶ εὐδὲς τὰ πάντα γηορίζαι, καὶ τὸν πατέρα. ἰδέσθοντα ἀγαπητῶς, καὶ εὐχαριστῶσα ἐυλογοῦντες καὶ ὑμνοῦντες τετραγυμῶντες αὐτὸν τῆς σοφίᾳ: Quæ sunt, Accedo ego Mens ad sanctos, & bonos, & puros, & misericordes, & Pios, & præsentia mea est auxilium, & statim omnia cognoscunt, & Patrem inuocant propitium cum dilectione, & gratias agunt benedicentes, & laudantes coniuncti cum ipso in charitate. Hæc & alia multa, quæ longum esset referre, Mercurius. Habes Mentem de Patre, ac Genitore loquentem, ad quæ ait se addicere bonos & pios, se ducem esse ad Patrem, ad paternam charitatem. Nil aliud prorsus, quàm quòd loquitur eadem Mens sumpta humana figura apud Theologum nostrum Ioannem: Et quocumque petieritis Patrem in nomine meo, hoc faciam, vt glorificetur pater in filio. Et, Si præcepta mea seruaueritis, manebitis in dilectione mea, sicut & ego Patris mei præcepta seruauit, & maneo in eius dilectione. Et, Hæc autem vita æterna, vt cognoscant te solum Deum verum, & quem misisti Iesum Christum. Ecce apud vtrunque dilectio erga Patrem, collaudatio, benedictio, ad quam inuitabat olim, post nostra imagine sumpta Mens ipsa, & de qua dixit Chaldaeus, quòd non est ei grata vlla actio, quæ sine recordatione Dei fiat: & quòd ea polluta, & impurata sit anima, cui nulla Dei sit memoria. Inuitamur ergo à tribus maximis Theologis, duobus antiquissimis, altero iuniore, ad cultum, charitatem, memoriamq; Dei. Apud secundum & tertium loquitur Mens ipsa: apud primum loquitur alius de ipsa. Apud omnes est nomen Patris, & ipsa Mens loquitur de Patre. Chaldaeus eum vocat Mentem paternam. Nouissimè autem vbi multa apud Mercurium dixisset, respondit Mercurius, εὐ μὲν πάντας ἐβελόμην ἐν δόξαις ὁ νῆς: Bene me cuncta, vt volui, docuisti ὁ Mens. Nulla igitur supererit dubitatio, & admiratio, vnde Platonis, & ante Platonē multi alij,

Mens opifex cum matre patre.

Locus è Pimandro Trismegisti.

Ioan. 14. Ioan. 15. Ioan. 17.

Sicut lac me coagulasti. & Antè & retrò formasti me. cæteraque multa. quoniam ille & D formas aptas inuenit, & amorem addidit ambobus. Videsq; vt mirabiliter consentiant qui religionem Christianam plusquam annorum duo penè millia antecesserint.

De eadem Mente, ex Mercurio, & Platonis, omniq; eius diuinitate: & quòd sit mundi creatrix, & Idea mundi, ipsèq; mundus archetypus.

CAPVT X.

Mens & πασις και εδενι μεμιγμένος.

Trismegist. in Asclepio.

Fons Græca philosophia Mercurius Trismegist.

Quæ tribuat Menti Trismegistum.

Mens & αναύγια.

Mens archetypus animæ. Duæ Mentis Philoni.

Oraculū Mercurij de Deo.

Deus vñs & εἰς.

VO QVOQVE extant alia diuina, & sapientissimo cuique admiranda testimonia de Mente: alterum apud Mercurium Trismegistum, alterum apud Platonicos. Primus Trismegistus, eam illam Mentem Anaxagoræ & Platonis, quam teste Aristotele dixit Anaxagoras ἀπαθή, impassibilem, Plato ἐδένι μεμιγμένον, nulli rei admistam, docuit Græcos, vt nomina & proprietates eas ei attribuerent, in eo qui inscribitur Asclepius: Ἐὸ οὐδ' ἀσώματα τὴν βίη, γένη, καὶ λόγος ἐξ ἑλκ ἐαυτὸν ἐν παλιῶν ἐλευθέρων σώματος πάντος, ἀπληρῆς ἀπαθῆς σώματι, καὶ ἀναφῆς: αὐτὸς δὲ αὐτῶ ἐστὶν, χρηστικὸς τῶν πάντων καὶ σωτήριος τῶν ὄντων. Ἐ ἀκτίνας ἐστὶ τὸ ἀναθῶν, ἢ ἀληθεία, τὸ ἀρχετυπὸν φῶς, τὸ ἀρχετυπὸν λογίον. Quæ sunt, Quid igitur est in corpore? Mens, inquit, & Verbum, quæ seipsam ex vniuerso ab omni corpore liberam sustinet, & continet: Inenarrabilis, impassibilis à corpore, & intangibilis: ipsa seipsa stans, capax omnium, seruatrixq; rerum: cuius radij sunt bonitas, veritas, lux exemplaris, exemplar animæ. Hæc Trismegistus: quibus clariora, diuinioraque, ne si Angelus quidem loqueretur, enarraret. Is vt apparet fuit fons Græcæ Philosophiæ, inde Theologiam hausert, hinc asciuere vulgatam celebremq; Mentem illam, rerum originem, & causam, cui dabant sapientiam, inuentionemq; omnium rerum, eam perinde, vt merita esset describentes, prædicantesq; inerrabilem, vt quæ plena esset scientiæ, solertiæ, prudentiæ, cuius omnis inuentio, vt in Phædone dicit Socrates, non potuerit esse, nisi bona, solertissima. Est enim, inquit Trismegistus, infallibilis, non potest falli, & decipi. Deinde nullis corporeis adiumentis sustinetur, nulla corporea vi viuunt, agitaturq; æuum, non indiget corpore, quod corruptibile est, sed ab omni corpore libera, & expedita, sustinetur seipsa, sua sapientia, incredibili potestate naturæ suæ. Neque potest vllum à torporibus accipere detrimentum, vt quam corpora nequeant attingere. est enim intacta. Cumq; sit huiuscemodi natura, est capax omnium rerum, & conseruatrix omnium: In ea enim viuunt, & subsistunt omnia: secretum, arcanumq; vinculum, & conseruatio est cunctarum rerum. Nec potest tuendis rebus fatigari: quoniam tam vasta est, non quidem corporea mole, & vastitate, sed sapientiæ & solertiæ, vt omnia capiat, vbiq; adsit. Ab hac, inquit, Mente, tanquam luce immensa, fulsere radij bonitatis & sapientiæ, ac veritatis omnes. Hinc emicuit quidquid rerum vbiq; est, quidquid boni, quidquid veri. Propterea fuit archetypa lux: ea nempe lux, quæ tanquam Regina, materq; omnia creauit. Ab ea accensa sunt lumina caelestia. Hoc vocatur à Philone Iudæo παναύγια, dicas licet omnium luminis, ingens omnis lucis regio, sedes, ipsamet origo lucis, à qua lux omnis corporea, & incorporea manauit. Eoque etiam Archetypum animæ, vt superius omnes constitebantur. Ipsamet creauit hominem, eiq; fuit velut archetypum, formans eum ad imaginem suam. Hanc ob causam autore Philone sunt duo λόγοι, duæ rationes, duæ Mentis: altera supra nos, exemplar rationis nostræ: altera nostra ipsa. Ibique apertè Philo confessus est, credo ab his libris Trismegisti imbutus, Verbum archetypum, creatorem verbi nostri, id est, rationis nostræ, mentis, animæ. Descripsit igitur nobis Mentem Mercurius, eam ex profundissima sapientia appellans etiam λόγον, Verbum, cuius vocis plena est Theologia Philonis & Platoniorum, vt videbis, descendens, oriensq; à prisca seculis, reuelata ab ipsomet Verbo, qui se Mercurio, multisq; alijs priscorum detexit. Constaturq; hæc verè prisicum illum Mercurium locutum: quoniam sunt etiam à Platone, Platonisq; omnibus vsurpata, librisq; eorum celebria. Idem Mercurius in eo qui inscribitur ἱερὸς λόγος, loquens de creatione, exordiansq; quasi genescim, hæc ait: Ἀρχὴ τῶν ὄντων ὁ θεός, καὶ ὁ νῆς, καὶ φύσις καὶ ἔλκ. Principium rerum Deus, & Mens, natura & materia. Ecce quod perhibet Laërtius Platonem dixisse, mundum creatum à Deo, appellasseq; Deum νοῦν καὶ αἴτιον, Mentem & causam, acceptū ex Trismegisto. Deus igitur & Mens

A Mens idem sunt. Hæc fuit principium omnium, quod tot alij fatebantur superius. Hunc omnes vna voce hominis creatricem, Mentem, nunc mundi declarantes, consultantes. Duo igitur principia rerum veteres statuerunt, alterum agens Mentem, Deumq;, alterum admittens, & patiens naturam, vel materiam. Priscorum Theologia, vt vbiq; vidisti, Platonici quoque iuxta vetustam hanc Theologiam dicunt, τὸ πᾶν ἐν νοῦ καὶ ἀνάγκης ἐστὶ, τοῦ τε σπείθοντος πᾶν ἀνάγκη, τῆς δὲ ἀνάγκης παρὰ τὸν νοῦ ἐπιπροσώ, Vniuersum ex Mente, & necessitate esse, Mente perfuadente, & cogente obedire necessitatem, necessitate autem obsequente & ad mentem se conuertente, eamq; sequente. Hæc prior Plato in Timæo, in hunc modum loquens, paucis exceptis: Sed & quæ à necessitate, inquit, fuerunt, adhibere oportet. Mistra enim mundi huius creatio ex necessitate, ac Mentis constitutione fuit: sed Mente imperante necessitati, vt sibi parerent, quæ fierent, haberentq; optimè. Sic igitur necessitate victa, & coacta ab Intelligentia, & imperiis Dei, hoc omne conditum est. Obseruandum quoque, perspicaciterq; animaduertendum quod refert Proclus, Theodorum Platonicum apud Porphyrium inuenisse opinionem, quasi allatam ex Perfidè: δύο νόας παρὰ αὐτῆς θεῖτες, τὸν μὲν τὸν ὅλον τὸς ἰδέας ἐχούσα, τὸν δὲ τὸν μερικῶν: Duas mentes ante animam eos statuiffe, quarum altera contineat ideas vniuersorum, altera particularium. Sunt enim hæc ea, quæ dixit apertius Philo esse δύο λόγους, duo verba, duas rationes, alteram archetypam, alteram nostram. Dabant autem magnæ Menti, vt creatrici, ideas vniuersales, quod Plato in Timæo & Mercurius in Pœmandro, & Timæus B Locrensis: minorem autem Mentem, quæ nostra est, particularium rerum dicebant tenere ideas. Hæc Theologia venerat à Barbaris. Quamquam fieri possit, vt duas Mentis potius sentirent eas, quas in primo oraculo demonstrauimus. Omnia, inquit, perfecit, pater, & tradidit Menti secunda, quam vocant primam omne hominum genus. Longè autem clarius, & verbis plenioribus, aureaque profusus, & caelesti oratione locutus est in sermone tertio ad Asclepium Mercurius de hac Mente: videbis claram Theologiæ Græcæ, & omnium Platoniorum originem. Profertur etiam à Diuo Cyrillo: οὐ γὰρ ἐφορέον ὅτιν ἐῖς ἀμνήτης ποιῶντα μυστήρια παρέχεται, ἀλλὰ τῶ νοῦ ἀνάστατα. ἐν μόνον ἢ φῶς νοερὸν παρὰ φῶς νοεῖν. καὶ ὅτιν ἀεινὸς φωτίνος, καὶ ἐδὲν ἕτερον ἢ ἢ ἢ τῆς τῆς ἀότις, αἰεὶ ἐν αὐτῶ ὄν, αἰεὶ τῶ αὐτῆς νοῦ καὶ φωτὶ, καὶ πνεύματι πᾶσι παρὰ ἐξέχεται. ἐκ τῶς τῶς ὁ θεός, ἐκ τῶς ἀνθρώπων, ἐκ τῶς ἰσῶς τῶς ἀλλῶν. πάντων γὰρ ἐξελίκετο, καὶ πατὴρ, καὶ θεός, καὶ πνεύμα, καὶ ὅτιν, καὶ δὲ αὐτῶ, καὶ φῶς, καὶ νῆς, καὶ πνεύμα, καὶ πάντα ἐν αὐτῶ, καὶ ὑπὸ αὐτῶ ὅτιν. Quæ sunt, Neque enim fieri potest, vt eiusmodi mysteria tradas apud profanos, necdum initiatos, sed animo audite, Vnum solum erat lumen mentale, ante lumen mentale: & est semper Mens illuminata, aut luminaris: & nihil aliud erat, quam istius vnitas, semper in se ipso existens, semper sua mente, & lumine, & spiritu omnia continet. Post pauca addit Mercurius: Extra hunc, non Deus, non Angelus, non Daemon, non substantia, nulla alia. Omnium enim est dominus, & Pater, & Deus, & fons, & vita, & potestas, & lumen, & Mens, & spiritus, & omnia in ipso, & sub ipsum sunt. In his Trismegisti verbis cernitur vnde Plato mysteria sua potarit. Vt autem Plato in Epistola de mysteriis iisdem locuturus præfatus est, se per anigma loqui velle, ne venirent ad manus imperitorum quæ scribit, & non intellecta contemnerent: eadem præfatione vsus est Trismegistus, & Orpheus similiter. Dicam queis fas est, claudatur porta profanis. Primumq; apud Trismegistum sunt hæc nomina paterna, vt etiam apud reliquos omnes Theologos, Vnum lumen mentale ante lumen mentale. Sicut igitur Chaldaus duas Mentis docuit, quarum superior & prior genuisset secundam: sic Mercurius duo lumina mentalia, duas Mentis luminosas, Mentis luminis plenas. Prima est ipsa Vnitas. Iam enim sæpe vidimus, & videbimus, Vnum dici ipsum æternū genitorem. Hoc vnum & lumen est, & non est lumen corporeū, sed lumen mentale, lux alterius generis, quàm quæ cernitur corporeis oculis. Est autè hoc mentale lumen supra, vel ante aliud lumen mentale. Duæ luces, altera prior, altera secunda, vel posterior. Fuit semper hoc lumē, siue primum, siue secundum. Et nihil aliud fuit vtrumque lumen, quàm vna coniunctio, vna associatio. Nec aliud fuit ab æterno, quàm luminis huius coniunctio, & vnitas, summāque vnio. Ante omnia secula fuit semper in se ipso. Creato autem mundo, continet omnia non manibus, sed diuinitate mentis suæ, & spiritu, siue sapientia sua. Præter hunc primum, & secundum, non fuit aliud ab æterno, non Deus vllus, aut Angelus, non qui secundum locum obtinent dæmones, non substantia. Quæ neque fuerunt ab æterno, neque dici possunt esse, quibus non sit verum esse.

Duo principia rerum, Deus & Natura.

Platonis locus est Timæo.

Locus est Theodoro Platonico de duplici mente.

Idea rerum vniuersarum, Dei: particularium, hominis.

D. Cyrilli locus.

Lumen mentale.

Vnum, æternus genitor.

Lumen primum & secundum.

Quomodo Deus omnia continet.

Est Deus ipse & hæc sunt nomina eius. Item aliis locis de eadem locutus est Trismegist- D
tus, in Pœmandro, vbi visionem qualem vidit in rubo Moses exposuisset, emissamq; vo-
cem, cuiusmodi item audiuit Moses, & vt apud Mosem ille idem dixit, Ego sum Deus
patrum tuorum, ego sum, qui sum: sic apud Trismegistum, seipsum declarans dixit: Εγώ
μὲν φησὶν εἰμὶ ποιμάνδρος ὁ τῆς αἰθερίας νῆς. Paulo post: Τὸ φῶς ἐκείνο ἔστι ἐγὼ νῆς ὁ σὸς θεός, ὁ πᾶς
φύσος ὑγῆς τῆς ἐκ οὐράς φανείας. Ego, inquit sum Pœmander, id est, Pastor humani ge-
neris. Id enim videtur designare, Mens autoritatis. Illud lumen, inquit, sum ego Mens.
Deus tuus, qui eram ante humentem naturam, quæ ex tenebris apparuit. Hæc grandia
sublimiaque effatur Trismegistus mysteria. Primum cum Mens, se Mentem autoritatis
appellat. Autoritatem enim dixit patrem, qui primus est, & ante omnes, maior etiam
ipsa mente, quatenus genuit eam, deditq; ei potestatem: sed non maior, quoniam æqua-
lem sibi que coæternam genuit. Ipse igitur est autoritas, primatus, principium, caput,
primum esse, natura bonitatis. Huius est Mens, vt dixit Chaldæus, toties appellans eam
seipsum prædicat eadem Mens, sicut apud Mosem. Etiam se ante humidam naturam glo-
riatur extitisse. Hic sublimis, mirabile mysterium. Est enim humida natura, quod apud
antiquos Chaos, à fusione, humiditate, terra, aqua, commista, hyle, id est, literis inuer-
sis ἰλὺς, limus, humus. Est terra inanis & vacua, vel ἀόρατος ἢ ἀγέτασκευστος, inuisibilis, &
incomposita. Ante hanc, quæ fuit rerum primordium, initium, embryon, semen fun-
damentum, inchoatio totius mundi ex terra & aqua, gloriatur Mens se fuisse. Ergo hæc E
illa est, quam Solomon appellans Sapientiam, inducit eam loquentem, sicut loquitur
apud Trismegistum: Dominus possedit me in initio viarum suarum, antequam æthera
firmaret sursum, & libraret fontes aquarum, cæteraque de creatione. Apud Solomo-
nem prædicat se possessam à Domino: apud Trismegistum, prædicat se esse Mentem au-
toritatis: apud Chaldæum, Mens patria: apud nostros, Sapientia Patris. De quo igitur
Moses, cum rerum descriptionem inchoans dicit, In principio creauit Deus cælum
& terram: & Qui ferebatur super aquas: & Qui præcepit luci, vt emergeret: innuit
istam Mentem, quæ fuit antea quàm fieret cælum, & terra, ante humidam materiam, &
inchoamentum, primordiumq; totius mundi. Sic item in eo quem vocat ὑμνωδῖαν, hym-
num, cantum, gratiarum actionem, versus erga creatorem suum loquitur: Σὺ ὁ πατήρ, σὺ
ὁ κύριος, σὺ ὁ νῆς. Tu es pater, tu Dominus, tu Mens. Cuncti igitur Mentem nuncupantes,
creationem sentiebant: partaque omnia eius sapientia monstrabant. Eoque est oracul-
lum apud Platonicos ex antiqua Theologia, οὐ μὲν γὰρ μίμημα πέλει τὸ δε πᾶν. Hoc vniuer-
sum, inquit, est Mentis imitatio. Est, inquit, vniuersum, à Mente depromptum, forma-
tum à mente, velut opifex. Mirabile verò argumentum & indicium, Mercurium, Ægyp-
tiosq; de Mente, Verboque Dei conditore mundi, hæc mysteria prodidisse, ex Plutar-
cho, in eo, quem inscripsit de Iside, & Osiride, siue de Theologia Ægyptiorū. Ait enim
in eorum arcanis fuisse fabulam (mos enim prisce Theologiæ fuit, fabulis inuolucere veri-
tatem) Ὅτι καὶ ἑαυτὸν ὁ τῷ θεῷ νοῦς ἢ λόγος, ἐν τῷ ἀοράτῳ, ἢ ἀφανῶν βέλτερος εἰς γένεσιν ὑπὸ κινήσεως
προήλθεν, Quod Mens & Verbum Dei, cum esset per se in inuisibili, & in abdito, processit F
mota ad creationem, vel mouit se ad creandum. Agnosci omnes ex vno fonte per omnē
mundū sparfos veritatis riuos? Si scire cupis, quis fecit eā, quæ dicitur Genesis, quam scrip-
sit Moses (Deus autem fecit) qua continetur generatio cæli, & terræ, cælestiū, ac terre-
strium, autoribus Ægyptiis, fuit Mens, fuit Verbum Dei, inuisibile, regnās in arcanis di-
uinitatis suæ. Manebat in secreta, inscrutabili diuinitatis suæ caligine: & quod ait ma-
gnus Theologus noster, Erat apud Deū cōiunctissimus illi, in sinu eius. Processit ad crean-
dum, ad generandū. Ergo is est, de quo Moses, In principio creauit Deus cælum, & terrā.
Hæc est Genesis facta testibus Ægyptiis, à Verbo, à Mente diuina. Quæ sicut Græcè dicta
νοῦς, Mens, λόγος, ratio: sic Hebraicè, spiritus, sapere ipsum, ipsa sapietia, vita. Ex his fontibus
arbitror manāt, quæ tam præclara Philo de Verbo Dei eodē & Mente canit, vocans eam
similiter ἀόρατον θεῷ λόγον, inuisibile Dei Verbū, opifex mūdi: & vt ait Pindarus, ἀετοτέχνην,
optimum artificem: Italicus autem poëta, magistrum æternum. Is est Verbū Dei, Mens,
sapietia inuisibilis, arcana, abdita, postea quasi facta visibilis, cuius mysteria supremo tēpo
re, ipsa propius ad nos accedente, claruerūt. De hoc ipso Ægyptiæ Theologiæ princeps,
quæ cæteri sacerdotes forte super his, quæ retulit Plutarchus, respiciebant, in Pœmādro
locutus est: ὁ δὲ ἐκ νοῦς φασὶν ἴσθαι λόγος ἴσθαι θεῷ: Ex Mente verò radians Verbum Filius Dei.

Præclarus lo-
cus Trismegi-
sti, cōsentiens
cum historia
sacra.

Pœmander
quid.

Terra, chaos,
&c.

Prouerb. 8.

Gen. 1.

Vniuersum,
mentis imita-
tio.

Gen. 1.

Mens, spiri-
tus, sapientia.

Eulogia Dei
magnifica.

De mente

A De Mente ex oraculo quoque Chaldæorum, & Porphyrio, & Proclo: & quodd sit à
Patre, quodd creatrix mundi: & quodd sit ea que dicitur ultramundana Mens.

CAP. XI.

ECLARATVR etiam à Philosophis Græcis, crediturque oraculum
illud Chaldæorum, de Patre, & Filio fuisse locutum, quod primo loco
prolatum est: è quibus est Psellus. Dicebat Chaldæus, Omnia perfecit
Pater, & Menti, siue Intelligentiæ tradidit secundæ, quam vocat pri-
mam, omne humanum genus. Psellus autem Philosophus: τὴν πᾶσαν
κτίσιν δημιουργήσας ὁ τῆς τριάδος πατὴρ, παρέδωκε τὸν τιτλὸν, τὸν νῶν ὄν τινα
νοῦν τὸ ἐξύμωτον γένος τῶν ἀνθρώπων, ἀγνοοῦντες τὴν πατρὸς ἐκείνου, ὑπεροχὴν, ἢ τὸν πατὸς
ἐκείνου δόγμα ἐναντίας ἔχον, ὡς αὐτὸς ὁ πατὸς τοῦ νῶν, ὁ ὕψος τῆς μεγάλης πατρὸς τὴν κτίσιν πᾶσαν. ἐδημιούργησεν.
ὁ μὲν γὰρ πατήρ λέγει τὸ πᾶν τῆς μωσαϊκῆς βίβλου παρὸς τὸν ἴδιον, τὴν ἰδέαν τῆς παραγωγῆς τῶν κτισμάτων, ὁ δὲ
ἕως αὐτῶν τῶν ποιήματος γίνεται. Hoc est, Vniuersam rerum conditionē molitus primum in
trinitate Pater, tradidit Menti, quam Mentem, omne humanum genus, ignorantes
paternam excellentiam, Deum primum vocant. Verum nostrum dogma in contrarium
habet: quoniam ipsa prima Mens, Filius magni Patris, omnem molitionē perfecit. Nam
Pater in libro Mosæico, dicitur Filio ideam productionis rerum: Filius autem ipse per se
operatur. Hæc Psellus. Sed aduertat Psellus hoc oraculum non aduersari dogmati no-
stro, sed vndeque congruere, si rectè quis intelligat & enodet. Confitemur enim
ipsi Patrem omnipotentem, factorem cæli, & terræ, & Filium, per quem omnia facta
sunt. Hoc dogma Chaldaicum sentit, omnium autorem Patrem, primum fuisse, Fi-
lium autem secundum, insum à Patre creare, aut qui volente Patre, & qui eum omni-
potentem genuisset, creauerit. Vtriusque creatio est, sed Patris primum, qui primus est.
Idq; etiam est, quod prodidit Psellus, Patrem dicitare, proponere Filio ideam creationis,
Filius autem operari. Primus ergo Pater fecit, in quo primo fuit idea & voluntas, &
fœcunditas creationis: Filius autem creauit, quia non fecit, nisi quod Pater voluisset, fœ-
cunditatem, totamq; in idea & fœcunditate paterna molitionem accepisset. Estq; crea-
tio, prima mundi inuentio, quæ cum in Patre primo fuisset placita, & concepta, decreta,
& designata, etiam in Filio fuit, Patre donante: qui dedit ei potestatem in cælo, & in
terra, glorificauitq; Filium suum, gloria quam habuit, priusquam mundus fieret. Hoc
sentit Chaldæus. Hæc ipsa istam Mens est à Platonicis appellata ὁ ἐπέφυα νοῦς, Mens ultra-
mundana, ante omnia, & quod diuus ille, παρὰ τοῦτο, πάσης κτίσεως, de qua Porphyrius in
Propositionibus: καὶ τὸ ἐπὶ ἄνα νῆς ἢ μὲν νόσην πολλὰ λέγονται, θεωρεῖται δὲ ἀνοήσια ὑπερῆστον νοήσεως
ὡς καὶ τὸ κλειδούτο. ἀλλὰ μὲν ἐρηγορησέως πολλὰ λέγονται, ἀλλὰ δὲ τὸ κλειδούτο, ἢ γνώσις ἢ κατὰ
λῆξιν, τὰ γὰρ ὁμοίω τὸ ὅμοιον γινώσκονται. ὅτι πᾶσι γνώσις τῶ γνοσῶ ὁμοίωσις De Mente, inquit
ultramundana, aut superna, secundum intellectiōnem multa dicuntur. Cognoscitur au-
tem & consideratur ignorantia, quæ est omni cognitione melior. Sicut de dormiente.
Nam per vigiliam multa dicuntur: per dormitionem verò fit notio & apprehensio. Sim-
ili enim simile noscitur: quia omnis notio, rei notæ est similitudo. His innuit Porphy-
rius, quæ sæpe noster Dionysius de negationibus in Theologia, Meliorem scire igno-
rantiam in altissimis rebus quàm scientiam, negationem quàm affirmationem. Sacrum
item silentium, quo colitur ineffabilis diuinitas. Tuncq; rectè Theologiam explicamus,
cum dicimus: Deum inscrutabilem, inuestigabilem, incomprehensibilem, ineffabilem.
Hoc à Porphyrio dicitur ἀνοήσια, omni notione melior inscitia. Dixit item Porphyrius
per affirmationem multa de ea prædicari, vt quodd sit omnipotens creator, opifex omniū.
Sed esse rursus negationem (quæ si in animo sit, dicitur ἀνοήσια) omni affirmatione me-
liorem. Pulcherrimumque adhibet exemplum: Qui vigilant, de eo qui dormiat, multa
differere posse, multa super eo fabulari: sed notionē veram dormitionis & quid somnus
tandem sit, quid ve dormire, tunc fore perspicuum, si tu qui dormieris aliquando, didi-
ceris, quid ipsum dormire sit: Sicq; melius sciri somnum, per alium somnum, quàm per
vigiliam, quia simile simili perspicitur. Sic de altissima & ultramundana Intelligentia,
multa prædicari per notionem, & scientiam, esse autem inscitiam quandam somni simi-
lem, melius & dignius tacentem, tacendoque intelligentem, quàm si loqueretur, & af-
firmaret. Quia supermundana Mens illa, mentes, & sensus excedit omnes. His igitur

Pselli locus de
Mente.

Pater dicitur,
filius opera-
tur.

Matth. 28.

Mens ultra-
mundana.

Ignorantia me-
lior cognitio-
ne.

Notio, rei no-
tæ similitudo.

Negatio me-
lior affirma-
tione quomo-
do.

Somnum per
somnum me-
lius sciri.

Mēs princeps
distincta ab
alijs.

Porphyrj documentis, declaratur æternæ Mentis, ac cæterarum discrimen. Sæpe enim D & apud Mercurium, & alios Philosophos, de mente nostra, & mente in commune fit fermo: sed separat vbiq; ipsa ratio, principem Mentem, genitricemq; aliarum, ab omni alia. Hæc princeps præcipue dicitur, δ' ἐπέκεινα νοῦς. De hac item eundem Porphyrium siue Proclum par est locutum eodem libro, cum ait: Omnis processus est ab eo, ad quem naturalis fit conuersio. Postea, quoniam à Mente, vt à principio, & origine cuncta nascuntur, infert: ἐκ δὲ τούτων φανερόν ὅτι καὶ ὁρεκτὸν πᾶσι νοῦς, καὶ ἀπόρουσι πάντα ἀπὸ τοῦ, καὶ πᾶς ὁ κόσμος ἀπὸ τοῦ ἔστι, καὶ ἐν αἰδίου ἢ, καὶ διὰ τὴν ἀπόρουσιν ἀπὸ τοῦ διότι αἰδίου. Ἐ γὰρ ἀπὸ τούτου ἐστὶ ἐπιτραπέζια διότι αἰεὶ τετακται, ἀλλὰ καὶ ἀπόρουσιν αἰεὶ καὶ αἰδίου καὶ ἔστιον, καὶ ἐπέκεινα αἰεὶ ἀλυτοῦ καὶ τῶν: Ex his, inquit, manifestum est, quod ab omnibus desideratur Mens, & omnia procedunt à Mente, & omnis ornatus est à Mente, etiã si sit æternus. Neque propterea non procedit à Mente, quoniam sit sempiternus. Neque enim ob id non conuertitur, ac reflectitur, quoniam semper gubernetur, & ordinetur. Sed & procedit semper sempiternus, secundum substantiam: & conuertitur semper etiam indissolubilis secundum substantiam. Hæc ille sine dubio de Mente siue Sapientia vlttramundana. Nec mōror nunc, quæ de sempiternis ordinibus disputat: suis hæc locis perpendentur. Diuinè quoque naturam Mentis huius, ac potestatem explicuit, & assignauit Proclus in Theologia Platonica, vt secundo quoque libro demonstrabitur: de qua sic loquitur: ὁδε αὖ καὶ τῶν ψυχῶν πλήθη ὁμοίωσι πᾶσι ἀλλήλοις, ἀπορροῦντες ἀρχῆς, καὶ νοῦν ἡγεμόνα τῶν ὅλων ὑποτίθενται, τῶν μὲν τὸ ἀεὶ ἔσθαι ἐνωσὶ φασὶ, τῶν δὲ τὸν νοῦν τῆς ψυχῆς ἐνωσιν: Qui verò, inquit, multitudinem animarum producunt ab alio vetustiore principio, Mentemq; principem omnium decernunt, finem optimum esse dicunt, animæ cum Mente coniunctionem. Hæc Proclus, referens placita quorundam aliorum Platoniorum. Quibus nihil venerabilius, nihil celestius. Mentem esse fontem, originem animarum, principiumq; maius, eamq; esse omnium principem, & imperatorem, vt est in Epistola, & in Philebo. Eum autem esse finem optimum vt vniatur, copuleturq; anima cum principe Mente. Hæc enim etiam nostra Theologia est, necesse esse, vt fociemur, vnumq; efficiamur cum illo, si beati volumus esse. Pergit etiam Proclus, hæc ipsa melius de tribus principijs, quid Platonica sentiat Theologia, declarans: σοφισμάτων μὲν ἀσπὲρ εἴρηται, καὶ ψυχῶν πατέρες τοὶ νοῦν ἀπορροῦν καὶ αἴτιον, καὶ τῶν ἐκείνων πάντα, καὶ ἐνωσὶ καὶ ἐπεργεῖν ὅσα τῶν ὅλων ἐν διεξόδῳ, καὶ ἀνελίξσει καὶ ἐκίνηται: Corporum, inquit, quemadmodum dictum est, & animorum patrem & causam mentem pronunciat Theologia Platonis: circaq; illam esse omnia, & operari, quæ vitam in processibus, & explanationibus possideant. Sic ille. Aduerte igitur, quæ de Mente nunc sentire dicit Theologiam Platoniam Proclus. Innuet enim Epistolam ad Dionysium de tribus regibus, Mentemq; secundum esse ex illis imperatoribus, principibusq; tribus, circa quam omnia esse Plato fatetur. Sicq; est Filia summi Boni: quoniam summum bonum est primus rex. & is primus rex & pater causæ, & principis in Epistola. Causa autem & princeps est Mens.

Procli locus è
libro de Theo-
logia Platonica.

Mens, origo
animarum.

Quod Mens sit Deus, opifexq; mundi: & quod veteres Græcia Philosophi id agnouerint: & de Ideis.

Mēs princeps,
rerum omnium
causâ, Platoni.

V o' d Plato in Philebo dixit, non solum Anaxagoram, sed maiores ferme omnes, præcipue prudentiores, dedisse Menti principatum, inuentionemq; rerum, eamq; Deum, & causam declarasse, non modò tam multa superius testantur, sed etiam hi, quos autor est Plutarchus in Philosophia nobiles extitisse. Ac primum de Anaxagora. Is inquit corpora à principio constituisse: νοῦς δὲ θεοῦ αὐτὰ διεκόσμησεν, καὶ τὰς γενέσεις τῶν ὅλων ἐποίησα: Mentem autem diuinam hæc exornasse, omniumq; satus naturalisq; fecisse. Quod ergo sensit Anaxagoras, à priore Thalete traditum fuerat. Thales, inquit, sentit νοῦν τῶν ὅλων καὶ θεοῦ: Mentem siue Intelligentiam Mundi, Deum. Pythagoras item hanc intelligentiam, seu Menrem diuinissimam agnouit, eodem autore, vt Deum quidem appellaret Monada, id est, Vnitatem: & τὸ ἀγαθόν, ipsum Bonum, quæ sit natura vnitatis. Quod à Mercurio prius proditum. Siquidem Trismegistus in eo qui inscribitur Crater (quod

Mens mundi,
Deus Thaleti.

Deus, vnitatis
& bonum locus
è Cratere,
libro Trismegisti.

A (quod nomen & rem imitatus est in Timæo Plato) dixit: ἡ μονὰς πάντων ἔστι ἀρχὴ καὶ ρίζα: καὶ ἀρχὴ ἔστι, ἀλλὰ δ' ἀρχὴς ἐστὶν, ἔστι μονὰς ἐν ἀρχῇ καὶ πάντα ἀεὶ ἀλλοτῆρα ἐμπεριέχει, ἄπο μὲν ὅθεν ἐμπεριέχει καὶ πάντα ἀεὶ ἀλλοτῆρα γεννά, ἄπο μὲν ὅθεν γενναίη ἑτέρας ἀεὶ ἀλλοτῆρα: Vnitatis, inquit, omnium est principium, & radix. Cumq; sit principium (Nam sine principio nihil fit) omnem numerum continet, à nullo contenta: & omnem numerum gignit, à nullo alio numero genita. Hanc igitur, quam docuit Pythagoram Trismegistus Theologus Ægyptius, longeq; Græcis antiquior, Monada, siue Vnitatem, idem Pythagoras dicebat αὐτὸς ὁ νοῦς, quod sit ipsa Mens. Democritus etiam, qui plurimum aliàs delirauit, νοῦν τὸν θεόν: ἐμπεριέχει τὸν κόσμον ψυχῶν: Mentem ipsum Deum, igneam mundi animam Deum, habuit à Chaldæis, qui Deum priores ignem dixerant in sententijs Zoroastreorum: εἰς πάντα πῦρ ἐνός ἐκ γενεᾶς ἄνω: Sunt ab igne vno omnia nata. Ignem inuisibilem, nostræ quoque literæ Deum vocant. Ab eo sic nata cuncta Chaldæi, sicut Democritus, quod sit anima mundi. Socrates, & Platonem Plutarchum ait similiter atque Trismegistum sensisse: τὸ ἐν τῷ μονογενῆ, καὶ αὐτογενῆ, τὸ μονογενῆ, τὸ ὄντως ἀγαθόν, πάντα δὲ ταῦτα τῶν ὀνομάτων, εἰς τὸν νοῦν ἀπέδωκε. νοῦς ἐν ὃ θεὸς καλεῖται εἶδος: τῆς τε τοῦ ἀμυγῆς πάσης ἕλης, μὲν ἐν τῷ παθητῶ συμπεπλεγμένον: Ipsum Vnum singularis naturæ, per se natum, singulare, verum bonum esse Deum: hæc q; nomina spectare ad ipsam Mentem. Mens igitur Deus, forma separata: hoc est, nulla materia contaminata, & concreta, nulli rei passibili admista. Ecce quod Anaxagoras superius, & quod de eo prodidit Aristoteles. Stoici quoque, qui mundum, & stellas Deos, sicut Aristoteles & Plato, putarent, tamen τὸν ἀνωτάτω πάντων νοῦν ἐν ἀθήρῃ, Altissimum, ac supremum omnium Deorum, ipsam dixere Mentem. Hinc apparet quid senserint, quicumque astris, aut mundo dederunt diuinitatem, non illam scilicet ineffabilem, supremam, principem inuentricem omnium, sed diuinum quiddam, factumq; ab ipso Deo. Ideas quoque Plutarchus perhibet Socratem & Platonem sensisse, ἐν τοῖς νοήμασι, καὶ ἐν ταῖς φαντασίαις τῶν θεῶν, τὰ τε τῶν νοῦν ὑπερῶν, In cogitationibus, sensibusq; Dei, hoc est, Mentis subsistentis. Sic Deus est mens, creatrix mundi, cuius Ideam in se contineret. Is locus & hæc declaratio Plutarchi admirabilis & obseruanda, vt scias & quid de Ideis senserit Plato, & quo in loco habere deceat Ideas. Sunt videlicet, sicut rectè & sapienter diffiniuit Dionysius, ποιοῦσάματα καὶ θελημάτια θεοῦ, prædefinitiones & voluntates Dei. Idq; etiam perhibet Psellus priores Chaldæos sensisse: cuius testimonio recognosces ea, quæ superiores attulerant, Chaldæorum esse, sicut item erant Trismegisti. μίαν ἀρχὴν τῶν πάντων διέταξαν, καὶ ἐν αὐτῇ καὶ ἀγαθὸν ἀπὸ ὀνομοῦσι ἰδέας δὲ νομίσαν, καὶ μὲν τὰς τῶν πατρῶν ἐνοίας, καὶ δὲ τὰς καθόλου λόγους, φυσικὰς καὶ ψυχικὰς καὶ νοητὰς, καὶ δὲ τὰς ἐξηρηματίας τῶν ὄντων ὑπερῶν. Vnum, ait, principium omnium opinantur Chaldæi, ipsum Vnitatem, & Bonum, laudando vocantes. Ideas sentiunt, modò Patris cogitationes, modò rationes vniuersales naturæ, mentis, animæ, modò separatas à rebus subsistentias. Dico igitur ex sententia Plutarchi & Dionysij, prioris quidem, opinionem Platonis fuisse, Ideas esse primum illud Chaldæorum, Patris, id est, opificis mundani sensa, & meditata: posterioris, Ideas esse ipsas Dei voluntates. Si addideris secundum significatum, vt sint rationes naturales, & vniuersales in natura, & in mentibus & anima, rectum erit, & idem ferme atque primum. Vltimas autem Ideas sicut Plato & Aristoteles, & Dionysius receperunt, delectum in Chaldaicis dogmatis habentes, sic prorsus reiiciendas cuique, perspicuum. Ergo pro errore, & fabula, commentòque habendum dogma quorundam Platoniorum, τὰ νοητὰ, id est, Ideas, quæ Plato in mente opificis statuit, esse quandam diuinissimam, primamq; Deorum gentem, ceu primam Angelorum Hierarchiam. Item vnitates rerum, & Ideas separatas, fontes, & origines. Commentum non à veritate modò, sed etiam Platonis animo alienum, vel Plutarchi ad rationis claritatem testimonio accedente. Item ex Plutarcho obseruari operæpretiū est, & scitu dignissimum, idem esse diuinam Mentē atque ipsas Ideas, quod Philo, & Plotinus docuerunt: Sapientiamq; eius esse Idearum cunctarum naturam, ac substantiam: idemq; totam Idearum seriem, atque ipsam immensam Dei sapientiam. Obseruandum item hanc Mentem ed fuisse cunctis Philosophis creatorem, quod ei tribuerent Ideas rerum origines. Ex quibus claret eos sensisse, locutosq; esse, quæ à Barbaris didicissent. Priores Barbari Chaldæi, Ægyptij, & quos priore loco statueri fas erat, Hebræi hanc Mentem rerum creatricem prædicauerant, antepontes ei quendam alium genitorē suum. Cuius rei pro Chaldæis testis est cum Sibyllis secta Zoroastreorum & Magorum: pro Ægyptijs Trismegistus: pro

Democriti sententia de Deo.

Ignem mundi anima.

Stoici & Platonis sidera deos putarunt.

Idea Platonis

Definitio Idearum ex Dionysio.

Alia descriptio Idearum, & quæ eam ratio.

Hebraeis ad alios multos, Philo: pro Graecis maxime Plato, omnisque Platoniorum familia: prior autem Orpheus. Apud quos vno ore, Patrem istius aeternae, omnipotentis, omniaque creantis Mentis, inuenies. Quod partim ostendi, partim ostendam.

Ex Proclo, & Porphyrio de Mente, & eam antecedente Genitore.

CAP. XIII.

DE HAC item Mente, non solum rerum opifice, sed etiam secundo principio, habente ante se priorem, multa loquuntur alia concorditer Platonici, per manus inuicem tradentes Theologiam. Nam Proclus in praemonstrato libro, ubi de Theologia Platonis, quae traditur in Parmenide, multa dubitat, haec dicit: ἀλλ' οἱ μὲν παλαιῶν, καὶ τῆς πλατωνικῆς φιλοσοφίας μετέχοντες τὴν νοερὰν φύσιν ἐν ταῦτα περιέχοντες λέγουσιν, ὅτι τῆς ὑπερσούσης τῆς ὄντων ἀρχῆς ὑφισταμένης, καὶ πάνθ' ὅσα εἰσὶν αὐτῆς συμπεριέχουσα παρταναύεται, τῇ τῆς νοῦ μιᾶς καὶ πασιπῆλης δυνάμεως, συναρμολογῶν ὅτι χηρούσι: Sed veteres, inquit, & qui Plotini Philosophia sunt initiati, naturam intelligibilem in Parmenide dicunt ab vno super substantiali rerum principio subsistentem, & omnes, quae per hanc praeponuntur conclusiones, Mentis vni, atque perfectissimae potestati coniungere nituntur. Ecce Proclus testatur Philosophiam Plotini id maxime studuisse, ut ostenderet naturam intelligibilem, & inuisibiles substantias, Angelorumque choros ab vno substantiali procedere principio. Quod etiam autem sit principium tantum ac tale, paulo post docet: Mens videlicet, ad cuius ineffabilem potestatem, omnes, quae sunt in Parmenide Platonis, & de quibus tam multa cuncti differunt, conclusiones, conentur reuocare: ut quidquid ibi locutus sit Plato, pertineat ad Mentem, ordinemque intelligibiles, a super substantiali principio Mente nascentes. Hocque est quod in nostra Theologia, per eum creata visibilia, & inuisibilia, siue thronos, siue potestates, siue virtutes, siue dominationes. Haec a Platonici dicitur νοερὰ φύσις, & dicitur nata a super substantiali principio, ab ineffabili, & omnipotenti Mentis auctoritate. Perhibet idem Proclus, apud vetustiores Platonicos (ut eorum diuinitatem agnoscas) καὶ παρ' αὐτοῖς εἶωθε θρηνηθῆναι, τὸ μὲν παρῶτον ἐπι θεμελίους, τὸν δὲ νῦν ἐν πολλὰ, τὴν δὲ ψυχρὴν ἐν καὶ πολλὰ: Apud eos iactari solere, primatum omnium rerum Vnitatem, ipsam autem Mentem vnum multa: Animam vero Vnum & multa. Sunt igitur haec omnia symbolica, & mathematica, quibus significabant res diuiniore, Tria numina, & qui in Epistola sunt tres reges, nominibus mathematicis designantes. Primus est vnitas Pater, qui est ante omnia, eoque est Vnitas, & Principium. Mens autem nascens ab illo, est Vnum multa: Vnum quia retinet naturam paternam: Multa, quia facit secundum numerum. Est enim secunda. Ab ea incipit numerus. Tertio loco est tertius rex, aut tertio, vocatus Vnum & multa, addita copula, ut magis eum a primo distare, secundum numerum, designarent: quia secundo loco. Copula quidem verum non significaret in eo, quia faceret tertium, aut numerum. Separatis autem duobus, vnum ab vtraque parte est. Tertius est vnum, & multa: Quia tum procedit a primo, eoque retinet naturam eius & nomen: tum tertio loco existens est, & multa: quia si tria separet, ab altera parte remanet vnitas, ab altera multitudo, nempe duo. Sed relinquamus nomina nimium mathematica. Illud perspicuum est, secundo loco Mentem eos statuisse, post Patrem suum: idque vetustiores Platonicos tradidisse. Proclusque adducit ex Porphyrio ἐν τῇ πατριαρχῶν ἀριγραφίᾳ, τὸν νῦν εἶναι μὲν αἰώνιον ἐν πολλοῖς καὶ χηροῖς ἀποδείκνυσσι λόγοις, ἔχον δὲ ὅμοιος ἐν αὐτῶν ἀρεταῶν τῶν νῦν, τῶ ἐν ἑαυτῶν. ἐκείνο μὲν ἦν ἐπεκτατὸν πᾶσι: τὸ δὲ αἰώνιον δεικνύειν ἔχον, μᾶλλον δὲ τελείον ἐκείνου πᾶσι, δὲ ἔτι οἰμαί τῶ ἀροσημονίου καὶ αἰώνιος τὸν αἰῶνα, μέσον ἰδρῶσαι: Porphyrius, inquit, in libro quo agit de Patriarchis id est, primis rerum auctoribus, Mentem esse aeternam, multis, ac praclaris probat rationibus: habere tamen in se quod sit Menti praeternum (ut sic vertamus verbum) Vnitati connectere. Illud quidem erat ultra omne aeternum: aeternum autem secundum habere, imò verò tertium ordinem ab illo. Oportet enim, ut reor, praeterni, & aeterni mediam ipsam collocare aeternitatem. Tum addit Proclus (sed de hoc, sermo nobis ne sit) τὸ ὄνδ' ἐν τῶν ἐν ἑαυτῶν λέγουσιν, ὅτι καὶ ὁ νοῦς ἔχει τὴν χηρότητα ἐν ἑαυτῶν τῶ αἰώνιος: Tantum, inquit, ex dictis accipiamus, quod etiam Mens habet aliquid melius in se ipsa, quam aeternitatem. Ex his, etsi dicuntur obscure, & more Platoniorum, is tamen efficitur sensus, Mentem esse

Mens, vnum multa. Tria numina, tres reges, vnum Deus.

Mens post patrem statuta. Procli locus.

Mens aliquid in se melius habet quam aeternitatem.

Aesse sempiternam, habere autem quod eam antecedit, non tempore, aut aeternitate (nam aeterna sunt aequalia) sed natura: ut cum sint duo aeterna, sed alterum alterius genitor, necessario gignens verè sit aeternum, & aliud magis, quam alterum. Nam Primus ipse est ante omnem aeternitatem, non tempore, sed natura: aeternus autem ipse Filius habet secundum locum, imò verò, quoniam inter aeternum & praeternum, interiacet aeternum, vel aeternitas, necessario tertio in loco est aeternum. Sed scias ista dici de summa Patris excellentia: quia cum Mentem aeternam genuerit, non potest esse praeternus ipse, id est, ipsam aeternitatem antecedens. Et ipse Porphyrius testatur est Mentem habere quid aeternitate melius. Ergo ea dicuntur, ut ostendatur id, quo Genitor praecedit Genitum, ut ipse docuit, cum Patrem suum maiorem se praedicabat, referebatque illi accepta cuncta bona. Hoc Platonici explicare melius non valentes, ut sunt nominibus Aeterni, & Praeterni, quorum primum est Mentis, secundum eius qui Mentem natura praecedit. Quorum conformitatem, & summam naturam coniunctionem declarantes, dicunt Aeternum, ipsam nempe Mentem, habere quid aeternitate melius, attingere scilicet, ad naturam Primi. Dicunt etiam ipsam Mentem habere in se Praeternum, id est, naturam ante aeternum, ante saecula, quo copuletur cum Vnitate, quae Pater ipse est, primum esse, primatus, fons omnium rerum, unde numeri cuncti prodire, ante omnia ipse Filius. Totaque tandem haec Theologia est, quam nos quotidie celebramus, quod Mens & proles Dei sit patri suo co-

Primus non tempore, sed natura.

Ioan. 14.

B aeterna.

Ex eodem Proclo, de Genitore, summo Bono, progenie diuina, Mente: item de tertio Anima, seu spiritu: & de diuinitate ipsius Mentis.

CAP. XIII.

DIUINITVS etiam est de ea locutus Proclus, declarans & Platonis Theologiam, & aliorum placita Platoniorum: cuius testimonio, & quantum Menti praecellat Vnitas ipsa, noscitur, & quanta rursus inter eam ipsamque Vnitatem coniunctio intercedat: in eo ipso libro de Platonica Theologia: ἡ ἑστία καὶ ὁ νοῦς, ἀπὸ τῆς ἀρχαῆς ἀρώτους ὑφισταμένη λέγεται, καὶ ἀπὸ τῆς ἀρχαῆς ὑφισταμένης ἔχει, καὶ πληρούσθαι τῆς ἀληθείας φαιῶς ἐκείθεν ἀροίοντος, καὶ τῆς ἐπιβαλλῆσης αὐτῆς μεθέξεως ἐν τῆς ἐνώσεως τῆς φαιῶς τῆς αὐτῆς γὰρ, καὶ τῆς ἑστίας ἐστὶ θεώτερον, ὡς τῆς ἀρχαῆς ἀρώτους ἐξηγητημῶνον. Quae sunt: Substantia, & Mens a Bono & principaliter, & primo dicitur subsistere, & circa Bonum, existentiam habere, & repleti lumine veritatis illinc promanantis, & accipere participationem seu dependentiam ex coniunctione, & vnione luminis, quod & ipsa Mente & substantia est diuinius, ut quod primo dependet a Bono. Haec ille: quibus nihil profundius, grandius, sublimius effari potest omnis Theologia. Est autem apud Platonicos altissimum dogma, idem esse, substantiam, siue Ens, atque ipsam Mentem: idem quoque Bonum, & Vnitatem. Iure autem, Mens, & substantia, siue Ens, sunt idem: quippe & ipsa Mens apud vetustissimum Theologorum Mosen dixit, Ego sum, qui sum, Graecè, ὁ ὄν: Philosophis, τὸ ὄν. & Dionysius Iesum vocat τὸ ὄν. Est autem Iesus filius Dei, Mens ipsa. Ea est primum, excellentissimumque Ens, primo principaliterque nascens a Patre summo Bono, & Vnitate. Ut ergo substantia & Mens sunt nomina secundi principij a Patre procedentis: sic ipsum Bonum, aut summum Bonum, atque item Vnitas, sunt nomina primi principij. Vnitas quidem, quod ab eo nascuntur omnia, vel ipsa Mens, caput, & fons omnium. Dicitur, inquit Proclus, & constantissima fama est inter omnes Theologos, ab ipso summo Bono, primitus, primo, ante omnia subsistere Mentem, & ab eo, & circa ipsum habere existentiam, circa ipsum reuolui: quia nisi esset illud, ipsa non esset. Inde nascitur, dependet, sicut ipsa fatebatur in mundo. Inde repleti quoque inquit lumine veritatis manantis inde. Est enim diuina progenies lumen aeternum, lumen de lumine, est sapientia patris sui. Eoque clamabat, Doctrina mea, non est mea, sed eius, qui misit me. & cum diceret se glorificatum a Patre suo gloria aeterna, antequam mundus fieret. Hoc omne multis nominibus

Substantia, id est, atque Mens, boni, vnitas. ὁ ὄν, καὶ τὸ ὄν.

Ab ipso bono Mens. Lumen de lumine. Ioan. 7.

✠ c

significant Platonici, dependentiæ, participatiõnis, existentiæ ex illo, & circa illum, lu-
 minis ex illo. Ac quod ait, hoc lumen quod Patris est, esse Mentem diuinis, noris eum
 sentire, Patris præexcellentiæ, & primum esse, fontalemq; lucis æternæ (quæ natiui-
 tas ipsa est prolis suæ, imò proles ipsa) existentiæ. Non potest enim aliter excellentia
 paterna designari. Sed audi mirabilia, vt cælos eis patefactos possis dicere, vidissèque
 eos gloriam sempiterni Dei. Omnis enim hæc Theologia Procli, est superiorum, &
 ante eum Platoniorum, vt stupeam nostram radiantem apud eos miratus Theologiam.
 τὴν τῆ νοῦ τὰς εἰς δευτέρου ἀποφύτου τῆς ἐξηγητικῆς τῆ ἐνός ὑπεροχῆς. εἰ τοῦτο καὶ ὁ ἐν ἡμῶν νοῦς ἐκείν
 τῶν πρώτων νοῦ, καὶ κατὰ τὸ μόνον τὸ ἀγαθὸν, καὶ ἡμῶν κατὰ τὴν τῆ νοῦ μεταστοιχείαν ἀνταρτία, καὶ τὸ
 οὐκ εἶναι ἀγαθὸν παρὰ τὸ ἀλλὰ ὁ μὲν ἡμέτερος νοῦς, τῆ ἀγαθῆς διέξωται, καὶ ἐστὶν ἐνδεής, καὶ ἀδύνατος
 διπλῆ, καὶ τῆς ἡδονῆς δεῖται. ὁ δὲ γὰρ θεῖος νοῦς, αἰετῶς ἀγαθὸν μετέχει, καὶ σωλεύεται παρὰ αὐτὸν, καὶ ἀδύνατος
 τῆς τῆς ἡδονῆς δεῖται, ἀγαθοειδῆς μὲν ὡν κατὰ τὴν τῆ ἀγαθῆς μεταστοιχείαν, θεῖος δὲ ὡς τῆς πρώτης θεότητος ἐξηγη-
 τητικῆς: Secundum, inquit, ordinem, post Vnitatis separatam excellentiam dicere Platoniam
 Theologiam habere Mentem. Si igitur & mens nostra est imago primæ Men-
 tis, etiam secundum hoc tantum bonum, & nobis secundum Mentis participationem,
 sufficientia, & proprium bonum adfit. Sed mens nostra à bono disiuncta est, estq; indiga,
 eoque etiam voluptatis indiga ad humanam perfectionem. At diuina Mens semper
 bonum participat, & vnita est cum ipso, & propter hoc diuina est. Similis quidem
 ipsi summo Bono, secundum Boni participationem: diuina verò, ceu quæ sit cum prima
 Deitate connexa. Hæc Proclus. Ecce secundus ordo loci que Mentis post altissimam
 eminentissimamque Vnitatis excellentiam, ac supereminentiam. En item mens
 nostra, imago diuinæ Mentis. Fecit enim nos ad imaginem, & similitudinem suam.
 Ecce nobis non aditus ad Patrem, non Boni communicatio, nisi per Mentem primogenitam,
 nostra mente ab ipso summo Bono longè disiuncta. Ecce quoque Mens diuina,
 Mens Dei, Mens paterna, vt Chaldaeus dicebat, ἀγαθοειδῆς similis summo Bono, gerens
 similitudinem, formamq; summi Boni Patris sui. Propterea dicebat, Qui videt me, videt
 & Patrem meum. Ecce Deus ipse Pater, ipsa prima Diuinitas. Denique ecce quod
 ait diuus Ioannes, Et Verbum erat apud Deum, qui quidem sermo sonat, quod Proclus,
 σωλεύεται παρὰ αὐτὸν, Coniunctus erat cum ipso Bono. Ioannes, ἢν παρὰ τὸν θεὸν: Proclus,
 & Ioannes, Erat apud Deum: Proclus, Coniunctus, vnitus cum ipso. cum Ioannes ait,
 Erat apud Deum, designat, coniunctus erat, cohærebat cum Deo, erat à Deo inseparabilis,
 cœternus. Quem Ioannes vocat Deum, Proclus ipsum Bonum, etiam Deum. Quod Ioannes
 item λόγος, Rationem, Verbum: Proclus νοῦν, Mentem. Idem est autem Ratio & Mens.
 Ratio, sapientia summi Dei. Nota obsecro, inure menti, insige verbum illud
 σωλεύεται, coniuncta est, vnifaceta, vt sic loquar, erumpens Verbum Philosophis
 contra Arianos, & alios, qui disingebant Mentem à summo Bono. Coniuncta est, ait,
 vnita cum summo Bono Mens. Hoc Proclus ex Platone, hoc omnes. Quod si Proclus
 dicat excellentiam summi Boni etiam à Mente ἐξηγητικῆς, separatam: scias eum
 maiestatem illam, altissimamq; diuinitatis arcem eo, non disingebantem
 inuocare. Quod si secus sentiat, ecce se ipso refellit, σωλεύεται, vnita, vnifaceta,
 copulata, connexa Mens cum summo Bono: Nec rectè explanaret Platonem. De
 Mente quoque considerandum, quod ex sententia cæterorum Platoniorum idem
 Proclus pronunciat: νοῦς δὲ ἐν αἰῶνι τὸ εἶναι ἔχει τῆ ἐστὶν αἰῶν ἐνεργεία καὶ πάσαι
 ὁμοῦ τὴν νόησιν ἐν τῷ νοῦ ἐστῶσαν πνευματικῆς, ἐνθεός ἐστι ἀδύνατος τὴν παρὰ αὐτὸν
 πάντος αἰῶνα, διπλῆς γὰρ ἔχει τὰς ἐνεργείας ὡς φησὶν ὁ πλάτων, τὰς μὲν ὡς
 νοῦς, τὰς δὲ ὡς μεθῶν τῶν κινήσεων, καὶ ἐν ἀλλοῖς ὅτι καὶ ὁ νοῦς ἕπεται
 ἐν τῷ παρὰ αὐτὸν ὡς θεός, ὡς περὶ ἢ ψυχῆ τῆ ἐαυτῆς ὑπὲρ ψυχῆ ἀκρότητα
 νοῦς, καὶ τὸ σῶμα τῆ παρὰ τῆ σώματος δυνάμει ψυχῆ. πάντα δὲ ἐν ὡς περὶ
 εἰπομένη ἀνήρτηται τὸ ἐνός ἀδύνατος τὸν μὲν καὶ ψυχῆς καὶ ὁ μὲν
 νοῦς ἐνοεθῆς ἐστὶν, ἢ δὲ ψυχῆ νοεθῆς, καὶ ὁ μὲν θεός παρὰ τὸν
 νοῦν τῆ νοεθῆς φησὶ παρὰ τῆς πρώτης ἐποχῆς μὲν. ὁ δὲ νοῦς ἡόταλος
 ὡς παρὰ τῆς ἀλλαν ἐνθεός μὲν. ἢ δὲ ψυχῆ ἡέτα καὶ ὅσον
 δεῖται τῆς νοεθῆς μεσότητος. Quæ sunt, Mens in æternitate habet vitam,
 & substantia, operationeq; intelligendi est ipsa æternitas, simulq;
 omnem intellectionem in præfenti habens defixam, Deifica est,
 id est, Deo similis, diuina propter causam vniuersi, quæ ante se est.
 Duas enim, vt Plotinus testis est, habet operationes: primas, vt Mens:
 secundas, vt neectare ebria. & in cæteris quidem est vt Mens: in eò
 autem, quod ante ipsam, vt Deus: sicut anima super omnem animam
 sua excellentia est Mens: corpus autem virtute, quæ est ante corpus,
 fit anima. Omnia igitur, vt diximus pendent ab Vno, per Mentem

Mira Platoniorum Theologia.

Mens nostra, imago primæ Mentis & quomodo.

Gen. 2. Nullus nobis ad patrem aditus nisi per Mentem.

Ioan. 14.

Ioan. 1. Cõciliatio loci D. Ioannis cũ Procli verbis de Mente Dei. Ariani disingebant Mente à Deo.

Mens vnita cum Deo.

Mens, Deo similis.

A Mentem quidem, & Animam. Et Mens quidem Vniformis est, Anima vero Menti-
 formis, vt sic loquar. Atque Deus qui est ante Mentem, naturæ mentali primum su-
 peruehitur. Mens autem est diuinissima, vt quæ ante omnia Deifica. Anima verò di-
 uina, quatenus indiget media Mente. Hæc apud Proclum, similia atque superius ad-
 miranda mysteria, vt mirabile sit, quoniam instinctu ad hæc peruenerint. Tria dicun-
 tur esse apud eos principia, Deus aut Bonum vel Vnitas, Mens, Anima: tres imperato-
 res, primus Bonum, secundus Mens, tertius Anima. Mens, inquit, est sempiterna, æter-
 na sapientia, æternum intelligere, sempiternum sapere. Hæc sit, aut gignitur Deus ab
 antecedente causa Genitore suo, qui propriè & primò dicitur apud nos & illos, Deus.
 Benedictus Deus, & pater domini nostri Iesu Christi. Glorificauit Deus Filium suum.
 Deus misit Filium suum in similitudinem carnis peccati. Quem proposuit Deus pro-
 piciationem per fidem in sanguine ipsius. Nemo nos separabit à Charitate Dei, quæ est
 in Christo Iesu. Innumeræque exempla. Habet igitur Mens ab antecedente causa cam
 diuinitatem, æternamque sapientiam. Est quidem & ipsa Deus, sed ab illo Genitore
 suo. Quidquid autem est, æternaliter est. Habet duas operationes: alteras, vt Mens, vt
 rerum principium, vt intelligens, moderans, producens omnia quæ creauit, vt spectans
 post se: alteras, vt respiciens supra se Genitorem suum, fruensq; ex eo æterna voluptate,
 neectare diuino ebria, beata ex amore, & dulci charitate, quem suspicit, admiraturq;
 semper, Patris sui: ex quo deificatur, fit, estq; Deus, sicut est, quia genita ab eo, vt
 Macrobius dicebat. Anima verò tertium principium est vt Mens, propter coniunctionem
 substantiæ, eoque etiam Deus, quia & ipsa à primo per secundum, & à secundo. Cor-
 pora verò, vt effectus trium principiorum. Omnia denique sunt ab Vnitate. Nam Mens
 ab Vnitate gignitur, inde voluptas est, & diuinitas eius: eoque diuinissima: quoniam so-
 la gignitur à Deo, & genita est Deus. Cætera participant diuinitatem, propterea non
 sunt diuinissima. Nomen autem Diuinissimi est apud Platonem, & Aristotelem. Plato
 vocat Verbum Dei diuinissimum: Aristoteles, Mentem diuinissimam, vt videbis. Ani-
 ma autem etiam Deus, per vtrunque, maximè per secundum. Ac Pater, vt ait Diony-
 sius, quoniam est pater luminum, irradiat in omnem naturam Angelicam. Hæc illi di-
 xere, partim ex Platone, partim ex nostra Theologia hausto. Siquidem hæc sunt ea, quæ
 Græci, Latinique definiere, Spiritum, id est, Animam, tertiumq; principium, esse æter-
 naliter à primo, & secundo. Primus dicitur à nostris, & ab illis Pater: præcipuè verò ab
 illis Vnitas, & bonum. A nostris item fons, & principium totius Deitatis. Ipsam inquam
 dixere Animam, seu Spiritum, essentiam suam, suamq; esse subsistens habere ex Patre
 simul, & Filio, & simul ab vtroque æternaliter tanquam ab vno principio procedere.
 Filium causam esse Animæ, Græci, principium Latini, sicut & priorem. Omnia enim,
 quæ Patris, seu Boni sint, dedisse Patrem ipsum vnigenito Filio suo gignendo, præter esse
 Patrem. Et quod Anima vel Spiritus procedat ex Mente vel Filio, ipsam Mentem à Pa-
 tre æternaliter habuisse, à quo æternaliter sit genita, Patremq; esse fontem & principium
 totius Deitatis. Ecce enim ipsi dicunt omnia pendere ab Vno, sed per mediam Mentem
 & Animam. Quippe Pater cum sit fons, & principium totius Deitatis, primò efficit
 esse Deum Filium, & Animam, alterum gignendo, alterum producendo. Est enim
 Proclo teste, etiam Anima Deus, non fontaliter, sicut primus, propriè Deus: sed vt ab
 illo producta, eoque vocat eam magis diuinam, quàm Deum: & quod procedit à pri-
 mo, vel datur per medium secundum. Gratias igitur agamus summo Deo, qui cõgigit
 etiam suæ religionis imperitos, rapido mentis excessu abstractos, pro ea loqui, eaque
 perhibere de ipsa testimonia, quæ nemo sit, qui non miretur, obstupescat, lacrymas
 etiam qui pius est, præ gaudio profundat.

Mens vniformis, Anima mentiformis. Tria principia Platoniorum, Deus, Mens, Anima.

2. Corint. 1. Ioan. 17. 1. Ioan. 4.

Mentis duæ operationes.

1. Comment. in Somn. Omnia sunt ab Vnitate.

Verbum dei diuinissimum Platoni. Deus, pater luminum.

Spiritus, anima.

Filius causa anima.

Omnia pendere ab Vno, sed per mediam Mentem.

Etia religionis diuina imperiti de Deo magnificè loquuntur.

Mirabile testimonium Porphyrij de eadem Mente ab æterno genita.

C A P. X V.

ÆDEM lacrymæ manabunt ei, eadem eum gaudia arripient, qui leget ea,
 quæ scripsit Porphyrius. Quippe quæ Proclus, perinde ac si de cælo cælestis
 Angelus eum docuisset, nunc locutus est, & proposuit, superiores Platonici,
 & quidem diuinis & augustius tradiderunt. Porphyrius igitur in quarto
 de historia Philosophi (quem locum totum Cyrillus contra Iulianum Imperatorem:

Porphyrij locus præclarus de Mente.

quem cæca dementia, & odium veritatis non sinebat cernere verum, nec quam contemneret religionem, illam esse, perspicere, quam sæcula Philosophiæque omnis arcana coluisset, quamq; ipse nescius infectaretur, profert) de summo bono ex opinione Platonis, stupenda miracula scripsit: *ὅτι δὲ τοῦ τῆς ἀθανάτου ἀνεπινοήτου νοῦ γενέσθαι, τὸ ὅλον, καὶ κατὰ ἑαυτὸν ὑφ' ἑαυτοῦ: ἐν ᾧ δὲ τὰ ὄντως ὄντα, καὶ ἡ πᾶσα ἔστι τῶν ὄντων, ὃ δὲ καὶ πρῶτος καλῶν, καὶ ἀποκρίθων παρ' ἑαυτοῦ τῆς καλλοῦς ἔχον τὸ εἶδος, πρῶτος δὲ πρῶτος ἀπ' αὐτῆς τοῦ θεοῦ ἀρρημύδιος ἀπογέννητος ὢν, καὶ ἀποκρίθων, καὶ γὰρ ἐκείνους κινεῖ μὲν πρῶτος γενέσθαι τῶν ὄντων. ἡ ἀποκρίθων γὰρ γενέσθαι ἦν, ἀλλὰ καὶ δὲ θεὸς γενόμενος πρῶτος αὐτὸν ἔστιν τὸ θεόν. ἀπὸ γὰρ αὐτοῦ καὶ μόνος ἀθάνατος ὁ θεός, ὡσαύτως δὲ ὁ θεός ὁ πρῶτος, εἰ καὶ μόνος αἰεὶ, καὶ ἀπ' αὐτοῦ γίνονται πάντα, τῶν μὴ τῶν σωματικῶν, μὴ δὲ τ' ἀξίον αὐτῶν συγκραταῖσθαι δυνάσθαι τῆς ἐκείνου ὑπάρχει. ἔτω καὶ ὁ θεός ἀθάνατος, μόνος, καὶ ἀρρημύδιος ὑποστῆς καὶ τὰ ἐν θεῷ αὐτὸς θεός ἔστιν ἐν ταυτοῦσι μὲν τῆς αὐτοῦ ὑποστάσεως. Quæ sunt, Ab hoc autem summo bono ratione quadam hominibus incognita genitam Mentem tradit Plato, quæ prorsus per se ipsam existat: in qua videlicet sint veræ res, & omnis rerum substantia: quod & primò pulchrum, & per se pulchrum sit, habeatq; speciem pulchritudinis. Proceffit autem ante sæcula, vel æternitate, ab autore Deo promanans, per se genita existens, & per se Pater. Neque enim illo mouente se ad generationem huius, processit fuit: sed isto progrediente per se generabiliter, vel ex sua generatione à Deo: & progrediente, non à principio aliquo temporali: necdum enim tempus erat: sed neque creato tempore, præ illa est aliquid tempus. semper enim est cærens tempore, & sola æterna Mens. Sicut autem Deus ille primus, vnus, & singularis semper est, licet ab ipso facta fuerint omnia, eò quòd cum his cõnumerari, & in eodem loco, quem habet substantia sua, ea poni non possunt: sic & Mens sempiterna sola, & sine tempore: & creatis his, quæ sunt in tẽpore, ipsum tempus est, permanens in vnitate suæ substantiæ. Hæc testatur Porphyrius sensisse Platonem ex antro diuinitatis missa oracula, mysteriaq; ineffabilia, vt admirando expleri nequeam quibus tandem diuinis (vt sic loquar) Aquilonibus portati in cælum altissima sacramenta introspererint: Nisi quòd iam Euangelio coruscante, melius ea, quæ Plato, Trimegistus, Sibylla, Magi, tot per omnem mundum oracula locuta fuerant, explicare poterant. Principiò igitur ingressus vastum Theologiæ pelagus, refert ab hoc summo bono, quod esse sempiterni Genitoris nomen, sæpe iam claruit, nasci Mentem, ineffabili, inexplicabili cunctis mortalibus modo. Vt & noster Vates similiter dixit, Generationem eius quis enarrabit? Cuius enim mens capiat vnquam ineffabilem Mentis natiuitatem? vt miraculum sit, vel hoc ipsum eos agnouisse, quòd nascatur, quòd sint duo, Genitor, & Genitus. Hoc primum decus huius testimonij, quòd ineffabilem fateatur hanc natiuitatem. Secundum, quòd nascens Mens per se subsistat, Deus scilicet & ipsa, omnipotens & ipsa. Tertium, quòd sit omnium rerum domicilium, sedes, & origo, fons, & principium, rerum vniuersalis essentia, verarum rerum regnum, & Idearum, quæ sunt essentiæ veræ, vasta mater. Sic prima pulchritudo, & omnis pulchritudinis origo, pulchritudo primordialis, exëplar omnis pulchritudinis, mundum mente gerens pulchrum pulcherrimus ipse. Eoq; fuerunt omnia pulchra & bona, quæ fecit. Hanc pulchritudinem, & speciem, ideamq; venustatis, tanquam principium, & origo habet ipse à se ipso. Ad hæc, quòd nata sit ab ipso Deo æternaliter, & ante sæcula, ante auum per se genita, per se Pater, quippe quæ nata, velut sui principium, & sibi pater est, quia genita à Patre, ipsa gigni, & nasci volens. Proinde et si nascatur à Patre suo Deo, nascitur tamen ineffabiliter, volens ipsa nasci, quasi natiuitatis suæ etiam ipsa principium, non se ipsam generando, sed nascendo coniunctim, æternaliterq; ab illo. Designatur enim ineffabilis quadam Genitoris, & Geniti coniunctio, genus nascendi inauditum, incomprehensibilisq; modus. Diuerfa, quàm nostra, nascendi ratio, qui non sumus, antequam nascamur, nec à nobis habemus quidquam, differentes substantia à genitoribus nostris. Ibi quoniam ineffabilis, & admirabilis, alteriusque omnino generis natiuitas, & vt nascatur, tamen est patri coæqualis, coæternus, dicitur nasci ipse, volens à Patre generari, vt volendo nasci, ineffabiliterq; exultando ex ea natiuitate, & inseparabiliter à patre nascendo, ferme sit & ipse sibi genitor. Mysterium quidem altissimum, validissimæque in eos vociferatio, qui detrahunt diuinitati Filij. Hic non modo non detrahatur, vt nimium propemodum tribuatur. Repetit deinde hanc generationem non esse sempiternam, ante tempora, ante sæcula, cum nullum tẽpus esset:*

Deus vnus, a quo omnia facta.

Nata Mens in explicabili modo. Esa. 53. Act. 1. Genitor & Genitus.

Prima pulchritudo & excellens pulchritudinis, Deus. Nata Mens à Deo ante sæcula.

Genitoris & geniti coniunctio.

Affet: vt etiam tempus postea creatum nihil sit præ ipsa Mente, vt quæ sola sit sempiterna, & ante omnia tempora, nullum habens cum tempore consortium, aut dependentiam. & vt Pater sit sempiternus, & vnus etiam creator omnium, & autor: quia cum nullis commiscetur, & censetur omnibus retro longissimè remanentibus: sic Mentem. quodque æternam esse solam omnium: quæ etiam sit ipsum tempus, cum res sub tempore creauit, & ad ipsum tempus, mundi mensuram, venit, ipsum tempus, quo mensurarentur omnia, conditura. Nihil dici, aut cogitari poterat altius, grandius, sublimius, profundius. O Platonici igitur, qui nesciebatis huius admirandæ Sapientiæ religionem Christianam patronam esse veram, nec aliud hanc religionem esse, quàm cultum, & notionem summi Boni, & æternæ mentis, eorumq; inter se sempiternæ cõiunctionis scientiam, quæ nihil loquatur, clamet, vociferetur aliud: qua reprehensione tandem digni, qua cæcitate capti, qui eam infectabamini, cuius vos admiranda, stupendæque mysteria, cum summa admiratione explicatis, & principem vestrum Platonem putatis, & asseritis ea tenuisse, scripta reliquisset? Misereri quoque oportet miserimos Hebræos, quibus ob inauditam cæcitatem, ob profundam animi caliginem, eadem dominatur calamitas: qui quæ iam inde ab exorto mundo per omnia sæcula innotuit Sapiencia, quam gentes omnes cælitus reuelatam colerunt, tradiderunt, & suæ gentis doctissimi monumentis literarum mandauerunt, apud omnes suæ gentis eruditos sub secretis mysteriis abscondebatur, non videant nunc adorari, coli, agnosci à toto terrarum orbe. Ideo nunquam deficiet hæc religio, & vera illa Sapiencia, & antiquissima sæculorum omnium, in arcanis abstrusa Theologia.

Mens sola æterna & ante omnia tempora.

Religio, est cultus & notio summi boni.

Platonici cæci qui tam mira dixere, tamen veram religionem experies.

Hebræi cæci & ignari vera Sapiencia. Religio vna nunquam deficiens.

Ex Plotino de eadem ipsa mente, & Genitore eius, & eius cum Patre coniunctione: & quòd post Patrem sit maxima omnium Mens.

C A P. X V I.

PLOTINVS item inter Platonicos maximus, & vbiq; celeberrimus, mirabiliter omnia, quæ superius ab antiquis tradebantur, approbavit, differuitque copiosius, vt hæc veræ Sapientiæ mysteria perfectissimè videatur tenuisse: vt instar miraculi sit, totus is hominum, ac sæculorum concursus, ac consensus. Audiant igitur Philosophi patefactum nouissimis sæculis, quod antea foret etiam notum, atque animis multorum hominum comprehensum, declaratum autem postea, atque ita diffusum, vt quod angustis locis prius contineretur, in totum mundum euaserit, nuncq; Numen istud adoretur, omnesq; de eo philosophentur, de quo soli sapientissimi quondam, & hi omnino pauci philosophantur. Hæc est enim scientia Domini, qua repleta est omnis terra, quòd omnes nunc philosophantur, Patrem & Filium cognoscentes, adorantes, semper loquentes: quæ scientia prius erat paucorum. Ac Plotinus, qui nec Christianus fuit, nec fortasse norat Christianos, si scisset eos hanc adorare Sapienciam, quam maiores sui tantopere coluissent, ac veluti de profundissimis mysteriis de ea loquerentur, quorum scripta & ipse veneratus est, & approbavit, certè ipse cum cæteris Platonici religionem nostram, quam nonnulli eorum propter inscitiam, velut superstitionem contemnebant, adorasset, retinuisset, veramq; esse sapientiam prædicasset. Plotinus igitur ad alia, hæc diuina, sublimiaque in libro de Tribus principalibus hypostasibus loquitur, quæ postea imitati sunt, & secuti Porphyrius, & Proclus, pluresq; alij Platonicoꝝ: *πὶ οὐτῷ θεῷ τῆς τελειότητος λέγειν; μηδὲν ἀπ' αὐτοῦ, ἢ τὰ μέγιστα μετ' αὐτὸ; μέγιστον δὲ μετ' αὐτὸ θεός, καὶ δεύτερον. καὶ γὰρ ὁ θεὸς ἑκείνους, καὶ δεῖται αὐτῶν μόνος. ἐκείνους δὲ ταῦτα οὐδὲν. καὶ τὸ γενόμενον ἀπὸ κρείττους νεῖ, νεῖν εἶναι, καὶ κρείττων ἀπάντων νεῖ, ὅτι τ' ἄλλα μετ' αὐτὸν. Quæ sunt, Quid igitur de perfectissimo dicere conuenit? Nihil'ne ab ipso, an maxima post ipsum? Maximum autem post ipsum Mens, & secundum. Etenim aspicit Mens ipsum, & eius tantum indiget: ipsum autem, Mentis nihil prorsus. & quod à Mente maiore generatur, Mentem esse: & omnibus maior est Mens: quia post eam sunt cætera. Hæc intimæ Philosophiæ mysteria proloquitur Plotinus, vt si Christianus esset, aperius loqui non potuerit. Principio Patrem dicit esse perfectissimum, principium scilicet, maximum, eminentissimum, excellentissimum, præcedens etiam Mentem.*

Plotini laus.

Plotinus immè religionem nostram nouit.

Liber plotini de trib. hypostasibus principalibus.

Ioan. 10.

Hoc enim est quod Filius dicebat toties, Pater maior me est. Non id quidem tantum D propter corpus assumptum: sed quia ille Pater sit principium, fons totius Deitatis: Filius autem genitus, nascens & proles. A maximo ac perfectissimo Plotinus ait nihil generari præter Mentem: Maximam autem post perfectissimum, siue Patrem, esse Mentem, siue Filium: & quod ante omnia mirabilissimum est, ait Mentem suscipere, & intueri Patrem, & indigere eo solo, Patrem autem eo minimè. Aperit enim abditissimum mysterium, Patrem scilicet gignere Filium: tanquam ipse sit maior autoritas, quanta scilicet est inter Genitum, ac Genitorem. Quoniamq; Pater genitor est, primaque omnium origo, non indigere, aut dependere à Filio, Mente scilicet: contra, filium indigere eius solum, quod ab eo diuinitatem, substantiamq; habeat, discatq; ab eo omnia. Nec aliud dicitur hic à Plotino, quam quod eadem Mens sæpe locuta est apud nos mortales, docens se à Patre missum, vnicam se, amantissimamq; eius esse prolem: nihil habere se, nisi quod Pater ei dedisset: quidquid haberet traditum sibi à Patre. Ecce Plotinus ait, Filium intueri Patrem, tanquam in eum, à quo tota sua pendeat beatitudo, tanquam in bonum suum, felicitatem suam. & iure quidem. Nam si ab eo, qui maximus, qui perfectissimus est, habet tantam diuinitatem, tantam naturæ magnitudinem, vt potuerit mundum visibilem, & inuisibilem creare, necesse est beatitudinem esse tantam, quanta beata maximum filium suum efficiat: id est, tantam esse beatitudinem, quanta est rerum suarum magnitudo, quanta diuinitas, quanta potestas. Intuetur Filius in Patrem, sinique paterno continetur, nec alia est beatitudo eius, quam ex bonis, & cognitione paterna, maximarum voluptatum thesauro. Ideoque optauit omnes ad hæc paterna bona sublimare. Præter hæc autem addit Plotinus: πῶς δὲ πᾶν τὸ γεννηθῆσθαι, τὸ γεννᾶμενον καὶ τοῦτο ἀγαπᾶν, καὶ μάλιστα ὅταν ὡς μόνον τὸ γεννηθῆσθαι, καὶ τὸ γεννᾶμενον: ὅταν δὲ καὶ ἀλλοῦ ἢ τὸ γεννηθῆσθαι σύνεστι αὐτῶ, ὡς τῇ ἑτερότητι μόνον κεχρῆσθαι. εἰκόνα δὲ λέγουμεν εἶναι τοῦ νοῦ. δεῖ γὰρ σαφέστερον λέγειν, καὶ διὰ τὸ καὶ τὰ πλάτωνος τριτὰ τὰ πάντα: Desiderat omne quod gignit, id quod gignitur, & hoc amat: maximè verò, cum soli fuerint gignens, & genitum: cum autem optimum est quod gignit, necessarium est cum eo coniunctum quod gignitur, vt sola alteritate separentur. Dicimus autem imaginem eius esse Mentem, oportet enim loqui clarius. Eoque apud Platonem terna sunt omnia. Sunt, inquit, penes omnium regem omnia, & penes secundum secunda, & penes tertium tertia. Dicit quoque causam habere Patrem, causam quidem appellans Mentem ipsam. Opifex enim illi est Mens. Hunc autem dicit creare animam in cratere illo. Cum igitur causa sit ipsa Mens, Patrem eius dicit Bonum, & quod ultra Mentem est, vltraque substantiam. Multis autem locis appellat ipsum Ens, & Mentem, & Ideam: vt Plato cognouerit, ex Bono quidem Mentem existere, ex Mente Animam, & esse verba ista minimè noua, neque nunc cæpta dici, sed olim, licet obscurè. Verba autem, quæ nunc super hæc re habentur, esse quasi earum interpretores, quæ attestentur dictis Platonis, esse ea verba vetusta. Talia dicens ad verbum Plotinus, innuit quicquid prædicatur nunc de Patre, & Filio, de Mente, de Bono, à quo veteres fluere, aut gigni Mentem dixere, prisca Theologia: Tum quod Bonum sit vltra substantiam, vltra omnia: in quo excellentiam summi, ac Genitoris Dei oportet agnoscere. Neque enim est excellentius, ac maius quicquam. Idem Bonum vocat Genitorem, Mentem genitam, eaque fatetur esse coniunctissimam, quia sit optimum quod gignit, & quia Genitor, ac Genitum sint soli. Ex quo vult effici, vt inter eos sit indissolubilis coniunctio. Maximam enim esse coniunctionem ex maxima perfectione. Aduerte igitur diuinam, profundissimamq; apud Plotinū Theologiam, de sempiterna Filij generatione ex Patre, & cum eo coniunctione, de beatitudine eiusdem, ex intuitu in Patrem. Postremò ait eos sola alteritate separari. Rem inauditam, ac stupendam. Sola, inquit, alteritate Bonum, ac Mens separantur, Græcè ἑτερότητι, solis personis diceret Christiani. Alter enim est Pater, alter Filius, non aliud, vel alterum. Tanta est enim inter duos illos perfectio, perfectaque coniunctio, quanta deceat eorum diuinitatem. Tum respice quæso attentius, quid Plotinus tradat. Ait hæc mysteria, hos ipsos sermones, vltra mundana hæc sacramenta, esse vetusta: & nunc quæ dicantur, non esse noua, sed his explicari à veteribus tradita. Audi quæso, referq; animum ad ea, quæ tum in præfatione, tum toto progressu locuti sumus, quam nos habemus nunc Philosophiam, fuisse etiam apud veteres. Ipsum Plotinum audis confitentem totam hanc Philosophiam à prisca descendere. Quo testimonio probatur, confirmatur, quicquid Chaldæi, Mercurius

Matth. 17. Luc. 9. Mar. 9. Filius intuetur Patrem, quomodo.

Optimum quod gignit & gignitur. Omnia terna, apud Platonem.

Ens, Mens, Idea.

Bonum est vltra substantiam.

Maxima coniunctio ex maxima perfectione.

Sola alteritate separantur Bonum ac Mens, & quomodo.

Eadem nostra Philosophia, qualis veterum.

A Mercurius Trismegistus, Orpheus, Sibyllæ, cæterique omnes de Patris, ac Filij diuinitate tradidissent. Ipsi hoc testantur, non possunt à Christianis post natum Christum, esse conficta. Plura sunt alia apud Plotinum miranda de Patre, & Filio testimonia. Quos appellat nostræ Theologia expressius, ac notius Patrem, & Filium, illi Bonum, & Mentem, Generans, & Genitum, Patris, ac Boni imaginem, ipsam Mentem, Bonum & Vltra substantiam, ipsum Patrem. Quis hæc cognouisset, nisi Philosophia cælestis illuxisset? Benedictus igitur primogenitus, vnicus, summi Boni filius, per quem & creati sumus, & redempti, & eousque amati, vt non celauerit vnquam profundissimam diuinitatem suam, cuius humanitatem, affabilitatem, clementiam, benignitatem, familiaritatem sensit in omni ætate omnis terra.

Vocabula Patris & Filij eadem atque Boni & Mentis. Deus nunquam celauit suam diuinitatem ac benignitatem.

Ex eodem Plotino, quod Mens sit post summum Bonum, quod per eam ad summum perueniatur, quod sit locus, & Idea omnis pulchritudinis, quod creauerit mundum.

CAPVT XVII.

PLATONICORVM item præcipuus Plotinus, cuius à cunctis prædicatur admirabile ingenium, etsi floruit ante Porphyrium, & Proclum, vt testimonia eius debuerint antecedere, tamen ordinè quendam de ea, quam dixere Mentem, Prolemq; summi Boni, nos sequentes auidos reddit, vt ea proponamus. Varia verò, & multiplex præter superiora de duobus illis, Genitore, Proleque ab æterno genita extat apud eum Theologia. E quibus in libro de Pulchro, hæc ex intimo quasi Philosophiæ antro profatur: ἡν ἔθω δὴ τῶν ἁπάντων θεοειδῆς πᾶς καὶ καλὸς πᾶς, εἰ μέλλοι θεοειδῆς θεόν τε καὶ καλόν. ἢ εἰ γὰρ τῶν ἁπάντων ἀνεύθυνον ὅτι τοῦ νοῦ, καὶ οὐκ ἔστι εἶδεναι καλὰ τὰ εἶδη, καὶ φησὶ τὸ καλὸς τὸ εἶναι πᾶς ἰδέας πάντα γὰρ τὰ καλὰ τοῖς νόοις γεννηθῆσθαι καὶ ἔσθαι. τὸ δὲ ἐπέκεινα τῆς πλῆθους ἀγαθῶν λέγουμεν φύσιν, καὶ ἑβελήθειαν τὸ καλὸν καὶ αὐτῆς ἐχρῆσθαι, ὡς οὐλοχρῆσθαι μὲν λόγῳ, τὸ τῶν καλῶν: διαφανὲς δὲ τὸ νοητὸν, τὸ μὲν νοητὸν καλὸν δὲ, τὸν εἶδεναι φησὶ τὸ τῶν, τὸ δὲ ἀγαθὸν τὸ ἐπιπέπλω καὶ πηλὸν, καὶ ἀργὸν τὸ καλὸν, ἢ ἐν τῷ αὐτῷ τὸ ἀγαθὸν καὶ καλὸν τῶν ἁπάντων ἡσείσαι, πηλὸν ἐκεῖ τὸ καλὸν. Quæ sunt, Sit igitur quisque primum Deiformis, & pulcher quisque, si Deum, & ipsam pulchritudinem sit contemplaturus. Veniet enim primum ascendens ad Mentem, ibique omnes species pulcherrimas noscet, & dicet hanc pulchritudinem Ideas esse. Omnia enim hæc sunt pulchra genituris, & substantia Mentis. Vltra verò & supra hanc, naturā Boni dicimus, quæ propositum sibi pulchrum habet. Quocirca perfecta ratione est prima pulchritudo: Diuidens autem intellectualem, quod quidem est intellectualem pulchrū, formarum dicet locum. Bonum autem quod est vltra fontem & principium pulchritudinis, vel in eodem Bonum, & pulchrū, primum statuet, verum ibi pulchrum. Hucusque Cille. Quæ etsi abstrusa Plotiniciq; vltata ratione proferuntur, hunc tamen habent sensum: Vides primum sanctissima illa duo, altissimamque numina, quorum primum in omni vetusta Philosophia vocatur Bonum, secundum Mens? Ac loquitur de eo, qui cupiat videre veram pulchritudinem, oportere eum primum fieri Deiformem, assimilari Deo, quod nunquam ad verum venustatis intuitum sit admittendus, nisi diuinam sibi similitudinem assumat. Est autem similitudo, Platone ipso teste, sanctitas, iustitia. Hæc habeat necesse est, quem tenet veræ pulchritudinis aspiciendæ ardor. Atque is qui beatitudinē hanc affectat, ascēdens animo ad fastigium rerum, primum gradum faciet ad Mentem: hæc enim est post summum Bonum. Et ipsa dicebat hominibus, se ducem esse, & portā ad summum Bonum: & quod nemo potest videre Patrem, nisi Filius adduxerit, ac reuelarit. In hac igitur Mente, quæ fuit mundi melioris origo, omniumq; rerum, quæ suis originibus, & rationibus æternis (quas Ideas Philosophi dicunt) continebantur, principium, cernet omnem Idearum venustissimam varietatem. Habent enim, vt superius vidimus, omnes fateri, Ideæ locum, sedemq; in ipsa Mente. Mens, ac Verbum, vt ait Philo, est Idearum locus. Progressus igitur ad Mentem, cernet hic omnes Ideas, earumq; venustatem: quæ quoniam Mente continentur (Mens enim habet exemplar omnis pulchritudinis) iure omnia sunt pulchra, Mente creatrice, genitricēque, & substantia, siue existentia rerum. Vbi autem Mentem attigerit, superabit quoque altius ad alium subli-

princeps Platoniorū Plotinus.

Ex lib. de pulchro, Plotini. Enneadis 1. lib. 6. cap. 16.

Primum ascēdit ad Mentē debet esse, vt ad Bonū perueniatur.

Quomodo fieri homo possit deiformis.

Primum gradus ad Mentem faciendus, vt ad Bonum perueniatur. Mens, mundi melioris origo.

Ideæ sedem habent in mente.

Mens habet exemplar omnium pulchritudinis.

miorem, qui dicitur Bonum, seu Natura bonitatis, quæ & ipsa pulchritudinem eximiâ, & eandem, atque Mens, sed principalius complectitur. Eoque fit, vt qui velit perfecte loqui, statuât primùm pulchritudinem, ipsum Genitorem, videlicet pulchritudinem, omniâque bona dantem Secundo, necesse est. Quocirca dirimens singula, locum quidê Idearum, vel formarum dicit ipsum intellectuale pulchrum, id est, Mentem. Summum autem, & vterius Bonum, fontem vocabit, & principium pulchri. Quoniam etiâ Mens, quidquid habet pulchri, habet ab illo principio. Aut in eodem gradu statuet Bonum, & Pulchrum, vt non aliud fontem dicat, aliud ipsum Pulchrum, sed vnum, & idem. Ibique primum hæc statuet. Ostendit etiam Plotinus cum superioribus Philosophis, & prædicat hanc Mentem mundi principium, inuentorem, & causam, vt hinc summa maiestas, diuinitasq; Mentis enitescat. Multâque scitu digna, velutq; ineffabilia mysteria prodit de ea, in libro de Prouidentia. Quæ mihi non modò proponenda sunt, sed etiam declaranda, & explicanda, vt si quid obîcuritatis habeant, aperiantur, vt veritas nuda, clarâque remaneat. *πῶς θεοῖσι ὁρθῶς ἂν καὶ ἀλογίστως λέγοιμεν τὸ πάντι ἐῖναι τὸ καὶ νοῦν αὐτῶν ἐῖναι, καὶ νοῦν καὶ αὐτῶν ἐῖναι, ἔχῃ ὡς, ἡρότων καὶ ἄλλων ὄντων, ἀλλ' ὅτι καὶ ἐν τῷ βῆτι, καὶ φύσι καὶ ἄλλοις ἐκείνοις, καὶ αἰτίας τῶν ἀρχέτυπων οἰῶν καὶ τῶν ἐργαμάτων ἐκείνων τῶν ὄντων. εἰ οὐ φαμὸν οὐκ ἐστὶν, τὸ δὲ πᾶν ἡρῶνται, καὶ εἰς ἀπειρῶντα ἐκλήθηται πῶς δυνάμει αὐτῶν πᾶσι θεοῖσι δεσποῦσθαι ὅλα ἐκείνα τῶν κτιστῶν ἔχον. Quæ sunt, Prouidentiam rectè, & consentaneè in Vniuerso dixerimus, quòd ipsum Vniuersum sit secundum Mentem, & Mens ante ipsum, non quasi tempore priorem, sed quia à Mente est. & Mens ipsa naturâ prior, & causa huius, velut archetypum & exemplar huius, qui sit imago. Si igitur ex Mente dicimus pendere vniuersum, & in omnia vim eius pertinere, sic conabimur ostendere cuncta bene posita. Hæc Plotinus, Mentem asserens à maioribus confessam causam mundi, cuius quasi sit (vt Plato tradidit in Timæo) exemplar: mundus autem, velut imago, factus ad eam vim & formam, quam Mens animo complecteretur: quæ quidem forma, & conceptus mundanus, vt Philo dixit, erat Mens ipsa. Sicq; apparet Mens mundi principium, & causa. Apparet hanc eam esse, à quo sustineatur vniuersitas, per quam omnem pertinet Mentis diuinitas. Hanc ait Plotinus rationem esse prouidentia veram: quoniam cuncta fecit, posuit, cõstituit, ordinibusq; distinxit Mens & potestas eius, per omnia commens: vt hac vna pulcherrima causa possis, in omnem rationem prouidentia latissimè tendere, ostendens bene vnicuique rei esse consultum, quia Mens fuit, estq; semper moderatrix. Quòd autem Plotinus hoc loco Mentem antecedere mundum non tempore, sed vt causam, & autorem, & à quo sustineatur semper mundus, asserit, vt videatur (quod Proclus affirmat) æternitatem mundi credere: dico enim, quod plurimis Philosophorum accidit, diuersa sensisse, & quod sæpe fit, à veritate ab illo suo sensu, reuocatum. Nec longis ambagibus opus est: ipse in seipsum stet testis. Eodem enim libro hæc profæquitur est. Quoniam igitur mundus omnis est id, quod factum est, hunc tu aspiciens, audire hæc fatentem fortasse possis: ὡς ἐμὲ πεποιθὲς θεός, καὶ ὁ ἐκείθεν ἐργασίῃ, τέλος ἐπὶ πάντων ζῶων καὶ ἰσχυρὸς ἐμαυτῶ, καὶ αὐτάρκης, ἔδενός δὲ ὁμοῦ. Quòd me creauit Deus. Et ego inde extiti, absolutio omnium animantium, sufficiens, cõtensusq; me ipso, nullius indigens, quoniam in me sunt omnia, & plantæ, & animalia, & omnis generabilium rerum natura, & Dij multi, & Dæmonum populi. Neque enim γῆ μὲν κείσονται, terra quidem plantis omnibus, & animalibus omne genus est ornata, & ad mare vsque peruenit animæ potestas: ἀὴρ autem omnis, & æther, & cælum omne est animæ expers. Nouissimè concludit: ἡδὲ ποιῶν δὲ ἑῷ ἐαυτῶ, εἰς ἄλλων ἀπεριμῆς, καὶ εἰσυχὸς τὸ πάντα εἰρηάζετο. Mens igitur cum dedisset aliquid ex se ipsa, in materiam stabilis ipsa, & quiceta, & immota, cuncta moliebat. Quibus testimoniis, siue vltro, spontèque pronuntiatis, siue quòd non admittit alium natura sermonem, & vult nos ad hanc rationem loqui, claret eum locutum, qua ratione loquuntur omnes, qui principium habuisse mundum fatentur. Et quo verbo Moses dixit, In principio ἐποίησε, fecit, creauit Deus cælum, & terram: eodem vsus est Plotinus. Sic etiam, operabatur, aut operatus est. Sic, ornata est terra, pertinuit, extenditq; sese animæ potestas. Sic, inde ego extiti, vel vni effectus: & quòd Mens sine labore, sine commotione fui, sed quiescens, immittensq; vim suam in materiam, molita est. Quæ quidem ostendunt, ac præ se ferunt quoddam tempus, quo sunt omnia creata. Neque enim, qui sempiternam dependentiam designaret, præteritis, sed presentibus verbis vteretur: aut si interdum præteritis, certè non semper. Diceretq; non fecit Deus, operatus est, sed, operatur, producit. Quid quòd idem definit Prouidentiam? *πρωοργιστὴς καὶ**

Bonum, fons & principium pulchri.

Ex lib. Plotini, de Prouidentia 2. cap. 1.

Vniuersum à Mente profectum.

Mens, causa mundi & exemplar.

Mens omnia constituit & ordinauit.

Cur sit bene consultum rei vnicuique.

Plotinus in eo errauit quòd mundum ab æterno esse putauit.

De prouidentia 2. cap. 2.

Creatio mundi.

Mens sine labore, & quiescens omnia fecit.

Αἴτις καὶ λογιστὸς θεός, ὡς ἂν γίνονται, τὸ δὲ τὸ πᾶν, καὶ ὡς ἂν ἀεὶ ἔσται καὶ τὸ δυνάστον εἶναι: Prospectio quædâ, & consideratio Dei, vt fieret hoc vniuersum, & vt optimè, quoad fas esset, haberet. Nõne hæc eum prospexisse, cogitasse de re facienda, demonstrant: Nõne est Theologia Moisaica, quòd Deus fecit bene omnia, quæ fecit, & vidit bene facta? His etiam Plotini dictis constat eundem esse Deum, atque Mentem: eamq; rationem esse manifestæ Prouidentia, quòd sunt omnia facta diuinitus, sapientissimisq; Mentis, Intelligentiaq; consiliis constituta. Vt sit hoc illud Mosis, Et vidit Deus lucem, quòd esset bona. Sicq; ad vnam quamque rem creatam. Postremo, Et ecce omnia erant valde bona, videlicet à Sapientia summa, perfectâque Intelligentia creata. Tum est illud apud eum pulcherrimum, quòd Mens est alius, & primus mundus, à quo mundus iste habuit principium.

Prouidentia quid, Plotino.

Gen. 1.

Quòd creatio sit Mentis, Genitore iubente, ipsa operante, & de duobus his, ex eodem Plotino.

CAPVT XVIII.

D INTELLIGENDVM quod Plotinus dixit, Mentem quietam, sine motu, concitationeque sui, cuncta fecisse, est operæpretium animaduertere, quæ Eusebius, & Cyrillus contra Iulianum Imperatorem referunt Numenium locutum, Primum Deum (sic enim locuti sunt Plotinici, primum Deum, Patrem, secundum, ipsam eius Progeniem vocantes) quietum & immobilem esse, Secundo dedisse ipsam, actionem, autoritatemq; creandi, quòd quidem est ineffabile mysterium. *εἰσι δὲ ἔτι τοῖ βίοι, ὁ μὲν πρῶτος, ὁ δὲ δευτέρος θεός, δι' ὃν δὴ ὅτι ὁ μὲν πρῶτος θεός ἔσται, ὁ δὲ δευτέρος ἐμπλαῖν ἔσται κινῆ μόνος, ὁ μὲν οὐκ ἔσται πᾶσι τὰ νοητὰ, ὁ δὲ δευτέρος πᾶσι τὰ νοητὰ, καὶ αἰ. Οὐκ ἔστι μὴ γαυμάσις δὲ πάλιν εἰ τὸ τοῦ ἔφρου, πολλὴ γὰρ ἐπὶ θαυμαστότερον ἔστι ἰσχυρῶς, καὶ ἄλλοις τὰ δευτέρος, κινήσεως, πῶς πρῶτος πρῶτος ἔσται ἐῖναι φημι κινήσειν ἀμφοτέρων, ἔφ' ἧς ἴτε τὰς τῶ κόσμῳ καὶ ἡ μὲν αἰδῖος καὶ σωτηριεὺς ἀναρχῆται εἰς τὰ ὅλα. Sunt, inquit, hæc duæ vitæ, altera quidem primi Dei, altera secundi: videlicet quòd primus quidem Deus erit stans, quiescens: Secundus vero rursum erit qui se moueat. Itaque Primum est circa intelligibilia, seu spiritualia: Secundus circa intelligibilia, & sensibilia. Neque verò mireris, quòd hoc dixerim: Multo enim mirabilius audies. Nam pro motione, quæ præexistit in Secundo, præexistentem Primo missionem esse dico, motionemq; coniunctam, à qua & ordo mundi, & sempiterna, salutarisq; stabilitas permanet in omnia. Hæc Numenius: quæ & postea necessariò profereuntur. Hic ego obtupesto, attonitus hæreo, nec capio, nec explicare queo, vnde tanta Theologiae profunditas, horum mentes inundauerit. Hoc mysterium altissimum est, nostræ Theologiae sacramentum, Patrem qui primò est Deus, mittere Filium ad agendum, illum esse Angelum Patris. Et apud Plotinum est Ἰσχυρὸς, magistratus Dei: Ἰσχυρὸς ἰσχυρῶς, declarator, interpres, quo Pater est ad omnia, tanquam suarum voluntatum executor vsus. Ideo sicut venit in mundum missus à Patre, sic creauerat mundum & hominem: Prophetis apparuit, legem Mosi dedit, Legationibus paternis est functus. Sic dedit ei iudicium Pater, & ipse iudicabit omnem carnem. Denique non primus Deus vnquam, sed secundus (Dico autem Primum, & Secundum, vnum eundemq; Deum) monstratur, prædicatur venisse. Non admiraberis igitur hæc apud Plotinum. Hausta sunt è superioribus Platoniciis, Philone, Numenio, cuius lectioni perpetuum dedit operam, centumq; libros scholiorum autore Porphyrio, in eum scripsit. Is prior etiam hæc prodiderat: τὸν μὲν πρῶτον θεὸν ἀρῶν ἐῖναι σιμπάντων, καὶ βίασιλῆα, τὸν δευτέρου δὲ θεὸν, ἡγεμονεῖν δι' ἐξουσίαν ἰσχυρῶς: Primum quidem Deum vacare ab omni opere, vti regem: opificem autem Deum imperare, per cælum euntem. Philo quoque in optima diuinitatis Idea, Primum florentem, nefas putat, vt ad hominis molitionem descenderet, misisse nuntium, legatumq; vnigenitam prolem suam, quæ vias documentâque Patris, cuius est Sapientia, secuta, non hominem modò produxerit, sed omnem mundum decoris formis, ordinibusq; instruxerit. Hanc quoque fuisse præceptoris Ipatonis sententiam refert, vti à Platoniciis relatum & proditum, diuus Cyrillus: ὁ γὰρ πλάτων θεὸν μὲν τὸν ἀνωτάτω φησὶ τὸ ἀγαθόν, ἔξ αὐτοῦ γὰρ μὲν ἀναλαμβάνει νοῦν, καὶ τὸ ἐῖναι τὸν πρῶτον θεὸν, καὶ τὸν δευτέρου δὲ θεὸν, ἡγεμονεῖν τὸ ἀγαθόν, καὶ τὸν πᾶσι τῶν κόσμῳ δημιουργῶν, ὄντος ἐν αἰωνισίῃ τῶ πρῶτος καὶ τῶ δεύτερος εἰς φῆρε ψυχῶν, καὶ ἧς τὰ πάντα κινεῖται φησὶ. Itaque Plato, inquit, supremum quidem, altissimumq; Deum fatetur ipsum summum Bonum. Cæte-*

Primum, deus pater, secundus ipsa eius progenies.

Mirum est quam curiosè mysterium illud animi, in personarum distinctione, verbis exagere Plotinus.

Theologiae hoc maximum sacramentum: à Patre filium angelum missum.

Primum & secundus, vnum & idem deus.

In Numenij philosophiam, centum libros scholiorum scripsit Plotinus.

D. Cyrilli locus. Vide etiam de trinitate 2. & contra Iulian. 8.

rum ex eo emicuisse Mentem, & hanc esse proximum mundi opificem, Primo manente D
 in quiete, & vacatione. Tertiam inducit Animam, à qua cuncta cieri, agitarique censet.
 Apparet igitur (vt loquar ipse) quodam admirabili, & cælesti beneficio (Non enim hu-
 mana consideratione eò peruenire potuerunt) eos audisse, legisseque, in vetustissimis
 oraculis duos Deos, in vnam substantiam diuinitatemq; cõiunctos: quorum Primus ad-
 miranda, suspiciendæ, augustæ maiestatis, mitteret Secundum ab se genitum ab æter-
 no, ad omnia. Et hæc est illa toties ab ipsa diuina Mente prædicata Theologia: Doctri-
 nam suam, non esse suam, sed eius, qui misisset eum, & Quod sic Deus dilexit mundum,
 vt vnigenitum filium suum daret, vt omnis qui credit in eum, non pereat, sed habeat vi-
 tam æternam, & Sicut misit me viuens Pater, & ego mitto vos, & Quod Pater non iudi-
 cat quenquam, sed omne iudicium dedit Filio. Denique, quod eum semper prædicabat
 genitorem maioremq; suum, præceptorem, mittentem: Illi cunctos honores, vt maiori,
 ac patri deferebat. Nec alia propè fuit ab eo reuelata Theologia, quam quod à Patre
 missus, rediturus ad eum, certo tempore circumactò, venisset, faciens omnia, sumpta hu-
 mana figura: quæ Pater non fecit, sed voluit, & iussit Filium, Deumq; secundum facere,
 sicut & opificem mundi eum miserat. Eademq; ratione, secundus Deus, mundum, &
 hominem creauit, quæ prædicatur: verissimumq; fuit, in mundum eum venisse, ea exe-
 quentem, quæ Primus non quidem fecit, sed voluit iussitq; vt magnus genitor, facere
 Secundum. Cuius est clarissima ratio, quod è duobus, quorum alter Genitor, alter Geni-
 tus esset, Genitus debuit parère, & facere, quod non decuisset facere Priorem, præsentem E
 Secundo. Cuius rei tota humana progenies fuit imago, vbi maiestas & præcellentia ge-
 nitorum (si parua licet componere magnis) super genitis apparet. Atque vbi iustitia re-
 gnat, iubentibus genitoribus, parent piè, reuerenterq; nati. Id, vt dixi, fuit imago eius,
 quod ab æterno præcessit in Deo. De qua re mirabile est, & stupendum, Platonicos tam
 profundè philosophari: & dicunt id sensisse Platonem, qui Christum natum plus ducen-
 tis, & quinquaginta annis antecessit. & Plotinus testatur hos sermones non nouos esse,
 sed vetustam quandam, nescio quibus à locis manatè ad Græcos, Theologiam. Atque
 iterum tradit Plotinus, etiam diuo Cyrillo teste: τὸ δὲ αἰτίον τῆς ὄντος πατὴρα φησὶ τὸ ἀγαθόν, καὶ
 τὸ ἐπέλευσε τῆς ἑσίας, πλάττω δὲ τὸ ὄν καὶ τὸν νῦν, τὴν ἰδέαν λέγει, ὡς πλάττω εἶδεναι ἐκ μὲν τῆς ἀγα-
 θῆς οὐκ, ἐκ δὲ τῆς νῦν πλῆρω, καὶ εἶναι τὴν λόγον τῆς τῆς, καὶ μὴ λέγει, καὶ μὴ λέγει, ἀλλὰ πᾶν ἔχει μὴ
 ἀναπεπλάμενος, τῆς δὲ νῦν λόγου ἐξηγητῆς ἐκείνων γεγονότα, μαρτυροῦσι πιστωσάμενοι τὰς δόξας ταύτας
 πάλαι εἶναι, τοῖς αὐτῶν τῆς πλάτωνος ῥηάμασι. Cumq; inquit, autorem, & causam dicat ipsam
 Mentem Plato, eius quoque Patrem dicit ipsum Bonum, & id, quod est vltra Mentem,
 & substantiam. Multisq; in locis ipsum ens, & substantiam, Ideam appellat. Quocirca
 Platonem nouisse, ex Bono quidem Mentem, ex Mente Animã existere: & hos sermo-
 nes, non nunc natos, ac nouos esse, sed eum omnia superioribus seculis obscurè dicta ef-
 sent, his verbis esse declarata, & velut ab interpretibus explanata, has esse vetustas sen-
 tentias ipsius Platonis, libris eius pro testimonio nobis vtentibus. Sic Plotinus, quibus
 non est mirabilius quicquam, non ipsos tantum, qui Christianam religionem non cole-
 bant, sed etiam, velut ineptam, ac superstitiosam, ad cuius profundissima sacramenta nõ
 attigerant, sed vulgi opinionem, contemptumq; sequentes, aspernabantur, confessos ef-
 se, sed longè antiquiores, hæc mysteria. De quo superius, sed nequeo mihi moderari,
 quin repetam, & inculcem quæ mihi suaui, iucundaque sunt.

Ioan. 7.
Ioan. 3.
Ioan. 6.

Summa Theo-
logie Chri-
stiane.

Imago Patris,
filius.

Plato floruit
ante Christi
natiũ 250. &
eo plus.
D. Cyrilli lo-
cus.

Nõ rectè fuit
Platonis do-
ctrina de Bo-
no, Mente,
Anima.

De eadem Mente ex Plotino mirabilis Theologia, vt à Patre generetur,
omnibus bonis ditetur.

C A P V T X I X.

MENS in libro de Prouidètia, & speculatione, multa differit veneratio-
 ne, & cultu dignissima, sed explicada, declaradaque nobis. Mens, inquit,
 indiget ipso Bono, Bonum eius nõ indiget. Vnde fit compos ipsius Bo-
 ni, efficiturq; ἀγαθουδης, ipsi Bono similis, & perficitur à summo Bono,
 Specie quidem, siue Idea, quæ est in ipsa Mente, quæ venit ab ipso Bo-
 no, cam efficiète ἀγαθουδης, Boniformem. Ac quasi cernitur in ipsa Mente
 vestigium summi Boni. Eiusmodi archetypum cogitare conuenit reputando, quod verũ
 est in

Mens ἀγαθου-
δης, Bono si-
milis.

Aest in eo, ex vestigio quod ad Mentem peruenit. Itaque vestigium eius, quod est in ipsa
 Mente, dedit ipsi Menti aspicienti, vt in ipsa sit cupiditas, & semper cupiens semper
 assequatur. Illic autem neque cupiens est (quid enim cupiat?) neque qui assequatur:
 neque enim cupiebat. Non igitur neque Mens cupit: Nanque cupiditas est in ipsa, & in-
 tellectus ad speciem eius. Cum igitur Mens sit pulchra, imò omnium pulcherrima in lu-
 mine puro, & claritate pura: καὶ πάντων καλλίστη ἐν φωτὶ καθαρῶ, καὶ αὐτῆ καθαρά, καὶ τὴν τῆς
 ὄντων ἀειλαμβάνοντος φύσιν, ἔχει ὁ καλὸς, ἕτος κόσμος, οὐσία καὶ εἰκὼν, καὶ ἐν πάσῃ ἀγλαΐᾳ καμύβη,
 ὅτι μὴδὲν ἀνόητον, καὶ σκοπεῖων, μὴδὲ ἀμετρῶν ἐν αὐτῶ ζῶντος ζῶντος μακαρίαν, ἡάμβος μὲν ἂν ἔχοι
 πὸν ἰδόντα, καὶ τῆτον, καὶ ὡς ῥῆθ αὐτῶν εἰς δδόντα, καὶ αὐτῶν γενομένων ἐπὶ: Et cum omnium naturam
 complectatur: cuius & iste pulcher mundus est vmbra & imago, & in omni claritate ea
 refulgente, quoniam nihil incognitum, & obscurum, neque immensuratum est in ipsa,
 viuente vitam beatam: stupor quidem subiret aspicientem, & istum, & vt oportet, pe-
 netrantem, ibique vnitum, factumq; vnum & idem. Vt autem, inquit, qui suspexit calũ,
 videritq; claritatem astrorum, cogitat & querit τὸν ποιητῶν, creatorem: sic oportet, &
 qui mundum intelligibilem contemplantis, & intuitus, admiratusq; est, eius opificem,
 qui eum constituerit, inquirere, aut vbi, vel qui, ὁ τοῖς τοῖς παῖδα γενήσας, νῦν κῶρον καλόν, καὶ πᾶρ
 αὐτῆ γινόμενον κῶρον, πάντως τοι, ἔτε νῦς ἐκείνος ἔτε κῶρος, ἀλλὰ καὶ παρῆ νῦ καὶ κῶρος, μετὰ ῥῥῶ αὐτῶν
 νῦς καὶ κῶρος, δευθῆντα καὶ κῶρος, καὶ νενοικῆσαι, ἀ πλῆστον μὲν ἔστ, τῆ ἀνευδῆς, καὶ τῆ νοῦν ἔδδν δῆ-
 μων, πλήρωσιν δὲ ἀληθινῶν, καὶ νόησιν ἔχῃ, ὅτι παρῶτος ἔχῃ, τὸ δὲ παρῶ αὐτῆς, ἔτε δῆται, ἔτε ἔχῃ, ἢ
 B ἔτε αὐ τὸ ἀγαθὸν εἶη, Talem genuit filium, & puerum pulchrum, & ab ipso genitum filiũ.
 Omnino autem neque Mens ille, neque coros, id est, filius, vel vbertas est, sed & ante
 Mentem, & filium, vel fatietatem. Post ipsum enim Mens & filius, aut fatietas est, quem
 oportuit satiari, & intelligere. Quæ proxima quidem sunt ei, Qui non indiget, neque ha-
 bet opus intelligere. Plenitudinem autem veram, & intellectionem habet, quia primò
 habet. Quod verò antecedit hæc, neque indiget, neque habet: alioquin non esset sum-
 mum, vel ipsum Bonum. In his Plotini verbis est omnis hæc Theologia. Bonum, quoniã
 primò Deus, est Genitor, ac Pater omnis substantiæ, bonorumq; suorum, Menti largi-
 tor, non indigere Mentis: contrã autem, quoniam sit proles, & genita, lumen de lumi-
 ne ipsa Mens, indigere ipsius boni: quippe quæ à Patre suo generetur, nec possit non ge-
 nerari, nec lucens lucere aliunde possit, quàm ab illo. Dat Bonum omnia ipsi Menti, to-
 tam substantiam, videlicet gignendo dat diuinitatem: Pater autem à Mente nihil acci-
 pit. Et quoniam cuncta, quæ Pater, aut ipsum Bonum possidet, habet etiam Mens, inde
 fit, vt Mens sit ἀγαθουδης, imago summi Boni, speculum diuinitatis, vt qui videat Men-
 tem adamussim, videat ipsum Patrem, ac Bonum. Peruenit autem à summo Bono, ad
 Mentem Idea, & vestigium, siue creati mundi, siue ipsa bonitatis species, totãque sub-
 stantia, & diuinitas: ac tanquam à primo Sole, Sol alter eluxit. Quo sit, vt si videas hunc
 secundum, putes te vidisse primum Solem. Quoniamq; Pater est pulcherrimus, pulchri-
 tudo, item est & venustas, à Mente cernitur, & consideratur, & desideratur, concupiscit-
 urq; semper: nec Mens frustratur concupiscendo, sed simul cupit, simul assequitur. Nec
 quisquam est, siue Angelus, siue quouis alio gaudeat nomine, qui fructum capiat tantum
 ex summo Bono, vt Mens. Est enim filius in sinu Patris. Suspectus ergo & consideratio
 est Mentis ad Primum: Primi non suspectus, sed amor. Nec bonum habet, cum sit emi-
 nentissimum, quod aspiciat, vt maius, sicut Mens aspiciat eum. Est autem Mens pulcher-
 rima, in luce claritatis suæ, complectiturq; omnem rerum naturam. Est omnium princi-
 pium, & fons, cuius est pulcher is mundus vmbra, & imago, vt dictum est à Platone. Ap-
 paretq; quod etiam tradit Philo, Plotinus, nunc mundum νοητῶν, de quo scribit in Ti-
 miao Plato, interpretari ipsam Mentem: vt nihil sit aliud mundus archetypus ille, quàm
 ipsa Mens. Cum inquam ipsa Mens sit in summa claritate, & pulchritudine (Erat enim,
 vt ait noster, quem Plotinus hoc loco sequutus videtur, in eo lux vera, quæ illuminat
 omnem mundum, & in eo tenebræ non sunt vllæ.) Tum cum sit (vt idem etiam ait no-
 ster) in ipso vita beata, si quis & istum videret coniunctus cum eo, idemq; effectus, ob-
 stupesceret, attonitus hæreret, eueniretq; ei, quod illis, qui dixerunt, visa hac pulchritu-
 dine & claritate, Bonum est nos hîc esse. Vt autem, inquit, qui suspicit cælum, attollitur
 in considerationem opificis: sic qui viderit hanc Mentem, & mundum intelligibilem,
 necesse est inquirat, quis eum genuerit, quis & hunc filium genuerit, & fatiauerit, imple-
 ueritq; sapientia, dederitq; pelagus sapientia. Nam Primus, ipsumq; Bonum, sapientissi-

Mens omniũ
pulcherrima.

Mundus, ima-
go Mentis.

Deus, pater
omnis substã-
tie bonorum-
que.

Cuncta quæ
pater habet,
& Mens ha-
bet.
Idea in Men-
te.

Sol lucens &
visibilis, ima-
go eius qui est
in Mente.

Mundus vñ-
tòs in Mente
tanquam ar-
chetypo.

Matth. 17.
Filius confide-
rationis ducit
ad Patris
consideratio-
nem.

Pater recte
dicitur ap-
pellatus.

Primum sunt
in deo, geni-
tor & geni-
tum.

Cōciliatio phi-
losofiae plo-
tini cum sacra
D. Ioannis Theo-
logia.

Ioan. 1.
Virgil. 6.
Aeneid.

Veritas nun-
quam latuit.

mus est, nec indiget, qui eum compleat vbertate sapientiae, & intelligētia. Est enim emi-
nentissimus, iurēque vocatur ἀνεργής, non indigens. Habet autem Mens πλήρωσι, pleni-
tudinem, veramq; sapientiam: quoniam prior ipsa habet, & fruitur. At verò, quod Men-
tem antecedit, non quòd sine sapientia sit (nam Chaldaeus, & Mercurius dixerunt
vtrunque Mentem siue Intelligentiam, prioremq; Mentem genuisse secundam) sed quia
à nemine accepit, dicitur non habere. Nam si acciperet ab vilo, non esset summum Bo-
num. Proxima autem, imò coniunctissima, est Mens, seu fatietas, cum summo Bono, vt
superius monuit, cum dixit, καὶ μάλα ἴσται ὅτι μόνον τὸ γεννηθῆσαι, καὶ τὸ γεννηθῆναι: Et maximè
cum sunt vnum Genitor, & Genitum. Hæc est tota Theologia Plotini, eam non à maio-
ribus modò, Platone, omnibusq; eius, & superioris ætatis Philosophis, deducētis, sed vi-
detur prorsus nostrum expressisse Ioannem. Nam quod ille dixit, Verbum fuisse in prin-
cipio, id est, ab æterno apud Deum: est quod Plotinus inquit, Diligit Genitor Genitum,
maximè cum sunt vnum vtrunque. Erat apud Deum, videlicet erat cōiuncta, vnita cum
Deo, & cohærebat Mens inseparabiliter. Sic, Quòd sine ipso factum est nihil: est, quòd
ipse plenitudinem habet, & scientiam omnium rerum, atque exemplum à Patre. Ecce
item, vita illa beata, claritas, gloriāque filij, quam habuit priusquam mundus fieret. Ecce
stupor, & extasis intuitum gloriam filij Dei, & summa voluptas: circumstant animæ,
dextra, læuāque frequentes: Nec vidisse semel satis est, iuuat vsque morari. Denique ec-
ce Genitor, & Filius apud Plotinum, qui Christianus non fuit. Veritas igitur, quoniam
est Solis claritate luculentior, nunquam latuit.

Summa eorum, quæ diuinitus Plotinus de Primo & Secundo est locutus, De Bo-
no & Mente ab eo genita, Idearum plena, sapientissima origine Mundi.

C A P V T X X.

Paganam veri-
tatem Christi-
anam infecta-
bantur, cuius
mysteria late-
bat in scriptis
Platoniorū.
Liber Plotini
de trib. hypo-
stasibus.
Ascendendū
ad altissimum
& primum.

Ioan. 1.

Mens, mundus
intelligibilis,
& Ideamū-
di.

Deus omnia
suo quasi sa-
piētia pelago
complectitur.

ED quoniam tanta est apud Plotinum, tamq; ineffabilis Theologia,
quem profani Philosophi ad eò admirantur, diuinumq; iure merito vo-
cant: Christianam autem sapientiam, vt superstitionem insectabantur:
quo quidem apparet eos Andabatarum morè contra veritatem depu-
gnasse, quasi cæca vulnera offerentes ei, quam traditam à suis vena-
rentur, adorarent, suspicerent, diuinos qui de ea loquerentur, prædica-
rent: proponenda sunt pauca ex his, quæ scripsit ad alia pressius in libro de Tribus hypo-
stasibus, inscribens eum, καὶ τῆς τριῶν ἀρχῶν ὑποστάσεων, De tribus principalibus hypo-
stasibus, vel, tribus Imperatricibus subsistentiis, illis scilicet tribus regibus, de quibus ege-
rat in Epistola Plato. In eo libro asserit, Mentem à summo Bono generari, à Mente Ani-
mam mundi, id est, Spiritum ipsum. Ac Primum appellat supremū, Vnum dicens, ascen-
dendum esse μετὰ τὴν ἀκροτάτην, καὶ ἐπὶ τὴν ἀρχήν, Vique ad altissimum, & Primū. Ab Ani-
ma dicit omnes animas natas, vt postea latius ostendemus. De ipsa verò Mente loquens, F
in omnem mundum, magnitudine, & pulchritudine, & ordine, motūque perenni in-
signem hortatur respicias. Tum Deos in ipso perspicuos, alios obscuros, Dæmonas, ani-
malia quoque & plantas. Ad eius item archetypum, verioremq; mundum ascendens,
omnia ibi cornas intelligibilia, & in ipso sempiterna, vt in propria sapientia, & vita, ex-
ponens, vt reor, & vsurpans illud Ioannis, Quod factum est, in ipso vita erat. Plotinus au-
tem ca fuisse ἐν οὐρανοῖς ζωοποιῶν, in sapientia sua domestica, & vita. Tum profectur,
καὶ τὸ πᾶν τὸν ἀληθεῖον νῦν παρὰ τὴν καὶ σοφίαν ἀμύχανον: Et horum omnium principem, ac
præfectam Mentem, & incomprehensibilem sapientiam, videlicet illius intelligibilis
mundi, & Idearum. Quod idem sonat, atque quod alibi sæpe locutus est, Esse mundum
intelligibilem, & Ideam mundi, ipsam Mentem. Audisti sapientiam ineffabilem. Pro-
sequitur hunc Deum & Mentem esse magnum, cui cum contemplator appropiauerit,
ζητεῖ τις οὐδὲ τὸν γεννηθῆσαι, ὁ ἀπὸ τῆς οὐρανοῦ τοῦ πλάθου, ὁ ἄπαιτος, καὶ τὸ εἶναι, καὶ πολλὰ εἶναι τῶν
ὁ τὸν ἀεὶ μὲν ποιοῦν: Quærit quis hunc genuerit, respondetq; simplex, & ante talem multi-
tudinem, Autor & essendi, & vt magnus esset is, qui & numerum faciat. Pater scilicet, &
principium Filij, vt nostri & Græci: simplicissimus, ipsa Vnitas, & quòd cum eo Pater
omnia genuerit, fecunditatem scilicet omnium formarum, ac specierū, & quòd omnia
complectatur, cuncta continens, in amplexu suo, sapientiaq; pelago. Hanc esse prisconi
Theolo-

A Theologiam, è quibus Parmenides tres illas hypostasēs exquisitius ab inuicē separaue-
rit, Primum appellentem, ipsam principalem Vnitatem: Secundum Vnum multa, vt post-
ea dicemus: Tertium, Vnum & multa, quorum rationes libro secundo reddentur. sicq;
consentire Parmenidem φύσει τῶν τριῶν, Tribus naturis (sic enim loqui consueuerant)
Anaxagoram autem Mentem puram, & intemeratam statuentem, primatū rerum po-
fuisse simplex, & separabile, ipsum Vnum: Heraclitum quoque ipsum Vnum agnouisse
sempiternum, & intellectuale: Empedocli materiam fuisse quatuor elementa, amicitia
ipsum Vnum, incorporeum quidem, quoniam elementa corporea. Denique veteres præ-
cipuè, qui Pythagoræ, & Pherecydi successissent, huic supremæ, simplicissimæq; naturæ,
cum primis incubuisse, sed alios sensa scripta reliquisse, alios non scribēdo, sed in cō-
muni sermone tradidisse, esse videlicet vltra ipsum Ens, τὸ ἐν, ipsam Vnitatem, sequi deinceps
τὸ δι, καὶ νῦν, id quod vocatur Ens, & Mens. Tertia iam animi natura. Ac quemadmo-
dum ea terna inueniantur in natura, sic arbitrandum esse apud nos. In libro quoque de
Generatione, & ordine eorum, quæ post Primum, dicit ipsum Vnum, videlicet Patrem,
genitorem esse τὸ ὄντος, ipsius Entis, nimirum Mentis, hancq; esse primam generationē.
Nam cum sit perfectissimus ipse Genitor, qui neque quærat, neque habeat, neque indige-
at, vti superius monebat, summāque eius vbertas genuerit alterum Genitum quidem,
in ipso conuerti Genitorem, ac repleti, Genitumq; esse in eum respicientē: καὶ νῦν ὄντος,
huncq; esse Mentem. Hæc & id genus præclara multa, eo & sequentibus libris Plotinus

B docens ipsum Primum esse sibi copiosissimum, vberimum suæ bonitatis fontem: etiam
simplex, & primum omnium, appellatum τὸ ἐπιπεπαι ἑσίας, vltra substantiam, scilicet vltra
Mentem, quæ dicitur Substantia, & Ens: Quòd sit principium ingentium, & perfectissi-
mum omnium, prima virtus, & potentissima, quam omnes alia virtutes imitentur: &
quòd δὲ καὶ καὶ τιμιώτατον εἶναι τὸ γεννῶν τὰ ἐφεξῆς, δὲ καὶ καὶ τιμιώτατον εἶναι τὸ γεννῶν μὲν, καὶ
δύοτερον ἐκείνοις τῆς ἄλλων ἀμεσῶν ἐναι. Oportet pretiosissimum esse quod gignit postero-
ra, oportet pretiosissimum esse genitum, & secundum ab illo, omnibus rebus melius,
proles scilicet prima omnium, meliorq; vt Chaldaeus dicebat: idem esse Mentem &
ipsum Ens: & quod ait in libro de Bono, intelligibilia non esse extra Mentem: Hanc
vnam naturam nempe Mentem esse omnes res: Esse ζωὸ ἀληθείαν, veritatem, quemad-
modum ipse locutus est in mundo: Esse Deum magnum, eam naturam, καὶ θεὸς δεύτερος,
& secundum Deum, profertentem, & ostendentem seipsum, anteaquam videat illum:
Esse regem, nō rerum à se exterarum, sed iustissimo, naturalique imperio, & vero regno.
ἄτε τῆς ἀληθείας βασιλεὺς, vt pote rex veritatis, Vt in nostris litteris extat, & Dominus vni-
uersi, secundum naturam γενήματος, καὶ θεὸς πάγκοσμος, prolis & diuini ordinis, Rex re-
gum, & Pater Deorum iuste appellatus. In libro autem de Pulchritudine intelligibili,
Sapientia, inquit, magnitudinem, & potestatem quis perspiciat? quoniam secum habet,
& fecit entia, seu res, & omnia consecuta sunt cum ea, & ipsa est, quæ sunt & fuerunt cū
eo, & substantia illic est sapientia. Plurāque alia diuinissima, in quibus etsi possunt esse

C (neque enim est, cur absolutam inuolatamq; Theologiam, quemadmodum à nostris, ab
illis expectes) quæ limam non respuant, eò tamen scopus intendit, vt omnium sæculo-
rum sapientia, quæ nouissimis diebus, ruptis omnibus claustris inundauit in orbem ter-
rarum, eorum testimoniis appareat. Ecce enim Plotinus, maiores Græciæ Philosophos,
ipsam Vnitatem, primum principium, altissimumq; Diuinitatem fatetur sensisse, deinceps
Mentem. Sic apparet Christianam religionem vetustissimam esse, reuelatam post-
ea, exhibitamq; passim omnibus, vel pueris, & foeminis, quæ quondam apud solos Philo-
sophos, nec perfectè intellecta, latitaret. Præclara verò sunt & illa, quæ in libro de Ideis,
An sistendum sit, vbi Mens: an ad id, quod est vltra Mentem, sit procedendum. Mens, in-
quit, præfuit principio primo, tanquā in vestibulis ipsius Boni, annuntians in ipso omnia,
tanquam τύπος, forma, aut imago illius, magis in multitudine, quam ipsum quod ma-
net in Vnitate. Considerandamq; Mentis huius naturam, quam ratio pronunciet esse
τὸ δι ὄντος, καὶ τὴν ἀληθῆ ἑσίαν, verum Ens, & veram Substantiam. Eandem esse χορηγὸν τῆς
λόγων, quasi dixeris, fontem rationum, & quòd verè intelligat ea, quæ sunt & intelligen-
do creet. Esse igitur eam τὸ ὄντα, ipsa entia. Hæcq; esse ante mundum, Ideas nempe, non
figuras, aut imagines ab aliis rebus nascentes, sed ἀρχέτυπα, καὶ ἀπὸ τῆς οὐρανοῦ, Archet-
τυπα, & prima, & Mentis substantiam. Eòque infert, νῦν μὲν δὲ ἔστω τὸ ὄντα, Mens igitur
est ea, quæ sunt. Eandem Mentem pronuntiat, non simul, ac aliquid cogitauerit, aut in-
d

Parmenides
circuisione
mysterij tri-
dos explicare
conatus.

Anaxagora
sententia.

Heracliti sen-
tentia.

Empedoclis
opinio.

Pythagora
& Pherecydi
dicere.

Mens, substā-
tia & ens.

Mentem, esse
res omnes.

Rex verita-
tis, & domi-
nus vniuersi.

Præclara de
Deo eulogia.

Omnium sæ-
culorum sa-
piētia, nostris
sæculis appa-
ruit lucidissi-
ma, quæ per-
obscura fue-
rat.

Christianare-
ligio vetustis-
sima.

Mens omnia
in Bono an-
nuntians, tā-
quam imago
illius.

Mens, verum
ens, & vera
substantia.

tellegerit, continuò creare, neque enim cum Deum cogitasset, factum est videlicet ali-

Mens, cum vult, creat.

Mens, rerum vniuersalis, spiritualis, formalisque substantia.

Mens, imago & speculum bonitatis.

Mens nostra, imago Mentis diuinae.

Idea, vires infinita sapientia Dei. Idea, quæ sunt.

Deus et Idea non sunt duo principia.

quod astrum, neque statim, vt motum cogitasset, creatus est. Quo declaratur, non omne eius intellectionem, esse creationem, sed duntaxat cum vult. De eadem in libro de Genibus entis loquens, Aspice, inquit, in hac magna Mente, & incomprehensibili, non multa loquente, & verbis creante, sed multa intelligente, id est, sapientissima, quomodo omnia sunt ex ea. Estque in christo multa, Vnum & multa. Hæcque multa, inquit, sunt vires admirandæ eius, non debiles illæ quidem, sed puræ, maximæ, conglomeratæ virtutes, aut vires veræ. Neque hæc vsque ad certum modum procedentes, ἀπειρον ποσιν, & ἀπειρά, & τὸ μέγα, Infinitas igitur ipsa, & immensitas, & magnitudo. Hæc magnitudo cum pulchritudine substantiæ, quæ est in ipsa, & splendore, & lumine. Ex quibus Plotini verbis, ipso auro pretiosioribus, fit perspicuum, Mentem esse ipsam rerum vniuersalem, spiritualiter, formaliterque substantiam: esse sapientiam infinitam, esse omnia, sed formaliter, virtualiter, originaliter, diuino, & ineffabili modo. Esse imaginem, & speculum Bonitatis, vt est apud Sapientem, esse veram substantiam. Res nostras præ illa esse vt simulachrum, sicut mens nostra, est eius imago. Et quod maxime obseruandum, figendumque in pectore, colliges ex Plotino, Ideas nil aliud esse, nisi vires illius sapientiæ infinitas, immensas, admirandas, quibus in omnia tendit eius ineffabilis inuentio, & molitio, vt his viribus, omnia creata, & creanda contineantur. Ea causa est, quod cum multa sint Hebræis nomina diuina, illud in creatione Moses vsurpauit, quod designat fortitudinem, potentiam, Elohim. Illa igitur multa, quæ sunt in eo, sunt Idea. Idea autem sunt vires eius ineffabiles, immensæ, fontes fecundissimi, formæ primariæ, in vnam diuinitatem consentientes. Non enim, etsi multitudinis nomine nuncupantur, sunt multæ: sed multæ sunt, & Vnum. Is est verissimus, optimusque Idearum sensus, dignus qui recipiatur, & inter principia rerum primo loco habeatur. Quanquã non erunt duo principia Deus, & Idea, nisi quadam consideratione.

Ex Theologia Chaldæorum apud Sibyllas, de Prole diuina, quod sit Regina mundi visibilis, & inuisibilis: & quod à Patre princeps constituta. Ex quibus est conformatio & comprobatio eorum, quæ superius Platonici dixerunt.

CAPVT XXI.

Sibylla Erythraea vnde denominata.

Oracula Sibyllæ Erythraeae de filio dei.

Romani, carmina Sibyllæ non intellexerunt.

Imperator mundi, filius. Ioan. 1. Matth. 28.

CHALDAEORVM Theologia sunt etiam Erythrae Sibyllæ testimonia, quæ Chaldæa fuit, filia, vt fama est, Berosi Chaldæi, appellata fortasse Erythraea, nõ ab Erythris Ioniæ vrbe, sed à sinu Persico, & mari rubro, quod vsque in Persas & Indiam pertinēs, Erythreum, siue rubrū vocatur. Potius autem ab Erythro rege, vt duces Alexandri testantur: cuius sepulchrum eo in littore ad veteris regis memoriam conspiceretur. Hæc præclara edidit oracula, vt & claritate, & numero carminum cæteras omnes tum Sibyllas, tum Prophetas antecesserit. Nullus enim prophetarū tam clarè & apertè de Filio, & Genitore, de creatrice Mente, de rebus ab ea gerendis, humana natura, diuinitati cõiuncta, scripsit. Cuius cum ad manus Romanorū carmina peruenissent (neque verò omnia peruenerunt, sed vix minima pars) non intellecta, vt quæ ad res eorū non pertinerent, sæpe peruersè interpretabantur. Eadem igitur ea, pluribus eius oraculis ommissis, cecinit de Mente, atque Magi: vt omnibus è locis fiat perspicuū, Mentem à Græcis vsurpatam, ascitamque ad rerū creationem, non fuisse, nisi eundem, què posteriora sæcula confessa sunt creatorem: cuius laus & gloria, & diuinitas, ac maiestas semper celebris, semper nota terris fuit, sed vt Dei, non vt filij Dei, nisi longè paucis. Oraculū Magorū dicebat Patrem omnia patrasse, & Menti, quæ prima celebretur à mortalibus, tradidisse, scilicet Patrem per suam hæc prolem esse creatorē, tradentem ei totā potestatem, autoritatemque creandi, altero dante, altero recipiente. Sic & principium rerū à Genitore Mentem constitutā. Peculiareque est eius oraculi testimoniu, imperatorem mundi esse Filium, esse Mentem: sed imperio accepto ab alio, nempe à Genitore: ob quā causam eum dicebat omnia perfecisse. In eo igitur est filij diuinitas, vt tum sit à Patre genitus, tum omniū rerū creandarū ab eo quondam, postea conditarum, imperiū acceperit. Hoc clamāt nostræ litteræ, docētes per hunc creatas esse res: hunc iudicē viuorū, ac mortuorū à Patre

A Patre cõstitutū. De seque ille ipse, Data est mihi omnis potestas in cælo, & in terra. omnia concordia, mirabilesque omnium sæculorum consensus. Quod diuinum Magorum prædicabat oraculum, quod Plato, Platonicique omnes, non ita fortasse cognitū ante Christum fuisset, donec præsentia eius fecit clarissimum. Sibyllam igitur Chaldæam eadem prædicantem, & totam hanc Diuinitatem duobus carminibus exprimentem, audire iucundum est. Nam cum de Patre Deo, à quo principium carminis fuerat auspicata, plura dixisset, sicut Magi, adiungens eius ad Filium maiestatem, protulit,

Παντοκράτορα ἑστίν, ὅστις γὰρ πνεῦμα ἔπλασεν, ἔδωκεν, ἢ γέννησεν, ἡδὲν πάντα ἐποίησεν. Id est, Diuorumque ducem, & qui cuncta alerētque, crearetque, Instituit, dulcem qui vitam homini dedit omni.

Sibyllini versu.

Conciliatio doctrinae Christianæ cum oraculo Sibyllino. Psal. 135.

Dominus exercituum, Deus.

Psal. 135.

Gen. 1.

Hebr. 1.

Psalm. 8. Hebr. 2.

Coniuncta diuinitas Patris & Filij.

vnde ducatur tota Theologia.

Duo sunt in hoc carmine, quæ Christiani, id est, patrefacta, & notæ Mentis adoratores cognoscetes, miræ lætitia exilant, omnibus gaudiis incessant. Clamat Sibylla Patrem dulcem omnibus vitam dedisse. Oraculum Magorum, omnia Patrem perfecisse: Theologia Hebræorum, Qui fecit cælos per intellectum: Theologia Christiana, Patrem vocat creatorem cæli, & terræ. Multa id genus Platonici. Prosequitur vates, Constituit cum παντοκράτορα ἑστίν, Creatorem, fouentem, sustinentemque omnia, alentem cuncta. Eundè dicit à Patre datum principem, & imperatorem Deorum, quasi regem corporearum, incorporearumque rerum. Quod & Hebraica Theologia semper respiciens, vocat eundè Dominum exercituum, quasi regem, ac principem, ductoremque Deorum, quos Angelos, & Deos appellat. Chaldæus igitur, Omnia perfecit Pater, tradiditque Menti secundæ, quam credunt, dicuntque primam omnes homines. Græca Theologia, autorem & creatorem, & omnis ordinis inuentorem, terram informem, formis decorantem, Mentem siue Intelligentiam prædicantem. Hebræa Theologia, præter alia, hunc vocat Spiritum, super Chaos operantem: tum ait eadem, Qui fecit cælos in intellectu, quod sonat, per Intelligentiam. Nam apud Hebræos In, est Per. Idemque dicit Græcus, atque Hebræus. Idem apud Græcum ἰσῆς, Intelligentia, atque Hebræum, Spiritus super aquas, & Intelligentia creans cælos. Nouissima Theologia, totum vulgata per orbem, quoties hæc prædicat? Considera, & confer hoc oraculū cum magni Pauli dicto. Cui enim, inquit, Angelorum aliquando dixit, Filius meus es tu, sed cæ dextis meis? Sibylla verò, Constituit eū pater ἡγετῆρα, principem, regem, ducem Angelorum, id est, Deorum. Dij enim apud Hebræos & nostros Angeli vocantur: Vt illud, Minuisti eum paulominus ab Angelis: Hebraicè ab Elohim, id est, Diis. & illud, In conspectu Angelorum, in Hebræo, In conspectu Deorum. Aspice diuinitatem, maiestatemque Filij à diuinitate Genitoris non separatam. Duos hi omnes fatentur, vnum tamen ostendunt. Vt nisi sit in dictis eorum altissimum mysterium, sit necessariò contradictio. Chaldæus omnia perfecisse Patrem, ac Filio, qui Mens prima sit, dedisse. Vates autem, Patrem, dulcem spiritum, dulcem animam omnibus infudisse. Post, omnium creatorem, & alumnum illum, Secundum, vocat. Duos ergo, & vnum. Nam vtrique dant rerum creationem. Planè igitur, omnem filij diuinitatem, autoritatem, ac facultatem venire à Patre tradiderunt. Quoniamque vtrunque vocant vitarum datorem, eorum apertè coniungunt diuinitatem, coniunctamque vociferantur, & ad eò coniunctam, vt omnia habuerint duo principia, veluti vnum, duos creatores, quos ob id coniunctissimos, vnissimosque asserunt, quia non possunt esse duo mundi creatores. Si enim dat cunctis dulcem spiritum ipse Pater, iuxta Sibyllam: & si Pater omnia perfecit, iuxta Magos: quid restat Menti secundæ? Atqui iidem Mentem declarant creatricè. Videbant igitur, aut auditam prædicabant coniunctissimam substantiam & diuinitatè, Confessi que sunt filium Regem Deorum, creationis Principem, sed eius à Patre genitam substantiam, & autoritatem. Totaque deducitur Theologia ex hoc oraculo. Magi nomē Patris vsurpant, eo primam illam dictatricem, genitricemque Mentem nuncupantes. Quæ si Pater est eorum testimonio, certè propter eum, quem genuit. Sic æterna generatio. Tum autoritatem quandam maiorem, gradumque inter illos ostendunt, dum alter dicitur Pater, dicitur Primus, dicitur tradere creationè alteri, constituit eum omnium creatorem. Iungunt autem diuinitatem, & substantiam, quia iungunt creatorem. Si enim esset seiuicta substantia, etiam autoritas, & facultas: aliudque fieret ab vno, aliud ab altero. Sed cum rerum creatio sit opus eminentissimum, si tantum à Patre id sit, quàm à Filio, necessariò sunt vna substantia, vna autoritas, potestas vna, vnū imperium, vna diuinitas.

Quidquid enim fit ab vno, fit item ab altero. Quod fieri non posset, nisi esset vnum. Sic d'erant in antiquissima Chaldæorum Theologia Pater, & Filius. Et lumen, quod postea in immensas excreuit flammæ, tunc quasi in crepusculo scintillabat.

Fidele esse Magorum, Sibyllarumq; testimonium.

CAPVT XXII.

Chaldæi & Hebræi, soli sapientes, vel teste Apollinere.

QUIVIS autem esset, cui forsân incredibile videretur, hæc à Magis, & Chaldæa Sibylla dicta, & cognita fuisse: is si libros Platoniorû, dictis, ac Theologia istorum Magorum refertos legerit, consideraritq; ea, quæ superius ex eis adduximus, certè non dubitabit. Tum solos Chaldæos, & Hebræos Apollo testatus est fuisse sapientes: *μοδοι χαλδαιοι σοφισταν λαρον, ηδ' δεα εβραιοι*: Solis nosse datum Chaldæis, atque Hebræis. Nec aliunde euenisse putes, vt hi potissimum cognouerint ortum istius magnæ Mentis, diuinæq; prolis, creatricisq; Intelligentiæ, quàm ex antiqua eorum Theologia, quæ prædicabat apertè, fore, vt filius ille Dei, omnium rerum creator, venturus esset aliquando in mundum, ostendendumq; ipsis Magis super hac re signum de cælo. Itaque in eorum Theologia, quæ referta esset oraculis de Filio Dei, & tempus aduentus declarabat, & signum, quod locum indicaret ostendendum cælitus. Propterea vigilantissimè obseruabant, totumq; ea fama Orientem replerant, vt Suetonius in Vespasiano, & Tito testatur. Præceperatq; Sibylla, vt in cælo signum conspicati, ducem stellam sequerentur, regemq; magnum adorarent. More autem gentis suæ adorarent. Nemo autem apud Persas salutabat Regem, nisi muneribus allatis. Munera erant, quorû regio esset ferax. Itaque & illi, quoniam auro propter vicinam Arabiam, & thure, ac myrrha abundant Chaldæi, & Persæ, his oblati, regem illum Deorum, creatorem mundi, filium Dei, primam Mentem, adorauerunt. Sed testimonium Theologiæque Magorum, etiam nostris litteris & Platoniorum est clarissimum. De quibus satis erat superiore loco dixisse: sed ideo repetere rationem super eorum Theologia placuit, quod de Sibylla, quæ & ipsa Chaldaicæ Theologiæ est vates, esset dicendum. Vera igitur esse, ac fidelia testimonia istius vatis, clarissimum est. Nam Romani, gens scilicet nondum Christi religione imbuta, carum libros Romam deportatos, in Capitolium collocarunt. Quorum inspiciendorum potestas facta est postea Laetantio, propter Constantini Imperatoris familiaritatem, vt quoddam præceptor esset Crispi filij. Ea testimonia à doctissimo, eloquentissimoque viro fidelissimè referri, credendum est, propter summam eius probitatem, & doctrinam, quam vtranque & libri eius locupletissimè testantur, & quoddam filij Imperatoris ascitus esset præceptor. Sed luculentissimum est apud Marcum Tullium super hac re testimonium, primum de ordine carminum istius vatis, tum eo ipso, quod his cõprehenderetur. Attestaturq; Tullius dictis, & oraculis Sibyllæ, scribens de eo diuinationis genere, quod afflatu diuino fieret, quem illi Insaniam appellant: volensq; morem Academiæ secutus id destruere, plura dedit nobis indicia, & argumenta super his carminibus. Primum testatur ea carmina fuisse contexta per *ακροστιχίδα*, id est, cum deinceps ex primis cuiusque versus litteris connectitur, ac dissultat aliquid. Asseritq; idem in versibus Sibyllinis ex primis litteris cuiusque versus, omne carmen prætexi. Confer igitur hoc eloquentissimi viri testimonium cum carmine Erythreæ Sibyllæ, quod cecinit de extremo iudicio, rebusq; nouissimis, quod est nunc ferè notissimum, & ab Augustino in libris de Ciuitate Dei refertur. Ibi videbis ex primis litteris cuiusque versus totius carminis, colligi Græce, *ισοδος, ηρωδης, σωτηρ, ηεβ υδης, σωρος*, Iesus, Christus, Seruator, Dei filius, Crux. Sed audi, quid idem in dictis Sibyllarum deprenderit. Quorum, inquit, carminum interpres, nuper falsa quadam, hominum fama dicturus in Senatu putatur, eum, quem reuera Regem habebamus, appellandum quoque Regem, si salui esse vellemus. Audite inquam quid Sibylla vaticinata Romanis esset: Eum, qui reuera, qui solidè, eorum Rex esset, appellandum quoque, adorandumq; vt Regem, si vellent esse salui. Idq; Sibylla prædixerat futurum paulò post ea tempora, cum Marcus Cicero hæc scriberet. Erat autè eius oraculi publica fama. Etenim ait, Hominum fama est, interpretem carminum Sibyllinorum, necessariò dicturum falsa in Senatu, videlicet de Rege Romanorum, quem appellare Regem,

Sibylla stella prædixit de qua.

Libri Sibyllini Romæ asseruati in Capitolio.

Vide Laet. lib. 1. cap. 6.

Lib. 2. de Diuinatione.

Versus acrostichi.

Vide August. de Ciuitate Dei 18. cap. 23.

Eusebium in τῶν λόγων βασιλικῶν.

Oraculum Sibyllæ publicè cognitum.

Rex Romanorû, Christus.

Agem, Romanos oporteret, si vellent esse salui. Hæc erat fama hominum, oraculumq; multis erat notum, falsum autem ab eisdem putabatur; quia nunquam fore credebant, vt esset Rex vllus Romanorum, quorum res esset publica, à quo salui Romani fierent. Hæc autem scribebat Marcus post mortem Caij Cæsaris, paulo ante Triumuiratum. Hoc tempore scribens dicebat, Quorum interpres; nuper falsa quadam dicturus in Senatu putatur de Rege Romanorum. Obserua tempus. Dixit enim, Nuper dicturus putatur, indicans proximum esse tempus, cum lectis carminibus Sibyllinis in Senatu, ab interprete ostendetur ex illis quidam Romanorum Rex, quem appellare, & fateri Regem Romanis necesse esset, si vellent esse salui, id est, à Seruatore redimi. Et quantum erat certa temporum sublata definitio, id tamen tempus istius Regis, Sibylla constituerat, vt Romani & ipse Tullius intelligere potuerint, sub ea tempora cum oriturum. Vnde enim hominum fama ex carminibus manasset, nuper ex his Regem profendum? Legebantur enim ea iuxta tempora, & olympiadas, quas describebat etiam Sibylla. Et forte talem olympiadem Sibylla istius Regis declarauerat, vt non multò post tempus suum, Marcus, cæterique cognoscerent, hunc Regem ex carminibus illis profendum, ac monstrandum; non illum quidem multo post futurum, sed iam ferè præsentem. Itaque idem concludens, & detestans Regem, quippe qui reipublicæ partes tueretur, ait, Cum Antifitibus agamus, vt quiduis potius ex his libris, quàm Regem proferant, quem Romæ posthac nec Dij, nec homines esse patientur. Non intelligens videlicet, quem Regem Sibylla dixisset. Prædixerat autem Regem, non per quem euentura Respublica esset, quod Cæsar, & Augustus fecerunt, sub quibus crudelissimæ proscriptiones, & ciuium Romanorum miserabiles cædes extiterunt: sed per quem salus esset Romanis præstanda. Eoque Seruator, & Salus à Sibylla vocabatur: præstanda autem, si cum Regem cognoscerent, & appellarent. Tale oraculum etiam Magi, quo ferè tempore Marcus hæc scribebat, cognoscentes, hunc ipsum Regem, & appellarunt Regem, & adorauerunt. Dixit autem Marcus, Nuper. Ab eo autem tempore, quo hæc scripsit, ad Christum natum, viginti plus minus anni interfuerunt. Propterea dixit, Posthac. Prædixerat ergo Sibylla Regem Romanorum, qui Reges ipsi cæterorum essent; non multò post ea tempora oriturum, post scilicet bella ciuilia, post pacatam rem publicam, & pacem vsquequaque partam, & omnes gentes à Romanis subactas. Romæ fama increbuerat, quendam Regem ex carminibus Sibyllinis esse monstrandum: Cernéque, vt concordēs fuerint, & Magi in agnoscendo eo, & Sibyllæ in prædicando. Et forte idem oraculum eiusdem Sibyllæ erat apud Chaldæos. Babylo-niam nanque Sibyllam Erythream fuisse multi autores sunt. Vnâque & prior Sambethe è decem Sibyllis, de Perside dicitur fuisse. Sed clarius, vt in suo fonte habebatur apud Chaldæos. Propterea toto Oriente, sicut & Romæ & in Iudæa, vt Iosephus est autor, hæc fama de magno quodam Rege vulgata fuerat. Non solum autem de Rege plura fuerat vaticinata Sibylla: sed etiam easdem circumstantias adscripserat, quas & Esaias, Reditura aurea sæcula, pacem vbique futuram. Quæ cum Virgilius quoque in carminibus Sibyllinis legisset, eadem qua Tullius inscitia ascripsit homini, quæ de Deo canebantur. Sic & Tullius suspicatus hominem fore hunc Regem, in eum destomachatus est, & in carmina Sibyllina, quæ de eo vaticinarentur. Ex his igitur, & Theologia Magorum & oracula Sibyllæ sunt probata, & fidelia, omniâque mirabiliter consentiunt. Ex Sibylla quoque ratio succedentis ab antiquissimis patribus in posteros doctrinæ maximè confirmatur. Vna enim Sibylla Chaldæa, vel de Perside, innumerabilia de Christo & eius aduentu vaticinata dicitur, ex successione Noë vocata, vt dixi, Sambethe. Viginti quatuor libros fertur scripsisse. Suidas autor. Et Constantinus Imperator, cum apud Virgillum carmina Sibyllina deprehendisset, obstupuit, eoque testimonio comprobauit, quæ de Christo Sibyllæ vaticinentur, à Christianis non fuisse conficta. Atque in hunc modum loquitur: Sibylla igitur Erythrea, quæ se sexta ætate post diluuium fuisse dicit (hoc est, sexcentesimo anno) Sacerdos Apollinis erat, ferens diadema æquè, atque is Deus, quem ea coleret, & tripodâ custodiens, circa quem anguis erat obuolutus, respondebatq; sciscitantibus, huic cultui & dementia à parentibus addicta, in qua præter furorē incompósitos, nihil præterea venerandum cerneret, iuxta ea quæ de Daphne feruntur. Ea igitur intra adyta ineptæ superstitionis ingressa aliquando, diuinòque afflatu mysteria Christi, expressione litterarû *ητης ακροστιχη; λεγεται,*

Quo tempore Cicero de diuinatione libros scripsit.

Christus, paulo post Cæsarom mortem natus.

Christo rege, salus expectabatur.

Natum Christum, restincto ciuili bello incædo.

Virg. 4. ecloga de filio Polionis male prædixit, quæ de Christo solo intellegendâ verè fuerant. Sibyllæ Perside vaticinata de Christo seruator.

quæ dicitur Acrostichis expressit. Productisq; carminibus illis, quæ superius dixi, prosequitur Constantinus: Et hæc utpote virgini diuinitæ datum fuit vaticinari. Beatam ego cenfeo, quam Seruator suæ de nobis prouidentia vatem elegerit. Sed plerique fidem abrogant, Sibyllam quidem Erythream fatentem fuisse, hæc autem carmina ab aliquo è nostris fuisse conficta, qui poetica non esset ignarus, adulterinæque esse, inscripta Sibyllæ, quod vtilis ad vitam sententias contineant, à voluptatibus ad modestiam auocantes. Sed in propatulo veritas est, collectis diligenter temporibus, à nostris hoc poemata post aduentum Christi, & mortem non fuisse scriptum: falsoque ei detrahi, quando tot annis antè editum est à Sibylla. In confesso enim est Ciceronem hoc poemata vidisse, & transtulisse in linguam Romanam, scriptisque suis adnumerasse. Hunc autem ab Antonio occisum Augustum Antonio superstitem fuisse, qui sex & quinquaginta annis imperauit. Huic successit Tiberius, cuius tempore, Christi illuxit aduentus, id est, religionis eius fuit incrementum, hæc vna τὸν δῆμον ἀφ᾽ οὐρανοῦ ἐκείνη, nouaque populi extitit successio. De qua eminentissimum Latinorum vatum arbitror locutum: iam noua progenies cælo demittitur alto. Hæc omnia Constantinus Imperator in oratione, de Religione Christiana. Examinatq; totum carmen Vergilianum è sexta Egloga. Obseruaræque operæpretium, quod in vltimo carmine, quod per præpositionem de Christo contexit Sibylla, nouissimè sunt hi duo versus:

Augustus octauus, quos annos imperarit.

Οὐτος ὁ νῦν τὰς οὐραφῆς ἐκ ἀποστολῆς ἦν ἡμεῖς, Σωτήρ ἀθανάτος, βασιλεὺς ὁ πατῶν ἐνεργεῖ ἡμεῖς. Id est, Is nunc præscriptus per singula carmina noster, Est Deus, est seruans Rex, passus pro crimine nostro.

De Verbo diuino, & quo modo sit Lumen de lumine, ex Mercurio.

CAPVT XXXIII.

THEOLOGIA quoque Egyptiorum complura continet de æterna Mente, ipsoque Patre ingenito testimonia. Nam Mercurius non Mentem modò, iuxta vniuersam Platoniorum, priscorumq; Theologiam, progeniem illam diuinam nuncupat, sed etiam eo ipso nomine, quod celebre est, ac tritum in nostra Theologia, Verbo. Scripsitq; de eo antiquam ipsum Verbum venisset in mundum, stupèda: ut apud eum omnè ferè reperias religionem. Mirabiliter cum Chaldæis congruit, verbis humanis explicans rem æternam, & incomprehensibilem: ὁ δὲ θεὸς ὁ θεὸς ἀρρηθρίως ὢν, ζῶν καὶ φῶς, ἀπεκάλυψε λόγον ἕτερον νῦν διμωρῶν. Hoc est, Intelligentia illa Deus, cum maris, ac femina vim haberet, & vita, & lumen esset, genuit Verbum, alteram, scilicet Mentem opificem. Hæc enuntiat antiquissima Egyptiorum Theologia. Ex multis autè vetustissimi Theologi dictis, pauca nunc cito, vnde liceat de tota re diiudicare. Audis eum commemorare similiter, atque Chaldaeum, duas Mentis, quasi duas Christianorum personas. Et ut rudes doceret, quomodo potuerit Pater generare, testatus est eum eadem vi præditum ad gignendum, quæ sunt mas, & femina separatim. Quod quidem vocibus humanis, remq; corpoream sonantibus abusus, dixit, ut erat veteris Theologiæ mos. Neque enim potest in sensus humanos cadere, ut Mens gignat Mentem, cum in omnibus animantibus procreandis, vtraque vis sit necessaria. Æternæ autem generationi, & incomprehensibili, remotissimæq; ab oculis natiuitati, potius congruunt exempla nascentium, rerum inanimatarum, quæ, ut altera ex alteris nascuntur, in plerisque tamen sola, & vna res est generans. Nullum est autem aptius, clariusq; exemplum, quàm vitæ, & luminis. Contemplare igitur, & suspice altissimum mysterium, profundissimamq; sacramentum, quo omnia de æterna generatione declarantur. atque in nouissima hac, redditæque mundo cælestis Theologia prædicat cælestis Sapientia, quomodo à Patre æterno, Filius æternus generetur, dicens, Lumen de lumine. Mercurius autem ait, Patrem, quia lumen sit, genuisse, & peperisse Filium. Ergo talem generationem, & ortum nobis illius æternæ Mentis ostendunt, qualis est immensæ lucis ex immensa luce, purissimi luminis ex lumine purissimo, diuersissima nostra, atque illius æternæ Mentis procreatione. Ac quoad ex visibilibus exemplis licet res æternas capere cogitando, sola propemodum quadrat generatio lucis ex lu-

Mercurius Trismegistus, virtutis nomine Verbi ad Mentem significandam.

Due Mentis quid apud Trismegistum. Abusus Verbi.

A patre æterno filius æternus generatus.

Exemplis visibilibus inui-

A ex lumine, ad æternam illam intelligendam. Diuinus Apostolus, & is qui Sapientiam tantopere celebravit, vocauit Filium Dei ἀπαύλασμα ἀγνῆς φωτός, candorem, siue radium lucis æternæ. Sic Mercurius, ut vides, volens explicare, quomodo Pater generet, lumen dicit eum esse. Agnoscis veterem Theologiam, non aliam fuisse, atque hanc nostrorum sæculorum? Semper enim est veritas, nullo non tempore aliquo modo clarescens. Mercurius etiam eam causam cur gignat Mens mentem, proponit, quod Pater sit vita. In quo latet profundissimum mysterium. Simul enim lux est Pater, simul vita. Non enim est ista lux, quæ nostris oculis præfulget, sed lux viuens, maxima lux, lux lucens, & viuens, lux cum maxima vita, & aut vita luculentissima, aut viuacissima lux. Nostra lux, est lux tacens, & quasi mortua lux. At neque lumen viuunt, neque de lumine manans lux. At in illa luce est vita. Imo ipsa vita est amicta lumine, sicut vestimento. Quod igitur altissima lux, & lucidissima vita est Pater, hoc gignit alteram Mentem, velut alteram lucem. Quoniamq; hæc generatio luci comparatur, indicatur etiam eam esse generantis & geniti connexionem, qualis inter lumen, & lucem. Nunquam autem lux à lumine siue radius à luce separatur: se semper comitantia sunt. Vbiq; alterum gignit, alterum gignitur. Nec radius sine luce esse potest genitrice, vel genitore, & causa sua, neque lux sine radio: quia nunquam potest lux non generare lumen. Quam enim dabis lucem, non semper fundentem totum lumen? Hæc prædicauit antiqua Theologia. Verba clarent, & exempla. Tum Mercurius tribus nominibus vocat rem generatam, sicut suis item nominibus Patrem nuncupauerat. Patrem appellauerat Intelligentiam seu Mentem: quanquam hoc sit proprium Secundi, ut vidimus. Item Deum cum articulo, & emphasi, quod principaliter conueniat in Patrem nomen diuinitatis, qui totius diuinitatis est autor. Tum vim gignendi, nomine fictitio, & humanæ consuetudinis expressit: deinde Lumen, tum Vitam, eum esse dixit. Quæ etiam in Filium quoque conueniant, propria tamen sunt ipsius Genitoris. Nam & Filius est Deus. Sed cum hæc diuinitas generetur à Patre, ille principalis est Deus. Vita quoque & Lumen est Filius sed proprie Pater, ut pateat causa, & vita, & fons diuinitatis. Nomen autem Mentis, proprie congruit Filio, utpote Sapientia. Quod autem totum mysterium complectitur, omnemq; vim, & potestatem filij exprimit, est nomen Verbi, & Opificis. Sunt apud Mercurium paternæ proprietates, est generatio prolis sempiterna. Postremò creatio mundi per eundem Filium. Nam cum appellat λόγον διμωρῶν, id est, Verbum opifex, noris his nominibus significari auctoritatem creandi, atque originem, quam omnis Theologia noua & vetus, summo consensu decernit Filio Dei. Si æternam igitur generationem aspicias, dicitur Filius, dicitur Proles: sin auctoritatem, principiumq; creandi, quod accepit à Patre, vocatur Verbum, & Opifex. Dicitur verbum siue locutio, quasi locutor, & interpres Dei, quasi Dei ad omnia internuntius, aut ratio, & forma, origo rerum creaturarum. Hoc & potestas Dei, & auctoritas, & missio, & sapientia: Omniaque respiciunt creationem, rerumq; administrationem à Patre traditam Filio. Hoc illud Verbum est, per quod cæli firmati sunt, & per quod cælum stat in æternum. Sic enim canit Vates, In æternum Domine Verbo tuo stat cælum. Mirabilis profectò omnium temporum omnis Theologiæ concordia. Quoniam igitur affirmat Vates Hebræus per Verbum Dei factos esse cælos: Verbum autem Dei clamat Mercurius natum, ac generatum à Deo: claret Hebræum prædicasse per generatum à Deo, creatum esse cælum. Et cum hunc Psalmum & Veteres olim Hebræi, & nunc quotidie canunt in synagogis, certè canunt per Filium Dei cælos creatos. Sic est profectò, velint, nolint, huc veniunt. Magna enim vis est veritatis, quasi quidam rapidus æstus, etiam resistentia ad se rapiens. Potest etiam Verbum Græcè λόγος, interpretari, autore Aristotele, rei cuiusque ratio, & forma & essentia. Filius autem Dei omnium rerum ratio est, & principium: Forma communis, & ratio, & principium: Forma formarum, omnium essentiarum, & formarum inuentio, Idearum regnum, ut Plotinus antè dixit: Forma vastissima comprehensas habens omnium rerum perfectissimo modo rationes, & formas: ut ita ab ea reperiuntur, sicut ab equo equus nasci potest, à leone leo, ab igni ignis, & sicut à particularibus rationibus omnia. Omnis res habet particularem λόγον, qua vnum quodque est quod est, alterumq; potest gignere simile sui. Vna est autem maxima, & omnipotentissima ratio, potens sola quicquid, & quantum particulares omnes, potens sic omnem producere rem, ac si forma particularis esset eius. Ab hac non minus potest homo creari, & ignis accendi,

Sibilia capiendâ. Veritas semper clarescens. Pater vita & lux, & vita. Nostra lux, munda et quasi mortua.

Lumen de lumine.

Mens, & filius, & sapientia.

Verbum opifex.

Magna vis veritatis.

Veritas quid.

λόγος, forma formarum.

quàm ab homine, & igne: Eoque est λόγος, & forma formarum. Prima ratio, qua filius Dei dicitur Verbum scripturis, unde nata est hæc locutio, congruètor. Est enim verbum Dei, quasi locutio eius, & sermo, missio, interpres, legatus, & solet hebraismus pro denominationis abuti denominationibus, vt Seruatorem appellant salutem, & redemptorem redemptionem. Hac ratione eum, qui loquitur pro Deo, Verbum Dei appellat, & locutionem dicunt, quasi locutorem, & interpretem. Secunda magis apta philosophantibus, rerumque veritatem indagantibus, locutiones autem humanas in Deo non recipientibus.

De diuino Verbo, ex eodem Trismegisto, & de virtute eius, quòd sit opifex mundi, & quòd nascatur à Patre.

CAPVT XXIII.

Mens, et Verbum, prisca et cognita seculis omnibus vocabula. Mens quid. Verbum quid.

LVRA sunt inclyta, angusta nomina eius, quæ semper cognita, & adorata sæculis omnibus fuit diuina progenies. E quibus duo cum primis, quorum in omni arcana Philosophia, sacrosancta semper est mentio. Ea sunt Mens, & Verbum. In Theologia, quæ postea cunctis latebris apertis, incognita mysteria cunctis hominibus patefecit, Verbum est frequentius. Apud Philosophos vtrunque tritum, sed Mens vsitatio. Multa igitur præclara, suspiciendaque tradita sunt ab eis, sicut de Mente, sic de Verbo. Est autem eadem vtriusque nomenclaturæ ratio. Mens diuinam illam, sempiternamque designat Sapientiam. Verbum Græcè λόγος, est ratio, notio, vis sentiendi. Potuit λόγος quoque vocata esse, vt dixi, perinde quasi forma, Idea. Primus igitur è quibus ad notionem nostrâ peruenire potuerunt Trismegistus, locupletissimus testis, & ingens præco fuit eius quod dicitur Verbum: quem secuta tota Græcorum Philosophorum classis, quos & quæ Mercurius scripsit, & alia nobis incognita legisse, verisimile fit, ceu prisca mysteriorum interpretes, (liberent enim grandia, paucisque nota, referimus) sæpenumero ipsum illud Verbum suspexerunt, eximiusque laudibus extulerunt. E multis igitur, vt audito principe, unde manant ea, quæ apud posteriores admiramur, noscas, Trismegistus de Verbo hæc dixit: ὁ γὰρ λόγος αὐτῆς παρελθὼν παντέλειος ὢν, καὶ ἰόντος καὶ δημιουργοῦ, ἐν ἰονίμῃ φύσει, πρὸς ὅτι ἰονίμῳ ὕδατι, ἐγένον τὸ ὕδωρ ἐπιπέσει. Quod est, Verbum eius procedens vnde quaque perfectum, & fecundum, & opifex, lapsum in naturam fecundam, & fecundas aquas, fecit eos prolificas. Hæc admiranda Mercurij Theologia. Primum procedens Verbum dixit, à suo nempe genitore: perfectum autem & fecundum & opifex, quia fecundissimus, creator ditissimus Sapientia, copiosissimus rerum thesaurus, infinitæ diuitiæ. Sine enim ipso, nihil factum est, quodcunque factum est. Ipse origo, inuentio, generatio. Cum quæstis, vnde facta sint omnia, hoc assignato Verbo, siste gradum, originem rerum veram deprendisti. Nomen Opificis etiam Platonicæ Theologiæ est tritum. Is Opifex mundum creat Platoni. Apud Mosèn, & Trismegistum est Spiritus super aquis, eas fecundans, ex quibus omnia Verbi diuini virtute progenita. profecit Mercurius: ἡ οὐκ ἔστιν ἄπειρος ἡ ἀσπασίμων φύσει, καὶ τῶ νοερῷ κόσμῳ, ἐχει γὰρ ἀρχόντα ὁπτικῆς ἰσχύος τὸν δημιουργὸν λόγον τῶ πάντων δεσπότη, ὃς μετ' ἐκείνου κινήσει δύναμις, ἀγέννητος, ἀπεργατος, ἐξ ἐκείνης παραστάσει, καὶ ὁπτικῆς, καὶ ἀρχῆς, τῆς αὐτῆς δημιουργικῆς, ὅτι δὲ τῆς παντέλειος παρεργονος, καὶ τέλειος, καὶ ἰόντος, γήσιος ἵδρος. Quibus nihil clarius, euidentius de Filio Dei. Latineque sunt: Pyramis subiacet naturæ, mundoque intelligibili. Habet enim principem incumbentem, opifex Verbum eius, qui est omnium dominus. Qui post illum, est prima virtus increata, infinita, ex illo promanans. Et incumbit, atque imperat his, quæ ab ipso facta sunt. Est autem perfectissimi primogenitus, & perfectus, & fecundus, legitimus filius. Vidisti mirabilem hominis antiquissimi Theologiam? Pyramidem vocat elementa rerum, naturæ quidem subiacentia, sed longè magis mundo intelligenti. Est autem mundus intelligens, siue mentalis, cum primis opifex Verbum, qui mens dicitur, imperator, & astant mundo. Hoc verbum est eius, quo omnium dominus est, qui post ipsum vniuersalem dominum est prima virtus, increata, infinita, ex illo procedens. Hæc regit omnia creata. Estque primogenitus eius, qui vocatur παντέλειος, perfectissimus, absolutissimus. Huius perfectissimi ipse perfectus, & fecundus ob res creatas, & legitimus filius. O diuinam Theologiam. coarguit autem verè Mercurium vetustissimum

Trismegisti, de Verbo trismonium.

Ioan. 1.

Verbo, omnia facta.

Gen. 1.

Pyramis quid apud Trismegist. Mundus mentalis.

Filius pan-τέλειος.

Asimum illum hæc dixisse, non ab aliquo nostrorum, si quis forte addubitaret, confecta, tota Platonicorum Theologia, non hæc nomina modò, sed totam ad amissim rem continens: præcipueque videbis totum hunc fermè locum vsurpasse Philonem, apud quem est, Verbum primogenitum, legitimus filius: Verbum gubernare mundum, vinculum vniuersi esse. Probatursque hæc antiqua esse Sapientia. Nihil dici potest diuinius, quòd post Patrem Verbum sit prima virtus increata, infinita, manans ab illo, tenens imperium, & gubernacula mundi. Profecit Mercurius, loquens cum alio Aegyptio sacerdote ex eo quærenti, quid hæc, quæ dixisset, significarent. οὐ δὲ ἔσιν ἰσχυροὶ, φύσις τῶ νοερῆ αὐτῆς λόγου, φύσις ἔστι γνήσιος, καὶ δημιουργικῆς. τὸ τοῦ ἄπειρος αὐτῆς ἡ γνήσιος, ἡ φύσις, ἡ ἔθος, ἡ ὁ θέλησις αὐτῆς καλεῖν. καλεῖ τὸ μόνον νοῶν, ὅτι τέλειος ἔστι ἐν τελέει, καὶ ἔπειτα τέλειος ἀγαθὸν ἐργάζεται, καὶ δημιουργεῖ καὶ ζωοποιεῖ, ἐπειδὴ οὐκ ἰσχυροὶ ἔχεται φύσις, καλεῖ τὸ παρεργονοῦται: Tu inquit, non intellexisti. Natura mentalis ipsius Verbi, natura est generatrix, & opifex. Hoc veluti eius generatio, siue natura, siue mos, aut quidquid libet vocare, voca: id vnum sentiens, quòd perfectus sit in perfecto, & à perfecto perfecta bona operatur, & molitur, & viuificat. Quàdo igitur hac maximè natura præditus est, iure id appellatum est. Ecce, & nunc Trismegistus, sicut superius, de generatione sempiterna, diuinitate, substantia, potestate diuinæ proles, de Genitore eius meminerat, sic nunc explanat quare sic appellatum Verbum prolificum, quæve dignitate, & autoritate præcellat. Est, inquit, natura Verbi huius prolifica, generatrix, producens, creans omnia de nihilo, quia fecundissima per se, plena formarum, & originum, nec indiget præcunte materia. Etenim materia, & forma omnium rerum ipse est, quia talis est natura eius, ea vis, vt generationes, formaque genitales, & principia in se contineat omnium rerum. Sicut in femine animalium latent inuisibiliter formæ ipsorum, nascaturque calorem, & tempus, aperiantur, & clarescunt: sic inuisibiliter, in illo Verbo latitant omnes formæ, & rerum principia. Nec opus est, vt dixi, alio præcedente principio, alia materia, & forma. Talis est natura eius, eoque dicitur prolificus, fertilis, opulentissimus, ditissimus. Quemadmodum in palatio regio sunt variæ diuitiæ, in terra sunt variæ formæ, vt fertilis aqua parit tot monstra: sic (si parua licet componere magnis, & à corporeis ascendere ad inuisibilia) ea est vrbs, & palatium omnium, quæ cælo, terris, mari æthere sint, fierique possint formarum. Eo creat, molitur, inuentor omnium bonorum. Eo perfectus est: nihil illius inuentionem, ac potestatem subterfugit. Hac Theologia nihil ineffabilius, nihil quod possit magis animos quietare nostros, cum nequeunt adduci, vt capiant. E nihilo facta omnia. Estet scilicet mirum, si Deus sterilis esset, & infæcundus: nunc autem cum sit ars omnium formarum, non cadet nisi in imperitam mentem, & corporeis assuetam, huiuscemodi cogitatio. Hæc ego in prisca illa Philosophia reperiens, admirando expleri nequeo, attonitus obtupesco, lætusque gratias ago redemptori nostro summo, qui diuinitatis suæ, paucis quondam reuelata, nouissimè veniens ipse declarator, impleuit omnes terras notione sua. Addit Mercurius ad Tat filium, quem suo nomine vocauit. Dicitur enim ab Aegyptiis Mercurius autore Platone, Tohyt, vel Theut, arbitror ego Tat. ὁ τῶ δημιουργοῦ λόγος ὁ τέλειος, ἀίδος, ἀποκλήτος, ἀμεταβάτος, ἀμεταβλητός, ἀφθαρτός, μόνος ἀείων τῶ ὁμοίος, ὅτι ἴσος καὶ ὁμαλῆς, εὐσταθῆς, εὐτακτός, εἰς ὅν, ὁ μετὰ τὸν παρεργονοῦται Θεὸν. Verbum Opificis, ὁ filii, sempiternum, per se mouens, inaugmentabile, indiminuibile, immutabile, incorruptibile, singulare, semper sui simile, æquale, concors, stabile, bene instructum, vnum existens, est post Deum, qui prior intelligitur. In his quoque quanta possit de Verbo diuino, vocibus humanis efferri Theologia, quantum vires animi cogitando valent, imò non animis vires, sed quanta potuit calitus illabi in humana pectora veritatis irradiatio, tanta paucis verbis effusa? Vbi igitur (vt hoc primum, veritate dante, arripiam) vbi inquam dementiam illam suam potuerunt Ariani, & Valentiniani, quam videntur è profanæ Theologiæ libris hausisse, cum Prolem, & Verbum Dei factum, solum autem Patrem Deum sempiternum pugnant? Scilicet perinde malè in Philosophia, & in qua gloriabantur, iactabantque sese, profana sapientia cæceticabant, sicut in literis sacris. Nonne vides Trismegistum, Verbum sempiternum prædicantem, eisque eas condiciones, eas dotes dantem, eam vitam, eam substantiam, eum locum, quem sola diuinitas admittat? Est sempiternus, nempe Deo coæternus. Omnes motus, omnem vitam, omnem siue ad creandum impulsus, siue ad cogitandam, speculandamque diuinitatem suam habet à se ipse. Ipse motus sui principium. Non mouetur, vel exterius ab

Natura mentalis Verbi, est opifex.

Verbum prolificum.

In Verbo latent principia rerum omnium.

Theut, vel Tat filius Mercurij.

Hæretici à profanis auctoribus suum errorem hauserunt.

Verbi pulchra descriptio.

objectis rebus, ut sensus nostri: apte habet vsquam celo, & terra, quod eam impellat: sed D ipse sibi motus, sibi origo, fons vitæ suæ. Cumq; sit æternus, cum nihil sit melius, cum infinitus, hoc quoque necessariò possidet, ut non possit augeri, nulla fieri ad eam possit accessio. Quid enim accesserit, quod non possideat? quantumvis per vastum bonorum omnium campum diuageris, quantumvis curiosus explores, an quid sit vsquam, quod illic non offendas, certè nihil occurret; quod non exuberet in regnis illis. Illudq; in eo mirabile, & solitarium, ac singulare; quod hæc bona minui, aut labefactari, felicitasq; tanta interpellari non potest, perinde vt augeri non potest. Eadem enim ratio minuendi, atque augendi, Cui potest detrahi, potest addi. Vbi tanta perfectio, vt aduentus rerum exterarum, non habeat hospitium: quid dico exterarum, cum ipse sit omnia: ne migrare quidem à sedibus suis possit. Est enim immutabilis, incorruptibilis, singularis, præditus natura non modò rara, sed singulari, semper eadem permanentè, & sui similis semper, non quemadmodum nos, quorum animi, & corpora assiduis ceu fluctibus huc illuc deportantur, & tanquam scena demutant facies. Eòque est æqualis, planus, non modò hac, modò illa mente, variòque sensu. Ipse enim dixit, Ego Deus, & non mutor. Et is est post Deum gradu: Pater enim dicitur propriè Deus. Sed cum & ipse dotes omnes diuinitatis obtineat, est etiam ipse Deus, sed Deus ab illo. In sermone autem, qui dicitur τὸς θεός, Filium Dei alloquens ait: Filius benedicti, ac bonæ voluntatis, cuius nomen non potest humano ore nominari. Quem locum citat Augustinus ex superioribus, quædam Cyrillus, vterque doctissimus, & sanctissimus. Videmus in his sapientiam, Theologiamq; Christianam, æternam quidem apud Deum, semper autem in mundo aliquo splendore radiantem: declaratam affatim nouissimis sæculis, vt omnes recognoscerent, quæ Genitor noster principio sensiti, vidit, cognouit, gustauit: vt sciretur ab omnibus, suam diuinitatem manifestate Deo, quod penes paucos olim per oracula, successioneq; existeret. Sed de ipso Mercurio, Sibyllis, Zoroastre, Magisq; quædam testimonia proponamus, vt sit eorum Theologia probator.

Malach. 3.

Sapientia Christianorum æterna, aliquo splendore insinuata veteribus.

De Mercurio Trismegisto, Theologiamq; eius esse veram, id est ab antiquissimo illo Mercurio perscriptam: de Magis, & Sibyllis.

CAPVT XXV.

POTEST dubitari, hæc non quidem à Mercurio Trismegisto dicta, sed ficta à posterioribus fuisse. Sed nullis antiquis Theologis, ac Philosophis, non perfectissima diuini viri huius doctrina fuit, vt cum propter inauditum ingenium, propter mirabilem, multiplicemq; omnium rerum scientiam Ter maximum vocarent. Græcorum loquendi mos est, vt summum quid, ac perfectu dicturi, Ter istud ipsum esse dicant. Homerus τρισμάχου, appellat ter beatos, vndequeque beatissimos. Vndequeque nequissimum dicunt τρισκατέροισιν, ter execrandum. Sic cum quem vndequeque maximum, ac mirabilissimum perspicerent, Ter maximum appellarent. Antiquorumq; Græcorum fuit appellatio, quod ad Ægyptum profecti, diuque cum sacerdotibus versati, copiam magnitudinemq; ingenij tanti viri cognoscerent. Quocirca, qui putant eum Ter Maximum vocari propter tria munera, quod sacerdos, quod rex, quod propheta esset, eaque omnia maximè non rectè, mea quidem sententia, suspicantur, nec norunt, aut non animaduertunt vim sermonis Græci. Hunc Plato perspexit, totumque hausit, & in suos libros fontes eius deduxit, vt quicquid diuinius, ac cælestis in eo admiramur, non à Mose, vel prophetis, sed à Mercurio potius sit profectum. Eum in Phædro scribit Deum apud Ægyptios habitum, cui sacrata esset auis Ibis: primum numeri, supputandi scientia, & item Geometriæ, & Astronomiæ, tesserrarum, calculorum, itemq; literarum repertorem fuisse. In Philebo profecquitur, quo artificio elementa sermonis, ac literarum distinxerit, artemq; legendi confecerit. Hunc ipsum Philo Phœnix, autore Eusebio, scribit, Sanchuniatù, qui Theologiæ Phœnicum illustrator fuit, dixisse omnium mortalium, quos Sol aspiciat, sapientissimum, eumq; principem, ac ducem secutum se esse in repetendis vetustissimis rerum exordiis, totaq; Theologia describenda, translatis è lingua Ægyptia in linguam patriam quoscunque, idem

Mercurius, cur Trismegistus, i. ser maximum appellatus.

vnde hausit philosophia Platonis.

Ibis sacra Mercurio.

Laus Mercurij à rebus inuentis.

A idem scripsisset libros: quos transtulit, autore Clemente, è lingua Phœnicum in Græcam Iosephus Iudæus. Idem vocat Mercurium Toautum, ab Ægyptiis ait appellatum θεὸς, Thoyth, ab Alexandrensibus Thoht. Apud Platonem semper vocatur θεὸς, Theuth. Tullius de natura Deorum Thoyth. Eundem Platonici diuino cultu venerantur. Hinc Iamblichus inchoans opus suum de mysteriis, ait: Θεὸς τῆς λόγων ἡγεμονίας ἐρμῆς, πάλαι δέδοικται κελεύει ἅπασιν τοῖς ἱερέσιν εἶναι κωνός: Deus loquendi Princeps Mercurius omnibus olim sacerdotibus rectè visus est. Huic omnia sua reperta, omnia ingenij monumenta priscos sacrare solitos, idem est autor. Quædam eius etiam antiquissimas columnas in Ægypto fuisse commemorat, quas viderint, ac legerint Pythagoras, & Plato, vnde se ad Philosophandum tradiderint. Plutarchus, Ἐρμῆν δὲ γραμματικῆς, καὶ μουσικῆς εὐρετικῶν νομίζοντες: Ægyptios ferre inuentorem grammaticas & musicas Mercurium. Huius testimonii vsi sunt Lactantius, & Augustinus, doctissimi viri: quod non fecissent, nisi probatam doctrinam eius habuissent. Apuleius item Platonice dialogum eius diuinum Latinum fecit. Versi fuerunt libri eius quidam in linguam Græcam ab his, qui in Ægyptum amore Philosophiæ proficiscebantur. Vt versus est item Orus Apollo. Atheniensem quendam quindecim eius libros refert Cyrillus transtulisse, inscriptos Hermaicos. Ibique repetit primò de Mercurio, quæ scribit in Phædro Plato. Ad aliâque de eo scribit: Τελειῆς ὢν, καὶ τελευτῆσι θεῶν παρεσχίζοντας αἰεὶ περφορικῶς εὐελομεται τὰ Μάστεως, εἰ καὶ μὴ εἰς ἅπαν ὄρθως, καὶ ἀνεπιλήθως, ἀλλ' οὐδ' ἐν μέρει, ἀφίληται γὰρ καὶ αὐτὸς ἐν τῆς μουσικῆς πεποιήται δοῦν, καὶ τὰς μνήμην, ὁ ἑωυτοῦ ἀλλήλων ἐν ἰδίῃς χειρῶν τὰ ὀπίσθην ἐρμαιῶν. πάντε καὶ δέκα βιβλία γραφεῖ δὲ ἕκαστος ἐν τῷ πρώτῳ περὶ αὐτῶν, εἰς κενοῦμε δὲ πινά τῆς ἱεραρχῶν λόγοντα. ἄρα ἐχὶ τὸν καὶ ἡμετερον Ἐρμῆν ἀνοῦεις, πλὴν τὸν Ἀγνῶστον εἰς λήθη, καὶ κλήρους ἅπασαν τεμνὴν χρόνον τοῖς ἀφύρας καταμετροῦνται. Cum esset, inquit, sacrificus, templisq; Deorù assideret, visus est semper Mosaica amulatus, tamen si haud prorsus sincere, & citra culpam. At ex parte habuit, vnde ex Mose proficeret. Huius quoque meminit is, qui separatim scripsit Athenis libros nuncupatos Hermaicos, id est, Mercuriales. De eo in hunc modum inducens sacerdotem quendam loquentem: Νόννε nostrum Hermen audiisti, Ægyptum in priuatas partes, & fortes distribuisse, funiculo metitum agros? & quæ sequuntur. His constat verè Mercurium illum fuisse diuinum, plenumq; doctrinæ, eximiaq; sapientiæ, & incomparabilis ingenij virum, vt non sit mirum superiora eum scripsisse. Columnarum quoque eius, quæ in Ægypto multis mysteriis plena viserentur, præter Iamblichum, etiam Proclus meminit: μαρτυρεῖται δὲ καὶ οἱ Προφήται φησὶ τῆς Ἀγνῶστου ἐν τῆς αἰῶνις τοῖς ἐπὶ σοφιστικῶν, καὶ τῶν γράφων, Attestantur his, inquit, propheta: Ægyptiorum, in columnis, quæ nunc vsque seruantur, ea scripta esse. Rursumq; eodem libro: ἡ δὲ μνήμη αὐτῶν τῆς ἱστορίας, αὐτῶν δὲ ἑσπὸ τῆς σφιδῶν, ἐν αἰς ἀπεγράφοντο τὰ παραδόξα, καὶ τὰ τῶ θαύματος ἀξία, τῆς παραγωγῶν, εἴτε ἐν πρώτῳ, εἴτε ἐν εὐρέσει. Memoria, inquit, ex historia erat. Ea verò ex columnis, in quibus admiranda egregiaque, siue inuenta, siue res gestæ descriptæ erant. Magorum quoque & Zoroastris Pythagoram, Platonemq; secutos Theologia (vt causa vera innotescat, vnde detribus regibus, de causa, & Patre eius loqui potuerit Plato) Magicaq; illa eloquia verè ipsorum esse, quippe quorum sensa extant apud Platonem, qui Magos fuerit imitatus, autor est eximius Platonice Plethon, cognomento Gemisto, aduersus Scholarium: ἐφιλοσοφῆσατε, οὐκ ἰδίαν ἑαυτῶν φιλοσοφίαν τεμνῶν, ἀλλὰ πλὴν ἑσπὸ Ζωροάστρου αὐτῶν τῆς Πυθαγορείων εἰς ἑαυτὸν καταληλυθῶν. Πυθαγόρου γὰρ τοῖς ἑσπὸ Ζωροάστρου συζητησῶνται ἐν τῇ λήθῃ μαγίῃς. καὶ πλὴν τῶν φιλοσοφίαν μετεδίδειν, τὸν δὲ Ζωροάστρου ἱστορίαν. ἀλλοίτε καὶ Πλάτωνος περὶ αἰῶνις χηλῶν τῆς τρεῖς αἰῶνις γορησῶν ἔπειτα παρεβύτερον. εἰ τῶ, δὲ τῶτο ἔπειτα, ἀλλ' οὐκ ἀπαλογοῦνται ἐν τῆς ὄλιγος ὀνομαζομένων, σοφῶν καὶ νομοθετῶν. ἐδέξατο δὲ καὶ οἱ τῆς Ἀγνῶστου οἱ ἱερεῖς μάστιγα τὰ Ζωροάστρου τῶν δόγματα, καὶ εὐδοκίμου, καὶ τῶν δόγματα. ὡς δὲ ταύτην Πλάτων μνησθῆναι πλὴν φιλοσοφίαν, τὰ ἑσπὸ Ζωροάστρου, εἰ καὶ ἡμῶν σοφιστικῶν λόγια διλοῖ σιύσασθαι ὄντα, ταῖς Πλάτωνος πάντητε, καὶ πάντως δόξαι. Et ad Bessarionem: ἔ γὰρ τὰδε γε μάστιγα λόγια τῆς ἑσπὸ Ζωροάστρου μάγων, οἷς καὶ Πυθαγόρου καὶ Πλάτωνος ἠκολούθησεν. Philosophatus est, inquit, Plato, non peculiari, priuataque sibi Philosophia reperta, sed secutus Philosophiam Zoroastris, quæ per Pythagoreos ad eum vsque peruenit. Nam Pythagoram hanc Philosophiam à Magis, qui à Zoroastre descenderent, in Asia didicisse. Zoroastrem autem bellum Troianum quinque annorum millia antecessisse præter ceteros, Plutarchus testis. Quod sicut forte incredibile videatur, certè antiquissimus est omnium, qui vel in philosophia, vel legibus latis celebres sunt. Huius Zoroastris dogmata, sacerdotes Ægyptiorum

Mercurius Theus, eiusque inuenta varia.

Plato Magos imitatus. Plethon Gemisto Platonice.

Zoroastris philosophia.

Ægyptiæ docti a Zoroastre.

fufceperunt, magnamq; ſibi ex his gloriam quaſierunt. Quod autem Plato hanc Philoſophiam exercuerit, indicant Magica eloquia, qua; à Zoroaſtre descendunt, & vſque in noſtra tempora ſeruantur, conſona proſus & congruentia opinionibus Platonis. Neque verò hæc habentur in oraculis, ſive eloquiis magicis, qua; Pythagoras & Plato ſecuti ſunt. Hoc Plethonis magni in Philoſophia Platonis viri teſtimonio, fit perſpicuum, ea oracula, ſive eloquia, qua; ſuperius vbiq; adhibita ſunt, ipſorum verè fuiſſe Magorum, quorum decreta per omnem Pythagoreorum, Platoniq; Philoſophiam internofcantur. Nam & Pſellus Philoſophus eadem teſtatur, atque Plethon, Pythagoram, Platonemq; Magica illa dogmata ex parte fuſcepiffe. Hæc origo, hæc illa concordia, quòd oraculo magico, de duabus mentibus, loquente, Plato quoque de Cauſa principe, & Genitore eius ſcripſit. Vidit id in arcanis dogmatis Mercurij, ac Magorum. Iamblichus quoque in libro de Myſteriis venerat, ſequitur, vt priſcam, veridicamq; theologiam Aſyriorum. De Sibyllis item, & Trifmegiſto Hermias Platonici ſuper Phædro Platonis, vt clareat magnos, priſcoſq; viros fidem habuiſſe carminibus Sibyllarum, Magicis eloquiis, & Trifmegiſto, ſic loquitur (Non fuit autem Chriſtianus) *ὅτι δὲ τῆς Σιβύλλης, ἕως ὅτι θαυμάσια τὰ λεγόμενα, ὅτε δόξα μύθοις ἔνοι, πολλὰ μύθοι Σίβυλλαι γενόμενοι, πῶσαι τῶτον ἐλόμβου βίον. πᾶσαι μὲν αὖτε τῶν ἰσως ἀτίαν ἔλοντο Σίβυλλαι παρορρηθεύσαι, ὡσπερ δὲ ὁ τρισημέστος Ἑρμῆς λέγεται, πολλὰ μὲν ἔπιδημήσας τῆ Αἰγύπτῳ, ἑαυτὴ ἀναμύθησαι, καὶ τριτὸν κεκλήσας Ἑρμῆς, καὶ τρεῖς δὲ ὄρφεϊς τῶν Θεῶν γένεσθαι, ἴσως οὖν, καὶ αὐταὶ καὶ τῶν κοινῶν, καὶ ἀνάμυθη ἔλοντο ταύτας τὰς παρορρηθεύσαι, ἐπεὶ αὐτῆ γὰρ ἡ Σίβυλλα ἢ Ἑρυθραία ὅτι ἡς νύκτι ἐκείνη ἐκείνητο ἐξ ἀρχῆς, λέγουσι δὲ αὐτῶν οὐδὲ παρορρηθεύσαι παρορρηθεύσαι ἐξ ὀνόματος ἐκείνου καὶ ἑμμετρεῖα φησίνεσθαι, καὶ αἰεὶ βραχύνει. χρόνον τέλειον εἶδος ἀνθρώπου λαβεῖν.* De Sibylla verò, inquit, adeò mira ſunt, qua; feruntur, vt penè pro fabulis habeantur. Sed tamen multa Sibyllæ fuerunt, eodem genere vitæ omnes, omneſq; forſan rationabili de cauſa Sibyllas à ſemetiſſis appellatas: ſicuti fertur Trifmegiſtus, ſæpe in Ægypto verſatus fuimet mentionem feciſſe, tertioque Hermetem appellatum. Tres quoque apud Thracæ Orphei extitiſſe dicuntur. Fortaſſe igitur & hæc ob aliquam inter eas communicationem, ac commemorationem, has appellationes delegerūt. Quandoquidem hæc ipſa Sibylla Erythræa, de qua nunc loquitur Plato, à principio Eriphile vocabatur. Ferunt autem eam continuo, vt edita eſſet, appellatæ vnumquenque proprio nomine, verſuſq; numerosos elocutam, breuique in perfectam hominis ſpecie euafiſſe. Hæc ille. Claret igitur doctiſſimos viros, & Sibyllas credidiſſe, & carminibus earum fidem habuiſſe. De Trifmegiſto quoque, & Chaldaicis eadem eſt apud eruditiffimos fides. His dictis Hermiæ, & de Sibylla teſtimoniis, mirum in modum congruunt ea qua; ſcribit Plutarchus in eo quem, Cur deſierit Pythia metricè reſpondere, inſcripſit. Ac primum de ea reſert: *Σίβυλλα δὲ μενομένης φησιν, καὶ Ἑβραίων, ἀγγέλων, καὶ ἀλλοτρίων, καὶ ἀμύθηται φησὶν ἑαυτὴν, καὶ ἰσως ἔτι καὶ τῶν Θεῶν. Sibylla verò, inquit, ore furenti iuxta Heraclitum loquens incompta, inordinata, irridenda, voce ſua, ſuperavit annorum millia, Deo afflante. Hic Plutarchus, cum redderet cauſam cur oraculum Apollinis deſierit reſpondere vt quondam carmine, primum ait Formoris priſca tempeſtate fuiſſe, vt non oracula ſolum, ſed etiam hiſtoria, Philoſophiæque modulatè ſcriberentur, afferens exemplum ex Orptheo, Heſiodo, Parmenide, Empedocle, Xenophane, Pherecyde, Thalete, qui qua; ſcripſerint, modulatè ſcripſerint: ſic Sibyllam plura oracula, verſibus edidiſſe, millia ſæculorum futurorum voce ſua complexam. Verè multos voce ſua ſuperavit annos, vt qua; non media ſolum tempora, caſus, calamitates, bellaque multa, ſed etiam qua; ſuprema die ventura eſſent, cecinerit. De bellis prædictis, aliisq; calamitatibus, idem Plutarchus teſtis. Quòd ſi, inquit, fabuloſa putas, qua; de Sibyllarum vaticiniis prædicantur: *ἀλλὰ τοῖς τε μαντείαις ὅτι μαρτυροῦσιν πολλὰ μὲν ἀναστάσεις καὶ μεταμορφῶσι πάτων ἐλλενίδων. πολλὰ δὲ βαρβαρικῶν φησὶν, καὶ εὐαριέσας ἡγεμονικῶν, ταυτὴ δὲ τὰ παρὰ, φησὶ, καὶ νέα πάθη τῶν τε κύριων, καὶ διχασμῶν καὶ ἑμνέμεθρα πάτων, καὶ ἀδιδόμενα αὖτε τῶν Σίβυλλαιδων ὁ χρόνος ὡσπερ ὁ φιλῶν ἀπέδωκε. Σιμῆσις περὶ οὐρανοῦ, καὶ ζῆθος Ἰαλασσίας:* At vaticiniis, inquit atteſtantur vrbium Græcarum plurimæ euerſiones, aut migrationes: plurimi barbarorum exercituum aduentus, caedeſq; clarorum virorum. Sed enim nouas iſtas, recentēſq; calamitates circa Cumam, & Puteolos, prædictas, decantataſq; carminibus Sibyllarū, nõnne tempus velut debitor, reddidit? Scificiones montani ignis, marinaſq; ebullitiones ſcopulorum, flammaramq; à ventis incendia, interitus tot, tantarumq; vrbium, vt qui interdū ſuperuenirent, tota regione confula, quo in loco*

Decreta Magorum ſcripta in Philoſophiam Pythagoreorum et Platonis. Iamblichus lib. de Myſteriis. Hermias Platonici.

Mira de Sibyllis, quibus non est omnino creditum. Tres Sibyllæ apud quos.

Erythraea Sibylla qua & Eriphile.

Plutarchi locus, de Sibylla.

Sibyllæ multa prædixerūt.

A loco vrbes hæc fuiſſent habitatæ, ſcire non poſſent. Hæc Plutarchus, addens ſine diuinitate hæc prædici non potuiſſe. Eadem Sibyllas bella Romanorum contra Carthaginienſes, & quòd in omnes gentes arma illaturi eſſent, teſtatur quingentos annos antè prædixiſſe: *ἀλλ' ἡ πόλις ἐμφαίνει τὴν παρορρηθεύσαι, καὶ τὸ Ρωμαίων παρὰ τῶν ὀνομάτων παρορρηθεύσαι τὸν χρόνον ἐν ᾧ ἔπαιντα τὰ ἔθνη πολέμοισιν ἔμα.* Sed inquit, tum ſæculorum ordo declarat, eas hæc profpexiſſe, tum prædixerunt quingentorum annorum tempus, in quo Romani contra omnes nationes eſſent præliaturi. Idem Plutarchus, quemadmodum Hermias, teſtatur Sibyllam Erythræam vocatam Herophilem: *Ἡροφίλλω δὲ τὴν Ἑρυθραίαν μαντικῶν γενόμεναι Σίβυλλαι παρορρηθεύσαι.* Herophilem autem Erythræam vatem, qua; Sibylla fuit, appellarunt. De prima quoque Sibylla reſert: *ἐπειδὴ γὰρ ἔσημεν καὶ τὴν πέτραν.* & qua; ſequuntur. Poſtquam ſedimus in petra, qua; in foro, ſuper qua fertur prima Sibylla ſediſſe, ab Helicone descendens, à Muſis educata. Quidam verò ferunt eam in Meleona veniſſe, filiam Lamia; ex Neptuno natæ. Serapion quidem meminit carminum, in quibus ſe ipſam laudauit, quòd ne mortua quidem ſit forte vaticinandi, aut ne mortua quidem vaticinari deſiſteret. Sic Plutarchus. Iuſtinus autem Martyr, & Philoſophus, inuitat gentes, vt credant Sibyllæ: *πειθῆτε ὡς ἔφην τῆ ἀρχαιοτάτη καὶ σφόδρα παλαιῆ σίβυλλῃ ἡς τὰς βίβλους ἐν πάσῃ τῇ οἰκίῃ μὲν ὁλόκληρα συμβόλη.* Credite, inquit, vt dixi, vetuſtiſſimæ, longèque antiquiſſimæ Sibyllæ, cuius libros toto terrarum orbe ſeruari contigit. Lactantius quoque in libro de Ira Dei, plurimos, & maximos autores Græcorum ait de Sibyllis ſcripſiſſe. Dicit etiam, Cumææ quidem volumina, quibus Romanorum fata conſcripta ſunt, in arcanis habentur: cæterarum tamen ferè omnium libelli quo minus in vſu ſunt omnibus, non vetantur. Sic Lactantius. Vides quanta ſit omnium doctiſſimorum, ſuper Sibyllis & carminibus earum, concordia.

In apologia pro Chriſtiano.

cap. 22.

De Verbo diuino, ex Philone Iudæo, cuius dictis probetur verè priſcum illum Mercurium de ipſo Verbo ſuperiora ſcripſiſſe. Multiplexq; de eo apud Philonem Theologia, quòd ſit creator Mundi, & origo, quòd Filius Dei, quòd hominis archetypum.

CAPVT XXVI.

ED DE verbo diuino ſuperiora ſenſiſſe, prodidiſſe vetuſtiſſimum illum Mercurium, omnis admiranda Platoniorum, Hebræorumq; Theologia clamat. Neque eſt alium reperire eorum myſteriorum fontem, qua; Platoniorum libris continentur, quam vetuſtam Ægyptiorum, Hebræorumq; Theologiam. Ex Hebræis Theologiæ Philo, quem Platonicoæquat Græcum prouerbium, qui & Ægyptiam, & Græcam, præcipuè Platoniam cum Moſaica temperauit Philoſophiam, mira, & velut oraculum, de Verbo diuino canit, & eadem proſus, atque Trifmegiſtus, noſterq; Ioannes. Sæpe quidem ſum arbitratus ex eadem Hebræorum ſecretiore Theologia, tot, tamq; clara Philonem de Verbo diuino locutum, atque Ioannem eundem etiam Hebræum: vt præterquam quòd poterit Ioannes de Chriſti pectore Theologiam, ſcripſerit etiam, qua; penes arcanarum rerum ſcriptores Hebræos prius haberentur: qualia multa ſublimia myſteria, melius poſtea ab Apoſtolis explicata, apud veteres Hebræos licet deprehendere. Quod igitur Ioannes Apoſtolus, Hebræus, dixit, In principio erat λόγος, Verbum, & Verbum erat apud Deum, omnia per ipſum facta ſunt. idq; dixit, vt doceret Verbum rerum fuiſſe creatorem, eumq; ante mundū extitiſſe, vt per quem creatus ſit mundus: cuiusdem generis multa per omnes libros ſuos eloquitur Philo, non Chriſtianus ſed Iudæus: in libro de Allegoria legum: *βιβλίον δὲ ἔφηναι τὸν τῆ θεῶν λόγον, ὃ συμβέβηκεν ἐργάσασθαι, καὶ ἐγγράφειν αὐτὸς τῶν ὄλων σφραγίσαι.* Librum, inquit, vocat Moſes allegoricè, Verbum Dei, in quo deſcripta, & impreſſa ſunt vniuerſarum rerum exiſtentia. Hoc teſtimonio eandem declarat Philo Theologiam, atque Ioannes, & Platonici ſuperius de Mente. Vt enim ille dixit, Omnia per ipſum facta ſunt: ſic is in Verbo Dei, quòd creatorem ſemper appellat, tāquam libro perhibet exiſtere rationes, & eſſentias omnium rerum, tanquam forma maxima, omniū rerum creandarum capaciſſima, origine vaſta, Mente infinita, latiſſima maiestate, rerum creandarum copioliſſima poteſtate, facta rebus omnibus ratione. In libro quoque de his, qua; poſt ſex dies, hæc ſcribit: *τὸ δὲ γεννητάτων ὄντων ὁ Θεός, καὶ δευτέρως ὁ θεὸς λόγος:* Generandi

Ex veteri Ægyptiorum & Hebræorum theologia, myſteriorum Platoniorum ſons.

Aut Plato Philoniſat, aut Philo Platonifit.

Ioan. 1. Philo de allegoriis legum.

Ioan. 1.

potentissima, maximéque genitales res, est Deus, & Secundus, Verbum Dei. Hæc quoque est Theologia Ioannis, Omnia per ipsum facta sunt. Quia maximè genitale, & fecundissimū est Verbum Dei, secundus, vt superius Platonici dicebant, post Deum. Theologia quoque nostra dicit, Patrem omnipotentem, creatorem cæli & terræ, de Filio per quem omnia facta sunt. Tale quid Philo appellans Filium, Secundum. Quia sunt à Patre per Filium cuncta, quo coniunctio demonstratur diuinitatis. Vterque enim creat, vterque est genitissimus. Secundumq; dicit Verbum, id est, gradu, non natura, aut diuinitate post Patrem. Vterque est Deus, quia creat vterque mundum. Non possunt autē esse duo mundi creatores, & non possunt esse duo Dij, quia Deus est summa Natura. Summū autem nisi vnum esse non potest. In libro autem, quod insomnia sunt à Deo: *κατὰ δεύτερον δὲ πρότερον ὁ θεῖος λόγος, τόπος ἔστι, ὃν συνεπέληραν ὅλον, δι' ὅλων ἀσωμάτους δυνάμεις αὐτὸς ὁ Θεός. Secundum alium modum, diuinum Verbum, locus est, quem repleuit totū per omnia incorporeis potestatibus ipse Deus. Hoc item testimonio explicat Theologiam, quæ est apud Ioannem de Verbo diuino, Philo: quæ appellatio ob creationem mundi, non natiuitatem spiritualem, vt nonnullis postea visum, ab antiquis Philosophis est indita. Idemq; dicit de hoc Verbo, quod Ioannes, Omnia per ipsum facta sunt: Philo, eum repleuisse Deū incorporeis virtutibus, id est, Idæis æternis, prolificis virtutibus, rationibus sempiternis, quarum copiam habuit à Patre suo Deo, teste etiam Plotino de Mente. Vtq; Ioannes dicens, Erat apud Deum, appellans Deum peculiariter ipsum Patrem: sic Philo, Deum repleuisse Verbum virtutibus incorporeis, nimirū à Patre creandi mundi potestatem Verbum accepisse, genitum, missumq; ab eo ad creandum mundum. Dico autem missum, humano more loquens, declaransq; rem diuinam nomine corporeo. Hunc appellat locum Idearum incorporarum, quasi vastam Mentem, amplissimum Idearum, & originum, rationum, formarumq; regnum, fertilissimum, feracissimumq; rerum creandarum mundū, infinitam originem. Totum autem ait à Deo repletum, quasi vndequeque prolificum genitum. Hæc q; omnis Theologia spectat ad creationem mundi, cuius principium fatetur omnes Verbum Dei, maximum formatorem, latissimam sapientiam, habentem virtutes omnes, quibus tanquā originibus suis, omnes res produceret. In eodem quoque de duobus Primis: *ὃν τὸ μὲν ἕτερον, θεῖος ἔστι λόγος: τὸ δὲ ἕτερον ὁ παρὰ τὸν θεόν λόγος θεός. ὁ δὲ ἕτερος ἔστι ἡ ἀρεσκεία εἰς τὸν πατέρα ἀφρονεῖται τὸν εὐράμενος τῆς ἀρεσκείας κεφαλὴν, καὶ τέλος τὸν θεῖον λόγον, ἐν ᾧ γενόμενος ἐφάνη παρὰ τὸν χτ' τὸ εἶναι θεόν, ἐλθεῖν, ἀλλὰ αὐτὸν ὁρᾷ μακρόθεν. Quorū alterum quidem, est diuinum Verbum: alterū autem Deus, ante Verbum. Is verò, id est, Intellectus, homoq; ipse, ductus à Sapientia in primum peruenit locum, inuento lubetia capite, & sine, Verbo diuino. In quo positus, non attingit vt perueniat, vt sit Deus, sed ipsum procul aspicit. Hoc quoque loco Philo & Verbum diuinum & Deum, qui sit ante verbum commemorat, appellans Deum ipsum Patrem, sicut Ioannes, Verbum erat apud Deum. Deinde dicit, Verbum diuinum, esse principium, & finem voluptatis, felicitatis, finem contēplandi, amorem, & desiderii, gaudiumq; vt canunt nostræ litteræ. Hoc omne Græcè dicitur ἀρεσκεία. Per hoc ipsum verbum, ait homines Deum procul aspiceret, Ducem ad perueniendum ad Deum, esse Verbum eius: sicut ille in mundo se ostium vocabat, quo perueniatur ad patrem. priusq; ait per sapientiam attingi ad Filium: inde videri Deum procul. Estq; profundissima Theologia, quam puto Philonem in antiquorum suorum monumentis reperisse: celebrem item apud Chaldaeos, Ægyptiosq;. Eodem libro scribit: *τὸ μὲν τὸ ἕτερον ἔστι πλῆρες αὐτὸς ἢν αὐτὸς λόγος. Exemplar, inquit, erat plenissimum Verbum eius. Sic & isto loco denotat originem mundi Philo esse Filium Dei. Exemplar autem propter res creatas: plenissimum, propter fecunditatem, infinitamq; rerum creandarum potestatem, formam rerum infinitam genitricem omnium rerum Sapientiam. Eodem libro, sub quibus significatis sit Sol: *χτ' τὸ τρίτον συμμαχόμενον ἡλίον καλεῖ τὸν θεῖον λόγον, τὸν τὴν κατ' ἐξουσίαν ἀειπολοῦντος: Secundum tertium significatum, Solem vocat diuinum Verbum eius, qui per cælum circumambulat. Quid admirabilius dicere Philo poterat de Verbo Dei? appellari eum Solem, qui de se dicebat, Ego sum lux mundi. & Ecclesia canit, Ex te enim ortus est sol iustitiæ Christus Deus noster. Hæc nuncupatio ad magnam Verbi diuinitatem, vniuersalemq;, & incorporeum nitorem, inuisibilem q; oculis humanis claritatem respicit: quæ claritas non possit, quàm Solis nomine verius designari. Eodem significatu Ioannes dixit de cælesti ciuitate, Et ciuitas non eget Sole, neque Luna, vt luceant in ea. Nam gloria Dei illuminat eā, & lucernā eius est agnus, & non eget lumine lucernæ, neque****

Ioan. 1.

Res diuina declarata nomine corporeo.

Verbo Dei creata omnia.

Verbum, dux ad perueniendum ad Deum.

Verbum, exemplar plenissimum, et cur.

Ioan. 8.

1. Cor. 23.

A neque lumine Solis: quoniam Deus illuminat illos. Sic & idem Ioannes, Erat lux vera, quæ illuminat omnem mundum. Inambulantem autem per cælum dicit, aut ipsum Patrem, cuius maiestas sit in cælo, totum implens intrā & extrā mundum, aut certè Solem ipsum eius, qui per omnē inambulet cælum. Quod Plato de Ioue, Psalmus quoque, Qui ascendit cælum cæli ad Orientem, Quod Hebraicè, qui æquitat Araboth, orbis cælestes, aut cælum supremum. Eodem quoque libro: *Δύο γὰρ ὡς εἶπεν ἱεροῦ Θεός, ἐν μὲν ὁ δὲ ὁ κόσμος ἐν ᾧ καὶ ἀρχιερεὺς ὁ σωτήριος αὐτῶν θεῖος λόγος. ἕτερον δὲ λογικὴ ψυχῆς ἱερεὺς, ὁ παρὰ ἀληθείαν ἀνθρώπος: Duo sunt, vt apparet, templa Dei. Vnum quidē mundus iste: in quo & Pontifex primogenitus eius, diuinum Verbum. Alterum verò, rationalis anima: cuius sacerdos est, verus homo. Quid apertius, diuinius, mirabilius? Pontificem templi, qui est totus mundus, esse diuinū verbum, primogenitū: Mundum templum Dei. Huius tépli, diuinum summumq; sacerdotem, primogenitū Dei, Verbum eius. Quia scilicet ille Rex est, & Dominus mundi, omnia regens, ac sustinens, creator, altor. Pontificem quoque vocat eum Paulus, qui pro peccatis hostiam obtulerit, inter homines, Deumq; sequester, & mediator. Qua ratione Dionysius item vocat eum *πρότερον, μυστήριον*, initiationum, mysteriorumq; principē. Primus ipse initiator, & sacrator, qui suis mysteriis, præcipuè cognitione, & cultu patris sui, nos initiavit. Hoc maximus ipse in toto mūdo sacerdos egit, & agit. Triaque sunt hic diuina nomina filij Dei apud Philonem, Verbum diuinum, Summus sacerdos, Primogenitus. Altissima Theologia Apostolorum. Quam est etiam diuinum, quod mundum vocat templum Dei, in quo colitur, adoratur, cognoscitur, laudatur Deus inuisibilis? Sic & animum esse templum Dei, nostra Theologia est: Templum Dei, inquit Paulus, estis vos, Dei ædificatio. Philo quoque eodē libro loquens de hoc ipso: *τὴν τῶν Θεῶν εἰκόνα, τὸν ἄγγελον αὐτῶν λόγον: Imaginem Dei, Angelum ipsius Verbū. Hic quoque tria sunt nomina Filij Dei diuinissima, Theologia veræ frequentia. Imago Dei, id enim etiam vocat eum Paulus, & Characterem, Angelus item est, sicut in Esaia, Magni cōsiliij Angelus. Eoq; etiam dicitur λόγος, sermo Dei, locutio Dei, nuntius Dei, loquens & agens omnia pro Deo, tanquam sequester inter nos, & illum. In quibus est omnis Theologia. In libro quoque de Agricultura: Hæc omnia, inquit, *παιδὴ καὶ βασιλεὺς Θεὸς ἀγρί καὶ δίκτυα, καὶ νόμος, παρρησιαίματος, τὸν ὄρθον αὐτῶν λόγον σωτήριον ἴσον, ὅς τινι μελεῖται τῆς ἱερέως αὐτῆς ἀγάλης, οἷα τις μετὰ βασιλείας ὑπαρχος ἀφ' ἑξέται. Hoc est, Pastor, & Rex Deus ducit rectè, & legitime, præfecto lege recta Verbo suo, primogenito Filio, qui curam sacri istius gregis, tanquam magni Regis quidā magistratus suscipit. In his quoque Philo apertè primogenitū Filium Verbū nominat, eum prospicere gregi suo, omni mūdo, præcipuè generi humano. Idem etiam Filius dixit, appellans homines, ouile suum, ouesq; homines à patre sibi creditas. Denique omnē generis humani administrationem, redemptionem, curam, traditam sibi à Patre dicebat: scq; ab eo missum in hunc mundum, agentem quæ Pater suus imperasset. Eamq; ob causam vocat eum Philo ὑπαρχον magistratum, ministrum, subimperantem, vt sic loquar, alterius imperio parentem: imperantem quidem, sed sub altero imperatore, & Patre qui mittat eum ad omnia. Ea q; est ratio appellationis λόγος, quod rectius vertitur, sermo, locutio, quàm Verbum. Sonat enim id nomen locutorem, internūtiū, non natiuitatem, vt reor, spirituale. In libro quoque, Quod diuinitas sit immutabilis: *καρτεῖ γὰρ ἐν κλίματι λόγος ὁ θεός, ὃν οἱ παλαιοὶ τῶν ἀνθρώπων ὀνομάζουσιν τύχην, εἶτα ἀειρέον χτ' πάλης, καὶ ἔθνη, καὶ χόρους τῶν ἄλλων, ἀλλοίς, καὶ πᾶσι τὰ πάντων ὀτινέμει. χρονοῖς αὐτονομῶις ἀλλ' ἀτίων, τὰ παρ' ἐξέται: Inambulat enim circū, Verbum, quod appellant plerique Fortunam. Deinde semper per vrbes cōmicans, & gentes, ac regiones, quæ sunt aliorum, aliis, & omnibus, res omnium distribuit, tēporibus liberis, mutans quæ singuli habent. Hic quoque Philo ostendit Filium Dei, Verbum, esse rectorem, gubernatorem, moderatoremq; Vniuersi, sicut superius, datam curā gregis à Patre, Filio dixit. Quæ quidē omnia indefessè cōcinnat sacra litteræ. Eum dicit inuisibiliter perambulare mūdum. Eadem causa superius vocabat eum hyparchum, magistratū. Eum ait omnia distribuere, vertere, versareq; regna, commutare diuitias, opes, quod totum est mundum moderantis. Portans omnia, inquit ille, verbo virtutis suæ. Et in quo omnia, ex quo omnia, per quem omnia. Idem in libro de Flammeo gladio: *μετέθων οὐδ' ἀπὸ τῶν ἐν μέρει κατασκευῶν, ἰδὲ τὴν μεγάλην οἰκίαν, τὴν πόλιν, τὸν δὲ τὸν κόσμον, εὐρήσῃς γὰρ ἀπὸν μὲν αὐτῶ τὸν Θεόν, ἢ γέγονεν ἕλλη δὲ τὰ τέσσαρα φηγεία, ἔξ ὧν συνεκράθη ὑπαρχον δὲ λόγον Θεοῦ, δι' οὗ κατασκευάσται, τῆς δὲ κατασκευῆς αἴτιον τὴν ἀγαθότητα τῆς δημιουργοῦ. Digressus igitur à particularibus opificiis, aspice maximam domum, aut vrbum, hunc mundum. Inuenies enim eius*****

Ioan. 1.

1. Cor. 67.

Duo templa Dei, mundus & anima rationalis.

Hebr. 5. 12.

Deus initiationum & mysteriorum princeps.

Tria nomina Filij Dei.

1. Cor. 3. & 2. Cor. 6.

Hebr. 1.

Pastor & rex, Deus.

λόγος, sermo: quia Filius interlocutor & internūtius.

Filius, moderator vniuersi.

Hebr. 1.

Maxima domus, aut vrbs totius mundi.

causam Deum, à quo factus est: materiam, quatuor elementa, è quibus constitit: Organum autem Verbum Dei, per quod constructus est: constructionis autem causam, bonitatem opificis. Quanta hoc quoque loco Theologia: Urbem dicit, aut domum, totum mundum: eius opificem, & causam, Deum: materia, quatuor elementa: Organum, id est, causam mediam, Verbum Dei. Quatuorq; nominat causas: efficientem, Deum ipsum: materialem, quatuor elementa: Organicam, siue motricem, seruientem primo: finalem, bonitatem, vel etiam efficientem. Nostrę Theologię mysteria, prædicantis Deum creatore cæli, & terrę, vti causam principalē. Filium autē, per quem omnia facta sunt, Græcè sicut & Philo, δὲ οὐ, Præpositio enim Græca αὐτῷ, designat mediū. Et quod expressit Philo Organum, id est, motorem eum, qui ab alio mouebatur: mouebatur enim à Patre Filius ad creationem, eo vti artifice utebatur: eum imperavit creare, dederat potestatem creādi. Itaque mundus à Patre, & Filio est creatus: à Patre, vti prima causa, volente, distante, iubente: à Filio, parente iusso, motoque à Patre. Sicq; fuit creator vnus, & quia creauit vterque, vterque Deus. Sed quoniam bonus, nisi vnus, necessariò vna diuinitas: quod ipsa ratio declarat, Theologięque demonstrat. Non enim tāquam à duobus diuersis autoribus creatus est mundus, sed à duobus, velut vno, à principali causa Deo, à causa mota ab ipso Deo Filio. Neque enim Filius creasset, si Pater nolisset, & si potestatem non dedisset. Paruit igitur Patri accepta ab eo æterna potestate. Quæ res exemplis humanis est clara. Ergo dicit Philo nunc, quod Ioannes, vtens simili præpositione, Omnia per ipsum facta sunt. Philo autem, δὲ οὐ χρησιμεύεται. Eaque est ratio cur appellauerit ipsum, Organum. Vides igitur & hic profundissimum mysterium: quod etiam inuenies apud Platonem, Orpheum, Mercurium, Trismegistum: diuinissimęque secum omnes consentiunt, reuelatam nouissimis sæculis radiantissimè theologiā prædicantes. In libro quoque in quo differit, quod apparuit Dominus Abrahę, dicit, ὁ ὑποφήτης αὐτῷ λόγος, Internuntius, denunciator, interpres eius Verbum. Eadem est ratio, vt appelletur ὑποφήτης, Interpres, atque hyparchus, magistratus, & logos, id est, locutor, locutio, sermo, & superius Angelus. In secundo quoque Allegoriarum legum, hæc scribit: σὺ δὲ Θεοῦ, ὁ λόγος αὐτῷ ἐστὶ, ὁ θεὸς αὐτῷ ὁργάνον. καὶ ὡς αὐτῷ ἀπειροσύνῃ, αὐτῷ δὲ ἡ σὺν, καὶ ὡς αὐτῷ ἀπειροσύνῃ, ἑτέρων ἐστὶν ἀρχὴ τυπῶν. ὡς αὐτῷ ὁ Θεὸς αὐτῷ ὁργάνον τῆς ἐκείνου, καὶ σὺν αὐτῷ κελὶ κελίμου, ἕως ἡ ἐκείνου ἄλλο γίνεται αὐτῷ ὁργάνον, ὡς καὶ ἐν ἀρχῆς τῆς νομοθεσίας, ἐδήλωσεν εἰπόν, καὶ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν ἀνθρώπον κατὰ εἰκόνα Θεοῦ, ὡς τῆς ἑαυτοῦ εἰκόνας καὶ τὸν Θεὸν ἀπεικονισθείς, καὶ δὲ ἀνθρώπου καὶ τὴν εἰκόνα λαβῆσαι διὰ τὸν αὐτῷ ὁργάνον. Quæ sunt, Vmbra Dei, est Verbum eius, quo tanquam organo vnus, creabat mundum. Hæc autem vmbra, & quasi assimilatio, aliorum est exemplar. Sicut Deus exemplar imaginis, quam vmbra nunc vocauimus: sic imago alteri fit & exemplar. Sicut inchoans libros legis expressit Moses, dicens, Et creauit Deus hominem ad imaginem Dei, quasi ipsa quidem imago secundum Deum similita sit, homo autē secundum imaginem, quæ acceperit vim exemplaris. Hic quoque Philo maxima fatur altissimęque mysteria, esse Verbum quasi vmbra Dei (non poterat enim alio commodiore nomine vti) Sed se ipsum quoque declarat, hanc vmbra esse velut assimilationē. Nostrę quoque, vt diximus litteræ, imaginem Dei, Filium vocant. Nam Paulus ad Colossæos: ὁ ἐστὶν εἰκὼν τοῦ Θεοῦ, καὶ ἀσχηματιστος, ἀφανήτων πάσης κτίσεως. Et Solomon, Imago bonitatis eius. Hinc ipse dicebat, Qui videt me, videt & Patrem meum. Iterumq; cum Philo nominat Organum, quo Deus fit ad creationem vnus, innuens medium, sequēstrū, autorem, quo Paulus eum omnis conditionis, & creationis primogenitum dicit, id est, antecuntem, præcedentem omnes res creatas. Quia (vt ibidem fatetur) in ipso facta sunt omnia, cælestia, terrestria, visibilia, & inuisibilia, Angeli, potestates, dominationes, throni, omnia per ipsum, & in ipsum facta, & ipse est ante omnia, & omnia in ipso consistunt. Hæc Paulus. Non alia Philo, etiam Iudæus. De eo quoque diuinam eminentissimęque canit Theologiā: Sicut ipse fit imago Patris, vt Pater illi tanquam exemplar sit: sic ipsum esse exemplar hominis: idq; ait à Mose declaratum, cum de homine creato scriberet, Ad imaginē Dei fecit illum. Quo Philo significari putat, hominem factum ad illum, qui est imago Dei. Is autem est Filius: vt in eo Mosis dicto, sint duo exemplaria, duæq; imagines: primum cum ait, Ad imaginem Dei: is autem est Filius. Ergo Pater exemplar Filij. Cum verò ad similitudinem istius imaginis sit homo creatus, erit Filius ipsi homini exemplar. Sicq; Filius respectu Patris sui, est imago: respectu hominis, exemplar. Audiuitq; ex altissima Sapientia Philo, Filium creasse mundum, tanquam organum Dei: creasse hominem, tanquam exemplar.

Filius, δὲ οὐ, quid sit.

Bonus, nisi vnus.

Ioan. 1.

λόγος, ὁ ὑποφήτης.

Hebr. 1. Filius, imago Dei.

1. Coll. 15.

Sap. 7.

Ioan. 14.

Verbum, organum Dei.

Rom. 8.

Gene. 1.

Pater, exemplar Filij. Filius, imago Dei, & exemplar hominis.

Gene. 1.

Gene. 1.

In principio, in sapientia.

Ioan. 5. Luc. 27.

Deus, acerrimi oculi est.

Exod. 16. Sapientia, manna: eademque celestis beatitudo.

Duo Verba, vnus exemplaris: imitationis alteri.

Dei Filius, πρωτότυπος.

A exemplar. Quamquam & exemplar, & Idea mundi dicitur à Platonicis: vt quādo cūque Moses loquatur de mundo, vel homine à Deo creato, illum innuat Deum, qui est Organum, & Imago Patris sui: organum respectu creationis: imago, respectu naturæ, quam Patri habet coequalē. Ideo necesse est ipsum quoque esse Deum: si Deum, æternum quoque. Sed sicut in sacris litteris propriè Deus dicitur Pater: vt sæpe ostendimus, quia principaliter & genitor: sic apud Philonem, Deus propriè Pater ipse est. Et quoniam petit testimonium Moſis super hoc, Moſes autem dixit, Et creauit Deus hominē, ad imaginem Dei creauit illum. Hunc autem creatorem, Philo, vult esse Filium, qui etiam mundum, tanquam iussus à Patre, & vt organum creauit. Claret etiam ipsum affertione Philonis esse Deum. Itaque cū dicit, In principio creauit Deus cælum, & terram: si Philonem Iudæum audias, Patrem, & Filium creasse dicit: Patrem, vt Autorem primum: Filium, vt Sapientiam, & Organum Patris. Ideò veteres Hebræi, quod apud Moſen est, In principio, interpretabantur, in Sapientia. Si consulas autem veteres illos, & ipsum Philonem, Sapientia est ipsum Organum, est primogenitus filius, Verbum, plenus Idearum Deus, archetypū hominis. Hanc eandem prædicabant Apostoli in toto orbe Theologiā: cuius, vt arbitror, plenæ erant secretæ, & syncerę traditiones Hebræorū. Hinc ipse dicebat, Scrutamini scripturas, & inuenietis ibi de me. & Incipiens à Moſe, & Prophetis omnibus, interpretabatur eis in omnibus scripturis, quæ de ipso erāt. Nec fieri poterat quin hanc de Patre, & Filio Sapientiam Philo ex aliqua profunda, & oraculis reuelata Theologia hauserit. Eodem quoque libro: ὁ Θεὸς λόγος ὁ ἐξ ἀρχῆς ὄντων ἐστὶν, ὡς ἐφορῶν εἶναι ἰκανός: Dei Verbum acerrimi oculi est, vt cōspicere queat omnia. Hoc testimonio sentit, quod superius, esse Prouidentiam Filij Dei, quem dicebat totum inambulare mundum. In libro quoque, Quis sit hæres rerum diuinarum: ἀόρατος καὶ ἀσχηματιστός τεχνικός θεὸς λόγος: Inuisibile, seminale, opifex, diuinum Verbum. His quoque nominibus potentia creandi, qua præditus sit Filius, declarat, plenum artis, seminū, rationum, formarum, eum dicens. Eodem libro: ἐπὶ τοίνυν τὴν ἑσθλὴν ψυχὴν καλεῖται μάνα, ἀφ' ἧν ἔκαστος τοῖς χειρομαχῶν λόγος θεὸς ἐξ ἰσοῦ περροντικῶς ἀφ' ἑρπύλλου ἰσότητος. Quod est, Adhuc igitur, celestis escam animi, quam vocat Manna, distribuit vniuersis, qui vtentur, Verbum diuinū, ex æquo præcipue proficiens æqualitati. Sentit Philo Sapientiam, quæ dicitur Manna, à Verbo, quem profpectorē, prouidentemq; superius vocauerat, donari. Collectis autem omnibus inuenies apud eum, Filium, aut Verbum, esse creatorem mundi, esse maximam mundi creandi Sapientiam, Idearum, id est, originum, seminum, formarū, fontem, ac regnum, hominis creatorem, mundi gubernatorē, moderatorem generis humani, mutantem, transferentemq; regna, dantem sapientiam. Quamquam hoc Manna, cuius nunc meminit, potest intelligi, beatitudo celestis, quæ donetur à Filio Dei. Eodem quoque libro: Inuenies, inquit, δύο λόγους, ἐν ᾧ μὴ ἀρχαῖον τὸ πρῶτον ἡμῶν, ἕτερον δὲ μίμημα, τὸν καλεῖ ἡμῶν ὑπερχοῖα. καλεῖ δὲ μωσῆς τὸν μετὰ τὸ πρῶτον ἡμῶν εἰκόνα Θεοῦ, τὸν δὲ καλεῖ ἡμῶν τῆς εἰκόνας σιμογέιον. ἐποίησε γὰρ φησὶν ὁ Θεὸς τὸν ἀνθρώπον, ἐκ εἰκόνας, ἀλλὰ κατὰ εἰκόνα. ὥστε τὸν καλεῖ εἰκόνα ἡμῶν, νοῦν, ὅς ἐστι καὶ τῆς ἀληθείας, καλεῖται ἀνθρώπου ὅς ἐστιν, τρεῖς εἶναι τυπῶν, εἰς τὸ πρῶτον πεποικητός. τὸν δὲ μέσον καλεῖται ἡμῶν τῆς, ἀπφύονισμα δὲ σκέψαι: Duo Verba esse, vel, Rationes: vnā quidem exemplarem, supra nos: alteram imitationem, quæ nostra est. Vocat autem Moſes, eam quidem quæ supra nos est, Imaginem Dei: quæ autem nostra, imaginis simulachrum. Fecit enim, inquit, Deus hominem, non imaginem, sed secundum imaginem. Quo sit, vt singuli cuiusque nostri mens, quæ scilicet verè & propriè est homo, tertia sit expressio, ab eo, qui fecit. Medius autem exemplar quidem nostræ huius, assimilatio autem illius. Hæc Philo. Audisti igitur, duas siue Mentēs, siue Rationes: alteram supra nos, archetypum, & exemplar ad nostram, ad quam nostra creata sit, sicut Moſes declarauit, quem Philo etiam Iudæus sentit de Filio, de Verbo fuisse locutum: huncq; fuisse, qui creauit hominem, ad similitudinem suam, quia fuit illi exemplar, qui se respiciens, hominem creauit. Vt quemadmodum Filius ipse est imago Patris, sic nos simus imago eius. Itaque si Philonem audias, Moſes de Filio, & Verbo Dei, diuinè prædicauit, & scripsit: vt iure merito Græci vocent Dei filium πρωτότυπον, prototypum, primum exemplum ad ipsum hominem creatum ab eo: vt ille fuerit verus homo, ab eo alter homo, mens nostra ad similitudinem eius. Sanctissimum, eminentissimęque nostrę Theologiæ mysterium. Hinc ipsi Filio canimus, Qui mundi in primordio Adam plasmasti hominem, cui tuæ imagini vultum dedisti similem. Itaque Philone magno Theologo teste, qui mundum creauit, qui spiritum, mentemq; humanā afflauit,

cæteraque fecit, quæ tam multa in veteri testamento Deo adscribuntur, fuit Verbum Dei, medius, interpres, nuncius, legatus summi Patris ad hominem. Sic gerens vices providentiæ, sicut gessit creationis. Eodem quoque libro: *ὁ γὰρ θεὸς λόγος παρ' ἐν τῇ φύσει διείλετο, καὶ δὴν ἕκαστον πᾶσι πάντα*: Verbum Dei omnia, quæ natura continentur, diuisit, ac distribuit. Hic quoque Philo repetit, Verbum fuisse creatorem, moderatorem, qui digessit, distinxit, distribuit omnia. Vt sit illa Anaxagoræ Mens, quæ Chaos digessit, inq; ordinem rededit. Refertur item hoc ad Providentiam. Eodem item libro: *ἀτμίται μὲν αὐτὸ αἶθρ' ὁφείλει, ἡτε ἐν ἡμῖν τῶν λογισμῶν, καὶ ἡσυχία ἡμῶν τῶν θεῶν λόγος*. Paulò post: *ὅτι ἐν ἡμῖν, καὶ ὁ ἑσπέρ' ἡμῶν*. Id est, Indiuisibiles igitur sunt duæ naturæ, ea quæ in nobis rationis, & ea quæ supra nos diuini Verbi, Mens, quæ in nobis, & quæ supra nos. Ecce semper recitat eadem, clarioraque reddit, commemorans, celebrans Verbum diuinum, appellans ipsum Mentem, quæ supra nos, superius autem ad quam nostra sit formata. Indiuisibilis natura dicit vtranque esse, sicut sunt incorporeæ. Nam cum nostra censetur etiam Mens Angelorum, quam & ipse creauit, vt posterius erit manifestum. Eodem item libro scribit: *πᾶς ἀνθρώπος καὶ μὲν πᾶσι λογισμῶν οἰκείοτατος θεῶν λόγος, τῆς μακροτάτης φύσεως ἑμμεταστάτων, ἢ ἀπαύλασμα, ἢ ἀπαύλασμα γρηγόριος*. Omnis homo, inquit, secundum Mentem similitur, communicatq; cum Verbo diuino, factus beatæ naturæ expressio, aut abscissio, aut radius. Quid his altius, mirabilius? Ecce iterum creatio animi nostri, Verbum diuinum, cum eo nos habere societatem, affinitatem, communicationem, animum nostrum illius beatæ naturæ aut simulacrum esse, aut abscissionem quandam ex ea, aut radiationem. Nec enim explicare melius licet, quod traditur à Mose, cum insufflauit Deus in hominem. Hunc afflatum, quem animum nostrum vult à Deo manantem fuisse, vocat aut expressionem, vt cum in cera reddimus imaginem sigilli, vt talis homo fuerit ad Verbum diuinum, ipsum sigillum, homo cera: aut radium, aut abscissionem, quibus rationibus immortalitas animi declaratur. Ac cum Aristoteles & ipse consueuerunt animum nostrum esse Deo simillimum, simillimum, finitimum, eiusdem generis, ecce quomodo debeat intelligi, licet diuino Verbo simile. Et cum dicit animum venire in corpus *ἕρκεσθαι*, exterius à Filio Dei, à Verbo diuino, ab Archetypo nostro, intelligendum est, ipso Philone non Christiano, sed Iudæo, eminentissimòque Platonico declarante. Item in libro, Quod mulieres non decet indecore agere: *ψυχὴ γὰρ ἀνθρώπου σημεῖον, ἢς μεθισταμένης, καὶ μετακινουμένης τῶν ἀπολειφθεῖσθαι πάντα μετακινεῖται, τερρόμεθα θεῶν εἰκόνας, ἐπεὶ δὲ θεοειδῆς ἀνθρώπινος πρὸς ἀρχέτυπον ἰδέσθαι τὸν ἀνωτάτω λόγον τυπώθεις*: Anima enim hominis sigillum est, qua discedente, & migrante, quæ remanebant omnia scædantur, priuata diuina imagine. Quoniam diuinæ similis est mens humana, ad archetypum, id est, exemplarem Ideam, altissimum Verbum formata. Quid is item diuinius, excellentius, in omni Theologia profundius, de creatione animi nostri, & quod oporteat retinere imaginem, qua discedente, cuncta scædentur, & polluantur? Tota igitur hæc Theologia est apud Philonem, nec aliam apud scriptores sacros reperias, vt mirabile sit ab homine Iudæo, à Philosopho, tam clara, tam minimè ambigua testimonia proferri, nisi videremus Theologos omnium gentium eadem cognouisse, prædicasse, nouissimiq; sæculis inclaruisse quod olim fuisse celebre apud sapientes omnium nationum. Verbum igitur apud Philonem est Primogenitus, est Filius, & organum Dei, est fecundissimus, & Idea Idearum, est mundus archetypus, est hominis item exemplar, & archetypum. Est imago Dei, est distributor, moderator, est is per quem venit ad Deum, est Sol, est Pontifex in templo Dei hoc mundo, est rector, moderator omnium, est magistratus Dei, est humanarum rerum, regnorumq; dispensator, est prouidentissimus, oculatissimus, est Mens supra nos, ad quam nostra est creata, eius similis est homo. Quod item iste Logos sit Deus, & æternus apud Philonem, non sicut plerique dementissimi, naturæq; ignari suspicari sunt, non Deum, sed Mentem quandam velut Angelum maximum, vt Valentiani, declarant tum omnia, quæ nunc protulimus, tum locus in libro de Mundo, cum de creatione hominis loqueretur. Nam cum in his locis productis, Verbum diuinum dixerit fuisse archetypum, exemplarq; animi nostri: in libro de Mundo scribit, cæteros affinitatem esse homini cum athera dixisse. At magnum Mosen, nulli rei creatæ, speciem animæ rationalis similem tradidisse: *ἀλλὰ αὐτὸν εἶπεν τῶν θεῶν λόγος, καὶ ἀρχέτυπος Θεοῦ συνέστις εἰκόνα, δυνάμιον εἶναι νομίμας, ἢς εἰώθει, καὶ τυπώθει σφραγίδα Θεοῦ, ἢς ὁ χειροκτῆρ' ἔστιν ὁ αἰδῖος λόγος, ἐνέπνευσεν γὰρ φῆσιν ὁ Θεὸς εἰς τὸ πρῶτον αὐτὸν πνεῦμα ζωῆς, ὡς ἀνάγκη πρὸς τοὺς συνεπιπνευσταίους τὸν δευτέρου ἀπεκρινεῖται, δὴ καὶ*

Mens chaos diremit, Anaxagora.

Dua natura indiuisibiles.

Omnis homo similis verbo quomodo. Homo, Dei abscissio & radius. Gen. 1.

Animus noster Deo simillimus.

Mens humana formata ad archetypum Verbum.

Ἀδὸ καὶ τὸν ἀνθρώπου κατ' εἰκόνα φασὶ Θεοῦ γεννηθῆναι, ἢ μὲν κατ' εἰκόνα πνεῦμα τῶν γρηγόριος: Sed eam dixit diuini Verbi, & inuisibilis illius Dei imaginem, probabile arbitratus, etiam quod formatum fuit, sigillum esse Dei, cuius character est Verbum sempiternum. Inspirauit enim, inquit, Deus in faciem eius, spiraculum vitæ. Quocirca necesse est, eum qui accepit, ad eum, qui emisit, assimilari. Idco etiam hominem dicunt factum ad imaginem Dei, non ad imaginem alicuius rei creatæ. Ecce fatetur Philo ipsum Verbum sempiternum, fatetur Deum, fatetur nos ad imaginem eius, fatetur Mosen de eo fuisse locutum.

Gen. 1.

Ex Platone, Filium habere Patrem: Verbum esse diuinissimum, Principem presentium, & futurorum.

CAPVT XXVII.

PLATO quoque, cuius omnis Theologia fluxit à Trismegisto, cuius tredecim annos in Ægypto versatus omnem introspectit sapientiam, eaque amplitudinem suam ditauit, expressis, nullaque ambage obuolutis verbis confessus est in Epinomide, creasse mundum Verbum diuinissimum. Mercurius ergo, & Philo *λόγος*, id est, Verbum, non solum Filium Dei dicebant esse, sed etiam opificem. Verbumq; est opifex, propter mundanum opificium, in quo opificium cæli est præcipuum. Plato autem in Epinomide sic ait: *Quælibet stella proprium cursum conficit, ἡνωπιδὸν κόσμον ὁν' ἐταξε λόγος, ὁ πάντων θεότατος, ὁ ἄριστος*, Absoluens, inquit, ac peragens eum ordinem, & decorem, quem, vt videri posset, fecit diuinissimum Verbum. Audierat ergo Plato ex Mercurio, Mentem, Verbum opificem, condidisse mundum. Quocirca in Phædone clamat, & affirmat Mentem omnium creatricem, in Timæo vocat creatorem mundi opificem, in Epinomide Verbum diuinissimum cælestes ordines excogitasse. Hinc necessario sequitur, eadem vt sentiant Aristoteles, & Plato: Aristoteles vocat Mentem *θεότατον* diuinissimam in libris diuinæ Philosophiæ: Plato verbum dicit esse diuinissimum. Profectò non possunt esse duo diuinissima. Sunt igitur omnia nomina Filij Dei, quibus eadem res apud duos inlytos Philosophos, totamq; priscorum Theologiam significatur. Quoniam igitur & nomina, & res apud Platonem reperiuntur, quæ superius in Theologia Mercurij habebantur, perspicua ratio est, ea quæ sunt ex illo prolata, illius esse euentiffimè, nec fuisse vel à Christianis, vel aliquo alio commenta. Sed audi aliud luculentum testimonium super & Theologia Mercurij, & ipsa veritate, de Patre in qua & Filio apud Platonem, ac vnde quantum ex Christiana Theologia prisca innouerit, tum ex eo intellige, quæ de Magis, Sibyllis, Ægyptiisq; prolata sunt, sine controuersia non esse adulterina, & commentitia. Filius non solum à Christianis, sed his etiam omnibus, quorum vti sumus testimoniis, vocatur totius orbis, cæli, ac terra princeps, vt Sibylla canebat. Princeps, ait noster, regum terræ, Dominus dominantium. Vocatur etiam Opifex & Causa. Vbiq; enim nunc scimus celebrari, ac commemorari, quod omnium rerum causa sit Filius Dei. Idem etiam valet Opifex, ac Causa: vt qui dicat opificium, necessario id designet, quod fit à causa. His ergo nominibus clarissimè vsus est Plato pro ipso Filio. Tum eodem loco, vbi hoc dixerat, Patrem istius Causæ, & Principis commemorat, eamq; eodem commemorationem mysticam, arcanam, sacerrimamq; asserit. In epistola ad tres amicos, Hermiam, Erastum, Coriscum, de amicitia, & charitate locutus, postea epistolam claudens hæc adiecit: Hanc epistolam vos tres simul oportet legere, sin minus, duos certe in commune, idq; quoad eius fieri possit, creberrimè, scædere, & lege firma, ac sancta, quæ iustitia est, adiuuantes omni animi contentione disciplinam, quæ soror, & comes est studiorum: καὶ τὸν τῶν πάντων θεὸν ἡγεμόνα, τῶν τε ὄντων καὶ τῶν μελλόντων, τῶν τε ἡγεμόνων καὶ αὐτῶν παιτέρων, ἡγεμόνων ἐπιβουλεύων, ὃν αὐτῶν φιλοσοφῶμεν, εἰσόμεθα πάντες συναρῶν εἰς δυνάμιν ἀνθρώπων εὐδαιμόνων. Hoc est, Adiurantes etiam, omnium rerum Principem Deum, rerum inquam presentium, ac futurarum, tum Principis huius & Causæ Patrem. De quo si verè fuerimus philosophati, dilucidè, ac clarè cognoscemus, quantum potest concedi hominibus beatis. Hæc Plato de fontibus Mercurij, vt reor. Quæ necum reputans, modo non lacrymas profundo præ gaudio. Video enim generis humani Seruatorem semper cognitum, nunquam se ab aspectu humano ad eò subduxisse, vt eo veniente, profus noua res Diuinitas

Platonis diuina profecta ab Ægyptiis.

Nihil commentum de Deo asseritur à Platone & Ægyptiis.

Seruator humani generis, cognitus gæntibus.

eius, & augustissima, quæ dicitur Trinitas, videretur. Videtur enim ignaris admirabile, in Deo esse Patrem, ac filium, idque præcipue cæcutientibus displicet Hebræis, quorum sunt animi semper ineptissimarum cogitationum pleni, nec sunt eos unquam imperitia videre veritatem. Habes apud Platonem, Philosophiæ profanæ antistitem, hominem ante Christum multos annos natum, nudam, atque apertam Patris, ac Filij commemorationem. Filium dicit esse Principem omnium rerum præsentium, ac futurarum. Quæ sunt autem res futuræ, nisi futurum sæculum? Si quidem & Paulus Regem sæculorum, & præsentis, ac futuri sæculi Principem eum appellat. Vtriusque Principem dicit cum Plato, cuius paulò post nominat Patrem. Tum Plato vocat eundem Causam, eam videlicet, quæ creavit omnia, omnium causarum princeps, ac magistra. Ideoque per excellentiam vocatur Causa, ut Pater per excellentiam vocatur ipsum Bonum. Eam Causam scilicet Plato innuit, quam in Epinomide vocat Verbum diuinissimum, ordinem cælestium reperiorem, in Phædone Mètem, in Timæo Opificem. Hæc inquam in epistola vocatur ab eo Causa. Quod & Laërtius testatur, asserens Platonem duo creati mundi statuisse principia, Deum, ac Materiam, ὃν καὶ νοῦν καὶ οὐρανὸν ἔθηκεν, καὶ ἄπειρον, quem Deum, inquit, & Mentem appellat, & Causam. Cuncta igitur hæc sunt nomina Filij Dei, Causa, Mens, Opifex, Verbum. O rem mirabilissimam. Vide etiam generationem istius Causæ. Nominat enim eius Patrem: vides creationem mundi per Filium, dum nominat Causam, nominat Regem, vel Principem rerum præsentium, & futurarum, quemadmodum videlicet Sibylla Regem, seu ἡγετῆρα, Principem Deorum. Sunt autem Dij, res futuræ respectu nostri. Nā Paulus, Omne, inquit, nomen, quod nominatur in hoc sæculo & in futuro. Horum Sibylla Principem Filium dicebat à Patre constitutum. Similiter & Plato. Nomina quoque sunt similia: Sibylla ἡγετῆρα, Plato ἡγεμόνα. Tum appellat Plato hanc ipsam Causam Deū. Ergo hæc omnia evidentiissimè locutus est in Epistola Plato, Filium esse, & Patrem: Filiumque esse Causam, esse Regem visibilibus, & invisibilibus, esse Deum. Quid superest in Theologia? Postremò, quod omnibus modis est mirandum, suspiciendum, exofculandū, & in quo nequeo ipse lacrymis & gaudiis moderari meis, & admirando satiari, dicitur à Platone, de Patre esse verè philosophandum. Fore enim ut hæc scientia nos efficiat beatos. Certè diuine Plato magnū quid innuebas: ideoque cautè & absconditè more Prophetarum es locutus. Quid enim verè est de Patre philosophari? Cur id de Patre potissimum? Nempe ea de causa, quoniā, ut superius dicebamus, & ut ostendimus in sequentibus, ex sententia Philonis, Numenij, & Plotini, non erat hominibus notus Pater, sed Filius tantum, creator scilicet mundi. Sciebant omnes, & prædicabant mundum à Deo creatum. Solum ergo norant creatorem, Patrem non norant. Ergo bene admonet, oportere de Patre verè philosophari. Quid est verè, Græcè ὄντως, id est, realiter, essentialiter? Digna scilicet de eo philosophari, cogitare, ac loqui, quæ illius sunt: & facere, quod faciebat Filius eius, qui reuelavit hanc de Patre suo Philosophiam, omnia illi ascribens, diuinitatem, essentiam, potestatemque suam, dicens se ab eo missum, ab eo constitutum iudicem viuorum ac mortuorum, omnia sibi ab eo tradita, appellās cum Patrem suū, Deum suum, affirmans eum esse se maiorem, nunquam Patrem agnoscendum, & ad conspectū eius iucundissimum veniendum, nisi filio reuelante, & perducente. Hæc inquam est Philosophia de Patre reuelata à Filio, faciens homines beatos, imò beatissimos: reuelata inquam à Filio, non nouissimis sæculis modò, sed etiam, ut apparet, iam inde ab origine mundi. Filium eam reuelavit, redditurus hac cognitione nos beatos, & ad voluptates paternas, paternum regnum adducturus. Hic esse beatitudinem, prædicante Platone, quis erit tam tardus, ac faxeus, quem non hæc commoueat in admirationem, semper hodiernam sapientiam, quæ nunc est vbique vulgatissima, fuisse prioribus sæculis notam, prædicatam, licet paucis? Quòd autem Plato in hac epistola de Filio Dei sit locutus, & quòd non mihi primo veritas hæc affulserit, sunt doctissimi Græcorū Theologi, iidemque maximi Philosophi testes, Clemens Alexandrinus, Origenes, Eusebius, Cyrillus, qui fatentur hac Epistola, de Filio Dei scripisse Platonem, idque contra Philosophos profanos differentes, & eos scriptis suorum reuincentes. E quibus Origenes contra Celsum, libro sexto: ὁ δὲ πάντα ἐπαγγέλλομαι εὐδυναίη κελσός, καὶ πολλά τῶν τῶν Πλάτωνος καὶ ἄλλων ἑλεγε, εὐὸν οἰμα σιωπῆτον καὶ ἕξ ἑξ ἑξ λόγον, τὸν καὶ Πλάτωνι λεγόμενον ἐν τῇ πρώτῃ, ἐρμείων καὶ κελσίου ἑπιταλῆ, ἕτω δὲ ἕξ ἢ τῶν Πλάτωνος λέγει: Celsus autem, qui se omnia scire profiteretur, multaque ex Platone profert testimonia, vltro, ut quidem ipse arbitror, reticet, quæ de Filio Dei loquitur Plato,

Rex seculorū. i. Tim. 1.

Deus, Causa qua creauit omnia.

Deus pater, bonum.

Duo principia rerum omnium, Deus & Materia.

Ephes. 1.

Deus, rex visibilium & invisibilium.

Plato, propheta simitatus, obscure diffusauit.

Pisci norant creatorē Deū, patrē non norant.

ὄντως quid.

Philosophia nō nouissimis tantum sæculis, sed venustissimis.

Plato, in Epistola ad Hermiam, & Coriscum. Sic enim scribit ibi. Hæc Origenes. Eadem Eusebius, & Cyrillus, & Clemens in Stromatis. Sed vnus Origenes sufficit. Nam Platonicos ipsos videmus in progressu similia cōfidentes, hacque Epistola pro testimonio duarum hypostaseon vrentes. Hoc idē vidit, & protulit Vgo senior, valde bonus Theologus.

Ex Theologia Orphei, de Verbo diuino, & quòd sit vox diuina, & quòd formator mundi.

CAPVT XXVIII.

RINCIPEM Græcæ Theologiæ diximus Orpheum. Nani nemo ferè ante hunc apud Græcos memoratur. Siquidē ante Poetas, quos appellant Theologos, & ante Philosophos floruit. Constatque eum in Ægypto diu peregrinatum, ab Ægyptiis Sacerdotibus Theologiam didicisse, Hunc Ioannes Grammaticus in vita Homeri vocat σοφώτατον. Eius Iustinus Martyr, & Cyrillus egregiè meminerunt. In huius Theologia multa veritatis antiquæ visuntur vestigia, quæ est sunt quibusdam fabulis à superstitionis postea temerata, seposita tamen, ac dirempta, & expurgata, suam recipient venustatem. Nam cum & superstitionibus falsis, & cultui demonum, omnique idololatriæ deditus antea fuisset, & hymnos, & odas Diis fictitiis cecinisset (si tamen eius sunt hymni, non potius alterius Orphei ætate multo posterioris) postea rerum verarum scientia adiutus, cecinisset antea vitæ palinodiam, & in vnum, verumque Deum acie defixa, maiestatem, diuinitatemque eius, quam Apud Ægyptios didicisset, miris laudibus celebravit. Hunc igitur, cum omnes vetustissimum confiteantur, quidamque asseuerent eum discipulum Moysis fuisse, id est, Musæi, è quibus est Polyhistor (quod ipse non affirmo) ex illa Ægyptia sapientia, aliâque per orbem sparsa Theologia, multa scripsit vera, & his sæculis admiranda. Altissimumque Dei Verbum sequens celebrem famam, vocat Vocem, per quam asserit Patrem omnia creasse. Scripturusque hæc altissima mysteria, sic carmen inchoauit:

Princeps Theologia Græcæ, Orpheus, & eius laus.

Orpheus, vnum tantum vniuersæ Deū agnouit.

Φθὲρ ἕρομαι οἷς ἡμῖς ἔστι, ἡύρας δὲ ἀπὸ θεοῦ βελήλοισ.

Dicam quæ fas est, claudatur porta profanas.

Proponentur igitur quadam tantum carmina ad fidem, ut consensum omnium sæculorum agnoscas. Apparent enim eadem apud hunc de Filio atque Platonem, Mercurium, Chaldaeos, cæterosque omnes. Ad Filium:

Εἰς δὲ λόγον ἦϊον βλάψας, τούτω καὶ σέδρανε, Ἰθὺβων καρδῆς νεσθὸν λῦτος, εὐ δ' ὀπίσσωμε Ἄτριτῆ, μὲνον δ' ἐξόρα, κόσμιο τυπωτῶ, Ἀθανατον, παλαιὸς δὲ λόγος καὶ τῶδε φαίνει, ὧς ἔστι ἀποτελής, αὐτῆ δ' ἄπο πάντα τελέεται, Ἐν δὲ αὐτοῖς αὐτὸς καὶ μίσηται, ἕξ ἑξ αὐτὸν Εἰσορῆα ψυχῶν ἡμῶν, νόμ δ' εἰσοροῦται.

Inque Dei Verbum aspiciens, huic semper adesto, Desigens animi altas lucas, perge viamque Rectam, factoremque vnum nate aspice mundi, Immortalem, quem patrum fert fama priorum Vnum, perfectumque sibi, tum perfici ab illo Cætera, cumque illis versari, non tamen ullis Cerni animis hominum, sed sola mente videri.

His carminibus non solum declaratur nostræ nouissimorum sæculorum Theologiæ dignitas, quæ omni mundo illuxit, sed confirmantur dicta Mercurij, Chaldaeorum, Sibylarum, Anaxagoræ, Platonis: cum quibus Orpheus, ipsique omnes inter se, diuino quodam instinctu consentientes, Filio Dei decernunt summam diuinitatem, rerum creationem, hunc adorandum, suspiciendum prædicantes. Chaldaeos rerum cunctarum dicebat Patrem dedisse Filio auctoritatem, & creationem. Is appellatur ab Anaxagora, & Platonice Mens. Confirmatur à Platone, & Aristotele. Vocatur à Mercurio non solum Mens, sed

Repetitio antedictorum.

verbi quid.
Diuini quid.

ὁ λόγος κοσμοκτίστης.

Deo τυπωτής.

Ouid. I. Metamorph.

officiū filij, creare mundum & redimere.

Matth. II.

Hebræi, non nouerunt patrem.

Superiores patrem nouerunt.

etiam Verbum, genitum à Patre. Ecce igitur & apud Orpheum hæc vniuersa. Nuncupat enim eum Verbum diuinum: Verbum declarat autoritatem, rationemq; creandi: diuinum ostendit eum alterius esse Verbum, eius scilicet qui propriè, ac principaliter est Dens. Quem, & idem Filium, Deum suum vocabat. Non eripitur tamen ab vllis diuinitas Filij, sed prædicatur, prouehitur, hortantur omnes, vt hunc agnoscamus, ac veneremur. Deinde Orpheus appellat eum ipsum *κόσμοιο τυπωτήν*, formatorem mundi. O consensus omnium mirabilem! Is enim est sensus vocis illorum priorum, qui Filium dicebant Mentem: dicebant scilicet propter formas mundi, propter decorè, ac venustatem, propter ordines repertos. Sola ratio dare potest ornatum, sola Mens, sola intelligentia, maxima autem, & sapientissima, Omnipotensq; Mens, summos & vniuersales ordines. Intelligentia igitur dicebatur ab illis propter creationem, propter Chaos, è quo Mens omnipotens, tanquam origine, rudique inchoamento, ordines omnes sapientissimè expressit. Quem sensum Orpheus alio sono notiore exhibens, appellat eum *τυπωτήν*, Formatorem. Idem ergo est Mens, atque Formator. Cuius est enim formare, nisi Intelligentiæ, & Mentis? Hæc omnia audiens, & respiciens, ac celebrans Poëta noster, commemorato Chao, hunc ipsum, quem Orpheus Formatorem, eadem profus sciëntia, mundi melioris Originem vocauit. Ille inquam formator, mundi melioris fuit Origo. Mûdus melior, forma cæli, & terræ, omniumq; cælestium, ac terrestrium. Et apud Platonem Verbum diuinissimum, apud Orpheum, Verbum diuinum, apud Mercuriū Mens prima, generat Mentè, Verbum. Est apud Anaxagorā Mens digerens Chaos, & creans, confirmat læta-turq; ea Plato. Est apud eundem Causa, excellenterq; Causa. Apud Orpheū mundi Formator. Nihil ergo discrepat. Postea & hoc expressius carmen intonuit Orpheus:

*Ὁ θεὸν ὀνόμαζα σε θεὸν μέγαν σοφὸν ἔργον,
 ἄδ' ἄδ' ὀνόμαζα σε πατέρα, ἄδ' ἐφ' ἔργατο ἐσώτην.
 Te cælum obrestor sapiens opus omnipotentis,
 Vocem te Patris adiuro, quam protulit ipse,
 Primum, consilij eius cum constitit orbis.*

Verbum, & Vox nomina Filij, eademq; vtriusque ratio. Iussus est, & dictus, missusq; ad creandum. Hic quoque patet Theologia nouissimorum sæculorum, quæ consistet creatorem omnium Patrem, sed per Filium. Quibus verbis is subest sensus, quem sæpenu-mero declarauimus, Patrem esse tanquam iubètem, tanquam dictatorem, mittentemq; Filium ad creationem, cui non solum autoritatem, sed & naturam, ac diuinitatem suam dedit, id est, genuit. Vt autem scimus, & prædicamus non Patrem venisse ad redimendū genus humanum, tēcisse res humanas, functum mortalium muneribus, sed Filium: sic idē missus est ad creandum, quem redemisset, propter quem cæli, ac terras creasset: quem admodum dicebat ipse, & scimus omnes, hanc redemptionem iussam à Patre, peractam à Filio. Res autem eorum principaliter esse dicuntur, qui primi mouent, à quibus consilium nascitur rerum gerendarum: qui autem faciunt, secundæ causæ sunt. Sic creatio mundi, Patris est, tanquam principalis causæ. Item redemptio dicitur ab eo facta, mit-tente Filium suum vnigenitum ad hoc ipsum. Hoc igitur mirabile est fuisse quoque pri-scis illis cognitum, rem scilicet obscurissimam, quam mortales se ipsis agnoscere non possunt. Verè enim ille dixit, Nemo nouit Patrem, nisi Filius, & cui voluerit Filius reuelare. Cognoscere quidem, cogitareque possimus, aliquem fuisse creatorem mundi: sed hunc habere Patrem, & esse diuinitatem Patrem, & Filium, non solum non cognosci-mus, sed propemodum negamus, non capientes, non credentes, vnquam fieri posse, vt apud Deum sit qui generet, & qui generetur. Quod Hebræi vel maximè irridentes, hi potissimum fuerunt, qui non nouerunt Patrem. Nam noscunt, ac celebrant creatorem mundi, hunc in Synagogis venerantur: verū is est Filius Dei, quem postea corpore, magnitudinem diuinitatis suæ abscondentem, cruci affixerunt, factum similem nostri tunc, vt nos similes sui postea efficeret. Ergo nisi Filius reuelasset, & nos simili in errore versaremur. Ac certè credendum est eundem ipsum antiquis sæculis Patrem suum manifesta-ssse, vnde Chaldæus, Sibylla, Mercurius, Plato, Orpheus, hanc cognitionem hauserint, qui postea copiosissimè reuelauit, ostendens hanc esse felicitatem veram, vt homines intelligenrent Patrem, cum Filio. Superiores Patrem cognouerunt: omnes enim patris meminerunt, credo, tam ex antiqua traditione, quam reuelatione cælesti. Nam Platonem quæ scripsit de Patre, à maioribus, vel Mercurio, vel Orpheo credendum est accepisse: Mercurio

Mercurio quidem & Sibyllis, & Chaldæis, tum ex oraculo cælesti, tum antiquissimis suc-cessionibus innotuisse. Si quidem is idem Orpheus meminit antiquæ famæ, ferentis per-fectissimum esse, nulliusq; indigentem hunc mundi creatorem, omnia circumcuntem, regentem, sustinentemq;, qui sola mente, cogitationeque purissima videatur. Ergo à fa-ma prisca hæc descendentiareferebat, affirmabatq; Orpheus. Videmusq; hic non solum ipsam Theologiam, sed clarum etiam Orphei testimonium de ea à maioribus descen-dente. Fama igitur erat antiqua de eo, qui cum esset ipse perfectissimus, ab eo perfecta omnia fuerint. Ea enim fuit causâ, cur cætera ipse absoluerit, perfectissimèque creauerit: quia perfectissimus ipse, & omni potestate, viribusq; instructissimus. Triaque sunt nomina Filij apud Orpheum, totam Theologiam continentia, *θεὸς λόγος, τυπωτής, ἀποτελής*, Diuinum Verbum, Formator mundi, per se, vel à se perfectus. Quibus & summa diuini-tas eius, & mundi creatio apertissimè designatur. Deinde Orpheus tria de eodem dicit ad profundam Philosophiam spectantia. Primum, quod idem per conditas à se res verfa-tur, regens scilicet, & gubernans eas, vt Philo declarabat: tum quod eius per omnia con-uerfio, & assistentia est inuisibilis, quæ nostris oculis videri nequeat: postremò quod sola mente, sola ratione intelligatur. Nunc enim, etsi oculi corporei non cernunt, at mens eò peruenire debet. Plura enim animis cernimus, quàm oculis corporeis. Videre per ani-mos partim ratio dicitur, partim fides. Hæc Orpheus, & alia complura, de diuinitate Fi-lij. Sciendumq; nomen *ἀποτελής*, esse idem atque quod habetur apud Mosén, *אַתּוֹמֵן*, per se existens, primus existens, & à nullo existens. Id enim est, quod indicauit Mosè, Ego sum, qui sum, quod Græcè *ὁ ὢν*, Ille qui præstanter est. Articulusque indicatur excellen-tia, polletq; idem *ὠτὸς*, atque articulus *ὶ*. Pronomen indicat principium, originem: arti-culus excellentiam. Idem verò est, & is qui per se existit, & qui habet hoc ipsum absolu-tissimè, præcipuè, primò. Porro autem idem sunt *ἀποτελής, ἀτὸμῶν*, per se perfectus, per se existens. Idem enim sunt, perfectio, & ipsum esse. Quare qui à se existit, à seipso est per-fectus. Quocirca idem dicit Orpheus, atque Mosès. Illum quoque euentissimè sequi-tur. Appellat hoc nomen *ἀποτελής*, Orpheus Filium Dei, vt clarum est. Cum autem idem sint, per se perfectus, atque per se existens, efficitur, vt quem Mosès vocauit per se existè-tem *ὁ ὢν*, sit is, quem Orpheus per se perfectum. Is autem est Filius Dei apud Orpheum: idem ergo apud Mosén, cum ait, Ego sum, qui sum. Dionysius quoque Arcopagites Fi-lium Dei vocat *τὸ ὢν*. Id quoque sciendum est, nomen quatuor litterarū apud Hebræos Iehouah, sonare hunc ipsum, quem Orpheus Græcè dixit *ἀποτελής*. Etenim illud nomen designat eum, qui est: eaque est omnis vetus Philosophia, vt videbitur: ac prorsus, quod ipsi Græciæ Philosophi *τὸ ὢν*, quod est, vocabant. Si quidem est verbum substantiale, apud Hebræos *ha'ah*, à quo fit nomen quatuor litterarum, sonatq; existentem. Quem sensum autem id habeat, Orpheus pulcherrimè Græcè significauit. Apud omnes igitur est cele-bris Filius Dei. Testatur autem Iustinus Martyr idem & Philosophus, in Apologetico, Verbum Dei cæli, & terræ creatorem Orpheum cognouisse, sicut nos, inquit, prophetiæ sanctorum docuerunt: *ὁὶς ἐν μέρει καὶ ἀποτὸς ἐν τῇ ἀληθείᾳ παρεσχάθη, ἔργω, ὅτι ἀπὸ τὸν λόγον τὸ θεὸν, πᾶσα ἐγένετο φύσις*: Quibus cum idem ex parte se tradidisset in Ægypto, cognouit quod per Verbum Dei omnis extitit creatio.

Triâ nomina Filij Dei, apud Orphei.

Videmus ani-mis longè plura, quam oculis.

Deus, ens, ὁ ὢν.

perfectio, & ipsum esse, idem.

Iehouah, Hebræis quid.

Alia quedam ex Philone Iudæo, de Patre, & primogenito Filio, qui sit verbum eius, creator mundi, hominis archetypum: & quod Pater sit eminentissimus, Filius lex, & moderamen mundi, princeps Angelorum, coæternus Patri.

C A P V T X X I X.

VAE hucusque locutos maiores vidimus, ita se inuicem corroborant, facemq; præbent, & lucem, vt qui velit aliquod eorum dimouere loco, totam necesse sit ei consecutionem rescindere. Certa enim sunt scri-pta Platonis, & Aristotelis, qui & sua, & maiorum dicta confirmant. Sed arbitror neminem fore cui minus fidelia, & credibilia hæc videan-tur, clarissima luce, omniumq; scriptorum indissolubili concordia se offerente. Referam igitur quædam alia ex eodem insigni Philosopho Philone Iudæo, vt totus inter se sit aptus narrationis ordo. Nam magnis semper viris hæc admirationi suc-

re. Is igitur in opere, cuius inscriptio est, Quaestiones, & solutiones, in hunc modum quærit super illum scripturæ locum Genes. cap. 2. Ad imaginem Dei fecit illum: *ὡς ἔστιν ὁ θεὸς ἡ εἰκὼν τοῦ θεοῦ ἐποίησεν τὸν ἀνθρώπον, ἀλλὰ ἐκ τῆς οὐσίας καὶ πατρὸς ἡλικίας καὶ σοφίας τὸ κρητισμὸν δὴται, ἡμῶν γὰρ ἔδεν ἀπειροσύνωμω παρὰ τὸ ἀνωτάτω, καὶ πατέρα τῶν ὄλων ἐδύνατο, ἀλλὰ παρὰ τὸν δευτέρου θεοῦ, ὡς ἔστιν ἐκείνης λόγος, ἔδει γὰρ τὸ λογικὸν ἐν ἀνθρώπῳ ἡμῶν τῶν ὄλων ἡλικίας καὶ σοφίας, ἐπειδὴ ὁ παρὰ τὸν λόγος θεὸς κρείσσον ἔστιν, ἢ πᾶσι λογικῶν φύσις, τῶ δὲ ἡλικίας τῶν πάντων ἐν τῇ βελτίῳ, καὶ τῶν ἐξουσιῶν κρείσσον ἔδει ἔδεν ἡλικίας τῶν κρητισμῶν.* Quæ sunt, Quamobrem tanquam de altero Deo dicit, Ad imaginem Dei fecit hominem, non potius ad imaginem sui? Præclarè, & sapienter id dixit oraculum.

Deus secundus, Verbum Philoni.

Neque enim fieri potuit, ut vlla res creata ad similitudinem altissimi, omniumq; Patris effigiaretur. Ergo ad secundum Deum, qui est Verbum eius. Debit enim forma rationalis in animo hominis, à Verbo diuino formari. Quandoquidem Deus, qui est ante Verbum, melior, ac celsior est omni creatura rationali. Nam cum in optima, ac separata sit Idea constitutus, non erat fas quicquam creatum ei assimilari. Hæc Philo. Quibus nihil de Patris, ac Filij diuinitate clarius, apertius, nihil magis Theologicum, profundius: ut à Christianis expectare meliora propemodum non liceat. Audite Hebræi gens ferrea, & tandem caligine graues oculos attollite: audite inquam doctissimum, ac disertissimum gentis vestræ ex Genesi, ex vestris inquam litteris colligentem demonstrantemq; Patrem, ac Filium, quem iuxta Christianorum Theologiam, & superiorum omnium, quos adduximus, vocat Verbum: Ad cuius imaginem, ut Chaldæus, & Mercurius dixerant, asserit hominem creatum: Tum ipsum Verbum imaginem altissimi Patris.

Hebr. 1.

Quid Paulus aliud? qui, cum sit, inquit, imago, radius, & character substantiæ Dei. Audiant inquam Hebræi virum maximum, & inter eos nemini, vel Rabbenis illis, quos adorant, secundum, testantem hominem à Filio, & Verbo Dei creatum: ut verissimam rationem intelligant, cur sit ab eodem redemptus. Doceret enim eos Philo, nefas fuisse, ut Pater veniret in mundum, sicut nefas esse conuincit, ut ad Patrem homo crearetur. Filium autem eo munere perfunctum, tanquam minorem, & quo Pater tanquam ministro, & nuntio suo vtatur, sicut perhibet alibi idem Philo. Pro Deum immortalem, quis hæc homini reuclauit? quis ad hæc Theologiæ adyta eum intromissit? Qua nauis ad pelagus istud penetrauit? An quia Platonicus erat, videratq; copiosissimas quasdam apud Mercurium, reliquosq; antiquissimos Theologos diuitias, vnde Platonis illa fuerant decerpta? Deinde eo tempore floruit quo iam per totum orbem coruscabat Euangelium. Sunt autem in his verbis altissima, profundissima mysteria. Non potest altio rem Theologiam loqui os humanum. Considera enim quam intimè causam introspectit, cur per Filium, Verbumq; diuinum sint omnia creata. Id enim obstupesco, quoniam duce perceperit, Filium ad creationem, administrationemq; rerum fuisse missum, & ut consentiat cum Euangelio, dicente eodem Filio de se ad Patrem, Sicut dedisti ei potestatem omnis carnis. Intellexerunt omnes Patrem esse primam causam, alterius Sapientiæ genitricem, causam altissimam, à rebus creatis remotissimam, & inter eam, & res creatas filio intercedente: quam nefas sit ipsam per se ad res ingredientem agere, seseque immiscere, habentem medium per quem operetur. Nam quod de creatione dictum est à Philone, etiam de toto mundo est verum: ut quemadmodum non debuit ad Patrem homo creari, Filijque creatio est: sic totius mundi creatio eiusdem est. Quapropter altissimè, & ex profundissima Theologia idem Philo in libris de Agricultura, verba diuina, aureis litteris describenda, ut superius visum, effatus: *ὅτι τὰ δὲ πάντα ὁ ποιμὴν καὶ βασιλεὺς θεὸς ἀγαθὸς καὶ δικαίος, νόμον ποιησάμενος τὸν ὀρθὸν, τὸν αὐτῶν λόγον, καὶ ἀρωγὸν ἑῶν, ὡς πᾶσι ἡμετέροις τῆς ἱερέας ταύτης ταύσεως, οἱ αὐτῶν βασιλεὺς ἡμῶν ἀγαθὸς καὶ δικαίος.* Quæ sunt, Hæc omnia ducit ac gubernat aptissimè Pastor, & Rex Deus, Præfeto, tanquam lege recta, Verbo suo, & primogenito Filio, qui hanc ordinis sacri administrationem, tanquam summi Regis magistratus sustinet. Hæc item maxima mysteria religionis Christianæ. Audire propemodum est ipsum Paulum. Magna quippe vis veritatis, semperq; magnorum virorum sententiæ sunt inter se concordæ. Audisti Filium Dei primogenitum, audisti Verbum, audisti rectorem, legemq; mundi à Patre constitutum. Illi rerum gubernandarum prouinciam creditam, eum esse tanquam Dei magistratum, nuntium, exequutorem voluntatum paternarum. Mundum quoque audisti regi à Patre, Primogenitum suum huic gubernaculo adhibente. Regitur ergo mundus à

Mirum, tam euidenter de Deo filio loquuntur esse Philonem.

Ioan. 17.

Adus à Patre per Filium suum, sicut regnum à rege per magistratus. Pater autem, qui Filium suum amat vnice, & singulariter, imò omnipotenter, sicut omnipotens est, non inuidet filio suos honores: sed ei dedit omne regnum visibile, & invisibile, eumq; præfecit vniuersis: Filium inquam suas delicias, in quo amando, vicissimq; Filius amando Patrem, æterna voluptate, gaudiisq; incomprehensibilibus perfruuntur. Audiant desperatissimi Hebræi, & cognoscant ex suis litteris, ex autore suo grauissimo, nunc toto terrarum orbe adorari, & coli eum, qui se vnicum Dei Filium, & Verbum, & Missum, & Nuntium prædicabat, Omnia Patri, tanquam genitori, ac maiori semper ascribens, domino, ac fonti suo, suæ origini, & causæ diuinitatis suæ. Nam quanquam omnia, quæ habet Pater, Filius item habet: tamen Pater à nemine largita, à nemine accepta habet: Filius eadem, sed à Patre. Fons ille & largitor, & lux, primaque causa: Filius radians ex illa luce, lux æterna, ex æterna luce. Hæc dicuntur à Philone, genere Iudæo, professione Platonico, id est, Platoni, Platonisq; simili, nato sub Tiberio, sub Claudio Philosophante, Apostolorum tempore, ante Plotinum, Amelium, Porphyrium, Proclum, Damascium, æquali ferme Numenio, apud quos similia inueniuntur. Is si nunc videret gentis suæ cæcitatem, ac pertinaciam, eam, credo, ut plerique ex illa gente probatissimi viri, desleret, & coargueret. Extant apud superiores Theologos, quibus tota Theologia comprehenditur, hæc nomina Filij, Verbum, Mens, Opifex, causa: addidit ad hæc Philo, Primogenitus, Filius, lux mundi, Gubernator: Græce hæc omnia, *λόγος, νόμος, δημιουργός, αἴτιον, ἀρωγός, ἡδὸς, ὑπαρχός.* Quæ cum apud veteres, ac novos omnes Philosophos habeantur, Platonem, Aristotelem, Anaxagoram, Chaldæos; Sibyllas, Mercurium, Orpheum, omnem Platoniam gentem, apparet totam de Filio, quæ nunc colitur, ac celebratur, Theologiam cognitam, confessam, adoratam, prædicatam, antequam ipse fieret homo. Perhibet item Philo, nihil esse, quod mundum sustineat, ne dissoluatur, nisi Verbum Dei æternum: hoc esse omnium rerum vinculum firmissimum, ac stabilissimum: quod à medijs ad extrema, & ab extremis ad media pertinet, æternum, indefatigabilemque regat naturæ cursum. Eum enim genitorem constituisse vinculum indissolubile vniuersi. Iure igitur, inquit, neque terra ab omni aqua aluetur vnquam, quæ sinu continetur eius, neque ab ære extinguetur ignis, neque ab igne inflammabitur ær, Verbo diuino omnia dirimente, quasiq; elementis in animis imperrante. Ut vniuersum, ex diuersis partibus, suauem efficiat harmoniam. Hæc in secundo de Agricultura. Eadem item in libro de Mundo. Quo loco obseruandum est perperam legi in impressis codicibus νόμος, pro λόγος. Nam liber ille multis in locis mendosus est. Eandem præterea sententiam repetit in libro de Agricultura, quo loco est, *λόγος.* Est locuples testimonium, cum loci esse deprauatum, quod ibidem scribit: *θεομὴν γὰρ ἀρρηστον τὸ πάντως ὁ γενήσας ἐποίησεν πατέρα.* Vinculum enim vniuersi indissolubile genitor eius Pater fecit. Quod de lege nõ quadrat, sed Verbo, quod à Patre generatur. Rursus in opere, quod inscribit, Quod malum soleat insidiari bono, hæc ait: Decet, inquit, eos, qui cum scientia fœdus inierunt, affici desiderio videndi, τὸ ὄν, Id quod est. Quod si non detur, saltem imaginem eius facerrimam, Verbum. Tum si quis nondum dignus habitus sit, ut Filius Dei appelletur, studeat saltem assimilari primogenito eius Verbo, qui est ante omnes Angelos, Angelorumq; tenet principatum, multisq; nominibus appellatur. Etenim vocatur Principium, & Id quod est (Nomen scilicet tetragammum, ut reor sentire Philonem) & Verbum, & Homo ad imaginem, & Videns, & Israël. Eoque prouectus sum paulò antè, ut laudarem virtutes eorum, qui dicunt, quod omnes sumus filij vnus hominis. Etenim si nondum eò peruenimus, ut sumus filij Dei, saltem æternæ simus Imaginis eius. Dei enim imago est Verbum æternum. Audiui autem quendam ex amicis Mosis essentem tale oraculum, Ecce homo, cui nomen est Oriens. Noua quidem nuncupatio, si videlicet de eodici putes, qui constat ex animo, & corpore. Verum si de incorporeo illo, diuinam Ideam ferente, tum vera fateberis, rectissimum, ac significantissimū illi nomen inditum Oriens, vel Ortus, ἀνατολή. Hunc enim æternum Pater omnium genuit, quem alibi Primogenitum appellauit. Ipse autem, qui genitus est, vias paternas imitans, & ad exemplaria eius originaria respiciens, species formauit. Quod si quis velit nudius, atque expeditus uti nominibus, nihil aliud dicat mundum intelligibilem, quam Verbum Dei, iam mundum creantis. Nam si homo, qui est pars mundi, ad imaginem eius factus est, multo magis

Mundus à patre regitur per filium.

Matt. 3.

Filius Dei, Verbum, Nuntius.

Quo tempore Philosophatus est Philo.

Nomina Filij, apud Theologos veteres.

Verbo, mundus sustinetur.

Verbi, imago τῶν ὄντων.

Nomina Verbi plura.

Mundus intelligibilis, Dei Verbum.

totus mundus. Est ergo Deus, Verbum, Idea, Idearum Archetypa, hoc est, originaria. Ac **D** Moses cum dixit, In principio creavit Deus: non ut plerique arbitrantur temporis principium respexit: neque enim erat tempus ante mundum, sed aut cum ipso fuit, aut post ipsum. Quod si principium temporis Moses illic non respexit, necesse est dicere principium secundum numerum: ut In principio creavit, sit perinde ac si dixisset, primum creavit caelum. Primum igitur, inquit Philo, ipse creator, creavit caelum incorporeum, & terram inuisibilem, & Ideam aëriam, & vacuū. E quibus aliud quidem appellavit Tenebras, quando quidem magnus est aër natura: hanc autem id est Ideam aëriam, Abyssum: profundum enim est vacuum, & propè infinitum. Deinde aqua incorporea substantia est, & spiritus. Tum septimi super omnes luminis. Quod & ipsum erat incorporeū, & intellectuale Solis exemplar, omniaque in caelo astra luminosa erat facturū. Priuilegium autē spiritus, & lumen sunt sortiti. Spiritum enim dixit esse Dei, quia vitalissimus sit spiritus: vitæ autem Deus autor. Porro lumen, quia excellens pulchritudo, tanto intellectualis ipsa, visibili clarior, & lucentior, quanto sol tenebris, dies nocte, mentis iudicium, quæ est totius animæ principatus, oculis corporeis. Illud ergo inuisibile, & intelligibile lumen Verbi diuini fuit imago, generationem eius interpretatis. Et est supercaelestis stella, fons visibilium stellarum: quam non ab re appellaueris *πανάγειον*, id est, cunctiluminem, vel luminositatem, à qua Sol, & Luna, cæterique errones, & stellæ fixæ accenduntur, quatenus cuique potuit ex purissimo, ac syncero lumine largiri, vbi se vertere cœpit secundum lumen intelligibile, ad visibilis mutationē, id est, fieri lumen visibile ex inuisibili. Nihil est enim eorum quæ sunt in sensu, purum. Igitur incorporeus mūdus iam finem habuit stabilitus, ac firmatus in Verbo diuino. Hæc Philo: quæ nos fidelissimè vertimus è Græco. Eadem & ab Eusebio proferuntur, sed à nobis præteriri non debuerant, nec erubescendum nobis putauimus, in vnum corpus reuocare, quæ sparsa locis multis essent. In his igitur mirabilissimè prædicat, agnoscit Verbum diuinum, scit quam vim habeat, ut meliora vix apud Theologos Christianos reperias. Omnes sunt præcones Verbi diuini, veteres, & noui: sed hîc apud Philonem, stupenda: cōque magis miramur, quod nō facilè attigimus, vnde hæc proficiscantur: an ab antiqua Theologia, an quod florente noua, is quoque floruerit, quem scribunt cum beato Petro Romæ locutum. Agnoscit ergo Verbum diuinū, vocat primogenitū, creatorē, æmulum, vel imitatore[m] paternæ Sapientia. Siquidem & idem Filius: Doctrina mea non est mea, sed eius, qui misit me. Vocat orientem, totamq[ue] hanc Theologiam colligit, vel illustrat ex Mose, & Prophetis, ostendit per Filium omnia creata, Patris imaginem, exemplar autem & Ideam rerum creatarum, ut Pater sit exemplar, & Idea originaria Filij: Filius autem Idea & λόγος, id est, ratio rerum creatarum. Inter Patrem & res creatas maximum Verbum intercedat. Fontem autem omnium rerum, & omnis lucis eundem dicit, vias paternas imitantem. Nanque & idem in Euangelio: Filius nihil facit, nisi quod viderit Patrem facientem. Nihil sublimius potest memorari, non valet vltius cogitatio penetrare. Dicitur est à Philone, quicquid apud Mortales de diuinitate Patris, ac Filij dici potuisset. Sola superest gratiarum actio, ut laudem Iesum Christum, Deum nostrum, Verbum Dei æternum, Sapientiam, Creatorem, qui suam oculis humanis ignotam veritatem reuclauit, eamq[ue] ita patefecit, ut posset cognosci, & adorari, quem agnoscetes, simul agnouimus fontem diuinitatis suæ Patrem, eumq[ue] cum ipso sapientia eius adorauimus.

Supercælestis stella.

Philo, cū beato Petro locutus Romæ.

Ioā. 5. 6. c.

Testimonium de Patre, ac Filio, ex Numenio Pythagoreo: & quod Pater sit primus, Filius secundus: & quod Filius agat omnia, Pater inbeat: & quod Pater sit ipsum Bonum.

C A P V T X X X.

Numenij Pythagorei laus.

NUMENIUS, ut dixi, inter Pythagoreos Philosophos insignis, cuius Porphyrio teste studiosè legebat Plotinus libros, quique apud Platonem Philosophiam Mosis credidit esse, dicens non aliud esse Platonē, nisi Mosen Attica lingua loquentem, is inquam, siue quod præcorum sententias teneret, præcipuè omnium, quos produximus, siue quod in Mose, vel Platone, vel certè Philone aliquid eiusmodi vidisset, siue quod post Christum natum floruerit, multa dixit de Patre, ac filio, duas eos Causas, duosq[ue]

Aduosq[ue] Deos appellans: Primum scilicet, ac secundum, ut Philo, ut Plotinus, sed Deum Patrem causam filij, Filium autem causam mundi asserens: eodē videlicet ordine, atque superiores omnes. Affrentur in medium aliquot verba Græca, reliqua fidelissimè Latina reddentur: *ὁ θεὸς ὁ μὲν ἀρχαῖος, ὃν ἐαυτῷ ἂν ἴσθην ἀπλῆς, ἀπὸ τοῦ ἐαυτοῦ συγγενόμενος δὲ ὄλκ, μήποτε εἶναι διὰρετον. δεύτερος καὶ τρίτος ἴσθην εἶς, καὶ γὰρ ἔτε διμμεργέν ἴσθην ἕξων τὸ ἀρχαῖον, καὶ τὴ διμμεργουῖτος δὲ ἀπὸ πατρὸς, καὶ ἔξ ἑξὶ εἶναι νομίζεσθαι πατέρα τὸν ἀρχαῖον θεόν.* Deus Primus, inquit, in se ipso quidem existens, est simplex, propterea quod semper secum est, nunquamq[ue] est diuiduus: Secundus & Tertius, est vnus. Etenim neque operari oportet Primum: & de opifice Patre, ac Filio oportet arbitrari, Patrem primum Deū. Quid sentiat Numenius, multis aliis locis indicat. Sic enim addit: Si igitur de Opifice quaerierimus, dicentes eum oportere priorem existentem, sic facere, habet præclarè. Isq[ue] rationis aditus. Si autem de Opifice non sit fermo, sed de Primo quaeratur, ea quæ dicta sunt confectro, & sancta statuo. Ac sint ea quasi arcana, & non pandenda. Transco igitur, ad capiendam rationem, aliunde eam venatus. Antequam tamen sermonem ingrediamur, confitendum nobis est rem haud ambiguum: Primum scilicet Deum, ac Regem, vacare ab omni opere. Deum autem opificem, imperare per caelum euntem. Sunt autem hæc vitæ, alia quidem primi, alia secundi Dei. Nam primus Deus erit sic. Secundus autem è cōuerso mouetur. Primus inquam circa intelligibilia, Secundus circa intelligibilia, & sensibilia. Neque verò admireris ea, quæ dixi. Multo enim audies mirabiliora. Nam pro motu, qui inest Secundo, dico quietem inesse primo, motum cognatum, propinquum à quo & ordo mundi, & perseuerantia æterna, & salus in omnia refunditur. In sexto autem libro Numenius sic scribit: Quoniam autem sciebat Plato apud homines, solum Opificē esse notum, primam autem Mentem, quæ vocatur Pater, omnino ignorari, ob id eō modo est locutus, ac si quis diceret, O homines quem vos arbitramini Mentem, non est prima, sed altera est ante hanc prior, ac diuiniior. Et rursum: Gubernator quidem in medio pelago vectus, super gubernacula stans celsa in puppi, remonesq[ue] tenens, nauim flectit, ac regit: oculi autem eius, & mens versus æthera, ad sublimia respiciunt. Idem Numenius in libro de Bono, Etenim, inquit, si opifex Deus, est generationis principium, bonum necesse est ex proportionem esse principium essentia. Huius autem ex proportionem imitator est Deus opifex. Substantia verò respondet generatio, tanquam imago eius, & imitatio. Si igitur Mens secunda, est opifex generationis, bonum erit ipsius essentia opifex, per se bonum essentia innatum. Nam Secundus duplex existens per se facit & Ideam suam, & mundum, cū sit Opifex. Primum igitur Deus est per se bonum: huius autem imitator Opifex bonus. Hæc omnia dicit Numenius, obscurius quidem propter res obscuras, & modum loquendi Philosophorum. Vidimus præclara multa, Patrem, ac Filium, primam & secundam Mentem, quo Chaldaeorum dicta confirmantur, clarescunt: primam Mentem procreatricem, genitricemq[ue] secundæ: secundam opificem, & creatricem mundi, imitantem primam. Vidimus Patrem appellari per se bonum, Filium autem Mentem mundi opificem, imitatore[m]q[ue] Patris: Patrem vacare ab omni opere, Opificem, ac Regem per omnia tendere. In Euangelio Ioannis eadem Mens dicit: Pater non iudicat quenquam, sed omne iudicium dedit Filio. Platonem dicere, homines credere hunc Opificem, Patrem autem ignorare. Crediderunt scilicet, & senserunt homines, Platone teste, Filium Dei, id est, Opificem mundi: Pater autem erat ignotus. Apparet igitur omnibus sæculis nostram viguisse Theologiam. Siquidem Numenij testimonio perspicitur verissimum esse, antiquos scripsisse, & tradidisse, quæ superius admirati sumus. Sunt enim eadem hæc, atque illa. Ex his enim Numenij dictis panditur quoddam sacramentum, quod in nostra quoque Theologia sapissimè refertur, eum, qui apud Mosen ac Prophetas, creator cali, ac terræ, sator hominis, legis lator, generis humani gubernator, & rector memoratur, quique cum patribus olim loquebatur, apparebat, Angelos ad eos mittebat, fuisse Filium. Nam Pater, ait Plato, & Numenius, erat obscurior. Fallebantq[ue] mortales credentes mundi, & humani generis autorem esse primum illud, eminentissimumq[ue] principium. Erat, inquit, is Filius, & Mens secunda, cui Pater contulit omnem diuinitatem. Eoque vocat Verbum eius, id est, locutio, autoritas, missio, magistratus. Pater erat obscurior, ac nisi Filius reuelasset, siue per oracula & prophetas, siue per successionem, siue nouissimè præsentia sua, nunquam cum mortales in animū inducere potuissent. Pater, ut supremus est vacans, Filius operas. Hinc

Deus pater, causa filij, Filius causa mundi.

Mens secunda, opifex.

Ioan. 5.

Filius mens secunda.

omnes animaduertent eandem esse Philonis, Numenij, Plotini, Theologiam, vt al-D ter ab altero didicerit.

Ex Amelio, de Verbo diuino aeterno, post homine facto: Et quodd Ame- lius testimonium Ioannis protulerit: Heraclitumq, etiam de Verbo fuisse locutum.

CAPVT XXXI.

Amelius Pla- tonicus.

MELIUS nec ipse inter Platonicos non illustris, omnium, quæ præ- cesserunt, præcipuus, ac nobilissimus est testis. Ac veritas harum re- rum, quas hoc opere differimus, eo est irrefragabilior, quòd per suc- cessionem hominum, ac sæculorum est roborata, ab omni ætate præ- dicata, confirmata. Nam præter id, quod superius dixerant omnes, etiam cum testimonio Amelij, sequitur testimonium Heracliti de Verbo Dei. Sic autem ait: καὶ ἔπος ἄρ' ἔω ὁ λόγος, καὶ ὃν ἀεὶ ὄντα, τὰ γινόμενα ἐγένετο, ὡς ἂν καὶ ἡερέκλειτος ἀξιώσθη, καὶ ἢ διὰ τὸν ὁ βαρβαρος ἀξιοί, ἐν τῇ ἀρχῇ παύειτε, καὶ ἀπαίξει κερθεσμοῖοι τοῦ θεοῦ, καὶ θεὸν εἶναι, καὶ θεὸν εἶναι, δι' ἃ πάντα ἀπελάς γαγενήσθαι, ἐν τῷ γινόμενον, ζῶν, καὶ ζῶν καὶ ὄν, περικλυταί, καὶ εἰς τὰ σώματα πίπτει, καὶ σάρκα ἐκ δισαμύου, φαντάσθαι ἄνθρωπον, μετὰ τοῦ καὶ τῆνικαδτα δεαυκίωα τῆς φύσεως μεγαλείον, ἀμίλει καὶ ἐλαυθέντα, πάλιν ἀποδίδεται, καὶ θεὸν εἶναι, οἷος ἔω τοῦ θεοῦ, εἰς τὸ σῶμα καὶ τὴν σάρκα καὶ τὸν ἄνθρωπον κατὰ γένειον: Atque hoc certè, inquit Amelius, erat Verbum, per quod semper existens, ea quæ sunt, facta fuerunt, sicut Heraclitus censet. & per Iouem, quod Verbum Barbarus ille existimat in ordine, & confusione principij stans, apud Deum fuisse, & Deum fuisse, per quem in vniuersum cuncta sunt facta: in quo quod factum sit, fuerit viuens, & vita, & Ens: tum in cor- pora lapsum, carnemq; indutum, hominem apparuisse, ostendens etiam tunc naturæ suæ magnitudinem. Omninoque resolutum, rursum deificatum. Deumq; extitisse, qua- lis item fuisset, anteaquam in corpus, & carnem, & hominem descendisset. Hæc ait Amelius, vir à Christiana quidem religione alienus, sed qui principia Christianæ sapientia & nota habuit, & approbavit. Non solum in eo maiores suos, Græcosq; Philoto- phos secutus, sed nostros item, præcipuè Diuum Ioannem, quem Barbarum appellat, quòd esset Hebræus. Cuius totum asserit Euangelium, quo de Verbi aeternitate, & re- rum creatione per ipsum, eiusq; in carnem descensu philosophatur. In carne ait eum magnitudinem diuinitatis suæ demonstrasse, nihilq; de sua maiestate amisisse: creasse omnia in ordine, & confusione: ordinem dicit ipsum mundum creatum: ἀταξίαν, id est, inordinationem, ipsum Chaos, quod ordinem antecessit, vt est apud Platonem. Aderat, inquit Amelius, hoc Verbum, quando ex inordinatione factus est ordo. Ipse enim fuit causa, ipse moderator. Erat in illo exordio: eratq; sequester inter ordinem, & confusionem: tuncq; etiam fuit cum Deo, eratq; etiam ipse Deus. Hæc omnia re- ferta apud Barbarum Amelius miratur, laudat, probat, exclamans, & decierans per Iouem, hoc illud esse Verbum, per quod omnia facta fuerint. Audite quæso omnes: non enim leui de re est sermo. Autore, & teste Amelio, illud Verbum de quo Plato, & ante eum Heraclitus locuti fuerant, est illud Verbum, per quod omnia sunt creata, & de quo scripsit in principio Euangelij sui Ioannes, quem Barbarum Amelius vocat, id est, non Græcum, sed quasi Ægyptium, Chaldæum, vel Hebræum. Quemadmodum Plato dicit philosophiam à Barbaris venisse ad Græcos. Omnes enim, qui non essent Græci, Barbaros vocare solebant. Videte concordiam totius veteris, ac nouæ Philoso- phia, non me, sed ipsi Philosophis sequestris, & arbitris, asserentibus Verbum à Chal- dæis, Mercurio, Orpheo, Heraclito, Platone celebratum, illud esse per quod sint omnia creata, & quod postea carne assumpta homo visus fuerit: Nec imminuta in eo diuinitas eius fuerit, sed mirabilis in eo apparuerit, & qualis, quantusq; quondam. Coniungunt igitur dexteram, seseque exosculantur, vetus, & noua Theologia, & sæ- culorum interuallis disfunctæ, redeunt, ipsi philosophis autoribus, ad amplexum, mu- tuoque copulantur, & per manus philosophorum ducitur in sacrarium, domiciliumq; suum veritas: cuius certum, verumq; domicilium, est nouissimus is aduentus eius, ad quem omnia respondent. O beata palam tempora, quibus veritas hæc, hæc Theologia manife-

Vir non Chri- stianus, prin- cipiaChristia- nae sapientia approbavit.

Chaos ordinè antecessit.

Barbari qui, et a quibus nū- cupati.

Vetus et noua Philosophia, consentientes.

A manifestissima de cælo refulsit, quam Philosophi videbant, & non videbant. Occurre- bat oculis, sed quia non erat, quantum postea luminosa, totaque lucis suæ flumine prorumpens, rursus oculos eorum delusos, in quadam caligine relinquebat. Eadem igitur est vetus, ac noua Theologia: nec alium adoramus Deum autorem, principemq; generis humani, atque illi. Siquidem & Plotinus affirmat sermones hos, nunc de ma- gnis his principiis habitos, de Verbo, de Imagine summi boni, de prima Causa, de Opi- fice, non esse nouos, sed longè antiquissimos: quæ nunc à nobis dicantur, esse quasi in- terpretationes eorum. Verissima profecta dixit. Hæc enim nouissima Theologia, rescidit velum, omniâque quæ laterent, patefecit, omnem caliginem distulit. Quocirca cum sint hæc non nostra solum prædicatione, & professione manifesta, sed ipsorum quoque Philosophorum testimonio probata, non video, quid Philosophiam à Theo- logia disjungat. Nam neque Aristotelem, quem suorum maiorum Theologiam admiran- tem sæpe reperies, possumus ab istorum consortio, si iudices æqui volueri- mus esse, seiuergere. Quod iudicium viris doctissimis relinquam. De- clarabo ipse ex parte, vbicunque res & vsus postulabit. Constat, quam fallantur, hallucinentur miserissimi Hebræi: quos equidem ad hæc aspicienda inuitarem, nisi scirem eos dare operam, vt perpetuè cum ratione in- faniant: & quibus imperitia, mali- tiæque reddat incognitam, & ingratham omnem veritatem.

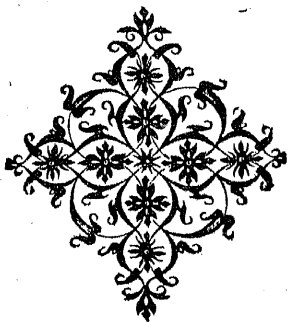
Nota Theo- logia detexit que latebant in veteris.

Hebræorum cecitas & malitia.

B

F I N I S.

f iij

C

Augustini Steuchi Eugubini

DE PERENNI PHILOSOPHIA

LIBER SECVNDVS.

De Theologia antiquorum testimonium Aristotelis, exemplaque ex aliis quam sit veneranda, ac suspicienda.

CAPVT I.

Aristoteles dissimulauit se vidisse libros veteris.

12. Metaph. cap. 8.

Disciplinam omnem et artem priscis cognitam, iniuria temporum extinctam.

SCRIPTVRVS sum hoc secundo libro de Numinibus tribus, siue hypostasibus, totaque Diuinitate, sequens præteritarum demonstrationum rationem. Quod antequam faciam, visum est prius Aristotelem audire loquentem super Philosophia maiorum, vt antecedentia, & sequentia confirmetur, & illucescant. Qui etsi viderit, aut vidisse dissimularit eos libros, quos Plato: videlicet Mercurij, Sibyllarum (nam in Phædro meminit Sibyllæ Plato) Orphici quoque, cæterorumque item quos Plato cognouit, & doctrinam eorum adeo est admiratus, vt fuerit secutus: dico Anaxagoræ, Heracliti, Pythagoræ, Empedoclis & Parmenidis, cæterorumque: eius tamen testimonio possit apparere, antiquos illos præclara multa, mirabiliâque dixisse, vt siue in numerum Theologorum, siue Philosophorum ascribantur, plurima ab eis manauerint, quæ magnam quandam priorum sæculorum sapientiam testarentur. Aristoteles ergo de Rerum principiis in libris de prima Philosophia differens, hæc scripsit, Traditum esse sub fabularum inuolucro ab antiquissimis illis, priscisque viris posteritati, hos ipsos, quos diximus, esse Deos, & naturam diuinam regere, ac continere totam ipsam rerum naturam: cætera fabulis, vt probabilia essent, & legum obseruandarum causa, ad vtilitatem ab his fuisse obuoluta, qui finxerint Deos similes hominum, cæterorumque quorundam animantium, multaque id genus eis addiderint. De quibus si quis meliora separet, id videlicet quod tradiderunt, Deos esse primas principalesque substantias, diuinè locutos eos arbitretur. Atque verisimile esse, sæpe vnamquamque artem, Philosophiamque perfectè repertam, rursus extinctam & deletam, & has opiniones placitæque eorum, vsque ad hæc tempora tanquam reliquias peruenisse. Patriam igitur opinionem de primis substantiis hucusque nobis claram fuisse. Hæc Aristoteles in libris de prima Philosophia, de descendente vsque ad sua tempora maiorum sapientia, sed lacera, & cuius velut reliquiæ vsque ad sua sæcula permanerint. Vnamquamque item artem, & disciplinam priscis sæculis floruisse, sed extinctam temporum iniuriis, ad posteros non peruenisse, nisi laceram: magnum autem ac diuinum corpus eius apud maiores extitisse. Priscos illos credidisse & asseruisse, Deum, id est, τὸ θεῖον, ipsam diuinitatem, numenque, naturam complexum omnem continere, idque afflatu quodam diuino eos dixisse. Hæc affirmat Aristoteles, quem si possem orare, vt secum sua dicta perpenderet, diligenterque consideraret, quæ de Deo maiores tradidissent. Quos si laudat, quod crediderint omnem naturam Deum complexum sustinere, admiretur etiam necesse est, quæ tam mira, sublimia, profunda de eo prædicauerunt. Et si putat Aristoteles integram olim perfectamque viguisse Philosophiam, cuius tantum reliquiæ ad posteros peruenierint, illum etiam, atque etiâ rogatum velim, vt me colligentem has reliquias, & asserentem ex his, sicut & ipse, maiorem quandam diu-

A diuinamque Sapientiam apud priscos floruisse, ne spernat, ne contemnat. Quod certe non faciat, nisi secum ipse diffideat. Admiror enim & affirmo iuxta cum ipso, diuinam quandam, perfectamque penes antiquos Philosophiam, idque similiter atque ipse per quasdam quasi coniecturas, & reliquias ad nos vsque deuectas, incedens. Quod si Aristoteles qua parte hæc maiorum Philosophia Deum rectorem rerum fatebatur, laudat, & admiratur, admirabitur etiam quædam alia, quæ ipse aut viderat, aut suspicatus fuerat. Nullus autem superest aduersarius, si Aristoteles quoque maiores admiratur, commendat, quorum affirmat fabulis sapientiam obuolutam. Videat igitur, atque consideret, quid eum veritas fateri coegerit. Nam cum Deum, rerumque principia quæreret, & ad summum iam ratio peruenisset, impegit tanquam in scopulum, quem tota fortasse Philosophia vitare decreuerat, Theologiam antiquorum, nec habuit de Deo quid amplius diceret, quam quod illi statuissent. Nihil enim aliud videbat posse dici. Ergo si prima principia eadem atque veteres constituit, necessariò sunt ei illa quoque suscipienda, quæ de principiis, totaque Philosophia disseruerunt, immortalitas animorum, rerum creatio, & prouidentia. Plurima præterea, quæ sunt ei quoque asserenda, qui priorum Philosophiam probandam, admirationeque dignam intelligit, & confitetur. In maioribus autem illis hæc minora continentur. Ecce sua voce, & mundi creationem cogitur, & alia, quæ in Theologia maiorum canebantur, Aristoteles asserere. Omnes enim superius rerum creationem sunt confessi: Eaque est antiqua Theologia, tantopere ab Aristotele commendata. Reddidit autem causam Ioannes Philoponus, cur cum sit triplex Philosophiæ genus, diuinum, mathematicum, physicum, postremum maxime secutus Aristoteles copiosè à superioribus tractata dimiserit, physicum autem in quo pauci ad id vsque tempus elaborassent, delegerit, in quo vires ingenij sui ostentaret. Quo fit perspicuum, non contempsisse maiorum Theologiam Aristotelem, quod non eadem, atque ipse tractauerint, sed quoad licet diuinare, plurimi etiam fecisse. Deprensam quoque ab eruditissimis viris, & patefactam, cum plerasque priscorum sententias aut dissimulasse se intelligere, aut perperam interpretando deprauasse, nec eo sensu eas protulisse, quo fuissent ab autoribus pronuntiatæ. Flectebat enim omnia, ad quam molebatur primus Philosophiam, cuius principia cum vellet inconcussa firmaque ponere, in quibus præcipuè est æternitas cæli, pleraque ab antiquis deprompta, suis inuentis accommodauit. E quibus duo tantum exempla proponam. Nam cum maiores appellassent cælum æthera ab αἴθερ, ardeo, quod igneum corpus cælum opinarentur: sic ad sumum dogma, id est, æternitatem, detorsit, vt veteres hoc nomen cælo indidisse dixerit, quia semper torqueatur, ab αἰεθής. Rursum cum iidem æuum & tempus apertè, ac manifesto discrimine diremissent, eum vitam æternam Dei dicentes, tempus particulam siue imaginem æternitatis, Aristoteles ita tempus cum æuo contaminauit, vt diceret æuum, esse spatium motus celestis, ambiens tempus infinitum. Quumque maiores ætatem Dei, ipse cæli fecit ætatem, cum illi neque æuum cum motu cæli commemorauerint, neque cum commemoratione æui, tempus asseruerint, vt suo loco est ostensum. Et ipse Deo tribuit æuum sempiternum in Metaphysicis. Sed nos vniuersam eius Philosophiam euoluentes, multas diuinæ lucis scintillas depredimus, è quibus probari possit, hominibus non profus duris, ac feris, pertinacibusque in decretis eius ostendi, eandem Philosophiam esse eius, atque maiorum suorum, dico de rebus diuinis. Quem nunc sepositum habeamus, reiicientes in aliud aptius tempus colloquium cum eo. Tantum proponam exemplum ex antiqua Philosophia, quid sibi velit hoc nomen, & quomodo ab illis inducatur, & quantum ei cuncti Philosophi detulerint. Nam quoties inuenies priscæ Sapientiæ testimoniis Philosophos vt, sublime est & diuinum mysterium, vt bonitatem integritatemque doctrinæ apud vetustiores agnoscas. Aristoteles in libro de Mundo, si modo Aristotelis est, licet Platonici, id est, Plutarchus, Proclus, Philoponus, testimoniis ex eo libro vtantur, fuitque etiam sui temporis dubitatio, an esset Aristotelis, proferens quod prior Plato, quod Deus sit principium, medium, finis δὲ μὲν θεός, ὡς ἀπὸ τοῦ παλαιῶς λόγου. Deus, ait, sicut antiqua fama est, principium, medium, finis est omnium. Ab antiqua Philosophia vides quid proditum esset. Philo autem Iudæus, παλαιῶς λόγου ὅτι τὸ θεῖον, ἀνθρώποις ἐκείνοις ἄλλοτε ἄλλοις παρενοσθεῖ τὰς πάλαις ἐν κέλῳ, τὰς τε εὐδικίας, καὶ παρρησίας ἐξέταλλον. Vetusta fama est, quod diuinitas, sub humana imagine, modò his, modò illis similis, circumambulat vrbes, bene & malè facta examinans. Hoc quoque

Aristoteles fateri veritatem confitetur.

triplex principis constituitur idem esse quod de principis existat.

Triplex Philosophiæ genus.

Dissimulator Aristoteles corum quæ à priscis audierat, vt didicerat, vt mundi æternitatem assereret.

Sæther vt accipitur ab Aristot.

Multa diuinæ lucis scintilla in Philosophia Aristotelis.

Liber de Mundo, an sit Aristot. dubitatur.

Antiqua fama, de Deo.

Homo, planta
caelestis.

quàm diuinum est? Idem in libro de Mundo, *παλαιὸς λόγος*, hominem plantam caelestem esse, non terrestrem, quod Plato in Timæo. In tertio quoque de Republica apud Platonem sunt *παλαιὸι λόγοι*, veteres sermones de cataclysmis, quibus affirmatur, proditū- que posteris cataclysmum fuisse. In Phædone est in arcanis à maioribus proditum, quòd in quodam carcere sumus omnes homines in hoc corpore, & hoc mundo. In decimo de Legibus, est vetustissima Theològia, de Diis, quòd prima fuit generatio cæli, cætero- rúmque omnium. Apud nos, inquit, sunt *λόγοι λέγοντες ἐπὶ θεῶν, οἱ μὲν παλαιότατοι ὡς γέγονεν ἢ ἀρῶσι φύσιν ἕρξεν, τῶν τε ἄλλων*. In duodecimo est antiquissima relatio, cui oporteat cre- dere, remanere animos post mortem: *πιστεύετε ταῖς ἄλλαις φήμαις λέγον ἀεὶ τὰ τοιαῦτα, ἔγω πολλοῖσι καὶ σφόδρα παλαιῶς ἔσταις*. Ecce Plato vult adhiberi fidem venerandæ vetustati, constanter asserens, animos immortales: quod etiam Marcus Tullius de animorum im-

I. Tuscul.

Testimonium
antiquitatis.

mortalitate loquens in Tusculanis: Autoribus, inquit, ad istam scientiam, quam vis ob- tineri, vti optimis possumus, quod in omnibus causis, & debet & solet valere plurimum. Et primum quidem omni antiquitate, quæ quo propius aberat ab ortu, & diuina pro- genie, hoc melius ea fortasse quæ erant vera, cernebat. Itaque vnum illud erat incitum priscis illis, esse in morte sensum, neque excessu vitæ sic deleri hominem, vt funditus interiret. Vides quanti faciat vir grauissimus vterque, & apud suos vterque eminentissi- mus, testimonium vetustatis, asserentes etiam causam, quòd erant principio mundi, & diuinæ progeniei, id est, ei, quem creauit astans & præfens suis manibus Deus, qui verè fuit diuina progenies, à quo audire poterant omnia, propiores? Diuina progenies item est, cæli, terrarumque satus à Deo proditus in lucem. Dij præterea, id est Angeli, cælum, astra, quæ sunt omnia, vt Plato postea fatebitur in Sophista, *γεννη κατὰ θεῶν*. Quodq; ma- gis admiraberis, hanc ipsam causam fidei veteribus habendam, vetustatitq; colendam, di- dicit, vt par est, à Platone Marcus. Similia enim locutus est in Phæbo Plato, *οἱ παλαιὸι κρείττορες ἡμῶν, καὶ ἑστέτεροι θεῶν ὁκνεῖντες*. Prisci, inquit, nobis fuere meliores, propius Diis degentes. Quid diuinius Plato loqui poterat? Id enim nostræ litteræ demonstrant, pris- cos illos longè optimos fuisse, iustitiam & pietatem maximè coluisse, fuisse simplices, integerrimiq; moribus. Eandemq; causam (quod miror, in quo præ gaudio exilio) audi- mus à Philosophis, de maiorum longè quàm minorum excellentiore probitate, atque à sacris litteris, quòd erant Diis propiores. Nostræ litteræ testantur, crebro visibiles An- gelos in habitu virorum priscis illis apparuisse, allocutos eos esse: plenaque vetustas erat prophetarum visionibus Angelorum, cum se darent in conspectu conspicabiles: ob id proditum posteritati, vt superius Philo asseruit, à maioribus illis, Deos, id est, Angelos humanis assumptis figuris, circumire vrbes, contemplantes humana facta. Quod fecerunt duo illi profecti Sodomam Angeli. Stabant enim in platea, sceleratæ ciuitatis fla- gitia contemplantes, mox ea supplicio formidabili animaduersuri. Plotinus autem ait: *ὅτι γὰρ δι' αὐτῶν ὁ παλαιὸς λόγος, καὶ ἡ σοφροσύνη, καὶ ἡ ἀνδρεία, καὶ πᾶσι ἀρετῇ, καὶ ἡμετέροις καὶ ἡ φρόνησις αὐτῶν*. Est enim, vt prisca fama habet, temperantia, & fortitudo, omniscq; virtus expiatio, & sapientia ipsa. Fit igitur his rationibus clarum, colendum esse ac venerandum quid- F

Angeli.

Prisci melio-
res nobis, quia
Deo propio-
res.

Angeli hu-
mana forma.

Colendum
completen-
dū quicquid
à vetustate
proditū fuit.

Cæli nomine
quid.

Lib. de Mun-
do.

quid proditum fuit à vetustate, quæ sciebat cælum, & terram, homines, Deosque à Deo creatos, gubernari, considerari ab eo cuncta. Quare etiam atque etiam considerandum quod Aristoteles primo de Cælo & mundo libro refert, priscos homines cælum pro ha- bitaculo Diis attribuisse: quippe quod solum sit immortale, & incorruptibile, *τὸν δὲ ἕρα- γὸν, καὶ τὸν αἰὶο τόπον, οἱ μὲν ἀρχαῖοι τοῖς θεοῖς ἀπένειμαν ὡς ὄντα μόνον ἀθάνατον*. Considerandum inquam diligentius. Non enim efficitur quod ipse vult. Vult enim quoniam cælum est immortale, & incorruptibile, maiorum consensu, nullum habuisse principium, quòd omnia orta occidant: sic in contrarium cuncta, quæ non occidant, nullum ortum ha- buisse. Dico non sequi, quod cupit. Verè enim maiores cælum Deo, Diuisq; vt locum diuinum, sacrosanctum tribuerunt: Verùm non hoc cælum, istaque visibilia lumina, eo- rumque orbes: sed quod eodem libro dixit idem, quod est extra vertiginem cæli, ex- tra flammantia mœnia mundi. Hoc tribuitur à priscis, vt tu quoque testaris Aristote- les, habitandum Diis immortalibus, nempè Deo, & Angelis, non tribuitur orbis Solis, Lunæ. Illud quidem quod fertur habitaculum Deorum, si diuina claritas, si sempiternus Dei fulgor est, vti que immortale est, incorruptibile regnum Dei, sine principio, sine fine. Sin corpus aliquod (prisci dixerunt totum cælum creatum) videbimus omnium veterum consensu, cælum temporis exordium habuisse; Platòque sequens dogmata maiorum

A maiorum & Timæus Locrensis est confessus. Quare non ea gratia cælum Diis vete- res tribuerunt, quod immortale cælum cum Diis esset, sed perhibuerunt cælum crea- tum cum Diis, quoscunque eos interpreteris, siue præfides orbium caelestium, siue quos alios à mouendi munere absolutos. Nihil igitur quod conabatur, efficitur. Et recidit in eum, planèque dogmata eius destruit, quod eius libri eodem loco dixit: *διότι κελὸς ἔχει συμπέθειν ἑαυτὸν, τὸς ἀρχαῖος, καὶ μάλικα τὸς πατερὶς ἡμῶν ἀληθεῖς εἶναι λόγους*. Quod est: Rectum esse, sibi quemlibet persuadere, priscam Theologiam aut ser- mones, maximè autem patrios nostros, veros esse. Considera quòd te veritas traxit à Aristoteles. Si debent, laudabilèque ducis, omnes sibi persuadere, à priscis tradita, præ- cipuè maioribus Græcis, vera esse: maiores & Barbari, & Græci vno ore fatentur mun- dum à Deo creatum. Cælum si sit vlla præditum immortalitate, eam esse vt Plato dixit in Sophista, *ἐπισκευασθῆναι*, fabricatam, repertam. Maiores ergo Græciæ mirabili consensu creationem mundi prodiderunt. Nam Empedocles vnitatem asserit omnia creasse, Py- thagoras retulit vnitatem omnium rerum esse principium. Anaxagoras Menti tribuit cunctorum inuentionem. Architas hominem à Deo creatum, dixit, vt ostendam. Ti- mæus Locrensis clarè, perspicuè, asserit à Deo mundum habuisse principium, quem se- cutus Plato, eisdemque insistentis vestigiis, tradidit, & scripsit similia. Omnium antiquif- simi Orpheus & Hesiodus, maiore, & apertiore testimonio hæc perhibuerunt: Orpheus appellans Deum *κόσμοιο τυπωτήν*, Formatorem mundi: Hesiodus teste ipso Aristotele in primo post res naturales, scripsit aliquod rerum fuisse principium, omnes denique mun- dum, vt ipse in eisdem libris confirmat, creauerunt. Quare si pulchrum, si bonum est, si bene habet omnes sibi persuadere, quæ maiores præcipuè Græci posteris prodidissent, esse vera, certè credendum est, quæ de Deo, de diuina Prouidentia, de mundo creato narrauerunt, cuius causa est, quòd erant, vt Plato ait, Diis propiores, eoque meliores, vt Marcus Tullius, quòd minus aberant à progenie diuina, à senatu cæli, & terræ, Ange- lorum, Demonum, hominum. Audiebant maiorum voces de Deo, de rerum condi- tione vnanimiter prædicantes. Videbant frequentes Deos inter homines. Noscuntur autem melius, quæ propius audiuntur, spectantur.

Maiores crea-
tionem mundi
tradiderunt.

B

Quod à Barbaris Græci didicerunt, & quod ingenuè discipulos eorum se Græci fatentur, quo constat Barbarorum Theologiam priorem, ac meliorem esse, & quod à Græcis, nihil debuit, vel potuit innotari super Theologia.

CAPVT II.

CELVM quoque deducendū, aperiendūq; est, attentèque consideran- dum, si Græci scientias, Theologiamq; à Barbaris, vt ipsi fatentur, di- dicerunt, eandem fore eorum necessariò Sapientiam Theologiamq;. Et si sunt Barbari Græcis antiquiores, & ab his natio Græca sermonem, literas, ipsum genus, & esse, quod ostendam, deduxit, quibus Græci sint omnino iuniores, necessariò veriorē esse Theologiam Barbaro- rum, quàm Græcorum: aut Theologiam Græcorum, si rectè cuncta perpendantur, Bar- barorum illam esse, quàm vetustissimi Græci gentis parentes, qui Barbari fuerunt, sci- licet Iauan, à quo Ionia dicta, & Cittim, à quo, nomine deprauato, vocata Cypros, & Rodanim, à quo Rodos, in Græciam detulissent. Hos inquam verisimile sit diluuiò, di- uinisq; hominibus propiores, Theologiam in eas regiones, in quas à patribus distri- buerentur, importasse, ortum mundi, scientiam vnus omnipotentis Dei, ceteraq; res diuinas, quas partim conscribere Barbari, partim vt notissimas non conscribere, quòd in ore omnium versabantur. In sequenti autem tempore, ipsi Græci ad Barbaros vti ma- iores suos, longèque antiquiores se recipientes, in Græciam, eorum Theologiam, sa- craque deportabant. Quo sit necessario, vt debeat, sicut est, eadem esse Theologia Græ- corum, atque Barbarorum. Vt si quid postea nonnulli Philosophi mentis errore, in sci- tiæque peccauerint, secusq; statuerint, tum repudietur, tum ea pro verioribus habeantur, quæ maiores siue Barbari, siue Græci tradidissent (quod Aristoteles etiam concedit)

Græci à Bar-
baris didice-
runt.

Eadem Theo-
logia Græco-
rum & Bar-
barorum.

Philosophi à Barbaris edocti.

non quæ cæco iudicio, temerariâq; mentis hallucinatione quidam recenter inuexissent. D Testantur autem non modò sacræ litteræ Græcos à Barbaris natos, vt superius ostensum, sed ipsimet Græci, se iuniores Barbaris esse, & doctrinam, sermonemq; ab illis acceptum. Omniumq; est testimonium, Pythagoram in Ægyptum, Solonem, Eudoxum, Platonem accessisse, vt audirent eorum sacerdotes. Ostendi suo tempore eorum ambulacra illic à sacerdotibus scribit Strabo: Symbola illa sua Pythagoras ab eis detulisse, & se Ægyptiorum more circuncidisse fertur. Fuisse eum in Iudæa, & in monte Carmelo habitasse, perhibet Iamblichus, in Ægypto quòque annos duos & viginti eum peregrinatum, de quo Xantiphonem scripsisse prodidit Porphyrius, amplexum mores, institutâque Ægyptiorum sacerdotum, rogasseque Polycratem tyrannum, vt ad Amasim Regem Ægypti, amicum & hospitem scriberet, vt fieret disciplinæ eorum particeps. Venit, inquit, & ad Ægyptios Pythagoras, & Arabas, & Chaldaeos, à quibus rationem infomniorum edidit, vaticiniòque, quod sit thure, primus vsus est, & in Ægypto cum sacerdotibus est versatus, sapientiamq; Ægyptiorum, & sermonem didicit. Sic Porphyrius. Tullius item noster, Cur, inquit, ipse Pythagoras & Ægyptum iustravit, & Persarum Magos adiit, cur tantas regiones Barbarorum pedibus obiuit, tot maria transiuit? Proclus autem super Timeum, scribit Pythagoricum esse, sequi Orphicas genealogias. Superius enim ab Orphica traditione, per Pythagoram, ad Græcos scientiam de Diis peruenisse, vt ipse Pythagoras referat in sermonem sacro. Dixit etiam ab Ægyptiis Orpheum didicisse: Omnis item, ait, Græcorum Theologia, est Orphicæ initiationis alumna. Nam cum pri-
mus Orpheus ab Aglaophemo res diuinas fuisset edoctus, deinceps ex Pythagoricis, & Orphicis litteris excepit Plato, Orpheum nemo est, qui nesciat in Ægyptum venisse, indeque sacra, Theologiamq; asportasse. Qui de se ipso in Argonautica:

Ab Orpheo Græci edocti.

Ἡ δ' ὄσον ἀρητιάν ἱερὸν λόγον, ἐξελόχουσι
Μέμφιν ἐς ἠραθίων πελάσας, ἱερὸς τε πολλῆς
Ἀπίδος ἐς τῆς νείδος ἀγάρροος ἐσφάναται.
Ægyptiæque sacra omni sum regione vagatus.
Illustrem Memphim, sacrasq; accessimus vrbes
Apidis, has ingens Nili præterfuit amnis

Ægyptius Theuth. Plato dial. 1.

Homerum tota poësis eius testatur Ægyptias disciplinas, Theologiamq; coluisse. Litteras legendi, scribendique scientiam testatur Plato in Philebo & Phædro, ab homine Ægyptio repertam, quem illi vocent Theuth. Soloni dixit sacerdos Ægyptius, Vos Græci pueri semper, non est apud vos senex quisquam, res antiquas ignoratis, nescientes diluuium, & conflagrationes, quæ melius Ægyptij norant à primogenitoribus suis audita, & loci: his, quibus hæc acciderunt, propinquiores. Nam diluuium in Chaldaea, Mesopotamiâque, in qua regione tantum homines tum degebant, inundauit. Incendium autem, cuius meminit etiam Strabo, Palestinæ vrbes, quæ adiacet Ægypto, populatum est. Refertq; Proclus, Solonem apud Ægyptios in Sai audisse sacerdotem nomine Patanit, in Heliopoli eum qui dicebatur Oclapi, in Sebemyto Ethimon, vt h-
istoriæ Ægyptiorum attestentur. Quæ prior Plutarchus. Testatur Plato Græcos à Barbaris didicisse in Epinomide, sed ab eis accepta meliora fecisse: λάβαινον δὲ τῶν ἑλλήνες βαρβάρων τὸ θεολόγιον, καὶ πολλὸν τῶν εἰς τέλος ἀσφράζοντα. Venisseque famâ, & cultum Deorum, ad Græcos eodem libro. In Cratylo suspicatur multa nomina, maiorémque sermonis partem à Barbaris ad Græcos allatam, præcipuè ad eos qui sub Barbaris degerent, τῶν τῶν βαρβάρων εἰλήρασι. Ibidem sapientissimè putat, prima nomina rebus à Diis indita: vt Moses à Deo, cælo, ac terræ, multisq; aliis primis rebus. Platòque nescio quibus à Barbaris nomina rerum manasse, quodam instinctu diuino sentiens, linguam Hebraicam omnium linguarum, precipuè Orientalium, matrè (Nam & cæteras linguas asperfas omnes inuenies vocibus Hebraicis) innuit: τῶν βαρβάρων πινὸν αὐτὰ παρὲν ἱεραμν. Ibi fatetur clarissimè Plato, Barbaros, Græcis vetustiores: ἔστι δὲ ἡμῶν ἀρχαιότεροι βαρβάρων. Vide igitur, & sapienter agnosce quid ex his sequatur, nempe veritatem duntaxat apud Barbaros esse, vt Deo propiores, vt idem in Philebo: & noster Marcus, Esse veriora à vetustioribus tradita. Omnibus autem Barbaris antiquiores sunt Hebræi, id est, Hebraica lingua, qua vsus est Adam, natique ab eo omnes, vsque ad diluuium. Dissipatis autem omnibus, vetustissimus sermo corruptus est in Chaldaicum, Aramæum, Arabicum, aliosq; sermones Orientis. Quoniam igitur teste Platone, sunt antiquiores Græcis Barbari,

Plato Cratylo.

1. Tuscul.

Abari, efficitur vt sit verius traditum à Barbaris, quod postea Græci didicerunt, discipuli semper Barbarorum. E Barbaris autem omnium consensu vetustissimus est Moses, ante quem neminem alium inuenies scriptorem, neque apud Græcos, neque Chaldaeos, neque Phœnices, ceterosq; Barbaros: post quem floruit Mercurius Trismegistus in Ægypto. Credenda igitur sunt, Græcisq; præferenda tradita ab illis, vtpote qui magis ea tenerent, Deo, diuinisq; hominibus propiores & meliores, vt Plato in Philebo. Adeoque Moses omnium est antiquissimus, vt Iustinus, quoties apud Platonem, Philosophosq; inuenies παλαιὸς λόγος, antiquam famam, eos de Mose suspicetur sensisse. Quoniam igitur ab omnibus Barbaris, constantissimè traditur creatio mundi (fuerunt enim mundo creato propiores, potueruntq; vidisse & audisse, eos qui primos homines vidissent, eosq; de fatu mundi rerumq; cunctarum ortu differentes audissent) hæc erunt veriora, quam quæ postea rerum magnarum homines imperiti suspicati sunt. Tota enim Oriente fama vagabatur, mundum ab omnipotenti Deo creatum, cui sapientiores vetustioresq; Græciæ, vtpote minores, discipuli que subscribere. De quibus postea. Nunc tantum veneranda vetustatis offeratur imago, & quæ ab ea tradantur, ad veritatem reuocentur, & eorum testimonio mendacia iuniorum arguantur. Quippe & ipse Aristoteles putat testimonium vetustatis fidissimum: ὡς εἶδει παρεστῆεν τῶν ἐμπειρῶν καὶ παροξυτέρων ἢ φρονίμων τοῖς ἀναποδείκτοις φάσει καὶ δόξαις, ἔχ' ἥτιον τῶν ἀποδείξεων. Αἱ γὰρ τὸ ἔχειν οὐκ ἐπιμαρτυρίας τὸ ὄμμα ὁρᾶσιν ἀρχαῖς. Quæ sunt, Quocirca attendenda, quæ periti, & vetustiores aut prudentes sine demonstratione proferunt, opinanturq;, non minus, quam si demonstrationibus vterentur. Vident enim principia, quoniam acumen habent ex experientia. Si igitur putat Aristoteles vetustiorum testimonia, eodem loco habenda, atque ea quæ demonstrationibus comprobantur: certè quæ vetustissimi hominum Hebræi, Chaldaei, à longæuis, viuacissimisq; progenitoribus audierunt, credenda, amplectendâque, etiam sine demonstrationibus. Eademque dixerat prior Plato, In senectam differendum iudicium de Diis. Illud item magnopere considerandum, quod Plutarchus de priscis perhibet, solitos eos in assignatione causarum, nullam aliam nominare causam, nisi principalem, ac meliorem, dicentes quale semper est in sacris litteris, ζῆλος ἀρχῆς, ζῆλος μέσση, δῖος δὲ οὐ πάντα πέλονται, Principium, medium, ipse est Iupiter, à Ioue cuncta. οἱ μὲν σφόδρα παλαῖοι θεολόγοι καὶ ποιηταὶ τῆ κρείττονι μῶν τοῦ νέου παρεστῆεν εἰλοντο, τῶν δὲ νεωτέρων ἑπιφανεγόμενοι πᾶσι παράγματοι. Hos Plutarchus ait vehementer antiquos: Antiquissimi, inquit, omnia meliori causâ, præteritis aliis necessariis, & naturalibus, assignabant, cum iuniores ab optimâ, & diuina causâ declinantes, omnia in affectionibus corporis statuerint. Vides priscorum pietatem, religionem, sapientiam? Hoc in sacris litteris est perpetuum, vt omnia alia causa præterita, vnam diuinam illam perenniter memorent. Hinc apud Mosè quæ facta à secundis causis ceteri dicerent, in primam cuncta referuntur. Hinc Deus è terra producit arbores & herbas, ex aquis pisces, plantat paradysum, volare per æthera volucres iubet. Idem ceteri Prophetae. Idem igitur, teste Plutarcho, vetustissimorum Theologorum Poëtarumq; Græcorum mos, eadem religio. Quare non potuit sine impudentia quicumque fuit, si quis fuit, à tanta maiorum religione deficere.

Moses vetustissimus.

In Apologético.

De mundi creatione, veterum opinio.

Testimonium vetustatis fidissimum. 12. Metaph.

In senectam differendum iudicium de Deo. Platonis ditum. Idem Plato 4. Legum.

De tribus gradibus diuinis, siue Numine trino, vel tribus Regibus, ternâq; potestate: & de Spiritu sancti apud antiquos commemoratione, ex Mercurio, Plotino, Pythagora: & quòd procedat à Mente.

CAPVT III.

RIVM arcanumq; mysterium, in excelsa Diuinitate est, illic esse Genitorem, ac Genitum, principem quendam & fontem totius Diuinitatis, sublimissimamq; causam, tum genitam ab ea Mentem, potentissimam rerum caterarum creatricem. Noua res ignaris fortasse & absurda, in Deo perinde atque mortalibus animantibus, & omni re terrestri, patrem & prolem esse. Verum diuinis ingeniis, & aliqua cælesti luce irradiatis, nihil probatius, nihil rationabilius, omnium sæculorum & sapientum pari voce, atque consensu proditum. Hebræos autem, & qui ad hæc cogitanda nequeunt animum instituere, debemus ita contemnere, vt quorum

Genitor ac Genitus.

Hebræorum cecitas.

feras mentes, neque rationes, neque flamma multorum inter se collatorum testium, splendorq; commoueat. Hoc igitur primum maximumq; mysterium est, in quo tota ferè Theologia continetur. Nam cum Verbum, & prolem Dei cognoscimus, simul & creationem rerum cognoscimus. Constituta creatione constituitur idem gubernator, qui creauit: Tunc & adoratio eius, qui creauit, & gubernat, in quo super omnia principatus eius demonstratur. Adoratio autem est primi, a quo si regimur, certè non in hac vita solùm, sed etiam futura. Hæc omnia non solùm necessaria, ac naturali consecutione veniunt ex illo primo, sed ab his ipsis etiam traduntur posteriora hæc, qui priora illa, obscuriora tradiderunt. Deuenio igitur ad alia de tribus Numinibus consideranda, vocòque Platonem testem. Platonem inquam hæredem maiore ex parte præscæ Sapientia, ad quem tanquam legitimum filium, aut cuius ex aliis multis supersint monumenta, doctrina priorum est deuoluta. Is erit instar multorum de triplici imperio testis, quod nunc cælitus reuelatum, totus mundus adorat. Nam quod est à Platone dictum, credendum est ab aliis ante eum, à quibus ipse didicisset fuisse prescriptum, ab his videlicet, vt ipse reor, quos superius audiui. At quod apud eos non possumus, in Platone veluti eorum legato legemus, & osculabimur. De Spiritu diuino primùm, postea tota Diuinitate. Platonis autem interpres erit Porphyrius, aliique Platonici, quorum approbatione res confirmetur. Plato igitur in Epistola ad Dionysium, qui cum de natura Dei percunctatus fuerat, respondet, hæc quæ prorsus diuina sint, esse per anigmata declaranda, vt si quo casu epistola ad aliquem peruenerit, legens non intelligat: *ὡς ἐν τῷ πρώτῳ φύσσεως, φερεσθὲν δὴ σοὶ δι' ἀμνημονίαν, ἵνα εἴη πῶς ἢ δέλετος ἢ πόντος ἢ γῆς, ἐν πτυχῆς πάθῃ, ὁ ἀναγνώστης μὴ γνῶ. ὡς δὲ γὰρ ἐχέει. ὡς ἐν τῷ πᾶσι βασιλεία παντ' ἔστιν, καὶ ἐκείνῃ ἐνεργεῖ πάντα, καὶ ἐκείνῃ ἀπὸ πάντων τῶν κελῶν, δεύτερον δὲ ὡς ἐν τῷ δέυτερον, καὶ τῷ τρίτον ὡς ἐν τῷ τρίτῳ: De natura Primi, inquit, loquendum est recum per anigmata, vt si quid epistola ponto, vel terra perpeffa fuerit, qui legerit, non intelligat. Sic habet res, circa omniū Regem omnia sunt, & illius gratia existunt omnia, illeq; est causa omniū bonorum. Secundū autem circa secunda, & tertiu circa tertia, &c. Igitur verba Platonis, quem habeant sensum, Porphyrius explicans refert, quod producit etiam à diuo Cyrillo aduersus Iulianum Imperatorem: *ἀρεὶ τῶν ὑποστάσεων τῆν θεῶν, φερεσθὲν ἔστιν. εἶναι δὲ τῶν μὲν ἀνοστήτων θεῶν, τὸ ἀγαθόν, μετ' αὐτῶν δὲ καὶ δεύτερον, τῶν διμυρισθῶν, τῶν δὲ καὶ τῶν κόσμου ψυχῶν, ἀρεὶ γὰρ ψυχῆς, τῶν θεότητων φερεσθὲν: Vsq; ad tres subsistentias, siue hypostases, seu personas progredi: id est, habere diuinam substantiam tres descensus, vel in triplicem numerum se propagare. Esse enim supremum, altissimumq; Deum, ipsum per se bonum, post eum & secundum opificem, deinceps animam mundi, vsque enim ad animam procedere Deitatem. Diximus autem in veteri Theologia, Patrem appellatum summum Bonum, Filium Mentem, & Opificem, Spiritum videmus dici Animam mundi. Nam Anima & Spiritus idem sonant. Spiritus est Latinè quod Græcè anima, id est, ἀνεμος, ventus. Idem spiritus & ventus: ventus autem Græcè anemos. Et apud Latinos anima spirationem, ventumq; designat: Animas, & olentia Medi Ora fouent illo. Et, Quantum ignes, animaq; valent. Quibus locis idem est anima atque spiritus. Quem igitur scriptura diuina Spiritum dicunt, veteres Theologi dixere modò Animam mundi, modò etiam Spiritum. Nam & Poëta loquens de anima mundi, quam apud Platonem vetustioresq; Theologos audierat, ait,**

Creatio reru
ut cognoscatur.

Plato, hæres
prima sapientia.

Platonis locus
præclarus
de Deo primo.

Cyrilli locus.

Id libro i. explicatum
copiosè.
ἀνεμος, anima.

Aeneid. 6.

Animamūdi.

psal. 103.

Virgil. ibid.

Virgil. ibid.

*Spiritus intus alit, totamq; infusa per artus
Mens, agit at molem, & mærou se corpore miscet.*

Appellabant igitur Spiritum diuinum Animam mundi, ab ea cuncta nasci, ac viuificari dicentes, similiter atque Christiana postea sapientia. Quod vt intelligas, idem Poëta, qui vetustam Theologiam sequebatur, sententiasq; ex Platone & superioribus decerptas carminibus suis inferebat, testis est. Conferamus Poëtam profanum, atque alteru Poëtam sacrum, & alloquiis diuinis affuetum. Dauid, Emitte spiritum tuum, & creabuntur, & renouabis faciem terræ. Vergilius autem præ cæteris de eodem spiritu,

*Vnde hominum, pecudumq; genus, vitæq; volantium,
Et quæ marmoreo fert monstra sub æquore pontus.*

Dauid verò per Spiritum missum à Deo, cuncta viuificari, cuncta nasci ac fieri. Eundem Spiritum idem Poëta, Deum alibi dixit, subscribens Platoni, aliisque Theologis,

*-Deum namque ire per omnes
Terrasq; tractusq; maris, cælumq; profundum.*

Ilinc

A *Hinc pecudes, armenta, viros, genus omne ferarum,
Quemque sibi tenues nascentem arcescere vitas.*

Si conferas igitur omnia, eundè hoc loco dixit Deum, quem superius Spiritum, quemq; Dauid Spiritum Dei, Plato cum multis, Animam mundi. Ideo verò Animam mundi, quòd vt & Dauid cecinit, & alter Poëta, omnia ab eo nascantur, ac viuificentur. Id beneficium Spiritus esse diuini, tota vetustas confessa est, & sacra littera consentiunt. Ac Mercurius testimonium pro proficit illis feret, quem videbis ad amussim vim istam diuinam, altitè, ac viuificatricem cognouisse & descripsisse, idq; in media illa antiquitate, ac sæculorum propemodum exordio. In sermone ad Asclepium hæc ait: Spiritu agitur, & viuificatur omnis in mundo species. Deinde Spiritus implet omnia. Ibidem, Mundus nutrit corpora, Spiritus animas. Ibidem, Spiritu minifrantur omnia & vegetantur in mundo, & quasi organum, vel machina, summi Dei voluntati subiectus est. In sermone autè tertio absolutissimè de Spiritu hæc dixit: *ὅμη σαρρήνοια τις ἦν τῶ πάντων κρείς, ὡς μετὸν λόγον τῶτον ἀποκαλύψαι, ἔδδ ἡμῶν νῦν ἔραος τοῖς τοῖς χετῆρην ἵνα ὡς ἐν τῶν ὄρησεν, νῦν δὲ τὰ λοιπὰ τῶ λόγῳ ἀκούετε. τῶν τῶ πνεύματος, ἔ πολλὰ μὲν σαρρήνοια, πάντα χετῆρην. τὰ πάντα γὰρ βασιλείων, κατ' ἀξίαν ζωοποιεῖ καὶ φερεῖ, καὶ ἀπὸ τῆς ἀγίας πηγῆς ἐξήρηται. ὅτι κείρον πνευμάσι καὶ ζωῆς ἀπασιν ἀεὶ ὑπάρχον. Nisi, inquit, prouidentia quædam esset Dominatoris omnium, vt hanc ego Theologiam reuelarem, neque vos nunc talis amor tenuisset, vt de eo quæreretis, nunc reliqua audite. Huius Spiritus, de quo sæpenumero dixi, omnia indigent: omnia portat secundum dignitatem, omnia viuificat, & nutrit: & à sancto fonte dependet, omnibus spiritibus, & viuenticus semper est auxiliator. Hæc Mercurius. Quibus tota spiritus diuini natura, vis, & proprietas exprimitur. Primum dicit eum à fonte sancto produci, Patre scilicet, ac Mente. Plotinus autem dicebat superius, à Mente produci Animam, quod est, à Filio Spiritum. Nam anima mundi est Spiritus diuinus. Fontem sanctum Patrem cum Filio vocat Mercurius. Fontem propter exuberantem ex eo spiritum: Sanctum autem, quia Spiritus sanctus à sancto manet necesse est. Deinde audisti hunc Spiritum esse vita fecundissimum, ab eo cuncta bona proficisci: Nec solùm proficisci bona, ac viuificari, sed etiam portari, ac regi. Homines autem & viuificari, & inflammari ad bona, optimam quamque aspirationè ab eo existere. Hæc de Spiritu sancto Mercurius, vnde quæque veræ Theologia confona. Apertè autem imitatus est, proposuitq; ea Plotinus in libro de Tribus imperatricibus subsistentiis, loquens de tertia subsistentia, quæ est eis animatio mundi, nobis Spiritus Dei, hæc ad verbum: Illud primum, inquit, quisque cogitet, ὡς αὐτῆ μὲν ζωῆ ἐποίησε πάντα, ζεμανεύσασα αὐτοῖς ζωῆν, ἀτε γῆ φερεῖ, ἀτε θάλασσα, ἀτε ἐν ἀέρι, ἀτε ἐν ἕρα, ἀτε θεία, αὐτῆ δὲ ποιήλιον, αὐτῆ δὲ τῶν μέγαν τῶτον ἕρανον, καὶ αὐτῆ ἐκόσμησεν, αὐτῆ δὲ ἐν πάξι φεράγει, φῶσις θσαι ἕρα, ὡν κοσμεῖ, καὶ ὡν κινεῖ, καὶ ζῆν ποιεῖ. Quæ sunt, Quòd hæc quidem cuncta animalia creauit, inspirata eis vita, quæq; alit tellus, quæ mare, quæ volant in aère, quæ sunt in cælo alia diuina. Hæc item Solem, hæc magnum hoc cælum exornauit. Hæc ordine ducit, existens altera vis, & natura ab his quæ temperat, & mouet, & quæ viuere facit. Sic Plotinus. Eodem libro docet vt hæc Anima magna,*

Locus Mercurij Trismeg. de Deo, Jan. Etòque Spiritu.

Plotini locus, de Spiritu dei.

Alter Plotini locus.

Eccliat Trismegistum cū Plotino.

Improbatur commentum de animamūdi.

g

finientes, tribuunt ei partes omnes, ac munera diuinitatis. Autor quoque Calcidius super Timæum, Platonem poetâsq; Spiritum sanctum nominasse Animam mundi, & eum esse quem nostri vocant Spiritum sanctum. his verbis: Plato, inquit, dicit esse Animam mundi, & Animam mundi vocat illum Spiritum quo vegetatur, & regitur mundus. De quo Poëta dicit: Principio cælum, ac terras. Vsq; Spiritus intus alit. De eo etiam Apóstolus ait, In quo viuimus, mouemur, & fumus. Hæc ille. Vult igitur Spiritum sanctum priscos agnouisse, vim, proprietatemq; eius descripsisse, vt vegetet, vt regat, vt animet mundum, & vult congruere nostrorum, atque Philosophia profanæ super Spiritus diuini natura, sententiam. Pythagoras autem, quem plures secuti sunt, cum audisset hunc Spiritum, vt alia pleraque diuina ab Ægyptiis, censuit esse Animam, per omnem rerum naturam intentam, & commentem, ex quo nostri animi carperentur. Hoc Marcus de natura Deorum. Interpretatus est autem ψυχῆν, id est, Animum, quem cæteri dicerent Animam. Itaque & Animus mundi, & Anima & Animatio potest, & solet appellari. Spiritum autem ipsum diuinum idem Marcus & cognouit, & vim, proprietatemq; eius, quam in rebus habeat, audiuit, eamq; suo nomine appellauit. Nam cum de ordine, ac constantia mundi loqueretur, hanc sapientissimam vocem tulit: Hæc ita fieri omnibus continentibus inter se mundi partibus, profecto non possent, nisi ea vno diuino & continuato Spiritu continerentur. En Tullius dicit Spiritum diuinum diffusum per omnia, sine quo tantus ordo vitæ, quæ est in omni mundo, existere non potuerit. Quid amplius de Spiritu prædicari, quid planius, & apertius poterat? Didicerat id reor ab antiquis. Qui nobis pro omnibus Romanis est testis, sicut pro Græcis omnibus Plato. Intellexit ergo quendam Spiritum diuinum, diffusum, continuatumq; per omnia, viuificatorem, vitarum datorem, & conseruatorem. Tanta est vis veri. De hac ipsa Plotinus item sic locutus est. Qui locus etiam à Diuo Cyrillo profertur: γέννητο δὲ τὸν φανερωτέραν, καὶ ἐνεργετέραν αὐτῆς ἢ δυνάμει καὶ φύσει ἀντιπαραθεμένη ὅπως ἀπέχει τὰς αὐτῆς βελήσσει τὸν ἕρπον. παντὶ μὲν γὰρ τῷ μεγάλῳ τέτρω, ὅσος ἐστὶ, δέδωκεν ἑαυτὴν καὶ πᾶν διάστημα, καὶ μέγα καὶ μικρὸν, ἐψύχεται ἄλλη μὲν καὶ ἄλλη κινήσεις, τῶ σώματος, καὶ τῶ μὲν ἀδὶ, τῶ δὲ ἀδὶ ὄντος. καὶ τῶ μὲν ἐξ ἑαυτίας, τῶ δὲ ἄλλῃ ἀπάρτησιν ἀπὸ ἀλλήλων ἐχόντων, ἀλλ' ἕξι ψυχῆς ἕτως ἐν δὲ μέρει ἑαυτίας ἐκείτω κατακερμασθεῖσαι μοεῖω ψυχῆς, ζῆν ποιεῖ. ἀλλὰ πάντα ζῆν τῆ ἑλῆ, καὶ παρῆσιν πανταχῶ τῶ γνήσασιν, παρῆ ὁμοιῶ μὲν, καὶ τῶ τῶ ἐν, καὶ κατὰ τὸ πάντη. Fiat, inquit, clarior, & euidencior hæc vis, ac natura, si quis cogitet quomodo suis cælum continet voluntatibus. In omnem enim, quanta quanta sit, cæli magnitudinem se dedit. Et omne spatium vel ingens, vel exiguum, animauit, aliis alia corporibus motione concitatis, quorum varius esset situs: quæ vel contra se incitentur, vel ab inuicem aliam habeant dependentiam. Sed ipsa Anima secus, nec se ipsam vbique distribuens, viuere facit, sed viuunt omnia ipsa vniuersali. Atque adest vbique, similis tum vnitatem, tum vniuersali illa assistentia Genitori, ac parenti suo. Hæc Plotinus. Quæ constat eadem esse, atque ea, quæ noster Sapiens, Spiritus, inquit, Domini repleuit orbem terrarum. Sic,

Aeneid. 6. Aët. 17.

Cic. de Natura Deor. 2.

locus D. Cyrilli de anima mundi.

6. Aeneid.

Sententia Plotini de anima mundi.

Mens agit molem, & magno se corpore miscet.

Quæ si paulum modò expolieris, nostra erunt liquidò. Item Plotinus eandem Spiritus diuini vim verbis his descripsit: λάμβανε τῆ θεῆς τῆς θεώτερον τὸ ψυχῆς παρῆ τὸ ἀναγεννημα, μετ' ὃ, καὶ ἀφ' ἑ ἡ ψυχῆ, καὶ παρ' ἑ ἕστα κινήματα, οἷον ἐδέξεν ὁ λόγος, ἐπιών τις νῆ, οἷον λόγον ἐν παρῆ ἑ λόγος, τῶ ἐν ψυχῆ ἕτω καὶ αὐτῆ λόγος νῆ, καὶ ἡ πᾶσα ἐνέργεια ἦν παρῆται ζῶν, εἰς ἄλλῃ παρῆσιν. οἷον πρὸς τὸ μὲν καὶ σωθεῖσαι θερμότης, ἡ δὲ ἦν παρῆ: Accipe diuina hac re, diuiniorem Animæ ad superius vicinitatem, postquam & aqua, Anima, & si vna res sit, vt ratio demonstrauit, imago quædam Mentis, ceu verbum in prolacione verbi, quod est in Anima: Sic & ipsa est verbum Mentis, & omnis operatio, quam effundit vitam in alterius subsistentiam: vt ignis, alius quidem caliditas assistens, alia quam præbet. Ecce Plotinus ostendit Animam hanc vniuersalem à Mente produci, eamq; vnam atque eandem esse cum ipsa Mente: cuius sit quædam quasi imago, vt verbum prolatum, nuntius, & imago mentis. Sic enim & Mens ipsa magna, effudit per afflatum exterius eam. Pulcherrimumque est exemplum de calore, & eo, qui inest igni, & eo, qui funditur exterius. Haud aliter à Mente diuina, & à fonte sancto, procedere Animam, vnam eandemq; rem, & substantiam, sola alteritate differente. Suntq; hic de productione Animæ, duo clara, aptaq; exëpla: quòd producitur sicut verbu ab animo: & sicut calor exterius se diffundens,

Ad diffundens, à calore, qui est in igne, cui inseparabiliter exterior est coniunctus, quam est alter. Nam non existeret calor circumeffusus, si discederet calor in igne, siue ignis ipse. Sunt igitur, quanquam duo manifestò intelliguntur, tamen inseparabiles ab inuicem, alterque manat, effunditurque ab altero. Fons enim caloris exterioris, est calor in igne. Simile exemplum est de Sole & radiis, quibus nobis notis, ignota illa redduntur clariora. Cum igitur hæc vis cognita, ac spectata Philosophis fuerit (nam hæc item est, quam calcodeam ineptè quidam dixere, intelligentiam scilicet vniuersi) apparet Spiritum sanctum æquè atque Genitorem, ac Mentem sub aliqua scientia fuisse. Hanc Animam non reè antiquorum sensa accipientes, dixerunt, è qua animi nostri tanquam scintilla lucerent, post vitam in eandem redeuntès. Quòd Poëta quoque maiorum inuenta referens expressit:

Scilicet huc reddi, deinde, ac resoluta referri
Omnia, nec morti esse locum, sed viua volare
Sideris in numerum, atque alto succedere celo.

Quare non fuit posterorum inuentum de vnicâ Anima, & redeuntibus ad eam animis nostris. Nec verò de Spiritu illo vniuersi, & Anima mundi ea senserat antiqua Theologia, resoluti in eam nostros animos. Additæ sunt hæc fabulæ à posterioribus Poëtis. Dico igitur omnibus sæculis tres hypostasès, aut tria numina, seu tria principia sub aliqua scintilla micuisse. Nam apud Platonicos tria principia commemorantur ab antiquâ Theologia descendencia, Bonum, Mens, Anima. Ea dicuntur in nouissima Theologia, Pater, Verbum, Spiritus. Sed vicissim tum veteris Theologiæ nomina personant in nouissima, tum nomina istius in illa.

Examinatur oraculum Platonis de tribus numinibus, aut hypostasibus, circa quas sint omnia: sed principaliter circa Primum, qui sit omnium finis.

CAPVT IIIII.

SITVR Plato circa omnium Regem omnia dicit existere, Secundum circa secunda, & Tertium circa tertium: illiusque Regis causa omnia extitisse, ipsum omnium bonorum causam fuisse. Hæc quidem obscurius, id promittente autore, & se per anigmata loqui velle pollicente. Quo constat cum maximis de rebus sermonem instituisse. Idq; ipse statim confessus est, cum ait de natura Primi. Hæc igitur de natura eius, quod dicitur Primum, à Platone differuntur, & à Porphyrio Platonis interprete, ad tres hypostasès applicantur, in quas se natura diuina diffundat quæ dicitur iure τὸ πρῶτον. Ac Patrem & Bonum prius nominauit, appellans omnium regem. Triaque dixit de eo, ostendens eum triplicis causæ ad omnia habere rationem. Primum esse autorem omnium bonorum, quæ causa efficiens est. Tum circa ipsum ea consistere, quæ causa rector est & moderatrix. Tum gratia eius omnia extitisse. Paulus igitur loquens de Patre, de quo Plato isto loco, sic inquit: Ex quo omnia, in quo omnia, per quem omnia. Quo tres causæ comprehenduntur: Deus creator & imperator, rector quoque rerum creaturarum, demum finis omnium. Atque obserua, idem esse apud Platonem, Circa omnium Regem, sunt omnia. atque Paulum, In quo omnia: Significatur enim apud vtrunque imperium & sustentatio rerum à Deo: sed sustentatrix non quidem qualis hominum imperantium, & exterius regentium, sed maior interiorque moderatio, quam facillè ipse essentialem dixerim: Sustineri scilicet à Deo, non per exteriorem modò prouidentiam, sed quadam diuiniore, ac secretiore ratione, qua cuncta existunt, existente Deo, collapsura, & in nihilum abitura, non existente. Nihil enim esset, si ipse non esset, neque decor, neque deformitas, neque Chaos, neque ordo. Illa lux omnium rerum, ac saculorum, illa vis, stabile, firmumque vinculum vniuersi, sicut docuit superius Philo: Pater omnium, robur, gratia, lætitia, fecunditas. Hoc apud Platonem, prepositio Circa, significat, apud Paulum clarius, In. Idemq; Platoni, Circa omnium Regem omnia, atque Paulo, In quo omnia. Dixi clarius apud Paulum, quòd apud Platonem, Circa designat exterius quiddam, paulò interiorè, naturalèque complexum, quo cum Deo tanquã origine, & capite, coniuncta sunt vniuersa. Id ipsum

Calcoëa.

Error pagānorum quorundam de anima.

Omnia existere circa omnium regem.

Tres hypostasès.

Sustentatio rerum à Deo, quomodo.

Paulus clarius Platonem de Deo loquitur.

Plato in Epi-
nomide, &
Virg. 3. Eclo-
ga.

Rex omnium
honoru, Deus.

Gene. 1.

Omnia, &
Bona, idem.

Hebr. 2.

Omnium ve-
rum finis,
Deus.

Ex Calo duo
hominib. Vi-
lia, lumen &
calor.

Gradatio pul-
cherrima.

illustri testimonio asseruit Aristoteles in libro de Mundo. Sic ad Verbum: Vetus ait & patria fama est, omnia ex Deo, & per Deum extitisse. Nulla quidem natura ipsa sibi sufficit, illius salute destituta. Ideo quidam ex antiquis eo progressi sunt, ut dicerent, omnia esse plena Dei, qui ob oculos, ob aures, omnem denique sensum, sese nobis offerat. Quae quidem de potestate diuina iure merito praedicatur, de substantia non item. Planè enim seruatorem, ac genitorem quarumlibet rerum esse Deum fatendum, non tamen velut animal, laborem in eo sustinentem, sed quadam indefessa potestate, contingente etiam longissima. Sic Aristoteles. Apparetq; magna ingenia in similes sententias incurrisse, vel quod magis crediderim, Aristotelem exposuisse Platonem. Quo loco fatetur eximius Philosophus, veterem esse famam, omnia genita & conseruari à Deo, cui sententiae ipse quoque subscribit. Praeterea Plato, hunc Regem omnium bonorum dicit causam. Animos quæso intende. Non enim cum dixit Deum causam *τῶν καλῶν*, bonorum, siue pulchrorum, aliquid exclusit quod non esset bonum, nec à Deo profectum, bona & omnia promiscuè commemorans. Nam qui dicit omnia, dicit etiam bona. Audi igitur Mosen ad singulam quamque rem creatam clamantem, Et vidit Deus quod esset bonum. Hoc dicit de luce, de caelo, aquis, terris, plantis, animalibus. Deumunq; Et vidit Deus cuncta quæ fecerat, & erant valde bona. Agnoscis idem esse, Omnia, atque Bona. Nam si omnia erant bona, palam nomine omnis rei, omne bonum item designatur. Da enim quod non cadat sub earum rerum numerum, quas creauit Deus, bonasq; vidit & iudicauit. Quapropter Plato dixit omnium bonorum causam, omnium Regem, omnia bona, omnes res significans, quas omnes bonas Deus vidit & asseruit: Paulus autem ait, Ex quo omnia. Aristoteles Deum omnium *γενετῶρα*, genitorè. Deinde Plato ait, Et ipsius causa sunt omnia: Paulus autem, Per quem omnia. Hæc causa finalis. Nemo autem fuit Philosophorum quin constiteretur, omnium rerum finem esse Deum. Quod hac ratione clarum fiet, res sensibiles sunt propter homines. Nam maria & terra, exercentur & coluntur ab hominibus solis, & his homines soli fruuntur. Cælum quoque duas habet res solis hominibus vtilis, ac necessarias, lumen & calorem. Nam motus tertia res in caelo, propter illa duo est adhibitus, omnibus terris, lucem, caloremq; distribuens. Vniuersa igitur oculis subiecta, hominum vita, commodisq; deseruiunt. Ex quo necessariò finis earum est homo. Hominem autem aliquem habere finem, clarum est. Qui quoniam nisi Deus esse non potest, propter Deum erit homo & res humana: & propter omnium Regem, vniuersa. Hæc quidem pronuntiatio propriè in Deum Patrem, inde quo loquitur Plato, conuenit. Nam cum dicat Plotinus Filium intueri in Patrem indeque beatum effici, certè ipsius prolis genitor finis est, ut quam non solum gignat, sed etiam felicitet. Nec possumus aliter decernere: totaque posterior Theologia vociferatur omne bonum, felicitatemq; prolis, esse Patrem, à quo diuinitatem, id est, naturam suam, cum diuinitate omnem beatitudinem habet. Cum autem finis & bonum & felicitas Mentis, sit Genitor, multo magis erit caterarum mentium, quarum creator fuit Mens & inuentor. Ut liceat sic colligere, & causas cum causis sic connectere: Res sensibiles propter hominem, homo propter creatorem suum, Mentem opificem, Mens propter Genitorem, & ipsum Primum. Rursum, cælum propter res sensibiles, res sensibiles propter hominè. Totus igitur visibilis, & sensibilis mundus, sursum, ac deorsum propter hominem. Hominem autem ita flecti ad aliquem, & id perinde quasi bonum suum desiderare, in quo cupiditates suas vsquequaque satiet, multis de causis est necessarium. Nusquam enim est certa quies, semper ad absentem quandam suspiramus naturæ nostræ tranquillitatem. Quam ideo necesse est esse supra hominem, quod nusquam tantum in rebus humanis bonu inuenitur, quod plenam illam, optatamq; requiem tribuat. Solus igitur Deus. Ille solus occurrentem sepe, deicientemq; animum ægritudinem potest tollere, & eiecto mœrore, eam tranquillitatem, dulcedinemq; inducere, quæ cogitari potest, intelligi non potest, longè ab omnibus hisce gaudiis, quæ soliti sumus in hac vita percipere, remota magnitudine, & perpetuitate incommemorabilis. Omnia igitur causa eius extiterunt, ut ad beatam, indefinentemq; lætitiā ac bonum perueniant. Et Mens ipsa in mundo prolocuta est, venisse se, ut ad regna paterna, patriosq; aspectus tanquam verum finem homines adduceret: Qui non solum hominum omniumq; aliarum mentium est beatitudo, sed etiam Filij sui: quod & ipse demonstraui, & Philosophi obscure cognouerunt. Ergo propter eum cuncta. Ipse finis Mentis vniuenti, Mens finis hominum

A hominum & Angelorum, homo finis mundi corporei: tenduntq; omnia in: Patrem, iure Patrem & *τὸ πρῶτον*, ipsum Primum, ipsum Caput: Siquidem etiam Mentis. Atque *ἐνεκεν*, propter, siue causa, non Dei, sed rerum necessitatem respicit. Illius quoque causa omnia extiterunt, quia sceptris eius seruiunt vniuersa, & ab omnibus animatis; exanimisque rebus praedicatur, collaudatur. Factaque sunt omnia, ut fieret maiestas eius manifesta. Venire, ac flecti ad illum cuncta necesse est: omnes velint, nolint, eum confitentur, necessitatis aestu. Longè in hominibus clarissimum. Nam res naturales eundem semper tenent cursum. Videbis igitur homines deuos & à pietate, ipsoque Deo longius vagantes, tandem supplices, dementiamq; suam accusantes. Quod quidem faciunt & hi, quos arbitramur pertinaces, contemptoresq; decedere, qui multo forte miserabilius praeteritos errores deplorant. Sed ad Platonem reuertor. Propriè igitur hæc de Patre, tanquam prima causa dicuntur, quod Rex omnium sit, quod ab eo sint omnia creata, quod sustineantur, quod eius causa extiterint. In quibus est maxima, multiplexq; Theologia. Deinde Plato, Secundum circa secunda, Tertium circa tertia ait existere. Declarare igitur hæc, obscura quidem, nos oportet. Quo loco primum possumus suspicari, more suo, cæterorumque Græcorum locutum esse Platonem, cum praepositiones, quæ debuissent nominibus praeponi, postponunt. Quale est apud Homerum: *φίλιον δ' ἀπὸ: καὶ πατρὶδος ἀίης*. Et apud Romanos, Quamobrem, Quibus de causis. Sic apud Platonem, Circa omnium Regem, omnia sunt: *δύτερον αὐτῷ, τὸ δεύτερον: τρίτον αὐτῷ, τὸ τρίτον*, ut sit punctum *δύτερον αὐτῷ*, sensusque habeat, circa secundum, secunda: circa Tertium, tertia. Quæ rationes disponendi crebra sunt Platoni. Eritque idem orationis tenor, ut quemadmodum dixerat, circa omnium Regem, sic circa Secundum, circa Tertium. Tres autem vir diuinus audierat aut apud Chaldaeos, aut apud Aegyptios in summa diuinitate Reges, qui numero, & effectu distinguerentur. Primus maxima causa, maximus Rex, de quo in Epistola, qui verè philosophentur, fore beatos, praedicat. Secundus, creator: Tertius altor & viuificator. Nam cum ait circa secundum, secunda, intelligit munus, vel numen quoddam secundum: sic cum circa Tertium, tertia, quoddam distinctum munus innuit. Ex eo autem quod dixerat de Primo, intelligitur sensus sequentium. Declarauimus enim praepositionem. Circum, designare vim sustinendi, ac regendi. Primus omnibus in rebus gradus est, ut sit autor & causa: tum eorum creatio: deinde viuificatio, & sustentatio. Autor & causa prima Pater, cui principaliter, & ut Platonicus loquitur, fontaliter ascribuntur omnia, quia genitor est Mentis opificis, creatricis, & quia prima est origo, prima dignitas, primum esse. Secundum esse, vel secundum existens, est proles eius, à qua est secunda rerum existentia, secunda origo. Tertia est anima mundi, tertiam rerum existentiam sustinens. Tres igitur sunt origines, tanquam vna, tres habentes, ac sustentantes rerum existentias, tanquam vnam. Primæ origini tria hæc simul attribuuntur, quod sit causa, regat, finis sit. Est enim Pater causa Mentis, & Spiritus. Itaque etiam virtutis & potestatis eorum. In Patre tanquam prima causa omnis est virtus Secundi & C Tertij, id est, Mentis, & Spiritus. In Patre & Rege omnium sunt ea tria: in Prole autem & Anima sic explicantur, quod Proles creat, Spiritus viuificat, & regit. Sicq; circa Secundum, secunda, id est, circa Mentem, & Prolem creatricem, est secunda rerum origo, circa Tertium sunt tertia, id est, tertia origo, tertium esse. Voluit enim Plato, quod apud Mercurium didicerat, tres omnium rerum esse origines, à quibus tripliciter res dependere: Fontaliter, & originaliter, & primo à Patre, secundum creationem à Filio, secundum vitam, ac viuificationem à Spiritu. Spiritus enim, ait Proles Dei, est qui viuificat. Pater est fons, & primum: Filius creator: Spiritus viuificator. Quod quidem in ipsa redemptione apparuit. Pater misit, Filius venit, Spiritus aluit, afflauit, viuificauit. Primus autor tanti boni fuit Pater, qui misit & iussit. Secundus Filius, qui egit & paruit. Tertius Spiritus, qui afflauit. Sicq; circa omnium Regem fuerunt ea principaliter, ac fontaliter. Nam misit ipse Filium redempturum, misit Spiritum afflaturum, circa Secundum fuerunt hæc ipsa, sed secunda quadam ratione: tertia quadam, circa tertium. Hoc quod nos de redemptione vidimus, audierant illi de creatione: & Plato tradidit tanquam priscum mysterium. Nôsq; exposuimus Platonem: nec ferè secus Plotinus, & Porphyrius, cuius hæc pauca verba sunt: *ὡς ἡ ἀρχὴ πάντων καὶ τῶν πνεύματων ἕστιν ὁ θεός, ἀλλ' ἡ δὴ ἀρχὴ τῶν πνεύματων καὶ τῶν πάντων βασιλεία, δεύτερον δὲ αὐτῷ ἐκείνῳ θεῷ, καὶ τρίτος αὐτῷ τὸν ἀπὸ τῆς*. Platonem sic locutum, ut diceret omnia esse circa tres Deos, sed principaliter circa Regem

Pater τὸ πρῶτον.

Homines deuos, tandem supplices ad Deum redeunt.

Platonica locutiones.

Atribus omnia dependent. Pulcherrima Trinitatis distinctio & declaratio.

omnium: secundò circa Deum, qui est vel nascitur ex illo: tertio, circa Deum qui procedit ab isto. En. Porphyrius secundum à primo nasci, tertium à secundo docet, ex Platone.

Quomodo Animam seu spiritum ex illis duobus produci tradiderint

CAPVT V.

Theologia concatenata.

Plotinus de tribus rerum originibus.

Fons, Pater.

Luc. 18. sola alteritate bono separari, non substantia.

Castigatus de Trinitate loquens posterioribus.

LOTINVS igitur pro tota Theologia Platonica, omnibusq; Platonis, in quibus tenet principatum, erit interpres, & assentiens ei Porphyrius. Hinc quantum de nostra Theologia veteres cognoverint, intelliges. Tota est enim concatenata, mutuisq; nexibus implicata. Ut enim scribimus, quæ supra millenos annos, hi prodiderunt: sic iidem scribebant, & loquebantur multis retro annis tradita. Plato inquam, Anaxagoras, Parmenides, secuti maiores illos, hos secuti recentiores. Plotinus igitur, vt est paulò antè demonstratum, tres has rerum origines, triaque numina assumens, & de eorum inter se ratione differens, sic perhibet. Bonum, id est, Pater gignit mentem, Mens gignit Animam. Porphyrius autem exponens quasi Platonem, & Plotinum, dicit esse omnia, circa omnium Regem: secundò, circa Deum ex illo: tertio, circa Deum ex isto. Tres ergo quasi Deos, vel tria numina demonstrant, quæ deinceps alterum ex altero nascantur. A Bono Mens, à Mente anima. Omniaque sunt conformia cum Theologia vera, eo excepto (quod quidem exiguum est discrimen) quòd Anima, id est, Spiritus, non à Mente solum procedat, neque is tanquam certus generationis ordo debeat constitui. Sed enim certus ordo est ipsorum numinum, vt Anima sit tertio loco, quia causa est post effectus: Anima autem siue Spiritus producit à superioribus. Hunc ordinem crediderunt esse etiam in gignendo. Sed etiam certè est: solum reticuerunt Bonum, à quo Spiritus produceretur. Non negatur autem, quod reticetur, sicut non negat Euangelium Spiritum etiam à Filio manare, quia Filius dicat, Spiritus qui à Patre procedit. Ac si velis munera, non substantiam diuinorum numinum speculari, hæret magis ad Prolem Spiritus, quàm ad Supremum. Producitur enim à Bono, à Mente producit & donatur, & effunditur. Ob. hanc causam in productione eius, Prolem tantum commemorarunt: nec par est tamen Bonum eos exclusisse, præcipue vetustiores. Nam Mercurius dixit à fonte sancto Spiritum produci. Fontem autem Patrem esse constat. Vt ergo ex Euangelio colligimus modò Spiritum à Patre procedere, modò à Filio, non sequimur autem errores eorum, qui tantum ea probant testimonia, quæ Spiritum asserunt à Patre produci: sic ex diuersis huius Theologiæ locis colligimus eum à Bono, & Mente existere. A Bono Mercurius, à Mente iuniores Platonici, Plotinus, Porphyrius. Bonumq; ostensum est, ipsum Genitorem appellari. Filius in Euangelio de Patre suo, Nemo bonus, nisi solus Deus. Sed diligentius ad Plotinum insiste. Si enim dicebat sola alteritate Bonum ac Mentem separari, vt ne sit seiuncta substantia, efficitur eundem produci à Bono, atque Mente. A substantia enim diuina producit. Eadem autem, Plotino teste, est substantia Genitoris, ac Geniti, vt eos à veritate aut nihil, aut non multum decidisse clarum sit. Non separasse autem eos substantiam horum trium, sæpe probatum. Aded verò non est is error apud eos, vt in contrarium potius deflexerint. Nam coniunctionem substantiæ eorum quidam etiam inter ceteras diuinas substantias esse voluerunt, vt altera cum altera esset connexa, Deus cum Deo, vel Angelus cum Angelo. Quod quidem in substantiis, excepta diuina, fieri non potest. Nusquã est tanta coniunctio, nunquam, excepto Deo, æternitas. De quo postea. Nominant autem tres Deos, alteritatem tantum, non numerum substantiarum inuenientes. Difficile enim est haberè in promptu locutiones & nomina, quibus coniunctio substantiæ, atque distinctio numerorum designetur. Nam nomen personæ non fuit apud eos, prorsus hac in re apud antiquos inusitatum. Ad vitandum autem errores, castigatius posteriores locuti sunt. Agnoscimus igitur totam Theologiam, non solumq; dependentiam, creationemq; rerum ex Deo, sed etiam & gradum illorum trium, & ortum, ac productionem, & quid muneris, ac numinis existat in vnoquoque. Credo diuinis oraculis, non viribus humanis, præcis cognita.

Quod.

A Quòd Aegyptij ter acclamabant, trinam Deitatem designantes. & quòd diuinam sapientiam, omnia esse apud eos inscriptio demonstrabat.

CAPVT VI.

CONSIDERANDVM quoque, quod traditur à Damascio Platónico haud ignobili, qui de Aegyptiis perhibet: *από τινος αρχής ούτος ούδ' πάσαν νόησιν, ούτός άγνωστον, τρις τριτο όπισημίζοντες.* Quæ sunt: Primum principium appellant tenebras, super omnem cognitionem, tenebras incognitas, Ter istud acclamantes. His intelligimus claruisse præcis sæculis magnam de tribus illis lucem. Omnium enim rerum principium ter acclamantes, appellantesq; tenebras, omnem humanam cognitionem supereminentes, triplicem Deitatem designabant. Hinc etiam Dionysius ex sanctis, ac diuinis fontibus caliginem hanc vocat, Qui posuit tenebras latibulum suum. Et de eodem diuinus Orpheus,

Αυτών δέ έχ' όρώ, πεί γάρ νέφος έσπερηλάι.
Illum non video: est etenim caligine septius.

Sic Aegyptij sanctissimam Trinitatem, primumq; omnium rerum principium, tenebras ignotas dixere, nulla potes humana cogitatione contingi, sub altissima diuinitatis suæ B caliginem latitantem diuinitatem, pelagus altissimum, quod intueri, penetrareque summas ad vsque sedes, nulla ne Deorum quidem valeat cogitatio. Terq; istud acclamabāt, tria illa principio innuentes, Bonum, Mentem, Animam, seu Spiritum, Platonis, multisq; aliis Philosophis notissima. Triplex apud illos acclamatio, sicut Angeli clamauerunt ter, Sanctus, Sanctus, Sanctus. Item illud considerandum, quòd Plutarchus in Aegypto in templo Mineruæ, quæ est diuina Sapientia, filia summi Dei, fuisse hanc inscriptionem dicit, *εγώ ειμι πάν το γενεός, και όν, και έσόμενον, και τόν έμόν πέπλον έδεις πωδητός άπεκάλυψεν.* Ego sum omne quod fuit, quod est, quod futurum est: velum meum nemo mortalium hæctenus reuelauit. Hæc inscriptio. Scito igitur & attende, quòd hæc inscriptio erat ea, quæ est apud Mosen, Ego sum qui sum. Quod Hebraicè dicitur, Ero qui ero, Græcè, *ό όν,* ille qui est. Scitoque hoc esse nomen tetragrammum, quod apud Hebræos est nomen à verbo substantiuo à voce futura *יהי* Ichieh, id est, erit: vocatur *יהוה* tantum vna littera Iod, mutata in Vau, quod fit apud eos vsitatissimè. Hoc nomen etiam est, quod vocatur à Philosophis *τό όν,* quod est, ipsum esse. Vt igitur dixit ipse apud Mosen, Ego sum qui sum: & apud Philosophos & Hebræos, Ille qui est, vel, Illud quod est: sic illa inscriptione testabatur se esse, quod fuit, est, erit, omnia videlicet, quæ continentur nomine, Ille qui est. Quoniam apud Deum, vt inquit Plato, neque præteritum est, neque futurum, sed sola æterna præsentia. Præterea vt dicitur in sacris litteris, Hoc nomen meum non indicauit eis: sic ait inscriptio, Velum meum nemo reuelauit. Nouimus item appellasse se Ille qui est: quia designet æternitatem, designet creatorem, & per se existentem: illum qui semper fuit, etiam anteaquam res crearentur: illum item qui non sit ab alio: deinde illi qui maximè sit, ens item vniuersale, magis quàm totus mundus, & vniuersum. Et vt apud Ioannem, Quod factum est in ipso vita erat, aut, Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil quod factum est. sic ista inscriptione, ostendit se esse omnia, esse se causam vniuersalem omnium rerum, sine se nihil esse posse, nihil fuisse, & esse, futurumq; esse sine se, qui sit omnia, ens maximum, ens vniuersale. Vt autem nouimus nomen illud, Qui est, esse Filij Dei, qui creatit, qui sit causa vniuersalis, ens vniuersum: sic inscriptio istum ipsum denotabat. Sed Græci fallebantur, inuenientes templum illud in Aegypto diuinæ Sapientiæ, filia Dei dicitur, putabant hanc esse Mineruam. Quod verum erit, si fordes fabularum absterferis, detraherisq; vile pallium, quod ex parte fecit Proclus, dicens hanc Mineruam esse, *δημιουργική τις ή θεός,* Opificem Deam. Siquidem & idem Plutarchus perhibet: Rex, inquit, quicumque apud eos eligebatur, statim fiebat *οκ τρις* ieræon, *και μετέχε της φιλοσοφίας όπισημίζοντες τα πολλά, μύθοις και λόγοις, άμυσθράς έμφράσης της άληθείας και άφρασης έχουσι.* άσπερ άμείλει και πωδηλίζον αυτοι, *απεθ τρις* ieræon ταις σφηγαις όστει εκάς ισούτες εις άνιγματοδή σοφιαν, της θεολογίας αυτης έχουσι: Ex sacerdotibus, eratq; particeps Philosophiæ, quæ magna ex parte, fabulis, narrationibusq; quæ obscuras veritatis declarationes habent, abscondebatur. Quod ipsi aperte præ se ferebant, ponentes pro

Damascius Platonius.

Omnium rerum principium ter acclamabant Aegyptij.

Bonum, Mēs, Anima.

De fide & ofside.

Exod. 3. Deus ό όν.

τό όν philosophorum.

Ille qui est.

Ioan. 1.

Minerva quid, nisi opti- sex Dea? Ibid. de fide.

templis Sphingas, innuentes adumbratam sapientiam eorum Theologiam habere. Hec cum testetur Plutarchus, non mirum est, si ter acclamantes tenebras, trinitatem, aut tria numina designabant. Et diuinam Sapientiam, a Deo natam de se loqui obscure, seque velatam esse fatentem introducebant. Nec item tantam apud eos Theologiam fuisse mirabere, ex his quae leges apud Mercurium, Orpheum, qui didicit ab Aegyptiis, Platonem, itemque Chaldaeos, apud quos omnes erant duo, Genitor, & Proles, ut tria semper sunt apud caeteros. Sed peculiaris sermo de duobus, sicut item in nostra Theologia. In eo porro quod Plutarchus protulit oraculo, Proclus addit hoc quod deest apud Plutarchum. Vbi dixisset, Velum meum reuclauit nemo, sequitur, *ὃν ἔπειλον κερρῶν, ἡλιος ἐγένετο*, Quem ego fructum peperit, fuit Sol. Praedicat igitur se Solis creatricem. Mirabile mysterium. Hoc enim est quod Moses, Dixit Deus, Fiat lux. Et, Creauit Deus duo luminaria magna. Et quod Plato in Republ. Sol filius summi Boni. Et quod Homerus in hymno de Sole, *δῖος τέλειος*, Proles Iouis. Et eadem Sapietia apud Solomonem idem mirabiliter gloriatur: Ego feci ut oriretur lumen in caelis. Et, Ante Solem permanet nomen eius. O miseri mortales, cur Solem adorabatis, non, ut nunc totius mundus, eum qui Solem peperisset? Nominauitque praecipue Solem oraculum, quod sit in omni creatione praecipuus, admirabile Dei opus, praepositum etiam a Mose ante omnes res creatas: Et de quo Propheta, qui caelum contemplatus, admiratusque; inuentorem, tot caeteris ommissis, praedicauit. In Sole posuit tabernaculum suum. Quod secus, In caelo posuit Solem, prosequiturque ortum, & occasum, lucem, calorem per omnem mundum intentum. Hunc ergo in oraculo gloriabatur Sapientia se fecisse, quo nomine debuerat adorari, coli, a cunctis gentibus, non ipsum opus. Verè igitur illa Sapientia, erat Filia Dei, cui concordatis a cunctis datur creatio, vocata summi Boni Filia. Non erat illa fabulosa Minerua, quae cum homo fuerit, Solem creare non potuit. Habes ergo ternam illam apud Aegyptios acclamationem non iniuria trinitatem, tria numina, tres reges designasse, ut quae de Prole tam mira, certaque tradiderit. Ac verè oraculum illud apud Aegyptios fuisse declarat Mercurius Trismegistus, qui similiter de Deo locutus est, in eo quod Deus inuisibilis, sit visibilis ex operibus: *ὅτι γὰρ πάντα εἶ, καὶ ἄλλα ἔδωκεν εἶναι ὅ μὴ σὺ εἶ, σὺ πᾶν τὸ γενόμενον, σὺ τὸ μὴ γενόμενον*. Tu enim omnia es, & nihil aliud est, quod tu non sis. Tu es omne quod fuit, & quod non fuit. Haec ille de Deo, cum Deo loquens, quod Deus de se ipso in templo. Designat autem illud Ioannis, Sine ipso factum est nihil.

Solis creatrix. Minerua quid.

psal. 71.

psal. 18.

Sapientia, filia Dei.

De tribus Regibus, siue tribus Intelligentiis, triplicique Diuinitate, ex Numenio, Amelio, Plotino, Theodoro, Iamblichio, Proclo.

CAPVT VII.

Tres Dij Numenio.

Duobus Diis ascripta creatio.

CONSIDERANDA quoque, quae caeteri Platonici, tum dicta Platonis, tum Orphicam & Aegyptiam Theologiam sequentes, & ut solent aliquo in abdito apud prisca loco reperta proponentes ut aenigmata, prodiderunt. Proclus igitur haec ait super Timaeum: *Νυμνίος τρεῖς ἀνμήσας θεός, πατέρα μὲν κελεῖ τὸν ἀρχαῖον, ποιητὴν δὲ τὸν δεύτερον, ποιήμα δὲ τὸν τρίτον, ὡς τε ὁ κερρῶν αὐτὸν διμμερῶς διττός, ὅτε ἀρχαῖος καὶ ὁ δεύτερος θεός*. Numenius celebrat, & laudat tres Deos, primumque vocat Patrem, secundum Creatorem, ipsum opificium, id est, Animam mundi, tertium. Quocirca Opifex secundum illum est geminus, & primus scilicet, & secundus Deus. Haec Numenius a Proclo recitata. Vides apud Numenium, duos creatores, duos Deos. Eo enim modo tunc loquebantur. Vides primum Patrem, secundum Opificem, vel Creatorem, quod nomen, ut sapientius claruit, proprium est diuinæ Proles. En quod nostra canit Theologia, confitens Patrem creatorem caeli & terrae, confitens item Filium creatorem, ut per quem omnia facta sunt. Nec te turbet quod tertio loco diuinitatis, dicat Proclus ponere Numenium ipsum opus. Non enim ita nominat tertium, ut aequale prioribus duobus, sed ut factum, & opus quoddam diuinum: sicut & Plato in Timaeo, statuens Mundum aut Animam esse Deum, creatum a Deo, id est, rem diuinam, opus Dei. solum autem geminum Creatorem fatetur, solis duobus ascribit creationem, de quibus ut in primo libro visum, tam praecleara scripsit Numenius. Vera quidem diuinitas est duorum opificum, & duorum non distincti-

A distinctorum, sed ut ipsi quoque docent, vnius operis mundani, duo creatores velut vnus, quia opus vnum. De duobus autem numinibus, & de duobus quibus rerum creationem attribuunt Philosophi, nunc ego loquor. Excludoque tertium illud a vera diuinitate. Quamquam sit mihi verisimile tertio loco, non id quod Proclus dixit posuisse Numenium; sed quod Pythagoras, Plato, Plotinus, Amelius, ut postea docebitur. Plato enim, ut superius audisti, tres nominauit. Duos autem qui crearent, ut idem Proclus perhibet, Plotinus adhibuit: *διττὸν μὲν ὑποτίθεται τὸν διμμερῶν, τὸν μὲν ἐν τῷ νοητῷ, τὸν δὲ ἡγεμονικῷ τῷ πάντος*: Duplicem quidem proponit Opificem Plotinus; alterum in intellectu, alterum imperantem vniuerso. Haec dicta Plotini eo spectant, Patrem esse, primum intellectualem dantem sapientiam, & Ideas Proli suae, quas appellant Platonici, νοητῶ: eum esse summum, eminentissimumque in mundo, qui dicitur νοητῶ: Prolem autem, ut omnes superius vidimus confitentes, esse reginam vniuersi, creatricemque Mentem. Amelius autem melius & clarius explicuit tres illos. De quo idem Proclus: *ἀμέλιος δὲ περιττὸν ποιεῖ διμμερῶν, καὶ τρεῖς βασιλέας τρεῖς, τὸν ὄντα, τὸν ἔχοντα, τὸν ὀρώμενα. Διμμερῶσι δὲ ἔσται, διότι ὁ μὲν ἀρχαῖος θεὸς ὄντως ἔστιν, ὁ δὲ δεύτερος ἔστι μὲν τὸ ἐν αὐτῷ νοητῷ. ἔχει δὲ ἀρχὴ αὐτῷ, καὶ μετέχει πάντως, καὶ ἀρχὴ τῆς δεύτερος. ὁ δὲ τρίτος ἔστι μὲν τὸ ἐν αὐτῷ, καὶ ἔσται νοητῷ. πᾶς γὰρ θεός, τῷ συζυγῶντι νοητῷ ὁ αὐτός. ἔχει δὲ τὸ ἐν τῷ δευτέρῳ, καὶ ὄρα τὸ ἀρχαῖον. ὅσον γὰρ πλείων ἢ σπύρακις, τοσοῦτον τὸ ἔχον ἀμυδροῦτερον*. Quae sunt, Amelius, inquit, triplicem facit Opificem, & Mentem tres, & Reges tres, eum qui est, eum qui habet, eum qui aspicit. Differunt autem hi: quoniam prima Mens verè est: Secunda est quidem intellectuale, quod est in ipso: habet autem ante se, & participat omnino ipsum: & propter hoc, est secunda: Tertia verò, est quidem & ipsa, quod in eo intellectuale. Omnis enim mens confocato intellectu eadem est. Habet autem quod est in secundo, & videt primum. Quanto enim fit maior discessus, tanto id quod habet est obscurius. Haec ubi recitasset, Proclus addit, *τρεῖς οὖν τρεῖς νόας, καὶ διμμερῶς ὑποτίθεται, καὶ τρεῖς ἀρχὴ πλάτωνι τρεῖς βασιλέας, καὶ τρεῖς παρ' ὀρφῆ τρεῖς*. Videlicet: Has igitur tres Mentem & Opifices statuit Amelius, & qui sunt apud Platonem tres Reges, & qui apud Orpheum tres, Phanes, Vranos, Cronos. Haec Proclus. Ex his fit clarissimum etiam Platonem, & Orpheum antiquissimum, de tribus numinibus locutos incorruptius quidem, diuinius, & caelestius Platonem, nominantem tres illos, tres Reges, velut vnum. Sunt ergo tres Reges apud Platonem, teste Proclo, non Christiano, imò Christianis inimico, sunt tres Mentem, tres Intelligentiae, tres Reges velut vnus. Ut nostrae litterae canunt, Deus Pater, Deus Filius, Deus Spiritus sanctus: Non tamen tres Dij, sed vnus est Deus: sic dicere possis ex Platone, Rex est Pater, Rex est Filius, Rex Spiritus sanctus. Non tamen tres Reges, sed vnus Rex. Quoniamque mens est vna hypostasis, aut persona, crediderim rectè sic praedicari, Mens est Pater, Mens Filius, Mens Spiritus sanctus. Non rectè autem, si dicas, Non tamen tres Mentem, sed vna est Mens. Quia Mens est hypostasis. Sed sit quod verius, ac melius Theologis videbitur. Quis autem reuclauit Platoni, qui Mentem aeternam aduentum in mundum, plus trecentis annis antecessit, tres illos Reges, circa quos omnia esse praedicauit? quis item Orphico, licet, ut moris, eius poetice nominibus tria illa nomina describeret? Sed sit obscurius quod ab Orphico positum est: vera, luculenta, clarescentia, quae Plato de tribus Regibus, Plotinus, Numenius, Amelius de duobus Opificibus. Nam tertius semper fuit obscurior, etiam apud nostros. Hoc miraculum, tres omnium rerum Imperatores Platonem nominasse, caeteros autem Philosophos, duos Opifices, ut est in nostra caelesti Theologia. Hoc indicio est, semper in prisca Theologia, apud Chaldaeos, Phoenices, Aegyptios, gentes vetustissimas, quae nunc penitus apparuit, abditam fuisse sapientiam, sed non cognitam, adulteratam nominibus & sensibus donec praeco caelestis ipse, visibilem, qui esset ante inuisibilis, se reddens, eam efficeret rutilantem, doceretque omnes, oportere adorare Deum, in spiritu & veritate. De quibus tribus, Deo, Veritate, Spiritu, notionem priora saecula, ab initio generis humani descendente, tenuerunt. Nam sicut Amelius secutus est Platonem, sic necessariò Plato didicit ab antecessoribus, credo ego, Aegyptiis & Chaldaeis, quemadmodum item in Epistola nominat Causam mundi, & Patrem eius, certè ab aliquo oraculo, ab aliqua vetusta Theologia, quale canebat Aegyptia, tria numina, ea tenebras appellans, & ut tam multa Mercurius, Chaldaeusque decantauit. Verissimum est item legisse Platonicos multa quae peruenire ad nostra saecula non potue-

Procli locus de tribus intelligentiis.

Tres Mentem, Reges, seu intelligentia.

Non tres Reges, sed vnus.

Plato vixit ante Christum plus trecentis annis.

Apud quos abditam sapientiam.

A quibus Plato didicit.

runt, ex quibus illi libris suis quædam largiti sunt. Sed reuertor, declaroque Amelium D Patrem, primamq; Mentem dicit existentem, secundam habentem, tertiam videntem. Quorum ratio est, quod primo ac principaliter, fontaliterq; est ipse Pater, qui dicitur etiam τὸ πρῶτον, Primatus, Principatus, Primum esse, à quo reliqua duo. Secundus dicitur habere, quia participat priorem, nascitur à priore, est filius eius, habet ab illo bona sua, diuinitatem, sapientiam, auctoritatem, idq; ipse prædicabat in mundo, eoque est secundus, participansq; ; quod dixit de eo Ioannes, eum esse & fuisse semper apud Deum. Tertius autem, inquit, habet quidem quod in Secundo est, respicit autem Primum. Hoc nos clarius diceremus, manare à duobus, quia Primum velut fontem suum aspicit: habet autem quod in Secundo est. Fluit enim ab ipso: habet ab ipso, & à præcedente, quod est: & datur, mittitur, fluitq; ab ipso Secundo. Aspectus in Primum est, vt in fontem suum, habere quod in Secundo: est item accipere, quod ipse sit, à Secundo. Dat enim ei Secundus, quod est. Quod si hæc ad creationem, Ideasq; referas, & vt tres rerum Imperatores, triaque principia velut vnum, eadem est sententia. Primus verè, principaliter, fontaliter est. Secundus, est Idea quæ in se est, quæ dicitur ab eis τὸ νοητὸν. Ob id autem est Idea, quia nihil est in Deo alienum à Deo. Et quia Mens, aut Intelligentia est idem cum re intellecta: sic etiam Tertius, quia & ipse Mens est, est ipsum intellectuale siue intelligibilitas, vt sic dixerim. Id scilicet quod est in Secundo, & quia Mentis sunt, intelligendo operantur. Quia verò sunt vnus Deus, quod intelligitur, & intelligendo creatur à Secundo, intelligitur item, sitq; à Tertio, si velis ista ad creationem referre, cuius principalem causam assignant Platonici velut originem, Ideam in mente Opificis, quæ ab eis nuncupatur τὸ νοητὸν. Hæc Idea, inquit Amelius, est in Secundo, est item in Tertio: sed Secundus, & Tertius est item cum ista Idea. Sunt enim velut duo opifices mundi, vterque mundi origo, vtrique inest Idea mundi, & vterque est ipsa Idea. Non est diuinitas eorum disiuncta, quia vterque est eiusdem rei summus opifex, vterque principium. Pater autem & primus est, quem & Secundus participat, & Tertius aspicit, eoque Primus à duobus participatur. Quæ quidem nostra Theologia clarius loqueretur. Sed nobis satis est ostendere, cælesti nunc reuelatam testimonio veritatem, semper in aliqua luce apparuisse: religionem hanc, quam colit mundus, antiquissimam illam omnium sæculorum esse: verum vt nunc radiantissimam, omnibusq; perspectissimam, sic tunc obscuriorem, inter abdita mysteria latitantem, vix paucis inspectam, nec ab illis etiam forte intellectam, donec apparuit tota. Ecce tot auctores, tot testes, de duobus Opificibus, de tribus quibus canitur nobis æterna gloria, testes inquam, quibus cum aut incognita prorsus nostra religio, aut vix cognita esset, loquebantur tamen eadem, apud maiores Theologos reperta. Nam quod Plato de tribus Imperatoribus scripsit, extabat etiam apud priores Pythagoreos. Nec tibi referam hoc loco, quod superstitiosi quidam è nostris, ex libris Aristotelis, qui testetur Pythagoreos vsos numero ternario in sacris, quo designabant principium, medium, finem in cunctis rebus: sed quod euidentissimè monuit Proclus à Lamblichō traditum: τρεῖς ἕναί εστιν ἡ θεὸς καὶ τὸ πᾶν καὶ τὰ πρῶτα καὶ τὰ μετὰ καὶ τὰ ἔσχατα: Celebrari, laudari tres istos Deos apud Pythagoreos. Videlicet quod nos, perpetuò, & indefessè, noctesq; diesq; nunquam sanctissimas voces has interpollantes, vt sit gloria Patri, Filio, Spiritui sancto, qui fuerit semper, & sicut fuit, sic sit, futurusq; sit in æternum. Eadem extant apud Numenium Pythagoreum. Mirificè quoque consensere cæteri Platonici, venerantes, adorantesq; cum cæteris tres hos Imperatores, & Règes, tresq; Deos, vt vnum. Nam Theodorus Platonicus insignis, secutus Amelium, hæc Proclo teste ad verbum post Iamblichum inquit: τρεῖς μὲν ἀμελίω ζωοποιῶντος ἕναί εστιν δημιουργοῦς. πάντες δὲ αὐτῶν, οὐκ ἕως μετὰ τὸν ἀλλ' ἐπὶ αὐτῶν τῶν νοητῶν καὶ νοερῶν θεῶν. ἀποκαλεῖ δὲ τὸν μὲν ἐσιώδη νοῦν, τὸν δὲ νοερὸν ἐσίαν, τὸν δὲ πηγήν ψυχῶν καὶ τὸν μὲν ἀδιαρρετον, τὸν δὲ εἰς ὅλα διχομιδόν, τὸν δὲ καὶ πᾶν εἰς τὰ κατὰ ἕνα διαρρετὴν πεπομιδόν. Nimirum, Tres, inquit, secutus Amelium, dicit esse Opifices Theodorus. Nec eos ordinat mox post vnum, sed ante Deos intellectos, & intelligentes. Aliumq; vocat Mentem substantialem, alium substantiam mentalem, tertium Fontem animarum. Ac primum indiuiduum, secundum per omnia distributum, tertium facientem per singula distributionem. Hæc Theodorus, secutus Amelium, Amelius secutus Platonem, Plato veteres Ægyptios, hī maiores, primosq; homines, & oracula cælestia, vbique resonantia. Considera, obsecro ordinem, quem dat his Theodorus. Non enim

Pater τὸ πρῶτον.

Idea ἔσ τὸ νοητὸν.

Veritas san- dem reuelata qua diu la- uerant.

Numeri Py- thagorej co- opinio de Triade.

Platonici Triada ve- nerati.

Tres Opifices, Amelio.

Anim locat eos post Vnitatem, quæ tribuitur ab eis tum summo Bono, tum Ideis, sed locat ante Deos intellectos, & intelligentes. Noris, vt suo loco videbitur, apud Platonicos, & nostros esse duo genera Deorum, siue Angelorum: priores dicuntur νοητοί, Intellecti: posteriores νοεροί, Intelligentes. Dionysius dictos priores Intellectos, quia intelliguntur ab his qui dicuntur νοεροί: quo & illi Intellecti, vt superiores, & hī Intelligentes vocantur: irradiare enim maiores in inferiores intelligentiam sapientiamq;. Hos in illos respicere, velut intelligentes, & cognoscentes. Nonnulli Platonici ingessere noua, Intellectos, & Priores, Ideas sentientes, quæ ab inferioribus intelliguntur. Sed ordo, & sensus syncerus prior. Tres igitur illos Opifices, id est, Trinitatem, statuebat Theodorus ante omnes ordines Angelorum, prioremq; vocabat Mentem substantialem, id est, cuius substantia sit Mens, sit primum sapere, primum nosse, prior sapientia, cuius substantia non sit aliud quam Mens, Mens plena substantia, quo designatur primatus totius esse, omniumq; mentium. Secundum vocabat Substantiam mentalem, hoc est, eam mentem, & sapientiam, quæ hoc ipsum habuerit à primo, & quæ non primò Mens sit, sed ab eo qui primò Mens: idcirco etiam primò substantia, quia mens substantialis primò. Tertium vocabat Fontem animorum, quo nihil diuinius & profundius: Quippe & nostra Theologia vocat eum Creatorem spirituum, vt paulò antè vidisti: & hæc est Anima mundi viuificatrix, mater animarum. Nonne etiam nostri eum appellat Fontem viuum: rogatusq; vt per eum sciamus Patrem, primum scilicet illum? Priorem autem Indiuiduum dicit, quia Filio datur creatio, datur executio rerum paternarum, iste facit omnia, & per omnia com meat creator, princeps, iussus à Patre. Nam Indiuiduum, designat eum non fungi his officiis, Filium autem fungi, esse eum, vt Philo perhibet, Patris sui ὑπαρχον, subditum magistratum, subministrum, facientem omnia pro eo, ius eius, ac potestatem. Hæc igitur Platonici eo spiritu, ex ea Theologia locuti sunt, quæ peruenit ad eos à sæculis prioribus, inuentaque est apud Chaldæos, & Ægyptios, Sibyllas, & in oraculis. Quos libros si sic nobis videre datum fuisset, sicut quædam frustra, propemodumq; naufragia vidimus, certè mysteria penitus nostra videremus. Sentiremus toto in mundo, beneficio diuino prius obscurè reuelatam hanc religionem, ac Philosophiam nouissimorum sæculorum: donec veniens princeps eius, in cuius morte velum templi scissum est, remotis tenebris totam aperiret. Quo factum, vt eo veniente repleta sit omnis terra, vt prædixerant oracula, scientia Domini. Hæc autem quæ producta sunt, etsi non rectè Proclus interpretetur in Timæo, videbis tamen paulò post hominem respicentem. Neque ego contendo, quanta postea Trinitatis refulsit notio, eos tenuisse, sed eum audisse, ex parte vidisse. In Theologia Platoniorum, ea potissimum sequenda, quæ maiores tradidissent. Nam Proclus ferme posterior omnibus floruit. Sed enim etiam nostri senserunt, prodideruntq; mirabili, propemodumq; diuino sensu: verum manabat ab Ægyptiis, & Chaldæis, Platonem de tribus numinibus, præcipuè duobus prioribus locutum, è quibus præter Cyrillum, & Eusebium est Constantinus Imperator in oratione de religione Christiana, in qua mirificis laudibus collaudato Platone, subdit: πρῶτον μὲν θεὸν ἡγορήσατο τὸν ἑστῶτα πᾶν ἐσίαν, καὶ ὡς ποιῶν, ὑπετάξεν δὲ τὰ πᾶν καὶ δεύτερον. καὶ δύο ἐσίαν τῶ ἀεθμοῦ διείλεν. μίας ἐσίαν τῆς ἀμφοτέρων τελειότητος, τῆς τε ἐσίαν τῆς δευτέρας θεὸς πᾶν ὑπαρχῶν ἐχούσης, ἐν τῇ πρῶτῃ. αὐτὸς γὰρ ἔστιν ὁ δημιουργὸς, καὶ διοικητὴς τῆς ὅλης. Primum, inquit, Deum docuit rectè supra substantiam eum collocans. Huic etiam subiecit secundum: duasq; substantias numero partitus est, vna existente vtriusque perfectione, & substantia secundi Dei existentiam habente ex primo. Ipse enim est opifex, & gubernator omnium. Hæc quidem ille, docens Platonem duos quidem Deos, vt est in Epistolis, nominasse, sed vnam vtrique perfectionem attribuisse, habente Secundo ex Primo ipsum esse, ipsum existere. Duas autem substantias eum numero fuisse partitum, est duas hypostases, duos numero gradus in diuinitate statuisse. sic enim, eo sæculo, & religione loquebantur. Assignans autem vnam ambobus perfectionem Plato, certè substantiam, Diuinitatemq; eorum vnam assignabat. Vna enim est Diuinitas, vna perfectio, vnum cunctarum rerum fastigium. Sic vnum amborum culmen, vna maiestas, vtrique, & diuinitas vna, quæ est suprema perfectio.

Uno genera Deo. h. e. vno priore νοητοί, intelligentes & inferiores.

Mens substantialis.

Substantia mentalis.

Fons animorum.

Matt. 27.

Es. 11.

Philosophi viderunt in parte.

De tribus principiis, ex Proclo, Platonis Theologia contentis, quæ dicuntur Bonum, Mens, Anima: aliisq; nominibus appellantur. Et quod hæc tria principia, non substantia tria sunt, sed alia ratione.

CAPVT VIII.

Trinitas, superemmi Theologia cacumē, Platonis cōfessā.

EC VERO nostri solum, sed ipsimet Platonici, clarissime contententur tres illos Reges, triaque numina rerum, decreuisse, declarasse Platonem, idq; esse supremum Theologiæ eius cacumen, in quo sita sit eminentissima Trinitas, ad quod sapientissimum quemque oporteat aspirare. Considerent igitur omnes, suspiciantq; veritatem omnipotentem, quæ sæpe velut ignis in angustiis clausa, impatiensq; tenebrarum violenter erumpit. Nulla est reliqua controuersia, quando tot testes aspicias, paribus testimoniiis asserentes, concorditerq; acclamantes triplici imperio, ternæ, aut triplici vel trinæ Diuinitati, ac maiestati. Proclus ille, qui super Timæum, cæterorum Platoniorum de tribus Regibus sententiam proposuerat, in libro de Theologia Platonica, in quo latè de dogmatis Platonis differit, similia atque priores, Numenius, Porphyrius, & Plotinus, Amelius, confitentur sensisse Platonem: cuius sermo etsi prolixior est, allectus tamen declarandæ veritatis amore, totum proponam, & edisseram: σοφίατων μὲν ὡς ἔρηται καὶ ψυχῶν πατέρες τὸν γένεσιν ἀποφάνει, καὶ ἀπὸ τῆς ἐλευθέρου πάντων καὶ ἐνὶ τῷ κόσμῳ ἐν διεξόδῳ, καὶ ἀπελίσσει κεντήλαι. τῶν δὲ ἀπὸ ἀλλήλων ἀρχῶν, τῶν γὰρ παντελῶς ἐξηρημάδων, καὶ ἀσπυματωτέρων, καὶ ἀρρήτων, ἀφ' ἧς πάντα, καὶ τὰ ἐχέματα τῶν ὄντων, λέγεται τὴν ὑπόστασιν ἔχειν ἀναγκασίον. ψυχῆς μὲν γὰρ, ἢ πάντα μετέχει ἀναγκασίως περικύβη. ἀλλ' ὅσοι κόσμῳ ἔχει τρεπόμενοι, ἢ ἀμυδροτέρων ἐν αὐτοῖς. ἢ δὲ γὰρ πάντα, καὶ τῶν ὄντων ἀπολαύων διωσάτων, ἀλλ' ὅσοι καὶ εἶδος ὑφέτηκα. δὲ δὲ αὐτῶν ἀρχῶν τῶν πάντων, ὑπὸ πάντων μετέχουσιν τῶν ὄντων, εἴτε μινδὸς ἀποφάνει, πάντων αὐτῶν τῶν ὄντων ἐν ὑφέτῳ τῶν λεγομένων ὄντων. ταύτων δὲ τῶν ὄντων, καὶ γὰρ ἀποφάνει τῶν ἀρχῶν ἐν ἀβάτοις ἀποκαρμυμείων, ἐνθάδε ἀνευρέσει, καὶ τρεῖς ταύτων ἀρχῆς, καὶ μονάδας ἐπέκεινα σοφίατων ἀναφάνει, ψυχῶν λέγει, καὶ γὰρ τὸν ἀρῶντων. καὶ τὴν ὑπόστασιν μὲν ἐν τῶν ὄντων ὡς μονάδας τῶς οἰκείας ἀεθμοῖς, τὸν μὲν ἐνοειδῆ, τὸν δὲ νοερὸν, τὸν δὲ ψυχικόν. πᾶσα γὰρ μονάδα ἡγέται πλῆθος ἐν αὐτῇ συστούου. (μυάπτε δὲ ὡς ἔρηται τῶν ἀμάτα τῶν ψυχῶν, ἢ τὰ δὲ πᾶσι καὶ ψυχῆς μὲν τοῖς νοεροῖς εἶδει, ταύτων δὲ τῶν ἐνάσι τῶν ὄντων. πάντα δὲ εἰς μίαν ἀρχὴν ὅτι τρεπόμενοι τῶν ἀμάθετοι ἐνάδα καὶ μετὰ ταύτων ἀναδραμοδοσι, πᾶσι δὲ εἶδος τὸ ἀκρότατον ἔχειν, τῶν τῶν ὄντων, ἢ τῶν ὄντων, καὶ ταύτων τῶν ὄντων καὶ τῶν ἐνάδων τῶν ὄντων. Quæ sunt Latinè: Corporum quidem, quemadmodum dictum est, & animarum patrem, Mentem pronuntiat, & causam, & circa eam cuncta esse, & operari quæcunque vitam in processibus, & explicationibus possederunt. Progreditur autem ad aliud principium, à Mente penitus absolutum, magisq; incorporeum, & ineffabile, à quo omnia etiam extrema rerum dicas habere substantiam, necesse est. Animam enim non omnia participare necessarid nata sunt, sed quæcunque vitam habuere puriorem, aut obscuriorem in seipsis. Neque Mente omnia frui, & ea, quæ verè est, fas est, sed quæcunque secundum speciem subsistit. Oportet principium omnium ab omnibus rebus participari: siquidem à nullo deficit ea, quæ est causa rerum, quæ quomodocunque subsistant. Hoc igitur primo, ac supremo cunctarum rerum, etiam ipsa Mente antiquiore principio, quod in abditis, & inaccessis esset absconditum, cum Platonis Theologia reperisset, & tres has causas, & vnitates, vltra corpora demonstrasset, dico Animam & mentem supremam, & supra Mentem Vnitatem, procedere quidem ex his, vti vnitatibus, aut singularitatibus proprios numeros, alterum quidem vniformem, alterum mentale, tertium animale, docuit. omnis enim singularitas antecedit multitudinem, sibi coëmentale. Coniungit autem sicut corpora animis, sic sanè animas quidem mentalibus speciebus, aut formis, has autem vnitatibus rerum. omnia verò in vnam vertuntur incommunicabilem Vnitatem: & vsque ad hanc progressa Theologia Platonis, finem putat supremum se tenere totius rerum speculationis, & hanc de Dijs veritatem, & circa vnitates rerum. Hæc & alia multa Proclus asserens hæc esse Platoniam theologiam. Totus autem is sermo est declaratio eius, quod in illa inclyra ad Dionysium Epistola, quæ est secunda, locutus est Plato, Circa omnium Regem esse omnia, & illius causa omnia, & illum esse causam omnium bonarum rerum, Secundum autem circa secunda, Tertium circa tertia. Vel, vt superius fuit expositum, circa

Mens, principium anti-quinum.

Circa omnium Regem, omnia: & illius causa omnia.

A circa Secundum secunda, circa Tertium tertia. Tria hæc principia, & tres causas asserit Proclus in Theologia Platonica celebrari, Primumq; ac Supremum appellari Vnitatem abditam, arcanam, maximam, Secundum Mentem, Tertium Animam: Mentemq; esse causam animarum, & corporum omnium. Huc vsque rectè ac diuinè explicat Theologiam Platoniam Proclus. Atque ait, vt stupore digna res sit, Platonem omnes quidem animas & corpora à Mente suprema & prima producere, quam, vt testatur etiam Laërtius, Causam appellet. sed rursus altius eum ascendisse, & ad aliud principium, arcanum, ineffabile peruenisse, à quo procedant omnia, etiam extrema rerum. Sed Proclus dicens, hoc altissimum, & ineffabile principium, quod est ante Mentem, Platonem dixisse παντελῶς ἐξηρημάδων τῶν γὰρ, penitus & vnde quaque à Mente absolutum, separatum, extractum: sciat nihil tale dixisse Platoniam Theologiam: quod & ratione, & Platonis autoritate probabo. Ratione quidem, quoniam Platonem producere ab altissima, primaque Mente dicit animas omnes, & corpora, circaque eam asserere, versari, quæ quomodocunque vitam participant. altius autem illud, & ineffabile principium, quod antecedit Mentem, dicit item omnium rerum, etiam extremarum asseruisse esse causam. Ergo quorum Mens est causa, eorundem quoque ineffabile principium. Quæro igitur quid causæ sit, quod eorundem vtrunque est causa, vt quot fiant ab vno, totidem ab altero. Nonne quia vna autoritas, vna potestas: Si enim Mens creat Platonem corpora & animas, omnemq; vitam: ineffabile vero Principium omnium est causa, etiam minimarum rerum: profectò & Mens quoque potentissima est, & facit omnia quæ Principium ineffabile. Ergo vna est autoritas vtriusque. Neque enim bis potest mundus creari, vt partim creetur ab ineffabili Principio, rursus accedat Mens, quæ & ipsa creet. Sed vnam necessesse est esse autoritatem, vnam voluntatem, par consilium, quod simul conspirans crearet mundum. Neque potest vlla alia reddi ratio, si fit idem ab vtroque, quin sit eadem voluntas, & autoritas. Quod vti que non esset, si ineffabile Principium esset à Mente vnde quaque separatum. Neque enim voluntas conspiraret, longè latè que his à se distantibus. Adde quòd si Mens est Deus omnipotens, vt apparet, creat enim omnia, quod est Diuinitatis: ineffabile quoque Principium est Deus: vterque necessarid est Deus, & æternus vterque, omnipotens, & sapientissimus vterque. Hæc rationes sunt naturales, & vera. Verba autem Platonis, apertè Proclo contradicentia sunt in sexta Epistola, vbi Plato commemorat principem & causam omnium presentium, & futurarum rerum, & deinde patrem istius principis, & causæ. Princeps & Causa, omnium Platoniorum consensu, & vt tam multis exemplis probatum est superius, est Mens illa secundum principium. Ergo si Mens habet Patrem (Pater autem est is, quem ineffabilem Vnitatem, & summum Bonum dixere, quod Macrobius testabatur, addens veterem Philosophiam dixisse Mentem esse filiam summi Boni) efficitur vt eiusdem naturæ sint Pater & Proles. Nā qui nascitur ab homine est homo, qui à leone, est leo: sic qui nascitur à Deo, & ineffabili Bono, etiam ipse est Deus, est ineffabilis, est Bonum summum. Igitur Plato tria decreuit Principia, vt Proclus inquit, tres causas, tres Reges: modus autem, quo sint principia, quæ posuit Proclus, forsan non est Platonis omnino: vt à Primo vniformes, à Secundo mentales, à Tertio animales ordines existant: quia Primus Vnitas: Secundus Mens: Tertius Anima. Dico ex Platone, omnes æqualiter esse eorundem causam. Tres causæ tanquam vna: quod ipse quoque suis probat verbis. Quod quidem fieri à summo Bono pronuntiat: quorum vne ipsum esse principium, etiam à Mente, etiam ab Anima fieri fatetur. A Mente & Causa factus est totus mundus, corpora & animæ. Summum autem Bonum cunctorum est principium, etiam minimorum. Mens creat animas: ab Anima quæ tertium est principium, animarum nascitur ordo. In mundo nihil est præter hæc ipsa, nec aliud est mundus, quam hæc ipsa: ergo quidquid fit ab vno, fit ab altero, quoniamq; non conuenit eiusdem rei duos, vel tres asciscere creatores, naturali deductione efficitur, vt trium principiorum, & causarum fit vna eademq; potestas, autoritas, consilium, imperium. Et ordo ille Procli, vt à Primo sint vniformes, à Secundo νοεροί, intelligentes, à Tertio animæ. Vniformes autem, vt reor, vocat primam Angelorum Hierarchiam, quam illi conficiunt ex Ideis, eoque vocant eas Vniformes, id est, similes ineffabili Vnitati. Secundos sentit, secundum ordinem Angelorum, qui creantur à Mente. Tertius est ordo animarum, qui ab Anima prima ferantur, creantur. Is inquam ordo non est Platonis, etsi ex parte verus. Et ratio clamat ex dictis eorum, ordinem non esse ita præfixum, vt

Resutatur Proclus qui à Platonica doctrina desinuerit.

Vna est eadem autoritas Mentis & Principij.

Comment. in Somnii Scip.

Tria principia Platonis: Vnitas, Mens, Anima.

Rom 8. Coll. 1.

Angeli omnes creati à Mente.

Idea à summo Bono.

Ioan. 8. 14.

Athenagora philosophi Christiani similitudo.

Vnitus ineffabilis, principium omnium.

Spiritus sancti appellatio, nomine Animae.

Dei patri de scriptio.

1. Ioan. 4.

hoc fiat à Mente, hoc ab ineffabili Vnitate, illud ab Anima: quippe quot fiunt ab vno, D totidem fiunt ab altero: totaque creatio à cunctis vetustissimis theologis visibilium & inuisibilium, ascribitur Menti. Hoc etiam Proclus fatetur, in primis verbis Animarum & corporum, totius scilicet sensibilis mundi assignabat Menti creationem. In vltimis dicit à Mente procedere *νοεποδς*, nimirum cunctos ordines Angelorum. Sic etiam diuus Paulus, vt sæpe videmus, docuit hunc esse primogenitum, principium omnis creaturæ, per ipsum extitisse visibilia & inuisibilia, siue thronos, siue potestates, siue dominationes, siue virtutes. Hæ sunt Angelicæ gentes, tota cælestis Respublica creata à Mente, summa Sapientia, & intellectu, omnium intelligentiarum creatrice, ipsa prima Sapientia arce & fastigio intelligentiæ. Quocirca nullus superest Angelorum ordo, & eorum, qui dicuntur *νοεποδς*, quin creentur à Mente. Sed aperiam huius sermonis apud Platonicos causam, cur ab ineffabili Vnitate producant primas vnitates, primam Hierarchiam. Ea videlicet est, quoniam conficiunt ex Idcis hanc Hierarchiam. Ideas autem ferunt à summo Bono habere principium, easq; dari Menti creatrici. Sed norint posteriores Platonici, nihil tale dixisse Platonem, qui rectè, & expeditè principatum, autoritatemq; cunctarum rerum assignat Menti in Timæo: in Epistola vocat principem præsentium, & futurorum: rursum in secunda Epistola, tres omnium rerum declarat, adoratur, consalutat Imperatores. Verus autem istorum Regum imperatorumq; ordo, iuxta Platonem, & veritatem, & vt ipsi Platonici sponte sua fatentur, est, quod omnes sunt Reges, & Principes visibilium, & inuisibilium, omnium tres causa, tria principia, tres fontes, sed vt vnus, vt vna Diuinitas, vnus consensus. Gradus autem est inter eos, quod primus est, ineffabile Bonum, Vnitas eminentissima, cui Filius etiam in hoc mundo omnes honores acceptos referebat, eumq; vocabat Patrem, & Glorificatorem suum: ab illo data sibi omnia: nihil habere se; quod non accepisset ab eo: se esse lumen ex illo lumine: omnia quidem habere se, sed ab eo, non eum à se. Attulit pulcherrimum, quoad licet ex mortalibus nosse immortalia, Athenagoras exemplum, in oratione ad duos Imperatores, patrem & filium. Pater erat Antoninus Pius, erat ei filius Augustus, genitus ab eo & declaratus Augustus, Imperatorq; totius orbis. Omnis terra, gentes omnes venerabantur vtrunq; vt vnum Imperatorem. Quidquid iubebat filius, factum erat: quidquid item pater, fiebat extemplo: procedebat filius, venerabantur, adorabant omnes, idq; cupido, & volente patre: similiter procedebat Imperator verus, omnes venerabantur, etiam filius. Filius venerabatur patrem, non pater filium, sed tanta charitate filium diligebat pater, vt ille suæ delictiæ essent, sua voluptas & gaudium, vt dederit ei quidquid ipse esset. Genuerat eum, tum Imperatorem declarauerat, totius orbis potestatem tradiderat, omnes illi parere iubebat: quidquid honoris impenderetur filio, sibi collatum prædicabat, præ se ferebat: nihil erat reliquum, quod filio non tradidisset. Est igitur, vt docui, & vt declarem Platonem, & Platonicos, gradus in illis, quod principatus, & summum, est ipsum Bonum, ipsa ineffabilis Vnitas, principium, fonsq; omnium, etiam Mentis, tum Mens ab illo generata, tum anima. Propterea sunt omnia circa tres Reges, sed principaliter circa Primum, secundò circa Secundum, tertio circa Tertium. Hunc ordinem verum viderunt propemodum, ostenderuntq; Platonici, quoniam à Primo gignunt omnia, etiam ipsam Mentem, à Secundo quoque præcipuè vitas, animas, corpora. Nam etiam apud nos maximè datur Filio cunctarum visibilium & inuisibilium rerum creatio, raroque audimus creatorem mundi Spiritum sanctum, etsi audimus Deum. Hunc igitur Tertium quasi faciunt (quod nostra tantopere vociferatur Theologia) fontem animarum. Est enim Anima illa, Spiritus sanctus, vt apparet, & vt docuimus vbiq; Spiritum autem nos viuificantem, creatorem, factoremq; animarum dicimus: Tu Paracletus diceris, donum Dei altissimi, fons viuus, ignis, charitas, & spiritalis vnctio. Ecce igitur, quanto miraculo, quo stupore digna res sit, ante Christi aduentum, antequam Mens maxima venisset in mundum, audiebantur, noscebantur illa tria principia, triplex illa maiestas, trina Diuinitas. Quin etiam gradus inter eos habuere notos, primum altissimum, venerabilissimum, *ἀρρητον*, ineffabilem, & quod in *ἀεδατοις*, inaccessis, in caligine habitaret, dicentes. Eoque non erat hominibus notus, vt dixit Chaldaeus, & Plotinus, & diuus Ioannes, Deum nemo vidit vnquam. credebantq; vt credit cæca semper, & infelix semper Hebræorum natio, Creatorem esse primum illum, non habentem ante se quenquam. Ecce diuino munere, & vt

A & vt verè ille inquit, allata de cælo Philosophia, sapientiores audierunt Mentem creatricem, esse secundam ab illo primo, genitum ab eo, ab æterno, genitum Deum, & ipsum omnipotentem. Triaque principia velut nuac, quo tempore claruit arcana illa, paucisq; olim nota Sapientia, norant sapientes. & Plato non fuit prior huius Sapientia: repertor, sed eam didicit ab Ægyptiis, à Chaldæis, ab oraculis, quæ & hæc, & alia innumera cecinerunt. O cæcæ igitur mentes Hebræorum, super quibus nemo cordatus lacrymas continere possit vnquam. Hæc enim Mens est, quæ creat mundum apud Moses, loquitur cum Adam, visibilem se reddit Abrahæ, apparet Mosi in rubo; dat ei leges, cæteraque exequitur apud Prophetas. Idcirco vocatur à Philone etiam Iudæo *ὑπαρχος*, minister, nuntius, legatus, vt vocat Lactantius. Mittebatur enim ab illa ineffabili, & arcana Vnitate, à summo Bono Patre suo, qui habitat *ἐν ἀεδατοις*, in abditis, inaccessibleis, arcanis, & quem ait Philo non decuisse venire ad homines. Is autem erat, estq; vt Paulus vocat, *μεσίτης*, mediator, internuntius inter nos & ineffabile Principium. O sanctissima, diuinissima, prima Mens, generis humani creatrix & redemptrix, quæ fuit clementia, bonitasq; tua, vt venires in mundum, vt nos efficeres Deos, facta ipsa homo, & quæ te semper mundo declarasti, ea miserata peccata nostra, reuoces nos ad te, efficiasq; vt te in tua claritate, ac diuinitate videamus.

Mens creatrix.

Mens se visibilem fecit quibus. Gene. 3. 15. Exod. 3. Lactant. 4. de vera sapientia, cap. 17. 1. Tim. 2. Hebr. 8. 9. 12

Quod Proclus testatur Platonem de tribus Regibus in Epistola sensisse: & de nominibus, quibus describitur ineffabile Principium, nempe Deus Pater.

B

CAPVT IX.

ESTATVR item eodem libro Proclus explicans Theologiã Platoniam, dogmatãque Platonis proponens, eum in Epistola de tribus Regibus, siue Imperatoribus fuisse locutũ, *εἰ δὲ βέλγη χεῖ' ἰρίτιον πάλιν καὶ τὸς ἑπιτολάς πῶς παρ' ὅσων δυνατὸν εἰς τὴν αἰὶνὰ τὸ θεῖον ἐπισημίω ἀναπέμπεται, ἢ γὰρ αἰὲν αἰὲν ἔργα διδάχθεντας, δεύτερον δὲ πλάτωνος ἑποδὲ ἀμείβεται ἐν τῷ πινθαγρείαν καὶ τῷ ὀρφικῶν γραμματέων.* Omnis enim, inquit, Græcorum Theologia, nata est ab Orphei mysteriis. Primo enim Pythagora ab Aglaophemo sacra Deorum edocto, secundus Plato secutus est, hauriens hæc à libris Pythagoreorũ, & Orphei. Non primus igitur de tribus Regibus est locutus Plato, sed priores Ægyptij, Orpheus, Pythagoras. Idemq; Proclus à sententiã Platoniorũ, omniumq; ante eum Philosophorũ ex Parmenide Platonis & omni alia Philosophia eius, elicit duo summi Patris genitorisq; Dei peculiaria nomina, ab omnibus seculis, à Chaldæis, Ægyptiis celebrata, nouissimè Græcorũ sermonibus trita. Sunt autem Vnitas, Bonum: de quibus ipse: *διτὸς ὁ ἑσὸς τῆς τῆς ἐνὸς ἐνδὲξέως, διτὰ ὀνόματα τοῦ θεοῦ διδασκῶν ἡμῶν ὁ πλάτων τῆς ἀρρητῆς ταύτης ἀρχῆς. ἐν πολιτείᾳ τὸ ἀγαθὸν κελεῖ, καὶ τῆς ἀληθείας τῆς ἐνὲξ ὅσων τὸν πένον, καὶ τὰ νοητὰ πηγὴν ἀποδεδεικνυσι, ἐν παρμενίδῃ ἐν ὀνομασίᾳ. καὶ τῷ ἐνάδων ἀποφάνει τῷ θεῶν ἑποδὲ ἀμείβεται.* Duo modi sunt, quibus Vnitas ipsa demonstratur. Duo nomina tradit nobis Plato, huius ineffabilis Principij. In Republica Bonum vocat, & veritatis, quæ Mentem vnit, & intellectuã, fontem demonstrat. In Parmenide vocat Vnitatẽ, ostendens eam creatricem diuinarũ vnitatum. Sic ille. Diuinæ autem vnitates sunt Angelici chori, quos in nouè distinguit Proclus, secutus, vt arbitror, & vt Græci suspicantur, Dionysium: deducit eos tamen ex Platone. De quibus aliàs. In his apparuit eũ præferre Vnitatem ipsi Menti, quam sibi vnit, & copulet Vnitas ipsa. Sicq; apparèt duo Pater & Filius, Vnitas, & Mens. Latissimè verò, & pulcherrimè disputat de Vnitate, probans eam esse Principium, sine qua nihil possit existere, applicans vniuersalem omnium rerum de Vnitate considerationem, ad illud ineffabile Principium. Pulcherrimeq; addit duo hæc nomina: alterũ esse productionis manationisq; Vniuersalis, Bonũ: alterum conuersionis

Prinde nata Græcorum theologia.

Vnitas, & Bonum.

6. de Repub.

Vnitas Menti præferitur, & cur.

Nomen pro-
ductionis &
conuersionis.

Arguuntur
Christiana
religionis re-
prehensores.

Vnde Proclus
suam Theolo-
giam hausit.

Omnes An-
geli pendunt
ab Vnitate I.
Deo.

Vnum &
Bonum.

ad ipsum, & uti caput & fontem, Vnitatem, Sic Genitor, & Pater est Bonum producens D
omnia, origo, fons omnium, est item Vnitas, coniunctio, connexio, ad quod omnia pen-
dent, tendunt, aspiciunt, vniuntur, diuisa viuere nō possent, prima, sempiternaque con-
iunctio, est ipse Mentis, ceterorum alio modo, uti ad creatorem, autoremq; suum. Mi-
rabilis, digna cultu, & adoranda Philosophia. Et hanc Proclus non Christianus, imō
Christianus inimicus, proponit ex Platone, antiquisq;. Igitur eorum infcitia, qui Chri-
stianam religionem omnium sapientissimam, velut anilem superstitionem irridentes,
nesciebantq; eam venerari, cum primis hanc Philosophiam, solamq; eam veram eius esse
possessionem & alumnam, in cuius vnus thesauris perfecta tantorum mysteriorum
contineretur sapientia, coarguitur. Sed ea quæ de primo illo rerumq; omnium supre-
mo, ac supermundano principio, cuius tanta fit maiestas, vt ab omnibus distet in prin-
cipium, dignissima Theologia nostra, & de fontibus eius quedam hausta ab eodem Proclo,
audire pulchrum est: Nulla, inquit, res est ex omnibus, quoniam ab illa procedūt omnia.
Principium enim est omnium, & eorum quæ sunt simul, & eorum quæ non sunt. Omnia
procedunt ab illo, & ad illum conuertuntur. Hæc Proclus, quæ sine dubio sunt ea, quæ
prior Dionysius, à quo Græci suspicantur Proclum Theologiam suam deduxisse. Diony-
sius in principio sui libri: *περὶ τῆς φαινομένης θεολογίας ἐπισημαίνων* φησὶ, *πᾶσι πάντων*
ὡς ἐνοπιῶν δυνάμεις ἀναστασιαστικῶς ἡμᾶς ἀναπλοῖ, καὶ ὁτιδήποτε πρὸς τὴν ἑαυτοῦ πατρὸς ἐνό-
τηται καὶ θεοποιῶν ἀπλοῖται, καὶ γὰρ ἐξ αὐτῶν πᾶντα, καὶ εἰς αὐτὸν. Quod est, Processus à
Patre manantis luminis, perueniens in nos ex bonitate, rursus vnica virtus, extente E
vos replicat, & cōuertit ad Vnitatem Patris vnifici, & Deificam simplicitatem. Etenim,
vt ait sacra Theologia, Ex ipso, & in ipsum. Proclus autem: *ἐξ ὧν ἕστι τῶν πάντων, ὅτι πάν-*
τα ἀπ' αὐτῶν, παρελήλυθεν. ἀρχὴ γὰρ ἕστι τῶν ἀπάντων, καὶ τῶν ὄντων ὁμοῦ, καὶ τῶν μὴ ὄντων, καὶ
δ' αὖ τὸν ἕτερον, πᾶν πρὸς αὐτὸ τῶν παρελθόντων ὁπισθοφύει ἀπεκρινόμενον: Nihil est omnium,
quoniam ab illo omnia, principium omnium, quæ sunt, quæ non sunt. Alia rursus ratio-
ne conuersionem ad ipsum, eorum quæ processerunt, ponit Plato. Ecce processus, & re-
ditus ad suum caput, & initium. Nam subdit: *αὐτὰ οὐ καὶ πρὸς εἰς ἐκείνους, καὶ ἐπέστρεψεν πρὸς*
ἐκεῖνο: Hæc, ait, & procedunt illinc, & reflectuntur ad ipsum. Nimirum igitur quod Pau-
lus, Ex ipso omnia, & in ipsum. Postea subdit Proclus: *Qui* igitur modi sint docendi de
primo, & quibus ipsum nominibus Plato significauerit, & vnde nomina, & modos hos,
ineffabilis & incognitæ omnibus demonstrationis acceperit, ex his arbitror perspicuū.
Ostendit in aliis admirabilem ad omnes res & capita eorum excellētiam Plato. Omnes
Deos, id est, Angēlos, ad vnam Vnitatem congregari, pendere ex Vnitate. Hæc etiam dixit
Dionysius: *ὁ τῶν κελῶν ἀπάντων ἀΐσιος, εἰς πᾶντα καὶ ταλαμπεῖον τῶν θεῶν φωνή:* Bonorū au-
tor omnium, in omnia irradians lumine diuino. Sciendum autem hæc duo nomina sum-
mi Dei apud Platonem, Vnum & Bonum, à Chaldæis primò tradita, quod Psellus testa-
tur: *μίαν ἀρχὴν τῶν πάντων δεξάμενοι, καὶ ἐν αὐτῷ, καὶ ἀγαθὸν Σπουδαίον:* Vnum principium
omnium opinantur, vocantes Vnitatem, & Bonū. Idem Mercurius, quod *μόνας* sit radix,
cuius excellentiam inenarrabile dicunt, sicut & nostri *ἀσχεληνῆτος τῆς ἀρχῆς ἀρχῆς* & *ἑσ-*
ζολῆ. Hæc igitur sunt ea quæ sæpe nostri dicunt, Patrem esse fontem, & principium to-
tius Deitatis, duorum scilicet Imperatorum, Mentis & Animæ.

De tribus item illis altissima Procli Theologia, mysteria Platonis interpretan-
tis: & quod Platonicis faciunt tria principia, quorum primum gignat se-
cundum, tertium sit habitus amborum.

C A P V T X.

ODEM libro de Theologia Platonis Proclus diuinè de tribus hisce
principiis loquens, de Platone & veris amicis eius: *τρεῖς ποῖσι τοῖς ἀρχαῖς*
πολλαχρὸν ἀγαθὸν, ἰὴν, ψυχὴν, πᾶν τὸ ἐν ἰὴν πρὸς ἀρετὴν ὀνομαζόμενον. τὸ μὲν δὲ ἀρχαῖ-
σιν, καὶ ἀμείβετον ἐν ἐπιτελεῖα τῶν ὄλων ἀρετῶν ἀρχὸν ἔστι μετεχρόντων μόνον, ἀλλὰ
ἔτι τῶν μετεχρόντων ἐν ἐκείνῳ, ὑμνηται δὲ ὡς τῆς ἀρχῆς ἀποθέσεως, ἀπάντων μὲν
ἀρρήτως ἀΐσιον Σπουδαίον, αὐτὸ δὲ ἐν ἑδραῖ δὲ τῶν πάντων ἀφωτισμένων, ἐδέξατο
δυνάμει ἔχειν, ἐδὲ ἰδιότητα συζητῆ πρὸς τὰς ἄλλας θεάς. μετὰ δὲ τῷ μόνῳ
ἑσολῆσιν καὶ ὑπαίον, καὶ ἀμείβετον πρὸς πάσας τοῖς ὑπαίον, ἐν ἑσὸ τῶν ὄντων,
καὶ αὐτῶν

Αὐτὸ αὐτῶν ἀποθέσεως πᾶν ἀρχαῖς ὄντων, καὶ πλεονάσεως τῆς ἀρετῆς τῆς μετέχουσας τῶν τῶν
ἀρχῶν ἐνός. αὐτῆ δὲ ἀρχῆς ὑπαίον, καὶ τῆς ἀρχῆς ἰσότητος τριάδος. διὸ δὲ τῶν ὄντων, ἐν τῇ
ἀρχῇ τριάδι, τῶ ἐνός, καὶ τῶ ὄντος, καὶ τῶ μὲν γεννῶντος, τῶ δὲ γενναίου, καὶ τῶ τελειούτος, τῶ δὲ
τελειομένου, δὲ δὲ καὶ τῶ μὲν ἀμφοῖν ὑπαίον δυνάμει, δὲ ἡς τε καὶ μετ' ἡς, τὸ ἐν ἀποθέσει ὄντος,
καὶ τελειομένου τῶ ὄντος. ἦτε γὰρ ἀρχῆς ἀπὸ τῶ ἐνός, καὶ ἡ ἀρχῆς τὸ ἐν ὁπισθοφύει τῶ ὄντι ἀπὸ τῆς
δυνάμει. π. γὰρ (ὡς τῶ ἐνὶ τῶ ὄν, ἡ μετεχρόντων ποιεῖ τὸ ἐν ἀπὸ τῶ ὄντος, πᾶν τῆς δυνάμει.
ἀρχῆς γὰρ ὄντος, καὶ ἑκταῖσι ὅτι τὸ ὄν. τριάς ἐν ὄντι αὐτῆ, τῶν νοητῶν ἀκρότης, τὸ ἐν, ἡ
δυνάμει, τὸ ὄν, τὸ μὲν ἀρχῆς, τὸ δὲ ἀρχῆς ἀμφοῖν, ἡ δὲ ἐξῆρτημένη μὲν τῶ ἐνός, συμφορομένη δὲ τῶ
ὄντι. τριάς ἐν αὐτῇ ἀρχῇ νοητῇ, τὸ ἐν, τὸ ὄν, καὶ ἡς ἀμφοῖν, δὲ ἡ καὶ τὸ ἐν, τῶ ὄντος ὄντος, καὶ τὸ
ὄν, τῶ ἐνός. πᾶν ἡμῶν, καὶ ἀπὸ τῶν ἐνδεκαμυθῶν τῶ πλάτωνος, ὅτι καὶ ὁ πατὴρ τῶ νῦν πα-
τὴρ ὄντος, καὶ ὁ νῦν τῶ πατρὸς, καὶ ὡς ἡ δυνάμει κερύσσεται μετὰ τῶν ἀκρόν. Tria, inquit, princi-
pia multis in locis faciunt, Bonum, Mentem, Animam, omne quod est, Mentem appel-
lantes. Primum, ac præcipuum & imparticipabile, Vnum, ultra omnia præexistens, non
modo vnitates eas participat, sed etiam quæ participantur, laudatur per primam
suppositionem. Quod omnium quidem ineffabiliter causa demonstratur: ipsum autem
in nulla re existens, & ab omnibus segregatum: nullam virtutem habens, neque proprie-
tatem propinquam cum cæteris Diis. Post hoc autem, singulariter super substantialiale, &
supereminens, & imparticipabile ad omnes substantias, Vnitas est, participata quidem
ab eo quod est, & circa ipsam primam substantiam subsistens, abundansq; adiectione
B participationis huius, quod primo Vnum est. Hæc autem est super substantialis existen-
tia, & primæ intelligibilis Trinitatis. Duobus igitur his existentibus in prima Trinitate,
nimirum Vnitate, & Ente, primæque gignente, secundo generato: & illa quidem perfici-
ente, hoc autem perfecto: oportet sanè mediam amborum existere potentiam, per
quam, & cum qua, Vnum substantificum est, & perfectiū ipsius Entis. Nam & proces-
sus est ab Vno, & ad Vnum ipsius Entis conuersio per potentiam. Quid enim aliud cum
Vnitate Ens, aut participatum facit Vnum ab Ente, quàm potestas? Processus enim est
Vnitatis, & extensio ad Ens. Trinitas igitur est hæc, intellectualium fastigium. Vnitas,
potentia, ens. Alterum producens, alterum productum: Potentia verò pendens ab vno,
coniuncta cum Ente. Trinitas igitur hæc prima intellectualis Vnitas, Ens, & habitus am-
borum, per quem & Vnitas Entis est, & Ens Vnitatis. In his stupendè demonstrante Pla-
tone, quod & Pater, Mentis est Pater, & Mens Patris, & quod Potentia occultata est in-
ter suprema. Hucusque Proclus. Quæ facillè patebunt, si totius dogmatis, quod superius
ab omnibus Platonicis asserbatur, ordinem meminerimus. Nomen Patris æterni, pri-
mæq; originis & fontis totius deitatis est Vnitas. Nomen coæternæ Prolis, est, Ens, sub-
stantia, Mens. Nam etiam Proclus affirmat Platonem ostendisse Mentem Patris esse, Pa-
trem autem, Mentis genitorem, ceu correlatiua sint Pater & Mens, inter quæ sit poten-
tia, quæ dicitur à nostris Amor vtriusque, Processus ab vtroque. Duobus nominibus ap-
pellat Spiritum sanctum, Animam, Potentiam. Hæcq; tria coæterna, ineffabilia princi-
pia dicuntur, Bonum, Mens, Anima. Dicuntur Vnitas, Ens, Potentia. Dicuntur tres Im-
peratores, tria Numina, tria Principia. Dicitur Secundum à Primo Patre, & Genitore suo
nasci: Tertium dicitur Potestas, Habitum amborum. A nostris Amor, Processus ab ambo-
bus. Dicitur ipse Genitor, Fonsq; totius Diuinitatis, segregatus ab omnibus, altissimus,
ultramundanus, ineffabilis, à cæteris Diis disunctissimus, supra omnia incommunicabi-
lis, imparticipabilis. Dicitur item Vnitas aut Pater gignere. Ens autem, vel ipsa Mens, &
Substantia, gigni. Vocatur enim, vt sæpenumero dixi, secundum principium τὸ ὄν, ipsum
Ens. Et Proclus ipse declarat appellari à Platonicis Mentem πᾶν τὸ ὄν, vniuersalem exi-
stentiam. Est autem Vnitas participata Mens ipsa, quia Filius est imago Patris, character
substantiæ, splendor claritatis eius. Proles ergo est Vnitas, est eadem atque Genitor sub-
stantia, sed genita tamen, & manans ab illo. Ob id Vnitas participata. Dicerent nostri,
Vnitas genita, non ingenta, quemadmodum prior, sed Vnitas tamen, quod substantia
sua est substantia Vnitatis. Perficitur item Secundum à Primo, & substantialiter manat,
quod omnia bona Secundi sunt à Primo. Repetit eadem tria principia, quorum Primum
generet, Secundum generetur, Tertium verò à Primo, & Secundo est, amor vtriusque
potentia. Hæc illi constanter asseuerant, & Platonem ea mirabiliter docuisse prædicant.
Admiranda profectò mysteria.

Tria Princi-
pia.

Processus V-
nitatis ad ens.

Vnitas ensis,
& ens vni-
tatis, est.

Nomen Pa-
tris, Vnitas.
Nomen pro-
lis, Ens &
Mens.

Amor, spiri-
tus sanctus.
Nomina Dei,
trini & vni.

πᾶν τὸ ὄν.

De tribus Subsistentiis, siue Principiis, ex Plotino: & quod non sint plura, neque pauciora. Et quod hæc cognitio potius diuina est, quam ratione demonstrabilis.

C A P V T X I.

ED quoniam Plotinus, præter ea, quæ paulò antè posita sunt, multa diuinitus de tribus hisce Principiis, aut Numinibus ex Theologia Platonis, aliorumq; qui ante eum floruerunt Platoniorum scripsit: è quibus, Porphyrio teste, fuerunt, quorum scripta assiduus legeret Seuerus, Cronius, Numenius, Gaius, Atticus, Longinus, Philarchæus, qui, sicut ante hos omnes clarissimus Philo mira, & inaudita quædam de Verbo diuino, ac Progenie diuina tradidit, sic prodidere istius modi plurima: examinanda sunt ea, & proponenda, vt totius veritatis contentus, perpetuâque ab initio generis humani veræ theologiæ successio audiatur. In libro contra prognosticos: επειδή τοίνυν εφασκεν ημιν η τῶ ἀγαθῷ ἀπλή φύσις καὶ ὁμογενής. πάν γὰρ τὸ ἐν ὁμοίῳ, ἐκ ἀπλήν, καὶ ἕδεν ἕχον ἐν ἑαυτῷ, ἀλλ' ἐν πῖ, καὶ τῷ ἑνὸς λεγομένης ἢ φύσις ἢ αὐτῆ, καὶ γὰρ αὐτῆ οὐκ ἄλλο, εἴτα ἐν, ἕδεν τῷτο ἄλλο, εἴτα ἀγαθόν, ὅταν λέγωμεν τὸ ἐν, καὶ ὅταν λέγωμεν τὸ ἀγαθόν, ταῦτι δὲ νομίζω πλὴ φύσιν, καὶ μίαν λέγειν, ἕχον τῆρησέντας ἐκείνης ἕδεν, διληγόντας δὲ ἡμῖν αὐτοῖς ὡς οἴοντε. καὶ τὸ ὁμοίῳ δὲ ἕπος, ὅτι ἀπλήστατον, καὶ τὸ αὐτάρκες, ὅτι οὐκ ἐν πλείονων. εἴτα γὰρ ἀναρτηθήσεαι εἰς τὰ, εἴ ἂν, καὶ οὐκ ἐν ἄλλῳ. ὅτι ἐπὶ ἐν ἄλλῳ καὶ πᾶρ ἄλλῃ. εἴ ἂν μὴ πᾶρ ἄλλῃ, μὴδὲ ἐν ἄλλῳ. μὴδὲ (μὴδὲσις μὴδὲ μία, ἢ τοίνυν δὲ ἐφ' ἑτέρας ἀρχῆς ἰόναι, ἀλλὰ τῷτο παρρησιασμένης, εἴτα ἕν, μετ' αὐτῷ, καὶ τὸ ὅσον ὁμοίῳ, εἴτα ἕν, μετ' ἑν. αὐτῆ γὰρ τοῦτο καὶ φύσιν, μὴτε πλείω τῶτων πῖθεσται ἐν τῷ ὁμοίῳ, μὴτε ἐλάττω. εἴτε γὰρ ἐλάττω ἢ ἕν καὶ ἕν ταυτέν φήσασιν, ἢ ἕν ἢ τὸ ὁμοίῳ. ἀλλ' ὅτι ἑτέρας ἀλλήλων, ἐδέειρε πολλὰ καὶ Quæ sunt: Quoniã apparuit nobis Boni natura simplex & prima. Omne enim quod non est primum, non est simplex: Et nihil habens in se ipso alia, Vnum est quid. Et eius quod dicitur Vnum natura eadem. Etenim hæc ipsa non est aliud, deinde Vnum. Neque hoc aliud est, deinde Bonum, cum dixerimus Vnum. Et cum dixerimus Bonum, oportet eandem sentire naturam, & Vnum dicere, non prædicantes de ea quicquam: sed declarantes nobis ipsis, vt possibile est. Ac primum hoc modò, quod sit simplicissimũ, & sufficiens per se, quod non fit ex pluribus. Sic enim attolletur in ea, ex quibus, & non erit in alio. Quoniam quidquid in alio est, etiam ab alio. Si igitur non ab alio, neque in alio quidem sit. Neque compositio vlla. Necesseq; est super ipsum nihil esse. Nō est igitur cur ad alia principia eatur: sed hoc preposito, deinceps Mens statuenda, & id quod primo intelligit. Deinde Anima post Mentem. Is enim ordo est secundum naturam: neque plura hic, in intellectu, neque pauciora. Si enim pauciora, aut Animam, & Mentem idem dicēt, aut Mentem & ipsum Primum. Sed quod alia sint ab inuicem, ostensum sapenumero. Si plura, & cætera, quæ sequuntur, Plotinus ex prisca Platonis, Platoniorumq; omnium Philosophia, in qua peruenitur ad vnum singulare, simplicissimumq; Principium, Bonum & Vnum: Bonum, quia fons omnium rerum, & principium: Vnum, quia solitarium, simplicissimum, ab omni externa re segregatum, totum ipsummet, non varia natura. Totã vna Bonitas, & vna bona, simplexq; Vnitas. Hæc omnis ratio clara, cui vel ipsa natura facem ac lucem præbeat, vt ab ea ipsa penè declaratur. Huic cum sit summa simplicitas, cui etiã adiunctum quoque est id quod à Philosophis & ab Aristotele inducitur, quod dicitur ab illis ἀπαρκες, per se sufficiens, sibi suppetens, se ipso contentus: consequitur vt nihil habeat aliunde, habens omnia ex quibus possit esse contentus: contentus autem ex se ipso, non ex alienis bonis. Sicq; ascendit, superq; greditur ea, quæ faciunt aliquam compositionem, & farraginem, ac quasi corpus, effugiens eam, imò supergrediens infinita bonitate, & affluentia propriorum bonorum. Efficiturq; vt nec in alio sit, à quo contineatur, nec ab alio procedat. Hoc erit nobis, inquit, primum, ac singulare Principium: post hunc sequetur Mens, quæ vocatur à sacra Philosophia Sapientia. Hæc dicitur primò sapere, primò & principaliter intelligere, quia vt Chaldæus dicebat, vocatur à cunctis hominibus prima Sapientia, prima Intelligentia. Vocatur autem, quia nesciebant eam habere, qui eum antecedit. Istud igitur primum Intelligens, non dicitur respectu Boni ac prioris, in quo est exquisita sapientia, & quem Chaldæus & Trismegistus dixerant, cum esset prima Mens, Intelligentia, genuisse secundam. Dicitur ergo

Omne quod non est primum, non est simplex.

Quicquid in alio est, etiam ab alio est.

Vna Bonitas, simplexque vnitas.

Mens primò sapit.

A ergo primum Intelligens, ratione nostri, sicut habuit peculiare apud vetustissimos nomen Mentis. Subsequitur tertium principium Anima. Hi sunt igitur tres illi Reges, tria Numina, tria Principia, circa quæ cuncta docuit esse Plato. Illud autem in Plotino obseruare operæpretium est: primum quod hæc ait esse altera ab inuicem: deinde quod quasi naturalibus rationibus probat necessariò neque plura esse, neque pauciora principia. De primo dicendum: Cum altera fatetur esse ab inuicem, sciendum est, eum non sentire tantam alteritatem, ac diuisionem, quanta diuidat substantiam, duòque separata numina constituat. Quod ne cogitari quidem potest. Nec fuit ferè Philosophorum quisquam, modò Philosophi nomen mereatur, cui non placuerit vnum caput, vna origo. Cum autem superiores tribuant Menti quanta potest tribui diuinitas, vt quam superius ex sententia Platonis Porphyrius dixerat coæternam, natam ante omnia tempora & sæcula ex summo Bono, eamque dixerat per se Patrem, Principium omnis pulchritudinis, totq; ei dotes tribuerat, quot concurrant ad declarationem primæ, ac sempiternæ Diuinitatis: ad hæc cum Trismegistus, hoc secundum principium, quod & Mens, & Verbum à prisca dicitur, vndique perfectum, opificem mundi, primam virtutem, increatam, ἀπεραντον, infinitam, perfectissimi Patris perfectissimam Prolem, legitimum Filium, sempiternam originem vitæ, inaugmentabilem, incorruptibilem, sui semper similem, æqualem, qui de naturæ suæ statu nunquam decedat: cum his inquam nominibus appellauerint Mentem, secundum Principium, & cum hæc declarent eandem atque summi Boni Diuinitatem (Nam si summum Bonum describas, non habueris aliud, quod de eo prædices, cogersiq; repetere hæc omnia, quæ Menti tribuisti, eo excepto, quod Bonum à nemine habet, à nemine oritur) profectò fiet, vt æquè sit Deus Mens atque summum Bonum. Sed cum neque possint esse, neque natura ferat, duas separatas Diuinitates, duo capita, duos creatores, cerè non possunt separata dici duo hæc Principia: Huc adde quod Trismegistus, Porphyrius ex Platone, Philo Iudæus nobilissimus Platonius, hanc Mentem, & secundum Principium vocant, declarant consalutant γνήσιον ἕν, legitimum Filium, summi Boni. Non possunt igitur esse separati Pater & Filius, cum in vtroque sit eadem Diuinitas, & pater æterno deuctus amore, genuerit, gignatque Prolem, & Proles eodem amore ardens, velit nasci. Quæ sunt illi ingenuè confessi. Quare quod Plotinus dixit ἑτερε ἐναι, altera esse ab inuicem: aut intelligendum est, quod sint duo Principia, sicq; fiat vt sint altera: nostraque Theologia dixisset emendatius, alteros, quæ nominum distinctio inuenta nondum fuerat. aut si separet eorum substantiam, quæ est Diuinitas, dicam Aristoteli tritum, ἀφιλόσοφος, caret Philosophia, non sapit naturã, non redolet rationem. Discedit non à consideratione modò, sed etiam à Philosophia maiorũ: cum & Trismegistus & Plato, Mentem, & τὸν ἀγῆτον, autorem, causam, principem, declarent legitimam Dei, & coæternam progeniem, in quo est coniunctio Diuinitatis. Denique clarus est Plotinus, quid senserit. Nam in libro de Tribus principalibus substantiis expressè confessus, ipsum Bonum, & Mentem, vnum, idemq; esse, vt apparuit in primo libro. Alterum quod aduertendum est in Plotino, quibus vtitur rationibus, quibus probet nec plura, nec pauciora esse Principia, non esse omnino, vt Græcis nonnullis item videtur, synceras, vetustamque Philosophiam redolentes, sed habere aliquid commentitium. Reuelata est, & prædicata ineffabili modo Diuinitas trium Numinum, tres Reges, aut Imperatores: quomodo autem sint, & quæ causa faciat vt sint tria, non plura, aut pauciora, non credo mortalem scire posse, fortasse nec Angelum. Minus item fas est, deducere prorsus ex consideratione & creatione rerum nostratum, hoc triplex imperium: quia videretur æterna principiorum, & causatorum connexio. Quare fatendum est supergredi mentem humanam rationem trium Numinum: datam autem diuino munere terris hanc lucem, vt Deum suum noscerent. Ad hæc, huius sententiæ Plotinum fuisse, non esse duo illa, substantia separata, probabo ex verbis eius, quibus in primo libro eximiis laudibus eam quæ vocatur Mens, extulerat. Atque ibi vocauerat secundum, & primum Numen, quod hic ἑτερε. Necnon genitam Mentem à primo dixerat, sed primum non indigere secundo, secundum autem primo, quia nascitur ab eo. Quibus apparet eum non separationem quasi duorum hominum, sic duorum Deorum induxisse: sed vt duorum, quorum cum sit eadem omnipotentia, maiestasq; sit item necessariò Diuinitas, voluntas, consiliumq; idem. Quod quoniam difficile ab hominibus

Philosophi omnes ad vnum principium re-tulerunt omnia.

Nō sunt duæ diuinitates, neque duo creatores.

Non separatur Pater & Filius.

Fides & ratio seu persuasio de Trinitate, data non ex hominum instituto, sed diuino munere.

intelligitur, defunt verba, quibus exprimat, sicut nec perfectè contingit cogitatio. D Quocirca nominibus, & modis vsitatis vtentes dixerunt eos duos Deos.

Profunda Theologia Plotini de tribus Subsistentiis: & quòd à Primo sit omnis sapientia Diuinitasq; Secundi.

CAPVT XII.

PLOTINVS item scripsit librum *περὶ τῶν ἐγγύων ὑποστάσεων*, de Tribus principalibus Subsistentiis, in quo summum Bonum, ipsamq; excellentissimam Vnitatem, ex priscorum Philosophia facit primam hypostasin, secundam ipsam Mentem, Tertiam Animam mundi, vt superius ostensum: Animamque viuificatricem, animatricem omnis vitæ, nullum toto mundo esse animal, quod non accepit ab ea vitam, ab hac omnem vim substantiamq; omnem suppetere: sine caelum nec vim habere potuisse viuificantem, nec motum, quòd ea sit omnis mundi concitatio, cuncta complexa, similis genitori suo Mentis: præcipuè enim prædicat Mentem genitricem Animæ: eamque vocat Imaginem Mentis, vt verbum simulachrum animi, innuens sic propè produci animam à Mente, sicut ab animo producitur oratio: nostrarumq; litterarum est, imaginem vtriusque esse Spiritum. Item Plotinus esse ipsam operationem, opus ipsius Mentis, substantiamque eam à Mente esse. Illud, vt dixi, non est verum, nec clarè comprehensum à Plotino, Opificem Mentem, cuncta, etiam Animam creasse. Quasi satus vnus fuerit rerum atque Animæ. Nam si Principium, si Rex est tertius, si Deus, vtique sempiternus. Etsi Plotinus longè differre naturam istius Tertij à cunctis rebus creatis, contendit, certè differt, quia Deus. Et si dat vitam, dat motum, fecit moueri cælum, quo modo fecisset, nisi Deus esset? Quis enim largiri potest, & inspirare vitam, præterquam Deus? Et quis potest omnium animalium esse animatio, nisi Deus? Cuius est omnium rerum continuatus motus, nisi Dei? Et si is est, vt Marcus Tullius ait, Spiritus diuinus, num Deus vnquam sine Spiritu suo potuit esse? De Mente quoque loquitur ea, quæ superius, ipsam à bono nasci, perfectum à perfecto, magnum à magno, secundum à primo, numerum ab vnitatem simplicissima, Mentem gignere τὸ δὲ, ipsum Ens cogitando, insidere ei speciem, formam, essentiam cunctarum rerum. Perfectissimum esse Bonum, maximum autem & secundum post Bonum, esse Mentem, Mentemq; cum aspicere, & indigere eius, Bonum Mentis minimè. Quod ab optima Intelligentia, vel Mente generetur, Intelligentiam vel Mentem esse. Patrem scilicet, vt dicebat Chaldæus, esse optimam Mentem, siue Intelligentiam, quæ optimum tantundem genuerit secundam. Meliorem esse omnibus Mentem, sicut post Mentem sit Anima vti Verbum eius, quasiq; simulachrum, quæ & in ipsam Mentem respiciat, eamq; desideret. Esse autem vnum, idemq; solaque alteritate differre, Genitorem ac Genitum. F In libro autem, quem inscripsit, Quo modo constitit Idearum multitudo, & de Bono, hæc ad alia inquit: Vestigium vitæ est etiam vestigium Mentis. Illic autem archetypum boniforme: quoniam in speciebus bonum habet. Alterum enim est Bonum, alter autem Bonus, in speculando vitam habens: speculatur autem Boni boniforma existentia, quæ considerantur & ipsa, quæ possedit, quando speculabatur Boni naturam. Venit autem ad ipsum, non tanquam illic esset, sed vt ipse habuisset. Principium ille est, & ex illo in isto: & iste qui fecit hæc ex illo. Neque enim fas erat respicientem in illum, nihil intelligere, neque rursus ea erant in illo. Neque enim ipse generabat. Vim igitur ad generandum habuit ab illo, quæ non habebat ipse: sed ex vno ipso, multa huic. Hæc Plotinus. quorum est sensus, omnem sapientiam, omnem creandarum rerum scientiam, & potentiam, omnem prolificationem, fecunditatem, plenitudinem bonitatis Mentem habere à Genitore suo, quem respiciens fiat sapiens; à quo perueniat in se tota bonitas eius & sapientia. Ille Principium. In Mente est archetypum boniforme, quoniam archetypum est vniuersalis rerum substantia, contenta in æterna Mentis sapientia, eaque à Patre est in Filio, quem pater genuit sapientissimum. & quia non est aliud archetypum, nisi ipsum Verbum, & Mens: Verbum autem est boniforme, hoc est, simillimum Patri suo Bono, ea de causa archetypum etiam est boniforme. Nec aliud est archetypum, quam

Mens genitrix Animæ.

Nemo vitam inspirat nisi Deus. De vniuersitate.

Boniforma existentia.

Aquam ipsa Mens boniformis. Est igitur hoc archetypum formarum plenitudo, & ipsa Mens. Primus quidem & summus Genitor est ipsum Bonum: Filius autem est bonus: nempe nescio quid plenus ipsum Bonum, quam bonus, quod est accepta bonitas, à bonitate illa prima. Bonus qui est ipsa Mens, vitæ habet in speculando, vt Aristoteles etiam dixit, speculando inquam Patrem suum, sèque ipsum. Speculatur autem, vel contemplatur seipsum, quando plenitudinem Diuinitatis suæ, & omnem scientiam contemplatur, quam à Patre, & ipso Bono habuit, per generationem, & contemplationem. Itaque & se ipsum, & Genitorem ipsum contemplatur. Omnis autem doctrina Filij venit à Patre, qui Principium est, à quo in Secundo sunt omnia, creauitq; Mens omnia, ex Patre nata vim & sapientiam, ac facultatem. Accepit igitur à Patre cunctam generandi, siue creandi vim, & potentiam, quam sine illo non habuisset, vt rectè possit dici ex genituris, & viribus Dei, id est, à Deo, sapientissimam Mentem, quam genuit Deus, mundum fecisse. Hæc q; fuit verissima causa mundi, & hæc duo principia, velut vnum: quoniam non sunt duo Dij separati, sed Secundus à Primo natus, & cum eo bonis sempiternis locupletatus. Paulo inferius similia refert Plotinus: Repletus quidem, vt habeat, quod aspiciat. Respiciens autem ipsa cum lumine, ab eo, qui dedit illa, & hoc reportans. Ob hoc non solum dicitur substantiæ, sed vt videatur ipsa, causa ille. Sicut Sol, vt videatur à similibus, & vt nascantur, causa cum sit, causa quoque est visionis, qui neque visio sit, neque res ipsa. Sic & Boni natura, causa substantiæ, & Mentis existens, & lumen, ex proportione his, quæ illic sunt visibilia, & videnti neque entia, neque Mens est, sed causa horum, & vt intelligantur, lumine suo præbens & ipsi Menti, & ipsis entibus. Paulo post inquit: Mens generata, ipsa apparuerunt. Venit autem ad Mentem, & vitam, ab illo. Ex efficacia enim ab illo, subsistit. Mens quoque per illum, & Idearum pulchritudo illinc: omniæque ipsa Deiformia, & Vita, & Mens, & Idea. Non procul inde Plotinus: & Mentem quidem supergreditur. Non potest supra Bonum excedere, quoniam nihil est supergrediens. Deinde: Si enim ex hoc omnia, nihil est illo melius: inferiora autem omnia. Optimum autem omnium, quo modo non Bonum est? Et quidem necesse est Boni naturam per se sufficientissimam, & non indigam alterius cuiusquam. Plotinus repletam vocat Mentem, quam prolificis formis à Patre repleti contendunt, affirmatq; Mentem aspicientem, contemplantemq; superiorem, non modò diuina sapientia repleti, sed lucem item inenarrabilem referre. Quocirca Genitorem non modò substantiæ, nempe Ideæ, causam iure vocari, sed etiam autorem, vt ea ipsa videatur, cum nec Idea sit ipse, nec Secundus, proles nempe ipse sua. Quemadmodum Sol infundens largam rebus visionem, nec visio est, nec res ipsa: ita patrem cum nec visio, nec res visa sit, nec secundum Mens, præbere tamen vt ea ipsa sint, & videantur. Denique & vita, videlicet fons ipse vitæ proles Dei, Mensq; venit à Primo, per illum & Mens, & Idearum pulchritudo. Proinde Genitori suo Bono assimilantur, suntq; ἀγαθουδῆ, Boniformia: tria scilicet, sed vnum, Vita, Mens, Idea. Quocirca supereminet omnia summum Bonum, cuius est, rerum prima & perennis vbertas, ipse nullius indigus. Post multa Plotinus, eodem libro, de pulchritudine summi Boni loquens, quod Plato causam omnium pulchrorum dixit: Quod desiderabile est, inquit, carens forma & figura, omnium est desiderabilissimum, & amabilissimum. Hic enim non amor finis, quoniam nec finem habet amatum. Itaque & amor infinitus, & pulchritudo eius alterius generis, & venustas ante omnem venustatem. Flos & virtus omnis pulchritudinis, pulchritudo μεγαλοποιός, pulchritudo principium & finis omnis pulchritudinis, id pulchrum reddens, cuius est principium, innuit autem Mentem à Genitore æterna pulchritudine clarificatam. Effecit autem eum pulchrum, non in figura, & forma, quippe & ipsum clarificatum, figura caret. Itaque sine figura oportet esse φῶς τὸ ἐν ἑαυτῷ, primam naturam, vt non sit mirum, si vehementissimis inflammat amoribus. Quippe & anima cum validum concepit amorem: omnem, quam habet, abiicit formam. Itaque Mens contemplatur, quasi Mens effecta, versaturque in loco eximie venustatis. Sed cum viderit τὸν θεόν, Deum, omnia dimittit, amplectiturq; illum solum, & contemplatur: Vt qui regium intuens palatium pulcherrimum, si prodeat rex, dimissis spectaculis illis, in hunc vnum ora conuertat. Effetq; vera similitudo, nisi quòd is, qui ibi contemplatur, est homo innuens, qui contemplatur supernè, Deum esse. Denique de tribus Numinibus concludit Plotinus, declarans quæ de tribus Regibus in Epistola prodiderat Plato. Neque, inquit, secunda

Quomodo Deus speculatur seipsum.

Vita, Mens, Idea.

Pulchritudo pulchritudo.

Mens Deum contemplando quid assequatur.

addideris primo, neque tertia secundis: sed secunda circa primum statuas, tertia circa secundum. Sic enim dabis unicuique suum locum, posterioraque illis applicabis, ceu illa circum currant in se ipsis existentia. Quocirca recte circa omnia Regem cuncta dicuntur esse, & illius nomine omnia, quippe qui causa sit illis existendi, eumque appetant alium ab eis existentem. Itaque Anima ad Mentem, Mentem ad Bonum applicata, sic omnia in illum definunt per media, alia quidem propius, alia posterius, ad extremam reuocatis sensibilibus ipsam Animam. In libro quoque de Bono, & Vno, de Mente hæc ait: Mentem quietam, & inagitatam motionem dicendum, omnia habentem in seipsa, & omnia existentem, multitudinem inseparabilem, rursusque discretam. Sentit autem Plotinus principium, fontemque rerum, quas sinu & sapientia sua complectatur, Mentem esse. In quibus, & id genus omnibus (paucos enim quasi flores, ex amcenis capis decerpfi) etsi haud asseram purissimum veritatis fontem fluere, erit tamen ex his intelligere hodiernam rerum diuinarum Philosophiam, abstrusum, arcanumque priscorum temporum mysterium, nouissimis sæculis celesti beneficio penitus patuisse: & quæ antea mundus non cognouisset, aperta melius, & enarrata à Filio Dei clariuisse.

Omnia in Deum deflunt per media.

De trina Diuinitate, ex Numenio: & quod super his sanctè, casteque loquendum est: & de eorum mutua indiuisibiliq. substantia.

CAPVT XIII.

E

DIXI Plotinum, Numenium, cui perpetuum studium impenderet, facile persuaderi posse, in omni Theologia fuisse, ceu præceptorem imitatum. Is igitur ante Plotinum, Porphyrium, Amelium, Proclum, hæc de tribus Hypostasibus, aut numinibus scripserat: τὸν μέλλοντα συνήσων πρὸς θεὸν πρῶτον καὶ δευτέρου, καὶ ἑπὶ τούτων διαλέσθαι ἕκαστον ἐν τάξει, καὶ ἐν εὐθυμοσύνῃ τινί. κἀπειτα, ἐπὶ τῶν δοκίμῶν, ἢ δὴ εὖ ἔχων τότε ἵπτι χειρῶν ἐπέειν κοσμίως, ἄλλως δὲ μὴ. θεὸν δὲ προσκαλεσάμενος αὐτῶν γινώσκοντα γινόμενον, τῷ λόγῳ δὲ εἶξαι ἠθροσύνῃ προσηλάων ἀρμόμεθα δὲ ἕκαστος. ὁ θεὸς ὁ μὲν πρῶτος ἐν αὐτῶν ὄν, ἔστιν ἀπλόος, ἀλόγος, τὸ αὐτῶν συνήνθρωπος δι' ἑλπίδος, μηδέποτε ἐναι διαφραστῶν. ὁ θεὸς ὁ δεύτερος, καὶ ὁ τρίτος, ἔστιν εἰς, καὶ τῶν δημιουργήτων δὲ θεῶν, καὶ ἐναι νομίζονται πατέρες τῶν πρῶτων θεῶν. Latine autem: Qui cogniturus est de primo Deo, & secundo, oportet prius distinguat singula in ordine, & quadam animi tranquillitate. Tum si bene habere videatur, aggredi ad dicendum decorè. Aliter abfistendum. Inuocato igitur Deo sibi conscio, verbis aperire thesaurum cogitationum. Incipiamus autem sic: Deus primus quidem in se ipso existens est simplex, quod ipse sibi vbique coniunctus est, nec vsquam diuiduus. At & secundus Deus, & tertius est vnus. Verum oportet nosse, Patrem primum Deum esse, præ Opifice Deo. Hæc Numenius. In quibus primum est, quod quemadmodum Plato in Epistola, de tribus Numinibus, & in alia, de Causa, & Patre locuturus, præfatus est, & quemadmodum de eisdem dicitur Orpheus, præmonuit,

Numenium agnoscit Trinitatem.

Ἐπιγνομαὶ οἷς ἡμῶν ἔστι, θύεσσιν ἑπιθεοδὲ βεβήλοις. Dicam quævis fas est, claudatur porta profanis.

Non confundenda persona in Trinitate.

I. Ioan. 4.

Sic præfatus est Numenius, grandia mysteria traditurus. Præfatus autem est, oportere cum de his narraturus accedas, esse te animo hilari, composito, tum separare quæque seorsum, ne primum cum secundo commisceas, & confundas: quoniam plerique hæc duo Numina non dignoscentes (Deum enim nemo vidit vnquam: sed Filius qui est in sinu Patris enarrauit) non crediderunt alterum esse primum ac genitorem, supremam mundi, rerumque æternarum arcem, alterum genitum atque opificem, secundum ab illo, vt Sabelliani. Hæc oportere disingere præmonet, & scire quid Primi, quid Secundi sit, prius noscentem esse Primum & Secundum. Quod quidem non facile assequaris, nisi ope diuina implorata. Hanc autem reconditam, eminentissimamque sapientiam appellat Thesaurum arcanæ meditationis, in qua pretiosissimi thesauri abscondantur. Sic & diuus Paulus, in Deo thesauros absconditos dicit. Atque Deum primum, iuxta Pythagoram, Empedoclem, omniumque Platonicam familiam, narrat esse simplicem, indiuiduum, qua de causa per totam maiorum Theologiam dictus est ipsum Vnum, quod propriè nomen Primi est. Verum ab hac eadem simplicitate, quoniam eadem est diuinitas, ne Secun-

Ane Secundus etiam ac Tertius absunt. Sunt igitur & ipsi Vnum. Primus est simplex, Secundus & Tertius, Vnus, quibus nominibus eadem natura subest. Sed illud cum primis noris, inquit, etsi Pater, atque Opifex idem sint, eadem substantia, parque & inseparata Diuinitas, Patrem tamen iure vocari priorem, quoniam Mens ab ipso, non ipse à Mente. Nec talis inter eos ordo, qualis duorum, alterius ab altero nihil habentium: sed qualis, si fas est mortalibus exemplis abuti, patris alicuius, ac prolis: vel quod in omni Theologia celebre est exemplum, qualis Solis, ac lucis, à Sole nascente luce ac radiante, non à luce Sole quicquam accipiente: Sic Proles Opifex, etsi tantus sit, quantus Genitor, nihilque sibi desit paternorum bonorum, à Patre tamen iubar Diuinitatis suæ relucet. Et is patriis imperiis obsequitur, cuius sub pedibus omnia subiecit. Et quanquam est Opifex etiam Deus, est tamen ab illo, qui eum genuit Deum. Similia quædam dixerunt illi, narrata melius, & declarata aduentu Filij Dei. Quanquam hæc lux, quæ venit in mundum, & ad propria, palatiumque ab se quondam creatum, non fuit agnita ab his, quorum excæcavit oculos malitia: & dilexerunt quondam homines, sicut diligunt, magis tenebras, quam lucem.

Popularibus interdum exemplis videntur in rebus arduis & Theologicis.

De trino Deo, ternaque Diuinitate ex Calcidio, quo sensa superiorum Platonicorum declarantur. Et quod Primus est summum Bonum, Secundus Mens, Prouidentia, Sapientia æterna, Tertius Intimator & Anima mundi. Et quod tres has personas, & hypostasises aperte & distinctè fateantur.

B

CAPVT XIII.

MANC admirabilem Platonicorum, priscorumque Theologorum, atque oraculorum, & per successionem omnium ætatum traditam de triplici Deo Philosophiam legit & agnouit, produxitque in medium Calcidius Platonicus super Timæum. Cuius hæc verba sunt: Vt igitur breui multa complectar, istius rei dispositio talis mente concipienda est: Originem quidem rerum, ex qua cæteris omnibus quæ sunt, substantia ministratur, esse summum & ineffabilem Deum. Post quem Prouidentiam eius, secundum Deum, latorem legis, & vtriusque vitæ, tam æternæ, quam temporariæ. Tertiam esse porro Substantiam, quæ secunda Mens Intellectusque dicitur, quasi quædam custos legis æternæ, his subiectas fore rationabiles animas, legi obsequentes. Ministras verò potestates, naturam, fortunam, casum, & Dæmones inspectores speculatoresque meritorum. Ergo summus Deus iubet, Secundus ordinat, Tertius intimat. Animæ verò legem agunt. Lex porro ipsum fatum est. Hæc ille. Paulò autem superius Plato veritatis instinctu locutus est, Principio, cuncta quæ sunt, & ipsum mundum contineri, regique principaliter quidem à summo Deo, qui est summum Bonum, vltra omnem substantiam, omnemque naturam extimatione, intellectuque melior, quem cuncta expetunt, cum ipse sit plenæ perfectionis, & nullius societatis indigus: de quo nunc plura dici, exorbitare est. Deinde à Prouidentia, quæ est post illum Summum secundæ eminentiæ, quam & Græci vocant. Est autem intelligibilis essentia, æmula bonitatis, propter indefessam ad summum Bonum conuersionem. Estque ei ex illo bonitatis haustus, quo tam ipse ornatur, quam cætera, quæ ipso autore honestantur. Hanc igitur Dei voluntatem, tanquam sapientem tutelam rerum omnium, Prouidentiam homines vocant, non vt plerique existimant, quia præcurrit in videndo, atque intelligendo, prouentus futurorum, sed quia proprium est diuinæ mentis, intelligere, qui est proprius mentis actus. Et est Mens Dei æterna. Est igitur Mens Dei de intelligendo æternus actus. Sequitur hanc Prouidentia, Fatum, lex diuina promulgata intelligentiæ sapienti, modulamine ad rerum omnium gubernationem. Huic obsequitur ea, quæ secunda Mens dicitur, id est, Anima mundi. Hic fatum, Hæc quidem Calcidius, quibus profunda Platonicæ Theologiæ mysteria, cæterorumque item Platonicorum, & omnium, qui de rebus diuinis locuti sunt, enodauit. Hic igitur expressè nominantur, recoluntur illa tria Numina, tres Imperatores, trinus Deus, terna Diuinitas. Quorum primum iuxta superiores omnes, quos vidimus, summum Bonum, summum & ineffabilem Deum appellatur. Alter vocatur Deus secundus, vocatur Proui-

Calcidius Platonicus.

Summus Deus iubet: Secundus ordinat: Tertius intimat.

vus quid.

Anima mundi.

Trinus Deus, terna diuinitas agnita Platonicis.

Ioan. 5. 8.
Ioan. 5.
Act. 10.
Luc. 20.

dentia, quemadmodum superius locuti sunt omnes. Nam Philo, prouidentem, guber-
natores, praefectumq; mundi, dicit, hunc Secundum, primogenitum Dei Filium. Qui
etiam de seipso dicit apud Ioannem, Pater non iudicat quenquam, sed omne iudicium
dedit Filio. Et, Potestatem dedit ei iudicium facere, quia Filius hominis est. Paulus autē,
Qui constitutus est iudex viuorum, & mortuorum. En igitur Prouidentia, en generis hu-
mani, omnis carnis iudiciū. Ea enim est Prouidentia. Rectumq; naturæ cursum dicebat
superius Philo, qui constituit Deus primogenitum Filium, rectam legem. Eandem prou-
identiae causam, sicut ostendimus, proposuit Plotinus. Hinc etiam declaratur myste-
rium, quo Calcidius dixit, Ergo summus Deus iubet, Secundus ordinat, Tertius inti-
mat. Declarantur item dicta Numenij, quibus dixit, Patrem vacare ab omni opere: &
quæ dixit Philo, Quod Patrem in excelsa, longēque optima Diuinitatis arce positum,
nefas erat hominem ad suam imaginem creare, delegasse Filio, & Secundo tanquam mi-
nori, hanc prouinciā. Etiam declarantur quæ idem Deus dixit, Pater non iudicat quem-
quam, sed omne iudicium dedit Filio. Scilicet iussit, dictauit Pater, Filius iussus paruit,
creauit mundum, creauit hominem ad imaginem suam. Iudicat item mundum. Hinc
dictus à Philone organum, minister, legatus. Nomina igitur Patris apud Calcidium,
quemadmodum ceteros omnes, sunt vt in sacris literis: item, quod is propriè dicitur
Deus, dicitur summum Bonum, dicitur Origo prima rerum cunctarum, quia primum
Genitor Filij sui, Filius autem Creator omnium: dicitur ineffabilis: dicuntur omnia prin-
cipaliter ab eo manare, sustineri, regi. Idem summus Deus, & summum Bonum nunc-
patur, vltra omnem substantiam, omnemq; naturam, superans omnem cogitationem
omni consideratione maior, non minus incogitabilis, quam ineffabilis, nullius societatis
indigus. Dicitur item Iussor, Imperator, Dictator Secundo, imperans iubensq; Secundo.

Nomina Dei
patris & fi-
lij.

Exod. 3.

Ioan. 7.

Spiritus san-
ctus, hyposta-
sis.

Deo trino sub-
iiciuntur om-
nes mini-
stra potesta-
tes.

Nomina autē Secundi sunt, principio appellatur Deus, & dicitur Lator legis, Iudex sci-
licet, dicitur Autor æternæ & temporariæ vitæ, dicitur Prouidentia, dicitur secundi gra-
dus, secundæ eminentiæ post Primum. dicit Calcidius eum à Græcis appellari *νεψ*, Men-
tem. Audis Mentem (de qua primus liber) secundam esse à Primō. Dicitur Essentia *νοητις*,
intellectualis: est enim Idea rerum, est perfecta Substantia, est Ipsum esse, quæadmodum
vocat eum Dionysius, *τὸ ὄν*. Et ipse de se, Ego sum qui sum: propter rerum plenissimam
fœcunditatem, originem vberriam, aulam formarum ditissimam. Dicitur item æmula
Bonitatis, & quod indefessè conuertitur ad summum Bonum: quia dixit ipse apud Ioan-
nem, declarans hoc mysterium, Filius nihil agit nisi quod viderit Patrem facientem. Et,
Doctrina mea, non est mea, sed eius qui misit me. Obserua quoque contra Arianos, &
Valentinianos, quod hæc Mens est æterna: Non, quemadmodum illi dicebant, Fuit tem-
pus quando Filius non erat. Nōne audis Mentem æternam, quemadmodum apud su-
periores? Itē obserua quod beatitudo Filij, & Bonitatis haustus, est ex Patre. Filius enim
est in sinu Patris. Æterno Pater deuictus amore, Filium amplectitur. Hic profundum,
ineffabile mysterium, quod eo haustu Bonitatis Filius ornatur, & Filius ornatur, & hone-
stat omnia. Vt Pater bonum filij, sic Filius bonum reliquarum rerum. Hæc vocatur ab F
hominibus, sapientia, tutela, salus omnium rerum, robur, sustentaculum, vt Philo *θεομοδός*
ἀρρηκτος, vinculum non dissolucendum. Nomina porro Tertij, primum dicitur Sustentatio
hypostasis, quemadmodum Primus & Secundus: dicitur Intimator, quia funditur, mit-
titurq; datur à secundo: Ipse enim (inquit Mens) quæcunque dixerō, annuntiabit vobis.
Ipse prophetas afflauit. Ecce igitur verè intimator, declarator, Paraclerus, consolator.
Dicitur etiam secunda Mens, quia nomen Mentis est propriè Secundi: *Ἰσῆς* est Mens
in omni Philosophia celebris. Quapropter Tertius dicitur etiam secunda Mens, vel In-
tellectus. Agnoscis distinctas personas, distinctas hypostasas? Non confusas, quemad-
modum apud Sabellianos. Omnes enim sunt Mentēs, Intellectus. Dicitur item Tertius,
quemadmodum apud superiores omnes, Anima mundi, nimirum vniuersalis afflatus,
vita. Postremum tribus his dicuntur subiacere ministræ potestates omnes, casus, for-
tuna, Angeli, Dæmones. Habes hic profundissima mysteria, quæ Calcidius iuxta atque
Platonici cuncti, dicit Platonem veritatis instinctu vidisse, asseruisse. Ego verò dico, non
veritatis instinctu modò, sed etiam quia didicerat ab Ægyptiis, Chaldeis, oraculis, Si-
byllis, & quia per manus tradita, per omnes ætates descendit hæc Theologia, tunc la-
tens apud paucos, nouissimis diebus apertissima, toto terrarum orbe radiantissima.

De secunda

A De secunda Hypostasi, id est, Mente creatrice mundi, ex Anaxagora diuina
natura eius descriptio, & quod ab hac creat visibilia, & inuisibilia Ana-
xagoras, quemadmodum hodierna religio.

CAPVT XV.

E MENTE creatrice mundi, hæc scripsit Anaxagoras, autore Sim-
plicio Philosopho: *Νεψ δὲ ἔστιν ἀπειρον, καὶ αὐτοκρατὴς, καὶ μέμικται ἐδὲν ἰ
ρημίαι. ἀλλὰ μόνος αὐτὸς ἀφ' ἑαυτῆς ἔστιν, εἰ μὴ γὰρ ἀφ' ἑαυτῆς ἴδι, ἀλλὰ πᾶς
ἐμμέμικτο ἄλλω, μετέχων ἂν ἀπάντων ρημάτων, εἰ ἐμμέμικτο πᾶσι. Ἐν παντὶ γὰρ
παντὸς μοίρα. ἔστιν ἄσπερ ἐν τοῖς πᾶσι ἐμοὶ λείπεται, καὶ ἀνεκάλυεν αὐτὸν τὰ
συμμεμικμῆνα, ὥστε μηδὲν ρημάτων κρατεῖν ὁμοίως, ὡς καὶ μόνον ἔστιν ἀφ' ἑαυ-
τῆς. ἔστι γὰρ λεπτότατον πάντων ρημάτων, καὶ καθαρότατον. καὶ γινώσκων γὰρ πᾶσι
παντὸς πῦσιν ἔχει. καὶ ἰσχύει μέγιστον, ὅσον γὰρ ψυχῆν ἔχει, καὶ μέγιστον καὶ ἐλάττω, πάντων νεψ κρατεῖ. καὶ τῆς
περιχρησῆτος τῆς συμπάσης νεψ ἐκράτησεν. ὡς περιχρησῆσαι πᾶσι ἀρχὴν. καὶ πᾶσι τὸν τῆς συμμικτῆς ἡρ-
ξαστο περιχρησῆσαι. ἔπειδὲ πλείων περιχρησῆσαι καὶ περιχρησῆσαι ὅτι πλείων καὶ τὸ συμμεμικμῆνα καὶ ἀπο-
κρινόμενα, καὶ ἀποκρινόμενα, πάντα ἔγνωσε νεψ, καὶ ὅποια ἐμελλε εἶσθαι, καὶ ὅποια ἴδι, καὶ ὅσαν ἔστιν
ἔστιν, καὶ ὅποια ἔσται. πάντα διεύστησε νεψ. καὶ πᾶσι περιχρησῆσαι ταύτην ἴδι καὶ περιχρησῆσαι, τότε ἀστρα,
καὶ ὁ ἥλιος καὶ ἡ σελήνη, καὶ ὁ ἀήρ, καὶ ὁ ἄβηρ οἱ ἀποκρινόμενοι. ἡ δὲ περιχρησῆσαι αὐτῆ ἐποίησεν ἀπο-
κρινόμενα, καὶ ἀποκρινόμενα ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τὸ πικρόν, καὶ ἀπὸ τῆς ψυχρῆς τὸ θερμόν, καὶ ἀπὸ τῆς ὑψηλῆς τὸ
λαμπρῆς, καὶ ἀπὸ τῆς διεσῆς τὸ ἕρπον. μοίρα δὲ πολλὰ πολλὰ εἰσιν. πάντα πασι δὲ ἔδδεν ἀποκρινόμενα
ἕτερον ἀπὸ τῆς ἑτέρας, πᾶσι νεψ, νεψ δὲ πᾶσι ὁμοίως ἔστι. καὶ ὁ μέγιστον, καὶ ὁ ἐλάττωτον. ἕτερον δὲ ἔδδεν ἔστιν
ὁμοίον ἄλλω. Mens autem est immensitas, absoluta potestas. Nulli rei est admista, sed sola
ipsa à se ipsa existit. Si enim à se ipsa non esset, sed alteri alicui admista esset, omnes res
participaret, si cuiusquam contagio infecta esset (In omni enim re inest omnis rei parti-
cula, quemadmodum in antecedentibus mihi scriptum est) Prohibuissentq; ipsam &
implicatam tenuissent res commista, vt nulli dominari posset, æquè, vt ipsa à se ipsa esset.
Est enim omnium rerum tenuissima, ac purissima, & scientiam de vnaquaque re vniuer-
sam continet, valetq; maximè. Quæcunque quidem animam habent, maiorem vel mi-
norem, his omnibus dominatur potiturque Mens. Omnem locum, complexumque
Mens comprehendit, vnde & ipsum principium comprehendit. Et primum orsa est à
paruo complecti. Postea verò maius complectitur, & complectetur magis. Quin & quæ
mista essent, & segregata cuncta nouerat Mens, & qualia futura essent, & cuius modi forent,
& quot nunc sunt, & cuius modi sunt futura, cuncta exornauit, composuitq; Mens,
& hunc complexum, quem nunc complectitur, astra, & sol, & luna, & aër, & ather, quæ
sunt segregata. Is autem complexus fecit secernere. Secerniturque à raro densum, à fri-
gido calidum, à tenebroso lucidum, ab humido siccum. Particulæ autem multorum
multæ sunt. Omnino autem nihil est ab alio segregatum præterquam Mens. Mens autē
omnis similis est maior & minor. Nihil autem alterum vlli alij est simile. Hæc, vt ait Sim-
plicius, scripsit Anaxagoras in primo suorum Physicorum. Duplicem quinetiam vide-
tur, vt testatur idem, ponere creationem sensibilem & intelligibilem: Vt appareat ma-
nifestò eum ante tot sæcula cecinisse, quod canitur hodie ab omni lingua: Visibilem
omnium & inuisibilem. Hoc ergo testatur de eo Simplicius his verbis: Quod duplicem
creationem statuatur, alteram intelligibilem, alteram sensibilem ab illa, manifestum qui-
dem & ex his quæ dicta sunt, & ex his: Mens, ait, quæcunque sunt omnino, & quæ nunc
sunt vt & alia omnia in eo, qui continet multa, & in aggregatis & segregatis. Atque cùm
dixit inesse multa & varia omnibus in rebus aggregatis & femina rerum cunctarum, &
formas omnimodas, colores, & voluptates habentia, & hominibus compacta esse & alia
animalia, quæcunque animam habent, subiicit. Et hominibus esse tum vrbes congrè-
gatas, tum opera constructa, quemadmodum apud nos & solem eis esse, & lunam &
alia sicut apud nos, & terram eis producere multa & varia, quorum illi vtilia congregan-
tes, in habitationem vtuntur. Hæc Anaxagoras. Simplicius subiicit: & quod alium quen-
dam mundum à nostro ianuatur, manifestat cùm dicit non semel, Quemadmodum apud
nos. Vult etiam eum non sensibilem illam *ρεῖνα δὲ ταύτης περιχρησῆσαι μένν*: sed tempore præ-
cedentem istam nostram spectasse.*

Mens domina-
tur animabus
omnibus.

Nihil ab alio
segregatum
præter Men-
tem.
Duplex crea-
tio, sensibilis
& intelli-
gibilis.

Comprobatio ex Plethone Gemisto, quod Magica sententia de Trinitate loquantur, de primo, & secundo Creatore, siue Deo: & quod Bessarion etiam vidit hanc, & confirmavit: quod Auicenna Arabs hunc Trinitatis ordinem vidit apud Platonicos, sed non usquequaque recte percepit: & quod Intelligentia primi orbis, est eadem & Anima mundi.

CAPVT XVI.

Magi de Trinitate loquuntur

MAGICA quoque logia, id est, siue sententia, siue oracula, aperte de Trinitate ante Christi aduentum locuta fuerant, de duobus primis Patre, & Filio, vt primus liber ostendit, clarè prædicantia. E quibus illud oraculum, quo dixerant Magi, ἀλλ' ἐν εἰσδέχεται, κείνης τὸ θέλειν πατρὸς νῆς, μετρίως ἀν' ἐξέλιθι λίθης, καὶ ῥήμα λαλήσει μήμην ἐν θεμέσι πατρὸς συνθήματος ἀγνῆς. Hoc oraculum declarans Pletho, scutus Psellum, & qua sit paterna Mens ostendens, ait: ὁ πατρὸς νῆς, ὁ δεύτερος διλαδὴ θεός, καὶ τῆς ψυχῆς ἀποσεγῆς διμικρῶς ἐν εἰσδέχεται κείνης τῶν θέλων μετρίως ἀν' ἐξέλιθι τῆς λίθης. ἢν οὖν τῆς ἀποσεγῆς τὸδε τὸ σῶμα ὅτι πλοῦτῆς ἔπειθε, καὶ λαλήσει π' ῥήμα, ἡτοι λόγον φρονήσει πινά, μήμην ἐχόμενον τῷ πατρὸς θεῷ συνθήματος τῷτ' ἐνωί τῆντε τῷ καλῷ διώξῳς ἐπιτολῆν. ἢς τῶν ψυχῶν ἀναμνηθεῖσαν ἔταος ἡδὴ καὶ τῶν αὐτῆς διμικρῶν μάλιστα ἀρεσκεί. Paterna, inquit, Mens, secundus videlicet Deus, & anima: immediatè Opifex, non admittit illius voluntatem, vsquequo egressa fuerit ex obliuione, quam ex complexu ad hoc corpus passa est, & locuta fuerit verbum aliquod, siue sermonem senserit aliquem, memoria pendente paterni diuini signi, hoc esse & pulchri executionis mandatum. Cuius animam memorem sic iam, & suo ipsius Opifici maxime placere. Hæc Pletho, consentiens Mentem paternam dictam ab oraculo, secundum Deum Filium Dei. Secundo quoque oraculo, cum ait, Omnia perfecit Pater, & Menti tradidit secundam, quam primam vocat omne hominum genus: ὁ γὰρ πατὴρ ἅπαντα ἐξέτελεσε τὰ νοητὰ διλαδὴ εἰδῶν. ταῦτα γὰρ ὅτι τὰ συνελεσμένα τε καὶ τέλεια, καὶ τῶν μετ' αὐτῶν δευτέρου θεῷ παρέδωκεν ἄρχην διλαδὴ καὶ ἡγήσατο αὐτῶν ὡς ἦν καὶ εἰς τὸ τῷτ' ἐξέλιθι τῷτ' ὅτι θεὸς ἀποσεγῆς ἐκείνου ἑαυτῶντε καὶ τῆς ἀλλῆς νοητῆς ὁσίας, καὶ τῶν οὖν αὐτῶν πατρὸς ἔχον τῶν γένεσιν, τῷτ' οὖν τὸν δεύτερον θεὸν ἀπὸ τῶν φησὶν ἑαυτοῖς πῆρασαι τὰ τῶν ἀνθρώπων ἔργα. ὅποια διλαδὴ τῷτ' μὲν κόσμῳ τῷτ' ἀποσεγῆ πινά διμικρῶν νομίζε, τῷτ' δὲ ἐν ἐπιανωτέροις εἰδῶν. Nam Pater, inquit, omnia perfecit, nempe intellectuales formas: Hæ enim sunt perfectæ & absolutæ: & ei qui post se est Deo secundo tradidit, vt imperaret scilicet, & præflet eis. Quapropter si quid & per hunc producat Deum, ad exemplum sui ipsius & alterius intellectualis substantiæ, & hoc à supremo Patre habere generatione dicit. Hunc deum secundum ait humanas gêtes sibi fecisse primum, quæ scilicet aliquem mundi creatorè immediatè arbitratur, eo autem superiorè neminè. Hæc Pletho, iuxta ea quæ prior Psellus exposuerat. Est igitur hoc oraculum diuini simum, vetustissimum, quod legisse veteres Platonicos, præcipuè Numeniū, ac Plotinū apparet ex eo, quod Plotinus exclamat ad omnes (vt visum superius) inducens Platonem loquentem, O homines, quem vos arbitramini primū Deum, mundi creatorè, non est primus, sed est eo superior. & hoc ait quasi dixisse Platonē. Numenius autè dicit Patrè vacatè ab omni opere, dedisse secundo totā mundi molitione, & administrationem. Legerunt igitur id in his oraculis, & volunt eadem sensisse Platonem. Doctissimus etiam Bessarion, nullis præcis Platonici inferior, vidit hoc dogma Chaldaicū, Platonicumq; & cōprobauit, exponēs Platonica dogmata aduersus calumniatorè, libro secundo: Seruat quidem, inquit, hoc propositum Plato semper, vt non primum per se Principium existimet creatorè sensibilem rerum, propinquum, sed eum qui post Primū illum, quem Vnum vocat. Secundo loco constitutus est, cui cum materia, tum Ideæ à Primo tributæ sunt, quas respiciens Creator secundus, formas materiales, atque sensibiles materiæ imprimat iam præuicæ, altero mentis cōceptu, & à Primo pendente, siue enim signis, siue relationibus ista distinguantur, nihil refert. Hæc Bessarion. Ecce igitur quod est in dogmatis Magorum, vult etiam esse dogma Platonis, quod ab illis vtique manauit vt prioribus. Videtur igitur Deum primum & secundum. Vides Creatores duos, velut vnum. Primum, qui det vim, sapientiā, ingenium, fecunditatē, thesauros absconditos Secundo: hæ enim sunt Ideæ, siue species: Secundum, qui creet doctus iussusq; à Primo. En quod canit Ecclesia, Patrem

Bessarion Cardinalis laus.

Creatores duo, velut vnum.

D

A Patrem omnipotentem, creatorè cæli & terræ, visibiliū omnium, & inuisibiliū. Deinde inducens creatorem secundum, Filium Dei vnigenitū, per quem omnia facta sunt. Vides Supremum, Primumq; à Platone vocari Vnitatem. Hoc vetustissimum, & cum primis sanctissimum dogma cum Arabs Auicenna legisset in libris Græcorum tralatis in Arabicam linguam, & non intellexisset, quod accidit ei in aliis plerisque, affirmavit, Primam Mentem siue Intelligentiam produxisse, siue procreasse duntaxat Mentem secundam (quas duas Mentes memorauerat Chaldaus) Secundam verò producere Tertiam. Est enim hoc dogma Plotini, Platoniorumq; qui præcipuè tradiderunt à secunda Mente nasci Tertiam, id est, à Filio produci Spiritum. Primam verò genuisse duntaxat Filium suum vnigenitum, & primogenitum: qui deinde visibilia & inuisibilia creauerit: à quo prodeat Anima mundi, qui idem Spiritus dicitur sanctus, autore Calcidio. Hucusque legerat, & rectè intellexerat Platoniorum, vetustissimorumq; dogma Auicenna. Sed modum, quo putat Secundam cum se ad Primam conuerterit, producere Tertiam, cum verò se ipsam respexerit, producere Animam primi orbis, fuit inane commentum adiectum à se, non extans vsquam neque apud Platonem, neque Platonicos, quos ille sequebatur. Est enim ineffabilis modus, & omni mente incomprehensibilis, quo vel Secundus à Primo nascitur, vel à Secundo procedit Tertius. Animam verò primi orbis probarem ex Platone, & Plotino, visumq; est superius, esse eandem Animam mundi, hanc autem esse tertiam Intelligentiam, seu Mentem, & Hypostasin. Idcirco enim vocatur Anima mundi, quia mouet, animatq; principio cælum, dein vniuersum terrarum orbem. Spiritus enim Domini replet orbem terrarum, continens omnia. Hæc illa Intelligentia, quæ producit funditurq; à Secunda, quæ sola generatur à Primo, eoque vnica proles eius. Superfluo igitur in hoc ordine addidit Auicenna Intelligentiam primi orbis. Modus etiā producendi à secundo per conuersionem, vel ad Primum, vel ad seipsam, suus est, non priscorum. Dicunt etiam quidam alij Græciæ Philosophi, de Theologia Magorum, quod apud eos ὁ πρῶτος θεός ἀρχετυπὸν τῶν ἐλάττων.

Auicenna error.

Sap. 1. Est. 2. Intelligentia primi orbis, Auicenna commenta.

Quod autore Suida Trismegistus de trina Diuinitate, sempiternaque Trinitate scripsit, quam solam dixit eternam, inseparabilemque substantiam. & quod creationem per Verbum Dei, quemadmodū & Moses, extitisse dicit.

CAPVT XVII.

VICINQUE qualis ante Platonicos, quos produximus testes, & ante Platonem Philosophiā celebris esset, habuerit exploratum, definit anxius querere & admirari è quibus fontibus superiores mysteria tanta haurientes, digna Spiritu Dei locuti, cælesti numine afflari videantur. Figentes igitur velut vestigia per omnes retro ætates vsque ad primæuos, diuisq; familiares Theologos, ad ipsam originem veniemus. Ecce enim Suidas autor valde bonus testatur Trismegistum appellatum, quia de Trinitate, quodam diuini Spiritus instinctu locutus sit: cuius autoritate multa super Theologia eius confirmantur: ἐπιμῆς ὁ τρισμέγιστος, ἕτος ἢν ἀγῆπιος σοφός, ἡμαρτε δὲ ἀπο τῶν φασγῶ. Σμῆλῳ δὲ τρισμέγιστος διότι ἀεὶ τριτάτος ἐφ' ἡγελάτο ἐπιπῶν ἐν τριτάτῳ μίαν εἶναι θεότητα, ἕτως ἢν φῶς νοερὸν ἀπὸ φωτός νοεῖς, καὶ ἢν αἰεὶ νῆς νοός φωτεινός, καὶ ἕδον ἕτερον ἢν ἢ τῷτ' ἐνόητος, καὶ πνεῦμα πάντα ἀειέχον. Σμῆτος τῷτ' ἕθεός, ἐν ἀγγελος, ἐν ἕστω τις ἀλλῆ. πάντων γὰρ κύριος, καὶ πατὴρ καὶ θεός, καὶ πάντα ὑπ' αὐτῶν, καὶ ἐν αὐτῶν ὅτιν. ὁ γὰρ λόγος αὐτῶν παντέλειος ὢν καὶ ῥήμιμος καὶ διμικρῶν ἐν ῥημίῳ φύσει πεισῶν, καὶ ῥημίῳ ὕδατι, ἐγγύοντο ὕδωρ ἐπιπίσει. Quæ sunt, Mercurius Termaximus, is fuit sapiens Ægyptius. Floruit autè ante Pharaonem. Appellatus est autè Termaximus, quoniā de Trinitate edidit oraculū, dicens in Trinitate vnā esse diuinitatem his verbis: Erat lumen intellectuale ante lumē intellectuale. Et erat semper Mens Mētis luminosa. Et nihil aliud erat, quàm horū Vnitas, & Spiritus omnia cōtinens. Extra hunc non Deus, non Angelus, non substantia vlla alia. Omnium enim dominus, & Pater, & Deus, & omnia sub ipsum, & in ipso sunt. Nam Verbum eius perfectum existens, & fecundum, & opifex, lapsū, in fecunda natura, & aqua fecunda, prolificam fecit aquam. Hæc assert Suidas ex Trismegisto. Ac quanquam ipse Ter maximum eum vocatum puto propter ingenij, sapientiæq; magnitudinem, hoc sum duntaxat contentus, apparere & hoc

Platonici locuti digna spiritu Dei. Suida laus.

Mercurij Trismegisti laus.

Cur termaximus appellatus Trismegistus.

Ioan. I.

Ioan. I.

Spiritu sancto cuncta vivificantur. Sap. I. Act. 2.

Arianorum error.

Tria semper ab aeterno.

Error Pici Mandulani Picini.

Gene. I.

testimonio Trismegistum de Trinitate ante Platonem, Platonicosq; natos scripsisse. D
Ecce enim tres personas distincte suis nominibus appellat, appellans Patrem & Filium, lumen, lucem intellectualem: duas intelligibiles luces, quarum altera sit ante alteram, non tempore, sed qua Genitor antecedit gradu Genitum. Nemp̄e quod idem Filius eius dixit, Pater maior me est. Horum substantiam lucem esse dicit, non lucem corpoream, sed lucem intelligentem. Et cecinit antiquissimus ille, quemadmodum hodierna religio, Deum de Deo, lumen de lumine. Sicut autem dicit divinus: Ioannes, In principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum: sic Trismegistus, Erat lux intelligibilis (siquidem etiam ipsum idem Verbum Lucem Ioannes appellat) ante lucem intelligibilem, & erat Mens Mentis luminosa. Id est, Deus de Deo, Mens à Mente nascens. Designat enim quod ait Ioannes, Et Verbum erat apud Deum. quia nascebatur aeternaliter ab eo, lucens ab aeterna luce, lux ipse intelligens, ex luce intelligenti. Loquiturque de eorum Vnitate inseparabilique Diivitate. Exin inducit Spiritum sanctum, quo cuncta continentur, vivificantur: qua potestate celebratur in sanctis litteris: Spiritus enim Domini, inquit liber Sapientiae, replevit orbem terrarum, & hoc quod continet omnia, scientiam habet vocis. Ecce etiam fatetur hunc Trinum solum, Deum fuisse semper, solum hunc viguisse: Præter hunc non fuisse Angelum, non Dæmonem, nullam aliam substantiam. Est enim hoc dictum Trismegisti, id quod quotidie canit Ecclesia de tribus illis, Sicut erat in principio, & nunc, & semper. Erat in principio, videlicet ab aeterno. Ecce etiam vociferatio valida contra ignaros veritatis, rationis expertes Arianos, qui dicebant fuisse quando Filius non erat: non reputantes quantum non impietate modò, sed inscitia, & imperitia naturæ peccarent, partim quòd hunc errorem à Platonis, & scriptoribus profanis, quos non intellexerunt videbantur suscepisse, partim quòd non viderunt quàm esset impossibile, ut qui erat Filius Dei verus, Deus & ipse ex Dei substantia non fuerit semper. Consequuntur enim se diivinitas, & aeternitas. Si filius Dei verus est, etiam Deus est: Si Deus, etiam aeternus. Adest igitur Trismegistus dicens, Fuit semper Mens Mentis luminosa, Mens Mentis Filius est, Mens ex altera Mente. De quibus Chaldaeus in primo libro dicebat, Omnia perfecit Pater, & Menti tradidit secundæ, quam vocat Primam omne humanum genus. Hæc igitur tria duntaxat fuerunt semper & ab aeterno. Non Angelus, non Dæmon, nulla alia substantia fuit, sed sola trium aeterna in vna substantia coniunctio. Hoc sentit & loquitur diivinitissimus Trismegistus, non solum confirmans hodiernam sapientiam, sed contra omnes obstans, qui Mentem secundam à prima putarunt priscos separasse. E quibus Ioannes Picus, & Marsilius dicta Procli videntes, qui hoc loco non recte Platonem, maioresq; interpretatur, asseruerunt secundam illam Mentem, quasi creaturam quandam in tempore conditam priscos sensisse. Nos autem probauimus, & probamus nec Platonicos, qui talia prodiderunt, priscam Philosophiam sincere exposuisse, nec Platonicos illos Latinos Græcos rectè secutos esse, quos si sine iudicio nec veritate cunctaque Philosophia bene consultata temere sequaris, tam in hoc, F quam in aliis multis haud leuiter cecideris. Exposita igitur & decantata Trismegistus trium numinum trinæque Deitatis, quæ sola fuit ab aeterno, sempiternitate, accedit ad creationem, dicens foecundum illud Verbum Dei, quod esset perfectissimum, foecundissimum, opifex, aquas illas quibus superferebatur, amplexum foecundasse & fecisse ut ex his omnia nascerentur, principio lux caelestis, tum aër, inde plantæ, stirpes, animalia. Ac quod ait lapsum Verbum foecundum super aquas, est quod ait Moses, Et Spiritus Domini ferebatur super aquas. Ferebatur autem ut opifex, ut operans, maximè caelestes orbis, quos primos eodem Trismegisto teste, ex aquis secreuit, & in his primum Solem. Quòd autem hæc scripserit, locutusq; fuerit Trismegistus, ex eo liquidò noscet prudentissimus quisque, quòd apud omnes Platonicos, qui post Platonem floruerunt, extant, ut non alium habuerint super his mysteriis præceptorem, quàm Trismegistum. Suidas igitur vbi dicta Trismegisti protulisset, adiecit: *χρη ταύτα ειρηκώς ηύξατο λέγων, ειρήνω σε ερενε θεοι μεγάλα σφόν έργων, ορχίω σε φωνήν πατρός, ην αφήγατο τρώτην, ηνίχε τον πάντα κόσμον εξήγατο. ορχίω σε χη τδ μονογενής λόγος, χη τδ πατρός τδ σφείλοντος πάντα. ιδεως έσο: Et hæc locutus orauit dicens, Adiuro te cælum Dei magni sapiens opus. Adiuro te vocem Patris, quam protulit ipse primam, cum omnem mundum stabiliuit. Obstestor te per vnigenitum Verbum, & Patrem, qui continet omnia, esto propitius. Hæc igitur carmina,*

Amina, quæ Suidas tribuit Trismegisto, cæteri tribuunt Orpheo. Insuper quæ postremo citauit, quoniam in libris vulgatis non habetur, credendum est eum in aliis eius de Trismegisti legisse: Quemadmodum & Lactantius, Augustinus, Cyrillus aduersus Iulianum Imperatorem proferunt, quæ nos in libris eius, qui pauci ex innumerabilibus ad nos peruenerunt, non videmus.

Diuum Augustinum apertè testari Platonicos de tribus personis scripsisse.

CAPVT XVIII.

ÆTERVM etiam diuus Augustinus, in libris de Ciuitate Dei apertè testatur, quod etiam librorum illorum interpretes asseuerant, Porphyrium, quem vocat doctissimum Philosophorum, iuxta Platoniorum sententiam, tria Principia statuere, sed eos more suo loquentes tria Principia dicere, quæ Christiani ad certam regulam loquentes, vnum Principium, tres Personas appellant. Eius hæc verba sunt: Dicit enim, inquit, Deum Patrem, & Deum Filium, quem Græcè appellat paternum Intellectum, vel paternam Mentem, *πατεριον νου*. De Spiritu autem sancto aut nihil, aut non apertè aliquid dicit: quamvis quem alium dicat horum medium, non intelligo. Si enim tertiam, sicut Plotinus vbi de tribus principalibus substantiis disputat, animæ naturam etiam iste vellet intelligi, non vtique diceret, Horum mediū, id est, Patris, & Filij medium. postponit quippe Plotinus animæ naturam paterno Intellectui: iste autem cum dicit medium, non postponit, sed interponit. & nimirum hoc dixit, vt potuit, siue vt voluit, quoniam nos Spiritum sanctū nec Patris tantū, nec Filij tantū, sed vtriusque Spiritum dicimus. Hæc quidē Augustinus. Ecce testatur à Platonis, videlicet Porphyrio, & Plotino claram, apertamq; habitam de Patre ac Filio commemorationem. Filium in primis appellatum, quemadmodum à principio in oraculis Chaldaicis vidimus, paternā mentem, quod sonat paternā Sapientiam. Tertium autem dictum *ψυχω*, Animam: Videlicet Animam mundi, qui dicitur à nostris & ab illis Spiritus sanctus. Hunc etiam Proclus medium amborum vocauit. Filium igitur Patris summi, vocatum à Platonis ait, patriam Mentem, de qua totus primus liber differebat. Quibus fit perspicuum, magnos in nostra Theologia viros, eiusq; suspicendos antistites, non ignorasse profanæ Philosophiæ primates de Patre, Filio, Spiritu sancto scripsisse. Quæ Philosophi, vt idem ait Augustinus, liberis verbis loquentes, nec in rebus ad intelligendum difficilissimis, offensionem religiosarum aurium pertimescentes, soleant vocare, vel tria Principia, vel tres Deos. Eiusq; loci explanatores afferunt, quod nos quoque fecimus, testimonium Marcobij, de Mente Ideas continentem, & Trismegisti dictam de Verbo perfecto.

Lib. 10. cap. 28. & 29.

Primum principium, tres personæ.

Paterna Mēs, paterna Sapientia.

De tribus Hypostasibus, ex Apollinis oraculo: & quòd apud priscos, omnia metricè scribebantur: & quòd ab his oraculis mysteria veterum Philosophorum manare potuerunt.

CAPVT XIX.

IT postremo loco, quod sub Christi decessum, Oraculum Apollinis de tribus Numinibus diuinè pronuntiauit. Rogatus de vera religione, cui maximè genus humanum initiandum, cōsecrandumq; esset, quaq; vti vera sapientia cunctæ nationes essent decorandæ, & quæ foret omnibus superstes, quod Daniel vaticinatus fuerat, ad hunc modum fertur dixisse:

Μη όφελος πύματων με χη ύστατον αύτος έρεοσαι, Δύσινε τρεσ πάλων, σφι δεασοσις γενετήρος. Αμφιτε τηλυγέταιο πανομφαίς βασιλῆος. Καί ποιήσ, η πάντα πτελεξ βοτεϊδν έρχη. Ούρεα, γλυ, ποταμής, άλα, τάρταρον, ήρρα, πύρρα, Η με χη έκν έγελοντο, δόμων σπο τώνδε διάξει. Αύτησ έρημώον δε λελέφεται έδος άφήτορ.

Oraculum de sancta triade.

*Ne me vinam supremum, infelix ipse sacerdos,
Sciteris de sancto, ac diuino Genitore,
Et sobole chara, rebus magni Induperantis,
Et Flatu, qui mundum astrictum continet omnem,
Montes, tellurem, fluuios, mare, tartara, & ignem.
Aëraque. heu templis is me discedere ab istis
Coget, linquetur quo edebam oracula, limen.*

Hoc oraculum excerptum cum multis aliis, ab his qui audierunt, traditumq; memoriae, cuius modi carminibus Sibylla, quæ & ipsa Apollinis oraculo præfuit, multa decantata reperiuntur, philosophis etiam attestantibus, Sibyllas diuinas fuisse, & oraculum illud diuina sæpenumero mysteria aperuisse. Decantabantur autem, autore Plutarcho, ferme cuncta, scribebanturq; à priscis numerosè, Philosophique prisci ferè omnes, siue de creatione mundi, siue de reliquis Philosophiæ partibus, poetice, non oratione soluta scripserunt. Quid mirum igitur, si cecinit oraculum de tribus numinibus, quando Plato quoque & Trismegistus, Chaldæi, & Magi, homines scilicet, & minoris quàm Dæmones sapientiæ, tam multa de his ipsis prodiderunt? Ab his arbitror oraculis, quibus miranda mysteria Deus aperuit hominibus, manarunt Philosophorum illa de summo Bono, de creatrice Intelligentia, priscorum hominum nonnullis, quemadmodum & Sibyllis, cælitus reuelata non equè tempestate illa, atque postea cognita: Vt quod viderat Vergilius apud Sibyllam.

De Iside.

Homines minoris sapientiæ quam dæmones.

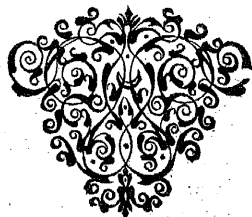
Ecolg. 4.

*Iam nona progenies cælo dimittitur alto:
cecinerat simili modo Sibylla, Græcè,
Καὶ πῶτ' ἀπ' ἡλίας πέμψει θεὸς βασιλῆα,
Ὅς πᾶσαι γένοιτο πάνσοι ποδὲ μοιο χειρῶν.
Ἄντι σου γήνωσκε θεὸν, θεὸς ἕν ἔόντα.
Tum Deus excelsò demittet ab æthere Regem,
Qui bella è tota pellat tellure, nefanda.
Atque tuum cognosce Deum, qui natus ab ipso.*

Sibyllini verus non intellecti Paganis.

Hæc qui legebant, quò pertineret nesciebant. Philosophi verò libris suis excerpta, quæ quidem nascebantur etiam ab antiquissimis Theologis, ac Prophetis, quando nationes ferè omnes, Prophetis abundare dederat Deus, qui de magno illo in mundum venturo Rege, velut anteambulones, vbique concinerent, speculationibus, egregiisque sermonibus decorarunt.

FINIS.

Augustini Steuchi Eugubini

DE PERENNI PHILOSOPHIA

LIBER TERTIVS.

De tota Diuinitate: & quod omnes instinctu naturæ Deum singulariter in omni atate nominarint: exemplaque ex Platone, & Aristotele, & Homero, & Demosthene.

CAPVT I.

OST hæc naturalis est ordo, vt qui de tribus Numinibus executi sumus, nunc de Deo, totaque simul Diuinitate nobis sit sermo. Conuenit enim in treis illos, quicquid de Deo per vniuersam Theologiã ab omnibus linguis, nationibusq; prædicatur. Primumq; erit de singulari Diuinitate mysterium, omnes ferè homines tum animo intento, tum natura duce, ac magistra, rapidoque veritatis æstu, semper vnum, singularemq; Deum fuisse confessos. Vt quanquam corruptissima inoleuit nominandi, adorandique plures Deos consuetudo, propter insitam tamen, altissimèque impressam à Natura Dei notionem, & ad eum inclinationem, cum serid loquerentur, & se ab impetu Naturæ rapi paterentur, vnum

Vnus Deus omnibus linguis & nationibus confessus.

modò Deum prædicarint, appellarint, habuerint in ore, cunctasq; ei veræ Theologiæ laudes attribuerint. Omnesq; quos sub falsis religionibus, Deorumq; multorum cultrici- bus ortos constat, cum de creatione rerum, de mirabili cæli, terrarumq; ordine, siue magna alia de re loqui cogerentur, nunquam Deos, sed vt Naturæ fert instinctus, verum Deum appellasse, ei prouidentiam, maximam, incommunicabilemque bonitatem, cunctasq; Diuinitatis laudes tribuentes. Ac quanquam Platonis, Aristotelisq; Theologia, differtur in posterum examinanda, ad exemplum tamen perspicuitatemq; dicendorum, præcedat eorum testimonium, quo fiat omnium Philosophorum, vetustissimorumq; hominum singularis & vnus Dei è Natura manifesta confessio. Nam Plato non modò nescius, & eo quem dixi veritatis æstu raptus, sed sciens & prudens confessus est, & ostendit, quid inter Deos, Deumq; maximum ac singularem putarent ea sæcula interesse, se cum serid loqueretur, Deum nominaturum: cum minus serid, plures Deos. In Epistola ad Dionysium, De signo, inquit, Epistolarum, quas studiosè, & quas minus scribam, arbitror te meminisse. Verùm cognosce, animumq; intende. Multi enim sunt, qui me iubeat scribere, quos non sit facilè reicere. τῆς εὐδ' γὰρ ἀσέβειας ἑστὶν ἡδὲ θεὸς ἀρχὴ, θεὸς δὲ τῆς ἡρώ. Nam seriæ Epistolæ Deus præest, Dij autem minus seriæ. Hæc igitur erit vniuersalis admonitio, ac naturalis instinctus consideratio, cunctos ferme mortales ea ratione locutos esse, cuius dedit documentum Plato. Et quod etiam Lactantius animaduertit. Cum verò, inquit, ipsos Deorum cultores sæpe videamus Deum summum, & confiteri & prædicare, quam sibi veniam sperare possint impietatis suæ, qui non agnoscant cultum eius, quem profus ignorari ab homine, nefas est. Nam & cum iurant, & cum optant, & cum gratias agunt, non Iouem aut multos Deos, sed Deum nominant: aded ipsa veritas cogente Natura, etiam ab inuitis pectoribus erumpit. Videre igitur licet, quod Lactantius

Non à Dijs, sed à Deo mūdum fuisse cōditum prædicarunt idololatræ.

Præclarus Platonis de vno Deo locutus.

Deum ignorari ab homine, nefas.

monuit, vbique Naturam ad hoc homines impulisse, vt Deum Patrem suum recogno-
 scerent, nominarent, appellarent, venerarentur, eumq; meritis præconis, qualia sacre
 litteræ cecinerunt, efferrent, nunc autorem generis humani, fabricatoremq; mundi, nunc
 prouidentem vniuersis, oculosq; Diuinitatis suæ per omnes terras latè de sublimi sede
 sua tendentem, cæteras item Diuinas attributiones decantantes, quas indefessè resonat
 Philosophia cælestis. Quas quidem laudes & Theologiam, partim ex fonte Naturæ, partim
 illa prisca, cum solus verusq; Deus colebatur, Theologia, manare compertum. Ad
 hanc igitur rationem reuocabitur, ommissis multis, quæ post examinabuntur, hoc autem
 vt exemplum multorum, quod Aristoteles, qui videtur celo, stellisq; Intelligentias diui-
 nas adiungere, venaturq; ex motu cælesti Diuinitatem in libris de prima Philosophia,
 naturæ quodam impulsu definit Naturam diuinam: *φαιδρὸν δὲ θεὸν, ζῶον αἰθέριον, ἀεικρον.* Dici-
 mus Deum animal aut viuens sempiternum, optimum. Ecce Deus optima vita, Deus il-
 le naturalis, verusq; nulla cælestis, aut quæuis alia Intelligentia, quarum nulla optima est,
 quod Vnum duntaxat necesse sit esse optimum. Ecce item singularis & vnus Dei nun-
 cupatio, cumq; multos Deos soleant Philosophi, poetæq; nominare, vnus tamen singu-
 laris instinctu Naturæ nominatur: Cuius est solius, naturaliterq; hoc nomen Dei, & qui
 vt singulariter Deus, sic singulariter sempiternus & singulariter optimus. Apparet enim
 vel cogitur Aristoteles id ex ipsa locutione sensisse, quia sicut per eminentiam hæc Dei
 nominatio cadit in verum illum, ac naturalem, haud minus cadere debet reliqua defini-
 tio, quod solus sempiternus, solus optimus. Vt habet singulariter quod sit Deus, & quod
 sit optimus, quod nemo negat, sic quod singulariter sempiternus. Hæc illa veritas ex in-
 uitis pectoribus erumpens. Eundem innuit, & eum Natura duce respexit, cum negans
 indiuidua fieri potuisse sempiterna: *ἀλλ' ὅτι τὸ πρότερον τῆς ἀρχῆς ἀφιστάσθαι τῶν λειπομένων (υπεπλή-
 ρωσεν τὸ ὄλον ὁ θεὸς ἐντελευτῆσθαι ποιήσας πλεὺ γένεσιν:* Quia longe distant à Principio, altera, quæ
 sola superesset ratio, absoluit, repleuitq; Deus Vniuersum, facta generatione perenni. Ec-
 ce Deus Naturæ, Deus maximus, ordinum, mundanisque concentus moderator. Certè
 igitur neque Solis, neque Lunæ, vlliusq; fideris intelligentia: minus etiam illi fabulosi
 Dij, Minerva, Diana, Mercurius, Apollo. Deus ille, verè Deus, qui ne rerum deficeret or-
 do, perpetuis generationum successionibus repleuit Vniuersum. Singulariter vnus Deus
 inducitur, eique singulariter nomen hoc tribuitur. Naturæ moderator, ordinum cæles-
 tium, à quibus dependent terrestres, inuentor prædicatur. Quantum scilicet audimus in
 Theologia Mosis, si quis altè spectet, prædicari. Aliud exemplum est ex Platone, cum ei
 structæ in Sicilia insidiæ fuissent, ex hisq; euasisset: *καὶ τῶν δὲ μετὰ θεὸν, διονυσίου χάριν εὐδὲ-
 νοῦν χεῖρων:* Et pro his, post Deum Dionysio gratias habere par est. Quis is Deus, custos,
 prospector, liberator hominum, qui singulariter à Platone, sub religionibus superstitio-
 sis, Dianæ, Solisq; cultricibus orto, Deus nominatur? Quid ponderis habet hæc nomen-
 clatio? Naturalis videlicet est, spectans vnicum illum, singularem, eundemq; vniuersa-
 lem Deum. Sed his exemplis ex Platone, Aristotelisque quorum posterius declarabitur
 Theologia, dimissis, ingrediamur hunc campum, flores ex omni vetustate, quæ maximè
 singularem Deum coluit, & vbique singulariter nominauit, decerpentes. Hoc Theolo-
 gos, hoc Poëtas etiam superstitiosos, & fictitiorum Deorum laudatores inuenies fecisse.
 Homerus igitur, qui pater fabularum visus est, poeticosq; illos Deos nunquam non ha-
 bet in ore, Naturæ tamen instinctu, sæpe Deum vniuersalem, quemadmodum Philoso-
 phi, & præsens hæc ætas, cui singularis innotuit Diuinitas, nominauit. E quibus est, quod
 etiam adducitur à Iustino Philosopho eodem & martyre, quod vbi Phoenix affatur Vly-
 ssem, inducit loquentem:

Aristot. Metaphysic. vt Deum de-
finierit.

Deus singu-
laris.

Deus opti-
mus, ac sem-
piternus.

Dij fabulosi,
& Deus
verus.

In epistol.

Poëta deum
vnum fas-
sunt.

Iustin. mar-
tyr apologia.

Deus verus,
vnicus Deus.
Dij bellaces
Homericæ.

*Οὐδὲ εἰ καὶ μοι ἔσπευσεν θεὸς αὐτὸς.
 Γένης ἑσπεύσας γίνεσθαι νέον ἡσάβησα.
 Non mihi si Deus hinc etiam promitteret ipse,
 Mutato senio, viridem instaurare iuuentam.*

En Deus singularis, potens auferre senectam, restaurare iuuentam. Iustinusq; ipse inquit:
ἀλλ' ὅτι τῆς ἀντονομασίας τὸν ὄντως θεὸν σημαίνων: Significans per Antonomasiam, verum Deū.
 Hoc scilicet perpetuum est in omni natura, instinctuque humano, quoties Deum nomi-
 nant, designatur verus, vnicus Deus, & cuius est verè Diuinitas, qui verè, singulariterq;
 Deus nuncupatur. Non est is Homeri Deus ex his vllus, quos bellaces inducit, huma-
 nisq; affectibus deturpat. Est Deus magnus vniuersitatis, dictus simpliciter Deus, quia
 solus

A solus verus semper Deus. Homerus item hunc ipsum innuit cum dixit:

Αἰεὶ τὸν ὅμοιον ἀγεί θεός, ὡς τὸν ὅμοιον.

Semper agit similem Deus ad similem, associatq;.

Quis is Deus, nisi magnus, verus, præpotens, naturalis, & naturaliter occurrens ori, offe-
 rens sese menti, dans sese obuiam vbique nobis, cogens vt eum cogitemus, sentiamus, lo-
 quamur, nominemus, eique potestatem vniuersalem tribuamus? Superius Homerus,
 quod possit abradere senium, reparare iuuentam: nunc quod agat similes ad similes. Quo
 decreto Dei impij scelestique cum impiis, & coinquinatis spiritibus associabuntur. De
 supremo Deo, cuncta prospiciente, moderante cum primis res humanas, hoc dictum ab
 Homero. Quod & Plato in eo qui inscribitur Lysis, declarauit afferens hoc carmè: *ἀλλὰ
 τὸν θεὸν αὐτὸν φασὶ ποιεῖν τὰς φίλους αὐτοῦ ἀρνέσθαι τοὺς ἀλλήλους:* Sed Deum ipsum afferunt
 amicos facere adducentem eos ad inuicem. Ille igitur facit amicos ad amicos accede-
 re, suaque hac lege, sibi pios, & iustos, gratos, amicosq; associabit, qui passim sparfit
 in humana pectora, vt Plutarchus inquit, charitatem. Eundem singulariter nomina-
 uit Deum, quod etiam affertur à Plutarcho: *ὅχι ὄχι ἀπέθ' ἑὸν πᾶσι δὲ μίσηται:* Haud sine Deo
 is insanit. Eundem quoque confessus est omnipotentem, largitoremq; bonorum, cum
 in quartodecimo Odyssæ:

Θεὸς δὲ τὸ μὲν δίδωσι, τὸ δ' ἐλάττει.

Ὁ, πικρὸν ἢ θυμῷ ἐθέλει, δύνάται γὰρ ἅπαντα.

Largitur Deus hæc: est altera linquit.

Quicquid mente sedet, cunctorum nanque potens est.

Indicauit, significauitq; hunc ipsum Demosthenes, etiam superstitiosorum Deorum cul-
 tor, sed actus impetu Naturæ, cum dixit, Conandum esse, vt omnia bona cum bona spe
 confectemur: *φέρων δὲ ἂν ὁ θεὸς δίδω, γονόμος:* Ferre autem quæ Deus dederit, generosè
 & fortiter. Is est Dianæ Palladisq; cum Atheniensibus venerator esset, luce tamen Na-
 turæ, vniuersalem magnumq; Deum vidit, singulariterq; appellauit.

Quod simili ratione locuti sunt, & quidem diuinius poetæ, qui Homero successerunt, de singulari Deo & his quæ verè de eo prædicantur.

CAPVT II.

AD E M ratione locuti sunt veteres celebresq; poetæ. E quibus Pinda-
 rus propter pulchritudinem, ordinemq; rerum cælestium, & omnium
 rerum bonarum inuentionem appellat θεὸν ἀεισφορέγγαν, Deum, opti-
 mum, solertissimumq; opificem. Quod adducit admiraturque sæpe
 læpius Plutarchus. Hic & quod opifex mudi sit, & omnia iuxta Theo-
 jogiam Mosis fecerit optima, & quod sit vnus, singularis, ostenditur.

Deus, soler-
tissimus opi-
fex Pindari
dictus.

Crede mihi, quo sunt homines reru exordio propiores, hoc meliores, & singularis opti-
 mique Dei colentiores. Idololatria fuit error posteriorum sæculorum, contraque impe-
 tum Naturæ. Similiter locutus est Æschylus, quod adducitur etiam à Platone: *θεὸς αἰτήτων
 φέει βροτοῖς, ὅταν χειρῶν δόμα παμπήδη γένη.* Nimirum, Deus causam creat, cum domum
 funditus labefactare decreuit. Ecce Deus is Æschylo, Deus Mosis, Deus Prophetarum,
 apud quos prædicat se creare malum, videlicet quod Æschylus, euertere, labefactare do-
 mos impiorum, quod toties in libris Regum refertur fecisse, & facit quotidie, etiã Pro-
 phetis non denuntiantibus. Vides eum fatentem, singularem illum iuxta superiores Re-
 gem moderatorumque humanarum rerum, vltorem impiorum, quorum domos euer-
 surus, causam ipse reperiat, nos autem vnde veniat, nesciamus. Callimachus autem, vt est
 etiam apud Plutarchum, sic locutus est: *εἰ θεὸν οἶδα, ἴδοι ὅτι καὶ δαίμονι πέσαι πᾶν, δυνατὸν:* Si
 Deum nosti, noris quod diuinitati sunt omnia possibilia. Quid diuinius hoc testimonio?
 Est hic eadem singularis Dei nuncupatio, est vniuersalis potestatis attributio, suarum
 litterarum Theologia, quod non sit abbreviata manus Domini, quod sit omnipotens: sic
 pectoris humani naturalis confessio, sicut cælestis oraculi reuelatio, conspirante vtraque
 Theologia, & ea quæ de celo, & quæ de natura manant. Simonides autem non modò
 singularem Deum nominauit, sed item de sapientia bonitateque eius singulari, & incò-
 municabili, altissimè philosophatur. Testimoniùm sapientiæ adducitur ab Aristotele,

Idololatria
naturam cor-
rupit.
Æschylus de
Deo.

Callimachus
de Deo.

Simonides de
Deo.

Lib. 3. cap. 2. bonitatis à Platone. Quo nomine suspicitur ab utroque. Aristoteles in libro de prima D Philosophia, Sola, inquit, sapientia quæritur causa sui. Quocirca iure non humana possessio dicatur. Multis enim modis ferua est humana natura. *ὅπερ καὶ σιμωνίδην, θεὸς ἂν μόνος, τὸ τοῦτο ἔχει τὸ γέρας*: Quapropter iuxta Simonidem, solus Deus habet hanc dignitatem. Quanta est, quàm profunda Theologia Simonidis, quòd solus Deus sit sapiens? Eadem causa per excellentiam dicitur in sacris litteris, Sapientia, per quam fuadata est terra. Et Pindarus eum dicebat optimum artificem. Hæc sapientia Dei. Testimoniū autem summæ, & incommunicabilis bonitatis, apud Platonem in Protagora, quod prior Chilon: *ὅτι γένεσθαι μὲν ἀνδρα ἀγαθὸν χαλεπὸν ἀλαθείας. οἴοντε μὲν τοὶ ὄπτιγε γέροντι πῶς. γένεσθαι δὲ ἀγαθὸν ἐν ταύτῃ ἔξει, καὶ εἶναι ἀνδρα ἀγαθὸν, ἀδύνατον καὶ σὺν ἀνθρώποις, ἀλλὰ θεὸς ἂν τὸ τοῦτο ἔχει τὸ γέρας*: Bonum quidem virum fieri verè difficile esse: licet tamen ad aliquod tempus esse. Sed cum fueris, in hoc habitu permanere, virumque bonum esse, impossibile, & non humanum: sed Deus hoc habeat decus. Nónne sapientia Simonidis hæc, naturali bonitate profusa, ea est, quam Seruator homines erudiuit dicēs, Nemo bonus nisi solus Deus? Hic igitur Simonides, et si Græcus erat, multisque ante coruscans Euangelium natus annis, deduxit eum Natura tamen ad inclytæ Theologiæ confessionem. Necdum enim eousque peruaferat superstitione ut bonitatem superioris ætatis, scientiamque illam Dei à primis hominibus venientem, obfuscarit. Quòdque mirabilius est, hanc sapientiam vel à Simonide natam, vel antiquiorem putat Plato: *ἢ σὺν σιμωνίδῃ ἀρχαίω, ἢ καὶ ἔτι παλαιότερα*: vel à Simonide cœpisse, vel etiam venustiorum esse. Hic est ille Simonides, qui non solum summam sapientiam, Deo, bonitatemque supremam adiudicauit, sed etiam dixit eum inscrutabilem. De quo, Marco Tullio autore, cum quæssisset Hiero tyrannus, quid aut qualis sit Deus, deliberandi causa sibi vnum diem postulauit: cum idem ex eo posttridie quæreret, biduum petiuit: cum sapius duplicaret numerū dierum, admiransque Hiero quæreret, cur ita faceret, Quia quanto, inquit, diutius considero, tanto mihi videtur res obscurior. Vnum igitur singularēque spectabat, maximum, vniuersalem, naturalemque, inscrutabilem, innominabilem, ut Mercurius dixit, non fabulosos illos, aut vllam cæli Intelligentiam. Ad hanc Theologiam, atque ad has laudes, Diuinitatisque semper impulit homines Natura confessionem. Is ante oculos obuersabatur, sese tum mirandis operibus suis exhibens animis, tum quibusdam primæ Theologiæ scintillis superstitionibus, quibus mentes hominum excitabantur, multitudine fabulosos illos, nupérque de clatos colente Deos. Audi igitur mirabiliora canentem Sophoclem, & cum sacris oraculis mirificè cōgruentē in appellatione singularis Diuinitatis, & prædicatione operum diuini superstitionumque detestatione. Is autore Cyrillo aduersus Iulianum Imperatorē, hæc scripsit:

Solus Deus semper bonus.

1 de natura Deor.

Natura semper homines impulit ad cognitionem & confessionem vniuersi Dei. Sophocles de Deo.

*Εἰς ταῖς ἀληθείαις, εἰς ὅτι θεός,
Ὁς ἔρανον πέτυχε, καὶ γέρας μακρὰν.
Πόντες τε χέροντες οἶδμα, καὶ ἀνέμων βίαις.
Θητοὶ δὲ πολλοὶ, καρδία πλανώμενοι,
Ἰδρυσάμεθα πημάτων παρὰ ψυχῆν
Θεῶν ἀγάλματα ἐν λίθωνι καὶ ἔύλων,
Ἡ χροστούκτων, ἢ ἐλεφαντίνων
Θυσίας τε τῶν, καὶ χαλκῆς πανγυρεῖς
Τεύχοντες. ἔπας εὐσεβῶν νομίσι μιν.
Vnus verò duntaxat, vnus est Deus,
Qui solum creauit, & latum solum.
Pontique letos fluctus, ventorumque impetus.
Mortales autem multi, animo vagi,
Erexi mus erroris & cladis, animi
Deorum simulachra, ἐ lapidibus, materiæque
Sine constructa auro, vel ebore.
His sacrificia, festosque celebravimus dies.
Sic pietatem retinere credimus.*

Hæc reddidi, non moratus nunc numerum, temporæque syllabarum. Ex his clarescit magis, eandem, vnamque semper fuisse religionem, clariorem primis sæculis, mediis obscuriorem, hominum erroribus inquinatam, nouissimis clarissimam, quam nulla deinceps corrumpat superstitione. Agnoscebant igitur illi suorum temporum, ac fatebantur errores, ad

Ares, ad genitorem suum redeunte Natura, & quos superstitiones delirare cogebant, ad veritatem machinis suis reuocante. Quid posterii Philosophi dicent, cum maiores, à quibus per successionem, vitam, mores, opes, fermonem, litteras, iure hæreditario acceperunt, videat piè confitentes vnum, singularem, eundemque iuxta Theologiam Mosis, Vniuersi conditorem? Omnia igitur sæcula hunc cognouerunt, meritis laudibus extulerunt. Modò Vnitatem, & inæstimabilem Bonitatem, Sapientiamque, interdum Omnipotentiam ei tribuentes, nunc Conditorem Vniuersi cum Mose, nunc Inscrutabilem afferentes. Eundem quoque singulariter nominauit Euripides, etiam sub his religionibus ortus, quæ vanos illos, ineptosque Deos colerent, eiusque misericordem naturam indulgentemque fateatur. Afferiturque etiam à Plutarcho:

Cogitur philosophi veterum philosophorum sententia subscribere. Variæ Deo nomina tributa. Euripid. de Deo.

*Μελλεῖ τὸ θεῖον, ἔστι δὲ τοῖσιν φύσι.
Cunctatur Diuinitas, talisque est ingenio.*

Hæc de clementia, misericordiæque diuina dicuntur, cuius Propheta simili ratione dixit esse plenam terram. Quo vocatur in sacris litteris *μακροθυμὸς*, nostri dicunt longanimis sed melius, sero irascens, differens vlcisci. Ideo subdit quidam apud Plutarchum, minime dicere aduersus malos, *ραθυμὸν εἶναι τὸν θεόν*, segnem esse Deum. Corrigitur autem à Plutarcho. Hic igitur Euripides, nullum è fabulosis illis Diis, quos illa sæcula colerent, sed vnum præpotentem vniuersalem, semper animis occurrentem spectauit Deum. Multo autem diuinius Phocylides, è priscis illis ante Platonem poëtis (fuit enim autore Suida æqualis Theognidi) de singulari Deo scripsit, ut penè Prophetarum quis videatur extitisse. Fuit tamen Milesius, his temporibus ortus, quibus Deorum multitudo ab ignaris adorabatur, superstitionibusque vanis scatebat Græcia. At is multa tamen diuinitus scripsit. E quibus sunt illa, quæ locutus est in his quæ vocantur *παρρησιάζεις*:

Psal. 32. De sera vindicta numinis. Phocylides de Deo.

*Εἰς θεός ἔστι σφόδρα δυνατός γ' ἄμα καὶ πολύολκος.
Est vnus, sapiensque potens Deus, atque beatus.*

Præcepta Phocylidis parænetica.

Hinc non mirum superiora cecinisse Sophoclem de singulari Deo. Putat autem Suidas, qui autor est, verè Phocylidem scripsisse versus illos, vitæque degendæ præcepta, quæ hodie circumferuntur, inscripta, ut ipse inquit *κεφάλαια*, ex versibus Sibyllinis fuisse decerpta, *εἰσὶ δὲ ἐν τῷ σκευλιακῶν κεκλεμμένα*. Facile igitur potuit Phocylides de singulari Deo, sapientia, potentia, beatitudinēque eius, laudes has vel sub falsis religionibus ortas edidisse: quippe qui cum reliquis poëtis, hæc apud Sibyllas legeret. Videbis igitur in versibus Sibyllinis familia. E quibus:

*Εἰς θεός, ὃς μόνος ἔστιν, Ἐσθρῆ γένος, ἀγέννητος.
Ἄλλὰ θεός, μόνος, εἰς, πανυπέτατος.
Vnus solusque est Deus, maximus, ingenitusque.
At Deus est vnus, cunctis altissimus idem.*

Lactant. lib. 1. cap. 6.

Ex his carminibus, quemadmodum suspicatur Suidas sumpsisse Phocylidem de summo, singulari, sapientēque Deo loquentem, sic forte sumpserunt Sophocles, & Simonides. Is loquens, Aristotele teste, de sapientia eius, quam ab eo solo possideri, ut apparet nunc Sibyllam cecinisse, dicebat. Ille superius cantabat vnum, summum, singularem, qui creauerit cælum, terras, maria. Sibylla verò totidem verbis:

Ibid. Lactant.

*Ἄλλὰ θεός, μόνος, εἰς, πανυπέτατος, ὃς πεπονήκειν
Οὐρανὸν, ἢ ἐλιόντε, καὶ ἀστέρους, ἠδὲ σελήνην,
Καρποφόρον γαῖαντε, καὶ ὕδατος οἶδματα πόντες.
Sed Deus est vnus, summus, qui sidera fecit,
Cælum, Phœbeiumque iubar, lunæque nitorem,
Frugiferam & terram, ponti fluctusque tumentes.*

Vidisti superius in Sophocle, non eandem modò sententiam, sed eadem prorsus verba, de vnitatis Dei, de cæli, latæque terræ, æquoreique fluctus creatione. Eadem igitur priscorum Philosophorum, quorum tempore, autore Plutarcho, metricè Philosophiâ, Theologiam, & historiam solitum erat decantari, fuit de Deo atque Sibyllarum sententia, religio, par Theologia. Nam Thales Milesius, quemadmodum & Sibylla, dixit autore Laërtio, Deum ingenitum. Hoc ergo pro comperito, perspectoque habeamus, tam magis fuisse Diuinitatem suis laudibus decoratam, creationem mundi cunctis vocibus hominum atque Dæmonum, in eam relatam, quàm magis vltius ad priscas ætates exordiūque mundi quis aspiciat. Prosequitur Phocylides, quæ Plato quoque nominat & admiratur,

Lib. de fide, & cur oracula versibus edisserunt.

singularem Deum appellans, omnemq; ei providentiã tribuens, & ante omnes res, operasq; colendum docēs: *ἡρώτα θεὸν ἴμα:* In primis venerare Deum. Vides eum non dixisse quemadmodum poëta, venerare Deos. Spectabat enim verũ illum, & singularem. Item:

*Εἰ σὺ κελῶς δικαιοσύνης, σὲ θεὸς μετέπειτα δικαιοσύνης.
Si iustus es iudex, Deus & te indicat ipse.*

*Psal. 7. 49.
74.
Psal. 95.
Psal. 145.*

Hęc Theologia est sacrarum litterarum: Deus iudex iustus. Qui iudicas omnem terrã. Viduam & pupillum suspiciet. Item Phocylides:

*Ὡς σοι ἔδωκε θεός, τῶτον κηρύσσει ἡσέχου.
Quæ tibi largitus Deus est, des tu quid egemis.*

His illa Mosaiicæ Theologiæ pars asseritur, qua docuit Deum, fructus, holera, bestias, mare, terras, in hominum potestatem tradidisse. Quæ cùm tanta copia, vbertateq; donauerit, velit item nos eius imitari clementiam, manus egenis aperientes, quemadmodũ bonitatis suæ thesauros aperuit ipse nobis. Eundem fatetur Phocylides, omnibus animãtibus arma sua dedisse, volucribus pennas, leonibus robur, tauris cornua, apibus aculeos, verum pro cunctis his, hominem armasse ratione, valido aduersus omnia propugnaculo:

*Ὁ πῦλον ἐκείτω νέμει θεός.
Armauit nam cuncta Deus.*

Asserit etiam mirificè cum Mose, hominibus esse spiritum, & imaginem à Deo, quemadmodum videlicet Sibyllæ cecinissent.

*Πνεῦμα γὰρ ἔστι θεός, κηρύσσει θνητοῖσι καὶ ἐκείν.
Spiritus ipse Dei est mortalibus atque imago.* Quod est, E

Et cùm ait omnes æquè mortales esse, Deum autem animis imperare. Non imperat autem mortuis, quemadmodum ipse dixit. Si est Deus Abraham, Isaac, non est Deus eorum, qui non sunt.

Πᾶντες ἴσοι νέκυες, ψυχῶν δὲ θεός βασιλεύσει.

Nominatur igitur Deus vbique singulariter: qualisq; fuit Phocylidis Philosophia, talem arbitrandum est fuisse omnium eius tempestatis sapientum. Semper igitur Deus vnus cognitus est & prædicatus, quem sic exhibuit animis Natura, quemadmodum sunt animantibus instinctus cuique sui.

Eadem probatio ex prisca Philosophis, de laudibus diuinis, ab eis celebratis, quod sit vnus Deus, quod Mens Animatioque Vniuersi, principium, medium, finis, ex Pythagora, & Archyta, Philolao, & Asclepio, Acnone, Mercurio.

CAPVT III.

DOST poëtas, similem pietatem tenuisse Philosophos, præsertim vetustiores illos ante Platonem, vnanimi religione summi ac singularis Dei memoriam singulariter celebrantes, ac no minantes, si quis eorum dicta consideret, quæ partim nunc in libris eorum leguntur, partim ab subsecutis Philosophis, qui libros eorum legerunt, referuntur, facillè cognoscet. Ex his sunt Trismegistus, Orpheus, Sibylla, Empedocles, Pythagoras, Melissus, Anaxagoras, Philolao, Pherecydes, pluresque alij, qui superiorum sæculorum sapientiam, cuius à Deo fuit origo, quam primis hominibus tradidisset, venerantes, de maiestate, singularique eius Diuinitate cunctisque bonis, quæ possidentur ab eo, diuinas laudes, cuiusmodi resonant in sacris litteris, decantauerunt. Ex his primum, quàm mirabilis, quàm diuinus fuit vetustissimus Trismegistus in confessione summæ Diuinitatis: quos hymnos ei decantauit, quibus nominibus appellauit? Cùm in Pœmandro deprecans vt rationale sacrificium suscipiat, sic eum vocat, ἀνεκλάλητα, ἀρρητα, σιωπῆ φωνήμενε. Ineffabilis, indicibilis; silentio vocatus. Qui scilicet silendo vocaris, audiens etiam silentes, orationemq; diuinam exordiens: ἄγιος ὁ θεός, εἴ ἢ βέλῃ τελείτε ἄπο τῆς ἰδίων δυνάμεως, ἄγιος ὁ θεός, ὃς γινώσκουσι βέλῃαι, καὶ γινώσκουσι τοῖς ἰδίοις. ἄγιος εἰ ὁ λόγος συστήσας ἄμωσ τοῦ ἰσραήλ. ἄγιος εἰ ἢ πᾶσαι φύσις ἐκείν ἔφει. ἄγιος εἰ ὃν ἢ φύσις ὅδε ἢ μόρφωσεν. ἄγιος εἰ ὁ πάσις δυνάμεις ἰσχυρότερος. ἄγιος εἰ ὁ πάσις ἡσέχου μέγαν. ἄγιος εἰ ὁ κρείττων τῆς ἐσάρων: Sanctus Deus, cuius voluntas peragitur à propriis viribus, & potestate. Sanctus Deus, qui vult cognosci,

Philosophi ante Platonē.

Trismegistus summam diuinitatem confessus.

A gnosci, & cognoscitur à suis. Sanctus es qui solo verbo cuncta fecisti. Sanctus, cuius omnis natura fuit imago. Sanctus es, quem non formauit natura. Nimirum cuius forma nusquã in natura est. Sanctus es qui superior & fortior es omni potestate. Sanctus es, qui omni magnitudine maior, & excellentia excellentior. Sanctus es, qui es omni laude superior. Sic ille. Agnoscis psalmos, & hymnos diuinos à cunctis, non ab Hebræis solis decantari. Sumus enim omnes filij Dei, omnes ab illo. Eoque spiritus omnis laudat creatorem suũ. Sibylla verò, quam Iustinus Philosopher vocat vetustissimam, eodem ipso autore scripta (multis ommissis, quæ reperies apud alios.)

*Εἰς θεός ἔστι μέγας καὶ ἡσέχου μέγαν, ἀργήματος.
Παντοκράτωρ, ἀόρατος, ὁράμηνος αὐτὸς ἄπαντα.
Αὐτὸς δὲ ἢ βλέπειαι θνητῆς ἡσέχου σαφῆς ἀπάσης.*

Vnus Deus solus est supra omnem maiestatem, ingeneratus, omnipotens, inuisibilis, videns ipse omnia, ab omni mortali corpore non visus. Hęc illa cum sacrosanctis Prophetis, & Apostolis, vetustissima decantauit. Eodem Iustino autore dixit eadem:

*Ὅλκοι ἀθροῦσι κένοι καὶ γὰρ ἔσοισι,
Ὅσοι δὲ σέβουσι μέγαν θεὸν εὐλογῶντες,
Πεν φαλέω, πῖεω τε, πεποθότες εὐσεβῆσι.
Ὅι νῆς μὲν ἄπαντα ἀπειρησῶσαι ἰδόντες,
Καὶ βωμοῖς, εὐχῆα λίθων ἀφιδρύματα κέφων
Ὁμασιν ἐμύλων μεμιάσμενα, καὶ ἡσέχουσι
Τετραπέδων, βλέψουσι δὲ. ἐνὸς θεός ἐς μέγαν κῆδος.
Sunt homines illi verè in tellure beati,
Qui magnam coluere Deum, & cecinere priusquam
Ad potumque cibumque adeant pietate decori.
Qui delubra oculis mox asferre videntes
Atque aras, lapides, vita & ratione carentes,
Sanguine pollutos animantium, pecudumque
Cæcorum, vniúsque Dei aspiciunt decus ingens.*

Ecce igitur omnes cū sacris litteris, id est, cum veritate pura cõsentiunt. Ecce quo magis vetustiores ætates respicias, tam magis cognitum, prædicatumq; Deum singularè agnoscas. Cuius clarior scientia, cunctis ambagibus amotis, à filio suo nouissimis sæculis fuit patefacta. Orpheus igitur etiam vetustissimus, ante omnes celebratos in Græcia Philosophos & poëtas, multis carminibus de singulari Deo, non secus atque Prophetarũ quis, mira exprompsit, nemini non suspicienda. Hęcq; carmina partim apud Platonicos, partim Theologos nostros, Iustinum, Eusebium, Cyrillum, Clementem Alexandrinum habentur, ne putes non vetustissimi, quemq; vocat diuinissimũ Ioannes Philoponus, esse. Is ad filium Musæum de Deo scripsit, quorum nonnulla minores postea desumpserunt:

*-Μῆνον δὲ ἔσθου κόσμιο ἀνακτα
Εἰς δ' ἔστι ἀυτογενῆς, ἐνὸς ἔργου πάντα τέτυκται,
Ἐν δ' αὐτοῖς αὐτὸς ἀετῆρηται, ἐδέπεις αὐτὸν
Εἰσορέα θνητῶν, αὐτὸς δὲ γὰρ πάντας ὁρᾷται.
Ὁυτος δ' ἔξ ἀθάβοιο καὶ θνητοῖσι δίδωσι
Καὶ πόλεμον κρυόνεται, καὶ ἀλγέα δακρυόεισα.
Ὁυδέπεις ἐσθ' ἕτερος, καὶ εἰς μέγαν βασιλῆος.
Αὐτὸν δ' ἔχ ὁρώ, ὅτι γὰρ νέφος ἔσθουται
Πᾶσιν γὰρ θνητοῖς, θνητῶν κῆρα εἰσὶν ἐν ὄσοις.
Λαθῆνεις δὲ ἰδέω δὲ τὸν πάντων μεδέοντα.
Ὁυτος γὰρ καλλιέων ἐς ἔργων ἐστῆρηται
Χρυσῶν ἐν ἡρώ, γαίης δὲ ἔστι ποσὶ βέλῃαι
Χείμα δὲ δέξιντερον ὅτι τέρματος ἀκείνοιο,
Παντοθεν ἔπιτακται, ὅτι γὰρ τρέμει ἔρα μακρὰ,
Καὶ ποταμοῖ, πολῖν τε βάλδος χαρόπιο θαλάσσης.
-Solum Regem aspice mundi.
Vnicus ex se natus, sunt atque omnia ab Vno.
In his ingreditur, nec quisquam respicit illum
Mortalis, verum ipse immensus respicit omnes.*

Psalmi & Hymni non à solis Hebræis decantati. Apologia pro Christianis Laftant. lib. 1. cap. 6.

Quo vetustiores philosophi eò in doctrina puriores. Orpheus de Deo.

Isq; bonis demptis mala dat mortalibus atra,
Et seuum bellum, & lacrymas, seuosque dolores.
Nec quisquam est alius, nisi Rex is maximus. illum
Non video: circum est etenim caligine septus.
Non sunt mortales acies mortalibus, atque
Cernere non possunt Regem, qui cuncta gubernat.
Is caelo arato, robusto & praesidet axe,
Inq; throno sicut aurato, pedibusque per ipsam
Ingressitur terram, oceanique ad ultima, dextram
Porrigit undique, montes ingentesque tremisunt,
Fluminaque, & cani fluctus, aequorque profundum.

Pythagoras
de Deo, ex
Cyrillo.

Primusq; Pythagoras autoribus Theologis Graecis, Plutarcho quoque & Cicerone, fertur velut vnus e Prophetis, dixisse: ο μόνος θεός εἰς, αὐτός δὲ ἕχθ' ἄλλ' ὅτις τινες ἕποντο, οὐκ ἔστιν ἄλλος θεός, ἀλλ' ἐν αὐτῇ ὁλος ἐν ὅλῳ, τῆς κινήσεως πάσης ὁπισθοποῦν γενέας. ὅτι κινήσις τῆς ὅλων αἰώνων, ἡ φῶς, τῆς αὐτῆς δυνάμεως ἡ ἔργων, ἀρχὴ πάντων ἐν ἑσθ' ὡς φασὶν, πάντων πατρῶν, ἡ δὲ ψυχῶν τῆς ὅλων ἀπάντων κινήσεως. Quae sunt, Deus quidem vnus est. Ipse verò non, vt nonnulli suspicantur, extra mundum, sed in ipso est, totus in toto, omnes circunquaque considerans generationes. Est Temperies omnium saeculorum, Opifex, seu Lumen suarum facultatum, & operum. In caelo Lumen, omnium Pater, Mens & Animatio cunctarum rerum & Motus. Haec dixit Pythagoras, autore Cyrillo aduersus Iulianum Imperatoré, etiam Eusebio, multisq; aliis: Etiam Cicerone, & Plutarcho. Nam quoniam dixit Deum rerum cunctarum Animationem, mentium, animarum Genitorem, hinc Cicero referens eius sententiam, Nam Pythagoras, inquit, qui censuit animum esse per Naturam rerum omnem intentum, & comitantem, ex quo nostri animi carperentur, non vidit distractione humanorú animorum discerpi, ac dilacerari Deum. Et cum miseri animi essent, quod plerisque contingeret, tum Dei partem esse miseram, quod fieri nõ potest. Cur autem quicquam ignoraret animus hominis, si esset Deus? Quomodo porrò Deus iste, si nihil esset in mundo? Vides Ciceronem, sub Epicurei persona, omnem hanc sententiam interpretantem, qua Pythagoras dixerat, Deum non extra, sed per omnem mūdum intendi, & commcare. Et quoniam vocat eum Pythagoras ψυχῶν, Animationem, hoc Latinus Philosophus interpretans animum, declarat quam ob causam, cum Pythagoras Animationem siue Animum vocasset: quia scilicet inde nostri animi carperentur. Plutarcho item referens placitum Pythagoræ de Anima, quod verbis Graecis superius positus cõtinetur: Pythagoras inquit, & Plato ἀφθαρτον εἶναι τὴν ψυχὴν, ἕξ ἴσθαι γὰρ εἰς τὴν τῆς παντός ψυχῆν, ἀναστρέφειν πρὸς τὸ ὁμογενές: In corruptibilem esse Animam. Exeuntem enim, ad animam Vniuersi, vt ad suum genus reueri. Verè igitur illa superiora sensit, posterisq; reliquit Pythagoras. Primaque Theologia de Vnitate diuina, tum de Maiestate, mūdum vniuersum complectente, nulla, quam non totus in toto cernat, amplectaturq; parte vacante: exin de prouidentia, quo praesente generationes ordinesq; omnes concinant, ipso velut coryphæo, ducéque choreæ, rerumq; temperie. Quorum cum sit ipse moderator, & effector, iure Principium, Opifexq; vocatur, suaq; opera dicuntur, quæ circumspicimus: Luminum caelestium temperator, & ad vitam vniuersi, quacunque diffunditur mundus, luminis donator, imò vero lux ipse sempiterna, caelestis repertor: Genitor, Mens Vniuersitatis, qua viuit sentitq; plenus ordinum venustissimus mundus. Haec tempestatis illius sacra, veneranda Theologia, nunquã sopita, vel extincta, quam primus homo manifestam vidisset, luce veritatis. Philolaus igitur discipulus Pythagoræ, hæres huius sacrosanctæ sapientiæ, autore Philone Iudæo: ὁ ἡγαμὸν ἡ ἀρχὴν ἀπάντων θεός εἰς ἀεὶ ὂν μόνιμος ἀκίνητος, αὐτός αὐτῶ ὁμοίος, ἕτερος τῆς ἄλλων: Princeps & Dux omnium Deus, vnus, semper existens, singularis, immotus, ipse sui similis, aliis ab aliis. Quantum hic Diuinitatis: quàm claret nunquam non mundi, generisq; humani patrem, perspectum fuisse, & errante multitudine, Deosq; illos commentitios colente, sapientes aliud sensisse, vanitate vulgaribus concessa, veritatem sibi referuasse? Quid aliud extat Theologiæ apud Prophetas: Quod sit vnus, non plures, quod in sempiternum, quo vocauit seipsum in libro Moysi ὁ ὂν, Ille qui est, significatus nominis tetragrãmi, existentis scilicet æterna substantia, vita, luce florentis. Immobiles autem, designat eius incommutabilem naturam, nullam in omni æternitate mutationem, alterationemq; recipientem. Eoq; sui similis semper, quantum cæteris rebus dissimilis, quæ semper variantur: & tum

Cic. 1. de nat.
Deor.

Deo, ψυχῶν
dictus à Py-
thagora.

Expers corrup-
tionis anima.
Quæ tradidit
prima Theolo-
gia.

Philolaus, de
Deo.

Deus, ille qui
est.
Deus immo-
bilis.

A tum fuit tempus cum non essent, tum deinde creatæ, iugibus huc illuc fluctibus semper deportantur: nihil vnquam stabile, tam variantibus animis, quàm corpora nunquam in eodem habitu perseuerant. Ille autem idem semper, cuius est perfecta beatitudo, sempiterna possessio. Talis erat eius temporis Theologia. Nunquam abfuit à mundo Deus, nunquam se se abdidit, abstrusitq; ne quis eum agnosceret. Hanc sanctissimam Sapientiam, par est totius tempestatis, & superiorum saeculorum, ad diluuium vsque floruisse, tamen si superstitiones inualescebant vbique, Barbaris caelum sidera q; colentibus, Graecis homines illustres. Sed, vt dixi, is erat magis multitudinis error, luce veritatis quasi in crepusculo, & aurora apud paucos nitescant. Omnis igitur Pythagoreorum schola, quæ ex nobilissimis Italiae Graecisq; viris constabat, hæc ipsa de summo ac singulari Deo ferebatur, ac praedicabat. Audi enim Archytam, Pythagoræ cum Philolao discipulū. (Is autore Iamblichio de secta Pythagoreorum, quorum libri ad manus eorum peruenerunt, nobis temporum iniuria, incogniti) vt altissimè philosophatus sit de Deo: ὅτις ἐν ἀναλλοτατοῖς οἷσιν ἐστὶ πάντα τὰ γένη, ἅπασι μάλιστα καὶ τῶν αὐτῶν ἀρχῶν, καὶ πάλιν (ἠυθύνειτε καὶ συναριθμήσατε) οἷσιν ὁμοῖοι μοι καὶ σοφώτατος ἡμῶν, καὶ παναληθέστατος, ἐπὶ δὲ καὶ καλὰν σικυπταὶν εὐρημένοι, ἀφ' ἧς δινατός ἐσθ' εἶται πῶν θεῶν καὶ τοφείσθαι, καὶ πάντα τὰ ἐν σικυπταῖς, καὶ τὰ ἐν τῶν ἐκείνων κεχωρισμένα, καὶ τὰ ὑπὸν ἀρματί-λατον ὄδῳ ἐκ πορσεσάμυδος, τῶν νόων, καὶ τῶν εὐθείων ὀρμαθῆμῶν, καὶ τελεοδραμῆσαι πᾶς ἀρχῆς τοῖς πέρασι συνάψασθαι, καὶ ἑπιγινώσκαι ὅτι ὁ θεός ἀρχαίτε, καὶ τέλος, καὶ μέσον ἐστὶ πάντων, τῆς καὶ δὲ καὶ ἐντε, καὶ πῶν ὄρθῶν λόγων ἀφαιρομένων. Quicunque, inquit, possit omnia genera rerum, ad vnum, & idem principium resolvere, & rursum componere, & connumerare, is mihi sapientissimus, maximèque veridicus esse videtur. Insuper pulchram speculam reperisse, ex qua possit contemplari Deum, & omnia, quæ in coordinatione, & serie eius separata sunt. Hacq; regia via aperta menti, recta pergere, cursumq; conficere, principia finibus connectens, cognoscensq; quod Deus est principium, & finis, & medium omnium, quæ secundum ius rectamq; rationem peraguntur. Haec Archytas. Quanta Dij boni Theologia: quàm multiplex sapientia: quæ Philosophia: quæ laudes: quæ cognitio Diuinitatis? Quod sit principium, medium, finis omnium, quod is sit sapientissimus, in numerum verorum Philosophorum ponendus, qui cuncta reuocet ad creatorem, principiumq; suum, duabus incedens Philosophando viis, primam per resolutionem, alteram per compositionem, connumeratèque. Principio respiciens fontem illum, cunctorum bonorum, ab eoq; deducens visibilibus, & inuisibilibus molitionem: ab hac origine caelum, terras, mare, solem, lunam, genus hominum, vsque ad minima queque. Altera, rediens à nouissimis hisce ad illum, quasiq; ascendens in caelum. Vt qui fontibus Nili repertis, per totum flumen vsque ad ostia descendat, cernens omnem hanc vberimam aquam à fontibus illis nasci, citra originem illam, tantum flumen manare non posse. Aut si spectans ostia, flumènque perenne miratus, nesciens vnde tanta vis aquarum scaturiat, per flumen vsque ad fontes scrutaturus accedat. Eiusmodi philosophando rationem quicunque teneat, Archytas admiratur, sapientissimus ab eo, maximèque veridicus iudicatur. Quia hæc veritas est

Sapientia sem-
per fuit, quã-
quam errori-
bus obscurata.

Schola Pytha-
goreorum.

Archytas de
Deo.

Deus, princi-
pium, mediũ,
finis.

Duplex via
philosophandi.

2. de natura
Deor.

Homō à Deo
creatus.

Quod Deus est principium, finis, medium: sic in medio manantibus omnibus ab eo, sustentatisq; sicut autor fuit vt nasceretur. Hæc pulcherrima philosophandi specula, vnde late diuina lustrare, fontem rerum prospectare queas. Hoc iter quo ducimur ad originem mundi, & innumerabiles ordines, seriesq; rerum longissimas ab illo fluentes circumspectamus. Hac animus incedens, conficit cursum rectum, regium, cuius est supremus anhelitus, Deum principium, medium, finem nosse rerum cunctarum. Nam pulchritudo mundi, vt Marcus Tullius iuxta Philosophiam hanc ait, ordoq; rerum caelestium, cogit confiteri, esse praestantem aliquam, admirandamq; hominum generi naturam. Aspicias igitur veram philosophandi viam. Sed Archytas non modo in vniuersum Deum esse principium, medium, finem, verum etiam cõfiteatur apertè, hominem sapientiæ capacem fecisse. Ad aliaq; quæ proferentur in libris de Anima cõcludens sermonem, super humana creatione: τὸ το δοκεῖ μοι ἡμῶν πῶν, ὅσῳ καὶ γένηται, καὶ ἠυθύνει οὐ ἀνθρωπος, καὶ ὄργανα δὲ, καὶ δυνάμεις, εἰληφεν ὁ θεὸς τῶν θεῶν. Hoc, inquit, videtur mihi aliquando fuisse, quod etiam fuit. Creatus est homo, & instrumenta, atque facultates accepit à Deo. Quid aliud locutus est Moses, vt fuerit olim, quod verè fuisse suspicatur Archytas? Deum manus ad opificiũ hominis admouisse suas, instrumenta corporis calidissimo artificio fecisse, facultates addidisse, quibus intelligentia contineretur, capax omnium rerum, sed in primis autoris sui. Cum igitur eandem Philosophiam in omni Pythagoreorum schola, quoniam is præ cæteris nobilissimus fuit,

paucique alij æquè docti, viguiffe par fit, apparet vtique Mofaicam illam fapientiam, quã non modò confcripfit oraculis diuinis eruditus, fed tradebatur etiam per omnes ætates, fama manante femper in pofteros, in Græcia quoque prifcis illis fæculis claruiffe, fingularẽque Deum inter tot fuperftitiones præfertim fapientibus innotuiffe: Hãc vltimorum fæculorum Sapientiam cunctos effe confeffos, fiue natura documenta præbente, fiue patrum voce fatorem æternum femper refonante.

Quòd prifci Philofophi fuper vno, ac fingulari Deo, mirabiliter cum facris litteris confenferunt.

CAPVT IIIII.

Asclepius de Deo.

ASCLEPIVS ad Ammonẽ Regẽ, de Deo profundè philofophatus eft, eũ fingulariter nominans, & ei maiestatis laudes eas cõcinens, quas canunt indefefsè litteræ sacræ, quasq; superiores audiuius decãtasse, vt cõstet vnã eandemq; tempestatis eius fuiffe sapientiffimam pietatẽ, & piiffimam fapientiam, parcs laudes diuinas, omnibus animis consonantibus: ἀσκέπιος ἄνθρωπε, ὁ θεὸς αἰὲν καὶ ἀσάλευτος ἔχων ταῖς δικαίαις ὁπισθη- μίαις, διηκεῖς δὲ ταῖς εὐδαιμονίαις, ἐνεργεσίας δὲ ταῖς αὐταῖς ἀφ' ὧν πάντες κέρχρημίδος, ὑπατος βασιλεὺς τῆς ὅλων ἀγαθῆς ὁ θεός. Nimirum, indefatigabilis, ait, Spiritus est Deus, femper & eodem modo habens sua scientia. Perennis felicitate, operationibus eisdem vtens ad omne tẽpus. Supremus omnium rex, bonus Deus. Principio definit eum Spiritum seu Mentem, tum indefatigabilem, quod Philofophi dicerent, virtutis infinite, facultatis inexhaustæ, tum sapientia, scientiaq; perpetuæ, immutabilis, ad quam nulla fiat vnquã accessio, nulla fit ei diminutio, aut quæ sit quemadmodum nostra varia, nunc hac, nunc illa sententia diuino animo surgẽte: Eadem perinde luce, Sole illo femper nitescẽte, àque sole corporeo, cuius lumen nemo vidit vnquam, vel largius creuiffe, vel solitũ iubar ei caligasse. Æquè sapiens, femper item equè beatus. Tria sempiterna possidens, sempiternam potestatẽ, sempiternam sapientiam, & sempiternã beatitudinem. Regiam quoque sublimitatẽ, & illam sæpe in sacris litteris prædicatã insuperabilem, nullaq; mente cogitandã bonitatẽ. Multorum igitur vocibus cõcurrentibus, exploratũ nobis erit, Deum, quẽ nouiffima coluit, vidit, declarauit religio, Natura quoque, & crebra quondam oracula, femper hominibus obtulisse, religione, Natura, cælo, inter se femper congruente. Et quas Prophetæ, diuinitusq; afflati viri laudes edidiffet, easdẽ multos alios, quos sola Natura, sparsãq; per omnẽ mundum rationes cõmouerent, celebrasse, vt verũ sit quod Deus per prophetam: Viuo ego, dicit Dominus, quia mihi curuabitur omne genu, & omnis lingua confitebitur Domino. Itaque etiam Thales Milesius è prifcis illis, tum Deum singulariter appellauit, tũ eum dixit autore Laërtio ἀρεσβύτατον, antiquiffimum: & ἀγήνητον, ingeneratum: declarans videlicet cur esset antiquiffimus. Eundem, autore Cicrone, dixit eam Mentẽ, quæ cuncta ex aquis finxiffet, nimirum Sapientiam aternã, solertiffimam, omnis pulchri, boniq; repertricem, quæ & Chaos, nempe aquam cum terra, ad ædificium mundi præparauit, & ipsum mundum super extruxit. Duos quoque vetustiffimos Philofophos, quos prius memorare debueram, testatur Iustinus Martyr, & Philofophus in Apologetico, de Maiestate diuina vera prodidisse: Testimonia, inquit, ἀρεσβύτατων φιλοσόφων, ἀκμονος, καὶ ἑρμού, ἀκμονος πάχυρρον θεὸν ὀνομάζοντος, ἑρμῶ δὲ φανεράς λήγοντος θεὸν νοῆσαι μὲν ἔστι χαλεπὸν, φερίσαι δὲ ἀδύνατον: Vetustiffimorum Philofophorum extant, Acmonis, & Mercurij: Acmonis appellantis Deum vndique absconditum, Mercurij autem apertè dicentis Deum cogitare difficile, eloqui verò impossibile. Quàm veneranda verus Theologia! Quæ Diuinitatis laudes nõ sunt apud prifcos illos? nunc creationis, nunc omnipotentia, interdum inexhaustæ sapientia, nonnunquã prouidentia, interim bonitatis, aliàs quòd sit absconditus, dignus quem silendo veneremur, sobriè de eo loquamur. Is forte est Acmon, ad quem superiora scripsit eiusdem tempestatis Philofophus Asclepius. Quancquã ille dicitur in libris Mercurij Ammon, is Acmon. Sed mihi eundem fuiffe persuadeo. Habes hic quoque testimonium Iustini, de Mercurio Trismegisto, quem Plato proculdubio secutus pronuntiauit & ipse in Timæo: τὸν μὲν ποικίλῃ καὶ παντίαι τῶν δὲ τῶ παντός, εὐρέντα ἔργον καὶ εὐρόντα εἰς πάντας ἀδύνατον λέγειν. Creator & Pater vniuersitatis huius, & inuentu difficilis, & cùm

In Deo sempiterna potestas, sapientia, beatitudo.

Aduerte perennem Theologiam.

Isay 45. Thales Milesius Deum dixit antiquissimum.

Acmon & Mercurius, philosophi vetustissimi.

Ammon & Acmon, idẽ Platonis præclare dictum de Deo.

A & cùm inueneris, in vulgus efferre, impossibile. Vides admirantem, sequentemq; priscam Philofophiam Platonem. Vides omnibus fæculis cum hominibus versatam, nunquam caligasse, aufugiffẽque penitus à terris cælestem lucem, donec à Sole deuecta suo rediret tota. Pherecydes quoque Syrus, qui fuiffe dicitur Pythagoræ præceptor, & Deũ singularẽ, quemadmodum philofophi tempestatis illius omnes, nominauit, & creatorem, optimum dixit. Autor Aristoteles in libris de Philofophia: φερεκύδης καὶ ἑτεροί τινες, τὸ γνησιῶν ἀρεσβύτων δέοντες πηδάσαι. Pherecydes, & alij nonnulli, quod primum genuit siue creauit, optimum statuunt. Item Euclides autore Laërtio, Numen vnum, Naturãque Bonitatis vnã, quæ multis nominibus appelletur, modò Deus, modò Sapientia, interdum Mens, agnouit, prædicauit, nihil aduersum esse bono, cum magnis Philofophis, & nostris contra infaniam Manichæorum consentiens: ἕτος ἐν τῷ ἀγαθῷ ἀπερρίνετο πολλοῖς ὀνόμασι καλεῖσθαι. ὅ τε μὲν γὰρ φρόνησιν, ὅ τε δὲ θεὸν, καὶ ἄλλοτε γέν. καὶ τὰ λοιπὰ. ταὐτὰ ἀντικείμενα τῷ ἀγαθῷ, ἀνήκει, μὴ εἶναι φάσκων. Xenophon autem ille, cuius melle dulcior fluxit oratio, eadem atque Plato tempestare, declarat diuinam illam, admirandãque Philofophiam, non vnum Platonem, detinuisse in admiratione, sed illius fæculi fuiffe firmam de vero Deo sententiam. Is autore Cyrillo, aduersus Iulianũ, sic de Deo philofophatus est: ὁ γὰρ πάντα σείων, καὶ ἀπειμύων, ὡς αἰετὸς μέγας πῖς καὶ δυνατὸς φανερός, ὁποῖος δὲ πῖς μορφῶν, ἀφανῆς, ἕτε μὲν παμφανῆς δοκῶν εἶναι ἥλιος, ἕδὲ ἕτος εἶπεν ὅσον ἑαυτὸν ὅτι τῆς ἑτέρας, ἀλλ' ἂν τις ἀνομιῶς αὐτὸν θεοσῆται, τίλ' ὅλῃ ἀφανῆται. Qui igitur, inquit, cuncta commouet, iubetque quiescere, ceu magnus quidam & præpotens, manifestus quidem est, sed qua forma sit, obscurus est. Neque verò etiam qui suspicitur lucidiffimus Sol, apparet seipsum ab vllo aspicì finere, sed si temere quis eum contueatur, visione multatur. Quo potuit clariore Diuinitas exemplo designari? quid ea dignius prædicari? quòd sit Sol, quòd appareat, luceat vbique cunctis fæculis, nationibusque femper manifestus, sed non ita tamen, vt eum se quisquam gloriari possit vidisse, penitusque oculos in naturam eius defixisse. Caligabit, qui voluerit eum videre quis sit. Deum enim nemo vidit vnquam, dicunt nostræ litteræ. Er, Nemo me videbit, & viuẽt in æternum. Similia dixerunt illi ab ipsa natura, suppetente luce. Eoque Trismegistus cùm aliàs Deum ineffabilem innominabilemque dixisset, docuit eum ex operibus clarere nobis. Et Mofi ostendit posteriora, non faciem. Obscurus igitur & clarus: operibus clarus, obscurus natura, quam nemo vidit vnquam. Et multi videre volentes, propiusque oculos admouentes, cæci redierunt. Hoc exemplum, collatiõsque Solis, & Dei, cùm etiam extet apud Platonem, sit verisimile, fuiffe temporis eius Philofophiam, Deum quidem nullo alio nomine sapientibus nuncupantibus, sed Soli similem arbitrantibus, qui partim sit omnibus nationibus clariffimus, partim tanta caligine septus, vt ab exordio mundi nemo potuerit eum cognoscere. Quid verò Cleanthes Stoicus de summo, ac singulari Deo antequam Filius eius concessisset in terras, perhibuit? de quo Simplicius super Epictetum: εὐχεται δὲ ἕτος ἐν τοῖς ἱαμβέοις τῆ- τοῖς, ἀγαθῶν ἑπὶ θεῷ, καὶ πῖς ἀπ' αὐτῷ ἀφ' ὧν πάντων ἐν τῷ ζῆνι φοιτῶντες ἀνάγει, ποικίλης τε, καὶ κινητικῆς, καὶ περὶ ἀρεσβύτων, καὶ εἰμαρμένην ἐκείνην. ἐπαγγελλόμενος ἀόνητος καὶ εἰκὼν ἑλεσθῆναι. ἂν γὰρ ἀντιθέτω φησὶ μόνον ὅτι χειρὸς ἕσομαι, καὶ οἰμάζων, καὶ σῆων ἀκαλισθήσω. ἀνάγει γὰρ ἀκαλισθῆναι τὸ ἀδενέσθωρον, τὸ ἰσχυρότερον, καὶ τὸ ἀγαπᾶν ἀντίον. Quæ sunt, Precatur, inquit is, in Iambis istis, agi à Deo, & à Causã eius quæ per omnia ordinatè tendit, operans, & mouens, quam Fatum vocat & Decretum, promittens intrepidè libentẽque se secuturum. Neque enim, inquit, resisto. Nam alioqui malus sum, & gemens ac lugens sequar. Necesse enim est sequi, quod debilius est, fortiorem, & causarum causam. Hæc ab his dicebantur, quorum terras etsi vana superstitio, veterisq; ignara Dei, occupasset, aderat tamen prima lux, quam maiestatis aternæ iubar in sensibus humanis accendisset, qua sæpe terræ fæculorum tenebræ discussæ sunt.

Pherecydes Syrus de Deo.

14. Metaph. c. 4.

Euclides de Deo.

Xenophon de Deo.

1. Ian. 4.

Deus ex operibus clarer. Exod. 33. Dei cum Sole comparatio.

Cleanthes de Deo.

Quòd appellata sit in veteri Theologia Natura diuina, prima excellentissimaque Vnitas: & quòd omnia ex ea dixerint esse nata, ex Empedocle & Parmenide & Zenone, & Aristotele, Melisso, Damascio: & quòd hanc Vnitatem vocarint immobile Principium.

Omnes deus ritus, violenti.

Dei vnus elogia.

Empedocles de Deo.

Ab unitate visibilia & invisibilia profecta.

Psal. 103.

Psal. 113. Hebr. 1.

Angeli creati ab unitate.

Vnitas, per excellentiam.

Angeli, tanquam germina & propagines.

Omnium rerum principium, vnitas.

EMPER humanum genus vnum Deum cognouisse, & prædicasse, in hanc animos inclinationem perenniter pependisse, utq; vera pietas naturalis est, sic superstitiones, & omnes à veri Dei cultu deuos ritus violentos fuisse, non his modò claret, sed aliis etiam longè perspectioribus. Priscos appellasse Deum, perfectissimam, primam, præcipuam, & in omni vnitate tenentem principatum Vnitatem, Primum & vnitissimum simplicissimumq; Vnum, quod Græcè per articulû Emphascos πῦν, id est, ipsam Vnitatem, & ab ea cuncta produxisse, idque profundissimum apud eos mysterium fuisse constat. In hac autem probatione primum ac præcipuum est testimonium Empedoclis, penes quem antiqua Philosophia resedit. Fuit enim discipulus ac successor Pythagoræ. Eum autem potissimû audire operæpretium est, quòd perperâ Aristoteles mentè eius interpretetur, modò amicitia ac discordiam, modò materiâ asseuerans eû nomine Vnitatis appellasse. Quid igitur per vnitate antiquus Philosophus intellexerit, abunde docent eius carmina, è quibus hæc potissimû in libro de Mundo, quæ etiâ ab Aristotele in prima Philosophia, & in compendio de Mundo proferuntur: *οὐ τὸ ἐνός*

*Πῦν δ' ὅσ' ἴδ', ὄσ' αὐτ' ἔστι, ὄσ' αὐτ' ἔστι ὀπίσω
Δένδρα δὲ βέλ' ἀσκηε, καὶ ἀνέρες, ἠδὲ γυναῖκες,
ὄσ' αὐτ' ἰανοίτ', καὶ ἕδατο θρέμματα ἴαθ' αὐτ'
Καὶ τε θεοὶ δολιχόχρονες, τίμισι φέρονται.
Quæ fuerint, quæ sint, quæ post ventura sequentur,
Et plantæ viuere, mares & femina queque,
Atque feræ, volucresq; habitantēque æquora pisces,
Longæque Dei, quorum est veneranda potestas.*

Ab ipso vno, inquit,

E

Quam igitur Vnitatem solitus esset celebrare Empedocles, à qua dicat visibilia, & inuisibilia profecta, natâque præsentia, præterita, & futura, quicquid mari, terrâque nascitur, feras, aues, pisces, demum & Deos ipsos facillè constat. Audierat enim à superioribus, omnique præcorû Philosophia, Deum vocatum Vnitatē & totam incipientem à Diis, id est Angelis, creationem, in vnum eum altissimû fuisse relatam. Ac quasi hoc loco est alter Moses Empedocles. Quicquid enim Moses à Deo creatû prædicauit, Empedocles prædicauit creatû ab Vnitate. Adiecit Empedocles etiam Deos, quos omisit Moses. Quasiq; ingressus est Empedocles, sicut & Dauid: Domine Deus meus magnificatus es vehemēter, confessionem & decorem induisti, amictus lumine sicut vestimentû: Extendens cælum tanquam cenaculû, qui tegis aquis superiora. Et quæ sequuntur de rerum creatione, ob quâ dicit Deû ostendi gloriosum, omnipotentem, magnificum. Siquidem, & idem ipse Dauid in tota quam refert creatione, adnumerat Angelos, quos Deos appellat Empedocles. Qui facit, inquit, Angelos spiritus, & ministros suos ignem vrentem. Quod ergo Dauid Deum dicit fecisse, id Empedocles fecisse dicit Vnitatem. Hanc sententiâ videtur etiam Plato in Timæo secutus, cum Deos factos à creatore mundi, dissolubiles autem naturâ, indissolubiles diuina voluntate constitetur. Deus igitur autore & assertore Empedocle, non solû est Vnus, sed ipsa princeps, & præstantissima Vnitas, rerum omnium est creatrix, etiam ipsorum Deorum. Quos si creauit, ipsa quidem æterna, hi non æterni. Tum si creati, utique nec cum vnus Diuinitate substantialiter coniuncti. Postremò quod maximè considerandum est, si primum, præcipuumque nomen naturæ diuinæ est Vnitas, & si in omni vnitate, hæc illa est Vnitas, quæ per excellentiam dicitur Vnitas, necesse est Deum naturaliter esse Vnum, magis quàm omnem rem, quæ vna est, natura simplicissimum, vt nunquam sit maior rei secum coniunctio. Illud item magnopere considerandum, vt ex Empedocle cæterorum dicta intelligantur, quòd tametsi multos Deos appellent, eosque ab vno dixerunt esse progenitos, sensisse quidem eos esse, & appellari Deos, sicut & sacra doctrina vocat, sed eos tamè à summo Deo condidisse. Deum igitur verum, Vnitatem, Deos autem tanquam germina, & propagines eius dixerunt, idemque asseruit in Timæo Plato, & Aristoteles in libro de Mundo, & vbique in sua poësi demonstrauit Homerus. Constat igitur Empedoclem non tam afflatu quodam diuino, hæc de Vnitate protulisse, quâ quòd à maioribus ea suis acceperat, præcipuè Mercurio, patre & fonte omnium Græciæ veterum Theologorû. Is non vno in loco vocalissimè Vnitatē diuinâ decantauit, celebrèque est dictum eius apud Platonicos, ἡ μὴδὲ ρίζα τῶ ἀπάντων: Omnium rerum radix & principiu Vnitas. Eiusdè quoque est, ὁ δὲ θεὸς εἷς, ὁ δὲ εἷς, ὁ νόματος ἔσπερ δέλω. Deus,

A Deus, inquit, vnus est: qui verò Vnus est, nomine non indiget. Ecce Mercurius constitetur, Vnum alterius nominis non indigere, cuius proprium sit nomen, quem alio nomine nefas sit appellari. Aristoteles igitur veterû illorum sæpe ineptè irrisor, quasi Parmenidem irridet, quod ipsum Vnum vel Vnitatem Deum diceret, in primo de Philosophia libro: *παρμενίδης ἔδδ' ἐσαφῆσεν, ἔδδ' τῆς φύσεως τῶτων, ἔδδ' ἑτέρας εἰμαθίγειν, ἀλλ' εἷς ὄλον ἕρμῶν* *ἑσπερ δέλω, τὸ ἐν εἷμα φησὶ, τὸν θεόν*: Parmenides, inquit, nihil clarum proposuit, neque harum rerum videtur vsquam attigisse naturam, sed in omne cælum suspiciens, ipsum vnû dicit esse Deum. En testimonium Parmenidis confirmat Theologiam Empedoclis, vt nulla obscuritas relinquatur, quin sit apud vtrunque Deus ipsa Vnitas. Quodq; longè mirabilius est, idem Aristoteles quasi ex altissimo somno euigilans, aut ceu pœniteret eum occultatâ ab se veritatis, profert hæc ipsa carmina Empedoclis, in libro de Mundo, asserens exerta voce eum de Deo fuisse locutum, & commendans. Omnia, inquit, quæ vel terra vel aëre, vel aqua generantur, iure Deo vendicantur, qui totum continet & regit mundum. A quo, vt ait physicus Empedocles,

*Quæ sint, quæ fuerint, quæ post ventura sequentur
Et plantæ viuere, virique, & femina queque
Atque feræ, & volucres, habitantēque æquora pisces,
Longæque Dei.*

Hæc Aristoteles in libro de Mundo, dicens Empedocle de Deo prædicasse: in libris autem de Philosophia, de Vno. Sic clara veritas est, vt ne possit etiam ab ipso, qui conatus est, obscurari. Extat etiam in libris Aristotelis de Philosophia, antiquiorem Zenonem irrefragabili argumento comprobasse, Deum necessariò esse vnum, vt nisi sit vnus, ne Deus quidem esse possit. Cum autem omnium optimum, inquit, ac potentissimû esse Deum, vinceret, eundem etiam esse vnum oportere demonstrabat. Nam si duo vel plures fuissent, optimum ac præstantissimum eum amplius esse non posse. Singulum enim quemque eorum, quia similes inter se omnes essent, fore optimum. Idem esse Deum, diuinamque potentiam constare asserens, quòd vbique & in omnibus teneat principatum. Quapropter eadè fieri ratione, vt ne esset Deus, quæ neque optimus esset. Quòd si & plures, & alij aliis potentiores ac meliores essent, ne Deos quidem esse. Nunquam enim posse vinci ac superari Deum. Etenim æqualia neque maiora, neque minora inter se esse. Quocirca si conuincitur, & Deum esse, & eundem esse optimum, vnum necessario eum esse. Neque enim posset omnia quæ vellet, neque posset vnus, multis existentibus. Hæc Zenon. Sic & Parmenides, & Empedocles, & Aristoteles, Deo necessariâ Vnitatem attribuerunt. Fuitq; id vetustissimæ Philosophiæ sacramentum. Nam & in dogmatis Chaldæorum inter alias proprietates Dei est nomen Vnitatis. Quod in oraculis Magorum visum est. Et Sibylla eiusdem Theologiæ vates:

*Ἀλλὰ θεὸς μῶνος, εἷς πάντ' ἑρπύλλος
Εἷς θεὸς ὁ μόνος ἔστιν ἑσπερ δέλω, ἀγένητος.
At Deus vnus, solusque & celsissimus ipse,
Est Deus, vnus solus, maximus, ingenitusque.*

Cum quibus carminibus est adiuncta ratio Zenonis, idè Deum esse vnum, quia sit celsissimus, maximus, summus. Summum autem nisi vnum esse non potest. Non enim esset summus, si pares haberet, aut multos, aut alterum. Eadem sententia Pythagoras ex Mercurio, ἡ μὴδὲ ρίζα πάντων: Vnitas radix omnium, fons, & origo scilicet. Diuinèque Damascius Platonicus de Vnitate, τὸ ἐν ἑσπερ ἡλίου πύρρον ἄμυδρῶς πῶς δεχεται, ἐγγὺς δὲ ἀμυδρότερον, ἐπέτα καὶ τῶν ἄλλων ἀφαιρεῖ πλὴν ἀντίληψιν. Vnitas, inquit, tanquam Sol, procul obscurè, quasi videtur. Si propius accefferis, obscurius, demum cæterarum rerum tollit apprehensionem. Verè igitur est lux incomprehensibilis, inaccessibilis. Et profundè Soli comparatur, in quem quo magis intuearis, eo magis cæcutias, & caliges, oculòsque stupentes reportes. Idem Damascius de eadem Vnitate, considerata eius excellentia, τὸ ἐν πεπιμένοιο σιγῇ: Vnitas, ait, honoretur silentio. Sic est sanctum silentium apud Dionysium, quo temeritate exclusa, Deus adorandus, & colendus est, sobriè de eo loquendum. Item Damascius, τὸ ἐν πάμορον: Vnitas omnia producit. Ferax omnium rerum Vnitas. Sed alia in sequentibus libris differenda reiciuntur.

Qui vnus est, nomine non eget. i. Physic. ca. 3.

Coactus est Aristot. s. s. teri vnus Deum.

Deus necessario vnus, & nisi sit vnus, ne quidem esse Deus potest. Xenon.

Vide Lactant. lib. 1. cap. 3. et lib. 2. cap. 5.

Vnitas Dei, Chaldæorum opinione.

Summum, nõ nisi vnũ esse potest.

Damascius de unitate.

Eadem probatio ex his quæ senserunt Parmenides, & Melissus, Empedocles, & Plato.

CAPVT VI.

1. Physic. ca. 3.

ESTATVR quoque Aristoteles Parmenidem & Melissum, vnum & immobile decreuisse Principium. In quo testimonio hoc inclusum est, eos ipsum Vnum vocasse Deum, & id dixisse omnium rerum Principium. Nam Parmenides ipsum Vnum dixit esse Deum: Melissus ergo eodem Philosopho attestante, sentit quod Parmenides. Quare constat etiam istud omniū rerum singulare Principiū, eos nuncupasse Deum. Quoniam igitur sentit Melissus de vno Principio, quod & Parmenides: Parmenides autem vocat Deum vnitatem: palam fit vnam esse vtriusque Philosophiam. Considerare autem operæpretium est, quod aiunt, hoc Principium esse immobile. Docebit enim te Aristoteles ipse causam, qui quos infectatur secutus, sententiam in octauo naturalis Philosophiæ principiorum libro, pronunciat, affirmatq; hoc ipsum mouens non motum. Antiquiores autem μίαν ἀρχὴν καὶ ἀκίνητον, Vnum & immobile Principium asserbant. Vt autem hoc immobile Principium est Deus apud Aristotelem, sic eundem esse necesse est, quem Parmenides & Melissus prædicabant. Empedocles autem & Parmenides, autore Aristotele, appellabant Deum nomine Vnitatis: ergo idem est apud eos τὸ ἐν, καὶ ἡ μία ἀρχή, ipsa Vnitas, & Vnum Principium. Rursum cum & Empedocles ipsam Vnitatem assermet omnium rerum creatricem, colligitur etiam id ipsum dixisse Parmenidem ac Melissum. Quo loco non æquanimiter interpretatur eorum Theologiam Aristoteles. Quos, cum de rebus diuinis loquerentur, asseruit de Principiis rerum naturalium fuisse locutos, vt dicerent Vnum esse ipse Ens. At quis adeo delirasset? Non videbant illi tot species, tot formas? Oculisne & auribus, cæterisque sensibus carebant, vt omne quod esset, vnum esse dicerent? Eodem autem autore discimus Theologiam esse vetustam, quod Vnitas sit omnium rerum autor: εἰς αὐτὴν πάντα ἀρχὴν ἢ ἀδελφία, ὅτι τὸ ἐν ἀρχὴν Videtur, ait, antiqua opinio, Vnitatem esse Principium. Si igitur Principiū & Deus sunt idem, & Vnitas ac Principium idem, necessariò Vnitas illa apud veteres, est Deus. Omnes enim confitentur Deum esse Principium. Deus ergo est Vnitas. Et hanc ait Veterem esse Theologiam Aristoteles. Refer igitur animū ad ea quæ superius de antiqua sapientia idem prædicabat, cuius quasdam afferebat quasi naufragas reliquias ad posteros peruenisse. Hæ sunt pretiosæ reliquiae. Videbis ergo etiam apud Philonē Platonicum veteris Philosophiæ consciū, sæpe Deum appellari τὸ ἐν, ipsum Vnum. Aspice dicta eius in libro de Mundo. Nam ad alia cum de oculis animi loqueretur, eorum dixit mirabilem videndi facultatem: ἡ δὲ ἕως πρὸς πολλὰ τὰ ἐν κατείδεν τηλαυγῶς μέγιστα περιεργάται: Qui cupiditate videndi ipsum Vnum perspicuè & clarè explicati, non solum ad supremum æthera descendunt, sed inferioris omnis mundi regionibus relictis, ad ipsum ingenitum applicant. Hæc Philo. Nulla superest igitur dubitatio, quin ipsum Vnum, aut ipsa summa Vnitas, sit Deus apud antiquos: vt Sophocles, Phocylides eadem tempestate decantabant, & Xenophanes eiusdem tēpestatis Philosophus, apertè confessus est, autore Marco Tulio in Academicis. Xenophanes, inquit, paulò etiam quàm Anaxagoras antiquior, Vnum esse omnia, neque id esse mutabile, & id esse Deum, neque natum vnquam, & sempiternum, & conglobata figura. Desciscit quidem à vero Xenophanes vt ego corrigam, tribuens Deo figuram. sed incorrupta veritas non omnium fuit gentium.

Vnum & immobile principium.

Vnitas, & vnum principium.

Parmenides & Melissus non fuerunt ab Aristotele ita reprehendendi.

Vnitas principium.

Deus, τὸ ἐν, vnu Philonē.

Priscam Philosophiā, Deum appellasse ipsum esse: consensusq; eius cum Theologia vera.

CAPVT VII.

Theologia & Religio sæculorum omnium.

LI V D mirabile veteris Theologiæ sacramentum, vt fiat exploratum, horum sæculorum Theologiam, & Religionem, fuisse omnium sæculorum Religionem, naturalemque Deo scientiam, quam à Natura sentimus animis nostris offerri, pectoribusque clam inspirari. Vetis Theologia vocat Deum celsissimam, pretiosissimam, primamque Vnitatem: clamat item eandem Vnitatem omnium rerum Principium. Audi mirabiliora. Dico eandem rem ab eis

A ab eis fuisse nuncupatam τὸ ἐν, τὸ ἀπείρον, ipsum Ens, ipsam Infinitatem: Vt qui vocabatur ipsa Vnitas, idem dictus sit, ipsum Esse, & Infinitum. Et quoniam superius nomen Diuinitatis apparuit esse ipsum Vnum, & hoc loco probamus eandem Diuinitatē apud eos duò alia nomina habuisse, Ens & Infinitum. Principio sciendum est, antiquā Theologiam, & quæ cum Theologia finitima est, Poësin, ab hominibus Barbaris ad Græcos peruenisse. Ratio autem qua peruenit, duplex fuit. Prior, quod homines prisca, primi terrarum coloni, ab vna stirpe orti, in quo copiosissima viguit rerum diuinarum magnarumque scientia, eam cum aliis multis secum in omnes terras detulerunt. Ex quo fama quædam à veterum illorum successoribus per omnes latissimè manauit, semper, quo antiquior, longinquiorque à primis, hoc deterior, & quasi decolorator. Secunda fuit ratio, cum post multa sæcula, quis sciendi cupiditas tenuisset, terris suis relictis, ad exteras nationes, & vbi nomen sapientia celebrius ferretur, accedebant. Illique aut audiebant ab eis res antiquas, penes eos incorruptiores, aut in libris eorum introspeciebant. Tertia postea ratio accessit, non per famam antiquam, & successionem, sed lumen Naturæ fuit, quæ cum prioribus rationibus coniuncta, deduxit quosdam ad naturalem quandam, verissimamque Dei scientiam. Igitur qua ratione nomen illud cælestissimum, quod putamus apud omnes gentes olim nuncupationem Dei fuisse, Iehouah, quod designat ipsum Esse, eadem videtur nominis eius significatio ad omnes gentes peruenisse. Erat quoque in arcanis diuinarum litterarum, quas ipsas, aut earum sensus, apparet Homerum & Hesiodū ac plures alios non ignorasse, verissima Dei appellatio, tralata atque expressa in sermone Græco, ὁ ὄν, Ille qui est, hinc euenit vt ea res celeberrima, vulgarissimamque circumferretur apud Græcos. Huc primum pertinet, quod Plato in Timæo aggrediens exordium mundi, hanc rerum diuisionem præmittit: Aliud esse τὸ ὄν, Ipsum quod est, aliud τὸ γινόμενον, Id quod fit. Et quoniam sub Secundo omnia corporea, & sensibilia intelliguntur, necessariò sub Primo sunt ab oculis separata. Quod quoniam idem cum Ente, & Vno statuebant, apparet ipsum Esse, vnum apud eos tantum, idq; ipsum Deum fuisse nuncupatum. Primumque ascisco eos, qui floruerunt ante Platonē, quorumque est Philosophiam Plato secutus. Vocarunt antiqui Deum, τὸ ὄν, Ipsum esse, id quod solum, ac principaliter existat, quod nunquam non fuerit, nunquam esse cessauerit. Cætera enim aliquando fuerunt, aliquando non fuerunt. Vt ergo diuinitas cum articulo dicebatur τὸ ὄν, ipsa Vnitas, & τὸ ἀγαθόν, ipsa Bonitas: sic per excellentiā dicta est τὸ ὄν, Ipsum esse, id quod in omni re, & esse, teneat principatum. Quoniamque datur Deo ipsum esse principaliter, videtur designari, eam esse solam essentiam, solumq; esse, vt cætera præ illa non existant. Prisci igitur dixerunt ipsum Vnū, esse Deum, Vnum vocarunt ipsum Ens: igitur perinde Ens designabat eis Deum, atque ipsum Vnum. Nam primo suæ diuinæ Philosophiæ Aristoteles de Melisso dicit, εἰς ἀνάγκη ἐν οὐρανῷ εἶναι τὸ ὄν: Necessario putat vnum esse ipsum Ens. Quod si Vnum est Deus, vt Parmenides & Empedocles canebant, certè etiam ipsum Ens. Et quoniam ipsum Ens dicebant immobile, Aristotele sæpe teste, immobilitas autem dabatur Vnitati ab illis, primo Principio ab Aristotele, certè hac ratione claret, esse Deum ipsum Ens. Hæc igitur omnia sunt nomina Naturæ diuinæ, τὸ ὄν, τὸ ἀκίνητον, Vnitas, Ipsum esse, ipsa Immobilitas. Ac supra primo cætera fundantur, eique secundum, ac tertium assignantur. Vbi intellexeris, de quo dicatur ipsum Vnum, facilè de quo reliqua dicantur percipies. Tribus testimoniis constat Naturam diuinam esse & dici ipsum Ens, ipsumq; subsistere: testimonio veteris Theologiæ, testimonio Platonis, qui quasi eius est interpres, postremò Philosophiæ cælestis, magistra ac ducis cæterorum, Etenim cum nomen sacrum Iehouah, sit quasi tertia persona verbi substantiui futuri, conuerso Iod in Vau, ἡνὶ ἡνὶ ἡνὶ idq; fuerit antiquissimum Dei nomen tralatum ad Græcos ὁ ὄν, Qui est (Nam τὸ ὄν, & ὁ ὄν, genere tantum differunt) Proinde Platonis illa diuisio, in quo est ipsum Ens, & id quod fit, innuit rem creantem & creatam. Qui cum secutus sit in hac diuisione maiores (reperit enim ea apud Empedoclem, Parmenidem, Melissum, Heraclitum) proculdubio & ipse cum Ente associavit Vnitatem, indicans illud id τὸ ὄν, non aliam quàm vnus singularis, ac summi Dei esse Naturam. Quod si Ideas, aut mundum Idealem, appellauit ipsum Vnum, nulla controuersia est. Nam interprete Philone, idem est mundus Idealis, siue Archetypus, atque ipsum Dei Verbum, & Filius Dei. Declaransque Plato quid de Vno, aut Entè dicerent, quod esset ἀκίνητον, immobile, apertè fatetur ipsum Ens, atque

Deus, ipsum Ens, & ipsa infinitas.

Theologiæ finitima poësis.

Prima Theologia purior.

Res antiquæ incorruptiores.

Lumen naturæ cognitio nem Dei docuit.

Iehouah, quid.

Aliud τὸ ὄν, aliud τὸ γινόμενον.

1. Metaph.

Vnitas immobilis.

Deus, ens dictus tribus testimoniis.

Mundus Idealis, ipsum Dei Verbum.

τὸ ἐν, id est, Vnitatem, & Vniformitatem, esse Deum. Dicit enim ipsum Ens, esse semper idem, perpetuò constans, semper eandem habens naturam, contra, quàm res sensibiles, quæ semper fiant, semper moueantur, semper aut crescant, aut dilabantur in deterius. Verùmque est tam ex parte animorum, quàm corporum, poteratque dubitari quid Plato per id, quod est τὸ ἐν, intelligeret, nisi & superiores Theologos testes, & ipsam cælestem Philosophiam haberemus, cum qua nihil discrepat Plato, nisi quòd apud eum est gènus variatum, vt qui erat ὁ ἐν in scripturis sacris, dictus ab eo sit τὸ ἐν. Quæ variatio iure quidem, duabus de causis facta est, tum quòd neutrum genus non est apud Hebræos, tum quia videtur esse plenius, dicere Deum Ipsum esse, vt totam existendi plenitudinem nomen complectatur, quàm τὸν ὄντα, id est, existentem. Plus enim significat ipsarum nomina naturarum, quàm deriuata ab illis. Vt qui dicitur vita, non vitalis: salus, non salutaris: & de malis scelera potius, quàm scelerati: & portentum magis, ac portentosum. Declarant autem profundius hoc mysterium Plato, ac Plutarchus, Iustinus item Martyr, idem & Philosophus, cur sit Deus Id quod est, aut Ipse qui est. Iure autem per præfens Qui est, dicitur, quoniam apud ipsum, neque præfens, neque præteritum, neque futurum, sed ipsa sola æterna præfentia. Vocatus est Ille qui est, quo tollitur error, & exploditur falsa cogitatio, qua crederet homo in Deo præteritum vel futurum. Intelligimusque in eo solam esse præfentiam. Consule etiam Plutarchum, quem etfi reiecti in posterum, nunc paucis veterem Theologiam reddat clariorem. Viderat idem in templo Apollinis Delphici ad alia miranda, quæ prudentibus possent esse grata, scriptum, εἶ, Vox Græce designat Tu es. Cuius cùm cæteri variam rationem reddidissent, omnem eam recusauit, eamque approbavit potissimum, quòd his, qui illuc tanquam ad Deum accederent, offerebat ipse Deus hoc dictum, γινώσκει σεαυτὸν, Agnosce te ipsum. Resolutantes autem mortales solerent dicere, legendo εἶ, Tu es, tanquam vera, ac germana Dei appellatione. Nos enim cum vero Esse nihil communicamus, sed omnis mortalis natura, in medio generationis & corruptionis existens, simulachrum quoddam atque vimbram cassam, vixq; apparentem, sui ipsius ostentat. In quam si cogitationem coneris defigere, tanquam aqua defluens & manibus compressa diffugit, deferens etiam quæ manu teneretur. Similique ratione semper affectionibus variantibus, perditur omnis rerum certitudo, & fallitur cogitatio, dum aliud fit, aliud corrumpitur factum, nullam rem stantem, verèque manentem valens apprehendere. Neque enim, sicut inquit Heraclitus, bis eundem fluuium traicies, neque mortalem substantiam bis eandem licetbit apprehendere. Postea Plutarchus addit: τὸ ἐν ὄντως ὄν ἐστὶ τὸ αἰδίον, καὶ ἀγέννητον καὶ ἀφθαρτον, ὃ καὶ ἄρτος ἐστὶ εἰς μετὰ χρόνον ἐπέχει. Verum, inquit, Ens est æternum, ingeneratum, incorruptibile, cui nullam tempus affert mutationem. Nam tempus, inquit, cùm quasi vas sit generationis, & corruptionis, partes eius priores, ac posteriores ostendunt ipsum non esse. Nam id esse dicere, quod nondum esse non habet, aut cessauit existere, summa est deceptio. Rursum ne pium quidem, dicere eum vel fuisse, vel futurum esse, qui solum nunc sit. Nam hæc inclinationes quædam sunt, & mutationes, ac varietates eius, quæ in ipso esse non possit insistere. Sed de Deo dicendum est semper, ipsum Est, idq; non temporariè, sed æternè, immutabiliter, intemporeè, indeclinanter, cuius nihil sit prius, atque posterius, neque recentius. Sed quòd vnus existens, ipso nunc repleat sempiternitatem. Iure autem est verum Ens, in quo non olim, non futurum, neque principium, neque finis insit. Sicq; necesse est, eum venerari ac salutare dicendo, Salue qui es, Benedictus sis qui es. Hæc ferè grauiissimus scriptor Plutarchus. Vt autem nulla superesse possit dubitatio, quin Vnitas, atque Ens sint idem, & hæc sint nomina Naturæ diuinæ, præbet locupletissimum testimonium idem Plutarchus. Quippe cùm diceret hæc, quæ nunc proposuimus, de salutatione Dei verissima, postea adiecit: ἢ καὶ γὰρ εἶπεν, ὡς εἶποι τῶν πελαίων, εἶ ἐν. Aut per Iouem, inquit, sicut priscorum nonnulli, Es Vnum. Neque enim, inquit, Diuinitas est plura, sicut quilibet ex nobis, qui ex innumerabilibus affectuum varietatibus constamus, quasi quædam turba, atque còcio: ἀλλὰ ἐν δὲ εἶναι τὸ ὄν ὡς ἓν ἐν τῷ ἐν: sed vnum necesse est esse ipsum Ens, sicut Ens ipsum Vnum. Igitur ipsam Vnitatem, atque sinceritatem necesse est inesse ei, qui semper est incorruptibilis, & vnde quaque purus. Hæc ratio & testimonium Plutarchi, nullam relinquit latebram obscuritatis, & nemini potest esse dubium, apud priscos cognitam, & prædicatam Diuinitatem veram, quam nunc totus mundus vnã, verèque existentem veneratur, ac confitetur. Salomon quoque in sua

Quod in sacris literis ὁ ἐν, Platonis est τὸ ἐν, & cetera. Plus significant primitiua nomina quam deriuata.

Lib. de εἶ, ascripto pro foribus templi Apollinis.

γινώσκει σεαυτὸν, scriptum literis aureis in eodem templo.

Omnia nata pereunt.

Enis attributa.

Deus est, & quidem æternè.

Diuinitatis vna.

A in sua sapientia, reprehendens vanos homines, ignaros Dei, qui eum ex aspectu rerum nosse recusassent, καὶ οἱ τῶν ὀραομένων ἀγνοῦν ἐκ ἰσχυροῦ τῶν ὄντων γινώσκοντες. Non poterant scire eum qui est. Dionysiusq; Filium Dei vocat τὸ ἐν. Hoc Hebraicè est, Ichouah.

Quòd Deus in veteri Theologia appellatus sit ipsum Vniuersum.

CAPVT VIII.

ROSEQVENS dico Diuinitatem, id est, illum ipsum, qui apud priscos diceretur ipsum Vnum, ipsumq; Ens, appellatum quoque magno quodam, altissimòque mysterio τὸ πᾶν, ipsum Vniuersum. Quod non obscuris, fictitiisq; testimoniis comprobabo. Aristoteles in primo de principiis Philosophiæ libro, prodit veteres illos dixisse ἐν εἶναι τὸ πᾶν: Vnum esse Vniuersum. Si probamus igitur & hoc, & aliis multis eadè eos de Vniuerso prædicasse, atque Ente & Vno, claret vtique Vniuersum, fuisse eis ipsum Deum. Vnitas est Dei, Vnitatem dicunt Vniuersitatem. Deum ergo dixerunt Vniuersitatem. Dixerunt ergo de Vniuerso quæcunque de Vno. Immobile Vnum & omnium Principium dicebant. Autore autem Aristotele, iidem prodiderunt τὸ πᾶν ἀκίνητον, Vniuersum immobile. Et quod est euidētius, idem Aristoteles primæ maioris Philosophiæ libro: εἰσὶ δὲ πνεῦσι καὶ τῷ παντός, ὡς ἐν μίαις ἕσθης φύσεως ἀπεφηνήσατο: Sunt qui de Vniuerso tanquam vna Natura pronuntiarunt. Ecce vnã Naturam dicunt Vniuersum. Vnitas autem Naturæ, dabatur concorditer Deo à cunctis. Eandem sententiã repetit in libro de Principiis. Sed omnium super hac re nobilissimum est testimonium Plutarchi, qui veteris sapientiæ omnium sui temporis fuit prudentissimus. Etenim hæc placita de Vnitate, & Existentiã, Vniuersitate, ab antiquis profecta, ad Empedoclem, Melissum, Parmenidem, aliosq; còplures deuenerunt. declarat igitur Empedocles quid crediderit esse ipsum Vniuersum, cuius Plutarchus citans in placitis Philosophorum de Mundo, & Vniuerso sententiã, hæc ad verbum: Ἐμπεδοκλῆς δὲ κόσμον μὲν εἶνα. & μόνον τὸ πᾶν εἶναι τὸν κόσμον, ἀλλ' ὀλίγον τὶ τῷ παντός μέρος. Empedocles autem, inquit, Mundum quidem vnum dicit, non tamen ipsum Vniuersum esse Mundum, sed exiguam quandam partem Vniuersi. Ex quibus verbis & aliud esse Mundum constat, quàm Vniuersum: & magnum item mysterium considerationisq; plenissimum aperitur. Primum fatetur Mundum esse vnum. Quòd si Mundus est vnus, certè nihil est extra Mundum. Nam si quid esset extra, esset aut alius Mundus, aut pars aliqua Mundi. Si autem est vacuum infinitum extra Mundum, quomodo Mundus erit, pars vacui, cùm vacuum nihil sit, Mundus ipsa substantia? Necesse igitur est, eum qui verbis expressis asserit vnum Mundum, nihil eum aliud corporeum constituere. Cùm verò dicat tantum interessè inter Vniuersum, ac Mundum, quantum inter immensum quiddam ac breuem particulam, paràm sit hoc Vniuersum, aliquid à Mundo diuersum, eum sensisse. Nam si res vlla esset corporea præter Mundum, iam vnus Mundus non esset. Ergo superiorum Philosophorum vestigia sequutus Empedocles, ipsum Vniuersum dicebat Deum, cuius quasi particula esset iste Mundus. Est autem Theologia Empedoclis, Deum esse Vnum, esse Immobile, esse ipsum Ens. Ergo de Deo dicit, quod Aristoteles testatur, Vniuersum esse vnum: vt sint duo interpretes Theologiæ Empedoclis, Aristoteles & Plutarchus. Homo igitur paruus Mundus, quoniam in eo sint omnia breuitate, quæ magnitudine quadam in hoc mundo corporeo, ac visibili. Simili ergo ratione Deus est Maximus Mundus, quia possidet infinita magnitudine cuncta, quæ paucitate homo. Paulo amplius, ac latius ipse visibilis Mundus. Vt autem mos inoleuit, vt homo appellaretur paruus Mundus, paruusq; Deus: sic Deus est maximus, infinitusq; Deus, & Maximus quidam Mundus: tanto nomine Mundi dignior, quanto non est vsquam rerum perfectio, comprehensioque maior: in quo veri sint, inexplicabilesq; thesauri, omnes infinitæ, innumerabilesq; diuitiæ, tanto plures, ac maiores, quàm in hoc Mundo, quantum nequeat neque cogitatione neque sermone comprehendi. Habetq; non solum omnia quæ Mundus iste, Deus, sed tum ea ipsa perfectissimo modo, tum infinities plura, thesauris suis immensis latentia. Iure igitur solus Deus appellatur τὸ πᾶν, ipsa Vniuersitas. Non enim Mundus iste est vera Vniuersitas, cùm defint ei plura: solo Deo comprehenduntur omnia quæ sunt, quæq; esse

Deus, τὸ πᾶν, & cetera.

Vnus Deus à cunctis confessus.

Lib. I. cap. 5.

Mundus non vniuersum, sed pars vniuersi.

Quid differant, vniuersum & mundus. Theologia Empedoclis.

Vniuersum & vnum, idem. Homo, paruus mundus. Deus, maximus mundus.

Deus perfectissimus. Mundus, non est vniuersitas.

possint, idq; beatissimo, excellentissimoque modo. Mundus autem noster, huius Vni- D uerfi quasi particula. Nulla igitur est vox mortalis resonare potis excedentem omnia Maiestatem. Cumque nihil sit Vniuerso maius, hæc erit aptissima Naturæ diuinæ nuncupatio. Habet fontes & origines omnium rerum: quicquid hic est inops, mancum, debile, caducum, fragile, est in eo opulentissimum, perfectissimum. Apud nos, est vita, est sensus, est tempus. In illo Vniuerso, pro tempore æternitas, pro fragili, debilique vita nobilissima, potentissimaque vita, pro breui particula sapientiæ, ac sensus, ipse thesaurus, fonsque sapientiæ, consilij prudentiæ. Illa maxima, longe, latèque manus, & omnes amplectens causas causa. Igitur omnia quæ sunt in hoc Mundo, sunt etiam in illo, plura quoque, & hæc & illa incredibiliter nostris meliora. Deum autem nefas est intercipere cum isto Mundo, extra quem, sicut fuit, antequam eum condidisset, sic non est cum eo, nunc commiscendus, nec est in numerum rerum mundanarum referendus. Deus est extra Mundum, omnium penes se causas, omnes origines tenens, solus verus, ac maximus, opulentissimusq; Mundus, plusq; inter magnitudinē eius, atque istius nostri distat Mundi, quam inter microcosmū, ipsumq; magnū, sensibilemq; Mundum. Quo fit vt iste Mundus sit quasi breuissima quædam particula, respectum eius mirabilibus modis, nobisq; incomprehensibilibus ab eo generatus, vel factus. Hocq;, recitans veteris Theologiæ placita, sentiebat Empedocles, acceptum, vt arbitror, ab Ægyptiis, qui τὸν ἀσφατον θεὸν τὴν πύλην τὸν αὐτὸν νομίζουσι ὡς ἀσφατὴν, καὶ κεκρυμμένον: primum Deum, eundem cum Vniuerso opinantur, vt obscurum, & abditum, autore Plutarcho in eo, qui est de Iside, & Osiride. E

In Deo omnia perfectissima.

Deum in antiqua Theologia appellatum ipsam Infinitatem.

CAPVT IX.

EXPONENDVM aliud altissimum sacramentum, quo melius etiam antedicta intelligentur. Eandem enim causam fuisse constat, vt nomen Infinitatis, antiquis significauerit ipsam Diuinitatem, & quod imaginem Dei dicerent hunc Mundum. Quibus impenetrabile pelagus mysteriorum, vastaque Theologia subest. Erit igitur certissimus testis Aristoteles, ad quem antiquæ Sapientiæ quædam quasi ab remotissimo colle spirantes odores peruenerunt. Nostrum autem est ostendere, quæ magnus vir operi non apta suo dissimulauit, efferre in lucem. Pono autem ea, ex quibus intelligas, quid illis esset Infinitum. Non enim materia prima. Nam quem Vnum, quem Ens appellabant, hunc etiam ipsam Infinitatem, ipsamque immensitatem. Aristoteles ergo primo suæ Philosophiæ maioris hæc ait: ὁ δὲ μέγιστος φησὶν εἶναι τὸ ἐν ἀπείρῳ, Melissus, inquit affirmat, ipsam Vnitatem, esse ipsam Immensitatem. Deinde alio loco μέγιστος τὸ ἐν ἀπείρῳ εἶναι φησὶ: Melissus affirmat ipsum Ens infinitum. Si igitur constat, vt negari nequeat, eos dixisse Naturam diuinam Vnitatem, ipsamque esse, eandem autem rem vocat Melissus infinitum, certè palam est, eandem eis fuisse Immensitatem, qui erat Vnitas, ipsamque Esse. Est autem testis Melissus pro cunctis temporis sui Philosophis, sed & pro omni antiquitate. Descendit enim ab altioribus principiis hæc Sapientia. Qui fieri autem potest, vt materiam vocarint Infinitatem, cum materia sit principium multiplici- tatis, infinitum autem dicebant Vnitatem? Cæterum longè clarissimum est ac nobilissimum testimonium apud eundem Aristotelem alio loco. Nam cum de Infinito differeret, ait, καὶ πάντες ὡς ἀρχὴν τινα πηγαίαν τῶν ὄντων: Et omnes, inquit, antiqui, decernunt quasi quoddam rerum principium ipsum Infinitum. Pauso autem potest longè clarius: ἀπειρία καὶ κενότητα ὡς φασὶν ὅσοι μὴ ποιοῦσι ὡς τὸ ἀσφατον, ἀλλὰ ὡς αἰτίας, οἷον νέον, ἢ φιλίαν, καὶ τὸ εἶναι τὸ θεῖον, ἀθάνατον, καὶ ἀνώλεθρον, ὡς φασὶν ὁ ἀναξίμανδρος καὶ οἱ πλείους, τὸ φυσιολόγων. Infiniti, inquit, nullum est principium. Haberet enim terminum. Ingenerabile quoque est, & incorruptibile, vt pote principium. Siquidem quod genitum est, necesse est habere finem: finis autem ad corruptionem spectat. Ideo quemadmodum diximus, principium eius est nullum, sed ipsum omnium cernitur esse principium, & omnia complecti, ac regere, sicut dicunt, qui faciunt præter infinitum alias causas, vt Mentem vel amicitiam. Hancque esse diuinitatem veram, immortalem, & incorruptibilem, quod fertur dixisse Anaximander, pluresque è naturalibus Philosophis. Ecce Aristoteles expresse confitetur,

Apud Arist. quædam particula veteris sapientiæ.

1. Physic. 3.

Materia non est principium infinitatis, sed multiplici- tatis.

Leges 3. Physic. cap. 2. et seq.

Aconfitetur, veteres dixisse, omnia complecti & regere ipsum Infinitum. In libro autem de Mundo, omnia regere & continere Deum fetebatur. Idem ergo, eo interprete, est Infinitum ac Deus. Denique nullus relinquitur dubitationi locus, cum ait hoc esse ipsam incorruptibilem Diuinitatem. Triaque de infinito dicit maiores statuisse, quæ soli Deo conueniunt. Esse Principium, esse Incorruptibile & Immortale, omnia continere ac regere. Testemq; vnum vocat antiquorum Anaximandrum, in quorum numero necesse est etiam fuisse Melissum, Empedoclem, qui mundum dicebat esse particulam Vniuersitatis & Infinitatis. Necesse est fuisse Melissum, qui pronuntiauit Vnum, & Infinitum idem esse. Necesse item est fuisse Anaxagoram, quem Aristoteles ait de Infinito dixisse, Stabilire, ac firmare seipsum, ipsumq; in seipso existere: quique declarauit causam, ipsam Vnum, Mentem. Quæ de solo Deo dici iure merito possunt. Apparet autem eos hanc Infinitatem, non corporeæ magnitudini dedisse, sed Diuinitati. Siquidem Aristoteles naturalissimis rationibus colligit, Infinitatem esse ipsam Diuinitatem: idq; ait creditum & asertum ab antiquis. Nec verò melius quisquam naturam Infinitatis, atque ipse, declarat. Dicit enim eam necessariò carere principio, & fine, & esse omnium rerum principium. Quæso, quid ex his Aristotelis verbis sequatur agnosce. Sequitur enim, solam Infinitatem, id est, solum Deum, carere principio & fine, natura. Sequitur eundem necessariò esse Deum, atque Infinitum. Sequitur item ab eo omnia proficisci, & gubernari, eumque omnia continere. Id est, tria sequuntur Deum, vt omnium generator, & autor, & principium, & constitutor, vt omnia contineat, complectaturque, vt Græca vox ostendit, postremò vt gubernet, alat, foueat, sustineatque. Hæc verò illius afflatu dicta, in quo viuimus, ac mouemur animis, & sentimus. Atque Aristoteles referens eorum placita, semper addit, Videtur, Probabile est, vt sibi idem atque patribus videri & placere, præ se ferat. Non sunt autem dissimilia, quæ & ab eo, & ab antiquis de Infinito dicuntur, his quæ Plato dicit de omnium Rege, circa quem dicebat existere, quod regere, & continere designat. Infinitatem autem illam corpoream veteres ne somnari uere quidem. Aristotelesque colligit isto loco cum qui principio, & fine careat, esse necessariò infinitum. Deus caret principio, & fine: infinitus est igitur. Itaque siue prudens siue imprudens, cum maioribus sentit. Quod apertioribus expressit verbis, in libris Philosophiæ, cum primum motorem probat infinitum, quia nisi infinitus esset, infinitam mouendi vim non haberet. Si non haberet, non posset infinito tempore mouere, ac terminatum, Neque verò de temporis Infinitate postremo loco dixit: Imò etiam dixit, Nam Infinitas temporis efficitur ex Infinitate Naturæ, posse infinito tempore mouere, est indefatigabilis, & indeficientis naturæ indicium. Ratiocinaturque Aristoteles ex æternitate motus, æternam, & indefatigabilem vim ipsius motoris. At ego, si Aristoteles, ex motu infinito, quæ quidem ratio non patet quantum decuisset, ex longè potioribus argumentarum vim infinitam Dei. Vt si ei visum est primum motorem, ex Infinitate motus, esse infinitæ potentia, necessariò sit eius indefatigabilis potestas, infinita sapientia, quia regit, sustinetque mundum, quia prouidet omniaque habet tempora in numerato. Hoc arguit eum esse infinitæ virtutis, infinitæ naturæ. Leuate, inquit, oculos vestros in cælum, & videte, quis hæc creauit. Si motus æternus, Aristoteli placuit esse infinitæ potentia Dei testimonium, cur non ipsa pulchritudo, constantia, visus? Qui eduxit, inquit Propheta, de cælo militiam eorum, & omnes ex nomine vocat, præ multitudine fortitudinis, & roboris, virtutisque eius, neque vnum reliquum fuit. Vides quàm locupletius Propheta, virtutis infinitæ testimonia proferat, non recedens etiam à cælo cum Aristotele? Aristoteles solum motum, Propheta creationem, multitudinem stellarum, scientiam earum creandarum, & creaturarum. Vt si habet in numerato, singulam quamque stellam, vt possit nominatim appellare vnam quamque, id immensæ scientiæ eius, & sapientiæ sit indicium inueniendi, creandi, scientiæ, quod teneat omnia earum nomina. Quæ est enim alia causa, nisi quam veteres de Infinito dixerunt, ἀπέχεσθαι ἀπαντα, continere omnia? Propheta clamat multitudinem fortitudinis, roboris, virtutisque diuinæ efficere, vt ne vna quidem sit stella residua, quam Deus non videat, noscat, teneat, pluraque alia inuenies in sacris litteris produci testimonia super incomprehensibili infinitaque potentia Dei, vt hæc Aristotelis ratio sit omnium minima, & tamen effici vult ex ea, vt Deus sit infinitæ virtutis. Considera

Deus & infinitum, idem Aristoteli.

Tria de deo statuerunt veteres, esse principium, incorruptibile, immortale.

Infinitas, ipsa diuinitas.

De Infinitate corpoream nihil apud veteres.

In Aristotelem, qui motum infinitum statuit, et etiam deum infinitum, et infinitæ potentia agnoscat.

Deus, immensa scientia, sapientia, potentia. Psal. 146. Terem. 33.

enim, quod velit, nolit, trahitur Aristoteles. Nam quod de infinitate virtutis dicit, de primo motore dicit. At nisi ex alio colligas hanc immensam virtutem, nihil vnicum, ac praecepuum motoris illius colliges. Nam & caetera Intelligentia (ex Aristotele loquor) mouent in sempiternum. At tu argumentaris, Ideo motor est infinita virtutis, quia in omne tempus mouet. At Sol, at Luna, nonne mouent aeternos motus? Cur ergo de solo Primo praedicat infinitam virtutem, cum & isti proprios motus habeant aeternos? Videbas igitur aliquid peculiare, ex quo ad confessionem virtutis infinita illius Primi deuenisti; caeterorum vim aeternam contulisti. Tota autem ratio, eo loco tendit in Primum. Nam prosequens ait, Nobis autem ex his, quae proposita sunt, & definita, dicendum est, Ipsum Principium & Primum omnium quae sunt, per se & per accidens esse immobile, mouens primum & aeternum & vnicum motum. Sed ad antiquos reuertor. Dicentibus igitur illis, ab Infinito omnia contineri, & regi, & gubernari, & esse Principium, autore Aristotele, perfectum de Mente & Intelligentia necesse est, eos dixisse, non aliquo Infinito vel corporeo, vel inani. Neque enim vel corpus, vel inane, habent vim continendi, & regendi. Sola ratio gubernat, folius Mentis hoc officium. Si igitur infinitum gubernat & adeo gubernat, vt etiam contineat, vtique & sensu, & intelligentia, & sapientia pollet, sapit, videt, cognoscit. Cui autem potest merito infinitum sapere ascribere, nisi Deo? Cum igitur principatus, ac gubernaculum Vniuersi sit folius Dei, haec autem data sunt ab eis ipsi Infinito, certe clarissimum est, eos immensitatem, ac Diuinitatem copulasse. Quod aperte Philosophus ipse confessus est, asserens eos dixisse Infinitum το θεϊον ἀθάνατον, ἑ ἀνώλεθρον, ipsam Diuinitatem immortalem & incorruptibilem.

Principium, immobile per se. Corpus, vel inane, non habet continendi vim.

Comprobatio eorum, quae sunt ante demonstrata de sententia praeceptorum, nominibusque, quibus appellarunt summam Diuinitatem, ex Simplicio, qui libros eorum legit, quod retulit etiam doctissimus Bessarion.

CAPVT X.

ED operae pretium est audire Simplicium, antiquorum Theologiam explicantem, vt omnes eorum super vera, supremaque Diuinitate sententiae noscantur, quas Prophetarum, Apostolorumque Theologiae congruentes effuderunt, hincque sit perspicuum, eundem semper Dominum, ac Deum mundi cunctis innotuisse, ab vniuersis adoratum, mundi creatorem praedicatum. Is super primo de Naturalibus principiis Aristotelis ait: Necessario inquit vel vnum est principium, vel plura. Si autem vnum, aut immotum, aut cum motu semper. Et si immotum, vel infinitum, vt Melissus Samius dicere videtur, aut finitum, vt Parmenides Eleates videtur dixisse, & αὐτὸ φυσικῶν στοιχείων λέγοντες εἶποι, ἀλλὰ αὐτὸ τῶ ὄντος ὄντος: Non de naturali elemento dicentes hi, sed de eo, quod vere est, μίαν δὲ πᾶσι ἀρχὴν ἢ τοὶ ἐν τῷ ὄντι καὶ πᾶσι, καὶ ἢ τε πεπερασμένοι, ἢ τε ἀπείροιο, ἢ τε κινήμενοι, ἢ τε ἠρεμῶν. Bessarionem τὸν Κολοφώνιον, τὸν παρμενίδει διδασκαλον, ἑσποτήθησθαι φησὶν ὁ θεόφραστος ὁμοιωτῶν ἐπιτελεῖς εἶναι καὶ ἄλλον, ἢ τῆς αὐτῆς φύσεως ἰσότητας, πᾶσι μὴ μίαν τῆς τῆς δόξης. τὸ γὰρ ἐν τῷ ὄντι, καὶ πᾶσι, τὸν θεὸν ἔλεγεν. ὁ ξενοφάνης δὲ, ἕνα μὲν δεικνύσθαι ἐκ τῶ πάντων κράτιστον εἶναι. πλεονέκων γὰρ φησὶν ὄντων ὁμοίως ἀνάγκη ὑπάρχειν πᾶσι τὸ κράτιστον, τὸ δὲ πάντων κράτιστον, καὶ ἀεὶ μόνον, θεὸς ἀθάνατος δὲ ἐδέκευται ἐκ τῶ δῆον, τὸ γινώσκον ἢ ἐκ τῶ ὁμοίως, ἢ ἀνομιῶς γίνεσθαι. Vnum autem Principium, siue Vnum quod est & Vniuersum, neque terminatum, neque infinitum, neque motum, neque quietescens; Xenophanem Colophonium, Parmenidis praeeptorem statuere dicit Theophrastus, confitens alterius esse potius, quam historiae naturalis, memoriae opinionis viri huius. Siquidem Vnitatem hanc, & Vniuersitatem dicebat Deum Xenophanes. Quem vnum quidem demonstrabat, ex eo quod omnium rerum est optimum: Nam multis, inquit, existentibus necessario in cunctis est supremum. Optimum autem omnium, & praestantissimum, Deus est. Aeternum autem vel sine exordio demonstrabat, ex eo quod oporteat id quod fit, vel ex simili, vel dissimili fieri. Sed simile, inquit, impassibile est a simili. Nihil enim magis generare, quam generari conuenit simile ex simili. Si autem ex dissimili fieret, erit ens ex non ente. Et sic ingeneratum & aeternum demonstrabat, & neque finitum, neque infinitum esse, quia infinitum quidem, id quod non est, vt neque principium habens, neque medium, neque finem. Haec, & alia quaedam Simplicius, in

Comment. in Arist. physica.

Vnum & vniuersum, nomina dei, ex Xenophane. Omnium optimum ac praestantissimum, Deus.

Acius, in quibus aperte confitetur retulisse Theophrastum, Aristotelis discipulum, non fuisse faciendam mentionem de opinione Xenophanis in libris de Rebus naturalibus. Quippe qui non de rebus corporeis, ex forma, & materia constantibus loqueretur, sed de supremo ac singulari Deo, vt potius Theologus fuerit illic Xenophanes, quam physicus Philosophus. Quo quidem iure coarguitur a discipulo praeeptor, qui inepte Theologiam antiquorum cum rebus naturalibus coinquinauerit, nec intellexerit, vel intelligere dissimularit, vetusta Theologiae bonitatem. Hic etiam cernis, vt Simplicius affirmet, Xenophani praeeptori Parmenidis Vnitatem, & Vniuersitatem fuisse nomina summi Dei. Refert item Simplicius, Nicolaum Damascenum dixisse, Parmenidem infinitum, & immobile appellasse Principium in libro de Diis, quo probatur infinitatem, & immobilitatem Deo dedisse. Alexander item vult Parmenidem, Deum appellasse Terminatum, & σφαιροειδές, Sphaericum: ὡς τὸ πάντα ἕξει ὅμοιον: quia vndique simile. Eumque omnia dicit intelligere ac sentire:

Xenophanes non physicus, sed Theologus.

Cur Deus terminatus & sphaericus, Parmenidi.

Ἄλλ' ἀπαυθεῖ πάντοιο νόου, φρονὶ πάντων κρείδ' ἀείνει. Sed sine cura animi, res omnes mente mouere.

Deus solo nutu omnia gubernat.

Quid hac Theologia diuinius, Deum solis nutibus cuncta mouere, omnis curae, laboris expertem? De Xenophane quoque dicit idem Simplicius. Verum Xenophanes inquit, ὡς πάντων ἀπὸν καὶ πάντων ἑσπασμένον, καὶ κινήσεως αὐτὸ καὶ ἠρεμίας, καὶ πάσης ἀντιστοιχείας ἐπιτελεῖται τῆσιν: Vt omnium autor, & omnia supereminens, extra motum, & quietem, omnemque contrariam elementationem. Parmenides autem inquit, quod similiter, & eodem modo habet, & extra omnem mutationem, forte & operationem & potestatem. Θεασάμενος ἀκίνητον αὐτὸ ἀνιμῶν, καὶ μόνον ὡς πάντων ἐξηρημέρον, οἷον ἀκίνητον, τελεθεῖ, τῶ πᾶν ὄνομα εἶναι: Speculatus, immutabile ipsum laudat, & solum, vt ab omnibus segregatum immutabile existit. Huicque nomen esse Vniuersitatem. Melissus vero, inquit, immutabile quidem ipsum similiter considerabat. καὶ δὲ τὸ ἀνέκλιπτον τῆς ἕσσεως, καὶ τὸ ἀπείροιο τῆς δυνάμεως, ἀπείροιο αὐτὸ ἀπεφθίνατο, ὡς ἀπὸ καὶ ἀγνώστου: Secundum autem substantiae indeficientiam, & infinitatem virtutis, ipsum infinitum, quemadmodum & ingenerabilem, pronuntiabat. Quoniam igitur non est factus, ὅτι τε καὶ αἰεὶ ἦν, καὶ ἔσται, καὶ ἀρχὴν ἐκ ἑχέει, ἐδὲ τελευτῶν, ἀλλ' ἀπείροιο ὅτι. Est, & fuit semper, & erit, & neque principium, neque finem habet, sed est infinitum. Nam si factus, inquit, fuisset, principium vtique habuisset, & finem. coepisset enim aliquando factus, finisset etiam aliquando. Cum vero neque coeperit, neque desierit, semper erat, non habens principium, neque finem, ἀλλ' ἀπείροιο, sed infinitum est. Atque ita inquit eum secundum tempus sine principio, & fine, καὶ αἰεὶ ὄν, & semper existens ostendebat. Et Parmenides attestans eisdem propere verbis:

Deus est, fuit & semper erit.

Ὅτι ἀγνώστου ἐὼν καὶ ἀνώλεθρόν ὅτι. Οὐδὲ μὲν γινώσκων, καὶ ἀπερμῶν, ἢ δ' ἀπέλεστον. Οὐδὲ ποτ' ἦν, ἐδ' ἔσται, ἐπεὶ νῦν ἔστιν ὁμοίως τῶν. Ταῦτά τε ὄν, ἐν ταῦτά τε μόνον, καὶ ἐαυτὸτε κείναι. Οὕτως ἐμπέδον ἄσθι μόνον, κρατερὴ γὰρ ἀνάγκη, Πείρατος ἐν δόμοισιν ἔχετε μὲν, ἀμφὶς ἔργει. Οὐνεκεν ἐκ ἀτελεύτητον, τὸ ἐὼν θέμις εἶναι. Ἐπὶ γὰρ ἐκ ὅτι εὐδὲ. Quae sunt, Ingeneratus erat, semper sine morte futurus, Vnicus & totus, stabilis, sine fine perennis. Nec fuit ipse vnquam, neque erit, quia nunc simul omne est, Idemque existens, eademque in sorte moratur. Sic stabilisque manet, nunquam illum magna necepsi Vis habet, astringens vinculis, claustrisque coercens. Vnde nefas is qui est, includi finibus ullis, Quem nulla vnquam rerum sollicitauit egestas.

Haec & id genus alia Simplicius adduxit ex illis, quae etiam producuntur a doctissimo Bessarione. Dixerat autem a principio Simplicius, quod Xenophanes, & Parmenides, & Melissus αὐτῆς νοητῆς καὶ παρώτης ἀρχῆς διελέθησαν, de intelligibili & primo Principio locuti fuerant. Non scilicet principio corporeo, sensibili: sed intellectuali, inuisibili, nempe Deo summo. Eumque appellasse Philosophos hos Vnum & determinatum, quia sit infinitus, determinans omnia, perficiens: μᾶλλον δὲ τέλος τῶν πάντων, ὡς καὶ ἀρχή: Imo

Principium intellectuale, & inuisibile, Deus.

verò finis omnium, quemadmodum & principium. Hunc item appellasse Parmenidem Dæmonem, id est, Deum. τὸ ἐν μέσῳ πάντων ἰδρυμένον καὶ πάσης γενέσεως αἰτίαν δαίμονα τίθεισι: Qui sit in medio omnium omnis generationis causa, cuius est carmen

Εἶν δὲ μέσῳ τῶν δαίμων, ὃς πάντα κυβερνᾷ. Ταῦτ' αὖτε θεῶν αἰτίαν εἶναι φησί. In mediisque horum Dæmonum, qui cuncta gubernat,

Hanc & Deorum causam fuisse dixit. Quia, Equè Deis primum cunctorum fecit amorem.

Eudorus de Deo. Eudorus etiam referens placita vetustæ Theologiæ, præcipuè Pythagoreorum, ait eodem Simplicio autore: καὶ κατ' ἄλλον τρόπον, ἀρχὴν ἔφασκεν εἶναι τῶν πάντων, τὸ ἐν, ὡς αὖ καὶ τῆς ὕλης, καὶ τῶν ὄντων πάντων, ἐξ αὐτῆς γεγενημένων, τὰ ποδὲ εἶναι τὸν ἑσθάνον θεόν. Quod est, Et secundum alium modum, Principium dixerant omnium rerum ipsam Vnitatem, quod ab eo nata sint omnia, etiam materia prima. Hunc autem esse supremum Deum. Syrianus de Deo. Syrianus quoque, qui fuit præceptor Simplicij, super libris Metaphysicorum collaudans, defendens sententias Pythagoræ & Platonis, sic perhibet: Archanetus & Brotinus, οἱς ἐπιμαθήσαντες ὁ θεὸς πλάτων, οἱ θεοὶ κλεινοὶ ἄνδρες τὸ ἐν, θεὸν ἔλεγον, ὡς ἐνάστωσ τοῖς ἄλλοις αἴτιον, καὶ παντὸς τῶ ὄντος, καὶ πάσης ζωῆς: Quos secutus est diuinus Plato, diuini illi viri, Vnitatem dicebant Deum, vt vnitatis rebus omnibus causam, omnisque rei, vitæq; autorem. Ex his igitur omnibus claret quanta fuerit apud præcos veri, summiq; Dei cognitio, quàm sit vera, suspiciendâque omnibus hominibus hodierna religio, quæ tanquam magna, largâque lux exorta mundo, aperuit, posuit ante oculos omnem quæ per omnes ætates processit ab exordio mundi, sapientiam. Fecitque vt noscerentur, omnium in ore consonarent, pueri, fœminæ callerent, quæ vix à paucis quondam sapientissimis tenerentur. Sic apparet vna cunctarum gentium religio, à qua nemo se debeat auellere, quoniam hæc veritas sola.

Eadem ratione dixisse præcos Mundum imaginem Dei.

CAPVT XII.

Imago dei mundus.

MAGINEM autem Dei esse hunc Mundum sæpe prædicauerunt, habetque profundissimum mysterium. Non potest enim isto Mundo maius præter Deum cogitari. Immenitas autem Dei, quæ nequeat intelligi, & percipi, rerum nostrarum iudiciis significatur. Quod si Deus est maximus, imò verò infinitus, certè non habet nisi Mundum sui magis simile. Erit autem Mundus aptè imago Dei, si prius consideres naturam rerum verarum, atque imaginum ipsarum. Si consideremus, quid inter exemplaria intersit, primâque ipsas res, atque earum simulachra. Ecce enim cum varia multipliciaq; sunt simulachra, referentia scilicet res ipsas totas, vel earum aliquâ partem, interiorem, vel exterioriorem substantiam, & qualitatem, vt filij parentes suos. Referunt enim cum primis humanitatem, quam ab eis acceperunt, nonnunquam ingenia, sæpe colores, ac lineamenta, gestus item, cæteraque id genus. Sunt alia rursum simulachra, similitudinè tantum eorum quæ representant, reddentia, interuallumque est à simulatis ad vera maximû, sic Mundus est imago Dei, reiecta quidem natura corporea: sicut ex imagine humana in lapide, reiecta naturam lapidis, accepta tantum humana effigie. Vt in lapide cognoscis hominem, sic in Mundo Deus tibi representatur. Nihil enim cogitabit homo, toto Mundo maius. sic cum magnitudinem Dei nullis visibilibus exemplis (quoniam infima sunt, exiguaque omnia) possis colligere, apparet tibi in toto Mundo. Cogites igitur Deum ita maximam, vniuersalèmq; Naturam vbique præsentem, omnia videntem, audientemque, cuncta continentem, nulla re complexum notionemque eius aufugiente, sicut in mundo cuncta continentur, nihilq; non est in eo, per omnia circumeunte, seseque extendente. Quid autem cogitabis de Deo verius? quando si non humana mediocritas, minus item cætera animalia, terrestres, aquatica, æræaq; res vllatenus, propter non modo mediocritatem, sed cætera dissimilitudina, poterunt animis eum exhibere nostris, vt indignissima sit cogitatio, perinde si nescienti leonem, quis muscam aut formicam ostendèret, simile quiddam leonè esse dicens. Sic quicumque Deum

Quid differat exemplaria & res ipsa.

Mundus, quomodo imago Dei.

Pulcherrima definitio.

A Deum alicui mundanæ rei affimilet, plurimum de maxima Natura detrahat: vt si Mundum ipsum, quis non maiorem, quàm pingi solet, asserat? Est igitur Deus maximus Mundus, sicut diuersa ratione, homo paruus. Est Mundus sapientiæ, Mundus sanctitatis, Mundus intelligentiæ, Mundus vitæ, rationum, formarum, sed quoniam hæc inuisibilia, & ipse inuisibilis Mundus, constans, si dicere fas est, sed constans tamen ex inuisibilibus rebus: ita quidem constans, vt non ex alienis, sed suis, eoque maximus vnus Mundus. Proin qui prouidentiam (pauci tamen) sustulerunt, Deum non putantes sentire, nosseque mortalia, non viderunt huius Mundi magnitudinem, nec senserunt eum ita vbique præsentem, sicut aufugere non potes, quin semper à Mundo videaris, continearis. Hac ratione, Iouis omnia plena dixerunt. Et Aratus, omnes semitas, vbicumque concilia sint hominum, omne mare, portus omnes, esse Ioue plenos, tanquam Mundo inuisibili, omnia inuisibiliter amplectente. Prædicauit hoc ille, qui per cælum, liquidumq; elementum, sidera, atque astra, totamq; molem, ac magnum mundanum corpus immiscere eum sese dixit, aspectans & ipse inuisibilis istius Mundi vastitatem, per omnia sic inuisibiliter pertinentem, sicut per omnia visibiliter diffunditur visibilis Mundus. Eadè ratione Deum dixerant animum per omnes Mundi partes intentum, & commeantem, ex quo nostri animi carperentur. Vtique per omnes Mundi partes intentus equat necessariò totum Mundum magnitudine sua. Mundanæ autem partes vsquequaque diffuse videntur, intentus per omnes partes non videtur. est ergo Mundus inuisibilis, tendens per totum Mundum visibilem inuisibiliter. Hoc dixit Pythagoras, maiorum Theologiam imitatus, eamque prædicans posteris. Hinc quoniam Mundus est imago Dei, dixerunt Pythagorei, & Plato est eos secutus, Deum, qui Mundus ipse intelligibilis esset, creasse Mundum ipsum, vt quasi Mundus ex Mundo sit natus, visibilis ex inuisibili, minimus ex maximo, temporeus ex æterno, corruptibilis ex incorruptibili, visibilis ex inuisibili. Et Plato sicut in isto Mundo cuncta animalia visibiliter, sic τὰ γὰρ νοητὰ ζῶα πάντα κινῶν ἐν ἑαυτῷ παλαιῶν ἔχει, κατὰ τὸν ὅλον κόσμον, ἡμᾶς, ὅσα τε ἄλλα θήματα συνέστηκεν ὄρατὰ: Intelligibilia vel inuisibilia, Mundum illum in se esse complexum: quemadmodum ipsi, cæteraque animalia, continemur ab isto. Sentiens reor inuisibilia animalia, quæ Mundo diuino continentur, esse fontes illos, originesq; rerum, quibus infinitus sapientiæ diuinæ exuberat thesaurus, maximusq; est Mundus ille, plenus ordinum, ac rationum, plenus formarum νοητῶν, non visibilium, sed sola cogitatione, licet debilitèr apprehensibilium more diuino. Et Timæus Pythagoreus, ipsum item Deum vocat ἰνδραλλινὸν κόσμον, Mundum exemplarem, quasi is cum illo gerat similitudinem, sed continens iste cuncta visibiliter: ille, vt illi loqui solebant, diuinè, mentaliter, sapienter, intellectualiter: non ad morem istius, qui corporaliter, corruptibiliter, visibiliter continet, & diffunditur, sed modo quodam superiore, qui dicitur νοητῶς, per modum mentis, sapientiæ, ratione à corporibus varia. Hancq; illi diuinissimam creati Mundi rationem assignauerunt, quod corporeus, paruusq; mundus, profectus est ex maximo, in quo rationes, formæ, principia, causæ, erunt & sunt, originesq; innumerabiles. Neque enim ex nihilo factus est iste Mundus, sed factus ex originibus in maximo Mundo contentis, ex quibus ita tanquam feminibus suis cuncta in isto nasci potuerunt, sicut secreto, arcano, naturalique modo, in feminibus rerum, sunt formæ earum.

Deus, quomodo mundus.

Quanto errore remebantur qui diuinam prouidentiam tollerent. Arat in phænomenis.

Deus, animus per omnes mundi partes intentus.

Mundus ex mundo.

diuino mundo omnia visibilia oriiri.

Mundus exemplaris.

Deum apud veteres, Deorum esse creatorem.

CAPVT XIII.

OSITIS his, quibus diuinæ Naturæ maiestas, vnitatis, principatûsque cognoscitur, eo quoque ab antiquis confesso, rerum omnium eum esse creatorem, non visibilium solum, sed etiam inuisibilium, id est, animorum, ac Deorum: necessariò vnicam eius Diuinitatem, vniuscq; confessos. Nam quod sapientissima, cælitûsque missa Theologia, diuino beneficio clarissimè cognouit, Deum solum ab æterno fuisse, Deos autem, id est, diuiniore animos, eum aliquando creasse, vt qui reperit tantam animorum Diuinitatem, teneat necessariò rerum cunctarum principatum, quoniam

Deus visibilium & inuisibilium creator.

Deus ab æterno solus: Dij verò, animi diuiniore creati.

antestat Diis, corumque est, sicut & noster, Deus, & creator, Diis autem atque animis nihil est in omni mundo melius, eadem illis audita, & confessa, præcipue melioribus eorum probatur. A quibus sententia dependet cæterorum. Referunt enim omnes ad sapientiores. Sunt autem sine dubio sapientissimi Orpheus, Hesiodus, Empedocles, Plato. Orpheus clarissime testatur, ab eodem simul, eodem tempore generata siue creata omnia, nulla re, quæ de Mente eius non profecta sit, exclusa. Nam ad filium, quem creatorem mundi formatorumque orbis suspiceret, hortabatur, hanc veluti ex oraculo profudit vocem:

Sapientissimi ex veteribus qui.

Μῦθον δ' ἔβραχ' ἰασημίον' ἀνακτα τυποτῆδ',
Εἰς δ' ἔβη αὐτοτελής, ἐνδὸς ἕνεκα πάντα τέτυκται.
Et solum regem formatorem aspice mundi.
Unicus ac sibi perfectus, sunt omnia ab uno.

Ecce Orpheus, & singularem vocat eum mundi Regem, & vnum dicit eum esse, quo superiora omnia comprobantur. Deinde vocat per se perfectum, à se perfectione, complementumque habentem, Denique dicit ab vno cuncta esse progenita, nihil non esse prolem eius, tanquam omnium rerum matris, ac genitricis sapientia. Connumerari autem in hac ab Orpheo prolata vniuersitate non terrestria solum, quorum Vnitas fuerit autor, sed etiam cælestia, id est, Deos ipsos, aut Angelos, si quis forte dubitet, liquido theologorum, qui sunt Orpheum secuti, testimonio cognoscet. Nam etsi Orpheus ab vno cuncta nata dicens, Deos ipsos non expresserit, Empedocles tamen & Hesiodus expresserunt. Sed etiam expressit ab illo summo Deo, Deos omnes creatos.

Ab arcano Deo creati a Iij Dij, quid.

dicit enim de eo Proclus, *ἄπο τοῦ κρυφίου ὄντος θεῷ τὰ πάντα. καὶ ἄπο τῆς, πάσης ὑφίστησι τῆς δευτέρας τάξεως τῶν θεῶν*: Ab arcano, & secreto Deo cuncta, & ab isto producit secundos omnes ordines Deorum. Vidisti igitur Empedoclem, interpretantem carmen Orphei, quo breuiter dixerat *πάντα ἐνεκα ἐνδὸς*: Omnia fata ab vno. Quænam enim sunt illa omnia? Nempe, vt ait Empedocles, *ἐξ ἐνδὸς*, vt superius productum est,

Omnia ab vno creata.

Quæ fuerint, quæ sint, quæ post ventura trahantur,
Et plantæ viruere, mares & foemina quæque,
Atque ferae, volucresque, habitantisque æquora pisces.
Lomæique Dij.

Empedocles de creatione rerum.

Ab vno hæc omnia parta dicit Empedocles, includens in hoc catalogo etiam Deos nominatim. Ecce quàm similes sunt Empedocles & Orpheus, imò superioris Orphei, tempore posterior, interpres Empedocles. Ille dixit Omnia ab vno generata, Empedocles quasi per inductionem, præterita, præsentia, futura, plantas, homines, feras, volucres, pisces, postremo Deos etiam, vt clarius quiddam, quàm Moses, locutus sit Empedocles de creatione. Nam Moses cælum & terram, plantas, hominem, masculum & foeminam, sicut Empedocles, bestias item, ferasque tum volucres, & pisces ait Deum creasse, de Diis ne verbum quidem. Non enim omnia scripsit Moses. Et ab eisdem tamen parentibus sparsa est in omnes cognitio rerum diuinarum, à quibus accepit Moses, & Hebræi, licet etiam Spiritu diuino doctore sit vsus. Hæc profecto mira, eandem totius humani generis fuisse semper pietatem testantia, si quis eam contaminare dogmatis impiis noluisse. Cum igitur Empedocles eodem modo, eodem verbo, dixerit Deos ab vno pullulasse, atque omnia terrestria, videlicet, *ἐλάτρησε*, apparet eandem creationis rationem, idem tempus cunctis eum attribuere. Neque enim possunt (si forte quis deprauare, quod facere soliti sunt nonnulli Peripateticorum, dicta eius conetur) Deos ab eo dictos nasci à Deo, quasi per continuam dependentiam. Nam dixit de cunctis *ἐλάτρησε*. Et dixit in præterito quodam tempore, includens sub eadem ratione, ac tempore, terrestria, ac Deos ipsos. Ecce igitur, quod diuinissima vociferatur Theologia nostra; omnis Theologia, sese per terras diffundens latissime, pelagus, Creatorem visibilibus & inuisibilibus. Eadem verò hæc aperte confessus est Hesiodus, quasi secutus Orpheum, totamque illius temporis Theologiam. Quippe clarissime scripsit ad fratrem, vt omnino persuaderet sibi:

Non omnia scripsit Moses.

Peripatetici deprauat interdum dicta Empedoclis.

1. ἕρπον.

Ὡς ὁμοῦν γενέσασιν θεοί, ἡμιόβητε ἀνθρώπων.
Sunt homines, Diique vna ab radice creati.

Nam Græci interpretantur illud *ὁμοῦν*, ex vna radice, ex eodem principio, origine, eodem fonte Deo. Nihil quæ prorsus dissentit Hesiodus cum Orpheo, & ex vtroque locutus est Empedocles. Ecce & ab ipso datur eadem origo Diis, atque mortalibus. Quod si interpre-

A interpreteris *ὁμοῦν*, Simul, vt dicat simul, eodemque tempore natos Deos, atque mortales, eadem erit, clarior etiam confessio, vt mirabilis sit eorum Theologia, quæ perspicue fateatur, quæ Moses aut tacuit, aut dissimulauit de generatione Deorum. Hæc tria testimonia diuina prorsus, & admiranda, sacram priscorum sæculorum Theologiam spirantia, reuelata siue cælestibus oraculis, siue diuinorum hominum, Deoque amicissimorum traditione ad posteros: Tres antistites veteris sapientia, quos cætera multitudo loquentes audiebat, dictisque stabat eorum, vociferantur ab Vno cuncta nata, visibilia & inuisibilia, Deos & homines, cælestia & terrestria, eandem originem, idem nascendi tempus omnibus fuisse. Igitur etiam Plato secutus hæc ipsa, quibus semper fauit, peccusque ex his ditissime suum locupletauit, de rerum terrestrium creatione locutus: postremo trāsitus ad ipsos Deos, quos patrium morem sequutus, non ex suo, vt postea docebo, peccore nominibus poetice appellat, nihilque altius de his, præter vulgata apud plebē didicit, omnes eos docet à creatore mundi creatos. Ac sunt apud eum, patrio more, populoque grata loquentem, duo genera Deorum, primū Intelligentia cælestes, de quibus differit in Timæo, & in Epinomide: secundum, quos appellat obscuros, non ita videlicet apparentes, sicut sidera. Hos secundos etiam Dæmonas dicit, de quibus eisdem locis agit. Vtrumque igitur fatetur creatum ab illo suo mundano opifice, idque non obscure. Nam primū Deorum genus clarè scribit ab opifice illo creatos, millies idem diuersis verbis repetens, asserens totum ordinem cælestem, eius opificis esse repertum, qui corpora diuina creatit, eisque diuinas animas inseruerit. Eoque dicit: Vt inquit visu esset clarissimum, ac pulcherrimum aetherium corpus, reddens id vniuerso simile, circulare fecit, & ex igne ferme totum. Idque genus verbis vtitur Plato sapientissime. Ac paulò antè, de generibus animantium loquens, *μὰ μὲν ἑρμῆος θεῶν γένος*. Vna, inquit, species est cælestis Deorum genus. Concludensque super his oratione, *ἃ δὲ θεῶν δευτέρῃ καὶ γυναικῶν ἐρημύδα φύσεως, ἐχέτω τέλος. Quæ*, inquit, de visibilibus, ac genitorum Deorum natura dicta sunt, finem habeant. Ecce eos genitos, id est, creatos dicit, sicut loqui solent Philosophi. Alterum autem genus quomodo factum, siue genitum sit, difficile explicatu asserit. Genitos eos tamen ab eodem opifice clarè confitetur. Nam prosequens inquit: De Dæmonibus dicere, & eorum nosse natales, maius est, quàm facultatis nostræ. Credendum est autem eorum filiis, qui se ab eis natos dixerunt. Sic igitur habeat nostra opinio, de ortu istorum Deorum. Paulò post, Posteaquam igitur, inquit, omnes, qui circūuagantur vrbes, & qui perspicue cernuntur, vt cunque velint, ortum habuere Dij, hæc, qui creauit hoc Vniuersum, ad eos affatus est, Dij Deorum, quarum ego rerum opifex & pater extiti, quoniam à me factæ sunt, certè me volente, dissolui non possunt. At omne, quod est ligatum, est dissolubile. Verum quod pulchrè compactum est, benèque habet, destruere, non est prohi. Ob quam causam, quoniam facti estis, immortales vos quidem non estis, prorsusque indissolubiles. Attamen non dissoluemini, neque mortalem conditionem subibitis. Quoniam voluntatem meam, vinculumque maius, & fortius assecuti estis, quàm erant ea, quibus ligabamini, quando creabamini. Paulò post: Transite igitur ad animalia creanda, *μυμήθευτε τῶν ἐμῶν δυνάμιν* *ἃ δὲ τῶν ἰμῶν γένων*, Meam imitantes potentiam, qua sum vsus in creandis vobis. Hæc aperitissime Plato, sæpe, & clarè confitens, ortum vtriusque generis Deorum, natos omnes asserens à creatore mundi. Vocat autem hoc secundum genus, Deos Deorum, filios scilicet Deorum, quoniam prædixerat eos natos ex cælo & terra: quasi Deos ex Diis. In quorum numero censet Tethyn & Oceanum natos ex cælo & terra, ex his Phorcyn, Saturnum, Rheam, cæterosque omnes: Ex Saturno, & Rheam, Iouem, Iunonem, aliosque. Apparet cum omne Deorum genus, siue illos è Philosophia, siue poeticos à creatore mundi confiteri fatos: Et fatos eodem atque visibilia, reliquumque mundum, tempore. Nam simul omnium tradit creationem. Sic extant quatuor grauissimorum priscorumque hominum testimonia, de creatione Deorum ab opifice mundano. Et obserua quod quem Orpheus, & Empedocles dixerunt Vnum, Plato vocat *δημιουργόν*, Opificem, Creatorē: Anaxagoras Mentem: Idem Plato *αἴτιον*, Autorem, Causam. Quibus constat eundem creasse inuisibilia, atque visibilia. Hunc autem fuisse Filiū Dei, nomina ipsa, vt sæpe docui, declarant. Nam Mens est post summum Bonum, Secundum Principium, eadem Opifex, & Autor ab eisdem appellata. Reuertor igitur ad initium, ex his inclarèscere, creatorem Deorum solum esse sempiternum, solum immortalem, solum omnipotentē, vt qui Deos ipsos creauit, quorum tanta est potestas. Et principatus, maiestas illius vnus ostenditur. Tum cla-

Iam Orphei, Hesiodi, Empedoclis.

Plato more vulgari poetice loquitur de Deo.

Dæmones.

Ab opifice deo creati angeli, sed dicere quomodo, non est nostre facultatis.

Dij Deorum.

Dij geniti.

ret quæ fuerit hominum sapientum illius temporis religio. Apparet eandem fuisse, paucis demptis, atque posterorum sæculorum, sed à vulgaribus, nonnullisq; nimium poetice loquentibus de Deo, deprauatam. Apparet eos vni duntaxat dare principatum, æternitatem, cætera omnia creata confiteri.

Quod vnus tantum maximus Deus, ideóque solus æternus.

CAPVT XIII.

Tribus argumentis, vnitatis Dei probatur.

I. Dij daemones.

Deus maximus ad singularis. Saturnus daemones. Iehoua, Deus Dios, &c.

Angeli, Dij minores.

Iupiter quomodo Deorum maximus.

In æternitate nihil maius & minus.

Homerus de Deo. Plutarc. deos angelos vocat.

Iamblic. de Deo & angelis.

HIS etiam constat non fuisse apud eos plures Deos, sed verum Deum, & in quem vnum competat verum Diuinitatis nomen, vnum modò: Quidquid aliud inoleuisset, corruptam vulgi consuetudinem fuisse. Tribus autem hoc probo rationibus: vna ex Platone, altera ex Platone & Iamblichio, Demum ex Stoicis. Siquidem Plato luculentissimè, vt superius claruit in Timæo, Deos illos, quos multitudo coleret, Dæmones esse, id est, Deos minores, infimumq; Deorum genus ostendit, quibus Deus, nempe creator mundi, eodem ipso teste supereminet. In his autem minoribus Diis, est ad alios Iupiter, quem etiam necesse est, & docuit ipse, ab Opifice mundi fuisse creatum. Cùm autem Iupiter sit maximus Deorum, docente Platone, id perinde est, ac si diceret maximum Dæmonem, primum è Dæmonibus, quos omnes à creatore mundi condidit Plato. Ecce igitur Iupiter ille nominatissimus, ex infimo genere Deorum, creatus à creatore mundi: itemq; Saturnus, Iuno, cæteraque Deorum illius temporis familia, vt solus creator & opifex Platoni sit Deus maximus, verus, & singularis iuxta superiores. Quod si, vt ego quidem arbitror, Iupiter est maximus Deorum, id est, non Dæmonum solum, sed totius mundi creator (quod cùm esset nomen summi & singularis Dei, attributum est postea homini nefario filio Saturni, quem veluti Dæmonem, id est, mistum ex humanitate, & diuinitate intròduxit Plato, eumq; vulgus hominè fecit, & vocauit ob quædam beneficia, Deum, nomine scilicet diuinissimo, Iehoua, quo passim apud antiquissimos, vocabatur Deus, sicut Dios, & Ζεὺς apud Græcos) etiam hac ratione docemus, vnum singularem Deum eos confiteri, cæteros autem quos Deos dicerent, ita dixisse, sicut in nostra religione dicuntur Angeli Dij, quasi Dij minores, Dij facti, creati, veram omnipotentemque Diuinitatem non habentes. Nam quod Homerus vocat Iouem Ἰηπετόν ἱερέοντων, Deorum supremum, imperatorem Deorum, ab Aristotele, naturaliter, & à Platone, à Iamblichio, & à Plutarcho exponitur, quod sit maximus Deorum, idq; naturaliter, non poetice. Hunc ipsum enim hypaton, Aristoteles affirmat mundi rectorem, viuificatorem: de quo eo dicit, τίς μὲν ἐν ἀνωτάτω καὶ ἀρχαίῳ ἔδραυ, αὐτὸς ἐλαχρ, ἵπτατος δὲ ἄλλο τῶν ὀνόμαται: Supremam, inquit, mundi partem, primamq; regionem obrinet ipse Deus, eamq; ob causam vocatus est hypatos. Hæc de quodam naturali verissimòque Deo dicuntur, quem necessariò sentiebat Homerus, cùm diceret ἵπτατον ἱερέοντων, summum dominantium: Quasi, quod apud nos de eodem, Rex regum, Dominus dominantium: & Deus sabaoth, id est, exercituum cælestium. Qua ratione sicut nobis Rex eorum dicitur, quia creator, non quia sempiternis eis, maior ipse præsidet (Nam in æternitate non est maius, & minus) necessariò & illi eadem sensere. De qua re clarè locutus est Plutarchus: τὸ γὰρ ἄνω καὶ ἀρχαίῳ ἵπτατον οἱ παλαροὶ προσήρουν. ἀρχαίῳ δὲ ὄμιρος τὸν θεὸν ἀρχόντων ἀρχόντα θεὸν ἵπτατον ἱερέοντων προσείπε. Quæ sunt: Supremum & primum Hypaton vocarunt prisca. Prior autem Homerus Principem principum, siue Imperatorem imperantium Deum, vocauit Hypaton regnantium. Principes Plutarchus vocat Deos ipsos, qui in nostris litteris Angeli, δυνάμεις, ἐξουσίαι, Potestates, Dominationes. His omnibus, quod & nostri dicunt, est Deus. Itaque Plato in libris de Republica: εἰδ' ἐν θεῶς, μήτοι, πῶν γε μέγιστον τῶν θεῶν πολυήσοι ἐταῶς ἀνομοίως μιμήσασθαι. Quod si, inquit, absurdum statuimus, Deos apud poëtas audire lugentes, multo minus maximum Deorum, Maximum Deorum Ioué vocat. Et Iamblichus: μία μὲν ἀείρη τῶν θεῶν ἡ εἰς τίς δὲ ἴαν εὐδαμονίαν, ἢ μεμνημένη ταῖς εὐχαῖς, καὶ ἀνακλήσει τῶν θεῶν, καὶ μάλιστα τῶ βασιλείας αὐτῶν διός. Vna, inquit, consolatio ad diuinâ felicitatem, quæ mista est in vocationibus Deorum, maximè regis eorū Iouis. Quoniam igitur est Deus maximus, cæteri minores, profecto si bene cõsideres, illius maximi est æternitas. Eò enim est maximus, quod ipse solus æternus. Si cunctorū æternitas esset, alter altero maior nõ esset.

Eademq;

A Eademq; potestas faceret omnes maximos, & omnipotentes, quæ fecisset æternos. Non enim si Naturâ inspicias, à summa Diuinitate separata est æternitas. Cui fuit æternū esse, fuit etiã vt posset vocari Ioues, quod est ab essendo perpetuo. Et vnus tamè est Ioues, vel Iupiter. Hæc q; ratio ducitur ex fontibus Naturæ: vt si vnus est maximus, ille certè solus æternus. Vnus est igitur maximus Deorū, eorumq; creator, Cui rei etiam Dæmon ipse, quem scire plurima nomen indicat, perhibet testimoniu. Igitur & Stoici similia proderunt, asserueruntq;. De quibus in contradictionibus Plutarchus: ἡλιος μὲν γὰρ καὶ σελεύων, καὶ οἱ ἄλλοι θεοὶ τῶν πολλῶν ἔχοντες λόγον, γνηστοὶ εἰσιν, ὁ δὲ Ζεὺς αἰδιος ἐστὶ: Sol, inquit Antipater Stoicus, & Luna, cæteri q; Dij huiusmodi rationem habentes, creati sunt omnes, solus autem Iupiter æternus. Claret igitur Philosophorū opinio de Ioue summo, solo, sempiterno. Plato quoque in Cratylo, declarat quid valeat nomen Iouis. Alij, inquit, vocant eum Ζεῦς, Alij Δία. Quæ si cõponas, δηλοῖ τίς φύσιν τῶ θεῶ: declarant naturâ Dei. καὶ γὰρ ἐστὶν ἡμῶν, καὶ τοῖς ἄλλοις πάντων, ὅστις ἐστὶν αἴτιος μᾶλλον τῶ Ζεῦ, ἢ ἀρχοντε καὶ βασιλεύς τῶ πάντων: Non enim, inquit, est nobis cæterisve cunctis, qui magis sit causa vitæ, quàm Princeps, & Rex omnium. Vult igitur Plato Iouem dictum Zena, à Græco Zen, viuere. Quemadmodum scimus ab essendo vocatum Hebraicè, Iehouah, qui forte est Ioues. Agnoscunt igitur eundem esse Iouem, atque Deum. Qui dictus est ab Æthruscis, quorum sermo, & litteræ fuerunt Hebraicæ, nomine Hebraico Ioues, cùm prisca paulo post diluuium, per omnes terras diffunderentur, probaturq; ex tribus linguis eundem esse Iouem, atque Deum. Dicitur Hebraicè Iehouah, Græcè Dios, Dios Græcum, Deus Latinum, Iehouah Hebraicum, Iouis Latinū, illud Latinum Deus. Declarat item vel id Iouem esse Deum. Diuus Paulus vocat testem Aratum apud Athenienses: In quo, inquit, viuimus, & sumus, quemadmodum quidam è poëtis vestris dixit, τῶ γὰρ γένος ἐσμέν: Huius enim genus sumus. Subiicitq; Paulus: Genus igitur cùm sumus Dei. At illud Aratus de Ioue dixerat, sic opus exordiens,

Εἰς διός ἀρχόμεθα, τὸν ἐδὲ ποτ' ἀνδρες ἐδίδμεν Ἄρητον, μετὰ δὲ διός πᾶσαι μὲν ἀγλαὶ Πάσαι δ' ἀνθρώπων ἀγοραὶ, μετὰ δὲ θάλασσα. Καὶ λιμένες, πάντα δὲ διός ἐκέρχόμεθα πάντες. Τῶ γὰρ γένος ἐσμέν. Ab Ioue principium facimus, quem dicere nunquam Cessant ore viri: Ioue nam sunt omnia plena. Atque hominum cæcis implet, simul æquora ponti, Et portus: Ioue mortalis nanque indiget omnis. Eius enim genus extitimus.

Est igitur Iupiter ac Deus idem, & is solus æternus, cæteri Dij creati. Homerus itè quantum & antiquitate, & scientia cæteros Deos Iupiter antecedit, illo carmine ostendit, quod à Platonice etiam asseritur:

Ἀλλὰ Ζεὺς ἀρχαίτερος γέγονε, καὶ πλείονα ἦδθη. Iuppiter ante alios, & longe plurima carminis.

Declarat etiam Proclus Iouem iuxta priores esse principium & finem Vniuersi: ἔτι μὲν ἐν οὐρανῷ οὐκ ἐστὶν ἄλλο πᾶν, καὶ τὸ πᾶν ἐστὶν ἐν αὐτῷ, καὶ ἐκ αὐτοῦ ἐστὶν ἅπαντα, καὶ ἐπιτρέφει εἰς αὐτὸν, εἰρηται πολλὰ κίς. Quod Iupiter, ait, Vnitas sit Vniuersi, etiam multitudinis mundanorum Deorum, & quod omnes & à se producere, & ad se cõuertere potest, dictum sapius. Plato verd: αὐτοὶ δὲ οἱ ἀνθρώποι τυγχάνουσι νομίζοντες τὸν Δία, τῶν θεῶν ἀλειον, καὶ δικηγόρον. Hierocles quoque Pythagoreus sic scribit: τὸν ποιητὴν καὶ πατέρα τῶν θεῶν πάντων, ὅθεν λέου τοῖς πεθαγγορείοις τῶ τῶ διός, καὶ Ζεὺς ὀνόματι σεμνυνεω, δι' ὃν τὸ Ζεῦ, καὶ τὸ εἶναι πᾶσι.

Oraculum Apollinis de Deo, & de creatione Deorum.

CAPVT XIII.

OST Philosophos igitur non ab re fortasse sit audire Dæmonum quoque Theologiam, & arcanas quasdam Diuinitatis laudes. Nullus erit cui vel summis labris latices sapientia Natura potandos dedisset, qui non miretur Dæmonum præclaram Diuinitatis, potestatisq; diuinæ confessionem: Vt à Dæmone Mortalis, si quis esset tam profundè durus & pernicax, ad cultum Dei, vel inuitus

Vnus deus & solus æternus. Dæmon quæstus δαίμων D. Augustini civit. Dei 9. cap. 20.

Quid deum sita vel dia veteres appellarint.

Nomen dei apud varias nationes.

Aratus initio φανερόν. Act. 17.

Iupiter & Deus, idem.

Iupiter quid, Proclo.

Dæmonum oraculum de Deo vero νόμος.

Ex Porphyrio. trahatur. Adducitur hoc oraculum non à Christianis, sed à Porphyrio Christianorū ho- D ste, decimo libro εὐλογίων φιλοσοφίας. Rogatus Dæmon quomodo Deus colendus & ro- gandus esset, cum negare non posset, hæc diuina carmina profudit:

Ἀθάνατε, ἀρήρητε πατήρ αἰώνια, μύστα,
Κόσμιον ἀμφιδρόμιον ἐποχρόμιον, δεασοῦσα νότοις
Αἰθερίοις, ἀλκίης ἴνα σοι μῦθος ἐστηρίχθαι
Παντ' ὅτι περὶ χρομίδιον, καὶ ἀκίοντι ἔασι κελοῖς,
Κλῆθι, πῶν πάδων, ἔς ἥρωτας αὐτὸς ἐν ὄραις,
Σὴ γὰρ ἄσφραξιμοντε καὶ ἔρεμὸν ἀσπερέντα
Χρυσὴ ἄσφραξιται πολλὴ αἰώνιος ἀλκί,
Ἦς ἄσφραξι πῶρσας, ὁρῶν φωνὴ σταντῶν,
Κενότοις ὄρετοις πὶ γήνων νῆν ἀτάλαντων,
Ὅς βακίει τὸδε πᾶν, τεχρόμιον ἀφθιτον ἕλλει,
Ἦν γόνεσις δεδόκηται, ὅτι σφε τῦποιον ἔδισας
Ἐ' ἴθει ἐπειτρέξασι γοναὶ ἀγίων μὲν ἀνάκτων,
Ἀμφίστε παντόπατορ, βασιλεύετε, καὶ μόνε γηγιτῶ.
Ἀθανάτωντε πάτερ μακάρων, αἰδέ εἰσιν ἀτάρθεν
Ἐκ σῶν μὲν γεραδῶσαι, ἕπ' ἀγέλησι δὲ ἔκρεται
Πρεσβυγανεί Διόχρησι νόρα, καὶ κέρτεϊ τῶ σῶ.
Πρὸς δὲ πὶ καὶ τρίτον ἄλλο γόνος ποιήσας ἀνάκτων,
Ὅι σε κερθ' ἦχερ ἀδύσιν ἀνυμνεῖοντες αἰδαῖς
Βελόμιον βε εἰλοντες ἀοιδίχ' ἔσσι δ' ἔς ὠδε.
Τυίη δ' ἔσσι πατήρ, καὶ μητρεὺς ἀγλαδὸν εἶδος,
Καὶ τεκῶν τέρει ἀπὸς ἐν εἶδασιν εἶδος ὑπάρχων,
Καὶ ψυχῆ, καὶ πνεῦμα, καὶ ἀρμονία, καὶ ἀεθμός.

Hæc carmina quoniam difficilia sunt, & ipsa dogmata facilius oratione soluta intelli- gentur, non reddam, quod alibi feci, totidem carminibus, sed oratione soluta. Immorta- lis, ineffabilis, Pater æterne, sacer, super mundis circumuertentibus inuectus, dominator in campis ætheriis, ubi potestatis tuæ robur est defixum: indeque omnia despicias, pul- chris & auribus audis: exaudi filios tuos, quos dilexisti ad omne tempus. Tua enim supra mundū, & cælum sidereum, aurea supereminet, magna, æterna potestas. Super qua eleua- ris, splendore te ipsum excitans, perennibus riuus, nutriens animum infinitum. Qui pro- ducit hæc omnia, formans materiam indeficientem, quam generatio circumuagatur, quoniam illam formis obligasti. Ex eodem animo fluxerunt geniturae sanctorum regū, qui te circumstant Pater vniuersalis, & Rex, & singularis, mortaliū, immortaliumq; bea- torum Pater. Quæ quidem seorsum sunt ex te nata, nuntiis autem singulæ præfectæ, æ- ternæ Menti referunt, tuæq; potentia. Præterea tertium quoddam genus Regū crea- sti, qui te semper canunt, carminibusq; laudant volentem te, ipsi cupidi, prædicantq; nūc & semper. Tu es pater, & matris præclarum exemplum, & filiorum tener flos, existens F forma in omnibus formis, & anima, & spiritus, & concentus, & numerus. Hęc oraculum, altissimæ Theologiæ mysteria. Quanta cum superioribus concordia? Vocat eum Patrē, Regem, Motoremq; cæli, Mundos circumuertentes, orbis cælestes appellans. Eius est de motu cælesti verior, quàm Philosophorum sententia, Deum Patrem hominum atque Deorum, vitam, salutem, non vnum tantum primum mobile, sed vniuersos orbis incita- re. Non ab homine dicitur, sed à Dæmone, quos à sciendo vocatos autor Plato, multo maiora, longèque plura cognoscentes, quàm mortales. Ecce Dæmon ait Deum super- uehi, superferri, ac portari, mundis ἀμφιδρόμοις, circumrotantibus. Mundos appellans omnes cælestes orbis, quorum quisque sit instar mundi. Quòd si superuehi, non refertur ad motum, & impulsū cælestem, sed ad sedem, stationemq; Dei supra cælo in altissimis cæli regionibus: sentiet tamen oraculum quædam diuina gubernacula, quædam habes- nas, quibus vt equus à quadriga, cælestes orbis agantur, infidente desuper Deo, sub pedi- bus omni cælesti se machina vertente. Ac cælestes orbis rotatos gyrantesq; memora- uit, vt rectorem, moderatoremq; agnosceres. Est in nostris litteris, Dominum esse in cæ- lo, sedem eius ibi consistere. Oraculum autem in campis ætheriis regnare, ac dominari, præcipuè cælesti regno commemorato, quòd illa sit optima mundi pars. Et nos paternæ Sapientia, magnorumq; mysteriorum nuntius orare docuit, Pater noster qui es in cælis. Ecce

Mundi, orbis cælestes.

Matth. 6.

AEcce & Dæmon veritatem abscondere non potens Patrem hic eum cælestem vocat, si- cut & superiores omnes. Pater æternus, primum Filij sui, tum rerum creatarum. In cælo pulcherrimum, amplissimum, fortissimumq; eius regnum florere canit. Inde mortalia cernere, distet licet longissimè. Dæmones fatentur, vsque in terras, oculos eius tendere, omnia diuinis auribus eum exaudire. Quæ sanctis oraculis nostris, infinitis prædican- tur. Quod verò sequitur, quàm diuinum? homines introducens tanquam filios eius orā- tes. quod ipse quoque docuit, Pater noster. Nos vt filios introducit oraculum: Filius Dei iubet nos eum appellare Patrem nostrum. Fatetur item Dæmon amari nos ab ipso omni hora, nullam esse beneuolentiæ, paternæq; charitatis interpollationem. Nunquam illum nos amando defatigari. Rursus iterat potestatem eius auream, & pretiosam florere su- pra cæli vertigine, vbi sit eius æterna, immensaque maiestas, qua sublimatus ipse sit su- pra omnia, luminis in pelago, lucemq; habitans inaccessibilem. Riuos autē æternos, qui- bus, immensum, suum nutrire animum dicit, sentiendum est, tum sapientiam eius infini- tam, gaudiâque magna mentis suæ, tum quod dicebat Aristoteles, cognitionem Dei de seipso, cognoscentis bona sua, & ex eo voluptatem infinitam capientis: innumerabiles item rerum species, & Ideas continentis, quibus natus est, & nasci potuit iste mundus. Idcirco statim adiecit infinitam Mentē istam produxisse. Quo loco, quæso, sublati animi, arrectâque mente simus. Vt enim superiores diuino quodam, & quasi ex aula cælesti allato consensu prædicant simul, ex eodemq; fonte natos Deos, atque mortales, cæteraq; quibus mundi vastitas efficitur: sic Dæmon diuinè, ex illa infinita Mente parta vniuersa, nominatim Deos ipsos, eorumq; genera appellans. Laudat igitur eum primum Vniuersi opificem, formas materiæ perenniter affigentem, eamq; renouantem assiduis figuris, cir- cum quam versetur semper generatio. Quod sæpe proditur à Philosophis, materiâ sub- iacere formis, nunc vni, nunc alteri, inuicem succedentibus. Deinde tradit ex hac eadem Mente, fluxisse Prolem regum sanctorum. Reges sanctos angelos vocat. Sanctos, quoniâ ab omni terreno contagio segregati. Reges autem, quoniam his maxima potestas, ciues, Heroësque regni cælestis, exercitus Filij Dei, duces, & principes omnes, potestates etiam, autoritatesq; nostris in litteris, rectores item hominum, ac prouinciarum vocati. Mira- biliter item docet, quid faciant in cælo, totòque mundo. Assistent, inquit, tibi semper, circumstant dextra, leuâque frequentes thronum Dei. Esaiasq; vidit Dominum super so- lium excelsum & eleuatum, & Seraphin: non duo, cum sit ibi numerus multus, sed innu- merabilem Seraphinorum, solium Dei circumstantium, multitudinem. Et sæpe fatentur illi se conspectibus Dei assistere. Et Raphaël dixit Tobia, Ego enim sum Raphaël vnus ex septem, qui astamus ante Dominum. Ob hanc causam, cum in hac commemoratione Dæmon esset, iterato confitetur eum Patrem omnipotentem, non eorum tantum, qui terras, sed etiam qui cælum incolunt, in immensum genus humanum multitudine supe- rantes. Horum omnium Patrem eum & Regem dicit. Iteratòque confitetur eos natos, id est, creatos à Deo, eodem vsu atque Orpheus, Hesiodus, Empedocles, verbo, γεγαδοται. C Et quod diuinius est, declarat munus eorum, qui sunt præfecti nimirum nuntiis, quo pri- mò fuere apud antiquissimos Hebræorum vocati Malachim, missi, nuntij: & Græcos hæc secutos, Angeli. Quia, inquit Dæmon, præfecti sunt ἀγγελισσι, Angelis, nuntiis: referuntq; omnia, inquit, Menti πρεσβυγανεί, æternæ, magnæ, veneranda: Tum tertium genus eorum nominat: quasi qui sunt nuntiis præfecti, sint duo genera, Angeli scilicet, & Archangeli: tertij autem assistunt, quanquam etiam omnes: laudantes, clamâtes, Sanctus sanctus, idq; cupidè, libenter, sicut ille voces eorum libenter audiat. Mirèque concordant hæc cum Theologia Dionysij, super tribus Hierarchiis Angelorum, Dæmonibus ipsis, qui sæpe ab- strusa multa confessi sunt, prædicata. Repetit iterum eum esse Patrem, esse instar optimæ matris. Sic enim etiam Græci locum intelligunt, quòd patris, ac matris charitatē ostendat erga nos Deus, & quòd condescendat per humanitatem, dulcedinemq; paternam, ac maternam, quam tenerum florem dixit. Deinde cum cæteris omnibus superius no- minatis Theologis, appellat Animam Vniuersi, & Spiritū, sicut & ille, Spiritus intus alit. Eoque etiam est Anima mundi apud Philosophos. Appellat Harmoniam, & Numerum perinde vt Pythagoras χράσιν, Temperamentum, quasi moderamen, gubernaculumq; totius. Et sicut Pythagoras eum ψύχων, sic Dæmon ψυχῶν, vnde omnia viuunt, & intel- ligunt, intelligentiarum, ac vitarum fons. Hæc qui pressius consideret, mirabitur Dæmo- nibus etiam confessam cum prisca Theologiam.

Pater noster, Deus.

Ab vniuersi opifice produ- cta omnia.

Reges sancti, angeli.

Isa. 6.

Tob. 12.

Officium an- gelorū quod.

Angeli & Archangeli.

Anima vni- uersi.

Aliud oraculum demonis de Deo vero.

LI V D eiusdem oraculi præclarum, admirabileque de summa Diuinitate testimonium, quo maxima declaratur altissimæ Theologiæ pars. Rogatus à quodam Theophilo, an ipse Deus esset, Respondit ad hunc modum:

Εἰ δ' ἴσῳ ἔσσηνίσ κήτους, κεδύσθη δειλογητός, φλογμὸς ἀπέρσιος κημέδνος ἀπλετος ἀών.

Εἴ δ' ἐνὶ μακάρων ἀμύχανος, εἰμὴ εἰωπὸν
Βελάς βελούση πατήρ μέγας, ὡς ἐσθλάσται,
Εἰθάκε ἔδδ' ἀθήρ φέρε ἀσέρας ἀγλαοφεγγεῖς,
Οὔτε σελινοῖα λιγυφεγγεῖς ἀσφείται.
Οὐ θεὸς ἀπταίει κείτ' ἀπάρπιτον, ἔδ' ἐγὼ αὐτὸς
Αἰτέσι ζυνέχων ὀπιπλάναμι, ἀσφεροδινής.
Ἄλλα πέλει πυροσίο θεῶ ἀεμίμητος ἀλλῶς,
Εἴσπον εἰλιρβεί ρηζυμδνος, εἰυδὸ ἐσείνης,
Ἄσάμδνος, πυρὸς ἀσέρας δασίτης ἦτορ.
Οὐ γὰρ ἔχῃ δάμω, ἀζηχέι δ' ἐν μελεδθιμῶ,
Διῶν ἀσάσι ὀπιπλάναται σὺ θεῶ αὐτῶ,
Αὐτοφυῆς, ἀδιδάκτος, ἀμήτωρ, ἀσφέλνυτος,
Οὔνομα, μηδὲ λόγῳ χημέδνον, ἐν πύει νόων.
Τέτο θεὸς, μικρὴ δὲ μερὶς θεῶ ἀσφείλοι ἦμεις.

Hæc cum & ipsa perobscura sint, soluta oratione reddam. Est supra cælesti vastitate, desuper fulgor, motus, immensum æuum. Est autem inter beatos inæstimabilis, incomprehensibilis, nisi seipsum, consilia, consiliet Pater magnus, vt videatur. Hic neque æther fert sidera nitentia, neque luna obscuræ lucis attollitur. Non Deus occurrit per semitam, neque ego ipse, radiis continens, amplectens spargor, per æthera volutus. Sed est flammæ Dei immensa profunditas, repens voluitur rapidè cum strepitu. Non tamen qui illum tetigit ignem ætherium, timidus cor. Non enim habet ardorem, sed placida combustione, sæculum sæculi miscetur ex Deo ipso. Per se genitus, indocibilis, sine matre, inconcussus, cuius nomen sermone non capitur, in igni habitans. Hoc Deus, exigua verò pars Dei, nos Angeli. Hæc oraculum Apollinis, quo tota ferè traditur in aures hominum Theologia. Primum describit locum sanctissimæ Diuinitatis, vt Aristoteles etiâ cælum dicit esse οὐρανὸν τῶ θεῶ, in libro de Mundo. Hunc locum supra cælesti locat immensitate, supra cælestes orbis, extra anni, Solisq; vias. Hic esse largissimam lucis copiam, mundum lucis viuentis, vegetæq; semper. Hic æuum infinitum, id scilicet quod est supra tempus. Supra tempus, quod ex cælesti motu colligitur, est ipsa æternitas, dicta Græce ἀών, quia semper fuit. Illic æternitas, illius infinitæ lucis ætas. Nec dubium est, quin hæc immensa flamma, ardorq; sempiternus sit quod apud præcos Theologos, quos postea nostri sunt secuti, dicitur Cælum empirion, id est, igneum. Nam & ipse Dæmon appellat eum φλογμὸν, ardorem, & πυρὸν, facem. Dicit item Deum habitare ἐν πύει, in igne, vnde ἐμπύειον. Hoc Cælum empyrion, est claritas æterna, flagrans à Diuinitate. Ea quoque descriptio Cæli empyrij, Illic neque Solem esse, neque Lunam, neque astra, genus cæli diuersum, alia lumina, alia lux. Ad eam nostra hæc ne lucerna quidem videri posse. Ioannes illo in regno, diuinæque regione, neque Solem esse, neque sidera, esse autem Christum Solem eius. Similia mirabili consensu luctus est Homerus, approbaturq; vehementer ab Aristotele Olympum dictum quasi ὀλοαμπή, totum ardentem, nomen

Olympus unde dicitur.

Οὐλυμπον δ' ὅθι φασὶ θεῶν ἕδος ἀσφαλές ἀεὶ,
Εἰμδνοί, ἔτ' ἀνέμοισι πνάσεται, ἔτέποτ' ἡμῶρων
Δάεεται, ἔτ' ἕχων ὀπιπλάναται, ἀλλὰ μαλ' ἀθήρη
Πέπταται ἀσφελος, λευκὴ δ' ἀσάδιδρομὸν ἀγγυλῆ.
Venit Olympum, ubi sedes diuini dicitur esse
Immota, hæc vento haud quatitur, nec spargitur hymbre,

Non

A Non mix decidit, ast splendor purissimus albet, Et sine nube nitore, campos hic occupat omnes.

Lucem, ignemq; illum non esse, qualis noster absfumens, splendorem esse tranquillum, lætum, purissimum, per terras latè micantem. Hunc splendorem si quis ex Homero, & Aristotele, qui dicta probat eius percunctetur, vnde nam emanet, dicent non à Sole. Nā Sol exurit, nec supra cælestes orbis. Ergo genus aliud luminis. Ergo verissimum est quod consentaneè nostræ quoque Theologiæ dixit oraculum, lucem illam infinitam, camporumq; admirabilem, lætamq; serenitatem, manare ab ipsa Diuinitate, Solis ipsius creatricem immensam. Hunc igitur locum, vbi tanta lux apertè cernitur, appellat ardorem, facem, flammam, ignem, dicens eam esse αὐλόδνα ἀεμίμητον, vallem immensam luminis, regionem lucis vastam: Esse æternam hanc lucem in medijs beatis, circumstant enim dextra, læuāque frequentes. Nec vidisse semel satis est, iuuat vñque morari. Hæc beatitudo, ἡσυχία, contemplatio diuinitatis, quam Dæmon tanquam vnus è supernis Angelis hic prædicat, dicens Deum videri non posse, appellansq; eum Patrè, nisi ipse voluerit. Nam & Filius apud nos, Nemo, inquit, videt Patrem nisi Filius, & cui voluerit Filius reuelare. Deinde hanc lucem esse suauissimam, manantem à Deo semper. Descriptaque habitatione, & loco summi Dei, dein eloquitur eum, declarans quæ de Natura diuina fas sit ab hominibus nosci. Eum primò vocat αὐτοφυῆ, per se ortum, à se natum. In quo latitat sublimè mysterium. Vt enim ad viam primam causam omnium rerū ortus reuocatur, ibiq;

Genus luminis cælestis.

Æterna lux beatis. Virgil. 6. Æneid.

Matth. 11.

Ad vñ causam ortus omnium reuocandus.

B definit, vt non sit progressus ad infinitum, sic naturæ eius, bonorumq; suorum causa definit in ipsum, quoniam non habuit aliunde, quod habet, qui maior est omnibus: Est autem, ne fallamur, ortus eius ex ipso æternus, quod isto nomine declaratur. Si enim nulla terrena creata res, fieri ex nihilo, id est, à nulla causa potuit, multo certè minus ipse Deus. Quod si Deus aliquando non existens, natus esset ex seipso, fuisset Deus, antequam esset: efficiturq; si Deus natus est ex seipso, vt hæc natiuitas, sit æterna, vt & semper fuerit à quo nasceretur Deus. Semper enim oportuit id antecedere, à quo natiuitas diuina ex se ipsa proficisceretur. Nam quod non erat, nihil poterat producere. Asseris autem eum, à quo natus est Deus, antecessisse, quia dicit ab eo Deum pullulasse. Duæ igitur sunt causæ, cur hoc nomen αὐτοφυῆς, altissimè designet æternitatem: quia cum non possit nasci, nec tu consistearis Deum ex nihilo natum, semper habuit à quo nasceretur Deus. Iam si quando fuisset tempus, cum Deus non esset, sed postea ex se ipso natus, necessariò fuisset Deus quando non esset. Ex quo efficitur, vt quoniam cætera dicimus à Deo nata, Deum autem natum à se ipso, cætera quidem res, quibus aliena à se ipsis causa fuit, esse quidem sine causa non potuisse, causam autem sine eis, à quibus nihil dependeret, potuisse. Vt autem res sine causa sua Deo, nasci non potuerunt, sic Deus sine causa Deo, nunquam potuit esse. Nunquam igitur poterat Deus nasci, nisi Deus prius affuisset. Hoc autem in æternum. In æternum igitur natus est ex Deo Deus. Hanc neccesariam, naturalissimamq; consecutionem, non vidit ille, qui cum de natiuitate Dei cloqueretur. Verum quia, inquit, fieri non potest, quin id, quod sit, aliquando esse cœperit, natus est ex se ipso. Error quidem euidentissimus. Significauit igitur & æternitatem, & maiestatem supra omnes, quia nullius indiget Deus, potens à se ipso cuncta bona petere Dæmon. Siquidè si à se ipso habet seipsum, Deo autem nihil est melius, vtique vniuersa ex se ipso habet. Hinc efficitur etiam illud Aristotelis, eum in cognoscendo se ipso, esse beatum. Nam si ex se habet esse, vtique etiam beatitudinem vitæ suæ, omniaq; naturæ suæ bona. Vt autem dixit vitam eius ex se ipso proficisci, sic etiam sapientiam cum eum appellat ἀδάκτων, non edoctum, quasi videlicet αὐτόσοφος. Nam cum sit sapientissimus, & Paulus μόνος σοφός, eius autem sapientia non sit aliunde: oritur certè à fonte naturæ suæ. Sic eum dicens ἀμήτωρ, sine matre, declarat eum æternitatem, tum quoniam prædicat eum ex se ipso natum, non eo modo natum, quo solent ea, quæ apud nos nascuntur, & quæ causam, in alijs cur nascerentur, habuerunt, sed diuino, & ineffabili modo, quoniamq; ei dedit æternitatè, æternamq; bonitatis ex se ipso dependentiam, efficitur vt sit incorruptibilis, & immutabilis. Quia qui fuit semper, altissimā, optimam, eminentissimamq; naturam sibi suppetens, non habet à quo oppugnetur, corrumpatur. Quapropter vocat eum ἀσφέλνυτον, inconcussum, immobilem, incorruptibilem. Hoc, inquit, est Deus, hæc natura diuina. Habitat lucem inaccessibilem, incorruptibilem. Hoc, inquit, est Deus, non more nostro, est incorruptibilis. Nos autem Angeli (omnes enim sunt Angeli,

Sapientia Dei oritur à fonte sue nature.

1. Tim. 6.

Nos sumus
exigua Dei
portio.
Nascitur cre-
ari Philoso-
phus idem.

Omnia im-
mortalia et
immutilia
in celo ex
Aristotele.

boni scilicet & mali, Philoque Iudæus confitetur, quos Moses Angelos vocet, Dæmones à Philosophis appellari) sumus exigua Dei portio: non videlicet per transfusionem suam in nos Diuinitatis, sed quasi quædam scintilla, quæ ex luce Diuinitatis suæ micuerunt. Ille maximus, solus, solus æternus. Intelligentiæ verò quædam quasi particula diuinæ, quædam scintillula, nata ex illo, vel producta (Nam nasci Philosophis est creari) spirituali quodam modo, soli Deo, nescio an & illis noto. Et ut ait Philo, *ὅς ἀποασσμοί θεῶν*, Mens quædam diuina abscissio. Ex his constat, tum quid sit Natura diuina, tum apparet Dæmones confiteri, creatos etiam Deos ab illo. Demonstratur etiam cælum empyrium, locusque supra sideribus: quem etiam Aristoteles duobus in locis, in libro de Mundo, & primo de Cælo, est confessus, his verbis: Extra cælum ostensum est, neque esse, neque esse posse corpus, claret igitur quòd neque locus, neque vacuū, neque tempus, est extra. Ideo neque in loco, quæ illic sunt, existunt, neque tempus ea facit fenescere. Neque est vilius vlla mutatio eorum, quæ supra extremam vertiginem consistunt. Sed immutabilia, & indolentia, optimam agunt, opulentissimamque vitam, omne æuum. Ecce Aristoteles per numerum multitudinis, res nescio quas extra cælum collocat, sed præcipuum id Diuinitatis est regnum, cuius fecit, clementia ductus, alios animos participes. Latusque explicuit Dæmon illum locum, & melius quàm Aristoteles, vterque tamen diuinè. Vterque florere ibi vitam, optimam beatitudinem ac supremam. Nam quod Aristoteles per neutrum genus dixit, nolens explicare *τὰ ἐκεῖ*, quæ ibi, Dæmon expresse dixit, *μάλα βεῖ*, beatos. Et ipse paulo superius Aristoteles ab eo loco *πάν τὸ θεῶν*. Vtque Dæmon *ἀπλετον αἰῶνα*, sic Aristoteles ibi locat æuum immensum.

Aliud oraculum de Deo, locisque celestibus, quòd Deus fons, principium, creator omnium, inscrutabilis: quòd nemo peccans eum lateat: quòd omnia prospiciat.

CAPVT XVI.

Dæmonis re-
sponsum roga-
ti quid Deus.

LTISSIME quoque Philosophatus est velut celestis præco, Dæmon, de Natura diuina rogatus, afferens eadem atque superius.

Εὖδ' ἄσπερ ἄρανίς πυρὸς ἀφίτις, ἀθρομένη φλόξ,
Ζωογόνος, πάντων πηγὴ, πάντων δὲ καὶ ἀρχή.
Ἡ τε φέει μάλ' ἀπάντα, φύσσει τε πάντ' ἀγαθὰ,
Ἀντοφάνης, ἀλόγουτος, ἀσώματος, ἠδ' ἄνυλος,

Κέθεν δ' ἐξελάων σὲ πᾶσι σφαιρηδὸν, ἔλυμπον
Ἐθεν δ' αὖ τυτθὴ διαίδεται αἰθέρος αἴρη,
Ἡέλιος, μήνη, καὶ τέτρα φασίγισσα.
Ταυτ' ἐδάλλω, ἑμαθὸν τε νόμῳ, τὸ δὲ λοιπὸν σιωπῶ
Φοῖβος ἔδωκ', οὐδὲ πάνα, οὐδὲ μὴ γέμεις ἐξερεῖων.
Εἴνευε σὺς φουκίης σοφίης τὰς δ' ἄσπερ τερα νομῶν.

Quæ & ipsa non carmine, sed ad verbum reddam.

Est supra cælesti igni, incorruptibilis, ardens flamma, vitalis, omnium fons, omnium quoque principium, Quæ & producit omnia, & producens omnia absumit, Ex se apparet, inlocabilis, incorporeus, immaterialis. Illinc circum olympum diffunditur in orbem. Hinc rursus paruat ætheris splendor, Sol, Luna, & astra accendens. Hæc noui, didicique mente, cætera vero taceo, Phœbus existens. Tu verò desine, quos nefas sit scrutari, propter tuam naturalem sapientiam, superiora vestigare. Ecce iterum mementit illius immensæ lucis, quam superius ignem, facem, flammamque vocarat, nunc etiã flammam, à diuo quoque Paulo nuncupatam lucem inaccessibilem. Ab omni Philosophia Cælum empyrium, flammæ, ardens. Hanc flammam, quæ quemadmodum à Sole manat à Diuinitate, supra cælestem nitorem, vt paulò antè, & vt Homerus, & Aristoteles, supra sidera, supra motus cælestes locat. Duo diuina mysteria, primo de nitore illo sempiterno, tum de loco, si locum eum dicere fas est. Hanc quoque lucem, seu flammam, vocat vitalem, omnium rerum fontem, & principium. Deum videlicet ipsum extra cælum, motusque cælestes. Hoc rerum Principium dicit omnia producere, atque absumere, fortasse, quòd ait Dauid, Dante te illis, colligent, aperiente te manū tuã, omnia

1. Tim. 6.

Psal. 103.

omnia implebuntur bonitate. Auferes spiritum eorum, & deficient, & in puluerem suū reuertentur. Dominus necis & vitæ, auferens quæ dedisset, si voluerit: In eandem cum placuerit, omnia potens redigere vanitatem, quæ fuerunt antequam conderentur. Hoc sentit oraculum, clamans eum sicut vitarum repertorem omnipotentem, sic omnipotentem mundi, rerumque omnium euersorem, si vellet. Ad cuius conspectum omnia contremiscunt. Qui tangit montes & fumigant, nutu tremefacit olympum. Hæcque multo de summa Dei Omnipotentia maior prædicatio, quàm motorem eum dicere cælestem. Multo enim potentius est, omnium vitarum, omnisque mundi euertendi habere potestatem, quàm machinam cælestem, leuem illam quidem, & vi sua incitatam mouere posse. Ingressus deinde de natura eius dicere Dæmon, prædicat eum *ἀποφάνη*, per se apparentem, spectans infinitam illam immensamque lucem. Est enim per se apparatus, per se lucens à se, à fonte suo, è thesauris Diuinitatis, maiestatis suæ lucem diffundens. Radians à se ipso, non aliena lucerna, habens insitam magnam maiestatis suæ claritatem. Eoque semper ardet, tanquam Sol cælestis, illius magnæ Diuinitatis imago. Item eum vocat sine loco, incircumscriptionem, quia videlicet infinitus, immensæ maiestatis, nullo loco potens intercipi. Inlocabilem item, quia incorporeus, & immaterialis, extra mundum, omnemque locum & tempus. Vastitas igitur immensitasque eius incorporea, nullo loco capiunda. Non est infinitus corpore, sed mente, sapientia. Secundò, tribuit ei motum per totum olympum: idque ad illam flammam, diuinissimamque splendorem referas, pandentem sese circumquaque, eundemque completentem, per totam olympi vastitatem. Quantus est enim olympus, cum terra, quæ centri in toto Vniuerso habent rationem, sint vastæ, ingentes? At olympum cunctis orbibus sublatus, in immensum terra latioribus, quantum esse par est: Hunc circum sancta, amœna luce complet Deus, nullusque est locus, si locum illic esse fas est, quin à splendore sacro contingatur. Ex hac largissima luce, affert accensa lumina cælestia, Solem, Lunamque. Testatur idem Iudæus Philo, Platonico- rum eximius, Ideam omnis lucis, & fontem, thesaurumque nitore Deum, *πανώγειαν*, omnium lucem, luminositatem dicens, deducens ab ea, corporum cælestium, omniumque rerum lucem. Hæc diuinissima lux fecit corpora cælestia, & præ qua Sol tenebræ sunt, & caligo, facile potuit cæteris rebus dare nitorem. Prædicat oraculum, hanc ætheriam, Solis, Lunæ, astrarumque lucem, esse *πυθιδ*, exiguam, paruam, minimam, obscuram. Reputa igitur, quanta sit illa diuina claritas, cui scintilla quædam est lux solaris, omniūque siderum collata. Hæc, inquit, sunt quæ de Deo mihi scire datum. Hæc vidi & noui. Et fortasse dicat ad hunc modum. Cum ad illam claritatem venturus essem (utinam mea scelerata non obstiterent) oblata mihi fuerat, & vt præmium proposita. Vidi eam aliquando, sed procul, vidi animo. Cætera taceo, non licet homini loqui. Sunt enim arcana verba, id est, arcana res, quas tu quoque absiste scrutari, quas te scire nefas. Noster Theologus, Non licet: Dæmon, & γέμεις, Nefas est, Desine scrutari, amorem compece quærendi. Nefas est, quo tibi compares scientiam, quam vt naturalem possideas, arcana rimari cælestia. Tenes quæ teneri de Deo, potuissent. Rogatus item an quis peccans, Deum latere possit, respondit:

Οὐδεις ἐν λήθοι τοῖς θεῶν, ἔδδ' σοφοῖσι
Κέρδισιν, ἔδδ' λόγοις ὑπερφύροι ἄλλυμιον ὄμμα.
Πάντα θεὸς πλάσσει, πάντα θεὸς ἐπεφάνηται.
Πάντα ζωογονῶν, ὅπασσι πνέειτε καὶ ἔρπει.

Quæ sunt, Nemo profecto, qui talis est, Deum latere possit. Neque sagacibus dolis, aut verbis acerrimum oculum subterfugiat. Omnia plena Deo, Deus vbique vagatur, omnia viuificat, producitque: quæcunque spirant, & inambulans. Ecce quæ de vno singularique Deo prædicat Dæmon, sunt ea, quæ de Anima mundi, Poëta diuinus:

Spiritus intus alit, totamque infusa per artus,
Mens agitat molem, & magno se corpore miscet.

Is Deus vbique est, omnia viuificans, dans omnibus quæ viuunt, & mouentur, vitam, & motum, portans omnia verbo virtutis suæ. Eiusque sunt omnia plena. Eoque is est quem dixit Aratus, & eum secutus Poëta, Iouis omnia plena. Non alicuius videlicet fictitij, sed verissimi, naturalissimi Dei, de quo, velut diuinus Theologus hæc edit oracula Dæmon, prouidentia diuinæ magna confessio, quæ nulli peccantes possint effugere. Idem atque illud in sacris litteris: Si ascendero in cælum, tu illic es: si descendero in infernum, ades. Quanta

Psal. 103. 29-34.

Deus habet potestatem euertendi mundi. Deus ἀποφάνηται.

Magna Olympi capacitas.

Deus, idealis omnis.

Scrutanda non sunt arcana Dei.

Deum nihil later. Ex Porphyrio ἐυλογίων φιλοσοφίας.

Virg. 6. Scenid.

Virgil. 3. e. 1. 3. 4.

Psal. 138.

Deus omnia inter vtrunque oraculum concordia? Dæmon oculum Dei ελκμιν, Fortissimum, robu- stissimum, acerrimum, omnia contuentem, terras, cælum, mare collustrantem. Quantu- muis item artificiosa malitia, dolisq; te circumtegas, quantumuis abscondas, oculos eius non poteris effugere: Quiduis loquaris, dicta, factaque omnium sunt in conspectu eius. Illud Philonis εμοιμήτω οφθαλμῶ βλέπει πάντα, peruigili oculo cuncta cernit. Qui enim fieri potest, quin illi sint cuncta nota, qui vitas omnes, mentesq; cogitantes fin- xit prior? En illa Pythagoræ ψήφοις: Et Pauli, Genus cum simus Dei, in illo moue- mur, & sumus. Vniuersa, inquit oraculum, complectitur. Oraculum verè mirabile, omnipotente veritate, claros ex omni loco radios iactante. Omnis enim lingua confi- tetur, cælestium, terrestrium, & infernorum, quia dominus Iesus Christus in gloria est Dei Patris. Rogante quoque sacerdote, quænam religio plurimum maximèque fo- ret superstes, iniecit miranda de Diuinitate, vt visum superius. Vtinam ne me nunc su- premo, ac nouissimè interrogas, infelix sacerdos, de diuino Genitore, deque chara, & vnica prole Panomphæi regis. Et Spiritu, Qui continuatim continet omnia, Montes, terram, flumina, mare, tartarum, aërem, ignem. Qui me nolentem, domibus ab his repellit, Μοχq; linquetur desertum limen istud oraculorum fundendoru. Panomphæu regem cælestem dicit, quodd ei cuncta oracula concinant. Panomphæus est, cui πάντα φή- μι, omnis fama, siue oraculum canit. Huius, quem etiam diuinum Genitorem dixit, no- minat vnicam Prolem. Sonat enim Græcè τηλόγματος, aut dilectum, aut vnicum Filium. Spiritu quoque nominat diffusum per omnia, de quo Marcus etiam Tullius, eum per E omnia pertinere, perinde vt oraculum, & per omnia continuatum, sicut hic βορσευδὴν af- firmat. ex fontibus antiquæ Theologiæ hæc ad verbum de rerum pulchritudine, con- centuque loquens: Hæc, inquit, fieri, omnibus concinentibus inter se mundi parti- bus, profectò non possent, nisi ea vno diuino, & continuato spiritu continentur. Bene igitur etiam Dæmon locutus.

Panomphæus rex, deus.

Vnica proles, τμηλόγματος. 1. Tuscul.

Aliud responsum da- monis.

Vaticinatus de suo interitu demon.

Quodd Iupiter sit Deus ille verus, magnus, Dæmonis oraculo: quodd eius potestas, omnibus veneranda: quodd solus ille sapiens, largitorq; sapientia: & quodd hæc oracula, verè sunt à Dæmone edita Philosophorum testimonio.

CAPVT XVII.

VNDEM esse quoque Iouem, ac verissimum, naturalemq; Deum, quæq; de Ioue dixit Aratus, & Homerus, esse de singulari Deo, Dæ- monis etiam testimonio probatur. Rogatus de æterno Deo, respon- dit, addens de interitu suo:

Ἢν ζεις, ὅτι τε νῦν ζεις, κ' εἴσεται, ὃ μέγαλε Ζεῦ, Οἱ ὅι μοι χρονοῖσι πωλείπειαι κερύονα.

Alio in loco, vehementer ingemiscens: Οἱ οἶμοι τρίποδες τριχάσπελοι, οἵ γε τ' ἀπόλλων Οἵ γε τ' ἀπόλλων, ἐπεὶ φλογορὴν με βιάσεται ἑρμῆος φῶς. Erat Iupiter, est nunc, & erit, o magne Iupiter, Hei mihi deficit oraculorum claritas. Hoc illud in sacris litteris, Sicut erat in principio & nunc, & semper, & in sæcula. Heu heu Tripodes plangite, obit Apollo. Obit, quoniam flammans cælestis lux, vim adhi- bet. Lucem supra cælo mirabilem, vocat Deum. Et de suo vaticinatur interitu. De By- zantio quoque qui condidit Byzantium, contra eum, qui eum amulabatur, cuidam pro eo scicitanti respondit:

Ἐγὼ καὶ παλινῳμος ἐπέειπε, καὶ λέγω ταῦτα, Οὐσε γὰρ φοῖβος ἀνάγει ἀμείνων φάτι μάχης· οὐκ Κένω γὰρ θεὸς αὐτός, ἐμὸν ὑπαρξάντο χεῖρα. Οὐ καὶ γῆ προμείει, καὶ ἑρμῆος εὐρὺς ὑπάρθει, Πόντος τ' ἢ ἐλίσιτ', ἢ δ' ἠέλιον χάος αὐτό.

Quæ sunt, Excitare, & reuerfus festina, & dicas ista, Non te Phœbus ipse iubet fortiori viro depugnare. Illi enim Deus ipse suam porrexit manum, Quem & terra tremat, & cæ- lum desuper patens, pontusq; solq; & tenebrosum Chaos ipsum. Nihil abscondit de Deo: prius regionem, claritatem, creationem etiam Deorum prædicauerat, nunc vniuersalem præsen-

A præsentiam. Nostri igitur in litteris etiam extat, Tremunt potestates, tremunt viden- tes Angeli. Ecce nunc omnia tremunt ad nutum eius, vastitas olympi, terra, pontus, Sol insuper, & ipsa tartara. Tremunt autem omnipotentem, tremunt, cum voluerit, venientem. Nam mons Sina tremebat, & fumigabat, & horror erat maximus in ca- stris Hebræorum. Talis vbiq; terror foret, si ipse vellet, & sese quantus est ostende- ret, quantum eum cœlicolæ cernunt. Meritoque vident, & obstupescunt, horrent, & læ- tantur ad tantum numen. Serapis quoque in oraculo de sapientia eius in cælo florente, prædicans eius largitatem:

Τόση ἀπείρητος σοφίη βασιλῆος ἐπὶ ἑδῶν Ἀθανάτης, κείνος δὲ δίδωι, καὶ δῶρον ὁπέχει.

Infinita, inquit, sapientia versatur in limine Regis immortalis, Ille dat & munus largi- tur. Vocibus igitur humanis & vocibus Dæmonum decantata, apertaque est Theolo- gia. Quæ ne quenquam è nostris confinxisse suspiceris, adsunt ipsi Philosophi testes. Nam præterquam quodd superiora oracula produxit in libris suis Porphyrius, in eo quo- que, quem Plutarchus inscripsit, Cur Pythia desierit oracula fundere metricæ, & Ploti- nus, Proclus, aliique Platonicæ, qui passim Apollinis oracula proferre solent, declarant his oraculis fidem se habuisse, & Dæmonem veluti declaratorem rerum abstrusarum ho- minibusq; ignotarum, eis fuisse. Affert igitur eo libro Plutarchus oraculum quo Dæ- mon singularem Deum est confessus, & prædicauit eum moderatè, & iuste indulgentem. Rogatus à quodam, qui peccauerat, an vlla sceleris esset indulgentia, respondit:

ἀπαντα ἀναγκασμα συγχωρεῖ θεός, ἔ μὴ ἀλλὰ δοῖς, ἂν τις, ὡς ἐδὴν ἄνευ μέτρης: omnia necessaria concedit Deus, veruntamen ita largiens, vt nihil immodicè. His Dæmon & Deum vnū nominat, & clementem prædicat, viquequod iustitia postulet. Oraculum autem, quod af- fert Proclus, est altissima Theologiæ declaratio, simile Prophetiæ oraculis. Dicit ergo Proclus super Timæum: Ἔτω δὲ καὶ τὰ λόγια τῶν μεγάλων τέτων θεῶν, πηγῶν πηγῶν ἀεθασαυρέυει, καὶ μόνον ἀπογενήσασιν τὸ πάντα.

Ἐἴθεν, ἔδην ἡράσειει γένεσις πλυπονοίης ἕλης, Ἐἴθεν σφόδρος ἀρηστήρ ἀμύδης πρὸς ἄνθος, Κόσμιον εἰθρῶσιον, κοιλώματ' αὐτῶν γὰρ εἴθει, Ἀρχαί, εἰς τὸ κατὰ τῶν αὐτῶν ἀρήτας.

Itaque, inquit, etiam oracula, maximum Deum, fontem fontium hunc appellant, & so- lum eum vniuersa genuisse. Dicit enim de potestate eius:

Exiit hinc rapide variantis materis ortus, Hinc rumpit iubar, & flos omnis debilis, ignis. Mundorumque globi, nanque hinc sunt omnia nata, Hincque micant radij, & mundo mirabile lumen.

Audis oraculum, cuncta ab altissimo Deo profecta canere, repetens quasi Genesim Mosaicam. Vt Moses è primis operibus eius prodidit fuisse terram, & aquam, nempe C materiam totius futuri mundi, congeriem, & sementem omnium rerum, non secus Dæmon primùm affirmat ab eo profectam generationem materis multiformis, cui varia species vicissim inhærent, propterea multiformis. Post hanc materiem, semen- témque rerum, & massam, quemadmodum ad res gignendas eam præparauerat sa- piens opifex, sic ex eis præcipuam, principem cunctarum visibilium rerum, produxit lucem. Hoc memorans Moses, post terram, aquamque creatam, ait subitò apparuisse lucem. Dæmon similiter ab eodem præpotenti Deo, flumen lucis erupisse: lucis in- quam, præ qua lux omnis, & ignis debilis sit. Ipsa verò flos omnis lucis. Ea enim est lux solis, Lux mundi corporei. Post lucem, sicut Moses, qui siluerat creationem orbium cælestium, eam postea repetiturus, dixit ab eo omnia cælestia perfecta: sic vno com- plectitur verbo Dæmon, mundorum globos omnes, & concauas illas, orbicularésque cæli machinas eum fecisse. Denique vt Moses repetens ait, In die, qua creauit Deus cælum & terram, sic per Epilogum repetit Dæmon, ab eo micare & in terras fundi ra- dios omnes bonitatis. Omnis ergo lingua confitetur, cælestium, terrestrium & infer- norum, quia dominus Iesus Christus in gloria est Dei Patris. Iustinus igitur Martyr & Philosophus ad gentes, ait oraculum fuisse quoddam, hymnum gloriæ diuinæ: ὅτι τὸ παρ' ἡμῶν χρονοῖσι αὐτῶν ἀποπνικῶν, ὑμῶν, τῶ παντοκράτορος ἐμδοῦναι, ἔταος ἐν μέσῳ τῶ ὑμῶν ἔφη, ὅτι

Cœlicolæ hor- rent & læi- tur numen Dei.

Serapis de Deo.

Dæmon reru abstrusarum declarator.

Deus iustus sed modera- tē.

Oraculum ex Proclo, de Deo.

Gen. 1.

Principium lucis omnis Deum.

Gene. 5.

Philip. 2. Oraculum a- pud Iustinū.

ὄρατος πλάσας μερίπων, ἀδαμδὲ χαλδαίας. καὶ τῶτον ἀλέξανδρον ἕμνοι καὶ πολλοῖς ὄν ἴσμεν D
ζωῆσι. Nimirum, Oraculum vestrum rogatum à quodam, vt hymnum funderet Omnipotenti, sic in medio hymni dixit: Quod primus hominum formator, Adamq; vocauit. Et hunc hymnum apud multos, quos ipsi scimus, contigit asseruari. Vides Dæmonem hymnos, cuiusmodi sunt, quos ostendimus, edidisse, singularem Vniuersi creatorem Deum ingenuè confessum. Vidit item Lactantius oraculum illud, quo Dæmon dixit, μικρὰ δὲ μέρος ἀγγέλοι ἡμεῖς: Exigua Dei portio nos Angeli. Profert enim hoc carmen in suis Institutionibus: Quærenti, inquit, cuidam quis esset, aut quid esset omnino Deus, respondit viginti & vno versibus: quorum hoc principium est. Sic Lactantius. Nec refert quod carmina sint transposita, vt: quod Lactantius principium, nos finem carminis esse scriptum referimus. Facile enim potuerunt versus transferri. Satis est oraculum reuera Dæmonis esse, id est Apollinis, editum non Delphis, sed Colophonæ. Idem in libro de Ira Dei, aliud oraculum, & quasi vnum ex superioribus ait Apollinem Milesium effudisse, consultum de religione Iudæorum.

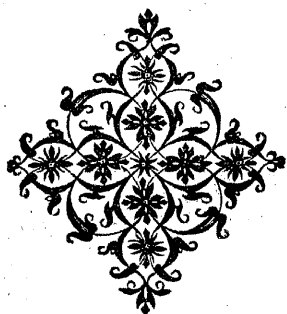
vide lib. 2. cap. 14. 15. 16. 17. cap. 23.

Ἡ δὲ θεὸν βασιλῆα, καὶ γεννητῆρα πάντων
Ὀν πέμεται καὶ γαῖα, καὶ ἕρως, ἠδὲ θάλασσα
Ταρταροῖτε μυχῶ, καὶ δαίμονες σιφείησι.

Fortasse præcedit hæc carmina quod affertur à Iustino, Eusebio, aliisque multis, quod eundem Apollinem respondisse ferunt:

Μῆνοι χαλδαῖοι σοφίην λάχον, ἠδ' ἀρ' ἑραῖοι
Αὐτογενῆτον ἀνακτα σέβασον, ἠδὲ ἀγγέλοι.

FINIS.

F

Augustini Steuchi Eugubini

DE PERENNI PHILOSOPHIA

LIBER QVARTVS.

IN QVO PLATONIS ET ARISTOTELIS
THEOLOGIA DISCVTITVR.

Aristotelem singularem Deum esse confessum: Non solis motibus celestibus, sed omni item mundo eum præfecisse: Eandem fuisse Academicorum Philosophiam: Eandem esse Seneca: Non solas intelligentias, quæ calum moueant, eum agnoscere.

B

CAPVT I.

OST PRISCOS Philosophos, qui magis Theologi dicebantur, & post ea sæcula, quæ à Mose, Trismegistoque, ad Platonem, Aristotelémque vsque decurrerunt, in quibus adorata & cognita fuit, prædicatâque singularis Diuinitas, partim lucem hanc afferente natura, partim ab exordio generis humani, quo solum Deus verus colebatur, ea scientia manante, quippe quam per omnes terras secum patres antiqui deferebant, successerunt duo multorum Philosophorum, Academicarumq; principes, ad quos velut in portum veteris Sapientiæ naufragia deuenerunt, sed pro varietate ingeniorum magis Platonem, quàm Aristotelem, qui rerum insularum, sensibusque notarum studio magis delectatus, obscuras illas, ingeniumque humanum excedentes, Platoni, cæterisque vestigandas reliquit, veterum mysteria, secretâque Dei, silendo veneratus, quorum difficilis esset, nec procul à temeritate confirmatio. Sed quoniam nullus sermo, citra Dei appellationem haberi potest, nec vllius Philosophiæ fundamenta stabiliri, nisi origine reperta, multa de fontibus Theologiæ naturalis (naturalem dico, non fictitiam, fabulosam, quam ratio, naturâque docet omnes homines) similiter atque alij loqui coactus est. Quibus consideratis, id iudicium colligitur, aut veritatem inuito imprudentique excidisse, aut non habentem quid pro vero assereret, diuersa ratione loquutum. Quam animorum inconstantiam, in omnibus Philosophis ferè deprehendas. Nondum enim fulgor veritatis terras impleuerat, quo pulsa omnis densa caligo, vnam duntaxat veritatem homines sequerentur. Erant autem cuncta crassis occultata, & circumfusa tenebris. Hac caligine effectum est, vt Aristoteles & Plato in asserenda Diuinitate modò cælum, motusq; cælestes admirati, illic Deum se reperisse crediderint, modò resipiscentes, implentem omnem mundum, quemadmodum superiores, magnum illum, inscrutabilémque Deum, non cælum duntaxat mouentem, sed præsentem vbique prædicauerint: longè quidem clarius Plato, quàm Aristoteles. Delectis igitur verioribus, primum ex Aristotele, dein Platone, vt cuius vberior affluentiorq; Theologia diligentius examinanda est, eandem atque apud superiores pietatem reperiemus. Ac primum instinctus illos, quibus ad appellationem singularis Dei compellimur à Natura, videamus. Sæpe

Duo principes philosophis successere primis, nempe Plato & Aristoteles.

Theologia naturalis.

Quomodo singularem dei deprehendimus philosophi.

m iij

Deus & natura nihil agunt frustra. 1. de celo ca. 4. lib. de animal. gressu. de parib. animal. 2. cap. 13. etc. Gen. 1. Deus, artifex optimus. Deus & Natura idem.

extat apud eum, Deus & natura nihil agunt frustra. Hic & Deus singulariter excellen- D t'erque nominatur, & opus ei magnum, mirabile, varium tribuitur : tum verò cum Na- tura sociatur: sed ipse prior, post Natura nominatur. Quicunque igitur hæc consideran- do dilatat, quid aliud reperiet, quam Deum autorem naturæ & principem, quemad- modum scribit Moses, appellari? Quidquid enim tradidit Moses Deum fecisse, primū terram cum aqua, postea Solem, orbisque cælestes, tum plantas & animalia, eaque mira- bili ordine posuisse, hoc omne, Natura est: quæ idcirco nihil exorbitant, nec cursus suos deprauant, quia facta sunt optima ab optimo magistro. Eoque vocatur prima Sapien- tia, & à Pindaro, ἀριστοτέλης, optimus artifex. Et Aristoteles dixit Pherecydem, multosque alios, primum autorem, creatorem, optimum declarasse. Theophrastus omnia volen- tem optima. Itaque non agit frustra Natura, quia Deus eam fecit optimam. Hæcque con- sociatio Dei, ac Naturæ, non est duorum, vel diuersorum: neque enim sociarentur ad vnum idemque opus, neque duorum æqualium, quod & Deus præfertur, & Natura sine Deo Nomen inane est. Sociatur igitur velut artifex, & artificium. Quidquid enim fit à Natura, eo teste, fit item à Deo. Si enim loquens de rebus in vniuersum, quæ sinu Natu- ræ continentur, eas nec à Deo frustra fieri, nec à Natura dicit, certè quidquid fit ab vno, fit item ab altero. Nihil enim superest alteri, si cuncta fiunt ab alterutro. Sed cur duo rerum autores declarantur, si sufficit vnus, vel Deus, vel Natura seorsum? Imò non sufficit, neque vult, quemadmodum Democritus, & Epicurus, sine Deo operari Natu- ram, nec Deum à Natura segregatum, ceu gubernatorem à nauis. Sociat igitur vtrum- que, alterum velut autorem, artificem, alterum velut artificium, vt gubernatorem, ac nauim. Iam verò si Deus agit Naturam, princeps eius, ac moderat'or, certè non motus cæli solos moderatur, nec per vnum motum gubernat Naturam, sed esse eum presentem vbique, quemadmodum dixerat Pythagoras, necesse est: & quemadmodum ille cecinit:

6. Aeneid. Spiritus intus alit, totamque infusa per artus, Mens agit molem, & magno se corpore miscet.

Deus est ubique. 1. Acad. Anima mundi, mens, sapiens, que perfecta.

Non solos igitur orbis cæli mouet, non in cælo duntaxat, sed vbique versatur, infusus, non infixus mundo. Quam fuisse Platoniorum, Peripateticorumque sententiam, testatur Tullius in Academicis. Partes, inquit, autem esse mundi omnia, quæ insunt in eo, quæ natura sentiente teneantur, in qua ratio perfecta insit, quæ sit eadem sempiterna. Nihil enim valentius esse, à quo intereat. Quam vim Animum esse mundi dicunt, eandemque esse Mentem, Sapientiâque perfectam, quem Deum appellant, omniumque rerum, quæ sunt ei subiectæ, quasi Prudentiam quandam procuratam, cælestia maxime, deinde in terris ea quæ pertinent ad hominē. Hæc Tullius. Similia igitur Aristoteles sentiebat, cum Deum, ac Naturâ nihil agere frustra, sæpenumero clamat. Sentiebat Deum esse Mentem vniuersi, Sapientiâque perfectam, cui subiectæ mundi partes omnes essent, procurantē omnia, sed maxime motus cælestes, quibus regitur aliturque omnis mundus. Hanc eius, & omnium Peripateticorum de Deo sententiâ etiam Seneca declarat in Quaestionibus naturalibus: Quid est Deus? inquit. Mens Vniuersi. Quid est Deus? Quod vides? rotum, & quod non vides. Sic demū magnitudo illi sua redditur, qua nihil maius excogitari potest. Si solus est omnia, opus suum & extrâ, & intrâ tenet. Quid ergo interest inter naturam Dei & nostram? Nostri melior pars, animus est: in illo nulla pars extra animum. Totus ratio est. Hæc Seneca. Huiusmodi fuit igitur etiam Aristotelis opinio, de Deo & Natura, Natura quidem, velut opere eius, cui præsideat vniuersaliter, extrâ, & intrâ commeans, seque intendens, alensque omnia. Seneca dicit eum esse Animum, cuius nulla pars non sit animus, non ratio, magnus non corporali magnitudine, sed magnitudine rationis, sapientiæ. Quare non affixit eam primo mobili duntaxat Aristoteles, qui solo motu primi orbis regeret mundum, præterea nihil ageret, sed præfecit vniuersæ naturæ, tam cælesti, quam terrestri, motibus cæli, & terræ: Et, vt ait Tullius declarans eorum sententiam, procurantem omnia in terris maxime, quæ pertinent ad homines. Hæc illo sæpe à se repetito sermone sentit Aristoteles. In libris autem de prima Philosophia, vt productum fuit superius, singularem Deum nominauit, & definiuit, Dicimus Deum viuens, immortale, sempiternum. Quid sequatur ex his, palam est. Vnus appellatur, vnus immortalis, sempiternusque definitur. Soli igitur congruit hæc definitio. Eisdem in libris vocauit eum, iuxta cæteros Philosophos omnes, Mentem, diuinam de beatitudine eius, omni que vita differens sententias: Vt se ipsum contempletur, contemplan-

Vt definiatur Deus ab Aristotele.

A templando fit beatus: Vnica beatitudo eius sit, quod seipso fruatur, fons ipse sibi felicitatis suæ, inenarrabili gaudio perfusus semper ex intuitu pulchritudinis suæ. Quæ latius in sequentibus differentur. Volo igitur omnibus esse clarum, ac perspicuum, Aristotelem, etsi genus diuinum, in libris de prima Philosophia videatur agnoscere, duntaxat quod mouet orbis cælestes, quoniam hæc Barbara fuit superstitio, qui Deos appellarent lumina cælestia semper labentia, quemadmodum Plato testatur in Cratylō, respiciuisse tamen ab hac sententia, Deumque verum asseruisse, magnum, vniuersalem, non qui solum primum orbem conuertat. Alterumque è duobus de omni eius Philosophia dicendum: Aut quas suspicatus est cælestes Intelligentias orbium versatrices, non eas solas posuisse in genere diuinorum animorum, sed sensisse Diuinitatis etiam aliud genus, cuius princeps Deus summus tamen moueat primum orbem, agat etiam alia per omnes mundi partes intrâ, extraque intentus: Aut eum inconstantem fuisse, nec in ea sententia permanisse. Quod ne cuiquam mirum videatur, possumus videre Platonem simili vertigine correptum, cum in Epinomide, nullas laudes præterisset, quas non in cælum effunderet, dans ei Diuinitatem, adoransque vt Deum, agnoscere tamen eum, verum, vnicumque Deum ipsius cæli motorem, & creatorem: Genus item animorum, quod supra Solem & Lunam degit, confiteri. Quemnam, inquit illic Plato, adorans ò Megille & Clinia, fatebor eum esse Deum: certè ipsum cælum. Multaque alia plurimum tantum virum infamant, nisi quod mos eius temporis fuit, vt etiam flumina, terram, mundum, fontes Deos dicerent. Tali Diuinitate cælum est Deus. Alioqui verum Deum agnouit, insecrubilem, rerumque artificem vocauit. Eandem constat fuisse Mentem Aristotelis, vt si cælo, cælestibusque Intelligentiis, tribuat Diuinitatem, aliud tamen de vero, ac singulari Deo senserit, quam vt moueat orbem cælestem, eas item Intelligentias confessus sit, quos Plato, veteresque supra cælo viuere dixissent. Quo paulum considerato, ad singularem Deum reuertemur.

Barbara superstitio deos appellare, assera.

Platonis error qui cælum Deum putari.

Aristotelem aliud Intelligentiarum genus, quam cælestes orbis mouentes sensisse: supra motus cælestes, Deos beatos locasse: Eorum veram felicitatem descripsisse: Antiquos qui hæc docuerant collaudasse.

CAPVT II.

IN LIBRO de cælo, loquens de significatione eius quod dicitur Cælum, Postremo, inquit, dicitur cælum corpus naturale, τὸ ἐν ἑσχάτῃ οὐρανῷ τὸ πάντως εἶδη μὲν γὰρ τὸ ἑσχάτου, καὶ τὸ αὐτὸ μάλιστα καλεῖται θεῶν, ἐν δὲ τὸ θεῶν πᾶν ἰδρῶσται φεμῶν: Quod est in extrema circumferentia Vniuersi. Solemus enim extremum, & quod supremum est, præcipuè vocare cælum, in quo totam Diuinitatem dicimus habitare. Hæc ille. Apparet hinc Diuinitatis aliud omnino genus, quam eorum qui moucant orbis & lumina cælestia. Nam Platonem præceptorem secutus, supra syderibus, in extrema vertigine mundi, id est, vt clarum est, supra primo mobili collocat hos Deos. Deos autem in Metaphysica censuit Intelligentias orbium cælestium, Solis, Lunæ, astrorum, epicyclorum, planetarum, qui sunt omnes infra primum mobile, & extremam circumferentiam. Porro quod hoc loco ad consuetudinem temporis, communemque omnium mortalium sententiam dixerat Deos habitare supra mundum, postea pluribus verbis, & ex Philosophia explicans, differit præclara latius velut in ipsam Theologiam ingressus. Cuius hæc verba sunt: ἕω δὲ τὸ θεῶν δέδεικται ὅτι ἐστὶ θεῶν, ἕτε ἐνδὲχεται γίνεσθαι σώμα. φανερόν δ' ἐστὶ ὅτι ἐστὶ τόπος, ἕτε κενόν, ἕτε ἁέρονος θεῶν ἕωθεν. διότι ἐστὶ ἐν τόπῳ καὶ ἐπερκεν, ἕτε ἁέρονος αὐτὰ ποιεῖ γινεσθαι. ἐστὶ θεῶν ἐδένος ἐδὲμῶν μεταβολῆ, τᾶν ἑσθ' πλὴν ἕωθεν τῶν γινεσθαι φεμῶν, ἀλλ' ἀναλλοίωτα, καὶ ἀπαγή, πλὴν ἀείνω ἕχοντα ζωὴν, καὶ πλὴν ἀταρκεστάτην διατελεῖ τὸν ἀπαντα αἰῶνα. Quæ sunt, Ostensum est autem extra nullum esse, neque esse posse corpus. Manifestum igitur quod neque locus, neque vacuum, neque tempus est extrâ. Quocirca, quæ ibi sunt, neque in loco sunt, neque tempus ea facit senescere. Neque vllius est vlla mutatio eorum, quæ supra nouissimam, supremamque vertiginem posita sunt, sed immutabilia, & impassibilia, & optimam agunt vitam semper, & opulentissimam, omne æuum. Sic ille. Considera igitur singula. Prius dixerat, Cælum dicimus extremam

Aristot. de Deo.

Intelligentie orbium cælestium, Dij.

circumferentiam, vbi totam dicimus habitare diuinitatem. Nunc dat quiddam clarius. D Illic in caelo, nunc supra caelo, supra vltima circumferentia. Nam dicit etiam extra caelum nullum esse corpus. Igitur multo magis femouet eas res a toto mundo, dicens eas esse extra locum, extra tempus, quae cum caelo sunt: Deinde eas res non esse mutabiles. Ex quibus omnibus clarissimè constat, eum non sentire de Intelligentia Solis, Lunae, planetarum, epicyclorum, quae sunt omnia infra extremam circumferentiam, & corporaliter sunt in loco & tempore. Tum loquitur de his, quae non sunt corpora, ideo negat ea habere locum. Totaque descriptio est pulcherrima, diuinæque, vt à Theologo nihil expectem amplius, de his, qui habitant in caelo, id est, desuper. Describit enim beatitudinem, immortalitatem, felicitatem aeternam, aeternamque eorum requiem: quia neque senescunt, neque subiacent tempori, non sunt in loco nulla districti, & praescripti sede. Vita non deficit eos omnibus bonis copiosissima. Appellat enim eorum vitam, optimam, αὐταρκεσίτην, copiosissimam. Nec Aristoteles nunc dicit quid ea sint, sed per neutrum genus τῶν ἐν αἰθέρι, ea quae ibi. Superius autem declarauerat, & declarat alibi, eos esse Deos. & in secundo libro eiusdem operis, τὸν δ' ἕρμην, καὶ τὸν ἀνωτάτων, οἱ μὲν ἀρχαῖοι, τοῖς θεοῖς ἀπέκρινον, ὡς ὄντων μόνον ἀθάνατων: Caelum autem, & supremum locum, veteres quidem Diis attribuerunt, quippe qui solus sit immortalis. Horum igitur est illud, quod supra caelo dixit esse. Eorum est regio habitaculum, vt in compendio suae Philosophiae quoque magis declarat. Veterumque maiorum suorum Theologiam declarauit in primo libro, reducens eam ad considerationem Philosophiae. Sunt igitur Dij, E Aristotele etiam teste, supra sideribus. Audi etiam quid de hoc ipso quod antiqui tradidissent, loquatur: διότι κελὸς ἔχει συμπέδων αὐτῶν, τοὺς ἀρχαῖους καὶ μάλα τὰς πατρῆας ἡμῶν ἀληθεῖς εἶναι λόγους: Quo circa, inquit, praecclare habet, vt quique sibi ipsi persuadeat, veteres traditiones, praecipue maiorum nostrorum, veras esse. O Aristoteles, si rectum est inducere in animum vnumquemque, vt credat vera esse quae crediderunt antiqui, vide quae quid retro antiqui omnes tradidissent, quid Chaldaei, quid Siberae, quid Mercurius, quid Graeci ipsi, quibus fidem maximam putas tribuendam. Orpheus, Pythagoras, Anaxagoras, Archytas, Philolaus, Parmenides, caeterique omnes vnanimiter, non illos fictitios orbium caelestium motores Deos, sed vnum singularem, omnipotentemque sunt confessi, qui non corpus quidem caeleste moueat, aliud non agat, sed Deum per omnia penetrantem, totum mundum implentem, omnia considerantem. Tum Deos quosdam minores ministros eius induxerunt, qui res humanas ei parentes administrarent. Sic illi censuerunt, & tu aliquando asseruisti, si quis dicta tua bene consideret. Recordare quae dicis vndecimo de Philosophia diuina libro, de eisdem antiquis. Traditum est, inquit, ab antiquis de Diis, per fabulas interdum: ὡν ἕντης χωρὶς αὐτῶ, λάβοι μόνον τὸ πρῶτον, ὅτι θεὸς ὄντων, τὰς πρῶτας ἑστίας εἶναι, θεῶς ἐν ἐρησίᾳ νομίσθη: A quibus si quis id separet, id est, fabulam, solumque accipiat, quod est praecipuum, quod Deos crediderunt primas substantias, diuinè locutos eos arbitretur. Bene igitur habet o Aristoteles: asseris maiores diuinè locutos, Deos esse primas substantias. At antiqui, si benè meministi dicta tua, non dixerunt Deos illos orbium caelestium motores, sed sicut superius in libris de caelo monstrasti, supremum altissimumque locum extra caelum, & locum & tempus eis attribuerint. Asseris autem diuinè eos locutos. Si diuinè igitur locuti sunt, non sunt Dij caelestes Intelligentiae, nec prima Intelligentia mouet caelum duntaxat, aliud non agens. Haec igitur consideratio verissima est, & incontradicibilis, nisi quis furiosorum Peripateticorum vanissimis quibusdam artificibus eam conetur subuertere. Denique supradictum locum testatur Simplicius quosdam interpretum sensisse de immobilibus causis caelestibus, & immobilibus principiis, qui moueant sphaeras caelestes. In quo quidem cum rectè senserint, quod Aristoteles de causis supermundanis sit ibi locutus, in vno tantum error fuit, quod eas causas dixerunt, quae moueant orbis caelestes. Quo modo enim mouent, si sunt, vt ait Aristoteles, ἐξωτάτων, longissimè, remotissimè, supra motus caelestes? Si motrices causas has Aristoteles sensisset, non longissimè ab eo, quod mouent, separasset. Cur enim causa mouens Solem, debuit supra Solem, sphaerasque omnes longissimè locari? Clarum igitur, Aristotelem Deos quidem illic esse supra caelestes motus longinquissimos, sed non eos Deos, qui moueant orbis: quos si mouerent, vnusquisque sphaerae suae vel inesset, vel assisteret.

Vita caelicorum.

Dij minores, ministri Dei.

Dij fabulosi.

Dij, prima, substantia, & caelestes intelligentia.

Immobiles cause & immobilia principia.

A Compendium Philosophiae Aristotelis, vnum singularem, moderatorem solum ordinum caelestium, vitaeque omnis confiteri. Collatio aliorum quorundam locorum, de prisca Philosophia, quae singularem Deum praedicat: Deum inuisibiliter omnia mouere, & regere.

CAPVT III.

RISTOTELES in libro de Mundo, quem olim appellabant, vt Iustinus Martyr, Philosophiae eius compendium, quod ipse scripsit ad Alexandrum, Latinis Peripateticis obscurum, diuinè iuxta maiores, quos videbat sentiebaturque esse sequendos, locutus est de Deo, longè quidem alia, atque ea quae in libris de Caelo, & Metaphysicis, non amplius motus illos caelestes, ad quos affixae Intelligentiae, id est, Dij assideant mouentes, introducens, sed vniuersale dans summo, ac singulari Deo rerum gubernaculum. Et vt decet Philosophum, errores vulgi expoliens, detrahensque fabulositatem, & impietatem. Audiamus igitur eum loquentem: Mundus, inquit, item dicitur alio modo, omnium rerum coordinatio ac dispositio, ἡ δὲ θεὸν φιλαπολιῶν: Quae & Deo & per Deum conseruantur: Paulò post, ἡς τὸ ἀνωτάτω, θεὸς οὐρανίου: Cuius supremum, inquit, est habitatio Dei. Quàm sui similis hic & in libris illis? Multo quidem hic religiosius. A Deo, inquit, conseruatur is, qui dicitur Mundus: conseruatio autem esse non posset, si tantum supremum moueret orbem. Iam nomen Diuinitatis vim tantum tribuit, quod certè mirum. Nam si de caelesti motu, ob quem Diuinitatem Diis dedisset, hic sermo esset, non vnum tantum nominasset, sed Intelligentias multas, sicut in libris Metaphysicis. Alterum igitur est duobus dicendum est: aut ipsum sibi contradicere, mutante sententias hominum tempore, quod saepe fit, cum multa reuocamus in posterum, quae prius constanter asseruimus. Saepèque accessit grauius iudicium. Et Hippocrates suos errores confessus est, similiter & Augustinus, alique multi boni viri, apud quos veritas, gloriae inani praeponderaret, aut dicendum in illis libris eum quandam astorum à Platone acceptam posuisse Diuinitatem, reseruantem sibi genus aliud Deorum, de quibus aliis in libris diceret: & de quibus quaedam in libris de Caelo innuisset, cum diceret veteres de Diis diuinè locutos: & cum eis tribuit supremum caelum, & vltimam mundanas regiones habitandas. Nam ea quae sunt, quae non expressit, quaeque in supremo caelo, imò extra, dixit existere, appellans ea neutro genere, quia fortè nesciret, aut nollet fateri Deos, hoc loco clarissimè docuit, videlicet altissimam caeli partem esse οὐρανίου τῶν θεῶν, Habitaculum summi Dei. Haec igitur sunt illa τὰ ἐν αἰθέρι, quae dicebat in libris de caelo, Deus scilicet ipse princeps maximus, Deorumque supremus, qui Deos alios minores admittit illic: non quòd propius etiam eorum sit locus, sed quòd elementissimus princeps donat eis sedem in regnis suis. Et cum Aristoteles supremam mundi partem habitaculum Dei praedicat, innuit, quod ipsi clamamus, Pater noster, qui es in caelis. Aristoteles θεὸν vocat illum, nos Patrem. Sed & Patrem dicit Aristoteles, vt postea probabitur. Nos, Qui es in caelis: Aristoteles, ἡς τὸ ἀνωτάτων οὐρανίου τῶν θεῶν. Deinde eodem loco refert Aristoteles ipsum idem caelum, quod habitaculum dixerat, esse plenum θεῶν στοιχείων, diuinorum corporum. Non ergo diuinorum animorum, aut diuinarum Intelligentiarum. Sempèrque in praedicto libro appellat diuina corpora, vt eis corpoream Diuinitatem, non intelligibilem, vel intelligentem attribuat. Deinde diuinius multo, totamque animi sui prorsus declarans sententiam, adiecit in eodem libro: Superest, inquit, vt de causa, quae continet omnia, breuiter dicamus, sicut de caeteris diximus. Error enim est, qui loquuntur de Mundo, tametsi, non diligenter, & exquisitè, sed saltem quod ad doctrinae exemplum sufficiat, τὸ τῶν κόσμου κρείττατον ἡδὲ λαμπρῶν, quod in mundo optimum, potissimumque sit, dimittere. Haec ille. Deinde quanta concordia, quàm mirabili consensu cum his, quae in libris de Caelo, & Metaphysicis dixerat? Nam in vtroque opere maiorum de Diis opiniones addiderat, eas diuinas appellans, & collaudans. Nunc autem, iuxta id quod dixerat Orpheus, Mercurius, Acmon, Pythagoras, caeterique multi: ἀρχαῖοι μὲν τις λόγους, καὶ πάτερ ὅτι πᾶσιν ἀνθρώποις ὡς εὐν θεὸς τὰ πάντα, καὶ ἄλλοι θεὸς, ἡμῶν συνέστηεν: Antiqua quaedam fama & patria est, omnibus hominibus, quòd ex Deo, & per Deum,

Liber de mundo, Aristotelis philosophiae compendium.

Mundus omnium rerum coordinatio.

Conseruatio mundi est à Deo.

Hippocrates, Augustin. & alij suos errores confessi sunt.

Altissima caeli pars, domicilium Dei.

Matth. 6.

Caelum, plenum diuinorum corporum, Aristoteli.

Ex Deo & per Deum nobis omnia.

fuerunt nobis omnia. Audis igitur antiquam famam & patriam, cuius meminit ut superius vidisti, in libris Metaphysices, & de Cælo, sæpe eodem loquens modo? In libris de cælo? ἀρχαίαι καὶ πατρίαι λόγαι: Antiquos, & patrios sermones de Diis. In libris Metaphysices: ἡ ἀρχαία καὶ πατρίαι λόγαι: Traditum est ab antiquis, & priscis. Et illic de multis Diis est sermo, hic de vno tantum. hæcque declarant illa. Et cuius animi tunc esset, nunc in compendio totius Philosophiæ melius explanat. Ibi ferebat Deos ab antiquis traditum, vniuersam continere Naturam: hic & in libris de republica Deum vnum duntaxat. In compendio repetentes, quæ multis retro annis dixissemus, si quid erroris ignaris excidisset, solemus corrigere, solemus emendatius loqui. Sic fecit Aristoteles: quod antea retulerat de multis Diis, ab antiquis, nunc corrigit, sentiens id de singulari Deo. Hanc famam ait esse de Deo cunctis hominibus, eamque esse antiquam & patriam. Ergo omnium hominum antiquissimi genitores tradiderunt, vnum vitam cunctarumque, quæ ab hominibus possidentur rerum, autorem. Non Hebræi soli à genitoribus, maioribusque id didicere suis, sed omnium etiam genitores nationum, posteris ea tradiderunt. Ideo per totum mundum manauerant, apud omnes circumferebantur, Hebræos, Chaldæos, Ægyptios, Græcos ipsos, qui didicerunt, autore Platone, à Barbaris cuncta. Omnibus hominibus inuulgata fama fuit à maioribus, quod à Deo συνέστη, existerunt, nata sunt, facta, data hominibus omnia. Prædicatur, inquit, hoc apud omnes gentes, acceptum ab antiquissimis, & per traditionem ab exordio mundi ad posteros deuolutum. Hocque est quod apud Ægyptios, Chaldæos, Phœnices, totumque Orientem, inuenimus eandem atque apud Moysen de Mundo creato Philosophiam. Nascitur enim hæc fama, sicut alia pleraque mysteria, ab exordio mundi, ab antiquissimis hominibus, qui Deum viderunt creatorem, audieruntque loquentem, alterque referebat alteri. A Deo, inquit, & per Deum. Duo genera causarum: altera inuentrix, altera cõseruatrix: Sicut superius à Deo & per Deum seruari Naturæ ordinem. Deinde melius hæc omnia, & explicatius declarans, addit: Nulla verò, inquit, Natura ipsa per se ipsam sufficiens est, huius destituta salute. Nulla, inquit, Natura, à Deo non cõseruata viuere posset. Hoc quidem non in motum cælestem tantum, sed vniuersalem cõseruationem, & rerum tenaciam vincula referendum perspicuum est, & sapientissimi quique senserunt. Addit autem: idèo & priscorum nonnulli, eò usque fando progressi sunt, ut dicerent hæc omnia Diis esse plena, & per oculos nobis, & aures, omnemque sensum offerri. Quod diuinæ quidem potestati congruenter dicitur, substantiæ non item. Seruator enim reuera est, καὶ γενέτωρ, & genitor, quaruncunque, quæ mundum hunc conficiant rerum, Deus: non tamen in eo laborantis, & per se operantis animalis laborem sustinens, sed vrens potestate indeficiente, per quam etiam quæ remotissima videantur, exuperat. Altissimam igitur, primamque regionem, sortitus est ipse. Hypatósque ob hanc causam à Poëtis est dictus: qui, ut Poëtarum princeps inquit, in summo totius cæli vertice præsidet. Cuius potestate maximè fruitur proximum ei corpus, deinceps per ordinem, usque in nostras regiones vniuersa. Terrestriaque omnia, quoniam plurimum distant à bono, quod à Deo diffunditur, debilia sunt, & corruptibilia, plenaque tumultu. Non est autem verum, quoniam per omnia penetrat Diuinitas, inde fieri, ut nostra, & quæ supra nos longius aut propius à Deo distent, magisque vel minus vtilitate fruuntur. Præstat igitur arbitrari, quod quidem & ipsi Deo decorum maximè sit, potestatem eius in cælo præsentem, omnibus etiam remotissimis rebus, causam esse salutis potius, quam ut penetrans, quod neque decorum honestumque sit, ipsa suo labore terrestria operetur. Nam id ne humanis quidem Principibus conueniat, ut vilissimo cuique operi ipsi adsint: ut in exercitu, aut vrbe, aut domo, si sarcinæ colligendæ essent, aut contemptibile quid agendum, quod sub magno Imperatore vile mancipium exequetur, Imperatorem adesse oporteret. Sed quale fertur de Cambyse, aut Xerxe, vel Dario, qui ad summam magnificentiæ pompam ac fastum, ut dictatrix ratio, vel, ut fama est, Susis aut Ecbatanis inuisibilis omnibus, sedebat, regiam domum admirabilem, cuius ambitus auro, & electo, eboræque refulgeret, obtinens. Vestibula multa, perpetuæque inuicem atria, & continuis distantia stadiis ab inuicem, foribus aureis, & altissimis parietibus muniebantur: Extra quas proceres, ac spectatissimi stabant ordine viri. Alij custodes, & famuli, & Regem ipsum circumstantes stipatores, cæteri cuiusque ambitus custodes, foribus item affidentes, excipientesque auribus omnia, ut ipse Imperator, quem & Dominum & Deum vocabant, omnia quidem aspiceret,

Non Hebræi solum de Deo aliquid nouerunt, sed et nationes aliæ.

Fama peruulgata apud homines antiquissimos.

Deus omnia creat, ordinat, & cõseruat sine labore.

Magna principum quorundam potentia.

Dominus Deus, impurus homo appellatus.

Aceret, nihilque non exaudiret. Præter hos item præerant alij ærario, reditus accipientes: erant duces item exercitus, ac venationum: muneribus accipiendis alij præerant, cunctique officii suis ordine fungebantur. Totum autem imperium, quod vniuersam amplectens Asiam, ab occasu Helesponto, ab ortu India claudebatur, distributi Præsides, ac Satrapæ, Reges per prouincias gubernabant, omnes serui magni Regis. Item veredarij, & exploratores, nuntij, & custodes, facumque, quæ de summis turribus noctu ostendebantur, obseruatores. Tantus autem erat ordo, maximè facum è summis turribus continuatim per prouincias ardentium, inuicemque à finibus imperij usque ad Susa, vel Ecbatana, sibi succedentium, ut rex eadem die omnia, quæ in Asia noua accendissent, cognosceret. Comparanda est igitur magni Regis potentia, cum potestate Dei, qui continet mundum, eo quidem debiliore, ac inferior Regis illius, quo hæc Dei sit, illa animalis vilissimi, ac tenuissimi. Quocirca si indecorum erat illi, ipsum Xerxem videre propriis manibus vniuersa operari, & perficere quæcunque vellet, præsentemque agere, longè certè id minus Deo fas sit. Sed congruentius erit, ac venerabilius, eius in altissima regione præsentis potestatem per omnem mundum vagari ac pertinere, Solémque mouere, & Lunam, totumque cælum circumagere, autoremque esse salutis rerum terrestrium. Neque enim illi aut arte, aut aliorum ministerio opus est, quemadmodum nostratibus Principibus, quibus propter imbecillitatem, multorum manus sint necessaria: Sed ea est summa Diuinitas, ut cum facilitate & vno simplici motu, omnes generatim formas rerum producat. Quemadmodum architecti, qui vnici instrumenti machina, multas & varias operationes exequantur: Similiter qui neurospastæ dicuntur, id est, qui circulatorum instar aliquod animal simulate mouent. Vno enim filo contracto, mouent collum, manus, & humeros, & oculos, nonnunquam omnes partes numerosè, eius animalis, quod simulant: Sic profectò Natura diuina simplici motu primi cæli dat virtutem in succedentia, & ab illis rursus in longinqua, donec in omnia peruenerit. Nam aliud ab alio impulsus, rursus id mouet aliud ordinatè, cunctis tamen sua opera exequentibus. Non omnibus eadem via est, sed varia, ac priuata cuique. Nonnullis etiam contraria, tametsi prima se incitatio ad vnicum motum impellat. Velut si quis ex vase simul pilam, cubum, & conum, & cylindrum iaceret, quodcumque enim in suæ figuræ motum se daret. Vel si quis simul animal aquaticum, & terrestre, & volucre, in sinu tenens, abiceret. Perspicuum enim est, natatilis elapsus in suas sedes nataturum, terrestre ad mores, ritumque suum inambulatorum, aërium à terra sublatum, sublime volans abiturum, quibus vnica prima causa propriam facilitatem dedisset. Sic habet in Vniuerso, per vnicum enim totius cæli circumactum, die & noctu expletum, diuersi omnium orbium motus, tametsi ab vno orbe contenti, alij quidem citius, alij tardius peraguntur. Et ex spatiis longitudines, & propria cuique opera fiunt. Nam luna quidem, mensè aucta, & diminuta, deficiensque, suum conficit orbem: Sol anno, æqualesque illi Venus, & Mercurius: Mars duplo temporis spatio: Iupiter sex istius tantum: supremus Saturnus duplo, & dimidio, quàm inferior. Vna autem harmonia ex omnibus per cælum concinentibus. Quæ & fit ab vno, & desinit in vnum. Mundumque vel ordinem rectè dixeris Vniuersum, non Inordinationem. Quemadmodum in choro, præsentem choraula, & priore concinente, consonat totus chorus virorum, interdum etiam mulierum, qui diuersis vocibus, acutis aut grauibus vnum dulcem, temperatumque miscent concentum. Sic habet in Vniuerso, moderante Deo. Nam desuper, vbi initium est, ab ipso qui iure merito dictus est Coryphæus, id est, princeps, mouentur astra semper & totum cælum. Ingreditur autem duas vias clarissimus Sol: quorum altera diem, ac noctem desinit ortu & occasu: altera quatuor anni tempora peragit, citro, & vltro ad Boream, & Meridiem progrediens. Hinc hymbres, venti, rores, affectionesque, omnia continentis aëris, ex principali causa omnia, sequuntur manationes fluminum, tumor maris, arborum productiones, frugum maturitates, procreationes animalium, nutrimenta, vigores, atates, defectus, concurrente ad hæc, ut dixi, propria cuiusque natura. Quando igitur omnium Princeps ac Genitor, qui præterquam quod animo inuisibilis est, signum dederit omni naturæ, quæ inter cælum, & terram existit, mouetur omnis continuatim, motibus fini-

Comparatur Deus potentissimi, cum potestati regis Xerxe.

Vno motu Deus omnia regit.

Quam admirabilis diuina natura potentia.

Planetarum cursus.

Deus Coryphæus.

Principis vniuersi belli certamen inicitur.

búsque suis, interdum obscurè, interdum clarè, producens innumeras formas, rursumque occultans, ex vno principio. Videturque res vehementer similis his quæ fiunt tempore pugnae. Vbi tuba signum ex castris dederit, ea exaudita, concurrunt omnes, alius clypeum capit, alius induit lorica, pars ocreas implicat, aut galeam, aut balteum accingitur. Frena equo alius addit, conscendit alius bigam, alius ad signum se adiungit: statimque centuriones, ductoresque ordinum aciem instruunt, equites in cornu disponuntur, velites currunt in suum locum: Omniaque ad vnius Principis signum aguntur, penes quem tota potestas: Sic de vniuerso sentire necesse est. Vno enim motu, eoque inuisibili & abscondito, impulsis omnibus, fiunt cunctis propria. Nam quod inuisibiliter id fiat, neque illi ad faciendum, neque nobis ad credendum impedimento est. Nam etiam animus, per quem viuimus, vrbes, & domos habemus, cum sit inuisibilis, operibus ipsis cognoscitur, omnis enim vitæ ordo ab isto repertus, & dispositus est, & tenetur. Agrorum cultus & consuetiones, inuentiones artium, vsus legum, res publicæ, actiones urbanæ, finitimis illatum bellum, pax item, ab illo omnia. Eadem hæc de Deo oportet cogitare, qui potestate sit fortissimus, pulchritudine formosissimus, vita immortalis, virtute optimus, qui omni mortali Naturæ inuisibilis ex ipsis operibus videatur. Nam affectiones aut aëris, aut terrarum, aquarumque opera, Dei dicenda, qui ipsum continet mundum. A quo, vt ait Physicus Empedocles,

Dei pulcherrima descriptio.

*Quæ sint, quæ fuerint, quæ post ventura sequentur,
Et plantæ viruere, mares, & foemina quæque,
Atque feræ, volucresque, habitantesque æquora pisces.*

Phidiam artificium ingeniosum.

Videtur autem profectò, tametsi exiguum sit, mundus comparari posse vmbelicis, qui sunt exiguis lapillis inclusi. Qui in medio existentes, & ad vtranque partem æquè inclinantes, venustè & ordinatè seruant totam figuram ipsi ordinis & immotam. Ferunt etiam Phidiam statuarium, cum Mineruam in arce fabricaretur, in medio eius scuto imaginem suam ita impressisse, & quodam occulto artificio, statuae alligasse, vt necessariò, si quis vellet eam conuellere, vniuersam statuam dissolueret, & destrueret. Hanc igitur in mundo rationem habet Deus, continens omnium rerum contentum & salutem. Verùm neque in medio est, vbi est terra, & turbulentus iste locus, sed desuper, purus in pura regione, quam appropriatè vocamus Cælum, Vranon, quia honos est, id est, finis rerum supernarum: Olympum quoque, quasi Hololampem, totum lucentem, ab omni caligine incompositoque motu segregatum: qualia fiunt in terris, propter tempestatum, ventorumque violentias: sicut ait & Poëta Homerus:

*Venit Olympum vbi sedes dicitur esse Deorum
Inconcuissa, hæc haud ventis agitur, & hymbre
Alluitur, nix nec tegitur: sed purior aura
Et sine nube micat, partim lux alba vagatur.*

Idem semper ordo, & idem in astris locus.

Attestatur & vita omnis, quæ supernas Deo regiones adiudicat. Omnes enim homines tendimus in cælum manus, supplicantes. Qua ratione non male & illud dictum est:

Iuppiter accepit latum cælum in æthere, & nubibus.

Quocirca & sensibilibus corporum pretiosissima, eundem obtinent locum, astra, Sol, Luna, solaque caelestia ob hanc causam semper eundem ordinem tuentur, nec vnquam variantia cursus, mota sunt. Quod patiuntur terrestria, exposita mutationibus & variationibus. Terræ motusque olim violenti, multas terrarum partes abruperunt. Hymbres item immanes rupti alluerunt, fluctuumque impetus in terras, & regressus, sæpe numero continentem mare reddiderunt, maria fecerunt continentem. Violentiæque ventorum, & quos Typhones dicunt, interdum integras vrbes euerterunt. Incendia quoque & flammæ, partim è cælo ruptæ, vt sub Phaëtonte ferunt olim, partes Orientales concremarunt: partim ad occasum è terra emergentes, eructantesque quemadmodum in locis, qui Crateres dicuntur apud Ætnam aperte, perque terram torrentis instar deuoluti. Vbi & pios, præcipuè honore Deus affecit. Deprehensos enim à fluuio flammæ, quoniam in humeris parentes senio confectos portabant, filios seruauit. Nam cum

A cum fluuius ignis instaret iam propinquus, scissus est, & hinc atque hinc diuertit, seruauitque intactos cum patribus adolescentes. Omnino autem quod in nauis est gubernator, in curru origa, in choro choraula vel coryphæus, in vrbe lex, in exercitu princeps, hoc Deus in mundo: Excepto quod his laboriosum est imperare, multarumque sollicitudinum agitationumque imperium est plenum: Deo autem lætum, ab omni labore, & corporea imbecillitate sepositum. Nam cum habitet in loco immobili, omnia mouet & circunducit quocumque voluerit, & quomodo, in diuersis formis & naturis, sicut prorsus & lex vrbis: quæ in animis eorum, qui ea vtuntur immota manens, omnem moderatur rempublicam. Exeunt enim magistratus ad munera, sequentes eam, ius dicturi ad forum quicumque suum, consultores, & oratores ad conciones. Altèrque in Prytaneum tendit, accepturus annonam, alius ad Iudices, se expurgaturus, alius ad carceres. Fiunt item epulæ legitimè, Panagyres, sacrificia Deorum, cultus Heroum, iusta defunctis soluuntur. Dumque alia ab aliis ad vnum imperium, autoritatèque legis fiunt, seruant rationem creantis, & facientis. Vrbes autem simul odoribus fragrant, simul præanisimæ & cantibus personant. Sic de maiore vrbe hoc mundo cogitare debemus. Lex enim nobis æquissima est Deus, quæ nullam admittat correctionem, aut mutationem: melior, firmiorque, vt reor, his quæ in columnis describuntur. Præsidente autem eo, immobiliter, & moderatè semper vniuersus ordo cæli, & terræ peragitur, diuisus secundum naturas omnes, per propria semina in plantas, & animalia, in generaque & species. Nam vites quidem & palmæ & persica, ficusque dulces oliuæ, vt ait Poëta: quæque fructu carent, alios autem vsus exhibent, platani, pinus, buxi, Populus atque alnus pariter & odora Cypressus: & quæ fructum dulcem, sed qui difficile recondi possint, Mespilæque & mali, præclaro & Punica fructu: Animalia quoque agrestia, & cicutia quæ in aëre, terra, aqua nutriuntur, nascuntur, & augentur, & intereunt, Dei statutis obtemperantia. Omne enim quod reptile est, in terra pascitur, vt ait Heraclitus. Qui cum vnus sit, multis nominibus appellatur, omnibus affectionibus, quas ipse nouat. Vocant autem eum Iouem, id est, Zena & Dia, appositè his nominibus vtentis, perinde si diceremus, Dio Zomen, id est, per quem viuimus. Dicitur item Filius chroni, vel temporis, quia ab omni æuo, in omne æuum est sempiternus. Fulgurator quoque & Tonans, Serenator, Ætherius, Fulminator, Hymbrificus, ab hymbribus, fulminibus, cæterisque. Item Frugifer à frugibus, Gentilis ab vrribus, Natalis, Patrius, Domesticus, quia cum his communicet. Amicabilis item & Socialis, Hospitalis, Militaris, Trophæifer, Expurgator, Depulsor, Supplicabilis, Dulcis, sicut Poëta dicunt. Seruator item, ac Sospes verè. Vt autem in vniuersum dicam, Cælestis, Terrestris, ex omni natura, & sorte nomen accipiens, vtpote omnium ipse autor. Eoque apud Orpheum non malè appellatur tot illis nominibus. Necessitate quoque alium, nisi istum dici non credo, quasi sit substantia immobilis. Fatum quoque, quia fatur, & ambulat citra impedimentum. Sors item, quia definit omnia, nihilque est in rebus infinitum. Pars item, quia partitur. Nemesis, quia vnicuique distribuit. Adraestia, quia operatrix causa, secundum naturam. Æsa quoque, quasi Aiuis, id est, semper existens. Et quæ de Parcibus, ac fuso dicuntur, in istum etiam spectant. Tres enim sunt Parcæ, pro tempore distributæ, stamen autem aliud factum, aliud riendum, aliud quod ducitur. Ac præteritum tempus designat, quæ dicitur Atropos: quoniam præterita sunt immutabilia. Futurum Lachesis: in omnia enim naturalis manat fors. Præsens Clotho, complens, & ducens cuique sua. Terminatur etiam fabula non inconcinne. Hæc autem omnia, nihil sunt aliud, nisi Deus, quemadmodum egregius Plato inquit: Deus, vt est antiqua fama, principium, finem, mediūque omnium habens rerum, rectè tendit secundum naturam incedens. Hunc autem sequitur Iustitia, vltix eorum, qui legem diuinam deserunt. Cuius, qui velit esse beatus, & fortunatus, ab ipso mox exordio sit particeps.

Præclara comparationes ad significandam dei potestatem.

Lex, Deus.

Varij vsus terræ fructuum.

Animalia omnis generis naturam.

Deum sequitur.

Deus, est per quem viuimus. Sicut vbi dicitur, quasi dicitur. Varij Dei nomina & eorum ratio.

Parcæ.

De hoc Philosophiæ compendio quadam probationes, quod Aristoteles prouentioris ætatis, & ad Alexandrum scripserit, sæpe magnos viros sententiam mutasse: Multa ex præcis Aristotelem in contrarium retulisse: Multa scripserit Aristotelem, quæ non extant.

CAPVT IIII.

Mec tot, tamque præclara attulit de Deo Aristoteles testimonia, vt plura ferme, clarioraque, ab his qui cæleste nectar ebibissent, roréque diuino pectora imbuissent, dici non possint. Hunc autem librum illius esse, probat maiorum, vt superius dixi, autoritas, qui eum appellabant Philosophiæ suæ *Ἐπιτομὴν*, Compendium, quod post omnia, quæ nunc habentur passim, cum iam prouectæ ætatis, iam grauis annis, ad Alexandrum scripsit. Totamq; in hoc libro breuiter, & dilucidè, ad Imperatorem videlicet, cui non esset in obscurissimis Philosophorum sententiis tempus infumendum, explicauit traditam aliis in libris, additis nonnullis, Philosophiam. Propterea locutus est explicatius & apertius, quàm aliis in libris. Loquuntur enim senes dulcius, cum posito iuuenili calore, & inanis gloriæ, quam sæpe ex sermone obscuritate captamus, cupiditate, veriora loquimur & clariora. Nam qua cæteros sparfit Philosophiæ suæ libros obscuritate, non casu, talemq; phrasin ei suggerente natura, sed dedita opera eum adhibuisse, declarat ipsius testimonium, cum quaereretur Alexander, quod libros Philosophiæ in vulgus edidisset: respondit, sciret eos editos & non editos. Nunc autem ad maiorem totius Philosophiæ, quam difficilem cæteris in locis, & obscuram tradidisset, claritatem, & quod tali principi scriberet, amplexus omnia, & additis nonnullis, luculenter expressit. Eoque, vt dixi, omnia hoc in libro ferme dogmata eius reperias. Quæ verò addita sunt, sunt ea quæ vel suppresserat propter obscuritatem, vel tempus nondum perfecte reuelauerat. Neque verò mirum est, aliquid eum hic vel diuersum ab aliis Philosophiæ libris tradidisse, vel explicatius, & melius de Deo docuisse. Nam omnes propemodum Philosophos, omnes item scriptores, aliquid in dogmatis suis inuenies, si diu vixissent, postea demutasse. Sæpe diuersa sententiæ fuerunt in senectute, atque in iuuenta. Quin à sexennio variari animos magnorum philosophorum deprehendes. Vidi ego claros quosdam viros, quas professiones quondam constanter tuerentur, postea eoulsque deseruisse, vt execrarentur prorsus, auerterentq; mentem. Et quæ pro veris decretis habuissent, postea fuisse detestatos, aut omnibus modis contempnisse. Hæc, qui scriptores item habet Græcos & Latinos perspectos, facile cognosceret: & omnis ætas abunde testatur. Semper enim ad meliora proficimus. Sine dubio autem sunt meliora posteriora, vt est in proverbio, *δευτέρου φρονιδής*. Cuiusvis enim, vt ille inquit, est hominis errare: nullius, nisi insipientis, perseverare in errore: posteriores cogitationes sapientiores esse solere. Quod si tempus esset, ostenderem in vnoquoque grauissimo scriptore huiusmodi multa. Quæ quidem non habuerim pro inconstantia, sed potius in naturam humanam, semperq; elucem magis veritate retulerim. Quæ, vt Heraclitus inquit, cum latitet in profundo demersa, tempus, quod, vt dicitur, *πύρρον ἐλαστικόν*, elicit in lucem. Sed tamen hæc, quæ dixit Aristoteles hoc in libro, non sunt his aduersa, quæ cæteris in libris tradidisset, sed magis aperta & explicata. Nam apparet eum eius mentis alibi fuisse, licet suppressè, & tacitè. Ac contulimus superius quædam loca. Verissimè quoque deprehensum est, Aristotelem in libris Philosophiæ naturalis & diuinæ, maiorum sententias sæpe peruersè, vt suis reprehensionibus esset locus, retulisse, postea verò modo proposuisse: cuius vnum nunc, vel alterum duntaxat afferam exemplum. Cum in secundo maioris Philosophiæ, irrisisset Empedoclem, qui quandam Vnitatem, principium faceret omnium rerum, dissimulans se quamnam Vnitatem ille sensisset intelligere, in libro de Mundo apertè confessus est, eadem eius adducens & collaudans carmina, eum de Deo fuisse locutum, qui rerum omnium fuerit Principium. Ecce igitur quod illic occultabat, expressit in Compendio. Item eodem libro ferme reprehendit Hesiodum, qui cum Deos principia rerum dixisset, quæ quidem Nectar & Ambrosiam non gustassent, asserit mortalia remansisse. Ipse verò inquit, Certum est, quod hæc nomina solis illis

Aristot. philosophiæ epitoma.

Loquitur senes dulcius.

Gellius lib. 20. cap. 4.

Aristoteles, vt viri docti solent, suam mutauit.

Opinionum mutatio in viris doctis.

Posteriores cogitationes, meliores.

Veritas demersa in profundo.

Metaphys. 13. cap. 8. Nectar & Ambrosia.

D

nota

Anota sunt. Et de ipsa nominum prolatione, supra nos dixerunt. Nam si voluptatis causa ea proposuerunt, nihil causæ subsistendi habent Nectar, & Ambrosia. Quod si habent, quomodo sunt æterni, qui alimento indigeant? Sed de his qui per fabulas sapientiam ostentauerunt, indignum est attentius loqui. Hæc ille. In quo non solum ineptè facit, quod reicit quæ ad verum sensum facilè & expedite poterat traducere, sed etiã sibi contradicit. Recita enim ei verba ipsius, in vndecimo, cum maiores asserit, id est, Hesiodum, aliosq; diuinè locutos, quod Deos principia rerum dixissent: Clarum autem erat, cur Hesiodus diceret mortalia, quæ Nectar & Ambrosiam non gustassent. Vtrunque nomen sonat immortalitatem. A Deo non facta immortalia, nec naturæ diuinæ participia, Ambrosiam non bibisse. Et ipse ait de nectare Deorum in secundo magnorum Moralium, cum reprehenderet eos, qui voluptates, velut generationes damnarent. Accidit, inquit, his, qui voluptates improbant, *οἷον οἱ μὴ εἰδότες τὸ νέκταρ, οἷονταί τῶς θεῶς οἷον πίνειν, καὶ τοῦ εἶναι τὰς ἡδονὰς ἕδον*: Sicut illis, qui nesciunt Nectar, putant Deos bibere vinum, neque esse eo suauius quidquam: hoc autem patiuntur propter inscitiam. Se ipsum igitur condemnat Aristoteles: ibi fingeat se nescire quid Nectar esset, hic apertè ignaros, & vulgares vocat, qui nesciant. Et cõfitetur Nectar aliud esse, quàm vinum. Multa sunt alia huiusmodi, quibus intelligas non esse verba eius, quasi Deus quis sit locutus, tanti faciendâ, vt alia veritas esse non possit. Scias eum hominem fuisse, eruditum quidem, sed non æquè fortasse bonum, quod in Philosophia plurimi referunt. Ea sequimur enim, approbamus, opinamurq; magis, quibus plurimum fauemus. Illud item constare debet, multa Aristotelem scripsisse, de quibus minima ad nos pars peruenerit. Ac vt mittam innumera, quæ scribit Diogenes Laërtius, adducit ipsemet autor librum de bono, in quo vt Græci testantur, vendicat sibi *πρὸς ἀρχαίους πλάτωνος δόξας*, opiniones Platonis non scriptas. Eius in prima de Anima, & Philosophia meminit. Quid illud quod Marcus Tullius, qui & orator magnus, vt inquit Lactantius, & Philosophus fuit, in primo de Natura Deorum? Aristoteles quoque, inquit, in tertio de Philosophia libro multa turbat, à magistro Platone dissentiens. Modò enim Menti tribuit omnem Diuinitatē: modò Mundum ipsum, Deum dicit esse: modò quendam alium præficit mundo, eique eas partes tribuit, vt replicatione mundi quadam, motum regat, atque tueatur. Tum cæli ardorem Deum dicit esse, non intelligens cælum mundi esse partem, quam alio loco ipse designarit Deum. Hæc Marcus. Ille autem tertius liber nusquam est nunc. Apparet autem vera, quæ dicit Marcus. Et in hac inconstantia ex rei obscuritate eum fuisse, ex his, quæ habentur in Philosophia eius. Nam Mentem in libris, post naturales res, appellat diuinissimam, ea dicens nihil esse melius. Ardorem autem cæli, & cælum ipsum in eisdem libris deificat, appellans corpora diuina stellas. In hoc autem de mundo Compendio, præficit, vt vidisti, Deum omni mundo. Obscuritas igitur Diuinitatis fecit vt prius diuersa sentiret, nunc hic, nunc illic statuens Diuinitatem. Itaque non mirum, quod tantam etiam nos in dictis eius inconstantiam deprehendamus. Quam quidem conabuntur minores Peripatetici dissoluere, sed, vt mihi semper visum est, quoties eos audiui, impudenter. Hunc enim sibi finem proposuerunt, vt quem solum sequuntur, non solum Stentoreis contentionibus & clamoribus, sed vsque, si quidem opus esset, ad sanguinis effusionē tueantur. [Accessit calamitas, quod cum ceptum est abhinc trecentis annis in Gallia & Italia philosophari, vnum Aueroën, quod non extaret alius, sunt secuti. Qui cum Arabicè scripisset, ab Hebræis in suam linguam tralatus, ab aliis in Latinum versus, solus tantæ apud eos celebritatis fuit, vt hunc vnum admirarentur, eumq; & præceptorem supra cæteros efferrent. Scilicet & illam linguæ imperitiam, malæq; tralationis verba vsurparunt, & hominis parum rerum periti placita ebiberunt, vt vtraque barbaricè degenerarint. Sed hæc nos omitentes, quædam ex his quæ sunt in Compendio declaremus.

Aristot. homo doctus, sed non æquè bonus.

M. Tullij laus ex Lactantio.

Peripatetici impudētes in rebus arduis, vt diuinitate agitanda. Aueroëis, autor impius & barbarus.

Examinatur Philosophia, quæ est in Compendio: Vbi vnum duntaxat cæli motorem, dominumq; totius vitæ videtur Aristoteles agnoscere. Quod minores isto supremo Deo quosdam confessus est: Quod eius potestatem omnia inuisibiliter operari dicit.

*Cælum, Dei
domicilium.*

*Singularis di-
uinitas.*

*Aristotelis
opinio de a-
ctione & pro-
videntia Dei.*

*Angeli, mi-
nistri Dei.*

*Solis cursus
& creatio.*

BSERVARE primum nos conuenit, cum passim eo ipso libro dixe-
rit Deum è cælo, totum gubernare mundum, ipse tamen & Plato sepe
dicunt Deos habitare in cælo, eos rebus humanis præsidere. Huc scilicet spectat, cælum, rerumque moderamen, natura illius esse vnus,
horum autem muncere eius. Nam principio de mundo loquens: *ἢς τὸ
ἀνώτατον, θεῶν οἰκητήριον*: Cuius altissimæ partes, sunt habitatio Dei. Pau-
lò post: *καὶ τὸ ἐν ἄνω, θεῶν ἀπέδρασαν οἰκητήριον, καὶ τὰ ἐπιμέλειαν ζῶων*: Cuius
summum, Deorum habitaculum esse voluit, inferius animalium corruptibilem. Quis
hoc voluit? Ille scilicet, de quo tam mira superius. Ille igitur statuit supremam mundi
partem, urbem esse Deorum. De quo etiam ibidem: *τὸν κόσμον ὅλον συνεστήσατο*: Totum
mundum creauit. Factum est igitur eo confitenti, hoc omne aliquando. Et cum dicunt
Deos, sentiunt eos esse minores, non æquales primo, vt è toto opere, quo toties, totiq;
exemplis singularis vnus principatus probatur, apparet. Totaque eius collecta variis argu-
mentis de Deo probatio, singularem, non multorum spectat Diuinitatem. Ac illud
exemplum, quod de Rege Persarum, omnique regni, ministrorumq; ordine proposuit,
pulcherrimum est, maximèque veridicum, si quis sanè de sede Dei præsentiaque cælesti,
quæ maximè in cælo conspicua sit, senserit. Nam esse Deum vbique, superioribus, vt vi-
dimus, Theologis est apertè prædicatum, cum Iouis omnia plena, cum portus & vrbes,
& semitas eum implere, animationem Vniuersi per omnes mundi partes intentam &
commeantem esse prædicarent. Nunc autem Aristoteles, cum de omni terreno opere
vitæque corporea, quæ sub cælo agitur, loquatur, fatetur indignum esse Deo, eum vi-
lissimis quibusque, exiguisq; Naturæ operationibus, tanquam architectum interesse.
Aliter autem per omnem mundum eum versari, præsentem explorantemq; omnia, &
conseruantem, quorum primum ad Naturæ prouidentiam, alterum ad res humanas per-
tinet, euidenter est confessus, in fine libri, dicens Prouidentiam res humanas contem-
plantem, Iustitiam illi ire cõmitem, prauè viuentes insectantem. Principio autem tra-
diderat conseruari machinam mundi, variosq; rerum ordines à Deo. quod etsi possit in
primum motum referri, perfecta tamen gubernatio, & cõseruatio, nisi præsentem Deo,
non est. Denique quod ait *τῆ δυνάμει*, per potestatem eum præsentem esse, idem est at-
que per præsentiam, si consideres, Deum non indigentem opera ministerioque cuius-
quam, omnia, vt ipse fatetur, operari sine labore, & defatigatione. Si enim potestate sua
operatur, vbi sit potestas sua, affore quoque ipsum: si non ope alterius, sed sua in crean-
dis & conseruandis rebus utitur, palàm est. Illud sanè verissimum est, omniumq; morta-
lium consensu prædicatum, Deum esse in cælo. Et de cælo descendisse sæpe dicitur, in
cælumq; functum muneribus, quorum gratia venisset in terras, rediisse. Quomodo au-
tem qui dicitur in cælo videri, per totum mundum inuisibiliter sit diffusus, intelligi qui-
dem à nobis non potest. Quia, vt inquit Mercurius, cogitare eum difficile, loqui impos-
sibile: & si motus cæli, sit causa generationum, supersunt tamen alia, quæ nihil illum
motum spectent. Tantundem igitur est, eum potestate inuisibili, & sua, non functione
ministrorum, vbique esse, atque substantia. Spectat quoque illud exemplum, etsi de cau-
sis terrenis est maximè locutus, quæ sunt tanquam eius obsequentes imperio ministri
ad Angelos, quos per omnem mundum habeat distributos, imperium suum, velut Re-
ges & Satrapæ, Ducesq; administrantes. Nam & ipse Philosophus eorum penè nomine
est vsus, cum de Rege Persarum loqueretur, *ἀγγελιοφόροι*, nuntios ferentes. Sic & custo-
des cæteraque officia. Iam quod ait, Omnium rerum Princeps, *καὶ γενέτωρ*, Genitor in-
uisibilis, quid aliud sonat, quam generationes omnes eum fecisse ac facere, non solum
per motum luminis & caloris cælestis, sed per alias item particulares causas, quæ ad ge-
nerationem concurrunt? Etenim species ipsæ, formæq; rerum, non sunt à motu cæli, etsi
à calore Solis crescant. Innuit igitur totum exemplum, Deum per naturales causas, qua-
rum inuentor ipse fuit, vt hoc facerent, quod facere videntur, rerum naturalium om-
nem agere cateruam. Quod ipse sapienter in potestatem eius, quæ primo cieat molem
cælestem, vt per vnâ principalem causam, multa coorientur, retulit. Ideo enim So-
lem primum omnium corporearum rerum fecit, & fecit ab ortu in occasum euntem,
rursusq; redeuntem, nuncq; ad Boream, nunc ad Meridiem accedentem, vt fieret,
quidquid nunc per vnâ hanc à Deo repertam causam fieri videmus. Quodq; ad ope-
rationes cæli ac terræ naturales spectat, diceret Aristoteles, non ad vnâquamque
affidente

Affidente Deo fieri, sed per maiores causas, vt qui posuit maiores illas facturas, quæ post-
ea constantissimè imperiis eius obsequentes fecerunt, vtique cunctarum rerum autor
ipse fuerit. Iurèque in sacris litteris, omnes Naturæ operationes, in eum referuntur, eum
ventos impellere, arbores producere, animalia creare dicentes. Quod etsi per naturales,
maioresq; causas, non per præsentiam eius, id est, manibus suis animalium corpora for-
mantis, fieret, eadem tamen ratio esset. Nam quod manibus faceret suis, facit per cælum,
per Solem, cæterasq; causas, quas iussit & disposuit, hæc operari, tanquam manibus suis
eis vsus. In Theologia quoque est, eum post creatam lucem, & iussam vt circum cælum
sefe rotaret, creasse cælum, hoc est, aërem, factum à Deo per Solem: inde terram iussisse
nudari, quod item per Solem factum est: nudatam plantas, animaliaque producere. Sic
aquis imperasse, proles aquaticorum varias in lucem efferrent. Omnia ab omnipotente
vno facta, quorum faciendorum diuinitatè causas excogitauit. Quod & Aristoteles re-
ferens, in hac omni eius operatione, rerumq; procreatione, vnâ tantum principalem,
cæterisq; maiorem memorat causam, Solem: Sacræ autem litteræ, tacitè Solem innuen-
tes, particulares item in terra causas, quibus imperaret Deus, asciscunt. Non igitur Deus,
cum animalia terrestria aquaticaque, cum arbores & herbas crearet, manibus suis lutu-
lentam illam terram capiebat, sed reperit, ordinauitq; causas, vt hæc ipsa operarentur.
Adest tamen ipse præfens opificiis suis, non potens (qui tantus sit) non adesse. Hoc sentit
Aristoteles. Atque obserua quæso, quod cæteris in libris tradidisset, ad vnumquemque
orbem affidere motore mouentem, diuinam Intelligentiam, vt nunc emendet. Non
enim vllam aliam memorat nunc in cælo Intelligentiam, torquentem cælestes orbis, sed
Deum vnicum, cuius potentia moueat Solem, Lunam, totumq; circumagat cælum:
*αὐτὸν μὲν ὅτι τῆς ἀνωτάτης χροῆς ἰσθμοῦ τῶν δεδραμῶν ἀπὸ τῆς συμπαντος κόσμου διήκουν ἡλίον τε
καὶ τὸν πᾶντα ἕχοντα πειλάγων*: Ipso quidem, inquit, in altissima regione
præfidente, potestatem eius, quæ per vniuersum mundum penetret, mouere Solem &
Lunam. Exclutit igitur cæteras omnes nunc, & toto illo opere Intelligentias, velut scilicet
superuacaneas. Si enim fieri potentia eius, quam fatetur *ἀπειρον*, indefatigabilem,
totius cæli potest conuersio. Et si mouet primum, vtique poterit minores orbis mouere.
Castigauit igitur, expoliuitq; quod aliis in libris tradiderat. Atque item obserua, quod
& ipsum prouectior emendauit ætas. Non enim includit Deum in orbem cælestem,
ipsum animantem, aut inclusum mouentem: sed ait eum præfidentem in altissima cæli
regione, vt dicit in libro de Cælo, *ἐξωτάτω τῆς φροῆς*, extra omnes motus cælestes, pot-
estate sua, quæ sit vsquequaque diffusa, mouere, non primum solum, sed item omnes or-
bes: adhibens pulcherrimum exemplum, vt qui sinu continet diuersa animalia, volu-
cria, reptilia, natantia, detq; libertatem, motumq; omnibus, alia cælum petent, alia terris
inambulabunt, alia natabunt aquis: Sic ad vnum Dei motum, fieri diuersam luminū ca-
lestium motionem. Dei dico, non inclusi in orbe, sed velut Imperatoris, Dictatorisq; ma-
gni præfidentis in cælo, sua vera potestate, nutūque cælum mouentis. Repete igitur, vt
Crotius Philosophiæ sentias concentum, quæ superius dixerat oraculum Apollinis, *κόσμον
ἀμφιρόμων ἐποχούμνος*, Mundis circumrotantibus inuectus. Et sacræ litteræ, Psallite ei,
qui ascendit super occasum. Hebraicè, *Qui equitat super Araboth, sphaeras cælestes aut
præfidet in altissimis cæli regionibus*. Hoc sæpissimè loquitur Aristoteles, dicēs ad vnus
Dei inuisibilem concitationem, totum mūdum moueri: nihil citra opem eius fieri pos-
se, omnia vel in aëre, vel in terra & aqua opera, illius esse, qui totum contineat mundum,
à quo per simplicem cæli motum, quo cuncta lumina contorqueantur, Sol, Luna, aliique
planeta, omnes rerum formæ in lucem edantur: appellans Deum inuisibilem, motumq;
istum eius item inuisibilem, inuisibilemq; præsentiam & potestatem, sicut noster animus
sit inuisibilis. Quo exemplo etiam Marcus Tullius est vsus pro Milone, his verbis: Et est
profectò illa vis, neque in his corporibus, atque in hac imbecillitate nostra inest quiddā,
quod vigeat & sentiat, & non inest in hoc tanto Naturæ tam præclaro motu? Nisi forte
iccirco non putant, quia non apparet, nec cernitur. Perinde quasi nostram ipsam men-
tem, qua sapimus, qua prouidemus, qua hæc ipsa agimus, ac dicimus, videre, aut planè
qualis, aut vbi sit, sentire possimus. Ea vis, ea est igitur, quæ sæpe incredibiles huic vrbi fe-
licitates, atque opes attulit. Hæc Marcus. In quo & ipse diuinæ Prouidentia est assertor,
& eam comparans menti nostræ, non iccirco negandam dicit, quia non videatur. Nam
& animum nostrum, quo hæc omnia dicimus, cogitamus, intelligimus, videri non posse.

*Sol primum
creatus, dein-
de alia omnia,
Aristoteli.*

*Diuina intel-
ligentia mouens
orbis
cæli.*

*Deus, vt im-
perator &
dictator ali-
quis cælo præ-
fidet.
Psal. 67.*

*Locus ex Mi-
loniana Cice-
ronis.*

*De natura
Deor.*

Erit ergo in hac fragilitate nostra, quod regat, gubernet, vigeat, sentiat, & non erit in toto mundo: Ac Marcus paulò antè & ipse cælestis motus vsus est exemplo.

Aristotelem fateri à summo Deo factos Deos minores: interpretari Deum, quam Vnitatem Empedocles dixisset: confiteri diuinam Prouidentiam, quæ naturam excedentia aliquando inoperetur. Compendium verè eius esse. Loqui nunc emendatius eum de Vno singulari, quod alibi de pluribus.

CAPVT VI.

SLVVD item in Aristotele obseruandum est, quòd referens, vt saepe dixi, carmina illa Empedoclis, in quibus cuncta ab vno deducebat, Vnius Dei singularem maiestatem est confessus, licet Vnitatem ipse hoc in libro non expresserit, sicut in Metaphysica. Nà quod illic Vnitatem dixerat, in Epitome Deum interpretatur. Item etsi non adduxerit in isto libro, dimidium carminis eiusdem Empedoclis, in quo dixerat ab vno natos *ἕξ δὲ ἀλλοχρούωνος θεῶν*, etiam Deos longæuos, subest tamen hæc sententia, creatos etiam à Deo Deos eum confiteri. Nam si probat ea carmina Empedoclis (in his autem dixerat ille, nata omnia ab Vno, etiam Deos) profectò sentit eadem Aristoteles. Sicq; apertè cuncta fatetur ab Vnitate, singularique Deo profecta. Nam in libris itè illis post res naturales, affirmat Empedoclem tradidisse nata ab Vno cuncta, *ἄλλο θεῶν*, præter Deum, innuentem propemodum, ipsum esse illam Vnitatem quæ produxerit omnia. Iam in hoc Compendio perspicuè diuinam super rebus humanis confessus est Prouidentiam. Quod postea ex aliis libris eius demonstrabitur. Quippe dicit hic, cum fluius ignis ex Actna prorumpens, omnem circum regionem inuaderet, fugientibus ex oppidis, & agris omnibus, sed senioribus affectæ iam ætatis, fugere non valentibus, adolescentes filios, parentes in humeros sustulisse, ac flammam euadentes, fluium ignis in eos superuenisse. Sed diuinam Prouidentiam, quæ rebus benefactis delectatur, perspicuam hîc fuisse. Scindens enim sese rapidus ignis in duas partes, reliquit intactos parentes & filios, quasi pietatem tantam veritus. Hic ergo nominat Aristoteles τὸ δαίμονιον, Diuinitatem, eamq; dicit præcipuo honore affectisse genus piorum, pium genus. Quo duo consequuntur, diuinam præsidere rebus humanis Prouidentiam, tum ei res omnes esse subiectas, & posse cursum naturalium rerum sistere, si velit. Confitetur item miracula. Nam ingens fuit miraculum, vt cum esset propinquus ignis, furens rapidissimè, se se in duas partes diuiserit, relictis in medio piis. Possitq; hæc assertio ad alia innumera transferri. Quis autem negabit librum eius esse, si forte quisquam eiusmodi est, quem apud veteres passim comperies, & cuius vbique exemplaria sint apud Græcos? Ex quo item exemplum contra Epicurum affert Plutarchus, & cuius meminit Proclus. Iustinus appellat Philosophiæ eius Epitomen. Certè qui sapit, non negabit. Nam similia locutus est, licet obscurius in his, qui nunc habentur libri. Proponam nunc euidentissimum exemplum. Hoc loco dicit Aristoteles, numen diuinum, quod eorum pietatem gratam habuissent, eximio eos honore profecutum. Audi igitur & agnosce similia in decimo Moralium. Qui, inquit, secundum mentem operatur, & hanc excolit, optimèque affectus est, is videtur Deo acceptissimus. Si qua enim cura rerum humanarum est à Diis, sicut apparet, utique rationale est delectari eos re optima, sibi que proxima. Hæc autem mens est: quam qui diligant, maximè & colent, redamari eos à Diis, tanquam rerum sibi acceptarum curatores, & rectè, ac probe agentes, fas est. Quid his luculentius? Est, inquit, rationi cõsentaneum, est euidentis, Deos curare res humanas, diligere probos, ac sapientes, & eis beneficia præstare. In illa igitur deflagratione, quoniam Deus pietate delectatur, mens excolitur, & est similitudo Deo, quæ colit pietatem, remuneratus est pius. Adhibuit eis custodiam. In Compendio dicit Deum fecisse, quod in Ethicis dixerat à Diis fieri, esse probabile: quòd scilicet bonos & honestos remunerentur. Hoc igitur Dij fecerunt. Honorauit eos Numen, ostendit eos esse sibi curæ, propter pios filios seruauit parentes. Simul obserua, quàm sese emendet. In Ethicis Deos, in Compendio τὸ δαίμονιον, ipsam Diuinitatem, ipsum Deum, de quo singulari, toties loquitur. obserua quoque vt agnoscat Prouiden-

A Deo Deos creatos.

In Metaph.

Aristotelis præclara historia de eorum pietate, qui ex incendio Actnae montis parentes liberant.

Deo acceptissimus quis.

Consentaneum, Deos curare res humanas.

A Prouidentiam, quæ mortalia curet, sine qua opinione, certaque fide, nihil vsquam possumus loqui. Item in eo ipso Compendio audistis Iouem esse Deum, per quem viuimus: audistis eum esse, cui cuncta obtemperant, qui seruet regatq; omnia, qui sit Necessitas & Fatum, quem vltix Iustitia sequatur comes, vindex sceleratorum, leges diuinas transgredientium. Affirmat etiam quæ Plato diuinus ab Archyta, Pythagoreisq; audita, asseruerat, Deum esse principium, medium, finem omnium rerum. Affirmat item quod in Ethicis dixerat, eum esse beatissimum, qui & sapiētissimus: Sapientem autem Deo gratum, hancq; eius esse felicitatem, quòd placeat Deo. Nunc autem beatū dicit, qui simul natus coepit obtemperare legi diuinæ, vt qui velit esse beatus, & felix, legem diuinam, continuò vt editus est in lucem, sequatur.

De vno singulari ac supremo Deo, ex eodem Aristotele, quem à motu cæli absoluerit, cuius sit immensa sapientia, qua respicit etiam res humanas.

CAPVT VII.

SED PROPONAM alia ex hisce, qui nunc in propatulo sunt, libris indicia, mentis eius Aristotelem fuisse, quam Philosophiæ suæ restatur Compendium. Erunt autem velut quædam indicia, è quibus sapientes, non stultè pertinaces, possint intelligere singularem Diuinitatem ei placuisse, non multis eam, nisi per affinitatem quandam cum primo dedisse: Non orbi cælesti, quem torquens in sempiternū, actione, moderaminèque cæterarum rerum superfederet affixisse: sed potius Deum quandam vniuersalem, tam in cælo supra siderum concitatione, quàm per vniuersum mundum regnantem, cui res humanæ separatim, ac naturales, curæ sint, sensisse: Non astrorum, Intelligentiarumq; cælestiū ei diuinas esse, sed vnius, qui & cælum circunuertat, & omnia, quæ bona sentit de Deo Theologia, faciat Numen esse. Nam primò, quid illud est, quod in libris post res naturales, cum de sapientia quæreret, solamq; eam sui causam esse diceret, idcirco diuinam potius, quàm humanam censuit possessione, quæq; à solo Deo possideatur? Si Sapientia est rerum omnium humanarum, diuinarumq; cognitio, & si in solo Deo est perfecta, veraque eius possessio, ille multo magis res naturales, humanasq; cognoscat, quàm omnes homines, qui sapientes, cum res humanas, ac diuinas habent exploratas, appellantur. Quas cum sine collatione præ illis Deus habeat perspicitissimas, utique quod debilitet, & obscurè scitur ab hominibus, scietur à Deo clarissimè. Sciunt autem res superiores obscure, inferiores eodem ferme modo mortales: quarum cognitio cum sit in Deo radiantissima, necesse est, quod vnanimitè antiquissimi Philosophi asseruerent, Deum vbique adesse, omniumq; ante oculos eius, rerum versari absolutissimā notitiam, nullam vel tenuissimam rem non perspicitissimā ei esse, vel in tartara suis oculis, vt oraculum dicebat, penetrare. Hinc oculum eius dixit *ἀλλομον ὄμμα*, fortissimum, robustissimum. Si res humanas nesciret, vt dementissimi, erroribus suis, quos procedere, nullòque impediri metu Dei cupiunt, fauentes contendunt, aut si in vniuersali tantum sciret, eò sapientiores longè homines essent. Contulit autem Aristoteles sapientiam Dei, cum humana, dicens, quoniam serua & imbecilla sit humana natura, à solo Deo sapientiam possideri dicendum. Et vt dicat Simonides, quem Plato in primo de Repub. diuinū virum & sapientem vocat: *θεὸς ἂν μόνος τὸ ἐχέ τὸ γέρας*: Solus Deus habeat hoc Decus. Quis igitur erit ille Deus, cuius vnius iure sit sapientia? Profecto qui solus in omnibus nominatur. Et vide quàm clarè & quod perhibuit Simonides assermet Aristoteles, & quod superius oraculum, cum Deum appellabat *ἀδιδαιτον*, non edoctum, se ipso modò sapientem, nimirum sapientissimum, fontemq; sapientiæ. In Theologia est, Sapientiam fuisse omnium rerum inuentricem. Itemq; eum clamauerunt veteres omnes *ἀπόσοφοι*, per se, à seipso sapientem. Hæc omnia videns & sciens Aristoteles, tribuit & ipse Deo admirabilem, & plusquam humanam sapientiam. Nostri enim, inquit, natura serua est. Sumus præ Deo, tanquam mancipia: ille dominus verus, Pater hominum atque Deorum, solus hoc nomine decoratus, vt vnus verè possit dici sapiens, non vt nos mortales. Scit igitur Deus omnia melius, quàm nos ipsi. Quæcunque ab homine noscuntur, multò magis à Deo, in quo solo est vera sapientiæ possessio. Hæc Aristoteles, dicens Prouidentiam Dei

Sapientia, solius Dei possessio.

Deus omnia vidit & nouit.

Simonides, de Deo.

Deus, sapientie fons.

maximam, luminosissimam, oculum mentemq; perspicacissimam sentit. Affirmans etiã D
 quæ in Ethicis, Si qua, inquit, cura est Diis rerum humanarum, vt videtur, & est rationi
 consentaneum. Eadem affirmat hoc loco, corrigens, quod ibi de multis, hinc de vno Deo.
 Sed illi à maximo facti sapientes, & prospectores rerum humanarum, vt Plato docuit in
 Legibus, & Symposio. Clara igitur est ratio, verãque deductio. Deinde reprehendit Ari-
 stoteles Poëtas, qui, quoniam solius est Dei sapientia, possessio, dixerunt eam inuidisse
 mortalibus. Reprehendit Poëtas, mendaces, vt in prouerbio sit, appellans: Non enim in
 Deum inuidiam cadere posse. Ecce igitur Deus non inuidit mortalibus sapientiã: Si non
 inuidit, dedit: Si dedit, vt etiam ait Marcus, excepta sapientia nihil à Diis immortalibus
 dari amicitia melius potuisse. Excepta sapientiam munus Dei. Si dedit igitur, dedit quod
 est diuinissimum, vt ipse inquit, & pretiosissimum. qui autem dat, & dat quod optimum
 est, tum noscit eum cui dat, tum amat eum vehementer. Non inuidit autem Deus mor-
 talibus sapientiam. Amat igitur. Recordare nunc, quæ dicit in Ethicis, eundem appellas
 beatum, ac sapientem, sapientem autem θεοφιλέστατον, Deo acceptissimum. Et paulò infer-
 rius, tria deducere homines ad probitatem, naturam, consuetudinem, documenta. Na-
 turam, inquit, certum est non esse in nobis: ἀλλὰ ἀπὸ τοῦ θεοῦ ἀνθρώποις ἀληθῶς εὐτυχῶν ὑπάρ-
 χει: Sed per quandã diuinam causam, his qui verè fortunati sunt, existit. Exprimat igitur
 hoc loco, donari alteram sapientiã veram partem à Deo, videlicet naturã bonitatem.
 Duplex enim sapientia: altera contemplans, altera operans, mutuo connexa. Qui donat
 vnam, donat alteram. Probitas ex notione rerum diuinarum & humanarum: quibus be-
 ne perceptis, instituitur optimus vitæ cursus. Deinde duplicem tradit Aristoteles esse sa-
 pientiam: ὡς τε γὰρ μαλιστ' ἐν ὁ θεὸς ἔχει, ἡ δὲ τῆς ἁπλοῦς ἐστὶν ἐν ἡμῖν, καὶ ἐπὶ τῆς ἡλιαν ἐν, μὴ
 δ' αὐτῇ τῶν ἀμφοτέρων τετυχεῖται. ὅτε γὰρ θεὸς δοκεῖ τῆς αἰτίας πάντων εἶναι καὶ ἀρχὴ τις, καὶ τέλος
 ποιῶν τε ἢ μόνος, ἢ μαλιστ' ἐν ἔχει θεός. Hoc est, Quam maximè possideat Deus, diuina præ-
 cæteris scientia est, & quam, si quis maximè diuinus. Sola autem ipsa, vtraque hæc affe-
 cuta est. Nam & Deus videtur causarum omnibus esse principium. Et talem vel solus vel
 maximè possideat Deus. Repetit Sapientiam esse singularem Dei possessionem: Et Sa-
 pientiam esse diuinam quandam, mirabilemque scientiam, tum eam à Deo maximè pos-
 sideri, id esse decus eius, possideri etiam ab aliquo diuino homine. Quomodo autem di-
 uino: nempe ex eo, quod primam sedem & originem habet in Deo. Erunt ergo diuini,
 quibus Deus dedit sapientiam, quasi participes eius, quod largissimum est & naturale in
 Deo. Deinde profectur: Iccirco, inquit, est in Deo summa sapientia, & sapientia eius
 est prima, nobilissima. Quoniam nemo est cui non videatur Deus esse principium & ori-
 go omnium causarum. Aut hoc modo intelligas, Quia videtur in omnibus rebus Deus
 principium causarum: Videtur earum origo causarum, quæ res produxerunt, & produ-
 cunt: Videtur Deus causa causarum. Quoties apud Aristotelem inuenies, δοκεῖ, videtur,
 scito non leuem, sed euidenter apparentiam denotari. Videtur, id est, apparet, ostendi-
 tur, claret, cognoscitur Deus esse principium causarum omnibus rebus. Si causas igitur
 omnes Deus orditur, tanquam principium, scit omnia, moderatur, regit, quia superiores
 causas fecit, propter res particulares. Vt existeret particularia, fecit vniuersalia. Et si cau-
 sas omnibus rebus dedit, dedit etiam hominum, id est, singularem vnum (vt Archytas di-
 cebat & Pythagoras) hominem, à quo tota humana propago nasceretur. Ex hac igitur
 omni Aristotelis confessione, sequitur vnum singularem esse Deum, quem singulariter
 nominat, non alias Intelligentias. Deinde sequitur, non solum motum cæli ciere Deum,
 sed etiam alia multa facere, gubernare res humanas, versari per mundum, scire omnia.
 Item fit hinc perspicuum, cum dicit Principium causarum omnibus rebus, eum sentire
 totum illum ordinem, quem dixit in Compendio. Nam si deducas omnia, orsus ab ipso
 Deo, ad omnes vsque causas & res ipsas, erit totius ordinis illius explicatio. Princeps &
 origo causarum Deus. Prima causa cælum, cælique motus. Qui mouet cælum, reperit
 cælum, vt ipsum moueret. Si datur enim origo causarum Deo, certè datur non motus
 modò, sed etiam corporis eius, in quo futurus esset motus. Quomodo enim esset origo
 causarum, si motus solius, non corporis moti fuisset inuentor? Duæ enim sunt causæ: cor-
 pus ipsum quod mouetur, & motus ipse. Motus sine corpore esse non poterat. Multo
 igitur magis est corpus ipsum vna maxima causa, quàm motus ipse, qui sine eo esse non
 potuisset. Hęc igitur est vera deductio. Si datur Deo causarum principatus, datur omniũ
 eorum inuentio, & excogitatio. Non debet esse mouendi potens Deus, inueniendi non
 potens.

Deus non in- uidit sapien- tiã mortali- bus.

Tribus maxi- mè homines probi sunt.

Probitas vni- de petitur.

Sapientia quid.

δοκεῖ, apud Arist. quid.

Principium causarum, Deo.

A potēs. Nam non esset principium causarum. Aliquas causas fecisset, alias facere non po-
 tuisset: Sicque non esset principium, & origo. Qui potest indefatigabiliter mouere, & ex
 motu tam mirabilem, tamque varium rerum ordinem conficere, tot formas generare,
 multo magis inuenire potuit vnde talia fierent. Illud item obseruandum est, duplex esse
 rerum genus, naturales, & humanas. Naturales sunt corporeæ, quibus viuunt corporaliter:
 Humanæ spirituales, multo fortasse quàm naturales maiores, quia naturales propter
 humanas. Si Deus igitur omnibus rebus & causis earum est principium, non solum natu-
 ralium erit, sed etiam humanarum maioris ponderis. In quem enim earum principia, si
 non in Deum, referes? Iam verò quomodo vnam tantum causarum partem amplexus
 Deus, alteram tenere nõ potuit? Qui igitur inuenit causas vt res essent, inuenitque res na-
 turales propter humanas, vtique fuit etiam autor humanarum, eadem eas regens pote-
 state, qua creauit, causis earum excogitatis. Eo enim consilio reperit res naturales, vt ho-
 mines essent, & viuerent. Quibus si prouidit hac parte, multo magis prouidebit ea, quæ
 pertinet ad animos, ad præmia, & pœnas, ad merita in hac vita, & in alia. Quod & Ari-
 stoteles est confessus, dicens Deos redamare, & remunerari probos. Si remuneratur, non
 vtique his quibus corpus viuunt, paratis æque bonis & malis, sed alio genere præmiorum:
 Et vt illic, & hic dixit, largitione probitatis & sapientiæ: multisque aliis, quæ Marcus supe-
 rius est confessus, cum felicitates, & opes vim illam Dei inuisibilem attulisse imperio di-
 xit. Consentiunt igitur sapientes, super re clarissima, cuius confessionem natura extor-
 quet ipsa nobis, impellitque animum ad has voces, vt nisi velis ei resistere, impetumque eius
 retardare, non aliud sis dicturus.

Deum remun- nerari probos.

Aristotelem miris laudibus efferre, qui Menti rerum creationem tribuissent, in quo sit inclusa confessio creati mundi. De Mente dixisse eum quæ prior præceptor Plato. In his vnius Dei confessionem esse.

CAPVT VIII.

VT APPARUIT Aristotelis illa confessione, Deum cunctarum causa-
 rum esse principium, quæ res quàm latè pateat, videbunt sapientes, sic
 alio simili quodam testimonio sit perspicuum, creatricem illam Men-
 tem, rerumque principium, sicut Platoni, vt superius est ostẽdum, sic item
 ipsi, mirificè placuisse. Nam cum maiorum, & antecessorum suorum de
 rerum principiis proponeret opiniones, variasque sententias protulisset,
 hæc demum intulit. Cogor enim rememorare, quo sit sermonis aptus ordo. Mentem
 autem qui dixit esse, sicut in animalibus, & in Natura causam mundi, item & totius ordi-
 nis, quasi enigilasse videtur ad comparisonem eorum, qui antea temerariè loqueren-
 tur. Qui igitur hoc modo suspicantur, simul quod bene causam, principium esse rerum
 statuerunt, etiam talem constituerunt, vnde motus rebus existeret. Sic Aristoteles. Vi-
 sum igitur superius ex Laërtio quæ sit Mens, quis Autor, vel Causa: nimirũ opifex mun-
 di, cui in secunda Epistola Patrem dat Plato. Duobusque verbis comprobatur Aristoteles
 quod de Mente rerum Principio dictum fuisset ab Anaxagora, aliisque multis. Primum
 quod ait eos quasi νήφρονες, sobriè, prudenter, vigilantique locutos. Deinde quod
 καλῶς, benè, rectè constituerunt Mentem, vnde motus fuisset omnibus rebus. Reo-
 las igitur quæ dixerat superius, Deum esse τῆς αἰτίας πάντων ἀρχή, causarum omnibus re-
 bus principium. Illic Deum, hic Mentem, Causam. Illic omnibus rebus: hic anima-
 lium, Naturæ, mundi, ordinis omnis. Illic apparet, claret: hic καλῶς, bene, sobriè dicitur
 Mens esse Principium rerum cunctarum. Recordare quoque quæ Plato in Phædo-
 ne loqui Socratem facit: ὅς ἀρετῆν ὁ ἀφροσύνην τε, καὶ πάντων αἴτιος ταύτη δὲ αἰτία ἡδυνά-
 τε, καὶ ἔδωκε μοι τρέπον τινα εἰ ἔχην πῶς εἶναι πάντων αἴτιον. Hæc ex libris Anaxagoræ, quos
 de natura scripsit: Quod scilicet Mens exornauerit, & omnium causa extiterit. Hæc ego
 causa lætatus sum, visumque est mihi modo quodam bene habere, Mentem fuisse omniũ
 causam. Vides mirum in modum cunctis placuisse inuentionem omnium rerum, & or-
 dinum Menti adiudicari. Vides alium longè Deum, quàm illum, qui moueat cele-
 stem machinam. Nam iuxta superiores, etiam ipsam, quam mouet, reperit. Quippe
 Anaxagoras, quod ab Aristotele, & Platone approbatur, non præsentem tantum rerum,

1. Physic.

Mens, Au- tor, Causa, Pater, Deus.

Ordo rerum omniũ à Mẽ- te.

continuatamq; per omne tempus generationem, Mentem sustinere docuerat, sed in-
uenisse aliquando & fecisse, quod faciat ad omne tempus, quod & Aristoteli, & Plato-
ni, si bene dicta sua pensitare, secumq; meditari voluerint, est confitendum. Sed Plato
quidem manifestè in Timæo, inducens Creatorem mundi, supernum altissimumq;
Deum, vt Plutarchus ait, eumq; appellans Opificem, quem Anaxagoras Mentem. Aristoteles
autem paulò antè, dans principium omnium causarum ipsi Deo: nunc autem dans
Menti causam mundi, Naturæ, animalium, totiusq; ordinis: & eos qui hæc confessi
sunt collaudans, profectò sentit eundem Deum, ac Mentem, eumq; omnium rerum
Principium. Ac verisimile est, eadem affectum lætitia, & quiete mentis Aristotelem
super concessa Menti rerum inuentione, qua lætatus erat Socrates apud Platonem.
Aristotelesq; ipse bene fatetur eos Mentem causam statuisse, vnde motus rerum exti-
terit. Socrates autem ait, bene habere sibi visum, dare Menti principatum. Hæc vera
sunt, huc illi propensiores fuerunt. Quidquid alibi statuerint, aut aliud pertinet, aut tan-
dem veniunt huc omnia, si rectè resolvas. Atque vbi paulò post eodem libro coarguit
Aristoteles Anaxagoram super Mente, coarguit, quòd cum rerum principium Menti
dedisset, non ea vtatur ad totam Cosmopœciam. Sed solum cum in dubitationem caderet,
quare quidque esset necessarium, eò Mentem trahebat: Quare cælum moucatur,
quia Mens, inquit, voluit, quæ causa creauit animalia. Nimirum Mens reperit modos
eorum ferendorum veros. Sic omnes rerum necessitates ad Mentem reuocabat. Faciebat
enim quod perhibent eum fecisse Socrates, & ipse maximè comprobatur dicens, Exi-
stimauitque si Mens creasset mundum, τὸν δὲ ἴδεν κοσμεῖν (αὐτὸν κοσμεῖν, καὶ ἕλκετον πῶθεναι, τοῦ
πῶ, ὅτι ἐν βέλτερον ἔχει: Ipsam creantem, omnia adornasse, & posuisse sic rem vnā-
quamque, vt optimum esset. Denique hæc item addit ibi diuina Socrates, vt rem totam
cognoscas. Si igitur, inquit, causam reperire volueris de vnaquaque re, quomodo existat
vel intereat, vel sit, hoc oportuisse dices de ea inuenire, quod ei optimum esset, vel esse,
vel alio modo affici, aut agere. Ex qua ratione nihil aliud homini considerare conueniet,
tum de se, tum cæteris rebus, quàm quod sit optimum, & vtilissimum. Sic necesse erit
cognoscere quid peius. Eadem est enim de eis scientia. Hæc igitur pensitans, lætabar me
præceptorem inuenisse, qui mihi causam omnium rerum assignasset, Anaxagoram, cur
terra lata vel rotunda facta esset: hoc assero, dicturum illum, causam necessitatemq; pu-
tabam, quòd ita melius esset, & quòd præstiterit eam esse huiusmodi. Et cur in medio sit
posita, nimirum quia melius esset eam in medio esse. Quibus ab eo assignatis, non eram
aliam causam quaesiturus. Sic de Sole, Luna, cæterisque astris, eorumq; celeritate, conuer-
sionibus, aliisque affectionibus, agere, & facere ea quæ esset præstantius. Neque enim pu-
tabam eum, vbi Mentem ea exornasse dixisset, aliam causam superindicturum, quàm quòd
optimum fuerit, ea sic habere, sicut habent. Cæteraque persequitur Socrates, in quibus
eam demum reprehensionem atque Aristoteles, adhibet, quòd cum Mentem pulcherrimè,
sapiientissimèque principium fecisset, postea deserit eam. Vtunturq; Plato & Aristoteles
eodem verbo de Anaxagora. Plato progressus, inquit, vt viderem & legerem, vido
hominem τῶ μὲν γὰρ ἔδεν θεώμενον, Mentem nusquam vtentem. Aristoteles, ἀναξάγορας
μὴ γὰρ θεῖται τῶ γὰρ πρὸς τὴν κοσμοποιίαν. Anaxagoras vix vtitur Mente, ad creationem
mundi: id est, rerum creaturarum post mundi ornatum. Ex hac igitur reprehensione
apparet eis mirificè Mentis principatum placuisse, quæ sapienter omnia posuerit: sed cū
displiceat, quòd non vbi que Mentè, quod facit Moses, adhibuerit causam, etiam palam
est, multo magis hanc eis causam placuisse. Moses eadem semper dicit Deum fecisse,
creasse cælum & terram, animalia, plantas, hominem, vbi que Mentem rebus creandis
præficiens. Quam Theologiam si Plato & Aristoteles videre potuissent, quam approbassent?
Quorum hoc loco eadem est atque Moysi certè confessio, à Deo cuncta generata,
& facta, & disposita: dispositaque vt melius fuisset, cū dicat ad vnum quòdque, Et vidit
Deus quòd esset bonum. Qua assignatione Plato fatetur se esse contentum vt dicas bonum,
quòd Mens excogitasset. Sic quod audis apud Moysen, Fecisse, deinde bonum ipsi
visum esse, mirificè Plato approbasset. Quia si Deus, si Mens, sapientia, consilium, solertia
fuit autor, & si ei bene posita videbantur, certè nihil esse melius poterat. Declarauit etiā
Plato in Cratylo, illam Anaxagoræ Mentem, mirificè illi placuisse. Vbi Socrates rogat
Hermogenem, nōne, inquit, credis Anaxagoræ Mentem, & Animam esse, quæ exor-
net, & contineat omnium aliarum rerum naturam? Nil aliud, inquit, τὸ δὲ καὶ τὸ πῶς
ἔλλω

Opifex Deum.

Mens, principium.

Cur terralata vel rotunda.

Cur terra in medio.

Gen. I.

Plato & Aristoteles eadem confessi que Moyses.

Αὐτῶν ἀπὸ τῶν φύσιν, & πρὸς αὐτὰ ἀναξάγορας, ἴδεν καὶ ψυχὴν εἶναι, τὴν δὲ ἀποδοτικῶς, καὶ ἕλκετον. Ean-
dem, vt in primo libro vidisti, vocat imperatricem, exornantem omnium, impermistam,
ius vniuersale, segregatam ab omni concretione mortali. Quam autem hæc Mens, quam
Anaxagoras celebravit, placuerit Aristoteli, collaudauerit, adorauerit, suspexerit, potes
intelligere ex his, quæ scribit in vndecimo post res naturales. De qua hæc ad verbū: Quæ
de Mente dicuntur, habent quasdam dubitationes. Videtur enim omnium quæ cogitari
possit diuinissima. Quomodo autem se habens talis existat, habet quasdam difficultates.
Nam si nihil intelligit, quæ maiestas eius esset? Esset enim sicut dormiens. Si autem intel-
ligit, hoc autem esset aliud peculiare, non esset hoc, quod est eius substantia, intellectio,
sed facultas, certè non esset optima substantia. Nam quia intelligit, dignitas ei existit. In-
super verò, siue mens sit substantia eius, siue intellectio, quid intelligit? Aut enim ipsa se
ipsam, aut aliquid aliud. Et si aliquid aliud, aut idem semper, aut aliud. Vtrum igitur dif-
fert aliquod, vel nihil, intelligere ipsa bonum, vel quiduis: vel & absurdum est cogitare
de nonnullis. Certum igitur quod diuinissima res, & pretiosissima, intelligit, & non mu-
tatur. In peius enim fit mutatio. Et motus quidam iam, talis res est. Primum igitur si non
est intellectio, sed facultas, rationi est contentaneum, laboriosum esse ei continuam in-
tellectionem. Postea manifestum, quòd aliud quid esset pretiosius, quàm Mens, res scilicet
intellecta. Etenim intelligere, & intellectu existit, & pessimum intelligenti. Quo-
circa, id vitandum est. Quædam enim nō videre melius quàm videre. Non esset certè res
optima, intellectio. Seipsum igitur intelligit. Si quidem est, quod optimū. Hæc dicit Ari-
stoteles, non de omni mente, humana, vel Angelica, aut Sphærarum cælestium, sed opti-
ma, & pretiosissima, & qua nihil sit maius, quod ab ea intelligatur. Quia si quid præter se
intelligeret, in quo cognoscendo delectaretur, maius esset ipsa. Constat autem quàm la-
tè pateat hæc Aristotelis confessio. Videmus hinc eundem esse Deum atque Mentem, &
hanc Mentem videmus Aristotelem fatentem esse rerum Principium. Nam si dat Deo,
vt claruit, omnium causarū principium, vtique dat etiam Menti, quia Mens est ipse Deus.
Quod non solum ex his, quæ dixit nunc de ea Philosophus, constat, sed his etiam, quæ in
libris de Republica, & quæ in secundo magnorum Moraliū. Etenim dubitationē dis-
soluit in libris post res naturales de Deo, quæ oborta in libris moralibus fuerat. Oborta
autem fuerat de intellectione, vel cogitatione Dei. Vbi dicit hæc ad verbum: Ea igitur
quæ inter loquendum similitudo solet assumi de Deo, neque ibi rectè, neque hic esset
utilis. Non enim si Deus est sibi sufficiens, & nullius indiget, ob id neque nos vilius indi-
gebimus. Est enim & talis quidam sermo, qui dicitur de Deo. Nam quoniam, inquit,
omnia bona possidet Deus, & est sibi sufficiens, quid faciet? Non enim dormiet: specula-
bitur igitur, inquit. Hoc enim est pulcherrimum maximèque proprium. Quid igitur
speculabitur? Si enim aliquid aliud, melius certè aliquid se ipso speculabitur. Sed absur-
dum est, esse Deo quidquam melius: ipse igitur seipsum contempletur. Sed & hoc absur-
dum. Etenim hominem, qui se ipsum contempletur, solemus tanquam insensibilem re-
prehendere. Absurdum igitur est, si Deus, inquit, erit ipse se ipsum speculans. Quid igitur
Deus speculetur nunc dimittatur. Hæc Aristoteles. Videmus igitur eum hanc dubi-
tationem dissoluere, eandemq; rem repetere, in libris Philosophiæ primæ. In quibus af-
firmat, Deum contemplari se ipsum, non consequi autem vt sit insensibilis: Neque enim
eandem esse res diuinas, atque humanas. His igitur locis considerare licet, eandem esse
Mentem atque Deum. Nam quam Mentem vocat in Philosophia, in Moralibus & in li-
bris de Republica, Deum. Sic apparet illam Anaxagoræ Mentem esse Deum, esse Crea-
torem mundi, omnium ordinum Inuētorem. Is per excellentiā dicitur Deus, huic datur
vni Diuinitas. Nam intelligere seipsum, de Supremo solum, & qui verè Deus sit, dictum
apparet. Non sunt hic vllæ aliæ planetarum Intelligentiæ, neque possunt esse. Hanc Men-
tem, quam in Timæo Plato vocat Opificem mundi, tum in eo ipso libro, tum in Phædone
dicit esse Inscrutabilem, vt difficile possit inueniri: In Cratylo, ἀποκράτορα, Imperatricē.

Mentis diuina attributa.

Mens diuinissima omnium que cogitari possunt.

Mens, Deus, Principium.

Deus omnia bona possidet, & seipsum contempletur.

Intelligere seipsum, solum Dei est.

Quòd etiam in Moralibus vnum singularem Deum est confessus, rerum humana-
rum prospectorem: Et quòd ad aliam, quàm præsentem vitam providentia
eius & quæ largiri bonis eum ait Aristoteles, referantur.

VNT item alia plurima hinc inde sese offerentia indicia, non solas il-
las caelestes Intelligentias Aristotelem Deorum nomine, & excellen-
tia dignatum, sed iuxta maiorum suorum religionem, meliorem quan-
dam, absolutamque ab incitatione caelesti Diuinitatem, eum asseruisse.
Illamque astrorum diuinitatem ascititiam, peregrinamque illi esse,
& ad tempus praedicatam, cum non haberet quid de Deo clarius, &
probatus tunc diceret. Cum autem aliis in locis humanae naturae ve-

Diuinitatis
maxima po-
testas.

Fortuna quid

Deus, verum
benarum lar-
gitior.

Ioan. 15.
Psalm. 30.
Improbi non
amantur a
Deo.

Fortunati non
continuo ami-
ci Dei habendi.

Deus, non est
iniustus.

ros instinctus super confessione Diuinitatis sequatur, confitens Diuinitatem, quae regit
mundum, non solum machinam caelestem mouens, sed etiam per omnem mundum in-
ambulans, praecipueque res humanas, propter quas sunt naturales, moderans, dicemus
eum astrorum Diuinitatem, aut partem quandam Deorum statuisse, vt si quis aliquos
Angelorum caelo voluendo praeficeret: aut incostantem fuisse, & vbi contra Naturam impetum
violenter locutus esset, postea relatum, ab eodem Naturae, cui resistere non pos-
set, actu, veram Diuinitatem fuisse confessum. Nunquid inquit, in Moralibus, Fortuna,
quasi Prouidentia quaedam, est Deorum? An potius id non est probabile? Quippe Deum
cum dominus sit huiusmodi rerum, arbitramur tribuere meritis bona, & mala. For-
tuna, verò, & quae à Fortuna sunt, verè fortuito eueniunt. Quam rem si Deo tribuamus,
iudicem improbum eum faciemus, aut inuitum: quod Deo non conuenit. Itaque neque
bonam Fortunam, Prouidentiam, aut Beneuolentiam Dei esse, probabile est: quia im-
probis etiam datur. Deum autem curare improbos, non est probabile. Primum iuxta vul-
gares, plures Deos loquitur: deinde sese ad Philosophiam recipiens, vnicum semper Deum,
qui dominus, ac patronus sit omnium, quae possident homines rerum. Ad haec negat quae
Fortunae bona dicuntur, ab eo proficisci, id est, dari certa quadam cura eius, & prouiden-
tia, ac beneuolentia. Diuinites, improbos, Deique contemptores esse. Praeclarèque secum
agi putare, quod aliquè trucidarint, ope auerxerint. Quorum à Deo nihil est. Non enim
malarum rerum Deus est largitor, sed bonarum. A quo tamen proficiscuntur omnia,
vera tamen eius beneuolentia, vt Aristoteles ait, erga bonos duntaxat. Nec si Solem suum
oriri facit super bonos, & malos, & pluit super iustos, & iniustos, nullo discrimine id fa-
cit, sed propter bonos benefacit malis. Omninoque Aristoteles sentit caducarum rerum,
temerariamque istam felicitatem, neminem debere diuinam erga se beneuolentiam ascri-
bere: quia datur aequè malis, atque bonis: sapius etiam malis. Quoniam, inquit, quae vul-
go putantur bona, & quibus apud plebem solent homines fortunati vocari, eueniunt si-
ne discrimine bonis & malis, non sunt quibus ea contigerunt, amici, gratique Deo di-
cendi, vt sit eadem ratio conciliandae charitatis diuinæ, atque consequendorum terre-
norum honorum. Ipse enim etiam dicit, Si mundus vos odit, scitote quia me priorem vo-
bis odio habuit. Et, Odisti obseruantes vanitatem. Non amantur igitur improbi à Deo,
inquit Aristoteles. Si non amantur, bona quae sunt consecuti, non omnino eius beneuo-
lentia sunt assecuti, sed ipso coniuente, & sinente. Multo enim largitur amicis suis me-
liora. Quos igitur fortunatos aspexeris, non continuo amicos Dei, & quibus Deus fa-
ueat, arbitreris, sed scito haec accidere, fierique eo coniuente. Subiicit Aristoteles, Bona
& mala meritis à Deo dari. Hunc ordinem esse Prouidentiam, vt dentur bonis bona, mala
malis. Quod si terrena bona, quae dicuntur εὐτυχία, temerariè contingunt, id est, casu
quodam, & fortuito, quid superest quod detur à Deo, certo discrimine bonis & malis?
Nam largitio, inquit, rerum fortuitarum non est recta à Deo. Ergo quod dat Deus, ma-
ius sit quam quae sunt in potestate Fortunae, necesse est. In potestate Fortunae sunt vires
corporis, forma, opes, à bonis, & à malis aequè possessae. Igitur quid mali dabitur à Deo
malis, boni bonis, si sunt ea fortuita, & in potestate Fortunae? Et tamen Aristoteles fate-
tur: τὸν γὰρ θεὸν ἀξίως ἰδεῖν καὶ ἰσχυρὸν τῶν πάντων, τοῖς ἀξίοις δαπνόμενον, καὶ τὰ ἀγαθὰ, καὶ τὰ κακὰ:
Existimamus enim Deum, penes quem sint ista, meritis tribuere bona & mala. Nulla igitur
superfunt mala & bona, quae dentur à Deo. Eadem siquidem ratione cum vidcam
bonis esse mala, dicam fortuito id fieri. Et cum dicas bene fieri bonis à Deo, verum miseri-
is & incommodis aequè atque improbi, saepe magis, subiaceat boni, quid superest quod
detur vtriusque pro meritis? Cogimur ergo haec ad alia bona & mala, quam praesentia, quae
fortuito dantur, referre, maiora videlicet, & aeterna, quod Aristoteles quadam mentis
diuinitate fortasse perspexit. Obserua etiam, quod nefas esse dicit, vt Deum faciamus ini-
iustum, aut improbum iudicem. Itemque obserua, quod ait non esse verisimile, Deum
curare

Acurare improbos: ergo ex aduerso est verisimile eum diligere bonos: quod ipse euiden-
tissime confessus est in decimo, vt superius ostendi. Hic inquit, non est verisimile, impro-
bis Deum consulere. Deinde putamus eum tribuere malis mala. In decimo autem Mo-
ralium dicebat, Si Dij mortalia curant, vt probabile est, & euidens, verisimile est bonos,
beneque & probe viuentes eos redamare. Aperta igitur est ratio Prouidentiae, claraque con-
fessio, Deum cuiusque merita respicere, dantè bona bonis, mala malis, reicienda in aliud
tempus, diligentiusque iudicanda, quoniam praesentia ferè sine discrimine. Atque hoc lo-
co, clarissime non est Deus ille Motor caeli, aut vlla Planetarum Intelligentia, sed quidam
vniuersalis Deus, non caelum tantum mouens, verum etiam respiciens, & intuens res hu-
manas, ponderansque merita cuiusque. Considera enim, Si negat Aristoteles fortuita bo-
na debere referri in Deum, quoniam malis & bonis accidant, à motu autem caeli non dat-
ur nisi vita corporea, quae mali, & boni aequè fruuntur: certè si Deus, caeli motor non alia
bona largitur, quam corporea, & vniuersalia, non distinguens merita cuiusquæ, sed vitam
aequè suppetens omnibus, meritorum pondera non attendat. Datur igitur aliud autore Ari-
stotele in quo Prouidentia eius distinguatur, distinguantur mali à bonis. Super quibus
aequè Sol lucet, pluit aequè. Motor igitur ille Deus, curat etiam alia longè maioris sapien-
tia. Nam mouere Solem, & sidera, solum ad vitam corpoream pertinet. At in nobis non
est solum corporaliter viuere. Eoque necesse est, non illam caeli Intelligentiam hunc
Deum esse, quem nunc dicit: aut illum quidem, sed non caelum duntaxat mouentem,
B verum etiam humana gubernantem.

Deus vni-
uersalis, &
primus ve-
risque Deus.

Prouidentia
quibus distin-
guatur.

Ex eo quod Aristoteles de Nectare Deorum scripsit, probari & vnius summi Di-
uinitatè, qui sibi & cunctis sit causa felicitatis: & Deos illos non esse verè etes or-
bes caelestes. Virtutes, quae possidentur à mortalibus, multo magis à Deo possideri.

CAPVT X.

QVOD superius de Nectare Deorum in Moralibus dixerat Aristote-
les, Duo praecleara, & Theologiam fatentia in eo deprehendes: Illam
dico Theologiam, quam Aristoteles, praeterquam de Intelligentiis
caelestes orbes mouentibus, aperte proposuit. Primum Deos eos no-
minat, qui non moueant orbes caelestes, deque his ita loquitur, vt ean-
dem de his, atque mortales omnes religionem praedicasse aperte con-
uincatur. Ad haec nominat Nectar, vt Philosophus, non vt vulgares, sentiens vinum
suauissimum, sed verè ex Philosophia diuinius, & incorporeum quiddam, quod per-
spicuo exemplo demonstrauit. Dicit enim esse nonnullos, quibus voluptates omnes,
generationes viderentur, negantes voluptatem esse bonum. Hoc autem accidit eis, in-
quit, quia solas corporeas voluptates habent exploratas, haud alias esse putantes: ceu
C qui nesciunt Nectar, putantes Deos bibere vinum, quia non putant dulcius esse quic-
quam. At Nectar est incorporea suauitas. Cum igitur incorpoream voluptatem, aut
suauitatem sentiat Aristoteles, qua Dij fruuntur, ea profectò non est alia, quam cele-
bris illa apud Poetas, quos Aristoteles edisserit, & quam dixit ipse Deus, Flumina de
ventre eius fluent aquae viuae. Et, Amplius non bibam de genimine hoc vitis, nisi cum
vobiscum illud bibam in regno Patris mei. Qui bibunt igitur hoc Nectar, non sunt pla-
netae, nulla caelestis Intelligentia rotando caelo praefecta: sed certè Dij illi, quos beatos
in omne tempus censuit triumphare supra caeli vertigine corporibus liberatos, suffici-
entissimam, copiosissimamque bonis omnibus vitam agentes. Hi sunt Dij, non Intelli-
gentia Solis, Lunae. Illud item considerandum est, quod secundo Moralium scripsit,
cum de Heroicis, & supra hominem virtutibus loqueretur. Est, inquit, quaedam virtus
opposita feritati, quae nullum habet nomen, quia οὐκ ἔστι θεῶν ἀρετή. ὁ γὰρ θεὸς βελτίων τῆς
ἀρετῆς, καὶ ἔχει ἀρετῶν ἕξι ἀσθενέος. ἔπειτα γὰρ βελτίων ἔσται ἢ ἀρετῆ τῆς θεῶν: Non est Dei vir-
tus. Etenim Deus est virtute superior & melior. Et non secundum virtutem est bonus. Hoc
enim modo virtus esset Deo melior. Is igitur Deus, virtute superior quis est, & quid de-
signat eum habere virtute praestantius? Si enim non virtutes ipsas, quae consuetudine,
documentisque acquiruntur, sed excellentius, & naturalius quiddam possidet, vtique cuncta
bona, & omnem laudem, quam possidet homo, longè magis Deus possidebit. Hominum
o ij

Nectar quid
Aristoteli.

Ioan. 7.
Matth. 26.
Luc. 22.

Vita Deorum
quae.

Deus, virtus
superior.

Hominum vir-
tutes.

virtutes sunt fortitudo, modestia, temperantia, iustitia, liberalitas, charitas, hæc omnia Deus longè excellentius possidebit. Ergo si solent homines, cum prospiciunt reipublice, cum humanè, iustè, moderatè, sapienter, liberaliter, & clementer agunt, laudari, extolli, præferri, prædicari, nonne laudibus his Deus erit excellentior, magisq; eas vsurpabit? Si enim est virtute superior, is sit necesse est quo benevolentius, liberalius, clementius nihil possit esse: præ cuius æquitate, liberalitate, charitate, humana charitas sit penè vitium, nedum virtus. Hinc igitur fit, vt Deus, quod omnis antiqua Theologia testatur, sit bonorum effusissimus largitor, eximia charitate & benevolentia præditus, indulgentissimus, prouidentissimus, omnesque item laudes, omnem gloriam, absolutissima quadam ratione possidens. Hæc autem omnia in vnum competunt solum. Recordare hoc loco, quod ait esse virtutes quasdam Heroicas nomine carentes, id est, diuinas quasdam & eminentissimas, quas Heroicas dixit, quasi similes earum, quæ à Diis, vel Heroibus possidentur. Heroës autem hoc loco sunt Dij. Nam & ipse Aristoteles dixit ibidem, hanc virtutem Heroicam esse quãdam, ac diuinam, vt feritas immane quoddam prodigiosumq; vitium. Ergo si quanto melius, laudabilius, rectius, modestiusque agunt homines, Deo magis assimilantur, profectò necesse est eandem virtutem esse in Deo, cuius in homine quãdam sit imago. Cum verò nihil sit liberalitate & clementia, charitatèque apud homines commendabilius, & quod magis prædicetur, extollatur, certè necesse est hæc esse in Deo præstantissima, absolutissima. Qui si careret Prouidentia rerum humanarum, si negligens esset salutis cuiusquam, si non audiret cum in clamatur, si Patrem tantum ex E motu Solis suppeteret, multi mortales eo meliores essent. Nec hi cum eminentissimis factis inclarescerent, Dei similes dicendi essent, sed Deus similis eorum. Fatetur ergo Aristoteles in Deo quãdam esse mirabilem virtutem, eximiãque prouidentiam, benignitatem, charitatem, vsque eò præstantem, vt intelligi quidem possit, nominari nõ possit. Incurruntque omnia ad confessionem vnius Dei. Memineris item quæ Marcus ille Tullius ob ingenij diuinitatem vt diceret prouectus est: Verum animum vincere, iracundiam cohibere, victoriam temperare, aduersarium nobilitate, ingenio, virtute præstantem non modò extollere iacentem, sed etiam amplificare eius pristinam dignitatem. hæc qui faciat, non ego eum summis viris comparo, sed similitum Deo iudico. Intelligebat sapientissimus orator, eminentissimas in Deo quasdam esse virtutes, quarum mortales aliquando essent participes. Vbi clementia, liberalitas, si res humanas negligeret: quæ sunt materia clementiæ. clementia autem sine prouidentia non potest esse. Nam qui nesciat, quibus parcendum est, & si nullum cum eis intercedit ei commercium, nec offenditur, nec parcat, nec clementia præditus est. Rem igitur, quam Natura faciebat clarissimam, Philosophus est confessus, eãque celare non potuit. Cuius si vocem audiret, si dicta ponderarent rustici tempestatis nostræ Peripatetici, non tam pertinaciter ei confessionem Prouidentia, aut Diuinitatis, quæ non cælum duntaxat, sed alia agat pleraque digna maiestate sua, detraherent.

Deus optimus in omnibus.

Virtutes heroicas.

Virtus Dei, est imago quãdam in homine. Si non sit Prouidentia Dei, homo Deo melior est.

Pro Marcello.

Virtutum diuinarum homines participes.

Admiranda Aristotelis Theologia de beatitudine diuina: quæ sit cõtemplatio: Eandem esse minorum Deorum felicitatem, Deum summum contemplantium. Ex quo summa vnius maiestas comprobatur.

CAPVT XI.

Felicitas perfecta qua.

ARISTOTELES decimo Moralium, perfectam felicitatem probat actionem esse contemplantium semper, idq; ea ratione probat: Deos, ait, arbitramur beatos & felices. Sed cum nullas eis humanas actiones tribuere possimus, viuere autem eos dicimus. Neque enim fas est eos dormire, vt Endymion. Viuenti cui sit omnis actio detracta, nihil superest, nisi θεωρία, speculatio: inde fieri, ὥστε ἡ τῆς θεῶν ἐνέργεια, μακρολόγησι θεωρητικῆν εἶναι: Vt actio Dei quæ beatitudine est præcipua, speculatrix sit. Omnis enim, inquit, vita Diis est beata. Ex his eius verbis, quæ quidem & aliis in locis, & in libris post res naturales est locutus, efficitur hoc omne. Principio totã hanc contemplantium, in quo beatitudinem vult esse, rationem, habere caput, vbi sistat ne procedat ad infinitum. Et primum quod dixerat de Mente, cuius ferebat felicitatem in contemplan-

Atemplada se ipsa, quod hoc loco asserit, præcipuè est verum. Hæc q; erit Aristotelis Theologia: Deus cognoscit, contemplanturq; se ipsum, ipse sibi felicitatis obiectum. Cæteri ergo Dij contemplantur eum, inde beati. Nam si Deus aut Mens, quam diuinissimam, optimam, pretiosissimamq; prædicauerat, eximia in cognitione sui fruitur felicitate, tantundem beata, quanta maiestas sua, quam semper cognoscens efficitur beata; etiam minores Intelligentiæ Deum intuentes felicitabuntur. Scilicet fit ex his necessariò, Deos minores fieri beatos in cognitione Dei: quoniam ratio quæ cogebat ne confiteremur Deum præter se in quo beatus sit aliud contempleri, erat, quia quod contempleretur, ex eo beatus existens, esset maius ipso Deo. Sed quoniam nihil Deo melius, & maius, necessariò se ipsum contemplantur. Hæc inquam ratio non habet in Diis minoribus locum, sed in contrarium, quoniam Diis est supremus quis, necessariò fiunt eo contemplantur beati. Vt sit ratio, Deus, quo non est melius, se ipsum contemplantur, se ipsum contemplantur est beatus: Dij minores, quibus est melius, & superius, illud ipsum contemplantur, & in eo contemplantur sunt beati. Hæc igitur necessariò sunt in hoc ordine, vt si Dij nihil aliud agentes, duntaxat contemplantur, eos necessariò Deum contempleri: Deum autem contempleri se ipsum. Vt qui dat sibi, qui maximus est, felicitatem in contemplatione sui, longè facilius daturus sit minoribus. Ex quo clarissimè efficitur, quod Aristoteles in fine totius rationis posuit: ὥστε εἴη δὲ ἡ εὐδαιμονία θεωρία τῆς θεῶν, Quocirca felicitas erit quãdam theoria, id est, contemplatio Dei. Græcè theos, Deus, oria, visio. Totãque beatitudo erit contemplatio Dei: vt nec Dij minores, nec maximus ipse Deus, in alio sint beati, quàm in contemplatione Dei: Ex eodẽque cæteri Dij beati, quo maximus Deus. Quãta igitur hic cum religione concordia: Felices nos futuros oracula, cum videbimus eum sicuti est. Cum is igitur sit contemplationis ordo, vt felicitas omnis sit cõtemplatio Dei, eãque non cuiuscunq; Dei, sed maximi, & eminentissimi tantum, & qui verè Deus sit, hæc deinde sequuntur, Huiusmodi contemplationem non fieri in absentia, Et Deos contemplantur oportere propius assistere, eodem in loco esse, in quo quæ contemplantur: Haud aliter perfecta futura contemplatione. Ex hoc item sequitur, hos Deos, quorum beatitudinem dixit esse theoriam, visionem Dei, esse non posse Intelligentias cælestes, Solis, Lunæ, planetarum, nimium à primo distantium, è cuius contemplatione exuberat beata vita. Ex primo autem sequebatur, vt si ex vnius contemplatione omnis manat felicitas, illum esse optimum, maximum, omnibus his, quos sua presentia efficit beatos, incommemorabiliter maiorem. Sic rationibus altera ex altera consequentibus, Diis est beatitudo contemplatio: Non sui, quoniam est excellentior, qui possit eis esse obiectum contemplantium. Nam dicebat Aristoteles, Deus siue Mens est beata cognoscendo: Aut ergo se, aut aliud. Non alium, quia maior esset qui cognitus & inspectus eum bearet. Non admittit autem ratio Deo quidquam præstantius. Ergo ex aduerso, si Dij minores habent supremum, quia necesse est, ad vnum caput venire, quod & ipse Philosophus fatetur, in eo cognoscendo sunt beati. Hunc ergo contemplantur, propius adesse, intuentes eum necessariò est. Quod si verum est, assistentes nõ erunt motores orbium cælestium, sed aliud Deorum genus: Illi scilicet, quos in libris de Cælo dixit extra cæli motus viuere beatos. Hæc est autem eorum beatitudo, quod contemplantur. Ratio autem docet, eos vnum primum contempleri, qui sit etiam sibi causa felicitatis. Ex his igitur, vt omnes rationes ad epilogum reuocem, efficitur, vt hac parte sapientissimè sit Aristoteles locutus, proponens similem nostræ, quam suggererat ei ratio, philosophiam. Est hic clara primi Dei confessio, cuius contemplatio felicitat Deos contemplantur, corãque assistentes: Hos orbium cælestium motores non esse. Cumque hic de cælesti motu, & animatione orbium nihil loquatur, constet eum non semper in eo sensu fuisse, esse Deos, qui moucant orbem. Est demum contemplatio Deorum ipsum Nectar. Nam contemplatio & εὐδαιμονία, id est, felicitas sunt idem. Nectar est pabulum Deorum: Dij non bibunt, non comedunt, nõ negotiantur, sed speculantur tantum: Ergo Nectar est contemplatio, contemplatio beatitudo. Hinc Poëtæ cecinerunt ad mensas, ab Hebe Nectaris huius plena pocula ministrari Diis. Est enim Hebe iuuentus. Perpetuò iuuenes sunt Dij, Deum æternum contemplantur. Merito Dij vocati, quia felicitas est & Diuinitas videre Deum. Vt cui datum sit venire ad conspectum illum, iam verè sit Deus beatus.

Deus, ipse sibi obiectum felicitatis.

Dij minores vt beati fiunt.

Deus, sicut dicitur.

Deus optimus qui.

Beatitudo cõtemplatiua qua.

Repetitio superiorum.

Contemplatio est εὐδαιμονία idem.

Hebe quid.

Dij qui dicuntur dii.

De beatitudine Deorum: de vnica, simpliciue voluptate, quam Deo tribuit Aristoteles. Consensus eius cum sacris litteris, beatitudinem esse diuinam contemplationem.

CAPVT XII.

Non vna & simplex hominis natura: Deus vero semper idem.

Contemplatio, stabilis est dei voluptas.

Dij sunt deo similes quomodo.

Contemplatio, beatitudo, Nectar, Voluptas, idem.

Nectar quid.

Chaldaeorum superstitione doctrina de deo sedata. Tob. 12.

Nectar quid Aristoteli.

TEM Aristoteles septimo Moralium ad Eudemum, aliisque in locis asserit, non eadem nobis esse dulcia, iucundaque, vt quod nonnunquam efficit hilaritatem, alias generet molestiam, quoniam non vna simplexque sit natura nobis. Alioqui foret semper actio iucundissima, tum concludit, διὸ ὁ θεὸς αἰὲ μὴν καὶ ἀπὸ τοῦ χαίρειν ἰδόντων: Quamobrem Deus semper vna & simplici letatur voluptate. De quoniam Deo hoc dictum suspicemur, quem singulari appellatione Deum appellat, natura in hanc nuncupationem rapiente, tum ei tribuit vnam immobilem, æternamque voluptatem? Certè de vnico illo singularique Deo, quem post res naturales, iuxta maiores, appellat Mentem, in Moralibus Deum, cuius ferebat sui, non alterius, esse contemplationem. Nunc eandem contemplationem dicit esse vnica, stabilemque ipsius voluptatem, beatitudinemque Diuinitatis suæ, quam habuit ab æterno, in qua nulla fuit vnquam mutatio, aut scilicet in deterius, aut melius, quippe quo nil melius. In deterius autem mutari, qui sit omnipotens, incorruptibilis, simplex, vnique natura, non potest. Hæc mirabilis, diuinaque confessio, in vnum duntaxat spectat altissimum, naturalem, vniuersalemque Deum: Quod & appellatio designat, & quod simplicem, vnamque tribuit ei voluptatem, ex vna, simpliciue natura nascentem. Quæ si minoribus item Diis adest, eatenus aderit, quo sunt illi primo similes: vt quemadmodum non natura, sed affinitate & assimilatione sunt Dij, sic vna simplexque voluptas eis ex illo primo. Nam quoniam hæc voluptas est contemplatio, Dij autem contemplantur, contemplantes sunt beati: ratio autem docebat eos contemplari maximum, qui sibi quoque se contemplanti sit causa felicitatis: efficitur necessarid, vt simplex illa, vnique voluptas sit illius primi, cuius intuitus, & ex intuitu voluptas, in ipsum, & in minores Deos redundat. Vna est ergo, simplexque Dei, Deorumque voluptas ac delectatio, contemplatio maximi Dei: quæ quidem ideo simplex est, & vna, quia Deus est simplex, scilicet maximus ille. Ob id de solo Deo, cui soli vera Philosophia dat simplicem, singularémque naturam, hæc prædicatio præcipuè vera est. Non est item Diis ipsis ab hac voluptate digressus, qui facti sunt immortales & immutabiles ab illo primo. Colligentes igitur Aristotelis hinc inde dicta,prehendemus vnum idémque esse, quatuor hæc, Contemplationem, Beatitudinem, Nectar, Voluptatem. Nam superius probauerat, Deos, quos communi consensu fateamur beatos, cum nihil eos aliud agere fas sit, quam contemplari, necessarid semper speculari. Ecce beatitudo, ecce speculario. Iam dixerat Nectar esse suauitatem, vulgariibus incognitam suauitatem, non vini, vt illi crederent, qua Dij fruuntur bibentes. Cum autem probauerit eos nihil aliud agere, quam speculari (bibunt autem Nectar. Nectar non est vinum, sed est æterna immutabilisque voluptas) Nunc autem tribuit Deo voluptatem vnica, & simplicem, & immutabilem. Ergo est illa contemplatio. Vt rationes sic coaceruentur: Deorum est beatitudo: Dij nihil agunt, nec eos agere par est: intelligunt autem: Sola igitur superest speculario, quæ sit eadem beatitudo. Bibunt Dij Nectar: Deos dictum est solum speculari: Nectar bibere, est speculari: hoc autem, esse beatum. Deus item capit immutabilem voluptatem: ergo voluptas est Nectar, Nectar speculario, speculario beatitudo. Ex his igitur efficitur, vt sint verissima in veteri Philosophia tradita, non postea ex superstitione Chaldaeorum, & Ægyptiorum inuenta, à Philosophis quibusdam approbata. Tradiderat prisca Philosophia, quod dixit Angelus Raphaël Tobia: Videbar quidem vobiscum manducare & bibere: sed ego cibo inuisibili, & potu, qui ab hominibus videri non potest, vtor. Is potus est Nectar, quod potant Dij, maximo Deo, vt idem Angelus est confessus, assistentes. Hunc potum inuisibilem dixit Angelus. Aristoteles autem vulgare, ait credere, Deos bibere vinum, quod nesciunt Nectar. Hoc Nectar, hunc potum inuisibilem, & panem, vel Ambrosiam, prisca Philosophia prodidit Deos in celo edere, & bibere. Aristoteles vt Philosophus perpendit, quis is sit cibus, & potus inuisibilis. Est, inquit, contemplatio Dei,

D

E

F

A Dei, ipsummet primum efficiens beatum, eoque habet simplicem, vnica, æternam, immutabilem, de cognitione & aspectu naturæ suæ, felicitatè. Eadem cognita ab astantibus Diis, efficit eos gaudiis ineffabilibus lætos. Hæc voluptas & lætitia tanto maior & vberior est in Deo, quanto magis ipsum cognoscit. Et quoniam nemo est, qui quoniam est infinitus, possit eum perfectè noscere, solus ipse perfectè, infinitèque de seipso beatus. Cæteri quoad capax eorum natura est. Hæc omnia sequuntur ex dictis Aristotelis. Hincque ei deueniendum fuisset, si rationes necesse & persequi totam rem voluisset. Hoc verus philosophia confessæ. Astrorum autem Diuinitas Chaldaeorum & Ægyptiorum fuit superstitio.

Aristotelem summum Deum affirmare cum Homero Patrem esse Deorum, hominumque: eiusdem esse generis cum illis. Hinc creationem Deorum, & solum Primum æternum demonstrari.

CAPVT XIII.

B

VAS in Aristotele & Platone Mentis de Diis ac summo Deo fuisse, aut non quidem duas, sed vnã tantum, respicientem, ab erroreque euigilantem, quem prius natura pulsans semper conscientiam, ab erroreque ad veritatem reuocans, ferre non posset, qui mentem ad scripta eorum legenda sagacem, æquam, prudentem attulerit, agnosceret. Accipimus autem, quæ mens euigilans, naturæque stimulis & rationis exagitata profudit. Quid enim illud item est, quod in primo Politicorum dicit: Filiorum autem dominatus, regius est. Nam quod genuit & secundum charitatem, & secundum dignitatem imperans est. Quæ species est regij principatus. διὸ καλεῖται ὁ μῦθος τὸν Δία πατέρα ἀνθρώπων, θεῶν τε, τὸν βασιλέα πάντων ἀπάντων. φύσις γὰρ τὸν βασιλέα διαφέρειν ἰδιὸν δὲ τῶ γένει δὲ εἶναι τὸν αὐτὸν, ὅσῳ πέποιθε τὸ καρεσσύτερον καὶ τὸ νεώτερον, καὶ ὁ γενήσας καὶ τὸ τέκνον. Videlicet, Quocirca bene Homerus Iouem appellauit, cum dixit, Pater hominum, atque Deorum, Regem istorum omnium. Natura enim vel ingenio Regem differre quidem oportet, genere autem eundem esse. Quod habet antiquius erga recentius, & genitor erga filium. Hæc Aristoteles dicens, & quæ locutus esset Homerus collaudans, approbansque, nunc declarat sibi quæ mens inest, probatque omnia antedicta: Appellat autem Homerus Iouem Patrem hominum, atque Deorum, qui sit idem Rex eorum. Eò igitur spectat dictum Aristotelis, Iouem patrem hominum, atque Deorum, qui sit idem Rex eorum. Eò igitur spectat dictum Aristotelis, Iouem patrem hominum, atque Deorum, iure etiam Regem esse, quoniam pater erga filios regiam gerat excellentiam: Regem oportere eiusdem generis esse, licet ingenio & prudentia differentem. Bene igitur Homerus Iouem, qui sit idem Rex Deorum hominumque dixit eorum esse Patrem. Aut bene qui sit pater hominumque Deumque, Regem etiam eorum appellare. Quoniam pater erga prolem, regiam obtinet potentiam, quia & natura idem cum filiis, & antiquior, ac venerabilior. Pater igitur Deorum & hominum, est eorum meritò Rex appellatus. Et meritò dictus Pater eorum, qui & Rex sit. Quod si Homerus bene est locutus, & si verum est Patrem, Regem eorum esse, quos genuisset: aut Patrem eorum quibus imperet: certè colligitur Iouem, qui Græcè duo habet nomina, vt Aristoteles ipse dicebat in Compendio, ζεὺς διὸς, quæ copulata designant eum, per quem vita est, genuisse Deos & homines. Est autem generare apud Philosophos, creare, facere, vt Plato gignit tempus, aliæque exempla innumera. Genuisse inquam autoremque fuisse Deorum & hominum: & quia genuit non solum esse genitis antiquiorem, sed etiam excellentiorem, & Regem: Deinde eiusdem esse generis genitorum, ac genitos. Ergo est, quod dixit idem in Moralibus, Mentem esse Deo συγγένεστον: Plato in legibus, οὐκ ἐβότατον: Moses, ad imaginem, & similitudinem suam fecit illum. Ex eodem genere sunt Pater & Filij, Deus & Dij, hominesque scilicet affinitas est cognatio, Æqualesque sunt homines Diis in cognitione: quoniam Pater idem vtrisque pariter satis, & simul sub filiorum nuncupatione cum Diis adscriptis. Ipse Deus omnium Imperator, inquit, est. Antecedit autem tempore & dignitate paternam retinens autoritatem. Ex his igitur omnibus hæc sequuntur, bene, teste Aristotele, Iouem esse Regem Deorum,

Responit Aristoteles.

Genitor, charitate & dignitate imperans est.

Rex differt ingenio, genere idem est.

Iupiter cur pater hominum & Deorum, idemque rex.

Zeus dios quid. Generare quid Philosophis.

Homines Diis æquales, quomodo. Deus Imperator.

Jupiter, nome sempiterni Dei. Antiquus. Postiquus.

qui Pater fit: aut bene Patrem appellatum, qui idem Rex fit, vt siue propter imperium nomen Patris fit sortitus, siue propter generationem nomen Regis, vtrunque fit verum. Sequiturq; Iouem, apud antiquissimos Græcos, & Latinos fuisse nomen sempiterni Dei sapius ostensum, Patrem, & Regem esse Deorum & hominum, præcedentem eos antiquitate, id est, anterioritate, vt fingam nomen æquipollens. Est enim Antiquus, ab ante, sicut à post, Postiquus, præcedens item regia autoritate. Sequiturq; dictorum superioribus libris confirmatio, etiam Aristotele suffragium ferente. Est enim Deus Pater & Rex, non hominum tantum, sed etiam Deorum. Si Pater, vtique autoritate, & tempore: cui paternitas dat regium principatum. Si Deorum & hominum, non solum humani generis, & generis diuini sator & creator, sed etiam eodem modo, eodem tempore ipse antiquus, & æternus. Vt homines ab illo geniti aliquando, sic Dij. Itaque apparet Aristotelem nunc sentire, quod dixerat in Compendio, cum dixit Iouem esse nomen summi Dei, hunc autem esse supremum, altissimum, regentem omnia. Ibique de Diis nihil, sed de rebus naturalibus tantum: hic apertius de diis. Apparet eum confirmare, quæ dixit in libris de Cælo, de Diis extra cæli motiones viuentibus. Item cum nec primum, nec alios minores Deos orbibus affigere. Item Diuinitatis eum statuere ordinem, quem & natura, & ratio, reuelatæque desuper Theologia docet. Sicq; etiam nusquã illa planetarum Intelligentiæ, sed Dij, quos creauit Deus æternus. Æternus autem, non illi, quia Pater ille. Nam super æternitate paribus nulla paternitas, nullum imperium. Hæc ex Homeri, & Aristotelis, qui dicta probat eius, testimonio irrefragabiliter sequuntur.

Deum ab Aristotele, veluti generis humani Regem declarari, omni genere sapientiæ maiorem, cui libenter omnes obtemperare oporteat.

CAPVT XIII.

VI s item erit è sapientibus, qui non consideret, admireturq; illud, quod Aristoteles item tertio Politicorum prudens & sciens de singulari Deo est locutus? Nam cum de Republica, ciuibusq; quæreret, an quem virtute præstantem cæteris perspicuum esset, præferri reliquis ciuibus oporteret: an æqualem locum, atque cæteros obtinere: respondet huiusmodi viros iniquè laturos, se ad æquales conditiones redigi, qui virtute & scientia Reipublicæ inæquales sint: ὡσαύτῃ γὰρ θεὸν ἐν ἀνθρώποις, εἶδος εἶναι τῶν τοῖς τοῖς: Huiusmodi enim virum, si quis sit, verisimile est esse tanquam Deum in hominibus. Quod quidem duobus potest sensibus intelligi: Aut talem virum, virtute præcellentem, fore inter cæteros, vt inter homines Deus: aut cum futurum veluti Deum cæterorum. Quocunque sensu concipiatur, primum singularis Dei clara nuncupatio: Exin munus eius præcellentiaque ante omnes mortales. Talem, inquit, existimandum est hominem sapientem, cæterisq; longè eminentem, reique publicæ gubernandæ prudentem, esse, qualis inter homines Deus. Deus igitur qui præferatur hominibus, qui prudentiæ dicitur possessione nobilissimus, quis est alius, nisi Deus vniuersalis, gubernator humanæ Reipublicæ, ac moderator, cuius virtus, & scientia, cæteros antestat vniuersos, quos longo interuallo dicitur superare. Quæ esset autem eius cum homine prudente comparatio, si non prospiceret, si scientia reipublicæ moderandæ careret, si procul à gubernaculis mundanæ nauiculæ federet? Videbat igitur quodam mentis acumine, & superiorū sæculorum Theologia duce, singularem quendam Deum, qui perinde esset eminens, & omnes gubernans: vt (si parua licet componere magnis) videmus interdum quosdam mortales alios ingenio, dexteritate, prudentiaque antecellere. Hunc in natura esse confessus est, longe humanam prudentiam præcedentē. Quod si sentis, talem virum esse veluti cæterorum hominum Deum, id item eò spectat, vt comparatio cernat cognationem gubernandi, reique publicæ moderandæ communicationem. Quomodo enim est vt cæterorum Deus, nisi sentias Deum, Naturam, vimq; reatricem, gubernatricemq; & quasi regiam, sic hominibus omnibus antecellentem, sicut omnibus ille suis ciuibus? Vt fit totus mundus quædam respublica, ciues eius omne hominum genus, præstans omnibus ciuibus suis, cui dissimiles, atque cæteris honores propter infinitam prudentiam, virtutemq; debeantur, Deus. Ideoque paulò post adiecit Aristoteles,

Princeps ciuitatis, tanquam Deus aliquis.

Deus hominibus præfectus vt superior et melior.

Deus, natura, diæ re-ctrix.

A Aristoteles, non debere grauari cæteros, si quem sapienterem agnouerint, eum sibi præficere, eique veluti Regi parere: λέγεται τοῖν ἄλλῃ εἶναι περιεχόμενῃ, πείθεσθαι τῷ τοῖς τοῖς πάντας ἀσμένους, ὡς βασιλέως εἶναι τῶν τοῖς τοῖς ἀιδύς, ἐν ταῖς πόλεσι. Superest igitur, quod videretur natura comparatum, parendum esse huic ab omnibus libenter, vt hi Reges sint perpetui in vrbibus. Eiusmodi Deum in hominibus decernit esse, qualis Rex in hominibus, decernit iudicatq; Deum esse Regem, huic esse parendum, quia sic natura fit comparatum, vt melioribus pareatur, honos deferatur, eorum consiliis stetur. Nulla autem esset inter homines & Deos comparatio, si cælestes tantum verteret orbis Deus, humanarum rerum, maioris, quàm naturales, ponderis, gubernaculis aut spretis, aut ea capere non potens. Nam qui moles cælestes indefatigabiliter, & æternis motibus cient, ideo cum humana prudentia comparari non debent, aut quasi Reges nuncupari, quia nec habent rerum humanarum prouidentiam, naturaliter facientes quod faciunt, nec cognationem, affinitatemq;. Dixit igitur, quam suadebat instinctus, confirmatæque omnium mortalium consensu sententia de Deo: Qui rex humani generis sit, prudentissimus, æquissimusq; rector, habitans nobiscum, similis atque nos naturæ, si rationem, prudentiam, consilium benefaciendique cupiditatem respicias, eminens inter nos omni genere sapientiæ, quem nos appellare Regem conueniat, si naturæ veros instinctus, si rationem, & quod ipse dixit ἰσχυρῶς, verisimilitudinem, deorum sequi velimus.

Deo parendum, natura docente.

Sententia de deo.

B Mentem, quam exterius venire scribit Aristoteles, non nisi ab vno singulari Deo venire posse. Quem Theophrastus eius discipulus confessus est omnium rerum originem.

CAPVT XV.

NE o quoque latitat admiranda suspiciendaque vnius Dei, Patris Vniuersitatis, autorisq; apud Aristotelem confessio. Quam duobus verbis expressisset, si voluisset: sed cæteri expresserunt, explicato eo, quod ipse propter obscuritatem, reticisset. Nam in libris de Generatione animalium, cum cæteras omnes animas à corporeis elementis esse nascique cum corporibus, atque immori statuisset, quia cum ex materia cooriantur, non possint sine corpore consistere, sicut nec ambulatio sine pedibus fieri, nec per seipsas possint ingredi in corpora, veluti inseparabiles, esse enim semen ventris excrementum, concludit: λέγεται δὲ τοῖν ἄλλῃ μόνον θεὸν εἶναι ἐπεισιόνου, καὶ θεῖον εἶναι μόνον: Superest, solam mentem exterius aduenire, solamq; diuinam esse. Hic igitur latitat vnius Diuinitatis, quam superius Orpheus & Pythagoras, Archytas, cæteri que omnes exclamauerant, aperta, claraque confessio. Nam si ingreditur extrinsecus anima, cum elementis, corporibusq; non habens commercium, præter elementum, mundumq; corporeum non est nisi natura diuina, ab hac sola certè poterit animus aduenire. Si quis enim Aristotelem rogasset: Dicis exterius animam venire, à quibus locis? neque enim ab aliqua corporei mundi parte. Igitur à Deo solum. Atque Aristotelem sensisse clarum est, quale dixit Marcus Tullius grauissimus orator & Philosophus. Neque inuenietur, inquit, vnquam, vnde venire possint, nisi à Deo. Et quale apertè Moses, hominem terrenum, luteumq; hominis figmentum, exterius animatum à Deo, exterius à Deo animum infusum, & datum. Et quod dixit Lactantius proferens dicta Ciceronis: Marcus autem dixerat quæ prior Aristoteles. Qui si latius explicare ipsimet dicta sua voluissent, eò tandem deueniendum eis fuisset, quò Lactantius resoluta ratione tota peruenit. Sed & Marcus quidem expressè confessus est: Animal, inquit, hoc prouidum, sagax, quem hominem appellamus, præclara quadam conditione à supremo Deo generatum. Igitur non aliud loquitur Aristoteles tacendo, quàm quod cæteri exprimendo, Moses, & Marcus, & Lactantius. Sed maximè quod Pythagoras, qui Deum vocans ἄρχουσι, Animationem, vt superius vidimus, vitalem sensum cunctis animalibus eum tribuere confessus est. Et idem Marcus asseruit, Pythagoram censere Deum esse animum per omnes mundi partes intentum & commentem, ex quo nostri animi carperentur. Ab isto igitur Deo necessariò confessus est Aristoteles, qui fatetur exterius accedere mentem, animum nostrum infusum. Ideoque eum appellat, θεῖον, diuinum, id est, à Deo creatum.

Lib. 2. cap. 3.

Sola mēs exterius adueniens, & sola diuina.

1. Tuscul. Gene. 2.

De Opif. Dei 19. cap. 1. Legum & Lactant. 2. cap. 12.

Lactant. lib. 7. cap. 3.

1. Tufc.

Cum igitur declarauerint superiores omnes quod Aristoteles subticuerat, nec possit aliud dici, certè confessus est tacitè vniuersalem, naturalèque Deum, nostrorum animorum fatorem. Dixitq; quod Marcus, Animorum in terris nullam originem inueniri posse: & quod prior Pythagoras, Ab vniuersali Deo animos decerpi: vt Philo, *ἡ ἀνωμαλία θεῶν, ἡ δὲ ἀβυσσὸς*: Abscissionem quandam diuinam esse mentem, quasi particulam: Et quod antiquissimus Moses, afflatum: Et quod oraculum Apollinis, *μικρὰ δὲ μετὰ θεῶν ἀγγέλοι ἦμεις*: Particula quædam Dei nos Angeli: Hoc Aristoteles instinctu Diuinitatis sensit. In quo est euidentissima Dei summi, generisq; humani creatoris confessio. Elabiturque Aristoteli creati hominis cæterarumque rerum confessio. Iste quoque Deus, nec Intelligentia Solis est, nec Lunæ, vlliusque planetæ, nec motor orbis primi, sed est vniuersalis Deus, potentissimus, maximus, non tam primi motor orbis, quàm præsidens vbique, supernum mundum, depressumque gubernans. Qui igitur erat, estq; optimum, omnia vult bona. Quanta igitur est apud omnes sapientes concordia? Cum autem omnia dicat Theophrastus velle optima: illud primum, quid aut quomodo voluisset, nisi creasset? nisi fecisset, quod Moses prodidit? Quod quidem etiam idem Theophrastus eodem libro est elocutus: *θεὸς γὰρ πάντων ἀρχή, δὲ ἡς ἅπαντα καὶ ἔστι, καὶ διαμένει*: Diuina omnium rerum est origo, à qua vniuersa sunt & permanent. Hoc igitur omne cum de vno Deo sit Theophrastus locutus, cui tantam maiestatem tribuat, vt eum fateatur omnia excedere, fateatur inscrutabilem, eique omnium rerum tribuat principium, profectò is est, à quo venire, & dari nostros animos necesse est Aristotelem dixisse. Quia dicit Theophrastus Aristotelis discipulus, eum esse omnium rerum principium, per eum esse cuncta, & conseruari. Quòd si Aristoteles venire exterius mentem, siue intelligentiam, qui est verus homo, fatetur, profectò quoniam ab aliqua origine eam venire oportet, non nisi ab ista, cui tribuit omnium rerum autoritatem Theophrastus. Sic apparet, Solèque ipso clarius perspicitur, quid Aristoteles senserit, aut sentire coactus fuerit, præsertim cum discipulus, quem sensa præceptoris tenuisse par est, perhibeat testimonium.

Theophrastus de Deo.

Appellari legem Deum ab Aristotele: imperium legis esse imperium Dei. Ex his sequi, vt tacitè fateatur legem hodiernam diuinam esse, cui maximè parendum sit: in his esse Dei singularis confessionem.

CAPVT XVI.

LV D item quàm mirabile, suspiciendumq; apud Aristotelem, quàm clara de summo Deo, Prouidentiaque eius confessio, eaque duobus verbis, Politicorum tertio. Nam cum leges laudaret, multaque de earum bonitate disseruisset, præstare dicens leges magis imperare, quàm homines, adiecit: *ὁ μὲν ἐν τῷ νόμῳ καλέων ἀρχὴν δαίμων καλέων ἀρχὴν τὸν θεόν, καὶ τὰς νόμους, ὁ δὲ ἄνθρωπον καλέων, ἀποροπῆσι καὶ θηρίων, ἡτε γὰρ ἑπιθυμία ποιεῖ τὸν, καὶ ὁ θυμὸς ἀρχόντας διατρέφει, καὶ τὰς ἀρίστους ἀνδρας*: Quicumque igitur

Lex Deus.

Lex, recta ratio.

Deus, lex et ordo vniuersi. 1. Legum.

legem iubet imperare Deum, & leges: quicumque iubet hominem, addit & feram, quæ est ipsa cupiditas, furor quoque principes peruertit, optimosque sæpe viros. In his Aristoteles clarissimè confitetur Deum quendam singularem, Deum simpliciter appellans. Deinde fatetur, Deum esse legem: Et quicumque velint leges, id est, rectam rationem imperare, velle imperare Deum. Esse enim Deum ipsam legem. Si igitur Deus est lex, quia quicumque vult imperium legis, vult Dei: lex autem est gubernaculum, est consilium, prouidentia, rerumque humanarum dispositio: talis certè est etiam Deus. Est Deus moderamen, est lex vniuersi, est ordo, princeps omnium rationum. Perspicuumq; Aristotelem hic sensisse, locutumque esse, qualia à maioribus, & his ipsis Philosophis accepta locupletauit, aperuitque Marcus Tullius philosophus insignis. Qui, cum de legibus scriberet, Erat, inquit, ratio perfecta, rerum Natura, & ad rectè faciendum impellens, & à delicto auocans, quæ non tum denique incipit lex esse, cum scripta est, sed tum, cum orta est. Orta autem simul est cum Mente diuina. Quamobrem lex vera, atque princeps apta ad iubendum, & ad verandum, ratio est recta summi Iouis. Ergo vt illa diuina Mens summa lex est: item cum in homine est perfecta, est in mente sapientis. Hæc Marcus Tullius diuinè dilatans, aperiensque breue Aristotelis dictum; dicentis eandem

A eandem esse legem atque Deum, vt qui velit legem imperare, velit imperare Deum. Marcus autem clarè confessus est rationem summi Iouis esse legem illam, diuinam Mentem legem esse. Patet etiam summum Iouem apud Marcum esse, quem Aristoteles dixit *τὸν θεόν*, ipsum Deum, dictus à veteribus Ioues, aut Iupiter, nomine præcellenti maiestatis, æternæq; Diuinitatis suæ. Is amplissima lex, fons, origo legum omnium. Ab amplissima, vastaque lege, ratione, Mentèque diuina, nati sunt omnes ordines, natae mentes hominum sapientum, qui similes artificis sui leges confecerunt, deducentes eas ex illa ratione ad imaginem Dei creata. Deus maxima lex hominem creauit legis inuentorem, imitantem & ipsum rationem, æquitatem, prouidentiamque suam. Lex est ipse Deus, imperiumque legis est imperium Dei: omnis ratio prouidentia, gubernandi, regendi, est similis magnæ rationi, à qua ratio, ordòque omnis est profectus. Si gubernant homines Republicam, si iustè agere compellunt, multo facilius gubernat Deus rempublicam suam, totum mundum, cum minor omnis ordo, minorque ratio continetur in maxima. Sparsaque est per omnia æquitas diuina, cui leges, rectèque rerum gerendarum omnes rationes obsequuntur, & ad eam referuntur. Si quis igitur prudenter diiudicat, omniaque conferat, nec se à pertinacia, aut imbecillitate iudicij agi decipique sinat, videbit hic apud Aristotelem sublimem quandam, eminentissimamque Theologiam: Cognoscetque, quoniam legem esse Deum confessus est, multo magis ei confitendum fuisse, illam legem esse Deum, aut à Deo profectam, & fuisse diuinam, quæ & optima omnium sit, & homines maximè doceat iustè, & sapienter viuere. Illud item ei confitendum erit, vt si lege imperante, Deus imperet, eò autem optimum sit imperare leges, id est, ad præscriptum, præceptumque legis nihil non fieri in ciuitate, quia tunc Deus adsit Imperator, necessariò legi parendum esse, standumque mandatis & dictis eius. Dicta autem legis diuinissimæ, & vniuersalis, ac sapientissimæ sunt, mundum & genus humanum esse à Deo creatum, mandatis eius parendum, quoniam non in hac vita quietius, beatiusque agemus solum, sed ad meliorem vitæ conditionem peruenimus. Hæc dicit lex, hæc iubet credi, vt ad fidem actiones sequantur. Iubes autem tuò Aristoteles, & censet in ciuitate omnem legibus honorem deferendum, Deique loco eas habendas: lex autem præstans imperat, quia verum est credere creatum à Deo mundum, qua fide sublata, nec legibus honos erit, nec ipsi Deo: Sicque destruentur decreta tua, quibus omnem honorem legibus decernis. Eoque censet eas venerabiles, quia sint ipse Deus. Neque verò imperant ipsæ, si mendaces crederentur, si fidem apud auditores non promerentur. In contrarium autem tum maximè leges imperant, cum veraces habentur, & incorrupti testes eorum, quæ decernunt. Cætera igitur quæ sequantur, luce clariora sunt. In his igitur confessionem Prouidentia, & alia multa bona, vniuersalemque Diuinitatem tacitè deprehendes.

Fons legum omnium deus.

Imperium legis est imperium Dei.

Legis diuinissima placita.

Quòd Aristoteles dicens diuinissimum Reipublicæ genus Monarchiam, visus est vnum Deum singularem, qui singulariter omnem mundum gubernat, confiteri.

CAPVT XVII.

ARISTOTELES item diuinissimum Reipublicæ genus fatetur esse *βασιλείαν*, Regnum, Monarchiam, *ἀριστοτὴν καὶ θεοπάτριον*, primum, & diuinissimum. Quid autem ex his sequatur, sapientes perpendent. Si enim Monarchia est prima Reipublicæ species, ac diuinissima, efficitur vt diuinissima sit, quia similis, & concors cum imperio diuino. Diuina enim dicuntur, quæ aut sunt à Deo, aut similia Deo. Si autem singularis principatus primus est, & diuinus maximè, sanè est, quòd ei est cum diuino similitudo. Et id imperij genus in mundo maximè vigere par est, quod in Republica, & apud homines est primum & diuinissimum. Id autem est cum imperat vnus. Sic maximè Deus vnus in toto mundo debet esse. Et quoniam ideo Monarchia primum ac diuinissimum genus est Reipublicæ, quia melior & sanctior huiusmodi, certè credendum est esse in omni mundo. Aut ideo apud mortales Monarchia est diuinissima, quia diuino, ac summi Dei imperio maximè similis, habens bonitatem, ac diuinitatem ex simi-

Regnū, præclariss. genus Reipub.

Diuina quæ.

Deus vnus necessarius.

Rex, imago dei vna.

litudine cum imperio diuino, quo solebant dicere regem esse imaginem Dei viam... Hæc Aristoteles, etsi clarè, & apertè non dicit, dicenda tamen ei fuissent, si fuisset vltèrius progressus, resolutaque omni oratione ad calcem peruenisset: confessus item est in metaphysicis. Ex his autem efficitur hunc mundanæ Reipublicæ ordinem, non in folis vendendis luminibus caelestibus esse, quorum motus, ad corpoream duntaxat vitam spectat: sed in gubernandis, & naturalibus, & humanis rebus. Neque enim aliter humana Respublica similis esset diuinæ, nisi cuncta gubernacula, rationesq; amplexa prospiceret vbique, & consuleret. Si igitur est vna Monarchia in toto mundo, totum vtiq; mundum gubernat gubernans: per solum cæli motum non gubernat, quia motus cæli solum ad corpoream vitam spectat. Superfunt alia innumerabilia, ad quæ necesse sit prouidentiam se extendere. Itaque vniuersalis rerum cunctarum gubernatio per solum cæli motum, quia particularis est sola terrena mouens, animansq; & agens corpora, causis particularibus cuiusque rei comitibus fieri non potest. Cæli motus est particularis: gubernatio Dei quia maxima, & prima Reipublicæ regendæ ratio, & quia similis est ei humana, vniuersalis: non igitur qui mundum gubernat, tantum caelestes orbis concitat. Nam si quis Rex in aula regia prospiceret tantum, vnde annona adueheretur, quibus ex locis carnes, piscesq; & vinctes importarentur, cætera, quæ vis humanæ societatis respiciunt, non curaret, verus Imperator, aut Rex non esset. Tota ratione iuris & æquitatis, quæ maxima rerum pars est, neglecta, aut eo capere non valeret. Sed vt fieri non potest, cuius iussu fit carum rerum importatio, quin habeat potestatem iuris & æquitatis moderandæ, moderandorum morum, castigandorum scelerum, virtutum prouidendarum: sic fieri non potest, qui mouet orbis caelestes constantissimis & indefatigabilibus motibus, quin hominum facta respiciat, ac moderetur, omnemq; gubernandæ prouinciæ moderationem amplectatur. Sed hæc quidem nobis clarissima, non ideo disputantur, vt fiant clariora, sed quia & super his loqui, ac medicari pulcherrimum est: & veris rationibus deducuntur ex Aristotele, cui, positis illis, necessariò sunt & hæc consistenda, quæ naturaliter sequuntur ex illis.

Vna in toto mundo monarchia.

Rex minoribus negotiis intus duntaxat, non vere habendus Rex. Vera Regis officia eaque optima.

Aristotelem pietatem collaudare, vtilemque esse fateri. Ex his deduci, vt pietatem, quæ verè Deum colit, creatorem mundi credit & fatetur, collaudarit.

CAPVT XVIII.

LIVD item, cui prudentia, iudiciumq; inesset, & qui statuisset exactè cuncta ponderare, & perpendere quæ apud magnos viros reperiuntur Aristotelem præcipuè, quem vera de Deo sententia caruisse contendunt, perspicit, vigilantèrque considerabit: Resolutaque tota sententia, cernet, quòd necesse sit deuenire ei, qui primum aliquid statuisset. Nam Politicorum quinto, cùm de Imperatore aut Rege ageret, quibus moribus in republica moderanda eum esse oporteret, numeratisq; nonnullis aliis, adiecit: επιδὲ τὸ πρὸς τοὺς θεοὺς φάμεσθαι εἰς ἀπερίσπυτον διαφοράν. ἡπίοντε γὰρ φοβέονται τὸ παθεῖν πρὸς τὸ θεῖον ἢ τὸ πρὸς τὸν τοῖσταν, εἰν δὲ οἱ δαίμονα νομίζουσιν εἶναι τὸν ἀρχόντα, καὶ φροντίζεν τῶν θεῶν, καὶ ἐπιβουλεύουσιν ἡπίον, ὡς συμμάχους ἔχουσι καὶ τοὺς θεοὺς: Insuper, inquit, præstat eum videri semper & præcipuè studere ea quæ pertinent ad Deos. Minus enim timent aliquid subire, & perpeti præter legem ab eis, si putauerunt principem esse religioni deditum, & curare Deos. Minusque ei molientur insidias, quippe Deos habenti adiutores. Ex his igitur quid consequatur videbunt sapientes. Laudat, probatque videri, nosci, intelligi Imperatorem colere Deos immortales, quòd hæc publica cognitio multa commoda pariet populo. Nam si quid illatum fuerit à Principe supplicij, præterquam quod à lege fuerit proscripsum, magis verebuntur, arbitantes Dei consilio eum egisse, castigassèque sceleratos nutu diuino: & minus ei insidias intendent, quem Deos habere custodes & præfides arbitrabuntur. Si bonum est igitur videri, melius est esse. Quidquid enim apparentia vtile, multo magis essentia. Vt si vtile est, & fructuosum hostibus videri fortem, & inexpugnabilem, longè præstet talem esse. Et si conducit aliquem videri probum, virtutisq; colentem, quia diligetur, honores consequetur, cæterisque bonis locupletabitur, multo magis hæc ipsa consequetur, verè probus. Similiter igitur

Princeps religioni addictus, est in iuro.

Decreta puni-tio à lege, tamen à Deo.

A igitur si ficta vel apparens pietas est vtilis principibus & omni populo, multo magis vera, & solida. Argumentum ab apparentibus ad vera. Deinde à contrariis: Si pietas apparens est vtilis, multo melior & vtilior vera. Impietas igitur primo apparens noxia, solida verò pestilentissima. Ad hæc, Omnia, quæ profunt apparenter, aut verè, non solum apparentes causas bonitatis habent, sed etiam solidas. Igitur pietas quoniam vel apparenter vel verè prodest, semper solidas habet causas bonitatis. Pietas autem cùm sit, vt Mercurius Trismegistus ait, cognitio Dei: qui possidere eam velit, Deum noscat necesse est. prodest autem omni genere vtilitatis pietas: proderit igitur nosse Deum. Cognitio autem Dei, & pietas non consistit, nisi putes & credas eum creasse homines, & regere. Non potest igitur Princeps videri colere Deum, nisi credat eum vniuersa condidisse, & prospicere. Est autem vtile videri & esse pium: vtile igitur erit credere Deum omnia condidisse & regere. In contrarium, Vt noxium erit, & pestilens, neque esse, neque videri pium, sic neque Deum noscere. Quoniam autem quæ non apparentia solum, sed multo magis essentia bona & salutaria, sunt maximè naturalia, & vera, quia bonum, & ens conuertuntur, & ipse Aristoteles ait, ἕδὴ δὲ τῶν ὁλοῦ φύσιν καλὸν, Nulla res præter naturam est bona. Ergo Deum nosse, & colere & maximè naturale. In contrarium, maximè non naturale, eum ignorare, & non colere. O Aristoteles igitur vide & considera. Si enim præstat Principes videri pietatis studiosos, videri autem non possent, nisi præ se ferrent credere Deum super hominibus habere potestatem: Ideo enim populi timebunt, quia putabunt Deum cultori suo fauentem esse, & hoc bonum est: habere autem potestatem non posset, nisi creasset: cui etiam est adiunctum, quia nisi creasset, non faueret, & prospiceret: neque enim rei non suæ prospiceret. melior est igitur & vtilior, eoque verior, & naturalior Philosophia, quæ putat Deum creasse genus humanum & regere, quàm quæ negat. Contra igitur Philosophiam tuam nunc apertè pronuntiaisti, si negas, vt perhibent, mundum, & genus humanum conditum: cum quo est adiunctum, nulla erga genus hominum Deum affici charitate. Quam opinionem tu dicis esse pestilentem, quia contraria eius, dicis Principi & populo vtilem. Quæ autem sunt noxia, & pestilentia, sunt minus naturalia, sunt deprauata etiam tuo testimonio, eoque vitia Græcè dicuntur κακία, nocentia, labefactantia. Viranda, quia noxia. Noxia, quia non naturalia. Quidquid enim corrumpit, tollit esse, & nasci. Impietas tollit bonum, & vtile. Tollit igitur naturam, tollit ipsum esse, tollit bene esse. Minimè igitur naturalis. Si non naturalis, non vera: quia verum, & esse, sunt eadem. Credere autem Deum non creasse mundum, humanumque genus, perficit vt neque credatur hominibus prospicere, neque super eis habere potestatem. Hoc autem impietas, inutilis impietas, imò noxia, quia pietas vtilis: execranda ergo & fugienda, tanquam inutilis & pestilens Philosophia tollens pietatem, ingerens impietatem. Hoc tu dicis, hoc tu apertè testaris. Nascuntur enim altera ex alteris. Ergo aut obliuiosus es, nec vidisti quid tandem ex dictis tuis deduci posset, aut animo diuerso sæpe fuisti. Recordare etiam quæ in libris de cælo dixisti, δὲ δὲ ἕκαστον λέγειν τοῖσταν εἶναι, ὃ φύσει βέλτεται εἶναι καὶ ὀπίσθαι, ἀλλὰ μὴ ὀπίσθαι, καὶ τῶν φύσιν. Oportere vnumquenque id dicere, quod è natura velit esse, non quod præter naturam, & violenter est. Illud item perpendendum est, & deducendum, Si non decipit homo iustus, multo minus Deus. Iustus credenti sibi, fidemque imploranti suam, aut in se speranti, non decrit. Multominus igitur Deus fallere non poterit eum, qui se colat, & populorum fidem, vniuersalèrque omnium hominum consensum deludere, qui credunt Principes Deum colentes Deo esse curæ. Et id etiam Aristoteles superius est confessus. Laudauit igitur Aristoteles religionem, eamque principes dixit colere oportere, vtilèrque esse. Et quod dixit præstare eum, τὸ δοῦναι, videri, apparere, designat cerni, cognosci, intelligi, sentiri, vt denotent religionem perspicuam, exploratam, quam populus cernat, habeatq; perceptam, cuius exemplo fiat Princeps venerabilior. Hoc enim est, quod superius dicebat, Deos curare res humanas.

Pietas apparens si vtilis est, certè vtilior ea quæ vera est.

Pietas quid. Vera pietas.

Vtilior Philosophia quæ deum asseruit, quàm quæ negat.

Noxia curanda.

Noxia impietas.

De singularis Dei beatitudine, quam Aristoteles vidit, verèq; definiuit. Quòd omnes Ordines mundanos confessus est à Deo factos, dicens ab eo contineri naturam: & quòd is est Verbum Dei, ex Philone.

CAPVT XIX.

VAM diuina quoque, quàm suspicienda, manifestaque singularis & vnus Dei duobus locis, Aristotelis confessio, qua nihil à nostra Theologia clarius, ac melius expectes, octauo Politicorum confirmans ea, quæ de Mente in libris post res naturales fuerat locutus, vt seipfam cogitet, contempleturq; : quæ retulit quoque in Moralibus, vocans ibi Deum, quem Mentem in libris illis. In octauo Politicorum hæc sui similis dicit: *ὅτι μὲν ἐν εἰσέτω τῆς εὐδαιμονίας ἐπιβάλλει ποσόν, ὅσον αὐτῆς ἀρετῆς, καὶ φρονήσεως, καὶ τῆς κατὰ θεὸν καὶ ταύτης ἕνεκα σωματολογηθῆναι ἢ μὴν, μάρτυρα τῶν θεῶν χειροδόντας, ὃς εὐδαιμονία μὲν ἔστι, καὶ μακρότερος, δὲ ἔθελον δὲ τῶν ἐξωτερικῶν ἀγαθῶν ἀλλὰ δὲ αὐτῶν αὐτὸς, καὶ τῶν ποῖος τις ἐνοῦν τῶν φύσιν.* Quod igitur tantum cuique felicitatis adsit, quantū virtutis, & prudentiæ, & quantum secundum has virtutes agat, sit nobis in confesso, vtentibus teste ipso Deo, qui felix est, & beatus, non ob vllum exterius bonū, sed per ipsum ipsemet, & quia talis est natura. Quantum hic eminentissimæ, profundissimæq; Theologiæ: Primum dicitur hoc de summo, & vno, ac singulari Deo, quem verò naturæ instinctu, Deum simpliciter vocat: non cōuenit vlli cælesti Intelligentiæ, quarum nulla est beata per seipfam, sed per ipsum illum, qui sibi quoque est beatus. Huic ergo tribuit magnam infinitamq; beatitudinem, cui comēs it omnium corona bonorū. Id enim est beatus per se. Audias quæ pōst eloquitur, similita prorsus his, quæ sensu, & scripsit, in Compendio. Nam cū ordinem, legemq; in moderatione, non excessu consistere probaret, dixit, *ὁ δὲ λίαν ὑπερβάλλον ἀεθμιός ἐδιδύναται μέγιστον πείρασος, θέλει γὰρ διὰ τὸ τοῦ δυνάμεως ἔργον, ἵπτις καὶ τὸ δὲ συνέχει τὸ πᾶν.* Numerus, qui nimium excedit, non potest ordinis esse particeps. Is enim fuit diuinæ potestatis inuentum, quæ continet hoc Vniuersum. Duo admiranda, Numerum, quemadmodum Plato in Epinomide, esse diuinū opus, opus Dei, rem diuinam, rem repertam à Deo. Appellans numerum ordinem, concentū, harmoniam rerum, quæ tota in numero est & proportione, omnē hunc ordinem, hanc harmoniam, rerumq; mirabiles situs ac concentus fatetur esse diuinæ potestatis opus. Et quid aliud ei numerus, quàm quod Moses in creatione mundi, lux, cælū, maria, terræ, herbe, animalia: Deinde non inuenisse solum hunc ipsum ordinem dicit, sed conseruare, continere Vniuersum ordinibus, legibusq; numerosis à se repertis. Si Deus igitur continet Vniuersum, primum hunc esse singularem quendam Deum, qualem ipse videtur describere, cui referat ordines, & situs omnes acceptos, oportet. Tum si continet Vniuersum, si numerus est opus eius, testatur id infinitam eius potestatem. Qui enim potest continere totum mundum, quoniam in mundo est, quidquid potest esse, necessariò potestate sempiterna præditus est. Nihil enim deest mundo, quod natura capere potuerit. Si qua igitur est potentia, quæ continet, sustinetq; Vniuersum, eam infinita esse necesse est: quia sustinet quidquid esse potest: vt si hæc continet, possit etiam alia, si darentur. Verisimile enim est, si tribuas Deo cunctarum rerum sustentiam, in quo maxima potestas cernitur, nefasq; ducis alterius quàm Dei, hanc esse potestatem, Deum, si adessent plura, cōtinere posse. Eadem enim ratio faceret vt ad ea sese Deus extenderet, qua faciliè cōtinet hæc ipsa, quæ nunc sunt in mundo. Quoniam quæ ea faciliè, & sine defatigatione continet, claret quòd multo plura continere possit. Nam qui facit aliquid sine labore, faceret etiam plura. Itaque efficitur, quod ipse dixit in Compendio, virtutem diuinam esse indefatigabilem. Deinde si tantæ potestatis est, vt efficiat numerum, continet Vniuersum, facilius potuit ipsum creare. Imò nisi creasset, continere non possit, quia mundus non subiiceretur ei, nec pareret, vt res æterna, vt nullum habens ab ea principium. Qui continet ergo, moderatur rerum concentus, efficit & ordinem, oportuit eum res ita moderasse, vt imperiis eius obtemperarent. Si conuincitur autem potestas eius immensa, quoniam sustinet Vniuersum, quo neque est, neque potest esse maius, arguitq; id potestatem infinitam, certè potuit & creasse, & creandi quoque habuisse potestatem. Quomodo enim cælos mouisset, nisi potestatem creandorum habuisset? Nisi ad motum corpora ipsa aptasset? Ad hæc, qui facit, creatque numerum, cur non semel creauit? Si perpetua quædam huiusmodi creatio est, cur adimis ei non aliquando potuisse? Quandoquidē hoc aut equale, aut maius illo. Non minor est virtus, quàm querere, parta tueri. Illa quoque euidentissima consecutio, Si diuina potestas continet regitque Vniuersum: in hoc Vniuerso sunt res humanæ. Nam Vniuersum constat è rebus naturalibus & humanis. Est autem significatus continendi, quod amplectitur vnde quaque, & sustinet, astringit, alligat, regit. Quo declaratur potestatem diuinam, vniuersum amplecti mundum,

Deum vnum hic nominat Arist.

Harmoniarum, tota in numero & proportione.

Numerus testatur infinitam Dei potestatem.

Virtus diuina, infatigabilis.

Ouid. 2. de arte. Vniuersum quibus constat.

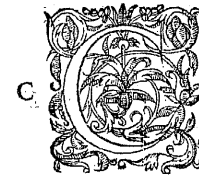
A mundum, sustinere, conseruare, sicut dicebat in Compendio. Qui hoc facit, etiam res humanas in omni mundo meliores contineat necesse est. Igitur & has sic continebit, & reget, vt dirigat, dispenset, quod est officij & potestatis suæ. Quod si eas non cōtinet, non continet vniuersum. Aut etiam non potest, aut non vult, vtrunque absurdissimū. Probatur autem hoc testimonio, librum illum, aut sententias illas in libro de Mundo, esse eius: quia similia hic, atque illic de potestate Dei, qua contineantur omnia, loquitur. In eo autem libro prædicat Deum gubernare res humanas: in Moralibus, præcipuè bonos. Si conferas igitur omnia, videbis ei veritatem confessionem sui luculenter extorsisse. Post hæc omnia sequitur, quoniam Philo Iudæus, omnesq; quos antea vocauimus testes, Verbum Dei dixere concorditer, id est, creatricem illam Mentem, cuncta continere, necessariò & istum tacitè Aristotelem innuere. Audi igitur Philonem, similia in libro de Mundo atque hic Aristoteles de Prouidentia, & rerum continentia requirentem, quid dixerit tandem continere hunc mundum: *τῶν δυνάμεων ἐν εἰς τὴν ἀποδιδράσκην βάλοιτο τὸς ἐν τοῖς διαπορηθεῖσι λεγέτω μετὰ παρήσιας, ὅτι ἔδωκε τῶν ἐν ἕλκας κραταῖον ἕτας, ὡς πᾶν κόσμον ἀχρησφορῶν ἰχθύσαι. λόγος δὲ ὁ αἰδῖος θεῶ ἀνοῖς τὸ ὑψιφύρατον, καὶ βεβαίωτατον.* Quicumque igitur, inquit, vellet ruborem euadere, qui solet in his de quibus addubatur, accidere, is intrepidè dicat, nullam rem corpoream aded robustam esse, vt possit sustinere mundum. Verbum autem sempiternum Dei æterni, firmissimam, ac stabilissimā sustentationem esse. Quod à mediis ad extrema, & ab extremis ad media pertines, & stipans deducit inuictum Naturæ cursum. Vinculum enim indissolubile Vniuersi, qui genuit ipsum Pater fecit. Iure igitur neque omnis terra alluetur ab aquis, quæ sinibus eius continetur, neque ab aère extinguetur ignis, neque vicissim ab igne inflammabitur aër, Verbo diuino sese medium interponente. Hæc Philo. Dixi autem alibi, locum esse mendosum in impressis codicibus, vt legendum sit non νόμος, sed λόγος. Quid igitur diuinius his, & mirabilius, & pro quibus magis Deo gratias habere debeamus? Aristoteles censet diuinam potestatem continere Vniuersum. Philon declarat hanc potestatem diuinum Verbum, vinculum, & sustentaculum Vniuersi. Et Paulus similiter diuinè, & cum his omnibus maximè consonè, Portans omnia Verbo virtutis suæ. Paulus, & Philo Verbum: Aristoteles, & Paulus *δυναμὴν*, Virtus. Est ipse quoque Potestas, ac Virtus Dei.

Verbum Dei, sustentatio mundi.

Diuina potestate continetur vniuersum, Aristoteli. Heb. 1.

Aristotelem fateri Deum masculum & fæminam creasse ad generis humani perennitatem, cum Mose mirificè consentientem.

CAPVT XX.

OLLECTIS igitur hinc inde multis, conflabitur ex Aristotele mirabile, pulcherrimumq; Theologiæ corpus: quam cū Deus postea præfens ipse docuisset, prius per oracula reuelabat: docebat item & suggererat Natura. Nam cū in Oeconomicis de coniugio, quàm bonum esset, ac necessarium, differeret, dixit: *ἀμα δὲ καὶ ἡ φύσις ἀναπληροῦ ταύτη τῆ ἀειδία τὸ αἰε εἶναι, ἐπεὶ κατ' ἀεθμιὸν ἔδιδύναται, ἀλλὰ καὶ κατ' εἶδος. ἕτασ ἀεθμιόνομυται κατὰ τὴν θεῶν ἐκαστῶν ἡ φύσις τῶν ἀνδρῶν, καὶ τῆς γυναικὸς κατὰ τὴν κοινότητα.* Quod est, Simul autem & Natura supplet hoc circuitu, vt sit res semper, quia secundum numerum fieri non potest, sed secundum speciem. Sic prouisa fuit ab ipsa Diuinitate, vel Deo, natura vtriusque, masculi scilicet & fæminæ, ad coniunctionē. Hæc Aristoteles, dignus, qui nunc inter primates Theologos teneat primum locum: quandoquidem Naturæ locutus est instinctu, quæ magnus Moses ex oraculo cælesti, & antiquissimæ doctrinæ confessione scripsit. Vt igitur Moses dicit, Masculum & fæminam creauit eos: sic audis dicentem hoc loco (vt mirabile sit) Aristotelem, à Diuinitate prouisum fuisse, vt esset masculus & fæmina ad coniunctionem, vt repararetur propago per continuam speciem, quæ per vnum indiuiduum subsistere non possit. Quo loco multa consideranda. Primum quòd hoc factum in præterito dicit, sicut Moses, vt det huius rei aliquod principium, in quo de vtroque sexu fuerit prouisum. Et quid aliud dicere possis, quàm quod semper Moses, Fecit, Creauit in principio? Si fuit autem istius rei principium, fuit etiam cæterarum. Et qui prospexit, & ordinauit, vt esset masculus & fæmina, certè totos eos etiam creauit: vt qui dedit eis sexus varietatem, dederit etiam substantiam.

Secundum speciem, non numerum natura conseruatur. Aristoteles theologus. Gen. 2. Continua specie propago conseruatur. Gen. 1.

Si prouissum est aeterna successione a deo, sic & ceteris aequum est ei prouidere.

Dei actio qua

Gen. 2.

Mēs exterioris esse, Aristoteli.

Melius est esse, quam non esse.

2. De natura Deor.

Natura, Deo.

Sic fuit is fator, & autor generis humani. Si item creauit, sexumque amborum distinxit, cetera quoque non minus necessaria prouidebit. Si enim eousque se extēdit Prouidentia, vt corpora ad generandum apta formaret, vt esset aeterna successio, certē reliquas officij sui, prouidentiaeq; partes non relinquet. Apparuit enim eam posse, quia potuit formare corpus, dare sexus varietatem, maximae potentiae res. Qua charitate autem, & clementia duos sexus ad aeternitatem excogitauit, eadem uolet alia ad genus humanum at tinentia cernere, ac tueri. Quod autem opus sit prouidentia, nemo est qui non intelligat, nemo est qui non sit confessus. Deducitur etiam ex his, hunc Deum, quem generis humani cōfessus est Aristoteles creatorem, non esse Deum illum affixum uolendo primo mobili, sed Deum, qui & caelum uertat, & cetera in mundo necessaria agat. Neque enim si affixus erat orbi supremo, in terris esse poterat, distinguens duos ad perpetuam procreationem sexus. Deinde ubi sunt illi, qui negant Aristotelem Deo prouidentiam rerum terrestrium dedisse, ne uilesceret? Quid enim his clarius, minusq; amphibologiae, deprauationique expositum? Videbis igitur apud Aristotelem, admiraberisq; eandem, atque apud Mosē de homine creato Theologiam, vt animum, & corpus cum Mosē dicat expressē à Deo creata. Eisdem uerbis, eadem sententia, de animo & corpore. De corpore, sicut Mosēs, masculum & foeminam creauit eos, totidem & ipse uerbis. De animo, vt Mosēs dixit Deū exterius afflāsse, mentemq; dedisse, sic ipse in libris de Generatione animalium, mentem esse diuinam, ac uenire δι' οραση, exterius, à foribus, à porta. Itaque sibi etiam probē consentiēs, eadem asserit aliis in locis, quae nunc de propagatione iuxta Theologiam Mosaicam scripsit. In libris de Generatione, & interitu: Nam cum, inquit, in omnibus Naturam appetere melius dicamus, melius autem sit esse, quam non esse: hoc autem in omnibus fieri non possit, quoniam à principio recedunt: τῷ λεπτοδύω πρότω σωυεπλήρωσε τὸ ὄλον ὁ θεός, ἐπέλεγει ποιήσας τὴν γένεσιν: Reliquo qui superat modo, compleuit Vniuersum Deus, facta perpētua generatione. Mosēs autem, Vnumquodque iuxta genus suum. Ecce quod in particulari de masculo & foemina dixerat in Oeconomicis, hic de indiuiduis omnium specierum. Loquitur item hic per praeteritū, σωυεπλήρωσε, ποιήσας, compleuit, fecit. In Oeconomicis autem παρακοινωνηται. Et Deum facit huius rei autorē illic, & hic, omnia Mosi similis. Eadem, quadam ingenij diuinitate uidit & confessus est Marcus Tullius: Quid loquar, ait, quanta ratio in bestiis ad perpetuam conseruationem earum generis appareat? Nam primum aliae mares, aliae foeminae sunt, quod perpetuitatis causa machinata Natura est. Deinde partes corporis & ad procreandum & concipiendum aptissimae. Et in mare, & in foemina commiscendorum corporum mirae libidines. Sic ille dicens in vniuersum de animalibus, quod particulariter Mosēs & Aristoteles de homine. Quod autem quae refert in Naturam, referat in Deum, qui talem Naturam fecerit, apparet ubi cōcludit. Sic uindique omni ratione concluditur, mente, consilioq; diuino omnia in hoc mundo ad salutē omniū conseruationemq; mirabiliter administrari.

Aristotelem cunctis in republica rebus praeferre pietatem. Quae causa iustissima, cur sit pietas potior. Super hoc, Aristotelem praeceptoris Platonis sententiam fuisse secutum.

CAPVT XXI.

Primum quare regnum Dei. Matt. 6.

Vis non mirabitur item Aristotelem cum priscis Philosophis, cum sapientibus omnibus tam mirificē, tam vnanimiter, manibus, pedibusq; tendere in eum sensum, ac sapientiam, quam nostra semper ingerit religio? Deum oportere colere, primumque regnum caelorum esse quaerendum. Hoc Aristotele asseuerante, quid aliud sentire cogemur, & interpretari, quam eum cogitasse, ac sensisse pietatem omnium rerū optimā? cui multa alia necessaria cohaerent. In libris igitur de Republica, cum de his ageret, quae sint in ciuitate & republica necessaria, primumq; alimentum numerasset, tum artes, tertio arma, quarto copiam aliquam pecuniarum, subiicit, πέμπτον δὲ καὶ πρώτον, τὸν αὐτὸν τοῦ θεοῦ ἑπιμέλειαν, ἢ καλῶς ἱεράτητα: Quintum & primum cultus Dei, quam religionem uocant. Paulò post, ἡ πόλις ἔστω ἀγαθὴ καὶ δικαιοσύνη. ἀρεταὶ δὲ τῆς πόλεως θεοσεβείαν ἀποδοῦναι τοῖς θεοῖς: A ciuibus enim conuenit coli Deos: Et, Conuenit

A Conuenit cultum reddere Diis. Primum, inquit, locum habeat in ciuitate cultus Dei. Nam τὸ θεῖον, est numen: quod etsi in multos competat, vt sanctitas, est tamen praecipuum singularis Dei nomen, sicut Deus, & quemadmodum sapissimè locutus est idem. Quæro igitur ex eo primum, cur cultus numinis sit ex his, quae sunt in ciuitate necessaria, aut sine quibus, vt ipse loquitur, res publica non possit consistere. Iam quid sit illud Numen, cuius in ciuitate cultus sit necessarius. Certum igitur Aristotelem dicturum, cum primum in republica fateatur esse cultum Dei, quod Christus dixit, Primum quare regnum Dei. Siquidem & ipse cum de his loqueretur, quae fiant in omni uita humana, praeposuit omnibus, vt quaereremus regnum Dei. Id omnes communi consensu pietatem sentiunt, & interpretantur. Hanc autem cum sentiant omnes regnum Dei appellatam, palam est ideo pietatem primum exercendam esse, quia per eam ad praemium caeleste peruenitur. Aut si non tam altè suspexit Aristoteles, superest vt primum in ciuitate locum dederit pietati, ob maximam aliquam aequitatem, ac iustitiam. Si colendus est enim, & qui eum colunt operantur iustissimè, faciuntq; id quod est praecipuum in ciuitate: Iustitia autem posita est in dando & accipiendo: ciues iubentur reddere, reddentesq; dicuntur agere iustissimè: necesse est pietatem siue cultum Dei, maximo debito respondere, ob maxima beneficia. Quænam igitur alia hæc esse possunt, quam ea, quae superius dixit Aristoteles: quod continet Vniuersum, regitq; Deus, quod humana corpora creauit, inq; sexus uarietate, vt nascerentur, distinxit, quod animos exterius B immisit. Qui enim utrunque sexum, vt nascerentur, qui postea nati sunt, aptauit, distinxit, is utique fuit autor, vt nati sint omnes, quicumque postea nati sunt. Eique tanquam auctori, & qui parauerit, vt nasceremur, omnes debemus perpetuas grates. Triaque maxima beneficia doceo ipso autore nobis à Deo largiri: Quod ab eo nati sumus, id est, prouidentia eius corpus effictum: Quod animi nostri exterius ab eo donati: Quod alimur semper, & vegetamur. Id enim caeli motus praestat, quem à Deo esse sapius ipse testatur. Denique quod prouidemur ab eo, vt multis apparet locis Aristotelem fuisse confessum. Hæc illa maxima iustitia, ipsa Philosopho asserente, ob quam sit, vt primum cultus Dei habeat in ciuitate locum. Si negligat Deus res humanas, vt pertinaciter nonnulli Aristotelem suspicatum contendunt, nullus deberetur ei cultus. Efficiturque necessarium quod Marcus latius aperuit: Sin autem, inquit, Dij neque possunt nos iuuare, nec uolunt, nec curant omnino, nec quid agamus animaduertunt, nec est quod ab his ad hominum uitam permanere possit, quid est, quod uillos Diis immortalibus cultus, honores preces adhibeamus? In specie autem fictæ simulationis, sicut reliquæ uirtutes, ita pietas inesse non potest, cum qua simul & sanctitatem, & religionem tolli necesse est. Hæc ille. Nullus igitur ei cultus deberetur, si cum precamur, & colimus eum, nec animaduertit honores, religionemq; nostram, nec preces exaudit. Cum autem nulla uirtus non maximè naturalis, ac solida, minimeq; fucata sit, nec possit esse laudabile, quod fucatum est: pietas cum non solum uirtus sit, sed omnium uirtutum excellentissima: fieri non potest, vt sit simulata, sit C de eo quod non est, falsa, mendax. Sed sicut fortitudini subest materia à qua uera laus fortitudinis existat, ceterisq; similiter uirtutibus: sic necesse est, circa quod pietas uersatur, & quo uirtus est eminentissima, maximè naturale, maximè uerum esse. Id autem est firmissima persuasio, à Deo cuncta bona homines accepisse, iugiterq; praestari, quod aliquando dedisset. Quæ persuasio si falsa est, pietas ipsa uirtus incluta, uirtutumq; princeps, uana, falsa, inanis esset, uanissimoq; fundamento niteretur. Sed nulla uirtus est falsa, quia naturalis est potius, & communi consensu laudatur, possidentesq; celebres facit & beatos, vt necessarium sit res ingens, ac solida, quod laudem gignit & beatitudinem: sic pietas multo maximè habebit hæc omnia. Tum si nullum decorum, & honestum est falsum, contra omne falsum, aut fictitium, est inhonestum. Et si decorum censet coli Deos Aristoteles, certè hoc decorum est maximè uerum, habetq; uerum fundamentum, ueras causas. Vt si decorum esset filium uenerari parentes, aliqua maxima causa id efficiat: sic si decorum est homines uenerare Deum, ab aliqua ingenti causa dependeat necesse est. Hæc q; ab ipsa Natura comprobantur. Apertè igitur, vt in plerisque aliis, sic nunc secutus est praeceptorem Platonem Aristoteles, qui in Epinomide dicit: μέγαν μὲν γὰρ ἀρετῆς μὲν οὐκ ἴσμεν ποτε εἶδεν τῆς εὐσεβείας εἶναι τῶ θνητῶ γένει: Nemo unquam nobis persuadear, esse humano generi quicquam maius uirtute, quæ dicitur Pietas.

Matt. 6.

Pietas primum exercenda.

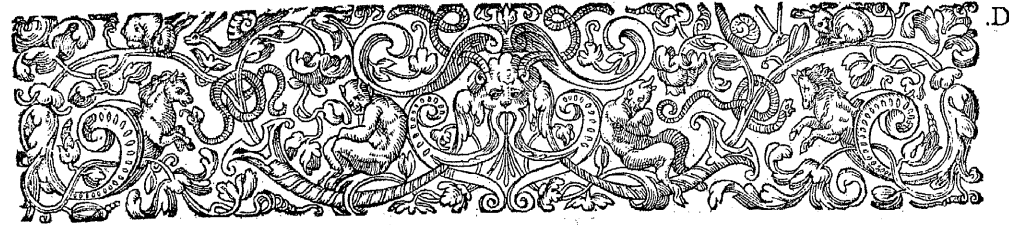
Sexuum distinctio à deo.

2. de Natura Deorum.

Pietas, uirtutum maxima.

à Deo cuncta bona praestari.

FINIS.

Augustini Steuchi Eugubini

DE PERENNI PHILOSOPHIA

LIBER QUINTVS.

IN QVO DE SINGVLARI AC SVPREMO DEO PHILOSOPHIA PLATONIS PERPENDITVR.

Platonem vnum singularem Deum asserere, quam celo perinde atque Aristoteles tribuat Diuinitatem, non veram, supremamq; illi Diuinitatem, sed creatam esse, factamq; ab illo supremo. Deum illum magnum ac supremum appellare Platonem ineffabilem, ex Theologia Trismegisti. Hunc ipsum, non corporis modo celestis, sed etiam animi affirmare Platonem creatorem. Vehementer eos errare, qui dicunt Platonem sentire creationem perpetuam manantem. Secutum esse Platonem Aegyptios & Chaldaeos in describenda creatione mundi.

CAPVT I.

Ascititia caeli diuinitas.

Plato, in Timaeo deum verum constituitur.

VOB in Aristotele fecimus, vt eius vel inconstantiam, vel necessariam mentis mutationem ab ea sententia, quam contra naturam violenter super maiestate singularis Dei, fictitiâque illa tantum luminum caelestium, quam in libris post res naturales confinxit, Diuinitate protulisset, conuinceremus, eadem, & multo quidem luculentior, occurrit ex Platone comprobatio. Quem eodem genere rationum verbis illis suis recitatis eò deducemus, vt quando corpora, Intelligentiasq; caelestes deificat, vel inuitum, & Chaldaeorum, Aegyptiorumque receptâ apud Græcos persuasioni subscribentem fecisse monstramus, aut non veram, & solam, vt in Aristotele, illam caeli Diuinitatem, sed ascititiam, ac diuinum quiddam potius, quam verum, & vniuersale Numen confessum ostendemus, productis his, quæ naturæ vel instinctu, vel iuxta maiorum Philosophiam, super vero Deo, summâque & naturali Diuinitate sensit, perspicueque prædicauit. Incipiam igitur ex Timæo, quo in libro mirabili consensu ex Theologia videlicet Mosis, & Aegyptiorum, creatorem omnium rerum inscrutabilem, ineffabilemque Deum, non visibilibus solum, sed etiam ipsorum animorum, ac Deorum, maximè verò Animæ mundi, id est, eius, qua cælum animatum putauit, confitetur. Nec reliquum est quicquam, quod ille non referat in illum omnium rerum creatorem. Vt si quibus aliis locis, cælum & sidera deificat, aut inconstantem eum confiteri oporteat, aut ita deificasse, præque Diis habuisse, sicut item Deos appellat ab ipsomet Deo maximo creatos. Vt non quidem vera æternâque præditos eos, sed quadam donata, factâque diuinitate, senserit: quale nostris in litteris non Angeli modò, sed etiam viri iusti, ac Principes, Dij dicuntur, haud protinus suspicantibus nobis eos veros esse Deos, & non à summo, ac singulari Deo creatos. Hanc Theologiam clarum est extare apud Platonem, totius item Theologiæ sacratoris, quæ magnis mysteriis constat, recessus: quos qui

D

E

F

A scrutatus fuerit, fabulis, & his, quæ ceu fordes adhæserunt (quia nox atrâ terris adhuc incubabat) sepositis, cernet claram, vel instinctu Naturæ, vel prisca successione editâ Theologiam. Exordiens igitur creationem rerum, hoc diuino principio auspiciatus est, Marco Tullio interprete. Atque illum quidem quasi Patrem huius Vniuersitatis inuenire difficile: & cum iam inueneris, indicare in vulgus, nefas. Hæc Tullius. Plato autem, *τον μὲν θεὸν ποιητὴν καὶ πατέρα τῶν τε πάντων εὐρέντε ἔργον, καὶ εὐρόντα εἰς πάντας ἀδύνατον λέγειν.* Hoc præclarum Platonis exordium, diuinum, consonumq; nostræ cælitus reuelatâ sapietiæ. Quandoquidè & Moses scribens de creatione mundi, nihil de creatore mundi, requisit, scripsit, indicauit. Nimirum ea de causa, quam memorauit, quia sit eum cogitare quidè difficile, in vulgus efferre, & pronuntiare, impossibile, & nefas. His de causis expedite pronuntiauit vterque, eum fuisse Patrem, aut Parentem Vniuersitatis. Apud Mosem, Creauit cælum, & terram: Quod parentis est, & quasi gignentis. Et quia non propriè genuit, Marcus eum, quasi Parentem dixit. Vbi autem Hebraicè est Creauit, Sept. interpretes verterunt *ἐποίησεν*, Fecit. Ecce igitur Creator, siue Parens, ecce Factor. De quo ergo Moses scripsit, In principio creauit Deus cælum & terram, de eodem Plato dixit, quod eum, qui fuerit Creator, & quasi Parens Vniuersitatis, id est, caeli & terre, difficile sit cogitare, multo difficilius effari in vulgus. Progressus vterque Marcus pro Platone: Rursus igitur, inquit, videndum ille fabricator tanti operis. Paulò post, Atqui si pulcher est hic mundus, si probus eius artifex. Quandoquidè neque mundo quidquam pulchrius, neque eius ædificatore præstantius. Ostendens item vnâ cum mundo à supremo Deo natos esse Deos, Quocirca, inquit, si fortè de Deorum natura, ortuq; mundi differentes, minus id, quod habemus animo consequimur, vt tota dilucidè, & planè oratio exornata sibi constet, & ex omni parte secum ipsa consentiat, haud sanè erit mirum. Progressus inde, Queramus, inquit, igitur causam, quæ eum impulerit, qui hæc machinatus sit, vt originem rerum, & molitionem nouam quæreret: probitate videlicet præstabat. Probus autem inuidet nemini. Itaque omnia sui similia generauit. Hæc nimirum gignendi mundi causa iustissima. Nam cum constituisset Deus bonis omnibus explere mundum, mali nihil admiscere, & cætera. Eadem totidem verbis apud Platonem, paucis interiectis: Quamobrem efficere moliens Deus, terram primum, ignemq; iungebat. Subiicit item: Deus autem, ait, & ortu, & virtute antiquiorem genuit animum, eumq; vt Dominum, atque Imperantem obediētī præfecit corpori. Paulò autem inferius de hoc ipso: Animū igitur cum ille procreator mundi Deus ex sua Mente, & Diuinitate genuisset, tum denique omne quod erat concretum, atque corporeum, substernebat animo, interiorisq; faciebat. Hæc Plato interprete Marco. Est autem is Animus, vt dixi, Anima caelestis orbis, est Deus ille, qui animat orbem caelestem, id non Platonicis modò perhibentibus, sed ipso indicante Platone, his verbis: Sic animus à medio profectus, extremitatē caeli à suprema regione rotundo ambitu circuniecit, sese ipse versans, diuinæ, sempiternæ, sapientisq; vitæ induxit exordium. & corpus quidem caeli spectabile effectum est, animus autem oculorum effugit obtutum. In his omnibus ambiguitas dissoluitur, quam celo tribuat Diuinitatem Plato, cuius & animū & corpus fatetur à Deo creatum. Creatus est igitur animus caelestis, siue anima caeli à Deo, corpus visibile, anima inuisibilis. Si det igitur Plato Diuinitatem caelesti aut corpori, aut animo, cernis hic nec æternam Diuinitatem, nec veram, ac primam. Vt qui adoret animam caeli summo cultu, maximum apud Platonem faciat flagitium. Talisq; est animus ille caelestis, de cuius creatione tam multa differit Plato, qualis maximus quis Angelorum, voluēdo celo à Deo præfectus. Si creatus est igitur caeli totius animus à Deo, vtrique etiam particulares animæ stellarum. Ecce igitur quomodo sit intelligendus in Epinomide Plato, cum cælum deificat, ita videlicet, vt intelligas eum non veram, ac primam Diuinitatem illi dedisse, sed factam, creatamq; aliquando à summo Deo. Eodem modo constat intelligendum esse Aristotelem, qui præceptorem Platonem danda celo Diuinitate fuerat secutus: vt, quemadmodum exempla docuerunt, principalem sempiternamq; Diuinitatem alibi statuerit, aut oblitus suorum decretorū statuere se non perspexit, cum eam confitetur continere totum mundum, cum sexus varietatem fecisse, cum regnare supra vertigine caeli, extra anni Solisq; vias, non videlicet inclusum orbi caelesti, ipsumq; animantem, prædicat. Illum igitur, qui caeleste corpus impellit animator eius, non esse maximum, supremumq; Deum, sed Intelligentiam quandam à Deo creatam, cum qua corpus etiam creauit, aptauit arte mirifica, vt semper versaretur rotundo motu: vnde vita

De Natura Deorum.

Parens vniuersi, deus. Gen. I.

De Natura Deorum.

De Vniuersitate.

Animi creatio à Deo.

Intelligentia à Deo creata.

Gen. I.

Nihil venerabilius sole apud paganos.

Depravatores Platoniorum librorum.

Aegyptij et Chaldaei constanter mundi creationem asserunt.

Sibi contradicit Plato.

Job. 38.

Duo genera Deorum, apud Platonem.

esse perpetua, dogma Platonis est. Quare caeli ac Solis motum non Animae illi debere-
 mus, sed conditori magno, qui eam creavit. An autem sit Animus is, nunc non disputo.
 Tantum contendo Platonem ingenuè confiteri cuncta à supremo Deo creata, vel caeli
 vniuersalem Intelligentiam, si qua ea sit. Nam quemadmodum item Moses asserit Deum
 creasse lucem, aut quarta die Solem & Lunam: sic eisdem pene verbis Plato: Atque, in-
 quit, ut esset mensura quaedam euidentis, quae in istis octo cursibus celeritates, tarditatesque
 declaret, Deus ipse Solem, quasi lumen accendit ad secundum supra terra ambitu, ut quam
 maximè caelum colluceret. Ecce igitur Solis creator Deus, nihil est autem apud profa-
 nos Sole venerabilius, cuius Intelligentiam Dei filiam dicat Iulianus. Sed quoniam to-
 tus liber est clarissimus, quo & mundi exordium praedicatur, & omnia visibilia, & inuisi-
 bilia ab vno Deo condita saepe referuntur, aliud ex eo libro super hac ratione non adda.
 Nam Platonici illi, ut Proclus, & Alcinous & Simplicius, qui deprauare conati sunt sensa
 Platonis, quod creationem non aliquo temporis exordio coepisse, sed fluere manareque
 in sempiternum censuerit, ideo contemnendi sunt, & irridendi, quia tum manifesta, &
 ipso Sole clariora obscurare nituntur, tum id sunt conati, ut idololatriam, profanamque Phi-
 losophiam suam labenti ferrent opem, in qua nefas putabant, caelum, quod adorabant, ali-
 quando creatum, aliquando non fuisse. Sed cum totus liber sit planus, perspicuumque sit
 Platonem in Timaeo secutum fuisse Pythagoreos, hos autem Aegyptios, & Chaldaeos, apud
 quos constanter traditur creatio mundi. Extat enim liber Timaei Locrensis de Creatio-
 ne mundi, in quo ad alia ipse haec: ἐπισησεν ἐν τῶν δὲ τῶν κόσμων ἐξ ἀπόσεως τῆς ἕλης, ὅρον αὐτῶν
 ἡ κατασκευασίας τῆς τῆς ὄντων φύσεως: Creavit igitur hunc mundum ex vniuersa materia, ter-
 minum ipsum efficiens omnium Naturae rerum. Multaque eiusdem generis ibi Timaeus, ut
 constet eum creationem vni Deo tribuere, materiam fateri sempiternam, de quo postea.
 Igitur quidquid Plato in Epinomide & in Legibus de astrorum Diuinitate loquitur,
 perspectum est qua ratione sit intelligendum. Nam quod paulò antè de Sole creato lo-
 quebatur, transferas licet, ad id quod de Legibus: Solis, inquit, corpus nemo est, qui nõ
 cernat, animam autem minimè. Neque enim etiam cuiusquam corporis anima cernitur
 aut viuentis, aut cum moritur. Sed magna spes prorsus, hoc quod non sentitur vllis sensi-
 bus inseruisse genus nobis: esse autem sola mente intelligibile, quae sola cogitatione ca-
 piamus. Haec, quae de Sole Plato loquitur, habent eum sensum, ut si qua Soli sit, ut perhi-
 bet, anima, eam fatearis, ut in Timaeo vidisti, à summo Deo creatam. Similiter quod pau-
 lò antè de Anima totius caeli eodem libro dixit: ὡς πῶν ἀρίτεω ψυχῆ φασίεν ὅτι μελέειται
 τῆς κόσμου παντός, καὶ ἀγεῖν αὐτὸν πῶν ποιῶντων ὁδὸν ἐπένοια: Optimum animum praesse omni
 mundo, ipsumque agere ea via. Ostendam autem eum in constantem, sibi que contradicen-
 tem, & commentitia ponentem, de fatu nostrorum animorum à Sole, nec quæra alium,
 à quo refellatur, nisi ipsummet testem. Sicut item commentitium est, de anima illa caeli.
 Quomodo enim totum caelum erit animatum, si cuique sideri sit anima? Effet ergo ani-
 ma in anima, omninoque aliqua superuacanea. Sed hoc non sit nunc considerationis no-
 strae, nec magni referat. Quod item eodem libro scribit: De astris omnibus, Luna, annis,
 mensibus, temporibusque anni, quid aliud dicemus, quam hoc ipsum, videlicet, quod quo-
 niam anima quidem, vel animae, horum omnium causae fuisse noscuntur, bonaeque sunt omni
 genere virtutis, Deos ipsos esse dicemus, siue in corporibus habitantes, cum vti animalia
 exornant omne caelum, siue quouis alio modo. Deinde ut quispiam haec confessus fuerit,
 num continere se poterit, quin fateatur omnia plena Deorum? Haec Plato de stellarum
 Diuinitate, animisque eas inhabitantibus, quibus vti rerum terrestrium autoribus tribuit
 Diuinitatem. Vidisti igitur in Timaeo quam diuinitatem, nempe factam, datam à supre-
 mo Deo, ut ob id veneratione cultumque; minimè promereantur, sed animae illae habeantur
 quasi promentibus Angelicis. De quibus fortasse Deus apud Iob, Cum me laudarent
 simul astra matutina, & iubilarent omnes filij Dei. Disseretur autem aliàs de anima caeli.
 Cum igitur semper sint duo genera Deorum apud Platonem, sidera, corpusque caeleste,
 tum Dæmones, constat vtrunque à supremo, ac singulari Deo confiteri eum fuisse creatos.
 Vnum autem duntaxat Deum ineffabilem, inexplicabilem, omnium rerum creatorem,
 cui subiecta sint vniuersa, solumque sempiternum agnoscere. Ineptias autem recen-
 tium Platoniorum, Deos aeternos praedicantium, autoritas ipsa praecceptoris manifesta
 refellit. De qua re nihil nunc attingendum.

Not

A Non solum in Timaeo, sed aliis item locis, Platonem de Deo supremo egregiè lo-
 qui: Eum cunctarum rerum, etiam Deorum, affirmare creatorem. Exem-
 plum in libris de Republica, de facili Dei rerum omnium creandarum pote-
 state. Platonem dicentem, Deum etiam seipsum gignere, quis sensus.

CAPVT II.

VIVS item Platonem mentis fuisse, asseruisseque vnum omnipoten-
 tem vniuersa creasse, etiam Deos, ut in illum vnum eminentissimum,
 sicut in nostra est Theologia, cuncta visibilia & inuisibilia creata refe-
 rantur, qui fuerit autor, ut non modò terrestria & caelestia, sed etiam
 ipsi Dij extiterint, quemadmodum videlicet tradidit in Timaeo, aliis
 ex locis euidentissimè constat, praecipuè decimo & sexto de Republi-
 ca, quo nihil de suprema Diuinitate differere potuit excellentius, ve-
 rareque Theologiae congruentius. In decimo igitur, cum de opificiis cuiuscunque opificij
 loqueretur, haec dixit: Aspice verò quemnam dicas δημιουργόν, Opificem istum. Quem-
 nam inquit? Illum, ait, qui facit omnia, quaecunque singulus quisque opificum. Sapien-
 tem, inquit, dicis quendam, dignumque admiratione virum. Nondum istud, inquit. At for-
 te potius dices, ait. Idem enim iste artifex non modò omnia potest facere opificia, sed
 etià facit omnia, quae è terra nascuntur, & item animalia machinatur, caeteraque omnia,
 etiam seipsum, γῆν, ἕρπονδόν, καὶ ψεῖδον, καὶ πάντα τὰ ἐν ἕρπονί, καὶ τὰ ἐν ἕρπονί, καὶ τὰ ἐν ἕρπονί, καὶ τὰ ἐν ἕρπονί.
 Terram, caelum, & Deos: Tum quaecunque sunt in celo, & quae in inferis sub ter-
 ra, haec, inquam, vniuersa efficit ille. Admirabilem quendam, inquit, dicis sapientem. For-
 te non credis, inquam ego. Dic mihi, videturne omnino tibi eiusmodi opifex, aut aliquo
 quidem modo horum omnium ποιητήν, creatorem fuisse, aliquo non? An non percipis,
 quòd etiam tu possis ratione quadam haec cuncta facere? Et quae, inquit, haec erit ratio?
 Non difficile est, inquam ego, sed varia celeriter efficias. Celerimè profectò si voles, spe-
 culo accepto, eo que circumactò in omnes partes, extemplo facies Solem & caelestia, mox
 etiam terram, mox etiam te ipsum, caeteraque animalia, vasa, arma, artificia, plantas, omnia
 denique, quae paulò antè dicebantur. Ita, inquit, sed apparentia, non ad verum existen-
 tia. Bene, inquam ego, & ut res postulat, loqueris. In hisce enim huiusmodi opificibus
 etiam pictor est ànne? Qui non? inquit. At dices, reor, cum non vera facere, quae facit.
 Atqui, inquit, ratione quadam etiam pictor facit lectum, nonne? Ita, inquit, & is appar-
 tem facit. Quid ipse lecti faber? Nonne modò dicebas, non ipsam formam facere quam
 dicimus esse, id quod est lectus, sed lectum quendam? Dicebam, inquit. Igitur si facit quod
 non est, certè non faciat rem existentem, sed simile quid, ut existens, existens autem ne-
 quaquam. Perfeète autem esse rem, opificium fabri lectum fabricantis, aut aliud id ge-
 nus artificium, quisquis dicat, apparet eum dicturum non vera. Non certè, inquit, ut cen-
 sebunt hi, qui circa haec versantur. Nihil igitur mirum, si & haec obscura quaedam res est
 respectu veritatis. Nonne? Vis igitur, inquit, in his ipsis quaeramus imitatore huius, qui-
 nam sit? Si placet, inquit. Igitur tres lecti isti sunt, vnus est in Natura, τὸ φαιμένον ἐν ὧς ἐργῶν
 μεταθεὶν ἐργασασθαι, ἢ πῶν ἄλλων ἐδῆνα οἰμεν: Quam dicere nos oporteat, ut ipse arbitror,
 Deum fecisse, aut vllumne alium? Nullum, inquit, alium arbitror. Alter erit lectus, quem
 facit architectus. Ita, inquit. Tertius quem facit pictor. Nonne? In confesso sit. Pictor igitur,
 lectique faber, & Deus, hi tres praesunt tribus generibus lectorum. Tres inquit. Igitur
 Deus quidem, siue nolebat, siue aliqua necessitas aderat, ne plusquam vna in natura effi-
 ceret lectum. Sic fecit vnum solum lectum, ipsam naturam, qui est lectus. Duo autem ta-
 les, aut plures, neque plantati sunt à Deo, neque nascuntur. Quomodo? inquit. Quoniã,
 inquam ego, si duos solos fecisset, rursus vnus apparuisset, cuius illi rursus vtrique formam
 haberet. Et esset sanè, quod est lectus ille, sed non duo. Rectè, inquit. Haec igitur arbitror
 explorata habens Deus, volens esse veri lecti factor, verè existentis, sed non lecti cuius-
 dam, neque quidam faber lecti, vnum natura duntaxat ἐφουσε, produxit. Vis igitur hunc
 item vitium consistorem vocemus, an quid aliud? Iustum planè, ait. Quandoquidem ex
 natura, & productione, & istud, & caetera omnia fecit. Et quae sequuntur in eo libro, quae
 verba magis ad verbum transfuli, ut esset, quod sentit, clarius, ac manifestius, quam nito-

Coll. i. Heb. ix.

δημιουργός Deus.

Dens, auctor rerum omnium.

Praeclara ex Platone similitudo à speculo, & à lecto, ut probeatur rerum omnium creatio à Deo.

rem, elegantiamq; sermonis attendens. Perspicuum igitur est hoc loco dogma Platonis, Deum constantissimè sentientis in Timæo, & isto libro. Ecce enim nunc citra omnem ambiguitatem prædicat Deum omnium rerum artificem, rerum cælestium & terrestrium, omnium quæ à terra nascuntur animalium, plantarum, omnium item quæ sub terra, denique etiam Deorum. Assumitq; pulcherrimū exemplum speculi: quo in omnes partes conuerso, sicut omnia ab eo, qui circunuerit, nascuntur simulatè, & apparenter, sic à Deo vniuersa creari verè, & naturaliter, imò momento. Nullum est certè diuinius, luculentius diuinæ potestatis exemplum, quæ tam facilè possit cuncta extemplo producere, quàm facilè producuntur in speculo simulatè, & apparenter omnia. Hoc exemplo vtitur ad probandum ei, cui tarda mens esset, facilitatem omnium creandarum rerum à Deo, si forte quis esset, cui non videretur fuisse, ab vno omnia condita. Deinde proponit exemplum domesticum de tribus lectis, quorum vnus in natura sit, alter in speculo, alter in pictura. Non eo quidem consilio, vt affirmet lectum, quod artis est, in natura esse: sed naturam nunc appellat ipsam rerum veram existentiam. Lectus ergo, sicut omnis alia res, tres habet locos, aut gradus: Primus est verum esse, veritas ipsa: alij duo sunt apparentiæ, simulationes illius veri, alter in speculo, alter in pictura: Vterque similitudo veri. Sic Soles sunt tres: primus verus ipse, & in natura Sol: alius in speculo: alius in pictura. Similiter fluuius, aut lucus alius verus, alius expressus in speculo, alius in pictura. Vt autem per speculum, aut picturam fingere potest homo Solem simulatum, representatum: sic Deus fingat Solem verum, cuius est opus veritas. Ac Plato respicit nunc, ac proponit dogma Philosophiæ cælestis, quæ prædicat creationem, veramq; rerum productionem esse solius Dei, sicut simulationes, imitationesq; mortalium. Quoniamq; tota natura, veritasq; ipsa est solius Dei, consentanea ratione cum vocat φυτῶν, arborum consistorem: Sic omnium rerum verarum artificem vniuersalem. Ecce igitur vt in Timæo vocauerat eum δημιουργόν, artificem mundi, cæli, & terræ, quorum complexu cuncta continentur, sic sui nunc similitudo, vniuersæ veritatis architectum, rerum cælestium, & terrestrium, & subterraneanarum. Quidquid vel in cælo, vel in terra, vel sub terra sit, etiam Deorum clamat eum creatorem. Deos autem illos nominans cum cælo sentit, vt arbitror, Intelligentias illas cælestes, de quibus in Timæo, in Epinomide, in Legibus. In Timæo, animam vniuersalem totius cæli, particulares item astrorum creatos à supremo Deo fatebatur. Sunt, vt dixi, duo genera Deorum apud Platonem lumina cælestia, id est, Intelligentiæ, lumina illa circumrotantes, & Dæmones, id est, Dij, siue Angeli corporibus aëriis, per vrbes, totiq; mundum vagantes, duces, & principes rerum humanarum, vt ipse & in Symposio, & in Legibus confessus est. Vtrunque genus producit Platoni magnus Parens Vniuersitatis. Hoc item in Critia siue Atlantico retulit. Quoties enim eo in libro, θεῶν γένεσιν, ortum & fatum Deorum nominat? Si quis autem Aristotelem, totamq; ipsam aspiciat Philosophiam, tria sunt genera Deorum, Dæmones, Intelligentiæ siderum, Dij cælicolæ cum summo Deo, extra cæli, Solisq; vias habitantes, de quibus magis locutus est Aristoteles, quàm de Dæmonibus. Sed de his suo loco. Consentiente igitur Platone, & Aristotele, sed clarius Platone, est vnus magni Dei rerum inuentio, eas non modò in præfens veluti à se manantes producentis, sed qui vt prædicant clarissimis in præterito verbis, ἐφουσε, produxerit, Sicq; nunc creare semper, sicut quondam dedit exordium, quod clarius explicat in Timæo. Illud item hoc loco mirabile est apud Platonem, quòd dicit Deum creare se ipsum. Recordare enim nomina illa apud vetustissimos Philosophos ἀπότομος, ἀποτελής, ἀπτελής, ἀπογενής, ἀποφυής, per se, vel à se genitus, à se absolutus, à se ditissimus, à se natus. Quibus nominibus, vt superius ostensum, designatur æternitas. Quia si Deus nascitur à se ipso, nec vel à nihilo, vel ab alio nasci potest, necessariò semper fuit Deus, à quo Deus ipse nasceretur. Si Deus est, non est natus ex nihilo, non ex aliquo alio: in æternum igitur fuit ipse sui causa. Ostenditur igitur hoc dicto, ipsum suimet esse principium æternum, à se habere quod est. Quæ res in seipsam recipiendans, æternitatem demonstrat, & omnino genus aliud rei, ac substantiæ, quàm simus ipsi, qui pendemus ab illo, quem formarum naturalium potentissimum creatorem fatetur Plato: vt qui se ipsum gignit, qui est omnipotens, maior toto mudo, longe facilius possit cætera se ipso in immensum minoram producere. Eò vocat eum θαυμαστὸν σοφιστὴν, mirabilem artificem, admirandæ sapientiæ architectum. Vocat naturæ ἐργάτην, opificem. Et hæc sunt nomina diuina mysteriis, Theologiæque fecundissima apud Platonem, Cæli & terræ, Deorum, rerum cælestium,

Cur hæc similitudo Plato.

Aduerte similitudines ad creationem rerum intelligendam facilius.

Intelligentiæ & dæmones, duo genera Deorum, Platoni.

Tria genera Deorum, Aristoteli.

Æternitas Dei.

Mirabilis artifex, Deus.

Alestium, terrestrium, infernarum Creator, τῆς φύσεως ἐργάτης, naturæ Opifex, ἀποφυής sui ipsius Genitor, sibi ipsi Autor, sibi met Principium, Verus rerum Procreator, Producens vnâ naturam tantum, non plures, quia quidquid produxisset, veritas ipsa, ipsa natura vera fuisset. Sicq; eodem reuoluitur res, vnâ tantum futuram veritatem fuisse, ad quâ omnia à Deo creata, reuocantur. Simulatio autem, & mendacium duobus aut pluribus modis, fieri possit ab hominibus, naturam opificium Dei imitantibus. Sicut autem apud Mosem cælum, & terram, animalia, plantas, sidera, sic Plato clarè confitetur à Deo cuncta hæc creata, eumq; quoniam vniuersalem naturam produxit, putat appellandum φυτῶν, plantarum consistorem, sicut Moses dat ei plantationem Paradisi, productione omnium stirpium, plantarum, arborum, herb arum Quo mirabili, & diuino testimonio, ipsas sacras litteras intelligimus explicatas, cum Deo dant plantationem Paradisi, vt nō cogamur auxilio accire fictitias illas quorundam Ideas, pro Paradiso vero, naturali, & veris arboribus à Deo plantatis, qui ipsam naturam produxit, vanas allegorias, vbi nō opus est, introducentium. Hunc locum apparet Platonem sumpsisse ex Mercurio Trismegisto, è cuius vbertim fontibus potauit. Is ad Asclepium hæc loquitur: ἔξεστι τῷ ζωγράφῳ, καὶ ἕρμῳ ποιεῖν, καὶ θεῶς καὶ γῆ, καὶ πᾶσι θάλασσαν, καὶ ἀνθρώπους, καὶ τὰ ἄλλα πάντα, καὶ τὰ ἀνώγει. τῷ δὲ θεῷ ἀδύνατον αὐτὰ ποιεῖν. ὃ τῆς πολλῆς αἰσίας, καὶ ἀγνοίας τῆς αὐτῶν θεῶν. τὸ γὰρ πάντων χρημάτων παύρουσιν οἱ τοῖστοι. τὸν γὰρ θεὸν φάσιοντες εὐλογεῖν, τῷ μὴ πᾶσι πάντων ποιεῖν αὐτῷ ἀπαθῆναι, ἔτε τὸν θεὸν οἰδασι, πρὸς δὲ τῷ μὴ εἰδέναι, καὶ τὰ μέγιστα εἰς αὐτὸν ἀσεβῆσαι πάθει αὐτῷ ἀπειθεῖντες ἄστρον μὴ ἢ ἀδυναμῆων. εἰ μὴ γὰρ πάντα ποιεῖ, ἢ ἄστρον μὴ ἢ μὴ δυνάμειος, ὅσα ἔστιν ἀσεβῆς. ὃ γὰρ θεὸς ἐν μόνον πάθος, τὸ ἀγαθόν. ὃ δὲ ἀγαθὸς, ἔτε ἄστρον μὴ ἢ ἀδυναμίας. τὸ γὰρ ἔστι θεός. τὸ γὰρ ἀγαθὸν ἢ πάντα δυναμῆς τῶ ποιεῖν τὰ πάντα. πᾶν δὲ τὸ γεννητὸν, ἄστρον τῶ θεῷ γέρονται, ὅσα ἔστι τῶ ἀγαθῷ, καὶ τῶ πᾶσι δυναμῆς ποιεῖν. Ἰδὲ πῶς αὐτὸς μὴ ποιεῖ, πῶς δὲ τὰ γινόμενα γίνονται, καὶ εἰ βέλῃ μαθεῖν ἔξεσσι ἰδεῖν εἰκόνα καλλίστην, καὶ ὁμοιοτάτην, ἰδὲ ζωγράφῳ ἀστρον κατεβαλόντα εἰς πᾶσι γῆ, ὅσα μὴ πᾶσι, ὅσα κρῖνον, ὅσα δὲ ἄλλα πᾶσι ἀστρομάτων. ἰδὲ τὸν αὐτὸν ἀμπελον φυτεύοντα καὶ μιλίαν, καὶ τὰ ἄλλα τῶ δένδρων. ἔπειτα ὁ θεὸς ἐν μὴ τῷ ἕρμῳ ἀδυναμῆων ἀστρον ἐν δὲ τῷ γῆ μεταβολῆς, ἐν δὲ τῷ παντὶ ζώῳ, καὶ κῆτον. Quæ sunt, Licebit pictori cælum facere, & Deos, & terram, & mare, & homines, brutaque omnia, & inanimata, Deo autem erit impossibile. O dementiam, imperitiamq; incredibilem erga Deū. Tales enim patiuntur rem nouam, & inusitatam. Nam cum asserant, se Deum benedicere, quòd ei non ascribant omnium creationem, neque Deum norunt, & præterquâ quòd ignorat, etiam in eum peccant grauissimè, ei vel superbiam, vel imbecillitatem tribuentes. Si enim non creat omnia, aut superbus est, aut imbecillus, quod impium est. Deus enim vnâ solam habet affectionem bonitatis. Bonus autem neque superbus est, neque imbecillus. Hoc autem est Deus. Nam Bonum est vniuersalis potestas cunctorum creatorum. Omnis autem res creata, & generabilis, à Deo creata est. Quod est Boni, & omnia creare valentis. Aspice verò & quomodo ipse creat, & quæ creantur, quomodo fiant. Quòd si velis, licet tibi pulcherrimum, similitimumq; cernere exemplum. Aspice agricolam semen iacentem in terram, alibi quidem frumentum, alibi verò hordeum, alibi sementem alterius generis. Eundem aspice vitem plantantem, & malum punicum, cæterasq; arbores: Sic Deus, in cælo quidem seminat immortalitatem, in terram vicissitudinem, in vniuerso vitam & motum. Hæc Trismegistus. Apud quem recognoscimus dogmata Platonica. Alterum in Timæo, de Bonitate creatoris mundi, quæ fuerit eius creati causa. Alterum in libris de Republica. Dogma de Bonitate creberrimum apud Mercurium, etiam verò Platonem. Nunc ergo manifestò cernimus Platonem secutum Theologiam, rationesq; sermonis Trismegisti. Est apud Platonem exemplum speculi, rursum exemplum de tribus lectis, & de pictura. Apud Trismegistum est exemplum pictoris cæli, terras, mare, Deosq; creatis: Est item de agricola variam sementem in terram iacentis, eiusdem item omne genus plantas conferentis. Platoni ob eam causam Deus vocatur φυτῶν, plantarum consistor, quia naturæ repertor, quem Moses & Paradisum è terra, & omnes generatim plantas, & herbas produci iussisse refert. Est item Mercurio, quòd pictor creat Deos, astra scilicet cælestia, quæ Deos, vt Plato refert in Cratylo, constat Barbaros vocasse, eos à cursu, concitationeque sic vocantes. Sic etiam Deum, inquit, creare Deos, cui, qui detrahat hanc facultatem, grauissimè, planèque impiè peccet. Similiter Platoni, Deus creat Deos. Est item apud Mercurium diuinum dogma, quòd omnis res generabilis, generationi subiecta, facta est fitq; à Deo iugiter. Est item, quòd

Deus, ἀποφυής

Gen. 2.

Mercurij Termaximi verba, de creatione recum.

Plato Trismegisti sequens. Deum φυτῶν

Nesciunt natu-
ram boni-
tatis Dei, qui
eius providen-
tiam negant.

Theologia
Græcorum à
barbaris.

nisi tribuas ei rerum cunctarum molitionem, aut superbiam, insolentiamque, quippe qui res uti viles aspernatus, suaque diuinitate delectatus refugiat, aut imbecillitatem neces-
sariò tribuas, qui velit quidem, sed non possit. Arguitque hoc suo testimonio vetustissi-
mus Theologus eos, qui ne gerendis eis Deus vilescat, curam ei rerum humanarum ab-
negant: Eos falli asserit, aduersaque via pergere, veluti nescios veritatis rucere: Nescire
eos naturam Bonitatis, ac Diuinitatis. Item immortalitatem in cælo fieri dicens Mercuri-
us à Deo, sensit lumina cælestia non corrumpi: & quod Plato, nostrique cælum esse
ἀγήρω, ἀθάνατον, citra senium, citra interitum, corpus incorruptibile: Nisi, ut idem ait, qui
fecit, rescindat. Ex his igitur constat, Theologiam Græcorum à Barbaris fluxisse, neces-
sariòque, nisi velit à fonte diffidere, eandem & apud Platonem & Aristotelem eam sem-
per fore. Quod ubique monstrabitur.

Cur Plato in libris de Legibus magis astrorum Diuinitatem, quàm supremi
Dei obtulerit. Quòd supremum Deum sentit ac dicit ineffabilem, de quo
cautè sit loquendum.

CAPVT III.

Plato, astrain
numero Deo-
rum habet.

Deus inenar-
rabilis & in-
uestigabilis.

EX HIS item luce clarius constat, cõstabitq; magis, quidquid de Deo, vel Diis statuerit secus Plato, præcipuè in Legibus, Epinomide, vbi miris laudibus tollit cælum, astraque cælestia, eaque in numero Deorum putat habenda, quomodo debeat intelligi: scilicet vel sibi ipsi eù aperte contradicere: aut minorem quandam Diuinitatem eis attribuisse: aut quoniam ciues suos aliqua manifestorie pietate vellet imbuerè, ostendisse eis manifestiora numina, à quibus inferiora gubernentur. Illum autem maximum, ineffabilemq; Deum idcirco non tam clarè adorandum proposuisse, quòd non posset enarrari, & describi qualis esset, & quomodo colendus. Confessus est enim eum tribus locis inenarrabilem, in Timæo cogitatu difficilem, dictu ineffabilem: Philo etiam cogitari, & intelligi non posse, nedum proferri. Quoniã igitur hunc ineffabilem, inexplicabilem, quemq; superiores omnes Theologi, alij innominabilem, alij inuisibilem, alij silentio colendum, alij ἀζήτητον inuestigabilem dixerant, non est de eo in Legibus locutus, cuius de cultu quicquam statuere, quia nec nomen nosset, nec naturam eius haberet exploratam, non posset. Sic etiã in Phædone, appellans eum Mentè, clamatur, ἐγὼ μὲν τοιαύτης ἀπίστης ὁ πῆποιτε ἔχει μαθητὴς ὅταν ἔν ἂν γινώσκω, ἐπειδὴ δὲ ταύτης ἐσπερήθην, καὶ ἔτ' ἐν αὐτῷ εὐρέω, ἔτε παρ' ἄλλας μαθεῖν οἶστε ἐγνώσκω: Ego quidè eiusmodi causæ, id est, Mentis, quænam natura sit, libentissimè omnium didicerim. Sed quoniã ea priuatus sum, neque ipse per me inuenire, neque ab alio discere poterã, verti me ad alia. Ecce nec se inuenire posse, quænam sit ea Mens creatrix mundi, fatetur, nec ab alio discere potuisse. In Epistolis ad Dionysiu cum de natura Primi idè dubitasset, nec sibi satis antè explicatũ dixisset, respondit ei, vt superius ostensum, per Epistolã missam per Archede-
dem: φρασέν δ' ἴσασι δι' ἀντιγυμνῆς ἢ ἀντι ἢ δέλτου, ἢ πάντες ἢ γῆς ἐν πύργῳ πάνθ, ὁ ἀναγνῶς μὴ γινῶ: Loquendum est tibi per ænigmata, vt si quid tabella ponto, vel terra fuerit perpeffa, qui legerit nõ intelligat. Paulò autè inferius, cur hæc putet vitãda: εὐλαβῆσθαι μὲν τοὶ μῆποτε ἐκπέσει ἄδτα εἰς ἀνθρώπους ἀπαυθάντους, καὶ δὲν γὰρ ὡς ἐμοὶ δοκεῖ, ἐκ ἐστὶ τῶντων παρ' τῶν πολλῶν, καὶ ταὶ γὰρ ἀστὲ-
ρα ἀκρίματα. εἰδὲ αὐτῶν τῶν εὐφρῆναι γαυμαστῶν τε, καὶ ἐπιθεσιάζοντες. Caue, inquit, nequando excidant hæc in homines imperitos. Siquidè, vt ego censeo, nihil propè est quod magis irrideatur apud plebem: sicut nihil apud eruditos, rectiq; iudicij, mirabilius, ac diuinius. Habes igitur à Platone causam verã, cur oporteat de primo silere apud vulgus, cur effere nefas in vulgus Parentè Vniuersi. Irridèt enim nõ intelligentes, veluti à populari consuetudine, crassisq; auribus remota, quæ de eo dicuntur. Eoq; cum de legibus loqueretur, quas populo publicare oporteret, magnũ illũ, & inscrutabilem Deũ, à quo nata omnia re-
tulit in Timæo, & in Republica: in Epistola principiu, medium, finè vocat, & circũ quem & per què, & propter què sint omnia: nihil est locutus, proposito tantũ cæli cultu, vt cui de certa religione loquendũ esset. Totãq; illa cæli apud eũ Diuinitas est, qualis fluminũ, fontiu, Hamadriadũ apud Poëtas. In alia quoque Epistola ad tres amicos, Hermiã, Era-
stum, Coriscũ, vt primo libro ostensum est, longe aliũ Deũ proposuit quàm illã cæli ficti-
tiam,

Plato ad
arcendos im-
peritos.

Atiam, poëticamq; Diuinitatem. Adiurantes, inquit, in amicitia τοὶ τῶν πάντων θεῶν ἡγεμῶνα τῶν τε ὄντων, καὶ τῶν μελλόντων, τῶν τε ἡγεμῶνος καὶ αὐτῆς πατέρος, Omnium rerum Deum, Principè, presentium & futurorum, & principis ac causæ Patrè & Dominum. En Deus is magnus ille, quem dixit ineffabilem in Timæo, & in Phædone. De hoc admirando Deo tam stupenda, mirabilique locutus est in ea Epistola, iam longæuus, iam senex, vt ipse in eadem testatur, καὶ ἀποφ' ἡρώων ὄν: Et si senex sim. Credendum autem senibus Aristoteles ipse testis: Quocirca, inquit, oportet seniorum, & expertorum, prudentiumq; etiã sine demonstra-
tione pronuntiatũ sententiis & opinionibus adhibere fidem, non minus quàm ipsis demonstra-
tionibus. Vident enim principia, quoniam habent acumen & intuitũ experientia. Hæc omnia, quæ nunc ait Aristoteles, habuit Plato, vt summa fides ei sit habèda. Erat senex, erat prudens, erat peritus. Grauiissimas igitur, & prudentissimas opiniones, & sententias eius, quas in extrema senectã protulit de Deo, seueriores, ac meliores omnibus, quas in omni vita retinuit, putandum. Ac credendum est eum quòd nunc tam magnificè, ac diuinè de Deo pronũciauit è fontibus Ægyptiorum præcipuè Mercurij Trismegisti hausisse. A Barbaris enim, vt idem perhibet ad Græcos, venit Philosophia. Eiuscemodi-
q; multa apud Mercurium inuenies. Fuisse autem illam cæli Diuinitatem, quam apud eum & Aristotelem cernimus, non naturali ratione, sed superstitione potius inuectam, haustamq; ex erroribus Chaldæorum, & Ægyptiorum, quæ ab ipso Deo, per Prophetas suos coarguitur, idem ipse est testis in eodè libro, in quo fatetur primos Astrologiæ con-
tèptiores Syriæq; Barbaros, loco peructusto, semperq; sereno innutritos, quod Ægyptus in primis Syriaq; habet, ob id claras semper stellas eos in apertis, & serenis campis spectare solitos, ὅθεν καὶ πάντες ἄστροι, καὶ δὲ ὁ ἔξῃκει βεβαστανισμῶνα γέγονα μελετεῖτε καὶ ἀπίερω: Vnde per omnem mundum, & in Græciam peruenerint, infinito tempore considerata, & expensa. Paulò pòst, Quoniam, inquit, Natura situm dedit nobis, non adeo clarũ, & lucidum ὑπερον αὐτοῖς ἀδεδόκωκε τὸ τῶν τῶν θεῶν τῶν κῶστων καὶ τῶν ἡμῶν: Effectum est, vt posterius nobis ipsis horum Deorum, qui in mũdo, id est cælo, sunt, scientiã tradiderit. Sed quæ, inquit, Græci à Barbaris acceperunt, fecerunt meliora. πολλὰ δὲ ἐλπίς, ἅμα καὶ καλὴ καὶ ἄλλων ἢ δικαιοτέρων ὄ-
πας, τῆς οὐ τῶν βάρβαρων ἐκθύσης φήμις τε ἅμα καὶ ἡερεσιπείας πάντων τῶντων ζῶν θεῶν ἕκτι μελήσειασι τῶν ἁλλήλων. Magna spes & pulchra, melius & iustius eam famã & cultum, qui de his Diis venit à Barbaris Græcos curaturos. Ecce fatetur aperte famam, & cultum siderum à Barbaris ad Græcos peruenisse. Hæc illa superstitio, quæ damnatur, infamaturq; apud sacras literas, tanquam Ægyptiorum, Assyriorũq; error. Hæc à Barbaris transit ad Græcos. Philo idem confessus est de Abraam, qui genere Chaldæus fuerit, ex patre Astronomico, & ex his τῶν ἀστέρων θεῶν νομίζουσι, καὶ τὸν ἀμπαυθῶ ἕρωνόν τε καὶ κῶστων, παρ' ἑς ἄπτε εὐ καὶ τὸ χεῖρόν φασι. ὁ ἀπὸ τῶν ἀστέρων: Qui astra Deos putant, & totum mundum, ac cælum, à quibus bene, & male putant euenire. Clarius item Plato id confessus in Cratylo: Videntur, inquit, mihi priores Græci, solos Deos putasse, ἑς νῦν πολλοὶ τῶν βάρβαρων ἡλιον καὶ σεληνῆν, καὶ γῆν καὶ ἀστρα, καὶ ἕρωνόν: Quos nunc multi è Barbaris, Solem, & Lunam, & terram, & astra & cælum. Vt autem à Barbaris meliorem quandam sapientiam Græci hauserunt: in omni autem professione sunt adulterina, & vera: sic superstitiones erant repudiandæ, sola meliore scientia recepta. Quare quæ post res naturales differuit Aristoteles de cæli, stellarũque Diuinitate, scito non naturali ratione dicta, sed ex superstitione Barbarorum, apud quos etiam erat bona Theologia, à superstitionis, Zoroastre, Magisq; vitiata, & adulterata. Vt autem tamen Assyrj & Ægyptij cælestibus luminibus tribuebant Diuinitatem, militiamque cæli adorabant, non tamen verum Deum ignorabant, vt in primis libris apparuit, item non dederunt æternitatem mundo ob eam causam: sic Græci Philosophi errare in eo nõ debuerunt. Et Aristoteles, qui secutus est Platonem in deificatione cælestium siderum, debuerat item in eo sequi, vt ea confisteretur à supremo Deo creata. Nihil igitur amplius dicam de his, quæ vel in Legibus, vel Epinomide de Siderum Diuinitate differuit, cum cælestem ordinem, perennemque constantiam ait ordinis Diuinitatem indicare Plato. Totus enim is ordo inuentum est maximi Dei, ipso teste: qui siue dederit animam diuinam cælo, siue citra animam motum æternum, & constantem, quemadmodum cordibus animalium, rerũque feminibus, ipse solus Deus, solus adorandus est. Quod igitur est in definitionibus eius de Sole, quòd sit ζῶον αἰδον, ἐμψυχον, animal sempiternum, animatum, palàm est ex Timæo, non de priore æternitate, sed posteriore dictum, de qua dubius etiam Plato fuit. Nam priorem sine controuersia cæls non tribuit. De posteriore sic

Credendum
senibus esse,
vult Aristo.

A barbaris
ad Græcos phi-
losophia ve-
nit.

Superstitio
vnde primi.

A barbaris
sapientia.

Ordo cæli, in-
uentum Dei.

Sol animal
sempiternum
quomodo.

in Epinomide, De celo, inquit, & stellis, alteru de duobus necesse est statuere. Aut enim vnamquamque incorruptibilem esse, & immortalem, prorsusq; diuinam: aut aliquam vitam, quanta fas sit vnicique, & cui nihil amplius desit, viuere. Huiuscemodi tribuit Soli aternitate Plato. Quoru alterum etiam Theologia vera cofitetur: vel prorsus interitura ca lumina, sublati hominibus e terra, quibus aftra refulgent: vel vsque in suprema secula futura, tunc vel remouenda, vel renouanda, vel vno in loco stabiliter figeda. Hæc autem opinatus & confessus est Plato hoc loco, & in Timæo, vbi magnus ille mundi architectus alloquitur Deos creatos, id est, animos caelestes, & dæmones, prænuntiâtque eos esse natura corruptibiles, nisi voluntas sua resistat, quia principiu aliquando habuissent. Idemq; Timæus Locrensis in sua Genesi: idem tot locis, quos ostendâ, Plato. Nam eos matos aliquando eum arbitratum apparet, quod in Epinomide dicit: *καὶ τὴν μεγίστην σοφίαν καὶ θεῶν γενέσεως ὀρθότατον ἔπιβόαιεν ἡμῶς*: Maxima, inquit, sapientia rectissime nos de ortu Deorum cognoscere. Hic succurrit expressa apud Platonem contradictio, vt sentias, ea quæ eo in libro locutus est, inuitum, & quasi iocantem dixisse. In Timæo dicit Deum illum, maximum creatoru Vniuersitatis iussisse fideribus, & Dæmonibus, quos appellat Deos Deorum, id est, vt interpretatur Cicero, eos qui Deorum fatu orti essent, vt partem mortale attexerent immortalis, hoc est, animo humano, cuius initium, & status esset ab ipso summo Deo, adiungerent corpus: quasi magnus ille parens fuerit animi creator, corpus autu iusserit minoribus Diis effingere. Cæteraque item animalia iubet formare Deos minores. At in Legibus a Sole dari genus nobis, vt superius vidisti, est confessus. In Epinomide perhibet animam mundi, vel caeli creasse animalia ignea, aëria, aquatilia, forte etiam homines. Animalia autem aëria appellat Dæmones. Quomodo igitur creat Dæmones, & stellæ corpus humanum, cæterorumque animalium, quæ cum cæteris vna creantur ab anima illa? Ex quo licet dogmatis incertitudinem cernere. Et, vt Aristoteles inquit, veluti qui feriunt, imperiti pugnandi, & ferendi, dant sæpe oportunas plagas: aut qui dubij partes versantur in omnes: tale quid perpeffus est Plato. Sed sine dubio meliora, quæ grauior atas, quæ de Naturæ sinu, non superstitionum felle, protulit.

Contradictio Platonis.

Dij Deorum.

Animalia aërea.

Platonem de summo ac singulari Deo sensisse, quæ a maioribus audisset. Timæum Pythagoreum fateri Deum autorem mundi, itemq; temporis, & omnis caelestis ordinis inuentorem: quæ secutus sit, maximeque approbauerit Plato.

CAPVT IIIII.

Platonis magistri.

DE SINGULARI Deo diuinè veridicèque sensisse Platonem, tum superius allata loca demonstrant, tum verò multa alia, quibus aspersa passim est Philosophia eius. Habuit enim ante se præceptores diuinos, præcipuè Pythagoreos, Timæum Locrensem, Empedoclem, Trismegistum. Eos norat Plato, totamque eorum Philosophiam indidit libris suis. Timæus igitur Locrensis in sua quasi Genesi, aut Cosmogonia dicit: *τις τῶν θεῶν δὲ τῶν μὲν πῶς τ' ἀγαθῶ φύσιος ἔμειν, θεῶν τε ὀνομαζομένων, ἀρχόντες τῶν ἀέριων*. Ex his, inquit, causis, quæ mundum condiderunt, alterum fuisse dicit Timæus Locrensis ipsius boni naturam, appellarique Deum, principium rerum optimarum: Cæteras autem socias causas ad necessitatem adductas ab eo. Sic Timæus mundi præcipuam causam Deum consistetur, eumque esse naturam bonitatis, quæ cum impulerit ad creandum, formâque rebus addendum, accepta materia informi, & inordinata. *ἀγαθὸς δὲ ὁ θεὸς, ὄρῳντε τῶν ὑλῶν δεχομένων τῶν ἰδεῶν, καὶ ἄλλοις μέρειν*. Eumque fatetur expresse mundum hunc creasse, tota illa assumpta, distributâque materia, statuisseque corpus, & locum omnium reru, in quo res omnes continerentur, ipsum mundum. *ἐποίησεν δὲ τῶνδε τῶν κόσμων ἕξ ἀπάσης τῆς ὕλης, ὅρον αὐτῶν κατασκευάσας τὰς τῶν ὄντων φύσιος*. Deinde Deum volentem facere prolem optimam, fecisse hunc genitum, siue factum, siue generabile Deum, *διὰ τὸ μένος δὲ δέισιν γένναμα ποιῆν τῶν ἐπιπέδων θεῶν γέννατον*. In quo vides, quo genere Diuinitatis mûdus sit Deus, factitio scilicet, & ab illo ineffabili, & supremo Deo, qualis astrorû item, effecto. Eò quoque pulcherrimè factus est à Deo mundu creatu, quia ab omni causa sit incorruptibilis, nisi velit eû Deus ipse

Mundus, quo sensu Deus appellatur.

A ipse dissoluere, qui fecit, & instruxit eum. *ἐποίησε φθαρτοῦ μέρων ἵπ' ἄλλω αἰτίῳ, ἕξω τῶ αὐτῶν (ὡς τεταγμένον) θεῶν εἰπέτω ἀλλετο αὐτῶν ἀφ' ἑλίου*. Sed quoniam non sit improbi vertere se in perniciem rei pulcherrimæ, ob id eum incorruptibile, immortalémque permanfurum. Esseq; optimâ omnium genitarum rerum mundum, quoniam sit ab optima causa creatus. Animam quoque mundi eundem admirabilem Deum, procreatam, à medio ad extremas partes duxisse, diffusam per ipsum totum, temperatamq; ex forma indiuidua, & diuidua substantia, quæ est tota caeli compago, ex anima scilicet, & corpore perfecta, vt illi putabant, eique vnam temperiem ex hisce duobus, duasq; mouendi facultates ei adhibuisse. Plurâque alia narrat de Anima caeli, à qua caeli motus est, à summo Deo creata, & ordinata, cui corpus etiam aptarit, corpus inquam dissolubile, cum velit ipse. Temporis ite partes, & tempus, circuituque caeli Deum constituisse vnâ cum mundo, sicut etiam Moses, fateretur. Neque enim aftra fuisse ante mundu, ideo neque annum, neque circuitus horarum, & tempestatû, quibus mensuretur mundus iste creatus. *χρόνος δὲ τῶν μέρων, τῶς δὲ τῶς περὶ ὁδοῦ χρόνος, ἅς ἐκόσμησεν ὁ θεὸς (ὡς κόσμω) ἔχρησεν ἀστρονομίῳ, ἀστρα. διότι τὸ εἶδ' ἐν αὐτῶς, ἔδδ' ὡς εἶν περὶ ὁδοῦ, ἅς μετέεταυ ὁ γέννατος κόσμος ἔτος*. Post mundi verò constitutionem, Deum animalium mortaliu generationem exorsum, animam humanam, ex substantia diuiniore, quam ipsi vocant *ψυχήν*, infecabilem, indiuiduam, inalterabilem, immutabilem, eandem semper, creatam tradidisse alteri Naturæ, quæ corpus est. Nimirum vt Moses ait, spiritum à se formatum in corpus inferuisse. Nouissimè concludit, mundi gubernaculum, qui plenus sit Deorum, & hominum, traditum à principe Deo Dæmonibus, quos Angelos esse in sacris litteris, testis est Philo: *οἱς ἀπάντων ἀγαθῶν θεὸς ἐπέτερε. ἐν διοίκησιν κόσμου συμπεπληρωμένω, ἐν θεῶν τε καὶ ἀνθρώπων*. Ecce principem omnium Deum fateretur, cui subiecti quoque sint Dæmones, id est, Angeli, qui mundum gubernent, præfecti ab ipso, qui sit omnium rerum princeps. Sicq; perspicua est altissima Philosophia Platonis, claret quo loco mundi, caeli, astrorûq; Diuinitas haberi debeat. Quibus etsi attribuerint Deificationem hi omnes, exerta tamè voce fatentur ab vno ineffabili, ac præpotenti Deo fatos. Vt potius pro superstitione barbarica, Diuinitas illa caeli sit habenda, quàm ex vera Philosophia profecta.

Mundus, cur optimus reru omnium genitarius.

Anima caeli.

Anima humana ex substantia diuiniore.

Exempla, quibus probatur Dei singularis & vnius confessio apud Platonem, in cuius potentiam & autoritate cuncta bona referat idem, confitens eum cætorum quæ possidemus autorem.

CAPVT V.

ED sunt etiam perspicua, & per totam Philosophiam eius quasi stellæ radiantia, testimonia, de summo, ac naturali Deo, ad cuius appellationem mens instinctu natura corripit omnes: quæ si dispersa congregaueris, & sub oculos posueris, videbis diuinam Theologiam. Principiumq; ab ipsa Epinomide, vbi cælum deificatur, facias. Ibi quærens quæna ars faciat homines sapientes, peruagansq; & examinâs omnes, accedensque ad agriculturam, ne hac quidem inquit nos fieri, quia nō arte aliqua sapienti, sed natura, & secundum Deum, id est, impulsu Dei, qui nos ad hoc instigauit, agriculturam exerceamus. *ἔχρησεν τῆς ἀλλὰ φύσιν καὶ θεῶν πάντες φαινόμεθα γλῶσσοι χεῖρασιν*. Quid enim hoc aliud est, quàm quod Moses perhibet? Deum misisse hominè in terram, vt laboraret, sudore vultus sui pane vesceretur: Et cum terræ maledixit, vt homini spinas, tribulosque produceret. Qui hoc iussit, & statuit, vt omnes homines terra colenda victitarent, nōne fuit ille qui creauit omnia, protulitque omnes e terra stirpes, & herbas, quibus homo vesceretur, viueret, nutriretur? Vniuersalis scilicet Deus, omniu rerum, ordinumque reperor. Et hoc Plato dixit, vbi de caeli Diuinitate loqui instituerat. Progressus, datam confitetur nobis cognitionem, & solertiam, rationemque à Deo, qua possemus præter cæteras animantes discere à patribus, quæ nobis illi tradidissent. Hoc primum Dei beneficium. Nullum autem animal esse cui data sit hæc facultas & solertia, vt esset capax eorum quæ traderentur, præter hominè. *ὅτι δὲ ἡμῶν τὸ αὐτὸ τῶν ἄλλων ἐνίσταται ὁ θεός, ὡς ἐν ἰσχυροῖς δεαυνομένων ἐμνοεῖν*. Nōne iste Deus, est is qui apud Mosén ad imaginè suam fecit hominem, eique à se ipso spiritum, metémque dedit, qua posset discere? Et sicut perpetua serie, à patribus filij generantur, sic ab eis, ab ipso Deo inchoato hoc ordine,

Gen. 3.

Ratio ad quid hominè datu.

Cur Deus Lunam fecit.

Temporis partes. i. reuolutiones cum mundo deus constituit.

Cælum non est Deus, aut si sit, ea diuinitas creata dici debet.

Ordinis ratio à Deo.

Astra non sunt dii quod nos viuere faciunt & sustineant.

Cur Sol à Deo creatus.

Vult Plato Deum inuocari ab eo qui sit de reb. diuinis disputaturus.

discant loqui, & sentire, & numerare, multaque alia. Ille dedit ingenium primus, & hoc d' inferuit nobis, etiam primarum vocum, nominumque, quibus res appellarentur, institutor. Omnis igitur is ordo, à quo vniuersa pepedit atas, principium habuit à summo Deo. Deinde eodem libro, sicut Moses docuit supremum, eminētissimumque Deum fuisse cæli, luminumque cælestium inuentorem, præcipueque Lunæ, ad quam modò maiorem, modo minorem, modò apparentem, modò occultantem sese, fierent tempora, dies, & anni: sic Plato testatur hoc ipsum factum à Deo magno, vt ex Lunæ hac varietate vsque ad quindecim dies numerarem, quod etiam perhibet de eo Laërtius: Vt enim, inquit, numerare possemus tria, quatuor, multaque alia, ex quibus vnum numerum faceremus, Deus fecit Lunam, *ὡς γὰρ καὶ τρία καὶ τετραεξ.* Nōne hoc quod Plato hic loquitur, est quod Vates diuinus? Fecit Lunam in tempora. Paulòque inferius iterum Plato fatetur datam nobis naturam percipiendi, cognoscendi, cum quo cōuenit dies & annos, & tempus, Timæus à summo Deo repertos: Timæus. Temporis, inquit, partes, quas periodos, id est, reuolutiones reditusque dicunt, Deus ipse vnà cum mundo constituit. Neque enim erant astra ante mundum, eoque neque annus, neque horarum, siue tempstatum reditus, quibus mensuratur genitus iste mundus. Hæc ille, prædicans ab eo necessariò tempora, dies & annos, & horas effectos, annuasque reuolutiones, qui ipsum creauit cælum. Non ergo cæli Diuinitas erit, vt ob id à Platone, vel Aristotele debuerit deificari, sed eius, qui cælum molitus, ei talem ordinem dedit, quem à se cælum habere ipsismet testibus non potuit. Neque enim antequam Deus crearet mundum, inquit Timæus, erant E anni, dies, horæ, conuersionesque temporum. Plato quoque in legibus scribit: *ὅτι δὲ θεῶν μὲν γεννητῶν ἀεὶ ὁδὸς τῷ ἀεὶ ἀθμῶς ἀεὶ λαμβάνει τέλος*: Est, ait, Diuinitas creata, aut rei diuinæ creatæ, conuersio, quam numerus perfectus complectitur. Ecce nihil clarius, cælum habere Diuinitatem genitam, factam, creatam. Talem aut debuit Aristoteles tribuere cælo, aut verisimile est tribuisse. Quare si de cælo diceret ea Plato, profectò dignus esset, quem omnes, posthabita solita erga eum reuerentia, irrideret velut inconstantem. Ordinem enim illum Lunæ, Solis, dierum, noctiumque, ob quem putat cælum deificandum, probarem ex ore ipsius, & Timæi, quem expressit, non esse cæli, sed eius, qui inuenit cælum, cum cælo tempus item, torumque ordinem cælestem. Audi enim ipsum Platonem: **Vt fieret, inquit, tempus, Sol, & Luna, & quinque alia astra, quæ Planetæ, siue Errones cognominantur, ad diuisionem, & custodiam numerorum temporis facta sunt. Quorum cum vniuscuiusque corpora Deus creasset, posuit inuertigines. Nōne ita loquitur Plato?** Ita certè, nihil addo ipse, nihil concinno. *ἵνα γεννηθῆι θεός, ἡλιος καὶ σελήνη καὶ πῶτε ἄλλα ἀστρά, ὅτι κελὺν ἔχοντα πελάγη, εἰς διορισμὸν καὶ φυλακὴν ἀεὶ ἀθμῶς θεὸς γέγονε. σώματα δὲ αὐτῶν εἰσὶ τῶν ποιήσας ὁ θεὸς ἔθηκεν εἰς τὰς ἀεὶ ἀθμῶς.* Cur igitur à grauissime Plato, quasi oblitus tui, in Legibus, & Appendice legum, cælum & astra, quia doceant nos numerare, docuerunt rationes temporum, sine quibus omnia confusa & perturbata futura essent. Et quia beneficio nos afficiunt, faciunt nos viuere, alunt, sustinent, in Deos referre voluisti? Cur à vir grauissime non hunc cultum ad illum transtulisti, qui te teste, reperit admirabilem **omnem hunc ordinem, Astrorum periodos excogitauit? Ea sic posita, ordinata, instituta, peragunt cursus suos æternos, quousque autor ipse voluerit. Hæc enim omnia tu dixisti. Quare cælum deificare non debuisti, cuius, te teste, te iudice, nō est Diuinitas illa, quam ei in Legibus dedisti, sed eius, qui reperit eam. Huic acceptam referre debemus vitam, quæ suppetit à cælo, scientiamque numerandi, temporum definitiones. Adorabo igitur horologium, siue solarium, quod mirabiliter motis machinis eius omnibus numerosè, distinguit nobis horas, dat rerum agendarum tempora, autorem, & inuentorem non adorabo? Et Laërtius asserit Platonem tradidisse, ad horas efficiendas, & vt animalia numeris agerent omnia, accensum Solem à Deo. Nolo igitur alium testem, nō ascisco Mosen, qui Platonem coarguat, Platonem Platoni oppono. Sed pergo ad alia ex Epinomide testimonio. Cum de Diis, & Deabus loqueretur, quòd difficile de his foret definire, Perge modo, inquit, supplicaque Diis, dicque de Diis, & Deabus, quæ tibi succurrunt. Faciam, inquit, si Deus ipse nobis viam aperuerit *ἂν αὐτὸς ὁ θεὸς ἡμῖν ἡγήσεται.* Quis iste est Deus, què cupit de Diis locuturus, fauentem, ac propitium? Certè præpotès ille autor & opifex toties apud Platonem Deorum. Hunc tanquam cōmunem præceptorem, largitoremque sapientiæ inuocat de Diis locuturus. Sunt enim oculis Dij, vt ipse dixit, obscuro. Progressus inde dicit fieri nō potuisse, vt tanta cæli vastitas, tātus orbis semper moueretur, nisi Deus ipse**

A ipse autor esset, neque futurum vnquam aliter. Nam animatum quidem præterquam a se, per Deum, vt nos ostenderimus, nunquam futurum fuisse. Hoc testimonio indicat ea Plato, quæ dixit in Timæo, animam datam cælo à Deo, animam potentem, diuinam, ipsum semper vertentem. Ritus item, quibus colendi sint Dij, & de sacrificiis, præcipuos in republica, ac primates, nisi Deus ipse dux sit, neminem fore qui doceat. *ἀλλ' ἔδεν διδάσκειν εἰμὴ θεὸς ὑφηγοῖτο.* Quis Deus iste dux hominibus ad pietatem? Vera autem dixit, diuinissimeque est locutus. Nam nisi Deus docuisset, quem colere homines oporteret, quæ religio, quæ pietas esse deberet, nullus vnquam homo dicturus erat. Hoc Plato appellat *μέγιστον κτερότατον.* Maximum, præcipuum: ad quod cognoscendum, & cōmonstrandum, purèque exercendum, opem Dei putauit necessariam: sine qua, magna mortalium pars peccauit in eo. Postremò cenfer Plato tendendum ad diuinam pulcherrimamque spectandam visibilibus generationem. *ὅσην ἀθρώποις θεὸς ἔδωκε κτεπέειν*: quantam dedit hominibus Deus aspicere. Generationem visibilibus dicit de luminibus cælestibus, quæ & generata fatetur, & perspicua, claraque hominibus, ad quorum generationem etundum sit oculis animi, consideranda, cognoscenda, perspicenda eorum pulchritudo. Id enim Pythagoras monebat, *φιλοσοφεί τον ἕρρον ὄραον*, Philosophare, cælum contèplans. Et noster id contemplantus, Cæli enarrant gloriam Dei. Hocque testimonio, & cælum genitum, siue factum, profiteretur, & factum vt ipsum homines contemplantur. Quis enim alius Deus is, nisi vniuersalis ille, cuius magnitudo capiens omnia non recipit plures, & quem naturali consensu adiuramus, testemque vocamus, tanquam exaudientem, accipientemque omnia, & vbi que præsentem?

Nihil fieri esse cōferuari posse nisi auctore Deo.

Religio à deo, non ab homine tradita.

Creatio est pulchritudo rerum cælestium, quæ.

Apud Platonem multa, nomine diuino appellari, sed vnum esse singularem, & ineffabilem creatorem omnium, atque moderatorem.

CAPVT VI.

X HIS omnibus licet in hunc definire modum, sicut in sacris litteris est verus Deus omnibus adorandus, suspiciendus, colendus, pater, inuentorque omnium: sunt Dij minores, id est, Angeli, & viri sancti, qui & iidem Dij dicuntur: sunt Dij falsi, id est, nihil diuinum habentes, sed nomen tantum Diuinitatis, inane, sicut idola, quæ Dij dicebantur, & Dæmones vocantur Shadaim quod est nomē Dei: etiam apud Platonem, cæterosque Philosophos tale quid inueniri: Primus, ac verus, æternus, ac sempiternus Deus, Deus ante mundum, mundi, & cæli, & tēporis potentissimus conditor: minores deinde Dij, siue natura diuinum quiddam, similèque Dei habentes, siue opinione humana, & consuetudine, licentiæque Poëtarum, quorum interdum Philosophi testimonio abutuntur. Prima Diuinitas sola sempiterna apud Platonem, & sola vera. Eaque est, quam ineffabilem in Timæo, creatricemque mundi, ibi & in Republica, multisque aliis locis pronunciauit. Principium, medium, finem in Epistolis: Summum Bonum in Republica. Secundum Diuinitatis genus ei multiplex, & aded multiplex, vt nihil non sit ei Deus. Tribuit enim cælo, terræ, stellis, mundo, terræ, dæmonibus, animæ, menti, hominis, diuinitatis nomen. Nam in Timæo, vbi caput, præcipuūque sermo de creatore mundi, summo Deo, nominantur alij Dij, ab illo magno Deo sati. Quin etiam sunt ibi Dij Deorum, id est, Deorum fatu orti. Ibi Terra, Oceanus est Deus, Deus etiam ipse sensibilis Mundus. Sunt alij multi Dij. In Philebo Dea voluptatis Venus. In Charmide Zamolxis rex Thracum, idem est Deus. In Phædro Mercurius Trismegistus, qui ab Ægyptiis dicebatur Theuth, est Deus ex antiquis Diis. Est Deus Dæmonium Socratis in Alcibiade. In Legibus tota penè Diuinitas, astrorum est. Ibidem parentes à filiis pro Diis haberi iubentur. Illic mens humana est Deus, associata animæ, quæ & ipsa Deus sit omninoque varia, ac multiplex Diuinitas apud Platonem, vt nulli fermè rei inuideat hoc nomen. Sic Marcus dixit, Deum te esse scito. Et veteri pro uerbio, Homo homini Deus. In septimo item de Republica, ciuibus iustis, qui ad insulas beatas abiissent, iubet Plato monumenta erigi, & publicè sacrificari tanquam Dæmonibus, si minus, tanquam beatis & diuinis. quod in religione nostra iustissime sit sanctis & diuis. In sexto de Republica, Sol est Deus, natus tamen & factus à summo

Deus verus.

Dij falsi.

Dij facti hominum opinione.

Dij à Deo facti.

Deus, demonium Socratis. Astra, Dij. Mens humana, Deus. in somn. Scipionis.

Sol, Deus.

Bono, & datus ad illuminandos oculos, visionemq; faciendam, quemadmodum ipsum D Bonum summum illuminet mundum intelligibilem. Socrates iurat in Gorgia, per iocū, *Canis Aegyptiorū Deus.* *νὴ τὸν κύναν, τὸν αἰγυπτίων θεόν:* Per Canem, Deum Aegyptiorum. Et in Phædone, Esculapio Deo gallus sacrificatur. In Symposio, non Dionysius solum, sed etiam amor est Deus: *τῷ ἔρωτι, τῆλ' ἀπέτω ὄντι, καὶ τοσοῦτω θεῷ:* Amori tāto, ac tali Deo, nullum Poētā hymnum fecisse. Ibiq; passim Amor vt Deus prædicatur, prædicatur antiquissimus, pretiosissimusq; Deorū. Ibi quoque ex Homero monstratur Atc, id est, noxa, Dea. Vtq; omnia bona accepta referuntur Amori, vti Deo, in Symposio, sic Cælū deificatur, vt bonorū autor, in Legibus. Amor autem non est Deus, sed cupiditas vniuersalis naturalis, vt cælum, inanimatum vtrūque. Eodem libro Amor, non Deus, sed Dæmon est, medius scilicet inter humanam, diuināq; naturam. In Timæo quoque terra est Deorum antiquissima. In Cratylo sunt iuxta Græcos & Barbaros, Sol, Luna, Astra, Terra, Cælum, Dij. Ibidem sunt alij præter hæc, quidam Dij, Ibidem omnis vir bonus, seu viuens, seu mortuus, est Dæmon. In Apologia, Socrates Solem, & Lunam Deos putat, ne à vulgari pietate dissentiret. In quarto de Republica Apollo est Deus interpretis, in medio terræ, in vmbilico. In Timæo sunt tres Dij, mundus iste visibilis, mundus inuisibilis, quem ipse vocat *νοητὸν*. Timæus Locrensis, *ἰδαμνίδης*, mundum exemplarem, aut archetypum, id est, Ideam mundi, quā ab æterno Deus ipse cōcepisset, tum ipse opifex Deus. Quāquā diceret Philo illam mūdi Ideā, mundumq; ipsum archetypū, non aliud esse, quā ipsum Verbum opifex mūdi. In Critia, qui liber mox sequitur Timæum, orat Timæus Deū illum, qui olim re factus esset, nunc autē verbo, id est, ipsum mundum, quē olim re vera Deus fecisset, nunc autem verbis creationem eius descripsissent, quasiq; eum, loquendo fecissent. Eodem libro sunt Dij, qui olim inter se partiti essent omnē terram, non ex cōtentione, & ambitu, sed, vt fas est, Deos scire decorum sibi quēque & homines velut gregem suū duxisse, aluisse. Ex his autē Diis sunt Vulcanus & Minerva. Ibiq; est, quod *ἡ τῆς θεῆς φύσις ὅτι πολλὰς γενέας ἐξήρκει*, in multa sæcula Natura, vel Stirps Dei perduravit. Ad postremū ibi est, *θεὸς θεῶν, θεός*, Deus Deorū Iupiter, Nostræ litteræ de supremo Deo. Deus Deorū dominus locutus est. Agnoscunt igitur & ipse quendam Deum Deorum, id est, conditorem, fatoremq; Deorum, & regem, vt ibidem etiam asserit Plato. Is Deus Platone teste, qui prisca ab Aegyptiis audita, sed xui longinquitate deprauata, sæpenumero memorat, Deus Deorum, conuocatis omnibus Diis in cælo differit in medio multa, de genere illo diuino corrupto, diluuiū eos perdere decernens. Quod nostræ quoque litteræ testantur, sed incorruptius, & apertius. Loquutus est etiam Latinus Poēta à Græcis audita, qui ea à Barbaris accepissent. In nostrisq; litteris inducitur, quod Deus quasi cum aliis Diis sit locutus: Venitē igitur descēdamus, & confundamus ibi linguam eorum. Est igitur apud eos Deus Deorum is, quem in Timæo ineffabile, & inexplicabilem confessus est, nominatq; eum, non habens hætenus aliud nomen, Iouem, vt sæpe dictum, antiquissimum Dei veri, ac summi nomen. De quo etiam Homerus inducens vnum è Diis eum affantem:

Iliad. initio ferè & Odyss. u. *ὦ πάτερ ἡμέτερε κρονίδη ἕπατε κρείοντων.*
O genitor noster Saturnie, rexque supreme.

Angeli, dominationes, potestates, throni. Quos illi promiscuè Deos vocant, nostræ litteræ promiscuè quidem Angelos. sed & *κυβερνητῶν, ἐξουσίας, θρόνους*, dominationes, potestates, thronos: quod repræsentat illud Homeri à vetustissimis seculis veniens, *κρείοντες*. Id enim est *κυβερνητής*, dominatio, *κρείων*, dominator. De hoc ipso etiam clarius locutus alibi Homerus, inducens ipsum Patrē dicentem:

Iliad. o. *Ὅσων ἐγὼ πᾶσι τ' ἐμὶ θεῶν, πᾶσι τ' ἐμὶ ἀνθρώπων.*
Quantum ego, præcedo diuos, præcedo hominesque.

Plato, mediū incedit inter poetas & oratores. Sic fit perspicuum, tametsi Plato diffundat nomen Diuinitatis in multos, eum tamen id sæpe iocando fecisse, & quasi poëtice. Nam Platonem perhibent mediū inter poetas, & oratores incedere, tum eum apertè fateri non poëtice solum, sed naturaliter vnum supremum, maximum, Deorum hominumq; fatorem, ac Regem. Et huic opera grauissima tribuere, creationem mundi, omniaq; maxima ponderis opera. Nam Iouē esse illum verū Deum etiam Paulus demonstrat ex Arato, qui dixerat, Iouis omnia plena. Et quod genus eius sumus: Huius enim genus sumus. Hæc dixerat Aratus de Ioue, quem verum Deum, à quo genus ducamus, & in quo viuamus, Paulus interpretatur. Errabant quidem attribuen-

Aattribuendo sacrosanctum. Dei nomen tam variis, & indignis rebus, sed apud Philosophos, saltem Platonem (Nam de vetustioribus clarum est) est verior sensus. Eadem peccat Aristoteles, dum cælo, stellisq; tribuit Diuinitatem, etiam æternitatem, ad eoque cæleste corpus deificat, vt omne genus laudis in ipsum effundat. Et vt eum arguit Marcus Tullius, licet in persona Epicuri, quod in tertio de Philosophia libro (qui nunc non extat) multa turbet, modò menti tribuens omnem Diuinitatem, modò quendam alium præficiens mundo, eique eas partes tribuens, vt replicatione mundi quadam motum regat, atque tueatur, Tum cæli ardorem Deum dicat esse, non intelligentem, cælum esse mundi partem, quam alio loco ipse designarit Deum: Hoc ergo cogit eos inconstantes fuisse, & in re certa nihil habuisse, quod proferrent. Aut si boni consulamus, & fortasse melius mentem eorum interpretemur, dicemus eos vltro de vero, ac naturali Deo multa locutos, multa naturam ignaris extorsisse. Ac tametsi vaga sit Diuinitas apud illos, esse tamen etiam veram illam, ac singularem, quam & antiquitas suggerebat, & natura. Nam Iouem, vt superius, verum illum, ac naturalem Deum, non fabulosè, & poëtice Platonem & Aristotelem cum multis aliis sensisse, apparet quod eum Aristoteles, vt nostræ litteræ, locat in vertice mundi, cuius per omnes mundi partes tendat immēsa, & indefatigabilis potestas. Plato autem de eo dicit in Cratylo, quod duo nomina, quibus eum vocant *Ζῆν καὶ Δία*, coniuncta declarat Naturā Dei, qua putamus omnia fieri, & peragi. Neque enim esse nobis, & cæteris omnibus, qui magis autor sit vitæ, quā is, qui Princeps & Rex est omnium. Hæc Plato, dicens de Ioue, certè sentit illum verum Naturæ Deum, Principem, Regemq; omnium, Causamq; vitæ, vt est in nostris litteris. Quodq; magis admirabile, quod in fabularum inuolucris dicitur, Iouem filium esse Saturni, audi quomodo id interpretetur. Hunc, inquit, filium fuisse Saturni, contumeliosum statim videatur audienti: *εὐλογοῦν δὲ μεγάλῃς τινὸς δεινοσίας ἐκτρονον εἶναι τὸν Δία*: Rationabile autem est, magnæ cuiusdam Mentis filium esse Iouem. Nam, inquit, cronos designat quasi purissimam, incorruptamq; mentem, cuius filiam dicunt Iouem. Hæc ille. declarauimus autem superius prolem Dei vocatum Iouem, qui dictus est ab effendo: ipse item Rex & opifex mundi, ipse omnibus imperans, ipse vita omnium, ipse rex hominumq; Deūm, sicut apud nostros. Aspice etiam, an Iupiter, & Mens illa apud Anaxagoram sint idem. Mentē autem probatum est sæpe, esse secundum è tribus, esse post summum Bonum, esse eam, quam litteræ Hebræorum Sapientiam, Aegyptiorum, & Hebræorum *λόγον*, Interpretationem, aut rationem vocāt, nomina ob creationem mundi. Iouem testatus est in Cratylo, quod sit causa vitæ, Princeps & Rex omnium. In eodem autem libro de Mente, quod sit *ἀνώτατος κρείων πάντων κοσμοῦ, Δία πάντων ἰών*, Imperatrix, omnia exornans, per omnia pertinens. Eadē paulò antè tradit. Item Laërtio teste vocat creatorem mundi Plato *νοῦν, αἴτιον*, Mentem Causam. Vnus igitur, vt vides, est atque idem, Iupiter atque Mens, ille Rex, Princepsq; omnium, Autor, Imperator, exornans omnia: sicut ille Causa vitæ, sic ista per omnia commeans, & pertinens, quod Pythagoras de Deo, per omnes mundi partes intento dixit, ex quo nostri animi carperentur. Ecce idem hæc omnia, Iupiter, Mens, Deus, Causa, quia tendunt per omnia, regnant per omnia, regunt omnia. Superius itē vidisti, *πάντων αἴτιον τὸν θεόν*, omnium autorem Deum. Confer Iouē in Cratylo *αἴτιον τῷ Ζῆν, ἀρχόντων, βασιλέα τῶν πάντων*: Causam vitæ, Principem, Regem omnium. Item Mentem, quod sit *ἀνώτατος Δία πάντων ἰών*, Imperatrix, per omnia commeans. Ecce sunt idem Deus, Iupiter, Mens, Autor, qui in Epistola secunda extat, habet patrem, ergo est filius: & is autor, teste Laërtio, est Platoni mundanus opifex. Ex quo efficitur, vt quicquid illi de Ioue loquerentur, de summo Deo sit dictum, licet indigna Deo multa, vt poëtarum fuit error, ad suum arbitrium de Diuinitate fingentium. A Platone repudiata, ab aliis allegoricè interpretata, quibus nisi allegoria subsit, vt ait Palephatus, omnium mortalium impiissimum confiteri Homerum necesse sit. Sed & apud hunc, & alios omnes Trismegistum, Sibyllas, Orphcū deprehendas fabulosā mista veris. Nam & populari consuetudini nonnulla dabant, vt apud Platonem visum, & sibi, ac sapientiæ, de rebus grauissimis differentes, item satisfaciebant. Itaque & veram, naturalemq; deprehendas apud eos sapientiam, & rursus populares, aut poëticos errores. Nos autem dicimus ab initio mundi natam veritatem, quæ ex certa Dei conspecta præsentia habuisset initium, per omnes deinceps ætates descendentem, fuisse magis deprauatam, remanente semper aliqua luce: Solas autem apud sacras litteras incorruptam esse veritatem.

Nimum libenter abusi veteres nomine dei.

Inconstanter de diuinitate pagani senserunt.

Iupiter, cur Saturni filius.

Iupiter & Mens, an idem.

Mens, causa.

Quicquid de Ioue loquuntur pagani, id de vero deo intelligi. Fabulosa mista veris.

De summo Deo, quem summum Bonum vocat Plato, affirmans eum rerum creatorum celo ac terris autorem, à quo rebus omnibus adsit esse.

CAPVT VII.

ED omnium nobilissimum, ac præclarissimum est testimonium de summo Bono, de quo mira, & ex intimis Theologiæ mysteriis eloquitur in libris de Republica Plato, cuiusmodi apud Theologos, præcipuè Paulum, multa deprehendas. Hic Plato supra mortalitatis conditione sublatus, tranavit calos mente, & ad ipsam summi Boni regiam progressus, vidit arcana Dei: vidit ineffabilem summi Boni Diuinitatem: vidit luce & claritate maiestatis suæ, totum illuminari supernum mundum: vidit eum Solem creasse, omnium rerum visibilium & inuisibilium autorem fuisse: in eo omnem veritatem esse, omnia bona: Nos autem respectu Diuorum, qui propius eum intueantur, tanquam in carcere esse, inter vmbras, & simulachra. De hoc ipso igitur summo Bono, & Idea Boni, hæc loquitur in sexto de Republica. Hoc igitur, quod veritatem præbet rebus, quæ cognoscuntur, & ipsi cognoscendi dat virtutem, Ideam boni dicito esse, etiam scientiæ, & veritatis causam, vt quæ cognoscantur per mentē. Vtraque autē, quæ vsque aded pulchra sunt, id est, notione & veritate, si quid aliud pulchrius existimaueris, rectè existimaueris. Scientiā autem & veritatem sicut rectè lumen & visionē, Solarem, non autem ipsum Solem credere rectum est: sic isto quoque loco, vtraque esse ἀγαθὸν, id est, similia ipsi Bono, rectum est: Bonum autem arbitrari vtrum eorum, non rectum, sed, ἐπι μείζονος τι μιν πλεον τῶν ἀγαθῶν ἔχει, adhuc habitus Boni magis honorandus est. Inauditam, inquit, dicis pulchritudinem, si scientiam quidem & veritatem præbet, ipsum autem est supra has pulchritudines. Neque enim dicis esse ipsum voluptatem. Bona verba, inquam ego. Sed sic magis imaginem eius contemplare. Quomodo? inquit. Solem his, quæ videntur, non solum præbere facultatem vt videantur, reor, fateberis, sed & ortum, & incrementum, & alimentum, qui tamen res ipsa nata ipse non sit. Qui fieri potest? inquit. Itaque etiam his, quæ noscuntur, non solum adesse à summo Bono, vt cognoscantur: ἀλλὰ καὶ τὸ εἶναι τε καὶ πλεονέχουσαν τὴν οὐκ ἐν αὐτοῖς παρεχόμεναι, ἕκαστος τῶν ἀγαθῶν, ἀλλ' ἐπι ἐπιπέδω τῆς οὐσίας παρεστέλλει, καὶ διδάσκει ὑποδείχοντος: Sed etiam & esse, & substantiam ab illo, eis adesse, cum ipsum Bonum non sit substantia, sed etiam excedens supra substantiam, dignitate & virtute. Hui, inquit cum risu Glaucon, Hercules diuina excellentia. Tu in quā ego causa es, qui me cogis fieri, quæ de ipso mihi videantur. Nequaquam absistas nisi quid, sed similitudinem de Sole reliquisti. Relinquo, inquit, sæpe. At ne minimum quidem relinuas. Etsi multum feci, inquit, veruntamen quoad fieri poterit, in præsens non relinquam. Cogita igitur, inquam ego, sicut dicimus, ea duo existere, & imperare, alterum quidem τὸ νοητὸν γένος τε καὶ πῶς, τὸ δ' αὖ δόξαν, ἵνα μὴ ἕρως εἴπω, δὲ ἕωσι σοφιστοῦ καὶ τὸ ὄνομα. ἀλλ' ἐν ἔχεις ταυτὰ διττὰ εἶδη δόξαν, νοητὸν, Generi, & loco intelligibili, alterum visibile, ne dicens celo, videar tibi circa nomen cauillari. Saltem habes has duas species, visibile, intelligibile. Hæc & id genus Plato. Nouissimèque quam Ideam boni dixerat, vocat πλεονέχοντος ἀρχὴν, Principium Vniuersi. In septimòque, qui statim atexitur sexto, deque eadem re est sermo, hæc infert. Hæc igitur sic mihi videntur. In intelligibili nouissima est Idea Boni, vixq; ea videtur. Visa verò considerandum est, quòd scilicet hæc sit omnibus omnium rectorum, & honestorum causa: & quæ in hoc visibili lucem & dominum Ens pepererit. In intelligibili autem, hæc domina est, quæ etiam veritatem, & mentem præbet: & quòd oportet hanc videre, qui prudenter aut priuatè, aut publicè velit agere. Hæc Plato de Idea Boni, quæ quidem magis ad verbum, oratione Græcica, non Latina protuli, vt dogma ipsum magis eluceret. Hic ergo effudit cælestem, aureamque orationem, adita Diuinitatis aperuit. Confert Solem, & ipsum Bonum, proponit duo regna, duo genera rerum. Collatio prima Solis, & Boni, quòd quemadmodum Sol efficit vt omnia videantur corporaliter, & in hoc corporeo visibilique mundo, sic summum Bonum, in regno intelligibili, siue inuisibili, largissimam suæ claritatis spargit lucem. Hæc autem lux, non corporea, inquit, sed intellectualis, scientiæ, sapientiæ, cognitionis. Quia Idea Boni, vel ipsum Bonum, est pelagus, & locus sapientiæ, est asylum, arx totius sapientiæ, est ratio vniuersalis. Qui hanc videt, videt omnia.

Idea Boni, vt à Platone describitur.

Visibile & intelligibile.

Idea Boni, quid.

A omnia. Ab hac autem vasta sapientia, omnem mentem intelligentem manasse, tum omne lumen mentis, id est, & ipsam facultatem, virtutemq; intelligendi, quæ est ipsa mens, & ab eo infusam, tum donari sapientiam, notionemque omnium rerum dicit. Id enim clamant nostræ litteræ, Sine illo nihil nos scire posse: & Lignum vitæ his, qui apprehenderint eum: & Flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ. Et ipse vocatus est sapientia, ratio, forma. Hic omnia tanquam in sua Idea coniuncta bona. Duobus igitur modis potest intelligi quod det his, quæ cognoscuntur, & cognoscenti vim potestatemque intelligendi: aut scilicet spiritualiter, & mentaliter, quòd ipse mentem crearit, & eam illuminet: aut refert ad mundum supernum, in quo regnet summum Bonum, immensa claritate sua dans illic te magis conspicabilem intuitibus, qui fecit eos, vt intueri, & cognoscere eum possent. Secunda, quòd quemadmodum Sol dat lucem, facit visionem, non tamen est aut visio, aut sparsa lux, sic summum Bonum, non est ipsa cognitio, radius, aut mens cognoscens, sed maius. Tertia, quòd quemadmodum Sol dat ortum, augmentum, alimentum visibilibus, ipse autem non est γένεσις, generatio, res facta, sic Bonum, non solum præbet rebus, quæ intelliguntur, vt intelligantur, sed & ipsum esse, & substantiam. Ipsum autem non est substantia, sed maius & melius, dignitate & potestate vltra substantiam. Quarta, de Imperio, quòd quemadmodum præest huic mundo Sol, & imperat, sic imperat ipsum Bonum mundo intelligibili. Quo loco cum Plato statuat duo regna, duo genera rerum νοητῶν, ὁρατῶν, apertè nescitur sentire, & innuere ea, quæ summus Paulus: καὶ ἐν τοῖς ἄνεμοις, καὶ τῶν ὄρεων, καὶ τῶν ἕρποντων, καὶ τῶν ἀόρατων: Quæ sunt in cælis, & quæ in terra, Visibilia, & inuisibilia. Itaque quæ Philosophi appellant νοητὰ, intelligibilia, id est, sola ratione & mente comprehensibilia, nostri inuisibilia dicunt, tum quia corporeis oculis, corpore carentia, videri non possunt, tum quia sunt in loco, de quo cogitari potest, videri non potest: Etiam quia intellectus sunt & mentes. Quæ autem sint ista inuisibilia, Paulus ipse docet, statim subdens: καὶ τὰ ἀόρατα εἴτε θρόνοι, εἴτε κειρότητες, εἴτε ἀρχαὶ, εἴτε ἐξουσίαι. Inuisibilia, inquit, siue throni, siue dominationes, siue principatus, siue potestates. In hoc etiam primum adnumerauerat ipsum Bonum Deum, dicens Christum esse imaginem τῆς θεῆς τῆς ἀόρατης, Dei inuisibilis. Quare cum τὰ νοητὰ, id est, intelligibilia, sint inuisibilia, hæc erunt ipse Deus, & omnia genera Angelorum. Vtq; Paulus de his ait, τὰ πάντα δι' αὐτῆς, καὶ εἰς αὐτὸν ἐκτίσται, Omnia hæc per ipsum Verbum facta sunt: sic Plato dicit, Bonum fecisse hæc ipsa inuisibilia, intelligibilia, quibus dederit ipsum intelligere, & intelligi, ipsum tamen esse longè præcellentius illis. Sic & Paulus innuit, ipsum antestare creatura illa. Aitq; Plato veritatem & notionem, qua illi cognoscunt, esse pulchras, sed longè pulchrius, qui dedit hæc ipsa. Sic conferens ipsum cum duabus rebus pulchris, scientia & veritate, dicensq; ipsum esse venerabilius, fateatur esse ἀμύχανον κέλλος, Inestimabilem pulchritudinem. Sic supra substantiam. Item affirmat eum creasse Solem, esse omnium rerum principium, creasse Dominum lucis. Sunt item apud Platonem duo regna, visibile, & νοητῶν, intelligibile, siue spirituale, vel inuisibile. Duo genera rerum, ὁρατῶν, νοητῶν. Sic etiam νοητῶν γένος, καὶ πῶς, Gens inuisibilis, locus intelligibilis. Videbis autem hunc locum intelligibilem apud eum, esse patriam cælestem, regna beata, vt declarat exemplum in septimo de Republica, quo fingit habitantes in terra, quasi in subterraneo Specu esse, qui à pueris assuerint illic videre in pariete sola rerum simulachra ab aliquo lumine representata: Sic nos inter vmbras esse, veritatis autem campum, verasq; res, vere bona apud superos esse, vbi est Idea Boni. Eodem libro dicit, πλεονέχοντος ἀρχὴν τῶν ἄνω, πλεονέχοντος ἀρχὴν τῶν ὑποκάτω, τῆς ψυχῆς ἀνοδόν, Ascensum ad supera, rerumq; supernarum contemplationem, esse animi ascensum ad locum intelligibilem. Quòd si quis contendat Platonem, Ideam summi Boni, aut ipsius Boni in vniuersum sensisse non Deum quidem, sed vniuersale totius Bonitatis, quasi vniuersalem speciem, sicut humanitas, multaque id genus vniuersalia: Ecce tota oratio refelleret eum. Nam vniuersalia neque generant neque generantur: at Idea summi Boni, genuit Solem: Tum ipsa est dominatrix in mundo intelligibili, in mundo mentali, vel inuisibili, sicut Sol in hoc mundo, qui sic det nasci, esse, augeri, ali, videri sensibilibus, sicut inuisibilibus ipsa Bonitas. Denique si Sol causa est rerum visibilium, partus autem, vel creatus est à summo Bono, ipsum autem summum Bonum, peperit alia non indigentia Sole, & ad quæ non se extendit eius potentia, vtique fateatur Plato quod diuus Paulus, per ipsum facta visibilia, & inuisibilia: quia fecit Solem causam visibilium, inuisibilia quoque ipse creauit: fecit

Multis sunt modi intelligendi summum bonum.

Bonum, est maius cognitione ipsa.

Duo genera rerum, νοητῶν intelligibile, ὁρατῶν, visibile.

Christum, imago Dei inuisibilis.

Duo regna, Platoni.

Comparatio pulchra.

Nomine Ideæ summi Boni, Plato non intelligit vniuersale Bonitatis.

Deus, Idea
idearum.

lucis quasdam, quaedam lumina, dedit eis sentire, nosse. Eoque lucis in nostris litteris D
vocantur. Et per allegoriam, non proprietatem, creatio lucis, fuit creatio ipsorum. Deinde
de Idea bonarum rerum non est nisi Deus ipse exemplar, ut Philo ait, & Idea omnium
Idearum, Idea maxima, id est, maxima ratio, maximus logos, verbum, forma, ratio,
exemplum, Mundus, ut idem Philo perhibet, νοητός, intelligibilis, plenus rationum, for-
marum sapientiae, scientiae. Haec omnia sensit Plato. Suntque haec nomina summi Dei apud
eum plena Theologiae, τὸ ἀγαθόν, ἰδέα τῆς ἀγαθῆς, βασιλεὺς τῆς νοητῆς γένεως καὶ ποίησις, τὸν ἥλιον γεννή-
σας, ἐπέκεινα τῆς ἕσσεως, τὸ παντὸς ἀρχὴν ἀφ' ἧς εἶναι ἕσσι, καὶ ἡ ἕσσι τοῖς γινωσκόμενοις, Ipsum Bonum,
Idea Boni, Rex generis & loci inuisibilis, Genitor Solis, Ultra substantiam, Principium
Vniuersitatis, A quo est esse & substantia his quae noscuntur. Denique qui genuit siue
creauit Solem, sibi ἐνώλον, proportionatum, ut sic loquar, quia & ipse Sol est mundi in-
uisibilis. In quibus est tota Theologia, omnis sapientia.

Platonem fateri Deum omnium bonorum nullius autem mali autorem, opti-
mum, pulcherrimum, veridicum. Prodesse dare poenas, & castigari. Do-
gma de Bonitate, sumptum esse ex Trismegisto.

CAPVT VIII.

Deus bonus,
et boni causa.

I VINE quoque locutus est de summo, ac singulari Deo, in secundo E
de Republica. In quo agnosces ea, quae proponit in Timæo, de Crea-
tore mundi, ac Bonitate eius, & item quod superius in sexto. Ibi aper-
tè fatetur in Deo solam bonitatem, auctoritatemque bonorum esse. In
illum mala vlla accepta referri nec debere homines, nec posse, loquens
in hunc modum: ἀγαθὸς ὄντα θεὸς τῶν ὀνόντων, καὶ λευτέρον ἔσται: Bonus profectò
est Deus, idque confitendum est. Nihil item quod bonum est, est noxiū.

Ergo quod non est noxium, non nocet. Sic quod non nocet, non afficit malo, ne mali
quidem sit autor. Est item ipsum Bonum, ut ille ἄρα εὐσταθίας: causa igitur est felici-
tatis, rerumque bonarum. Non ergo omnium rerum, causa est ipsum Bonum, sed bona-
rum tantum, benèque habentium, Malorum autem autor minimè. Non ergo Deus cum
sit bonus, omnium causa sit, ut plerique loquuntur: sed cum quaedam det hominibus,
aliorum nullam ipse affert causam. Longe enim pauciora nobis bona, quam mala sunt.
Ac bonorum quidem neminem alium fatendum est autorem: malorum autem alias
quasdam querere causas oportet, ἀλλ' ἔτι τὸν θεόν, non Deum ipsum. Nouissimèque addit:
Mala, inquit, Troianis illata, aut Pelopidis, aut omittendum ea referre in Deum uti au-
torem, aut si à Deo profecta sint, inuenienda est his, qui hæc dicunt, ea ratio, quam nos
item vestigamus, & dicendum quòd Deus iusta & bona fecit: his autem profuit sic casti-
gari, sed quòd vel miseri sint, qui luunt poenas, aut quòd Deus hæc fecerit, poetæ dicere
non est concedendum. Sed si diceret, eis castigatione opus fuisse, velut miseris, quia mali
essent, dantes autem poenam, ἀφελόντο τὸ τῶν θεῶν, beneficio affecti sint à Deo, permitti
debet. Malorum autem alicui autorem fuisse Deum dicere, qui bonus sit, omnino pro-
hibendum est. Igitur, inquit, omnium dicemus Deum autorem, sed bonorum. Sic ne-
que præstigiatorum, simulantemque varias figuras Deum dicemus. Nam mutare formam
suam in peius eum nefas est. ἀλλὰ μὴν ὁ θεὸς οὐτε καὶ τὰ θεῶν πάντα εἰς εἴς ἐχει ταύτην μὲν τοῖς ἡμῶν
ἐν πολλὰς μορφὰς ἔχει ὁ θεός. Atqui & Deus, & omnia, quae sunt Dei, sunt vnde quaque opti-
ma. Itaque minime varias figuras subeat Deus. Itaque cum Deus sit ὡς εἶπεν καὶ ἄλλοις καὶ
εἰς εἴς, ut apparet, pulcherrimus, & optimus, nefas est eum ad peiorem conditionem de-
scendere. Denique concludit in Deo nullum esse mendacium: Κομδὴ ἄρα ὁ θεὸς ἀπλῆν,
καὶ ἀληθῆς, ἐν τε ἔργῳ καὶ ἐν λόγῳ: omnino igitur Deus simplex & verus verbo & re. Hæc igitur
omnis prædicatio, etsi in omnes Deos æqualiter, ut Plato fortasse sensit, tendit, ex
dogmatis tamen eius apparet, propriè, ac primo in illum congruere, quem Ideam Bo-
nitatis in ipsis de Republica libris dixit: & cuius bonitatem genitricem mundi fuisse
confitetur: quæque cum summa esset, fecerit mundum pulcherrimum: cuius pulchri-
tudo non aliam habuerit causam, quam ipsius opificis pulchritudinem, ac bonitatem, ut
cui non placeant nisi pulchra, & optima, eoque omnia crearet formosa, pulchra, vtilia.
proinde dicit eum Moses ad vnamquamque rem creatam vidisse eam esse bonam. Ad
postremum

Si Deus ma-
lo afficiat, id
optima causa
facit.

Deus, non est
mali causa.

Bonitas dei,
mundi geni-
trix.

Apostremumque vidisse cuncta, & ecce erant valde bona. Excluditur enim, & exploditur
etiam ab ipsismet Philosophis, turpissima Manichæorum infania, aliquid mali esse in hoc
mundo, quod ab autoremundi habuerit principium. Quod illi vitare volentes, in aliud
absurdius ceciderunt, in duas partes secantes auctoritatem mundi creati, ut aliud à Bono,
aliud à malo principe sit factum. Sed quoniam contentur omnes, ab vno factam totam
rerum Naturam, dicenda est vnde quaque bona. Mala autem ab ingenio humano, quæ
propriè mala dicantur, habere originem. Ac diuinitus etiam Plato, sicut item in Gorgia,
clamat, si quid cui acciderit mali, profuisse dare poenas cum fatendum esse. Nam in eod-
dem libro sepe affirmat, τὸ ἀδικεῖν τῆς ἀδικείαςται κέρμιον: Peius esse inferre iniuriam, quam
pati. Et, τὸ δίκαιον διδοῖναι, μέγιστον καὶ ἀπαλλαγὴν ποινῆς: Dare poenas, esse liberari à maximo
malo, nempe à scelere, sic nunc eadem asserens veluti diuinus Theologus, si quid cui
mali eueniat, quod à Deo fatearis accidisse, reuocandum esse ad Bonum, quia melius sit
castigari, quam permanere in scelere: Possis, inquit, etiam si iustus interficitur, si patri-
monio multatur, si vestalis virgo vitatur, non referre hæc mala in voluntatem diuinam,
sed in illorum, qui faciunt, prauitatem, qui poenas tamen dantes, vel in hoc mundo,
quod Troianis ob adulterium accidit, vel alibi, proderit eis, & omni mundo, dum scelus
expiatur, quod bonum est, cum iustitia redit in suum locum. Quæ etsi nocent castiga-
to, prodest tamen alibi, quia labe elui, de medio tolli, pulcherrimum est. Hæc ferme
Plato, asserens tum miseros appellandos non esse, qui dent poenas, quia scelus eorum
expiatur: tum hanc voluntatem non esse rectam in Deum referendum, ut eueniant
mala, quæ diluantur, vel quæ debeant coronare iustos, quibus melius sit pati quam in-
ferre iniuriam. Neque enim Deus quenquam beneficio affecturus noceret, alteri de-
cernens castigari vel flagellari, iustum ab iniusto, ut is ascendat ad triumphos, ille descen-
dat in Tartarum: sed in Deum non sunt referenda, tanquam ea nolentem, sed conui-
uentem. Interim tamen melius est pati, quam inferre iniuriam: & beatius est dare, quam
accipere beneficium, ut dixit Dominus Iesus. Sicque tria diuina dogmata sunt hic apud
Platonem, πάντων αἰτίων τὸν θεόν, ἀλλ' ἀγαθόν, Omnium Deum esse autorem, omnium rerum
bonarum, Bonum autem & Ens conuertuntur. Item omnium malorum ἀνεπίστον, non
autorem. Tertium si malorum autorem dicas, id est, non scelerum, non vitiorum, sed
poenarum, castigationum. Prodesse poenas has perpeti. Et quòd hoc fuit diuinum bene-
ficium, effectum te meliorè, expiato piaculo tuo prodesse tibi & omni humano generi,
detrahi superbis supercilium, quoniam nimia felicitas corrumpit, reddit ad voluptates
alacriorem: Virtus autem infirmitate perficitur. Hæc Plato sensit eo instinctu, quo crea-
tus est homo ad imaginem Dei, eoque sentit eadem atque Deus. Nostra autem religio
est sensus Dei, est locutio Dei, Locutioque sunt homines sepe familia, præcipuè sapientes,
quia sunt imago Dei. Neque adocuit potuit vquam tenebris obrui mens humana, quin
eluceret, quod diuus Paulus prædicauit, veritas in terris. Denique infert Plato, ut nec ma-
lorum sit autor Deus, sic nec eum esse mendacem aut versipellem, sed esse ἀπλῆν, καὶ ἀληθῆς
rem simplicem, veram. Itaque hæc nomina supremi Dei, nunc apud Platonem sunt ἀγαθῶν
αἴτιος, καὶ μὴ ἀνομήτιος, αἴτιος εὐσταθίας, καὶ ἀλλοτρίος, εἰς εἴς, ἀπλῆν, ἀληθῆς. Bonorum autor, malorum
non autor, felicitatis, prosperitatis autor, pulcherrimus, optimus, simplex, verus.

Infania Mani-
cheorū heresi-
sis, qui Deū,
mali causam
assererent.

Dare poenas,
non est malū,
cum sit libe-
rari à maxi-
mo malo.

Miseri non
sunt, qui poe-
nas dant.

Tria diuina
dogmata a-
pud Platonē.

Hoc de Bonitate diuina sumpsisse Platonem ex Trismegisto.

CAPVT IX.

VNC locum haud dubiè sumpsit Plato ex Mercurio Trismegisto, à
quo tota ferme Platonica Philosophia, vbi mysteria attingit, deflu-
xit. Nec potuit ab Angelo caelesti dici de summo Bono quidquam di-
uinius, & excellentius. Duas censet veras summi Dei appellationes,
Parris, ac Boni, sed eam quæ est Boni, veriorem: ὅθεν τὸν θεόν δυοὶ ταύτης
ταῖς παρασημασίαις ἀποκαλεῖται θεῶν, ταῖς μόνον αὐτῶ παρασημασιωμένοις, καὶ ἀλλῶ ἕδεν.
ἔτε γὰρ τῶν ἄλλων λεγομένων θεῶν, ἢ τε ἀνθρώπων, ἢ τε δαιμόνων τις δύναται, καὶ ἐν
ὄπωπῆν ἀγαθὸς εἶναι, ἢ μόνος ὁ θεός, καὶ τῶν ἑστῶν μόνον, καὶ ἕδεν ἄλλο. τὰ δὲ ἄλλα πάντα χρηρτὰ ἕσσι τῆς τῆς
ἀγαθῆς φύσεως. σῶμα γὰρ εἶσι καὶ ψυχῆ, τῶν ἐν ἐξ ἔχοντα χερῶν δυνάμενον τὸ ἀγαθόν. ποσὸντο γὰρ ἕσσι
τῆ ἀγαθῆς. τὸ μέγιστον, ὅσον ἕσσι ὑπερβῆς πάντων τῶν ὄντων, καὶ σομμάτων, καὶ ἀσομμάτων, καὶ ἀειδιτών.

Duo nomina
Dei, Pater &
bonus.

καὶ κατὰ τὴν ἐξουσίαν τοῦ ἀγαθοῦ, τῶν ἑστῶν ὁ θεός. μὴ ἔν ἐντὶ ἀλλοτρίῳ ἀγαθῷ, ἐπεὶ ἀσθεῖς, ἢ ἀλλοτρίῳ ποτε τῶν θεῶν, ἢ μόνον τὸ ἀγαθόν, ἐπεὶ πάλιν ἀσθεῖς. λόγῳ μὲν ἑκάστῳ πάντων, λέγεται τὸ ἀγαθόν, ἢ νοεῖται δὲ πᾶσι τῶν πᾶντων. Διὸ τὸ ἐξουσίαν τοῦ θεοῦ νοεῖται ἑκάστῳ πάντων, ἀλλ' ἀνομοίως καὶ τῶν ἑστῶν, καὶ τῶν ἀνομοίως ἀγαθῶν ὀνομαζέσθαι, μὴδὲ ποτε διυμαυθῆναι, μὴδὲ εἶναι, μὴτε γενέσθαι ἀλλοτρίωτατον γὰρ ἐστὶ τῶν ἄλλων, καὶ τὸ θεῶν ἀγαθόν: ὡς αὐτὸς ὁ θεός ὢν. θεοὶ μὲν οἱ ἄλλοι πάντες ἀθάνατοι περιμνησθῆναι τῆς θεῶν προσομοίωσιν, ὁ δὲ θεὸς τὸ ἀγαθόν ἔχει πᾶν, ἀλλὰ καὶ φύσιν. μία γὰρ ἢ φύσις τῶν θεῶν τὸ ἀγαθόν καὶ ἐν γένος ἀμορφότερον, ἐξ ἧς αὐτὰ γέννη πάντα, ὁ γὰρ ἀγαθὸς ἀπαντα ἔχει διδοὺς καὶ ἔδδεν λαμβάνων, ὁ ἔν θεός, καὶ πᾶντα δίδωσι, καὶ ἔδδεν λαμβάνει. ὁ ἔν θεός ἀγαθόν, καὶ τὸ ἀγαθόν, ὁ θεός. Quae sunt proinde duabus hisce Deum appellationibus colere conuenit, quae ei soli congruunt, alteri praeterea nemini. Neque enim ulli ex his, qui dicuntur Dij, aut homines, aut Dæmones, possunt vllatenus boni esse, nisi solus Deus. Et hoc est solum, & nihil aliud. Caetera verò omnia sunt capacia naturæ Bonitatis. Corpus enim sunt & anima locum non habentia, qui possit bonū capere. Tanta enim est boni magnitudo, quāta substantia omnium corporum, & incorporearum rerum, sensibilem & intelligibilem. Hoc est Bonum, hoc est Deus. Ne igitur dicas aliud Bonum, quoniam peccas impiè, aut aliud quid Deum, nisi solum ipsum Bonum, Quia rursus peccas impiè. Verbo quidem ab omnibus dicitur Bonū, non cognoscitur autè ab omnibus quid sit. Propter hoc neque Deus cognoscitur ab omnibus, sed per insitiā & Deos, & quosdam homines bonos appellat, qui neque sint, neque potuerint esse. Alienissimum enim est ab aliis, & à Deo inseparabile, cū Deus ipse sit. Caeteri igitur Dij, omnes quidem immortales, hoc honore affecti, vt Dij appellentur. Deus autem est Bonum, non secundū pretium, aut honorè, sed secundum naturā. Vna enim est natura Dei, ipsa Bonitas, & vnum genus vtriusque: Ex quo caetera genera. Nam bonus omnia dat, nihil accipiens. Deus igitur omnia dat, & nihil accipit. Ergo Deus est ipsum Bonum, & ipsum Bonū est Deus. Hæc Theologus Ægyptius. Quibus nihil diuinius, ad refellendam veterè omnem idololatriam, Philosophorū, Poëtarumq; errores, si qui sunt, aptius dici potest. Ex his, & à Chaldaicis oraculis, Platonē apparct, quæ de summo Bono in secūdo, & sexto de Republica differuit, accepisse. Desinit igitur ergo, præscripsitq; Mercurius de Bono sententiam veram, excellentemq; Bonitatem, & quæ à Platonis vocatur τὸ ἀγαθόν, ipsum Bonum, siue αὐτὸ ἀγαθόν, per se Bonū, soli ei congruere, quod ipsi etiam solent appellare ἐπέκεινα τῆς οὐσίας, Quod sit vltra substantiā. Quod sit vltra substantiam. Quod tanquam fontem omniū rerum, etiam Mentis, & animæ præferūt, anteponuntq; omnibus. Eoq; nomē Dei & Boni declarat Mercurius in illum duntaxat vnum congruere: vt sit impietas, siue Dei nomen, siue Boni, caeteris aut hominibus, aut qui dicuntur Dij, attribuas. Estq; apud eum, vt maiestatem priscae Theologiae noscas, ea quæ crebro solet à Theologis vsurpari differentia, quod sit vnus versus, singularisq; Deus, cuius substantia, ac natura sit ipsa Bonitas, ceteros autem, quos vnus obtinuit vt Dij vocarentur, esse non natura Bonos, sed πᾶν honore, opinione, opinata quadam bonitate, & ab hominibus honoris causa tributa, non vera substantia Bonitatis. Atque in hoc non homines modò, sed Deos etiā recenset, qui vrè neque nomen Bonitatis, neque Dei mereantur. Ipse igitur Mercurius se ipsum vel refellit, vel declarat, omnesq; alios cuiusuis disciplinae Philosophos siue Platonicos, siue Peripateticos, in appellatione Deorū. Vt enim ex ipso Mercurio refellitur, vel declaratur Mercurius, cū dicit in eo qui inscribitur, Quod Deus inuisibilis sit ex factis manifestus: ὁ ἡλῖος θεὸς μέγιστος τῶν καὶ ἑσπερίων θεῶν, ὡ πάντες ἐπιστάσι οἱ ἑσπερίοι θεοί, ὡς πᾶσι βασιλεὺς καὶ δυνάστη. Quod est, Sol Deus maximus caelestium Deorū, cui cedunt omnes caelestes Dij, veluti Regi, ac Principi. Et quod alio loco, χροὶ δὲ δύο θεῶν, ὁ μὲν τῶν πλανητικῶν, ὁ δὲ τῶν ἀπλανῶν: Duos esse choros Deorum, alterum errantium, alterum non errantium. Et quod alio loco, quod mundus sit θεὸς ὑλικός, mundus materialis. Refellitur inquam Mercurius aut declaratur suis illi verbis recitatis, quibus dixit impietatem esse & insitiā, vel Bonitatem, vel Diuinitatē caeteris, siue hominibus, siue quos vsus obtinuit, vt Dij vocarentur, tribuere. Declaratur autem, quod tamen si Solem, astrāque, & mundum Deos vocet, aut sequitur vulgi consuetudinem, relinquens sibi retinentē sensum verum, ac pietatem, aut quod tamen si dixerit eos Deos, dixit quadam Diuinitate, quam ipse vocat περιμνησθῆναι, appreciata, honorata, affecta hoc honore, non ex natura: affecta autem vel ab hominibus, vel ab ipso Principe Deo, Qui dedit nobis potestatem filios Dei fieri, & vt dedit astris Diuinitatem, id est, fecit nobilissima, immortalia corpora, nisi velit ipse abolere, sic dedit hominibus, vt in numerum Deorum possent euadere,

Deus, est solum ipsum bonum. Homines, sed non boni, Dij appellantur.

Deus, bonus omnia dat, nihil accipit.

Dij non natura boni, sed opinione humana.

Conciliatur Mercurius sibipso.

A euadere, factis etiam aliis ac declaratis Diis caelestibus. Ad hunc ergo modum Platonē, cuius Theologia prorsus ab hac Mercurij defluxit, eiq; similita est, decet intelligere. Vt enim apud Mercuriū audis, vnus esse veram Bonitatem, ac Diuinitatem, rursus audis astra, Solem, caelum, mundum Deos esse: Similem scito Platonem expressisse Theologiam. In sexto de Republica agnoscit, confiteturq; veram Diuinitatem, in secundoque Deos ait fatos cum omnibus ab ipso Deo. In eisdem libris vocat caelum θεῖον γεγραμμένον, Diuinitatem factam. In Timæo mundanus Deus creat omnia, etiam Deos, aitq; omnia posse ab eo, qui ligauit, dissolui. Rursus audis in libris de Legibus caelum, astrāque Deos, quin ipsum Solem iuxta ea, quæ Mercurius prior, maximum Deum esse. Hæc igitur eo modo interpretaberis, quo Trismegistus totius Philosophiæ princeps, præcipuè Platonica, docuit. Nec opus est confutationibus, cū ipsemet seipfos declarent, augustè fatentes, ac sanctè Deum, Bonumq;, æternum, conditorem omnium, vnicū singularemq;, inparticipabile, Bonitatis ineffabilis, caeteram factitiā, & vel nomine tatum, vel simulatam quandam, & honore affectā Bonitatē vel Diuinitatē. Eodem sensu oportebit intelligere Aristotelem: quando quidē omnis apud eum Theologia, à maioribus Græcis, & Barbaris manauit. Vt cæli Diuinitatem, necessariò eo loco habeat, quo habuere, à quibus ipse dicit, retinens sibi veram pietatem, veriorēq; Diuinitatē, à qua Diuinitas venerit cæli, eo quo barbari docere modo, non in æternū pendens, generataq;, sed facta à magna Bonitate, ac Diuinitate, rerum caeterarū creatric, cuius sit tanta magnitudo, vt sola potuerit, sola meruerit esse sempiterna. Caetera quoniam distant in immensum ab ea, noua Diuinitate, Bonitateq; fuisse donata. Hæc Aristoteles certè fateri cogetur, & quidē confessus est, siue illum huc rapiente natura, siue animo suo veriora cernente, respicientēque ad eos, à quibus manabant ea, quæ scribebat ipse. Eiusdē etiam alibi confessus est Trismegistus tantā esse, tam differentē ab omnibus maiestatem, vt dicat potentia eius ἔτε παρ' ἀνθρώπων, ἔτε τε τῶν θεῶν, καὶ ἑσπερίων καὶ ἡσπερίων, μὴδὲ ποτε τῶν καὶ ἑσπερίων, μὴδὲ τῶν ἀστρονομῶν ἢ γίγνη τῶν θεῶν. ἔδδεν ὁμοίον τῶ ἀνομοίω καὶ μόνω, καὶ ἐν, Neque humana, neque diuina esse comparanda. Neque quæ deorsum, neque quæ sursum Deo similia arbitreris. Nihil simile dissimili, & soli, & vni. Ex quibus probantur ea, quæ nostra Theologia clamat: Vnum eum esse sempiternum, verè immortalem, omnibus dissimilem: factos autem ab eo Deos, & homines, quoniam ille solus debet esse sempiternus. Hæc eadem, de Bonitate Dei retulit item diuinè in Protàgora Plato. Quo libro ex sententia Simonidis asserit, hominem bonum inueniri perdifficile esse: fieri autem posse, vt ad aliquod tempus. Sed cū bonus fuerit, perseverare in bonitatis habitu, virumq; bonum esse, vt dixit Pittacus, impossibile esse, minimeq; humanum. Sed solum Deum hoc honore præditum esse, hominē autē fieri non posse, quin sit malus.

Assertio Trismegisti & Platonis, de Deo.

Aristot. veritatem fatentem coactus.

Deum creatorem omnium rerum dicere Platonē. Testimonia, quibus apparet eum Vniuersi conditorem nuncupasse. Prolem diuinam autorem mundi esse Platoni, cui det Patrem in Epistola.

CAPVT X.

AM mentem in Platone fuisse, Deum sicut à maioribus audierat, cæli & terræ, cunctarumq; rerum caelestium & terrestrium, quæ prius non essent fuisse Creatorē, quod in Timæo tam clarè, & in decimo de Republica confessus fuerat, declarant alia, per omnem Philosophiā eius tanquam sidera internitentia testimonia. Similia enim in libro, qui dicitur Sophista, locutus est de Deo creatore, atque in decimo de Republica. Ibi cū de veris rebus, ac fictis, simulatisq; differeret, hæc ait: Animalia quidem omnia mortalia, & plantas, quæq; in terra ex feminibus, & radicibus producuntur, & quæcunque inanimata terræ cōplexu tenentur, corpora liquentia, & non liquentia, num altero, quàm create, & opifice Deo, dicemus postea extitisse, cū prius nō essent, μὴν ἀλλ' ἄλλοις πρὸς ἢ θεῶν δημιουργηθέντος φήσομεν ὑστερον γένησθαι, καὶ ἄλλοις ὁμοίως: aut multorū dogma, assertionemq; sequemur, naturam ex quadam fortuita causa, & sine cōsilio, producente hæc ipsa genuisse: An cum ratione & scientia diuina à Deo extitisse? Hæc Plato. Huic autē altissimæ quæstioni Theætetus, quod adolescēs esset, non respondet, sed vertit oculos ad Zenon, siue hospitem, expectans quid ille pronuntiet: Quanquam arbitror,

Deo creatorem omnia.

Quæ fiant à Deo, & quæ ab hominibus.

inquit, te dicturum hæc ex Deo extitisse, idq; ipse arbitror, & ἡ ἀπολαύσιμος οἰοῦμαι σε καὶ Δεῖ θεὸν αὐτὰ γέγενεσθαι, τὰ ἴσα καὶ αὐτὸς νομομαχῶν: Tum verò pronuntiat ipse: Sed statuo, inquit, res quidem naturales factas, siue fieri arte diuina: quæ autem sunt ex his, fieri ab hominibus. Innuit scilicet artem. Deinde multo magis idem hospes: ἡμεῖς μὲν πρῶτον καὶ τὰ ἄλλα ζῶα, καὶ ἕξ ὧν τὰ περικύβητα ἔσθι, πῦρ, καὶ ὕδωρ, καὶ τὰ τῶν ἀδελφῶν θεῶν γενήματα πάντα ἰσὺν αὐτὰ ἀπειρασμένα ἔκαστα: Nos quidem, tum cætera animalia, tum ea è quibus existit, quæ nata sunt, ignem, & aquam, cæterâque id genus, Dei scimus esse opera. Hæc Plato diuinus, eadem atque in libris de Republica, loquens de arte, & inuentione diuina, cuius sint res veræ, ac naturales, quas humana ars imitetur. Sicut Moses incipiens à cælo, & terra, scribit plantas, herbas, arbores, animalia diuinitus effecta, tribuens vnicuique operi diem certam, gradusq; nascendi. Sic Plato persequitur vnamquamque rem, vniuersales primum res, tum particulares, quas Sapiëntia diuina perfecit, elaborarit. Ac quamquam nunc potius loquatur in præsens, vt innuat præsentē, ac continuatâ rerum productionē diuina Sapiëntia suscitari, sustineriq; natura perēniter generante: claret tamen cum ostendere nunc diuinitus fieri, quòd aliquando diuinitus habuerit principiu, sicut declarauit in Timæo, & sicut testatur Diogenes Laërtius Platonē sensisse, posuisse eum duo principia θεὸν, καὶ ἕλκιν. ὃν καὶ νῦν ἀποκαλεῖται καὶ αἴτιον, Deum & Materiâ, quem & Mentem appellet, & Causam. Ecce enim quemadmodū idem est Deus, Mens, Causa, Opifex apud Platonē, sic apud Mosē, Deus Creator, Spiritus, id est, Sapiëntia. Vides enim hic artificem diuinū, cuius sapiëntia veras res eduxerit. Vt autē est in Theologia, per Sapiëntiâ diuinam creata omnia: sic affirmate Laërtio apud Platonē idem esse Deum Opificem mundi, atque νῦν, αἴτιον, Mentem, Intelligentiam, ac Causam. intelligimus hunc esse prolem Dei, magnamq; illam, infinitamq; Sapiëntiam. Accipe enim & confer loca inter se diuisa, & iunge ea adinuicē. Appellatur teste Laërtio mundanus Opifex ille à Platone νῦν, αἴτιος, Mens, Causa: ipse tibi declarabit Plato, si capias secundâ Epistolam ad tres amicos, Hermiam, Erastum, Coriscum. In cuius calce est vt in amicitia vera & stabili adiucent τὸν τῶν πάντων θεόν, ἡγεμόνα πάντων ὄντων, καὶ τῶν μελλόντων, τῶν τε ἡγεμόνων, καὶ αἰτίων πάντων κέλεον: Deum omnium rerum præsentium, ac futurarum Principem, tum principis & causæ siue autoris Patrem Dominū. Si igitur Plato memorat Patrem τῶν αἰτίων, eumq; Dominum appellat: istum autem αἴτιον Laërtius fatetur à Platone dictum mundanum illum Opificem: profectò cognoscimus hunc autorem, creatoremq; vt nostra, ac Ægyptiorum, Chaldæorum quoque prædicabat Theologia, Filium esse, ac Prolem Dei. Est enim αἴτιος is, qui habet Patrem, in Epistola: & is Platoni est Opifex mundi teste Laërtio. Clarum igitur apud Platonem ab altissimis generis humani initiis & per omnes ætates delabens dogma, θεῶν γενήματα πάντα, cuncta esse creaturas Dei, non solum in principio temporis, sed etiam semper & perpetuò, non solum perpetuò, & semper, sed etiam aliquo temporis primordio, nata cum prius non essent, diuina arte reperia, & reperiri semper (reiecto Democriti, Leucippi, quos secutus est Epicurus, dogmate) ex fortuita causa cuncta constituisse. Nam quod isti ingesserūt, ab antiquis sæculis non est profectum, ex eorum capite, quod & Atomus somnauit ortum. Sicq; claret sententia Platonis de summo Deo, Opifice mundi, cui tot locis vocalissimè dat creationem, dat cunctarū rerum naturam, ac nascentium sapiëntiam, ac causam appellans Naturâ, Artem diuinam, Inuentionem ingenij diuini. Is est Deus, quem, vt perhibet Laërtius dixisse Platonem, ὅπως διὰ δὴλος τῶν ὀρών ἢ ἀεὶ μὲν, καὶ μετὰ χροῖα ἀεὶ μὲν, τὸ τῶν ἡλίου φάσ, ἀνάστασιν θεῶν: Vt manifestus esset horarū, tempestatumq; numerus, caperentq; numerū animalia, Solis lumen accendit. Eoque sunt omnia creaturæ Dei, sic enim bene videor interpretari γενήματα, quoniam creauit rerum formarumq; corporearum autorem Solem. Eoque Moses testatur eum post inuentam massam, & chaos, extulisse lucē, per quam nascuntur omnia corporea. Ac in eius creatione assignanda mirabiliter cum Mose consentit Plato. Neque enim etiam Moses alias, quas affert lux vtilitates assignat, sed temporum tantum, horarū, dierum, noctium distinguendorū. Posuit, inquit, ea in firmamento cæli, vt lucerent super terram, & vt essent in signa, & tempora, dies & annos. Plato autem ad distinguenda tempora, numeròque certo res separandas, accensum esse solis à Deo iubar in cælo. Cæteras autem vtilitates tacitè demonstrat Moses, dum primam cunctarum rerum lucem scribit à Deo creatam, nimirū vt eius auspiciis cætera coarretur. Horum igitur omnium Plato sanctissimè distinctè, separatim, clarè refert inuentionem in vnum singularem, vnicuiq; Deum, quem clamat iubar Solis inflammasse, ingenio suo, omnes rerū species extulisse.

Gene. 1.

Deus, Mens, Causa, Opifex, Platoni.

Deus, Creator, Spiritus, Sapiëntia, Mos.

Deus, filius ac proles Dei.

Moses, quam causam affert finalem lucem.

Gen. 1. Lux ad quid Platoni.

Hunc appellat Deum, Mentem, id est, Sapiëntiam, Intelligentiam, appellat Causam, in Cratylo ἀποκαλεῖται νῦν, regiam, imperatricem Mentem. Etiam Regem, Principem, vniuersalem, per omnia commeantem, naturam rerum, vt superius vidisti, producentem. Is autem est diuina proles, diuina sapiëntia, cui Patrem tribuit in Epistola.

Aliis locis creatorem cæli, ordinumq; cælestium moderatorem Platonem dicere Deum, qui distribuerit ad gubernacula mundi Angelos suos, creator mundi, bonorum omnium repertor.

CAPVT XI.

Adem affirmat in eo, qui inscribitur Politicus, in quo Regem descripturus, qualem eum esse deceat, repetit fabulam ex Atreo, & Thyeste, qua dicitur antea Solem diuersâ ratione atque nunc oriri solitū, fuisse enim Solis occasum, vbi nunc sit ortus. Hęc autē etsi fabula sit, vt idem fatetur, posita tamen est, vt ex ea verior quædam descriptio depromatur. Ibi igitur sæpenumero repetit cælum à Deo creatum: concitationem, conuersionemq; eius, Dei opus esse: regi ab eo & circumuerti: potestatis eius esse, flectere in quam velit ipsum partē: in hunc ortum, & occasum, & in hanc formam, qua nunc sit, positum à Deo. Ac dicit: τότε δὲ διὰ μαριυρήσας ἄρα ὁ θεὸς ἀπεῖλ, μετέβαλεν αὐτὸν εἰς τὸν ἡλμια: Tum verò contestatus Deus Atreo, mutauit ipsum scilicet Solem, in præsentem figurâ. Paulò post: Vniuersum hoc aliquando Deus ipse regit circūactum, flectitq; circum, aliquando dimittit, cum reuolutiones numerū temporis ei congruum iam habuerūt. Hoc autem iterum sponte sua in contrarium flectitur, vt pote animal, & rationem, ac prudentiâ fortitum ab eo qui à principio ipsum construxisset. Hęc Plato. In quibus Deum gubernatorem cæli, motusq; eius præfidē fatetur, cuius maxima, & vniuersalis incitatio possit flecti, circummagi, sisti à Deo. Qui possit cælo sic imperare, ac quasi dicere, Siste gradum, aut, Flectere in aduersum, motusq; tuus, qui nunc tendit in occasum, flectatur in ortum. Deinde dicit cælum rationē accepisse ab eo à quo à principio factū fuisset. In quo sunt tria dogmata, quæ etiam in Timæo proposuit, q; cælum est à Deo constructum, cōpositum, coaptatum, quòd id factū sit κατ' ἀρχάς, ab initio, in principio, sicut est apud Mosē, In principio creauit Deus cælum & terram. Tertio quòd tametsi rationem, intelligentiamq; cælum habeat, habuit tamen ab eodem atque homo cōditore suo. Homo mentē, rationemq; fortitus ab eo, qui creauit rationem: ab eodem, Platone teste, cælum, factum est rationale. Quocirca sicut non meretur homo Diuinitatem, id est, diuinos honores, ob rationem & sapiëntiam, tanquam ipse rationis & mentis suę sit autor: sic non meretur, nec mereri debuit apud Philosophos cælum, ob rationem, certamque sapiëntiam, ordinisq; Diuinitatem. Sed ex clamandum fuerat, quod ille longe sapiëntior, Cæli enarrant gloriam Dei. Huic honores diuini, huic laudes, hymniquē, non cælo debebantur. Quod autem de reuolutione loquitur Plato, & quid veri habeat, quandoquidem toto illo loco differit de reuolutione ad alteram vitam, declarabitur alio oportuniore loco. Prosequitur Plato, qui totis suis libris ab Heraclito duo genera rerum semper memorat, quod semper est, & quod nunquam, fitq; semper, cælum dicit esse ex primo genere: ὃν δι' ἑρακλῶν καὶ ἄλλων ἑπαινομάχων, πολλῶν μὲν καὶ μαχέων ὡς τὸ γενήσαντος μετέλιθη: Quod, inquit, cælum, & mundum nuncupauimus, multa quidem, & beata ab eo qui eum creauit accepit. Factum dicit cælum beatum à Deo genitore siue creatore suo, factum incorruptibile, infensibile, vt dixit in Timæo, eoque eodem ipso loco accepisse fatetur immortalitatem ἑπισκευαστῶν ὡς τὸ δημιουργῶν, aduentitiam, factitiamq; à cōditore, ab opifice. Id est, non veram immortalitatem, qualis ipsius opificis, sed factam quandam, excogitatamq; ab ipso, qualis animorum ab ipso repertorum, qui potuit creare res æternas, & corruptibiles, vt vellet. Hic Plato quoque perhibet in illa παλιγγενεσία, reuiuiscētia, renasci terrigenas & ex terra, ex humo consurgere, eos duntaxat, ὅσους μὴ θεὸς αὐτῶν εἰς ἄλλην μοίαν ἐκβαρμύσει, Quos non Deus ipse in aliam sortem disposuerit. Quo docet, & cæli conuersionem, & illam regenerationem diuino nutu administrari. De quo postea diligentius. Prosequitur loquens de sæculo illo aureo, cum sponte sua tellus ferret omnia, nec rastros patiebatur humus, non vinea falcem, eam sæculi felicitatē non fuisse sub hac cæli conuersione, motūque hodierno, sed alia. τότε γὰρ αὐτῆς παρῶτον τῆς κωλύσεως ἦν χυρ ὄλησι

Fabula Platonis de solis ortu & occasu.

Dei summa potestas qui solem flectere possit.

Gene. 1.

Et homo propter rationem Deus non est, sic cælum ob suum ordinē admirabilem non est Deus appellandus.

Platonis opinio de cælo beato & incorruptibili.

Platonis regenerationis.

Ἐπιμελέμενος θεός: Tunc enim eius conuersionis primum Deus præfæs erat, & princeps. D. Autor, inquit, ipse fuit felicitatis eius, cælum vertebat ipse, præerat ipse cæli reuolutioni ille. Eodem loco tantam huius Dei maiestatem fatetur, quemadmodum Timæus Locrensis tradidit in sua Genesi, vt affirmet eum vniuerso mundo præfæcisse Dæmones, id est, Angelos, vt Philo interpretatur, qui regant tanquam ductores gregum, totum genus humanum, iuxta distributiones suas, quas assignarit eis Deus, θεός ἐστὶ μὲν αὐτῶν. Paulò inferius, τῶ παντός κτιστῆρος, Vniuersi gubernator. Ibidem, θεός ὁ κοσμοποιήσας, Deus creator mundi. Et quod paulò superius mundum siue chaos inordinationis, confusionisq; antè plenū fuisse, quàm in hodiernum ordinem redigeretur. Ἐξ ἧς μὲν γὰρ τῆ συνθέσεως πάντα κελιά: Ab eo enim, qui composuit, omnia bona, aut pulchra. Id scilicet quod Moses: Et vidit Deus lucem, quod esset bona. Sicq; ad omnia opera sex dierum, quod essent bona. Tandem, Vidit Deus cuncta, quæ fecerat, quod erant valde bona. Nam cum Ideam Boni, vniuersalè, magnamq; Bonitatem attribuit Deo, vt vidisti, tum eum verè Bonū duntaxat esse iuxta sacras litteras affirmat. Siquidem in Protagora quod à Simonide didicerat, perpetuam, aut veram bonitatem homines possidere non posse, sed soli Deo hoc decus esse. In quo & vetustæ Theologiæ, quæ in Simonide apparet, dignitatem admirari licet. Quippe & diuinam hanc Sapientiam Plato dicit, & eam, vel à Simonide cæpisse, vel esse etiam vetustiorē. Agnoscis inquam vetustæ Sapientiæ, ac Theologiæ maiestatem, quæ soli Deo perfectam adiudicat Bonitatem. Est enim hoc quod ipsa Progenies Dei apud nos, nemo bonus nisi solus Deus. Et, Omnis homo mendax.

Angeli præfæsti mundo.

Gene. 1.

Varia testimonia, quibus singularis Dei apud Platonem probatur confessio: quem & creatorem mundi fatetur, & ei bona cuncta accepta refert.

CAPVT XII.

VNT aliæ per totam Platonis Theologiam, de summo, ac singulari Deo, mundi, rerumq; omnium autore clarissimæ voces: quas qui consideret, videbit eandem semper apud sapiētes fuisse magni Dei, quem Natura docuit ipsa, confessionem. Eas si quasi per epilogum sub oculos posueris, verissima, quæ dico probabis. Laërtius, Diogenes creatorem mundi Platonem asserit Deum sensisse, quod Marcus noster perhibet: qui in Timæo, inquit, mundum ædificauit Platonis Deus. Idemq; paulò post, Si hæc nata sunt, vt Platoni videtur. Et Aristoteles in libris de cælo: καὶ γενόμενος ἀθάρατον διατελεῖν αὐτὸν ἐν τῷ πνεύματι. Ἐπει γὰρ φησι τὸν ἕρπονδον γενέσθαι μὲν, ἔ μὲν φθαρτὸν. Et Laërtius à Deo factum mundum sensibilem, & chaos indigestum, reuocatum ad ordinem à Deo, Platonem dixisse, Deumq; ei videri incorporeum: Iustitiamq; esse legem Dei. In Apologia, adeo Deum colendum obseruandumq; & ob amorem eius, nunquam iustitiam violandam, vt fateatur Socrates ab antiquis Philosophis acceptū, se Deo potius obsecurum, quàm hominibus omnibus: πείσομαι δὲ τῷ θεῷ μᾶλλον ἢ ἡμῖν. Id est, nempe quod veri, ac sancti Theologi, Obedire oportet Deo magis quàm hominibus. Ibidem se datum à Deo suæ ciuitati gloriatur, qui mores eorum corrigeret, ostenderetque solam virtutem esse colendam: ὅτι δὲ ἐγὼ τυχεύω ἀν τοῖς τοῖς, οἷος ἔσσο τῷ θεῷ τῆ πόλις δεδουχθαι. Is Deus est, qui per omnes ætates dedit aliquos meliores, misit Prophetas, & Sapientes, & Scribas, singularis, prouidus, humanus, creator, prospector rerum humanarum. In eo, qui inscribitur Phædon, apertè prædicat eum curare res nostras, εὐλόγως ἔχει, θεόν τε εἶναι ἑπιμελέμενον ἡμῶν, καὶ ἡμᾶς ἐκείνῃ κτήματα εἶναι. Id est: Rationabile esse, & Deum curare, ac prouidere nobis, & nos esse possessiones, aut peculium eius. Hoc Aristoteles est in moribus fecutus. Ibidem se cogniturum paulò post, quæ post hanc vitam sequantur, si Deo placuerit, ait Socrates. In Cratylo, eum per quem viuamus, esse naturam τῷ θεῷ, Dei. In Theæteto quid diciturus, more piorum loquitur οὐδὲ θεῷ, cum Deo, cum Dei adiutorio, si Deo placuerit. Eodem libro statuit ab hoc mundo quamocysimè fugiendum: φυγῆ δὲ ὁμοίωσις θεῷ καὶ δυνάτῳ: Fugam autem esse fieri Deo similem pro viribus: innuens quod Moses, Ad imaginem Dei fecit illum. Similitudinèque esse, sanctum, ac iustum esse cum ratione, & prudentia. In Politico præter superiora, vocat Deum πῶ μὲν αὐθραπτῆρος ἀγάλῃς, Pastorem gregis humani. In Parmenide, solum Deum possidere ab-

Magni Dei confessio semper fuit apud sapientes.

Act. 5.

Deus promi det rebus omnibus.

ἄνοια, ἰμμήτε Deo.

Deus, pastor gregis humani.

A solutissimam scientiam, qua possit etiam res humanas cognoscere: ὅτι ἂν τινα μᾶλλον θεὸν ἔχῃ πλὴν ἀκριβοστάτην ἑπιστήμην, οἷός τε ἔσται ὁ θεός τοῦ περὶ ἡμῶν γινώσκων, αὐτὴν ἑπιστήμην ἔχων. Et quod apud Deum sit hæc dominatio omnia noscendi. Quod Aristoteles in Metaphysicis. In Philebo, posuisse in mundo infinitum, & definitionem τὸν θεὸν πᾶσι τὸ μὲν ἀπείρον δέξασθαι τῶν ὄντων, τὸ δὲ πέρας. Ibidem præter alia superius ostensa, Veras esse voluptates, quæ virtute pendentes, Deo sint Comites. In Phædro, Deum esse θεὸν ἀθάνατον τι ζῶον, Animal immortale. Ibidem optat vt ea, quæ differit, sint Deo placita, ταῦτα μὲν δὲ ὅπῃ θεῷ φίλον. Ibidem Rex exercitus Deorum, & Dæmonum, vt est in nostris litteris, Currus Dei multiplex millia lætantium, pro quo Græcè, Currus Dei μυριοπλάσιον, multarum myriadum. Et pro Lætantium, sunt Angeli. Sic Plato: ὁ μὲν δὲ μέγας ἡγεμὼν ἐν ἑρμῆν Ζεὺς πῆλόν ἄρμα ἐλάων, τῷ δὲ ἐπιταξασσάμενος θεόν τε καὶ δαίμονα: Magnus princeps in cælo Iupiter currum alatum inagitat, sequiturq; eum Deorum, ac Dæmonum exercitus. Et quod ait, an possint inueniri qui intueantur in ipsum Vnum, aut multa, θεός οἶδε, Deus nouit. Et cum rogat ibidem, an noscat quomodo Deo rem gratam possit facere, de oratione agens, vel loquens, ὅπῃ θεῷ μάλιστα χαρεῖν. Et in Alcibiade, cum quid diciturus ait, εἰαν θεός ἐθέλῃ, Si Deus voluerit. Similiter, ὅ πῃ θεός ἐθέλῃ. Quodcunque Deus voluerit. Et cum ibidem testatur, quod cognoscens quis Deum & sapientiam, sic etiam noscet se ipsum, θεόν τε καὶ φρόνησιν, ἔγω καὶ ἑαυτὸν ἀν γνῶμι μάλιστα. Et cum in Theage Socrates fatetur, Theagem multum augendum, εἰαν μὲν τῷ θεῷ φίλον. Si Deo gratum fuerit. In eo qui inscribitur Laches, postridie promittit se venturum Socrates, Deo volente. Simile in eo qui dicitur Hippias maior, εἰαν θεός ἐθέλῃ. In eo autem qui appellatur Lysis, Deum amicos facere, quos, iuxta Homerum, affociet adinuicem. Quid verò illud in Gorgia, Quantum temporis viuendum nobis sit non debere vos sollicitos esse, neque vitæ nimio amore detineri, sed super eo Deo relinquendam curam, credendumque mulieribus, neminem esse qui diem constitutam subterfugiat. Itaque considerandum diligenter, vt hoc quidquid temporis est, iustè, & laudabiliter transigatur. Et illud quod est in septimo de legibus, Deum quidem esse omni beato studio dignum, hominem autem esse opus eius. Et cum in decimo, de anima locuturus affirmat Deum inuocare oportere. Et in quinto, quod Deus dedit eis vt nouam conderent rempublicam. Socrates item in Phædone, Deum, inquit, arbitror, & ipsam vitæ speciem, & si quid aliud est immortale, omnes consententur nunquam interire. Omnes per Iouem, inquit, homines, & longè magis, vt ipse arbitror, Dij. Hic Plato monstrat omnium hominum, ac Deorum esse confessionem, Deum esse sempiternū, separans Deum à Diis, quorum confessione Deus sit immortalis. In eo autem qui dicitur Ion, ait Deum ablata vatibus mente, eis vti ministris, positis scilicet in excessu: Quale nostris Prophetis vsu veniebat. Sunt alia plurima, quæ si quis sapienter consideret, cernet profectò validos naturæ, & veritatis impulsus in omni actione, cogitationèque vitæ ad inuocationem singularis Dei. Atque hanc Platonis variam, naturalèque Theologiam, quam Natura formabat ipsa, apud omnes, sed præcipuè vetustiores inueniet, qui libros eorum diligenter dictaque perspicier. Similiter enim locuti sunt, vt vidimus, Pythagoræ, Thales, Empedocles, Parmenides, Anaxagoras, Euripides, Æschylus, Theognis, Phocylides, Pindarus, Hesiodus, Demosthenes, Homerus.

Vera voluptates, quæ.

Rex exercitus, Deus.

Si Deus voluerit.

Deum, amicos facere.

Non debere nos esse nimium de vita sollicitos, sed Deo curam relinquendam.

Deus vatibus virtus ministris.

FINIS.

Augustini Steuchi Eugubini

DE PERENNI PHILOSOPHIA LIBER SEXTVS.

Quodd recentiores Philosophi, qui post Platonem & Aristotelem floruerunt Theologiam maiorum venerati imitatiq, mirifice cum Theologia caelesti consenserint, vnum singularemq, Deum appellant, omniaq, de eo praedicantes, quae sunt in Libris sacris. Testimoniumq, Theophrasti, & Alexandri de Deo.

CAPVT I.

Diuinitatis confessio vsurpata omnibus seculis.

Vna eademque omnium aetatum ac temporum sapientia, sed prioribus obscura, sed posterioribus clara illuxit.

Ingrati philosophi veritatem non agnoscetes.

Gene. 1.

M N I V M saeculorum consensus, & omnis per vniuersa tempora linguis humanis confonè celebrata diuinitatis confessio declarat vel illam à rerum exordio lucem veritatis, per omnes aetates progressam, nunquam penitus caligasse, vel ipsam sese attollentem naturam, semper ad notionem, confessionemq, Dei iter hominibus aperuisse, instigasseque eos, vt eum non modò singularem vbiq, nominarent, sed eas quoque voces ederent, quibus in veris litteris, caeleste numen à Prophetis exaltatur. Vt appareat vnam eandemq, esse sapientiam, vel quam Natura, vel quam oraculum caeleste reuelauit. Ita demum fieri, vt lux postremis saeculis allata terris, ea sit, quae fuit

semper, quamq, velut naturalem, veramque & vnam, multorum ratio, praecipue sapientum, consentiens vidit, asseruit. Nullamque esse, si quis cunctas ad vnum fontem, ex quo fluunt omnes, reuocet hominum sententias, in vita degenda, in asserendis principiis ac finibus inter omnes discordiam. Nisi quodd obscuritate priorum saeculorum fulgore magna lucis illustrata, iter quod erat tenebrosum, & ambiguum ad veram sapientiam apertum est. Factumq, vt audacius de rebus diuinis posteriores Philosophi, & maiore nobiscum consensu differuerint. Sed vnde fulgor ille veniret, eorum plerique fateri noluerunt. Ordiamur igitur à Theophrasto, & quid de summo, & incomprehensibili Deo senserit, audiamus, vt ex discipulo praceptorum Aristotelem, omnemque scholam agnoscas. Is in libris de Metaphysica scribit de primò principio: το γάρ δι' αὐτόν, καὶ θεότατον, πάντα τα ἄεστα βεβλήμενος, τάχα καὶ τὸ τοῦ μὲν, οἷον ὑπερβατικὴ καὶ ἀζήτητος: Nam id quod est primum & diuinissimum, omnia optima vult esse. Fortasseque id est exuperans omnem scientiam, & inscrutabile. Quid altius dici & verè Theologiae congruentius potuit? Hæc Theologia illa magnorum Philosophia nostrae principum: O altitudo diuinarum sapientiae, & scientiae Dei, quam incomprehensibilia sunt iudicia eius, & inuestigabiles viae eius! Quis enim cognouit sensum Domini? Dicitur idem à Theophrasto, dicitur excedens supergrediens, nempe mentes humanas, omnem cogitationem, cui non liceat vnquam ad supremam illam aspirare Naturam. Sic quoque vocatur à Dionysio θεοψίατος, super substantialis. Vocat Paulus ἀνεξιχνίασι αἱ ὁδοὶ αὐτοῦ, inuestigabiles vias eius. Theophrastus ἀζήτητος, inscrutabilem, inuentu impossibilem naturam eius. Est item in Theophrasti Philosophia hæc, illa Mosaica, quae per omnia sex dierum opera declaratur, ad quorum vnumquodque dicitur Deus vidisse quod esset bonum. Vidit bona, quae

A quae consilio voluntateque sua bona, imò vero optima nascebantur. Sic Theophrastus confirmat eum voluisse, velleque optima cuncta, nusquam vt vitio, malitia, detrimento sit locus. Hæc in mundo formosa, venusta testari artificem, optima voluisse. Definitur igitur, & vocatur à Theophrasto prima Natura θεότατον, diuinissima, ὑπερβατικόν, transcendens, supereminens. Quod Plato in Republica ἐπέκεινα τῆς οὐσίας, Ultra substantialia. Nostrae litterae, ὑψιστον, altissimum. Mercurius & Acmon, vel Ammon, & Plato, vt visum superius, πάγκρονον, obscurum, clausum vndique, cogitatu difficilem, dictu ineffabilem. Tria nomina Naturæ diuinæ apud Theophrastum, θεότατον, ὑπερβατικόν, ἀζήτητον, diuinissimum, supergrediens, inscrutabilis. Adde, cuncta volens optima. Eodem libro Theophrastus hæc ex intimis Philosophiae mysteriis: θεία γὰρ πάντων ἀρχή, δι' ἧς ἀπαντα καὶ ὄντι, καὶ ἀψυχοῦνται: Diuinum Principium, per quod omnia sunt, & permanent. Quo Moses ore loquitur alio? quid clamat aliud Philosophia caelestis? Ex ipso, per ipsum sunt omnia, diuus Paulus ait. Sentitur idem ab vtroque, altero caelitus instructo, alterum erudiente natura & ratione, quae nonnunquam relicta regione terrestri, nubes & sidera tranat. Eruit item in lucem demersam in profundo veritatem. Non assero, quanquam fortasse possim, latitare sub hoc Theophrasti de diuino Principio sermone, creationem mundi, Si per ipsum sunt & permanent omnia, Sunt, referri ad originem, cum nata sunt: Permanent, ad conseruationem iam rerum conditarum. Sed hæc sapientissimo cuique cogitanda relinquo. Post hanc Theophrasti, qualis ac quanta manat Alexandri Aphrodisei ab ore Theologia? quod etiam Theologis Graecis mirum in modum placuit. Is de diuina prouidentia ad Antonium Pium Imperatorem scribens, & singularem illum, magnumq, Deum nominauit, & adesse praesentem rebus humanis, videntem, iustrantemque mundum, constanter asseruit, nihil à nostris dissentiens: τὸ δὲ λέγειν μὴ βέβλησθαι τὸν θεόν, τῶν ἐν ταῖς ταπεινοῦσιν, παντελῶς ἀλλότριον θεῶ. φθὸν γὰρ πῶτος, καὶ παντάπασιν ἀτόπη φύσεως, τὸ τὰ βελτίω μὴ ποιεῖν διωκόμενον, ἐπεὶ δὲ ἐκείτηρον τῶν ἀλλότριον θεῶ, ἔτε ἀν ἀμφοῖν ἐν αὐτῶν, ἔτε γάτερον. εἰ δὲ βέβληται καὶ δύναται, δῖλλον ὡς καὶ ταπεινοῖ: Dicere, inquit, nolle Deum, rebus quae sunt hic, prospicere, omnino est à Deo alienum. Inuidia etenim, & prorsus iniquae naturae est, meliora, cum possis, facere nolle. Et quoniam vtrumque alienum est à Deo, neque vtrumque sit in eo, neque alterum. Quod si vult & potest, vtique etiam prospicit. In his nõ modò singularis ille Deus nominatur, verum etiam is Deus, qui non solum moueat caelestes orbis, aut primum Mobile, quod Aristoteles sentire videtur, verum etiam per omnem mundum diffusus, cuncta prospiciat, praecipue res hominum, quas æternis regit imperiis. Absoluitque eum Alexander (quanquam Peripateticus) ab orbe primo, cuius concitatione sit totius caeli conuersio. Neque dedit ei, quem admodum sentire Peripatetici hodierni asseuerant Aristotelem, duntaxat machinae caelestis motum. Neque enim si Deus prospicit, quod necessariis rationibus colligitur ab Alexandro, prouidentia eius solo caeli motu constabit, reliquis aliis multis, quibus nulla cù caelesti motu sit cognatio. Neque solum corporaliter more bestiarum viuatur, neque frugibus legendis, carpendis fructibus motu caelesti maturatis constat hominum vita. Sunt aliae actiones, ad quas oculos suos intendere prouidentiam oporteat, alioqui non efficiatur quod colligitur ab Alexandro. Ecce igitur Deum verum, vniuersalem, totam mundi regionem completẽm, vsque in intimas cogitationes penetrantem proposuit Alexander nobis, non Deum mouentem duntaxat primum orbem, aliud praeterea nihil agentem. Cui si gubernaculũ, si prouidentia, rerumque administratio tribuitur, non solus caeli motus profectò tribuitur, qui corporeus est omnis, animans mundum corporaliter, sed tribuitur item cura rerum meliorum, spiritualium, actionum humanarum, dispositio regnorum, animaduersio malorum, prouectio bonorum, quibus constat prouidentia. Hoc testimonium Alexandri sufficit pro cunctis Peripateticis, quorum post Theophrastum nemo æquẽ nobilis. Fremat licet Auerroës, respiciam meliores verustioresque, quorum autoritas subsecutos pudefaciat. Sed ego qui post Theophrastum, saeculorum ordinem respectans, è nostris eos, qui non longius ab eo secuti sunt, accersire debueram, qui lucēs quoque suas, muneraque Naturae nobis ostenderent, Alexandrũ inieci propter familiaritatem cognationem. Hinc iuxta Theophrastum duos ex his nobilissimos statuamus, Marcum Tullium, & Vergiliũ, & alios nonnullos, qui de Deo praebebunt eadem testimonia.

Prima natura que Theophrasto. Tria diuina naturae nomina.

Esse, & permanere.

Dei certa & necessariapro- uidentia.

Rebus omni- bus & singu- lis Deus pro- uidet.

Alexander Peripatetico- rum princeps vnus è sum- mis.

Theologiam Romanorum agnoscere, fateri, nominare Deum unum singularem, prospicientem omnibus, ubique presentem, mundum omnem implentem, immensa sapientia, rerum creatorem, animorum largitorem, Mentem Vniuersi, inuisibilem, ex operibus agnoscendum. Variæque de eo Marci Tullij Philosophia.

CAPVT II.

SIMILIS igitur horum quoque atque Græcorum Theologia est, si quis voces eas capiat, quas ex illo instinctu protulerunt, quo non superstitioni, sed homines & sapientes erant, ex illa progenie nati, quam Deum creasse, eumque creantem & loquentem, vidisse, audisseque, doctrina cælestis declarauit. Iam primum audi Vergilium, qui & singularem, vniuersalemque Deum iuxta Homerum, omnemque genus hominum nominauit, exinde quædam propius è Theologiæ fontibus manantia descripsit: vt illud, Dabit Deus his quoque finem. Is Deus, qui finem laboribus imponit, recreat afflictos, quis alius, nisi is, de quo Psalmus, Dominus erigit elisos, soluit cõpeditos? Non utique quisquam ex illius tempestatis poetis Diis. Nominatur enim per excellentiam Deus, qui res humanas attendat, Deus Vniuersitatis. Naturalis, non natus è Saturno, aut fictitiis quisquam. Is ille quem Prophetæ semper celebrant, & nouissimis seculis omnium per ora versatur, oblatas à Natura prius, dein manifestè reuelatus: quem ratio, Naturæque suggerit animis, & ad eum nominandum linguam impellit. Eundem poëta respexit, Numero Deus impari gaudet. Respicit enim hic harmoniam, rationemque mundanorum numerorum, quos repertos à Deo, factosque vt inuicem concinerent, in quo imparitas est, eaque harmonia, id est, consonantia, congruentia, etiam Aristoteles testis, vt superius claruit. De eodem scripsit apertius ex sententia Pythagoreorum:

Aeneid. 1.

nantia descripsit: vt illud, Dabit Deus his quoque finem. Is Deus, qui finem laboribus imponit, recreat afflictos, quis alius, nisi is, de quo Psalmus, Dominus erigit elisos, soluit cõpeditos? Non utique quisquam ex illius tempestatis poetis Diis. Nominatur enim per excellentiam Deus, qui res humanas attendat, Deus Vniuersitatis. Naturalis, non natus è Saturno, aut fictitiis quisquam. Is ille quem Prophetæ semper celebrant, & nouissimis seculis omnium per ora versatur, oblatas à Natura prius, dein manifestè reuelatus: quem ratio, Naturæque suggerit animis, & ad eum nominandum linguam impellit. Eundem poëta respexit, Numero Deus impari gaudet. Respicit enim hic harmoniam, rationemque mundanorum numerorum, quos repertos à Deo, factosque vt inuicem concinerent, in quo imparitas est, eaque harmonia, id est, consonantia, congruentia, etiam Aristoteles testis, vt superius claruit. De eodem scripsit apertius ex sententia Pythagoreorum:

Deus Verus.

Deus Vniuersi, fons animorum, quia creator, origo, vnde petunt animas omnia nascentia, vitam hominum gubernans, finemque laboribus, & incommodis imponens, omnia faciens numeris imparibus consonare. Eundem descripsit, Naturamque magnam, per omnem mundum diffusam, fundentem vitas omnes, mundum animantem, alentemque omnia nominauit:

Elega 8.

*-Deum nanque ire per omnes
Terrasque tractusque maris, cælumque profundum.
Hinc pecudes, armenta, viros, genus omne ferarum,
Quemque sibi tenues nascentem arcessere vitas.*

Georg. 4.

Is Deus Vniuersi, fons animorum, quia creator, origo, vnde petunt animas omnia nascentia, vitam hominum gubernans, finemque laboribus, & incommodis imponens, omnia faciens numeris imparibus consonare. Eundem descripsit, Naturamque magnam, per omnem mundum diffusam, fundentem vitas omnes, mundum animantem, alentemque omnia nominauit:

Aeneid. 6.

*Principio cælum ac terras, camposque liquentes,
Lucentemque globum Luna, Titanique astra,
Spiritus intus alit, totamque insusa per artus
Mens agitat molem, & magno se corpore miscet.*

Hæc de magno Deo, quem Pythagoras *ὁμοῦν τῶ παντός*, animationem Vniuersi dixit, imitatusque est eum Poëta. Hunc item Ouidius singulariter vocat, & mundanæ creationis autorem confitetur. Qui chaos inuolutum, confusum expedierit, elementorumque litem composuerit,

Metamorp. 1.

Hanc Deus & melior litem Natura diremit.

En quod Aristoteles, Philosophique solent in differendis, explicandisque Naturæ rebus, associare semper Deum ac Naturam. Videlicet quia Naturæ princeps, autor, moderator, quo si vacaret, in cineres Natura, nihilumque abiret, omniaque in chaos reuenterentur, chaos in nihilum, tenebrasque priores. Hanc ob causam Deus & Natura coniunctim nominantur, vt nauis & gubernator, vt hortus & conitor, vt currus & auriga, opifex & opificium, Rex & regnum. Eundem pulcherrimè Philosophiaque ex thesauris nominauit, descripsit, aperuit alius Latinus Philosophus Seneca. Quid est, inquit, Deus? Mens Vniuersi. Quid est Deus? Quod vides totum, & quod non vides totum. Sic demum magnitudo illi sua redditur, qua nihil maius excogitari potest. Sic solus est omnia, opus suum, & extra, & intra tenet. Quid ergo interest inter Naturam Dei & nostram? Nostri melior pars, animus est, in illo nulla pars extra animum, totus ratio est. Hæc definitio Dei apud Senecam,

Cur Deus & Natura coniunctim nominentur.

Quid Deus, iuxta Senecam.

Quid Deus, iuxta Senecam.

Quid Deus, iuxta Senecam.

Quid Deus, iuxta Senecam.

Senecam, ostendit eandem omnium gentium cum Theologia cælesti super appellatione, scientiaque summi Dei, concordiam. Hebræi, Græci, Latini conclamant vnicum, omnipotens, magnitudo superet omnia. Quid enim aliud hoc Philosophi Latini, atque quod apud Hebræum Vatem de se prædicat Deus? Cælum & terram ego impleo. Ecce Latinus quoque affirmat, tunc illi magnitudinem suam reddi, maiestatemque eius vero exemplo demonstrari, cum circumpiciens cælum ac terram, talem ac tantum cogites eum, qui fecit hæc omnia: maiorem quoque, quoniam est quod vides, & quod non vides. Non modò videlicet æquè atque visibilis mundus, ingens, sed ingentior item, inuisibili nostris oculis magnitudine. Quæ si videri posset, vidcremus eum non modò cælum ac terras æquantem, sed inæstimabili interuallo superantem. Est igitur Deus, quod vides, & quod non vides. Est scilicet quasi mundus, sed mundus inuisibilis, mundus sapientia, scientia, rationis, vniuersitas incomprehensibilis, animi vastitas. Nihil illic non animus, non ratio, tam vnicus, quàm magnus. Immensitas vniformis, non corporis autem, non elementi, non ignis, aquæ, vel aëris immensitas, sed sapientia, rationis, consilij, prudentia, bonitatis. Cernitur autem in hoc mundo velut opifex in opere suo, cum iudicamus ex opificiis opifices. Sic magnitudo diuina æstimatur ex operis sui magnitudine, cuius quidè mens esse dicitur, non quòd corpus Dei sit mundus, sed quòd opificium regitur, alitque ab opifice suo, perinde si dicas, mentem nauis esse gubernatorem. Item omnia dicitur esse, quoniam per ipsum facta sunt omnia, de que thesauris

Diuina magnitudo & æstimatur. Ioan. 1.

B suis proruperunt, nec sine ipso fieri quicquam potuisset. Item de immatura morte differens, Non intelligis, inquit, autoritatem, ac maiestatem iudicis tui rectoris orbis terrarum, cælique & Deorum omnium Dei, à quo ista numina, quæ singula adoramus, & colimus, suspensa sunt. Item in exhortationibus: Hic cum prima fundameta molis pulcherrimæ iaceret, & hoc ordiretur, quo neque maius quicquid nouit Natura, nec melius, vt omnia sub ducibus suis irent, quamuis ipse per totum corpus se intenderat, tamen ministros regni sui Deos genuit. Hæc Seneca, quæ etiam à Laëtantio proferuntur. Omnis ergo lingua confitetur Dominum. Incisa enim fuit ea lex in Natura, quam nulla perueritas vnquam obliteret, qua sursum rapitur ignis, aqua labitur deorsum. Sed ad Philosophia Romanæ inter omnes facile principem reuertor, huc vsque volens utroque prolapsus. Apud hunc, magnam Naturæ facibus illustratam lucem veritatis deprehendas, haud ei dissimilem, quam cælestes in terris voces intonuerunt. Modòque cum vim immortalem, inuisibilemque appellat, modò creatorem mundi, sæpe quoque singulariter, quemadmodum superiores, nominat. Ac quanquam erat cum cæteris Romanis, sub vanis natus & educatus superstitionibus, quæ non ingentem modò Deorum plebem colerent ac nominarent, sed eorum etiam Deorum, quos vbique Natura repudiaret, sæpe tamè ad vnicum illum Naturæ totius Deum conuersa mente, singularem Diuinitatis appellatione ei vendicat. In Quæstionibus Academicis primum referens sententiam Philosophorum, Nam cum dicatis, inquit, visa quædam mitti à Deo. Item, Quærun quoniam modo

Cicero, quanquam superstitionibus immerfus, tamè deum unum sepe confessus est. In Lucullo.

C falsa visa quæ sint, ea Deus efficere possit probabilia. Et, Si tale visum obiectum est à Deo dormienti, vt probabile sit. Et sub persona contradicentium, Quis enim tibi dederit, aut omnia Deum posse, aut ita facturum esse, si possit? Et, Neque tam quereret cum Deo, quod parum longè, quàm quod falsum viderem. Item, Plato ex materia in se omnia recipiente, mundum esse censet à Deo factum sempiternum. Item, Cur Deus omnia nostri causa cum faceret, (sic enim vultis) tantam vim naticum viperarumque fecerit? Et ex Epicuro, Sic ille & Deum opere magno liberat, & me timore. Quis enim potest, cum existimet à Deo se curari, non & dies, & noctes diuinum Numen horrere? Et in Legibus, Ad Deos adeunto castè, opes amouento: qui secus faxit, Deus ipse vindex erit. His constat Philosophos vt caput, summamque omnium considerationem & scopum, ad quem totus de Natura sermo dirigatur, autoremque rerum omnium, de quibus dicendum est, Deum proponere, cui & factionem mundi, & rerum humanarum procurationem, vniuersalemque autoritatè decernit. Eadem est Philosophorum nuncupatio Dei, omniumque rerum attributio in libris de Natura Deorum. Ac quanquam Marcus iuxta vulgi consuetudinem, Deos de rebus differens asciscat, errore tamen abiecto, mens, linguaque redit ad vnum. Et in secundo de Natura Deorum, Non est igitur natura Deorum præpotens, neque excellens, siquidem ea subiecta est ei vel Necessitati, vel Naturæ, qua cælum, maria, terraque regantur. Nihil autem est præstantius Deo. Ab

2. de Finib.

2. de Legib.

Cicero sepe iuxta vulgi consuetudinem, Deos nominauit. 2. de nat. Deor.

eo igitur necesse est mundum regi. Nulli igitur est Naturæ obediens, aut subiectus Deus. D
 Omnem ergo regit ipse Naturam. In his Marcus cum Deos ac Deum appelleret, cum sum-
 mum aut supremum Deum, sæpe cæteris in libris nominaverit, ut ostendam, & cum hic
 nihil Deo præstantius affirmat: qui præstat autem cæteris, vnum sit necesse est: neque
 enim præstaret, si multos æquales haberet: certè cõarguitur vanitas esse, Deum non fem-
 per, ut nonnunquam, asciscere. De eodem cum Philosophi res admirati, cõpissent phi-
 losophari, Sic Philosophi, inquit, debuerunt, si forte eos primus aspectus mundi contur-
 bauerat, postea cum vidissent motus eius finitos & æquabiles, omniâque ratis ordinibus
 moderata, immutabilique constantia, intelligere inesse aliquem non solum habitato-
 rem in hac caelesti ac diuina domo, sed etiam rectorem & moderatorem, & tanquam
 Architectum tanti operis, tantique muneris. Hæc consideratio respicit vnum singula-
 rem, iuxta ea quæ tradiderat Plato, quem libenter sequitur Marcus. Nam Architectus
 operis tanti, quem Græcè Plato vocat *δημιουργόν*, vnus sit necesse est, & vnus à Platone no-
 minatur. Habitorem quoque mundi, si bene respicias, appellat, quem maiores animi
 mundi, mentem Vniuersitatis, animationemque dixerunt. Quam vim, inquit in Acade-
 micis, animam esse mundi dicunt, eandemque esse Mentem, sapientiamque perfectam,
 quem Deum appellant. Vnus igitur mundi Architectus à Tulli, non plures esse possunt:
 sic vna Mens, non plures, vnus animus, vna sapientia. Cur ergo dicis nonnunquam Deos,
 non semper vnum: cuius magnitudo impleat cælum & terram, Deos habens uti mini-
 stros. Eundem de Natura Deorum innuit, cum ait, Quam, inquit, id est, rerum per omnem
 mundum varietatem, si ut animis, sic oculis videre possemus, nemo cunctam intuens ter-
 ram, de diuina ratione dubitaret. Appellat diuinam rationem, quam in Academicis di-
 xerat à Philosophis appellatam Mentem, sapientiamque perfectam, eamque esse Deum.
 Eundem quoque respicit, auctoremque generis humani, quemadmodum Moses, omniūque
 ad vitam degendam commodorum largitorem, prædicat in secundo. Ad hanc, inquit,
 prouidentiam naturæ tam diligentem, tamque solertem, adiungi multa possunt, è qui-
 bus intelligatur quantæ res hominibus à Deo, quamque eximia tributæ sint, qui primū
 eos humo excitatos, celso & erectos constituit, ut Deorum cognitionem, cælum in-
 tuentes, capere possent. Et Cotta referens eadem in tertio, Sed à Deo, inquit, tantum ra-
 tionem habemus. Quid amplius est in Theologia caelesti: quod hominem ad similitudi-
 nem suam fecerit, præesse cunctis animantibus voluerit. Id enim est, celso eos & re-
 ctos fuisse constitutos, ut cognitionem capere possent, non Deorum. quorum enim
 Deorum: sed eiusdem, qui celso eos & erectos constituit. Ex quo, cælum intuentes,
 exclamarent, quod ille diuinus, Cæli enarrant gloriam Dei, & opera manuum eius nun-
 tiant firmamentum. Quem enim alium decet homines agnoscere, & fateri, colere, & ve-
 nerari, admirari & suspicere, quam eum, de quo Marcus idem sic locutus est, ut si vates
 quis Hebræus esset, in secundo de Diuinitate: Et esse, inquit, præstantem aliquam, æter-
 namque Naturam, & eam suspiciendam, admirandamque hominum generi, pulchritu-
 do mundi, ordōque rerum caelestium cogit confiteri. Hæc ille. Vna igitur præstans, æter-
 namque Natura, cuius pulchritudo mundi, ordōque rerum caelestium fuit inuentum, su-
 spicienda & cognoscenda ex intuitu cæli, non Dij. Quos enim Deos sentiam, si vna est
 præstans, admirandaque nobis Natura? Innuit ergo singulare vnicumque Numen, de quo
 quasi diuinum fudit oraculum in tertio de Legibus, de lege & imperio loquens: Sine quo,
 inquit, nec domus vlla, nec ciuitas, nec gens, nec hominum vniuersum genus stare, nec
 rerū natura omnis, nec ipse mundus potest. Nam & hic Deo paret, & huic obediunt ma-
 ria, terræque, & hominum vita iussis supremæ legis obtemperat. Ecce igitur, ut ipse loquar,
 Deus ille verus, vniuersalis, vnicus: quem terra, pontus, æthera colunt, adorant, prædi-
 cant: cui parent motus caelestes, cuius potestati nihil resistit: Sic ab his prædicatus, quos
 in eius admirationem natura, consideratioque trahebant, sicut ab his, quos paterna tra-
 ditio vsque ab origine mundi, famaque caelestis commouebat: Eumque sensit, maiesta-
 temque eius inuisibiliter in omni mundo præfidentem, quæ Romanas opes auxerit, con-
 fessus est pro Milone, velut Theologus: Nec verò, inquit, quisquam aliter arbitrari po-
 test, nisi qui nullam vim caelestem existimat Numenve diuinū. Quem neque imperij ve-
 stri magnitudo, neque sol ille, nec cæli, & signorum motus, nec vicissitudines rerū, atque
 ordines mouent, neque, id quod maximum est, maiorum sapientia, qui sacra, qui ceri-
 monias, qui auspicia & ipsi sanctissimè coluerunt, & nobis suis posteris prodiderunt. Et
 est pro-

Animus mundi.

Vnus mundi architectus.

2. de natu. Deor.

Quid cogas confiteri Deū esse.

Dei numen vnus esset à M. Tullio.

Locus Cicero- nis de promi- dēia diuina.

A est profectò illa vis, neque in his corporibus atque hac imbecillitate nostrâ inest quiddâ
 quod vigeat & sentiat, & non inest in hoc tanto Naturæ tam præclaro motu. Nisi forte
 idcirco non putant, quia non apparet, nec cernitur, perinde quasi nostram ipsam mentē,
 qua sapimus, qua prouidemus, qua hæc ipsa agimus ac dicimus, videre, aut planè qualis,
 aut vbi sit, sentire possumus. Ea vis, ea est igitur, quæ sæpe incredibiles huic vrbi felicitates,
 atque opes attulit. Et de Aruspicum responsis Latinæ Philosophiæ facilè princeps,
 ex ea Natura, quæ, ut idem ait, sine doctrina notitias paruas ingenuit rerum maximarū:
 Nulla maior res atque Deus, cuius ingenuit sine doctrina, notitias ingentes Natura no-
 bis. Ut minimè mirum fieri debeat, eos de Deo sensisse, locutosque esse talia, quos Phi-
 losophia nunc magnum sparsa per orbem, non erudiisset. Præstò enim erat alia minor
 quidem Philosophia, quam non didicimus, accepimus, legimus, verum ex natura ipsa ar-
 ripuimus, hausimus, expressimus. Ad quam non docti, sed facti, non instructi, sed imbuti
 sumus. Hæc aperit os nobis ad confessionem magni Dei. Eoque dux fuit eidem Cicero-
 ni, ut item singularem Diuinitatem nominaret, eamque verissimè definiret in Tuscula-
 nis: Nec verò, inquit, Deus ipse, qui intelligitur à nobis, alio modo intelligi potest, nisi
 Mens soluta quædam & libera, segregatâque ab omni concretionem mortali, omnia senti-
 tiens & mouens, ipsaque prædita motu sempiterno. Agnoscis quod noster Vates intro-
 ducens eum loquentem, Cælum & terras ego impleo. Et, Leuate in excelsum oculos vestros,
 & videte quis creauit hæc. Deus sempiternus, Dominus qui creauit terminos ter-
 ræ, & non deficiet, neque laborabit, nec est inuestigatio sapiētia eius. Et, Verè tu es Deus
 absconditus, Deus Israël, saluator. In hac igitur Marci definitione, omnia sunt, quæ litte-
 ris sacris continentur, nomina diuina. Primum, Mens immortalis, incorruptibilis sapien-
 tia, perennis, incorporea, omnia sentiens. Spiritus enim, id est, Sapientia Domini, reple-
 uit orbem terrarum, Per omnes spiritus penetrans, ut idem Salomon ait. Quem quodâ
 mirabili consensu videtur Marcus expressisse. Ut enim Marcus asserit Deum esse Men-
 tem omnia sentientem & mouentem, segregatam ab omni concretionem mortali: sic sa-
 piens ille, quisquis fuit: *πάσης γὰρ κινήσεως κινήσιμότερος σοφία*, dicitur δὲ καὶ *χρηεὶ ἀφ' πάντων*,
ἀφ' ἡθελαιότητα: Omni motu velocior est Sapientia, penetrans per omnia, & cõmeans
 ob puritatem. Vides puritatem, quod ille suis verbis, segregatam ab omni concretionem
 mortali. Et quem dixit omnia sentire, sapiens ille *παντοκροτος*, omnia circumspectentem.
 Et *εὐκίνητος*, *πρᾶν ἀμόλυτον*, mobilitate vigentem, penetrabilem, incoquinatum. Is
 igitur si mouet omnia, solus etiam mouet orbem caelestes, non alia: Intelligentiæ. En igitur
 eandem exhibet Natura Theologiam, atque reuelatio diuina. Eundem singulariter
 Marcus appellauit, rectissimèque sensit eum inuisibilem ex operibus suis agnoscendum.
 Ut, inquit, Deum non vides, tamen ut Deum agnoscis ex operibus eius. Et, Illud modò
 videto, ut Deum noris, etsi eius ignores & locum, & faciem, sic animum tibi tuum notū
 esse oportere. Et, Certè & Deum ipsum & diuinum animum corpore liberatum, cogita-
 tionem completi non possumus. Eundem affirmat creatorem animorum. Nec inuenitur,
 C inquit, vnquam vnde ad hominem venire possiat, nisi à Deo. Ab eodem ait denunciari
 excessum è vita, sicut animi creatorem asseruerat. Nos vero, inquit, si quid tale acciderit,
 ut à Deo denunciatum videatur, ut exeamus è vita, læti & agentes gratias pareamus. Et,
 Vetat enim dominans ille in nobis Deus, iniussu hinc nos suo demigrare. Et, Nec tamen
 illa vincula carceris ruperit (Leges enim vetant) sed tanquam à magistratu, aut ab ali-
 qua potestate legitima, sic à Deo euocatus, atque emissus exierit. Eundem singulariter
 respexit & nominauit, cum ait in Legibus de eo, qui cælum, terras, maria, omnemque re-
 rum naturam perspexerit, ipsūque ea moderantem, regentemque penè prehenderit.
 En moderatorem, regemque cæli ac terræ, naturæque eum consalutat. Eundem creatorem
 hominis in legibus sentit & nominat: Nunc quoniam, inquit, hominem, quod prin-
 cipium reliquarum rerum esse noluit, generauit, exornauit Deus. Et paulò antè, animi
 fatorem: Animum, inquit, esse ingeneratum à Deo. Agnoscis Theologiam Mosaicam:
 Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram, & præsit omni terræ. prin-
 cipium scilicet reliquarum rerum. Et de afflatu animi: Est, inquit, quoniam nihil est ra-
 tione melius, eaque & in homine & in Deo, prima homini cum Deo rationis societas.
 Et, Parent huic caelesti descriptioni, Mentique diuinæ & præpotenti Deo. Et, Itaque ex
 tot generibus nullum est animans præter hominem, quod habeat notitiam aliquâ Dei.
 Dêque ipsis hominibus nulla gens est, neque tam immanifera, neque tam fera, quæ nõ,
 Deor.

In Milonia na.

1. Tuscul.

Omni motu sapientia velocior.

1. Tuscul.

Ad finem 1. Leg.

Gene. 2.

Ibid. 1. Leg.

1. de nat. Deor.

etiam si ignoret qualem habere Deum debeat, tamen habendum sciat. Et in Tusculanis: D Sic mentem hominis, quamvis eam ut Deum, non tamē ut Deum agnoscis ex operibus eius: sic ex memoria rerum, & inuentione, & celeritate motus, omni que pulchritudine virtutis vim diuinā Mentis agnosco. Hic & vnum Deum fatetur, & per ea quæ facta sunt, quæ opera eius dicit, putat eum agnoscere oportere. His omnibus igitur cōstat, vera esse, quæ Theologi nostri, primi religionis præcones, prodiderunt ex omni Natura cunctas nationes dicere Deū potuisse, nisi superstitionum agmen terras occupasset. Sed enim multos tibi segregauit Deus, qui non incuruassent genua coram Baal. Hi ex operibus eius, & per ea quæ facta sunt, inuisibilem eum agnouerunt, & asseruerunt. Videre autem ex his licet, quantum ab hac Latinorum grauissima Theologia descuerit Plinius, quem laudes Diuinitatis, quas inuisibili Deo cæteri decantarunt, corporeo mundo non puduit vindicare: Quod sit Numen æternum, immensum, nec genitum vnquam, neque interiturum: Æternus, immensus, totus in toto. Sed eum mundi, cuius omnes decreuerat explicare partes, longius extra decorum prouexit amor, in numerum Philosophorum planè non ponendus, verum eorum duntaxat, qui promiscuè aliorum placita referētes, iudicium suum adhibere vel noluerunt, vel non potuerunt.

Plinius alienus a Theologia.

Senecam vnum singularēque Deum ore pleno nominare Autorem mundi, & rerum humanarum Præsidentem sapius prædicare: Ei cuncta in terris bona accepta referre.

CAPVT III.

6. Aeneid.

Seneca laus.

Locus Senecæ ex lib. de Vita beata.

Alius locus eiusdem.

Alius locus.

ED CVM me necessitas abstraxerit, ut in declarationē Spiritus eius, siue Mentis, quam sublimis Vates per omnes mundani corporis artus infusam dixit, duobus Senecæ testimoniis Tullianā Theologiam præueniens vterer, nunc à Tullio digrediens, ad Stoicum Romanæ Theologiæ maximum, eminentissimumq; antistitem reuertor. Huic Spiritus ipse, qui per ætates & gentes omnes inambulans, sæpe multorum peccatus impleuit, dedit ut singularem Deum (quanquam Philosophus, quanquam Romana idololatria florente natus) sæpe nominaret, rerum creatorem moderatoremque agnosceret, fateretur, omnia tribuens ei, quæ litteræ cælestes indefessè clamant. Ut hinc sit perspicuum, verissima esse, quæ nostri dixerūt: Vnus Dominus, vnus Deus, vna tandem fides, vna religio. Is igitur primum in libro de Vita beata, alijsq; libris, sic vnum singularēque Deum veneratur, appellat. Hæc, inquit, qui contemplatur, quid Deo præstat? Ne tanta eius opera sine teste sint. En fatetur in mundum venisse homines, ut opera diuina contemplarentur, appellans opera eius, cuncta quæ sub contemplationem nostram cadunt. Et testes operum diuinorum Philosophos appellato sermone aureum. Eodem libro: In regno nati sumus, Deo parere libertas est. Vides quid dicat. Numquid aliud in religione vera? Libertate qua nos Iesus Christus liberauit, inquit diuus Paulus. Et ipse Deus, Iugum meum suauē est, & onus meum leue. Regnum vocat Seneca, diuinis parere mandatis. Eadem retulit in Epistolis: Philosophia, inquit, adhortabitur, ut Deo libenter pareamus, ut fortunæ contumaciter resistamus: hæc docebit, ut Deum sequaris, feras casum. Hic singularem Deum toties appellat, felicitatem appellat, huic vni parere. In libro autem de Prouidentia, Ipsi inquam, Deus consulit, quos esse quàm honestissimos cupit, quoties illis materiam præbet, aliquid animosè, fortiterq; faciēdi. Hos itaque Deus, quos probat, quos amat, indurat, recognoscit, exercet. Eos autem, quibus indulgere videtur, quibus parcere, molles venturis malis seruat. Hæc nonne est Philosophia Christiana? quam quidem non quod libros nostros legerit, licet legisse potuerit, arbitror Senecam effudisse, sed ex animi, & rationis bonitate. Audis, singularem Deum. Tum quæ Deus ipse in Apocalypsi: Ego, inquit, quos amo, corrogo, & castigo. Ibidem: Quid mirum si durè generosos spiritus tentat Deus? Digni visi sumus Deo in quibus expectiretur, quantum humana natura posset pati. Et hoc est propositum Deo, quod sapienti viro ostenderet hæc quæ vulgus appetit, quæ reformidat, nec bona esse, nec mala. Hæc ab illo dicuntur, quem par est, cum cæteris Romanis ad templa Deorum adire solitum, quanquam iam fulgor Evangelij Romam afflauerat. Sed mihi crede, dicebantur

Abantur ab eo tanquam ethnico, tanquam Philosopho, non plebeio, non vulgarium errores attendente, natura duce, diuino Spiritu duce, quo ducimur omnes. Prosequitur: Quare tamen bonis patiatur aliquid mali Deus fieri? Ille verò non patitur, omnia mala ab illis remouit, scelera, & flagitia, & cogitationes improbas, auida consilia, & libidinem cæcam, & alieno imminentem auaritiam. Ipsos tueretur, aut vindicat. Nunquid hæc quoque à Deo aliquis exigit, ut etiam sarcinas seruet? Remittunt ipsi hanc Deo curam. Democritus diuitias proiecit, & onus, illas bonæ mentis existimans. Quid ergo miraris, si id Deus bono accidere patitur, quod vir bonus aliquando vult sibi accidere? Puta itaque Deum dicere, Quid habetis quod de me queri possitis, vos quibus re-cta placuerunt? Aliis bona falsa circumdedit, & animos inanēs veluti longo, fallacique infomnio lusi: auro illos, argento, & ebore, adornauit. In his boni nihil est. Isti quos pro felicibus aspicitis, si non quæ currunt, sed quæ latent videretis, miseri sunt, sordidi, turpes, ad similitudinem patietum suorum extrinsecus culti. Non est ista solida, & sincera felicitas, crusta est equidem tenuis. Vobis dedi bona certa, mansura. Quanto magis versaueritis, & vndique inspexeritis, meliora maioraque permisi vobis, metuenda contemnere, cupiditates fastidire. Non fulgetis extrinsecus. Hæc ille in confessionem singularis vnicique Dei, qui solus sit, qui res aspiciat humanas, bonis, & malis consulat, sed malis tribuat quod in litteris sacris est, Recepisti mercedem tuam. Eiusmodi mercedem Deum clamat Stoicus improbis dedisse, quos auro fulgere, diuitiis affluere dederit: probis autem dedisse longè maiora, si quis rectè decernat, bona, sanum, prudentem, fortemque animum, caducorum contemptorem, scelera ab eis flagitiisque auertisse. Hæc est omnis sacrarum litterarum doctrina. In Epistolis autē de eodem dicit, quod noster Theologus Ioannes, Deum nemo vidit vnquam. Seneca verò ad Lucillum, Nemo nouit Deum, multi de illo malè existimant, & impune. Et ad eundem, Nemo alius est Deo dignus, quàm qui opes contempnit. Et, Crastinum si adiecerit Deus, læti recipiemus. Ibidem, Agamus Deo gratias, quod nemo nos in vita tenere potest. Et, Bonus vir sine Deo, esse nemo potest. An potest quisquam supra fortunam, nisi ab illo adiutus, exurgere? Ille dat consilia magnifica, & recta. Audi etiam quæ decima epistola: Audacter, ait, Deum roga, nil illum de alieno rogaturus. Quibus omnibus, qui Deos Romanorū cum multitudine coleret, apparet, dum philosopharetur, dum mentem in rerum obseruationem immitteret, vnum nominasse operum mundanorum autorem, humanæ vitæ custodem sensisse, grauitè & sæpe cum superioribus sæculis, cum origine mundi, cum religione sancta, quæ totum mundum feliciter occupauit, asseruisse.

Cur Deus patitur bonos affici malo.

Felicitas vulgaris.

Cur felices improbi.

Multa Senecæ loca, quibus vnus Deus censetur.

Senecam exordium mundi fateri à Deo fuisse, qui singula distinxerit, loca rebus, sitisq; assignauerit. Antiquior mundo, lucis creator, operis sui spectator, per vniuersum diffusus. Ventorum moderator, largitor, prospector, cuius decreto cuncta fiunt, qui mare diffuderit ad beneficium nostrum, benignus Pater, bonorum amantiſſimus.

CAPVT IIII.

ROPIVS autem ad Theologiam diuini viri, sub profanis cultibus Deorum nati accedens, videbis vera esse quæ libris his ostendere conamur, nullos vnquam errores, nullas superstitiones, nullam tam sanam fraudem efficere potuisse, ut verus Deus, vera Philosophia eius, qua fenserunt homines cum patrem generis humani, cæli, terræq; artificem, moderatoremque omnium, caligaret, aboleretur ex hoc mundo. Audi igitur profundissimam eiusdem de summo singulariq; Deo, tum qua sempiternus est ante mundum, tum qua condidit mundum, autórque est, ut omnia vigeant, nullo casu succumbant, Theologiam. Qualem Aristoteles, qualem Plato ratione pandente viam, deprehendit Deum, talem Seneca naturam secutus, indicauit, expressit. Principioque ait de vita beata: Ut inquisitio transeat ex apertis in obscura, & aliquid ipso mundo inueniat antiquius, vnde ista sidera exierint, quis fuerit vniuersi status antequam singula descenderint, quæ ratio merca & confusa disiunxerit, quis loca rebus

Nulli tā crasse errores fuerunt, ut vera de Deo persuasio penitus tolleretur.

Plato & Arist. ratio: Seneca vero naturā, Deum diffusus est.

Gene. 1.

assignarit. Hæc quidem ille, per speculationes, & argumenta, ad eum perueniens, qui fuit ante mundum à quo exierunt sidera. Non quem quasi per transfennam respicit nunc Seneca, is est, de quo David canit, Ante Solem permanet nomen eius. Et Moses scripturus de mundo, clarè locutus est, tribuens ei cuncta, quæ Seneca philosophatus. Mundo enim antiquior est is, de quo Moses, In principio creavit Deus cælum & terram. creavit, quia prior fuit. Neque enim creasset, nisi præfuisset. Exisse autem sidera ab ipso isto, Moses apertè in ipso operis sui vestibulo monstravit: Et dixit Deus, Fiat lux, Et facta est lux. Exiit igitur ab eo lux aurea mundi, Sol lucis omnis pater. Hunc ipsum cum mundo antiquiorem Moses ostendisset, merfa, & confusa separasse probavit, cum terra permista aquis, in quarum congerie, rerum confusarum multitudo latebat, facta est imperante Deo separatio, natâque sunt è terra terrestria, ex aquis aquatica, rebûsque cunctis assignata loca. Inde est, quod addidit eodem libro Seneca: Hæc qui contem-

Cur à Deo creata omnia.

platur, quid Deo præstat? Ne tanta eius opera sine teste sint. Opera Dei, quæ testibus nobis, & spectatoribus ostendit, mundanos ordines cum Mose vocat. Eodémque libro vocat mundum opus Dei. An multa, inquit, Deus corpora eiusmodi sparsit, continua sit omnis, & plena materia, ex qua cuncta gignuntur, & solidis inane permistum sit, Deus sedens opus suum spectet an tractet, vtrum extrinsecus illi circumfusum sit, an toti inditus. Audis iterum mundum opus Dei, qui sit vel per eum omnem intentus, quemadmodum Pythagoras, ipsis Philosophis, testibus, cantabat, aut extrinsecus circumfusum, velut celsa in puppi, mundi gubernacula torquens. Equè bene Natura hæc docente, quàm cælestibus oraculis. Alio autem loco, Nam mundus, inquit, quoque complectens, rectorque mundi Deus, in exteriora quidem tendit, & redit. Ecce rector mundi, quale canitur in sacris litteris, Trinam regentem machinam. In Quæ-

Cur creati venti.

stionibus naturalibus perstat in eadem confessione: Non ad hoc Providentia, ac dispositio ille mundi Deus, aëra ventis exercendum dedit, & illos ab omni parte nequid esset situ squalidum, effudit, vt nos classes partem freti occupaturas completeremus milite, hostem in mari, aut post mare inquireremus. In his dispositio mundi, superius creator, rector, Ventorum largitor, illud quod in sacris litteris, Qui producit ventos de thesauris suis, & omnibus eis nomina vocat. Qui apud Mosen creat quod Hebraice dicitur, chamaim, nempe aërem, qui per omnes mundi partes diffusus, aleret omnes quiescens, motus autem nauigiis cursus dirigeret. Ibidem: Non tantum, vt paulò antè dicebam, quæti possumus de autore nostri Deo, si beneficia eius corrumpimus & vt essent efficiamus. Dedit ille ventos ad custodiam cæli, terrarumque temperiem, ad euocandas, supprimendas aquas, ad alendos fatorum, atque arborum fructus, quos ad maturitatem cum aliis causis adducit ista iactatio. En gloriosa Philosophorum cum sacris litteris confessio, de autore nostri Deo singulari, qui non creatur modò genus humanum, sed ventos dederit, quibus excitæ cælestes aquæ, terras grauidarent. Quid amplius est in Psalms, Prophetis & Mose, quod ad hoc attinet? Res naturales, ipsumque omnem mundum docuit, asseruit inuentum, dispositum, regique à Deo, humanas autem docuit, & docet similiter ab eodem administrari. Tertio eiusdem operis de rebus Naturæ: Nunc cum maximè Deus alia exaltat, alia submittit, ac molliter ponit, aut ex fastigio suo nullas habituras reliquias iactat. Fatetur moderatorem rerum humanarum Deum summum, confitens eum facere, quod prophætæ indefessè conclamant: Vidi impium superexaltatum & eleuatum sicut cedros Dei, & transiui, & ecce non erat. Et, Dominus pauperem facit, & ditat, humiliat, & subleuat. Et, Suscitans à terra inopem, & de stercore erigens pauperem. Vnde hæc concordia, nisi quia veritas nullo loco non adest? Eodem loco Seneca: Quidquid acciderit, sic ferre, quasi tibi volueris accidere. Deuisses enim velle, si sciuisses omnia ex decreto Dei fieri. Sic denique nihil est, cuius non fateatur Deum autorem, cuius consilio fieri cuncta refert. Nam in Suaforis: Non in hanc, inquit, conditionem Deus fudit æquora, quàm ne omnis ex voto iret dies. Quidquid fuit extra iussum Dei, tutum fuit adultero mare. Superius: Qui mundum condiderit, disposuerit. De Providentia quoque sic, Cum præfisset, inquit, Vniuersis, Providentiam probauerimus & interesse nobis Deum. Ibidem, Inter bonos viros ac Deum amicitia est conciliante virtute. Amicitiam dico, imò etiam necessitudo, & similitudo: quoniam quidem bonus tēpore tantum à Deo differt: discipulus eius, æmulatorque ex natura prouenit, quæ parens ille magnificus virtutum, non lenis exactor, sicut feueri patres, durius educat. Bonum virum

officia ventorum.

Bonus tempore tantum à Deo differt.

A virum in delitiis non habet, experitur, indurat, sibi illum præparat. Eodemque libro, Paternum Deus habet aduersus bonos viros animum, & illos fortius armat, & operibus, doloribus, ac damnis exagitat, vt verum colligant robur. Paulò infra, Miraris tu, si Deus ille bonorum amantissimus, qui illos quàm optimos, atque excellentissimos vult; fortunam illis, cum qua exercentur, assignat. Ecce spectaculum dignum ad quod respiciat intentus operi suo. In quibus omnibus qualis in litteris diuinitus scriptis consonat Theologia, siue qua cum Deo nobis est similitudo, siue qua patrio nos ille complectitur amore. Aut quòd nos cum oporteat æmulari, ad quod ipse nos inuitat: Discite, ait, à me quia mitis sum, & humilis corde. Audimus etiam parentem magnificum virtutum, amantissimum bonorum. Nonne Stoicus item confessus est, quòd ipse generis humani magister, nos docendo declarauit, vt precaremur, Pater noster? Seneca verò, Paternum Deus habet aduersus bonos viros animum. Quibus probatur omnium gentium, quas ex vno fonte natas sensus, rationisque similitudo sociauit, fuisse semper in vnius veri, singularisque Dei maiestatem, laudisque omnes eius, ora propensa. Denique de moribus Seneca dicit: Optimus ergo animus, & pulcherrimus, cultor Dei est. Et, Quid est dare beneficiū? Deū imitari. Et, Post Deum, veritatē colendam, quæ sola homines Diis proximos facit. Quid illud item quod in libris de beneficiis? Euntque, inquit, tua causa, etiam si maior illis alia, ac prior causa est. Quanto satius est, gratum aduersus perceptas voluptates, non aliorum annos computare, sed suos benignè æstimare, & in lucro ponere? Hoc me dignum indicauit Deus. Hoc satis est. Potuit plus, sed hoc quoque beneficium est. Nihil igitur relinquit, vt ipse loquar, sapientissimus, & grauissimus Philosophus, quod altitudinem Theologia veræ ante oculos ponat. Nihil illi ratio, & Natura negauit, quod benignitas diuina, melius oraculis suis declarauit.

Deus bonos amat & affligit.

Matth. 6.

Dare beneficium, est Deū imitari.

Designatio diuinae Naturæ apud Senecam: quòd sit ratio incorporea, rerum magnarum opifex: per omnia diffusa, custos, rector vniuersi, Dominus, & artifex, causa causarum: Natura rerum ex qua nata sunt omnia. Quomodo sit ipse mundus, aut pars maxima mundi. Qui sit plenus Ideis æternis, ad quas formauit mundum. Fundator mundi: & quòd ipsa Natura.

CAPVT V.

ESUBSTANTIA verò diuina, quoniam præclara quædam Philosophorumque digna penetralibus mirabili cum nostris similitudine scripsit Seneca, ea libens, volensque cunctis ostendam, vt fiat perspectum vnum fuisse Romanorum, vel cum idola colerentur, cunctarumque gentium atque Hebræorum Deum. In libro de Consolatione: Quocumque nos mouerimus, sequetur natura communis, & propria virtus. Id actum est, mihi crede, ab illo, quisquis formator Vniuersi fuit, siue ille Deus est potens omnium, siue incorporalis ratio, ingentium operum artifex, siue diuinus Spiritus, per omnia maxima, ac minima, æquali intentione diffusus, siue fatum, & immutabilis causarum inter se cohærentium series. Id inquam actum est, vt in alienum arbitrium nisi vilissima quæque non caderent. Hæc ille. Principio fuisse mundi formatorem confessus, quem quidem tribus appellationibus, sed in eundem congruentibus appellat: Nam si percūcteris quid sit Deus, optima erit & veræ Philosophiæ apta definitio, Ratio nempe intellectus, ingenium, mens, sapientia incorporalis, ingentium operum artifex. Item diuinus Spiritus per omnia maxima, ac minima diffusus: Nusquā scilicet non præsens, quod in sacris litteris pariter dicitur, Spiritus Domini repleuit orbem terrarum. Quartam verò nuncupationem Fatum, non alium quàm hunc ipsum designare ipsummet Senecæ sermone docemur. Nam cum in confesso apud grauissimos Philosophos sit, idem esse Fatum, atque Naturam, vt quod ait Poëta:

Tribus nominibus Deus à Seneca appellatus.

Deus quid, Seneca.

Fatum quid.

Nam quia nec furo, merita nec morte peribat.

Is idem confitetur apertè, idem esse Deum atque Naturā. Si Natura igitur & Fatum idē: Deus autem & Natura idem, Idem ergo Deus & Fatum. In Quæstionibus igitur libro secundo, Eundem, inquit, Ethrusci, quem nos, Iouem intelligunt, custodem, rectoremque

Vniuersi, animum, ac spiritum mundi, huius operis Dominum, & artificem, cui nomen D
 esse conuenit. Vis illum Fatum vocare? non errabis. Hic est ex quo suspensa sunt omnia,
 ex quo sunt omnes causæ causarum, Vis illum Prouidentiam dicere? rectè dicis. Est enim
 cuius consilio, huic mundo prouidetur, vt inconcussus exeat, & actus suos explicet. Vis
 illum Naturam vocare? non peccabis. Est enim ex quo nata sunt omnia, cuius spiritu vi-
 uimus. Vis illum vocare mundum? non falleris. Ipse est totum quod vides, totus suis par-
 tibus inditus, & se sustinens, & sua. Et sui similis vbique, vocans rectorem mundi, & arti-
 ficem, Spiritum similiter, atque in libro de Consolatione. Eundemque ait appellari Iouè,
 qui non modò fuerit operis huius artifex, sed nunc quoque Dominus, & custos. Hunc
 ipsum dicit appellari Fatum, quia causa causarum, ab eo pendendum princeps, à quo to-
 tus ordo causarum dependet. Ex cuius decreto dicebat superius omnia fieri. Mirabilis
 quoque est, & à Philosophiæ deprompta thesauris Naturæ nuncupatio. Magna veritatis
 explicatio. Declarantur enim quæ sæpe cum multis, ac magnis aliis Philosophis Aristo-
 teles vsurpat, cum philosophantes, & per rerum vastos campos contemplando delati so-
 ciant Deum, atque Naturam, Nihil agere frustra Deum ac Naturam dicentes, omnia
 opera, mirabilisque rerum ordines vtrique ex æquo tribuentes, sed priorem Deum no-
 minantes. Declarant enim Naturam esse motum, artemque Dei, quòd à Deo moderatè,
 solèter agitur, excitatos ordines, circùmque actos, & in hoc spiritu, vitæque conferatos
 à Deo. Quòd autem ait illum appellari posse Mundum, idem est atque Naturæ nomen.
 Non scilicet hoc mundanum corpus. Quomodo enim, si superius Deum dicebat, ratio-
 nem incorpoream? Primo quoque Quæstionum naturalium, Quid est Deus? Mens Vni-
 uersi. Quid est Deus? quod vides totum, & quod non vides. Vult igitur Deum appellari
 posse Mundum, quemadmodum Naturam. Est enim Natura mundus omnis, cunctæ res,
 quibus conficitur mūdus, quarum mirabilem vitam perennisque motus, vocamus Deū,
 velut opus diuinum, diuinam sapientiam, solertiam. Nam quòd non sentiat Deum hæc
 corpora, perspicuum inde est, quòd appellat eam Mentem, Rationemque Vniuersi. Ra-
 tio verò, ac mens incorporea. Seuocat igitur eum à corporibus, superaddens, vocari pos-
 se Animationem Vniuersi, sapientissimæque stantes ordines nomine rerum ab se reper-
 tarum. Rectorem igitur, artificemque mundi vocauit nomine operis sui, propter sapien-
 tiam in ipso opere apparentem. Non scilicet opus ipsum corporeum. Nam superius que-
 rebat mundo antiquiorem, à quo ista sidera exierint. Erat igitur ille anteaquæ esset opus
 suum. Non est igitur ipsum opus. Nec id vult Philosophus. Rationes ergo, ingenium, sa-
 pientiamque apparentem in opere mundano, Deum clamauit. Eodem sensu intelligen-
 dus est, totaque Philosophia declaratur, cum ait in Quæstionibus, Neque enim omnia
 Deus humanis oculis nota fecit. Quota oculis pars tanti operis committitur? Ipse qui
 ipsa tractat, qui condidit, qui totum hoc fundauit, deditque circa se, maiorque est pars
 operis, ac melior, effugit oculos, cogitatione visendus est. Multa præterea cognata Nu-
 mini summo, & vicinam sortita potentiam, obscura sunt. Paulò infrà, Cum maxima pars
 mundi Deus lateat. Hæc Philosophus. Vides vt primum fatetur Deum inuisibilem, effu-
 gientem oculos. Si inuisibilis, si fugiens obtutum, certè ne corpus quidem mundanum,
 quod videtur & tangitur. Sicq; declaratur quod posuit superius. Quid est Deus? quod vi-
 des totum, & quod non vides. Si Deus inuisibilis, non est quod vides totum. Ergo soler-
 tiam operis, ac Diuinitatem designauit. Quòd autem dicit Deum maximam mundi par-
 tem, tenes quo modo sit intelligendum. Maximam scilicet rem in mundo, inter omnes
 res, inter omnes animos principem. In ipso enim exordio docebit: Qui, inquit, condidit,
 qui totum hoc fundauit. Si condidit igitur, & si totum fundauit, certè fuit ante funda-
 mentum. Fuit totus ipse, quo modo igitur pars eius quod condidit & fundauit? Imò to-
 to opere suo, sed alia magnitudine, maior. Nam superius dixit, Deus est ratio incorpora-
 lis, ingentium operum artifex. Ergo cum dicit, Deus est maxima pars mūdi, sentit, Deus
 est maxima res in mundo, omnibus substantiis, simul aggregatis maior. Vna res in mun-
 do, ipso mundo maior, mundi nunc appellatione signando, quicquid vbique est. Quod
 autem dubitans, & inquirens loquitur in Quæstionibus naturalibus, Quis autor sit, aut
 custos: quid sit Deus: totus in se intendat, an ad nos aliquando respiciat: Faciat quotidie
 aliquid, an semel fecerit: pars mundi sit, an mundus: Liceat illi aliquid ex lege Factorum
 derogare, an maiestatis diminutio sit, & confessio erroris, mutanda fecisse. Necessè enim
 eadem placere, cui nisi optima placere non possunt. Nec ob hoc minus liber & potes est.
 Ipse

Deus fatum.
Deus, prouid-
entia.

Deus, Natu-
ra.

Deus, Mun-
dus.

Deus, Iupi-
ter.

Deus & Na-
tura nihil a-
gunt frustra.

Quid Deus,
Seneca.
Natura quid.

Non omnia
uisibilia
sunt.

Deus, maxi-
ma mundi
pars vt intel-
ligatur.

Alpse enim necessitas sua. Hæc omnia, quæ nunc disjungendo, inquirendoque proferun-
 tur, habent suas aliis locis resolutiones, asseuerando probatas. Quis enim autor sit & cu-
 stos, & an semel fecerit. Et an bonis suis delectatus, à nobis oculos auertat, sæpe confes-
 sus est, autorem esse Deum, nec autorem modo, sed nunc quoque custodem. Hunc ipsum
 superius fatebatur, semel hæc omnia fecisse: Qui condidit, inquit, qui totum hoc funda-
 uit. Fundatio autem exordium machinæ designat. Mille locis autem vidimus eum supe-
 rius fatentem, Deum res humanas attendere. An autem sit vel pars mundi, vel mundus,
 superius declarauit, mundum, rationes appellans, rectos ordines, leges æternas in mun-
 do: Et has Deum largissimè appellatione diffusa, nuncupauit, designans ea esse solertiã,
 inuentionemque diuinam. Declaratum quoque non posse Deum vocari ab eo mūdum,
 si mundum corpus mundanum sentis: quia dicit, Deum nunc Mentem Vniuersi, nunc
 Rationem incorporalem, ingentium operum Artificem. Ostensum quoque quomodo
 Deus sit pars mundi, scilicet res in omni numero rerum, qui dicitur mundus, maxima,
 eminentissima. Maior scilicet, quàm omnes homines, cælo, & terra quoque maior. Sentit
 autem Seneca, cum Deum vocat partem mundi, rationem, mundum gubernantem, à cor-
 pore mundano segregatam, velut animum à corpore. Non vult autem vt cuiuspiam for-
 tasse videretur, mundum esse quasi corpus Dei, Deum autem animum ipsius mundi. Scit
 enim & fatetur artificem mundi, mundo longe antiquiorem, condidisse, & fundasse hoc
 omne, segregatam ab ipso semper. Sed cum Deus sit inuisibilis, à quo mundus visibiliter
 regitur, dixerunt Deum eam rationem, qua regitur, agiturque mundus, velut à ratione
 corpus. Quod autem inquit, an ex lege factorum ei liceat aliquid demutare, ipse decla-
 rat, vbique consistens in manu Dei esse Fata, quia ipse Fatum est, ipse princeps Causa. Fa-
 cit quod vult, & non vult nisi optima. Non potest ab hac voluntate mutari, vt velit ali-
 quando non optima, nec tamen minus ob id liber, & potens. Impotentia est, posse velle
 non optima. Ea verò pulcherrima, sacratque Philosophia apud eum de creatione mundi,
 de causis, de toto ordine creandi, explicantem quam probabat Philosophiam Platonis.
 Hæc, inquit ad Lucillum, exemplaria rerum omnium Deus intra se habet, numeros vni-
 uersorum, quæ agenda sunt, & modos mente complexus est. Plenus his figuris est, quas
 Plato Ideas appellat immortales, immutabiles, indefatigabiles, innumerabiles. Non pro-
 cul inde, Causa efficiens Deus est. Forma hæc est habitus, & ordo, quæ videmus, ex-
 ceplar scilicet, ad quod Deus hanc magnitudinē operis pulcherrimi fecit. Propositum, propter
 quod fecit. Quæris quid sit propositum Dei? bonitas est. Ita certè Plato ait, quæ faciendi
 mundi sit causa. Bonus est, bona fecit. Bono nulla cuiquā inuidia est. Fecit itaque quàm
 optima potuit. Paulò inferius, Quærimus, inquit, quæ sit causa: ratio scilicet faciendi, id
 est, Deus. Ita nō sunt multæ & singulæ causæ, sed ex vna pēdent ea quæ faciunt. Progres-
 sus inde, Et non quærā, ait, quæ sunt initia vniuersorū, quis rerum formator, qui omnia in
 vno mersa, & materia inerti conuoluta discreuerit. Non quærā quis sit istius artifex mun-
 di: Quæ ratione tanta magnitudine in ordinē, & legem venerit: Qui sparsa collegerit, con-
 fusa distinxerit: In vna deformitate iacentibus faciē diuiserit: Vnde lux tanta fundatur,
 ignis sit, an aliquid igne lucidius. Ego ista non quærā. Ego nesciam vnde descenderi-
 mus. In fine autem, Nempe vniuersa ex materia & Deo cōstant. Deus ista temperat, quæ
 circumfusa rectorem sequuntur & ducem. potentius autem est, ac pretiosius quod facit,
 quod est Deus, quàm materia patiens Dei. Quem locum in hoc mundo Deus obtinet,
 hunc in homine animus. Hæc omnis Philosophia Senecæ, maximè conformis Mosaicæ,
 de mundano primū opifice, de maiestate eius, de exordio mundi, de Ideis, rerum scilicet
 seminibus affluentiaq; sempiterna. hæc sunt enim Ideæ, diuino Verbo, nempe opifice
 mundano, contentæ. Hæc rerum vbertas, diuinæq; sapientiæ fecunditas, qua grauidus
 mundus erat Deus. Ex hac magna, inenarrabili, nata sunt omnia. Secunda pars Philosophiæ eius,
 & ipsa Mosaicæ conformis est, qua dicitur à Mose Terra inanis, & vacua, à Græcis inter-
 pretibus inuisibilis, & incomposita. Ea erat terra & aqua conuolutæ, iactæ ad fundamen-
 tum mundi, in quibus omnes terrestres, & cælestes formæ latebant. Ibi erant ignes æthe-
 rij, puræ cælestium orbium substantiæ. Ibi æris globus, illic animates terrestres, & aqua-
 ticæ, plantæ quoque & herbæ. Ecce autem vt opifex, qui terras & aquas fundauerat, ad-
 mouit potentes manus, primū purissima lucis orbisq; cælestis, qualis nubium candentiū
 educta est & extricata substantia. Sol coepit rotari per orbem, aquas exhaustit, aërem ab-
 straxit, siccauit terras, mari subfedit. Terræ madentes, herbas, arbores, animalia genuer-
 f iij

Autor &
custos idem
mundi.

Deus, pars
mundi quo-
modo.

Mundus, non
est Dei corp⁹.

In manu Dei,
fata.

Propositum
Dei, bonitas.

Idea quæ.

Gene. I.

runt. E terra madenti, lutulenta, sumptum corpus humanum. Hæc cum dixerint Prophetæ, Seneca ex vetusta fama apud Philosophos audita, confirmat. Vocat rerum formatorem, Deum illum Mosaicum. Hunc optima dicit fecisse, quemadmodum Moses, qui ad vnamquamque rem creatam facit Deum vidisse asseruisseque bona. Erant omnia in vno corpore terræ, & aquæ vt embryone mersa, & conuoluta. Tunc opus ex pulchris, & bonis factum, apparuit pulcherrimum. Veneruntque omnia in ordinem, legemque. Ab illo formatore nos descendimus. Ipse quidem inuisibilis, regnans, imperansque in mundo, & vbique præfens, licet inuisibilis, quemadmodum animus in corpore. Talis est Senecæ diuina Philosophia, partim ex successione sæculorum, partim luce rationis ostensa. Nomina, quibus Deus ab eo vocatur, sunt, Formator, Opifex mundi, Ratio incorporalis, Mens Vniuersi, Animus in mundo, Fatum, Causa causarum, Vnica rerum Causa, Natura, id est, fons rerum & ordo, Spiritus per omnia diffusus, Fundator, Conditor mundi, Prouidentia, Temperator, Dux ordinis omnis. Vt autem finem faciam, audi tantum diuinissimam eius vocem, qua docet nihil esse Naturam nisi Deum, in libris de Beneficiis: Natura, inquit, hoc mihi præstat. Non intelligis, te, cum hoc dicis, mutare nomen Deo: Quid enim aliud est Natura, quam Deus, & diuina ratio, toti mundo, & partibus eius inserta? Ergo nihil agis ingratiſſimè mortalium, qui te negas Deo debere, sed Naturæ. Quia nec Natura sine Deo est, nec Deus sine Natura, sed idem est vtrunque, nec distat. Si quid à Seneca accepisses, Anneo te diceres debere, vel Lucio, non creditorem mutares, sed nomen. Sic ille.

Nomina Dei, apud Senecæ.

Natura quid.

De summo & singulari Deo, ex Plutarcho, Philosopho insigni, omnes fermè de eo laudes canente, quæ in sacris litteris habentur: Hunc vnum adorandum esse, non elementa mundi huius, Solem, Lunamque esse signa quibus diuina maiestas innotescat: Ea esse organum, artemque Dei. Deum esse creatorem mundi, qui sit templum sacerrimum, in quod spectator operum diuinorum introducatur homo. Mundum esse tanquam theatrum, in quo nobis spectatoribus Deus insignes opes suas ostentat. Deum creasse Solem, qui sit quædam lucis æterna suæ per mundum decurrens imago. Diuinam naturam esse ac felicitatem, virtutis excellentiam.

CAPVT VI.

NEMINI dubium erit, qui sapientiores Philosophos consuluerit, quin omnes qui vanis superstitionibus populo relictis, se per campos totius Naturæ ferri passi essent, vnum, singularémque Deum, omnium rerum autorem, parentémque didicerint, & hunc solum adorandum, suspiciendumque confessi fuerint, eique meritas laudes attribuerint. Audi igitur quàm diuina, excelsa, de fonte veritatis haulta, locutus sit Plutarchus, in eo qui inscribitur de Iside & Osiride: ἀγαπητέον εἶναι τὸ πᾶσι πᾶσι θεῶν, ἀλλὰ μὲν τῶν θεῶν, ὡς ἐναργεστέρων ἐσθίων, καὶ φύσιν γεγονότων, ὡς ὄργανον, ἢ τέχνην αἰετῶν πάντων τοῦ κόσμου, ἢ ὡς νομίζω καλεῖσθαι: Debemus, ait, lætari, cōquiescere, non hæc elementa mundi venerantes, sed per hæc, vt clara exempla, & specula, ipsam Diuinitatem, quæ cum natura nascantur, tanquam instrumentum aut artem omnia semper ornantis Dei, arbitrari præclare habet. O vocem penè Apostolicam, Propheticam. Non est, inquit, cur Solè, Lunam, Cælum venerari, & adorare decere te putes, sed per hæc venerare ipsam Diuinitatem, & hæc tanquam exempla clara maiestatis eius agnosce, tecumque reputa, nihil vniuersam Naturam aliud esse, quàm instrumentum, aut artem summi Dei, omnia semper exornantis, & pulcherrimos hos, quos sursum deorsumque cernis, cōcentus rerum efficiētis. Nimirum quod sapientissimus alius, qui & ipse popularibus superstitionibus contèptis, veriora quærebat: Et esse, inquit, præstantem aliquam, æternamque naturam, & eam suspiciendam, admirandamque hominum generi, pulchritudo mundi, ordoque rerum cælestium cogit confiteri. Aspicias ad vnam veritatem mortales concurrentes, maiestatemque diuinam ex aspectu rerum docentes: Cogit, inquit, fateri etiam inuitos ordo rerum cælestium, mundi que pulchri-

Elementa non adoranda sed Deus, elementorum autor.

Natura est instrumentum Dei.

Quid maxime cogit fateri Deum esse.

Cic. 2. de Nat. Deorum. Cic. 1. Leg.

Apulchritudo, esse præstantem æternamque naturam, quam suspicere, & admirari, colere, venerari, non ea quæ fecit ipsa, non pulchritudinem ab ea effectam, mortales debeant. Idemque in Legibus: Nam & hic mundus Deo pareat, & huic obediunt maria, terræque, & hominum vita iussu supremæ legis obtemperat. Afferit hic, quod illic ex argumentis colligebat. Argumenta igitur & exempla diuinæ maiestatis, est ornatus mundi. Nónne & nos Theologus? τὸ γὰρ ἀόρατον αὐτῶν, καὶ κήσας κόσμου, τοῖς ποιήμασι νοέμεθα καθεστῶται ἢτε αἰδῖος αὐτῶν διώμας, καὶ θεότης. Quod est: Nam inuisibilia, inquit, eius, scilicet maiestas eius (quod paulò post explicat) à creatura mundi, id est, à re creata in mundo, ab hominibus qui sunt creatura mundi, in ipsis rebus factis apparens conspicitur. Conspicitur inquam æterna potestas, diuinitasque eius in τοῖς ποιήμασι, rebus effectis. Hæc autem sunt quæ Tullius dixit, pulchritudo mundi, ordoque rerum cælestium: Et quòd huic obediunt maria, terræque. Verè igitur ipforummet voce refellitur, coarguitur, exhibilatur omnis idololatria. Ecce si quid popularibus superstitionibus dabant, alius in pectore sensus residebat. Veritas vna semper est & fuit. Sed prosequor Theologiam Plutarchi, dictis diui Pauli vehementer consonantem. In eo quem inscripsit De hilaritate animi, & quòd considerata mundi pulchritudo, nos in omni semper lætitia retinere debeat, visibilia, exempla esse inuisibilium, opera diuina, quæ tanquam spectacula, theatraque nobis aperuit: ἱερὸν μὲν γὰρ ἀνάγκη τὸν ὁ κόσμος εἶναι καὶ θεοσχεπέστατον. εἰς δὲ τῶν ὁ ἀνθρώπων εἰσάγουται ἀλλὰ τὸ γενέσθαι, ἐχρησμήτων, ἐδὲ ἀμνήτων ἀγαλμάτων θεότης, ἀλλὰ οἷα νῦν θεῖος ἀόρατος τοῦ νοήτων μίμητά φησιν ὁ πλάτων, ἐμφυτον ἀρχὴν ζωῆς ἐχούσιν, καὶ κινήσας ἐφίπην. ἡλίον καὶ σελήνην, καὶ ἄστρα, καὶ ποταμούς, καὶ νεὴν ἵδωρ ἐξείοντας αἰεὶ, καὶ γῆν, φύτεις τε καὶ ζῴας προσφάσ ἀναπέμπουσιν. ὦν τὸν βίον μύησιν ἔχοντα, καὶ τελετῆν τελεωτάτην εὐθυμίας δὲ μεσὸν εἶναι, καὶ γῆρας, ἐχὼ ὡσπερ οἱ πολλοὶ, κρόνια, καὶ διονύσια, καὶ παναθηναῖα καὶ τοιαύτας ἄλλας ἡμέρας ἀπειμύουσιν, ἵνα νοσήσιν, καὶ ἀναπνεύσωσιν ἀσπὸν γέλωτα μίμοις καὶ ὀρχηταῖς μιμῶς τελευτάσιες, εἴτα ἐκεῖ μὲν εὐφημοὶ καὶ εὐθιμῶτα κοσμίως, ἐδὲ γὰρ ὀδύρεται μὲν ἄλλος, ἐδὲ θρηνητὴ πύχη θεώμενος. ἢ περὶ ὧν ἐν κρονίοις. εἰς δὲ ὁ θεὸς ἑορτὰς ἡμῶν χειρηγεῖ, καὶ μυσταγωγεῖ, καὶ λαχρῶσιν ἐν ἵδρωσι τὰ πολλὰ, καὶ βαρυθυμίας καὶ μελέμους ἔπιπτόσις διατρέφοντες. Quæ sunt, Templum sanctissimum, sacerrimumque est mundus. In hunc introducitur homo per generationem, non quidem imaginum, quæ manibus fit spectator, sed quæ diuina illa Mens, vt ait Plato, sensibilia ad exemplum intelligibilium, insitum vitæ & motus principium habentia, proposuit: Solem & Lunam, & astra, & flumina noua semper aqua exuberantia: Terram quoque plantis & animalibus alimentum suppetentem. Horum vita cum quædam arcana initiatio perfectissimamque relecta sit, decet eam plenam hilaritatis, gaudiique semper esse. Non quemadmodum plerique Saturnalia, Dionysia, Panathenæaque, & id genus dies expectant, vt hilarescant, respiréntque emptitium risum, mimis, saltatoribusque mercede soluentes. Exinde sedemus ibi compositè, incompositèque vocibus abstinentes. Nemo enim lamentatur cum initiatur, neque deplorat qui Pythia spectat, aut cum esurit in Saturnalibus. At quos Deus festos dies nobis apparat, & largiter quotidie primus actor celebrat, quasi nos ad initiones suas conuocans, deorummus lacrymis plerunque, curis operosis, mœroribusque nos dedentes. Sic ille. Ecce igitur Deus, Solis, Lunæ, totius cælestis ordinis autor: & quoniam à sanctissimo repletus, & compositus opifex, & plenus diuinæ pulchritudinis, supremæque venustatis, nihil ineptum, incompositè vagans, nihil exorbitans, & errans continet. Ecce mundus templum sanctissimum, sacerrimum, alma lux, lux sacra dici. Ecce quoque rerum tantarum inductus homo contemplator, vt cælum suspiceret, opera magni Dei diligenter attendere, inde coleret, suspiceret, manibus ad cælum tensis exclamaret, O rerum creator optime, dignus quem ob infinitam sapientiam, benignitatemque immensam veneremur! In his hymnis noctesque diesque agamus. Hæc sunt nostra spectacula, è terra tanquam teatro cuncta cōtemplantes, hinc omne lætitiæ genus animis infundamus, diuinos ordines, incredibilémque varietatem in Theatro totius mundi variis animalibus, arboribusque, fontibus, & fluminibus pleno, aspicientes. Hæc sunt spectacula, hi festi dies, celebritates, panagyris, ad quas Deus diuitias gloriæ suæ monstraturus, inuitat. Quarum spectacula, nisi se corrumpere, inficeretque animus, vberissima lætitia se pasceret. Tanquam diuini templi antistitem, ait Lactantius, spectatorem operum rerumque cælestium, fecit hominem. Hæc illi prædicabant, non Christiani, non illa, quæ noua & magna mundo superuenit, attacti luce, sed illa duntaxat, quam Deus ad imaginem suam creans animum, infudit ei. Eadem memorat Plutarchus in eo quem scripsit aduersus

Mundus, id est, plura sancti.

Omnia à Deo creata, plena pulchritudinis.

Theatrum mundi.

De Ira Dei, cap. 14.

Sol & Luna, simulachra Dei pulcherrima.

Gene. 1.

Qui à Deo amantur, aut qui odio habeantur.

Deus, quomodo beatus.

Principem imperitum: Qualem, inquit, ἐν ἰδρυσε, posuit, pulcherrimum suimet in cælo simulachrum, Solem & Lunam Deus, tale est in vrbibus exemplum, & lumen, Princeps, qui Dei similis, iustitiam sequatur, nimirum cuius animo ratio infideat diuina. Hac descriptione Plutarchus docet Simulachrum Dei esse Solem, velut scilicet Solem maximum, radiantissimum, sed vt is corporeus, sic incorporeus ille, incorporabiliterque nitens. Declarat etiam & fatetur, Deum Solis, Lunæ creatorem, qui locauerit, fixerit faces illas in sublimi, congruens vnde quaque cum Mose, qui dixit, Et posuit Deus duo luminaria magna in firmamento cæli. Plutarchus ἐν ἰδρυσε, locauit: Addens hæc quasi Diuinitatis esse simulachra, per quæ vt diuus Paulus, ipseque idem, superius, velut imagines, peruenias ad scientiam creatoris. Prosequitur idem offerens multa, quibus intelligas, quæ sit Natura diuina, qualem nos eam cogitare deceat, velut quis è cælestibus Theologis eodem libro: Indignatur, inquit, Deus in eos, qui tonitrua sua, fulmina, fulgetras, radiorumque iactationes imitantur: sed his qui virtutem eius, & probitatem æmulantur, seque ipsos ad honestatem, humanitatemque eius componunt, delectatus auget, participesque eos æquitatis, & iustitiæ, veritatis, mansuetudinis, qua ipse præditus est, fecit, quibus diuini neque ignis est, neque lux, non solis rotatio, conuersio, non ortus, obitusque astrorum, ἢ τὸ αἰθρῶν, καὶ ἀθάνατον. ἢ γὰρ ζῆλον ζωῆς ὁ θεὸς εὐδαίμων, ἀλλὰ τῆς ἀρετῆς τῷ ἀρχόντι. τὸ το γὰρ θεῶν ἐστὶ, καλὸν δὲ αὐτῆς, καὶ τὸ ἀρχοντοῦ: non æternitas atque immortalitas. Neque enim diuinitate vitæ Deus est beatus, sed excellentia virtutis. Hoc enim est Diuinitas, hæc pulchritudo eius, & principatus. Sic Plutarchus ore diuino locutus, vbertate cælesti completus. Ecce igitur Natura diuina, magnitudo Bonitatis eius. Ecce beatitudo, quod inæstimabiliter bonus, virtute, iustitia, mansuetudine, clementia ineffabili. Eoque misericordia eius plena est terra. Hæc creationis causa, vt ait Plato. Nam cum ea natura esset Deus, nemini bonitatem suam, ac lucem, sciens etiam ac prospiciens fore malorum ingratorumque innumerabilem in mundo, quem creabat, multitudinem, inuidit. Hinc quo manfuctiores, placidiores, benignioresque sumus, hoc ei similiores. Ex eodem fonte & causa est, quod idem in eo qui est de Theologia Ægyptiorum: οἱ μὲν δὲ καὶ τῆς αἰωνίας ζωῆς, ἢν ὁ θεὸς εἰληχὸν εὐδαίμων εἶναι, τὸ τῆ γνώσει μὴ ἀπολείπειν τὸ γινώσκειν: Arbitror, inquit, & sempiternæ vitæ, qua Deus fruatur, beatitudinem esse, præoccupare scientia, ea quæ sunt. Sic ait. Nam magnitudo sapientiæ, facit excellentem virtutem, ac bonitatem. His constat vnum eundemque singularem Deum Naturæ luce, eos agnouisse, eumque singulariter nominasse, summasque dotes ei tribuisse, quæ crebrò in sacris litteris canuntur. Sic apparet eadem omnium scientia, religio, idololatriæque fictitiorumque Deorum exhibitio.

Item ex Plutarcho Deum in pelago sanctitatis habitantem, cuncta rectè moderari: Solem in cælo velut exemplum sui collocasse. Esse eum virtutis omnis simulachrum & Ideam, quam homines oporteat imitari quoad fas est. Principes esse distributores bonorum, quæ largitur Deus. Principem esse imaginem Dei viuam. Præcipuum, insignemque Dei cultum, esse, imitari bonitatem eius. Ad virtutes acquirendas opem eius esse necessariam. Res Romanas creuisse, Deo volente. Deum esse regem mundi, Bonorum largitorem.

CAPVT VII.

Absurdum est dicere, Deum esse cum materia mixtum.

SIMILIA de Diuinitate scripsit Plutarchus eodem libro de Principe, sæpe & singularem, vnicumque Deum, ac naturalem habens in ore, & Theologiam mirabilem, sacrosanctam de eo profundens, vt clareat quemadmodum omnes sumus filij eius, sic omnes Patrem suum duce Natura, licet oculis inuisibilem, ratione sibi aperiente viam, recognouisse. Neque enim, inquit, verisimile est, neque decorum, quemadmodum Philosophi nonnulli asseuerant, Deum mistum esse cum materia, cuncta patiente, necessitatibusque & fortunas, mutationesque innumerabiles recipiente: ἀλλ' ἡμῖν ἄνω πρὸς τὸ ἐπιτελεῖν αὐτὸ καὶ τὸ εὐεργετῆσαι φύσιν ἔχουσαν, ἰδρυμῶδες ἐν βάρβοις ἀγλαῖς ἢ φησὶ πλάτων,

Α πλάτων, εὐθὺς παραρῆναι κατὰ φύσιν ἀεπορευόμενος. οἷον δὲ ἥλιον ἐν ἑρανοῦ μὴνυμα ἀεικέλλες αὐτῷ δι' ἐσπότερα ἐναφαιρέται τοῖς σιέειν ἐνορῶν δι' αὐτῶ δυνάτοισ: Sed nobis desuper defixus, stabilisque ea natura, quæ semper eodem modo permanet, immutabiliter sanctus, siue robribus sanctis, vt ait Plato, recta peragitur per omnem naturam inambulans, quasi quæ præclarum suæ maiestatis indicium, Solem locauit in cælo, per quem vt speculum apparet his qui eum per ipsum intueri possunt. Hic iterum Plutarchus Solem dicit à Deo velut speculum & exemplum suæ claritatis collocatum in cælo. Est enim Deus Sol iustitiæ, Sol inuisibilis, incorporeus, luminosissimus, per hunc apparentem oculis, cerni posse non apparentem. Eum esse in natura stabili, vniformi semper, à Philosophis appellatum, καὶ τὸ αὐτῶ, robore, aut fundamento sancto, cuius scilicet firmamentum, ac fundamentum, stabilitas æterna, sancta, Deus, inquit, fundamentis sanctitatis subnixus, per omnem naturam inambulans: non quasi materia mistus, sed in excelso throno diuinitatis suæ, mirabili modo regnans in cælo, & per omnia diffusus, velut Sol flammis terrarum opera omnia lustrans. Sol est exemplum inuisibilis claritatis eius. Quam magis Solem intuearis, tam magis delusus cœcatúsque discedas: sic oculis temere in Solem illum defixis æternum, periculum sit, ne tenebris offusus, non modò cognoscendo nihil promoueas, sed noua caligine obuoluaris. Parte alia, possis ex Sole visibili, inuisibilem noscere, si claritatem, si vnuerusalem præsentiam, si causam cur eo videant & videantur omnia, conferras. Pluræque alia. Plutarchus item in eo, quem inscripsit de his qui sero à Deo puniuntur, sæpe singularem, naturalémque Deum appellat, & ei mirabiles, suspiciendisque Theologia laudes vendicat, quas in nostris litteris audimus sæpe consonare: καὶ πλάτωνα, πλάτων καλῶν, ὁ θεὸς ἑαυτὸν ἐν μέσῳ τῶν ἀφ' ἑαυτοῦ θεῶν, πλὴν ἀνθρωπίνῃ ἀρετῇ, ἕξομοίωσιν ἀμωσγῆτος τῶς αὐτῶ ἐν δίδωσι, τοῖς ἐπεσθῆναι δυναμένους. Iuxta Platonem, inquit, omnium bonorum honestorumque, Deus in medio, seipsum proponens exemplum, virtutem humanam his qui possunt sequi, concedit assimilationem esse sibi. Sic ille. Nonne hæc est Theologia nostra? Imitamini, inquit ipse, Patrem vestrum qui Solem suum ortiri facit super bonos & malos. & idem clamabat, Discite à me, quia mitis sum, & humilis corde. Et alius de eo, Omnis Christi actio, nostra est instructio. Sic Plato & Plutarchus, humanam virtutem fieri, nasci ex assimilatione, & imitatione bonitatis diuinæ, quoad fas est. Neque enim sentiunt nos ad infinitam bonitatē eius, quantumuis conemur, labores plusquam Herculeos exantlemus, aspirare posse: sed dicunt quantum humanæ vires procedant, vique quo naturæ datum. Hunc igitur virtutum fontem respicias, in eum velut speculum ac specimen contuitus te formes, componas. Respice si parcat hostibus, an sit beneuolentissimus, bonorum suorum effusissimus largitor. Agnosce puritatem, candorem, cæteraque quæ sacris libris decantantur. Hæc imitare. In libro quoque aduersus Principem imperitum, sic singularem, naturalémque Deum nominat, vt ei dicat seruire Principes ad curam, salutemque hominum, vt ea bona, quæ largitur hominibus Deus, partim distribuant, partim adseruent: ἀλθιςτερον δ' ἂν τις εἴποι, τῶς ἀρχόντος ἐπιτηρεῖν θεῶ τῶς αὐτῶν ἑπιτηρεῖν καὶ σωτηρεῖν: ὅπως ἂν θεὸς δίδωσιν εὐθρόποις, καὶ μὴν γέμωσι, τὸ δὲ φυλάττωσι. Hæc autem ab eo dicuntur, qui Christianæ, Mosæicæque religionis vix nomen audisset, solo Naturæ lumine superiorumque Philosophorum bonorum, eodem naturali iudicio, ad veritatis veros fontes deuectus: seruire Deo principes ceu distributores, conseruatorésque bonorum, quæ Deus largitor hominibus effudisset. Hinc magnus Theologus noster dixit, qui potestati resistit. Fateatur cuncta bona, quemadmodum nostri, cælitus descendere. Omne datum optimum, & omne donum perfectum, descendit sursum à Patre luminum, inquit ille noster. Plutarchus autem, dari à Deo bona, honesta, quæ per Principes velut ministros eius, distribuantur, & conseruentur. Idem imaginem ornantis, moderantisque cuncta Dei, Principem dicit, cui non sit opus Phidia aut Polycleto, vel Myrone sculptoribus, sed ipse seipsum ad similitudinē eius per virtutem cõponat: ἀρχὸν δὲ εἰκὼν θεῶ τὸν πλάτωνα κοσμησῆναι, & φειδῆναι δὲ ὁμοῦ πλάτωντος, & δὲ πολυκλέτους, καὶ μύρωνος, ἀλλ' αὐτὸς αὐτὸν εἰς ὁμοίωσιν θεῶ δι' ἀρετῆς καὶ ἡσυχίας. Hic toties singularis Dei nominatio, hic illa Theologia, quod is cuncta moderetur ab eo, componantur, quod omnia bona ipso largitore contingant. Demum quod imago eius sunt Principes, qua de se vocantur etiam in diuinis litteris, Elohim, Dij diuini. Illum Principem, pulcherrimam imaginem sui vel statuatam erigere, qui se diuinis virtutibus reddiderit insignē, respectans archetypum suum. Principem quidem imaginē Dei dicit, quod imperat, dominatur, moderatur, componit.

Sol, præclarū indicium Dei.

Sol, exemplū inuisibilis Dei claritatis.

Matth. 5. Matth. 11. Humana virtus quæ.

Deum imitare.

Roman. 13. Iaco. 1.

Principes imago Dei quomodo.

Principes, Dij cur dicuntur.

homines item sentit nihil maius assequi posse, quo frui Deo queant, & quasi ex Diuinitate eius delibare, quam vt venerantes persequanturque bona, quæ ab eo possidentur, ad virtutes contingant. In eo, Qui sero à Deo puniuntur: & γὰρ ὅστιν ὅτι μείζων ἀνθρώπου ἀπολάμβανθαι πέφυκεν. ἢ τῶ πῦρ, καὶ δάξῃ τῆς ἐν σκηνῇ καλῶν καὶ ἀγαθῶν, εἰς ἀρετὴν κλιβίταιται. Sed breuiter summa quæque perfequar, quæ velut verus, naturæq; apprimè narus Theologus idem Plutarchus scripsit & sensit de summo Deo. In eo, Qui sero Deo castigantur, patientiam sustinentiamq; diuinam (ob quam vocatur in sanctis litteris μακροθυμίας) exempla esse debere virtutis nostræ, & quos moueant dicta, factaque magnorum viro- rum, iramque nonnunquam retundant, multo magis debere θεῶν ὁράματα, Deum respi- cientes, quem neque metus sollicitet, nec poenitentia mutet, sero & cunctanter ad pœ- nas procedentem, fieri meliores, putantes partem diuinam esse mansuetudinem, ἢν ὁ θεὸς ἐνδέκασται, quam Deus claram ostentat. Hic enim commendatur celeberrima illa in fan- ctis litteris patientia: dicitur esse diuina virtus, procedit etiam ad alias Diuinitatis veræ laudes Plutarchus, non esse, vt ait Hesiodus, humanæ sapientiæ animorum latebras perspicere, ἀλλὰ θεῶν, sed Dei. In eo autem quem inscribit, Quomodo se quis citra inui- diam laudare possit, vitari posse inuidiam, si bene facta referas in Deum, nonnunquam Fortunam. Emendat etiam sententiam Euripidis, dicentis, Deus magna curat, parua re- linquit: ἐγὼ δὲ τῇ τύχῃ ἐδὲν οἶμαι ὅτι τρέσσω: Ego verò Fortunæ nihil arbitror permitten- dum. Quamquam alio loco id mulcet interpretado. Siquidem & in nostris litteris, Nun- quid Deo curæ est de bobus? Magna autem quæ curat Deus, sunt res humanæ. Illud in eo quoque præclarum, quod arbitratur ad virtutes obtinendas, opem diuinam necessa- riam. Mansuetudinemque & æquitatem animi, quæ prius aspera, durâque videretur, ex- perientiam ipsam auxiliante Deo docere, & ostendere, nemini, quibus cùm degas adeo dulcem, gratumque esse, ac iucundam, atque ei qui possidet: ὅθεν οἶμαι καὶ θεὸς πολλὰ βάνοιλος ἐσαφῆνισεν ἢ πῶς πλὴν κρίσιν ἐκείνου, ὅτι τὸ ἴλεον τῶτο, καὶ τρεῖς, καὶ φιλοσθηραπον, ἐδὲν τῆς συνόντων ἐμδρες ὅστιν ἔπει, καὶ φίλον, καὶ ἄλυπον, ὡς αἰτοῖς τοῖς ἔχουσι. Sic quoque in eo, quem in- scripsit, De fortuna Romanorum, quemadmodum Plato, ex igne & aqua, velut ad mun- di constitutionem necessariis ac primis, vt posset videri ac tangi, opus fuisse, sic tempus post Romam conditam infecutu in: μετα θεῶν, τύχῃ καὶ ἀρετῇ ἐκείνου, καὶ συνέξουσι Cum Deo, fortunam, & virtutem temperasse, & coniunxisse. Primis quoque seculis illis, vrbe crescente vehementer, quod nec fames, nec pestilentia defauisset, non humanum con- silium, sed fortunam diuinam fuisse, tempora illa gubernante: ὡς ὅσα ἀνθρώπων εὐβουλίας, ἀλλὰ θέας τύχης ὅτι τρεποπέδους τῆς κερδῶν ἐκείνων. In his apparet omnigena Theologia, siue qua conditionis rerum maiestas, siue qua imperium, administratioque pertinet, omnia summa sapientiæ consona. Idem in eo, qui est de documentis Reipublicæ gubernandæ, ait Principem ad maxima, potissimâque debere respicere: ὡς τῆ κόσμος βασιλεύς, τῆς ἀγαν γὰρ ἀπτεται θεός, τὰ δὲ μικρὰ εἰς τὴν χεῖρ ἀνεί, εἰ: Quemadmodum Rex mundi. Deus enim ma- gna, ingentiâque curat, parua Fortunæ relinquit. Hic regem mundi vocat, vt cernis, Deum. Quemadmodum noster, Regi sæculorum immortalis, inuisibili, soli Deo honor & gloria. Parua autem dicit ea, quæ non sunt vllius momenti. Quamquam & ea, cùm vult, respicit, vt idem superius. In eo autem, qui est De non fœnerando, ostendit, nihil nobis deesse diuinitus: ἔπος ἡμῖν ὁ θεὸς δίδωσι ζυλίην τράπεζαν, καὶ κερσμέου λεχάνην, καὶ τραγὸ ἰμάτιον, ἐὰν ἐλεύθεροι ζῆν θέλωμεν. Sic, inquit, dat nobis Deus ligneam mensam, peluimq; testaceam, rigidamq; vestem, si liberi viuere voluerimus. His ostendit, nihil à Deo nobis defutu- rum, modo placeat libertas, nullis nos malis dedere.

Deus, ad vin dicta tardus.

Patientia, diuina virtus.

Fortuna nihil permittendum, Deus omnia moderatur.

1. Tim. 3.

Affirmare Plutarchum omnia facienda in Republica, honoris diuini causa. Deum esse Patrem hominumq; Deumq; creatorem autem mundi. Hunc priscos fateri totius ordinis, harmoniaq; autorem. Principium iustitiæ Viuens aeternum, optimum. Demones malos eum non fecisse: ex inordi- natione ordinem fecisse. Optimum artificem, plenum artificij, immorta- lem, beatum, beneficium, videntem vniuersa.

Et ea quoque mira, penéque de nostris cælestibus fontibus manan- tia, aut verius de fonte naturæ, qui & ipse fluxit à cælo. Sint, inquit in eo quem De politicis documentis edidit, distributiones, largitionesq; primùm gratis. Ita enim deuinciunt, detinentque accipientes. Tum ex occasione, ciuilem, honestumque prætextum habente μετὰ πῦρ θεῶ πάντως ἀγύσις τρεῖς; εὐβουλίας: Cum honore Dei, ducente prorsus ad pietatem. Ingeneratur enim simul multis validus affectus & opinio, esse Diuinitatem magnam, & venerabilem, cum quos ipsi honorant, magnóque arbi- trantur, sic largiter & promptè viderint τὰ τὸ θεῶν, erga Deum profusos, accensos. Hæc Plutarchus, non Christianus quidem, sed rationem tantum Natura suggerente, in Re- publica, in regno, quæ fiant, principio vertenda esse ad cultum, honoremque Dei. Populos enim videntes Principem, pietatis colentem, liberalémque in omni religione, & cultu, arripere de maiestate eius, sanctitatéque perspeçtorem sententiam. Hoc reli- gionis nostræ fundamentum: hoc principes, qui sunt pastores populorum, iubentur: hic rerum humanarum vertitur cardo. Agnoscit Plutarchus, fatetur, prædicat omnia muna, dignitates, honores, largitiones, pompas, apparatus priuatim & publicè, ad ho- norem Dei, quemadmodum fecit Dauid, Solomon, vertenda, vnde pietas in populo nascatur. Videatur, constet, quicquid honoris, magnificentia impenditur in Republica, ad honorem Dei fieri à Principe, aut qui asidet gubernaculo. Hic igitur & singularis Dei est nomen, & vult, quod nostræ semper litteræ clamant, haberi certam, firmamque de maiestate eius ac veneratione sententiam: Omnem largitionem referri ad honesta- tionem eius, eamque celebrem, magnificam, cum magnifica, liberalique pictate. Has trahit è pectoribus hominum natura voces, Si nulla etiam afforent oracula. In eo quo- que, quem De quæstionibus Platonicis prætitulauit, quærit cur Plato vocet Deum πατέρα πάντων, καὶ ποιητὴν, Patrem omnium ac creatorem: respondetque Patrem esse θεῶν τῆς γενιτῶν, genitorum Deorum, atque hominum, vt Homerus appellat: creatorem autem ratione, vitâque carentium. & Pater mundi Deus, quia mundus animal, plenum vitæ, motus. Hic habes & Deos genitos, nempe creatos, non æternos, & Iouem apud Homerum, ac Philosophos esse verum singularémque Deum, Patrem hominum atque Deorum: Sic Deorum, sicut hominum: Hominum autem vti factor, opifex, non pro- creator. In eo quoque quem De primo frigidus cõposuit, moderatorem Vniuersi Deum dicit: καὶ ὅσα ἀστρονομῶν, καὶ βροχέων ὁ θεὸς ἀρμονικὸς καλεῖται καὶ μουσικὸς. Quæcunque, inquit, moderatur gubernatq; Deus, ob quæ vocatur Harmonicus, Musicus. Qui fuerint autem hi, qui Deum Musicum, harmoniaq; autorem faterentur, declarat in eo quem inscripsit de Musica: πλὴν γὰρ τῆς ὄντων φύσιν, καὶ πλὴν τῆς ἀστέρον κίνησιν οἱ τρεῖς τὸν πιδαιόρεον, καὶ ἀρχέταν, καὶ πλάτωνα, καὶ οἱ λοιποὶ τῆς ἀρχαίων φιλοσόφων, ὅσα ἀπὸ μουσικῆς γίνεσθαι, καὶ συνεσθῆναι ἐφασκον. πάντα γὰρ καὶ ἄρμονίαν ὑπὸ τῆ θεῶ κατασκευάζεσθαι φασίν. Quæ sunt, Nam rerum omnes motus, siderumque conuersiones, Pythagoras, Archytas, Plato, reliquive priscorum Philosophorum, non citra musicam fieri, ac constare dicere solebant, omnia per harmo- niam, à Deo constructa contendentes. Agnoscis voces vetustatis? Vides priscam piete- tem, naturalem de Deo philosophiam, celebrem semper, quo magis in priora sæcula respicias? Quem dixere condidisse, fabricasse mundum, tanta harmonia, tanto ordine, concentuque rerum, vt emer- sit opus indissolubile, nullis casibus interiturum vnquam, nisi solus ipse resoluat, qui solus vbi sint vincula, quibus ligauit Vniuersum, cognoscit. Hunc omnes omnipotentem, omnium bonorum fontem, ordinum, iustitiæ, veritatis originem agnouerunt, vt mirabilis sit, quo modo persuaderi potuerit hominibus olim cultus hominum, bestiarum. Nam Chrysiippus eodem autore Plutarcho (quod in Legibus imitatus est Marcus Tullius) & γὰρ ὅστιν εὐρεῖν τῆς δικαιοσύνης ἀλλήν ἀρχήν, εἰδ' ἄλλην γένεσιν ἢ πλὴν ἐν τῆ διδῶ, καὶ πλὴν ἐν τῆς κοινῆς φύσεως: Neque enim est inuenire aliud iustitiæ principium, at- que ortum, nisi à Ioue, & à communi natura. Hanc Chyssiippi sententiam Marcus sic expressit. Orta autem simul est cum Mente diuina. Quamobrem lex vera atque prin- ceptis, apta ad iubendum, & ad vetandum, ratio est recta summi Iouis. Iouem, vt vides, vocat Mentem diuinam, creatorémque, vt visum superius, omnium: Hunc ordinis har- moniaq; cuncta repleuisse, quia fons ipse iustitiæ & æquitatis. Eum Antipater eximius Stoicorum, autore eodem Plutarcho eodem libro, quasi secutus Aristotelem definiabat: θεὸν νοῦν μὲν ζῶον μακροχρόνιον, καὶ ἀθάνατον, καὶ εὐπονητῶν ἀνθρώπων. Deum, inquit, sentimus rem

Principes in Deum py.

Cultus Dei primus esse debet.

Omnia ad honorem Dei facienda principibus.

Deus, pater & creator omnium, cur appellatus.

Deus, harmonia autor.

1. Leg.

Antipater, de Deo.

viuentem, beatam, & immortalem, hominumque beneficam. Aristoteles autem in Metaphysicis: φαμὸν δὲ τὸν θεὸν εἶναι ζῶον αἰδίον, ἀειπαύον, ὡς ζῶν καὶ αἰὼν συνεχῆς καὶ αἰδῖος ὑπάρχει τῷ θεῷ, τὸ γὰρ θεὸς: Dicimus Deum animal sempiternum, optimum. Quocirca vita, & æuuum perenne, ac sempiternum, inest Deo. Hunc ipsum cum Chrysippus præfecisse dixisset Dæmones malos ad clades & calamitates, Plutarchus redarguens Chrysippum bonum, Regem, omnipotentemq; sic prædicat: τὸ δὲ φαίνας δαίμονας εἰς παροισίας ἔπι πᾶσι τοιαύτας ἑπιτοισίας χερσὶν αἰδῖος εἶναι ἔστιν ἀγχιλημῆ τῷ θεῷ, καὶ ἀπὸ βασιλείας χερσὶν καὶ ἐμπλήκτοις σατραπείαις καὶ στρατηγείαις, διοικήσεως ἑπιτροπῆς, καὶ ἀποδείξεως, καὶ ἀποδείξεως, καὶ παροισίας ἀειπαύοντος: Esse autem ex providentia Dæmones malos, ad has prouincias delegatos, nõnne crimen est Dei, ceu Regis, qui Satrapis improbis, vecordibusq; gubernacula permittat, sinatq; ab his optimos negligi, & in eos debacchari? Hoc loco Plutarchus primum non Stoicos modò, id est, Chrysippum, sed etiam Platonem, sc̄que ipsummet reprehendit, si quando Dæmones hominibus curandis præfectos à Deo dicunt. Secundo dicitur Deus moderator Vniuersi, qui bonos, benignosq; præfectos, non improbos adhibuerit. Tertio dicitur Deus non permittere malos improborum Dæmonum potestati. In eoque reprehenditur Chrysippus, huius dogmatis assertor. In eo quoque capitur Chrysippus ab eodem, prædicatur autem diuina maiestas, quòd cum Chrysippus diceret rebus necessitatem admistam: καὶ μὴν, εἰ πολὺ τὸ τῆς ἀνάγκης μέμικται τοῖς πράγμασι, ἔτε κρατεῖ πάντων ὁ θεὸς, ἔτε πάντα, καὶ τὸν εὐμένως λόγον διοικεῖται: Atqui, inquit, Si multum necessitatis, rebus est admistum, neque regnator omnium est Deus, neque cuncta ad rationem nutumq; eius gubernantur. Ex his admiranda multa, & contra nonnullorum Philosophorum etiam ipsius Plutarchi sententiam colliguntur, de materia prima, quam Plutarchus, arbitratu est sempiternam ante creationem, eique motum quandam inordinatum affuisse. Stoici causam malorum, Deoque resistentem dixerunt. Hæc cum ratio doceat vanissima, puerileq; suspiciones esse, tum verior autoritas eorum, meliora sequentum, animòque veriora cernentum destruit, & refellit. Quanta enim vanitas duo principia dicere, si Deus solus æternus, solus omnipotens, cuius omnipotenti manu fieri cuncta poterant? Si datur huic ratione docente vniuersale rerum gubernaculum, vniuersalis potestas, etfi Deo parent cælum, ac terræ, eique obediunt omnia, cunctis id vnanimiter fatentibus, cur etiam supra materiam primam non datur ei potestas, vt eam quocunq; vellet, duceret? Cumq; docuerit eum ratio omnipotentem, vt cui pareant omnia, cur hæc ipsa rerum vniuersalis obedientia, non docebit eum cuncta, quæ parent, creasse. Si paruit materia, paruit quia talis ab eo, quæ pareret, facta fuit. Si Deus materiam non fecisset, sequeretur, quod inducit Plutarchus, multum necessitatis violentiæq; rebus inesse. Hinc Deum omnipotentem magistrumque omnium, & dominum non esse. Verum Plutarchus in libro de ψυχῆς ἰσότητι, non suam, sed Platonis referebat sententiam. Hic Deum fatetur omnipotentem, nullam rebus inesse resistentiam violentiam, omnia ad nutum eius fieri. Similia scribit in Symposiis, Deum magnum ex inordinata, confusâque rerum congerie, ordinem fecisse, mundum edidisse, omnia suis locis disposuisse, pulcherrimumq; mundum, ex deformosissimo reddidisse: καὶ τὸν μέγαν θεὸν ὑμεῖς πῶς φατέ, πλὴν ἀνοσιμῶν, ἐπιτοισίας μεταβαλεῖν εἰς κόσμον. ἔτε ἀφελόντα τῶν ὄντων ἔδεν, ἔτε παροισίας. τὸ δὲ ἔχαστον ἔστι πλὴν παροισίας ἕρπον κατεπῆσαι, τὸ καλλίστον ἔξ ἀμορφωτάτου σχήματι πρὸς τὴν φύσιν ἀποδησάμενον. Hoc dogma, vt sæpe monui, Mosaicum est, & Trismegisti: sed cum Græci causâ discendi in Ægyptum profecti, non penitus intellexissent, quod facile fieri potuit, alieno sensu in Græcia sparserunt. Moses ante pulcherrimum mundum, ante lucem, aërem, plantas, animalia, fuisse terram dicit inanem & vacuam. Hoc ergo sic tempestate illa Græci cum multis, fortèque etiam Ægyptiis, non rectè quid valeret, intellexerunt, quemadmodum Christianorum tempore male fuit intellectum à Manichæis, credideruntq; Terra erat inanis & vacua, tempus æternum, quo terra ante mundum inanis & vacua, & chaos, formis, decore, cultoribus, vacua, in creatione, ad mundanos ordines reuocata esset. Hoc igitur prauè intellectum est. Non enim Moses dixit, in æternum vacuam terram antecessisse, sed antecessisse ratione certa, velut exordium, massam, congeriem, eodem artifice massæ, atque ordinum. Sed satis est eos vnũ singularem Deum, magnum, præpotentem, creatorem mundi, omnis bonitatis, pulchritudinis inuentorem nobiscum agnouisse. Similia refert eisdem libris: καὶ τὸν

Dæmons, ad quid facti, iuxta Chrysippum.

Si ponatur necessitas, tollitur Deus, quod impium est.

Duo statuere principia, plane erroneum.

De procreatione animæ.

Gen. I.

Terra inanis est vacua, initio quomodo.

A καὶ τὸν θεὸν ὁρῶν, ὃν ἀριστοτέρως ἡμῶν ὁ πῦρ ἀποροισίται, ἔπαντα ἕξ τὸ πῦρ, ἀνα τὰ ἰόντα, καὶ χεῖρα πλῆγῃ, ἀλλ' ὡς ἂν αἰ χεῖρα τῶν σωματίων ἀπαντῶσι. Deum quoque vides, inquit, quem optimum artificem Pindarus noster appellat, non vbiq; in superna regione ignem posuisse, infernâque terram, sed vt vsus corporum posceret. Sic nunc dispositorem, ordinatoremq; elementorum, Deum, quantum foret vsus, appellat. Hos ordines, quos cernimus in omni mundo, eius vnus esse. Eundem in Symposiis ingeneratum, sempiternumq; Deum, artificem mundi, omniumq; genitarum rerum appellat. Audio, inquit, Platonem, πατέρα καὶ ποιητὴν τῆς κόσμου, καὶ τῶν ἄλλων γεννητῶν, τὸ ἀγνώστον, καὶ αἰδίον θεὸν, ὀνομαζόμενον, ἔλεγε ἀπὸ ματος διπλῆ γινώσκον, ἀλλ' ἄλλη δὲ δυνάμει τῷ θεῷ, τῇ ἕλῃ γινώσκον ἀρχῆν, ὑφ' ἧς ἐπάγει, καὶ μεταβαλεῖ, ἐπιτοισίας. Patrem artificem mundi & omnium genitarum rerum, ingenerabilem, & sempiternum Deum nominantem, non per semen quidem generantem, sed alia virtute diuina (à quo patiebatur ipsa materia, mutabaturq;) ipsi genitale principium inferentem. En Deus sempiternus, rerum non sempiternarum, sed factarum opifex, & genitor. Genitor inquam non quemadmodum animalia, plantaq; per semen prolificum, sed alia virtute diuina, qua fecit omnia fœcunda, virginem, primordialeq; terram illam fœtibus omnigenis grauidauit, fecitq; virtute diuina sua cuncta quæ voluit. Hac de causa ferunt à Platone dictum, eodem autore γεωμετρῆσαι τὸν θεὸν, ordinibus certis, mensurisq; ponderasse cuncta Deum. Quod declarat, & quo sensu concipi deceat, profequitur: ἔ γὰρ τίτις ἔ θεὸς δένται μαθηματός, οἷον ὄργανός τις φροντός, ἀπὸ τῶν γεννητῶν, καὶ ἀειδύοντος ἔπι τῷ ὄντι, πλὴν διάμοιαι. B ἐν αὐτῷ γὰρ ἔστι συνένοσ, καὶ ἐν αὐτῷ, καὶ ἀπὸ αὐτῶν: Neque enim Deus mathematica indiget, velut organo, quod agat & conuertat mentem à genitis, factisq; ad ea quæ sunt. Est enim in illo ipso, & cum ipso, & circa ipsum: vel sunt ipsa entia. Hoc magnum in Plutarcho sacramentum, nostrarum litterarum facerrimum mysterium, per ipsum, & cum ipso, & in ipso esse omnia. Quia fœcundum omnium principium, & vt ait Plato, & idem Plutarchus, πέλαιος τῆς καλῆς, pelagus bonitatis. De eodem sapienter omnia moderante, in pondere, & mensura disponente eodem loco: παύσει ὁ θεὸς ἐπάγει πλὴν ἀναλόγῃ τοῖς πράγμασι δύνῃ καὶ νύμειν παροισίας καὶ διδύσκασαν ἡμᾶς τὸ δὲ χεῖρον ἴσον, ἀλλὰ μὴ τὸ ἴσον δέν ποιῶσαι δύνῃ: Hanc Deus inferit rebus analogiam, siue proportionem, quæ Iustitia, Nemesisq; vocatur, docetq; nos, oportere facere iustitiam æqualitatem, non æqualitatem iustitiam. Hoc est, quòd æquitas subiacet iustitia. Idem eodem loco, quomodo creauerit Deus: ἔτε θεὸν ἐτέρω πινὶ τῶν ὄντων κοσμοποιεῖν, ἢ ἀπὸ τῶν πλὴν ἀπειρον ἔσαν ἔ μεγέθει καὶ πλῆθει, ἀπὸ δὲ ἀπειρίας, καὶ πλημμυλῆκει αὐτῆς, τὸ ἀειπῶν, καὶ ἀπὸ τῶν ἀπείρων εἰαθότων καλεῖν, τῶν παλαφῶν: Neque Deum alio modo mundũ creasse, quàm finientẽ terminantemq; materiam infinitam, non magnitudine, & multitudine, sed propter inordinationem & errorem eius, quod erat ei optimum, sed interminatum, infinitum solitis priscis nuncupare. Hæc ille. Sed docuimus, quomodo (neque enim veritatem prorsus agnouerunt) de materia sentire deceat eis æterna, non creata. Fuit error, si fuit in prisca Philosophia, manans ex libris Trismegisti, dictisque Mosis haud sapienter intellectis, Terra erat inanis & vacua. Non erat in æternum. Quamquam duos habet sensus, vt liquet ex fonte. Inanis & vacua, aut penitus nihil, priuatio non formarum modò, sed ipsius etiam materiae, vanitas omnimoda in æternum. Nihil enim erat ante terram, primordium, fundamentumque rerum. Quòd si nihil ante primordium, ne etiam ante ea, quæ ex primordio. Alter sensus, vt superius, fuit prius seminarium confusum, congeries ex terra & aqua: Verum non in æternum, fuit vt fundamentum naturaliter antegrediens omnem subsecutam creationem. Sed hæc toties exagitata mittamus. Singularem quoque Deum Plutarchus nominat, & ab eo precari mortales bona dicit: καὶ ὅσα μὴ παρ' ἡμῶν ἔστιν, εὐχόμεθα τὸν θεὸν δίδουσι, ἀρόσως μαλακοῦς, καὶ εἰρήσεις ἐν πνεύματι μετρίως ὡς αἰετῶν ἀπολείποντος ἀναπλήρωσιν ἢ φύσιν ἔχει ἀπὸ τῶν πλὴν καράσιν. Quæcunque, inquit, quæ non sunt apud nos precamur Deum, vt largiatur molles roes moderatosq; turbines, vt semper reparet Natura, quod deficit, seruans temperiem. His constat mortalium vota, precesq; olim, etfi colebant portenta, simulachra, in vnum singularem Deum spectasse semper; Natura, quo nihil est rapentia, sic ad id rapiente, quemadmodum nemine docente, ad cibos, Veneremque accurrunt animantes. A Deo reparare fœtus Naturam, nouisq; semper seminibus fœcundari. Idem in eo, quem De facie quæ visitur in Luna, inscripsit. τῷ θεῷ δὲ ἢ τῶν ὄντων παροισίας: Deo, inquit, rerum ordinatio, dispositio conuenit. Hic enim, quamquam non erat Christianus Plutarchus, & Deos Græcorum colebat, fassus.

Deus, opifex rerum.

Deum, cuncta ponderib. & mensuris fecisse.

Iustitia est Nemesis.

Error ex libris Trismegisti de Materia.

Natura docuit vnum esse colendum Deum. Plutarch. vnum Deum fassus.

vnum tamen Deum appellat, & moderatorem rerum fatetur. Natura docente. De quo d vult etiam Homerum ubique scribere: μαρτυρεῖ δὲ μοι καὶ ὁμοῖος, ἀπείρα μὲν ἀκεῖ θεὸς ἕδην ὡς ἔπος ἀντὶν ὑποτιθέμενος ἀραγόμενος, ἢ μὴν παρὰ πάντα, χροῖμενον ποίων θεόν, ἀλλ' ἐπίσταω, καὶ ἐθ' ἢν ἔχῃ τὴν χροῖν ἢ δύναμιν: Attestatur, ait, mihi etiam Homerus, nihil sine causa Dei, ut sic loquar, perfici demonstrans. Sed non ad omnia faciens Deum uti, sed vnoquoque secundum quam habet artem, ac facultatem. Hæc ille. Vult etiam Homerum nomine Iouis designare verum, naturalémque Deum, quanquam etiam Fortunam, & Fatum: quæ tamen & ipsa sunt diuinitas. In eo, Quomodo debeat adolescēs audire poemata: πολλὰ δ' ἐν ἔπῳ λεγομένων, εἰδέναι δέει, καὶ μνημονεύειν, ὅτι καὶ τῷ τῷ θεῷ, καὶ ζῆνός ἰνόματι, ποτὲ τὸν θεὸν ποτὲ δὲ τὴν τύχην, πολλὰ κίε δὲ τὴν εἰμαρμένην παρῶσαι ῥαῦσαι: Sed cum multa dicantur, inquit, scire operæpretium est, & admoneri, quod nomine Iouis, interdum Deum, nonnunquam Fortunam, sæpe Fatum vocant. His constat Iouem non hominis primam appellationem fuisse, sed cum præcis esset nomen æterni Dei, prauis moribus inualecentibus, ad mortalem corruptibilemque hominem fuisse tralatum. De quo sæpe dictum fuit. Fatum quoque & Fortuna, quæ nomine Iouis arbitratur appellata, sunt ipse Deus, quoties operatur occulte, Fortuna: quoties rerum consequentium necessitas aspicitur, Fatum nuncupatus. Naturam quoque diuinam Plutarchus, iudicio naturali cernens, quod oraculis patuit cælestibus definit in libro contra Stoicos: ἢ γὰρ ἀθάνατον καὶ μακρότερον, ἀλλὰ καὶ φιλόδηρον, καὶ κινεμονικόν, καὶ ἀφ' ἑλίου μὲν παρὰ λαμβάνεσθαι, καὶ νοεῖσθαι τὸν θεόν. Quod etiam apud alios: Neque enim, inquit, duntaxat immortalis ac beatus Deus credendus sentiendusque est, verum etiam humanus, procurator, utilis. Hæc omnia, quæ Natura suis vocibus homines erudiuit, si aspexeris, sunt ea quæ toties resonarunt vocibus ætheriis. Senties in sacris litteris prædicari, Misericordia domini plena est terra. Nemo bonus, nisi solus Deus. Quantum distat ortus ab occidente, longè fecit à nobis iniquitates nostras. Pupillum & viduam respicit, & alta à longe cognoscit. Nōne hoc est id, quod ex Platone & Aristotele, aliisque Philosophis producit idem Plutarchus contra Epicurum? ἐστὶ δὲ δικῆς ὀφθαλμὸς, ὃς τὸ πᾶν ὀρεῖ. πάλαι γὰρ ἔφαθ' ὁ θεὸς ἐγὼ ὕψην βλέπει: Est, ait, acēr oculus iustitiæ, qui cuncta contemplatur. Haud procul Deus consistens, proximè respicit. Vides eandem Philosophiam, & quam Natura docuit, & quam noua lux irradians terris reuelauit. De summo quoque Deo, illóque superno Ioue, Plutarchus idem contra Stoicos: ὁ δὲ πατὴρ ὡς καὶ ἕσπερος, καὶ ζεφύριος (εὐδὸς, καὶ ἀριστοτέχνης καὶ) πίνδαρον, ἢ δρᾶμα δίκας μέγα καὶ ποικίλον, καὶ παλαιὰ θεὸς, δημοκρίτων τὸν κόσμον, ἀλλὰ θεὸν καὶ ἀνθρώπων ἄστυ κοινὸν συνομινοσάμενον μετὰ δικῆς, καὶ ἀρετῆς, ὁμοιοῦ καὶ μεθῶς, καὶ μακροχρόνιος. At patrius, inquit, & supremus, iustissimisque Iupiter, & ut ait Pindarus, optimus artifex, non modò fecit hunc mundum, opus ingens, varium, artificiosum, sed etiam velut urbem communem hominum atque Deorum, qui iustè, beatè, cum virtute consensuque in eo habitarent. Quanta quæso, quàm multiplex his Plutarchi dictis Theologia subest? Deus supernus, patrius, quia nos vt pater tuetur, optimus opifex, conditor mundi, Deorum, hominúque genitor, qui tanquam ex vna stirpe nati, in hac ingenti, decora, præclara socialiter urbe, degerent. Factus igitur à Deo mundus, non sibi, sed Diis & hominibus: Cælum, cæli Domino, terram autem dedit filiis hominum. Diis, id est, Angelis, datum cælum, hominibus terra. Sed Dij diligunt homines, læpèque ventitant ad eos: homines eos venerantur. Sic vna vrbs omnium, consensus vnus, & pater idem. De quo perhibet sentire Stoicos: αὐτοὶ δὲ τ' ἑλπίων ἀρχὴν ἀγαθὸν ὄντα τὸν θεὸν ποιεῖσι: Ipsi, inquit, Principium bonorum, Deum bonum faciunt. Et contra eosdem, qui conferent pleraque Deum volentem prudentémque mala fecisse: παρῶτον μὲν ἐν τῷ κακίῳ γεγονέναι καὶ τὴν τῷ θεῷ παρῶνοιαν ὡς παρὲρ τὸ φάλλον ὀπίσθεσθαι γέρονε καὶ τὴν τῷ ποιητῇ βέλγησιν, πᾶσαν ὀπίσθαι ἀποπτίας ὑπερβάλλει. Principio, inquit, extitisse ex diuina prouidentia, malum, malitiam, nequitiam: ceu si malum epigramma, poëta volente, extitisset: nihil absurdius potest cogitari. O Plutarche diuine, duæ monitiones, castigationésque, in te, Philosophósq; ex his dictis tuis colliguntur de Dæmonibus, de materia prima: cum in confesso sit, Dæmones esse malos, naturéque malorum, non fuisse, cum crearentur, naturæ huius, quia superat te teste cunctas absurditates, malí alicuius fateri Deum autorem. Secunda, non esse malam, siue malificam materiam primam. Siue enim Deus eam creasset, non malam creasset: siue non creasset, quod absurdum est, tanta tamen bonitas eius fuisset, vt euincere malitiam eius, & abolere potuerit.

Homerus, Iouis nomine Deum intellexit.

Nomine Iouis quid pagani intellexerint.

Psal. 32. Luc. 18. Psal. 145. Oculus iustitiæ omnia videt.

Mundus, cõmunis vrbs hominum & Deorum.

Deus quorú gratiã factus.

Error Plutarchi. Dæmones mali.

Deum

A Deum fecisse hominem animal placidum, sociabile. Amore patrio eum hominum res attendere. Omnia circum mare & terras prospicientem, omnibus consulentem. Voluntate eius, pulcherrima quæque fieri. Animam esse instrumentum eius. In eo sempiternam esse præsentiam. Hominem ad cognoscendum fecisse.

CAPVT IX.

VNT alia multa, quæ neque religio, quippe qui coleret Deos Græcorum, nec reuelatio, sed Natura duntaxat suggestit, de singulari, naturalique Deo dicta Plutarcho, è quibus est in eo, quem De discernendo adulator in scriptis, de suauitate amicitie loquens, sicut sit iucunda lux, ἢ τῷ βίῳ μίξας τὴν φιλίαν ὁ θεός, ἀπαντα φαιδρὰ, καὶ γλυκῆα, καὶ παροφιλῆ ταύτης παρῶσης, καὶ συναπολαύσης ἐποίησε: Sic admista Deus humanæ vitæ charitate, & amicitia, cuncta læta, dulcia, chara, præsentia ea versante quæ nobiscum, reddidit. Hic Plutarchus cur homo sit animal placidum, amicabile, societatis amans: cur amicitia, charitasque vigeat, agnoscit Deum autorem. Taciteque illam Mosaicæ Theologiæ partem confitetur, qua retulit hominem ad imaginem suam, Deum fecisse. Ea enim imago Dei cum primis fuit, quod quemadmodum Deus est placidus, mitis, bonus, amoris, beneuolentiæque cupidus, tenax, amator, amans, & amari cupiens, sic animal creare sui simile decreuit. A ratione verò, sensu, cognitione nascitur amor. Feritas enim est non cognoscentium. Ergo fecit animal prouidum, sentiens, qui facere beneuolum, sociabile, mite decreuerat. Is autem non Moise solùm, sed his etiam, qui nec Mosen legerunt, nec vllam Numinis præsentiam cælitus habuerunt, sed vnam Naturæ ducentem sequebatur, Deus fuit: Qui charitate beneuolentiæque, peccatoribus humanis inspirata, ingeniique placidis, similibusque sui nobis concessis, humanam vitam alacritate, iucunditateque repleuit. Eundem singularem Deum nominat, eique prouidentiam humanarum rerum attribuit, qui patrio genus humanum gubernet amore, in eo, quo consolatus est Apollonium: τίς γὰρ οἶδεν εἰ ὁ θεός πατρικῶς παρῶσας, καὶ κινδύμους τῶ ἀνθρώπων γένους, παρῶσας τὰ μέλλοντα συμβῆσθαι παρῶσας ἀγέει πινὰς ἐν τῷ ζῆν, ἀώρησας: Quis inquit, nouit, an Deus paternè prospiciens & cõsulens humano generi, & procul aspectans quæ possint accidere, subducit immaturos aliquos è vita? Hic & prouidentiam, paternamque charitatem erga genus humanum, & gubernaculum, rerum item futurarum prospectum Deo vendicat. Optimam quoque rationem consolandi proponit relatis omnibus ad prouidentiam diuinam, cuiusmodi celebris est in sacris litteris. Ibidem quoque Deum singularem nominat, de quo sæpe mortales iniuste querantur: Qui, inquit, fortunam lamentantur, posset in eos dici, θεὸς δέεσσι πῆμι ἕδην, ἀλλ' αὐτὸς ὁ σοῖ: Deum iacturam tibi nulla, sed ipsemet attulisti tibi, per focordiam & imprudentiam, quia ferre nescis aduersa. In Symposio quoque referens Orionem vectum super Delphinibus incolumem, quem iniuste nauis in mare demersissent, Cælum stellis serenū suspicientem eum, considerasse secum, ὡς ἔκ ὅσῳ εἰς ὁ τῆς δικῆς ὀφθαλμὸς, ἀλλὰ πᾶσι τῶ τοῖς ὀπισθοπέει κινῆσθαι ὁ θεός τὰ παρῶσθαι μετὰ τῶ λῆντε καὶ θάλασσαν. Quod non vnus duntaxat sit oculus iustitiæ, sed omnibus his præsidet Deus prospectans circum, quæ terra & mari gerantur. Aducetumque incolumem, ἀποδῶσθαι θεῷ καὶ σερνήσει γεγονέναι τὴν κομιδὴν, Sensisse, Dei consilio, vectorem illam Delphinum fuisse. Is Deus Plutarchi, est Deus, cuius consilio Iona Propheeta præceptus actus à nautis in mare, exceptusque ventre Ceti, tertia die in littus eiectus est incolumis. Prædicatur Deus, omnium quæ toto in mundo, mari, terrisque gerantur, prospector, custos, cuius non vnus sit oculus. Sic nullis mortalibus fuit vnquam obsecrum, quin vnus esset singularis Deus, humanorum operum contemplator, quem nihil, quocunque loco fiat in mundo, lateat, tam cernentem maria, quàm terras. Rex item Æthiopum eodem libro dicit, ἀφελιμώτατον θεός, Vtilissimum omnium Deus: Cui respondit Thales, παρῶσθαι τὸν θεός, ἀγνηστον γὰρ, Antiquissimam rem esse Deum: Ingeneratum enim. In his apparet confessio singularis Diuinitatis: Sux Deo vetæ dotés tribuuntur. Dotes maximæ bonitatis, & incommunicabilis æternitatis. Deus antiquissimus dicitur, quia solus æternus, præterea nihil. Solus ille ingeneratus: cætera genita, vel facta. Damnatur eorum imperitia, qui vel materiam sempiternam, antiquissimam,

Cur amicitia omnia læta faciunt.

Vnde amor nascitur.

Homo sibi, nõ Deus malum creat.

Deus scelera videt.

Ioan. 2.

Deus, utilissimum omnium, & res antiquissima.

Error philosophorum.

Pulcherrima quaeque a Deo perfecta.

1. Paral. 28. Psal. 7. Terent. 17. Rom. 8. Apoc. 2. Psal. 138. 2. Cor. 6.

Deus tandem abstrusa soluta mysteria. T V E S. delphis inscripti.

Exod. 3.

Deus, semper habet, quod est habiturus.

vel mundum quoque antiquissimum, id est, aeternum dixerunt, plusquam vnum antiquissimum inducentes. Speciosa deceptio patet eorum Philosophorum, qui vnum quidem antiquissimum, sed mundum, cui dant aeternitatem, idcirco non antiquissimum dicunt, quia in aeternum pendit a Deo. Formosus impostura color. Sensus clarus Antiquissimi nunc est, non quod antecedit natura, graduque vniuersa, sed quod tempore, aeternitate. Id enim sonat Antiquissimus, & eo sensu protulit Thales priscus Theologus. Eodem libro dicitur, Haud mirum esse, *ei τα κάλλιστα φέρνεται βεσ γνώμη*: Si pulcherrima quaeque ex Dei sententia perficiantur. Esse enim instrumentum animae, corpus: *βεσ δὲ ἡ ψυχή*, Animam instrumentum Dei. Et quemadmodum corpus, multos a seipso motus habeat, plurimos ac pulcherrimos ab anima, sic rursus animam a seipsa motam, plurima operari: *τα δὲ τῶ θεῷ παρέχῃ χρομένην κεραιδὴν καὶ ἰστέπει εἰσπύλι, ἢ βέλοισι*: Multa Deo cedere vtenti, vt dirigat fleatque quocumque velit, quae sit omnium instrumentorum sibi artificissimum. Neque enim aequum esse, si ignis quidem & ventus; aqua & nubes, & hymbres instrumentum sint, *δι' ὧν πολλά σάβηται καὶ ἰστέπει, πολλά δὲ σπύλλισι, καὶ ἀνέροι, ζῴοις δὲ χροται* τῶ θεῷ; *εἰδὲν ἀπλῶς, εἰδὲν τῷ ἴπ' αὐτῆς γνομένην, ἀλλὰ μάλλον ἐρητημένων τῆς τῶ θεῷ κινήσει, ἢ σούθως τῶ θεῷ, λύραι δὲ ἑλλοισι, καὶ αὐλοισι συμπαύσι*: Quibus multa conferuet, & alia multa quoque perdat, & interimat; animalibus ad nullam omnino rem vtatur, quasi quae non fiant ab eo, sed ea magis ex potestate diuina pendencia, seruire & cōsentire moribus Dei, quemadmodum Scythis arcus, lyrae tibiaeque Graecis obsecundent. Hæc è penetralibus Theologiae veræ, intimisq; Philosophiæ thesauris, in potestate Dei motus animorum esse. In sacris litteris, Scrutatur renes & corda: Intellexisti cogitationes meas de longe. Quocirca Thales priscus Theologus rogatus, *εἰ λήθοι θεῷ ἀθροπος ἀδικῶν, ἀλλ' εἰδὲ ἀθροσόμενος ἔφη*: An lateat Deos quis peccans: Sed ne cogitans quidem, inquit. Hæc etiam sunt quae nostri, Templum Dei estis vos. Habitat in vobis Deus. Quid illi minus, pendente Natura viam, senserunt? Idem in eo, quem inscripsit, Ignisne, an aqua sit vtilior: *διότι τέτταρα ἰδὲ φοιχέια, θεῷ κεραιδὴν τε χυτῆν τῶ θεῷ ὄλιον ἔργασίαν ὑπακόμενα*: Quocirca, inquit, quatuor elementa, Deo velut opifici subiacent ad operandum. Nullas igitur vel absente lege Mosaiica, vel ante diuinum Euangelij iubar, natura voces non dabat, inuitans omnes ad cognitionem scientiamq; creatoris sui. Quas cum clarius nonnulli, ceteri obscurius audissent, demum venit creator Naturæ verus, omniumq; ambagum, apertis mysteriorum abstrusissimis thesauris, resolutor. Quo veniente, vulgata sunt omnia bona, corroborata verarum rerum scientia. Plurarchus item in eo, quem inscripsit, de eo quod erat Delphis; Tu es, De Natura diuina altissimè philosophatur; Nefas esse, vt de eo qui est, dicatur fuit vel erat, quæ mutationes quædam, declinationesque eius sint, qui in essendo nequeat consistere: *ἀλλ' ἔστι θεός, καὶ φένας, καὶ ἔστι κατ' εἰδὲνα χρονον, ἀλλὰ κατ' ὅτι πάντα τῶν ἀκίτητων καὶ ἀχρονον, καὶ ἀνεγκλητων, καὶ ἔστι ποσῶτερον, εἰδὲν ἔστι, εἰδ' ὕστερον, εἰδὲν νεώτερον. ἀλλ' εἰς ὧν ἑπὶ τῶ θεῷ, τὸ αἰετὸ πᾶσι φένας. καὶ μόνον ἔστι τὸ τῶ θεῷ ὄντως ὄν, ἔστι γερῶνός, εἰδ' ἔσθμενον, εἰδὲ ἀρξάμενον, εἰδὲ παυσόμενον*. Sed est Deus, oportet dicere: & est, non secundum tempus, sed secundum immobilem intemporelem & indeclinabilem aeternitatem: Cuius neque prius sit, neque posterius quicquam; neque recentius: sed vnius existens, vna presentia, sempiternitatem repleuit, & solum est quod verè existit, non præteritum, aut futurum, neque quod coepit, aut desinet. Hæc apud Plutarchum philosophia, mysterij totius Mosaiici declaratio, quo dixit Deus de se, Ego sum qui sum. Nec possit hoc mysterium apertius explicari. Declarat enim Plutarchus præsens illud in Mose designare totius aeternitatis presentiam, cui neque futurum, neque præteritum sit admittum. Est enim præteritum tempus earum rerum, quæ præterierunt: futurum earum, quæ non sunt, aut quæ non habent vel ætatis, vel alterius rei, quod habitura sunt. At Deus habet, quod semper est habiturus: Habuit etiam semper, idq; immobile, indeclinabile: Quocirca cum regnum eius, cum diuinitatem, & beatitudinem, cum aliquo ætatis fluxu cogitamus, innotescat nobis, nos metiri diuina cogitationibus rerum fluentium, miscere non miscenda, falli quemadmodum febricitantes, quibus amaror lingua cuncta reddit amara. Illud quoque præclarè de Natura diuina testimonium, velut è thesauris Philosophiæ caelestis depromptum: quo maximè probatur, nunquam non claram lucem mortalibus obrulisse Naturam ad cognitionem veri Dei. Idololatricam autem fuisse vulgi superstitionem. Contra Epicurum Plutarchus probans quam viam ad voluptates, iucundamq; vitam putaret se aperuisse; auertisse potius à magnis gaudiis: Esse autem magnam iucundi-

Magna iucunditas in cognitione Dei.

Non est boni nocere.

A iucunditatem in cognitione, certaque scientia veri Dei, qua piissimi quique fruuntur. Quantis, inquit, quamq; synceris voluptatibus fruitur genus hominum meliorum ac piissimorum super consideratione Dei? vt sit omnium bonorum Princeps, Pater omnium honestorum, omnis pulchritudinis: Qui nihil improbum possit facere, aut pati. Bonus enim est. Bono autem nulla de re incidit inuidia, aut metus, aut ira, vel odium. Neque enim calidi est frigefacere, sed calefacere. Sic neque boni nocere. Ira quoque à benignitate, iracundia à mansuetudine, ab humanitate & clementia perturbatio, & truculentia, longissimè naturæ lege distat. Hæc enim vt virtutis sunt ac roboris, sic ea imbecillitatis & impotentiae. Itaque Diuinitas neque iracundiae, neque gratificationibus subiecta est. Sed quod benefaciendi, auxiliandi que naturam habet, irasci, maloque afficere minimè potest. Magnus autem in cælo Iupiter, inambulat per terras componens, curansq; omnia. Cæterorum autem Deorum alius est Largitor: alius Milichius, benignus: alius Alexicæus, malorum depulsor: omniaque Deorum sunt, iuxta Diogenem, amicorumque omnia communia. Amici autem Diis sunt boni. Itaque amicum Dei, vel non esse fortunatum vel modestum & iustum, impossibile est. Hæc Plutarchus. Quibus intelligimus, paucis demptis, eandem esse scientiam Dei, quam capacem veritatis hominem propter similitudinem Dei natura docuisset, atque eam quam suis Deus oraculis demonstrasset. Eundem singularè Deum autorem, vt homines nascerentur, & ad cognoscendum nascerentur, fatetur in eo, qui est, an rectè dictum sit Viuens latita. *δικῶ δὲ ἔρω, καὶ τὸ ζῆν αὐτὸ, καὶ ὄλως τὸ φῦναι, καὶ μείαχρῶν ἀθροτων γωνέσεως εἰς γνῶσιν* τῶ θεῷ *δοθεῖν*: Videor, inquit, etiam ipsam vitam, omninoque ipsum nasci, & quod generationis homo particeps factus sit ad cognoscendum, à Deo fuisse datum. Fateatur à Deo lucem, vitam, natales homini datos, datos autem ad noscendum: omnium autem notionum, Dei nobilissima. Hæc potior igitur, ad hanc conditus homo.

Ex alio Philosopho, qui dicitur Epictetus, Stoicus autem fuit, non Christianus, de Natura diuina, de qua deprædicet quæ sacra litteræ concelebrant. Eandem esse naturam bonitatis ac Dei. Substantiam diuinam esse Sapientiam, perfectamq; rationem. Deum cunctis prospicere, mundum gubernare. Hominem esse opificium eius. Ad vnum Deum respiciendum esse. Ei pro beneficiis gratias haberi oportere.

C A P V T X.

SE d dimisso Plutarcho, diuinus eiusdem tempestatis alius Philosophus audiendus Epictetus, non ille quidem Christianus, sed Philosophus, tamen & vir bonus, qualis Plutarchus. Bonus autem Philosophus, & qui oblatam veritatis à Natura lucem, intueatur, eamq; sequatur, aded congruet cum hodierna Theologia, quia non commentitia, sed plena rationis est, vt id putem, quemadmodum mihi fuit, plerisque mirum. Is igitur Arriano autore, velut Oraculum, velut Prophetam sic diuino petore fatur: *ὁ θεός ἀφελίμος, ἀλλὰ καὶ τὸ ἀγαθὸν ἀφελίμων. εἰδὲν ἔν ὅτι ἡ εἶσα τῶ θεῷ, καὶ εἶνα κατὰ τῶ ἀγαθῷ. τίς ἐν εἶσα θεῷ: σάρξ, μὴ γένοιτο: ἀρεθός, μὴ γένοιτο: φήμι, μὴ γένοιτο: νῆς, ἔρησιμ, λόγος ὀρθός. εἰπαῖτα τῶν ἀπλῶς ζῆται τῶ εἶσα τῶ ἀγαθῷ*. Deus est vtilis. Sed & bonū est vtile. Veri igitur simile, vbi sit substantia Dei, illic esse & substantiam bonitatis. Quæ igitur est substantia Dei? Caro? Absit. Ager? Absit. Fama? Absit. Mens, Scientia, Recta ratio. Hic igitur simpliciter quære substantiam Boni. Hæc quidem ille dixit, quem forte iam toto orbe coruscans Euangelium ad hanc tam sublimem, præstantemq; pietatem prædicandam adiuerat. Sed etiam potuit à Platone, multisque aliis Philosophis Naturam hanc diuinam didicisse. Vides igitur quid ei, qui non Christianus esset, veritas obtulerit: Primum Naturam diuinam esse naturam, substantiamq; Bonitatis. Id enim etiam docuit Christus: Nemo bonus, nisi Deus. Eadem superius Philosophatus est Plutarchus. Sed ante omnes antiquissimus Trismegistus. Ad hæc, non carnem, non corpus, nihil eiusmodi esse Diuinitatem, sed metem, sapientiam, scientiam, rectam rationem. Magnitudinem, maiestatem, regnum, opesq; eius esse sapiendo, noscendo, recta volendo. Has eius

Epictet, vir bonus, Naturam aduce, veritatem intuitus.

Deus quid, Epicteto.

Diuina natura, substantia Bonitatis. Marc. 10.

diuitias, nobilitatem, robor esse, quod tam incomprehensibiliter est sapiens, quam in-
estimabiliter bonus. Eoque est inuisibilis, perinde vt nostra ratio, magnæ illius veluti
scintilla. Tanta igitur Theologia dictis esse subest, vt stupor sit ab eo religionem veram
tantopere cognitam, qui forte eam vel nesciebat (Nisi quod Galilæorum semel memi-
nit) vel lucem eius procul velut albescente Aurora aspexerat. Omnis ergo lingua con-
fiteretur Dominum. Addit idem, Monstrant ait philosophi, ὅτι μαθὲν δεῖ ἀρῶν τὸ ἴδιον, ὅτι ἔστι
θεός, καὶ ἀποστολὴ τῆς ὁλῶν, καὶ ἔστι λατρεῖν αὐτῶν, ἢ μόνον ποιεῖντα, ἀλλὰ εἰδὲ διασώζοντα, ἢ ἐν θυμῷ μόνον.
Hoc primum discere oportere, quod Deus sit, & prospiciat vniuersis, & non est qui late-
re possit eum, non modo operans, sed ne cogitans quidem ac mente reuoluens. Hæc ille
dixit, quem Philosophi veritatis hostes, dico Proclus, Simplicius, Lucianus veneraban-
tur, dicta eius velut oracula suspiciebant, caelestem Prophetam putabant locutum. Est
enim grata, dulcisq; veritas animis, nisi priuatus affectus, vt sæpe fit, gustum deprauet,
oculorumq; aciem hebetet. Si dicunt igitur, Epicteto teste, præcipiuntq; ea Philosophi,
quis residuus est veritatis inimicus? Quia dicebantur à suo, gaudebant, mirabantur: si
dicerentur à nostris, fortasse non æquè. Probat igitur ratio, nisi quid priuatum prohi-
buisse, futuros omnes tales ea tempestate, quales nunc omnes ferme gentes. Sed pro-
sequar alia cateruatim ex Epicteto, quibus ad vnam pietatem semper animos sapientum
inclinasse, hoc vnum pro summa sapientia summumq; Bono habuisse, voces hic eorum de-
mum conqueuisse, noscas. Nec Græcis vbiq; ne sim inuisus, vtar: τί ποτε ἐν ἔστιν ὁ κόσμος,
τίς αὐτῶν διοικεῖ; &c. Quid, inquit, est mundus, quis eum gubernat? Nemo. At quomodo
vrbs, vel domus permanere ne ad exiguum quidem tempus possunt sine gubernatore &
præsidente. fabrica verò tam ingens, & tam pulchra, temere & vt casus tulerit, inordinatè
gubernari? Est moderator, aliquis, & certa ratione gubernat, nos autem quidam sumus
ὡς αὐτῶν γέγοναμεν, ab ipso facti ad aliquod opus. Habemusq; coniunctionem & habitum
cum eo. Hæc ille, appellans vbiq; singularem, & vt vera religio, creatorem mundi, mo-
deratoremq; creati. Habere nos cum illo societatem, affinitatem, velut origine nostra ex
eo pendentes. Eoque iubet nos in eum respicere, cum angimur, omniumq; bonorum
agnoscit autorem: καλεῖ ὁ θεός, Domine Deus, quomodo vexor. Stulte nōne manus ha-
bes? nōne tibi fecit eas Deus? Nōne dedit tibi fortitudinem, nōne magnanimitatem,
nōne virtutem? tot manus habens, quæris etiam qui te emungat? Aude respectans
κατὰ τὸν θεόν, ad Deum, dicens: Vtere me ad quæcunque velis, tecum sentio, æquanimus
sum. Nihil eorum detrecto, quæ tibi videantur. Quocunq; velis age. Si vis, adde velle.
Vis me imperare, in priuata vita degere, exulare, pauperem esse, diuitem? Ego tibi pro
omnibus his apud homines assentiar. Totidem verbis ab eo Græcè dicuntur. Quod
etiam sit homo simulachrum, Similitudo Dei, iuxta Theologiam Mosaicam, delibatio,
haustus, his confitetur: οὗ ἄποστασμα ἢ θεῶν, ἔχεις τι ἐν σαυτῷ μέρος οὐκ ἐστίν. τί ἐν ἀγνοίᾳ οὗ πῶ
συγγνώμην: Tu, inquit, es abscissio, delibatio Dei. Habes aliquam in te ipso partem eius.
Cur igitur ignoras affinitatem tuam? Cur nescis vnde venisti? Non vis meminisse cum
comedis, quis sis qui comedis, & quem nutris: cum in congressu es, quis sis, qui vtaris. F
Cum in colloquio, in exercitatione, cum differis, nescis quod Deum nutris, Deum exer-
ces, Deum circumfers. Miser & ignoras. Videris me dicere argenteum quendam, vel
aureum extrinsecus. In te ipso fers ipsum, ipsum coinquinans non sentis, impuris quidem
cogitationibus, fœdis autem operationibus. Et imagine quidem Dei præsentē, non au-
deas horum quicquam facere: ipso autem præsentē Deo exterius, & aspiciente cuncta
exaudientēque, non erubescis hæc cogitare? Hæc ad verbum ille. Cum partem diui-
nam hominem appellat, designat afflatum, similitudinem, & ex æterna luce scintillam.
Est autem homo Deus factus à magno, vero Deo, paruus ipse, simulachrumque veri.
Quemlibet pudere debeat fœdis aut factis, aut cogitationibus inquinare sacrum illud
exemplum, partemq; diuinam. Manifesta igitur in his Mosaicæ Theologiæ confirmatio,
tum de nata, diuinitusq; nobis donata mente, tum cum creatore similitudine. Repetit
eandem creati hominis à Deo prædicationē, reor ex sapientia Moysis, cuius vbertate Phi-
losophorum omnia aucta est doctrina: τὰς τῶν δημιουργῶν καὶ οὐκ ἐκείνοισμα ἄν, καὶ ἀσχετῆς αὐτῶν.
Huius opificis opus cum sis, dedecoras ipsum. Quid quod non modò te fecit, sed &
tibi solum te credidit, & commisit. Neque id modò non recordaris, verum etiam deho-
nestas mandatum. Si autem Deus orphanum quem tibi commisisset, sic sanè negligens
eius esses, tradidit te ipsum tibi, neque possim dicere fidelius te ipso. Hunc mihi asserua
οἶος

Philip. 2.

Philosophi,
hostes verita-
tis.

Quid pro sum-
mo bono habi-
tum apud om-
nes.

Homo, simu-
lachrum &
imago Dei.

A οἶος πέφυκε, qualis natus est, modestum, fidelem, excelsum, sine stupore, sine morbis, sine
perturbationibus. Hæc de conditione sensit prædicauitque hominum, Philosophus bo-
nus, vt si quis æquus, iustusque arbiter esse velit, videat omnes sapientes veræ Theologiæ
reuerenter assurgentes: Hodiernam Sapientiam, non priuatam quandam, sed vniuersa-
lem, humanam ipsam, à Naturâque in pectoribus hominum insitam, atque inuistam Sa-
pientiam. Audi de pietate, de virtutum origine, quam sentiat nobiscum, & fugandorum
penitusque extirpandorum vitiorum quis sit modus: Pestes, inquit, has κατὰ τὸν θεόν
ἄλλως ἐκβάλλειν, εἰμὴ κατὰ τὸν θεόν ἀποβάλλειν. Non est aliter eiicere, nisi ad vnū Deū
respicendo, vni illi cohærendo, rebus eius sanctificatum. Si, inquit, aliud volueris, iugens
& gemens, sequeris fortiorem, extrâ requirens semper felicitatem, καὶ μηδὲ ποῦ εὐρεῖν δύνα-
μιος. εἰεὶ γὰρ ζητεῖς αὐτῶν, ἢ μὴ ἔστιν ἀφ᾽ ἐκείνων ζητεῖν ὅτις ἔστι. Et nunquam inuenire potens. Illic
enim quæris eam, vbi non est, omisso inquirere, vbi esset. Quid hac voce præclarius, ma-
gnificentius, qua vel inuiti, quamquam non inuiti, confirmant, collaudant, in cælum fe-
runt Philosophi Sapientiam hodiernam, cuius est omnis cura, ad veros felicitatis fontes,
hos ipsos, quos Epictetus vidit, homines adducere? Hinc similis Theologi nostri exclamatio:
Irrequietum est cor meum Domine, donec requiescat in te. Prosequitur idem de
hoc ipso sine: Nulla, inquit, causa est cur fortunæ depleamus vnquam iniquitatem, sed
beati potius haberi debemus omnibus de causis: μάχισα δὲ ἀπὸ τὸν θεόν, τὸν ἔστι τὸ ἴδιον ἡμῶν
κατασκευάσασθαι: Cum primis autem propter Deum, qui nos ad hoc creauit. O diuinam
B atreitationem, quam nunquam reor effudisset, (quamquam similia Plato sæpe locutus
est) nisi lux illa noua, tenebris superiorum sæculorum fugatis, in mentes omnium clara
illuxisset. Sed ingrati Philosophorum nonnulli, & Aristotelis decretis corrupti, quod nō
ita contigit Epicteto, agnoscere noluerunt. Repetit idem aduentum nostrorum animo-
rum à Deo, cunctorumque cum ipsis bonorū comitatum: Quapropter, inquit, optimus
quisque memor, & quisquam sit, & vnde venit, & à quo factus est: in id vnum duntaxat in-
cumbet, vt locum suum modestè καὶ εὐπειθῶς τῷ θεῷ, Deoque parendo tueatur. Vis me ef-
fe vt liberum, vt ingenuum, sicut tibi placitum est. Tu enim me sine impedimento crea-
sti. Sed amplius vsum mei non habes. Tibi obsequens mansi, eidem parens decedo. Hæc
& id genus ille referens, omnia iuxta Theologiam veram, in voluntatem diuinam. Ideo
prosequitur, In carcerem trudit, non odio te habens. Absit. Quis enim optimum inui-
sum habet famulum? Neque negligens, ὅς ἐδὲ τῶν μικροτάτων πνός ἀμελεῖ, Qui ne minima
quidem negligit, sed exercens, & teste te apud alios vtens, Nōne ego totus ad Deum,
καὶ πᾶς οὐκ ἐστὶν ἐπιτολῆς, καὶ ἀποστολῆς, καὶ ἀποστολῆς ἐν χερσὶν αὐτοῦ, καὶ τῶν ἑαυτοῦ, Et mandata eius
ac præcepta hæc habens in manibus, & terens semper intentus sum: Audis Philosopho-
rum voces, veritati quam colit omnis mundus acclamantes? omnes ei mortales deferre
cogentes, dum nullas omitunt, quas ei laudes non decantent, dum rerum finem eun-
dem, vitæq; ordinem eundem agnoscunt, suspiciunt, summissis animis adorant, Natura
monstrante viam, scopumque hunc tantum non ostendente manu. propterea subdit
C Epictetus: ὁ θεός ἀμελεῖ τῶν ἑαυτοῦ ἐπιτηδεύματων, τῶν ἀγαθῶν, τῶν μαρτυρῶν, οἷς μόνον κατὰ
τὸν θεόν ἐπιτηδεύμασι, κατὰ τὸν θεόν ἀποδοῦντες, ὅτι καὶ ἔστι: Deusne, inquit, negligit opera sua, mi-
nistros, testes, siue, vt Græcè dicuntur, diaconos, martyres, quibus solis vtitur exemplis
apud imperitos, quod sit, & quod bene cuncta moderetur, qui res humanas non sper-
nit: Ex his videre est, Epictetum lucem Euangelij iam toto orbe radiantem, non vt Chri-
stianus (Fuit enim Philosophus Stoicus) sed vt is, cui veritas non inuisa, sed grata esset,
& cui certum esset, nullius hominis autoritatem tātopere venerari, vt iudicium veri ob-
tunderet: adorasse eos, quibus inaudita tormenta à crudelibus infligebantur, ceti diuini-
tatis testes credidisse. Commendans igitur & comprobans quod eos tempestatæ sua fa-
cere audiebat, sic clamat: τὸ πρὸς τὸ ἔργον τοῦ θεοῦ, ὑμῶν τὸν θεόν: Hoc erat operæpretium, inquit,
laudare Deum, & ipsum in meipso, & apud vnum & plurimos. Non multa mihi largitur,
non copiosa, nō vult me luxuriari. Atque ita εὐχαριστῶ τῷ θεῷ, καὶ οἷς δὲ εὐχαριστῶ: Gra-
tias agimus Deo, ob quæ decet habere gratias. Liberatus sum à Deo, cognoui mandata
eius. Melius enim ceseo, quod Deus vult, quam quod ego. Adhærebo ei in minister & asse-
cla. κρεῖττον γὰρ ἡροδοτῆος ὁ θεός θάλλει, ἢ ἐγώ, ἀποστολῆς, ἀποστολῆς, ἀποστολῆς, ἀποστολῆς. Prose-
quitur ibidem diuina: Mihi, inquit, satis est, si possum ad Deum tendere manus, dicens
quod quas abs te occasiones accepi, vt moderamen tuum agnoscerem & sequerer, has
non contempsi. Egoque habeo, cui me placere oporteat, cui me subicere, cui obtempe-
ria Stoici
verba.

Hodierna sa-
pientia de Deo,
qualis aspi-
manda.

Ingrati phi-
losophi, Deo
non agnosce-
tes.

rare. Nempe Deo, & his qui post eum. Ille me mihi ipsi commendavit, subiecit electio- nem mihi vni, traditis regulis ad vsum rectum. Addit etiam, Pugna tecum pro libertate: τὸ θεῶν μέμνησο, σκέψων ἑπιτελεῖς βόηθον: Memento Dei, illum implora adiutorem, & assiden- tem, quemadmodum Dioscurus, in tempestate. Beatos etiam appellat, εἰς τὸν θεὸν ἀφορῶντες ἐν παντί, καὶ μικρῶ, καὶ μεγάλῳ: Qui Deum attendunt in omni re, parua & magna. Quam præterea clara totius creationis, providentiæq; confessio, cum ait: Frustra igitur tibi Deus oculos dedit, incassum spiritum eis tam acrem, artificiosum, vt procul expatians, rerum visarum formas apprehenderet adiecit: Quis nuntius adeo velox, & diligens? Incassumne aërem in medio tam clarum, & pellucidum dedit, tanquam artificiosum, vt per ipsum traiceret visio? Frustra lucem creavit, qua non præsentem, nullus erat cæterarū rerū futurus vsus. O homo neque ingratus esto, neque immemor supremæ potestatis. Sed pro visu, & auditu, & quidem mediusfidius pro ipsa vita, & quibus ea ipsa sustinetur, pro fructibus maturis, pro vino, & oleo εὐχαρίστηται τῷ θεῷ, gratias agas Deo. Meminerisque quod aliud excellentius quàm hæc omnia tradidit tibi, nimirum quod his ipsis vteretur, probaret quantum quidque valeret. Hæc Epictetus. O sapientiam, cum vera germanaq; est hominum sapiëntia, vbiq; sui similem, radiis suis omnium passim mentes collustran- tem. Quid aliud sonat Theologia Mosaiica, & hodierna, cultum, memoriãque Dei, sem per inculcantes? Ecce vox Naturæ, vox cælestis. Quæ dixit oraculum ore Prophetarum, dixit etiam Natura ore Philosophorum. Denique subiicit: Coruus crocicans tibi quid portendit. Non coruus est, qui portendit, sed Deus. Quod si quid signi datur humana vo- ce, nõnne fecit idem Deus loqui, quo scires potestatem diuinam aliis sic, aliis alio modo significare? τὸ εἰ δὲ τῷ μεγίστῳ καὶ κυριωτάτῳ ἀφ' ἑαυτοῦ καλλίστῳ ἀγγέλῳ σημαίνει: De maximis autem ac potissimis per pulcherrimum Angelum significat. Hæc ad verbum ille. Ad post- remum ait, Digressus hinc tecum dicito, Hæc mihi non Epictetus dixit. Vnde enim ei? Sed Deus quis propitius, per illum. Neque enim succurrisset Epicteto, hæc effari non so- lito. Agē igitur τῷ θεῷ πειθαρχοῦν, ἵνα μὴ θεοχρόλωτοι ᾖμεν, Deo pareamus, ne diuinæ iræ sub- iecti simus. His omnibus non modò singularis, vniusq; Dei confessio, hominis quem Na- tura duceret, ore prædicatur, sed cuncta ferme Theologia confirmatur.

Oraculum ore Prophetarū, vt natura ore Philosophorum.

Eadem de summo ac singulari Deo sensisse subsecutos Philosophos. Iamblichum affirmare, Deum principium, medium, finem, in eo respiciendo & sequendo felicitatem esse. Eum esse Dominum omnium bonorum, principium beatitudi- nis, finemq; omnis Philosophiæ. Felicitatem esse, sequi mandata eius.

CAPVT XI.

Philosophi fa- bulis, vel ho- minum auto- ritatibus ni- mium addi- sti.

AD E M fuit Philosophorum, qui successerunt, Theologia, idem ser- mo, nisi cum vel per allegorias fabularum, incerti vagarentur, & com- mentis aures adhibentes, à Naturæ documentis audiendis auerterentur, vel hominis vnus, ei quasi addicti & consecrati, decreta pertina- citer tuentes, tam non æquo iudicio mortalem illum, quàm fabulas poetarum illi admirarentur. Sed si quando sese à coactis imposturis exemissent, & ad veram Philosophiæ viam reuersi Naturam, celumq; omne conspexissent, tum verò senties mirabiles eis voces excidisse, tacitamq; veritatem in eis vires exercuisse suas. Videbis eos alios, quàm prius cum in cogitationibus suis eua- nuissent, & quales spiritus mendaces, qui falsis oraculis editis, sæpius etiam miranda ce- cinerunt, veramque Theologiam aperuerunt, animos, quos superstitiones raperent, ad se veritate reuocante. Ex his Iamblichus sæpe Platoniorum more multos Deos nomina- re solitus, poetis item fabulis, Ægyptiorumque superstitionibus interdum implicitus, euigilans, oculisq; ad sidera, tollens, & quasi supra regione terrestri leuatus, ex anti- quioribus Philosophis ceu flores decerpens, velutque è Prophetis veris vnus, super vno singularique Deo, super omni cælesti Theologia voces admirandas edidit. De secta Py- thagoreorum hoc primum: θεῖα αἴτια ἀρχή, τέλος, μέσον, ἧς δὲ ἀντέχεσθαι τὸς μέλλοντας εὐ- δαιμονοῦσθαι: Diuina causa, est principium, finis, medium, cui adhæreant necesse est, qui vo- lunt esse beati. O vocem magnam, cælestem, Angelicam, non hominis, sed Naturæ vo- cem. Hæc

Iamblici er-ror, & con- fessio verita- tis.

Acem. Hoc prior Orpheus dixerat, confirmatum dein à Pythagoreis, maxime verò Ar- chyta, & Philolao, tum Platone & Aristotele. Prosequitur: ἐπαδὴ γὰρ ἔστι θεός, καὶ ἕτος πάν- των κύριος δὲ ἐν ὁμολογῆται τῷ θεῷ τὸ κρείσσον τὸ ἀγαθὸν αἰτέων. πάντες γὰρ εἰς αὐτὸν φιλοῦσιν, καὶ οἷς αὐτὸν χεῖρασιν ποίηταις διδάσκει τὰ ἀγαθὰ, πορὸς εἰς δὲ ἐναντίας ἔρχεται, τὰ ἐναντία: Nam cum sit Deus, & is sit omnium Dominus, in confesso est, oportere à Domino bona petere. Nam quos quidem diligimus, quique iucundi nobis sunt, eis beneficio præstamus. contra solemus in eos affici, qui nõ diligunt. Hæc ille. Quid igitur superest, quo minus sit, fueritque sem- per vna pietas, religio, scientiãque Dei, vnãque ad eum semper animorū propensio? Cer- nis à vera via seductos exoptatam demum lucem respexisse: quibus autem veritatis op- pugnatio placuisset, tenebris obortis bellum suis dictis intulisse: Spes suas in vna demū, quæ lucet hodie, veritate quenque posuisse. Dum finis, qui nunc ostenditur, est is quem cuncti concorditer prædicauerunt, respexerunt. Infert enim Iamblichus eodem libro: πάντες ἀληθείας καὶ εὐδαιμονίας, ἑσώτας τε καὶ τῷ ἀρχῶν, ὁ θεὸς ἐξηγεῖται: Omnis veritatis & felici- tatis, substantiæ, & principiorum, Deus est princeps. Vnde splendor iste mentes eorum subit, qui veræ religionis exortes fuerunt: A Natura certè, à qua, si desit oraculum, veri- tas hauriatur. Qua duce, hæc quoque mirabiliter fudit Iamblichus idem: τέλος πάντων θεο- λίας, τὸ ἐνδὸς θεωρητικῶν, ἀνάγκη ἑαυτῶν ἀπὸ τῆς πλῆθους εἰς τὸ ἐν: Finis omnis contemplationis, Vnitatis: est contemplatio Vnitatis, attollere seipsum à multitudine ad Vnitatem. Sæpe declara- tum est, Vnitatem antiquissimis Philosophis fuisse nomen summi ac simplicissimi Dei. Multitudinem dixerunt res omnes propagatas ab ipsa. Ecce igitur beatitudo vera no- stræ religionis, aspirare contemplando ad rerum fontem, videre illum sicuti est. Hic ter- minus hæret omnis felicitatis, totius Philosophiæ, quemadmodum sacris oraculis reuē- latus, sic à Philosophis, natura testimonia petentibus agnitus, propterea propius hæc ex- plicans, & confitens Iamblichus: ἡ μὲν γὰρ ἀμείνων ψυχή, μετὰ θεῶν οἰκεῖ, καὶ καθ' ἑαυτὴν πορεύεται κατὰ θεῶν, Anima, inquit, melior, habitat cum Deo, & per calum cum eo despatiat. Testa- tur idem, Pythagoreos omnem vitæ degendæ rationem direxisse ad confessionem, τὸ θεῖον, Diuinitatis: καὶ ἀρχὴ ἀντή ἐστὶ, καὶ βίος ἅπας, συγκρατεῖται πορὸς τὸ ἀκολουθεῖν τῷ θεῷ: Et hoc esse principium, omnemque vitam coordinatam esse ad sequendum Deum. Sentis philosophorum voces cum sacris litteris consonantes, eas reuerenter affirmantes? Quid est, quod separet eorum Philosophiam à Christiana sapientia, quam quidem coluerunt, sed aliis nominibus deprædicantes, animis eisdem respexerunt, cum lumen pietatis no- stræ terras intravit. Tunc enim Philosophi os aperire cœperunt, audaciusq; asserere, que prius magnis ambagibus occultabantur. Quo circa subiicit Iamblichus: Certum est, in- quit, ea solum agenda esse, eis πυνθῶναι ὁ θεὸς χεῖρα, ἑσώτας δὲ εἰς ἑσώτων εἰδέναι, εἰ μή τις ἢ θεῶν ἐπινοῶς, ἢ θεῶν ἀκούσῃ, ἀφ' ἑαυτοῦ τὸ θεῖον ποιεῖται. Quibus delectatur Deus. Hæc autem non est facillè nosse, nisi quis aut Deum audierit, aut arte diuina comparet ipse sibi. Hæc cum dixerit Iamblichus, nõnne pro philosophis omnibus testis erit, eam denique religionē, solum vitæ magistrā, artēque viuendi veram, mortalibus apparuisse, quæ Deum audi- uit, cognouitque ex ore eius, quæ grata forent illi? Philosophi protestantur neminē que placita Deo sint, facillè cogniturum, in quo totius Philosophiæ vertitur cardo, nisi Deum audierit. Quis autem Philosophorum Deum audiuit, qui partim oracula, partim indicia Naturæ secuti, loquebantur? Quo fit, vt illic solum vigeat perfecta cognitio bonorum, vbi diuinæ voces auditæ sunt, cognitæque Deo placentia. Ea fuit Philosophia Christiana solum, etiam verò Hebraica, sed ea magis, quoniã quæ præsentia sua corporaliter Deus in ea gessit, in Hebraica per internuntios ac legatos suos. His & aliis constat Iamblichū cum cæteris Philosophis, singularem Diuinitatem, Principem mundi, Reginam rerum, Principium causarum cognouisse, suspexisseque, creationis autorem, & à quo totius fe- licitatis, beatitudinis ducatur exordium, prædicasse.

Vna religio, vnãque sciē- tia de Deo.

Contemplatio Vnitatis: est finis contem- plationis.

Philosophia non est aliena à Christiano- rii doctrina.

Quæ religio vera.

Porphyrium, singularem, unicumq; Deum commemorare, cui rationabili sacri- ficio, castisq; cogitationibus sit litandum. Eum esse omnipotentem, omnis virtutis autorem.

CAPVT XII.

Ingrati Philosophi, qui etiam euangelij luce illucescente, caligant.

AVD secus ceteri Philosophi, Porphyrius, Damascius, Proclus, Simplicius, Olympiodorus, de quibus minus fortasse mirum, quod Evangelio coruscante, cuius ad eos nitor veniebat, licet ingratos, floruerit. Omnium quidem horum Philosophia superstitionibus eius temporis est contaminata, sed veritas tamen fulgore suo superior emerfit. Principio Porphyrius in vita Plotini testatur oraculum ab Apolline non de se, sed vero Deo, sic editum:

Oraculum Apollinis.

Οἶδα δ' ἐγὼ, φάμιμοντε ἀεθμὸν, καὶ μέτρα θαλάσσης, καὶ κέρως ἑωυῖμου, καὶ ἐλαλέοτος ἀκῆα. Est mihi perceptus cumulus numerosus harenæ. Audio quid mutus loquitur, et verba silentium.

Jacob. 2.

Hoc oraculum simile Prophetis oraculis, Dæmones enim credunt & contremiscunt. Si tanta est igitur diuina sapientia, ut possit harenæ numerum cogitatione complecti, quæ fuit dementia, ne dicam impietas, eorum, qui providentiam eius intra certos limites incluserunt? Et si longe & incommemorabiliter maior est harenarum numerus numero hominum, habet autem capillos illos omnes, licet perexiguos, in numero, non longè facilius noscet singulum quemque hominum? Igitur vel tacentes, vel arcanum animi exaudit silentium. Idem Porphyrius de summo ac singulari Deo, in secundo de Abstinencia, ostendens quo sacrificio sit colendus: Sacrificemus, inquit, etiam nos, sed sacrificemus ut decet, καὶ μὴ τῷ ἔπι πᾶσι ὡς ἀνὴρ σφόδρ' ἔφη, μηδὲν, μήτε θυμιώδεις, μήτε ἐπινομάζοντες ἕδην γὰρ ἔστιν ἔνυλον, ὃ μήτε τῷ ἀνοτάτω εὐδὲς ἀχθάρτων. διὸ ἕδὲ λόγος τῶν, ὃ καὶ φωνεῖ οἰκείως, ἕτε ὃ ἔδον, ὅταν πάθει ψυχῆς ἢ μεμασμένως. Αἰσθ' δὲ σιγῆς καθαρεύς, καὶ τῷ κατὰ αὐτὴν καθαράν ἐνοσίαν, ἡρησκέωμεν αὐτῶν: Deo quidem, qui est super omnia, quemadmodum inquit vir sapiens, nihil neque evaporantes, neque acclamantes. Nihil est enim materiale, quod non mox supremo Deo sit pollutum & immundum. Quo circa neque oratio exterior, neque interior cum fuerit affectu animi polluta: Sed puro silentio, castisque de eo cogitationibus colamus ipsum. Porphyrius virum sapientem reor appellat Paulum, cuius est celebre dictum, Deus qui est super omnia. Deum supremum, altissimum nominat, sentit solis puris cogitationibus ei sacrificandum, quas habet, ut oraculum dixit, exploratas, ceteris sacrificiis superfedendum, maiestati summæ eius non congruentibus. Diceremus quidem ipsi, primum, præstant, verumque sacrificium, quo Deus, qui Mens est, pura mente colitur, si quid exterior offeratur, esse puræ mentis illius indicium. Quid igitur à Platonicis supererat, qui Deum supremum nominabatis, venerabimini, pie celebrabatis, quàm ut eam veram religionem declararetis, quæ superstitionibus, numinibusque falsis damnatis, coleret tantum Deum supremum, eique sola pietate, sapientia, castissima veritate litaret. Tum si supremus, eminentissimusque à vobis inducebatur, cur non hunc unum, inepta poetorum Deorum turba irrita, non approbata, toto Philosophiæ regno exturbata colebatis, non colentes amplectebamini, non hos vnos sapere censebatis? Solus ille supremus rationi notus erat, seque exorari volebat & sinebat, ceteri non poterant, quos ratio, & natura negabat. Sunt alia generis eiusdem apud Porphyrium: sed mihi satis est, à Philosophis ceu flores decerpere, quos mentes superstitionibus liberatæ, solamque ad veritatem intentæ non rapido errorum æstu longius abstractæ sparserunt, docere semper decus hodiernæ viguisse veritatis, cunctis philosophorum suffragiis comprobatum. Simplicius igitur, qui se Philosophorum in numerum, professionem Christianæ pietatis refugies, ponebat, incredibili miraculo ea de summo sentit & docet Deo, quæ sacræ litteræ, quarum ille maiestatem diffimulabat agnoscere, perpetes concelebrant. E quibus est, quod omnè refert hominum, rerumque mundanarum constitutionem in illum unum, quem singulariter appellat ubique Deum: ut quod si peccet animus, minimè sit accusandus Deus, qui liberum, sui que iuris eum creauerit. Et quod libertas electionis & arbitrii ad utilitatem κατὰ θεὸν γίνεται, fit à Deo. Et mirabilem fuisse Dei molitionem, animam inter æterna caducaque fecisse, quæ se quocunque veller siue sursum, siue deorsum flecteret, & quodcumque veller, eligeret. Et quod ipse fecerit eiusmodi virtutem, ut maneret immortalis animus, quoad ipse veller. Eamque esse propriam cum Deo similitudinem, qua nihil hominibus beatisque animis sit melius. Quippe Deus habet robustissimam potentiam, omnis potestatis autor, itemque optimam voluntatem: ὃ γὰρ θεὸς δύναμις ἐστὶν καὶ τὴν ἰσχυροτάτην πάντων δυνάμεως αἴτιος ὑπάρχων, καὶ βέλτην τὴν ἀγαθωτάτην. ἀγαθὰ μὲν πάντα, φαῖλον δὲ μηδὲν εἶναι βεβλήθεις: Qui bona cuncta voluerit, prauum autem nihil, quoad

Silentio, purisque cogitationibus. colendus Deus.

Simplicius, de Deo.

A quoad fieri possit. Æquata voluntate ac potentia, omnia bene efficiat, quatenus cuique fas sit, participem esse bonitatis eius. Et quod animus humanus, cui non sit superna potestas, quia tamen, βέλτην δὲ ἔχειν κατὰ θεὸν αὐτὴν ἕσταιον, voluntatem habuit à Deo liberam, qua posset cuncta bona velle, cum certum id ei fuerit, iure hac parte, Deo maximè assimilatur, cum voluntatis vitur omni iure suæ.

Item ex Simplicio profunda Theologia, de uno bonitatis fonte, unico rerum, singulari principio. à quo causa cuncta, cunctaque principia dependeant. Et quod sese ad ferendam miseris opem inclinet.

CAPVT XIII.

LLA verò è profundis hausta Philosophiæ mysteriis, quæ contra vesaniam eorum, qui duo principia, Bonum & Malum, è Zoroastris impietatibus constituebant, Simplicius differuit: Vnitatis, inquit, necessariò præcedit multitudinem, cunctaque ex participatione Vnitatis extiterunt: κατὰ γὰρ τὸ θεὸν, καὶ ἀρχαῖο καὶ ἐξ ὅλων τὰ κατὰ πρῶτον. καὶ κατὰ τῆς πρώτης τῆς θεῆς ἀληθείας, πάντα ἀληθῆ ἀνάγκη καὶ τὰς πολλὰς ἀρχὰς, εἰς μίαν ἀρχὴν ἀναλέμεσθαι. ὅτινα μερικὴ ἀρχὴ ἔσται ἐν ἑαυτῇ, ὡς περὶ τῆς ἄλλων ἐξέστω, ἀλλ' ἀρχὴν ὑπερέχουσαν πάντων, καὶ ἐξηγησάμενη, καὶ πᾶσι εἰς ἑαυτὴν συναρῆσθαι: A diuina enim & principali pulchritudine, cuncta pulchra proueniunt. Et à prima diuina veritate, veritas omnis. Necessariòque omnia principia, ad vnum principium rediguntur, quod quidem non sit aliquod particulare principium, quemadmodum reliqua omnia, sed principium cuncta principia supergrediens, seque superattollens, & omnia principia, ad se colligens. Omnibusque principii præbens à se ipso principalem dignitatem, ut cuiusque naturæ congruit. Hinc igitur absurdum est, duo vel plura omnino quàm Vnum, prima principia dicere. Cogunturque duo principia Vniuersitatis asserentes Bonum & Malum, & Bonum qui dicitur ab eis Deus, non amplius omnium autorem dicere, neque verò omnipotentem, iure laudare: neque supremam ei potestatem vendicare, sed totius autoritatis dimidium: Quod si verum sit, neque omnia beneficio afficere, illuminareque, πηγὴν λεγόμενον ἀγαθότητος καὶ φωτός, Qui dicitur fons bonitatis & lucis. Hæc ille præclara super Epicetum. In principio vero operis, longè quàm cuncti Philosophi diuinius, decerpens ex illis, & lumen Christianæ religionis quod iam toto terrarum orbe refulcebat, ob oculos habens, sic scribit, Omnium rerum, fons & principium est τὸ ἀγαθόν, ipsum Bonum. Nam quod omnia concupiscunt, id omnium est principium & finis. A seipso quoque Bonum cuncta producit, prima, media, & extrema. Sed prima & sibi proxima, quæ sola seipso producit. Vna Bonitas multas bonitates, Vna simplicitas, & Vnitatis, quæ super omnes multas vnitates, & vnum principium, multa principia. Idem est Vnitatis & Principium, & Bonum, & Deus. καὶ γὰρ θεὸς μὲν τὸ πρῶτον, καὶ πάντων αἴτιον: Etenim Deus quidem est ipsa prima, & omnium causa. Necesse verò est primum, simplicissimum item esse, quoniam quod compositionem habet vllam, & multitudinem, iam non vnum, sed Vnitatem posterius est. Omnis autem multitudo, & omne quod non est bonum, Bonum desiderat, ut quod ipsa superemineat. Et quod non est principium, à principio sit oportet. Necesse quoque supremam, omnemque habere potestatem quod omnia producit. Quo circa Vnum principium, multa principia, multasque bonitates, simplicitatesque proximè ex se producit, inter se distantes, ad vnum cuique proprium principium reuocatas. Vtque omnia pulchra in mentibus, animis, & corporibus, ad vnum fontem pulchritudinis rediguntur: sic recta, verèque omnia principia & fontes, ad vnum fontem & principium. πᾶσι ἐν αἰμα καὶ ἀρχὴ ἐνὶ δρωσὶ τῆ ὅλη: omnia igitur principia, in vno vniuersali sunt defixa. In Vnitatem numerus, in vna Bonitate, multas bonitates. Illudque Principium non particulare est, sed principiorum Principium. Hæc Simplicius, non Christianus, sed merè Philosophus, quod ad alia vel inde constat, quod Philosophorum more, & quo discrimine distat Philosophia cælestis à terrena, admiscuit quædam non vera, quædam per se bonitates ἀγαθότητας, numero multo constituens, quæ per se beatæ semper, non indigeant fontali Bono. Sentit autem Ideas æternas, ad quarum singulas uti fontales & supremas, rerum series redigantur. Ad fontalem pulchritudinem, omnis pulchritudo. Ad

Zoroastris error, de duobus principii.

Bonum, principium, terii.

Vnitatis, Principium, Bonum, idem.

Principium principiorum.

Respiciuntur Philosophi vel infici.

Animus, ut expiatur.

Nullum Deo nomen coaptari.

conciunitatem supremam, quæ dicitur ab eis συμμετρία, concinnitas omnis. Verum una est Idea fonsque supremus omnium, una per se Bonitas, cui subiacent bonitates omnes. Bonitates autem dico, non Ideas illas fontales, sed omnia tam in animis, mundoque intelligibili, quam corporibus bona. Fuit autem ea Procli, quem secutus is est, de Ideis, ut rerum genitricibus, sententia. Nos autem meliora secuti, probamus eis veritatem, confessionemque singularis Dei, licet superstitiosis, commentitorumque Deorum cultoribus, placuisse, siquid essent aduersus sententiam caelestis sapientiae prolucuti, respicuisse, pectoribus eorum insinuantem sese mentem meliorem, veros sensus nesciis, cum venit vsus, suggestisse. Quorum aliquando latratibus decus veritatis esset imminutum, retrorsum reflexis vocibus, demum ad sidera prouectum. Progressus autem Simplicius hæc quoque superaddit: Quos, ait, honores offeremus, Deus hominibus declarauit, quemadmodum historiae testantur, ut & nos per ipsos cum eo familiaritate assequamur. Suntque nobis quæ sunt extrinsecus vberissima, vtiliaque, diuina irradiatione fluenta. Quemadmodum enim animam cuius autor ipse est, offerimus ei, & consecramus, expiantes eam diuinis de eo considerationibus, & cum naturaliter viuimus: sic opus est etiam corpus ab ipso datum, offerre purgantes. Hæc Simplicius, agens de sacrificio, quo primum animum & corpus expiatum, puraque in veste sacrificamus, & cum primitias eorum, quæ Deus elargitus est, damus, Sanctum esse, iustumque his qui dedissent offerre: Non quod his indigeat Deus, sed ob gratificationem, gratiarumque actionem. Quid quod ait essendi patrem fuisse causam μετα θεόν, post Deum, & essendi, benèque essendi, quemadmodum Deum, parentes autores fuisse, referens scilicet in Deum diuinorum litterarum more cuncta? Et cum dicit eum præsidis humanis destitutos prospicientem misereri magis, ac defendere: ἔρημον γὰρ ὄντα ἑπιμελείας ἀνθρωπίνης, ὁ τῶς ξένους ἐφορᾷν θεός, ἐλεεῖ μᾶλλον, καὶ μᾶλλον σκεδνέει. Et cum ait Deum vbique esse, cum diuinis suis omnibus virtutibus: ὁ γὰρ θεός ἅμα πανταχοῦ παρέσι μετὰ πάντων αὐτῶν δυνάμεων. Et quod cum multa sunt à Deo producta, etiamque humana species. Et omnia, lapides, arbores, secundum virtutem cuiusque, ἐπέτραπται τῶς θεόν, vertuntur ad Deum. Quin etiam separationem specierum futuram nunquam fuisse, nisi ὁ τῶς κόσμος δημιουργός ὁ θεός, opifex mundi Deus, secundum separationem in se causas, eas produxisset. Et quod cuiusque formæ est priuata causa, vsque ad extrema, αἱ δὲ πολλὰ ἀρχαὶ πάντως ἀπὸ μίας ἀρχῆς ἔχουσι τὸ τῆς ἀρχῆς ἀξίωμα. Ἔπει δὲ ἄπτον αἰτίαν, καὶ θεός θεῶν καὶ ἀγαθότης ἀγαθοτήτων: Multa porro principia, prorsus ab vno Principio, principij dignitatem habuerunt. Sicque Causa causarum, Deus Deorum, & Bonitas bonitatum est ipse Deus. Quodque magnum miraculum est, quemadmodum Mosi dixit Deus, Cur quæris nomen meum, quod est mirabile? Et Trismegistus cum Sibyllis asseruit nullum posse summo Deo nomen coaptari. Sic Simplicius: ἐστὶ δὲ μᾶλλον ἑπιμετρία, ὅτι τῶ πάντων αἰτίη: ἡσὺ πάντα ὄντος τῶ ὄντος, ἔδεν ἔστιν οὐκ εἶον ὄνομα. Adhuc, ait, considerare decet, quod causæ, quæ cuncta supereminet, nullum est proprium nomen. Nam Deus, autore Platone, priscis fuit astrorum à cursu, rotationeque caelesti nomen, exin ad intelligibiles substantias, sed apprimè priorem tralatum. Cætera quoque nomina, quibus Diuinitatem designamus, sunt ex his, quas notas habemus, rebus assumpta. Hæc ait Simplicius.

Ex eodem Simplicio, Deum esse absoluti boni nostrorum animorum principium finemque, in quem vnus sit respiciendum, cui quandiu cohaerit animus, sua radice hæreat, diuulsus marcescat. Quod mundum Deus creauerit.

CAPVT XIII.

Christianorum nomen inuisum philosophis. Omnis à Deo professio.

VAM illa quoque admiranda, suspiciendaque, quibus apparet ex quo lux magna superis concessit ab oris, eam Philosophos aspicientes obstupuisse, lætosque in laudes eius os aperuisse, confirmasse, non ut Christianos, quod eis nomen propter inficitiam inuisum fuit, sed ut Philosophos. Dicit enim: διότι πάσις ἐζώσας, καὶ τελειώσας ψυχῆς ἀρχὴ καὶ τέλος ἔστιν ἡ τῶς θεόν ἀνάστασις. Ἄλλ' τε τῶ ὁρθῶν παρὶ αὐτῶς περιλήψαν, ὅτι τε ἔστι, καὶ τῶ σπουδῆς καλῶς, καὶ δικαιοσύνης τῶ πάντα κατευθύνει: Omnis beatæ & perfectæ vitæ, inquit, in animo principium & finis, est suspectus ad Deum, & amplexus, & inclinatio, tum rectis

Areteis de eo sensibus, quod sit, & prospiciat rectè, tum quod iuste cuncta gubernet: Tum obsequendo, obtemperandoque libenter his quæ fiunt ab eo, ut ab optima sententia proficiantibus. Nam tamen sui iuris sit, motisque anima suos in potestate, principiaque habeat bonorum & malorum, at à Deo talis creata fuit, quæ seipsam moueret: διὸ ἕως μὲν ἐπίσταται τῶ ἑαυτῆς αἰτίας, καὶ σάξεται, καὶ πλὴν ἑαυτῆς ἔχει τελειότητα, μετ' ἧς αὐτὴν ὑπέστησεν ὁ θεός. Σποσπείσασα δὲ ἑαυτὴν, καὶ ὅσον ἐφ' ἑαυτῇ σποσπείσασα σκέθην, μαρναίεται καὶ φθίνει, ἀρχῆς καὶ ἀσθενῆς γενόμενη. ἕως δὲ πάλιν ἑπιτραφῆ, καὶ ἐνοβη τῶς πλὴν αἰτίας, καὶ ἔταις σπολάσθην, πλὴν ἑαυτῆς τελειότητά, Quocirca dum se radicibus altis cum autore suo tenuerit, conferuabitur, suamque perfectionem obtinebit, cum qua creauit eam Deus. Simul verò ut se diuulserit, totamque illinc sese absciderit, marcescet, & diffluet turpis, ac debilis effecta. Vsq̄ dum rursum conuersa fuerit, seque cum causa coniunxerit, sicque perfectionem suam receperit. O verba caelestia, miraculum Philosophos in pectore sensus hos habuisse, tum pias voces profudisse, cunctos in hodiernam sapientiam consensisse, quæ Philosophis, quantum velint dissimulent, aditum ad hanc veram sapientiam, ad hos profundos diuinorumque sermones aperuit. Addit idem Simplicius: ὅτι πᾶσα τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς τελειότης εἰς πλὴν τῶς θεόν ἑπιπροφύει, καὶ πλὴν τῶς θεός αὐτὸν στήσεται, σποσοροφῆται, Omnis animi humani perfectio, est ut sese ad Deum couertat, seque ad eum supremo coordinet. Refert item cuncta in hunc singularem ac supremum: Vt quod non diuturnam voluptatem, quoniam exitialis sit, Deus fecerit. Et iudicium πᾶσα εἰδότης θεός, cuncta scientis Dei. Et quod hunc finem poenitentiae respicit, ut animus omni prorsus cogitatione ab antea factis abhorreat: δὴλον καὶ ἐν τῶ, καὶ τῶν θεόν εἰς τῶ το τέλος ὅσον τῆς καθαριστικῆς. Et quod à piis munera Deus accipiat: ἀπὸ μὲν γὰρ τῶ εὐσεβούντων δῶρα πολλάκις ὁ θεός ὑποδέχεται. Et quod quales voluerimus esse, in nostra sit à Deo potestate, qui causas voluntatibus nostris reliquerit, facultates eligendi permiserit: ad minimas operationes vsque. Et quod mirabilius, καὶ ἔχ ἀπᾶς ταῦτα μηχανισμῶν ἐν ἀρχῇ πῆν χροῖς ἀπέστη τῶ τῶ σπουδῆν, Nunquam destitit prospicere Deus his, quæ machinatus esset in aliquo temporis exordio, & in eo cunctarum rerum creationem. Clarissima enim nunc fatetur voce temporis exordium & in eo cunctarum rerum creationem, quam in commentionibus Philosophiæ siluisset. Neque enim, inquit, principium temporis habet Bonitas Diuina, à quo bene cuncta fiunt. Neque Deus aliquando adest, aliquando abest. Hæc enim corporea sunt. Sed ipse semper adest omnibus, ab omnibus segregatus, ut quodque meritum est. Et quemadmodum à lumine Solis omnia irradiantur: aliaque vident, alia videntur, alia germinant, alia profeminantur: aliaque abescent, alia nigrescent: alia densantur, alia dissoluntur, vnumquodque ut aptum est, vnius ac magnæ bonitatis suæ, sine labore cunctis dante portionem, neque horum ad aliquod laborante sole, & de sua beatitudine detrahente: Sic multo magis, bonitatis diuinæ, quæ & τῶ κόσμου τῶ ἡλιον δωροῦσα μὲν, Solem mundo donauit, omnia participant sine labore, beneficiuntque secundum mensuram bonitatis eorum, nihil in eo laborante Deo, & sese distrahente. Neque enim, quemadmodum res naturales, recipit offensam. Neque aduentitiam, peregrinamque habet bonitatem, ne forte absumpta fatiscat. Neque aliud est à natura eius operari: ut ad multa noster animus, sicis ad prouidentiam mundi fatigetur, aut ad illam boni contentionem, quod excedit omnem mundum, debilitetur. Nam si perfectus animus humanus, & εἰς θεόν ἀνασφείσται, ad Deum contentus, dicitur in sublime ferri ac vagari, omniisque mundo despatiari, quanto magis ὁ τῆς ψυχῆς ὑποστάτης θεός, animi conditor Deus, sine defatigatione rebus ab se creatis prospiciet? Hæc Simplicius de Natura diuina, de prouidentia, de animi creatione. Repetensque rationem prouidentiae, Haud, inquit, peior hominibus sit Deus, qui vna eademque arte partes curant, & vniuersum, & partes quidem propter ipsum totum. Neque verò, inquit, vile peculium Dei est homo, ut eum Deus negligere debeat: ἔδ' εὐτελές ἐστὶ τῶ θεός κτήμα ὁ ἀνθρώπος. Naturam quoque diuinam in eos, qui de prouidentia eius dubitant, definit. Nam cum τῶ θεῶν, Diuinitas, inquit, ea natura sit, habens absolutissimam scientiam, fortissimam potestatem, optimam voluntatem, omniaque à se ipso producens, profectò neque suarum rerum curam nescit, quod ne tardissimis planèque bardis & stupidis animantibus accidit, quæ prolem suam diligunt. Neque verò propter imbecillitatè tanquam vires suas rebus excedentibus absistit. Qui enim fieri potest, ut τῶ τῶ θεός τῶ πᾶσα γενεῶν, res creata, sit creatore

Liberum agendi principium.

Deus, semper adest omnibus, ab omnibus segregatus.

Deus, hominem non negligit.

Dei attributa.

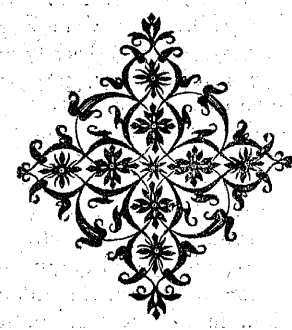

seipfas firmavit. Nec vsquam est boni quicquam, quod non ipsa possideat eiusmodi virtutem. Neque beneficium, quod non ad ipsam conuertat participationem eiusce causae. Omnia enim illinc & producantur, & perficiuntur & seruantur bona, & vna omnium bonorum concatenatio, & ordo in illum vt fontem. Hic appellat, vt cernis, Naturam diuinam, supremam, eminentissimam, fontalem omnium bonorum existentiam, fontem omnium quot in omni natura sunt bonorum, principium primum, originem. Quod habet beneficium, quod naturam virtutemque Bonitatis, ab illa habet. Illic omnium aggregatio bonorum: Si quid in orbe boni, dimittitur inde: palatium, aula, vbi nascuntur: thesaurus, vbi celantur cuncta bona: inde ad nos vsque promuntur Vitae, animae, corpora, mentes. Ex his, & id genus omnibus, quae de summo Deo, Philosophorum celebrantur ore, quorum verus, & limpidissimus, vberrimusque fons manat in facris litteris, docemur omnes, vnum, eundemque Deum cunctarum gentium toto terrarum orbe diffusarum esse; hunc omnibus saeculis, hominibus apprimè sapientibus innotuisse: cumque sit omnium ore celebratus, meritis, singulariterque suis laudibus ab omnibus praedicatus, probatur certè reuera sapientiam caelestem diuinitus allatam, & veram generis humani doctrinam apparuisse, quae clarum, perspicuumque eum ostendit, celebravitque semper, quem Philosophi adorauerant, laudesque eius partim à maioribus acceptas, partim ab hac ipsa Sapientia, pleno ore decantarunt, ob quas à suis diuini dicebantur. Sicque vna veritas est, si quis creator vniuersi mundi. Creator vnus, & hominum Natura vna.

Vna Veritas, & creator vnus.

F I N I S.

Augustini Steuchi Eugubini
DE PERENNI PHILOSOPHIA
LIBER SEPTIMVS.

IN QVO AGITVR DE CREATIONE MVDNI.

Omnem nationem à vetustissimis seculis traditione per omnes aetates descendente, fateri mundum creatum. Vidisse quaedam Creati mundi priscos signa. Fuisse famam apud priscos Creati mundi creberrimam. Rationes, quibus nonnulli noluerunt creatum mundum.

CAPVT I.

OSTRES aeternas explicatas, de Creatione mundi discernendum, locus huic operi longè aptissimus, cuius institutum est, docere, quod quidem non magni laboris fuit, cum ea ratione, quae viget in omnibus, quaque sapimus, loquimurque omnes, rerum naturas ponderamus, tum communi quodam omnium gentium consensu, quem inuicem sibi per omnia saecula nationes tradiderunt, quemque ab exordio generis humani mansisse constat, cunctis ritè rectèque libratis, solam eam superesse veritatem, in quam omnium cogitationes, sermonesque tandem resoluuntur, quamque audiuius caelitus postea reuelatam. Ac de Creatione mundi, quemadmodum de Deo, mirabilis fuit omnium mortaliu, signorum quoque coniecturarumque consensus, vt quo antè procedas, eo reperias constantius exordium caeli ac terrae praedicari, vt de mundi creatione videatur euenisse, quod de clarissimis, vetustissimisque quibusque monumentis, de bello Troiano, post multa saecula Romanorum triumphis, ac potentia, quorum illud quo fuerunt homines ei propiores, eo magis praedicabatur, distinctiusque apud omnes resonabat. Circunvolutis autem saeculis, fama quoque paulatim obsolescente, obscurari coepit, vt vix tenuis quaedam notio superauerit. Sic plurima nouerunt iactaruntque superiora saecula de Romanis, quorum nunc maxima pars obscurata, ex humanaque opinione oblitterata, pars in libris, rarisque quibusdam vestigiis vix credibilis remansit. Humana autem imbecillitas est, vt tum facile obliuione capiamur, tum vix etiam praesentia clarè intrepidaque fide credamus. Sic euenit de Creatione, quam cum vetustiora saecula constantissime praedicarent, signis etiam quibusdam claris adhuc superstibus, posterioribus, quos diuersae, incertaeque opiniones conflictaent, & in varias sententias circumflecterent, probabilis, verique similis visum est, nullum habuisse mundum principium, sed his omnino perpauca. Attuleruntque illi rationes, quibus maximè & credebant ipsi, nullum vnquam rerum fuisse primordium, & ceteris persuadere conabantur. Itaque fit, vt de conditione mundi sermo duabus necessarid partibus integretur: vna quae respondeat ad eorum oppositiones, easque dissoluat, demonstretque, si fieri possit, probabilius esse, Naturaeque conformius & aptius, res habuisse principium, quam fuisse sempiternas: Altera qua vetustatis, gentiumque omnium, ac religionum proponatur consensus. Qui per omnes

Solam Veritatem & sapientiam superstitem.

De creatione mundi, omnium consensus.

Vetustiores, Veriores posteriorum Verò ratio fuit obscurata.

Humana imbecillitas facile obliuione capitur.

Consentaneum magis naturae est, aliquid fuisse rerum principium.

ætates superiores sensim refolutus, ad aliquod rerum initium denique reducat. Haud
buit igitur mundus aliquod primordium, idque Græci, Ægyptij, Phœnices, Chaldæi, totus
Oriens, omnes litteræ religionisque omnes asseruerunt. Cui consensui, quoniam natu-
ralis est, veritas ipsa, rectusque providentiæ, pietatis, & veritatis ordo mirabiliter assen-
titur, nunquam utique futurus, nisi in conditione, & initio certo mundi. Ac quoniã qui-
bus visus est æternus mundus, tribus cum primis rationibus sunt permoti: è quibus est,
quod scelus sit inferre potius sempiternam privationem, rerumque carentiam, quam sem-
piternum esse: Altera quod non sit rationi consentaneum, nec videat prudentia, cur tot
sæculorum millibus cessator ille Deus, quasi de somno euigilans, repente ad creandum,
quod prius non faceret, se dederit: Tertia, quod non sit verisimile, nec appareat, cur non
creauerit ante hæc tempora, sempiternis retro sæculis ociosus. Quoniamque his rationi-
bus omnis ferme de conditione mundi sermo continetur, ingrediemur super his disse-
rendo, paulatim, quas primus Aristoteles, deinde ex aliorum persona Plutarchus, tum
Proclus, cæterique de Æternitate mundi attulerunt: quibus in dubitationem plures ve-
nire posse non reor, rationibus explicatis. Ac Plutarchus, grauis sanè autor, testis est, mul-
tos sua tæpestate Philosophos nihil nõ conatos, susque deque detorquere, violentare omnia
aggressos, ut absconderetur, negaretur Creatio mundi, ceu graue flagitium, nefandumque
piaculum adirent, qui tollerent eius æternitatem. Quibus ille ex dogmatis Platonis, que
conabantur peruertere, & in suas sententias trahere, respondit, de quo postea differetur.
Nunc ea quæ ex fontibus suis suggeret Natura, persequamur.

Quib. ratio-
nib. vsq. qui
mundum
fuisse ab æter-
no statuunt.

*Resoluantur rationes de Æternitate mundi. Nulli Æternitatem prodesse, sed
vehementer obesse. Hunc esse mortalibus omnis impietatis, omnis infelici-
tatis fontem rerum humanarum confusionem. Nullam reddi posse prou-
identia rationem, rebus æternis. Non posse animos immortales esse rebus
æternis: aut eos non ascendere in celum: nullaque esse post vitam præmia
virtutum. Stultos esse, qui deteriora velint æterna, quæ sint melioribus im-
pedimento. Non esse malum destruere mundum causa maiorum bonorum.*

CAPVT II.

Æternitas
mundi, scelus
inexpiabile.

NON enim inexpiabile scelus est, Creatio mundi, sed Æternitas potius,
non modò scelus, si quis altius spectabit, sed omnium scelerum, omniũ
religionũ, virtutũ, iustitiæ, prohibitis omnis est interitus, ut ex omni-
bus flagitiis, quæ detestatur Natura, quoniã veritatem, lucem, substan-
tiamque labefactant, hoc sit principium, hoc caput, hoc profunda, vasta,
lachrymabilisque confusio, in qua nullus ordo, nulla veritas, sed sempi-
ternus horror inhabitet. Sublata enim Creatione mundi, nemo est, quin
noscat ac fateatur, nec mortalitatem animorum, nec providentiæ ratione defendi posse,
nec res humanas ceu mare fluctuantes, vllam habere sedem, solumque, quo stabiliatur: Ut
eueniat ex hac horribili confusione, ceu cum sublimis arbor radicitus conuulsa, aut ex-
cellæ moli fundamentis ablatis, omnium virtutum, & cum virtutibus labentibus homi-
num, rerumque humanarum confragosa ruina, & hoc ipso necesse sit eas in nihilum redigi
ex quo illi plurimũ eas stabilire, decorareque se putabant. Quis est enim, qui si sibi propo-
nens (quemadmodum sæpe exemplorũ causa proponimus ante animũ) quæ neque sunt,
neque possint esse) nullũ mundi fuisse principium, extendat animum per omnia, quæ co-
gitanda in Æternitate essent, qui nõ videat cuncta ex cõtrario inuehi, quæ Creatio cun-
ctis hominibus attulisset? Ex Creatione rerũ nata est pietas, natũ est, ut cum admiremur,
& colamus, potentiam, clementiam, bonitatemque eius suspiciamus qui dedit nobis quod
ipse esset. Tunc primũ potestatem eius admirantes, quod potuerit è nihilo tam pul-
chras, tamque varias, tam multas species producere, veneramur, incendimur amore in il-
lum, collaudamus benignitatem, ac bonitatem, gratias referre gestimus, talem ac tãtum
nobis parentem gratulamur. Quis enim est, qui cum se circumspererit, omnẽque corporis
sui fabricã contemplatus fuerit, in interiores animi sedes penetrauerit, eaque sibi quondã à
supremo Deo cognouerit donata, quod sine tẽporis exordio fieri nõ potuit, quin rapiatur in

vs sunt sup-
positiones phi-
losophorum.

Quæ nata bo-
na sint ex
creatione.

Et considera-
tione homi-
nis, admiratio
cultusque crea-
toris.

Atur in cognitione & admiratione, cultumque creatoris sui? Hincque coniectet, se charum,
acceptumque illi esse, utpote qui providentiam, curam, charitatem, sapientissimæ men-
tis in eo artificio adhibuerit: Qui cum posset bonis suis sempiternis frui, quorum ante
mundum copia circumflueret, plusque vnus sibi sufficeret, quàm si totius mundi ad eum
fieret accessio, maluerit tamen largiri & effundere Bonitatem. Id verò intuens animus,
penitus amore incenditur & flagrat, amplectitur Parentem optimum, veneratur, ador-
rat. Neque enim si dependentiam attuleris, per quam à Deo conserueris, ac sustinearis,
tantopere ad pietatem accesseris, tam te Deo debere credideris, quàm si te conditum
cum nihil esses, regi in omne tempus ab eo, & sustineri persuaseris. A quo cum creatus
es, perinde quasi genitus, & conceptus, editusque in lucem fuisti, ut cum genitricis, fi-
lios, quibus antea carerent, enituntur, efficiturque incredibilis genitricis, & prolis amor.
Mirabilisque est alacritas nostra, cum nos scimus à Deo creatos, Parentem nostrum
illum audimus: sicut incredibilis mœror, & quasi luctus, cum tantus honos eripitur, &
per infinitatem temporum, ceu per profundissimas tenebras, inexplicabilesque amba-
ges, quibus ne caput sit, nec locus vbi consistas, cogitando vagamur. Nullumque apparet
in omni rerum desperatione, & quibus refertam constat humanam vitam difficultati-
bus, cladibusque, per fugium nisi ad eum, qui tui, totiusque mundi autor fuerit, qui te tan-
quam amantissimus procreauerit, creatum amet, foueat, amplectatur. Quod totum
profus conuellit, cum primæua origo denegatur. Nec aliud succurrit cogitandum,
rebus æternis constitutis, quàm quod condere Deus eas non potuerit: Tum quod exi-
guum maiestas eius præcellat, nihilque habeat ferme singulare, si totus mundus æternus
cum eo fuit, si Sol, & Luna tam indefatigabili, diuinæque vi extiterunt, ut lucere in sem-
piternum, moueri in sempiternum potuerint. Ex omnibus enim dotibus, ac quasi priui-
legiis, quibus Diuinitas supra omnia sublimatur, vel maximè est æternitas, quæ si singu-
laris in Deo non est, efficitur, ingeneraturque suspicio, ut supra mundum præcipue cælo,
luminibusque cælestibus non multum maiestas eius emineat. Nec valet hic illa respon-
sio, Regitur, conseruatur, generatur semper. Verba profus inania, cassaque oratio. Aut
enim si dari potest sempiterna generatio, potuit aliquando generare ac creare Deus: Et
quod perenniter facit, potuit semel fecisse: at si ita regit, ut tamen creare efficeretque
non possit, ne potest quidem regere, & generare. Ut quod non possit creare, non possit
regere. Si potest semper, potuit etiam aliquando. Neque enim perfecte regeat, nisi in
potestate totam Naturam, conditionemque haberet. Aut etiam cõstituuntur, res æternæ,
quia Deus eas creare non potuit: aut quia potuit quidem, sed Æternitas melior fuit. Si
creare non potuit, non poterit etiam in præsentia: priuaturneque maxima parte Diuini-
tatis Deus, quia nec creat in præsens: nec si deest facultas creandi, aderit perfecta re-
gendi. Æternitatem autem non esse meliorem, superiores, aliaque multæ rationes coar-
guerent. Nam neque hominibus, neque animalibus brutis, nullis denique sub cælo re-
bus prodest Æternitas magis quàm creatio. Similiter enim in Æternitate cuncta, atque
in Creatione corrumpuntur. Nec profuit cuiquam mundum fuisse sempiternum, qui
tametsi species habuisset sempiternas, dulcedo vitæ tamen, & vtilitas, sensusque est par-
ticularium: particulares autem homines, tantundem in omni æternitate cecidissent, ac
si mundus non fuisset æternus. Cuius enim æterna fuit ista dulcedo, cum res particula-
res corrumpantur, sentire autem bonitatem, sit particularis vnus? Hoc vel maximè de
hominibus verum, quorum nihil interfuit an æternus, an creatus mundus: quia vel in
Æternitate nemo fuit æternus. Quid Platoni profuit mundus æternus, quid Aristoteli,
si similiter ceciderunt, ac si creatus esset? Recense cæteros, mentisque euolue per omnes.
Ne ipsi quidem mundo profuit æternitas ista, cum omnia indiuidua sint corrupta. Ita-
que in particulari nullæ res capere ex Æternitate mundi fructum potuerunt: vniuersale
autem non sentit, nec vtile est particularibus, dum ea ipsa intereunt, eorum species esse
sempiternas. Quinetiam dum profuit speciebus, obfuit particularibus, quia non habue-
runt, quod referrentur capite carentia: Hominisque in miseriam impietatem delabe-
bantur. Quod autem vni, & alteri nocet, nocet etiam vniuerso. Ecce quod ad vtilitatem
æternarum specierum asciscitur, ad ruinam, calamitatemque indiuiduorum ascitum,
non cognoscitur. Sic ad interitum quoque, & dedecus specierum assumptum non cer-
nitur, dum vniuersale, quod est aggregatio particularium, tantundem affirmatur, quan-
tum particularia deprimuntur. Itaque quot damna dat Æternitas mundi particularibus,

Creationis co-
gnitio quid
praestet.

Diuinitas so-
la, æterna.

Æternitas
rerum, nõ est
melior crea-
tione rerum.

Quæ ad vti-
litatẽ veniunt
specierum, ea
cadunt ad in-
teritum indi-
uiduorum, si
omnia sint ab
æterno.

totidem vniuersalibus det necesse est. Virtutes autem & pietatem, prouidentia, & quod
 cuidens est, immortalitatem aufert Aeternitas mundi, confusionem animis, perturbacionemque offundit, id est, vniuersis agmen afferet malorum, vt non sit aliud Aeternitas mundi, quam impietas aeterna, aeternaque animorum confusio, mœror sempiternus, & sempiternus interitus animorum. Sic vastitas ingens particularium & vniuersalium. Itaque & hanc rationem discutiamus, quos Aeternitas mundi delectet, si bene desiderium istud suum euoluât, nihil agnituros eos aliud se cupere, quam mortalitatis, corruptionis, flagitiorum, miseriarum, luctuum, calamitatum, homicidiorum aeternitatem. Quid enim aliud est humana vita, quam nefariorum scelerum spectaculum, fortunæ sæuæ, nisi sit alia ratio, ludibrium, viuorum acerba colluctatio, vexatioque perennis, iustitiæ & pietatis violatio? Quid aliud fit viuendo, quam quod regnant, vigentque; rapinæ, odia, veneficia, homicidia, adulteria, prodiciones, violentiæ, direptiones, luctus vbique, dolorque, & plurima mortis imago, lasciuiæ præterea, & corporis ad senectâ vsque ludibria, sexus, vsusque naturæ veræ deprauatio, pessimiarum artium exercitatio, errores omnigeni, prauus semper rationis vsus? Denique nusquam certa quies, dulcis animorum tranquillitas, optata mentis ac placida securitas. Hæc tu vis fuisse sempiterna. Ex hac miseria effectum est, vt plerique pronuntiarint, meliorem esse sortem, conditionemque mortuorum, quam viuentium, & bene agi cum eo, qui simul natus occumberet, aut certe quam ocyssimè. Socrates, & cum grauis orator secutus, vitam hanc, quam volunt hi sempiternam, mortem dicere non dubitarunt, quam lametatus est idem, defleuitque multis lacrymis, vt qui legeret quæ super eo scripsit, nihil mallet, quam res has relinquere. Hegesias sic copiose de fuga vitæ huius disputauit, vt à Rege Ptolemæo prohibitus esse dicatur, quod multis his auditis mortem sibi ipsis consciscerent. Docuit Silenus Midam Regem, non nasci, homini longè optimum esse: proximum autem, quam primum mori. Euripides, lugendum esse qui nascitur, lætandum super eo qui moritur. Solomon sapiens ille, cunctis miseriis, spiritusque afflictionibus & erroribus humanis cõsideratis, intrepidè laudauit magis mortuos quam viuos, præ his eos, qui nonquam ad hæc mala venissent. Non modò igitur sempiterna mundi, hominumque progressio ei non est visa vtilis, sed eò vsque prouectus est, vt hoc quaecunque viuatur, censuerit abolendum, exortesque lucis, prætulit viuis, priuationeque omnis vitæ, visa sit ei, tota vita melior. Sic profecto priuationem mundi, non solum sempiterno mundi statui, sed etiã temporario, reor, antepone potuisset, nisi maior ratio fortasse, quæ pendet omnis ex creatione mundi, obstetisset, forteque iudicasset, aut non interesse, fieret mundus necne, aut melius futurum, si nunquam apparuisset. Nam tranquilla quies meliorque sese ostentaret, nisi spes maior affulgeret, nisi portum, quo tranquille, quassata mundi fluctibus nauicula, conuiesceret, animus cerneret, & lacrymis redundare, luctibus resonare necesse esset, & diem illam omnibus diris insectari, quæ nos in hanc vitam extulisset. Longè autem paucis exceptis, quod miserimo illi contingeret, qui diem natalem, noctemque conceptus execratus, nullum inter annos, omnemque temporis tractum, locum eis fuisse desiderasset, maledictis persecutus, quæcunque in vitæ suæ primordio accidissent. Iam verò quoniam quæ carent ex decretis Philosophorum initio, sine quoque nullo terminantur, si mundo nullum fuit exordium, minus item exitus erit. Efficit autem hæc ratio, vt nunquam sit futurum, quod futurum maximeque rebus humanis necessarium, sapietia cælestis docuisset. Nam cum innumerabilia scelera in hac vita impune perpetrentur, cum multos videas innocentes miserabiliter patrimonio, aut imperio, vitæque priuari: cum ratio vitæ, qua degunt homines, non multum ab ea, quam pisces in mari, procul sit, quod illi dentibus agunt, hi & armis, & omni fraudum genere, quas ratio mala ministrat, perpetrantibus, cum sæpe iudicium, vindictamque Dei, vexari violenter, imploremus: denique cum maxima perturbatio in sensibus humanis insidat, quod tam malè, tam sceleratè, tam iniquè viuentes, nemo sit, qui iudicet, & vlciscatur, qui bonos à malis defendat, aut distinguat, dum non modò bonorum & malorum æqualis, vt etiam longè deterior bonorum sit conditio, & sicut non prodest bonis bonitas, sic malis malitia non noceat. Hæc inquam cum per omnem humanam vitam obambulent, quæ & Philosophi viderunt, & super his obstupuerunt, ignorantisque verum portum turbati sunt, vt mouit multos Dionysius, qui templis Deorum expoliatis, feliciter nauigauit, vltus eos, quos amor patriæ ad eam liberandam instigasset. Et Pœnorum crudelitati Reguli corpus est permissum. Aphricanum domestici

Quid est vita, si sit aeternus mundus.

Optimum non nasci prouerb.

Hegesias sermo, de vita miseria, quid assulerit.

Spes necessaria virtutibus.

Sequitur rerum omnium inaudita perturbatio, si mundus aeternus statueretur.

A parietes non texerunt, infinitaque nostrorum exemplorum est copia. Hæc cum ita sint, cum tam multa nunc impune perpetrentur, quæ nisi animaduertantur, nisi persuasum sit, meliorem aliquando sortem futuram bonorum, maior esset rerum humanarum confusio, quam cum susque deque commistis elementis, Chaos inhorruit, statuit Deus diem rerum supremam, cum miserabili hac, & cæca vita conclusa, vis ab vnoquoque in theatro totius mundi reposcet. Satisfietque omnibus super ratione prouidentia, & malis male, bonis bene, cunctis spectantibus dabitur. Quod cum in omnium oculis totoque humano genere presente fieri debeat, expectatur dies suprema, qua, facto omnium mortalium concursu, à iudice Deo, cuncta iudicentur. Tollitur igitur hæc rebus humanis necessaria præscriptio, dum philosophis habet Aeternitatem in posterum, cuius ante nullum apparuit principium. Et hæc si rectè cernas, est rerum humanarum terribilis illa, vastaque confusio, cæcæque inuolutio, in qua iustitia cum iniquitate, vitium cum virtute, prudentia cum stultitia, probitas cum improbitate miscetur. Nihil est in quo à malis boni separantur: dedecus ascendit, decore descendit: scelus sublimatur, probitas deprimitur. Aut in eadem strage iacent bona cum malis. Est tamen omnium Philosophorum, quos alia qua ratio tenuisset, quorum ingenium à veritate non profus abhorruisset, firma, congruensque sententia immortalis Deo curæ esse res humanas. De immortalitate quoque animorum, & præmiis, ob vitam honestè aut turpiter actam, plures locuti sunt, etiam illi ipsi, quibus Aeternitas placuisset. Quorum oratio nec caput habebit, nec exitum, intricata pugnansque consequetur, nisi rerum origine constituta. Vt cum te ratio, pudorque deducant ad confessionem prouidentia, alios autem veritatis impetus admoñeat, fore malis & bonis perinde ac meriti sunt, digna præmia, reuolui necesse sit eos, si tueri hoc voluerint, ad creationem mundi, cuius Aeternitas facit, vt nec tota prouidentia consistat, nec ea maximè pars prouidentia, quæ in remuneratione bonorum ac malorum est posita. Ac quoniam non superiores modo, melioresque Philosophi, sed vel ipse quoque Aristoteles asseruit, Deum remunerari bonos, fortuna autem quæ dicuntur bona, censuit idem, quippe qua bonis & malis ex æquo dentur, indigna quæ recta diuinitus donari prædicentur. Hæc duplex attestatio efficit, vt hæc, quam dixi, bonorum remuneratio, in hac vita fieri non possit. Remuneratur enim Deus pios, bona autem fortunæ sunt temeraria. Nam si, inquit, diuinitus darentur, solis bonis darentur. Nefas enim est Deum erga malos, & immeritos esse beneficium. Igitur si non sunt bona fortunæ diuinitus, nec peculiaris esset hæc remuneratio, qua promiscuè fruuntur boni vt mali. Donari autem peculiare, priuarumque aliquid amicis suis à Deo necesse est, idque in hac vita, in qua mali sunt ferè beatiore, non inuenitur, reuoluitur necessario ratio ad alia præmia futura post hanc vitam. Quorum perfecta distinctio, rectumque examen, omniumque oculis satisfactio, atque adeo mentis perturbata sedatio, alia nulla ratione, cunctis ritè consideratis, erit, nisi vt conueniat totus ad iudicium mundus. Quoniam igitur Philosophi confessi sunt prouidentiam, remunerationemque bonorum: hæc autem in hac mortali vita, in qua fluctuant omnia, nec solum eisdem subiacent casibus boni ac mali, sed sæpe deterior est conditio bonorum, non cernitur, certe nemo erit qui fateatur, ad aliam vitam ea oportere referri. Nullus autem sermo de præmiis illis, vitæque futura fieri potest, si mundus sit aeternus, omniumque eorum necessario sequitur euerio, quæ de virtutibus Philosophi disputauerunt. Effectumque primò hac necessitate est, vt quibus Aeternitas placuisset, alij certum incorruptorum sine, principioque carerent animorum, numerum fuisse semper dicerent, alij vnicam cunctis animam attribuerent, alij corrupti, euanescerentque eos assererent. Et hæc omnia dedit Aeternitas mundi. Iidem tamen, quibus horum alterum visum esset, multa rursus de improbitate, & improbitate differuerunt, de prouidentia rerum humanarum, quibus à Deo prospiciatur, non pauca. Nam Alexander qui tertiam sententiam putatur secutus, de prouidentia diuina multa locutus, vidimusque superius eum rationem conficientem, aut non posse Deum, aut nolle res humanas attendere, cumque alterutrum, & absurdum, & indignum Deo palam sit, confiteri vt attendat. Nulla verò, si cæteros Philosophos audias, res humanas respicias, cernitur nunc eiusmodi prouidentia, quæ maximè in eo laborare deberet, vt boni beatè viuerent, mali à iocundissima lucis aspectu submouerentur. Quod contraria ratione transigitur. Sic Simplicius, qui modò primam, modò secundam sententiam videtur approbasse, non de prouidentia solum differuit, sed eò vsque progressus est, vt quos oratio

Deus, scelerum vindex.

Dies suprema spes, quid conferat.

Inducitur virtutum agmen, tollitur vitium, si mundus aeternus.

Ratio, pudor, veritatis impetus, homines ad confessionem prouidentia Dei.

Bonorum remuneratio hæc in vita non fit omnibus.

Nulla præmia statuitur bonis, si mundus aeternus est.

Alexandri Aphrodisi error.

Praecipua philosophiae pars de moribus.

Finis disputationum omnium.

Absurditas quae consequitur aeternitatem mundi.

Sublatis virtutis radicibus, tota philosophia perit. Praestantissima omnium virtus, Pietas.

Sublata Pietate, pereunt cetera virtutes.

Deducimur ad naturam bestiarum, si mundi statuatur aeternitas.

Quid velint assertores aeternitatis.

Epieteti, in quo libro grauissimè & pulcherrimè dixit, non permoueret, solum superesse diceret, vt à iudicibus subterraneis expectare supplicia possent. Denique ipse Aristoteles qui vnam ex his sententiis est secutus, remunerationem non tacuit. Omnem demum Philosophum necesse est, vbi multa de natura, de caelo, terra disputasset, venire ad mores, quæ prima, præcipuaque est pars Philosophiæ. De moribus autem loquentem, nisi subdolos simulator, sæuus impostor sit, aliquod caput, aliquem finem, ad quem, & à quo tota disputatio fluat, & desinat, statuatur oportet, idq; serio, non populariter, ex Philosophia. Hinc effectum est, vt qui prius in contemplatione rerum occupati, plurima, quæ non caperent, explicarèque non possent, aut tacere, aut contrà quàm Natura decernat, statuere coacti essent, cum ad mores ventum est, mutare sermonem, os aperire, loqui quod Natura volebat, compulsi sunt. Id apud Aristotelem, Alexandrum, Simplicium, multosq; alios reperias. Caput igitur illud, & finis quis sit, alij tacitè innuerunt, alij apertè prædicauerunt. Apertè Plato, superiorèsq; omnes, tacitè Aristoteles, apertius alij post eum in Philosophia eius clari multi. Est autem finis, vt res humana ad aliam quàm præsentem conditionem referantur, sine qua tota claudicat disputatio de prouidentia. Caput, vt à Deo habuerint initium. Si statuis mundum æternum, statuis aut vnam in omnibus animam, aut certum numerum sempiternorum animorum, aut eos euanescere ac resolui. Quodcunq; statueris, tota collabitur ratio prouidetiæ. De moribus item, & sine rerum humanarum, ratione remunerationum sermo vanissimus est, & commentitius, præstigijsus, ac simulatus. Simulata, ficta sunt ea quæ dicis, Deum remunerari pios, ò Aristoteles, decimo de moribus. Non minus subdola, & vana quæ de iudicibus subterraneis loqueris ò Simplici. Nam vnica anima nullas pœnas admittet: si resoluuntur, minus. Si certus æternorum numerus animorum, æternus etiam ad corpora & à corporibus reditus & discessus. Quod si de moribus, & prouidentia, remuneratione, & premiis simulatè locuti estis, & quasi populo satis facientes, valete Philosophi, cum vestra Philosophia simulata, impostrice. Sublatis igitur & conuulsis radicibus, quibus virtus efflorescit, vana sunt omnes de virtutibus Philosophorum libri, vana tota ipsa Philosophia: cuius finis est docere, non obtundere: augere, non minuere: condere, non destruerè: vtilitatem, non detrimentum afferre. Prima præstantissimaque virtus est Pietas. Hanc velut reginam cunctæ virtutes facta corona circumstant, ducemque sequuntur. Sublato duce, dispergitur agmen, palantes, incertique vagantur. Pietas non potest, si rectè consideres, consistere, nisi stantibus his, quæ Mosaiica, & Christiana Philosophia, Philosophi quoque meliores tradiderunt, quod creauerit hominem Deus, propter hominem mundum, quod gubernet, quod magna præmia virtuti dabit in teatro totius mundi. Sic stat dux Pietas. Ablato duce dissipatur agmen: agmine virtutum dissipato, hominum vita, non magis hominum, quàm bestiarum vita, deterior etiam, quod hæ ratione carentes, ea neque ad bona, neque mala abutuntur. Exuta ratio virtute, pessima est, noxia est. Exuitur, si pietas detrahitur, cum qua fugiente, terga vertit omnis virtus. Aeternitas mundi dat tres de Anima opiniones, à quibus sic manat pietatis & virtutis omnis interitus, sicut aduersa, quod à Deo habuerint initium. Virtus omnis cum principe pietate. Vides quanta strages, quis sonitus, quis fragor omnium bonorum, quibus præclarum est humanum genus, Diisq; immortalibus æquatur, ruentium? Deducimur hac opinione, ad naturam bestiarum: humanitate, iustitia, pietate exuti in naturâ beluarum transformamur. Illa igitur de fontibus Naturæ vberissima ratio, sceleratam, exitialem, magnorum bonorum interempricem esse istam Aeternitatem. Tollit enim renouationem ad meliorem conditionem, quasiq; deificationem omnium rerum, quam præsentem modo & omni eius miserima Aeternitate, longe esse meliorem nemo est qui nesciat. Si fit mundus æternus, fit vt nunquam desinat, qualis ad omne tempus fuit. Nec recipiet, quam & sancta oracula promittunt, & summis votis efflagitat Natura, vt penè Deum accuset, quod tam corruptibilem se esse voluerit, renouationem. Promittitur, decantatur, celebratur, clamitat, efflagitat, Natura, ac Ratio, humani primum generis reparationem. Sed dicatur renouatio deinceps omnium corruptibilium, mortaliumque rerum. Hæc omni mundi aeternitate melior, desiderabilior, optatior, qua sine nihil hominibus miserabilis esse potuisset. Volunt autem Aeternitatis amatores, nos in æternum miserimos fuisse, æternæ corruptioni, morti sempiternæ subiacuisse. Misera, lacrymabilis est, nisi sit melior, humani generis conditio. Hanc omnes deplorarunt, ingemuèrunt, huic

Ahuic multi æternam priuationem anteposuerunt. Deus, quæ sua est clementia, omnium statuit renouationem & in meliorem statum, commutationem, qua discedent lacryma, luctus, abradetur corruptio, deformitas. Quidquid nunc turpitudinis infedit, expurgabitur. Multaque bona consequentur, quæ sandò nemo audiuit, aut possit exprimere. Hæc adèò naturalis est, vt nisi futura esset, humana natura penè monstrum extiterit, cuius omnis culpa in commutatione relinquatur corrigenda. Denique ruina euersioque est beatæ vitæ, mundi que futuri (si mentem latius extendas) Aeternitas præsentis. Nec stat quicquam eorum, quæ de futura beatitudine, quasi Philosophi somniauerunt. Quæ quidem omnis est in abolitione, & commutatione præsentis mundi. Quo sunt autem res meliores, sunt Naturæ propiores, optabiliores, magis eas à Natura desiderari par est. Naturalior beatitudo, quàm mortalitas, & corruptio. Sic naturalior mundus ille beatus, quàm corruptibilis lacrymosus iste. Solus debet esse sempiternus in posterum, non mundus is, per quem regnat lætè corruptio, mors, cui si propter hominum flagitia, quibus fuerat creatus, paratus est interitus, necessariò debuit inchoari. Tam autem propter corruptionem, turpitudinemque, non dico rerum, sed hominum, non debuit olim esse sempiternus, quàm propter eadem rescindetur in posterum. Tam debet corruptibilis, flagitiorumque, dedecoris, lacrymarumque plenus mundus cadere, aut mutari, quàm beatus ille sempiternus esse. Tamque naturale est, vt iste non diu sit, eò nec semper fuerit, quàm vt beatus ille sit perennis. Sola igitur à Natura & à Deo Naturæ principe, merentur æternitate, in quo mirabiliter ratio conuiescit: in quibus est perfecta beatitudo: imperfecta verò, & tristia insuauia, & in quibus dedecus est, & turpitudò, non modò non debent esse sempiterna, sed aboleri cito debent à Natura, & à Deo. Et si ex duobus bonis, alterum altero sit melius, impediatur autem status deterius, statum melioris, profectò natura Deus & homo destruent deterius, vt melius existat. Illud ergo considerabitur, cognoscetur à prudentissimis, multique cognouere & confessi sunt, nihil prodesse ipsum esse absque bene esse. Nec tam dulce esse istud esse, vt ipsum mox admireris, & collaudes. Ecce tot testimonia, tot exempla. Pluris, ait sapiens ille, fit vnus homo iustus à Deo, quàm mille impij. Si decem iustos in flagitiosa vrbe reperisset, plures eos, quàm omnem ciuitatem fecisset. Deleuit igitur omnes, quod turpissimos melius erat non esse, quàm esse. Nec curauit extingui, aboleri, vanescere tantam hominum multitudinem, præferens non esse, ipsi esse, quia non aderat bene esse. Sic cum tota mundi ciuitas plena flagitiorum sit, futuraque sit magis, non est cur raptus in admirationem ipsius esse, mundi Aeternitatem probabilem, & piam iudices. Tam non debes dare Aeternitatem mundo, quàm Deus vrbe flagitiosam maluit non esse. Si diuinus, si immortalis, si sanctus fuisset mundus, fortasse præbenda aures essent de Aeternitate eius differenti: nunc autem Natura potius suadet, vt cupiatur, credatur, neque fuisse, neque esse debuisse sempiternus. An scilicet vt æterna bella, sempiternas miserorum mortalium strages, tot nefanda flagitia, Sol desuper aspiceret, & sempiternum esset, quod est apud Homerum?

*Non homine est animal certè infelicius vllum,
Quod tellure superspiret, & inambulet ipsa.
-Subeunt morbi, tristisq; senectus,
Et labor & dire rapit inclementia mortis.*

Nostrum quoque:

Illud igitur examinetur, si duo sint bona, alterum longè & incomparabiliter melius altero, sed status deterius impediatur statum melioris, nonne stultissimi fuerit, potius deterius, quàm incomparabiliter meliori velle locum esse? Vt si manu capiendum sit, quantum capere manus possit, aut ferrum aut aurum, acceptoque ferro, non sit locus auro, non dementis erit ferrum potius sumpsisse, quàm aurum? Sic cum sint, vt dem istud, duo bona, quorum alterum sit altero incomparabiliter melius, beatitudo, glorificatio, deificatio animorum, & corporum, Aeternitasq; beatæ vitæ, alterum Aeternitas præsentis mundi, prior consistere non possit, nisi renouato vel abolito præsentem mundo (abolitio autem vel renouatio infert vt non fuerit semper, quia quæ sine terminantur, etiam principio clauduntur) certè dementissimi, naturæq; parum gnari erit, potius istius mundi vanam, & inutilem Aeternitatem, quàm Beatitudinem animorum, ac Deificationem voluisse, cum ex Aeternitate istius mundi nihil boni, nec ad eum qui faueat ei, nec ad alios redundet: Longè autem sit optatior, ac melior vnâ illius beatæ vitæ hora, quàm

Aeternitas mundi, ruina vitæ beatæ.

Non merentur æternitate imperfecta, tristia, et in quibus dedecus est.

Renouatio quid supponit. Ex æternitate mundi, nihil boni.

Rebus corruptibilibus aeternitatem dare, quid cōferat.

Causa meliorum, destrui-mus deterio-ra.

Natura non affectat infinitatem.

Opinio de mundi aeternitate, elementa mundi partes Deos fecit.

Aeternitas est deificatio quadam.

Fons erroris omnis.

Cælum, propter homines factum.

Repetitio byemis superiorum.

omnis vita in hoc mundo. Hac stultitia, & ignoratione veri implicati sunt omnes Philosophi, quibus sapientia summæ visum est, dare rebus corruptibilibus Aeternitatem, non videntes hanc cum omni agmine scelerum, insuper beatæ vitæ, de qua vel profani multa differuerunt, ferre secum perniciem. Nos igitur potius Naturam quàm eos audientes, delectumque in bonis, & malis, aut bonis, & optimis habentes, dicemus incomparabiliter meliorem beatitudinem illam, ac renouationem, qua cunctas miseras animorum, & corporum exuti, deiformes erimus, quæ & commutationem rerum, commutatio vt non sit æterna, inducit, quàm aeternitatem corruptibilis, tumultuosiq; istius mundi: cõsque in suis deliriis cæcæq; vanitatis volutabro versari sinemus. Quod autem causa meliorum destruiamus sæpe deteriora: & quod non omne esse, sit eligendum, claris apparet exemplis. Sæpe domum præsentem, meliorem, elegantiorémque refecturi destruiamus. Agricola, vitatores, ramos, & pampinos etiam late florentes, quanquam pulchrum voluptuosumq; erat frondes videre virentes, amputat. Si decem catulos canis, aut feles sustulisset, sæpe maiorem numerum suffocamus. Ciuitas apud Aristotelem, exiguo, certoque hominum numero conficitur, reiicitur vt inutilis immanis multitudo. Nusquam Natura visa est infinitatem affectasse, moderatis, & paucis vbique contenta. Nec placet ei qualiscunq; multitudo. Magis autem optimis & paucis delectatur, quàm infinitis quidem, sed inutilibus, impeditis, incompõsitis, sese inuicem euertentibus. Sic rerum corruptibilium Aeternitatem displicere ei par est, quippe quæ omnia bona, egregias primum virtutes, rerum ad vnum caput coniunctionem, beatitudinem sempiternam destruat, & tollat. Nam eos quos tantopere mundi delectauit Aeternitas, dicendum est animi imbecillitate, vilius, imperfectorum sempiternam durationem affectasse, maiorem beatitudinem non vidisse (vt qui Deos bibere vinum, inter foemineos amplexus resoluui, maiores melioresque voluptates nescientes arbitrantur). Quam si vidissent, nunquam rerum imperfectarum Aeternitas eis Probari potuisset. Itaque constat eadem vanitate, miserabilique hallucinatione istius mundi Aeternitatem eos affectasse, qua deificatunt flumina, fontes, astra, terram, oceanum, & adorarunt elementa istius mundi, ipsūque omnem mundum, quem sicut Deum nuncupassent, vt est apud Platonem, Aristotelem quoque, Marco Tullio teste, sic æternum voluerunt. Est enim Aeternitas, quædam quasi Deificatio. Diuinitatem veram beatiorémque vitam, statimque rerum humanarum meliorem nescientes, in gremio istius mundi nati, curas omnes & studia, in speculatione rerum visibilium posuerunt, quarum vt studium esset venerabilius, & præstantius, eas æternas, non corruptibiles voluerunt. Ne de rebus Aeternitate carentibus, sed sempiternis libros scripsisse viderentur. Visum quoque est eis quasi Heroicum, discedere à vulgari persuasione, nouamque Philosophiam, quam cæteri non aded perspexissent, condere. Sed fons totius mali verus, vt dixi, fuit Glorificatio, Deificatioque luminum cælestium, quæ quidem incorruptibilia diuinæque declarata, nefas sit non fuisse sempiterna. Nescientes, nec animum ad cogitandum instituire valentes, cælestia lumina Deum incorrupta fecisse, vt inferiora alerent, illuminarent. Id autem fieret non semper, quoniam non semper optimum est, sed quoad vtile esset. Nec illud quoque viderunt, quod euidentissimum & in Philosophia Mosis est, & in Natura clarum, non homines propter cælum, sed cælum propter homines effectum. Nec aded cælum mereri Diuinitatem, & Aeternitatem, quod ordinatè moueatur, quod & res corporea sit, & similis in motu constantia etiam in cordibus, & humoribus animalium inueniatur, cæli verò splendor, & claritas, permanensque Natura ab optimo artifice compacta sit, quem Natura interdum imitata, similia quædam, terra, & aère pariat. Sed his satis sit ostendisse, Aeternitatem mundi primū nemini profuisse, tum exitialem, perniciosamque esse, quæ nec Deo decus, nec homini vtilitatem conciliet, tollat autem ea quibus homo nobilis sit, à naturæque bestiarum remotus, immortalitatem animorum, virtutes, beatitudinem: Quod si nec Deo decus, homini autem dedecus, & detrimentum afferat, quid superest in natura, cui prodesse potuerit Aeternitas? Neque enim debes, dum quæris gloriam, Deificationemque luminum cælestium, res humanas luminibus illis longè meliores euertere: Dum Solis & Lunæ captus amore, effundis in eos omnem Diuinitatem, homines bonis suis exuere. Cūque luminum cælestium, & mundi Aeternitas, ac Deificatio, cum Beatitudine, Deificationeque humana pugnet, malim ego, Solem & Lunam conflagrare, totum mundum

quere

Aruere, nullam eius ante paucos annos vel scintillam extitisse, quàm me beatitudine, munere liberalitateque diuina digna, spoliari. Quæ si vel paucorum sit, melior est quàm omnis, tristis, infelixque Aeternitas mundi, hominumque retro mortuorum sempiternus interitus.

Dissoluitur secunda ratio, In creando mundo non esse prius & posterius tempore. Quodcumque creatus fuisset mundus, quæri potuisse, cur non prius creatus. In aeternitate non esse prius & posterius. In multis hallucinari mentes humanas perinde atque sensus. Omnem infinitatem absurdam esse, & indecoram, præter diuinam. Vnius tantum esse naturaliter Aeternitatem. Quod supersedens Deus Creatione mundi, neque tardauit, neque cessator fuit. Neque dici potest supersedisse, ac distulisse.

CAPVT III.

SECUNDAM rationem discutiamus, cum qua sequitur etiam tertia, vt vtraque sit clara, alterutra examinata. Non esse verisimile, nec cadere in animum posse, vt tanta quæ mundum antecessit, aeternitate, creationem Deus distulerit. Et quomodo tandem in eum cogitatio faciendi inciderit, quod in omni aeternitate non fecisset. Et si creare visum est ei, cur tot annorum millibus antè non condiderit. Primum igitur considerare, & animaduertere, rationeque perpendere operæpretium est, nostrorum animorum imbecillitatem, ac ludificationem, quibus euenit sæpe, quod oculis corporeis, cū baculum in aquam intuentes, fractum referunt animo: maiorem maturino, & vespertino tempore Solem dicunt, quàm meridie. Eundem nuntiant maiorem non esse mensura bipedali. Nec solum in sensibus qui tamen iudices habentur incorrupti, est deceptio, sed in animo multiplex, ac varia, vt mirabilis sit rerum, quæ placent & displicent, bona vel mala putantur, varietas iudiciorum. Ac sunt multa, quæ cū nobis videantur, accurrens ratio, ac mens, & in seipsam conuersa, castiget errorem, sicut cū veniam nostrorum scelerum imploramus, aut errores nostros, quod fecit Hippocrates & Augustinus, confitemur, repellentes scilicet priorem sententiam, in qua nos hallucinatos esse deprehendimus. Sic sæpe fit, vt incidat in animum absurda cogitatio, subitòque accurrens ratio corrigat errorem, dicat rem sic habere non posse, fecus sentiendum esse, propter maiore validioremq; rationem. Ecce occurrit animo, difficileq; est non assentire, extra cælum semper aliquid esse, succedereq; res sibi inuicem, in infinitū, quia non capit animus illud nihilum, cui extremitatem oportet esse adiunctā. Is error ea ratione corrigitur, quod impossibile sit, & absurda infinitas rerum. Similis error accidit infinitate durationis mundi. Percipienda igitur primū, diligenterq; attendenda, rerū vniuersalis infinitas, & omnis qui in ea versatur error aperiendus. Nam cū speciosa prima frõte videatur, quod quo maior sit numerus bonorū, hoc probabilior, & optatior, naturæq; adherentior iudicetur, fit hac speciosa persuasionem, vt infinitas temporū ac seculorum, rerumq; sub sæculis infinitis natarum, bona & naturalis videatur. Vt autem errorē occultum, errore manifesto sepe detegimus, ostendentes absurdum, ac impossibile quod fieri posse ac naturale videretur, ex eo quod non tam occultum, & ab oculis remotū est, cuiusve absurditas est clarior, sic qui velle istam irrationabilem, absurdam, & aduersam naturæ rerum sempiternarum aeternitatem cernere, animoque suo declarare rerum sempiternarum cupiditatem & apparentiam esse præter naturam, clarioribus exemplis vsus, eam fortasse coarguat. Opinantur probabilior, magisq; naturalem esse infinitatem sæculorum, quàm principium ac terminum, aut numerum certum, eoque putant naturalius semper mundum fuisse, quàm aliquando cœpisse. Oportet igitur animorum, ac temporum infinitatem absurdam agnoscere, ex omni alia absurda infinitate vt mundorū, vt infinitate extra mundum. Si placet enim infinitas, eamq; arguis meliorem, quia infinita est, arguas etiam licet melius non modò plures mundos, sed innumerabiles esse, quàm vnum, quia quo plures res sunt, hoc melius est. Aut si vnum mundum concedam, melius mundum millies plures homines quàm præsentē eorum paucitatē habuisse.

Refellitur alterum de mundi aeternitate argumentum.

Vt sensus fallaces sunt, sic animus sæpe.

Ratio ac mens castigat errorem.

Absurda est rerum infinitas.

Error occultus errore manifesto detegitur.

Urgetur animus per absurdas infinitates, ut finitum rerum statum tandem agnoscat.

Impossibilitas existendi profecta ex absurditate. Quid sit infinitas.

Infinitas quid ex Proclo.

Infinitum duplex philosophis.

Aeternitas mundi perinde execrabilis, ut mundorum infinitas. Modicis natura delectata.

Non est infinitum, quod aliquando habuit principium.

Melius, si celum non potuit in immensum extendi, saltem effici centies latius aut ducenties. Melius infinitam vim hominum sapientum, innumerabiles item stellas existere. Sic melius unumquemque hominem, si placet multitudo, centum manus habuisse, caelum vertice tetigisse, proceriorisque statura esse. Montes item aureos, aurea flumina extitisse. Vagarique potest animus per omnes absurdas infinitates & rapi cogitandi ludibrio, velut a ventis, ad omnia, nusquam sistens. Simile profus ludibrium, errantis, & captantis saeculorum ceu meliorem Aeternitatem. Agnoscas igitur absurdam ex reliquis infinitatibus. Non inuenit vllum extra caelum finem cogitatio, nec adduci potest, quin opinetur vbi definit supremus orbis, subsequatur haereatque aut corpus aut quiduis aliud. Putes plures esse mundos, nunquam tam exiguum hunc fieri debuisse, decuisse maiorem numerum hominum existere, stellarum copiam numerosiorem, latius mare, latiore terram. Perspicuum igitur sit inimicas esse naturae, & ad conditionem eius minimè aptas, omnes infinitates, ut quae nec fieri possunt, & impossibilitas existendi profecta sit ex absurditate, quod omnis infinitas, sine capite, sine ordine sit, confusionis plena. Nec aliud est infinitas, quam inane animi commentum, vanumque cogitationis ludibrium, quae possit non modo per omnes Naturae conditiones tendere, sed extra naturam lapia per ea quae neque sint, neque fieri possunt quasi naturae, fingens sibi omnia, temere in ea incurrentia, ipsorum quoque Philosophorum suffragiis condemnata. Vera enim sunt, quae Proclus refert: ἡ μὲν ἐν ἀπειρία, παντόπασιν ἀγνώμων, καὶ ἄλογος. καὶ μηδεμίᾳ περιεμένη θεῶν, ἀλλὰ λεωμένη πρὸς πάντα τῶ χεῖ τὴν καὶ αὐτομάτω. ἢ δὲ ἐν ἀπειρίᾳ παλῆθι, καὶ ἀεὶ μὴ κόσμων, ἔπιμέλεια, καὶ ἀσφραγία: Est, inquit, infinitas irrationabilis, incognoscibilis, nusquam recipiens Deum, sed vbi que temeraria, & fortuita, procuratio autem & prouidentia in multitudine certa & numero mundorum. O Procle, cur non vides etiam in infinitate temporum quod opinaris in infinitate mundorum? Et quod item ait Plinius de infinitate mundi, transferatur ad infinitatem temporis: Quasi, inquit, non eadem quaestione, semper in termino cogitationis occurrat, desiderio finis alicuius. Ac quanquam Philosophi distinguant infinitum in actu, & in potentia, primum negantes, secundum concedentes, dicendum est, quod prohibet ne sit secundum, idem prohibere ne fuerit primum. Nam cum tempus respiciat non futurum modò, sed etiam praeteritum, ut illud sit verum tempus quod praeterit, totque millibus annorum confectum sit, extiterit iam hoc infinitum, suamque substantiam, qualisqualis est, habuerit, & nunc esse ac dici posset infinitum. Et potuerit fieri in praeteritum, quod nunquam in posterum fieri posse dicas. Nunquam enim fore infinitum tempus in actu dices. Sed friuolas has vanasque subtilitates relinquamus illis: quae suis Natura docet vocibus, execrabilem esse Aeternitatem, innotescant. Perinde enim suam fert secum confusionem, sicut illa mundorum, ac rerum infinitas suam. Meritoque quibus infinitas ista placuisset, absurdiora confiteri compulsi, & ab illo cogitationum ludibrio, tanquam phrenesi ad vltata, inaudita sunt raptati. Nusquam igitur Natura patitur infinita, quae cernitur vbi que moderatis delectata. Non est pulchritudo aut vtilitas in infinitate sed temperamento, moderatione, numero certo. Iam aufertur & interpellatur decor, non modò si infinita, sed si plura addideris, quam si pauciora. Vbi que sunt certae leges, limites praescripti, & intra suas metas habitat venustas, quam si vel ad plura vel pauciora redegeris, labefactaris, sustuleris, venustatis re & nomine priuaueris. Certis regionibus circumscriptum est caelum, definita terra, caelestes orbis, & lumina, generis humani multitudo, numerus stellarum. Nec plura facta sunt vbi que, aut pauciora, quam quae venustas, & vtilitas postulasset. Nusquam temeraria rerum immensitas & infinitas aspicitur. Vbi plura sunt, quam deceat, confusio est, turpitudine est. In illa saeculorum ac rerum infinitate, aut aeternitate, turpissima quaeque sordescit confusio. Quam pulcherrimum fuit, ut aliquo principio, & capite res includerentur, ab aliquo initio manarent, tam fuit turpissimum esse eas ἀκράτασ, sine capite, sine initio, eoque sine ordine. Quod cogitans sapiens animus, tristatur, moeret, nec habet vbi sistat. Sicut autem modicis delectatur Natura, sic ars imitata Naturam, conclusit cuncta artificiosis praescriptis. Ipsi quoque non delectantur vel audiendo, vel videndo, nisi modicis, ut quod ait ille, sicut sit infinitus spiritus datus, tamen eum perpetuare verba nolimus. Sic perpetuare mundum non patitur ratio, ea perpetuatione, quae nunc vsque ducta in aeternum fuerit. Nam quod futurum est in posterum, habuerit initium, cui nitatur, nec vnquam erit infinitum, quod aliquando habuit principium.

Acipium. Clarum igitur est, nisi Deum, cuius nullum debet esse principium, ipse omnium principium, aeternum nihil esse debuisse. Necessesse enim est, Deum fuisse sempiternum, quod ante eum nulla sit maiestas, nec aliud initium. Qui nisi fuisset aeternus, nec ipse nasci ex nihilo, nec res ex illo potuissent. Solus igitur ipse debet esse sempiternus, res autem & mundus non debent, tum quia habuerunt vnde nascerentur, tum quod nefas sit aequari Diuinitati ac maiestati eius quicquam. Aequaretur autem, si pariter sempiternum esset, Peculiaris enim est naturae diuinæ dos, Aeternitas, qua demonstratur ipsum sibi principium, ortusque sempiternus esse, nec à quo procederet, indignissime. Quem gradum si res attingerent, non singulare decus id ac necessitas Diuinitatis esset. Nec valet, si detur aeterna manatio, aut dependentia. Ad Aeternitatem quouis modo res attingentes, vel in aeternum à Deo nascentes, per Aeternitatem coaequantur. Melius igitur mundo & ad conditionem naturae eius aptius est, habuisse principium, quam semper fuisse, ut seruetur maneaturque Deo soli dignitas Aeternitatis. Qui nisi sempiternus esset, non solum illi, sed etiam nobis origine & causa carentibus nocuisset. Prodest autem nobis, ut ille solus sit sempiternus, quoniam Aeternitas eius fuit causa natalis nostri. Et prodest illud caput esse praestantissimum, omnique dignitate, & aeternitate praecellens. Iamque pulchrum est & vtile nobis, habuisse principium, quam decorum & vtile vniuerso, vnum illum esse sempiternum. Cuius decus, & excellentia redundat in honorem nostrum, dum habemus caput nobilissimum, originem infinitam, principem aeternum. Nec nocuit, nec dedecus fuit nobis, semper non fuisse, qui nec sentiremus ipsum esse, & natis postea melius fuerit habuisse caput sempiternum, qui illa Aeternitate excepta, quod nefas, & impossibile esset, omnibus praeterea bonis, vel ipsa Diuinitate nos donaturus esset: Quae donari non potuisset, mundo isto corruptibili sempiterno, in quo eodem semper manente nulla benevolentiae diuinæ erga genus humanum probatio fieri potuisset. Sempérque quaesitum fuisset, cur id prius non fecisset. Cur quandoocunque beneficium contulisset, in aeternum retro non contulisset, Nec verò solum non malum est, aliud aeternum esse, aliud creatum, aliud supremum, aliud infimum, sed etiam optimum, ac necessarium. Sic in homine est nobilissima pars ratio, est venter & pedes indigniores. Sunt item genitores antecedentes prolem. Idem in omni Natura, quae mirabili varietate decora est, vbi que viuunt. Ita fuit & in omni mundo venustissimum, ut ipsum principium esset sempiternum, res autem haberent initium, creatore cum omni alia dignitate res creatas praecellente, tum verò Aeternitatis honore. Cognita igitur & animaduersa absurda infinitate temporum, informisque aeternitate rerum, ex aliis absurdis infinitatibus, & viso pietatis verae, ac naturalis esse, vnus tantum fateri, & agnoscere Aeternitatem, iustitia postulante, ut cuius supra omnes praestat ineffabiliter maiestas, solus esse sempiternus, solus his debitis honoribus à nobis adorari debeat, facilis erit responsio ad ea quae obieciébatur. Nunquam enim cessator fuit Deus, nec vita sempiterna eius, vocari debet cessatio, sed necessaria, naturalisque Aeternitas, quam nullae res neque potuerint, neque debuerint attingere: quae quandoocunque creatae fuissent, semper aeternus ille, ipsae creatae, & inchoatae dicendae fuissent. Ut eadem conditio futura fuerit, si vel sexcentis millibus annorum antea mundus creatus fuisset. Tantundem enim Deus aeternus, tantundem mundus non aeternus erat futurus, eadem in omni Aeternitate mensura manente. Quare mentis error corrigendus, per absurdas has infinitates vagantis. Nunquam enim locum, finemque inueniet, qui quare, cur non ante creatus mundus: cur tandiu Deus cessaauerit. Quidquid tibi finxeris, semper idem erit, remanente semper eadem Aeternitate. Animi ludibrium est, caecaque hallucinatio, ut qui non possunt adduci credere Antipodas, cogitatione fingente sibi, si qui eiusmodi essent, ruere eos in inferius caelum. Sic & ipsum caelum sub pedibus necessariò fore, mare quoque, & omnis aqua superna videtur eis fluere in caelum. Qui quidem error ratione castigatur & exemplo. Adhibe similem castigationem in hac vana cogitatione, stultaque animi vanitate. Neque enim erat adhuc ante vel post, prius & posterius, nec tandiu. Indiuisibili quadam & incomprehensibili ratione coniuncta fuit creatio cum Aeternitate. Ipsaque Aeternitas non habet prius & posterius, neque in illa Aeternitate fuit quod antegredereur, quod subsequeretur, quod sit in tempore. Difficileque nobis, qui solum tempus habemus exploratum, nunquam in Aeternitate fuimus, erit percipere, inque animum inducere, vnicum

Solus deus sempiternus, & cur.

Peculiaris deo aeternitas.

Melius est & aptius, ut mundus principium habuerit, & cur.

Benevolentia diuinæ creatione mundi agnita.

Quibus modis principium sempiternum & praecellens intelligitur.

Dei naturalis aeternitas. Antipodas esse certissimum est, quantum negaunt. Lactant. lib. 3. cap. 24. et D. Augustin. de ciuitate Dei 16. cap. 9.

Aeternitatem asserere iis qui discernunt deus tantum qua fiant in tempore, absurdum. & plane difficile.

Sempiternitatis ac simplicem actum. At agnoscere & confessi sunt Philosophi, præcipuè Plato. Quare quærens cur ante tot annorum millibus Deus cessauerit, falleris, pueriliter laboris, non vides te tempora fingere, ubi nulla essent tempora. Fingis in illa Aeternitate fuisse quod ante, quod in medio, quod post sequeretur, fuisse diurnitatem, breuitatem, temporis conditiones, & fluentium, inftarq; aquæ prætereuntium rerum, quæ nunc natæ, post crescunt, ac dilabuntur: succedunt aliæ, sitq; idem circuitus, totaque ratio vnum quondam temporis exordium respicit. Illic nil tale. Vbi nullum fuit exordium, ne fuit etiam prius & posterius, quæ maximè principium quoddam respiciunt. Sic bellum Troianum antecessit Persicum: & Moses omnium scriptorum est antiquissimus, quoniam & principium fuit, cui tota temporis niteretur ratio, & antecessio. Et res, collapsis prioribus, successerunt, quæ prius non essent. Illic quoniam eadem res semper est, nec aliud antè corrumpitur, aliud surgit, ac succedit, sed idem semper status permanet, non potest nisi per errorem & insolentiam ascribi prius & posterius, quibus tempus integratur. Fluvius est tempus, res quoque fluunt, Diuinitas eadem est. Quare qui fingat ibi prius & posterius, accidit ei, quod his, qui putant Antipodes labi in inferius cælum: Ac si posset intelligi, quanquam periculum est ne non intelligatur: adèd varia est à tempore, & eo quod nunc viuimus, Aeternitatis ratio, vt dicendum sit, coniunctam fuisse indiuisibiliter, nullo spatio intercedente, Creationem cum Aeternitate. Nulla fuit igitur vacatio, nec ociabatur Deus, quem etiam animi nostri obtusio est) vt non capiamus vbi potuerit esse antequam mundum fieret, exultantes cum perinde ac nos & nostra, aliquo mundi loco necessario contineri, & intercipi. Atqui nemo fuit, quin fateretur, omni mundo Deum esse maiorem. Quid igitur aliud, nisi stupor, obtusaque acies, te cogit addubitare, ac quarere, Deus vbi esset ante conditum mundum, si mundo maior est, res autem continens est maior contenta, Deus toto mundo maior, vt mundo nequeat intercipi? Sic non egebat hoc mundo, quo contineretur, qui nec capere quidem eum possit. Sunt alia, vt principio dixi, absurda nostrorum imbecillium animorum simulachra, figmentaque, quibus rationis, prudentiæq; auxilio dissipatis, docemus nos ipsos, aliunde petitis exemplis sæpè que ab errore reuocamus.

Deum nõ debere ea esse conditione sorte, vt nos.

Examinantur Philosophorum, primum Aristotelis de Aeternitate rationes. Aristotelem non impugnare simpliciter Creationem, sed qualem nonnulli ante eum deprædicassent, qui Chaos æternum, Creationem in tempore fuisse asserbant. Priscos non quemadmodum calumniatur Aristoteles, tempus æternum credidisse. Priscos asseruisse tempus & cælum creatum, creatum cælum ex liquida aquæ substantia.

CAPVT IIIII.

Qui stantem aeternitatem mundi.

Job 8. de natura.

Triuinseparabilia, tempus, motus, cælum.

Hæc fuit prima sermonis ratio, de mundi vel Aeternitate, vel creatione. Secundo est, vt pressius, ac nominatim eorum rationes apponatur, quibus visa est Aeternitas probabilior. Ex his fuere præcipuè tres, Aristoteles quidem primus, post quidam Platonici, exinde Proclus & Simplicius, qui creationem euertere non solum à natura, sed etiam autoritate Platonis conati. Quorum priori respondit quidem solerter Ioannes Grammaticus, non autem quoad huic operi congruit, partim eadem, partim diuersa ratione respondebimus. Paucas igitur quasdam rationes attulit super Aeternitate Aristoteles, è quibus est in octauo de Auditione naturalis, & in libris de Cælo, ea, quod mutuo se consequantur tempus & motus, & res quæ mouetur. Omnes autem præter vnum Platonem, confessos tempus æternum. Quos necessariò sequatur æternus motus. Nam sine motu cæli, non esse tempus: Sic non esse motum sine re mota. Itaque tria hæc ab inuicem esse inseparabilia, Tempus, Motus, Cælum. Vt qui dixerunt tempus æternum, necessariò motum & cælum rem motam, æternam dixerint. Sic totum mundum æternum. Argumentumq; est à consensu maiorum validum certè, si sit quod ait: sed prorsus in contrarium ostendam. Neminem priscosorum, tempus aut cælum æternum dixisse. Altera ratio à Natura ducitur: Nullum tempus sine præsentis, & nunc esse aut co-

A aut cogitari posse. Ipsum autem nunc, seu præsens, medium esse quoddam inter principium & finem, principium futuri, finem præteriti: Sic necesse esse semper esse tempus. Extremum enim postremi accepti temporis, in aliquo nunc præsentis esse. Nihil enim in tempore accipi posse, præter præsens. Quocirca, quoniam semper est principium & finis, ipsum nunc seu præsens, necessariò semper ad vtramque partem eius esse tempus. Tempus autem sempiternum, motum inducit sempiternum. Hæc ratio (pace tanti viri dixerim) non modò naturalis non est, sed penè sophistica. Alias rationes proposuit aliis in libris. De Cælo, quod corpus illud sit diuinum, incorruptibile, cuius nunquam fuerit, nec maiorum memoria dicatur fuisse, labefactio: Quod sit Deorum domicilium ex maiorum autoritate, vt æternorum æternum. Quod sit præter quatuor elementa quintum diuinum corpus: Quod dictum sit æther, ab æterno motu: quod si sit incorruptibile, non sit creatum: Incorruptibile à Platone dictum: Ex ordine item rerum constanti: Ex ipso corpore. In libris autem post res naturales, quod à diuinis Intelligentiis regatur, quod æterno motu moueatur à Deo primus orbis, sic omnes deinceps: A substantiis æternis animatum. Hæc ferè sunt Aristotelis rationes. Illud autem primum in his sciendum, at- tentèque animaduertendum, non vsquequaque rationes eius contra dogma nostrum, & creationem mundi, qualem tradimus ipsi, tendere, sed potius aduersus: ante eum de Creatione locutos. Tres enim absurdas de Creatione mundi producit idem maiorum opiniones: Alios tempus æternum, sine cælo, & mundo statuisse: alios creatum mundum, sed in posterum incorruptibilem: Partim modò nasci, modò corrumpi, idq; in omni Aeternitate: omnèque rationes eius id laborant, vt hæc doceant absurda, præstareque mundum semper fuisse, quam quoduis horum trium ostendentes. Nos autem qui è tribus illis nihil asserimus, qui & tempus cum cælo, & mundo simul natum dicimus, mundum autem aliquando creatum, non incorruptibilem, sed corruptibilem, quanquã alia sublimiore ratione quam Philosophorum illa, quod omnia orta occidant, nec tertium, quod mundus modò cadat, ac senescat, modò reficiatur, statumimus, certè liquet, rationes omnes eas contra Mosè tam non dirigi. Optimum verò est, absurda, & à Natura disidentia destruere, veritate tamen integra, quã sæpe dum defendimus, labefactamus. Prima igitur ratio & attestatio non modò non aduersatur nobis, sed ipsius etiam Aristotelis testimonio prorsus est falsa, vt non mea, sed eius autoritate arguatur, priscos æternum tempus, postea cælum natum non credidisse. Conferamus igitur inter se loca. Octauo de Auditu Naturæ libro, præter vnum Platonem, tempus æternum cunctos statuisse refert. At verò in libris de Cælo, omnes Græcos, & Barbaros attribuere Diis cælum vti immortalibus, & ingentis, immortale & ingentis. In libris post res naturales, præclare maiores statuisse Deos caelestes, primas, æternasque esse substantias. Posse item multis rationibus probare, ferè neminem è priscis, nisi fortè vnum Democritum, tempus æternum, cælum creatum dixisse. Nam Timæus Locrensis imaginem Aeternitatis dicens Tempus, id tunc extitisse dixit, cum cælum factum est. In qua sententia verisimile est etiam Pythagoram Pythagoreosque omnes fuisse, fuit apertè Trismegistus, & Orpheus. Sed relinquamus hanc nihil contra nos, vt dixi, pugnantem rationem, & destrui patiamur ab illis, quæ fuissent à nobis euertenda. Secunda ratio, quod tempus semper habuerit præteritum quomodo vera erit ei, qui cælum nullo adhuc tempore sentit creatum? & cum cælo, tempus creatum contendit? Vbi fuit præteritum illud, cum cælum creatum est, si non Sol, non motus vllus adhuc caelestis esset? Quid cogitauit Plato, qui Aristotele autore creat tempus, cum tempus post natum cælum, aut cum cælo dicit extitisse? Non vidit opificem mundi, sine tempore operatum, massamq; caelestem volubilem, rapidam, subito à se creatam moueri iussisse: Quid Mercurius & Phœnices, qui censent ex liquabili aquæ substantia, caelestes substantias coalitas. Puerilis propè argumētatio, Tempus semper iunctum est præterito: nullum igitur habet initiū. Verum est de omni subsecuto & iam nato tempore quod ex illo depēdet exordium. De nascente tempore non est verū: quod nascens post cælum, aut pariter cum cælo, vt ait Philo, necessariò cum cælo non erat, sicut non erat cælum pater eius. Quod si fuit spatium vllum ante cælum, iam illud vestra autoritate non est tempus, qui tempus non quodcūque spatium, sed motus caelestis dūtaxat asseritis. Sic illud spatium, in quo creatum est cælum, & cui subitò tempus, caelestisq; motus coniunctus est, non fuit tempus, sed vel Aeternitas, vel quiduis aliud. Quod ad me igitur attinet, nihil non modò video in hac ratiocinatione necessariū, sed penè vitiosam video, peccantemq; à tempore nascēte, ad tempus

De tempore, tantum habemus rō vni, Aristoteli.

Sophistica ratio Aristotelis.

Alie opinio- nes absque de mundi creatione.

Tempus cum cælo & mundo natum.

Aristoteles ex Aristotele refutatur.

Imago æternitatis, tempus, Timæo Locrensi.

Non fuit tempus ante cælum.

natum. Vt si quis nullum habere Tybrim ortum, principiumque contenderet, quia semper aqua, quæ sit ante oculos, cum præterlapsa, & superius aduentante sit iuncta, quo fiat ut semper sit eadem superioris, inferiorisque fluentis aquæ ratio, perpetuæque manatio. Quod quidem argueret, qui fontem ortumque fluminis scrutari nollent. Sic cui non placeret explorare tempus ubi ortum habuisset, omne tempus cum præterito, & futuro cõiunctum contederet. Vt igitur omnes operationes aliquo initio particulari inchoarur, aliqua sine claudatur, sic necessarid tempus earum inchoatur, & definit, & à particularibus, priuatisque operationibus, est ad magnam illam cæli, terræque operationem peruenire, cuius inchoatio, temporis ortum inchoauit, cum neque tempus, neque res ipsa prius existeret. Quod autem de corporis cælestis Diuinitate disputat, cui memoria maiorum nulla facta sit vquam diminutio, & quod sit eorum assensu, Deorum domicilium, ut æternorum æternum, & quod inditum sit nomẽ ab æterno cursu. Hæcque omnia ferme ex maiorum auctoritate trahuntur, cuncta potius in eum reuoluuntur. Si placet enim aliquo in loco maiorum auctoritatem esse, clarum est maiores, nemine discrepante, præcipuè si vetustissimas gentes animo adieris, mirabili consensu, Tempus, & Cælum creatum tradidisse. Hebræi, Aegyptij, à quibus didicere omnia Græci, Phœnices, Chaldæi, Poëtæ, Theologique & superiores Græciæ sapientes, omnes vnanimiter mundum condiderunt. Famaque per omnes ætates manabat, quàm magis initiis mundi hominibus propioribus, tam clara magis, & cõstans. Quod paucis testimoniis postea demonstrabo. Maiores igitur non quidem imminutum Solis vnquam, aut Lunæ iubar, obtusamque astrorum aciem, aut de cæli substantia defecisse quid, tradiderunt, sed illud verè ac constanter tradiderunt, cælum cum antea non esset, fuisse creatum. Hoc Moses, totaque Hebræorum classis. Hoc Trismegistus, quem & Aegyptij, & Phœnices ac Græci, vti Philosophiæ Deum adorauerunt. Hoc Orpheus, Hesiodus, Homerus, alijque subsecuti. Maiores itè indiderunt cælo nomen æther, non ab æterno cursu, licet & id Plato asserat in Cratylo, sed à nitore, ardore, lumine. Cuius substantia luminosa, puraque est, & nitens inardescit, vitalémque terris infundit calorem, omne nomine ætheris designatum. Hinc vnus è septem erronibus, Mars ardens, dicitur ab eis Aethon, & Solis equi cum sint quatuor, inditum est, vno excepto, cæteris nomen ab ardore, Pyrois, Phlegon, id est, igneus, & ardens: ratioque nominis quod ardeat, designat eum esse cælestem ignem, ex elementorum puritate generatum. Tradit enim vetustissimus Trismegistus, quod apud alios quoque maiores videas, & in quo Plutarchus multos Græciæ Philosophos confentire scribit, ex liquidissima purissimæque aquæ substantia factum æthera, & Solis orbem, sicut fiunt purissimæ nubes, facesque & flammæ sublimes, & nubes aquosæ, collisæ, flammataque longum æris illuminant tractum. Hæc illi dixere, ut ostendam, estque vehementer rationi consentaneum, cum videamus eiusdem vis & substantiæ multa luminosa ex aqua, quæ variatur incredibiliter in pulcherrimas quasque admirandasque species, fieri, ut aurum, cristallus, ær, nubes, ignes, colorum varietates, nubes luminosæ, vel in media nocte. Sic potuit à sapientissimo Opifice liquidissima cæli substantia ex aquis secerni, ac seligi. Plutarchus igitur autor est, Empedoclem ex ære, ab igne instar cristalli densato, in quo igneum, & ærium insit, cælum credidisse. Aristotelem, ex quinto corpore, igne, vel ex calida & frigida contemperacione: Anaximandrum, plenum ignis esse Solem: Xenophanem, ex igniculis collectis: Stoicos, accensionem intelligentem ex mari: Platonem, ex igne plurimo: Anaxagoram, petram igneam: Philolaum, vitreum ex igne mundano sumentem. Quibus apparet, veteres æthera non à cursu perenni, sed ab ardore & igne nuncupasse. Apparet etiam eis non fuisse cælum aded diuinum, quantum Aristoteles postea deificauit, quippe quod ex elementis natum, purèque selectum cuncti asseruerunt: natura quidem elementare, sed purissimè segregatum, & compactum. Triaque clarent ex auctoritate maiorum, contrà, quàm Aristoteles postea innouasset, cælum ex igne, & aqua esse, aut purissimam ex aqua substantiã, quemadmodum ex aqua fit ær, & ex ære, æther, ætheriæ verò sunt substantiæ cælestes. Sicque claret eos ex eadem elementorum massa, cælum ædificasse. Ex eo claret secundum, eos corpora cælestia non deificasse, nec diuinum corpus, nisi quo purissimum est & incorruptibile, appellasse. Tertium, non quintam quandam substantiam orbibus & stellis adiudicasse, sed ex eadem atque nostra hæc terrestria, quibus dominatur corruptio, fecisse, puriorem tamen earum compagem, sicut ex cibo fit sanguis: demumque ex crassis, & feculentis nascitur purissimus spiritus, quo non modò viuunt, sed etiam sentiunt animantes.

Cælum, æther ab æterno cursu nomen habet, æterni autem totum est.

Vetusti quique cælum creatum stauerunt.

Æther, unde nomen habet. Solis equi.

Unde factus æther Sol, Trismegisto.

De cæli materia, opinio Empedoclis. Aliorum de cælo sententia.

Animantes. Qui si in loco esset, ubi nihil labefactaret, & nisi animal deficeret, nunquam & ipse deficeret, ut cælum, quod in altissimis regionibus nulla aduersa re labefactatur. Mirabilis igitur est maiorum consensus, cælum fuisse creatum, & ex igne, aut aqua purissimè selectum. In qua sententia cum primus fuisset Mercurius Trismegistus, cuius super hac re diuinum est testimonium, fuit deinceps omnis qui ante Aristotelem, & Platonem floruerunt, Philosophorum caterua. In eandem grauis autor Plutarchus asserit ipsum Aristotelem iuisse, his verbis, ne putes meum esse commentum: de placitis Philosophorum scribens, Anaximenes, inquit, vltimam circumferentiam terrestrem esse. Empedocles, solidum esse cælum, ex aère compacto ab igne, instar cristalli, igneam, æriamque naturam in vtroque hemisphærio complectens. *Ἀριστοτέλης, ἐν πεμπτῆι σόματος, πρὸς τὴν ἐν θερμοῦ καὶ ψυχρῆι μίγματος*: Aristoteles, ex quinto corpore, igne, vel frigida, & calida contemperacione. Hæc tametsi Aristoteles non dixit in his, qui nunc passim habentur libris, credendum est tamen in aliis, qui ad nos non peruenerunt (Siquidem & Tullius profert, & alij, quæ his in libris nunc non extant) Plutarchum legisse. Trismegistus autem vetustissimus è cuius fontibus bibit vniuersa Græcia, apud quem omnè propè Mosaicam reperies Creationem, hæc aurea verba, ut semper mihi visum est, scripsit de Creatione Solis, primo libro *διεξοδικῶν*, ad Tat filium: *ὁ δὲ πάντων κύριος εὐθείας ἐφένισε. τῷ ἑαυτοῦ ἀγίῳ, καὶ νεκτῶ, καὶ διμυστρητικῶ λόγῳ. ἔσω ἡλίου. καὶ ἄμα τῷ φάει, τὸ πῦρ τὸ φύσιως ἀναφέρῃς ἐρχόμενον, λέγω δὴ τὸ ἀκρατον, καὶ φωτεινότερον, καὶ δραστηώτερον, καὶ γονιμώτερον ἐπεσπλάσκατο ἢ φύσις, τῷ ἑαυτοῦ πνεύματι, καὶ ἤγαγεν εἰς ἕλκος*. Hoc est, Dominus autem Verbo suo sancto, intellectu, & opifico, in clamauit, Esto Sol, simulque dicto, ignis, qui naturæ sublimi cohærebatur, dico scilicet purum, syncerumque illud, & luminosum, efficacius & fecundius, natura suo ipsius spiritu, attraxit, & in altum, ex aqua sublimauit. Hæc Trismegistus, rogatus autem superius fuerat, *ἡλίου γένεσι βάλει ἡμᾶς καταλάξαι, πῶθεν ἐφάνη*: Visne generationem solis aperire nobis, unde extiterit? Quid hoc testimonio diuini, naturalius, de ortu Solis, diuinis imperiis, ex aqua, quicquid esset purius, luculentius, fecundius, syncerius extractum, subductumque in altum, idque Solem fuisse, accedente opere diuino. Fuit enim etiam nunc candidissima, quæ surgunt altissima, nubes, ex aqua. Hæc sæpe inflammata, etiam non à Sole, sed suapte vi (Est enim etiam in aqua naturalis calor) illuminant subiectas terras Hanc etiam famam, cum apud Græcos legisset, ad Græcos manauit à Phœnicibus, & Aegyptijs: Poëta Latinus, versibus eam Latinis decantauit, separatum dicens ex infima congerie, liquidum cælum.

Maiorum fuit maximus de creatione cæli consensus.

De ortu Solis, Trismegisti sententia.

Ouid. x. Metamorph.

Ignem conuexi vis, & sine pondere cæli, Emicuit, summamque locum sibi legit in arce.

Quod ne fortuito & temere, ut Lucretius diceret, factum fuisse, sed diuino consilio, & voluntate, quemadmodum docuit Moses, & Trismegistus, suspicris, audi:

Hæc super imposuit liquidum, & grauitate carentem, Æthera, nec quicquam terræ fecis habentem.

C Deus igitur imposuit, qui diremit litem, defecatamque Solis, atque ætheris ex aqua substantiam, sustulit in altum, & descriptione cælesti cuncta conclusit. Quibus si fidem adhibere velis, claret cælum non esse quintam à quatuor elementis naturam, nisi putes hoc nomine nuncupari, quod sit purissimum, liquidissimum, incorruptibile. Quintum autem non erit, quasi non quod cætera quatuor, aut non ex his, ut omnia terrestria. Hisque ostenditur nullam Philosophiam, nec Græcam, nec vetustiores, cælo vel Diuinitatem, vel separatam quandam naturam dedisse, quod confessæ sunt à Deo creatum. Sequitur etiam, non veterum illorum modò, sed ipsiusmet Aristotelis testimonio, istud cælum velut æternum æternis Diis habitandum à maioribus non datum. Nam neque illi, neque ipse Aristoteles Deos habitare censent in orbe Solis, aut Lunæ, aut stellarum, & omnino in dissoluendo isto, & quod nobis suspicitur, creato ex aqua, cælo, sed vltra flammantia mœnia mundi, ubi neque locus, neque tempus sit: Extra, anni, Solisque vias, Lunæque labores. Quod cælum, si quidem sit diuina, luminosissima claritas, sempiternum & increatum est, Essentiæ diuinæ fulgor sempiternus. Non est cælum illud, quo subiectæ terræ irradiantur, & cuius Æternitas reddat mundum corruptibilem, æternum. Quod an corruptibile sit, vel incorruptibile, quod perhibet ipse Aristoteles sensisse Platonem, & arguit contra leges Naturæ, Platonem rei, quæ principium habuisset, dare perpetuitatem, argumētaturque multis, quod principium habuisset, habiturum quoque finem, dicendum, Platonem.

Cælum, non est quinta illa natura, de qua Aristot.

Dare perpetuitatẽ cælo, quod habuit principium, Aristot. conatur, Platonem.

tonem (eaque responsio vera est quod non syncere, & candidè ipse reticuit, & suppressit) prudenter locutum, hoc cælum suapte quidem natura, quoniam inchoatum aliquando, incorruptibile non esse. Maiorem autem necessitatem, quam naturæ accersit, quæ cælum efficiat incorruptibile, suæ naturæ relictum necessario corruptibile. Porro autem posse diuinam potestatem, quod corruptibile natura est, reddere incorruptibile, perneget Aristoteles quantum velit, sufficit mihi ratio, & vnus Plato. Aristoteles igitur seipsum redarguat, Cælum quod Diis tribuitur à maioribus habitandum, non esse visibile istud, quippe qui vt superius vidimus, ait habitare Deos remotissimè à vertigine caelesti: & hoc dicit, vbi de cælo differebat. Hæc ratio & attestatio destruit item ab Intelligentiis caelestibus cælum moueri. Locat enim caelestes Intelligentias, aut Deos *πῶν τῶ θεῶν*, rotam Diuinitatem Aristoteles, extra cælum. Et vidimus Barbaricam fuisse superstitionem, deificare cælum: Cui ne illi ipsi quidem, qui ipsum adorabant, Intelligentias diuinas præfererunt, sed ipsum merum corpus adorarunt Chaldaei, sicut item ignem adorabant, rem inanimum. An autem tantus ordo cæli duci possit sine assistente, & mouente Intelligentia: sit sanè non posse sine ratione, & Intelligentia duci: illud certè ex omni veritate constat, eam Intelligentiam mouere, non quòd sit anima in corpore, sed velut vniuersalis potentia Dei, ad cuius imperium, & nutum, per cælum, & terras commeantis, cuncta moueantur, prima machina caelestis, deinceps omnia terrestria. Hoc etiam dixit Aristoteles, vt videre est in libro de Mundo: Hoc Pythagoras, hoc omnis priscorum Theologia. Mouetur igitur omne cælum à Deo, cuius voluntas non solum mouet, sed creauit etiam omnia. Mouetur autem non tanquam anima, & ratione eius, sed extra, & intra mundum existente: superuacaneæque sunt cæteræ Intelligentiæ. Mouetur autem ceu res corruptibilis, & sicut nasci facit indiuidua & particularia, sicut item mortalia regna commutat, non mouetur autem, tanquam ea sit naturalis actio eius: sic indignissimum est, Deum cuius est aeterna, & infinita sapientia, hanc cæli corpoream actionem habere naturalem, & inseparabilem, vt quam efficiat solo nutu, non quadam animatione. Quod apparet maiores sensitisse, omnes vnanimiter cælum, ex aqua corruptibili, creantes. Atque vt Marcus noster, non modò mentis suæ bonitate, naturalique instinctu, sed etiam quia similia vidit apud superiores: Quod, inquit, dico legem, à me dici nihil aliud intelligi volo, quam imperium, sine quo nec domus vlla, nec ciuitas, nec hominum vniuersum genus stare, nec rerum Natura omnis, nec ipse mundus, potest. Nam & hic Deo paret, & huic obediunt maria, terræque, & hominum vita iussis supremæ legis obtemperat. Ea dicens Marcus profectò sentit vim, potestatemque diuinam cælo ac terræ, marique præidentem, mouere, gubernare cunctas non naturæ solum, sed etiam humani generis res, & actiones, idque non tanquàm animum mundano corpori infusum, à quo discedere, absoluique non possit, sed tanquam imperatorem, stantem celsa in puppi, velut nauclerum, dictatoremque supernum. Quod Deo longè dignius est, quam vt animet orbem caelestem. Duoque sunt ab Aristotele, vt male posita, corrigenda, quòd fecit in Compendio, vt Deus non sit anima cæli, ita mouens ipsum, vt ab anima mouentur animalia: sed nutu imperiisque, quibus obediunt inuisibiliter omnia, exclusa prorsus illa indecora mundani corporis animatione. Secundum quòd cum sit eius vnus tanta potestas, imperiumque, per omne cælum & terras, & maria pertinens, superuacaneum est, plures adhibere Intelligentias. Quod ex maioribus neminem inuenies fecisse. Sed res luce clariore inculcare, vitium fortasse sit. Satis igitur constat, nec corpus illud tantopere diuinum esse, vt Diuinitatem mereatur, cum sit eo melior sensus brutorum animalium. Et vilis musca, vermisque, vt ait Augustinus, Sole sit melior, quòd hic vita, illic nulla vita, nec autoritate maiorum, orbis hosce caelestes, qui portant lumina, diuorum esse domicilia. Nam Deum præter corpora, genisque hominum, Deos quoque creasse, fuit perspicuum. Nec aethera ab aeterno cursu appellatum, nec à diuinis Intelligentiis, sed vniuersali Dei potestate cieri: quæ quidem non sit eius naturalis actio, sed nutus, voluntasque omnia concitandi potens. Et hæc omnia non ratione solum constant, sed maiorum cum primis autoritate, perennique sæculorum successione, cui videbatur Aristoteles deferre.

Deificatio cæli, barbara superfluo.

Mouetur cælum à Deo, cuius nutu creata omnia.

1. de Legib.

Duplex Aristotelis error.

Sensus brutorum melior & diuiniore, quam corpus sit sensus expers.

Disfoluuntur

A Dissoluuntur rationes Procli partim è natura, partim opinione Platonis ductas. Tempus in quo conditus est mundus, non esse caeleste tempus. Plura esse posse tempora, quàm caeleste. Redundare, superuacaneamque esse animam cæli, aut eam esse Deum summum. Maioris honoris esse Deo, aeternitatem suam, quàm perennem rerum factionem. Aeternitatem mundi, impiarum opinionum esse fontem. Non sequi potestatem aeternam Dei, aeternam mundi conditorem. Deum non esse mutatum cum creauit. Naturalem fuisse Dei aeternitatem, mundi principium. Platonem non aeternum, sed in tempore factum mundum scripsisse.

CAPVT V.

ELICTO igitur Aristotele, ad rationes Procli veniendum est, quas & ipsas non absurdas modò, & ineptas, sed deprauatrices etiam veritatis & dogmatum eorum, quos sibi proposuit imitandos, reperies. Fuit autem Proclus eruditus quidem, & vbi maiores sequeretur, autor valde bonus, vbi autem seipso contentus natate cœpit sine cortice (cunctis enim ferme posterior floruit) mirificis commentitiarum allegoariarum signentis libros occupauit. Quem Ioannes Grammaticus, autore Suida, etiam in quibus sibi plurimum arrogaret, Platoniorum profanorumque dogmatum arguit imperium. Cùmque superstitiones mallet incolumes esse, quàm religionem Christianam, quam putaret cum cæteris ineptam superstitionem, reuolutus est ad poeticos superstitionisque Deos, elementa istius mundi, cælum, aërem, terram, Venerem, amorem vniuersalem, Vulcanum, ignem aetherium, & caelestem deificans. Quorum vt esset Diuinitas venerabilior, eos cum omni mudo declarauit sempiternos. Deorumque arbitrariis genealogiis incredibiliter est delectatus. sed vbi superstitionibus, fabulisque relictis, se Philosophiæ commisit, melior est. Huius igitur præter eas quas attulit Ioannes Grammaticus, partim eò spectant rationes, vt Plato, non quemadmodum multorum sit sententia, creauerit mundum, sed asseruerit sempiternum. Partim, vt hoc ipsum è Natura comprobet. E quibus è Natura sunt, Quia si tempus non habuisset temporale principium, quod omnium sit impossibilissimum, vt eius vtar verbo, etiam cælum fuisset sempiternum. Semper item animam cæli fuisse, igitur & corpus. Opificem item mundi oportere non temporariorum, sed sempiternorum esse opificem. Ad hæc eum non esse mutabilem. Si semper est opifex, semper rem fuisse quæ sit. Ad hæc cur infinito tempore fuisset otiosus, num ignarus creationem esse meliorem: quod absurdum. Si nò ignarus, cur non prius sit operatus: Si item mundus genitus, quod minus pulchrum sit, Deum sequi: Peccare quoque in opificem qui aliquando mundum non fuisse contendat, quia si quando mundus non fuisset, ille non creasset. Si non creabat, erat potestate operans, quod arguit imperfectionem. Si autem in Deo prius & posterius statuas, cum non fore ex his, quæ in aeternum agant: Tum si secundum tempus operaretur, ad faciendum eum mutari. Deinde creationis assertores peccare in potestatem prolificam, & voluntatem & aeternam, boniformem, quæ concurrere generet mundum, in sempiternum. Denique nititur in hanc quoque sententiam vocare Platonem. Priorque ratio, quòd in Timæo, de mundo locutus quærit, an ad imaginem alicuius aeterni vel creati sit creatus, quod nò quæsisset, si genitum mundum statuisset, quòd ante genituram mundi nihil esset. Tum non substitulisse Aeternitatem Platonem, vt quidam in Aristotelis testimonium consentientes, opinentur. Nam quoniam tempus sit à cælo: tempus autem sempiternum (neque enim, vt exposui, dari posse tempus, in quo tempus sit natum, ne tempus in tempore sit factum) confieri, vt cælum sit aeternum. Iam in Republica pronunciaffe, omne ortum occidere, in Timæo mundum fore incorruptibilem, ergo etiam sine principio. Ad hæc in Legibus, docere Platonem, infinitum esse tempus præteritum, quia dicat infinites artes, & scientias, ac res publicas natas & extinctas. Præterea, quòd in Timæo affirmaret, semper hominum genus fuisse, vbi vel exustiones, aut cataclysmi immanes non accidissent. Postremo Proclus refert Porphyrium, Iamblichum, Plotinum, Grantorem, qui pri-

Proclus, veritatis depruator, quamquàm doctus.

Ioan. Grammaticus arguit imperitia Proclum.

Quid sequatur, si nò sit principium temporis.

Platonis autoritas de creato mudo.

Non potest dari tempus in quo seipsum incepit. Omnia orta, peritura.

mus in Platonem commentarios ediderit, asseruisse esse mundum sempiternum Plato. D
 ni:genitum autem non velut in aliquo temporis exordio, sed uti semper nascens à causa
 superiore. Hæc & id genus quædam opposuit gignentibus mundum Proclus. Primum
 igitur rationes è Natura perpendantur, si quæ supersunt è tribus illis non examinata,
 aut strictim superiores responsiones retexantur. Ac primum docuimus argumentum esse
 præstigiosum, puerilè inque technam & argutum: Tempus non potuit in tēpore crea-
 ri, ergo sempiternum. Si tempus sempiternum, etiam cælum, à quo nascitur tempus. In-
 credibilis profectò hallucinatio. Non vides multos credidisse tempus esse potuisse non-
 dum cælo creato? Nōne fuere multi, ut Aristoteles perhibet, etiam illi ipsi qui creant
 cælum, æternum quoddam tempus ante cælum suspicantes? Ipse quoque Aristoteles su-
 pra Solem & Lunam, temporis veros parentes, locat gentem diuinam, viuientem omne
 æuum beatè. Deus etiam supremus, quem locant supra motus cælestes, viuunt, & viuunt
 non in tempore. Rogo te quoque Procle, An Deus, qui potest torquere lumina cæle-
 stia, possit sistere vnam diem, aut horam (quod nostræ litteræ prædicant, à meque cre-
 ditur constantissimè) Solem. & à te credo non negabitur, si non his litteris credente,
 saltem fieri posse, ut qui moueat, potestate quoque sistendi, si voluerit, sit præditus. Sole
 igitur desidente, quod tempus erat vel esset? Tempus enim colligitur ex motu Solis, cu-
 ius diurnus ac nocturnus accessus & discessus diem efficit: è diebus fiunt menses: è men-
 sibus annus: Anni conficiunt vniuersale tempus: Vt tempus, quod apud Philosophos est
 celebre, solo ex motu Solis colligatur. Nam Lunæ varietas à Sole quoque est. Sole igitur
 rapidos cursus sistente, quod fuit, vel esse possit tempus? Quod tempus item his, qui sub
 altissimis cæuernis degentes, vel ipsi, quos in Republica teterrimo in carcere, à die natali
 locat Plato, qui nunquam cælum vidissent, sed illic habitantes, & aliquid necessariò agē-
 tes, suâque actiones, sine motu Solis, quem nunquam suspexissent, fortè ad clepsydrum,
 ad motum aquæ, ad motum pulueris, non Solis, metientes, quod inquam his tempus es-
 set, Solem Solisque vicissitudines, hominumque negotia ignorantibus, qui quæ Natura
 postulante, modò dormirent, modò vigilarent? Horrida quidem & crudelis vita, à luce
 iucundissima segregata, sed quæ possit esse & cogitari. Vt igitur, qui à particulari vniuer-
 sale, aut à paucis multa colligeret, Vidi Germanum ferū, omnes ergo sunt ferri: Vidi Gal-
 lum tumultuantem, omnes ergo tumultuant: Græcum leuem, omnes ergo leues: vitiosè
 colligeret: sic qui argumentaretur, Tempus cæleste, aut Sol non potuit sine tempore fie-
 ri, ergo sine cælesti tempore non potuit fieri. Non, cernis vitium? Do tibi tempus cæle-
 ste, aut Solem temporis cælestis patrem, sine tempore, aut aliquo spatio, vel actione, fie-
 ri non potuisse: sed non protinus do, spatium illud, aut actionem fuisse cælestem, tem-
 pus. Atque apud me sunt plures species eius quod dicitur tempus. Est ipsa primum Æter-
 nitas, quam Philosophi insigniter omnes à tempore distinguunt. Est actio illius beatæ vi-
 tæ, quæ viuunt ultra tempus cæleste. Est item tempus, quod ex aquæ aut pulueris de-
 scensu colligitur. Nam si fuero in thalamo vndique clauso, ad quem nulla lucis aspi-
 ret scintilla, sed partiendum mihi sit negotium, ut modò hoc, modò illud agam, metiar mi-
 hi, & colligam tempus ex descensu pulueris, vel aquæ, in quo cum motu solis, nulla sit af-
 finitas. Sic, quemadmodum dixi, ad cogitandum facillimum est, quibus persuasum sit
 potentiam diuinam, vniuersalem esse, posse Solem, qui Deo volente, tribus, aut qua-
 tuor horis requieuit, mensem, vel annum, in medio cælo consistere. Quæso hic, quod
 tempus esset, Sole quiescente? Decurrisset tempus, non decurrisset Sol: stante cælo non
 stetit tempus. Nam & interior digestio, suis spatiis conficeretur, & homines agere
 non desisterent, quam diu viuerent. Qui autem lapsura cuncta, si vel horam Sol consiste-
 ret, contendunt, pueriliter ipsi labuntur, obstinatæque est ad deificationem cæli volun-
 tas. Tempus igitur, aut non est solum cæleste, aut si solum cæleste meretur dici tempus,
 dico ipsum creatum non in tempore, sed actione diuina, aut subita, aut quoad rerū crea-
 rarum postulat natura, in quibus necessariò sit aliud prius, aliud posterius. Hæc autem
 actio non solum nō cogitur fuisse, & potest facillè cogitari non fuisse in tempore, ut apud
 homines etiam actiones inueniantur, quæ sine isto cælesti tempore possint transigi. Fuit
 igitur ante cæleste tempus Æternitas, aut spatium aliud, etiam ipsorum Philosophorum testi-
 moniis. In hac Æternitate, vel dimensione, vel quiduis appelles, creatus est mundus. Ac
 quoniam vetustissimi Theologi Moses, & Mercurius, quæ Platonici reuerenter adorant, &
 colunt, librosque suos Philosophia eius decorauerunt, docet Solem temporis genitorem,
 è purif-

Repetitio triū
 superiorum,
 de mundi æ-
 ternitate ar-
 gumentorū.
 Tempus esse
 potuisse, non-
 dum creato
 cælo, falsum.

Deus viuunt,
 non in tempo-
 re.

Vnde colligi-
 tur tempus.

A specialis ad
 vniuersale
 non valet ita
 conclusio.

Nullum esse
 tempus potest
 Sole quiesce-
 re.

In rebus so-
 lum creatis
 est prius &
 posterius.

A è purissima, liquidissimaque aquæ defecatione creatū, necessariò ante Solem fuit aqua,
 aqua sine terra esse non potuit. Igitur ante Solem, & tempus, fuit aqua cum terra. Certè
 igitur non in tempore. Nec erant igitur in tempore, nec creatæ sunt in tempore. Et hoc
 dicit Mercurius Trismegistus, pater & autor Platonice Theologia: Cuius si testimoniū
 non recipiunt, infirmatur eorum Philosophia. Egòque facilius assentiar & adhærebo
 principi, & fonti, quàm famulis, & riuulis. Et hæc de prima ratione fati. Non minus
 inepit, plenæque vitiorum est secunda, de Anima cæli. Duòque hic sunt responsa, vnum
 ex Natura, alterum ex Philosophia Platonis. Primū est, quòd aut anima illa cæli est Deus
 ille summus, aut alia quædam anima. Si Deus summus, quæ tandem demencia, cum dice-
 re animam cæli, cum Deus, omnium Philosophorū, vetustatis omnis autoritate, sit à cæ-
 lesti, & mundana compage absolutus, & maior omni mundo? Si non est Deus summus,
 redundat hæc anima in corpore cælesti: Satis est, & esse docuit in libro de Mundo Ari-
 stoteles, diuina quæ per omnem mundum diffusa sit potentia, mouens, & viuificans in-
 defatigabiliter omnia. Sed hæc ratio quoniam magis est ex Philosophia Platonis, audiât
 impudentes, & quæ luce clariora sunt, perfricta fronte negantes, Platonem apertè faten-
 tem creatam à summò Deo hanc animam. Quod Marcus Tullius interpretans, Deus, in-
 quit, ortu, & virtute, antiquiorem genuit animam, eumque ut dominum, atque imperan-
 tem obedienti præfecit corpori. Paulòque inferius, Animum igitur cum ille procreator
 mundi Deus, ex sua mente, & Diuinitate genuisset. Hæc Plato, à solis impudentibus, à
 prudentibus nunquam neganda. Retorquebòque in eos: Plato claris, minimèque dubiis
 verbis creat mundanum corpus, ergo & animam. Sed vera responsio est, nullam cælo in-
 esse animam, & Platonem non clarè percepisse, quæ Trismegistus de hac anima docuif-
 fet: quam dixit non cæli esse, sed vniuersalem animationem:

Vnde, *Hominiū, pecudūque genus, vitæque volantum,
 Et quæ marmarce fert ænstra sub æquore pontus.*

Absurditas
 ex opinione
 de mundi æ-
 ternitate.

Deus, non est
 anima cæli.

Virgil. 6.
 Aeneid.

Cæcitas ea est
 humana, ut
 quod putat
 honore affice-
 re, cōtaminet.

Deus, singu-
 lariter æter-
 nus, non indi-
 guit creatio-
 ne rerum.
 Deus nō creat
 perenniter.

Proclus in
 deo creationē
 æternam &
 perpetuam
 dum statuit,
 deum neces-
 sariū & im-
 potentis alli-
 gauit.

Quæ superius melius claruerunt. Sed veniamus ad tertiam rationem, Deum oportere
 sempiternorum esse, non temporariorum opificem. Hæc quoque ex parum perspecta,
 animaduertatque rerum Natura. Fit autem sæpe quadam humanæ mentis imbecillitate,
 ut quos cupimus, & credimus honorare, his ipsis, quibus decus asserre putassemus, deho-
 nestemus, & contaminemus. Quotidianæque sunt exempla. Sic Proclus dum vult, & putat
 pietatem, Deum sempiternum rerum corporearum opificem, detrahit totum decus
 ei Diuinitatis suæ. Decus est vt solus ipse sit æternus, sola ac peculiaris dos præcellen-
 tiæque Diuinitatis, vt sicut singularis est, solusque Deus, sic singulariter sit æternus, nul-
 lèque res æquare possit eius Æternitatem, & Maiestatem. Nec indigeat ad maiestatem
 suam, eximium, & inæstimabile decus suæ Diuinitatis, creatione istarum rerum. Quanto
 igitur est Deo dignius, & dignius esse sapiens animaduertet, vt Deus creatione & perenni
 factio ad honorem suum non indigeat? Quasi non idem Deus futurus, non eadem
 Diuinitas, si creando superfederet. Quasi cogatur creare, ne maiestas eius sit diminuta.
 Si crescit decus eius ex creatione corporearum rerum, cur non plures fecit mundos? aut
 si cuncta potuit vno complecti, cur non fecit, vt is esset latior, capaciòrque, & hominum
 numerus esset maior? Cur non plagam Solis iniquam fecit temperatiorem, homines vbi
 degerent: aut frigidam vtranque, aliquo calore temperauit, ne tanta terrarum vastitas
 cultore careret? Iam si sempiternus istius mundi Deus operator fuisset, quarum quæso
 rerum operator sempiternus? Videlicet blasphemorum, impiorum, qui & illum, & opera
 eius nunquam non execrarentur, maledictis incesserent. Cuius cum nos habeamus opti-
 mam solutionem ex abolitione istius mundi, quibus placet Æternitas, ea carètes, neces-
 sariò turbabuntur, ambagibus inextricabilibus irretiti. Ecce Proclo euenit, quod in pro-
 uerbio est, Deuitans ignem, incidit in fumum. Dum pietatem putat, Deum æternum re-
 rum corporearum declarare opificem, delapsus est in eam execrabilem impiamque sen-
 tentiam, quòd Maiestas diuina indigeat creatione rerum. Quasi si mundum aboleret, nō
 possit Diuinitas eius consistere. Quasi cogendus sit, etiam si plenus sit habitatorum im-
 piorum mundus, eos non delere, ne careat maiestate sua. Cur enim non vidit, nec con-
 siderauit, maiorem hominum partem impiam esse, ex quorum vita nec decus nec volu-
 ptas Deo possit accedere? Quòd si dicas propter bonos eum mundum fecisse, & his solis
 eum à quibus honoretur delectari, vtinam verò dicas: necessariò enim te deducam, vt nō
 sit æternus is mundus in posterum, ideo neque in præteritum, vt dentur bonis opulen-

tiora bona. Quibus in hoc mundo nihil quàm malis sit melius, sæpe etiam deterius. Sicq; D propter eos is mundus in sempiternum durasse non debuit, cuius bonis neque fruuntur, nec si fruereutur sincera, ac sine temperatione multorum dolorum consent, nec sincera, nec diuturna, sed omnium eversio breuissimè futura. Quare cum nihil ad dignitatem, decusque diuinæ substantiæ faciat iste mundus, cuius inuentio, cunctorum consensu non propter Deum, sed homines, & Deos fuisse dicitur, utique nec minuitur bonitas non fecisse, nec decus crevit fecisse. Quis est enim, qui non videat singularem Dei bonitatem, à rebus in infinitum disunctam? Illud item non vidit Proclus, quod vidisset, nisi pertinax Aeternitatis obstinatæque persuasio, à vero perspicendo eum retorsisset, longè decus Dei in eo præcellere, si solus sit æternus, quàm si corruptibilium rerum Aeternitate sociatus? Adde quòd ideò non modò decus maiestatisque ei ex eo non accrescit, sed vehementer decrevit, quòd cum Aeternitate mundi sequitur cultus sui, pietatisque eversio, interitus omnium virtutum. Ecce autem tota ratio in eum relabatur, quòd non solum ex Aeternitate decus augetur Deo, sed ex hoc ipso penitus minuitur, cum ex Aeternitate, Philone Iudæo cum ratione teste, nascatur persuasio contra providentiam, contra immortalitatem animorum, contra futuræ beatitudinis suppliciorumque expectationem, contra religionem, cuius fundamentum est Creatio mundi. Quibus eversis, quòd sit ab Aeternitate mundi, sit pietatis eversio, tollitur, eiicitur, fugatur ex hominum genere Deus, non est eius iste mundus. Quocirca cum sit gloria Dei maior, si pios remuneretur præmiis æternis, impios æternis deputet suppliciis, si princeps humani generis, & autor, & fons credatur, credendo colatur, quàm ut fecerit res corruptibiles mortalesque, sempiternas, sempiternaque ista, ac perpetua labentium rerum nece sit delectatus, certè nihil conficit, sed inficit, sicut superiores. hæc ratio Procli: & ex qua putabat gloriam opificis Dei prouehere, ea demum quicquid dedecoris esset, ei conciliauit. Ex his claret quartæ rationis præstigiū, si semper opifex, semper opificium. Ratio prorsus à dialectices arte aliena. Arguat igitur Proclus, si tam pulchra ratiocinatione delectatur. Semper est ædificator, semper ergo ædificat. Semper belligerator, semper ergo belligeratur. Quamdiu quis est medicus, aut Philosophus, semper aut medetur, aut philosophatur. Sic Deus opifex semper fuit, semper igitur operatus est. Si stat hæc argumentandi ratio, dicam de te, & quid in te sequatur, vide. Quamdiu Proclus potuit scribere, ac dictare, semper scripsit ac dictauit. Itaque nunquam hoc officium intermisit, nec dormiuit, nec comedit, nec aliis actionibus functus est. Quod si absurdum est, & aliud agendum est melius, magisq; naturæ suæ necessarium, quàm dictare ac scribere cum opus fuit, & tamen cum voluit & debuit, scripsit, & dictauit, cur item Deum, cuius natura longè quàm corporearum rerum perenni factione, melioribus bonis, sua Diuinitate contenta, ipsa suis pollens opibus, semperque beata, & opis nil indiga nostri, fruitur, non putet ut est, sic fuisse semper hac ratione beatam, habentem alia meliora bona (quod omnes Philosophi confessi sunt) quæ debuit in omni Aeternitate retinuisse, hincque instituisse? Ut quemadmodum nunc isto mundo nihil indiget, sic in omni Aeternitate nihil indiguerit. Ut ergo superius vitiōse colligebat, argumentabatūque à particulari ad vniuersale, eodem hic vitio, arguit ab eo quod est in potentia, ad id quod in actu: ab eo quod cum fieri posset, omnino factum sit. Ut quamdiu potuit Deus operari, tamdiu operatus sit. Et absurditatem domesticam, non transfert ad diuinam illam. Nec cognouit, præter hanc mundi molitionem, longè inæstimabiliora bona possidere Deum, quibus potuerit in omni æternitate frui. Quo quidem fit, ut prorsus aduersa colligantur his, quæ colligere decreuisset, dum commentitia tantopere eum iuuat Aeternitas, eamque Deo magis congruere, hancque fuisse perennem dignitatem eius putat, detraxit ei maximam Diuinitatis partem, eripiens tum maiora bona, quàm corruptibilium molitionem, tum omnipotentiam creandi è nihilo, tam separatam, incommunicabilemque Aeternitatem Diuinitatis suæ. Quod quoniam fieri non potest, merito falsas, non veras argumentationes accersit. Nam & prorsus contra est quàm veritas postulet, quod mox subdit, ex hac creatione, sequi in Deo mutationem. Eadem atque superioris argumenti ineptia. Scilicet & hic præstigiōse, & per æquiuoca, & à particulari, vniuersale colligitur. Ut si quis ratiocinetur, Mutatio à sanitate ad ægritudinem, est mala, omnis ergo mutatio est mala, etiam si nunc sedens, paulò post proficiscar: Si sedatus, merito irascar. Ut liceat arguere, Nunc cum placidus esses, post flagitium conspicatus, iratus es: omnis autem mutatio est mala: mutatus igitur

Singularis dei bonitas à rebus in infinitum disuncta.

Aeternitatem mundi sequitur omnium virtutum eversio.

Si semper opifex, semper fuit artificium, captiosum & falsum argumentum.

Deus, se contentus, nihil indiget mundo.

Ex creatione, minime sequitur in Deo mutatio.

Atus igitur es, mutatus peccasti, aut imbecillitatem indicasti. Ne igitur hæc imbecillitas, & mutatio sequatur, his autoribus oportet aut semper sedere, aut semper proficisci: semper aut comedere, aut non comedere: semper aut irasci, aut non irasci: manendumque semper in eadem conditione, ne si qua fiat mutatio, nostra declaretur debilitatio. Nec vident, nec norunt, alias malas, & accusandas mutationes, alias bonas, & necessarias; quæ non aliud quàm ipsa vita sunt. Nec aliud est viuere, quàm modò sedere, modò stare, modò inambulare, modò dormire, modò vigilare. Non aliud iustitia, quàm modò irasci, modò nihil irasci. Hic mitem esse, illic seuerum: alios præmiis afficere, alios supplicio: erga hos clementi animo esse, aduersus illos aspero. Hæc ratio providentia postulat, ea vis & natura eius, ut modò flagelles, modò placatus, sedatusq; ferenes frontem, modò laxes vberatem, modò colibeas. Omnis hæc, optima, iustissimæque, & naturalis mutatio, si nobis est necessaria, eaque est natura, ea vita nostra, cur detestemur in Deo, præcipuè quod ad res humanas attinet? Nam sicut Deus his mutationibus non indiget, sic indigent res humanæ. Tantumque abest, ut sint malæ, & vituperabiles, ut sint necessariae, ea sit vita nostra, Id demum viuere. Quoniamque in Deo providentia est, & esse probatissimi quique Philosophorum asseruere, providentia mutationibus, & varietatibus constat, certè in Deo sunt varietates, & mutationes. Ut autem Stoicos irrisere omnes, quos vnum exemplum deprauauit, quòd irasci aliquando malum sit, concluderuntque semper malum esse irasci, absurdusque proveci, omnem in animo commotionem etiam misericordem, & bonam, decreuere malam: sic irridere Philosophos hos necesse est, quibus vna mala, imbecillisque mutatio persuasit omnem mutationem malam. Dederuntque nobis quasi quendam Stoicum Deum, immutabilem, inexorabilem, qui nec possit irasci, nec ad misericordiam commoueri. Cui si fuit turpe a necessaria Aeternitate Diuinitatis suæ, ad creationem mutatio: eadem esset etiam turpitudine, cum quotidie, ut sacræ docent litteræ, mutat regna, & peccata Regum, modò viuificat, attollit, modò deprimit: Et ad vindictam sui tarde procedens, demum supplicium, quod distulisset, magnitudine compensat. Id, si Stoicos audieris, in Deo nequaquam est, sicut nec in homine sapiente. Sapientem enim non irasci, nunquam gratia moueri, nunquam cuiusquam delicto ignoscere: neminem misericordem esse, nisi stultum, & leuem: viri non esse neque exorari, neque placari. Sapientem nihil opinari, nullius rei poenitere, sententiam mutare nunquam. Petunt aliquid homines, caue quicquam momenti habeat gratia. Supplices aliqui veniunt miseri & calamitosi, sceleratus & nepharius, si quicquam misericordia adductus feceris. Fatetur aliquis se peccasse, & eius delicti veniam petit, nefarium est facinus ignoscere. Hæc & id genus, quæ grauis orator, Stoicorum verius delyria, quàm decreta recenset, à Stoicis nostris, ut Proclo, quæ propter vicinitatem, & experientiam in hominibus indecora, stultaq; habentur, in Deo nostris ab oculis remoto impune statuuntur, arguètes maiestati eius nos detrahere, si faciamus eum irascentem, poenitentem, ignoscentem: dicens has esse mutationes, omnem autem mutationem malam. Nec videt eadem ineptia ac leuitate, hanc mutationum varietatem nos à Deo summouere, qua submouetur à sapiente, quæ solum Dei similem in terris censuit Plato. Ut igitur contemnimus, irridemus, humanæ vitæ noxios & inutiles iudicamus Stoicos, quorum est error exhibitatus, explosusq; vndique, sic contemnedus Proclus qui omnem hanc iniuriam Deo faciat, ut nec eum poenitere, nec ignoscere, nec exorabile esse, nec gratia duci contendat. Hoc autè facit, dum putat eum, cum mundum bonitate, ut ait Plato, gratia, benignitate ductus, creare decreuisset, quasi imbecilliter mutatū, qui cum esset in Aeternitate necessaria, solaq; possibili Diuinitati suæ, sic dedit se ad creandum, sicut contulit alicui gratiā, beneficium, quibus ille quondam caret: aut quemadmodum ignouit, exoratusq; est delinquenti. Valeat igitur speciosa diuinæ stabilitatis prædicatio: si in homine sapiente turpis, noxia, indecoraq; multo magis indigna Deo. Latetq; sub specioso nomine immutabilitatis, ut sæpe fit, impostura mirifica. Meritoq; ea & dedecus diuinæ maiestatis, & humanarum rerum continetur eversio. Quas si Deus inexorabilis, & immutabilis, si nūquā gratia aut misericordia ductus negligeret, in pestum ire, ceuq; nauē sine nauclero iactari cerneret. Hæc omnia daretur nobis ex illa mirabili, diuinæq; Aeternitate mundi, Aeternitate Solis, Lunæ, nō mea, aut tua, quorum etiā in Aeternitate est miseranda corruptio. Quod igitur arguis, Deum mutari ab Aeternitate ad Creationē, idq; indecorū esse, duplex respōso, Nec omnem mutationē esse malam, imò

Multiplex mutatio est.

Res humanæ mutabiles, Deus immutabilis.

Non omnis mutatio mala.

Val. Max. lib. 1.

Sapientem Stoicorum.

Cicero pro Murena.

Procli absurditates.

necessariam, ac naturalem, Nec hanc proprie dicendam mutationem. Non enim si optimum est, maximèque naturale, Deum duntaxat æternum esse, creavit autem postea, protinus mala & vituperosa hæc mutatio fuit. Fuit necessaria, & naturalis. Ut fieri non potest, quin Deus sit æternus solus: sic fieri non potest, ut mundus sit æternus. Nec debes, dum tollis quod tibi videtur absurdum, aliud absurdius inducere. Videtur absurdum, Deum ab Æternitate ad Creationem quasi mutatum transisse. at absurdius est, vnum eum æternum non esse, creatorem & creatam pariter Æternitatis esse. Iam, ut dixi, hæc idcirco nec est, nec appellari debet mutatio, quoniam omnis mutatio fit in tempore: ante mundum creatum non fuit tempus: non potuit ergo fieri, nondum creato tempore, mutatio. Dico scilicet, nullum, quale nostris debilibus animis cogitamus, spatium ante mundum fuisse, in quo cum diuinum consilium antea fuisset immutabile, postea in Creatione mutatum fuerit. Somnia sunt nostra: sicut putamus extra cælum necessariò aliquid esse, extremamque sphaeram in loco non esse non possumus cogitare. Sic spatium in Æternitate opinamur ex errore, & vitio, quo solas res humanas opinamur. Quin nec ipsam probè nouimus Æternitatem. Cum ergo omne spatium cum corporibus, & mundo, temporèque intelligatur: mutatio autem exigat aliquod temporis spatium, ut locus sit inter duo consilia, certè non fuit ante mundum, aut esse potuit mutatio, à cuius creatione ad antecedentem, qualis qualis fuerit, conditionem, nihil interfuit, quia nihil fuit, quod spatium, quod relatio est duorum terminorum, posset recipere. Indivisibile enim, sempèrque præsentem Æternitatem cuncti fatentur. Spatium autem, si temporis est, necessariò est inter præteritum, ac præsens, siue futurum: si loci, inter duos terminos. Submoto loco & tempore, designa tu quid sit, digitòque ostende. Ut autem spiritus per corpora penetrant, ut intellectio non indiget luce, ut non potest à corporibus mens capi, nec indiget lumine ad intelligendum corporeo: sic diuersum quiddam est illud, quod mundum antecessit, ab omni spatio, quod animis nostris confingitur. Sic quidam Platonici diuinæ maiestatis ab omni re, quæ cogitari possit, discrimen ostendentes, appellant eam Non ens. & apud Dionysium est negatoria Theologia, quod Deus sit non Deus, non substantia, Theologia in hoc spatio declarando necessaria: Ut appelletur non spatium, non mutatio. Ex hisque apparet ineptia eius quod infertur, Deum fuisse otiosum. Quasi Deo non sit beatorum longè, meliòrque actio, suæ Diuinitatis contemplatio, gaudiùmque ex se ipso, quam creatio istius mundi. Qui potuit igitur otiosus esse, qui beatitudine sua, nihil isto mundo indigens, fruebatur? Itaque miserabilis eorum error inclarescit, adeò mundum hunc deificatum, ut sine eo Deum nec esse, nec viuere potuisse, sibi persuasisse videantur. Sic & mundum, Deum appellarunt, ac declararunt æternum, nihil melius habente Deo, quam eius perpetuam conseruationem, qui perpetuò in voluendis orbibus cælestibus, in creandis bobus, asinis, equis, vermibus, sit defixus, qua nullam habeat maiorem voluptatem, eaquæ nunquam carere potuerit. Quid quod omnes litteræ, omnis Philosophia nouit, prædicauit, hac corporea vita, aliam meliorem, ostendentes vitam istius mundi, non eam esse, qua nihil melius dari possit? Immensa igitur est beatitudo diuina, immensa gloria, à factione istius mundi longè disiunctissima. Ea Deus fruebatur, id agebat ante mundum. Est enim, ut ait Aristoteles, felicitas, actio, non ocium. Hæc actio, hæc vita Dei perennis: ipsa suis pollens opibus, sempèrque beata, & opis nihil indiga nostræ: ut me pudeat, Epicureum, melius quam Platicum hæc vidisse. Etenim, Sæpe etiam est holitor valde opportuna locutus. Peccat igitur argumentatio Procli, eodem quo superiores vitio, ab æquiuocis, vel à particulari ad vniuersale: Qui vacat à creatione mundi, ociatur vsquequaque. Et quasi in hunc modum: Omnis actio diuina, est mundi factio. Hac ergo intermissa, Deus ociatur. Et quasi sic: Qui non scribit, nihil superest, quod agat: ociatur igitur. Sic absurdum est, quod infert: Aut nesciebat creare mundum, melius fore: aut sciebat. Dico eum sciuisse. Sed videris tibi fingere tempus, & spatium à creatione ad infinitatem. Sciebat, nonne tempus præteritum est imperfectum? Fingis igitur tempus interiectum à factione mundi, ad nescio quem alium terminum: Et quasi sic cogitas, ut si homo qui sub tempore, ac motu cælesti est, cuiusue actiones, vitæ humanæ spatio decurrunt, prius aliquid non agens, agere inde cœperit: Id verò si in Deo cogitas, scito te falli, misere sacra profanis, humana transferre ad diuina, rerum corporearum similitudine te ludificari. Scis tamen Platonem dixisse, in Deo non esse, erat, vel fuit, erit: sed has esse nostras-

Ex absurdo absurdius.

Spatium omne quomodo intelligamus.

Deus, minime otiosus.

Alia vita melior est quàm hæc corporea sit.

Felicitas in actio.

Rerum corporearum similitudine ludificatus Proclus.

Anostrarum rerum mensuras: semper autem in Deo præsentem esse Æternitatem. Est & ea vera responsio, Si naturalis fuit, ut exposuimus, necessariæque Dei solius Æternitas, qui solus mereatur, debeatque esse sempiternus, necessariòque mundus non fuit æternus, necessariò quoque Deus in æternum antecessit, mundus in aliquo Æternitatis puncto creatus est. Vanæque profus, & inepta quæstio, aut illatio, An creare mundum nesciebat melius, aut sciebat. Et infers ex postremo absurdo alteram partem velut necessariam. Dico neutrum in Deo fuisse, nec sciebat, nec nesciebat. Quod hoc sensu volo intelligi, non habere, vel habuisse locum illic, Sciuit, vel Nesciuit: Æternitatem naturæ diuinæ, necessariam durationem, & antecedentiam habuisse ad creationem mundi: Et necessariò mundum tanquam vmbra aut ludum, præ maiestate diuina, subsecutum esse. Quod erat maximum, ac infinitum, diuina claritas, naturaliter ac necessariò in æternum durauit, & res infinita, & immensa, immensam vixit ætatem, quod infinitum, & minimum præ ea, necessariò & naturaliter non fuit æternum. Si quis enim cogitet quid interfuit inter hunc mundum, atque creatorem eius, profectò videbit infinitam distantiam, ut non sit mirum, mundum cœpisse, illum vnum sempiternum esse, & esse potuisse. Quare nec sciebat, nec nesciebat: sed gloria, & claritate Diuinitatis suæ, omni mundo inæstimabiliter maiore, naturaliter ac necessariò mundum æternaliter antecedens, fruebatur. Nec si Deus sciisset, melius esse creare mundum, mundus æternus esse potuisset: sed quidquid Deus super eo cogitasset, ipse Deus semper æternus, mundus semper aliquando genitus fuisset. Quemcunque capias Æternitatis locum, in quo mundi ponas creationem, semper eadem ratio, eadem cogitatio. Est tanquam orbis, cui non est principium, Æternitas: vbicunque punctum defixeris, eadem ratio: quia neque principium, neque finis, neque prius, neque posterius in eo. Vbicunque punctum in orbe defixeris, prius, aut posterius dicere non poteris: Tantundemque erit, si alibi defixeris. Est quoque in promptu, & ex superioribus facilis, naturalisque responsio, cum ait Deum, si mundus sit cum principio, non fecisse melius, sed secutum esse deterius. Non cernis errorem. Mundus non ex deteriore conditione, sed naturali, necessariæque, creatus est. Omne autem naturale bonum est: optimùmque est cuique, ut ait Aristoteles, quod ei è natura est. Sicut naturalis est Æternitas Deo, sic non Æternitas mundo. Transferre mutaræque Naturæ limites, sceleratam est, quantumvis speciosum. Qui regiam ad se, qua iure careat, rapit auctoritatem, capitali sententia damnatur. Qui vult aduersantia Naturæ, ineptus est: Sic cum naturaliter solus Deus sit æternus, mundus naturaliter non æternus, qui putat generationem eius, Natura deteriore, quia non vult Naturam suis in sedibus esse, ineptus est. Eamus igitur, & homines deificemus, ignem, terram, aquam uti Deos veneremur, cupiamus aureos montes, flumina decurrere Nectare, & Ambrosia, quod his carere miserum sit. Et quia Deus hæc ad hunc modum fecerit accusetur, quasi inferiora secutus. Speciosa igitur, sed non naturalis Æternitas mundi. Et quia non naturalis, deterior, specie modò formosior, in recessu turpior. Dictum quoque, responsumque est, molitionem mundi non esse præcipuam, hærentemque inseparabiliter diuinitati operationem, ut ea carens Deus, caruerit maiestate sua, qui longè maioribus bonis perfruatur. Nec peccatum est, negare eum semper mundum fecisse, scelus potius & maiestatis eius dehonestatio, non vnū eum declarare sempiternum, non existimare Diuinitatem eius à mundo disiunctam, sine mundo eum beatum esse non posse, magnitudine sua contentum, semper perennitèrque latum, id demum scelus turpissimum. Sic non est imperfectio, quod non actu, sed potentia esset in omni Æternitate. Dico in Æternitate nullum spatium, in quo potentia ociaretur, fuisse: metienda diuina cogitationibus rerum humanarum dico non esse. Nego potentiam illam, quia necessariò Deus æternus, mundus non æternus fuit. Ad hæc, alia possedit meliora in actu, gloriam, decus, voluptatèrque æternam suam, quam generationem istius mundi in potentia. Deciperis item humana cogitatione. In Æternitate non est prius, & posterius. Orbis si quis stet ante oculos (ut ab exemplo pulchro ne discedam) & in eo quid designas, hic nec spatium distantiamquæ complecti possis, quia non est principium, nec dicere appropinquare, vel abesse quod designasti, propius esse, vel remotius: Sic quocunque in Æternitatis loco, quæ velut orbis est sine principio & fine, creatione statueris, non potes prius aut posterius, propinquius aut remotius dicere, nec potèntiam, quæ spatio actione antecedente nititur, fingere. Sic in Deo non est prius & posterius. De

Dei æternitas, mundi creatio.

Æternitas, comparata orbi cui non est principium.

Naturaliter, Deus æternus, mundus vero creatus.

Speciosa quidem, sed non naturalis mundi æternitas.

Diuina non sunt metienda humanis cogitationibus.

Creatio mundi à Deo quæ quomodo.

Cur non plures mundi, sed vnus vnus.

Creatio mundi à Deo, quæ & quomodo.

Cur non plures mundi, sed unus mundus.

Philosophi nullos alios præter astra, Deos putarunt.

Plato, confessus mundi creationem.

Trismegistus Mosem sequutus.

Disiunctam propositioni partes omnes, non semper vere.

mutatione quoque dictum est. Non enim Deus in sua Diuinitate, Aeternitateque est mutatus, sed creare voluit mundum æternus ipse naturaliter, non æternum ipsum naturaliter. Si fuit mutatio, fuit in mundo, non in Deo, quem necesse fuit esse sempiternum. Eadem est solutio, quod non peccatur in potestatem prolificam, ac bonam voluntatem. Nam potius voluntas tunc verè cognita est, cum creauit, potens desistere, haud equè cognoscenda mundo sempiterno. Putatumque fuisse naturaliter mundo Aeternitatem esse, non à Deo. Prolificam verò virtutem in infinitum non ire, sed iustis finibus includi debere: meliusque esse, rem etiam bonam habere principium, & aliquem terminum, factis superque superius claruit. Hac ratione Deus non fecit plures mundos, non plures Soles, non lunas, non terras decies maiores, maiorisque multitudinis capiores. Sic non in infinitate Deus aut natura delectatur, sed modicis, moderatis, paucis & bonis. Claruit etiam quàm maiora, pluraque bona ex creatione mundi prouenerint, quàm aeternitate: ut merito mundum potius creare Deus debuerit quàm (si detur id eum potuisse) dimittere sempiternum. Mihi tamen inuictus Naturæ ordo videtur, ut Deus æternus, mundus non æternus sit. His resolutis, superest ut pro Platone, quem eadem vanitate nititur in suos errores protrahere, præstigijs certè rationibus, ut non minus hic quoque mira sit hominis leuitas, quàm his rationibus, quæ de Natura ducuntur, depugnemus. Ac cum Aristoteles, quem ferunt viginti duos annos Platonem præceptorem audisse, ut eum sensa præceptoris calluisse, sit verisimile, apertè fateatur, Platonem mundum & tempus creasse, idque affirmet etiam Plutarchus, & Philo, ostendentes insuper opinionis Platonice principium, quod secutus sit Hesiodum, cui Chaos primum, exinde tellus existit: non defuere tamen, qui veteris Theologiæ ordinem peruertentes, delectati elementorum huius mundi Diuinitate, Solis, & Lunæ, stellarum, inepta, sceleratæque Deificatione, nullum aliud hominibus bonum quàm quæ videntur in hoc mundo, relinquerent, aut esse vellent, idque ob gloriam luminum cælestium, quorum semper admirantur oculis obtusis claritatem. Quæ dum fuisse semper qualia sunt, contendunt, hominis interea beatitudinem, & longè quàm eorum luminum, maiorem claritatem labefactare se non viderunt. Nec viderunt nihil homine melius in hoc mundo, vel illis ipsis sideribus esse, quæ facta in ministerium, adiumentumque cunctis gentibus, non testimonium modò diuinæ sapientiæ, sed etiam quotidianus vsus ostendit. Hunc vitæ corruptibilis ordinem, qui pendet omnis à cælo, nõ debere sempiternum esse, quod imperfectus sit, in quo plus malorum insit quàm bonorum, Deo autem, ac Naturæ placere meliora, etiam ipsi sint confessi. Quo fiat, ut quæ nostra religio prodidit, Philosophiæ sint magis consentanea, quæ, commutata præsentis vanitate in statum longe diuiniorum, promittat inæstimabilem cunctis, qui rectè vixerint, felicitatem. Quo quidem ordine respondeant ipsi, an quicquam melius, rationabiliusque esse possit. Plato igitur, cuius ferme fluxit omnis ex fontibus Mercurij Theologia, qui prisca Philosophiæ studiosissimus fuit, Pythagoræ, Philolai dogmatum apprime gnarus, Socratis auditor assiduus, non ut inepti ipsi, sempiternam mundi factionem, sed iuxta prisca omnes, temporariam, paucis abhinc annis cœptam est confessus. Cuius rei prudentibus erit perspicua ratio, si sæculorum quasi vestigia sequentes, ad primos vsque fontes, vnde Platonis fluxit sententia, peruenerint. Neque enim Plato ex sua quasi diuinitate, mundum creatum sensit & scripsit, sed tum publica fuit celeberrimæque omnium gentium confessio: tum præcipuè sapientes earum nationum, ad quas discendi causa, adiere Græci, ea prodiderant. Adeoque clarè Trismegistus de creatione scripsit; ut quod à nonnullis Græcis est obseruatum, etiam simplices Mosi dictiones Hebraicas Græcè scriptas, cuius linguæ, quippe quæ materna esset, non fuit ignarus, vsurpauit. Hunc præcipuè Plato secutus est, ut paulò post ostendam: interim singulam quamque rationem seorsum perpendamus. Quæsiuit inquit Plato ad cuius imaginem factus esset mundus, an ad id quod nullum vnquam habuerit principium, aut quod sit genitum. Qua quæstione vult Platonem innuisse, siue ad æternam rem, siue creatam factus sit mundus, necessariò ante mundum aliquid fuisse, ad cuius similitudinem mundus fieret. Hanc rationem præstigijs, cauillosamque planè esse, declarabunt similia exempla. Neque enim cum primum quærentes qua de re, duas partes proponimus, protinus harum aut vtranque, aut alterutram veram esse volumus, sed sæpe ex duabus propositis rebus, quas per disunctionem quærimus, altera possibilis, & vera est, altera nec vera, nec possibilis. Quæro an Deus,

Aan Deus sit, an non sit. Alterum verum, & necessarium: alterum falsum, & impossibile. An plures mundi, an vnus. An Deus naturam sibi associare possit humanam, necne. In hunc modum quærentes, non protinus quærimus, quasi fieri possit vtrunque seorsum: sed alterum possibile sæpe est, alterum falsum, & impossibile. Sic quærens Plato an mundus ad imaginem rei æternæ an creatæ esset factus, proposuit alterum quod esset, alterum quod nec esset, nec fieri posset. Quomodo enim poruit esse quid genitum ante mundum, ad cuius similitudinem fieret mundus, si res omnis genita est ipse mundus? Perinde igitur quæsiuit an ad rei factæ similitudinem mundus conditus esset, ac si quæras, an Deus esse non possit. Quæris scilicet impossibile, ut inducas possibile, & verum. Plato quæsiuit, vllane res ante mundum esset genita corporea, ad quam factus sit mundus. Proposuit quod nulla ratione fieri possit, tanquam partem inanem, & impossibilem, ut induceret veram & possibilem. Sic quærens possum, an cæcus videat, necne: surdus audiat, necne: mundus aboleri possit in nihilum, necne. Possunt igitur in quæstionibus partes impossibiles versari. Hoc Proclus non vidit, nec puduit eum ex tam frivolis argumentis, extorquere Platoni exordium mundi. Quin ipsa hæc argumentatio prorsus in eum reflectitur, quod Plato quærens ad cuius similitudinem factus sit mundus, inducensque ad similitudinem sempiternam factum, prorsus quid senserit, expressit. Proteruis tantum, & quos nulla ratio ab irroboratione opinionis flecteret, hæc non videbuntur. Secunda ratio diluta est, ostensaque, & patefacta subiecta fraus, aut in tempore tempus non esse creatum, aut creatum quidem, sed non eo tempore, quod generatur à cælo, diuerso spatio, vel aeternitate, vel quod vis appelles. Quod autem ait Platonem in Republica pronuntiasse, Omne ortum occidere. In Timæo verò mundum incorruptibilem, ut duabus rationibus inter se sociatis, Quod ortum est occidit, Quod occidit ortum est. Ergo ex aduerso, quod non occidit, deleturque, non habuit ortum. Plato autem in Timæo censet mundum non occidere, ergo nec habuisse principium. Facilis, & expedita responsio. Non enim vsquequaque Plato mundum incorruptibilem pronunciat, imò verò suapte natura corruptibilem: sed cum videret quàm longè, lateque pateat diuina potestas, hanc censuit efficere posse, ut qui suapte natura mundus sit occiduius, ac corruptibilis, fiat incorruptibilis, diuina maiestate eum ab interitu seruante. Hoc Plato claris & apertis verbis expressit. Marcusque Tullius interpretans Latine, sic pro Platone loquitur, Opificem mundi, Deos creatos, Dæmones, & sidera inducens affantem: Quando igitur omnes, & qui mouentur, palamque ostenduntur, & qui catenus nobis declarantur, quo ipsi volunt, creati sunt, tum ad eos is Deus, qui omnia genuit, fatur. Hæc vos, qui Deorum fati orti estis, attendite: Quorum operum ego parens, effectorque sum, quæ per me facta, non sunt dissoluta omnino, quanquam omne ligatum solui potest. Sed haudquaquam boni, ratione vincitum velle dissoluere. Sed quoniam orti estis, immortales vos quidem esse, & indissolubiles non potestis, nequam tamen dissoluemini, nec vos vlla mortis facta periment, nec fraus valentior quàm consilium meum, quod maius est vinculum ad perpetuitatem vestram, illa, quibus estis tum, cum gignebamini, colligati. Hæc Plato diuinitus, non procul à sancta, calitiusque reuelata Theologia, quæ tradit multa hominum corpora suapte natura, longo temporis spatio alimentis carentia, morti debita, fuisse diuino consilio, ab interitu defensa. Sic in deserto, quadraginta annis non sunt attritæ vestes & calcei. Hoc consilium, hanc potestatem dicit Plato vigere in cælo, cum debeat ortum, occidere, labefactari, obsolescere paulatim, seruari tamen ab omni fraude. Hæcque perspicua sunt, & manifesta. Hanc suam sententiam iterat in Politico, in Republica. In Politico vsus verbo euidentissimo, de cælo loquens: λαμβανοντα ἀθάνατον ἑτοιμασέναι, τοῦτο τὸ δυνάμιτος: Accipere cælum immortalitatem fabricatam, extractam ab Opifice. In Republica verò, vocat cælum θεῶν γνηστῶν, rem diuinam factam, genitam. Claræque sunt omnia, à Proclo in argumentando dissimulante præterita. Immortalitas cæli, si qua est, inquit Plato, non naturalis est. omnia enim quæ principium habuerunt, denique dissoluuntur. Hoc fatur Plato clara voce. Est vis, inquit, cunctis naturis imperitans, cui sunt omnia facilia, cælū reddens infenscibile. Quin ipse Aristoteles ea potissimū ratione pugnat contra Platonem, quod dixerit incorruptibilem rem, cui principium dedisset. Epicureus itè apud Ciceronem hæc de Platone loquitur, eum irridens: Sed illa palmaris quidè, quod qui nõ modò natū mundum introduxerit, sed etià manu penè factum, is eum dixerit fore sempiternum. Hunc cæses primis, ut dicitur,

*Suppositio-
ne rei false
verum colle-
git Plato.*

*Plato facit
corruptioni
obnoxium mū-
dum.*

105.

*Cælum fabri-
catum.*

*In quo pu-
gnet aduer-
sus Platonem
Aristoteles.*

labris gustasse Physiologiam, id est Naturæ rationem, qui quicquam quod ortum sit, putet æternum esse posse. Quæ est enim coagmentatio non dissolubilis? aut quid est, cuius principium aliquid sit, nihil sit extremum? Hæc Epicureus, aut Marcus pro eo. Philo autem Iudæus inter Platonicos eximius, eadem in libro de Mundo perhibet. Eadem & Plutarchus, digni omnes, quibus maiorem quàm iuuenibus recentioribusque hisce, fidem habeas. Conuenit igitur inter omnes, mundum à Platone creati, sed non dissolui. Potestne igitur tam perfrectam habuisse frontem Proclus, vt quæ tot testimoniis confirmarentur, denegaret? Quod autem ex Legibus arguit, Platonem dixisse infinitas artes natas, & abolitas, hoc item consideratione dignissimum, pugnandumque pro veritate, & Platone. Ostendam igitur ex aliis locis, lucèque clarius probabo, sermonem quo Platonem fert artes infinitis temporibus extinctas ac renatas, non designare Aeternitatem, sed plurimum quendam temporum tractum. Accipiam igitur alia loca ex Timæo, ex Politico, quibus expressè fatetur mundum creatum, rursus hunc longum annorum cursum commemorat. In Timæo igitur, vt cognoscas quod in Legibus scripsit, artes infinitas aboleri, ac renasci, non tollere creationem mundi, cum scribat clarè, vt Aristoteles quoque, & Marcus, & Philo, alique plures fatentur de creatione mundi: principio autem tradit similia, atque in Legibus, vel eluionibus, aut conflagrationibus immanibus, hominum interitum euenire, profectò constat eum, qui diluuiis asserat homines sæpe aut conflagrationibus extinctos, non protinus putare mundum sempiternum. Nam Timæus pariter & creationem memorat, & huiusmodi diluuias, & exustiones. Eundem igitur arbitrandum esse sensum in Legibus. Conferamus verò loca. In tertio de Legibus hæc habentur: Arbitror, inquit Atheniensis, à temporum longitudine, & infinitate mutationibusque crebris natas & creuisse res publicas. An verò, inquit, ex quo ciuitates sunt, & homines Republicam tenuerunt, arbitraris te posse comprehendere quantum temporis abierit? Nequaquam inquit. Id ergo, Atheniensis ait, infinitum quoddam, & incomprehensibile sit. Omnino sic est, inquit ille. An igitur non innumerabiles inuicem sibi succedentes fuere Respublicæ hoc tanto temporis spatio, eademque ratione non pauciores extinctæ? Post pauca, An videntur vobis vera, quæ priscorum nobis sermo prodidit, diluuiis, & pestilentis, multisque aliis casibus sæpe homines interuisse, exiguamque partem remansisse? Hæc ibi, addens eos, qui ad mare habitassent, eluionibus facilius periisse, his qui montana tenerent, superstitibus, velut quadam humani generis scintilla, referens scilicet quod ab Aegyptiis audierat, sed obscurè, seruata in montibus Ararat arcam, qua vehebatur Noë. Hunc igitur Platonis sermonem, rametsi tempus infinitum, variisque generis humani clades referat, non designare tamen Aeternitatem, licet agnoscere ratione ex Timæo, & Politico. Refert autem in Timæo eadem prorsus, vbi Sacerdos Aegyptius sic cum Solone loquitur: Iuuenes estis animo vos Græci, in quo nihil habetis vetustum, nihil tempore diuturnum. Cuius causa est, quod sæpe genus humanum variis casibus perit & peribit, aut exustione, aut eluione, aliisque seorsum innumerabilibus malis. Tunc igitur qui montes, excelsaque loca, & arida tenuissent, facilius sunt, quàm qui ad mare, & flumina habitassent, concremati. Quo casu nobis Nilus adiumento fuit, eius beneficio hac calamitate liberatis. Rursus cum terram aquis Deus alluerit, montes incolentes, vt pastores, bubulci, seruati, vestrae autem vrbes, quæ mari adiacerent, fluminum impetu in mare portatæ sunt. Hæc in Timæo Plato. Cum ergo in Timæo, & vicissitudinem diluuiorum incendiorumque memorat, rursus clarissimis verbis scribit de creatione mundi, Aristotele cum multis id contentente, profectò liquet ex eo in Legibus sermone, Platonem de Aeternitate mundi non cogitasse, sed potius de numero quodam diuturno sæculorum, quia diluuias, incendiaque audisset, & tempus à condito mundo ignoraret. Sciebat tamè, audieratque ex libris Mercurij, maiorumque suorum, mundum fuisse creatum. Hoc constat item ex his, quæ scribit eiusdem generis in Politico. Ibi primum testatur Deum creasse cælum, ac terram, Deosque minores gubernaculis præfecisse, per omnes mundi partes distributos. eodem tamen libro hæc scribit: Interitus igitur, & clades maximæ animalibus acciderunt, exiguaque hominum pars est seruata. Quibus & aliæ calamitates admirandæ, & inauditæ extiterunt. Hæc ibi, & alia plura Plato, quæ mihi non est cura referre. Tantum constet, sermonem de cataclysmis, & incendiis, & cladibus hominumque & artium, non designare Platonem mundi Aeternitatem, sed potius diuturnitatem quandam, hominibus incognitam, quibus

Infinitas artes natas & abolitas, Platoni, quomodo intelligatur.

Incomprehensibile tempus antea, Platoni.

Multis variisque casibus res sæpe mutatae. Gen. 9.

Plato Alcibiade 1.

Plato statuit sæculorum diuturnitatem, non aeternitatem.

Aquibus ortus mundi non esset notus. Neque verò semper infinitum, teste Aristotele, designat, cui nullum sit principium, sed numerosum sæpe, & copiosum, humanaque mente, non natura, incomprehensibile. Nesciebat Plato, quod nobis Iesu Christi in terris aduentus attulit, per quem factum est, vt creatio mundi & tempus à creatione sit per totum orbem terrarum inuulgatum: nesciebat inquam quantum ad sua vsque tempora, ab hominum fatu processisset. Idcirco multa sæcula suspicabatur, sed longè pauciora erant, quàm suspicaretur, quàmque eum Aegyptij docuissent, apud quos nouem annorum millia (sed annorum lunarium Plutarchus & alij tradunt) deprehendisset. Est igitur clara, & perspicua argumenti dilutio, ipso sibi Platone suppetias afferente. Quæ porro vis argumentationis, ingenique elegantia, si locus vnus duntaxat porrigat aliquam de Aeternitate mundi suspensionem, longè plures de creatione testantes, conuiuenter prætmittere? Plenus est Plato sermonis de mundo condito. Quid poterit igitur vnus ille in Legibus locus? Sic claret quo sensu sit accipiendum, quod de cataclysmis, ac diluuiis, quibus semper hominum pars perierit, scripsit. Quod tam clarum est, vt nugax sit qui proluxius refellat. Dissoluet autem Proclus postea, si ex diluuiis, aut exustionibus Aeternitatem aucupatur, quæ mihi quoque ex his ipsis fortasse veriora occurrunt: Aut hæc incendia & diluuias fuisse vniuersalia, aut particularia, si primum, deletis omnibus, nemo nunc esset superstes. Si particularia, cur nullis litteris comprehensa sunt plura annorum millia, sed totus orbis conuenit, paucis abhinc annis mundum ccepisse, vt si perierint scriptorum maxima pars, omnia perire, quæ sunt in omni Aeternitate scripta, non debuerint? Ad hæc, ratio Naturæ est, diluuias, totam aliquam obruentia prouinciam, existere non posse, vt possunt his aliqua maritimæ vrbes, & castella, aut pars insulæ mergi. Non potest, verbi causa, tanta inundare vis aquarum, vt omnem obruat vel Italiam, vel Galliam, aut Germaniam, vel Hispaniam. Quicumque Naturæ vires, certasque rerum & incommutabiles vicissitudines elementorum & reciprocaiones ponderauerit, videbit id fieri natura non posse. Tantundem est in elementis, & rerum compage, caloris, quantum humoris: huiusce quoque tantum, quantum illius. Eadem est caloris, & aquæ proportio, altero ex altero nascente, vt inuicem sese delere, quoniam pernicies vnus interitus esset alterius, non possint. Vt sæpe squalores, vt aquæ rapidæ inundationes extiterint, tanta tamen fuerunt, quo ad Natura progredi potuissent. Nunquam tandiu pluit, vt sapientibus, causarumque peritis admirationem asseret. Nunquam eo vsque squalluit, vt dici potuerit Naturæ limites squallorem transcendisse. Neque verò fuit vnquam talis, tantaque conflagratio (quoniam esse non potest) qualem apud Solonem iactabant Aegyptij, vt vrbes, & gentes fuerint concrematae. Quanquam de Palestinæ conflagratione, diuinitus facta, quod illi fortè nescierunt, famam audierant, non erat in vniuersum transferenda. Nec legitur vsquam tantam cælitis conflagrationem extitisse, vt integram prouinciam incenderit. Diluuias verò prouinciarum nulla legimus, quibus vna prouincia, genisque sit submersum. Nam diluuium Deucalionis, teste Plutarcho, fuit diluuium Noë, referente scilicet Deucalionem ex arca columbam, & coruum emisisse. Diluuium autem Ogygis, vix particulam Græciæ alluit. Nostra quoque tempestate Hollandia in medio Rheno, qua mare Oceanum inuehitur, immanibus nimbis, quibus fluuius excreuerat, penè obruta est: sed rametsi parte aliqua demersa, non oppressa tota. Quid quod ipsemet stat pro veritate Plato, dicens eisdem in locis, quos alluuiio pressisset, seruari homines in locis editioribus? Semper ergo, vbi fuit diluuium, aliqua pars hominum fuit superstes, penes quam artes, & litteræ, & monumenta remanere potuerunt. Quid quod hæc diluuias maritimis tantum vrbes accidere Plato testatur? vt si detur vrbes Italiæ mari supero vel infero adiacentes mergi potuisse, montana tamen omnis mediterraneæque regiones calamitatem euaserint. His igitur claret, siue Platonis autoritatem, siue rationem sequaris, nec fuisse, neque vnquam esse potuisse diluuium, quod totam aliquam prouinciam oppresserit, vt totum genus, verbi causa, aut Italicum, aut Gallicum, aut Hispanum, aquis perierit, quod vbi que montes sunt, plusque est ferme quavis orbis terrarum regione montium, quàm terræ campestris. Hoc autem omne efficit vt si non fuit vnquam, nec potuit esse diluuium, quo genus vllum, aut prouincia funditus raptâ, mergeretur, homines maiore ex parte superstites, artes & disciplinas, litteras & libros, memoriisque retinere debuissent. Quid igitur est, quod hæc monumenta nusquam sunt? Nusquam inuenies memorias decem aut viginti annorum

Infinitum, sæpe numerosum & incomprehensibile homini significat.

Annorum infinita millia philosophi temere posuerunt.

Necesse est incendia & diluuias fuisse aut vniuersalia aut particularia.

Non fuerunt tanta conflagrationes vt iactabat Aegyptij. Diluuium Deucalionis fuit diluuium Noë.

Omnes homines vel maximo diluuium fuerunt immergi vidis.

*Si mundus
fuisse ab æ-
reuo, longè
plura veterù
scripta habe-
remus.*

millium: Nam vt ait Lucretius (sæpe enim homines mali loquuntur bene)

*Præcrea si nulla fuit mundi genialis origo,
Terrarum & cæli, semperq; æterna fuere,
Cur supra bellum Thebanum, & funera Troie,
Non alias alij quoque res cecidere Poëta?
Quo tot facta virum toties cecidere, nec vsquam
Æternis famæ monumentis inelyca florere?*

Nihil enim verisimile est in omni Æternitate, quod ipsi fatentur, nouum esse, impressu-
ram, vel Grammaticam aut vllam denique disciplinam in omni Æternitate defuisse. Pu-
tandum est, si mundus est æternus, litteras quoque, & scriptores, & historicos, & Poëtas
innumerabiles semper extitisse: vt si scriptorum pars perierit, plura tamen cum homini-
bus remanserint. Quoniam igitur diluuiã aut conflagrationes, nec vniuersum genus ho-
minum, nec aliquam prouinciã extinguere potuerunt, sed si quid id genus calamita-
tum accidit, vix exiguam prouinciã particulam rapuit, & in omni Æternitate, si mun-
dus est æternus, innumerabiles scriptores florere debuerunt, quorù aliqua monumenta,
de sæculis æternis, rebus in æternum gestis memorarent, id autem nusquã apparet, certè
ratio de cataclysmis, & exustionibus, non modò nulla est, sed potius confirmat mundum
paucis abhinc annis exortù, perindeq; homines & disciplinas natas, paulatim adoleuisse,
ad summumq; peruenisse, sicut homines sensim omnes terras repleuerunt. Quod autem
de Insula Atlantide ab Ægyptiis Plato auditum scripsit, ingētibus nimbis fuisse demer-
sam, scitu dignissimū est, famę causã. Audierat illud Noë diluuium, vt ob humana flagitia
non Natura, nec ad Naturæ leges, sed summi Dei cõsilio, non modò pluuiis, sed subterra-
neis portentosis scatebris, omnes terras inundasset. Cumq; de loco ei non adco liqueret,
gratificariq; Reipublicæ suæ vellet, cui genus ab ea gente deduceret, cætera quidem mi-
rificè cum sacris litteris consensit, locum duntaxat mutauit, quemadmodum solitus est
Homerus, ex Mesopotamia, aut Armenia, in insulam Atlantidem. Quod autem terribile
illud diluuium, non naturaliter, sed Dei voluntate, delere sceleratos decerneretis, Plato
accidisse voluerit, & quod adamussim representet tempestatem Noë, apparet ex his,
quæ scribit in eo, qui inscribitur Critias. Vt enim ante diluuium, sanctum genus creatū
à Deo in terra, moribus paulatim iniquis deprauari cœpit, donec summus Deus de abo-
litione decerneret: & vidisse dicitur, omnem terram scelere repletam: sic refert id genus
quædam Plato in Critia, Donec progenies illa diuina Atlantica, his in locis à Deo collo-
cata, legibus instituta suis, sanctam affinitatem retinuisset, iuri, & Deo, cui similis esset,
beneuolè, & piè paruisset, in multa sæcula durasse, fuissetque prudentia, & mansuetudine
insignem, continentem aurum, omniãque inferiora virtute ducentes, nullis immode-
ratis voluptatibus à vero vnquam aberrasse. At vbi fatus ille diuinus, similitudòque eos
sensim defecisset, humanique mores præualuissent, tum verò nihil non turpitudinis
apud eos viguisse, in iustitiam, violentiam. Itaque Deum Deorum Iouem genus diuini-
tus natum, tam misere affectum conspicatum, pœnas eis importare, vt meliores redde-
rentur, statuisse, deisq; omnibus in pulcherrimo cæli loco, qua media cæli regio est,
vnde despicit omnia, congregatis, in hunc modum verba fecisse. Omnis igitur hæc hi-
storia, quam obscure audierat Plato, & quasi poëtico more locum transfulerat, videtur
referre genus, moresq; eorum, qui ante diluuium floruerunt. Sed sit quidquid libet, mihi
satis est ostendere, nihil ibi naturaliter, sed diuina potentia factum docuisse Platonem.

*Platonicos præscos, non quemadmodum affirmat Proclus, mundum æternum di-
xisse, sed factum. Diluuntur rationes Plutarchi sub aliorum persona. Deum
creantem mundum, humanisq; rebus consulentem non laborasse, Deum
creasse hunc mundum non causa voluptatis suæ, sed propter homines, quod
Stoici etiam fatentur. Vexationes bonorum, improborum secundas res non
prohibere, quo minus mundus sit creatus.*

SVPEREST magnorum Platoniorum autoritas, quam opposuit ve-
lut aliquid ponderis habentem in asserenda Æternitate mundi Pro-
clus. In quo sic mendacem eum ostendam, sicut in his rationibus, quæ
vel ex Platone, vel Natura deducebantur. Ostendam, inquam, Ploti-
num apertè creationem temporis & mundi prædicantem, Porphy-
rium autem, & Iamblichum, Simplicium item oblitos erroris sui, si
vera dicit Proclus, non semper in ea sententia permanisse. Quæ quo-
niam in vltimum locum differuntur, nunc rationes allatas à Plutarcho super Æternita-
tem mundi, non suam, sed aliorum sententiam recensente, in medium asseram: tum ea
quæ idem obiecit his, qui trahunt Platonem in Æternitatem mundi, proponam: quæ &
ipsæ, sicut Aristotelis illæ, cum maximè pugnent aduersus eos, qui mundum antecessisse
Chaos, & confusionem contendunt, non omnino nobis aduersantur. Communiter,
inquit, vterque peccat, Anaxagoras scilicet & Plato, quod Deum faciunt rerum huma-
narum curantem, huiusque rei gratia mundum molientem. At, inquit, animal beatum,
& incorruptibile, omnibusque bonis opulentum, expersque omnis mali, in amplexu fe-
licitatis, & immortalitatis totum, curam humanarum rerum suscipere non debet. Miser
porrò esset, si velut quidam faber statuarius, aut lignarius, sollicitudine, curaque torque-
retur ad molitionem mundi. Iam Deus, quem dicunt creasse, aut in anteriore æternita-
te non fuit, cum corpora vel immota erant, vel incompositè iactabantur, aut dormie-
bat, aut vigilabat, vel horum neutrum. Primumque est absurdum. Est enim Deus sem-
piternus. Secundum quoque nulla ratione stat, quod æternus somnus, æterna mors, nec
somnia cadit in Deum, plurimumque disita sunt immortalitas Dei, & in mortem in-
clinatio. Quod si Deus vigilabat, aut beatitudo deficiebat eum, aut omni beatitudine
fruebatur. Primum efficit, Deus vt beatus non esset: cui enim perfecta beatitudo non
suppetit, beatus dici non potest. Quod si beatus erat, & pulchrè degeret æuū, rerum
nouarum molitione delectari non debuit. Quomodò verò, si Deus est, & eius cura, res
hominum gubernantur, vitia, sceleraque locum nobiliorem ferè obtinent, indigniorem
virtutes? Agamemnonque & bonus Rex, & fortis Imperator, ab adultero, & adultera
dolo cæsus occubuit. Hercules ei confanguineus, qui monstris hominum vitam expia-
set, à Deianira dolosè venenata veste sublatus est. Hæc Plutarchus, siue sua, siue alio-
rum sententia. Si sua, possem suis cum testimoniis vbique rescillere, cum de virtute, &
pietate sit ei multus vbique sermo. Tanquam transfugam, & impostorem coarguam.
omnis enim hæc oratio, prouidentia est destructio. Et tamen ipse de his, qui sero à Deo
puniantur, optimis allatis, & quales à vera Theologia asseruntur, super eo, rationibus
scripsit. Vidit & asseruit à Deo castigari delinquentes, rationemque cur sero castigen-
tur, vidit & exposuit. Satis igitur mihi est Plutarcho contra Plutarchum. Sed pauca quæ-
dam è Natura, Philosophiaq; gremio, vera ad ea quæ posuit, petamus. Dico Deum cu-
rare res humanas, idq; Philosophos omnes, vno aut altero delirio exceptis, prædicasse.
CVt mittam Platonem, Aristotelem, Alexandrum Aphrodisæum, quorum toto hoc ope-
ræ visã sunt testimonia. Ac ratio, quæ mouit eos, perspicua est. Quid est enim melius,
& dignius, quàm Deum gubernare mundum? Eadem autem ratio, quæ persuasit omni-
bus hominibus Deum curare res humanas, eadem ante creationem eum Diis & homi-
nibus prospexisse, bonitatem, felicitatemque communicare suam voluisse, persuadebit.
Quod verò dicis, Deum animal beatum, laborare in attendendis rebus humanis non
debere: aut videlicet quia non potest, curaque velut mortalis, qui vndique beatus est,
angi nec debet, nec potest, eamque ob causam quasi ferens ei suppetias, ab hac sollicitu-
dine eum eripis: aut quia vel res mortales non indigent, vel indignum Deo est hoc offi-
cium. Primum certum est, animali beato nihil quod agat, laboriosum esse. Neque enim
beatum esset, nisi perfectum esset. Perfectum autem quidquid agat, in eo sustinere la-
borem, sollicitudinēque torqueri non potest. Quiduis agat Deus, quantum velit cogitet,
nihil potest ei laboriosum esse. Id enim est animal beatum. Quare neque mundo crean-
do, neque prouidendo Deus laborare potest. Indigentibus autem rebus humanis aliquo
præsidi, nonne Deus solus, omni mundo maior, potest & debet curam suscipere, qui &
cæteris prodesset, & id ei laudi esset? Optimi enim est prospicere, si potest, regere, mo-
derari (Nihil est enim melius, aut præstantius bonitate, & beneficentia) Deus autem
potest, & est optimus. Ecce igitur aceruus, Deus potest prouidere prouidendo, neque

*Philosophi ve-
ritati aduer-
santes, verū
fassi.*

*Nugamentū
nō philosophi,
sed argutan-
tis ea de re
quam ignorat-
bat.*

*Plutare. sibi
ipso contrarius.*

*Prouidentia,
mundique gu-
bernatio re-
ctissime Deo
tribuitur.*

*Labor in Deū
non cadit.*

*Atlantis in-
sula demersa
nimbis ingen-
tibus, Plato-
ni, quod in-
telligendū de
diluuiio quod
fuit Noëi te-
pore.*

*Ante dilu-
uium sancti
homines.*

laborat, neque interpellatur beatitudo eius: contra autem, nobile est & gloriosum suad-
que maiestate dignissimum prospicere, regioque hoc munere fungi: postulant autem,
efflagitantque humanae res hanc providentiam: prouidet ergo & attendit. Ad haec Pla-
to, & Mercurius Trismegistus docuerunt, Deum quod bonus esset, molitum hoc omne:
fuitque bonitas maxima & incommemorabilis, cui ex creatione rerum fieri nulla posset
ad felicitatem accessio, quae fuisse eadem in homines effundere, quae possideret ipse, bona.
Cuncta enim in hoc mundo tandem ad homines reuocantur. Hominum autem felicitas
vera atque perfecta, ob quam fuerint à Deo creati (Neque enim eis mortalibus hunc
mundum condere, admodum profuisset, bonaque sua verè communicasset) est, regio-
nes felicissimas subire, fortunatis ciuibus, & his qui pulcherrimum vultum eius intuen-
tur, adscribi. Hoc Deus sciens, & videns, perspectumque habens, quanta in domo sua
sint gaudia, esse humanissimi, & qualis ipse natura est, iudicauit, condere quos in hoc iu-
cundissimo prospectu collocaret. Duosque gradus bonitatis, quasi fontes duos, produxit:
alterum istius mundi, lucem corpoream, qua viderentur, sentirentur res corporeae, haecque
vita, res minores fruerentur, infimos rerum gradus, vitaeque infima, maioris ac perfecta sit
euerio. Nec potest vterque mundus sempiternus esse. Debet autem melior tantum per-
manere in sempiternum. Si das meliorem aeternum, das inferiorem desitutum habuisse
principium. Constat igitur magis decere Deum res hominum attendere, quam sperne-
re: fallaque est argumentatio, Deum si res humanas curet, suam beatitudinem labefa-
ctare, quasi que latitiae suae mœrorem offundere. Cogitatio, ex humana imbecillitate di-
uinam naturam iudicans. Quis tibi concesserit? Homo prouidendo vexatur, angitur,
vritur curis, similiter Deus. Neque verò Theologia vera, inducit Deum, tanquam Ideam
mentis suae intuentem, consultantemque de creatione mundi, magnisque quasi curis
aestuante: sed vnico verbo, solaque cogitatione, quod & à Platonicis traditur, fecisse:
Dixit, & facta sunt: Mandauit, & creata sunt. Ideam illam Platonis archetypam, dice-
mus ipsam Dei sapientiam, non exemplar, in quod velut lignarius, aut statuarius inspi-
ceret. Plato quidquid dixerit, non attendat: si voluero, tuebor dictis Platonicoꝝ, Ideam
mundi, diuinam esse Sapientiam, Verbūque secundum, Mercurio, Philone autore.
Vt autem aliam rationem dissoluam, non consequitur, Fuit Deus ante mundum, non
dormiebat, vigilabat in actione felicitatis suae, beatissimus: Ergo ad rerum nouarum mo-
litionem non potuit aggredi. Falleris, putas creasse, vt astris tanquam signis, aut aede
picta delectaretur, vt adderet quod ad perfectam beatitudinem deesset. Quasi domo,
aut familia ante molitionem mundi carentem, domos, homines aedificasset. Haec suspi-
cio, nobis, qui nihil causa sua, sed nostra, quod placuit etiam Stoicis, Deum fecisse cen-
semus, non obstrepit, iudicamusque eam puerilem & ineptam. Soluta est igitur ratio,
nihil diuinam bonitatem, opulentissimam, felicissimam, sui causa, sed nostra fecisse: quae
si sua fecisse dicitur, eodem pertinet, vt ad se scilicet cuncta reuocaret, quoniam ipse fi-
nis omnium. Hoc autem ad eodē naturale, & clarum est, vt etiam Stoici quemadmodum
dixi, id agnouerint. Epicureūque contra Stoicum apud Marcum Tull. An haec, inquit,
vt ferè dicitis, hominum causa à Deo constituta sunt? Sapientumne? propter paucos er-
go tanta est facta rerum molitio. Hoc igitur omittamus. Superest, vt postremum dilua-
mus, quod omnes ferè mortales, pietatem veram, & non veram profitentes, torfit:
mei autem penè moti sunt pedes, penè effusi sunt gressus mei. Quia Zelauit super ini-
quos, pacem peccatorum videns. Quia non est respectus morti eorum, & firmamentum
in plaga eorum. In labore hominum non sunt, & cum hominibus non flagellabantur. Sic
queritur propheta, Vtiquequod Domine clamabo, & non exaudies? Vociferabor ad te
vim patiens, & non saluabis? Quare ostendisti mihi iniquitatem, & laborem, videre
praedam & iniustitiam contra me? Quare respicis contemptores, & taces conculcante
impio iustiorum se? Similiter Claudianus:

Saepe

A Saepe mihi dubiam traxit sententia mentem,
Curarent superi terras, an nullus inesset
Rector, & incerto fluerent mortalia casu.
Nam cum res hominum tanta caligine volui
Aspicere, laetosque diu florere nocentes,
Vexarique pios.

De laudib.
Stiliconis in
Ruffinō, in ip-
so principio.

Communis igitur omnium mortalium dubitatio, nec aliud est
totus liber Iob, cuius ex parte solutionem illi agnouerunt, perfectè autem agnoscere
non potuerunt. Quippe nisi ad aliam vitam, cuius etsi scientiam Philosophi tenuerunt,
perfectam tamen eius rationem non viderunt, haec referantur, nulla solutio est. Vide-
runt autem nonnulli Philosophi, Pythagorei, Plato, perinde vt iustis, ac piis praemia cae-
lestia tribuenda essent, sic danda pro meritis aeterna supplicia sceleratis. Non igitur hu-
ius saeculi breuitatem vel in beatitudine vel supplicii oportet attendere, quia sicut non
sunt digna Deo praemia temporaria, sic supplicia debent esse sempiterna. Cūque opi-
natus sit cum multis Plato, pios in concilio Deorum collocandos, impios in profundum
tartarum deturbandos, aut certè hoc denegas, aut concedis. Si denegas, primum quae-
ram cur neges, & cur te tantorum virorum autoritas non flectat. Si concedis, iam intel-
ligis, nihil in hac vita decerni posse, satisque suppliciorum homicidis, rapacibus, violentis
que futurum, cū ad ignes aeternos, quod & Poeta noster cecinit, adigentur. Sic satis
praemiorum futurum iustis, cū regnis caelestibus, vbi gaudiorum, beatitudinisque
omne genus, ascribentur. Bona verò temporaria non solum ceu probitatis eorum pra-
mium, iustis non sunt augenda, vt etiam non concedenda videantur, quod tum diuina
liberalitate, ac beneficentia indigna noscantur, tum saepe deprauant, & à virtute dedu-
cunt ad vitia. Paupertas autem, aut calamitas saepe delides animos excitatos reddidit
meliores, & contenta terrestri, fluxaque felicitate, fecit maioris illius cupidiores. Cla-
riorque virtus ac perfectior elucet in aduersis huius mundi, quam rerum secundarum
perenni successu. Illaque ipse Hercules, tunc toto terrarum orbe, clarissimus effectus est,
cū tyranni crudelitas eum egit exulem. Ac vt rationem reddam, cur sit Agamemnon
interfectus, plures possunt esse. Primum vt fatali decreto ab adulteris per dolum sit in-
teremptus, qui filiam Sacerdotis, Numen non veritus, captiuam constuprandamque
abduxisset, gementique patri reddere noluisse. Sic iniuste saepe turbamur, & qui cæcos
consiliorū recessus, obscuraque pectora non perspicimus, sola superna specie capti, a quæ
bona non meritis effundi, sicut immeritis supplicia, calamitatemque infligi, temerè iudi-
camus. Vniuersale humani iudicij malum. Altera ratio, quam dixi, quod (vt Philosophi
ingenuè confessi sunt, creditumque est ab omni vetustate, ac praedicatum) praemii iusto-
rum, vel iniustorum aeternis constitutis, oportet ad meliorem, & sempiternum statum
haec referri, vbi sicut verus carcer erit sceleratorum, sic vera praemia bonorum. Tertia ra-
tio est, quam vel ipse Plutarchus attulit, dignius esse, atque honorificentius Deo, gra-
uiter, moderatèque procedere, expectare poenitentes, quam simul, perpetrato crimine,
fulmen corripere. Quippe cū nemo sit qui non peccet, plenaque vita sit omnis delin-
quentium, si quoties peccatur, sauiet, breui totum humanum genus perderet Deus.
Clementiaque suae est expectare poenitentes, ad illatas iniurias conuiere. Nec sunt ta-
men diu felices, quos luce, tot sceleribus perpetratis, putas indignos. Idemque illi sibi sa-
tisfecerunt. Tolluntur in altum, vt lapsu grauiore ruant: paucosque videas euasisse limi-
na ad vsque senectae beatos, quorum in vita, vagata late crudelitas, impietasque fuisse.
Esse autem vexationes, aduersamque fortunam virtutis quasi sopitae stimulum, occasio-
nemque ad meliora, non nostri solum, sed sui quoque Plato, Epictetus, Simplicius asserue-
runt. Nec malum est Platoni, in Gorgia, malos puniri, quibus cum omni mundo profit
scelus expiari. Simplicio autem Epictetum interpretanti, ea de exercitatione in hac hu-
mana vita disserunt, vt qui se putat immeritum, & quae non demeruisse, perpeffum,
facili possit eius oratione mitigari. Sacras enim litteras praeterco, nihil in aures nostras
facili possit eius oratione mitigari. Quarum autoritas eodē grauior, potentioreque est, quod non
modò sunt à Deo reuelatae, sed etiam validissimas secum apportant rationes breuissimae
vitae, bene aut male facta, ad futurum iudicium referentes. Aut igitur is, qui Agamem-
nonem interfecit, debuit subito rapi ad supplicium, aut prohibenda scelerata voluntas
fuit. Primum credo non desideres, ne tibi, innumerabilibusque aliis idem contingat, vt
vel homicidio, vel adulterio, vel alio admissio facinore, subito traharis ad poenas, breuique

Breuitas hu-
ius vitae bea-
titudine vel
supplicii mi-
nimè pen-
tanda.

Bona, quae pu-
tantur, saepe
deprauant: Et
contra, mala,
vt calamita-
tes, reddunt
hominem me-
liorem.

Praemia bonis
proposita, pe-
nae improbis

De sera vin-
dicta numi-
nis.

Claudian.

Non est malis
puniri malos.

Creationis
mundi causa,
Dei bonitas.

Duo gradus
bonitatis diui-
nae.

Magis est co-
sentaneum,
Deum rebus
adesse mode-
ratorem, quā
eis non cura-
re.

Psal. 148.

De Natu-
Deor.

Psal. 72.

omnis terra deserta cultoribus squalescat. Minus etiam qui sapiens est, postulet secundum, quia quæ ratio prohibendi alterum, vel alterum consilium fuisset, eadem in vniuersum toto humano arbitrio sublato valuisset. Fortasse si Deus meliorem sententiã obtulisset, ille scelere victus, non se cohibuisset. Plerosque enim nec leges, nec penarum metus, nec amicorum consilia frænare potuerunt, plus cupiditati, ac libidini, quàm rationi obsequentes. Si cogites cohiberi, occultòque quasi motu retrahi debuisse, vide quid cogites. Omnes enim actiones malas, & omnes consiliorum malorum exitus, quorum infinita mentes humanas insidet multitudo, prohibere oportebit, vt longè paucis exceptis, cætera non nostro, sed alterius arbitrio transigantur, sublata laudis, aut vitij materia vera. Melius igitur est, sinere quenque voluntate sua duci, legibus interea, monitis, exemplis, & probitatis, atque improbitatis præmiis propositis, vt qui bene, rectèque viuere, cum viuere peruersè potuisset, maluerit, perinde ac meritis est, coronetur: sic à beatorum chorò excludatur, qui se factis impiis coinquinauit. Hoc iustissimũ, hoc optimum, quo non liceat cogitare melius: perindèque decorum, atque pulchrum est dare pœnas delinquentes, sicut coronare merentes. Hæc sunt veræ rationes, quas nec Philosophi ignorauerunt. Satisque mihi videor Plutarcho respondiisse.

Diluuntur rationes Epicurei & Cotta apud Tullium. Earum solutionem esse, quod vbi Marcus ipse loquitur, secus sentit. Et ea est Academicorum libertas. Platonem non suis primum oculis creationem vidisse, sed apud priscaos legisse. Platonem dicere mundum corruptibilem in posterum, sed potestate opificis non interiturum. Non ociatum esse Deum, fruentem ante mundum Diuinitate sua. Non supersedisse creatione mundi. Sapientibus & Stultis creando mundo prodesse voluisse. Asseturumque esse, quod bonitatem suam fecit clariorem. Omnes particulares motus in primum motorem referri.

CAPVT VII.

Vide quæ disputat Augustinus de ciuit. Dei II. cap. 4. 5. 6. 7. et Euseb. Pamphy. præpar. euang. 8. cap. 5. 1. De Natura Deor. Argumenta Epicureorum ad tollendam dei prouidentiam.

DEPICUREVM, & Cottam, qui contra creationem mundi, non quod mundus non sit creatus, sed non à Deo creatus, apud Ciceronem pugnant, veniamus. Querit Velleius primum quibus oculis intueri potuerit Plato fabricam illam tanti operis, quæ ferramenta, qui vestes, quæ machinæ, qui ministri tanti muneris. Quemadmodum obedire voluntati architecti elementa potuerint. Vnde natæ quinque formæ, quas in Timæo nominat. Quod mundum factum, asserit non interiturum. Prouidentia cur mortalem fecerit mundum, iuxta Stoicos, non quemadmodum Platonius Deus, sempiternum. Cur mundi fabricator repente extiterit, innumerabilibus antè sæculis & in omni Æternitate cessator. Laborè non fugisse, qui Deum non attingat. Cur Deus delectari quasi signis, sideribus, & cælo voluerit. Si vt melius habitaret, peius ergo habitasse in Æternitate, opusque ei fuisse isto mundo, sed nequaquam carere voluptate hac eum tam diu potuisse. Si propter homines, an sapientes, vel stultos: sapientes esse paucos, propter paucos ergo tantam rerum factam molitionem. Stultos autem hoc beneficio affici non debuisse. Deinde nihil eum esse assecutum, quod stulti sunt semper miseri, vt nasci nihil eis profuerit. Cottæ verò rationes sunt, Si Deus creasset, ac prouideret, bene bonis, malis male esset. Cum ratione peruersè & ad malum semper homines abutantur, vel à Deo dari non debuisse, vel non datam prorsus. Quod ea quæ diuina prouidentia facta videantur, per errorem rationi & menti ascribantur, cum Naturæ quædam sit vniuersalis necessitas, omnes res motibus suis cientis. Sicut redivit tertianæ, aut quartanæ febris, marinorumque æstuum, quorum motus etiam certi & constantes, nulla ratione gubernentur: eadem necessitate, & ordine, caro diuisa renascitur, arbor cæsa reuifescit, multa nascuntur in terra prodigiosa. Quod contemptoribus, cauillatoribusque Diuinitatis prosperiores res successerint, quàm melioribus. Hæc & id genus multa opposuit ille. Quorum præcipua, veraque solutio est, quod more

Amore disputantium, ingeniumque ostentantium, & quamcunque contradictionem arripientium, egit, & quorum sit certa professio, omnia infirmare, ac refellere, vt si vel Solem dicas lucre, professionis suæ iura tuentes, parati sint contradicere. Quod autem potius ea sit arrogans libertas, quæ cuncta subuertere sibi licere putet, apparet vel inde, quod contradicendi libidine relicta, eadem illa sapissimè confirmauit, quæ fecit Cottam subuertere. Satisque vno erit testimonio, quo veritatis omnis hæc oppugnatio redarguitur. In Legibus hæc dixit: Nihil porro tam aptum est ad ius, conditionemque Naturæ, quod cum dico Legem, à me dici nihil aliud intelligi volo, quàm imperium, sine quo nec domus vlla, nec ciuitas, nec gens, nec hominum vniuersum genus stare, nec rerum Natura omnis, nec ipse mundus potest. Nam & hic Deo parat, & huic obediunt maria, terræque, & hominum vita iussu supremæ legis obtemperant. Hæc ille. Idemque, Orta autem simul est cum mente diuina. Quamobrem lex vera, atque princeps apta ad iubendum, & ad verandum, ratio est recta, summi Iouis. Et, Ergo est lex iustorum, iniustorumque distinctio, ad illam antiquissimam, & rerum omnium principem expressam Naturam, ad quam leges hominum diriguntur. Hæc dixit qui Cottam induxit, quasi libidine, vel quæ pulchrè, & verè Balbus disputasset, euerendi prouectum, dum & Carneadis petulantiam imitatur, bellum inferre veritati. Igitur ingenij fuit ostentatio, ne videretur asserere & assentiri his; quæ Balbus disputasset. Nam hæc ipsa cum ab illomet dicuntur, tum verò pleno ore laudantur. Et in secundo de Diuinatione, vbi simili modo B quæ frater asseruisset, destruxerat. Nec verò, inquit (id enim diligenter intelligi volo) superstitione tollenda, religio tollitur. Nam & maiorum instituta tueri, sacris, ceremoniisque retinendis, sapientis est. Et esse præstantem aliquam, æternamque Naturam, & eam suscipiendam, admirandamque hominum generi, pulchritudo mundi, ordoque rerum caelestium cogit confiteri. Quibus apertè mentem suam declarauit, tollendam quidem vbiq; superstitionem, veritatem retinendam, veritatem autem esse, quam pulchritudo mundi ordoque rerum caelestium cogat confiteri, esse præstantem aliquam, æternamque Naturam, quam homines adorare, venerarique deceat, cuius imperio maria, & terræ, omnis denique mundus obtemperet. Cottæ igitur rationes ipse resoluit. Nam in Legibus quoque, contra petulantiam Academicorum, & quod ei non semper placuisset hæc in cunctis, veritatis oppugnatio, sic docuit: Perturbatricem autem harum omnium rerum Academiam hanc ab Arcefila & Carneade recentem exoremus vt sileat. Nam si inuaserit in hæc, quæ satis scitè nobis instructa, & composita videntur, nimias edet ruinas. Epicurei rationes, vel id ab eide perimit, & euerit, quod Epicureus erat, contra quam gentem, eiusque delyramenta, totis ipse suis libris bellum implacabile gessit, profudit, yexauit, etiam inficitia, & ignorantia omnium rerum, arrogantia præterea, semper eos arguens. Sed pauca quædam cum eo, & quasi præteruolentes, loquamur. Quibus oculis Plato machinam mundi intueri potuerit. Duo responsa: non suis primum oculis Platonem machinam mundi, sed apud vetustissimos, cum primis Ægyptios, aliosque Græciæ veteres Theologos, vidisse Pythagoreos, Empedoclem, Philolaum, Pherecydem, Poëtas antiquissimos, Orpheum, Hesiodum, sed præcipuè Trismegistum, cuius non dogmata modò, sed meras etiam dictiones vsurpauit, omnium gentium litteris & testimoniis, clatis præterea coniecturis in vnum congruentibus mundum habuisse principium. His tot testibus, tanto hominum consensui putauit assentiendum modestissimus Plato, non vt temerarius Epicureus, quæ natio in omnem Philosophiam, veritatemque fecit impetum, ac ceu cæteris Philosophis vrbanis, & ciuilibus, ipsi agrestes, rustici, impoliti, rudes confurrexerunt. Quare non multum est ponderis in eorum autoritate. Ad hæc, duplices sunt oculi, animi & corporis: corporeis solis velut homines, Epicurei, sapientiores autem magis animi, quàm corporis utebantur. His oculis Plato vidit fabricam mundi: videre Epicureus non potuit, quia non habuit. Itaque miratus est alium vidisse, quod cæcitas eum sua videre non fuit. Eiusdem stuporis cætera. Qui vestes, quæ ferramenta, qui ministri. Si scisset, aut tenere voluisset quæ maiores de maiestate diuina tradidissent, nec solita temeritate prouectus, vltro despere voluisset, vidisset sanè, nullis hic ferramentis opus fuisse, sed quod Marcus ipse paulò antè, mundum, maria, & terras, ei obtemperantia, sine instrumentis fieri potuisse. Quo modo autem Plato dicat mundum non interiturum, superius expositum est. Congruit autem Stoicorum, & Platonis de mundo corruptibili sententia, quorum autoritati multo ma-

Philosophi ingeniorum ostentatores.

1. De Legib.

Lex quid.

Epicurei bellum veritati intulerunt.

Quidam cogit paganos confiteri, Deum esse.

Balbus nempe Stoicus 2. de natura Deor. 1. De Legib.

Sed maxime 2. de simib. 1. 3. de Natura Deor. 2. de diuinat. 1. Tuscul. sapè.

Qui astruxerunt mundi creationem.

Epicureorum imperitia.

Duplices oculi.

1. De Natu. Deor.

gis, quam Epicureo subiiciendum est iudicium. Formas autem illas in Timæo, etsi rectè
possint intelligi, ac declarari, nos quidem non laborabimus quales sint, ostendere, non
Platonem, sed ipsam veritatem defendentes. Ostensum quoque, fabricatorem mundi
non repentè, & quasi ex infinito summo surgentem, aut qui laborem in æternum refu-
gisset, extitisse, arreptumque fabricandi cupiditate, quod antea non faceret, operi ma-
nus admouisse. Delirantis animi, & humana tantum capientis, nihil se supra corpus
attollentis figmenta, ad puriores cogitationes non aspirantis. Aliter Deum in æternum
ante, & supra mundum extitisse, & existere, aliter homines viuere. Non otiosi potuisse,
cuius esset actio beatissima, perennibus gaudiis exuberans, vacantemq; à creatione, mun-
di, non ab eo vacasse, quod esset beatitudo eius, sed eo quo carere sine detrimento posset,
& quod ubi effectum esset, ad beatitudinem eius nihil addiderit. Vt si rex duabus actio-
nibus; altera naturali, dignissima, grauissima, altera nihil ad se pertinente, propo-
sita, hæcque omissa, grauiorem, propriamque sibi exerceret, eum quasi otiosum damnès. Non
potuit igitur otiosus esse, cuius fuit æterna ex maiestatis suæ contemplatione, beatitu-
do. Est enim cognitio, & contemplatio, actio perfectissima. Hoc autem cum sit felici-
tas diuina, facile potuit, ac debuit æterna mundi molitione supersedere. Tunc otiosus
fuisse, si nihil aliud, quod ageret, habuisset, & si mundana factio, sola fuisset eius, ac na-
turalis, inseparabilisque substantiæ suæ operatio, qualis igni calor, aut ascensus ad altum,
sine quibus ignis esse non potest. Aristoteles autem fatetur Deum ex contemplatione
fui, non mundi molitione esse beatum. Quoniam igitur vna ea potuit beatitudine felici-
tissimus, & contentus esse, ut quidquid additum sit, nullam ad suam felicitatem acces-
sionem fecerit, liquet eum, qui sine mundi operatione putet Deum otiosum fuisse, ipsum
potius à sapiendo, & intelligendo, semper otiosi. Creatione autem mundi naturaliter
Deus in omni æternitate non supersedit, aut distulit ad illud vsque tempus condere,
quod tum omnis Æternitas est æqualis, nec potest in ea fieri dilatio, aut acceleratio,
prius aut posterius, tum naturale fuit ei sic viuere, sic esse, quemadmodum mundo, ha-
bere principium. Quare nec ynica fuit eius voluptas, iste mundus, qui meliore & præ-
stantiore frueretur, & ea potuit facile carere, nec quasi ad habitandum factus est ei mun-
dus. Aristoteles enim affirmat, Deum sic extra mundum esse, sicut intra mundum. Su-
perest quod maioris est ponderis argumentum, Quibus ab eo sit creatus, sapientibusne,
an stultis. Respondeo, sapientibus & insipientibus. Tum si solis sapientibus, nihil mali,
nihil absurdi. Vtrunque probabiliter, optimèque defendi posse: principaliter autem,
solis sapientibus. Creatus est igitur mundus à Deo solis sapientibus. Sapientes autem
intelligo, non quales fortasse sentit ipse Philosophos, Epicureos, Stoicos, Peripateti-
cos, Platonicos, quorum sub titulo sapientiæ, plures stultissimi sunt, & fuerunt semper:
sed bonos, innocentes, integros, quorum fuit semper magna in omni ætate multitudo.
Si nemo sit qui non peccet, omnis autem qui peccat, stultus est, maximam tamen pec-
cantium multitudinem pœnitet peccati, hoc ipso sapientem, quod errores suos agno-
scit. Numerus autem exiguus ille Philosophorum, tantum abest, ut abducat in hanc
de mundo suspicionem, ut hos ipsos, si pauciores fuissent, melius propemodum futu-
rum fuisse, contendam. Nam contra hos, omne pro veritate certamen, plebe, quam na-
turalis duceret instinctus, sæpe meliora sentiente. Soli igitur boni sunt sapientes: Hi plu-
res sunt: pauci autem prodigiosè mali. Longè paucissimi, qui si vel deprauatissime viuunt,
sæpeque cupiditatibus victi, scelerata perpetrent, non denique summum Deum quo-
que tempore agnoscant, & fateantur. Sed demus solis bonis factum hunc mundum.
pluris sit, ait Sapiens, vnus bonus à Deo, quam mille impij. Vt ille, vno Platone satis esse
sibi dixit, plebe ab auditorio eius defluente: sic satis erit opifici, si vel pauci bonitatem
eius agnoscant & fruuntur. Vt agricola plures conferit arbores, nec sperat omnes
feliciter pullulaturas: ut qui seminat, scit quod infelix lolium, & steriles dominabuntur
auenæ: dulcius tamen ei est, triticum quantum quantum est, legere, quam triste, auen-
nas comburere: sic tametsi Deus cunctos beatos esse, & sapientes voluisset, omnibus-
que his mundum condidisset, solos tamen ante oculos habuit, quibus cælum, & terras
conderet sapientes. Quæ est etiam ars, quod elementum, quæ disciplina, quæ instru-
menta ad vsum & commodum reperta, sed ab utentium prauitate nonnunquam perni-
ciosa, quæ soleant magis accusari, quam ipsi abutentes, & in ea ipsa potius, quam pec-
cantes, crimen omne conferri: Quis eloquentiam inceffuit, in ignem & ferrum, aquamq;
quis

Deus nunquam
otiosus, in æ-
terna nempe
contemplatio-
ne sui, quæ est
actio perfectis-
sima.

Non mundi
molitione, sed
contemplatione
sui Deum beati-
tudi.

Deo naturale
est, æternitatem
esse. Vnde Mun-
do principium
habuisse.

Quorum gra-
tia creatus
mundus.

Ex I. Georg.
Virgil.

Crimen sæpe
conferitur in
instrumenta,
non in eos qui
isdem abuti-
tur.

Aquis criminibus inuectus est, & inuolauit, quod afferant nonnunquam perniciem? Sic
planè, etsi non omnes nati sunt in mundo sapientes, nec mundus accusandus, nec auto-
ris bonitas non admiranda, suscipiendaque nobis, cuius & si fuit consilium solertissimum
& res sapientiæ suæ magnitudine repertas voluit optimas esse, desiderauitq; omnes nasci
sapientes, nec futuros tamen sapientes omnes animaduertit, omittere, quin crearet, nec
voluit, nec debuit, sed eo vel maximè bonitas eius incredibilis apparuit quod immeritis
etiam, & quos prospiceret ingratos sibi, beneficiique immemores futuros, creauit, pro-
miscuèque cum bonis, & sapientibus, luce & aspectu istius mundi eos frui permisit. Quod
quicumque apud nos faceret, humanissimus haberetur, similimus Deo prædicaretur. Si,
vt inquit orator grauis, iracundiam cohibere, victoriam temperare, aduersarium ampli-
ficare, hæc qui faciat, vsque ad eodè laudatur, vt Deo similimus iudicetur, cur non ea ipsa
efficiens Deus maximè sui similis habeatur, quod factum ab homine, facit eum simile
eius? Imitamini, inquit ipse, Patrem vestrum, qui Solem suum oriri facit super bonos &
malos, & pluit super iustos & iniustos. Ecce igitur incôm memorabilis bonitas, non modo
profuisse, ac prodesse gratis, & sapientibus, sed ingratis etiam, insipientibusq;. Sapien-
tibus enim, & insipientibus, dixit alius eius assecla, debitor sum. Cum itaque diuina virtus
habeatur, vel malis prodesse, ignoscere peccantibus, ingratisq; beneficia præstare, cum
Natura instinctu id collaudet suo, extollatq; in hominibus, certè & in Deo erit supremè,
à quo supremè virtus omnis possidetur. laudatur autè, admirationiq; habetur ea virtus,
non sine ratione. Fructuosior enim est humanitas, & bonitas, clemètia, benignitas, quam
seueritas, durities. Nec fas est propter malos nocere bonis: cum beneficio bonorum mali
nasci potius, ac vita frui debeant, quam propter malos vita carere boni. Nec si Deus pro-
spexit fore maiorem numerum stultorum, quam sapientum, hanc sapientibus & bonis
iniuriam facere eum decuit, vt propter multos illos stultos abstineret à creatione bono-
rum: sed quæ sua semper fuit probitas, hunc honorem bonis deferre debuit, vt tum hi,
quantumuis malorum agmen consequeretur, conderentur, nec quicquæ eorum creatio-
nem impediret, tum hoc adderet, vt in eorum gratiam, etiam malis prodesse: quemad-
modum sæpe, charissimis deprecantibus, ignoscimus his, qui in nos peccassent: sic cum
sciret Iudæorum pectora dura, pronosq; animos in nequitiam magis quam æquitatem,
non omisit, quin legem per Mosen præfens promulgaret, paucos illos bonos, multa q; alia
dignissima, spreitis & contèptis tot stultis, magis attendens. Responso igitur est, (vt sum-
ma quæque complectar) tanquam de bobus, & asinis, muscis, cæterisq; bestiis, Deum de
malis, & stultis illis innumerabilibus nihil curasse, attendisse, cogitasse, tum magis eum
deciuisse vsquequaque beneficium esse etiam erga malos & ingratos, cuius vberrima, latissi-
mæque bonitas non modò non soleat propter stultos, & malos impediri, sed etià propter
bonos prodesse malis. Bonus agricola, non propter lolium in segetibus cooriturum, se-
getum satum, frugibus velut ob stirpem malam iratus, dimittit, sed propter segetes bo-
nas sinit cooriri lolium. Hoc apud mortales sapientissimus quisque facit. Quod au-
tem rogas, quid tandem sit assecutus stultis & sapientibus promiscuè, mundo ædificato,
quod omnes stulti sine dubio sint miserrimi, vel hoc ipso, quod stulti sunt: dico quod
quanquam hi, qui sine dubio miserrimi sunt, & stulti, non principaliter consilio eius, cum
conderet mundum, propositi erant, intuebaturq; magis alia innumerabilia bona, tamen
etiam stultis vita & omnis mundi habitatione concessa, assecutus est hoc, quo nihil est
cogitare melius, quod bonitatem suam fecit clariorem, quæ latuisset, si sapientibus dun-
taxat, gratis, & beneuolis profuisset. Ad hæc quærerem, si possem, qui sint miserrimi.
Nam fieri potest, vt miseros, & stultos habeas, quos cæteri non habeat. Egoque ô Epicu-
ree, qui te fortasse vnum è paucis illis sapientibus existimabas, miserrimum vel hoc
ipso arbitror, quod hæc flagitia animo concepisti. Ita fore factum est, vt eodem iudi-
cio de stultis, & miserrimis, atque tua sapientia, & Philosophia, senseris. Non proti-
nus igitur omnes stulti sunt miserrimi: neque si sunt, forte eo genere sunt, vt nec vn-
quam nasci debuerint, eisque vitam datam esse, fuerit reprehensibile. Vidi enim ple-
rosque stultos, postea sapientes. Itaque non erant illi miserrimi propter stultitiam, vt
nunquam nasci debuerint, futuri aliquando sapientes. Plenæque sic est vita pœnitenti-
um, ac resipiscentium, sicut delinquentium. Quod si sapientiam, vel stultitiam ad
hanc vitam referas, vt stulti sint, quos cruciant cupiditates & egritudines, sapientes quos
non crucient, fingis quæ natura fieri nequeunt, esse sapientes qui careant ægritudine, &

Consilium Dei
in rerum mo-
litione.

Oratione pro
Marcello.
Matth. 5.

Deus non mo-
do bonorum
sed & malo-
rum hominū
causa mundū
creauit, &
cur.

Bonitatem suam
clariorem Deo
fecit in malo-
rum & im-
proborum pro-
miscua cum
bonis creatio-
ne.

*Sapientia cō-
iunctam esse
stultitiam est
necesse.*

*Improbis ad
miseriam sa-
tis est.
Non in quem
cadit iniuria,
sed qui facit,
miser est.*

*Beatiore non
sunt improbi,
quamquam di-
uites.*

*Mala sunt cō-
iuncta bonis.*

*Nō sequitur,
rem que non
appareat, non
esse.*

*Natura, quid
Philosophi.*

*Natura vna
vniuersa, va-
ria & quidē
infinita fun-
ctioes.*

cupiditate. Deinde in hoc ipso probatur sapientia, cui necesse est coniunctam esse stultitiam, vt appareat sapientia, vbi stultitia esse potuisset. Falleris item mortalia tantum attendens, de quibus nemo perfectè iudicabit vnquam, nisi post vitam consecutura respiciens: quæ vos Epicurei nescientes, aut à vestris maioribus tradita, temere reicientes, non mirum, si ferè semper hallucinamini, vt planè stultus sit, cui curæ sit vestram stultitiam coarguere. Sed liberaliter agamus. Quæ verò Cotta oppofuit de rebus aduersis bonorum, secundis malorum, quoniam à Plutarcho obiecta, resoluta sunt: & Marcus ipse, suo sensu loquens, malorum grauiora supplicia demonstrauit, vt si malus, & sceleratus sis, id vnum sufficiat ad miseriam, & docuit, illustribus animis pro patria vulnera passis, in cælo patere locum, satis ipse sibi respondet. Nam in Pisonem dixit, non in eo cui facta est iniuria, sed in iis qui fecerunt, sceleris ac conscientia poenam remanere. Et in Phillipicis: Alia ô perditissimi homines, & amentissimi, sunt multo inferiora. Nam quo maior vis est animi, quàm corporis, hoc sunt grauiora ea, quæ concipiuntur animo, quàm illa quæ corpore. Miserior igitur qui fuscipit in se scelus, quàm is qui alterius facinus subire cogitur. Hæc igitur cum sentiat Marcus ipse, ostendens inferiores semper esse malos, quàm bonos etiam in hac vita, non opus est nostro hic alio responso. Non enim sunt beatiore scelerati etiam ditiores, & opulentiore. Ad hæc si cælum recipit inclytos, & qui pro charitate patriæ nullum laborem recusarunt, certè ex aduerso exclusi delinquentes, necessariò locum sceleribus tenent congruentem. Sicq; refert Marcus ad aliud, bene & male facta humanæ quàm vitæ huius iudicium, vt nemo debeat in hoc mundo turbari super felicitate malorum, vexatione bonorum. Quod autem arguit, de rationis abusu, qua pauci rectè sapienterque vtantur, responsum, nullam hanc culpam auctoris fuisse, cuius salutare fuerit vbiq; benignumque consilium. Claruit etiam exemplis, nec mortales ipsos, nec Naturam, nec artem propter intermixta vitia, omittere virtutes, suppressere bona propter mala, sed contentari vel paucis bonis, quæ cum malorum multitudine compenset. Exempla quoque ex Tragedia, rara sunt, vt plures sint qui ea non perpetrent, quàm qui dicantur fecisse. Quod autem refertur in Naturam, quod mente, & intelligentia prædicetur factum, ipse citra contradictionem, suam proponans sententiam, dissoluit, sapèque vt vidimus, dixit cælum, & terras, & maria, iussis supremæ legis obtemperare, & esse præstantem quandam, admirandamque humano generi, suspiciendamque Naturam, pulchritudinem mundi, rerumq; cælestium ordinem declarare. Pro Milone verò id ex intimis Philosophiæ templis depromptit argumentum: Si in his corporibus, atque in hac imbecillitate nostra inest quiddam, quod vigeat, & sentiat, & non inest in hoc tanto Naturæ tam præclaro motu. Nisi forte idcirco non putemus, quia non appareat, nec cernatur, perinde quasi nostram ipsam mentem, qua sapimus, qua prouidemus, qua hæc ipsa agimus, ac dicimus, videre, aut plane qualis, aut vbi sit, sentire possimus. Hæc cum Marcus ipse pro se dicat, & sentiat, non est quod nos in argumentatione Cottæ diluenda laboremus, Philosophorum omnium accedente consensu, vigere in hoc mundo vim quandam, vt animum nostrum, inuisibilem, cuius motus sit is omnis, quem primum videmus in cælo, ortu, obituque signorum, tum omnium vicissitudinibus, & ordinibus rerum. Quæ vis etsi non videatur à nobis, ex ipso toto Naturæ motu, ordinibusq; stas, & certis coniectanda est, nec idcirco non putanda, quòd oculis corporeis non subiaceat, cum sese rationi affatim offerat. Cæteri Philosophi docuerunt, aut hanc, quæ dicitur Natura, esse vim illam diuinam inuisibilem: aut probauerunt, nunquam motus hos tam constantes, & certos, totamque rerum pulchritudinem constare potuisse, nisi ingenti aliqua Mente præside: vt qui dicat Naturam, exclusa Mente, & Intelligentia, nomen inane dicat. Ac quanquam sint nonnulli motus, quos citra opem & consilium Mentis videamus perfici, vt æstus maritimos, vt tertianas, quartanasque febres, & discedentium cicatricum coitus, repullulationemque arborum, scire opus est, omnes metus particularium rerum à primo, ac maximo motu gubernari, perinde vt qui machina impulsæ, varios motus subitò præstat. Quam rem Aristoteles in libro de Mundo multis declarauit exemplis. Vt qui diuersi generis aues sinu contineat, dato volatu, cunctæ varias regiones petant: Aut ab eo, qui dicitur in choro, cantantium coryphæus, signo dato, subitò varias voces harmoniamque exaudias: Aut classico canente, milites arma capiant, alius lorica induat, alius galeam aptet, alius fræna equo immittat, alius ad signum concurrat: Simile quid

Aquid fieri à magna, ac præpotenti Mente, ad cuius nutum, ac signum cuncta suis motibus, ordinibusque ciantur. Accidit autem vt res à primo spiritu nascæ vitam, & motum, quosdam & ipsæ priuatos motus edant, omnis enim vita motus est. In eumq; motus omnes referre necesse est, qui primos, maioresque motus dedit. Qui igitur corpus humanum formauit, humoribus, & sanguine contemperauit, in eum proculdubio motus omnes, aut principales, aut accidentes, referre necesse est. Siue oculi exterius, siue mens interius agitetur, siue manus, siue pedes moueantur, pulsantur venæ, cordis item agitatio, furor, cupiditates, cuncta in primum illum formatorem tandem rediguntur, omnem aquæ, omnem ignis motum, quis neget in Creatorem aquæ, & ignis, esse referendos, qui res suis rationibus mobiles creauit? Sunt autem, vt dictum est, quidam principales motus: sunt ex ipsis alij præter intentionem, at ex Natura rerum, accidentes. Formatum est humanum corpus ab Opifice Deo, sanguis additus, & venæ, & humores, hæc principalia. Natura humorum, & rebus exterius aduentantibus, motus existit tertianæ, & quartanæ febris, in quibus etsi ordo est, est ex ipsa re principali, cui motus, & ordo datus fuit ab opifice. Sic calore, & frigore euntibus, & redeuntibus, seque inuicem insequentibus fiunt febres. Aestus autem maritimi à littoribus, ad littora cientur, aqua Natura non conuiescente, sed instabiliter semper decurrente, quod certo temporis spatio fieri necesse est. Hoc siue natura aquæ fiat, siue Luna coadiuuat, totum demum referendum in eum, qui naturas has reperit, nulla ratione dubium est. Itaque cunctis motibus particularibus ad suas causas relatis, & resolutis, venire tandem necesse erit ad vnum principium, omnium fontem, inuentoremq; motionum, ad quem, per concatenatione cuncti motus proximi ac distantes, naturales siue ad tempus accidentes, & extraordinarij, coaptantur. Quare qui quemadmodum maritimos æstus, febresq; sic item omnes mundi motus putet sponte sua fieri, non putabit bene, planèque tota re discussa, cernensque motus illos ratione carentes, ex aliis motibus habere principium, qui sine intelligentia fieri nulla ratione potuissent. Nec si tertiana febris sine mente constanter reuertitur, protinus ad humanum, aut cæleste opificium ascendendum, in quibus ordo melior, mirabilis, structura diuina cernitur, statata, certa, sempiterna. Cui nisi Mens præfuisse, nunquam tantam pulchritudinem, tantam venustatem, ordinemque habuisset. Quod vt clarum, & omnibus confessum prætereò. Alia complura obiecit Cotta, quæ cum superius sint resoluta, cum continentur aliis superius responsis, & potius in disputationem de diuina Prouidentia, conueniant, vt quod non auertat, nec prohibeat mala, eum possit, de quo dictum est, mittam plura profèqui cum eo.

*Motus omnes
ad vnam mē-
tem referē di.*

*Vnum princi-
pium motuū
omnium.*

Diluuntur rationes Simplicij de Aeternitate mundi. Simplicium agere tulisse Ioannem Philoponum rationes Aristotelis de Aeternitate motus refutasse. Eundem Theologiam Mosaicam contemnentem, non intellexisse que de luce & Sole creato idem scripsit. Non accepisse Moysen ab Aegyptiis Theologiam, sed contra, Aegyptios ab eo. Græcos ab Aegyptiis didicisse, vt si sit Aegyptiorum fabulosa Theologia, sit etiam Græcorum. Quomodo oporteat intelligi, lucem primum creatam, quarta autem die creatum Solem. Resoluuntur rationes, quibus Simplicius ex Platone probat æternum mundum.

CAPVT VIII.

DEST Simplicius Aeternitatis acerrimus defensor, contra Ioannem Grammaticum, pro Proclo credo, in factione mundi, sustinens dogma Aristotelis. Cum quo breuibus agam, simili atque alij Philosophi, de mentia laborante, & quæ nesciebat, incessente: nec cum maioribus solum, sed etiam mirabiliter secum pugnante. Stupenda vesania, cuius fuit studium, humanam vitam, confusione, impietateque replere, veram religionem aut funditus tollere, aut superstitionem, poeticaque allegoriis quasi conditam, & fucatam, mundo colendam exhibere. Quid autem de moribus, de religione

*Simplicij erro-
res de aeternitate.*

De religione minime aliquid statuere poterant, qui religionis fundamentum eueriebant.

Moses doctrinam irrisit impius Simplicius.

Simplicius in cum Proclo & Porphyrio paganismum iurisistatuebat. Veteriores philosophi, meliores, posteriores autem deteriores.

Gen.

Philoponus recte censuit Aristotelis exploranda esse verba.

prodest differere, quod diligenter accuratèque fecit Simplicius super Epictetum, si vel nesciebant religionem, in qua ea præcepta perfectè continentur, aut à qua didicerent, cam insectabantur, aut quæ de virtute locuti essent, eueriebant omnia, ex Æternitate mundi, aliisque suis dogmatis impiis? Ex quo apparet eos partim impostores, simulatoresque probitatis, partim inconstantes, & leues fuisse, modòque hoc, modò aliud statuentes, aut non videtes summam in dictis suis confusionem, & pugnam. Gratias agamus diuinæ clementiæ, quæ mundo ab imposturis eorum liberato, fecit id toto terrarum orbe, etiam recentioribus his Philosophis sese opponentibus, vigere, quod esset melius ac verius, vicitque potentissima veritas. Simplicius igitur super libris naturalis Philosophiæ Aristotelis, Ioannem Grammaticum Procli leuitatem, & ineptiam, inscitiamque super Æternitate mundi, optimis rationibus refutasse, indignè ferens, tumido Philosophorum sublato supercilio, solitaque inflatus arrogantia, qua se veritatis Deos, vni que sibi datum sapere putant, criminatus est primum doctiorem, ac meliorem se virum, tum rationes contra molitionem mundi, præcipuè quam tradidit Moses, vibrauit. cuius librum cum non intelligeret, quod aliis plerisque Philosophis euenit, irrisit quæcumque de rerum creatione contra Ioannem Grammaticum, qui rationes eius super Æternitate motus coarguerat, defendat (octauus autem liber commentationum Philoponi super naturali Philosophia Aristotelis, ad meas manus nondum peruenit: audire autem aduersarium, rationes & argumenta inimici referentè, non adeò fidele est, nec certum habet locum, vbi sistat disputatio) non sum cum Simplicio pedem collaturus, quoad ipsum Philoponum loquentem audiam. Tantum pauca quædam afferam. Apparet enim Simplicium ineptè superficitiosum, similique morbo atque Proclum, & Porphyrium laborantem, quo Philosophiam, profanamque religionem, iam Christiana tota terrarum orbe coruscante, defendere, proque stare inuictis animis conabantur, contra Philoponum, verbis contumeliosis inuectum. Apertè quidem fatebor quod vidi, & probaui, hoc deteriores Philosophos fuisse, quò posteriores, ac recentiores. Id quod in Peripateticis, ac Platonicis facile noscas, quorum qui vetustiores sunt, meliores, religiosiusque de Deo, de Prouidentia inuenies loquentes. Iuniores autem cum Æternitatem defenderent, vetustissimam Theologiam, maiorumque pietatem peruerterunt, aut fabulosam iudicauerunt. Cuius nunc exemplum ex ipso Simplicio proponam. Is cum tueretur Æternitatem motus, apud Aristotelem, sine delectu & ratione sequens eum, cuius, quia non Deus, sed homo esset, non debuerat autoritas iudicium & examen veritatis tollere, contra Philoponum, qui creationem temporis, & motus apud Mosem repertam, ratione roborabat: præcipuè quòd rationes Aristotelis debiles, & præstigiöse nihil conficerent, irrisit Theologiam Mosaicam, eamque commentitiam appellauit, & cum non intelligeret, quòd quarta die Sol dicatur creatus, prima autem die lux creatrix dici, censuit eam Theologiam fabulosam. Eius hæc verba sunt. Si autem Iudæorum legislatorem ostendit dicentem, In principio creauit Deus cælum, & terram: Terra autem erat inuisibilis & incomposita, & tenebræ super faciem abyssi, & Spiritus Dei ferebatur super aquas. Deinde cum idem creasset lucem, diremissetque lucem à tenebris, intulit: & vocauit Deus lucem diem, tenebras noctem. Et facta est vespèra, & mane dies vna. εἰδὼν ταύτην τὴν λέγοντι νομίζω γένεσιν, τὴν ἀπὸ λέγοντι, ἐπινοεῖται ὅτι μὴ ἀληθὴς ἐστὶν ἢ ἀσάδουσι, καὶ ἀπὸ μύθων ἀγροπλίαν εἰληλυσμένην. ἔπει πῶς εἶχε λόγον, τὸν ἡλίον, τὸν δὲ ἡμέρας ἀπὸν, ὡς καὶ αὐτὸς μωσῆος φησὶ, τῇ περὶ τῆς τῶν ἡμερῶν γενέσεως. Quæ sunt, Si igitur hanc creationem temporis ab exordio temporis existimat, norit quòd fabulosa quædam sit ea traditio, ex fabulis Aegyptiorum tracta. Qua enim ratione stat, Solem dici autorem, sicut & ipse Moses perhibet, quarta die extitisse? Hæc ille ex irroborata, contentaque animi obstinatione vnus alicuius scriptoris decreta tuendi: scilicet quidquid aduersatur, siue verum est, siue falsum, siue cælurus reuelatum, siue vetustissima successione proditum, cæca temeritate tollitur, negatur, commentitium iudicatur. Et hic ille Simplicius est, cui Ioannes Philoponus visus est audacissimus, quòd in clyti Aristotelis verba non oscitanter, quale sit ab ipsis, admisit, sed censuit examinanda, diligentèrque perpendenda, nec se passus est autoritate ludificari, impediri que ad notionem veritatis. Cuius igitur fuit maior audacia eiusne, qui Aristotelem allatis quæ sibi viderentur rationibus, non fuerit secutus, aut eius qui nulla ratione, vetustissimam Theologiam, quam Plato veneratus est (nam extat dictum Numenij, nihil aliud esse Platonem, quam Mosem

AMosem Attica lingua loquentem) insolenter fabulosam vocarit? Sed his ommissis, rationibus agamus. Dicit fabulosam traditionem, nec tamen cur fabulosa sit, demonstrasti. Sed persuadeamus nobis duas eum rationes possuisse. Vnam, quòd hæc de creatione mundi traditio, ducta sit ex fabulis Aegyptiorum: altera quòd in ea sit contradictio, autorem diei lumen primum esse creatum: quarta autè die referre Mosem creatum Solem. Oportebat igitur hominem acutum, prius probare, & hanc traditionem Aegyptiam esse. Deinde si vel Aegyptia esset, cur fabulosa esset. Furore igitur & libidine contradicendi cæcus, duo posuit falsissima, aut certè parum considerata. Falsum enim est, hanc traditionem ab Aegyptiis narrationibus desumptà. Omnium enim scriptorū iudicio, & omnibus rationibus, Moses est omnium, qui scripserunt, antiquissimus. Neque Chaldæorum, aut Aegyptiorum, vel Græcorum, & Phœnicum, quæ sunt vetustiores nationes, habetur scriptor vllus, aut traditur fuisse Mose vetustior. Quin ille Mercurius ter Maximus, Aegyptiæ Theologiæ pater, post Mosem temporibus enumeratis inuenitur floruisse. Obseruatumque à Græcis Theologis, eum etiam meras dictiones Mosaicæ, vbi & ipse de creatione scripsit, vlturpasse. Duo sunt qui vetustissimi omnium, quos veteres Græciæ Philosophi secuti sunt, narrantur, ceu Theologiæ principes, Zoroaster apud Persas, Trismegistus apud Aegyptios. Nam Linus & Orpheus, cæterique horum æquales in Græcia, longè post eos floruerūt. His autem duobus, si quis ætates enumeret, multos annos Mosem inueniet antiquiorem. Ac qui putet quæ scripsit Moses, ex Aegyptiis monumentis desumpta, non potest ex alio Aegypto scriptore desumpta putare, quam Trismegisto. Neque enim extat antiquior quiquam, qui de creatione mundi scripserit, & qui peruenierit ad manus Simplicij, non peruenierit ad Platonis, Platoniorum, superiorumque manus. Sed cum probet vera sæculorum supputatio, Trismegistum multo post Mosem floruisse, nõnne fuit is impudentissimus, inconsideratèque vanitatis, qui contendat, quæ scripsit Moses, sumpta ex Aegyptiis, cum Aegyptij sumptè ex Mose? Hæc igitur erit prima ratio falsitatis, quòd in contrarium, Genesin Mosi dicat ab Aegyptiis acceptam, cum contra sumptè ex Mose potius Aegyptij. Quod clarum sit, tum temporibus consideratis, tum scriptis vtriusque Theologis diligenter perspectis. Secunda ratio coarguit hominem, qui de Mose, quem non nostri modò, sed profani semper admirati sunt, summissèque laudibus extulerunt, quem facit venerabilem, veridicumque ipsa vetustas, tam impudenter contumeliosèque sit locutus, insolentem & temerarium, nec aliud præter Philosophorum arrogans supercilium, tenentem: qui falsa & fabulosa ferat eum scripsisse, quem non modò scripta eius, sed omnes etiam mortales agnoscunt & fatètur sapientissimum, & optimum, qui primus Hebræos ex impiis erroribus Aegyptiorum auxilio cælesti liberatos, summi ac singularis Dei scientia iniitauit. Ac vt taceam alios, fidelem vnum testem proferam Strabonem, qui curiosissimè gentes, locaque omnia lustrauit, ritus morèque omnium diligenter exquisiuit. Is cum non esset Christianus, sed tamen cui certum esset vera scribere, non Philosophorum more, qui dum stare Aristotelis dogmata volunt, omnem veritatem nituntur euertere, de Mose scripsit, primum referens famam esse, quod multos forte fefellit, genitores gentis Iudaicæ Aegyptios esse. Moses enim, inquit, quidam sacerdos Aegyptius, cum partè Aegypti obtineret, destomachus Aegyptiorum mores, inde in Iudæam demigrauit. Secuti que cum sunt plures πῆλτες τὸ γένος, quibus Dei cultus charus esset. Dicebat enim ille, & docebat quòd non rectè sentirent Aegyptij, iumentis & reptilibus diuinitatem assimilantes. Minus Libes, & Græci, qui Deum humana forma fingerent. Esse enim Deum id solum, quod nos omnes, & maria & terras (quod omne cælum & mundum, rerumque naturam vocamus) sustinet, & cõtinet. Huic igitur vllam ex his, quæ sunt apud nos, figuram quis sanæ mentis audeat aptare? Sed oportere omnia simulachra relinquere dicebat, positòque satis pro dignitate tēplo, sine figura hic Deum colere: indormirèque, & incubare, pro se & aliis, bona somnia, ac munus semper aliquod ac signum à Deo expectantes, qui sobriè & iustè viuunt: cæteros autem minime expectare oportere. Ille, inquit, talia dicens, persuasit bonis & sanis, deduxitque in hunc locum, qui se non armis, sed sacris, & ipso Deo tuerentur. Aliaque multa Strabo, addens nouissimè Mosem vnum fuisse, qui diuinis alloquiis, & oraculis asfueti, referrent ad homines à Deo præcepta, propemodum ostendens, quod clarum est etiam, & confessum apud nos, quæ scripserit, ex ore diuino, cælestique oraculo Mosem excepisse. Cum igitur Moses fuerit optimus, ac pius, doctòrque pietatis, quique Aegy-

Plato, fuit Moses Attica lingua loquens.

Libidine contradicendi cæcitate Simplicius.

Moses, omnium scriptorū antiquissimus.

Zoroaster & Mercurius vetustiss.

Genesin Mosi non fuit ab Aegyptiis accepta. Moses admirabilis apud omnes lege Augustini. De i. cap. 43. sed maxime lib. 18. cap. 37. Euseb. præp. Euang. 2. cap. 1. Idem 10. cap. 3.

Locus Strabonis de Mosè, lib. 16. Geographiæ.

Moses execratus impietates Aegyptiorum.

priorum impietates execratus, cuius gentis inquilinus, non oriundus fuit, docuerit Hebraeos aliam vitæ rationem: & cum hi, qui Deum colunt, aliisque ad id cohortantur, veritatis, non mendacij sint studiosi, & cum alios ab errore, & impietate declinare Moses docuisset, nonne par est, eum maximè veridicum fuisse, præcipuè scribentem, quo nihil esse, ac melius potest, Deum autorem esse cæli & terræ, eumque vnum inuisibilem, insignuratum oportere colere? Quis arguet mendacij, nisi mendacissimus, eum, cuius optimus animus ubique cernitur, scriptaque eius testantur, eum nec gloriæ, nec imperij, aut pæcuniarum, sed solius virtutis, ac pietatis cupidum, meliorem vitam homines docuisse, quæ in eo potissimum versatur, vt veram Dei teneas scientiam, pro comperto habens, eum cunctarum rerum autorem esse? Cum igitur testimonia (alios enim præterea paria atque Strabonem referentes) doceant Mosen iustissimum, ac veridicum, scriptaque eius testentur, singularis eum probitatis, sapientiæque fuisse, hæcque ratio abunde refellat, qui dicat eum fabulosa, commentitiâque de rerum conditione scripsisse, est alia quoque ratio, quod in ea historia nihil est implicatum, nihil excogitatum, optatum, sed ad eum primum simplex est, vt appareat scriptorem eo modo re retulisse, quo factæ fuissent; nihil addentem, nihil polientem, nusquam elegantiam captantem. Ad hæc temporum, personarum continuatio, ac quasi concatenatio, sæculorum ad amissim relatus ordo, nomina gentium, ac prouinciarum, quæ nunc vsque perseverant, regnorum exordia, descriptionesque rerum gestarum, quarum nunc etiam extant indicia, vt deflagrationis in Palæstina, hæc omnia docent abunde eius historiæ autorem fuisse veracem, non fabulas, sed verissimam scripsisse. Huc adde, quod facile possis, si velis, vnicuique narratæ rei à Mose, petere ex scriptoribus profanis duo & tria, pluraque testimonia: vt si velis de creato hominè à Deo vera eum scripsisse docere, possis ex testimoniis profanorum scriptorum etiam roborare. Sic de creationis ordine, postea de diluuiò, de Gigantibus, quod factum est hoc opere, & aliis scriptis, fecerunt eruditissimi apud Græcos. Et Iosephus contra Appionem Grammaticum, multorum scriptorum testimoniis antiquitatem, primatumque suæ gentis satis ostendit. Philo quoque Iudæus Philosophis admirandus, docuit Chaldaeos fuisse genitores Hebraicæ gentis, vt tamen natus in Aegypto Moses est, pietas tamen & doctrina, ac sapientia, cognitioque creationis mundi venerit à maioribus suis, qui norant perpetuis maiorum suorum relationibus, non infinitis quidem illis, sed infra breue tēpus restrictis, mundum fuisse creatum. Nam Abraham, ad cuius tēpora peruenērūt anni Noë, potuit ab eo non solum de diluuiò, sed etiam de creatione mundi audisse. Quippe Noë vidit & cognouit Matusalem: is vidit, & cognouit primum hominem, à Deo creatum. Potuitque Abraham audisse eum, qui referret vidisse se eum, qui creatū à Deo vidisset. Hæc igitur temporum propinquitas, relationem creati mundi facilem, memorabilemque continet. Non erat cur Moses hanc scientiam ab Aegyptiis * mutuaret, cum maiores sui, Aegyptiis vetustiores, eam optimè tenerent, in primis Abraham, Isaac, & Iacob, qui cum scirent perfectissimè que nossent, Deum paucis antè annis, hominè mundumque creasse, venerabantur eum, & colebant, Creatorémque mundi & humani generis appellabāt. Abrahamque dixit, Leuo manum meam, ad Dominum meum, possessorem cæli, & terræ. Melkizedek verò ibidem dicens, Benedictus, inquit, Abraham, Deo excelso, qui creauit cælum, & terram. Ecce vterque non Aegyptius, norant, & fatebantur Deum creasse cælum, & terram. Quare non fuit opus Moisi ab Aegyptiis hanc scientiam petere, quam longè melius, & incorruptius maiores sui tenuissent. Apparuit enim sæpissimè Deus patribus, ac maioribus ipsius Moisi, quibus ostendebat se Creatorem cæli, & terræ, & prædicabat omnipotentem, id quod semper ab antecessoribus suis audierant. His ergo rationibus non coactus vt præceptoribus Aegyptiis, didicit creationem mundi Moses, tribus scilicet: Vna, quod maiores sui, quibus apparuit Deus, docens se Creatorem, reliquerunt posteris eam scientiam: Secunda quod iidem maiores, ac progenitores, ab antecessoribus suis perpetua successione in domo Hebræorū remanente, audierant, seruebatque de Creatione mundi apud omnes sermo: Tertia, quod Deus etiam ipsi Moisi apparuit, seque omnipotentem ei, creatorémque monstrauit, & prædicauit, sæpius id Moses audiuit. Sed reuertor ad tertiam rationem, qua temeritas, summâque cæcitas Simplicij comprobetur. Nam si vel concedam doctrinam Moisaicam ab Aegyptiis mansisse, non modò non habendam ob hanc causam fabulosam, sed venerabilem, amplectendamque probabò. Luce clarius ostendam omnem Græcorum Theologiam, quicunque eam tractauerint, siue

Moses veracissimus quibus signis colligitur.

Etiam profanorum autorum testimonis vera Moisis doctrina colligitur.

* Mutuaretur. Moses non fuit edoctus ab Aegyptiis. Gen. 14.

Creatio mundi triplici firmata ratione.

Quamquam Moisi doctrina ab Aegyptiis mansisset

Arin, siue recentiores, siue vetustiores, (vetustiores dico vt Orpheus, Musæus, Linus: recentiores, Pythagoras, Anaxagoras, Empedocles, & Plato) non modò qui cõferat, agnoscatur eam Aegyptiam, sed ipsorum etiam hanc esse confessionem, quicquid Græci de Deo, diuinisque rebus essent locuti, à Barbaris, cum primis Aegyptiis, qui sunt Græcis viciniore, allatum. Hoc Plato confessus est apertè in Cratylò, & in Timæo. In Symposio, & Phædro est honorifica mentio de Mercurio Trismegisto. Hoc Plutarchus, & Strabo, Iamblichus, & Proclus, qui paribus testimoniis perhibent, Philosophos Græcorum, ad Aegyptios vt præceptores adiiisse. Tota ferme Platonis de generatione mundi Theologia, nominibus sermonisque tenore considerato, quam prior Timæus didicerat, Trismegisti est. Quod autem sapientissimi Græcorum, Aegyptiorum sibi mysteria indaganda, noscendâque censuerint, sit nunc, multis aliis posthabitis, Plutarchus testis. In eo qui inscribitur de Iside, & Osiride, Testantur, inquit, quàm veneranda sit Aegyptia Theologia, Græcorum sapientissimi, Solon, Thales, Plato, Eudoxus, Pythagoras, & vt alij ferunt, etiâ Lycurgus, qui in Aegyptum venerūt, vsque sunt commercio Sacerdotum. Ferturque Eudoxus audisse Chunepheum, Solon Sonechitum Saitam, Pythagoras Aenopheum He-liopolitam. Præcipuèque Pythagoras admiratus eos, imitatus est rationem symbolorū ac mysteriorum, ænigmatis ea inuoluens. Nam ab his, quæ dicuntur litteræ Hieroglyphicæ, nihil propè discrepant præcepta Pythagorica. Vt est, Super sede ne comedas: Super chœnice ne fedas: Ne plantes palmam: Ignem gladio ne diuerberes. Huc vsque Plutarchus. Ex his igitur constat, Simplicium dum mordicus Philoponum insectatur, dum magis quàm deceat, Aristotelem admiratur, putat irrefragabiliter locutum, homini non humanam, sed diuinam tribuens autoritatem, non modò vetustissimam Hebræorum Theologiam, omnibus hominibus, & sæculis venerabilem, contempnissimam, sed maiores suos, superioresque Philosophos Aegyptiam Theologiam admiratos, & amplexos, præcipuè Platonem, insigni cõtumelia affectisse. Si enim fabulosa est Hebraica, & Aegyptia Theologia, secuti sunt fabulas, qui ad Hebræos, & Aegyptios causa discendi se contulerunt. Plurisque vidit vnus Simplicius, quàm omnis Græcia. Sed ad id veniamus quod eum maximè fefellit, ac ludificauit, videtè in libro Moisi, lucem causam Diei, quarta die creati. Quo loco, primum dicendum est, non hoc solum, quo fabulosam eam narrationem ostenderet, sed totam historiam fuisse considerandam. Neque si quo in loco obscuritas esset, aut implicatio, debuit omnem historiae fidem subuercere. Erant alia perspicienda, quæ si vera, si cohærentia, si sapienter dicta viderentur, horum bonitas, debuit obscuritatem vnus loci defendere, non ex obscuro loco cæterorum claritas denigrari. Cum ergo reliqua historia sit mirabilis, sit diuina, credendum erat locum illum obscurum quidem, & ignotum sibi, non falsum esse. Sed quid his faciat, quibus certum est, vno mortali nec satis probo homine, suis rationibus motum æternum colligente, cæteris quicquid dixerint, nihil credere, nihil attendere? Qui morbus non modò in hoc, sed aliis longè clarissimis rebus toto humano generi grassatur, dum sæpe male affecti, plus credimus falsalocquenti, quàm vera. Quod ergo reddidit eum dubium, fabulosumque ea de causa putauit: mihi etsi dubium est, & obscurum, non est proutinus fabulosum. Quis est enim alicuius ingenij, qui ad istum modum, in scriptis omnium Philosophorum, ab vna re obscura, colligeret vniuersum autorem mendacem? Declaro igitur locum, ac declarauit in mea Cosmopœcia, quod tametsi multi sint mysticè interpretati primam lucem fuisse naturam Angelicam, quorum mihi expositio, quoniam hanc lucem narrat Moses diem fecisse, nulla ratione probatur: verius esse, ac melius lucem illam, vt docuit Moses, fuisse Solem, quod rum in sacris litteris nomen lucis creberrimè sit nomè Solis, tum nihil fuerit naturalius, qui sit omnium corporearum formarum, omnis mundanæ vitæ autor, præses, ac principium cunctarum apparentium rerum, primum post informia primordia esse creatum. Ac Moses naturalissimè, & vt venire in mentem melius non possit, primū recensuit creatura duo rerum inter se commista principia, tanquam mundi fundamentum, tanquam Embryonem, terram, & aquam: Mox autem ceu tertium atque agens principium, quod adiunctum terræ & aquæ, omne genus formas produceret, effectâ lucem. Omnium enim rerum terrestrium, causa sunt terra, & aqua, & Sol. Prima duo velut accipientia, rationemque femininam habentia, tertium velut masculinum, imprimens in ea calorem & lucem genitalem. Decuit autem terram & aquam priores fieri, ob multas causas: præcipuam verò, quod ex aqua omnium veterum Philosophorum consensu selecta, purissimèque ab-

fabulosa tamè dicenda proinde non fuit.

Ab Aegyptiis præceptoribus Græcis philosophia profecta est.

Veneranda Theologia Aegyptiorum.

Pythagoras symbola.

Quarta die, lucem creatam, quomodo intelligitur.

Locus Genesis obscurus quidem, sed non falsus tamen.

Terra & aqua primò creatæ, et cur.

tracta fuit ætheria substantia, ex eaque Sol factus, & omnia lumina cælestia. Non enim moror hic Aristotelis autoritatem, sed sequor non modò verustissimæ Theologiæ sententiam, verum etiam rationem, & exempla, cum videas nubes aquosas collisas, horrenda in nocte largam exhibere lucem: sic Lumina per aërem volantia, stellâsque cadentes videmus & scimus ex humoribus & vaporibus generari, eiusmodi quandam natura cogitantes esse lucem cælestem, artificiosius ab autoꝛe sapientissimo compactam, ac densatam. Sed quoniam potest facile persuaderi, lucem illam primogenitam fuisse Solem: obscuritas autem omnis inde est, quòd quarta die dicitur effectus: quod nulla ratione coherere possit, cum lux causa dici sit effecta prior: vt non solum non potuerit creari quarta Die Sol, sed ne prima quidem: quoniam nulla fuit Dies ante Solem creatum: Dicendum igitur, duòque ab his qui hæc legent, obseruari postulanda: Vnum vt attentè considerent, agnoscantque falso dici, vulgòque iactari, & scribi, hæc vel illam rem factam prima, vel secunda, vel tertia die. Vt prima die sit facta lux, secunda cælum, tertia patefacta terra, quarta creatus Sol. Dico hoc & falsum esse, & impossibile, nec à Mose scriptum, sed historiam eius hoc habere. Primò res ipsas fuisse creatas, post dies fuisse secutas, & circumuolutas. Nec deputasse Mosen Opifici summo dies, quibus, vt solent homines, operaretur, nocte ab opere quieturus, ac quasi dormiturus discederet. Dico, & obseruandum ab omnibus prædico, non esse facta opera illa, in hoc, & illo die, vt manè exorto Sole, ad opus quasi surgens è stratis Opifex accederet: sed eum dico sine diebus operatum: operante autem eo, exactos fuisse sex dies. Nam quando Deus est opus mundanum aggressus, nulla dies fuit: primùmque opus ab eo non fuit factum in die, sed factò opere, Dies secuta est. Aspice & consule Mosen, videbis eum apertè fatentem, cum crearetur lux, nullam diem fuisse, sed luce creata, diem apparuisse: creata autem luce, ordine naturali secuta sunt cætera opera: effectus est aër, quo effecto, secunda dies expleta est. Vt primum aër est à luce flagranti selectus ex aquis, eodem tempore terra nuda remansit, quæ humida ob recentes aquas, inflammataque à Sole, non stirpes modò, sed etiam terrestria, aquaticaque animalia produxit, vt Nilo in alueum redeunte; totamque Aegyptum humidam relinquente, nascuntur monstra, versisq; animalia glebis aratores inueniunt. Hæc igitur omnia, non fiebant in die, sed his rebus effectis, trium dierum interuallum absolutum fuit. Verisimile enim est, cum primum lux est creata, subito vagari cœpisse, aquasq; inflammantem eas in aërem extenuasse, illo videlicet primo die. Attamen aër fertur secunda die creatus. Hoc interuallo scias, benèque perpendas, non modò terrestria, sed etiam cælestia fuisse absoluta. Perfectum est enim cæleste, & terrestre opus hoc spatio, narrante diuina historia, primum terrestria facta, quæ ab illa primogenita luce dependebant, intermissisq; rebus terrestribus, quibus naturale trium dierum spatium attribuerat, subito reuertitur ad opus cæleste, quia narrata prima re, & ab ea paulum digressa, venerat ad terrestria. Vides igitur, quòd non dicit creata quarto die sidera, Solem, Lunam, stellâs: sed ideo videntur dici ab ea quarta die, creata, quia omiſsa fuerat narratio rerum cælestium, vt breui facta digressionem, mox repeteretur. Ea repetita, non fuit quarta dies ipsarum rerum creandarum: sed ideo fuit, quia tres dies opere terrestri fuerant exacti, & narrati: reuocato opere cælesti, oportuit addere, & dicere diem quartum: non quòd præcisè factum in ea die fuerit opus, sed factò, & absoluto, ac narrato terrestri, ac cælesti opere, circumuolutum est spatium quatuor dierum. Audi, & attende, quòd non est deputata unicuique rei dies vna. Qui enim fieri potest, cum prima lux, dum crearetur, nullam habuerit diem: Si non prima res, ne secunda quidem, nec tertia, nec quarta eodem ordine. Idcirco autem non est certa dies primis illis rebus deputata, quòd die, & noctu fierent: & tum lux facta est non in die, tum nonnullæ res, quæ videntur dici certa die creatæ, tribus, aut quatuor diebus sunt factæ. Credendum est enim, vt dixi, vbi lux apparuisset, aërem ex aqua flammis suis fecisse, prima scilicet die & secunda: credendum quoque eadem die, terras nudari cœpisse, nudatas eodem tempore & herbas, plantâsque produxisse, & animalium corpora informasse: sic dum hæc in terris fierent, sidera cœperunt toto efferuescere cælo. Datur igitur dies non quidem vniuerso operi, sed perfectioni, absolute. Sic vbi absolutum fuit opus cæleste, dicitur vespere quartæ diei affuisse, cum creato Sole non in die, consecuta est creatio omnium stellarum: sed ipsis expletis, absolute sunt quatuor dies. Hoc igitur obseruato, quòd quidem omnibus scriptoribus est vſitatissimum, qui prius principium alicuius rei attingentes, eamque intermittentes

Quomodo sane intelligendum, prima, secunda, &c. die creatas esse à Deo res omnes.

1. Metamorph. Ouid. Scriptorem mos in narrando.

Anarrando, quæ non intermitteretur operando, mox redeunt ad primam rem, quam breuiter attigissent, narrantque tempus exactum his rebus fiendis, quod ad prima, & secunda spectat. Constat etiam Mosen non retulisse quarta die creatum Solem, neque hunc diem operi cælesti deputasse, sed cum principium operis cælestis breuiter narrasset, solum scilicet lucem, aut Solem, moxque ad terrestria descendisset, iterum rediisse ad id quod narrasse cœpisset. Ac dico eodem tempore, eodemque spatio, creatum fuisse Solem, Lunam, Sidera, omnemque substantiam cælestem: sed cum narratio venisset ad terrestria, paulòque post reuersa esset ad cælestia, repetitum esse totum cæleste opus, cum ea re, quæ prius fuisset exposita. Propositum fuit exemplum in Cosmopœia, quia naturale est, ex scriptoribus profanis. Ouidius, qui Genesim mundi, pariter atque Moses decantabat, cum prius dixisset magnum illum Opificem, certos rebus, & ventis situs dedisset, retulit interim sidera nata. At quomodo id factum est, si venti, omniâque terrestria, quæ sunt à sideribus, sequi post sidera debuerant?

Vix ita limitibus discreuerat omnia certis, Cum que pressa diu, massa latuere sub ipsa, Sidera cœperunt toto efferuescere cælo.

Ecce scribit eodem ferme modo atque Moses. Vt Moses narrata luce, & die, persequitur res terrestres, mox reuertitur ad sidera: cum sideribus autem Solem sidus maximum necesse fuit comprehendere: sic ille cum ventos, cum tractus aërios, cum situs elementorum descripsisset, ante quæ necesse fuit esse sidera, tamè quoniam cuncta narrare statuerat, ait, sidera, quæ sub massa, substantiâque ætheria latuissent, efferuescere interim cœpisse. Tale quiddam memorat Moses, dum fieret aër, dum plantæ, & animalia in terris coarrentur. Ecce, inquit, ab eodem Deo sidera quoque sub illa ætheria massa delitescant, creabantur, rutilabât per omne cælum. Ac quasi præteritum perfectum Mosis, Dixit quoque Deus, fiant luminaria in firmamento cæli: intelligi debet ceu præteritum plusquamperfectum, vt loquatur ad hunc modum, Dixerat quoque Deus, vt fierent luminaria in firmamento cæli. Hæc autem luminaria erant non modo Sol, de quo principio dixi, sed etiam Luna & stellæ, quæ prius omiseram. Maiora autem sidera, quod antea tibi non indicaueram, iussit esse in signa, dies, & annos, vt lucentes, vt designaret omnia. Hoc autem omni opere absolute, fuit vespera quartæ diei, & mane sequentis. Sic Moses. Vides igitur quàm ea narratio sit naturalis necessaria? Quàmque vitare non possumus, quin aliquid prius exorsum, paulù digredientes alia complectamur, rursum quod fuerat inchoatum, & omissum, repetamus. Dico igitur sapientissimè, naturaliterque scripsisse Mosen, factum esse Solem primum. Semel quidem factus est Sol à Deo, bis à Mose descriptus, propter narrationis ordinem, vt aduocaret sidera efferuescencia, superius omiſsa. Quartus autem dies non est huic operi, sicut nec primus primo deputatus, sed opere toto absolute à Deo, narrato à Mose, exactum est spatium quatuor dierum. Ad ipsum Poëtam, vbi cuncta cælestia, ac terrestria posuisset, vt ordo clarior esset, & aptior, iterum dixit:

Hæc super imposuit liquidum, & leuitate carentem, Aethera, nec quicquam terrene fecit habentem.

At hoc antecedere debuerat ea, quæ prius descripsisti, motum oceani, ventos, ortus, obitusque signorum. Reperisti igitur, sicut Moses reducit Solem, eum omni ætheria classe. Reuocasti superimpositum rebus terrestribus, velut claustrum, & septum (vnde Græcè dictus Vranos, suprema descriptio) ambitum cælestem, sublatamque ab Opifice Deo in altissimas mundi regiones, leuissimam ætheriam substantiam. Atqui id non est eo loco, quem hic ostendis, id est, nouissimè, post res alias, quas memorasti: sed primo, cum sapiens Opifex ille, Chaos aggressus, omnipotentique manu, separata liquidissima, leuissimâque ætheria substantia, ex ea lucēs cælestes, ante omnes, Solem creauit, circumque terras latos duxit orbes: Quod quidem fuit primum infinitæ, inexhaustæq; sapientiæ suæ opus: cætera subsecuta sunt, quæ tamen prius memorasti. Cum hoc igitur exemplo, cuiusmodi apud omnes scriptores magna copia est, Mosaicæ narrationis ordo verus ac naturalis appareat, resoluta, deiectaque est Philosophorum importuna calumpnia, qui spernentes quæ non intelligunt, in apertissimos errores dilabuntur. Responſio igitur est (vt per epilogum fiat clarior) ante formas omnes visibiles, Sapientiam diuinam creasse Solem, Lunam, omniâque sidera, totumque hoc opus ad quartum diem peruenisse. Secundo, quartam diem operi cælesti vti certam non deputari, sicut nec reliquis operibus, sed supremam

Metamorph. 1.

Præteritum pro plusquamperfecto vsurparum.

Semel à Deo sol factus, bis à Mose descriptus.

Ouid. ibidem.

duquos vnde dicitur.

Philosophorum deliria in ista statuedis que non intelligunt.

manum designari, & quasi perfectum re & historia opus. Vt quod dicatur, quarta die facta lumina caelestia, intelligendum sit, spatium vsque ad quartam diem exactum, caelesti & terrestri operi explendo: & quod dicitur ea die factum, intelligatur non tunc inchoatum, sed à principio inchoatū, ibi completū, & absolutum. Vt cum de syderibus & astris creatis loquitur quarta die Moses, Vt fierent luminaria in firmamento caeli, & diuideret diem ac noctem, & sint in signa, & tempora, vt luceant in firmamento caeli, & illuminent terram, & cum subiicit, Et factum est ita, &. Vidit Deus quod esset bonum, & factum est vespere & mane dies quartus, is sit sensus, non quod à mane vsque ad vesperam illius diei ea facta sint: dico Moysen nil tale dixisse, sed omni opere caelesti cum terræ nudatione & plantis, & herbis expleto, quartam diem circumuolutam. Tertio sciendum, operationes & narrationes hoc differre, quod ea narratio, cui sint plura complexēda, non potest nisi vnā rem seorsum eodem loco referre: operationes autem variā fieri eodem tempore, diuersis locis possunt. Sic dico quod cum Moisaica historia esset describenda creatio caelestium, & terrestrium, necesse fuit, vt vnum, deinceps alterum referret. Operationes autem hoc impedimentum non habuerunt, nec erat quod prohiberet, dum fierent terrestria, quo minus etiam caelestia complerentur, aut dum fieret vnum opus terrestre, non fieret alterum, vt dum extenuaretur aqua in aërem, nō detegeretur terra. Igitur tamen si Moses post lucem narrat in terris factum aërem, factam nudationem terræ, natas arbores, & herbas, non propterea caeleste fuit opus intermissum, etsi fuit intermissa narratio. Dum fierent terrestria, etiam caelestibus suprema manus imponebatur. Circumacta autem quarta die, ecce tibi absoluta erant lumina caelestia, & tria opera terrena, aër, nudatio terræ, satus plantarum, cum quibus etiam animalia nasci cœperunt. Neque hæc ego dicens, non sentio potestatem diuinam subito cuncta facere potuisse, sed ordinem naturæ quendam declaro, quem posuisse Deus, descripsisse Moses videtur. Quarto dicitur visitatissimum scriptoribus esse, ob iustam aliquam causam reuocare, reducere, quod prius retulissent, & addere quod omisissent, vt sit concinnus ordo: Sic Moysen, etsi Solem prius in caelo posuisset, reuocasse postea, vt adderet quod omisisset, Lunam, stellas, signa, tempora. Nec tamen est aded quisquā hebes, vt putet scriptorem bis eam ipsam rem creasse, etsi bis descripserit. Hanc repetendi consuetudinem ipsi Mosi frequentem esse, exempla in rebus clarioribus, in Cosinopœia docuerunt. His ita resolutis, quibus apparet Simplicium tam sapuisse in historia Moisaica, quàm in propria suæ Philosophiæ professione, & in refellendis argumentis Philoponi, reliquis eius, vt dixi, rationes, quibus impugnat iudicium Philoponi super decretis Aristotelis, de Aeternitate motus, non perpendam, donec audiam diligentius ipsum sua verba loquentem Philoponum. Tantum nunc admirabor, quod regnat in eadem atque Proclus infania, vt expressè & apertè Aristotele afferente, Platonem tempus, & caelum creasse, probare conetur (vide quæ sæpe detinet homines infania) vim verbis allatis, non dissonare mentes duorum Philosophorum, ac non ad Platonem Aristotelem, sed ad Aristotelem trahit Platonem. Quid igitur ad hunc philosophari modum, aliud est, quàm dare operā, vt cum ratione insanias, sciens, & prudens desipias, professionem facias, vt te, & omnes homines semper decipias? Historia Moysi de Generatione mundi dicitur fabulosa: Plato quæ de creato caelo, & tempore disputat, alium habere sensum prædicatur: si quis aliud, quàm quod attulit Aristoteles, opposuerit, σκοτασμός, obtenebratus appellatur. Quo planè constat, eorum cuiusmodi Philosophiam, non aliud esse quàm lucis omnis, & veritatis obtenebrationem. Satis igitur esset magnorum, ac prisicorum hominum testimonio, Aristotelis, Tullij nostri, qui toties prædicat Platonem mundum creasse, Philonis Iudæi, Plutarchi, Alexandri Aphrodisi, quorum autoritatem Proclo, Simplicio, aut si quis ex iunioribus pariter desipiat, præponderare, vti maiorum meliorumque Philosophorum, clarum est. Sed ipsa ratio, qua Platonem æternum declarare mundum asseuerant, satis ostendit, nihil ibi nisi violentum esse. Ac similia his quæ Proclus refert, quosdam Platonicos sensisse, tota ratione desumpta ex eo, quod Græcè dicitur γινόμενον, genitum, quod fit, alterum τὸ ὄν, vere existens. Quorum cum primum Plato pro rebus creatis, & corporeis vsurparit, secundum pro nunquam factis, sed semper eodem in statu permanentibus, designans Ideas, à quibus ceu fontibus æternis, natae sint res sensibiles in tempore: hæc duo ex aduerso velut irruentes, sic isti corripuere, & in suas sententias violenter abstraxere, vt primum non sonet id quod in tempore habuerit principium, vnāque cum tempore partum, sed quod nascatur,

Operationes & narrationes hoc differant.

Repetuntur quædam à scriptoribus ad concinnum ordinem.

Error intolerabilis Simplicij.

Philosophia Simplicij, veritatis est obtenebratio.

Quo sensu accipiendum sit Platonis illud, mundi creatione æternam.

Anascatur, pendeat, oriaturque ab alio, etiam in aeternitatem: Secundum, quod in contrarium, à nullo pendeat, seipso stans, sibi principium. Has Ideas esse, illa quæ ex Ideis oriuntur semper, infinito tempore nascuntur. Eoque hoc secundum vocari γεννητόν, generabile, factibile, quod semper fiat. sic Aristotelem, cum Platonem asserit generasse tempus, sensisse generationem continuam, perennemque transitum: vt non sit duorum Philosophorum discrepans super tempore sententia: altero dicente motum, & tempus αἰδιον, sempiternum: altero generabile, qui senserit, perpetuam ex altero generationem. Hanc igitur violentam, coactamque interpretationem, ratio, magnorumque Philosophorum, quibus hæc ante Proclum, & Simplicium non fuerunt obscura, autoritas coarguet. Respondeant igitur autoritate sua, & ratione, ipsi vetustiores, ac venerabiliores recentibus hisce, nouitissique Philosophis. Plutarchus in eo qui inscribitur de Placitis Philosophorum: Pythagoras, inquit, & Plato, γεννητόν τὸ πρὸς θεῷ τὸν κόσμον, ἢ φθαρτόν μὲν, ὅσον ἔστι τῆ φύσις, ἀίδιοντο γὰρ εἶναι, ἀλλ' ἂν τὸ σωματικόν, ἢ μὲν φθαρτὸν μὲν γὰρ τῶν οὐρανῶν, ἢ μὲν φθαρτὸν μὲν γὰρ τῶν οὐρανῶν, ἢ μὲν φθαρτὸν μὲν γὰρ τῶν οὐρανῶν. Quod est, Mundum factum seu genitum à Deo, & corruptibilem suapte natura, quod & corporeus sit, & sensibilis, non corrumpendum autem diuina providentia, & sustentatione. In hunc modum Plutarchus, & ad verum sensum interpretatur id quod vocatur genitum, seu factum, afferens in medium rationem Platonis, quod omne sensibile & corporeum corrumpatur, quoniam habuit exordium. Hæc fuit ratio Platonis, clara, aperta, vera. Eadem affirmat Laërtius qui Philosophorum vitas, & dogmata diligenter descripsit: κόσμον τε εἶναι ἕνα γεννητόν, ἐπεὶ δὲ καὶ ἀίδιοντος ἔστιν, τὸ πρὸς θεῷ γεννητὸν καὶ φθαρτὸν: Vnicum mundum & quia sensibilis sit, genitum, & factum à Deo, sensisse Platonem. Sic Laërtius quoque constat quo sensu interpretetur genitum: factum scilicet in tempore, afferens & ipse rationem Platonis. Idem Plutarchus differens de fatu animæ, quæ est in Timæo, de hoc hominum genere, qui Platoni detrahunt creationem mundi: Sunt, ait, plurimi operam dantes Platoni, qui timentes, & anxij, omnem mouent lapidem, omnia conantur, torquent, vim adhibent, ceu nefariam, ac nefandam, occultare, negare, mundi & animæ molitionem, & constitutionem, velut quæ fuerit ab æterno, tempusque permanferit infinitum. Quibus responsum est, & nunc id sufficiat, quod certamen, & orationem de Diis, quo Plato fatetur summa contentione, & præter ætatem se aduersus impios decertasse, confundunt, imò verò tollunt in totum. Si enim ingenuus, aut non factus est mundus, elabatur Platoni, animam, quæ corpore prior, & antiquior sit, mutationis, ac motus omnis principem, & causam esse, sicut ipse dixit. Quæ autem sit anima, & quo corpore, prior, & vetustior progrediens oratio demonstrabit. Quod ignoratum videtur magnam dubitationem veræ sententiæ iniectisse. Exponam igitur primum, quæ mihi videantur probabilia secutus, eoque me ipsum consolans, quod sit veritas aliqua, etiam ab aliorum opinione seclusa, tum interpretationem, demonstrationemque inducam. Sic enim res, vt ipse quidem arbitror, habent. Hunc mundum, inquit Heraclitus, neque Deorum quisquam, neque hominum fecit. Quasi vereretur, ne Deo excluso, hominum alicui creationem mundi traderemus. Melius igitur est Platoni credentes, Mundum quidem à Deo factum dicere, & decantare, cum & mundus rerum factarum pulcherrimus, Deus optima causarum sit. Post multa Plutarchus: Quid opus est afferre, quæ dicuntur in Timæo? inquit. Totus enim liber est de creatione mundi. Et in Critia, siue Atlantico Timæus eum dicit τὸν πάλαι γεννητόν, qui olim factus à Deo esset, nunc eorum orationem fieret. In politico hospes Parmenidis, Mundum à Deo constitutum, multa bona habuisse: si quid difficile cernas, ex pristino confusionis, & inordinationis habitu remansisse. In Republica θεῶν γεννητόν, Diuinitatem factam, aut rem diuinam effectam, mundum appellat Socrates. Hæc & alia pleraque Plutarchus, quæ cum sententiam Platonis claram exponant, nostra declaratione non sunt adiuvanda. Philo autem Iudæus insignis Platonicus, cum de mundo loqueretur, Philosophorumque super eo sententias afferret, neque sua tempestate deessent, qui quemadmodum Simplicius, & Proclus, Platonem ad Aeternitatem mundi nolentem traherent, perennem ei generationem asserentes dedisse, loquitur ad hunc modum: Genitum autem, & incorruptibilem aiunt mundum à Platone in Timæo declarari. Nonnulli verò, qui sapientiam iactant, eamque sibi arrogat, aut sophisticè agunt, arbitrantur à Platone mundum generabilem dici, non quod generationis accepit principium, sed quia si factus fuisset, non alia ratione, quàm quæ ab eo

Opinio Pythagora & Platonis de mundo.

Plutarchi locus, de creatione & principio mundi.

Philo Iudæus de mundi creatione.

posita est, constare potuisset: aut quia semper partes eius in generatione, & mutatione cernantur: βέλτιον δὲ καὶ ἀληθέστερον ἔσονται τὰ παλαιότερα: Sed melius est, & verius opinari primum, non solum quia in omni opere Patrem, & Genitorem, & Opificem Deum illum, Architectum appellat, opificium autem venustum, ac quasi partu, ac prolem hunc mundum, ab exemplari intelligibili, simulachru sensibile, omnia qua ille intelligibiliter, sensibilibiter in se continentem, perfectissimum ad Mentis perfectionem, exemplum sensibile: verum etiam quia testatur id Aristoteles de Platone, quem ob Philosophiam mentiri sane puduisset. Huius autem Platonici dogmatis autorem nonnulli Poetam Hesiodum arbitrantur, qui genitum, & incorruptibilem cecinerit mundum? Genitum, cum ait:

In Theogonia.

Exiit ante chaos, exin latissima tellus,

Cui super inmixtum pondus rerum incubat omne.

Tusc. 1.

Incorruptibilem vero, quia nullo in loco de eius interitu meminerit. Clarissimè igitur extat apud Hesiodum, mundum genitum. Hæc Philo. Quoties item Marcus noster, de Platone sensit idem, & prædicavit: Qui in Tusculanis, Possumusne, inquit, dubitare, quin his præsit aliquis conditor, vel effector, si hæc nata sunt, ut Platoni videtur, vel si semper fuerunt, ut Aristoteli placet? Simplicius item ipse in octavo, δὲ ἰδίῳ τοῦ ἀλεξάνδρου καὶ τῶν πλάτωνος φησὶν ἀπὸ ἀρχῆς χρόνου, τὸν κόσμον ὑφίστασθαι: Alexander tamen, inquit, fatetur, & ipse Platonem ab exordio temporis creasse mundum. Affertq; idem in libris de Cælo verba Alexandri, quibus ostendit, Platoni mundum creatum in tempore. Tantorum igitur adeoque antiquorum Philosophorum, non refutabit iuniorum leuitatem, & ineptiam, E

Autoritas veterum philosophorum frangere debet ineptiam iuniorum & recentium.

Quod tangitur & cernitur principii habet, Platoni.

Tempus æui, non idem.

Intelligibilis mundus causa exemplaris creati mundi.

Cur indueta exemplaris causa à Platone.

autoritas? Qui non solum æternum à Platone mundum dici, sed etiam vbi super hoc carpitur ab Aristotele, defendere, conciliare duos quasi Philosophiæ antesignanos fatagunt. Egregia verò pax, ad quam vocant, omnibus modis repugnantes. Ea demum est eorum Philosophia, certum, constitutumque est eis, modò regnet quod ipsi opinentur, miscere omnia, nihil non peruertere, pudore quo carent funditus, à nullo flagitio eos retrahente, temeritate, & insolentia duce, quæ pars est mysteriorum Aristotelicæ hodiernæ Philosophiæ, nihil non audentes. Multæ sunt item aliæ rationes, quibus à Simplicio defenditur Æternitas apud Platonem. Veluti quòd rogans an factus sit mundus necne, respondet, factus, quia visibilis & tangibilis: non respondet, quia cum prius non esset, extitit deinceps. Quasi non sit eadem ratio, factum cum prius non esset, aut tangibilem, & visibilem factum dixisse. Cum Plato velit omne quod tangitur, & cernitur, habere principium: Eòque etiam dissolubile, nisi diuina potestas obstitere, esse. Peruertitur quoque ac deprauatur, quòd Æternitatis imaginem dicente tempus Platone, quo declarat iuxta Timæi Locrensis sententiam, æuum semper fuisse, tempus non semper, velut rem factam ad illud exemplar æternum, peruertit inquam Simplicius, in eo temporis exemplum Æternitatem asserens, quòd ea maneat in æternum, tempus in æternum fluat. Sed quomodo foret Æternitatis imago tempus, si par vtrique duratio, perennitasque esset? Qua causa ascita fuit à Timæo, & Platone hæc collatio perennitatis & temporis, ut primum foret exemplar, secundum simulachrum, nisi quia ad similitudinem eius quod fuit semper extra mundum sine mundo, factum tempus cum mundo dixerunt? Alio qui non opus erat hoc exemplo, si in vtroque perennitas esset. Nā exemplariorum ac simulachrorum ratio assumpta est à Platone, ut redderet causam, & inueniret principium & fontem creati mundi, & temporis, quasi simulachrorum mundi intelligibilis, & Æternitatis. Dixitque causam exemplarem facti mundi, intelligibilem mundum, qui fuisset æternus, causam temporis exemplarè ipsum æuum. Hoc omne indicat factionem & exordium, ponuntque distinctè ea quæ semper fuerunt, & quæ non semper. Semper exemplaria, nō semper simulachra. Nec verum est quod Simplicius ait, si simile sit tempus Æternitatis, necessariò infinitum, immensumque & ipsum esse. Dico similitudinem temporis, & Æternitatis esse, quam aspexit Plato, quòd Æternitas semper fuit, tempus autè quasi factum est eius particeps, sicut cum simulachra fiunt ad eorū, quæ prius extabant, exemplaria. Dicoq; Platonem idcirco exemplarem causam, & res ad hanc factas induxisse, ut ostenderet, quid inter æternum, atque creatū interesset, & unde venire res creatæ potuerint: arbitratus sic rationem mundi facti habuisse, sicut cum ædificatores, longè prius quam ædificent, existentes, continent animo speciem futuri ædificij: Sic Deum semper habuisse formam mundi, animo in hærentè, mundum autem in lucem exisse ad eam speciem, quæ semper in animo diuino extitisset. Itaque non erat cur has similitudi-

Asimilitudines assumeret Plato, si fuissent semper causæ & causata. Nec est in eo simile tempus Æternitati, quòd sit semper sicut Æternitas: sed in eo, quòd habuit quandam similem naturam, ipsi Æternitati sua perennitate remanente, tempore, cum prius non esset, creato, in quo fuit ei similitudo cum Æternitate: Quia cum factum est, ad similitudinem eius quod prius foret, factum est, sicut ad similitudinem Patris dicitur Filius procreatus, qui prius non esset, existente Patre. Sic existente semper Æternitate, quasi filius eius natum est tempus, & quasi filius mundi intelligibilis, qui semper fuisset, conceptus, editusque in lucem est mundus sensibilis. Res igitur clara. Quod autem, dicente Ioanne Philopono, Deum operari sine tempore: opponit sese Simplicius, & arte sophistica armatus occurrit, Si sine tempore, ergo in Æternitate, nunquam igitur operari destitisse, Aperta cauillatio. Non protinus si sine tempore operatur, semper operatur. falsa inductio. Sine tempore operari tria designat, aut semper operari, aut momento inuisibili, aut actione, non sub sole. Deus Sol extra mundum, & tempus, omnia operatur, & operari potest, sine isto mundano tempore. Nec Deus tantum, sed omnes qui sunt extra Solem, quidquid agunt, sine tempore mundano agunt. Hoc modo Deus existens extra mundum, maior omni mundo, quicquid fecit, sine tempore fecit. Non opus est fuit Sole, & die, qui Solis & diei fuit autor. Sex autem illi dies apud Mosen, sunt rerum ipsarum abolutiones, non spatia, quibus operatus sit Deus, & ipse prius sine die creauit terram & aquam, & ipsum cælum, orbemque Solis. Philoponus B autem sentit verissimè Deum immediatè operari, hoc est, quòd si velit facere, nullum est impedimentum: subito fit quod vult, actione inuisibili, in icu oculi, immensurabili momento, cui nihil resistat. Hoc ille dixit: Simplicius peruersè & inscitè intellexit, peruersus interpretatur. Qui quod dicitur ἀμέσως, ἀχροῦς, cum putet sonare Æternitatem, cum sonet actionem momentaneam, profecto suam inscitiam declarat, qui nec vocum pondera sentiat. Quod autem inducit Simplicius tanquam absurdum, si Deus non semper operetur, inesse in actionibus eius prius, & posterius, & quasi gradationem, nec fieri posse ut cuncta simul fecerit sex diebus, quatuor anni tempora, ver, ætatem: primum nego absurdum in actionibus eius esse prius & posterius, secundum dico non inesse. Neque enim fas est, si quis mortalium plectendus esset à Deo, qui non plecteretur antea, postea plecti: Etsi Iupiter decreuisset aliquam perdere gentem, quod quondam non faceret, aut turpe fuit ei fecisse, aut coactus est semper perdere, ne in actionibus eius sit prius, & posterius. Inest igitur gradatio in operationibus Dei, non quòd ei sit impossibile, cuncta momentis inuisibilibus operari, qui posset omnia actione immensurabili, & intemporea, quæcunque sex millibus annis fecit, fecisse: sed ordo rerum, ac Natura postulat inesse prius & posterius eis, temporumque gradationem, ad confusionem euitandam. Nec oportet ad naturam Dei transferre quod rebus corporeis, & creatis est necessarium, quas necesse est sæculis, ætatibusque suis paulatim explicari. Eaque bonitas eius, & prouidentia inuariabilis ordo. Quod autem negas C eum, si creasset, sex diebus omnia tempora simul potuisse complecti, hallucinatis. Quis est enim vel mediocriter eruditus, qui non sentiat, eum simul omnia tempora fecisse, ver, autumnum, ætatem, hyememque, eodem tempore, qui Solem harum vicissitudinum causam creauit? Qui dixit, Fiat lux: id est, Sol, qui dicitur lux, lucique dedit mirabiles ordines, & motus, simul cum luce quatuor anni tempora, quorum est causa lux, propterea certos eundi, redeundique, accedendi, & abscedendi nacta ordines, ut fieret, quod factum vidimus, creauit. Nam idem adiecit, Et sint in signa, & tempora, & dies, & annos. Ergo cum luce totum fecit annum. Ipseque consilium ab se creatæ lucis declarauit. Instruxit, aptauit causam omnium temporum: & cum mirabiles Soli dedisset ordines, quibus sese inter vtrunque Tropicum flecteret, profecto repertor ipse veris, ætatis, autumnus, & hyemis fuit. Res igitur clara. Cui enim non constat, inuentores primarum causarum, omnium consequentium effectuum haberi, & dici merito autores? Sunt aliæ rationes apud Simplicium, quas, ut dixi, si dabitur vnquam, ut quid Philoponus sit locutus, possim diligenter explorare, dissoluam.

Deus operatur sine tempore.

Deus, omni mundo maior.

Deus immediatè operatur.

Natura postulat ut sit prius & posterius.

Deus, simul omnia fecit.

Gene. 1.

Ostenditur Creationem mundi ab antiquissimis omnium nationum fuisse confessam. Cunctos ferme Philosophos vetusta fama, patrumque traditioni subscripsisse. Explicatur in primis Theologia Trismegisti de creatione mundi. Trismegistum cum Mose congruere in describenda Creatione. De creatione lucis, sine Solis, siderumque aliorum, & aeris ex aqua purissima defecatione. Ante omnia de creatione terrae & aquae, quae ceteris fuisse principia, dictum chaos ab illis, aut hyle. De nudatione terrae, creatione animalium, & hominis ad imaginem Dei creati. Hanc Theologiam vidisse Ovidium apud Graecos, Latineque expressisse. Deos eorum esse sidera, factos ex aqua. Secutos esse priscos Graecos hanc Theologiam. exempla ex Platone.

CAPVT VIII.

SUPEREST vt ipsam mundi Creationem omnes gentes, & Philosophos, vno aut altero excepto, omnē vetustatem, fuisse confessam, exemplis comprobemus. Non fuit certē nisi mirabile veritatis argumentū, tot fuisse voces in hac re scriptorum gentiumque cunctarum, omnibus in libris pariter consonantes. Quin etiam eos ipsos, qui defendendam sibi Aeternitatem susceperant, saepe dixisse reperies, quae recurrente ad veritatem animo, violentamque persuasionem deserente, super rerū molitione, & temporis exordio eis exciderunt. Pleraque etiam statuerunt, quae cum necessario rerū principio (si quis resoluendo per omnia pergat, perueniatque ad aliquod supremum) nitantur, cernentur sine dubio secum creationem mundi trahere. Itaque mirabilem in eorum scriptis pugnam, summamque dogmatum confusionem cernunt legentes, occultoque mœrore circum praecordia, ea legendo occupatur, nihil certum, nihil nisi acéphalon, male positum, male constans, & prodigiosum, quasi plenum lacrymis & horrore humanarum rerum chaos, offendentes: dum misera, mœstaque hac vita, quam luctus, & labor, omnesque calamitates comitantur, nihil fore nobis melius pollicentur, & caelum, elementaque istius mundi venerati, eripuerunt hominibus, dederunt illis Aeternitatem. Cum haec igitur sit in dogmatis eorum confusio, qui persuasionem hanc obtinentes, ne mutire quidem de moribus, de prouidentia, de nostris animis, de virtute possint, de quibus quantumuis loquantur, quia subneruarunt, fundamentaque subdixerunt, vanus sermo est, iure qui legit eorum dogmata, nullum fructum, sed mœrorem, tristitiam, confusionemque animo reportat. Parte alia, quia non omnes caecitas oppressit, & quia violenta, tempore, aut ratione tandem dissoluntur: sic rationis auxilio violenta illa dogmata, ipsa semet paulatim dissolunt, destruunt. Omnes igitur gentes à maioribus auditam, frequentemque priscis saeculis, conditionem mundi decantauerunt, & qualis apud Mosē est, celebrauerunt. Ac vt ostensum est, & confessus est Plato, cum Barbari sint Graecis longē vetustiores, & traditum monumentis sit, ob hanc causam, Graecos ad Barbaros disciplinarū causa adiuisse, certum est, vti praecceptorum, quae Barbari sensissent, à Graecis quoque sentiri, & agnoscere, & recipi fas esse. Quod etiam fecerunt. A Barbaris autem post aliquod tempus venit ad Graecos, vt alia dogmata, sic de Creatione mundi sermo, quem tamen etiam Graeci ab antiquissimis progenitoribus acceptum, paulatim posteris reliquerunt, & per successionem tradiderunt. Eoque apud vetustissimos quosque Poetas Graecorum, inuenitur de Creatione & principio rerum celeberrima fama. Quo magis in antiquitate te insinuaris, tam magis deprehendas famigeratam, celebrem. Mercurius igitur Aegyptius, quem constat vnu prope fuisse, quem Plato cum primis & Pythagorei fuerint secuti, de Creatione locupletiter scripsit. Item Chaldaei, Phoenices, Hebraei, quibus nulla natio vetustior, ac memorabilior. Nam ab his natae sunt aliae, & sparsae circum orbem terrarum gentes. Ipse igitur Mercurius omnibus Aegyptiis, ac Graecis praecceptor, totam adamussim creationem, in vniuersum, & per partes descripsit, cum caelum ac terras ostendens à Deo sumpsisse primordium, tum verò claras & apertas rationes expediens, quibus ea, quae fuerunt minorum postea rerum generalia principia, & ex quibus omnia nata feruntur, à Deo fuerint composita, & excogitata. Quomodo Sol conditus: tellus quod principium proferendarum

Mercurium Trismegistum Plato & Pythagorei primus sequuntur.

Arendarum plantarum, frugum, florum, quibus quasi circumuestita sit, habuerit. Quid rerum postea natarum varietatem, vt necessarium fundamentum antecesserit. Haec ille docuit, & docuisse, verbaque eius esse quae de Creatione vir antiquissimus scripsit, non ea solum, quae passim de hoc homine summo consensu à profanis, & sacris scriptoribus feruntur, testantur, sed etiam quae cernimus apud Platonem, Platonicosque omnes, & Pythagoreos vetustiores, vt Numenium, Philonem, Archytam, Anaxagoram, ac plerosque alios: de quibus dicere pergemus, vbi res, locisque postulant. Nunc autem Mercurij Genesim explicans, dico eum confessum, & Creationem mundi aliquando extitisse, & inueniendarum rerum modum, quo ad humano ingenio fas est, aperuisse. In libro, qui dicitur Poemander, id est, Pastor hominum, nomen prouidentis Dei, quale etiam Prometheus, quem librum hoc titulo praecripit, quod in eo loquatur is ille, qui item apud Mosē, appellans seipsum Iehouah, ingressus de Creatione scribere, eum ipsum Poemandrum qui apparuisset, inducit docentem, & explicantem. Omnium enim maximarum abstrusarumque rerum prisci, Deum, aut Angelos eius habuere praecceptores. Quo fit, vt quae dixerunt, longē maiorem fidem, quam quae posteris Philosophi, qui ipsi sibi fuisse magistri, promereantur. Vbi igitur ei Poemander apparuisset, vt soliti erant prisci patres, cum Angelum, aut Deum vidissent, rogauit quis esset. Ego, inquit, sum Poemander, Mens autoritatis. Et scio quid velis. Haec vbi dicta dedit, mirabile spectaculum se vidisse testatur, in quo Creatio mundi, & qualia fuerint noua illa partaque è nihilo primordia continetur. Primum vidit diuinam claritatem, quae fuit ante mundum, regnum Dei gloriosissimum, totius mundi principium. Parte alia vidit tenebras quasdam horribiles, longē infra diuinam illam gloriam subiacentes. His subiacere Naturam quandam humentem, inexplacabiliter turbatam, fumumque velut ex igne exhalantem, tum sonitum fragoremque inenarrabilem ex ea prodeuntem. Tum verò etiam vocem velut ex igne emissam. *εν δὲ τὸ πρῶτον*, &c. Ex igne autem, Verbum sanctum, Naturae infedisse, ignemque purissimum emicuisse ex humida Natura in altum, leuēque fuisse, & acutum, simulque efficacem. Aeremque leuissimum fuisse consecutum spiritum, ascendentem vsque ad ignem è terra, & aqua, vt videbatur: cumque ex ipso pepedisse. Terram autem, & aquam fuisse inter se commista, vt praequis terra videri non posset, sed commota fuisse propter spirituale Verbum, quod super ferebatur. Deinde explicat is qui apparuisset spectaculum, docens se lumen illud esse, quod fuisse ante humidam Naturam, quae è tenebris apparuisset. Verbum autem radiosum, luminosum qui ex Mente sit, Filiū Dei esse. Mentem autem Deum Patrē. Neque enim separati, inquit, sunt ab inuicem, quorum sit vnio, ipsa vita. Haec vbi dixisset, in ipsum defixisse oculos, vt contremisceret ad eius Ideam, Trismegistus ait: cumque nutu eum subleuasset, Ecce, inquit, video animo, lucem illam innumerabilibus virtutibus radiantem, video mundum in circumscriptibilem, & continere ignem, & stationem habuisse, contentum maxima virtute. Ac cum in stupore essem, cogitans quae mihi à Poemandro aperirentur, rursus mihi dixit, vt intuerer animo speciem Archetypam, quae principium infinitū antecedit. Haec Poemandrum dixisse. Elementa verò, inquit, Naturae, vnde nā extiterunt? Iterū ille, Ex voluntate Dei, inquit, quae verbum nata, intuitaque pulchrū mundū imitata est, creans mundū per sua ipsius elementa, & genituras animarū. At Mens Deus, cum sit mas & femina, peperit Verbum, alterā Mentem. Huc vsque progressi, Mercurij verba explicemus: deinceps alia proferentur, in quibus reliqua de mundi Creatione historia continetur. Est autem diuina historia. Duoque de ea noscēda sunt: primū, eam similem esse Mosaicae: deinde, hanc esse Platonem secutum, multosque ante eum Graecorum, Orpheum, Anaxagoram, Hesiodum, vt appareat verè vetustissimi illius Trismegisti librum esse, non modò quia multi eius meminerunt, verum etiam quia claret, Pythagoreos, superioresque haec imitatos, de Creatione mundi scripsisse. Nā quae Timaeus Locrensis, & Plato, vocant mundum, *νοητὸν, ἰδδαινον*, exemplarem, mentalem, ad cuius imitationē Deus fecerit mundum sensibilem, hancque potissimum causam celebrauerunt, & de ea copiose scripserunt, ecce Mercurius prior prodiderat, qui & Ideam archetypā memorauerat, & ad hanc, quā Principium infinitum ante oculos haberet, ait factum sensibile mundum. Hocque fuisse principium elementorum, hinc origines illas, quatuorque membra, quibus constat mundus, apparuisse. Ac primò sciendum, duas hic esse & nominari lucas: Alteram, incorpoream, infinitam, incircumscripam, creatricem, immensum quandam mundum: Alteram, corpoream, creatam. Igitur Mosēs scripsit, In principio creauit Deus

Poemander apud Trismegistum quis: & Theologia eiusdem quam cōsenties cum Mosaica.

Mundus exemplaris, mentalis.

Lux duplex. Gen 1.

cælum & terram. Tum creationem aggressus, Terra, inquit, erat inanis & vacua, & Spiritus Domini ferebatur super aquas. Trismegistus autem non ex animo suo, sed ex revelatione, Antequam crearetur mundus, fuisse lucem, ut ipse inquit, hilarem, flagrantem, gloriosam claritatem, qua fuit gloriosus antequam mundus fieret, creator ipse. Et quem Moses vocat Deum, & Spiritum, dicens eum primò creasse cælum, & terram, deinde creatam iam terram, & aquam superincubuisse, cum Mercurius Lucem appellat, immensamque claritatem & maiestatem, ad quam ipse contremisceret, ei per speciem oblatam. Hæc claritas inenarrabilisque lux videbatur supernè, & quasi extra mundum, sine mundo rutilare. Huic longè subiacebant tenebræ illæ immensæ, quæ dicuntur apud Mosen, super abyssum incubuisse. Iam Deus creauerat terram & aquam. Sed humidam Naturam, id est, terram & aquam, superextabant tenebræ, nondum ab illa æterna, supernaque claritate, luce corporea producta. Vides igitur omnia similia inter Mosen, & Trismegistum.

Consensus Theologus Mosi & Trismegisti.

Apud Mosen est Deus Principium, Creator, apud Mercurium Lux immensa, & Mens, ut ipsa docuit paulo post. Apud Mosen verus, ac naturalis Creationis ordo, quo non possit naturalior cogitari, est, quod principio Deus creavit terram, & aquam, deinde lucem cælestem. Quomodo eam creauerit, non adeo declarauit, sed obrulit tantum cognitionis scintillam, ut intelligeremus. Nam cur Spiritus Domini ferretur super aquas, curue mox Dominus dixerit, Fiat lux, Mercurius ipse declarauit. Sæpe enim cum fuissent duo, aut tres idem scribentes, quod ab vno prætermisissimum esset, aut breuiter positum, refertur copiosius ab altero. Sic Ioannes multa retulit à cæteris Euangelistis prætermisissa. Designauit igitur tantum, quasiq; innuit Moses, quomodo cælestis orbis, aut lux corporea post terram, & aquam creata sit, aut cur super aquis Spiritus ille ierit, quidue illic fecerit. Causa igitur fuit, veraque ratio, quam Trismegistus expressit. Qui ubi Deum opificem claritatemque eius induxisset: Exinde tenebras horribiles, quibus subiacebat humida Natura, id est, quod dicitur Chaos, aut Hyle, terra videlicet & aqua obuolutæ: deinde, Verbo sancto, Spiritu scilicet illo Mosaico, incumbente, & turbante, ac commouente aquas, quod Moses dicit merachephet, quasiq; sonitu ingenti, ex aquarum collisione, edito, refert exhalasse velut fumum, ætheriam substantiam, ignemque, ut ipse vocat, ἀκρατον, putum, impermissum. Is igitur erat fragor aquarum, hæc abyssus tumultuans, ut Hebræicè sonat Thehom, scindebatur ab Opifice Deo, quatiēbatur, turbabatur, ætheria substantia, purissimisque ignis ex ea eliciebatur. quemadmodum collis nubibus aquosis, nascitur purus ignis, terras horrenda in nocte latè collustrans. Tale faciebat Verbum sanctum, gloriæque diuina apud Mercurium, apud Mosen Spiritus Domini. Et quod Moses dixit, merachephet, agitabat, quatiēbat, mouebatur, operabatur ut opifex, hoc Trismegistus Ægyptiè, cod. fortasse verbo, aut Græcè, cuius linguæ non fuit ignarus, dixit ἐπιεῖν, superibat, superambulabat. Cur superambulabat? quia videlicet ignem purum, qui de humida natura se sustulit in altum, eliciebat, fabricabatur Spiritus ille, eliciens ex aqua puram substantiam, Solem, lucemque corpoream. Ideo subito adiecit Moses, factam lucem: Mercurius autem, ignem ἀκρατον, purissimum, in altum se sustulisse. Habes igitur apud vtrunque mirabilem, & consonum creationis ordinem, quod ante omnia fuit sempiternus Deus, lumen æternum, claritas sempiterna. Post ab eo creata est terra, simul & aqua. Absente autem luce, tenebræ terrificæ super aquis illis creatis incubabant. Oportebat ergo creare lucem, & cælum, cælestisque lucernas, quibus subiectæ terræ illuminantur, & aluntur. Ecce igitur Verbum sanctum, & Spiritus ille magnus, infinitus, potestatis immensæ, mirabilem, inauditumque fragorem super aquis, ac veluti tonitru efficiens extraxit ex eis purissimam ætheream substantiam: extracta in altum sublata, & artificiosè compacta, rutilare cœpit. Ac sicut apud Mosen mox post lucem, efficitur shamaim, id est, aër, extenuatioque illa, quam ipse vocat sua lingua Rakia: sic Trismegistus ait cum illo cælesti, puro, acuto, efficacique igne, secutum esse aërem raptatum, extenuatum, attractum, ab ipso igne cælesti, id est, Sole, qui ei contiguus adhæreat. Fuisse autem quasi repetès, anteaquam hæc fierent, docet terra simul, & aquam, commistas, confusas, post separationem esse factâ. Cernimus hucusque diuinam, mirabilemque Trismegisti Philosophiam, Creationem cernimus, & modum, atque ordinem mirabiliter Mosi consentaneè relatum, clariora etiam nonnulla, quam apud Mosen. Nihil naturalius, verius. Ecce terra & aqua priores create, ut vna mundi cõglobatio, vna massa, ex aqua facta sunt omnia cælestia, & terrestria. Cælestia mirum in modum consentientes, nunc vterque ex aqua, videlicet

Avidelicet purissimum ignem, purissimam lucem, defecatioremque substantiam, ut nubium albertium, & candentium, ut facum, & cometarum per aëra volantium. Item aërem ex aqua, cum igne, cælestique illa substantia, subsecutum. Creatio duorum principiorum, terræ & aquæ, creatio duarum rerum cælestium, ex aqua, ignis ætherij, lucis cælestis, Solis, & aëris contigui. Hoc vterque Theologus docuit mirabiliter conformis. Sic Poëta quoque nos ter his apud Græcos antiquos Theologos repertis, cecinit,

Et liquido spissum secreuit ab aëre cælum. Superius autem dixerat,
Nam cælo terras, & terris absidit undas. Et,
Ignea conuexi vis & sine pondere cæli
Emituit, summæque locum sibi legit in arce.

Metamorp. 1.

Erant enim in eadem creationis massa. Moses primò Spiritum Domini super aquis agitasse, statimque lucem accendisse, diurnamque fecisse, extemploque, & secunda die aërem. Trismegistus autem ait aërem συνεκαλύθησεν, ignem illum efficacem, rapidum, Solem, affecutum. Neque enim aliud sentit Moses, nec separat à luce primogenita aërem, quæ simul creata, simul rapuit aërem ex aquis. Quod autem Mercurius Trismegistus, per quem collatum nobis à Deo beneficium, satis admirari & collaudare non possum, ut quæ tradit obcurius Moses ipse fecerit perspicua, & nos adiuuerit ad intelligendâ Theologiam Mosaicam, hunc ordinem Creationis tradiderit, diuinam, immensamque potestatem creasse primum, terram, & aquam, ex aqua lucem cælestes accendisse, atque hoc esse quamobrem & tenebræ essent super aquis creatis, non dum reperta luce, & cur Spiritus diuinus super abyssum mouerit, operatusque fuerit, & hanc super abyssum commotionem, fuisse creationem Solis, aut lucis, omnique ætheriæ substantiæ: quod Moses prodidit quidem, sed obscurius, cum ea declarant, quæ eo libro scripsit, tum verò nobilissimus ille locus, quem superius adduxi, hic reperam re postulante. In libro διεξοδικῶν, ad Tat filium, quem locum citat etiam diuus Cyrillus contra Iulianum Imperatorem, rogatus Trismegistus, ut causam doceret modumque, quo Sol esset creatus, & vnde apparuerit, sic diuinitus respondit: ὁδὲ πάντων κλέος, εὐθὺς ἐγένετο, τῷ ἑαυτοῦ ἀγῶνι καὶ γοησίῳ, καὶ διμυερητικῶ λόγῳ. ἔγω ἦλιος, καὶ ἅμα τῷ φῶσι, τὸ πῦρ τῆς φύσεως ἀναφερέως ἐχόμενον, λέγω δὲ τὸ ἀκρατον, καὶ φαστεῖον, καὶ ἀρετικώτερον, καὶ ἰσχυρότερον ἐπεσπασατο ἡ φύσις τῷ ἑαυτοῦ πνεύματι, καὶ ἤγειρεν εἰς ἕψος σπὸ ὑδάτος. Quod est, Dominator omnium, inquit, ex templo sancto suo mentali, opificoque Verbo inclamaui, Existat Sol, ac simul dicto, ignem qui naturæ sublimis, ac leuis esset (dico scilicet purissimum, ac luminosissimum atque efficacius, & genitialis) corripuit spiritu suo Natura, & extulit in altum ex aqua. Hæc ille. Agnoscis Theologiam Mosaicam? Moses, Et dixit Deus, Fiat lux. Mercurius, Voce sua sancta inclamaui, Sit Sol. Ecce lux illa Mosi, non alia atque sol. En causa quamobrem Spiritus Domini ferebatur, mouebatur super aquas: creabat videlicet Solem, orbemque cælestem, & creabat ex aquis. Quicquid purissimum, vitalissimum, maximèque efficax esset, Natura imperiis impulsâ Dei, corripuit in altum. En Sol, en orbis cælestis. Hoc spiritus cagebat, hoc moliebatur super aqua, cui superferebatur. Simul enim superferebatur, Simul locutus est mentaliter, ut fieret Sol, eadem molitio, & locutio, Ferebatur, & Loquebatur: Locutus est, & Loquendo operatus. Si simul dicere Moses potuisset, Ferebatur, Locutus est, dixisset. Non potuit, eoque primum ait eum affuisse, tum præsentem locutum esse. Opera igitur diuina in primordio apud Mosen, & Trismegistum sunt terra, & aqua, tum lux, id est, Sol, purissimisque substantiarum ætheriarum globus ex aqua. Sequitur apud Mosen eadem opera, eodem tempore à luce cælesti, aërem, quem sua lingua vocat, shamaim, effectum, consecutumque flammam illas cælestes, & purum ignem. Idem relatum est à Trismegisto. Hoc autem ipso tempore creata lampade cælesti, solarique ardore, sublimiusque assurgente ex aquis aëre, necessario terra nudata est, sublatis aquis, inque aërem extenuatis, quibus premeretur, simul scilicet factus est aër, simul aperta terra, & aquæ remanentes in loca caua profundaque descenderunt. Hoc docens Moses, Et dixit Deus, Congregentur aquæ in vnum locum, & appareat arida. Mercurius autem, super quo obstupesco, ad Asclepium, quem fecit Latinum Apuleius, quem locum profert diuus Cyrillus contra Iulianum Imperatorem: καὶ εἶπε, φησὶν ὁ ὁσείας, εἶτα αἰ μέγιστε ἀγαθὸ δαίμων, πῶς ὄλη ἡ γῆ ἐφάτη; καὶ εἶπεν ὁ μέγας ἀγαθὸς δαίμων, καὶ τὰ ξύλα καὶ ἀναζήμενον ὡς εἶπεν, καὶ τὴν πολλὴν ὑδάτων κελυσοθήσαν σπὸ τῆ νῆ εἰς ἑαυτὰ ἀναχρήσασαι, ἐφάτη ὄλη ἡ γῆ ἐμπηλος, καὶ τρεῖς μῆσα, ἦλιος λοιπὸν ἀναλάμψαντος καὶ ἀδιαλείπῳ ἀνακλιόντος καὶ ἐξημερίοντος, ἢ γῆ ἐστηλέετο

Cur sol creatus.

Cur spiritus Domini ferebatur super aquas.

Locus Mercurij expressissimus de creatione mundi.

Nata animalia post creatam terram.

Solis bona. Compara huc Laetantiana 2. cap. 5. 6. de ira Dei cap. 13.

Ouid. 1. Metamorp.

Ratio separationis aquae a terra.

ἐν τοῖς ὕδασι ἐμπνεύσθημι ὑπὸ τοῦ ὕδατος. Hoc est, Et dixit, inquit Osiris, deinceps ὁ maxime bone Dæmon, quomodo terra omnis apparuit? & dixit magnus bonus Dæmō, Juxta ordinem, inquit, & arefactionem, vt dixi. Et quia multitudo aquæ iussa est à Mente, vt in seipsam concederet: Apparuitq; tota terra cœnosa, tremens. Deinceps Sole radian- te, & irrequiete comburente, & exiccante, terra solidata est, in aquis, quam aqua cir- cumplectitur. Hæc ille. Quid diuinius? Quæ Moses neruose, paucis, is pluribus verbis, luculenter, apertè, naturaliter, diuinè, vt aliud dici non possit, quod apparuerit terra per ficcationem Solis, quod iusserit Mens, Sapientia diuina, Opifex Filius Dei, congregatas aquas, abire in profundiores terræ partes. Iussit, quia exhausta aquas per Solem, quæ su- periores terræ partes premerent, mare profundiores appetiuit. Hoc Dei, hoc Sapientiaæ æternæ & Mentis opus, Mentis, quæ placuit Anaxagoræ, Platoni, Aristoteli, sapientissi- mis quibusque. Huc vique igitur omnia inter Mosen & Trismegistum consona. Post apertam terram cœnosam, madidam, trementem, virginem, tenellam, vt teneri infan- tes, palpitantem, ex hac ipsa à sole tepefacta, nata docuit animalia Moses, & diuina be- nedictione aucta, Trismegistus autem, ὁ δὲ θεὸς εὐθὺς εἶπεν ἀγαλλόγῳ, αὐξάνουσαι ἐν αὐξήσει, καὶ πληθύνουσαι ἐν πληθῇ πάντα τὰ κτίσματα καὶ δημιουργήματα: At Deus, inquit, continuò locu- tione sancta, dixit, Augeamini incremento, & multiplicamini in multitudine omnes creaturæ & opera. Sic Mercurius. Sed antè docuerat veram animalium creandorum, natu- ralémque causam, dignam quam cuncti vehementer attendant. Nanque Sol, per quem, non vnum, aut alterum, sed longè plurima bona Deus efficere statuerat, cuius prudentissimum consilium norat faciendâ, & quo modo fieri possent habebat explora- tum, non solum aperuit terras, maximèque ad omnia necessarium aërem sustulit, quo spatium inter cælum, & terram repletur: sed etiam duo fecit alia non minus miranda opera. Firmauit ardoribus suis terram, & ex ea adhuc madida, cœnosa, tremente, te- nera, virgine, creauit animantes, omne genus. Hoc Moses quidem dixit, sed principa- lem tantum causam proposuit: Mercurius tres causas, diuinam voluntatem, ardorem Solis, & astrorum, & terram ipsam humentem: Moses diuinum duntaxat imperium, & terram madidam, præterito Solis tempore, calore. Trismegistus igitur, ἡ δὲ τῶν ἀεφορέων καὶ θεῶν ἐπέειπε ὁ θεὸς ἐν τῷ κειμένῳ φησὶν ὅτι ἀπὸ τῆς ἀλλοτρίας ἀλλοτρίας, ἀπὸ τῆς πεπενηνῆς, καὶ τοῦ ὕδατος κτιστῶν Horum, inquit, septem astrorum conuersio, vt voluit Mens, ex infimis elementis, ani- malia produxit. Aër autem protulit volucres, & aqua aquatica. Sic Trismegistus. Euiden- ter autem Ouidius, vt noscas hæc non ab vilo nostrorum conficta, sed esse, vt sunt, & fe- rūtur, longe vetustissima, vidit in litteris Græcorum, & vsurpauit, Latinisq; versibus do- nauit. Audisti Mercurium. Ille autem:

Terra ferus cepit, volucres agitabilis aër.
Cesserunt liquidis habitandæ piscibus undæ.

Cum autem fuerint tres causæ, quæ ad animalium primordiale procreationem con- uenerint, diuinum Imperium, Sapientiaq; voluntas, Solis ardor, madida ac tenera terra: quartam, quæ comitata est, & sine qua fieri quod factum fuit, non potuisset, quæ non cau- sa fuit efficiens, sed finalis, Moses & Trismegistus pariter inducunt: sed occultè Moses, oblata tantum sapientibus occasione, vt super eo Philosopharentur. Trismegistus apertè. Vide igitur quanta fuerit eius, qui cuncta creauit, sapientia. Molitus est terram, altissimasq; aquas ei superiniecit. Quo autem consilio tantam aquarum vastitatem con- diderit, declarauerunt sequentia. Nam si terra sine aqua fuisset, quod fieri quoque non poterat, multa incómoda secuta fuissent: Ea maximè omnia, quæ sunt in mari sabuloso, vbi nihil aquæ est. Fuisset igitur primum inhabitabilis omnis terra. Sed cætera non pro- secutor. Ex his igitur aquis, quibus altissimè terras Deus operuisset, hæc bona secuta sunt, quæ quidem docuere, sine his Creationem constare non potuisse, sapientiamq; eius cla- mitat, qui tantas eas cum terra exoriri fecisset. Principio ex his facta est ætheria substan- tia, similiter atque aër, ac nubes, ex aqua accepta, purissimeq; genita, exinde diffusus aër: tertio remansit tellus humida, madida, apta ad generandas fruges, herbas, flores, arbores, & animantes. Agnoscis quot ex aquis illis bona? Tres igitur habuit causas ingens ille cum- mulus aquarum, vt fieret ætheria substantia, vt fieret aër, vt terra madesceret. Non erant in terra permāsuræ semper ingētes aquæ, ne forent eadem incómoda, atque his non crea- tis, Eleuata igitur sublīmi substatia, quæ diuiditur in æthera, & aërē, terra madida reman- sit ad gignēdos animātes, & aperta, vt esset habitabilis. Docet igitur Moses & Mercurius separa-

A separationem hanc terræ & aquæ fuisse, quæ cum duas causas finales habuerit, Moses nullam quidem assignat, sed vnius ostendens effectum, docet cur arida diuinis imperiis apparuerit. Trismegistus autem assignat causam & effectum: Is fuit animalium ortus, declaratque cur aperta sit terra. Quod tacitè Moses innuit. Moses, congregentur aquæ in vnum locum, & appareat arida. posterius autem describit ortum animalium. Trime- gistus verò: διεχώρισται δὲ ἀπὸ ἀλλήλων ἡ γῆ, καὶ τὸ ὕδωρ, καὶ ὡς ἠγάπησεν ὁ θεός. καὶ ἐξήνεγκεν, ἀπὸ αὐτῆς, ἅ εἶδη τετραπόδα, ἑρπετῶν, θηρίων, ἀρτίων, καὶ ἡμερῶν: Separata est abinuicem terra & aqua, quemadmodum voluit Mens. Et protulit ex seipsa quæ continebat vtero suo, qua- drupedia, reptilia, feras agrestes, & cicures. Sic ille. Vltima demum totius operis ma- nus, fuit hominis factus, naturaliter & diuinè post omnia secutus. De quo eadem ferme locutus est Trismegistus atque Moses, Quòd cum similem sui condiderit, quòd vti prop- riam prolem dilexerit, quòd dominatum super omnes animantes ei tradiderit. His verbis: ὁ δὲ πάντων πατήρ ὁ θεός, ὡν ἡσθή, καὶ φύσις, ἀπειλήσεν τὸν ἀνθρώπον, αὐτῷ ἴσον, ὃ ἠγάπησεν ὡς ἰδίαν τέλει, ἀειχελὴς γὰρ ἦν, πλὴν τῆς πατρὸς ἐπιτοῦ ἔργου. ὄντως γὰρ καὶ ὁ θεός ἠγάπησεν τῆς ἰδίας μορφῆς, καὶ αὐτῇ παρέδωκε τὰ ἑαυτοῦ πάντα δημιουργήματα. Quæ sunt, Omnium autem pater Mens, quòd vita esset, & natura, peperit hominem sibi similem, quem dilexit vti propriam prolem. Formosus enim erat, quippe qui patris gereret imaginem. Verè enim Deus propriam formam dilexit, eique suas omnes creaturas tradidit. Sic Trismegistus. Moses autem: Et dixit Deus, Faciamus hominem ad imaginem, & similitudinem nostram, & præsit piscibus maris, & volatilibus cæli, & bestiis, vniuersaq; terræ, omnique reptili quod mó- uetur in terra. Sic Moses. Nec hoc loco solum Mercurius, sed omni etiam opere suo, co- piose de mundi, & hominis creatione scripsit. Est autem liberis, ex quo hæc produxi- mus, qui inscribitur ab eo, Pœmander, velut Genesis Mosi, & Timæus Platonis. Inq; eo sunt quædam quæ possint animam offendere, similia videlicet his quæ scripsit Plato, alique profani scriptores, quos cum delecto, & iudicio legere necesse est, solis sacris lit- teris hoc priuilegio pollentibus, quòd vsquequaque sunt in corruptæ, sincere, purèque veritatè edocent. Hocque argumento cum multis aliis, apparet esse hunc Trismegistum, antiquissimum illum Ægyptiæ Sapientiaæ principem, De quo & Mose, quidam apud Græcos vehementer eruditus, qui quædam ex Pœmandro interpretatus est, arbitratus Trismegistum à Mose accepisse: Claret, inquit, Theologiam Hebræorum toto orbe fuisse celeberrimam, ἡ νομοθεσία αὐτῶν ἀρχαιότερα ἦν, καὶ ἰσχυρὰ τετα, καὶ ἔτις ἄλλος παρ' Ἕλλησι, σοφὸς, πολλοῖς Σπιδέφεται. Hoc est, Legètiue eorum, quòd verusior esset, & Mercurio isto, & omni alio, quisquis fuit apud Græcos sapiens, multis est probatum, & ostensum. Hoc ille scribit. Illud est clarissimum argumentum, hunc ante omnes Græciæ Philoso- phos floruisse, quòd Anaxagoras, Plato, multique præcorum Philosophorum nomina Philosophiæ, & res ab eo didicerunt. Nam Mens apud eos celeberrima, creatrix mundi, principium formarum, à Mercurio priore nominata, inductaque fuit: Quam credo eum lingua Ægyptia, Hebraicæ finitima vocasse Rochma, Sapientiam, in qua, & per quam cuncta creata prædicat Solomon. Adhæc, Chaos, siue Hyle, alterum mundi principium, patiens, recipiens, Græcis vsitatum, Mercurij est, vt apparet in Asclepio, & in sermone sacro. Idea quoque mundi, Platonis, & Pythagoreorum, Timæi Locrensis, & multorum, à Mercurio venit: quibus & aliis claret, superiora præcorum illum Trismegistum scripsisse. Nam totus ferme Timæus Platonis ab eo fluxit, Fuit autem inanis ostentatio Græcorū, quæ est apud Platonem, quòd à Barbaris accepta, Græci fecerunt meliora. Dilatarunt quidem Græci, eloquentiūque rescripserunt ea, sed plerisque prauè intellectis, non pau- ca superflitionibus suis contaminarunt, vt potius à Barbaris accepta, quia sanus sensus deesset, fecerint peiora. Sed venio ad alia, quæ de Creatione scripsit Trismegistus. Duo- que sunt diuinissima in eodem Pœmandro de Creatione, quemadmodum in Genesi Mosi testimonia: vnum quòd quemadmodum Moses solis verbis, & locutionibus in- ducit Deum operatum, sic Mercurius, vbi in calce libri, admiratus opera diuina, in lau- des Creatoris os aperuisset, eumque ex variis operibus eius collaudaret, dixit: ἄριστος εἶ ὁ λόγῳ συστήσας ἡμῶς τὰ ὄντα: Benedictus es, qui solo Verbo cuncta fecisti. Sic Moses item ad vnamquamque rem testatur Deum dixisse, vt fieret lux, fieret firmamentum in medio aquarum, terra produceret, fierent luminaria in firmamento cæli. Et noster diuinus Va- tes, Verbo Domini cæli firmati sunt, & spiritu oris eius, omnis virtus eorum. Agnoscis eandem locutionem apud Mercurium. Idem Trismegistus docet, fuisse verbum illud

Homio, crea- tus vltimus. Laetant. li. 2. cap. 9.

Quædā sunt in Pœmandro Mercurij cū iudicio legē- da.

Mens, crea- trix mundi.

An verū sit, Græcos fecisse meliora quæ ab aliis acce- perunt.

Psal. 32.

mentale, intellectuale, non exterius resonans, ore, dentibus, lingua formatum. Secundum quod mirabile, & vt dixi, ab omnibus Philosophis præcipue Platonicis vsurpatum, & quo vera mundi declaratur origo, est apud eum, quod omnis rerum inuentio, & omne esse, in Deo fuit antè per originem & formam originaliter, & formaliter, non ipsa rerum corpulentia, sed efficacia, plenitudine, Idealiter, Diuinitus. Idem ferme, ac si dixeris, ignem in silice esse, per modum silicis, non per modum ignis, antequam sit excusus. Et in feminibus animalium, per modum feminis esse animalia, non per modum animalium. In illa igitur infinita sapientia, originaliter, ac diuinitus, velutque in suo fonte, & origine cuncta continebantur. Eoque non est factus mundus è nihilo, sed habuit originem verissimam, ortumque antecedentem & virtutem, in qua cuncta virtualiter, vt sic loquar, essent congregata. Hocque est, Quod per ipsum omnia facta sunt: & sine ipso factum est nihil, quod factum est. Aut, quod factum est in ipso vitam fuisse. Hoc prisci Philosophi declarantes, induxerunt mundum archetypum, imaginem mundi sensibilis, dicentes hunc mundum simulachrum illius æterni, perinde ac ad originem, formamque suam eum referrent: omnemque naturam, similitudinem & quasi Diuinitatis partem, & prolem asseruerunt. Modus autem quo cuncta in illa diuina vberitate tenerentur, non est omnino comprehensibilis, sed intelligi tantum terrenis exemplis posset. Hoc igitur omne indicans Mercurius, & in principio Pœmandri, induxit speciem illam mundi ἀρχέτυπον περιπαράχον, quæ præset in Æternitate, ipsaque Diuinitate: & in calce, cum eum benediceret: ἅγιος εἶ, ἔ πάσα φύσις ἐκείνη ἔστι: Benedictus es, cuius omnis natura fuit E imago. Sicut autem Moses in primo capite Geneseos totam creationem complexus, repetit in secundo, nonnullis, quæ prius omiserat, adiectis, sic Trismegistus, cum in Pœmandro latè de tota generatione rerum inscripsisset, iterum eam repetit in tertio sermone, quem inscripsit ἱερός λόγος. Quo libro mira, prodigiosa, & quæ possint testari eandem semper Philosophiam, notionemque Dei floruisse. Hic recognosces dogmata nominatè Philosophiæ Græcæ. Videbis vnde manarit ad Græcos, ἦς, Intelligentia creatrix, & Chaos illis celebre. Recognosces totius Platonicæ Philosophiæ fontem, de rerum principiis. Iterumque maximi hominis assertionem videbis, caeleste corpus diuinum quidem esse, sed factum tamen, segregatumque ex aquis, non quintam quandam substantiam, vt Philosophis visum, qui substantiæ caelestis originem inuenire non potuerunt. Sic verò scribit: δὲ α πάντα ὁ θεός, καὶ θεῖον καὶ φύσις θεῖα, ἀρχὴ τῶν ὄντων, ὁ θεός καὶ ἦς, καὶ φύσις, καὶ ἔλπι, σοφία εἰς δὲ εἰς ἀπάντων ἄν. ἀρχὴ τὸ θεῖον καὶ φύσις, καὶ ἐνέργεια, καὶ ἀνάγκη, καὶ τέλος καὶ ἀναγέννησις. ἦν γὰρ σκότος ἀπειρον ἐν ἀέρος, καὶ ὕδωρ καὶ πνεῦμα λεπτόν, νοερόν, δυνάμει ὄντα ἐν χάρι. ἀνείρη δὲ φάσι ἄγιοι, καὶ ἐπάγη ὑπὸ ἀμμοῦ ἐξ ὕδατος ὕδατος φοιχία, καὶ θεοὶ πάντες καὶ διερῶσι φύσεως ἐναπόροι. ἀδιόλεστον δὲ ὄντων ἀπάντων, καὶ ἀκατασκευάστον σποδωλοσὴ τὰ ἐλαφρὰ εἰς ὕψος, καὶ τὰ βαρῆα ἐθεμελιώθη ἐφ' ὕδατος ἀμμοῦ, περὶ τῶν ἄλλων διομοιωθέντων, καὶ ἀνακρεμασθέντων πνεύματι ὀχρεῖσθαι, καὶ ἀφθὴ ὁ ἕρως ἐν κυκλοῖς ἐπίπλη, καὶ θεοὶ, τῶς ἐν ἀέρον ἰδέως ὀπλανόμενοι σὺν τοῖς αὐτῶν σημείοις ἅπασιν, καὶ διαρρηθῆσθαι σὺν τοῖς ἐν αὐτῇ θεοῖς, καὶ ἀεληθῆν τὸ ἀεκύκλιον, ἀερε κυκλίω δρόμητι πνεύματι θεῖω ὀχρεῖσθαι. ἀήκη δὲ ἕρως θεός, ἀε τῆς ἰδίας δυνάμεως τὸ περιεχθῆν αὐτῶν, καὶ ἐγένετο θηρία τετραπόδα καὶ ἐρπετὰ, καὶ ἐνυδρα, καὶ πτηνὰ καὶ πάσα ἀποροῦ ἐναποροι, καὶ χύρτος, καὶ ἄλλη παντὸς χλόης, τὰ ἀέρματα τῆς παλιγγενεσίας ἐν αὐτοῖς ἐαπεριολόγησθαι τῶν τε γενέσεως τῶν ἀφρώπων εἰς ἔργων θεῶν γνάσιν. Quæ sunt, Gloria omnium Deus, & Diuinitas, & Mens Natura. Diuinum principium rerum Deus & Mens, & Natura, materia, Sapientia ad declarationem omnium existens. principium Diuinitas, Natura, & efficacia, siue operatio, & necessitas, & finis, & renouatio. Erant enim tenebræ infinitæ in abyfso, & aqua, & spiritus tenuis, intelligibilis, diuina virtute existentia in Chao. Sublata igitur est sancta lux, & congelata sunt, ac firmata elementa inferius, ex humida substantia. Et Dij omnes amplectuntur, adamantque Naturam feminalem. Cumque omnia essent indirempta, & incomposita, separata sunt leuia in altum, grauia in inum, in arena humida, diuisis omnibus per ignem, & appensis spiritu, vt vehantur. Et apparuit cælum in circulis septem, & Dij aspectibus astrorum apparentes, cum suis omnibus signis. Et distinctus est cum Diis, quæ in ipsa sunt, & circumscriptus est ambitus, aère circulari vago, spiritu diuino vectus. Protulitque vnusquisque Deus, per propriam virtutem, quod imperatum fuit ei, natæque animalia quadrupedia, reptilia, aquatica, volucra. Omnisque satus feminalis. Et scœnum, & flores, omnisque herba, semina regenerationis in seipsis continuerunt, & generationes hominum ad cognitionem operum diuinorum. Hæc & id genus alia Trismegistus, in quibus clara est creatio totiusque mundanæ

Ignis in silice, & animalia in feminibus quomodo.

Ioan. I.

Mundus archetypus, imago sensibilis mundi.

Vnde vs. & Chaos.

Creatio & ordo rerum.

Adana generationis ordo. Primumque ipsa principia memorat, quod Plato in Timæo, Moses noster compendiosè, principium nobilissimum, gloriosissimum, immensa gloria, qua glorificatus ipse fuit antequam mundus fieret. Idem gloria rerum omnium Deus, & Diuinitas diuinum principium, Deus & Mens, Sapientia, efficacia, vel energia, operatio scilicet diuina. Parte alia idem Natura, materia, necessitas, finis, renouatio, adde in his ipsam, si vis, energiam. Vides igitur hic principium mundi, quod Theologia nostra clarius exposuit, Mentem, Sapientiam, Hæc illa Intelligentia, ac Sapientia, per quam facta sunt omnia, per quam Dominus fundauit terram, caros stabiluit. Hæc item energia, ob quam Plato de Generatione scribens, induxit δημιουργόν, Opificem, qui eam operationem efficeret. Renouatio autem & finis fuit, quod ex incomposito principio facta sunt omnia, formatisque distincta, mundisque melior inductus. Quod quomodo factum fuerit, declarat, sicut declarauit & Moses. Creatio autem spectat mundum inchoantem, informem, incompositum, exinde mundum meliorem, qualis nunc est, mundum verum. Vtrunque mundum Deus creauit. Prior vocatur Chaos, Hyle: ipse autem verus mundus, renouatio, Natura. Primus fuit ceu rude principium, vilis massa secundi, perinde ac creta, venustissimi paulo post futuri vasis. Vtrunque Moses, In principio creauit Deus calum, & terram. Trismegistus docuit eum Verbo cuncta fecisse. Creatio secundi mundi incipit apud Mosén quidem, vbi ait, Et tenebræ erant super faciem abyssi, & Spiritus Domini ferebatur super aquas. Nam quod dixit antea, Terra erat inanis & vacua, vt in Cosmopœia fuit expositum, declarat, Terram fuisse nihil, fuisse inane, vacuum, factam è nihilo. Vbi verò inducit, Et tenebræ erant super faciem abyssi: iam innuit terram & aquas creatas. Igitur etiam apud Trismegistum præuertitur, terram & aquam creatam, cum ait, Erant enim tenebræ in ipsa abyfso. Hic itaque incipit ei secundus mundus. Igitur & Ouidius quæ legerat apud Græcos, canens poetice, duplicem hunc mundum celebrouit, exordians à fundamento, & materia secundi:

*Ante mare, & terras, & quod tegit omnia, cælum,
Vnus erat toto Nature vultus in orbe,
Quem dixere Chaos, vndis, indigestaque moles,
Nec quicquam nisi pondus iners, congestaque eodem,
Non bene iunctarum discordia semina rerum.*

Hucusque primus mundus, informis, indigestus, incompositus, vt dixeret septuaginta apud Græcos, sacrarum litterarum interpretes, & Trismegistus hoc loco: Creatus est igitur primus & secundus à Deo, euidentissimèque Moses & Trismegistus id scripserunt. Hi Philosophi, qui materiam putarunt æternam, & à veritate longius abierunt, & veteris Theologiæ mentem praua interpretatione obfuscarunt. Aspicias igitur, vt Mose dicente, Et tenebræ erant super faciem abyssi, quod Hebraicè hoc sibi vult; horrorem terribissimum, lucis absentiam, iam aquis, cum terra (quia terra solum aquarum) creatis incubuisse latè? Etiam super faciem terræ tenebræ erant, quia terris incumbebant aquæ, & ab aquis operiebatur terra. Mercurius etiam ait: σκότος ἀπειρον ἐν ἀέρος: Tenebræ immensurabiles, infinitæ in abyfso. Vtque duo sunt aquarum nomina apud Mosén: primum cum ait, Et tenebræ erant super faciem abyssi: secundum ipsum aquarum nomen, Et Spiritus Domini ferebatur super aquas: Sic apud Trismegistum, primum nominatur abyfusus, exinde ὕδωρ, aqua, quæ dicitur in abyfso, ipsaque abyfusus fuisse. Quemadmodum item Mosès post abyfsum, nominat Spiritum, qui non potest iuxta quarundam Hebræorum ineptiam esse ventus, sed verus Dei Spiritus, id est, quam aliis nominibus vocat Mercurius ἦς, σοφίαν, λόγον, Mentem, Sapientiam, Verbum: Sic idem Trismegistus πνεῦμα, λεπτόν, νοερόν, Spiritus tenuis, intelligibilis, videlicet ἦς, νοερόν. Vt Mosès item ait animum hunc ingentem, omnipotentem, solertissimumque spiritum, fuisse super aquis: paulò autem prius tradiderat, quod etiam tenebræ erant super abyfso: Sed tenebræ erant, spiritus merachephct, id est, mouebat, agitabat, motum Opificis agebat: Hebræique exponunt merachephct, alio illustriore verbo, ἠθνη negag, mouebatur: à Græcis antiquissimis, motus is creditus est & dictus διάκρισις, diuisio, diremptio. sic Mercurius dicit hæc in Chao fuisse, videlicet aquam, tenebras, spiritum: Sed tenebræ velut priuatio lucis, spiritus velut opifex, aqua vt ipsa abyfusus. Hæc ait in Chao fuisse, appellans Chaos, ipsam terram & aquam indigestam, incompositamque congeriem, cui & aquæ inerant & tenebræ: Spiritus autem vt Sapiens Opifex superextabat moliens orbem. Hucusque

Dei nomina varia.

Chaos & Hyle, mundus informis.

Gene. 1.

Initio Metamorp.

Tenebræ super faciem abyssi, quid.

Chaos quid.

Hebraica, Ægyptia, Latinæque Theologia, diuinè congruunt. Nam Ouidius, à qua præclari operis sui auspiciatus est initium, Theologiam sine dubio ab hisce Mercurij libris, quippe qui tempore quoque Platonis iam ad Græcos peruenissent, edidit. Habuitque à Mercurio totam illam creati mundi descriptionem. Quod clarissimum cum aliis multis est vetustatis horum librorum argumentum. Chaos igitur non erat omnium elementorum confusio, nec pugnabant illic elementa: sed duo tantum mista erant elementa, terra, & aqua, sic ab Opifice creata, paulò post dirimenda, omnium rerum terrestrium ac cælestium primordia: Terrestrium terra, humore temperata, mollescens: Cælestium aqua, purissimè, & quadam diuina operatione, in ætheriam, aëriamque substantiam extenuata. Sicq; erant illic non pugnantia, non nata, sed vt in sua origine reliqua duo elementa ignis, & aër: Ignis inquam ætherius. Nam ignis terrestris naturaliter inest omni corpori, nec solitarium est elementum. Inest etiam aquæ, quæ suis sæpe motibus incalescunt. Vt igitur inerat aquis illis primordialibus virtute & facultate ætherius ignis, sic inest aquis, & terræ, omnibusque corporibus, suis. Erant igitur duo elementa. Sed his ita admista, congenita & conglobata, vt sunt nunc semper, altera duo, ignis & aër. Satis igitur superque erat duo creare, è quibus altera duo seligerentur, atque elicerentur vicissim, diuino ordine. Nam vt aqua fuit cælestis ignis origo, sic ignis cælestis, pater, ac genitor aëriæ tenuitatis, atque exilitatis. Sicq; aquæ creatio, duo secum elemēta traxit, cælestem ignem, & aërem. Reliquus, qui in corporibus est, non verus ignis, sed mistus, magisq; corpus igneum, quam ignis: in corporibus ceu pars eorum remansit, purissimus in altum sublatus est. Triplex igitur fuit, & triplex à Mose, & Trismegisto, ex sacra reuelatione describitur ortus. Primus est è nihilo, terræ, & aquæ. Secundus duorum aliorum ex his elementorum, ignis cælestis, & aëris. Tertius rerum ex his omnibus: ex terra & aqua vt substantia: ex igni cælesti, & aëre, altero vt patre gignente, altero vt matre nutriente, alente, multaque alia bona præstat. Hæc q; omnia bona vt ordine diuino creata, sic mirabili descripta, alteris ex alteris mirabiliter nascentibus. Cum aqua igitur tria sunt elementa creata, ipsa aqua, purissimus ætherius ignis, & aër, qui latebat in aqua. Hæc docuere diuinitus Moses & Mercurius. Prior quodd vbi dixisset Spiritum Domini sese agitate super aquis: quis agitated, quæ molitio spiritus esset super aquis, ex aquis, docuit statim, cum Deus dicit, Fiat lux: Ætheria scilicet, solaris, pura, nitida. Mercurius autem ἀνέστη δὲ φῶς ἄγιον, Sublata est, eleuata, ascendit lux sancta. Ea igitur fuit eleuata, quod ex aquis purus, albescens ascendit diuino impetu ad regiones supernas ignis. Lucem autem sanctam vocat, vt videre est, toto opere, cælestem & sanctam: quod, vt apparet vbique, & quod Plato, Aristotelésque, omnesq; item Platonici secuti sunt, cælestia lumina Deos, Deosq; septem eodem libro septem Planetas appellat. Hæc igitur lux sancta supernas regiones pura, nitens, appetiuit, selecta mirabiliter ex aquis à Deo. Hoc clarius explicat adiecit: ἀδίορυστον δὲ ὄντων πάντων, καὶ ἀκατασχευάστου, ἄποδιωκόμενῃ τῷ ἐλαφροῦ εἰς ἕψος. Quod est: Cum omnia essent indistincta, indiffuncta, & incomposita, segregata sunt leuia in altum. Hoc Moses non tam multis verbis explicuit, sed breuitatis studiosus, ipsam duntaxat rem factam indicans, quomodo facta sit, vno tantum nutu demonstrauit, quod Spiritus Domini mouebat, operabaturq; super aquis. Et Solomon, cum Iob, testantur eum super aquis cælestem orbem extendisse. Cernis etiam, vt loquitur, quemadmodum Græcè est in Genesi, Terra erat inanis, & vacua, ἀόρατος καὶ ἀκατασχευάστου, inuisibilis, incomposita: omnia enim incomposita, nondum elementis separatis: Deus autem separauit ætheriam substantiam, præcipuè Solem, is separauit aërem. Elementa igitur densiora, grandia docet remansisse, terram & aquam lutulentam. Hæc omnia cum legisset Ouidius apud Græcos, ad verbum expressit:

Chaos, non erat elementorum omnium confusio.

Ignis elementis, & mixtus.

Lux sancta & cælestis.

Ouid. ibid.

Nam celo terras, & terris absceidit undas,
Et liquidum spisso seceuit ab aëre calum.
Astra tenent cæleste solum, formæq; Deorum.

Trismegistus enim prior, hos Deos dixerat: καὶ θεοὶ πάντες καὶ τελεωμένοι φύσεως ἐν ἀστέρι: & omnes Dij amant naturam feminalem. Paulò inferius: καὶ ὡφθη ὁ ἕρως ἐν κύκλοις ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ θεοὶ ταῖς ἐν ἄστρον ἰδέαις ὑπερβαλόμενοι. Quod est, Et cælum, inquit, apparuit in circulis septem, & Dij in formis astrorum conspecti. Vides formas Deorum apud vtrunque? Vt autem Ouidius canit de terra ponderibus librata suis, Et pressa est grauitate sui: Sic Trismegistus, καὶ τὰ βαρῆα ἐθιμελίωθη ἐφ' ὑγρῶν ἄμμορον πνεύματι τῶν ἄλλων διακρίσεντων. Hoc est, Et grauia fundata sunt

Asunt super humidam arenam, igni cunctis separatis. Quæso igitur inspicere & obserua, vnde nati sunt Dij quorundam philosophorum, sydera: ex aqua videlicet. Quamquam ergo Mercurius Deos eos dixerit, factos tamen & ortos in tempore asseruit: ortos autem ex aqua. Habesque quo in loco habuerint astra. Vt autem Moses secunda die creat aërem, innuitur autem per lucis ardorem effectum: sic Trismegistus, illo igni cælesti, flammisque supernis, asserit factam superioris, ac inferioris aquæ diuisionem: & sublato supra mare & terras aëre, alteram diuisionem, ac quasi selectionem effectam. Docet igitur leuia superiores locos appetisse, grauia in terra, vt in fundamento remansisse: καὶ τῶν ἄλλων διακρίσεντων, καὶ ἀκατασχευάστου πνεύματι ὄφθησαν: Igni, cunctis segregatis, & suspensis, vt vento ferrentur. Post lucem creatam, vitales eius flammæ, aquis & terris inuentas, aquas quidem in aëra resoluisse, post eas abactas, ac dissolutas, eodem ardore grauidasse, ac tum effecisse terram, & ex eius vtero plantas, animaliaque extraxisse, tacite perhibuit Moses, proponens eum rerum creaturarum ordinem, & effectas res memorans, prius causis memoratis, vt hoc quod diximus facillè intelligeremus. Trismegistus autem planè, & clarè declarat sydera cælestia, quæ Deos vocat, ad imperium sibi datum, prolulisse feras, quadrupedia, serpentes, aquaticos, & volucra, & quod antecesserat, fœnum, herbam, fruges: ἀνήκε δὲ ἀγροῦς θεός Διὸς τῆς ἰδέας διωόμεως τὸ πρῶτον ἔγει ἀντὶ, καὶ ἐγένετο θύρα τετραπόδα, καὶ ἑρπετῶν, καὶ ἄνθρωποι, καὶ ψίθυροι, καὶ πάντα ἀπορροῦ ἐν ἀπορροῦ, καὶ χροῖος, καὶ ἀνήκη πλάσσης χροῖος. Ex quibus apparet stellas fuisse antequam herbis coorientur vberitates. Quemadmodum item Moses docuit imperatum à Deo, vt terra non modò viros omnes produceret, verum etiam eos produceret, vt semen contineret, ad similem sui propagationem, stirpifera perennitatem: sic Trismegistus, τὰ ἀστέρα τῆς παλαιῆς ἐποχῆς ἐν αὐτοῖς ἑσπερομολόγησεν: Semina regenerationis in ipsis seminarunt. Moses autem, Lignumque faciens semen iuxta genus suum. Quibus omnibus apparet denuo Creationis repetitus ordo eadem ratione, atque tenore, quo scripsit Moses, & quo nullū in omni natura videre potest animus meliorem, congruentiorem. Apparet item quoniam Latini, & Græci scripta Trismegisti hæc secuti sunt (Nam tota generatio mundi apud Ouidium ex hisce libris sumpta est) apud Græcos autem & Hesiodus, & Orpheus, vt docebo, exinde Philosophi ferme omnes ante Aristotelem, & res istius libri decerpta, libris suis inferuerunt, hunc autorem & antiquissimum esse, & summæ apud omnes mortales autoritatis cuius Theologiam amplexi sint, & cōprobauerint omnes Græci, vt hinc facillè possit intelligi, quantus error, quam inaudita fuerit temeritas Simplicij, qui Theologiam Ægyptiorum, quam maiores sui summa veneratione coluissent, tam turpiter appellari fabulosam. Sed alia prosequamur ex Trismegisto, de Creatione, vt fiat iuniorum Philosophorum clarior insolentia, qui sibi sapientiæ laudem ex inuentione nouarum rerum optantes, quæ maiores sui, à quibus genus, mores, sermonem, vrbes, demos, omniaque bona ipsi habuissent, stulta temeritate, grauiissimam eorum autoritatem in assertionem creati mundi, reiciuentes, sequi noluerunt, sed pauci omnino. In libro, qui dicitur κρατήρ: quod nomen videtur C in Timæo suo Plato secutus: Nam quemadmodum & Plato de illo suo cratero, sic is loquitur: κρατήρ, ἔστι γὰρ πληρώσεως τόπος, κατεπεμψάμενος κίρκου: Quod arbitrij cratera repletū demiserit adhibito præcone. Mirabiliter fatetur omnia Deum non manibus, sed verbo solo fecisse, qualis est Theologia Mosaica, sic librum exordians: ἐπειδὴ τὸν πάντα κόσμον ἐποίησεν ὁ δημιουργὸς ἐ χειρῶν, ἀλλὰ λόγῳ. Id est, Posteaquam mundum omnem creauit Deus Opifex, non manibus, sed verbo. Progressus inde prosequitur, euidentissima pectoris sui, suæq; ætatis superiorumque sæculorum vsque ad diluuium, primosque Ægyptiæ gentis progenitores sensa. Atque quasi prospiciens recentiorum Philosophorum impietatem, horratu est filium Tat, vbi de homine creato differuisset, in hunc modum: μὴδέποτε ὠτόνον Τάτ ἀποστήσει τῷ δημιουργῷ τῷ δημιουργήματι. Videlicet, Nunquam ὁ fili Tat, prius opificia suo opifice. Illi igitur planè separant creaturas à creatore, qui mundum nunquam à Deo creatum contendunt, priuantes opifice opificia, seiungentésque alterum ab altero. Illud verò præclarum est quoque testimonium, simillimumque dictis Prophetarū, quorum indefessè voces canūt, terminos eum mari posuisse, terram suis columnis, stabili que mole, vt in æternum moueri nequeat, firmasse. Quis, inquit, qui, ὁ τῆς θαλάσσης τῶν ὄρεων ὡς ἐπὶ τῆς γῆς, ὁ τῶν ἄστρον ποιητὴς καὶ διασώτης: Terminis, ac definitionibus mare circumscripserit? Quis terram firmauerit, ac stabilierit? Est enim aliquis ὁ Tat, horum omnium Creator & Dominus. In his confirmatur Creatio mundi,

Aër unde.

Stella ante herbas.

Unde principium sumptū sit, Metamor. Ouidij.

Iuniorū Philosophorum insolentia.

Deus, verbo, nō manib. mūdum creauit.

& Prouidentia, vt nihil fit in omni mundo, quod non habeat aeternae Prouidentiae rationem. Sic & David cecinit de mari: Terminum posuisti eis, quem non transgredientur, nec conuertentur operire terram. Et Job, vt ab eo penè Mercurius videatur accipisse: Indica mihi, Vbi eras quando ponebam fundamenta terrae? Quis conclusit ostiis mare, quando crumpebat quasi de vulua procedens? Circumdedi illud terminis meis, & posui vectem, & ostia, & dixi, Vique huc venies, & non procedes amplius, & hic confinges tumentes flûctus tuos. Mercurius item in eo qui inscribitur Quod Deus inuisibilis, fit ex operibus manifestus, inquit, ἀρχὴ δὲ καὶ αἰετολογία, καὶ σίσασις ἀπάντων ὁ θεός: Principium, complexus, consistentia omnium rerum, Deus. Sic quoque in eo, quem de Bono inscripsit, materiam mundi, quae in illa defecatione, selectioneque rerum, subsedit, ab opifice Deo dicit corpulentam effectam, consolidatamque in orbicularem formam. Quale Ouidius de eodem Opifice:

Iob 38.

Deus inuisibilis, ex operibus manifestus.

Ouid. ibidem.

Principio terram, ne non aequalis ab omni parte foret, magnis speciem glomeravit in orbem.

Trismegistus autem: καὶ ὅσον ἦν τῆς ὕλης ὑποκειμένην τῷ ἑαυτοῦ λόγῳ τὸ πᾶν ὁ πατήρ σωματοποιήσας, καὶ ὁμοίως ἐποίησε σφαιροειδές: Et quantum, inquit, materiae subsidens esset, id omne verbo suo corpulentum efficiens, & in tumorem ducens, orbiculare fecit. Quis non videat Ouidium, vt reliqua omnia, de mundi ortu, sic item de specie terrae, hinc didicisse? Illo etiam elogio Mercurius mundum prodidit creatum, quod solitus est multis in locis Patrem vocare Deum, ipsum mundanum opificium, Partum eius. Quid quod in eo libro quem inscribit Mens ad Mercurium, contra eum qui contendat Deum inuisibilem, imò verò maximè visibilem asserit, ex operibus, quibus creandis idcirco incubuerit, vt maiestas eius clara fieret: ἀόρατος ὁ θεός, εὐφήμιος. καὶ τίς αὐτῶν φανερώτερος; Διὸς τὸ τοῦ πᾶτος ἐποίησε, ἵνα Διὸς πάντων, αὐτὸν βλάπτῃς. Inuisibilis, inquit, est Deus? Bona verba quae. Et quis est eo illustrior? Ob hanc vnam causam, cuncta creauit, vt in omnibus rebus eum cerne- res. Hæc bonitas Dei, hæc eius virtus, videri, apparereque eum per omnia. Sic ille. In eo quoque qui dicitur Hymnodia, cum precaretur omnia, vt silentium agerent, sic dixit: μέλλω γὰρ ὑμῶν τὸν ὑπασάντα τὰ πάντα, τὸν πῶτα πάντα πᾶσι γῆν, καὶ ἕρπονι κρεμάσασθαι, καὶ ὅτι τὰ πάντα ἐν τῷ ἀέρι τὸ γλυκὺ ὕδωρ εἰς τὴν γῆν ὕδατος ἰδίον, αἰκίηται ὑπάρχειν εἰς τὴν διατροφὴν, τὸν ὅτι τὰ πάντα πᾶσι γῆν εἰς πᾶσαν ἀνάξιν θεοῖσιν καὶ ἀνθρώποις. Quæ sunt, Laudaturus eniam sum qui creauit omnia qui terram firmavit ac fixit: Qui iussit aquam dulcem ex Oceano in vniuersum terrarum orbem, siue qui habitatur, siue qui non habitatur existere, ad alimentum: Qui iussit igne apparere ad omnes operationes, Diis & hominibus. Hucusque ille. Ostensum quoque superius, locum illum nobilè in Republica Platonis, quo quasi pictor naturalis dicitur Deus, potens omnia facere, quæ pictor effingere, sumptum esse ex Mercurio, qui ad Asclepium scribens: εἶτα τῷ μὲν αὐτῷ ἀρχαίῳ ἔξει καὶ ἕρπονι ποίησαι, καὶ θεῶν, καὶ γῆν, καὶ θάλασσαν, καὶ ἀνθρώπους, καὶ τὰ ἄλλα, καὶ τὰ ἀψύχα: τῷ δὲ θεῷ ἀδύνατον ταῦτα ποιεῖν; ὅτις πολλῆς ἀγνοίας, καὶ ἀγνωσίας τῆς αἰετολογίας. Quæ sunt. At pictori, inquit, licebit & caelum facere, & Deos, & terram, & mare, & homines, brutaque, & exanima: Deo autem impossibile erit hæc face- re: ὁ singularem inscitiam, & imperitiam erga Deum. Hæc & alia multa scripsit de Creatione vetustissimus Theologus Trismegistus, cuius, vt dixi, Theologia fuit maximè in causa, vt vetustiores Græci, de rerum primordio loquerentur. Cuius libros hocce cum primis legisse Platonem, dogmata eius in Timæo ex his desumpta, testantur. Quorum quædam ad exemplum nunc recognoscam. Principio quam creandi mundi causam Plato posuit, amplexusque maximè est, quod diuina Bonitas; in quam non modò inuidia cadere non possit, sed quæ cupidissima sit beneficiendi, Mercurij fuit prioris, cuius extat liber de Bonitate Dei, hocque vnum verum esse eius solique ei congruens, cæteris incommunicabile nomen testatur. Totumque de Bonitate apud Platonicos dogma, Trismegisti fuit. Verba Platonis sunt, Dicamus, inquit, ob quam causam constitutus est iste mundus, ab eo, qui eum constituit: ἀγαθὸς ἦν, Bonus erat videlicet. Mercurius autem in Cratere: ἀγαθὸς ἦν, μόνος γὰρ τῶν ἀνατεθειμένων, ἠγέλησε καὶ τὴν γῆν ἡμετέραν. Quod est, Cum esset bonus, hoc enim vnum in eo excellit, voluit terram ornare. Secundum dogma de Cratere, vt superius monstratum est in Timæo Platonis, quem mundanum opifex impleuit animorum, & de quo Plato: ἐν τῷ τὴν πάντων ψυχῶν κρείωνος ἔμμεγα: In quo miscens animam vniuersalem, temperabat: fuit etiam Trismegisti, cuius est liber inscriptus Crater, quasi temperatio: in quo sic loquitur: ἠγέλησεν ὁ πᾶν, τῶν ἐν μέσῳ τῆς ψυχῆς ὡσπερ

Deus, quomodo visibilis.

Græci de creatione rerum non loquunt, nisi post Trismegistum.

Crater, liber Trismegisti.

ὡσπερ ἄλλον ἰδύσασθαι, καὶ αὐτὸν ἰδύσασθαι. κρατῆρα μὲν γὰρ πληράσας τῶν κατέπεμψε, δὲ κέρυει. καὶ ἐκλήυσεν αὐτῷ, τῶν τῶν ἀνθρώπων κρείωνος τὰ δὲ βλάπτειν σταντὴν ἢ δυναμῶν, εἰς τῶν τῶν κρατῆρα. ἢ πιστεύσας, ἐπὶ ἀετολογίας καὶ ταπεινότητος τῶν κρατῆρα. Quæ sunt, Voluit ὁ fili, hoc in medium quasi certamen animis ponere. Ipsumque cratera statuit plenum, demisitque adhibito præcone, iussitque ex eo cordibus humanis talia: Tinge, immerge te ipsum, qui potes, in hunc Cratera, qui credis, quod reuenteris ad eum qui demisit cratera. Sic ille. Acceptus est igitur hinc Crater ille Platonicus, plenus & ipse animarum, sicut iste Mercurij plenus mentis, sapientiar, ad quam per præconem opifex Deus omnes animas inuitarit, vt quæ se immerferit, accepta sapientia, reuoler ad superos. Similia dicuntur in Timæo; vt videre potes. Quin etiam illa ipsa anima vniuersi, quam in illo cratere miscet Plato, à Mercurio sumpta ad verbum est, cuius ad Asclepium hæc verba sunt: ὁσὴ ἡμεῖς ἐν τοῖς γένεσιν, ὅτι σὰν μᾶς ψυχῆς, τῆς τῶ πάντων, πῶσαι αἱ ψυχῆς εἰσὶ, Nunc audisti in generibus, quod ab vna anima vniuersi, omnes animæ existunt: Hæc ille. Dogma quoque de mundo Opifice, & hoc ipsum nomen διμνησθῆς, quod est in Timæo Platonis creberrimum, venit à Mercurio: quod vt clarum relinquo. Præterea quæ Plato in principio Timæi de vehiculis animæ disseruit, manarunt à Trismegisto. Verba Platonis sunt, ἦν δ' αὖ χρῆς ψυχῆς, ἀδύνατον αἰετολογεῖσθαι τῶ. Διὸ δὲ τὸν λογισμὸν τῶνδε ἦν μὲν ἐν ψυχῆ, ψυχῆ δ' ἐν σώματι σωμαίως, τὸ πᾶν ἕμμεταλόγητο: Mentem verò adesse cuiquam sine anima, non licet. Quam ob causam, mente quidem in anima, anima in corpore inclusa, vniuersum compaginavit.

Hæc Plato. Trismegistus autem in eo qui inscribitur κλεις, Clavis: ψυχῆ δὲ ἀνθρώπου ὁχεῖται τὸν πῶτον τῶν, ὁ νῆς ἐν τῷ λόγῳ, ὁ λόγος ἐν τῇ ψυχῆ, ἢ ψυχῆ ἐν τῷ σώματι τὸ πνεῦμα διήκει Διὸς φελοῦ καὶ ἀρτηρίων, καὶ αἵματος, καὶ κινεῖ τὸ ζῶον, καὶ ὡσπερ τῶν πινά βασιλεύει. Quæ sunt, Anima autem hominis vehitur hoc modo, Mens in ratione, ratio in anima, anima in corpore: Spiritus autem transit per venas, & arterias, & sanguinem, & mouet animal, & quasi portat. Est item apud Plotinum, cæterisque Platonicos, aliud vehiculum igneum, quo animus indutus, circumambulet mundum & caelum. Est autem hoc vehiculum, vestis illa nectarea corporum glorificatorum, Quando fulgebunt iusti sicut Sol in conspectu Dei. De eo scripsit eodem libro Trismegistus: ὁ δὲ νῆς καὶ ἀρῆς γινόμενος τῶν ἐν δυνάμει τῶν ἀνθρώπων πνεῦμα λαβόμενος, αἰετοπολεῖ πάντα τῶν. Quorum est Latine sensus: Mens effecta pura, ex indumentis diuina existens natura, igneo corpore assumpto ambulat omnem locum. Locutus etiam Trismegistus prior, ad eum modum, quo Plato, quod impossibile sit mentem sine anima existere in corpore, Eodem libro: ἀδύνατον γὰρ τὸ νῆν ἐν γῆν σώματι γυμνὸν, αὐτὸν καὶ αὐτὸν ἰδύσασθαι: Impossibile est mentem in humano corpore, nudam ipsam per se firmare. Illud quoque dogma quod multis in locis de transitu animorum, præcipueque in Timæo extat apud Platonem, palam Mercurij est. Inde primū fluxit, inde Pythagoræ Platonique desumptum, fortasse non quæ ipsi probassent, sed quæ apud vetustiores vidissent affirmantibus. Ac Plato censuit, quemadmodum à Mercurio didicerat, puras animas seu mentes reuolare ad astra, impuras in secunda vita reuertit ad corpora, primūque eas fieri scæminas, sin impuræ perseuerauerint in tertio re- ditu, transire in corpora brutorum, donec earum peccata expientur. Mercurius verò bonas, ac puras mentes fieri Deos caelestes, de malis hæc loquitur ad Asclepium, Nuncne audisti, inquit, ab vna vniuersi anima, cunctas alias nasci? τῶν τῶν τῶν ψυχῶν πολλὰ μεταβολαί. τῶν μὲν γὰρ ὅτι τὸ εὐτυχέστερον, τῶν δὲ ὅτι τὸ ἐναντίον. αἱ μὲν ἐρπετάδεις εἰσιν, εἰς ἐνδρα εἰς χερσαῖα, αἱ δὲ χερσαῖα εἰς πτεροῦς, αἱ δὲ ἀετοῦ εἰς ἀνθρώπους, αἱ δὲ ἀνθρώπων, τῆς ἀθανάσιος ἔχουσιν, εἰς δάμνατας μεταβάλλονται. εἶτα ἕως εἰς τὸν θεῶν χρόνῳ χρεῖται: Harum igitur animarum multæ sunt mutationes, quod alia in sortem beatiorum, alia in peiorem statum recidunt. Humi repetens abeunt in aquaticas, aquaticæ in terrestres, terrestres in volucres, aëria in homines. Humanæ factæ immortales, in Dæmonas mutantur, tum in Deorum choros abeunt. Sunt autem Dij stellæ. Hoc dogma quanquam veritati, & dictis ipsiusmet Mercurij est contrarium, nunc tamen mihi satis est, ostendere Platonis Theologiam omnem à Trismegisto fluere, vt appareat huius scriptoris antiquitas.

Anima vehiculum.

De transitu animorum.

Orpheum adorasse, secutumq; esse Theologiam Trismegisti de constitutione mundi. Minores affirmasse quae prior Orpheus prodidisset. Primam Theologiae partem apud Orpheum, esse laudes Creatoris aeterni, sapientissimi, fecundissimi. Omnia nata esse ex fecunda sapientia Verbi diuini secundum Orpheum, Secundam Theologiae partem esse de Chao, nempe terrae & aquae creatione, post quas ex eis creatae sint formae rerum. Similem esse Mosis Orpheum in hac creationis assignatione. Phaneta esse Solem. apud Orpheum, Amorem ipsam diuinam sapientiam creandi cupidam. Ex Chao & Oceano natos esse Deos, nempe sydera caelestia.

CAPVT X.

OST Mercurium Trismegistum superest vt alios veteres Graeciae Theologos cum Theologia Mosis consentire, & eadem atque Trismegistum de generatione mundi sensisse, ac scripsisse monstramus. Est autem primus ferme sicut Trismegistus Aegyptiorum, sic Orpheus Graecorum Theologorum, in quem subsequentes Philosophos omnes praecipue Pythagoram respexisse, ipsi vna Graeci voce testantur: vt ordo Theologiae, talis per omnes aetates extiterit: quod Trismegistus primus qui maiorum Theologiam audisset, vt vetustior, Aegyptios docuit: ab eo fluxit ad Phoenices, & Graecos. Reuocatur a Graecis ad Aegyptios, ab Aegyptiis ad maiores quosdam, famamque celebrem, certamque in toto terrarum orbe scientiam, quae cum saeculis paulatim succedentibus obsoleuisset, in libris remanserit. Quocirca, eadem omnia sunt apud Orpheum de creatione mundi, atque Trismegistum: nisi quod & superstitionibus, magicisque vanitatibus se deditit, & carminibus descripsit obscurius, inuoluens quibusdam ambagibus, quae clarius Trismegistus docuisset. Estq; duplex apud eum Theologia: vana quaedam, & superstitiosa: altera diuina, suspicienda, de fontibus Aegyptiorum (ad quos se venisse, sacerdotisque eorum adiisse, testatur in Argonautica) profuens. Vt igitur Mercurius dicitur de ortu mundi, opificem eius, sapientiam, gloriamque infinitam prius memorat, a vera mundi praepotentique causa feliciter auspiciatus (quod item & Moses antea, postea Plato, qui & Bonitatem Dei, & Ideam mundi, ipsam scilicet diuinam Sapientiam causas asciscit) sic Orpheus quaedam diuinissima carmina de magnis illis ante conditum mundum in pectore diuino, & in palatio Iouis thesauris, cecinit, Thesauros abditos, & arcanos, palatiumque Iouis, in quo cuncta bona continerentur, appellans, quas Ideas Platonicas, nostri Sapientiam, & Verbum, sicut item Trismegistus, in quibus vera mundi latitaret origo. Haecq; carmina etiam ab ipsis Platonicis proferuntur.

Propagatio philosophiae.

Orpheus, non iam purus, quam Trismegistus. Duplex Orpheus theologia.

Thesauri Iouis apud Orpheum, sunt Idea Platonica, & sapientia, verbumque Christianae doctrinae.

Oυνεχε σιω τω παντι διος παλιν εν τοις ετυχησι
Αιθελος ευρησις, ηδ' ερωσι αγγλων υλος.
Ποντα τ' απευγυτις, γαλις τε ερχυδρος ευρη.
Ωκεανος τε μεγας, και νησται παρλαρα γαλις.
Και ποταμοι και ποταμοι απειρατος, αλλατα παντα.
Παντες τ' αθροιστοι μακιστες θεοι, ηδ' εθραυαι,
Οσα τε εν γη αρα, και υσπερον βαστα εμελλει.
Γιγνεσθαι, ζυωδς δ' εν γαστρι σφρα πεφυκει.
Zeus παρλαρα γαλις, Zeus υσπερον αρκικεραυος.
Zeus κεφαλη, Zeus μεσστα, διος τε παντα τετυκται.
Zeus πυρμιλυ γαλις τε, και ερωσι απειρατος.
Zeus βασιλευς, Zeus αυτος απαντων αρκικεραυος.
Εν κρατος, εις δαυμων γαλις, μεγας αρχος απαντων.
Εν δε δεμας βασιλφον εν ω ταδε παντα κυκλειται.
Πυρ και υδωρ, και γαλις, και αληθις, νυξ τε και ημαρ.
Παντα γαρ εν ζηνος μεγαλη ταδε δαυματι κειται.

Quae quidem oratione soluta reddam, vt sint clariora.

Fuerunt,

A Fuerunt, inquit, intra Iouem: cum vniuerso, aethera vastitas, & cali praeculara sublimitas. Immensiq; maris, & telluris inclite latitudo, Oceanusq; ingens, depressaque tartara terra, Fluminaque & pontus, sine fine, & cetera cuncta, Immortales omnes, beati Diique, Deaq; Quae fuerint exorta, & quae ventura sequuntur, Haec in ventre Iouis rerum compago manebat, Iuppiter ipse est primus, Iuppiter ultimus idem. Iuppiter & caput, mediumque, & cuncta Iouis sunt. Iuppiter est terrae fundamentum, ceterique micantis. Iuppiter idem rex cunctorum, principiumque, Vna potestas, & Deus vnus, magnus & autor. Vnum est regale corpus, in quo haec cuncta tenentur. Omnia nanque haec in domibus Iouis magni iacent.

En Orpheus appellat, vt multis saepe rationibus ostensum, Diuinitatem vetustissimo nomine Iouem. Est enim Iupiter, Philosophis & nostris congruentibus, per quem viuunt omnia. Id, inualecente idololatia, antiquaque religione obsolescente, nomen hominibus attributum. Audi igitur diuinam, pulcherrimamque Theologiam, quantum sit prifcorum inter se Theologorum consensus respice: Omnia in visceribus Iouis, id est, Sapientiae thesauris, mente capacissima, ac scientia cuncta extitisse: In thesauris illis aeternis antequam crearentur, cuncta latitasse. Eoque res antequam crearentur, erant in altero mundo, qui appellatur Iupiter, ab aliis Verbum Dei, prolificum, feminale, vocatur Sapientia, originibus rerum fecundissima. Nec res (ne forte decipiari) creatae sunt e nihilo, id est, nullo earum primordio antecedente, sed antecessit mundus ille, formarum, inuentionum, rationum locupletissimus, sapientia, ratio vberissima, ditissima rerum aula, vnde & potuerint quondam, & possint, cum libuerit, omnia depromi. Hoc receptaculum, sedemq; cunctarum rerum, nomine mortali vocat vterum, vt etiam in nostris litteris, venter aut vterus Deo tribuitur: Ex vtero ante luciferu genui te. Appellat item regiam aulam, palatium: In palatio Iouis cuncta, aethera vastitatem, caelum sublime candens, pontum, terram, tartara, flumina: Denique & ipsos beatos Deos, antequam crearentur, vt in sua origine, fuisse: Perindeque illic iacuisse, aliquando in lucem prodituros, sicut in origine sua sunt omnia. Idcirco Deus omnia est, vt a quo nata, & ex thesauris suis deprompta cuncta. Qui producit, inquit, noster, ventos de thesauris suis. In illa diuina regione fontes sunt omnium rerum, nihil factum est quod non fuerit in illa latissima Sapientiae aula, nobilissimarum formarum rationumque plenissima, opulentissimo regno: vnde rebus origo, etiam Diis beatis fuit. Ecce igitur ea quae Diuus Paulus de filio Dei, diuina Sapientia (libet enim saepius commemorare, ipsa ratione cogente, vt prifcae Theologiae maiestas, quam maiores ab origine mundi continuatisq; successibus accepissent, sit clara) Vt conformentur, inquit, in agnitione mysterij Dei, & Patris & Christi,

Diuinitas, Iupiter.

Res corporee tribuuntur Deo, docendi causa. Psal. 109.

Cent, sit clara) Vt conformentur, inquit, in agnitione mysterij Dei, & Patris & Christi, in quo sunt omnes thesauri sapientiae, & intelligentiae absconditi, latitantes. Agnoscis consensum? Siquidem totus ille rerum numerus in vtero, aut palatio Iouis apud Orpheum, sunt omnes thesauri sapientiae, & scientiae absconditi, arcani. Et qui apud nostrum est Christus, apud Orpheum Iupiter, vt saepe probatum, probabiturque magis. Idemque noster Theologus de eodem Ioue, (sic enim etiam Hebraice vocatur Ichouah) os vbi in eum te θεος αρα, παρλαρα, και τα αρα, ετε θρονοι, ετε κυκλιτητες, ετε αρχαι, ετε εξουσιαι, τα παντα δι αυτη, και εις αυτη εκτιςται: και αυτος εστι παρ παντων, και τα παντα εν αυτω σμιεσθηκε, και αυτος εστι κεφαλη της εκκλησιας: Qui est, inquit, imago Dei inuisibilis, primogenitus omnis creaturae, quoniam in ipso condita sunt omnia quae in caelis, & quae in terra, visibilia, & inuisibilia, siue throni, siue dominationes, siue principatus, siue potestates, omnia per ipsum, & in ipsum sunt creata. Et ipse est ante omnia, & omnia in ipso consistunt, & ipse est caput Ecclesiae. Haec noster Theologus, respondente sibi apud omnes veritate, sed aperta magis, nouissimis saeculis. Vt ergo dixit Orpheus, Iouem esse Primum: sic noster, fuisse & esse eum ante omnia, & primogenitum. Vt ille praedicat omnia intra Iouis arcana latitasse, quae postea proruperunt in lucem, numerans

Ephes. 4.

Ephes. 1. & 5. Coll. 1. Iupiter ante omnia.

B iij

visibilia & inuisibilia, terrestria & caelestia, multusque est in catalogo rerum terrestrium, D quantus noster vt perfectior, sapientiâque instructior, in catalogo caelestium, & inuisibilium: sic ipse noster per eum cuncta fuisse creata, contentus res terrestres, vt notiores, vno nomine significasse: res autem caelestes occultiores aperiens, in stantique declarando nominibus eorum prolatis. Quosque noster nominatim vocat thronos, dominationes, principatus, potestates, hos vno nomine Orpheus, Deos beatos, poeticeque addit, Deasque. Neuter enim sexus est apud Deos, vt utroque possint appellari. Sed dignius nostra semper Theologia, sexu masculo. Quod ergo Paulus, In ipso & per ipsum condita sunt omnia: Et, quia complacuit in ipso habitare omnem plenitudinem: est quod magis poetice Orpheus, quod in eo antequam crearentur, erant caelestia, & terrestria, perinde vt in arca sapientia; thesauri, fontesque rerum: Vt in vtero aut palatio, ditissimaque aula. Quodque noster alibi, Vnus Deus, & Pater Domini nostri Iesu Christi. Orpheus, Vna Potestas, vnum Numen, vnus omnium Princeps, Vnum corpus regium, in quo omnia. Quo vel totum mundum possis sentire, qui sit quasi corpus, cuius animatio visque sit ipse Deus, vel perstat in eo quod cecinit, omnia in vtero Iouis fuisse. Quare redditur omnium rerum ratio, quas conditas à Deo memorat Moses, cum refert eum, igne, aquam, terram, maria, caelum, noctem, diem, fontes, flumina, plantas, animalia creasse, quia scilicet in thesauris suis, vnde facile depromi possent, latitabant. Erat aded sapiens, & solers, plenusque rerum, fecundusque conditor ille, vt quidquid cuperet, fecerit eoque doctissimè, & diuinè subiecit Orpheus:

Coll. 1.

Ephes. 3.

Omnia in Deo latitabant antequam creata essent.

Πάντα τὰ ἐκ κρυφίας αὐτοῦ φάος ἐς πολυήγητος
Μέλλεν ἄπο κρυφίας ἀποφύεσθαι πολυήγητος βέλων.
Cuncta hæc absconsa lætas eduxit ad auras,
Pectore mira suo proferens, & facta superba.

Est item hæc omnis Orphei Theologia, ea quæ tam varia, multiplexque est de Ideis apud Platonicos: quibus si verum sensum adhibueris, erunt veræ, & dignæ quæ recipientur. Siquidem & Mercurius adhibuit mundano opifici εἶδος ἀργυρίου. Hæc sunt apud Platonem ζῶον νοητόν, Animal intelligibile, omnium scilicet rerum origo. Apud Timæum Locrensem κόσμος ἰνδανικός. Nimirum, mundus sapientiæ diuinæ, antequam res crearentur. θεσσαυροὶ σοφικυφοί. Neque possis rectius de Ideis sentire, quàm si eas appelles, iuxta diuinum Paulum, Thesauros sapientiæ absconditos. Dionysius θελήματα, καὶ παρομοιωμὰς τῆς θεῆς. Rectè, nam sola voluntate Deus creat: Ergo voluntates, sunt antecedentes creationes. Hanc item Theologiam Orphei postea secutus est Empedocles. Vt enim cuncta ab Ioue producit Orpheus, etiam Deos beatos: & vt diuus Paulus, ab imagine Dei, visibilia, & inuisibilia: Sic Empedocles ab Vno, vel Vnitate, res omnes terrestres, volucres, pisces, mares, & fœminas, arbores, denique etiam Deos longæuos. Et in ea enumeratione est idem loquendi modus apud vtrunque:

Deus, ζῶον νοητόν.

Collof. 2.

Collof. 1. Hebr. 11.

Quæ sint, quæ fuerint, quæ post ventura sequentur.
Ὅσα τ' ἐκ τῆς γεραιώτα, καὶ ὑστερον αὐτοῦ ἐμείλθεν.
Γίνεσθαι. Empedocles,
Πάντ' ὅσα τ' ἦν, ὅσα τ' ἔστι, ὅσα τ' ἔσται ὀπίσω.

Finis, Iupiter.

Coll. 1.

Duo rerum principia, ex Orphei doctrina.

Quam ob rem, constat Empedoclem, ab Orphea ea didicisse, appellasseque Vnitatem, quod prior Orpheus, Iouem. Est igitur nunc apud tres Theologos, quædam Genesis, quædam Cosmopœia, Orpheum, Empedoclem, & Paulum, Omnes vnanimiter fatentes, terrestria & caelestia, visibilia & inuisibilia à summo Deo creata. Enumerantque in particulari, duo Græci Theologi res terrestres, vtpote superiora minus callentes: noster autem appellat nominatim omnes ordines Deorum, factos ab illo magno Deo, quatuor eorum choris nominatis. Illud quidem Orpheus sapientissimè & quasi ex fontibus nostræ Theologiæ, quod agnoscens thesauros Sapientiæ diuinæ, eos appellat δῶμα, palatium, aulam Iouis, eos in vtero, & pectore, seu corde eius latitare, diuinamque Sapientiam palatium rerum, aulam, pectus fecundissimum, omniâque bona in palatio & domo Iouis affluere prædicans. Post commemoratum diuinum illud & ineffabile omnipotentisque mundi principium, veram fecundamque originem, descendit ad creationem, & ad ipsas iam res apparentes Orpheus, estque omnis ei de Chao rerumque ex eo creatione Theologia, quæ visa est in Trismegisto. Duo sunt rerum principia: alterum sempiternum, Deus, inæstimabilis sapientia: alterum creatum Chaos, origo, massa totius

Atotius mundi, mundanarumque rerum materia. Globus informis, præcedens omnia non tempore, nullo adhuc tempore, sed natura. Fecit enim primò Deus vnâ rem, ex qua cuncta depromeret, inde Sol, & omnis candida, puriorque educta est substantia, exinde cuncta coorta, & formata terrestria. Hoc igitur profecutus est carminibus Orpheus, quæ sunt in Argonautica, quibus totum mundi exordium, rerumque ex Chao explicatione, qualem cecinit Ouidius, refert se cecinisse:

Πρῶτα μὲν ἀρχαῖς χάος μελανήρατον ἕμιον.
Ὡς ἐπαμειψα φύσιν, ὡς ἕρως ἐς πέρας ἦλθεν.
Γῆς τε εὐρύτερος γένεσιν, πηδύματα θαλάσσης.
Πρῶτότατον τε καὶ αὐτοτελὴ πολυμήτην ἔρωσα.
Ὅσα τ' ἔφυσεν ἅπαντα, διεκρίθει τ' ἄλλο ἀπ' ἄλλου.
Καὶ χρόνον ἀγολέτω. Quæ vt poterunt, Latina fient.
Principioque vetus Chaos, atro concinit hymno,
Vt naturas mutauit, fuit usque per ætuum
Cælum, tum late terra ortum, tum maris immum,
Æternum canit ex se perfectum, sapientem,
Vt quæcumque creauit amor, tum cuncta diremit.
Saturnumque voracem. Hæc Orpheus. Ecce Chaos antiquum, quam nuncupationem à Trismegisto didicerat. Antiquumque Chaos designat illud mundi nascentis initium. Rectè vocatum antiquum, quod ante omnia extiterit. Et Græcè Archæum, quod in principio mundi fuerit. Hoc apud Mosén est terra & aqua, quarum duarum rerum conglobatio dicitur Aphar, cui respondet Græce ἰλὺς, quod nomen, vt docebo, Orpheus etiam vsurpauit. Post Chaos tamen eius creationem sicut nec Trismegistus, nõ exprefit, naturaliter secutum est, à maioribus auditum & celebratum, vt naturas Chaos mutarit. Hæc fuit secunda mundi creatio, secundus mundus, scilicet ex informi, rudique principio, formarum pulcherrimarum productio, ex deformibus formosissimis effectis. Iurèque dixit naturas mutasse Chaos, quippe quæ ex ipso, velut rudi, in compositaque origine, eductæ sunt, & pro deformi rudimento, successit multitudo formarum naturalium. Naturas vocat ipsas res natas, vniuersales, ex quibus omnia nascuntur, cælum, Solem, terram, mare, aërem. Has docet ex Chao depromptas, non explicans ad amissum sicut Trismegistus, qua quidque ratione productum sit, sed eum tamen ordinem retinens, quem in præcepto animaduertisset. Nam in illa explicatione, principium nascendi habuit cælum, cum diremit, aquis inoperans, diuina Sapientia, selegitque ex eis ætheriam substantiam. Quo circa docet in hac explicatione, cælum ad finem, perfectionemque venisse. Ac cum dicat Orpheus se cecinisse quomodo nata sint omnia ex Chao, primumque cælum absolutum, necesse est cum animo suo vidisse, notamque habuisse hanc absolutionem, eamque spectasse, quæ litteris Trismegisti contineretur, de creatione Solis, siue lucis, de creatione purissimi ignis ætherij, quod Trismegistus latè & verè enarrauit. Igitur ex Chao primum factum segregatumque est ἕρως, cælum, caelestis substantia, in primisque Sol. Et Moses commemorato Chao, subito perhibet extitisse lucem. Quod idè Orpheum quoque retulisse paulò post constabit. Præcessit igitur Chaos, secuta est naturarum mutatio. Id vt factum sit, explicat. Primum, ait, facta est absolutaque ætheria substantia. Exinde tellus lata sinus aperuit, cœpitque esse & dici, viderique terra; cum, Sole desuper ardente, & inflammante, exhaurientique aquas, vt docuit Trismegistus, latissimos sinus aperuit. Tunc verè nata est: etsi foret antea cum aqua: sed erat in massa, verè terra dici non poterat. Ea fuit terræ γένεσις, ortus, exicatio videlicet eius, & consolidatio, ac firmatio. Eadem autem opera, qua terra patefēbat, mare dirimebatur, situs, locosque profundos suos fortiebatur. Eoque præcipuè, non creationem maris, sicut terræ, sed profunditatem & concauitatem sicut Moses item, memorauit Orpheus. Nam aquarum antea creatarum, in vastas terræ voragines congregatio, mare vocitatum est. Moses igitur dixit, Congregentur aquæ in vnum locum, & appareat arida. Orpheus autem exprefit hunc locum, in quem diuino imperio coiere aquæ, πηδύματα θαλάσσης, profundum maris, sedem maris profundissimam. Huc usque mundi creatio. Satisque nunc erat Orphea, vniuersalia dixisse: Primum Chaos, exinde caelestem substantiam, tum terræ apparentiâ, demum secessum aquarum in profundum mundi. Sed ne putes eum solis rebus creatis memoratis, contrà quàm maiores tradidissent, creatorem siluisse, & casui temeritatique

Chaos, mundi nascentis initium.

B

F

Præcessit Chaos, sequuta est naturarum mutatio.

Terræ ortus.

Amor, eros, Dei nomen. Amor ante Chaos.

Amor, creatoris bonitas.

Pherecydis sententia de Deo seu Amorem transformate, cum mundum creare vellet. Saturnus quid.

ordines pulcherrimos adiudicasse, ecce no minus pie, quam Moses & Trismegistus, quis fuerit autor tantarum rerum, cum suis veris nominibus appellans, inducit. Nam quem vocat Moses sua lingua, Spiritum, videlicet Sapientiam, Mercurius autem vsq, Mentem, Intelligentiam, Orpheus vocat eros, Amorem, tribus nominibus maiestatem eius designans: Antiquissimi, nimiru ante mundum, ante Chaos illud (dicunt enim Græci & Latini, Antiquissima, sempiterna) tum αυτοτελή, per se perfectum, sibi ipsi substantiam, complementum, originē sui: postremò πολυμήτω, quod Sapientia diuina, in qua sunt omnia consilia scientiaque omnis, est nomen. Amoris autem ratio ea est, vt claret, quod designatur amor, cupiditas, voluntas creandi, & creatoris bonitas, quem cupiditas impulerit, vt communicaret bona sua. Ideo que sunt apud Hebraeos, qui Spiritum illum Mosis, interpretentur voluntatem. Et Aristoteles in primo maioris Philosophia, amorem istu, rerum principium apud Theologos, cupiditatem interpretatur, dicens Parmenidem amorem seu cupiditatem principium statuisse: καὶ ἐπιτις ἄλλος ἔρωτα ἢ ὀπιθυμία ἐν τοῖς θσι ἐθικει ὡς ἀρχή, ὡς καὶ περιμενίδης. Cornutus quoque veterem Theologiam explicans, dicit: ὁ δὲ ἔρωτα (ὡ ἀυτοῖς ἐρήθη γηγόναι ἢ ὄρμη ἢ ὄπιτι πὸ γέναι): Amor autem cum eis dicitur fuisse cupiditas ad generandum. Hoc quidem testimonio nihil diuinius, vt scias quid sit Amor antiquissimus, sapientissimus, per se perfectus, apud Orpheum. Illud item mirabile est, quod ego cum reperi, miris gaudiis incesse, quod Proclus super Timæu, testatur Pherecydem priscum illum Pythagoræ præceptorem, dixisse, Iouem cum creare vellet, in Amore se transformasse: εἰς ἔρωτα μεταβέβησται τὸν δια, μέλλουσα διμυργεῖν. Hunc Amorem testatur Orpheus cuncta produxisse, seorsum diremisse, quod fuit creatio, direptione, ac diuisione facta omnium rerum, quæ globatæ in sua massa, originēque latitarunt. Porro Saturnum, vt videre est alibi, vocat tempus vorax, vnà cum ather natum. Atque hucusque est consona cum Moisaica, & Ægyptia sapientia Orphica Theologia admiranda, naturalis, suspicienda. Rursum in Argonautica eadem de Chao, rerumque explanatione describit Orpheus. Quæ carmina conabor pro viribus enotare:

Ἀρχαῖς μὲν ἀρδτα χείρας ἀμύρατροι ἀνάγκη, καὶ χρόνον, ὅς ἐλόχευον ἀπτελοῖς ἑσὸ κάλοισ Αἰθέρα, καὶ διφυῖ ἀεὶώπεια κυδρὸν ἔρωτα. Νυκτὸς ἀειγανέτης πατέρα κλυτὴν, ὄνρα φάμη. Ὁ πλοῦτεροι κυκλίσισσι βροτοῖ, ἀρδτος γὰρ ἐφάθη. Antiquum, primūque Chaos, magnūque necesse, Saturnūque, sinu immenso qui clauserat ipsum Aethera, tum geminum, vigilem, venerandum & Amorem, Aeternū & noctis patrem dixere Phæta, Quem post nati, nam cunctis prior iste resulsit.

Chaos, materia rerum.

Principio necessitatem ascribit Chao, in quo rerum cunctarum necessaria materia cōtineretur. Ingens exordium, magna moles ac globus (vocant etiam Philosophi materiam, necessitatem) Post hoc principiu & rude Chaos, mox extitit atheria substantia, quæ certis molibus atque orbibus distributa, tempus expressit: commemoraturq; primū Chaos: deinde ather natus ex aqua. Huic adiunctus est Saturnus, id est, tempus. Memorat item Amorem illum diuinum, de quo est apud Philosophos carmen ex eodem Orphico:

Καὶ μήτις ἀρδτος γανέτωρ, καὶ ἔρωτα πολυτέρπις. Prima fuit genitrix Sapientia, dulcis Amorque.

Sapientia & Amor, idem.

Hoc carmine, quo nullum diuinius, claret quid Amor priscis Philosophis celebris, & ad mundi creationem ascriptus, fit, quam vim habeat. Ecce sunt idem μήτις, Sapientia, atque Amor. Sapientia dicitur prima fuisse genitrix, dicitur etiam Amor. Quem Orpheus superius vetustissimum, id est, sempiternum, per se genitum, aut perfectum, sapientissimūq; appellat, cum nunc vocat ἀεὶώπεια, oculatum, omnia circumspicientem, sapientē scilicet, deinde venerandum, cultu dignum. Post Amorem creatorē, sapientem, sicut Moses, ante res omnes visibiles clamat eductam ex Chao lucem: & Trismegistus purissimum ignem diremptum, in altumq; sublatum ex aqua: & Ouidius huius interpres Theologiae,

Ignæ conuexi vis, & sine pondere, cæli, Emicuit, summāque locum sibi legit in arce.

Ouid ibid.

Sic Orpheus prodit, ante omnia Phæta, hoc est, Solem, lucem, apparuisse, eo nomine nuncupatum, quoniam prior apparuit, visus & ipse primus, & vt omnia viderentur, pri-

atur, primus autor, designatus Orpheus, quod Latinis, ex eo & Trismegisto acceptum, indicauit Ouidius:

Nullus adhuc terris præbebat lumina Titan.

Moses autem, Et tenebræ erant super faciē abyssi. Trismegistus, ἡ σκότος ἀπύσσον ἐν ἀβύσσῳ: Erant tenebræ infinitæ in abyssu. Quoniam igitur horrorem teterrimum primus apparens mundo Phanes, discussit, merito suo nomine celebris apud omnes mortales fuit. Atque agnosce, quod quem Moses vocat Hebraice or, à quo Græcè factum orao, video, vertitur autem ea vox à Græcis interpretibus, φως, hunc Orpheus appellat φάμη, Phanes. Phanes, Sol à Phæta. Vtrunque nomen ab eadem origine, & eiusdem significationis. Phos apud Mosen lux, lumen primogenitum, apud Orpheum Phanes, opus diuinæ potentia, mirabile argumētum, nihil in rebus corporeis melius. Apparuit prior omnibus lux, prior cum se visibilem præbuit, tum vt cætera viderentur, fecit. Hæc Græcè vocatur φως, phos, & φαῖης, phanes. Is apud Orpheum Genitor noctis, quoniam creata luce, diuisit Deus inter lucem, & tenebras. Eodemque tempore, eademque opera, Sol diem fecit, & noctem. Inhorruerat autem nox æterna, quoniam fuit in æternum id quod lucem antecessit. Antecessit autē priuatio, intercisā, & terminata, cum lux inuecta est. Est igitur in Theologia Orphei maiestas sempiterna ante mundum, creatrix mundi, ineffabilis, insuperabilis Sapientia, exinde creatum Chaos, rude & iners pondus, origo informis, deinceps diuisio, euolutio rerum, primum atheria leuitatis, Solisque vel lucis, & cum luce diei, ac noctis. Primū egrēgium mirandūque opus Sapientia diuinæ. Cum Sole creatum est tempus, latens sub finibus & reuolutionibus atheris. Inuenitor omnium fuit Amor. Quod autem senserit Orpheus creationem rerum inchoasse à rudi inertique congerie, & quod Chaos fuerit vetustissimus ille limus ex terra, & aqua, & quod omnes res ex illo acervo sint eductæ, declarat Athenagoras Philosophus Christianus, interpretans ea, quæ prodidit Orpheus, cuius hæc sunt verba: ὃ τὸ πῶσον ἀυτοῖς συμφανεί. ὁμήρος μὲν γὰρ λέγοντος, Ὡλεωόντε ἦσαν γένεον, καὶ μήτερα τήθην. Orpheus δὲ, ὅς καὶ τὸ νόμαλα αὐτῶν ἀρδτος ἔρωτα, καὶ τὸς γανίς διεξήλθε, καὶ ὅσα αὐτοῖς πέρα κλαί, ἔπε, καὶ πεπίτωτε παρ αὐτοῖς ἀληθέρων θεολογέω, ὅ καὶ ὁμηρος τὰ πολλὰ καὶ ἀεὶ θεὸν μάλα ἐπεταί, καὶ αὐτὸ πλὴν ἀρδτῶν γένεον αὐτῶν ἐξ ὑδατος σινισάντος. ὡλεανὸς ὅσπερ γένεσις πάντεσσι τέτυκται. ἡ γὰρ ὑδαρ ἀρχὴ κατ αὐτὸν τοῖς ἔλοισ. ἀπὸ δὲ τῆ ὑδατος, ἰλὺς κατέστη. Hoc, ait, inter eos omnes conuenit, natos scilicet, & factos Deos. Nam Homerus canit Oceanūque Deum patrem, Tethynque parentem.

Phanes, Sol à Phæta.

Quid per Chaos, intelligendum.

Oceanus pater.

Orpheus autem, qui & iporum nomina primus excogitauit, & ortus eorum, & quæcunque eis gesta essent, enarrauit fideliusque putatur de Theologia scripsisse, quem & Homerus, maximè in opinione Deorum est secutus, etiam ipse primam Deorum originem, ex aqua fuisse dixit. Fuit enim secundum hunc, aqua omnium rerum principium: ex aqua verò hylem, siue limum dicit extitisse. Hæc ille. Claret igitur, Orpheum Theologiam Ægyptiorum expressisse. Deos enim, vt superius Mercurius, vocabat sydera caelestia, è quibus septem planetas, septem Deos nominat Mercurius, formas Deorum Ouidius. Hos Orpheus, vt prior Trismegistus, natos ex oceano docuit, omnem videlicet substantiam caelestem. Nam

Ignæ conuexi vis, & sine pondere, cæli, Emicuit, summāque locum sibi legit in arce.

Aqua, principiu rerum.

Hi sunt Dij nati Orphico ex aqua, quibus segregatis, ac selectis, terra remansit hyle, limus, ex quo nata sunt omnia terrestria. Quam ob causam iure dicitur oceanus origo cunctorum, præcipue Deorum, id est, syderum caelestium, quos solos à motu, vt testatur Plato, dixere prisci Deos. Nec sunt nunc Dij, Iuppiter, Saturnus, Iuno. Nam etiam Trismegistus, Deos nuncupauit, quorum propria est nomenclatio θεός, ab incitatione & cursu. Hoc designat aliud Orphei carmen:

Ὡλεανὸς ἀρδτος καλλιρόα ἦρε γάμοιο. Oceanus primus cepit conuibia pulchra.

Ouid ibidem.

Aqua igitur illa primordialis, genuit Deos caelestes. Item terrestria, quæ etiam Moses quoque perhibet, nata ex ea, quæ dicitur Hebraicè Aphar, hoc est, limus. Nam animalibus quoque brutis ea dedit principium. Mirus igitur priscæ Theologiae consensus, cunctis asserentibus caelestem liquiditatem, ac perspicuitatem, ab aquis purissimè segregatam. Tum super antiquissima materia, seu limo, quorum postremum à Græco est Ilys,

primum, dicta est materia, quasi mater omnium rerum, eadem canentibus. Ex his liquet (nam multa alioquin praterco) Orphicum principem Græca Theologia, & creatum mundum asseruisse, & docuisse qua ratione fit creatus, mirabiliter cum Mose congruentem. Repertus etiam fons Theologiæ eius, quod omnis fluxit à Trismegisto. Et quod memorabile est, cum superioribus, Orpheo cælestia lumina ex oceano sunt nata. Vidimus qua ratione oporteat intelligere carmen Homeri, translatum à Poëta Latino,

Oceanum rerum patrem, Tethynq; parentem. Homerus autem cecinerat, Oceanumque Deum patrem. Deos cum Orpheo dicens, Solem, Lunam, septemq; planetas, quos lumen sanctum vocat Trismegistus, ex oceano in primordio mundi natos. Ouidiusque de eis, ex eadem Theologia,

Astra tenent cæleste solum, formæque Deorum.

Prius autem docuerat hanc substantiam ex aqua natam,

Igneæ conuexi vis, & sine pondere cæli, Emicuit.

Vidimus hylen, seu materiam antiquissimam. Vidimus quid esset Chaos. Apparuit antiquissimum Theologum, creationem aperte fateri: vt sit stupenda recentium Philosophorum impudentia, super æterni mundi assertionem, creationem, & à vetustissimis eorum prodita, & maximis Philosophis præcæ Theologiæ placita reuerenter confirmantibus. Scripsit etiam Orpheus peculiare hymnos, vt ipse de seipso testatur in Argonautica, de Cosmogonia, de Generatione mundi. Autor quoque est Proclus, Orpheum ab vno singulari Deo cuncta producere, etiam Deos, super Timæum scribens: Ἐπὶ τοῦ κρυφίου ὕψους ἦεν τὰ πάντα, καὶ ἔπ' ὅτε τὰ τε πάσης ὑφίστησι τὰς δευτέρας πόλεις τῆς γῆς. A secreto, & in arcanis habitante Deo, vniuersa, & ab eo reliquos ordines secundos Deorum, producit.

Homerum atque Hesiodum veneratos hanc Theologiam, similiter atque priores de mundi origine, & eius principijs cecinisse. Terram & aquam Homerum primas res creatas dixisse. Hesiodum primum fuisse Chaos, id est, terram & aquam, totamque creationem affirmasse ac decantasse.

CAPVT XI.

ECVTI sunt post maiores hosce, diuinisq; Theologos, Homerus, & Hesiodus, idem sacrosanctæ Theologiæ vnanimiter acclamantes, eumque mundanæ creationis ordinem, quem apud Trismegistum, & Orpheum vidissent, piissimè seruantes. Siquidem & opifici autorique mundano, meritis creationis honores detulerunt: deinde verò Chaos illud, rudemque ex aqua, & terra materiam, ex qua fit informatus, decoratusque mundus, nominauerunt. Nam quod cum maioribus senserit Homerus, principium rerum fuisse terram, & aquam, nimirum Chaos, ad alios Iustinus Philosophus testis, ipsaque Homeri carmina demonstrant, cum inducit imprecantes, vt hostes in terram & aquam reuertantur:

Homerus, de rerum principio. Iliad. v.

Ἄλλ' ὑμεῖς μὲν πάντες ὕδαρ, καὶ γαῖα γένοιθε Sed vos in terram cuncti redeatis, & undam.

Subiicit Iustinus: δι' Ἐσπερίαν ἀλλοτρίαν ὀργὴν εἰς ἀρχαίαν φύσιν αὐτῶν ἐκ γῆς ἀναλύων: Per vehementem iram, eos in antiquam originem ex terra resoluens. Additque eum hæc ab Ægyptijs didicisse. Deinceps Hesiodus. Hinc interpretantur Græci quæ Poëta canunt, mundum antiquum fuisse πηλεῖα, καὶ ὕγιν, nempe limum & mare, mistionem terræ & aquæ. Hocq; Orpheus respectans:

Mundus antiquus. Pelæus & Thersys.

Νηρέα μὲν παρώτατα κελεύω, παρῆσαν ἄπαντων. Nereaque ante alios omnes appello vetustum.

Hesiodus verò in Theogonia, ad verbum prodidit ea quæ prior Orpheus. Atque cum in libro, qui inscribitur Opera & dies, omnique sua poësi, det summo Ioui principatum, auctoritatēque omnium rerum, tum super omnes Deos & homines imperiū, in cuius potestate sint cælum & terræ, certè cōuenit cum Trismegisto & Orpheo, super hoc æterno principio, vt prima eius Theologia æquè atque superiorū, sit de conditore, de maiestate, singula-

A singularique potestate, prouidentiaque eius: secunda de Chao, origineq; rerum, deq; ipsa iam mundi constitutione. Eius igitur carmina ex Orphei fontibus hausta sunt:

Πάτων μὲν παρώτατα γῆς γένετο, αὐτὰρ ἔπειτα Γαῖα εὐρέστερος, πάντων ἔδος ἀσφαλὲς αἰεὶ, Ἡ δ' ἔρως, ὃς πάντως μεταπαρῆψ' ἀθανάτοισι. Existit ante Chaos, post hæc latissima tellus, Qua super inmixtum pondus rerum incubat omne, Atque Amor, inter qui diuos facer enitet omnes.

Hesiod. Theogonia.

Ecce Chaos ante omnia, terra scilicet & aqua, sicut in Mose. Initium mundi, rudis origo, inchoamentum, materia postea natarum formarum mater, informe cæli & terræ semen. Naturaliter ante omnia, factum ab eodem opifice, qui difficiliora, nempe mundum qui successit, fecisset. Quique ea de causa rude rerum inchoamentum iecisset, & inuenisset, vt faceret, quod fecit. Qui nisi verus autor materiæ fuisset, nūquam ex ea formas depromere potuisset, sed ideo facile deprompsit, quia qualis sibi visa est apta & fecunda ad generandum mundum, materiam præparauit. Igitur post Chaos, ac vile initium, exinde iuxta Theologiam Trismegisti, & Mosis, apparuit terra tremens, madida, lutulenta, quæ solis fecunda calore, peperit arbores, animalia. Non memorat Hesiodus pulcherrimum illum, qui primus visus est in mundo, & fecit vt viderentur omnia, Phæneta, sed tria tantum contentus est principia posuisse. Forte Orphicam, Hermaicamque Theologiam,

Verus amor, autor materie vniuersæ.

non vsquequaque clarè intellexit. Nam Trismegistus, & Orpheus, non postposuerunt Amorem Chao, & terræ: sed Trismegistus prodiderat Mentem cuncta fecisse, exornasse, Orpheus Amorem omnia erigere, produxisse. Quare non fuit Amor post terram, aut cum terra, sed creator, & autor, cupidus & sapiens inueniendi, fuit ante res inuentas. Tria igitur iuxta Hesiodum, fuerunt in principio, quorum postremum est primum, Chaos, Terra, Amor. Fac, vt dixi, & vt Theologia priorum, vnde nata est Hesiodica, priorem, ipsum Amorem. Inuocarat autem Musas Hesiodus, hoc carmine:

Amor, Chaos, terra.

Εἴπετε δ' ὡς τὰ παρῶτα θεοὶ, καὶ γαῖα γένοιτο, Καὶ πῦρ μοι, καὶ πόντος ἀπείριστος, αἰδμαλὲ ἕνων. Ἄσφατε λαμπετόωντα, καὶ ἕρως εὐρέως ὑπάρθων. Dicite vos, vt primum Dij, tellusque creata, Fluminisque & pontus vastus, qui tollitur undis, Astraque clara, Polusque immensus, in alto.

Hesiod. ibidē.

Constat etiam nunc Hesiodum confiteri mundum, Deosque fatos, Deos sentientem, vt par est, eosdem atque Trismegistus, & Orpheus, & de quibus Ouidius,

Astra tenent cæleste solum, formæque Deorum.

Hos ergo Deos canit cum cæteris mundanis rebus; cum terra, mari, fluminibus, fatos: Deos inquam, quos Aristoteles à maiorum suorum sententia vehementer alienè, & semperternos censuit, & substantias quasdam diuinas iudicauit. En cuncta vetustas, producit cælum & sydera ex aqua, & oceano, quo & eorum inchoata progenies declaratur, & ex eisdem rebus constare, eiusdemque esse substantiam, atque omnia mundana, cælum monstratur. Scilicet non esse quintam villam essentiam. Hanc eandem sententiam, eodem opere, carmine mirabili, Hesiodus declarauit:

Metamorp.

Γαῖα δὲ τοὶ παρῶτα μὲν ἐγένετο ἴσων ἑαυτῇ Οὐρανὸν ἀσπερόεντα, ἵνα μὴ πᾶσι πάντα κελεύσῃ. Ὁ φερα εἴη μακρότερος θεοῖς ἔδος ἀσφαλὲς αἰεὶ. Principioque sibi peperit simile undique tellus, Stellatum cælum, quo circum clauderet ipsam, Vtique foret diuis sedes secunda beatus.

In Theogon.

Hoc carmine non solum dicitur natum cælum, & factum, cum non esset, verum etiam genitum ex terra, his scilicet aquis, quæ in regione terrestri immorabatur: Æqualem autem terræ, videlicet sphericam, rotundum, orbicularis formæ: Genitum à terra, cuius à sedibus, aquarum plenis, diuino imperio, stupendoque artificio, sublata purissima substantia, clarissimas illas lucas accendit. Nec potest venire in animum de cælesti substantia verisimilius. Super quo mirus est omnium priscorum cōsensus. Philosophia Mosæica, omni sapientia vetustiore, id priore innuente, à nostris deinceps Theologis assertum. Quippe diuus Petrus in Epistola docet cælum aqueam esse compagem: ὅτι ἕρως ἦσαν ἐν πάλαι, Philosophia Mosæica, omni sapientia vetustior.

Philosophia Mosæica, omni sapientia vetustior.

καὶ γὰρ ἐξ ὕδατος, καὶ δι' ὕδατος συνεστάτω τῶ τῆ θῆς λόγος: Quoniam caeli dudum facti sunt, & D terra, ex aqua, & per aquam diuino imperio constipata. Habes terram, & aquam commistas ab exordio, ex aquis tellurem emeruisse, ex eisdem caelum, qui dicitur ob eam causam aether, enituisse & exarsisse aquis, inaudito, & inscrutabili artificio, à sapientissimo ingenio, in eam liquiditatem extenuatis. Huiusmodi est de creatione mundi Hesiodi Theologia. Neque enim laboro nunc vniuersam eius Theologiam interpretari, his testimoniis contentus, quibus caeli, & mundi continetur origo, & quòd sit aqueum. Quid autem Chaos, quidue Amor apud priscos Theologos esset, praeter ea, quae diximus, etiam Cornutus ostendit, explicans priscam Theologiam: ἔστι δὲ χάος μὲν τὸ πρὸ τῆς ἀσμενίστεως γενόμενον ὑγρὸν, ἀπὸ τῆς χάσεως ἕως ἀνομασίμων, ἢ τὸ πῦρ, ὃ ἔστι ὁ ἰσὺς χάος, καὶ αὐτὸ δὲ λέγεται ἀσμενίστεως γενόμενον, ὅθεν ἔρως σὺν αὐτοῖς ἐρήθη, γενόμενα ἢ ὄρμη ἢ ὄρμη τὸ γενόμενον ἀμα γὰρ πρὸ εὐστεινὸς γίνεται, καὶ παρὲναι τῆ γενέσει νομιστῶν ταύτων τῶ δυνάμει καὶ ἀλλήλων, καὶ ἀξιοθέατον ἔσται ἐργασίησε δὲ τὸν ἕρῳ τῶ ἀναθυμιάσεων, ἕρῳ νῦν κοινότερον λεγομένης παντός τῶ πρὸ αὐτῶν ἀσμενίστεως. De Hesiodo verò, τὸ μὲν τινα ὡς οἶμα, τῶ τῶ ἀρχαιότερον αὐτῶ περιελκόμενος, τὸ δὲ μυθικότερον, αὐτῶ περιελκόμενος ὡς πρόπῳ καὶ πλείστα τῆς παλαιῆς θεολογίας διεσέσθαι. Est, ait, Chaos, ea humiditas, is humor, qui creationem antecessit, hoc nomine dictū à Chyfeos fusione, vel ignis, quasi Chaos à comburendo, fusilis & ipse ob tenuitatem. Amor autem cum eis dicitur fuisse cupiditas ad generandum. Simul enim ac fit aliud ex alio, adesse pulcherrimam hanc, dignamque admiratione vim censendum est. Genuitque caelum ex euaporationibus. Dicitur autem nunc communius caelum, omnis exilior circum terras substantia. Atque Hesiodus, inquit, quaedam, vt arbitror, ab antiquioribus accepit, quaedam addidit ipse fabulosius. Qua ratione, maxima ex parte vetusta Theologia vitata fuit. Haec quidem Cornutus. Ecce igitur Chaos, nò aliud, quam limus ille priscus, abyssus illa Mosaica, terris incumbens humiditas, quae dicitur à Mose Hebraicè Aphar, Graecè Hyle, sive limus. Ecce cupiditas, diuina scilicet sapientia, cupidissima, volentissima, plena impetus, & cupiditatis, vt communicaret sua bona. Sic item cognoscit, & fatetur Cornutus priscam Theologiam fuisse meliorem, à subsecutis poetis alicubi fabulis vitiatam. Ecce quoque caelum natum ex aquis euaporatis aut extenuatis in liquidissimam, qualis crystalli, substantiam.

Cornutus seu rhornutus de Chaos amore.

Chaos quid. vide Laertat. lib. 1. ca. 5. & lib. 2. cap. 9.

Parmenidem, Thaletemque creationem esse confessos. Amorem esse Deum sempiternum apud eos. Solum Deum aeternum dixisse Thaletem. Mundum opificium diuinum appellasse. Noctem antecessisse diem, dixisse Thaletem, vt Moses tenebras ante lucem. Aquas illas primordiales Mosaicis eum principium dixisse, Mentem autem creatricem.

CAPVT XII.

ESTATVR quoque Plutarchus, Parmenidem, & Hesiodum, de creatione scribentes, Amorem vetustissimum retulisse: διὸ παρμενίδης μὲν ἀποφαίνει τὸν ἔρῳ, τῶ ἀφροδίτων ἔργων ἀριστότατον ἐν τῆ κοσμογονίᾳ λέγειν. Πρώτιστον μὲν ἔρῳ θεῶν κηπίσσοτο πάντων. Hesiodus δὲ φυσικότερον ἐμοὶ δοκεῖ ποιεῖν ἔρῳ, πάντων ἀριστότατον, ἵνα πᾶσι ἀσμενίστεως μετὰ τῆ γενέσεως. Quocirca, inquit, Parmenides pronuntiat Venereorū operū amorem antiquissimū, scribens in creatione mundi: Cunctorumque Deum, primum molitur Amorem.

In Amatorio.

Amor sapiens et verus qui.

Verum Hesiodus naturalius mihi videtur, antiquissimum omnium Amorem fecisse, vt omnia per ipsum nascerentur. Verè, & sapienter sentis à Plutarcho. Nam Amor sapiens, Amor inquam diuinus, diuina cupiditas, non res creata, sed creator fuit: per ipsum nata sunt omnia. Ecce igitur post Orpheum, & Hesiodum, Homerūque qui secuti sunt primores Philosophi, iidem & Theologi, ac Poëtae creationem mundi constanter asseruerunt. Nam Parmenides, quemadmodum & Orpheus, carminibus Cosmogoniam, creationem mundi celebrauit. Itēque Empedoclem vidimus superius asserentem ab vno cuncta fuisse profecta, etiam Deos longaeuos: credōque eum, quemadmodum superiores omnes, Deos appellasse sydera caelestia. Exinde Thales Milesius, qui iuxta

Aqui iuxta Theologiam Orphei, atque Aegyptiorum, omnium rerum principium aquam pronuntiauit, non ad eum videlicet sensum, quo creditur passim, quòd omnia antiquam orientur, sunt aquea, vt animalium genituram, sed vetustissimam, primordialēque aquam respexit, è qua primum, autore Trismegisto, nati sunt Dij, Sol, Luna, natus item aēr, natae plantae, camporum, montiumque virores. Inde metalla quotidie, inde carnes animalium principio coaluerunt. Diogenes item Laërtius, & Plutarchus in Symposio testantur Thaletem dixisse, ἀριστότατον τῶ ὄντων θεῶν, ἀγέννητον γὰρ Deum cunctarum rerum antiquissimum: Ingeneratus enim. Si mundum igitur credidisset aeternum, non Deum solum antiquissimum retulisset. Nam etiam mundus, & homo, Sol, Luna, sydera fuissent pariter antiquissima, quia pariter aeterna. Soli igitur Deo dedit summam antiquitatem & aeternitatem, non mundo, non materiae. Quasi etiam mansisset perenniter à Deo, certè non vnus fuisset antiquissimus. Quid enim aliud designat antiquissimum, quàm quòd omnia aeternaliter antecessit? Secus qui contendat, aut peruertit, aut non percipit vocum significatus. Eòdem pertinet quòd eodem autore Laërtio pronuntiauit idem Thales: καλλίστην κόσμος, ποίημα γὰρ θεῶν: Pulcherrima omnium rerum, mundus. Fabrica enim & opus Dei. Sentis eum subscribentem Theologiae Mosaicae? Moses, In principio creauit Deus: Graecè, ἐποίησε, fecit: Thales per nomen affirmat, Est opus Dei, mundus: designans quòd Moses per verbum ἐποίησε. Rogatus etiam, τί παρῶτερον γέρονε, νύξ ἢ ἡμέρα; ἢ νύξ ἔφη μὲν ἡμέρα παρῶτερον: Quid prius extiterit, nóxne, an dies? Nox, inquit, vna die prior. Ne putes eum aliud sensisse, quàm quòd Moses prior tradidisset, & quòd Poëta Latinus ab iisdem Graecis audisset: Thales autem qui autore Laërtio ad Aegyptios sacerdotes erudiendus profectus est, ab eisdem audierat:

Nullus adhuc terris praebat lumina Titan.

Si nondum erat luciferum aeternum, certè nox erat, de qua Moses, Et tenebrae erant super faciem abyssi. Orpheus quoque de Phanaeta, id est, luce, Sole, ἀριστος ἐφείθη: Primus apparuit. Hunc igitur antecessit nox. Vna autem die antecessit, quia primum creata terra, & aqua, quibus horrenda nox incubabat, subito lux producta est. Non diu, non aeternaliter, terra, & aqua cum tenebris antecesserunt, sed paulum, & quasi vna die: subito lux extulit os sacrum. Qualis igitur Mosis, Trismegisti, Orphei Theologia, talis Thaletis. Sicut hi omnes de mundi creatione locuturi, aeternum & ingeneratum principium prius memorarunt, eum suis laudibus praefertim aeternitatis & ingenerabilitatis decorantes: Sic Thales prius pronuntiauit, Deum vnum antiquissimum, ingenerabilemque esse. Rogatusque quid esset τὸ θεῶν, Diuinitas, respondit, τὸ μήτε ἀρχὴν ἔχειν, μήτε τελευτῆν: Quod neque principium habet, neque finem. Exinde de creatione mundi, tria perhibuit testimonia, Quòd mundus est pulcherrimus, quia diuinum opificium, referens id quòd Moses, ad vnāquamque mundi partem creatam, dicit Deum affirmasse, quòd esset bonum, pulchrum, primum. Et vidit Deus lucem, quòd esset bona. Bonum enim Hebraicè Pulchrum. Sic quòd firmamentum quòd mare, quòd herbas, & plantas, & animalia produxisset, pulchrum. Sic opus pulcherrimum mundus. Secundum quòd dixit aquam fuisse primordium. Laërtius de eo: ἀρχὴν δὲ πάντων, τὸ ὕδωρ ὑπεστήσατο. Quia ex aqua natus Sol, sydera, nati Dij, quorum luminibus nata, vt nascuntur, omnia terrestria. Postremò quòd nox antecessit diem, nondum creata luce, & tenebris super aqua, quae fuit primordium, vnde lux nata, incumbentibus. Refert etiam Marcus Tullius: Thales, ait, Milesius, qui primus de talibus rebus quaesuit, aquam dixit initium rerum, Deum autem eam Mentem, quae ex aquis cuncta fingeret. Quibus probatur eadem eum sensisse, atque Trismegistum, Anaxagoram, Platonem, qui Mentem reginam mundi, Creatricem appellauerunt.

Quomodo intelligendum Thaletis placitū, de aqua principio rerū omnium. Vide Augusti. de ciuita. Dei 8. cap. 2. & Euseb. prep. euang. ca. 1. 5. & 13. cap. 5. Deus, omnium rerum antiquissimus.

Res omnium pulcherrima, mundus.

Ouid 1. Metamorp.

Diuinitas quid.

Bonū & pulchrum, idem.

Physicos autore Plutarcho confessos creationem mundi, cuius initium fuerit à terra: Ab aquis segregatam aethariam substantiam primam.

CAPVT XIII.

C

Physici creationem mundi confessi sunt.

OST Thaletem ceteri quoque, qui propter inuestigationem Naturæ, dicti sunt Physici, non solum creationem mundi sunt confessi, sed eum etiam creationis ordinem posteritati scriptum reliquerunt, quæ apud Mosen traditum cernimus. Mundana creatio, si Mosen confulas, ipsaque cogit fateri ratio, à creatione terræ inchoata est. Terra enim erat inanis & vacua. Ea fuit exordium mundi, fundamētum magnæ molis. Nec verò sine aqua, terra intelligi potest. Hæc itaque duo tanquam origo informis, subiecta sunt, ab his surrexit ingens machina mundi. Dicta sunt autem ea duo, Chaos, ob confusionem ipsarum, misionemque. Ex his, vt demonstratum est superius, æther primum segregatus est. Hoc igitur referens Plutarchus, οἱ φυσικοὶ ἀπὸ γῆς ἀρχαίως φασὶ πῦρ γένεσθαι τὴν κόσμον, καὶ ἀπὸ τοῦ κέντρος ἀρχῆ δὲ σφαιρῆς, τὸ κέντρον. Physici, inquit, à terra velut à centro dicunt inchoatam creationem mundi. Principium autem sphaeræ centrum. Quod ait Plutarchus, eos physica ratione terram subiecisse, nos quidē non modò ob hanc rationem, exordium fuisse fatemur à terra, sed etiam quoniam ea est Theologia Mosaica. Post terram cum qua, vt dixi, necessariò consequitur aqua, quemadmodum Moses, refert exortam lucem. Extemplò enim memorata terra & aqua, creat purissimam lucem: sic pro cæteris Physicis Empedocles dixit iuxta superiores, ex illa terræ, & aquæ massa, primum separatam ætheriam substantiam, eodem autore Plutarcho, Ἐμπειδοκλῆς τὸν ἰδὺ ἀφίεσθαι τὸν ἀέθρα. Vides igitur eundem vbiq; dictorum ordinem, eandem vbiq; scientiam, & confessionem. Hunc ordinem Theologiæ & confessionem creati mundi, Poëtæ & Philosophi, qui post primos Philosophos secuti sunt, asseruerunt. Siquidem Euripides, & Sophocles, Phocylidésque prior modum illum creationis (dicitur enim Anaxagoræ discipulus fuisse) retulit: posteriores autem, quemadmodum Prophetæ, creatorē mundi Deum cecinerunt. Vt igitur Mercurius, Orpheus, Phœnices, Empedocles, Anaxagoras, quos respexit Ouidius,

Ovid. lib. 1. Chaos.

Ante mare, & terras, & quod tegit omnia cælum: retulerunt fuisse Chaos, molem rudem, atque indigestam, duntaxat rerū pondus iners, quod Theologiæ Mosaicæ dogma si rectè quis interpretetur, est, qua dicitur, Terra erat inanis, & vacua: sic scripsit Euripides:

Ὡς ἕρως τε, γαῖά τε τὴν μορφήν μίαν
Ἐπίδη δὲ ἐχρημάτισαν ἀλλήλων δίχην
Τίλεισι πῦρ τε, καὶ ἔδωκεν εἰς φῶς
Δείδρα, πῦρ δὲ, ἦρες, ὅς τε ἄλλων τρέφει.
Γένος τε ἡμῶν.
Cælumque terræque vnus forma fuit,
Sed cum fuissent abiuncta amplexu mutuo,
Emersit omnis in lucem res progenita,
Arbores, aues, ferae, quasque affert mare,
Genisque mortalium.

Hæc igitur est eadem rerum conditarū dispositio, atque à superioribus Philosophis assignata, Vnam fuisse rerum nondum explicatarum confusam, ignobilémque formam: facta autem disunctione primum segregatum esse æthera, deinceps cuncta terrestria. Sed nolo toties inculcare, quæ sæpe coëgit dixisse necessitas. Sophocles autem, reprehédens multorum Deorum cultum, singularem Deum prædicat adorandum:

Sophocles, de Deo.

Ὁς ἕρως τῆς τετυχῆς, καὶ γαῖαν μακρῆν.
Πόντος τε χερσῶν οἶδμα, καὶ ἀνέμων βίας,
Qui fecit axem, terramque late patentem,
Aequorisq; pulchros fluctus, ventorumque impetus.

Hæc, vt cernis, alio, atque Prophetarum sensu, intelligi non possunt. Vt dicitur à Mose, creauit, segregauit aquam, iussit esse lucem: Phocylides ad alia pulchra, quæ testantur originem, canit, ὅτι πῦρ ἐξ ἑσπέρης γένεθαι: Dedisse Deum cunctis propria animantibus arma.

Aratum fateri Deum summum posuisse stellas in firmamento cæli, quemadmodum Moses. Idem cantasse Ouidium.

A

IRABILE mihi visum est, vt Aratus è priscis illis ante Platonē Poëtis, nò modò cum superioribus omnibus, verum etiam cum ipso Mose, tantopere super creatione cæli, ac stellarum consonet. Quemadmodum enim Moses declarans quam ob causam, & ad quem vsum, Deus in cælo lumina posuisset, dicit, Dixit autem Deus, Fiant luminaria in firmamento cæli & diuidant diem, ac noctem, & sint in signa & tempora, & dies, & annos, vt luceant in firmamento cæli, & illuminent terram. sic Aratus eximia quadam pietate, Iouem, quem singularem Deum esse apud eum, declarat testimonium diui Pauli, confitetur in cælo stellas statuisse, vt hominum quasi antesignani operumque duces essent; signaque rerum gerendarum offerrent.

Aratus antiquis. Genes. 1.

His carminibus:

Αὐτὸς γὰρ τὰ γε σήματα ἐν ἕρανῳ ἐστήριξεν,
Ἄτρα Ἀρκυρίνας, ἰσοπέλατο δὲ εἰς οὐρανόν.
Ἄστρας, οἷα μάστιγι τετυγμένα σιμύρειεν,
Ἀνδράσιν ὄρεσιν, ὄφρ' ἔμπεδα πᾶσι φέροιεν.
Τῷ μὲν αἰὶ τῶν ὀρέων γε, καὶ ἕσπετον ἰδέσθαι οὐρανόν.
Ille quidem cælo defixit signa superno,
Partitis astris, stellisque prouidit in annum,
Que tempestates homines, & signa docerent,

B

Vt firma in terris essent certo ordine cuncta. Hinc primos illi, extremosque adhibemus honores.

Docuit & cælum variis luminibus distinctum à Deo, defixisque passim stellas radiantes, tum diuersum omnibus ortum, obitumque attributum. Primumque verbum, ἐστήριξεν, est quod apud Mosen, Posuit in firmamento: Aratus autem fixit, stabiliiuit, alligauit. Quod autem dixit, ἐστήριξεν, spectat eò, quod data sint, & distributa sydera cunctis gentibus, totusque annus ortu, & occultatione syderum variatur. Et quod Plautus simili modo dixit,

Qui est Imperator diuim atque hominum Iuppiter,
Is nos per gentes, alium in alia disparat.

Ex quo tempestates, rerumque gerendarum opportunitates dignoscuntur.

Cui igitur rerum istarum tribuitur inuentio, est, eodem autore, is cuius genus sumus, quum non cælum modò, sed humanum quoque genus natum ab eo declarat. Sic Philosophia maiorum, quæ mundo suæ origini propinquo, per omnes populos sui similis circumsonabat, piissima, longè quàm quorundam è iunioribus sanior fuit. Fautentur enim omnes cælum, & à præpotenti, ac supremo Deo repertum ac positum, & cælestes ordines inuentum fuisse illius, tum verò ex substantia sensibili, nota, non extranea, & noua, originem habuisse: vt si quam cælum habeat Diuinitatem, ea tum corporea sit, qualem dicimus formam diuinam alicuius: tum tribuunt ortum eius summo Deo. Ouidius etiam, vt profert Lactantius, eorum assertor fuit, quæ Moses verustissimus, & quæ post Aratus scripserant, affirmans Deum lumina cælestia creasse, & in cælo posuisse.

Philosophia vetus sanior.

Tot, numero, talique Deus simulachra figura,
Imposuit cælo, perque atras sparsa tenebras,
Clara pruinosæ iussit dare lumina nocti.

Lib. 2. cap. 5.

Aristotelem, rationem fateri coëgisse creationem mundi. In aternitate, vel animos esse mortales, vel ascendere in cælum non posse, corpora semper animantes. Sequi ex his in Philosophia grauissimos errores. Aristotelem à maioribus in creatione mundi dissentire non debuisse. Verba Aristotelis quæ diuersis locis posita probant cum creationem prudentem vel imprudentem esse confessum.

SED his omnis, quæ priscorum sæculorum cunctarumque gentium constantissimam famam de creatione mundi, consensumque omnium nationum, qui naturæ vox esse putatur, demonstrant, ad eas rationes nunc ordo vocat, quibus ex ore ipsorum Philosophorum raptis, probare, luceq; clarius ostendere conabor, eos ipsos, quos Proclus, & Simplicius Aeternitatem mundi sensisse asseuerant, id est, Cratorem, Plorinum, Iamblichum, Porphyrium, prorsus alia credidisse. Ipsos quin etiã Aeternitatis assertores, sibi ipsis aperte contradixisse. Verum anteaquam huc deueniam, cum Aristotele, qui primus omnium Philosophorum, Aeternitatem inuexit, dictis eius nonnullis obseruatis, loquar, precaborque omnes, vt quæ sequantur, animaduertant. Ac sit prima ratio, quam breuiter superius explicuimus, cum qui primus, scientia omnium ante eum sæculorum, firmãque in pectore mortalium persuasione, in ore omnium constante prædicatione de rerum ortu, repudiata, nefariam de Aeternitate mundi sententiam effudit in mundum, magnæ audaciæ hominem fuisse, vt quem nec religio suæ gentis, vel Barbarorum, nec tantorum hominum, qui ante eum in Philosophia floruerunt, sapientia, ab hac persuasione concipienda reuocarint, nec succedentem per omnes ætates famam attenderit. Parte alia, mirari hominis sapientiam necesse erit, qui corporum celestium, mundi que huius magis omni genere calamitatum redundantis, quam cuiquam beatitudinem veram largientis, æternitatem desiderans, humanarum rerum, cunctis mundanis rebus meliorum euerfionem, ingentemque stragem attulisse se non perspexerit. Hæc verò admiranda eius sapientia fuit. Erit & illa in promptu ratio, si quis eam perspicere, recteque ponderare voluerit, quod cum plerique doctissimi viri opinentur eum sensisse, & clare præ se ferat ipse Aristoteles, animos immortales, vt quorum nulla in terris sit origo, omnis hæc eius oratio vana, ficta, & ignara sui, plenãque contradictionis inuenietur, mundo nullum habente principium, cum quo sequitur vel interitus animorum, vel æternus eorum à corporibus discessus, ac reditus. Cùmque & ipse quædam quasi somnians de beatitudine, quã in perfecta contemplatione, animique beata actione statuerit, locutus sit, vetus item ante eum cuncta priscorum corona, hanc ipsam beatitudinem, quæ quidem in terris reperiri non possit, extulerit laudibus, celebrauerit, miraque rapti dulcedine & quasi collacrymantes prouexerint, hunc portum, hanc sedem certam, miseriarumque finem prædicantes, falsus, & inanis omnis is erit sermo, quod in Aeternitate necesse sit, vel animos euanescere, vel modò abire à corporibus, modò ea repetere, non aliud in omni Aeternitate munus gerentes. Neque enim restat aliud, quod possit de animis sentiri, in mundo sempiterno. Primum si sunt immortales, erit eorum numerus infinitus, & incomprehensibilis, Naturæ contrarium. Si quotidie nasci, qui prius non essent, censueris, aut à corporibus originem trahentes euauerunt, vel aliunde ortum habuerunt. Quod si non à corporibus, sed exterius venerunt, quid tandem istud erit exterius, aut Deus scilicet, aut aliquis Deorum? Quid enim post visibilia corpora superest? Igitur si ortum à Deo habuerunt, aut eius è substantia abscissi, ac quasi diuulsi, aut è nihilo creati. Quorum cum primum fieri nulla ratione possit, nec priscorum ea fuerit sententia, superest tantum eos à Deo è nihilo procreari. Dabitur igitur nobis, & concedetur, ab ipsis Philosophis, res altissimas, res optimas, multo quàm corpora meliores, è nihilo posse fieri. Et si nascuntur animi ex nihilo, cur non etiam mundus? Sed redeo ad primam rationem. Quis potest de animorum beatitudine loqui, qui mundum dicat æternum? Nam in Aeternitate vel corrumpuntur animi, vel immortales non habent alium mundum, aliam regionem, sed has sedes mortales obtinentes, semper abeunt, redeuntq; ad corpora. At Aristoteles in moralibus, multa de animi beatitudine differuit, eam in actione mentis, quæ verus homo est, existere confessus. Hæc autem actio mentis, & contemplatio, & speculatio, in hoc mundo, in quo nihil est beatum, ac certum, nec inueniri potest, nec inuenta est, neque inuenietur vnquam. Vbi igitur, & quo alio modo erit, nisi quo traditum est à vetustate, sapientissimãque religione, traditum etiam ab ipso Aristotele, Quod Deus sit beatus, contemplans se ipsum? qui si sibi tanto, ac tali exuberat, visus, & agnitus felicitate, facilius minoribus animis exuberabit. Sic quoque Deos dixit beatos contemplando, & cognoscendo, certè maximum illum, vberimùmque voluptatis fontem. Hic igitur beatitudo minorum animorum erit, quam Aristoteles tantum non agnouit, & confessus est. Ad hanc igitur nunquam attingent

Aristoteles, æternitatis mundi primus assertor.

Aristot. falsus animorum immortalitatem.

Si animi sint immortales, non potest esse mundus æternus.

Animi à deo creati è nihilo.

Beatitudo sita in mentis actione.

Dij beati, quomodo.

Agent animi, hoc mortali mundo sempiterno, in quo necesse est, vel interire eos, & vanciscere, vel permanere, ire redireque ad corpora. Sic sermo ille de beatitudine vanus, & auctori contradicens comprobatur, si stat mundus æternus. Vanum est etiam, ac simulatum, falsumq; si quid vnquam de pietate, quod videtur in Politicis, & moralibus est Aristoteles locutus, si vera sunt, quæ magni Philosophi prodiderunt, Aeternitatem mundi tollere rationem pietatis, ac providentiæ. Sed examinemus exquisitius sententiã de Anima: Si mundus est æternus, & animi sunt immortales, quod Aristoteli placuisse, dicta eius, virorumque magnorum autoritas testatur: duo sequuntur, quod aut in dies procreantur: & si sunt immortales, non ex vilo corpore, elemẽtõve oriuntur, sed diuinitus dantur. Diuinitus autem dicens, sentio quod abscindi ac quasi diuelli ex substantia diuina nequeunt, quia nec error nec prauitas in eos caderet, restabitq; diuinitus eos è nihilo creari. Hinc igitur primum duo dogmata contra mundi Aeternitatem sequuntur, quod animæ, quarum est maior pretiosiorq; quàm corporum substantia, è nihilo generatur. Tum datur immortale, & incorruptibile, quod habuit principium. In Aeternitate mundi, animi fuere semper immortales, nascebantur quotidie, non à corporibus, sed à Deo: à Deo autem, non ex Dei substantia: è nihilo igitur. Ergo tum sunt incorruptibiles in posterum, qui principium habuissent, tum fuerunt è nihilo. Quod si non concedit eos immortales hæc ratio, quod quotidie nascantur, sed ea quæ superest, & quæ placuit plerisque, quod semper fuerunt immortales, & sine principio, eoque semper incorruptibiles, aut igitur fuit in omni Aeternitate numerus eorum infinitus, aut certus, ac definitus. Si certus ac definitus, necessariò aut ille numerus meauit, remeauitque à corporibus ad corpora, quæ in omni Aeternitate pro se minabantur. Sicq; non aliud gesserunt, quàm quod animus Socratis in Aeternitate infinita corpora peragrauit, desertoque corpore Socratis, concessit ad alterum, similiterque omnes animi: aut si certus erat numerus, & animato vno corpore, post discessum, non aliud appetierunt, efficitur vt in Aeternitate, paucis illis corporibus animatis, relicti que, reliqua corpora, quæ fuerunt in Aeternitate, infinita, exanima extiterint. Sicq; homines sine animis vixerunt, locuti sunt, cogitauerunt, senserunt. Quod si fuit numerus eorum semper infinitus, quæ ratio fuit, vt qui antea in æternum separati essent à corporibus, traditi sunt, ac dimissi in corpora? Anima Platonis, cum esset ingenerabilis, & incorruptibilis, anteaquam venisset in corpus Platonis, tota illa Aeternitate abfuerat ab illo corpore, pariterque omnes illius tempestatis homines. Quæ fuit ratio eos in corpora demitti, cum Philosophi testentur melius animos manere separatos à corporibus, quàm cum eis alligari? Deinde vbi in omni Aeternitate habitauerunt? Si enim in cælo, quomodo descendere in terras, & corporibus alligari voluerunt? Et si non sponte sua, sed à Deo coacti venerunt, cur fecit Deus quod esset peius? Iam verò si numerus infinitus animorum fuit, suspicio possit esse æquasse eos ipsam Diuinitatem. Nam si vel granum sinapis vnus animus valuisset, congregata in vnum infinitorum animorum virtus, infinita virtus extitisset. Ad hæc quæ fuit ratio, cur cum infiniti animi essent, magis is vel ille, puta animus Platonis, vel Socratis, demitterentur in corpora, ceteri extra corpora remanerent? Cur data hæc illis pœna, ceteris non data? Quæ porro ratio, quis ordo in infinitate animorum, quæ cognatio, quis sensus inter eos, quæ discretio, quæ amicitia, cum infinitas non possit cognosci, ac percipi, gubernarique? Plena confusio infinitas: sicut ordo est vbi res certæ, moderatæ. Quis genius, vt vult Plato, infinitos illos animos rexisset, in vitam egressus? Qui scire potuisset, quinam ex infinito numero animorum ad corpora duci debuissent? Infinitas enim, vt dixi, sub cognitionem non cadit, quod ipse docuit Aristoteles. Quod si ob multas causas infinitus numerus animorum esse non potest, certus autem ac definitus, nunquam ascendet in cælum, bibetque Nectar, nec contemplabitur vnquam, quam veram esse beatitudinem sensit & confessus est Aristoteles cum multis, quia tam paucos necesse est in omni Aeternitate, infinita corpora animare, modò hoc, modò illud animantes. Et propter hæc incommoda refugis ad aliam partem, eos morte multans: id verò si feceris Aristoteles, tum te, omnesque sequaces tuos, mendacij ratio coarguet. Elabatur enim tibi, quidquid asseruisti in Moralibus de parte hominis diuina, quam verum hominem, partemq; diuinam, actionemq; eius, & facultatem à corporibus segregatam dixisti. Nec aliã hominis beatitudinem statuisti, quàm viuere per intellectum, qui verus homo sit, cuius actio non habeat cum corporibus affinitatem & dependentiam. Eamque partem, ibi

Aeternitate mundi posita, tollitur pietas.

Statuendum animas fuisse vel numero infinito, vel finio.

Actio animi segregata à corpore: quid beatitudo Aristoteli.

Deo simillimā, in libris de Generatione animalium, solam diuinam prædicasti. Speculationem autem Dei, veram beatitudinem esse censuisti. Sic necessariò etiam animis si speculandum est, & speculando sunt beati, non est alia speculatio, quæ faciat eos beatos, nisi Dei, non cæli, non terræ, non astrorum, non animalium. Hæc ratio, quam tu proposuisti, elabitur tibi, si sit animus mortalis. Elabitur quoque quod in libro de Ortu animalium tradidisti, Solam quæ dicitur mens, & exterius aduentare, solamque diuinam esse, cæteris animæ partibus ortum à corpore ipsoque semine habentibus, & à natura corporis inseparabilibus. In libris quoque de Anima semper de intellectu seu mente loquens, aliam esse rationem dicis. Ibi que aperte prædicas, intellectum seu mentem, à sensu separari, quemadmodum corruptibile, ab incorruptibili. Sed quoniam apud doctissimos, melioresque Philosophos constantissima sententia est, Aristoteli mentem & diuinam esse, & alterius quam corpora substantiæ, tum habere cum natura Deorum similitudinem, quod quatuor summum rationibus constat, quòd eam appellat in libris de Satu & ortu animalium, *ἡ εἰς λόγον*, solam diuinam: Ibidem separatam à corporibus, solamque *ἡ ἐξ ἄου*, exterius aduenientem: In moribus *ἡ εἰς συνέστατον*, Diis simillimam, maximèque finitimam: Ibi que vitam beatam mentis, contemplari, & nosse decernit: pro comperto & confesso sit, eum hoc vnum tenuisse. Sint igitur Aristoteli immortales animi, mundum item æternus. Sic necessariò ed res reuoluitur, vt vel infinitus numerus eorum, vel certus ac definitus: quarum vtranque partem cum fœda in Philosophia flagitia consequatur, certè nulla ratione stabit cum immortalitate animorum, æternitas mundi. Eritque in Philosophia Aristotelis, maxima pugna, & irresolubilis contradictio, considerato diligenter, funditusque pensato, quod fortasse pauci faciunt, toto negotio, rebusque cunctis, quod prudentiæ est, inter se collatis. Decet enim Philosophos qui se solos veritatis ponderandæ tenere rationes arbitrantur, videre quid quodque dogma, cuius primum molitione aggrediuntur, consequatur. Sed sunt interdum adeò obtusi, & hebetes, arroganterque inepti, vt peius de vnaquaque re, quàm vulgares iudicare cernantur. Nunquam enim ad illam oratoris grauissimi monitionem oculos attollunt, in omnibus studiis à multis comodissimum quodque potius eligentes, quàm sese vni alicui certo addicentes, minus in arrogantiâ offendere, nõ tantopere in vitii perseverare, aliquanto ex inscitia leuius laborare. Hoc igitur eos cauere ferè nunquam videas, quorum sunt in dogmatis vnus Aristotelis peruersè tuendis ingenia efferata. Si quis igitur sit, què veritatis amor, nõ certa vnus mortalis autoritas veluti peducè trahat, agnoscat cum Æternitate mundi, tum fœdissimas de animis humanis, quos esse reges huius mundi, nec in terra omnique hoc corporeo rerum ambitu eis melius esse, inter omnes constat, sententias, obscenasque opiniones consequi, tum inexplicabiles ambages, quas nec viderunt, nec videre fortasse Philosophi potuerunt. Nec solùm in omni Natura sequi abominandam confusionem, sed in ipsa eorum, qui hæc statuerunt, doctrina, locorum, sententiarum, dogmatum inter se fatalem discordiam, se inuicem mirificè perimentium, vnòque stante, altero vel cadente, vel turpiter consistente. Stante enim Æternitate mundi, non stat vel Æternitas, vel Felicitas animorum. Non ascenditur ab hoc statu vitæ, in cælum. Non contemplabitur animus vnquam. Quia perfecta, quæ possit reddere beatum, contemplatio, non maris aut terræ, animalium, platarum, siderum est, quibus rebus animus ipse longè supereminet, sed Dei, ad cuius conspectum venire nunquam animi poterunt, aut potuerunt, si fuit mundus æternus. Neque enim is ascendentium animorum ordo consisteret, æterno mundo. Cum autè animi, vt dixi, sint omnibus mundanis rebus meliores, qui mundum ipsum, soli speculentur, noscant, loquantur, rogant, quis est tam stultus, ac demens, qui censeat, mundi nec sentientis, nec intelligentis, sed muti, ignari, nescij, meliorem statum, quàm animorum, quos incorporeos & diuinos esse, & ipsimet testantur, & probat ratio: Cum ergo Æternitas mundi, tollat aut Æternitatem, aut Felicitatem animorum: & cum vnus animus sit Sole, Luna, totòque cælo, & mundo melior, pretiosior: aut stultitia fuit rei deterioris cum exitio, damnoque melioris, Æternitate credidisse: aut imprudentia, in vnus Æternitate, alterius interitum nõ vidisse: aut execrabilis insania, mundi statum sempiternum, quàm Animorum Æternitatem, ac Felicitatem maluisse. Et cum ipsi iactent, Deum, ac Naturam semper facere meliora, videant vtrum naturalius, ac melius sit, reges mundi animos, propter quos omnia esse, quibus omnia velut dominis parere, clarum est, & confessum, peruenire ad veram beatitudinè, quàm corporeum mundum in æternum permanisse. Melius est, Naturæque & diuinæ voluntati congruentius, vt vel

Mens exterius aduenit, & sola diuina.

Maxima sequitur contradictio in Aristotelis doctrina, ex modo de æternitate.

Quæ absurda consequantur æternitatem mundi.

Animi sunt mundo meliores.

Deus & Natura meliora faciunt.

Aut vel vnus animus, qui noscit, sentit, videt, sit beatus, attingens ad beatam Diuinitatis contemplationem, quàm vt Sol, Luna, stellæ, maria, terræ, quæ muta sunt omnia, sensuque carentia, permanserint in æternum. Prædictum quoque fuit, eius errorem fuisse, dum cæli motus constantes, corporisque cælestis claritatem, incorruptionemque admiratur, dignos Æternitate censuit, excidisse illi meliorem considerationem. Neque enim fingenda mens erat, quanquam altius fortasse conscendere non poterat, in sola stellarum Diuinitate. Diximus & à Barbaris profectam stellarum adorandarum superstitionem. Illud porro posset ex Aristotele queri, qui vidit, prædicauitque de ea vita, quæ degitur extra motus cælestes præclara, vbi nec locus, nec tempus, nec corpus sit, sed animi beati degentes optimam, vberissimamque vitam, quis roget, Quid malis Aristoteles, quidue Deo, Naturæque, quos dicit semper affectare meliora, aptius censeas, vitæne beatam illam esse, ac vigere in sempiternum, an mortalem hanc, quam tot incommoda circumstant? Quis dubitet, postremam hanc, nisi desipiat, eum resposurum? Quid igitur, si quærenda hæc beata, omnibusque conatibus ad eam aspirandum, oportuit deificare hunc mundum, eique Æternitatem munerari, cuius Æternitas, detinuit in hoc corruptibili statu animos in æternum, nec passa est eos ad felicitatem illam aspirare? Et si meliora quæruntur, cur iste tanquam optimus perfectissimusque rerum status, fuit sempiternus? Quasi nihil esset melius, cum melius esse rectis animis repostum, quasi sit ipse confessus. Prætereo quòd Socrates, & Plato, & Marcus Tullius, omnesque ferme præclaro ingenio viri (quod & Aristoteli fuisse confitendum) dixerunt, vitam hanc potius mortem esse: quam si voluit sempiternam Aristoteles, non modò non optauit sempiternam vitam, vt potius mortem sempiternam expetierit. Diximus item rationes eius, quibus pro Æternitate pugnat, in eos tendere, qui vel tempus sine cælo putassent, ex Chao sempiterno postea mundum creatantes, vel natum mundum postea non interiturum, vel nunc stare, nunc deficere, certis temporum periodis. Quorum nihil opinamur ipsi. Sed rationes ob quas Æternitas mundi infamat, desperèque probat Aristotelem, sub Epilogo colligamus. Primum, quod vel audacia fuit, à vetustissimis gentibus, maioribusque suis de rerum molitione tradita cõtempnisse: vel admiranda inscitia, nesciuisse, vel socordia, execrabilisque caligo, tantam humani generis suæque philosophiæ labem, ex Æternitate cæli allatam non vidisse. Tollit enim Æternitatem, aut tollit, impeditque beatitudinem animorum. E duobus bonis desideratur deterius, crediturque Deus & Natura peius fecisse. Nullum autem negotium in Philosophia maius, nulla maioris ponderis in terris, quàm de animis contemplatio: de quibus nisi bene constitutum ac definitum fuerit, in omni vita summa perturbatio consequatur necesse est. Vanum est philosophari. Super quibus cum bene Aristoteles statuisset, in libris de Anima, quòd mens, id est, animus, est incorruptibilis: in libris de Ortu animalium, quòd adueniat, ingrediturque corpus extrinsecus, solusque diuinus est: in libris de Moribus, quòd est Diis simillimus, *συνεστατος*, ex eodemque maximè genere: ibidem, quòd pars melior mens, siue animus, est verus homo, cuius operatio non sit corporea, cuius vita vera, veraque beatitudo, sit intelligere: in libris de Cælo, hanc beatitudinem bene nosset, collocassetque extra vertiginem cæli remotissimè, vbi non sit tempus, locus, corpus, sed vita beatissima in æternum, Deosque beatos esse, quæ est etiam animorum beatitudo, contemplando asseruisset: hæc inquam cum optimè, cum sapientissimè ipsam Naturam, rationemque magistram, præceptorisque Platonis philosophiam secutus, statuisset, sustulit omnia, confudit, euertit, astrorum motusque cælestis corporeæque vitæ, quæ mors à Socrate, & ab omni sapiente dicta est, illata Æternitate. His autem ommissis, quoniã plura quoque superius posita sunt, ea duntaxat verba adhibebo, quæ super rerum molitione (cogit enim suadetque sic loqui Natura) imprudenti exciderunt. Vno in loco fatetur ordinem rerum, perennemque indiuiduorum inuicem sibi successionem, quemadmodum & Moses, inuentionem Dei fuisse. Moses ergo dixit, Et ait Deus, Germinet terra herbam virentem & facientem semen, & lignum pomiferum, faciens fructum iuxta genus suum, cuius semen in semetipso sit super terra. De bestiis autem, Benedixitque eis dicens, Crescite & multiplicamini, & replete aquas maris, auisque multiplicentur super terra. Eaque Moses refert facta in principio, in exordio rerum, non in æternum. Ad eandem prorsus rationem locutus est Aristoteles, quòd cum cuiusque rei indiuiduum semper permanere non posset, propterea quòd nimium ab incorrupto æternoque principio Deo distent: *ἄλλο τὸ πᾶρκα τῆς ἀρχῆς ἀφίστατον,*

Nescis fuit mundum deificari.

Audacia Aristotelis qui cõtempserit doctrinam veterum. Nullum negotium maius in Philosophia, quam contemplatio.

Aristotelis placitum de rerum ordine. Gene. 1. Gen. 2.

τῷ λοιπομένῳ χρόνῳ συνεπλήρωσεν τὸ ἅλον ὁ θεὸς, ἐν τελευτῇ ποιήσας τὴν γένεσιν. Quo superat modo, D
 Deus vniuersum compleuit, facta generatione perenni. Hic enim duo sunt, exordium
 mundi, rerumque hodiernarum ordinem aperte testantia, quòd Deus repleuit defe-
 ctum eius rei, quasiq; opem tulit, quæ permanere non posset. Fieri non poterat, vt ea
 indiuidua in illo primordio creata, longo tempore subsisterent, illæ arbores, illæ be-
 stiæ primæuæ, illæ volucres, illi duo homines, vt breui tota rerum compago recens
 inuenta, dissoluenda esset. Hoc sagacissimus Deus videns, & animaduertens, nisi noua
 remedia adhiberentur, quædamque arctiora vincula rerum pararentur, vanam futuram
 ipsam creationem, nihil profuisse res è nihilo extulisse: Quocirca, reperit alium ordi-
 nem, quo rerum cunctarum indiuidua, licet natura cadentia, ita tamen sese inuicem re-
 pararent, instaurarentq; vt ad omne tempus quasi catenatim se continerent, quasi manû
 inuicem sibi porrigentia. Nam indiuidua, non sterilia, non infœcunda, non sine semine
 creauit, sed fœcunda, stirpisq; suæ seminibus scatentia. Et quod inaudite, inexplicabilisq;
 sapientiæ fuit, fecit vt in seminibus, exigua quædam animalia exiguaq; & inuisibiles
 arbores latitarent, quæ postea in lucem erumpentia grandescerent. Hoc inuentum Dei
 fuisse, ingenuè fatetur Aristoteles, nihil cum Mose discrepans. Sûntque præteriti tem-
 poris verba συνεπλήρωσεν, ποιήσας. Prouisio quoque, & quasi opitulatio rei deficienti vel
 defecturæ, designat interuallum, quo primum res non existentes, paulò post extite-
 rint, ita moderatæ & positæ, vt defecturæ breui, non defecerint. Secundus locus huic
 simillimus est in Politicis, quod in libris de Generatione, & interitu, generatim tradide-
 rat, pressius ad humanam propagationem referens. Vt enim diuinam inuentionem, peren-
 nem hunc rerum ex præcedentibus ortum fuisse retulit, sic in libris de Republica, non
 dissimulauit quæ veritas esset, super humana creatione. Vt si quis benignè sapienterque
 duos hos consideret locos, agnoscat eandem de vniuersali creatione, esse Mosis, atque
 Aristotelis Philosophiam. Nam tametsi Aristoteles creationem ipsam, ore pleno non
 memoret, referens tamen ordinem illum, in quo tota posteriorum rerum creatio con-
 tinetur, in Deum, dicentisq; ab eo factam indiuiduorum perennitatem, haud dubiè
 Deum omnia condidisse, quemadmodum & Moses, confitetur. Quæ igitur Moses de
 plantarum, brutorumque animalium propagatione, nouissimè de fœcunditate, & re-
 stauracione prolis humanæ scripsit, his similia prorsus scripsit Aristoteles, Moses, Mas-
 culum & fœminam creauit eos, benedixitque illis Deus, & ait, Crescite & multi-
 plicamini, & replete terram. Aristoteles autem, ἅμα δὲ καὶ ἡ φύσις ἀναπληροῖ ταύτην τῆ
 ἀειδιότῳ, τὸ αἰεὶ εἶναι, ἐπεὶ κατ' ἀρχὴν ἔδύναται, ἀλλὰ καὶ κατ' ἐξέλιξιν ἔτι παρακοινοῦμιται ἅπα
 τὰ θεῖα ἐκαστὴν ἡ φύσις, τὰ τε ἀνθρώπων, καὶ τῆς γυναικὸς παρὰ τὴν κοινότητα. Simul, inquit, natura
 sempiternum esse complet, hoc indiuiduorum reparacione. Propterea quòd per spe-
 ciem tantum durare res poterant, non per numerum. Sic prouisa fuit ab ipsa Diuini-
 tate, aut Numine diuino natura vtriusque, masculi & fœminæ, vt inuicem copularen-
 tur. Quid hic dissimile inter Mosen & Aristotelem? Quo discrepat vtraque Philo-
 sophia? Et non est hoc, quod ipse Deus dixit, Quod Deus coniunxit, homo non se-
 pararet? Iesus eam vocauit coniunctionem, Aristoteles κοινότητα. Factum à Deo, Ie-
 sus: Aristoteles, ἅπα τὰ θεῖα. Sicut autem Moses, hunc ordinem factum à Deo, in
 exordio temporis, non in æternum fatetur: Sic cum sit eadem prorsus sermonis ra-
 tio in Aristotele, nulla ratione possumus aliud suspicari, quàm eum à principio fa-
 ctum, ac constitutum sensisse. Quod prudentibus cogitandum relinquo. Duòque
 hic adhibet Aristoteles, Naturam ac Deum. Ex quo declarat, aut idem esse Natu-
 ram, atque Deum: aut, quod verius est, hunc ordinem, qui Natura est, esse inuen-
 tum Dei. Tertius locus est in libris, de suprema Philosophia, vbi in maiorum opinio-
 nibus, de rerum principiis recensendis, occupatus, multorumque placitis reiectis,
 eorum vero collaudauit sententiam, qui Mentem omnium rerum inuentricem sta-
 tuissent: eos ita efferens, vt cæteris præ his dormitasse, hos verò sapuisse, vigilasse, acri
 iudicio fuisse, assereret, his verbis: ἔστι δὲ τις εἰσὶν εἶναι καθ' αἶψαν ἐν τοῖς ζώοις, καὶ ἐν τῇ
 φύσει τῶν ἀγίων, καὶ τῶ κόσμῳ καὶ τῆς τάξεως πάσης, οἷον νήφων ἐφ' αὐτὴν εἰκὴ λήγοντας τῶν ἀπείρων.
 οἱ μὲν οὖν ἔτι πρὸς ἀπολαμβάνοντες ἅμα τῷ καλῶς τὴν αἰτίαν, ἀρχὴν εἶναι τῆς ὄντων ἕξεσιν, καὶ
 τὴν ποιανύτων, ὅθεν ἡ κίνησις ὑπάρχει τοῖς ἔσσι. Qui verò mentem, inquit nescio quis, dixit
 quemadmodum animalium, & Naturæ causam, & mundi, & omnis ordinis, is præ
 cæteris, qui antea temere locuti essent, euigilasse videtur. Qui hæc igitur suspicantur,
 simul

Inaudite sa-
pientiæ fuit,
quod ex se-
minibus cun-
ctis producan-
tur.

Indiuiduorū
perennitas.

Specie perdu-
ras animalia,
non numero.

Matth. 14.

Natura, in-
uentum Dei.

Asimul & ipsam causam principium rerum bene statuerunt, & talem causam, vnde motus
 rebus extiterit. Hanc Aristotelis sententiam, si quis altius ponderet, excutiat, euoluat,
 in ea clarè contineri confessionem creati mundi, siue prudens, siue imprudens, eumque
 sapiente natura locutus sit, facillè dignoscet. Atque aded clara res est, vt mirabile sit, quo
 sæpe veritatis æstus rapiat imprudentes. Repetamus igitur omnes, qui Mentem, mundi
 creatricem declarauerunt. In his præcipue fuerunt Trismegistus, Orpheus, Pythagoras,
 cum primis verò Anaxagoras, tum Socrates, & Plato: omnesque hi cum aliis multis af-
 feruerunt, Mentem generasse hunc mundum, in cælo lucem accendisse, cælum & tem-
 pus condidisse, animalia, plantasque ex humo cooriri fecisse. Quorum declarans Latine
 Ouidius Theologiam, canit,

Nam celo terras, & terris abscondit vndas,
 Et liquidum spisso secreuit ab aere cælum,
 Dissociata loci concordia pace diremit.
 Principio terram, ne non equalis ab omni
 Parte foret, magni speciem glomeravit in orbis:
 Tum freta diffudit, rapidisq; tumescere ventis
 iussit, & ambitæ circumdare littora terræ.

Aliæque multa, de Sapientia parente, reginæque huius mundi, cuius asserit eam originem.
 Quicquid igitur ex antiquorum Theologia cecinit Ouidius, asseueratur, prædicatur,
 B effertur miris laudibus ab Aristotele. Affirmat eos bene, prudenter, sapienterque locu-
 tos, qui dixerunt vñ, id est, Sapientiam, Intelligentiam, Mentem, omnis ordinis, Na-
 turæ, animalium, totiusque mundi causam, & autorem. Et bene sapienterque eos sta-
 tuisse dicit hanc, quæ dicitur excellenter Causa, rerum principium, & tale principium:
 à quo motus, vitæque cunctis rebus extiterit. Hoc suo suffragio totam collaudat, & com-
 probat Mosaicam Theologiam Aristoteles. Primus enim Moses, ex his qui vetustam
 Theologiam litterarum monumentis tradiderunt, scripsit, Spiritum siue Sapientiam
 Domini, quem sua lingua Græci vocarunt vñ, ornasse cælos, fecisse vt oriretur lumen
 in cælo: Hanc veram mundi originem fuisse, cum terram, & aquas, quod Chaos, à con-
 fusione duplicium harum rerum, vocarunt Græci, primum è nihilo, tantum ex Ideis suis
 æternis, quæ sunt ipsamet, extulisset. Quippe quæ cuncta sinu & pelago suæ Sapientiæ
 contineret. Hanc clarissima luce cælum & terras compleuisse, diem noctemque ab inui-
 cem diiunxisse, aërem in vastas, sublimes regiones, à terris in cælum vsque diffudisse, ma-
 ria in profundos sinus, concauissimæ mundi planities considerare iussisse, è terra plantas,
 animaliaque, ex aqua item alia pullulare iussisse. Nouissimè tanquam regem iam geni-
 tarum rerum, in mundum ceu pulcherrimam aulam, hominem induxisse. Hæc prior
 vbique motum vitæque dedit: prior ipsa mota super aquis, vnde cieri omnia, agitari,
 fierique cœperunt. Ex illo motu, Solis iubar emicuit, rapida vertigine concitatum est
 cælum, terræ quoque & aquæ primum moueri cœperunt. Sic Mens inuēit omnem ordi-
 nem, cunctamque Naturam, fuit autor mundi, autor animalium. Hoc admiratur Ari-
 stoteles, effert præconiis egregiis, tribus verbis declarans & quàm sibi huiusmodi Theo-
 logia placeret, & quàm diuinè senserint, qui nobis hanc sapientiam reliquerunt. Primum
 quòd fuerunt νήφορες, prudentes, sapientes. Quòd omnes alij secus suspicantes, temere
 & imprudenter locuti sunt. Postremò, quòd καλῶς, bene, pulchre, hi principium rerum
 appellarunt eam quæ vocatur ab eis ἄψτος autor, causa: quæ est eadē Mens, vt asserit Laër-
 tius sensisse Platonem. Siue igitur prudens, siue nescius, sed solo secreto Naturæ ac veri-
 tatis æstu asseruit, plenòque ore laudauit mundanam creationem Aristoteles, admiratus
 est huius Philosophiæ præcones, quàm velit alibi despucrit. Sufficit mihi ex inuito (quan-
 quam forte non inuito) pectore, testimonium veritatis excidisse. Quæ igitur deduxi, &
 quæ sum hæcenus locutus, videbunt vera esse, qui norint, quam de Sapientia seu Mente
 diuina, Theologiam maiores, & qui ante Aristotelem floruerunt Philosophi reliquissent.
 Quæ tota est, vt dixi, quòd ea creauit mundum, præcipueque Chaos in ordinem redegit,
 & rerum formas cæco deprompsit aceruo: denique, vt Aristoteles ait, quòd fuit autor
 mundi, Naturæ totius, ordinisque repertor. Quod cum bene sapienter, præclarèq; præ-
 dicatum asseueret Aristoteles, nemini dubium poterit esse, quin creationis, qualis à Mose
 & ab Ægyptiis, vetustissimisque Græcis fuerat decantata, asseritor fuerit. Aliud testimo-
 nium, quod de creatione, rerumq; noua inuentione, prudenti vel imprudenti excidit,

Veritatis æstus
rapiat interdum
imprudentes.

Ouid. ibidem.

Moses scri-
ptor primus.

Homo, præ-
stremò a Deo
creatus.

Deus mundi,
& ordinis
autor.

I. de Inventione, & I. de Oratore.

quod sanè prudentissimus quisque considerabit, est, quòd quemadmodum Marcus Tul- lius, plurèstque alij, quendam hominem sapientissimum fuisse dicunt, qui dispersos ho- mines congregavit, in quo necessario, aliquod rerum initium continetur, quo rudes, nupèrque nati homines, societatis experti essent: sic ab Aristotele familia dicta, velit nolit, cum origine mundi sequuntur: δ δὲ παρ' αὐτοῦ συστήσεις μεγίστων ἀγαθῶν ἀπ' αὐτοῦ: Qui primus, inquit, dispersos homines congregavit, maximorum bonorum autor fuit. Videat igitur, quicumque vult, an in Aternitate non semper homines congregati fuerint. Nihil enim est novum in Aternitate. Nam siquando congregati homines, prius dispersi erant, in aeternum certè dispersi fuerunt.

Ex dictis oratorum & poetarum, artium, sermonis, & humani generis probatur exordium.

CAPVT XVI.

Ex eo qui nomina primus imposuit, arguitur initium mundi.

ADEM ratio colligitur ex Tullio contra Philosophos: Aut qui primus, inquit (quod summæ sapientiæ Pythagoræ visum est) omnibus rebus imposuit nomina. Si primus enim quis imposuit nomina, certè antequam imposuisset, non erant nomina. Arguitur ergo humani generis initium: quoniam si fuisset Aternitas, semper homines locuti E fuissent, semper sermo viguisset. Nec primus quisquam nomenclatur- as in dere potuisset. Si fuit principium locutionis, & sermonis, fuit

Litterarum inventio & artium plurimarum.

etiam vitæ. Sic quod sequitur, Aut qui sonos vocis, qui infiniti videbantur, paucis literarum notis terminavit, aut qui errantium stellarum cursus, progressiones, institutionesque notavit. Hæc omnia comprobant exordia istarum artium. Ergo nec semper artes fuisse, nec homines eis vsos esse. Similiter quod subiicit, Etiam superiores, inquit, qui fruges, qui vestitum, qui tecta, qui cultum vitæ, qui præsidia cõtra feras inuenerunt. Hæc docent apertè, omnium fuisse aliquod primordium. si diluui- a attuleris, destructum est, & euersum, Nullã vnquã potuisse tam immanè eluionè esse, quæ totam humanam gentè abstulerit. Quæ si cunctos abstulisset, nemo nunc esset superstes. Quòd si fuerunt homines semper, semper etiã & sermo. Itaque non fuit quidam, qui primus nomina rebus imposuisset. Si fuit, non semper homo, linguãque, sed fuit exordium. Eadem ratio colligitur ex Platone, & eodem Marco. In Cratylo Plato perhibet priscos fuisse meliores, quia Diis propiores. Marcus veriora esse à priscis tradita, quòd minus aberant à progenie diuina. Si mundus igitur est aeternus, ubi prisci, ubi Diis propiores? In Aternitate nil prius, nil posterius, nil propinquius, nil remotius. Fuisse quoque Deo propiores aliquos, arguit initium, cum scilicet Deus creas, & astas cernebatur à priscis illis, quos priores creatar, quos Marcus progeniem diuinã appellat. Plato θεῶν παῖδας, θεῶν ἀγγελοῦς, Filios Deorum, Diis proximos, propinquos Iouis. Eadem ratio colligitur ex eodem Marco, cum quasi ab omni- f alia dubia opinione, huc tandem sistente, & appellente Natura. Non enim, inquit, temere, nec fortuitò fati & creati sumus, sed profectò fuit quædam vis, quæ generi consu- leret humano, nec id gigneret, aut aleret, quod cum exantlasset omnes labores, tum in- cideret in mortis malum sempiternum. Si ergo ó Marce fati & creati sumus, & si fuit quædam vis consulens humano generi, certè fuit exordium quoddam, cum nondum creatis nobis, aut dum crearemur, ab eavi nobis consulebatur. Similis probatio col- ligitur ex Poëtis, vt appareat, vndique pro veritate contra mendacium auxilia concurre- re. Vergilius canit iuxta priscos vates, sponte sua quondam fruges terram hominibus dedisse, lætis, ociantibusque, cum non cogerebantur, ad sustentationem vitæ, varias artes excogitare:

Prisci curi- liores.

Primis que per artes, Monit agros, curis acuis mortalia corda, Nec torpere graui passus sua regna vetermo.

Geor. I.

Ergo non fuerunt semper artes, non semper agricultura. Quomodo igitur mundus Aternus, & homines aeterni, sine artibus? Et si non sine artibus vnquam, quomodo primus quidam, siue Deus, siue homo, reperit eas, cum prius non essent? Reperta agri- cultura, nauigatio, astronomia, venatio:

Tunc

A Tunc alnos primum fluij sensere rapaces, Nauita tum stellis numeros, & nomina fecit. Tum laqueis captare feras, & fallere visco Inuentum, & magnos canibus circumdare saltus. Tum ferri rigor, atque argentea lamina ferre, Tum varie venere artes.

Virgil. ibid.

Artes igitur, quæ deerant, docent homines natos, non aeternos.

Plotinum apertè fateri, contrà quàm Proclus contendat, tempus creatum, cum cuius conditione consequitur etiam cali, mundique creatio.

CAPVT XVII.

VONIAM verò Proclus asserit in his, qui mundum sempiternum cre didissent, ad alios fuisse Plotinum, ecce veritas ipsa sibi suppetias as- ferens, cui cum mendacio bella perpetua, quæ sæpe mentes in men- dacium prolapsas, deluctata diu, tandem subrigit ad lucem, & verum, contrà, quàm ille pronunciet, ostendet. Neque verò boni iudicis est, in alteram partem inclinantem, audire rationes eius cui faueas, ad eius quem odio habeas, aures obdere. Sic si bene hic, sicut aliis Philoso- phiæ locis, rem Proclus ponderasset, fortasse iudex æquior fuisset. Nemo vnquam me continebit, quin in ea semper sententia persistam, omnes ferme philosophos super ea- dem re (quoniam homines quales nos omnes, fuerunt, qui nostra placita tota vita varia- mus) opinione alternante, diuersa protulisse. Pessima verò, sed apud imperitos tantum, regnat consuetudo, vt vnus alicuius autoris, cui se consecrarunt, dicta perinde ac irre- fragabilia, inuiolatæque, aut qui sibi contradicere non potuerit, omnibus conatibus de- fendere certant. Sed his ommissis luce clarius ostenditur, Plotinum, aut volentem, aut eo- rum oblitum, quæ dixisset alibi, factum tempus, ac mundum asseruisse, factum inquam, non quòd fiat, aut generetur, sed quòd fuerit postea, cum non esset. In libro de Aeuo & tempore hæc scribit: δὲ δὴ ἀναλαχθῆν ἡμᾶς αὐτῶς πάλιν εἰς σκένωσιν πλὴν διὰ θεοῦ, ἢν ἕπει τῶ ἀϊώνος ἐλεῖν ἔδει εἶναι πλὴν ἀπερμῆ, σκένωσιν, καὶ ὁμῶς πᾶσαι, καὶ ἀπερμῆ ἡδὴ (καὶ) καὶ ἀκλιτῆ πᾶντι, καὶ ἐν ἐνί, καὶ παρῶς ἐν ἐστῶσαι. χρόνος δὲ ἔπει ἢν, ἢ σκένωσιν τε σὺν ἢν. γενήσομεν δὲ χρόνον λόγον καὶ φύσιν τῶ ὑπερῶ. τῶτων δὴ ἡσυχίαν ἀλάττων ἐν αὐτοῖς, ὅπως δὴ παρῶτων ἐξέπεσε χρόνος, τῶς μὲν μῆσας ἔπει τότε ἔσας σὺν ἢν πῶς ἴσως, καὶ οἱ ἐπὶ τῶ. ἀλλ' ἴσως ὅσα ἴσως, καὶ αἱ μῆσας τότε. αὐτῶν δὲ ἢν τις πᾶσι πᾶν γενόμενον χρόνον ὅπως ὅτιν σκένωσιν, καὶ γενόμενος, λέγει ἐν παρῶ αὐτῶ ὅδε πῶς. ὡς παρῶτων παρῶ τῶ παρῶτων δὴ τῶ γενήσομαι, καὶ τῶ ὑπερῶ δεικνύται σὺν αὐτῶ, ἐν τῶ ὄντι ἀπερμῆτο χρόνος σὺν ἢν. ἀλλ' ἐν σκένωσιν καὶ αὐτῶ ἡσυχίαν ἢν. φύσας δὲ πολυπράγμονος, καὶ ἀρχῶν αὐτῶς βεβλομένης, καὶ εἶναι αὐτῶς, καὶ τῶ πᾶσι τῶ παρῶτων ἢν τῶν ἐλομένης, σκένωσιν μὲν αὐτῶ, σκένωσιν δὲ καὶ αὐτῶς, καὶ εἰς τῶ ἐπὶ (καὶ) αἰ, καὶ τῶ ὑπερῶ:

Inducendum, audita parte vtraque.

Opportet, inquit, attollere nos ipsos ad illam dispositionem, quam in Aternitate dicebamus esse, quietam illam, & simul totam, & infinitam iam vitam, omninòque indeclina- bilem & in vnitatem, & ad vnitatem stantem. Tempus autem nondum erat, vel illis certè non erat. Generabimus autem tempus definitione, & natura posterioris. His igitur quietem agentibus in se ipsis, quanam primum ratione exciderit tempus, Musas quidem quæ nondum essent, aut quisquam fortasse inuocet, quæ hoc canant, sed forte erant & Musæ tunc: ipsum verò creatum tempus, forte quispiam, quomodo apparuerit, & fa- ctum fuerit, dicat de eo in hunc modum: Quòd antequam primum hoc gigneret, & posteriore cum ipso indigeret, in ente requiescebat tempus, cum non esset. Sed in illo & ipsum quietem agebat. Natura autem sollicita & curiosa, & imperare, vel incipere ipsa volens, & esse ipsa, plúsq; habere, quàm quod præsens esset, querere eligens, mota est quidem ipsa, motum est & ipsum tempus, & in posterum, & semper. Talia locutus est Plotinus, in quibus euidens & luculenta est temporis creatio. Nos ergo Plotinum ex- plicantes dicamus. Primum vt quid Aternitas cum tempore discrepet, noscas, iubet te attollere mentem ad illam, quæ rectè vocetur dispositio, cum nihil horum, quæ cerni- mus & sentimus, extaret, non Natura, non cælum, non terra, ne tempus quidem cum quiescerent omnia vita carentia, solâque esset Aternitas, vita Dei infinita, vt dixit eo- dem libro. Est enim Aternitas, Deus ipse, ipsa vnitatem, vita simplex, secum coniuncta,

Et qui nimis præstare iur- rant in verba magistri.

Aternitas et tempus nõ idè, apud Plotinum.

Aternitas Deus.

indeclinabilis, immobilis, infinita. Nondum erat tempus, nec rebus illis tempus erat. Dico res eas, ipsum Deum, Ideasque rerum, tempore carentes. Ut autem tempus describas, assumenda est natura posterioris, scilicet quod posterius est, in cuius essentia intelligitur tempus. Cunctis igitur rebus quiescentibus, quia nihil dum esset exortum, quomodo tempus apparuerit, quis explicet, inquit. An Musas Poetarum more, nondum & ipsas natas inuocabimus? ut quod ait Homerus,

Μῦθον ἀείδεις θεῶν
πυλάων ἀδελφῶν
Ἀχιλλεύου.
Iliad. α.

*Iram pande mihi Pelidæ diua superbi:
Vos Musæ nobis exponite temporis ortum.* Sic nos dicamus,

Atqui forte etiam erant tum Musæ, Deæ videlicet. At tempus ut fuerit creatum, ut emerferit, Musis dimissis, dicas licet in hunc modum, quod antea quam iungeretur prius & posterius, è quibus Aristotele autore, conficitur tempus: quiescebat, & quasi dormiebat, cum non esset, fieri quidem potes, sed nullam dum vitam nactum, tempus. Quiescebat autem in vasta totius vniuersitatis origine Deo. Natura verò sollicita, exundique cupida, lucemque appetens, nec præsentis conditione contenta, continuo erupit: simili quoque erupit tempus impetu. Nihil igitur clarius & apertius, ipso vel Sole luculentius, de creatione temporis. Hic enim nullæ latitant ambages, tota in propatulo oratio. Non est dependentiæ, fluxusque perennis, vllum profugium. Ne Moses quidem tam clarè locutus est. Creationem autem temporis nemini non perspicuum, trahere secum cunctam mundanam creationem. Neque enim sine cælo potest esse tempus, natis cum tempore, Sole, omnibusque cælestibus machinis his, quibus motis, efficitur tempus. Sic qui dicitur creatum tempus, dicit cælum, Solem, Lunam, astra, totum denique mundum creatum.

Naturam & tempus à deo proficisci.

Sine cælo non potest esse tempus.

Tum Plotinus ipse refert Naturam quiescentem, nondum existentem, lucem, aspectumque optasse. Atque alibi quoque, ut primo libro claruit, confessus est, omnem mundum creatum, cum mundum sic introducit loquentem, Fecit me Deus, & inde ego extiti. Et alia, quæ visa sunt illic, quod terra sit plantis ornata, quod Mens sit omnia fabricata, stabilis ipsa, & quiescens. Et quod Providentia Dei, sit quidam prospectus, & antecedens consideratio, ut mundus fieret pulcherrimus, bonis & pulchris locupletissimus. Et quod de animis scribens, ἀίδιοι γὰρ εἰ ψυχὰς, καὶ ὁ θεὸς ἕσπερος: Animas esse sempiternas, tempus autem posterius. Nōne cuncta consentiunt? In libris quoque de Tribus imperatricibus subsistentiis, de tertio principio differens, quod illi Animum mundi, nos Spiritum diuinum dicimus, apertè super hac re locutus est, Hæc, inquit, ἐποίησε, cuncta creauit animalia, eis inspirata vita, quæq; terra nutrit, quæ ve mare, quæ feruntur per aëra, quin astra quoque diuina in cælo. Hæc Solem, hæc magnum hoc cælum ἐκόσμησεν, ornauit. Sic loquens Plotinus, nōne mentis suæ perspicuè declarat sensus? Eodem quoque libro, Anima, inquit, ingressa cæleste corpus, ἔδωκε, dedit vitam, dedit immortalitatem, ἠγάπησε δὲ κείμενον, excitauit cælestem illam molem iacentem. Ea circumrotata motum sempiternum, ab animo sapienter agente, animal beatum ἐγένετο, factum est, cælumque habuit decorem, anima introducta. ἂν τὸ ψυχῆς σῶμα νεκρὸν, γήινον ὕδωρ, μᾶλλον δὲ σκότος ὕλης, καὶ μὴ ἐν, καὶ ὁ σπλάγχι θεοῖ, φησὶ τίς: Cum esset ante animam, mortuum cadauer, terra & aqua, imò verò tenebræ materiæ, & non existens, & quod, ut quidam ait, abominantur Dij. Hæc ad verbum Plotinus, quibus nihil diuinius. Apertèque ponitur duplex cæli status, anteaquam esset, posteaquam fuit. Nullæ hic ambages, ut dixi. Quantumuis verba distorquere coneris, non possis ea, ut in Platone soliti sunt quidam Platonici, dimouere loco: neque enim si Plotinus sensisset semper tempus & mundum in hoc honore fuisse, quo nunc est, vsus hac & superiore oratione fuisset. Hic quoque est status ille rerum ante mundum, qui est apud Mosén, Terra, & aqua, & tenebræ super faciem Abyssis, super Hyle, super Chao, super materia, nondum luce creata, quam sequitur motu eius generatum tempus. Nec possum admirando satiari, cernens apud Philosophos, confessionem Theologiæ Mosaicæ, & apud omnes gentes tanto in pretio veritatem, cuius consonè mirantur omnes maiestatem. Dicitur enim à Plotino, quod à nostro Poëta:

Animus mundi, diuinus spiritus.

Duplex cæli status.

Ante creationem nullus solerat.

Nullus adhuc terris præbebat lumina Titan.

Dixerat prius fuisse Chaos & Moses, Terra erat inanis, & vacua. Aqua videlicet, & terra. Hic quoque Plotinus innuit in acervo, & congerie informi illa rerum, corpus cæleste ut in sua homœomeria iacuisse, & ex eadem massa, atque cætera omnia, emeruisse, natum, ac factum ex aquis, vbi tanquam cadauer iaceret. Hoc testimonium, non

Anon potest inuito Plotino excidisse, sed suapte arbitrio loquente, & eo modo loqui volente, pronuntiatum, necesse est.

Apertè perspicuèq; Porphyrium de temporis exordio scripsisse. Iamblichum multis rationibus omnia nata esse, confiteri: Qui consentaneè cum Mose prædicet hominem diuinitus factum. Itémque ordines cælestes à diuinissimo Verbo repositos. Et quod condemnat hunc mundum, asserens ab eo futiendum esse.

CAPVT XVIII.

ORPHYRIVM, & Iamblichum, quin ipsos etiam creationis inimicos, Proclum, & Simplicium, probabo vel falsitatis oblitos, vel aliquo veritatis impetu, creationem temporis asseruisse. Quorum dicta, qui diligentius, accuratiusque pensiter, totamque eorum rationem euoluat, & quid ex ea necessariò sequatur, altè spectet, eos deuolui, cerneret ad creationem, sine qua stare quæ loquuntur (licet ipsi id forsan non animaduertent) nulla ratione possint. Sed testimonium Por-

Porphyrius & Iamblichus etiam nolentes vera dixerunt.

phyrij est omni luce radiantius, admiratione certè dignum, allatum superius. Is loquens de ea quæ dicitur à Philosophis Mens, Principium & Origo mundi, consideransque statum eius quo vixisset ante mundum, tribuensque ei eas Diuinitatis laudes, quibus cum tempore nulla sit ei communicatio, apertèque & luculenter eam à summo bono æternaliter natam asserens, dixit, quod hæc natiuitas non modò fuit æterna, sed etiam ante omnem Æternitatem. Natam autem fuisse, ut dixi, æternaliter dicit, non in tempore, non modò quia sempiterna fuit ea natiuitas, sed etiam quia nondum tempus esset. Hæc enim sunt expressa verba eius: *προγενέθοντος δὲ τοῦ ἀπὸ ἀρχῆς τινὸς θεοῦ, ἔπειτα γὰρ θεὸς ἦν, ἀλλ' ἔδωκε θεὸς γενόμενος, τὸ εἶναι αὐτὸν ὅτι π ὁ θεός:* Procetisse verò non ab aliquo temporali principio. Neque enim adhuc tempus erat. Sed nec factum quidem & creato tempore, tempus præ ea quidquam est. Hæc pauca ex multis apud Porphyrium verbis. Quid mirabilius? Non potes hic aduocare solitum refugium, Tempus factum quidem, sed æternaliter factum, sicut dicunt de mundo. Ecce duo status proponuntur, æternæ Mentis, æternaliter manantis, atque temporalis principij. Nominatur principium temporis, & dicitur hoc principium aliquando non fuisse, cum scilicet nascebatur vel nata est æternaliter Mens à summo bono, nondum erat quod postea fuit. Mens non est nata in tempore, quia tempus nondum erat. Etiam verò post factum tempus, nihil habet cum Mente tempus affinitatis, ut res creata cum æterna. Audis hic, cernisq; γενόμενον θεόν, tempus creatum. Cernisq; ἀρχὴν θεοῦ, temporale principium. Vides, ἔπειτα θεός ἦν, Nondum tempus erat. Ibidemque dicit Porphyrius, *καὶ ἀπὸ αὐτῆς γενήθη τὸ πᾶν:* Etiam si ab ipsa Mente facta sint omnia. Hæc igitur cum clara sint, qui secus intelligenda contendat, impudentem: Porphyrium autem, aut inconstantem, si secus alibi statuisse deprehendatur: aut quod fieri solet, veritatem secretis ad se machinis eum traxisse, dicendum erit. Quomodo autem Iamblichum, quem diuinum non cessant vocare Platonici, confessus sit, mundum, & genus humanum certo temporis initio, à Deo habuisse principium, hac ratione probatur. In libro de secta Pythagoreorum, ostendens Pythagoreos in omni genere virtutum claruisse, sapientiãque eorum, veram illam germanãque fuisse, in notione rerum diuinarum omnem existentem, quippe qui censerent, persuaderentque sibi, ad hoc ipsum factum hominem à Deo, magnis in animo, & corpore dotibus adhibitibus, ut omnis scientiæ capax esset, quo loco profusus cum Mosaica Theologia consonante, reperto, mira sum affectus lætitia, sumque exosculatus mirum in modum. Eorum verba videlicet Archytæ sic profert: *τίπο δοκεῖ μοι ἦμεν ποτ' ἀσπρὸν καὶ γέρον, καὶ συνέστα ὁ ἄσπρωτος καὶ ὄργανα δὲ, καὶ δυνάμεις ἐλήθηεν τὸ δὲ πᾶν θεῷ:* Hoc, ait, mihi videtur fuisse quod certè fuit, Factum hominem, organa quoque, facultatèque à Deo accepisse. Hoc igitur omne Iamblichus approbans & interpretans, & ad comprobationem suorum dictorum adducens, primùm quid illi senserint, ostendit: tum ascensum suum declarat. Itaque assentitur, probatque Pythagoram, Archytãque

Mens mundi nata æternaliter, & ante omnia tempora.

Duo status æternæ mentis.

Iamblichus, diuinus Platonicus appellatus.

Factus homo à Deo.

Humana creatio trahit etiam una seculi creationem ceterorum.

Finis philosophiae, cultus Dei.

Sapientibus haec vita fugienda.

Maxima utilitas est philosophia persequitur.

Non est tanti mundus, ut aeternus esse debuerit.

Vita huius sempiternitas impeditur praesentis aeternitate.

beneficentia, cum hominem factum a Deo confitentur, καλῶς ἔργα καὶ γὰρ τὸν λόγον, Διὸς ἀποδοῦναι ὡς ἔστι τὸ γινώσκαι καὶ θεωρεῖσθαι, πᾶσι ἀνθρώποις ὑπὸ τοῦ θεοῦ συνέστηκε: Pulchrè igitur & congruè hac ratione locutus est Pythagoras, ad cognoscendum, speculandumque factum omnem hominem a Deo. Nemini igitur dubium, ut ipse nunc loquar, quin si genus humanum est creatum, cætera quoque eo inferiora, & vîbus eius cuncta feruientia, sint aliquando creata. Trahit enim humana creatio, cæterorum secum creationem, Hoc Pythagoras, & Architas censuerunt: Iamblichus multis verbis explicat Atticè, quod Doricè illi protulissent, additque: καὶ τὰς τῶν ὄργανων, καὶ ὄργανα, καὶ διωμάδας εἰληφε τῶν θεῶν: Et ad hoc factus est homo & organa, facultatèscque accepit a Deo. Hæc & id genus multa Iamblichus, in quibus cum creatione hominis, clarè & perspicuè, totius mundanæ machinæ molitionem, siue palam, siue absconditè fatetur. quod qui non tardus, aut proteruus sit omnino, facillè noscat. Totum enim illum locum accuratè, diligentèrque interpretans, ex eoque ad Philosophandum omnes cohortans, repetit, inculcâtque quasi quandam de humana creatione historiam texens, Deum, mentem & corpus sic fecisse, ut ex omni mundo, notionem capientes, philosophari homines possent, cuius finis sit scientia, cultusque Dei. Altera ratio, qua persuaderi possit, aut expeditè volentem, aut ratione ex dictis suis manante, Iamblichum rerum corporearum principium credidisse, ea prudentibus erit, quoniam una è præcipuis rationibus, quibus pro Æternitate mundi pugnatur à nonnullis, est quòd nihil hoc mundo melius, iucundiusque existimantes, totamque corpoream vitam admirantes, nefas esse putant, eam, non semper fuisse, sempèrque futuram esse, nunquam tam diuino ordine vitæ, clarissimisque illis cælestibus luminibus defecturis. Huic igitur rationi, quæ ferme præcipua est, aduertatur, totamque hanc destruit persuasionem, quòd non Plato modò, sed & ipse Iamblichus, sublimi quadam, admirandaque sapientia retulerunt, Qui velit verè sapiens, & beatus esse, fugiendum ei celerrimè ex hac vita, odiòque eam habendam: Nos inter magna discrimina versari, corpus quod mille nobis afferat incommoda, & ad notionem veritatis impedimenta, deserendum esse omnino, nunquam nobis veritatem adepturis, nisi relicta odiòque habita præsentis vita, quæ veris bonis ignoratis, nos cupiditatibus, vanissimisque detineat amoribus. In primisque ait, τὸ μέγιστον ἡμῖν ἡ φιλοσοφία παρέχουσα, τίω ἀπαλλαγῆν τῆς ἐν τῇ ψυχῇ, καὶ γενεῆς δεσμοῦ: Maximum bonum afferre nobis Philosophiam, quòd liberat & disungit nos à vinculis, quæ & in animo sunt, & in hoc præsentis mundo corruptibili, qui dicitur à Philosophis Genesis, factio, generatio, instabilitas rerum: De corpore quoque, μηδὲ ἀναπιπλάμεθα τῆς τῆς φύσεως, ἀλλὰ χαθαρεύομεν ἀπ' αὐτῆς, ὡς εἰς ὁ θεὸς αὐτὸς ἀπολύσει ἡμᾶς: Neque verò replcamur natura huius, sed quàm maximè puri simus ab eo, donec Deus ipse nos ab eo dissoluat. Dicit etiam de anima, huic misero mundo implicata: καὶ ἐκ τῶν ἀμειροῦ ἐναι τῆς τῆς θεῶν καὶ χαθαρεῖ, καὶ μονοειδῆς σωσείας: Ne cupiditatibus, & huic mundo connexa, confortij diuini, purissimæque & vniformis illius societatis sit expers. De eadem liberata, καὶ ἐπιφθάν τελευτήσῃ εἰς τὸ εὐχρηστῆς, καὶ εἰς τὸ ποῖον ἀφροσύνην ἀπὸ ἀλλοτρίων τῆς ἀνθρώπων κακῶν: Et cum abierit ex hac vita, & ad sanguineam gentem peruenerit, liberetur ab humanis malis. Hæc & multa alia præclara philosophatur Iamblichus de contemptu, & fuga istius mundi, beatiorem dicens, qui eo minus vtatur. Ex his, cui prudentia, iudiciùmque inerit, videbit necessariò deduci, non esse tanti mundum hunc, ut aeternus esse debuerit, qui sit animis potius causa mali, quàm boni, & in quo magno cum discrimine versentur animi. Apparetque ipsum mundum, cum potius malus sit, quàm bonus, voluptatèscque eius spernendæ, fugiendæque à sapientibus censeantur, nec melius fuisse semper esse, nec semper esse debuisse, eumque nec diuinum esse, nec deificandum, adeo, ut maiorum bonorum amittendorum sit causa: & à quo discedentes, à malis potius quàm bonis, ut ait Cicero, abducamur. Huic annexa est ea ratio, qua sumus vsi superius, euidentissima sanè, & perspectissima. Cum in confesso sit apud sapientes, Æternitatem mundi, tollere pietatem: Secundò, cum vitæ futuræ Sempiternitas, impediatur ab Æternitate præsentis: quia si vita præsens est aeterna, non potest esse futura, nec possumus quicquam de futura loqui, quia nunquam perfecta cælestis apparebit, nisi deleta terrestri, ut propter cælestem, necessariò remouenda sit terrestris: vbi autem finis est, fuit principium: efficitur ut hæc vita, tanquam corruptibilis, fugax, inferior, debilis, fragilis, quo succedat melior, sit interitura: nec aeternum debere fuisse, à quo fugiendum Philosophi, abstinendumque crediderunt:

Aderunt: nec aeternum esse, vel esse debuisse, cuius Æternitas sit melioribus bonis impedimento. Huic adiuncta ea ratio est, qua possit intelligi, mundum nec fuisse perennem, nec esse debuisse, nec futurum esse, ex Iamblichò, qua diximus, Melius non esse prorsus, quàm malè esse. Cum autem mundus potius in statu calamitoso, lugubrique sit, malis, quàm bonis affluentior, nulli non modò perfectam lætitiàm, sed mœrorem afferens, idque semper, quandiu mundus fuit: Iamblichus autem asserit homini prauo, vtiliorem esse mortem, quàm vitam, his verbis τῶν μοχθηρῶν βέλτων τὸ τεθνᾶναι, τῆς ζῆν. videtur certè aliqua ratione posse deduci, si quis totam hanc considerationem explicet, eum iudicare potuisse, mundum, qui refertus miseris sit, & potius in malo, ac tristi statu, quàm bono, ac delectabili (ut in quo non solum leuium gaudiorum, si qua sunt, per mortem sit abolitio, verùm nemo sit mortalium, quem non potius vexatio, quàm lætitia, in omni vita tenuerit) huiuscemodi mundum, nec natura semper esse debuisse, nec prudentis esse, Æternitatem eius aut optasse, aut credidisse, cum melius sit, iniucunda, laboriosa, non esse, quàm esse. Hæc ratio potest ex Iamblichò duci. Ea verò euidentissima est, qua non ambigè, non inuolutè, sed clarè, apertèque dixit, à diuinissimo Verbo, iuxta Platonem, visibilem mundum repertum, & instructum: ἕως δὲ ἐξέρωμεν τὸν ὄλον κόσμον ὃν ἔταξε λόγος ὁ πάντων θεότατος, δευτὸν: Philosophandum, inquit, donec vniuersum mundum, aut ornatum reperiamus, quem omnium diuinissimum Verbum posuit visibilem. Qua potuit clariore voce creatio designari, decantari, prædicari? Quid aliud vultissimus Iob? Spiritus eius, inquit, ornauit cælos. Quod λόγος Iamblichò & Platoni, hoc Ratio, Spiritus, Ingenium, Sapientia, ipsi Iob. Ea quoque clarissima ratio est, quòd humanam creationem totam attribuit Deo summo, in præteritum tempus prædicans eum, non facultatem modò sese supra mundum, ad aspectum rerum diuinarum attolendi homini dedisse, qui sit finis rerum humanarum, verum etiam duces, custodèscque, à quibus arcanis documentis agamur ad recta, adhibuisse. primum sic perhibet: τίω γὰρ πάντων καλλίστην, καὶ θεοτάτην φύσιν ὅστω ἀνθρώποις θεὸς δέδωκε κατεδέειν: Pulcherrimam omnium ac diuinissimam Naturam, viuendo, & contemplando, philosophandòque assequamur, quantam dederit hominibus Deus aspicerè. Ecce datum hominibus à summo Deo, tum cum eos creauit, spiritum Diuinitatis suæ similem infudit, mente, intelligentia decorauit, ut creatorem suum, cuius est pulcherrima natura, noscerent, ad scientiam eius assurgerent, ut venustissimam naturam affecti, in vero beatitudinis regno collocarentur. Hoc fuit à principio, cum Deus hominem tam inclytum, nobilemque fecit, & super omnes animantes subleuauit, eumque paulominus, quàm Deum nobilitauit. Fuit hoc in exordio, fuit cum legibus cuncta suis disponerentur. De custodibus autem datis, Oportet, inquit, ad omnia, aciem mentis inflectere: διαφερόντως δὲ δὴ τὸ κελεύεται τῆς ψυχῆς εἶδος, ὅσα δάμναται ὁ θεὸς ἐκείτω δέδωκε, καὶ ὅσα ἐπὶ γῆς ἡμᾶς ἀπὸ τῶν πτωχῶν ἐν ἕσπερῳ εὐργυρίαν. Quod est, Cum primis autem, præstantissimum animorum genus, quòd Dæmonem Deus vnicuique dedit, idque est, quod nos è terra tollit ad cælestem cognationem. Sentit Iamblichus Deum non hac modò parte hominem nobilitasse, quòd ei similitudinem spiritus ac Diuinitatis suæ dedit, extulitque adhibita ratione & sapientia super omnes animantes, sed etiam sublimiores spiritus, focios & comites adiecit, à quibus ut ducibus præfidibusque gubernaretur. Hocque quando factum sit, Plato docebit in Timæo, cum sator hominum, atque Deorum, creato mundo, allocutus est Dæmones, siue Angelos, paulò antè cum mundo sator, ut alerent, fouerèntque homines, & custodirent. Sunt alia plurima, quibus possum, si velim, docere, claras edidisse voces Iamblichum super creatione rerum factarum & inuentarum, cum prius non existerent, siue natura secreta, siue voluntate, certaque persuasionè huc eum vocante.

Melius non esse prorsus quam malè esse.

Visibilis mundus instructus à diuinissimo verbo.

Mens hominibus à Deo concessa est.

Sublimiores spiritus comites hominibus dati.

Crantorem Platonicum, vitam præsentem condemnasse, eique non esse mortem anteposuisse. Quo sequitur improbatio Æternitatis mundi. Idem ex Aristotele infertur.

IMILIS probatio posset, si verum est quod Proclus refert, Crantorem Platonicum, Aeternitatem mundi voluisse, scq; dictis Platonis violenter ad hanc sententiam adiuvisse. Quicumque enim voluit fuisse semper mundum, volunt quia videtur eis melius semper aliquid quam nihil fuisse. Dictis igitur Crantoris probabo, non fuisse cur ob hanc causam desideraret mundum aeternum, quem dicit esse miserorum mortalium habitaculum, vitamque datam non ad voluptatem,

Vita hominibus ad supplicium data.

sed supplicium. Plutarchus in consolatione Apollonij, hæc de eo perhibet: πολλοῖς γὰρ καὶ σοφοῖς ἀνδράσιν ὡς φησι κρῆνται, ἔτι νῦν, ἀλλὰ πάλαι κείλευται τ' ἀγρόπτινα, τιμωρίαν ἢ γέμειν ἐναι τὸν βίον, καὶ ἀρχὴν τὸ γενέσθαι ἀνθρώπων, συμφορῶν τῶν μεγίστων: Multis, inquit, & doctis viris, ut inquit Crantor, non nunc, sed olim deploratae sunt res humanæ, arbitrantibus vitam esse supplicium, initiūque nascendi hominem; maximam calamitatem. Plutarchus hæc quidem. Si calamitas igitur est nasci, si vita supplicium, certè non aliud desiderant, qui mundum retro sempiternum desiderant, quàm sempiternas hominum calamitates, sempiterna supplicia. Sunt enim cum aeterno mundo, etiam aeternæ vita, calamitates aeternæ. Aeternasque hominum calamitates, aeterna supplicia cupiunt, qui cupiunt mundum aeternum. Nec solum non meliora ferunt nobis, sed deteriora. Melius est enim aut minus malum, paucis annis, quàm innumerabilibus fuisse miserum.

Aeterna calamitates, si mundus aeternus.

Non solum igitur horum iudicio, non debuit aeternus, sed etiam nunquam esse mundus. Vera certè sententia, nisi spes melioris vitæ iunctæ cum abolitione præsentis nos solaretur. Nam vitam fugacem veluti vmbra, & quod gravius est, miseris & incommodis refertam, melius erat nunquam hominibus contigisse. Hoc incommodum non accidit his qui creant mundum, quia & finis fuit malorum aliquando, & erit, cum nullus malorum finis adfit illis. Eandem rationem ducet ex Aristotele, qui volentem quem autor est idem Plutarchus, similia fermè de repudianda, nullique sapienti magnopere expetenda vita prodidisse, eodem libro scribens: Hoc Aristoteles testatur etiam Silenum Midam docuisse. Sed melius, inquit, est ipsa Philosophi verba subiicere. Dicit hæc in eo qui inscribitur Eudemus, vel de Anima: Quocirca ò optime omnium, & beatissime, præter quàm quòd beatos, & fortunatos esse defunctos arbitramur, etiam mentiri, aut insultare maledictis in eos, piū, ac sanctum, utpote contra eos, qui meliores effecti sunt, non ducimus. Hæc q; adeo prisca vetustaque decreta apud nos perseverant, ut nemo neque temporis initium, neque qui primus posuerit recorderetur, sed infinitum ævum semper vti lex inualuerunt. Ad hæc autem cernis per ora hominum iam multis pridem annis circumferri. Quid hoc? inquit. Et ille subiiciens, Quòd videlicet non nasci optimum quidem omnium, & melius est mori quàm vivere. Quod multis quidem à Deo testimoniis comprobatum fuit. Hoc quidem illi Midæ dixisse Silenum dicunt, postquam ipsum in venatione cepisset. Roganti autem, ac scicicanti, Quidnam sit hominibus melius, omniūque maximè eligendum: primum quidem nihil dicere voluisse, sed tacuisse. cum verò tandem omni conatu responsum extorsisset, tum denique coactum respondisse, Fortunæ ærumnosæ, & asperæ diurna progenies, quid me cogitis dicere, quæ præstaret vos ignorare? Lucunda enim vita est, suis cuique malis ignoratis. Optimum primum hominibus non nasci, natos autem quàm primum mori. His dictis subdidit Plutarchus: Σίλων δὲ ὡς ἕστις κρείττονος τῆς ἐν τῷ περὶ τῆς διαγωγῆς, ἢ τῆς ἐν τῷ ζῆν, ἢ τῆς ἀπεφθῆναι. Clarè igitur eum pronuntiasse, melius agere cum mortuis quàm viuis. Hæc igitur cum Aristoteles ipse proferat, videtur certè in eadem sententia fuisse, hominibus aut nihil prodesse vitam, aut melius fuisse non nasci. Cum quibus sequitur execratio, detestatioque Aeternitatis mundi. Eorumq; iudicium sanius, & melior cupiditas probatur, qui iudicant mundum nec semper fuisse; nec esse debuisse. Euripides item eadem censuit, cuius carmen sic vertitur à Cicerone:

Optimum non nasci.

Melius cum mortuis quam cum viuis agi.

Tuscul. i.

Nam nos docebat coetus celebrantes domum
Lugere, ubi esset aliquis in lucem editus,
Humane vite varia reputantes mala.
At qui labores morte finisset graueis,
Omnes amicos laude, & letitia exequi.

Iudicant igitur omnes meliorem mortem, quàm vitam. Sic Solomon laudavit magis mortuos quàm viuos. Eiusmodi igitur vita, cui mors antepositur, non debuit esse sempiterna. Qui

A Qui cupiunt aeternam, deteriora cupiunt: cupiunt calamitates, ob quas vitæ mors præfertur, sempiternas. Similia grauissimum autorem Senecam sensisse videbis in libro de Consolatione, ut veritas huius rei facile comprobetur, cui sapientes adeo concordēs assenserunt: Nihil, ait, est tam fallax, quàm vita humana, nihil tam inuidiosum. Non mehercule quisquam illam accepisset, nisi daretur inficiis. Itaque felicissimum est non nasci, proximè puto, breuitate vitæ defunctos cito in integrum restitui. Hæc ille. Si felicissimum igitur est non nasci, non nasci autem est non esse: felicius ergo fuit, mundum paucioribus annis fuisse, quàm sempiternis. Ac certè minus malū fuit, si vita miserabilis est (quia non esse, & felicissimum) vitam pauciorum annorum, quàm aeternam fuisse.

Felicissimum non nasci, aut breuem esse vitam.

Epictetum & Arrianum homines à Deo creatos, in q; mundum, operum diuinorum spectatores introductos fateri.

CAPVT XX.

ADEM ex ceteris Philosophis assumi poterit probatio, si dictis eorum quis prudenter institerit. Arrianus è Philosophis, aut Epictetus, confessus est ad bene, beatèque viuendum, homines à Deo creatos: ο θεός πάντας ἀνθρώπους ἔπι τὸ εὖ ἀμιμονεῖν, ἔπι τὸ εὖ ζῆν ἐποίησε. καὶ τὸ ἀφορμῶν ἔδωκε, καὶ μὲν ἴδια δέξαι ἐξέταξε, καὶ δὲ ἀλλότρια. καὶ μὲν ἀκόλουθα, καὶ ἀνάγκη, καὶ ἀφαιρετὰ ἐξ ἴδια. Quæ sunt, Deus omnes homines ad felicem, optimūque statum creauit, ad hoc occasionem dedit: alia propria largitus vnique, alia non propria. Sed quæ non sunt libera, coacta, & quæ auferri possent, non propria. In his quis est, qui non cernat, apertam mundi creati confessionem? quia generis humani prædicatur primordium, quum creator & sapiens, optimusq; ille Deus dicitur homines ad felicitatem, optimamque conditionem creasse? Quæ quidem, si Mosen percuncteris, est, cum creauit eos ad imaginem & similitudinem suam, dominatum super omnes animantes dedit. Dedit sapientiam, qua se contra malas cupiditates tuerentur, & in optima sese conditione, beatæq; vitæ actione continerent. Hæc omnia respiciunt primordium, non perennem dependentiam: nec sine principio, si spectes altè, potest intelligi, ut Deus creauerit, ad felicitatem occasionem dederit. Semper enim fuit hæc occasio, si fuit mundus aeternus. Qui si aeternus fuit, nulla fuit ad felicitatem, & εὖ ζῆν, compositamque vitam occasio, sed fuit potius ad infelicitatem, ad confusionem. Idem Epictetus, & Arrianus (pauca enim è multis) τὸν δὲ ἀνθρώπου, θεοτὴν ἐστὶν ἄγειν, αὐτὸν τε καὶ τῆς ἔργων αὐτοῦ. καὶ ἔ μόνον θεοτὴν, ἀλλὰ καὶ ἐξ ἡμετέρας αὐτῶν: Hominem verò spectatorem sui, & operum suorum introduxit, nec spectatorem modò, verum etiam interpretem. Quæso Philosophi, quando spectator in mundum introductus est homo, si fuit aeternus mundus? Nullum enim fuit vnquam tempus, in quo non homines spectatores Dei affuissent. Introducuntur enim prius absentia: aeterno mundo, humanum quoque genus aeternum. Quomodo igitur introductus homo, quasi prius non adesset? Nec defendes vnquam per introductionem sempiternam. Nam tametsi posset aeterna creatio, aeterna prouidentia dici, absurdè tamen diceretur inductio sempiterna, cum inductioni sit absentia necessaria. Repetit eadem Epictetus: πῶς δὲ ζῆται, ὡς διέταξεν αὐτὸν ὁ διατάξων, διέταξε δὲ θέρος εἶναι, καὶ χειμῶνα, καὶ φθῶρον, καὶ ἀφορείαν, καὶ ἀρετὴν, καὶ κενεῖαν, καὶ πάσας τὰς ποιαιύτας ἐναντιότητας ὑπὸ συμφορῆς τῆς ὅλων. ἡμῶν δὲ ἐξέταξε σῶμα καὶ μέρη τῶ σωματιος, καὶ κτήσον, καὶ κωνανδῆς ἔδωκε. Quæ sunt, Quomodo fiunt hæc omnia? Quemadmodum inquam moderator ea moderatus est? Aestatem iussit esse, hyemem succedere, statuit abundantiam & caritatem, terræ virtutem dedit, dedit & vitium. omnes id genus contrarietates pro concordia rerum. Vnicuique verò nostrum dedit corpus & membra corporis, possessionem & participes. Hæc Epictetus. quibus omnibus, rerum dispositarum non aeternus, sed inchoatus quidam continetur ordo, eruente Natura voces has, è pectoribus hominum. Seneca quoque grauissimus Romanæ Philosophiæ scriptor, exordium mundi sæpe fatetur, cum nominat fundatorem eius, cum docet, qua ratione cuncta disposuerit. Denique ait in Epistolis: A primo mundi ortu, vique in hoc tempus perduxit nos ex splendidis, fordidiq; alterna dies.

Ad quid homines nati.

Cur homini data sapientia.

Homo spectator & interpretes Dei.

Ordo quidem rerum, sed inchoatus.

Ex sententijs Plutarchi de mundo, Principijs eius. Ea in quibus nonnulli peccauerunt, de materia prima, de anima malefica, Responſionis contra calumnias Lucretij, quas contra providentiam, temeritatem, & casum defendens, effudit.

CAPVT XXI.

Plutarchus excusatur, Lucretius arguitur impietatis.

UPEREST, vt quosdam de mundo Philosophorum non ferendos errores coarguam, Plutarchi scilicet & Lucretij. Nam quæ vel Aristoteles, vel Platonici quidam in disputatione de mundo peccauerunt, superius declarata sunt. Quanquam protinus in ipſo sermonis limine vera sese offert responſio, quod Plutarchus non ex sua sententia, sed Platonis & aliorum quorundam loquitur. Lucretio verò si leporem poeticum detraxeris, nihil ferè boni reliqueris. Quippe qui eam sectam sit professus, cui certum esset, nihil quod à superioribus ingenio præclaris philosophis dictum esset, asserere: & quasi rustica coacta manu, in Philosophiæ campos lulentis pedibus inuaserunt: sed celeriter reiecti, latrare tamen non destiterunt. Videas homines loqui velut furentes mirificas animorum phantasias, monstraque terrifica, quales quibus elleboro sit opus: vt pariter cum illis desipiat, qui sese malefanorum delictis opponat. Plutarchus igitur in eo quem de Satu animi in Timæo Platonis inscripsit, principio sic scribit: *χάομον τὸν δὲ φησὶν ἠεὶ ἀκλειτος, ἔτε θεῶν τις, ἔτε ἀνθρώπων ἐποίησε*: Hunc mundum Heraclitum dicere, neque Deorum quenquam, neque hominum fecisse. Quasi, inquit, timeret, ne Deo excluso, aliquem hominem suspicaremur creasse mundum. Non ita ò Plutarche, sed sentiebat nec hominem vllum, nec Deum ex illis, quos colebant illa sæcula, Mineruam, Apollinem, Dianam, fecisse mundum. Dein Plutarchus proponit aduersus Chrysippum rationes de materia prima, in quam cuncta mala, quæ suspicabantur in creatione remansisse, solebant reicere, esse materiam ἀπειρίαν, ἀόρατον, καὶ χροιοποιὸν, αἰθρῆς δὲ ἀνάγκην πολλὰ τῶ θεῶ δισμαχῆσαι, καὶ ἀφηνιάσαι: Infinitam, turpem, maleficam, necessitatem quoque Deo repugnantem, & rebellem. Hæc quidem Plutarchus optimè primum refellit, mihi que mirificè probantur. Nisi Deus cuncta fecisset, si necessitas in rebus inesset, non omnium dominus esset. Hoc impium & vsquequaque rationi dissonum. Hic igitur laudo Plutarchum, ingenium plenis laudibus honoro. Cum verò Platonem, vel Chaldæos, Zoroastrémque secutus, animam quandam maleficam describit, quæ teneret ante mundum Chaos, elementaque in confusione, turbans inordinatè, rebellis Deo, repugnansque creandi, hic ego clamores continere non possum. Falleris ò Plutarche, & te quoque defendentem Platonem, contra Stoicos, & Epicureos, eadem incommoda sequuntur. Arguebas Stoicos de necessitate, de repugnante materia: at idem & deterius flagitium, de anima malefica, ἀνπίδαζον, aduersante summo Deo. Quid est enim quod possit Deo supremo resistere? Iam non erat ille motus animæ, si fuisset, sed elementorum confusorum, inanimatorum velut ignis, & aquæ: sic quoque non omnium Dominus, cui tu sæpe submittis omnia, sceptrum rerum cunctarum dedisti, esset Deus. Qui quidem si esset, nullus ei in creatione obſistere potuisset, deuictus, & expugnatus, in cineres redactus ab illo. Quis æternæ inexhaustæ bonitati Dei obſtare potuisset? Veritas igitur est, quod ante mundum non fuit Chaos, vt verisimis rationibus Aristoteles euincit. Neque fuit Chaos, neque Anima. Si Chaos fuit, vt veritas est, ab antiquissimis sæculis descendens, fuit initium rude mundi, non æternis sæculis ante mundum, sed ipsum mundi rude exordium, massa mundi, primum fundamentum, cui iacto positoque, reliqua mundi fabrica superextructa fuit, ab eodem architecto fundamenti atque totius ædificij. Nullum interuallum, nullum otium à fundamento ad ædificium. Turbatio quidem elementorum, quæ dicitur etiam à Mose nomine Hebraico rachaph, vnde Græcum addita syllaba ταρχα, Tarachi, vera fuit, sed fuit non ab aduersanti anima, sed ipſo eodem Deo, turbante nempe, fabricante, moliente, terribiliter ex aquis & abyſſo caelestes orbis elementaque disiungente. Iam Plutarchus peccat, quod Platonis in Timæo Phædròque animam, non verè nec iuxta mentem præceptoris interpretatur. Anima cuius origo contextusque describitur in Timæo, non est

De materia prima.

Plutarch. reprehenditur, de anima malefica.

Neque fuit chaos neque anima ante mundum.

Nullum interuallum à fundamento ad ædificium.

A omnis anima, sed anima cæli. Eodem quoque libro describitur origo particularium animarum. In Phædro quoque scribitur de anima humana: sed in Timæo generatur, in Phædro sempiterna declaratur. Quod à Plutarcho non est explicatum, ambagem hanc contradictionemque refugientè. Veritas igitur est primum, quod Plato (quis enim non præferat hominibus veritatem?) inconstans fuit, quod generatum & ortum in Timæo, sempiternum in Phædro constituit. Deinde nusquam est apud eum anima malefica rebellisque Deo. Sceleratum Magorum dogma. Si Platoni Chaos placuit, secutus est maiores. Non rectè. Delectus enim in dogmatis humanis haberi debet. Aut si rectè, sensit Chaos nulla comitatum anima, sed rudem elementorum confusamque congeriem, turbatam non ab anima, sed quia frigida pugnant calidis. Ad postremum verè defenditur Plutarchus, veris auxilijs à dedecore redimitur. Non ex vbertate pectoris sui sanæque Philosophia, qua florentissimum eius ingenium exuberant, talia scripsisse, sed ex Platone, Platonem autem ex maioribus nonnullis, quorum dogmata plusquam lyncæis oculis euoluenda, sub eadem massa bonis & malis iacentibus.

Anima cæli. Plato inconstans qui ortum sempiternum statuat. Chaos apud Platonem.

Excusatur Plutarchus.

Dissoluntur vana Lucretij contra mundi creationem, rerumque ordinem, calumnia. Coarguitur necessariò sensisse providentiam rebus inesse, Omnia causa nostri fecisse Deum: quæ putasset Epicurus noxia, vel superuacanea, summam providentiam habuisse.

CAPVT XXII.

LUCRETIO verò propter sermonis insolentiam quis respondeat? Meras enim, velut emota mente, crepat vanitates: sed non potest sic veritas aboleri, quin illam mens humana nonnunquam profundat. Principio igitur nominat naturam: *Confringere vt arcta Nature primus portarum claustra cupiret.* Videtur itè eà detestari religionè, quæ peperit scelerata & impia facta:

Impius Lucretius.

Lib. I.

Quin contra sepius olim Religio peperit scelerosa atque impia facta.

Ibidem.

Procedamus igitur per singula. Coëgit enim inuitum, vel incautum Natura fateri, quod omni eo libro fugiebat. Si natura est, ordo quoque est. Quid enim est aliud Natura, quàm rerum nascentium, crescentium certus ordo, contentus, recta ratio? Si recta ratio & certus ordo rebus inest, qui Natura dicitur, vbi casus, vbi temeritas, quæ totis illis libris obnixè tuetur? Vbi temeritas atomorum? Vbi mundi constitutio ex concursu temere cadentium atomorum? Vbi lapsus & interitus eiusdem, nullo præside? Si vult ratione & natura discutiendos esse terrores, vult agi ratione cuncta, Quæ maior ratio, quàm Deum esse, resque humanas cum scire & attendere? Quæ maior ratio, hominumque consensus, quàm mundum consilijs vnus maxime sapientiæ gubernari? Quæ natio tam effera, id non confessa est? Quis animus non animaduertit? Quot argumentis confirmatur? rerum ipsarum testimonijs prædicatur? Vult autè ratione nos vt Lucretius, & eius auxilio terrores vanos, falsasque opiniones discutere. Ipsa igitur hæc ratio, docet esse falsissima, quæ libris illis scripsit. Præterea quid sibi vult quod prosequitur?

Natura, est ordo rerum.

Ibidem.

Quippe vbi non essent genitalia corpora certa, Qui posset mater rebus consistere certa? At nunc seminibus quia certis quæque creantur, Inde enascitur, atque oras in luminis exit Materies vbi inest cuiusque, & corpora prima. Atque hac re nequeunt ex omnibus omnia gigni, Quod certis in rebus inest secreta facultas.

Audis vt seminum certos ac præscriptos ordines fatcatur? Vt rerum formas inuariabiles, constantes, æternosque reditus rerum nascentium? Hæc constantia & certus ordo seminum, quid est aliud, quàm consilium Dei, quod Moses explicuit datum, cum cuncta producerentur? Dixitque Dominus, Producat vnumquodque iuxta genus suum, habens

Certus ordo seminum. quid. Gene. I.

femen in femetipso. Vides ordinem, secretamque facultatem, quam Lucretius agnoscit & dicitur fuisse imperium Dei. Secreta rerum & certa facultas arguit quandam sapientiam inuentricem & praesidem. Certa quoque genitalia corpora, quod Aristoteles & prisci plenis vocibus praedicaerunt, temeritatem tota Natura exulare cogunt. Protestantur artificis mirabilem, quae dedit ordinibus, perennitatem, sapientiam. Sicut ille genitalium membrorum probat aliquem consilio, solertiaque potentem: Non casu, fortuitoque venisse tale, tantumque artificium, quod perennem suppeditaret originem. Nam quae temeritate venisset, eadem brevi concidisset. Cito enim cadunt, quae temeritas inuenisset. Per tot annos ordo nascendi ductus est, idem semper & similis sui. Quod igitur creantur quaeque feminibus certis, arguitur ratio magna, mundi praeses, ingentium operum opifex, Naturae rector, arguitur spiritus intus alens. Quod verò detestatur eam religionem, quae peperit scelrata & impia facta: Ergo laudabilis & sancta, quae sanguinem humanum fundi prohibuit, scelerata sacrificia sustulit, iter hominibus ad innocentiam aperuit: eos summa charitate, modo sequantur, deuinxit: cuncta flagitia summouit. Quod si mala, nefariaque

Consilio non casu membra humana facta.

Malefica religionis & vere sanctaeque effecta.

Tantum religio potuit suadere malorum,

Certe quae tot bona quotidie suadet, exosculanda, summis laudibus efferenda. Vera generis humani magistra iudicanda. Haec ad alia fatetur, suadet, mundum non temere, sed consiliis aeterni Dei fuisse creatum. Alias autem rationes, quam Epicurus, non contra creationem, sed contra quale retulit Moses, inuexit, superius discussas non repetam: quod E Deo nullum emolumentum gratia nostra praestare potest, ut causa nostra mundum moliri voluerit: Quod tanto ante tempore quietum nihil illicere debuit, ut cuperet vitam mutare priorem. Fas enim esse, rebus nouis studere eum, cui veteres obfunt: sed cui nulla omni antea acto tempore aegritudo accidisset, cum pulchre degeret aeternum, non potuisse amore nouitatis accendi. Nobis quoque non nasci nihil mali fuisse. Responsum enim superius, maiorem esse bonitatem, charitatemque diuinam, quam cuiusuis hominum. Nec si homines remunerantur, qui beneficium dedisset, eadem ratione Deum eos remunerari, a quibus beneficium accepisset: sed cuius omnes virtutes sunt virtutibus humanis in immensum maiores: sic benignitatem & clementiam tanto nostra esse debere maiorem, quod nostra remuneratur a quibus accepisset, illa gratificatur a quibus nihil accepisset. Improbatur etiam & criminibus incessitur a mortalibus amicitia, quae remunerationes expectat, mercatura dicitur, non amicitia. Contra, summis laudibus tollitur, vera charitas iudicatur, cum gratificatur amicus amico, nullius remunerationis causa, sed sola bonitate sua. Deo quoque simillimi iudicatur, qui beneficium inimico contulissent, qui pepercissent. Vera igitur bonitas Dei fuit beneficium dare creandi mundi, a quibus nihil accepisset. Sic enim magnitudo bonitatis suae cognita fuit. Quod autem Deum creando mundo, vitam mutasse priorem, & quasi taedio prioris aetatis accusas ad creationem venisse, magna caecitas, inexplabilis error. Si Deus causa nostri, non sua, creauit, cur putas cum vitam mutasse priorem? Mutasset, si propter se mundum fecisset, si quasi male prius habitans mutare sedes, reficere domum statuisset. Hoc stulti dicant: sapientes autem, Deo semper ubertate felicitatis suae circumfuso, nunquam sempiterna gaudia sua defuisse. Quibus cum bonitas quoque par adesset, alios eius efficere participes voluisse: Id autem in Aeternitate fieri non potuisse. Solus enim ipse potuit aeternus & laetus esse laetitia sempiterna. Homines igitur & Deos fecisse, terras hominibus, Diis caelum, vtrisque caelum & terras, ut maiestatem suam noscerent, colerent, pariterque secum beati essent. Quod in tempore duntaxat, in Aeternitate minimè fieri potuisset. Solius enim eius aeternum aeternum. Sed his facile resolutis, quae mouere forsitan aliquem possent, quae posuit Epicureus idem probaturus temere & fortuito, non a Deo creatum mundum, quod tantis culpis subiectus sit, quod magna ubique temeritas & inordinatio, & confusio, refellantur.

Maior Dei bonitas quam hominum.

Vera Dei bonitas in creatione.

ibidem.

Principio quantum caeli regit impetus ingens,
Inde auidam partem montes, syluaeque ferarum
Possedere, tenent rupes, vastaeque paludes,
Et mare quod late terrarum distinet oras.

plaga mundi caloribus & frigoribus inhabitata.

Haec Lucretius. Ad haec, quod duae maximae mundi partes, aliae feruoribus, aliae gelu asiduo mortalibus sint ablatae: quidquid autem arui restet, ni vis humana resistat, breui sentibus obducatur. Et cum iam late virere, florereque fruges coepissent, partim nimis feruori-

Aferioribus Solis, partim hymbribus gelidisque pruinis auferri: Vexari violentis flatibus ventorum. Ad haec cur feras horridas, hominibus infestas alant mare & terrae. Cur anni tempora morbos apportent. Quare mors immatura vagatur. Cur infans humi proiectus, contra quam bruta, indigus opis, implet locum vagitu. Nec pecudibus quemadmodum nobis, opus est moenibus altis, quibus se tueantur. Quibus omnibus Epitureus nitebatur probare, mundum non Dei consiliis, sed temeritate & casu emeruisse, cuncta Fortuna gubernante. Ad quae verissimis Naturae thesauris rationes depromptas, poterit, qui voluerit, obicere. Principio ut in omni causa, atque opere, qui bonis silentio praeteritis, mala & accusationi obnoxia persequeretur, improbus haberetur: sic improbus habendus, qui tam mirabilibus rebus, quibus conficitur ornatu mundi, tacitis, ea tantum infectetur, quae calumniandi locum praebere possent. Verè enim dixit grauis orator. Sed est iniqua in omni re accusanda, praetermissis bonis, malorum enumeratio, vitiorumque selectio. Innumerabilia sunt in mundo, quae non admirari modò sapientes, sed obstupescere coegerunt. Nec satiare sese considerando illi potuerunt. Improbantur, stultique dicuntur, qui vel ignem, vel aquam, vel ferrum conuictis infectentur, quod aliquas clades ab his importatas audiamus. Denique nulla res, cunctorum iudicio, utilis, necessariaque iudicata, quae non ob aliqua adiuncta incommoda vituperari possit. Consideranda sunt igitur longè plura ac meliora, quam paucissima, ac minima mala. Quemadmodum qui eloquentia quam diuina virtus sit, vult noscere, non vrbes euerfas malorum loquacitate, sed innumera bona bonorum eloquentia parta consideret. Ut igitur dem, in tanto bonorum numero, quaedam mala interuenisse, non protinus assequeris ut calumniari mundum, mentemque magnam, qua gubernatur, tollere possis. Sed praeter hoc responsum, mihi non modò calumniae patere non videtur, quae Lucretius obiecit, ut non minus in his ipsis prouidentia vigilasse, ingeniumque suum exercuisse videatur, quam his, quae claram prouidentiam protestantur. Montes, Syluae, vastaeque paludes, & mare latissimum Lucretio visae sunt, quae prohibeant ne fateamur mundum diuinitus creatum. Audiat igitur principio. Montes nihil habent in terris, quod non maximorum commodorum, incredibilisque venustatis causa factum videatur: ut si montes in terris non adessent, multa mala cum dedecore conuictura fuisse videantur. Cernentur autem mala montibus absentibus, si incommoda venustasque his praesentibus considerentur. Iamprimum coeteretur montibus rupibusque celsis mare, ne profiliat in terras: in eos durissimos, & inexpugnabiles carceres illidit fluctus insanos. Hic rabies efferata quiescit. In montibus caelum saluberrimum, defecatus aer, corporibus firmandis aptus. Et cum graue caelum infestat aetate habitantes in plano, qui tenent montes, locorum celsitudine, caelique bonitate a morbis defenduntur. Hic amoenissimi secessus, hic saltus opaci, virides syluae, ad voluptatem, vitamque quietiorem iucundissimam. Secedit in montes innumerabilis hominum multitudo, secessus illos sacros, syluasque viridantes & propiora caelo loca adamantes. In campis nulla grata oculis varietas, eadem semper terrarum facies. Montes autem mirabili varietate distinguuntur. Hic valles vmbrosae. Hic late prospectus oculorum. Nunc tumulus surgit, nunc caua vallis hiat. Nunc pendet rupis, nunc occurrit nemus vmbiferum. Nihil in montibus ociatur. Nam syluae tum gratissimae sunt, tum praebent nobis omne genus materiam ad humanos vsus maximè necessariam. Tum feras, animaliaque mansueta nutriunt, quae causa hominum esse facta, declarat, quod his soli homines vtuntur. Qui feras item persequentes, tum earum venatu victitant, tum exercentur: firmant vires corporum: Incredibilis est laetitia persequendis eis. Ad postremum, magna montium necessitas. Sine his nec hominum vita sustineri, nec vlla in terris venustas inueniri posset. Quis est enim, qui nesciat, si non essent fontes & flumina, maximis incommodis humanam vitam vexandam, imò verò defecturam breui? Montes igitur gignunt nobis fontes & flumina. In cauernis montium cogitur frigidus aer: hic destillat, defluitque in fontes. Fontes aggregati flumina conficiunt. Haec ad vrbes in plano sitas descendunt, deferunt secum quae nullius ore numerari possunt bona. E montibus Aethyopiae oritur, labiturque per varias terras Nilus. Heluetiorum montes quatuor inclyta flumina mittunt in varias terras, Danubium in mare Euxinum, Padum in Italiam, Renum per Germaniam in mare Oceanum, Rhodanum in Galliam. Sic è monte Taurò, Tigris & Euphrates. Denique cuncti fontes, è cauernis illis, latissimisque specubus oriuntur. Quid esset autem humana vita sine fontibus, & fluminibus? Qui igitur accusauit montes, eosque temere

Incommoda vtae quanta.

Ea l'vrum infectatur improbus quae mala putantur, bona vero silentio transigit. * 3. de Legib.

Nihil tam commodum quam incommodum videri possit.

Lucretius calumniator reru diuinaru.

Ordo admirabilis & pulchritudo partiu vniuersi. Montes.

Syluae.

Campi.

Feras.

Animaliaque mitia.

Fontes.

Flumina.

Cauerna.

Nilus.

Flumina quatuor è montib. Heluetioru. Fontium commoditas.

terras occupasse putavit, nec eorum vidit commoda & necessitatem, diuinamque creaturam eis providentiam non perspexit, is sine dubio dementissimus fuit. Quorum accusatione expiata, purgata est etiam culpa sylvarum, quæ tametsi tenentur à feris, tamen feræ ipsæ, ad utilitatem, voluptatemque nostram deseruiunt: ut, si non fecisset Deus, facienda fuerint ab hominibus earum lustra: tum maiores capiunt homines è syluis fructus quam feræ, ut propter homines factæ, non propter feras aperte nascantur. Venio ad paludes, & lacus, & mare, quorum non minor necessitas & usus, quam montium, ac sylvarum. Hincque primum aggredior. Quanto melior Lucretio & Poëta & Philosophus fuit: qui collustrans oculis opera mundana, in quibus lacus & paludes contemplant, ea non temeritatis, sed summæ providentiæ, diuinæque bonitatis munera iudicavit, & inter præcipuas Italiæ laudes ascripsit:

An mare quod supra, memorem, quodque alluit infra?

An ne lacus tantos, celari? maxime teque

Fluctibus & fremitu assurgens Benace marino?

Laudavit igitur mare, lacus, ad pulchritudinem Italiæ data, non ad infamiam providentiæ putavit. Marcus igitur Tullius omnibus laudibus Lucretio superior, quantum est in explicanda diuina providentiæ: quæ respicitur in his, quæ mari, lacubus & paludibus nascuntur. Duos igitur vni Romanos oppono, quanquam nulla ratione conferendos, Lucretio, siue patrii sermonis elegantiam, siue mentis diuinitatem compares. Lacus igitur in Terris etsi prohibent habitationes humanas, non tamen tollunt commoda, decorem, necessitatē. Neque enim erant omniaculis, domibus, palatiis replenda. Pars terrarum ad vrbium ædificia, pars ad agros, vnde victitant homines, paratur. Ut hominibus replere terras venustissimum fuit, sic replere piscibus maria, lacus, paludes. Non decoris tantum, quod diuersi generis animalia nata sunt, terrestria & aquatica, verum etiam & is, quod cibus ex omni loco datus hominibus fuit, perspectus est. Ad postremum doceo, summo consilio, magna necessitate, mare factum esse latissimum, ipsiusque terris longè magnitudine, vastitateque amplius. Nec fecus fieri potuisse, nec debuisse. Omnium rerum quibus animantium vita sustinetur, nemo est qui nesciat, aërem maximè necessarium. Eo viuunt, spirantque animantes, eodem olfaciunt, eodem vident. Nubes item & vapores, atque hymbres, ad vbertatem, fecunditatemque terrarum necessarios esse quis nesciat? Hoc igitur tam salutare, & omnibus terris vniuersale beneficium, qui rectè consideret, nobis mare ministrat. Nunquam citra mare contigisset. Tantundem est ad id in terris mare necessarium, quam Sol supernus. Sol igitur super immensas aquas, quæ per vniuersum terrarum orbem circumquaque diffusæ sunt, flammæ euomens, easque irrequietis ignibus excoquens, & resoluens, elicit reparatque aërem, quo tota inter cælum ac terras regio repleta, suggerit animantibus spiracula, recreat haustus, frigiditate sua, cordis æstuantes calores. Is, ut dixi, reficitur, reparatur, renouaturque semper extractus è mari, rapidi potentia Solis. Qui quanquam elicitur etiam è terris, at is perexiguus est, ut nisi magnitudo maris, aquarumque numerus tantus adesset, nulla ratione tantus aër fuerit reparandus, exhauriendusque quantus ad omnem mundum satis esset. E mari quoque trahitur alia euaporatio, quæ coacta, densatque in nubes, pressaque ut spongia, protinus hymbrem ingentem demittit in terras. Is gremio telluris exceptus, magnus alit, magno permixtus corpore fetus. Nisi igitur tantus, quantus est numerus aquarum, fuisset creatus, nisi sese per omnes terras mare diffundisset, nec aër reparari potuisset, nec nubes è mari sublata, terras hymbribus fecundassent. Vtilius igitur fuit animalibus, & ad eorum vitam magis necessarium, ut fieret latissimus aquarum cumulus, quam ut vbi nunc mare decumbit, esset habitabilis terra: quæ nec ipsa, nec alia pars terrarum, quæ nunc habitatur, teneri ab hominibus propter sterilitatem potuissent: ipsique animantes nec nati fuissent, & si nati, respirare postea non potuissent. Hanc calamitatem, quia contra Naturam arma susceperat, & in eam scripturus venerat, videre Lucretius non potuit: cui visum est, caruisse consilio & providentiæ, quod mare tantum terrarum occuparet. Mitto enim nunc alia, nullius ore enumeranda commoda, quæ percipiuntur è mari: mitto nauigationes, piscisque omnigenos, quibus maxima pars humanæ vitæ sustinetur. Venio ad perpurgandas alias accusationes, quod alia terræ propter feruores, alia gelu assiduo sint mortalibus ablata. Eadem atque superius, Naturæ calumnianda dira cupido. Principio deprehensum est, nullas esse terras vel ob frigora, vel calores, non habitabiles. Deprehensum est, eos falli, qui vel Zonam torridam, vel

Feræ ad quid creatæ.

Paludes, lacus, mare.

Præcipue de nat. Deor.

Lacuum commoditas.

Animalium usus.

Mare ad quid creatum.

Aëris usus.

Solis commoditas.

Maris commoditas.

Lucretij cecitas & imperitia.

Feriores & frigora terre ad quid.

Adam, vel duas frigiditas inhabitabiles existimassent. Inuentumque est, nec tam seua frigora, nec tantos esse feruores in mundo, qui prohibeant, quo minus omnis terra colatur, quisque locus hominum cultu teneatur. Omnis enim regio, quæ Solis rectis radiis subiaceret, à Tropico Cancris, ad Capricorni, innumerabiles sustinet habitatores. Mitius quidem cælum nostrum, ac temperatius, at & illis sunt sua bona, quæ nos in terris produci nostris cuperemus. Illique ad æstus assueti tam iucundè ac beatè viuunt in sua, quam nos in nostra regione. Cunctis Natura proprium quid gratificata est. Si quid aduersi dedit, remedia quoque, quibus incommoda locorum leuarent, non denegauit. Eas quoque Zonas, quæ polis rectè subiacerent, vbi necessario sunt dies ac noctes temporibus variis bimestres ac trimestres, vidi qui ferrent non modò facile ab hominibus habitari, sed vsque è cælum illud temperatum esse, ut binas ac ternas fruges singulis annis legant. Cui ratio quoque astipulatur. Quo tempore Sol assiduus super terris immoratur, fruges maturari, produci de terra cuncta bona. Denfiores autem tenebræ, mensem duntaxat ingrauescunt. Hæc vidi qui vidissent, fidelissimè que referrent. Non illic mare glaciale est. Tum si glaciale, habitabile quidem, & vestigia patiens. super astricta glacie casus figunt, dum gelu durata solidæ terræ modum præbet. illic negociantur. Vbi resolutio propinquat, tollunt urbem, redeunt in terras. Vbi igitur fuit diuinitus consultum. Cur porro tacuit Lucretius, qui queritur æstus & frigora, quæ solis facit accessus, ac discessus, diuinum, quo Sol it, reditque singulis annis, ordinem, nunchyemes, nunc ætates efficiens? Quo quid diuinum? Dum nobis hyemes necessaria, frigoraque grauidant terram, & in viscera naturale calore reiciunt, hymbresque omnia fecundant, interea dat illis Sol accessus feruores, quibus maturatas fruges ad horrea portant. Quod autem queritur accusatque Naturam Lucretius, quodcunque restet agri boni, ni vis humana resistat, sentibus obduci, partimque feruoribus, partim casibus aliis auferri: primùm monebo eum, si voluerit, aut potuerit suspicere, quod longè meliores Philosophi docuerunt, exemplorumque abunde est, cum felicitas, rerumque secundarum successus & copia mortales reddat insolentes ac peiores, cum sint deteriores, quo ditiores, cum corrumpunt animos & corpora haud citra diuinum consilium euenisse ut victus sudore constaret, ut excussa corporibus atque animo torpedine, & fortiores fierent homines, & alacriores, addo etiam meliores. Nemo enim est qui nesciat, laborando non modò corpora, verum etiam animos effici meliores, quod ocium tam corporibus tabem ingenerat, quam animis rubiginem. Cernere est equos longè deteriores, quos ocium & sagina corrupisset. Certissimum igitur sit, nisi victu quærendo labores hominibus dati fuissent, multa mala consecutura fuisset. Nec vlla designari poterit honesta causa, cur Deus auferre labores hominibus debuisset, quibus ablatis remanent ociosi, ventri, libidinibusque foedis, quales hodie, quibus res affatim suppetunt, feruientes. Tales essent omnes in ocio & ignauia, quales Campani, quos agri bonitatem grauis orator dicit superbos & crudeles reddidisse. Itaque maximè fallitur Lucretius, quod optimum fuit, hominibusque vtilissimum, diuinèque sapientia testimonium, suspicatus fuisse temeritatis. Similis est responsio, de pruinis & hymbribus. Neque enim si quando calamitas ab igne contigit, ut domus incederetur, infans in ignem lapsus arderet, protinus accusabimus ignem, & temere non ad utilitatem ex summa providentiæ datum arbitrabimur: Sic cum sint hymbres optinti, necessarii, sine quibus vniuersa terra squaluisset, qualis ea regio, vbi mare sabulosum est: si quando cadat vberius, non est protinus temeritati tantum, tanquam diuinum munus tribuendum. Sunt autem regiones, quibus pruina rosque cælestis, quibus cadit copiosissimus, est pro pluuia. Eadem de ventis dicenda. Nemo potest enumerare commoda, quæ venti largiuntur. Hi differunt nubes, & grauidas hymbre per omnes terras diffundunt. Per omne mare cursus dirigunt: magnos afferunt hominibus vsus, ut ex omni regione vestigalia, merces, vni in locum comportent: efficiunt ut mores, habitusque peregrinos, quæ semper fuissent incognita, noscamus. Sed hæc quidem oblectationis, illa necessitatis, quod ab his vapores è mari Solis ardoribus educti congregantur in nubes & constipantur. Ab eisdem velut manu spongiæ nubila compressa in pluias laxantur: quod sine ventis nulla ratione fieri potuisset. Venti præterea purgant aëra, tetros odores, malasque exhalationes ex omni mundo surgentes amoliuntur. Iidem serenitatem, iidem nubila, velut aëris moderatores ac domini, apportant. Sine ventis non minus homines viuere, quam sine Sole non potuissent. Nunquàm enim his absentibus pluisset. Nunquam serenitas cælestis affluisset. Vbiq;

Natura omnibus gratificata. Zona.

Temporū anni vicissitudines.

Rerum copia insolentiam parit.

Cur homini labor proposuit.

Ignis non accusandus quod ardet.

Ventorum commoda.

Insignes vir-
tutes nō omi-
tenda in vi-
tiis notandis.

Bona nostra
nō eadē sem-
per: Deibona
permanencia.

Ex feris plu-
ra commoda
quā incom-
moda.

Monstra in lo-
cis calidioris.

Ferrum datū
ad vsum, non
exitium.

Morbus &
mors temere
deploratur a
Lucretio.

Domorū &
adificiorum
vsum.

In moriē nul-
la culpa confe-
renda, sed in
nostras cupi-
ditates qui eā
acceleramus.

caliginosus aēr inhorruisset. Numerare igitur ventorum commoda Lucretius, non in-
commoda debuerat. Sic commoda, quæ nimij feruores apportant, quos vehementes fie-
ri ad torrendas fruges conueniebat. Neque verò bonus apud mortales haberetur, qui cu-
iusquam leuioribus vitiis notatis, maximas, insignioresque virtutes ommitteret. Siquid igi-
tur nimij feruores frugibus natis nocuerunt, at respice vt ab eisdem è terræ visceribus
promuntur, aluntur ad incrementum & maturitatem, denique maturatæ caloribus, do-
mum ab hominibus deportantur. Sine feruoribus nec nasci, nec crescere, nec maturari
potuissent. Ac verè dixit ille, longa est oratio, multaq; rationes, quibus doceri possit,
omnia quæ terra concipiat semina, quæq; ipsa ex se generata stirpibus infixæ contineat,
ea temperatione caloris, & oriri, & augetur. Solus autem Deus vnde quaque bonus ac
beatus. Nostra, bona quidem, sed quoniam à Deo longè distita non eadem perfecta, syn-
cera, inuiolata bonitate, vt semper profunt, nunquam noceant. Quemadmodum nihil est
lucē melius, ac delectabilius: at Sol sæpe corpora hominum inflammavit. Quod autem
de feris horriferas, quæ nobis infestas alant maria & terræ, obiecit Lucretius, similis re-
sponso. Paucissimæ enim sunt feræ hominibus infestæ, at innumerabiles ad omnes vsus
aptæ. Ex eisdem quoque remedia, vel ad earum, vel aliarum ferarum nocuenta sumun-
tur. In omni igitur Europa, siue Italiam, siue Germaniam, & Galliam aut Hispaniam per-
agrareris, has hominibus infestas, nisi fuerint priores irritatæ, feras paucissimas enume-
rabis. Nam regiones calidiores, necessariò multa monstra, propter feruores, aluerūt: sed
& ea prodigiola, magnæ voluptatis cum visuntur, magna Naturæ potentis indicia, non
vnam aut alteram faciem, sed longè varias ac dissimiles nobis offerentis, & quasi ludētis.
Quid Elephantis, Rhinocerotibus mirabilis? Quis Cerum conspicatus, non obstupuit,
miratūque vocem & mentem ad artificem sustulit? Quod Naturam accusans, casum
temeritatēque defendis, quod lupos, voracēque bestias crearit, cur non laudas & ad-
miraris, quod boues & equos, ad humanam vitam necessarios, quod tot ferarum genera
ad cibos, omnēque alios vsus eduxit? Cur oculis iniquis munera eius, tamque mirabiles
diuitias cernis, nec te vel odium, vel hebetudo laudare sinunt, quæ meliores non modò
laudant, sed etiam obstupuerunt? Factæ sunt igitur quot fieri formæ potuissent. Mira-
bilis est, & ad diuinam prouidentiam illustrius, tot tantisque animalium formas appa-
ruisse, tam varij generis arma, quibus se tuerentur, accepisse, quàm questu dignum, quod
his arma dedisset. Quæ neque data sunt, vt hominibus nocerent: sed sicut non fuit datū
ferrum ad exitium sed ad vsum, sic vt his illa se tuerentur. Vt igitur cornua tauris, apibus
aculeos, ceruis velocitatē, equis calces dedit, sic venena serpentibus, morsus feris tetro-
ribus: quibus vt dixi, non nocerent, sed se defenderent. Hoc fuit naturæ mirabile consi-
lium. Quod autem morbos, mortemque immaturam deplorat Lucretius, hincq; pro-
uidentiam, quæ rebus humanis consulisset, tollere festinat, in mediūque protrahit in-
fantēs, humi proiectos & flentes, & opis indigos, vna eadēque responsio. Nā quæ mor-
bos apportant, parte alia sunt optima, salutaria, vitalia. Sol magnis feruoribus febres ac-
cendit: at eodem tempore fruges torret: fructus maturefcere cogit: efficit vt vix dulce
scant, lectaq; & pressæ dulcia vina profundant. Hisq; intelligimus, non idcirco totius or-
bis dominum, nobis lampada Solis inflammasse, quod corpora morbis conflitarētur, sed
quod frumenta, frugēque omnes maturatæ carperentur, & vuarum liquores, acerbitate
mitigata, suaues effecti, non multò post ab hominibus biberentur. Quod si eodem tem-
pore febres inflammant, tum id perrarum est, tum nulla ratione cum bono & vtilitate,
quam feruor ille largitur, conferendum. Sed nostræ prudentiæ extiterit, quemadmodū
ignem ne lædat, declinamus, duntaxat autem ad vtilitatem, quæ tam varia, mirabilisque
est, vt murmur sic domibus, & tectis, quorum faciendorum Deus idem ingenium dedit,
feruores Solis declinantes, eos sinere flammam iactare per arua, & maturandarum frugū
munus absolueret. Quoties agricolas ipse vidi, summis votis æstus ingentes efflagitantes,
quibus excutiendis frugibus incredibiliter iuuantur? Vidi nautas mare, quod nauigan-
tes, tam varia bona domum aduertunt, dicere mare benedictum, mare diuinum, ac san-
ctum: Sic feruores Solis agricolæ sciunt ac faentur sanctos, diuinōque, propter incre-
dibiles vsus. Mors igitur immatura non fuit Naturæ consilium, quæ cuncta mirabilibus
modis ad omnium conseruationem studuisset. Raro hæc culpa eius, sed nostra, qui cupi-
ditatibus effrænatis seruientes, exitium nobis acceleramus, & aut inimicitis, ferrōque
ante diem cadimus, aut morbis, quos voluptates ac libidines attulissent, conflitamur. In
vniuer-

Avniuersum reperies, viros meliores ac modestiores diutius vixisse, Natura longos eis vite
curfus aperiente. Sunt aliæ causæ, quas Lucretius videre non potuit: eas ego contentus
his quæ sunt in oculis, sensūque patiscunt, sciens & prudens relinquo. Nam cur infans,
contrà quàm aliæ animantes, omnem locum vagitu compleat, proiectus humi, Philoso-
phi verissimas, optimasque causas, quibus assignatis, omnis suspitio conticescat, adducet.
Primum docentes, vagitus infantium, non magis humani generis infelicitatem, quàm
nobilitatem supra ceteros ostendere. Nam cum reliquas animantes Natura villis & cor-
tice, pellēque sepiuisset, quo frigora depellerēt, animal nobilissimum leuissima cute, quo
minimum ponderis Spiritus haberet ex carne, circumdedit: Infantes ex calidis matrū
visceribus egrossos, frigus externum sentientes, naturaliter vagire, quos durities cutis,
villisque obiecta, non defendat. Crassa igitur animalia, villis & pellibus armauit: nobile,
factūque magis ad rationem, & cogitandum, quàm ad corporea, tenuissima cute con-
tenta est protexisse: Cui ratio, non cornua, vel aculei, aut plumæ, & rostrum ad præsidium
dabantur. Quod si leones aut equi, propter cutis tenuitatem, dolorem quemadmodum
infantes acciperent, haud dubiè, dolentes aliquam vocem, quemadmodum cum verberantur
canes & feles, emitterent. Ecce igitur vagitus infantium, non calamitatem, miseri-
amque testatur, sed corporis delicati contextum, immortalis spiritus artificiosam, ac
leuem, minimumque ponderis habentem sedem. Simili modo cæleste sacramentum
docebunt Philosophi fuisse, quod opis indigus infans nasceretur: vt animal sociabile,
vinculum charitatis ex alterius auxilio retineret: parentes qui non modò genuissent, sed
etiam aluissent, diligeret & coleret, & beneficium quod ab eis infans accepisset, senibus
redderet. Hoc diuinissimum, hoc facit vt contrà quàm bruti, & ratione carentes animā-
tes, parentes diligamus, & colamus, veneremur, pro eis in ferrum, flammisque ruamus,
Genuerunt, difficillimam educationem præbuerunt. Quo tempore, ipsi quoque paren-
tes optimum beneficiumque Deum, natis educandis, imitantur. Fitque amoris maxima
coniunctio. Animantes rationis expertes, nisi subito nati in pedes stetitissent, educationis
indigentes, quod rationis expertes essent, è vestigio periissent. Charitas igitur ratioque
parentum, plus est ad educandum, quàm brutis nasci non opis indiga. Eadem quoque
de mœnibus altis, quibus nos defendimus, pecudes defendi non indigent, dicenda. Mul-
to enim melius fuit mœnibus altis indiguisse, quæ cum vellent homines, ædificarent,
quàm non indiguisse. Hæc enim ædificiorum egestas arguebat animal nobilissimum,
quod ad habitandum parare sibi domicilium, tuerique se ab iniuriis externis deberet &
posset. Pecudes autem si mœnibus indigentes insuper ingenio cōdendorum caruissent,
sine dubio non vixissent. Homines ergo mœnibus altis indiguerunt: sed huic egestati ra-
tio pulcherrimum remedium, quæ solis hominibus dabatur, erat adhibitura. Ad hæc pos-
sent homines vt tempore prisco, pecudes imitati, sine mœnibus habitare, sed melior, no-
biliorque est habitatio sub tectis, præclarasque vrbes apparuisse. Quapropter hæc ege-
stas peperit hanc toto orbe pulchritudinem, quod vrbes aspeximus hominum solertia
construatas. Quis nesciat, si possent pecudes, quemadmodum homines, vrbes sta-
tuere, potius in his ipsis, quàm teterrimis, horridisque speluncis, aut caulis
habitaturas? Quocirca quod optimum, & humanæ nobilitatis te-
stimonium fuit, id Lucretius, qui nescio qua beneuolentia
pecudibus homines similes volebat, dedecus infamiamq; prouidentia, temeritatis argumentum
putauit, eadem cæcitate magis temerita-
tem, quàm prouidentiam defen-
dens, quæ similes brutis homi-
nes habitationes non
habuisse quæ-
stus est.

Vagitus in-
fantium.

Differentia
corporis hu-
mani & mu-
torum ani-
malium.

Homo, ani-
mal ad socie-
tatem natum.

Charitas pa-
rentum.

Homines cur
mœnibus indi-
guerunt.

Nobilior ha-
bitatio sub
tectis.

Ad huius ca-
pituli illustra-
tionem confer
Lactantiana è
cap. 10. de ira
Dei.

F I N I S.

E

Augustini Steuchi Eugubini

DE PERENNI PHILOSOPHIA

LIBER OCTAVVS.

De Angelis, & ea natura, quæ inter Deum supremum, atq; homines intercedit, & quod de his etiã prisci Philosophi sunt locuti: Et de veris Diis, fabulosis exclusis.

CAPVT I.

Angeli, media inter Deum & homines natura.

Varij Dij.

Post Deum, astra pro Diis habita veteribus.

Prima substantia, Dij Aristotelis.

Errores Aristotelis.

NUNC DE DIIS, & omni ea gente, quæ maior homine, minor principe, ac summo Deo, media inter nos, & illum creditur, de qua varius sermo priscis & iunioribus Philosophis habitus, agendum, hinc inde mendaciis, & fabulis à veritate segregatis: & quod nominibus confusum, confusas quoque res exhibet, moraturque mentem ab aspectu veritatis, seiungendum, & in separata genera partiendum: vt quæ bona, & vera sunt, iucundè fuscipiantur, in suos situs, & sacrum domicilium reuocata veritate notam semper hominibus, & cælesti beneficio semper in terris radiantem, luculentissimam autem magni Dei in terras aduentu, ob quæ venerari Theologiam veram necessè sit. Ac iuniores Platonici omnia ferme Deorum genera, quæ nostris in litteris viderent, furtimque vsurpassent, celebrauerunt: apud superiores, vetustioresque Philosophos varia ratio, nunc qui moueant lumina cælestia Deos, nunc alia quædam numina vaga, nulli corpori alligata, cælum, & terras inambulanti, celebrantes. Sed quoniam ad vnum veritatis filium cuncta reuocanda sunt, reiectis his, quæ minus rectè senserunt, eorumque testimonio declaratis, restabit nuda, exutaque mendaciis veritas sola. Omnes quidem propè vetustissimæ gentes, cum iam veritas, priorumque sæculorum bonitas obsolesceret, post primum, ac supremum Deum, stellas deinde vt Deos coluerunt. Verissimumque est quod suspicatur in Cratylo Plato: Videntur mihi, ait, priores homines Græciæ, hos solos Deos putasse, quos nunc plerique Barbarorum, Solem, Lunam, terram, & astra, cælumque. Quæ concita perenni cursu intuentes, ab hac currendi natura Theus eos vocarint. Deinde, inquit, deprehendentes alios, iam omnes ipso isto nomine nuncuparunt. Eadem in libris primæ Philosophiæ affirmat Aristoteles, Veteres primas substantias Deos putasse. Verum quod arbitratur, corpora solum, Intelligentiãque cælestes, Deos dixisse, non est verum omnino. Docebo enim tam ex Chaldæorum, quàm Ægyptiorum, Hebræorum, denique veterum Græcorum Theologia, non Deos istos modò, id est cælestes Intelligentias, priscos, sed alia quoque Deorum genera putasse. Alterum quod peccat idem Philosophus, nec rectè sententias antiquorum interpretatur, est in secundo de Cælo, Antiquos superiorem locum Diis attribuisse, veluti solum immortalem: Inde confici, vt nec genitus vnquam. Nam omnis vetustas, & cuiusvis gentis Philosophia credidit, confessaque est cælum quantquam diuinum & incorruptibile, at creatum, cuius vel ipse Aristoteles arguit Platonem. Duòque male de priscis interpretatur, quod primas substantias, & Deos, sola sydera, Intelligentiãque cælestes crediderint, quod tribuerint eis cælum vti sempiternum. Quorù falsitas colligi poterit, tot superius prolatis testimoniis. Vt igitur omnia segregata, sepositaque melius inspiciantur, dicendù est, tria

A est, tria fuisse, & esse in Philosophia, veteriq; Theologia genera Deorù. Ac sicut separauimus Dæmonas fabulosos à veris, sic veris Deis à fabulosis & poëtis segregatis, Primum genus dicendù, Solis, Lunæ, stellarum: secundum eorù Deorù, qui à motu cæli absoluti, per terras vagari, è cælo terras petere, in cælo beatè viuere, res humanas gubernare, dixerunt: Tertium est genus eorù, quos ex hominibus in Deorum concilio collocarunt poëtæ. Ex his generibus, solù medium, si quis altè spectet, & non Naturà modò, sed omnè veterum, maiorumque Theologiã consulat, inueniet veros Deos, primù, & tertium fictitiù, & fabulosum: sed postremù à poëtis: primum ab his, quibus apud Barbaros, visum est cælum habere Diuinitatè, fictum. Vt quo errore terrã, quod Plato perhibuit in Cratylo, asseruit in Timæo, oceanù & flumina, omnemque mundum deificarunt, eodè tribuerint & cælo Diuinitatem. Vtque fictitia fuit Diuinitas Herculis, Martis, Palladis, totque poëticorum Deorum, si modò homines eos constet fuisse: sic Diuinitas cæli fuit ex errore post antiquam, ac sacrosanctã Religionè, vniuersalemque Dei cultum extinctum, ascita. Nam vetustissima Hebræorù Philosophia, longè & Chaldæorù, & Ægyptiorum Theologia superior, nunquam dedit cælo, sicut nec cæteris rebus Diuinitatè. Quæ Religio & Philosophia quoniã antiquissima est, illud priscis illis sæculis, antequã pro veritate succederet mendacium, placuisse, creditumque fuisse sentiedum, quod traditur in ea. Ac Plato quoque testis est in Cratylo, & in Legibus, à Barbaris allatam ad Græcos astrorù Diuinitatem. Sed vbi inuenieris non vetustiores, sapientioresque barbaros id fecisse, nec semper apud Barbaros hunc errorè viguisse, pronuntiandum erit, Græcos in eo non verã Barbarorum Theologiã, sed eorum vanitatè, erroresque secutos, cum cælo dederunt Diuinitatem. Nec Aristoteles fecit aliud, cum Diuinitatè syderum adeò suspexit, hucque mentè omnè defixit, quàm quod Barbaros secutus est in eo, in quo post multa sæcula ab ortu generis humani illi errauerunt. Atque Aristoteles quoniã hanc cæli, syderumque Diuinitatè à præceptore Platone, Trismegisto, Chaldæis, accepit, certè fatendum est ei, quod priores illi prodiderunt, Deos quidem esse planetas, sed creatos à summo Deo, quod Plato toties, vt vidimus, confitetur, & Trismegistus. Igitur auctore Platone nil aliud est cæli Diuinitas, quàm Barbarorù superstitio, qualis fuit Diuinitas terræ. Siquidem eodem tempore, eadem religione terræ, ac cæli Diuinitatem susceperunt. Sed facilius de terra, quoniam præsens est, negari potest quod sit Dea, quàm de cælo ab oculis remotissimo, & incorruptibili, tum ordinù sempiternorum pleno. Triaque de cæli, & syderum, planetarumque Diuinitate statuenda. Eam superstitionem esse Barbarorum, tum eodem honore, eadem opinione cælum, atque terram ab eis deificatã: vt tam desuperentur in Diuinitate cæli, quàm terræ & oceani. Postremò, quod tametsi Deos vocent Solem, Lunam, stellas, ab supremo tamen, & magno opifice Deo facta confitentur. Hoc Mercurius, hoc Timæus Locrensis, hoc Plato. Exclusa igitur veluti fabulosa, fermèque poëtica, cælesti Diuinitate, cuius in Theologia Moïsis, omniũ vetustissima, nulla sit mētio, imò quæ sit infamis apud Prophetas, & quæ, si quidè vlla sit, creata sit à summo Opifice, & quæ nil aliud nisi motus cælestes operetur, quo sola corporea vita administratur, ad animos nihil attingat, de veris Diis loquendù est, ex Philosophia. De quibus quoniã multa vera, admirationeque digna, rursus fabulosa & fictitia multa disputantur à Platonice, conandù est pro viribus, aurum quasi ex scoria deligere.

In sermone Platonis, Aristotelisque, apparere Deos alios, quàm qui moueant orbem cælestes. Nec alios esse posse, quàm Angelos supercælestes.

CAPVT II.

EX OMNI veterum Philosophorum, Theologorumque sermone ratio quædã de Diis colligitur, id quod postea beneficio Christianæ religionis, melius & explicatius Platonici tradiderunt, apud quos nominã Deorum, siue Angelorum distincta, officia quoque, quæ tribuit eis sacra Theologia, Theologorumque Corypheus Dionysius, quæ clam præcipuè Proclum, Platonicos secutos Græci testantur, inueniuntur. Quos autem veteres omnes promiscuè Deos vocarunt, & quæ in mundo mu nera eis attribuerunt, deprehensa sunt esse, quæ dilucidè, & clarè, ex vetustissima Hebræorum Theologia, exposuere nostri. Permanuit quidem ex Hebraica Theologia quædam

E ij

Triadeorum genera in veteri philosophia.

Dij poëtici.

Vetus Theologia Hebræorù, Chaldæorum, & Ægyptiorum nunquam cælum & astra pro Diis habuit.

Vnde manarit error Aristotelis.

Cæli diuinitas, est barbarorum superstitio.

Propositio disputationis de veris Diis.

Ad hoc caput cõfer que disputat D. August. lib. 9. cap. 19. 20. 21. 22. 23.

Dij, i. angeli. in omnes gentes fama de diuino illo genere, quod inter homines & Deos intercedens D generatim sit appellatū Deorū, separatim autem apud Platonem, pluresq; alios, Dæmo- nes. Ac quoniā apud quos est mentio istorū Deorum, quibus munera quadā diuina, præ- cipuè gubernacula humani generis assignent, & beatos esse eos, cælumq; colentes prædi- cent, est etiā summi, ac singularis Dei mentio, deducendū est, eos asseruisse genus illud, quod asseritur à nostris post Deum altissimū, omnemq; de eis Theologiā eam proposuif- se, quæ vetustissima docuit sapientia nostra. Dico videlicet quod cum apud Platonem, Aristotelē, omnes denique Philosophos, & Poëtas sint, ac nominentur sæpe Dij, rursus celebretur singularis ille, sempiternus, & omnipotens Deus, necessariò cogitur de Diis illis minoribus sentire, & definire, quæ vetustissima docuit sapientia nostra. Rursus cum Aristoteles, & Plato quadā de Diis illis prædicent, quæ quidem facere non possent, si ad cælestes orbes adhærescentes, inde moueri non possent, quoniā dicunt eos interesse re- bus humanis, multa q; alia gerere, quæ nō possent, si cælestes orbes animantes ab illo suo corpore discedere non possent, deducendū est ex his, aut per errorem eos cælo Deos affi- xisse, aut aliud Deorum genus tradidisse, à cæli motu vagū, ac liberū. Nam si Aristoteles affirmat probabile, & verisimile, Deos curare res humanas, & gratos eis esse, & acceptos, pios, eosq; præmiis afficere, certum est hoc eos facere non posse, si cælum velut corpus suū animantes, separari ab eo, venire in terras, & providere, & consulere bonis, & eis pro pietate reddere præmia nequirent. Rursus cum Aristoteles multa sæpe de singulari, ac supremo Deo prædicet, necesse est Deos istos, quos alibi memorauit, longè illo minores esse. Vt quoniā ille supremus, hi minores, necessariò tanquam vniuersali Imperatori ob- sequentes introducantur. Eadem ratio valebit apud Platonē, Tullium, Poëtas, & omnes, qui de Deo, & Diis loquuntur, Quod quidem alij clarè & apertè prædicauerunt subii- cientes Deos minores vni maximo: alij si non apertè, hac tamen, quam dixi, ratione asse- rere coguntur. Ac primum hac agendum ratione cum Platone. Prædicat in Timæo duo genera Deorum, quod etiam in Legibus, & in Epinomide, astra scilicet, & Dæmones: pri- mi noti, clari: secundi obscuri, inuisibiles: utrosque ab opifice mundi factos asserens. In ce- teris autem libris vbique & singularis Dei est mentio, & Deorum, qui rebus humanis in- terfint, speculentur, quæ fiant in terris. Ad hæc in Phædro, in Gorgia, in Phædone, aliisq; libris, prædicat supra cæli vertice, vbi nec Sol, nec Luna sit, nec astra, Deos beatos & feli- ces viuere, quibuscum, animi hominum puri, ac sancti pariter triumphant. Et illi igitur, qui res humanas præsentem videant, & illi, qui supra cælo viuunt beatissimè, quinam sint, quoniam nec sunt animi syderum, & astrorum, quippe quæ nequeant à corporibus suis separari, nec sunt Dæmones, quibus locos sublunares attribuunt, diligenter sunt inqui- rendi. Eadem quærerem ex Aristotele, qui pressius, & cautius loqui visus est. Asserit in li- bris de Cælo extra cæli vertiginem, viuere Deos, omne æuum beatos. In libris de Mori- bus, Deos prospicere rebus humanis, præmia reddere bonis, & iustis. Quid igitur sequi- tur aliud, quàm fabulosam esse astrorum illam Diuinitatem? Quomodo enim supra, vel extra cælum sunt Dij, si cælesti corpori suo inseparabiliter inhærescunt? Quomodo etiā prouident hominibus, dant præmia iustis, si cælum relinquere, ne quiescat aliquando, mundi que accidat euersio, discedere à clauo, & reuolutione non possunt?

Dij minores, alij quam qui dicuntur or- bibus cælesti- bus affixi esse.

Providentiā diuinam ve- risimilem esse ponit Aristot.

Duo genera Deorum apud Platonem.

Fabulosa di- uinitas astro- rum.

Vnus Deus apud Plato- nem.

Vnus igitur apud Platonem sit vnus maximus, ac princeps Deus, sæpe autem nominetur multitudo Deorum, aut eum multitudinis ritu lo- qui, non ad Philosophiæ præscriptum, aut naturam illam, genusq; Deo- rum, quos intercedere quasi legatos, & internuntios inter hominem, & Deum dixit in Symposio, spectasse, fatendum est. Ac Laërtio de Pla- tone dicente, οἶεται δὲ καὶ θεὸς ἐφορᾶν τὰ ἀνθρώπινα, καὶ δαίμονας εἶναι: Exi- stimat Deos aspicerere res humanas, & Dæmonas esse: & cum ipso Laërti- tio teste creatorem mūdi Deū collaudet, & suspiciat, toto autem opere nominet plures Deos,

Quod Plato de Diis sine Angelis vera sensit, & scripsit. Et quod eorum sedes in calo constituit, quibus Deus gubernationem humani generis tradiderit: & de eorum natura.

CAPVT III.

A Deos, qui versentur in terris: ad hæc autor sit Philo Dæmones esse apud Philosophos, quos apertè Moses, & apertè vocarit Angelos: constat quidquid de multis illis Diis lo- cutus sit Plato, etsi non habuit nomen Angelorum notum, scripsisse, & sensisse de Ange- lis, qui etiam apud Prophetas, & in Theologia Mosis, & apud Sibyllas, Dij vocantur. Nam Elohim, quod est singularis Dei nomen, sæpenumero Angelis adiudicatur: In conspectu Angelorum psallam tibi. Hebraicè, In conspectu Elohim Deorum. Et, Minuisti eum pau- lominus ab Angelis, Hebraicè, ab Elohim, à Diis. Sibylla quoque superius, vt visum est, Patrem constituisse Prolem suam dicebat ἡγήγηεν θεῶν, Ducem, Principem Deorum. Quos item choros, & Hierarchias Angelorum describit Dionysius, Platonicus acies, & ordines Deorum solent appellare. Ex his igitur fit clarum quidquid de multis illis Diis omnes, sed Philosophi præcipuè loquuntur, aut volentes, aut rationis necessitate sensisse de Angelis. Ac primum quod ait in Eutyphrone Plato, quod sanctitas φιλέται ἔπο τῆς θεῶν, diligitur, charaq; habetur à Diis, iuxta superiorem rationē, cum singularem Deū alibi introducat, cum Philosophi sit vnum caput, vnam originem statuere, cum Platoni- ci contenta voce fateantur apud Platonem iuxta Pythagoram, priscosque Theologos Deum vocari, τὸ ἐν, Vnitatem, & cum Dij illi cælum vertentes, quos alibi nominauit, nō possint res hominum præsentem cernere, quod curam vertendi cæli, & illuminandi ter- ras deserere non possunt, necessariò hi, quos in definitione sanctitatis asciscit, definiens sanctitatē, quæ Diis placeat, sunt quos Moses vocat puros, ac sanctos Angelos. Sic quod scripsit in Phædone, εὐλέγεσθαι, τὸ θεὸς εἶναι ἡμῶν τὸς ἑπιμελεσθῆναι καὶ ἡμᾶς τὸς ἀνθρώπους ἐν τῆς κτημάτων, τοῖς θεοῖς εἶναι: Rectè solere dici Deos curatores esse nostros, & nos esse quasi possessionem, aut peculium Deorum, clarè de Angelis locutus est. Laërtius enim perhi- bet Platonem confessum, Deos res humanas respicere, Eōsque Dæmones esse. Dæmo- nas autem Philo esse qui apud Mosē vocentur Angeli, testis est. Et Plato refert in Phæ- done, quod in Politico, & Legibus, in quibus libris fatetur supremum Deum quosdam hominibus diuinos, non humanos adhibuisse veluti gregi custodes, vtens eisdem illic, at- que in Phædone nominibus, videlicet κτήματος, gregis, ouilis, & ἐπιμελεῖσθαι, custodire, gubernare. Quare tota ratione consentiente, illi in Phædone, & Eutyphrone Dij sunt Angeli, rebus humanis à Deo præfecti. Propterea sanctitas, quoniam sunt ipsi sanctissimi puritatemque delectantur, definitur esse, quæ placeat eis. Illud quoque quod item in Phæ- done est, ratio ipsa demonstrat, nec stellas esse Deos illos, quibus Deorum nomina data sunt, nec aliud Deos esse posse quàm Angelos. Viros sanctos & probos post mortē profici- sci: τὸ ὄντι μὲν τὸ κατὰ τὸ θεὸς ἀλλ' ἐπιμελεῖται καὶ ἀγαθὸς, ἐπίστα καὶ παρ' ἀνθρώπους τετελευτηλο- ταις ἀμείνεις τῆς ἐνθάδε: Ad Deos quidem alios sapientes, & bonos, tum homines iam vi- ta functos, longè his, qui apud nos sunt, meliores. Nōne & nostræ litteræ diuinitus scri- ptæ vociferantur semper, exertaque voce promittunt rectè viuentibus, Deorum, Ange- loꝝ confortium, & quod erimus æquales Angelis Dei? quod filij Dei? Nam & Angeli nonnunquam filij Dei vocantur. Nec aliud egit nostræ felicitatis autor è cælo profectus in terras, quàm quod nos Deos effectos, in Deorum regionibus, & regnis collocaturus venerat. Item quod ait eo loco Plato, Deos esse omnium optimos, ἑπιστάτας, præfectos, quid aliud ratione fateri cogetur, nisi Deos istos esse præfectos Angelos à Deo? Et Philo insignis Platonicus, scribens de Angelis, Platonis hoc vtitur nomine ἐπιστάται. Deus sum- mus præfecit eos à quibus regimur, vt rectè viuentes, in cælū ab eis adducamur. Clarius itē quod antè proposuerat, repetens in Phædone, quod immūdus iacebit iuxta Orpheū, in cælo illo turpi inferorū, purgatus autem, & expiatus illuc appellens, μετὰ θεῶν οἰκήσῃ, ha- bitabit cum Diis, Angelorū innuit cōmercium, & celeberrimā in sacris litteris Σποθίωσιν. Hanc Plato ab omnibus retro sæculis auditam, celebratam, Socratem fecit moriturum decantare, Quicumque iustè vixisset, latus iam cum Diis futurus moriatur. Eodem libro iterat, ei qui non fuerit rectè purèque philosophatus, id est, qui curā carnis nō abiecerit, sordes voluptatum non eluerit, in genus Deorū aspirare nefas: εἰς δὲ γὰ θεῶν γένος μὴ φιλοσο- φήσαντι καὶ παρὰ τὸν χαρακτῆρα ἀπίσταντι, ἔγγυς ἀφικνεῖσθαι. Quanta quoque maiestas est & eorū, quæ denique eodē libro cōcludit, quæ de fontibus his, à quibus fluxit Theologia nostra, per omnē mundum iam inde ab ortu hominū manantibus, habuere originē: Quod in cæ- lo sint diuina spectacula, beati spectatores, καὶ δι καὶ θεῶν ἀλλοτρίε καὶ ἰεραὶ αὐτοῖς εἶναι: Etiam verò lucis, & templa Deorum esse, ἐν οἷς τὰ ὄντι οἰκητὸς θεὸς εἶναι: In quibus veri habitatores Dij incolant. Quodq; euidentius probat planetarum Diuinitatem esse superuacaneā, veros

Dæmones, angeli.

psal. 137. psal. 8.

Deus, τὸ ἐν, vnitatis.

Dij curatores qui.

Alij Dij non sunt, quam angeli.

Angeli, filij Dei vocantur.

Dij calicula vere beati.

autem Deos esse cœlicolas illos beatos, ecce manifestè fatetur Plato ab illis Diis cœlestibus, Solem, Lunam, & astra, qualia sint, cuiusve naturæ, videri, reliquàmque omnè comitari eos felicitatem. *χρη τὸ δὲ ἡλίον, καὶ σελήνην, καὶ ἀστρα ὁρᾶσθαι ὑπὸ αὐτῶν, οἷα τινῶν ὄντων, καὶ τὴν ἀλλοῦ εὐδαιμονίαν ἀκόλῃθον εἶναι.* Qui sunt igitur isti Dij, qui sub pedibus labétia fydera cernunt, cernunt quæ substantia Sol & astra, in cœlestibus templis habitantes, cū quibus iusti triumphant? Vident ordines, motusque cœlestes: Videlicet illi in nostra Philosophia, nusquam non obuiam Angeli cœlicolæ: Quorum multitudinem adorare virum in exœlso throno sedentem, & psallere vnà vidit Propheta: quorum esse templa in cælo & Plato dicit, & felicissima, iucundissimaque spectacula cerni. Et in Cratylo cū dubitat de Diis loqui, quid aliud suspicandū quàm substantias illas inuisibiles eū sensisse? Hi quoque sunt Dij, quorum neminem inimicum homini esse dixit in Theæteto: *ἐδ εἰς θεὸς δυνάεις ἀθρόωτοις.* Quo quidem liquet solos qui dicuntur à nostris Angelos, tales esse, qui custodes vbique & fauentes hominum asseruntur, & qui gaudent in cælo super vno peccatore penitentiam agente, ob incredibilem erga genus humanum beneuolentiam. Neque enim hi, vel Homerici Dij possunt esse, qui sæpe moralibus nocere, neque Dij, qui Aristoteli concitant orbis cœlestes, quòd naturaliter agentes, homines neque odisse, neque amare possunt. Quod autem dicit ibidem, peritura omnia vel apud Deos vel homines, si rapidus cæli cursus semel consisteret, ostenditur hos Deos esse cœlicolas illos, quorum sint cœlestia domicilia, cum Solis orbe adiuncta. Sic necesse est Angelos sentire eum, cum ait eodem libro, mala nullum apud superos habere locum. Eòque conandum, vt illuc quàm ocyssimè conuolemus, *ἔτι ἐν θεοῖς αὐτὰ ἰδρῶσθαι.* Deus quoque hospitalis, quem memorat in Sophista, qui nos comitetur, bene, ac male facta intuens, est primum quidem ipse summus Deus, tūm verò Angeli, qui venerunt Sodomam, sceleratorum facinora cognituri, vt animaduertent. Veneruntque peregrinorū habitu, *καὶ δὴ καὶ τὸν ἕρπον ἐχ' ἡκιστα θεὸν (σωμάτων γιγνώσκοντες, ὕβρεις τε καὶ εὐνομίας τῶν ἀνθρώπων κερδοῦν.* Nec aliud ferme est Angelorum munus quàm quod ibi ex opinione maiorum Plato pronuntiat, eos peregrinorum habitu versari per vrbes. De quibus etiam diuinè iuxta Theologiam nostram in Politico, quòd omnes mundi partes distribuerint inter se principes Dij: *ὡς οὖν καὶ τῶν ποταμῶν αὐτῶν τὸ πᾶν θεὸν ἀρχόντων πάντη τὰ τῶ κόσμου μέρη διειλημμένα.* Qui sunt enim hi Dij principes, nisi qui à nostris item priscis Theologis principes prouinciarum, nationumque declarantur? Et Deus constituit terminos populorum iuxta numerum filiorum Dei. Hi sunt, quos beatos omnes dixit in Symposio, & in Phædro, quos item sensisse Deos par est, nisi Angelos, cum ait eruditione nihil apud Deos, & homines esse honorabilius: *τῆς ψυχῆς καὶ εὐσεβείας, ἧς ἔτι ἀνθρώποις ἔτι θεοῖς, τῆ ἀληθείας τιμώτερον.* Et cum memorat eodem libro, equos Deorum, & aurigas, & dicit in cælo habitare τὸ τῶν θεῶν γένος, Deorum genus: Et quod omnium euidentissimum, magnum in cælo principem Iouem currum agitantem volucrum equorum, ire per cælum ornantem omnia, & disponentem, hunc autem sequi totum exercitum Deorum, ac Dæmonum. Hi Dij neque poëtici illi, neque syderum, qui nequeunt à corporibus luminibusque suis diuelli. Et ipse Plato dicit hæc fieri ἐν τοῖς ἑρανοῖς, intra cælum supra syderibus. Idem etiam Aristoteles suscepit, vt postea monstrabitur. Et quòd ibi sit vita Deorum, Ambrosia, Nectârque, & quòd locum illum nemo pro dignitate decantauerit. Nónne hæc excludunt hinc Deos Poëticos, illinc cœlestes Intelligentias inseparabiles, vt toties dixi, ab orbibus suis? & qui infra Deos illos beatos, Iouisque affectas habitent? In Alcibiade, qui dent hominibus bona largientes, & qui non exaudiant iniusta precantes, & quòd muneribus non capiantur. Et quòd in Protagora, qui à Diis diligantur sint optimi. Et in Gorgia, minus miserum esse, qui det poenas *ἐπὶ θεῶν καὶ ἀνθρώπων*: à Diis, & hominibus. Ab illis nimirum qui per omnem mundum inuisibiliter commeantes, castigant sæpe delinquentes. Eodemque libro, sententiam sapientum esse, Deos, hominesque habere *τὴν κοινωνίαν, societatem.* Et quòd sit lex apud Deos, sancte qui vixisset, tendere ad insulas beatas. Denique nō manifestos illos, & claros astrorum Deos, Platonem, sed quosdam alios diuinos animos, ignotos autem nobis, sensisse, apparet quòd in Cratylo veretur de eis loqui: *ὡς γὰρ τῶν θεῶν, καὶ τῶν ἀπᾶν λαγῶν, ὡς ἐγὼ δέδοικα, πρὸ αὐτῶν ἀγαλῆσθαι.* Deorum, inquit, sermoni, per ipsos Deos super sedeamus, nam de eis vereor loqui. Sunt alia multa toto opere exempla, ex quibus hæc necessariò consequuntur. Primum, Deos hosce neque Intelligentias cœlestes esse, neque Deos Poëtarum, ex hominibus in Deos relatos. Secundum, quòd

Dij, custodes hominum, Angeli. Dij Homerici, noxi sæpe.

Mala nulla apud superos. Deus hospitalis. Gene. 19.

Dij principes.

Iouis currus, & Deorum exercitus.

Ambrosia, Nectârque.

Dij castigatores scelerum.

Aquòd cum separatim nominet multis in locis, Deum eminentissimum, in Timæo, vt alia taceam, cunctarum rerum opificem, in Epistolis, principium, medium, finem, omniumque regem, necessariò quos alibi dixit, ac celebrauit Deos, esse genus illud, quod antiquissima Mosis Theologia vocauit Angelos. Cūque ferat in Timæo cuncta ab illo supremo fatore creata, etiam Deos, hi & inferiores erunt summo illo, & erunt creati, omnisque eorum natura talis erit, & munera, quæ vera Theologia tribuit Angelis.

Ex Aristotele de Diis siue Angelis, quos similiter ac Plato in cælo supra motus ætherios locauit, & beatos eos, rerumque humanarum custodes dixit.

CAPVT IIII.

AD EM ratio valet apud Aristotelem, & quidem vel inuitis, si qui forsitan obtusiores, efferaciorisque sunt, Peripateticis. Aristoteles in libris vniuersalis Philosophiæ, in cæteris item libris, vnus primi motoris celebrat maiestatem, ei solam hanc tribuens mirabilem, stupendamque potentiam, quòd indefatigabiliter cœlestes orbis intorqueat, prætermisissis indignè multis longè melioribus, quibus altissimi Dei maiestas præcellit, sensibilibus modò consideratis, inuisibilibus, quæ religiosè B tota vetustas concelebrauit, silentio posthabitis. Quo flagitio etiam peccauit, cum esset alia Diuinitas audita sibi, traditæque à patribus, quorum diuinam censet sapientiam, præterquam illam cœlestium sphaerarum motricem, eam tamen dissimulante vbi dissimulandi locus erat reticuit. Verum quoniam quod bene interdum dissimulamur, languesciente vigilia elabatur incautis, sic eximius vir tandem à barbarica illa, coactaque superstitione reuocatus, aliam confessus est, & summi illius Dei, & diuinorum animorum Diuinitatem. In libris de cælo, si quis originem sermonis recognoscat, scripsit, quæ præceptor antea Plato in Phædone, & Phædro de Diis supercœlestibus, semperque beatis, quibus & templa in cælo dedit, & lucos, aureasque domos, itemque spectacula diuina, diuinas voluptates, Nectar, Ambrosiam. Hoc igitur sentiens, & respiciens Aristoteles, in primo de Cælo, primam è tribus nuncupationem vocari cælum asseruit, *ἐν τῷ θεῶν πᾶν ἰδρῶσθαι φανερῶν*: In quo totam dicimus habitare Diuinitatem. Hanc autem Diuinitatem, ne stellarum arbitreris, ecce primum, hoc significatu refert cælum appellari, extremam totius mundi circumferentiam, quidquid extra Solem, Lunam, omnesque cœlestes orbis putatur esse. Siquidem statim subiicit secundum & tertium significatum. Secundum, cælum esse quod his extremi mundi regionibus subiaccat, in quo luceat Sol, Luna, multaque alia astra. Tertium significatum esse, totum vniuersum, quod ab vltimis mundi regionibus clauditur. Apparet igitur primum cælum, & Deos eius, neque Solis, Lunæ, stellarumque orbem esse, neque Deos illos esse Intelligentias, orbis quamque sui motricem. Intelligitur eum prædicasse quod in nostra Theologia, Chaldæorum, Ægyptiorum, veterum Græcorum habetur, & sæpe dulci amore raptus Plato prædicauit, fecitque Socratem decantare moriturum, quòd sit accessus iustis, ac bonis. Ac ne putes Aristotelem iuxta consuetudinem, quotidianumque sermonem fuisse de hoc cælo locutum, ecce melius, & clarius, & ex intimis Philosophiæ mysteriis repetit, extra cælum ostensum, ac probatum sibi nullum esse, neque esse posse corpus. Itaque perspicuum esse, neque locum, neque vacuum, neque tempus esse extra mundum. Quocirca neque in loco quæ ibi sunt, esse, neque facere tempus ea senescere: neque vlli mutationi subiacere, quæ longissimè sita sunt supra cælesti concitatione: Sed immutabilia, & impossibilia, optimamque vitam, & opulentissimam perenniter, omnique æternitate degere. Hanc Aristotelis rerum beatarum descriptionem, omnem sermonem, scito esse, quem Socratem moriturum, cui mors ob hanc fidem non modò displicere, sed propemodum placere videbatur, inducit Plato prædicantem, in quo miris laudibus patriam cœlestem commendauit, eam esse è lapidibus pretiosis, omnem visibilem pulchritudinem superantibus, Sardis, Iaspidibus, Smaragdis: Hic auream esse terram, diuina spectacula, beatos spectatores, multaque alia egregia, vt suo loco narrabitur. Antea verò dixerat, *ὅτι καί τινος ἔστιν ὁ ἀληθινὸς ἕρανός, καὶ τὸ ἀληθινὸν φῶς, καὶ ἡ ὡς ἀληθὴς γῆ*: Quòd illud sit verum cælum, & verum lumen, & vera terra. Postremò templa Deorum ibi, Deosque veros esse habi-

Primus motor, celebratur ab Aristotele.

Flagitium Aristotelis qui sphaeris cœlestibus diuinitatem tribuerit.

Cælum quid apud Aristotelem.

Extra cælum, nullum corpus: & que cœlestis beatitudo.

Mors cur Socrati nō displicuerit.

Templa Deorum, cœlestes sedes.

tatores: Non scilicet poeticos illos, aut stellas. sic caelum aliud esse longè quàm istud, sicut Aristoteles de primo caeli significatu locutus est, eoque praemisit tanquam dignius omnibus caelum illud. Et res quas dixit illic incorruptibiles, beatas, sunt quas antè vocavit πᾶν τὸ θεῖον, totam Diuinitatem. Omnis igitur haec duorum magnorum Philosophorum descriptio, & omnis de beatitudine sermo est de Angelis, qui etiam à nobis dicuntur Dij, quia quos describit, neque sunt poetici illi, neque motores orbium. Nam docuit eos esse longissimè supra & extra motus caeli, non in loco, non in tempore. Haec autem Theologia vera. Cùm igitur Aristoteles, & principem quendam Deum, & item Deos extra Solem, & Lunam beatissimè, sempiternumque viuentes praedicet, certè non possunt hi esse, nisi Angeli apud Mosè, quod nomen officij est non Naturae. Nam ad Naturam debent appellari aut Dij, aut animi beati, aut mentes, vt à nostris, & à Platonis vocantur. Etiam verò interpretes Aristotelis, videlicet Simplicius, plurèsiq; alij, sentiunt cum illic in libris de Caelo de separatis Intelligentiis locutum, sed orbium motoribus: Ceteri, inquit interpretes omnia, de ἀκινήτων ἀπιδῶν, immotis causis, caelestia mouentibus, dicta volunt intelligi, probatque Simplicius contra quàm sentiret Alexander, de corporibus diuinis Aristotelem haec dicere non potuisse. Nam cùm dicat extra caelum degere beata illa, quomodo caelum extra caelum esse potest? Et cùm dicat nullius eorum esse mutationem, cùm caelum semper moueatur. Sed neque ea quae sunt remotissima à motu caelesti dixisset, Tum concludit: πᾶσι τῶν ἕρμηνῶν καὶ τῶν ἀκινήτων ἀργῶν εἰσιτα λέγειν, τῶν τὰς ἕρμηνείας κινῆσαν σφαιρῶν, καὶ τὰ πρὸς τὴν ἐξέλιξιν πάντα χωρὶς βίας οἶοντε ἕπι τῶν νοητῶν καὶ ἀκινήτων, καὶ ἕξω τῶν κόσμων ἐρημιῶν, ὡς ὑπερκόσμιος ἀτέλεμα. De caelestibus & immotis principiis videtur dicere, sphaeras caelestes mouentibus. Sed omnia, quae praedicuntur, fieri potest, vt minime violenter ad intellectuales, & immobiles causas, & quae dicuntur extra mundum esse, vt supermundanae, possint applicari. Cernis substantias supermundanas. Sed interpretes addiderunt motum, quem nec Aristotelis memorauit, nec rationi est consentaneum, vt substantias extra caelum remotissimas, dixerit mouere caelum. Ergo sunt Angeli, siue Dij, & eorum munera respexit quemadmodum Philo Iudaeus, quae Plato & Aristoteles tacite senserunt: ἄγγελοι πρὸς ἀφράσους ἱεραὶ καὶ θεῖαι φύσεις, ἡσποδιστικοὶ, καὶ ὑπαρχοὶ τῶν κοσμῶν θεῶν, δι' ὧν αἰα. πρὸς ἐξέλιξιν, ὅσα ἐν ἐξέλιξιν τῶν γένεσιν ἡμῶν πρὸς ἐπισημασίαν ἀπὸ ἑλλεί.

Angelus, of
suij nomen,
non natura.

Ex ceteris locis probatio, Deos Angelosq; Aristotelem sensisse supra sydera motusq; caelestes, eumq; de beatitudine eorum vera scripsisse.

CAPIT V.

Dij beati qui,
in quo loco.

Animi su-
percaelestes: et
quod eorum
munus.

Contemplatio,
sola digna
Deorum vita.

AD EAM ratio apparet, & colligitur ex his, quae ceteris in locis est saepenumero locutus. quae declarantur in libris de Caelo testimoniis. Nam referens oculos ad eam beatitudinem, qua in libris de Caelo, Deos, beatosque animos illos extra motus machinamque caelestem, & extra flammantia mœnia mundi frui dixit, in libris de moribus addit, τοῖς γὰρ θεοῖς πᾶς ὁ βίος μακάριος: Diis enim omnis vita beata est. Repetamus igitur rationem: cùm vnum singularèmq; saepe Deum nominet, cùm sit Philosophi principem, singularem, summum, vnumque fateri, qui tandem erunt hi Dij beati? non videlicet ex hominibus arbitrio poetarum deificati: Deos autem illos oportet ab hominibus differre, neque animi syderum, sed illi quos extra caelum supra mundum viuere felices praedicauit. Superest igitur in quo Platonem est secutus vt sint animi, mentesue, quas nostri ad hunc Aristotelis sensum, vocant ὑπερῶν ἕρμηνῶν, super caelestes, quorum incredibilis fertur beatitudo, & agere dicuntur, quod Deorum proprium censuit Aristoteles, intueri, intelligere, noscere, cùm omnia, tum verò pulcherrimum, formosissimum Deum. Dicit enim ibi Aristoteles: ἡ δὲ τέλεια εὐδαιμονία, ἢ θεωρητικὴ τις ἔστιν ἐπέγγρα, καὶ εὐχέλων ἐν φανέρῳ, τὸς θεῶν γὰρ μακίστη ὑπερῶν φανερῶν μακαρίων καὶ εὐδαιμονίας εἶναι: Quod perfecta beatitudo, contemplandi sit actio quadam, vel inde claret, quod Deos maximè beatos, & fortunatos arbitramur: Deinde durationem nullam esse actionem, quam Diis illis dignam adiuadicemus, quàm contemplationem. Ex hoc igitur apparet eos esse Angelos, quorum vnus videlicet Raphaël, vnus inquam ex septè dixit se vesci cibo inuisibili, qui ab hominibus videri non possit, & quod astartet cōspectui diuino

Adiuino. Haec contemplatio, quam Aristoteles, siue ex superiore Theologia, siue ingenij bonitate sensit, iudicauitque solam dignam, quae vita, & actio diceretur Deorum. Astare se praesentiae diuinæ fatentur illi, Aristoteles eos contemplari, intueri, speculari. Quid aliud à caelestibus Theologis expectes? Eosdem Deos, & hanc rerum felicitatem cùm necesse est innuere, cùm in eisdem libris de Nectare Deorum loquens, quod vulgares arbitrentur vinum, quoniam nihil vino dulcius opinentur. Id ait eis accidere ex infolentia, quasi decernens Nectar illud Deorum, non quidem vinum esse, sed omni vino suauius, longèque iucundius. Cùmque superius nihil aliud agere Deos, quàm contemplari ex ratione reperisset, bibunt autem Nectar, claret certè Nectar esse contemplationem. Sicque eò deuoluitur ratio, vt etiam hi Dij contemplantes sint, qui se cibo inuisibili, isto nempe Nectare vesci praedicabant. Verisimilèque fit Aristotelem sensisse, de beatitudine Deorum, scribentem quae priscus vates Homerus * cecinerat, θεοὶ πείρα ζῶοντες: Dij beatè, & facillè, sine labore viuentes. Et de Olympo:

Τῶ ἐνὶ τέρπουλοι μακάριες θεοὶ, ἡμῶν πάντε.
In quo Dij gaudent, exultant tempus est omne.

Et quod sunt ἀκίδεις, citra dolorem, & curam. Quam solam veram esse de Diis sententiam Plutarchus existimat. Vt item Plato ex antiquissima Theologia docuit Deum supremum diuinos principes quosdam, qui regerent homines, praefecisse, qui scirent, cernerentque pia & impia facta, sic tales etiam Aristotelem spectasse necesse est, in decimo de Moribus, vsus Platonis nomine: εἰ γὰρ τις ὑπὸ μέλει τῶν ἀνθρώπων ἕσπεθ θεῶν, γίνεται ὡς περ δοκεῖ, καὶ εἴη ἐν εὐλογῶν: Si qua enim rerum humanarum est apud Deos prouidentia, vt videtur, etiam rationi consentaneum, delectari eos re optima, & sui simillima. Quae quidem est mens. Et eos qui partem hanc honorent, excolant, redamare, remunerari, ceu qui rem sibi amicam & consanguineam curent, laudabiliter item, & honestè viuunt. Talia sator Aristoteles de Diis curantibus res humanas, quibus mens, quam solam in libris de Generatione animalium diuinam, solamque exterius venire in libris de moribus, differre, & separabilem esse à composito, dixit, sit συγγένετος, maximè consanguinea, coniunctissima, simillima, gentilissima, vt sic nunc loquar. Hanc docet amari à Diis, vt rem eorum similem, vt ille dixit, Conferuus enim tuus sum, & fratrum timentium Iesum. Hanc Deorum in terris esse prouidentiam, quod gubernent in vniuersum quidè res humanas: in particulari autem, eos qui excolant animum purum, integrumque habeant, amicam Deorum & consanguineam mentem non finant impurari, violari, contaminari, hos redamare, hos remunerari Deos. Qui sunt igitur hi Dij, ab illo summo, quem singulariter toties celebrat, nomine multorum distincti, qui veniunt, videntque res terrestres, non scilicet corpoream vitam suppeditantes, sed etiam subtiliora cernentes, videntes qui bene, qui male agant: Qui sunt inquam qui amore afficiuntur erga bonos, erga sapientes, redamantes eos vt fratres suos. Quid enim aliud est συγγένετος, ab eadè stirpe, ex eisdem fontibus ortus, ex eadem Diuinitate delibatus? Ecce quanta sit de

Nectar Deo-
rum quid.

* Odyss. d.

In Iliad. ali-
cubi.

Dij delectan-
tur rebus opti-
mis & sui si-
millimis.

Mens cogna-
ta Diis.

Apoc. 19.
c. 22.

Deorum prou-
identia vni-
uersa & par-
ticularis.

Dij ab eodem
fonte & ge-
nere orti.

Deorum enim
quod.

Mens beata
contemplatio.

Dei contem-
platio qua.

Deus vnus
propriè.

Diis, aut Angelis apud Aristotelem Theologia. In libris de Caelo explicat eorum beatitudinem, describens locum, quod sint vltra Solem, & Lunam, vltra definitionem hanc, quae cuncta clauduntur, caelestem, in alio meliore mundo: Hic eos agere beatos omne æuum, nec tempori subiectos, nec locis interceptos. In libris autem de Moribus, particularibus, & clarius beatitudinem, praestantissimamque voluptates eorum esse, quod contemplantur, quod sunt sapientissimi. Et dicit eos suauioribus interesse mēsis, quàm sint vna mortalium, respiciens illam contemplationem, panemque Angelorum. Rationem igitur attende. In libris de vniuersali Philosophia, inquit de beatitudine eius, quae dicitur. Mens: denique multis examinatis, eò tota ratio recidit, quod Mens est beata contemplando, sed non contemplando aliud quàm seipsam. Hanc autem Mentem requirens eadem, de ea in libris de Moribus, Deum illum summum appellat. Quid igitur sequitur? Deus summus qui dictus est à prisca Philosophia Mens, contemplatur, & contemplando est beatus, non contemplatur autem nisi seipsum, quia siquid aliud contemplaretur, quod contemplando felicitaretur, omnino excellentius esset, à quo Deus esset beatus. Sed non est Deo melius, ergo seipsum contemplatur, ex seipso fit beatus. Item Dij, contemplantur, ex eo beati: sed non nisi vnus est qui dicitur propriè Deus, cui nihil antestat, & praesidet, qui ex sui contemplatione fiat beatus. ergo Dij, quos in libris de Caelo, & de moribus, serio, & affeueranter beatos dixit, & beatos ex contemplatione,

Dij quomodo beati.

Beatitudo quid.

Remuneratio bonorum.

Dij qui apud Christianos.

non sunt beati contemplantes seipfos, cum sit vnus eminentissimi, quo nihil excellen- D
tius, fuimet contemplatio. Ergo cum Dij illi sint beati, beatitudo fit contemplatio, non
ex seipsis sunt beati, quod ratio quæ facit primum contemplari seipsum, quia non est
superius, eadem facit eos contemplari maximum illum, super eminentem. Efficiturque
vt isti Dij sint beati ex contemplatione illius maximi, cuius contemplatio & ipsummet,
& minores Deos reddat beatos, Hæc omnis ratio fluit ex Aristotele, Sicque descripsit
locum, descripsit beatitudinem. Definiuit eam, luculentèrque expressit, quod sit con-
templatio: ex dictis autem ratio descendit, hanc contemplationem esse Dei illius super-
ni. Ad hæc Aristoteles, de Diis his, naturæ bonitate, nouit hanc Theologiam, eos gu-
bernare res humanas: in particulari autem, bonos, rectè, iustèque viuentes, sapientesq;
nec diligere modò, sed ex amore, & beneuolentia remunerari eos. Sicque colligitur to-
ta, quæ nostris in litteris Spiritus sancti instinctu scriptis, de Diis, vel Angelis extat, apud
Philosophos Theologia. Ducit enim vocatque nos Natura ad has considerationes, &
confessiones. Et sicut litteræ nostræ nos docuerunt beatitudinem esse, videre illum fac-
cie ad faciem, & sicuti est: sic docuit eos Natura, non aliud esse beatitudinem, perfectis-
simam, locupletemque omnium magnarum voluptatum, quam contemplari Deum,
quem dixerunt contemplari seipsum, ex eo beatum. Deus autem si sit ex seipso beatus
contemplando, certè & minores omnes mentes reddit v fus beatas. Sicq; ex contempla-
tione Dei nascitur omnis generatim beatitudo, & omnium Platoniorum est confessio,
nos redire oportere ad vnitatem, à qua processimus, quod sola perfectè docuit horum E
temporum Theologia. Hæc erit illa, quam Aristoteles dixit à Diis remuneratio bonorù,
quod ad has inauditas ducent eos voluptates. Nihil enim licet aliud cogitare remunera-
tione Deorum dignum, cum terrena bona sint corruptibilia, non ipsa modò euanescen-
tia, diffuentia, sed corruptentia etiam possessores. Quæ nemo sapiens vnquam concu-
piuit, nec Deus ipsa nobis ea largiri, nec polliceri voluit. Et hoc item est, quod diuinitus
omnis confessa est vetustas, & approbauit idem Aristoteles, in Eudemiis moralibus
septimo: ὅτι εἰ κατὰ τὴν φύσιν ἐξ ἀθρώπων γίνονται θεοί, δι' ἀρετῆς ὑπερβαλόντες: Si ita est, inquit, vt
dicitur, homines fieri Deos, ob virtutis excellentiam, hanc virtutem esse heroicã, quam
ipse scribit esse supra nos. Hoc præmium Deorum collatum sui simillimis, quod quasi in
hoc mundo excellenti virtute deificatos, efficit ex hominibus Deos: fiunt æquales An-
gelis Dei, fiunt filij Dei, cohæredes Christi. Hæc tota vetustas clamabat, sentiebat, erant
voces quædam per omnem mundum, de præmiis cælestibus, quod iustissimi, sapientissi-
mi, patriæ, suorum, Dei cum primis & virtutis amantissimi, ex hominibus fiunt Dij:
æquales scilicet supernis illis. Et nos fatemur eos diuos, qui virtutibus his heroicis incla-
ruerunt, quos nulla fraus corripit, excellens virtus, stabilis beneuolentia, & charitas, in-
signisq; iustitia decorauit, pepercerunt inimicis, quos multo quidem dignius, & magis
ex Philosophia retulimus in diuos, quam illi Herculem, multosq; alios mortales, in qui-
bus virtutes heroicæ illæ perfectæ non fuerunt. Possem alia multa deducere ex Aristo-
tele super confessione Deorum, quos ipsa ratio & sermo & Philosophia separat ab illo
primo, & sermo de his necessariò cadit in eos, quos Angelos Moses, omnium scriptorum
vetustissimus appellauit.

Quod vitam, naturamque Angelorum, & felicitatem Poëta sicut & Theo-
logi descripserunt.

CAPVT VI.

Non extat Callimachi liber vnde id sumptum est.

Eos etiam siue Angelos innunt Poëta, beatitudinemque eorum
habent exploratam à sacris litteris non dissentientes, cum de eis multa
differunt: Vt quæ canit optimus Poëta Callimachus:

Κείνοι γὰρ τ' ἀνοσοὶ καὶ ἀγήραοι πίνον δ' ἀπειροί
Βαρυβόαντι πύρριμον περὸν ἄχροντος.
Hi morbis, semioque carent, nesciuntque labores,
Traiectum resonum qui effugerunt Acherontis.

Et quod Homerus præter supradicta, qui regionem eorum, locum, vitam, escamque
sepe pulchrè descripsit:

Οὐ γὰρ

A Οὐ γὰρ ὄντων ἕδυσιν, ἔπιπυσιν ἀΐθρα οἶνον
Οὐνεκ ἀνάμωρος εἶσι, καὶ ἀθάνατοι χελεύονται.
Non pane vescuntur, non gustant cærulea vna,
Sanguinis expertes hinc sunt, immortalesque.

In nostris litteris fatentur se cibo vesci, qui ab hominibus videri non possit. Panisque
Angelorum notus, non quo vescimur ipsi. Hi sunt etiam, quorum se naturam nominaq;
nescire fatentur. In Cratylo Plato: ὅτι καὶ θεῶν ἕδην ἴσμεν ἔτε καὶ αὐτῶν, ἔτε καὶ τῶν ὀνο-
μάτων: De Diis, inquit, nihil scimus, neque eorum nomina sunt nobis nota. Eorum ci-
bum, veramque beatitudinem audiuit, nouitque vetustus Pherecydes, Pythagoræ præ-
ceptor, de quo Plutarchus in eo quem de facie quæ visitur in Luna: ὡς φερεκύδης ὁ παλαιὸς
ἵεται στήθεσσι αὐτῶν θεῶν ἀμβροσίαι, καὶ νέκταρα: Quemadmodum sentit priscus Pherecydes,
eos ipsos vesci Nectare & Ambrosia. Agnoscunt omnes igitur, Deorum cibum non mor-
talem, vt nostrum.

Deorum no-
mina nobis
ignota.

Considerationes ex Marco Tullio, apud quem est Deus supremus, & item
alij Dij nominantur, qui præterquam Angeli esse non possunt.

CAPVT VII.

B

ADEM si quis velit, ex Marco Tullio, quem ego Romanæ non modo
facundia, sed etiam cum Varrone Philosophiæ principem libenter
prædicauerim, præcipue quod ferme quæ apud Philosophos Græciæ
scripta reperisset, cum delectu, & iudicio suo, Romana lingua expref-
sit, deducet. Est apud eum supremi Dei sæpenumero confessio, quem
modo vocat, vt dixi, supremum: Animum, inquit in Legibus, gene-
ratum esse à supremo Deo. Nunc appellat Mentem diuinam, nunc
summum Iouem. Orta, inquit, simul est lex cum Mente diuina. Quamobrem lex vera,
atque princeps adiubendum, & ad vetandum ratio est recta summi Iouis. Ortam dicit
cum Mente diuina, id est, æternam, comitem æterni Dei Sapientiam: Modò Platonem
secutus in Timæo, mundi procreatorem, qui animum ex sua mente & Diuinitate ge-
nuisset: Modò creatorem Solis, qui eum in secundo ambitu seu sphaera supra terram ac-
cenderit: Et in Somnio, Animus datus à Deo: Et, ab eo munus humanum assignatum,
& quod princeps ille Deus mouet, moderatur hunc mundum. Hæc q; declarant vnus
magni, ac sempiterni Dei excellentiam. Supremus, summus, creator mundi, & lucis,
creator animi, princeps Deus, motor mundi. Cum igitur hæc eminentissimum, singu-
larem, vnumque designent, quod pertinebit cum Deos multos nominat, præcipue poë-
ticiis illis exclusis, quos nec ipse, mea quidem sententia admitteret in Philosophia? Ergo
cum quærit de Natura Deorum, * Quid hæc nominatio designabit? Omnem fortasse

Cicero, et elo-
quentia &
philosophia
princeps.

De Legib. i.

Lex orta cum
mente diuina.

Deus prin-
ceps, animi
creator.

* Lib. i.

naturam, quæ diuina putatur. Quid illud in secundo? Itaque fit credibile Deorum, &
hominum causa factum esse mundum, quæq; in eo sunt omnia. Si factus est causa Deo-
rum mundus, certè fuit tempus, cum non essent Dij, quibus factus est mundus, sicut item
non erant homines, quibus item factus est. Sed mouet admirationem, quod addit: Fa-
ciliusque intelligitur à Diis immortalibus hominibus esse prouisum, si erit tota homi-
nis fabricatio perfecta, omnisque humanæ naturæ figura, atque perfectio. Quantus er-
ror? quàm non digna tanto viro inconstantia? Paulò antè, Diis creatus est, & hominibus
sumptus, vt vna probetur generis vtriusque conditio. Si creatus igitur, an à supremo, ac
præpotenti Deo, an ab his, quos postea dicis hominibus prouidisse? Si à præpotenti Deo,
non à Diis est hominibus prouisum, sed ab isto ipso principe Deo. Si ab illis, non est ergo
eorum causa factus mundus, quippe quo tandiu carere non potuisset. Hoc item confe-
quitur, si Diis hominibus est prouisum, Dij non sunt homines in Deos relati, quia res
creabantur, prouidebatürque hominibus à Diis, nondum poëticiis Diis illis exortis: sic
neque sunt, aut esse possunt Dij syderum, ac astrorum, qui præter motus illos perpetuos,
nihil largiri possunt hominibus, solam lucem, & calorem terris infundentes: cum autem
prouidentia, quam prædicat, sit multiplex, ac varia, præcipue quod eam, quæ ad figuram
humanæ naturæ, & totam hominis fabricationem pertinet, narrauit, si rectè censeas à
Diis illis motoribus, quos sola versandorum perenniter cælestium orbium cura sollicitat,

2. De natura
Deor.

1. de Legib. 1.
Tuscul. & in
6. de Repub.

Omnia homi-
nis causa crea-
ta.

Neque Dij
poëti, neque
Dij astrorū,
pro Diis pro-
videntibus ha-
bendi.

Providentia
testimonia in-
numerabilia.

Cicero incon-
stans.

Aristot. 1. de
celo cap. 4.

Natura, Deum

1. & 3. de na-
tura Deor.

profectō exerceri non potuit, qui relictis motibus cælestibus, in terras ad humanam tam solertem fabricationem descenderent. Huc adde, quōd nec isti erant anteaquam prouisum esset à Diis. Superest igitur corrigendum quod secundo loco dixit, & testi-
monii eius destruendum, cum dicit Deum supremum præclara quadam conditione hominem genuisse, viuendi munus hominibus assignasse, animum in corpus indu-
xisse, à quo iniussu eius discedere non liceat. In Timæo fatetur eum cum Platone mun-
di parentem, ac procreatorem. Illud igitur verius, hominum, & Deorum causa, à
principe, ac supremo Deo factum esse mundum: Deos autem animos esse maiores ho-
minibus, minores ipso principe, non Deos autem stellarum, aut poëticos illos in ca-
talogo hominum, non Deorum referendos. Non Dij stellarum faciunt quod supre-
mus Deus decreuisset, vt hominum causa Deus eos fecisse videatur, nempe vt lucem,
calorēque in terras mitterent. Eorum autem causa factum nihil videtur, qui seruiunt
consiliis eius, qui cuncta hominum causa facere decreuisset. Tūque in libris illis re-
petens rationem, iterum fateris mundum Deorum, hominumque causa factum, quæq;
in eo sunt omnia, ea parata ad fructum hominum, & inuenta. Esse enim mundum quasi
communem Deorum, hominumque domum, aut urbem vtrorumque. Denique subii-
cis, Hæc si hominibus solis nota sunt (loquens de stellis, & effectibus) hominum causa
facta esse iudicanda. Sic dicit ab hominibus solis notata esse tempora, cognitos ortus,
obitusque syderum, vt appareat te iudice, ea facta propter homines, vt Moses docuit à
supremo Deo. Ex his igitur testimoniis claret eum contra naturam, Diis toto illo opere
demandasse rerum prouidentiam, ac creationem. Quoniam poëticis Diis, qui creare
mundum, attendere ad omnia nondum nati non poterant, & Diis astrorum exclusis, qui
nec ipsi adhuc extabant, facti postea cum toto mundo, nihil apparet, nec cadere in ani-
mum potest, quod nomine multorum Deorum sit sentiendum, quibus nec nomina
sunt, nec capit mens, vt Deorum multitudo concurrere ad creando homines, omnemque
mundum potuerint. Tum testimoniis eius tota res destruitur, nunc principem, supre-
mumque Deum, nunc summum Iouem, nunc singularem nominatione parentem mundi
nominantis. Videat igitur ipse, quid tandem sit, quod ait, Vt vero perpetuus mundi esset
ornatus, magna adhibita cura est à prouidentia Deorum, vt semper essent & bestiarum
genera & arborum, omniumque rerum. Quæ tanta inconstantia, nunc vnum singula-
rem rerum creatorem, nunc multos, declarantis? Nisi forte Platonem est secutus, qui
generationi animalium non eundem illum maximum, quem mundo nascenti præfecit,
sed Deos inferiores. Quod item apud eum inconstanter dicitur. Eo autem vel maxime
deklaratur, Tullium incertæ mentis fuisse, quōd earundem rerum nunc naturam facit
inuentricem, nunc Deum singularem, nunc Deos plurimos. Nam quod dixerat magnā
prouidentiam adhibuisse Deos, vt semper essent genera bestiarum, de his ipsis loquens,
Nam primum, inquit aliæ mares, aliæ fœminæ sunt, quod perpetuitatis causa machi-
nata Natura est. At non vides admittit Natura, quā pateat Epicureis, & Cottæ con-
tradictenti insultandi locus, qui quadam Naturæ necessitate, nullius Dei consiliis, fieri
cuncta contendunt. At Aristoteles, quod quidem arbitror etiam Marcum sentire, ferè
semper Naturam cum Deo conuocat, Deum & Naturam nihil temere facere prædicās,
Deos autem multos in creatione rerum, nunquam admittit. Et hoc ipsum quod nunc est
à Marco dictum, duobus locis memorans, in libro de Generatione & interitu, de Re-
publica, Deo singulari vtrouique adiudicauit. Ipseque repetit hæc opera fuisse prouid-
æ, solertisque Naturæ. Deinde exclamans, Sed illa quanta benignitas Naturæ? Cum
igitur hanc Naturam, solertem, prouidamque prædicet, quis erit nisi Deus, qui sit Na-
tura prouidentissima, solertissimaque? Siquidem infert nouissimè, Sic vndique omni ra-
tione cōcluditur, mente, consilioque diuino, omnia in hoc mundo ad salutem omnium,
conseruationemque mirabiliter administrari. Quibus intelligimus, nunc Natura nomi-
nata, nunc Diis illis, reuolui tandem eum ac referri quasi Naturæ æstu, ad confessio-
nem magnæ, singularisque Diuinitatis, quæ fuerit rebus origo: Qui fecerit mundum
earum animantium causa, quæ ratione vtantur: hos autem esse Deos, & homines, Na-
turamque solertem, & prouidam, solum Deum esse. Hæc igitur veritas erat, vt hi Dij,
nec autores mundi, rerumque fuerint, & quorum, & hominum causa facta cuncta dixit,
non poëticos, & superstitionis Deos, sed naturales sentiret, nec Deos astrorum. Nam
Cotta contradicens grassatus est, & defæuit pro libidine cōtra Deos, videlicet poëticos &

A& superstitiosos. Facileque fuit tollere, qui non essent, his auferre mundi, rerumque mo-
litionem, qui quoniam homines fuissent, nullum Diuinitatis suæ signum dedissent. Per-
spicuum igitur, nisi Deos, quos sæpenumero creatores, prouidentes vocat, animos illos
diuinos sentiat, nomen inane esse Deos, quibus nihil subfit, qui nec poëti, Diique illi,
quos ex hominibus in Deos relatos fatebantur, possint esse, nec motores orbium cæle-
stium. Et sæpe singularem nominauit. Illis autem Diis, & animis diuinitis creationem re-
rum ac prouidentiam etiam ipsius testimoniis, & rationibus, eam ob causam detrahe-
mus, quōd cum iuxta Platonem fateatur vnum totius mundi creatorem, cum mundo ne-
cesse est omnes animos creatos: Sicque creare mundum, qui non erant, non potue-
runt. Minus item suapte natura prouidere, nisi magnus ille postea præfecisset. Hique
erunt, quorum & hominum causa effectum mundum prædicauit. Nam Deus summus,
qui mundo sua Diuinitate, omni mundo meliore contentus, nunquam eguisset, sui
ipsius causa mundum non effectit. Nostra igitur, & illorum causa fecit omnia. Illis cæ-
lum, nobis terram dedit, daturus etiam nobis cælum: quod Marcus Tullius ipse etiam
asseruit. Hos igitur quos semper habet in ore ex superstitione potius quàm physica,
constantique ratione, & quos contra naturam interdum præfecit creationi Deos, non
esse Deos veros, sed à summo Deo creatos constat: quo redarguitur eos laborare crean-
do non potuisse, totumque penè fictitium esse, quem de eis sæpe fudit sermonem, ap-
paret ex eo quōd Cotta euertens de Diis habitam orationem, de Mente diuina sic lo-
quitur: Audit igitur Mens diuina etiam de singulis. Videtis ergo eam non esse tam
occupatam, quàm putatis, Fac esse distentam, cælum versantem, terram tuentem,
maria moderantem, cur tam multos Deos nihil agere, & cessare patitur? cur non re-
bus humanis aliquos ociosos Deos præfecit, qui à te Balbe innumerabiles explicati sunt?
Hæc ille dicens, profectō sentiebat aliam esse Mentem illam diuinam omnipotentem,
cælo, & terra præsentem, omnia gubernantem, alios Deos ab eo præfectos, aut qui præ-
fici debuissent. Et Dij à Balbo explicati sunt, quos diuina Mens præficere debuisset:
Eoque merito conclusit, Itaque aliunde mihi quærendum est, vt & esse Deos, & quales
sint, discere possim, quàm quales tu esse velis. Quare hoc primum reprehendendum
in eo, nisi quod more suorum temporum locutus est, quōd de Natura diuina, à qua cæ-
lum, ac terra regatur locuturus, præmisit in titulo, de Natura Deorum. Quod si de
Diis veris, fabulosis, & non naturalibus amandatis, ad quorum explicationem cum de-
lata fuerit oratio, non habet vt in re commentitia quid proferat, deficitque omnis ra-
tio, & ad Poëtas accurrendum est, venerat quæsiturus, non de Natura Deorum debuit
inscribere, sed vi, mentisque diuina, aut Diuinitate. Sed dicamus proposuisse eum
quandam Deorum farraginem, vt in sermone & vera, & omnis ea, quam vulgus cole-
ret, Diuinitas quæreretur, ratio autem naturalisque inquisitio separaret à falsis vera.
Sic certè effectum est. Nam is, de cuius prouidentia ac solertia, locupletissimaque om-
nium bonarum rerum inuentione, pulcherrimè & fœcundissime disseruit, est verus, ac
C naturalis, singularisque Deus.

Facile fuit re-
sistere Deos
qui nō essent.

Deus sui cau-
sa mundum
non fecit.

3. de natur.
Deor.

Ex aliis autoribus de Angelis siue Diis, post summum Deum.

C A P V T V I I I.

MENS igitur mortales, post vnum principem, ac caput, fontemque
omnium, genus minorum animorum, quod ab omnibus retro sæcu-
lis audierant, constituerunt. Nec fabula fuit, quōd Homerus, Deum
hominumque Deumque patrem toties appellat, sed rem naturalem
& veram poëticè decantauit. Nec aliud est, vt sæpenumero dictum,
quod vetustas vsurpare solebat, à veteribus poëticis decantatum, cu-
ius meminit in Republica Plato, quōd

Deus, hominū
Deūque pa-
ter Homero
appellatus.

Θεοί ζείνοισι εὐκράτες ἄλλωδα ποιῶσι
Παρτοῖσι τελεθόντες ἑπιτροφάσι πολλῶσι
Hospitiis similes, variæque in veste, figuræque
Ipsi adeunt vrbes superi, ac versantur vbi que.

Quam quod sæpe litteræ sacræ referunt ad viros innocentes, & integros venisse Deos,
F

Angeli, peregrinorum forma diuersa apud pios & innocentes viros. Gene. 19. Huc refer que disputat August. lib. 16. cap. 29. ciuitat. Dei. Gene. ibid. ipsos scilicet Angelos, quos illi primum peregrinos arbitrati, ob eximiam, quæ tempo- re eo vigeat, hospitalitatem, mutuamque charitatem, accurrebant, prentaque manu, ad hospitium deducebant, instruebant conuiuium, pedes lauabant, vt est etiam apud Homerum tam crebrum. Hoc memorans item Philo, παλαὸς λόγος ὅτι τὸ θεῖον αὐθρόπαις εἰπερμαίων, ἀλλὰ τε ἄλλοις παρῆεν ἑὶ τὰς πόλεις, ἐν κίχρη, τὰς τε εὐδικίας καὶ τὴν ἐξουσίαν ἐξουσίαν. Prisca fama Diuinitatem in humana similitudine nunc hoc, nunc illo habitu obambu- lare vrbes, æquitatem, & inæquitatem contemplantem. Quod Philo, & Plato prior ex poetis antiquis retulerunt, factum fuit eo tempore, quo duo Angeli Sodomam v- nerunt, scelerati populi facinora diligentius consideraturi. Eoque dixerat Deus, Cla- mor Sodomorum, & Gomorreorum multiplicatus est, & peccatum eorum aggraua- tum est nimis: descendam & videbo, vtrum clamorem qui venit ad me, opere com- pleuerint, an non est ita, vt sciam. conuerteruntque inde Sodomam, & abierunt. Ecce Deus quidem effatus est. Tacetur autem quod illi postea docuerunt, dicentes viro iusto Loth, Delebimus enim locum istum, eod quod creuerit clamor eorum coram Domino, qui misit nos vt perdamus illos. Missi ergo fuerant à Domino, eoque Angeli, & missi, etiam Hebraice. Tales Deos audierat, & norat vetustas adire vrbes. Atque ea quæ pau- ca, & potiora referuntur in sacris litteris, credendum est, non apud sanctos viros illos modò, sed etiam gentes alias accidisse, vt Dij præsentis aut ad beneficia bonorum, aut supplicium malorum, aut alia in terris necessaria venerint, vnde apud omnes constans ea fama generatim increbuerit. Catullus igitur potius ex antiquis, quàm nouitiis poetis, E quæ quidem audierat:

Dij humana conspecti forma.

Catull. Ar- gonauicis.

Præsentis nanque ante domos inuisere castas Cælicolæ nondum sprete pietate solebant. Sed postquam tellus scelere est imbuta nefando, Iusticiamque omnes cupida de mente fugarunt, Perfudere manus fraterno sanguine fratres, Destitit extinctos natus lugere parentes, Optauit genitor primæui funera nati, Liber vt inuictæ potiretur flore noueræ. Ignaro mater substernens se impia nato, Impia non verita est, diuos scelere penates. Omnia fanda, nefanda, malo permista furori, Iustificam nobis mentem auertere Deorum. Quare nec tales dignantur visere coetus, Nec se contingi patiuntur lumine claro.

Deos obambu- lare vrbes.

Iacob somniu. Gene. 28.

Dei & ange- lorum mentio in sacris & profanis litte- ris. Gene. 19.

Iudic. 13.

Tales igitur cælicolæ adiere castas domos sanctorum integrorumque virorum, Abrahâ, Loth, Iacob. Inde increbuit fama, Deos obambulare vrbes, humanos inuisere coetus, & Plato eodem loco ex poetis famam esse, ὡς ἀπὸ θεῶν τινος παρέρχονται νύκτων, πολλοῖς ἔξοις, καὶ παντοδαποῖς ἰδαλλόμοροι: Circunuagari Deos quosdam noctu, variis peregrinis similes. Noctu videlicet per insomnia: vt Iacob vidit per Somnium scalam super terram cacumine tangentem cælum, & descendentes, & ascendentes Angelos, & Dominum innixum scalam. Quam scalam videtur penè Homerus audisse, appellans eam aureâ catheram Iouis, qua cælum, ac terræ sint deuinctæ. Et mirum in modum placuit Philosophis. Illud adeò mirabere in Philosophis, & sacris litteris, quod promiscuè nunc Deum vnum principiu, & autorem omnium gerendarum rerum, nunc Angelos eius inducunt, simile quid extat apud Philosophos. Vides enim Platonem, Tullium, multosque alios, in eadem re, nunc Deos nominantes, nunc Deum singularem. In sacris litteris item quod Deus ipse dixit, Descendam, & videbo, vtrum clamorem, qui venit ad me, opere compleuerit, an non est ita. Postea non ipse refertur venisse, ac deleuisse, quod ibi toties minatur se facturum, sed duos Angelos, qui & venerunt, & deleuerunt urbem. Et cum subuerterent urbem, dicitur Dominus pluuisse super Sodomam, & Gomorram sulphur & ignem à Domino de cælo. Additur inde: cum enim subuerteret Dominus ciuitates regionis illius, recordatus Abraham, & liberauit Loth de subuersione urbium, in quibus habitauerat. Atqui duo Angeli liberauerant Loth. Sic in libris Iudicum, cum Angelus apparuisset, allocutusq; fuisset Manue patrem Sampson, denique eo recedente, & intelligentes illi, Angelum esse, dixerunt, Morde moriemur, quia vidimus Dominum. Sunt alia quædam exempla, quæ

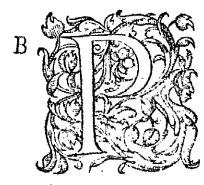
Aquæ nunc libens prater eo. Similis igitur est loquendi quædam Philosophis consuetudo, vt quoniam quidquid minores Dij faciunt, maximi illius imperio faciunt, narrent modò Deum fecisse, modò Deos. Vergilius: Attonitus monitu tanto, inaperioque Deorum. At Iupiter miserat. Sed hoc habent sacra littera: melius, quòd in rebus maximis, vt in creatione mundi, nunquam memorant Deos illos, clariùsque est in eis singularis illius, æterni, discrimen ab istis. Illud tamen obseruabit prudentissimus quisque, quòd scriptores sunt vetustiores, eò sanctius, & distin- ctius de singulari Deo loqui. vt quod asseruit Cyrillus, cum ab origine mundi ad elunio- nem vsque noscerent omnes, faterenturque singularem Deum, tum propinquiora secu- la temporibus Noè, similiter vnum essent confessa, tandem emerferint malorum exa- mina, & fabulæ de Diis, ac principe Deo.

Aeneid. 4.

Quo vetusti- ores scripto- res, eò melius de vno Deo loquunt.

Ex oraculis Chaldaicis de potestatibus, siue mentibus summis: & quòd has rectores mundi Chaldæi dixerint.

CAPVT IX.

TESTATES igitur post altissimum Deum, cum ea apud Home- rum aliòsque ratione, tum magis clara, & Physica, & aperta agnouerant Philosophi, similia de his loquentes, atque nostri. Ac Magi Chal- dæorum, à quibus multa delibarunt Platonici, delibasse Platonem, & Aristotelem autor est Psellus, & Pletho, proposuerunt, & descri- pserunt eas, πῶς ἔχῃ κόσμος νοερός ἀνοχίας ἀειμπαίς: Vt mundus habet in- telligibiles sustentatores, inflexibiles. Hæc nomina sunt Angelica- rum potestatum, quæ vocantur etiam in nostris litteris Autoritates, Virtutes, Domi- natores. Nomen quidem νοερός, est eorum substantiæ, quòd mentes, quòd intellectus sunt omniumque Angelorum substantia, à nostris ab illis dicitur νοερός. At verò ἀνοχίας sonat, quod appellantur à nostris Dominationes. Quemadmodum enim Dominato- res, regunt, aguntque ac sustinent ea, quibus imperant: sic qui sustinent, dominantur & præstant. Est autem in hoc veluti carmine ἀνοχίας, sustentator: quod clarioribus apud Platonem nominibus de eisdem loquentem designatur, ὀπιμηθία, ὀπιθία, curantes, præfecti: pastores item & gubernatores, nomina diuinarum harum potestatum. Hoc igitur & id genus multa carmina verisimile ad Platonem peruenisse, susceptis hinc, quæ de præfectis à principe Deo super omnes mundi partes locutus, audiens mundum quos- dam habere rectores, ac sustentantes, eoque inflexibiles, incorruptos, immotos, stabi- lis, solidæ, fortisque naturæ. Hoc igitur carmen explanans Psellus scribit: δυνάμεις οἱ χηλδαῖοι ἐν τῷ κόσμῳ τίθενται, καὶ ἀνομασίου αὐτὰς κοσμητῶν, ὡς τὸν κόσμον ἀγέσας παρρησιαστικῶς κινήσει. ταῦται ἐν νῦν ἀνοχίας κελεῖ, ὡς τοὶ πάντα ἀνοχίας ἀνέχοντες. τῶ μὲν ἀειμπαί τῆς θα- τηγῆς αὐτῶν διλημῆνης δυνάμεως, τῶ δὲ ἀνοχίας τῆς φρεσητικῆς. ταῦται δὲ τὰς δυνάμεις διὰ μόνῃς τῆς κόσμος ἀγίας, καὶ ἀκινήτως δέχονται τὰς εἰς. εἰσὶ δὲ καὶ ἕτεραί δυνάμεις λογημῶν παρ' αὐτοῖς ἀμεί- λικτοι, οἷον ἔντοιοι, καὶ ἀνεπίτροφοι πρὸς τὰ τῆδε. καὶ τὰς ψυχὰς ποιῶσαι τοῖς θελητικῶις μὴ μελί- σσεσθαι πάσαι. Potestates statuunt in mundo Chaldæi, easque appellarunt mundi du- ctiores ceu quæ mundum agant, motibus prouidentia. Has igitur nunc vocat susten- tatores, videlicet mundum suffultiendo tenentes. Ac quòd eas vocat inflexas, designat stabilem, firmamque eorum potestatem, quòd sustentatores, indicat custodiam. Has autem potestates definiunt permanentiæ, perennitatisque mundi, & ordinis immoti causas. Sunt autem et alia potestates, quæ dicuntur ab eis amilicti, quod est, intensi, inuertibiles, ad ea quæ sunt hic, & facientes animas illecebris & affectibus non demul- ceri. Hæc Psellus. Ecce igitur claro in lumine omnis omnium gentium consonat Theo- logia. In vetustissimis Hebræorum litteris, principes prouinciarum, populorum, & in bello duces protectoresque, contemplatores humanorum factorum declarantur, à Platone Græcæque Theologia similiter principes, legati, interpretes à Chaldæis, nunc sustentatores, custodes, conseruatores mundi, nunc humanum genus tuentes, agentes, moderantes prospectores.

Nomina An- gelicarum po- testatum.

Angeli, po- testates, mun- di ductores, sustentatores.

De triplici ordine Deorum, siue Angelorum ex Platonicis, præcipue Proclo, in quo videtur nostros secutus, ubi à veritate dissentiat: & de primo Deorum ordine.

CAPVT X.

GENERATIM igitur à primis illis cognitæ, & prædicatæ sunt diuinæ potestates, particularius à subsecutis Platonicis eorum genera, nationesque, & actio vitæ descriptæ, maxima ex parte è nostris libris, licet hoc ab eis dissimuletur, accepta. Primus omnium Platoniorum Proclus (Nam neque apud Plotinũ, neque Iamblichum, neque Amelium, nec superiores ea mysteria reperio) ausus est locupletius de his in sua genera distributis loqui. Quæ cum superiores Platonici, quos in cæteris ferè semper imitatur, non prodidisset, nouimus aperte, vt Græci quoque testantur, cum ex Dionysio Areopagita furrripuisse, sed multis adiectis contaminasse. Dico scilicet hæc tria genera Deorum, siue Angelorum, qui dicuntur νοητοί, νοητοί καὶ νοεροί, νοεροί μόνον: id est, intellecti, intellecti & intelligentes, intelligentes solum, quæ sunt tres Angelorum à Dionysio constructæ Hierarchiæ. Proclum secutus est Hermias, & Damascius, aliique nonnulli. Cùm igitur primus Dionysius Deos illos intellectos, & intelligentes nominasset, omnemque de eis Theologiam ex sacris litteris accepisset, Proclus violenter, & contaminatè colligens ex fabulis Poëtarum & Platone, cum primis Parmenide, veram super his Theologiam infecit. Restituentes igitur omnia in sua loca, Proclumque partim declarantes, partim cum Dionysio collatum, paucis (Nam alioqui numerosè de his ille scripsit) emendantes, Theologiæ consensum demonstramus. Is igitur in eo, quem inscripsit de Theologia Platonis, post singularem, atque ineffabilem summi Dei Vnitatem, necessariò de generibus Deorum sermonem habendum esse dicit. Ac primum censet, in quo secutus eum Simplicius est, Quemadmodum Natura naturaliter, Mens mentaliter, Anima quoque per modum animæ operetur, & gignat: sic supremam Vnitatem quoniam vnificè, & per modum Vnitatis suæ oporteat eam gignere, ante omnia producere diuinæ quædam ἐνάδεις, vnitates, ipsi principi Vnitati simillimas. Nam optimum, vt Timæus ait, nisi optima facere nefas esse. Hæc ab eis etiã vocatur ἐνάδιον πλήθος, vnifica multitudo. Dicitur fons bonorum Deus, multas producere bonitates, Vnum esse Deum & multos Deos, vnam Vnitatem, & multas ante omnes res vnitates. Vnam bonitatem, & multas post vnam. Non esse autè diuinæ has vnitates imparticipabiles, & omnino ab omnibus rebus separatas, quemadmodum excellentissima illa Vnitas. Quid enim ab ea differrent? Sed esse veluti florem, aut summitates, & summum in vnaquaque re: Easque esse medias, quibus omnia vniantur ad supremam Vnitatem. Vnitates igitur Deos esse participatas, quæ coniungant omnia, & vniant, quæ post se sunt, ob illam Vnitatem, que transit in eos omnes. Quoniam igitur quilibet Deorum Vnitas est, & ab aliquo rerum ordine participatur, ob hanc causam esse participationem, cum ordine, quod prima à primis, secunda à secundis participantur: Sicque propinquiore summæ Vnitati vnitates à primis & simplicissimis substantiis participari, longinquiore ab his quæ magis sunt composita: concluditque de his omnibus Proclus: εἰπω μὲν ὅτι μετὰ τὴν μίαν τῆς ὅλης ἀρχῆς, μονάδες ἢ μὲν αὐτοτελείς ἐφάνησαν οἱ θεοί, μετεχόμενοι μὲν ὑπὸ τῆς ὅλης ὄσιας, οἱ δὲ κατὰ τὴν συντελεστέραν τὴν εἰς αὐτοὺς ποιούμενην ἁρωσθῶν. Quæ sunt, Dicamus quòd post vnum rerum principium, vnitates nobis Dij apparuerunt, perse perfectæ. Qui substantialiter à rebus participantur: alij verò secundum compositionem, substantiam facientes in cuncta processum. Hæc à Proclo dicuntur, examinanda postmodum, & quid veritatis habeant diiudicanda. Item Proclus ait, vt ex his ea, quæ sequuntur, melius innotescant: ἀπάντων δὲ τῆς ὄλης, καὶ ἀπάντων τῆς πᾶς ὄλης τῶν θεῶν μία καὶ ἕνα ἁρμονία, καὶ ἀμειβόμενος ἀπὸ τοῦ ἀπείρου λόγος, καὶ ἀφροντος ἀγνωστος δὲ πάσι γνώσις, καὶ ἀληθής, πάντες μὲν ἀπὸ ἑαυτῆς ἐμφάνισαν, πάντων δὲ ἀρρήτως ἀπερίγραπτοι, καὶ πάντα ἑαυτῆν ὑπερέβησαν, τέλος δὲ εἶσα τὸ πᾶσι ἀεὶ ἔχον. πάντων δὲ ἕν τὸ ὄντως ἀμειβόμενον ἁρμονίας, καὶ πάντων ἀπὸ πάντων, καὶ πάσι μὲν τὰς ἐνάδεις τῆς ὅλης θεῶν. πάντα δὲ τὰ γὰρ τῆς ὄλης, καὶ τὰς ἀπερίγραπτοις ἐμφάνισαν, πάσις θεότησις ἀπὸ τοῦ γὰρ εἶναι θεῶν, πάντες οἱ θεοὶ διὰ τὸν ἀπείρτον ἔχοντες θεῶν. Omnibus igitur rebus, etiam ipsi Diis, qui res producunt, vna separata, segregatæque & im-

Procli furtiu.

Tres hierarchie Angelorum.

Suprema Vnitas ante omnia producit diuinæ ἐνάδειας.

A& imparticipabilis causa præexistit. Inæstimabilis quidem omni sermone, & indicibilis: omni autem cogitationi incomprehensibilis, & ignorabilis, omniãque ex se producens, & ante omnia ineffabiliter præexistens, cuncta ad se reflectit. Finis optimus omnium rerum. Hanc igitur separabiliter & verè ab omnibus segregatam, & omnes Deorum vnitates, generatæ rerum & processus vnificè creans vocat Plato Solem, vocat regem circa quem omnia. Hæc omnis Diuinitatis causa. Nam vt essent Dij, cuncti Dij à primo Deo habent. Ad hunc modum Proclus diuinè, si perseueraret, inisteretque semel inuentæ & prædicatæ veritati. De Diis autem primis, quorum est post excellentissimam Vnitatem primus ordo, præter superiora subiicit: ἐνάδεις γὰρ ἐφάνισαν ἡμῖν ὑπὸ τῆς σωμαίτων ἀνάσσειν οἱ θεοί. ἐνάδεις ἁρμόσιοι γεννητικῆς τῆς ὄσιας καὶ τελειωτικῆς, καὶ πάσις ὄσιας τὰς ἀρωστίας εἰς ἑαυτοὺς ἀναδιδόντες, υἱοὶ: Vnitates, inquit, apparuerunt nobis Dij à corporibus ascendentes. Vnitates super substantialia, genitricæ substantiarũ, & perfectrices, & omnes substantias proximas ad se ipsas colligentes. In hoc Procli dogmate hoc iudicium adhibendum est, vt eum qui bene, rectèque Deos post altissimam Vnitatem locauit, errare constanter asseramus, & quæ apud maiores, ipsumque Platonem nusquam extent, confingere, cùm Deos illos primos dicit super substantialia. Afferunt enim Damascius, & Iamblichus, sed prior Dionysius, Vnum duntaxat esse super substantialia, Vnum illum singularem, eminentissimũque Deum iure vocari supra substantiam, vt qui fuit, estque autor substantiæ. Qui cùm fuerit, ipsi etiam testibus, autor Deorum, quos creauit, planè supra Deos ineffabiliter extat, & hæc ineffabilis excellentia dicitur super substantialis, quæ soli illi congruat, cui soli congruit nomen Vnitatis. Quare idololatria est hæc Procli, & crimen læsæ maiestatis, incommunicabile Decus, honorisque singulares, & soli Deo inhærentes, creaturis vindicasse. Itaque eiusdem impietatis est, hos Deos substantiarum prædicare genitores, nimirum creandi singularem Dei, & imparticipabilem potestatem transferre ad minores Deos. Et quod Plato, cæterique omnes de custodia generis humani, quam summo consensu Diis adiudicarunt, ad generalem substantiarum creationem deducere. Nónne Platoni mundanus opifex, quem Mentem & causam, & Deum vocat, autore Laërtio, creat omnia corporea, & incorporea, ipsos etiam Deos? Vbi sunt apud eum Dij substantiarum genitores? Similiter erat assertio Deos alligare ad se cuncta. Nam Philo ludæus, optimus è Platonicis verbum Dei solum dicit esse, quo cuncta ligantur, sustinentur, vincuntur. Et Trismegistus, in eo, quem inscribit, Quòd in solo Deo sit bonum & pulchrum: πάντα γὰρ ὅσα ἐστὶν ὁ Ἀσκληπιεὶς, ταῦτα ἐν τῷ θεῷ ἐστὶ, καὶ ὑπὸ τῷ θεῷ γινόμενα, καὶ κινούμενα ἡρητιμύνα. Quæ sunt, Omnia quæ sunt, inquit, ὁ Ἀσκληπιεὶς, sunt in Deo, & à Deo fiunt, & illinc dependent, & sustinentur. Paulò verò superius: ἀρχὴ δὲ καὶ τελειότης, καὶ ὁμοιότης πάντων ὁ θεός. Hoc est, Principium, complexus, continentia rerum omnium Deus. Quare Proclus finxit nouam nunc Theologiam, à qua maiores sui profusus abhorruissent. Nam item allegationem, & reductionem nōn ad seipos dixerat Dionysius, quem Proclus imitari conatur, nōn imitari bene: sed, οἱ παντοῖοι διωόμενοι ἀναγωγικῆς πρὸς τὸ θεῶν: sacra potestates sunt reductricæ ad Diuinitatem. Reducunt ergo non ad se, sed Deum. Sed nos delectum habentes in illis, quoniam solis sacris litteris data est incorrupta, & inuio-

Dij à Deo Vno & primo summoque.

Vnitates, angelici.

Vnus super substantialis.

Procli error.

Deus creator omnium, & quidem Deorum. i. angelorum.

Sola litterarũ sacrarum incorrupta sapientia.

Generatim de Diis, & eorum prima acie, quidve Proclus commentitium affixerit.

CAPVT XI.

XINDE isidem cum diuum Dionysium tres Hierarchias Deorum siue Angelorum vidisset, refugeret autem verum veritatis ac religionis fateri fontem, dissimulata horum trium diuinorum ordinum doctrinæ origine, suæque superstitionis colorem adhibens, conatur ex Platone deducere, præcipue ex Philebo, vbi sint terminus Deus, & indeterminatio, in medio, id quod dicitur mistum. Quo libro sit etiam hæc trinitas, καλλος, ἀλήθεια, συμμετέλευα, pulchritudo, veritas, commensurabilitas. Hæcque esse tria illa genera, & tres ordines Deorum. Ac de superioribus sic statuit: ὦν τὸ μὲν πᾶσις ἐστὶ θεός, ἑστὶ ἀπείρη τῆς νοητικῆς, ἀρωστικῆς καὶ ἀρρήτως ἀπερίγραπτος, καὶ ἀπείρως ἀρρήτως, καὶ ἀπείρως ἀρρήτως, καὶ ἀπείρως ἀρρήτως, καὶ ἀπείρως ἀρρήτως. τὸ δὲ μετρώδην, καὶ ἀποκρίων, καὶ πᾶν τὸ παλινδρον, καὶ ἀνωγεινόν, καὶ ἀρρητικόν τῆς θεῶν γένος ὑφιστάς. τὸ δὲ

Verba Dionysij deorsu frivola commentitia Proclus.

Ἐπειροὺς δὲ αὐτοῦ ἀνεκδιέσθη τὰ θεῶν ἰδέσθαι. πάσαι τὰς γεννητικὰς διακοσμήσεις ἐκφράσσονται, καὶ πᾶσαι τὴν ἀσφάλειαν, τὴν τε ἀσθένειαν καὶ τὴν ἐπιθυμίαν, καὶ μελέτῃ τῆς ἐσχάτης ἕλης. τὸ δὲ μικτόν οἱ ἁρπάσσει, καὶ ὑψηλότατος ἀφροσύνη, πάντως δὲ τὸ ὄντως πλεονάζει, ἐν αἰσῶν ἀσθενείᾳ, καὶ ἐν τοῖς νοητοῖς τῶν ἀσθενούντων ἀκρότητα, καὶ τῶν ὄλων ἐξηρημένων ἰδρυσάμενος. Quæ sunt, E quibus, inquit, terminus est Deus in summo intelligibili progrediens ab imparticipabili, & primo Deo, omnia commensurans, & determinans, & totum paternum, & contentium, purumque Deorum genus creans. At infinitum virtus est indeficiens istius Dei, omnes generat ordines, efferens, & omnem infinitatem, & ante substantialem, & substantialem, & vsque ad extremam materiam. At verò mistum primus, & altissimus Deus, ordo Deorum, secreto cuncta complexus, per trinitatem intellectualem, contentiuam, repletus, omnis rei causam vnifice complectens, & intellectualibus primis, summitatem, & ab omnibus separatam statuens. Hæc Proclus, nimium certè allegorica, imò verò friuola, & commentitia, ex fonte vero, locoque detorta, in somniis humanis, chimerisque contaminata. Adhibenda igitur correctio, errorque omnis, bonis selectis à malis, aperiendus. Prima igitur emendatio, idque ex doctrina Dionysij, vnde manarunt ista Procli, erit, quòd ille Deorum ordo non sunt vnitates illæ fontales, nequicquam est, cur hoc nomine vocentur, nec subiacet nomini quod suspicatur, & asseuerat Proclus. Quod vt clarius intelligatur, intelligenda est, & conferenda sententia Procli, & Dionysij. Primum conueniunt vterque, quòd ineffabilis, ac supereminens Vnitas, sit causa omnium Deorum. Quòd in superiore testimonio Proclus dixit, Dionysius autè de cælesti Hierarchia, de Iesu: ἢ τῶν ὑπερκαυσιῶν ἐσιῶν ὑπερκαυσίῶν αἰτία: Supercaelestium substantiarum, super substantialis causa. Non conueniunt autem, errorque Procli est, quòd non dicit genitos aut factos aliquando ab eminenti Deo, Deorum hos ordines, sed generari, fierique semper, & quasi semper nitescere, innuens quendam sempiternum ordinem nascentium Deorum à supremo. Vera autem doctrina est, quòd Deus est æternus, substantiæ supercaelestes, & si maximæ sunt, maximèque diuinæ, creatæ tamen sunt. Et id designat Dionysius, cum Iesum vocat causam supercaelestium substantiarum. Generatio autem illa cum sit impossibilis, & non naturalis (quia qui nascerentur, manerentque à Deo, eodem genere diuinitatis, atque supremus, Dij essent, habentes fluentem in se substantiam, diuinitatem, & dicunt tamen ipsi nobiscum, ineffabilem illam Vnitatem ab omnibus esse separatam) certè verius est & naturalius, vt supercaelestes ordines sint creati, illaque perpetua dependentia, manatiisque quasi radorum à Sole, sic à supremo Deo, iporum Deorum esse non possit. Secundum emendandum est, quòd Proclus idcirco vocat primos illos Deos, & quasi primam Hierarchiam, θείας ἐνάδες, diuinis vnitates, quia deprauans veram, quam super hoc apud Dionysiumprehendisset Philosophiam, censet ad eos, quasi fontes omnium rerum, & vt ipse vocat, ἀκρότητα, summitates, cuncta reuocari, atque vniri, totum hoc ad creationem, generationemque rerum vniuersalem referens, quæ à supremis hisce Diis administratur. Creditque Deos hos supernos, esse Ideas illas summas, & quasi vniuersalia rerum cunctarum, quòd & impossibile est, & Naturæ contrarium, Ideis neque per se subsistentibus, neque modum, & rationem inueniente animo huiusmodi commenti. Vera igitur doctrina est, & id prodit Dionysius, quòd Angeli, seu Dij, sunt vnifici, quia per eos, genus humanum edocetur, & ad autorem suum reuocatur, sicut ipse multis exemplis ex scripturis declarat Dionysius, dicens alios initiare, alios initiari: alios illuminare, alios illuminari: πάντως τῶ ἱερῶ τῶ ὑπερκαυσίῶν ἀσθενείᾳ, ἐξηρημένων, αἰ γὰρ ἀγῶν τῶ ὑπερκαυσίῶν ἐσιῶν, ἀφροσύνης. Ita non attingit creationem, neque designat, neque vniuersalis est ista vnio, sed particularis administratio humani generis, quo & à Platone, & à Dionysio dicuntur παρομβύοντες, transportantes, & inter homines, ac Deum intercedentes. Hæc vnio est. Hoc vocati vnifici, cōnnctores, ductores: creatio autem non est eorum. Itaque emendandum quoque, diligentèrque discutendum, quòd super eorum actione vitæ traditur à Proclo. Neque enim agunt Dionysio & sacris litteris Dij, quòd illi ex inepta superstitione voluerunt. Vera enim & naturalis doctrina Dionysij, Platonis & Aristotelis est, quòd eorum vita est contemplatio Dei, amorque inauditus, & inebriatio, æternaque dulcedo, & nectar ex intuitu diuinæ præsentia, secreta colloquia, gaudiisque omnibus mortalibus incognita. ἀσθενείᾳ μὴ μόνον, καὶ αἰ τῶν ἀσθενούντων ἀκρότητα, ἐν αἰσῶν ἀσθενείᾳ, ἀνατρίβοντες, καὶ τῶν ἀσθενούντων ἀκρότητα, ἀλλὰ καὶ ἀσθενείᾳ.

Vnitas supereminens, omnium Deorum, id est angelorum causa. Error Procli.

Substantia supercaelestes, creatæ.

Alius error Procli.

Angelorum officium.

Angeli vnifici, cōnnctores, ductores. Vita angelorum qua.

Αὐτῶν, καὶ ἀμυγῶν δερμάτιναι. Vt ait Dionysius, proximi assistunt, defixique intuentur, quantum eis datur, in Deum, amore diuino nunquam deficiente, accensi. Regiisque illos radios immaterialiter, & impermiste accipiunt. Deinde generis humani administratio, procuratioque, vt ad eadem gaudia homines perueniant. Hæc agunt Angeli, id est, Dij. Proclus autem dimissa nobilissima hæc actione vitæ, & à dignissimis rebus ad inferiorem mundum eos auocans, sicut humani generis immortalitate, deificationeque vera contempta, ineptissimè deificauit hunc mundum, facit eos occupari in procreatione, & genituris omnium corporum. Itaque nec vnitates sunt hæc ratione: nec est rerum inferiorum cum eis participatio. Non enim participant res terrestres ipsos Angelos. Solius Dei rectè dici potest vniuersalis participatio: quia solus ab omnibus, præcipuè Angelis participetur: designante participatione, vniuersalem, diffusamque per omnem naturam prouidentiam, tutelam, quòd solius Dei est, & esse potest. Nec res substantialiter participant illos ordines Deorum, in quibus non sit vniuersitas Naturæ. Et participatione scribit: αἰ μὴν ὑπερκαυσίῶν τάξεις, ἕχουσι καὶ τῶν ὑπερκαυσίῶν ἀφροσύνησιν ἑλλάμνους καὶ δυνάμεις. ἀμύθητοι δὲ τῶν αἰσῶν ὑπερκαυσίῶν ἐστὶν αἰ τελειώσασαι: Ordines supereminentes, habent radios & vires ordinum inferiorum, imparticipabiles autem sunt, id est, non participantes nouissimi supereminentium eos. Postremo velut totum commentitium, ac fabulosum & minime naturæ reiiciendum, quòd tradit de Deo Termine, & de Apiria, de que Misto. Primum quòd ea Platonis mens non fuit in Philebo, ad hæc non est Naturæ, & rationi consentaneum, vt Terminus sit Deus, creans ordines inferiorum Deorum, cum omnis creatio sit solius Dei. Et quòd Apiria sit infinita Dei istius potètia. Nam nulla nisi supremi, eminentissimique Dei est immensa potestas. Ad hæc nulla est Apiria, id est, immensitas, nisi Dei. Nulli quoque sunt ordines Deorum γγεννητοί, generatores, vno creatore sufficiente. Præterea καυσίῶν, & ὑπερκαυσίῶν, sunt nomina solius Dei, non vllius ordinis Angelorum. Solus enim Deus quòd superioribus libris ipsum fatètur, est supra substantiam. Ea quoque quæ de Misto loquitur, friuola sunt omnia, vitiatas bonis suorum commercio commentorum. Quòd autem sint maximè violenta, & coacta, quæ de Infinito, Termine, & Misto comminiscitur, apparet ex ipso Philebo, quo libro Plato differit de tribus rebus, quibus omnis res corporea subsistat, indicans iuxta Pythagoreos omnia constare ex materia, quæ ab eis dicebatur Infinitum, & ex forma, quam Terminum appellabant, qua definiatur infinita materia. compositum autem ex materia, & forma, vocabant Mistum. Hæc est sententia Platonis: Factum est autem, vt quoniam arbitrariè interpretatus est hæc Proclus, quibus nullum subest fundum, meritò fabulosa, vanissima ex his sint nata. Infatibilitèrque nugatur super re commentitia, longam fabularum, commentorumque animi sui contextam feriem ducens, in quibus neque ordo est vllus, neque ratio. Sed nobis satis est docere, vt veritas eis etiam hostibus placuerit, & suis superstitionibus accommodare conati sint.

Procli error angelos ad corporum genituræ a Dei contemplatione auocantis.
Vniuersalis participatio est solius Dei.

Procli cōmentaria de Deo termino, de Apiria, de que mixto.

C De triplici Hierarchia Deorum, & quid veri, aut à vero dissentiens de ea scripserit Proclus.

C A P V T X I I .

DE VRSVS Proclus miscens bona malis, hæc de Hierarchiis vera, nostrisque litteris consona loquitur: καὶ γὰρ αἱ τρεῖς αὐτῶν τριάδες μυστικῶς ἐπαγγελῶσι πλὴν τῶν ἁρῶν θεῶν καὶ ἀμύθητων παντελῶς ἀγνωστον ἀγῶν καὶ μὴ πλὴν ἀγῶν αὐτῶν ἕνασιν, ἢ δὲ πλὴν πασῶν δυναμῶν ὑπερκαυσίῶν, ἢ δὲ πλὴν παντελῶ τῶν ὄντων ἀπογεννησιν. Etenim, ait, hæc tres trinitates mysticè enuntiant primi, & imparticipabiles Dei, omnimodo ignotam causam. Alia secreta eius Vnitatem, alia omnium virtutum eminentiam, alia omnimodam rerum generationem. Hæc de Natura, super qua longè falsissima narrat, sed officio congruentia nostris è litteris sumpsit Proclus. Nam vt hoc nūtiandi munus, mysteriorumque notionem amplectimur, ratione docente, & summo Theologorum Dionysio eadem tradente, sic reiicimus fabulosamque iudicamus, quæ de primo genere Deorum eloquitur: καὶ θείῳ ἐνάδες ἐστὶν οἱ νοητοὶ θεοὶ ἁρῶν καὶ πατέρες εἰσι ἁρῶν. αἰ γὰρ ἐνάδες αἰ θείαι καὶ θεοὶ καὶ ἀσθενείᾳ, πάντων τῶν ἐγγουσιῶν τὸ πλῆθος ἀπεγεννησιν. ὅστις ἐν ἡ τρεῖς αὐτῶν πηγή, καὶ αἰτία πάντων ἀλλῶν.

tum est. omnia enim à primo principio immediatè profecta, & creata etiam ipsi faten-
 tur. Quare falsum est medios à primis oriri, & subsistere. Reliqua doctrina, cum tota fer-
 me fabulosa sit & fictitia, vt quæ non ex apertis testimoniis sit, sed violentis allegoriis
 collecta, quas inexplicabiliter adamavit Proclus, vt si meieret Socrates, allegoricè meier-
 rit, non est nec excutienda, nec admiranda. Illud item cõsiderare operæ pretium, vt scias
 Proclum, hæc ab alio fonte accepta quibusdam vanis suis insomniis colorasse, in hoc or-
 dine Deorum intellectuum, & intelligentium dicit esse hanc trinitatem, τὴν συνθετικὴν
 τῶν πλὴν συναγωγῶν, τὴν φερετικὴν, Annuaciatricem, colligentem, custodientem. Hæc no-
 mina si videris Dionysium, videbis ab eo prius inuenta, & formata. Additque Proclus:
 διότι ἢ μὴ ἔστι συναγωγὴς τριῶν, ἢ δὲ συνεικτιῆ τῶν πλῆθους, ἢ δὲ τελεσιουργίας: Vt alia trinitas sit
 colligens, alia continens multitudinis, alia perficiens totum hoc genus. Et hæc trinitas,
 nominatim sumpta sunt ex Dionysio, cuius peculiare nomen est συνθετικὴ, nequæ à
 Platone, neque Orpheo, nec vilo ferè ex Platonicis vsurpato. Illud quoque Dionysij est,
 quod Proclus ait de Diis, siue Angelis, qui dicuntur τελεσιουργοί: ὅτι ἐν τελεσίστη μὲν ἀπό-
 τες, ἔπειτα τοῖς τελεσιουργοῖς θεοῖς, μυστήρια δὲ τὰ ὀνόματα καὶ ἀποκρίματα. ἔπειτα τοῖς συν-
 κτιοῖς. Quæ sunt, Ergo, ait, perficimur ascendentes sub perficientibus Diis, initiamur au-
 tem visiones perfectas & stabiles, sub contentiuis. Hæc inquam Dionysij sunt omnia, nõ
 res modo sed etiam nomina. Illud quoque Dionysij est, quod ait, εἰς τὴν δὴ καὶ ἡμεῖς οἱ τῶν
 ὄλων ἀγαθῶν ἡγεμόνες τελετάρχαι καταστήσομεν, & λόγους, ἀλλὰ ἔργοις φασίνομεντες: Ad quam tele-
 tam & nos omnium bonorum principes Teletarchæ deducunt, non verbis, sed rebus il-
 luminantes. Hoc totum Dionysij est, cuius sermo plurimus est, quod ab Angelis irradiat-
 ur, illustratur, perficitur animis. Nomen quoque Teletarches ipsius est, quo primum,
 ipsum initiationis principem Christum, deinde Angelos appellat. Totâque res de illu-
 minatione spirituali, quæ etiam initiatio ab eo vocatur, Dionysij est. Neque Proclus de
 his loqui quicquam potuisset, nisi libros eius legisset, sed dissimulato præceptore vero, ex
 Platone miris artificiis, ordines hos Angelorum deducit. Quo fit vt eius doctrina sit ple-
 na confusio, mirificarumque fabularum, quas pro veris traditionibus, vt veritati, &
 his quæ erant alterius, germanum nitorem detraheret, supposuisset. Adeoque in hoc est
 impudens, vt meras deliberationes, arbitria, ac decreta, de Diis, eorumque vita, genere,
 moribus, differentiis statuere non erubescat, quasi qui semper eorum fuisset à secretis, &
 à cubiculis, cum eis omne animum exegerit, vt non exteriores actiones modò, & quas in
 omni mundo gerant prouincias viderit, sed cogitationes etiam, arcanaque pectoris ab-
 dita penetraverit. Quæ breuiter ego admonuisse contentus, nec arbitrans ad singula
 quæq; operæ pretium insisterè, selectis bonis, & offenso, eos super Angelis, ordinibusque
 eorum conuenire nobiscum. Nam congruente Proclo facile cæteros assensuros, docet
 consecutio, assensusq; est Damascius, & Hermias. venio ad tertiam Hierarchiam.

Proclus alle-
goriarum seu
dionysij.

Nomina Tri-
nitatis apud
Proclum.

Teletarches
quid.

Procli doctri-
na fabulosa.

De tertia Hierarchia, vel ordine Deorum, ex Proclo, & quod in eo secutus
est Areopagitam.

CAPVT XIII.

HANC Proclus, vt à principio dixi, vocat νοεράς μόνον, Intelligentes tan-
 tum, quia cum intelligat, aspiciantque superiores, à quibus, vt ait Dio-
 nyfius, veritatem, ac sapientiam irradiantur, ipsi in vltimo ordine, nul-
 los alios illuminantes, dicti sunt Intelligentes tantum. De his Proclus
 in hunc modum disputat: τὸ δὴ μετὰ τὸ το, καὶ τὴν ἀλλῶν ἀποκρίματα
 θεῶν, τὴν νοεράν ἀποκρίματα θεῶν, συνεκτικὴ μὲν τῇ ποσὶ αὐτῆς, συνεπι-
 φανέουσα δὲ τοῖς ὅλοις ποσὶ τοῦ θεῶν καὶ ἐπιτελεῖται εἰς τὴν ἀρχὴν καὶ κῆ-
 ρον ἐπὶ τῶν ποσὶ τοῦ θεῶν καὶ πάντων ἀποκρίματα ἀποκρίματα: Post hæc, ait, tertium, alium
 exercitum, vel ordinem Deorum, qui vocatur intelligibilis, consideremus, continuum
 quidem ei qui ante se est, absoluentem autem omnes processus diuinorum, & reflecten-
 tem ad principium, circulumque vnum omnium ordinum, qui primi opifices sunt, ab-
 soluentem. Hæc Proclus. Tertius igitur ordo Deorum, est continuus secundo, deinde
 in eo absoluentur omnes diuini ordines, & quasi factò circulo, ad caput reflectitur. Hæc
 vera sunt, & à Dionysio priore prodita, quibusdam autem adiectis, & variata verborum
 serie,

Tertius an-
gelorū ordo.

A serie, à Proclo dissimulata, Sed vniuersale scelus Procli, Dionysius igitur: λοιπὸν ἡμῶν εἰς θεο-
 εἶαν ἱεραὶ ἀποκρίματα ὁ πᾶς ἀγγελικὸς συγκλητικὸς ἱεραρχίας, ὁ πᾶς τῶν θεῶν ἀρχῶν ἀρχαγγέλων τε
 καὶ ἀγγέλων ἀποκρίματα: Reliquus nobis ad speculationem sacram ordo, qui Angelicas
 concludit Hierarchias, quique à diuinis potestatibus Archangelis, & Angelis ornatur.
 Hæc Dionysius. Flagitium igitur Procli, Deos hos à superioribus producentis, suppositi-
 tum, non germanum dogma. Nam quod ait, αὐτῇ τοῖνυν ἢ νοερά τῶν θεῶν ἀποκρίματα, ἡρτη-
 ται μὲν ἀπὸ τῶν ποσὶ αὐτῶν καὶ πληροῦται παρ' αὐτῶν τῆς ὅλης ἀγαθότητος καὶ ἀνταρξίας.
 Nempe, Hæc igitur intelligibilis Deorum subsistentia, pendet quidem ab antiquioribus
 causis, repleturque ab eis vniuersa bonitate, & vbertate. Hæc ex Dionysio desumpta, id
 habent verum ex fonte suo, quod replentur inferiores hi à superioribus, irradiantur, do-
 centur, afflantur, iniantur: sed quod pendeant velut à causis, & autoribus suis, suppositi-
 tum, & adulterinum. Melius igitur Dionysius, quem locum totum vsurpauit, donauitq;
 libro suo Proclus: Archangelorum, inquit, diuinus ordo attingit communiter supremam
 per medietatem Hierarchiam. Nam & sanctissimis principatibus communicat, & san-
 ctis Angelis: Illis quidem, quoniam ad super substantialia principium principaliter con-
 uertitur, & ad ipsum, vt fas est formatur, & Angelos ἐνοποιεῖ, viuificat secum, inuisibiles,
 coordinatòsque eius principatus. τοῖς δὲ, ὅτι καὶ τῆς ἀποκρίματός ἐστι τῶν θεῶν, πᾶς θεαρχίας
 ἐλάμψους ἱεραρχίας ἀπὸ τῶν ποσὶ αὐτῶν ἀποκρίματα, καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτῶν ἀγαθότη-
 τος ἀγγέλων, καὶ δὲ ἀγγέλων ἡμῶν ἀναφανέουσα: His autem, quoniam est ex ordine interpre-
 tum, thearchicas irradiationes Hierarchicè per primas potestates excipiens, & Angelis
 eas boniformiter annuncians, & per Angelos nobis ostendens. Vides totum locum à fu-
 racissimo Proclo, sed callidè & artificiosè latrocinia sua occultatè, sublatum. Vides quid
 minores à maioribus accipiant, irradiationes scilicet, & sciētias, sapientiam, mysteria, sa-
 cramenta, non substantiam, non essentiam. Non pendet hypostasis eorum à superio-
 ribus, sed à solo, atque vnicò Deo. Replentur autem bonitate, si bonitatem interpreteris
 sapientiam, cognitionem, non substantiam, & essentiam. Sed vt agnoscas, quàm appro-
 bauerit Proclus nostra, licet hostis, & quid de eo sit iudicandum, addit Dionysius: οἱ γὰρ
 ἀγγελοὶ καθεὶς ἢ δι' ἀποκρίματα μὲν συμπληρωτικῶς ἀποκρίματα τῶν ὄλων τῶν ἐργῶν νοῶν ἀποκρί-
 ματός, καὶ τὸ τελευτῶν. Angeli, inquit, quemadmodum diximus, completiue absol-
 uunt & terminant omnes ordines cælestium mentium. Proclus autem paulò antè,
 συμπληροῦσιν τὰς ὄλας ποσὶ τοῦ θεῶν: Complentem totos ordines diuinorum. Apud
 vtrunque igitur absoluit, terminat omnes ordines Deorum, hæc suprema acies Deo-
 rum, aut Angelorum. Totus itaque sumptus est à libris Dionysij, horum Deorum or-
 do, quem nulla ratione ex Parmenide Platonis, vt fingit Proclus, ne Minerva qui-
 dem magistra informare, & quasi in catalogum ascribere potuisset. Prosequitur eadem
 illa suo de pectore: ποσὶ αὐτῶν δὲ ἀπὸ πάντων τῶν ποσὶ αὐτῶν οἱ νοεροὶ θεοὶ: Procedunt, na-
 scuntur ab omnibus, qui eos anteceduunt intelligibiles Dij. Hoc iam dixi fieri non pos-
 se, summo Deo, cunctarum rerum primo, ac vniuersali fonte. Sed maiores ineptias,
 ne dicam impietates adiecit, quas quomodo vel animus suus somniare, vel cuiquam
 probabiles fore credere potuerit, satis admirari non possum: Vnitates, aut vnitiones,
 inquit, accipiunt ab vnitate, quæ est ante intelligibilia: τὰς δὲ εἰσὶν ἀπὸ τῶν νοητῶν, τὰς
 δὲ ζωῆς τὰς παντελεῖς, καὶ συνεκτικῆς καὶ γεννητικῆς τῶν θεῶν, ἀπὸ τῶν νοητῶν καὶ νοεράν. τὴν δὲ νοε-
 ρὴν ἰδιότητα παρ' αὐτῶν λαχόντες: Substantias autem ab intellectis. At vitas vniuersales &
 contentiuas & generatiuas diuinorum ab intellectis & intelligentibus. Verum intelli-
 gibilem proprietatem à se ipsis. Quæ est hæc distributio, ac quasi dilapidatio, aut ve-
 rius fabrica, vt tanquam ad ædificium palatij, sicut alius calcem, alius lapides, alius li-
 gna confert, sic ad compositionem istorum Deorum, Deus vnitatem, prima Hierar-
 chia substantiam, vitam autem apporet secunda? cur qui dedit vnitatem, non etiam
 dedit vitam? Nouis igitur quibusdam Diis, veris, ac naturalibus expulsis, cælum ac
 mundum complere, nouamque quasi eorum Rempubliam conscribere fatagit. Sed
 ego cupidior bonorum, ac verorum, quàm malorum fictorumque esse narrator, pro-
 ductis quæ bona, nostræq; Theologiæ conformia viderentur, cætera ipsi Proclo de fe-
 ce suarum fabularum hausta relinquam.

Non pendet
angeli inferi-
ores à superi-
oribus eaqum
causis & au-
toribus.

Fursum Pro-
cli.

Quid accipiat
minores ange-
li à maiorib.

Non à Plato-
ne mutatus
est angelorū
ordinem Pro-
clus, sed à
Dionysio.

Quodd Hermias item, quemadmodum & Proclus, secutus est Dionysium in definiendis Hierarchijs caelestibus, & quid non veri addiderit.

CAPVT XV.

IONYSIVM quoque & Proclum secutus est Hermias, ea nomina Deorum, & res afferens, quae clarè sunt apud diuinum, supremumque omnium Theologorum. Vtitur etiam irradiationibus illis Dionysiacis, quibus minores ab altioribus, Deoque propioribus Angelis afflantur. E quibus ad alia super Phaedrum Platonis ait: τὰ γὰρ ὑπερτέρα τοῖς κοιωτέροις, ἀληθείας φῶς ἐλάμπει: Superiora, inquit, lumen veritatis inferioribus irradiant. Hoc quàm sit Dionysij, videre est, in omni propere opere de caelesti Hierarchia, visumque abundè superius. Prosequens autem Hermias, resque acceptas à Dionysio, nominibus suarum, fabellarum appellans, addit: γνήσιον τοῖνυ τεσσάρων ἑστὶν, τὸ ἐν, τὸ ἐν, τὸ ἐν, τὸ ἐν ἀρχῇ, τὸν φάνηται, ὅσα ἔστι πέντε τῶν νοητῶν θεῶν, ἀρχὴ δὲ τῶν νοητῶν ἐστὶν ἑρμῆς. Quae sunt, Quatuor, ait, haec consideremus, Vnitatem, primumque principium, Phaneta, qui est terminus, finisque intellectuum Deorum, principium autem ab intelligentibus separatim. Reuocando igitur cuncta in suum locum, & nostra à fabulis eorum segregando, dicatur verissimum esse, quod de primo principio, quae concorditer ab illis, priscaque omni Philosophia vocatur Vnitas, asseuerat. Quod autem ait Phaneta finem, abolutionemque Deorum intellectuum, principium intelligentium, sentitque Deos intellectos, ut saepenumero docui, primos illos celsissimosque Angelos, quos inferiores aspiciunt, intuenturque velut doctores suos, intelligentes autem hos ipsos, quorum in sublimes supremosque illos acies est defixa, dicendum Orphicum illum Phaneta, non esse cum Diis caelestibus, intellectisque adnumerandum. Phaneta enim Solem appellabat Orpheus, cuius reddidit ipse rationem, quod primus fecit, ut omnia viderentur in mundo, visus ipse primus, omnibus antea caecis, teterrimamque in nocte sepultis. Nam

Quatuor apud Hermiam: Vnitas, principium, Phaneta, terminus.

Phanes, Sol.

Nullus adhuc terris praebebat lumina Titan.

Deus cum sole comparatur.

Error Hermias detegitur, Iouem cum Diis inferioribus statuitis.

Nullus adhuc terris praebebat lumina Titan. Dicitur est Phanes ipse Titan. Cum igitur Phanes sit corporeus Sol, & cum sensibilia, & intelligibilia suos tueri locos, quos Natura praescripsit, debeant, utique non erat inter choros Deorum sistendus: Sola forte poterat allegoria, ut sit allegoricè Phanes Deus inter Deos intellectos, sicut Sol iustitiae est Deus. Sed si Phanes est Deus, utique Deus ille, non qui claudat Deos supremos, ut finis primae Hierarchiae, principium secundae, sed supremus Deus, Sol omnium caelestium Intelligentiarum. Id enim locutus est Plato, aptans exemplum Solis ad intelligibilia, quemadmodum Sol est causa ut omnia sensibilia sint & videantur, sic summum Bonum ceu infinitam lucem, ut sit, & intelligat omnis ordo caelestis. Addit quoque Hermias: ζεῖς ὑπερκοσμίων βασιλεὺς πέντε ἰδίων νοητῶν θεῶν. ἕκαστος δὲ τῶν τοῖς ὑπὲρ αὐτῶν φῶς ἐλάμπει, τὸ ἐν ἀληθείαν, ἡ δὲ ἐξ ἀπὸ τῆς ὑπερκοσμίου πάσης οἰον ὁ ἥλιος φῶς ἐπιπέμπει τοῖς ἀποθητοῖς ὑπερκοσμίων. διὸ καὶ ἡ εἶσα αὐτῷ λέγεται ἀπὸ τῆς ὑπερκοσμίου εἶναι. πάλιν ὁ ζεῖς φῶς ἐλάμπει τοῖς ὑπερκοσμίοις νοητῶν. πάλιν ὁ φάνης φῶς ἐπιλάμπει τοῖς νοητοῖς θεοῖς νοητῶν. ἡ δὲ πάντων ἀρχὴ, καὶ τὸς νοητῶν θεῶν καὶ πάντων, τὸ ἀπὸ αὐτῶν γένεσις πάντων. Quod est, Iupiter supermundanarum rerum, finis priorum intelligibilium Deorum. Vnusquisque igitur horum, sibi subiectis lucem irradiat, hoc est, veritatem quam habet à supremo ordine, ut Sol lucem immittit sensibilibus supermundana. Quocirca, & substantia eius dicitur à supermundanis esse. Item Iupiter lucem irradiat intelligibilem. Iterumque Phanes irradiat lumen intelligentibus Diis intellectualem: Principium autem vniuersale, & Deos intellectos, & omnia diuina luce sua complet. Haec Hermias. Primum quae de irradiationibus disputat, vera sunt & nostra. Sed quoniam verus ordo Theologiae peruertitur, paulum emendare operæ pretium est. Quomodo enim Iupiter rerum intelligentium infundere lucem eis ab ordine superno acceptam dicitur, si generatim apud priscos, Iupiter est pater hominum, atque Deorum, est sator caeli, & terrae? Non superare Diuinitate debet omnes caelestes ordines, qui creauit omnia, quem vti summum Deorum suspexere omnes? Quae nouitas ista Procli? Nam hunc secutus Hermias in Deorum choris describendis. Quae audacia, Iouem è culmine Diuinitatis suae deiecit, redigere in ordinem Deorum inferiorum, qui lucem accipiant à superno ordine?

Aordine? Quasi non sit ipse lucis omnis, veritatisque fons, & principium, nullius luminis indigus. Verum igitur est lucem veritatis irradiare Iouem, sed à nemine acceptam, ut qui supremus sit omnium Deorum, dicendumque, & praedicandum de Ioue, quod nouissimè praedicat de principio vniuersali. Est enim hoc principium ipse Iupiter. Et quod ait de hoc principio, à quo tota curia caelestis, omnesque ordines Deorum, larga luce Diuinitatis compleantur, lux autem veritas est, & initiatio, & sapientia. Acceptumque ex vberissima illa, quae loquendi de rebus hisce audaciam dedit Platonis, Theologia Dionysij, quae ad alia hoc habet: συνήται τοῖνυ ἡμῶν, ὡς ἡ μὲν ἀρεσχυτάτη τῆς ἀεὶ θεῶν, νοῦν ἀρεσχυτάτην ὑπὸ τῆς τελεταρχίας ἐλάμπει, ἡ ἐμμερῆ μὲν τῶ ἐπὶ αὐτῷ ἀμέσως ἀνατέλλουσα κρυφιατέρα, καὶ φαιωτέρα τῆς θεολογίας φαιωδοσία, καὶ ἀμειβεται καὶ φαιώζεται, καὶ τελεταρχεῖται, κρυφιατέρα μὲν, ὡς νοητοτέρα, καὶ μᾶλλον ἀπλοτικὴ καὶ ἐνοποιῶ, φαιωτέρα δὲ ὡς ἀρωτοδοτῶ καὶ ἀρωτοφανεῖ, καὶ ὀλιγωτέρα. Quae sunt, Collegimus igitur, & conclusimus, quod nobilissimum, superiusque mentium, quae circumstant Deum, ordo, à Teletarchica, id est, initiatrice, irradiatione, sacris modis recta, quod in eam immed:ate intendat, occultiore, & clariore illuminatione à summo Deo manante purgatur, illuminatur, & perficitur. Occultiore quidem, ut intellectiore, magisque simplici, & vniuerso, clariore autem, ut quae prima datur, primoque apparet & vniuersaliore. Haec ille, omni quoque opere differitur de lumine veritatis, à fonte diuino in superiorem inferiorémque mundum manante. Inde diuini operis principium auspiscatus dixit, πᾶσα περικομῆτις φαιωφανείας παρόδοδος ἐς ἡμᾶς ἀναδοδοτῶς φοιτῶσα. Omnis, ait, luminis, & claritatis à Patre scatentis in nos, benefica manatio. Quare hinc accipere minores Platonici, quorum certè nemo erit, qui non miretur (ut loquar grauiissime) prauitatem, eam religionem infensam eos habuisse, cuius mysterijs suam Philosophiam nobilitare studuerunt, sine quibus fabularum ineptias colorare nequiuissent. Nam nobilissima materia, diuinitate nominibus, totoque sermonis ordine à Dionysio suscepta, fabularum sordes, ut scelerationem Saturni ac Cali, expulsiōne dilacerationemque Dionysij, ceteraque id genus affixerunt, & tanquam nobilem vestem centonibus affutis, dehonestarunt. Sed boni est, nec bona spernere, nec non acri iudicio veritatem à mendacio perpurpare.

Lux veritatis Dei à se ipso.

De alijs generibus, & nominibus Deorum apud Proclum ex Dionysio, & quid in his differant à vero.

CAPVT XVI.

VNT item apud Proclum, etiam à Dionysio desumpta alia genera Deorum, siue Angelorum, quorum vnum vocatur ἀπόλυτοι, absoluti, exempti à mūdānis gubernaculis, & quasi semper caelestes, alij his oppositi, ἐγκόσμιοι, mundani: de quibus Proclus: λοιπὸν δὲ οἱ ἐγκόσμιοι πάντων ἀποδοχόντων τοῖς ἐλάμπει τῆς ἀρεῆς αὐτῶν, καὶ ἐκείνοι δὲ οἱ πάντες μὲν οἱ τῶν ἀπολυτῶν, καὶ τοῖς εἰδῶσι ἀποδοχόντων τῶν πάντων. Deinceps, inquit, mūdani, omnium qui ante se sunt irradiationes accipiunt. Quocirca dimittantur vniuerso, imitantes exemptos, & speciebus informant res has nostras. Sic ille. In quibus, ut moris est, sunt falsa & vera. Quod enim de administratione generis humani dixerat Dionysius, quod Angeli mundani rebus humanis praesidentes, versantur in hoc mundo, vnde & venti, & fulgura vocati, quod iussa Dei in hac prouincia celeriter exequuntur, longè à veritate est, hoc à Proclo designatum est munus, quod creationem formarumque productionem moderentur: solita scilicet temeritate plus res naturales, quam humanas, & hunc corruptibilium rerum ordinem, quam felicitatem hominum attendentes. Eadem de verorum dogmatum deprauatione: ἐκδοτῶς ἀρεῆς καὶ οἱ τοῦ θεοῦ, σοφοὶ τῶν τε ἐχράτιν περιόδοι τῆς νοητῆς ἀρεῆς ἐλεγον, τῆς τε πηγύδα, καὶ τῆς ἀρχαίας θεῶν. Iure, inquit, diuinarum rerum prudentes, extremam trinitatem Deorum intellectuum causam dixerunt fontalium & principalium Deorum. Ego verò, Procle, neminem inueni, qui Deos aliorum Deorum causam, auctoresque assereret, vni superno Deo, rerum cunctarum, visibilibus, & inuisibilibus imperium, cunctis, ipso vel Platone, & Empedocle adiudicantibus. Deos autem fontales vbi reperies, nisi in dogmatis Chaldaeorum? in quibus delectum habere oportere boni Philosophi iudicarunt. Vnus modò fontalis, cuius fuit,

Angeli absoluti, & mundani qui.

Error Procli de angelis mundanis, ut appellantur.

Dij fontales apud Chaldaeos.

estq; cuncta creatio. Principales autem Dij, nostri sunt, vocati à summis Theologis, ἀρχαῖοι D principatus, non ἀρχαῖοι. Illud porro examinandum: ἅπαντες γὰρ ἡγεμόνες εἰσι καὶ ἀρχόντες ἐν τῷ παντί, καὶ πολλὰ μὲν ἀγγέλων τάξεις περιχρυσάσιν αὐτοῖς, πολλοὶ δὲ δαίμονων ἀεθμοὶ, πολλὰ δὲ ἡρώων ἀγγέλοι: Omnes enim sunt duces & principes in vniuerso, & multi ordines Angelorum circumstant eos, multæ Dæmonum copix, multi greges Heroum. Dicendum vbi nomen Angelorum Proclus inuenisset, ibi reperire potuisse omnes super nos animos vocatos Angelos. Et quanquam verum est infimam Hierarchiam, quæ ex Angelis apud Dionysium conficitur, subiectam esse superioribus, qui potestates, & principatus vocantur: at quod circumstant illos vndique Angeli, fortasse nõ est verum, ne maiestatis vnus, ac singularis honores ad alios transferantur. Adhæc vanum est Dæmones ab Angelis separare, quos quidem separat, dum cum Angelis, vt & ipsos bonos supremos illos, vult circumdare. Nam boni Dæmones, sunt Angeli, autore Philonè. Commentitium quoque Heroas ab animis hominum separare, quod eo ipso loco, cum multis aliis Platoniciis facit. Quid enim aliud Heroes sunt, quàm iustorum, bonorumque hominum animi? Sed satis est eos ex parte veritatem vidisse, & agnouisse, gratamque habuisse.

Boni demones, angeli.

De esca Deorum, vel Ambrosia, & Nectare: quæ cum vere à Platone, & Aristotele fuerit assignata, Proclus parumper infecerit.

CAPVT XVII.

Felicitas Deorum in scientia perenni, et contemplatione.

Deus beatus ex seipso.

Platonis doctrina de celesti felicitate per allegoriam expressa. Esca Deorum quæ.

3. Metaph. cap. 4.

EXAMINANDA quoque sunt, & conferenda, quæ de esca Deorum locuti sunt nostri, & Philosophi. Vidimus superius, præclaram Aristotelis sententiam, Deorum felicitatem, indeficientemque beatitudinem esse cognitionem, scientiamque perennem. Deducebat autem ex dictis Aristotelis ratio, qui censuit supremam, diuinissimamque Mentè, beatam esse contemplado seipsam, ex maiestate sua diuina gaudia decerpentem, inferiores mentes eadè ex causa beatas esse, & supremum illum intuèntes. Qui cum sibi ipsi sit infinitæ voluptatis causa, multo facilius felicitet inferiores mentes. Cur autem non aliunde, quàm ex seipso beatus sit Deus, causa dicebatur, quod non habeat maiorem ex cuius contemplatione, & notione fiat beatus. Que ratio efficiebat, vt quoniam minoribus mentibus vnus eminentissimus ante stat Deus, huc vnus necessario respectent demersæ in pelagus infinitarum voluptatù. Hoc Plato prior dixerat, secutus est Aristoteles, cæteri que Platonici, Dionysius autem noster omni opere super hac Angelorù felicitate differuit. Hæc igitur omnia partim Proclus de esca horum Deorum loquens secutus est, partim adiecit ex suo pectore, perpendenda nobis an vera sint. Secus autem quàm deceat, mea quidem sententia, Platonem interpretatur, qui cum prata in cælo ad exprimendâ cælestem felicitatè statueret, nil aliud hac in re quam beatitudinem Deorum, qui semper sunt beati respiciens, per commentitias allegorias à Proclo contaminantur, eam esse vim feracem omnis vitæ formarumque omnium. Esse porro Deorum escam vnitionem quandam intellectualem, Ambrosiamque & Nectar, notionem, & prouidentiam esse inferiorum, ἐπεὶ δὲ καὶ τὴν ἀμβροσίαν, σπερδαν προσφιλῶ ἐνεργασί, τὸ δὲ νέκταρ, ὕγρον. Quandoquidem Ambrosiam robustum pabulum esse ferunt, humidum Nectar. Hanc ob causam, solutam perq; omnia tendentem prouidentiam Nectar esse, robur autem, firmamque assistentiam, in superioribus esse Ambrosiam. Concludensque Proclus, νέκταρ θὺν καὶ ἀμβροσία, θεῶν τελειότητες, ἢ θεοὶ: Nectar igitur & Ambrosia Deorum perfectiones, quatenus Dij. Hæc de esca, ab eorum, opinor, qui melius hæc ante eum norant sententiis, aliena, cum nec Plato, nec Aristoteles, Dionysiusque ac poetæ aliam Deorum Ambrosiam, ac Nectar celebrauerint, quàm ineffabiles eorum voluptates, quod iuuenes semper procul ab omni clade, & vexatione, futuri semper tales, quod assistant vultui diuino, in quò contemplando, inæstimabiles voluptates nullis nisi his, qui fruuntur cognitæ. Est quidem, & esse putandum est beatitudinis partem eorum, lucis illam mysteriorumque mutuam communicationem, qua minores à maioribus irradiantur, dum tam sublime, diuinumque inter eos transigitur munus, sed perfecta beatitudo est intuitus gloriosissimæ Diuinitatis, largos maiestatis suæ, quemadmodum Sol in mundo sensibili, in regione superna radios effundentis, implentisque circumstantes beatitudine.

Circum

A Circumstant animæ, dextra, læuâque frequentes: Nec vidisse semel satis est, iuuat usque morari.

Virgil. 6. Aeneid.

Dei vocabuli multis dici modis.

Hoc nectar Deorum, & Ambrosia, quod Raphaël confessus est. Ea denique exhibanda, quoniâ Naturæ contraria tendunt, quæ de Diis omnibus in vniuersum est locutus. Alii esse Deum simpliciter, alium per vnitionem, alium per participationem, alium per συναφῶν, connexionem, alium per similitudinem. Et quod vnusquisq; τῶν ὑπερσυστάων, supersubstantialium, ὑπερσυστάων θεῶν, sit primo, principalitèrque Deus. Quilibet ex intelligentibus per vnitionem, Dæmones diuini per copulationem, cum illis, Animæ hominum per similitudinem. Quoniam igitur vnus est duntaxat supersubstantialis, & principaliter Deus, cælestes autem omnes & terrestres Dij sunt per similitudinem, redundat vnitio & copulatio, & cum poeticiis fabulis connumerabitur.

Ex Theologia Damascij de Diis, siue Angelis & vno supersubstantiali Deo, quod is etiam imitatus est Dionysium.

CAPVT XVIII.

DAMASCIVS quoque similis est cæteris Platoniciis in describendis mentibus cælestibus, Dionysium & ipse imitatus, qui præbuit Platoniciis loquendi de choris cælestibus exemplum. Ex fontibus igitur eius, non modo rebus, sed nudis etiam simplicibusque vocibus vsurpatis, hæc scribit: ὁσούτως δὲ φωνή τις ἐν καὶ ταῖς πολλαῖς ἐνοιαῖς δοκοῦσας ζῶσας. ἐλλάμψεις ἐνοιαῖς ζῶσας ἀπὸ τῆς μίας ζῶσας ὑπερσυστάων, ἀναρρέσασας εἰς πάντα τὰ ζῶσας, καὶ ταῖς πολλὰς πάλιν εἰδοσῆς ἐνοιαῖς καὶ ἐλλάμψιν ἀπὸ τῆς μίας ἐνοιαῖς ὑπερσυστάων εἰς πάντα τὰ ζῶσας. τί δὲ δεῖ πολλὰ λέγειν: ὅτι καὶ τὸς θεῶν ἕκαστος ὑποτίθεται πολλοῖς οἱ κατὰ ἰαμβλίχου χροδόντι πάντες φιλόσοφοι, ἕνα μὲν τὸν ὑπερσυστάων θεῶν λέγοντες, τὸς δὲ ἄλλους ἐσιώδεις ἐνοιαῖς ἀπὸ τῆς ἐκὸς ἐλλάμψιν ἀποθεῖς μόνος. καὶ ἐνοιαῖς τῶν ὑπερσυστάων πλῆθος ἐνάδων, ὅσα αὐτοτελεῶν ὑπερσυστάων, ἀλλὰ τῶν ἐλλάμψιν ἀπὸ τῆς μίας θεῶν, καὶ τῶν ἐνοιαῖς ἐκιδδομένων θεῶν: Similiter item dicat quispiam & multas, quæ videntur esse, vitas irradiationes esse vitales, ab vna vita subsistentes, permanentes in omnia viuientia. Multasque item missiones secundum radiationem ab vna substantia, procedentes in omnia quæ sunt. Quid multis? quando & Deos multos hi omnes ferè qui ante Iamblichum floruerunt Philosophi sic statuunt, vnum quidem supersubstantialem Deum dicentes, alios substantiales esse, radiationibus ab vno deificatos: & esse supersubstantialium vnitarum multitudinem, non per se perfectarum substantiarum, sed radiantium ab vno Deo, & substantiis manantium Deorum. Hæc à Damascio dicta eo iudicio perpendenda sunt, quo multa Philosophorum dogmata cælestibus litteris non irradiata, digna fuerunt, quæ paulum lucis acciperent. Principio verum est, & exempli vice seruienti ad agnoscendum rerum præcipuèque animorum creationem, lucis manantis, ac radiantis exemplum: sic omnibus rebus: sic omnibus vita animis natis, & profectis à Deo, quemadmodum radij funduntur à luce. Eoque Philo vocat animos ἀπαιρέσματα, radiationes. Radiationes inquam vitales ab vna maxima lucidâque vita profectas. Sed quod hæc quasi radiorum, Deorum multitudo perenniter lucens fluat à Deo, nunquam radiis à Sole suo non manantibus (quod eius, aliorumque Platoniorum videtur dogma) multis de causis verum esse non potest. Effet primum Deorum ac summi singularisque Dei sempiterna coniunctio, semper Sole suas fundente lucis. Effent aeterni Dij minores, sicut maximus æternus. Substantiam summæ Diuinitatis fluentem in eos, vel ipsi fluens ipsa Dei substantia forent: sicq; non vnus solus æternus, solus verus substantialisque Deus, sed in tot partes scissa Diuinitas, quot à Deo manarent lucis. Quo circa neque fieri etiam potest quod Iamblichum, multosque ante eum Philosophos opinatur sensisse, esse multos ἐσιώδεις, substantiales Deos, radiis diuinis deificatos, id est, quorum Diuinitas radiet cum primo ac singulari Deo. Nam is qui est supersubstantialis Deus, veram solus obtinet substantiam Diuinitatis. Reliquorum similis substantiæ diuinæ, non substantia diuina: quemadmodum solus habet substantiam humanitatis, quicumque est substantialiter homo: qui autem non est naturaliter, substantialitèrque homo, nunquam substantiam humanitatis possidebit. Est autem substantia: natura cuiusque. Quare cuiusque substantia Diuinitatis

Vnus supersubstantialis deus: alij substantiales.

Animi radiationes.

Substantia quid.

G ij

Mens, radius à Deo et quasi scintilla.

Angeli participes diuinae virtutis quomodo.

Platonici non intellexerunt irradiationē.

Esca Deorum & lux quid.

Radius Dei angelus, et humana mens.

adesset, vera supremaque diuinitas etiam adesset. Vt igitur Philo mentis humanæ crea- tionem, pulchro declaraturus exemplo, eam vocauit ἀπὸ ἀγέρας, radius, scintillam à Deo, sensit autem non æternam scintillationem, splendorēque perenniter lucen- tem, sed semel quiddam splendoris ex æterna luce diuina demissum: sic si Damascium sensisse putemus, sanum erit dogma, & Deorum quos ait radiationibus à Deo ἀπὸ ἀγέρας, fieri Deos, quos etiam Dionysius testatur in Theologia Deos vocari, dicemus creationem fuisse, cum diuinitus à potestate prolifica sua Deus splendorē quosdam vi- tales, qui Dij nempe mentes angelicę fuerunt, demisit, non ex sua Diuinitate, sed fecun- da potestate lucēs illas sui similes accendens, quemadmodum ex ditissimis potestatis suę thesauris lucem corpoream, quę nusquam prius esset, inflammauit. Obseruandum igitur Dionysium non vsum esse nomine creberrimo ipsi, & Platoniciς ἐλαμψίς super eorum à Deo radiante substantia, sed super sapientia, doctrina, scientia, mysteriis, quę tanquam lumen à Deo supremo Angelis suis infundatur. De quo in cęlesti Hierarchia, inferiorum, inquit, substantiarum ordines, igneę, sapientis, intellectualis, diuinę virtu- tis, sunt participes, inferius, & ad ipsas priores respicientes. Ipsę enim prius Deum co- gnoscentes, & diuinam virtutem excellenter cupientes, etiam priores merentur, quoad eis fas est, diuinam potestatem æmulari. Tum eas, quę post se sunt, substantias omni potestate inflamment, dantes eis copiosę splendorem, qui in eas descendit. Similiter & hæ inferioribus, per ordinem quęlibet prima subsequenti. Transitq; in omnes, ex propor- tione, ἀπὸ τοῦ ἁγίου πνεύματος ἰσὺς φῶτος. Dispensatio per omnes commentis diuini lumi- nis. Est igitur omnibus illuminatis principium illuminandi, Deus quidem natura, & ve- rē, proprięque vt luminis substantia, & ipsius esse, ac videndi autor, verum & omnibus mentalibus, ex proportione ἐπιφάνεται, apparet, lucefcit, propriam illuminationem præ- bens proximis, ac dignissimis. Hęc ad verbum Dionysius, in quibus apparet, quām non syncerē Platonici, quemadmodum multa, sic nec dogma de illuminatione & irradiatione intellexerunt. Est igitur illuminatio Nectar illud, & Ambrosia diuina, cognitio, sapiē- tia, quam supremam animorum voluptatem sensit Aristoteles. Hęc incipiens à supre- mo Deo, qui primus dat sapientię suę lucem, transit per omnes ordines diuinos ex pro- portione, & ordine, prius primis, ex in postremis. Hęc illa γέφυρα esca Deorum ineffabi- lis voluptatis, spectaculum implens animos vberrima lætitia, iure lux appellata, vt quę non sit nisi cognitio, contemplatio diuinorum mysteriorum. Quare quod Iamblichus dicit, referturque etiam à Damascio, ἐνα ἑσπερίων θεῶν, τὸς ἀλλήλους ἐλάμψεις ἀπ' αὐτῶν γέ- νητος. Quod est, Vnum esse supersubstantialē Deum, cęteros radios ex Diuinitate eius. Errabit, quicunque nō rectē interpretatus fuerit, vt radius Dei sit Angelus, quemadmo- dum est mens humana. Creata scilicet à Deo, & tanquam lux accensa creando. Vnus est enim Deus supersubstantialis, de cuius prolifica potestate cuncta manarunt.

DE DÆMONIBVS.

Priscis Dæmonum naturam innotuisse. Profanas litteras similia sacris de Dæ- monibus perhibere. Nomen Dæmonum, Græcum, Hebraicūque esse pos- se. Esse hoc nomen commune bonorum, ac malorum.

CAPVT XIX.

Confer huc August. ci- uitas. Dei. a. cap. 6. ad cap. 14.

Veritas ima- ginē falsa se- pe induunt.

Nunc erit sermo de Dæmonibus: propositisque ex prisca Philosophia, cui natura, visque eorum non fuit incognita, sententiis, in sacrarium veritatis bona reuocabuntur, fabulis, & sæculorum diuturnitate esse- dibus suis transposita. Omnia quidem propemodum apud exteros, su- per natura, casu, genere Dæmonum deprehenduntur, atque in Theo- logia vera, si veritatis origine reperta, & quoniam inter veritatem, ac falsitatem sæpe magnum est commercium, prudenti ab inuicem iudi- cio separentur. Vt autem præpotens Diuinitas, Diuinitatisque mysterium, creatio mun- di, principium generis humani, immortalitas animorum cognita fuit cunctis, & prædi- cata:

Acata: sic quandam fuisse semper de Dæmonibus scientiam apparet, quam nostrę litterę postea melius explicuerunt. Ac primum nomen ipsum vestigandum, & in quos perti- neat, apud Philosophos, ac Theologos dirimendum, vt locis cunq; suis datis, veritas elucefcit. Tres sunt huiusce appellacionis rationes, duę Gręcę, vna Hebraica. Plato pri- mus autor fuit in Cratylo, quo tamen libro, cum de re difficillima, atque ab animo lon- ginq; quæreret, dubius vbique, & incertus velutiq; palpans ingreditur, censet Dæ- monas ex sententia Hesiodi vocatos, quasi δαίμονας, prudentes, scientes, in vetusta lin- gua Græcorum eo nomine nuncupatos. Atque ait esse non modō Hesiodi, sed multo- rum aliorum ē poëtis sententiam, viros probos magnis honoribus affectos post mor- tem, Dæmones, iuxta hoc prudentię, sapientięq; nomen, fieri. Eiq; sententię se quoq; libenter assentiri, vt optimus quisque, siue viuens, seu defunctus sit, rectē quām vocetur Dæmon. Hoc de eorum nomine sensit Plato. Quę autem de re dicit, paulō post disqui- rentur. Cæteri Gręci, præcipuē Eusebius, Dæmonas putat dictos ab eo, quod est δαίμων- ισ, ex terreo, paufacio, quod spectrorum, Dæmonumque sit proprium. Tertia deductio, vera ni fallor est. Sepe enim sum arbitratus quemadmodum magna nominum vis ex He- braica lingua fluxisset ad Græcos, quoniam nati sunt Gręci à vetustissimis cognatis eo- rum, qui Hebræorum, Ægyptiorumque gentem progenuissent: sic hoc nomē antiquam à vetusta Hebraica lingua: quam videtur somniasse in Cratylo Plato, afferens quandam barbaram linguam dedisse cæteris linguis nomina, ad eos venisse. Hebraicē Shadai dicitur Deus & Dæmon. Scribiturque in ea lingua, quę solas consonantes, raro vocales scri- bit, prior littera shin coniuncta cum daleth. Videntur itaque Gręci illi vetustiores reie- cta priore littera, aut iuncta cum sequenti vocasse Daimones, qui dicuntur Hebraicē Sdaim, vt si reicias priorem consonantē, fiat Dai, in numero multo Daim. Quod ne cui- quam mirum videatur, norit pleraque nomina Hebraica, in lingua Gręca, vel detractis syllabis vel auctis inueniri. Hebraicē dicitur Rapha, mederi, Gręci addiderunt vnam syl- labam Therapha. Hebraicē dicitur Banum, intelligere, Gręci vnam syllabam detraxere νοῦν, Num. Hebraicē est Ba, ambulare, Gręci, & Latini addidere: Latini vnam, Gręci duas syllabas: illi Vado, hi Badisso. Itaque minimē mirum, cum sint alia complura exem- pla, ab Hebraico Sdaim, factum Græcum Daimon: nam diphthongos veteres Latini & Gręci proferebant. Cognita igitur etymologia nominis Hebraici, vnde Græcum deflu- xit, tum de natura Dæmonum melius differemus. Est Hebraicē nomen Sdai, Dei omni- potentis, fortis. In numero multo Sdaim, semper Dæmones malos designat. Dicitur au- tem nomen à verbo Hebraico, Sadad, euertere, vastare, inde nomen fortis, & omni- potentis. Vt igitur in cæteris diuinis nominibus Hebraicis, Gręcis, & Latinis, communica- tio fuit cum hominibus, superioribusque substantiis (Etenim Elohim, quod Dei no- men est, etiam Angelis & iustis hominibus est attributum. Erant item Dij gentium, hoc nomine dicti: Gręci autem θεῶν, non illum modō, verum singularem, vnicūque Deum, sed multos alios appellarunt, item & Latini) sic videtur nominis diuini Sdai, fa- cta Dæmonibus, spiritibusque malis communicatio. Nisi malis opinari vocatos Sa- daim, quasi euerfores, destructores: sed, vt dixi, id etiam est in sacris litteris nomen omnipotentis Dei. Videtur igitur rectius, arbitrari id nomen datum eis ex communi- catione, & similitudine, quōd sint potestates superiores, Angelis similes. Proinde si- mile nomen obtinuerunt. Illud quidem mirabere in sacris litteris, quōd promiscua sunt nomina bonis & malis potestatibus. Quippe cum sit vnus Rex omnipotens mundi, hos tamen diuus Paulus etiam vocauit κοσμοκράτορας, mundanos principes. Ergo ve- rissimum est, & ad intelligendum quicquid de Dæmonibus, à Philosophis disputatur, maximē opportunum, quod Philo Iudæus admonuit in libro de mundo, his verbis: Animas, inquit, & Dæmonas, & Angelos nomine quidem differre: vnam autem at- que eandem esse rem, tibi persuadens, molestissimam superstitionis sarcinam abiicies. Vt enim bonos Dæmonas & malos plerique dicunt, similiter animas: sic & Angelos, alios quidem, qui futura prædicerent, legatos quosdam hominum ad Deum, sacros, & incorruptos custodes propter præclaram hanc, & inculpatam administrationem: contra alios impuros & indignos, qui prædicerent, ipse arbitratus, haudquaquam er- rabis. Hęc Philo. Estq; vt dixi, optima, necessarięque in omnibus Philosophorum li- bris admonitio. Monet autem tum eandem esse naturam animarum, Dæmonum, Ange- lorum, & sæpe alterū esse pro altero, tum hæc omnia, bona esse, & mala, & bonas animas &

Plato dubius. Dæmones vn de dicti, & qui dæmones habiti.

Dæmonis, vo cabuli dedu- ctio è lingua Hebraica.

Dei nomē qui- bus tribuit.

Cur simile no- men angelorū & dæmonū.

Dæmones & angeli nomi- ne non differ- runt. Sed lege D. Augusti. de ciuita. Dei cap. 19. lib. 9.

malas, bonos Dæmones, & malos, bonos Angelos, & malos. His cognitis, fieri, vt grauissimum superstitionis onus non feras animo. Neque enim decipieris, impiè que peccabis, Dæmonas malos, arbitratus bonos, quod peccauit Plato, interdumque Porphyrius, multique alij Platoniorum. Rursus non errabis, audiens apud Philosophos Dæmonas custodes generis humani, interpretaberisque eos Angelos illos bonos. Sic nosces prædictionem rerum futurarum, legationemque Dei ad homines, bonorum esse Dæmonum: bonos autem Dæmonas, intelliges Angelos. Quoniam igitur hæc omnia sunt in libris Philosophorum, obseruanda sunt diligenter, ne altera, pro alteris accipiantur.

Dæmones, custodes hominum.

Exempla quibus monstratur hoc nomen, diuinam potentiam, numenque designare, & usurpari pro Deo, Diis à Poëtis, & Philosophis. Demum quod malorum potestatum sit proprium nomen. Esseque apud eos bonos & malos Dæmones.

CAPVT XX.

Variè demonis usurpatum nomen à Poëtis & Philosophis.

Orpheus de Deo. Dij ac dæmones pro iisdem accepti.

Odyss. 2.

Odyss. 4.

Dæmon, vis vniuersalis.

Hesiodi paritio.

Philosophis, dæmonium, i. diuina. Deus, dæmonium.

D intelligendum igitur ea, quæ à nostris, & à Philosophis, de Dæmonibus, post nominis etymologiam, quam Hebraicam illam veriore credimus, à qua totius rei sermo dependet, oportet ex illo præcepto Philonis nosse, varium ac multiplex esse Dæmonis nomen apud Poëtis & Philosophos, sicut ipsum Hebraicum Sadai omnipotentis, & fortis Dei, Dæmonium item malorum. Etenim Orpheus cum de singulari Deo, quem Iouem nuncupat, loqueretur, vt vidimus, dixit:

Εν κράτος, εἰς δαίμων γέγυτο, μέγας ἄρχος ἀπάντων. Imperium, Dæmonique vnus, mundique ingens Rex. Homerus item promiscuè pro eodem nomine Dei ac Dæmonis abutitur, iidemque sunt apud eum Dij, ac Dæmones, quod & apud præfatos omnes plurimum inoleuisse videtur. E quibus est, quod vim diuinam, vniuersalem, cuius nutu cuncta gubernantur, solitus est, vt Orpheus, appellare Dæmona, veluti cum Vlysses fluctibus oppressus, tempestatumque procellis iactatus, & naufragus timebat, ne Dæmon immitteret aliquè immanem cetum:

Ἡ ἐπι μοι καὶ κήτος ὄπισθεν μέγα δαίμων Ἐξ ἁλός, οἷά τε πολλὰ τρέπει κλυτὸς ἀμφιπέδης. Aut mihi cetum immanem Dæmon mittat ab undis, Quælia pontus habet sub aquis & plurima pascit. Et alio loco, de reddita diuinitus tranquillitate: -Ἡ δὲ γαλήνη Ἐπέτο νημερῆ, νοῖμισε δὲ κώματι δαίμων. Tum venti posuerunt, strauitque equora Dæmon.

Hic Dæmonem appellauit vim vniuersalem, diuinam, vt si Deum ipsum nominasset, vt ante eum Orpheus, Vnus Dæmon, vna potestas. Similiter locutus est Aristophanes, quod Dæmon efficiat alios dominos, alios seruos, & parentes. Is enim Deus vniuersalis est. Homerus item cum Deum ipsum vniuersalem, Dæmonem, tum generatim quos Deos, eosdem etiam Dæmonas dicit. Vt quod Neptunus profectus esset ad Æthiopas, μετὰ δαίμονας ἄλλους, ad cæteros Deos. Et cum, in hymno Apollinis apud Iouem, -Ἐπέτα δαίμονες ἄλλοι Ἐΐθα κελύχου, Dehinc alij Dæmones confedere. Hi enim Dæmones sunt, quos semper Deos appellat. Denique testatus est etiam Plutarchus, Homerum videri vti vtroque nomine promiscuè, esse que quando Deos vocet Dæmonas. Primum autem Hesiodum seorsum rationalia genera in quatuor diuisisse partes, Deos, Dæmonas malos & bonos, Heroas, & homines. Verum vt postea monstrabitur, illi apud Hesiodum Dæmones, non sunt veri, naturalisque Dæmones. Thales Milesius, vt refert Athenagoras, primus partitus est naturam diuinam in Deos & homines. Hac ratione locutus est Aristoteles exordiens librum de Mundo, Semper ei Philosophiam visam fuisse γένει καὶ δαίμονιον χεῖμα, diuinam quandam, & dæmoniam rem: Pro eodem dicens diuinam, & dæmoniam, alterum alteri simile. Idemque ait de infomniis, an fieri possit, vt per infomniâ, futura cernantur: & si cernantur, an ea, quorum homo causa, ἢ ὧν τὸ δαίμονιον ἐστὶ τὸ αἴτιον, vel quorum causa est Dæmonium, hic Dæmonium est Deus. Nam de hac ipsa re loquens de diuina-

Adiuinatione per infomnia, etiam sapientibus futuram ait hanc infomniorum diuinationem, εἰ θεὸς ἢ ὁ πέμπων, si à Deo darentur. Et Plutarchus, quem alij diuinum Platonem, Dæmonium in libro de Educatione. Et quod ait solitum suo tempore mores & verba & viros vocari dæmonios & diuinos. Item de his, qui sero à Deo puniuntur, cunctationem Dei, ac tarditatem vocat βραδυτάτην τῆς δαίμονος, Dæmonij, quem toto opere Deum dicit. In Galba, qui adoptaret Pisonem, Cæsaremque declararet, tempestates, hymbres, tonitrua, tenebras fuisse, quasi Dæmonium declararet, adoptionem boni causa minime factam non approbare, ὡς κατὰ δὴλον εἶναι, μὴ παρεστέλλων, μηδ' ἐπαμύνειν τὸ δαίμονιον, γινόμενῃ ὁδῷ ἐπ' ἀγαθῶν, τὴν εἰσποίησιν. Et inde discernendo ab adulate amico verum, adducit Euripidem dicentem, ἔσται δ' ὁ δαίμων εὐδιδῶς, τὴν δὲ φίλων; Cum Dæmon bene dederit, quid amicis opus est? Hic enim Dæmon est Deus, Fortuna. Sic Aristophanes dixit Dæmonem facere seruos. Sic & ad Apollonium tribus rebus prosperis nuntiatis Philippo, manus eum in cælum tetendisse dicentem, ὁ δαίμων μέγιστον τι τῶν τοῖς ἀνθρώποις ἐλάττωμα, O Dæmon, moderatâ his iacturam recopensa. Sic Græcus vetus sermo beatos vocauit εὐδαίμονας, quibus esset Deus propitius. Eandemque Fortunam, & Dæmonem dixerunt, Est enim Deus ipse, operans occultè, Fortuna vocatus. Sic fortasse locuti sunt Epicurei & Stoici, diuo Paulo Iesum Christum Athenis prædicatè, ξένων δαίμονιον δοκεῖ καταγέλαστος εἶναι: Quod videretur peregrinorum Dæmoniorum nuntiator. Dæmonia enim Deos promiscuè vocabant, diuo Paulo nouum eis, & antehac inauditum Deum prædicante. Plutarchus item referens, quæ apud Tragicum Sisyphus ait fuisse sapientem quandam, qui diceret oportere sibi persuadere homines, ὡς ἐστὶ δαίμων ἀφῆρτα θάλασσαν βίω, ὅς ταύτ' ἀπέχει, καὶ βλάπτει φρονεῖ δὲ ἄλλαν: Quod sit Dæmon, immortalis æuo beatus, qui hæc audiat, sentiaturque mirum in modum. Hic enim Dæmon est, sicut apud superiores, Deus vniuersalis. Ibidemque profertur, quod dixerat Callimachus, εἰ θεὸν οἶδα, ἴδιον ὅτι καὶ δαίμωνι ῥίζαν πᾶν δυνάσται. ἔδ' ἔδ' ὁ θεὸς δυνάσται πᾶν ποιῶν. Si Deum nosti, scito quod & Dæmoni faciendi cuncta potestas est. Sisyphus autem impius respondet, Deum omnia facere non posse. Hic apparet pro eodem vniuersali, magnoque Deo, Dæmonem esse, sicut apud Orpheum. In Politico Platonis est maximus Dæmon, & cæteri cum eo principes. Et in Eutyphrone dicit se accusari Socrates ὡς καί ποτε μόνον πᾶσι τὸ θεῖον, καὶ ποιῶν τῶν θεῶν: Veluti nouos Deos introducentem fictoremque Deorum. Scutiebatur autem de suo Dæmonio, & Deum vocat Apollinem, quem fatentur omnes Dæmonem fuisse, vt & Plutarchus. Sunt alia per omnes scriptores exempla, ex quibus facillè cenas, sicut nomen Hebraicum Sadai, est omnipotentis fortissimique Dei, in numero multo Sdaim, sunt Dæmones mali: sic præfatos Græcis ipsum Dæmonis nomen designasse Deum omnipotentem. Secunda igitur Dæmonum significatio inoleuit apud posteros, vt dicerentur genera Deorum à primo illo maximo ac præpotenti Deo conditorum. Hoc autem significatu idem sunt Philone teste Dæmones, atque Angeli, vt quos Angelos litteræ sacræ vocant, hos Philosophi Dæmones, Angelos eos nunquam propemodum appellantes, sicut Dæmones nunquam sacræ litteræ. Eisque omnia, quæ nostra Philosophia Angelis, dederunt. Nomen quidem Angeli in Philosophia cælesti, promiscuum est pro cælestibus Angelis, & pro eo, quicumque mitteretur, siue à Deo, siue ab hominibus, etiam verò pro potestatibus malis. Tertius Dæmonum significatus est, sicut in sacræ litteræ Sadaim malorum, sic semper malorum apud profanos. His ita separatis facillè de natura eorum, ex præfata Philosophia differemus. Sunt autem ex Philosophis, qui Dæmones bonos & malos agnoscant. Quo perspicuum est, sentire Dæmones eos, quos nostri Angelos: qui autem semper malos eos putauerunt, eo in loco habuerunt, quo sunt apud nostros. Semper enim pro malis sunt in nostra Philosophia. Ac vt ait Psellus de Chaldæis: καὶ ὁ μὲν γαλδæὸς τινὰς μὲν τῶν δαίμονων ἀγαθῶν, τινὰς δὲ κακῶν τίθει, ὁ δὲ ἡμέτερος εὐσεβῆς λόγος, πᾶσι καὶ κακοῖς ὁμολογεῖται. ὅτι καὶ τῶν καλῶν ἀνταρταξῶν ἐξαιρέτως τῆς ἀγαθότητος: Chaldæus, inquit, alios bonos, alios malos Dæmonas agnoscit: sacra vera, piâque Theologia nostra omnes definit malos, quoniam voluntariè peccauerunt, bonitate in scelus commutata. Hoc inquam quod Chaldæus habet, est etiam apud multos posteriores Philosophos, quibus sunt Dæmones boni & mali. Ac variant scriptores sermone omnes, alij tantum bonos agnoscentes, alij bonos & malos, cæteri promiscuè, sicut Chaldæus: Platoni nunquam mali: Mercurio Trismegisto nusquam boni: Chaldæo potius mali, quàm boni: nonnullis, vt Porphyrio, vtrumque. Quoniam autem sicut in omni Philosophiæ quæstione, vetustiora cum primis rimanda, sic potissimum in in-

Mores, Verba, Viri dæmonij.

Fortuna Dæmon.

εὐδαίμονες qui. Fortuna, Deus occultè operans.

Deorum peregrinorum nuntiator appellatus D. Paulus. Acto. 17.

Dæmonis nomine, Deus vniuersalis intellectus.

Dæmon Socratis.

Dij à supremo conditi Deo.

Angeli sacræ litteræ dicitur, qui dæmones pagani. Angeli, nuncij.

Dæmones boni & mali, Philosophis agniti.

Variè de dæmonibus doctina.

uestiganda Dæmonum natura facere conuenit: cum primis autem Philonis præceptum oculis intentis obseruandum, molestissimum superstitiois pondus abiecturi, ut quæ de Dæmonibus bona dicuntur apud veteres, ne malis tribuantur: sed ita de his eos locutos putes, ut si de Angelis sermo eis fuisset.

De vario genere Dæmonum apud Philosophos: & quod non semper Physicè nomen hoc usurpent, transferentes nomen, naturamque Dæmonum ad alios. De Dæmonibus ueris & fabulosis ex Platone, & Poëtis. Et quod ueri Dæmones sint aërij. Correctio eius, quod situm aërium dicunt naturaliter Dæmonibus attributum.

CAPVT XXI.

NCIPIENS igitur à Platone, non vnam eandemque apud eum, nec physicam semper de Dæmonibus, sed fabulosam nonnunquam deprehendes rationem. Physica ratio, verèque Dæmonibus congruens est, cum eos in Epinomide iuxta sensus omnium ante, & post eum Philosophorum, definit genus aërium. Nam de prioribus Diis, astris scilicet, quorum præclaram naturam pretiosissimamque docuisset, locutus, addidit: μετὰ δὲ τούτοις καὶ τὰ τοῖς ἕξιν, δαίμονας, ἀέρον δὲ γένος ἔχον ἕδραν τελευτῆ καὶ μέσση, τῆς ἐπιμύθειας ἀίθρη, εὐχάρις πρὸς ἡμῶν ἡρώων χάριν ἢ εὐφρημίας διαστορείας: Post hos, ait, & sub his deinceps censendi Dæmones. Est autem genus aërium; habens tertium, ac medium locum interpretationum, legationumque autor: eosque honorare votis valdè operæpretium est, ut fausta sit eorum pro nobis legatio. Hæc Plato locutus subiicit: Horum duorum generum animalium, alterum ex æthere, alterum ex aëre, prorsus vtrunque non cerni, adesse nobis tamen, etiam non perspicuum, persuadere debemus: Essèque mirabili sapientia præditum, utpote genus docile, ac memor, cognoscens omnem nostram cogitationem, mirabiliterque amplectens, qui ex nobis boni, probique sint, odio habens incredibiliter malos, ceu qui mæoris sint capaces: Deum enim supremam dignitatis arcem obtinentem, extra dolorem, & voluptatem esse, solum sapere & nosse dicendum. Cùmque mundus animantium sit plenus, eos ad inuicem, & supremos Deos omnes, omnia perferre, eò quod animalia interiaceant, quæ mira celeritate in cælum, ac terras, omnemque mundum ferantur. Hæc Plato, recto, sanoque iudicio perpendenda: quoniam plurima vera multis fabulosis temperauit. Adiecit enim, quasi suum quandam ordinem secutus, genus aqueum, semideum, Tritones, Leucotheam, Matutam, Inous Melicertem, cæterosque id genus Poëtarum, non Naturæ Dæmones, à Poëtis, non à Deo factos. Ut autem in Timæo, & in Epinomide, in Dæmones recenset Iouem, Iunonem, quos homines fuisse constat, idque Poëtarum testatur descriptio, hi quoque dicendi sunt, in natura, & in hac Platonica superius definitione nullum habere locum. Cauendumque ne fabulis veræ Naturæ inquisitio deprauetur.

Plato de dæmonibus fabulis loquitur quadam irradit.

Genus aqueum semideum.

Cauendum ne fabulis vera & naturalis inquisitio deprauetur.

Dæmones, post mortem, dii non propriè.

Dæmonas igitur illos aqueos constat esse fabulosos, & poëticos, ab ipsismet Poëtis, non à Deo repertos, qua licentia deficiant flumina, fontes, arbores, antra. Itaque etiam Dæmonas illos Iouem, Iunonem non esse naturales, de quibus quærimus; Dæmonas, testantur hi, à quibus accepti sunt. Vbiq; enim Poëtæ demonstrant eos partim Deos, partim homines fuisse, non agnoscentes cum fabulosè loquuntur alios Deos. Quare etiam Apuleius, qui Platonem imitatus in his Dæmonibus censet Palladam, quæ Græcis ferret opem, palàm est à vera Philosophia ad fabulas delapsus. Quomodo enim persuadere sibi poterat Pallada Dæmonem esse, si cum cæteris, qui Deorum apud Poetas implent numerum, ex hominibus est in Deos relata? An igitur ante Deos, Dæmones non fuerunt? At Plato in Timæo censet Dæmones in principio rerum, imperio Dei homines creasse. Huc quoque pertinet, vnde sententiam hanc hausisse Platonem palàm est, quod idem ait in Cratylo, secutus Hesiodum, Dæmonas esse probos homines, quibus post mortem id præmij sit datum, ut Dæmones effecti custodes essent generis humani. Verù enimuero etiam hæc non naturalia, sed poëtica. Quærimus ipsi Dæmonas eos, quos genus, & natura separet ab hominibus, & quos oportuerit cum toto mundo fuisse creatos. Nam si ex hominibus assumpti, & tralati in Dæmonas fuerunt, nulli antequam

Antequam hi excederent è vita, Dæmones fuissent. Nos autem quærimus naturales Dæmones, exclusa vanitate, ac superstitione. Nam hæc Platonis in Cratylo, & Timæo sententia, etiam ipsius auctoritate refellitur: quoniam & in Phædro, & in Republica censet eos dari custodes & duces, simulac nati sint homines. Ergo multi homines antequam homines in Dæmones referretur, sine ducibus fuissent. Testatur item in Legibus Deum adhibuisse humano generi custodes, non adhibuisse autem eiusdem generis: sicut nec nos mortales pastores pecorum, aliquam pecudem, vel capram, sed hominem adhibeamus: ut tantum inter duces illos interesse, atque nos statuat, quantum inter homines & pecudes. Ad hæc cum in Epinomide de naturali rerum ordine, mundanisque regionibus, & incolis loquatur, tribuens supremam ætheriamque Diis caelestibus, aëriam Dæmonibus, videtur illi naturale esse, ut cum Deus crearet mundum, replens eum animalibus, simul impleret cælum, simul aëra, simul aquas, simul terras. Quod si vera essent, quæ ex sententia Hesiodi disputat, aër in creatione suis animalibus caruisset, necessèque fuisset expectare, dum probi homines vita functi Dæmonesque effecti, aëriam regionem completerent. Quoniam igitur Plato & Apuleius cum Natura Poësin contummarunt, pugnantia scilicet inuicem, effectum est, ut nihil rectè, & ex Philosophia eis successerit. Aut enim sequenda seorsum Poësis est, aut Natura. Si temperes, cainquines, nihil efficias clarum & certum. Examinanda igitur Platonis illa descriptio, amandata procul interim Poëtice: quoniam ipse quoque proponit quendam ordinem naturæ. B Plato igitur sentit Dæmonas aërios, etiam in eo fortasse Hesiodum secutus, qui ex hominibus in Dæmones commutatos ait:

Error Platonis de dæmonibus.

Regio ætheria Diis caelestibus, aëria dæmonibus plena, Platoni.

Αἰετῶν ἕδρα, ἡδὺναι πάντων κολλῶσιν ἐπ' αὐτῶν. Aëriaque induti tota tellure vagantur.

Tribuit scilicet aërium corpus Dæmonibus, ut etiam Apuleius ex sententia Platoniorum. Sed Plato & Apuleius etiam aërem eis tribuunt, non modò ex quo corpora eorum sint formata, exigua, tenuia, sed etiam quem habeant pro regione, & regno, existimantes nullam fuisse mundi partem, quam Deus animalibus non repleuerit. Sicut autem cælum plenum est syderibus, diuinis scilicet animalibus, ut ipsi censent: sic aërem fuisse animalibus natura, & Diuinitate, genere caelesti inferioribus repletum. Exclusis igitur fabulosis illis, poëticiisque Dæmonibus, naturales Dæmones præcorum omnium, ac Philosophorum est sententia, aërios esse, duabus de causis: quòd & in regione sint aëria proximè post Lunam, orbemque caelestem: & quòd sint corporibus aëris, sed propter tenuitatem, quales sunt soni & voces, & id genus spiritualia, inuisibilibus, quibus induti per omnem mundum inambulant. Hæc autem definitio erit omnium generatim Dæmonum tam bonorum, quam malorum. Quod autem Plato de interpretatione, legationeque dicit, sanabitur illo documento Philonis, hoc munus Angelorum, non Dæmonum esse, quod eorum nomine significatur, quo in Hebraica lingua, & ab antiquissimo Mose, & ab antecessoribus eius sunt ab eo munere appellati: ab Ægyptiis, superioribusque

Corpora dæmonibus tributa Platonis.

Legati dæmones angeli boni.

Theologis, Platoni auditum, sed nomē immutatum: Aut dicemus eum secus quam maiores prodidissent, fuisse locutum, ascribentem Dæmonibus, quod erat apud præcos, meliorum potestatum, quos fama, certaque scientia erat, creditis eis à Deo rebus humanis, à cælo in terras nuntios mitti. Hoc non Dæmonibus decuit ascribi, sed ut apud maiores fama increbuisse, Diis ipsis caelestibus, & Angelis, quos super scala, quæ solo fixa cæli cacumen tangeret, vidit ascendentes, & descendentes Iacob. Id officium in facris litteris dicitur ἀγγελλειν, nunciare, apud Philosophos ἐρμηνεύειν, interpretari. Inde Hermes, diuim interpret. Dicitur etiam παρεμβειν, intercedere, perferre, transmittere. Definitionem igitur Platonis, quòd Dæmones sit gens aëria, non modò aëriis, inuisibilibusque corporibus, sed etiam regione, ut sint quasi mundani Dij, proxima cælo loca obtinentes, quoniam is est omnium ferme Philosophorum consensus, approbabilis. Sed officium, quod tribuit eis, dicemus iuxta Philonem, non ipsorum esse, sed Angelorum, quibus veritas caelestis, non aërem tribuat, sed ipsum cælum habitandum, diuinamque præsentia semper frui, exceptaque mandata proferre in terras, affirmat. Quod cum sit ipsorum proprium, Dæmones à tam præclaro, ut ait Philo, munere excludemus, ne mala pro bonis accipientes, deceptique rerum similitudine, superstitionis pondus nostris certicibus imponamus. At dicemus vnam quidem gentem, vnum genus esse Dæmonas & Angelos, sed non omnes Dæmonas, duntaxat autè bonos legationibus fungi. Definitio

ἀγγελλειν in facris, idè quod equum au Philosophis. Legatio Angelorum est, non Dæmonum officium.

igitur Dæmonum erit, quod aëriis corporibus regiones aërias incolant: legationes autem erunt Deorum aetheriorum, non Dæmonum, quibus morum pravitas dignitatem, decusque hoc eripuit. Veritatemque à fabulis, & mendaciis, attentis oculis, sic apud Platonem, ut apud cæteros Philosophos secernentes, duabus correctionibus utemur in explicatione Platonica de Dæmonibus: primum reiicientes poeticos illos Dæmones, qui cum homines fuissent, separatim à Dæmonibus genus habuerunt, nominatimque ipsa fuerunt hominum nuncupationes: secundum, ut legationem, custodiam generis humani non Dæmonum esse, sed eorum, quos Deos appellant, dicamus. Aut si demus bonos, & malos Dæmones esse, bonos, Angelos appellabimus, quorum sint legationes, & interpretationes. Sed definitio, quod sint aërij regione, quoniam Angeli, ac Dij in sacris litteris (nam nomen Dei Elohim, etiam Angelorum, sic etiam in profanis) legationibus fungantur, humano generi dati à Deo praesides, & sunt caelestes, non aërij, nisi forte corpore, non congruent, nec erit eorum cum Dæmonibus miscenda natura. Separato igitur munere legationis, & interpretationis, reliquam definitionis partem accipiemus, esse eos aërios, à caelestibus aulis, commercioque Deorum exclusos, & in terram, aëremque tenebrosam deiectos. Illud item videtur in Platone, Apuleio, fortèque etiam Philone corrigendum, situm aërium datum Dæmonibus non naturaliter, ac quasi succedentibus inuicem sibi mundanis regionibus, quæ fuerint in creatione repletæ, cunctis elementis habentibus sua animalia. Nam si natura situs is Dæmonibus esset, nunquam mali, sed boni semper fuissent: quoniam tum autor omnia bona fecit, tum nihil est à Natura factum deprauatum. Nec Deus malis habitatoribus mundum suum repleuisset. Ille igitur aëris situs accidentaliter fuit: non natura, nec fuit diuina dispositio, ut caelo diuinis animis repleto, compleretur, aër item suis incolis. Quod si Deus fecisset, bene fecisset, nec mali Dæmones essent, nec aërem, sed cælum incolerent. Relinquitur igitur has sedes datas uti malis, vel ut quibus non licuerit ad caelestia templa propter scelus aspirare. Quocirca quod Philo perhibet in libro de Mundo secutus Platonem, ἀέρι μὲν τὰ πνεύματα, καὶ δυνάμεις ἀλλὰς, ἀποθήκη δὲ δαίμων ἑδρα μὲν καταλαμβάνουμένης, ψυχῶν ὁ θάλασσαν ἕτος ἀσπασμάτων ἔσθι, διακκοσμημένης ἕσσης αὐτῆς ἐντάξουσιν: Aëri, inquit, attribuit volucres, & potestates alias, quæ sensu non possint percipi. Est autem is chorus animarum incorporearum, per acies & ordines distinctus suos. Deinde infert, Quorum alias ratio probat corpora mortalia ingredi, certisque temporibus rursus migrare, diuiniorum compagem sortitas, omnis terrenæ habitationis expertes esse, sed supernè ad ipsum aethera purissimas esse. Quas Græcorum Philosophi Heroas, & Dæmonas vocant, Moses recto nomine Angelos, legationibus fungentes, & nuntiantes à Principe bona subditis, & ipsi Regi ea, quibus indigent subiecti. Et in libro, quod infomnia sint à Deo, ἀὴρ ψυχῶν ἀσπασμάτων οἶκος: Aër incorporeorum animorum domicilium. Quandoquidem omnes mundi partes replendas esse, pulchrum iudicauit opifex. Quocirca terram terrestribus, mari & fluminibus aquatica, caelo stellas attribuit. Quarum singula non modò animal est, sed etiam purissima mens. Quare etiam in alia regione vniuersi, aëre, ζῶα γέρονται. ἐὶ δὲ ἀποθήκη μὲν καταλαμβάνουμένη, τί τὸ τοιοῦτον; καὶ ψυχῶν γὰρ ἀποθήκη, καὶ μὲν εἰκὸς γὰρ ἀέρος, γῆς μὲν ἄλλων καὶ ὑδατος ζωοποιεῖν: Animalia creata sunt. Quod si sensu non percipiuntur, quid mirum? Siquidem & anima inuisibilis. Atqui veri fit simile, aërem multo magis quàm terram animalia nutrire. Hoc igitur Philonis dogma, dicerent Theologi non esse planè Mosaicum, negantes esse in aëre animas, anteaquam in corpus descendant, aëremque purissimos animos habitare non concedentes, qui locus datus sit eis à Deo, tanquam naturalis, ut legationibus fungantur. Si enim accedunt ad Regem, certè caelestes sunt, non aërij. Et ipsi angeli confessi sunt se semper astare conspectui diuino. Si sunt caelestes, ut clara ratio est, quoniam sunt Angeli, qui Dij dicuntur à Philosophis, etiàmque in Theologia, superest eos etiam cælum habere pro regione, eosque solos legationibus fungi. Eos autem qui tenent aëra, non modò non esse purissimos, sed aliorum Theologorum testimonio inquinatissimos, utpote vetitos propter impuritatem caelestes penetrare domos. Quare secutus in eo Platonem Philo, dogma proposuit non vsquequaque Mosaicum. Probarem enim testimonio Moysis, tum Angelos caelestes esse, semper in aula regis sui commemorantes: tum aërem non alia animalia, quàm volucres habere: nec aliud animantis genus aëri necessarium fuisse, quo repleretur, nisi volucres & volatilia: sicut nec aquæ sunt alia animalia, nec terræ nisi corporea, & visibilia, Dæmones autem quoniam tantus est Philosophorum consensus aërios esse, dicerem

Dæmones praeni à sua dignitate deiecti.

Dæmones aërij regione.

Non esse credendū aërem Dæmonibus assignatum naturā à Deo.

Aër plenū animis incorporeis, Philonis dogma à Moysi alienū doctrina.

Angeli non sunt aërij, sed caelestes.

Aër non habet alia animalia quàm volucres.

Adicerem non consilio creatoris, & natura situm hunc habuisse, sed casu & vitio suo, quibus cælum, quemadmodum cæteris animis, esset paratum. Eadem correctione uter in Apuleio, selectis bonis multis, quæ de Dæmonibus sentit.

Cur dæmones putandi sunt aërij.

Declaratur sententia Platonis de Dæmonibus, qua tribuit eis legationes, intercessionemque inter hominem, atque Deum. Et quod hi sunt Angeli caelestes.

CAPVT XXII.

DECLARATVM est igitur, quod Plato prodidit in Epinomide. Cùm ergo legationes, & interpretationes, non Dæmonum aëriorum, sed caelestium Deorum esse deprehenderimus, recognoscere, & in sedes suas restituere necesse erit, quod item Plato dixit in Symposio de Dæmonibus: Etenim, inquit, omne Dæmoniorum genus interiacet inter Deum, & mortales, referens Diis res humanas, hominibus diuinas: Hominum quidem preces, & sacrificia: Deorum imperia, & præmia sacrificiorum. Cùmque sit in medio amborum, efficit ut vniuersum sit inter se deuinctum. Per hos tendunt omnia vaticinia, arq; sacerdotum, eorumque omnium, qui sacrificiis & initiationibus, incantationibusque & beneficiis insunt. Deus autem non habet cum hominibus commercium, sed per hos omnis sit legatio, & allocutio Diis ad homines. Vigilantibus item & dormientibus. Atque qui in his doctus est, vir dæmonius dicitur. Igitur hi Dæmones multiplices sunt & varij. Hæc Plato. Quæ quidem eodem atque superiore calculo examinanda esse, ne vel in suspitionem, vel indignam Philosophia hallucinationem cadamus, certum est. Tanta est enim propter separationem à corpore inter Dæmones bonos & malos, aut Angelos, & Dæmones similitudo, & quia mali sæpe transformant sese in Angelos lucis, ut eadem eisdem apud Philosophos tribuantur, deceptos eorum nonnullos, ut ait Porphyrius, ea similitudine. Quoniamque credendum est Platonem, sicut omnem aliam Philosophiam, sic de Dæmonibus hanc ab Ægyptiis, cæterisque Barbaris, etiam iudice Plutarcho hausisse, verisimile sit quæ de utroque genere audisset, huc eum in commune attulisse. Dico igitur in hac Platonis relatione, etiam Platoniorum testimonio, cùm mista sit duplex natura, non congruere Dæmonibus omnia, separandaque esse recto sanòque iudicio: quoniam nihil est aliud miscere superstitionem cum religione, quàm indigna Deo, indigna malis, prædicare, ut siue bonis mala, siue mala bonis assignes, par vtrinque periculum adeas. Functio igitur illa, legationes, & interpretationes, & inter Deum, hominemque intercessio, delatio mandatorum Dei ad homines, precum, & benefactorum ab hominibus ad Deum portatio, non est eorum, quod ibidem incantationibus, & ei qui dicitur γοητήρ, maleficium, initiationibus item, quæ sæpe fuerunt execrabiles, præfectos dicit, & quibus totam attribuit Magicem: sed est caelestium Deorum, & eorum, qui semper assistunt diuino conspectui, quos Aristoteles & Plato beatos in caelo prædicant ob hanc causam viuere. Quod longe quàm Ægyptiorum, & Græcorum Theologia Moysis vetustior, in qua Dij caelestes à summo & Principe, ac Rege suo Deo monstrantur ad homines missi, rursus ab hominibus preces, & beneficia attulisse, probat. Ac ut taceam Mosen, de precibus clarum. Apud Tobiam inquit Angelus, Quando orabas cum lacrymis & sepeliebas mortuos, & relinquebas prandium tuum, & mortuos abscondebas per diem in domo tua, & nocte sepeliebas, ego obtuli orationem tuam Deo. Et quia acceptus eras Deo, necesse fuit ut tentatio probaret te: nunc misit me Dominus ut curarem te, & Saram uxorem filij tui Dæmonio liberarem. Ego enim sum Raphaël vnus ex septem, qui astamus ante Dominum. Hæc ipse Angelus, addens se vesci cibo immortali, inuisibili, qui ab hominibus cerni non possit. De sacrificiis autem in Apocalypsi: ascendit fumus Aromaticum ante conspectum Dei de manu Angeli. Ergo non à Dæmonibus, sed ab ipsismet Diis functio hæc celebratur. Triaque sunt in hac Platonis assignatione corrigenda, ut Theologiæ transpositus ordo in suas regiones reuocetur: Quod ait Dæmonas intercedere inter Deos & homines. Nam qui inter Deum, hominemque intercedunt, quasiq; mediatores, & ἄγγελοι existunt, non sunt Dæmones, sed ipsimet Dij: nec est cum Diis illis multis, quos & ipsos

Dæmones inter Deum & homines medij.

Similitudine decepti homines, bonos & malos angelos: eos autem esse statuerunt.

Periculosum miscere superstitionem cum religione. Bonorum angelorum officium est offerre preces hominum Deo.

Tob. 12.

Apocalip. 8.

Dæmones non intercedunt inter Deos & homines, sed angeli.

confessus est Plato ab Opifice mundi creatos, intercessio: nec ad eos fit relatio, sed Deum supernum, nec habent ministros, internuntios, & legatos. Qui enim sunt Dij illi, inter quos, & homines, medij, & internuntij Dæmones intercedant? Transpositus igitur est ordo corrigendus & restituendus à nobis, ut quos dixit Deos, & quos Aristoteles prædicavit extra cæli vertiginem vivere beatos, quod etiam Plato ubique, descendant à cælo, inter homines Deum quæ altissimum intercedentes, digni qui vocentur, sicut in sacris litteris vocantur, Dij: Quos omnis vetustas etiam cognovit, & sensit, & audiuit, expertaque est ad homines venire. Namque Catullus, Qui cœtus humanos inuisant: & quod Plato in Epinomide, bonos & pios amplectitur: non aërios illos Dæmones, sed Deos cælicolas dixit, qui quondam sumptis pulcherrimis, visibilibusque corporibus, darent sese in cōspectum piis, ac iustis, ut Abrahæ, ut Mosi, ut Jacob, plerisque probatissimis viris post & ante eos. Scelera autem nostra auertisse, iustitiæ, probitatisque amatricem eorum mentem à nobis. Hi sunt legati, interpretes, relatores, vltro citroque à cælo in terras, à terris in cælum, legatorum more reuolantes. Secundum corrigendum est, ut quemadmodum non est inter Deos, hominesque intercessio, sed inter Deum principem, quem & ipse agnoscit, veneraturque Plato, nec ponere fas est alium ordinem inter homines, & Deos: sic prædictio futurorum, legatio, & allocutio, Dæmonibus & aëriis illis potestatis erepta, tradatur Diis melioribus, non nuntiis ex potestatis, sed ipsis nuntiorum munere fungentibus. Tertium, quod quemadmodum munus istud præclarum traditum Dæmonibus, restituitur veris possessoribus Diis: sic officium execrabile, veneficiorum, incantationum, teletarum, quæ sæpe turpissimæ, abominandæque fuerunt, non bonis illis, & potentibus Diis, quibus mens est, ut Catullus ait, iustitia, tradatur, sed relinquatur aëriis istis Dæmoniis. Hoc igitur pacto fiet, ut datis suis cuique locis, ordo Theologiæ verus appareat. Habemus interim à Platone, Dæmones esse genere aërios, magicæ, veneficii, incantationibus, oraculis præfectos. Legationes autem, ut ipsa ratio docuit, restituumus Diis. Docet enim ratio, non inter Deos, sed maximum præpotentemque Deum intercedere legatos. Ergo si sunt Dij cælicolæ, ut fatetur Plato, hi maximè parentes principi Deo legationibus funguntur. Sequitur item ex dictis Platonis, necessaria, naturali que deductione, Dæmones non esse bonos, idque duabus rationibus. Sunt aërij, non admittuntur in cælum, non fruuntur diuina præsentia. Sunt item sceleratis maleficis que artibus, teletis execrabilibus præfecti. Quo arguitur eos impuros esse, & inquinatæ mentis, nec eos delectari, quod in Epinomide dixit, bonis, odisse malos, quod est ipsorum Deorum cælicolarum, ut Catullus ostendit. Emenandum item aut declarandum, quod ait Deum vel Deos cum hominibus non habere commercium. In Gorgia sentit contrarium: φασί δὲ οἱ σοφοὶ, ὅτι ἔχουσι, καὶ γὰρ, καὶ θεῶν, καὶ ἀνθρώπων πῶς κοινωνίαν συνέχουσιν, καὶ τῶν φίλων, καὶ κοσμιότητά: A iunt sapientes cælum & terram, & Deos, & homines habere societatem, & amicitiam & inter se ordinem. Hucusque possent sic Dæmones definiri secundum Platonem: Dæmones genere sunt aërij, id est, loco, & corpore: sunt malis affectibus, quia delectantur impuris veneficiis: præfunt incantationibus, quæ sine impuritate, & flagitiis non fiunt. Habemus etiam ex Platone, & Catullo definitionem Angelorum, siue Deorum, quod sunt cælestes, præfecti legationibus, inter nos & Deum intercedentes, imperia Dei nobis, nostras Deo preces perferentes. Delectantur mirum in modum bonis, adeunt domos castas, execrantur malos, auertunt sese ab eis.

Angeli aliquando visibiles.

Angeli internuntij & interpretes.

Veneficia & incantationes sunt malorum demonum.

Dæmones non sunt beati, & cur.

Dij cum hominibus societatem habere.

Separantur ea, quæ promiscuè de Dæmonibus aëriis & Angelis cælestibus locutus est Plato. Et, quod mirè cum sacris litteris consentit, de principibus humano generi datis.

CAPVT XXIII.

PLATO in Epinomide, & in Symposio confudit naturam bonorum, ac malorum, transfuditque Deos in Dæmonas: nos autem separatim à veritate mendacis, sua quibusque restituimus: sic faciendum est cæteris locis, in quibus de Dæmonibus est locutus. Quarto de Legibus hæc scribit, Cognoscens Saturnus, quemadmodum narrauimus, humana natura, cuius imperio subiecta cuncta essent, fieri non posse, quin iniustitia & iniquitate in gubernando vteretur, ἐπίτη βασιλείας γὰ καὶ ἀρχοντας τοῖς πᾶσι

Dæmonas præfui hominibus ex Platone.

Ἀπόλεσιν ἡμῶν, καὶ ἀνθρώπων, ἀλλὰ γένος θεοτέρες τε καὶ ἀμείνονος δαίμονας: Præfecit Reges, & Principes vrbibus nostris, non homines, sed alterius generis diuinius Dæmonas. Tum subiicit: sicut nos facimus pecori & omni domesticorum, mansuetorumque animalium gregi, non boues bouum, neque capras caprarum principes, ac duces damus, sed nos dominamur genus quàm ipsa præcellentius. Sic videlicet clemens Deus genus excellentius Dæmonum præfecit nobis. Quod summa pace, & clementia, summaque erga nos prudentia, libertatem, abundantiam, modestiam affatim afferebat, efficiebatque ut sine tumultu, beate res humanæ agerent. Ac vera hæc fama addit quoque, quibus vrbibus mortalis quis, non Deus imperet, nec malorum, nec miseriarum fore finem. Hæc & alia Plato. Hic quoque duplex necessaria vel correctio, vel declaratio, ipso etiam Platone nobis eam ostendente, quod hoc non fecit Saturnus, sed Deus, ut idem postremo profatus est, & docuit in Timæo, & in Politico. In Timæo mundanus opifex, summusque Deus iubet Deos minores, quos Dæmones Græci, Latine Genios dictos putat Marcus Tullius, in corpus humanum, quod imperio eius collectis ex omni clemèto purissimis quibusque partibus effluxissent, anima, quam ipse creasset, inclusa, omnem dein generis humani curam eos suscipere, regentes ante vitam, in vita, post vitam. Quare non fuit is Saturnus, sed Deus Sempiternus, omnipotens. In Politico quoque dicit ad verbum: Sicuti nunc per loca idem fit à Diis principibus. Nam omnes mundi partes interceptas, & quidem etiam animalia, generatim & greges, veluti pastores diuini, partiti sunt inter se Dæmones, quorum quisque sufficit suæ gubernandæ prouinciæ, quam Deus eis credit. Paulò post: Deus ipsos distribuit, præficiens ipse sicuti nunc homo animal diuinius, cætera inferiora genera pascit. Ecce refert eadè libro Plato, atque libris de Legibus, nominans apertè Deum, quem Saturnum in Legibus. Ipse igitur vel corrigit, vel declarat seipsum. Secundo loco emendandum, vel declarandum, quæ possit etiam ex Platone colligi correctio. Hoc munus mundi gubernandi, ac regendi, non fuisse à principe Deo Dæmonibus delegatum, sed Diis illis cælestibus, ut superius Catullus cum Platone prædicabat: possitque, quod ipse fortasse non grauatè acciperet, autoritate vetustissimi Mosi corrigi Plato, qui in suo diuino carmine longè ante natum Platonem cecinit, Constituit terminos populorum, iuxta numero merum filiorum Dei. Quamquam Hebraica lectio est filiorum Israël. Item Daniel genere Barbarus (à Barbaris autem fluxit ad Græcos Theologia) multos natus annos ante Platonem, inducit quendam à cælitibus, nimirum Angelum Gabrielem, cui populus Hebræus creditus esset, dicentem restitisse sibi principem Persarum, venisse autem Michaellem vnum de Principibus primis in adiutorium suum. Ibidem est princeps Græcorum, & Michael item princeps Hebræorum. Hi sunt igitur quos Plato similiter dixit ἀρχοντας, Principes, mundi rectores, Præsides generis humani. Nec alia sentiebat ipse, quàm à Barbaris audita, nomine tantum discessit, nec quæ Barbari docuissent, quoad decuisset, percepit. Possitque ex ipso declarare, vel corrigere Platonem, qui cæteris libris non à Dæmonibus, sed Diis asserit curari genus humanum. In Phædone, ut alia loca taceam, Bene, inquit, illud celebrari, crebro quæ iactari, mihi videretur, θεῶν εἶναι ἡμῶν τῶν ὑπερμεγέθυντος, καὶ ἡμῶν τῶν ἀνθρώπων ἐν τῶν κτημάτων τοῖς θεοῖς εἶναι: Deos esse gubernatores, custodisque nostros, & nos esse Diis, quasi peculium. In Apologia quoque dicit non negligi res viri pij, ac iusti à Diis. Ergo correxit Platonem Plato, tulitque etiam pro veritate suffragium. Ut ergo fabulosè propè fuerat pro vero Deo Saturnus, sic pro veris Diis, aut Angelis, nominati sunt Dæmones. Sed corrigitur & autoritate Prophetarum, quorum vetustior est, quàm Platonis Theologia, & ipsiusmet testimoniis Plato. Habes igitur præter supradicta nihil aliud quidem de Dæmonibus: de Diis autem, quod concorditer cum vera Theologia, distributas partes omnes mundi à principibus suis Diis asserit Plato. Sicque potuerunt Dij definiri. Dij cælestes, quos Angelos & nuntios cæteri vocant, incolunt cælum, sunt legati Dei, inter Deum, & homines intercedentes: sunt item principes prouinciarum, vrbium, locorum rectores, ac pastores diuini quidam, à quibus tanquam ducibus & principibus gubernantur res humanæ. Hosque distribuit præpotens ille Deus. Quare non sunt Dæmones illi aërij principes, quos dixit Plato, cum Dæmones magnis illis principibus longè sint inferiores & imbecilliores. In Tobia vidimus ab Angelo fugatum Dæmonem utpote immundum, impurum, imbecillum, à sancto, puro, præpotenti. Hi sunt igitur veri principes, & hos verisimile fit ex Theologia Barbarorum audisse, & scriptis suis celebrasse Platonem. Et

Corrigitur Plato.

Dij minores, genij.

Angelo Gabrieli populus Israël creditus. Dan. 10. Michael, princeps Hebræorum.

Plato à Platone correctus.

Definitio Dæmonum seu Angelorum.

nos in suum locum theologiam restituumus, etiam non reclamante Platone: qui & in Politico hac ipsa differens, πάντες οὖν οἱ χεῖρ' ἰσχυροὶ συνάρχοντες τῷ μεγάλῳ δαίμονι θεοῖ, γινόντες τὸ γιγνώμενον, ἀφίστανται ἀπὸ τῆς μερῆς τῆς αὐτῶν ὀφειμένης: Omnes, ait, qui cum magno Deo per loca imperabant Dij, cognoscentes iam quod fieret, partes mundi suis gubernaculis destituerunt. Sic Deos appellat, quod alibi Dæmones. Mirabile diuinumque propè oraculum apud Platonem, principibus diuinis creditas res humanas, eos & Principes appellatam sicut litteræ sacræ, & eam gerendam prouinciam demandantem, quam item litteræ sacræ, per omnia sanctæ Theologiæ conformis. Et Philone dicente, apud Philosophos Dæmonas esse, qui in sacris litteris Angeli, noscimus principes Dæmonas esse principes Angelos.

Dij, demones, angeli.

De Dæmonibus eligendis, eorumque præsidio, custodiaque hominum in vita, et post, à Platone tradita, in Deos, vel Angelos congruere. Quis sensus, cum aiunt iustos post mortem fieri Dæmones.

CAPVT XXIIII.

LIBRUM item obseruandum suspiciendumque est, & ut fecimus etiam, declarandum, quod aliis multis in locis de Dæmonibus tradit Plato, Quos ut docui tribus vitæ conditionibus, sortitos reshumanas, eas ad ministrare, ante vitam, in vita, post vitam asserit. Quæ dicta sunt, spectant ad conditionem, qua viuimus: quæ autem in Phædro, decimo de Republica, ante vitam & post. In Timæo quoque cum iubentur humano corpore formato animas diuinitus creatas inserere, & regere, atque alere, & consumptos sinu recipere, tradit ea, quæ cæteris libris. Et quod progressus in Timæo: τῶνδε θνητῶν τὴν γένεσιν, τοῖς ἑαυτῶν γενήμασι διμυρῶντες προσέταξε, οἷδ' ἰμυρίζμενοι τῷ θεῷ λαβόντες ἀρχὴν ψυχῆς ἀθάνατον, τὸ μετὰ τὸ θνητὸν σῶμα αὐτοὶ ἀεὶ εὐεργετοῦσθαι. Mortalium autem fatum & opificium suis filiis aut progeniei demandauit: Qui quidem eum imitantes, acceptoque animæ immortalis principio, deinceps ipsi corpus effinxerunt, & adornarunt. Iuxta igitur hoc suum dogma in creatione hominis, quod autoritate eius, aut corrigitur, aut declaratur, Plato multa aliis locis disseruit. In decimo de Republica docet electionem Dæmonum, quos ipsi vitam ineuntes eligimus, vel ipsi nos eligant, nostram esse. Referendumque, ut dixi, ad Angelos & Deos cælestes, quos dari simul ac nati sumus, custodes nobis, omnes propè sacri scriptores consentiunt. Eliguntur autem à nobis, quod quancunque viam, electionemque vitæ suscipere velimus, nostræ sit libertatis: vita verò suscepta, suscipitur, eligiturque Genius siue Angelus, qui diligunt, amplectunturque bonos, execrantur, auertuntque sese à malis. Cui iustitia, pietas, probitasque placuerit, Angelum sibi custodem, præsidemque elegit. Nam Plato & Aristoteles, ipsa quoque sacra doctrina bonos cum primis à Deo curari, diligere, foueri contestantur. Viroque iusto nec viuo, nec defuncto nocere quicquam ob illam custodiam posse asseruit Plato. Nostra igitur est electio, nostrum est decernere, vtrum piis castisque factis puros illos, sanctos, & cælestes animos velimus aduocare & conciliare nobis, an sceleratis, impurisque auertere. Quod vbique in nostris litteris decantatur. Reuocabitur igitur & istud, quod ad statum ante vitam pertinet, in suum Theologiæ locum, aut mentem Platonis fuisse dicemus, quod aperte & in Phædone, & Politico, aliisque locis demonstrat, Dæmones esse Deos illos cælestes humani generis præfides à Deo datos. In Phædone quoque vbi loquitur de statu animorum post vitam, hæc ad alia habentur, referente ipso famam quandam præscam, Animam indigere custode, ὡς ἀφ' αὐτῆς πελευτήσαντα ἐλάσσει, ὁ ἐλάσει δαίμων ὡσπερ ζῆλον εὐλόγηται, ἕπαις ἀγρῶν ὀφειχόμενος εἰς θνητὰ τόπων, οἷ δ' εἰ τὰς ἐπιλήθοντες διαδιδραμομένους εἰς ἄδου πορεύεσθαι: Scilicet, vnum quenque vita functum vniuscuiusque Dæmonem sicut viuentem sortitus fuisset, sic conati agere ad quendam locum: Quo collectos, oporteat ad inferos tendere iudicandos. Hæc Plato, addens quod animas, quæ vel homicidiis aut iniuriis, vel alio scelere se commaculassent, earum duces execrati, & perosi, neque proficisci cum eis, neque duces esse velint. Ipsas iræ vagas, & palubundas, donec certa temporis reuolutione peracta, à necessitate ad dignum sceleribus suis locum rapiantur. Quæ autem purè, ac sanctè, moderatèque

Dæmones qua conditione sortiti res humanas.

Angeli nobis dati custodes.

Genius siue Angelus bonorum.

Angeli boni auerjantur sceleratos homines.

Aderatèque vixissent, vastas duces & comites Deos, in locum congruum deduci: ἔνθεν τῶν καὶ ἡγεμόνων θεῶν τυχόντων ὄντων ἐπὶ αὐτῆ ἐλάσει τὸν ποσειδῶνα. Ipso igitur etiam arstante Platone, videmus duces illos, & comites animarum esse Deos. Apparètque venerabilis, primæua, per omnes ætates descendens, habens ortum à cælo Philosophia de Diis, siue Angelis cælestibus: Eos à Deo rebus humanis præfectos, quàm natura hominum, superioris conditionis, iustos & antequam vitam ineant animi, & cum in vita degunt, & cum excefferint, sequi, comitari, amplecti, regere veluti gregem. Traduntur eadem in Theologia, Quod Michael princeps iustarum animarum: Et in Petro pulsantur hostium suspicio, quod Angelus eius esset. Et quod ab his in terra vita nostra munitur. Et quod ascendit fumus aromatum de manu Angeli in conspectu Domini: Et quod Angelus eius nobiscum est: Et quod Angelus meus præcedet te: Et in Tobia, Angelus Domini comitetur vobiscum: & quod tradit Deus Michaëli animas sanctorum. In quibus apparent non res modò, sed nomina similia, duces, principes, comites, munientes, ferentes sacrificia, præcèsque. Apud Platonem ἑνὴς μοτοῦ ἡγεμόνες, ἐπιμνησκῶν, ποθημῶντες, Hæc apud Platonem Theologia, est illa sæculorum omnium, est ingens, quod semper cælo cum terra fuit commercium: quo, sicut cælites, & princeps ipse Deus, exploratas habuere semper res nostras, & claras, defixèque eas intuebantur: sic terræ propter id ipsum commercium, cum crebrò ante domos castas ventitant, nouerunt, viderunt eos in omni sæculo, sicut apud Hebræos, & nostros, sic item B exteras gentes. Omnes enim sumus filij Dei. Et prioribus illis sæculis nondum terra violata idololatria, sæpe Angeli in terris visebantur. Dogma verò, quod iidem ducant, animas corporibus exutas, mirabile est, ut illis etiam perspectum fuerit. Sic vndique omni ratione concluditur eandem semper fuisse pietatem, religionem, Philosophiam, sed nominibus mutatis, & ordine Theologiæ transposito, aut ab aliquibus ineptis, & male sanis temerato, primorum sæculorum sanctitatem caligasse: donec magna Mens, creatrix hominum, cælestibus aulis digressa in terras, eas larga bonitatis suæ luce repleuit, fecitque sapientiæ suæ fontibus exuberare omnia. Hactenus habemus scorsum ex Platone, nempe ex præca Philosophia, eoque veriore. Nam & Plutarchus perhibet hæc à Chaldæis, Ægyptiisque manasse, quæ de mediis inter Deum & homines Dæmonibus posuit Plato, natura Angelorum, siue Dæmonum bonorum, sicut superius aërios illos à cælestibus separauimus, semouimus etiam fabulosos, & non naturales Dæmones, poeticos scilicet à veris. Poetici Dæmones sunt homines, ex hominibus in Dæmones relati, Pallas, Minerva, Iuno. Qui cum non sint naturales, mirum est Apuleio, sed antea Platoni fuisse inductos. Quod poterit tamen rectè interpretari. Vt enim in nostris litteris homines pij fieri sicut Angeli Dei dicuntur, & ut ostenditur finis totius beatitudinis esse ἀποθέωσις, deificatio, ut efficiamur Dij, consortes imaginis filij Dei, & coheredes eius: sic tale quid innuebant illi, post mortem fieri bonos, ac iustos vti Deos, ac Dæmones. Sic etiam Plotinus credidit malos animos fieri Dæmones malos. Sed Theologiæ rerumque vitanda confusio. Quod & Iàtianus Philosophus admonuit: δαίμονες δὲ οἱ τοῖς ἀνθρώποις ὀφειτῶντες, ἐκείνοι εἰσὶν αἱ τῶν ἀνθρώπων ψυχῆς, πῶς γὰρ ἀνθρώπων δρακίνα, καὶ μετὰ τὸ ἀποθανεῖν, καὶ εἰ μὴ ἢ μὴ ὁ ἀνθρώπος; Dæmones, ait, qui hominibus imperant, non sunt hominum animæ. Quomodo enim essent operantes, post mortem nisi viuat homo? Hæc ille. Sed non placet autoritas eius, quantum Chrysofomi, & aliorum.

Primæua de Diis philosophia.

Dan. 10. Act. 12.

Act. 19. Baruc. 6.

Tob. 3. Dan. 10. 12.

Attributa nomina angelis.

Quando angeli in terris visi.

Is est seruator noster Iesus Christus.

Dæmones poetici qui.

Homines fieri angelos, quid.

Separantur veri Dæmones à fabulosis, quos celebrant poëtæ. Veros Dæmonas aërios illos esse.

CAPVT XXV.

RIA igitur, vt scorsum, separatimque cuncta tradantur, sunt apud Platonem Dæmonum genera, è quibus vna tantum natio sunt veri, naturalesque Dæmones, reliqui non naturales. Naturales & veri sunt aërij illi, isque est omnium Philosophorum, totiusque Philosophiæ consensus, esse naturales, quos Plato venificiis, incantationibus, Magicè, γοητείαις, sacerdotumque artibus oraculisque præficit. A quibus ex vna parte separandi sunt Dæmones fictitij, & poetici, vt Maruta, Oceanus, Galacia, Phorcis, Satur-

Tria genera dæmonum apud Platonem.

Naturales dæmones qui.

Caelestes Dij qui.

nus, Opis, Iupiter, Iuno, quos memorat in Timæo Plato, in libro de Vniuersitate Mar-

Dij angeli.

apud priscos erat etiam nomen Dei, vt exempla probabant, Deos, id est Angelos, Dæ-

Dæmonium

Socratis.

Num. 22.

Fily Deorū.

Dij nō miscen-

tur mulierib.

semper vocaretur, fortasse non mali esset, sentire fuisse Angelum ipsius, qui & Balaam

Dæmones, iu-

sti homines

post mortem,

an verum.

nes scilicet iustos vita functos, non minus erunt fabulosi, atque poetici illi: habebit aut-

Ex hominib.

herois: ex he-

roibus dæmo-

nes.

Committario,

de oraculorū

defectu.

tem res veri quandam similitudinem, si Dæmonas velut Angelos interpreteris, quibus

Εννέα τοι τῶν γενέας λακέρυζα κόρων
Ἀνδρῶν ἠέοντων, ἑλάφος δὲ τέτρακα κέρανος
Τρεῖς δ' ἐλάφεις ὁ κόραξ ἡγεσίμεται, ἀντάρ
Ἐννέα τῶν κόρακας, δεκά δὲ υἱεὶς τῶν φίνικας ὁ φοῖνιξ
Νύμφαι ἐπιπόσειμοι κέραι διὸς ἀγνώσιοι.

Quæ non curabo reddere carmine. Nouem, inquit, secula viuit arguta cornix virorum

Nymphæ, de-

mones.

adolefcentium. Ceruus autem quatuor cornices. At tres Ceruus Coruus senescit. Ver-

Dæmones

mendaces.

rum Phoenix nouem Coruus. Decem autem Phœnices viuitis vos Nymphæ crinita, filia

Veri Dæmones ostenduntur esse aërii, natura malefici, ingenio prauī, boni
nunquam ipsismet Philosophis autoribus. Et quod etiam Aristoteles de
Dæmonibus est locutus.

SELECTIS igitur, & accuratè cunctis sepositis, veri Dæmones, omnis

Veri demon-
nes, id est ma-
li angelis, qui
& quales.

Philosophiæ consensu, dicendi sunt aërii, malefici. De quibus Plato-
nis etiam testimonio, hæc pronuntianda sunt, primum eos aërios esse
habitatione & corpore, tum scelere, turpitudine delectari. Quod pro-
positionibus ex ipso Platone prolatis probabitur, altera ex altera na-
scentibus. Prima propositio est, quod ait Dæmones præfectos ei, quæ
dicitur à Græcis ῥήτεια, hoc autem est deceptio, qui decipiunt sunt
mali, Dæmones ergo mali. In tertio de Republica: ἔοικε ῥητέων πάντα ὅσα ἀπατᾷ. Viden-
tur inquit Plato, facere præstigiū, quæcunque decipiunt, ergo ex Platone nihil est
aliud ῥήτεια, præstigiū, quam deceptio, cui præfectos dixit Dæmones. Secunda propo-
sio est ex secundo de Legibus, vbi nititur omni conatu probare Deum esse bonū. Bonum
autē non fallere, neque esse ῥήτεια, præstigiātorem. Ergo si Deus, quia bonus, non est ῥήτεια,
vt loquitur ibi Plato, necessariò quicumque est ῥήτεια, est malus. Longè autem peior, qui
præst̄ veneficiis, vel præstigiis, Dæmones igitur maximi deceptores, & implanatores,
nec mali modò, sed etiā pessimi. Tertia propositio ex decimo de Legibus, vbi prohibetur
ea, quæ dicitur ῥήτεια, & quæ ἐπωδά, incantationes, vt quæ funditus vrbes euertāt, suppli-
ciāque ibi exercentibus adhibentur, ὡς θυσιᾶς τε καὶ εὐχῆς καὶ ἐπωδάων ῥητέωντες, ἰδιώτοιστε, καὶ
ὄλας οὐκίαις, καὶ πόλεις, χρημῆνται ῥήτεια ἔστι χειρῶν καὶ αἰτιάρας ἔξαρῆν. Quasi sacrificiis & votis & in-
cantationibus præstigiātes, priuatos item & domos integras, atque vrbes pecuniæ causa

Dæmones in-
cātatores &
deceptores.

Bonus mini-
mè fallax ne-
que præstigi-
ator.
Omnis incan-
tator, malus.
Incantationes
exiitose.

B conantur funditus euertere. Ecce docet Plato euentū, studiumq; incantationū, ac præsti-
giarum, euerfionē nempe priuatorum, familiarū, & vrbium, idq; ob pecuniā. Quicumque
igitur hæc exercent, mali, execrabiles, quicumque præfunt, scelestissimi, nocentissimi.
Itaque Dæmones ore ipsius Platonis, Platoniorūque sunt, quales testantur nostræ
litteræ, inquinatissimi, scelestissimi. Denique, quæ nos ex coniecturis colligimus,
Porphyrius aperta voce confessus est in secundo de abstinentia: ὁ μὲν γὰρ πᾶσι τῶν ἐναυτίων ἢ
πᾶσι ῥήτεια συνελεῖται. τῶντοι γὰρ δὴ μάλιστα, καὶ τὸν παρεστῶτα αὐτῶν συνεμάσων, οἷτά ἕα καὶ ὁ μὲν
ῥητέων πάσι φαυταῖαι. ἔπειτα καὶ ἀπατῆ (καὶ ἡ ἐνοὶ οἱ ὁ μὲν τῆς περὶ τρυφίας, δι' αὐτῶν φίλτρα, καὶ ἐρωτικῆ
κατασκευῆς οἱ κεκοσμημέναι, πᾶσα γὰρ ἀκολασία, καὶ πλῆτων ἐλπίς καὶ δόξης, ὁ μὲν τῶν καὶ μάλιστα
ἢ ἀπάτη. τὸ γὰρ ψεύδος τῶντοι οὐκίαιον. βέλονται γὰρ εἶναι θεοί, καὶ ἢ παρεστῶτα δύναμις δοκεῖ θεὸς εἶναι.

Dæmones sce-
lestissimi.

Ministerio dæ-
monū genus
omne malefici-
cy fieri.

Per contrarios, ait, Dæmones, omne maleficium peragitur. His enim maximè eorum
principem colunt, qui mala in maleficiis, aut præstigiis omnigenæ parentiæ aucupan-
tur. Hi & decipiendi artifices per oblata oculis portenta. Per hos amatorias illecebras
cōponunt miseri homines. Omnis enim intemperantia, diuitiarū, honorisq; spes, per hos
est, maximèque deceptio. Mendacium est his proprium. Volunt enim esse Dij, & præsi-
dens eis potestas videtur Deus. Ecce eos præstigiis præfectos, & per eos exerceri Por-
phyrius testis. Sic omnis deceptio, infandaq; cupiditas, Veneris, pecuniæ, dignitatis, quæ
Plato in Legibus, per eos fit. Mendacium esse eis familiare, idq; in portentis, falsisq; mi-
raculis: & quod volunt videri Dij, & princeps eorū Satanas est Deus huius seculi. Quare

Mendaciū &
falsa miracu-
la, familiaria
dæmonibus.

C in contrarium & sibi contradicens quod in eisdem libris Plato: ἔθιμα γὰρ δὲ ἡμῶν θεοῖτε ἀμμοί
καὶ δαίμονες ἡμεῖς δὲ αὐ κτήματα θεῶν καὶ δαίμονων. Coadiutores nobis Dij simul, & Dæmones.
Nos rursum possessiones Deorum, & Dæmonum. Clarum est hæc in contrarium tendere
Platoni. Nam præstigiatoris confessus est vrbes euertere, multo magis qui præfunt diris
his artibus. Non ergo auxiliatores Dæmones, sed euerfores, hostes, inimici. Quarta pro-
positio ex ipso Platone: ἕδεις θεὸς δυσὸς ἀνθρώπων: Nullus Deorum hostis homini. Ergo ne-
que Dij sunt Dæmones, neque non inimici. Si enim præfunt maleficiis, & præstigiis, &
incantationibus, odere homines: ex quo nascitur, vt non sint Dij. Ex primo nascitur
odium, ex hoc secundo, quod non sunt Dij. Quinta propositio ex Homero:

Nullus dcorū
hostis homini.

Οὐ γὰρ χεῖρ' ἔργα θεῶν μάκαρες φιλέεσι.
Ἄλλὰ δικῆν ἴμισσι, καὶ ἀίσιμα ἔργα ἀνθρώπων.
Dij scelerata adamant handquam facta, beati.
Iustitiam sed amant, rebus latantur & aquis.

Odyss.

Ex quibus existit euerfio suorum poeticoꝝ Deorum, qui noxij fuerunt omnes, vt Diana
interficiens Actæonem, & alij, vt Mars: sequitur item Dæmones non esse Deos, neque
etiam bonos, quia diligunt præstigiā, & incantationes, & sacrificia, quæ præ se ferunt
odium, & mentem inquinatam. Quinta propositio, ex Euripide: εἰ θεοῖτε δρώσιν ἀέχρον, ἔτι εἰσιν
θεοί: Si quid turpe faciant Dij, non sunt Dij. Cùm Dæmones operentur vbique omnium

poetici Dij,
noxij.

consensu turpia, nefanda, certè nec boni sunt, nec Dij. Hæc item probantur ex his quæ multipliciter attulit, & in multa abeuntia, Plutarchus. Ex cuius dictis, bene animaduersis, nulla supererit dubitatio, quin Dæmones sint, quales induxit Plato, præfectos maleficiis : tales autem existentes, quin necessariò sint mali, & impuri. Quæ & ipsa in suas propositiones distinguam. Primum quod ait de defectu oraculorum, stultum esse & puerile, ego impium dixerim putare. Deum subeuntem viscera ventriloquarum, quæ Græcè ἐγασπίμωδοι, ex eorum ore loqui. Huic addit Chrysoctomus, eum qui partes impudicas mulierum, è quibus loqueretur, subiret, clarum fateri solitum suam impuritatem. Ex his igitur efficitur, sicut ex illo Platonis testimonio, vt Dæmones sint omnium consensu mali, & incesti. Prosequitur aliam propositionem Plutarchus, Magnis difficultatibus Philosophos liberasse, qui Dæmonum genus in medio Deorum, nempe Angelorum, atque hominum statuisent, qui quidem Dæmones πάθη θητά, καὶ μεταβολὰς ἀναγκαίαις, affectus mortales, necessariásque mutationes reciperent. Ex his enim efficitur, vt affectus mortales excipientes indigni sunt, qui vel Dij vel boni habeantur. Nam illi homines, etiam Philosophorum consensu meliores, diuiniorésque habentur, qui diligenter, prudenterque affectus hos humanos, ac mortales sopierunt. Deinde quòd inieci sunt inter Deos & homines, ea causa fuit, quòd cum multa fieri vidissent à superiore, quàm humana potestate, sed ea mala, ac scelerata, Deòque indigna, mediam posuerunt potestatem, cui malas affectiones has affigerent. Nefas enim putat Plutarchus, & qui cum eo super hac re philosophantur, humanis affectibus, malis scilicet, non bonis, admiscere E Deum. Ergo qui præfunt his, & per eos exercentur indigni, & Diuinitate, & nomine bonorum. Ac fatetur Plutarchus, sicut in hominibus, sic in eis inesse differentias virtutis, id est, potestatis, καὶ τῆ παθητικῆς, καὶ ἀλόγῃς, affectionum & irrationabilitatis. Ergo ubi & affectus sunt, & pars bruta & feritas, certè neque Diuinitas est, neque Bonitas. Rursum apertè Plutarchus asserit, Orgia quædam & humana sacrificia, multaque alia nefanda, θεῶν ἕνεκα, δαίμονων δὲ φαίλων ἄποτροπῆς ἕνεκα, Nulli Deorum fieri, sed causa auertendi Dæmones malos : Et quòd violenti Dæmones quidam expetant animam humanam, corpore circumdatam, cum qua per corpus misceri non valentes, tempestates, bella, seditionésque ciere soleant, donec potiantur. Ex quibus & illi cognouere Dæmones esse pessimos, interitus humani cupidus, animarum expetentes. Plutarchus item prædas, errorésque Deorum, fugas, occultationes, non Deorum, sed Dæmonum affectiones habendas ait. Denique concludit Cleombrotus apud eum, discrimen quo differant à Diis Dæmones, non posse monstrari, si & sine affectibus & peccatis sint, & non substantia, virtute, incorruptionéque differant à Diis. Hæc Plutarchi præpositio verissima. Omnis enim differentia, quæ constituit duo genera, alterum Deorum caelestium, alterum Dæmonum subcaelestium, qua separatim cognita sunt à mortalibus hæc duo genera, fuit probiratis & improbitatis. Et quòd caelestes illi semper boni, eoque humanæ salutis amantes, hi semper mali, incesti, debiles, polluti, deceptores, affectibus malis obnoxij: Hoc fecit vt in omni sæculo dignoscerentur, separatimque prædicarétur. Denique Plutarchus ait Dæmones malos, non Empedoclem solum scriptum reliquisse, sed etiam Platonem, Xenocratem, Chrysippum, quin etiam Democritum, qui cum precaretur bona spectra, mala quædam ex aduerso nosset. Ad hæc proponit dignam, quæ debeat attendi propositionem, soluens ea, quæ obiicerentur Empedocli de Dæmonibus malis, non posse sempiternos, & immortales esse malos. Affert exemplum in contrarium, Multos malos diutius vixisse, quàm bonos. Hæc propositio necessaria, ne putes ideo bonos, Dæmones, quia incorruptibiles. Ex his igitur omnibus, sensim illatis, & inuicem se consequentibus, solum restat, Dæmonas esse malos, idque cognitum, & prædicatum non à nostris solum, sed etiam ab omnibus gentibus, præcipuéque vetustissimis Philosophis: confessos esse Empedoclem, Platonem, Xenocratem, Chrysippum, etiam Mercurium Trimegistum, Chaldaeos, Pherecydem, Syrum, omnes denique mortales, omnia secula vt duo dicta & prodita fuerint à cunctis, quæ quidem nec Aristoteles omnino negare possit, Dæmones esse cunctis ætatibus, omni religione consentiente, tum eos esse malos: Fuerat igitur Platonis superiorumque omnium sententia, Dæmones esse animalia aëria, ex aërio corpore constantia, quemadmodum terrestria ex terrestri. Nam Plato tum in cæteris locis, tum verò in Timæo ea maximè ratione Dæmonas esse corporeos innuit, quòd opifex mundanus iubens nouitiis Diis, qui sunt omnium consensu Dæmones, genij

Dij, omnium consensu mali.

Qui homines meliores & diuiniores.

Sacrificia fieri solita ad auertendos dæmones.

Dij à dæmonibus differentes.

Non boni dæmones, quia incorruptibiles.

Dæmones mali, omnium consensu.

Agenij à Romanis appellati, vt ibi Marcus interpretatur, vt corpus humanum, animaliaque terrestria effingerent, partibus ex omni mundo, quibus corpora stiparentur, acceptis, adiecit, & τοῖς ἀλύτοις, οἷς αὐτοὶ ζυωφόροτο δαίμοις: Non eisdem, scilicet, vinculis, atque eadem indissolubili compage, qua ipsi ligati essent, astringerent. Quibus Plato demonstrat corpora Dæmonum constare quidem ex elementis, sed ea compage, eaque temperie reuinctis, atque stipatis, vt sint indissolubilia. Eoque mundanus opifex alloquens hos ipsos nouitios Deos, eos, quoniam creati sunt, & ex elementorum temperie compacti, pronuntiat esse non omnino indissolubiles. Hinc Apuleius definiens Dæmonas, ait eos esse genere animalia, corpore aëria. Hanc igitur Aristoteles præcorum superiorumque Theologorum sententiã declarans, & sentiens idem, atque illi, de Dæmonibus in quarto Metaphysici scribit: Substantia, inquit, dicuntur simplicia corpora, vt terra, ignis, aqua, & id genus, omninò que corpora, & ea, quæ ex his constant, ζῷα τε καὶ δαίμονια, καὶ τὰ μέγιστα τῶν, Animalia, & Dæmonia, & partes horum. Ecce igitur asserit Dæmonia constare ex elementis, quemadmodum & animalia. Quo autem elemento, quòve corpore cõstent, eorum quis locus, aut regio, quæ gens item Dæmones, in primo de Anima cum superioribus consentiens, ὅτι ζῆτήσῃ γὰρ αὐτὸς καὶ ἀφ' οὗ τίνα ἀίτηται, ἢ ἐν τῷ ἀέρι ψυχῆ, τῆς ἐν τοῖς ζῷοις βελτίων ἔσῃ, καὶ ἀθανάτωτέρα: Querat quispiam, quam ob causam anima, quæ est in aëre, sit potior & magis immortalis ea, quæ est in animalibus. Hæc Aristot. quorum quanta cum nostris concordia, vel inde clarum, quòd dicta diui Pauli Græci exponentes aiunt, Β σαρφὸς ἡμῶς ἐδίδαξεν ὡς πάλα ὁ μὲν ἀφ' αἰθέρος τῷ ἀέρι ἐνεπιστεθῆκεν ἕξασίαν. φύσῃ γὰρ τοῖς πνεύμασιν ἢ ἐναέριος ἀφ' οὐρανόθεν: Aperte nos docuit quòd olim Diabolo data est aëria potestas. Est enim natura spiritibus, aëria regio, regnumque. Hæc igitur animalia aëria sensit Aristoteles, Simpliciusque eius interpres: ἀλλὰ ὁ μέγας ἰαμβλικὸς πολλὰ τὰ ἀφανῆ ἡμῖν βίωται εἶναι ζῷα, δαίμονια τε καὶ κρείττω. Hæc Aristoteles, qui tamen improbet eorum sententiã, qui putabant animam inesse omnibus mundi partibus. Improbat autem, quoniam si anima in omni parte mundi necessariò existit, anima in igne erit ignea, in aëre erit aëria, quia pars est similis toti. Volebant autem illi animam esse partem eorum, è quibus desumeretur. Improbat igitur Aristoteles, si dicatur anima pars elementorum, quæ inhabitat. Ego autem pro præcis dico, eos non dixisse Dæmonas esse animas, quibus inesset vis aëria, sed quorum corpora ex aëre constantia ab animis excellentioribus inhabitarentur. Propter corpus igitur aërij Dæmones dicebantur. Tertius locus est item in libris de Anima. Aliis, inquit, cogitativa inest, atque item mens, vt hominibus, & si quid aliud excellentius. Quem locum Simplicius explicans, τιμιώτερον δὲ εἶ καὶ δαίμονιον ἔστω τὸ ἐν γένος, ποτὲ, καὶ αὐτὸ εἰς παθητὸν τρεπίον σῶμα: Pretiosius, inquit, si genus Dæmonium statuat vnquam progrediens & ipsum ad passibile corpus.

Corpora Dæmonum.

Dæmonij definitio ex Appiano & Aristotele.

An anima in omni mundi parte necessario existat.

Dæmones esse gentem aëriam. Hoc sacram & profanam sentire Theologiam. Idem Platonem, Pythagoram, Aristotelem prodidisse. Testimonium etiam diui Pauli.

CAPVT XXVII.

Hæc igitur vltima de Dæmonibus fuerit resoluta explicatãque sententia, primum cunctis Theologis & Poëtis vetustissimis testibus esse Dæmonas, esse item aërios, animi autem conditione malos, & improbos. Itaque quod ad genus eorum definitionemque attinet, credendum est Aristotelem, apud quem de Dæmonibus mirum silētium, innuere voluisse, quæ prior Plato, totaque præcorum schola prodiderat, vt superioris visum. Substantia, inquit, dicuntur tum corpora simplicia, vt terra, ignis, aqua, cæteraque id genus, omninò que corpora, tum ea quæ ex his constant animalia, & Dæmonia. Credendum est inquam Aristotelem nunc spectasse publicam quandã communemque inter omnes gentes de Dæmoniis sententiã, ea esse ex elementis cõposita, sicut animalia, quorum quo plus terræ corpora possideant, eoque visibilia, & tangibilia, tanto minus corpora Dæmoniorum solum aëria. Constant igitur ex elementis animalia & Dæmonia, sed animalia magis ex terra, Dæmonia magis ex aëre. Illa propter

Dæmones esse, & quales.

Communis omnium gentium sententia de dæmonibus.

terram visibilia, hæc propter aërem inuisibilia. Illa corruptibilia, quoniam magis com-

ἔργων καὶ ἡμῶν.

Hæc ἢ ἑοσαυδοὶ πάντῃ φοιτῶσιν ἐπὶ αἶρα. Αἰθράque induit, tota tellure vagantur.

Nostorum quoque vnus, idemque consensus, semper aëris potestates, Dæmones vocan-

Ephes. 6.

Non est nobis colluctatio aduersus carnem & sanguinem, sed πρὸς τὰς κοσμοκράτορας τῆς

Tri nomina vim et naturam demonum declarantia.

Contra mundanos principes, tenebrarum harum, aduersus aërios, & spiritualia sceleris in caelestibus. Tria sunt nomina, vim, naturam Dæmonum declarantia, quod sunt principes tenebrarum. Tenebraeque aërem circum terras omnem caliginosum dicit, quidquid intra Lunam & terras interiacet. Hunc ipsum etiam vocat ἐπερῶνια, caelestia: caelum enim aër est Latinis, Graecis, Hebraeis, in caelestia dicuntur, quæ in caelo hoc tenebroso. Sunt istæ potestates in caligine, sunt in aëre, vocatae ob id ἐπερῶνια, quasi aëria. Tertium nomen πνευματικῶν, spiritualia, ventosa, aëria, ex aëre, ex vento, qui dicitur πνεῦμα, non spiritualia, vt caelestes Angeli, ex ætheris serenitate, vt ait Calcidius, corpora tenentes, sed vt corpore vestita aërio, aut habitatione aëria, circa caliginem hanc terra incumbentem habitates, excludi a confortio diuorum. Natura igitur, Dæmones iuxta sublimem Theologum, sunt aërij, loco, & corpore, sunt mali, scelerati. Sicque conueniunt sacra & profana, Dæmones esse aërias potestates, malas, sceleratas, vt Plato, vt Plutarchus, Chryppus, Empedocles, & Philo superiores Theologos secutus, Platonem, Aristotelem, sed priores Ægyptios, Chaldaeos, Empedoclem. In libro de gigantibus ipse Philo: ὅς ἄλλοι φιλόσοφοι δαίμονας, ἀγγέλους

Dæmones, animæ per aëra volitantes.

μωσῆς εἶδεν ὀνομάζεν, ψυχὰς δὲ εἶσιν καὶ τὸν αἶρα περιόδοι: Quos, inquit, alij Philosophi Dæmones, Moses Angelos solitus est appellare. Sunt autem animæ per aëra volantes. Sed aduerte de Philo, quod isti per aëra volantes Angeli, non sunt illi boni, ac caelestes, qui proprie dicuntur Angeli, nuntij Patris summi, sed quos superiores Philosophi dixere malos, incantationibus, veneficiisque præfectos, cum quibus nobis colluctatio. Eadem Eusebius, secutus Theologos, & Philosophos omnes, exiguum qui ex tantâ bonorum Angelorum gente cecidissent partem, datam exercitationis causam circum aëra, & terras habitantem: ὃν βραχὺ τι καὶ μικρὸν σπασασμα γυναικῶν χρεὶν τῆς ἐπιθεσίας ἀδελφῶν ἀμφὶ ἡμῶν

Dæmones, aëria animalia. D. August.

καὶ τὸν ἄνω πνευματικῶν αἶρα, καὶ καταλειφθεν. Augustinus item super Genesim Dæmones dicit aëria animalia. Similia in oratione regia Eusebius, αὐτὰ γὰρ αἱ δυνάμεις, αἱ τὸν αἶρα ἔχουσι καὶ κατεχουσι δυνάμεις ὑπεραν ἑρῶνται: Hæ potestates aëriæ vel caelestes dictæ, quod aëria regionem obtineant. Cælum enim aër est in Theologia. Iterum Philo in eo, quod in somnia sint a Deo, αἱ ψυχῶν ἀσωμάτων οἶκος: Aër, ait, incorporearum animarum domicilium. Hoc suum dogma ea, vt superius dictum, ratione probant, quoniam cum omnes mundi partes complendas visum fuisset Opifici, terris animalia, mare piscibus, caelo sydera, quæ non modò animalia sint, sed etiam mentes vniuersales purissimæ, dedisse. Quocirca etiâ in reliqua vniuersi parte animalia facta esse. Quæ etsi sensu non capiuntur, quid mirum? Siquidem & anima inuisibilis. Atqui verisimile est, aërem magis, quàm terra & aqua, animalia nutrire. Sic ille. Sed sciat Philo hunc non naturâ disponentis, situmque rebus dantis Dei ordinem fuisse, vt quemadmodum omnia elementa sunt animalibus, sic suis & aër repleretur. Fuit alia recondita magis, & non cuius perspicua ratio, cur aër datus sit illis pro domicilio. Sed nunc constet esse Dæmones aërios. Idem perhibet incorruptibiles, æternasque animas habere aërem. Ad hanc rationem videtur Pythagoras locutus, cum præcepit, venti flantis sonitum venerari. Quod explicans Iamblichus, ἀνίσταται γὰρ ὡς θεὸς τῆς ψυχῆς ἐσιάν καὶ δυνάμειον πλεὺς ὁμοιότητα ἀγαπᾷ: Innuit, inquit, oportere diuinarum substantiarum & potestatum similitudinem amare. Diuinas ergo substantias, quibus aërem similem dixit, fortasse Dæmones sentit, quanquam id patet latius etiam in supercaelestes. Eadem ferme adhibuit definitionem Fatianus: Dæmones, inquit, πάντως

Cur aër, sedes demonum non liquet.

σάκκων

Ασάρκων ἢ κέκτηνται, πνευματικῶν δὲ ὄντων αὐτῶν ἢ σὺμπληξίς ὡς πυρὸς ὡς αἶρος, μόνους δὲ τοῖς πνεύματι γὰρ φρεσὶ μόνους εὐσυνόπῃ καὶ τῶν δαίμονων ἔστι σώματα τοῖς δὲ λοιποῖς, ἑδαμῶς. Quæ sunt, omnino carnem non possident, sed eorum compositio spiritualis est, vt ignis, vt aëris. Solis autem his, qui spiritu Dei custodiuntur, conspicua sunt eorum corpora: cæteris haud ita. Eadem ferme Plotinus: καθόσον δαίμονα μετέτινος σώματος, ἢ αἶρος, ἢ πυρὸς εἶναι: Vt Dæmon, ait, est cum aliquo corpore, siue aërio, siue igneo.

Dæmones spiritus, sed corpori aliquantulum.

Ex prisca Magorum Theologia, natura Dæmonum clara definitio. Eos esse maleficos incantationibus præidentes, quod Plato asseruit: esse feras agrestes, Stygios canes, Vltiores, carnifices malorum: affectibus malis delectari, domicilijsque impiorum: Transferre sese in Angelos lucis.

CAPVT XXVIII.

TSI Dæmonum propria sedes aer, quoniam sunt aërii, volucrisque corporibus, dicitur apud antiquissimos tamen, datæ sunt eis, præcipuè inquinatissimis, subterraneæ partes, consentiuntque super eorum improbitate. Apud Mercurium igitur Trismegistum audies Dæmonas esse, & esse malos, sceleratorum carnifices, quibus Deus dignam suam naturam demandarit prouinciam. Sic & Chaldaei, & Magi a Zoroastre fatentur Dæmonas impuros, inquinatos, vltiores hominum malorum.

Dæmonum officia.

Ac primum extant apud eos, quæ Plato ab eis accepit, eos incantationibus veneficiisque præfectos esse. Sententia Chaldaica, λέγειται δὲ ἐργάζεσθαι δαίμονα πρὸς ἄνθρωπον, θύει λίθον μὲν ἐν ἑπαυδῶν: Cum videris venientem Dæmonem terrestrem, sacrificia lapidem Muzirim, excantans. Hoc dogma Chaldaicum probat Dæmonas præfectos incantationibus, ideo malos. Sed Psellus explanans, inquit, Mendaces, inquit, natura sunt Dæmones terrestres, vt qui procul a diuina cognitione summoti, & tenebrosæ materiæ impliciti. Quod si vis ab eis verum capere sermone, præpara sacrificium, & offer lapidem Muzirim. Lapis autem is vim habet euocandi alterius Dæmonis maioris: qui obscure accedens ad materialem Dæmonem elicit veritatem eorum, quæ poscuntur, quam ille respondet sciscitanti. Dic etiam & nomen euocatiui, cum sacrificio lapidis. Atque Chaldaus alios Dæmonas bonos, alios malos statuit: nostra autem pia Theologia, in vniuersum decernit malos. Hæc ille. Sed sciat Psellus, nulla ratione Chaldaicum decernere Dæmonas villos bonos, sed generant omnes malos & inquinatos. Et hæc ipsa excantatio, aduentisque Dæmonis, probant eos esse scelestos, non probant esse bonos, quoniâ præfò adsint. Ex his Chaldaicis verbis apparet Platonem, qui hæc ipsa, teste Psello, legit, præfecisse Dæmonas sacrificiis, præstigijs, incantationibus, ex quo nequitia eorum, & quam dant ei nostræ litteræ fallacia scelerisque probatur. Nihil enim aliud innuebat in Symposio, cum Dæmones incantationibus præfecit Plato, quàm quod traditum fuisset ab his Chaldaeis. Audisti quoque Dæmonem materialem, terrestrem, feculentum, fordidum, humoribus scedis gaudentem, qui ambulans per loca arida, & in aquosa, nec inueniens humorem, reuertitur in locum pristinum. Sunt quidem Dæmones omnes generatim aërij, quia corporibus aëriis, inuisibilibusque, & per aëra volant: sed nonnulli, quoniam magis petunt terram, humorisque terrestres, terreni, inquinatioreque dicuntur. Ex Chaldaeo igitur habemus Dæmones scelestos, & malos, duabus de causis, tum quia præfunt incantationibus, scelestisque præstigijs, tum quia terrestres dicuntur. Confirmaturque magis improbitas eorum, quam eis antiquissimi Philosophi tribuerunt, vt superius ostensum. Hoc item melius, & apertius duabus alijs sententijs Chaldaeis declarauit: è quibus prior prædicat Dæmonas insidere corpus humanum, impurum, affectibus malis mancipatum: altera, quod veluti carnificibus hisce traduntur mali homines. prior, σὸν ἀγγέλιον ἦντες θεοὺς ἀνέχομενσι: Tuum vas feræ terrestres inhabitabunt. Quod explicans Psellus, Vas, inquit, est composita vitæ nostræ constitutio. Feræ terrestres, qui circum terras vagantur Dæmones, igitur nostram vitam scitentem malis affectibus, cæ feræ inhabitabunt. Siquidem hæc genera cum ipsis affectibus coalescunt, fiuntque eadem substantia, & sedem habent & ordinem materialem. Quocirca cum & ipsi affectionum sint pleni,

Dæmones terrestres, naturam mendaces.

Lapis euocans dæmonas.

Matth. 12.

Dæmones aërij & terrei.

Dæmones occupare corpus humanum affectibus malis mancipatum.

Dæmonas vim habere mouendarum affectionum.

ad corporea, & incorporeas affectiones, adiunguntur, & connectuntur, simile simili at-
trahentes, cum habeant vim mouendarum affectionum. Sic Psellus. Feras ergo terre, ve-
tustissima Chaldæorum Theologia vocat Dæmonas, in quibus feritas est, & crudelitas.
Et similiter in nostra Theologia vocatur, Leo rugiens, Draco insidiās, Echidna, Serpens.
Hi circum terram volutantur, sedibus ætheriis exclusi, sed cum sint inuisibiles, & volu-
cres, feruntur per aëra inuisibiliter. Affirmauit autem Chaldæus, & tradidit, hoc dicto,
quod toties habetur in nostris litteris, & quod ipse Deus dixit, Cum immundus spiritus
exierit ab homine, ambulat per loca arida, & in aquosa, querens requiem, & non inuenit.

Matth. 12.

Ecce enim & Chaldæus docet inhabitare Dæmones humani corporis domicilium. ve-
rùm non cuiusuis corporis, sed malis affectibus scatentis. Quod & ipse seruator dixit,
quod inuenit domum scopis mundatam: videlicet quasi per ironiam, aptam habitationi
Dæmonis, plenam malarum affectionum, quas Dæmones consecantur, vt qui sunt etiā
ipsi affectibus hisce detenti, pleni. Sunt autem affectus vel passiones, mediæ inter animā
& corpus, non sunt prorsus corpora, nec prorsus incorporei, Dæmones, & ipsi huiusmo-
di quadam præditi natura, qui nec corpora crassa sint, nec penitus incorporei, magnam
habent cum affectionibus affinitatem. Affectiones sunt motus impotentis animi, iræ,
cupiditates, vehemens in terram inclinatio. Hi motus cum vigeant cum primis in illis,
quibus in omnia scelera rapiuntur, feruentque mentis æstu, ardentes cupiditate nocen-
di, si quem eius generis hominem naçti fuerint, propter similitudinem affociantur illi,
quorum est in humoribus, & omni mala materia, à qua affectus sæpe excitantur, sedes. E

Affectiones quid.

Ad hos humores libenter inhærescunt, vniuntur, assident, alligant sæpe. Ex his igitur
etiam elucet magis natura Dæmoniorum, consentientibus omnibus, eos circum terras,
per aëra vagari, delatos vbique corporibus inuisibilibus, corpora malarum affectionum
redundantia insidentes. Quo & improbitas eorum noscitur, & quod ipse Deus aperte
pronuntiauit, Spiritus immundus cum exierit, &c. Sunt enim immundi, immundis, & in-
quinatis domiciliis, terraque gaudentes, materiales ob hanc causam vocati: & consiten-
tur Philosophi nidioribus eos sacrificiorum delectari: incantationibus item, quæ plerun-
que sanguine fuso, suffumigationibus adhibitis celebrabantur, præfuisse. Vbi etiam in-
tentio nocendi. Apparetque omnium consensu Dæmonas esse malos, & immundos, quod
studium & delectatio declarat, aërios esse, quia corporibus aëriis πάντι φοιτῶσιν ἐπὶ γῆν,
totā tellure vagantur, vt ait Hesiodus. Postremo ἐμπαθεῖς, affectos esse, affici semper. Et
quod Plutarchus superius, plenos ἀλόγου, irrationalitatis. Sed multo magis eorum im-
probitatem, naturamque mentiendi confessus est alia sententia Chaldæus, affirmans ea,
quæ nostra Theologia: ἐν δὲ ἕρπυλλοῦ γῆρας ἡρώσισι θρόνοι κύνες, ἔπι τοῖς ἀλλοῖς σώματι βρο-
τῶ δακρυώτες: Ex sinibus terræ exiliunt canes terrestres, nunquam verum signum mortali
ostendentes. Quod explanans Psellus, De Dæmonibus, inquit, materialibus est sermo. Et
canes quidem eos appellat, velut animarum vltiores: terrestres autem, vt è celo lapsos, cir-
cumque terras vagos. Igitur isti, inquit, longè à vita beata semoti, intellectu aliq; contem-
platione destituti, prædicere futura non possunt. Quocirca quicquid dixerint, & ostēde-
rint, falsum est, & arbitrarium. Vident enim per phantasias præsentia: ad futura verò con-
iecturis incertis, & non clarè expressis, sed confusis notionibus vtuntur. Sic Psellus. Super-
ius Feras, nunc Canes appellat vetustissima Chaldæorum Theologia Dæmones: quæ
cum præcipuè coluerit artem Magicen, quod ipsum Chaldaicum nomen indicat, cum
prima dicatur incantationibus malorumque Dæmonum euocationibus vsa, fatetur ta-
men ingenuè, venisse quidem eos vocatos è terra, sed veri nihil vnquam ostēdisse, quid-
quid prædixissent, ostendissentque, falsum fuisse semper & simulatum. Sicque conuenit
cum Theologia nostra, quam Deus ipse reuelauit, quod Diabolus est mendacium, & pa-
ter, inuentorque ipsius mendacij. Etiam Cerberus ille apud veteres Pœtas, qui latratu
trifauci terret exanguis animas. Vt conueniunt cum nostra vetustissima Sapientia cun-
cta, quod feras crudeles, quod canes eos appellat, viperas, serpentes, leones, dracones?
Terrestres autem, tametsi proprii sint aërii, quia corporibus aëriis circum terras vagan-
tur, tamen scelestiores eorum in altissimis cauernis immorari par est, fatenturque multi.
Ideo dixit eos emicare, emergere è terra vocatos. Sed an sit in eis differentia, quod Plu-
tarchus dixit, postea disquiretur. Alia sententia Chaldæus expressit qui sunt Canes & fe-
ras: ἀὰ τῶς δὲ θῶν καταρῆται ἐς πάντα μέγισ. Hoc est, Terra mugit, vociferatur a, contra
hos, ad filios vsque. Designatur hoc oraculo latratus Stygiolorum canum cōtra sceleratos.
Idco

Spiritus im- mundi. Matth. ibid.

Canes terre- stres, dæmo- nes.

Fallaces dæ- mones veri ni- hil ostēdunt.

1. Ioan. 3. Cerberus qui- nam dæmon.

Terrestres cur dicit dæmo- nes.

Stygi canes.

A Ideo terra mugit in eos, in subterraneis cauernis: Idque vsque ad filios, quando filij pater-
nas impietates perfequentes, permittuntur vltoribus Dæmoniis. Hanc sententiam de-
clarans Psellus, De impiis loquitur, inquit, quod vsque ad posteros extendit eis supplicia
Deus. Nam subterraneas pœnas ostendens oraculum, dicit in eos mugire solum, hoc est,
locum subterraneum in eos vociferari, & quasi leonis quendam rugitum edere. Quo-
niam, vt Proclus ait, eadem est animarum ex eadem profapia conditio. Et quæ non vin-
culis Naturæ sunt absolutæ, in confanguineorum suorum affectibus detinentur. Necesse
igitur est, & has totius iudicij partem capere, & plenas propter naturalem affinitatem
piaculorum, expurgari iterum ab eis. Hæc ille. Supplicia igitur & pœnas subterraneas
Chaldæus memorauit, quod tradit à nostra Theologia, vt vndeque pateat
improbitas Dæmoniorum: Esse iterum malos, impurosque eos, sed seipos in Angelos lu-
cis transformantes, videri quales non sint, mirabiliter cum nostra Theologia concordet,
iidem antiquissimi Magi pronuntiarunt, hoc oraculo:

Ἡ φύσις πῦθαι ἐναὶ τῶς δαίμονας ἀγνῶς.
Καὶ τὰ κρείττους ἕλθῃς, βλαστήματα κελὰ καὶ ἐσθλά.

Natura suadet vt credas esse Dæmonas puros, & malæ materiæ germina pulchra, & bo-
na. Hoc oraculo designatur, naturam Dæmonum præstigiis, humanis oculis illudentem,
falsaque pro veris offerentem, admi vt credas Dæmonas esse puros & bonos, quales cæ-
lestes animi, cum quibus ex parte similitudinem Dæmones gerentes sæpe mortales mul-
tos deceperunt, vt Platonem vidimus superius asserentem, nisi iuxta Philonem interpre-
temur. Persuadetque malæ materiæ, inquinatæque substantiæ genus se esse bonum, & ho-
nestum. Eos inquam, qui cum turpi & immunda cohærescunt materia, habere nitorem,
puritatem. Quod secus est longè, Influit, inquit Psellus, in inuocationibus, multus Dæ-
monum chorus, & multiformes Dæmonum species excitantur. Abcedentibus autem
partibus mundi lunaris, & compositæ, ac partitæ, & iocundæ, & gratæ sæpe ostenduntur,
imaginem alicuius bonitatis ei, qui initiatur, simulantes. Ex his igitur vetustissimis Chal-
dæorum sententiis, quas autore Psello, & ipsa ratione docente legit Plato & Aristoteles
(Platonici autem indefessè his abutuntur, quod vel maximè in libris Simplificij, & Procli,
Porphyriique videre licet) apparet quid de Dæmonum natura sit sentiendum, & sense-
rit antiquitas, vt si quid à posteris fuerit confictum, necessariò sit ad veritatem ponder-
randam, ad maiores recurrendum. Similia enim sensit, & tradidit Mercurius Trismegi-
stus: vt omnis Theologia Ægyptiorum, Chaldæorum, Hebræorum, id est, quam colimus
ipsi à Mose primum, tum Christo, & Apostolis traditam, conueniat super declaratione
Dæmonum, primum eos esse, tum malos, impuros, coinquinos, immundos esse.

Supplicia sub- terranea. 2. Cor. 11.

Dæmones il- lufiores.

si quid fictū de dæmonib. id ponderan- dū ad maiorū veritatem.

Ex Theologia Ægyptiorum vetustissima apud Trismegistum Dæmonas esse,
& esse malos, malorum inspirationum autores. His esse omnia plena. Vltores
imporum esse. Eos esse ex alijs aërios, vagos, per phantasias, & illusiones de-
cipientes. In quibus cum nostra Theologia concordia.

C A P V T X X I X.

MERCVRIVS igitur in eo qui inscribitur, quod in solo Deo sit boni-
tas, de Dæmonibus eiusdem generis atque ea, quæ tradit nostra Theo-
logia, scribit, eos esse humanorum scelerum autores, cogitationes im-
probas, malorumque operum principia afflantes. Mens, inquit, huma-
na cum bonarum cogitationum acceperit à Deo, recta parit: ἐναντία
δὲ ὅταν ὑπόπινος τῆς δαίμονιον, μηδενὸς μέρους τῶ κόσμου κενῶ ὄντος, δαίμονος
τῶ ὑπὸ θεῷ περρασμένου δαίμονι, ὅστις ὑπέσθλων ἕσπερε τῆς ἰδίας ἐνεργείας τὸ
σπέρμα, καὶ εὐύσησεν ὁ νῆς τὸ ἀσάρεν, μοιχείας, φόνους, πατροτυπίας, ἱεροσυλίας, ἀσεβείας, ἀγχναι,
καὶ κρημῶν καταφορέας, καὶ ἄλλα πάντα ὅσα δαίμονων ἔργα: Contraria verò, cum ab aliquo
Dæmoniorum. Cum nulla mundi pars vacua sit Dæmone. Qui subiens tacitè mentem,
propriæ operationis inseruit semen, & peperit ipsa mens, quod fatum fuerit, videlicet
adulteria, cædes, parentum verberationes, sacrilegia, impietates, strâgulationes, per pre-
cipitia impulsiones, & alia omnia, quæ sunt Dæmonum opera. Ecce Mercurius nouit,
opera.

Effecta bone mensis.

Dæmonum opera.

Ioan. 13.

De testimonio animæ.

Lib. 1. cap. 15.

Potestates inuisibiles insinuant se humanis animis.

Scelerati manus sibi violentias afferunt.

Demon, scelerum princeps.

confessus est, vim, ingenium, studia, conatus Dæmoniorum, quod tacite subeant pectoris D arcana, sicut in nostris extat litteris, cum Diabolus misisset in cor, vt traderet eum Iudas: omniumq; nostrorum est confessio, eos irritare cupiditates, conturbare stimulos nature, suggerere semper mala. Ac Tertullianus, ex quo pauca quædam in declarationem istius loci delibabo: Operatio eorum, inquit, est hominis cersio, sic malitia spiritualis à primordio auspicata est in hominis exitium. Itaque corporibus quidem & valetudines infligit, & aliquos casus acerbos. Mensis quoque corruptelas agit furoribus, & amētis fœdis, ac oblectenis libidinibus cum erroribus variis. Lactantius quoque in eandem sententiã pendet: Illicita, inquit, desideria inmittit, vt aliena contaminent, quibus habere propria sine delicto licet. Obiicit quippe oculis irritabiles formas, suggeritq; fomenta, & vitiis pabulum subministrat, tum intimis visceribus stimulos omnes conturbat, & commouet, & naturallem illum incitat, atque inflammat ardorem, donec irretitum hominem, implicatumq; decipiat. Eadem sensit, & prodidit Athenagoras Philosophus Christianus: ὅταν ὁ δαίμων ἀνδρὶ προσβῆι χειρὸς, τὸν ἴδν ἐλαλεῖ καρδίας: Cum Dæmoni cuiuspiam suggerit malam mentem, labefactat prius. Eusebius item Cæsariensis, in Panegyrico: Et communis quidem omnium seruator, rebelles potestates, quæ circum hunc, qui terris imminet, aërem peruolantes humanis animis insinuant sese, inuisibili, ac diuina potestate, velut feras agrestes, suarum ouium ceu pastor bonus, procul fugauit. Hic audis apud Eusebium insinuare se potestates illas inuisibiles in animos hominum. Tatianus etiam simile quid scriptum reliquit ad gentes in Apologetico: δαίμονες εἰς πολλὰ χειρὸν ἐξοκέλλαντες τὰς μεμυρῶν παρ' ὑμῶν ψυχὰς ἀφ' ἀγνοίας, καὶ φαντασιῶν ἐξηπατήθησι: Dæmones, ait, in multum scelus prolapsi, animas apud nos initiatorum per inscitias, & apparentias decerpunt. Sic ille. Talia superius Plato: Vt igitur alia complura taceam, apparet mirabilis consensus veterum Philosophorum, cum cœlitus reuelata sapientia, de prauitate Dæmonū, de potestate penetradi in animas, & cōmouendi humores interiores, spiritales inspirandi cogitationes. Et quod accidit instinctu dæmoniaco Iudæ, vt strangulent sese mali, aut dent præcipites, vt agant & quatiant furoribus mentes, vt adulteria, homicidia suggerant. Audisti etiã vt Eusebius similiter atque Chaldaeus, eos appellauerit feras agrestes. Quæ Trimegistus igitur dixit, sunt quæ Plato, Pherecides, Chrysippus, Xenocrates, de prauitate Dæmonum senserunt. Sic apud nos, quoniã omnium scelerum princeps, & inuentor est, per excellentiã vocatur ὁ πονηρός. Et Deus ipse docuit nos precari, Libera nos à malo. Quod Græcè, ἀπὸ τοῦ πονηρός: A maligno, ab eo qui prauus, & malignus est. Et in Symposio septem Sapientum dictus est δαίμων βλαβερότατος, nocentissimus. Consentunt igitur Chaldaica, Ægyptiaca, Hebraicaq; Theologia super Dæmonū improbitate, & quod sint Dæmones. Quam quidem concordiam, priscorumq; tantam Theologiam, Aristoteles, nisi sit impudens, negare non possit. Meminit etiam Dæmonum Mercurius in Pœmâdro, declaratq; summo cum ceteris consensu, vim eorum: A stultis, inquit, ergo Deus, prauis improbisq; inuidis, & auaris, & homicidis, & impiis procul faceffo: τῶν τι μωρῶν ἐπιχρησάσας δαίμωνι, ὅστις τὴν ὀξύτητα τῆς πυρὸς ἀποσβάλλων, φράσσει αὐτὸν ἀποδητικῶς, καὶ μάλλον ὅτι τὰς ἀνομίας, αὐτὸν ὀπλίζει ἵνα τύχη μείζονος τι μωροῦ, καὶ ἐπιπέσει, ἐπὶ ὀρέξεις, ἀπλάττας τὴν ἔπιθυμίαν ἔχων ἀνομιῶν σποδομαχῶν, καὶ τῶν βλαστῶν, καὶ ἐπὶ αὐτῶν, πῦρ ὅτι τὸ πλεόν, ἀυξάνων. Vltori cedens Dæmoni, qui acumen ignis accipiens impellit, feritq; eum sensibilter, & magis ad impietates ipsum armat, vt affequatur maius supplicium, & non cessat in cupiditates infandas cupiditatem habens infatiabiliter, in tenebris pugnans, & hunc cruciat, & in ipsum ignem plus auget.

Dæmones nidoribus oblectari, ob id materiales appellari.

CAPVT XXX.

Dæmones nidore sacrificiorum delectari.

N ALIO quoque consentiunt nostri & illi, scituque dignissimum est, de Dæmonibus, eos nidoribus sacrificiorum, libaminibusque oblectari: Quod ex nostris cum primis asseruerit Tatianus, Tertullianus, Lactantius, Eusebius, ex illis Porphyrius, fortèque etiam Plato. Nam cum eos sacrificiis præfecerit, & sub eorum tutela esse, & in eorum gratiam fieri, quas teletas dicunt, asseruerit, ea de causâ verisimile fit, id statuisse, quod postea nostri, nonnullique Philosophorum melius explicuerunt, quia nidoribus illis

A illis inquinatis delectentur. Eandem rationem fuisse putauerim, cur à multis nostrorum, & eorum, existimati fuerint circa materiam versari, vt eos materiales vocarent: & eorū principem, materiæ primum inuoluerint. Hæc materia, etsi possit omnis mundus, quatuorq; elementa, quibus præfunt Dæmones, intelligi, videtur tamen nidor ille sanguinis, & sacrificiorum præcipue sentiendus. Quo crediti etiam, & vocati fuerint immundi, non modò videlicet ob peccatum, mentisque turpitudinem, flagitiosasque cogitationes (omne enim peccatum macula est, & turpitudò) sed etiam ob nidores hos, & immundiciem, qua dicuntur oblectari. In hoc igitur conueniunt ferme omnes. E quibus Athenagoras. δαίμονες τῶν τῶν ἱερῶν οἱ ἀποσπασθέντες τῶν ἀπὸ ἱερῶν ἀίματι, καὶ ἄλλα πᾶσι χυμῶν: Dæmones ad hostias assident, earum sanguine illecti, quem auidissimè captant. Pauloq; inferius, οἱ πᾶσι τῶν ἄλλων δαίμονες λιχοὶ πᾶσι τῶν κνίσσας, καὶ τὸ τῶν ἱερῶν ἀίμα: Materiales Dæmones gulosi circa nidores, sanguinemque hostiarum. Ecce materiales Dæmones nidoribus hostiarum illecti. Similia Porphyrius, addens, quod eo nidore eorum aëria, odoribusque similia corpuscula pinguescit, in secundo de abstinentia: ἕτοι οἱ χυμῶντες λοιβήτε, κνίσσαστε, δι' ἃν αὐτῶν τὸ σωματικὸν καὶ πνευματικὸν πιάνεται. Ἡ γὰρ τὸ ἀτμοῖς, καὶ ἀναπιμάσσει, καὶ ποικίλως ἀφ' ἐπιθυμιῶν, καὶ δυναμῶν: Hi mali Dæmones, sunt qui gaudent libamine, & nidore, quibus eorum corpusculum, & aërium illud pinguescit. Viuit enim id vaporibus & fumigationibus, varièq; id, vt varia sunt ea, roboraturq; nidoribus. Et alia, quæ sequuntur. Quæ forte vera sunt, vt proinde locis humidioribus inhæreant. Sed mihi cum primis vestigantur, quæ multorum mortalium testimoniis confirmata, ob id veriora noscantur. Sic ambulantes per loca arida, & sine humoribus, & aqua, non habent vbi conquefiscant. Tertullianus quoque, omnem paucis verbis hanc rationem aperuit: Renuntiant, inquit, se immundos esse, quod vel ex pabulis eorum, sanguine, & fumo, & putidis rogis pecorum & impuratissimis linguis ipsorum vatum intelligi debuit. Est igitur ex his ratio clara, cur & materiales vocentur & immundi. Nam quod melioribus eorum data sit inferioris mundi custodia, ob quam causam sint appellati materiales, non adeò sicut superiori rationi, assentior: nec arbitror Christianæ Theologiæ congruere.

Dæmones immundi.

Matt. 12.

Quæ Dæmonibus nonnulli Philosophi attribuerunt, eos omni mundo præficietes, Angelis congruere, idque ab eis deprædicari.

CAPVT XXXI.

S ED cum Plato Dæmonas tradidisset bonos, sed ex dictis eius prauitas eorum eliciatur, secuti sunt deinceps ceteri Platonici dicta eius, ea nõ examinantes, quemadmodum decuisset, præceptoris autoritatem venerati, è quibus fuit Philo & Iamblichus. Posterior de secta Pythagoreorum, explicans ea, quæ de Dæmonis electione Plato tradiderat, ait, αὐτοὶ ἑαυτοῖς ἐοικέν ἐν τύχῃ καὶ δαίμονος τᾶξει, καὶ ἡμεῖς τὸν δαίμονα αἰρέμεθα, καὶ εὐδαίμονας αὐτοὶ ἑαυτῶν τοῦ θεοῦ κληρονομήσωμεν: Ipsi nobis ipsis sumus Fortunæ, & Dæmonis loco, & nos Dæmonem eligimus, & Eudæmonas, id est, Genij, aut Fortunæ bonæ nempe beatos ipsi nos efficitur. Hoc loco scito Dæmonas ex sententia Platonis appellatos Angelos, qui nos fortiantur, aut quos fortiamur ipsi: quia si bene statuimus viuere, comitantur boni nobiscum: si male, continuo fontes assistunt. Hocq; explicans fusius Iamblichus ex Pythagora: δεινότερον δὲ ἢ τὸ τοῦ θεοῦ δόξασθαι, καὶ συγκληρονομήσασθαι ἡμῶν ἀπὸ θεοῦ δαίμονος δειξίς ἐμφανής, καὶ δι' αὐτῶν πάλιν τῶν θεῶν πάλιν ἀναγωγή. Ἐδὲ γὰρ ἄλλως τις δύνασθαι τῶν θεῶν αὐτῶν, καὶ κληρονομήσασθαι τῶν θεῶν, ἀνάδραμῆν, εἰ μὴ τῶν ποιῶντων δαίμωνι ἡγεμονίᾳ κληρονομήσασθαι. ὃν δὲ εἰ πάντες τῶν θεῶν γινώσκουσιν ἀποσπασθέντες ἀφ' ἑδῆς τῶν ἡμεῶν καὶ ἐκ τῶν παιδῶν, τῶν συμπεφυκότων; ἡμῶν ἀπὸ τῆς γενέσεως, ἐπὶ τῆς γένεσος ἡμῶν ἀληθινὴ παρέστα τῆς εὐδαίμονιας καὶ μακαρίας ζωῆς, ὅσπῃς καὶ ὅσπῃς μεθ' ἡς ἀποίητες τὸ ἀργηρὸν γένος τῶν ἀνθρώπων κληρονομήσωμεν, καὶ εἰς αὐτὸ ἐπιδραμεντες τέλος ἐξομῶν τῶν θεῶν ἀπὸ τῶν θεῶν, τοῖς ἀνθρώποις μακαριώτατα βίης: Secunda, inquit, viarectè viuendi est; traditi, & sortiti nos à Diis, dæmonis manifesta demonstratio, & per eursum ad Deos reductio. Neque enim secus quis possit ad diuinissimam, maximeq; propriam substantiam redire, nisi tali Dæmonē duce vtatur. Quem omnem Deorū amatorē oportet legitimè expiare, à quo prima erit malorum depulsio, quæ nobiscum ab exordio

Angeli boni & mali.

Dæmon, siue angelus dux hominis.

Error Iamblichii.

Custodia hominum non est à Diis data, sed à Deo.

Animalia aëria invisibilia demones putantur à Philone.

Ministri Dei, non Dei appellandi genit.

Societas inter Deum & homines per angelos.

Error Iamblichii.

Iosue 5.

cohætere. Tum perfecta nostri, & felicitatis, beatæq; vite, quanta, & qualis esse possit notio. Cum qua ascendentes præcipuum genus hominum intuebimur, in quo defixi, sinem assequemur propositæ à Diis homini, beatæ vitæ. Hæc ille. In quibus is error, quod Dæmonas ipsi fortiamur, & quod hi sint humanæ vitæ duces, non erit omnino, intollerabilis: quia Dæmonas, Angelos sentimus. Illud profus Philosopho tanto indignum, quod ait hanc Dæmonis sortem datam hominibus à Diis, cum ipse Plato aperte fateatur Deum patrem, summumque parentem, dedisse, præfecisse certos hominibus custodes, duces, moderatores, non Deos id fecisse. Estq; obscœna in Philosophia idololatria, cum sit Iamblichus ubique confessus Deum caput, principem rerum humanarum. Quod tot exemplis poterit probari. Sed sufficit nunc, quod contra quam locutus esset Plato, custodiam hanc, & gubernacula à Diis data dixerit, quod ille factum à superno Deo confitetur, ut vidisti. Itaque longè sapientius Philo non solum in dicta Platonis intuens, sed etiâ à Moisa sapientia adiutus: Aër, inquit, est animarum incorporum domicilium. Quoniam omnes mundi partes replere dignum censuit opifex. Ob quam causam terræ dedit terrestria, fluminibus & mari aquatica, cælo sydera, quæ non solum animalia, sed etiam purissimæ in totum mentes esse dicuntur. Quocirca & in alia parte vniuersi aëre, animalia facta sunt. Quæ tametsi oculis non vsurpantur, nil mirum. Nam & anima est incomprehensibilis. Atqui verisimile est, quàm terram, & aquam magis aërem, animalia nutrire. Tum prosequitur, Sunt aliæ animæ, purissimæ & optimæ, maioris diuiniorsque mentis, quas nulla terrenarum rerum attingit libido: sunt autem magistratus mundani, vniuersalisque principis veluti maximi regis aures & oculi, intuentes omnia, & exaudientes. Has cæteri Philosophi Dæmonas, Moses consentanea nuncupatione vocat Angelos. Si quidem iussa, & mandata patris ad filios, filiorum necessitates ad ipsum parentem perferunt. Hæc Philo. Longe quidem sapientius, & magis ex Platone, quàm cæteri Platonici, quos vana superstitione in Deorum traxit appellationem. Duoque rectius Philo, quàm illi, quod datos hos custodes, & magistratus, & nuntios à Deo, qui inter nos, Deumque intercedant, ob quam causam non ministri Deorum, sed Dei sunt: quod Dæmonas Philosophorum, Angelos Moysi interpretatur. Et quoniam Angeli & litteris sacris, & profanis sunt Dij, hi certè erunt, qui imperio Dei res humanas administrant. Nec erunt duo genera Dij, ac Dæmones illi boni, purissimæq; mentes apud Philosophos. Quippe boni Dæmones, & nuntij, sunt Angeli, Angelij sunt Dij cælestes. Quare genus, quod post Dæmonas bonos sequeretur, erunt Dæmones mali: Vt boni illi Dæmones superius quidem habeant maximum imperatorem, regemque vniuersi, Deum, inferius Dæmonas malos, veluti mancipia, viliâque animalia. Eadem ratione sunt vel emendanda, vel declaranda, quæ Iamblichus idem eodem libro, Pythagoram priorem tradidisse, quod postea Plato tot locis asseruit: *ὅτι ὑπερόθεν ἢ ἀθάλασσις, εἰς τὴν ἀέρα, καὶ τὰ ὄρη καὶ φέρονται πύρινον, καὶ ἐπὶ αὐτῆς εἰς τὸν ἕρπον ἀκαθάρσια πάντων, διεξέρχεται γινώσκοντα πάντα*: Esse cœlitus in aëria, & terrestria, traiectionem, ac transitum, rursus quod omnia in cælum reflecterentur, cunctis perspectissimum docebat. Loquitur enim Iamblichus de his quæ Plato, & Philo paulò antè tradiderant. Esse nuntios inter homines, ac Deum, esse transitum: vltro citroque commeare inter cælum, & terram Angelos, ut sit societas, & communio inter Deum, & homines. Sic Iacob vidit scalam, cælum quæ vertice tangeret, & Angelos Dei descendentes, & ascendentes. Transitus igitur is fit à Diis cælestibus, non Dæmoniis, & illi ferunt cælitus auxilia, non Dæmonia, quod ipse per errorem paulò antè dixit. Bellis sæpe sæuis, aut pestilentia grassante, aut fama, seu sterilitate, *ὡς ἔχει γινώσκοντα δαίμονιον πινάρι, ἃ ἴσθαι ἐνεργημάτων, ἐπειροῦτο συμπέθεσθαι ὡς ἐστὶν ἴσθαι τὰ ἐπινοία πάντα ἐλπίδα ἀνθρωπίνην, καὶ δυνάμει ὑποσχεσθαι*: Quoniam accessissent præsentia quædam Dæmonia, diuinâque beneficia, conabatur persuadere Pythagoras, esse diuinam prouidentiam omnem humanam spem, & vim, superantem. Præclare locutus es Iambliche, sed vnum duntaxat corrigendum. Nam qui pestilentiam, bellâque depulerunt, non fuerunt Dæmonia, sed Angeli, Dij scilicet illi cælestes, ætherij, ut apud Iosue antiquissimum duces legitur: Cum autem, inquit, esset Iosue in agro vrbs Hiericho, leuauit oculos, & vidit virum stantem contra se, euaginatam tenentem gladium, perrexitque ad eum, & ait, Nostr es, an aduersariorum: Qui respondit, Nequaquam. Sed sum princeps exercitus Domini, & nunc venio. Hæc autoritas cum sit vetustissima, quam Pythagoras forte didicit ab Hebræis, ad montem Carmelum longo tempore, eodem Iamblichio teste, Philosophatus, adoranda quoque Platonice est, qui iu-

Aqui iuuenes semper, Theologiam à Barbaris didicerunt. In Maccabæis, quoque visi sunt Angeli in acie pro suis dimicantes. Eadem sunt exempla de pestilentia. Quod si quid à Dæmonibus illis factum est quod prodesse videretur, magna quoque detrimenta erant adiuncta, aut humana sacrificia, aut obscœni ludi, ut faciliè naturam tuam qui apparuissent, indicarent. Longè igitur nostri Philosophi melius hæc declarauerunt. Nam & Eusebius in libro de Euangelica *ἑποδείξει*, demonstratione, proponens ex sacra Theologia, quæ Pythagoras & Plato ab Ægyptiis, & Hebræis audita vehementer approbauerant, vulgâranteque per omnem Græciam, scribit iuxta Philonem: Optimus, inquit, ille Rexq; omnium altissimus vniuersalisque Deus, ne bestiarum ritu homines sine principibus, & præfectis in terris agerent, præfectos eis & gubernatores, ceu pastores, gregumque ductores, diuinos Angelos, adhibuit, quibus omnibus præfecit vnicum, ac primogenitum suum Verbum. Huic subiecit Angelos & Archangelos, diuinâque potestates, omnes immateriales, supercælestesque spiritus, velut vnum exercitum, partemque eius præcipuâ. Et quidem etiam animas piæ eorum qui agunt in cælo, qui quondam terras tenuissent. Hoc maximum mysterium, primus Theologorum Moyses olim inter arcana docuit Hebræos, dicens, Interroga patrem tuum, & annuntiabit tibi, maiores tuos, & dicent tibi, Quando diuidebat altissimus gentes, cum separaret filios Adam, constituit terminos populorum iuxta numerum Angelorum Dei. Hæc ille, licet Hebraicè non sit, iuxta numerum Angelorum Dei, sed filiorum Israël. Hic igitur apparet quàm rectius, quàmque magis contentanè Philosophiæ, à summo, ac principe Deo, constitutam hanc prouidentiam tradiderint, non à Diis, cum Dij sint ipsi constituti, & nefas sit, alium vllum rem tam præclaram atque illum qui mundum creauit, fecisse. Vt qui situm locumque dederit elemētis, multo magis superas Intelligentias ad gubernacula generis humani adhibuerit. Ministros autem malos, pœnis exercendis addictos, esse maioribus illis Angelis cælestibus subiectos, Asclepius in definitionibus asseruit ad Ammonem regem. Esse primum multos Dæmonum choros circum radios solares, variis exercitiis similes, non procul à superis. Inde sortiti regiones has res hominum attendere, *τὰ δὲ ὑπὸ τῆς θεῶν ἑπιτοῦ ἀνομιῶν ἐνεργῶσι θυλάκων καὶ κατὰρσι, καὶ ἀριστοῖσι, καὶ μεταβολαῖσι πρὸς, καὶ ὁμοῖσι, ἐπὶ δὲ λοιμοῖσι, καὶ πολέμοις ἀμερόμενοι τῶν ἀσθεῶν*. A Diis imperata facientes, procellis, tempestatibus, conflagrationibus, terræmotibus, pestilentia, famèque, impietatem castigantes. Sic ille, concordans cum litteris sacris, immisiones per Angelos malos memoratus. Qui pœnas igitur exercent, in numero malorum sunt habendi, quos alij nomine Erinnyas dixerunt. De quibus scribit Iamblichus, *ὅτι πρὸς τὴν οὐρανὸν ἀνομιῶν πινάρι, ἐπὶ δὲ τῶν ἐρηνύων ἐπεκλειόμενα, καὶ τῶν τιμωρῶν θεῶν ἐποίησε τὰς ἐπιβλαβενοῦσας πινάρας ἀνομιῶν αὐτῶν*. Epimenides discipulus Pythagoræ, cum à quibusdam esset interficiendus inuocatis Erinnybus & Diis vltoribus, fecit ut omnes interficerent sese.

Visi angeli in acie pro suis dimicantes. 1. Maccab. 7. 2. Maccab. 11. c. 15.

Præfecti angeli hominibus.

Angeli & Archangeli.

Officia angelorum, & demonum supplicia à Deo assignata.

Immisiones per angelos malos.

C De Dæmonibus qui dicuntur se mulierum commercio contaminasse, aliisque Dæmones genuisse: Hos esse Dæmonas fabulosos, & quasi poeticos, non veros: & quod is fuit multorum error.

CAPVT XXXII.

IS ITA declaratis, illud quoque reiciendum, separandumque à natura Dæmonum vera, & penè inter fabulosos Dæmones censendum quod non modò è nostris quidam, sed etiam profanæ Philosophiæ, professores plerique sibi persuaserunt, de filiis illis Dei, qui dicuntur apud Mosén filias hominum vidisse, accensósque in earum cupiditate, ex eis filios genuisse: qui cum dicantur Hebraice Nephelim, ab Hebræis nescio quibus, & nostris, ut dixi, quinetiam externè Philosophis, Dæmones crediti sunt, qui partem diuinam, atque humanam mistam habuerint. Fueruntque multi, filios illos Dei, Angelos suspicati, è quibus cum multis Hebræis, Iosephus, in sua de Antiquitatibus Iudaicis historia: *πολλοὶ γὰρ ἄγγελοι θεῶν, γυναικῶν συμμιγνόμενοι ὑβρίζοντες ἐγέννησαν παῖδας ἀφ' ὧν ἐστὶ τῆ δυνάμει πεποιοῦσιν*. Quod est, Multi enim Angeli Dei mulieribus misti, contumeliosos filios genuerunt, ob virium fiduciam. Quanquam

Quibusdam veteribus male intellectus locus ex 6. Genesios.

Vide Augustinum. 15. de ciuitate D. cap. 23. Laetius. 2. c. 15. Euseb. 5.

Zonatas historicus excusat Iosephum : ο δὲ ἰωσήφους ἀγγέλους λέγει τὸς θυγατέρας τῶν ἀνθρώπων λαβέν, ἔγωγε ἰωσήφους οἰμῆσι αὐτῶν ἔβη, ὡς εὐαρεστούντας θεῶν, καὶ τὴν συνένοιαν παιδικῆν ἔπειτα δέδωκεν. Iosephus autem Angelos dicit filias hominum accepisse, sic arbitror appellas filios Seth, ut Deo placentes & Angelorum vitam æmulantes. Sic ille. Sed quidquid velit, fenserit Iosephus, certè alij fuere in ea suspicione, ut Laetantius. Videreturq; antiquissimus error è libris Moïsis, non rectè intellectis, haustus. Siquidem perhibet Plutarchus Pythagoram, Xenocratem, Platonem, Chrypsippum, superiores Theologos sequentes, credidisse, Dæmones fuisse hominibus quidem robustiores, viribusq; longè præcellètes, τὸ δὲ θεῶν ὄρα ἀμιγρῆς, ἔδδ' ἀκρατῶν ἔχοντες, ἀλλὰ καὶ ψυχῆς φύσιν καὶ σώματος ἀσθησὶ συναλοχθῆς, ἰδοντῶν δεχόμενοι καὶ πόρον: Diuinitatem, inquit, habentes neque synceram, neque puram, sed cum animæ natura, & sensu corporeo coniunctam, voluptatis & laboris capacem. Hoc etiam credit Athenagoras Philosophus Christianus, Iustinus item, idem Philosophus, & Tertullianus, omnes ambiguitate vocabuli ducti, arbitratiq; filios Dei, Angèlos, puròsque Deos, genitos ex eis, alij Dæmonas, alij Heroas, vocantes eos. Ἐπὶ τῷ πρώτῳ amorè illo, quo illi filij Dei in fœminas exarsissent, filioq; eximia virtutis, & audaciæ genuissent, quod in Cratylo retulit etiam Plato. & Athenagoras in legatione scribit: καὶ τὸ καὶ τῶν ἀγγέλων ἐν ὁμοίᾳ καθεστῆσαν, οἱ μὲν ἄλλοι ἀθάνατοι δὴ γέγονασιν, οἱ δὲ ἕως ἡμεῶν, ἐφ' οἷς αὐτῶν ἐποίησε, καὶ διέταξεν ὁ θεὸς, οἱ δὲ ἐνύβριστα καὶ τῆς τῆς ἑστίης ἕσπετος ἔσπετος καὶ τῆς ἀρχῆς. Et quæ sequuntur. Quæ sunt, Similis quoque conditio fuit Angelorum. Etenim cum essent omnes liberæ voluntatis, alij in ea, qua creati à Deo fuissent, conditione permanferunt, alij & naturam suam, & conditionem violauerunt. Is ergo Dæmon materia, & formarum, quæ sunt in ea imperator extitit, & cæteris, qui ex his circa primum æthera versantur. Scitis autem nihil absque testimonio nos prædicare, cum nitamur dictis Prophetarum. Illi igitur à carne victi, & in concupiscentiam prolapsis autem neglector, & prauus circa rerum sibi creditarum curam, est inuentus. Ex his autem qui in virgines exarsierunt, nati sunt hi qui gigantes sunt appellati. Itaque Angeli lapsi de cælo, circa aërem, & terram, prohibiti deinceps cælum repetere, versantur. Animi quoque Gigantum circa mundum. Hæc ille. Tertullianus quoque eadem sensit. Sed quomodo, inquit, de Angelis quibusdam sua sponte corruptis, corruptior gens Dæmonum euaserit, damnati à Deo, cum generis autoribus, & cum eo, quæ diximus principe, apud litteras sanctas ordine cognoscitur. Hæc illi fenserunt. Quæ quidem meliores doctiorèq; Theologi, quibus filiorum Dei notior fuit appellatio, nunquam dixissent, non Hieronymus, non Augustinus, non Gregorius Nazanzenus, nõ prudentissimus Chrysostomus. Nec difficile est erroris fontem agnoscere, nec durum probare solitas sacras litteras, filios Dei nuncupare dilectos illi, illumq; colètes. Vt de Israël, Ex Ægypto vocaui filium meum. Et in Exodo, Filius meus Israël. In Psalmo quoque clara differentia, cum homines sunt filij Dei, & cum non sunt: Ego dixi Dij estis, & filij excelsi omnes: vos autem sicut homines moriemini. Ecce eosdem filios Dei, & homines appellat: sed filios Dei, quia creati ab illo, factique velut Dij, futuriq; si Deum coluerint: homines autem in terrenam fragilitatem delapsi, regis cælestis imagine denigrata. Tales fuerant illi eluuiõnis tempore filij Dei, bona progenies ex Seth, quæ commista cum filiabus hominum, scilicet corruptissimis fœminis, quæ, sicut vxor Adam, deincepsq; femine omnes, sic maritos suos corrupterunt, unde corruptiores filij nati, origo mali, sanguinis pij cum impio commistio, propterea nati, bellicosi, superbi, contumeliosi. Hæc sunt veriora, à natura non abhorrentia, cum illa non absit à fabulis Poëtarum. Nec natura fieri potest, nec assentitur Philosophia spiritus corpore nudatos, amore fœminarum capi, aut ex eis generare potuisse. Habet enim fontem suum, & inferiores ortus, cupiditates, si desit causa, desit effectus. Vbi non sunt membra genitalia, non est amor coeundi. Vbi non est cibus, & potus, non est sperma. Vbi non fuit quærenda successio, & propagatio, non adhibuit natura cupiditatem generandi. Sicut spiritus nudi sitire, esurire non possunt, sic Veneris libidine nequeunt inflamari. Absurdum quoque esse duo genera Dæmonum, tum ipsos Angelos lapsos in concupiscentiam, tum animas gigantum. Fuerunt enim gigantes homines: nec ex hominibus faciendi sunt Dæmones: Nec casus eorum fuit, quod exarsierint in amorem. Erunt igitur fabulosi Dæmones, tam quos libido rapuisset, quam generati ex eis. Tales erunt, quales Hector, Achilles, Æneas, Hercules, ex hominibus, & Deis nati, apud poëtas.

Angeli appellati homines, Angelorum vitam æmulantes. Dæmones hominibus præcellentes.

Angeli omnes creati, libera voluntatis.

Angeli, quomodo facti de mones. Ex angelis de cælo lapsis natos gigantes, nonnulli minus audenter asseruerunt.

Filij dei, qui appellati.

Spiritus corpore nudati nõ possunt mulieribus commiseri, & cur.

Fabulosi dæmones.

Apud

A Apud Orpheum cum sint Dæmones boni & mali, hoc nomen denique malorum potius esse, quàm bonorum, sicut in sacris litteris.

CAPVT XXXIII.

V M Plato Dæmonas solum bonos, ceteri ferme omnes, qui post eum promiscuè bonos & malos tradiderunt, videntur Orpheum, & Chaldaeos secuti. Is enim tum bonos & malos eos induxit, tum varia eorū genera perhibuit, aëria, terrestria. Verū cum Dæmonas bonos appellat, ut principio docui, sentit quasi Deos quosdam, quemadmodū vocat Homerus Deos, Dæmonas, μετὰ δαίμονας ἄλλος: sed præcipuè malos sub hoc nomine concludit. Testatur ergo etiam Plutarchus, apud Homerū, & Hesiodum esse Dæmonas bonos & malos, mala & bona volentes, impulsos ad bona & mala. Hesiodū verò, custodes, diuitiarū largitores. In primo tantū nominis societas, secundum tralatam, non verum. Inuocat igitur in hymnis Orpheus:

Δαίμονατ' ἠέρασιν, καὶ δαίμονα πηλοῖα θυπέσσιν,
 Δαίμονας ἑρμῆσιν, καὶ ἠέριος, καὶ ἐνύδρους
 Καὶ χθονίους, καὶ ἔσπετος, ἰδὲ ἀεροφοίτους,
 Δαίμονα τε ἱεροῦ, παρὶ τῆς καὶ κακοῦ, καὶ κακοῦ, καὶ κακοῦ,
 Αἰήριος, aqueos, cæli & conuexa teneres,
 Terrestres, infernosque, circum omnia euntes.

Hæc Orphei partitio id habet veri, quod ex priscorum constitit Theologia, ut Dæmones boni non sint in eodem genere: Vt in hominum genere, quemadmodū sunt boni, & mali, sic in genere Dæmonum, boni, & mali inueniantur. Sed Dæmones apud Homerū sunt Dij, idemque Angeli, quod supra monstratum est. Vtq; tyrannus commune fuit omnium imperatorum, regumque bonorum, ac malorum nomen, postea ad malos solos recidit, sic Dæmon commune cælestibus, exclusisq; è cælo nomen, recidit ad exclusos tantum, ac sceleratos. Dæmon igitur sanctus, & Dæmones cælestes sunt Dij. Dæmonas autè aërios, & aqueos, terrestres, ac subterraneos nullo genere, sed loco duntaxat differentes, agnoscunt etiam nostri, ratioq; ostendit, qui sunt aërij, qui per aëra ferantur, posse terras petere, totòque in mundo versari, quod ab eis appellatur ἀεροφοίτους. Sceleratiores autem corruptiorèq; fuisse in Dæmonibus quosdam, sicut in hominibus malis, sunt aliis alij nequiores, hisq; datas pro meritis infernas sedes, etiam nostra Theologia, ratioque agnoscit, Tenebras exteriores, earumq; habitatores Dæmonas appellans. Rursum non refugiens, imò docens esse Dæmonas etiam aërios, & in cælestibus, quod est in aëriis. Hæc igitur partitio vera est, si modò sanè, rectèque intelligatur. Illud adeo mirum in Orpæo, quod totus denique inclinatur in sententiam, Dæmonas esse malos, eosque flagellis Deorum castigari. Nam in hymno ad Titanes:

C Δαίμονες δὲ σοὶ ὀδοῖς μάστιγος ἀπειλλῶν,
 Δαίμονες, ἀνθρώπων δηλήμονες ἀγροθύμοι.
 Ψυχῆς ἡμετέρας διαρῆς κακῆς ποροῦντες
 Ὅφρ' αἰεὶ καὶ λαΐτμα βαρυσμαράσου βιότοιο
 Σώματος ὁ τλάεισιν ἔσπετος ζυγῶσμα παθῆσαι
 Ἰμπερῆς δὲ χεῖροντο πατρὸς πολυφύγεος αὐλῆς
 Ἀλλὰ σὺ ψυχῶν ἀμαργῶν
 Κέκλυθι δὴ καὶ μετὰ κέθροισιν ἀμαρτῶδος αἰὲν ἀπάσσης,
 Δέχχου δ' ἰκεσίλω πολυδάκρυον, ἐν δὲ μελυσσῶν
 Π' ἑο κηλίδων.
 Exhorrentque tuum rapidum, durumque flagellum,
 Dæmones humani hostes, atque feri, atque maligni,
 Qui nostris animis vacuis infanda ministrant,
 Ut semper diuam vitam cum crimine ducant,
 Corpore peccantes, semper vinculisque retenti,
 Excidat ut nobis summi fulgor patris aulae,
 Sed tu dux animorum.

Vides eū Dæmones humani generis hostes dicere mala, nequitias suggerentes, volupta-

Dæmonum nomine malos intelligi.

Dæmones boni & mali.

Dij & Angeli idem Homero.

Dæmones loco differentes.

Dæmones alij nequiores alijs.

Dæmones mali, flagellis Deorum puniuntur.

tibus, illecebrisq; mundi, animos irretientes, vt obliuiscantur curiæ cælestis, quam vocat D πολυφερῆ, luminosam, radiosam: orátque vt ei ab eorum infidiis liccat viuere securo.

Dæmonas ab antiquis Philosophis proditum, dare pœnas toto mundo persecutionem patientes. Nullum eos elementum admittere celo cadentes, ab Empedocle dictos. Pherecydem de eis scripsisse. Zoroastrem principem malorum quendam prodidisse. Nomen Dæmonis eis proprie malorum esse.

CAPVT XXXIII.

Dæmones sceleru dant pœnas, iuxta Empedoclem.

SE verum & constans priscos potius malos, quàm bonos Dæmones credidisse, est, vt Plutarchus quoque testatur, Homerus eo nomine vtatur promiscuè, ὅστις χερσῶν καὶ φαύλων, super bonis, & malis, apparet vel inde (estque mirabile, vt cum litteris sacris congruat) quod Empedocles priscus Theologus autore Plutarcho Dæmones vti nequam & malos, scelerum dare pœnas eorum quæ peccauerint, totoq; mundo exagitari, vndique repelli, nusquam admitti, scriptum reliquit: ἐμπεδοκλῆς δὲ καὶ δινας φησὶ δίδουαι τῶς δαίμονας, ὧν ἐξαμάρτωσι καὶ πλημμελήσωσι. Idq; Empedocles cecinit his carminibus:

Ἄθέρειον γὰρ σφε μῦθος, πάντων δὲ διάκει
Πόντος δ' ἐχθρόος θ' δαίς ἀπεπίστευε, γαῖα δ' ἔς αἰθέρι
Ἡέλιος ἀχέμαντος, ὅδ' αἰθέρος ἔμβαλε δίναις.
Ἄλλος δ' ἐξ ἄλλου δέχεται, τυγῆσι δὲ πάντες.
Aetherius motus in portum deicit illos.
Pontus at in terram pellit, sed terra remittit
Ad Solem rapidum, is ubi fit conuersio cæli:
Ex alióque alius fugat, execranturq; omnes.

Dæmones vagi, calóque labentes.

Nihil his carminibus Empedoclis diuinius. Ecce enim quod nostræ salutis autor: Videbam Satanam sicut fulgur descendentem de cælo. Et, Non est amplius inuentus locus eis in cælo. Quæ declarat ipse melius Plutarchus, comparans in libro de non scœnando, eum qui scœnatur, Dæmonibus hisce vagis: ἀλλὰ πλάζονται καθάπερ οἱ θήλαται καὶ ἔρποντες εἰς οὐρανὸν τῶ ἐμπεδοκλέους δαίμονες αἰθέρειον γάρου: Quemadmodum illi labentes è cælo, diuinitusque exagitati Dæmones Empedoclis, vagantur debitores fugientes conspectum eorum, quibus debent. Vides eum dicere Dæmones vagos, calóque labentes. Addidit autem ex se Plutarchus (Neque enim par est Empedoclem retulisse) hanc persecutionem Dæmones, & fugam pati, donec castigati, & expiati, iterum locum naturalem, & ordinem recipiant. Credendum est, hoc eos perenniter pati, Nisi quod verissimum est, cum scelus perpetrarunt, cum homicidij, belli, mali alicuius auctores fuerunt, diuina sapientia tantas imponit pœnas ad supplicium, quanta fuit sceleris magnitudo, nec minus luunt pœnas flagitiorum quotidie quàm parata sunt impiis, pro nequitia, pondera pœnarum. Hic admirabilis est prisca Theologia. Ex hac igitur fertur & Pherecydes de casu eorum scripsisse. Ex eadem antiquissima Theologia, multa de Dæmonibus constant mysteria. Constat eos duntaxat malos agnouisse. Vt nostræ litteræ docuerunt esse cæli & terræ totiúsque Naturæ, omniumque bonorum, omnium rerum existentium autorem Deum, ex aduerso Satanam non quidem creatorem, aut opificem, & autorem alicuius rei, sed scelerum tantum, malarum suggestionum, qua ex re vocatur in nostris litteris κοσμοκράτωρ, princeps mundi, non scilicet cæli, terræ, Naturæ, sed malarum opinionum, errorum, scelerum, flagitiorum. Simile quid traditum est in Theologia vetusta Chaldæorum, ac Magorum, cuius meminit Plutarchus, sed malè postea à nonnullis intellectum est: Duos, inquit, Deos inuicem aduersarios, alterum bonorum, alterum malorum autorem arbitrantur. Aliique vocant hunc bonorum autorem ἀμείνωναι θεόν, τὸν δὲ ἕτερον δαίμονα, ὡς ἀπὸ Ζωροάστρις μάγος: Meliorem Deum, alterum autem Dæmonem, quemadmodum Zoroastres Magus, quem quinque milibus annis ferunt bellum Troianum antecessisse. Hæc igitur docent, Dæmones esse tantum malos, quorum princeps ab antiquissima Theologia, suomet nomine vocatus est Dæ-

Deus, auctor omnium.

Satã, cui primiceps mundi appellatus.

A est Dæmon. Ex descriptione quoque noscitur, Dæmon ipse malus, scelerum autor, qua descripsit eum Zoroastres, vt appareat priscos de Dæmonibus, omnia ferme tenuisse, atque posteriores. Describit enim autore Plutarcho Zoroastres eum, quòd primū illum summum Deum, rerum creatorem dicebant lucem, ardorem: aduersarium autem similem esse σιότητι καὶ ἀγνοίᾳ, tenebris, & incitiæ. Sed supersticiosè iussit Zoroastres, & velut Magus propitia sacrificari priori, & in quibus haberentur gratiæ: posteriori autem hostias tristes, malorumque depulforias. Et in sacrificio dicit Plutarchus eos inuocasse ἄδιν, inferum, & tenebras, cum sanguine lupi, in loco tenebroso. Eoque secundum apparet Satanam eis fuisse, quod pugnante bono, & malo, tandem superari à bono malum, & succumbere dicebant. Cætera, quæ non sanè intellecta Persæ & Manichæi super hac re confixerunt, relinquuntur illis. Nos veritatem à superstitione, & mendacio duntaxat separare conamur. Perhibet etiam Plutarchus, Pythagoricos Typhonem vim Dæmoniacam credidisse. Verè & rectè. Est enim Typhon ventus turbulentus, tempestuosus, euerfor, strages edens. Talis est Dæmon pessimus. Proinde dictus Hebraicè shadai, euerfor, destructor. Ex his igitur luce clarius cõstat, ritè cunctis examinatis, nomen Dæmonis esse potius malarum potestatum. Constat etiam prisca Theologia audisse tradidisseque eos malos, scelerum auctores, & inuocatores, odio haberi ab omni mundo, vndique velut immundos, nequissimos repelli, nusquam eis locum esse, quo consistant. Eoque simili modò Seruator dixit, eos ambulare per loca arida, & inaquosa, requiem quærentes & non inuenientes. Constat igitur, Dæmonas etiam priscos potius malos quàm bonos fuisse. Communicationem nominis si quando bonæ potestates dicantur Dæmones, non esse communicationem, societatémque naturæ. Nec in eodem genere Dæmonum, bonos esse ac malos, vel eosdem, modò bona, modò mala volentes. Tantum nomen commune Naturæ seorsum variæ. Eorum prauitatem experti sunt homines sæpe. Eoque Xenocrates autore Plutarcho censuit, turpia sacrificia, neque Diis, neque Dæmonibus bonis congruere, sed esse quasdã in vniuerso naturas magnas, & fortes, δυσπρόους καὶ συνήθους, peruerfas, & truculentas, quæ delectentur istiusmodi sacrificiis, quæ consecutæ, nihil præterea mali faciant. Ex hac descriptione noscuntur Dæmones mali, vocati simili modo κοσμοκράτορες, à nostris, Principes mundi, tenebrarum harum. Et apud diuum Paulum, Deus huius sæculi. Hæc sunt Naturæ magnæ, & fortes, peruerfæ, truculentæ. Quicumque igitur eos bonos putauerunt, partim ab ipsis de quibus sermo est, decepti sunt, partim nomine Dæmonum Deos ipsos appellarunt, velut non propriè homines vocantur Dij.

Dæmon auctor scelerum.

Deus, lux, ardor. Dæmon, tenebrarum & incitiæ nomine nuncupatus.

Typhon, vis dæmoniacæ.

Marc. 12.

Alij boni, alij mali dæmones: sed postremi hoc dæmonum nomine rectius appellantur.

Dæmones sacrificiis delectantur. Ephes. 6.

Dæmonis nomen apud priscos malorum esse. Vera eorum descriptio apud Philosophos veraque cognitio: eos esse aërios, vagari per omnem mundum, Deo persequente dare pœnas.

CAPVT XXXV.

LARAE quoque coniecturæ ex Philosophis occurrunt, nomen Dæmonis eorum esse, quos scelerum vltiores, truces impiorumque carni-fices instituit Deus. Idem enim Plutarchus in eo, qui inscribitur de his, qui serò à Deo puniuntur, ait impios & malos: τῶς δὲ δὴ καὶ μετὰ τὴν τελευταίην τὸ δαίμονα ὡς δαδῶσι, Iustitiæ, siue pœnis Dæmonem tradere, post mortem. Et quòd in Galba facit eos scelerum auctores, cum Centurionem milites obiurgantem inducit, qui toties ad proditionem imperatoris mutarentur, nulla ratione, bonique delectu, sed modo Dæmonis alicuius impulsu: καὶ τὸ ἔδωκε λογιζομέν, ἔδ' ἄρ' ἐστιν ἀμύνην, ἀλλὰ δαίμονος τινὸς, αὐτὸς ἐν τῷ ἀποδόσει εἰς ἀποδόσει ἐλαύνοντος. Et cum ait de generatione animæ in Timæo Platonis proponens sententias Philosophorum de principiis: Zoroastres, inquit, ponit θεὸν καὶ δαίμονα. Hic apparet Dæmonem ex aduerso opponi Deo, noménque hoc esse malorum. Et cum ait de Milesiis mulieribus, quibus insolitum malum accidisset, vt seipsas interficerent, καὶ τὸ κακὸν ἔδωκε δαίμονον εἶναι, καὶ κρείττον ἀνθρώπου βουθείας: Dæmoniacam fuisse calamitatem & plusquam humanam. Et quòd ait hominem per visionem, in regionè pœnarum vidisse τῶς δαίμονας οὐκ ἐκρημένους ἐν χήματι περιγὰς τῶς ἀλλήλους τὰ βέλματα πύσιν ἀνεκεί-

Dæmones, impiorum carni-fices.

Dæmonem ex aduerso opponi Deo.

επιθυμίας, Tres Dæmones simul sedentes in figura triangulari, inuicem stagna illa, qui-
bus animæ versantur, miscere, quibusdam mensuris. Et quod Dæmonas nescio quos pre-
fectos suppliciiis, in stagna illa mergere & attrahere dicit animas, καὶ τινες ἐφεστῶσι δαίμονας.
Et quod ait in libro de non irascendo, τὸ δὲ κολαστὸν, ἐρμηνεύδης καὶ δαίμονων ἔθρον δὲ ἐδὲ ἀλύ-
πτου: Castigare, torquere, Erinnyum, & Dæmonum esse, non eorum, qui diuini sunt, cæ-
lūmque tenent. Hoc constat, esse Dæmonem atque Erinnyum eundem, & qui torquent,
vexantque, non Deos cælestes esse: tormenta, non esse bonorum. Ex his igitur claret,
vexatores illos, ac tortores, carnifices, nec Deos esse, nec bonos, nec datam eis hanc pro-
uinciam uti bonis, sed ut impuris, prauis, ministris oracundis, quippe quos tormenta
delectant. Eoque coarguitur falsum, quod idem Plutarchus in libro de defectu oraculo-
rum: γίνεται γὰρ ὡς ἐν ἀνθρώποις καὶ δαίμονων, ἀρετῆς διαφορὰ καὶ κακίας: Sunt enim sicut in homi-
nibus, sic in Dæmonibus discrimina virtutis, & vitij. Dico ex tua sententia ὁ Plutarche,
non esse verum. Facis enim Dæmones eosdem atque Erinnyas, suppliciaque exercere
dicis eorum esse, qui cælum non habitent. Ergo non sunt hæc, neque possunt esse diffe-
rentiæ, malis, fœdisque ministeriis fungentibus. Ex hoc etiam apparet vera eorum de-
claratio, & confutatio, quæ dicit in libro de defectu oraculorum. Primum cum ait Dæ-
mones esse mediam naturam inter Deam, hominēque habentes affectus humanos, &
potentiam Dei: ἡ δαίμωνων φύσις ἕχεται καὶ πάθος θνητῶν, καὶ θεῶν δυνάμει. Quomodo virtutem
Dei, si tantum mali, improbi, nequissimi tortores, carnifices, ut superius dicebas, cum
hoc fœdum ministerium negares esse Deorum? Nihil igitur te teste commune Deo, & E
Dæmoni. Dæmon tortor, Deus semper beneuolus, placidus. Sic falsum, quod eodem
libro, tanquam in medio Deorum, & hominum, excipientes affectiones mortales, ne-
cessariaque mutationes, quos Dæmonas arbitantes, & nominantes, bene habent se-
cundum morem patrum colere. O Plutarche, quo te rapit oratio, tibi ipsi te aduersari
non cernis? Non sunt necessaria mutationes in Dæmonibus. Neque enim tales creati
fuerunt, sed se tales ipsi reddiderunt, deprauantes naturam suam. Quid enim necessita-
tis habet in mundo natura hæc immunda? Ad quid ea opus est, si velut tortoribus im-
piorum, carnificibusque fuit eis opus? Iam hæc non est bona natura, nec ei cum Deo soci-
etas. Nec prouincia plectendi, animaduertendi, commune quid facit: quandoquidem
tu ipse pronunciaſti, nulla ratione diuinum esse τὸ κολαστὸν, quod cruciat, vexat, torquet.
Longè à Diis disunctissimum, cælestia templa tenentibus, Norant igitur audierantque
Dæmonas esse potestates improbas, malis inhiantes, sed causam cur tales essent, nescie-
bant, putantes eorum prauitatem, naturalem, non fortuitam, & ex deprauatione. Er-
rorque est manifestus. Non enim Deus opera sua tam tristia, tam dira, nefandaque fe-
cisset, qualia norunt illi, confessi que sunt esse Dæmones. Est ne probabile, Deum creasse
monstrum illud, cuius à doctissimo vate natura describitur?

Tu potes unanimes armare in praelia, fratres,
Atque odii versare domos, tu verbera tectis,
Funereasque inferre faces, tibi nomina mille,
Mille nocendi artes, fœcundum concute pectus,
Desiſce compositam pacem, seſe crimina belli.
Superius autem,
Luctificam Alecto, diuarum ab sede sororum,
Infernisque ciet tenebris, cui tristia bella,
Ireque insidiisque & crimina noxia cordi.
Odit & ipse Pater Pluton, odere sorores
Tartareæ monstrum, tot sese vertit in ora,
Tam seue facies, tot pullulat atra colubris.

Veritas igitur est, eiusmodi naturam Deum minimè fecisse, sed eam se talem reddidisse.
Neque enim Deus creauit homines rapaces, homicidas, violentos, improbos, sed cum
boni, & sine crimine ancipitesque creati essent, & electionis liberæ, maluerunt esse ta-
les, quàm boni. Veriora sunt igitur quæ eodem libro, ab eodem dicuntur, has improbi-
tates nulla ratione diuinum quidquam habere. Et quod ἰσχυροὶ καὶ βίαιοι δαίμονες, ἐξαγέμενοι
ψυχῆν ἀνθρώπων πᾶσι καὶ ἐπιχειρομένην σώματι, καὶ ἀφ' ὧν σώματων ὁ μιλῆσις ἔδωκε δαίμονι ταύτην, λοιμὸς τε πόλεσι,
καὶ γῆς ἀφορίας ἀπάγασσι, καὶ πολέμοις, καὶ εὐαίσις, παρὰ τῆσιν, ἀγροὶς ἢ λάβροισι, καὶ τύχρῳσιν ἢ ἐράσοισι.
Quæ sunt, Fortes, & violenti Dæmones, expetentes animam humanam corpore cir-
cundatam

Dæmon & Erinny.

Error Plutarchi.

Nihil commu-
ne Deo & Dæmoni.

Dæmones suū
ipsi naturam
deprauarunt,
alij a Deo crea-
ti.

Dæmonum
prauitas est
fortuita, non
naturalis.

Aenid. 7.

Deus non est
auctor mali.

Acundatam, & per corpora ei misceri non valentes, pestilentias vrbibus, annonæque cari-
tatem adducunt, bella, seditiones turbant, donec quam amant, potiantur. Hæc sunt veri-
ora. Quo fit clarum nihil Dæmones habere diuinum, solūmque hoc esse nomen malo-
rum, improborum, noxiorum. Omniaque hæc conueniunt cum nostris, eo excepto,
quod non experunt animam Dæmones ut amatores, sed ut odio habentes, ut crucient,
obsideant. Quod etſi Plutarchus hic non fatetur, aliis tamen fatetur locis, cæteri que
congruunt, Chaldæi, Trismegistus, Orpheus. Vera sunt & illa, fugas, raptus, seruitia, non
Deorum, sed Dæmonum esse. Malim tamen hæc neque Deorum esse, neque Dæmo-
num, se fabulosa. Ea veriora, Dæmones oraculis præfectos, τοῖς θεῶν τὰ μαντεῖα, καὶ χρησμεῖα
πεταγμένοι δαίμονοισι. Et illa maximè vera, ἀλλὰ δαίμονας ὑπηρέτας θεῶν, quod Dæmones sint
ministri Deorum. Hoc maximè verum, Sunt ministri, carnifices Dei, nihil cum Deo
commune, sed tantum ministri, mancipia, iussi faciunt, permittunturque facere mala.
Sed quod displicet Plutarcho, mihi placet, nonnullos sensisse iuxta superiorem Empe-
doclis sententiam, Dæmonibus inesse ἀμαρτίας καὶ ἁμαρτίας, καὶ πλῆθους θελημάτων, peccata, &
noxia mala, persecutionesque diuinas. Ideo autem placet, quia ratio docet esse verum.
Et idem Plutarchus in eo, qui inscribitur de Isis, & Osiride, ostendit hanc sibi placere
sententiam. Peccant igitur Dæmones, nocent, diuina potestas eos infectatur. Quod ipse
Dæmon confessus est: adducitur à Lactantio:

Δαίμονες οἱ φοιτῶσι καὶ γῆναι, καὶ καὶ ἐν πόντοις,
Ἀχάματα, δάμνανται ἔσσο μάστιγι θεοῦ.
Dæmones errantes per terras, & mare semper,
Aeternas pendunt diuino verberere pœnas.

Hoc, ut vidisti, superius cecinerat etiam Empedocles: Vagantur per omnia dæmones.
Quod noſter expressit magis, ut sit mirus consensus: Aduersarius vester Diabolus cir-
cuit quærens quæcum deouret. Et Satanas in Iob: Circumiui terras, & perambulauit eas.
Illud admirabile, quod externi Philosophi, ipsique etiam Dæmones confessi sunt se fla-
gellis Dei, verberibusque torqueri, ut sceleratos scilicet, & peccantes, nocentesque. Neque
enim impune nocent mortalibus. Eodem libro Plutarchus dicit non solum Empedo-
clem, sed & Platonem, & Xenocratem, Chrysippum, & Democritum Dæmones ma-
los credidisse: qui cum simulachra bona precaretur, indicasse, alia praua esse, καὶ μοχθη-
ρὰ, ἕχοντα πονηρίας τινὰς καὶ ὀργὰς, Et scelerata habentia electiones quasdam & cupiditates.
Vera quoque & illa, ut stupream Titanica, & Typhonica, quæ circumferantur, fuisse pu-
gnas Dæmonū, contra Dæmones, fugasque superatorum, ἡ δυνάμεις ἔσσο θεῶν ἐξ ἀμαρτῶντων,
aut iudicia Dei, contra eos, qui peccauerunt. Hæc inquam vera. Ut congruunt cum no-
stris dicentes flagellis, iudiciisque Dei Dæmones exagitari? Quæ circa superius vocabat
eos θελημάτων ἕρποντες. Et illa vera, ut superius, ἀφιστάμενοι καὶ ἀπολιπτόντων τὰ χρησμεῖα δαί-
μονων, Abscessisse, deseruisse Dæmones, oracula, ecce Dæmonum oracula erant. Hinc se
præcipitem dedit, eodem autore, aliquando Pythia, dæmoniaco furore correpta. Idemque
C in eo, qui est de deuoratione carniū, declarat nomen Dæmonis malorum esse cum ait:
τὸ γὰρ οἱ ἡμῶν ἄλογον καὶ ἀπειρον, καὶ βίαιον ἔθρον ἀλλὰ δαίμονων, οἱ παλαμοὶ πτόνας ἐνόμισαν, καὶ
τὸ τοῦ βίαιου καλοῦμεν, καὶ δυνάμει διδόντες. Nam quod in nobis est irrationale, citra ordinem, vio-
lentūmque, non diuinum, sed dæmoniaco, veteres Titanas appellarunt, Et hoc est
eius qui plectitur, datque pœnas. Vides Dæmonem, violentum, irrationalem inordina-
tum. Hæc eorum natura, hæc naturæ descriptio. Ut possis eam sic ex Plutarcho descri-
bere, Dæmones natura sunt irrationalis, inordinata, temeraria, violenta, quæ dat pœnas
semper, & castigatur. Id quoque euidētissimum argumentum, nomen Dæmonis, ma-
lorum potius fuisse prisca, non bonorum, naturamque prauam eorum cognitam eos ha-
buisse, quod in Symposio septem sapientum idem Plutarchus dictum refert in conuiuio,
optimam, vtilissimamque rem Deum, βλαβερῶτατον δαίμονων, nocentissimam Dæmonem.
Chrysippusque eodem autore de rebus Romanorum, φάσμα δαίμονα πεινοσέν, Errare
circum, mala Dæmonia: quibus uti carnificibus, malorumque vltoribus vtatur Deus. Ex
prisicorum igitur Philosophia, hæc de Dæmonum natura scitu digna constant: Eos esse
aërios, vagari, rapi, turbati per omnem mundum, persequente Deo fugere, peccasse, &
peccare, scelerum luere pœnas, Dei flagellis verberatos, Exitiales, nocentissimos esse.
Ex his item posset corrigi ipse idem Plutarchus, qui non animaduertit, quæ totis libris
suis variè tradiderit. Nam in libro de fato, triplex esse fati genus dicens, de tertio scribit:

Cur Dæmones
animam ex-
petant.

Dæmones, mi-
nistri & car-
nifices a Deo
constitui.

Lib. i. cap. 7.

Dæmones va-
gantur per
omnia.
Matt. 12.
1. Petr. 5.

Titanes, &
Titanium no-
men Dæmo-
nicum.
Qualis natu-
ra dæmonum.

Mali demones non sunt hominum custodes.

Calumniam Deo facit, qui Demones praefectos hominibus esse dicit.

Tertium inquit, fatum iure dicatur, prouidentia, curaque Dæmonum, qui circum terras praefecti sunt custodes, & prospectores rerum humanarum. Hoc igitur multipliciter eiusmet autoritate coarguitur. Tum quod vbique cernitur ire in eam sententiam, Dæmones esse malos, hocque nomen ferè malorum esse & improborum, vt exempla superioris docuerunt: Tum ipsa eius clara verba sunt, quibus hæc refellas. Hos enim Dæmones, quos dicit custodes, cum ferat circum terras versari, constat esse Dæmones illos vagos, cæloque cadentes, Deo persequente terga dantes vbique, apud Empedoclem. Eoque dicuntur in terra versari. Boni tum in terris versantur, tum redeunt ad superos, suntque cælestes. Iam verò Dæmones hi sunt, quos ipse contra Chrysippum negat vt improbos rerum humanarum datos custodes, hæc dicens, τὸ δὲ φάσμα δαίμονας ἐν τοῖς ἀστέροις ὄντας καὶ ἐν τοῖς ἀστέροις ὄντας καὶ ἐν τοῖς ἀστέροις ὄντας. Et quæ sequuntur. Adhibitos inquit esse Dæmones improbos ad eiusmodi gubernacula, quomodo non est Dei calumnia, velut regis, malis, vecordibusque satrapis, & prætoribus credentis prouincias, eosque permittentis, in optimos neglectos debacchari? Benedictus sis Plutarche, aurea verba fudisti. Cum Dæmones omnium ferè consensu Philosophorum sint improbi, rabidi, violenti, irrationabiles, vagi, calumniam Deo facit, qui censet eum rebus humanis eos praefecisse, in quibus neque ratio sit, neque prouidentia, sed furor tantum, truculentia, sitisque nocendi, vt leonibus, viperis. Vera igitur duntaxat quæ Chrysippus sensit eodem autore de rebus Romanorum: ἢ μάλλον ἢ λέγεισιν ἐνοί ρωμαίων ἀληθῆς ἔστι, καὶ κατὰ τὸν οἶον τοῦ φιλοσόφου. Et quæ sequuntur. An potius, inquit, verum est, quod quidam Romani sentiunt, & Chrysippus Philosophus prodidit, praua Dæmonia circumire, quibus Dij vt publicis carnificibus, aduersus improbos, impiosque homines vtantur? Sic lemures & lares Erinnyci quidam sint infestique Dæmones domuum, rerumque gestarum exploratores. Hæc vera sentiebat Chrysippus ab anterioribus Philosophis manantia. Errantes igitur, circumque euntes illi Dæmones, sunt illi mali, improbi que carnifices hominum, nostris calumniis inuigilantes, merito vocati Diaboli, sitientes necem, cladesque, tanquam publicorum facinorum vitores. Huiusmodi traduntur in sacris litteris, & hæc eorum munera feruntur accusandorum criminum, plectendorum malorum, in hoc quidem mundo multo validius in futuro. Vides quanta Philosophiæ cum litteris sacris concordia? Nam Chrysippus multis ante Euangelium floruit annis. Tradidit autem Seruator, prodiderunt Apostoli toto orbe, perspicuumque fecerunt, quod à Philosophis quidem, à sæculis superioribus veniens dicebatur, sed obscurè, dubiè. Nam super eo dubitat Plutarchus.

Diuinationem, vaticiniisque oracula ab halitu terrestri fieri non potuisse. Aristotelem, Plutarchum, Ciceronem ista suffragatos, se ipsos declarare, contrarias rationes opponentes.

C A P V T XXXVI.

LIBVD in super quod ab Aristotele, Plutarcho, nostro Cicerone affirmatur, disquirendum est, an diuination, quam Dæmones enuntiauerunt, quæque fuisse fertur in Dæmonibus, ex halitu terræ potuerit fieri. Nam Aristoteles refugiens fortasse Dæmones substantias separatas confiteri, redditurusque oraculi Apollinis rationem in libro de mundo, perhibet, exhalationes terrestres, varias efficere affectiones: ὅν τὰ ἐν δελφοῖς, καὶ τὰ ἐν λεβηδίᾳ. Quarum aliæ diuinos furores iniiciunt appropinquantibus, aliæ cibi odium, aliæ faciunt vaticinari, vt oraculum Delphicum, & id quod est in Lebadia. Hanc Aristotelis autoritatem Marcus noster in Diuinatione secutus, Nam terræ vis, inquit, Pythiam Delphis incitabat. paulò antè, Potest autem, inquit, vis illa terræ, quæ mētem Pythiæ diuino afflatu concitabat, euaniuisse vetustate, vt quosdam exaruisse omnes, vt in alium cursum contortos, & deflexos videmus. Sed vt vis acciderit, Magna enim quaestio est. Talia Marcus, Plutarchus, cuius tempore quod oracula iam toto orbe siluissent, auditumque sub Tiberio Cæsare, magnum Pana, quem Dæmonem arbitrat, de-

Lib. I. Magnum Panam mortuum Tiberij tempore, Plutarch. tradit, sed quam verè et Philosophicè, nostri vident.

A tur, defunctum, voluit eam afferre rationem, quod halitus ille terræ, quemadmodum omnia terrestria, vt fontes, vt metallorum venæ, potuerit deficere, & diuination oraculorumque, præcipuè Delphici, tanta celebritas interpollari: ἢ δὲ γὰρ πολλὰν μὲν δυνάμειον πηγάς ἀνήσιν ἀνθρώποις, τὰς μὲν Σικεταίους, καὶ νοσσοδούς, καὶ θανατηφόρους, τὰς δὲ χερσῶν, καὶ παροισθῆς, καὶ ἀφελμῆς, ὡς δὴ λα γίγνονται πέρα παροισθῆς, τὸ δὲ μαντικὸν ρέυμα, καὶ πνεῦμα, θεώτατον ἔστι, καὶ ὁσιώτατον. Terra, inquit, plurimarum aliarum facultatum fontes hominibus edit. Quarum sunt aliæ arripientes in excessum, aliæ morbosæ, & mortiferæ, aliæ vtilis, & clementes, & iuuantes, vt his qui periculum fecerunt, claret. Fluxus autè diuinatorius, & halitus, seu spiritus, diuiniſſimus est, & sanctiſſimus. Tum Plutarchus prosequitur: Diuiniſſimus est, ait, is spiritus, siue per aëra, siue cum humida scaturigine feratur. Cōmistus enim cum corpore, efficit animis temperiem quandam insolitam, & inusitatam, de cuius proprietate clarè pronuciare, perdifficile, coniectari tantum ratio possit. Quippe caliditate, & diffusionē poros aperit quosdam, rerum futurarum imaginarios. Sicut cum vinum incaluisse, multas alias commotiones facere solet, retularèque arcana quædam, & latentia. Nam debacchario, & infania, plurimum ex diuinatione habet, iuxta Euripidem. Cum animis concalesctus, & igneus, abiecit pudorem, quem mortalis prudentia inducens, sæpenumero auertit, & extinguit diuinationem, furorèmq; diuinum. Denique concludit Plutarchus, haud mirum videri debere, multis è terra exhalationibus surgentibus, has solas in Delphis animas ad diuinandum disponere, & ad concipienda futura. B Attestari enim huic rationi, etiam quæ de eo oraculo fama publica sit. Eam enim vim manifestam cuidam pastori, qui casu eò deuenisset, fuisse, deinde vocibus quibusdam diuinis editis contempsisse, qui accessissent, postea euentu probatis, quæ is dixisset, admirari cœpisse. Hæc & id genus multa proposuit Plutarchus, sed tam dubitis, & variis, quàm varij, qui hæc apud eum differunt. Quorum non alia nobis petenda ex ratione conſutatio, quod apud eum ab alio in contrarium differente, dissoluuntur. Si vis terrestris, & exhalatio incitaret, cur non omnes accedentes, aut si non omnes, saltem è tot millibus, aliquot, cur sola virgo Pithia incitabatur? Quam tandem ob causam, in omni vitæ castam, & incorruptam eam seruarent? Cur non homines robustioris, meliorisque ingenij, ea vis arripere? Et pastor ille dictus Coretas, non erat cæteris multis pastoribus, & caprariis dissimilis, si modo id non sit inane commentum, & fabula, vt ipse arbitrat. Eam quoque rationem idem proponit, quod cum tot bonorum autor fuerit illud oraculum bello & vrbibus condendis Græciæ, indignum sit referre temeritati hanc rationem. Hæc igitur est vera, sicut & superior, & valida ratio. Sicut enim mentem, & intelligentiam sapientissimi quique immortalē dixerunt, quod à nullo elementorum haberet originem, & quod operationes eius longè distent ab operationibus terrestribus: & Aristoteles in libris de Generatione animalium, & in libris de Moribus, mentem exterius venire, quoniam non à semine nasceretur, & quod ex operationibus manifestis, facultates, & fontes occultos diiudicamus, pronuntiauit, easque operationes alterius generis, quàm ipsius compositi ostendit: sic ex oraculorum operationibus appareret terram tales halitus edere non posse. Spirituales enim est omnis diuination, & mentalis: halitus autem etsi disponere animum, & in furorē agere, quemadmodum vinum possit, puritatem tamen illam vaticiniorum efficere vnquam. Furor ac dementia, & à sensibus abstractio fiat ab halitu, & à vino, at prædictio, quæ non solum mens est, sed & humana mente melius, à terrestri principio excitari, quis sibi persuadeat? Rationem igitur ex Aristotele ipso, & Plutarcho clarā deduces, si volueris Aristotelem refellere: Dicis δ Aristoteles in libris illis mentem solam diuinam esse, solam exterius ingredi, solam separari, cæteras animas non separari, sed à semine, & spiritu terrestri, qui est in semine, nasci. Id autem dicis ex operationibus mentis, quas diuinas, alteriusque omnino generis, quàm aliarum animarum, sensitiuæ, vegetatiuæ, cognoscis, & similes operationibus, quæ sunt à diuinis, cælestibusque animis, præcipuè ipso Deo, quæ dicuntur, ratio, consilium, solertia, multiplex cogitatio. Diuination autem non solum hæc ipsa est, sed etiam diuinius, & excellentius. A terrestri igitur vapore non dependet. Neque enim etsi phrænetici, & melancholici, aut ebrii & dementes aliquid vnquam inusitatum dixerunt, protinus aut diuinarunt, videruntque futura, vt quod minimum est, & fortuitum, referas in rationem certam, ac stabilem, aut tales etsi similes, aliquo modo diuinantes erunt. Nam & Prophetæ à sensibus in aduentu numinis abstrahébantur, cadébantque penè mortui, strahébantur.

Commentum id certè fuit & illusio caecodæmonis.

Indignū fuit referre temeritati oraculū.

De generat. anim. 2. cap. 3.

Spiritualis est mentalis est diuination omnis, nō terra.

Non pendet à terrestri vapore diuination. Prophetantes à sensibus abstrahébantur.

x. de Divinatione.

tuncque prophetabant. Et Marcus ipse Tullius, refert eodem loco vim Naturæ Sibyl- lam, sicut vis terræ Pythiam, incitasse, Quæ est enim hæc vis Naturæ? Quæ differentia inter Pythiam, & Sibyllam? Etsi Naturæ vis Sibyllam, cur non item Pythiam concitabat? Quid hoc ab illo segregat? Igitur satis his rationibus erit ad refellendam illam Aristotelis sententiam, ut Aristoteles Aristotelem oppugnet, & ex verbis eius eliciatur redargutio. Sic etiam est ratio apud Plutarchum in contrarium apud Ciceronem quoque ita loquentem: Quid tam diuinum, quam afflatus ex terra mentem ita mouens, ut eam prouidam rerum futurarum efficiat, ut non modò cernat multo antè, sed etiam numero, versùque pronuntiet? Eadem ergo vaticinij Delphici, ac Sibyllini ratio, ut quam des vni, necessariò des & alteri.

An oraculum Apollinis à bono vel malo Demone funderetur. Quòd à malo, signaq; eius. Quòd sæpe Deus spiritibus, hominibusque improbis vsus est ad prædictionem futurorum.

CAPVT XXXVII.

Ab Apollinis oraculo multa bona, & imposturae nullæ.

QUONIAM huc deuenimus, de oraculo Apollinis vestigandum. Nam multa bona bello, pacèque autore Plutarcho Græcis attulit: rursus multa obstant, quo minus in numero bonorum, spiritum illum referas. Leguntur quidem nonnulla, quibus benevolentiam, æquanimitatem, prouidentiam eius agnoscas: in contrarium multa deprehendas, partim imposturam oraculi, partim autorem eius non fuisse spiritum bonum, testantia. Prima igitur ratio, spiritum illum in numero bonorum non habendum, ab ipsis Philosophis exhibitur. Nam cum pudenda, ventremque muliercularum, aut Deum, aut animos diuinos subiisse, sentire nefas asseuerent, oraculum autem Apollinis ex ventre mulierculæ funderetur, Philosophorum certe ratione, non erat spiritus ille è numero bonorum. Plutarchus igitur: εὐθὺς γὰρ ἔστι, καὶ πῶδ' ἀπὸ κομιδῆς, τὸ οἶσθαι τὸν θεὸν αὐτὸν, ὡσαύτ' ὅτι ἐξ ἀκριβοῦς εὐμεχέας πάσαι, καὶ δὲ πύθιας, περὶ τὸν οὐρανὸν ἐκδιδόμενον ἐς τὸ σάμαλα τὴν ἀποφθέρησθαι τοῖς σκένων σφμασι καὶ φωνῆς χερόμενοι ὄργανοις καὶ λαμπρῶν ἀνθρωπίνων χερίων, ἃ φέρεται ἃ στυμότητος ἃ δὲ τῆρεϊ τὸ ἀξίωμα, καὶ τὸ μέγεθος αὐτὸ τῆς ἀρετῆς: Stultum enim, inquit, est & puerile admodù, putare Deum ipsum, sicut ventriloqui spiritus, qui Euriclei quondam, nunc autem Pythones appellantur, subeuntem in corpora Prophetarum, ore ipsorum, & vocibus ut organis ventrem respondere. Qui si sese misceret vsibus humanis, non parceret grauitati, neque seruaret dignitatem, & magnitudinem virtutis suæ. Hæc verò est intima Philosophia locutus est Plutarchus. Chrylostomus autem de Pythia vel Apollinis oraculo sic perhibet, λέγεται τοῖνυν αὐτῇ ἡ πύθια, γυνή τις ἔστα, ὅτι περὶ τὸν τῷ τριπόδι, διατρέσασα, εἰς τὸ πνεῦμα πομπὴν καὶ ταυθεῖ ἀναδιδόμενον, καὶ ἀπὸ τῆς γεννητικῆς αὐτῆς ἀναδιδόμενον μέλαν πληρὴν τῶν γυναικῶν, τῆς μανίας, καὶ ταύτην τὰς τρεῖς λύβασαι, λοιπὸν κατακλύθειται, τε καὶ ἀφ' οὗ τοῦ σάματος ἀφίεται, καὶ ἔσται ἐν παροιμίᾳ γνομίμην, τῆς μανίας φθέρησθαι ῥήματα. Dicitur, inquit, hæc Pythia fuisse foemina, quæ super Tripode cruribus diuaricatis, malignum spiritum inferius emissum, partesq; genitales subeuntem; excipiens, furore repleretur, & crinibus passis, spumansque ore, debaccharetur, funderetque insana oracula. Duobus his igitur testimoniis collatis, constat oraculū Apollinis, quoniam spiritus ille foeminae pudenda ventremque subiret, à puro, sanctoque spiritu, Deo, vel spiritibus caelestibus non fuisse. Eritque verum quod idem Plutarchus adiecit, magnis difficultatibus homines liberasse, qui Demones inter Deum, & homines medios statuissent, in quos referrentur ea, quæ neque vires humanas efficere posse constat, & quæ cum in maiorem quam humanam potestatem redigere necesse sit, sed alia ratio prohibeat, ne referantur in optimum Deum, similisque eius spiritus alios bonos, in eam potestatem redigantur, quæ tametsi superet humanam facultatem, res editæ tamen testentur eam neque Deum esse, neque mentem puram, diuinamque autoritatem. Signa maioris quam humanæ potestatis, cum plura cum nostris illi collegerunt: in primis ipsa fuit diuinatio, præterea fascinationes, vexationes corporum, & gritudines iniectæ, pluraque alia nemini non nota. Sed signa potestatis improbæ, quòd cum

Apollo, caco-dæmon fuit.

Apollinis Pythia.

A cum rarò beneficio homines affecerunt, tum verò modus ipse, ratioque prophetandi, naturam inquinatam declarauit. Magnis igitur difficultatibus, ait Plutarchus, homines liberarunt, qui medios hominum, atque Deorum, Dæmonum genus intericerent, siue à Zoroastre, Magisque fama hæc descendat, siue ab Orpheo Thrace, vel Ægyptiis, Phrygibusve, ut licet ex Teletis & Orgiis, quæ cum lamentis, debacchationibusq; celebrantur, cõicere. A Philosophis igitur datur ratio, oraculum Apollinis, Dæmonis oraculum fuisse, Dæmonis inquam, non Dei, vel spiritus alicuius puri, melioris. Sed quoniam sparsa per libros Philosophorum oracula, quibus velut diuinis documentis sunt eruditi homines, testantur spiritus eius bonitatè, ut quod est in Xenophõte, qui ad bellum cum Cyro, contra Xerxem profecturus, sciscitatus est oraculum, irètne reuersurus, respondit vtrunque. Et quòd Socrates sapientissimum Græcorum iudicauit. Et Plutarchus de virtutibus mulierum refert Chiis, actis prodigijs caelestibus, oraculum respondisse, ut interficerent, qui interfecissent Regem Hippocolum: cumq; illi dixissent, totam urbem eum interfecisse: Omnes iussisse oraculum relinquere urbem, si sceleris cuncti participes fuissent, sicq; non paucos eiectos ex vrbe: Quo quidem apparet spiritum docuisse expiandi modum, quasi cædem execratam. Alium autem, qui matrem interfecisset, agereturq; pœnis, Hermias autor, oraculum iussisse, ut aliam terrâ quæreret: Illum insulam à flumine emerfam sibi dari percepisse, ibiq; habitantè pœnis cruciari desuisse. Pluraque sunt alia, beneficium oraculi præ se ferentia. Horum igitur omnium, sicut à Philosophis exhibitur oraculi Apollinis demonstratio, sic à sacris litteris vera solutio. Est igitur solutio vera, quòd Deus vti bonus, & humanus, cum homines falsa vaticinia relicto Deo vero, suscitassent, ne per spiritus quidem aut homines malos dedignatus est respondere, vsus ad beneficium improbitate malorum. Huius assertionis vera sunt in sacris litteris testimonia. Balaam ariolo vno è Magis illis Persarum à Zoroastre (fuit enim Babylonius) qui fœdus cum Dæmonibus malis pacti, eorum auxilio multa facerent cæteris hominibus prodigiosis, quo vel opes, quemadmodum ipse Balaam, vel opinionem Diuinitatis sibi compararent, vsus est Deus ad prædictionem bonorum, verorumque oraculorum. Is enim prædixit, Orietur stella ex Jacob. Hunc autem, iubente Mose, in bello cum cæteris Israëlita interfecerunt, quia nefarius improbusq; monuerat fornicari Moabitidas cum Israëlitis, ut læso numine, caderent in bello. Est item testimonium in libris Regum, quod ad Pythonem profecto Sauli dicitur Dominus respondisse per Pythonem, quemadmodum oraculum Apollinis Python erat. Est autem Apollo Pythius dictus ab interfecto dracone Pythone. Inde omne per os vaticinium, dictum Python, quasi Apollineum. Dedit igitur pœnas Saul, cum ob alia scelera, tum quia consuluerat oraculum, quod ipse iam dudum Zelo religionis sustulerat ut impium è terra. Et tamen respondit ei Dominus per Pythonem, missò Angelo sub persona Samuelis. Item est testimonium in Ezechiele dicente Deo, Si adieris ad falsos Prophetas, ego tibi respondebo per illos. Dicendum igitur prædictionem futurorum, non per bonos duntaxat extitisse, quemadmodum nec miracula. Nec contra rationem esse ut vsus homine, vel Dæmone malo Deus, agat vel loquatur bona. Nam Caiphas, qui in necem Domini consensisset, prophetauit: pluresq; homines mali prophetauerunt etiam bona, vtilia. Autor insuper Plutarchus cum aliis, Erythræam Sibyllam oraculo Apollinis præfuisse. Ea tamen vsus est Deus ad prædictionem rerum futurarum, non earum modò, quæ à Romanis toto terrarum orbe gerendæ essent, sed etiam quæ Christus facturus, suprema quoque sæcula oraculis complexa. Et ipse Seruator testatus est, non admissurum se eos in regnum caelorum, qui dicant, Domine nonne in nomine tuo prophetauimus, Dæmonia eiecimus? Quid? quòd exhibant Dæmonia clamantia, Tu es filius Dei. Veritatem scilicet clamantia. Ut autem Balaam qui aliquando bona prædixisset, scelestus fuit aliàs & improbus, sic oraculum Apollinis, etsi sæpe bona consuluit, multas tamen vbique fraudes, ambages item, & indignas spiritibus bonis voces apud scriptores deprehendas, quas ut notas prætereo.

Modus vaticinandi Apollinis Pythia, naturam inquinatam declarauit.

Oraculū Cyro iuniori redditum.

Aliud oraculum Chiis redditum.

Oraculum aliud Hermias redditum.

Deus, cur per malos spiritus oracula edis permisit. Balaam vaticinatus.

Num. 24.

Pytho, Saulis. Apollo Pythius. 1. Reg. 28.

Ezech. 13.

Vaticinia non per bonos tantum sed et malos edita.

Joan 18.

Sibyllæ Erythrææ prædictiones.

Matth. 7.

Balaam bona prædixit, et tamen scelestus.

Dæmones nunquam in consortio beatorum fuisse, non ex caelestibus gaudijs, quæ possiderent, sed possessuri essent, si rectè operarent, cecidisse. Peccatum eorum fuisse superbiam, inuidiamque.

An demones aliquando beati fuerint: & quod tantum flagitium admisserit, ut damnari meruerint. Cælestia præmia non amittunt iam adepti.

Dæmonas nūquā gustasse dulcedinē visionis diuinæ.

Ioan. 8. Diabolus iniurio cecidit, & nunquam beatam vitam cum angelis duxit. Sapiētia, pietatis fructus.

ET si libris hūc profanam Philosophiam pertractamus, comprobantes, ubi fieri possit, eam Philosophiæ cælesti conformem, tamen ut sit perfecta de Dæmonibus inquisitio, duæ superfusus examinatae sententia: Prior, an aliquando fuerint in cælo, beato ac sacrosancto diuinorum spirituum regno, gloriosi, felices, unde propter scelus immane turbati. Tum quod scelus tantum, flagitiumque eorum extiterit, ut hoc decus amittere, damnari pœnis æternis meruerint. Nam super utroque variare sententias apud Theologos inuenies. Fuerunt igitur probatissimi Theologi, in quibus & Augustinus esse videtur, qui censent nunquam Dæmonas in cælo fuisse, nunquam gloriam Dei vidisse, sed accipites, suæque potestatis quales homines iam creatos non amisisse, quod iam possiderent. Quemadmodum non amittunt homines præmia cælestia, iam adepti, sed quæ adepturi erant, si piè iustèque vixissent. Atque Dæmones non in cælo, regione beata, fuisse creatos. Nam si ibi fuissent aliquando, tum illuc ob aliqua merita peruenissent, tum nunquam inde repulsi fuissent, quia nec in loco perfectionis, perfectæque beatitudinis peccare potuissent, nec fuissent illic, quorum mens aliquando mutari contra autorem suum potuisset, quique nondum mundi, perfecti, sapientèsque haberi potuissent, tantisque præmiis digni propter futura peccata debuissent. Hanc igitur sententiam qui secuti fuerint, magnis incommodis liberabuntur, non assentiente ratione (& qui id cogitat turbatur) peccasse, qui visione Dei in cælo, quæ sapientissimos eos redderet, fruerentur: Peccasse tam turpiter, nefarièque eos, quos illa visio diuina omni sapiētia, beatitudine perenniter imbutos, immutabiliter in se raperet, nequid aliud desiderare possent. Est igitur sententia vera, nunquam dulcedinem visionis diuinæ Dæmones gustasse, sed creatos infra cælum, & in hoc mundo, videlicet aère, & sui arbitrii libertate abufos, peccasse. Quid autem peccauerint cum adhuc accipites essent, & ad bona, & ad mala possent, quemadmodum spiritus humani, declinare, inferius declarabitur. Nunc ea sententia verior habeatur, qua dicuntur in concilio, coetūque beatorum nunquam fuisse, sed in hoc mundo creatos, sicut homines, liberum arbitrium peccandi, & non peccandi habuisse, indignos adhuc commercio beatorum. In qua sententia cum Augustinus referat fuisse Theologos quosdam superiores, eandem videtur ipse comprobare. Aitque super Genesim: Quidam enim nostri non putant eos cælestes aut supercælestes Angelos fuisse. Non mirum, si post peccatum in hac caligine retrufi sunt. Rursum: Quidam enim senserunt non fuisse Diabolum in illa sublimi natura Angelorum, quæ supercælestis est, sed eorum qui inferius in mundo facti sunt. Hæc Augustinus. Qui tametsi inferius videatur asserere, non posse ex scripturis demonstrari duo Angelorum genera, alterum supercæleste, alterum mundanum, tamen nec ipsi dicemus duo genera, sed etiam supernos Angelos aliquando fuisse probatos, & admissos in cælum, quos aliqua pietas eò sublimasset. Cæteri quoque Theologi consentiunt ipsum Augustinum in ea sententia permansisse, nunquam Dæmones gaudiis cælestibus interfuisse. Equibus Theodorus Theologus Latinus vnus antiquorum, post Augustinum Theologorum, ingenio, & eloquentia mirus, ambages has & quæstionum sinus exoluens, dignus quem non oscitanter omnes audiant, scribit. Quis enim, inquit, credidit Diabolum in beatitudine Paradisi fuisse? qui mox ut conditus, lapsus est, dicente Domino in Euangelio, Ille homicida erat ab initio, & in veritate non stetit. Augustino quippe asserente, nunquam Diabolus in veritate stetit, nunquam cum Angelis beatam vitam duxit, sed ab ipso suæ conditionis initio cecidit. Factus enim, continuò se à luce veritatis auertit, superbia tumidus, & propriæ potestatis delectatione corruptus: Unde beatæ, atque Angelicæ vitæ dulcedinem non gustauit, quia non utique acceptam fastidiuit, sed nolendo accipere deseruit, & amisit. Proinde nec sui casus præsciis esse potuit: quoniam sapientia pietatis est fructus. Ille autem continuò impius, consequenter & mente cæcus, non ex eo quod acceperat, cecidit, sed ex eo quod acciperet, si subdi Deo voluisset. Quod profectò quia noluit, & ab eo quod accepturus erat, cecidit, & potestatem illius, sub quo esse noluit, non euasit, factusque est in illo pondere meritorum, ut nec iustitiæ possit lumine delectari, nec ab eius sententia liberari. Hæc scribit Theodorus. Duæ sunt igitur rationes eis, cur Dæmones non amiserint quod haberent, nec ex beatitudine ceciderint, quam nondum fuissent assecuti, quod sapientia, aut dulcedo vitæ cælestis, pietatis est fructus, est præmium

A præmium probatorum, præmium sempiternum, præmium quod nunquam amitti potest: non eorum, qui peccare possunt: non quorum mens adhuc in scelus anceps: sed firmisissimorum, stabilium, quos virtus probatos confirmasset. Omnes igitur Angelos Deus arbitrio suo creatos, quemadmodum primos homines, reliquit, qui subdi Deo voluissent, qui cælestia præmia proposita magni æstimassent, in numerum suorum collocavit, qui secus, exclusit, in aërem detrusit. Secunda ratio, quod Dæmon continuò creatus, sicut homo, peccauit, nec spatium fuit à creatione ad peccatum, ut aliquandiu triumphis cælestibus, quæ paulò post amitteret interfuerit. Probant igitur iidem Theologi ex Euangelio, Diabolum ab initio creationis suæ homicidam fuisse, nimirum contra hominem peccasse. Continuò igitur creatus, peccauit. Quid autem Dæmones peccauerint, tres sunt sententiæ, non quidem inuicem sibi contradicentes, sed quæ ferme possint omnes esse veræ. Quod Deo subdi noluerint, rebellèque extiterint. Quod homini creato, quem regere debuissent, inuiderint. Quod uti minores Dij, & mundo regendo præfecti, in concupiscentiam foeminarum exarserint. Communis quidem multorum Theologorum sententia, rebelles eos creatori fuisse, siue quod maiestatem eius affectauerint, siue quod non eum uti meritis est, coluerint, mandatisque eius obsecuti fuerint. Hanc sententiam maximè comprobantes ex dictis Esaiæ, Ponam sedem meam in Aquilone, & ero similis altissimo, Lucifer qui mane oriebaris. Qui quidem locus apertè non est de Dæmone, sed rege Assyriorum, qui habitat ad Aquilonem, qui se similem altissimo, & syderi matutino gloriabatur. Sed ego quidem à summis Theologis non dissentio, cum quibus est Gregorius Nazanzenus, Augustinus, aliæque numina. Secundam sententiam, quod homini inuiderint, & hoc eorum fuisse peccatum, Græci complures secuti sunt, Athenagoras, Petrus Alexandraus, Augustinus quoque noster, qui super Genesim perhibet: Dicitur enim cecidisse, quia inuidit homini facto ad imaginem Dei: Sed inuidia sequitur superbiam. Inuidia enim causa est superbiæ, qui est amor propriæ excellentiæ. Inuidia enim est odium felicitatis alienæ. Qui enim amat excellentiam, vel paribus inuidet, qui æquantur, vel superioribus, quibus non æquatur, vel inferioribus, ne æquentur. Hæc Augustinus. Superius quoque dicebat Theodorus ex Euangelio, Dæmonem simul creatum peccasse, quoniam fuit ab initio suæ creationis homicida. Plures Theologorum hoc ipsum asseruerunt. Hanc sententiam sequitur hoc incommodum, quod maxima quædam Dæmonum multitudo dicitur peccasse, & cecidisse, at hominem duntaxat vnus appetiuit, decepit, impulit in fraudem. Si nihil igitur aliud Dæmones peccassent, quam quod primos parentes decepissent, vnus duntaxat damnatus, non quanta fertur multitudo fuisset. Vnus, ut par est, tentauit, & fecellit. Solus igitur is cecidit, solus in aulam Dei non peruenit. Neque enim perhibet scriptura, velut quendam exercitum, atque agmine facto, Dæmones aggressos primos parentes. Vnus enim vni sufficere potuisset. Et vnus serpens dicitur tentasse. Quare priusquam Dæmon hominem tentasset, videtur aliquod per totam eorum gentem, qui damnati fuerunt, flagitium perambulasse, quo quidem admissio, cum meliores, qui consentire nolissent, iam prouecti fuissent, qui Cherubini dicuntur in ipso Genesis exordio, nequiores in aère caliginoso cum sui sceleris macula, & amissa felicitatis dolore remansisse, & eo percitos dolore ne primus homo, quem glorificandum sentiebant, felicitatis, & immortalitatis culmen ascenderet, in eandem damnationem protraxisse, misso è suis vno, quo non præstantior alter, seu versare dolos, seu certæ occumbere morti. Sed hæc cum sint obscura, nec scriptura commemorauerit, longa diligentia inquiri non debent. Hoc tantum scimus, Dæmones fuisse damnatos, quia mali. scimus primis eos parentibus inuidisse. Num scelus aliud antea, puta superbiæ, vel aliud hominibus incognitum flagitium patrasent, scripturarum certè testimonio non est clarum, ratione duntaxat sit manifestum, nec Deum creaturas suas malas, prauasque fecisse, nec qui damnati fuerunt, iniuste damnari potuisse. Videtur autem probabile, quoniam regnum cælorum, visioque diuinæ claritatis est inenarrabile præmium, ad quod sine virtutis, & perfectæ pietatis probatione nefas sit attingere: sic Angelos omnes subito creatos, fuisse probatos à Deo, sicut mox homo creatus fuit probatus. Et sicut homo probatus & constans, diuinis mandatis obseques, immortalitatis honore decoratus fuisset, ad æternos triumphos admissus, & confirmatus, qui prius anceps esset ad vitam & mortem, sic Angelos, qui prius

Non spatium fuit à creatione ad peccatum. Ioan. 8.

Tres sententiæ cur demones peccarint.

Dæmones creatori rebelles. Esaiæ 14. Regis Assyriorum superbia.

Dæmon inuidia homini. Inuidia quid.

Dæmon homicida ab initio.

Vnus serpens tentauit primos parentes.

Dæmones creatori damnati quomodo.

* Virgil. 2. Aneid. de Sione loquens.

essent ancipites, nec adhuc diuinis honoribus glorificati, nec ignominia damnationis affecti, aliqua nobis incognita ratione fuisse probatos, aliquid præcipiente Deo, quo probare pietatem, benevolentiamque eorum voluisset, ostenso pietatis fructu, quem daturus esset, suis præceptis obsecutus. Qui igitur vt Augustinus ait, præmia illa fastidissent, contempserunt, quemadmodum contemnunt homines hodie, regnum caelorum, diuinis illis præceptis parere negligentibus, arrogantes, superbi, diuinorum mandatorum, & vitæ beatæ, quam promississet Deus, contemptores, merito non peruenerunt in caelum, & diuino fauore destituti, peiores quàm fuissent deinceps extiterunt. Hoc igitur etiam dicebat superius Theodoros. Vitæ dulcedinem non gustauit, quia non vti que acceptum fastidiuit, sed nolendo accipere deseruit, & amisit. Nihil quidem Augustinus de hac vniuersali cunctorum probatione meminit, sed minores illos Angelos, nempe Dæmones ait arbitrium bene & male agendi habere potuisse. Tales enim, inquit, posset aliquid illicitum delectare, quam delectationem, si peccare nolissent, libero arbitrio cohibuissent. Hoc Augustinus dicens, videtur eorum proponere sententiam, quæ tertia est, qui putant Dæmones gubernaculis hominum datos, in fœminas exarsisse, quam nec ipse, nec quisquam bonorum Theologorum probauerit. Si quis igitur est, cui non placeat, fuisse cunctos Angelos probatos, nec ego cogam eos assentiri, nec assentiar ipse pertinaciter, vbique probabiliora secutus. Sicut autem Moses nihil de creatione scripsit Angelorum, sic nec de probatione, glorificatione bonorum, damnatione malorum, quod proposuisset de mundo nostro, & homine creato, probato, coronando, si fortiter egisset, scribere. Tertia igitur fuit sententia de casu Angelorum, quod fœminas apperiuissent, de qua dictum superius. Ostensumque filios Dei non semper esse in sacris litteris Angelos, sed sæpe probos, pios: meros autem homines appellari, quibus humana tantum, fragilia, transeuntia placeant, quæ ob immoderatos amores diuinis præferunt. Tales illo sæculo. Sentit autem Augustinus cum cæteris sacris, & profanis scriptoribus, Dæmones esse genus aërium, tum propter aërium corpus, quo vestiuntur, dolorum, vulnerumque capace, tum propter aërias, quas incolunt, vt constanter affirmabant superius omnes, sedes.

Opinio erronea de Angelis amore mulierum captis.

Nomine filiorum Dei, pios homines intelligi. Cur dæmones genus aërii.

De Dæmonibus è caelo ruentibus, priscos quædam cognouisse, & prodidisse, Pherecidem, Empedoclem, Homerum, Plutarchum ruinam hanc designasse.

Decus demorum, paganorum senectia.

Ate Homerica, est Satanas.

VO QVOQVE memorabilia sunt apud priscos gentium Poëtas de Dæmonibus: vt mirum sit vnde ad eos hæc fama manauerit: De superis illato ab eis bello, quo fertur à nostris Michaël eos superasse: tum eorum è caelo ruina. Nam casus è caelo, siue quod summo Deo rebelles extiterint, siue quod aliud scelus patrarint puta inuidia, cum primum hominem in fraudem impulsisset, mirantur ab illis. Pherecidésque fertur de hac ruina scripsisse. Vetusissimus autem Empedocles vocat eos ἑρμωπετῆς, caelo ruentes. Homerus autem quæ de Ate, quæ Satanas est, à Ioue deturbata è caelo, cecinit, creditur à Theologis ex prisca fama Dæmonum casum, in his mysticè sensisse:
Αὐτῆς δ' εἶλεν ἄτην κεφαλῆς λιπαροπλακῆμοιο
Χαόμαρος φρεσὶν ἦσιν, καὶ ὄμμοσέ κ' ἄρτερον ὄρον
Μήποτ' ἐς ἑλυμποντε, καὶ ἑρμὸν ἀσπερέντε.
Αὐτὶς ἐλεύσομαι ἄτην, ἢ πάντας ἄαται,
Quæ durè quanquam, sic Latine sonant:
Exemplò apprehendit Aten, de crime comanti,
Atque animis iratus, formidabile iurat
Sidereum calum, summique cacumen olympi,
Admittetur Ate non vltra, noxia cunctis.
Sentiunt igitur nostri, de Satana deiecto caelitus Homerum scripsisse. Bella quoque, quæ

Aquæ feruntur à nostris inter eos & Angelos gesta, videntur ab eis audita, cum Plutarchus aliisque scribant, Typhonem, Gigantesque Dæmones esse malos, qui bellum superis intulissent.

Typhones & Gigantes, mali dæmones.

De Geniis, siue Angelis, singulo cuique custodibus datus, inter eos & nostros mirus consensus. Testes horum Menander, Empedocles, Plutarchus, Ariannus.

VIT item de Dæmonibus, siue Geniis fama prisca quædam cum sacris litteris ex parte non abhorrens, Vnumquenque vitam ingressum, continuò Genios, alterum propitium, alterum aduersum comitari. Vetusissima, vt dixi, opinio, Plutarchusque refert Menandrum dixisse, ἅπαντι δαίμων ἀνδρὶ συμπαραστῆναι ἐθὺς γενομένης μετ' ἀρχῆς τοῦ βίου ἀγαθός: Omni homini Dæmon, siue Genius statim assistit nato, ductor vitæ bonus. Empedocles quoque eodem autore, διττὰί τινας ἡμῶν ἔχουσι ὄψαλαίβανσι, καὶ κερταρχοῦται μοῖραν καὶ δαίμονες ἐθέλα, χθονίητε: Duplices quæcunque natum excipiunt, ducuntque fortes, & Dæmones, diuina, terrestresque. Et quod ait idem Plutarchus, Dæmonem siue Genium Antonij timere solitum Genium Augusti. Ariannus quoque super Epictetum, καὶ ὁπίτηροισι ἐλάττω παρέστησε τὸν ἐλάττω δαίμονα, καὶ παρέδωκε φυλάττειν αὐτὸν αὐτῶ, καὶ τῶτον ἀκούμνητον καὶ ἀποδύλωνον: Et custodem adhibuit vnicuique proprium Dæmonem, & tradidit ei custodiendum, custodem peruigilem, & incorruptum. Nostri quoque magno hæc assensu comprobantes, quos Philosophi Dæmonas Angelos ipsi vocantes. E quibus Basilus contra Eunomium: Angeli, inquit, singuli, quemadmodum eandem nuncupationem, sic eandem naturam sortiti sunt. Veruntamen eorum alij nationibus præstant: οἷδ' ἐνὶ ἐλάττω τῶν πτωχῶν, Alij singulo cuique piorum. Et quanto est vniuersitas ipsa mundi, vno particulari homine præstantior, tanto necesse est sit dignitas maior eius Angeli, qui nationi præest, quàm eius cui singulus quisque est creditus. Chrysostomus quoque similia sentit, τὸ δὲ συνένοι ἐλάττω τῶν πτωχῶν ἀγαθόν, Adeste verò, inquit, vnicuique fidelium Angelum, ceu pedagogum quendam, & pastorem, qui regat vitam. Nemo contradicet, respiciens ea quæ seruator dixit: Angeli eorum semper vident faciem Patris. Ex his igitur constat, quod Plato quoque perhibuit, famam hanc Angelorum siue Dæmonum datorum ad custodiam, vetustissimam esse. Tantum dissentiunt nostri, & illi, quod Angelos dicent, quos illi Dæmones: discrimen leuis momenti, si quis documenta Philonis meminerit, Dæmonas Philosophorum Angelos esse Mosis Prophetarumque. In illo verò, aperte dissentient, quod non quemadmodum sit datus vnicuique pastor, pedagogusque, sic datus sit aduersarius, deprauator. Tentant quidem Dæmones, & vnusquisque tentatur: sed non est ordo dati cuique aduersarij, quemadmodum adhibiti pastoris. Dicendum igitur datum singulo cuique pastorem, ducem, non datum maleficum pari forte. Hostis est hominibus generatim malus ille. Seruius ergo Vergilij interpres super eo carmine,

Duo Genij cuique hominum dati.

Genius Augusti, alacrior Antonij genio. Genius, custos hominis.

Angelus nationi præest.

Matth. 18. Vetusissima fama de custodibus hominum Angelis.

Nisus ait, Dij ne hunc ardorem mentibus addunt Euriale, an sua cuique Deus fit dira cupido? scribit, Apud Plotinum Philosophum, & alios quaeritur, vtrum mentis nostræ acies perse ad cupiditates & consilia moueatur, an impulsu alicuius numinis. Et primo dixerunt mentes humanas moueri sua sponte. Deprederunt tamen ad omnia honesta impellunt nos Genio, & Numine quodam familiari, quod nobis nascentibus datur, praua verò mente nos nostra, cupere & desiderare. Neque enim fieri potest, vt praua, numinum voluptate capiamus. Quibus nihil malum, constat placere. Ex his & aliis multis perspicuum fit tum sententiam de Geniis vel Angelis datis veram esse, & prisca, tum non omnes ex illis pari forte, similibus ordine datos malos æquè vt bonos asseruisse, vt vnde quaque cum litteris caelestibus conueniant.

Aeneid. 9.

An impulsu alicuius numinis mouemur.

Calcidij de Dæmonibus sententiæ, Dæmones ætherios, quibus serena, pura corpora tribuat idem, potius Angelos appellandos. Definitio Dæmonis iuxta eundem.

CAPVT XLII.

Dæmon quid Calcidio.

V AE verò Calcidius de Dæmonibus, super Timæo Platonis scripsit, non prius mihi probanda quam calculis ponderata, ritèque discussa videntur. Primum multa Dæmonum genera quosdam Platonicos secutus proponit, ætherium, aërium, terrestre: Generis ætherij compagem (nam cunctis quædam corpuscula cōcedit) ex ætheris & aëris serenitate constituens, hac definitione concludit: Dæmon est animal rationale, immortale, patibile, ætherium, diligentiam hominibus impertiens. Hac assignata definitione, non abscondit, quam ob causam dixerit eos ætherios: nimirum ex loco, & qualitate corporis, in definitione suppressum, num ex loco, an corpore nomen eis ætheriorum dedisset. Declarat autem corporis compagem non dissoluendam propter ætheris, aërisque tenuissimum, defecatisimumque liquorem: Tum non conspicuum neque tactui renitentem, quoniam non adsit tantum ignis, neque tantum terræ. Hæc igitur omnia dixit de Dæmonibus ætheriis: eadem de aëriis, nisi quòd hi maneant in aëre. Terrestres autem viles vltiores, & carnifices fatetur. Hæc igitur id habent veri, quòd quos dixit ætherios, non sunt Dæmones, sed Angeli, rectiusque mensentia Calcidius, cui fuit notum nomen Angelorum (videtur enim fuisse Christianus) has nomenclaciones non confudisset. Excluis igitur Angelis, nulli sunt Dæmones ætherij. Si placet ætherios Angelos esse, tum definitio vera fortasse fuerit, eos habere corpora purissima, ætheria, leuissima, volucra, plagis non obnoxia, non mortalia, non caduca, procurationis humanæ studiosos, peruigiles custodes, corporibus cælestibus vestitos. Dabiturque eis ætheriorum nomen, quòd & corporibus ætheriis vestiantur, & quòd sedes ætherias obtineant. veritas autem dilucida, claraque erit, euitabiturque omnis confusio, si Dæmones vero nomine, solisque ipsis congruente dicentur aërij, quibus omnis antiquitas, & corpora, & situs aërios concessit. Soli quoque Dæmones iuxta definitionem Platonis, ætherios, non Dæmones, sed Deos vocitantis, aërium genus Dæmonas expresse vocantis. Tunc etiam definitio non dissonabit, eos esse animantia patibilia, rationalia, immortalia, aëria, non prouidentes, sed inuidentes hominibus, truces hostes: congruetque item similis definitio terrestribus & vltioribus eiusdem cum aëriis generis, & conditionis. Quapropter mihi quidem placent ætheriæ vestes, leuissima, tenuia, purissima corpora, quæ nobis ostendit Calcidius, Angelorum. Placebit item similes, sed non tam diuinas, & sacras, aërios Dæmonas habere vestes, corpora sub oculis non cadentia. Mistio verò nominum, cum clare Philosophi posteriores,

Dæmones aërij & terrestres.

Veri dæmones qui.

Dæmones inuidi & truces.

Dæmones ab Angelis seiunxerint, præcipue qui malos à bonis segregauerint, non placebit, cum verum, germanum, legitimumque ætheriorum nomen, sit Angelorum: Dæmonum autem, quibus sub æthere: nec situs tam sanctos, purosque, nec gloriosa, diuinæque corpora datum est possidere.

FINIS.

Augustini Steuchi Eugubini

DE PERENNI PHILOSOPHIA,
LIBER NONVS.

DE CREATIONE HOMINIS, ET IMMORTALITATE ANIMORVM.

Quòd omnes consenserunt hominem à Deo creatum: animos venire diuinitus: & quomodo fuit hæc fama manans à priscis, temporum longinquitate apud nonnullos denigrata.

CAPVT I.

ISSERENDVM hoc libro de Creatione hominis, & animorum Immortalitate, cuius cum varias Philosophi rationes attulissent, illa certè potiores, verioresque semper fuerunt, quæ ab antiquissimis sæculis vsque ab exordio generis humani descendentes, apud Platonem clariore, Aristotelem autem ceterosque Philosophos, occultiores extiterunt. Has qui viderit sapientiæ cælesti tantopere concordas, cognosceret à magno quodam, diuinoque principio profectas, eademque ratione pruenisse ad homines famam immortalitatis animorum, qua creati mundi & vnus sempiternæ Diuinitatis scientiam. Eas ego sæpenumero mecum cum Theologia vera tantopere congruere admiratus, persuasi mihi, nulla vnquam sæcula, præcipue vetustiora, caruisse ea, quæ nouissimis sæculis in omni mundo claruit, sapientia. Aduenisseque de cælo prolem diuinam, vt quæ foret occultior, scædata mendaciis, & temporum denigrata caligine, sapientia, claresceret, qua nobis initiatis, deletaque suo sanguine iniquitate nostra, nos, quod omnes sperarunt olim, in cælum reuocaret. Nec fieri potuit, quin reuelatum aut diuinitus esset, aut à primis hominibus per successionem traderetur, quod tam constanter ab omnibus Philosophis est creditum, & assertum, datos nobis animos à Deo, ex eius Diuinitate decerptos, habere nos cum eo similitudinem, inde fieri vt immortales simus, longe quàm res corporeæ, ratione creati. Illa quoque vetustissima fama, quòd sint virtuti, & sceleri præmia post mortem, cum mirificè respondeat reuelatæ cælitus sapientiæ, similem quandam originem, fontemque ex quo fluxerit, autorem à quo manarit, habuisse necesse est. Ac quoniam in seipsa tota implicata, comprehensaque Theologia reuoluitur, vt sit narrationis perfectus ordo, repetentur nonnunquam, quæ superioribus libris dicebantur. Primum igitur quod de animis traditum, celebrèque apud omnes gentes, Chaldæos, Ægyptios, Hebræos, Græcosque semper fuit, erat eos esse diuinos, id est, societatem, communicationemque habere cum Deo, à sedibus æthereis lapsos, ab ipso Deo creatos, venisse in corpora. Nam cum eorum ortum in terra reperiri posse negarent, nec à quibus terrenis corporeisque regionibus accederent in corpora, posset intelligi, necessariò diuinis à sedibus non lapsum, ac ruinam, vt plerique postea perperam suspicati sunt, sed ortum, ac originem innuentes, venire prædicauerunt. Cum autem mortales omnes,

Fama immortalitatis animorum.

Christus seruator sapientiam, superiorum temporum caligine obscurata penèque omnino deletam restituit.

Animi humani à Deo creati, & cur eos de cælo lapsos in corpora creatum est.

K iiij

Aristotele autore, sedem summi Dei caelum arbitrarentur, animos quos a Deo creati, & D in corpora demitti dixerunt, senserunt diuinam ac caelestem, non terrestrem originem habuisse. Sed qui Paradisum illum Mosaicum, quem Chaldaei, Aegyptij, totisque Oriens, tum in libris Moysi legerunt, tum per successionem nascentis ab origine mundi doctrinae, audierunt, suspicati sunt fuisse caelum, sedemque diuinam: Adam, quem inde fugatu au-

Ad de calo figatus.

anima quasi anima.

Verustissim scripturatum sensus verior.

Ut Pythagoras, & Archytas consentiant hominem a Deo creatum, etque super omnes animantes imperium datum. Et quod haec fuit etiam totius scholae sententia.

CAPVT III.

OMINEM igitur a Deo magnis dotibus insignem, omnium animalium principem conditum, quod prodidit Moses, Archytas Tarentinus, qui praecipuus e Pythagoreis fuit, pro tota familia Pythagoreorum, diuinis verbis testatur: quae etsi prolixiora sunt, vt tamen, & mirabilem consensum, & vnam semper fuisse religionem intelligamus, proponam: Iamblichus auctore, de secta Pythagoreorum: ανθρωπος παντων ζωων, οτι πολλη γερωνε σοφιατος, θεωρησατε γαρ δυνατος οτι, τα εοντα, και οπισθε-

Hominis ortus, ex Archibite Tarentini sententia.

Iamblichus de hominis ortu.

A& ad cogitandum fabricam, opus esse cuiusdam longè maioris, quàm humanæ sapientia. Tradiderat autem prior Pythagoras, omnes corporis actus, omnem positum, formamque membrorum spectare quidem in diuersos, quibus vita sustinetur, & agitur, vsus, sed rursus omnia eodem reuolui, vt viuentes cogitemus & intelligamus. Eo autem omnem cogitatum tandem resoluendum ac finiendum, vt cum cogitemus, qui nos omniâque nobiscum condidit, quod tanta sapientia factum fuit, vt nihil praetermissum ab eo sit, quod sapientis animalis, & intelligentis adificium postularer: Qui potuerit effingere, formare, aperirèque locos, quibus & voces formarentur inferius, ex earum significacionibus acceptis, diuersa quas cernimus actiones existerent. Hoc quicumque casu, & absente sapientia factum existimer, nae ille longè ab omni sapientia absens est. Eo igitur omnis humana denique spectat confessio, ab omnibus saeculis auditum, & rationis instinctu perceptum, vnum singularem esse Deum, autorem, patremque generis nostri, à quo tota humana propago sumpsit exordium, qui debeat coli, adorari, cognoscique à creaturis suis, gratias immortales omnes illi persolvere, qui nos vitam, lucisque participes, longèque omnium animalium fecerit sapientissimos, eosque dominos eorum. Ecce enim quod traditum est à Mose, Datum à Deo super omnibus animantibus super omni terra, dominatum homini. Qui, si rectè perspicias, est is, quem dixit Archytas σοφωτατος, sapientissimus omnium, quod potest sapientiam & prudentiam capere, quod aptus formatus est ad cogitandum, ad intelligendum. Haec illa magna super omnibus animantibus excellentia, is dominatus. Nam cum & viribus corporis, & sensuum sagacitate illa longè nos antecellant, sola ratione omnium principe, & domina à nobis superantur. In qua cum Deus maxime regnet, domineturque, sapientia, prudentiaque princeps, cui dedit rationem, ac sapientiam, dedit ei similitudinem, & partem eius quod ipse est. Sicque est apud Archytam, & Pythagoram, quod apud Moscm, Ad imaginem suam fecit eum. Appellat autem Deum Archytas primo το θειον, secundo τον θεον. Itaque & Aristotelem vidimus, videbimusque illud ipsum το θειον, creatorè hominis ab Archyta praedictum, declarasse: & quod Archytas de facultate loquendi, & intelligendi pronuntiauit ab Aristotele de situ membrorum genitalique societate, quod & ipsum fuit summa sapientia, pronuntiatum.

Proprium hominis cogitare & intelligere.

Sola ratione superat homo belluas.

Confer huc Lactantianus è 7. cap. 5. & de opif. D. cap. 2. & seq.

Quod haec Pythagoreorum, de homine diuinitus creato Theologia ducitur ab Aegyptiis: Et quod Mercurius Trismegistus eam latius expressit.

CAPVT III.

ANC Pythagoreorum de homine a Deo creato Theologiam, alios fontes, aliam originem habuisse, ab altioribus saeculis fluxisse, ad eos autem tanquam minores, Barbarisque posteriores, velut haereditaria descendisse, declarat Mercurius Trismegistus, à quo forte Pythagoras, quem viginti duos annos in Aegypto peregrinatum refert Iamblichus, edidit. Trismegistus igitur latius in hanc Theologiam, velut loquendi dulcedine raptus, inundauit, veluti dilatans ea, quae Moses compendiosè, vt integerrimus historicus, scripsit. In eo qui inscribitur, quod Deus inuisibilis, sit ex operibus manifestus: νησαν ο τεων διμμεργων εν τη γαστρι τον ανθρωπον, και τε διμμεργματος ακριβως πτω τε γλυ εστασον, και μαθη τις ο διμμεργων πτω και λιω ταυ πτω και θεου ανθρωπου εικονα. τις ο της οφθαλμουσ, περιεργασις. τις ο της ριναις, και τα ωτα τευπησις, τις ο το σωμα ελθροισις, τις ο τα νευρα. σκετενας, και δεσμευσαις, τις ο οχευεσις της βλεφαρις, τις ο τα οστα τεροποησις, τις ο δερμα τη σαρκι περιεβαλον, τις ο της διακτυλις διελων, τις ο της ποσιν βασον πλατωναις, τις ο διοριζεις της ποσης, τις ο τον απλιω σκετενας, τις ο πτω καρδια πυραμοειδη ποησις, τις ο τα νευρα συνθεις, τις ο το ησθ πλατωναις. τις ο τον πνευμονα συεργωσις, τις ο πτω κοιλια ευρυχωρον ποησις, τις ο τα πτω μωδνα εις το φανερον σκετυποταις, και τα αλχεα κρυφαις. ιδε ποση τεχημιας υλινς, και ποσα εργα, μια περιεργαση, και παντα περιεργαη και παντα μεμετεγημωδα, παντα δε εν ελθροισις, τις παντα αυτα εποησε. ποια μητηρ, ποιος πατηρ; εμμη ο αφαιης θεος, τον εαυτε θεληματι παντα διμμεργωσαις, και ανδριαντα μεν, η εικονα, και ανδριαντοποιη η ζωεργα εδεις φουι ηερονειαις, τετο δε διμμεργωμα και διμμεργω γερωνε, ο της πολλης τυφλοτητος, ο της πολλης εσθεβεις, ο της πολλης αγνωμοσις: Quae sunt, Cogita o fili hominem in utero materno compositum;

Pythagoras in Aegypto peregrinatus duos & viginti annos.

Dei maximū opificium, homo: & que qualisque corporis humani structura.

totamque opificij artem diligenter perpende, & discere quis sit opifex, qui hanc hominis D pulchram, diuinamque imaginem fecerit, quis oculos formauerit, quis nares, & aures te- rebrauerit, quis os aperuerit, quis neruos tetenderit, & ligauerit, quis venas irrigauerit, quis ossa solidauerit, quis pellem carni circumdederit, quis digitos distribuerit, quis pe- dibus ingressum, vel plantam dilatauerit, quis poros aperuerit, quis lienem tetenderit, quis cor figuram pyramidis habere fecerit, quis neruos composuerit, quis pulmones ca- uernosos fecerit, quis ventrem dilatauerit, quis honestiores partes in propatulo posue- rit, obscenas absconderit. Aspice quot artes vnus materiz, quot opera vna circumscri- ptione, cunctaque pulchra, cuncta cum mensura, cuncta seorsum. Quis hanc omnia fecit, quæ mater, quis pater, nisi inuisibilis Deus, qui sua voluntate cuncta operatus est? At sta- tuam, vel imaginem, sine artifice, aut pictore, nemo dicet extitisse. Hoc ergo opificium fuit sine opifice: O cæcitatem incredibilem, ò magnam impietatem, ò incredibilem in- gratitudinem. Hæc & alia pleraque Trismegistus, quæ vidisse, imitatumque Pythago- ram, Pythagoreosque, verisimile est, sicut vidit, & secutus est magna ex parte Plato. Si- militer Trismegistus, quod in primo libro positum fuit diuinam hanc edidit vocem: ò δὲ πάντων πατήρ ὁ θεός, ὃν ζῶν καὶ φύσις ἀπεύλωσε τὸν ἀνθρώπον ἀπὸ τοῦ ἴσου, ἔργα δὲ ὡς ἰδίῃ τοῦτου: Omnium, inquit, pater, genitrixque Mens, cum sit vita, & natura, peperit hominem sibi si- milem, quem tanquam propriam prolem dilexit. Ægyptia igitur, Græcæque Theologia, conspirant cum Hebraica, de homine creato à Deo. Verisimile autem est eam scientiam ab ipso generis humani principe ad omnem posteritatem propagatam, tradentibus in- uicem eam sibi priscis, plenamque eius omnium aures fuisse, nulli non perspicuam, non celebrem, nulli nationi, ab vno cunctis natis, non perceptam extitisse.

Mens creauit hominem sibi similem.

Poetas antiquos, quos secutus est Ouidius, Mosaicam de homine diuinitus creato, sententiam confirmasse, idque etiam Cornutum asserere.

CAPVT IIII.

Vera & pe- rennis de ho- mine creato fa- ma, fabula a- pud Græcos. Prometheus quid.

ANC famam item à Mose primo manātem, apud omnes autem tum ex eo libro nobilem, tum ex illo primogenito, tot quibus vixit sæculis vociferante se manibus diuinis compositum, corpus ex illo primæuo limo sumptum, animum autem diuinitus inspiratum, declarat ea, quæ tanquam fabula habita est apud Græcos: sed si quis & nomen artificis, & rationem totius rei, tum sapientum testimonia noscat, non fabula, sed à primordio rerum fama vera, à primis genitoribus in omnes ab eis fatas nationes sparsam, de Prometheo, qui corpus humanum ex limo iuxta Theolo- giam Mosis informarit. Hunc igitur fuisse verum Deum, Deum inquam illum Mosai- cum, & Platicum, vniuersitatis artificem, cuius suprema in tota creatione manus fue- rit humana creatio, declarat & ipsum pulcherrimū, mirabileque nomen. Siquidem Græ- cè Prometheus, est sapiens, prouidus, vnde προμηθεΐα, insignitus à priscis hoc nomine, ob mirabilem illam, quam Trismegistus expressit sapientiam, tum ipsa sermonis ratio. Nam in hunc modum loquitur veteris huius famæ interpretis Ouidius:

1. Metamorp.

Sanctius his animal, mentis quoque capacius alta Deerat adhuc, & quod dominari in cætera posset. Natus homo est, siue hunc diuino semine fecit, Ille opifex rerum, mundi melioris origo, Siue recens tellus, seductaque nuper ab alto, Aethere cognati retinebat semina cæli, Quam fatus Iapeto, mixtam fluuiatibus undis Finxit in effigiem dominantium cuncta Deorum.

Mundus me- lior.

Duas de creatione hominis proponit sententias. Prior est, vt ab eo ipso, qui fuit mundi melioris, id est, eius mundi, qui post Chaos successit, origo, diuino semine fuerit fatus. Semen autem diuinum, cæleste, ætherium, non terrestre intelligas: Altera, vt è terra recen- ti, quæ paulò antè à cælesti materie dirempta, retineret adhuc calorem, cælestemque bo- nitatem. Nec in hac duplici sententia diuersitas est opificis, sed materiz, ex qua creari potuerit homo. Illum igitur, quem melioris mundi dixerat originem, asserit humanum corpus

Ac corpus non ex diuino semine, sed terrestri materie creasse, appellans postea Prometheū, quem paulò antè mundi melioris originem. Nam si fuit mundi melioris origo, maxima autem melioris mundi pars est humanum genus: etsi certos ventis, & mari terminos ad hominum vtilitatem, & vt terra compleri posset, dedit, certis quoque fuit humanæ nat- uræ repertor. Etsi item, eodem Poëta autore, is prouidit,

Corpus, è ter- restri mate- ria.

Neu regio foret vlla suis animalibus orba, Astra tenent cæleste solum, formæque Deorum, Cesserunt nitidas habitanda piscibus undæ, Terra ferax cepit, volucres habitabilis aër.

Ouid. lib.

Quibus ostenditur, eum omnes mundi partes animalibus repleuisse, piscibus aquas, feris terras, cælum syderibus, aëra volucris. Cur non etiam humanam stirpem, qua passim terrarum omnia loca latè repleretur, sine qua deserta omnia, plena feris, dumisque, in- culti quoque agri erant futuri, condidit: Cui tribuis igitur creationem, quæ clamas mun- di melioris originem, & quem facis autorem cæterarum rerum, eundem stirpis humanæ principatum in cunctis obtinētis, facias necesse est. Qui fecit vniuersalia, qui formas re- rum maiorum, qui terminos, sitūque omnium rerum præscripsit, oportet & particula- ria fecisse. Cogers etiā, nisi aberrare, falli velis, illius ordinē sequi Theologiæ, à qua cæte- ra quoque didicisti. Didicisti autè hæc ab Ægyptiis, & Phœnicibus, hi ab Hebræis, & Chal- dzæis, à Mose, Abraham, Noë, multarū gentium progenitoribus. Hi tradiderant ab eodem

B mundano opifice totam rerum gentem, nouissimè autem, tanquam regem in palatium, exadificatum, aulæis, rerumque varietate decorum, hominem, quem creasset introductū. Sed hæc notissima. Et Græci priscorum Theologiā, in qua sub scyris, & ænigmatis sub- limia, grandiaque latitant, enodantes, testantur Prometheum esse diuinam prouidentia. E quibus Cornutus: Ὁ θεὸς δὲ διδόντες τοῖνυν ἔθεν ὅτι ὁ προμηθεὺς ἐπαλασεν ἐν τῆς γῆς τὸ πᾶν ἀνθρώ- πων γένος, ἄποιοι τέρη προμηθεὶα ἐρήσασαι προμηθεΐαν τῆς ἐν τοῖς ὅλοις ψυχῆς. ἰὺ ἐπέλασεν οἱ νεώτεροι προμηθεΐαν. καὶ γὰρ ταῦτ' αὖτε, πάντα ἀλλὰ ἐγένοντο, καὶ ἐν τῆς γῆς ἄφυσαν οἱ ἀνθρώποι ὅτι τῆς δὲ πρὸ ἐχούσης καὶ τ' ἀρχῆς, τῆς τ' ἐκ κορυφῆς συστάσεως: Quod autem traditur Prometheum finxisse è terra, omne hominum genus, intelligendum, Prometheum appellatam prouidentiam animæ vniuersalis, quam iuniores vocarunt Prouidentiam. Secundū enim hanc homines è terra sunt nati, aptè sese in mundi exordio habente. Hæc ille. Sed non profus omnia verè. Nam nec Ouidius, neque Græci, neque Phœnices aut Ægyptij tradiderant homines è terra natos, sed Prometheum acceptum limum finxisse ad imaginē Elohim, id est, domi- natoris, Dei Omnipotentis, illius scilicet, qui potèter omnia creatar. Illud verò mirabile est, vt Mercurius Trismegistus, Archytas, Pythagoras, Poëta vno consensu pronuntient. Nam quod ait Poëta præcipuè illum hominis formatorē cogitasse, vt esset ei os sublime, cælumque contrā quàm aliæ animantes suspiceret, est quod Archytas paulò antè, hominē omnis scientiæ, & intelligentiæ capacē factum à Deo, & Pythagoras à Deo creatum ad contemplantum: pressiusque idem admonens iubebat Iamblichio autore προμηθεὺς τὸν ἄρα ὄρα, philosophare cælum suspèctans. Quod fecit vates diuinus, erumpens in hanc vocē,

Post rerū om- nium informa- tionē, nouissi- mē hominem creatum. Idem Lactā. lib. 2. ad si- nem. cap. 9.

Prometheum quid.

Cæli enarrant gloriam Dei. Mercurius autem docens, quod Deus inuisibilis fit ex ope- ribus manifestus: εἰ θέλεις εὐπρόσδεξον ἰδέειν, νόησον τὸν ἥλιον, νόησον τὴν πύλιν τῆς στελλῆς δρόμιον, νόησον τῆς ἀστέρων πύλιν τῆς γῆς: Si velis eum videre, aspice Solem, suspice Lunæ cursum, considera astrorum ordinem. Hoc igitur est, cur Opifex os homini sublime dederit, & erectos ad sydera vultus, vt artificem cæli, tantorumque luminum, tantæ rationis, & moderaminis in- uentorem, in ipso mirabili opere, qui natura sit inuisibilis, nec tangi potens, agnosceret, repeteretque artificem suum. Et Plato, maximam vtilitatem oculorum à Deo datam. Rerum, inquit, optimarum cognitionem nobis oculi attulerunt. Nam hæc, quæ est ha- bita de vniuersitate ratio, à nobis haudquaquam esset inuenta, si neque sydera, neque sol, neque cælum, sub oculorum aspectum cadere potuissent. Nunc verò dies, noctesque oculis cognitæ, tum mensium, annorumque cōuersiones, ad numerum machinatæ sunt, & spatium temporis dimensæ sunt, & ad quæstionem totius Naturæ impulerunt. Eadem Tullius: Qui primum eos humo excitatos, celsos, & erectos constituit, vt Deorum co- gnitionem, cælum intuentes, capere possent. Sunt enim è terra homines, non incolæ, atque habitatores, sed quasi spectatores superarum rerum, atque cælestium, quarum spe- ctaculum ad nullum aliud genus animantium pertinet. Sic Græcè dictus ἀνθρώπος, aspe- ctus in altum, sublimis aspectans. Quoniam igitur datur à Poëta Deo mundanum opifi-

Creatus homo ad contemplan- dum. Psal. 18. Deus ex ope- ribus manife- stus.

1. Legum.

ἀνθρώπος ho- mo dictus, quasi ἀνωπίστων

sursum ere- cium, datur litis, ac discordia, qua pugnabant inter se turbabanturque elementa, con- cordia. Hanc Deus & melior litem Natura diremit. Dicitur item eius cura, & providen- tia, in varias caelum, ac terras distinctas plagas: distinctas autem ad habitandum, quo- niam dedit temperiem duabus, calore & frigore adhibito, certè idem fecisse hominem necesse est, cui fecerit, paraueritque antea commodum ad habitationem locum. Pro- pterea nouissimè satus est homo, qui dominari inter cætera posset. Si autem Deo tribuis ignobiliora, locum, sedemque mundi eum posuisse, animalia bruta creasse, cur detrahis omnium creationem? Sed necesse est eum, cuius cogitatio in eo potissimum insisterat, vt alicuius causa poneret, & distingueret orbem, compositisque rebus, locisque cuique suis designatis, esset pulcherrimus, & habitabilis mundus, ipse idem manum imponderet cogitationi, quæ fuit vt propter habitorem, qui creatorem item ipsum suspiceret, pa- raret, vt sic dixerim palatia, domosque mundi. Ecce igitur mirabilis cum vera Theolo- gia, quæ mater fuit Græcis, iunioribusque Latinis sapientia, consensus. Scribit Moses, Et homo non erat, qui operaretur terram: Poëta verò:

Ouid. ibid.

Sanctius his animal, mentisque capacius altæ
Deerat adhuc, & quod dominari in cætera posset.

Apud Mosén, Non erat: Apud Poëtam, Deerat adhuc. Operari autem terram, quod co- lere, qui possidere, inhabitareque vt dominum designat, est quod Poëta, Quod dominari in cætera posset. Idcirco & apud Mosén, Replete terram, subiicite eam, dominamini pi- fcibus maris, & volatilibus cæli, & vniuersis animantibus, quæ mouentur in terra. Quid E

Sanctum ani- mal homo.

Homo, animal piissimum.

clarius, & conformius? Sanctum autem animal, quia mentis capacius altæ, quod caperet illam altissimam, aternamque Mentem, quæ mundi fuit origo. Mentis item altæ capa- cius, alterius ingenij, maioris animi, ratione plenum animal: vt Marcus, vt Plato in Ti- maco, ζῷον τὸ θεοσεβέστατον, animal piissimum, Dei colentissimum, imago Dei. Proinde is finis, ea suprema cogitatio, vt nasceretur qui coleret Opificem, admiraretur, sydera suspi- ceret, Solém, Lunamque intueretur, non vt Deos quidem, sed vt à Deo sapientissimo crea- ta, vt retro omnes: vt ex visibilibus inuisibilem nosceret. Et, vt ait Philo, τῆς μὲν ἄλλων τὰς ὕψεις ἀεὶ ἰσχυρὰ κῆρα κῆρας, διὸ νένευκε τὰς ἑρσον, ἀνθρώπων δὲ ἔμπαινον ἀνάρθωσεν ἵνα τὸν ἕρων κῆρα δῶκε. Cæterorum, inquit, oculos interius depressit, eoque nutant in terram: contra, vultum humanum eleuauit, vt caelum aspiceret.

Quod etiam Chaldaica Theologia confirmat hominem à Deo creatum, ani- mamque exterius infusam in corpus. Et quod idem asserunt Aegyptij Phi- losophi, & item oraculum Apollinis.

C A P V T V.

Operationis initium à cogitatione. Dei cogitatio quam efficax.

R A C V L A Chaldæorum, Sibyllarumque non aliud vociferantur, F quam hominem à Deo creatum. E quibus est illud, quod à Platonice item profertur: Ἐδὲτα πατὴρ ἐνόησε, βροτὸς δὲ οἱ ἐψύχαστο: Hæc pater cogitauit, mortalis autem est ei animatus. Est autem sicut apud nostros, sic item Platonice & priscos omnes, ipsum quoque Aristotelem, cogitatio, siue intellectio diuina, operatio. Omnis enim operationis ini- tium à cogitatione sumitur. Hac mouente manus, manibus organa, operationes nostræ peraguntur. Sed Deus, qui tum manibus non indiget, tum immensæ potestatis est, cogitat quidem & ipse, & vult, transit autem sic in omnem naturam corpoream, per quam omnem diffusus est eius cogitatio, sicut subita nostra cogitatio, ac vo- luntas peruenit ad manus, & pedes: perinde autem res omnes subiectæ sunt, paréntque Deo, terrestres, & cælestes naturæ, sicut corpus cuilibet suum, cuius mouendi initium est voluntas. Sic autem licebit illa diuina percipere, si voluntatem cogitationemque huma- nam, minimam & imbecillam, conferas cum vasta illa, immensaque Dei, ad cuius mo- tum possint omnia concitari: Etsi item cernas multorum hominum voluntatibus ex con- sensu vna effectis, tot corpora vt vnum mouentem fieri subitò ingens aliquod opus: Sic voluntas, cogitatioque diuina, longè quam multorum mortalium cõiurata voluntas ex- cellentior, ad cuius motum multo plura, ac maiora corpora cieri possint, operatur ingen- tia, in-

Atia, incredibilia, admiranda. Hoc ait oraculum, Patrem, opificemque mundi hæc omnia, quæ cernimus, in quibus est humana progenies, cogitasse, voluisse, subitòque creata ap- paruisse. Subito mortalem animatum, extemplò creatum Adam, diuina voluntas eum protulit in lucem, inspirauit in faciem eius, & factus est in animam viuentem, quod Chal- dæus ἐψύχαστο, animatus est. Inspirationem Chaldæus intimè in Philosophiam, & initia rerum penetrans, interpretatur voluntatem illam, cogitationemque diuinam. Hoc igitur testimonio, duo, quæ docuit Theologia Mosaica, noscuntur; corpus seorsum, & ani- mam ab vno, eodémque Deo, mundanòque opifice creata. Corpus à Poëtis, sicut ab ora- culo dicitur Græcè βροτὸς, mortalis, deuorabilis, temporari subiectus edaci. Illud videlicet quod sumptum est ex limo terræ, & quod in cinerem reuertitur. Hoc, inquit, animatum fuit à Patre, sicut dicitur in Mose, & Pater mundi, fuit item hominum, qui corpus eorù, & animum procreauit. Hæc item fuit priscis vulgata Theologia. Eòque Aesclepius Theo- logus in ea, quæ appellatur Hymnodia, ad Animonem regem inquit: θεῶν μὲν πανακχρότα καὶ πατὴρ τῆς ἡμετέρας ψυχῆς, τὰς μὲν τῶν τομάτων καὶ φρονῶν, τὴν εὐφρομένην ἀναφέρεισθαι τὸν πατέρα. Deo, inquit, vnde quaque incorruptibili, & patri nostrorum animorum ab omni lingua, & voce, gratiarum actionem referri cõuenit. Ecce patrem animarum vocat, & creatorè. Videlicet quod Chaldæus animatorem, viuificatorem, fontem nostrorum animorum. Iustinus item testatur oraculum, ὅτι τὸ παρ' ὑμῶν λεγόμενον ἀξίωσεν τὸ πνεῦμα, ὑμῶν παντοκράτο- ρος καὶ ἕναί θεός, ἕτερος ἐν μέσῳ τῶν ὑμῶν ἕστι. ὅτι τὸ πνεῦμα τῶν ἀδελφῶν ἀδάμ δὲ καὶ ἑλίας, καὶ τὸ σὺν- ἔσθαι τὸν ὑμῶν τὸν θεὸν πολλοῖς, οἷς ἰσμεν, συμβῆλαι: Quod apud vos oraculum rogatum à quodā vt hymnum Dei omnipotentis cõcineret, sic in medio hymni dixit, Quod primus hominù formator Adam vocauit. Et hunc seruari hymnum, apud multos quos scimus, contingit.

Adam quo- modo creatus.

Corpus mor- tale.

Sententia Platonis de homine diuinitus creato, & quod in Timæo formatio- nem corporis attribuens minoribus Diis, poëtice potius dixit, in alijs locis tribuens totum opificium summo Deo.

C A P V T V I.

S E P E fubit admirari, vt multarum in sacris litteris traditarum rerum fama in omnes gentes progressa, quoniam & à longinquis temporibus descenderet, & autorem apud eos certum non haberet, adulterata fue- rit, præcipuum Græcorum vitium, qui Barbarorum vt maiorum Theo- logiam æmulati, male perceptam, temporum diuturnitate iam obsol- etam, fabulis sæpe peruerterunt. Veluti quod paulò antè de Promethæo, & Gigantibus, quod turris ædificium fuit, congestos montibus montes fuisse di- uulgarunt. Et columbam ex arca à Deucalione, quod Plutarchus retulit, emissam. Et Clapsum animorum in hunc mundum è Paradiso in corporis carcerem, ad pœnam scele- ris inclusorum. Igitur & Plato, cum ex sacris litteris audisset, Deum creaturum homi- nem, quasi circumstantibus quibusdam dixisse, Faciamus hominem ad imaginem, & si- militudinem nostram, ipse qui totam Theologiam suam à Pythagoreis, & Aegyptiis, cer- tisque per omnes sermonibus obambulantibus deducebat, introducit mundanum illù Opificem cum Diis iunioribus, quos ipse paulò antè procreasset, loquentem super ho- minis creatione, iubentemque eis accepta ab se immortalis anima, in corpus, quod ipsis effingere mandasset, inferere, humanæ creationi ferme duos adhibens opifices, sup- remum Deum animi creatorem, & Deos iuniores, quibus idem iubeat corpus informare. Hæc eleganter, vt omnia, Marcus Tullius, qui Timæum Platonis fecit Latinum, è qui- bus pauca delibabo: Tum ad eos is Deus, qui omnia genuit, fatur, Hæc vos, qui Deorum satu orti estis, attendite, vt mortali generentur conditione, vos suscipite, quorum vo- bis initium, statúsque traditur à me. Vos autem ad id, quod erit immortale, partem at- texitote mortalem. Paulò post, Post autem eam sationem Diis, vt ita dicam, iunio- ribus permisit, vt corpora mortalia effingerent, quantumque esset reliquum ex hu- mano animo, quod deberet accedere, id omne & quæ sequentia essent, perpolirent, & absoluerent. Ita que cum accepissent immortale principium mortalis animantis, imitan- tes genitorem, & effectorem sui, particulas ignis, & terræ, & aquæ, & aëris à mundo,

Fama anti- quissima in- certo autore, adulterata fa- bulis.

Genes. 1. Plato ex sa- cris litteris ac cepit hominis formationem.

Liber est, de vniuersitate.

Genes. 1.

Dij, non fuerunt adiutores in creatione.

Homo, animal nobiliss. & sanctiss.

Divinum corporis opificium.

Plato, inter dum fabulator.

Iecoris formatio.

quas rursus redderent mutuabantur, easque inter se copulabant, haud iisdem vinculis quibus ipsi erant ligati, sed talibus, quae cerni non possent, propter paruitatem. Aliasque multa prosequitur Plato. Totusque locus sumptus est ex libro Moysi, Faciamus hominem ad imaginem, & similitudinem nostram. Siquidem etiam nonnulli Hebraei ferunt eum cum Angelis, quos paulo ante creasset, tunc locutum. Et Philo Iudaeus, quos Philosophi Dæmones vocent, Angelos dicit in sacris litteris appellari. Imaginem autem, & similitudinem, imitationem illam credidit Plato. Hanc igitur eius sententiam, qua separatur creatio, ut aliud fecerit Deus maximus, aliud Dij minores, manifestae rationes coarguent. E quibus erit prior, quod ipse sibi met contradicit: secunda, quod praeter Theologiam maiorum, à quibus edidit, hanc fabulam confinxit. Demum quod ratio his quae dicit aperte refragatur. Coarguat igitur Platonem Plato, cui refellendo sufficeret, quod quae Barbari docuissent non clare percepit, suspitione ad alia longè declinante, quam fons ipse, cuius riuius fluxit Theologia Graecorum, sapuisset. Quippe si vel concedam illum apud Mosem parentem mundi, cum iunioribus Diis fuisse locutum, non protinus eos asciuisse adiutores ad creandum, operumque quasi eorum implorasse contendam: Aut eum dedignatum corpus atrectare, collectisque ex quatuor elementis particulis, fabricari, eam ministris suis prouinciam delegasse. Probarem enim optimis, naturaeque maximè consentaneis rationibus, nihil esse in toto mundo homine nobilius, ut qui crearet indignioris, minorisque ponderis res, multò facilius admoueret nobilissimae conditioni manus. Omnibus enim elementis melior est homo: corpora verò caelestia cum manifestò deseruiunt humanis commodis, quia facta sunt etiam autore Platone, ut lucerent super terram, ac motibus eorum perceptis, temporibusque distinctis, hominum negotia in terris regerentur, essetque rebus humanis certus ordo, profectò videtur id melius, ac nobilius esse, cuius utilitas impulit autorem ad creationem caeli. Qui si caelum creauit, multasque corporeas formas exemit ex illa congerie, certè fecit etiam quod esset animal nobilissimum, ac sanctissimum, ut idem asseruit. Ad haec non videtur vnus eiusdemque rei separanda, duobusque quasi opificibus tradenda creatio. Nam cum nulla causa verisimilis afferri possit, cur sapiens ille Deus refugerit humanam conditionem, nisi videlicet quod corpus humanum corruptibile sit (indecorum sit autem summum opificem rei incorruptibilis autorem fuisse: quod quidem nihil ad dedecus Opificis spectat) sanè veritati plurimum consentit, ut sit animi, ac corporis quorum est admirabilis coniunctio, idem artifex. Est autem diuinum corporis opificium, fuitque sapientibus semper stupori, & admirationi. Ac nisi quod incorruptibilis naturae est caelum, ad sapientiam certè artifici, nihil illic est humano artificio excellentius: Nemòque fuit, vel ante, vel post Platonem, cui fabula haec in exponenda hominis creatione arriserit, nec à summo Deo praecleara conditione creatum senserit hominem, cuius corpus, etsi mortale est, prouisum tamen mirabili sapientia fuit, quod etiam est Aristoteles confessus, ut in re corruptibili, sempiterna quaedam esset successio, dum semen inuicem sibi corporibus tradentibus, existit hominum perennis progenies. Quod aequè diuinum est, ac si in vno eodemque corpore aeternitas fuisset. Sed non est mihi contra Platonem super hac re differendum, quem quasi poetice potius, & ut pleraque, sub fabulis scripsit, quam physica, constantique ratione appareret locutum. Nam neque sermo ille Opificis mundani cum minoribus Diis, verus est, neque materiae caelestis, ad eum, quem tradidit modum, sectionem fas est intelligi. Dij quoque minores nusquam sunt: quia ut docuit antea, non Dæmones illi, sed homines fuerunt. Ipsum duntaxat aliter & in Timæo, & aliis locis loquentem, & Deum autorem hominis consententem, iuxta superiores, quibus operam dedit, Philosophos, rationibus omisis, audire satis erit. Licet igitur Plato tradat Deos minores à Deo paulo ante factos ipsius imperio, corpus humanum finxisse, ubique tamen quasi veritate eum à superstitione reuocante, tribuit hoc mirabile opificium summo Deo. E quibus est in eodem Timæo, quod Deus fecit iecur aptum ad excipiendas rerum futurarum imagines: τὸ δὲ θεὸς ἠπτεροειδούς, αὐτὸ πῶς τὸ ἥπατος ἰδέαν ἐκίνησε. & quae sequuntur. Videlicet, Hoc igitur Deus considerato, ipsius iecoris formam fabricatus est, & posuit in eius constitutione densitatem ac laeuorem, & perspicuitatem, dulcedinemque & asperitatem. Paulò etiam post, hunc ipsum summum Deum refert medullam, in qua animae essent, ex elementis collectam, composuisse. Haec, inquit, elementa Deus singula à suis generibus

A generibus fecernens, miscensque ad proportionem inuicem, satum vniuersalem omnis mortalis generis excogitans, medullam ex eis operatus est, & deinde ei genera animarum demisit inserta. Hic audis totam materiam, Deum componentem, & optimam quamque elementorum partem in medullam, quae animarum fundamentum esset, ubi spuma genitalis, miscentem, ac temperantem. Paulò post exponit quomodo noster κροπλάτης, formator, fictor, composuerit carnem, & ossa & nervos, ex quibusue elementis, quantaque proportione. Vnde factum, ut fluxiosem, sed quae magis contenti posset, quam carnis, molliorem autem quam ossium, vim nervi habuerint. Quibus, inquit, ossa circumducens & medullam alligans ad inuicem nervis, demum carnibus ea operuit desuper. Deinde ipsum eundem dicit nervos ad extremum capitis adligasse: Ἄλλ' ἄρα, καὶ ἕτως ὁ θεός, ὅτι ἐκάπλω κεφαλῆν περιήσασα. & quae sequuntur. Nervos ob haec, & hac ratione, Deus ad extremum caput circumactos, circa collum simili modo deuinxit. Et extremas mandibulas eis alligauit sub faciem, reliquos in omnia membra distribuit, alligans articulum articulo. Demum Plato dicit, Deum, quod traiceret humor ex ventre ad venas, abusum aëre, & igne. Totamque interiorem illam membrorum rationem diuinitus explicat, referens in Deum. In quibus euidentissimè vniuersam illam superius positam à Mercurio Trismegisto hominis creationem declarauit, secutusque est ad amissum, explicans, aperiensque, quae breuiter Mercurius pronuntiasset, ex hisque in admirationem Opificis, omnes incitasset. Quocirca cum & in Timæo, & vbi que fateatur animam à Deo creatam, & habere cum eo similitudinem, & affinitatem, quod etiam affirmat Aristoteles, videtur planè rationi consentaneum, ut qui fecit meliorem partem, etiam ipsum mirabile, sapientissimaeque intelligentiae opificium construxerit. Hoc veritate cogente non modò in Timæo, sed aliis locis confessus est, ut quod in secundo de Republica tradidit à Deo nata, & facta omnia, caelestia & terrestria, Deos, & homines. Et in septimo de Legibus diuinitus sic est de Deo, & homine, & quod interesset, locutus: Natura Deum quidem esse omni beato studio dignum, hominem verò ludum quendam esse Dei, verèque id optimum eius fuisse. Haec Plato. Cuius videtur esse sensus, in Deum, resque diuinas, omne studium esse conferendum. Dignum enim eum esse, in quo colendo omnibus conatibus, & studiis vtamur. Hominem autem esse longè Deo inferiorem, quippe qui sit res ab eo veluti iocularis effecta, ut quasi luderet, cum machinatus eum est, veluti si pictor, aut statuarius aliquod opus effingeret. Graecè enim παίειν, ludere, videtur esse etiam creare, gignere, vnde παῖδες, filij, proles, dicti pignora Latinis. Sic fuit homo, quasi filius, & proles Dei, sed μεμαχμηδύος, machinatus, fabricatus, factus. Idque ait Plato fuisse omnium, quae Deus facere posset, optimum, ac praecipuum. In tertio quoque de Republica, non Dæmones, sed Deum supernum innuit hominem creasse, cum ait, quod Deus formans homines, aliis aurum id est, mentem, admiscuit plurimum, aliis argentum: ἀλλ' ὁ θεὸς πλάσσει, ὅσοι μὲν ὑμῶν ἴκανοὶ ἀρχῆν, χρυσὸν ἐν τῇ γενέσει συνέμειξεν αὐτοῖς, διὸ τιμιώτατοι εἰσὶν. ὅσοι δὲ ἑπικουροὶ, ἀργυροὶ, σίδηρον δὲ καὶ χαλκόν, τοῖς τε γεωργοῖς καὶ τοῖς δημιουργοῖς: Deus, ait, fingens qui ad imperandum creabantur, aurum in eorum satum admiscuit, eoque sunt pretiosissimi, qui custodes & adiutores argentum, ferrum, porro & aes agricolis & ceteris opificibus. In sexto quoque, non Dæmones asciuit, sed vt Moses, & Trismegisto priores, verum Deum hominis opificem. Hunc ait sensum videndi fecisse copiosissimum, multarumque rerum capacissimum, videlicet quod omnes, os sublime dedit, ut caperent notionem Dei. Nunquid, ait, ἐπινοήσας τὸν τῶν ἀμύθητων δημιουργῶν, ὅσα πολυτελέστατα πῶς τῶ ὄρανε καὶ ὄρασμα δυνάμει ἐδημιούργησεν; Quod est, Considerasti sensuum artificem, quam locupletem fecerit videndi facultatem? Sensit igitur cum superioribus Theologis, totaque ante cum hominum Philosophia.

Carnis, ossium, nervorum fabrica.

Mandibulae.

Animam à Deo creatam & Deo similit.

Homo, res iocularis à Deo factus. παῖδες dicti à παίειν.

Quod Aristoteles mirifice consentit cum Theologia Mosaica, hominem à Deo conditum, formatumque corpus, datamque sexus varietatem, animam autem exterius inspiratam.

In Peripateticis quibusdam quo plus inscitia eo plus arrogantia.

ENSIT etiam quæ superiores omnes, si quis prudenter dicta eius perpendat, non pertinacium tempestatu huius Peripateticorum more, in quibus quo plus est inscitia, plus etiam temeritatis, & arrogantia, mordicus dogmata certa eius defendat, aut verius depraverit Aristoteles. Triaque sunt præclara, evidentiâ, manifestaque de creatione hominis à Deo siue animi, siue corporis, apud eum testimonia. Vnum vniuersale, duo particularia: Ex his duobus alterum ad animum spectans, alterum ad corpus. Quæ etsi produximus superius, poscit tamen ordo, vt huc reuocentur. Dicebat in libris de Generatione & interitu, quod cum res terrestres & corruptibiles plurimû distarent à principio Deo immortali, & incorruptibili, nec capere res terrestres in indiuiduis immortalitate possent, Futurum fuisse, vt res creatæ breui circumactio temporis interuallo, migrarent è vita. Huic malo sapientissimum Deum sic prouidisse, vt inchoato à primis illis indiuiduis ordine, deinceps altera gignerent altera, essetque in vnoquoque semen, in quo, Platone docente, inuisibilia quædam animalia continerentur, quæ in vteris animatium confota coalescerent. Sicut in vtero terræ semina plantarum. Quo consilio nunquam perpetuæ creationis deficeret ordo. ἐπει γὰρ ἐν ἀπαν ἀεί, τὸ βελτίονος ὀρέγεσθαι φανερὸν πλὴν φύσιν, βέλτιον δὲ τὸ εἶναι ἢ μὴ εἶναι, τὸτο δ' ἐν ἀπαν, ἀδύνατον ὑπάρχειν, ἀλλὰ τὸ πρότερον τῆς ἀρχῆς ἀφίστασθαι τῷ λειποιδίῳ πρότερον, συνεπλήρωσε τὸ ὅλον ὁ θεός, ἐντελεχὴ ποιήσας πλὴν γενέσθαι. Quod est: Nam cum in omnibus semper desiderare melius naturam dicamus, melius est autem esse, quam non esse, hoc autem in cunctis erat impossibile, quoniam à principio plurimû distarent, qui supererat modò compleuit vniuersum Deus, perennem faciens generationem. Hæc, vt sæpe admonui, in præteritis temporis verbis pronuntiat Aristoteles, fecit, compleuit, vt non innuat continuam dependentiam, sed vt magister Plato, omnisque vetustas, principium quoddam. Proponuntur enim duo inter se contraria, è quibus cum alterum sequi Deus posset, elegit potius alterum, vt esset perennis ordo. Quod si contendas, & proteruus insistas, ne sibi contradicat Aristoteles, eum temporis initium non spectasse, ego ex aduerso dicam imprudenti, & ad mendacium, fidumque alibi dogma minime attendenti confessionem veritatis excidisse, cuius non imperitos, efferatosque in dogmatis eius Peripateticos, sed prudentissimos quosque velim consideratos. Hoc igitur mirabili, venerandoque Aristotelis (sic enim appellare libet) oraculo declaratur, & continetur, quod præcones theologiæ nostræ toties vociferantur: Manus tuæ fecerunt me, & ante & retro formasti me. Imperfectum meum viderunt oculi tui. Quomodo enim fecerunt, aut creauerunt nos manus eius, qui tantum distamus à primo illo, quem diuinę præsentis fecere manus? Videlicet quod ipsi nos Philosophi, sæpe Theologiæ cælestis interpretes, docuerunt. Permanuit ad nos vsque à primo perennis generationis à Deo excogitatus ordo: qui non solum creauit primos illos, erexitque è nihilo in pedes, sed vasa quoque membraque molitus est in eis, in quibus genitale semen contineretur, semini autem eam indidit vim, vt quod ait Plato, exigua quædam & propter breuitatem inuisibilia animalia ei inessent. Aptauit quoque membra, vt fieri posset generatio. Et quod mirabile suspiciendumque maximè est, vt esset copiosissima satio, mutua cõiunctionis magnum excogitauit ardorem. Et quod admiratus explicuit deducens totam rem à Deo Plato, Descendere, inquit, fecit per collum à capite semen. Quod veluti animal, accepta respiratione vbicunque respirando fluxit, vitali cupiditate animali ingenerata, gignendi amorem absoluit. Quo circa genitale virorum membrum, vtpote sui iuris, rationisque impatiens omnibus effrænata cupiditate conatur potiri: Similiter quæ vulua in mulieribus dicitur, cum sit animal ob hæc ipsa, procreandorum filiorum avidum. Et reliqua, quæ persequitur Plato, deducens, vt dixi, mirabilem hanc arcanamque nascendi sapientiam omnem à Deo. In his igitur continetur quæ Aristoteles dixit ἐντελεχὴς γένεσις, Perpetua, continuataque successio. Quam si voluisset explicare, dicenda ei fuissent, quæ prior Plato: quæ cum magister ipse ingenuè tribuat Deo, certè & Aristoteli vt tribuit, tribuenda fuissent, confitendumque fuisset, Deum autorem tanti operis. Ille igitur idem posteros nos creauit, qui priorem illum, creans nos in illo, faciens perpetuam successionis ordinem, dans apta membra ad generationem, & vtriusque sexus mutuam appetetiam. Et hoc est quod apud Mosen dicit, Crescite, & multiplicamini. & Procreat vnumquodque iuxta genus suum, habens semen in semetipso. In Politicis itè loquens de mutua viri, & mulieris cõiunctione: ἅμα δὲ καὶ ἡ φύσις ἀναπλήρωσι ταύτην παύτην παύτην τὸ εἶναι, ἐπει γὰρ ἀεὶ μὲν ἔδύναται, ἀλλὰ καὶ

Semina vis in animalibus.

Melius est esse quam non esse.

Job. 10.

Membrorum situs & ratio.

Cõtinua successio.

Gen. 1.

ἄκα καὶ τὸ εἶδος, ἔτσι τὸ θεῶν ἀποκατάστασις τὸ τὸ θεῶν ἐκείνη ἢ φύσις τὴν ἀνδρῶν, καὶ τῆς γυναικὸς τὸς κοινωνίαν. Quæ sunt, Simul autem & natura, inquit, supplet hoc circuitu, perenniter esse: quandoquidem non secundum numerum, sed secundum speciem id fieri poterat. Sic prouisa fuit à Diuinitate vtriusque natura, viri, & mulieris, ad societatem. Cernis vt sibi consentiat, Consistens à Diuinitate prouisum fuisse, non solum nunc prouideri, imò ideo prouideri, quia prouisus fuit sexus viri, & femina. Nõne hæc est Theologia Mosaiica? Masculinum, & foeminam creauit eos. Et dixit, Crescite, & multiplicamini. Ea est periodus, & ἐντελεχὴς γένεσις. Factum à Deo, Moses: Factum, & Aristoteles, Factum aliquo temporis initio, Moses: idem & Aristoteles: apud vtrunque. Fecit, Creauit, Repleuit Deus. Necessè igitur est Aristotelem huc sensisse, quæ maiores, Plato, Pythagoras, omnisque Græcia prodiderant, cum & sermo id declararet, & habuerit antea quos sequeretur. Tertium testimonium de creatione animi est, cum in quarto libro de Generatione animalium, omnem animam animam interire, quia cõiuncta sit cum elementis, à quibus etiam oriatur, & ab eis separari non possit, quia non sit aliud quàm ipsa, fatetur. Solam autem mentem, aut intellectum, exterius accedere, quia separabilis sit, & alterius generis, vt in libris etiã de Anima, differit: ὅτι καὶ ἡ ψυχή ἐστὶν ἀδύνατον ἔχει γὰρ αὐτὴ καὶ ἑαυτὴ εἶσθαι οἶοντε ἀχρεῖται ἕσασ, ἔτι ἐν σάματι εἰσθαι, τὸ γὰρ σπέρμα τὸ ἐν τῷ σάματι μεταλαβὼν τὸ σπέρμα ἔστι, λείπεται δὲ τὸν μόνον γένεσθαι ἐπισθαι, καὶ θεῶν εἶναι μόνον, ἔδδ γὰρ αὐτὴ τῆ ἐνεργείᾳ κοινωνεῖ σωματικῆ ἐνεργείᾳ. Quocirca, inquit, impossibile est, vt exterius ingrediatur anima sensibilis. Neque enim ipsas per se ipsas ingredi ceu inseparabiles datur. Est enim semen excrementum corporis, à quo continetur. Superest autem solam mentem exterius ingredi, & solam diuinam esse, cuius operatio non communicat cum actione corporea. Hæc Aristotelis dicta, qui æqua lance, synceròque iudicio ponderet, colliget hominem, quæ vetustissima nostra Philosophia, sensisse, quodque ex successione, reuelationeque sensit nostra, hoc Aristotelem ratione & iudicio prodidisse, ratione cum veritate cælesti consonante. Priora exempla satis superque declarant creationem artificiumque humani corporis, opus fuisse diuinæ sapientiæ: hoc postremum valdissimè clamant ab origine diuina, fatum nostrorum animorum. Si enim mēs sola separabilis, sola à natura corporis absoluta, necessariò est origo eius à Deo, quoniam à nullo corpore supra corpus enim est natura diuina. A solo igitur Deo. Quod ipse etiam confiteri non erubuit. Superest, inquit, solam hanc esse diuinam. Diuina sunt, quibus vel ortus à Deo, vel similitudo cum Deo. En totum hominem ab vno eodèque Deo dixit Aristoteles creatum, consentiens cum prisca Philosophia, cum Ægyptiis, Chaldeis, Pythagoreis. In cuius dictis, si penitus euoluas, rei caput attingas, rerum creatio, quantum velint torquere hic sese Peripatetici, continetur.

Non secundum numerum, sed speciem animalia perpetua.

Anima beatiarum mortalium.

Semen quid.

Diuina quæ.

Quod Aristoteles de animi immortalitate, ac diuinitate sensit, ac dixit, quæ superiores, Chaldei, Pythagoras, Aratus, Mercurius Trismegistus, exinde Philo, & Marcus Tullius.

CAPVT VIII.

ERISIMILE est, vt dixi, maiores Theologos Græcos, & Barbaros, ratione quoque, iudicioque accedente, in hac præclara, de aduetu exterioris animi nostri assertione Aristotelem fuisse secutum. Quæ si hodierni Peripatetici tenerent, fortasse melius & hoc loco, & omni Philosophia eius Aristotelem interpretarentur. Veri inquam simile est, nunc Philosophum dixisse, quæ cum cæteri, tum Chaldaicū oraculum, quod solet etiam Platonicis proferri, prius ediderat:

Κρή σε ἀεὶ δὲν τὸ φῶς καὶ πατρὸς ἀγῶν, Ἐθα ἐπέμψθη σοι ψυχὴ πολλῶν ἐσθλαμῶν ἔσθ. Quæ sunt, Accelerare opus est te ad lucem, & patris splendorem, Vnde tibi est animus missus, multa indutus mente.

Hoc oraculum explicans Pfellus Philosophus, ἐπειδὴ οὐκ ἔστι ἀπερμάτων ἢ ψυχῆ πλὴν ἀπορροῦν ἐλάσει, ἔδδ ἐν σωματικῆς ὑφεκτικῆς κρᾶσεσι, ἀλλὰ ἀναδεν τὸ τὸ θεῶν πλὴν ὑπαρξῆν ἔχει τὸς σπείνον καὶ ἔστι ἐρέφθω. & quæ sequuntur. Posteaquam, inquit, non ex feminibus accepit substantiã anima, stantia.

Non à femine est anima substantia.

neque corporeis subsistit temperamentis, sed à Deo supernè habuit esse, ad illum etiam conuertatur oportet, & ad lumen diuinum faciat ascensum. Magna enim vestita intelligentia huc descendit, hoc est induta est à creatore, & patre, reminiscencias diuinorum conditionum, quando huc accepit descensum. Hinc per easdem illas reminiscencias iterum illuc reuertitur. In his Psellus, etsi nimium Platonice de animorum descensu locutus est, verus tamen sensus est, animos esse diuinos, his à sedibus descēdentes, vbi consensus omnium mortalium prædicat esse aulam Dei, qui tamen per omnem mundum intentus cælum, ac terras implens, vt noster ait Propheta, proprius tamen vbi magis colluceat maiestas eius locus, dicitur Cælum. Ab illa aula, quoniam nec à mundo corporeo, nec ab vllis elementis veniunt, dixere nostras animas descendere, formatas ab ipso Deo, similes autem sibi formatas, nullo ex corpore depromptas, solo Deo earum origine, & fonte. Propterea Philo pro omnibus Philosophis, animum esse ἡ ἀπαιράσιμα, ἢ ἀπαύρασιμα, Abscissionem aut radium à Deo. Salomon, ἰδὸς τῆς αἰθέρης, proprietatem. Oraculum Apollinis, μὲν δὲ, particulam. Moses, afflatum. Tullius, decerptos ex mente diuina. His modis est anima demissa cælo, diuinitus data, diuinitus decerpta, mirabili modo formata. Quas autem dixit Psellus reminiscencias, non illas scilicet Plonicas dixit, nisi rectè sentias, sed naturalem ad cælum suspectum, & conuersionem, vnde fuit origo, similitudinem cum Diuinitate, & quod animus decerptus, aut afflatus est ex mente diuina, naturali cupiditate desiderans fontem genitorem suum: non quod antea, quàm in corpus intrasset, in cælo fuerint animi, sed vno momento creati, diuinitusque dati, coguntur conditoris sui reminisci, semper ad propriam regionem suam animorum que loca, vbi Deus inuisibilis, regnumque eius florentissimū, suspirant, cum nec terra, nec aqua, nec aër, nec ignis possit animis placere, quippe qui nec è terra, nec aqua, nec aère, nec igne, sed à regno Deorum, à locis immortalibus, inuisibilibus, incorruptilibus venere. Huius regni recordantur animi, lumen sempiternum sentiunt instinctu naturali fulgentissimum, mirabile, iucundissimum, alacritatis ineffabilis, incognita mortalibus, solis his, qui adsunt, nota gaudia. Hæ sortes, aut conditiones meliores, de quibus sæpissime Plato, & nostræ litteræ. Magnam autem mentem etsi Psellus illas reminiscencias interpretatur, mihi tamen videtur oraculum similitudinem Dei, & id ipsum, quo diuina est anima, sensisse, illamque Diuinitatem designasse, quam sedibus ætheris descendens tulit anima secum. Hæc magna, hæc multa mens, plena diuinæ naturæ, instinctusque beati, notionisque cælestis. Hoc quis neget Aristotelem sensisse, asseruisse, cum nulla sit in hoc mundo regio, nec locus, nec corpus, à quo aduentare animus potuerit? Et tamen exterius eum ingredi dixit. Vidisti quoque, vt Psellus proposuerit, penèque declarauerit locum superius adductum ex Aristotele: Non subsistit anima corporeis temperamentis, vt quidam in Phædone suspicantur: nec semini, spumæque illi, substantiam debet suam: non eodem, atque corpus fatu feminatur: sed habuit diuinitus, & supernè substantiam. Id igitur Aristoteles dicebat, ex femine, quod excrementum, vel spuma corporis sit, sensitiuam, corporeamque animam creati: solam autem mentem alterius rationis esse, cuius omnis incorporea sit operatio. Ob id eam esse diuinam solamque exterius accidere. Quod quidem ceteri Philosophi communibus suffragiis omnes decreuere. Vidimus enim apud Platonem, Opificē mundi, se principium, & fontem animorum confitentem, cuius, inquit, initium traditur vobis à me. Et quod Dij minores acceptam, genitamque à Deo animam, incluserint in formatum à se corpus. Aliaque plura, quæ pōst referētur. Igitur, & Pythagoras aperuit, propalauit, vociferatus est, quod Aristoteles occultè designauit: cuius dictum, animum exterius accidere, est quod Pythagoras omnibus prædicabat.

Descensus animorum.

Anima à cælo demissa.

Anima extrinsecus adueniens.

Genus humanum, diuinum esse.

i. Legib.

Homo immortali.

Ἄρα, ἐστὶ τὸν γένος ἐστὶ βροτοῖσι. Aude, namque genus diuinum mortalibus extat.

Genus diuinum esse nobis etiam mortalibus, propter corpus, vt Chaldæus superius: animi autem origo, inquit Pythagoras, est à Deo. A quo genus ducimus, inde natus animus, propterea cognatus, & quod ait Aristoteles, οὐ γνήσιος, affinis, gentilis, vt Marcus. Tenemur agnatione diuina. Genus nostrum, id est, eius, qui verè homo est, nempe animus, non est à corporeo, corruptibilique mundo, sed à Deo. Propterea diuinum genus est nobis, vt haudquaquam timere, quasi morituri, debeamus. Imò fidendum est maximè, magnaque cum alacritate viuendum, quibus non sit cum his quæ moriuntur, & intereunt, agnatio, sed cum Deo immortalis. Cernis autem Pythagorā eodem nomine atque Aristot-

Aristoteles vt? Relinquitur, inquit Philosophus, mentem solam extrinsecus aduentare, solamque esse θεῶν, diuinam: Pythagoras autem, diuinū genus, fatus diuinus, diuina cognitio, natura, origo, ortusque diuinus nobis, propterea non mortalis. Eadem deprecantem, & quid senserit Aristoteles declarantem nostræ Theologiæ antistitē, etiam Arati testimonio, qui similiter atque Aristoteles, & Pythagoras, licet Aristotele prior, fuerat locutus, allato, considera: Ipse, inquit diuus Paulus, Deus eum sit Dominus cæli & terræ, non in manufactis templis habitat, neque manibus humanis colitur, alicuius indigēs. Ipse dans omnibus vitam & spiritum in omnibus, creauitque ex vno sanguine omnem humanam gentem. In ipso, inquit paulò pōst, viuimus, & mouemur, & sumus, sicut quidam è Poëtis vestris dixerunt. Huius enim genus sumus. Genus igitur cum simus Dei, & quæ sequuntur. Visum, quid sentiat Aristoteles & Pythagoras. Diuinè quoque & similiter atque hi omnes, animi substantiam, & fontem declarauit Trismegistus ad Aselepium: ἡ νῆς ἐν ἐκείνῳ ἐστὶν ἀποτετμημένος ἐστὸς τῆς θεῆς, ἀλλ' ὡσπερ ἡ πλωμένης κελύφης τὸ τῆς ἡλίου φῶς: Mens, inquit, non est abscissa ex Dei substantia, sed quasi explicata, sicut Solis lumen. Quis est igitur tam infelici iudicio, tanta impudentia, quanquā habent os hodierni Peripatetici, & frontem perfricuere, non omnes dico, qui non videat Mercurium, Pythagoram, Aratū, Paulum, Chaldæum aperientes, quod obscure protulit? Aristoteles, exterius animū ingredi, videlicet ortus illi diuinus est, genus, generatio, natales diuini, non mundani, non corporei, corruptibiles, diuina stirps. Hoc item clarius exposuit Marcus, vt qui sententiam Aristotelis super eo verbo θεῶν, à foribus, vel non intelligant, vel deprauēt, id de intellectu vel Dei, vel vniuersali quodam exponentes, aut de intellectu, siue intellectuone, & doctrina, quæ paulatim exterius aduentet, sit locutus, merito cæteros magnos viros audientes, à pertinaci, stultaque hac sua persuasione dimoueantur. Quid enim verisimile sit aliud Aristotelem sensisse, quàm quod est apud Marcum in Tusculanis, & in consolatione? Animorum, inquit, in terris nulla origo inueniri potest. Nihil est enim, inquit, in animis mistum, atque concretum, quod ex terra natum, atque factum esse videatur. Nihilque humidum, aut stabile, aut igneum. His enim innatum nihil inest, quod vim memoriæ, mētis, cogitationis habeat, quo & præterita teneat, & futura prouideat, & completi possit præsentia, quæ sola diuina sunt. Hæc ratio Marci nostri de immortalitate animi latior, verbiisque Latinis declarata est, quàm sæpe Græcè, & ad morē Philosophorum posuit Aristoteles in secundo de Generatione animalium. Nam cum diuisisset, omnes animæ species, aut separatas esse, aut non separatas, aut quasdam separatas, quasdam non vel nasci, & esse in semine maris, non exterius ingredientiæ aut in semen maris ingressas: aut exterius accedere omnes, vel non: quod non omnes prius fuerint, quàm ingrederentur, clarum esse hac ratione: Quæcunque enim principia habeant operationes corporeas, ea sine corpore esse non posse, vt incedere sine pedibus, vt id non possit exterius accedere. Neque enim ea principia ipsa per se introire posse, vt inseparabilia, neque corpus introire. Semè enim excrementum ventris esse. Solam igitur mētem ingredi exterius, solamque diuinam esse. CNeque enim cum operatione eius vlla ratione cōmunicare operationem corporeā. Hæc ratio est, quam Marcus attulit, memoriæ cogitationis, prouidentia. Hæ enim sunt operationes incorporeæ, ab incorporeo principio nascentes.

Ast. 17.

Mens non abscissa ex Dei substantia, sed quasi explicata.

i. Tuscul.

Animarum distributio.

Quod confirmavit Aristoteles eandem sententiam alijs locis, quibus sensit aperteque pronuntiauit animum à corpore segregatum, idemque testantur Peripatetici eum sensisse.

CAPVT IX.

ANC item Aristotelis verè sententiam fuisse, non is modò, & omnis qui in libris de Anima est locus, sed & ille in Moralibus, ab alijs etiam animaduersus, cui mille tenebræ ab inimicis veritatis offundi possint, abunde testatur. Est autem in decimo. Illic perspicuè duas ostendit constituturque hominum vitas: alteram, qua viuunt secundum compositum: alteram, qua secundum mentem, ac intelligentiam. Virtus item, & operationes esse duplices, alteras secundum compositum, quæ propriè vocentur ἀνθρωπίνης, humanæ, quasi corporeæ, & in hac vita: alteras separatas, mentis & intelli-

Duplex hominis vita.

gentia: *αὐτὸ τὸ συνήθως ἀρετῶν, ἀνθρωπίνου καὶ οὐ βίος, δὲ ὁ κατ' αὐτὸν, καὶ ἡ εὐδαιμονία, ἡ δὲ τῆς κατὰ* D
εὐδαιμονίας. Quæ sunt, Virtutes, inquit, compositi humana, vita quoque quæ secundum eas
 agit. Sic item felicitas. At verò virtus, & felicitas mentis, est separata. Hæc Aristote-
 les. Superius autem veram perfectamque felicitatem, declarauerat mentis actionem, ac
 contemplationem: sed eiusmodi maiorem esse, quam secundum hominem: Neque enim
 quatenus homo sit, sed quatenus diuinum quiddam in se habens, eam vitam ab eo agi-
 randam. Quanto autem differat hoc à composito, tantopere differre operationem eius,
 ab operationibus, quæ fiant secundum alias virtutes. Quòd si mens sit respectu hominis
 diuinum quiddam, etiam vita, quæ secundum hanc transigetur, diuinam respectu hu-
 manæ vitæ fore. Neque verò audiendos esse, qui nos hortentur, vt qui homo est, huma-
 na curet, & sentiat mortalia: sed pro viribus conandum immortalẽ effici,
 omniãque facere vt viuas secundum id quod optimum est. Denique concludit, vitam
 secundum mentem esse veram vitam ac felicitatem, quando quidem is homo maximè
 sit. His Aristotelis verbis omnia continentur, quæ ceteri de immortalitate planè, &
 apertè attulerunt, Hominem esse plenum rationis animal, memoriæ, cogitationis, pro-
 uidentia. Quòd animorum nulla in terris origo inueniri possit, quòd sint separati, vt lo-
 quitur Aristoteles: separatos autem esse, operationes incorporeas, & separatas, & à cor-
 poreis operationibus omnino differentes, attestari. Tullius autem, quòd in his nihil sit
 mistum, atque concretum, aut quod ex terra natum, atque factum esse videatur. Nihil
 humidum, aut flabile, aut igneum, nihil ex quatuor elementis. Quia in elementis, & E
 corporibus nihil insit quod memoriã, recordationemque præteritorum, futurorum
 prouidentiam contineat. Hæc Latine sunt, quæ apud Aristotelem, quòd sint animi se-
 parati, quòd operationes eorum, quæ sunt recordatio, memoria, cogitatio, speculatio,
 prouidentia, sint separabiles, videlicet à corporibus elementisque distinctæ, non ha-
 bentes ab elementis principium, ac dependentiam, sed alterius generis diuinius, quod
 non inueniatur in terris. Hoc Aristoteles appellat separabiles. Atque cernis eum, eadem
 loquentem in moribus, atque in libro de Generatione animalium. Illic quòd animus sol-
 us, siue mens, quem ceteri dicunt intellectum, est diuina, sola ingreditur extrinsecus,
 sola separabilis est à corpore, nullum cum corpore coniugium habens: non nascens è
 spuma prolifica. Idque rationibus, quæ sint facultatum, ipsarumque substantiarum indi-
 cia, colligebat. Hic variis modis separat animum à corpore, quòd verus homo sit ani-
 mus, quo felicitas humana vera sit non secundum corpus, aut secundum compositum
 ex animo, & corpore, sed secundum animum seu mentem solam, qui verus homo sit,
 cuius virtus, felicitas, & beatitudo sit separabilis. Quòd hæc beatitudo sit maior, melior,
 quam humana, videlicet terrena. Quibus verbis prudentissimus quisque noscet, Aristo-
 telem hæc loquentem spectasse, mentemque fixam habuisse ad eam beatitudinem, quam
 in primo de Cælo, de his qui degant extra cælum beatè, prædicauit: quanquam in eis-
 dem Moralibus, iuxta consensum mortalium, Diis immortalibus attribuit, qui dicantur
 viuere beatè. Cùm autem beatitudo non sit somnus, & dormitio, sed actio maxima, F
 ac beatissima, Deos autem à corpore separatos nihil agere corporeum, necesse sit, relin-
 qui duntaxat eos contemplari. Quid autem contemplentur, idem Aristoteles prope-
 modum cognouit, & fassus est. Hanc igitur animorum vidit, & spectauit in Moralibus
 felicitatem, similem videlicet ei, qua Diis fruuntur, à coniugio corporis segregati. Eius-
 modi enim animos esse nostros, quales Deorum innuebat, etiam in corporibus separa-
 biles à corpore. Nam quòd hanc vitam beatam senserit Aristoteles, liquidò verba eius
 ostendunt. Si enim, quam proponit, beatitudo, felicitasque non est compositi, dum au-
 tem sumus in corpore, sumus in composito, certè spectabat eam felicitatem, quæ quid-
 em in corpore nemini contingere possit, nisi munere diuino, in ecstasi raptus, sopi-
 tisque sensibus, videat arcana Dei. Huc adde quòd nulla in corpore fruimur clara, luci-
 daque speculatione, qua possimus esse beati. Nec potest animus occurrere nostris, seque
 aspectabilem exhibere, quòd eos fatiet perfectò solidoque gaudio: Non cælum, terra,
 maria, terrestria, caelestia. Tum in loco sumus, vbi nulla vnquam eiusmodi contigit con-
 templatio, quæ redderet quenque perfectè beatum. Quid quòd nostræ speculationes
 plerumque fallæ, fallacis que, vel ipsius Aristotelis testimonio, qui sæpe p̄ricos illos car-
 pit Philosophos, arguitque erroris? Quid quòd speculationes, vel à nobis ipsis oriuntur,
 generantur, vel à libris, monumentisque aliorum? Sed sibi quisque pessimus magister:
 libri

Perfecta felicitas in quo sita maxime.

Vita vera secundum mentem.

Operationes animorum que.

Diis beatè viuunt.

Beatitudo nostra est composita.

Contemplationes nostræ plerumque fallaces.

A libri ferme cuncti scitent erroribus, & fabulis. An Aristotelis libros legens, & sciens que
 tradit, ero beatus, non potius ærumnosus? Quæ quidem beatitudo ei priori, qui ista tra-
 dit, contigisset, quem nunquam ego puto fuisse beatum. Cùm igitur omnis humana, &
 in corpore speculatio cuiuscunque modi neminem possit beare: Perfectam autem bea-
 titudinem Aristoteles statuit in animo cognoscete: certè non potuit aliam spectare bea-
 titudinẽ, nisi diuinam, de qua locutus est vberimè Plato in Phædro. ipse quoque Aristo-
 teles vidit eam in libris de Cælo, asserens eos, qui sunt extra mundum, nec tẽpori nec cas-
 sibus subiacentes, nec locis inclusos, viuere perenniter beatos. Aliis autem locis hos ipsos.
 asserit nulla corpore voluptate, sed intellectuali, semper beatos. Alias definiuit Deum su-
 premũ cognoscendo seipsum beatum. Hæc igitur est omnium animorũ beatitudo, sicut
 Dei, sic ceterarũ mentium: contẽplantur primum illum, ibi philosophantur, speculantur,
 illinc omnem voluptatem decerpunt. Hanc Aristoteles necessariò, non aliam beatitudinẽ
 vidit, siquidem in terris non inuenitur. Beatitudinẽ enim non esse rem vanã, & quæ nus-
 quã sit, necesse est. Ex hoc igitur loco cognoscitur, iterũ Aristoteles separatos animos, ac
 diuinos dixisse. Idque agnouerunt eruditi. E quibus Michaël Ephesius eo ipso loco: *βέλτιον*
μείζων, καὶ ἀνθρώπων λέγει τὸν ἦμῶν. τὸν γὰρ ὄντως καὶ μάλιστα ἀνθρώπων ἐν λογικῇ ζωῇ τίθηται, καὶ δεξιὸν
αὐτὸν δεξιὸν ἀποκαλεῖται. ἕνα μὲν τὸν ἐν ψυχῇ, καὶ σώματος, ἕτερον τὸ ἐν ζῆν, καὶ τὸ εὐδαιμονεῖν, ἐν τῷ
κατὰ τοὺς ἀρετὰς εἶπε ζῆν ἕνα ἐν τοῖς μεγάλοις ἰδιωτοῖς, καὶ ἐν τῷ πρώτῳ πάνδε βιβλίῳ. ἄλλοι δὲ τὸν
πρώτους καὶ ὄντως ἀνθρώπων τὸν ἐν ἡμῶν ἦν. ὑπερὶ τῶν ἀρετῶν ἐρεῖ χαλεκοῦς δὲ τῷ σώματος ὅτιν αὐτὸ τῷ το
 B *ὑπερὶ ζῆν, καὶ ἀλλοῦ καὶ ἐκ τῶν, ὡς οἱ λέγοντες τὸν ἀεὶ ὄντα, θητικῷ δοξάζουσιν τὴν ψυχῇ, ὅθεν τι λέγουσιν*
ἀληθές: Particulam, inquit, meliorem, & hominem dicit mentem nostram. Siquidem ver-
 rum maximèque hominem in rationali vita constituit. Eumque duplicem in his ostendit:
 Alterum ex animo & corpore, cuius beatitudinem definiuit in magnis Moralibus,
 & in primo huius operis libro, viuere secundum virtutes. Alterum autem qui primo, ac
 verè homo sit, mens nostra, de qua prosequens differet. Quidquid autem hoc est, à cor-
 pore segregatum est. Ex his item fit perspicuum, eos qui dicunt Aristotelem opinari ani-
 mam mortalem, nihil verè loqui. Hæc ille.

Beatitudo perfecta in animo cognoscere.

Bonum maximum in vita rationali.

Ex his qua scripsit in libris de Anima & de partibus animalium similis probatio: & quòd hoc ipsum interpretes Græci contendunt Aristotelem sensisse.

CAPVT X.

BADEM apparent ex libris de Anima. Quo loco operæpretium est
 nosse quæ etiam magnorum virorum est sententia, aliud esse apud Ari-
 stotelem ψυχῇ, animam, aliud quæ dicitur νῆς, mens, intelligentia.
 Priorem, quia corporis perfectio & actus est, corporis inquam orga-
 nici, naturalis, cum corpore censet interire. Quasi corporis harmo-
 nia, quemadmodum in Phædone Platonis quidam disputant, cessans
 cum corpore, sicut cum cithara perit harmonia. At eam quæ dicitur
 mens, etsi in anima infideat tanquam vehiculo, & separabilem à corpore vbique dixit,
 & alterius omnino generis, cuius actiones, & operationes nulla cum actionibus compo-
 siti, aut corporis, & harmonia communicatione sociantur. Separatum profus, aliudque
 omnino rerum genus, vt ætherium corpus ab aliis corporibus longè distat. Hanc igitur
 mentem vbique prædicat immortalem, diuinam, similemque naturæ Deorum. In libris
 de Generatione animalium, ab elementis non nasci, segregarique, exterius aduentare.
 In Moralibus separari, seiuigi que à corpore, & à composito, vt quæ ab eo nihil gerat,
 aliunde nata. Verus homo, pars diuina. Cuius duntaxat sit felicitas vera. In libris de Ani-
 ma multus est in separando alteram ab altera. Atque de mente clarissimè pronuntiat:
 καὶ ἄλλως ὁ νῆς χαλεκοῦς καὶ ἀμνησ, καὶ ἀπαθὴς τῇ ἐστί, ὅν ἐνεργεῖ. Atque, inquit, hoc modo mens
 est inseparabilis, & impermissa, & impassibilis, substantia existens actu semper, & ope-
 rans. Paulò autem post clarius, & apertius, vt nulla superfit dubitatio: χαλεκοῦς δὲ ἐστὶν μόνον
 τῷ τοῦ ὑπερὶ ζῆν, καὶ τῷ τοῦ μόνον ἀθάνατον, καὶ ἀίδιον. Separatus, inquit, & segregatus est animus,
 quidquid est. Et hoc solum est immortale, & sempiternum. Quid apertius? Rursus eo-
 dem libro: Quæ igitur, inquit, vocatur intelligentia, siue mens in anima (dico autem intel-
 ligentiam, qua intelligit, opinaturque anima) nihil est actu omnium antequam intel-
 ligentia.

ψυχῇ & νῆς: anima & mens differunt.

Mens immortalis.

Verus homo, pars diuina.

Intelligentia.

ligat. Quocirca verisimile fit, eam cum corpore non esse permistam. Quod enim sit è D corporibus. Hæc Philosophus. Sciendum verò apud Græcos duplicem esse mentem, siue intelligentiam: alteram, quæ intelligit: alteram, quæ intelligitur: vocitantes mentem ipsam rem intellectam. Hæc proprie dicitur διάνοια, discursus, cogitatio. Hanc postremam dicit corruptibilem, ipsas scilicet intellectiones, animo nunc inhærentes, nunc abscedentes, & evanescentes. Priorem, quæ est ipsa potentia, substantiâque mentis, incorruptibilem. Clarè quoque & apertè dixit in secundo: *ὁ δὲ τῆς ψυχῆς θεωρητικῆς δυνάμεως ἔστι πῶς φανερόν, ἀλλ' ἔοικε ψυχῆς γένος ἕτερον εἶναι: καὶ τὸ τοῦ μόνου ἐνδέχεται χωρὶς ἕσθαι καὶ τὸ αἰδίων τῆς φανερῆς, τὰ δὲ λοιπὰ μέλη τῆς ψυχῆς, φανερόν ἐστι τῶν ὅτι ἔστι χωριστά.* De mente, inquit, & facultate speculatiua nondum perspicuum est. Sed videtur aliud animæ genus. Et hoc ipsum solum potest separari, tanquam sempiternum à corruptibili. Cæteras animæ partes, ex his manifestum est, non esse separabiles. Hic clarè, & apertè, vt cogar admirari, qui contraria sentiunt, Aristoteles quid inter mentem & reliquas partes animæ intersit edocet. Declarat etiam quid sit separabile, nempe sempiternum, incorporeum, incorruptibile. Talis est, inquit, mens, & ea, quæ dicitur vis speculatrix. Separatur à corpore, perinde ac res incorruptibilis & sempiterna à corruptibili. Ipsa incorruptibilis, reliquæ partes corruptibiles, post corpus non remanentes, sola illa remanente. Agnoscis igitur ea, quæ Tullius noster ex his & aliis Græcorum fontibus. Animorum, inquit, in terris nulla origo inueniri potest. Nihil est enim in animis mistum, atque concretum, aut quod ex terra natum, atque factum esse videatur, aut quod humidum, aut stabile, aut igneum. Vbi est igitur quorundam male sanorum, qui sibi impiè philosophando, supercilium, sapientiâque arrogant, doctrina, non religionis modò, sed Philosophiæ bonæ deprauatio? Luce clarius est quid sentiat Aristoteles, cæteris Philosophis apertius, quod occultius ille, differentibus. Probant item Græci Aristoteli separabilem à corpore diuinamque esse, & immortalem mentem, ex illo in vltimo de partibus animalium loco. Vbi dicit: *πότερον φησὶ ὁ δὲ πάσης ψυχῆς τῆς φυσικῆς ἔστι ἀφελήθηται, ἢ ἔστι πάσης, ἀλλ' ὅση μὴ ἀνεὺ τῆς ὕλης ἄνευ οὐδὲ ψυχῆς χωριστὴν τῆς ὕλης:* Vtrum, inquit, de omni anima, Physici est discernere, an non de omni, sed solum de ea, quæ sine materia est. Ex quo, inquit Græci, animam separabilem à materia sentit. Simplicius quoque afferens Aristotelis testimonium super hoc, Quod enim Deus est semper, inquit ipse Aristoteles in vndecimo Metaphysicæ, *τὸ τοῦ ἡμῶν ποτε καὶ δυνάμην ἀλλὰ δὴ ἡμετέραν. χωριστὸς δὲ ὁ θεὸς αἰεὶ, καὶ ἡμεῖς ἔτι, εἰ καὶ ποτε.* Hoc sumus nos aliquando, videlicet pro viribus nostris. Segregatus autem est Deus semper, etiam nos igitur, tamen aliquando, hoc est, anima à corpore, disuncta. Sic ait Simplicius in libris de Anima: vt vndique fiat perspicuum separatæ naturæ mentem Aristotelem sensisse. Super his item verbis, quæ paulò antè produximus, Et hoc solum immortale, & sempiternum, Simplicius, *ὅτι τῆς ψυχῆς τῆς φυσικῆς ἔστι ἀφελήθηται, ἢ ἔστι πάσης, ἀλλ' ὅση μὴ ἀνεὺ τῆς ὕλης ἄνευ οὐδὲ ψυχῆς χωριστὴν τῆς ὕλης:* Vtrum, inquit, de omni anima, Physici est discernere, an non de omni, sed solum de ea, quæ sine materia est. Ex quo, inquit Græci, animam separabilem à materia sentit. Simplicius quoque afferens Aristotelis testimonium super hoc, Quod enim Deus est semper, inquit ipse Aristoteles in vndecimo Metaphysicæ, *τὸ τοῦ ἡμῶν ποτε καὶ δυνάμην ἀλλὰ δὴ ἡμετέραν. χωριστὸς δὲ ὁ θεὸς αἰεὶ, καὶ ἡμεῖς ἔτι, εἰ καὶ ποτε.* Hoc sumus nos aliquando, videlicet pro viribus nostris. Segregatus autem est Deus semper, etiam nos igitur, tamen aliquando, hoc est, anima à corpore, disuncta. Sic ait Simplicius in libris de Anima: vt vndique fiat perspicuum separatæ naturæ mentem Aristotelem sensisse. Super his item verbis, quæ paulò antè produximus, Et hoc solum immortale, & sempiternum, Simplicius, *ὅτι τῆς ψυχῆς τῆς φυσικῆς ἔστι ἀφελήθηται, ἢ ἔστι πάσης, ἀλλ' ὅση μὴ ἀνεὺ τῆς ὕλης ἄνευ οὐδὲ ψυχῆς χωριστὴν τῆς ὕλης:* Animaduertere hoc verbum operæpretium est. audacter substantialem animæ mentem immortalem, & sempiternam pronuntiat, vt & hac ratione, concordiam eius cum Platone simul agnoscamus. Hæc Simplicius. Super eo item, vbi Aristoteles dicit in libris de Anima: *ἔστι μὴ ἀνεὺ τῆς ὕλης ἄνευ οὐδὲ ψυχῆς χωριστὴν τῆς ὕλης:* Non recordamur, inquit, quoniam hoc quidem impassibile est, mens autem passibilis, corruptibilis est, & sine hoc, nihil sentit. Hæc declarans Simplicius, non recordamur, inquit, *τῶν ποτε τῆς γενήσεως, eorum, quæ ante natiuitatem, vel antequam nati essemus: quia descendens animus in corpus, erat sine phantasia. Nihil intelligit autem non simpliciter, nam animus substantia est, ἐπέργεια, operatio, sed in corpore sine phantasia. Hæc ille. Quibus probatur Aristotelem mentem sentire à corpore segregatam, vt quæ esset, antequam in corpus intrasset, eiusdem futura naturæ post discessum. Quæ separata sentiebat sine phantasmate, pura, in corpore autem sine phantasmate cognoscere non potest, ideo non recordatur eorum, quæ vidit antequam venisset in corpus. Quanquam alius codex habet non recordatur eorum, quæ post mortem. Quod quidem esset clarius. Ex quo probatur, eandem eius atque Platonis super animi separatione sententiam. Probatur eum sentire, quæ superius Chaldæus, Missa est nobis anima magna induta mente. & quod Poëta: *Sedibus ætheris spiritus ille venit.**

Mēs duplex.

Tuscl. 1.

Mēs fuit ante corpus.

Ouid. 3. de arte. Tuscul. 1.

Ahanc sententiam de immortalitate sic apparet propensus, vt dicat optimos Philosophos, qui hoc fenserint. Videtur, ait super libris de animis, loquens de Alcmacone, optimè Philosophatus, vt licet ex his quæ Aristoteles adducit cognoscere: *ἀθάνατον γὰρ λέγει τὴν ψυχὴν, ὡς εἰσὶν αἰώνιοι τοῖς ἀθανάτοις:* Immortalem enim dicit animam, vt quæ similis sit immortalibus. Et apud Platonem, inquit, dicitur immortalibus *ὁμόνομος*. Super primo quoque Physicorum idem sic perhibet de intellectu: quorum alter dicitur intellectus, potentia, alter intellectus actu: prior coniunctus cum irrationalitate, alter segregatus, *τὸ δὲ χωριστὸς οὖος ὁ ἐπεργεῖται λεγόμενος νῆς,* Velut animus, siue mens actu. Est autem, si quis recte consideret verborum Aristotelis, quibus dixit, solam, quæ dicitur mens, ingredi exterius, solamque diuinam esse, sensus, & interpretatio, qua Marcus Tullius pro Rabirio dixit, Itaque cum multis aliis de causis virorum bonorum mentes diuinæ mihi, atque æternæ videntur esse. Agnoscis duo Aristotelis verba, quorum alterum, Mentis diuinæ, & quia diuinæ, æternæ. Quod ab Aristotele dicitur *θεῖον χωριστὸν*, in libris de Anima *αἰδίων*, diciturq; de cunctis mētibus humanis, non vna, exterius asistente, quod ne fieri quidē potest.

Intellectus duplici modo accipitur.

Quod Marcus Tullius pro cunctis Romanis animum & corpus affirmat à Deo supremo creatum, ipsumque animum esse ad imaginem, & similitudinem Dei: & quod cum Mose mire consentit.

B

CAPVT XI.

GITVR priores considerationes fuerunt, hominem totum, siue animum, siue corpus à Deo creatum, veluti lucem immortalem in creatione, quod Trismegistus, Philo, Pythagoras differebant, radiasse, postremò quod cum eiusmodi naturæ sit, nihil habet corporeum, sed à corporibus seiunctam, segregabilemque naturam. Hæc autem cunctorum consensu comprobantur. Probatum est Aristotelem, corpus, opificiūque humanum, quæcunque eum cogitatio tenuerit, opus Dei iuxta Theologiam Mosaicam confessum. Item quoniam confessus est, animum, seu mentem exterius ingredi, potuit probari, ipsam quoque mentem diuinitus afflari eum dixisse, nisi velit eam, quod tamen magna incommoda sequentur, ingenerabilem, & incorruptibilem. Tum quoque monstratum, separatam, æternamque substantiam, & immortalem animi naturam eum asseruisse. Quæ sunt omnia in Theologia Mosaiica. Denique quod apud omnes declarat animos immortales, est quòd, vt Moses scripsit, sunt ad imaginem, & similitudinem Dei: Et quod Aratus dicebat asserunt à diuo Paulo, Genus eius sumus. Id etiam Aristoteles confessus, vt totam animorum Theologiam veram appareat eum comprobasse. In decimo de Moribus mentem, siue animum vocat *δείσαν*, *συνήνεσταιον θεοῖς*, optimam, Diis quoque maximè finitimam, & consanguineam, eiusdem maximè generis, similis naturæ. Et hac similitudine retenta, & exulta, vocat sapientem, qui excolat, & ornet animum, *θεοφιλέστατον*, Deo charissimum. Vides igitur eum asserere, vnum genus hominis esse atque Dei. Moses diceret, vnam imaginem, vnam similitudinem. Hæc similitudo immortalitatem declarat. Designatur enim animorum naturam nullam cum corporibus, elementisve, omnique visibili mundo, societatem, similitudinēque gerere, sed cum natura diuina modo. Eoque separabiles eos dixit, & sempiternos, eorumque eandem atque Deorum supremam felicitatem censuit. Nam felicitatem Dei pronuntiat esse, *ὡς ἢ τῆς θεῶ ἐπέργεια μακροβιότητι ἀφάρεσσα*, *θεωρητικῆ ἐν εἶσι:* Speculationem beatitudine mirabili. Huiuscemodi quoque tribuit animis humanis beatitudinem. Prosequor igitur ceteros etiam, & satis à Deo animos nostros, & simili natura imaginēque insignitos prodidisse. Nam Tullius pro cunctis Romanis, quorum in Philosophia, rerūque magnarum cognitione facile princeps, antequam illucesceret veritas hodierna mundo, diuino naturæ instinctu, & hac ipsa, de qua loquimur, quam dedit nobis Deus Diuinitatem, Est igitur, inquit, quoniam nihil est rationem elius, eaq; & in homine, & in Deo. Prima hominis cum Deo, rationis societas. Deinde, vt homines agnatione, & gente teneantur: Ad hæc, quòd aliquibus cohæreant homines, hoc est, societatem habeant cum hoc mundo, è mortali genere sumpsisse, animum esse

Repetitio eorū que de anima disputata sunt hæcenus.

Anima dijs finitima.

De natura Deor. 2.

ingeneratum à Deo. Ex quo verè vel agnatio nobis cum caelestibus, vel genus, vel stirps, D appellari potest. Eisdem libris, Nunc quoniam hominem, quod principium rerum reliquarum esse voluit, generavit, & ornauit Deus. Ecce Marcus omnem primum Mosaicam, exinde Peripateticam Philosophiam Latinis verbis luculentius aperuit. Agnoscis illud Aristotelis *θεογεν*, extrinsecus animum ingredientem. Scilicet generatus est à Deo. Nam fragilia quæ sunt in homine, vt Moses quoque perhibuit, è terra sumpta sunt, animus solus generatus à Deo. Moses diceret, afflatus. Princeps Peripateticorum, exterius ingrediens. Vnde ingrediens, nisi generatus à Deo? Agnoscis item declarationè nominis Græci apud Aristotelem *θεογενετατος*, scilicet Latinè vel agnatio, vel stirps, vel genus cum caelestibus. Et diuus Paulus superius ex Arato, Genus, inquit, cum simus Dei. Et Pythagoras, *θεον γένος ἐστὶ βροτοῖσι*. Vides tot declaratores Hebraicæ Theologiæ, & nouissimorū temporum veritatis, antequam nuntius caelestis eam differuisset, humanis animis impressæ. Denique Marcus idem concludens, & ea quæ Moses super à Deo concessa homini similitudine sua prodidit, mirabili consensu pronuntians dicit, iam verò virtus eadem in homine, ac Deo est, neque villo alio ingenio præterea. Est autem virtus nihil aliud, quam in se perfectæ, & ad summum perducta natura. Est igitur homini cum Deo similitudo. Nōne vides eandem Theologiā naturæ, atque Moysi, omniumq; gentium, quam Deus reuelauit? Alteram prodidit, attulitque de cælo Deus, alteram docuit Natura. Sed eadem vtraque est. Natura docuit hominem è Romanis sapientissimum, quod verissimum fuit, eoque naturale declaratum à Mose, hominem factum ad imaginem Dei. Moses ex notione, scientiæque diuina, vt priore, cæteri signis, & coniecturis, vt posterioribus acceperunt. Ex his igitur constat, vt Aristoteli fuit extorta prædicatio, locis inter se collectis, Deum corporis & animi humani autorem fuisse, animūque ipsum perfectū exterius in corpus, eūque esse separatum à corporibus, ac immortalē: sic Tullium eandem scientiam de animo, & corpore docuisse. Siquidem non solum animum vt tam multis exemplis, sed etiam corpus, omnēque corporis opificium probatur eum autorem Deum clara voce prædicasse. Nam vt etiam in creatione animi insistam, quod Moses simpliciter verbo prodidit, Deum ad imaginem, & similitudinem suam, hominē creasse: Marcus Tullius perinde ac si Mosē interpretari Latinis decreuisset, dixit in primo de Legibus, Non faciam longius, huc enim pertinet animal hoc prouidum, sagax, multiplex, acutum, memor, plenum rationis, & consilij, quem vocamus hominem, præclara quadā conditione generatum esse à supremo Deo. Ecce homo generatus à supremo Deo. Generari autem Latinis, non solum procreare est, sed etiam facere. Non est ab alio generatus, & creatus homo, nisi à supremo Deo, non à Sole vt impius, dementissimūq; Iulianus, non à minoribus Diis, vt secum dissentiens videtur in Timæo asseruisse Plato: sed à supremo Deo, quam ob causam, antiquissimus Poëtarum, patrem hominum, atque Deorum semper clamat. Ab illo supremo Deo est generatus, qui propter supremam virtutem, ac potentiam, cælum creauit & terras. Et quod eum ad similitudinē suam creasset, factus est animal prouidum, sagax, multiplex, acutū, memor, plenum rationis, & consilij. Hæc enim est similitudo, imaginēque illa diuina. Quod autem corporis quoque Deū, quemadmodum & Moses, prædicauerit autorem, ei tribuens omnē membrorum, iuxta superiores, præcipuè Trismegistum, Archytam Tarentinum fabricam, aded pulcherrimum est nosse, vt explicatiorem ferme super eo Theologiam tradiderit, quam ipse Moses, qui compendiosè, succinctèque scripsit. Loquens igitur de quibusque pulcherrimè constructis à Deo membris, deque venis & arteriis, per quas sanguis & spiritus per omne corpus diffunditur: Vtræque autem, inquit, crebræ, multæq; toto corpore intextæ, vim quandam incredibilem artificiosi operis, diuinique testantur. En opus artificiosum, opus item diuinum, quemadmodum & Lactantius, dicit corpus humanum, venas & arterias per omne corpus frequentes esse, non nisi diuini operis exemplum. Tale quid innuebat breuiter succinctèque Moses, cum dixit, Deum tulisse limum terræ, inq; humanam effigiem eam sinxisse, venas, & arterias adhibuisse. Totum retulit paucis Moses: Tullius cum cæteris, partes omnes. Nam profectus, Ad hanc prouidentiam Naturæ tam diligentem, tamque solertem adiungi multa possunt, è quibus intelligatur, quantæ res hominibus à Deo, quamque eximia tributæ sint, qui primum eos humo excitatos, celsos & erectos constituit, vt Deorum, hoc est, stellarum cognitionem, cælum intuentes capere possint. Ecce Marcus, quod alius ex illis:

Virtus quid.

Hominiis pulchra ex Cicerone descriptio.

Homo, imago Dei.

Humani corporis fabrica. Vide Lactant. cap. 9. lib. 2.

Oshomini

A Os homini sublime dedit, calūmque videre
Insit, & erectos ad sidera tollere vultus.

Ouid. 1. Metam.

Nōne subscribunt omnes ad vnum Hebraicæ Theologiæ, cum tot res datas hominibus à Deo fatentur, data interius, & exterius cuncta commoda, vt nusquam prouidentiam dormitasse, sed cuncta beneuolentissimè prouidisse iure dicendum sit? Atque vt membrorum apparatus omnem iam præteream, ipsam corporis staturam, quod erecta, & excelsa, ab humo que excitata sit, contemplans, eò pertinere docentibus eis intelliges, quod homines decreuit, contrà quàm cæteros animantes, cælum suspicere. Hoc Deus inuenit, fecit, cogitauit. Hæc q; non modò in secundo de Natura Deorum, tam sapienter, mirabiliterq; confessus est Marcus, sed repetit etiam in primo de Legibus, Figuramque corporis, inquit, habilem & aptam ingenio humano dedit. Nam cum cæteras animantes abiicisset ad partem, solum hominem erexit ad cæli cognationem, domiciliūque pristini conspectum excitauit. Hæc tamen Naturam, superius autem Deum fecisse confitetur, agnoscis tamen eodem in loco eum habere Naturam, atque Deum, cum tribuit eadem opera vtrique, sicut Aristoteles, Deum atque Naturam semper in Philosophia sociat. Et Natura sine ratione, ac mète temeritas, & casus est, ratione autem prædita, quod ipse docet, operansq; cum sapientia, solus Deus. His igitur facile cernitur, eandem esse super humana creatione, omnium gentium, atque ipsorum etiam Romanorum (Nam Marcus cunctis eis ferme doctior, & eloquentior pro cunctis perhibet) atque Mosaicā, Hebræorum, ac nostram Theologiam. Omnis enim is de creatione hominis, de pulchritudine totius opificij, de membrorum venustate, multiplex apud eos sermo est, eorum explicatio, quæ paucis, & ad morem Hebraicæ linguæ prodita sunt à Mose de imagine, & similitudine diuina, de dominatu super omnes animantes, & omni terra: Cum primis, quod ipse creaturus Deus accessit, manus suas admouit: quæ diuinitus illi quoque prodiderunt.

Natura, Deus idē apud philosophos.

Varia, multiplicesq; Seneca sententiæ de immortalitate, originēque animorum.
Fateri eum delibatos, aut fusos eos à spiritu diuino. Futuros in æterna requie inter beatorum choros post à corpore discessum. De eorum cum Diis cognatione, de sempiterna luce, fortunatorum sedibus.

CAPVT XII.

CIRABILIS igitur est Romanæ, quemadmodum Græcæ Theologiæ cum Hebraica, de conditione animorum concordia, siue sit eorum designandus ortus, atque origo, siue natura, proprietāsque, siue futurus eorum post à corpore discessum, status. Huius Theologiæ Romanæ diuinus alius interpret Seneca, omnia ferme scripsit, de animis, quæ sacra litteræ, vatesque cælestes philosophari solent, clarus assertor, explicatorque eorum, quæ Plato ante eum Aristotelesque scripserant de natura animorum. Si quis enim scire velit, quid Aristoteles senserit, cum dixit solam mentem, quæ Græcè dicitur *ψυχη*, Latinè vel intellectus, vel animus, vel mens, venire exterius, ab alia origine ad corpus, Seneca tibi plenè declarabit. Siue quæ Plato de beatitudine animorum, vbi corpus deseruissent. Primumque cum dubitationem de anima in Epistolis iniocisset, quemadmodum Aristoteles, & Plato soliti sunt, demum totum se dedit in assertionem immortalitatis, magnisq; verbis æternitatem eorum, puritatem, beatitudinem declarauit. Quod ergo dubitat in Epistolis dicens, Itaque de illo quærendum est, num possit immortalis esse: Hoc quidem certum habe, si superstes est corpori, propter hoc illum nullo genere posse perire. Propter quod non perit, quoniam nulla immortalitas cum exceptione est, nec quicquam noxium æterno est. Quod ergo Seneca dicit nunc dubitanter, quanquam dicat animum non perire, deinceps omni dubitatione depulsa, totis libris suis constanter affirmat, animos æternos, primum ad Gallionem: An illud verum sit, & à me probatur maximè, homines diuini spiritus esse partem, ac veluti scintillas quasdam sacrorum in terra reluxisse, atque ex alieno loco exisse. Audis verbum Aristotelis, quo dixit animos ingredi in corpus *θεογεν*, exterius. Declarabit tibi dicetque Seneca, ex alieno loco, deinde à spiritu diuino, vt clarius intelligas. Et Marcus,

Aristot. de generatione animal. lib. 2. cap. 3.

Seneca, de animo.

Homines, diuini pars spiritus.

M

Mens, radiatio Dei.

Nec inuenietur vnquam vnde veniant, nisi à Deo. Dicit etiam animi creationem, fuisse D radiationem, scintillam, quemadmodum Moses appellat insufflationem, afflatum. Et hanc Moses à Deo, Seneca à spiritu diuino. Dicit autem Seneca animum esse partem spiritus diuini, non scilicet substantiæ diuinæ partem, sed quod postea expressit, particulam, radium quendam, scintillam proiectam à luce sua: Sicut Moses statum: Altero lucis exemplo, altero sufflationis vte. Vtitur enim etiam Philo Theologus Hebræus fulgoris exemplo, dicens animum esse ἀπαιροσμάτι quandam scintillationem. Quo declaratur spiritalis animorum creatio. Ostendens etiam Seneca diuinam, non terrestrem, fragilem, corruptibilemque animorum originem, & quod Marcus ait, Animorum in terris nulla origo inuenire potest: sic dicit ad Lucillum, Animum, inquit, excellentem, moderatum, omnia tanquam minora transeuntem, quidquid timemus, optamisque rident, cælestis potentia agit. Non potest res tanta sine adminiculo numinis stare. Itaque maiore sui parte illic est vnde descendit: quemadmodum radij Solis contingunt quidem terram, sed ibi sunt, vnde mittuntur: sic animus magnus, ac sacer, & in hoc dimissus, vt propius quidem diuina noscamus, conuersatur quidem nobiscum, sed hæret origini suæ. Illinc pendet, illuc nititur, ac spectat, nostris tanquam melior interest. Audis & hic quoque, Vnde descendit? Demissus in hunc mundum, in hoc corpus. Audis origini suæ inhæret? Eo que Deus est finis noster, & desiderium. Semper illum naturaliter respicit animus, recognoscens originem suam. Repetit, inculcatque tertio eandem sententiam Seneca, non in terris esse quemadmodum Marcus ait, sed alibi originem animorum. In Consolatione, Facilius, inquit, ad superos iter est animis ab hac conuersatione dimissis. Minus enim fœcis ponderisque traxerunt, antequam obducerentur, & altius terrena conciperent. Liberati leuiore ad originem suam reuolant, & facilius quidquid est illud absoluti transfluunt. Nec vnquam magnis ingeniis chara in corpore mora est. Sentis & in his item ad originem suam reuolantes animos? Audis iter animorum ad superos? Vides eos asserere cum Mose, non esse de terra, aut aqua quemadmodum aliorum animantium, quos iussit Deus terram aut aquas producere, animorum originem, sed ipsum Deum qui creaturus animum alio creationis genere, venit ipse daturus de spiritu statumque suo? Hæc origo fuit animorum. Dicitur à Mose diuinitus edocto, dicitur & ab his, quos ipsa ratio prudens, & natura docebat. Inculcat de filio Martiæ, Ipse quidem æternus, meliorisque nunc status est, despoliatus oneribus alienis, & sibi relictus. Hæc quæ vides ossa circum nobis, nervos, & obductam cutem, vultumque, & ministras manus, & cætera, quibus inuoluti sumus, vincula animorum tenebræque sunt. Obruitur his animus, fugatur, arcetur aduersis, omne illi cum hac carne graue certamen est. Ne abstrahatur, & findatur, nititur illo, vnde dimissus est. Ibi illum æterna requies manet. Hæc mirabilis Philosophus. In quibus sentis instinctum, qui fuit à Deo, cunctos homines docuisse, quæ docuit Philosophia cælestis, Quod hoc corpus ergastulum, & carcer est animi. Ob quam causam magnus ille Theologus clamat, Cupio dissolui, & esse cum Christo. Audis etiam Philosophum profanum, nempe non Christianum, F

Animi origo cælestis.

Anima separatio à corpore illecebris.

Corpus, animi carcer. Philip. 1.

Sap. 9.

Magni Philosophi consentiunt inter se de animorum immortalitate.

Æternam requiem animorum decantantem, cum solutis vinculis liberiores erimus. Audis etiam, Vnde demissus est, Moses, quemadmodum multi Philosophi, diceret. A Deo dimissus. Audis quod ait sapiens, Terrena inhabitatio deprimit sensum multa cogitantem. Addit eodem loco, Iacent, inquit, ossa, cineresque, non magis illius partes, quam vestes, aliæque tegumenta corporum. Integer ille animus paulum supra nos commoratur, dum expurgant inhærentia vitia, situmque omnis mortalis æui excutit. Deinde ad excelsa sublatus inter felices currit animas, excipitque illum cœtus sacer, Scipiones, Catones. Hactenus Philosophus ille diuinus. Certè nihil in his est, quod non penè videatur è thesauris sapientiæ hodiernæ depromptum. Totius Philosophiæ confirmatio. Eorumque omnium assertio, quæ principes Philosophorum Plato, & Aristoteles, & omnis ante eos cœtus priscorum de animis æternis, puritate eorum, limpidaque substantia, variis modis cecinerant. Vides nullos egregios Philosophos, quos ingenij sublimitas separat à vulgaribus, non conuenisse super animorum immortalitate. Ecce integer animus, nihil terris relinquens. Quare nihil relinquens? quia, vt ait alius eminentissimus Latij Philosophus, Animorum in terris nulla origo inueniri potest. Ecce dicitur à Seneca, quod à nostræ sapientiæ, salutisque principe: Multi ab Oriente, & Occidente venient, & recumbent cum Abraham, Isaac, & Iacob, in regno cælorum. Is est

As est enim cœtus iustorum, beatorum cælicolarum, qui venientes è terris iustos triumphantem excipiunt. Ecce item philosophatur, vt mirabile sit, Seneca, de expurgatione quæ sentiuntur à nostris, quod foribus ex terrena habitatione contractis purgatur animus in locis, quos Deus ipse nouit: purgatus admittitur ad superos: purgatur autem non diutius, sed paulum, situmque mortalis æui excutitur. En felices animæ inter quas currunt animi iustorum sociæ canentes vnà, triumphantisque. Amplius dici de beatitudine, æternitateque animorum non poterat. Hæc verò fenserunt antea Plato & Aristoteles, sed Plato clara voce, Aristoteles obscurius. Addit item Seneca eodem libro, Erubescere quicquam humile, & vulgare, & mutatos in melius tuos flere. Æterna rerum per vasta, & libera spatia diuisi, non illos interfusa maria discludunt, nec altitudo montium, aut inuiæ valles, aut incerta vada firtium. Tramites plani, & ex facili mobiles, & expediti, & inuicem peruij sunt, intermissique syderibus. Hæc ille. Vides & nunc animos mutatos in melius. Sentis descriptam libertatem animorum corpora egressorum, quos nec montes coërceant, nec maria discludant, quo minus inter se vltro, citroque commeant, alloquentur, seque inuicem fruuntur. Ascrens autem eandem sententiam, quod animi sacri mutantur in melius, beatique omnes æternis voluptatibus, socij se videntes, noscentesque fruuntur, dicit, cur in domo nostra diutissime lugetur, qui felicissime moritur? Coimus in vnum omnes, videmusque non alta nocte circumdati. Sic ille. Idem de animo nostro, quem Aristoteles vocat ψυχή, eodem libro, Animus, ait, contemplator, admiratorque mundi, pars eius magnificentissima, propria nobis, & perpetua, tandiu nobiscum mansura, quamdiu ipsi erimus. Cernis & hic perpetuam animorum naturam. Exprimens item apertiusque omnia, quæ apud Aristotelem, cæterosque habentur, differens, eodem libro, Ideoque nec exulare vnquam potest liber, & Diis cognatus, & omni mundo, omni que æuo par. Nam cogitatio eius circa omne cælum, & in omne præteritum, futurumque tempus immittitur. Corpusculum hoc, custodia, & vinculum animi, huc atque illuc iactatur. In hoc supplicia, in hoc latrocinia, in hoc morbi exercentur. Animus quidem ipse sacer & æternus est, & cui non possit iniici manus. Sic ille. Ecce sunt hic omnia Platonis, Aristotelisque de immortalitate animorum verba, sententiæ. Aristoteles in moralibus vocat animum Diis οὐρανίου. Seneca dicit Diis cognatum. Idem Aristoteles quarto de Generatione animalium, de aliis animæ partibus locutus, subiicit, Relinquitur igitur vt is, qui dicitur ψυχή, Latine animus, solus sit diuinus, & exterius aduentans. In libris de Anima, Immortalis, æternus. Audis etiam Senecam asserentem quæ noster Seruator: Nolite timere eos, qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere. Seneca dicit, Cui non possit iniici manus. Asserit etiam ore pleno, quæ Moses de similitudine animi cum Deo prodidit, dicens, Faciamus hominem ad imaginem, & similitudinem nostram. Seneca verò in eo, quod in sapientem non cadit iniuria, Sapiens autem vicinus, proximusque Diis consistit excepta morte, C similis Deo. Quod autem de morte corporis sentiat, apparet, cum in eodem libro de consolatione scribit. Tunc peragratis humilioribus, ad summa prorupit, & pulcherrimo diuinorum spectaculo fruitur, æternitatis suæ memor, in omne quod fuit, futurumque est, euadit omnibus sæculis. Ecce memorat animorum æternitatem. Declarans autem hæc omnia plenius, nec vllam ambagem relinquens de beatitudine, æternitateque animorum, congruensque cum Theologia nostra, sic scribit, in libro de Breuitate vitæ: In hoc tam procelloso, & in omnes tempestates exposito mari nauigantibus, nullus portus nisi mortis est. Ne itaque inuideris fratri tuo, quiescit, tandem liber, tandem tutus, tandem æternus est. Fruitur nunc aperto, & libero cælo, ex humili atque depresso in eum emicuit locum, quisquis ille est, qui solutas vinculis animas, beato recipit suu, & nunc liberè vagatur, omniaque rerum naturæ bona, cum summa voluptate recipit. Erras, non perdidit lucem frater tuus, sed securiorem sortitus est. Omnibus illud nobis commune iter est. Quid fata deslemus? Non reliquit ille nos, sed antecessit. Quid his mirabilis? quid aliud qui cælesti spiritu fuisse afflatus, cecinisset? Ecce igitur animus æternus. Ecce locus ille beatus, quem sentit, sed appellare non audeat. Est enim Deus, est regnum cælorum, est sinus Abraham. Ecce lux æterna, longe nostra melior. Ecce non relinquimur à nostris, sed illi nos antecedunt. Et hæc dixit non Christianus, non Hebræus, sed Romanus lingua, quem litteræ cælestes non imbuissent, sed ipsa

Animus, contemplator mundi.

Matth. 10.

Sapiens, similis Deo, excepta morte.

Portus tempestati huius vitæ mors. Consolatio pulcherrima, de morte fratris.

ratio duceret. Mirabile certè hodiernæ veritati, & in declarationem totius Philosophiæ testimonium. Sui quoque similis, & in eadem confessione persistens, in Quæstionibus naturalibus ait, Surfum ingentia spatia sunt, in quorum possessionem animus admittitur. Et ita si minimum ex corpore secum tulit, si sordidum omne dederit. Et expeditus, leuisque, ac contentus modico emicuit. Cùm illa tetigit, alitur, crescit, ac velut vinculis liberatus, in originem redit. Et hoc habet argumentum Diuinitatis suæ, quòd illum diuina delectant, nec vt alienis, sed interest vt suis. Illic demum vixit, quod diu quæsiuit. Illic incipit Deum nosse. Hæc ille. Quæ quidem rationes, Aristoteli quoque prior placuerunt, cùm dixit in moribus speculationem animi, facultatèque intelligendi diuinam, alterius quàm omnes alias operationes generis esse. Dixit animum Diis proximum, cognatum, dixit solum hunc esse diuinum, immortalem, sempiternum, incorruptibilem. In argumentum Diuinitatis eius accepit ipsam speculationem, quæ sola diuina fit, sola beatitudo animi, qui est verus homo: qua etiam Deus, qui est purus animus, fit beatus.

Speculatio animi, alia quàm omnes aliæ actiones.

De sempiternis animis haustus ex origine diuina, ex eodem Seneca. De eorum diuina stirpe, atque natura. De natali die, quo peruolabunt ad superos. De vita beata post mortem, eiusque diuina descriptio.

CAPVT XIII.

DENIQUE non his omnibus, quæ pectore pleno, & velut copiarum cornu effudit contentus, in Quæstionibus naturalibus, & originem diuinitatis eis esse, & immortalitatem asseruit, sic memorans: Animus verò diuina origine haustus, cui nec senectus vlla, nec mors onerosi corporis obstat, vinculis exolutus, ad sedes suas & cognata sidera reuertitur. Sic ille. Si quis igitur nosse vellet, quid Aristoteles sentiret, cùm dixit, Animum qui Græcè dicitur ψυχή, ingredi ψυχήν, extrinsecus, nonne sentiet eum respexisse, quod apertius, & audacius is Philosophus exclamat, diuina origine haustus Moses sua lingua, diuino afflatu? Id Aristoteles quoque dixit, cùm mentem vocauit νοῦς ἰσχυρῶς, ex eodem maximè genere atque Dij, ex eodem fonte hausti. Marcus Tullius, vt appareat omnium sapientissimorum concordia, Animos ait decerptos delibatosque ex Diuinitate. In libro quoque de Consolatione pulcherrima immortalitatis argumenta decantat. Mobilis enim, inquit, & inquietata mens homini data est. Nunquam se tenet: spargitur, & cogitationes suas, in omnia nota, atque ignota dimittit: vaga & quietis impatiens est, & nouissimarum rerum lætissima. Quod non miraberis, si propriam eius originem aspexeris, non ex terreno, & graui concreta corpore, ex illo cælesti spiritu descendit. Hæc argumenta, Aristoteli quoque mirificè placuerunt, ea omnibus libris suis vsurpauit. De Generatione animalium, quòd non sit ex femine, & graui concreta corpore. In libris de Anima, & in Moribus, quòd animo sit intelligendi diuina facultas, in omnia penetranti, æterna, spiritualia noscenti. Quibus rationibus adductis pronuntiauit eum, & omnes eius operationes χωριστά, separatas, segregatas à concretionem mortali, non corporeas, non materiales, Solum animum, seu mentem diuinam esse, exterius ingredientem. Clarissimè quoque sui similis semper, in Epistolis ad Lucillum pronuntiat animos non extingui, dissiparique in morte. Videturque etiam de resurrectione nescio quid effari. Epistola trigesima sexta, Et mors, ait, quam pertimescimus, intermittit vitam, non eripit. Veniet iterum qui nos in lucem reponat dies. Arbitror hic Senecam rerum reparationem, quam ab antiquissimis sæculis, & oraculis Sibyllarum audissent, innuere, quam & nostræ litteræ protestantur, cælum terramque nouam continentes. Ab illis, & nostris vocata παλιγενεσίς, regeneratio, reparatio: sed in meliorem statum, quod illi fortasse non adeo cognouerunt. Refert igitur ad corpoream vitam, cùm ait, Mors intermittit, non eripit vitam. Cùm autem mos omnium summorum Philosophorum fuerit, vt super rebus abstrusioribus asserendis, cautè (necdum enim lux veritatis omnis apparuerat) incederent, præcipuè in hac de animorum immortalitate, eam denique sententiam, super his eorum, constitit esse, quam pluribus locis

Animi origo, & migratio.

Animi actio.

Locus Senecæ de renouatione sæculi, lib. 5. epist. Idem omnino sentit Ultimo cap. lib. de Consolatione ad Martiam. Philosophi dubitè rebus grauius affirmarunt.

Alocis appertioribusque verbis postea confirmarunt. Quod ergo dubitanter ait Epistola sexagesima quarta, & fortasse, si modo vera fama est, recipitque nos locus aliquis, quem putamus periisse, præmissus est. Et quod paulò procul inde, Adice nunc, quòd si modo corporibus solutæ animæ manent, felicioribus illis status restat, quàm est, dum versatur in corpore. Item, Magnus animus Deo pareat, & quicquid lex vniuersi iubet, sine quaestione nunc patiat, aut in meliorem emittitur vitam, lucidius, tranquilliusque inter diuina mansurus, aut certè sine vilo futuro incommodo, naturæ suæ remiscetur, & reuertetur in totum. Hæc inquam quæ cum dubitatione nunc proferuntur, multis aliis locis grandibus vocibus affirmantur, tota animi contentione, pulsatis ambagibus, asseruntur. Exprimens enim animi diuinam, incorruptibilemque naturam, ait in eisdem Epistolis, libro octauo, Ratio autem nihil aliud est quàm in corpore humanum pars diuini spiritus mersa. Dicens rationem partem spiritus diuini, sentit quasi scintillam, afflatum, haustum, similitudinem: creationem animi declarans esse, non qualem corporum ab elementis corruptibilibus, sed ab origine diuina, iuxta Moisaicam philosophiam, incorruptibilem, immortalem propter hanc ipsam originem. Audi autem aureos sacroque è pectore spirantes super æternitate sermones, in eisdem Epistolis: Tunc animus noster habebit, quod gratuletur sibi, cùm emissus his tenebris, in quibus volutatur, non tenui visu, clara prospexerit, sed totum diem admiserit, & reditus cælo suo fuerit, cùm recepit locum quem occupauit sorte nascendi. Surfum vocant illum initia sua. Erit autem illic etiam antequam hac custodia exoluatur, cùm vitia disiecerit, purusque ac leuis in cogitationes diuinas emicuerit. En Seneca dicit initia animi surfum esse, quo reuocetur semper animus, quibus vel in corpore purè, iustèque viuendo interesse possit, inchoans in terris Paradisum. Eadem affirmat, omnibus modis ingerit, cùm ait in ipsis Epistolis, Si cui virtus, animusque in corpore præsens, hic Deos æquat, illò tendit, originis suæ memor. Nemo improbe eò conatur ascendere, vnde descenderit. Quid est autem, cur non existimes in eò diuini aliquid existere, qui Dei pars est? Totum hoc quo continemur, & vnum est, & Deus, & socij eius sumus, & membra. Capax est noster animus, perfertur illò, si vitia non deprimunt. Nam si aliena vi ad summa niteretur, magnus erat labor ire in cælum. Hæc ille. nunc etiam partem Dei dicens animum, eodem, quo superius monstrauius, sensu intelligendus est. Quòd autem dixit, totum quo continemur esse Deum, visum superius, cùm de Deo loqueremur, Non scilicet mundanum corpus, sed omnem vitam per omnem mundum diffusam, diuinam rationem, potestatem vbique præsentem, per quem omnes viuimus, à qua natus animus, natus autem non ex illa substantia diuina, sed emissus, efflatus ineffabili modo. Eoque ait, ferri animum ad autorem suum, nisi vitia depresserint, grati pondere in terram detraxerint. Dicit item de eò qui nunquam questus est, qui parat legibus Dei. Habebat perfectum animum ad summa sui adductus, supra quam nihil est, nisi mens Dei, ex qua pars & in hoc pectus defluxit. Maximum inquam Lucili argumentum animi ab altiori venientis sede, si hæc in quibus versatur humilia iudicat, & angusta, si exire non metuit. Scit enim quòd exiturus sit, qui vnde venerit meminit. Hic quoque est ea Philosophia, à mente diuina fluxisse in hoc pectus particulam, nato & fato corpore ex semine mortali, cælitus animo demisso, corporique deuincto, parte diuina immortalis, cum terrena mortali copulata. Fluxisse autem ex mente diuina, ineffabili & incognito nobis modo, clamat item ab altiori venisse animum sede. Hoc illud Aristotelis ψυχήν, exterius, extrinsecus, à porta, nempe ab altiori sede. Idem non rationibus modo de fonte naturæ petitis probat, & animos oriri cælitus, ab immortali fonte, & post discessum, in immortalitatis regna restitui, sed & hac ratione lætatur, qua Plato, & Marcus, Epistola centesima octaua, cùm inquit: De animarum æternitate differimus, non leue momentum apud nos habet consensus hominum, aut timentium inferos, aut Deos colentium. Sic ait. Hoc quidem argumentum, vt dixi, placuit etiam Platoni, Ciceroni. Denique Seneca totis effusus habentis, omnibus disiectis ambagibus, nusquam amplius hæsitans, sed plenis velis, immortalitatis portum ingressus, canit æternitatem, requiem animorum: & quasi de terris suspiciens eos sinu diuorum receptos, miratur, exultat, inuitat ad hos triumphos omnes: vt penè miraculum sit, philosophum profanum velut ex adytis cælestis sapientiæ prodeuntem, mysteria tanta pectoribus.

Ratio, pars diuini spiritus mersa in corpore humanum.

Beatitudinis animorum descriptio.

Signum magnum animi, mortem non metuere.

Consensus hominum.

Seneca verba de animorum beatitudine.

plenis effundere. Epistola centesima secunda, Cum venerit dies ille, qui mistum hoc hu-

Nostra haec vita peregrinatio. 2. Cor. 5.

De similitudine, & imagine animorum cum Deo, ex Platone, qui tota sua Philosophia hoc idem perhibuerit: Et quod hanc causam immortalitatis eorum asseruit.

CAPVT XIII.

IMMORTALITATEM animorum comprobendam prima, precipuaque ratio, ex cunctorum mortalium consensu proposita fuit, quod non sunt ex mortali natura, elementorumque progenie: sed cum & a Deo, & ad imaginem Dei creatos eos asserant cuncti, doceri possemus omnes gentes Theologiam Mosaicam aut secutas, & comprobasse, inde praclaras has de nostrorum cum Deo similitudine animorum, sententias haurientes, aut ipsam rerum, quam Deus in primordio fecisset, veritatem hominibus apparentem, se declarasse, & ad sui confessionem ignaros eos fortasse Philosophiae Mosaicae, vocasse. Nam omnes superius mirabili consensu, de diuino genere animorum loquebantur: alij eos scintillas, quae quasi ex Deo fulsissent, aut abscissiones quasdam ex eo: alij deliberationes, & haustus: alij afflatus: alij genus eius, & stirpem eos appellantes. Et vt Aristoteles eos vocauit maxime consanguineos Deo, vt sic loquar, siue ex eadem agnatione, & gente, ex quo cunctis haec erat firma immortalitatis eorum ratio, sic Plato Philosophorum eximius, saepe dixit idem, & vsus est hoc cum primis de immortalitate argumento. Moses ergo (vt Platonem cum eo conferam) scripsit, Deum ad imaginem, & similitudinem suam, hominem fecisse, eaque est ratio immor-

Homo, ad imaginem Dei factus.

A immortalitatis: in Phaedone autem, hoc est, in libro de Anima, Plato, τῷ μὲν θεῷ, καὶ ἀθάνατον, καὶ νοῦν, καὶ μονοειδέϊ, καὶ ἀδιφθάρτῳ καὶ ἀειδυστάτῳ, καὶ κατὰ ταῦτα ἔχοντι, ἐαυτῷ, ὁμοιωτάτων εἶναι ψυχῆν: Nonne, inquit, cenies, animum esse simillimum ei, quod diuinum est, & immortale, & intelligibile, & vni forme, & indissolubile, & semper eodem modo similiterque in se permanet? Ecce animus simillimus ei quod est diuinum, immortale, ceteraque, quae sunt descriptio Diuinitatis, quam solet semper definire Plato, vt est in Timaeo, & Politico, multisque aliis locis, eodem modo semper habentē, vni formem, indissolubilem. Quia sola, vt inquit ille, habet immortalitatem veram. Ad haec νοῦν, intelligibile, id est, quod sola mente possit intelligi, considerari, non oculis vt corpora, omniaque sensibus corporis subiacentia. Dicitque in Politico, τὸ κατὰ ταῦτα, καὶ ὁμοιωτάτος ἔχει αἰεὶ, καὶ κατὰ τὸν εἶναι, τοῖς πάντων θεοτάτοις παρορθεῖ μίμοις: Habere similiter semper & eodem modo, idemque esse, solis diuinissimis congruit. Huic rei, simillimus est, ait, animus. Vides quanta cum Aristotele, & Platone, & horum cum Mose concordia? Aristoteles mens siue animus est Diis συγγενέστατος, propinquissimus. Plato, ὁμοιωτάτος, simillimus. Moses, Ad imaginem, & similitudinem Dei fecit illum. Marcus Tullius, Est igitur homini cum Deo similitudo. Idem multo mirabilius in Tusculanis, Ergo animus, qui, vt ego, diuinus, vt Euripides audet dicere, Deus est. Ex hac ratione Plato vult animos redire, vbi a corporibus emigrauerint, ad suam stirpem, genus, ad parentem, ad fontem suum, eodem loco, εἰς τὸ ὅμοιον αὐτῷ τὸ θεῖον ἐπέσται τὸ θεῖον καὶ ἀθάνατον, καὶ φρόνιμον. Nempe, Ad diuinitatem, immortalem, sapientem. Et τῶν τοῦ ἀγαθοῦ, καὶ φρόνιμον θεῶν, Ad bonum, sapientemque Deum. Ac si quis res aē iudicet, eadem de animi immortalitate est sententia Platonis, atque Aristotelis. Nā Aristoteles in libris de Anima, vt visum est superius, & tot aliis locis, animū dicit χωριστῶν, Animus, separabilem, segregatum. In eo libro, & in libro de generatione animalium vocat θεῖον, Animus, diuinam esse. Immortalem denique & sempiternam pronuntiat, καὶ τὸ μόνον ἀθάνατον, καὶ αἰδόν, Et solum immortale esse, & sempiternum, inquit de Anima. Omnia igitur, vt vides, aperta, clara, nullaque ratione ambigua apud Platonem, vt similius & conformius loqui non potuerint, vt alter ex ore alterius exceperisse videatur. Rursus eodem libro expressius appellat animum θεῖος, Deiformem. Eaque etiam Sibyllarum est nuncupatio. In Politico quoque eadem sensit, & pronuntiauit, cum ait veritatem in eadem sensit, & pronuntiauit, cum ait veritatem in animo, rerumque bonarum, ac malorum in eo notionem esse, θεῖον ἐν δαίμονι γένει, Rem diuinā in genere daemonio, hoc est, in genere diuino, appellans genus diuinum, siue daemonium, ipsam mentem. Quemadmodum in Phaedone multis verbis, & vt Aristoteles sapissimè. Ibi que partem animae diuinam, videlicet ipsam mentem vocat ἀειγενές, generis sempiterni, dicens, καὶ τὸ εὐγενές, τὸ ἀειγενές τῆς ψυχῆς αὐτῆς μέρος. Vt in hac aeterna animae parte sit res ei similis, nempe notio, veritas. Ex quo probatur eandem esse de immortalitate mentis Philosophiam Aristotelis, atque Platonis. Sicut enim Aristoteles semper appellat mentem, separans eam a reliquis partibus animae, diuinam, immortalem, sempiternam, Diis simillimam, ac propinquissimam, sic Plato τὸ ἀειγενές μέρος ψυχῆς, Sempiternam animi partem, simillimam rei diuinissimam, perpetuam. Vt idem ipse Aristoteles, loquens de anima corporis, vitaeque corporeae informatrice, separat semper mentem, quae sapit, intelligit, recordatur, ei tribuens omnia, quae testentur eam immortalem, nunc diuinam dicens, nunc separatam, nunc exterius venientem, nunc ex genere diuino, sic quoque Plato, quem profus constat secutum Aristotelem, in Alcibiade clarissimè fatetur: ἔρχομαι ἐν εἰπεῖν τί ἐστὶ τῆς ψυχῆς θεώτερον ἢ τὸ τοῦ, καὶ ὁ εἰδέναι καὶ φρονεῖν οὐκ ἔρχομαι. τῷ θεῷ ἄρα τὸ εἶναι αὐτῆς, καὶ τίς εἰς τὸ βλέπων, καὶ πᾶν τὸ θεῖον γινέσθαι, θεῶν τε, καὶ φρόνησιν ἔχει καὶ ἑαυτὸν ἐν γνοίᾳ μάλιστα. Possumusne igitur, inquit, dicere quid sit in anima diuinus? an hoc, circa quod est ipsum nosse, & sapere? Nequaquam, inquit. Ergo diuinitati, haec pars animae similis est, & qui in hanc respiciat, totamque Diuinitatem, Deumque, & sapientiam, sic & seipsum sanè maximè noscat. Haec quoque non Aristotelis modò, sed Moysi Theologia est, Ad imaginem Dei fecit illum. Nonne vides eadem clamantes, asseuerantēsq; maximos Philosophos, aliorum Philosophorum antesignanos, ac principes? Docebat enim eos hanc Natura Theologia, quam Mosen instruxit priscòsque doctor ipse Deus. Nec mirum, inueniri qui Aristotelis intimam hanc Philosophiam profundè non percipiant. Non enim fontem Philosophiae huius agnouerunt, eoque nouis dogmatis repertis, dicta eius, quorum sunt ferè parum

Animus, separabilis, diuinus, deiformis, &c.

Mens separata à reliquis animae partibus.

capaces, deprauarunt. Eadem Plato quæ superius, cum Mose mirabiliter consentiens re- tulit in Protagora de agnatione, generis propinquitate inter hominem, ac Deum, qua post Aristoteles, inde Marcus, atque alij vsurparunt. Refert eo libro Plato ea, quæ apud Mosén, & Ægyptios reperta vetustissimi Græcorum, paulo secus, quam in fonte esset, tra diderunt, de homine ficto à Prometheo: ἐπειδὴ δὲ ὁ ἄνθρωπος θεῖας μετέχευε μοίρας, κορῶτον μὲν διὰ τὴν τῆς θεῆς συγγένειαν, ζώων μόνον θεῖος ἐνόμισε. καὶ ἐπεχέριεν, βώμοις τε ἰδρύεσθαι, καὶ ἀγάλ- ματα θεῶν: Cùm autem homo, diuinæ particulæ particeps effectus esset, primum quidè propter consanguinitatem, agnationemque Dei, solos Deos ex animantibus opinaba- tur. Aggressusque aras erigere, & statuas Deorum. Vides hic partem Dei, & propinqui- tatem, illud ipsum, quod Aristoteles vsurpauit nomen, θεοῖς συγγένετατος. Ostendit Philo Iudæus hanc esse Theologiam Mosaicam: πᾶς ἄνθρωπος, καὶ μὲν τὴν διὰ θεοῦ ἀπέεται θεῖα λό- γον, τῆς μακρῆς φύσεως ἐν μαγείῳ ἢ σάβασμα, ἢ ἀπαύγασμα γηγόνος: Omnis homo secun- dum mentem assimilatur, domesticus est, Verbo diuino, naturæ beatæ imago, vel abscef- sio, aut radius factus. Et diuus Paulus, Genus ergo cùm simus Dei. Ex quo animorum im- mortalitas comprobatur. Hanc ob causam perhibet idem in Gorgia priscos Poëtas, qui diuini essent, vnanimiter immortalem animam dixisse: φασὶ γὰρ τὴν ψυχὴν τῆς ἀνθρώπου εἶναι ἀθάνατον. Ea fuit priscorum sapientia, cui quid recentiores poterunt obiicere? Similiter in nono de Repub. vt Aristoteles, solam mentem diuinam dixit, sic ipse, τὸ θεῖον ἐν αὐτῷ ἄρχον, Diuinitatem, vel partem diuinam in vnoquoque homine imperantem. Ibidem, τὸ θεῖον, diuinissimam vocauit rationem, prudentiam, sicut cupiditatem feram agre- stem: Illam quia ex genere diuinorum, ex immortalis genere. Vsque igitur ad rauim vociferatus est, prædicauit animum esse ad imaginem, & similitudinem Dei, totisque suis li- bris, vbi locus is tractandus esset, asseruit, hoc in primis vtens ad immortalitatem argu- mento. Itaque in decimo de Republica repetit ea, quæ dixerat in Phædone, cæterisque libris: Oportet, inquit, de anima cernere, εἰς τὴν φιλοσοφίαν αὐτῆς, καὶ ἐννοεῖν ὅν ἐφάπτεται, καὶ εἶναι ἐφίεται ὀμιλιῶν, ὡς ζῴων θύρα τῶν τε θεῶν, καὶ ἀθανάτων, καὶ αἰεὶ ὄντι: Quænam Philosophia eius, & cogitare quæ contingat, & optet consuetudines, & colloquia, vt quæ consanguinea sit, diuinæ, & immortalis, semper existenti rei. En igitur testatur animum esse propin- quum, affinem, cognatum, connaturalem rei diuinæ & immortalis. Sumus enim genus eius, tanquam ab eo nati, procreati, sati. Eoque à terra creato corpore, spiritum dimisit à se ipso. Ex hisque denuo constat, & constare constantissimè, fortiterque quisque poterit asserere, eandem Platonis, atque Aristotelis esse de animi immortalitate sententiam, eisdem nominibus, eodem sermone ab vtroque descriptam, declaratam, definitam. Quibus rationibus, & fonte Peripateticæ Philosophiæ reperto, quem Aueroës, alii que Peripa- teticorum aut nescierunt, aut non animaduertunt, erroris eos sui coarguemus, ostendentes dogmata, quæ ad tollendam animorum immortalitatem excogitarunt, ex sum- ma imperitia, & impudentia eos confinxisse, siue vnicum in cunctis intellectum, siue sin- gulum cuiusque mortalem asserentes. Dicemusque eos nesciisse, Aristotelis de animæ parte diuina doctrinam, Platonis fuisse prioris, qui talia dicens, de mente, vel animo, & ad immortalitatem eius probandam dixerit, & animo prodigiosam illam cunctorum ani- morum vnitatem non spectarit. Quæ nec Aristotelem oporteat considerasse, attendisse, cuius omnis de mentis immortalitate, ac diuinitate sermo fluxit ex fontibus Platonis. Siquidem in Timæo quoque ad hanc eandem rationem spectat, quod dixerit animam φυτὸν οὐκ ἐγγεῖον, ἀλλὰ ἕρμαιον, εἰδέναι γὰρ, ὅθεν ἢ ἀπὸ τῆς ψυχῆς γένεσις ἐστὶν: Plantam non ter- restrem, sed cælestem, quod inde primum animi exordium fuerit. Videlicet quod Mar- cus Tullius: Animorum, inquit, in terris nulla origo inueniri potest. Et quod Aristoteles: Corpus, ait, & anima sensitiua à spuma ventris nascitur, animus autem solus est diuinus, & solus separabilis, solusque ingreditur exterius. Quid exterius sit, declarat Plato: sed & Moses prior, A Deo demissus in corpus. Inde natus, inde satus, & plantatus. Quis non int-elligit, eandem trium summorum hominum esse Philosophiam, fluentem primum à Platone ad Aristotelem, ab his ad Tullium? Addit Plato, quod Aristoteles item, & Tul- lius secuti sunt, ea quæ sapiunt, necessariò immortalia esse, & diuina, φρονεῖν μὲν ἀθάνατα καὶ θεῖα, ἀναστῆναι ἀθανάτως ἐφάπτεται, πᾶσαι ἀθάναται ποῦ. Hæc enim ratio semper est apud Aristote- lem. Sunt immortales animi, non ad vnum vniuersalem intellectum redeunt. Nam summi viri nunquam vnum illum intellectum agnouerunt. Recentiorum Philosopho- rum inuentum: quos operæpretium esset errorem suum agnoscere, si pertinaces sint, ve- luti fu-

Consanguini- tas hominum cum Dijs.

sola mens, diuina.

Aueroës impius, alij nonnulli è peri- pateticis, qui vnicum intel- lectum, et ani- mæ cuiusque mortalem im- pudenter as- seruerunt.

Aristotelis doctrinæ è fon- tibus Plato- nis ducta.

Aluti furentes, malè que sani ex omni Philosophorum Republica exturbadi. Neque enim vel ratio, vel præceptoris autoritas eos ad hæc flagitia concipiendâ deduxit, sed inepta persuasio. Aristotelem hominem mortalem, & qui, vt cæteri homines falli posset, defen- dendum esse, ne sibi contradixisse videatur. Contraria verò sunt, dogma de æternitate mundi, & animorum æternitate. Malueruntque cadere, obscurari que veritatem, quàm hominem mentiri, ac falli potuisse. Quod cùm sit summæ dementiæ, eam suis professo- ribus relinquemus, bonos, & sanos ad hæc consideranda inuitantes. Addit enim similis vbique sui Plato in quinto de Legibus, Omnium, quæ nostra sint, post Deum, siue, vt mos loquendi temporis eius fuit, post Deos, diuinissimam esse, simillimamque ipsis Dijs ani- mam nostram: πάντων γὰρ τῶν αὐτῆς κτημάτων μετὰ θεῶν, ψυχὴ θεότατον, οἰκείοτατον ὄν. Vides eum appellantem animam familiarissimam, propinquissimam ipsi Deo, quod Aristote- les in Moribus, συγγένετατον. Sic quoque in sexto dicit hominem educatum sapienterque innutritum, esse animal mitillimum, ac θεότατον, diuinissimum. Haud secus etiam de di- uinitate animorum, & cum Deo propinquitate, perhibuit in decimo, loquens cum eo, qui Deos esse putaret: ὅτι μὲν ἡγῆσεν θεῶν συγγένεια τις ἴσως σε θεῖα πρὸς τὸ ἐξύμφρονον ἀγει, τιμῶν καὶ νομιζέω: Quod quidem Deos arbitraris, fortasse quædam agnatio, affinitasque diuina te ducit ad simile colendum, & credendum. Idem sermo, idem nomen atque apud Ari- stotelem in decimo de Moribus, vt constat eum hinc didicisse. Denique Plato, autore Plu- tarcho de Placitis Philosophorum, vocalissimè pronuntiauit animam, & diuinitus natâ, & immortalem. Plato inquit, τὸ μὲν λογικὸν ἀθάνατον, καὶ γὰρ τὴν ψυχὴν, ἔ θεῶν, ἀλλὰ ἔργον αἰδῖος θεῶν ὑπάρχειν: Partem rationalem esse immortalem. Etenim animam non Deum esse, sed opus æterni Dei. Quanta cum Mosaicâ Theologiâ similitudo?

Anima, non Deus, sed opus æterni Dei.

De Phocylide vetustissimo Poëta, qui dixit animam immortalem, digressamque à corpore fieri Deum. Et quod similia confessa est antiquissima Theologia Magorum.

HOCYLIDES è priscis illis venerandis Græciæ, qui ante Philoso- phos floruerunt, vatibus, mirabiliter omnem Mosaicam Christianâque Philosophiam de animi creatione, & immortalitate, & quod ei sit ima- go diuina, confirmat, in suis de vita degenda præceptis: Corpus, in- quit, sumptum è terra:

Ψυχὴ δ' ἀθάνατος, καὶ ἀγήροσ, ἢ διὰ πάντως, sed viuunt animi, semper sine morte, συνετάque.

Animi im- mortales.

Quid hac sacrosancta prisca, cui merito posteriores assurgant, Theologia venerabilius? Autor autem Suidas è carminibus Sibyllinis, hanc Theologiam Phocylidem hausisse. Addit idem:

Λείψανα Στοιχομετρῶν, ὅπτιος δὲ θεοὶ τελεθούται. Defunctis superest vita, et Dij deinde creatur.

Aspicis reliquias defunctorum, quorum tamen intereant corpora, viuat tamen animus, & adeo viuat, vt Deus existat. Erunt enim, vt ait Christus, omnes æquales Angelis Dei. Et, Dedit eis potestatem filios Dei fieri. Addit quoque Phocylides,

Luc. 20. Ioan. 1.

Ψυχὴ γὰρ μὴ μινεσθαι ἀκίρητοι ἐν φθιμένοισι, Incorrupta manet anima nam luce carentium.

Quid quod vel resurrectura corpora prædixit à Sibyllis edoctus, vel ab his tenebris præ- dicauit animos abituros ad lucem, hoc carmine:

Καὶ τὰ γὰρ δ' οὐ γάλας ἐκπύροισι ἐς φῶς ἐλθέω. Atque breui è terra speramus scandere ad auras.

Esse autem animam ad imaginem, & similitudinem Dei, iuxta Theologiam Mosaicam, sic idem asserit,

Πνεῦμα γὰρ ἐστὶ θεῶν πνεῦμασ θητοῖσι καὶ ἑμῶν. Spiritus est vltra Dei, mortalibus atque imago.

Hæc autem Phocylidis & Græcorum de immortalitate animorum sententia, fuit etiam

Chaldaeorum, quos Graeci sequebantur. Nam Magi, quorum dogmata, paucis quibusdam versiculis comprehensa circumferuntur, quae Platonem, Platonis quoque legisse desumpsisseque ex his multa, Philosophi Graecorum testantur, quorum testimoniis videntur Proclus & Simplicius, ad alia haec habent de immortalitate: Ζητήσων τὸ ἀθάνατον τῶν ἀμφοτέρων τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος: Quare Paradisum, clarissimam animorum regionem. Ecce vocat, dicitque animos esse caelestes, quorum regio sit flagrantissima, diuorum patria. Hoc declaratans Pletho Gemisto Platonicus, animam dicit iuxta Platonem, & Pythagoram indiuiduae substantiae, à materia prorsus segregatam, quemadmodum mentes supercaelestes: οἱς καὶ συγγενῆ πῶς τὰ ἔργα ἀποδίδωσι τῶν αὐτῶν, ὡς καὶ οὐρανὸν ἐφαπτομένη καὶ αὐτῆς τῆς ἕνταυθα δὴ γινώσκουσιν, καὶ θεοῦ, ἀλλὰ καὶ αὐτῆς ἀνωτατέως θεῶν, καὶ ἀπὸ τούτου, ἀνάλεθρον: Quibus similes operationes efficit attingens ad eadem atque ipse, nempe rerum notiones, & contemplationes, vsque ad ipsum supremum Deum. Eoque incorruptibilis. Audis rationem Chaldaeorum, eandem & Platonis, atque Aristotelis, qui cum operationes mentis considerasset: caelestes esse, ac diuinas, censuerunt, quae tales efficeret, immortalem, ac diuinam, corpore quidem vestitam, latentemque sub cortice mortali. Rursus eadem Magica vetustissimae sententiae, quas Pythagoras & Plato deflorarunt: ἡ ψυχὴ ἢ μερόπων θεῶν ἀγγελοῦ πῶς ἐστὶν ἐαυτῶν, ἐδὲν ἡμιπῶν ἔχουσα, ὅλην θεοθεν μεμειδύται, ἀρμονίαν αὐτῆς γὰρ, ὅφ' ἢ πᾶσι σώματι βροτέων: Anima hominum Deum ferè astringit ad se, nihil mortale habens. Tota diuinitus ebria facta est. Harmonia enim gloriatur, sub qua est corpus mortale. Haec declaratans Pletho, Anima, inquit, humana, Deum ad se quasi aduinciet, siue fortiter assimilabit, nihil habens per se mortale. Tota diuinitus inebriata est, siue repleta est, τῶν θεῶν καλῶν, diuinorum pulchrorum, vel diuinorum bonorum. Nam tametsi huic mortali corpori est deuincta, at & sic harmoniam nempe vnitionem nobilitat, vel non deturpat, sub qua mortale existit corpus. Sed & sentit aliquid in seipsa velut ipsa existens, quae talem toti administrationem administrat: ὅσα τῶν ἡμιπῶν τοῖς ἀθανάτοις, ἐν τῷ ἀθάνατον εἶναι μέντοι, ἔταρ καὶ τὸ πᾶν ἐς μίαν πινὰ ἀρμονίαν συγκατεῖσθαι: Quocirca vnitis in homine mortalibus, cum immortalibus, factum est totum vna velut harmonia. Sic Pletho. Clarus igitur sensus oraculi. Eadem Magica logia sic iterum clamant: ἡ ψυχὴ πῶρ δυνάμει πατρὸς ἔστα φαιων, ἀθάνατος τε μένει, καὶ ζωῆς δεσποτὶς ἐστὶ, καὶ ἔχει κόσμον πολλὰ πλῆρη ματρὸς καὶ πατρὸς: Est anima ignis clarus ex virtute paterna. In corrupta manens, & vitae est regina sua. Atque sinu retinet mundi loca plurima sola. Haec declaratans supradictus interpres, Virtutem, inquit, & potentiam, & virtutem eius intelligibilem, & metem paternam, eundem secundum Deum oracula haec vocant vbique. Primum omnium aliorum, ex patre, & superno Deo profectum. Dicitur igitur quod ab hac paterna potestate facta est immediatè anima, existens ignis lucidus, siue diuina quaedam substantia, manetque immortalis, ἀπὸ τῶν θεῶν τῆς ἐσθίας, καὶ δεσποτὶς ἐστὶ, Propter diuinitatè substantiae, & domina est vitae videlicet suae, utpote non habens vitam abiiciendam. Nam quae habemus, quae possunt abiici, ac dimitti, horum domini esse non possumus. Et continet anima videlicet, καὶ τὴν αὐτῆς ἀιδιότητα. Secundum suam aeternitatem, multas plenitudines mundi sinuum, siue variorum locorum suorum in mundo, quae ad rationem eorum, quae hic vixit, vbique assequitur. Sic illi, ferentes animam esse lucem aeternam, purissimam. Quod testatur etiam Plutarchus Philosophos sensisse, φῶς τῆς ἐσθίας νομίζουσιν: Putant animam nonnulli Philosophi lucem esse natura. In eo quem inscribit, an rectè dictum sit, viuendo latita, tum aliis coniecturis, tum quia tenebras excreatur, iucundissimam sentit lucem. Rursus Chaldaeus alio prodidit oraculo: οὐτένας πύλων ἔν, ἔργον ἐπ' εὐσεβείας, φέρων καὶ σώμα σαώσας: Extendens igneam mentem, ad pietatis opus, seruabis & fragile corpus. Igneam, luminosam, ut vides, vocat mentem, corpus autem fluxum. Quicumque vixerit piè, resurget cum corpore ob pietatem, quam coluisset, efficiens, ut etiam corpus, quod natura fragile, fluxumque est, maneat incolome. Est autem vaticinium de resurrectione corporum. Ignis mentalis est mens, non corporeus. Ideo fallebantur, quos memorat Plutarchus contra Epicureum, quosdam existimasse animas nunc in caelo, nunc in terra multis annorum curriculum vagatas, demum resolui in mundo cum Sole & Luna, eis πῶρ νοερὸν ἀναφθείσας. In ignem mentalem accensas. Sed non potest mentalis ignis, in ignem corporeum resolui. Tum ignis mentalis est indissolubilis. Generatio igitur, siue creatio animae à Deo, dicitur quasi radiatio, scintillatio, ut cum ex igne excutitur nitor, aut scintilla. Simplicius primo Physicorum idem perhibet: καὶ γὰρ ἡ ψυχὴ ὡς τὸ θεῖον ἀμυπησθαι λέγεται: Dicitur enim anima à Deo radiare. Vera igitur sunt, quae totis hisce commentationibus adnitimur probare,

Paradisus, animorum sedes.

Anima, ebria facta diuinitus.

Anima, vita domina.

Creatio anime, radiatio.

Aprobare, meliorem, synceriorèque esse quo magis vetusta sit Philosophia. Multa sunt autem priscorum monumenta, quorum vestigia quaedam ab his, quibus temporum vicinitas ea videre dedit, quae longinquitas nobis non permisisset, exhibentur nobis. Ecce Clemens Alexandrens in Stromatis testatur similia sensisse vetustissimum Poëtam Epicharmum de immortalitate animorum, atque Phocylidem, prolatis his ex eo: ὁμοειδὴς γὰρ περικλῆς ἔ παθοῖς ἐδὲν καλὸν καὶ ταλαντῶν, ἄνω τὸ πνεῦμα ἀφ' ἡμῶν κατ' ἕραν, ἡ ψυχὴ δὲ ἀσεβῶν ὑπερβαίνει ὅτι γὰρ περὶ τῶν ἀλγεῶν φοβόισι, ὡς τὸ ζῆλον ἀφύκτοις καλῶς. εὐσεβῶν δ' ἐπισημαῖοι νεῖσι καλοῖσι μακρόν, μέγαν ἀέδουσι ἐν ἡμοῖσι. Si pietatem animo coluisti, defunctus mali nihil patieris. Sursum in caelo permanet spiritus. At impiorum animae sub caelo vagae, doloribus fauis, cruciatibusque aeternis exagitantur. Animi piorum caelestes, sinu beatorum recepti, iubilant hymnis. Haec ut reperi produxi, meliora fortasse in suo fonte.

Lib. 4. Stromat.

Epicetum in Philosophia cunctis admirabilem, creatum animum à Deo ad similitudinem suam fuisse confessum: quod membra corporis idem dispo- fuerit, animo libertatem dederit.

CAPVT XVI.

SED dimisso Platone priscisque vatibus, ceteros Philosophos audiamus, omni propè ratione, de similitudine, & propinquitate animorum cum Deo, eorumque ab ipso creatione iuxta Theologiam Mosaicam nobiscum congruentes, ut appareat vnam fuisse semper religionem, ac pietatem, quam si mali homines, & ignari veritatis, post multa ab eius ortu saecula corruerunt, ea cum non culpa fuerit eius, hominum bonorum diligentia repurgata, pristino decori suo reddatur, principe, ac duce veritatis Deo cunctos instruat, & illuminante. Arianus igitur proponens sententias Epicetici, quem suae tempestatis homines plurimum admirati sunt, multa ad hanc rationem pertinentia loquitur: εἰς τὴν δόγματι συμπληθῆσαι κατ' ἐξῆς δύνατο, ὅτι γὰρ ἡμεῖς ὡς τὸ θεῶν πάντες θεωροῦμεθα, καὶ ὁ θεὸς πατὴρ ἐστὶ, τῶν τε ἀνθρώπων, καὶ τῶν θεῶν, οἵ μιν ὅτι ἐδὲν ἀγενῆς, ἐδὲ ταπεινὸν ἀνυμνήσεται, καὶ ἐαυτῶν: Si quis ad hoc dogma, & opinionem dignè affici posset, quod facti sumus omnes à Deo, & Deus pater est hominum, atque Deorum, nihil arbitror de se ipso infame ac degener, humilèque sentiet, & cogitabit. Ecce siue Arianus, siue Epicetetus, cuius sententias compilauit Arianus, neuter Christianus, sed Philosophus duntaxat, agnouerunt, praedicarunt omnes homines factos à Deo, eumque esse patrem hominum atque Deorum, nempe Angelorum. Quemadmodum verus, ac legitimus filius eius docuit in mundo homines precari, Pater noster. Et, Estote similes patri vestro, qui Solem suum oriri facit super bonos, & malos. Hoc utique continetur rerum primaeva, hominum cum primis, atque Angelorum creatio, & congruit cum Theologis veris Epicetetus, hortantibus ut homo suae dignitatem noscat naturae, & ut attendamus ad petram vnde exiit sumus. Hinc fore, ut nihil de nobis vile, atque humile sentiamus, per videntes nos esse ex genere diuino, habere patrem optimum, clementissimum. Rursus omnem corporis, atque animi creationem, in summum Deum perinde atque Archytas, & Trismegistus referentem cernere potes Epicetum, & Arianum. Ut enim Archytas superius interiores corporis, atque animi partes, organaque ad rerum notiones capiendas necessaria diligenter explicans, à Deo formata, positaque memorabat: & ut Trismegistus, omnes ad amissim humani corporis artus executus, ex his gloriam Dei, antiquumque hominis opificium diuinis manibus elaboratum praedicabat, excitans tardos & stultos ad considerationem artificis, explicantisque vterque quam compendiosè Moses prodidisset Theologiam, ad eandem rationem Arianus vel Epicetetus persequuntur, quae tam artificiosè in mundo, & in humano corpore fabrefacta, nisi sensu & ratione careamus, clarè de ipso possint artifice testari. Num, inquit, Deus colores fecit, facultatem autem, quibus colores viderentur, non fecit? Quae igitur fuisset vtilitas? certè nulla. At rursus, si facultatem videndi quidem fecisset, res autem quae caderent sub oculos non fecisset, quae demum vtilitas? certè nulla. Quod si vtraque haec fecisset, lumen non fecisset, ne sic quidè vtilitas. Quis igitur aptauit illud ad istud, & istud ad illud? Quis

Mat. 6.

Humani corporis fabrica ad admirationem diuinae sapientiae nos excitat.

aptavit gladium ad vagina, vagina ad gladium? An nullus? Atqui ex ipsis operibus...

Humani corporis harmonia opificem Deum arguit.

Benedictio in feminis.

Iob. 10.

Arbitrium liberum.

Alie

Alie super eodem, Epicteti sententia, quod animus abscissus, siue radiavit a Deo: quid abscissio aut radiatio animorum.

CAPVT XVII.

PICTETVS siue Arianus non contenti semel superiora de similitudine, & affinitate Dei & hominis predicasse, quoniam hoc erat totius doctrinae fundamentum...

Act. 17.

Vna veraque religio polluta quidem hominum errore, sed in sapientum retenta animis.

Omnis Scoticorum theologia aut nostra aut e nostris.

Act. 17.

Error Philosophorum qui ab Aristotele toti pendens.

Quod Philosophi duplicem hominem assignauerint: sed verum ipsum animum, hunc immortalem, & similem Dei.

CAPVT XIX.

QVONIAM igitur mortales, quocunque siue cupiditas ad speculandum, siue Natura ad veritatis agnitionem adduxisset, Græci, Chaldæi, Ægyptij, immortalitate animorum vna cuncti ducti ratione perhibuerunt. Ea ratio variis nominibus, eundem sensum resonantibus apud omnes designatur, nunc à corporeis segregatio, manifestumque à corporibus discrimen, & omnino rerum aliud genus. Nunc agnatio, familiaritas, nunc similitudo Dei, nunc symbolum inter eum hominemque, nunc cognitio, sapientia, scientia. Eaque omnia clarè dicuntur ab eis de mente, siue animo, quem verum hominem esse, cum Plato, & Aristoteles post multa sæcula nossent, prodidissent, Trismegistus ante eos plurimos annos natus, hominibus inuulgauit, vt appareat omnium eandem sententiam, consensumque admirandum fuisse. Igitur qui prius dixerat, Deum creasse hominem sibi similem, eamque vti propriam prolem dilexisse, deinde separans, animum, & corpus, hominem alterum corpus ipsum mortale, alterum ipsam mentem immortalem, hancque esse substantialem, verumque hominem: ἀνθρώπος διπλῆς ἀφ' τοῦ σώματος ἑνός, ἀθανάτος δὲ ἀφ' ψυχῆς, τὸν ἑσώθεν ἀνθρώπον: Homo, inquit, est duplex, propter corpus mortalis, immortalis propter animam substantialem hominem. Vt igitur Aristoteles in decimo de Moribus, mentem propriè appellat hominem, & βέλτιον μέρος, meliorem particulam, dicitque id optimum, iucundissimumque esse cuique, quod ei proprium natura sit, καὶ τὸ ἀνθρώπου διττὸν τὸν ἕν βίος, εἴτερ μάλιστα τὸ τοῦ ἀνθρώπου: Etiam homini, inquit, vita secundum mentem fore eiusmodi, quadoquidem id maximè homo est. Ecce Mercurius Trismegistus ipsam animam seu metem vocat, ἑσώθεν ἀνθρώπον, nempe verum, substantialemque hominem. Et quemadmodum hunc Aristoteles solum diuinum, exterius aduentantem dicit, sic Mercurius, hunc immortalem, corpus autem corruptibile. Duo sunt igitur æquali à cunctis prædicatione celebrata, nos & à Deo creatos, & generis affinitate cum eo sociatos, qui nobis symbolum, proprietatemque naturæ suæ indiderit. Hoc illi senserunt, locuti sunt, quia per successionem à primis hominibus, penes quos fuerunt ea perfectissima, descenderunt in posteros, vt quò procedas antierius in retro actas ætates, liquidius, maiorèque cōsensu deprehendas celebrata. Ferunt igitur Græci scriptores sacri quod Thales, λέγειν ἀδελφῶς εἶναι ἡμᾶς, ὡς ἐν τῷ ἐνός θεῷ ἢ ἐνός διδασκάλῳ: Dicebant nos fratres esse ceu scilicet qui ex vno Deo, & præceptore. Illud verò contemplatione dignissimum est, vt Plato partim rationem, partim prisca Theologiæ descensum securus, cuius hæres quasi legitimus fuit, pronuntiauit, esse animum verum hominem, solumque diuinum, & immortalem, creatum à Deo longè alterius, quàm corpus, conditionis, vtq; hoc discrimen apud omnes Philosophos extat. Quemadmodum igitur duplicem hominem dixit Mercurius, sed veram, totamque hominis substantiam, ipsam mentem, vel animam: Aristoteles autem hunc duplicem hominem in libro de Generatione animalium luculenter expressit, ac distinxit corpus, & omnem à corpore inseparabilem animam nasci dicens ex elementis, spuma, spermate, semine, corporis excremento, mentem autem exterius aduentare, genus aliud, diuinum, & incorporeum: sic Plato in cuius sententiam prorsus iuit Aristoteles, eamque aliis verbis declarauit, adeò distinguit animum, & corpus, velut duos homines, in Timæo, vt duos eorum statuat creatores, creatorem animi Deum supremum, corporis demones, Deos nempe minores Angelos. Atque est mirabilis Theologiæ Mosaicæ interpretatio, vt sit operæpretium cernere conformitatem super creatione animi cum Mose. Vt Moses humum illam lutulentam, cœnosam, madidam, imagine humana informatam, sed ante pedes Dei mortuam, exanguemque iacentem, afflatu Dei dicit animatam, dantis ex se ipso, atque inspirantis vitalem substantiam, erâtque corpus, quando non erat animus præsens, corpus de humo terræ sumptum, animus dimissus à Deo: sic prorsus Plato creatorem animorum facit supremum illum opificem: Quorum, inquit, initium traditur vobis à me: Græcè, πείρας καὶ ὑπαρχῆς ἀμύνης ἐργῶ: Quorum, ait, satus, & initium traditur vobis à me. Quas ait ego seminaui, & inchoaui tradam vobis, loquens de animis. Et nos ad id quod erit immortale, partè attextite

Homo duplex.

Dij minores, angeli.

Aatextite mortalem. Formasse scilicet corpus Angelos, animum ex seipso immortalem, sui similem dedisse. Ligatumque fuisse mortale cum immortali, quod dicebat Trismegistus duabus rebus, altera mortali corpore, sumpto è terra & elementis, altero animo immortali diuinitus misso. Hicq; est tum creatio animorum, & satus à Deo, tum eorum immortalitas. Similitudo quoque diuina, vt in Mose, quia vocat eos ibidem Plato, ἀθανάτοις ὁμῶνμιον, vniucum cum immortalibus, vt sunt inter se animalia. Et, δι' ἐμοῦ θεοῦ γένεθρα, καὶ βίη μεταχρόνῳ, θεοῖς ἰσὰ ζοῖτ' αὖ: Hæc, inquit, per me creata, scilicet animi, vitamque assecuta, Diis æquabantur. En admirandus cum Mosaica Theologia consensus, cunctis prædicantibus animos à corporibus separatos. Moses quia fuisset corpus, quado non aderat animus, quia missus animus à Deo, corpus è terra desumptum. Plato, satus animus, & informatus à Deo immortalis, cum corpore mortali consociatus. Marcus Tullius, Nec inuenietur vnquam, inquit, vnde ad hominem venire possint, nisi à Deo, loquens de animis. Hæc q; est, quod Aristoteles ὑπέθετο, exterius, Marcus dicet, à Deo.

Quod ob hanc causam dixerunt animum è celo cecidisse in corpus, in quo viuat in pœnam: & quod hæc suspicio non sit vera: & quod alio sensu intelligendum, quod prisca prodiderant: Et Plotini sententia super immortalitate animorum.

CAPVT XX.

B

X HÆC causa factum est, vt hanc immortalis rei, cum mortali consociationem, commistionem, animorumque cum corporibus colligationem, ex quodam rumore non bene percepto, ad pœnam, & supplicium ipsorum, & ob quadam grauiam scelera datam arbitrarentur, & audientes ab antiquissimis progenitoribus, prius corpus fuisse, inde animum exterius infusum, atque alligatum. Itaque Philolaus Pythagoræus: μαρτυροῦνται δὲ καὶ οἱ παλαιοὶ θεολόγοιτε καὶ μάλιστα ὡς ἀπέτινας τιμωρίας, ἢ ψυχῆ τῶ σώματι συνέζευκται, καὶ καθάραρ ἐν σώματι τῷ τῶ πῦρα πῦρα: Testantur, inquit, prisca Theologi ac vates, quod propter supplicia, anima cum corpore est alligata, & quasi in eo sepulta. Hæc igitur suspicio, quæ principium verum habuisset, non sanè intellectum, ipsorum quoque testimonio destruitur. Nam Plato creationem animorum & corporum describens in Timæo, vbi amandare superstitiones oportebat, physicæque ratione agere, scripsit sic naturaliter, & consultò, diuinam prouidentiam animum corpori colligasse, sicut naturaliter & vtiliter creauit cælum, & terrâ. Sed huius famæ vera causa fuit, quod Paradisum, quemadmodum Chaldæi mysticè interpretantes, etiam hominem è paradiso fugatum, animam scilicet è celo deiectam, inclusamque in corpus, propter peccatum, quod, & ipsum mysticè senserunt, exponebant. Qui quidem error autorum suorum rationibus postea destruetur. Illud modò constet, diuinam animorum, separatamque à corporibus naturam, atque societatem cum Diis habere, omnes agnouisse, prodidisse. Plotinus etiâ his respondit, qui metem sæpe & memoriam, sensumque impeditum, turbatumque cernentes de immortalitate dubitarunt, ipsi cæci, cœnosque iudicio & caliganti: Anima, inquit, cum Diis habet commercium, immortalis: facileque id posset à nobis agnosci, si puram, limpidaq; eam, vt ait Plato, videremus. Nunc autem sæpe labefactatam cernentes, neque diuinâ, neque immortalem arbitramur. Sedenim cum naturam rerum ponderamus, puritatem earum inspicere fas est. Quandoquidem quod adiectum est, semper esse solet impedimento ad eius perfectâ notionem, cui facta accessio extrinsecus est. Itaq; consideret demptis, ac detractis alienis, se quisque: καὶ πιστεύσθ' ἀθανάτος εἶναι, ὅταν ἑαυτὸν θεάσῃται ἐν τῷ νοητῷ, καὶ ἐν καθαρῷ γένηται μόνον. ὁ ψεῖ γὰρ ἔν' ὁράνῳ, ὅσα ἀσθενήσῃ, καὶ δὲ τ' ἡμιτῆρ' ἔσται, ἀλλ' αἰδίῳ, τὸ αἰδίον κατανοήσῃ, πάντ' αὖ ἐν τῷ νοητῷ, κόσμον καὶ αὐτὸν νοητὸν, καὶ φαιενὸν γένηται μόνον: Credetque se immortalem, cum se ipsum viderit in natura intellectuali, ac pura. Videbit enim mentem aspicere, & nosse, nihil sensibile, neque rem mortalem vllam, sed cum re sempiterna, sempiternam rem intelligentem, omniâque in natura intellectuali, mundumque seipsum intellectualem, & luminosum esse. Sic Plotinus. Eius igitur sententia est, vt cernis, animos immortales, & sempiternos esse, quia solis his res æternæ, & immortales noscantur, sicut sensu mortali mortalia capiuntur. Eam facultatè, qua res sempiternæ,

Cum animus corpori colligatus.

Anima immortalis quo argumēto intelligitur.

& incorporeæ comprehenduntur (quæ est tota ratio Aristotelis) incorpoream sempiternam esse. Sic colligit Aristoteles, animum esse sempiternum, & incorporeum, quia solus sentit res sempiternas, & incorporeas. Animumque esse intellectuale lumen, sempiternum. Simili ratione vsus Plato, vt constitit superius. Fieri quoque potest hac admonitione quifque cautior, ac firmior, cum viderit animos imbecillos, vacillantes, affectos. Abscinde, inquit Plotinus, tolle non sua. Videbis diuinum, magnum, lumen longè, latèque spiritualiter progrediens animum. Ea quæ sapiunt, noscunt, cogitant, proderant, prouident (cui subscribit Aristoteles) sunt incorrupta, immortalia. Diuinum quoque esse animum, eumque verum hominem, iuxta superiores, datamque ei præter cæteras animantes, particularem sortem, luculenter super Epictetum prædicauit Simplicius: ο δὲ ὅπως ἀνθρώπος ἐναι βελόμηνος, καὶ τὴν εὐγένειαν, τὴν αὐτοῦ περιουσίαν ἀνακτήσασθαι, καὶ ὁ θεὸς παρὰ τὰ ἄλλα ἄλογα ζῷα τοῖς ἀνθρώποις ἐχρῆσται, ὅπως ἀπεδέξει τὴν αὐτοῦ λογικὴν ψυχὴν ὡς ἀπερ' ἔχει φύσεως, ἔγωγε ζῶ: Qui verè, inquit, homo esse vult, dignitatèque generis sui cupiat redimere, quam Deus præter animalia bruta hominibus largitus est, is studet vt animus suus rationalis sic degat, vt natura habet. En verus homo, generosus, insignis supra cæteras animantes: quod Deus ipse largitus est. Nihilque interest inter Simplicium, & Mosen hoc loco. Moses, Et creauit Deus hominẽ ad imaginẽ & similitudinẽ suam vt præesset piscibus maris, & volatilibus cæli. Hæc gratia diuinitus data est, similitudo, proprietatẽque diuina, data ratio, qua dominamur brutis. Is verus homo.

Gen. 1.

Alexandrum Aphrodisæum, animum immortalem sensisse. Separare eum animam corpoream, ab anima diuiniore. Animi agentis dignitatẽ primũ summo Deo, tum intellectui nostro tribuere, vtrunque incorruptibilem affirmantem. Alexandri clara verba de intellectus humani incorruptibilitate.

CAPVT XXI.

Iurare in verba magistri non semper tutum. Oscientia in legendo quid afferat.

Rationes Alexandri Aphrodisæi, quibus animus immortales probat.

Anima actus corporis organici.

Anima Deorum, incorruptibilis.

SEPT̄ solet & in scholis Philosophorum, & in omni propemodum vite actione, error is accidere, vt adfint qui grauis alicuius viri sententiam, aut vocẽm perperam excipientes (vt fumus omnes in malum, quàm bonum propensiores) faciant vt fama inualescat, viros eos simile quid sensisse, quale ipsi interpretantur. Accedit item ignoratio, cum libros eorum aut oscitanter legimus, aut omnes legere non curamus, contenti pauca quædam vidisse, & ex his iudicium scriptorum fecisse. Hoc cum primis euenit de Alexandro Aphrodisæo, qui cum putetur passim animi immortalitatẽ repudiassẽ, qui scripta eius omnia legerit, ponderauerit, perpenderit, inueniet vel eum secus sensisse, quàm fama est, aut si sentit, habebit vnde ex dictis suis eum abunde coarguat. Quatuor igitur rationes, ad omnem hanc probationem præstò sunt, quarũ priores indicium quoddam faciant, non sensisse Aphrodisæum, animam mortalem, posteriores dilucidè, perspicuè, nullis obumbrantibus ambagibus hoc ipsum prædicabunt. Sensit igitur Alexander cum cæteris, eum qui dicitur animus aut mens, Græcè νῆς, immortalem. Primaque ratio. Quia definitio, qua dicit, animam esse crassam & actum, formamque corporis, & vt eius vtat verbis, ἐν τῆς ποίως μίξεως καὶ κράσεως τῆς σαρρῶτων. Ex quadam mistione, & temperatione primorum elementorum, est definitio animæ corporeæ, corporeæque vitæ, qua viuunt animal hoc corporeum, terrestre, corruptibile, mortale. Quod ipse paulò post his verbis declarat: γίνεται δὲ ἡμῶν ὡς περιέπιον ὁ λόγος, περὶ ψυχῆς τῆς τῆς ἐν γένεσι καὶ φθορᾷ. ταύτης γὰρ καὶ ὁ περιουσίαν δεισιμῶς: Fit, ait, nobis, quemadmodum prædiximus, sermo de anima eorum, quæ sunt in generatione, & corruptione. Hæc igitur est anima, quæ dicitur ab Aristotele, actus corporis organici. Secunda ratio, quod animam diuiniorem, quæ proprie dicitur mens, siue animus, quo sapimus, res inuisibiles, arcanas, æternas apprehendimus, non vult inclusam esse sub hac definitione, quia dicit ibidem de anima Deorum: ἢ γὰρ θεῶν ψυχῆ, εἰ καὶ ταύτην δὲ ψυχὴν καλεῖν, ὁμωνύμως ἐν ταύτῃ, ψυχὴ λέγεται: Nam animam Deorum, inquit, si modò eam vocitanda sit anima, æquiuocè cum hac diceretur. Volens ferme dicere Alexander, animam Deorum incorruptibilem, immortalem, non eius generis esse, cuius sunt ea, quæ cadunt, intereunt. Quod autem animus noster sit ex

Ast ex hoc genere diuino, docet ipse Peripateticorum princeps, appellans in Moralibus, mentem νῆν θεοῖς συγγένεσσαν, Diis cognatissimam, propinquissimam, ex eodem maxime genere. Vidimus item superiores vnanimiter cunctos consentientes esse homines diuinum genus. E quibus Pythagoras ad omnes clamabat,

Homini genus diuini.

Θάρα, ἔπειθ' ἑῶν γένος ἔστ' ἐροῦσσι. Esto alacer, nam nobis est diuina origo.

Et Aratus,

Ἴδ' γὰρ καὶ γένος ἐσμέν.

Quod cum diuo Paulo placuisset, excepit his verbis, Dei ergo cum simus genus, Seneca quoque vir magnus, In homine, inquit, quid optimum est? ratio, hac antecedit animalia, Deos sequitur. Audis, Deos sequitur? Duobus maxime locis affirmat Aristoteles constare ex hoc diuino genere mentem, siue animum nostrum. In Moribus vocat συγγένεσσαν. De generatione animalium, Relinquitur, inquit, solam eam, quæ dicitur mens, ingredi exterius, καὶ θεῶν εἶναι μόνον, Et solam diuinam esse. Paulò infra, τὸ μὲν χειρὶν ὃν σώματος, ὅσοι ἐμπεριλαμβάνεται τὸ θεῶν, τοῦτο δ' ἐστὶν ὁ κελεύμενος νῆς: Nam quod segregabile, separabileque est à corpore, quibus diuina pars adiuncta est. Ea est autem quæ mens, siue animus dicitur. Vides Aristotelem vocare mentem nostram θεῶν, diuinam partem, diuinum nempe genus, stirpem diuinam, ex eo genere, quo anima Deorum: Et hanc dicere segregatam à corpore. Cum ergo, dicat Alexander definitionem animæ corporeæ, qua viuunt animal hoc corruptibile, non conuenire animæ Deorum, mentem autem nostram, affirmat Aristoteles cum cæteris omnibus esse sicut animam Deorum diuinam segregatam à commercio corporis, cui corporis interitus nihil noceat: profectò velit, nolit, eadem sentit, asserit Alexander. Nam qui prudenter diiudicat, idem sermo est, & esse debet Alexandri, atque Aristotelis: Cum Aristoteles de anima sensibili, de semine principio animæ corporeæ, de spuma, excrementoque corporeo, super quo fundatur totum animal, omnisque anima corruptibilis locutus. Deinde segregat ab hac corruptibilitate, corporeaque natura, partem diuinam exterius venientem, nihil ab illo spermate habentem. Tale quid sentit Alexander, cum primum differit de anima, quæ sit, vt idem ait, ex crassi, & mistione elementorum. Dein veniens ad diuinum genus, non corporeum, non corruptibile, dicit animam Deorum æquiuocè cum hac anima appellari. Sic igitur etiam æquiuocè dicitur & animus siue mens nostra, quæ est diuina, cum illa corruptibili anima. Tertia ratio erit, quod nulla dubitatione interposita, videtur Alexander clara voce fateri, eam, quæ dicitur ab Aristotele mens actu, mens operans, Græcè ὁ ἐνεργεῖν νῆς, ὁ ποιητικὸς νῆς, immortalem, incorruptibilem, alterius generis, quàm omnia corpora. Ac primum ait: τὸ ἀεὶ ἀύλων εἶδος, νῆς, ὁ κωλύει τε καὶ κατ' ἐνεργεῖαν: Forma igitur immaterialis est: ea, quæ proprie dicitur mens, & secundum actum. Paulò post: καὶ ἐστὶν ὁ ποιητικὸς νῆς, χειρὶς τε καὶ ἀπαθῆς, καὶ ἀμύγη: Et est huiusmodi intellectus, segregatus, impassibilis, impermixtus alteri. Hæc Alexander. Verum attendendum est, quod hunc intellectum agentem, dicit ipsum Deum, & primam causam, appellatum ab Aristotele,

In homine optimum, ratio.

Animal quibus constat.

Mens acti, mens operans, incorruptibilis.

Cum quo grauius reprehenditur à Themistio, & ratio, quæ ducitur ex verbis Aristotelis (si sentit simpliciter id Alexander) apertè reclamat. Perspiciendum igitur hoc loco primum, quod Alexander mentem agentem, mentem, siue animum indefatigabiliter noscentem, semper in actione cognitionis existentem, quæ dicitur ab Aristotele, intellectus actu, siue animus operans, sentit, clamat, vociferatur, segregatum, impassibilem, incorruptibilem. Secundo, quod huius intellectus, qui semper intelligit, fontaliter omni luce cognitionis impletur, principatum, primam dignitatem, tribuit intellectui diuino, qui dicitur prima causa, qui seipsum noscit, intelligit, fruiturque autore Aristotele, speculatione maiestatis suæ. Secundo gradum, & locum tribuit intellectui nostro, dicens intellectum agentem primo, ac principaliter appellari debere primam causam, omnis animi originem, secundo minus principaliter, intellectum nostrum, incorruptibilem & ipsum. Si bene igitur cernas, si spectes altè, videbis Alexandrum non simpliciter prædicare, quod Deus solus sit intellectus agens, sed quod ipse primus fruatur hoc honore, ipse mens infinita, inexhausta sapientia, lumen immensum. Secundo loco, & quidem longè inferius, debilissimumque lumen præ illo, est intellectus noster, immortalis & ipse similiter, & intellectus agens, & similiter incorruptibilis, immaterialis, impassibilis, incorporeus, quemadmodum magnus ille. Quod autem hoc sentiat Alexander, ex verbis eius liquidò constat: Talis, inquit, nempe immaterialis, incorruptibilis, ostenditur

Deus, non solus intellectus agens, sed primus.

ab Aristotele, *πρωτον αιτιον*, prima causa, qui & proprie mens, eoque pretiosior nostra, D & quæ cum corpore est. Dicit etiam Alexander, quod mens, quæ intelligit sempiterna, immortalia, immortalis & ipsa est. Hæc autem nostra est. Demum Alexander in fine totius rationis, Intellectus is, inquit, *ο θυραθεν και ημιν γενόμενος και αφαιρετος αφαιρετος δε οτι η φύσις αυτη ποιωτη, ο εν νοσ, μενος, αφαιρετος εν ημιν νος ετο; βετ; οτι χωριστος τε εν ημιν νος, ον και θυραθεν αφαιρετος λεγει. νος ο εξωθεν γενόμενος εν ημιν.* Quæ sunt, Est exterius aduentans nobis, & existens, & incorruptibilis. Incorruptibilis autem, quoniam ea est natura eius. Igitur intellectus, qui intelligitur, incorruptibilis in nobis is est, quoniam est segregatus in nobis intellectus, quem & Aristoteles exterius venientem vocat, intellectus exterius existens in nobis. Sic Alexander. Hæc igitur veritas est, cui nemo possit contradicere, quod Alexander intellectum, quem Aristoteles in libris de Anima vocat operantem, siue intellectum actu, in libris de Generatione animalium appellat *θυραθεν*, exterius aduentantem, sentit, fatetur, constanter appellat immortalem, incorruptibilem, à natura corporis segregatum. Quod si quis putet intellectum illum exterius venientem, Alexandrum alium quam nostrum dixisse, ecce verba ipsius auctoris sunt in proptulo, quibus ait intellectum in nobis segregatum, incorruptibilem, venientem ad nos extrinsecus. Ipse et Aristoteles cum de tota anima humana loqueretur, omnesque corporeas facultates à corporeo principio nascentes, inseparabiles corpore, & cum eo corruptibiles pronuntiaffet, demum conclusit, reliquum esse solum eum, qui dicitur mens in nobis diuinam esse, segregatam à corpore, solamque ab alia origine, quam mortales illas facultates, venientem. Loquitur ergo de quodam intellectu nostro, eum tribus nominibus ab omni culpa mortalitatis vindicans, quod sit separabilis à corpore, inconcretus, quod diuinus, quod extrinsecus aduentans. Hunc autem Alexander cum affirmet, fateatur incorruptibilem, certè animum humanum, qui dicitur intellectus agens, exteriusque aduentans, fatetur incorruptibilem, segregatum à corpore.

Quodd idem Alexander Aphrodiseus animum immortalem asseruit, & dubitationem de mortalitate resoluit. Et quod Plato prior & Aristoteles hoc ipsum docuerunt, ostendentes organa labefactari posse, animo incorrupto & inuiolato.

CAPVT XXXII.

MAGNÆ profectò sunt his habendæ gratiæ, qui labore studioque suo perfecerunt, ne diutius per scholas Philosophorum, quos aliorum inficitia inuexisset, debaccharentur errores. Ecce aliud Alexandri admirabile de animi immortalitate testimonium, quod non vidisse Peripateticos hodiernos, vt rarò solent fontem veritatis adire, palam est. Secundo Problematum, ostendens temperaturas & crases bonas, facere vires naturales, atque animæ, vt nonnulli sentiunt, aut quod verius, organa ipsarum. Non pro ædificio organi, operari facultatem. Sic enim chordis in cithara, aut foraminibus in tibia bene positis, artificem optimè operari, prauè autem habentibus, non operari bene, ipsum verò nihil pati, sed habere in potentia *τιω περιημι σοζουδιν, και ε και ενεργειαν*, artem seruatum, & non secundum actum. Sic si quis, verbi causa, cerebro deprauato sit ob intemperiem, non operaturamque quidem, *ψυχη λογικη, και εν αυτω δε απροσπιος ελεμει δυναμει τυγχωνσαι και τιω ενεργειαν, ελε τον αθανατον, ει πορησασα δε παλιν οργανον ευκρατες, τιω δυναμιν εις ενεργειαν πορεσθαι και ελε και ελε*: Animam rationalem, sed per se tamen immutabilem permanere, facultate & potentia, existentem in actu, propter immortalitatem. Rursumque nactam organum temperatum, potentiam in operationem proferre bene. Ecce sui similis Alexander. En explicatio, declaratio, cum vel infantes & pueros cernis non sapere, vel ætate prouecta viros insanire, non mentis, inquit, animiue ea causa est, sed organi male affecti, virtute, & ipsa matre operationum potentia, immota, incorrupta, immortalis. Cuius maximè indicium est, quod iterum nacta organum bodi, expurgatæque feculentia, operatur vt solita erat. Si mens abiisset, cum operatione destructa, nunquam redire potuisset. Manet, inquit, anima immutabilis,

organi ædificio, facultate operari.

Abilis, propter immortalitatem, qualem, vt ait Simplicius, creauerat eam Deus, prudentem, sapientem: sed accidit dementia, vel nobis volentibus, ac prauè ratione vtentibus, vel organo deprauato, ipsa mente propter immortalitatem, incorrupta, immota. Hinc respiciens, & poenitens fit alia, aut redit in seipsam. Hæc Alexander sentit etiam in libris de Anima. Coëgit igitur veritas eum fateri quod erat. Sciendum autem, quod hæc Alexandri ratio, est etiam Platonis in decimo de Republica: Nónne nosti, inquit, animam nostram esse immortalem? Nam si corporis ægritudo, prauaque affectio non efficit animam prauam, & ægotam, nunquam poterimus dicere ab vilo malo eam perire, sine deprauatione, maloque suo. Itaque neque à feбри, neque ab alia ægritudine, aut cæde, neque si quis toto corpore cæsus sit frustillatim, ob hæc, animam interire dicit quisquam, nisi prius comprobet, quod ob corporis hæc mala, ipsa vel iniustior fiat, vel sceleratior, quæ sunt animi mala. Sed cum malum alienum affuerit in alio, non adsit autem proprium, ne animam quidem quidquam perdere dicemus. Nemo verò probabit animas intereuntium, ob mortem fieri deteriores. Tum concludit: Bene igitur dicis. Nam si proprium animi malum, non poterit animum interficere. (Siquidem iniusti, & scelerati, non modò ipsi viuunt, vt auferre cæteris vitam soleant) vix erit malum, quod afferrat animo perniciem. Ergo si neque à proprio domesticòve, neque alieno malo læditur, *διλονοτι αυτα και αυτω ειει ον ενουμ. ειδ' αει ον, αφαιρετον*, Liqueat vtique necessariò eum semper esse. Quod si semper, etiam immortalem. Hæc Plato. Deinde subiicit ea, quæ Plotinus de immortalitate, vt consideretur animum, qualis natura est, non vt à corpore, communicationeque corporis, & cæteris malis offensus, impeditus, sed purus, syncerus, qualis debet esse, & esse solet animus sapientium, similis animis cælestibus, quos immortales nemo dubitat, retinens nobilitatem diuinam, & talis existens qualem creauit eum Deus. Nunc autem videmus eum veluti Glaucum illum marinum Deum, aut fractis corporis partibus, aut fluctibus attritis, aut multatis, hærentibus ostreis, aut alga, lapillisque vt verius nostro similis sit, quam qualis natura esset, neque quisquam priorem figuram recognoscat. Huiusmodi cogitemus animum, inquit, infinita malorum copia circumobfessum. At eò respiciamus, quibus cogitationibus euehitur, quorum inspector, contemplator esse soleat, quibuscum similitudinem gerat. Hæc igitur & ab Aristotele visa sunt, & comprobata, & à Peripateticis, qui post eum floruerunt, declarata, explicata præsertim Alexandro, cui multum tribuunt cæteri Peripatetici. Nam animus, qui purus, cælestis, similisque naturæ diuinæ prius esset, exinde corpore aggrauante, sensumque deprimente, malisque affectionibus obsidentibus, oppressaque diuina similitudine, bonitatæque immortalis, non apparet. Sed Alexander è ratione Philosophiæ docet eam culpam, & fraudem vel organi esse, vel alienarum ab anima rerum, ipsa incorrupta, inuiolata. Cuius si dignitatem, immortalitatemque nosse velis, ad ea respicias, quæ monuit diuinus Plato. Seiunge, quæ non sunt eius. Vide quantum sapientiæ, prudentiæ. Tu, inquit Marcus Tullius, cum siue Deus, siue mater, (vt ita dicam) rerum omnium Natura dederit animum, quo nihil est præstantius, neque Diuinius, sic te ipse abiicies, atque prosternes, vt nihil inter te, atque quadrupedem aliquid putes interesse. Et, Animal, inquit, hoc sagax, memor, plenum rationis, cæteraque bona, quæ videmus ab optimis possideri, vt Dij, & filij Dei meruerint appellari. Hoc attende, hic insiste, Similitudinem, cum optimus quisque similem in se Deo reddit, agnosce. Consimilis ferè ratio est in Phædone. Vt enim superius Trismegistus, duplicem esse hominem assererat, alterum mortalem, corruptibilem, alterum immortalem: Et vt Aristoteles hos duos vidit & ostendit homines, alterum separabilem, alterum inseparabilem: Simplicius autem meliorem illum, nihil à dignitate sua degenerantem induxit: Plotinus & Plato obfessum meliorem corporeis pestibus, sed operationibus suis elucescere. Has autem operationes sæpe, quemadmodum Aristoteles cum cæteris, sapientiam, scientiam, prudentiam, memoriam dixit. In Phædone eas accepit, quibus tanquam duo in vno eodemque homine cernantur, alteri iubens, & imperans, alteri obtemperans, affectiones corporis comprimens, frænansque tanquam alteras à se libidines, & sopiens. Quo non modò, affectiones corporis animam non esse, & quasi cõtemperationem, harmoniamque demonstrat, sed prorsus seiunctam ab eo, atque diuulsam. An, inquit, eorum quæ sunt in homine, quicquam aliud imperare dices, quam ipsum animum, præsertim sapientem? Et si non aliud, an id imperium exercet, obsequens aut aduersans affectionibus? Dico videlicet

Animam non fit ob mortem deterior.

1. Paradoxo.

1. De Legib.

duplex homo.

Pars iubens, & pars obtemperans.

simile quid, vt si vrgente fiti, æstúque, in contrarium tendat, recusans bibere: Similiter fame premente, nolit manducare, cateraque id genus innumera, in quibus constat animam corporeis cupiditatibus aduersari. Quibus non corporis harmonia, & contemperatio aduersatur. Nam harmonia nunquam chordis, & citharæ obstat, sed talis est cuiusmodi corpus harmonicum, sequens ipsum, non imperans ei. Constat igitur animum in contrarium vbique ferè aduersari corpori, eique omnibus modis tota vita dominari. Aperius nonnunquam & cum dolore, vt in omni exercitatione, & in medicina: nonnunquam mitius. Interdumque minitans furori, & cupiditati, aut timori, interdum monens, & suadens, vt alius prorsus existens cum altera persona loqui videatur: vt Homerus facit in Odyseea, vbi de Vlyffe refert,

Animū aduersari corpori.

τί τ' ἔπειτα δὴ κούβητος, &c. Odyss. v.

Animus non est tantū corporis harmonia.

Quomodo probatur animum non esse interitū obnoxium.

Tum secum, & cordi, percusso pectore, fatur. Cor patere istud, nanque hoc & grauiora tulisti.

An, putes eum, inquit, hæc loquentem, credidisse animam esse harmoniam, & actum corporis organici physici, cui corporis affectiones dominantur, non potius quæ agat, domineturq; , multo quàm harmonia diuini quiddam? Hæc Plato. Quæ est eadem atque superius ratio: vt quemadmodum ex sapientia, memoriaq; animi, falsam persuasionem destruebas oblatam ex organis deprauatis, operationibusq; cessantibus: Sic ex imperio, dominatūque super omnes cupiditates, & cōtra se propè minaciter tendere: Vel cum corpus ipsum vrgemus, & impellimus, neque cupiditatum suggestionibus acquiescimus, comprobem imperatorem animum esse, sciunt eum à natura corporis, prorsus ei dissimilem, tanquam dominum, cui nulla cum cupiditatibus, & actu corporis sit societas. Ratio Aristotelis, cogens eum fateri, cum cætera in homine non separentur, solum hunc separari, tanquam facultatem, substantiamq; diuiniorem. Sapientia igitur, & prudentia, memoria, prospectus, cogitatio, solertia, probant animum incorruptibilem, immortale, diuinum. Probat etiam dominatus, imperiū super cupiditatibus, supra seipsum, resistere sibi, sese regere, impellere corpus, exercere si vel recuset, sitienti potum denegare, Venerem appetenti non acquiescere, formidantē increpare, obiurgare, irascenti & furenti frænū imponere. Quæ quidem probant, aliud omnino esse qui imperat, aliud cui imperatur, & tanquam asino calcat, vel frænū adhibetur. Denique superior Platonis sententia, quam Alexander explicuit, fuit etiam Aristotelis, si quis prudenter inspiciat. In primo de Anima, Mens autē videtur inesse substantia quædam existens, & non interire. Maximè enim interiret ex imbecillitate senili. Nunc autem quemadmodum in sensibus contingit. Si enim fumeret senex oculum iuuenis, videret quemadmodum iuuenis, Quocirca senectus non euenit propterea, quòd anima sit aliquid perpessa, sed id in quo fit operatio. Quemadmodum in ebrietatibus, & morbis. Itaque & intelligere ipsum, & speculari, labefactatur, alia re exterius labefactata. Ipsa verò potentia, est impassibilis. Cogitare autem, & amare, aut odisse, non sunt affectiones eius, qui habet illud, vel illud habet (videlicet animi) Quamobrem, & hoc pereunte, neque recordatur, neque diligit, neque enim illius erant, sed communis, quod perit. Mens autem forte diuini quiddam, & impassibilis est. Ex his vides eandem Platonis & Aristotelis, Plotini, & Alexandri esse de immortalitate sententiam, qui soluunt etiam, nubemque quasi tetram ob oculis depellunt dubitationem de organis deprauatis, cum quibus pariter anima depruari, labefactarique videbatur.

Rationes Plotini de immortalitate: & quòd idem iterū Aristoteles & Plato sunt confessi, animam esse incorpoream, quemadmodum Deum: Et epilogus eorū, in quibus mirè cuncti ferè Philosophi cōueniunt, super immortalitate animorū.

CAPVT XXIII.

LOTINVS item omnia, quæ vel Trismegistus, vel Plato, aut Archytas, sed ante omnia quæ Moses, de diuina animorum similitudine, eorumque immortalitate tradidissent, verbis penè diuinis explicuit, declarauit. Expiata, inquit, animæ, assident optima sapientia, omnisq; alia virtus ei domestica. Si igitur talis est anima, cum se collegerit, & in seipsam redierit, πᾶς ἔφύσας οὐκείνης, οὐκ ἔστι φάσμα τῆς ψυχῆς καὶ αἰδὴς παντός ἐν αὐτῇ. φρόνησις γὰρ καὶ ἀρετὴ ἀληθῆς θεῖα ὄντα, οὐκ αὖ ἐγγίγνεται φάσμα τι καὶ θνητῶν πράγματι. ἀλλ' ἀνάγκη

Ανάγκη, θεῖον τὸ ποιεῖτον εἶναι, ἄτε θεῖον μετὸν αὐτῶν ἀλγὺ συγγένειαν, καὶ τὸ ὁμοίσιον: Quomodo non naturæ illius erit, qualem esse rei diuinæ, ac sempiternæ omnis dicimus? Nam sapientia, & vera virtus, quæ sunt diuina, haudquaquam rei vili, atque mortali infunt. Sed necesse est diuinum esse eiusmodi, vt cui soli sit cum diuinis societas propter affinitatem generis, & substantiæ. Hæc ille. Cautè quidem & rectè audio, quòd animam dicat Deo ὁμοίσιον, Et quale prodidit Moses, ad imaginem & similitudinem. Ipsi enim se ipsos declarant, vt superius Trismegistus. Igitur hoc quod Plotinus effatus est, est quod Trismegistus, νῆς ἐν ἀνθρώποις θεός, Mens in hominibus Deus. Quod verissimum esse, declarat omnium, qui hæc scrutari institissent, consensus. Vt cum non didicerint, sed instinctu quisque suo pronuntiarit, didicisse tamen alter ab altero videatur. Similia enim eo ipso de generatione animalium loco, inculcauit Aristoteles: τὸ μὲν χειρὸν ὄν τῆ σώματος, ὅσους περιλαμβάνεται τὸ θεῖον, ποιεῖτον δὲ θεῖον ὁ χειρὸν μὲν νῆς, τὸ δὲ ἀρχαίσιον, τὸ το σπέρμα: A corpore separabile est, cui diuinitas inest. Talis autem est mens: inseparabile autem est ipsum sperma. Sentis quanta inter Platonem, Aristotelem, Platonicos, Peripateticos de animorum diuinitate, ac immortalitate concordia? Nam Laërtius prodit de Platone: δοκεῖ δὲ αὐτῶ, τὸν θεὸν ὡς καὶ τὸ πνεῦμα ἀσώματον εἶναι, ἔτε γὰρ μάλα τα φρονησις καὶ πάθος ἀνεπίδιδυτον ὑπάρχειν: Videtur ei Deum, quemadmodum & animam esse incorporeum. Sic enim maximè interitus & affectionis incapacem esse. Eadem ergo & Marcus Tullius: Tu verò eniterè, inquit, in somnio, & sic habeto, te non esse mortalem, sed corpus hoc. Nec enim is es, quem forma ista decelat, sed mens cuiusque is est quisque, non ea figura, quæ digito demonstrari potest. Deum igitur te esse scito. Siquidem Deus est, qui viget, qui sentit, qui meminit, qui præuidet, qui tam regit, & moderatur, & mouet id corpus, cui præpositus est, quàm hunc mundum, princeps ille Deus. Et vt ipse mundum ex quadam parte mortalem ipse Deus æternus: sic fragile corpus animus sempiternus mouet. Quantus consensus? Aspicias quid natura de pectore sapientum, quàmve consonum, iugiter eruit? Hi loquuntur natura, rationeque magistra, quòd litteræ sacræ oraculo: Ego dixi Dij estis, & filij excelsi omnes. Et Plutarchus de quaestionibus Platonicis, ὁ νῆς γὰρ ἡμῶν ὁ θεός. Quomodo autem sentiant animam nostram, esse Deum, declarat idem de placitis Philosophorum. Plato inquit, τὸ μὲν λογικὸν ἀφάρτων, καὶ γὰρ τὸ πνεῦμα ψυχῆς ἔ θεόν, ἀλλὰ ἔργον τῆ αἰδὴς θεῶ ὑπάρχειν: Rationem esse immortalem. Etenim animam, non Deum, sed opus æterni Dei existere. Vides mentem siue animam, non Deum summum, sed quasi opus magni Dei. Et hæc Mosaica Theologia. En verus ille homo apud Aristotelem, vera diuina imago. His consonè Chaldæus item ait, ἡ ψυχὴ ἀσώματον πῆρ, Anima incorporeus ignis. Duobus ferme millibus annorum ante Platonem tradiderat Moses, animum simulachrum esse Dei, paulò ante Aristotelem Plato, ante Plotinum trecentis, & plus annis, ante Marcum Tullium ferme ducentis Aristoteles. Succesit per omnes ætates hæc Theologia, omnia tempora obambulauit, nullius sapientis pectus non infedit, mutuis sententiis, suffragiisque corroborata. Magna res est, & nemini non admiranda, tantus omnium sæculorum, atque hominum ex omni genere, latè terras incolentium, linguis, moribus, ætatibusque inter se diuisorum, consensus, in eandem rationem, ducente natura, conspirantium. Marcus igitur idem, iterum sui, veterumque Philosophorum memor, Humanus, ait, animus decerptus ex mente diuina, cum alio nullo, nisi cum ipso Deo, si hoc est fas dictu, comparari potest. Quod dixit Decerptus, Philo, & Epictetus, vt sæpe monui, Σπάρτασμα, ἀπαύγασμα, Moses, Afflatus. Sic quoque quod Moses, Ad imaginem, & similitudinem, Marcus idem. Siquidem, inquit, vel Dij ipsi, vel cum Diis futuri sumus. Eandem sententiam, & sententiæ causam profouit de animorum immortalitate in orationibus: Itaque, inquit, cum multis aliis de causis, virorum bonorum mentes diuinæ mihi atque æternæ videntur esse, tum maximè, quòd optimi, & sapientissimi cuiusque animus ita præsentit in posterum, vt nihil nisi sempiternum spectare videatur. Hæc ratio Platonis, Aristotelis, Plotini, Alexandri Aphrodisæi, omniumque ferè Philosophorum. Quid illud quoque, quod ait in Tusculanis de animo cælum cognoscente? Quorum, inquit, astrorum conuerfiones, omnisque motus, qui animus vidit, is docuit similem animum suum eius esse, qui ea fabricatus est in cælo. Vides vt viderit, assensusque fuerit, ex argumento vero, animum similem esse Dei, similem eius, qui sidera fabricatus est in cælo, quæ sapiens artifex sine diuino ingenio imitari non potuisset: sicut sine Deo moueri

Sapientia & virtus non cadunt in res viles & mortales.

Mens in homine, Deus.

Corpus mortale hominis, nõ homo ipse, i. mens. In somnio Scip.

Anima non est Deus, sed opus Dei.

Oratione pro Rabir. perd. reo.

i. Tuscul.

Gen. 1.

caelum vna conuersione dissimillimis motibus nequiuisset. Idem in Tusculanis, quod mirabile videbitur omnibus (cogor autem repetere) Nec inuenitur, inquit, vnquam, vnde ad hominem venire possint, nisi à Deo, loquens de animis. Ecce non modò conformitas animorum cum Deo, sed etiam conditio, missio eorum ab ipso, duo videlicet Mosaica, Ad imaginem, & similitudinem suam : Et, Insufflauit in faciem eius, dato à se ipso viuenti spiritu, quem animum, mentemve Latini, Græci que dicunt. Eodem diuino consensu Plutarchus de virtutibus moralibus, rationem, quæ sit diuina, & prudentiam perfectam summam rationis partem, fas esse imperare, dominari parti irrationali. Sapientiãque esse circa puram, impassibilem mentem, cui insit scientia diuinissima, ac beatissima : φύσις γὰρ ἀπερίσπαστος θεῖον ὄντα τὸν λογισμὸν ἡγεῖσθαι καὶ ἀρχεῖν τῆς ἀλόγου, ἀλλ' ἢ μὲν ἀπερσοδῆς τῆς ἀλόγου, καὶ ἀπὸ τοῦ εἰλικρινῆ καὶ ἀπαθῆ ἴδεν συνισταμένη σοφία αὐτοτελής τις ὅστιν, ἀκρότης τῆς ἀλόγου, καὶ δύναμις, ἢ τὸ θῆότατον, καὶ μακροχρότατον.

Epilogus rationum, quibus visus est sapientibus animus immortalis.

CAPVT XXIIII.

Pherecydes primus animi docuit immortalitatem.

ONSENSVS igitur omnium, qui Naturæ vox putatur, præcipuè maiorum, declarat animos sempiternos. Idq; etiam affert Marcus Tullius : Vt, inquit, Deos esse natura opinamur, qualésque sint, ratione cognoscimus, sic permanere animos arbitramur consensu nationum omnium. Omnes itaque præci, & omnes qui post eos secuti sunt, animos æternos dixerunt, Moses, Trismegistus, Musæus, Orpheus, Homerus, Pindarus, Phærecydesque Syrus Pythagoræ præceptor, qui primus, vt ait Marcus, dixit animos sempiternos. eamque opinionem discipulus eius Pythagoras maximè confirmauit. Ipse Plato, qui vt Pythagorea diceret, in Italiam nauigauit, primum de animorum immortalitate non sensit idem modò quod Pythagoras, sed rationes etiam attulit. Hæ rationes teste Marco, plures sunt, vt qui legat librum eius, amplius quid cupiat, non habeat. Sed illa maior omnibus, & claritate mirabilior, ad quam rapti sunt vniuersi homines, vt quasi Mosen cuncti legisse, discipulique eius esse voluisse videantur. Ea est, quòd ex ea natura, quæ Deo consensu omnium tribuitur, existit animus. Ergo animus, inquit, nunquam fatis laudatus, idem Latinus Plato, vt ego, diuinus, vt Euripides audeat dicere, Deus est. Putat audaciam animum dicere Deum: diuinum autem appellari, hoc est, similem naturæ diuinæ naturam gerentem, fas esse, castigatius, & rectius. Similitudinem autem, proprietatemque esse, quòd vt illa natura cælestis terra vacat, & humore, sic humanus animus est exers. Secundò, quidquid est illud, quod sentit, quod sapit, quod vult, quod viget, cæleste, diuinumque esse: Ob eamque rem æternum sit necesse est. Tertio, quòd quemadmodum Deus non alio modo intelligitur à nobis, nisi mens soluta quædam, & libera, segregata ab omni concreatione mortali, omnia sentiens, & mouens, ipsaque prædita motu sempiterno, hoc è genere, atque eadem è natura, esse humanam mentem. Dico hoc è genere, vt paulò antè diuinitus emendarat Euripidem, non vt Deus, sed vt diuinum genus. Sunt enim alia, quibus nullam habet homo cum Deo societatem. Igitur conuenere omnes, omnisque vetus, ac noua Philosophia sacra, & profana, animos esse è genere diuino, diuina natura, & incorporea. Nihil eos habere corporeum, mistum, dissolubile, mortale, dissipabile. Esse quàm hæc omnia, quæ cernuntur, alterius omnino naturæ. His igitur dictis, ad alia quædam progrediamur.

Quid diuinum sit. Ex lib. de Consolatione, M. Tullij, Lib. 1. Etant. lib. 1. cap. 5. & lib. 7. cap. 3.

Contra rationem, qua putarunt animos retrò sempiternos: & quòd errarunt, omnipotentiam, maiestatemque summi Dei, qui solus sit præditus motu sempiterno, imbecillis animus tribuentes: & quòd animi humani non sunt per se principium omnis motus, sed solus Deus.

CAPVT XXV.

Hoc

A O C omni opere id cum primis egimus, & eò mens defixa fuit, vt tum totius philosophiæ bonitatem, & cum cælesti conformitatem ostendentes, tum si bonorum illorum assertores, aliqua exinde suspitione (non dum enim claritas cælestis exorta omnem caliginem ex animis dispulerat) à vero exciderunt, ad bonitatem illam suis eos præfidiis reuocare, admonitos vt dicta sua diligenter pensitantes, se vanis illis suspitionibus inuolui non patiantur. Id in hac de anima Theologia, cum primis occurrit. Nam cum in Philosophia sempiternum, immobileque decretum positum sit à Philosophis, Quod immortale sit, & incorruptibile, nullum vnquam habuisse principium, hoc ad animos transferentes, sicut eos immortales, quia naturæ diuinæ participes, sic sine principio, nunquamve natos crediderunt. Sed cum mens fluctuaret, multaq; non ambigua modò, sed absurda, eo posito, occurrerent, ceu veritate labentibus porrigente manum, natos iterum eos à Deo intrepidè pronuntiarunt. Cumq; si nati sunt à Deo, retro non fuerint semper, sed aliquo diuino, & nobis incognito oriantur modò, quoties eos sine principio protulerint, repetemus eis dicta sua, admonebimusq; in re ambigua, non tantum meliora sequi, sed ea etiam in quæ propensiores ipsi fuisse videantur. Marcus igitur Tullius (vt hinc incipiam) cum Platonis illam rationem euolueret, quæ de principio motus proponitur, diciturque de animis, nullum motus sui eos habere principium, quod à seipsis moueantur: Sempiternum autem esse, quod ipsum nunc per se moueatur:

An verum illud, quod immortale sit, nullum vnquam principium habuisse: & an animi æterni.

Tuscul. 1. & in somnio Scipionis.

B Quia quod ortum sit, ab alio habeat motum. Ergo quòd nunc per se, & à se mouetur, necessario semper motum habuisse, quia nunquam ipsum sibi defuisse. Et nisi semper motum fuisset, ne nunc quidem moueri posse. Et si moueretur, ab alio mouendum non à se ipso. Quo desinente moueri, ipsum quoque deficeret. Sicq; non esset animus, quod Græcè dicitur, αὐτοκίνητος. Habere autem animos eiusmodi naturam, vt à se ipsis moueantur, sicq; semper tales existentes nunquam natos. Concluditque Marcus, Neque nata certè est & æterna est. Plato verò & in Phædone, & in decimo de Republica, hac ratione examinata concludit: ὅτι γὰρ εἰ πᾶς ἐλάττωτος γένοντο, μηδεμίνας ἀπολλυμένων, ἔτε γὰρ πλείους. εἰ γὰρ ὅτιεν τῆς ἀγαθέων πλείον γέγοντο, οἷός' ὅτι οὐ τῆς θητόν εἰν γέγοντο, καὶ πᾶσα εἰν τελευτῶν τε ἀθροισθε: Neque pauciores inquit, vnquàm erunt animi, nullo percunte, neque plures. Si quid enim immortale plus fieret, nostri quòd ex mortali fieret, omniãque deficientia essent immortalia. Hæc igitur illi dicunt. Probabitur autem non modò in dictis eorum esse discordiã, vt suis verbis erroris admoneantur, sed etiam ex his malis, & absurdis, quæ sequuntur, hanc eorum opinionem esse veram non posse. Etenim si sunt animi ingenerabiles, euertitur tota Platonis Theologia, primum cum euidentissimè creat omnem mundum in Timæo, non solum corpora, sed etiam animos, & Deos: Quorum, inquit, initium traditur vobis à me, loquens de animis. Græcèque si bene meministi, ἀπέρας καὶ ὑπαρξάμενος ἐγὼ τῶν δάστω. Ego, inquit, initium, & fatum animorum dabo. Eos fatos demittam in corpus. Prædicat ergo Deo apud Platonem se satorum, seminatorem, informatoremq; animorum.

C Quomodo ergo fiat, animos esse sempiternos, nunquamve natos, atque seminatatos à Deo, & informatos, cum in corpus immitterentur? Platonè igitur Plato coarguat. Eadem discordia in Marco Tullio. Neque, inquit, certè nata est, & æterna est. At ò Marce, non recordaris, te paulò antè, animos decerptos ex mente diuina, alibi haustos dixisse? Si sunt decerpti, nonne antequam decerperentur, aut delibarentur, non adferant nati postea? Quorum natiuitas dicitur delibatio, & haustus ex mente diuina. Ad hæc cum in consolatione quæreres originem animorum, dixisti in terris eam inueniri non posse. Neque inueniendum vnquam vnde ad hominem venire possint, nisi à Deo. Eos igitur à Deo venire dixisti. Quid aliud venire, nisi nasci, oriri? Nam si fuissent sempiterni, non venirent à Deo, nec eorum originem requisisses. Venire igitur dixisti, quod alibi, delibari, hauriri. Hæc igitur cum apertè Marcus & Plato scripserint, si nullis aliis rationibus vterer, his contentus esse possem. Similis error, & inconstantia Simplicij nuhè dicentis animum ingenerabilem, nunc à Deo creatum, & factum, vt visum est superius. Hoc igitur contentus esse possem, si vellem. Sed latius prouectus, doceo primò, rationem illam, quæ non conueniat naturæ animorum, sed soli naturæ diuinæ, eos non rectè collocasse. Iam si ingenerabiles essent animi, tot consequi mala, quorum nullam inueniat solutionem Philosophia. Animos ingenerabiles, consequitur quod ait Plato, nec plures eos vnquam fuisse, nec pauciores, hoc cõsequitur miseranda illa, vt dicam quòd verum est, exeuntium,

si animi decerpti à Deo, ergo & creati.

redeuntiumque semper calamitas ad corpora, & à corporibus animorum. Hoc igitur D animi fecerunt in omni æternitate, semper è cælo ceciderunt in terras ad animanda corpora. Vbi igitur, ô Plato, beatitudo animorum quam toties decantasti? Vbi præmia iustitiæ, post hanc vitam? Si redeunt animi semper (redeunt autem, quia dixisti eos nec pauciores esse nec plures vnquam) & si certus ille numerus discessit à corporibus olim tot sæculis, quomodo corpora, quæ subsecuta sunt animata fuerunt, nisi redeuntibus eis, semperque in hoc ludibrio versantibus, & è cælo labentibus? Si hoc, vbi beatitudo, vbi gloria bonorum, iustorumque honores post mortem? Hæc opinio, nõne confusio Naturæ? Demonstramus igitur sefellisse eos priorem rationem, vnde, quæ fieri nequirent, animo conceperunt. Quamquam Marcus Latinus, de reditu animorum reuolutione que illa dedecorosa prudenter nihil scripsit, quod ei credo nunquam placuisset. Si non placuit, tollatur genetrix eius prima ratio. Dico igitur malè coniunxisse eos naturam diuinam, supremamque Diuinitatem, cum natura animorum, qui tamen si diuini sint, diuinitus & nati, & similes Dei, fragiles tamen, & errantes sunt, hallucinantes, ignari multarum rerum, in errores propensi. Non igitur habuerunt motus sempiternam durationem, infinitamque æternitatem. Habuit solus Deus, solus ipse principium, ipse à nullo motus, vitæ suæ ipse sibi origo, verus ἀποκίνητος, per se viuens, per se motus. Animi autem per se non mouentur, quia tum tempus fuit, cum non essent, tum ad nascendum moti sunt ab alio, non à seipsis. Alioqui non modò ingenerabiles essent, sed etiam Dei æquales, nõ ab illo, sed à seipsis originem sui trahentes, cætera quoque diuina possiderent, non peccarent, non hallucinarentur, non vacillarent, non afficerentur morbis, impassibiles, summa præditi Diuinitate. Non sunt hæc vnquam, non æquant ergo Deum: quem æquarent, si vitæ motusque sui sibi forent principium: non æquantes, nec per se moti sunt, nec sibi origo vitæ, & motus. Ab alio omnipotenti, quem nullæ res mouerunt, nihil dedit ei vitam, ipse est sibi vita, sibi motus, verus ἀποκίνητος, principium, fons omnium motionum, exorti, ad vitam incitati. Ab ipso mouetur cælum & terra, omnisque natura, ipse fecit vt animi per se mouerentur facti similes sibi. Quapropter hoc nomen ἀποκίνητος, non propriè, sed simulatè conuenit animis. Est autè, ἀποκίνητος, sicut ἀποφυής, ἀποαγαγός, ἀποτελής, ἀποαί: quæ nomina nullus vnquam Theologus soli Deo non concessit. Igitur illa ratio, quam explicat Marcus ex Platone, quamquã in Tusculanis, in Senectute, in Somnio vsurpauit, non congruit animis, qui non sunt Deus, non principium, sed moti ab illo omnipotenti fonte motionum, vitarumque omnium, non solum cum nascerentur, sed ei nunc subiecti, mouentur omni tẽpore. De Deo igitur duntaxat hoc verum est, quod ait. Nam quod semper mouetur, æternum est. Quod autem motum affert alicui, quod ipsum agitur aliunde, quando finè habet motus, viuendi finem habeat necesse est. Solum igitur quod se se mouet, quia nunquam ne moueri quidem desinit. Quin etiam cæteris, quæ mouentur, hic fons, hoc principium est mouendi. Principio autem nulla est origo. Nam ex principio oriuntur omnia. Ipsum autem nulla ex re fieri potest. Nec enim esset hoc principium quod gigneretur aliunde. Quod si nunquam oritur, ne occidit quidem vnquam. Nam principium extinctum, nec ipsum ab alio renascetur, nec ex se aliud creabit. Siquidem necesse est à principio omnia oriri. Ita fit vt motus principium ex eo sit, quod ipsum à se mouetur. Id autem nec nasci potest nec mori. Vel concidat omne cælum, omnisque natura consistat necesse est, ne vim vllam nanciscatur, quæ à primo impulsu moueatur. Cum pateat igitur æternum id esse, quod à se ipso moueatur, quis est hic, qui hanc naturam animis esse tributam neget? Inanimatum est enim omne, quod impulsu agitur externo. Quod autem animal est, id motu cietur interiore. Nam hæc est natura propria animæ atque vis, quæ si est vna ex omnibus quæ se se moueat, neque nata est certè, & æterna est. At ô Marce, qui sapientissimus vbique probaris, quique in his quæ à Græcis ad Latinos traherebas, summo delectu, nec Platonem sæpe, nec Homerum, quod & Vergilius, sequi voluisti, sed bonis assumptis, quæ non probares eis reliquisti, cur etiam hac in ratione errorem Platonis non animaduertisti, qui supremam Diuinitatem, ingenerabilem, incorruptibilem, à nulla re mobilem, fontem motionum, ad animos fragiles, incios, transtulisset? Quorsum enim spectat quod ais? Vel concidat omne cælum, omnisque natura consistat, necesse est. Num animi nostri mouent cælum, omnem naturam cient, quibus non mouentibus, cælum sit casurum, ad quos rationem hanc applicasti, & quæ Dei sempiterni, omnipotentis erant, fragili, impotenti animo tribuisti? Verba igitur eorũ apertè clamant,

Malè coniun-
Et à Philoso-
phis natura
diuina & hu-
mana.

Quod semper
mouetur, æ-
ternum: de
Deo duntaxat
intelligi.

Error Cicero-
nis idem qui
Platonis.

Aclamant, diuinam hanc admirandamque rationem, non animis nostris, sed animo summo, præpotenti, aliorum animorum fonti congruere. neque enim cælum Naturamque mouent animi nostri, nec deficientibus nobis, concideret cælum, omnis natura consisteret, sed deficiente Deo. Tum verò nec Sol moueretur, molesque cælestes, natura quoque deficeret omnis. Hæc igitur eorum ratio necessariò concludit aliquem animum omnipotentem, sine principio, sine impulsu alieno, vniuersalem, præsidem, omnis vitæ motorem. Efficitque ratio, naturalitèrque demonstrat, nisi esset principium æternum, à nullo dependens, à seipso cuncta bona, totamque potentiam agitandi, viuificandi, non aliunde sumes, casurum omne cælum, omnem Naturam interpollandam. Is solus nunquam deseritur à se. Hic solus nunquam caruit motu, vitæque suæ, omnis largitor vitæ. Et quia principium verum est, ei nulla fuit origo, natis omnibus: ex eo, ipso à nullo nato, quia principium. Is verè nunquam ortus, solus ob hanc causam, habens immortalitatè, vt inquit ille, & quia nunquam potuit nasci, nunquam poterit deficere. Hæc omnis de Deo necessaria, naturalis, admirandaque Philosophia. Cum verò infers, & concludis: Cum pateat igitur id æternum esse, quod à seipso moueatur, quis est hic, qui hanc naturam animis esse tributam neget? Ego is sum, ô Marce, qui nego tributam hanc animis naturam. Nihil enim internos, Deumque distaret, si cuncta, quæ differuisti, possideremus. Si ipsi nobis essemus causa vitæ, nullum aliunde motus nostri habentes principium, ne Deo quidem subiecti essemus, nec ab eo quidquam habuissimus: quot facit Deus, totidem & nos faceremus: Vt ab illo mouetur cælum naturæque omnis, moueretur etiam mouerique posset à nobis. Sed vbi motus ille noster sempiternus, vbi perennitas, qui tam fragiles sumus, imbecilli, inconstantes, cæci, vt fragilitas suspicionem mortalitatis attulerit? sed res clara est. Non mirum si ex falsa illatione, & conclusione, nascebatur absurdus, applicata animis diuina natura. Est autem animus, vt idem Marcus, sapienter corrigens Euripidem, diuinus quidem, sed non Deus: similis illius, at æternitate, omnipotentia, principio motionum, bonitate, longè dissimilis. Primus igitur error, genitor secundi, quem vtrumque detestatur natura, patefactus, dissipat secundum, ineptamque persuasionem vero fundamento non innitentem demonstrat, animorum retro æternitatem. Qui vel eo quoque patefit, quia Plato in decimo de Legibus de anima cæli, non anima prorsus nostra rationem hanc induxit: Ibi probans animam principium motus, nec sine anima quicquam moueri potuisse, eamque omnium antiquissimam esse: cælum ab anima gubernari. Nouissimè, ἀγεί μὲν δὴ ψυχὴ πάντεσσι κατ' ἕρμῆνον, καὶ γῆν, καὶ θάλασσαν, τὰς αὐτῆς κινήσει, αἷς ἰσόμενα ἔστι βέλεσθαι, σιωπεῖσθαι, ὅτι μελῆσθαι βεβλήσθαι, δόξα δὲ ἴν' ὀρθῶς: Agit, ait, anima omnia quæ in cælo, & in terra, & mari, suis motibus, quibus nomina sunt consulere, opinari rectè. Hæc igitur non conueniunt animis nostris, sed soli Deo. Hanc sententiam testatur Aristoteles etiam Alcmaenisi fuisse: φησὶ γὰρ αὐτῶν, ἀθάνατοι εἶναι, ἀλλὰ τὸ εὐκίημα τοῖς ἀθανάτοις, &c. Ait enim immortalem esse animam, quia sit similis immortalibus: id autem esse, quia semper moueatur. Moueri autem semper diuina, Lunam, Solem, astra, totumque cælum.

Animus di-
uinus, non
Deus.

Quod ratio, qua sibi persuaserunt animos ingenerabiles, non est vera: & quod errauit Panætius transferens ad animos, legem rerum corporearum. Et quod etiam Philosophi consentiunt non omnia nata occidere, è quibus Plato censuit mundum factum non interiturum. Tum ex ratione, decretum hoc Philosophorum neque verum esse, neque animis congruere. Resoluunturque rationes Aristotelis, quibus probat omnia nata interire.

CAPVT XXVI.

VAE sunt rationes, quæ Platoni, multisque aliis persuasisse videntur, animos retro sempiternos. Prima quod habent naturam per se mobilem, sine principio: Tum quod si sunt immortales, sunt etiam ingenerabiles, cum sit decretum Philosophorum, omnia quæ nascuntur, occidere, nascens animos corruptibiles esse. Non sunt autem corruptibiles, ergo nunquam natos. Et Marcus huic rationi subscribens, ait Panætio creditum animos corruptibiles, quia nascuntur. Dicitque, Vult enim quod nemo negat,

Error Platonis, de animo ingenerabili.

Natura summi Dei non est animarum humanorum natura.

De nat. Deor. 1.

Deus omnia potest.

Vires Dei superant omnes Naturae difficultates.

An omnia orta occidant.

1. De nat. Deor.

quidquid natum sit interire, nasci autem animos. Prima igitur sic destructa fuit, ut aper-
tum sit, falso eos naturam summi Dei, credidisse naturam animorum, simili errore, ut si
quis inauratam statuat cernens, nihil ab ea, quae tota aurea esset, differre putaret. Ead-
dem prope in secundo errore hallucinatio. Sed ex Platone primum probo Philosopho-
rum decretum illud, non adeo inuiolabile esse, quin aliquo modo rescindi queat. Et quod
Marcus ait, vult enim, quod nemo negat, quidquid natum sit interire. Inueniam qui per-
neget, cuius magna est apud Philosophos omnes autoritas. Atque Aristoteles id arguit
in Platone, cui sit mundus incorruptibilis, eidem principium dedisse. Et Marcus ipse in-
ducens Epicureum hoc irridentem, Sed illa palmaris quidem, inquit, quod qui non mo-
do natum mundum introduxerit, sed etiam manu penè factum, is eum dixerit fore sem-
piternum. Hunc censes primis, ut dicitur, labris gustasse Physiologiam, id est, naturae
rationem, qui quicquam, quod ortum sit, putet aeternum esse posse. Quae est enim co-
agmentatio non dissolubilis? aut quid est, cuius principium aliquod sit extremum? Ecce
igitur inuentus est, qui neget quod ortum sit, non interiturum. In libro quoque de Vni-
uersitate referens Latine, quae scripsisset Graece Plato, Haec vos qui Deorum fatu orti
estis, attendite, Quorum operum ego parens, effectorque sum, quae per me facta, non
sunt dissoluta, me inuito, quanquam omne colligatum, solui potest. Sed haudquaquam
boni est ratione vincitum, velle dissoluere: sed quoniam orti estis, immortales vos quidem
esse, & indissolubiles non potestis, neutiquam tamen dissoluemini, nec vlla vos mortis
fata periment, nec fraus valentior, quam consilium meum, quod maius est vinculum, ad
perpetuitatem vestram, quam illa quibus estis, tum cum gignebamini, colligati. Haec à
Platone asseruntur. Creditur à summo viro, fieri posse, ut vbi Natura defecisset, suppleat
diuina voluntas. Ut si lumen ex caecitate natura reuerti non possint, reuertatur volente
naturae rege Deo. Hoc credidit Plato: credidit mundum natura dissolubilem, quia ge-
neratus, & factus, consilio tamen diuino stare incolumem. Nullus Philosophus reor ne-
gabit vnquam, quem faciunt omnipotentem, caelum, & terras mouentem, formas ani-
malibus, & vitas dantem, omnem machinam sustinentem, non eundem illuminare
posse caecos, reddere surdis auditum, suscitare defunctos. Maiora enim sunt superiora.
Si mouet caelum, si facit ut omnia viuant, permaneant, non poterit sustinere, natura
casurum ne cadat: montem ruinam minantem, ne ruat, frænare: flumina vertere retro,
multaque alia, quam vstitatus naturae pergat cursus. Poterit certe, quia potuit maiora,
nec Philosophi qui primum indefesse Deo contribuunt, eripient secundum. Vna igitur
ratio decretum illud Philosophorum facile rescindi posse, quod Plato credidit, inuen-
tusque est, qui neget, quod neminem negare Marcus dicit. Tum ratione probantur, quae
dicuntur à Platone, Maius esse, & valentius consilium, voluntatemque diuinam, maio-
res vires, quam omnem naturae fraudem, omnem imbecillitatem, Superare vires Dei,
cunctas difficultates Naturae. Quibus viribus, non solum animos, si verum est, suapte na-
tura corruptibiles, sed etiam corpora, si vellet, incorrupta seruaret. Hoc Plato libenter fate-
tur. Ex his apparet animos vel natos, incorruptibiles esse, si non natura, certe volente Deo. **P**
Secundam rationem perpendamus, an verum sit omnia orta occidere, hinc animos na-
tos etiam interituros. Sunt autem rationes Aristotelis, cur quod habuit principium, sit
finiendum. Principium, quod ea sola sint rationabiliter ponenda, quae vel in multis, vel in
omnibus videamus. Probari autem sensibus omnia quae oriuntur, interire. Ad haec im-
possibile esse secus fuisse in praeteritum, quod erit deinceps semper aeternum, nec posse
mutari. Accedet enim aliqua causa, quae si prius affuisset, possibile fuisset aliter esse,
quod erat impossibile aliter esse. Si autem prius ex aliter existentibus factus est mun-
dus, si semper sic existentibus, & quae non possent aliter existere, nunquam certe fa-
ctus fuisset. Quod si factus est, necessarium & illa possunt aliter esse, & non semper sic
esse. Quocirca & ipsa composita dissoluentur, & dissoluta prius coacta, & collecta sunt.
Hoc, quia in infinitum vel sic extitisset, vel fieri saltem potuisset. Quod si sit, non esset
incorruptibilis, neque si aliter habuisset vnquam, neque si potuisset aliter existere. De-
nique simul erit semper potens esse, & potens non semper esse, quod ostensum est, im-
possibile. Haec sunt rationes eius. Quas etiam attigit ex parte Epicureus apud Marcum, nul-
lam esse coagmentationem, quae non aliquando dissoluitur: nihil esse, cuius principium
aliquod sit, quin sit aliquod extremum. Verba verò Aristotelis concisè, & obscurè mo-
reque suo prolata, in dissoluendo clarescent. Ut igitur omittat Deum, cuius Plato credidit
maiestatem

Amiastatem efficere posse, rem corruptibilem ne corrumpatur, rationibus agens, euin-
cam, non latius has eius argumentationes tendere, verioribus rationibus expugnatas.
Audiat igitur Aristoteles primum. Si verba Platonis, ut par est, legit, diligentèrque at-
tendit, in quibus cum Philosophis congruens, omne natum, dissolubile sentit: sed valentius
noscit, asseritque diuinum consilium, ac vllam quantumuis detrimentosam labefa-
ctricamque fraudem. Hoc ò Aristoteles, qui vidisti, sed tacuisti, tantumque assumpisti,
habentia principium, aeterna esse non posse, meliorem rationis huius partem fraudulenter,
insincerè praeteristi. aut inquam credebas vires Dei cunctas superare difficultates,
imbecillia reddere fortia, labefactanda quo ad visum ei fuerit etiam in aeternum suffice-
re, aut non credebas. Si credebas, tota ratio contra Platonem vanissima est. Neque enim
simpliciter dixit Plato, mundum natum, nunquam abolendum, sed robor diuinum plus
ad perpetuitatem, quam imbecillitatem mundi, ad ruinam eius valere: & ut ait Philo,
Verbum Dei per omnes mundi partes intentum cuncta deuincire, formas rebus quibus-
que suas seruare perennes, concitare caelum, naturam foecundis partibus reparare. Si
non credebas, rationibus euincam, non naturalibus modò, sed tuis, Si caelum consiste-
ret, si Sol desideret, futurum interitum non modò caeli, quod tu incorruptibile arbitraris,
sed etiam totius mundi. Cum sit igitur verum, caelo cessante moueri, interitum omnium
rerum consecuturum: Deus autem mouet Aristoteli caelum, mouens & caelum, & vni-
uersam terram, cunctamque naturam alit, sustinet: qui autem mouet, potest etiam, si velit,
B nisi ligatus, & quasi alterius legibus compeditus sit, non mouere. (Quis enim Philosopho-
rum non concedet, in quo sit potestas mouendi, non esse sistendi, remorandi?) Efficiat
ergo Deus caelum & omnis mundus interiturus, occasurus, perdendus, ne perdat, ne
ruat, ne concidat. Sustinet igitur & facit, quod ait Plato, mundus, qui si suapte natura
collaberetur, laxarentur ordines omnes, tota rerum artificiosa machina corrueret, ne
collabatur. Si modò supremum orbem, cuius conuersione omnes caeli dissimillimi motus
peraguntur, Deus sisteret, caedam cunctarum rerum stragem cerneret. Ipse igitur Ari-
stoteles haec omnia confessus est in libro de Mundo: Fama, inquit, prisca est, & patria
omnibus hominibus, quod à Deo cuncta existunt, & per Deum, ab ipso, & per ipsum.
Nulla verò Natura, huius conseruatione destituta per seipsam sufficiens est. Multaque
ibi ad hoc pertinentia differit. Vera est igitur Platonis sententia, Aristotele suffragante,
Nullam Naturam vel caelestem, vel terrestrem, per se incolumem esse posse, nisi salutari
Dei praesentia, quae per omnia tendit, conseruata. Potest igitur Deus corruptibilia, in-
corrupta seruare. Discutiamus modò rationes, an verae sint, & si verae, an conueniant
animis, an omnibus rebus. Primum quod ait, ea ponenda, & asserenda cum primis esse,
quae vel in multis, vel omnibus appareant: admonebo eum solitos dicere sapientes, re-
mouendos esse oculos à consuetudine, ut syncerum sit vbique iudicium, ne contingat,
cuius nonnullos incusat Plato, sola corporea, quae viderent, praemanibus, oculis gere-
rent, putasse, nihil incorporeum, quia non appareret, existimasse. sic qui sequitur vique-
C quaque Aristotelis hoc decretum, verum in nonnullis, in caeteris non item, falli possit.
Cuius si vera est sententia, cur non etiam vera Platonis; omnia quae videntur, tangi,
quae tanguntur esse corporea, composita, ergo dissolubilia. Caelum autem videri, ergo
corporeum esse & dissolubile? Ostendat igitur Aristoteles hoc non esse verum in mul-
tis, aut omnibus. Nulla enim corporea res est, quae quoniam oculis cernitur, non etiam
soliditate roborata, multiplici rerum concursu sit effecta, sicque resoluenda in ea, è qui-
bus coaluisset. Cur hanc legem non admittit in caelo; in Sole, quem & corporeum esse,
& solidum declarant eclipses; & ipse passus est in Meteoris? Colligit ergo ab exemplo
rationem, Omnia quae oriuntur, apparere dissolui. colligat etiam quod ait Plato, Omnia
corpora esse composita, sicque dissolubilia: ergo caelum dissolubile, quia corporeum.
Sed homo sagax, & ut inquit Atticus, loliginis instar se suis tenebris occultans, refu-
giet ad quintam essentiam. Quam tamen Plato cum quintam & ipse dixisset, ei suapte
natura immortalitatem denegauit. Intereunt igitur omnia, quae principium habue-
runt, scilicet haec nostratia, domestica; arbores, animalia, aedificia, vrbes, moenia,
montes, aqua, aer. Sed sunt aliae res nobis incognitae, simplices, nullam compagem,
& ex corpulentis; crasisque admixtionem recipientes, incorruptae permanentes pro-
pter puritatem, leuitatem, nec quaerit compositum redire ad suam gentem, nulla sunt
ibi vincula, quae senio lassata resoluuntur. Huius naturae primum est caelum, est lux, sunt
O iij

*In quo pote-
stas est mouen-
di, in eodem
est sistendi.*

*Cuncta sunt
à Deo, & per
eum, & ab
ipso, & per
ipsum.*

*Non penden-
dum ab opi-
nione vulgi.*

*Omnia corpo-
rea, dissolubi-
lia.*

mentes, quas nulla fecit dissolubiles compago, purissimæ, qualis Deus hac parte, diffimillimæ potentia, maiestate. Quantus error à corporeis, ad incorporea, quod faciebat Panætius, & qui ei subscripsit, ascendere: perinde si quis argueret, Omnia quæ videmus: sunt composita: ergo res omnes, cuiuscunque generis, sunt compositæ. & qui conditiones corporum ad animos transferret. Cùm sit igitur longè diuersa natura animorum, atque corporum, lex autem, quod omnia nata intereant, lata sit corporibus, non animis (quia corpora non sunt simplicia, sed quorum consumpta colligatione, dissoluuntur) certè magnus error fuit eorum; qui subiacere legibus corporum animos voluerunt. Sicut igitur non omnis creatio, aut factio est rerum compositarum, sic non omnis res nata dissoluitur. Dissoluetur ex pluribus constipata, coagmentata. Quemadmodum autem omnis res composita debet resolui, sic quæ quanquam facta, non autem composita, non resolui. Patet igitur necessitatem rerum natarum, ad pristinum statum rediturarum, non omnium esse natarum rerum, non purissimarum, non simplicium, tenuium, exilium, sed compositarum, mistarum, quia necesse est, partes inuitas à suis sedibus transpositas, ad genera sua reuerti, aquam ad aquam, terram ad terram. Sic præclara resoluta domo, recidunt in terram omnia, quæ de terra violenter in altum fuerant sublimata. Solitus igitur in Philosophis error, ab æquiocis aut particulari vniuersale inferre. Quemadmodum paulò antè à præclara omnipotentique Dei natura ad omnes generatim animos ducebatur ratio. His declaratis, facilè rationes Aristotelis euanescent, aut fraudem infidiosumque æquiocum abscondere deprehenduntur: Quod erit in futurum E perpetuum, necessariò semper tale fuisse in præteritum. Quia si mutaretur conditio, vt secus esset in posterum, secus in præteritum, id fieret ex aliqua causa: quæ si prius affuisset, fecisset vt quod erat corruptibile non corrumpetur: id autem impossibile. Respondet igitur, vt totam rationem membratim resoluam, primùm, quod tota hæc Aristotelis ratio, est contra æternitatem chaos, quod cùm statuisset ante sempiternum, dixerunt in creatione mutatum. Eoque dico, Ea quæ nata sunt, & in posterum non resoluuntur, vnã tantum semper conditionem habuerunt, vt subito facta æterna essent, nec vllam nouam conditionem à præterito ad futurum eis accessit, quæ faceret secus esse in posterum, quam fuisset in præteritum. De re nondum nata, nullum sermonem haberi posse: nullam esse conditionem rerum non existentium. Non potest de re nata ac facta dici, secus habere in posterum, quam habuisset in præteritum. Et Aristotelis ratio de re facta, & creata æquiocè cadit super re sempiterna in posterum. Verum equidem est in futurum non posse, quod in præteritum semper stetit, quia posset oriri causa noua, quæ si prius, id est, in æternum affuisset, fecisset non fuisse perenne, quod perenne fuit. Quod nulla ratione fieri potest. Nunquam enim causa aut vis vlla erit efficiens, vt quod fuit perpetuum, non perpetuum fuerit, aut quæ tollat æternitatem in posterum ei, quod nunquam tulit in præteritum. Talis quoque causa in posterum non erit vnquam. De præterita igitur re & retrò sempiterna, verum est. De futura non verum: quia ponis præteritum & futurum, & ex vno infers alterum. Res tamen, quam dico nouiter creatam, non fuit in præteritum. Cur igitur dicis causam superuenire? Cui superueniet, cùm in præteritum non fuerit res paulò antè creata? Dicis ergo nouam causam immortalitatis, si prius affuisset, facturam fuisse rem semper immortalem, quam ego dico creatam, id est, quod nunc me facit immortalem, & incorruptibilem, fecisset vt semper fuisset immortalis. Hoc igitur non stat. Nam causa futuræ immortalitatis non sufficit ad immortalitatem præteritam. Non datur, vt retrò fueris sempiternus. Magna æquiuocatio, magnum interuallum inter æternitatem futuram, & præteritam. Futura nunquam erit in actu, præterita fuit iam. Possis in præteritum millia millium sæcula connumerare, nunquam numerando fatigari, in futuro semper terminus erit à creatione tua, ad id quodcunque numerabis. Non inducit igitur, nec trahit æternitas futura, æternitatem præteritam: æternitas futura potius temporaria est, quam æternitas. Initium, res creata. Res retrò sempiterna, nullum habuit initium. Non est ergo consequens, vt si quod retrò fuit sempiternum, non sit habiturum in posterum, quod possit afferre perniciem. Sic quod erit in posterum sempiternum, nihil habuisse quod prohiberet, quin semper fuisset. Imo habuit, & verum est de illo, de hoc non verum. Abstulit autem æternitatem in præteritum impossibilitas. In futurum impossibilitas non erit, quia possibile est rem creari semper manentem, sicut cælum. Excepto Deo, retrò sempiternum

Conditions corporum non sunt ad animos transferende.

Nō omne natum dissoluitur.

A particulari vniuersale inferre, absurdum.

Discutitur error Aristotelis ex axioma illo, omnia nata dissolui.

Æternitas præterita non trahit futuram.

Impossibilitas æternitas præterita.

Æternum nihil vult natura fuisse. Fatendum igitur, longè aliud esse rem creatam incorruptibilem quam in præteritum sempiternam. Verum quidem est, si res hæc immortalis retrò fuisset, nullam aliam causam sempiternitatis suæ habituram fuisse, quam hanc quæ faciet eam sempiternam. Vt si fuissent semper animi, non per aliud fuissent, quam per quod semper sunt futuri. Sed esse semper in præteritum non potuerunt, propter alia impossibilia magna. Fecit igitur similitudo, & quasi ludificauit futuræ immortalitatis, vt crederent etiam in præteritum fuisse quod erit in futurum semper, non considerantes alia multa. Vis igitur Deo est creandi naturas corruptibiles, & incorruptibiles: Et tamen non consequitur semper rem incorruptibilem fuisse. Illud quidem verum est, eam naturam dare animis immortalitatem, quæ dedisset eis æternitatem, si creatæ non fuissent. Nunc autem creatis data est natura æterna, quam in sempiternum retrò impossibile fuit habuisse. Si solitam igitur naturam respicias, verum est eandem causam dare immortalitatem in præteritum, quæ dat in futurum. Sed abduc oculos à consuetudine, videbis diuiniora. Videbis præsidem naturæ facere rem sempiternam posse, quæ nunquam prius extitisset. Ad hæc cauillatio est, Si ea causa quæ facit sempiternum in posterum, factura fuisset sempiternum in præteritum, ergo quod futurum est sempiternum, fuisse retro quoque sempiternum. Perinde si quis argueret, Si concurrerent eæ causæ, quæ Cæsarem Dictatorem fecerunt, me quoque facerent Dictatorem. Sum ergo sicut Cæsar Dictator. Si mihi corpus esset ætherium, gloriosum, tranarem nubes vt Christus. Nubes igitur trano quemadmodum ille. Fitque progressus à conditione ad asseuerationem, vitium maximum in ratiocinando. Similis igitur est argumentatio, Ea causa quæ facit animos immortales in posterum, si prius affuisset, fecisset immortales, & sempiternos: ergo quia sunt in posterum æterni, in præteritum quoque sempiterni fuerunt. Conditiones hæc sunt, non affirmationes. Clarius autem vitium ostendam, Ea causa quæ facit animos immortales in posterum, si prius affuisset, fecisset retro sempiternos: sed quoniam impossibile erat animos retro fuisse sempiternos: ergo nunquam affuisset ea causa. Sunt enim hic duæ causæ, vna conditionalis, altera quæ tollat, destruatque; id quod sub conditione latitabat. Latet sub conditione, præterita æternitas, sed conditionalis, non asserta, non vera. non asseritur, quia superuenit causa maior efficiens, ne sit verum, quod erat sub conditione. Ea maxima causa est, quia fieri non potest, si rectè pensites, atque aded altè spectes, Deo solo excepto, esse quidquam sempiternum. Hæc causa facit, vt animi non fuerint pariter cū Deo sempiterni: nulla autem prohibet causa ne sint in posterum: quia quantumcunque posthac vixerint, nunquam erunt sempiterni, id est, quales, si ab æterno fuissent, quæ est sola vnica diuinitatis possessio. Sicque tota Aristotelis ratio patefacta est. Huc adde quod rationes eius, vt dixi, tendunt contra mundum, compositum, mistum, non contra simplicem naturam animorum, contra Platonem probantes, si factus fuisset mundus, & ex aliis rebus coagmentatus, has res aut potuisse congregari, cogique ad creationem mundi, atque aliter habuissent ante mundum: si aliter habuissent, nouamque conditionem accepissent, possent etiam in futurum redire ad pristinum statum, sicut ab illo statu venerunt ad istum. Quod si res illæ, è quibus factus est mundus, non poterant mutari, ad aliamque molem transferri, nunquam certè ex his factus mundus fuisset. Factus est autem mundus, ergo poterant illa mutari, & non permanere semper, sicuti erant. Itaque dissoluentur ipsa composita in pristinum. Sicque non est incorruptibilis mundus. Vides totam rationem tendere contra mundum à Platone creatum, sed incorruptibilem in posterum declaratum. Ratioque est ex compositis, nulli habens in animis locum. Et nos dicimus, etsi non dixerit Plato, ante mundum nullas res fuisse, à quibus ad mundum facta fuerit mutatio. Chaos interpretatur informe exordium. Sed tacuit more suo cauillaturus Aristoteles optimam partem Platonice rationis, non suapte natura mundum, sed diuina potestate non dissolendum.

Rem sempiternam creauit Deus, quæ nunquam prius extitisset.

Impossibile, animos retrò fuisse sempiternos.

Solus Deus æternus.

Chaos quid

Quod lex illa in Philosophia, omnia orta occidere, etiam à Philosophis aliquando contemnitur: quod eorum sententia, non modò incorporea, & simplicia, sed etiam corporea possint incorruptibilia fieri: Et quod non est semper vnitatis exemplum insistendum: & de duabus naturis.

ED placet, quando locus est, non solum pro Platone, sed etiam veritate, & priscis depugnare. Nam cum Timæus Locrésis, Philoque Iudæus asseruerint Deum fecisse hunc mundum, ut à nulla causa possit nisi ab ipso præpotente dissolui, ducti sunt forte probabili ratione, non omnia nata subiacere morti: opinati non modò posse res inuisibiles, ac tenues, simplicesque, quales animi, creati sempiternæ, ut nunquam intereant, sed etiam corporales. Eamque Philo putat Mosis esse sententiam de mundo. Scrutemur igitur, angustiis illis in quas se solent conicere Philosophi, relictis, latissimos Naturæ campos, in finitâque sapientiæ diuinæ regiones. Videbimus multa vel esse, vel fieri posse, nulla cum nostris Naturæ societate coniuncta. Nemo inuentus est, neque forsân inuenietur vnquam, qui possit, qua tandem sydera, Sol, Luna, materia, compage sint, explicare: Cur Sol caloris fœcundissimus, motus indefatigabilis, nunquam nec calore absumatur, nec ob impetum concitatissimum illum dissoluatur. Nulla extitit, ex quo fuit, diminutio, senium, attritio ex omni illo vasto corpore, ut si non fuit vllum in præteritum detrimentum, nunquam etiam sit futurum. Huic similia multa credo fierent, ex omni ferulenta crassaque compage, ad purissimam naturam deducta, incorrupta manentia, si summo federet opifici. Quis est hic, qui ex vno aut altero terrestri opere, omnipotentia eius putet metiendam, quem cunctæ gentes, non apparentium modò autorem, sed etiâ quarundam, non semper, sed raro, & cum opus fuit exhibitarum rerum confessi sunt artificem, dicentes plura esse factibilia quàm facta, duas ferme magnas naturas inducetes, alteram in qua visa, vñitata nota, altera inuisitata, insuetata, prodigiosa, miranda, raro contingentia, contineantur. In hac nota, perspectâque natura, sunt leges hæ, quas quotidie decurrere cernimus, ex terra fieri aquam, ex aqua aërem, ex aëre puros ignes: Iterumque reuolui superiora ad inferiora, ignes ad finitimum aërem, hunc ad aquam, aquam ad terram: Ex terra nasci montes, saxa lutulenta, quorum in imo medullis succus terrestris ex-ceptus, grandescat in saxa atque durecat, ut in vasto elephantis corpore, ex herba quam pascit, aqua quam potat, succus ad teneras medullas delatus, & excretus, ingentia ossa constipat. Nascuntur simili ratione è terra plantæ, ferrum, omnique æs, flumina, fontes, Similique cuncta qua fuissent orta ratione, ad matrem reuertuntur. Hæc reparat foetus, & dum senio confecta recipit, nouos emittit partus ad auras, nunquam his legibus deficientibus: partimque mundus in continua reparatione, & interitu rerum est: partim manet incorruptus, è duabus quasi gentibus factus, altera semper cadente, denuoque surgente, altera eadem permanente, ne dum terrestres hos interitus, varietatèque cerneres, nil aliud fieri potuisse à creatore crederes. Sublatis oculis in cælum, nouas leges videbis, & tantopere fieri quæ non morerentur potuisse, quantopere facta sunt, quæ semper interirent: nihil artificii summo difficile fuisse, modò à sedibus rerum intereuntium purissimas sublatas naturas, illas ad conseruationem inferiorum stare, visum esset. Hac igitur natura nota continentur leges, ordines rerum vñitarum. Altera, ut primum est natura cæli, in corrupta, inuisitata, sic quæ non sacris modò libris plura comprehensa: ut cum flumen rapidum, ne curreret, repressum est: & aqua natura fluxa reddita non fluxa: nox Sole radiante terris inducta: Repressus idem, iussusque rapidum cursum susteret, scissus oceanus hinc atque hinc fortissima moles naturæ non memor fluxæ, ad tempus esse coactus: mortuis reuocata vita: venti tempore non suo excitati: aquæ maior quàm natura potuisset vis demissa terris. Non hæc sacris inquam libris modò, quæ limites, & leges solitæ naturæ præuaricantur, continentur, sed libris item Philosophorum, & gentium verustarum, quarum nulla propè est, quæ non inuisitata Dei quædam facinora, contra quàm oculi quotidiana cernant, recensent. Mitto libros Platonis ingenio præstanti viri, in quibus ad alia mortui reuixerunt, libros item Stoicorum. Sed & Aristotelem igneum flumen Ætnæ, quod natura rapidè superfugientes inferret, scissum cogente Deo, relictis in medio piis, prætereo, quòd exemplorum tam ingentem acerrum efficerent, ut ambitiosus eis recensendis videri possem. Vnum illud cunctis fuit semper hominibus persuasum, ac perfectum, non hæc, quæ domesticè noscimus, ante animum perpetuò altare cernimus, sola fieri posse, sed item alia, quorù nulla nobis ratione reddita, attonitos, vnâque summi Dei omnipotentiam admirantes, efficiant. Huius inexplicabilis, incomprehensibilisq; generis ex corporibus est, ut dixi, cælum, cuius quæ moles sit, visibilis tamè, & solida, quò è genere rerum desumpta, an à terrestri an extraneo. Et quoniam mundus ex quatuor tantum

Homines per multa nesciunt: eundem rerum quas vident, minime rationem possunt reddere.

Leges nature admirabiles

Natura continua opera.

Ex sacris litteris, & Philosophorum libris, præclara Dei opificia in admirationem rapiuntur.

Atantum seminibus constat, ut quod ex his non sit, cum mundo numerari, & in rerum mundanarum exercitu locari non possit, constans ex his, verbi causa, aqua, aut aëre: qua tandem arte ad summam, incorruptamque puritatem redactum, non solum supernas regiones, ut candidissimæ nubes, appetiuit, sed ita compactum fuit, ut radiantissima & indeficienti luce terras impleret. Hic ad portum, refugiumque quò te cõdas, resque corruptibiles, ad incorruptam naturam redactas ne fateri cogaris, concures: portum scilicet nullum, quem tibi ne veritatem cerneres, parasti. Veteres tum minus forte commentitiè, quàm naturaliter magis, quorum ille clarè retulit sententiam:

*Ignæa conuexi vis, & sine pondere cæli,
Emicuit, summâque locum sibi legit in arce.*

Ouid. I. Metam.

Crediderunt ex illa mundana congerie non minus substantiam cæli incorruptam, volente Deo, atque naturas corruptibiles effectas. Hanc admirandam, inexplicabilem potentiam, in qua sunt innumerabiles formæ, quas nullus sermo percurrere possit, ad animos creatos verustissimi homines retulerunt, non se cogi putantes, quemadmodum in rerum consideratione ludificati Philosophi posteriores, darent animis perennitatem in præteritum, ne nati morituri viderentur.

Quomodo sibi ipsis contradixerunt, animos è cælo cadere dicentes, iterumque reuerti, & quæ fuerit erroris causa. Et quòd perperam intellexerunt, quæ de regeneratione fuerant vaticinata Sibyllæ.

CAPVT XXVIII.

IS ERRORIBVS ipforummet Philosophorum voce confutatis, quòd animi sunt sempiterni, neque videlicet Diuinitate motus, neque quia sunt immortales in posterum, eisdem quoque vocibus ipforum, alius error declarandus est, animos antequam in hanc vitam descendant, in altera quadam vita vixisse. Cuius erroris similis atque superiorum causa fuit, cum vellent animos sempiternos in posterum: efficacem rationem crediderunt, si probarentur, antequam venissent in corpus, extitisse. Id autem probarunt ex rerum superioris vitæ reminiscencia, persuadentes sibi (videturque ab Orpheo manasse) animos antea fuisse. Huius sunt duæ causæ: vna, quòd prisci tradiderunt, animos antea fuisse quàm in corpus, ob aliqua in antea vita facinora detruderentur: altera, quòd reminiscencia palàm monstret rerum quarundam præteritarum præceptam scientiam. Vult enim, ut Marcus Tullius ait, Plato memoriam esse superioris vitæ recordationem. Multisque in locis, præcipuè in eo, qui inscribitur Memnon, de hoc disseruit: Item in decimo de Republica, in Phædone. Ac, ut arbitror, prima causa peperit secundam, ut cum à maioribus audissent, animos antequam ad corpus accessissent, vixisse, permoti sint ad inuestigandas huius rei aliquas causas. Sumptaque est reminiscencia, quæ sit antea vitæ scientia. Quam non operis huius est refellere, tantum, ex dictis eorum, & ex malis, quæ consequantur, probabo vanam hanc, & hominum, nihil habentium certi quòd statuerent, opinionem fuisse. Huic sententiæ etiâ posteriores Platonicis subscribere. Principium eius, ut dixi, creditur ab Orpheo, & Pythagora extitisse. De quo Olympiodorus: παλαιὸς λόγος ὄρφικὸς τε καὶ πυθαγόρειος, ὁ πάλιν ἀγαν τοὺς ψυχῆς εἰς τὸ σῶμα, καὶ πάλιν ὑπὸ τῆς σωματικῆς ἀνάγκης, καὶ τῆς κινήσεως πολλὰ κινεῖ: Vetus fama est, inquit, Orphica, & Pythagorica, quæ ducit animas in altera vita existentes ad corpus, iterumque à corporibus educit, idque sæpe. Sic Olympiodorus, secutiisque est totam hanc famam æquo supersticiosius Plato: destruitur autem passim profligaturque rationibus, quas à natura, in qua veritas est, mutuauit. Meminit huius item Iamblichus: οἷον ἀπέλασε βίον ἢ ψυχὴ πρὶν καὶ εἰς ἀνθρώπινον σῶμα εἰσεβλέψαι, καὶ οἷον εἶδος πρὸ χειρὸν ἐποίησατο, τοῖσιν καὶ ὀργανικῶν σῶμα ἔχει, πρὸς ἑαυτῷ συντηρημένον, καὶ φύσιν ἀδελφικῆν, συνα καλοῦσάν: Qualem, inquit, prius exercuit anima vitam, quàm in corpus humanum subiret, & qualem speciem promptam fecisset, tale & organicum corpus habet sibi ipsi connexum, similemque naturam assequentem. Similia reperies Iamblichi sententiæ apud supersticiosos alios Platonicos, qui relicta inquisitione Naturæ, temere

Error Philosophorum de animis: quod antea fuerint, quàm in hanc vitam descendant.

Reminiscencia.

se maiorum autoritati crediderunt. Hinc extat carmen de animis, apud eos:

Ἡ ἔθεν ἀπεπλάσθησαν ὅτε εἰς γαυδλίαν ἐκτίω
Κάππεσον, ὕλοτροφεῖσι πᾶσι κληροῖσι μανείσαι.
Hinc errabunda veniunt, cum ad littora lapsæ
Nascendi insana sedus mortalis amore.

Empedocles etiam dicebat:

Ὡς κέρω ἐμυ φυχᾶς ῥέθεν, κρη ἀλήτης
Νίκεϊ μαγορδῶν πινυός.
Sic ego descendendo diuorum pulsus ab axe,
Insana liti parens.

Satius fuit animos mori (si antea vixerint) quam in hanc venire vitam.

Absurditas opinionis Platonica.

Virgil. 6. Aeneid.

--Sedet, æternūque sedebit
Infelix Theseus, Phlegyasque miserrimus omnes
Admonet, et magna testatur voce per umbras.

Qui piè vixerint, ad celestem sedem ire post mortem.

Eadem est sententia de bonis, de quibus dicit in Phædone Plato. Qui, inquit, cogniti fuerint piè maximè vixisse, hi sunt qui ex his terrestribus locis liberati, & velut ex carceribus vindicati, sursum eis κἀθεσθῶν ὀίησιν, ad puram habitationem venientes, in illa beata terra collocantur. Et qui se Philosophia expiassent, viuunt sine corporibus, in omne deinceps tempus, & in domus adhuc his pulchriores perueniunt, quas non facile sit explicare, sed nec tempus in præsens sufficit. Quam ob causam conandum totis viribus, ut virtutem, ac prudentiam sequamur in vita: κἀλὸν γὰρ εἶδλον, κρη ἡ ἐλπίς μεγάλη. Pulchrum enim præmium, & spes magna. Hæ sunt Platonis duplices sententiæ. Quamprimùm igitur hinc egressi animi vel tendunt ad superos beati, vel damnati ad inferos. Nulla reuolutio, nulla rotatio. Quare videat summam discordiam pugnâque suorum decretorum Plato, cum in eodem libro ait venire animas defunctorū ad loca quædā, vbi fluat Acherusia palus, ibiq; certis tēporibus aliàs diuturnius, aliàs breuius, πάλιν ἀπιπτονται εἰς τὰς τῆς ζωῶν γένεσις, Rursus remitti ad vitas animantium. Quomodo. mittuntur, ὁ Plato, animæ defunctorum, si iam dixisti in Tartarum detrufos nunquam remeare scelestos, iustos autem perenniter ad cælestia gaudia triumphaturos ascendere? Quanquam mihi persuadeo sentire Platonem non omnes animas reuerti. Neque enim vel cælo donatas, vel æternis supplicii addictas, sed eas tantum, quæ ad locum subterraneum, & quasi in Purgatorium profectæ iudicantur, an dignæ sint quæ mittantur in cælum, an in Tartarum contru-

D

A contrudantur, an redeant in vitam, & cæli lumen, ut melius viuant, triplici sorte constituta, beatorum, damnatorum, mediorum, quibus detur id edictum, ut ad vitam reuersæ, æquius, ac iustius viuant, ut ibi ostendit Plato. Ergo non est vera ratio de reminiscencia, quæ videbatur concludere de omnibus. Omnes enim præditi sunt reminiscencia: cuncti igitur in superiore vita vixissent, quia cuncti mortales reminiscuntur. Quod de illo pufione in Memnone proponit Plato, valeret in omnes. Totâque illa in Phædro probatur plena dissidij, ipso secum autore dissidente, ratio: qua ex non vero fundamento probata anima immortalis, quia fit in ea motus æternus, prosequitur ut fuerit in cælo, sequens alata currum Iouis. Ioue supercælestem locum, vbi fit ineffabilis pulchritudo, ascendente, anima autem assequi non valens, diffluentibus alis recidat in terram. Quæ duabus aliis oppositis rationibus ex ipso petitis euertuntur. primum, quod sui quasi oblitus, cum alibi statuerit præmia iustitiæ maxima, magnâque spem propositam viuentibus piè dixerit, quæ demum spes ea esset? Aut enim dabitur, ut ad illum supercælestem locum, vbi cernitur inæstimabilis pulchritudo, perueniam, indeque nunquam deturber: aut ut attin gam ad locum supercælestem, vbi aliquando alis amissis, iterum in terras reuoluar. Si primum, Animis omnium qui ab æterno fuerunt piorum, receptis in locum supercælestem, sicut etiam in Phædone dixit, adeo imminutum esse numerum animorum terras incolentium oportebit, ut in terris relictos nullos simile sit. Necesse enim est, in æternitate semper aliquos bonos fuisse. Ut si vel vnus singulo quoque anno pius reuersus sit in locū B supercælestem, omnis iam animorum numerus necessariò sit consumptus. Sic si vel vnus singulo quoque anno deiectus sit in Tartarū. Quod si non in æternitate, sed certo à creatione tempore, is ordo viguit: ergo non sunt animi ingenerabiles, sed vnâ cum mūdo nati, sicut in Timæo confirmauit. Si verò datur pietati præmium, supercælestis locus: quod tandem præmium est, ad eam curiam proficisci, quod, cum velut in Barbarorum aulam ad primos honores prouectus, peruenias, inde paulò post deturberis? Hæccine præmia Plato, quæ iustis parata dixisti? Huc adde, quod est in libris eius super hoc tanta inconstantia, ut appareat nihil eum certi habuisse, quod statueret. In Timæo vniuersum mundum, cælum, ac terras, cælestia, ac terrestria, visibilia, & inuisibilia creat à summo opifice. In Phædro ex ratione, animis minimè congruente, concludit animos ingenerabiles. Et ex ratione incongrua deducit absurdiora. Sed tum rationibus Naturæ, tum ipsius autoris verbis demonstrato, hoc cadentium animorum è cælo ludibrium esse non posse, cum quo sequitur, animos ingenerabiles non esse, alia quoque obicitur eis ratio, hoc dogma nõ rectè dilatatum, de paucis à superioribus Theologis positum. Nam Pythagoras, cuius omnè ferè Theologiam ad Orpheo descendere Platonici testantur, retulit homines malos vbi è vita excefferint, id habere pro expiatione, ut in corpora brutorum transeuntes, ibi luât peccata Ideo Timæus Loerensis, discipulus Pythagoræ, dixit in Genesi sua, Necessario, inquit, & quædam dira, & insolita supplicia posita, subeuntibus animis, timidis quidem, in muliebria corpora, ad contumeliam: homicidarum, in corpora ferarum, ad supplicium C guloforum in formas porcorum, & aprorum: leuium autem in aues aërias: segnium, & ocioforum, imperitorum, in formas aquatiliū. Hæc illi dixerant. Illa quoque quam Plato vocat in Phædro παλιγγενεσίαν, regenerationem (sicq; vocatur à redemptore nostro, cum Ægyptiorum, Chaldæorumque oraculis, quæ ad Trismegistum, & Platonis manus peruenierant, scilicet fore ut aliquando omnes homines redirent in vitam, quod indefessè canunt Sibyllæ) fecellit eos, credentes singulis temporibus semper homines ad corpora reuerti: quod semel tantum supremo tempore futurum, oracula canebant. Nec mirum. Nam & lapsum Adæ, & fugam è Paradiso crediderunt animorum lapsum de cælo amissis alis. Et ad pœnam cuiusdam facinoris, quod audierant, sed ignorabant, asferebant animam in clusam in corpus. Et diluuium Noë vocarunt Deucalionis. Turrim ædificatam Nembrôt gigante, cæterisque sequacibus, ut vsque ad cælum ascenderent, iactarunt fuisse Gigantum conatum.

Ter sunt conati imponere Pelion Ossæ.

Multaque alia peruersè vitio locorum, temporūque diuturnorum, intellexerunt. Nam regeneratio Stoicis quoque nota fuit, censentibus omnibus sæculis circumactis, reuerti homines ad corpora. Quod explicans Chrysippus τὰ τε δὲ ἔπος ἔχοτος δίδλον ὡς εἶδεν ἀδυνατον κρη ἡμᾶς, μετὰ τὸ τελευταῖον, πάλιν ἀεὶ δὲ πινῶν εἰλημεθίαν γένοιε, εἰς δὲ νῦν ἐσμεν, κατὰ τὴν σέθεν χηίμα: Hæc, inquit, cum hoc modo habeant, perspicuum est, non esse impossi-

Plato secum dissidet opinione de reminiscencia.

Hinc absurditas clarè agnoscitur, de animarum vita antequam veniant in corpora.

παλιγγενεσία improbat.

Lapsus Adami è fuga è paradiso.

Virgil. 1.

bile, nos quoque post mortem, certis temporum reuolutionibus peractis, in eum quo D nunc fumus statum, restitutum iri. Hæc igitur illa, quam in libris Sibyllarum, & famæ celebritate per omnes gentes audierant, Palingenesia.

Quod Plato dicens in Timæo seri animos in astris, & inde demitti, non videtur id penitus existimasse: & quod aliis libris veriora scripsit, quibus hæc in Timæo refelluntur.

C A P V T X X I X.

Platonis error
na opinio de
animarum sa-
tu.

SED EA quæ Plato de animis disserit in Timæo, ipsius testimonio, quia non sunt vera, refelluntur. Ibi hæc loquitur de animis satis à Deo: Cùm, inquit, constituisset vniuersum, distribuit animas astris æquales, singula vnicuique astro attributa. Easque cùm quasi vehiculum, in naturâ vniuersi imposuisset, monstrauit eis leges fatales, dicens, Primam generationem fore vnam cunctis æquè ordinatam, ne quis ab eo queratur se indignè affectum. Sed eas singulas sparsas vt cuique congruum esset in singula organa temporum, hoc est, sydera, oportere producere animal piissimum, furore, & cupiditatis cæterisque affectionibus temperatum. Quibus si imperent, fore vt iuste viuât: si vincantur, fore vt viuant iniuste. Atque eum, qui bene datum tempus exegisset, ad habitationem socialis astri profectum, vitam beatam habiturû. Qui autem se his superari permisisset, mutandum in secunda generatione, in naturam muliebrem. Milleesimo anno vtrasque venientes ad sortem, & electionem secundæ vitæ eligere quam velint vitâ. Ibiq; in ferinam vitam, animam humanam demigrare. Quod si nunquam abistat, quibus se vitæ dedisset pro morum quadam conformitate semper in similem aliquam mutadum feræ naturam: tamdiuq; in hac mutatione, & transitu futuram, dum absterferit, expiaueritque ratione sordes, quæ ex igne, aut aqua, aut aère, & terra postea contraxisset: atque ad conuersionem, motumque eiusdem, & similis naturæ quam habet in seipsa reuerfa ad primam formam illius optimi & prioris habitus redierit. Quæ cùm animis sanxisset, ac definisset, vt si quid accideret postea mali, minimè ipse autor videretur, sparsit alios in Solem, alios in Lunam, cæteros in alia temporis instrumenta. Hæc Plato. Quæ quidem cùm sint violenta, arbitraria, commentitia, singula singulis aliis verbis eius & Naturæ testimoniis redarguuntur. Ex his enim refelluntur ea, quæ de reminiscencia in Memnone, & Phædro suspicatus fuerat. Similiter ea quæ in Phædro, & alibi de motu æterno animorum. Ecce enim hic traditur natiuitas animorum. Ecce quomodo, cùm nondum nati nec moti, moti sunt ab alio ad nascendum. Moti, quod omnes eis conditiones datæ, quibus viuunt animi. Docetur etiam motus illos animorum furoris, & cupiditatis, deinde meliores alios superioresque, vt rationis imperium, datos à Deo. Non semper ergo motus hos animi tenuerunt. Ad hæc non motus illos etiam, quod eos ait sparsos in singula sydera. Hos omnes motus habere habuisseque principiu. Sicq; non semper animos fuisse, palàm est. Non semper à se ipsis mouebantur. Non fuerunt origo sibi, nec cunctarum motionum. Refellitur quoque reminiscencia. Nam cuius vitæ prioris, quod Iamblichus dicebat, reminisci in hoc corpore possunt animi, si nullam duxere prius vitam, sed tatum in astris seminabantur, sparsi per omnes stellas, ibique tanquam in origine latitantes: Tum volebant reminiscencia esse de rebus æternis antè. Nulla hic perennitas, sed exordium, inchoatio. Secunda contradictio, quod ait animos bonos reuerri ad suam stellam, beatam vitam acturos. Animos solares ad Solem, Lunares ad Lunam. At, dicit Plato, non recordaris dixisse te in Phædro, felices animos ire ad supercælestem curiam, ad loca, extra flammantia mœnia mundi? Non recolis, sæpe te gloriam, beatitudinemque bonorum eximias laudibus extulisse? Quæ beatitudo, viuere in Sole, Luna? An vno cum illis impetu rotari semper, & per omnem mundum despiciari? Nonne superiores omnes tradiderunt, beatitudinem animorum esse? tu quoque in Phædone confirmasti, cùm ad gentem diuinam proficisci, æuum cum Diis agere, dixisti. Et Marcus noster te imitatus dixit, Si quidem aut Dij, aut cum Diis futuri sumus. In Phædone dixisti, non in Sole, Luna, habitare Deos & iustos cum illis, imò verò, καὶ τῶνδε ἡλίον, καὶ σελήνην, καὶ ἀστρά ὁρατοῦ ὑπὲρ αὐτῶν, οἷα τυγ-
χέωσι

Reminiscencia
de rebus æter-
nis ante.

Beatitudo
nulla versari
inter astra.

Aλῆναι ὄντα, καὶ τῶν ἀλλῶν ἐδαμναίαν ἀκόλῳθον εἶναι: Et Solem, & Lunam, & astra conspici ab eis, quali natura sint, & sequi eos omnem aliam felicitatem. Quid rationis item habet, quæ causa Naturæ suasit animos spargi per sydera? Fortasse quod cùm simul creatos omnes arbitrarentur, nec haberet locum vbi eos constitueret, sydera visa sunt ei comoda habitatio. Ex vno absurdo, vt verè dixit Aristoteles, plura sequuntur. Cùm censuissent simul omnia visibilia, & inuisibilia facta, animos quoque pariter creatos arbitrati, non crediderunt eos interim dum absunt à corporibus, in terris esse. In cælo igitur collocarunt. Sed & hoc cùm dubium, & obscurum esset, variè, inconstanterque traderunt. Hic in Timæo naturaliter, & necessariò mitti de cælo in corpora, in Phædro, & aliis nonnullis locis, ipse & Platonici, ob nescio quas priores culpas, è cælo in terras & quasi amissis aliis deturbari. Quorum falsitatem arguit inconstantia & malè stabilita sententia, insuper & contradictio detegit vanitatem. Nam Marcus ille Tullius, cùm originem quæreret animorum, eamque in terris inueniri posse negaret, loquens naturaliter, superstitione dimissa, seque iudicio ferri sinens, dixit: Nec inuenietur vnquam, vnde ad hominem venire possint, nisi à Deo. O sententiam auream. Loquitur, vt vides, de venientibus animis in corpora, singulisque diebus proficiscentibus à Deo. Neque enim dicit, quemadmodum Plato, olim à Deo sparsos, & fatos, sed respiciens quotidianam animorum natiuitatem, venire creatos à Deo, dimissosque sic alios, quemadmodum primum illum pronuntiat. Idem sensit, confessusque est Plutarchus, de his qui ferò à Deo puniuntur: ἀπε γὰρ εἰδὼς ὅσων μοῖρα ἀρετῆς, ἀπὸ αὐτῶν φερόμεναι πρὸς γένεσιν αἱ ψυχῶν βαλῆσσι: Ignoscit, inquit, differtque castigare Deus, sciens quantum virtutis insit animis venientibus ab eo in hunc mundum. Ad hæc, Si potuit Deus cunctos simul animos creasse, poterit etiam quotidie. Est autem rationalius quotidie creari, quàm simul omnes. Nam si fuissent in cælo, nunquam eos in terram venire fas fuisset. Est enim cælum locus beatitudinis, perfectionis. Quidquid ibi est, semper sit necesse est. Nec debet illic esse quicquam ad malum anceps. Nec viuere quod in Tartarum aliquando propter peccata sit detrudendum. Est igitur cælum, sedes perfectorum, beatorum, sedes Deorum. Si animi antequam mittantur in terras, illic degerent: degeret in cælo, res in malum propensa. Cùm igitur æquè sit possibile animos singulis diebus creari, atque à principio cunctos (sed probabilius sit ac melius singulis diebus creari: vitatur enim incommodum maximum, quod antè dixi) certè melius est, eos singulis diebus, quàm omnes dicere creatos à principio. Est certè absurdum, temerarium, irrationabile, eandem sortem, eundem locum esse animorum bonorum, & iam multis casibus probatorum, atque animorum in ancipiti sorte existentium, quique possint esse mali, ac boni. Si enim animi antequam in corpus intrassent, poterant esse boni, & mali, necdum se vel vitæ dedidissent, vel probitate, ac ratione peccatis imperassent, erant autem cum hac natura in cælo, priusquam in corpora venissent: demissi in terras probantur an boni, an mali: mali migrant in secunda generatione in formas bestiarum, ad astrum suum redeuntibus bonis, profectò redeunt ed, vbi aliquando scelerati illi, & in formas bestiarum transformati, aut extremè nefandi in Tartarum præcipientes acti, iam dudum vixerant. Sicque turbantur omnia iura, leges miscentur, nec inter cælum, ac terras vlla discrimina ponuntur. Et tamen Plato dicit cælum locum purum, sacrosanctum solos puros καθαρῶς, accipere. Non sunt puri nondum probati. Constat quidem hanc de cælo labentium animorum, famam potius fuisse de Adam è Paradiso pulso, veste pellicea, nempe corpore, in pœnam vestito. Sed hoc in terra. Similiter casus Dæmonum non fuit è cælo, loco sancto, beato, quò nondum probati non aspirauerant: sed ex aère, vt placuit prudentibus, vbi creati. Eoque nonnullis illic remanentibus, cæteri peiores, inferius ceciderunt. Sed ignoscendum Platoni. Periculosa enim & obscura de statu animorum, & aduentu in corpora, sententia. Quocirca positus clarioribus, ritèque iudicatis obscuris supersedendum. Quod vitatum est ab Aristotele. Probabilius igitur est, & naturæ consonantius, animos siue in cælo, siue in terra creatos, subito infundi in corpora & in corporibus probari: probatis dari regnum cælorum, improbis contraria: Cælumque esse locum probatorum, perfectorum, gloriosorum, non ad vtranque vitam pendentium.

Ex vno ab-
surdo plura
nascuntur in-
commoda.

In Somnio
Scip. & l.
Tuscul.

Quotidie cre-
ari animos
quam simul
omnes, rationi
magis con-
gruum.

Vnde hæc o-
pinio de lapsis
animis.

Quomodo vera sit sententia, ad animum vniuersi, particulares reuerti. Quod hoc mysterium Philosophi recentiores peruersè intellexerint. Quod ea sit sacrarum litterarum sententia. Quod Plato, & Pythagoras dicunt animos ad Deum reuerti. Et super hoc errores Themistij.

D

CAPVT XXX.

Animas particulares reuerti ad animam vniuersi, dogma vetustiss. philosophorum. Vnu esse omnium animam, quomodo intelligendum.

ANIMA quoque quæ circumfertur opinio, diciturque esse quorundam recentium Philosophorum, sed fuit antiqua, si quis eam rectè intellexerit, veram esse comperiet. Dicitur post discessum è corpore reuerti ad vnicam vniuersi animam, hancque vnam esse totum orbè terrarum animantem, cuius quasi sint radij, scintillæque particulares animæ. Hæc igitur opinio prisca est, non noua, sed à nouitijs Philosophis peruersè intellecta. Primum Pythagoras, qui dixit, autore Cicerone & Plutarcho, Deum esse per omnes mundi partes intentum, & commentem, ex quo nostri animi carperentur, locutus est de aduentu nostrorum à Deo animorum, eam de anima sententiam proponens, qua recentes peruersè dixerunt, vnam esse omnium animam. Ecce igitur non rectè perceperunt, aduentum creationemque animorum, non intelligentes animos quidem infundi & inspirari ab illa immensa totius orbis anima, sed non connecti, iungique cum ea, vt tanquam à Sole, inseparabiles radij nitescant. Ecce enim anima illa immensa, prisca fuit Deus ipse, non alia anima. Quis enim totum potest animare, completique mundum, nisi Deus? Si Deus igitur est hæc anima magna, animæ autem particulares sunt, tanquam substantiales luces ab ea radiantem, ad quam redeunt, post separationem à corpore, certè Deus essent animæ omnes, immensa sapientia, non imbecilles, non errantes, non hallucinantes. Quarum manifesta fragilitas declarat animos diuinos quidem esse, Deos autem & ex diuina substantia, minimè. De reditu igitur animorum ad hanc magnam animam Pythagoræ, Platonisque, quemadmodum item de aduentu fuit sententia, autore Plutarcho de placitis Philosophorum: πλοθαγόρας, καὶ πλατων, ἀφθαρτον εἶναι ψυχῆν, ἐξ ἧσων γὰρ ποιεῖται τὸ πᾶν τῶ παντός ψυχῆν ἀναγαγεῖν, εἰς τὸ ὁμογενές. Pythagoras & Plato incorruptibilem esse animam. Exeuntem enim reuerti ad animam vniuersi, ad suum genus. Sic ille. Ex Cicerone autem eodemque Plutarcho habes, hanc animam esse Deum. Dicebat enim superius idem Plutarchus, Pythagoram, & Platonē sentire, animam opus æterni Dei. Veniunt igitur à Deo, redeuntque ad Deum animi. Quæ est etiam sacrarum litterarum sententia: Et spiritus, inquit Salomon, reuertetur ad dominum, qui dedit illum. Dauid autem, Emitte Spiritum, & creabuntur, & renouabis faciem terræ. Erat igitur apud prisicos firma constantique sententia, quemadmodum docuit Moses, à Deo, qui est anima mundi, omnium spirituum creator, & afflator, mitti nostros animos, mitti autem non tanquam à sua substantia. Iuxta quam prisicorum sententiam Simplicius, primo Physicorum dixit: καὶ γὰρ ἡ ψυχὴ ὑπο τοῦ θεοῦ ἐκλάμπεται λέγεται. Etenim, inquit, dicitur anima à Deo radiare. En igitur anima vniuersi, à qua dicuntur animi nostri relucere. Et Marcus, Animus humanus decerptus ex mente diuina. Sic itè erat sententia reuerti eas ad suum genitorem, sed non ita reuerti, vt ad suam substantiam coniungendos, & quasi auulsos, copulandos, quemadmodum dicuntur Auerroës, nonnullique alij sensisse: sed vt ad creatorem regemque suum, à quo creationem, similitudinemque suæ naturæ acceperint, & cuius non sunt de substantia, possint ab eo procul esse, ad regna conspectumque eius nunquam venire, si sese malè factis coinquinauerint. Hoc sensit Plato, totaque antiquitas.

Animi à Deo veniunt, & ad Deum redeunt.

Ecclesiast. 12. Deus, anima mundi.

Quomodo anima ad Deum reuertantur.

Errores Themistij, aliam esse animam vniuersalem asserentis, alium ipsum Deum summum. Si foret vnus illuminans omnes mentes, intellectus, Deum fore. Rationes cur non sit vnus.

CAPVT XXXI.

QVOCIR-

VOCIRCA cogor aduersari Themistio, haud è Peripateticis ignobili Philosopho, quem cum dubitatio suspensum tenuisset, potius in id quod magis esset vitandum, quam quod ratio probaret, propèsus fuit, nec antiquæ sapientiæ veritatem attendit. Is in libris de anima, primè verè rectèque affirmat animum, quem præceptor agentem, Græcè ὁ ἐνεργεῖς νῦς ὁ ποιητικὸς νῦς, vocauit, esse eum qui nobis det esse, & substantiam. Nimirum hominem verum esse ipsum intellectum, siue animum facientem, operantem, indefatigabiliter cognoscentem, lumen inextinctum, semper luce notionis radiantem, cuius vita sit ipsum intelligere, à quo nūquam relinquatur, quemadmodum nunquam relinquatur Sol à luce, & claritate sua. Dixit ergo nos esse intellectum illum agètem, illum esse verum hominem. Cum dicis hominem, animum ipsum viuentem semper, & operantem, sentiendum esse. Atque hanc esse sententiam Aristotelis asserens ait, ἡμῶς μὲν ποιεῖ τὸν ποιητικὸν νῦν, καὶ δὲ τὸ πᾶν ἡμῶν βελούτερον, ὅτι ἡμῶς οἰετοὶ τὸν ποιητικὸν νῦν: Nos, inquit, facit intellectum agentem. Nunc, ait, fortius, & verius probatur, nos Aristotelem appellare animum illum operantem. Quid autè sit is intellectus semper operans, agens, declarat idem his verbis: ὅταν δὲ αὐτὸς καὶ αὐτὸν ἴ, τὸ δὲ μόνος ὄντων ὅτι δὲ ἐνεργεῖς ἀπαιτος, καὶ ἀκίνητος, καὶ ἀθάνατος, καὶ αἰδῖος: Cum autem fuerit ipse per se, hoc est, solus quod est. Est autem intellectus agēs irrequietus, indefatigabilis, immortalis, sempiternus. Hæc ille. Duas igitur ponit veras assensuque dignas sententias: Quod homo verus Aristoteli est ille intellectus: secunda, quod is intellectus est æternus, immortalis, incorruptibilis. Tertiam adicit eandem cum priore, quod eos irridet (est autè is Alexander) qui dicebāt hunc intellectum operantem Aristotelem ipsum Deum existimasse. Irridet autem ostèdens ex dictis Philosophi, de summo Deo nulla ratione eū sentire potuisse. Ex his, inquit, Aristotelis dictis admirari eos operæpretium est, qui mentem agentem hæc ἀφθαρτον θεὸν ἀνθρώπων εἶναι καὶ ἀετὸν εἶναι, Summum Deum putarunt esse secundum Aristotelem. Quarta sententia, quæ ex his omnibus maxime reprehenditur, & cuius ceteros erroris refellit, ipse maxime refellendus apparet. Querit, animus, quæ agentem, & immortalem esse, & Deū non esse docuisset, vtrumne sit vnus, an plures. Videri autem vnum secundum Aristotelem, quia lumini eum comparasset. Vnum autem esse lumen vniuersi. Imò verò & fontem luminis, à quo omnes animalium oculi deducantur ex potestate ad actum. Et quemadmodum nihil faciat ad vnumquodque animalium luminis incorruptibilitas, sic nō prodesse nobis intellectus agentis æternitatem. Quod si plures essent, & eorū, quæ sunt potestate, non vnus esset agens, quomodo differant inuicem? Nam in his, quæ sunt eadem specie, diuisiones esse per materiam. Necesse autè est intellectus agentes eisdem esse specie, si quidem omnes eandem habent substantiā, actum, & eadem omnes cognoscunt. Si enim non eandem, sed diuersam, quæ erit separatio? Vnde porro mens potestate omnia cognoscet, nisi primus intellectus cuncta noscat, qui eam deducat in actum? An verò primū est vnus illustrans, illustrati autem, & lucentes plures? Nam Solus vnus est, lumen autem videtur propemodum in visiones omnes secari. Ob id enim non Solem, sed lucē pro exemplo vsurpauit. Plato autem Solem, quem summo Bono comparat. Quod verò in vnum agentem intellectum nos omnes reuocamus, compositi quasi ex agente, & possibili, & vnicuique nostrum ab illo vno est esse, non est cur miremur. Vnde enim communes conceptiones, vnde similis, & eadem omnium sine præceptore primorum terminorum, primarumque dignitatum, cognitio, nunquam certè mutua cuiusque nostrum notio fuisset, nisi esset vna mens, cuius omnes essemus participes. Et verum est, quod ait Plato, nisi aliquid esset hominibus, alijs quidem aliud quid, alijs aliud quid idem, sed quis nostrum priuatos affectus haberet, non esset facile alteri ostendere affectionem suam. Similiter in scientiis qui docet, eadem sentit cum eo qui discit. Vnde enim & discere & docere possemus, nisi idem esset doctoris, discipuli que sensus? Quod si idem, vt necesse est, certè idè est intellectus docentis, ac discantis. Has & id genus super intellectus vnitatem protulit Themistius rationes. Quarum confutatio non profundioribus modò, sed etiā cuius de medio facilis est, tum quod peruersè Aristotelis sententiā interpretatur, tum quod & rationi, & auctoritati maiorum contradicit. Et ex verbis ipsis elicitur cōfutatio. Tres igitur rationes adfunt in contrarium. Primum, quod negans illum intellectum, omnes illustrantem, & illuminantem, & quasi lucem immensam per omnes animos radiantem, esse Deū summum, apertè, & perspicuè sibi cōtradixit. Si enim est omnium hominum intellectus

Homo, animus viuens, & operans.

Homo verus, intellectus.

Vnum lumen vniuersi.

Vna mens, cuius omnes sumus participes.

Cū dicit Themistius aliam esse vniuersi animam, alij esse Deum, sibi contradicit.

vnus, & is est immortalis, in corruptibilis, & non est Deus, diffusus est autem per omnem generis humani gentem, efficitur ut is sit Deus, & non sit Deus. Ille enim intellectus, illa mens, ille animus, qui dat lumen vniuersis, qui spargitur per totum orbem terrarum, ubique præsens, fieri non potest quin sit Deus magnus, quem dixit Pythagoras per omnes mundi partes intentum, & commentem, ex quo nostri animi carperentur. Est igitur solius summi, omnipotentisque Dei, vniuersalis præsencia, vniuersalis omnium animorum illuminatio. Hoc Aristoteles dixit, hoc Plato, hoc omnis antiquitas, hoc ratio clamat, vociferatur, apertam & perspicuam contradictionem hominis huius pandentes. Negat Deum esse, qui omnino est Deus. Si quis igitur est intellectus, qui det lumen omnibus in toto terrarum orbe hominibus, qui luceat ubique, qui veritatem ubique ministret, hic fieri non potest quin sit Deus. Themistius autem negat hunc esse Deum, expressa igitur contractio. Et simile quid facit Themistius, ac si descripsisset prius, Est animal in terris bipes, erectæ ad cælum cervicis, intelligens, sagax, solers, loquens. Deinde hunc hominem esse negaret. Tale enim est dicere, Est quidam intellectus incredibilis magnitudinis, per omnem mundum diffusus, illuminans omnes animos, à quo funditur micatque omnis scientia, & cognitio, sed is non est Deus. Cùm igitur ratio coarguat hunc, immensum, ingentem animum, Deum esse, si quis est, qui det omnibus animis, ut voluit iste, lumen (sed alia clarior ratio probat, si magnus is animus, qui est Deus, daret animis nostris esse, id est, si homo verus esset intellectus is, quem probat ratio esse Deum: hunc autem dixit Themistius homines ipsos esse) arguitur profecto, futuros homines ipsum Deum. Si enim magnus est

Substantia nostra non est ipse Deus.

Male collegit unitatem esse, ubi esset similitudo.

Distinguntur mentes per suas substantias.

Agens intellectus, & causa prima, Deus.

ille, & infinitus animus est Deus, ut probat ratio: & si iuxta Themistium, is intellectus est substantia nostra, planè coarguitur nostram substantiam esse ipsum Deum. Huc deuoluuntur, desinuntque nouæ, & à vetusta Philosophia abhorrent, persuasiones. Mirari autem operæpretium eorum ineptias, quæ eos ad hæc prodigia cõfingenda perpulerunt: Quod sit communis eademque notio, quod præceptor, & discipuli sensibus conueniunt. Quasi vnã animam in decem lupis esse, dicendum sit, quia simulac vnus exularit, omnes itatim concurrant, cognita sine vilo præceptore voce, eos ad prædam inuitante. Sic vna erit in bobus, asinisque, & gallinis anima, quæ facile, nullo docente, voces mutuas intelligant. Sic ova erunt eadem, quia similia. Vbi igitur fuit similitudo, voluerunt esse vnitatem. Similitudinem animorum, qua similia noscunt, cogitant, propter similitudinem naturæ, incurfant in eadem notiones, in eadem consilia, putarunt esse vnitatem: Tale quid perpeffi, ac si quis decem specula, quia in cunctis eadem repræsentantur, diceret vnũ speculum. Quæ ratio cùm sit apertissimè falsa, longius refelli non debet. Nã cur præceptor, ac discipulus conueniant, non vnitas facit, sed similitudo animorum. Separationem autè rerum indiuiduorumque singuli cuiusque, pertinentius, quàm par est, leges rerum corporearum, ad res corporeas transferre, dicunt à materia semper fieri: Ut separatio indiuiduorum non existat, ubi materia non est. Non est autem in animis, non ergo separari posse. Hæc quoque ineptius, quàm deceat Philosophos tantos. Quid enim prohibet quominus spiritalia, inuisibilia sint plura, habeant suam multitudinem, diffundantur latè? Quid has leges inuexit? cur mittis in cælum terrestria? Corpora per materiam segregantur, multiplicantur, ergo ubi non est materia, non est segregatio, non multitudo. Quæ tãta ineptia in Philosophia? Alia lex est animorum spiritaliumque rerum, alia corporum. Qui hoc nõ videt, non videt nisi terram, nisi corpora, altius non assurgit. Hæret solitis, domesticis. Separantur igitur per suas substantias mentes. Et sicut vnus est animus, per suam substantiam, sic alter esse potest per suam substantiam, segregatus, distinctus seiunctus ab illo. Quorum segregatio non erit à materia, sed ab ipsorum substantia. Talis ac tãta segregatio, quanta ipsorum corporum. Nõne Deus segregatus est ab omnibus animis? Quæ quæ materia segregatus? Hæc igitur cùm non minus quàm superiora, puerilia sint, indignaque Philosophiæ grauitate, verba in eis refellendis vereor profundere. Hoc addo postremum, ut error tantus appareat. Ille vnus intellectus, quem incorruptibile, immortalem asseruit, Deum esse negauit. Si perirent omnes homines à terra, quod fieri ratio non reclamatur, si pestilentia aut alia calamitate, aliquæ nationes interierunt, quemadmodum diluuium cunctos abstulit, præter octo, sic omnes extinguerentur, ubi remaneret, ubi subsisteret, cunctis hominibus, quia mortales omnes, à terra sublatis? Tolerabilior igitur error Alexandri, quem tacitè sugillat Themistius, censentis agentem illum intellectum esse Deum, primam causam ab Aristotele vocatum. Sed & ipse grauissimè peccat, clara diluci-

Adilucidaque præceptoris verba, ut ostendit Themistius, tam peruersè interpretans, ut quod clarissimè de intellectu nostro dixit Aristoteles, vocans illum agentem, ipse ad intellectum diuinum transfulerit. Eodem videlicet errore, quo superius æternitatem, principiumque motus ab animo diuino ad humanum detorserat. Nunc quod hominum est, ad Deum traducetes. Maneant igitur cuncta suis locis. Quod Aristoteles de nostris aperte locutus est, nulla ratione transferatur ad Deos: similiter quæ diuinæ potentæ tribuit ratio, non fiant humana possessio. Ut igitur sub epilogo rationes Themistium coarguentes proponam: Si quis est animorum omnium illuminator, solus is esse Deus potest. Non facit vnitatem animorum similitudo, consensuque cognitionis. Contra philosophiam verumque iudicium est, in quibus est similitudo, ponere vnitatem. Non esset immortalis, incorruptibilis vnus animus ille, qui requiescat super omnes homines innixus illis, & inseparabilis, si cuncta hominum natio periret. Denique luminis comparatio quæ placuit Aristoteli non designat intellectus vnitatem, sed illuminationem, irradiationem singuli cuiusque intellectus agentis super vnumquemque intellectum possibilem. Demum si nobis dat esse agens ille intellectus, & is est immortalis, omnis utique homo habet esse suum, suamque substantiam immortalem. Quia homo est ille agens intellectus, incorruptibilis, immortalis. Veritas igitur ab antiquissimis prædicata posterisque mandata erat, quod intellectus ille magnus, vnus illuminator, est Deus magnus, magna mundi animatio, à quo dicuntur animi nostri, quando creantur, quasi radiare, ac scintillare: quemadmodum superius omnes asseruerunt.

Animorum illuminator, solus Deus.

De immortalitate animorum famam vetustissimam esse. Nolle facinorosos animam immortalem, ne terrore futurarum pœnarum peccatis suis impendentium torqueantur.

CAPUT XXXII.

VNT item hæc de animi immortalitate obseruanda. Principio quod in vndecimo de Legibus ait diuinus Plato, Fidem quod animi sint immortales, quod post discessum à corpore sentiant, viuant, vigeant, longè antiquissimam esse, ut ob vetustatem, quoniam vetustiora sunt meliora, ut idem testis est, Diisque propiora, magis sit hominibus excipientia: αἱ τῶν τελευτησάντων ψυχῶν, δὴναμι πινὸν τελευτήσασα, καὶ τῶν χεῖρ' ἀνθρώπων παραγμάτων ἔπιμελῶνται, αἰδοῦναι δὲ ἀληθεῖς μὲν, μακροὶ δὲ εἰσὶ πειθεῖσθαι λόγοι, πιστεύετε ταῖς φημὺς ῥεῖον ἢ τὰ παιῦντα ἔτι πολλῶν, καὶ σφόδρα παλαιῶν ἔσται: Defunctorum animæ, vim habent quandam defunctæ, & rerum humanarum procuratrices sunt. Hæc autem veris, & antiquissimis sermonibus circumferuntur. Fidemque adhibere necesse est omni alteri, quæ de hac re iactatur fama, cùm sit tam multa & adeo prisca. Hæc Plato, & hoc Tullius testimonio in Tusculanis de animorum immortalitate vtitur. Diuino igitur instinctu locuti sunt, docentes famam de animis immortalibus esse vetustissimam, autoritate prisca seculorum confirmatam, à patribus per continuam successionem quemadmodum notionem Dei, traditam. Vique ab origine mundi, ab Adam, Noë, Abraham, aliisque antiquissimis, posteritati prædicatam. Hoc igitur maximè obseruandum. Alterum quod ait Hierocles Pythagoreus, qui maximè velint animam mortalem, non prudentes, ac sapientes, sed impuros, scelestos, quique libidinibus vitæque turpitudini, se dediderunt: ἔβλεπεται ὁ κενὸς ἀθάνατον εἶναι τὴν αὐτῆ ψυχὴν, ἵνα μὴ ἕπομένη τιμωρὸς μὲν, καὶ φθάνει τὸν οὐκ ἐπιεικῆ, θάνατον ἑαυτῷ καταφύλαξεν: Non vult, inquit, improbus, animam suam immortalem, ne ad conspectum illius iudicis æqui pœnis torquendus adueniat. Itaque se ipsum potius morte condemnat.

Fama antiquissima de animorum immortalitate.

Impuri ac scelesti qui animam mortalem faciunt.

FINIS.

Augustini Steuchi Eugubini
DE PERENNI PHILOSOPHIA,
LIBER DECIMVS.

In religionem veram cunctos Philosophos consensisse: Pietatem, Philosophiamque Christianam, quæ sola cunctas ambages resoluit, omnes tacite collaudasse: Rerum humanarum finem esse, Philosophorum consensu, pietatem: Hanc autem esse solam Christianam.

CAPVT I.

Nihil pietate ac religione melius.

Sine religione nihil est homine miserius. Laudatio religionis.

Finis rerum humanarum.

ULTIMA totius operis meta, vehementer his, quæ præcesserunt, necessaria, & tanquam aptissimus colophon restat, probandum, cunctos naturali consensu, atque ad eod rationis eius, quæ separat homines à brutis, instinctu, conuenisse, ibique demum voces eorum, & testimonia desisse: nihil esse mortalibus pietate, ac religione melius: collectisque rationibus, cunctos eod tandem deuenisse, vt hodiernam hanc orbis terrarum religionem, veram generis humani magistram, vel antequam exorta esset, sola ratione duce prædicarint: vt omni natura diligenter humana, cunctisque rebus, quæ cadere in animum possint, vniuersaque Philosophia euoluta, id tandem cuncti, concordantes, quasi ratione seipsam excitante, decreuerint esse verum bonum, quod promittit hæc religio, sine quo, nec homine miserius quidquam nasci, nec multæ sedari animi perturbationes, deque rebus humanis dubitationes potuerint. Verè quidem vna hæc omnium perturbationum, ambiguitatumque, quæ torserunt in omni ætate mortales, torfissentque, semper verum asyllum portusque apparuit. Vna superiorum sæculorum tenebras & caliginem nitore suo dispulit. Hæc omnia quondam dubia dissoluit, humanarum rerum finem sola declarauit, degendæ vitæ rationem veram sola docuit. Secuti sunt autem videruntque eam penè cuncti Philosophi, quoniam non tam diuina est, cælitusque reuelata, verum etiã adeo naturalis, ac rationi conformis, vt rectè iusteq; nihil statere possis, nisi ad eam sorte quadam delatus. Cerne- re igitur erit Philosophiæ, & humanæ mentis, vbi minus desipere, cum ea concordia? Ac primum nemini dubium est, quin sit in vnaquaque re, optimum, ac pretiosissimum, & cuius gratia cætera inuenta, ac constituta videantur, quod in fine est. sic res humanas, et si multæ sunt, quæ sub Philosophiæ consideratione cadant, quorum afferat animis admirationem contemplatio, id tamen præstantissimum esse nemini dubium, cuius virtus reliqua facile præcellat. Esse autem finem rerum humanarum, apertè, & clarè religio cælestis docuit, vt vitam hanc transigentes, & ab omni scelere, ac fraude abstinentes, ad meliora, quàm quæ in oculis habemus, perueniamus. Huc omnia demum rediguntur, qui quidem maximus, nobilissimisque finis trahit omnem pietatem, religionemque secum, vniuersamque Philosophiam, particulares item rerum caterarum fines, quibus tota ferme constat

A constat religio. Nam vbi finem benè, rectèque viuendi constitueris, necessariò sceleratæ vitæ finis constitutus erit. Sic necessariò quoque erit eorum aperta ratio, quibus constat recta vita: Cunctaque eodem sermone consonare oportebit. Primum igitur de fine loquendum. Nam Plato & Aristoteles, multique alij Philosophorum ad eod clarè hunc finem viderunt, vt penè miraculum sit eos ratione vidisse, quòd post nuntius cælestis reuelauit. Quamquam, vt dixi, perennis hæc fuit vsque ab exordio generis humani Philosophia: cum mortales omnes, vt summi Theologorum perhibent, ante diluuium concorditer vnicum, singularémque Deum noscerent, eumque solum adorarent, vanis postea religionibus, quemadmodum & flagitiosis aliis erroribus, repertis. Cum igitur omnes siue natura docente, siue pristina pietatis, per omnia sæcula vestigiis extantibus, magnè præclarumque illum humanarum rerum finem perspexerint, profectò nulla super reliqua religione discordia remanebit. Vt aliquis oculatus, cunctos Philosophos pariter conuocans, suasque eis sententias ostendens, probaturus sit eis, nullam eos aliam religionem voluisse, quàm hodiernam.

Finem hominis statuerunt Plato & Aristot.

Philosophos perhibere pietatem esse virtutum principem: probari hanc solam esse Christianam. Finem à Philosophis consentaneè religioni Christianæ constitui, vt Deum sequamur. Huc omnem vitam dirigendam. Hoc illos dicentes, apertè religionem, quæ sequitur Deum, respexisse, probasse. Philosophis veram scientiam esse, Deum noscere.

CAPVT II.

PRIMUM igitur religionis, ac pietatis, quo regitur beatè vita, gradus est, quòd agnoscendus est, & colendus Deus, ex cuius amore & cultu, ac bene nostris factis, perueniendum sit ad meliorem quàm caducam hanc, corporeamque vitam. Hoc cum decantatum, celebrèque factum sit, magno illo in terras adueniente Deo, omnes antea propter insitam, donatamque rationem, & quòd vnaumes erant quondam in cultu eius, non ignorarunt. Hierocles igitur Pythagoreus, tametsi Christianæ religionis hostis, omnis probitatis originem, ac principium dixit pietatem: *παισιον ἀρετων η̄ γαμου η̄ εντελειαι. καθευς τινος θεου εστιν ἀναφορα εν χριστω*: Omnium, inquit, virtutum princeps, & dux est pietas, causam diuinam respiciens, in eamque relata. Hæc Theologia ea est, quæ nostris in litteris prædicatur Deum ante omnia venerari oportere, & quæ constituit hanc toto orbe terrarum celebrem religionem. Cuius principium, & caput, omnis denique cura, est summi Dei perfecta veneratio. Efficit autem ratio, vt si pietas est princeps omnium virtutum, eam pietatem hoc cum primis honore præcellere, quæ colitur Deus summus, ac primus. Deinde cum virtute nihil sit melius, stabilius, fortius, magis substantia suffultum: virtutum autem magistra, ac regina sit omnium rerum maxima: ei subiectum verum necessariò subiacere, non ex nihilo nasci, in eo versari, quo non sit melius, dignius, præstantius. Ex his autem efficitur, vt hæc eorum de pietate attestatio, quam ex pectoribus eorum eruebat Natura, non cadat nisi in hodiernam religionem, ac pietatem. Neque enim si pietas est dux omnium virtutum, omnis probitatis generatrix, & lux, eorum poterit esse Deorum, quos aut Poætæ finxerunt, aut Philosophi quidam recenter inuexerunt, quorum priores homines fuerunt, vt Hercules, Pallas, Mercurius, posteriores sint sydera, Dæmones. Efficitur igitur vt hæc pietas, quæ princeps reginæque virtutum dicitur, non alia tandem possit esse, nisi hodierna de summo, ac singulari, & præpotenti Deo. Quoniam hæc de pietate prædicatio, naturalis est, nihil ei subest fabulosum, commentitium, vanum: oritur ex intima rerum perfectaque consideratione: & solum de vero, ac principe Deo potest esse vera, cuius cultus, & agnitio, omnibus generatim virtutibus; omni probitati præbeat lumen. Hinc enim duntaxat noscitur modestia, temperantia, iustitia, rerum humanarum contemptus, in secundis constantia & moderatio, in aduersis fortitudo, nascitur integritas, innocentia. Quamobrem si quis prudenter diiudicet, hæc Hieroclis pro multis alijs attestatio designat, veram religionem, non aliam esse posse, quàm hodiernam, in qua pietas vera, id est, Dei

Primus religionis gradus.

Omnis probitatis origo pietas.

Pietas omnium virtutum princeps.

Dij falsi.

Vera pietas et religio vnde, & quam vtilis.

Sola religio vera, Christiana.

veri, ac singularis, de quo tam multa superiores loquebantur, colitur, ac celebratur. Ita-
que Arianus alius à Philosophis, cum optimè viderit, diuinèque locutus sit, τέλος πάντων
των τοῖς θεοῖς ἐπεσθῆναι, finem omnium rerum esse, Deos sequi: in vno tantum erravit, quòd
Deos nominavit. Nam quos hic sentià Deos non habeo. Neque finis est sequi aut Deos
illos Aristotelis, Intelligentiam Solis, Lunæ, aut Deos Poëtarum, Herculem, Mineruã.
Tum ipsi & compellente Natura, & voce clara sæpe, vnum esse Principem, cæteros au-
tem ab eo natos, ac dependere confessi sunt. Hunc igitur tantum sequi, non alios, verus
finis est, & esse potest. Ratione igitur cum eorum testimonio coniuncta, prædicant, ex-
clamant, non potuisse in mundo meliorem, veriolem furgere religionem, quàm hodiernam,
cuius omnis finis est sequi Deum verum, eius obtemperare præceptis, eum vnum
aspicere, cætera pro vanis, aut minoribus, longèque inferioribus habere. Audi igitur Phi-
losophos ò Christiane, finem omnium hominum, supremam naturæ curam, studium pri-
mum, vt Deum sequaris. Quod faciunt cultores Dei, præcipuum esse, nihil eos melius
exercere posse. Hoc omnium esse, quæ viuentes agimus primum. Quidquid egeris aliud,
non ad finem tuum egeris: tunc humanæ naturæ finem secutus fueris, cum Deum seque-
ris. Sequuntur autem, qui studia curasq; omnes in eum collocarunt, ibique aciem men-
tis defixere, cætera facientes, velut homines, semper tamen ad finem suum, aciem retor-
quentes. Hocque est, quòd ipse dixit, Primum quærite regnum Dei. Et cum vult nos sui
memores, in itinere, in mensa, in lecto, vbique. Is igitur Philosophorum testimonio est
hominum finis. Itaque eadem repetit Arianus, siue Epictetus consentiens cum Hiero-
cle, quòd non liceat bene quid fieri, nisi ad canonem, siue regulam diuinam referatur:

Non licet bene quid fieri, nisi ad regulam diuinam referatur.

Iamblichus, diuinus appellatus.

Deum sequi, vera philosophia.

Animam effici purã, Dei cultu.

Supremi Dei cognitio, vera sapientia.

πῶς γὰρ ἔσται τι καλόν, ὃ μὴ κατὰ τὴν κενόνα τῶν θεῶν ἀράσεται; Quomodo, inquit, erit vlla res bene,
ac decorè facta, nisi ad canonem diuinum referatur? ò vocem præclaram, & auream. Suf-
fragium Philosophorum, ac consensus, siue volentium, siue Natura cogente, hodiernam,
& iam ab exordio mundi natam religionem, vnicam, ac singularem esse, quæ regat vna
genus hominum, referens omnia ad canonem diuinum, ducem eum ac præceptorem
sequens. Eadem de laudibus pietatis, cultusve diuini, & quòd is sit fons omnium virtutum,
omnis probitatis principium, vera hominum vita, locutus est Iamblichus, ob quæ
creditus, & appellatus est à suis diuinus, ab aliis etiam diuinissimus. Quo nomine multo
magis sunt nostri vocandi diuini, omnisq; Philosophia nostra diuinissima dicenda, cum
ea doceat multo melius, frequentius, quorum tractatio peperit eis nomen diuinum. Is
igitur in eo, qui est de secta Pythagoreorum: ἀπαντα μὲν τοῖς θεοῖς ἀράσεται ἢ μὴ ἀράσεται
διελέχθησαν, ἐστὶν ἡ ἀρά τῶν θεῶν, καὶ ἀρχὴ αὐτῆς ἐστὶ, καὶ ὁ βίος ἀπὸς συντάκτου κατὰ τὸ ἀκούσθαι
τῶν θεῶν: Omnia, inquit, quæ de agendo, vel non agendo definiunt Pythagorei, respiciunt
ipsam Diuinitatem: hocque est principium, omnisque vita ad id coordinata est, vt Deum
sequaris. Nónne igitur vna est Philosophorum Christianorumque philosophia, eadem
sententia, quòd sequendus est Deus, intuendum est in creatorem nostrum? Cùm hoc
autem sit corpus, vita, substantia religionis hodiernæ, nõnne hæc illa est, quam Philo-
sophi veram, vnicamque crediderunt? Sola enim hæc perfectè ducit vitam ad imitatio-
nem Dei, respicit perfectè numen æternum. Duo sunt ex Philosophis documenta, quòd
pietas est vita vera, cunctarum laudabilium actionũ origo: tum ex dictis eorum necessa-
riò ducitur, solam hodiernam pietatè esse magistram eorum, quæ tantis illi laudibus ex-
tulerunt. Audi etiam eundem non Christianum, sed merè Philosophum. Eodem libro:
καὶ τὸν θεὸν σεβόμεθα, καὶ τρεποῖ, εἰ τὸν ἐν ἡμῶν νῦν καὶ ἀσυνελεύσασκεν πάσης κακίας, ἀσπέρτινος κληῖδος
καθαρόν: Deum quoque colamus, & veneremur cõgruè, si mentè nostram ab omni scelere,
quasi nota, puram velimus efficere. En consentiunt nobiscũ, nihil in omni vita superesse
melius, quàm Deum timere, venerari, sequi. Vna igitur omnium Philosophia, vna mens.
Idem eodẽ libro: ἡ μὲν γὰρ ἡρώδης τῶν θεῶν ἀρετή τε ἐστὶ, καὶ σοφία καὶ εὐδαιμονία τελεία, ποιεῖτε ἡμεῖς
θεοῖς ὁμοίους. Nam cognitio Deorum, virtus est, & sapientia, perfectaq; beatitudo, efficitq;
nos Diis similes. Cur dicis Deorũ, ò Iambliche: quod Plato, & ratio, tu quoque prædicasti
de vnico Deo. Si Dei cognitio sapietia est, multo magis supremi Dei. De hoc igitur solo
dicenda hæc fuerant, vt dixit Plato, & tu ipse. Nam eodẽ libro de fine totius veritatis, &
sapientia: ἐπὶ δὲ μάλιστα ἀληθείας καὶ σοφίας ἐπιμέμμεθα κατὰ τὸ ἔσθαι ὅτι τὸ τοιαῦτον ἔστι ἡμῶν, τὸ τε ἐνός
ὄντος θεωρητικόν, ὅτι τὸ τέλος πάσης θεωρίας: Quoniã maximè veritatem, sapientiamq; concupiscimus,
ad eiusmodi hortatur Pythagoras scientiã, & vitam, contemplantem Vnitatem, qui
est finis totius contemplationis. Sic ille. Vnitatis, vt visum est superius, apud Philosophos,
est fin-

A est singularis ille, incommunicabilisque Deus. Finis omnis Philosophiæ est notio huius,
& vnitio. Sic aiunt Philosophi, omnibus os apertè claudentes, qui putent cultu Dei, pie-
tatèque in terris, quicquam melius. Marcus ergo Tullius eadem prædicauit, affirmans
eam priscæ Philosophiæ fuisse sententiam: Quæq; inquit, sunt vetera præcepta sapien-
tium, qui iubent tempori parere, & sequi Deum. Sic ille. Sentiebant enim prædicabant-
que prisci cuncta in arbitrium, prouidentiamque diuinam esse referenda, & cedendum
tempori, velut omnibus diuinitus missis, faciendumque quod ille: Dominus dedit, Do-
minus abstulit, sit nomen Domini benedictum.

Finis omnis Philosophiæ cognitio Dei.

Definiendo Platone veram sapientiam fugam ex hoc mundo, assimilationemq;
diuinam tum sanctitatem, ac iustitiam, vnam duntaxat religionem Chri-
stianam hac definitione conclusisse. Probari Platonis hoc testimonio, ne-
cessariò venturum in terras Deum fuisse, quem imitari genus humanum
posset. Iamblichus apertè fatente diuinam similitudinem comparari, Deiq;
præcepta cognosci non posse, nisi Deus ipse audiatur: palam hodiernam
religionem necessariam mundo ostendisse.

B CAPVT III.

V O D ex minoribus Philosophis deducitur, longè facilius ex priscis,
qui fuerunt diuinis propiores, liquebit. Vt enim superius omnium gen-
tium, eadem cum nostra, quod ad religionem attinet, probatur Philo-
sophia, propterea quòd totius vitæ finem, studiorum omnium, cura-
rumque vltimam metam congruit inter nos, & eos esse, sequi Deum,
nihilque fieri rectè posse, quin ad regulam diuinam referatur: quo pa-
lam fit solam vitam veramque Philosophiã esse, cuius fuit demonstra-
tor Deus, & constitutor: alioqui quomodo ad canonem diuinum potuissent omnia re-
ferri, nisi mortales eum, vel cælitus ab eo missos audissent? sed multo melius si eum au-
didissent. sic clarius, & apertius id prædicatum est à Platone. Atque ex eo primum testi-
monium fumatur, quo vitam veram, in eo qui inscribitur Theætetus, diuinè concorditè-
rèque cum religione, definiuit: διὸ καὶ περὶ αὐτῶν καὶ εὐχόμενος φησὶν ὅτι τὰ πάντα, φύλη
δὲ ὁμοίως θεῶν καὶ τὸ δυνάτων, ὁμοίως δὲ δυνάμων καὶ ὁσίων γινώσκου: Quocirca, inquit, omni
celeritate conandum est, vt hinc eò aufugiamus. Fuga autem est assimilari Deo pro viri-
bus: assimilari autem iustum, & sanctum esse, & sanctum esse. Laertius item de fine à Platone constitu-
to: τέλος μὲν εἶναι τὴν ἐξομοίωσιν θεῶν. Ex his apparet, si quis audire Platonem, eiusque autori-
tati stare voluerit, illam denique fuisse religionem vitamque hominum veram, vnicam,
singularem, vnicamque Philosophiam, cuius præcipuus finis, ac doctrina fuit, vt ab hoc
mundo in cælum celeriter aufugiamus. Quidquid hic resonat, regni cælestis est prædi-
catio, omnes ad cælum inuitamur ab hac Philosophia. Illèque eius clarissimus præco, cu-
piebat dissolui, & esse cum Christo. Est item religionis huius finis, assimilari Deo: Quem
vt imitari possemus, eiusque similes fieri, fecit se nobis ipse similem, humano corpore,
in quo actiones omnes vitæ sacræ exprimeretur; assumpto. Itaque semper inhortabatur,
vt eum sequeremur, mansuetudinem, clementiam, tollerantiam attenderemus. Deni-
que non est aliud hæc religio, quàm vitæ diuinæ; explorumque eius imitatio. Ac si
quis altius spectat, hoc Platonis testimonio primum continetur, vt homines verè, &
clare possent Deo, quod fas esset, assimilari, quantumque natura pateretur humana ad
imitationem eius attingere, fuisse mundo præsentiam, conspectumque diuinum neces-
sarium, quem perfectè, & clare intuentes homines, mores suos, omnemque vitam ad
imitationem eius effingerent, inflamarenturque magis, quàm viam primus impressisset,
contemplari. Alioqui nunquam potuisset esse imitatio perfecta, veraque, & quantum
mortali naturæ fas erat assimilatio. Secundo continetur, eam denique veram perfectam-
que in mundo religionem apparuisse, quæ sola potuit, vique quòd mortales decuisset, do-
cere, & inflammare, vt Deo similes fierent. Ac si fieri similis Deo, vera vita, vera Philo-
sophia definitur, certè sola veræ Philosophiæ nomen meretur, eaque debet omnium
est fin-

Idem finis cõstitutus à philosophis Christianis.

Iustum esse, est assimilari Deo.

Vera religio, quid.

Vera Philosophia quæ.

mortalium consensu probari, cuius est Deus exemplum scopusque verus & clarus. Facilius autem fuit imitari presentem, quam absentem. Eritque verior, perfectiorque religio, & qua non possit melior desiderari, ubi perfectior fuit, & esse potuit assimilatio. Sola autem nouissimorum seculorum religio vidit, & audiuit Deum, solaque potuit perfecte cernere, & nosse veros iustitiae ac sanctitatis fontes. Desinit enim Plato, assimilari Deo, sanctum, iustumque esse. Ac ut idem potuisse Platonem, ceterosque augurari, (Naturae enim documentum est) quae sit haec iustitia, ac sanctitas, quibus diuina similitudo comparatur, non potuit tamen perfecte nosse, nec quoad homini fas esset, per iustitiam, sanctitatemque Deo conformari, quantopere qui aut viderunt, aut audierunt ipsum Deum loquentem, & agentem. Ex his efficitur Porphyrium, Proclum, aut quicumque religionem Christianam contempserunt, non modo caecos fuisse, insectantes quod nescirent, sed etiam contra naturam, iudiciumque praecceptoris sui peccasse. Nam Platonis haec de fuga ex hoc mundo, & assimilatione diuina, sanctitate, ac iustitia definitio proinde vera est, quia naturalis, pura. Iudicium autem eius fuit, esse, assimilari Deo, Philosophiam veram. Cum autem religio Christiana hanc maximè assimilationem profiteatur, cuius est praecipua causa, quod potuit Deum vidisse, & audisse, totaque doctrina eius, sit Dei imitatio, ex praecceptis eius, & exemplis, & eorum qui eum vidissent, audissentque confecta, profecto contra se, & praecceptorem insanierunt, hanc irridentes, eique insultantes. Quod autem verè dicatur hanc esse veriore, quam possit esse, assimilationem Dei & imitationem, ex ipsa iustitia, sanctitateque probatur, quibus assimilatio definitur. Maior enim sanctitas, iustitia, integritas religionis huius professorum apparuit, quam aliorum, quos anterioribus saeculis habuit mundus. Hicque praecipue viguit perfecta illa iustitia, quam Plato saepe praedicauit, non modo non amicis, sed ne inimicis quidem obesse. Praecceptor autem, & dux religionis huius, etiam inimicos diligere mandauit, exemplumque ipse praebuit primus. Denique Iamblichus pro cunctis siue spiritu diuino concitatus, qui vel Daemonibus extorsit saepe veritatem, siue quod hic demum per multa vagata sistit, & conquefcit ratio, protestatus est alta voce, & quae vera sit religio, & quod ea mortalibus innotescere non poterat, nisi Deus auditus in terris esset: *δύλον ότι ταύτα παρατέον, οίς τυγχάνει ο θεός χράριον. ταύτα δέ ε' ραδιον ε'ιδέναι ε'μνήπις ή θεσ' ακηκοάς, ή Διθε' τέχνης θέας προέχεται*: Certum est, inquit, ea agenda esse, quibus gaudet Deus. Hac autem non est faciliè nosse, nisi qui Deum audierit, aut arte diuina comparet sibi. Ecce Philosophi contententur, in eo vitam omnem traducendam, ut Dei mandatis obsequendis totus incumbas, quibus ille gaudeat, insistas. Haec autem difficilia cognitu iudicantes, concludunt, nisi Deus ab hominibus fuisset auditus, nunquam patere viam potuisse, quae ferret ad Philosophiae verae fontes, & Deus suae voluntatis consiliorumque suorum, & eorum quibus delectatur, declarator veniret. Quo iudicio definitur ab eis, solam in omnibus praeteritis, & futuris saeculis hodiernam fuisse, foreque religionem, quae vera Philosophia, verus totius humanae vitae scopus, sit habenda, quoniam declarata fuit à Deo, praedicans, amplectens, quae Deum loquentem, voluntatesque suas explicantem, homines audierunt. Hocque iudicio fit, quoniam sine voce diuina declarati mundo Philosophia vera non poterat, ut Deus, cuius semper humanis rebus prospexit cura, necessarii descensurus esset, magnus dux, & declarator sapientiae.

Beatos Aristotele & Platone praedicantibus, qui diuinam iustitiam sequuntur, hodiernam religionem cunctis laudibus comprobasse, solam magistratam veram diuinam iustitiam.

CAPVT IIII.

SPICIES omnium sententias, confirmantes hodiernam religionem vidisse indicasseque eos ante, & post eam conditam, naturalem Dei cultum, veramque pietatem. Nam quae fuit Platonis ex sublimi quodam iudicio sententia, esse veram Philosophiam, actionemque humanae vitae perfectam, suspiciendum, admirandumque finem, assimilari Deo, per iustitiam, ac sanctitatem, videns quasi per somnium, & admirans hodiernam pietatem, eadem Aristotelis fuit. Is in libro de Mundo, quem esse eius, constans est

Qui religionem Christianam philosophi contempserunt caeci & ignari peccarunt in sua ipsorum dogmata.

Quomodo Christiana religio verior.

Ea agenda quae Deo gratia.

Philosophorum veterum decretis confirmari Christianam religionem.

Astans est sententia, ubi iuxta Platonis sententiam dixisset, esse priscam famam, Deum principium, medium, finem omnium continere: Huicque semper ire comitem Iustitiam, scelere ultricem, sic intulit: *ης ο' ευδαμονησθη μέλλων, μακρείος τε κα' ευδαιμων, ε'ς αρχης ευδης μετοχος ε'ιν*: Cuius mox à principio sit particeps, qui beatus, & felix est futurus. Ecce igitur duorum magnorum Philosophorum sententia: prioris, per iustitiam, ac sanctitatem similitudinem diuinam quaerendam: hanc esse vitam hominis veram, posterioris, beatum esse, felicemque, qui simul natus coepit iustitiam, legesque diuinas sectari. Recordare igitur, & confer quae dicunt nostri: Beatus vir, qui timet Dominum. Beatus qui non abiit in consilio impiorum. Quid aliud haec religio, quam quod tam praclare, ac propè diuinitus Aristoteles statuens beatitudinem supremamque felicitatem, diuinis legibus sectandis. Beatum hunc Aristoteles praedicat, Prophetarum oracula beatum dicunt, qui in mandatis eius cupit nimis. Et ille sapientiae princeps, Beatos qui cupiant, ficiantque iustitiam: quod sua lingua dicit Aristoteles, *μετοχον ε'ιναι της δικης*: Participem esse iustitiae, eam capere, amplecti non ferò, & iam obrepente senecta: sed iam inde à principio, ut primum lucem aspexisti, sapere, loqui didicisti, in omni deinceps vita. Haec religio diuinæ iustitiae, praecceptorumque diuinorum perpetua commendatrix, indefatigabilis praeco. Ad eam mortales semper inuitat. Hanc esse bonorum omnium, & praesentium & futurorum feracem sapientiam exclamat. Hanc Plato si nosse potuisset, si tempora eius ad huius aetatem peruenissent, vnicam, singularemque praedicasset, B quae facit, quod ipse supremum bonum iudicasset. Nam in Apologia Socrates: *οτι κα' τυγχάνει μέγιστον αγαθον ανθρωπω τεστο, ε'ις της ημερας α'ελ' αρετης λογης ποιεισθαι*: Esse homini hoc maximum bonum, singulo quoque die de virtute habere sermonem. Hoc facit igitur religio nostra, id supremum eius studium assidua cura. Primum loquitur semper de principe, reginaque virtutum pietate, semper hic est, hic vertitur omnis. Exinde de charitate, iustitiaque erga homines, quos perinde ac te ipsum diligas, hortatur. His duabus ea ceu columinis fulcitur. Cum igitur quod maximum bonum est, sit humanae vitae finis, vnum ab animis expetitum, exoptatum: maximum autem bonum de virtute semper loqui, ut ad eam inflammeris, induarisque ea censeat Plato: reuera haec iudicata est ab eo, & praenunciata maximum bonum religio, veraque magistra, & sola beatitudo animorum.

Platone praefereute cunctis obedientiam diuinam, aperte assensum esse hodierna religioni: ut homines scirent iussa superna, in terras necessario venturum fuisse Deum.

CAPVT V.

OSSET quoque ex Platone ea deduci demonstrandae religionis verae ratio, si quis cernat ea, quae de obedientia diuina pronuntiauit, inducens Socratem in Apologia dicentem, Parendum magis esse Deo quam hominibus, vel mortem intentantibus: nunquam in omni vita committendum, quin philosophemur semper: *πεισομη δε το' θεω' μάλλον ή υμιν, κα' ε'ωσ' αν' εμπνεω, κα' ο'ιός τε ω', ε'μη παύσομαι φιλοσοφω'*: Magis, ait, obsequar Deo, quam vobis o' iudices. Et dum spiritus hos reget artus, dumque dabitur, nunquam philosophari desistam. dixit nunc Socrates, quod ille noster: Obedire oportet Deo magis quam hominibus. Cum igitur talia loquentem, ut verè locutus est, sapientem hominem, quemque tota Graecia, omnesque Philosophorum scholae admirabantur, induerit, consequitur certè, eorum iudicio, quicumque pareat Deo, nihil eum facere posse, quod in omni vita sit magis faciendum: Iam eam esse religionem Philosophiamque veram, vnicam, sacrosanctam, quae doceat semper & inhortetur, parere Deo: Eos autem veros esse Philosophos, vitam laudatissimam degentes, veramque Philosophiam profitentes, quorum studia eò spectant, ut Deo perpetuo obsequantur, dicta eius defixis oculis attendentes. Sequitur item clarè, & perspicue, quoniam parere Deo eousque commendauit, & extulit, ut id vel vitae praefereudum statueret (Parere autem Deo, qui non videtur, nec venit sub oculorum obtutum, difficile est: quanquam qui Naturae paret, etiam Deo paret) naturale, non coactum, & contra Naturam fuisse, ut

Psal. i.

Beati qui Psal. iiii. Matth. 5.

Homini maximum boni quod.

Magis parendum Deo, quàm hominibus.

Act. 5.

Veri philosophi qui.

Deus aliquando in mundum delapsus de caelo loqueretur, fundens ipse oracula sua, quibus homines auditis, vnanimiter obsecrarentur: Illamque fuisse religionem veram, & omni qua ad ea usque tempora extitisset, futuramque vnquam esset meliorem, qua cum Deum audisset, & vidisset, venerabilem quandam, atque admirandam conflavit ex dictis, & exemplis eius Philosophiam. Hac etiam ab alio summo Philosopho declarantur, praedicantur: qui cum dicat obedire Deo maria & terras, omnemque mundum, & hominum vitam iussis supremae legis obtemperare: primum certum est, eum inuisibilem quandam moderationem, quem cuncta suis legibus diuinitus repertis insistentia, sequantur, animaduertisse. Secundum, quoniam visibilia, propioraque nobis, magis mouent, occultaque illa, ac naturalis rerum obtemperatio, cui subiacent omnia, cuique parere hominum vitam asseruit, melior esset, ac verior, certiorque, si maiore lumine inclaruisset, optimum fuisse, Deus vt sese ostenderet, vt secretas illas leges, quas acumine Naturae videre Philosophi, redderet clariores, quibus humana vita regeretur, nemoque sese excusare posset, qui latentes Dei leges, videre, quibus obtemperaret, nequiverit. Neque enim philosophari possunt omnes, & ipsi Philosophi obscuro in lumine, quasi qui primo mense surgere Lunam aut vidit, aut vidisse putat, viderunt illas per omnem mundum latas leges. Naturale igitur fuit, summamque veritatis ordo, vt illa supremae legis iussa, quibus hominum vita obtemperare dicit, inclarerent, fierent spectata, certa. Hoc autem duabus rationibus fieri poterat: vel per internuntios, quibus de caelo missis leges illas suas declararet Deus: vel vt ipse pro sua clementia visibili praesentia circumdatus: quod ipsi quoque fieri posse crediderunt, vt Iupiter apud Poetam,

Omnia Deo parent.

Leges Naturae.

Ouid. Metamorph. 1.

1. Leg.

Gen. 2. Diuinae leges prima homin. latae.

Psal. 111.

Et Deus humana lustris sub imagine terras.

Quas vbiq; leges, cum primis humanae vitae tulisset, claras efficeret. Quomodo enim iussis supremae legis hominum vita poterat obtemperare, quem esse finem sentiunt, nisi caelitus aliquis venisset? Magna igitur vis veritatis. Ecce Marcus hanc quasi ex caelesti reuelatione sententiam tulit. Nulla enim lex humani generis fuit, cui necesse sit homines obtemperare, nisi praesentia diuina, & loquente Deo, lata. Vt quod ait Marcus, iussis supremae legis obtemperare hominum vitam, respiciat verè, quod est in sacris litteris, quod prima homini nascenti lata est à Deo, cum ei praecipit, vt dominaretur in omni terra, crescerent, multiplicarentur: ex omnibus fructibus vescerentur: adhæreret vir uxori suae, duoque essent in carne vna: Vt terram coleret, ex sudore suo videretur. Secunda quoque lex ex hominibus repullulantibus lata fuit à Deo, cum praecipit Noë, & filiis vt crescerent, replerent terram: Terror eorum esset super cuncta animalia terrae & volucres caeli, ceteraque, quibus quemadmodum etiam oleribus & fructibus vescerentur: Ne polluerent sanguine dexteras: Qui sanguinem fudisset alienum, fundendus esset aliquando sanguis eius. Tertia quoque lex diuinitus lata est, cum Mosi latius edicta dedit super homicidiis, adulteriis, ceterisque peccatis. Nouissimè venit ipse totus suarum legum clarus praeco. Hac, non alia possunt esse iussa supremae legis, qua Marcus dixit. Cum igitur hominum vitam asserat obtemperare legi supernae, certè illa est vera humana vita, vera religio, ad salutem generis humani caelitus data, qua non vt quondam in obscuro, sed clara voce monstraret, quanam essent haec iussa Dei. Illique verè viuunt, qui sub hac religione viuunt, cognoscentes suprema legis praecipita, eisque quoad licet obtemperantes. Itaque concorditer in his litteris dicitur, Beatus vir qui timet Dominum, in mandatis eius cupit nimis. Cum igitur haec religio & iussa suprema monstrauerit, & omnis in commendandis eis vox consonet, profectò haec vera illa Philosophia, claraque sapientia fuit, cuius diuinitatem quasi spirantes odores procul, senserunt, & ceu per transfennam diuitias eius admirati manibus applauserunt, acclamaueruntque, & vt praecones eius antecesserunt philosophi. Quam qui sequi nolit, planè ex his sit habendus, quorum infania animis euerfis, nec nosse propinquos finit, amicos autem pro inimicis habere cogit, & homines execrati, cupiunt esse ferae.

Defini-

A Definitionem sapientia vera, qua assignatur à Iamblichis, vni Christianae congruere. Philosophos in humana sapientia nullam spem habendam asserentes, solam diuinam hodiernam, veram esse iudicasse. Ex his qua facere Philosophiam contendunt, & qua in humana Philosophia reprehendunt, probari duntaxat Christianam veram Philosophiam esse.

CAPVT VI.

VDIENDVS est quoque Iamblichus, in definitione verae Philosophiae: videbis, non aliam hanc esse, quam tanti aestimat, & admiratur, quam hodiernam. De secta Pythagoreorum: αὐτὴ γὰρ διὰ μελέτην κερταρεῖν, καὶ τὸ θανάτου καταφρονεῖν, ἐγκράτειαν ὑπὸ τῆς δι' ἑλπίος καὶ τῆς ἐπιθυμίας ἐπιτελεῖν, καὶ τὸ πᾶσι ἀγαθὰ ἐπιτελεῖν, καὶ τὸ πᾶσι κακοῦ ἀποφεύγειν, καὶ τὸ πᾶσι ἀγαθὰ ἐπιτελεῖν, καὶ τὸ πᾶσι κακοῦ ἀποφεύγειν: Hæc enim, inquit, exercet tolerantiam, mortem contemnit,

Sapientia vera effecta.

continentiam retinet in omni vita, contra labores fortiter dimicat, Voluptates aspernatur omnino. Hanc igitur vnam amplectantur oportet, qui volunt omnia humana, ac diuina bona consequi. Hac è Iambliche Philosophia, cum nusquam tempestate Philosophorum apparuerit, cum nullis in libris vestrorum extet, vna certè fuit, quam demissam nouissimis sæculis caelitus, vos animo diuino solam iudicatis, quam omnes homines felicitatis humanae, diuinæque cupidi sequantur. Vestro è Philosophi suffragio asserita est hodierna Philosophia, vera, vnicaque iudicata, quam omnes amplecti, sub ea viuere, quibus est cupido felicitatis oporteat. Nam primum hic tantum perfectæ voluptates contemnuntur, mortis metus nullus fuit, sequacibus exercita tolerantia, quia beati praedicantur, qui patiuntur iniuriam. Hac sola, non alia largitur felicitatem in corpore, doloribus fortiter toleratis, voluptatibus fortiter contemptis, deinde felicitatem diuinam, vt præmia virtutum istarum subsequantur. Quæ est enim alia Philosophia, qua bona diuina polliceatur? Vbi praedicatur alibi regnum caelorum, nisi obscure, in nocte, incerto? Nemo igitur est, qui non sentiat, hanc definitionem Philosophiae Iamblichi, primum esse magnæ, verae Philosophiae definitionem, non Platonis, Aristotelis, aut Stoicæ, Epicuræ, sed Philosophiae verae, naturalis, inclytæ: deinde nulli alteri Philosophiae definitionem hanc congruere, nisi Christianae Philosophorumque iudicio, hæc sola censetur vera totius beatitudinis humanae, diuinæque finis. Humana in hoc corpore, & quoad homini, vt homo est, possit contingere: diuinæ, vt assequaris felicitatem Deorum, maiora quam humana bona, non probata hominibus vnquam, sed ratione quadam comprehensibilia, de quibus est nostri Theologi sententia. Quod neque auris audiuit, neque in cor hominis ascendit, qua præparauit Deus diligentibus se. Hac illa bona diuina, ad qua perducit Philosophia vera, voluptatibus calcatis, doloribus spreis, tollerantia, siue potentia, siue patientia, qua tantopere nostris in litteris praedicatur, assumpta, quibus velut gradibus vehimur ad diuina bona, quam sapientiae princeps & autor detulit è caelo, ducè magistræque Philosophia. Hoc Philosophi dicunt, sentiunt, praedicant. Hic quoque considerandum succurrit, nullam aliam sapientiam eos iudicasse veram, dignamque nomine sapientiae, nisi caelestem istam, totamque humanam sapientiam censuisse, fermè nihil esse. Siquidem Socrates in Apologia: ὅτι ἡ ἀνθρώπων σοφία ἀλίγη πηδῆς ἀξία ἐστὶ καὶ ἐδραίος: Humanam sapientiam exigui aut nullius preterij esse. Superest igitur, si nulla reperitur in terris vera sapientia, si Philosophorum libri, quoniam ab hominibus scripti sunt eis asserentibus, non inest, oculis eos animi rationeque vidisse meliorem quandam, maioremque, quam humanam sapientiam, qua necessariò mortalibus aliquando innotesceret, eamque vt magistram veram in omni vita sequerentur. Non igitur vel Plato, vel Aristoteles, aut quiuis alius magister sapientiae, verus quem fidenter sequaris esse poterat. Et si nemo potuit, certè fuit reliquus, vt veniret Deus, qui solus humanis erroribus expiatis iter rectum ad felicitatē ostenderet, cuius vnus, quam traderet terris, Philosophia vera esset. Hanc omnes mortales attingerent, hac Ambrosia se quantum vellent explerent. Propterea, qua de Nectare, & Ambrosia, veraque sapientia eodem libro loquitur Iamblichus, dicens bibendā, haurien-

Veram Philosophiam vt philosophi asseruerunt.

Philosophia vna ex omnibus vera, Christianorum.

Esai. 64. 1. Cor. 2.

Humana sapientia, nullius preterij.

Cum nullus veterum sapientiam veram docerit, necesse fuit eam doceri postremo à Deo vero Iesu Christo.

Q

Ioan. 1.

Sapientia, a Deo data.

Tit. 2.

Socrates vere sapientia assertor.

Non est sapientia, quae a pietate alijs que virtutibus separata est.

Falsa sapientia.

Reprehensa huius mundi sapientia a Cicerone.

dámque pro viribus sapientiam, quemadmodum Nectar, & Ambrosiam: τῆς ἁπλῆς σοφίας θεωρημάτων ἀπολαύσειν ἐφ' ὅσον, οἶόν τε χερσὶν ἀμβροσίαις καὶ νέκταρος, nulla alia de sapientia, Philosophiáque dictum, quam hodierna, cuius autor inuitas ad pocula eius cunctos, clamabat: Si quis sitit, veniat ad me, & bibat. Flumina de ventre eius exiunt aquae vivae. Solus igitur ille Nectar, & Ambrosiam propinare potuit. Nec vsquam Nectaream illam inuenies sapientiam, nisi quam fudit ipse de fonte suo. Hic duntaxat est quod idem admiratus est Iamblichus, finemque omnis speculationis, totiusque Philosophiæ declarauit, idque est bibere Nectar, & Ambrosiam, cum ait: πῶς γὰρ πάντων ἐλλείψῃ, καὶ θεοπάτω φύσιν, ὅσιν ἀνθρώποις θεὸς ἐδόξε χερσὶν εἶναι: Venire ad aspectum pulcherrimae diuinissimaeque naturae, quoad datum est à Deo. Ecce à Deo data fuit, non alio, sapientia, qua videamus diuinissimam, pulcherrimamque naturam, ipsius nempe maiestatem, gaudia sempiterna, laetosque triumphos in regno Patris sui, cuius causa sese detulit in terras, ignotorum bonorum, veraeque sapientiae clarus praeco, quam nemo mortalium tradere potuisset. Quapropter Iamblichus hanc iudicio illo, quod homini nascenti infudit Deus cernens, solamque eam censens vitam beatam, quae tendit ad finem religionis huius, καὶ τὰ μὲν ἀνθρώπινα ἴσθι εἶναι ὡς δὴ μὲν, πῶς δὲ τῆς θεῶν θρησκείας ὡς ἡσυχίας, καὶ ἀσκήσεως πῶς δὴ μὲν ζωῆν ἀντιλαλάσασαν: Debemus, inquit, consuetudines humanas, vt plebeias, abiicere, Deorum autem cultum, qui longè praestat vulgari vitae, sectari. Declarat Iamblichus quae Ambrosia, quod Nectar, quae vera sapientia, quam superius extulerat: Est, ait, vt abnegantes impietates, & secularia desideria sobriè, & iuste, & pie viuamus in hoc saeculo. Nam mirum in modum congruit sententia Iamblichii, cum summo Theologo nostro. Quae Paulus κοσμικὰς ἐπιθυμίας, saecularia desideria: Iamblichus ἡθελὶ δὴμώδη. Quod Paulus, Abnegantes: Iamblichus, εἶναι, dimittentes, relinquentes. Quod diuus Paulus, σοφρώνως, καὶ δικήτως, καὶ εὐσεβῶς ζωῶμεν, Sobriè, iuste, pie viuamus: ille, Religionem Deorum sequamur. Sed sermonis error, dicere Deorum, non Dei, cum vbique singularem Deum praepotètem, regem caeli & terrae, hominumque Deumque patrem nominet Iamblichus. Viderunt igitur etiam ipsi, obscura nati in nocte, cunctisque suffragiis confirmarunt hodiernam sapientiam. Eam Socrates ante aduentum eius plurimos annos, praedixit mundo necessariam, quod in humana sapientia nulla spes ponenda sit. Veram autem illam sapientiam, hodiernamque Philosophiam respexisse Iamblichum, sapientiam inquam, quae non scientia rerum duntaxat, sed iustitia, probitate constat, audi eum eodem libro ingenue fatentem: πάντες ἐπιτήμη καὶ ἀρετῆς ἀρετῆς, καὶ τῆς ἀλλοτρίης ἀρετῆς, πνεύματι, ἔσονται φάσκει: Omnem, inquit, scientiam à iustitia, caeterisque virtutibus disunctam, non sapientiam, sed malitiam vel imposturam esse constat. Quid verius & ad agnoscendam veram sapientiam magis idoneum? ne putes sapientiam, aut Philosophiam Platonis, aut Aristotelis, Astrologiam, Mathematicam vel quancunque humanam doctrinam. Quibus euenit saepe, vt quoniam sunt à iustitia, pietate, caeterisque virtutibus separata, non sapientia, scientiaque sint, sed astutiae, malitiae, cauillationes. Iustitia igitur facit sapientiam. Vbi plus virtutum, plus sapientiae, plus hoc ipsum nomen caetera vana sunt omnia, vmbra non habitus, simulatio non possessio sapientiae. Commoda fallendis mortalibus deceptio, qui falsae sapientiae species imponit. Condemnarunt igitur ipsi suis suffragiis humanam sapientiam, Socrates asserens eam nullius pretij, Iamblichus appellans imposturam: & eam solam innuentes, apertèque praedicantes, sapientiam, quae iustitia, pietatèque nititur, quibus absentibus quod remanet, impostura iudicatur, simulachrumque inane sapientiae. Cum autem hodierna religio contemnat humana, respiciat diuina, perfectissima iustitiae magistra, & quae sola iustitia, & cultu Dei gloriatur, nihil vmbatile, vanum, prestigiosum praese ferens, certè haec illa vera fuit sapientia, quam Philosophi viderunt; oculosque ad eam defixos habuerunt, cum in reliquis disciplinis, magna iactantia, inanis ostentatio, plurima deceptio, iustitiae nihil, minus pietatis. Audi enim Marcum Tullium, sic sapientiam istius mundi condemnantem, & quia damnat humanae sapientiae magistrum, solum diuinum probatètem. Secundo Tusculanarum: Quotus enim, inquit, quisque Philosophorum inuenitur, qui sit ita moratus, ita animo, ac vita constitutus, vt ratio postulat, qui disciplinam suam, non ostentationem scientiae, sed legem vitae putet, qui obtemperet ipse sibi, & decretis suis pareat? Videre licet alios tanta leuitate, & iactatione, his vt fuerit non didicisse melius, alios pecuniae cupidos, gloriae nonnullos, multos libidinum seruos, vt cum eorum vita mirabiliter pugnet oratio.

Philosophos.

A Philosophos mundi voluptates improbant, omnemque continentiam admirantes, collaudasse, comprobasse Christianam religionem, veram continentiam magistram. Mirabile Plutarchi dictum ad virtutem, & probitatem, opem Dei esse necessariam.

CAPVT VII.

N HODIERNAM religionem conspirasse, eamque vnam hominibus sequendam veritatem Philosophos iudicasse, est ratio ex contemptu, & voluptatum, & abiectioe curae carnis. Nam cum haec religio studeat, omnes voces eius conclament, corporeas voluptates, vt noxias spernendas, quoniam non solum turbant hanc vitam, sed quod caput est, à maioribus bonis auertunt, nec aliud haec religio sit, quam fuga voluptatum, perpetua laus continentiae: profecto toti pependerunt in eam amplexique sunt Philosophi, generis humani veram magistram, & veram sapientiam statuerunt, cum & ipsi non consenserunt modò, sed clamauerunt, vociferati sunt fugiendas esse voluptates. Ac primum audiendus Plutarchus, qui non solum optimam censet continentiam, & frugalitatem admiratur, suspicit, sed etiam vult hunc cultum honoremque Dei esse, perinde si sacrifices, templumque eius donariis adornes. In eo quem B inscripsit de non irascendo: ἅπτε πασι ποιῶνι τὸ μὲν τῶ ἐμπεδοκλέους μέγα καὶ θεῶν ἡγήσασθαι, τὸ πηθεῖσθαι κακότητος, &c. In omnibus, inquit, illud Empedoclis magni ponderis, diuinumque censet, ieiunare à vitis, Laudarim, & eas vt non ingratas, nec à Philosophia procul, in votis consuetudines, à Venereis, & vino purè abstineri, honorantes Deum, continentiam, frugalitatem, itemque certo tempore abstinere à mendacio, obseruantes nos ipsos vt veridicimus in iocis, cum omni studio, Deinde his animum meum componere, ceu non minor pietas sit sacras dies primum paucas sine iracundia transigere, sicut etiam sine ebrietate, & vino, perinde vt si frugale sacrificium, mellisque libationem celebrem. Deinde mensam aut duos paulatim meipsum periculum faciens, ita sensim progredere antè, ad innocentiam, obseruans, & custodiens meipsum cum sermone miti, placidum, purumque à verbis improbis & factis turpibus, & commotione, quae ob exiguam, inceptamque voluptatem, turbas ingentes turpissimamque commotionem. Quocirca sic statuo, Deo coadiuuante, ipsa demum experientia comprobabit animi mansuetudinè, & humanitatè, nemini quibuscumque degas, aequè charam, atque iucundam fore, atque ei ipsi, qui possideat. Hec Plutarchus, in primis admiranda, quod cum Empedocle vetustissimo Philosopho, magnum, diuinumque ieiunium censet abstinere à scelere: Vt suprema Theologia nostra clamans in ieiunio, Scindite corda vestra, non vestimenta. Derelinquat impius viam suam, & vir iniquus cogitationes suas, & reuertatur ad Dominum. Et precamur, Quos ab escis carnalibus praecipuum, praestansque ieiunium esse à scelere. Miratur, collaudat Plutarchus, diuinum, magnumque censet, quod Empedocles post excellens hoc ieiunium, secundo loco statuit, vt cum in votis sumus, cum sacrificamus, cum Deum colimus, à Venere, vinoque contineamus: Esse hoc honestum, gratum, ex Philosophia, si te propter Deum à Venere contineas. Ostendit autem viam Plutarchus ad habitum probitatis & mansuetudinis, ad habitum non irascendi, & totius continentiae. Potissimum à pietate, si diebus sacris, ad cultum, honoremque Dei, te à vino, Venereque castum seruare studeas: exinde paulatim infuscens, firmum, stabilemque habitum continentiae corrobore. Sic certo tempore, sacris diebus, quibus diuinitas colitur, à mendacio vel in iocis caues summo studio, & obseruantia, mentiri refugiamus. Eadem via erit ad non irascendum. Tantundem pietatem cultumque Dei existimans diebus illis sanctis non irasci, atque nec ebrietati, nec luxuriae, nec mendacio te dedere. Essèque sine iracundia, quasi sine vino & ebrietate, perinde si ieiunium frugale, quo nos à vino contineamus, celebres. Sic mensam, aut duos in omni aequanimitate, mansuetudineque te custodiens condoces facias animum paulatim non irasci, non mentiri, non loqui nefanda, indecorè agere, te ab ea commotione, & vitio abstrahere, quae ob exiguam, ingratamque voluptatem, fluctus ingentes, foedisimamque poenitentiam apportat. Haec rapida est incontinentia, & luxuria, cuius finis

Vera religionis obiecta.

Sobrietas & continentia, est Dei cultus.

Magnum ieiunium, abstinere à scelere. Esq. ss.

Quomodo ad virtutes assefaciendus animus, abstinendo à vitis.

Qij

est foeda poenitentia, nonnunquam grauiſſimum ſamæ, valetudinis, vitæq; diſpendium. D
Idq; ob exiguam, nulliusque ponderis voluptatem. Deinde Plutarchus (vide quàm con-
gruat cum ſacris litteris, quidve Natura, verâque ſapientia ſuggerat) auxiliu Dei cen-
ſet, ad deponenda vitia, virtutes acquirendas, neceſſarium: ad habitum illum non iraf-
ſcendi, ſi modò nos ipſos excitemus, & à volente velimus adiuuari. Si vel exiguus Dei
fauor cum aſſuetudine noſtra acceſſerit, inquit, videbimus, experiemur, veniet in lu-
cem iudicium illud, non minorem nobis fructum fore ex habitu illo modeſtiæ, atque
his, quorum conſuetudine quotidiana vtimur. Quid igitur aliud loquuntur noſtri? Audi
Auguſtinum. Non ſolum martyres, ſed & ipſum Dominum, cum ipſius adiutorio, ſi vo-
lumus, poſſumus imitari. Tota igitur hæc eſt fontibus Philoſophiæ deprompta ratio, eſt
hodiernæ Theologiæ confirmatio: quòd ieiunium verum eſt à vitiiis: quòd à ieiunio cor-
poreo, & ſecundo, peruenitur ad primum, accedente habitu virtutis, ex actu frequen-
ti abſtinentiæ: quòd propter Deum ingredimur hanc viam virtutis, ingreſſi penetra-
mus, ad ſummumque verticem eo coadiuuante aſpiramus: quòd colitur Deus abſti-
nentiæ, frugalitatis à luxurie, ebrietatèque continentia. Cultusque eius eſt, & expiatio,
his minimè ſordere, præcipuè quòd hac aſſuetudine, confirmatio virtutis comparatur,
habitus malus paulatim exiit. Iamblichus autem de ſecta Pythagoreorum: & γὰρ
δι' λουσιτελεί, τὸ παντάσῳ θημιον, ὡς περ τιλὸν ἐπιθυμῶν ἐνεχθῆναι ποιεῖν ἰχθυὸν, ἔδδὲ τὸν λέοντα, ὡς περ
τὸν θυμὸν, & quæ ſequuntur. Non prodeſt, inquit, multiformem beſtiam cupiditatem
optimè paſcentes, reddere fortem: nec leonem, nempe furorem, & iracundiam, & eaf
quæ circumſtant, nutrire fas eſt, & corroborare in nobis, hominem autem, ipſam nimi-
rum rationem, fame enecare, aut debilitare. Quod audis Iamblichum prædicantem
homini non prodeſſe, ſeras duas, furorem, & cupiditatem nobiſcum inſitas impinguare,
fortioresque reddere, eſt quod prædicabat ſe facere magiſter hodiernæ ſapientiæ: Sed
caſtigo, inquit, corpus meum, & in ſeruitutem redigo, ne forte cum aliis prædicauerim,
ipſe reprobus efficiar. Eſt autem magis ex Philoſophia benè agere, quàm benè loqui.
Quod laudibus, verbis que effert Iamblichus, factis Paulus comprobauit. Veriores Phi-
loſophi, bene operantes, quàm loquentes bene. Quod igitur prædicat hodiernæ Philo-
ſophiæ nuntius, eſt quod etiam Platoni & ipſi Iamblichò, ſummis laudibus commendatur.
Plato in Phædone, totiusque locus proponitur ab Iamblichò de corpore: μή δὲ ἀνα-
πιμπλώμεθα τῆς τῆς φύσεως, ἀλλὰ καθαρεύομεν ἀπ' αὐτῆς ὡς ἀνὴρ ὁ θεὸς αὐτὸς ἀπολύσι ἡμῶν: Neque,
inquit, natura huius repleamur, ſed pueros nos ab eo conferuemus, donec ipſe Deus nos
diſſoluerit. Sic illi. Benè & mirificè ò Philoſophi: ſed addidit noſter, cupio diſſolui, &
eſſe cum Chriſto. Corpore diſſolui non ſufficit, niſi meliora ſequantur. Quæ quidem
etiam ipſi, licet obſcurius, viderunt, agnouerunt. Si, inquit Iamblichus ibidem, fieri non
pot'eſt, vt in corpore quicquam purè noſcamus, è duobus alterum neceſſarium, aut nul-
quam eſſe ſcientiam: ἢ τελευταῖοι. τότε γὰρ αὐτὴ ἔσθ' αὐτῆν ἔσθ' ἢ ψυχὴ χωρὶς τῆς σωματικῆς
ἐγγίνομαι. & quæ ſequuntur. Vt verè ne ſapere quidem vnquam per ipſum nobis liceat,
prudentèrque viuere. Siquidem bella, ſeditiones, & pugnas, corpus duntaxat, & huius cu-
piditates nobis exuſcitant. Nam propter acquirenda neceſſaria, nulla non bella geruntur.
Cum hæc igitur Philoſophi fateantur, ſuper'eſt eos tacitis indiis hodiernam pietatem
innuiſſe, ad eius confirmationem omnia eorum ſuffragia conſenſiſſe, quoniam va-
nos diſſuadet amores, à ſocietate corporis diuellit, curam carnis iubet abiicere, tranquil-
lo in portu, mundano mari fluctibus inſanis fremente, continet. Et quod omnibus me-
lius eſt, altius extollit, dux eius, quæ verè dicitur beata vita. Itaque etiam Simplicius,
comprobans fugiendas vt exitiales voluptates, descendit præcipuè ad Veneream: quæ ſi
diuturna eſſet, mortem fore contendit, eoque breue ad tēpus factam à Deo. Aitq; de ea:

Quòd à ieiunio corporeo peruenitur ad verum animi ieiunium, id eſt abſtinentiam à vitiiis.

Belluæ duæ in nobis, furor & cupiditas.

1. Cor. 9.

Magis ex philoſophia eſt, bene agere, quàm bene loqui.

Philipp. 1.

Sapientia eſt cum Chriſto.

Corpus nos auocat à Philoſophando.

Venera voluptas, mortifera.

Αἱ δὲ ἐπιμαρτυρεῖται τῆς ἡδονῆς τῆς αὐτῆς τῶν μῆξευ, ὅσα πηλικωτέρω τ' ἀλλων ἔβη, ποσῶτα χρησιμωτέρωτα ἔβη τῆ ψυχῆ, καὶ πμωτέρω Σωμῶν: Abſtinentia, inquit à voluptate Venerea, quanto cæteris eſt maior ipſa voluptas, tanto vtilior animo, & pretioſior, plurisque facienda. At diuus Paulus: Hæc eſt voluntas Dei, vt abſtineatis vos à fornicatione.

Philosophos eam laudantes Philosophiam, qua viuuntur purè, à corporeis illecebris ſegregamur, apertè religionem Chriſtianam ſpectaſſe. Eos, voluptates corporeas impedimento eſſe ad caeſte iter afferentes, vnã nobiſcum religionem aſſeruſſe.

CAPVT VIII.

DE FUGIENDIS igitur corporeis illecebris vnde quaque nobiſcum Philoſophi congruentes, duasque cauſas pariter approbantes, iam à principio quòd vitæ præſentis ſtatum perturbant, leges humanas deprauant, iura profanant, eisque ſequendis ritus humanæ vitæ ſerinus efficitur, ſed cum primis quòd auerſos à vita ducunt ad mortem, à ſemita caeſti ſeducentes, dum virtute, quæ nos euexiſſet ad aſtra, deſtituti, delabimur inferius, certè conſenſus eſt omnis inter nos, & illos, ſuper ea religione, cuius & ad contemptum voluptatum omnes inſumuntur voces, & illum beata vitæ portum reſpicit omnis. Quis enim non ſentit eos apertè religionem Chriſtianam confeſſos, cum Iamblichus, qui diuiniffimus ab eis appellatur, de ſecta Pythagoreorum ſcribens, probansque ea quæ de fugiendis voluptatibus, & coinquinatio- ne corporis Plato ſcripiſſet, qui carmen Orphei probaſſet:

Quicumque ad Ditem incaſtus deſcenderit imum,
Inſoſſus caeno perpes cruciabitur atro.

Plato autem, ſed purus, & expiatus eò delatus, μετα θεων δικησθ, cum ſuperis habitabit. Iamblichus autem, Si enim, inquit, ad gentem diuinam ei qui non fuerit Philoſophatus, purè que vitam exegerit, nefas eſt adire, certè ſolis accuratis, ac ſtudioſis licebit. Quas ob cauſas, continent ſeſe ab omnibus corporeis cupiditatibus verè Philoſophi, ſeſe minimè dedentes eis & mancipates. Alligatur enim per voluptates, quosdam veluti clauos, anima corpori: quibus fit vt à diuino còſortio longius abducatur: Et cum exceſſerit, abit ad id, cuius ſibi ſocietatem comparauit. Itaque ſola videtur eſſe Philoſophia, quæ malis illecebris ſolutos, ἔβη τὸν καὶ γνάθων τῆς ὄντως ἀληθείας, καὶ καθαρεύει τῆς ψυχῆς: Ad veram eſſentiam, & cognitionem perfectæ veritatis, expiationemque animi perducatur. Quòd ſi vera in eo felicitas eſt, in eam totis animis incumbendum eſt, ſi verè cupimus eſſe beati. Hæc omnis Philoſophorum ratio, ſi quis æ què iudicet, cadit in religionem hodiernam, perfectamque Philoſophiam, non Platonis, Ariſtotelis, aut cuiusquam. Subditq; Iamblichus, Simul vt eò ventum fuerit, melior quidem anima habitat cum Deo, circumq; ambulat cælum, meliorem ſortem aſſecuta, ſed quæ ſe factis impuris inquinat, flagitorum, & impietatis plena, ad ſubterranea iudicia proſecta, meritis ſupplicii addicitur. His igitur ſic habentibus, non opus eſt pecuniis acruandis inhiare, neque gloriæ ambitionique ſeruire, ſed duntaxat prudentiæ, & veritati inuigilare, & vt anima ſit quàm optima. Hæc ad verbum ille. Ob quæ diuinus à ſuis appellatur. Subiicit autem, Deus, inquit, nuſquam eſt iniuſtus, nec eſt ei ſimilius quicquam, quàm qui fuerit è nobis iuſtiſſimus. Quanta, inquit, in pedibus celeritas, ἀκολασίαν φεικτόν, Fugienda eſt intemperantia. Hæc & ſimilia ſcribens, ingentique affectu proteſtans Iamblichus, aut volens, aut innuens hodiernam religionem, declarat veritatem illam eſſe, quam Deus hominibus aliquando reuelare debuifſet. Quæ ſapientes eos efficeret, ab impietate, flagitiis que abduceret, ſimiles Deo, iuſtiſſimos redderet, ad ſpes caeſtes erigeret, cuius vnus eſt clara, firmaque promiſſio, pios & iuſtos, & quibus libidines non imperaſſent, habituros cum Deo, triu- phis beatis eius aſſuturos. Neque enim alia Philoſophia promiſit & docuit hæc caeſtia bona, niſi per vmbra. Velint igitur, nolint hanc religionem veram ſolam prædicauerunt, omnibus eam ſuffragiis generis humani Philoſophiam declarauerunt. Ac cum ſit omnibus in rebus ſummū, quo quidem vltèrius nec re, nec cogitatione procedere liceat,

Vita pura, digna ſuperiorum ſocietate.

Expiatio animi perducit homines ad vitam beatam.

Philosophia de bonis caeſtibus quaſi per vmbra docuit.

fic in omni sapientia, hæc vna perfectio, hæc cunctis rectè consideratis Sol omnis Phi-
lophiæ erit. Eius præcepta confirmans addit Iamblichus: Nulla, inquit, utilitas diui-
tiarum, sine prudentia, & sapientia. Decus igitur animi duntaxat erit vita secundum re-
ctam rationem, & animæ profectio secundum mentem. Vt assequamur finem beatæ vi-
tæ hominibus à Diis propositum, & secundum præsentem ætatem, & in futura. Homo
igitur sensu, & mète priuatus, planta similis efficitur, sed sola mente multatus, efferafcit.
Irrationabilitate detracta manet in mente, assimilatur Deo. Itaque pro viribus feritatis
affectus deponentes, animi puris operationibus, quæ & seipsam respiciant, & Deum,
vtamur. Omnia enim sunt ad intellectum & Deum conferenda: τὰς ἀρετὰς καὶ τὰ ἄλλα
πῶς, καὶ τὸν θεόν: Maximum itaque bonum præbet nobis Philosophia, quod dif-
iungit à vinculis, quæ sunt in anima, & generatione. Hæc igitur, vt loquar ipse, Philo-
sophia, qui spectet altè, sola Christiana est. Neque enim Peripatetica, cuius sequaces,
paucis admodum melioribus exceptis, videas non modò non libidinibus liberos, sed his
etiam longè grauius, quàm si Philosophi non essent, mancipatos. Vna hæc animos à vo-
luptatibus auocatos, efficit diuinos, insignitè cæteros antestantes omni genere virtut-
um. Inspicienter itaque ab his factum, qui decus eius, aliis nominibus agnoscetes, eam
suo nomine agnoscere noluerunt.

Homo mente priuatus, cui similis.

Peripateticorum cur non vera Philosophia.

Philosophiæ finem; cognitionem Dei, maiestatisq̄ eius admirationem Phi-
losophos asserentes, religionem Christianam, cuius finis est Dei notio,
omnibus suffragiis confirmasse: Archytam, Plutarchum, Iamblichum,
Simplicium hæc dicere.

CAPVT IX.

VO D autem de fine totius Philosophiæ nobiscum congruant, quo
quidem sit perspicuum, vnam eorum, atque nostram religionem esse
debere, declarant pro cæteris omnibus Plutarchus, & Iamblichus Ar-
chytasque Tarentinus, cuius sententiam Iamblichus explicat. Ait igitur
Plutarchus, in Symposiis de Geometria, quæ abstrahit à sensibus
& conuertit: ἕστ' ἐστὶν ἡ φιλοσοφία, καὶ ἀίδιον φύσιν, ἢς θεός, τέλος ἐστὶ φιλοσοφίας, οἷον
ἐποπτεία τελείης. Ad intellectualem, sempiternamque naturam, cuius
contemplatio est Philosophiæ finis, quemadmodum epoptia, id est, spectatio, finis ini-
tiationis. In his apertè Plutarchus vocat naturam intellectualem, ac sempiternā, Deum
solum, cuius vnus est æterna natura. Ac quanquam sunt intelligibilia, siue intellectu-
alia multorum generum, separant tamen Philosophi substantias æternas, & intellectu-
ales, ab his quæ quidem solo intellectu percipiuntur, sed à corporibus separari non pos-
sunt. Solus igitur Deus est intellectualis, æternæque Natura. Sunt quidem alia intelle-
ctualia, vt. Dij, sed non sempiterni, eodem assertore Plutarcho. Finis igitur totius Phi-
lophiæ, est ad sempiternam aspirare Naturam, cuius aspectus queritur vt supremum
bonum ab omni Philosophia. Est autem in Teletis, vel initiationibus ea quæ dicitur
epoptia, vltimus actus, quo mysteria panduntur initiatio, totius initiationis finis. Sic
omnis vitæ, philosophiæq̄ finis est, vt videas Deum, siue nunc, siue in posterum. Nunc
in tota Philosophia non est alius scopus, quàm Dei scientia, & quasi contuitus: hunc
omnis vel promittit, vel cupit ostentare Philosophia. Sed quoniam videri non potest,
nec satiatur, hæc animis ambigua, nubilâque contemplatione, tum quoniam finis is con-
templandi Dei, est propter finem, vt cognito nunc ac spectato Deo, traducas in cultu
eius omnem vitam, traducta, maiora præmia, quæ ferme nulla sunt hic, consequaris,
hunc Philosophi proponunt & sentiunt, cum dicunt esse finem philosophandi, naturæ
sempiternæ contemplationem. Itaque post Plutarchum, confirmans eadem Iambli-
chus, de secta Pythagoreorum: Hortatur, ait, nos Pythagoras & Archytas ad sapien-
tiam, & scientiam; τὴν ἐπὶ θεωρητικῶν; ἡσπὲρ τέλος ἐστὶ πάσης θεωρίας. Vnitatis contemplatri-
cem, qui finis est omnis contemplationis. Proposuit, inquit, etiam aliud bonum maius
Archytas, velut è sublimi specula Deum & cuncta coordinata illi, contueri. Si enim verè
talis omnis felicitatis, substantiæ, causæq̄, καὶ τῆς ἀρχῆς ὁ θεός ἐξηγήται, & omnium prin-
cipiorum

Contemplatio finis Philosophiæ, et quomodo.

Finis philosophiæ, vt vi deus Deum.

Contemplatio est propter finem, nempe Deum.

Acipiorum Deus est princeps, certè studium omnè conferendum ad eam scientiam est,
per quam spectare quis eum purum queat, & per quam latos aditus ad eum reperiat, &
per quam principis extrema connectat: τελευτάτη γὰρ ἡ ποιότης ζωῆς, καὶ εὐδαιμονία: Est
enim id vitæ genus perfectissimum, ac beatum. Quo contemplando, non separatur à pri-
mis extrema, sed in vnum vtraque hæc complexus animus, principia, finem, mediū que
pariter connectit. Ea enim est diuina causa, quam amplectantur oportet cupidi felicitatis.
Sicq̄ hæc cohortatio ad omnia, vel nostra, vel quæ sunt in Natura, denique res omnes
spectans, omnes vias complectitur, quibus ad Deum ascendas, εἰς μίαν τὴν ἐστὶ τὸν θεόν ἀνή-
κισσαι ἀναγκάζει. Hæc ad verbum Iamblichus. Claret igitur cum sit idem, testibus illis no-
stræ atque eorū Philosophiæ finis (vtraque enim cupit ad Deum mentes attollere)
nullum esse nobis discrimen cum illis. Id etiam fit ex his perspicuum, quoniam dicitur
Philosophiæ finis, Dei contemplatio, eam denique veram perfectamque probari Philo-
sophiam, quæ supra cæteras omnes ostendit Deum, clariūque principia, causasque omnes
ad hunc suum reuocat fontem. Omnis enim alia Philosophia, aliqua parte peccat, & se-
parat à fonte riuos, à creatore creata, nec dilucida contemplatione tendit ad rerum ori-
ginem. Differtur, dissultat à vero plurimum. Hæc igitur Plutarchi, Iamblichique expli-
catio, qua ferunt esse finem totius Philosophiæ contemplationem Dei: etsi non expedi-
tè, & verbis apertis, necessariò tamen est interpretatio dictorum Aristotelis, & Platonis,
Tullij, cænsentium, beatam veramque hominum vitam contemplationem. Itaque etiam
Simplicius affirmat eum esse finem Philosophiæ, & id Aristotelem voluisse: eumque esse
finem philosophandi, vt ad scientiam Dei deducti, incendamur amore eius, eximiâque
pietate vt creatorem nostrum colamus, ac veneremur. Hoc dicit interpretaturus libros
Aristotelis de rebus naturalibus: Maximum, ait, est scientiæ naturalis bonum, quòd ad
notionem substantiæ animi, & ad contemplationem separatarum formarum via est pul-
cherrima, vt & Plato monstrat à Physicis motibus ascendens ad inuentionem substan-
tiæ, quæ per se mouetur, & intelligibilis, diuinæq̄ hypostaseos, id est, essentiæ: ἕστ' ἐστὶ
τὸν θεόν ἡσπὲρ ἡ σέβας αὐτῆς μάλιστα ἀναβεβήσκει καὶ εἰς τὴν τῆς ἰσῆς ἰσῆς ἰσῆς ἀρε-
τῆς καὶ τὸν θεόν εἰς θεῶμα καὶ μεγαλειότητά τῆς ποιήσαντος ἀναγείρεται. τὸ δὲ θεῶματι ἢ τῶν
θεῶν συμπάθεια, καὶ πίστις, καὶ ἐλπὶς ἀσφαλῆς συνακολουθεῖσι. Insuper ad diuinam maiestatem,
eultumque eius animos ipsa hæc incendit Philosophia, ex his, quæ fiunt ab ipso, apprimè
cognitis, & exploratis deducens in administrationem, & maiestatem conditoris. Huic
admirationi adiuncta est coniunctio cum Deo & fides, & spes securæ. Ob quæ maximè
philosophandum est. Hæc Simplicius. Quibus intelligimus ea gratia philosophandum ef-
fe, & ob id philosophos nobis defudasse, librosque scripsisse, vt rerum causis explicatis, di-
ligentèrque cognitis ad supremum conditorem, earumque inuentorem perueniamus:
cognitamque Diuinitatem, ac maiestatem eius veneremur, suspiciamur: & amore, pieta-
tèque accensi spe & fide quoque repleamur, quibus securè nobis persuadeamus, fore vt
magnis quibusdam bonis aliquando cum eo fruamur. Is philosophandi finis: Pietas scilicet,
amorque diuinus. Hoc dicit Simplicius non Christianus, Aristotelicæ Philosophiæ
interpres. Vultq̄ hunc esse Philosophiæ finem. Eiusmodi nostræ quoque Philosophiæ fi-
nis. Si finis concordat, nulla nobis cum Philosophis dissensio. Hæc vtinam hodierni Peri-
patetici, quorum inscitiam nonnunquam misereor, inspicerent.

Nulla est philosophia que Deum ita doceat & com-
monstret vt Christiana.

Verus Philo-
sophia vera
terminus.

Philosophos præsentem vitam contemnendam, & ad solum Deum vertendos ani-
mos, odioq̄ habendū corpus affirmantes, hodiernam religionē comprobasse. Mer-
curij Trismegisti, Platonis, Aristotelis, Syriani super eo testimonia.

CAPVT X.

VO D autem Philosophia omnis, cum hodierna religione mirificè conue-
niat, eumque finem respiciat, qui tollitur, prædicatur in hodierna cælitus re-
uelata sapientia, ex antiquissimis Philosophis, quorum posteriores authorita-
tem sunt venerati, & secuti, potest intelligi, Mercurius Trismegistus vetu-
tissimus fons, vnde manauit Græcorū Theologia, prior ea scripsit, quæ post-
ea sumus in Platone, cæterisque admirati. Audi igitur eum: ἕστ' ἐστὶ τῆς ἀρχῆς μετὰ
Q iiii

λογον, οποιον ται χη σιγχερισιν τρις εργαων, αθανατοι αντι ηγηται εσοι, παντα εμασελαβοντες, τω εαυ-
...
Quæ cum sit in corpore nubila, dicentes, in ea beatitudinem esse, certè dixerunt in ea, quæ perfectè sentietur in cælo, regnisque beatis: Itaque quod ait idem Aristoteles, πο γαρ της αρετης αθλων, και τελος δελεον φαίνεται, και ηειον και μαχελον: Præmium enim, finisque virtutis optimus videtur, & diuinum quiddam, atque beatum: Non potest quicunque rectè pensitet, nisi de præmio cælesti, quod vnde quaque beatum fit, dictum esse. Neque enim fructus is, finisque, beatitudòque cernitur vsquam in terris. Neque fuit quisquam, quem præmio beato virtus in terris affecisset. Verè quidem viuunt quietius, tranquilliusque, quos virtus vberissima pascit, sed tum pauci id genus sunt, tum corporis, humanæque conditionis fragilitas, tot obicit incommoda ad tristitiam, vt mœror facilius præponderet lætitiæ turbata semper ab aduersis. Itaque etiam Plato partim cogitur idem sensisse, partim sensit apertè, & clarè, cum ait in decimo de Republica, cum sint tres voluptates, μιας μεν γησιας, δυοιν δε νοθων: Vnam quidem esse veram, germanâque, duas autem nothas, & adulterinas. Sensit autem primam, quæ est in intuitu, contemplatione rerum. Sed cum rerum spectatio non efficiat beatum, solam certè diuinę venustatis speculationem necessariò senserunt. Inde dicunt ipsi, Aristotelesque beatissimum esse optimum quenque, scelestum, infelicissimum. Atque idem Plato ne corporeas voluptates eos spectasse putes, ait, τα λεγόμενα αγαθα πάντα φθίρει, και σποαα, και κλος και πλοτος, και ιχλις σωματος, και ευγηρεια ερρωμδη: Quæ dicuntur bona corrumpunt omnia, atque abducunt à recto, forma, diuitiæ, robur corporis, cognatiòque firma propinquorum.

Finis omnis philosophiæ, vnitatis intuitus.

Corpus odisse par est cui se verè amare vult.

Terminus felicitatis, De.

Quinam beatissimè, respòsum Socrates.

Nulla in terris felicitas.

Philosophos affirmantes finem omnis Philosophiæ esse contemplationem, & felicitatem veram, solum intuitum Dei, & regnum calorum sentire potuisse. In terris nullam esse beatos reddentem contemplationem. Ex his cum religione Christiana palàm eos sentire.

IGITVR qui dicunt (sunt autem tres hi Philosophorum principes) veram vitam, finemque felicitatis esse, scientiam, sapientiam, notionè, duo necessariò dicere coguntur: Vnum quod superius à Plutarcho, Iamblichòque est declaratum, non omnem in vniuersum contemplationem esse felicitatem, finemque Philosophiæ, sed cognitionem Dei modò: ac scire, nosseque rerum patrem, ad eum tanquã fontem omnia reuocare, & exclamare, Te Deum laudamus, te Dominum confitemur: Te æternum Patrem omnis terra veneratur: Eum videre, sentire creatorem cæli, & terræ: inde velut rerum principio, sapientiæ quoque & contemplationis origine incipere, & in eum definire. Tumque absolutum esse constabit Philosophiæ cursum, cum ventum fuerit ad summum rerum verticem. Tum quoniam non est hic eiusmodi perfecta contemplatio, quæ reddat animos perfectè beatos (non est autem vanus vllus, incafirmusque à Natura præfixus finis) Philosophis itè perfecta, dignaque nostris animis beatitudo, definitur contemplatio, certè concluditur hanc beatam contemplationem duntaxat esse contemplationem Dei, quod Plutarchus, & Iamblichus apertè fatebantur, & hanc in terris, & in ergastulo corporis esse non posse. Iam primum igitur quod Aristoteles scribit in libro de Moribus: η δè τελεία ευδαιμονία, οτι θεωρητική τις εστι ενεργεια, και εντευθεν αν φανειν: Quod autem perfecta beatitudo, sit contemplandi quædam actio, vel hinc fit perspicuum: Deos enim maximè beatos, & fortunatos arbitramur. Sed quas eis actiones designemus, vtrumne iustitiæ, ceu mercatoribus, qui merces vicissim inter se commutent, depositaque iustè reddant, cæteraque id genus? An fortes, liberales, castos, eos & his actionibus esse, quemadmodum mortales, insignes, & beatos dicemus? Sed cum hæc nõ sint apud eos, viuere porrò beatos illos arbitramur, non dormiunt autem, neque enim viuerent, nam æternus somnus, æterna mors: ασε η τε θεω ενεργεια, μαχελοτη διαφεροσα θεωρητική εν ει: Quo circa actio Dei, supremæ beatitudinis contemplatiua sit. Hominum quoque quæ similis illi, maximè beata. Hæc Aristoteles, addens, hanc esse veram hominũ beatitudinem, vel exinde clarescere quod nulli cæterorum animalium contingat. Quæ cum beati sint Dij, eadem quoque homines, quoad eiusmodi operationis adsit eis similitudo, beatos esse. Reliquorum autem animantium nullos esse beatos, quibus non sit contemplationis participatio. Hæc Aristoteles, è cuius dictis, si quis prudenter, & accuratè perpendat, omnem quoque sermonem consideret, quo veram sentit hominum beatitudinem, qua Dij quoque sunt beati, noscet necessariò concludi, veram beatitudinem esse quidem contemplationem, sed non omnium rerum contemplationem, neque etiam in corpore. Sed quoniam comparat beatitudinem Deorum, cum humana, simili beatos homines fore contemplatione, qua sunt item Dij beati: Sed ratio probat, & Aristoteles mirabiliter suspexit eam contemplationem, quæ facit supremum Deum beatum, satians, explensque animum eius, eandem facilius reddituram animos minores beatos. Deus autem contemplans seipsum, sit eodem autore beatus, similis ergo inaudita voluptatis cõtemplatio felicitabit Deos. Neque enim vider aliud, quod dici possit, ratio. Sed cum nemo fuerit vnquam in corpore beatus, neque sit vsquam vlla contemplatio beatos reddes animos, aut qua se tanta voluptate perfusum quisquam gloriari posset, qua nullam maiorem fateatur experiri se posse (quin etiam nubila est omnis, insynceræque hominum contemplatio, affligens animos & corpora: Nefas autem est, naturam finem posuisse, ad quem nunquam veniri posset) ex his efficitur, vt ea cõtemplatio, quæ beatitudo vera definitur, sit illud spectaculum, quo nullum sit delectabilius, & quo sunt in cælo Dij beati. Quod homines in terris si cernerent, similiter atque Dij beati essent. Ac cum Deos efficiat contemplatio beatos, non sit autem verisimile, quemadmodum nos mortales, eos philosophari, plenos ambagibus, & ea considerare, quæ sunt seipsis minora, Solem, Lunã, pisces, plantas, ex quibus fiant beati, alioqui non magis quã nos essent beati: ex his omnibus arguitur, Aristotelem Naturam fateri, ac definire coëgisse, beatitudinem verã atque perfectam esse spectaculum Dei, solum, non aliud, non cæli, nõ terræ, non alterius cuiusquam rei, in quibus spectandis nunquam erit beatitudo vera: Spectaculum Dei, voluptatis omnis fontem vberimum, gaudia inaudita. Et hoc erit quod dixerunt Plutarchus, & Iamblichus, esse finem philosophiæ, Vnitatis, æternæque Naturę intuitum. Idque non in hac graui corporis sarcina, in qua nemo contemplando potuit se gloriari fuisse perfectè beatum, duabus quidem de causis: quod, vt ait Sapiens, assidua meditatio affligit animum: &

Non omnis cõtemplatio est felicitas, sed tantum Dei cognitio.

Dij quomodo beati.

Hominũ beatitudo qua.

Animi beati cõtemplatione diuina.

Nubila cõtemplatiõis impediunt hominum cõtemplatiõem.

Contemplatio vera non versatur circa minora.

Cur nemo beatus cõtemplando hac in vita.

Non inferiorum, sed diuinarum rerum contemplatio hominem beatum facit.

Beatorum insula.

Tusc. 1. in Catone.

Beati homines quando.

Cur Socrates nihil humanam sapientiam fecerit.

Sapientia diuina.

videmus ferè pallere semper philosophantes, non sustinente longos animi digressus fragilitate carnis: Tum sunt omnia crassius occultata, & circumfusa tenebris, quorum fatigat animos, difficilis cognitio. Ad hæc, nulla res est, quæ visa, spectatâque impleat animum ea, quam Aristoteles dixit, τελεία εὐδαιμονία, perfecta beatitudine. Nam eiusdem est ratio, cuius reddat cognitio, spectatiorque beatum, esse maius eo, qui beatus efficitur. Cum verò nihil in terris sit animo melius, certè cognitio rerum inferiorum, non efficiet eum beatum. Sola igitur superest diuina, quæ repleat insatiabilitatem animorum, contemplatio. Hæc autem nusquam est in terris, vbi densis tenebris occultantur omnia: nec inuisibilis modò Dei, sed eorum etiâ, quæ sunt ante pedes, est ambigua cognitio. Certè si contemplatio est vera animorum beatitudo, cuius Aristoteles vulgaribus ignotam dicit suauitatem, cælestis quædam, non terrestris sit oportet. Fitq; verisimile Aristotelem sensisse quod Marcus Tullius apertius indicauit, qui toties referens beatitudinem à Philosophis definitam, esse scientiam. Et de Finibus dicens, Veteres Philosophos in beatorum insulis finxisse, qualis natura sit vita sapientum: Quos cura omni liberatos, nullum necessarium vitæ cultum, aut paratum requirentes, nihil aliud esse acturos putant, nisi vt omne tempus in quærendo, ac discendo, in naturæ cognitione consumant. Hæc ille cum verâ beatitudinem ferè somniasset, demum retulit ad superos, apud quos sit felicitas vera, dicens in Tusculanis, esse nostrorum aciem oculorum, etsi fuisset artificiosè fabricata natura, concretis, terrenisq; corporibus interseptam. Cum autem nihil erit præter animû, nullam rem obiectam impedimento futuram, quominus percipiant quale quidque sit. Et Quam multa, quam varia, inquit, spectacula, animus in locis cælestibus est habiturus? Et, Profecto beati erimus, cum corporibus relictis, & cupiditatum, & æmulationum erimus expertes. Quòdque nunc facimus, cum laxati curis sumus, vt spectare aliquid velimus, & visere, id multo tum faciemus liberius, totòsque nos in contemplandis rebus, percipiendisque ponemus. Et, Oræ ipsæ locorum illorum, quò peruenerimus, quo faciliorem nobis cognitionem rerum cælestium, eo maiorem cognoscendi cupiditatem dabunt. Et, Quod tandem fore putamus, cum totam terram contueri licebit, eiusq; situm, formam, conscriptionem. Et, Atque ea profectò tum multo puriora, & dilucidiora cernentur, cum quò natura fert, liber animus peruenerit. Postremò, Portum potius paratum nobis, & perfugium putemus, quò vtinam velis passis peruehi liceat. Hæc igitur omnia aut dixit, aut dixisse cogitur Aristoteles, quoniam quæ rationes perpulerunt Marcum, vt in locis cælestibus beatitudinè statueret, quia scilicet nihil hic dilucidum, purumque cernimus, & propter altissimas ambages, quibus intersepta sunt omnia, non magis voluptas est, quam fastidium, contemplatio: eadem Aristotelem commouere debuissent. Quid quòd Socrates contempsit, spreuit vt nauici, humanam sapientiam? in Apologia: ὅτι ἡ ἀνθρωπίνη σοφία, ὀλίγου πινός ἀξία ἐστὶ, καὶ ἔδρανος. In hac igitur tam nihili, tam friuola sapientia, quis vnquam perfectam felicitatem, nisi qui ipse sine sapientia est, posuisset? Vbi sunt, aut fuerunt vnquam admirabiles illæ, quas in Moralibus largiri sapientiam voluptates asseruit Aristoteles? Non solum autem Socrates, sed idem Aristoteles vilem, exiguamque iudicauit omnem humanam sapientiam, seruam esse, humique proiectam humanam naturam, sententiam Simonidis veram esse, Solius Dei iure possessionem esse sapietiam. Qui solus igitur possidet veram sapientiam, solus est verè beatus. Est autem eodem autore, sapientia diuina, vera maiestatis suæ cognitio, eadem vera beatitudo: certè igitur eadem cognitio animorum erit beatitudo. Exclamat item Plato, tum finem fore malorû, cum corporibus relictis, erit animus in cælo, cum gente Deorum. Et Iamblichus superius assererat, omnia nunc esse circumfusa caligine, nec videndam vnquam veritatè, nisi è corpore, velut è carcere euolaueris. Ac profectò cogitur Aristoteles his assentiri, quæ super hac re præceptor prior locutus esset in Epinomide: εἰ φημι εἶναι δυνατὸν ἀνθρώποις μακροίοις τε καὶ εὐδαιμονοῖς γενέσθαι: Nego, inquit, fieri posse, vt homines beati sint, ac fortunati præter omnino paucos, dum vixerimus. Bona verò spes est, defunctis contingere, quorum causa dum vita manabat, elaborassent, vt qui laudatissimè vixerit, etiam vitæ cursu expleto, præmium virtutis assequatur. Hæc Plato. Ego verò dico, non solum paucos, sed nullos esse beatos in vita. Congruunt igitur siue palam, siue tacitè, veram beatitudinem esse Diuinitatis intuitum, idq; in cælo, non terra.

Veram

A Veram sapientiam, & omnium quæ fieri possint, optimum, testibus Philosophis esse pietatem: hanc autem esse similitudinem cum Deo, eamque felicitatem veram. Hoc cum à Philosophia fieri dicant, nullam aliam eos spectare potuisse Philosophiam, quam hodiernam.

CAPVT XII.

VM igitur duabus partibus vera religio constet, pietate, & charitate: quorum primum erga Deum, secundum erga homines est: primumq; à nostris, & illis vera sapientia definitur, & finis omnis humanæ vitæ constituitur: secundum summis item laudibus tollitur: certè Philosophorum ac nostrorum, sæculorûque omnium vna eademque noscitur esse religio. Quoniam cuncti conclamant cogitationum, studiorû, laborûque metam supremam, & calcem esse, sapientiam: hæc autem esse, spectare, & colere Deum, ad illum cunctas actiones referre. Neque enim qualemcunque cognitionem, sapientiam censuerunt, aut qualemcunque sapientiam, finem dixere supremum, sed eam duntaxat, quæ cum ad aspectum Dei, scientiamque peruenisset, colit eum & admiratur, hic omnes voluptates positas arbitratur. Hoc ergo pro Pythagoreis Iamblichus: ἀπὸ τῆς τιμιωτάτης ἀρχαίας παραδόντος, ὡς δὲ θεοσεβείαν ἀποιεῖν αὐτῇ δὲ οὐκ ἐν ὀφθαλμοῖσι, εἰμήτις ἀφομοιώσασθαι τῷ θεοπρονομήσει τὸ θεοπρονοεῖν τὴν δὲ ὁμοιότητα ταύτης ἢ φιλοσοφία παρέχει: Ab optimis, inquit, & pretiosissimis exordium faciamus, oportere pietatem colere. Hæc autem non adfit vnquam, nisi res colens rei cultæ fiat similis, quam similitudinem Philosophia præstat. En pretiosissimam, optimam appellat pietatem: illud nempe Solomonis, & patris, Initium sapientiæ, timor Domini. Est enim θεοσεβεία, timor Domini. A Græco dicitur, τιμιωτάτη, pretiosissima, optima, excellentissima: ab Hebræo, principium sapientiæ. Quam diuinè quoque veram pietatem definiuit, vt fiat qui colit, ei qui colitur similis, illud videlicet diuinarum litterarum, Sancti estote, quoniâ ego sanctus sum. Addit Iamblichus: ἡ μὲν γὰρ γνῶσις τῆς θεῶν ἀρετῆς ἐστὶ καὶ σοφία, καὶ εὐδαιμονία τελεία, ποιεῖτε τοῖς θεοῖς ἡμῶς ὁμοίους: Cognitio enim Deorum virtus est, & sapientia, & felicitas perfecta, facitque Diis nos similes. At cur Deos dixisti Iambliche, qui toties supremum tot laudibus extulisti, eius intuitum Philosophiæ finem prædicasti? Cum igitur sapientiam, & felicitatem perfectam dicat pietatem, profectò quidquid Aristoteles, & Plato de sapientia, & felicitate prædicarunt, de pietate, & cognitione Dei, est prædicatum. Perfectâque illa beatitudo, quam finem dixit in Moralibus, sapientia quoque quam in libris post res naturales, multisque locis admiratur, non est alia, quam pietas, cognitiorque Dei, & cum eo similitudo: quod idem cum in Moribus eundem simillimum Deo, ac sapientem, ac beatum definiisset, profectò sensit. Dicit enim sapientem, perpurgatam, segregatamque ab omni contagione habere mentem, id autem esse similitudinem Dei. Itaque concludit eundem esse σοφὸν θεοφιλέστατον, τὸν αὐτὸν δ' εὐδὸς καὶ εὐδαιμονότατον: Sapientem Deo gratissimum, inde & beatissimum: vt apertè fateatur, beatum esse, cui cum Deo societas, amicitia, atque similitudo. Hoc idem sensit Plato, cum in Euthydemo miris laudibus effert sapientiam: ἡ σοφία ἀεὶ πανταχοῦ ἐπιτυχῶν ποιεῖ τὸς ἀνθρώπους: Vbiq; reddit beatos homines sapientia. Et quòd non sit diuitiis opus, præsentem sapientiam. Et quòd nihil vtile sit sine sapientia, & prudentia, Omnibusque studiis conandum esse cuique, vt quam sapientissimus existat. Et quòd si vel lapides aureos efficere possemus, nihil prodesset sine sapientia. Omnibus enim vestigatis, quæ tadem hæc sapientia sit, sine qua nihil proficit, & qua præsentem, cuncta bona sequantur, eò tandem consideratio deueniet, quod Iamblichus dixit, & Aristoteles obscurius. Et quod admirati scriptores sacri, cunctis cælo, & terris rebus numeratis, in quibus sit sapientia, ac scientia, tandem clamant esse timorem Domini. Et de quo similiter Platoni Solomon, Et qui tenuerit eam, beatus. Hanc omnes Philosophos, cum tot laudibus tollant sapietiam, cum decus humani generis appellent, cum omne bonum in eam constituent, innuisse non ratio solum probat, (quòd nihil est, vnquam quidquid euoluas animo, tot tantisque laudibus dignum) sed etiam clarissima voce, eorum nonnulli protestati sunt. Nam Simplicius, cum beatitudinem vitæ, quam Aristoteles in contemplando, sciendoque terminasset, proponeret, hæc effatus est:

Duobus constat Religio.

Omnium studiorum meta, sapientia.

Pietas, pretiosissima.

Sapientia est pietas & cognitio Dei.

Beatus qui.

Nihil vtile sine sapientia.

Prou. 8. Encomium sapientie.

πάσις εὐζωίαις καὶ τελειώσεως ψυχῆς ἀρχὴ καὶ τέλος ὅτι ἢ τῶν ἀνάγκαις, ἀφ' ἧς τῶν ὁρίων ἀπέδ...
perfectio animi que.

Miris laudibus extulisse Philosophos charitatem non fictam: Eo Christianam religionem, cuius fundamentum est charitas, comprobasse. De præcepto Pythagoreorum.

CAPVT XIII.

NADMIRATIONE quoque & laudibus charitatis, quæ pars est religionis veræ secunda, quamque sacræ litteræ post pietatem, præferunt omnibus, & commendant Philosophi congruentes, declarant nō aliam veram eos iudicasse animis, & complexu mentis præsumpsisse religionem, atque hodiernam, sentientes, prædicantēque maximum bonum, cui totis animis inhærendum sit, charitatem non fictam. Principio Simplicius pro cæteris Philosophis hæc ait: ἡ χρῆσθαι φιλία τοῖς φίλοις ψυχῆς εἰς ἐνώσειν συνάγειν μελέτη καλλιῆ γίνεται τοῖς τῶν θεῶν ἐνώσειας τυχεῖν, καὶ χρῆσθαι οἱ πῦθα γέροντι τῶν ἀλλοῶν ἀρετῶν, τὴν φιλίαν ἔτιμιον, καὶ συνδεσμον αὐτῶν πασι τῶν ἀρετῶν ἔλεγον: Pura charitas, siue amicitia, amicas animas in vnitatem coniungens, est pulcherrima exercitatio, & præparatio, ad coniunctionem diuinam. Atque præclare Pythagorei præ cæteris virtutibus charitatem venerabantur, & complexum cunctarum virtutum eam dicebant. Vides consensum, agnoscis sapientiam Christianam, cuius omne decus, omne robur, est charitas, amicitia, esse naturalem, rationique vnde quaque consentaneam sapientiam, quam prius Deus quàm reuēlasset, Natura, ratioque diuinitus nata, prudentioribus velut lucē procul ostentabat: qua nihil rationabilius, nihil æquitati congruentius. Nam vt omittere tot laudes, quas diuus Paulus de charitate prædicauit, quibus collatis, vna Philosophorum, atque nostrorum super ea consensio comprobatur: id abunde est, quod cunctarum virtutum complexum dicentes eam, Pythagoreos, minores Philosophi sunt admirati. Charitas igitur testibus illis, est omnis virtus, est societas omnis probitatis. Quid aliud ait Paulus? Charitas non æmulatur, non agit perperā, non est ambitiosa, omnia suffert, omnia sustinet, ceterasque laudes eius, quas vno verbo Pythagorei dixerunt, omnium virtutum societatem. Ex hac charitate factum, vt in alio mirificè nobiscum præfisi Philosophi congruerent, quod admirati minores, profectò sunt hodiernā religionem admirati. Quemadmodum igitur sub Apostolis dicitur vnam fuisse Christianorum substantiam, Et nemo erat egens inter eos: sic Iamblichus de Pythagoreis, τῶν μὲν πυθαγορείων κοινὴν τὴν ἐστὶν διάταξιν, καὶ τὴν συμβίωσιν ἅμα ἀφ' ἧς πάντες ἑξῆς ἀφ' ἑαυτῶν: Pythagoreorum communem substantiam esse præcepit, & conuictum ad omne tēpus. In eo quoque mirificè consenserunt iidem Pythagorei, referturque velut diuinum à minoribus Philosophis, quod quemadmodum diuus Paulus nobis præcepit, Sol non occidat super iracundiam vestram: Sic Pythagoreos tradit, admiraturque Plutarchus in eo quem inscripsit de Philadelphia: Oportet, inquit, imitari Pythagoreos, qui genere nihil inuicem attinentes, sed solius communis sermonis participes, si quando ad conuicia ab iracundia impulsī fuissent, prius quàm Sol occuberet, dextras amplexi, & exosculati, reconciliabantur. Hoc Philosophi mirantur, referunt vt diuinū, præcipiunt imitari. Itaque etiam Simplicius, veram, Deoq; acceptissimam pœnitentiam definit, quam princeps & salutis,

Charitas non ficta, maximum bonum.

Sapientia Christiane robur, charitas.

1. Cor. 1.

Charitas quid.

Communio bonorum sub Apostolis.

Pythagoreorum reconciliatio.

A salutis, & sapientiæ nostræ docuit, ingessitq; & suis testimoniis, beatissimisque verbis declarauit: Si offers, inquit, munus tuum ad altare, relinque, & vade prius reconciliari fratri tuo. At Simplicius, Vera, inquit, pœnitentia non verbo, sed opere fit, cum offensos à nobis, contumeliâque affectos, vel vt cunq; laesos, & multatos, se reconciliamus, aut parentes eorum, execramurq; iniustitiâ, auerisq; rapaces, & iniustos, cum his, qui iustitiam colunt, cōsuecimus. Hæc omnia probant Philosophos nostrorum dogmatum, totiusq; pietatis, quam forte nescirent, voluntariè fuisse cultores, ad sapientiam duce ratione delatos, & quasi prudentiæ facibus adductos, quam detexit è cælo, sparsitq; per omnes terras Deus. Nā quod Deus iussit, vt amicos propter nos ipsos diligeremus, inimicos propter se, aspice vt illi constanter asseruerint, referente Iamblichus, iussisse Pythagorā, τὸς φίλους ὡς αἶψα ἑξῆς σέβασθαι, τὸς δὲ ἀλλοῦς ὡς αἶψα θηρία χερσῶσθαι: Amicos vt Deos, siue Angelos colendos esse, cæteros vt feras demulcendos, placandos.

Matth. 5. Vera pœnitentia.

Matth. 5.

Amici, vt angeli colendi inimici, vt ferae placandi.

In cultu Dei & pietate Philosophos, eximias voluptates statuentes, affirmare, quæ semper concinunt sacræ litteræ. Desiderantes eosdem perfectam, mirificamque pietatem, hodiernam desiderasse.

CAPVT XIII.

B

NEO quoque mirabiliter ad veram religionem Philosophos Natura perduxit, cum non modò futuræ, sed præsentis item bene, beateq; traducendæ vitæ causam pietatem dicunt, asserentes nullis maiora, syncerioraque exuberare gaudia, veriores voluptates decerpi, quàm quibus est stabilis, certaque fides de diuina bonitate, omni que natura Dei. Post eos, inquit Plutarchus pro cæteris contra Epicurū, qui Deū propter suam nequitiam, & quibus se demerere voluptates noxias reformidant, muneribusque placant: τρίτον ἡδὴ σκεψόμεθα τὸ βέλτιον ἀνθρώπων καὶ θεοφιλέστατον γένος ἐν ἡλικίαις ἡδοναῖς χρῆσθαι καὶ εἰς θεῶν δόξαις συνόντες, &c. Tertium consideremus præstantius hominum, piissimumque genus, quot quantisque voluptatibus, puris de Deo cogitationibus & opinionibus assueti, perfruantur. Quod sit omnium bonorum princeps, pater omnium honestorum, cui prauum quid facere minimè liceat, quemadmodum neque perpeti. Bonus enim est, bono autem nulla de re adest inuidia, neque metus, neque ira, neque odium. Voluptates ineffabiles, quas Plutarchus ait piis, optimisque afferre pietatem, lætitiâque immensam animorum, sunt quas vbi que nostræ litteræ decantant, lætitiâ sempiterna super capita eorum, & exultationem obtinebunt. Iocunditatem, & exultationem thesaurizabit super eum. Cum igitur & illi sentiant cultu Dei verâque de eo sapientia, ineffabiles contineri voluptates, profectò congruunt, hoc vnū elaborandum esse in omni vita: ad quod cum nostra religio deducat ob omnigenam animis inspiratam scientiam Dei, miras voluptates afferens, profectò solam hanc Philosophi viderunt, & admirati sunt absentem, conclamaueruntque vitæ beatæ ducem, quæ synceras, nullis vitis, doloribusque inquinatas voluptates semper, affatimque largiatur, omnem metum submouens lætē, pascens animos vberissima, perenni que lætitiâ, quasiq; theatrum bonorum pandens, quo spes iucundissimæ rerum optimarum continentur: neque ea modò quæ Plutarchus docuit, ostendens, verum etiam alia longè plura, quibus animo perceptis, & persuasis, lætissimus efficitur obtinens triumphus simulachra futuri. Si quis igitur dicendo, diuinâque litteras euoluendo dilaret, quod dixit Plutarchus, videbit eum totam veræ religionis bonitatem, contra Epicurum fuisse confessum: hocque argumento esse, Philosophos sic Christianam religionem procul vidisse, ac diuinasse, lætitiâque ob eam elatos fuisse, vt qui matutinam lucem montium iugapendentem cernentes, de maxima luce ventura iudicant, atque lætantur. Destructio quin etiam, destomachatiōque sordium Epicurearum, in quas boni omnes inuaserunt, est hodiernæ religionis confirmatio, illecebrarum, sordiumque corporum contemptricis. Itaque omnia suffragia Philosophi detulerunt absentem: neque enim sciebat eam Plutarchus: decreueruntque solam veram generis humani magistram, ducem ad cælum affectandæ vitæ. Tanta igitur est Philosophorum cum nostris super vera pietate

Cultus Dei quid hoc in vita præstat.

Bonus nulla tangitur perturbatio.

Veram religionem absentem philosophi admirati.

Destructio Epicurea secula est vera religionis confirmatio.

Iere: 48.

Qualis, circa
Dei cultum
negligens.

concordia, vt miraculum fit, multa cum sacris litteris eos conformia locutos esse, nisi sci-
remus sua sponte Naturam offerre verum. Vt igitur in nostris litteris est, Maledictus ho-
mo, qui facit opus Dei negligenter: Sic illi pietatis colendae tarditatem, ignauiamque
execrati, Simplicius pro illis: *ὁ δὲ θεὸς τὴν τὴν θεῶν τιμὴν ἀμελῆς, καὶ βλαβερὸς φαινόμενος, θεὸς τι-
μῆν αὐτῶν δεινῶν ἀπειθεῖν:* Qui autē circa Dei cultum, honoremq; negligens, ignauusq; cer-
nitur, quamnam necessariam rem sedulo curabit? His plusquam aureis dictis, quantas os
humanum fundere potest, laudibus ea religio tollitur, celebratur, illustris, claraque pro-
ponitur, cuius est ad pietatem honoresq; diuinos inflammata voluntas, faces animis ad-
mouens, non contenta mediocri probitate, non segni, tardaque iustitia, sed absoluta, in
qua nihil sit iniustitiae residuum, inducens, sollicitansq; animos ad veram solidamq; pro-
bitatem. Si talis igitur à Philosophis desideratur, nimirum desideratur hodierna.

*Philosophos diuitias contemnendas docentes, malisq; malas & perniciosas
asserentes, paupertatem admirantes, curam carnis abiiciendam, studiumq;
ad pietatem, & cultum Dei transferendum contententes, presentem re-
ligionem vnicè comprobasse. Hanc vnā eos voluisse.*

CAPVT XV.

Bona, quae
vulgò putan-
tur.

Bona bonis: at
eadem malis
mala censenda.

Philosophia
humana quae.

Multis pla-
cuisset, est di-
splicere sapien-
tibus.

E QUOQUE probatur, eos nescio quibus arcanis, Naturaq; in re-
cessu absconditis modis, quibus excitatur recta ratio, praesentium saeculorum collaudasse, quae foret hominum suprema sapientia, religio-
nem, quod diuitias, & ea, quae vulgus admiratur, vocatque bona, tum
contemnenda summo nobiscum consensu praedicauerunt, tum dixe-
re perniciofa malis, nullam hanc suapte naturā felicitatē efficere praed-
icantes, pro quibus Iamblichus, Quae, inquit, bona vulgo putantur,
non sunt bona, sed potius mala. Primum bonum dicunt sanum esse, tum pulchritudinē,
tertiū diuitias, multaque alia, acutē sentire, facere quod cupis imperando. Haecq; omnia
cum immortalitate possidere, beatitudinem esse: *ὁ δὲ ἐμὸς λόγος τὰδε λέγει. ὡς λέγεται ἐν
ἐπιφάνειαι, διηγήσις μὲν καὶ ὁμοίως ἀνδρασὶν ἀεὶ κατὰ φύσιν, ἀδίκους δὲ κακίαν ἐπιφάνειαι ἀρετῆς
ἀπὸ τῆς ὕλης:* Ego verò dico, quod haec quidem vniuersa, iustis, & sanctis optima, iniustis
pessima sunt omnia, incipiens ab ipsa incolumitate, vegetisque sensibus. Omninoque
ipsa vita maximum quidem malum, immortalēque omni aeuo possidere omnia quae vo-
cantur bona, sine iustitia, omnigenaque virtute. Minus autem malum si breui tempore
huiusmodi è viuis rapiantur. Clare etenim contendo, quae dicuntur mala, iniustis esse bo-
na, iustis autem mala. At verò bona, bonis quidem verè bona, malis autem mala. Atque
is quidem qui iniustè, contumelioseque vixerit, necessariò turpiter viuunt: si turpiter, etiā
malè. Quocirca insuauius, miserè, sibi que perniciose viuunt. Dicimus enim & quidem ius-
tè Deos iucundissimam, & eandem optimam vitam agitare. His Philosophi dictis, ea
maximè religio, ea Philosophia confirmatur, quae cunctis ad contemnendas opes, om-
niāque praesentia bona hominibus inuitatis, ad prudentiam, sapientiamque veram vi-
tae beatæ, etiam in corporibus causam, aperit viam. Nulla enim vnquam Philosophia,
nulla, quarumuis gentium, & à mundo condito doctrina, aut secta fuit, in qua inesset pru-
dentia, ac sapientia, quae describitur, & velut absens desideratur à Philosophis. Nam nul-
la magis vanos dissuasit amores, nec facit vlla magis, vt quae dicuntur bona, vtiliaque nõ
perniciosa essent possidentibus. Directus est huc omnis eius, & defixus scopus, vt bona
praesentia, vel spernamus, in quibus beatitudinem statuere non deceat, vel ea virtutis,
vitaeq; adiumenta putantes, ex his non perniciem, sed vtilitatem capiamus. Huc igitur
pertinet, quod noscas, hodiernam religionē Philosophis probatam fuisse, quod quē-
admodum iudicium multitudinis in delectu bonorum, vitaeque degenda, non finit nos
attendere praesens religio, idem senserunt, censueruntque. Iamblichus enim dicit: *πολλοὶ
ἀρέσειεν, τοῖς σοφοῖς ἔστιν ἀπαρέσειεν:* Multis enim placuisse, est sapientibus displicuisse.
Longè igitur magis est displicuisse Deo, multis placuisse. Hinc ille noster, Si homini-
bus placerem, Christi seruus nõ essem. Audis Philosophos, aliorum antesignanos, nobiscum
concordes, vnāque religionem profitētes? Sic quod nostrae Philosophiae & salutis
autor,

Autor, pro diuina sua sapientia, qua sciret vbi non modò futuræ causa, sed praesentis etiam
vitae tranquillitas esset, inhortatus est ad paupertatem vel capeendam, vel non odio ha-
bendam, quod probitatem facilius, difficilius improbitatem efficiat, idem illi praedicaue-
runt. Nam Plutarchus cum dixisset rationem, prudentiamque sic verum iudicium resti-
tuere, quemadmodum redditur medicamentis sanitas, his qui à febris sanantur, subiecit:
καὶ αὐτῆς ἐστὶν ἔσθ, ἐὰν μάστις πὸν καλὸν καὶ ἀγαθὸν ἔσθ. τρυφήος ἐν πτωχῶ, &c. Et diues eris, si
quae sit pulchritudo, bonitasque didiceris. Triumphabis, regnabisque in paupertate, vi-
tamque priuatam, à turbis remotam nihilo diliges amplecterisque minus, quā si
vel in imperio, & magistratu forens. Vides omnes eorum voces, eandem, atque hodie-
nam resonare, desiderare, suggerere mortalibus religionem? Illud quoque quod referunt,
miranturque Porphyrius, & Iamblichus, quod à Pythagora, Pythagoreisque praecipie-
batur, nõne nostrum est, praecipuumque religionis hodiernae robur? *φυλακτέον πάση μι-
χρή καὶ ἀεκοπήσειν πύλι, καὶ σιδήρῳ, καὶ μηχαναῖς παντοίας ἀπὸ ἰδῶ σώματος, νόσον, ἀπὸ δὲ ψυχῆς
ἀμαθίας, κοιλίας, πόλεως δὲ σέσση, οἷος δὲ διχοφροσύνῃ, ὁμοῦ δὲ πάντων ἀμαθίας:*
Fugandam totis viribus, & abscidendam igni, & ferro cunctisque machinis, à corpore
quidem aegritudinem, ab animo incertam, ab vrbe seditionem, à domo discordiam, si-
mul ab omnibus intemperantiam. Et illud, quod eundem Pythagoram ferunt, miranturq;
ventris, Venerisque indulgentiam, eum solitum comparare Sirenis illis homicidis. Et
quod cupiditates, vitiisque non nata, & facta à natura, sed à nobis ipsis inuenta dixit. Mul-
tas, ait, hominum cupiditates acquisitas esse, repertisque ab ipsis hominibus: *δὴ καὶ πλεί-
στης ὀπιμελείας δεῖσθαι τὸ πάθος τῶτο, καὶ φυλακῆς τε καὶ σωμαστικής ἐ τῆς τυχεύσεως:* Quocirca ma-
gna huic morbo opus esse cura & custodia, corporisque exercitatione. Hoc eximius nos-
trae Theologiae praceptor, Castigo, ait, corpus meum, & in seruitutem redigo. Itaque
corpus exercendum siue castigandum, cupiditates, curamque carnis abiiciendam, & illi
senserunt, constantēque asseruerunt. Nam quod idem diuus Paulus praecipit, Et curam
carnis ne feceritis: Audi vt Marcus Tullius conformiter probauerit, quo verborum splen-
dore mouerit in Legibus: Nam cum animus, inquit, cognitis, perceptisque virtutibus, à
corporis obsequio, indulgentiaque disceserit, voluptatemque sicut labem aliquam de-
decoris oppresserit, omnemque mortis, dolorisque timorem effugerit, societatemque
carnis eiecerit, tum suis, omnibusque natura coniunctis suos duxerit, cultumque Deo-
rum, & puram religionem susceperit, & exacerit illam, vt oculorum, sic ingenij aciem,
ad bona diligenda, & reicienda contraria, quae virtus ex providendo est appellata Pru-
dentia, quid eo dici, aut excogitari poterit beatius? Haec Philosophus Latinus. Contem-
nunt igitur omnes, contemnendaque clamant, haec mortalia: omnem autem ad res aeter-
nas, verasque, amorem, studiumque transferendum. Nam & Epictetus: *ὄσοι γὰρ θεὸς κατὰ
σὴν καὶ ἀρετῆς, καὶ δικαιοσύνης καὶ ἀρετῆς πῶς ἀνατρέφεσθαι, λέγεται ἕδὼν ἄλλο ἢ χόρτος ἔσθ:* Vos ò qui-
cunque agris, famulatio, magistratibus adipiscendis studetis, haec esse noritis non aliud,
quā foenum. Haec quidem Epictetus. At Iamblichus ex Pythagora, qui praecipisset, vt
publicas semitas vitares, multa diuinitus disseruit, eius sententiae declarator, qua diuus
Paulus dixit, Nolite conformari huic saeculo. Ille verò, Hoc, inquit, Pythagorae symbo-
lum, popularem quidem, vulgarēque vitam deserere, separatam autem, diuinamque
agitare monet, publicisque opinionibus contemptis, secreta, ac priuata magni aestima-
re. Contemptis item humanis illecebris, *πὴν δὲ τῆς θεῆας βυλῆσεως ἐχρηθῆεν εὐταραχίαν, ἀπὸ
πολλῶν ποιέσθαι:* Felicitatem, quae ex diuina voluntate dependet, plurimi facere. Hum-
anas praeterea consuetudines, ceu plebeias abiicere, cultu Deorum, qui longè praestet vul-
gari vitae, suscepto, eo que optimo: *θεῶν τε θεραπεία χρῆσθαι τῇ ἀρετῇ.* Quis dubitet igitur,
quin optimam religionem, cultumque Deorum, quanquam dicere nõ est è Philosophia
Deorum, Iamblichus purissimam, excellentissimamque senserit? nimirum hodiernam,
qua non inueniet animus cogitando, nec meliorem, nec puriorem, cui, quem colat, non
homines, aut astra, aut Daemones, sed vnicus, singularis, praepotensque Deus est proposi-
tus. Certè ea est optima religio, perfectissimisque cultus, quae supremum colit, & colit
admirando, decantandoque eum, & opera miranda, suspiciendaque eius.

Aurea pre-
cepta de vii-
da omni ini-
perantia.

i. Cor. 9.

Ad finem
i. Legum.

Per publicam
viam nõ eun-
dum, quid.
Rom. 12.

R ij

Philosophos asserere religionem purè exercendam esse, querendumq; acce-
ptissimum Deo cultum, cuncta humana contemnenda. His probari, ea, quæ
habentur in religione Christiana, auidissimis animis eos acceptasse.

CAPVT XVI.

A HANC rationem pertinent item quæ idem Iamblichus enarrans
symbola Pythagoræ, differuit, quibus quidem probatur, eos vbiq; re-
ligionem Christianam demiratos, vnam hanc tacitè coluisse, prædi-
casse, suspexisse, vnam veram generis humani Philosophiam iudicasse.
Nam quod Pythagoras monuit, vt accedens ad templum adores purè,
μηδὲν ἄλλο μεταξὺ βιωτικῶν μίστε λέγειν, μήδ' ἀπάθειν: Nihil aliud ibi vel
agens, vel loquens: quod ad corpus spectet, est nostræ religionis præ-
dicatio. Quod explicans Iamblichus, Conseruat, inquit, offertque Diuinitatem hoc sym-
bolum, cuiusmodi est, puram, incontaminatam, ab omni concretionem mortali segregatam:
vultq; hoc præceptum efficere, vt insuefcas purum purè contingere, ne quid mor-
tale, ac corporeum ad cultum diuinum apportes. Sunt enim quæcunque attuleris alic-
na, & contraria. Idem ad scientiam valet plurimum. Neque enim cum scientia diuina
miscere cogitationem, opinionemq; vulgarem, & humanam, curamque aliquam, & stu-
dium corporis oportet. Neque verò verba sacra, actionesque diuinas, & puras inquinare,
vagus hominibus, aut moribus communicatas. Hæc Iamblichus ad verbum. Qui quidem
omnis sermo, nemini dubium, quin sit hodiernæ pietatis explicatio. Atque quod Serua-
tor noster præcepit, Primum querite regnum Dei: Audi vt idem ex simbolo Pythago-
rico, quo dixit, non ingrediendum in templum ex casu, & quasi aliud agenti, differuit:
Non est, inquit, cur fores templi fortuito oculis oblati ingrediaris. Nam cum simile si-
mili gaudeat, sanè cum natura Deorum in vniuerso sit eminentissima, horum in primis
cultus exercendus est. Quod si hunc alterius negotij causâ, quis postposuerit, claret cul-
tus, ac notionis ordinem eum peruersurum, reiecto quod erat primum, in secundum lo-
cum. Ad hæc, non decet bonis pretiosis vtilitates humanas anteponere, aut obiter face-
re, quæ erant meliora, nostris ad finem certum directis. Hæc Iamblichus. Hoc alio sym-
bolo cum Pythagoras monuisset, quo dixit, Nudis pedibus sacrificia & adora: Designat,
inquit, modestè, compositè, minimèque ordine neglecto Deos colendos, capeffendamq;
eorum cognitionem. Alterum oportere non impeditum, vinclicque ligatum, cultum, no-
tionemque eorum suscipere. Hæc q; non de corpore solum, sed item operationibus ani-
mi præcipit, vt neque ab affectibus eas impediri, neque à corporis imbecillitate, aut his,
quæ circumstant exterioribus, sinas, sed expedita cuncta, & prompta ad eorum propinqua-
tem nanciscendam habeas: ἐλθῆτα δὲ πάντα ἔχων, καὶ ἔτοιμα πρὸς τὴν μετυσίαν τῆς θεῶν. Hæc
quidem diuinus Philosophus. Quem quidem, quod omnibus præfert, antecellerè que
vult cultum Dei, religionem, pietatem, cunctas humanas curas, & cupiditates, satis lau-
dare non possum: quod autem Deos toties inculcat, possem eum suamet Theologia do-
cere, atque illi probare, quoniam summum, singularè que Deum sæpius agnoscit, huic
duntaxat cultum, religionemque deberi, præterea nullis. Tendendum igitur animis in
cælum, maximè que huic itineri, regione terrestri, & labe relicta insistendum, vt ad pu-
rissimam, segregatamque omni labe vitam perueniamus, vtendumque optimo Deorum
cultu, maximè que supremis Diis congruenti, asseruerunt: καὶ ἔτι γὰρ λέγει τῆς ἕσθιας πορείας
ἀντέχεσθαι, καὶ τοῖς νοετοῖς θεοῖς συνάσπασθαι, τῆς τε ἐνύκτου γέφυρας καὶ ἀειάχου πρὸς τὴν δι-
λον καὶ ἡσθαρεῖν ζῶντο, θεῶν τε θεογονία λέγειται τῆ ἀείψῃ, καὶ μάλιστα τοῖς ἀρπύκιοις θεοῖς πρὸς ἡ-
κίστην. Ex his constat optimum illum, ad quem inuitat, Deorum cultum, supremè que ma-
ximè decentem, non alium eum innuere, quam hodiernum, qui & optimus est, & supre-
mo maximè Deo conueniens. Neque enim supremus est, nisi vnus, adorandus solus, eis
fatentibus. Hæc fuerunt ea, ob quæ vocatus est Iamblichus à suis diuinissimus, approban-
tibus scilicet quæ de religione docuisset. Itaque etiam diuinè de rerum humanarum cõ-
temptu, summo cum Theologia vera cõsensu differuit: Optant, ait, omnes esse beati, sed
quam cupiunt in primis vitam, nisi causâ maior felicitatis accedat, sentiunt eam non suf-
ficere. Ergo ridiculum est, non omni contentione, studio, atque industria elaborare, quo
sapien-

Purum purè
contingere
quid sit.

Matth. 6.

Non aliud a-
gens, Deo sa-
cra tibi facien-
da.

Modestè Deū
colendum.

Non est supre-
mus, nisi vnus.

D

E

A sapientiam consequamur, quæ sola potest efficere beatos. Inuenies enim, quæ magni ab
hominibus æstimantur, cuncta esse οἰοζαφίαν, inania simulachra, adumbratamq; picturâ:
vt rectè dicatur hominem μηδὲν εἶναι τῶν ἀθανάτων, esse nihili, humanasq; res instabiles esse.
Siquidem robur, proceritas, forma, ridicula sunt, nullius pretij: γέλας ὄσι, καὶ ἕδνός ἀξία. Nã
forma, præterquam quod nihil habet exquisitum, siquis, quemadmodum Lynceum fer-
runt, parietes, & arbores penetrare visione posset, quantam malorum turbam videret eã
sequentem: Honores porrò, gloriaq; omnis, pro qua summa contentione depugnatur,
ἀδιτηγῆ γὰρ φλυαρίας, inenarrabili vanitate redundat. Nam qui ipsam ante oculos habet
æternitatem, stultitiam videbit his ardentè elaborare. Quid enim humani est diutur-
num? Hæc Philosophus. Nihil igitur abest, quo minus omnibus suffragiis, hodiernam re-
ligionem, veritatis sedem, reginam probitatis, sapientiæ ducem decernant, qua nihil ab
immortali Deo melius hominibus dari potuisset. Vna enim perfectè rerum humanarum
fragilitatem, inconstantiamq; detexit, ab earum amore melioribus propositis dissoci-
uit. Sola magistra vera fuit eorum, quæ Philosophis Natura docente, videbantur. Con-
uocant igitur & ipsi mortales à terrenis, fragilibusque auocatos, ad æterna, ad religionè
puram, ad pietatem veram, ad cultum Dei, ad spes cælestes.

Sola sapientia,
beatos facit.

Corporis
fortuna bona
qua.

Philosophos arbitrio libertatem tribuentes, sed opem diuinam ad opera recta
necessariam prædicantes, mirificè cum religione hodierna congruere. Ma-
la ex nobis ipsis esse, autoribus eis.

B

CAPVT XVII.

L IVD quoque mirabile, scituq; dignum, quod de libertate animi, ac
libero arbitrio, eadem atque nostros, apud eos habentur. Conspirant
enim sapientia cælestis, atque Natura. Omnem inquam animis datam
esse libertatem, nobis permitti, malimúsne miseri, an beati esse. Siqui-
dem Iamblichus testis est, Pythagoram, summa asseueratione, apud
omnes ἀπὸ τῆς ἐν τῇ ψυχῇ ἀντέξουσιν δυνάμεως ἀναμφισβήτητος ἀπέδειξε: De
animi iure, expeditaq; potestate, sine vlla ambiguitate differuisse, de-
monstrationes expressas præbuisse. Duobusq; id nominibus designabat, δυνάμει, faculta-
te, potestate. Vbi est enim potestas, nullum est vinculum, nulla obligatio, est facilitas. Al-
tero ἀντέξουσιν, sui iuris, suæ licentia, suæ libertatis. Sed diuinius, ac profundius hoc apud
eum, & Platonem est demonstratum. Siquidem Pythagoras affirmabat eodem Iambli-
cho autore, ὅτι αὐτοὶ ἑαυτοῖς ἴσμεν ἐν τῇ ψυχῇ καὶ δαίμονος τῶν εἰ, καὶ ἡμεῖς τὸν δαίμονα εἶρῃ μεθ᾽ ἑαυτῶν, καὶ εὐδαί-
μονας αὐτοὶ ἑαυτῶν τὸ θεοσκευάζομεν. Nos ipsos, nobis esse Fortunæ, & Genij loco, nos eligere
Genium, nosmet facere vt simus fortunati. Quid diuinius, ad errores aperiendos huma-
nos præsentius? Nusquam est Fatum, non Fortuna, nisi quam tu volueris. Quem maluer-
ris, Genium habebis. Dabit ergo malis mala Deus, dans eis, quæ maluissent, dum bona, &
mala velle potuissent. Hoc Pythagoras eo carmine designabat,
Γνώση δὲ ἀνθρώποις ἀθανάτητα πῆματ' ἔχοντες.
Sponte sua nosces homines sibi querere clades.

Homines, sui
iuris, & li-
berum haben-
tes agendi
principium.

Non est fa-
tum, non for-
tuna, nisi ve-
lis.

Nemo peccat
inuitus.

Liberrum ar-
bitrium qui-
dem, sed di-
uino egēs au-
xilio.

Sed quoniam liberum quidem arbitrium est, verum nisi maioribus auxiliis in malum po-
tius quam bonum propter humanam fragilitatem procliuè sustineatur, delabatur in de-
terius, verè sanxit Theologia, liberum quidem arbitrium esse, sed indigere auxilij diuini:
Solut enim Deus, cuius est inexhausta, indeficiensq; bonitas, potest semper velle bona.
Nos autem qui longè distamus ab illo, cadimus, sed volentes, qui non cadere poteramus,
si noluissemus. Auxilium igitur diuinum implorandum, vt electio potens esse malorum,
potius sit bonorum, cum nostris illi maximè senserunt. Iamblichus: μήτε μὲν ἀέκητῃ τῶν
κλήσις εἰς τὴν θεῶν εὐδαίμονίαν, ἢ μεμεγμυμένη τῶν εὐχῶν καὶ ἀνακλήσει τῆς θεῶν, καὶ μάλιστα τῆ βα-
σιλέως αὐτῆς δυνάμεως: Optima, vnæque præstans est consolatio ad felicitatem diuinam, quæ
mixta est precibus, & inuocationibus Deorum, maximè verò regis eorum Iouis. Epictet-
us etiam eadem atque Iamblichus ratione, nisi solidis radicibus auctori nostro penitus
hæreamus, fore prædicat, vt nunquam veram beatitudinè, in multa scelera prolapsi con-
sequamur, vt superius adductum est.

R iij

Hieroclem, Syrianum, eximios Philosophos, veram indicare sapientiam, virtutumque principem pietatem, & assimilationem cum Deo, & imitationem bonitatis, iustitiæque eius. Eumque esse Philosophiæ finem. Hanc esse beatitudinem, quam Marcus Tullius dicit à Philosophia donari.

CAPVT XVIII.

Profana Theologia celesti Theologia assensum prae-buit.

1. Corin. 13. A pietate virtutes manant omnes. Psal. 110. Procu. 1.

Deum facere ex homine. Ioan. 1. Rom. 8. Religio Christiana, magistra bonorum omnium.

Virtus, similitudo Dei. Matth. 11. Philosophia Christiana quid.

VDIENDVS item Hierocles, & Syrianus, summus vterque Philosophus, de totius Philosophiæ, cunctarumque contemplationum fine, vt omnes intelligant profanam Theologiam caelesti se deuouisse, placitisque eius, pronis animis assensam esse, nec aliam sibi metam studiorum præfixisse, quam quam doctrina caelestis ostendit. Ait ergo Hierocles: τέλος ἀπάστων ἀρετῶν ἡ φιλία, ἀρχὴ δὲ ἡ εὐσέβεια: Finis, inquit, virtutū charitas, principiumque pietas. Est autem ratio pietatis, bonorum nobis omnium origo, & seminarium. Cernis quæ diuus Paulus, Fides, spes, charitas, maior horum charitas. Is finis omnium virtutum, charitas erga Deum, & homines. Audis à pietate, veluti fonte, cunctas manare virtutes: Est enim timor Domini principium omnis virtutis, & sapientiae. Exercendam igitur, amplectendamque clamant pietatem, quemadmodum semper hodierna religio: quia lignum vitæ est his qui apprehenderit eam: Et qui tenuerit eam, beatus. Si pietas igitur est origo virtutum, finemque virtutum nobis apportat: nihil autem est virtute melius: profectò laudatur, superem laudibus fertur à Philosophis ea religio, quæ præter omnes, pietatem veram nouit, & exercuit. Est autem pietas suprema, veraque de supremo Deo. Cui colitur igitur, indefessèque laudatur su premus Deus, rerum principium & finis prædicatur semper, ea pietas vera, atque suprema. Quis è Philosophis igitur, si vidisset hodiernam religionem, omnem ad æterni, & incommunicabilis Dei cultum inclinatum, ad eumque genus humanum vocantem, si veritatis amicus esse, priuatis affectibus ommissis voluisset, non extemplò veram, singularèmq; solam pietatis nomine dignam exclamasset? Idem Hierocles ait, finem vitæ esse, ἵερὸν ποιεῖν ἐν τῷ ἀνθρώπῳ, καὶ τὸ δυνατὸν: Deum facere ex homine, vsque quò fas est, hominem fieri Deum. Sentit Hierocles quod aperte nostri, Dedit eis potestatem filios Dei fieri. Et, Cohæredes Christi, conformes imagini Filij Dei. Huiusmodi finem senserunt & illi, sentientes, hodiernam religionem magistram omnium bonorum, & matrem palam innuerunt, quæ quomodo Dij, aut filij Dei fieri mortales possent, vnà docuit: & ad veritatis aulam iter patefecit. Addit Hierocles Pythagoreus: Quoniam igitur vita secundum virtutem diuinam amplectens similitudinem, verè diuina est: at quæ cum scelere, & flagitijs transigitur fera, im-pia, claret voluptatem probi diuinam lætitiã imitari, Deum, mentemque sequentem. Verum improborum voluptas (sit enim nunc commune nomen) efficitur motui fero, & stupido persimilis. His Hierocles ostendit virtutem, similitudinem, imitationemque esse diuinam, similiter voluptatem, ex virtute nascentem, similem lætitiæ diuinæ, confirmans ea, quæ nostris in litteris habentur: Sancti estote, quoniam ego sanctus sum. Tollite iugum meum super vos, & discite à me, quia mitis sum, & humilis corde. Imitamur igitur illum, cum rectè viuimus. Non aliud est hodierna Philosophia, quam diuinæ probitatis, iustitiæ, bonitatis imitatio. Ecce vna omnium religio, mens omnibus vna, vnus Deus, vnus vitæ finis, vna eadèmq; Philosophia, Deum imitari, voluptates ex hac imitatione nascentes solas prosequendas, solas veras, synceras. Syrianus autem præceptor Simplicij in interpretatione librorum Aristotelis: τὸ ἀγαθὸν ἐνεκεν, &c. Boni enim causa, & vt cum Deo similemur, & causa salutis nostræ, speculari desideramus. O plus quam aurea verba. Magnus igitur Philosophiæ, & præclarus finis, Deo similari, bonitatem eius imitari. Hæc nostra salus, hoc bonum. Id optat sibi que proponit Philosophia. Vna eadèmq; nostra, atque illorum: Illorum, docente Natura: nostra, reuelante Deo. Non potestis igitur ò Philosophi negare, quin omnibus quæ cælitus hominibus donari potuissent, optatior, verior hodierna sit Philosophia. Marcus igitur Tullius eximius & ipse, diuinæque mentis Philosophus, de Finibus, Omnis, ait, autoritas Philosophiæ consistit in beata vita comparanda. Beatè enim viuendi cupiditate incensi omnes sumus. Quæ igitur hæc, ò Marce, beatitudo, nisi quam Syrianus, cæterique dicunt, primum diuinam pulchritudinem imitari,

Aimitari, tum ex eo consequi beatam vitam in posterum, quæ nulla in terris reperiri potest: Denique etiam vetustissimus Pythagoras vidit & celebrauit hanc beatitudinem donandam ex optimè in vita gestis:

Ἡνίοχον γνώμων ἤσους ἡδονῶν ἀέλειν· Ἡν δὲ σπολλείας σῶμα ἐς αἰθέρ' ἐλευθερον ἔλθης· Ἐσσευ ἀθάνατος ἡδὲς ἀμύρολος, ὅτε ἐπὶ ἡμετέρας· Optima mens, animi fac vt moderetur habenas, Tum corpus linquens, tranabis ad aethera apertum, Immortalis eris Deus, amplius haud mortalis.

En quod pater bonorum, hominibus in terra prædicauit: Erunt omnes æquales Angelis Dei. Quod eius Apostoli confirmantes, Dedit, inquit, eis potestatem filios Dei fieri. Et, Conformes imagini filij Dei.

Beatitudo, diuina pulchritudinem imitari.

Luc. 20. Ioan. 1. Roman. 8.

Priscos à maioribus audisse de præmijs æternis. Famam semper inter mortales crebuisse futurae felicitatis post hanc vitam. Platonis, & Socratis, & Marci Tull. testimonia.

CAPVT XIX.

B

ENIQUE de futura vita, omnibusque his quæ pari, atque superiora consensu cunctarum nationes, nullo non sæculo crediderunt, asserueruntque, partim ratione, iudicioque vidente, partim ex antiquissimis sæculis, atque vt ego quidem arbitror, ab exordio mundi per omnes ætates hæc Theologia manante, mirificè nobiscum Philosophi conueniunt. Quæ cum & à paucis, & obscurè, autorèque incerto quondam circumferrentur, nuntio caelesti, à regis sedibus suis in terras descendente, velut intra adyta, reposita, & condita lux, ruptis quibus antea claustris contineretur, torrenti similis inundauit, clarissimis facibus, toto terrarum orbe explicata. In duas autem finditur hæc futura vitæ vias: alteram ad æterna præmia, alteram ad æterna supplicia ferentem. In quibus cum mirè Philosophi nobiscum congruant, fit omnium quæ superioribus libris scripta sunt, confirmatio. Confirmatur enim hinc immortalitas animorum, creatio mundi, cuius æternitas non stat cum vita futura. Confirmatur item prouidentia, hominumque creatio. Mirabile verò est, vt ratio, Naturaque docuerat multos, quæ post Deum ipse rauelauit. Habet enim veritas imperus suos, scilèque sponte, propter diuinam similitudinem animis offerens, eos ad confessionem sui compellit. Sed enim semper lux aliqua refulsit, & ex antiqua ante diluuium, ab humanæ proles initio, pietate, qua solus Deus vno ab omnibus animo colebatur, quædam per omnes gentes reliquæ restiterunt. Constat igitur, fidem apud mortales semper olim fuisse celebrem, esse post hanc vitam aliud vitæ genus, diuinius, animis pijs, iustisque paratum, eamque famam constantem per omnes gentes, sæculis omnibus increbuisse, nunquam spem hanc ex humanis pectoribus extindam, mæstos eos, ac tristes destituisse. Plato igitur in Apologia, εἰ δὲ αὐτὸν Σπυδαίμωσσι ἐστὶν ὁ θάνατος ἐλευθερία εἰς ἄλλον τόπον, &c. Sin autem mors est, quasi hinc in alium demigrare locum: & vera sunt quæ dicuntur, esse defunctos illic omnes: quid eò melius dari possit? Ecce priscam publicamque famam de immortalitate animorum, de præmijs æternis, de consortio societateque bonorum, quam decantauit extulitque miris laudibus ibidem Socrates, nihil melius cõtingere cuiquam posse, quam cum sapientissimis, iustissimisque viris versari, quos Græcorum optimos fuisse scirent omnes. Hanc celebrem, penesque omnes fuisse famam Plato docet. Si vera, inquit, sunt, quæ dicuntur, Sermo confans vnanimisque omnium testimonio corroboratus, quem, fontem aliquem magnum, vnde flueret, autoritatèmq; maiorem quam humanam habuisse necesse est. Magnus igitur omni sæculo crebuit rumor, homines ex hac vita in alium quasi mundum proficisci, bonosque cum bonis congregatos, beatissimè viuere, quorum tanta sit beatitudo, vt qui sapiens sit, non vnã modò, vt eo fruatur consortio, sed mille mortes libenter occumbat. Addit enim Socrates: ἐγὼ μὲν γὰρ πολλὰ μὲς ἐθέλω τεθῆναι, εἰ ταῦτα ἀληθῆ: Ego sæpius optarim mori, si hæc vera sunt. Hoc ante oculos

Priscis philosophis infusa doctrina de vita futura, à Christo declarata.

Veritas habet suos imperus.

Mors quid.

Fama vetustissima, & sermo confans de migratione animorum ad alteram vitam.

Martyrum cōstantia vnde. habentes martyres nostri, omne mortis genus presentissimis animis subeuntes, se quasi ad epulas, & triumphos tum vocari fatebantur. Hanc quoque famam, publicamque, non Græcorum modò, sed item aliarum nationum persuasionem fuisse, insignis testis alius, Marcus Tullius: Autoribus, inquit; ad istam sententiam, quam vis obtineri, ut possumus, quod in omnibus causis & debet, & solet valere plurimū. Et primum quidem antiquitate, quæ quo propius aberat ab ortu, & diuina progenie, hoc melius ea fortasse, quæ erant vera, cernebat. Itaque vnum illud insitum erat priscis illis, esse in morte sensum, neque excessu vitæ, sic deleri hominem, ut funditus interiret. Ecce Marcus insitum ait fuisse priscis illis, à quibus Græci, Latini que originem, & sermonem, ritus, & scientias susceperunt (quos Socratem apud Platonem spectasse verum est) animos immortales curriculo vitæ presentis exacto, ire in alia loca, frequentesque bonos cum bonis latari, triumphari in republica beata. Testimonium vetustatis orator grauis valere plurimum solere, & debere in omnibus causis, asseuerat. Quod Aristoteles quoque in Moralibus confessus est. Meretur autem fidem vetustas, ne forte putes sine ratione hæc eos sensisse, quòd ab ortu progenieque diuina non longe aberant, propiores erant diuino fatui. Progeniem autem diuinam sentit, procreatione diuinam, qua Deus procreauit, genuit, seu fecit hunc mundum, & hominem, qui vera diuina progenies fuit: Aut sentit Deos, & Angelos, quos vnà cum hominibus progenitos, homines, ut præceptores audierunt. Forte intendit eò Cicero, quod Plato in Timæo docuerat, Difficile esse non credere natis à Diis. Credendum, inquit, mirum in modum est priscis, ut aiunt, viris, qui se progeniem Deorum esse dicebant. Hæc igitur causa, quamobrem priscis credendum sit, à quibus, ut sæpenumero dixi, quandam constat manasse Theologiam, profectam quidem à priscis ad posteros, ad priscos autè à Deo, cuius se progeniem illi asseriebant. Deus enim Hebraicè dicitur numero multo Dij. Natus homo à Deo, eruditus quoque est, magna cognitione rerum diuinarum ex sermone, & presentia eius dotatus. Hunc & filios eius, veteres audierunt, senserunt eum asserentem se progeniem esse diuinam. Is & omnis post ætas, dicti sunt prisci, nati, ut ipsi asseriebant, à Deo. Sed priscos in Timæo natos à Diis, dixit, in Tusculanis autem propiores stirpi diuinæ, ut alij sint prisci, alij progenies diuina. Fuerunt igitur primi genitores, progenies diuina: Cæteri post eos nati, eosque contemplati edoctique ab eis ex quotidianis sermonibus, prisci. Grauisimum igitur hac de causa, & fidelissimum testimonium vetustatis, quæ à parentibus suis, diuina progenie, animos immortales esse, & ab hac vita migrare ad consortia beatorum, multaque alia mysteria, quorum reliquæ, & vestigia quædam collecta sunt his libris, audiuit. Itaque Marcus idem Tullius non Platonis modò Theologiæ subscribens, sed firmam gentis suæ sententiam proponens, Si quidem, inquit, aut Dij ipsi, aut cum Diis futuri sumus. En illa sacrosancta missa de cælo in terras vltimis temporibus latissima, atque vberissima sapientia, Erunt, inquit huius sapientiæ fons, omnes æquales Angelis Dei. Quod prædicauit velatus humano corpore, nobiscumque versatus in terris, iam antea primos parentes, priscosque docuerat partim sua presentia, partim nuntiis cælestibus. Prædicatum est regnum cælorum, & diuulgatum nouissimis sæculis resonantius, clarius, dimissis vsquequaque per omnes terras præconibus, ut haberet auctoritatem firmam, atque incòcussam, quod antè celebri quidem sermone, sed autore incerto vulgabatur. Scintillæque illæ resurgentes, radiorumque obscuritas, ipso toto corpore lucis apparente, cognitæ sunt, & perspectæ vnde micarent. Audi igitur ut Plato audierit à priscis, prisci à progenie diuina, diuina progenies, à parente suo Deo, iustis, & probis æterna bona commercium Deorum, quos Moyses nuncupat Angelos: nec verò commercium solum, verum etiam æqualitas naturæ fuerit promissa, antequam lux illa magna flagrasset in terris: Dura, inquit Socrates, mihi mors videretur, εἰ μὴ μὴ ἄμυν ἔξῃ, ἀρᾶται μὲν τὸ πρὸς θεὸν ἄλλως σφῶς τε καὶ ἀγαθὸς ἐστίται καὶ τὸ πρὸς ἀνθρώπους τετελειωμένους ἀμύνει τῆς ἐπιβλάδης: Nisi putarem me profecturum, primum ad Deos alios sapientes, ac bonos, tum ad homines qui excesserunt è vita, longe his qui nunc in terra morantur, meliores. Vides ut spes illis quoque sæculis rutilaret ex hac vita ad societatem Angelorum, sanctorumque virorum proficiscendum? Angelorum, inquit noster, choris interesse, cum beatissimis spiritibus gloriæ conditoris assistere. Superiora ante aduentum lucis magnæ, posteriora post dicta sunt. Eadem reluxit semper Theologia, obscurior prius, & quasi in crepusculo, demum flagrantissima. Quoniam igitur ad beatitudinem animos ire prædicabatur, hinc fama erat, cuius meminit cum aliis multis idem

Prisci se progeniem Deorum dicebant.

Grauisimum testimonium vetustatis.

Regnum cælorum prædicatum nouissimis temporibus.

Cur mortem minime sibi metuendam Socrates putauit.

Aidem Plato, esse nos in hac vita, tanquam in carcere: Est, ait, in arcanis quædam fama: nos quasi in custodia esse, à qua nemini liceat sponte decedere.

Plato & Socrates & Marcus Tullius testes, fidem antiquam esse de præmiis iustitiæ, ac probitatis. Eos cum nostris prædicare, fugiendas corporeas illecebras, vitam cælestem in corporibus agitandam. Qui hoc egissent, in concilio Deorum futuros.

CAPVT

XX.

HANC ipsam per omnes mortales à maioribus de futura beatitudine bonorum, malorum autem suppliciis, traditam famam, ac scientiam vbique repetit, inculcatque Plato. Nam ne credas malos pariter atque bonos, ea felicitate, beatitudinèque donari, sentiasque iuxta Theologiam nostram, id est, eorum, qui post cælestem effusam per terras sapientiam nati sunt, eos quoque malos ab hac felicitate secluisse, testis idem Plato: Optima, inquit, sum spe, esse defunctis aliquid, & ut dictum est antè longè melius bonis, quàm malis: *ἐνελπίς εἶμι εἶναι π τοῖς τελευτηκόσι, καὶ ὡς ἀσπερ β γὰ καὶ πάσαι λέγεται.* Idem paulò post præclarè de hac vita, ac discrimine bonorum, malorumque vocem extulit: Nefas est, inquit, ad gentem diuinam aspirare cuiquam, qui philosophatus non fuerit, purusque ex hac vita prorsus non abierit. Ob quam causam veri Philosophi ab omnibus cupiditatibus corporeis se continent, neque se ipsos eis dedunt vnquam. Sic Plato. Noster autem, Apparuit, inquit, humanitas & benignitas Saluatoris nostri Dei omnibus hominibus, erudiens nos, ut abnegantes impietates, & secularia desideria, sobriè, & iustè, & piè viuamus in hoc sæculo, expectantes beatam spem. Hæc igitur Socrates vidit, & prædicauit moriturus. Est enim beata spes, quod Socrates dicebat, subleuari ad gentem Deorum, Angelorum concilio ascribi. Hoc non datur apud Socratem, nisi purè ac rectè philosophanti, id est, ut ait diuus Paulus, sobriè, & iustè, & piè viuenti, abnegantique impietates, & cupiditates mundanas, quasi vulgares, quas homines impuri promiscuè sectantur, spectantes ad corpoream hanc, fragilè que vitam. Et oblectamenta, voluptatesque mundi huius. Quibus impuratos, contaminatosque, & Socrates prius, & posterus Paulus, negant aditum habere ad superos. Itaque Philosophia de regno cælorum, de consortio Deorum, & quòd hominibus iustis via patet ad superos, estque beatitudo parata, necnon quòd philosophandum sit, id est, sapienter, iustè, piè que viuendum, quoniam sunt magna præmia propòsita, nempe societas Deorum, cum prius circunferretur, vltimo tempore celeberrimam reddidit legatus Dei in terras. Hinc Philosophi, & qui sapere ex rerum consideratione, non desipere statuerunt, agnoscent hodiernam religionem semper aliquo modo fuisse, eamque sapientissimos quoque summis laudibus extulisse, prædicasse. Ut si Socrates hoc tempore, quo tam eximia de patria cælesti, vitæque beata illa, Deorumque commercio prædicantur, & prædicatur solos bonos ad eam sublimandos, certè sublati ad cælum manibus dicturum fuisse par sit, hanc vnicam, singularè que sapientiam, humani generis magistratam apparuisse, verissimè que esse & adoranda; amplectandaque quæ ab ea dicantur: Nullamque, si quis rectè censeat, inter Philosophos, & hanc religionem discordiam esse. Nam Socrates sapientissimus Græcorum ab Apolline iudicatus, si dixit, & prædicauit, his qui sapienter, rectè que vixissent, futurum id præmij, quod ad diuinam gentem proficiscuntur, ad quem nefas sit impuros aspirare, profectò dixit, quod Christus natus ad hoc ipsum, & corpore velatus humano, in mundo regia voce prædicauit; aperuitque explicans, & clara faciens, & radiantia, quæ quadam obscura ratione illi augurarentur. Marcus igitur iterum iuxta Platonis, & Socratis & suam, quòd ea mirificè probabat, sententiam, duas esse vias, duplicesque cursus animorum è corpore excedentium, dicit. Nam qui se humanis vitiis (quæ diuus Paulus appellat secularia desideria) contaminassent, & se totos libidinibus dedissent, (contrà videlicet, quàm Christus, & legatus eius Paulus prædicarint) quibus cæcati velut domesticis vitiis, atque flagitiis se inquinassent, vel in republica violanda fraudes inexpiabiles concepissent, iis deuium quoddam iter

Qui prius abeunt ex hac vita, beati.

Beata spes que.

Socratis doctrina de animorum præmiis.

Dua via animorum è corporibus excedentium, etià apud M. Tull. Tit. 1.

Tit. 2.
1. Cor. 6.
Coll. 3.

Sanctorum ho-
minum actio-
nes.

Vera est à
Deo philoso-
phia.

Psal. 31.

esse, seclusum à consilio Deorum. Qui autem sc̄ integros, castosque seruauissent, qui-
 busque fuisset minima cum corporibus contagio (Quod diuus Paulus dixit, sobriè &
 piè & iustè viuere, Et fugere fornicationes, immundiciam, libidinesque efferas) seclèque
 ab his semper seuocauissent, essentque in corporibus humanis vitam imitati Deorum
 (quod nostri dicunt in carne esse, & præter carnem viuere, agerèque in terris vitam An-
 gelorum) his ad illos, à quibus essent profecti, reditum facilem patere. Paulòque infe-
 rius docet, vt consuescamus mori. Hoc, dum erimus in terris, erit illi cælesti vitæ simi-
 le, quò cum venerimus, tum denique viuemus. Hactenus Philosophus Latinus, ex
 quibus intelligimus, eandem esse de supremis humanæ vitæ, malorumque & bonorum
 finibus, Philosophorum, nostræq; religionis sententiam: Quòd malis erit iter quod-
 dam deuium, seclusum à consortio Deorum, ferens in alia longè diuersa, quàm cælestia
 loca, quæ postea separatim explicabuntur: Quòd fugiendæ sint in corpore, corporeæ
 voluptates, Angelorumque vita in terris agenda: Esse in corporibus humanis vitam
 imitandam Deorum. Hoc vera religio philosophatur. Innumerabilis multitudo patriæ
 cælestis amore, vitam imitati Deorum, non modò ab inconcessis voluptatibus, sed etiam
 licitis se continent. Quis est, quin putet, si magni illi, antesignanisque Philosophi cæte-
 rorum Philosophorum principes religionem hanc vidissent, non protinus dicturos fuis-
 se, nihil ea melius dari hominibus à Deo potuisse, Principem & caput, non hominem,
 sed Deum habuisse, conditam non humanis, sed diuinis præceptis? Nam quanquam
 hæc dixerat Socrates, hærebat tamen adhuc, nec tota luce sua, veritas ei affulgebat, E
 multaque remanebant dubia. Refulsit postea faces suas è cælo apportante Deo, qui pri-
 mus aduentu suo, celebre facit & clarum regnum cælorum. Hanc eandem sententiam,
 quæ viro sapienti summè placeret, retulit Marcus Tullius in Somnio, Si quidem, inquit,
 benemeritis de patria, quasi limes ad cæli aditum patet, nunc tanto præmio proposito
 enitar multo vigilantius. O veritatem semper aliqua luce radiantem. Hoc agitur nunc
 passim, agendumque is qui meritò dictus est humani generis Seruator, præcepit, hortat-
 us est, ostentans diuitias cælestes, omnes ad eas gratis capessendas inuitans. Homines
 autem sapientes, tantis præmiis propositis, acriter enitentur, tum noxias à sese volupta-
 tes abiicientes, tum charitate, iustitia, modestia, pietate vitam Deorum imitantes. Quæ
 idem ille, summa concordia cum religione vera, sic descripsit: Sunt, inquit, optimæ cu-
 ræ de salute patriæ, quibus agitatus, & exercitatus animus, velocius in hanc sedem, &
 domum suam peruolabit. Idq; ocyus faciet, si iam tum, cum erit inclusus in corpore,
 eminebit foras, & ea, quæ extrà erunt, contemplans, quàm maximè se à corpore abstra-
 het. Nam eorum animi, qui se corporis voluptatibus dederunt, earumque quasi se
 ministros præbuerunt, impulsuque libidinum voluptatibus obedientium, Deorum, &
 hominum iura violarunt, corporibus elapsi, circum terram ipsam volutantur. Hæc ait
 ille. Nam quod subiicit, Nec in hunc locum, nisi multis exagitati sæculis reuertuntur,
 posthac examinabitur. Constat modò, eandem esse priscam atque nouissimam de præ-
 miis bonorum, ac malorum, de regno cælorum sapientiam. Ad quod vita casta, inno-
 centi, pura, iusta perueniatur, inde longius excludendis qui se corporeis voluptatibus
 dedentes, & ingurgitantes, similes porcis & asinis esse quàm Diis, aut Angelis malue-
 runt: Nolite, inquit oraculum, fieri sicut equus, & mulus, in quibus non est intellectus.
 Ad Platonem tanquam legitimum hæredem, quasiq; Atticum Moſen venit à priscis
 hæc Theologia, sicut de tribus numinibus, de diuina similitudine animorum, venit ab
 Ægyptiis, Hebræis, Chaldæisque, qui à progenie diuina audierant, Marcusque ipse, suæ
 gentis quoque firmam, insitamque penitus sententiam eam fuisse cum Seneca con-
 firmat.

*Probos post vitam Deos declarandos, quemadmodum sacra litteræ, predica-
 re Platonem: Improbos, iniustos, sceleratos cum similibus habitaturos,
 Tenebras appellare Platonem, pœnas malorum.*

CAPVT XXI.

HANC

Anc eandem sententiam Plato non modò vt suam, quemadmodum
 Marcus Tullius, sed vt maiorum suorum, qui diuini apud Græcos ha-
 biti sunt, sæpe memorat, famam tempestatis suæ, superiorumque sæ-
 culorum, quibus à locis fragrantem, haud certum, præclare inquit in
 Cratylo, Hesiodus, & alij multi ex Poëtis dicunt: *ὡς ἐπιθόνητος ἀγαθὸς ὠν
 τελευταίῃ μεγάλῃ μοίρῃ, καὶ τιμῇ ἐχθρῇ, &c.* Quod posteaquam quis pro-
 bus exceſserit è vita, magnam sortem, honorèmq; assequitur. Fitque
 Dæmon, iuxta hanc sapientiæ nuncupationem. Assentior igitur & ipse, prudens & sciès
 quicumque sit, Dæmonium esse, vel viuentem, vel defunctum, rectèque Dæmonem vo-
 cari. Ecce ab Hesiodo, vetustioribusque Poëtis, quos eosdem Theologos dictabant, de
 præmiis, honoribusque bonorum post vitam, magna prædicatio, Qui decernantur, de-
 claranturque Diis, Quàm bene congruit cum eo, quod Seruator noster, Erunt æquales
 Angelis Dei. Hæc illa beata spes, hæc illa deificatio, & conformatio imagini filij Dei,
 cum tales erunt boni, qualis ille: Cum fulgebunt iusti, sicut Sol, in conspectu Dei. Hanc
 veteres Poëtæ, præclaram sortem; summòsque honores bonorum à priscis audierunt.
 Audierunt deificationem, quæ promittitur bonis post vitam, promittitur reddendos
 eos Deos, in numerum diuorum collocandos, appellandos Dæmones, hoc est Deos, siue
 Angelos, vt Philo declarauit. Hoc prisci Poëtæ, qui propius ab ortu mundi, ab homi-
 nibus, qui Deum viderant, & audierant abfuisse, tradiderunt, pèrque omnes ætates
 B ferebatur. Idcirco non magnorum modò virorum testimonio, sed ipsa quoque ratione
 fit perspicuum, vetustiores & syncerius Deum verum coluisse, & de Diuinitate eius, de
 mundo, Diis, hominibusque rectius quàm posteriores sensisse. Venit autem summi Dei
 filius, vt reuocatos ab erroribus, quos impietas sæculorum attulisset, homines, & ad ve-
 rustiorem religionem, primorumque hominum pietatem remissos, noua quoque ma-
 iorèque sapientia consecraret, sceleribus illis deletis, quæ & à principio contracta, &
 post multa sæcula exorta fuerant. Eandem Theologiam palàm asseruit in Theæteto Pla-
 to, Mala non esse apud Deos, sed mortalem naturam, & hunc nostrum peruagari locum.
 Quocirca conandum totis viribus, vt ab his malorum sedibus, ad Deos confugiamus.
 Fugam autem esse fieri Deo pro virili similem. Similitudinem autem contingere, si iu-
 stus ac sanctus sapiensque sis. Hoc igitur est quod in Phædone, totque aliis locis tradi-
 derat, & quod Marcus ex ipso Platone: Atque, inquit, in corporibus humanis, vitam
 fuerint imitati Deorum. Hac imitatione & similitudine, iter ad superos, & à regno ma-
 lorum fugam patere. Quæ fors autem sit malorum, exposuit præclare, & diuinè ibidem
 in Theæteto. Quicumque, inquit, dementia, stultitiæq; assuerint, dabunt meritas pœ-
 nas, vitam stultam degentes. Quòd si dixerimus fore, vt nunquam eos pœniteat flagi-
 tiorum, vita quidem functos locus ille sceleris, malorumque purus non recipiet, sed si-
 militudinem vitæ consequentur, semper mali cum malis habitantes. Separat hic, vt vi-
 des, patriam, consortium, ciuitatem bonorum, ac malorum Plato. Bonos cum bonis,
 C purisque futuros, non futuros autem malos, reiiciente eos loco puro, & non admittente
 pollutos: Ergo cum malis, inquinatisq; spiritibus cohabituros meritis pœnis crucian-
 dos. Sicut illi in collegio Deorum, sic hi in consortio impiorum, omniumque damna-
 torum. Has duas sortes etiam in Phædro, planè, dilucidèque demonstrat, de his qui per
 amorem recipiunt amissas alas, præmium ingens assecuturis, venturis in patriam cæle-
 stem. Nefas enim esse, nec vllam legem permittere, vt ad tenebras subterraneas, hi pro-
 ficiscantur, qui semel iter cæleste carpere cepissent: *εἰς γὰρ σιότος καὶ πλὴν ὑπὸ γῆς πορεύων,
 ἔ νόμος ἔστιν ἐπὶ ἐλθεῖν τοῖς καλῶν ἰσχυροῦσι ἢ δὴ τῆς ἐπὶ ἐξουσίας πορείας.* Quo loco distinguitur aper-
 tè locus amborum. ostenditur etiam infernus, Tenebræ scilicet, & iter sub terram iuxta
 oraculum, In tenebras exteriores, vbi erit fletus & stridor dentium. Theologia maiorum
 similis hodiernæ cælitus demissæ, quemadmodum & illa, à veteribus prodita, qui & me-
 liores, & Diis aut Deo propiores ipso Platone in Philebo teste: *οἱ μὲν πολλοὶ κέρηρες καὶ
 ἐπιτέρω θεῶν.* Quoniam ergo & meliores prisci & Deo propinquiores, sicut Adam, qui
 vidit eum, & audiuit, filiique eius & nepotes, hanc diuinam de vtraque via ad cælum &
 inferos tendente Theologiam prodiderunt.

Probum ho-
minem post
excessum à
vita, fieri
dæmonem.

Luc. 20.

Sap. 3.

Christi ad
nos aduentus.

Bonorum se-
des est Malo-
rum distinctæ.

Infernus.

Ex Platone de bonorum, malorumq; futura sorte. Testimonium eius hanc Theologiam priscam esse.

CAPVT XXII.

Viros homines, mortuos esse.

Beata insula qua.

Paradisi nomen.

Pena dantorum.

Iudices inferorum.

Torquentur animo quibus instat fatalis dies.

AD E M multo præclarius tradit in Gorgia, vbi primum ex sententia Euripidis, dubitat an verum sit eos, qui viuunt potius mortuos esse, qui moriantur viuere. Quod ipse à sapiente quodam audisset, ως νυν ημεεις τεθναμεν: Quod nos nunc mortui sumus. Esse enim corpus sepulchrum animi, animam iacere in corpore, in sepulchro vti defunctam, victuram, cum è corpore auolauerit. Fabulamq; illam, quam quidam ex Italia sit interpretatus, de his sceminis, quæ Belides sunt appellatæ, quæ ferre in inferis dicantur aquam cribro, stultorum animas esse, quas nullæ cupiditates, ceu pertulas, implere potuissent, aut obliuiofæ semper nihil retinuissent. Esse igitur cribrum ipsam animam pertusam, in inferis meritas pœnas stultitiæ, & infatiabilitatis luente. Sic longè diuiniorem de felicitate caelesti, & pœnis proponit sententiam. Legem fuisse sub Saturno (Saturnum maximum Deum, vt sæpe visum fuit, appellat) eamque adhuc semper vigere apud Deos, vt qui iuste, ac sanctè vitam trãsegissent, pòst ad insulas beatas profecti, beatè viuant, nullis malis obstrepentibus. Qui verò sceleratè, & impiè vixissent, ire ad pœnarum, ac vindictæ carcerem, quem vocent Tartarum: καὶ αὐτοὶ νῦν ἐπὶ ἔθρῳ ἐν θεοῖς, τῶν ἀνθρώπων τὸν ἔθρῳ διχόμοις τὸν βίον διελθόντες, καὶ ὁμοίως, ἐπειδὴν τελευτήσῃ εἰς μακρῶν ἡμέρας ἀπόντα ὀνειν ἐν πάσῃ εὐδαιμονίᾳ. Ἐν τῷ καὶ τῶν δὲ ἀδίκων καὶ ἀθέων εἰς τὸ τῆς πίστεως καὶ δικῆς δεσμοτῆτος, ὃ δὴ τὰ πάντα καλέσῃ, ἰόνται. Sic diuus Plato. Principio cernis, semper eum, Theologia hanc non ex ingenio suo, sed omni veritate, cui plurimum deferbat, & cur deferendum esset demonstrauit, deducentem. Cernis item beatas insulas hic esse, quem in Phædone, & Phædro vocauit locum caelestem. Neque enim habitatio Deorum est in terra: cum Diis autem habitaturos, ad societatemq; ipsorum venturos iustos sæpe sæpius asseruit. Quemadmodum autem nostrum locum caelestem, regnumq; Deorum soliti sunt vocare Paradisum, nomen rei terrestris, horti fluminibus irrigui, arboribus omnigenis, & plantis amœni, haud secus illi patriam caelestem, Fortunatas insulas dixerit: quasi terras supernas, incognitas nobis, nominibus nostris nuncupatas. Hæc palam est discrimen præmiorum, varietas locorum. Tartarus, carcer, ultionis & pœnarum sedes, quibus iniusti, vel quicumque diuina violassent, omnino æuo cum similibus pariterq; nefandis habitaturi dicuntur. Locus autem beatus & amœnus & purus, vt dixerat antè, puros, innocètes, sanctos admittere. Quis non miretur hæc, celebrè semper hodiernâ Philosophiam extitisse? quâ quidem credo vetustissimos, eosdem & optimos plurimū tenuisse, diuinitus tunc reuelatam, sed longo sæculorum ingressu obsoletâ. Quâ cum Legatus summi Patris aperuisset, reddidit item luminosissimâ nullis in celo mysteriis relictis, quæ non in terras attulisset, omnes (modò velint) sapientissimos redditurus. Vos ô Philosophi omnes conuoco, Platonicos, & Peripateticos, videte hæc & dignoscite à principibus sapientissimisq; Philosophiæ vestræ prædicata, descendètia tamen ab altioribus sæculis. Conferre nouissimâ hanc post Philosophos omnes ortam, delatamq; in terras Philosophiâ. Suspiciate consensum cum prisca illa, & cur consentiant, agnoscite. Amplectimini, ex osculamini sapientiam horum mysteriorum perfectâ, absolutamq; magistram. Præclare quoque dixit ibidem Plato, nulla quidem corporum, dignitatumq; quas hic gessissent aut opum, illuc animas portare lineamenta, sed ea tatum, quæ velut cicatrices animis inhæssissent, iniurias, fraudes, affectiones prauas, & id genus mala, super quibus à iudicibus, quos Deus præfecisset, iudicentur. Ac quanquam iudices, inducit fabulosos, ex hominibus natos, & ab Homero sic inductos, veros tamè hi representant, habetè hæc Theologia veriora apud priscos. Iudicari igitur animas, inquinatasq; peccatis in Tartarum præcipites agi, mitti bonas in insulas beatas, iudicari nemine pro eis rogante, vel patrocinate, nullo amico, nullo propinquo. Ad hanc vitam meditari se dicit Socrates, hortaturq; amicos, meditentur. Ea verissima se credere, vt quibus nihil melius, ac probabilius, tamq; veritati consentaneum, quam tumuis sapientes, Philosophorumq; prudentissimos congregatos, nunquam meliora reperturos. Similia sensit, & scripsit in primo de Republica, cum quis instare diem fatalem senserit, ei subire pauorem ac curam, super his quæ nihil antè curasset. Nam quæ dicatur de his quæ sunt apud inferos, qui quid

A qui quid in terris iniuste peccasset, illic eum pœnas dare, quæ ridere quondam soliti essent, tum verò torqueri animo, ne vera existant: ipsumque siue quod debilis cogat senecta, siue quod vti propior ad ea trepidet, magis ea cernere, impleri suspicionis & formidinis cogitantem an quenquam violauerit. Qui igitur in vita fraudes admisissent, veluti pueros crebro è somno excitatos trepidare, reliquumque vitæ cum mala spe traducere. At qui nullius sceleris sibi conscius sit, spe blanda, ac dulci γρηγορόφρον, senectutis alumna, vt ait Pindarus, nutrirri. Pulchrè enim eum cecinisse:

sibi bene cōstiti mortem non horrent.

Ὅς δὲν διχόμοις καὶ ὁμοίως τὸν βίον διέτριβεν
Γλυκεία οἱ καρδίᾳ ἀγαλλοῖσα
Ἡ γρηγορόφρον συναροῖ ἐλπίς.
Ἄ μάλιστ' ἀνατῶν πολὺτροφὸν γνῶμαν κωλύει.
Quicumque iuste, sanctèque vitam traduxisset,
Dulcis ei, cor nutriens & pascens
Alumna senectæ, assistit spes.
Que maxime versatiles animos mortalium gubernat.

Has duas sortes, duplicem vitam, ciuitates duas, disparia præmia, felicitatis ac pœnarum proponit. Hæc felicitas, cuius spes alit senectam, dicitur à diuo Paulo, μακαρία ἐλπὶς, beata spes. Est enim beata spes alumna senectæ, quod ob antea vitam non modò supplicia non reformidamus, sed etiam magna præmia speramus. Hanc igitur omnium sæculorum manantem per omnes ætates siue natura partam, exhibitamq; opinionem, siue, vt sæpius dictum est, diuinitus reuelatam, Latinus quoque Plato (sic enim iure Ciceronè appellauerim) perhibet: Nunquam, inquit, maiores illi nostri cerimonias sepulchrorum tanta cura coluissent, nec violatas tam expiabili religione sanxissent, nisi hæssisset in eorum mentibus, mortem non interitum esse omnia tollentem atque delentem, sed quandam quasi migrationem, commutationemq; vitæ, quæ in claris viris ac sceminis dux in cælum soleret esse: in cæteris, humi retineretur, & permaneret tamen. Sic Latinæ Philosophiæ princeps, viros meritis & pietate, iustitia & sanctitate claros, vt sæpius, asseruit in cælum tolli. Contra qui vitam sordidam, terrestremq; egissent, humi retineri, sed & ipsos immortales. Atque maiores ait tantum sibi hac in re (nondum Philosophia reperta) persuasisse, quantum Natura admonente cognouerant. Quod igitur docuerat eos prius Natura, deinceps à Philosophis physica ratione pensitatum, assertumq;, quemadmodum Aristoteles, Plotinus, Alexander, Simplicius, alique fatebantur. Ecce autem non Romanorum maiores modo, quos Marcus protulit, sed vetustissimi Græcorum, Musæus, & filius Orpheus, vt ait Plato, tot bona dant iustis, probisq; post vitam, vt eos ad locum beatum deducentes, & ad epulas τῶν ὁσίων, sanctorum discumbere facientes coronatos, omne deinceps tempus ebrios viuere fateantur, arbitrari pulcherrimū virtutis præmium ebrietatem æternam: τὸν ἀπαντὰ χρόνον ἡδὴ διέτριβεν μεθύοντα, ἠπιστάμενοι καὶ ἄλλων ἀρετῆς μαθόν, μέθην αἰώνιον: At verò impios, inquit, & sceleratos, in cœnum quoddam infodiunt in inferis, coguntq; aquam ferre cribro, viuosq; tristibus cogitationibus exagitant. Hæc Plato. Ex his constat verissima esse, quæ de Theologia maiorum prodita sunt, multa mysteria propter sæculorum bonitatem eos tenuisse, de Deo multa diuinitus locutos esse, animos immortales, bonos in bonis, malos in malis, pœnisque futuros agnouisse. Videmus enim Orpheum, Musæum, Homerum, Hesiodum, Pindarum, aliosq; ante natos Philosophos, vno ore hæc omnia cecinisse. Itaque etiâ Timæus Locrensis in calce operis sui de mundo, impiis, legumque contemptoribus, reposta esse ad inferos supplicia: κόλασις ἔτε Ἐκ τῶν νόμων καὶ ἐκ τῶν λόγων, σύντονα ἐπάγοισα. δειμάτα τε ἐπαχρόνια, καὶ τὰ κατ' ἄδρα, ὅτι κολάσις ἀσέβητων ἀποκτενῶν δύσδαιμοσι νεώτεροις: Adest vindicta, inquit, ex legibus, ex oraculis, quæ terrores inducat caelestes, & subterraneos. Quoniam supplicia inexorabilia parata sunt impiis ad inferos. Hæc cum dixerit Timæus Pythagoreus, verissimile fit, totam etiam scholam sensisse, cum primis præceptorem: Hunc autem à superioribus didicisse, vt præceptore Pherecide, qui & animos sempiternos docuit, & de Dæmonibus malis multa retulit. Nec te moueat quod & ipse in Republica Plato, & Marcus in Tusculanis, volunt contemni anilesque fabulas haberi, quæ de Coccyto, Tartaro, pœnisque grauib; Poëtæ confinxerunt. Decernunt enim contemni oportere, vt Poëtæ ea exaggerauerant, impia quædam affigentes, Platoni minimè grata. Supplicia verò scelerum celebrant, credunt, fatentur & ipsi.

Tusc. 1.

Magnus philosophorum consensus super hac animorum è corporibus ex euntiu sorte.

Platonis de præmiis & suppliciis post vitam, de regno Sacrosancto Beatorum, de teterrimo carcere malorum, de carnificibus infernis, sententia. Quod boni bonos, mali malos adeunt. Quod hæc religio, Fidesq, non fuit nisi calitus antiquis reuelata.

CAPVT XXIII.

VERIVS eadem differuit in decimo de Republica. Absoluto enim iam ferme de iustitia, virtutibusque Sermonem, demum de præmio eorum, quæ & ab hominibus & à Diis iustitiæ tribuantur, siue homine viuento, siue cum excefferit, loquendum esse ait: Ζηλος τε επι τῶν ἀγαθῶν, καὶ ἐπι τῶν κακῶν. Et subiicit, Viro iusto, siue inopia, siue morbo, cæterisque quæ mala putantur circumuento, omnia cessura in commodum & bonum. Ζῶντι ἢ καὶ ἀποθανόντι, viuenti, aut mortuo. Verisimile esse, eiusmodi hominem, qui se iuste viuendo, similem Dei reddiderit, non negligi à simili suo Deo. Hoc etiam Aristoteles in Moralibus imitatus est. Plato sic dicit in decimo de Repub. ὁ γὰρ δὴ ἄπο γε θεῶν ποτὲ ἀμελεῖται ὁς ἐν ἀποθανεῖσθαι ἐθέλει δίκης ἡγεμενῶν, καὶ ἐπιτηδεύων ἀρετῆς, εἰς ὅσον δυνατὸν ἀγνώσκων, ὁμοίως δὲ γὰρ εἰκὸς γ' εἶναι τοῖς, τοῖς τὸν μὴ ἀμελεῖσθαι ἄπο τῶν ὁμοίων: Neque enim, inquit, à Diis vnquã negligitur, qui conetur iustus esse, virtutemq, exercens, quatenus homini datum est, assimilari Deo. Verique simile est eiusmodi non negligi à simili. Aristoteles autem in decimo, Qui verò, inquit, secundum mentem operatur, eamque excolit, optimè affectus, hunc Diis gratissimum esse, par est. Nam si qua cura est rerum humanarum à Diis, vt videtur, vtique probabile sit eos delectari re optima sibi que maximè propinqua. Est autem id mens. Qui verò hanc ipsam mentem diligant, & ornet, remunerari, ceu qui curent quæ sibi grata sunt, & rectè aut laudatè viuant. In his cum sit apertè secutus Aristoteles Platonem, deducit rectissimè ratio, præmia illa, quæ iustitiæ proposita dicit, iuxta Platonem sic statuiffe, sicut ipse constituit Plato. Præmia inquam non modò viuenti iusto, sed etiam defuncto. Totusque ille locus Platonis in decimo, Aristoteli necessariò est asserendus, quo agit de præmiis æternis. Exigua enim sunt præmia iustis in hac vita, in qua ferè sunt miserabiliores qui iuste viuunt. Dicebat enim iustissimus, Si Christus non surrexit, miserabiliores sumus cunctis hominibus. innuens, nisi præmia cælestia proposita essent, nisi spes vitæ cælestis affulgeret, iustos in hoc mundo cunctis mortalibus esse miserabiliores. Quomodo igitur probi, quod Aristoteles ait, & à Diis diliguntur, & præmiis afficiuntur? nisi vera sint quæ & ipse Diuus Paulus ex cælesti sapientia, & Plato tradiderunt, vt spectentur præmia post vitam. Atque ipse Plato connumeratis bonis, quæ possint iusti consequi in hac vita, demum ait, τῶν δὲ ἐν ὄντι πλείους, εἰ δὲ μετὰ τὸ ἀποθανεῖν, ἢ τὸ ἐπιτελεῖσθαι τὰ εὐεργετικὰ. Hæc, inquit, nihil multitudine & magnitudine sunt præ his, quæ manent pios cum excefferint. Hæc diuina sententia, ea ferè est, qua Diuus Paulus protulit, Non sunt condignæ passiones mundi huius ad futuram gloriam, quæ reuelabitur in nobis. Evidentissimè quoque Plato, de vtraque sorte, beatitudinis & pœnarum post vitam, ibidem in decimo de Republica differuit, locus pulcherrimus, mirabilis, obseruandus: Vt sciamus quæ Deus noster mysteria detulit in terras, aliquam famæ celebritatem ante aduentum eius habuisse. Ibi eadem atque in Phædone & Gorgia, de iudicibus nudas animas iudicantibus proponens, facit quendam ceu Prophetam, qui iam duodecimo die ab interitu (interfectus enim cum plurimis fuerat in prælio) cum iam sepeliendus, rogo impositus esset, reuiuiscens retulisse, quæ ibi vidisset. Hic, multis præteritis, vidisse iustos iudicatos in dexteram & supernum cæli locum ire iustos, iniustos ad leuam inferius: ὡς ἐπεὶ δὲ ἀφ' ἐξουσίας τῶν ἐν δίκῃ καλεῖται πορεύεσθαι τῶν ἐν δεξιῇ καὶ ἀπὸ ἀφ' ἐξουσίας, &c. Hæc Plato. Deus autem Platonis, & noster, Et oues, inquit, statuet à dextris, hædos autem à sinistris. Exinde cum animas ille vidisset, vltro citroque ab inferis & à cælo inter se commentes, & sua quasque bona vel mala referentes, alias quidem squallorè & situ obstitas, è terra emergentes, cum gemitu, & luctu memorasse, quot in subterraneo itinere mala vidissent, perpeffatq, essent. Alias autem è cælo descendentes amœnitates, spectaculâque inauditæ pulchritudinis retulisse: τὰς μὲν ὀδύρομβράς τε καὶ κλαύσεις, &c. Quis

Virum bonum à Deo non negligi.

Exigua præmia iustis hac in vita. 1. Cor. 15.

Rom. 8.

Plato facit aliquem à mortuis excitatum, de vita secunda disputantem.

Dæmones horribiles, & carnifices.

Nostrâ Theologiam nihil aliud esse quam præscitâ & caligantē scientiæ reuelationem.

AQvis hic non cernat, vnam, eandemque omnium sæculorum semper fuisse religionem? Refert enim constanter eadem Plato, non sibi credita ac persuasa modò, sed à superioribus sæculis, à vetustioribus nationibus manantia, sed ab his, qui eo delati fuissent, audita. Illud adè mirabile, quod ait illum vidisse homines truces atque igneos, astantes, & aspectantes quid os illud inferorum patefactum loqueretur. Atque alios priuatim captos abduxisse. Verum Ardæum tyrannum, homicidam, aliòsque ligatis manibus & pedibus, capitèque interius truso, & excoriatos super tribulis extra viam traxisse, eos dilaniantes, ostendentisque prætereuntibus, quam ob causam ea perferrent, & quòd in Tartarum capiendi traherentur. Ea esse supplicia: Ex aduerso autem similia præmia parata: ἀθάνατον δὴ ἀνδρες ἐφ' ἀρετοῖς καὶ ἀφ' ἀπίστοις ἰδὲν παρ' αὐτοῦ, &c. Quis hic non videt, agrestes illos, igneosque viros, non nisi Dæmones esse, feros, horribiles, scelestorum carnifices, eos excoriantes, & verberantes, & quod veritas summo consensu clariùs reuelauit, ligatis manibus & pedibus in tenebras exteriores, hoc est, in Tartarum præcipitantes? Eadem igitur fuit illorum atque nostrorum sæculorum, quemadmodum multis aliis de rebus, sic de præmiis iustitiæ, & suppliciis iniustorum, sententia. De loco quoque congruit, de carnificibus item, ministrisque iustitiæ diuinæ, quos oraculum Chaldaicum, canes appellat subterraneos. En impij, flagitiosiq, vincētis manibus ac pedibus, excoriat, verberati trahuntur in Tartarum. Quid amplius est in Theologia? Fuit igitur eadem semper, præcipue quo magis in prima sæcula respicias, religio: semper creditum est, bonos, sanctosque manere maiora, quàm mundi huius bona, vbi nullus ordo præmiorum, dum nec iniquis infligitur merita pœna, vt sæpe cæteris feliciores ambulent, nec bonis datur vera remuneratio. Eadem clarè & apertè confessus est in decimo de Legibus: Cum, inquit, anima se virtute quadam diuina exornauerit, etiam locum excellentem, sanctum commutabit, delata in meliora regna. Sed cum contraria vixerit, in contraria proficiscetur: ὁπόθεν μὲν ἀρετῆς θέλει, πορεύεσθαι ἡγήσεται: &c. Hac, ait, iustitia est Deorum cælestium, ὁ filii, ac adolescens, qui te putas Deorum prouidentiam subterfugere. Nam peiores effecti ad peiores, meliores ad meliores animas tendunt. Claret igitur post multa sæcula missam diuinitus Theologiam, nil aliud fuisse, quàm præscorum sæculorum caligantis iam & obscuræ, quam animis hominum impresserat Deus, & voce sua in creatione, post in secuto tempore per nuntios tradiderat, scientiæ reuelationem. Neque enim fieri potest, quod postea cælitus est apertum, quòdque perfectè declaraturus venit è cælo in terras Deus, ante aduentum eius alia ratione celebre fuisse, quàm eadem ipsa quòd diuinitus esset traditum. Fuit certè traditio diuina omnium mortalium consensu confirmata.

Platonem fateri, reddituros quosque de factis propriis rationem, bonos cum fiducia, malos cum summa trepidatione. Non illic affore propinquorum ceteruas, qui reos ante Tribunal iudicis defendant. Labores quos pij fortiter exantlassent in vita, meritis præmiis afficiendos. Descriptio patriæ cælestis, nominibus rerum sensibus expositarum.

CAPVT XXIII.

OCVPLETIVS item pethibuit eadem in duodecimo (Huc enim venire necesse est, ac reuolui legum latores) Suintque aurea verba: Quòd, inquit, verus est homo (est quilibet nostrum illud ipsum, est, dicitur anima: idq, cum sit immortale, pergit ad Deos alios) redditurus rationem, quemadmodum patria lex dicit, Bonus quidem & probus fidenter, formidolosè verò improbus: Nullumque ei defuncto affore patrociniū. Oportuerat enim cum viueret, omnes propinuos opitulari, vt sanctissimè ac iustissimè vitæ cursu exacto, defunctus nullas lueret pœnas, quæ post vitam impendent, ob facinora admiffa. Ob quam causam conandum est ne domum corrupas, coinquines, cogitans non hunc esse hominem, qui sepelitur veri hominis imago, Sed illum qui exceffit filius aut frater, aut quiuis alius, cuius nunc desiderio teneris, qui sortem suam expleuerit. τὸν ὄντα, ἡμῶν ἐκείνου ὄντος ἀβλαβέτην εἶναι: ψυχῶν S ij

Quomodo boni & improbi ratione post mortem reddant.

επιτομα... mortalem, vocatum animam: huncque ad Deos alios proficiscentem, redditurum rationem, patria lex dicit. rationem inquam tremendam, horribilem, formidabilem scelerato: probo autem rationem placidam, cum fiducia, fidenter, intrepidè. Stabunt enim, ut ait oraculum, iusti in magna constantia, aduersus eos qui se angustiauerunt. De scelestis autem, Videntes turbabuntur timore horribili: & præ angustia spiritus, gementes. Ecce igitur summo consensu prædictum fuerat à Platone (est enim naturæ vox, est impetus excitus è pectore, est per omnia tempora lex famigerata Dei) quod à nostro diuino Theologo: resurgent cum corporibus suis, reddituri quique de factis propriis rationem. Et qui bona egerunt, ibunt in vitam æternam: qui verò mala, in ignem æternum. Nonne audis similia Platonem dicentem? Malos reddituros rationem formidabilem, tremendam, horribilem, bonos cum magna fiducia, γαργαλέον, constanter, intrepidè, nullo diuerberante scelere conscientiam. Quocirca debent, inquit, propinqui, affinesque monere suos, ut rectè viuant, hocque eis nunc præstare patrocinium, quod nullum illic poterunt afferre. Nec ante tribunal aderit propinquorum, domesticorumque caterua, qui te tueantur, iudicem exorantes, qui tibi ignoscat. Hæc ipsa, præcipue de beatitudine eorum, qui iustè vixissent, confirmauit maxime in Epinomide, vbi dicit fieri quidem non posse, ut homines, præter omnino paucos, in vita sint beati ac fortunati, καὶ δὲ ἅπας τυχὲν ἀπάντων, &c. Bona verò spes est, defunctos consequi ea omnia, quorum causa quis promptè pro virili se iustissimè in vita gessit, & defunctum similem finem indipisci. Hæc vera præmia, hæc illa beata spes, ob hæc summis viribus conandum, ut rectè viuamus. omnibus hominibus vel ex oraculis, vel rationis bonitate persuasum semper fuit, esse magna bona reposita bonis, magna malis mala, cunctas humanas actiones ad aliam quàm præsentem vitam, referri oportere. Hic siue bonis male, siue malis bene videas, haud magnopere mirandum. Non is locus est, vbi virtus præmiis suis coronetur, aut pro merito scelus expietur. Hæc ipsa differuit in eo qui dicitur Axiochus, siue Platonis sit, siue alicuius eius tempestatis Philosophi. Ibi primum illud mirabile, quod cum probitatem, pietatem, tanta bona consequantur, agnoscit, fatetur afflatum, gratiamque Dei esse, rectè viuere, ut triumphes. Proficiscuntur, ait, animæ in locum ferreis claustris, clauibusque munitum. Hæc patefacta ferunt statim ad flumen Acherontem. Exin tranandus est Cocytus. Huc animæ profectæ ad iudices aguntur. Vocaturque is locus, Campus veritatis. Hic sedentes, disquirunt quam quisque vitam vixerit, quo studio, vel instituto, in corpore vsus fuerit. Mentiri que non datur: ὅστις ἂν ἐν τῷ ζῆν δαίμων ἀγαθὸς ἀπέπεισεν, εἰς τὸν τῆς εὐσεβείας χρόνον ὀμιλῶνται: Quibus igitur in vita Dæmon bonus aspirasset, hi in terris piorum collocantur. Quasi in regione viuorum, in terra, viuentium. Is enim est, χρόνος εὐσεβείας. Vbi, inquit, affatim velut in Paradiso nullum tempus anni non exuberat omnigenis fructibus. Hic liquidi fontes, hic florum varietate vernantia prata, congressus Philosophorum, theatra poetarum, chori in circumstantes, & dulcè canentes, iocunda conuiuia, epulæque sua se sponte offerentes, ἀκίρατος ἀλυπία, inficiens alacritas, vita suavis: quippe nec vehemens hyems, nec æstus adest, sed salubre temperatumque cælum spargitur, placidis Solis radiis illustre. Hic initiatis est certus honos, illic sancta mysteria celebrantibus. Plurâque id genus persequitur. Ex aduerso autem, At qui, inquit, vitam egissent sceleratè, aguntur ab Erinnybus, ἐπὶ ἑρβείας καὶ χάος διὰ τὰ τάρταρος, per medium Tartarum, in Erebum, & Chaos. Vbi locus impiorum, inexpleriles vrnæ, fitis Tantalii, & viscera Tityi, & Saxum Sisyphi, quod nunquam sistitur in cacumine, finitûsque labor, denuo renouatur. Similia cecinerat ante Platonem Sibylla de campis cælestibus,

Sup. 5.

I. Cor. 29. Symbolum Athanasij.

Beati post excessum, qui.

Iudices infernales in campo veritatis.

Piorum chorus.

Locus impiorum & pœnæ.

Oi δὲ θεὸν τομῶντες ἀληθινὸν ἀενοῦντε,
Ζῶνι κληρονομήσει, τὸν αἰώνιον χρόνον αὐτοῖ
Οἰκόντες τῷ θεῷ ὡς οἱ εὐσεβεῖς κληρονομήσουσιν.
Aeternum quicumque Deum, verumque colebant,
Accipient vitam, læti sine fine beato,
Vivent in Paradiso & lætis floribus horto.

A feris igitur improbos in inferis dilaniari, ignitisque pœnarum facibus concremari καὶ λαμπραῖσι ἑπιμίαις πυρὸς ἄντρον ποινῶν, omnibus flagellis verberari, αἰδίας τιμωρίας περιχρησάμενοι, pœnis sempiternis cruciari. Hæc ibi. Vidésque totam Gehennæ descriptionem. Vides ignem

Aignem æternum, pœnas æternas, stridorem dentium, tenebras exteriores, sulphur & ignem, quæ parata sunt Diabolo & Angelis eius. Vides Erinnyas, rapientes ad pœnas impios, illos scilicet ministros, quibus præcepit Deus, ligatis manibus & pedibus proicere malum, sordidum, in tenebras exteriores, Tartarum, Chaos, Erebum. Hæc igitur par est, antiquos tum quadam sæculorum continuata Philosophia didicisse, tum diuinis illis oraculis, quæ creberrima quondam Sibyllæ fundebant. Nam de locis beatis, ut visum, similia prodiderat Sibylla.

Descriptio regionis beatæ, Platonis, diuique Ioannis. Ut pulchritudo venustasq; terrestris, exprimit eis pulchritudinem cælestem.

C A P V T X X V.

AGNAM mouet admirationem, ut in Phædone patriam cælestem, eisdem nominibus, eodémque sermone, rerumque translatione descripserit Plato, quibus describitur in sacris litteris. Ut appareat veritatem Theologiæ supremæ, eò mirandam esse, quod olim præsci siue per oracula, siue indagacione Naturæ visam & auditam suspexerunt, mirificisque laudibus vexerunt, ratione ac sapientia duce ad id delati, quod postea refulsit è cælo. Igitur diuus Ioannes describens terram cælestè dixit, ostensam sibi urbem magnam, sanctam. Ea de cælo videbatur à Deo descendere diuina claritate insignis. Similis lapidi pretiosissimo Iaspidi Crystalli puritatem referenti. Mœnibus excelis, & magnis, portis duodecim, Angelisque his insidentibus, Duodecim tribuum Israël nominibus inscriptis. Tribus ab Ortu, totidem à Septentrione, & à Meridie, atque ab Occasu. Duodecim fundamenta substrata mœnibus, nominibus duodecim Apostolorum insignia. Urbem in quadra, æqua altitudine, atque latitudine, Longitudine duodecim millibus stadiorum. Mœnia centum quadraginta quatuor brachiis surgentia. Structura mœnium ex Iaspide, tota vrbs ex auro puro, ceu vitro pellucenti. Ipsa mœnium fundamenta omni genere gemmarum exornata. Primum fundamentum ex Iaspide, secundum Saphiro, tertium Calcidone, quartum Smaragdo, quintum Sardonyce, sextum Sardo, septimum Chrysolitho, octauum Beryllo, nonum Topazio, decimum ChrysoPASSO, vndecimum Hyacintho, duodecimum Amethylo. Duodecim portas, singulas duodecim Margaritas esse, plateam vrbs aurum purum, ceu vitrum. In ea Deum omnipotentem ceu Solem, nullo Solis illic, aut Lunæ lumine radiante, immensa claritate resplendere. Hac luce seruatas incedere gentes. Nunquam portas claudi. Noctem nunquam inhorrescere. Exulare inde scelus omne. Arceri qui non sint scripti in libro vitæ. Fluuium aquæ puræ decurrere, hinc atque hinc pro ripis, arbores vitæ florescere, singulis mensibus frugiferas. Hæc & id genus plurima diuus Ioanes, amœnitate & claritate rerum terrestrium, ad cælestes tralata. Similia igitur nescio qua diuinitate, quo consensu animorum descripsit in Phædone Plato: Esse primum terram illam supernam, si quis eam suspiciat, velut orbem varium coloribus, quorum terrestres colores sunt quadam quasi exempla. Omnem illam terram ex his esse. Purpuream alibi & admirandæ venustatis, alibi χρυσοειδῆ, auream, vel candentem, gypso, niuèque candidiorem. Aliosque illic affulgerè colores, plures longe, venustioresque quàm nostrates. Nostrates enim aëris & aquæ plenos, quandam coloris speciem exhibere, in aliorum colorum varietate renidentes: Hic similibus coloribus cuncta existerè: arbores, fructus, flores, montesque, lapides præterea perspicuitate, & colore, quàm nostrates pulchriores. Quorû sunt quadam frustilla & particula hi lapilli, qui sunt apud nos in pretio, Sardij, Iaspides, Smaragdi, & id genus. Illic nihil esse quod non sit eiusmodi, plurâque alia Plato. Demum illic templa Deorum esse, quorum sint veri habitatores Dij, oracula quoque, alloquiâque Deorum; spectari ab eis Solem, Lunam, astrâque, qua natura sunt, nullamque aliam deesse felicitatem. His Plato describit patriam cælestem, tralatis, ut dixi, nominibus rerum mortalium, ad pulchritudinem cælestium, quarum inæstimabile, arcanumque decus, venustate rerum terrestriû facilius intelligatur. Hac ratione sæpe dicitur in nostris litteris, Fulgebunt iusti, sicut Sol, in conspectu Dei. Florebunt sicut lilium in ciuitate Domini. Sanctorum

Descriptio cælestium sedis.

Platonis descriptio cælestium per partes cii D. Ioannis loco Apocalypscos.

Templa deorum, cælestis patria.

Matth. 13.

velut aquilæ iuuentus renouabitur. Illa incomprehensibilia, & solis nota piis gaudia, corporearum rerum, oculisque apparentium omnigena varietate, & pulchritudine, vt possunt, repræsentantur. Principio gemmæ pretiosæ, radiantes, colorumque varietate delectantes. Aurum quoque & argentum purissimum, præterea Chrystallus fumitur. Ex his surgere muros, strata esse pavimenta. Nihil non aureum, non pretiosum ea venustate, & varietate, quam quis vnquam vel in Iride vel angulari Crystallo oculis obiecta conspexit. Illic odores, florum varietas insignis, prata virentia, perspicui fontes, flumen hinc atque hinc arboribus incognitis nobis, vt cum ab oriente, noua quadam genera ad occidentales apportantur, efflorescens. Vt Ioannes apposuit in descriptione flumen aquæ viuæ, Xenochus æquæ fontes liquidos, Plato longius progressus, insulas, mare, sed omnia, nostris dissimilia. Est crebrum in sacris litteris, ærem amœnissimum, ac varium illic nitescere, qualis, vt dixi, efficitur in Crystallo. Hunc sæpe mira spectacula, aut numinis aduentum conspicati Prophetæ, referunt se vidisse. Plato pro eo, lumen purpureum, ætherium per regionem beatam diffusum à Cœlicolis hauriri. Adiecit Ioannes, quod addere Plato non potuit, sed quasi tamen somnauit: Solem, Lunamque & sydera nulla illic esse, sed hæc ipsa videri à diuis illis inferius vertentia. Nam sub pedibus diu labentia sydera cernunt. At pro Sole, Luna, luce qua viuunt in terris, Ioannes retulit illic radiare longè meliorem, gratiorémque lucem, inauditæ ineffabilis lætitiæ: Qualem ex parte sese Deus ostendit in monte, quando facies eius vt Sol resplenduit, vestimenta vt nix canduerunt, imò magis quam hæc ipsa (Neque enim habuit, quo claritatem illam incomprehensibilem redderet notioem.) Ea visa dixerunt dulce illic esse. Cernitur hæc claritas in cælo, qualisque videri Cælicolis & quanta solet. Is est eorum Sol, hoc viuunt astro, Solémque suum sua sydera norunt. Diui & ipsi sydera lucentia, semper Solem suum noscunt, cernunt, contemplantur, inde beati, fortunati. Hæc eorum alacritas æterna. Hoc Plato non meminit. Neque enim eò vsque cogitando ascendere potuit. Tam igitur superius Axiochus, quam nunc Plato, ante Christi aduentum, ex prisca Theologia, ex oraculis, famaque succedente, nobiscum de beatitudine sempiterna, loco, ratione, mirabiliter congruit.

Dei facies vt Sol.

De pœnis ad inferos, ex Plutarcho. De Damonibus carnificibus. De præmiis æternis. Hanc Theologiam esse prisecam.

CAPVT XXVI.

ST QVOQVE admiratione dignum, & sapientissimus quisque cogetur admirari, quæ Plutarchus similiter de pœnis malorum ac sceleratorum, de gaudiis, felicitatēque bonorum, post exactum vitæ curriculum scripsit, mirè cum nostris cōgruentia, comprobatis scilicet his quæ prior Plato scripsisset. Vt hinc sit clarum, semper vnum Deum, vnamque eius scientiam apud sapientiores fuisse. Hanc ipsam scilicet, quam nunc claram cuncti mortales venerantur, tunc obscuram, incertam, apud antiquissimos quidem puriorem, postea temporum iniuria, tanquam marinum Glaucum, fordibus & fabulis obfessam, sed suæ bonitati redditam, cum lux cælestis nituit in terris. Ac primum Plutarchus ait, eandem esse de diuina prouidentia, atque immortalitate animorum sententiam, nec alterum posse relinquere, altero sublato: immortalitatem autem animorum consequi præmia & supplicia: vna ratione se inuicem tribus hisce trahentibus. Est, ait, prouidentia, idq; veris apparet exemplis. Hæc docet animos immortales. Hos post mortem remanentes manere vel coronas, vel supplicia. Ea enim est ratio cur prouidentia inducat immortalitatem animorum, ne vel probitas contempta iaceat (contemnitur autem in hac vita) vel improbitas triumphet impunis: ἀλλὰ ἀς μὴ σκεῖ καὶ ἑαυτὸν ἴσαι νομίζεται τῆς ἀεθλοβωμῆων χάριτος, ἢ τῆς κολασίης, ἵθις ὅτι πῶς ἡμῶς τὰς ἀδυνατίας, ἀλλ' ἀπιγίνονται, καὶ λαμβάνουσι. Et quoniam non videntur, minusque creduntur, non defuisse diuinam prouidentiam, quæ præstaret nonnullis, non tam è nostris, quam suis, vt per speciem oblata indicarent. Itaque Platonis exemplum secutus Plutarchus, vt ille quendam induxit, qui cæsus in bello, quatruiduanus reuixisset, referre, eo temporis interuallo visa prodigia: sic refert Plutarchus, fuisse quendam Thespesium, qui cum

Immortalitatem animorum consequi præmia & supplicia.

Aqui cum primum vitæ suæ cursum omni libidine, intemperantiâq; exegisset, amisso, breui, patrimonio, iam necessitate cōpellente, scelestè vixerit, auuiditate summa profecquens, quas eum pœniteret amississe diuitias, simile quid intemperantibus passus, qui cum habeant vxores, non custodiunt, his amissis, alienas corrumpere nitantur. Itaque cum à nullo dedecore, quod vel voluptatem vel lucrum promitteret, abstineret, facultatem quidem non multam, sed opinionem improbitatis breue ad tempus magnam sibi cōciliaffe, præcipuèque eum infamem reddidisse oraculum editum ex Amphilocho. Nam cum misisset sciscituros an melius secum insequenti tempore agendum esset, respondisse fertur, Tum cum eo melius agendum, cum mortuus. Itaque paulò post, id nescio quo pacto expletum esse. Nam è loco edito in collum delapsus, ex percussione tantum, nullo vulnere accepto obiisse, Sed è sepulchro tertianum reuixisse: καὶ τριταῖος ἡδὴ πάλιν αὐτὸς ἀνέβηκε. Vbi se celeriter corroborasset ac collegisset, incredibilem quandam vitæ mutationem fecisse. Neque enim in commerciis quenquam iustioem, neque sanctioem erga Deum, neque inimicis infestioem, amicis constantioem eius temporis quenquam Cilices nouisse. Itaque permouisse multos, vt causam tantæ varietatis efflagitarent. Neq; enim putabant, id quod verum, & vt ipse retulit amicis, cum primis Protogeni, temere morum hæc varietatem accidisse. Itaque cum mens è corpore auolasset, quale si quis gubernator è nauis in profundum lapsus, sic eum se ex mutatione habuisset. Exinde paulum cleuatam visum sibi respirasse totum, & circumspexisse, velut ex vno aliquo corpore, partefacta anima. Principio nihil solitum vidisse, sed sydera ingentia, plurimumque ab inuicem distantia, splendorem immensum & colorè mirabilem fundentia, solidum præterea vt animam inuictam luce, tanquam in tranquillo passim & celeriter differret. Multisq; spectaculis prætermisissis narrasse animas defunctorum ab imo ascendentes facere bullâ luminosam. Sed aliis plerisque silentio præteritis, est primum in hac omni descriptione, quod Adrastia filia Necessitatis & Iouis super omnibus sceleribus vltix altissimè constituta est. Et quod nemo sceleratus, siue magnus, siue paruus, fuit vnquam, qui vel clam, aut per vim aufugisset. Varia autem ei seruire supplicia, quæ custos è tribus est, & administra, Alios leniter pro culparum ratione subiiciens pœnis. Quorum autè sceleri maiore medicina sit opus, τὰς δὲ διὰ μετὰ τὴν πάλιν οὐ δαίμων αὐτῶν δίδωσι, Hos tradere Dæmonem pœnis post mortem. Qui autem sint prorsus immedicabiles, à iustitia reiectos, tertiam Adrastia seuerissimam ministram Erinnyn accurrentem ad eos vagantes, passimq; diffusos, miserabiliter, acerbèq; omnes ἠρώουσι, καὶ κατέδρασι εἰς τὸ ἄβυσσον καὶ ἀόρατον, Sublatos è medio, in nefandum, inuisibilemq; locū intruisset. Reliquæ inquit pœnæ in vita, similes sunt pœnis Barbarorū. Vt enim apud Persas, vestes eorum qui plectuntur, & tias vellicant & cædunt, hi verò cū lachrymis orant absistant: sic plagâ vel in corpore vel facultatibus non esse vehementè. Quicumque autè effrænatus & impurus illuc peruenit, hunc iustitia nudū mergere & abscondere, in theatro omnium, nihil illo abscondete. Ostenditurq; bonis parentibus, si fuerint, ex ecrabilis, & indignus. Quod si ipsi quoque scelesti fuissent, eos videns in tormentis, & visus ipse, purgatur, detractis vitiis, ex diuturnis doloribus & pœnis, qui tanto superant magnitudine & acerbitate dolores corporis & in carne, quanto clariora sunt quæ per vigiliam, his quæ per insomnium cernuntur. Parte alia describit Plutarchus Paradisum, vnde aura mollis aspiet, & placida odorataque. De suppliciis autem hoc ad alia congruit cum nostris, illic esse stagna, καὶ τῶν ἀφαισίων δαίμονας, Dæmonas quosdam astare, velut fabros ærarios, instrumentis, machinisque attrahentes, immergentesque animas, quas insatiabilis auaritia, in scelera præcipites egisset. In his igitur omnibus, (neque enim cuncta referre laboro) etsi Plutarchus quædam fabulosius, Poëtarumque more retulerit, summa tamen hæc est, esse pietati, probitati, iustitiæ, similiter improbitati sua præmia. Nullum fore scelus in occulto, in theatro totius mundi latitantes hypocrisis aperendas. Esse supplicia animorum corporeis incomparabiliter acerbiora. Videri incredibilia, vel quæ de pœnis, vel præmiis passim prædicentur, quod absconsa sint, & oculorum obtutum fugientia. Dæmonas esse supplicii præfectos, quos alio nomine Erinnyes, iustitiæ diuinæ ministras, irremediabiliter, malos cruciantes, in tenebris æternis è medio sublato, iure vocatas ἀόρατον, ἀπύρτον, quod,

Adrastia, scelera vltix.

Erinnis, ministra Adrastia.

Inferorum descriptio.

Tantum, tenditque sub auras, Quantum ad ætherium celi suspectus olympum.

Virgil. 6. Aeneid.

Profundissimum, nefandum, teterrimumque carcerem, miserorum luctibus æternis re-

boantem. Instare Dæmones animis cruciandis. His constat, paucis demptis, eandem pri-
sci temporis esse, atque nostrorum sæculorum Theologiam, vt tunc obscuriorē, sic post-
ea in omnium pectoribus, allata de cælo manifesta luce, refulgentem, si quid erroris mi-
stum ferebatur, postea repurgato. Cætera quæ de purgatione sensit prior Plato, & nunc
Plutarchus, vt animi à vitiis contractis expientur, ad melioremque habitum purgati re-
uertantur, & de genere pœnarum, paucis demptis, congruunt cum nostris.

Ex vetustissimis Poëtis, de pœnis & præmiis bonorum ac malorum. Philoso-
phorum ac Poëtarum autore Plutarcho esse testimonium, manere bonis
maxima præmia post vitæ cursum.

CAPVT XXVII.

S I QVI S vniuersæ Philosophiæ campos ingressus, in eam omnem ocu-
los conuertat, facile noscet, hac ratione ab exordio generis humani, sæ-
cula decurrisse, quòd paucis ab hinc annis clarè, perspicè que, & cele-
briter creato mundo (cuius rei nemo prisca illis sæculis dubius esset, &
creatorem eius vniuersis agnoscentibus ac fatentibus, multaque de bo-
nitate eius ac prouidentia, de præmiis item ex amore & cultu eius, aut
suppliciiis ex contemptu consequentibus, vnanimiter prædicantibus) omnè hanc prædi-
cationem, per omnes ætates, hominibus se diffundentibus, descēdisse, sed paulatim exo-
lectam, partim celebritatem illam, claritatemq; amisisse, partim quæ remansisset, cōmen-
tis humanis contaminatam, non eandem apparuisse, semper tamen hoc meliorē, quo ve-
tustiore, & ab antiquitate minus difiunctam. Haud igitur mirum, si tam multos ex pri-
scis illis de præmiis probitatis ac iustitiæ, vel ratione persuasos, vel successione doctrinæ,
crebrisque Deorum vocibus & conspectu admonitos, inuenias cecinisse. Ecce enim Pin-
darus longè ante Christi aduentum, quemadmodum superiores, per tralationem rerum
amœnissimarum, quas & in nostris litteris reperias, describit præmia iustorum. Quale
enim Ioannes dicit, se vidisse beatos, palmas gerentes, lauratos, triumphantes: simile Pin-
darus de his ipsis:

Pindari ver-
sus y de bea-
titudine bo-
norum, non
extant in iis
quæ habemus:
idem tamen
locus est O-
lymp.
Oda. 2. An-
tistrop. 8.

Τοῖσι λαμπραῖς ῥῶν ῥόδου κελύξιν
Τῶν ἐπιθὰδὲ νύκτα κέκτα,
Φοινικαροδίαυτε λιμνὴς εἰσι παρὰ τῶν αὐτῶν,
Καὶ λιβάνω σπιερά, καὶ χρυσοκέρπιοισι βέβελλε.
Καὶ τοὶ ῥῶν ἴπποις, γυμνασίοις, τοὶ δὲ πρῶτοις,
Τοὶ δὲ φορμύχησι τέρψονται.
Παρεὶ δὲ σφίσι εὐαθῆς ἄπας τῆθλην ὄλος.
Ὀδμα δ' ἔρα τῶν καὶ χροὸν κίναται ἀεὶ
Θύμματα μνημύτων περὶ τηλεφανεί
Παντοία, θεῶν ὅπτι βόμοις.
His nitor ingens Solus, noctem dissipat atram.
Eorum suburbana prata sunt virentia.
Fructibus aureis, & thure prægrauantur arbores.
Partim equis & palaestra, partim ludunt calculis,
Partim oblectantur & testudine.
Eis semper odorata virescit felicitas.
Odor gratus & amatus, tota terra spargitur.
Super altaribus diuūm redolet omnis suauitas.

Hæc Pindarus. Ego non reddidi numeros. His odoris, viroris, cactus, alacritatis, tripudio-
rum tralationibus, describitur beatitudo cælestis. Sic & ipse manifestus felicitatis autor
& præco: Amplius non bibam de genimine hoc vitis, nisi cum bibam illud in regno Pa-
tris mei. En potus & vinum. Similiter apud Ioannem in ripa fluminis Paradisiaci arbor vi-
tæ ferens fructus singulo mense. Neque enim possumus sensus erudire nostros, nisi rebus
manifestis. Erat igitur cōstans prisca illis, infirmitate fides de præmiis, iustitiæ paratis. Ita-
que Plutarchus hoc indicans: εἰδὲ ὁ τῶν παλαιῶν τε ποιητῶν καὶ φιλοσόφων λόγος εἶναι ἀληθῆς
ὡσπερ

Α ὡσπερ εἰδὲ ἔχων, ἔγω καὶ τοῖς εὐσεβέσι τῶν μεταλλάξαντων ἕστις τιμὴ καὶ παροδία κελύξιν λέ-
γεται, καὶ χροὸς πρὸς ἀποπτεταγμένος, ἐν τῇ ἀφαιρέσει αἰ τῶν ψυχῶν: Si vera sunt, inquit, vt par est,
quæ prisca Poëtæ & Philosophi prodiderūt, pios qui deceffissent, honoribus affici, quem-
admodum fertur, esseque eis locum repostum, in quo eorum animi morabūtur. Hæc ait
Plutarchus, sequens, vt vbique solet, superiores Philosophos. Ex aduerso autem, de sup-
pliciiis similia atque nostri perhibet, in eo quem De facie quæ visitur in Luna, ex anteriori-
bus Philosophis audita: πᾶσαι ψυχῆ, ἀνέντε καὶ ἐν τῷ σώματι, ἐκπεσόντων, εἰμαρμένον ἔστιν τῶ με-
ταξὺ γῆς καὶ σελήνης γαλέω παλαιόταται, γέρον ὄσα ἴσον: Omnem, inquit, animam, siue dementē,
siue cum mente, vbi è corpore lapsa esset, fato decretū est, errare in loco, qui est inter Lu-
nam ac terrā, non æquali tempore: sed iniustæ, immoderatæq; scelerū pœnas persoluunt:
bonas autem oportet in amœnissimo aëris esse loco, quæ inferorū prata dicunt, certo tē-
pore, quoad expiata corpore, quod omnis mali causa fuit, ex in patriam velut postli-
minio reportatæ gaudiis perfruuntur. In his Plutarchus, vt vides, criminum expiationem
vbi discessum est à corpore, fatetur. Variam perhibet expiationē, quòd impuræ pendunt
pœnas infra cælum, procul à loco, patriæque beata. Puriores autem expiantur & ipsæ, sed
lenius, tranquillius, in aëre, donec admiffæ in patriam, æternis gaudiis perfruātur. Habes
igitur apud eos omnia, quæ libris nostris celebrantur, de triplici forte: aut eorum qui pe-
nitentia adeunt regna beata, nusquam remorati: aut qui subito rapiuntur ad supplicia: vel
quibus purgantur peccata, quibus expiatis, velut in patriam reuocentur. Purgatoriū esse
B infra Lunam & terram, quacunque nobis incognita ratione, modo summus iudex decre-
uerit, in loco quidem non sancto, sacro, beato, sed medio. Quamquam non desunt negan-
tes mediam sortem. Gaudium quoque vides apud eos, gaudium inquam arcanum, ineffa-
bile, quod gustant beati, expiati. Vides item patriam: vides hunc mundum exilium esse,
& errorem. Errare, vagari animos, donec in cælum reuocentur. Item Plutarchus de sup-
pliciiis improborum apertius scribit eodem libro: Extra, inquit, mare Caspium, & eos qui
circa mare rubrum adhabitāt, sunt profunda, Lunæ concava: Quarum maximā vocant
speluncam Hecates, vbi pœnas dant animæ, eorum quæ iam vel perpeffæ essent, vel fe-
cissent. Hæc etfi fabulosus de Lunæ concavitatibus à Plutarcho dicuntur, summa tamen
est, in profundo recessu animas pœnas male gestarum rerum dare. Ex his autem vel ar-
guendus, vel certè declarandus Plutarchus cum in eo quem inscripsit, Quomodo deceat
adolefcentem audire poëmata, vult de fluminibus inferorū, & pœnis, Poëtæ fabulosus
cecuisse. Vel igitur sibi contradixit, vel sensit, vera quidem esse supplicia, sed addidisse
Poëtæ quædam fabulosius, ob quæ eiccti sunt è republica Platonis. Testatur igitur Plu-
tarchus, Homerum, Pindarum, Sophoclem, vates priscos, de pœnis, fœdaq; inferorū ha-
bitatione cecinisse: εἶθεν τῶν ἀπὸ τῶν ἐρεθίζοντων σκότος, βλαητοὶ δυσφρενῆς νυκτὸς ποταμοί. Hinc eru-
ctant sub immensis tenebris horrendæ noctis rapida flumina. En Pindarus tenebras illas
canit, quæ dicuntur à Deo, Tenebræ exteriores, in quas, manibus & pedibus ligatis, iube-
tur impurus, contaminatusque proiici. Sic Sophocles vates prisca, Platone vetustior, &
C damnationem miserorum, & vitam beatorum egregiè prædicauit: τριστόλχοι ἐκείνοι βροτῶν,
οἱ ταυταδὲ ρῥέντες, τέλη, μολαδ' ἐς ἀδύ, τοῖς γὰρ μόνους ἐκεῖ ζῆν ἔστι, τοῖς δ' ἄλλοις πάντα ἐκεῖ καὶ
Τέρque quaterque mortales illi beati, qui vitæ metas has & fines contemplati tendunt
ad inferos. His enim solis illic viuere datum. Aliis sunt illic cuncta mala. Hæc Theologia
vetusta, Naturæ vox, testimoniiis cælestibus postea confirmata. Vides eum ter beatos, ni-
mirum beatissimos prædicantem, qui vitæ fines respexerunt, qui duplices vitæ metas il-
las, viuentes ante oculos habuerunt, quarum altera ducit ad bona, altera ad summa ma-
la. Beati, sapientes prædicantur, qui viuentes ad hæc acres acies intenderunt, hic defixos
oculos habuerunt. hic inenarrabiliter, innumeris vocibus prædicantur in sacris litteris
beati, qui timent Dominum, qui diligunt iustitiam, qui spernunt impias & inconcessas
voluptates, qui finem vitæ sæpius respiciant: prædicantur enim propter magna præmia,
magnas illas & incomparabiles, sempiternasque delitias. Quia declaraberis Deus, in im-
mortalitatis & diuinitatis gradu locaberis, tenebris horrendis euitatis.

Triplex ani-
marum forti-
tudo.
Purgatorij lo-
cus.

Testimonium Plutarchi, Iamblichi, Marci Tullij, Pythagoræ, de præmiis ac
supplicijs post vitam.

CAPVT XXVIII.

SIMILIA prodidit Plutarchus de suppliciis, in eo, quo scripsit an rectè dictum sit, Viuendo latita, à priscis Theologis ac Philosophis mutuans, Esse tertiam viam, eorum qui impiè, legumq; præuaricatores vixissent, quæ tradat animas εἰς ἑρέβος πὶ χειρὶ βάρβαρον, in voraginem quãdam, teterimumq; barathrum, vbi sonantia noctis horrendæ flumina rapiant & auferat è medio celando obliuione sempiterna pœnis addictos καταζοιδοῖς. Neq; enim esse vultures ad inferos, qui fibras semper renascentes, securq; iam vel rostris illis, vel tabo consumptum depascantur. Nequè saxa quòque & pondera ceruicibus miserorum semper impendentia, quorum iam corpora & nervos, brachiâque labor & tempus absumpsisset, sed vnum verum supplicium esse malorû, quòd funditus è medio tolluntur, nullis amplius eos actos præcipites in flumen obliuionis æternæ, visuris, in abyssum pelagûsque profundum haustos, vitæ omnis, motus, lucis expertes. Vera igitur definitio Plutarchi, de suppliciis æternis, quòd longius à Deorum regnis scelerati summouentur, in tenebrosum, profundum, longissimum à luce & vita, omniq; actione carcerem truduntur, merito vocatum ἀβύσσον, ἀόρατον, infandum, inuisibile. Has feruator tenebras exteriores appellat. Has arbitratur pœnas Plutarchus, quòd luce & commercio bonorum, beatissimâque actione vitæ priuantur. Nemo eos amplius aspiciet obscuros, ignotos. At Iamblichus qui vitam dogmatâque priscorum Pythagoreorû diligenter, accuratèque perscripsit, decerpens ex omnibus illis, Mors, ait, non modò non est extimescenda pio, sed multò magis etiam optanda. Aut enim pereunte anima cum corpore, fit omnium malorum resolutio: aut ea remanente post discessum, resolutio corpore continget vita beatorum. Sed quoniã est hoc postremum (clare enim animam esse immortalem) certè nulla est alia via certa salutis, quàm vt optimam, prudentissimâque vitam agamus. Nihil enim fert secum anima tendens ad alteram vitam, quàm probitatem, vel improbitatem, quæ plurimû prodesse, aut obesse defuncto noscuntur. Atque anima quidam melior μεταθῆσθαι ὀκνεῖ, cum Deo habitat, per cæli regiones beatas inuecta. Quæ verò sese factis impiis contaminauit, impietate, impuritâque sordescens, proficiscitur ad iudicia subterranea, meritis pœnis deputanda. Ob quam causam, conandum est in hac vita, dum licet, & datur, virtutem ac sapientiam indipisci. καλὸν γὰρ τὸ ἀθλον, καὶ ἡ ἐλπίς μετὰ τὸν πόλεμον: Pulchrum enim est præmium, & spes ingens. Audendumque ei, qui in hac vita moratur, vt omnes voluptates, corporeâque ornamenta, tanquam aliena à sese abiciat, non alieno, sed sup cultu animum vestiens, sapientia, & iustitia, reliquisve virtutibus: Sicque expectet profectiõnẽ ad alteram vitam, velut abiturus, cum voluerit fatum. Quod cum ita sit, non magnis pecuniarum acervandarum curis æstuanandum, non gloriæ, non ambitionis: sed prudentiæ, veritatis & animi, vt sit quàm optimus, studium capeffendum. Neque enim fas est, quæ vili æstimari debuissent, plurimi facere: neque rursus, quæ magno in pretio decuisset haberi, nihili pendere. Non corporum igitur, & opum, sed animi. Nò enim ex opibus virtus, sed ex virtute opes. Viro igitur pio neque viuo, neque mortuo, mali quicquam euenire potest. Nec viuis, vel mortuis à Deo negligitur. Hæc Iamblichus ex Platone, vt dixi, decerpta. Idem immemores sui, diuinarumque rerum obliuiofos, omniâque stultè credentes ait à priscis designatos, fœminis vinas ad inferos gestantibus. Quidam, inquit, eruditus, animum stultorum vnam dicebat esse, propter credulitatem, tum propter insatiabiles cupiditates: τὸν δὲ κόσμον ὡς ἑστὴν πᾶσι μετὰ τὴν ψυχὴν εἶναι, πλὴν δὲ ψυχῆς κοσμίαν ἀπὸ τῆς ἀνοήτου ὡς τετραμήνην, ἅτε ἔδυνα μὲν εὐεργεῖν, δὲ ἀπὸ τῆς ἀνοήτου καὶ λήθου. Diuinè quoque refert idem Iamblichus, Pythagoram de pœnis inferorum non secus atque in vera religione habetur, statuisse, admonuisseque potius omnem contumeliam perferendam quàm adduci vt hominem interficias. πολλῶν δὲ μᾶλλον ἀδικησάντων, παρήγγειλεν, ἢ κτείναν ἀνθρώπων, ἐν αἰδῷ γὰρ κείσθαι πλὴν χρισίου. Marcus quoque Tullius Romanorum omnium eloquentia facilè princeps, cuius testimonium in rebus grauissimis pro cunctis Romanis sufficit, vtranque fortem bonorum scilicet ac malorum, credidit ac memorauit, antiquæ famæ subscribens: Illi igitur, inquit, impij, quos cecidistis, etiam ad inferos pœnas parricidij luent: vos verò, qui extremum spiritum in victoria effudistis, piorum estis sedem & locum consecuti.

Cruentius im probari post mortem.

Mors optanda, cur.

Viro pio neque viuo, neque mortuo, quicquid mali euenire potest.

De

De Mundi Exitio.

MVNDVM aliquando immensis ignibus cõflagraturum etiam Stoici crediderunt. De quo Athenagoras: τὸ πᾶν καὶ πάλιν, ἔσται ἕτερον ἀρχὴν τῆς λόγου ἐπιπυρῶθησθαι τὰ πάντα, καὶ πάλιν, ἔσται ἕτερον ἀρχὴν τῆς κόσμου λαβόντες. Hac ratione & Stoici, inquit, omnia inflammanda in posterum, rursûmque reficienda asseruerunt, aliud exordium mundi introducentes. Hæc & Ouidius videtur respexisse cum cecinit,

Esse quoque in factis remisitque affore tempus,
Quo mare, quo tellus, correptâque regia cæli
Ardeat, & mundi moles operosa laboret.

Affirmantur eadem ab Eusebio, dicente id fuisse placitum Heracliti & Empedoclis: πὸ δὲ γενέσθαι πλὴν τῆς δὲ παντὸς φθορῆν, ἔ μόνον χειρισμοῖς ἀλλὰ καὶ τοῖς θεῖς ἐλλύων σοφοῖς δοκεῖ, ὡς ἡγεκλειτῶ τῶ ἀρεσίῳ, ὡς ἐμπειδοκλή: Totius, ait, istius mundi interitum fore, non solum Christianis visum, sed & Græcorum siue Gentium sapientibus, vt Heraclito Ephesio & Empedocli. Lucanus itè, siue quòd esset Stoicus, siue quòd hæc de inflammatione & interitu mundi fama vetustissima sit, longo sæculorum successu ad posteros deuoluta, in eam consentit:

Inuida fatorum series, summisque negatum
Stare diu, nimioque graues sub pondere lapsus
Nec se Roma ferens. Sic cum compage soluta
Sæcula tot mundi suprema coëperit hora,
Antiquum repetens iterum chaos: omnia missis
Sydera sideribus concurrunt: ignea pontum
Astra petent: tellus extendere littora molei,
Excutietque fretum: fratri contraria Phoebe
Ibit, & obliquum bias agitare per orbem
Indignata, diem poscet sibi, totâque discors
Machina, diuisi turbabit fœdera mundi.

Lucanus quidem hæc. Patruus autem Seneca suæ fortasse sectæ vestigiis insistent, in Epistolis eadem: Non terra, inquit, non cælum, non semper hic omnium rerum contextus, quamuis Deo agente ducatur, non semper tenebit hunc ordinem, sed illum ex hoc cursu, dies aliquis deiiciet. Lucretius quoque quanquam non Stoicus, idemque Poëta melior quàm Philoſophus, credo quòd hæc apud Stoicos legisset:

Vna dies dabit exitio, multosque per annos
Sustentata ruet moles, & machina mundi.
Nec me animi fallit, quam res noua, mirâque menti
Accidit exitium cæli, terræque futurum.

Lucanus igitur copiosius expressit quod à Christianis existimatur & prædicatur de his, quæ in interitu mundi contingent. Primum machinam mundi solutis vinculis omnium rerum, turbandam, reuerſuramque ad antiquum chaos: meminit horæ supremæ, de qua in sacris litteris creberrima mentio. Quodq; etiam in nostris litteris refertur, cælum inuoluendum vt libri volumen, sic idem, Sydera sideribus concursura, igneaq; astra in mare lapsura. Id Esaias, Tabescet omnis militia cælorum, complicabuntur sicut liber cæli, & omnis militia eorum defluet sicut defluit folium de vinea & de ficu. Et Seruator in Euangelio, Astra de cælo cadent, & virtutes cælorum mouebuntur, & tunc apparebit signum filij hominis. Et Dauid, Ipsi peribunt, cælum & terra, virtutes cælorum astra. Diuus autè Petrus sæpe repetit in secunda epistola, Cælum & elementa igni absumenda, in die iudicij reseruata igni: οἱ δὲ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ, αὐτῆς λόγῳ τεθησασκεναι εἰσι πρὸς τὴν ἡμέραν κρίσεως: Cælum istud quod nunc est & terra secundum verbum eius igni reposita sunt in die iudicij. Deinde, ἐν ἡ ἡμέρῃ ἐκείνῃ παραλεύσονται, τὸν χεῖρα δὲ καυσῶ μὲν ἀλυθῶσονται, καὶ γὰρ καὶ τὰ ἐν αὐτῇ ἔργα καὶ καταλύσονται. In qua die cæli fluminis instar præteribunt, elementa autè incensa resoluentur, & terra & quæ in ipsa sunt colliquescent. Paulò post, diem Domini com-

Mundi aliquando cõflagrati in Stoici asseruerunt.

Metam. 1.

1. Bellorum civil.

Seneca, de mi di excidio, epist. 75. vide et 3. quæst. natural. cap. 26. 27. 28. 29. 30.

Lucret. lib. 5.

Apo. 6.

Esai. 34.

Mat. 24.

Psal. 101.

Cap. 3.

alat, vitam omnibus suppetat. Hæc autem hominibus fiunt. Homini fulgent sydera, homini nascuntur plantæ, animalia, hominis est terra domicilium. Vt terra hominis est, sic omnia terrestria. Ac quoniam terrestria à cælestibus aluntur, ea ratione apparet cælestia fuisse reperta, vt habitatoribus terrarum deseruissent. Itaque omnes vsus, omnes visibiles ordines, ac rerum facultates, ad hominem reuocatur. Hominibus igitur eiectis in sempiternum è terra, cui florebut campi & montes, quibus equi, boues, cæteraque animalia nascuntur? Cui cælum fulgebit? Quis contemplabitur admirabiturq; cæli mirabiles ordines, ortus & occasus certos & ratos? Quibus Sol iam sua luce faciatis noctem relinquet, nocte quoque ex quiete relectis iucundam referet lucem, idq; vicissim per totum orbem, aliis diem præsentia, aliis noctem absentia efficiens? Sic item dum aliis ætatem accessu, aliis hyemem discessu præbens, ab utroque Tropico iter vicissim mirabilisque ordine peragens. Semper agens nunc ætatem, nunc hyemem, vt omnia reficiantur, humores concrecant, fruges maturecant. Hoc ordine soli terrarum coloni, totum circumquaque orbem sursum ac deorsum occupantes, fruuntur. Solis ipsis ostenditur ex cogitatus. His eiectis, aut ad meliorem sortem, quoniam hæc mortalia & corruptibilia sunt, solum corpoream vitam, non maius quoddam optatissimumq; bonum habetia, receptis, quid Sole opus erit, cum vita corporea non erit opus? Cum erit alia vita, quam & rerum humanarum probat necessitas, & mysteria cælitus reuelata demonstrant. Adueniente maxima Solis luce, lucernæ & faces remouentur: adueniente maxima vita, qua maior desiderari non possit & melior, vsus iste corporeæ vitæ profus cessabit. Hæc autem efficiuntur à Sole, omnium mortalium formarum autore. Qui nactus terrestrem humorem, omnes generatim species elicit è terra, hominisque peragitur is vniuersus ordo. Quibus amotis, vanus & inutilis erit. Hoc ergo dicebat Didymus, eadem diuus Petrus, & hoc senium est mundi. Sed duplex potest intelligi mundana vetustas, naturalis corporis ipsius ætherij, quod sit natura similiter atque alia corruptibile, quod neque ratio concedit, & tota Philosophia ac Theologia negat. Ratio enim ostendit ætherium corpus esse incorruptibile: quoniam quod futurum erat causa cæterorum, ipsum opere artebat esse incorruptibile: ne si & ipsum interiret, reliquarum rerum esset exitium. Quod etiam fuit tot sæculorum lapsibus incorruptibile, de cuius magnitudine & qualitate nihil abierit, apparet semper in posterum fore incorruptibile. Nam futuri interitus ac senescentiæ, aliqua iam indicia præcessissent: præcessisset mutatio ab exordio ad hanc ætatem: de corpore quoque, quemadmodum in arboribus, montibus, scopulis, animalibus senescantibus, aliquid decidisset. Non constaret idem Sol, non eadem fulgoris esset plenitudo, idem radiorum vigor. Hæc igitur senectus nusquam est. Hanc infenscentiam Plato, Aristoteles, nostriq; pariter decantant. Ac Plato in Timæo, Deum ita fecisse hunc mundum, vt nullam iniuriam posset recipere: *ἐπι δὲ ἵνα ἀγήρων καὶ ἀμοσον ἢ αὐτὸν ἐτεκτίνηται, καὶ ταραδὴν ὡς ἀξιοῦσι τοῦ σώματος θεομακά καὶ ψυχρὰ καὶ πύθη ὅσαι δυνάμεις ἰσχυραὶ ἔχει παρὰ τὸ μέτρον ἐξέθεν καὶ παρὰ τὸν ἴσον ἀνισώρως, λυεὶ καὶ νόσος, γήρας τε ἐπάτην ἢ φάσκει ποιεῖ. Διὸ δὴ τίτω ἀγήρων, καὶ τὸν λογισμὸν τὸν δὲ ἐν ὄλον ἐξ ἀπάντων, τελείον καὶ ἀγήρων καὶ ἀμοσον αὐτὸν ἐτεκτίνηται.* Quæ sunt, Præterea vt esset infenscibilis & ægritudinis expers, intelligens quod ea quibus constant corpora calida & frigida, & quæ validas habent vires, exterius imminetia, & importunè incidentia, dissoluunt, ægritudinesq; & senium adducunt, & interitum. Ob hanc causam hæc secum perpendens, vnum totum ex omnibus perfectum, infenscibile, ægritudinis expers, ipsum molitus est. Hæc antea Timæus Pythagoreus tradiderat, Doricè loquens, ἀμνηστων τῶν σκότος κινδύν. ἔ γάρ ἦν διχρα τὸ πῶν ἄλλα: Incorruptibile ab omni exteriori corruptione. Nihil enim est extra mundum. Causam quoque immortalitatis mundi dicit esse, quod vbi sit rerum & elementorum æqualitas & eadem proportio, alterum ab altero non possit offendi, indissolubilem temperaturam habentia. Similiter Aristoteles cælum ait esse *σοιχείων ἑσάν ἕτερον τῆς τεσσάρων ἀμνηστων τε καὶ θείων*: Elementum substantia à quatuor reliquis diuersum, incorruptibile & diuinum. Hæc non illi solum putauerunt, sed etiam à nostris facile conceduntur. Chrysofostomus eloquentissime, vt omnia: *Ὅσα ὁρεῖς τὴν τῶν ἕρανόν, πῶς καλὸς, πῶς μέγας, πῶς ποιήλας τῆς ἀστρον ἐσπεφανωται χωρὶς πάσον διήρησε γρόνον, πεντακχιλία γάρ καὶ πλείω ἐπι λοιπὸν ἐσηκεν, καὶ τὸ πλῆθος τῶ ὅσα ἐπιήαγει αὐτῶ γήρας, ἀλλ' ὡσαυτὸν σῶμα νεδὴ καὶ σφριγῶν, ἀνδύσαν ἔχει καὶ ἀνακμάζουσαν αὐτῶ τῆς ἡλικίας, τίτω ἄρα, ἔτω δὲ καὶ ὁ ἕρανός, ὡσαυτὸν ἀρχὴς ἔλαχε κάλλος, διετήρησε, καὶ ἐδὲν ἔπι τῶ γρόνος γήρονει ἀσθενέστερος.* Nonne vides, inquit, cælum hoc vt pulchrum, vt ingens, vt astrorum choreis varium? Quantum temporis viguit? Quinque ac plus annorum millia processerunt. Et hæc annorum multitudo

Duplex mundi vetustas.

Cui immortalis mundus à Platone constituitur.

A multitudo ei non adduxit senium, sed vt corpus nouum ac vegetum, floridæ vigentisq; iuuentæ viret ætate: sic cælum quam habuit à principio pulchritudinem, semper eadem permanfit, nec quicquam tempus eam debilitauit. hæc Chrysofostomus. Verè igitur suapte natura infenscibile & inuariabile est cæleste corpus, indelebilisq; eius pulchritudo. Est enim purissima substantia, expers omnis iniuriæ, loco & natura. Corruptuntur autem omnia aut ab igne, aut aqua, aut aëre, aut terra, longè lateq; à cælo distantibus. Philo igitur Iudæus, vir eloquentissimus, dogma Theologiæ Mosaiçæ, testatur esse cælum creatum quidem, sed non interiturum: quanquam ex libris Mosaiçis non probat quod astruit, sed rationibus duntaxat depugnat, alia labefactari detrimentis extrinsecus irruentibus, alia malis intestinis: vt ferrum si rubigine corrodat, sui ipsius interno malo depasci: sin domo vel vrbe concremata, & ipsum concremari contingat, alieno morbo dissolui: sic animalia vel propriis morbis cadere, vel cædibus externis, quorum nihil euenire possit mundo. Sed illa præponderat ei ratio, quod à Natura propter ingens robur insuperabili continetur, omnes iniurias quæ possunt accidere superante. Illa quoque videtur ei validissima, nullam fore vnquam causam, ob quam Deus in perniciem operis tanti sese vertat. Hæc ille: quæ potest melius examinabuntur. Hæc igitur est prior infenscentia à nemine negata. Alia est quam Philosophi nescierunt, cum vsus cæli inutilis erit, ignis eius & lumen, nulli proderit. Senescet ergo cælum, quia senescet vsus & causa creati & permansuri cæli. Ideo enim creatum fuerat durable, vt nunquam vitam hominum interromperet, & quoad ipse Deus vellet, viuerent. Succedente vita meliore, quæ nullam à Sole & stellis habeat dependentiam, quis eis amplius erit opus? Diuus igitur Petrus docet promissionem esse cælestem, de mundo nouo & terra, in quibus iustitia habitat. Amoto igitur presenti, succedet cælum & mundus, in quo iustitia inhabitat. Non habitat autem iustitia nisi in cælo, vt Plato quoque & Poëtæ dixerunt, in propriæ charitatis sanctitatisque domicilio. Apud homines regnat potius iniustitia, quæ & diluuium adduxit, & incendiū vrbium impiarum profudit, quarum superbia & iniuria maxima memoratur. Iustitia autem non solum ipse est Christus, à quo omne ius manat, omnis ordo, omnis lex (Nam & Stoici legem dixerunt rationem summi Iouis, omne modicamen, & ad eum spectat omnium bene & malefacta diiudicare) sed etiam omnes qui cælum adierunt, non sine iustitia perueniunt. Inde exultant æternum cædes, rapinæ, quidquid possit iustitiam profanare. Hoc cælum restabit, hoc vigebit tanquam melius, cum genus humanum ad vniuersale iudicium adductum fuerit, cum dabitur pietati ingens præmium, aliis ad cælum Empyrium, quod solum erit, splendentesq; domos ascendentibus, aliis ad tenebras exteriores in centro terræ detrusis. Alij suspicient tantum fulgores æternos, & quasdam quasi procul visiones intuebuntur, voces diuinas longè resonantes audient, medij inter vndeque beatos, & vndeque miseros. Cælum igitur istud ad corpoream vitam perpetuum renouabitur. Cælum Empyrium restabit, implens fulgore terras. Tunc erit lumen Solis septem vicibus maius quam fuisse. Solè, pro lumine amplissimo, largissimoq; Cillo Empyrij cæli, quod ab altissimis sedibus omnia sursum ac deorsum immenso lumine collustrabit, Vate vsurpante. Restabit autem terra, ad quam exusti cæli reliquiæ peruenient, tametsi ætheria substantia leuissima sit, qualis nubium albertium, purissimarum, altarumque. Restabit terra initium mundi, quæ in æternum stat, purgata tamen & complanata collibus ac montibus, quod Sibylla dixit. Docuit igitur diuus Petrus in Epistola apud Clementem in Recognitionibus, quomodo nouum cælum sit futurum. Dixit enim superius, *ὁ κῶ ἕρανός*, præsens hoc cælum quod cernimus, hoc cælum quod aspicias igni reseruat. Apud Clementem verò multa super hoc Simonis magi refellens impietates, differit. Vt superius Philosophorum positæ sententiæ de mundi exitio perpendantur, dicendum est, si Stoici & Lucretius, vt dicta eorum probare nituntur, rerum abolitionem naturali necessitate futuram suspicantur, facilius futurum vt rationi iudicioque Aristotelis & Christianorum, mens conquiescat, quam suspitionibus eorum. Vera enim est sententia Chrysofostomi, quæ prior Aristoteles, maiorq; Plato conceperant, corpus ætherium liquidissima substantiæ suapte natura nec dissolui, nec vlllo senio, quemadmodum rerum terrestres posse cõtabescere. Quod enim tot annorum curriculis illesum fuit, cuius magnitudinem, pulchritudinemq; corporis, nulla temporis iniuria labefactauit, nulla sæculorum macula vitiauit, vtique tale semper futurum est, cuius fulgor nec vnquam impalluisse, nec decreuisse perspectus est, quod pati debuit aliquando tot antè sæculis, si futurum erat, certè

Annotum multitudo non adducit mundo senium.

Philo dogma, de cælo nunquam interituro.

Cælum peribit, cum erit cæli vsus inutilis.

Idem penè est Lactantij dogma lib. 7. Pi de eiusdem epitomen cap. 14.

nunquam patietur, nec aut senio debilitatū, attritumq; diffluet, nec ardoribus vllis, cuius est altissima regio, cunctis ignibus inaccessa, concremabitur, nec vllā quam cetera corpora iniuriā recipiet. Aliæ rationes apud Aristotelē videantur. Quod igitur Plutarchus ait in libro contra Stoicos, eos aperte prædicare, τὸ θεὸς ἅπαντας ἐκείνους γενεῶντας, καὶ φερασομένης ὑπὸ πυρὸς καὶ αὐτὸς ὡσπερ κινεῖται ἡ γῆ ὑπὸ τῆς πυρὸς τῆς τῆς: Vniuersos Deos creatos esse & interituros, liquefaciendos ab igne veluti plumbeos cereosq; ratione quidē nulla fieri potest: sed vera tamen Stoici loquebātur, ab anterioribus sæculis audita, quibus Sibyllę Prophetęq; cantabant fore, vt omnis aliquando cæli cōpago, magnis ignibus inflāmata deflueret. Ad alios eximius Prophetarū Esaias, similiter atque Stoici scripserat, Tabescet omnis militia cæli. Complicabuntur, sicut liber, cæli: & omnis militia eorū defluet sicut defluit folium de vinea & ficu. In Euangelio quoque Deus ipse, Astra de cælo cadent, & virtutes cælorum mouebuntur. Et Dauid, Ipsi peribunt. Et idem Deus, Cælum & terra transibit. Virtutes autem cæli, Græci interpretes apud Esaiam, Stellas interpretantur. Vera igitur Stoici scripserunt: sed quod diuinis reuelationibus fuerat proditum, illi futurum alia ratione credebant, naturaliter humore omni consumpto, totā machinam à cælo vsque in terras conflagraturam. Verum igitur id erit: sed cū extra naturæ cælestis leges, quibus incorruptibile nullęq; iniuriæ subiectum est ætherium corpus, sit futurum, Stoici referre debuerant, si poterant non in senium, debilitatemq; corporis cælestis, aut ignes illos immensos mundi, sed illam potentiam, quam Sibyllæ monstrauerant, Deum, meliora mortalibus daturum, cunctis, quo melior lucentiorq; mundus sequatur, renouatis aliū mundum facturum. Omnis enim, ait magnus Paulus, creatura hanc renouationem expectat, ingemiscens & parturiens, expectansq; reuelationem filiorum Dei. Quæ quidem reuelatio futura tunc est, cū claritas sanctorum corporum, quæ resurgentia glorificabūtur, manifesta terris erit, cum qua rerum cūctarum renouatio consequetur. Ob id ab ipsis rebus expectata, quarū cum filiis Dei futura sit in melius reformatio. Quod igitur Marcus Tullius, inducit Stoicū referentem, Ex quo, inquit, euenturum nostri putant, de quo Panætium addubitare dicebant, vt ad extremum omnis mundus ignesceret, cū omni humore consumpto, neque terra ali possit, neque remearet aër, cuius ortus aqua omnis exhausta esse non possit: Ita relinqui nihil præter ignē. A quo rursus animante ac Deo, renouatio mundi fieret, atque idem ornatus oriretur. Audierant euenturam mundi conflagrationem Stoici, sed ad naturales causas eam reuocantes, errabant. Quem errorem facile meliores Philosophi coarguent. Partim probantes nullam offensam posse cæleste corpus accipere, partim nunquam futurum, vt omnis humor absumatur, quod necesse sit omnem aquam absumptam, non in nihilum, sed in nubes ac vapores euanescere: quibus denuo coactis, reparatur aqua, semperq; is ordo remeet elementorum, nihil in nihilum abire, natura patiente. Nunquam, si quis arcana Naturæ contempletur, eueniet, vt omnis aër, omnis aqua, cuncti vapores humoresq; in nihilum aut igneam duntaxat materiam dissoluantur, eò quod simul ardore Solis humor exhauritur, simul aër frigidus fœcundus humiditatis reparatur, simul in nubes hymbriferas grauidatur, simul in caernas subterraneas in flumina fontesq; emanaturus, recipitur. Nec vlla sit humoris exhaustio, quin eadem opera fiat eiusdem reparatio. Tanta Soli radianti, potenti, moles humorum per omnem mundum obiecta est, vt eodem tempore quo concoquit humores, & terras ardoribus torret, alio terrarum hemisphærio regnet humorum copia, vicens & dominās absente Sole. & cū terras nostras inflammant æstiuī dies, humorq; absumitur omnis, eisdem sub Antipodibus sæuit hyems, præcipitesq; cadunt ex æthere nimbi. Semper hoc ordine vigente, quem nulla tollat diurnitas, tanto contextu factis elementis, vt alterū alterius perniciēs nunquam esse possit, tot sunt, erūntque semper in mundo nubes, humorēque, quantum Solis & ignis, flammęq; cælestis. Nec dabitur vnquam vt abolere possit ignis aquam, tantam semper futuram, vt iugiter ardoribus Solis resistat, omnemq; conflagrationem prohibeat. Sic ardor solis diluuiā prohibebit, dico autem non particulares aut cōflagrationes, aut eluuiōnes, sed vniuersales, quales Stoici somniabant, Naturę legibus nunquam euenturas, quod euenire non possit. Quid: quod si vera dicerent, iam perniciēs ista & humoris exhaustio, principium habuisset, aut ad medium adducta fuisset. Iam forent atates torrentiores, iam minus vbique vaporis, iam terras squalores pressissent, iam torreri mortales cœpissent, exhausta maria, flumina, paludes, lacus, quorum nihil hætenus conspicitur. Superest igitur vera quidem eos tradidisse de cōflagratione, de nouo

Esai. 34. Mat. 24.

Rom. 8.

De natura Deorum 2.

Error Stoicorum.

Ade nouo mundo: sed hoc vnū non vidisse, non rationibus Naturę, sed illius nutibus hoc euenturum qui cuncta creauit, potens eadem qua creasset potestate, cuncta resolueret. Quem cū bonitas impulerit ad creandum, quo consilio & potestate creauit, eadem, pulchros ordines illos, vinclaq; tenacia rerum resoluet. Creauit autem, vt etiam Stoici fatebantur, hominibus omnia, quibus solis desuper stellas micantes accendit, Solis cursus Lunęq; meatus instituit, terras proferre cibos iussit, animalia bruta ad diuersos vsus eduxit. Hoc consilium cū generationis omnis causa fuerit, idem cūctam generationem remouebit, cū remoti fuerint, quibus omnis generatio parabatur. Nulla Naturę necessitas Solis æternos cursus sistet, nulla luminis naturalis hebetatio flagrantēs eius radios terris auferet. Sic nullus necessarius ignis populabitur aëra & terras, aut inundatio rapiet montes & campos vrbesq;, sed quidquid euenturum est, eius consilio dabitur, qui rerum leges excogitasset. Quas tunc abolebit, rescindet, cū hi quibus parata fuerant omnia, remouebuntur. Remouebuntur autem homines è terra, quod & à Sibyllis Prophetisq; prædictum fuit, & Philosophi si profundius considerauerint, negare non poterunt, cū tanta flagitia terras oppriment, vt viuere mortalibus sit miserabile, vitęq; mors à cunctis præferatur. Hęc vna causa. Maior autem & apertior, quod iudicandi mortales in theatro totius mundi sunt aliquando iudice Deo: Quod tota deificatio animorum & corporum futura est: cum qua necessariò cursus iste vitę quotidianus interpolabitur, vt sit locus meliori consilio, cū consulet melius hominibus Deus, hoc ordine vitę corporeę sublato, bonis præmia debita redditurus. Quæ si Philosophi perspicere potuissent, quantum similes somniantibus quædam super hoc augurabantur, non recuissent optimam hanc expectatamque ab omni re creata renouationem, fateri. Nā quotidianam vitam non modò non laudarunt eorum plerique, verumque bonum non iudicauerunt, vt deplorarint etiam, mortemq; ei facile prætulerint. Viderunt igitur ratione duce & incredibili desiderio experiuerunt aliam vitam, tantum non in ius diuinam prouidentia vocantes, quod homines miserabiliores cūctis animalibus propè creasset. Quæ quidem perturbatio tollitur cū felicitas alacritasque maior ostenditur futura, renouatio mundo. Hic omnis animæ tumultus sedatur, hic cessat admiratio, bonos nunc infelicitus agere quàm malos, impunè vigere flagitia, cædes bonorum volitare, fortunam pessimos quosque flatibus secundis in portum collocare. Itaque quod ait Philo Iudæus, deestatus execratusq; exitium mundi: Ἐπὶ δὲ θεῶ φθέρουσιν λέγειν αὐτῶν, πάντων ἐνοσιώτατον. ὁ γὰρ θεὸς οὐκ ἀπαίσιμα καὶ ἀκοσμίαι, καὶ φθορῶν, ἀλλὰ πύξωος, καὶ εὐκοσμίαι, καὶ ζωῆς, καὶ παντὸς ἀγαθοῦ, ἀνομολόγητον ὡς εἰς τοὺς ἀληθῆ δόξαι ζῆσι: Nempe, dicere porro mundum diuinitus occidere, ante omnia flagitiosissimum est. Neque enim Deus autor est inordinationis, cōfusionis, interitus, sed ordinis, venustatis, & vitę: omnisq; eum esse causam boni, in confesso est apud eos, qui veritatem profitentur. Dico ego Philoni, renouatio mundi comprobabit Deum bonorum, pulchritudinis, non interitus autorem. Non enim diruet mundum, velut opera sua perosus, sed renouabit, reficiet, dabit meliorem, aperiet thesauros bonitatis, quos nunc secundum diuitias sapientiæ suæ prudenter occultat. Tum verò maxima largitate pandentur, effundentur arcana bonitates. Neque verò demolietur Deus mundum, nihil amplius daturus, aut animo iniquo quod benefecisset male perditurus, hoc dicere, flagitiosissimum. Sed quoniam status iste rerum non optimus est, & quo non possit melior esse, quin etiam multis lachrymis sæpe defletus est à piis, multisq; malis obnoxius iudicatus, Deus pro sua clementia restituet meliorem, vt diruta solóque æquata Alba, refecta Roma fuit: Haud minus pro mundo corruptibili, caliginoso, animorum ergastulo, ostendetur lucidissimus, optimus, fortunatus, in fine ceu supremum bonum repositus. Ille verus ordo, verus mundus, & ornatus, erit vera vita, cū præsens ab ipsis Philosophis penè pro morte sit habita. Hęc responsio credo non displicebit Philoni. Qui quidem dogma Philosophorum de postera mudi æternitate sequens, & Solem Lunamq;, & cūctam cæli pulchritudinem, cum Peripateticis ab interitu defendens, sacros autores suos, quorum religioni initiatus esset, cū canunt abolendum, rescindendumque cælum, fulgorem syderum denigrandum, liquidissimam stellarum, totamque cæli compagem ignibus incoctam & tabefactam lapsuram in terras, qua tandem ratione tueatur, libenter didicim. Verum nostri beneficio cælesti, mysterium aperuerunt. Hęc de exitio mundi dixisse sat est.

Eius potestas est dissolvens, cuius fuit cōdendi componendi.

Iudiciū Dei.

Philosophi aliam vitam ardētī animo experiuerūt. I. Cor. 5.

Philo nō probat interitum mundi.

Deus mundū non diruet, sed renouabit.

*Pietas, fons
beatitudinis.*

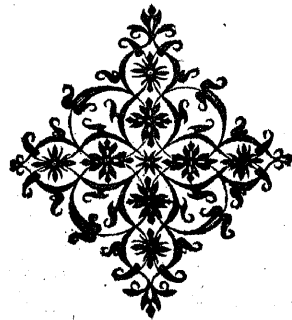
*Scientia & cul-
tus Dei, finis
rerū omniū.
Ecclesi. 5.*

*Quæ actiones
meliores.*

VERVM igitur beatitudinis fontem esse Pietatem: (quoniam in actionibus virtutis beatitudo constituitur, fons autem iustarum, rectarumque actionum est Pietas) atque hunc esse finem totius felicitatis, omniumque virtutum, atque actionum moderamen: & qui dicit Beatitudinem, seu Felicitatem, Finemque omnium rerum, nihil aliud eum dicere, quàm Scientiam, & Cultum Dei: & hanc esse philosophorum quoque sententiam, declarat mirificè, consonans cum sacris litteris, idem Aristoteles, qui libros de Moribus ad Eudemum absolvens, quemadmodum Salomon suos claudens, dixit: Finem dicendi faciamus: Deum time, & mandata eius observa: Hoc est omnis homo. Sic Aristoteles illo præclaro fine usus est: Omnes actiones nostras, omniâque studia, rerumque possessiones, tanto iudicandas esse meliores, quanto magis fecerint, adiuuerint ad cognitionem, & cultum Dei. Deteriora autem censenda, quæ nobis impedimento fuerint, quò minus colatur Deus. vt quasi sic statuatur, si quis eius sententiam planius euoluat, Quoniam, inquit, Felicitatem veluti finem supremum quarimus: Felicitatem autem tibi demonstro, eamque dico esse beatum, felicemque animi statum, complexum, societatemque omnium virtutum: Apertius, ait, tibi loquar: sedes omnium virtutū, & finis ille, ad quem quicquid agimus, quicquid possidere studeamus, respiciendum est, Contemplatio, & Cultus Dei. Cùm, inquit, huc perueneris, tunc finis est, tunc beatus eris. Ob hanc causam quæcunque te iuuerint vt huc peruenias, pro melioribus habenda: quæ prohibuerint, impedimentoque fuerint, deteriora iudicanda. Et is terminus verus, hæc optima definitio, optimus rerum cognoscendarum modus. Sic loquitur Aristoteles: ἡ τις ἐν ἀρεταῖς καὶ κτήσις τῶν φησὶ ἀγαθῶν ποιησὶ πλεόντες θεῶ μάλιστα θεοσεβίαν ἢ σώματος ἢ χρημάτων ἢ φίλων ἢ τῶν ἄλλων ἀγαθῶν, αὐτῆ ἀρετῆς, καὶ βίος ὅρος καὶ τέλος, εἰ τις δὲ ἀβελβδέειαι, ἢ ἀβελβδὸν ἐοικέναι καλεῖται τὸν θεὸν θεοσεβεῖν, καὶ θεοσεβῆν, αὐτῆ δὲ φάσκει.

FINIS.

DE

DE NOMINE VRBIS SVAE
EVGVBIVM, QVOD CORRVPTE
LEGITVR APVD SCRIPTORES:
ET QVA RATIONE SIT
PROFERENDVM.

* *

VISVM EST in calce operis huius docere, quod fortasse legentibus non fuerit ingratum. Si quis est, qui nesciat nomen urbis meæ, non est Eugubium, sed vt apud probatos scriptores constat, Iguuium: & ciuile nomen non Eugubinus, sed Iguinus, vel Iguuius. At ne noua, atque auribus inusitata viderer afferre, sequutus sum vulgi consuetudinem, vbique me Eugubinum appellans. Verùm hoc nomen adeo corruptum, deprauatumque est apud scriptores, vt nisi iudicium, solertiaque Doctissimorum virorum, & fides antiquorum codicum suffragata esset, difficile potuerit recognosci. Non fuisse igitur oppidum ignobile Iguuium, declarat, quòd eius meminit Cæsar in Commentariis, Tullius in Epittolis ad Atticum, Ptolemaeus, & Strabo in Geographia, Plinius in libris de Naturali historia, Silius quoque Italicus. Sed tam variè apud hos omnes deprauatum est id nomen, vt apud Cæsarem primo de Bello Ciuili vocetur Tignium, addita littera T, ex nomine Termi Prætoris Pompeiani, qui præsidio quinque cohortium oppidum defenderet: apud Ciceronem de ea re atque Cæsar loquente Sisiguium: apud Ptolemaum Iuuium, apud Strabonem Itor, apud Silium Ingium, apud Plinium in deprauatis exemplaribus ciues dicuntur Ingini. Causas autem deprauationis huius, quas vt dixi, mecum Doctissimi huius sæculi repererunt, quorum iudicio suffragati sunt codices antiqui, explicabo. Dico hoc oppidum esse, quod in Commentariis Cæsaris de Bello Ciuili deprauatissime vocatur Tignium, de quo Cæsar, cùm Pisaurum Fanumque oppida Vmbriae, ab Eugubio non longe distantia, memorasset, quæ ipse suis præsidiis occupauerat, subiicit his verbis: Interea certior factus, Tignium Terminus Prætorum cohortibus quinque tenere, oppidum munire, omniumque esse Tigniorum optimam erga se voluntatem, Curionem cum tribus cohortibus, quas Pisauri & Arimini habebat, mittit: Cuius aduentu cognito, diffusus municipij voluntati Terminus, cohortes ex vrbe educit, & profugit: milites in itinere ab eo discedunt, ac domum reuertuntur: Curio omnium summa voluntate Tignium recipit. Hæc Cæsar. Deprænderunt igitur eruditi causam deprauationis: nam hoc oppidum, vt est apud Lucanum, in Vmbria est. Eugubium quoque, vt Plinius docet, in Vmbria. Illud oppidum Tignium dicit esse in Vmbria Lucanus scribens de Bello Ciuili, eo carmine,

*Gens Etrusca, fuga trepidi nudata Libonis
Iusque sui pulso iam perdidit Vmbria Termo.*

Et Lucius Florus his verbis: Prima Armino signa cecinerunt, tum pulsus Hetruria Libo, Vmbria Terminus, Domitius Corfinio. Nullum autem nunc est oppidum in Vmbria, nec vllum extat eius vestigium, quod vocetur Tignium: & illud oppidum non procul Arimino & Pisauo & Fano situm erat, vt quòd à Cæsare cum his ipsis nominatur & censetur: Eugubium quoque non multum distat à Pisauo & Fano. Causa igitur depræ-

uationis, quod multis nominibus accidit, fuit nomen Termi Prætoris, qui litteram primam sui nominis dedit Iguio: Nam locus in Commentariis habebat, Interea certior factus Iguium Terminus Prætorum cohortibus quinque tenere. facilius enim fuit ut pro v, legeretur postea n, ut quæ una eademque littera est sursum deorsumque versa. Imperitia igitur scriptorum & deprauatio codicum, fecit ut prima littera nominis Termini adderetur nomini Iguium. Haud mirum quidem, Nam maiora monstra olim in omnibus bonis autoribus viscebantur. Huius deprauationis vel illud clarum argumentum est, quod idem oppidum, quod in Commentariis appellatur Tignium, in Epistolis ad Atticum de eisdem oppidis, quæ adhuc à Pompeianis tenerentur, Cicerone scribente, non amplius appellatur Tignium, sed alia simili quadam deprauatione vocatur Sifiguium. Nam cum suspensus Cicero expectaret quid agerent Pompeiani, qui Cæsare adueniente oppida præsidii occupauerant, Terminus quidem Iguium, Domitius autem Corfinium, quod est in Marfis, ut videbis in eisdem Commentariis, sic scripsit: Non ista expecto, sed magis quid agat Domitius in Marfis, Sifingui Terminus. Vides idem oppidum non appellari quemadmodum in Commentariis Tignium, sed Sifiguium in impressione Aldina, & manuscriptis codicibus: nam qui reposuerunt Tignium ex Commentariis, non remouerunt, sed auxerunt errorem. Agnosce igitur aliam deprauationem: ut enim Terminus dedit primam litteram Iguio, sic extrema syllaba huius nominis Marfis applicata fuit nomini sequenti. si enim remoueris ex eo nomine Sifigui quod nunc legitur in ea Epistola, extremam syllabam, Sis, nominis Marfis, remanebit Iguij. Et lectio erit, quid agat Domitius in Marfis, Iguij Terminus. Hæc deprauatio quoniam de eodem oppido à Cæsare & à Cicerone scribitur, clarius attestatur Tignium nihil esse, sed esse nomen deprauatum. Nam si quid esset, eodem nomine à Cicerone atque Cæsare, eodem tempore, de eadem rescribentibus, vocaretur: altera quidem alteram deprauationem illustrat, veritatemque demonstrat. Occupauerat igitur hoc oppidum atque hoc iter Pompeius, ut quod est in locis tutissimis, in angulo Apennini, non procul à via Flamminia, ut si Cæsar per viam Flamminiam transire non posset, minus etiam deflecteret Iguium, indeque iter Romam cum exercitu dirigeret. Nam hi qui nuper dixerunt Tignium esse qui vocetur nunc montem sanctæ Mariæ in Georgio, in apertissimum errorem dilabuntur. Tignium, ut vidimus ex Lucano & Lucio Floro, in Umbria est, locus autem ille in medio Piceno. Non satis erat Eugubio ut apud bonos autores tantum obscuritatis ac deprauationis habuerit, ut etiam adessent, qui ipsum à suis sedibus transportarent in Picenum. Quod autem verum nomen sit Iguium, ut apud Cæsarem & Ciceronem coarguimus, comprobatur item Ptolomæus, qui hoc oppidum appellat Iguium, ponens id inter Tifernum, Sentinum, Perusiam, quæ sunt oppida Eugubio finitima: sed exigua quadam deprauatione fuit apud eum quoque nomen obscuratum, legitur enim apud eum Icuium, propterea quod Græcis similis est littera Gamma atque Sigma. Itaque pro *ι-κ-ι-ο-υ* deprauatum fuit à scriptore Græco *ι-ο-κ-ι-ο-υ*. Nam si litteram Gamma modico apice connectas, fiet σ. Vides iam tres excellentes autores inter se congruentes: sed clarissimum argumentum nomen illud Tignium corruptum esse, dicendumque Iguium, declarat vetusta quædam historia, quam ego reperi Eugubij, in qua scribitur, Bello civili flagrante Eugubinos expulisse Terminus prætorum Pompeij, & tantis rebus gestis à Cæsare, & quod tam bene de Republica meritis esset, Curionem prætorum eius cum trium cohortium præsidio excepisse: quod quidem in principijs Commentariorum legitur. Itaque quo tempore illa historia scripta est, non erat apud Cæsarem nomen deprauatum. verba historiae hæc sunt: Hanc, inquit, urbem in antiqua quadam historia Iuliam appellatam inuenimus: quæ utrum à Iulio Cæsare redeunte victore quem Eugubini & omnes populi ciuitatum Umbriæ cum lætitia susceperunt, expulso Termo duce, qui Umbriam possidebat pro Pompeio, Iulia dicta sit: an propter Iuliam uxorem Octauiani, determinare non valemus. Hæc historia, tametsi non adeo Latine & polite, sed satis ad eorum fidem, quæ scripsimus, ut Tignium in Commentariis Cæsaris nescatur esse Iguium, quod à Termo prætorum Pompeij teneretur. Nam Lucius Florus congruens cum hac historia scribit, Prima ciuili Belli arena Italia fuit, cuius arces leuibus præsidii Pompeij infederat: sed omnia subito Cæsaris impetu oppressa sunt. Superest Plinius, in cuius historia libro III. de sexta regione, post Forosempromnenses numerantur Inguini. Sciendum hunc quoque locum esse deprauatum, quod

Atum ratio, tum fides antiquorum codicum ostendit. Ac primo vel hinc liquet non esse dicendum, quemadmodum hodie dicitur Eugubium: nam Plinius numerat cuiusque regionis oppida secundum rationem Alphabeti, primumque recenset quæ incipiunt à littera A, subiicit alia iuxta litterarum ordinem: post Forobrenitanos & Forosempromnenses numerantur Inguini. Plinius ergo recensuerat nostrum hoc oppidum sub littera I, non sub littera E: nam si inciperet nomen à littera E, non nominasset ipsum post ea quæ incipiunt cum littera F. hoc argumento est, deprauate vulgò dici Eugubium. Manifesta quoque ratio est cur deprauatum sit, ut pro Iguini in Plinio legatur Inguini: nam apex qui solet Latinis superscribi litteræ I, videtur nonnunquã esse breuiatio, cum volentes significare præpositionem in, superponimus quendam apicem. itaque exiguum punctum litteræ i, fecit ut putaretur præpositio in: atque ubi dicebatur in Plinio Iguini, ab imperito scriptore subiectum fuit Inguini: post alia quoque corruptio facillè irrepsit inter litteras v, n. Hæc eadem corruptio accidit in Silio Italico, qui libro VIII. describens populos Umbriæ, post Hispellum ac Narniam, oppida Eugubio finitima, recenset Inguinum, eo carmine,

Hispellum, & duro monti per saxa recumbens

Narnia, & infestum nebulis humentibus olim

Inguinum, Patuloque iacens sine moenibus aruo

Fulgimia. Fuit igitur hic quoque simili ratione deprauatum, quoniam apex superfixus primæ litteræ nominis ab imprudentibus scriptoribus pro littera n, acceptum est: scripserat enim Silius, qui in hoc carmine sequitur ordinem Plinij, aliorumque Geographorum in recensendis Urbibus, Iguium, uti apud Cæsarem, Pliniumque legerat, & interpretes Siliij ait Inguinum oppidum esse in Umbria: nullum autem est memorabile oppidum in Umbria, cui possit hoc nomen applicari. Nam quod ait interpretes, Inguinum à Strabone pro monte accipi, in Græcis exemplaribus Mons ille non Inguinum, sed *γινγινον ὄρος*, Mons Ginguinum vocatur, his verbis, *ἀπὸ τῆς δ' ἐστὶ καὶ ὁ ὄρος ποταμὸς καὶ τὸ γινγινον ὄρος*. Hos terminos ponit Umbriæ Strabo, Flumen Æsin & Ginguinum montem, qui hodie quoque vocatur Genga: nisi forte Strabo scripserit Cingulum ὄρος terminus. Nec mirum quod nebulis infestum oppidum Eugubium dicat Silius: subiacet enim ei planities, quam nebula mane semper opacat, vehementius illo fortasse tempore, si planities erat inculta, & palus nebulam exhalabat. Adde quod Eugubium in planicie dicitur fuisse situm, ubi nebula inumbrat: propterea dicit olim, non sua tempestate. Sciendum quoque hoc nomen apud Strabonem deprauate legi: nam post Hispellum oppidum Eugubio finitimum, subiicit *Γ' τ' ρ*. Erat scilicet pro Tau, Gamma. Sic Igu. Sed reliquum quoque nomen corruptum fuit, ut alia pleraque non minus deprauate apud eum leguntur. Sed reuertor ad Plinium: Dum hæc mecum agitarem, Angelus Colotius Episcopus Nucernus, vir nostri temporis doctissimus, in duobus Plinijs, quorum alter est veneranda vetustatis, alter ex prima impressione cum primò fuit Plinius excusus, ostendit, ubi nunc in vulgatis exemplaribus, & his etiam quæ sunt impressa in Germania, legitur Inguini, omnino esse Iguini: hoc ego manifestè vidi. Illud autem vehementer in Plinio animaduertendum est, cuius me admonuit Iacobus Torcellus Fanensis, vir excellentis ingenij, cuius ferè totum est, quod super nomine Iguij superius attulimus: is deprendit duobus alijs locis mentionem Iguij fieri apud Plinium libro x v. cum agit de oleo factitio, & libro xxxiii. cap. iiii. de oleo quoque scribens: sed is locus non admodum deprauatè legitur, eratque clarus multis, his verbis: Seleucinum, inquit, neruis vtile esse diximus, sicut herbaceum quoque, quod Enguini circa viam Flamminiam vendunt. Hæc Plinius: Non admodum peruersum est, ut pro Iguini legatur Enguini, quos ait esse iuxta viam Flamminiam, vit verissimum est: attingit enim Iguinus ager viam Flamminiam. Quin Castellum Ditionis Iguij (quod ab antiquissimis Græcis videtur appellatum Schissa, *σπίσση*, propterea quod scinditur illic Apenninus, ut quasi securi sectus videatur) via Flamminia medium pertransit. Hic Iguini oleum herbaceum vendebant, neruis vtile: Herbarum siquidem, non facillè alibi nascentium, ferax illic Apenninus. Nascitur ad alia Coccus, seu Vermiculus affatim lectus ex herba vulgò Pimpinella. Huius igitur olei meminit idem Plinius etiam libro x v. sed locus, ut dixi deprauatissimus est. Audi igitur eum, & confer locum libri xxxiii. cum hoc x v. ubi de oleo factitio scribit his verbis: Suis, ait, herbis componunt inter Cappadociam

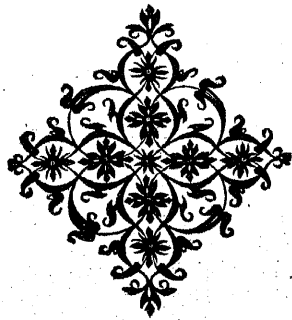

& Seleuciam, quod Seleucinum appellant, neruis admodum vtile, sicut in Italia è gummi. Locus, si rectè pensites, perperam habet, vt pro Eguuij legatur è gummi: dicendumque, Sicut in Italia Eguuij. quod locus ipse testatur abunde: nam nullum oleum conficitur è gummi. Adhæc oleum illud quod scribit libro xxiii. neruis vtile, herbaceum est, non è gummi. Præterea similes sunt inter se locus ille libri xxiii. atque quintidecimi, propterea quòd refert repetitque eisdem penè verbis libro xxiii. eadem illa de oleo, quæ scripserat quintodecimo: idq; ipse Plinius demonstrat, Diximus (inquit libro xxiii.) neruis vtile Seleucinum, sicut herbaceum quoque, quod Eguini vendunt. At vbi hoc dixerat Plinius? videlicet quintodecimo, ibi scripserat oleum herbaceum neruis vtile, non oleum è gummi? Quantus error, vt oleum herbaceum transferatur in oleum è gummi? Et cum idem Plinius ait, Sicut in Italia: iudicat quod clarius repetit xxiii. nempe circa viam Flamminiam. Atque obsecro impressores omnes, vt post hac tam in Cæsare quàm Cicerone & Plinio locos illos castigatius imprimant: Nam quod ad me attinet, plurimum his debere fateor, qui hæc aperuerunt: in primisque Iacobo Torello Fanensi, perspicacis ingenij viro: cuius iudicio vt assentirer post aliquod tempus fecerunt coniecturæ clariores, & probatæ fidei codices. Igitur nomen vrbis est Iguium, ciuile Iguinus, vel Iguius, vt est in Cæsare. Magnitudinem virésque oppidi, & quid momenti haberet, testatur, quòd illo bello Ciuili, cum Fanum, Pisaurum, Anconam singulis cohortibus Cæsar occupasset, misit huc tres cohortes, & Pompeius quinque cohortium præsidio cum prætore Termo tenebat. Vetustatem declarat Mausoleum extra mœnia, & theatrum: tum complures tabulæ æneæ repertæ in agris, litteris incognitis incisæ, quas hucusque legere potuit nemo: suspicantur nonnulli Hetruscas esse: tum tegulæ sepulchrorum, eisdem litteris impressæ, ab aratore inuentæ, cum finibus illis,

*Exesa inuenit scabra rubigine pila,
Aut grauibus rastris galeas pulsabat inanes,
Grandiæque offosis mirabitur ossa sepulchris.*

His autem Urbibus & his finibus Iguium, vt situm cognoscas, terminatur: à Meridie Perusia, à Septentrione via Flamminia, quæ penetrat Apenninos montes: ab Ortu Sentino, Saxoferrato vulgò, Nuceria colonia, Foro Flamminij: ab Occasu Tiberno, vulgò Tiferno, in media ferè Italia, nunc sub ditione Ducis Urbini.

F I N I S.

AUGVSTINI STEVCHI
EUGVBINI BIBLIOTHECARIJ
CONTRA LAURENTIVM VALLAM,

De Falsa Donatione Constantini.

LIBRI DVO.

BVAE Laurentius Valla de falsa donatione Constantini disseruit, propositurus, eaque falsa, & inania, quibuscunque potero viribus ostensus, in primis commemorandum mihi existimaui, ple-rosque ad styli acerbiteriam, historiasque atroces scribendas, seipsos perpulisse non tam rationibus, ac veritate (cui dandam operam omnibus modis censuissent, quam saepius odio, atque ut illatas à principibus referrent ingratitude in iurias. Idque maxima interdum mala, magnum dedecus attulit principibus: quibus multo quidem auro cicatrices illas notasque in sempiternum tempus à scriptoribus inultas, redimere profuisset. Hoc scelus à Laurentio Valla imprimis peccatum esse memoriae proditum est: quem cum Rom. Pontifex, qui tunc rerum potiebatur, beneficiis, quibus forsitan non esse indignus, minime affecisset, ignominia, & dolore permotus, & ad Regem Alphonsum Pontificis hostem profectus, non tam aduersus priuatam personam, quam ipsam dignitatem inuectus est: atque de Falsa donatione librum conscribens, omnes hic odij, & iracundiae suae vires effudit, aduersus ecclesiae dignitatem irritatus, atque doloris, quo quidem arderet, impetum, contra fontem vertens, simile quid perpessus, ut si quis ab aliquo igni laesus aut laesus à Sole, totum ignem, & Solem tollendum è mundo persuadere niteretur. Aut qui insano impetu, furentique similis, patrem, matremque, aut amicos in conspectu verberibus appeteret. Seu qui non malos oratores, sed orationem maledictis incessat. At irato (ut scriptor grauiissimus ait) nihil est credendum. Ipsa quinetiam scriptoris natura facile probare poterit, quae scripsit, ab inimico animo profecta esse, qui fuerit alioqui maledicus, ac petulans, qui se continere non potuerit, quin sagittas se habere paratas iactauerit quibus configeret Christum. Quod Pontanus retulit in eo quem scripsit de Sermone. Facile igitur effectum est, ut nihil non acerbum in Ecclesiam statueret. De Laurentio quoque id eruditorum consensus reor iudicabit: eum quidem, ut ferebant tempora, eruditum fuisse, multumque in obseruatione Latinae linguae studiose profuisse: sed ei copiam defuisse, qua depelleret, si qua in litteris, & in Theologia ei suborta esset dubitatio. Quale de Sole Martij mensis ferunt Medici habere eum vim humores dissoluendi, ac commouendi, sed non exsiccandi: ob eamque causam exitiale esse. In animos saepe non tam imperitorum, quam eruditorum, dubitationes incidunt, quas propter reconditarum rerum inscitiam, intimarumque causarum ignoracionem, ad quas paucis aditus datur, deturbare nequeant. Multa super Donatione, ac Baptismo Constantini occurrer dubitatio, scriptoribus inter se contraria referentibus: sed pauci poterunt dissoluere, quod pleraque Graece, & Latine nosse oportet, quae copia Laurentio defuit, ut cui secretiores litteras, vetustissimas historias Graecas, & Latinas adire non licuerit. Multa de Conciliis Graece scriptis scire eum oportuerat, multas ceteris incognitas historias Latinas perspicere, vniuersam lustrare bibliothecam, series temporum, regnorum successiones, sacra, & profana conferre necesse erat. Quid

item de Laurentio Romano homine sentire fas est, qui aduersus ecclesiam permotus, eam scriptis suis non modò non adiuuare, sed perniciem etiam ei quærere ausus est. Quod scelus, furorque cum neminem quocumque ex genere procreatum inuasisse decuit, propterea quòd ab ecclesia Romana maxima in omnes gentes, si quis vetustissimis monumentis insistat, profecta sunt beneficia, tum longe magis à Romanis hanc indignitatem submotam esse oportet: quos cogitare necesse sit, Romano Imperio euerso, quòd propter Imperatorum suorum turpitudinem vitæ accidit, nisi Deus Pontificatum restituisset, in quo Romana maiestas renasceretur, futurum fuerit, ut Roma nullo tẽpore excitata, ac restituta, inhabitabilis post hac, fœdissima bouum, porcorumque futura esset habitatio. At in Pontificatu, & si non illa veteris Imperij magnitudo, species certè non longè dissimilis renata est, qua gentes omnes ab ortu, & occasu, hãud secus Romanum Pontificem venerantur, quàm omnes nationes olim Imperatoribus obtẽperabant. Eorumque iudicium verissimum est, qui censeant, nisi suprema sacerdotij dignitas Romæ diuinitus excitaretur, tamen ex vereribus reliquiis aliqua vrbs ædificata fuisset, futuram tamè velut vnã de vicinis vr-bibus ut Vetulonia, Tuder, Interamna, Narnia, nunquã autè in hodiernã amplitudinẽ fuisse venturam. Si quis Romanus aduersus ecclesiæ maiestatem Regiãque Pontificatus dignitatem inuehitur, perinde facit, ut si contra patriam susceptis armis non modò ciuium suorum, sed suam quoque domum, familiãque eodem interitu euertere, aut deformare niteretur: ipsam autem patriam ex imperatrice, Regiãque vrbe seruam, subiectãque alterius Imperij reddere conaretur. Is furor incessit Laurentio qui non perpexerit nihil vrbem suam futuram, tamen Romanum nomen sæpius iactet, nisi regia Pontificatus maiestas eam restituisset, auxisset, decorasset. Hęc regia dignitas facit ut in dies melior, ædificiisque augustior vrbs appareat. Id quoque commemorandum existimaui, quòd tam deprauati moris in Laurẽtio causa innotescat, repertos esse nescio quos Romanos, quibus vetus Romanorum idolatria non displiceret, profanitatem, paganismumque priscorum Romanorum adãmantes, Christum ob factum, famãmque maiorum, non magni æstimantes, in hęc terrestria penitus deflexi, de cælestibus minus laborantes, deificationem quandam corpoream, posthabita cælesti, suspicientes, antiquatas, exoletasque ceremonias, & superstitiones sæpe somniantes. Hi conferunt causam (quòd Cypriani, Augustini que temporibus obijciebatur item Christianis) euersi Romani Imperij in religionem Christianam, ac magno mercentur, Romanum Imperium potius stetit, quàm Christianã religionem Romæ apparuisse. Maledictis Constantinum appetens, quem putant discessu suo ex vrbe Romanum Imperium euertisse. Facere igitur optimè mihi videtur, qui rationibus, quas potiores existimet, ecclesiæ Romanæ maiestatem, cælitusque in terris institutam dignitatem, ab hoc genere hostis defendat, Donationemque Constantini veram esse comprobet. Nam ecclesiæ maiestate defensa, cum Roma mater, & magistra omnium gentium, tum verò totum Christianorum genus, quod religionis, ac sanctitatis, sapientiãque cælestis ab hac Vrbe accepit exemplum defenditur. Respice enim veteres Pontifices, contemplare flumen Sapientiæ, pietatis, religionis, quæ in omnem terrarum orbem ab hac vrbe inundaui. Cum sit igitur perspicuissimum, vniuersum terrarum orbem ab hac cælesti sede, lucem, qua tenebræ per omnes sparsæ, discussæ sunt, accepisse: certè impietatis, & imprudentiæ plenum consilium eorum fuit, qui vel cæcitate animi, atque ingratitude, vel ob iniurias acceptas irritati, contra eam, nempe communem cunctarum gentium parentem, atque alumnã, sumptis armis, eam bello profigare non dubitauerunt: pro cuius quidem sanctissimæ patriæ dignitate potius vnicuique sanguis esset effundendus: quòd nonnulli hac tempestate sanctissimi viri in conspectu impiorum tyrannorum subire non recusauerunt. Quocirca perspicua sit impia simulatãque Laurentij pietas, qui se causa defendendæ veritatis, etiam contempto mortis periculo, ad scribendum contulisse prædicat: quòd planè contrarium esse, ingenij, linguæque eius ferocia, tum scripta maledicentiæ, & procaciæ vbique plena testantur. Quid autem veri ab his expectes, quorum omnis libido in detrahendo est, quosque rapit velut transuersos impetus arrogantia? Sed illud in primis, cum eo pedem collaturus, proponendum sapientibus, ut diligenter expendant censeo: an verum sit, quòd ab imperitis prædicari solet. Non prodesse Reipub. Christianæ hanc sedem habere potestatem dominandi, subiectas vrbes, Imperiumque obtinere. Hęc prædicatio speciosa quidem est: quòd omnibus ferè persuasum est, quos scilicet vel odium vel inscitia in has cogitationes induxit. Maiore integritate, & quiete, res factas, ipsamque religionem ab hac

Aab hac sede administrandas, cum rerum corporarum, terrestriisque imperij regendi cura dimissa, tota in rebus spiritualibus moderandis insisteret: habenas autem illas, quas hodie regni tanti obrinet, alteri traderet. Neque in eo minuendam sedis huius dignitatem, ac diuitias, sed augendas potius, amplioresque opes futuras, quas ex prouentibus sacrarum rerum ad eam redigendas, & ex omni orbe confluendas asserunt. Hęc igitur hominum opinio cum prima fronte vera videatur, sed falsissima sit: nihil earum rerum, quas futuras existimat, offerens: ac potius pro quiete, & pace, seditionum, maximarumque discordiarum causas exhibens, totumque terrarum orbem atrocissimis incommodis exponens: in quo maximè Laurentius Valla deceptus, alios omnes decipere studuit, omnibus rebus expelli, atque odio haberi debet. Quietem scilicet, & pacem, tranquillitatem, & otium necnon maiorem Christianorum sanctitatem, feruentiorem religionem fore pollicentur, si sedes hęc nullum habeat imperium, nullum regnum, nullas vrbes regendas, quas ei Constantinus tradidit, nullos denique prouentus ex vectigalibus prouinciisque: sed tantum prouentus spirituales, quos fore longè copiosissimos asserunt. At ex præteritarum præsentiumque rerum exemplis, quibus prudentia futurarum colligitur, luce clarius percipies, miserimum rerum statum consecuturum, si religioni vires detraxeris, ablatoque Imperio eneruaueris, frana quibus populorum, principumque violentorum furor coërcetur, eripueris, quibus hominum improborum nouas sectas, atque hæreses inducere meditantium, conatus sceleratus compescitur, impetus ipsi sedi, ipsi religioni, ipsi capiti nocere parantium tardatur: has, inquam, vires si ademeris, liquidò cernes nihil illo rerum statu fore miserabilius, redituras veteres hæreticorum tragœdias, sceleratas illas malorum hominum contra religionis caput iniurias, denuoque totam religionem fœdè prostruendam ac conculcandam: nec solum ad summam inopiam, sordisque, quòd tolerabilius foret, ipsam religionem redigendam: verum etiam pessimarum opinionum autoribus omnem viam aperientem. Ac primum perpendas eorum errores, ac detegas, qui prouentus ecclesiæ vberiores fore, dimissa cura Imperij, ex rebus spiritualibus contendunt. Si quis enim consideret ea, quæ vbique terrarum apud principes & regulos hac tempestate geruntur, qua summus Pontifex viribus non est inferior, videbit quis status consecuturus sit, si cum viribus, & potestate dimissa, corporalis autoritas tota ad profanos principes transferit. Nemo enim ferè nunc principum est, quin rerum sacrarum, beneficiorumque ipse Dominus, ac dispensator, aut verius occupator esse velit: nusquã ferè, nisi per vim, debita pecuniæ persoluantur. Quid nullo cogente terrore? In ipsa autem vrbe si milites, prætorque alteri principi, quã ipsi Pontifici paruerint, quæ strages erit sacrorum? quis religionis contemptus? quis non audebit principi, si quid imperauerit, obistere, & contra, quàm imperatum sit, facere? Quis cum exterebit? alienus prætor scilicet, qui in alium quã ipsum Pontificem respiciat? Quæ ludibria, quis religionis contemptus ab omnibus magistratibus, quæcunque imperauerint fieri cogentibus, multaque fœdissima cernetur. Cuiusmodi prisca temporibus videre erat, cum mulierculæ Pontificibus imperabant, insultabant, minabantur, nisi earum libidini paruissent, in eos potestatem habebant. Inde tot hæreses, tot humanæ vitæ incommoda, nondum capitis autoritate stabilita, omnia magnis ludibriis iactari, pessundari tota religio, tempestates, iactationes, opinionum agmina, examina sectarum obambulare: Quanta porò circa ipsam vrbe, ut olim vastitas erit? quæ latrocinia, priuatorumque ædificiorum, atque vrbium conflagrationes, inter se Romanis ut quondam armis contententibus, quæ cædes vexationesque vbique? Quanta in ipsis viis, quibus ad vrbe itur, prædonum impunitas? Nam Imperatores facillè in Hispaniam, aut Germaniam, aliasque longinquas regiones, ut quondam, discedentes, vrbe, Italiãque vastitati relinquunt. In primis igitur nulli prouentus erunt, in sordibus res sacræ iacebunt, quas non tam paupertate diuitiarumque contemptu, quàm diuitiis regere necesse est. Nulla religioni reuerentia nullus metus. Nec sese priuatim suosque rex sacrorum, nec ipsam etiam religionem tueri poterit. Quod si is qui religionis caput est, ipsam religionem non tueatur: an principes, quibus alia mens est, aliæ curæ, tuebuntur? Quorum animus potius ad res terrestres, libidinesque corporeas inclinat? Consideremus autem, quis regat, tueatur salutarius aliquam prouinciam: an is, qui legitimè imperat, cuius est peculium ipsa prouincia, qui mores populi noscat, qui ritus ipsos intelligat: an alius? Quòd si religioni opus est defensione, opus est prædicare, qui salutariter eam regat: si quid autem ad-

uersatur, à calamitate prohibeat. Si item tueri non potest, qui non habeat potestatem, dum non est verisimile melius quenquam aliquam provinciam defensurum, quam provinciam principem, non scilicet alienum principem: certe necesse est principem, cui religionis credita custodia sit, armis & opibus potentem esse, tum ut religionem opibus illustret, adiuuet, sustentet, velut mens, ratioque corpore, corporeisque adiuventis sustinetur: tum ut eam ab inimicis tueatur. Inimicitia religioni constantur, vel à priuatis hominibus, vel à principibus. A priuatis, quoties nouas hæreses, noua dogmata exsuscitant, quibus veteris religionis inest pernicies. A principibus, quoties hos improbos alunt, fouent: quoties item decretis religionis sese opponunt, quotiens parere recusant, cum ea quæ sunt religionis eripiunt. Non est igitur defensio sine potestate, itémque non est magis salutaris, magisque legitima defensio, quam à principe ipsius provinciam, qui magis ipsam amet. At provinciam regnumque religionis cui magis earum esse credendum est, an ipsi principi, præsidique religionis, an alieno, cuius scilicet regnum non sit ipsa religio, sed alterius generis regnum? Non perspicis, igitur religionis sacrorumque præses, ad quem rerum sacrarum, rituumque diuinorum summa redigitur, quod multiplices sunt hominum improbitates: nec erit tempus vnquam: quin homines sint in vitia, quàm virtutes: malum, quàm bonum, ut sunt humana ingenia propensiores: nisi fuerit his opibus, atque ea potestate præditus, qua scelera retundat, sese impiis conatibus opponat, compescat, impia dogmata profeminantes, fore ut maximi tumultus, variæque corruptelæ per omnes terras exoriantur, quibus discissi inter se populi ob dogmatum dissidia, & armis decerent. Cuius quidem rei tot sunt tradita memoriæ posteris exempla. Vidit & experta est nostra ætas. Perpendamus autem, nisi religio diuitiis adiuuaretur, quid tandem esset? Verè enim quidam rerum non ignarus dixit: Vbi est abundantia, est obferuantia rerum sacrarum, cum pietas, religio, ritusque sacri cum pompa sacra peraguntur, quæ populus cernens veneretur, admiretur. Sordida religio contemnitur. Nisi habeas quibus sacerdotes alas, nisi loca sacrorum locupletaueris, nulli erunt sacerdotes, nulla sacra loca: deferentur, solitudini erunt. Homines cum simus corpore constantes, vitam corpoream degentes, quibus corporea sint necessaria, quibus necesse sit populo satisfacere non sapienti sed ignaro, cæcitate pleno: nisi, inquam, sit his opibus instructus, ipse sacrorum Rex, ut summum, maximèque venerabile caput sit conspicuum, cuius maiestas exteriorem aspectum præ se ferat, qualis summo regum conueniat, nonne facile despicitur, totusque ipsius contemptus ad religionem, ad ipsum Deum perueniet? Contemptis sacerdotibus, contemnitur Deus. Nonne cum Deus daret se in conspectum, venerabilis, terribilis occurrebat: præcedebant tempestates, fulgura, tonitrua, caligo, clangor tubarum. Talis in monte Sinai, talis ad Eliam venit, talis visus est apostolis in monte. Facile igitur quicumque alicuius iudicij sit perspicier, sine corporeis opibus, corporeisque adiuventis, neque venerabilem esse, neque sustineri posse religionem: propterea quod homines non Dii, non angeli sumus, in corporibus habitantes, rebus ad vitam degendam necessariis indigentes. Rationibus igitur ostendentibus eos manifesto insanire, qui sibi meliorem rerum statum pollicentur, si Pontifices imperare desierint, solosque spirituales prouentus habuerint, illa prior potiorque errores eorum maximè coarguit, atque vnde maiores vberioresque prouentus ostendunt, inde longe deteriores futuros probat, videlicet si metus armorum, atque potestas abfuerit, neminem futurum, qui pecunias illas persoluat, easque in usum suum principes conuersuros. Quæcunque ad summum sacerdotem ad urbem aduehere ius iuberet, princeps secutè sibi, pretextens aliquid honesti, præripit. Cuius est hodie exemplorum copia maxima, cum in tanta Pontificis potentia vel minimus quisque regulorum audeat prouentus hos, aut conatus, si possit, interciperet. Aliud malum si religio potestate, regnoque caruerit, latissimum est: quod impia dogmata, nouaque hæreses omni tempore subnascentes, excindi, coerceri qui eas disseminant, non poterunt: quibus per omnes vrbes inuulgatis à vera pietate, cultuque singularis Dei populi auertentur, vbique erunt maximæ, exitialesque dissensiones. Scimus enim ad quos religio potestatem suam non extenderet, quod terrore, & potentia frænare eos non posset, nihil non aulos hac tempestate contra cælum, cæcolasque, atrocissimisque incommodis terras repleuisse. Tantundem vbique malorum erit, imperio, gladioque, quo sese tueatur, ecclesiæ, quæ pietas, religioque est, adempto. Vere enim prædicari solet, contra hæreticos opus

A opus esse fustibus, non anathematis, quæ contemnunt: ainos esse fustibus cædendos, nouorum dogmatum autores. Quoties igitur, tertium malum sub oculos ponas Romani ciues intra suum palatium Pontifices obsederunt? cedes sacras diriperunt? quot ipsi crudeliter necauerunt? quot in mole Adriani comprehensos strangulauerunt? Quot strages in vrbe, forsque edebantur, inter se armis Romanis decertantibus? Quanta circa urbem vastitas, quemadmodum superius demonstratum est: propterea quod Pontifex sceleratos ciues coercere, & in eos animaduertere non posset? Nonne id fuit in causa cur vrbs crudeliter, sceleratèque diriperetur? Nonne Romani ciues hostes Pontifici eius calamitatis autores fuerunt? Nonne ipsi iidem palatium paucis ante mensibus diriperunt, militibusque introductis omnia sacra prædæ fuerunt? Hæc scilicet sunt pulchra illa, præclarus ille rerum status, quem nobis promittunt, qui sanctæ sedi regnum auferri oportere contendunt. Inuitant alia rationes ut hostes totius Christianæ gentis, omniumque priuatim & publicè inimicos fatearis, qui hæc cupiunt. Est enim hoc regnum ut omnium sanctissimum, sic omnium nobilissimum: plenum charitatis, commune totius Christianæ gentis patrimonium, in quo cum omnes gentes, provinciæque omnes, & vrbes, omnésque familiæ, ut sæcula tulerunt præfuerint, ac præesse possint, iure dici potest regnum cunctarum gentium, ad quod nemo ferè non aspirare possit, placidissimum sinum cunctis aperiens, humiles in altissimum gradum extollens, ob quod nemo desperet quin dari possit facultas ei fore, ut aliquando sit Rex. Nam in reliquis regnis quis aliquando se regem futurum, nisi sit è stirpe regia, sperauerit? Hoc regnum modò Hispani, modò Germani, nunc Galli, nunc Itali tenuerunt, ipse Senatus ex omnibus gentibus constat. Tota denique ipsa ciuitas ex omni natione quæ sub cælo est, conflata est, ut merito possit appellari patria omnium gentium, vrbs omnium Christianorum, in qua sint domicilia cunctarum nationum, omnésque ad ipsas supremas ciuitatis dignitates admittantur: omnibus præmia sunt proposita, nec minus prouehantur humiles, abiectionesque, quàm proceres, ac principes. Cum sit igitur patrimonium omnium gentium, cum neminem à summis dignitatibus excludat, cum opes hæ non sint vllius priuatæ familiæ, sed omnium familiarum, quid aliud dicendum dehis est, qui hoc regnum scriptis euertunt, quàm eos esse publicos hostes, proditores patriæ, suimet homicidas? Hoc imperij genus cum sacrosanctum est propterea quod Deo deseruit, constatque eius religione, & cultu, tum verò optimum est, charitatem suam, veluti lucem vbique diffundens, omnes complectens. Meliora autem esse publica quàm priuata, excellentius esse bonum quod plures, quàm quod paucos amplectitur, nemo est qui non fateatur. Quemadmodum lux Solis, omnium facum, lampadarumque luce maior, præstantiorque est. Quid de ipsa pietate, ac religione, qua nihil in terris melius homines habent, dices? Est enim religio dux in cælum, cum in terris autem fons iustitiæ, qua benè, beatæque res humanæ gubernantur, estque minus iniustitiæ, iniquitatis, quibus malis turbantur res humanæ, ubi plus est pietatis, ac religionis, plus felicitatis, ac beatitudinis. Omnis autem minor pars religionis à maiore regatur necesse est, esse videlicet caput oportet, ad quod totius religionis summa redigatur, qui regnum hoc oppugnat nempe caput ecclesiarum, cor totius regni sacri, turbant totam vbique religionem, omnibus vrbibus pietatem detrahunt, id videlicet detrahunt quo viuuntur beatè, & cum iustitia in cunctis vrbibus. Omnia miscent, vrbibus, ac locis omnibus tumultus, discordias, seditiones cient, propterea quod priuatis religionibus non esset caput, à quo dependet totius corporis ordo. Ac cum per consensum religionis, homines socientur, consentiant, ut ex multis gentibus vna quasi gens efficiatur, omnia dissociat, diripit, dissoluit, hostis huius maiestatis, in dissensione aut sunt omnia mala. Quod facile hodie videre est inter Christianos, & Turcas vsque quaque dissociatos, ac dissidentes, quippe quos nulla communis coniungat, societate religio. Omnibus ergo rationibus constat, apertissimè falli, quibus visum est, ecclesia nullum habere regnum oportere: quos cum ratio non modo imprudentes, ac male sanos, prorsusque futurarum rerum imperitos, sed etiam hostes priuatim, & publicè: atque etiam patriæ proditores probet: è contra plenos æquitatis, ac bonitatis existimare necesse est, qui statuerunt hoc regnum, cuius fundandi rationem cum à piissima prudentia, prudentissimamque pietate, tum verò à sanctis oraculis auspiciati sunt. Quæ quidem pietas cælestisque prudètia cum à Constantino vbique magno cœperit confirmata deiu-

ceps est ab omnibus imperatoribus. Quo fit, ut hoc regnum quantopere sanctitate, ac claritate præstat omnibus regnis, quæ toto nunc orbe terrarum noscuntur: tantopere vetustate, quo nec Hispaniæ, nec Galliæ, nec reliquarum nationum regnum sit antiquius, si quis altius ab historiis rem dignoscat, singula tempora, exordiâque regnorum diligenter perpendens. Itaque ecclesiæ regnum antiquissimum est, post quod exortum sit regnum Hispaniæ, & Galliæ, Pannoniæ, etiâque ipsum occidentale Imperium natum, ac parum à regno sancto. Nam & si fuit quando in Italia ante regnum ecclesiæ Romani Imperatores Christiani regnauerint, fuit tamen eorum præcipua sedes Constantinopoli, cuius rei testimonium est, quod in secutis temporibus, tandem nullus erat Imperator in Italia, nullum Imperium, totâque res in orientem recidit. Nata sunt igitur occidentalia regna tum post ecclesiæ regnum, tum ab ipsa ecclesia, quod vetustissima monumenta quæ Laurentio Vallæ magis Grammatico, quàm reconditarum scientiarum perito, obscura fuerunt, facillè testantur. Quibus argumentis colliget prudentissimus quisque, verum esse quod circumfertur, hoc regnum à Constantino venisse. Antiqua scilicet monumenta prodiderunt, quæ ego in omnium oculis explicabo regna occidentalia velut genitorem autorémque suum recognouisse regnum ecclesiæ, atque ab eo consueuisse confirmationem accipere, propterea quod ab ecclesia, regibus illis à principio fuisset donata, constitutâque. Cuius regni maiestas, eo quoque vetustior probatur, quod non à seipso Constantinus eam statuit, decretisque stabilivit: sed quod à Deo prius vidit conditam. Quod cum apertè in suo decreto ipse princeps fateatur, facillè nouimus, ipsum Romanum Imperium, quod post aduentum Christi in terras exortum est, cum videlicet Romana res ad vnius arbitrium recidit, vetustate præcellere sedis apostolicæ regnum clarius paulò post ostendendum.

Atque decretum illud (ut huc demum descendam, ac super his ad dicendum aggrediar) siue ut Græcis vocari solet quasi oraculum, *θεοπισμα*, Constantini, per vniuersam Græciam circumferretur, eius vniuersas Græcorum Bibliothecas plenas reperies, non vna in bibliotheca palatina, quod quidam calumniatus est, delitescit. Ipsos Græcos voca testes, iustra quot sunt in Italia Græcæ bibliothecæ. Omnis Græcia piè, reuerentèrque assurgit huic edicto, ipsum adorat. Nec fuit tempus vnquam, postquam ea sanxit Constantinus, quin fuerint semper ea pro verissimis habita, si rem altius perspicere cupiès ab ipsis Imperatoribus aggrediaris, qui omnes vniuersim venerati sunt uti verissimum, ac sanctissimum decretum illud. Ipsæ synodi confirmauerunt, iidem ipsi Græci, qui scriptis aliquid memoriæ prodiderunt, id abunde testantur. Sæpe ego percunctatus sum ex Græcis, propter sparsam in homines à Laurentio dubitationem, quam fidem haberent huic decreto, nunquam non reperi eos constanter affirmare, nullam esse super eo apud eos dubitationem: imò venerari, adorare. Atque eo vsque venerationi fuit decretum illud vetustis Imperatoribus, ut eum libros sacrorum canonum confici imperassent, quem admodum apud Latinos Gratianus, primum ferè locum tribuerint inter alios canones huic decreto. Lege enim librum, qui Græcis inscribitur *νομολόγιον*, lege titulos, vigesimo tertio titulo, reperies vniuersam ecclesiam ab ecclesia Romana, moderamen, ordinemque accipere, quemadmodum scripserit decreto suo Constantinus. Repertum etiam hoc decretum multis in Italiæ locis, ut vetustatem agnoscas litteris Longobardicis scriptum. Tempus autem quo litteris Longobardorum veteres utebantur, octingentorum annorum est, ac supra. In primis autem scire conuenit non donasse nominatim Constantinum paucas illas vrbes, paucâque oppida, quæ dicuntur patrimonium ecclesiæ, neque enim id in decreto eius reperies: sed donasse vniuersum occidentem, & quasi maiori principi ab vrbe decedentem celsisse, ipsamque Romam caput, domiciliûmque pietatis esse decreuisse, in qua nefas esset præterquam præsidem religionis imperare: propterea quod si duo præsidem in ea præfuisent, vnius autem interesset gubernaculum tenere, magistratus adhibere, præsidem sacrum quod ei turpe videbatur, subiacere magistratibus terrenis necesse fuisset. Duos in vna vrbe, ad quam Petrum apostolorum principem, religionis caput venisse nouerat imperare, nefarium iudicabat, præcipuè si princeps terrestris habenas Vrbs teneret.

Sensit sapientissimus Imperator, Christum caput, fontem, domicilium religionis ibi posuisse, cum ad eam misit principem, ac petram religionis. At duos in eadem vrbe principes

A principes regnare, ea maximè ratione fieri non poterat, quod res terrestres rebus sacris dominata fuissent: accidisset videlicet, quod in prouerbio *ὄνο τῆς ποταμῶν*, id est, ire retro flumina. A necessitate certè profectum si quis huic necessitati parandum existimet, ut quæ Christus decreuit, necessario retineantur. Non est bonum, doctissimus vates ait, Imperium, principatûsque multorum. Malè autem habente religione, & succumbente, ipsa etiam res terrestris periisset. Dignum, inquit magnus Imperator, ac necessarium duximus, vbi caput totius religionis, vbi legatum suum Deus statuisset, ibi imperium principatûmque eius vnus esse. Hæc ratio in toto decreto clarius apparebit. Sed primum nosse oportet, quod non dubito quin Laurentio ignotum fuerit, antea quàm piissimus Imperator ad sanctionem, decretumque descendisset, scripsisse primum de sua illa prodigiosa sanitate, quam sua illa clara prædicatione cunctis gentibus perspectam escuperet, beneficij tanti nunquam immemor, ob quod omnibus satanæ pompis, idolatriâque scelere sese penitus abdicauerit, atque ad salutarem Christianorum religionem transferit, quemadmodum docuerit eum diuinus præceptor Syluester. Hic suam confessionem explicat, qua sancta Trinitate, omniâque mysteria quæ prædicantur de ea in religione Christiana suppliciter veneratur, adorat. Tum salutem humani generis per Iesum Christum allatam, cum in perditionem decipiente serpente prius abiisset. Qui non cesset omnibus sæculis ut plurimos trahat in exitium, insidiari, cupiènsque eos à veritate deducere, cultum idolorum per orbem induxerit. Quare commorus Deus, hominèque miseratus, miserit primum prophetas, exin filium suum natum ex Maria virgine, reliquaque mysteria confitetur, quæ habentur in symbolo quod in synodo Nicena fuerat confectum.

Ut hinc liceat coniectare, totam hanc confessionem, eandem esse, quam eodem tempore Synodus Nicena expressit. Hanc fidem ait se cunctas gentes hortari ut retineant, ut baptizentur, quam vniuersalis, Summûsque antistes *ιερωδης* Syluester ostenderit. Miseratus ait Deus me peccantem, misit apostolos suos. Ad postremum autem quod venientibus sanctis clericis, & ei vnoquoque imponente manum, tunc eum confitente sanctam Trinitatem, tertioque in piscinam eum Syluestro mergente, quod in primis obseruandum est, *χρεια ἀλαμύλλω ἡμῶν ἐκ τῆς θροῦν τῶν ἰδοις ἔδωκεν ὀφθαλμοῖς, ὑπὲρ τῆς καρδίας ἡμετέρας, πάντας τῶ δὲ τῆς λέπτης ἀεχέως, ἐμάντων ἔργων κεκαθαμένον.* Propriis oculis vidisse contingentem se de celo manum, qua nitidus purusque à turpi illa lepræ cogitatione confurgens vidit se de celo expiatum. Tunc omni religione, quam Syluester docuisset, cognita, intellectoque sanctum Petrum positum uti fundamentum, ac basam totius pietatis, datâque ei clausas regni cælorum, quibus solueret, ac ligaret. Hæc, inquit, cum cognouissem sanctique Petri beneficio ad perfectam sanitatem me restitutum vidissem, *δὸν ἐκρίναμεν οὐ πᾶσι τοῖς σατράπαις ἡμῶν* ob eam causam inquit oportere cum omnibus proceribus nostris duximus. Hoc inquam est initium decreti quod circumfertur. Vides igitur decretum coniunctum esse cum confessione, eundem esse vtriusque contextum, ut si vera est confessio, nempe Constantinum edidisse sua voce eam confessionem, reliqua quoque necessario sunt vera. Est enim, quemadmodum dictum est vnus, idemque contextus, vnusque loquitur vbique. Hoc itaque prudentibus erit perspicuum super illo decreto, magni quo momenti argumentum. Nam confessio illa sacrosancta, quemadmodum superius demonstratum est, eadem est, quam in consilio Niceno latius Constantinus expressit, verissimumque est, ea confessum esse exerta voce Constantinum ob quam causam vocatur à Græcis *ἀγιώτατος ἰσαπέτολος*, Sanctissimus, æqualis apostolis. Consule Gregoriû contra Iulianum Imperatorem, eiusdem temporis theologû. Hæc confessio per omnem Græciam circumfertur, omnia sacra plena sunt eius etiam inimicis Græcis qui semper Romanæ maiestati inuidissent assentiētibus. Hæc igitur primum falsas, illas ipsius è pectore natas, non è natura petitas Laurentij rationes coarguunt, quibus vniuersum libellum suum superstruxit. Proponens principio quatuor rationes, quibus funditus donationem Constantini euerteteret: non esse verisimile Constantinum donasse minus Syluestrum acceptasse. Si detur Constantinum donasse, non potuisse donare, quæ iuris sui non essent. Ad postremum cum antecessore Syluestri Melkiade gesta esse, quæ cum Syluestro gesta dicuntur à Constantino. Quæ singula diligentius per totum librum commemorata ac repetita diluuntur. Hæc, ut à principio docuimus, eo maximè refelluntur, quod donatio con-

iuncta est cum confessione, quod Laurentio nunquam perspectum fuisse, liber eius fa-
 cit ut credam. Hæc erit prima ratio cum piissima confessione Constantini coniectum est
 decretum, siue donatio eiusdem certè esse vtrumque veritatis. Quam excipit alia ra-
 tio, qua procaces aduersarij exclamationes ineptissimæque rhetorica diluitur. Neque
 enim temerè, inconsideratèque donauit urbem, cessitq; Constantinus: sed audi tam
 multas eum tibi rationes reddentem. Ductus est ad hæc singulari illo diuinitus accepto
 beneficio, quod ad eum Petrus venisset, quod ad pristinam sanitatem restituisset, quod in-
 tellexisset eum, præsidem, caput, fundamentum totius religionis, quod Rex sacrorum, pie-
 tatis Imperator fuisset à Deo declaratus. Maior est autem Imperator sacrorum, quam ter-
 renorum. Quod Petri in se potentiam expertus esset, ad quam, sua potentia non attin-
 geret, quod videret urbem esse sedem, thronum, regnum ipsius summi capitis, celestis
 Imperatoris, Regis ætherij, sacri principis. Cum vrbe verò consequitur Italia, reliqua-
 ve provinciarum adnexæ capiti. Neque donare caput membra relinquere fas erat. Nec dubi-
 tabit an compos mentis fuerit, qui tot provincias donauit, nisi qui ipse desipit. Nam qui
 ea quæ à pietate, magnòque erga Deum amore, atque ab ea prudentia, cuius est pietas ini-
 tium, proficiscuntur, à dementia proficisci contendit, ipse dementissimus est. Est eorum
 è numero, quibus, ut ait diuinus Paulus, Christum sponte se supplicio obtulisse, stultitia vi-
 debatur. Prædicamus ait Christum crucifixum, Iudæis scandalum, gentibus stultitiam.
 Vtroque è genere videtur Laurentius fuisse, cui scandalum & stultitia fuerit, optimum Im-
 peratorè ardentissimo pietatis affectu, Imperium suum, Christo donasse, ac quasi sacrasse. **E**
 An dementes sunt, qui se, suamque Deo deuouent, qui se pro patria in discrimen obtulerunt?
 Stultus visus est Rex Dauid, Nicol filiarum Saul, quod ante arcam inspectante populo exili-
 ret, caneret. At quid ei Rex respondit, quia Deus eum quem patrem eius elegerat, omni-
 bus modis, gratias pro eo se habiturum. Stulti scilicet clarissimi illi viri, nam vitam deuou-
 uere, ac quasi donare, multo maius est quam Imperium donare quoties se pro cæteris fer-
 uandis donauerunt. Ostendit igitur ratio Laurentium, cui maximus ardor pietatis visus
 est dementia, vel ethnici, vel Iudæi mentem habuisse, quibus scandalum, stultitiæque
 fuit ardentissima Dei charitas, flagrantissima pietas, cuius æmulus noscitur fuisse Constan-
 tinus, propterea dictus Græcis, æqualis apostolis, sanctissimus. Cuius ardentissimam pie-
 tatem, alia facta eius comprobant si legeris ea quæ de vita eius scripsit Eusebius. Nec ea
 Syluestro, à Constantino, sed Petro, & Christo donabantur. Non tibi, inquit alius Im-
 perator, cum se ante pedes Pontificis prosterneret, sed Petro. Qui autem Christo donat,
 donat non sua, sed quæ Christi sunt. Meus est enim, ait in psalmis, orbis terrarum, & ple-
 nitudo eius. Quocirca donatio Constantini, fuit restitutio, nec magnæ fuit admirationi
 Imperatorè non sua reddidisse, qui fateretur omnes Romanorum victorias in Deum au-
 torem referendas: quo reliqua dementia Laurentij coarguitur, non potuisse Constanti-
 num, si detur id eum fecisse, donare non sua. Oblata enim sunt omnia ipsi Christo, & quasi
 super altari eius posita, velut cum Abraham filium, omni regno cariorem super altari ob-
 tulit Deo. Diadema purpuramque sibi Constantinus detraxit, Christo deuouit. Exue, **F**
 qui velis ista dignoscere, recto iudicio perpendere, mentem humanam, indue mentem
 Constantini. Non te, rerum iniustus æstimator, humanus affectus impediatur, qua ratione,
 quo miraculo id factum sit. Terrenum quendam imperatorem exhibere non decet, non
 proferre terrestria, cupiditatumque corporearum inducere testimonia. Nam quod Con-
 stantinus gessit, prodigiosum, insolitumque fuit miraculum, ardor pietatis fuit. Quæ qui-
 dem dementia stupor que sit hominibus huius mundi, non animis diuinis. Eiusmodi stu-
 por erat, cum apostoli Spiritu sancto prouecti, variis linguis loquerentur, insani, ebrisque
 ab insana plebe iudicabantur? Laurentius Constantinum induxit quasi ebrium, insanien-
 tem: vocat omnes, ut admirentur, considerent, an fieri potuerit, eò sobrium Imperato-
 rem recordia processisse: asciscit Imperatorum profanorum affectus acquirendi, retinen-
 dique Imperij. At cur est, quod in Constantina talia miretur, quando seposito afflatu di-
 uino, similia quædam Imperatores profani facere non erubuerunt. Cur non admiraris, insa-
 numque vocas Diocletianum, qui se sponte Imperio abdicauit. Vtrum maioris insanæ, totum
 Regnum sibi mer, an regni partem eripere, sibi tantas opes, pro quibus, ait Laurentius, Reges in
 arma ruere, abstulisse: aut volentem reipublicæ consulere, partem Imperij melius disposuisse,
 commutato rerum ordine, nihil Imperij viribus imminutis? Quo quidè Diocletiani exemplo fa-
 cilè co-

Acilè cohibentur illæ Laurentij exclamationes, vanæque rhetorica, qua coram regibus, &
 populi rhetoricatur, qui fieri possit, ut Constantinus abstulerit sibi partem Imperij, cum
 regnandi causa soleant Reges ius violare, nihil non miscere. Quid dices de his Regibus
 qui speritis honoribus, ob quos itur in arma, se in solitudines, in monasteria penitus abdid-
 erunt? Quis eos Spiritus induxit, ut tantas, tot laboribus partas opes relinqueret, diuinos
 honores, populorum acclamationes spernerent? Constantinum miremur, quem diui-
 nus ardor agebat, quem salus inspirata ad magnas cogitationes excitabat. Quid alij Im-
 peratores, amore muliercularum? Nonne Marcus Antonius Cleopatram, quam miserè
 deperibat, cum in Parthos proficisceretur, Arabiam, Iudæam, Palæstinam, multasque alias
 provincias, & quasi maximam Romani Imperij partem in oriente donauit? Cur hic non
 inducis senatum, populumque accurantem, lamentantem, fletibusque donationem illam
 prohibentem? Cur hic exaggerationes, exclamationes non profundis, totumque orientem
 misces, quemadmodum in donatione Constantini totam urbem repleto tumultu, facis la-
 mentari populum, senatum, filios Constantini, lamentari scilicet quod fieret Christianus,
 quod mentem diuiniorem concepisset, quod agitante Deo totum sese, & quidquid possi-
 deret, Deo sacraret? Cur illam Marci Antonij donationem non putas fabulosam, quia non
 fuit scripta, in æs incisâ, non legitur acceptasse Cleopatra? Quid quod si donauit, non alie-
 nis donauit, quemadmodum superius dictum est, non quasi Turcis, aut Persis, aut Ægyptiis,
 sed cum donauerit Petro, & Christo, res ipsa donata, in toto Regni corpore remansit. **B**
 Neque ea Imperij parte orbata est reipublica. Sed amplificata, incredibiliter illustrata.
 Quod enim Christo, & religioni donatur, non eripitur reipublicæ. Sed in eo reipubli-
 ca augetur, fit nobilis. Donare Christo aliquam Regni partem, non est quasi abscin-
 dere, ac regni corpus dilacerare, sed potius augere Regnum, aucta, & illustrata regni parte,
 qua salus toti regno contingit. Aucta in regno amplificatæque religione, totum regnum
 amplificatur: atque ea pars quæ religioni donata fuit, non quasi longius abiit, ipsa repub-
 lica magna sui parte, membròque orbata, sed in ea nobilior, auctiorque remansit. Nec fuit ea
 donatio quasi alienatio, quæ tum in ipso Romano Imperio remansit, tum ob eam Imperium
 nobilitatum, illustratum, amplificatumque fuit. Magnus quidem error diuidere Romanum
 Imperium in regna terrestria, atque ipsam religionem, quasi duo inter se disiuncta, Romanum
 Imperium constat religione, tum regnis, opibusque corporeis. Cum dicitur regnum san-
 ctum, religionisque regnum, dicitur præclarissima pars Imperij Romani. Quare cum hæc
 pars religioni fuit consecrata, non fuit à reliquo Imperio abscissa. Nec in eo quisquam est
 offensus, in quo, reipub. maxime profecit. Tunc enim religio magnum accepit incremen-
 tum, aucta autem religione, regnum augetur, omnium bonorum copia prorumpit. Quid
 de Laurentio dicam, cum ne christianum fuisse, qui Christianæ religionis aduentum in vr-
 bem, ad imperium Romanum, mœrorem populi, infelicitatem, lachrymas interpreta-
 tur? At Lactantius Firmianus prædicat, felicissimum orbi terrarum illuxisse diem, cum Con-
 stantinus inuit principatum, in principio suarum Institutionum. Qui primus, inquit ad Con-
 stantinum, Romanorum principum repudiatis erroribus, maiestatem Dei singularis, ac veri,
 & cognouisti, & honorasti. Nam cum ille dies felicissimus orbi terrarum illuxisset, quo te
 Deus summus ad beatum Imperij culmen euexit, salutarem vniuersis, & optabilem prin-
 cipatum, præclaro initio auspiciatus es, cum euerfam, sublatamque iustitiam reducens, te-
 rerrimum aliorum facinus expiasti. Hæc ille. Laurentius mœrentes, lachrymantes indu-
 cit populos, totamque reipub. & filios Constantini, cum sese totum religioni Christianæ
 deuouere pararet. Iam enim à principio claruit iactantia eius contra Christum, quem sum-
 ptis spiculis vulnerare pararet. Fecit quod promisit, tota enim hæc eius scriptio contra do-
 nationem Constantini, effusa est, tenditque clam contra Christum. Reddita igitur est re-
 pub. longè felicior, ac beatior Constantini sanctissimo illo facto, publicamque lætitiā fuisse
 par est. In primisque familiam ipsius Constantini, propinquos, consanguineos, tum proceres om-
 nes, omnemque curiam gauisam esse, quorum in oculis res prodigiosa edita esset. Imperato-
 rem suum scedissima contagione liberatum, nitidum è salutaris lauacro surrexisse. Nec tam
 ob principis insperatâ salutem fuisse stuporè, ac gaudiū, quam super ipso facto prodigioso.
 Res diuinæ, ac sanctæ, bonitatis, ac iustitiæ plenæ non inducunt homines ad mœrorem, sed læ-
 titiā, gratulationem. Sic quoque diluitur quicquid inducit senatum obicientem Constantino, vr-
 bē provinciasque donantem. Propones incōmoda reipub. ex eo prouentura. Maiora enim co-

gitabat Constantinus, quam illa terrestria, suoque illo facto, rempub. videbat futuram D beatiorem. Eadem ratione non sunt consentanea rationi, quæ Syluestrum inducit loquentem super oblati, repudiantemque oblata. Vnus enim idemque spiritus erat Constantino, & Syluestro, quasque Constantinus rationes proposuit Imperij sacrandi, easdem & Syluester agnouerat, nec solum non reicere cogebatur oblata, ut potius amplissimas haberet gratias Deo ob imperatoris inauditam pietatem. Eratque consensus, mensque vna, dantis, & accipientis. Quidquid de principatu Petri in illo suo decreto scripsit Constantinus, didicit à Syluestro, à quo de Petro, & Paulo, de Iesu Christo, de tota religione cognouit. Quare probabile est, vnum ambobus animum consiliumque fuisse. Nec poterat, aut debuerat spernere Syluester, quæ non sibi, sed Petro, & Christo donabantur. Non hic ego loquacis hominis sequar vestigia, ut totidem verba in contrarium proponam, quor Syluestrum, Constantinumque inducit loquentes, super quibus mirè rhetoricatur, more videlicet eorum, quorū omnis fiducia in verbis est. Quæ enim munera spreuit Heliseus sanato à lepra principe Syriæ, iure potuit spernere, quod sibi dabatur: at de Syluestro longè alia ratio. Successor erat Christi & Petri Syluester, eaque quæ sibi dabantur, Christo & Petro dabatur, à quo fuerat Imperator sanatus, ad Regnum Christi adiungebantur. Instituebatur regnū sanctum, regale sacerdotium: id agi à Deo per Syluestrum videbat Constantinus, ut religio stabiliretur, amplificaretur, magnum autem incrementum accepturam, si Romanum Imperium ei subiiceretur. Hoc factum ferre secum omnem felicitatem, ornamentumque reipub. plusquam humanum factum appellandum. Quod si Fabij, & Scipiones, ac Cæsares ob E auctam rempub. diuinos honores meruissent, longe certè diuiniore debentur Constantino. Non poterat, aut debebat hæc spernere Syluester, animumque feruentis Imperatoris impedire. Adiunctum est illo præclaro facto Imperium Romanum religioni Christianæ, Imperio autem Romano adiuncta est religio Christiana quæ fuit diuinissima, maximeque salutaris coniunctio. Hoc tantum commodum, oblatam cælitus pernuersum terrarum orbem diffundendæ religionis occasionem potuitne Syluester repudiare? Si Rex regum dicitur Summus sacerdos, si regibus imperat, tota hæc gloria Christi est. Præstabat tempore illo nascentis Ecclesiæ inferre in fidem Christi, Imperij partem: futurum erat eo, ut plures crederent. Hæcne debuit contemnere Syluester? Hæc ratio quoque est, quod hodierni piissimi Imperatores arbitrati ab Imperio non aliena, quæ religio possidet, sed Constantini imitati pietatem, auidè, animoque promptissimo parent huic sancto regno, quæ ab eo possidentur, non ab externis teneri, sed in corpore reipub. existere, sibi persuadentes. Atque hæc sua, & Christi, Christianæque reipub. existimantes ea gladio districto descendentes similes aspiciuntur. Neque pie, sed planè impiè, & quasi vna domo inter se, aut membro cum membro pugnatè factum est, cum inter hoc regnum, & imperatores descensio coorta est. Quid enim aliud ad fuit, quàm cum rabie quis correpus, ipse sua mēbra morsibus discerneret? Est vna respub. vnum Imperium, quod ab Imperatoribus, quod à regno sancto possidentur. De vtroque velut duobus distinctis differere, est eorum qui cuiuspiam interitum cupientes, eique persuadere conati duos in eodem corpore inesse, cum ad ipsiusmet exitiū F adigerent. Prima igitur ratio Laurentij, ut sæpius hæc exagitem, fuit, Cum populum Romanum, senatumque in medium protrahit clamantes, accurrentesque ad imperatorem, quod rempub. quasi perdere decerneret, eripiens Imperio, filiisque suis tam præclaram Imperij partem. Secundo loco Syluester multis cum verbis, multis rationibus auersatur oblata. Suo facit eū ore loqui Laurerius, qui si viueret, nec ore illo scelerato locutus esset, nec illa mens ei placuisset, omnia superius diluta sunt. Ea fuit facti Constantini diuinitas, ut nullam calumniam, nullā controuersiam patiantur. Longe enim maiora comoda erant prouentura ex illa piissima liberalitate, Imperijque consecratione, quàm mala in religionē ex tantarū opū possessione. Nam coniuncta religione, ac pietate, cum rerū terrestriū moderatione, fit ipsa res administrata melior, solidior. Rectius, iustiusque reddit Imperiū religio, dirigit, moderatur, erigit, efficit iustitiam clariorem, reddit quos complectitur seruatissimos æqui. Quare non debuit Syluester repudiare, quo minus religio cum Imperio sociaretur, acciperet socium Imperium religio. Nam mala quæ quis rhetoricando enumerare valeat, ex opulentia illata in religionem, sunt longe minora, quàm utilitas consequens ex illa societate. In omni autem re consideratur num comodus prestet in commodo: ut si quis hortum, aut vineam constiturus, multum ea ex colenda sudoris profusus, multū pecuniæ agricolis impensurus. Considerabit videlicet comodus, fructumque longe locupletiorē præstare laborem, pecunia-

A pecuniarumque iacturam. Ita accedente ad religionem Imperio, opibus associatis, & Christo sacratis, præsertim religione nascente, longè maximum fuit commodum, longè autem minor iactura ex possessione diuitiarum. Nam populi intelligentes Imperatorem se & imperium Christo sacrasse, tam præclaro, tam prodigioso facto cogitare cogebantur, religionem illam esse verissimam, sanctissimam, cui tantæ opes, tanto sanguine partæ sacrentur, donarentur, Imperator propter Christum eas contemneret. Fiebatque quod Christus præceperat, ut renunciales pro nomine eius omnibus quæ possides, centuplū accepturus. Si sapiēs à Christo iudicatur, qui fratrem, patrem, matremque relinquit, qui vèdat quæ habet, & pauperibus erogat: cur tanta pietate Constantinus id imitatus à Syluestro nõ debuit comprobari, non debuit Syluester suspicere mentem diuinitus actam, incensam ardore cælesti? Si Syluester has opes affectasset, si voluptatibus satiãdis acceperat, ratio de repudiandis opibus audiri posset. Nunc cum donantur ecclesiis diuitiæ, cum donatur altari, cum sacrantur Deo, sacerdotes reicere nec possunt, nec debent, nec aspernari donantes, non sibi dari, & sacrari, sed Deo perspectum habentes, fieri sacra, fieri thesaurum ecclesiæ, ut cum calices, cum vestes offeruntur. An si seruo quid tradideris, quod Domino deserat, recusabit, quasi potestatis suæ sit reiciendi, quasi sua respuat? Atqui vapulabit multis, rem Domino oblatam, & donatam, aut ferre recusans, aut abiiciens, vel recusando tardans impetum donantis. Quare rationes illæ Laurentij de non acceptandis oblati, cum ad scopum verum non tendant, rem vti est, minimè proponentes potius cauillationes, quàm rationes sunt. Contemnere enim diuitias, nostras libidines adiuuantes iubemur: non diuitias quæ Christo sacrantur, non opes Christi, non sacrificia quæ ei offeruntur. Data est sacerdoti pecunia ut ecclesiam ædificet, ut dotes virginibus distribuatur, ut domicilia peregrinis, pauperibus instituat: tantam iuuandi homines occasionem non admittat, quia Laurentius monstrat pecunias in religionem non esse inferendas? Quod autem ex ore Laurentij repudians Syluester prouincias quas Constantinus offerret, ostēdit, si sacerdotes regnare ceperint, necessariò eis euenturum ut inter cædes, & sanguinē versentur, gubernando, retinendoque Imperio, eadem poterant opponi antea quàm Constantinus donasset, si quid ecclesiæ tempore Syluestri possiderent, si quod ius, si quid ditionis, ac potestatis. Eadem obiicerentur, cum Abbatibus sacrentur, cum benedictio, ceterisque sanctis oppida, castra donabantur, cum in Germania, Hispania, amplissimi Episcopatus statuerentur. Omnibus enim his locis ius dicitur, sunt magistratus, delinquentes puniuntur, laboratur gubernando, hos labores Benedictus Augustinus totaque orbe Christiano sanctissimi quique, qui Episcopatus, dignitates ecclesiasticas erigebat, non recusauerunt propter comoda à principio enumerata. Detrimta autem fore longè inferiora, potestatem, ditionemque ecclesia accipiente, intellēxerunt, postea quàm primus ardor refrigerat, cælestes gratiæ cessauerant, miracula non amplius visebantur. Expellenda erat illa Constantini donatione, omnis idolatria, confirmandū regnum Christi, tollendi ex vrbibus superstitiosi cultus, omnis impietas abolenda. Cui autem dubium, facilius idolatriam excidendam, si Imperium religioni C subiiceretur, aut vtrumque sociaretur, alterūque alterius ope adiuuaretur, quàm si Imperiū religioni dominaretur? Adiuuat religio Imperiū, efficiēs id iustius, sanctius, rectius. Imperiū autē, nepe opes corporeæ religionē defensant. Hæc cum sint maxima bona, eos infanire facile coargunt, qui leuiora mala proponentes, ingentia illa bona nituntur euertere. Velut si quis orationem contēderet esse perniciosam, maximorumque hominibus causam malorum, clades vrbibus illatas à malis oratoribus enumeraret. Et in omni genere rerum si quis vitia recēderet, prætermisissis magnis bonis. Aut si quis quēpiam calumniari cupiens, referret quædam in eo leuiora vitia, magnas virtutes silentio prætergressus. Coniunctio igitur Imperij & religionis cum diuina fuerit, nõdum ecclesia stabilita, dum vexationibus iactaretur, dum in eam plurimum possent mali, certè indigna sunt quæ opponantur, si qua vitia comitata sunt hanc coniunctionem. Quis item est, qui nesciat, diuinos scriptores, theologosque nostros, quos Romanis Imperatoribus ædidi aras, sæpe res illorum temporum describentes, solitos appellare felicitatem illorum temporū, solitos prædicare, Ecclesiam floruisse, lætissimam fuisse, quoties aliquid gratiæ, ac benignitatis ab Imperatoribus manaret, Quoties eos aut persequi desisterent, aut omnino rem Christianam adiuuarent, si quam pietatem in religionem præ se ferrent, si quibus opibus sustentarent, si quid ecclesiis largirentur, quod miseris donaretur, quo necessitates ecclesiæ subleuarentur. Hanc inquam Imperatorum in se propensam voluntatem, felicitatem suo-

rum temporum vocant sancti Theologi, religionis incrementum. E contra sævas hyemes proponunt, procellas, & tenebras, cum cardine verso, tēpestatibus irruentibus conflantur. Si felicitas igitur fuit aliqua in religionem animi propensio, si patres sancti exosculantur hanc occasionem, gratias immortales habebant Deo, Nonne maxima felicitas fuit, maximus mœror infidelibus incessit, magna suæ superstitionis fuit confternatio, cum Imperator aduenit, qui non aliquid gratiæ, benevolentia ve religioni impenderet, sed fulmen gratiarum effunderet, quantum vix aptareliceret. Quoad cogitare posset, qui eum ardorem concepisset, vt se totū, Imperiūque cū filiis pietati, ac religioni consecraret. Ob hanc causam exultant sancti Theologi, prædicant maximam ad ecclesiam tunc factam bonorum accessionem, felicitatem illorum temporum oratione prosequuntur, in defesse concelebrant. At id Laurentio non est gratum acceptūque, affert ei mœrorem, luctum veluti pagano indignanti ecclesiam creuisse, id ab Imperatoribus gratiæ in eam exundasse vt Imperium ei traderent. Quod patribus summæ lætitiæ fuit, in eo triumphabant, gloriabantur, Laurentius vt id tollat, opprimat, ne tantum lætitiæ, donique cælestis ad ecclesiam venisse comprobet (solent enim qui invident, dolorem ex alterius felicitate capere) artificiose proponit Syluestrum ea repudiantem, afferentēque rationes in ecclesiam opes inferendas non esse. Cur non potius inducat Syluestrum nescio quam cogitationem concipientē quæ mihi interdum occurrit: Si quis apud remotissimos Indos degens eō nostris ex locis profectus prædicaret, esse sacrosanctam in orbe terrarum religionem: cuius caput, ac moderator ab omnibus Regibus, principibusque adoretur, isque tantæ potestatis apud eos habeatur, vt omnia Regna nutibus eius regnantur, propter religionis, ac pietatis altissimum principatum, quem Reges adorent, quibus perspicissimum sit, summum hunc sacrorum principem, successorem esse Christi, totamque illam potentiam ac maiestatem, si quis per ætates ascendat redigi resoluēque ad ipsum Dei filium, qui quendam suum in terris legatū reliquerit, quem homines vt interpretem, magistratumque eius respiciant, ab eo de pietate, ac religione discant. Ob hanc causam solitū esse apud eos, vt non tam mortalem illum hominem, quàm in eo, Deum ipsum, qui eum sibi in terris suffecisset suspicientes, omnes actiones, munerāque pietatis expriment, summa veneratione tolerantes abstinentesque maledictis, si quid is vt homo peccet, propterea quod in eo venerentur filiū Dei. Nonne cogitabunt hæc audientes eam religionem esse verissimam, à Deo profectam quam inde ab initio Reges piissimè coluerint, cui Regna, opesque suas sacrauerint, cui subiecerint Romani Imperatores Imperium suum, quo non fuit toto orbe terrarū maius? Nonne percipient ingentem causam fuisse cur sese deuouerint, sacrauerintque. Cur ante principis eius pedes procumbant, eos exosculantes? Quid etiam hoc loco de Laurentio, & his, quibus eius maledictia non displicuit, dicam, sed maximè de ipso: quàm solet seipsum mendacium, ac malitia proderet quippe quæ cōtra naturam tendit: quæ autem naturæ aduersantur, non diu subsistunt, citius euanescent. Si quis tuetur falsa, quam tumuis congestis argumētationibus rhetoricando: veritas temè cogit eum quippiam efferre, quo tota eius oratio refellitur, conatus malus coarguitur. Ait Laurentius in aliis suis scriptis efferens linguam Latinam, non penitus eam concidisse, remansisse, velut in Imperio Romano, in Italia, Hispania, Germania, quot nationes Latinè loquantur, totidem dicendas esse Romanum Imperiū. Cur igitur non perspicit huius rei causam Romanæ ecclesiæ fuisse maiestatem, quæ velut filius Romano Imperio successit. Hæc enim hæc fecit, vt Romanum Imperium, quod iam senescebat, in occasum præcipitabat, tanquā propago ex ipsa renasceretur, Latina lingua retineretur, Latinè loqui nationes perseuerarent. Ex arido stipite surgens formosa arbor insitis oculis à Constantino ramis felicibus vniuersum terrarū orbem occupauit. Filius adolescens, patri senectute confecto, propediēmq ue morituro successit, continuata patris in omne æuum dominatione per filium. Ac verè porofertur à nonnullis de ecclesia carmen Virgilianum oraculum summi Iouis.

Imperium sine fine dedi.

Hoc inquam de ecclesia, de Romanæ sedis maiestate verè profertur, quæ fecit vt Imperium Romanorum esset sine fine renatum in ipsa ecclesia. Hinc fit, vt in palatio summi Pontificis in cunctis ferè negotiis Latinè loquantur. Est enim quasi populus Romanus, Senatus, plebsque Romana. Fuit igitur Dei beneficium, vt Constantinus hunc filiū adoptaret, qui hæres esset occidentalis Imperij, quod maxime Romanum Imperium fuit. Hoc domicilium, hi natales Romani Imperij. Agnoscant omnes Laurentianam cæcitatē.

Indigna-

A Indignatur, fremit, admiratur Imperium ad ecclesiam accessisse, & in Imperij gratiam, non patitur ecclesiæ donasse Constantinum: dum scilicet Romanum Imperiū tuetur, non videt sese illud potius euertere. Quod putat Imperij defensionem. Non donasse Constantinum: id non cernit esse Imperij euerfionē. Perinde si quis quempiam his argumētis defenderet, quibus in mortem apud iudices conflaret? Excepit ecclesia imperiū senescens, Constantinus diuinitus inspiratus hanc successione prouidit: inclinatumque Imperium, ecclesiæ veluti fortissimo parieti admouit, alioqui magno interitu ruiturum, in primis ipsa Imperij sede labente Roma. Non igitur mens ea fuit Syluestro, quam Laurentius ei tribuit, non ea oratio: Syluester, & ipse Romanus, incomparabiliter melior, ac sapiētior Laurentio, patriæque suæ amantior summis laudibus extulit Constantinū donantem, sacrantemque Imperiū Christo, acceptauit, approbauit, gratias Deo egit immortales, tantæ felicitatis autori, qui tam prodigiosam pietatem magno Imperatori aspirasset, quo patriam suam videbat non ruiturā, sed longè nobilior renatam, cum Imperio terrestri, etiā cælestis religionis principatum habituram. Hanc non inuidit patriæ felicitatem, non falsa pietate, falsaque diuitiarum detestatione prætexta, quod fingit Laurentius, reprobauit. Mirificè gauisus est, prospiciens patriæ & religionis mirabile augmentum. Non aspernatus est gratiam cælitus venientem, spiritū illum sanctissimum, quo magnus Imperator agebatur non restinxit, imperiū non tardauit, potius animum incensum inflammavit amore. Perspexit, fatius esse Imperium à religione possideri, atque administrari, quàm à profanis, ab inimicis Christi, qualis postea fuit Iulianus. Si qua apud Antipodes natio antea profana, idolatra, ad Christianā religionem trāsire cupiens, totam sese, & quidquid publicè possidetur ecclesiæ consecraret, an sacerdos qui quasi Rex apud eos institueretur, pietatem hominum contempserit, repudiarit, perluaferit eis id factum esse perniciosum? Quid etiam mirum profana facta esse sacra, velut templa deorum facta sunt ecclesiæ sanctorum? Pantheon tunc omnium deorum sanum, nunc est ecclesia virginis. Castoris, & Pollucis in foro Romano, nunc Cosmæ & Damiani. Omnes vestes, ac ritus profani, nunc sacri sunt. Sic imperium antea profanum, factum est eo tempore sacrum, ad religionem tralatam. Claret igitur Syluestrum nulla exeuasatione respicere debuisse Imperij donationem, ac consecrationē, nec eum locutum esse, aut loqui potuisse, quæ fingit Laurentius. Nec rationibus, & argumētis ex Theologia productis impedire tantum bonum decuisse. Repudium diuitiarū alio tempore vtile esse posse, sed repudium Imperij accedentis ad religionē, non sine iniquitate, & scelere futurum fuisse. Imperij donationem fuisse religionis auctorem. Plus detrimētū passuram fuisse religionem non adiuncto imperio quàm diuitiis in eam illatis. Nam Imperio non adiuncto, periculum erat idolatriam remansuram, ac regnaturam. Adiuncto autem Imperio periculum erat ne sacerdotes insolescerent. Collato vtroque malo, res ipsa contrariæ quod apud philosophos sit, intelligantur. Vt si quis scire cupiens quæ clarior virtus, Pietas, an Liberalitas, assumat contraria vtriusque virtutis. Pietati aduersatur Impietas, Liberalitatem, ac opes sequitur insolentia. Maius autem malum Impietas, quàm Insolentia aut Superbia: præstantius ergo bonum Pietas. Sic maius bonum Imperium venisse ad religionem, quàm Imperium contempnisse, ne religio in insolentiam, aut superbiam incideret. Maius malum incidere in idolatriam, quàm iactantiam ex diuitiis. His omissis quoniam Laurentius descendit ad aliam Romæ oppugnationem, Italiae omnique occidenti bellum indicens, & donationem non fuisse conatur ostendere, etiam si superiora argumenta nihil robōris haberent, ea ratione quod nihil constet de acceptatione, non constet Syluestrum possedisse, de eo disquiratur. Hoc scilicet agunt qui quempiam circumuenire nituntur, qui quippiam possideret, vnde eum deturbare contendunt. non desunt inquam qui si quid prætere posse, falsosque testes adducere, vestem quam possides non esse vestem tuam, quod minus id facerent. Aut qui patrimonio tuo, muneribusque insidiantes aliquam cauillationem excogitarent, qua tibi patrimonium eriperent, aut munera auferrent, quæ dicrent te rapuisse, non te à donante accepisse. Eiusmodi nunc quoque est Laurentiana cauillatio. Non habetur scriptio acceptationis, nullis tabulis est in cisa, non ascendit Syluester in Capitoliū, nec per Imperiū est à Constantino circūuectus: non promouit magistratus, Prætores, quod faciūt, quibus regna traduntur. Non igitur donatio fuit. At non ista leuiora, sed lōge maiora gesta sunt: Inspectante toto populo, cunctis proceribus, omni senatu, omnibus propinquis, Romanum Imperium est consecratum Christo & Petro, in manibus Syluestri donatum. Hoc maximum fuit argumentum ad confirmationem donationis. Hæc maxima foedera, hi

X

maximi testes. Vulgaribus & plebeis dabis curus vestationemque, summo, & sacrosancto sacerdoti satis erat, imò maximum erat, Imperatorem procubuisse ante altare, super ipso coram tot testibus Imperium sacrasse, deuouisse. Vt nouum erat, & inusitatum hoc Constantini factum, diuinum potius quàm humanum, sic nouo genere celebrationis transactum est. Quæ Laurentius profert profana sunt, plebeia, vulgaria. Hæc summa pietate, summo cultu exercebantur, non aura popularis, non strepitus, clamorque plebis aderat. Coram Deo & angelis eius, coram senatu, & proceribus gerebantur. Absuit ambitio tumultus, vanitas ostentatio. Nouus spiritus insinuauerat mentes illas præsentis, in lachrymas prorumpentes: astabant reuerenter, corde eorum alia, quàm terrestria, quàm vana cogitante. Fuerunt grauißimæ cæremoniæ, non ante id temporis celebratæ, quia nunquam accidisset in Imperio Romano eiusmodi prodigium. Sed grauius vrgens percunctatur Laurentius, quid egerit Syluester abeunte Constantino, quæ bella gesserit, quas ad arma nationes spectantes oppresserit. Nunquam eum fuisse in possessione, si detur possessio, omnes Cæsares, etiam ipsum Constantinum vsque ad vltimum diem possedisse, profert testimonium Eutropij de Iuliano filio fratris Constantini, qui totum Orientale & Occidentale Imperium tenuerit. Reperta fuissent aliqua numismata, si Pontifices imperassent, quemadmodum aliorum Imperatorum reperiuntur. In secunda ratione ponitur testimonium Melchiadis Papæ, Constantinum donasse palatium Lateranense, & quædam prædia: de Imperio nullum verbum. Agit postea de priuilegio. Principio dicam, Non defuit quid ageret Syluester post discessum Constantini, præerat religioni, erudiebat Romanos, eorum quæ Constantinus egisset testimonio probabat religionem esse veram generis humani salutem, per vniuersum terrarum orbem ad ecclesias de facto Constantini scribebat, magistratibus, Prætoribusque prouinciarum, quæ gubernarent Christianæ religionis esse probabat, si quos euestigio ad pietatem commouere posset sin minus, sinebat eos præesse, gubernare. Non potuit fieri subita mutatio à profanis ad sacra, quemadmodum non itur repente à morbo ad sanitatem. Bonus medicus insequitur naturam, tempusque optimus pietatis præsul, non subito cuncta turbabat, rapiebat, prouinciis idolatras deturbabat. Satis erat Imperium fuisse Christo, & Petro consecratum. Tempus autem, opitulante Deo, paulatim animos mutabat, sensum ab idolatria transiebat ad religionem, sensum Imperium iam semel sacratum, ad eos redigebatur quibus fuisset sacratum. Paulatim imperare incipiebat religio, habenas Imperij capere, Ius suum acquirere. Nihil hic subitum, tumultuarium, nihil solitum quodd non fuit solita, sed inusitata Imperij mutatio. Non fuit velut si mortuo patre filius statim regnare coepisset. Alia mutatio Imperij, alia successio. Quemadmodum mortuo, ac resurgente Christo, non protinus omnis mundus factus est Christianus, licet tantum initium præcessisset, tantum miraculum in mundo conspicuum fuisset, omnia pristina consuetudini insisterunt, tametsi Christus declaratus esset à Deo patre suo Imperator mundi. Remanserunt iidem Reges, magistratus, nec subito regnare Christus coepit. Sic totum occidentale Imperium, & si erat religioni sacratum, in manus Syluestri traditum, nec statim coepit Syluester Imperare, ac tumultuare, magistratus commutare, nec alios eorum loco sufficere, omnia miscere. Nihil horum egit, quodd insolita esset, noua, & inaudita Imperij sacratio, mutatio. Religio cuncta moderatè, patienter agit, interuallo temporis iniecto. Multa conténit. Ius suum non agnoscit, execratur iactantiam, tumultum, insolentiam, superbiam. Nihil ei cum strepitu, & perturbatione, ac contentione agere consueverunt. Patienter tēpora expectat, si quis etiam res illius rapiat, haud prope confurgit ad arma, regnare patitur quos ad regnum cupiditas rapuisset. Omnia suffert, benigna est, patiens est. Itaque non oportebat, tum primum Syluestrum, rerum habenas capere. Quiete, & tranquille ad religionem reginam, verumque Imperatorem omnia transibant. Interim ea Pontifices, vt sua agnoscebant, ac fatebantur, publicis edictis, epistolisque ad Reges & principes ea pro suis habebant, vt postea probabo. Itaque non oportuit Syluestrum bella gerere contra nationes, reipub. tuendæ causa, quemadmodum non oportuit eum cōfestim Imperiū concessum inuadere, auidum regnandi. Non hæc agit religio: principes terrestres agūt, quibus cupiditas inest dominandi. Quocirca non mirum si permittente, & coniuente Syluestro, multisq; Pontificibus post Constantinum in Italia imperatores qui res occidentales moderarentur, præfuerunt. Eos habuit Syluester vti regni Christo sacratu ministros, habuit, & habere se eis probauit. Volens & prudens passus est eos imperare, reiecta in eos cura gubernandi: ostendebat tamè & fatebatur ea Christi esse,

A esse, Imperiumque illud religioni deberi donatum Christo, & Petro à Constantino. An totus orbis misceri debuit à Syluestro, Imperij possessione capienda, nouis magistratibus describendis, omnibus nouandis? Quæ si etiam facile, & sine strepitu fieri potuissent, nunquam Syluester fecisset. Clarum tamen erat, Imperium Christo, & Petro esse sacratum, clarum perspectumque summis Pontificibus, & ecclesiæ, idq; omni tempore, sæculorumq; decursu fatebantur, litterarum monumentis mandantes. Quod probari multis exemplis poterit. Itaque quid prohibet fuisse donatum Imperium, si Syluester nunquam fuit in possessione, quasi non esset Christus Imperator mundi, tametsi per cultum nominis sui apud nationes nondum esset in possessione. Terrestria sunt quæ proponit Laurentius, & ex terrestribus conatur conuincere, ac deicere caelestia. Non eodem ordine sancta, pia, caelestia tendunt, ac terrestria, corporea. Assumit exempla corporea, mortalia exhibet Syluestrum quasi quendam satrapam. Commodum, aut Helioabalum, aut duos filios Seueri, qui simul defuncto patre, pro Imperio inter se armis decertarunt. Eadem responsio est de Numismatis non repertis. Scilicet is labor erat Syluestro, vt profanos principes gloriam huius mundi affectantes, imitaretur, quasi studuerit vanitatem Romanorum Principum amulari: Deerant videlicet meliora, quibus gloriam Imperatoris Christi propagaret. Vanissima proponit Laurentius, nec pudet hominem ex rebus, & exemplis profanorum Imperatorum disceptare contra Imperium caeleste, contra religionem. Velut si quis animum oppugnaturus, aut mortalem ostensurus exclamaret, pes, manus, oculi sauciantur, corumpuntur, ergo sauciatur corrumpiturque animus. Cum fuerit factum illud Constantini caeleste, diuinum, prodigiosum, cum Donatio sit tota caelestis: cum is qui donabat, & is cui donabatur, & is qui acceptabat fuerint alterius rationis, alterius mentis, ingeniique, quàm principes terrestres, ipsæq; res fuerint omnino diuersæ. Cur misces tam discrepantia, & ex vno probas alterum? De his igitur qui post Constantinum in occidente Imperauerunt, etiam filij Constantini, ea est responsio, non prohibere, quo minus Imperium Christo, & Petro fuisset sacratum, quod illi rebus præessent, tum quodd religio nihil miscet, nec fremit cum strepitu, iactantia, tumultu, tum quodd simul esse religionis illa regna poterant, simul à Regibus & principibus, Imperatoribusque teneri. Quemadmodum insecutis temporibus, tametsi multa regna Pontifices ecclesiæ esse fatebantur, idq; ipsi reges agnoscebant venerantes ecclesiæ, vt quæ eis regna donasset, id tamen non prohibebat, quo minus ecclesiæ essent. Velut cum Romanis sinentibus, Reges in Aegypto, Armenia, Pergami regnabant. Christus venit, vt in eodem exemplo persistam, cum medium silentium agerent omnia, adueniente Imperatore caelesti in terras, nullus fuit in orbe terrarum tumultus, nulla perturbatio. Vix agnitus est aduentus ille. Mirum erat tanto ad homines Rege veniente silentium, Quid igitur mirum, si donato Imperio nulla fuit in ecclesiæ iactantia, tumultus, strepitus, ostentatio? Facta ac declarata ecclesiæ Imperij Romani regina, Christum Regem suum imitata, super ea donatione non adeo gloriosa est, vt vbique se ostentauerit, omnia miscuerit, euerterit: Reges possessione deiecerit, contra Cæsares qui post Constantinum in occidente imperare, ac iura antiqua retinere voluerunt, arma sumpserit. Eadem modestia siebat, & conuiebat illis donata occupantibus, qua donata accepisset. Accepit autem sine vanitate, ostentatione terrestri, accepit quasi non accipiens, tantum ob gloriam nominis Christi, & Petri. Quare exempla de Iuliano apostata à Laurentio producta ex Eutropio, & de reliquis Cæsaribus, qui in occidente post Constantinum imperauerunt, nullum habent locum: nec tollunt donationem. Multa autem eius mendacia post coarguentur, velut quod ait ex Eusebio Constantinum à pueris cum patre Constantino fuisse Christianum: cum Eusebius in vita, siue Encomio Constantini, quod nunquam Laurentius vidit, aperte fateatur cum tunc religionem Christi penitus agnouisse, cum contra Maxentium pugnaturus signum crucis vidit in caelo. De Melchiade quoque qui tantum prædia quædam scripserit donasse Constantinum, postea disquiretur, eoque aperte contra eum probabitur, qui dicat Constantinum prædia donasse, non ex alio potuisse dicere, quàm quod scripsit Syluester, qui ei successit. At Syluester scribit Constantinum Imperium donasse. Sed controuersia de Melchiade postea dissoluetur, quandoquidem Melchiade martyrio coronato, non fuerit Christianus Constantinus, quo imperante, vel superiore sæculo interfectus est Melchiades. Omnes autè historici fatentur à Syluestro fuisse Constantinum baptizatum. Tum historia quæ scribat Constantinum donasse palatium Lateranense, & ob reuerentiam cessisse, eadem scribit donasse occidentem, licet id

Melchides non expresserit. Et apud Græcos quæ de Melchiade scribuntur, pro falsis habentur, ab Arrianis conficta, vt ostendam. Sed his omisiss, ad Priuilegium cum Laurentio veniendum est, dissoluendæq; illius calumniæ. Nam quod de pagina scribit, & de eo qui Gratianus videri voluit, qui ad iura Pontificia quædam adiecerit, mihi de eo nulla cura erit, cuius ante oculos sunt longe potiora, neque de donatione mihi dicendum est ex Gratiano, sed vetustissimis autoribus. Neque nomen Paleæ mihi curæ est, cum id sit nomen barbarum, & apud bonos autores Græcos, & Latinos appelleretur Decretum, siue Oraculum Constantini: Græce *Διάταξις*, siue *θέσπισμα*, à Latinis Donatio, ab indoctis canonicis Palea, ab antiquis pagina donationis. Neque de his, quæ locutus est Constantinus, dicendum mihi erit, vt apud Gratianum habentur, ac leguntur: sed vt in antiquioribus exemplaribus Latinis ac Græcis, vnde forte desumpsit Gratianus. Quare nunc Gratianum missum facio. De testimonio quoque Gelasij super historia Syluestri postea locus erit differendi. Nam Gelasius, qui fateatur gesta beati Syluestri à plebisque legi, & approbari, idem hoc suo testimonio etiam quæ de donatione in ea historia scribuntur, comprobat. Est enim eadem historia, quæ si vera est in vno, in altero quoque vera sit necesse est. Omnia sunt inter se connexa atque apta. Quod Gelasius scripsit de gestis Syluestri, scripsit de tota historia Syluestri, in qua est donatio Constantini à reliqua historia indissociabilis, si quis omnia perspexerit vt postea docebo. Testimonium quoque Iacobi Voraginenfis, cum oppositum fuerit antiquorum, longèque illo doctiorum testimonium contra donationem nullum erit. Quod igitur ait primum Laurentius, inter gesta Syluestri priuilegium non haberi, profus in contrarium est. Omnes historia quæ Græcæ & Latinæ de Syluestro meminerunt, simul cum gestis eius habent donationem. Nec alia ferè sunt gesta Syluestri, quàm ea, qua inter ipsum, & Constantinum acciderunt de baptismo, de donatione, de discessu ab vrbe propter donationem. Quare mirabilis hominis impudentia, qui neget in historia, siue gestis Syluestri, quorum meminit Gelasius, haberi donationem, seu priuilegium. At ego testes omnes bibliothecas proferam, quæ habent historiam Syluestri, cum baptismo & donatione Constantini, siue priuilegio. Quod posterius clarè probabitur: Ostendeturque in cassum tot verba super eo Laurentium profudisse insultantem, & triumphantem vbi non esset opus. Quod autem cupit in auro vel argento, vt æreis, siue lapideis tabulis incisam fuisse hanc donationem: ridiculum est, quàm leuissima quæque captauerit, vt suæ opinioni faueret. Quasi hæc tollant donationem, quæ in memoria hominum per succedentes ætates incisa remansit omnibus testimoniis confirmata, ac corroborata. Quas quidem solidas, ac veras tabulas, vel nesciuit, vel noluit in medium afferre Laurentius. Sed delectatur insultare contra eos, qui hanc donationem, aut Paginam, aut Priuilegium vocauerunt. Quasi hæc nomina à recentioribus inducta debuerint tollere vetustissimam donationem. Iam docui non vocari Paginam, vel Priuilegium prisca scriptoribus, sed Edictum, siue Oraculum, siue Ordinationem, aut Concessionem Constantini. Omnis labor Laurentij toties vt impius est, sic vanissimus est captans ex leuissimis causas calumniandi. Totumque hoc calumniarum genus contra donationem cognoscetur esse inane, propterea quod profert verba ex donatione, vt apud Canonicos haberentur: nec curauit, auiditate calumniandi prouectus, proferre ex Græcis, aut vetustis Latinis codicibus verba ista donationis.

Quod primum exclamat contra principium donationis. Vtile iudicauimus vnà cum omnibus satrapis nostris. Ecce fons totius inicitia, totius iniquitatis, omnium calumniarum, non profert antecedentia, vnde ventum fuerat ad istam concessionem. Vnde Constantinus ardore prouectus exclamauit, dignum, siue vtile iudicauimus. Antecedentia sunt commemoratio totius miraculi, vt è lauacro purus emerferit, vt primum ei principes Apostolorum apparuerint, quibus docentibus, atque virtutem suam inspirantibus, pristina incolumitati sit restitutus: vt manum è cælo tangentem mundantemque lepra corpus aspexerit. Hæc omnia antecedunt, ob quæ subiecit: Necessarium siue vtile duximus, Græcè *δὲν ἐκείνα μὲν*. Vetustissima enim historia à Græcis in suam dialecton fuit tralata. Hæc, ait, causa nos impulit, vt Imperium Deo, & Petro dicaremus. Antecedit etiam confessio totius Trinitatis, & totius mysterij, quo genus humanum fuit redemptum. Quibus commemoratis diuino furore commotus Imperator exclamauit: Hoc vtilis est nobis, & vniuerso senatui, proceribus, bellique magistris. Quorum in conspectu cum sanguis innoxius puerorum fundendus esset, facinus exhorrescens perorauerat. Audite inquit me,

ò pro-

Ad proceres. Horum in conspectu foedissima contagione liberatus, Imperium sacravit ipsis approbantibus, inauditamque salutem admirantibus. Si considerasset hæc Laurentius, atque ea quæ antecederant perspexisset, fortasse contra reliqua scribere, aut veritus esset, cum quibus priora oportuisset euertere, aut eum omnino sceleris puduisset. Nam qui tollit donationem ac consecrationem Imperij: Confessionem, totamque historiam euertat necesse est. Euentus enim confessionis est Imperij cōsecratio. Continuisset etiam sese contra donationem, & clarius totum ipsum sermonem cognouisset, nullamque causam contra sacra dimicandi habuisset, si vidisset antecedentia, cum in conspectu procerum, magistrorumque belli execratus facinus sanguinis effundendi orasset. Eos ibi appellat Proceres, Optimates eosdem adhibet, cum Imperium adiungit religioni. Quare super his minime admirari debuit Laurentius, nec fuisse admiratus, si priora vidisset. Vociferatur autem contra principium illius edicti, quod in conspectu Senatus, & illis approbantibus Imperium fuerit sacratum. Cum nemo senatorum, nisi multo post, fuerit Christianus. At tu Laurenti, prædicas quæ ignoras. Cur non potius suspicaris, Imperatorē cum matre, & filiis cum vniuersa familia ad religionem Christianam transeuntibus, multos ex senatoribus hoc exemplum imitatos? Nam Helena mater Christiana tunc fuit, & Constantia filia. Si potiores Christiani erant exemplum principis secuti, cur inferiores multi esse non debuerunt, præsertim tanti miraculi testes, ac spectatores? Huc adde, quod omnes historiae demonstrant, & Eusebius perscripsit, in exercitu Constantini, multos duces, ac prætores Christianos fuisse. In exercitu quoque Constantij patris. Quinetiam in exercitu Maxentij, superius etiā in exercitu Diocletiani Christianis inimicissimi. Hos ergo testes adhibet Constantinus, ac primum nominat Senatum, tum Optimates, ac Satrapas. Quod autem indignatur, furit contra nomen Satrapæ Laurentius, ipsumque sermonem donationis ostendit minime Romanum. Cui dubium tempore Constantini non fuisse purum Romanum Sermonem, nec principes illius temporis loqui solitos vt priores Romani Cæsar, Pompeius, senatusque. Cuius rei testimonia sunt tam multa, cum in arcu Constantini, qui visitur Romæ habeatur, Diuinitatis instinctu sumpsisse Constantinum arma contra Maxentium. At nunquam apud prisca Romanos leges Diuinitatem pro Deo, instinctu Dei, siue deorum dixissent, non more Græco *τὸ θεῖον*. Lege epistolas Imperatorum in concilio Niceno, Ephesino, Chalcedonenfi, aliisque, quàm abhorreant à prisca Romanorum phrasibus. Non mirum igitur, sermonem donationis non esse purè Romanum. Est sermo illius sæculi: potius id indicio sit eo tempore scriptum edictum quod redoleat sermonem sæculi iam in barbariem degenerantis. Lege scriptores illius æui, præter vnum Lactantium. Desine mirari nomen Satrapæ illatum fuisse in sermonem Latinum, quo tempore non purè Romanè loquerentur. Quanquam id nomen apud Euripidem, apud Terentium inuenies. Est nomen Persicum in sermone Græco, à Græcis enim venit ad Romanos, vt Machæra, Sarissa, primum Germanicum, alterum Macedonicum, pluraque alia. Sermo igitur si legeris illius temporis scriptores, non videbatur ab illo sæculo alienus. Adeas Ammianum, Arnobium, Boëtium Seuerinum. Non est sermo, quo senatus tempore Cæsaris, ac Pompeij loquebantur, edictaque scribebant. Non in lingua solum, sed omnibus penè ritibus, Romanis prisca candor abierat. Nulla itaque prudentia desiderat illic puritatem Romani sermonis Laurentius, desiderat edictum more priscorum, aut cum Respub. floreret, perscriptum fuisse. Somniat antiquitatem Romanam, ad eam reuocat sæculum Constantini, de optimatibus, satrapis. Et cur de cæteris magistratibus sit silentium, admiratur. Inuehitur etiam contra verbum quod dixerit populos subiacentes Romanæ ecclesiæ. Sed suus liber falso habebat Romanæ ecclesiæ, cum dicendum sit iuxta vetera exemplaria, Romanæ gloria. Lege Græca. *τῶ τῆς ῥωμαίων βασιλείας μεγαλότιμι ὑποκειμένη λαοῦ*. Populo qui Romani Imperij maiestati subiacet. Aliud item exemplar *κατὰ δὴμα τῶ τῆ δδδ βασιλείας βασιλείας ὑπέκεινται*. Et populo qui gloria Romani Imperij subiacet. Quemadmodum igitur dixit in confessione subiectos omnes Episcopos, Archiepiscopos ecclesiæ Romanæ: sic decuerat intelligere Laurentium scriptum esse populum, siue plebem Romanam subiacere Romanæ gloriae. Ex ea quoque confessione perspicuum argumentum est, quemadmodum apud Reges ac principes sit, vt loquantur ore corū, quos habent à secretis, per quos edicta conscribant, stylusque eorum est, non Imperatorum: sic Constantinum, illud suum edictum donationis, & illam confessionem dictasse ore alicuius Christiani forsan Episcopi, qui magis Christianè, & iuxta sacras litteras, quàm Romanæ loqueretur. Ac forsan quispiam

Græcus fuit, qui postea iubente Imperatore scripserit edictum quantum ei Latinè loqui d
dabatur. Edita enim est confessio, & Imperij consecratio, litterisque conscripta post
aliquod tempus. Euestigio quidem confessus est, & donauit Constantinus, sed hæc litte-
ris mandata sunt, annis iniectis. De stylo igitur donationis non erat cur miraretur Lau-
rentius, potuit excusare styllum esse alicuius Christiani, qui non omnino Romanè loquere-
tur. Qualis vt dixi Arnobius, Ammianus. Sed maximè potuit esse aliquis peregrini sermo-
nis homo, postea quàm Constantinus Byzantium tenuisset. Scire quoque operæpretiū est
verba donationis à Laurentio proferri non adhibitis variis exēplaribus, sed quo calumniis
suis esset locus dumtaxat, vt legerat apud Gratianū. Nam quod prosequens profert ex edi-
cto. Eligētes nobis ipsum principem apostolorum, vel eius vicarios firmos apud Deum esse
patronos, & quæ sequūtur. In codice Græco poterat varietatem subnotare. Et volumus, in-
quit, ipsum principem, aut coryphæum apostolorū *καὶ τὸς ἀποστόλους αὐτῶν*. Successoresq; eius
ex persona eius *αὐτῶν καὶ τῶν ἐκείνων πατέρων εἶναι* primos apud Deum esse patres. Vides vt non
habeat, Firmos apud Deum esse Patronos, sed primos apud Deum esse patres. Apud Deū
quoque sentit rogando, intercedendo, precādo. In religione quoque, & his quæ ad pietatē
spectāt, Primos patres, principem locum inter omnes patres, habentes. Nec dixit Vicarios,
sed Successores. Sed demus Vicarios esse in codice Latino vetusto, vti est, vox vsitata in an-
tiqua ecclesia vsque ad hæc tēpora. In sermone quæ barbaries. Eligentes esse patronos, cum
etiam Græci eo modo transfulerint *καὶ ἐκρίνοντες τὸν μακρότερον Πέτρον καὶ τὸς τὸν τόπον ἐκείνῳ ἐπι-
λογοῦντας*. Eligentes proponentes beatum Petrum, locumq; eius tenentes apud Deum nostros **E**
esse patronos. Nōne bonus sermo? Nec excludit aut istum, aut illos, vt tu maligne inter-
pretaris, sed copulat, coniungit, tam illum, quàm istos, tam istos quàm illum, quia successo-
res eius. Nobis, & nostro Imperio. Non barbaries, sed & se, & totum Imperium adducit
donatorem, se suamque coronam, suum Imperium prosternt Christo, & Petro. Terrena
Imperialis potentia, Rectè duo adiectiua, imperialis potentia quæ terrestris est contra quā
ista Petri caelestis tota, Græcum quoque *καὶ ἁπασῶν βασιλῶν ἐξουσία ἡμῶν εἰς τὸν γῆν σέβεται καὶ
τιμᾶται ἕτοι θεοῦ ζῶντος καὶ βασιλεύοντος καὶ τῶν ἁγίων τῶν ῥωμῶν ἑκκλησιῶν*. Et quemadmodum,
inquit, Imperialis nostra maiestas in terris adoratur, & colitur, haud aliter decernimus
coli, atque adorari ecclesiam Romanam. Vides vt Laurentius quo facilius profcinderet,
ac debaccharetur, non inspexit exemplar emendatius, adhibere etiam Græca si modo
notum ei esset hæc apud Græcos haberi potuisset. Is dicendi modus bonus est. Non erat
cur ascisceret Lactantium. Sunt codices qui habent firmos, quid hoc absurdi est, stabi-
les, veros, solidos, synceros patronos. Vigor & honorificentia. In antiquis emenda-
tis exemplaribus Græcis *διδόντες αὐτῇ δύναμιν καὶ δόξαν καὶ ἀξίωμα*. Dantes ei potestatem, hono-
rem, dignitatem, siue amplitudinem. Nec tumor est in oratione gloriosè exaltari: sed ora-
tio sacris litteris vsitata, qua utebantur, qui ex ore Constantini edictum scripserunt, vtentes
sacrorum librorum vocabulis, quæ reliqui Imperatores, & Theologi vbiq; vsurpare
confueuerunt, sed de stylo in secundo libro Arrogare sibi titulos Dei frequenter Constan-
tinum. iniquissimus est hæc prædicans impudens grammaticus. Prosequitur proferens **F**
ex edicto, vbi præfertur ecclesia Romana quatuor ecclesiis, Alexandrinæ, Antioche-
næ, Hierosolymitanæ, Constantinopolitanæ: primūque ait, Omitto sermonis barba-
riem: iam de hoc dictum. Misereri nos potius oporteret tantam hominis barbariem,
mentisque caliginem, quæ omnem ei lucem, benignitatēque dicendi, & sentiendi
denegauit. Non est in exemplari vero eiusmodi barbaries. Ac primum non est, vt tu le-
gisti, Celsior: & Princeps cunctis sacerdotibus: sed Græcum exemplar vetustum habet,
Atque eum qui per ætates succedentes futurus est Romanus Episcopus *ὁφείλει εἶναι ἑνδοξος
καὶ ἰσχυρότερος ὡς πάντας τῶν ἱερέων τῆς κόσμου*. Decet esse insignem, omnibusque mundi sa-
cerdotibus superiorem. Princeps, vt vides, hoc loco nusquam est, nullaque in sermo-
ne barbaries, neque pro casu gignendi, positus est casus dandi. Sed demus in exem-
plaribus Latinis haberi eam lectionem, non est barbaries si quis styllum illius temporis
respiciat, vt postea probabitur. Sic quoque Extiterit, pro existat: & Totius mundi, in toto
orbe terrarum. Fides autem, & stabilitas habent rectè, & venustè *κατὰ διόρθωσιν καὶ περιώσιν
τῆς πίστεως*. Ad correctionem, stabilimentūque fidei. Hæc loquendi ratio nōne bo-
na est? Reliqua vt leuiora prætereo. Quod autem grauiter reprehendit, nec ferendum
putat, quo totum edictum euertat, quod cum à Christo primatum acceperit Romana
sedes, & id Gratianus, & octaua synodus asserat, dicatur in edicto accepisse à Constantino
vixdum

A vixdum Christiano. At non perspexisti Laurenti Constantinum apertè fatentem, princi-
patum hunc à Christo profectum. Ipsum autem Imperatorem, qui Christum imitari de-
creuisset edicto confirmasse, ac comprobasse. Hoc clarè profatus est Constantinus, vt supe-
rius demonstratum est. Quare non primus hunc principatum Constantinus constituit, sed
à Christo constitutum confirmauit edicto. Hoc non vidisse animi fuit Strabi. Secunda
calumnia est de sede Constantinopolitana, quod de ea fiat mentio in edicto, cum nondum
esset Constantinopolis: nondum Constantinus ad eam profectus ei nomen indidisset. Re-
sponsum superius est, Constantinum quidem ea, quæ sanctione, aut constitutione illa con-
tinentur, cum primum baptizatus est, edidisse: insecutis autem non multis annis edictum
conscripsum fuisse. Cuius rei clara ratio est, quod in confessione, quàm lepra expiatus scri-
bitur protulisse, multa loquitur præclara de Trinitate, de mysteriis Christianæ religionis.
At hæc qui nosse potuisset in ipso limine fidei, & vixdum Christianus? Ergo perscripsit cō-
fessionem sanctæ trinitatis, mysteriorūque religionis Christianæ multos post annos, iam
doctior, & instructior, pleniusque pectore sacra philosophia, haud aliter donatio, siue edi-
ctum donationis cum confessione coniunctum perscriptum est eodem tempore, nonnul-
lis annis interpositis, digestūque inter Imperatoria decreta. Quemadmodum David ple-
rosque edidit psalmos in senium ætate vergente super his quæ pertulisset multis retro an-
nis, decantans victorias olim auxilio Dei partas, eaque carmine digerens, pronunciansq;
velut si tunc res accidisset. Videat igitur, qui velit, Confessionem Constantini, quam tra-
ctet mysteria Trinitatis, creationem hominis, ac totius mundi, deceptionem serpentis, le-
gem ac prophetas, qui de Christo vaticinarentur. De verbo Dei ad nos è regnis caelestibus
delapso, vtq; ex virgine nasci voluerit, tuleritque humanas passiones: multaque præterea,
quæ nisi à doctissimo, & in sacra philosophia eruditissimo proferri nō potuissent. Hæc cer-
te à Constantino tertio die postea quàm baptizatus esset: neque sciri, neque recenferi po-
tuissent. Est igitur vera ratio, hæc post aliquot annos, & forsā sub tempora concilij Nice-
ni fuisse digesta. In quo concilio est dispositio cathedrarum Constantinopolitanæ, Alexan-
drinæ. Datūque primatus Romanæ sedis. Ad eum canonem cōcilij Niceni directa est con-
fessio, & donatio, siue ante concilium, siue aliquanto post, cum diuinus Imperator religio-
nis Christianæ feruore penitus arderet, vt demonstrat Eusebius in eius vita, siue Encomio.
Imperator Byzantium profectus, tactus ardore diuino, nihil non pro Christianæ religionis
augmento animo agitabat. Cui dubium igitur quin cum de principatu Romanæ sedis lo-
cuturus esset, necessarium ei fuerit inferere de reliquis patriarchalibus sedibus, si conten-
das hæc ab eo fuisse à principio perscripta. Totam historiam, seriēque multorum anno-
rum, necesse fuit complecti, vt esset edictum perfectum, atque absolutū. Pronunciaturq;
est edictum, vt à principio res accidisset, adiunctis his, quæ tempus attulit de sedibus patri-
archalibus. Commemorauit autem Byzantium, respiciens tempus illud, cum primum ba-
ptizatus est: de sedibus autem patriarchalibus additum est ex his, quæ postea constituta,
atque ordinata fuerunt. Hunc ritum omnes historiæ sequuntur. In sacris litteris sæpe est
Chytheron proteron, vt cum Sara dicitur fuisse vetula, vt sibi videretur filium parere nō pos-
se, non procul inde rapitur à Palaestinis ob pulchritudinem. In libro Genesim cum agitur de
creatione mundi, sæpe est ὑστερον ἀνακεφαλαιώσιν, recapitulatio, repetitio eorum quæ
dicta sunt. Et sæpe referuntur prius, quæ posterius facta sunt, ob continuationem historiæ.
Hæc ratio mihi clara viderur. Omnia igitur quæ locutus est Constantinus de, transferen-
do, aut tralato Imperio, & quæ de Byzantio declarant potius contra Laurentium edictum
hoc, & hanc confessionem perscriptam fuisse temporis intercapedine iniecta. Cum autem
tota donationis historia principium habeat (quod toties relatum est) à confessione summæ
trinitatis, religionisque Christianæ in ipso principio non retulit Imperator vsquam, hæc se
protulisse, ac sanxisse tertia die, sed est simplex rei narratio sublata temporis definitione.
Constitetur autem Imperator se è tenebris ad lucem beneficio caelesti euocatum, tradu-
ctūque ad cognitionem veritatis, lumine diuinæ claritatis circumfusum. Lepre turpissi-
ma contagione emaculatum: totamque historiam recenset. Quare videtur apertè hæc mi-
raculi commemoratio, historiæq; totius repetitio multo post tempore perscripta. Recen-
setur quod prius accidisset quemadmodum David commemorauit iam senex bellum Go-
liat, & coniurationem Absalon, commemorauit auxilium Dei sibi allatum. Itaque referri
potuit à Constantino, de baptismo, de Syluestro, de vrbe condenda sui nominis Byzantio,
posteris annis, cum esset Byzantij, quod narratio respicit historiam præteriti temporis, re-
X iij

ferens miraculum quod Romæ accidisset, & quid ob pietatem oblatamque cælitus salutem, de relinquenda vrbe, Byzantióque tenenda decreuisset. Hic igitur neque mendacium est, neque obliuio. Quòd autem ordinem illum sedium patriarchalium, præsertim Romæ, & Constantinopolis, instituerit Cōstantinus, quemadmodum ipse in suo decreto memorat, in quo Vallenfis imperitia cognoscitur, præter alios declarat Zonaras historicus his verbis *ἄλλοις τε ἐν ὧς ἐφίταυ πολλοὶς τῶν πόλιν ὁ μέγας Κωνσταντῖος ἐκόσμησεν, καὶ ἀριστερὸν ὀπισθοπολὶν δὲ τὸ Βυζάντιον τῆς Θεσσαλίας Ἡρακλείας ὡς ὑπὸ Σελῆρου τοῦ Περσικῆτος ὑποπέθει μετὰ τῶν ἄλλων ὡς ἐν τοῖς παλαιῶν Σελῆρου ἱστορίαις, εἰς τιμὴν ἀνήγαγε πατριάρχην τῆς ἀρεσούτης. Ὁ ὧν, τὰ ἀρεσούτεια τῆς πόλεως ἀφῆκεν καὶ τὸ ἐκείθεν τῶν βασιλείων ἐν ταύτῃ μετανεξέδου.* Nempe: Multis igitur aliis ornamentis vrbe decorauit magnus Constantinus, & cum prius episcopatus esset Byzantiū Heracleæ Thraciæ quippè à Seuero subiectū Perinthiis postea quàm ab eo cap tū esset, quemadmodū in historia Seueri scriptum est, ad patriarchatus honorem eam extulit, seruato vetustæ Romæ primatu, tum propter antiquitatem, tum ob eam causam, quòd illinc Imperiū huc esset tralatū. His inscitia Laurentij coarguitur: decretū autem donationis verū esse probatur, in quo Cōstantinus sedes patriarchales quòd inter se gradu differrent, instituit, & declarat, in primisq; Romam decernit omnium ecclesiarū habere primatū, quod nunc scribit Zonaras. Hæc nota perspectaq; habentes antiqui patres, qui sub Theodosio iuniore conciliū Constantinopoli ex diuersis prouinciis cōegerunt: inter alia diffiniert, τὸν μόνον τῆς Κωνσταντῖνος πόλεως ὀπισθοπολιν ἔχειν τὰ ἀρεσούτεια τῆς πόλεως μετὰ τὸν τῆς Ρώμης ὀπισθοπολιν ἀφῆκεν τὸ εἶναι αὐτῶν νέαν Ρώμην Episcopum Constantinopolis principalem honorem habere debere post Episcopum Romæ, propterea quòd ipsa est noua Roma. Quòd verò repren dit quòd Byzantium prouinciam appelleret, & quòd Thraciam velit esse in Oriente, quæ potius vergat ad Aquilonem. Exemplaria Græca quæ ad coarguendam Laurentianam cæcitatem, plurimum suffragantur, non habent, In Byzantiæ prouincia optimo loco, sed rectius, & sine barbarie καὶ ἐν τῆ γῆρα τῆ Βυζαντίας ἀεὶ τὸ πῶτα. Et in regione Byzantii qui locus optimus est, siue fertilissimus, & amoenissimus. Cernis vt non dicat Byzantium prouinciā, sed prouinciam, siue regionem seu situm Byzantij: vt si dixeris, Situm, aut regionem Romanæ vrbs, Regionem vbi sita Roma est. Sed demus in codice Latino haberi in Byzantia prouincia. Hoc loco adiectiū est Byzantius Byzantia Byzantium. Orientales autem locos respectu Vrbs, & Italiæ appellare regionem Byzantij, adeo nihil habet absurdi, vt non alia ratione etiā hodie loquantur in Italia, præsertim Venetiis, cum profecturi Constantinopolim, aut ad Helespontū in orientē ferant se proficisci. Quin ipsam Asiā minorē, quæ opposita est Thraciæ, interiacente freto, hodie vocant Græco nōmine Anatoliā nepe ἀνατολιὰ orientē. Hæ regiones in oriente sunt Italia, quemadmodū Græci vocauerunt Italiā, Hesperiam à stella quæ visitur eis in occasu, Imperiumq; Romanū incipiens ab Italia, vocatur occidentale, vt orientale cū Constantinopoli reliquæ omnēs prouinciæ. Quòd autē reprehensurus subiicit ex edicto: Ecclesiæ beatorū apostolorū Petri, & Pauli pro cōtinuatione luminariū, possessionū, prædiā cōtulimus, & rebus diuersis eas ditauimus, & per nostrā Imperialem iussione sacrā tam in Oriente, quam Occidente, quam etiā à Septentrione, & Meridionali plaga, videlicet in Iudæa, & Græcia, Asia, Thracia, Aphrica, & Italia, vel diuersis insulis, iñōstra largitate eis cōcessimus ea prorsus ratione, vt per manus beatissimi patris nostri Syluestri summi Pōtificis successorūq; eius, omnia disponantur. Hæc protulit Laurētius ex edicto, primūq; coarguit, quòd videatur asserere, fuisse tunc Romæ templa Apostolorū Petri, & Pauli, multa q; alia de luminibus. Primum scire operæpretium in antiquis exemplaribus Græcis (quatuor autem ante oculos palatina bibliotheca suggererat cū hæc scriberentur) nō haberi totam superius propositā periodon: ac suspicari cogimur, multis in locis corruptum fuisse hoc edictum propter crebras trascriptiones, Librorum cōmunis fere calamitas. Igitur in vetustioribus exemplaribus ea particula non extat, forsā interiecta ex aliis libris. In duobus vetustis codicibus Græcis nihil habetur, de luminibus, de Aphrica, & Asia, Septentrione, de prædiis possessionum. In aliis autē duobus exemplaribus vbi hæc habentur, nullus patet locus Laurētianæ calūniæ. Nam summus Imperator primū memorat vt ipse apostolorum templa exædificauerit, ea q; ditauerit. Nullas autem ecclesias apostolorū ante id tempus fuisse, sed à se ædificatas, & dotatasq; memorat. Sic enim scribit *ἐκδομένησαν δὲ ἐκκλησίας τῶν μαρτύρων Πέτρου καὶ Παύλου τοῖς ἀρτέτοις ἀποστόλοις ἐς ἀργύρου καὶ χρυσῶ ἀρεσούτεια ἐξέδοκα ἀπεφθάρσαν ἐθα καὶ τὰ γράματα αὐτῶν ἀσμάτα καὶ δέδοταιτες μετὰ τὴν πηθην αὐτοῖς ἐξ ἐλευθερίας ὅπως ἐθέλωσι τοῖς δυνάμεις ἐθῆν ἰχυροτέρη καὶ ταπεινέσσιν ἰσχυρόντες χρυσῶ καὶ ἀρεσούτεια καὶ μαργαρίταις καὶ πύμον*

Α πύμον πεπονημένον καὶ ἐξ ἀρεσούτεια ἰσχυρὸν ἀνέθηκεν χρυσῶ καὶ ἀρεσούτεια ἡλοῖς, αἷς ἐκκλησίαις ὑπὸ Λαυρέτιου φανῆς κτήματα καὶ ἀργῶς καὶ χρυσῶ καὶ πύμων. Ædificauimus autem beatis Petro & Paulo primis apostolis ecclesias, eaq; argento, & auro illustres, & præclaras reddidimus, vbi sacratissima eorum corpora magno cum honore condentes, eis loculos fecimus ex electro, quo nullius elementi vis est robustior: crucemque ex auro purissima, pretiosissq; margaritis ad utrunque loculum adhibuimus, aureis clauis affigentes. Quibus ecclesiis, vt habeant luminaria semper accensa, possessiones & agros adiecimus. Cernis vt expresse fateatur, se templa apostolorum ædificasse, vt mirabilis sit impudentia Laurētij, qui paginam carpat, quòd asserat fuisse templa apostolorum Romæ ante Constantinum, pro quorum luminibus Imperator possessiones adiudicauerit. Quòd beatissimum dicat Syluestrum, ac apostolos beatos respice rectis oculis modò beatos modò beatissimos apostolos appellentem. Quamquam ea periodus in emendatis exemplaribus non habetur. Cætera quæ persequitur, cum sint nullius ponderis, nullum responsum merentur. Mihi quidem maximè probatur vt periodus de prædiis, & luminibus sit interiecta. Quæ si etiam esset ex contextu, facile posset defendi: cū aperte de ædificatis ecclesiis, de arcibus quibus apostolorū corpora condidit, eaq; auro, & argento, & cruce aurea decorauit, meminere, quæ fabulosa esse non possunt. Eiusdem insipientiæ est, carpere, quòd dixerit Luminariū, pro Luminariū. Quasi id vitium scriptoris esse non potuerit. De plagis quoque nominatis in edicto indignum est, vt respondeatur: quòd tum in edicto non habentur, tum si cui recta mens sit, facile possit percipere verum locutionis sensum. Neque verò sese prouincias has tribuisse fateatur pro luminibus duntaxat, sed eas in potestate arbitriūque spirituale permittit Syluestro. Hæc se ait donasse, aut arbitrio ecclesiæ subiecisse, ex liberalitate nempe assecutum se celeste beneficium, liberaliter remunerari. Sed visum mihi est subiicere primi Nicolai testimonium, vt inde certa coniectura colligatur super luminaribus ac prædiis concessis: Nicolaus seruus seruorum Dei. Dilecto filio Michaëli glorioso Imperatori Græcorum. Oportet vestrum Imperiale decus, quod omnibus ecclesiasticis vtilitatibus vigere audiui, vt antiquum morem, quem vestra Ecclesia habuit, vestris temporibus restaurare dignemini: quatenus vicem quam nostra sedes per episcopos, vestris in partibus constitutos habuit, videlicet Thessalicensium, qui Romanæ sedis vicem per Epirum veterem, Epirum nouam, atque Illyricum, Macedoniam, Thessaliam, Achaiam, Daciam ripensem, Daciam mediterraneam, Nisiam, Dardaniam, & Trebalim, beato Petro apostolorum principi contradicere nullus presumat. Quæ antecessorum nostrorum temporibus scilicet Damasi, Siricij, Innocentij, Bonifacii, Cælestini, Xisti, Leonis, Hylarij, Simplicij, Felicis, atque Hormis de sanctorum Pontificum dispositionibus agebatur. Quorum denique institutionibus ab eis, illis in partibus destinatas per vestros missos, vt rei veritatē cognoscere queatis vestra Augustali potentia dirigere curamus. Præterea Calabritanum patrimonium, Siculumque, quæ nostræ ecclesiæ concessa fuerunt, & ea quæ ad possidendum obtinuit, & disponendum per suos familiares regere studuit, nostris concessionibus reddantur. Quoniam irrationabile est, vt ecclesiastica possessio vnde luminaria, & concinnationes ecclesiæ Dei, fieri debent, terrena quauis potestate subtrahantur, sed domus Dei restituta, meritum redditoris multiplicet, & suscipientes votum spiritualis desiderij lucris exerceatur. Inter ista, & superius dicta, volumus vt consecratio Syracusano Archiepiscopo à nostra sede impendatur, vt traditio ab apostolis instituta, nullatenus vestris temporibus violeatur. His antiqui Pontificis dictis hæc ratio ac coniectura colligitur, sunt octingenti paulominus anni cū floruit Nicolaus, tempore scilicet Michaëlis Imperatoris. A Cōstantino magno, qui trecentesimo paulò superius anno ab aduentu Christi floruit, ad Nicolaum sunt ferè anni quingenti. Reuocat autem tempus ipse Nicolaus ad Damasum, qui paulopost Constantini tempora floruit, imperante scilicet Valentiniano. Eius Pontificatum, asserit omnes prope prouincias Orientis ac Septentrionis solitas à sede Romana per episcopos gubernari in his, quæ ad religionem attinent. Erat igitur ab vsque Constantini tempore latissimum ecclesiæ Romanæ in Oriente Imperium, id scilicet quod ipse Constantinus suo priuilegio edicto statuerat, omnes ecclesias huic principi subiectas esse oportere. Is igitur talis ac tantus dominatus qui vsque à tempore Damasi vixit in Ecclesia Petri, declarat veram esse Constantini constitutionem de maiestate Petri, vt toto orbe terrarum religionis princeps, ac pater, & caput haberetur. Alterum, quod maximè in verbis Nicolai obseruandum est, de patrimonio Calabritano & Siculo diui Petri, idque pro luminibus & concin-

nationibus ecclesiarum. Quo quidem clarissimo testimonio, cum hæc à prisco Pontifice D
scribantur, probatur veritas priuilegij Constantinij, in quo ipse magnus Imperator agit de
his patrimoniis pro luminariis & pro concinnationibus. Dementia verò grammatici dete-
gitur, qui irrisit hanc partem in priuilegio veluti fictitiam, barbaram, minimè que intelli-
gibilem: Nihil enim legerat veterum historiarum, sed audacia tantum, ac temeritate, veluti
vento pulsus, venit ad scribendū, in fauorem Alfonsi, apud quem exulabat, propterea quòd
in antiquis Imperatorum concessionibus habebatur, Calabriam, Siciliamque esse sedis san-
cti Petri, concessas primū quidem à Constantino, idque pro luminariis, ecclesiarumque
concinnationibus, tum à cæteris Imperatoribus ipsi ecclesiæ confirmatas. Audi igitur
Constantinum, & confer cum his quæ scripsit vntustus Pontifex Nicolaus: Quibus, inquit,
ecclesiis apostolorum pro concinnatione luminarium, possessionum prædia contulimus, &
rebus diuersis eas ditauimus, & per nostram Imperialem iussionem sacram tam in Oriente,
quàm in Occidente, vel etiam Septentrionali & Meridionali plaga videlicet in Iudæa,
Græcia, Asia, Thracia, Aphrica, Italia, vel diuersis locis, & insulis nostra largitate concessi-
mus, ea prorsus ratione, vt per manus beatissimi patris nostri Syluestri Pontificis, successo-
rumque eius omnia disponantur. Hæc Constantinus. Vides in his, Calabritanum, Sici-
liumque patrimonium, pro luminariis ecclesiarum apostolorum, pro concinnatione. Ve-
rum igitur esse priuilegium ex omni parte probatur. Insequitur reliquam edicti partem
noster Zoilus, vbi Constantinus transfert insignia Imperatoria ad summum Pontificem,
primū ipsum Lateranensem palatium elargitus. Vbi partem hanc edicti proposuisset, ma-
ledicentiæ suæ crudelissimus barbarus laxat habenas, Christi, & omnium vnorum aperte
inimicus, hostis sacrosanctæ religionis, primū coarguit quòd profana vestimenta sum-
pserit Syluester. At nō omnia ferè, quæ Romæ quondam profana essent, sacra effecta sunt?
Quemadmodum omnia templa Deorum, facta sunt ecclesiæ sanctorum: Ritus item pro-
fani, cœperunt esse ritus sacri. Nōne Pantheon templum omnium idolorum, effectum est
templum sanctæ virginis? Nōne in Vaticano templum Apollinis, vbi condita erant cor-
pora apostolorum, conuersum est in ecclesiam ipsorum apostolorum; vt superius demon-
stratum est, totque alia? Quibus exemplis inauditam Laurentij improbitatem cognosci-
mus. Sed ad singula veniendum. De donato Lateranensi palatio, quòd bis hoc dicat, quid
habet absurdi, quasi nō omnis historia eadem sæpè repetat. De diademate offenditur Lau-
rentius, quòd dixerit Diadema aureum, cum soleret esse ex panno. Quis contineat animo,
& pectore erumpentem indignationem? Nō potuit esse diadema, auro, gemmisque insigne,
atque ita ex serico, aut panno? Quod autem ait, non ausurum fuisse Constantinum ap-
pellare se Regem, regiōque se adornare indumento. Non videt tempestate Cōstantini ad
eos ritus Remp. recedisse, vt veterum Romanorū ritibus abolitis, alij ex ritibus regum ex-
teriorum inferrentur, adorationes, consecrationes, cum referrentur in Deos, quòd priscis
minime fieret. Insignia igitur erant Imperatorum qualia cæterorum Regum, additis ple-
risque ab ipsis Imperatoribus. Præterea de nomine Imperatoris, cum à Græcis Impera-
tor appellatur βασιλεύς, Rex, intelligentibus idem valere nomen Regis atque Imperatoris, F
præsertim eo tempore apud Romanos Imperatores. Itaque Romani insecutis temporibus,
cum ad vnus arbitrium omnia essent deuoluta, erant, quales cæteris nationibus Reges.

Quod autem inuehitur in id quod in edicto est. Simulque Phrygium, necnon Superhu-
merale, videlicet Lorū quod imperiale circumdare solet collum. Phrygium, ait, nunquam
auditum apud Latinos. At hoc idem, atque de Satrapa, Quid si tunc vsui esset id nomen, vt
postea semper fuit sumptum ex Sermone Græcorum, quibus Phrygium opus est insertum
imaginibus aureis, contextumque gemmis sericū, quod Phryges exercere solebant, quem-
admodum vocatur in Italia Ricamo nomine Hebraico, quod Hebræorum ea sit ars. Erat
igitur vsui nomen eo tempore. Græcus codex, declarans quid esset Phrygium, Tradimus,
inquit, etiam diadema, nempe coronam, capitis nostri ἡμῶν δὲ καὶ τὸ φρύγιον τῆς βασιλείας
καὶ τῶν ἡγετῶν ἢ τῶν μίτρων ἕμῶν ἀλλὰ καὶ τὸ ἐπάμμοι, ἢ γυναικῶν τὸ λαβρὸν ὅσαρ εἶδος τῶν βασιλείων. περικλυτὸν
αὐχῆνα. Similiter inquit & phrygium, nempe tegmen capitis, siue mitram, Atque superhu-
merale, nempe Lorū quod Imperatoris collum solet obnubere. Fortasse mitra dicta phry-
gium, quòd mitra propria esset Phrygum, vt poeta:
Et tunica manicis, & habent redimicula mitre.

Codex quidam Latinus satis vetustus habet, Pileum, vel mitram, phrygium: necnon & su-
perhumeralē, videlicet Lorū. Quamobrem cum apud Græcos, & Latinos receptū esset
id no-

Ad id nomen, cum Græci suis exemplaribus eo vti non recufarint: cur super eo, more gramma-
ricolorum destomachatur Laurentius, & Romanitatem in his quæ ad religionem perti-
nent fomniat, ac tam leuibus argumentis nititur euertere donationem? Expofuerunt ergo
Græci quid esset Phrygium, videlicet pileus, vel mitra, aut capitis tegumentum. De loro
quoque clarum est ex Græcis, ignoratum à Laurentio. Mos erat humerale vocari lorū,
Latino & Græco nomine. Nam alius quoque codex habet καὶ τὸ λαβρὸν τὸ ἀμαφόριον. Lorū
superhumeralē. Cum sint igitur hæc in antiquis Græcis, ac Latinis exemplaribus, cur ir-
ridentur à Laurentio? De Chlamyde, & tunica, eadem ratio. Nam exemplar Græcum ha-
bet ἴππε τῶν πορφυρῶν χλαμύδα καὶ τὸ κόκκινον ἱμάτιον. Insuper, & purpuream chlamydem, &
indumentum, aut tunicam coccineam. In antiquo codice Latino, deerat, Tunica coccine-
a: Alius Græcus codex καὶ χιτῶνα κόκκινον. Et tunicam coccineam. Nec, vt leuissimus ir-
risor putat, hæc ex Euangelio sumpta sunt: sed erant ornamenta Imperatoria. Cui obscu-
rum est de purpura? Nec voluit, vt improbus calumniatur, vtrumque connectere, potius si
recti iudicij, si mentis æquæ fuisset, diuersa exemplaria contulisset, vicium codicum confi-
derasset, si quid additum, si quid detractum, aut variatum quod in ipsis exemplaribus cer-
nitur. Nam Latinus antiquus codex vt dixi ex Bibliotheca palatina, non habet Tunicam
coccineam. Clarum est igitur hoc loco purpuram candidam, scriptorem sensisse, Coccineam
verò dixisse, quid vitij habet, cum Græci etiam eo modo transtulerint, quod Laurentium
palam est ignorasse? Quòd ad postremum irridet in edicto concedi Syluestro omnia Im-
perialia indumenta, num videlicet venatoria, num bellica? Hæc euomat planè maledicum,
cui studium sit omnia carpere? Quòd irridet edictum vbi dicitur, Seu etiam dignitatem
Imperialium præsentium equorum. Obscurum erat, nec potuit à Laurentio intelligi, con-
sulamus Græca. Concedentes inquit, ἀλλὰ καὶ τῶν τῆς βασιλείας περιεπιθετῶν ἀξίαν, καὶ τῶν
τῆς ἰππέων. Insuper, & Imperialium præcedentium, siue ante alios sedentium dignitatem,
equites inquit Imperatorij qui ante alios sedent, dignitatem equitum qui apud Imperato-
rem cæteris præstant, præstant. Quanquam alius codex peruetustus Græcus clarius habet
καὶ πάντες τὰ βασιλικὰ ἐνδύματα καὶ ἀξιώματα τῆς βασιλείας ἀλόγων. Et omnia Imperialia in-
dumenta, & honores imperatoriorum equorum. Nempe insignia equorum qui Imperato-
rem antecedunt. Hoc intelligere non potuit Laurentius. De sceptris imperialibus, dein
loquitur impurus, quæ in edicto etiam concedi dicantur. Sceptrum vnum est inquit, si mo-
do sceptrum Imperator gerebat. Equidem arbitror, hæc omnia haud dubie Imperatores
habuisse. Sceptrum quoque numero multo dixit quemadmodum reliqua omnia. De signis
loquitur Laurentius quæ nominatur in edicto, nec voluit intelligere quid scriptor sentire
potuerit. Sensit insignia Imperialia facilè quidem intelledu, non tabulas, aut aquilas, si mo-
dò respicere ad hæc blaterator voluisset. Commemoratur edictum etiam Banda, quod nomē
fingit ille se ignorare. Omnes Græci codices habent Banda, siue Banta: nec barbaries in ser-
mone est. Nam quemadmodum in omnibus Græcis ac Latinis exemplaribus habetur, no-
men erat illo sæculo receptum. Banda sunt insignia Imperatoris procedentis, sunt velut ve-
xilla, cæteraque insignia. Vidè nunc quoque Banderæ Italico sermone vocantur, propter-
ea subiecit, processionem Imperialis culminis. Qua videlicet pompa procedere Imperato-
res solebant. Propterea Græcus codex habet καὶ πᾶσι τῶν ἐν ταῖς περιόδους τῆς βασιλείας κο-
ρυφῆς δόξαν καὶ δυνάμιν. Et omnem maiestatem, potentiāque quæ cernitur progrediente
imperiali magnificentia. Is sermo mihi sine buccis, & tumore videtur, si Laurentius men-
tem calumniandi exuisset. Cuius inscitia maximè irridenda, qui non existimet insecutos
Imperatores post aliquot sæcula, neglecta prisca fragilitate, ac modestia, procedere solitos
magna cum pompa, cuius rei plenæ sunt omnes historiae, vt Herodiani, & aliorum, qui de
moribus Imperatorum scripserunt. Multa enim illata sunt in illam Romanorum sanctam
frugalitatem, vt cum Diui appellari cœperunt post Cæsarem. Eos in numerum referente
multitudine, eisq; aras erigente, & sacrificante: quod apud priscos minime licuisset. Quòd
potius dixerit Gloriam, quàm Splendorem: iam ostensum, non oportere ab illo sæculo ex-
pectare nitorem Romani sermonis. Nec Græci dedignati sunt vsurpasse δόξαν, gloriam.
Fit deinde mentio in edicto de clericis, quos Imperator hoc suo edicto adornauerit. Quasi
non fuerit eadem consecutio, vt qui ad summum Pontificem ad Christum, & Petrum
omnia insignia Imperialia transferre decreuisset, non oportuerit etiam officiorum, ac munerum,
& eorum qui ea gerunt, meminisse. Quod profequitur Laurentius quia dicatur
in edicto effici patricios consules. Vera lectio est, Vt quemadmodum senatus constat pa-

triciis, & consulibus, (sunt videlicet eiusmodi dignitates in senatu) sic quoque essent in senatu sacro clericorum, ut clerici efficiantur patricij, & consules gerentes easdem, aut similes dignitates. Sic enim habent etiam Græca τὰ ἐστὶ πατρικίως αὐτὸς γένεσθαι καὶ ὑπάτους. Declarat quid sibi velit patricios eos fieri, & consules, cæterisque dignitatibus adornari. Quid est quod hic reprehendas? duo dixit distincta; quæ te aperte ignorare fateris. Quæ de Patriciis, & Senatoribus differit Laurentius, quoniam huic negotio non seruiunt, prætereo. Tota enim res eò reuertitur, ut omnia fateatur se vel ignorare, vel quid dicatur in edicto non percipere. At si quis lector ad hæc melioris mentis, quàm gràmaticus accesserit, omnia clarius percipiet. Nam Græci qui sæpe ac multis translationibus hæc in suam dialecton conuerterunt, clarè omnia transferentes cuncta se intelligere ostenderunt. Nec clericos dicit fieri milites. Nec Imperatoria dignitate vult insigniri ministros, qui ecclesiæ deseruiat Romanæ, sed eas dignitates, & quasi sacrum quendam senatû cõmemorat, tralatis omnibus ad ecclesiam. Improbitas Laurentiana, quæ nullis scriptis eius non occurrit, inuehitur in clericos, cum possint omnia si cui candor insit rectè interpretari, nullâq; aut in verbis, aut sententiis stoliditatem agnouisset. Sed quid his facias qui mentem secû improbam attulerunt, velut febricitantes omnia vana iudicant amara. Certum erat Laurentio veritatem, æquitatemque, quo ad eius posset, effugere, claudere oculos ad omnia quibus illa donatio probari, ac rectè explicari posset. Sed Græcorum, ut dixi, testimonium clamat contra eum, qui donationem suis litteris toties rescripserunt, nec in verbis aut sententiis iudicauerunt esse stoliditatem, ut potius ego hominis huius coarguendi, & ad singula immorandi laborem inane, stolidum, nulliusque prope fructus iudicem: cum omnia potius sint cauillantibus quàm recto iudicio decernentis. Concubitores nominat improbus irrisor ex edicto, qui nusquam sunt, sed excubitores palatii, etiamque Græci excubitores posuerunt vtentes voce Latina καὶ ὡσαύτῃ ἡ βασιλικὴ ἐξουσίᾳ ἀφ' ὧν οὐκ ὀφθαλμοῖς καὶ ἀκουστικῶν καὶ ἔγκαιρῶν κοσμήσται. Quemadmodum Imperialis magnificentia variis officiis exornatur, cubiculariis, ostiariis, & excubitoribus. Vbi sunt ὁ caput maledicum Concubitores? Indignumne est etiam nominata esse in edicto omnia palatina munera, nominatim cunctis appellatis, qui palatium donasset, etiam munera palatii exhibere nominatim, quemadmodum se stratorem fuisse commemorat, equumque aliquot passus duxisse? Descendit deinde noster Zoilus ad vestimenta, ad mapulas, & linteamina: quod Mappæ sint mensarum, Linteamina ad lectos pertinent. At Græcos adire oportebat, consulere verustatem, non in maledicendo dumtaxat defixam habere mentem, huncque scopum sibi proposuisse. Transfulerunt hæc Græci: Clericorum, inquit, equos sanctæ ecclesiæ Romanæ Μανικουλοῖς καὶ ὀθόνος λευκοπέπτης χροῖας καλλωπίσασθαι. Manipulis, & linteaminibus candidissimi coloris ornari. Alius autem textus habet σκεπάσματος ἐκ σιδόνων. Instrati erunt equi eorum sindone. Vides quid Græci senserunt appellari manipulos, & linteamina, nempe ornamenta equorum candidissima, etiam si non purè Latinè scriptor edicti sit locutus. Sensus erat clarus Græcis, ac Latinis priscis: non finxerunt se nescire, candidè sunt interpretati. Vt autem eius inscitia melius innotescat, de Mapulis, quod fuit ornamentum pontificalium equorum, quemadmodum dixit in edicto Constantinus: audi antiquam historiam: Constantinus, natione Syrus, Pontifex, cum venisset Constantinopoli, obuiam processit ei Imperator Iustinianus, Pontifex & eius clerus, & primates cum sellaribus Imperialibus, & franis inauratis simul, & mappulis ingressi sunt ciuitatem. Audis mappulas ornamentum summi Pontificis & aliorum. Est item præclarum, ad coarguendam Laurentianam inscitiam super mappulis, testimonium quod scripsit Gregorius Ioanni Episcopo Rauennati, quem coarguit, quod multa fierent in eius ecclesia præter consuetudinem, & quod sibi ornamenta non conuenientia vsurparet: de mappulis autem sic subiicit: Illud autem quod pro vtendis à clero vestro mappulis scripsistis, à nostris est clericis fortiter obuiatum, dicentibus, nulli hoc vnquam alij cuiuslibet fuisse concessum ecclesiæ, nec Rauennates clericos vel illic, vel in Romana ciuitate tale aliquid cum sua conscientia præsumpsisse. Nec si tentatum fuisset, ex furtiua vsurpatione sibi præiudicium generari, sed etiam si in qualibet ecclesia, hoc præsumptum fuerit, asserunt emendandum, quod non concessio est Romani Pontificis, sed sola surreptione præsumitur. Hæc ille. His intelligi potest, Mappulas fuisse ornatum clericorum Romanorum, quemadmodum in suo priuilegio edidit & instituit Constantinus. Intelligi etiam datur quot aliæ inscitie possint occurrere in illo arrogantissimi, ac temerarij

gramma-

A grammatici libello. Nam de Conone etiam Pontifice in rebus gestis Pontificum scribitur: Is, inquit, apud Siciliam edoctus, natione Thrax, sedit menses vndecim. Hic ultra consuetudinem absque consensu cleri ex immissem malorum hominum in stia ecclesiarum Constantinum diaconem ecclesiæ Syracusanæ rectorem in patrimonio Sicilia constituit, hominem nequam, & versutum. Sed & mappulo ei ad cabalicandum vti, licentiam concessit. Sic historia. Nec dixit equos equitent, ut mira sit maledicentis cæcitas, sed decorare his ornamentis equos, & ita equitare. Quod ait de vdonibus ornatum pedum, quod se ignorare prædicat, negatque eos esse ex lino, Græci sic sunt interpretati, ἔδδοται τὰ τέτα λευκοπέπτη ὀθὼν περὶ τὰ ὑποδήματα Χριστοῦ. Vdonibus nempe candidissimo linteo, ad pedes vti. Si igitur explicant illi nomen, cur obuoluit Laurentius? Quod autem in edicto subiicitur, sicut cælestia, ita & terrena ad laudem Dei decorentur. Dubitat Laurentius quæ nunc appellantur cælestia. Vera lectio verus sensus declaratur à Græcis. Vnus peruestus codex habet ἔτε καὶ τὰ ἐρῶνα, καὶ ὡς καὶ τὰ ὀπιτῆα. Sic sunt, habeantque cælestia, quemadmodum terrena. Quemadmodum terrestris, ac mortalis principatus instruitur, insignitur: sic ornatur, decoraturque principatus religionis, ac pietatis, tralatis terrestribus ad cælestia. Alius quoque codex habet ἔτε καὶ τὰ ἐρῶνα, ὡς καὶ τὰ γήινα. Sic habeant cælestia quemadmodum & terrestria ad laudem Dei. Agnoscis verum, germanumque sensum, quem se fingit non percipere Valens. Vera igitur lectio, quam is nec potuit, nec voluit agnoscere est, comparatio à terrestribus ad cælestia, non B è contra, tralatis terrestribus ad cælestia. Quod autem hæc non putat spectare ad laudem Dei, idem liuor, eadem improba mentis cæcitas. Quid prohibet, quo minus ad laudem Dei fecerit Constantinus, tamen si clerici licentiosius viuant? Quid hoc cum pietate Constantini? Quod autem subiicit ex edicto (sunt autem verba obscuriora), præ omnibus autem licentiam tribuimus beato Syluestro, & successoribus eius ex nostro indictu, ut quem placatus proprio consilio clericare voluerit, & in religioso numero religiosorum clericorum connumerare, nullus ex omnibus præsumat superbè agere. Hæc verba cum sint obscuriora, Græcis illustrentur. Ante omnia, inquit, concedimus facultatem ipsi sanctissimo patri nostro Syluestro vrbis Romæ Episcopo, & Papæ, & omnibus qui post eum singulis ætatibus Pontificatum tenebunt, beatissimis summis sacerdotibus pro honore, & gloria Domini nostri Iesu Christi, in magna hac catholica & apostolica amplitudine εἰ πάντα τῶν τῆς περὶ φανῆς ἡμῶν συνλήτην βεβλημένη καὶ εὐλαβέσι κληρονοῖς συναρμυῖσαι, μηδὲναι τῶν εἰς τὸ πρῶτον καὶ μετὰ τὸν δὲ ὑπερηφανίαι τῶν δυνάμεων τῶν τῶν. Si quem ex illustrissimo senatu nostro, vellet reuerendis clericis adnumerare, neminem ex his, qui ad hoc vocantur, per superbiam debere detrectare, aut excusare ordinem. Vt nemo inquit impedimento sit, aut nemo recuset, si quem Siluester ex nostro senatu ad religionem vertere voluerit. Vt sceptrum, ut Imperium, ut palatium, ut omnia insignia transfert ad religionem, sic traducit homines ex senatu. Alius codex Græcus clarius. Vt si quis ex senatu voluerit μετὰ ἰδίᾳ θελήματος καὶ εὐαρέσει γενέσθαι κληρικός. καὶ εἴπῃ ἀρμυῖ τῶν ἀγίων κληρικών συναρμυῖσθαι μηδὲς πολλοῖς ἀπὸ πάλαιον ἐμποδίζῃν. C Propria, & spontanea voluntate esse clericus, & in numero sanctorum clericorum aggregari ne quis impedimento sit. Is sermo nonne bonus est, licet Latina sint mendosiora? Nec instituit, ὁ Laurenti, quasi sacerdotem Melchisedec Constantinus, sed edicto prohibet ne quis impediat, eos qui volunt sacris initiari. Hoc nonne optimum est? quibusnam calumniis obnoxium est? Quod si verba sunt paulo à candore Latino remotiora, vitium fortasse codicum sit, quod apparet ex Græcis exemplaribus. Dixi quoque in defuetudinè eo tempore sermonem Latinum abiisse, conscriptum etiam à Christianis episcopis edictum fuit, Constantino iubente, ob eam causam sunt pleraque ex sacris litteris admista. Arguit deinde, quod iterum reuertatur ad diadema, dubitat an Cæsares coronarentur. Dubitatio longe Imperitissimi, quo nihil apud historicos clarius si Cæsares ac imperatores sentias qui multo post Romanos illos priscos floruerint. In Historiis Græcorum, qui de Imperatoribus Constantinopolis scripserunt, in omni Imperatoris vita describenda, cum primum eos principatum suscepisse scribunt, ferunt eos coronatos diademate à Patriarcha. Non assero in medium testimonium, cum sit res clarissima. Videte sapientiam Laurentij. Cætera quæ calumniatur, facilius prætereo, quoniam ab optimo interprete candide possunt accipi de sermone, quo conscriptum est edictum. Quid? quod homo maledicus accusat, quod rasuram vocet coronam, quasi ea non sit totius ecclesiæ consuetudo Græca & La-

Y

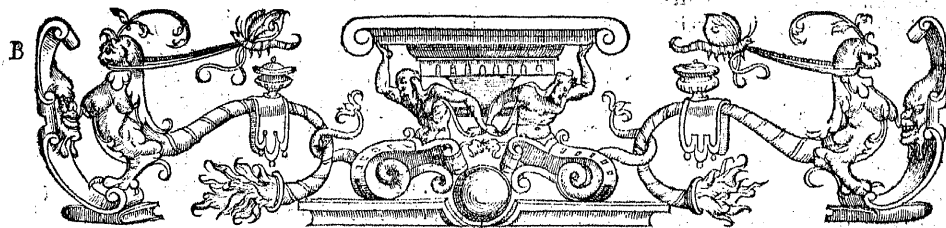
tinæ, & Græci non sunt dedignati interpretari *πεφάνη τῆς ἱεροσύνης* Coronam sacerdotalem? Considerate cuiusmodi sint reliqua, Quando ea, quæ sunt tam clara carpit, calumniatur. Quando reprehendit in edicto dici Phrygium designare dominicam resurrectionem, atque in id atrocissimè more suo videlicet inuehitur, quod Phrygium designet Imperiū Cæsarem, atq; resurrectionē, duo videlicet inter se pugnantia. Potuisset nisi tenebras mèti improbitas offudisset, nosse verū sensum. Omnia enim imperialia tralata sunt ad religionem à Constantino, totum Imperium sacratum Christo, tum ipsum palatium, ipsa insignia omnis imperialis magnificentia, quæ cum essent antea profana, facta sunt sacra, sic Phrygium, quod mitra est, ut Græci superius ostendebant, erat quidam insigne Imperij Romani: sed cum esset radiantissimum, plenum clarissimarum, illustrissimarumq; gemmarum, voluit diuinus Imperator hoc insigne esse clarissimæ resurrectionis, quæ tenebras omnes diecit, fuitq; luminosissima. Vnde festum luminum vocatur Græcis. Et Constantinus, Eusebio teste, primus instituit, ut nocte resurrectionis tota vrbe lumina accenderentur. Hæc lumina, is resurrectionis splendor, expressus est gemmis illis flagrantissimis, luminosissimis: propterea Græci locum transferentes scripserunt. *ὅθεν τὸ φρύγιον ἐν λευκῇ λαμπρότητι εἰς δείγμα τῆς αἰθρῆς πυρρακῆς ἀναστάσεως*. Vnde Phrygium eximia claritate, in signum ætheria dominicæ resurrectionis, ætheriæ nempe luminosissimæ, percipis singula. In resurrectione omnia candida, nitentia, splendentia. Quid mali fuit, magnum Imperatorem, vnà cum Episcopis, illo eximio candore, gemmisq; lucentibus, & ipso imperij Romani fulgore resurrectionem designasse? Quæ grammaticus nosse non potuit, inscitia tenebris latissime circumfusis. Scripta sunt hæc, ut superius expositum à Constantino, longo post tempore, vnà cum Episcopis.

Fuit autem, ut Eusebius ostendit, eximia pietatis Constantinus, mysteriæque religionis Christianæ adeo percepta habuit, ut ea quæ super his scriberet, ab apostolis scripta viderentur. Reliqua quæ sunt apud Laurentium plena maledictiæ, & improbitatis, nihil homine pessimo aliud quærente, quàm omnia peruersè interpretari, hucq; toto petore omnique animi impetu incumbente, nullam lucem ad cæcos oculos aspirare sinente ego prætergressus, eum cum suis tenebris, inauditæque illa barbarie dimittam. Quod denuo repetit concessam Italiam cum occidentalibus locis, quod in edicto prosequitur Constantinus debuisset nominatim prouincias, vrbesq; appellare, cum id nullius momenti sit, cur eo diluendo loborem? Querit, cur potissimum elegerit Byzantium, vbi Romanum Imperium constitueret, sed causam scire noluit, in sinibus Europæ, & Asiæ delectam vrbe, vnde vniuersum Romanum Imperium facilius gubernaretur. Inuehitur in Constantinum, pessime de nomine Romano meritum. Is scilicet animus erat scribenti, hac vesania, hoc odio in religionem Christianam ad scribendum se contulit. Profert David, & Salomonem, qui in eadem vrbe habitauerint cum sacerdotibus: & Constantinus ait, nefas esse terrestrem principem dominari vbi fuerit, à Deo constitutus principatus cælestis. Quasi non intersit inter illa Hebraica, atque magnitudinem Christianæ religionis. Multa reprehendit, multa irridet, quibus nullum responsum debetur. Multa in suam sententiam torquet, quæ ego maiora animo versans, & ad ea properans libenter prætereo, pro explorato habens, nihil hæc animos bonos, ac verè Christianos morura. Nam quæ in extrema edicti parte ponuntur, quibus obtestatur successores Constantinus, ut ea quæ sanxit, inuolata custodiant, quæ miris fannis cyclops insequitur, quis ad singula respondeat, tempus infumens, quod alià honestius, vtiliusq; transigatur? Hæc oratio, atque is sermo Constantini est, sed fieri potest ut adhibito aliquo sacerdote Christiano edictum fuerit multo post tempore conscriptum. Illud quoque perspicuum est, idque scripta Constantini & epistolæ, quæ sunt apud Eusebium, testatur cum piissimum fuisse, Christianæ religionis apprimè gnarum. Potuit igitur fieri, ut verbis eius edictū fuerit conscriptū, quemadmodū tot epistolas, orationesq; perscripsit. De pagina igitur, & quod propriis manibus super corpus beati Petri eā reposuerit, & cur reticuerit Paulū: iā dixi, leuiores mihi hæc videri, quàm ut vlla verba in eis defendendis profundatur. Querit Laurētius, vbi tūc esset corpus beati Petri, Quasi nō esset Christianis persuasū, atq; per omnes ætates celebre apud sumos sacerdotes, ibi esse corpus beati Petri, vbi ecclesiā cōdidit Imperator in tēplo Apollinis aut iuxta, quod historia testantur ut possis doceri. Quod miratur cur sacerdotes, & Pōtiffices nō cōseruauerint paginā eamq; à carie corrodi passū fuerint, Eadē de euāgelis, quæ propria euāgelistarū manu conscripta sunt

A sunt, possent requiri. Quasi non potuerit tempus absumpsisse, quemadmodum omnia mortalia exeduntur. Reposuisse quoque super corpus beati Petri potest intelligi, corpus eius pagina fuisse tactum, ut esset edictum robustioris autoritatis. Neque vero est ad singulas calumniatoris blasphemias, irrisionesque respondendum, ex leuitate, maledicentiæque profectas, quasi non multa subito exemplaria conscripta fuerint, idq; ipse Constantinus palam confessus est. Cum hæc ad omnes nationes prouinciæque conscripserit. Sed ego quid agam, possūme continere quin Turcæ, Saraceni, Mahometani vbique impiam Multitiam, impias irrisiones stolidamque loquacitatē veris rationibus refellam? Qui veterum historiarum ignarus, tantum temeritate ac petulantia prouectus insultat sanctorum priscorumque patrum purissimæ sanctitati, purissimis eorum ceremoniis, quas cum veteres esse ignoraret, aut eas cuperet irridere, nouas esse petulanter asseruit: aut cum magnorum Imperatorum, summorumque Pontificum fuissent, eadem pessima inscitia, tribuit eas alicui stolido clericulo. Multa loquitur scelestus de eo quod dicitur in priuilegio, Imperatorem propriis manibus reposuisse paginam donationis super corpus beati Petri. At is non antiquissimus mos fuit magnorum Imperatorum? De Carolo vero ferunt historiarum: Carolus Rex francorum Christianissimus filius Pipini, germanus Caroli magni, confirmans promissionem, quam genitor eius Pipinus, & ipse Carolus cum germano suo Carolo magno fecerat beato Petro & eius vicario sanctæ memoriæ Domino Stephano iuniori Papæ, quando perrexit in Franciam pro concessione, & restitutione multarum vrbiū ac prouinciarum in Italia ac tradendarum & restituendarum beato Petro, omnibusque eius vicariis in perpetuum: Cum eam denuo perlegisset, atque ei omnibusque proceribus placuisset, iussit ascribi per Eucherium religiosum, ac prudentissimum capellanum, & notarium suum, factæque hac donatione, & propria sua manu ipse christianissimus Francorum Rex eā corroborans, vniuersos Episcopos, abbates, duces, etiam & graphiones in ea scribi fecit. Quam prius super altari beati Petri, & postmodum intus in sancta eius confessione ponentes, tam ipse Francorum Rex, quàm eius iudices, beato Petro & eius vicario sanctissimo Adriano Papæ sacramento sese omnia conseruatuos, quæ in eadem donatione continentur promittentes tradiderunt. Apparem ipsius donationis eundem Eucherium ascribi faciens, ipse christianissimus Francorum Rex, intus super corpus beati Petri subtus euangelia, quæ ibidem osculantur pro firmissima cautela, & æterna nominis sui, ac regni Francorum memoria propriis manibus suis posuit. Aliæque eiusdem donationis exempla per Scrinium huius nostræ sanctæ Romanæ ecclesiæ ascripta, eius excellentia secum portauit. Vides omnia fecisse christianissimum Regem, quæ dicitur fecisse Constantinus, quem quidem reor regem imitatum. Quem locum habent hic impij grammatici irrisiones, hoc tam vetusto exemplo, eius nugamentis opposito? Cuius alia quoque admiranda inscitia coarguenda est, qui asserat corpus beati Petri non fuisse tunc, vbi nunc est. At non vetustæ sacræque historiæ docent à Cornelio Pontifice, qui floruit ante tempora Constantini, corpus beati Petri leuatum ex Catacumbis repositum fuisse in Vaticano in templo Apollinis, palatij Neroniani? Vbi scilicet nunc templum eius est, vbi altare, vbi locus, qui vocatur confessio, propterea quod ibi Imperatores ac Reges & principes confitebantur nomen Christi, & Petro colla subdebant. Est autem sacerrimus sub altari beati Petri locus, vbi sacrum erat euangelium quod Imperatores osculabantur, eoque tacto iurabant se beati Petri religioni subiectos fore. Hæc ignorans grāmaticus impiè irrisit. Mira quoque in eo hominis inscitia, qui putet Elephantiasin morbum dictum, quod inter omnes morbos excellat, quemadmodum elephas, inter omnes bestias: nesciens videlicet, appellatum id genus morbi Elephantiasin, quod carnem efficiat scabrosam, qualem autem habent elephantes. Considerentur reliqua, cuius autoritatis, ac sapientiæ possunt esse. Quod ait, Leprosum Imperatorem non potuisse gerere consulatum, sed in priuatā vitam secedere solitos leprosos. Quasi verò Romani, ritus Hebræorum seruari, præceptis Mosis tenerentur. Videant omnes quàm leues, quàm frivolos calumniandi causas quaesierit. Et his putat, si Diis placet, euerti, profligarique totum priuilegium. Eadem leuitas de mense Martij consulatus Constantini, & quod epistolæ dicantur dari, non decreta & edicta. Ad postremum non est mihi differendum cum eo super his, quæ ait Romæ esse fabulosa, quæ pro veris habeantur, ut est de Biblia Hieronymi, quæ sua ipsius manu credatur scripta. Aliud longè est de edicto Constantini, aliis radicibus nititur. Sic de effigie apostolorum Petri & Pauli, & de epistola Lentuli, de effigie

Christi. Non sunt hoc loco discutienda. Quod ait ad postremam, historiam de Syluestro à quodam Græco perscriptam, quæ natio sit ad mentiendum propensa. Post hæc de historia Syluestri, & de dracone. Interea non possumus non execrari improbam eorum audaciam, qui iudicia suorum animorum effrenate secuti, præcipiti in denegandis his quæ sibi vera non videntur, temeritate tumescunt, quo in hominum genere Laurentius tenet principatum, tam magis audax, ac temerarius quam imperitus, ac supra grammaticum nõ multum se attollens. Qui ne in sua quidem professione satis posset, duntaxat maledicus, omniãque mordicus corripuens, vt qui calumniatur quod in ecclesia existimetur Petrum esse dictum Cepha à Græco κεφαλή, quod sit caput apostolorum: cum nemo sit adeo imperitus, qui nesciat, Cepha Hebraicum esse nomen petram, tametsi nonnulli Græcam vocem sequantur. Multaque præterea proponit ab opportunitate, ac necessitate longe remota, quibus velut irrefragabilibus argumentis putat donationem posse conuelli, propterea quod multa crassa, ac rudia fabulosaque in ecclesia habeantur, quæ à Pontificibus credantur. At exempla hæc imperitiæ, non sunt ex doctissima ecclesia, sed potius ex scholis grammaticorum imperitorum. Itaque nihil hæc cum donatione. Nihil nunc agam de his quæ scribit de Ludouico Imperatore longè alienissima ab ea institutione, qua de donatione scribendum quis sibi proposuisset. Quod Romani Pontifices coronent Imperatores, quod Laurentio videtur in contrarium tendere, vt coronent qui acceperint non videt coronationem fieri velut à Summo Pontifice quemadmodum Constantinopolitani Imperatores à Patriarchis coronabantur, & olim Reges à prophetis inungebantur? Velut hostis ecclesiæ angitur, excruciat, coronationem esse Pontificum, quæ debeat esse populi Romani. Vbi que etiam præfert hostilis animi indicia, cum velit Romanitas Imperatores recuperare Romam. Nihil agam contra eum de historia Syluestri, de dracone, quæ cum sit vetustissima, à summis, ac magnis Pontificibus pro vera habita, leuissimi grammatici contra tantorum, tamque priscorum virorum autoritatem impetus, quid possit? quem potius decuerat aliis rationibus incommoda quæ in historia eum offenderat vitare. Quid refellere contendam quæ de venenato pectore profudit, in postrema suæ philippicæ parte, qua contra ecclesiam præliatur, quam ruere mirum in modum cupiebat, Regi Neapolitano, apud quem exulabat, gratificatur, ingentem sacrorum stragem sperans se editurum. Sed ego multis eius blasphemis propter earum indignitatem omisissis, ad secundum librum pergam. Illud quidem (atque hic demum finem dicendi faciam) admirandæ inscitæ in eo videri poterit, hincque omnibus palam fiet, quam temerariè sese contulerit ad scribendum, historiarum scilicet veterumque monumentorum longè imperitissimus, aut qui neglexit, hæc apud antiquiores inspicere. Profert primum in euerisionem donationis, cam apud Gratianum non haberi: nescius videlicet unde Gratianus opus illud suum deslorauerit. At ipsos autores adire oportuerat, quos Gratianus est secutus, apud quos vbi que donationem reperies. Erant autem in vetusta Laterani bibliotheca omnia monumenta, quibus Ecclesiæ Romanæ regna patrimoniãque continebantur. Ex his monumentis Anselmus & Iuo Carnotensis vetusti theologi, pluresque alij veterum theologorum decerpentes, quædam ipsi quoque volumina condiderunt, de iuribus ac ritibus veteris Ecclesiæ, quæ ex parte collecta sunt à Gratiano, qui & ex his, & ex registris priscorum Pontificum, totum opus conflauit. Hæc perscrutanda fuerant Laurentio, ex his fontibus, non riulis bibendum. In plerisque vetustissimis exemplaribus, quæ ex bibliotheca Lateranensi allata sunt in Vaticanum inuenies donationem. Quam obrem tota ea pars, qua de Gratiano loquitur Laurentius, quod apud eum donatio non inueniatur, maximum est inscitæ, ac temeritatis eius testimonium. Hi sunt ergo marmorei tituli, quos expectare debueras: hæc tabulæ æneæ. Similis inscitia de testimonio Gelasij, qui ferat gesta Syluestri fidelia esse, & in his legi de Constantino, de baptismo. Nam si vetera monumenta ex vetusta bibliotheca Lateranensi perscrutatus fuisset, omnibus illis locis reperisset eiusmodi Gelasij testimonium. Ibidemque vidisset ex illis Syluestri gestis, de quibus loquitur Gelasius, descriptam esse donationem. Quod etiam manifeste testantur vetusti, vnãque docti, etiãque in numerum sanctorum relati Theologi Anselmus & Iuo Carnotensis, quemadmodum superius demonstratum est. Hi profertur donationem ex gestis Syluestri, quorum meminit Gelasius. In Bibliotheca Vaticana sunt vetusti codices ex prisca Bibliotheca Lateranensi. Irrisiones igitur & scommata Laurentij insulsa sunt, in ipsomet recidentia, singulare stoliditatis suæ testimonium. Cum clericu-

A clericulum quendam furciferum nebulonem ridendo quale solent Grammaticelli, prædicat autorẽ donationis. Non erant nebulones Anselmus & Iuo Carnotensis illustres Theologi, eruditione ac sanctitate magnis regibus ac populis olim admirabiles, qui donatione non ipsi quidem finxerunt, sed in antiquissimis Ecclesiæ monumentis repertam in lucem scriptis suis protulerunt, fidemque ei constantissimè habuerunt. Profert Voraginensem restem ignobilem, ignarus videlicet sanctæ vetustatis, ob quam causam negauit vllis in locis donationem haberi. Chartula igitur priuilegij, vt super hoc quoque tibi respondeam, perire non poterat, vt cuius exemplaria toto orbe circumferebantur. Paginam autem priuilegij vocat, quod ad hunc modum eo sæculo loquerentur. Nam & in donatione Pipini Caroli, Othonis, Henrici, inuenies appellari paginam, Priuilegium quoque adeo non est insolens appellari istam orbis terrarum donationem, vt potius imperitissimus conuincatur, qui hæc adeo perspicua nesciuit. Nonne Nicolaus ille primus quem toties hoc opere appello, qui iam octingentis annis floruit scribens ad Michaëlem Imperatorem, Priuilegia, inquit, istius sedis vel Ecclesiæ perpetua sunt, diuinitus radicata, atque plantata sunt. Insolentem tumidumque grammaticum palam hæc latuerunt.

LIBER SECVNDVS CONTRA LAURENTIVM VALLAM,

De Falsa Donatione Constantini.

D RIMVS liber proposuit ea, quæ Laurentius contra donationem Constantini sibi effundenda existimasset; quod negotium in duas partes partitum videbatur, quod ille quæsdã primùm validas, vt ei visum est, rationes obiecit, quibus donationem euerteret, atque omnibus persuadere niteretur, neque veram fuisse, neque vtilem, neque concedi à Constantino, aut à Syluestro acceptari potuisse, si contendas fuisse donationem. Secunda pars fuit cum ad ipsum priuilegium, verbaque ipsius sanctionis ventum fuerat, quorum ineptia argue-ret recentem esse, non veterem, ficticiam nõ veram donationem. Hic quantum ipsa res postulare videretur, prolatis singulis calumniatoris verbis, responsum est. Hoc autem libro vt negotium sit confectum maiora complecti necesse est, quibus persuadere sibi homines possint, tametsi nunquam donatio fuisset, certè maiora, & clariora cogere argumenta, vt credatur fuisse, quam valere rationes Laurentij ad persuadendum non fuisse. Nam cum apud veteres scriptores Græcos, & Latinos, atque in antiquis conciliis de iis quæ inter Syluestrum, & Constantinum gesta sunt, multa extent, cum multa hinc inde ex vetustate de dominatione, & regnis ecclesiæ argumenta colligantur, certè hæc longè maioris ponderis erunt ad persuadendum donationem fuisse, quam meræ illæ, nudæque Laurentij cauillationes ad hanc fidem euerendam. Etenim cui profliganda, euerendaque aliqua opinio est, nemini dubium est quin ei propositum non possit succedere, si contra rationes atque argumenta ex pectore suo prolata, occurrant testimonia ex veterum scriptis. Vt si quis aliqua sui tantum capitis ratione persuadere niteretur nunquam à Romanis, victos, profliga-

uestri certior fieri potes, peruetustam eam esse: sed etiam cultum imaginum esse longe vetustissimum, quippe quæ ante tempora Constantini magni in ecclesiis haberentur, quibus homines *pij* ad memoriam earum rerum excitaretur, quas Christus humana sumpta figura visibiliter exercuisset. Sed nostrum nunc est super historiae veritate philosophari, quædo tam vetusta est. Græca quæ sunt prolata sic Latine vertere licet. Hoc autem ad satisfactionem & omnem corroboracionem nouerit diuinum Imperium vestrum, vos opus ingens aggressos esse, si vobis autoribus fuerit absolutum restitutæque fuerit religio catholica, atque antiqua in partibus vestris, restitutæque fuerint sacræ imagines in pristinum statum, confortes eritis felicitatis Constantini & Helenæ, qui fidem orthodoxam stabilierunt, multo autem magis sanctam matrem nostram catholicam Romanam ecclesiam promouerunt. Ac post eos vobis pie succedentibus, atque Imperantibus vestrum piissimum nomen vocandum est noui Constantini, atque nouæ Helenæ nomine in vniuerso orbe terrarum laudabiliter celebratum, per quos sancta catholica ecclesia reuiuiscat, præsertim in orthodoxa fide, & ecclesia Petri, & Pauli summorum apostolorum gaudeat, & gloriatur quemadmodum priores Imperatores ante vos honore affecerunt vicarium eius, cumque toto corde amplexi sunt, vestra diuinitus vobis concessa potestas, atque honore affecerit sanctissimam Romanam ecclesiam supremorum apostolorum, quibus data est potestas ab ipso Dei verbo soluendi, & ligandi peccata in cælo, & in terra, ipsi defensores erunt Imperij vestri, & omnes barbaras nationes pedibus vestris subiiciant, & quocumque perixeritis victores vos facient. Ipsi enim proceres apostolorum, qui catholicam & orthodoxam fidem constituerunt, scriptis fidem suam promulgauerunt, quam omnes successores retinerent qui in throno eorum sessuri essent, atque in his permanerent vsque in finem. Atque ita retinet & obseruat nostra ecclesia, & honorat, veneraturque eorum imagines. Quocirca etiam vsque in hodiernum diem adornantur, & illustrantur ecclesiæ eorum imaginibus, quemadmodum beatissimus Papa Syluester testatur in principio orthodoxæ nostræ fidei, cum Constantinus diuino instinctu electus Imperator ad fidem conuersus est. Nam cum die abacta, nox obumbrasset, silentiumque toto palatio esset, ipseque somno premeretur, ecce affiterunt ei sancti apostoli Petrus & Paulus dicentes, Quoniam execratus es, ò Imperator, puerorum sanguinem effundere ob ægritudinem tuam, ecce missi sumus à Christo, vt ibi restituamus sanitatem: Audi igitur præceptum nostrum, & fac quæ tibi iusserimus, mittensque accersit Syluestrum Episcopum, qui fugiens persecutionem tuam latitat in monte Soracte in speluncis cum clero suo. Ipseque tibi parabit piscinam pietatis, in qua baptizabit te, erisque sanus à lepra, omnibusque morbis. Quod beneficium consecutus, statim præcipe in omni loco Romani Imperij, vt ecclesiæ restaurentur. Tu verò purus, ac mundus, omnem idolorum cultum abiiciens, Deum solum, ac verum adora, & secundum voluntatem eius incede. Experrectus autem Imperator concilium totius palatii indixit, eisque somnium indicauit, statimque misit ad montem Soractem, in quo sanctus Syluester latitabat cum clero, vacans lectioni librorum. Cumque vidisset circum se exercitum, suspicatus se ad martyrium quæri, dixit clero: Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis. Cui progresso dictum est à militibus quamobrem inquireretur. Cum ad Imperatorem venisset cum tribus presbyteris, & duobus diaconibus, vidissetque Imperatorem, dixit: Pax tibi, & victoria de cælo Imperator. Imperator alacri vultu, ac sincero corde amplexatus ea quæ ab illo dicebantur, quæcunque essent ei reuelata exposuit sancto Syluestro. Quibus expositis, interrogauit eum Imperator Constantinus, quos vidisset Petrum, & Paulum quinam Dij essent. Sanctus Syluester respondit: Hi quidem Dij non sunt, sed serui, & discipuli domini nostri Iesu Christi, quos elegit ad conuertendas omnes nationes, vt credant in eum. Hoc audito imperator rursus rogauit eum, num haberentur vsquam de eis historiae, aut notiones? Tunc Syluester, misso diacono, iussit afferri imagines sanctorum apostolorum, quos Imperator conspicatus exclamauit, hos esse quos oculis, aut visione conspexisset. Nec amplius dubius sum, ait: fiat piscina salutis meæ, eaque facta baptizatus est, subitoque sanatus. Memorque quod beneficium esset assecutus, cepit instituere ecclesias, erigens in eis sacras imagines ad honorem, & recordationem domini nostri Iesu Christi, qui humanitatem nostram assumpsisset, omniumque sanctorum, vt omnes conuertantur ad religionem Christianam, ad lumen, & veritatem, ac desiderium diuinæ pietatis, omnesque discedant ab idolatria gentium, ac dæmonum erroribus, quemadmodum dixit Gregorius successor apostolorum omnes homines illiteratos, & qui non possint

A possint legere contemplantur euangelicas historias in pictura, ac per eas agantur ad gloriam, & recordationem incarnationis domini nostri Iesu Christi. Hæc à multis in eo concilio. Locus igitur clarus, præclara, & insignis autoritas, quæ rabida ora, atque omnium cerberorum latratus subito compefcit. Sunt enim cum concilium illud celebratum est plus octingenti, aut circiter anni. Considerentur quæso hæc à prudentibus, mecumque per omnes ætates decurrentes, rationes, argumentaque euoluant, quibus veritas, quæ ab improbis trahitur in tenebras, è manibus eorum erepta ad suum nitorem resurgat. Tot annis antea celebris erat historia Syluestri, tempore Adriani Pontificis. Neque enim ab illo potuit confingi, cum in confesso tot doctissimorum, sanctissimorumque virorum prolata sit. Sin autem nulla ratione fieri potest, vt Adrianus eam confinxerit, nonne putes ante eum, vt dixi, plurimis sæculis celebrem fuisse? Neque enim sapiens quisquam sibi persuaserit, summum Pontificem recentem fabulam in concilio prolaturum fuisse. Quod si non erat tempestate Adriani noua, nupérque conficta historia Syluestri, Adrianus autem floruit post Constantinum quadringentos plus minus annos, nonne putes ante annos eius Pontificis eam celebrem, cognitamque à summis Romanis Pontificibus, si per ætates ascendas, attingere ad tempora Constantini? Ratio enim sic euoluitur. Sunt octingenti anni cum floruit Adrianus, huius Pontificis tempore, historia Syluestri & Constantini non erat recens, ac noua. progrediebatur igitur supra annos Adriani: verisimileque est non paucos annos, neque enim eam protulisset, nisi quid vetustatis habuisset. Probabile igitur est eam progredi vsque in tempora Constantini. Minus etiam credibile proferendam à Pontifice in concilio fuisse, nisi pro comperto Romæ apud ipsos Pontifices, & in Romana ecclesia fuisset, rem veram esse. Ac forsitan extrabant quod ipse Adrianus monuit clara, recentiaque monumenta baptismi Constantini, ecclesiarum ab eo conditarum, donati imperij, discessus ex vrbe. Neque enim hæc sunt nostræ ætatis vt potuerint à recentioribus pontificibus confingi. Ac nisi autoritatem habuisset, qua ob omni suspicione falsitatis redimeretur, nunquã fuisset in concilio prolata. Ratio igitur clara super historiae veritate, quoniã proferebatur, celebrisque erat tempestate Adriani superare eam octingentos annos, atque idcirco summæ audaciæ homines appellandos, qui non erubescant eam dicere fabulosam. Ego quidem arbitrator, qui omnes pontifices, qui Adrianum antecesserunt adeat, agniturum ad tempora Constantini historias attingere. Quod si hoc concessio, quoniam vitari non potest, refugis ad aliam calumniam: veram quidem esse historiam, sed donationem non esse cum historia sociatam: super quo Laurentius imperite rhetoricatur, probatum est superius nec vlla ratione negari potest, edictum donationis coniunctum esse cum confessione magni Constantini. Confessio autem refert totam historiam Syluestri, & Constantini. Si historia vera est, veræ quoque confessio, propterea quod non est aliud confessio, quam totius illius historiae relatio, recensente summo, ac sancto imperatore, velut Dauid prodigium mundatæ lepræ. Historiam describit, recensetque lepram, visos apostolos, accitum Syluestrum, baptismum, mundationem, pietatem à Constantino conceptam, ecclesiarum ædificia: eadem ipse imperator canit ore suo in confessione subiiciens hanc causam donati imperij, & quod ex vrbe ob eam causam cedere voluerit, Christo, & Petro principum Romani imperij relicturus. Quidquid igitur firmat, corroboratque autoritatem historiae Syluestri, & Constantini, constituit etiam confessionem atque edictum donationis. Quæ item apud Græcos habentur, similia prorsus his, quæ retulit Adrianus de Syluestro, & Constantino, quanti roboris sunt contra vesaniam Laurentij, & eorum quibus eius maledicentia placuit? Est apud priscos constantissima fama, Eusebium Cæsariensem voluminibus, quas Enneadas appellabat, complexum esse vitas eorum, qui Apostolis ubique terrarum vsque ad sua tempora successerunt: & quoniam Syluester successor esset Petri, descripsit eius vitam, omnia complexus, quæ Romæ apud Latinos de Syluestro & Constantino circunferuntur. Percurre Vaticanam bibliothecam, vetustæ Lateranensis bibliothecæ thesaurum, hic perspicue nosces quæ de Syluestro, & Constantino feruntur, esse longe vetustissima, quorum vetustas facile pudefaciat, si sciret erubescere, grammaticum: eiusque irrisiones, ac blasphemias, hominis delirantis, ac parum eruditi esse comprobet, cum nebulonem, cum furciferum vocat scriptorem illius historiae, & edicti: cum putat recentem aliquem, nostrique sæculi hominem eam finxisse gloriatur, exultat impotenter. Scripta enim est ab Eusebio, illius temporis homine tota historia, & cuncta quæ narratur accidisse Romæ de Syluestro, & Constantino, de lepra, lauacro. Qui illius historiae

miseriordia cōmotus, missis sanctis prophētis, & per hos lumen vitæ, nempe filium suum Dominum nostrum seruatore, & Deum Iesum Christum annuntians, postea misit etiam ipsum vnigenitum suum filium verbum sapientiæ. Qui descendens de cælo propter nostram salutem, conceptusque ex Spiritu sancto, & ex Maria virgine, verbum caro factum est, & habitauit in nobis, non amittens quod erat, sed incipiens esse quod non erat. Deus perfectus, vt Deus miracula faciens vñ homo passiones humanas perferens. Sic verbum hominem, & Deum verbum, hominem & Deum verbum sentimus documentis patris nostri Syluestri summi pontificis, vt Deus verus, & homo verus idem existat, nulloque modo dubitetur. Electis igitur duodecim Apostolis in eorum conspectu & innumerabiliū populorum admirandis prodigiis inclaruit. Confitemur ipsum Dominum nostrum Iesum Christum adimpleuisse leges, & prophetas, passum esse, & crucifixum secundum scripturas, tertia die à mortuis surrexisse, assumptum esse in cælum, sedere ad dexteram patris, inde venturus iudicare viuos, & mortuos, cuius regni non est finis. Hæc est nostra orthodoxa fides à beatissimo papa nostro Syluestro nobis exposita. Hortamur igitur, & monemus omnes populos, variâque hominum nationes hanc fidem retinere, prædicare, & in nomine sanctæ Trinitatis, baptismi gratiam suscipere, & dominum nostrum, seruatore Iesum Christum, qui cum patre, & spiritu sancto in æterna sæcula regnat, adorare corde pio, quem beatissimus pater noster Syluester vniuersalis antistes prædicat.

Ipse enim Dominus noster me peccatorem miseratus, misit sanctos Apostolos suos, visitansque nos lumine claritatis suæ, nos circumfudit, abstractosque de tenebris, ad veritatis cognitionem dignatus est deducere. Postea quàm valida turpitudine lepræ omnem corporis mei carnem inuasisset, à multisque medicis curatio mihi adhiberetur, quorum studio sanitatem consequi non poteram: in his sacerdotes capitolij ad me venerunt, oportere dicentes, piscinam in Capitolio fieri, & hanc innocenti, calidâque cruore repleri, vbi ablutus, expiationem, ac nitorem consequeretur. Iuxta igitur horum monita multis innocentibus pueris collectis, volentibusque sceleratis sacerdotibus eos maculare, eorumque sanguine replere piscinam, lacrymis matrum, nostra serenitas permota, euestigio exhorruimus execrandum scelus, easque miserati imperauimus reddi filios, datisque insuper vehiculis, ac multis muneribus, latas ad propria domicilia dimisimus. Hac die exacta, nocturnaque quiete superueniente, somno nobis deditis; adsunt sancti Apostoli Petrus, & Paulus mihi dicentes: Quoniam sceleribus imposuisti modum, & effusionem innoxij cruoris exhorruisti, ecce à Domino, & Deo nostro missi sumus daturi tibi consilium, quo sanitatem recipies. Audi igitur præceptum nostrum, & fac quæ te monuerimus. Vrbis huius episcopus Syluester persecutiones tuas fugiens in cauernis petrarum cum suis clericis delitescit in monte Soracte. Hunc ad te accersere, eoque docente, discas veram veritatis, piscinam, in qua cum ter demersus fueris, omnis lepræ deformitas te relinquet. Quo facto, hanc remunerationem compensa seruatori tuo, vt tuis imperiis & ecclesiæ per totum orbem restituantur. Et tu teipsum in hac parte emunda, vt omnem idolorum superstitionem relinquens, solum viuum & verum Deum, qui solus est verus Deus, colas, & adores, & eius adimpleas voluntatem. Experrectus igitur iuxta quæ fuerant imperata ab Apostolis feci, aduocansque eximium, & egregium patrem vniuersalem Papam, qui nos illuminauit, Syluestrum omnia quæ mihi mandauerant sancti Apostoli ei exposui, requisitusque ab eo, quinam Dij essent Petrus, & Paulus nuncupati. Ille dixit, eos non appellari verè Deos, sed esse Apostolos seruatoris nostri Domini Iesu Christi. Iterum cœpi rogare beatissimum papam: Num quæ clarè horum Apostolorum haberentur imagines, si ex pictura saltem possem eos agnoscere, quos ex visione didiceram. Tunc omnibus modis venerandus ille pater diuorum Apostolorum imagines afferri per diaconum iussit. Quas ego conspicatus, & eorum effigies quos in somno vidissem, per eas imagines recognoscens, magna voce corâ satrapis nostris exclamaui, hos esse quos vidissem in somnis. Ad hæc beatissimus is pater noster Syluester vrbis Romæ Episcopus, tempus nobis poenitentia præscripsit in cilicio intra nostrum palatium Lateranense, vt omnia à nobis impure gesta, & iniuste perpetrata, ieiuniis, vigiliis, lachrymis, & precibus apud Dominum seruatore nostrum delerentur. Exinde clericis imponentibus mihi manus, vsque ad ipsum summum pontificem perueni: ibique renuntians pompis satanæ & operibus eius, & omnibus manufactis idolis, me credere in vnum Deum patrem omnipotentem creatorem cæli & terræ, visibilibus omnium, & inuisibilibus, & in vnum Dominum Iesum Christum filium

A filium Dei vnigenitum Dominum nostrum, conceptum ex spiritu sancto, & Maria virginæ sponte in conspectu omnis populi confessus sum. Benedicta piscina, illic me terna immersione salubris aqua expiauit. Cùmque essem in sinu piscinæ, manum tangentem me de cælo, propriis oculis vidi, & ab ea mundus exurgens omni lepræ foeditate me mundum cognoui. Elatus autem me ex sacra piscina, candidis vestibus induerunt. Septiformeque Spiritus sancti signum indidit, beatæ vñctionis contactu, signum sanctæ crucis pater meæ fronti impressit, dicens: Signet te Deus sigillo fidei suæ, in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti. Omnisque clerus respondit, Amen. Adiecitque summus antistes, Pax tibi. Tertia igitur die posteaquam accepissem mysterium diuini baptismatis, & post lepræ curationem, cognoui non esse alium Deum, præterquam Patrem, & Filium, & Spiritum sanctum, quem beatissimus Papa Syluester prædicat, Trinitatem in vnitatem, & vnitatem in Trinitate. Omnes enim Dij gentium, quos olim colebam, esse dæmonia, opera manuum hominum, clarè probantur. Ad hæc quantam auctoritatem ipse seruator noster, Apostolo suo beato Petro tribuit in cælo & in terra, apertè nobis ipse eximius pater exposuit, quando illum fidelem inueniens in interrogatione dixit, Tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo ecclesiam meam, & portæ inferi non præualebunt aduersus eam. Considerate principes & aures cordis attendite, quid bonus præceptor, dominusque suo discipulo donauerit dicens: Et dabo tibi clauis regni cælorum: & quod ligaueris super terram, erit ligatum & in cælis. Verbum stupendum, & admirabile, in terra ligare, & soluere: in cælis ligatum esse, & solutum. His igitur cognitis beato Syluestro docente, sentiensque beneficio beati Petri corpori meo redditâ sanitatem, dignum iudicauimus cum omnibus satrapis nostris. Audistis confessionem, ac donationem, singulâque mysteria Christianæ religionis consistentem, explicantemque Constantinum, omnia præclara, & admiranda ex admiratione Christianæ religionis, miraculorumque inspectione, ventum est ad donationem, consecrationemque imperij. Ex historia cognoscitur confessio, eodem ordine, ac serie, ac consecutione ab illo præclaro baptismo, prodigiisque ante senatum, populumque editis progressus est Imperator cum eodem illo spectatore senatu ad deuouendum se suâque omnia summo Deo Christo, eiusque insignibus Apostolis. Nosti eum non precipitater, non temerè ad consecrandum imperium deuensisse: sed prius Trinitatem mysteriaque religionis Christianæ confessum, eorum se prudentem, ac penitus gnarum, peritumque ostendisse. Fatetur se à Syluestro eruditum fuisse. In ipsa confessione, vt cernitis, cōtinetur tota historia quæ in concilio fuit prolata. Quæ fides, quæ vetustas est historia, eadem est confessionis. Omnia quæ protulit, legitique Adrianus, Damasus, Gelasius, Nicolaus de Syluestro, & Constantino expressa sunt in confessione de lepra mundata, de visis Apostolis, eorumque imaginibus, de baptismo. Additur à Constantino, cùm baptizaretur, vidisse se manum de cælo corpus suum tangentem, maculâque abstergentem. Eiusdem sunt ordinis omnia, eiusdem vetustatis, cum confessione vides annexam consequentemque donationem. vnum est decretum, vnum edictum, quo hæc vniuersa continentur, vt in ipso exordio licet conspiciere. Inter alia est quod maxime concincit Laurentium, εὐδοκία γνώμη παντός ἑμπαροσθεν τῆ λαῶν ἀμαλόγησα. Sponte mea, meo iudicio coram omni populo confessus sum Christianæ religionis mysteria. Isto populo & omni senatu præsentem omnibusque proceribus astantibus, iustum, dignumque iudicauit omnia se Christo deuouere. Cuius item sit vetustatis, cuius venerationis apud Græcos hoc decretum, aut edictum, eo sit perspicuum, quod tum in Italia litteris vetustissimis Longobardorum scriptum reperitur, eoque ostendam volenti, tum à Græcorum Imperatoribus insertum est inter alias leges, decretaque imperatorum. In libro iurium ecclesiasticorum, atque imperialium qui inscribitur Nomocanon, sic habet: ὅτι πάντα ἐπικλησία ἀπὸ τῆς πάσης ῥώμης διηγεῖται ὡς ἐκεῖ τὸ μέγαλον Δ. & τὰς ἑσῶς ἰδεῖν ὅτι τῆς δὲ βίβλου ἡ ἀρχὴ ὅτι πείθεσθε τοῖς ἡγεμῶνις ἢ τῆς διαίρεσιν εἰς δέχα τέσσαρα πύλας. Quod omnis ecclesia à Papa Romæ ius accipit, quemadmodum ex edicto Constantini cernere licet. Huius libri initium, obedite præfectis, qui liber diuiditur in quatuordecim titulos. Hæc apud Græcos in libro supra proposito. Vigesimo autem capite est, πάντα πόλεις τὰ συνθη παλαίμης ῥώμης ἀκολουθεῖν ὀφείλει. Omnis vrbis sequi debet consuetudines Ecclesiæ Romanæ. Tum subiicit, οἱ δὲ εἰσὶν τὰ παρῆγομα τῆς παιδαίαις ῥώμης ἀγίας ἐπικλησίας παρῆγομα ἡμῶν τὸ ἰσοποσὸν ἀγίας Κωνσταντίνης μεγάλης γέροντος ἐγγραφὸν ἱεράσιμα τὸς τὸν ἄγιον Σύλλεγον τὸν τότε πάντα τῆς ῥώμης ὃ ἐν ὅπως ἐχθ. Quæ sint autem priuilegia antiquæ Romæ sanctæ Ecclesiæ, exhibet nobis sancti, magni, & qualis Apostolis Constantino, decretum, scriptum ad sanctum Syluestrum tunc papam Romæ, quod hoc modo habet. Hucusque illi. His clarum est quam fidem

habuerint Græci decreto, siue edicto Constantini. Non contempserunt: sed approbaue-
runt, amplexi sunt: non crediderunt, quemadmodum vetustarum, reconditarumque lit-
terarum imperitus Grammaticus, esse fabulosum. Sunt alia apud Græcos, & Latinos
præclara, ac peruetusta monumenta, quibus quisque percipere possit, edictum donatio-
nis esse verissimum, à magno Constantino editum, si per omnes ipsius edicti partes ani-
mum vertens eas conferas cum his, quæ dixi monumentis. Velut quod Constantinus san-
xit, vt Ecclesia Romana, sedesque Petri esset caput omnium Ecclesiarum, & ab ea totius
religionis ordo dependeret, ab ea iudicium in causis fidei expectandum esse, eam esse in
religione consulendam. Hoc sciens, perceptumque habens Carolus Magnus Imperator,
eodem tempore quo Adrianus pontifex protulit in concilio historiam Syluestri, scribens
& ipse de Imaginibus cum imperaret Constantinopoli Constantinus, & Irene mater, reci-
piens quæ magnus Constantinus statuisset, sic scribit libro primo capite sexto: (est autem
liber vetustissimus litteris Logobardicis scriptus in bibliotheca Palatina, non credenti vi-
dendi fiet potestas, Antequam, inquit, discutiendorum testimoniorum, quæ absurdè Orientales
in sua synodo taxauerunt, syluam ingrediamur, dignum duximus, vt qualiter sancta Romana
ecclesia cæteris ecclesiis à Domino prælata est, & à fidelibus consulenda est, sic prosequamur:
præsertim cum non ab aliis scripturis, nisi ab his, quas illa inter canonicas recepit, te-
stimonia sint sumenda. Hæc aliorum doctorum, nisi eorum, qui à Gelasio, vel à cæteris illius
sanctæ sedis pontificibus suscepti sunt, dogmata sint amplectenda. Nec aliter, atque aliter
pro cuiuslibet arbitrio, sed sanè, sobrieque: quæ ab illis dicta sunt, sint intelligenda. Ait enim
B. Augustinus cum institueret, quæ scripturæ essent recipiendæ, vel qualiter intelligendæ:
Erit igitur diuinarum scripturarum solertissimus indagator, qui primò totas legerit, notaf-
que habuerit scripturas, & si nondum intellectum, iam tamen lectione duntaxat eas, quæ
appellantur Canonice. Nam cæteras securius leget, fide veritatis instructus, ne præoccu-
pent imbecillum animum, & periculosas mendacis, atque phantasmatis eludentes, præ-
iudicium aliquid contra sanam intelligentiam. In Canonicis autem scripturis ecclesiarum
catholicarum quam plurimum auctoritatem sequatur. Inter quas sanè illa sint, quæ Apo-
stolicas sedes habere, & epistolas accipere meruerunt. Nam cum hic cunctis per orbem
constitutis sedibus, Apostolicas generaliter proferat sedes, multo magis illa omnibus præ-
ferenda est, quæ etiam cæteris Apostolicis sedibus prælata est. Sicut igitur cæteris disci-
pulis Apostoli, & Apostolis omnibus Petrus eminet: ita nimirum cæteris sedibus Apo-
stolicæ, & Apostolicis Romana eminere dinoscitur. Hæc enim nullis synodicis consti-
tutis cæteris ecclesiis est prælata, sed ipsius Domini auctoritate primatum tenet, dicentis:
Tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo ecclesiam meam: & portæ inferi non præ-
ualebunt aduersus eam: Et tibi dabo clauces regni cælorum: & quodcunque ligaueris su-
per terram, erit ligatum & in cælis, & quodcunque solueris super terram, erit solutum
& in cælis. Cui non incongruè beati Pauli doctoris gentium est attributa societas, vt illius
sanctæ ecclesiæ omnino firmaretur auctoritas. Quatinus altero ad piscandas animas electo
ex piscatore, altero ad muniendam ecclesiam, ex persecutore: vt in altero Dei filij vera
confessio, in altero appareret diuini verbi sacra prædicatio: cum alteri cõcesserit idem Dei
filius clauces regni cælorum, alteri clauem aperiendorum legalium verborum. Vtrique ta-
men virtutem signorum, quo alter ad eum cruce, alter gladio pergens, fidelibus arrabo-
nem corporalis sarcinæ relinquentes, & exempli fulgore, & verbi decore, & sancto cruo-
re supra dictam ecclesiam Romanam ei dicarent, quam supra solidissimam petram fun-
datam, nec descendens pluuia, nec venientia flumina, nec flantes venti ruere compelle-
rent. Hæc ergo sanctæ fidei spiritalibus munita armis, & à fonte lucis, & origine bonita-
tis, salutaribus satiata fluentis, & horrendis atrocibusque hæresum obfistit monstis, &
mellisua prædicationis pocula catholicis per orbem ministrat ecclesiis. Nam beatissi-
mus Hieronymus, vir diuinis legibus, & multarum linguarum peritia eruditus, dum Be-
thleemiticis moraretur in armis, & à beato Papa Damaso Romæ posito de difficillibus
consuleretur quæstionibus, cum pro causis fidei versa vice consuluisse dignoscitur: &
siue tacendarum, siue dicendarum hypostaseon vel quibus in Orientalibus partibus
communicare debeat, humilibus apicibus, vt apices accipiat deprecatur. Mira res, &
magnis prædicanda præconiis: interrogat, à quo interrogatur: consulit, à quo con-
sultitur: qui magistrum se in interpretandis diuinis scripturis sentit, in causis fidei vene-
randi pontificis se discipulum minime erubescit: & cui sacre legis quæstionum nexus
enodat,

Enodat, vtum hypostasis dicere debeat, quibus in Oriente cõmunicare efflagitat. Vnde
datur intelligi sanctos, & eruditos viros per diuersas mundi partes prædicationis, & scien-
tiæ lampade coruscantes, non solù à sancta Romana ecclesia non recessisse, sed etiam tem-
pore necessitatis ob fidei corroborationem, ab ea adiutorium implorasse: quod regulari-
ter, vt præfati sumus, & exemplis docuimus, omnes catholice debent obseruare eccle-
sie, vt ab ea post Christum, ad muniendam fidem, adiutorium petant: quæ non habens mac-
ulam, nec rugam, & portentuosam hæresum capita calcas, & fidelium mentes in fide cor-
roborat. A cuius sancta, & veneranda communione, multis recedentibus, nostræ tamen par-
tis nunquam recessit ecclesia, sed ea apostolica eruditione instruit, & eo à quo est omne
donum optimum, & omne datum perfectum, tribuente, semper suscepit reuerenda cha-
rismata quæ dum à primis fidei temporibus cum ea perstaret in sacre religionis vnione, &
ab ea paulò distaret in officiorum celebratione, venerandæ memoriæ genitoris nostri illu-
strissimi, atque excellentissimi viri Pipini regis cura, & industria siue aduentu in Gallias Re-
uerendissimi & sanctissimi viri Stephani Romæ vrbis antistitis, est ei etiam in psallendi or-
dine copulata, vt non esset dispar ordo psallendi, quibus erat compar ardor credendi. Et
quæ vnitæ erant vnus sanctæ legis sacra lectio, essent etiam vnitæ vnus modulaminis
veneranda traditio. Nec seiungeret officiorum varia celebratio, quas coniunxerat vnice
fidei pia deuotio. Quod quidem & nos collato à nobis à Deo Italiæ regno fecimus, sanctæ
Romanæ ecclesiæ fastigiū sublimare cupientes. Et Reuerendissimi Papæ Adriani salutari-
bus exhortationibus parètes, scilicet vt plures illius partis ecclesiæ, quæ quondam Apo-
stolicæ ecclesiæ sedis traditionem in psallendo suscipere recusabant, nunc eam omni diligen-
tia amplectantur. Et cui adhaerant fidei munere, adhaereant quoque psallendi ordine.
Quod non solum omnium Galliarum prouinciæ, & Germania, siue Italia, sed etiam Sa-
xones, & quædam Aquilonaris plagæ gentes per nos, Deo annuente ad veræ fidei rudimē-
ta conuertit, facere noscuntur. Et ita beati Petri sedem in omnibus sequi curant, sicut illò per-
uenire, quò ille clauicularius extat, desiderant. Ad quam beatitudinem nos peruenire, &
in sanctæ ecclesiæ consortio, & vnione, ille nos faciat perseuerare, qui ecclesiam suam in
Petro dignatus est fundare, & ipso interueniente cuius cathedræ sumus sequaces, regni
cælorum, cuius ille clauiger est factus, mereamur effici compotes. Cernitis magni Impe-
ratoris auctoritatem vt asserat, confirmet quod magnus Constantinus edicto statuerat. Di-
xerat Constantinus, *καὶ τὸν χεῖρ' αὐτοῦ τῆς ἰερέως καὶ ἀγίας ῥωμαϊκῆς ἐκκλησίας ὄντα ἀρχιερέα
ἐν μολότερον ἔνοι, ὅτι ἀρχιερα πᾶσαν τῆν ἰερέων τῆν ἐν πάσῃ τῇ οὐκείμῃ, ἀλλὰ καὶ πᾶντα ὡν δὲ ἔφροντιζεν ὡς
τε πλὴν ἰερέων λατρείαν ἢ πλὴν ὑπερώτητα τῆς τῆν ἁγίων πύργων τῆ τῆς χρίσει ὑπονομιέσθαι.* Et qui
pontifex per tempora futurus est in sancta ecclesia Romana celsiorem esse, atque imperare
omnibus terrarum orbe sacerdotibus. Sed & omnia gubernare sancimus, quæ ad religio-
nem Dei stabilitatemque Christianæ fidei spectant, eiusque iudicio subiecta esse. Hæc Con-
stantinus. Carolus autem, qui hæc in eius edicto haberi nosset, consentaneè scripsit, San-
cta Romana ecclesia cæteris ecclesiis à Domino prælata. Et, Tempore necessitatis ob fidei
Corroborationem ab ea adiutorium, sanctos, ac eruditos viros implorasse. Et, quod primatum
à Deo habuerit. Quæ Carolus magnus de testimonio diui Hieronymi super Ecclesia Ro-
mana scripsit, quoniã præclarū est, & dignum quod ab omnibus sapientibus, ac verè Chri-
stianis consideretur, subiiciam. Quandoquidem & magni viri, summique Theologi, nec-
non antiquitate conspicui, inter decreta, & compendium sacrorum institutorum referre
id voluerunt, scilicet Anselmus, & Iuo Carnotensis. Scripsit igitur Hieronymus in hunc
modum, cum in palæstina degeret, Arriana hæresi per totum Orientem omnia populante,
ac deuastante: cuius vocem hodiernam in religione ferocitatem audire oporteret, ipsū-
que Vallensem sceleratorum antesignanum perpendere docuisset, quid veteres patres de
sede Petri prædicassent, tunc intellexisset, piissimum Constantinum omnibus factis ex-
pressisse quod sancti illi patres scribendo aut loquendo confelli essent, posteritati que re-
liquissent. Quoniam, inquit diuus ille, vetus oriens inter se populorum furore collisus,
indiscissam Domini tunicam, & desuper textam, minutatim per frustra decerpit, & Chri-
sti vineam exterminant, vulpes inter lacus contritos qui aquam non habent, vt diffi-
cile vbi fons signatus & hortus ille conclusus sit, possit intelligi. Ideo mihi cathedram
Petri, & fidem, Apostolico ore laudatam censui consulendam, inde nunc meæ animæ po-
stulans cibum, vnde olim Christi vestimenta suscepi. Neque vero tanta vastitas elementis
liquentis, & interiacens longitudo terrarum, me à pretiosa margaritæ potuit inquisitio-

ne prohibere. Vbicunque fuerit corpus, illuc congregabuntur & aquilæ. Profligato à sobole mala patrimonio, apud vos solos incorrupta patrū seruat̄ autoritas. Ibi cesp̄te terra fecundo dominici seminis puritatem centeno fructu refert, hic obruta sulcis frumenta in lolium, auenâsque degenerant. Nunc in occidente sol iustitiæ oritur, in oriente autem Lucifer ille qui ceciderat, supra sidera posuit thronū suum. Vos estis lux mundi, vos sal terræ, vos vasa aurea, & argentea: hi testæ, seu vasa fictilia, virgam ferream, & æternum operiuntur incendium. Quanque tui me terret magnitudo, tantum inuitat humanitas, à sacerdote, victimam salutis, à pastore præsidium, ouis efflagito. Faceſſat inuidia Romani culminis, recedat ambitio, cum successore piscatoris, discipulo Christi loquor. Ego nullum primum nisi Christum sequens beatitudini tuæ, id est cathedræ Petri, communionē confocior. Super illam petram ædificatam Ecclesiam scio. Quicumque extra domum hanc agnum comederit, profanus est. Si quis in arca Noë non fuerit, perit regnate diluuii. Et quia pro facinoribus meis ad eam solitudinem commigraui, quæ Syriam cognomento barbariæ sine disternat, non possum sanctū Domini, tot interiacentibus spatiis à sanctimonia tua semper expetere: ideo collegas tuos Ægyptios sequor, & sub eorum parua nauicula delitescō. Non noui Vitalem, Meletum respuo, ignoro Paulinum. Quicumque tecum non colligit, spargit. Hoc est, qui Christi non est, antichristus est. Hæc eximius ille theologus. Audis solum in cathedra Petri incorruptam patrum seruari autoritatem: in occidente Solem iustitiæ exoriri: hic lucem mundi esse: super illam petram audis ædificatā Ecclesiam Christi: profanum esse qui extra domum hanc degat, veluti qui in arca Noë mundatē diluuii non fuisse, naufragari: Antichristi signa sequi, qui non sequatur doctrinam, & fidem Petri. Verum ut noscas omnium sanctorum præcorum theologorum eandem fuisse sententiam, audi etiam ut diuus Ambrosius non secus locutus fuerit, quàm diuus Hieronymus, uterque Constantini magni vicini temporibus. Hanc inquit solam Ecclesiæ nauem Dominus ascendit, in qua Petrus magister est constitutus. Quæ nauis in altum sæculi istius natat, ita ut pereunte mundo, omnes quos suscipit, seruet illæfos. Sicut enim Noë arca, naufragante mundo cunctos quos susceperat incolumes seruauit, ita & Petri ecclesia, conflagrante sæculo, omnes quos amplectitur, repræsentabit illæfos. In vrbe, inquit, Roma quæ principatum, & caput obtinet nationum, passi sunt gloriosi Apostoli: ut vbi caput superstitionis erat, illic caput quiesceret sanctitatis: & vbi gentilium principes habitabant, illic ecclesiarum principes morarentur. Sic diuus Ambrosius, qui clare eam priuilegij Constantini periodon asserit, comprobat, qua magnus imperator, actus spiritu diuino exclamauit: Iustum non est ut Dominus terrestris imperet, vbi Deus constituit principatum caelestem. En Ecclesiarum principes, en caelestis principatus, ut omnes mirificè consentiunt super re diuina, ac præcipua. Eadem hæc vidit, notaque habuit sanctissimus Athanasius. Floruit enim eadem tempestate, viditque ipsum Constantinum, eiusque filios: Niceno concilio interfuit, cum haberet percepta, quæ Constantinus Christi præcepta secutus illo edicto sanxisset, sic scripsit: Non erat copia exemplaris Græci ex peruetusto Latino: quod erat in bibliotheca Palatina. Domino beatissimo Papæ, & honorabili sancto patri Felici, sanctæ sedis Apostolicæ vrbis Romæ Papæ, Athanasius, & vniuersi Ægyptiorum, Thebaidorum, & Libyrorum episcopi in sancta Alexandria synodo gratia Dei conuocati. Pater beatissime, quia semper antecessores nostri, & nos à vestra Apostolica sancta sede, auxilium hausimus, & nostri vos curam habere cognouimus, præfatam Apostolicam, & summā expetimus iuxta canonum decreta, sedem: ut inde auxilium capiamus, vnde prædecessores nostri ordinationes, & dogmata, atque subleuationes ceperunt. Ad eam quoque quasi ad matrem recurrimus, ut eius vberibus nutriamur: quoniam non potest mater obliuisci infantem suum. Sic & vos nolite nos obliuisci, vobis commissos, quoniam non leuibus nos inimici nostri implicuerunt, & quotidie facere moliantur, afflictionibus, & apprehendere, ac ferreis nos constringere minantur, nisi eorum consentiamus erroribus: quod vobis inconsultis nequaquam agere præsumimus: Canonibus quippe iubentibus absque Romano nos de maioribus causis nihil debere decernere pontifice. Ideoque ad propositum currentes, & ad brauium properantes, vestræ Apostolicæ sedis imploramus auxilium. Quia, ut credimus, non despexit Deus preces cum lachrymis sibi oblatas seruatorum suorum: sed ob id vos vestrosque prædecessores Apostolicos videlicet præfules in summitatis arce constituit, omniumque ecclesiarum eis habere curam præcepit, ut nobis succurratis, nosque tueantes, cui omne iudicium episcoporum est commissum liberare non negatis. Nam scimus in

A mus in Nicena magna synodo cccviii. episcoporum, ab omnibus cōcorditer esse corroboratum, non debere absque Romani pontificis sententia concilia celebrari. Hæc diuus Athanasius, multaque præterea grauiora. Audis in summitatis arce cōstitutum Romanum pontificem, omne iudicium episcoporum ei commissum, omnium eum ecclesiarum habere curam, de maioribus causis ab ea sede iudicium expectandum. Ea videlicet quæ sanxerat, promulgauerat in edicto Constantinus. Sed quid me piget, cum præclara sint, & ad impietatem grammatici conuincendam maximè idonea, proferre quæ idem Athanasius proloquitur: Similiter, inquit, & à supradictis patribus est definitum consonanter, ut si quisquam episcoporum, aut metropolitanum, aut comprouinciales, aut iudices suspectos habuerit, vestram sanctam Romanam interpellet sedem, cui ab ipso domino potestas ligandi, & soluendi speciali est priuilegio super alios concessa. Ipsa enim firmamentum à domino fixum, & immobile percipit, quoniam ipsam formam vniuersorum titulorum lucidissimam, dominus Iesus Christus vestram Apostolicam constituit sedem. Ipsa est enim sacer vertex, in qua omnes vertuntur, sustentantur, & releuantur: & sicut in Christo Christiani, ita in petra, id est Petro, Christi renouantur Ecclesiæ. Tu es enim, sicut diuinum veraciter testatur eloquium, Petrus: & supra fundamentum tuum Ecclesiæ columnæ, id est episcopi, qui Ecclesiam sustinere, & propriis humeris reportare debent, tibi sunt confirmata. Tibique clauces regni caelorum commisit, atque ligare, & soluere potestati tuæ, quæ in terra, & quæ in caelis sunt promulgauit. Tu profanarum hæresum, & imperitorum, atque omnium infestantium depositor vt princeps, & doctor, caputque omnium orthodoxorum doctrinæ, & immaculatæ fidei existis. Igitur ne despicias patrum tuorum pater pietatem, bonamque intentionem, & sicut illi patres, & prædecessores à multis liberauerunt oppressionibus, & angustiis, ita nos liberare digneris. Nam semper fuit vestræ sanctæ, & apostolicæ sedi licentia, iniuste damnatos, vel excommunicatos, potestati suæ, sua autoritate restituere, & sua eis omnia reddere, & illos, qui eos condemnauerunt, aut excommunicauerunt, Apostolico punire priuilegio, sicut etiam nostris, & anterioribus cognouimus actum temporibus. Idem Athanasius: Antiquis enim regulis censitum est, ut quicquid quamuis in reuerentis, aut longinquo positis prouinciis insuper episcoporum querelis, aut accusationibus ageretur, non prius tractandum, aut accipiendum esset, quàm ad notitiam almæ sedis vestræ fuisset deductum, ut huius autoritate iuxta quam fuisset pronunciatum infirmaretur, aut firmaretur. Indèque sumerent normam, vnde Ecclesiæ sumpserunt prædicationis exordium, ne passim ab insidiatoribus columnæ auerterentur Ecclesiæ. Certum est enim, quod eidem sedi vestræ in honore beatissimi Petri, patrum decreta peculiarem decreuere reuerentiam Dei, pro rebus inquirendis, atque determinandis, quas sollicitè decet iustèque ab ipso præfulum vertice examinare Apostolico, cuius sollicitudo semper fuit, & est, tam mala damnare, quàm probare laudanda. His Athanasij magni, ac sanctissimi theologi dictis, nemo erit tam vecors, tam improbo ingenio, qui non percipiat, ac persuaderi velit, modo apud se sit, quoniam hæc dixit is, qui cōcilio Niceno interfuit, interfuit etiam Cōstantinus, ea quæ Cipse magnus Imperator illo suo priuilegio edidit, redolere mentem ipsius concilij, vocem illam Constantini, esse vocem totius concilij, eodem tempore editam. Nihil aliud protulit, sanxitque Constantinus, quàm quod Athanasio teste totum concilium Nicenum definiuit, de magna Petri, ac principali maiestate, quæ transierit, perenniter ad successores. Hoc irrefragabile est testimonium super priuilegio Constantini, super antiquitate, ac veritate. A concilio Niceno natum est edictum illud, admirandumque priuilegium: didicit ab illis patribus venerari Petri principatum Constantinus, à quo vniuersa regatur Ecclesia. Quid amplius est in priuilegio Constantini, quod non sit apud Athanasium de laudibus huius sanctissimi principatus? Quod autem concilio Niceno veluti primas interfuerit ipse declarat his verbis.

Petitio Ægyptiorum episcoporum pro capitulis LXX. Niceni concilij ab autoritate sedis Apostolicæ.

Domino sancto, & Apostolici culminis dignitate venerando, Marco sanctæ Rom. & Apostolicæ sedis, atque vniuersalis Ecclesiæ Papæ, Athanasius, & vniuersi Ægyptiorum episcopi. Nicenam synodum in contumeliam nostram, & omnium Christianorum, Arriani incenderunt. Quapropter precamur pater beatissime ut illa nobis exemplaria, quæ sanctæ recordationis prædecessori vestro Syluestro missa fuere, sub tuta mittatis stipulatione. Nam sub nostræ præsentis testimonio per beatos Viætoem, & Vincentium presbyteros,

& apocrifarios Apostolicæ sedis missa sunt prædicto Papæ Syluestro cū stipulatione subnixta, capitula LXX. Sanè præsentibus nobis LXX. in memorata Synodo capitula tractata sunt. Scilicet XXX. à Græcis, Græca lingua edita: & XXX. à Latinis, Latinè edita. Sed visum est CCC. & XVIIII. patribus, vt decem capitula adunarentur in congruis locis, & ad formam LXX. discipulorum, vel totius orbis terræ linguarum. LXX. tanti, & tam excellentis concilij fierent capitula, quæ omnem Christianorum orbem in vna fide firmarent. Nunc ergo optamus, vt à vestræ sedis autoritate, quæ est caput, & mater omnium ecclesiarum, ea ad correctionem fidelium orthodoxorum percipere per præsentem legatos mereamur.

Vt autem noscatis vera esse quæ scripsit Carolus magnus, & quæ magnus Constantinus, itémque Athanasius de sedis Romanæ principatu: audi quæ longe vetustissimus Pontifex Iulius primus, post Marcum Syluestri successor, scripserit orientalibus. His persuaderi facile poteris, verè priuilegium à Constantino pio, sanctòque Imperatore editum fuisse: quippe qui complexus eo fuerit ea, quæ superiores theologi, & concilium Nicenum vnanimèter cõfessi fuerant. Scribit ergo Iulius orientalibus: Venerabilibus fratribus vniuersis orientalibus episcopis Iulius. Porro dudum à sanctis Apostolis, successoribusque eorum in præfatis antiquis decretum fuerat statutis, quæ hæcenus sancta, & vniuersalis Apostolica tenet Ecclesia, non oportere præter sententiam Romani Pontificis concilia celebrari, nec episcopum damnari, quoniam sanctam Romanam Ecclesiam primatum omnium ecclesiarum esse voluerunt: & sicut beatus Petrus primus fuit omnium apostolorum, ita & hæc ecclesia quasi ad matrem, & apicem omnes maiores ecclesiæ, causæ & iudicia episcoporum recurrant, cuiusque iuxta terminum sumant sententiam. Nec extra Romanum quicquam ex his decerni debere pontificem. Hæc illè. Quibus clarissimè probatur, cum Constantinus magnus eodem ferè tempore floruerit, quo hæc scripsit Iulius, tã opere suo illo ædificato hæc de principatu Romanæ sedis prædicasse, tantopere reliqui theologi suis epistolis, cæterisque scriptis idem prius asseruissent. Ipsumque Cõstantinum cum vetustis illis theologis, os quoque suum super his summa pietate inflammatum aperuisse. Quod & magnus Carolus pariter est infecutus. Similia eidem orientalibus prosequens Iulius addidit, vt noscatis veterum patrum de sedis sancti Petri maiestate, ac primatu sententiam, qui quidem principatus, ac maiestas, non nostris sæculis exorta est: sed à Christo profectam Apostoli, veterisque theologi cõfessi sunt, posterisque scriptum, ac prædicatum reliquerunt. Iulius reprehendens eosdem orientales, quibus semper fere mos fuit insolescere, audi quid de Concilij Niceni decretis pro Romanæ sedis excellentia scripserit: Quid Christus, quid Apostoli de ea statuerint: vt nõ sit mirum, eodè tempore similia scripsisse, ac sanxisse Constantinum. Iulius eisdem Orientalibus: Si quis ab hodierna die, & deinceps episcopum præter huius sanctæ sedis sententiam damnare, aut propria pellere sede præsumperit, sciat se irrecuperabiliter esse damnatum, & proprio carcere perpetim honore. Eosque qui absque huius sedis sententia sunt eiecti vel damnati, huius sanctæ sedis sententia, vel autoritate, scitote pristinam recipere communionem, & in propriis restitui sedibus. Quoniam & prius, à tempore scilicet Apostolorum, hæc sanctæ huic sedi concessa sunt, & postea immemorata Nicena synodo propter prauorum hominum infestationes, atque hæreticorum persecutiones, & insidiantium molimina fratrum, sunt concorditer ab omnibus roborata, vt magis singuli præuideant, nec talia audeant perpetrare, & caueant si nõ propter Deum, & honorem fraternum, tamen propter opprobrium hominum, & ruborem suum, atque canonicam vltionem. saltem hæc timore, & verecundia compressa silentio comprimantur, amputato scilicet totius vsurpationis excessu. Quia nullus debet præsumere quæ sibi non videntur esse cõcessa. Quam in culpam nullo modo potuisset incidere, si vnde consecrationem & honorem accipitis, inde legem totius obseruationis sumeretis. Et beati Apostoli Petri sedes quæ vobis sacerdotalis mater est dignitatis, esset & Ecclesiasticæ magistra rationis. Vellem enim vos magis ad eam dictam canonicam venire vocationem, vt coram vniuersali cõcilio redderetis rationem, cur synodum ad statum ecclesiarum, & fratrum in Antiochia subuertendum, & Niceni magni concilij destructionem fecistis. Aut cur nobis inconsultis episcopos in eam cõuocastis, ad quam nec Maximus Hierosolymitanus venit, nec nostra interfuit legatio? Canonibus quippe in Nicena synodo iubentibus non debere præter sententiam Romani pontificis vllò modo concilia celebrari, nec episcopos damnari: cur in prædictorū locum fratrum, alios posuistis, antequam penes nos, aut nostros apocrifarios

Apocrifarios eorum causa canonicè esset examinata, finemque perciperet rectum? Quibus ita gestis scripsi vobis, & omnibus qui in Antiochia contra Apostolicam, canonicamque regulam nobis inconsultis fueratis congregati, arguens vos primum de iniuriis litterarum. Deinde cur Athanasium suòque consecratos ad vestrum concilium conuocassetis, omnibus scilicet præcipientibus nihil extra Romanum decerni pontificem, cui hæc, & maior ecclesiarum negocia tam ab ipso domino, quàm ab omnibus vniuersorum conciliorum patribus, speciali sunt, vt iam dictum est, priuilegio contradita. Vobis verò refugientibus, & ad concilium totiens conuocatis adesse nolentibus, illis quoque in sua reclamacione, & iusta ratione persistentibus, vestræque cognoscentibus crimina, & illorum iustam examinantem rationem, omnesque eos Niceno concilio comperientes, & nostris Apostolicis iussionibus obtemperantes, visum est nobis, ac vniuerso concilio, vt vos diuinis præceptis, & Apostolicis monitis informati, qui pro omnium ecclesiarum statu impigro vigilare debemus affectu. Si quicquam reprehensione vsquam inuenitur obnoxium, ceteri sollicitudine, aut ab ignorantia imperitia, aut à præsumptionis vsurpatione reuocemus. His taliter consideratis, atque decretis, tanquàm omnium curam gerentes, propter sedis propriæ dignitatem, suscepimus eos in communionem, singulisque cum suis autoritate huius sanctæ sedis rebus propriis reddimus ecclesias. Quoniam huic sanctæ sedi propter prauorum hominum insidias, ipso domino licuit, & sanctis eorum successoribus per singula concilia roborantibus, hoc semper licuit, licebitque domino auxiliante in perpetuum. Vnde qui se scit aliis esse propositum, non molestè ferat aliquem sibi esse prælatum, sed obtemperantiam, quam ab aliis ipse requirit gratis, & ipse dependat. Quapropter increpando vobis scribo, quia non rectè tractastis viros inculpato, & à nobis minime examinatos, de suis ecclesiis communionem priuatos pellentes, & ecclesiasticæ disciplinæ iniuriam irrogantes, constitutæque Niceni concilij minime seruantes, talia in disciplinatè agere non formidastis. Idcirco quoniam dudum venire vocati renuistis, modò ad certum diem, id est quinto decimo Cal. Nouembr. vos iterum regulariter litteris missis que euocemus, vt coram vobis ostendamus nos, iniustam in eos postulasse sententiam, & de cætero non talia esse passuros. Est enim in antiquis ecclesiæ statutis decretum, vt qui aliena inuadit, non exeat impunitus, sed cum multiplicatione restituat. Vnde & in Euangelio scriptum est: Quod si aliquid defraudauit, reddo quadruplum. In lege quoque cautum est, Maledictus omnis qui transfert terminos proximi sui & dicit omnis populus, Amen. Quare miror vos tam audaces esse, & tam imprudenter egisse, & terminos, ac iura beati Petri Apostolorum principis inuasisse. Sui enim, vt paulo superius prælibatum est, iuris erat vt absque eius sanctæ sedis autoritate nullus deberet, aut cõcilia celebrare, aut episcopos ad synodum conuocare, vel eos damnare, aut propriis pellere sedibus, aut alios in eorum loco ordinare. Quæ omnia vos temerare non timuistis. Quid rogo est aliud talis præsumptio, nisi quòd Apostolorum suorumque successorum decreta transgredi, & maledictionem superius comprehensam, in lege cautam, quam omnis populus vno ore, consonaque responsione per Amen, id est, Fiat, confirmauit, suscipere non timuistis? Nam vt reor, talibus transgressionum funiculis cõstricti, nostrum ne vestra proderentur flagitia, examen declinastis, & ad sæpe dictam vocationem venire distulistis. Sanè manifestum est, suum eos confiteri crimen, qui totiens euocati, absque inuitabili causa venire distulerint, & purgandi se voluntate non vtuntur. Regula vestra nullas habet vires, nec habere poterit, quoniam nec ab orthodoxis episcopis hoc concilium actum est, nec Romanæ ecclesiæ legatio interfuit, canonicis præcipientibus sine eius autoritate concilia fieri non debere. Nec vllum ratum est, aut erit vnquam concilium, quod eius non fuerit fultum autoritate. Mihi, cui vice principis Apostolorum vniuersalis ecclesiæ cura commissa est, summopere prouidendum est, ne talia deinceps fiant. Quoniam ideo huic sanctæ sedi præfata priuilegia specialiter sunt concessa, tam de congregandis conciliis, & iudiciis, ac restitutionibus episcoporum, quàm & de summis ecclesiarum negotiis, vt ab ea, omnes oppressi auxilium, & iniuste damnati restitutionem sumant, & talia ab improbis, nec præsumantur absque vltione, nec exerceantur absque sua damnatione. Aspice etiam vt concilium Nicenum voluerit autoritate Apostolica, quæ statuissent cõfirmari, omniisque hæc nouisse Constantinum.

Petitio Niceni concilij, vt ab Apostolica autoritate confirmetur.

Beatissimo Papæ vrbis Romæ Syluestro, Osus episcopus Cordubensis prouinciæ Hispaniæ, & Victor, & Vincentius presbyteri vrbis Romæ, & ceteri episcopi CCC. & XVIIII. salutè,

Quoniam omnis corroborata est diuinis mysteriis ecclesiastica vtilitas, & ea quæ ad ro- bur pertinent sanctæ ecclesiæ catholicæ, & Apostolicæ, ad sedem tuam Romanam expla- nata de Græco in Latinum gesta sancti concilij scribimus. Itaque censeat vestra gloria in vestra Apostolicæ vrbis sinu episcopos vobiscum habere concilium, sicut decet vt firmet vestrum sanctimonium gradus præfixos, vel textus ordinationis. Quoniam quicquid con- stituimus in Niceno concilio, precamur vt vestri oris consortio confirmetur. Oret beati- tudo tua pro vniuerso concilio. Data v r i i. Cal. Septembr. Paulino, & Iuliano consulibus.

Eandem edicti partem, vt penitus noscas, non esse fictitium, sed vetustissimum, & à ma- gno Constantino prolaturum, à doctissimis præcis Theologis confirmatum, Theodoritus, qui concilio Chalcedonensi interfuit, in libro suarum epistolarum in epistola ad Leonem ex- pressit. Exemplar est in bibliotheca, ex vetusto exemplari exscriptum. Videbis vt omnes mirificè congruant super Romanæ sedis maiestate, laudibus summorum Apostolorum, eorumque sepulchris Romæ. Vt in causis fidei ab ea sede sit auxilium expetendum: vt ei nitatur tota religio, quæ superius Athanasius abunde cum magno Carolo, reliquisue theo- logis. Græca hæc sunt,

Λέοντι ἑπισκόπῳ ῥώμης.

Εἰ Παῦλος τῆς ἀληθείας ὁ κήρυξ ἢ τῆς παναγίας πνεύματος σέλιπτίχης, τὸν μέγαν ἔδραμε Πέτρον ὡστε τοῖς ἐν Ἀντιοχείᾳ τῆς χυτῆ νόμον πολιτείας ἀμφισβητοῦσι παρ' αὐτῆς κομισαί τὴν λύσιν, πολλὰ μάλλον ἡμεῖς οἱ εὐτελεῖς καὶ μικροὶ πρὸς τὸν ἀποστολικὸν ὑμῶν τεύχοντες θρόνον, ὡς παρ' ὑμῶν λαβὴν τοῖς τῶν ἐκκλησιῶν ἐλκεσὶ θεραπείᾳ. διὰ πάντας γὰρ ὑμῶν τὸ παρῶν ἀμύθητον, πολλοὺς γὰρ ὁ ὑμέτερος θρόνος κοσμεῖται πλεονεχίῃ μασι. τὸς ἔμδῳ γὰρ ἄλλας πόλεις ἢ μέγιστος ἢ τὸ πλῆθος τῶν οἰκητόρων κοσμεῖ, ἐν ἑαυτῷ δὲ τῶν ἐσθημάτων πνευματικῆς τινα λαμπαρῆναι χαρῆσιν αἰα. τῆ δὲ ὑμέτερος φρονεῖν ἔδωκεν ἀγαθῶν ὁ πᾶν ἀγαθῶν χρηρῆς, ἢ γὰρ αὐτῆ πασῶν μεγίστη καὶ λαμπαρῆσιν καὶ τῶν οἰκιστῶν προσηλυτῆσιν καὶ τῶν πλῆθει τῶν οἰκητόρων κυμαίνεσθαι. τὸς δὲ τῶν καὶ τῶν κρητῶσιν ἢ γαμονίαν ἐβλάστησεν, καὶ τῆς οἰκίας προσήρῆσας τοῖς ἀρχιερέσιν μετέδωκεν κοσμεῖ δὲ αὐτῶν ἀφροσύνας ἢ πῆγῃς καὶ μάρτυς ἀξιοχρεῶς ὁ θεὸς Σπύργος βοῶν ὅτι ἢ πῆγῃς ὑμῶν λαπαγγέλλεται ἐν ἄλλῳ τῶν κόσμῳ. εἰ δὲ εὐθὺς δεξιάμην τὰ τῆ σωτηρίας κηρύγματι ἀπέρματα τοῖς ἀξιαγάθοις τῶν τοῖς ἐβέβηκεν λαμπροῖς, τίς Σπύργῳ λόγος τῶν ἔν ἑαυτῇ πολιτευομένων εὐσεβείαν εὐφημῆσαι, ἔχει δὲ καὶ τῶν κοινῶν πατέρων καὶ διδα- σιᾶλων ἢ ἀληθείας Πέτρος καὶ Παῦλος τοῖς θήσῃς, τῶν πῆγῶν τῶν φησῖς φραζέσθῃς. ἢ δὲ τῶν πρῶτα κη- ρεῖ καὶ θεῖα ἔμμελῃς ἀνέτειλεν ἔμδῳ ἐν τῇ ἐσῆ, καὶ πάντοσε τοῖς ἀλίῃς ἐξέπτεμψεν, ἐν δὲ τῇ δύσει παρῶν εὐδῆ- ξατο τοῖς τῶν βίβῃ δυσμάς, λαμπερῆσιν ἢ λαπαυράζει τῶν οἰκιστῶν. ἔτοι τῶν ὑμέτερον παρῶν ἀπέρῃσιν θρόνον ἔτος τῶν ἀγαθῶν τῶν ὑμέτερον ὁ κάλοφρων, ὁ δὲ ἐκείνων θεὸς καὶ ἢ τῶν ἐκείνων ἐλάμπαρνε θρόνον, τῶν ὑμέ- τερον ἀγοσῆσιν ἰδρύσας ἐν τῶν ἢ ὀρθοδξῆσας τῶς ἀντινας ἀφίεσθαι.

Si Paulus, inquit, præco veritatis, tuba Spiritus sancti, ad magnum Petrum accurrit, vt ab eo solutionem referret super his dubitationibus, quæ Antiochiæ inciderant an viuendum esset secundum legem: Multò magis nos abiectæ sortis, & exigui homines, ad Apostolicum vestrum thronum recurrimus, vt à vobis medicinam ad sananda ecclesiarum vlcera discamus. Vestrum enim est in cunctis præesse, ac dominari, propterea quod sedi vestræ omnium laudum excellentia data est. Nam reliquas vrbes, aut magnitudo, aut pulchritudo, siue etiã habitatorum multitudo exornant, quædam his omnino carentes spiritalia quædam mu- nera reddunt conspicuas. At vestræ Vrbi, omnium bonorum copiam largitus est bonorum largitor. Hæc enim omnium maxima est, ac præclarissima, præsidetque orbi terrarū exun- dans habitatorum multitudine. Insuper hodiernum imperium ex ea pullulauit, suamque appellationem non inuidet subiectis. In primis autem eam exornant fides, & testis locu- ples diuinus Apostolus exclamans, Fides vestra annuntiat in vniuerso mundo. Quod si subito susceptis salutiferæ prædicationis seminibus, tam admirandorum fructuum edidit copiam, quæ certè sufficiat oratio ad profequendas religionis ac pietatis laudes, quæ hodierno tempore in ea florescit: Habet insuper sepulchra præceptorum veritatis, patrumq; totius orbis Petri, & Pauli, à quibus ad omnes Christianorū animas lumē emicat. Quorum beatissima, prorsusque diuina societas nata est in Oriente, omnemque inde mūdum radiis illustrauit: sed in occidente occasum vitæ promptè, & fortiter excepit, atque inde in to- tum orbem terræ splendorem demittit. Isti sedem vestram admirandam, clarissimamque reddiderūt. Hoc bonorum vestrorum est supremum culmen. Eorum Deus etiam nunc se- dem eorum claritate conspicuam reddidit, vestra sanctitate super ea collocata, vnde sanctæ ac puræ religionis radios diffundit.

Illà quoque pars edicti, qua Constantinus prætulit Romanam Ecclesiam quatuor sum- mis ecclesiis, nominatim concilium Nicenum hoc sciens, & eodem tempore, atque Con- stantinus

Constantinus eadem cum ipso imperatore confirmans, sanxit, decreuit Romanam Ecclesiam ante quatuor illas tenere primum. Statuit etiam, vt audisti, Athanasium similiter, atque Constantinus, vt consilium ex successoris sancti Petri cogereetur voluntate, veluti principatum in omnibus ei permittens. Atque id clarissimum est. Nemini enim non perspicuum est, id in concilio Niceno haberi.

Id quoque non leue argumentum est, quo decretum Constantini probatur verum esse, ipsius ore prolaturum cum de principatu Romanæ Ecclesiæ secutus Christum, totamque su- perioris Ecclesiæ quæ veniebat à Christo traditionem sanxit, quod Ioannes Pontifex scripsit Iustiniano, Ioannes vrbis Romæ episcopus Iustiniano Augusto. Inter claras sapientiæ mansuetudinis vestræ laudes christianissime principū, puriore luce tanquam sydus aliquod irradiat, quod amore fidei, quod charitatis studio edocta ecclesiasticis disciplinis, Romanæ sedis reuerentiam cōseruatis, & ei cuncta subiicitis, & ad eius deducitis vnitatem, ad cuius autorem, hoc est Apostolorum primum, domino loquente præceptū est, Pasce oues meas. Quam esse omnium ecclesiarum verè caput, & patrum regulæ, & principum statuta decla- rant, & pietatis nostræ reuerentissimus declarat affectus. Hæc pauca ex magna epistola.

Andis statuta principum ante Iustinianum, Romanam ecclesiam omnium ecclesiarum esse caput. Statuta scilicet, siue edictum, ac decretum primum quidem magni Constantini, quem reliqui secuti sunt. Scripsit autem prior Iustinianus ipsi Ioanni summo pontifici in hunc modum, vt in eius edictis, seu cōstitutionibus cernere licet. Victor Iustinianus pius, felix, inclytus, triumphator, semper Augustus Ioanni sanctissimo Archiepiscopo almæ vr- bis Romæ, & patriarchæ. Reddentes honorem Apostolicæ sedi, & vestræ sanctitati, quod semper nobis in voto fuit, & est, vt decet patrem honorantes vestram beatitudinem. Omnia quæ ad ecclesiarum statum pertinet festinamus ad notitiam deferre vestræ sanctitatis. Quoniam semper magnum nobis fuit studium, vnitatem vestræ Apostolicæ sedis, & sta- tum sanctarum Dei ecclesiarum custodire, qui hæcenus obtinet, & incommotè perman- et, nulla intercedente contrarietate. Ideoque omnes sacerdotes vniuersi Orientalis tra- ctus, & subiicere, & vnire sedi vestræ sanctitatis properauimus. Et in præsentī ergo hæc quæ mota sunt quæuis manifesta, & indubitata sint, & secundū Apostolicæ vestræ sedis doctri- nam ab omnibus semper sacerdotibus firmè custodita, & prædicata, necessariū duximus, vt ad notitiam vestræ sanctitatis perueniāt. Nec enim patimur quicquam quod ad ecclesiarū statum pertinet, quamuis manifestū, & indubitatum sit quod mouetur, vt non etiam vestræ sanctitati innotescat, quia caput est omnium sanctarum ecclesiarum. Per omnia enim, vt dictum est, properamus honorem, & autoritatem crescere vestræ sedis. Petimus ergo ves- trum paternum affectū, vt vestris ad nos destinatis litteris, & ad sanctissimum episcopum huius almæ vr- bis, & patriarcham vestrum fratrem, quoniam & ipse per eosdem episcopos Hypatium, & Demetrium scripsit ad vestram sanctitatem, Festinans in omnibus sequi se- dem Apostolicam beatitudinis vestræ, manifestum nobis faciatis, quod omnes qui prædi- cta confitentur suscipit vestra sanctitas, & eorum qui iudaicè ausi sunt rectam denegare fi- dem condemnat perfidiam. Plus ita enim, & circa vos omnium amor, & vestræ sedi crescit autoritas, & quæ ad vos est vnitas sanctarum ecclesiarum inturbata seruabitur, quoniam per vos didicerunt omnes beatissimi episcopi horum, quæ ad vos relata sunt, sinceram san- ctitatis vestræ doctrinam. Petimus autem vestram beatitudinem orare pro nobis, & Dei nobis acquirere prouidentiam. Diuinitas te seruet per multos annos, sancte, ac religiosissi- me pater.

Non esse autem mirum Constantinum dedisse ecclesiæ Romanæ principatum, sed id à maioribus positum, ac cōstitutum didicisse, primum ab ipso Christo, (quo in scitia Laurétij coarguitur, qui neget ausurum fuisse hunc, cum ex suo pectore constituere principatum) declarat, quod Anacletus antiquissimus pontifex, tertius scilicet à Petro, scripsit his verbis, Anacletus seruus Christi Iesu, in sede Apostolica domino seruiens, episcopis omnibus, & cæteris cunctis fidelibus, qui coæqualem nobiscum fortiti sunt fidem, Gratia vobis, & pax atque consolatio multiplicetur. Si difficiliore fuerint quæstiones ortæ, aut episcoporum, vel maiorum iudicia, aut maiores causæ fuerint, ad sedem Apostolicam, si appellatum fue- rit, referantur. Quoniam hoc Apostoli statuerunt iussione saluatoris, vt maiores, & diffici- liores quæstiones semper ad Apostolicam sedem deferantur, super quam Christus vniuer- sam construxit ecclesiam. Hæc præcis ille pontifex. Quid igitur mirum si Constantinus, cui fuerant hæc à Syluestro, doctissimisque episcopis ostensa, sanxit, confirmauit edicto

principatum Romanæ sedis successorumque Petri, totque ei munera largitus est, qui videret vniuersam ecclesiam huic fundamento niti in Christum, id est Apostolos statuisse, eum esse totius Ecclesiæ consensum. Nec nouum edidit ipse decretum. Illa quoque edicti pars, qua magnus imperator prædicat se frænum equi sancti Syluestri tenuisse, equumque duxisse, in quo noscitur pedum deosculatio, probatur vera esse, quod successores imperatores non multò post tempore similia fecerunt. Nam ingrediente Pontifice Romano Constantino, natione Syro, Constantinopolim, Iustinianus Augustus Christianissimus cum regno in capite sese prostravit, & pedes osculans pontificis, deinde in amplexu mutuo corruunt. Item cum Stephanus pontifex proficisceretur ad excellentissimum Francorû regem Pipinum, aduersus Astulfum regem Longobardorum auxilium postulans. Audiens autem idem Rex eiusdem beatissimi pontificis aduentum, nimis festinanter in eius aduentum occursum vnà cum coniuge, & filiis, & primatibus, & ferè ad centum miliaria filium suum Carolum ei misit cum aliquibus optimatibus, ipse quoque in palatio, quod dicitur Ponticone, fere ad trium miliariorum spatium descendens de equo suo, cum magna humilitate terræ prostratus, vnà cum coniuge, & filiis, & optimatibus eundem suscepit pontificem. Cui & vice stratoris vsque in aliquantum locum iuxta eius sellam properauit, & cum gloria ad palatium duxit, & omnia, quæ ab eo pontifex petiit, impetrauit. Hæc vera historia prodidit, quam ego ad verbum protuli ex Iuone Carnotensi. Ille ut reor ex Anastasio bibliothecario. Vides tot annis antè ab hoc sæculo vsque à tempestate Pipini, stratoris officium reges, & imperatores exhibuisse summo pontifici, iuxta videlicet exemplum magni Constantini, quod in edicto donationis ipse memorauit. Hoc magni Constantini, aliorumque imperatorum exemplum, cum Federicus ob superbiam imitari noluisse, pedemque pontificis ascendens equum tenere more maiorum renuisset, atque ad osculandum Adrianum tertium pontificem accessisset, non admissus, sed reiectus est à pontifice, anno ad hinc quadringentesimo plus minus. Verum à proceribus edoctus imperator, vestigatis veterum monumentis, repertoque eam antiquissimam esse consuetudinem imperatorum, cum iterum occurrisset pontifici, qui iam discesserat, ex equo exiliens in conspectu totius exercitus, quem prope orbem habebat, officium stratoris exhibuit, admissusque est ad osculum pacis à pontifice: Ille igitur Romanæ sedis principatus, quem confirmauit, corroborauit edicto Constantinus, non autem ex suo capite reperit, à Christo fuerat institutus, quod pontifices, qui Petrum viderunt, & audierunt, perceptum habuerunt, memoriam prodiderunt. Nam Anacleus, ut superius ostendi, seruus Iesu Christi ait: Hæc sacrosancta Romana & Apostolica ecclesia, non ab Apostolis, sed ab ipso domino saluatore nostro, primatum obtinuit, sicut beato Apostolo Petro dixit: Adhibita est & societas in eadem Romana vrbe, beatissimi Pauli Apostoli vasis electionis, qui vno die, vnoque tempore gloriosa morte cum Petro coronatus est, & ambo sanctam Romanam ecclesiam consecrauerunt, aliisque vrbibus omnibus in vniuerso mundo, tam sua presentia, quam venerando triumpho prætulērunt. Hæc sanctus, ac princeps pontifex. Idemque asserit, primam esse ecclesiam Romanam: secundam nomine beati Petri à sancto Marco fuisse Alexandria constitutam: Tertiam Antiochiæ eiusdem beati Petri nomine. Hinc argumentum contra Laurentium, ordinem illum ecclesiarum à Constantino in edicto nominatarum fuisse prius in ecclesia catholica ab ipso confirmatum. Addita est Constantinopolitana suo tempore. Legat qui velit, qui codicem non habet, veniat, & videat. Quam præclara sunt illa, quamque admiranda, quam corroborant testimonium Anacleti, & omnium antiquorum theologorum, qui de principatu Romanæ sedis scripserunt: Itemque verissimum probant decretum Constantini, ea quæ scripsit sanctissimus, vetustissimusque post Apostolos theologorum Ireneus de principatu, ac maiestate Romanæ ecclesiæ, in qua prædicat Apostolos vniuersam fundasse religionem. Hic caput, atque arcem totius pietatis constituisse: hanc vnâ omnium ecclesiarum magistratam esse voluisse: Hinc fontem per vniuersum orbem profluentis sanctitatis, ac religionis ab eis erupisse: hinc omnes erudiri oportere decreuisse: hinc manare veram Apostolorum, quasi alterum Euangelium, traditionem: hic Apostolos inquam ipsos traditionem non scriptam reliquisse, quæ sit alterum quoddam amplissimum, vberissimumque Euangelium. Sic scribens aduersus hæreses libro tertio: Qui quidem, & omnes pariter, & singuli eorum habentes Euangelium Dei, ita Matthæus in Hebræis ipsorum lingua scripturam edidit Euangelij, cum Petrus, & Paulus Romæ euangelizarent, & fundarent Ecclesiam.

Eodem

Eodem libro.

A Sed quoniam valde longum est, in hoc tali volumine omnium ecclesiarum enumerare successiones, maximæ & antiquissimæ, & omnibus cognitæ à gloriosissimis Apostolis Petro, & Paulo Romæ fundatæ, & constitutæ ecclesiæ, eam quam habet ab Apostolis traditionem, & annuntiatam hominibus fidem per successiones Episcoporum peruenientem vsque ad nos indicantes, confundimus omnes eos, qui quoquo modo, vel per sui placentiam malam, vel vanam gloriam, vel per cæcitatem, & malam sententiam, præterquam oportet, colligunt. Ad hanc enim ecclesiâ propter potentiorē principalitatē, necesse est omnem conuenire ecclesiam, hoc est, eos qui sunt vndique fideles, in qua semper ab his qui sunt vndique, conseruata est ea, quæ est ab Apostolis traditio. Fundantes igitur, & instruentes beati Apostoli ecclesiam Lino episcopatum administrandæ ecclesiæ tradiderunt. Huius Lini Paulus in his quæ sunt ad Timotheum epistolis meminuit. Succedit autem ei Anacleus: post eum tertio loco ab Apostolis episcopatum sortitur Clemens, qui & vidit ipsos Apostolos, & contulit cum eis, cum adhuc insonantē prædicationem Apostolorum, & traditionē ante oculos haberet. Non solus enim, adhuc multi supererant tunc ab Apostolis docti.

Post pauca.

Huic autem Clementi succedit Euaristus, & Euaristo Alexander, ac deinceps sextus ab Apostolis constitutus est Sixtus, & ab hoc Telesphorus, qui etiam gloriosissimè martyrium fecit, ac deinceps Hyginus, post Pius, post quem Anicetus. Cum autem successisset Aniceto Soter, nunc duodecimo loco episcopatum ab Apostolis habet Eleuterius. Hæc ordinatione, & successione, ea quæ ab Apostolis in ecclesia traditio, & veritatis præconatio peruenit vsque ad nos. Et est plenissima hæc ostensio, vnâ, & eandem viuificatricem fidem esse, quæ in ecclesia ab Apostolis vsque nunc sit cōseruata & tradita in veritate. Audis de principatu Romanæ sedis admirandam vocem. Audis quid in hac maxima, atque antiquissima, omnibusque cognita, fundata, & constituta à duobus gloriosissimis Apostolis Ecclesia, traditum ab ipsis Apostolis fuerit. Audis traditionem, ac fidei prædicationem, quam Apostoli in hac sede reliquerunt, quæ vsque ad ipsum Irenæum peruenit, qua confidenter omnes profanos, ac perperam sentientes, omnes hæreticos cogeret erubescere. Ad hanc Ecclesiam, vbi sit principalior principatus, verumque religionis robur, omnem Ecclesiam oportere conuenire, omnes Christianos, omnes vbique terrarum fideles, in qua conseruata sit semper traditio Apostolorum: ea scilicet quæ Carolus magnus, ceterique theologi dixerunt. Et ea quæ complexus est edicto Constantinus de sedis huius principatu, ac summa veneratione, ut omnes ei gentes, omnes Ecclesias subiectas esse oporteat: ad hunc fontem recurrere omnes, quoniam hic veram sapientiam, ac sacrosanctum Euangelium Apostoli reliquerunt. Non sunt fictitia, ac tunc primum in capite eius nata, quæ magnus Constantinus tam mira de beato Petro & Paulo, de eorum sede prædicauit illo suo inelyto priuilegio, de principali ac magistra Ecclesia totius orbis. Sed hæc omnia viderat, intellexerat prodidisse, ac summo cōsensu deprædicasse superiores theologos, qui vsque à temporibus Apostolorum florissent, aut ipsos Apostolos vidissent. Nam Irenæus discipulus fuit Polycarpi, Polycarpus autem Ioannis Euangelistæ. Ab his manauit ea prædicatio, horum erat certa scientia. Ecclesiam Romanam esse lumen orbis terrarum: hic esse magnum religionis principatum: huius Ecclesiæ sapientia, quæ fusa esset ab apostolis: omnes hæreticos coarguendos, mittendos ad hanc sedem, vnde fons Apostolicæ sapientiæ perpetua per omnes ætates successione scaturiet. Videndum quid hæc Ecclesia sentiat, quid in ea reliquerint Apostoli. Hæc omnia perspexit, prædicauit edicto suo Constantinus, admiratus est, suspexit hanc maiestatem, & quanto studio, quantis opibus potuit, veneratus est: se suaque omnia subiecit, repetens edicto, quæ maiores de hac principali sede prodidissent, eam habere super omnibus principatum. Hinc per successionem ab Apostolis manare veram doctrinam, puramque religionis fontem: ordinem esse hic venientis ab Apostolis per eorū successores puræ sapientiæ, ac religionis. Atque obserua, dicere Irenæum hanc ostensionem esse plenissimam, videlicet maximum argumentum ad probandam religionem Christianam, Euangelicamque doctrinam, & ad conuincendos hæreticos, quod ab Apostolis perueniens sapientia Christi, in hac Ecclesia sit conseruata, & tradita in veritate. Qua quidem ostensione possis omnes hæreticos coarguere, secus quam hæc Ecclesia doceat, sentientes. Hæc omnia vidit, admiratus est Constantinus, edicto commemorauit, sanxit, asseruit, roborauit autoritate imperiali, non quidem tunc primum nata, aut ab eo re-

A a

perta: sed cum essent antiquissima, usque ad Christo, & ab Apostolis descendente, admiratus, & ac veneratus: suum quoque super his, cum aliis theologis, suffragium tulit. Vidit hunc caelestem principatum longe antecire principatum terrestrem. Quocirca proiecit regnum, ante pedes regine huius. Similia his scripsit vetustus scriptor Tertullianus, asserens que Irenaeus prodidisset, aut ex fontibus eius delibans, admirandum certe testimonium, scribens de praescriptionibus aduersus haereticos: Percurre, ait, omnes Ecclesias Apostolicas, apud quas ipsae adhuc cathedrae Apostolorum suis locis praesidentur, apud quas authenticae litterae eorum recitantur, sonantes vocem, representantes faciem: proxima est tibi Achaia, habes Corinthum: si non longe es a Macedonia, habes Philippos: si potes in Asia tendere, habes Ephesum: si autem Italiae adieceris, habes Romanam, unde nobis quoque auctoritas praesto est statuta. Felix Ecclesia cui totam doctrinam Apostoli cum sanguine suo profuderunt. Vbi Petrus passioni dominicae adaequatur, vbi Paulus Ioannis exitu coronatur, vbi Apostolus Ioannes posteaquam in oleum igneum demersus nihil passus est in insulam est relegatus. Haec ibi.

Aduersus autem Marcionem: Quid etiam Romani de proximo sonent, quibus Euangelium, & Petrus, & Paulus sanguine quoque suo signatum reliquerunt. Haec omnia vetustus scriptor Tertullianus, quae sunt in edicto Constantini. Id quoque si quis consideret magno argumento esse ceperet eximios illos honores contulisse Constantinum Syluestro, quos ipse suo privilegio memorat, quod ait Nicolaus primus, vetustus sane pontifex, scribens ad Michaellem imperatorem: Quibus omnibus, inquit, rite collectis satis euidenter ostenditur, a seculari potestate nec ligari prorsus, nec solui posse pontificem, quem constat a pio principe Constantino, quae longe superius memorauimus, Deum appellatum: cum nec Deum posse ab hominibus iudicari manifestum sit. Audis summum pontificem a Constantino Deum appellatum habitum pro Deo. Hoc videlicet factum est, cum eum praeclearo illo edicto decorauit, adorauit uti Deum, uti Christi, & Petri successorem, diuinos honores ei quoad eius potuit, contulit, velut viam Christi imaginem veneratus est, totumque id habetur in privilegio. Possent item proferri quae ex parte prolata sunt in concilio Florentino, ut ea quae scripsit diuus Cyrillus in libro thesaurorum: Christus, inquit, accepit a patre esse dux, & scriptum Ecclesiae gentium ex Israel egrediens, super omnem principatum, & potestatem, & super omne quodcumque est, ut ei cuncta genua curuentur plenissima potestatem: sic & Petro, & eius successoribus commisit plenissime. Haec Cyrillus Alexandrinus. At Cyrillus Hierosolymorum patriarcha in persona Christi alloquens Petrum, haec ait: Tu cum sine, & ego sine sine, cum omnibus, quos loco tui ponam plenae, & perfectae sacramento, & auctoritate, cum eis ero, sicut sum tecum. Maximus item in epistola ad Orientales: Omnes, ait, fines orbis, qui dominum Iesum sincere receperunt, & ubique terrarum catholici fidem veram confitentur in Ecclesiam Romanorum pontificum tanquam in Solem respiciunt. Haec omnia a magnis, & praeclaris Theologis prolata, edicto Constantini continentur, eaque contineri perspicuum Theologis illis erat. Cyrillus item in libro Theosaurorum fatetur Apostolos in Euangelio, & epistolis affirmasse, in omni doctrina Petrum esse loco domini: & eius Ecclesiam, nempe Romanos pontifices, eius successores, ei dantes locum in omni populo, & synagoga, in omni electione, & confirmatione. Itemque eodem loco. Cui nempe Petro omnes iure diuino, caput inclinant, & primates mundi, tanquam ipsi domino Iesu, obediunt. Audis primates mundi, Petro velut ipsi Christo, caput flectere: quod primus Constantinus fecit. Eodem libro autor idem: Ut membra, inquit, maneamus in capite nostro Apostolico throno Romanorum Pontificum a quo nostrum est quaerere quid tenere debeamus.

Audisti magistrum omnis religionis Petrum, & successores, quemadmodum pronunciant Constantinus. Haec vniuersa sunt, quae decreto fuerunt comprobata, & declarata, ab insecutis Theologis prolata, propterea quod scirent, ea summum Imperatorem vna cum Niceno concilio edidisse, secutum Christum, & Apostolos. Hocque perspicuo argumento est, magnum Constantinum edictum illud donationis totum conscripsisse, de principatu Petri, & successorum, de magnis ornamentis, quae propter summum tanti capitis honorem, atque reuerentiam adhibuit, quod Graeci fatentur, cum non ex suo capite id fecisse, sed quod interesse studuerit magno Niceno trecentorum decem & octo episcoporum concilio, atque eodem spiritu plenum, sedem Apostolorum principis, quemadmodum a domino in Euangelio didicerat, omni honore dignam esse decreuisse. Ibi enim privilegia dignitatum Ecclesiis per vniuersum mundum distribuentes, & ordinantes Ecclesiam Romanam caput esse omnium Ecclesiarum ita dixisse: Sciendum est sane ab omnibus catholicis quoniam

Aniam sancta Romana Ecclesia nullis synodalibus decretis est praelata, sed Euangelica voce domini, & Saluatoris nostri primatum obtinuit, cum Petro dixit: Tu es Petrus, & super hanc petram, &c. Prima ergo sedes est caelesti beneficio Romanae Ecclesiae, quam beatissimi Apostoli Petrus, & Paulus suo martyrio dedicauerunt. Haec Nicenum concilium.

Itemque in alio canone: Veneramur secundum scripturas, & canonum definitionem, sanctissimum Romanam, antiquaque Ecclesiae episcopum primum esse, & maximum omnium episcoporum. Hoc autem est consonum sacrae scripturae. quae inter Apostolos Petro tribuit primum locum, tam in Euangelio, quam in actis Apostolorum. Nonne vides igitur, ut ipse loquar, quaecumque Constantinus de summa Petri maiestate sanxisset consona esse concilio Niceno, aut inde, cum, sanctionem illam didicisset, quandoquidem ipse concilio interfuit. Nonne vides eodem spiritu actum imperatorem, atque sanctos illos patres? Perspexit a Christo Romanae religionis erectam esse maiestatem, imperium sacrorum, dominatum caelestem, cui parere terrestrem dignum iudicauit. Potuitne tam caecus, tam impius esse, non dicam Romanus Laurentius, sed aut Parthus, aut Turca, Romano imperio, & religioni Christianae inimicissimus, ut non viderit donationem completi concilium Nicenum, fluere ab illo concilio, a spiritu sanctorum illorum patrum totum illud edictum: illud, inquam, decretum natum esse a spiritu, quo sancti patres agebantur. Qui hoc non vidit, atque harum rerum ignarus, suae barbariae crudelitatem in sacerrimos vetustatis afflatus effudit, quid aliud fuit quam monstrum, audacia, aut temeritatis plenum? Cuius non possum satis admirari, dicamne vesaniam, ac caecitatem, an incredibilem imperitiam, ipsius autem veritatis inuictam potestatem, quae saepe eos contra seipsum eadem arma vertere adegit, quibus eam delere parassent. Laurentius existimat demum letale vulnus aduersariis, qui donationem tuentur, se impressisse, atque vno ictu totam eorum causam iugulasse, prolata historia Melchiadis, qui proximè ante Syluestrum floruit. Sed primum profert, quod falsissimum est, Constantinum a puero cum patre Constantio Christianum fuisse. Quod multae verissimae historiae falsum esse probabunt, ut erunt quae de eo dicit Iulianus Imperator, & quae respondit praefectus Aegypti Artemius, qui cum ipso Constantino domi, militiaeque vixerunt, qui eum dicent a cultu Deorum discessisse, quod cum Iulianus stultitiae, & sceleribus eius tribuisset: Artemius tribuit, quod signum crucis viderit in caelo. Eam ob causam non erat Christianus Constantinus, si quam cognitionem huius religionis teneret. Quid quod Lactantius ad eum scribens, praedicat eum primum Romanorum principum errores repudiasse? Prius ergo inter errores versabatur. Hocne est letale vulnus Laurenti, est certè, sed in tuam vaniloquentiam. Venio ad Melchiam, cuius dictis adeo non tollitur donatio, ut maximè confirmetur, stabiliatur, roboretur. Is ita ait: Ecclesia ad hoc usque peruenit, ut non solum gentes, sed etiam Romani principes, qui totius mundi monarchiam tenebant, ad fidem Christi, & fidei sacramenta concurrerent: è quibus vir religiosissimus Constantinus fidem veritatis patenter adeptus, licentiam dedit per vniuersum orbem, suo degentibus imperio, non solum fieri Christianos, sed etiam fabricandi ecclesias, & praedia constituit tribuenda. Denique idem praefatus princeps donaria immensa contulit, & fabricam templi primae sedis beati Petri instituit, adeo ut sedem Imperialem relinqueret, & beato Petro, suisque successoribus profuturam concederet.

Haec pontifex: quae etiam a Laurentio ad verbum proferuntur. Quae cum putet sibi adiumento esse ad euertendam donationem: non videt stipes hinc maximè donationem confirmari? Non sentis primum contra te dicere Melchiam, Constantinum patenter adeptum esse fidem, quam scilicet prius non possideret: non sentis eum testari ad fidem concurrisse Romanos principes, nempe Constantinum? fidem patenter adeptum: nempe coram omni populo, quod ipse in sua confessione fatetur: fidei mysteria concessum, & baptismatum. Patenter, quid aliud, quam Senatu, & omni populo, Proceribus, & Satrapis expectantibus, & in conspectu totius urbis? Deinde ubi continetur, cum reliquisset Palatium, nisi in edicto, siue decreto donationis? Si verum est decretum hac parte ubi testatur se palatium Lateranense, sedemque imperialem reliquisset, & donasse: cur non est verum in reliquis? cur abscondis vnam partem uti veram, reliquam vis esse fabulosam?

In historia Syluestri non habetur, eum donasse palatium quod tu quoque fateris, sed in confessione, & decreto donationis, ergo id argumento est, vere fuisse decretum illud tempore Constantini ab ipso Constantino editum, cum Melchades id testetur, qui his rebus gerendis non interfuit, sed praesuit: non testis, sed autor, ut ait Laurentius.

Omnia quæ Melchides dicit, habentur in edicto de fabrica templi primæ sedis, de im-
mensis donariis, vt superius visum, de relicto palatio. Cùm hæc igitur, quæ scripsit
Melchides, sumpta sint ex edicto de relicto palatio, & sede imperiali, & Petro conces-
sa, de fabrica templi, de eius ad fidem accessu, quæ potuit esse maior super donatione, su-
perque edicto donationis comprobatio? Tum quid sibi vult, Regalem sedem eum reli-
quisse? Urbem reginam, dominamque gentium Petro, & successoribus vacuam dimississe,
nisi totum imperium in manus eorum tradidisse? Nam qui dat potiora, dat etiam quæ
minoris ponderis sunt. Dedit caput, dedit sedem imperij, quoniam reliqua dedit. Sedes,
ac natales imperij Romani, est Roma, cum toto occidenti. Minus fuisset dedisse regna,
regnorum autem caput non dedisse. Itaque qui caput dedit, quo nihil esset in omni mun-
do melius, qui dedit lucem orbis terrarum, vt ille inquit, vigorem, maiestatem, vim to-
tius orbis, & vt ait Aristides, τὸ κόσμος ἐπιτομή, mundum paruum, compendium mundi: cer-
tè videtur ipsum mundum dedisse. Quæ fuit igitur causa, cur Constantinus piissimus prin-
ceps, sed imperialem relinqueret, ad quam totius Italiæ, totiusque occidentis rationes,
gubernationesque redigebantur: nisi quod totum ipsum occidentem vna tradebat, relin-
quebat eidem, cui sedem imperialem relinqueret? Hoc letale vulnus est, quo furore pro-
uectus, (venerat enim contra veritatem pugnaturus) Laurentius concidit. Quo ictu exi-
stimabat causam aduersariorum penitus collapsuram. Concidit ipse in seipsum per amen-
tiam suis armis conuersis, suo se ipsum pugione transfodiens. Nolo alium testem dona-
tionis, extollit, admiratur, profert vt veridicum scriptorem Melchidem, qui rebus il-
lis spectator, oculatusque testis interfuerit. Audi igitur illam edicti partem, & confer-
cum his quæ scripsit Melchides Constantinus: Quoniam vbi principatus sacerdo-
tum, & Christianæ religionis caput ab Imperatore cælesti constitutum est, iustum non est
vt illic Imperator terrenus habeat potestatem. Idemque Imperator: Beato Syluestro,
eius vicario, de præsentī tradimus palatium imperij nostri Lateranense.

Hoc etiam testatur Melchides fecisse Constantinum, autòrque à Laurentio approba-
tur. Approbatur ergo edictum, donatio, decretum: & eodem argumento confirmatur à
Laurentio, quo cadere putasset. Veluti qui in cælum expuunt, in eos spūto reuersuro. Quid
aliud scribitur in donatione, quàm quod dixit, asseruitque Melchides, illius temporis au-
tor, testis locupletissimus donationis? Sed verior responsio contra Laurentium est, cum
propter historiarum inficitiam, cæcūque iudicium, non potuisse percipere verba, quæ
Melchidis esse feruntur, quæq; ipse protulit, non esse Melchidis, qui ad imperium
Constantini non peruenit, vt quem historiæ ferant martyrio coronatum à Maximino. Ac
Melchides fortasse nunquam vidit Constantinum, nec de eo, deque donatione eius scri-
bere potuit, quæ post mortem eius multos annos acta est. Ob hanc causam verum est te-
stimonium Græcorum, ab Arrianis confictum esse, Constantinum dedisse Melchiadi,
nescio quas constitutiones. Quod falsum esse historiæ probauerunt, palam ostendentes,
Melchidem ad tempora imperij Constantini non peruenisse, sed à superioribus impe-
ratoribus fuisse martyrio coronatum. Lege Damasum cum multis. Ab Arrianis ergo ver-
ba illa Melchidis, quæ protulit Vallensis, ficta sunt, vna cum illis constitutionibus. Hoc
hominem fefellit. hic fuit incredibilis cæcitas, qui ex historiis doceri non potuerit, Mel-
chidem de fide, & religione, ac donis Constantini scribere, ac testari non potuisse. At
miser existimat se rem obtinuisse, totamque Ecclesiam mendacem probauisse, quod ex
illis verbis ostenderit, quicquid Constantinus Ecclesiæ donasset, non Syluestri, sed Mel-
chidis pontificatu factum esse, eamque ob causam totam historiam Syluestri falsam esse.
Sed cum cæcitas, historiarumque inficitia præcipitem egit.

Nunc ad nostra reuertor: Gelasius item sanè antiquus pontifex, longe ante Adria-
num: floruit enim paulopost Constantinum: quod in antiquo codice Iuonis Carno-
tensis, peruetusti Theologi, profertur: neque enim multi facio Gratianum recentio-
rem: In gestis, inquit, beati Syluestri, quæ beatus papa Gelasius in concilio septuagin-
ta episcoporum à catholicis legi commemorat, & pro antiquo vsu multas hæc imitari
dicit Ecclesias, in eisdem ita legitur: Constantinus Imperator quarto die sui baptisma-
tis priuilegium Romanæ Ecclesiæ pontifici contulit, vt in toto orbe Romano sacerdotes
ita hunc caput habeant, sicut omnes iudices regem. Superius prolata verba (vt ego loquar)
sunt vt dixi Iuonis peruetusti theologi. Non pudet autem insolentem grammaticum,
vocare impudentem fabulam, quæ tam vetusta est historia, à tam magnis theologis proba-
ta, tot

Ata, tot antiquorum pontificum testimoniis vera historia iudicata? Nam etiam Nicolaus
primus in amplissima epistola ad Michaëlem imperatorem: Consonat, inquit, huic neces-
sariæ sententiæ sanctus Syluester, magni Constantini Augusti baptizator. Audis baptis-
mum Constantini per Syluestrum? Damasus, item qui fermè sub id tempus floruit, cum
de vitis pontificum vsque ad sua tempora scriberet, ventumque esset ad Syluestrum, ibi de
baptismo Constantini scripsit, totumque edictum donationis explicuit. Et hæc ad ipsum
Hieronymum scribens. Extat etiam in decretis, seu rebus gestis diui Syluestri, quod apud
veteres theologos videbis, hoc testimonium, seu locus ab his theologis prolatus ad quos
priscorum patrum scripta, nondum temporum iniuria, sublata peruenerunt, scilicet, Do-
mino Constantino Augusto, eodem tempore cum multi nobiles gauderent, quod Con-
stantinus esset baptizatus à Syluestro episcopo vrbs Romæ, & mundatus fuisset à lepra,
per hoc beneficium, quod accepit à Domino Iesu Christo, per Syluestrum, episcopum cœ-
pit integre prædicare Dominum Iesum Christum, & cõfiteri eius beneficia. Hæc illic. Ho-
rum igitur tam vetustorum autoritas nonne grammatici impudentissimæ temeritati præ-
ponderabit? Summa igitur pietas, ac sanctitas Constantini fecit, vt ea corroboraren-
tur, totumque per terrarum orbem inuulgarentur, principio à Christo decreta, ab Apo-
stolis, ab antiquis patribus vbi tradita, & ad posteros deuoluta. Fuit enim verè Con-
stantinus eximia pietate, incredibili religione, ac sanctitate. Cui si quæ calumniæ illata
sunt à nonnullis scriptoribus, harum maxima pars profecta est à scelerato Iuliano impera-
tore, & ab his, qui in eius gratiam de Constantino falsa scripserunt. Atque hic ego contro-
uersas illas à principio mihi commemoratas, verissimis, & antiquissimis testimoniis dis-
soluam: eorum videlicet, qui cuncta ea viderunt, hisque interfuerunt: quarum historiarum,
verarumque cognitionum, suggessit copiam locupletissima in Vaticano bibliotheca. Ar-
temius optimus, tum Christianus, tum etiam dux copiarum inuictus, summo loco natus,
summæ apud magnum Constantinum, & Constantium gratiæ, & autoritatis, qui in exer-
citu Constantini in eo bello, quod contra Maxentium gessit, primum pilum ducebat, fuit-
que testis oculatus signi, quod in cælo vidit Constantinus. Is, inquam, cum ad tempora
Iuliani deuenisset, atque cum principatum iniret Iulianus, ipse præfectus esset Ægypti,
cum impius Iulianus Christianos insectatus, adigeret ad supplicia parere recusantes. Ob
eamque causam diuinus Artemius hæc cernens ingemisceret, nec crudele spectaculum fer-
re posset, in Iulianum necessariò destomachus est. Quod Iulianus admiratus, auditòque
eum esse Christianum, multò magis exarsit: sed eum blandis verbis, vt solebat, aggressus,
conabatur ei probare, Constantinum, qui primus Romanorum imperatorum religionem
Christianam suscepisset, fuisse imperitum, barbarumque hominem, crudelem, ac nefarium
in totum genus. Ad quæ necessariò magnus Artemius respondit, quæ cum coram impera-
tore ab eiusmodi viro prolata fuerint, qui vidit, & interfuit, facilè omnes calumnias cõtra
magnum imperatorem diluent. Iuliano igitur qui de Constantino oblocutus erat respon-
dit Artemius, vt in eius historia, rebusque gestis licet conspicerre. Ac primum Iulianus:

Ὁμοίως ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ ἀναστρέφονται νεότεροι διὰ τὰς φίλας αὐτῶ ἀποσεργίας ἀπέστη τὴν θεῶν ὑπὲρ ὑμῶν Γαλιλαίων
ἐξαπατηθεὶς, ἅτε δὴ καὶ παῖδες ἀμέτοχοι καὶ μήτε τῆς Ῥωμαίων ἐμπροσθεν, μήτε τοῖς ἑλληνοῖς νόμοις, καὶ
ἐθεσι, ἐγὼ δὲ ἀνόσιος τῆς ἐλληνικῆς καὶ Ῥωμαίων παιδείας εἰς ἄκρον ἐπειλημμένος, καὶ τὰς τῶν παλαιῶν ἀνδρῶν
θεολογίας, Ἐρμῆτε φημι καὶ Ὀρφείας καὶ Πλάτωνος ἐξήσηκεν ἄλλοθεν, καὶ πάλιν τῶν Ἰσραηλίων ἱερέων διαμνη-
κῶς καὶ τῶν τῶν τερβρέων ἐξέθνηκεν, πάλιν τῶν παλαιῶν ἀνδρῶν καὶ ἀρχαῖων καὶ θεοφίλων, τὸς ἀν-
θρώπων ἔθος τε καὶ σέβας ἀνατρέχων ἀφελείωμαι.

At Cõstātinus ò inimicissimi, propter scelera ci domestica de se iuit à Diis, à vobis Galilæis
deceptus, vt pote imperitus, qui neque in Romanorum, neque Græcorum ritibus, ac mori-
bus satis consisteret. Ego verò ò impie, qui Græcas, & Romanas disciplinas apprimè calleo,
in veterum theologia, Mercurij, & Orphei, ac Platonis, litteris item Iudæorū diu, multum-
que versatus, quiq; eorum superstitionem cõtempseris, rursus ad vetustā, ac patriam pietatem,
religionemq; iubeo homines reuertere. Hæc Iulianus. Denuo corā Artemio sic oblocutus est:
Ὁ γὰρ Κωνσταντῖνος, ἄσπερ ἔδεν αὐτὸς ἀγνοεῖς ἐν ἐξ ἀπίστητος ἀνδρῶν, ἀμαθῆς τε καὶ ἀνόσιος ἄνθρωπος, καὶ τῶν θεοφίλων
ἐνωπείῳ καὶ τῶν ἑλλήνων ἀρετήσας θεῶν, ὅτι τὸν Χριστιανισμὸν ἐξέκλιπε, τὰς ἀνοστίας αὐτῶν ἀπέσειε ἐπαιχνύμε-
νος, καὶ ὅτι οἱ θεοὶ αὐτῶν τῆς ἱεραίας αὐτῶν καὶ παναγαθότητος θρησκείας ὡς ἐξ ἄριστον καὶ πονηρὸν πτόρω πῆς καὶ μα-
κρὰν ἀπόστασαν. ἅτε καὶ ὁμοίως ἀμαθῆς γενόμενον αὐτοῖς, τῶς τε γὰρ ἀδελφῶς ἀπέσειε τῶν ἄλλων εἰρησ-
μῶν καὶ τῶν γυναικῶν. Φαίνεται καὶ τὸν αὐτὸν ἰὼν Περσῶν, χρῆσθαι τε καὶ ἀγαθὸν ἀνδρῶν, τυγχάνοντα.

Constantinus, inquit, quod tu quoque nosti, cum is esset, qui facilè deciperetur, imperitus,

ac stolidus, ad nouam religionem animum adiecit: Diisque Græcorum contemptis, delapsus est in Christianismum: tum quod ob sua scelerata facta erubesceret, tum quod eum Dij velut sceleratum, & impurum à sanctissima religione sua, à sacris, & ceremoniis procul abiecerunt, ut qui sese sanguine domestico comaculasset. Nam fratres, qui nihil indignum admiserant, interfecit. Vxorem quoque Faustam, & filium Crispum, virum bonum, ac probum. Hæc criminatus est Iulianus, Artemius igitur ad ea animosè respōdit, singulas eius calumnias refellens: ὅτι δὲ τῶν μακρότερον Κωνσταντῖνον πάντων βασιλέων ὑπερτερων ἔχει τὸ τίς τῶν γένος ἐκοίμισαις ἔχθρον ἔχει ἑπίπυτον τοῖς σοῖς ἀπολογίαις θεοῖς, ὡς ἐπὶ δὲ ἔχει μακρότην καὶ φόνικον, ταῦτά σοι ὑπὲρ ἐνέως ἀπολογίσσομαι. ὅτι ὁ σὸς πατὴρ Κωνσταντῖνος, καὶ οἱ αὐτῶν ἀδελφοὶ πορευτήρῃσι ἀδικήματος, φάρμακον αὐτῶν ἀπληθέως κερσαί, μὲν δὲ ἀδύνατον ὑπὲρ αὐτῶν πεπονηότες, ἐκείνος δὲ πλὴν γυναικὸς φαῦσαν ἔχει πᾶν δικαίως ἀπέκλειεν, ἅτε μιμησαμένη πλὴν πάσαις φαῦδρα καὶ ἀσεβήματα τῶν τῶν Ἰδὸν Γελοῖον ὡς ἐρατικῶς αὐτῇ ἀσεβήματα, καὶ ὡς βίαιον ὅτι χειρότερα καὶ πατέρα καὶ μητέρα τῶν ὁσέως Ἰππολύτου. καὶ δὴ τὸ ὑποτασσόμεναι ὅτι μάλιστα ὡς οἱ αὐτῆς ἐξέλοντο λόγῳ πατὴρ ὃν ἐκείνος ἐκάλεσε ὑπερονόμητον γυνῆς φευσμαδὴν καὶ αὐτῶν ποσειδάωνων, δὴ δὲ ἐπὶ αὐτῆν δικαιοσύνη πατρὸν δικαιοσύνην. ἀπέκλειεν μὲν ὡς τὸ Χρῆστον ἐρανθῶν ὑπὲρ ἐκείνης κληθείς, ὅτι ὡς τὸ Μαξέντιον δυσχερῶς μάχητον δικαιοσύνην μάχη. ἐφάνη γὰρ αὐτῷ τότε καὶ τὸ τῶν φαρμάκων σιμίων μεσοῦσης ἡμέρας ὡς τὸ ἥλιον ταῖς αὐταῖς ἐξ ἀστέρων καὶ γράμμασιν ἐξ ἀστέρων διασημαῖον τῶν τῶν πόλεως νίκην, ἡμῶς τε γὰρ αὐτοὶ τὸ σιμῶν ἐθεασάμεθα καὶ τῶν πόλεως παρόντες καὶ τὰ γράμματα ὑπέγνωμεν, ἀλλὰ καὶ τὸ τῶν φαρμάκων ἀπὸν τετέλειον καὶ πολλοὶ τῶν μαρτύρων ἐν τῶν φαρμάκων τῶν σῶν τυχεύουσι. Quæ sunt: Quod autem in beatum Constantinum, omnibus imperatoribus superiorem, totumque eius genus conuitia dixisti, dicens eum inimicum, inuisumque Diis tuis: insuper E infanum, ac sanguinarium: hæc tibi pro eo respondebo: Potius pater tuus Constantius, fratresque eius sceleris principes fuerunt, qui ei mortiferum venenum miscuerunt, nullam ab eo iniuriam perpeffi. Faustam quidem vxorem iustissime interfecit, ut quæ imitata antiquam Phædræ accusauit Crispum filium, quod eam deperiret, & quod vim ei afferre conatus esset, sicut illa Hippolytum filium Thefei. Itaque in hunc modum in matrem, ut illa calumniabatur infanientem pater eum interfecit. Postea cum deprehendisset eam mendacem, iustissimam in eam tulit sententiam. Adhæsit Christo, ab eo vocatus è cælo, cum contra Maxentium bellum difficillimum aggredienti signum crucis apparuit in cælo, media die supra solem radiis corruscans, litteris sidereis victoriam prænuntians. Nos enim, qui bello interfuimus, signum vidimus, litterasque legimus, Totus item exercitus spectator signi fuit. Multique hodie testes sunt in exercitu tuo. Hæc diuinus, ac magnus Artemius: cuius in his, quæ ad Constantinum attinent, autoritate nulla maior esse potest, nullum validius testimonium. His fit perspicuum quæ de Constantino magno aduersa prædicantur, maxima ex parte ab impio Iuliano, & ab his philosophis, historicisque quos ille alebat, ac fouebat profecta. Hæc satis expurgant quæ de Crispi, & Faustæ cæde feruntur: quanquam sunt, qui negent Crispum interemptum fuisse. Exorta enim est in Constantinum à Confanguineis persecutio, tum quod iam imperatorium genus à prisca bonitate degenerauerat, omnia civili sanguine, qui regnare cupiebant, complementibus, & in mutuas cædes conspirantibus, ut sunt humana ingenia: tum ob eam causam, quod tantopere Christianæ religioni faueret, quod cæteri, quibus veteres superstitiones magis probarentur, ferre nõ poterant. Diluta est igitur calumnia de Crispo, & Faustæ, de cædibus domesticorum. De matre quoque similis responsio est, atque superius. Fuit enim calumnia Iuliani imperatoris, Christianis inimicissimi, quod eadem historia testatur, qui genus suum efferens, seque ortum ex Constantio. Ipsum autem patrem ex Theodora filia Maximini prædicans, de Constantino dicit, ὁ δὲ Κωνσταντῖνος ἐξ Ἑλένης φιλίας τινὸς γυναικὸς καὶ ἀσπίδος. Constantinus verò ex Helena natus est, ignobili, & vili scæmina. Eiusmodi igitur calumniæ ab inimicis proferebantur, ut solitum est inimicorum genus omnia maledicendo deprauare. Respondit igitur ad hæc etiam Eusebius in Encomio, ostendens filij, & matris singularem sanctitatem, & filij erga matrem incredibilem pietatem. Gerunt igitur mentem Iuliani, cuiusmodi fuit Laurentius, qui Constantino detrahunt, qui cælestem eius bonitatem, inauditam pietatem non agnoscunt. De conuersione eius ad Christianam pietatem cum duæ causæ ferantur, quod signum crucis viderit in cælo, aut quod lepra infectus, baptismo maculas deleuerit, non sunt hæc cõtrariæ: sed cum historia non omnia complexa essent, vno tantum commemorato, alterum reticuerunt: estq; clarissimum exemplum. Nam Eusebius in Encomio cum de signo crucis visò à Constantino, de quo hic quæ mox profligato Maxentio gessit, scripisset, reliquàmque historiã profecqueretur de Constantino iam Constantino-

A stantinopoli regnante, nihil de transitu eius ad eam urbem scripsit, nec scilicet discessum, nec causas discessus commemorauit. Similis fuit reliquorum, qui aut tempore Eusebij, aut post eum quosdam historias conscripserunt silentium, ut Socratis, Sozomeni, & Theodoriti. Nihil igitur mirum super lepra multos tacuisse, qui ne de discessu quidem Constantini ab vrbe quicquam scripserunt, sed post Maxentij bellum, subito in Græciam ex Italia scriptores auolauerunt. Fuit igitur primum quidem spectaculum crucis in cælo, paucis autem annis interiectis, fuit lepra. Nam Constantinus tametsi in cælo conspicatus esset crucem, nondum tamen perfectè Christianus, sed velut paganus erat. Adhuc monetæ eius imaginibus Deorum exprimebantur, quarum est ingens Romæ copia: ut hæc sunt, quæ habent Solem quadrigis inuehentem, & inscriptionē, SOLI INVICTO COMITI. Adhuc Christianorum persecutiones à præfectis exercebantur. Omnia penè veteris superstitionis monumenta restabant. Cuius ad alia perspicuum iudicium est, quod arcus Constantini Romæ, in quo victoria contra Maxentium impressa est, neque picturas vllas Christianorum, aut crucis habet, neque in litteris vlla fit mentio vel signi visi, vel cuius auxilio victoria sit potitus: sed tantum diuinitatis instinctu iustus armis se Rempub. vltum esse. Nam columna quam commemorat Eusebius multo post erecta est. At in arcu Titi, & Vespasiani, quo triumphus captorum Hierosolymorum exprimitur, videas candelabrum, arcam, cæteraque mysteria capti templi. Itaque post victum Maxentium, post visum crucis signum, non subito syncerè Christianus: fuit Const. acciditq; ut aliquot annis post lepra cõragione macularetur. Quod præter alia testimonia etiam Græcorum historiæ cõprobant, recensentes post profligatum Maxentium, cognomentum Flauij Constantinum accepisse: postea lepræ contagione maculatum fuisse: καὶ φράσιος ἀνομάσθη ἐν κεκορημίαις δέντιος λελεταραμῆος καὶ δευῆ τινὶ λαβῆι ποροποιῶς νεοφρατῶν νηπιῶν ἀματι λυσασθῶν τῆς ἐν τῶν κριπτολῶν εἰπόντων θεραπειαν συνθετο ἂ καὶ πολλὰ ἀθροισθῆναι οὐκ ἐτέρας ἀπέλυσεν, ὡς δὲ καὶ γράμματα πολλὰ ταῖς μητρῶσι μεταβέβηρος ὡς δὲ τὸν ἱερέα Σύλλεστρον ἐξ ἐπιφανείας Πέτρος καὶ Παῦλος τὸ ἀποστόλων δραμῶν καὶ βαπτισθεῖς ἀνεισθῆναι ἐκ τῆς καλυμμένης ἕλκος ὑγῆς. Flavius, inquit, cognominatus est, sed cum lepra attactus esset, foedissimumque esset spectaculum, sacerdotibus Capitolij suadentibus lauacrum sanguinis puerorum, assensus est, sed multos eorum congregatos miseratus dimisit, insuper donatis matribus. Cumque ad Syluestrum accurrisset, propterea, quod ei Petrus, & Paulus Apostoli apparuissent, atque ab eo baptizatus esset, totus sanus è lauacro egressus est. Is igitur secundus fuit, & quidem verus stimulus, quo penitus impelleretur ad Christianam pietatem Constantinus. Nihil ego nunc morabor quid Hieronymus in chronicis scripserit, quem ausim dicere nihil veri de Constantino retulisse. Cum eum crudeliter dicat interfecisse Crispum, cum causas relictae vrbis nullas afferat, cum dicat ab Arrianis eum fuisse baptizatum, quæ testimonio antiquorum, multorumq; theologorum nullo modo vera esse probantur. Perspicuumque est res Constantini parum ei notas fuisse. De baptismo igitur, cum magna sit controversia, audiamus prisca patres quid exclamauerint: Fierine posse, ut tam diu Constantinus baptismum distulerit, ut extremo vitæ tempore baptizaretur? Eumne sanctos patres in concilio Niceno federe passuros fuisse non baptizatum, sed quasi paganum? Illene tam sacras, tam piâs epistolas, quæ sunt apud Eusebiu de religione Christiana scripisset non baptizatus? tam præclara opera peregisset? Concilia conuocasset: ad hæreses tollendas tantopere animum adiecisset non baptizatus? tanto Christianæ pietatis ardore flagrasset? Et qui pro Christi gloria nihil non conaretur, vnam totius pietatis fundamentum, rem per negligentiam in eam longum tempus reiecisset? Cum innumerum damnatorum à doctissimo vate ascribatur, qui

Distulit in seram commissis piacula mortem.

Hæc patres exclamant, non ferunt ad vltimam vitæ metam prædicari baptismum à Constantino fuisse dilatum. Quid quod alij ferunt, eum ab hæreticis baptizatum? at Eusebius, & Ambrosius, à catholicis. Quæ indignitas, si non fuit ab hæreticis baptizatus, eam notam à scriptoribus tam pio Imperatori inuictam fuisse? Ipsa igitur dissentio probat falsa esse, quæ de illo in limine vitæ baptismum prædicantur, ac forsitan error is apud historicos duas habuit causas, quod tum Constantius filius scribitur supremo vitæ tempore baptizatus. Nam Constantius ut res gestæ Artemij testantur cum quadraginta annis cum patre, & solus imperasset, post eaque in morbum incidisset, qui ei videretur incurabilis, statim accito episcopo Antiochiæ Euzoio, iussit se baptizare, pauloq; post excessit. ὡς δὲ φαύλος ἦθετο ἔχον ἡδὴ καὶ σὸς ἐν βιωσόμενος πλὴν ταχέως τὸν ἀντοχέας ἕστοιστοπον Εὐζόϊον μεταπεμφόμενος βα-

decretaque die, qua cædendi essent, ibat Imperator in Capitolium, illorum cruore lauandus. Sed matres puerorum Imperatore aduentante lugubres voces mittebant exululantes. Quibus ille auditis, causam fletus sciscitatus est. Cumque didicisset matres esse, quæ ob pueros interficiendos lugerent, velut ex ebrietate euigilans, hanc rem præ se ferre certam, & indubitata improbitate, at incertum euentum sanitate didicitans. Quod si etiam certus esset euentus sanitatis, præstare tamen ipsum ægritudine confici, quam tot pueros cædendos aspicere, & gladio mæroris matrum pectora transfuerberare. His dictis abscessit, iubens matribus reddi pueros, eisque insuper pecunias donari, vt gaudium maius perciperent redditis pueris, & pecuniis acceptis. His ad hunc modum peractis, noctu visi sunt ei adesse viri duo dicentes, se esse Petrum, & Paulum Apostolos Christi, qui si vellet animi, & corporis adipisci sanitatem, Syluestrum episcopum accerferet, qui ei labem carnis abstergeret, & æternæ vitæ efficeret dignum. In his Imperator è somno euigilans mittit statim qui accerferent cum honore episcopum. Cumque ad eum Syluester accessisset, Dic, ait, episcopo, coluntur vobis Dij Petrus, & Paulus nuncupati? Nobis, inquit Syluester, vnus duntaxat Deus agnoscitur: Petrus autem, & Paulus serui eius, ac ministri sunt. Enarrat deinde somnium Imperator, nostrisque mysteriis initiatur, ac baptizatur, & ex piscina totus sanus confurgit. Statimque immunitatem, ac securitatem Christianis publicè concedit, eisque templa aperit, noua attolere sinit. Cõtra claudit fana dæmonum, quæ falso Deorum sibi nomen ascuerat: omnes decernit posse securè qui velint accedere ad fidem Christi nolle quidè se cogere quenquã, exofculari autem, qui sponte se Christo dederint. Is igitur ad hunc modum ad fidem Christi accessit. Prædicatio autè diffundebatur, dabaturq; audacia Christianis. Hæc historia. In qua multa sunt præclara ab excellentibus ingeniis cõsideranda, vt congruunt omnes maiorem in modum super rebus gestis Constantini, & Syluestri, vt quanquam viderit in cælo signum crucis Constantinus, non tamen à cultu idolorum protinus desciuerit: quo declaratur causa baptismi, fitq; perspicuum, non fuisse eum baptizatum, cum vidit in cælo signum crucis, totaque illa controuersia dissoluitur. Quibus verbis facinus mactandorum infantium execratus fuerit. Multaq; præterea. Is idem mirificè congruit cum Artemio super cede Faustæ & Crispi: quod cum sit memoratu dignum, etiam hoc testimonium huc proferre vehementer opere prætium censui. *Εἶπε δὲ καὶ οὐ πολλὰ κατὰ τὸν Κρίστον καὶ ἀλλὰ μόνον, τῶν ἄλλων νέων, ἀρεσώτερον, ὅς καὶ τῶν πατρῶν Λικίνιον πολέμου πολλὰ κίς ἤλεγεσεν. Τὸ τῶν ἡμιτελῶν φάσμα, ἐπιμανθίσαι ἑραπίπτος, ὅτι μὴ εὐπειθὲς ἐκείνῳ ἐτύγχανε καὶ τέτυπε πατρῶν, ὡς ἐρόντος αὐτῆς, καὶ πολλὰ κίς βιάσατο αὐτῶν ἐπιχειρήσαντος, διὸ καὶ θάνατον ὁ Κελασὸς τῶν πατρῶν κατεδίχετο. Πρὸς αὐτὸς τῆ γαμῆλῃ, ὡς δὲ ἔγω μεταπέπειτα ὁ αὐτοκράτωρ τὸ ἀληθὲς, καὶ τὴν γυναικὰ ἐκόλασε, διὰ τε τῆ αὐτῆς ἀκόλαστον, καὶ τὸ θρόνον τῆ παιδὸς, εἰσαχθεῖσαι γὰρ ἐν λειτῶν ἡ φάσμα σφοδρῶς ἐκχευθέντι ἐκεί τῶν βιάσις ἐπέληξε.* Suscepit, inquit, etiam ex pellice alium filium nomine Crispum, maiorem natu, qui in bello contra Licinium sæpe victor discessit. In hunc nouerca Faustæ amore infaniens, cum eum sibi renitentem reperisset, detulit ad patrem, quod eam deperiret, & quod dæmonius ei vim afferre conatus esset. Quam ob causam Crispus à patre morte dånatus est, cum vxori fidem habuisset. Sed postea veritate comperta, Imperator vxorem supplicio affecit, tum propter eius intemperantiam, tum ob cædem filij. Inducta enim Faustæ in balneum vehementer calefactum, ibi vitam violenter abruptit. Audisti quæ superius retulit diuus Artemius coram Iuliano. Hæc historia, quod non oportuit referre Artemium, exposuit, quo supplicio nouerca Faustæ extincta est. Sed ego reuertor ad edictum, siue decretum Constantini, probaturus eum nil aliud statuisse ac confirmasse, quam quod apud præcos patres constantissimum esset, de principatu, summâque maiestate Romanæ sedis: atque ea, quæ ipse decreuisset, ab infecutis theologis proceribus sacrosanctæ theologiæ, summo assensu fuisse confirmata, ob eamque causam probari posse verè Constantinum ea statuisse, quod tum apud maiores vsque ab ipso. Christo manantia habebantur, tum à posteris post ipsum imperatore summo consensu celebrata, atque asserta sunt. Quod ergo magna motus pietate Constantinus pronuntiauit in edicto. Quoniam vbi principatus sacerdotum, & Christianæ religionis caput ab imperatore cælesti constitutum est, iustum non est vt illic imperator terrenus habeat potestatem. Audiuius quo consensu theologij ferebant à Christo, & ab Apostolis fuisse decretum, quantopere Græci non minus quã Latini assentirentur, illic religionis esse caput, principatumque sacrorum, nec aliud Constantinum quam vniuersæ Ecclesiæ, sanctorumque theologorum sententiam edicto complexum esse. Igitur etiam diuinus Chryostomus non longe post Constantinum tempore scilicet Theodosij de hoc princi-

principatu, Petro à Christo tradito, similè cū reliquis theologis sententiã tulit, cum interpretaretur Euageliũ Ioannis, *ἐνεχείρισε μὲν τῶ Πέτρῳ τὴν τάλην τῆ πνευόντων πνευματικῆν γὰρ καὶ τῆ Ἱεροσόλυμων Ἰακώβου τῆ θρονόν ἔλαβεν, ἀλλὰ Πέτρος τῆ ὁπρῆ μῆνης ἀπάσης.* Tradidit inquit in manus Petri omnium credentium principatum. Nam et si Iacobus Hierosolymorum sedem accepit, at Petrus totius orbis terrarum. Hæc os aureum haud dissimiliter Constantino. Vnum ferè vtriusque decretum, Petrum habere principatum totius orbis terrarum. Principatum inquam religionis, pietatis, sacrorum. Quod animaduertens magnus Imperator, indignum, & iniustum censuit habere potestatem, Imperatorem terrestrem, vbi caput religionis præficeret, ne ordine falso subessent cælestia terrestribus. Flexi anima ratio plena rationis, ac prudentiæ consideratio. Chryostomus item, *δὲ ἑὸ φησι τῶν ἀλάσε τῶν πατρῶν εἰς τὴν ὀνειδίτην, ἔειπτε, ἀκολούθει μὲ ἔξαροντί σε πρὸς κήρυγμα, καὶ τὴν ὀνειδίτην ἀπασαι ἐγγχεῖζοντι.* Eia age, inquit, accipe pecudes, egredere in orbem terrarum, sequere me deducentem te ad prædicationem, totumque terrarum orbem in tuas manus tradentem. Hæc aureus theologus. Quid igitur mirum hæc cognoscentem, perceptaque Cõstantinum habentem, quem pietatis æltus impelleret, decreuisse, atque accellens edictum, statuisse, de religionis principatu, excitatumque à Christo, vera maiestate adornare voluisse. Eundem principatum, quem Constantinus admirabatur, superius tempestate profanorum Imperatorum cæteri theologij prædicauerunt: ne putes noua molitum Constantinum. Cyprianus magnus, sanctusque Latinis theologus, in epistolis de hæreticis ex Aphrica Romam nauigantibus. Audent, inquit, nauigare ad Petri cathedrã, & Ecclesiam principalem, vnde totius fidei ordo, & vnitas pendet. Cernis caput ordinis, vnitatis religionis Christianæ. Hoc Constantinus, magnus, & ipse theologus, nouit, confessus est, prostravit imperium, religionis capiti diadema regium subiecit. Audiat quoque Cypriani vocem de sede sancti Petri hodierna gigantum audacia, quibus quasi fuit Vallenensis antesignanus. Deus inquit vnus est, & Christus vnus, & vna Ecclesia, & cathedra vna, super Petrum Domini voce fundata: Aliud altare constitui, & sacerdotium nouum fieri, præter vnum altare, & vnum sacerdotium, non potest. Quisquis alibi collegerit, spargit, adulterium est, impium est, sacrilegium est, quodcunque humano furore instituitur, vt dispositio diuina violetur. Inde schismata, & hæreses, oborta sunt, & oriuntur, dum episcopos, qui vnus est, & Ecclesiæ præest, superba quorundam præsumptione contemnitur. Cernis veluti prophetantem, ac spiritu quodam diuino pronuntiantem hodie vnam hæresim, atque eius præcipuam causam ore prophetico prædicentem diuum. Qua septentrionalis superbia, summum sacerdotem contempnit, aliud altare sacerdotiumque constituit, idq; humano furore, cæcitate, dementia, violatis ordinibus, institutisque diuinis. At Constantinus agnouit fundatam esse Domini voce vniuersam Ecclesiam super cathedra Petri. Eoque adorauit Petrum, & successores, se suaque obtulit. Hoc Cypriani testimonium protulit etiam Anselmus theologus apprimè bonus, ac sanctus, etiamque antiquus. Nec te pigeat item eundem audire Cyprianum longè antiquissimum theologum de capite & vnitate Christianæ religionis, vt agnoscatur Constantinum haud ab re exarsisse stimulis cælestibus actum ad religionem.

C) *Ex epistola sancti Cypriani.*

Loquitur Dominus ad Petrum. Ego dico tibi quia tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam. Super vnum ædificat ecclesiam, & quamuis Apostolis omnibus post resurrectionem suam, parem potestatem tribuat, & dicat: Sicut misit me pater, & ego mitto vos, Accipite spiritum sanctum. Tamen vt vnitatem manifestaret, vnitatis eiusdem originem ab vno incipientem, sua autoritate disposuit. Hoc erant vtique cæteri Apostoli, quod Petrus fuit, pari consortio præditi, & honoris, & potestatis: sed exordium ab vnitate proficiscitur, vt Ecclesia Christi vna mōstretur, quam vnã ecclesiam etiam in cantico canticorum spiritus sanctus ex persona Domini designat, & dicit: Vna est columba mea, perfecta mea, vna est matri suæ, electa genitrici suæ. Hanc Ecclesiæ vnitatem & beatus Apostolus Paulus docet, & sacramentum vnitatis ostendit, dicens: Vnum corpus, & vnus spiritus, vna spes vocationis vestræ, vnus Dominus, vna fides, vnum baptisma, vnus Deus. Quam vnitatem tenere firmiter, & vendicare debemus, maximè nos episcopi, qui in ecclesia præsidemus, vt episcopatum quoque ipsum vnum, atque indiuisum probemus. Nemo fraternitatem mendacio fallat, nemo fidei veritatem perfida præuacuatione corrumpat. His diuini theologij dictis cognoscitur, antiquam fuisse, indubitatumque fidem, caput religionis esse sanctum Petrum: nec vera esse: quæ nostri temporis audacia conata

est persuadere, fuisse omnes Apostolos æquales, neminem plus cæteris habuisse, quicquid vni datum esset, hoc vnicuique datum esse. En sanctorum theologorum testimonium, à quibus vsque ad sanguinis effusionem defensa est religio, inter Apostolos tamen parem potestatem omnes à Christo Iesu accepissent, caput tamen esse ipsum Deum decreuisse, ad quod omnia referretur, à quo dependeret religio. Quare conticefecit, erubescatque insanorum temeritas. Ipsum autem Laurentium bonarum rerum insistentissimum pudeat, non intellexisse quantos honores huic totius sanctitatis capiti maiores exhibuerint, seseque exhibere debere perceperint. Nec prodigiosum esse quod Constantinus fecisset, cum omnis Ecclesia, omnes ab ortu, & occasu Christiani, Christianæque sapientiae eximij proceres id paribus oraculis efferrent, prædicarent, si vel ab ipsis Apostolis incipias. Hoc idem etiam diuus ille Nicolaus primus asseruit, qui floruit octingentis annis elapsis, etiam superiorum theologorum testimonio dicta sua suffulcens, his verbis: Verum & inter beatos Apostolos, sicut & prius sanctus Papa Iulius, & postea ille magnus, & sanctus Leo describit in similitudine honoris, Fuit quadam discretio potestatis, & cum omnium par esset electio, vni tamen datum est, vt cæteris præmineret. De qua forma episcoporum quoque est orta distinctio, & magna ordinatione prouisum est, ne omnes sibi omnia vendicarent: sed essent in singulis prouinciis singuli, quorum inter fratres habetur prima scientia. Et rursus quidam in maioribus vrbibus cõstituti sollicitudinẽ in eis susciperent ampliolem: per quos ad vnam Petri sedem vniuersalis Ecclesiæ cura cõfluere, & nihil vsquam à suo capite dissideret. Quod si quidam ex vobis vllõ interiori comprehendissent obtutu nunquam Rothardum episcopum Sueffionicæ vrbis sine consensu nostro deponerent, sed reprehenderent, & in exilium pulsam monasteriali custodia manciparent. Quid rogo de presbyteris, & de inferioris gradus clericis ageretur, quorum apud nos quoque causa à Chalcedonensis concilij regulis cum ratio exigat, audiri iubetur si episcopos tanta facilitate deponitis? Possit quoque colligi argumentum super donatione, atque illius decreti veritate ex palatio Lateranensi, in quo proximè post discessum Constantini, pontifices habitare cœperunt. Si enim in decreto donationis continetur, Constantinum sua sponte, sua voce donasse palatiũ Lateranense, & id à pontificibus cœpit mox habitari prisco illo tempore, ob hanc causam verum est decretum à magno Constantino promulgatum, quia factum est quod dicit se fecisse, aulamque imperialẽ pontificibus tradidisse. Cur autem palatium, imperatoriamque sedem Syluestro, & successoribus reliquerit, sapientibus, perspicuum erit, percipientque veram causam fuisse, quod totum imperium subterneret, cederet Petro, Romanam maiestatem subiiceret Christo. Quis etiam, nisi demens omni que iudicio destitutus, edictũ aliqua parte cuius veritatem effugere non posset, verum esse prædicaret, sed inde absunderet aliam partem. eamque falsam esse contenderet. Veluti si quis vnam Ciceronis epistolã vsque ad septem lineas contenderet esse Ciceronis, postea transgressus alias septem, quas Ciceronis esse nollet, reliquas ad eundem autorem reuocaret. Aut modò duas lineas illius auctoris modò duas alias alterius, rursus alias Ciceronis esse prædicaret, sicque totam epistolã discerperet. Ad hunc modum si vera est donatio cum loquitur Imperator de donato palatio Lateranensi, cur reliquam partem vis esse falsam? Cur non putas eiusdem auctoris omnia? Cur fides, ac veritas vnus partis nõ firmat, corroboratque reliquas? Si verum fuit, donatam fuisse imperialem aulam, quia pontifices antiquissimo tempore illic habitare cœperunt, & id habetur in decreto donationis: cur non existimes reliquum decretum esse verum, ab eodem autore prolatũ? Nisi planè malignus, atque hostis atrocissimus nemo ad hunc modum quempiam insectaretur, vt prolato testamento diceret duas, aut quatuor lineas testatorem condidisse: reliquas falsas esse, non eiusdem auctoris. Quod autem palatium Lateranense post Constantinum mox à pontificibus teneretur, declarat præter alia vetustissimus codex epistolarum Imperatorum, & pontificum, qui est in bibliotheca Palatina. Est præter alia epistola Symmachi præfecti vrbis ad Honorium Imperatorẽ, qui tunc erat Rauennæ, cum post mortem Zozymi summi pontificis dissensio in clerum incidisset de successore eligendo: alijque Bonifacium, alij Eulalium probarent, ea de re scripsit Symmachus principi Honorio, atque inter alia: Verum cum vir sanctus Eulalius ad Ecclesiam Lateranensem de exequiis prioris episcopi à populo, & à clericis fuisset adductus: ibi per biduum cum maxima multitudine, & cum pluribus sacerdotibus remoratus est, vt expectaretur dies consuetus, quo posset solemniter ordinari. Cum hoc ita esset, subito aliquanti presbyteri cum Bonifacio eiusdem ordinis ad Theodora Ecclesiam col-

lecto

A lecto populo properarunt. Ibiq; habito tractatu ipsum ordinare episcopũ velle cœperunt. Quod vbi cõperi omnes qui pariter erant ad me vt venirent presbyteros depoposci. Hæc & alia. Ad Ecclesiam ad palatiũ Lateranense, de pōtifice eligendo acclamatura plebs concurrerat, vbi defuncti episcopi corpus iacebat. In alia epistola ad Imperatores Honorium, & Theodosium iuniorem: Sed quoniam, inquit Lateranensem Ecclesiam obtrusis penè omnibus ingressibus archidiaconus cõtemptus impię summi sacerdotis exequiis, diaconibus, & paucissimis presbyteris, ac multitudine turbata plebis obfederat: altero die ad eandem Ecclesiam vbi prius ab omnibus fuerat cõstitutum habita omnium collatione properauimus, ibique participato cum Christiana plebe concilio, quem Deus iussit elegimus. Nam venerabilem virum Bonifacium veterem presbyterum in lege doctissimum, ac bonis moribus comprobatum, & quod eum magis ornabat, inuitum, acclamatione totius populi, & consensu meliorum ciuitatis, asciimus, diuinæ institutionis ordine consecratum. Hæc & alia. Quibus docemur, non multo post Constantini tempora solitos pontifices Lateranense palatium tenere, vbi ipsis defunctis eorum funus celebrabatur, ibique nouus pontifex eligebatur. Hęc quidem ratio super vniuerso decreto Hæctorea mihi esse videtur. Nicolaus quoque primus prisceus admodum, optimusque pontifex, de Ecclesia Lateranensi, quæ dicebatur Constantiniana, hæc ait ad collectos Constantinopolim: Collecta, inquit, Sancta synodo in Ecclesia Dei, in qua beatus Petrus Apostolorum princeps corpore refolet, & virtutibus emicat: deinde propter frigiditatem loci in Ecclesia Lateranensi, quæ ab autore appellatur Constantiniana, & quæ prima toto terrarũ orbe donstruata est. Ibiq; recitatio. Hæc apud antiquum pontificem: cuius dictum mirum in modum cõfirmat priuilegium donationis. Testatur ipse fuisse in palatio Lateranensi Ecclesiam quæ ab autore appellaretur Constantiniana. Audi autem quid in priuilegio dicat Constantinus: *ὡς ἡμεῖς ἐνδὸν τῆς τῆς λατρείας ἡμῶν παλατίου ναὸν ὠργέμεθα, καὶ αὐτῷ σωτηρίᾳ ἡμῶν καὶ τῆς Ἰησοῦ Χριστοῦ Χριστοῦ ἐπὶ τῆς ἡμετέρας αὐτῶν μετὰ τῆς βασιλείας.*

Scire omnes volumus, nos intra palatium nostrum Lateranense templum seruatori nostro, & Deo Iesu Christo à fundamentis edificasse cum baptisterio. Est item apud vetustos sacrarum historiarum scriptores de Ecclesia Lateranensi hæc narratio. In nomine domini Dei, & Saluatoris nostri Iesu Christi. Imperantibus quoque Constantino, & Constante Augusto, Anno IIII. sub die VIIII. Cal. Octobrium, Indiotione VI. Præsidente sancto, ac beatissimo Iulio Papa sedis Apostolicæ vrbis Romæ præpositis sacrosanctis, & venerabilibus Euangelis in Ecclesia domini Dei, & Saluatoris nostri Iesu Christi, quæ vocatur Cõstantiniana: Residētibus etiam viris venerabilibus, pariterque cum eo audientibus Benedicto Aquilienſe episcopo, Rufo sanctissimo Cartamano episcopo, Agapito Rauennatis ecclesiæ episcopo. Et reliquis cum eis episcopis. Sed esto etiam clarissima coniectura super edicti, siue donationis Constantini veritate, id quod de principatu Romanæ sedis reliqui imperatores imitati Constantinum statuerunt, videbis omnia ad veritatem ostendendam, & ad falsitatem conuincendam cõfluere. Imperator Valentinianus Augustus, omnibus sub imperio aternæ vrbis Romæ, vbique terrarum degentibus. Certum est & nobis, & imperio nostro vnicum esse præsidium in supernæ diuinitatis fauore, ad quem promerendum præcipue Christianorum fides: & veneranda nobis religio suffragatur. Cum igitur sedis Apostolicæ primatum sancti Petri meritum, qui princeps est episcopalis coronæ, & Romanæ dignitas ciuitatis, sacræ etiam synodi firmet autoritas, ne quid præter autoritatem sedis istius illicita præsumptio attentare nitatur, tunc pax ecclesiarum vbique seruabitur, si rectorem suum agnoscat vniuersitas. Hæc cum hæctenus inuolabiliter fuerint custodita, Hylarius Arelatenſis, sicuti venerabilis viri Leonis papæ Romani fidei relatione comperimus, contumaci ausu illicita quadam præsumendo tentauit, & ideo transalpinas ecclesias abominabilis tumultus inuasit, quod recens maximè testatur exemplum. Hylarius enim, qui episcopus Arelatenſis vocatur, Ecclesiæ Romanæ vrbis in consulto pontifice, iudicia, siue ordinationes episcoporum sola temeritate vsurpans inuasit. Nam aliquos inuitis, & repugnantibus ciuibus ordinauit. Quod quoniam non facile ab his qui non elegerant recipiebantur, manum sibi contrahabant armatam, & claustra murorum in hostilem morem, vel obsidione cingebant, vel aggressionem referabant, & ad sedem quietis, pacem prædicaturos per bella ducebant. His talibus, & contra Imperij maiestatem, & contra reuerentiam Apostolicæ sedis admissis, & per ordinem Vrbis Papæ cognitione discussis, certa in eum, & de his quos male ordinauerat, lata sententia est. Et erat

Bb

quidem ipsa sententia per Gallias etiam sine Imperiali sanctione valitura. Quid enim tanti pontificis auctoritati in ecclesiis non liceret? Sed nostra quoque preceptio, ac ratio probavit, ne ulterius nec Hylario, quem adhuc episcopum nuncupari sola mansueti praesulis permittit humanitas, nec cuiquam alteri ecclesiasticis rebus arma miscere, aut preceptis Romani Antistitis liceat obuiare. Ausibus enim talibus fides, & reuerentia nostri violatur Imperii, nec osculum quod est maximi criminis submouemus. Verum ne leuis saltem inter ecclesias turba nascatur, vel in aliquo minui religionis disciplina videatur, haec perenni sanctione censemus, ne quid tam episcopis Gallicanis, quam aliarum prouinciarum contra consuetudinem veterem liceat sine viri venerabilis Papae Urbis aeternae auctoritate temptare. Sed haec illis, omnibusque pro lege sit, Quicquid sanxit, vel sanxerit Apostolicae sedis auctoritas, ita ut quisquis episcoporum ad iudicium Romani Antistitis euocatus venire neglexerit, per moderatorum eiusdem prouinciae adesse cogatur, seruatis per omnia quae diui parentes nostri Romanae ecclesiae contulerint. Dar. v 111. Id. Iulij Romae Valentiniano Aug. Audisti praecleara, audisti Valentinianum non secus quam Constantinum de Petri, ac successorum maiestate & principatu praedicantem, ac statuentem. Constantinus oraculum, sine constitutione edidit, ut omnes Ecclesiae gentes, ac nationes omnes, hanc habeant ut caput, fontemque religionis. Idem scripsit, expressitque Valentinianus post Imperium Constantini paucis annis. Atque obserua quod ait ad postremum: Seruatis per omnia, quae diui parentes nostri Romanae Ecclesiae contulerunt. Qui sunt enim diui parentes ipsius Valentiniani, cum ante eum floruerit Iouinianus, qui duos menses imperauit? Quid tam paucis diebus potuit conferre? Ante Iouinianum rerum potiebatur Iulianus Apostata Christianae religionis atrocissimus hostis. Ante Iulianum Constantius, filius Constantini, penes Arrianus? Cedit igitur ista appellatio DIVI PARENTES NOSTRI, duntaxat in Constantinum: is vnus contulit omnia Romanae Ecclesiae, asseruit eius principatum. Respexit igitur edictum Constantini cum haec scriberet Valentinianus optimus princeps. Sed nonne eadem reliqui prius Imperatores, omnesque Imperiale genus statuerunt, pie, ac sancte, sed diui Petri venerantes, ac dictis Constantini subscribentes? Nam quid Galla Placidia maxima ac piissima imperatrix scripsit? Galla Placidia Augusta, Helia Pulcheriae piissimae Augustae filiae: Igitur tua clementia secundum catholicam fidem quod semper nobiscum fecit, conspirare dignetur, ut quicquid in illo tumultuoso, miserimoque concilio, id est Ephesino constitutum est, omni virtute submoueatur, & omnibus integris permanentibus, ad apostolicae sedis examen in qua primus beatus Apostolus Petrus, qui etiam clauis regnorum caelestium suscipiens, sacerdotij principatum tenuit, episcoporum causa mittatur. Adnotasti vocem Imperialem consonam oraculis Constantini, Sacerdotij principatum a Beato Petro Romae positum, administratumque fuisse: huc omnium Episcoporum causas mittendas esse? Quid aliud est apud Constantinum? Agnosce ex similitudine sermonis insecutorum Imperatorum, quid Imperator Constantinus sit locutus. Prosequitur in eisdem Imperatori: Domino meo Theodosio gloriosissimo victori ac triumphatori perpetuo Imperatori & patri Victor Valentinianus gloriosus semper Augustus, & filius. Fidem a nostris maioribus traditam debemus cum omni competenti deuotione defendere, & dignitatem propriae venerationis Beato Petro Apostolo intemeratam in nostris temporibus conservare: quatenus Beatissimus Romanae ciuitatis episcopus cui principatum sacerdotij super omnes antiquitas contulit, locum habeat, ac facultatem de sacerdotibus iudicare. Haec quoque quam clara sunt, quam omnem verustatem exhibent nobis? cum adhuc eo tempore religio Christi, Apostolorumque praedicatio, & cum hominibus conuersatio recens esset. Paucis ante annis Petrus ac Paulus Romae populos erudierant. Restabat penes in auribus hominum vocis eorum imago. Audis Imperatorem, Fidem a nostris maioribus traditam. Repete velut superius, rem altius. Qui sunt maiores ipsius Valentiniani, nisi Constantinus, quod omne eius genus? Quid, teste Valentiniano maiores illi crediderunt, quam fidem posteris tradiderunt? Nempe dignitatem, decus, principatum venerationis, pietatis, obseruantiae, esse in diuo Petro: retinendumque esse summam opum vi. Retineri autem & conservari, si successor eius habeat locum, facultatemque de cunctis sacerdotibus, de tota religione iudicandi. Huic antiquitatem contulisse principatum sacerdotij: Antiquitatem, nempe Constantinum, Concilium Nicenum, & ante hos, omnes qui in religione Christi floruerunt. Cernis insecutos Imperatores constanter asserere, ac pro sacrosanctis habere quae Constantinus edicto decreuisset. Huc enim respiciunt

Ac iunt Valentinianus, Gallaque Placidia, reflectetes aciem ad ea, quae de maiestate ac principatu Petri magnus Imperator cum omni antiquitate constituisset, praedicassetque. Subiicit Galla Placidia: Domino meo victori Theodosio triumphatori semper Augusto filio, Galla Placidia perpetua Augusta mater eius: Arbitrium vnus hominis, qui in synodo Ephesinae ciuitatis odiu & contentiones potius exercuisse narratur, militu praesentia & metu appetit Constantinopolitane ciuitatis episcopu Flavianum, eo quod libellum ad Apostolicam sedem miserit, & ad omnes episcopos harum partiu per eos qui directi fuerant in concilium a reuerendissimo episcopo Romano, qui secundum definitionis Niceni concilij consueti sunt interesse, Domine sacratissime filij, venerabilis Imperator. Hac itaque gratia, tua mauerit do tantis turbis resistens, veritate immaculatae fidei, & catholicae religionis seruari praecipias, ut secundum formam ac definitionem Apostolicae sedis, quam etiam nos tanquam praecellentem similiter veneramus, in statu sacerdotij illaeso permanente per omnia, Flauiano, ad concilij & Apostolicae sedis iudicium transmittatur, qua primus ille, qui caelestes clauis dignus fuit accipere, principatu episcopatus ornauit. Quem scilicet decet nos huic maximae ciuitati, quae Domina est omnium terraru in omnibus conseruare. In his, ut cernis, praedicatur, declaratur principatus sacerdotij, ac episcopatus fuisse in diuo Petro, hancque maiestate ac praecellentia sedem suam, Romanamque ciuitatem eum ornasse. Ornauit teste Imperatrice sedem Apostolicam & Romanam Ecclesiam Petrus principatu ac maiestate episcopali, ut esset successor suus seu Rex Imperatorque episcoporum, Dominus religionis, princeps sacrorum. Hanc esse praecellentem in terris maiestate, quam ipsi quoque Imperatores venerunt, adorent. Hanc maiestatem atque excellentiam Petrus Romae donasse: ut quemadmodum Domina esset omnium terrarum, sic omni religioni dominaretur, omniaque eius nutu regerentur. Quid aliud locuta est Imperatrix, quam Constantinus? Quo quidem verissime probatur edidisse eum, priuilegium illud. Ad postremum proferre libet quod Imperator Eous cum Armenis, vniuersisque Oriente, veteris Ecclesiae consensum, & ipsius magni Constantini decretum confirmantes, in concilio Florentino vnanimitate dixerunt: quae cum consentiant cum magna mirabilis illius edicti parte, profecto reliquam partem vnus, eiusdemque auctoris esse cogimur asserere. *ὁ ἐξ ὁμοῦ πλὴν ἀγίου Ἀποστολικῆν καθέδραν καὶ τὴν ῥωμαϊκὴν ἀρχιερασίαν εἰς πᾶσαν τὴν οὐμένην καὶ μετέχουσαν αὐτῆς τὴν ῥωμαϊκὴν ἀρχιερασίαν διέδοχον ἐναὐτῆς μακαρίου Πέτρος ὁ κορυφαῖος τῶν ἀποστόλων, καὶ ἀληθὴς τοποτηρητὴν ὅτι Χριστοῦ καὶ πάσης τῆς ἐκκλησίας κεφαλὴν, καὶ πάντων τῶν Χριστιανῶν πατέρα, καὶ διδάσκαλον ὑπάρχον, καὶ αὐτῶν ἐν τῷ μακαρίῳ Πέτρῳ τὰ παμμάκρυνα, καὶ κληρονομία πλὴν καθολικῆν ἐκκλησίαν ὑποῦντες ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ πλήρη ἐξουσίαν παρὰ θεοῦ διδόντων, καὶ ἐν τῷ ἁγίῳ πνεύματι τῶν ἀποστόλων ἐπιδοθέντων καὶ ἐν τοῖς ἱεροῖς κανόσι παλάμβανεται.* Definimus sanctam Apostolicam sedem, & Romanu pontificem in vniuerso terrarum orbe habere principatum. Ipsumque Romanum summum sacerdotem, successorem esse beati Petri principis Apostolorum, & verum Christi vicarium, & vniuersae Ecclesiae caput, & omnium Christianorum patrem, ac praepotorem existere. Atque ipsi in beato Petro a Domino nostro Iesu Christo plenam potestatem traditam esse pascendi, regendi, gubernandi, vniuersalem Ecclesiam, quemadmodum & in actis vniuersalium conciliorum, & sacris canonibus continetur. Neque vero mirum posteriores Constantinopolis Imperatores vna cum vniuersa Graecia decreuisse, confessosque esse hanc decreti Constantini partem, quando quidem maiores non minus pie confessi sunt. Siquidem Andronicus Imperator, qui floruit anno Domini millesimo ducentesimo septuagesimo primo, ab hinc ducentesimo septuagesimo sexto, tempore Ioannis vigesimi primi, cum de religione disquisitio incidisset, concordiamque cum Romana Ecclesia super omnibus firmassent, praeter cetera haec ipse Imperator in amplissima epistola, quae est in bibliotheca Palatina, dixit, *αὐτῆς ὡς αὐτῶν ἡ ἰερωσύνη καὶ ὁ γὰρ ὁ ῥώμης ἐκκλησία ἀπὸν καὶ τέλειον πρῶτον καὶ ἀρχὴν ἐστὶν πᾶσαν καθολικὴν χριστιανικήν, ἡν ἐν αὐτῇ ἀπὸ αὐτῆς κληρὸς ἐν τῷ μακαρίῳ Πέτρῳ τῷ τῆς Ἀποστόλων ἀρχοντὶ ἢ τῆ κορυφῇ, ὃ ὁ τῆς ῥώμης ἀρχιερεὺς ἐστὶν ἀφ' ὁμοῦ μετὰ πλήρης ἐξουσίας παρὰ θεοῦ διδόντων ἀληθῶς καὶ πα πατωῶν ἀγνωστικῆς, καὶ καθῶς παρὰ τῆς ἀλλῆς κρατεῖται τῆς πίστεως πλὴν ἀληθῆναι ἐκκλησίαν, ἣ τῶ καὶ ἐν τῆς πίστεως ἀναφύονται οὐκ ἠτήσεις τῆ ταύτης χρεῶν χρεῖσι διέδοχον, εἰς ταύτην δυνάται καὶ βαρυνόμενος ἐκείνος, τοῖς εἰς πλὴν αὐτῆν πλὴν ἐκκλησίας τῆν ἀντικειμένην ἐργαζομένη καὶ ἐν πάσῃ ταῖς ἀγίαις, ταῖς πρὸς δεξιμασίαν ἐκκλησίας τῆν ἀφορώσαις, καὶ τῶν ταύτης δυνάται τις ἀνατρέχων πλὴν χριστοῦ, καὶ ταύτην πάσαις αἰ ἐκκλησίαις ὑπομένεται.* Hęc, & plura alia, quoru scelus est: Hęc similiter sacrosancta Romana Ecclesia suppressu absolutumque principatu, potestatemque super vniuersam catholicam Ecclesia habet: qua quidem potestatem in seipsa iure, & humiliter agnoscit esse, atque accepisse cum plena auctoritate ab ipso domino in beato Petro Apostoloru

principe, ac vertice, cuius Romanus pontifex est successor. Et quemadmodum præter alias ecclesias habet potestatem de fide iudicandi: Sic & si quæ de fide subortæ fuerint quæstiones, huius iudicio dissoluendæ sunt. Ad hanc vnusquisque vexatus prouocare potest, & in omnibus causis, quæ ad examen Ecclesiasticum spectent, ad huius iudicium potest quisque recurrere: Et huic omnes ecclesiæ sunt subiectæ. Hæc Imperator Andronicus, consentiens cum superioribus imperatoribus. Similiter patriarcha cum ipso imperatore in sua epistola scripsit, *καὶ τὸ πρῶτον τῶν ἱεροσολιτικῶν θρόνων ὁμολογησάντων, ἀναγνωσθέντων, ἀποδεχόμεθα καὶ ἐκείνους ἡσπασόμεθα καὶ πρὸς τὴν αὐτῆς ὑπακοὴν ἐκείνοι ἐρχόμενοι φέρειν καὶ φυλάττειν ἅσπαστον ὑπακούμεθα καὶ διαβεβαίμεθα.* Paulopost. *Ὅτι δηλαδὴ ἡ αὐτῆ ἱερεῖ καὶ ἀγία τῆς πόλεως ἐκκλησία, ἀκρον καὶ τέλειον πρῶτον καὶ ἄρχει.* Etiam principatum sedis Apostolicæ confitemur, agnoscimus, amplectimur, & voluntariè suscipimus: Et ad huius obedientiam voluntarie venientes, eam amplectimur, & inuiolabiliter seruire promittimus, & cõfirmamus. Hæc scilicet Romana sacrosancta Ecclesia supremum, absolutumq; habet principatum ac potestatem. Et quæ sequuntur vnà cum Imperatore. Vt verò reliquæ controuersiæ principio commemoratæ dissoluantur, omnibus modis falsum est, idque tibi, & Nicenum concilium, & historiæ clarum reddent, Concilium Nicenum præsidente Syluestro Ecclesiæ, non fuisse celebratum. Iulius enim tertius floruit. Lege ipsum concilium. Falliturque in eo historia tripartita, ex eoque error perspicuus, quòd scribat, eum concilio interesse præ senectute non potuisse. At eundem scribit post conciliū quindecim annos vixisse. Hoc cum exiguo labore possit refelli, nec longiores probationes requirat, omittam. Nec verum est, in principio Imperij Constantini Syluestrū Ecclesiæ habenas tenuisse. Quod si etiam verum esset, cum viginti quatuor annis præfuerit Syluester, potuit facilè vnà cum Constantino ab initio principatus peruenire ad annos concilij: quandoquidē Constantinus triginta annos, Eusebio teste, imperauit. Inchoante igitur vtroque eodem tempore suum principatū, anno autem quintodecimo, vel circiter, Cõstantini concilio inchoato, nonne supersunt Syluestro nouem anni post concilium? Est etiam testimoniū sextæ synodi, actione octaua, Cum Arrius inquit diuisor atq; partitor trinitatis insurrexisset, continuo Cõstantinus semper Augustus, & Syluester laudabilis, magnā atque insignem contra eum in Nicea synodum congregauerunt. De discessu ex vrbe cum ipse Imperator veram, ingentē, maximeq; impellentem causam reddiderit: quos alios nos audire fas est, eosque opponere viæ voci ipsius autoris: Cum alioquin multos hostēs Philosophos, & Historicos habuerit eo tēpore Christiana religio, qui de ea multa contra verū scriberent. Maximeq; tunc ab inimicis recens, inualida, nondum regina oppugnaretur. Pronuntiauit ergo Cõstantinus: Quoniā vbi principatus sacerdotū, & Christianæ religionis caput ab imperatore cælesti constitutū est: iustum non est, vt illic Imperator terrenus habeat potestatem. Quæ potuit esse maior causa? Si qua prolata, & existimata est alia discessus eius ex vrbe, id factū est partim ab imperitis, & ignaris huius rei, partim ab inimicis Christianæ religionis, qualis fuit Iulianus, Porphyriusq; eius familiaris, Libanius, multiq; alij philosophi, & Rhetores, quibus cum cõtinentia bella Christianis intercesserunt. Quæ res impulit Lactantiū, vt opus aduersus hostes cõscribens, duas quasi acies instrueret, alterā contra philosophos, ex inani sapientia in Christum virus effundētes: partim aduersus ineptē supersticiosos. Sed acrius bellum fuit contra philosophos. Quot scelera Zozimus aduersus Cõstantinū, simili atque Iulianus impulsus odio, conscripsit. Videbant eum templa Deorum euertentē, nouam religionē quam illi deridebant, barbarāque superstitionē appellabant, vbi que erigentem, perque omnes nationes mirabiliter augentem. Partim igitur ignorabant causam discessus ex vrbe, profectiois in Thraciam: partim malignè supprimebēt, aut veram causam silentio prætergressi, aliam absurdiorē afferēbant. Idq; etiam à nostris peccatum est, quale fuit à doctissimis proditum, cum filius Constantinus à Nicomediensi Eusebio fuerit rebaptizatus, patrem id fecisse. Similes igitur fraudes commenti sunt, nescio qui scriptores ignobiles de eius discessu. Super quibus ego, veluti falsis, atque explosis, nil amplius addam. Quoniam autem superius eam edicti partem, argumenta, & testimonia veterum Theologorum probabant à Constantino fuisse sancitā, ac ratam, qua maiestatem, principatumq; cælestis religionis Petro, & successoribus à Christo datam asserēbat, & probabat: nunc aliis rationibus, & coniecturis probandum est, illam edicti partem, facile nos induci posse, vt credamus conscriptam à magno Constantino fuisse, qua regna occidentalia, totūque ipsum occidentē Christo, & Petro, Ecclesiæq; subiecit. Has siue rationes, & argumenta, siue coniecturas pa-

Aras palam est Laurentium comitēque eius ignorasse: quippe quæ in reconditis, & interioribus litterarum thesauris habeantur. Sed cum data esset hæc scribenti, diuino munere amplissima librorum Græcorum, Latinorumq; copia, vnde & super hac re, & reliqua theologia flores, ac gemmæ colligerentur: hoc scilicet laborandum, atque omni studio contendendum erat, vt hæc præclara supellectilis facultas, ad honorem Dei, & Ecclesiæ ipsius præsidium proferretur. Illa mihi videtur clarissima coniectura super regnis Ecclesiæ à Constantino donatis, super ea cælestis decreti parte, qua subiecit Ecclesiæ totum occidentem, prima ex antiquissimis pontificum sanctionibus, siue epistolis, (vulgo registra vocantur,) quas per vniuersum terrarū orbem ad reges, ac principes, velut eorum Domini, transmittēbant: eisque vti subiectis imperabant, eorum regna Ecclesiæ esse fatebantur. Atque hi libri vetustissimi sunt. Qualis est liber sanctionum, siue Epistolarum, siue registorum Gregorij septimi, qui floruit ab hinc nostra tempestate iam septingentos annos: cum scribens regibus, ac principibus Hispaniæ, diceret: Vos scitis, quòd antiquitus regnum Hispaniæ est Romana Ecclesiæ. Si quis igitur euoluat, ac p̄sitet, inueniet profecto eiusmodi claram, perspicuamq; rationem. Quemadmodum nostra tempestate non dicerentur antiqua, nisi quæ saltem quadringētos, aut quingentos annos superarēt: sic antiqua fuisse tempore eius pontificis, qui tot annis ab hoc sæculo elapsis floruit, quæ supra quadringētos, aut quingentos annos, nempe vltra millesimum tenderent. Itaque si rectè censeas, erant antiqua, tempore illius pontificis, quæ ferè ad ipsum Constantinū attingebant, à quo ad Gregoriū quingenti plus minus anni præterierunt. Si igitur & obedientiā ipsorum regum, ac principum, & ex vetustis monumentis argumenta contuleris, poterunt facilè tibi indicare, illas occidentales prouincias, ac regna à magno Imperatore, quæ admodum habetur in edicto fuisse Petro consecrata. Neque enim nunc commemoro magnam Italiæ partem à Pipino, Carolo, Ottone donatam. Parte alia si contra reges ipsorum pontificum audaciam consideres, id poterit indicio esse, non tam cælestem potestatem gladiumq; religionis hos animos eis dedisse, quàm substratam, ac subactam pedibus eorum potestatem. Velut quod proditum est de Agapito pontifice, qui profectus Constantinopolim, cum cepisset super religionem altercari cum Iustiniano imperatore, ei dixit Imperator: Aut consenti nobis, aut exilio te deportari faciā. Cui alacriter pontifex respondit: Ego quidem peccator ad Iustinianum Imperatorem venire desideravi, nunc autem Diocletianum inueni: tamen minas tuas non pertimesco. Igitur quod de Gregorio septimo prodidi, in eius vetustissimo, ac præclarissimo registro, seu codice variarum eius epistolarum, ac sanctionum, in hunc modum habet: Gregorius episcopus seruus seruorū Dei, Regibus, Comitibus, ceterisque principibus Hispaniæ salutem. Notum fieri vobis volumus, quod nobis quidem tacere non est liberum: vobis autem ad præsentem, & futurā gloriam valde necessarium: videlicet, Regnum Hispaniæ ex antiquis constitutionibus beato Petro, & sanctæ Romanæ Ecclesiæ in ius, & proprietatem traditum esse. Quod nimirum hæcenus, & præteritorum ipsorum incommoda, & antecessorum nostrorum tacuit negligentia. Nam postquam regnum illud à Saracenis peruasum est, & seruitium, quod beato Petro inde solebat fieri, propter infidelitatem eorum, & tyrannidem detentum ab vsu nostrorum tot annis interceptum est, pariter etiam rerum, & proprietatis memoria delabi cœpit. Verum quia diuina clementia concessa vobis in hostes illos, semperq; concedenda, terram in manus vestras tradidit, vltèrius vos causam hanc ignorare nolimus, ne quod supernus arbiter, legum, ac iustitiæ conditor, de recuperanda iustitia, & honore sancti Petri, eiusq; sanctæ, & Apostolicæ sedis gloria nostræ humilitati ad benemerendum contulit, nobis, aut vobis ex taciturnitate in negligentia culpam, aut vobis ex ignorantia, quod absit, ad detrimentum propositæ, & diuinitus oblata retributionis obuēniat, &c. Hæc pontifex ille in libro sui registri primo, qui erat in bibliotheca Lateranensi, postea delatus in Vaticanum. Cernis vt asserat, ex antiquis cõstitutionibus regna Hispaniæ esse sedis Apostolicæ, etiam ante quàm à Saracenis occuparentur. Quòd si retrocedens per annos, ante impetum Saracenorum in Hispaniam, perrexeris, inuenies rationem ferè deduci ad tempora Constantini. Hinc certè tot iam annis antè, ea regna sedis Apostolicæ fuerunt. A tempore Constantini, aut prope, ius, ac potestas hæc cœpit. Eadem propè, aut similis ratio est de regno Hungariæ, de quo idem: Gregorius episcopus seruus seruorum Dei, Dilecto filio Salomoni regi Hungariæ salutem, & cetera. Sicut à maioribus patriæ tuæ cognoscere potes, regnum Hungariæ sacrosanctæ Romanæ Ecclesiæ proprium est, à rege Stephano olim beato Petro cum omni iure, ac po-

testate sua oblatum, & deuotè traditum. Præterea Henricus piæ memoriæ Imperator regnum illud expugnans, victoriam adeptus, ad corpus beati Petri lanceam, & coronam regis transiit, & pro gloria triumphus sui illuc direxit insignia. Quo principatum eius dignitatis attingere cognouit. Hæc & alia. Noris de hoc regno, quod cum à Barbaris, Scythis, ac Pannonibus non Christianis fuisset post Constantini tempora occupatum, creptumque Romano Imperio, cui Ecclesia hæres successit, fuisse à Christianis regibus Ecclesiæ Romanæ, cui debebatur, restitutum. Quod de Hispania luce clarius est, quæ & ipsa à Barbaris occupata cum esset, Ecclesiæ restituta à regibus est. Idem Gregorius de eodem regno ad Geusam Hungariæ regem eodem libro, sed non eodem capite: Notum vero tibi esse credimus, regnum Hungariæ, sicut & alia nobilissima regna in propriæ libertatis statu debere esse, & nulli regi alterius regni subiici, nisi sanctæ, & vniuersali matri Ecclesiæ Romanæ: quæ subiectos habet non vt seruos, sed vt filios. Quod quia consanguineus tuus à rege Theotonico, non à Romano pontifice vsurpatiuè obtinuit: dominium eius, vt credimus, diuinum iudicium impediuit. Audis quo dominatu imperet Ecclesia: non vt seruos, sed vt filios habeat subiectos sibi. Non deiicit reges possessione, sed finit eos vt filios dominari, quibus dominantibus etiam ipsa dominatur, vult tamen agnosci regina, ac Domina. Audis omnia nobilissima regna sedi Apostolicæ subiecta esse? Et id scribebant ipsis regibus, ipsisque veteres constitutiones antiquum dominatum proferebant. Alioqui quæ audacia fuisset ea scribere, vel maximè priscos, sanctosque pontifices, à quibus iactantia, superbiæque & ambitio aberat. Vnde igitur hæc regnorum antiquissima possessio venit ad Ecclesiam, nisi à magno Constantino, cum ab vrbe Domina gentium cessit, eam alteri maiori imperatori relinquens. De eodem item regno ad eundem regem Hungariæ sic scripsit idem summus, ac sanctus Pontifex, capite septuagesimo: Verum vbi correpto dominio nobili, beati Petri Apostolorum principis, cuius regnum esse prudentiam tuam non latet, rex subdidit sese Theotonico regi, & regale nomen obtinuit. Dominus iniuriam suo illatam principi præuidens potestatem regni suo ad te iudicio transfudit. Et ita consanguineus tuus si quid in obtinendo regno, iuris prius habuit, à se sacrilega vsurpatione priuauit. Petrus enim à firma petra dicitur, quæ portas inferi confringit, atque adamantino rigore destruit, & dissipat quicquid obsistit. Hæc magnus ille pontifex. Denuo cernis regnum illud beati Petri esse, id sapius, audacterque à Pontifice prædicari. Cernis Romanam sedem tametsi Domina regnorum sit, pati tamen, & velle reges suis regnare locis, reginam tamen vniuersalem agnoscentes. Quæso igitur vnde profecta est ista sedis Apostolicæ magna, ac peruetusta dominatio? Qui sit alicuius iudicij, quid aliud sentiet quàm à prisco illo Constantini tempore vniuersi? Similis ratio est de regno Anglorum quod antiquissimo tempore Ecclesiæ Romanæ fuisse veterum monumenta testatur, etiam antea quàm ipsum regnum oblatum fuisset Ecclesiæ à rege Iohanne. In registro Alexandri tertij, qui scribens Gulielmo Anglorum regi, hæc ait: Alexander episcopus seruus seruorum Dei, Dilecto filio Gulielmo regi Anglorum, salutem, & Apostolicam benedictionem. Nouit prudentia tua Anglorum regnum ex quo nomen Christi ibi glorificatum est sub Apostolorum principis manu, & tutela extitisse, donec quidam membra mali capitis effecti, zelantes superbiam patris sui Satana, pactum Dei abiecerunt, & Anglorum populum à via veritatis auerterunt. Et paulopost: Nam vt bene nosti, Angli fideles erant, piæ deuotionis respectu, ac cognitione religionis annualem pensionem Apostolicæ sedi exhibebant: ex qua pars Romano pontifici, pars Ecclesiæ sanctæ Mariæ, quæ vocatur Schola Anglorum, in vsum fratrum deferebatur. Hæc pontifex priscus sanè, ac sanctus, quod res eius gestæ probant. Ex quo nomen Christi, inquit, auditum in insula est, fuit insula sedis Apostolicæ, eo videlicet tempore, cum paulo ante decesserat Constantinus. Idem summus pontifex eidem regi Gulielmo, præter cætera scribit: In rebus verò sancti Petri, quæ in Anglia colliguntur, sic te vt tuis inuigilare monemus, sic liberalitati tuæ committimus, vt pium, ac propitium debitorem Petrum reperias, & eum tibi ex debito subuenire admoneas. Hæc, vt ego nunc loquar, nonne luce clarius comprobant vetustissimum, vniuersalemque super regnis occidentis Romanæ sedis dominatum: quo liquidissimo perspicias, verissimum fuisse Constantinum sua voce sanxisse, sua manu scripsisse illam donationem. Hisque omnibus palam fit imperiti grammatici inaudita temeritas, qui sese contra firmissimam, antiquissimamque summæ sedis maiestatem, velut à rege Turcarum ad eam euertendam missus opposuerit, vbi que scommatis, & maledicentia grammaticis vsitata religioni insultans.

Hoc

A Hoc quoque loco quæso omnes respiciant, atque altissimè in pectus recondant, quod dominatu se mater Ecclesia reginam regnorum agnoscat, fateatur, non videlicet possessione suarum rerum dominis, ac regibus deturbandis: sed eos cupit, finitque regnare, modo dominam, reginamque agnoscat. Cumque ab Hispanis, Gallis, pensionibus beato Petro persolutis vt regina consalutetur, adoretur: nonne palam fatentur sese dominæ ac reginæ ea persolvere, Christum, & Petrum, veluti magi muneribus allatis venerantes? Hac ratione coepit post Constantinum imperare mater, ab eo inducta in possessionem. Sed ego reliqua prosequor. Si quidem etiam regnum Danorum est peculium & veltigal sacrosanctæ Romanæ Ecclesiæ, quod eadem pontificum vetera monumenta testantur. Alexander, idem episcopus, seruus seruorum Dei, Dilecto filio Sucui regi Danorum, salutem, & Apostolicam benedictionem. Quapropter prudentiam tuam monemus, vt censum regni tui, quem antecessores tui sanctæ Apostolicæ Ecclesiæ persolvere soluti sunt nobis, & successoribus nostris transmittere studeas: ita tamen vt non sicut oblatio super altare ponatur, sed vt supradiximus tam nobis quàm successoribus nostris, vt certius approbetur præsentialiter offeratur. Hucusque ille. Regnum item Rusciæ iuris, ac ditionis est Romanæ Ecclesiæ, quod eadem prisca monumenta præ se ferunt. Gregorius idem septimus regi, & reginæ Rusciæ scribens, Dilectis, inquit, filiis Demetrio regi Ruscorum, & reginæ vxori eius, salutem, & Apostolicam benedictionem. Filius vester limina Apostolorum visitans ad nos venit, & quod regnum illud dono sancti Petri per manus nostras vellet obtinere, eidem beato Petro Apostolo debita fidelitate exhibita deuotis precibus postulauit: indubitater afferens, illam suam petitionem nostro consensu ratam fore, ac stabilem, si Apostolicæ autoritatis gratia, ac munimine donaretur. Cuius petitionibus, quia iustæ videbantur, tum ex nostro consensu, tum ex donatione poscētis, tandem assensum præbuimus, & regni nostri gubernacula ex parte beati Petri illi tradidimus, ea videlicet intentione charitatis, vt beatus Petrus vos, & regnum vestrum sua apud Deum intercessione defendit. Hæc perantiquus pontifex. Animaduertisti, ac clarè percepisti, dono beati Petri regnum illud per manus pontificis tradi postulasse. Audisti, Debita fidelitate beato Petro: itemque, Regni nostri gubernaculum ex parte beati Petri tradidimus. His perspicuum fit, tametsi regna essent Ecclesiæ Romanæ ea tamen regibus petentibus tradere consueuisse. Tametsi illi regnarent, atque in possessione consisterent: reginam tamen, veramque regnorum dominam, ac largitricem solitos agnoscere. Nec repetit Romana sedes hæc regna, regibusque cupit eripere: sed vult reges, imperatoresque regnare, modo dominam, ac reginam quod toties inculco, agnoscant, & fateantur. Regnum item Croatia, & Dalmatiæ, Ecclesiæ Romanæ sunt, quemadmodum habetur in archiuio sacri palatii Lateranensis in registris Gregorij septimi, in quibus hæc de rege, & regno Dalmatiæ leguntur: In nomine domini sanctæ, & indiuiduæ Trinitatis, Anno dominicæ incarnationis millesimo septuagesimo sexto, indictione quartadecima, mense Octobris. Ego Demetrius, qui & Suinimir nuncupor, Dei gratia Croatia, Dalmatiæque dux, à te domino Gebizo ex Apostolicæ sedis legatione domini Papæ Gregorij, potestatem obtinens in Salontana Basilica sancti Petri, synodali, & concordia totius cleri, & populi electione & Croatorum, Dalmatinorumque regni regimine per vexillum, ense, sceptrum, & coronam inuestitus, atque constitutus rex, tibi deuotè, & polliceor, me incommutabiliter completurum omnia, quæ mihi tua reuerenda iniungit sanctitas, vt in omnibus, & per omnia Apostolicæ fedi fidem seruem. Et quicquid hoc in regno tam Apostolica sedes, quàm legati sui sanxerunt, vel sanxerint, irrevocabiliter custodiam, iustitiam excolam, Ecclesiam defendam, primitiæ, decimæ, omniumque ad ecclesias pertinentium procurator existam vice episcoporum, presbyterorum, diaconorum, subdiaconorumque, vt caste, & regulariter viuant providebo. Pauperes, viduas, atque pupillos protegam: parentelæ illicitam copulam destruens, legitimam dotem anulo, sacerdoti (que benedictione constitutam, & constitutam corrumpi non permittam: hominum venditioni contradicam. Atque in omnibus, quæ ad rectitudinis statum congruunt, me æquum exhibebo. Ducentorum quoque Byzantium tributum meorum omnium consultum, primatum sancto Petro per singulos annos in resurrectione domini de mihi concessio regno persolueos statuo. Et vt post me regnaturi, hoc idem perpetuò seruent, sentio, corrobore, atque sancio. Dono insuper, concedo, atque confirmo Apostolicæ fedi sancti Gregorij monasterium, cui Vrana est vocabulum, cum omni suo thesauro, scilicet cum capsa argentea reliquias sacri corporis eiusdem beati Gregorij continente, cum duabus

B b iij

crucibus, cum calice, & patena, cum duabus coronis aureis, gemmis ornatis, cum Euangeliorum textu de argento, cumque omnibus suis mobilibus, & immobilibus bonis ut sancti Petri legatis semper sit ad hospitium receptus & omnino in potestate eorum. Hoc tamen interposito tenore, ut nulli alij potestati detur, sed omni tempore sancti Petri sit proprium, & à me, meisque successoribus defensum, atque ab omni homine liberum, atque securum. Cuiuscunque autem audacia, temerario ausu præfatum monasterium ex assignato thesauro priuauerit, terribilem illam iudicis vocem, quam diabolus cum suis Angelis auditurus est, audiat. Præterea cum Deo seruire, regnare sit, vice beati Petri, ac domini nostri Papæ Gregorij, atque post se successorum in Apostolica sede me tuis manibus committo, & committendo hanc fidelitatem iuramento stabilio. Ego inquam Demetrius, qui & Suinimir Dei gratia, & Apostolicæ sedis dono, rex, ab hac in antea sancto Petro, & domino meo Papæ Gregorio, & suis successoribus canonicè intrantibus ero fidelis: & ut ipse, siue post eum futuri pontifices, siue legati eorum, aut membra perdant, aut capiantur, neque in consilio, neque in facto ero. Et consilium quod mihi crediderint ad illorum danum, scienti mihi intimabo. Regnum autem quod mihi per manum tuam domine Gebizo traditur, fideliter retinebo, & illum, suumque ius Apostolicæ sedi aliquo ingenio aliquando non subtraham, dominium meum Papam Gregorium, & suos successores, atque legatos, si in meam potestatem venerint, honorificè suscipiam, & honestè tractabo, & remittam, & vndequaque me inuitauerint, prout potero simplicitèque eis seruiam. Hucusque ille. Quibus omnibus, si rectè perpenderit, videbis Ecclesiæ Romanæ esse regnum Croatiae & Dalmatiae, ut quod ipse sua voce rex fatetur, inuestitus, atque constitutus rex. Et quod ait, Quicquid sanxerunt, vel sanxerint hoc in regno legati sedis Apostolicæ, Itemque quod ait, De mihi concessio regno: & quod aperte, Dei gratia, & Apostolicæ sedis dono, rex. Et illud, Regnum autem quod mihi per manum tuam domine Gebizo traditur fideliter retinebo. Quibus omnibus aperte perspicitur, regnum illud esse sedis Apostolicæ, donatum, ac traditum ipsi regi: veram eius patronam esse sedem Apostolicam. Quid igitur super est in occidente, quod aperte non sit sedis Apostolicæ? Clarius etiam perspicitur, denuòque confirmatur, regnum Aragoniæ esse sedis Apostolicæ, his quæ subiiciam. Petrus rex Aragoniæ anno tertio domini Innocentij tertij Papæ venit Romam ad eundem Innocentium, ab eoque militiam solenniter, ac honorificè accepit: obtulitque sponte totum regnum beato Petro, & sacrosanctæ Romanæ Ecclesiæ: ibique accepit in feudum prædictum regnum. Itemque pro regno Sardiniae certam pecuniæ summam constituit se daturum. Itemque regnum Portugalliae, Ecclesiæ Romanæ est. Nam Hildebrandus cum prius esset dux Portugalliae, siue Lusitaniae quod à prisco tempore nouerat esse sedis Apostolicæ obtulit ipsum, subiecit eidem, vectigalque constituit. Deinde ab Alexandro tertio rex appellatus est, duasque auri Marcas censum singulis annis persoluit. Regnum quoque Boemiae vectigal pendet Apostolicæ sedi, quod scriptum habebatur in bibliotheca Lateranensi. Nam Spiccionenus tunc dux Boemiae impetrauit à Nicolao ut mitram ferre posset, censumque constituit centum libras argenti. Exin à sede Apostolica rex est declaratus. Suetia quoque, & Noruegia ut subiecta soluant Romanæ Ecclesiæ vectigal, quod in antiquis summorum pontificum monumentis, & in antiqua bibliotheca Lateranensi conspicitur. Omnes enim domus Suetiæ soluant censum Apostolicæ sedi singulos denarios. Regnum quoque Daciae, ut subiectum, obnoxiumque Apostolicæ sedi, quod apparet ex registro Paschalis, annum vectigal persoluit, Laterani datum edictum episcopis Daciae. Ianua quoque in Italia separatim persoluit censum sedi Apostolicæ, Consules scilicet & ciuitas pro medietate insulae Corsicae. Sed quid ego cuncta commemoro, quem cuncta recensentem dies deficeret. His omnibus sit perspicua barbarica grammatici temeritas. Nam quid aliud appellem hominem plufquam Turcam, & Saracenum, vetustissimæ Petri maiestati, & sacrosanctæ matri Ecclesiæ detrahentem, qui librum pessimæ maledicentiae, arrogantiae inauditæ plenum conscripsit, litterarum Græcarum ignarus, veterum historiarum imperitus, & eorum quæ nesciebat irrisor, sibi ipsi vanissima illa loquentia mirificè placens? Rex item insularum de Maij recepit eas à sancta Romana Ecclesia in feudum. Quid igitur plura prosequar, ut hoc argumentorum genere comprobem vetustissimam, ac fere omnipotentem Ecclesiæ Romanæ super omnibus regnis, ac regibus potestatem, atque eorum vetustissimam possessionem? Quando quidem plena sunt omnia pontificum prisca monumenta excellæ potestatis, quæ totum orbem terrarum imperiis moderabantur, habenas omnium terrarum tenentes: hocque,

A hocque, ut dixi, non nouum, sed longe vetustissimum est imperium. Quid euoluam Innocentij tertij edicta cælestia, ad omnes occidentis, atque Orientis, Septentrionisque principes missa? Sed quando proposita fuit ad comprobendam Constantini donationem ea moles argumentorum, quibus probabatur antiquissima Romanæ Ecclesiæ, firmissimæque regnorum possessio: nunc aliud argumenti genus non ineptum erit ad probandam eam quam Constantinus donauit, aut à Christo venientem confirmauit Romanæ sedis maiestatem. Videlicet audacia, atque intrepidus animus ipsorum pontificum aduersus principes, si quid grauius deliquissent, velut qui eorum domini essent, ipsi autem suæ potestatis conscij in eos suæ potentiae arma vibrarent. In primis memoriæ proditum est, Felicem secundum, genere Romanum, Constantinum filium magni Constantini, propterea quod in Arrianorum dogma delapsus, ab Eusebio Nicomediensi fuisset rebaptizatus, excommunicasse, hæreticumque declarasse. Innocentius autem primus, genere Albanus, non est veritus Archadium Imperatorem excommunicare, propterea quod ab Eudoxia uxore impulsus Chrysostrum à sua sede perpulisset, qui vetuerat ludere puellas ante ipsius simulacrum, idolatriam id esse dictitans. Necnon Anastasius secundus Romanus ad Imperatorem Anastasium Eutychis hæresi maculatum, legatos misit, monuitque, ut respiceret. Qui cum legatos, nec audisset, nec videre voluisset, multaque indigna ipsi pontifici contra rescripsisset, eum anathemate pontifex damnauit, Imperatorem contra pontificem frementem, fanda, atque infanda canentem cælestis ira in ipsius palatio fulmine percussit.

B At Constantinus Syrus summus pontifex Iustinianum Imperatorem anathemate percussit, quod Calinicum patriarcham excaecatam relegauit. Sed cum postea Imperatorem sceleris poenituisse, deiecit vna cum regno in terram, pontificem venientem Constantinopolim adorauit, veniamque impetrauit. Gregorius quoque secundus Romanus Leoni Imperatori aqua, & igni interdixit, quod imaginibus bellum indixisset. Itemque tertius Gregorius Syrus exemplum antecessoris secutus, denuo ob idem scelus cum excommunicauit, atque ab eius imperiis Romam, Italiamque auertit. Omnibus iuramento fidelitatis absolutis. Coactaque Romæ synodo ferè mille episcoporum venerationem imaginum restituit declarata contra violatores sententia. Zacharias autem Græcus genere, Childericum Francorum regem regni gubernaculis velut inutilem deiecit, omnibus à iuramento fidelitatis absolutis: Pipinum eius fratrem aulae regiae principem instituit: eumque Stephanus denuo cum filiis Carolomano, & Carolo inunxit. Qui quidem Stephanus Romanus Imperium à Græcis transtulit ad Carolum Magnum, propterea quod contra Astulfum Longobardorum regem, Ecclesiam vexantem, ut opem ferret Imperator Constantinopolis imploratus rem neglexisset. At vero Gregorius quartus Romanus Ludouicum regem Gallorum Imperio deiecit, contendentibus id proceribus. Necnon Nicolaus primus Romanus duos Imperatores eodem tempore intrepide excommunicauit, Michaëlem Constantinopolitanum, propterea quod Ignatium sine ipsius pontificis autoritate sede deiecerat. Et item Lotharium Imperatorem occidentis, propterea quod Galdradem pellicem nollet dimittere. Gregorius septimus genere Tuscus in Hæricum Imperatorem, qui Ecclesiæ vnitatem scindere tentasset, excommunicationis sententiam protulit, eundemque nihil poenitentem Imperio abdicauit: Rodolphusque Burgundiorum dux pontifice iubente Imperator est declaratus. Urbanus item secundus Philippo Regi Franciæ sacrificiis interdixit, propterea quod superinduxerat uxore alterius viuientis. Adrianus autem quartus genere Anglus, Gulielmum Regem Siciliae excommunicauit, eundemque poenitentem in sua regna remisit. Alexander tertius Senensis Federicum primum Imperatorem superbissimum sæpius admonitum, sed minimè poenitentem, in cœna domini publicè sententia excommunicationis percussit. Sed cum demum poenitentem in Syriam ad locos sanctos recuperandos misit. Innocentius tertius corona redemit Othonem quartum in basilica sancti Petri. At propter eius insolentiam cum summus pontifex excommunicauit, omnesque subiectos à fide, & iureiurando absoluit. Honorius Romanus Federicum secundum, quem Romæ coronauerat, Ecclesiæ aduersantem excommunicauit. Gregorius verò nonus in eundem Federicum nimis ferocientem, nullisque flagitiis abstinentem animosè prolata sententia excommunicationis superbiam eius perfregit. At Innocentius quartus Ianuensis eundem Federicum in pertinacia sceleris permanentem veluti Ecclesiæ Dei, publicumque hostem condemnauit, imperioque deturbauit. Clemens autem quartus, quia Siciliam, & Apuleiam peculium beati Petri manu rapida occupauerat,

Manfredum filium supradicti Federici excommunicauit. Bonifacius octauus contra Philippum Gallorum regem, quod contra Ecclesiam sese extolleret, cum ei pontifex vetera monumenta explicasset, quibus doceret, quod Romanae Ecclesiae & in sacris, & profanis Gallia subesset, quo necesse esset pontificem vti dominum regni sui, eum venerari, & colere. Cum ille despiceret, eum excommunicauit. Hæc, & id genus multa, ex immenso oceanis registorum, quæ quidem ego sciens, & prudens prætereo, quem adeo tardum, atque hebetem non excitent, & ad cognoscendam, suspiciendamque caelestem veritatem non prouocent super vetustissima regnorum Romanae sedis possessione super excelsa eius in omni Romano Imperio, quod hæreditario iure ad eam deuolutum est maiestate: qui regibus, & principibus perperam agentibus non vererentur sese opponere, eisque & Christo, & Petro delegatam, ab Imperatore autem Constantino veluti non suam, non Romanorum, sed Christi, restitutam, ac sacratam Deo potestatem ostendere. Nam quid ego nunc memorem, quonia notiora, ac leuiora sunt Pipini, Caroli, Ludouici, primi Orthonis, primi Henrici, in Italia donationes? Donauerunt enim hi non sua, sed quæ prius essent Ecclesiae, à Barbaris autem occupata, ipsiq; Ecclesiae crepta, restituerunt. Prius enim Ecclesia domina Italiae, earumque urbium fuerat, quam eorum regum, atque Imperatorum nomen, sui quoque generis fama his in locis audiretur. Et ad eos Imperium ab Ecclesia translatum est. Eos Ecclesia Imperatores, dominosque Italiae declarauit. Nam quod illi non donauerint, sed à Barbaris occupata restituerint, declarant verba ipsorum Imperatorum in eorum edictis. In edicto Ludouici filij Caroli Imperatoris hæc habentur: Necnon Exarchatum Rauennæ item sub integritate, cum urbibus, & ciuitatibus, oppidis, & castellis, quæ piæ recordationis dominus Pipinus rex, ac bonæ memoriæ genitor noster Carolus Imperator, beato Petro Apostolo cum prædecessoribus nostris iam dudum per ordinationis paginam restituerunt.

Hæc igitur non sunt donata, sed è manibus Barbarorum crepta, reddita sunt Ecclesiae.

In eodem etiam priuilegio legitur: Necnon & sensum, & pensionem, seu cæteras donationes, quæ annuatim in palatium regis Longobardorum inferri solebant. Hæc illic.

Percepisti Longobardos consueuisse in suum palatium inferre, quæ prius essent Ecclesiae: ob quam causam Stephanus pontifex auxilium à Pipino impetrauit. Et cum in eodem priuilegio, ac Pipini, Orthonis, primi que Henrici restituitur Ecclesiae Tuscia, Longobardorum, quæ scilicet à Longobardis occupata, ab eis nomen acceperat. Quod superius de Hispania clarissimum vidimus: quæ antea quam à Saracenis occuparetur, erat Ecclesiae Romanae. Hæc enim perspectissima sunt. Totaque Italia est Ecclesiae: quod ex parte declarant illis suis edictis Imperatores, cum nihil ferè in Italia monstrant reliquum, quod non sit Romanae sedis, antequam imperatorum nomen transferretur ad stirpem Pipini. Hæc igitur alia sit sapientibus de donatione Constantini coniectura, cum Romana sedes ante Regnum Longobardorum tot urbium, ac prouinciarum in Italia domina esset, quas ei Longobardi eripere conabantur, aut iam eripuerant, cum hoc tempus sit antiquissimum, amplius mille annis videlicet ante aduentum Longobardorum in Italiam, quid Iustiniano imperante è suis sedibus exciti sunt à Narcete Eunuchio, requirendum est, vnde tantum imperium, tot prouincias vsque ab eo tempore possederit, quis eam in possessionem tot urbium induxerit. Deuenietque temporum supputatio, totaque ratio proxime ad tempora magni Constantini. Nam quod Romana Ecclesia ante aduentum Longobardorum in Italia dominaretur, ob quam causam à Longobardis tot prouinciis creptis confugere coacta sit ad Reges Francorum, declarat Adrianus in epistola recitata in synodo. Dominus, inquit, Carolus Rex Francorum, & Longobardorum, patritius Romanorum, nostris obtemperans monitis, atque nostram in omnibus adimplens voluntatem, per sua laboriosa certamina, eiusdem Apostoli Ecclesiae ob nimium amorem plura dona in perpetuo obtulit possidenda, tam prouincias, quam ciuitates, seu castra, & territoria, immo & patrimonia, quæ à perfida Longobardorum gente detinebantur, brachio forti, eiusdem Dei Apostolo restituit, cuius & iura esse dignoscebantur. Sed aurum, & argentum quotidie pro luminariorum concinnatione, seu alimoniis pauperum non desinit offerre.

Hæc Adrianus.

Itemque Anastasius Bibliothecarius transferens Græcam historiam Theophanis sic scribit: Papa Stephanus vi pressus, & crudelitate Astulphia coactus simul etiam ab ipso adhortatus est ire in Franciam, & facere quæcunque posset. Veniens Pipinum prouehit virum in omnibus probatissimum, qui præerat tunc quoque rebus post regem, & debellauerat Arabes,

Arabes, & occidit etiam principem eorum Abderachman, & multitudinè haud facile memorabilem iuxta Rhodanum fluuium, & amatur à gente, non solum propter hoc, sed & propter alia præcipua gesta, & præficitur genti non ignobiliter primus, Soluente scilicet eum à periurio in regem commissio eodem Stephano. Qui & totondit decessorem eius regem, & in monasterio cum honore & requie circumscripsit. Idem Anastasius addit: Stephanus natione Romanus, abiit ad excellentissimum regem Francorum Pipinum aduersus Astulphum regem Longobardorum auxilium postulans, &c. Itemque ex rebus gestis pontificum hæc ad verbum prolata sunt: Adrianus natione Romanus, necessitate compulsus, direxit maritimo itinere suas Apostolicas litteras Carolo excellentissimo regi Francorum: deprecans, vt sicut suus pater sanctæ memoriæ Pipinus, & ipse succurreret. sanctæ Dei Ecclesiae aduersus insolentiam, & tyrannidem Desiderij regis Longobardorum. Tunc ipse à Deo protectus Carolus rex aggregans vniuersi regni sui exercituum multitudinem, per sex menses obsedit eundem Desiderium in ciuitate Papiæ.

His testimoniis intelligi potest quæ Pipinus, & Carolus Ecclesiae donarent, fuisse prius ipsius Ecclesiae, à Longobardis occupata: atque ea quidem Ecclesiam Romanam possedisse antea, quam Longobardi in Italiam euocarentur: quod tempus, vt dixi, deuenit fere vsque ad imperium Constantini.

Sic vndique claris testimoniis, & coniecturis perspicuum fit, vera esse quæ Constantinus edicto illo suo præclaro statuit, protulit, asseruit de maiestate Ecclesie Romanae, de regnis, & vrbibus, prouinciisque concessis. Hoc item clarius probatur his, quæ de Ariperto Longobardorum rege scribuntur in eorum rebus gestis: Aripertus, inquit, rex Longobardorum donationem patrimonij alpium Cottiarum quæ longa per tempora à iure Ecclesie priuata fuerant, ac ab eadè gente detinebantur, in litteris auris exarata iuri proprio beati Apostolorum principis Petri reformauit. Sic historia, ad alpes Cottias Ecclesie Romanae ius pertinebat, à Longobardis iam longo tempore occupatas. Non est igitur instituti mei ex edictis horum Imperatorum, quoniam recentiores sunt, monstrare quæ sint Ecclesie, nominatimque vrbes, regiones, totamque ferè Italiam Romanae sedis esse ostendere, sed tantum his omnibus probare, verissimas offerri coniecturas super donatione Constantini, quibus vnà collectis, atque ad veritatem comprobendam coactis, irrefragabilis comprobatio efficitur super donatione Constantini: insignis autem deceptio, singularis audacia, demonstratur eius, qui vetustatis nescius, vt Thralo prodit in aciem, vt cum Aloidæ manibus magnis rescindere caelum Aggressi, superisque Ionem detrudere regnis.

Aut cum Mezentium contemptor diuum suam dexteram Deum appellabat. Is autem suam vanissimam loquentiam velut Deum habuit, qua sese veri Dei Ecclesiam sternere putaret.

Audi igitur quæ scripserit optimus, ac peruetustus pontifex Nicolaus primus Michaëli Imperatori de priuilegiis Romanae sedis in amplissima epistola. Si verò nosse parupenditis, & solum contra priuilegia Ecclesie Romanae nisi vestros erigitis: caute, ne super vos conuertantur. Durum quippe est vobis contra impetum fluminis reluctari, durumque est contra stimulum calcitrare. Porro si nos non audieritis, restat vt sitis apud nos necessariò, quales dominus noster Iesus Christus hos haberi præcipit, qui Ecclesiam Dei audire contemnunt. Præsertim cum Ecclesie Romanae priuilegia Christi ore in beato Petro firmata, in Ecclesia ipsa disposita antiquitus obseruata, & à sanctis vniuersalibus synodis celebrata, atque à cuncta Ecclesia iugiter venerata, nullatenus possunt minui, nullatenus infringi, nullatenus commutari. Quoniam fundamentum quod Deus disposuit, humanus non valet amouere conatus: & quod Deus statuit, firmum, validumque consistit. Illéque potissimum peccat, qui Dei ordinationi resistere tætat. Priuilegia istius sedis, vel Ecclesie, perpetua sunt, impingi possunt, transferri non possunt: trahi possunt, euelli non possunt: quæ ante imperium vestrum fuerunt, & permanent Deo gratias, hæcenus illibata, manebuntque post nos, & quousque Christianum nomen prædicatum fuerit, illa subsistere non cessabunt immutata. Ista igitur priuilegia huic sanctæ Ecclesie à Christo donata, synodis non donata, sed iam solummodo celebrata, & venerata. Audis imperium, roburque sedis Apostolicæ fuisse ante imperium terrestre, antequam tralatum esset imperium in Græciam. Imperium inuictum, sine fine, post nos, vsque dum Christianum nomen auditum fuerit, futurum, maius hoc imperium quam vllum aliud toto orbe. Vt autem clarius hæc causa cognoscatur: & quàm facile sit homines in iudicando decipi, maximè qui sibi videntur aliquid, intelligatur, visum est aliquot exempla proponere, quibus fiat palam, quis stylus esset illius tem-

poris, quo Constantinus, atque insecuti Imperatores loqueretur: atque hinc clarescat, non modò non adiuuari Laurentium ex stylo ad euertendam donationem, vt potius hoc in suam perniciem tendat, totumque eius iudicium insanum cæcumque prorsus comprobet. Est autem idem sæculum Constantini, atque Imperatorum, qui vsque ad Honorium, & Archadium imperauerunt. In vetustissimo codice epistolarum Pontificum, & Imperatorum, qui est in bibliotheca Vaticana, hæc habentur: vt ex his stylo cognoscas. De constructione basilicæ sancti Pauli: Valentianus, Theodosius, & Archadius Augusti, Salustio præfecto Vrbs. Desiderantibus nobis contemplatione venerationis antiquitas iam sacratæ Basilicæ Pauli Apostoli pro sanctimonia religionis ornare, pro quantitate conuentus amplificare, pro studio deuotionis attollere, gratum fuit tuæ sublimitatis officium, quod ad inspicienda vniuersa, vt res exigebat, detulisti, & omnem situm locorumque faciem sermonis congrui diligentia nostræ serenitatis auribus intimaisti. Instructiores enim nos iubere decuit quæ iubenda sunt. Quare participato examine cū venerabili sacerdote: intimatisque omnibus & magnificentissimo ordini, & Christiano populo, quæ iubemus, sublimitas tua rem diligentiore tractatu, & plenius rerum inspectione discutiat. Ac si placuerit, tam populo, quàm senatui vt vetus quo Basilicæ præterit dorsum, quòdque ripæ Tyberini amnis adiacet innouari. Ita vt præsens via spacij futuri operis applicetur, eatenus per architectos futuræ basilicæ diriget formam, quatenus se planities extructioni amica prætulerit, ne vlla inæqualitas splendorem fabricæ amplificentiorè sublimet. Si quidem in omni cœnium facie decor summus est, quem seruari oportet prima statim fronte magnarum ædificationum demonstrat intentio. Iam illud ipsa res exigat, vt & Synopsis operis cõstruendi, fideli tendatur examine, sumptusque omnium iuxta pretia rerum, quæ in sacratissima Vrbe prætaxatis plenius ordinetur, atque ad nostram clementiam debita maturitate referatur, vt communi omnium consilio, nostræ quoque serenitatis nutus accedat, quo facilius id quod deuota mens statuit, pro tantæ religionis meritis explicetur. Et alia manu principis: Diuinitas te seruet per multos annos parens carissime, atq; amantissime. Hæc est epistola magnorum imperatorum: is stylus illius temporis. Simili stylo, atque etiam clariore conscripta est donatio. Eat nunc superciliosus Laurentius, atque inflatis buccis hæc quasi moderna, quasi nostratia, quasi sermonem alicuius furciferi, aut nebulonis irrideat, ipse potius vanissimus nebulo, imo verò môstrum arrogantissimum. Est alia quoque epistola gratulatoria de ordinatione Papæ Syritij. Aue Pipiniane charissime, nobis populum Vrbs æternæ gaudere concordia, & optimum eligere sacerdotem, & populi Romani esse cernimus instituti, & nostris gratulamur id euenire temporibus. Proinde quoniã religionis Syritium antistitem sanctitatis, sic præesse sacerdotio voluerunt, vt Vrsum improbū acclamationibus violarent, nostro cum gaudio memoratus episcopus esse permaneat Pipiniane charissime, & iocundissime. Siquidem magnum innocentia, & probitatis exemplum est, in vna acclamatione, & ipsum eligi, & alios improbari. Data v. i. Cal. Martij, Mediolani. Videte quæso quis stylus illius sæculi, quo conscripta fuit donatio Constantini, stylus inquam ipsorum Imperatorum, non priuatorum hominum. Est item alia epistola eorumdem Imperatorū ad Prætextatum. Aue Prætextate charissime. Nobis licet iusta videatur fuisse vindicta quæ illic turbulenter exercitam factionem cõercitione sedat, vbi maxima debet esse concordia scilicet in Ecclesia, vel sede, vel causa, quarum rerum vtraque, & modestiam poscit, & cultum. Tamen nos, omnes qui nuper propter illum tumultum deportatione damnati sunt, & propria lenitate naturæ, & ipsius religionis, ac legis contemplatione miseremur, Prætextate charissime, ac iocundissime. Cunctos igitur qui sunt eius, & sortis, & culpæ præcella sublimitas tua nostri autoritate iudicij liberabit. Hanc verò formam tenebit in posterum, vt si idem pristino statu restituti, aliquid spiritu iterum gesserint inquieto, quo tranquillitas reformata turbetur, seuerissima in eos sententia proferatur. Nullam enim possunt veniam promereri, qui non desinunt peccare post veniam. Hæc Imperatores scripserunt vt Vrsum, & qui cum eo essent, ab exilio relaxarentur: sic enim habetur in argumento epistolæ. Hæc pauca è multis proposui, vt hinc prudentes intelligant, quo sermonis genere Imperatores postea quàm in Græciam abierunt, loqueretur. Quinetiam Romæ, & in omni Italia cultus orationis, proprietatque Romana in desuetudinem eo tempore abierat. Vidimus etiam quemadmodum locutus fuerit illius temporis homo Melchiodes, si modo illius est quod prolaturum est. Quid ego plura ex eisdem epistolis exempla proponam, vt cū dicunt Vrbs sacratissimam, Enixissimo studio, In æuum omne, Egredia

Agia sublimitas tua, Spectata sinceritas tua, Illustris autoritas tua: idq; genus alia, ad quæ Laurentius exclamasset. Reuiuisc paulisper Lactanti Firmiane. Imo ipse ex alta imperitæ temeritatis voragine pedem referat, suam incitiã agnoscat. Et si non agnoscat ipse, agnoscant certè quos ille decipit. Stylus donationis quod similis est ei stylo quo tunc loquerentur Imperatores, non infirmat donationem, probatque fictam esse, conscriptamque à recentioribus: sed potius probat prisco illo tempore scriptam ab Imperatore Constantino. Nonne igitur fieri potuit, vt vox barbara satrapa vsurparetur eo tempore, quemadmodum tam insolenter, atque inusitate loquebantur, vt dicerent Synopsis totius operis, Antistes sanctitatis, Religionis contemplatione, Sanctimonio religionis, Vrbs æternam, Nostra serenitas, Mansuetudinis nostræ sensibus, Naturæ nostræ mansuetudine leuigati, Amplificatione morum, Suburbicarias regiones. Responsonem quoque Imperatorum, appellabant Sacrum rescriptum, Cælestem præceptionem. Ex verbis quoque Melchiodis si modo illius sunt, potest cognosci, quemadmodum dixi, stylus illius temporis. Dicit, Patenter adeptus dicit, Religiosissimus: & Fidem veritatis: & Suo degentibus Imperio: & Prædia constituit tribuenda. His omnibus ad postremum intelligi potest impietas, ingratitude, temeritas Laurentij, qui cū afferat veterum pontificum iniuriã esse de donatione Constantini quicquam prædicare omnibus potius argumentis superius propositis fuit clarissimum, veteribus sanctis pontificibus, omnibus item Græcis, ac Latinis Theologis maximam iniuriam facere, qui donationem, siue decretum Constantini pro falso, fictoque habendum prædicent. Vt item clarius innotescat Laurentiana impietas, atque eorum Gigantea immanitas, qui summis pontificibus tam effrenatè maledicunt: audiant omnes, quid super hoc antiquitas senserit, iudicauerit: quod nos abundè docere poterit Nicolaus ille primus in epistola ad Michaëlem Imperatorem. Atque hinc faciliè intelligemus, quid veritatis inesse possit libro Laurentij, in quo nihil non contra veterum patrum sapientem sanctitatem, sanctamque sapientiam scripsit. Tempore, inquit, Diocletiani, & Maximiani Augusti, Marcellinus episcopus vrbs Romæ, qui postea insignis martyr effectus est, adeo compulsus est à paganis, vt templum eorum ingressus, grana thuris super prunas poneret: cuius rei gratia collecto numerosorum concilio episcoporum, & inquisitione facta, hoc idem pontifex se egisse confessus est. Nullus tamen eorum sententiam proferre ausus est, dum ei sapius omnes perhiberet, Tu ore iudica causam tuam. Noli in nostro iudicio, sed in sinu tuo collige causam tuam. Quoniam ex te, inquiunt, iustificaberis: aut ex ore tuo condemnaberis. Et item dicunt: Prima sedes non iudicabitur à quoquam. Idem Nicolaus hæc insuper addit: Cū quidam tempore quodam, contra Sixtum papam tentassent quædam non boni rumoris obicere, & in concilio, cui Valentianus Augustus intererat, dictum fuisset, Non licere aduersus pontificem sententiam dare. Surrexit idem protinus Imperator, & in arbitrio præfati pontificis tribuit iudicium suum. Hæc diuus ille. Quo veterum patrum exemplo iuniorum improbitatem detegere, atque eos cæcitatibus arguere possis, qui tam facile summo capiti detrahunt, quæ ne idolatriæ quidem crimen lapsam voluerit concilium condemnare: omnesq; continerint os suum, vel Imperatores super eo iudicando. At Laurentius vbique sui similis, expers, vbique altioris sapientia, nunquã ad sacra Musarū adyta admissus, his blasphemis librum suum referat. Addit item Nicolaus: In tantū autem hanc præsumptionem sancti patres apud Chalcedona detestati sunt, vt Dioscorū Alexandrinū antistitem inter cætera idcirco potissimū sine restitutione damnauerint, quia ponens in calum os suum, lingua eius transiente super terram, excommunicationem in sanctum Leonem Papam dictauit. Ita vt in præsentia contra ipsum prolata hoc videantur memorare præcipuè dicentes. Quoniam secundis excessibus priorem iniquitatem valde transcendit. Præsumpsit enim excommunicationem dictare aduersus sanctissimum & beatissimum Archiepiscopum Romæ Leonem. Nunquid ibi legitur inquisitionem fuisse factam, vtrum iuste, an iniuste Dioscorus ipsam excommunicationem dictasset? Non planè. Sed absque omni controuersia hoc in eo vlti sunt: quia cū esset inferior, potiore quibuslibet conatus est laescere iniuriis. Teste Anatolio Cōstantinopolitano præfule, qui dicit: Propter fidem non est damnatus Dioscorus: sed quia excommunicationem fecit domino Leoni Archiepiscopo Romæ.

Obserua etiam quæ super his statuerit septima Synodus: Dominicum, inquit, sermonem quem Christus suis Apostolis, & discipulis suis dixit: Quia qui vos recipit, me recipit: & qui vos spernit, me spernit. Ad omnes etiam, qui post eos secundum ipsos facti

sunt summi pontifices, & pastores, principes in Ecclesia catholica dictum esse credentes. Diffinimus neminem prorsus mundi potentium, quemquam eorum, qui patriarchalibus sedibus praesunt in honore, aut mouere à proprio throno temptare, sed omni reuerentia, & honore dignos iudicare. Praecipue quidem sanctissimum papam senioris Romae: deinceps autem Constantinopoleos patriarchas, deinde verò Alexandriae, ac Antiochiae, ac Hierosolymorum, sed nec alium quemcunque, scriptiones contra sanctissimum Papam senioris Romae, ac verba complicare, vel componere, sub occasione quasi diffamatorum quorundam criminum, quod & nuper Photius, & multò ante Dioscorus. Quisquis autem tanta iactantia, & audacia usus fuerit, vt secundum Photium, & Dioscorum in scriptis, vel sine scriptis, iniurias quasdam contra sedem Petri principis Apostolorum moueat, aequalem, & eandem, quam illi condemnationem accipiat. Si verò quis aliqua potestate fruens, vel potens, pellere temptauerit praefatum Apostolicæ cathedræ Papam, aut aliorum patriarcharum quemquam, anathema sit. Porro si synodus vniuersalis fuerit congregata, & facta fuerit etiam de sancta Romanorum Ecclesia quæuis ambiguitas, & controuersia, oportet venerabiliter, & cum conuenienti reuerentia de proposita questione sciscitari, & solutionem accipere. Et aut prouectum facere, aut proficere. Non tamen audacter sententiam dicere contra summos senioris Romae pontifices. Orientalium synodorum sedium vicarij dixerunt: Sanctissimi vicarij senioris Romae, ac nos, qui reliquarum sedium vicarij sumus, hæc omnia dissoluimus hodie gratia Dei Iesu Christi qui dedit nobis summi sacerdotij potestatem iuste, ac congruè ligandi, atque soluendi: quoniam violenter, & coactè omnia facta sunt. Ille enim Photius praenosens quod non per hostium inuadit in ouile ouium, sed aliunde ascendit, multitudinem episcoporum ad se per varias machinationes attraxit, videlicet chirographis, & iuramentis, quæ ipse confecit. Opinatus per hoc incursum se habiturum proprium praesulatum. Bachanis magnificus patritius dixit vicariis senioris Romae, & reliquarum sedium: Inducis Photio datis iam completis, duximus cum rursus ad hanc sanctam synodum. Audisti antiquitatem, (sunt enim septingenti, ac plures anni, cum septima synodus celebrata est) quid censuerit de his, qui contra summum praesulem venenata linguæ verba effudissent. Non pudet autem minores, suorum maiorum vestigiis non insistere, non eorum sapientiam attendere? Non hinc suam impiam stultitiam agnoscent, agnoscentes execrabuntur? Quid veri putes inesse impij grammaticilibello, quem contra quam, omnes viri probi, quam Synodi, quam Imperatores faciendum sensissent, aduersus religionis caput instituit, direxit, longe Photio, ac Dioscoro deterior?

TESTIMONIUM IOANNIS IOVIANI PONTANI DE LAURENTIO VALLENSI.

Libro eius primo, de sermone capite, de Contentiosis.

LAURENTIVS Vallensis, in Grammaticis, Rhetoricis, Dialecticisque, ita & scripsit, & disputare est solitus, vt minime videretur velle praecipere: nec appareret tam contendere illum de veritate, proprietateque aut docere velle, quam maledicere, obiectareque vetustis scriptoribus, atque obloqui. Itaque Ciceronem vellicabat, Aristotelem carpebat, Virgilio subsannabat. Quippe qui propalam sit asseuerare ausus siue Pindarus quispiam autor is nomine suo fuerit, siue alio (de hoc enim ambigitur) qui Homericæ libros omnis Iliados non multos ad modum in versus contractos, Latinè conuertit: qui propalam sit, inquam, asseuerare ausus, Pindarum eum Virgilio antefereudum. Est autem carminis illius principium,

*Iram parde mihi Pelidæ diua superbi,
Tristitia qui miseris iniecit funera Graiis.*

Tali igitur iudicio hominem, ingenioque tam siue retrouerso, siue praepostero (quippe qui maximis quibusque ringeret autoribus, vni tantum Epicuro assurgeret) quem, ob communem vtilitatem contendere, aut cognitionem, dicas, atque altercari? qui nec alium velit, curet, studeat, quam vt detrahat, quibus minime par est, ac maledicat? Quando qui cum Laurentio familiariter vixerunt, affirmant illum eo nequaquam consilio in Grammaticis scripsisse

A scripsisse, ac Dialecticis, quo doceret, disciplinâque ab ignoratione vindicaret atque à sorde, verum vt malediceret, obloquendoque detraheret de fama, atque autoritate rerum scriptoribus; tum illis qui exemplo sunt ad scribendum aliis, propter antiquitatem, maiestatemque dicendi, ac praecipendi, tum illis ipsis, qui tunc viuerent: qui ne dubitauerit ipse quidem dicere, profiterique palam, habere quoque se in Christum spicula. Sed nobis propositum minime est detrahendi homini maximè studioso: quem senem adolefcens ipse, cum è Roma se Neapolim contulisset ad Alphonsum regem, & inuiserim etiam reuenter pro illius, meaque aetate, & plures post congressiones maxime familiares ita ab eo discesserim vti ex eo, de me nisi plenò, atque amico ore locutus fuerit nunquam. Sunt ex his igitur quos non tam contentiosos dicas, quam insectatores cum singulorum, tum etiâ humani generis, quod de Timone traditur, neque veritatis ipsius cultu, & gratia, sed quod ita quidem sint à natura instituti, atque ab assuetudine confirmati, & moribus.

DE ROMA.

Ex praclaris praeforum scriptorum monumentis.

ANCTA Romana Ecclesia & reuerenda, & amanda est, non quia Roma fundata est super arenam per Romulum & Remum, profana sacerdoti, & quo nescitur sacrilego, editos, sed quia aedificata est super Christum per Petrum & Paulum. Neque quia, illius fraterno primi maduerunt sanguine muri: sed quia postmodum fraterno agone fuerunt purificati: Cruce videlicet Petri, & sanguine Pauli: quos eadè fides, & deuotio, ac vnus, eiusdemque diei passio, verè germanos, & per omnia concordés, ad dominum virtutum pariter subuexit. Cum spurios illos discordes perfidia, & superbia ad fratricidiu direxerit. Nec quia habuit infame asylum flagitiosorum, crimina sua defendentium, non agnoscentium: sed quia post Deum facta est laudabile lapsorum refugium, lapsus suos humiliter accusantium, & scelera praecordialiter effugere quaerentium. Nec quia instituit Senatum, & Curiam ciuilem, & quoddam velamen suæ malitiæ, vnam libertatem: sed quia hætenus sancit catholicam disciplinam, & dirigit ecclesiasticorum officiorum ordinarias dignitates, decernitq; generales, & speciales vniuersitati Christianæ leges diuini famulatus, ad veram libertatem gloriae filioru Dei. Nec quia produxit Decios, natumq; patremq; illustres bellis animas, acrimineque Camillum, Et Curios, Syllam, vel nomina vana Catones, Paulos, Brutos, & popularia nomina Drufos, legibus immodicos, ausosq; ingentia Gracchos, Marcellos, Mariosq; truces, nudosque Cethegos: Sed quia patronos sibi post Petrum, & Paulu vendicat Clementem, Xistum, Laurentiu, Corneliu, Pancratiu, Syluestru, Damasum, Celestinum, Leones, Gregorios, Bonifacios, Stephanos, Agathonem, Adrianum, Nicolaum, alios quoque vtriusque sexus martyrum, & confessorum innumerabiles populos, iuuenem scilicet ac virginum, senum, atque iuniorum. Ea quidem illorum improbitate, insanâque patientia, ius suæ potentia, terra, marique protulit. Horum verò modestia, & salutari disciplina non solum orbem terrarum regit, verum, & ipsum caelorum regnum sibi praesumit, cui violentiam inferre non desinit. Hæc & si ex tyrannis & principibus suis, Babylon magna, mater fornicationum, & abominationum terræ, notari meruit: in ea tamen princeps Apostolorum Petrus Ecclesiam esse electam asserit. Hæc & si meretrix magna prius, & ebria sanguine martyrum Iesu, de vino prostitutionis sue, id est idolatriæ potauit, & inebria uit omnes gentes calice aureo, eloquentia scilicet saeculari, atque potentia: postmodum tamen desponsata vni viro Christo, virginem castam seipsam exhibet, atque ab ipso introducta in cellam vinariam, omnibus gentibus praeclearo salutiferæ confessionis poculo, musta noua gratia, ac vina veteris acrimoniae profert, quibus ipsa inebriata, inebriare quaerit omnes. Nec solum suæ septicolis arcis mœnia, subuersis delubris, demontumque figmentis & geniis, insignita Iesu domini cruce, sanctorumque basilicis, iconis, & titulis, verum & plenitudinem orbis. Quæ non tam ciuitas hominum, quam martyrum dicenda est caemiterium. In qua aut nil, aut minimum foli constat, quod sanctorum cruor insciendo non possideat, balnea, propolas, meritoria, templa, theatra, turres, & cryptas, circos, madidasque popinas, arcus, & pontes, pomaria, rostra, forumque, Cui portis, domibus, thermis, stabulisq; cloacis. Sic sanguinem piorum, quæ impia quondam, & crudelis passim velut aquam effudit, nunc pia, & mitis ad tutelam sui venerata suscipit. Et quid plura? Hæc regnum

terris, & famam terminat astris. Cui non magis terrenum regnum, quam caeleste successit. Postquam enim lapis ille reprobatus, & probatus abscissus de mōre sine manibus, regnum Romanorum, & in ipso Græcorum, Persarum, Babyloniorum, quæ in Daniæle, bestiis crudelibus, & statuæ corruptibilium metallorum ad monstratorem principis huius mundi in eis tunc regnantis, contriuit funditus, & in fundamento Apostolicæ fidei fundatus, impleuit vniuersam terrâ, mons magnus est factus, fecit nos ex omni tribu, lingua, populo, & natione, regnum, & sacerdotes Deo nostro super terra, vt iam nō regnet mundus in nostro mortali corpore ad obediendū concupiscentiis eius, sed iustitia sempiterna, quæ est Christus, per fidem habitat, atq; regnet in cordibus nostris, nōsq; cum eo perpetuo regnemus.

AD PAVLVM III.

PONTIFICEM MAXIMUM.

De restituenda nauigatione Tiberis à Trusiamno, agri Perusini castello, vsque Romam,

AVGVSTINI IGVINI BIBLIOTHE-
CARI SVI ORATIO.

VT de nauigatione Tiberis scriberem, atque eam tibi, maxime Paule, religionis Christianæ Princeps, restituendam proponerem, mouit me cum amor quo Romam vt Patriam, & quæ me, te clementissimo principe auctore in hoc dignitatis gradu collocauit, amplector, veneror, omnes ei priuatas dignitates, copias, diuitiisque cupio, tum idem amor quo regiones has, quas Tiberis peruagatur vt alteram patriam diligo, eisque maximum commodum ex hac nauigatione profecturam, ingenti voto desidero. Denique mouit me pietas qua te principem, dominumque meum colo, vt quemadmodum Deus summus per te multa Ecclesiæ suæ ornamenta reddidit. Tu solus enim, vt mita alia, inuicta animi magnitudine, rem antehac inusitatam aggressus, sanctum senatum, cui veluti cardini tota nititur Ecclesia, ex optimis quibusq; atq; doctissimis viris coëgisti, & Ecclesia, vt refloresceret, autor fuisti. Sic tu prior es, qui rem à superioribus Pontificibus, aut propter infirmitatem, aut quod tam salubria cōsilia animo minime agerent, diuersa omnino quam quæ ad publicū vsum spectent, cogitantes, intentatā perficeres, & te, atq; tuos hoc tā præclaro facinore apud posteros celebrem redderes. Essetq; de quibus doctissimus Vates, *Inuentas aut qui vitam excoluere per artes, Quique sui memores alios fecere merendo.*

In concilio Deorum collocat nobilissimus vates eos, qui fecerunt vt celebrarentur in posterum ob mortales beneficiis affectos: ostendens & in hac vita eis remanere laudē nominis sempiternam, & apud superos in coetu Deorum sedes esse paratas.

Noram quoque te, sanctissime pater, ex his esse, quibus Hesiodus primum in omni laude locum tribuit, qui ex seipsis quæ sunt optima noscant, in lucemque edant. Deinde eis qui cæteros salubria suggerentes libenter audiant. Tu certe ille es, qui ex fecundis pectoris tui thesauris optima quæq; depromas, tum libenter audias, qui salubria consulere videntur. Scribam igitur ego salubria, laudata ei qui libenter audit. Scribam autem facilia, & quæ priscorum Romanorum, à quibus tu genus ducis, probati scriptores ostendunt fuisse. Atque spero me facile, quæ scribo, persuasurum: quod ei scribo, qui rerum bonarum est cupidissimus: & consulo facilia, prona, quæq; solo Principis imperio nullis expensis fieri poterunt. Tum ea, quæ ad sempiternum decus ipsius Principis pertinent: itemque & Romæ, & omnibus prope finitimis terris utilia: fungorq; hæc scribens multarum urbium quasi legatione, quæ ad me oratum venerunt, vt hoc earū nomine à tua maiestate suppliciter peterem. Ipsæq; ad sanctissimos istos pedes procumbūt, vt nauigatio Tiberis ab agro Perusino, nempe à castro Trusiamno, qua multa flumina influunt in Tiberim, atque adeo

augent,

Augent, vt sit nauigiorum capax, restitatur vsque Romam. Ab hoc castro, qua multa flumina in vnum alueum coacta incurrunt, triduntq; se in Tiberim, iam largus aqua, iam nauigiorum capax Tiberis vsque Romam nauigabatur. Hinc Romani, quorum omnis amor erga patriam, vt Vrbs omni comœtuum genere esset refertissima, & vt finitimæ regiones hoc commodo iuuarentur, ita fluminis alueum redegerant, intraque ripas aquam coëgerant, atque ripas extulerant, vt facile multa nauigia flumen mercibus, rebûsq; ex vicinis agris onusta, Romam deferret. Plenæ erant lintres vini, olei, fructuum, carniū, altitium, necnon lignorum ad ædificia, mercium quoque, quæ à supero mari eò iumentis traducta, hicque imposita lintribus Romam traiciebantur. Atque tanta ex hac nauigatione percipiebatur vtilitas, vt magna vis mercium ex omni Germania, Anglia, partimque Gallia reliquisque superis regionibus, Rhauennæ nobilissimo eius tempestatis emporio, quemadmodum hoc sæculo Venetiis exposita, inde mari ad portus, Pisaurum, Fanumque traiccta, tum iumentis vsque ad eum locum, quo iter breue est, delata, deinceps per Tiberim, Romam deferrentur. Nominauerunt Romani locum hunc, vbi merces exponebantur, vnde libera Tiberis incipit nauigatio, Trusiamnum, quod illic, vt superius monstrauius multi amnes se tridunt in Tiberim, quibus auctus nauigiorum est capax. Hanc ob causam, & ob hanc longam Tiberis nauigationem, reliquæ quoque finitimæ regiones, quædam sua flumina ita redegerant, atque aptauerant, vt paruulis nauigiis, res ex agris in Tiberim deferrent, quæ maioribus nauigiis imposita, Romam per Tiberim deucherentur. Ex omni agro Spoleti, Mouaniæ, Forissaminij, omniumque vicinarum regionum per flumen Tiniam, siue vt hodie incolæ vocant, Timiam, quod exiguis nauigiis nauigabatur, in Tiberim comœtus deducebant. Influit autem Tinias in Tiberim paulo infra locum, quem superius monstrauius Trusiamnum, profluit ex monte qui Fulgineo, Spoletōque imminet, medio fere itinere, & per fines earum urbium, itemque Meuanatum deuolutus, acceptisque nonnullis aliis fluminibus exonerat se in Tiberim. Hoc igitur memorans locupletissimus testis Strabo, qui non modo loca, sed cōsuetudines locorum sui temporis, fideliter describit, ait de Meuania: *παρ' ἢ πρὸ ὀνίτιος ἢ ἕως ἐλάτ' τον σιάρου κατὰ τὸν ὄρη τὸν πρὸς τὸν ποταμὸν τῆς πεδύνης.* Iuxta Meuaniam fluere Tiniam, qui exiguis nauigiis res, fructusque ex regione campestri deducat in Tiberim. Non detulissent autem nauigiis res in Tiberim, nisi Tiberis quoque fuisset nauigabilis. Apparet hodie quoque flumen Tiniam posse exiguis nauigiis enauigari, ita alueus directus est plenus aquæ ad ripas. Regiones præterea, atque vrbes Romæ propinquiores, Interamna, Narnia, Carsæolum, vicinæque oppida subuehebant res, mercēsque suas in Tiberim, per flumen Narem, ipsum quoque nauigabilem, de quo idem Strabo *νάρηα δὲ ἦν πρὸ ὀνίτιος πρὸς τὸν ποταμὸν τῆς πεδύνης.* Per Narniam fluere flumen Narem, qui paulo supra Oriculos misceatur Tiberi, ipsumque esse nauigabile nauigiis non magnis. En igitur Nar quoque nauigabilis, per quem finitimæ vrbes, merces, resque omne genus traicctas in Tiberim, Romam maioribus lintribus deducere. Tertius erat fluuius, quo Aethruria demissas omnium generatim rerum copias in Tiberim, Romam deferrebat: cuius fluminis nauigatione vsque in Tiberim vtebatur Arretium, Cortona, Clusium, vetulonia, omnesque vicinæ vrbes, is dicitur Clanis, profluit ex paludibus, fontibusque Clusinis haud ferè minor, nec ad sustinenda nauigia minus aquæ ducens, quam Nar. De eo Strabo cum copias rerum, quas flumina Romam transmitterent, & quibus è locis profluerent memoraret, recensens in his fluuiis Clanis sic perhibet, *Ἐξ δὲ τῆς αἰθρῦρας καὶ τῆς κλασίνης ὁ κλάνας.* Per Aethruriam, agrumque Clusinum fluere Clanis. Quartus erat fluuius nauigabilis, quod & Plinius testatur, Anio, cuius nauigationem, tu sanctissime Pontifex paucis ante diebus renouare exorsus es. Itaque propter præcipui, maiorisque fluminis nauigationem, hæc quoque nauigabantur, atque ab vrbe vsque ad agrum Perusinum à dextra, atq; sinistra fluminis, omne rerum genus confluebat in Tiberim, omnes regiones res suas venales lintribus transmittabant Romam, vtentes fluminis beneficio, diuino certè munere, quo simul magnas itinerum, expensarumque difficultates vitabant, simul urbem omni rerum copia refertissimam reddebant, se quoque pretiis rerum venditarum locupletabant. Atque vt Spoletum, Meuania, Forumflaminij, omnesque vicinæ regiones, vtebantur fluminis Tiniae nauigatione, in Tiberim copias inferentes, sic ad alteram Tiberis partem, Perusini, Tudertes, reliquæq; ciuitates per totum ipsum Tiberim enauigabant, mer-

ces, resque venales, in primis vinum, oleum, altilia, nauibus deferentes. Ut verissimum sit quod de his fluminibus, quantam, quamque admirabilem rerum copiam Romam transmitterent, scribit idem Strabo, describens vrbs vbertatem, fluminibus illatam, præter inquit Romanæ regionis felicitatem: *καὶ οἱ κατακομιζόντες ποταμοὶ, θαυμαστὴν παρέχουσι ἔσπορον γαίαν. πρῶτος μὲν ἄνιον ἐξ ἄλβας ῥέαν τῆς παρῆς μαρσίου λαπίνης πόλεως, καὶ ἄλφ. τῆς ὑπὸ αὐτῇ πεδύνης μετὰ τῆς παρῆς σύμβολης. ἑπειδὴ ὅναρ καὶ ὁ πινέας οἱ ἄλφ. τῆς ὀμβελικῆς εἰς αὐτὸν καταφερόμενοι τὸν ποταμὸν τοῦ πῆρεν, ἄλφ. δὲ τῆς τυρρηνίας καὶ τῆς κλουσίνης ὁ κλάμης.* Flumina quoque, quibus res subuehuntur admirabilem afferunt copiam. Primus quidem Anio, qui ex Alba Latina vrbe iuxta Marfos profluens per campos, qui ei subiacent, vsque ad cōfluentem Tiberis fertur: tum Nar, & Tinias, qui per Vmbriam in Tiberim deuoluuntur. Per Æthuriam verò, finésque Clusinos fertur Clanis. Hos fluuios memorat Strabo nauigabiles in Tiberim, qui Romæ admirabiles copias suppeterent, ex omni regione finitima, res quibus mortales iuantur, inferentes. Ut autem superius per flumen Tineam scripserat nauigiis in Tiberim deferri, *τὰ ἐκ τῆς πεδύνης*, ea quæ in campis Meuanatum nascuntur, nempe vinum, oleum, fructus: sic ex parte memorat, quæ reliquis fluminibus importarentur ad vrbe. *πῆροι τε καὶ πάπυρος, ἀνθὴν τε πολλὴν κατακομιζέται ποταμοῖς εἰς ῥώμην.* Defertur Romam Papyrus, cremium, storea fluminibus, quæ lacus, & paludes profundunt in Tiberim. Ait flumina, paludes, lacusque emittere. Hæc inquit flumina deducunt eas res in Tiberim. Est igitur clarum, totum flumen vsque ad cōfluentem Tinia, & Tiberis, qui est paulo infra castellum Trusiamnum, in agro perusino, cui res ipsa nomen dedit fuisse nauigabile, multis, prægrandibusque nauigiis, quoad natura fluminis pateretur. Huc velut ad portum confluebant omnes, res suas venales flumini exponentes, Romamque ducentes, semperque deinceps Tiberis aliis in eum riuis, fluuiisque defluentibus fit maior, & ad locum Trusiamnum, hac quoque tempestate nauigio, nunquam prope vado transitur. Facile autem intelligi potest, posse ab eo loco, vt olim Tiberim nauigari: quandoquidem in Gallia Cisalpina videmus hac tempestate minimum quemque fluuium, qui cum Tiberi non sit conferendus, cum fluit ad Trusiamnum magnis nauigiis enauigari, cuiusmodi est Meduacus, qui à Patauio Venetias, & contra, nauigationem peragit, deferens grandia, multaque nauigia, plena hominum, plena mercium, rerumque venalium. Talem fuisse par est nauigationem à Trusiamno ad vrbe per Tiberim, agentem noctesque, diesque lembos, maioraque nauigia, plena hominum, rerumque venalium. Sunt alia quoque flumina, deductionesque paludum in Gallia Cisalpina, longe Tiberi minores, magnorum nauigiorum capaces, quibus aut in Padum, aut mare deferunt incolæ res, omne genus. Factumque in Gallia, hominum industria, vt omnis prope eorum regio riuis, siue vt ipsi vocant, canales habeat, per quos nauigiis onera in maiora flumina, inde in mare deducant. Nam nec Bononia, nec Mutina deest suis riuulus, quo non exigua nauigia ducunt in Padum: idem est reliquis vrbus vsus. Quanto igitur facilius fieret id in Tiberi, longe latiore, atque aqua vberiore?

Pace superiorum principum dixerim, quos ab amore rerum publicarum priuatorum commodorum cogitatio abstraxit, fuit eorum & Romæ dedecus, non vti tam diuino fluminum beneficio, quæ natura ad dextram, sinistramque fluminis ita posuisse videtur, vt ne hoc quidem ad Romanam felicitatem deesset. Nam restituta Tiberis nauigatione, dabitur facultas, vt per totam Æthuriam, per flumen Clanim vsque in mare, ad hostia Arni traiciat nauigatio, quod superiores Pontifices tentasse feruntur. Nam Clanis Alliam ingressus influit in Tiberim. Si per Tiberim ab vrbe versus Æthuriam ascendas, tum Clanim qua Tiberi miscetur, nauigio subeas, tunc sinibus Clusinis superatis, quod Clanis ab altera parte versus occasum propinquat ad Arnem: Arnus nauigium vsque Liburnum, qua mare influit, adducet. Clanis velut Amphibena, propter longius, latèque restagnantes fontes, ac paludes, alterum in Tiberim, alterum versus Arnem caput infundit. Hæc ob causam Tiberio Principe, Cornelius Tacitus autor, actum in Senatu, vt totus Clanis propter Tiberis alluiones, verteretur in Æthuriam, Florétinis reclamantibus, his verbis: Actum, inquit, deinde in Senatu ab Aruntio, & Ateio, an ob moderatas Tiberis exundationes verteretur flumina, & lacus, per quos augetur. Auditæque municipiorum, & coloniarum legationes, orantibus Florentinis, ne Clanis, solito alueo demotus, in amnem Arnem transferretur, idque ipsis pernitiæ afferret. Hæc Tacitus. Audis Clanim transferri posse in Arnem? Per Tineam vero, atque Narem, partemque Tiberis, maximam Vmbriæ partem licet nauigio traicere. Illud autem, quod scribit Plinius de Tiberi. E media fere longitudine Appennini, sinibus Arreti

A Arretinorum profluit, tenuis primò, nec nisi piscinis corriuatus, emissusque nauigabilis, sicut Tinias, & Clanis influentes in eum. Nouenorum ita conceptu dierum si non adiuuent imbres, sed Tiberis propter aspera, & confragosa, ne sic quidem præterquam trabis, verius quam ratibus longe meabilis fertur. Plinius hæc loquitur Tiberim vbi nascitur tenuem esse, & per confragosa, asperaque delabi, in quibus his locis, vbi tenuis est non ita nauigabilem esse: quapropter incolæ eorum locorum cogere in piscinis, gurgitibusque aquam, per quam coacta rates, ceu trabes per ipsum flumen agant. Hoc igitur refert Plinius de Tiberi, vbi oritur, vbi tenuis est in sinibus Arretinorum, atque Tifernatum: Nam his in locis tenuis est, & per confragosa, asperaque delabatur. Sed vbi ad Trusiamnum appropinquat, delatus in planum, tum aquæ multitudinem vehementer augetur, tum non amplius pedibus, sed nauigio transitur, & deinceps vsque Romam semper per planum fertur. Afferit quoque Plinius, quod superius Strabo, Tiniam, & Clanim in ipsum influentes nauigabiles esse. Simili sensu intelligenda sunt, quæ scribit Plinius Iunior in Epistolis de nauigatione Tiberis. Is ad Apollinarium describens villæ suæ amoenitatem, quæ non procul ab Appennino in Thuscia ad Tifernum sita esset, hæc ait: Cuncta enim perennibus riuis nutriuntur, ibi aquæ plurimum, palus nulla, quia deuexa terra quicquid liquoris accipit, nec absorber, effundit in Tiberim. Medios ille agros fecat, nauium patiens, omnesque fruges deuexit in vrbe, hyeme duntaxat, & vere, æstate submittitur, immensique fluminis nomen arenti alueo deserit, autumno resumit. Hæc quidem Secundus. Principio obseruandum est, villam, quam describit, fuisse versus Appenninum, vbi fontes Tiberis scaturiunt. Meminit enim Appennini in epistola, ad alia refert villam à tergo habuisse Appenninum, licet longius. Ab Appennino quoque salubres afflatus in eam exhalari, alia Epistola prædia sua vicina fuisse Tiferno Erat, igitur villa supra aut infra Tifernum in Thuscia, vt idem meminit, non procul sinibus Arretinorum. His locis Tiberis erat nauium patiens, sed hyeme, & vere duntaxat. Quamobrem hæc Secundus non scribit de Tiberi, vbi capos Perusinos fecat, multisque fluminibus acceptis, omni tempore est nauium patiens: sed vbi tenuis est, exarescitque æstate supra Tifernum infraque. In capis autem Perusinis ad Trusiamnum, semper largus aqua, quæ à viuis fontibus deuolunt in eum multa flumina, à Meuania, à Forostaminij, ab Iguio venientia, nunquam non est nauium patiens, nullo tempore deficit aquarum vbertas, plus enim illa flumina portant aquæ, quam solus ipse Tiberis. Quod si locis illis, vbi Tiberis exarescit, erat nauigabilis, quæto facilius ad eum locum, vbi flumina in eum se trudunt, restituetur eius nauigatio? Clare enim Plinius scripsit, omnes fruges ab illis locis in vrbe deuichi, eodemque respicit vterque Plinius originem Tiberis describentes, & his in locis vnde profluit nauigabilem esse ferentes, difficili nempe nauigatione, hyeme, & vere duntaxat. Sed in campis Perusinis ad Trusiamnum, pleno fluit alueo omni tempore. Quæ verò scribit idem Plinius de nauigatione Clytumni, multo magis asserunt, corroborantque hæc, quæ de nauigatione Tiberis scribimus. Nam Clytumnus est fons vberimus qui ad moenia Meuania, Timia receptus nomen suum amittit. Vbi profluit Clytumnus, vt superius monstratum est, appellatur. Fons amplissimus, pluribus venis scaturiens, subitoque natus, ingens flumen, nauium patiens. Is, vt diximus, cum Tinia & Clasio Iguicio ad castrum Trusiamnum Tiberi miscetur. Si igitur nauigabatur Clytumnus, quem Tiniam vocat Strabo, atque in Tiberim fruges deuichebat, certe ipse Tiberis, in quem scaphas, & cymbas, lintresque transmittibat Clytumnus, siue Tinias, nauigabatur. De eo igitur idem Plinius in epistolis: Vidi sine aliquando Clytumnum fontem? Si nondum, & puto nondum, alioqui narraffes mihi: vide, quem ego (pœnitet tarditatis) proxime vidi. Modicus collis adsurgit antiqua cupressu memorosus, & opacus: hunc subter fons exit, & exprimitur pluribus venis, sed imparibus, eluctatusque facit gurgitem, qui lato gremio patefcit purus, & vitreus, vt numerare iactas stipes, & relucens calculos possis. Inde non loci deuexitate, sed ipsa sui copia, & quasi pondere impellitur. Fons adhuc, & iam amplissimum flumen, atque etiam nauium patiens, quas obuias quoque, & cōtrario nisu in diuersa tendentes, transmittit, & perfert, adeo validus, vt illa, qua properat, ipse tanquam per solum planum remis non adiuuetur, idem ægerime remis, contisque superetur aduersus. Iucundum vtrumque per iocum, ludumque fluitantibus, vt flexerint cursum, laborem ocio, ocium labore variare. Ripæ fraxino multa, multa populo vestiuntur. Quas perspicuus annis velut mersas viridi imagine adnumerat. Rigor aquæ certauerit niuibus, nec color cedit. Adiacet templum priscum, & religiosum. Stat Clytumnus ipse amictus, ornatusque prætexta. Præfens numen, atque etiam fatidicum

indicant fortes. Sparsa sunt circa sacella complura, totidemque Dei, sua cuique veneratio, D suum nomen, quibusdam verò etiam fontes. Nam præter illum quasi parente cæterorum, sunt minores capite discreti, sed flumini miscentur, quod ponte transmittitur. Is terminus sacri, profanisque. In superiore parte nauigare tantum, infra etiam natate concessum. Balineum Hispellates, quibus illum locum diuus Augustus dono dedit, publice præbent, & hospitium. Nec desunt villæ, quæ sequuntur fluminis amœnitatem, margini insunt. In summa nihil erit, ex quo non captes voluptatem: nam studebis quoque, & leges multa multorum omnibus columnis, omnibus parietibus inscripta, quibus fons ille, Deusque celebratur. Plura laudabis, nonnulla ridebis, quanquam tu verò, quæ tua humanitas, nulla ridebis. Vale.

Hæc Plinius de Clytumno, quæ de Timia, siue Timia superius Strabò, Vnius fluminis duo nomina, quemadmodum Ister, & Danubius, Tiberis, & Albulæ, siue Timia iuxta Meuaniam hodie quoque ab incolis vocatur. Clytumnus vbi nascitur, à Clytumno Deo, cui templum est super ripis eius fluminis. Sed Timia fluius est Fulginatum in quem ad Meuaniam sese Clytumnus effundit. Huius nauigationem, vt vidisti, copiose, luculenter enarrat, describitque Plinius. Quod item prodidit Strabo Narem fuisse, quo tempore scriberet, nauigabilem. Tacitus etiam Romanæ scriptor historiae probauit, cum de Pifone ex orientis locis in Italiam reuertente, fugamque accelerante ob suspicionem obliti veneni Germanico, libro tertio scriberet. Ab Narnia vitanda suspicionis, an quia pauidis consilia in incerto sunt, Nare, ac mox Tiberi deuctus auxit vulgi iras, quia nauē tumultu B lo Cæsarium appulerat. Cernis vt aperte doceat, illum deuectum fuisse flumine Nare: & quoniam Nar influit in Tiberim infra Hortinos, Tiberi quoque deuectum esse, appulisseque nauim ad busta Cæsarium. Quo nunc quoque naues ex Sabinis, vicinisque locis adacta, onera velut in portu deponunt, è conspectu Mausolei Cæsarium, iacentis, fractique obelisci, qui cum cæteris ornamentis, quæ Strabo descripsit, obibat Naufoleum in Campo Martio. Cuius etiam loci meminit Virgilius de funere Marcelli.

Vel quæ Tiberine ridebis. Funera cum tumultum præter labore recentem.

Constat igitur Romanos, quorum animi magnitudinem, ingentisque opes, cum varia vbique terrarum monumenta, tum vero reperti passim in viis, quibus itur ad urbem, pontes, arcus, ipsaque viæ, cæruleis lapidibus, aut glarea; vastisque saxorum molibus instratae testantur, non modo facultate terrestris itineris euntibus ad urbem, cum ad Narem ventum est, parasse: vbi Flaminia via ex Carsæolo ad hoc oppidum per pontem miræ magnitudinis super Narem ascendit, sed etiam fluuio copiam nauigandi, vitato horreni montis transitu, præbuisse, perspicuumque est, si qua saxa hac tempestate in eo flumine resonantia, nauigationem impedire videantur, ex adiacentibus montibus ea decidisse, facileque non nata, sed aduēticia remoueri posse. Perspicendum nunc quam facile quā nullo negotio, quam nullis expensis, hæc nauigatio possit restitui. Cuius rei exemplum erit, vt docuimus, Gallia omnis transpadana, ac cispadana, in qua nulla propemodum vrbs est, quæ priuatis expensis non sibi deductiones fluminum, aut paludum accommodauerit, quæ nauigijs transmittantur. Si vna igitur vrbs Bononia, Mutina, Patavium, riuulos illos (vt sic loquar) ita direxit, aptauit, collocauit, vt nauigarentur, quanto facilius esset summo, ac potentissimo principi, populis suis, qui Tiberim accolunt, imperare, vt flumen expurgent, alueum dirigant, ripas propter alluiones attollant, quod illi circumpadani Galli vbique ad sua flumina quotidianis operis studēt? Id cum fecerint nostri eadem atque illi commoda consequentur. Nam vt mittam nauigationis beneficium, maximum certè, ac diuinum, tum multum agri vbique lucrabuntur, quod Tiberis vagus, ac liber, nec intra ripas propter incolarum segnitiam coercitus, alluit, ac populatur. Plusquam decem milia passuum agri, Perusini, atque tudertes lucrabuntur, si ripas fluminis coactauerint, direxerintque, atque marginem, aggeremque altius extulerint. Id facientes, tum aptabunt fluuium nauigijs idoneum, tum prohibebunt ne amplius agros alluat, quemadmodum infra Ocriculos vsque Romam, & ostia fertur lateribus inclusus, vt quod perhibet Plinius, nulli fluminum minus liceat, inclusis vtrinque lateribus. Id certe etiam in agro Perusino, Tudertique foret. Omnes igitur magna cum voluptate, latissimisque animis, hanc operam suscipient, omnium aderit excellens studium, vnde tantum commodi, atque lucri consequetur, nec laudes tuas, Summe Pontifex, vllò æuo celebrare desistent. Quinetiam ad me plerique rogatum venerunt, vt his de rebus tecum summe Princeps agerem, ne omitteres eos hoc tanto beneficio afficere.

Atque

A Atque quod in Gallia fit, vt minora nauigia vsque ad ampliora flumina deducant. Inde maiores lembi excipiant, fieri quoque posset in Tiberi, vt minora nauigia à Trusiamno duce- rent, vsque quo Clanis, aut Nar influent. Hic maiora nauigia exciperent, nam illic quamlibet magnorum nauigiorum capax est Tiberis. Præstitit igitur fidum, prudentem, beneuolumque hominem negotio præficere, qui iussu tuo populis imperet, circum Tiberim sedentibus, alueum fluminis dirigere, coercere, arctiorēque facere, aggerem attollere, & iuxta Gallicam consuetudinem salices, populosque pro ripis plantare, quorum radicibus agger contineatur. Vidi ego longe difficiliora, propter vtilitatem tamen à priuatis vrbibus, hominibusque fieri. Inuenti sunt priuati homines, qui Rauennæ latissimas paludes audent exhaurire, quas frumentis conferent. Bononienses immensas paludes, quas fluuius eorum Rhenus, Pado propinquus instagnat, superioribus annis exhauserunt, imperatis vndique operis, qui cum fluminis aggerem altius extulissent, fecerunt, vt omnis ille propter alluionem inutilis, paludosusque ager, optimus deinceps esset. Id fieri longe facilius ad Tiberim posset, propterea quod latius duntaxat euagatur, paludes autem efficit nullas. Quid nonne diuinos honores Principes illos meruisse fatemur, qui summo studio publica commoda iuissent, qui paludes exhauserunt, flumina direxerunt, pontibus instrauserunt, nonne hoc vno Romano admiramur, obstupescimus, magnitudinem animi eorum considerantes, cum quædam adhuc tantæ magnitudinis vestigia viatoribus occurrunt. Certè tu, Summe Pater, qui sanguis eorum es, non potes, quod hætenus vbique B præstitisti, eorum gloriam, magnitudinemque animi non æmulari. Atque illud quoque perspicendum est, quantum commodi non ipsis modò populis, quantæ copiarum prouenturæ sint Romæ ex hac nauigatione: verum etiam quid quæstus, quid lucri publico ærario, quantum vectigal: optime enim nosti Summe Princeps, quam multa, quam laudati vini genera fert omnis regio, quæ nauigatione fluminis vti posset: deferrent igitur Romam quicquid optimi vini apud eos nascitur, atque omnis illa pecunia, quæ Corsicam, Regnumque Neapolis, vinis diuenditis, importatur, in vrbibus, regionibusque tuis remaneret. His populos tuos locupletares, quæ quanta sint, vix enumerari potest. Adde, quod Vrbs cum vini penuria maxime laboret, tunc esset refertissima. Quid, quod ab eis regionibus magna vis altitium, quod hodie quoque difficile fit, Romam inferretur? Quid olei copiam memorem? quid carnes? plus enim vnum nauigium adduceret, quam quinquaginta iumenta, quicquid hodie multorum iumentorum dorso, magno cum labore, summis expensis Romam affertur, vno nauigio, vitatis expensis, afferretur. Multa quoque sunt, quæ dorso iumentorum propter iacturam portari non possunt: mitto merces, mitto vestem, omnēque cibarium genus, nam vnicò verbo Strabo superius exposuit, cum scriberet flumen afferre Romam *ἡλικίαν ἡρωσθησαν* copiam admirabile. Quanta igitur erit vrbium tuarum læticia, quod gaudium hac nauigatione restituta? Neminem qui cum hac de re sum loquutus, inueni, qui non votis intensissimis eam efflagitaret, supplexque oraret, tibi id faciendi mentem Deus aspiret. Scio quidem non defuturos, qui vel tibi præclari operis, vel ei qui scripsit egregij propositi famam inuidetes, vel certè quod in animos eorum, humilia semper, atque abiecta spectantes, magnarum rerum cogitationes adhaerere nequeant, te quacunque liceat eis ratione ab egregio facinore deterreant. Nullis enim sæculis inustato, atque admirando opere reperto, quod carperet, atque obrueret præsto non affuit inuidia, vti imperante Nerone scripsit Tacitus de Lucio Vero, Romanarum legionum in Germania Lagato. Is cum cerneret Mosellam, atque Ararim fluuios, quorum primus Rheno receptus influit Oceanum Germanicum: alter receptus Rhodano, deuoluitur in mare mediterraneum in meridiem, propinquas inter se habere origines: nempe in celtis vidit fieri posse, vt interiecta fossa vtraque flumina conducerentur, atque à mari mediterraneo per Rhodanum, tum per Ararim, exin per fossam in Mosellam copia subuecta hinc per Rhenum, in Oceanum inducerentur, sublatisque itinerum difficultatibus nauigabilia inter se Occidentis, Septentrionisque littora fierent. Huic igitur operi inuidisse scribit Silium Gracilem Belgicæ legatum deterrendo Lucium Verum, periculosum esse Romano Imperio, atque ipsi Legato si Germanicas legiones infueret Gallicas affectare copias, quæ hac nauigatione affatim suppererent. Inuidiam igitur indicauit Tacitus, rectam quidem, atque fucatam ratione. Multa enim commoda mortalibus abstulit inuidia, monstrumque horrendum, quasi regia larua, rationis sumpra figura aggreditur principum animos, dolisque fallacibus eos à virtutibus auertit. At

quibus est robur benefactorum laudem memoriámque rerum præclare gestarum omnibus præstare perspectum habentes, suáque sponte honesti cupiditate flagrantes, quã facile dissipat Aquilo, nubes tenebrosas reddita terris serenitate, tantopere animi sui magnitudine, illis insanorum hominum fabulis eiectis, sese à laude deduci, aut vllis sibi casibus dedecus, noménque eripi non sinunt, vanis persuasionibus ad aures aditum denegantes: Addidit ad postremum, vbi hoc commemorasset Tacitus, plerunque conatus honestos invidia prohiberi, obiicere sese exaduerso velut acerrimam inimicam, grauéque aduersariam conatibus honestis inuidiam, Certè igitur principibus maximè perspicendum est, ne quemadmodum Cassandram Teucris, sic ipsi bona vtiliáque canentes audire contemnant. Quod si tu Romam viis, plateis que, patefactis, atque directis, veterique ædificiorum deformitate deiecta, longe meliorem, pulchrioremque reddidisti: si propugnaculis, & ante hac inaudito muri genere munisti. Principis Apostolorum inchoatum à superioribus Pontificibus ædificium templi, sed longo tempore intermissum, magno studio reperitum excitare cœpisti: si magnorum Principum inter se conciliandorum causa, tantum itineris obiisti, longe autem maiora à te expectamus in dies. Certe & hanc tantę laudis occasionem, tale, ac tantum virtutis tuę testimonium prætermittere non debes. Omnium verò in te laudes, acclamationes que confluent, verum Pontificem, patrem patrię celebrabunt, tēque de stirpe Romana procreatum, Romanum facinus edidisse prædicabunt.

AVGVSTINI EVGVBINI BIBLIOTHECARI, DE REVO-CANDA IN VRBEM A QVA VIRGINE.

RBIS terrarum domina, mater omnium gentium, bonarum rerū fecunda parens, maiestatem eius memorię repetenti incredibile desiderium accendit, vt eam, si non qualis, ac quanta fuit, quoddam certè tantę magnitudinis aliquando meis oculis videam simulacrum, quod omnium gentium denuo in se oculos, atque ora conuertat, comunemque parentem omnes agnoscentes ad instaurandam claritatem eius vniuersos concurrere cernam. Atque hoc meum desiderium, neque prodigiosum, inusitatumque haberi potest, neque earum rerum, quas natura facultas nõ admittat: sed earum, quę & naturam habeant, vt fieri possint, & quę nostris oculis facile conspicerentur si qua publici commodi, solidęque glorię cupiditas, principibus nostris inesset. Simul præteritos annos, totamque posteritatem animo complectentes, quę studia hodiernam hanc amplitudinem Romę conciliarint secum considerarent, quibus causis omnes nationes hanc sedem venerandam, colendamque sibi maxime existimarint. Quibusue pietatem, venerationemque omnium gentium Roma assecuta fuerit. Tum quid aliud superstes fuerit his, qui olim rerum potirentur, aut possit esse quantas velint, cumularint opes, patrimoniáque auxerint, suos in excelsis dignitatis gradu collocauerint, quã gloriam, famamque rerum gestarum. Quarum rerum consideratio, quid aliud agere cogat eos, qui rebus moderentur, quã glorię summi Dei, atque immortalitati suę enixè studere: quę omnis in amplificatione publicę vtilitatis perspicitur? Cui veteres pontifices omni conatu, totaque animi contentione incumbentes, dum nihil publica charitate antiquius habent, dum paterna benevolentia cunctos generatim amplectuntur, fecerunt vt hunc locum omnes nationes sacrosanctum habentes velut pietatis domicilium venerarentur, & ad hoc sanctius ærarium pecuniam sacram omnibus è locis mitterent quas optimi principes in publicos vsus transigerent. Itaque si parem gloriã, atque immortale decus insequuti principes adamassent, iam Romam ex toto orbe Christiano, subsidiis huc confluentibus in pristinum ferè decus restitutam conspici liceret, in quam plurimis ab hinc annis tanta pecunię vis est illata, vt ea res effici potuerint, quę Romę veterem potentiam, magnitudinemque operum facile consequerentur. Mirari certè necesse est, cum tantus laudis campus pateat, cum magnitudinem animi multis in rebus principes comprobare possint, quorum tanta sit apud omnes nationes autoritas, quibus reges parere gaudeat, quin ad hanc occasionē excitati maximas res, ipsique in primis vt, tum vniuerso Chri-

A Christianorum generi profuturus animo concipientes, sese simillimos Deo eximii factis ostendant. Quos viuentes vniuersi laudibus in cælum ferant, faustis acclamationibus prosequentes, incolumitatem, salutemque eis optantes, defunctos veluti Deos colant, eorum memoriã cum admiratione repetentes. Quis autem non perspicit quanta materia laudis consequendę propõta sit, cum multa hinc inde iacentia, pietatem, charitatemque alicuius principis desiderent, qui rerum restitutarum gloriã à cæteris neglectam sibi præripiat, quam curis inanibus, celeriterque extinguendis, ac penitiosis factis animos implicantes, cæteri nec sensu perceperunt, nec oculos in hanc meliorem partem conuerterunt, quorum dum viuere interitus ab omnibus expetebatur, defunctos contemnant, execrantur. Eū certè, qui celsa huic religionis arci præsidet, cõuenit esse, de quo prædicare solent philosophi *παραρχὴν τῶ νό* obtemperare menti, & rationi, quem amore iustitię conflagrare norint omnes, quam iidem illi asserunt vespertinum matutinumque sidus claritate superare *ἢ τῆς ἑσπερας ἢ τῆς ἑως, ὅτι θαυμαστός*. Neque Luciferum aiunt, neque vespertinum tantopere admirabilem esse. Romam igitur cum vetusta religione, ac pietate, quam sanguine suo illustres animę peperere nobis, reforescentem, & ad cultum ornatumque priscum restitutam aspiciere cuperem, huc me demum multa collustrantem, veteresque ruinas animo versantem, miserantemque cupiditas deduxit, vt Aquam virginem reuerfam in Urbem, largitè que domos, ac paradisos, vt quondam, foraque influentem cernerem. Quam quidem meam cupiditatem, ne vana, aut impossibilia affectasse viderer, non ipsa modo ratio, ac rei contemplatio, sed itè experientia, & vsus, probatamque oculis res vehementius incendit. Omnium enim aquarum, quas olim Romani patrię suę, ac publicę vtilitatis amantes induxerant in Urbem, quibus vrbs omnis, teste Strabone, velut altero Tiberi largissime confluebat, vna hæc imprimis largior, vberiorque omnibus, & ad hodiernam urbem accommodatior, minori dispendio reuocari posset. Ortus autem huius aquę, à Iulio Frontino, exitus ex arcu, passimque per urbem memoriis intelligi potest. De toto autem aquę ductu discere licet si per agrum Romanum ab ortu, atque exitu aquę vestigia quę nunc extant, & spiramenta in subterraneum aquaductum descendentiã secutus, totum aquę iter oculis complectaris. Sed finis Aquę Virginis nemini non perspicuus est, cum omnes qui campum Martium incolunt, quod nunc maxima pars Urbis deducta est, hauriant ex fonte, in cistis, marmore tituli testentur, hanc esse Aquam Virginem. Estque porta Septorū, qua sepiebatur, secludebaturque; campus Martius à reliqua Urbe, ad eius caput aqua transtiens per campum Martium delapsa pomaria, lucos, necnon lacum naumachię influebat. Hac porta tituli marmorei conspicui testes sunt inde transeuntis aquę, cuius arcus vetustate collapsos, Titus Claudius Germanicus Cæsar restituit. Nicolaus etiam Quintus, memoriã facti sui posteris relinquens inscripsit marmori, quod omnes, qui haurirent, prospectarent sese fontē virginem suis expensis restaurasse. Sixtus autem superioris memorię Põtifex quod eius aqueductus detrimẽta quędã lassisset, obtinuit vt à poetis ei caneretur.

Virginem Triuij quod repararis aquam.

CNemo igitur est, cui non sit perspicuum, Fontem Virginem esse, quem nunc vulgo vocant fontem Triuij, quod tituli priscorum Imperatorum, & recentium Pontificum testantur. Sed maxima perturbatio, multiplexque incertitia obiecta est, quod si quis iter à campo Martio reflectat, manantis aquę exordium scrutaturus, cum sese in subterraneum iter mox aqua recondat, vix mille passus egressis urbem ex puteis illis cognita, inde recedens ab oculis, nullisque amplius indicis perspecta, quum etiam depressis vallibus occurrentibus, per quas in lucem prodire opere arcuato eam oportuisset, nulla eius vestigia, nullos arcus, nulla omnino indicia cernas. At Iulius Frontinus docet octauo ab vrbe milliario Aquam Virginem in agro Lucullano, in locis palustribus via Collatina concipi, tum totum iter aquę explicans, maxima parte substructionibus, aut specubus subterraneis, nonnullis autem locis propter demissiores valles, opere arcuato, à cliuo ad alterum cliuum fluere monstrauit. Sed cum multas iuxta eam viam aquas concipi videns, nullas tamen hodierno tẽpore cernes, seu conspicuis operis arcuati structuris, seu subterranea fossa ad urbem delabi. Nec fortasse ad hanc vsque ætatem repertus est, qui huc ingenium appulisset, cogitationemque exacuisset, vt cum in vrbe titulos marmoreos amplissimos Virginis testes, ipsumque fluentem fontem habeamus, nullis tamen toto Romano agro collustrato locis, Aquam virginē descriptam à Iulio, quę hodie influat in urbem deprehendamus. Tū cõtrouersiam quis dissoluat, quannã sit exigua illa aqua, quę hodie ex Fõte Virginis hauritur, cū

Virgo, quam descripsit Iulius, non veniat ad Urbem, & fons ipse hodiernus cum tenuis est, D
 ut dixi, tum breue iter extra urbem vix ad mille passus progreditur. Meo igitur opere, mea
 in hanc omnium gentium matrem, lucem orbis terrarum pietate, hoc omne patrefactum
 est, (si quem Deus demittat à caelo, qui factum hoc immortale secutus, æternumque suæ
 bonitatis in vrbe testimonium relinquens non leues illas Sisti, aut Nicolai super hoc aquæ
 ductu minutias, sed omne laudis tantæ corpus amplexus, totam ipsam aquam, tot annis à
 mœnibus vrbs exulem, incredibile huic magnæ patriæ utilitatem, commodumque allatu-
 rus reuocet. Quis enim venerabili bonarum artium genitrici, omnium mortalium benefa-
 ctrici, non omnia bona, omnem lucem, ornatumque cupiat? Itaque incredibili studio (fere-
 bar enim cupiditate inueniendi, quæ magno commodo clarissime terræ futura prospice-
 rem, incendendique ad hanc laudem, quos Deus ad eam destinasset) reperta mihi est om-
 nis ab ipsis largissimis scatebris ad urbem vsque per agrum Romanum vaganti, illaque spi-
 racula sequenti, via non quidem nunc fluentis aquæ, sed quæ felici præcorum Romano-
 rum sæculo, forsitan ad tempora Gottorum manabat in Urbem, alluens, quemadmodum fu-
 perius docui, campum Martium, quem locum omnium toto orbe pulcherrimum, amœnif-
 simumque fuisse scripsit Strabo. Reperta est autem nec labore, nec tempore exiguo, cum
 omnis penè aquæ ductus ab origine sit subterraneus, omniæque tanto temporis spacio ve-
 tustas miscuerit in agris, ut cum quatuor, aut septem puteos introrsus iter aquæ monst-
 rates repereris, hic necessario nullis amplius, vel multa indagine repertis, nescius quam in
 partem spiramentorum ordo procurat, incepto desistas. Sed quid non studio, atque indu-
 stria, opponat sese difficultas omnis licet, mortales consequuntur? Quo non aspirat ardor,
 quem speculando, mentemque exercendo semel cœcepisses? Recte præcoris dictum est, D E V S,
 A D I V V A T F A C I E N T E S. Itaque iuxta viam Prænestinam, & Collatinam ab vrbe septi-
 mo, aut octauo milliario, in locis palustribus, scateant vberissimi fontes, ijsque nusquam in om-
 ni agro Romano pulchriores, aut largius, abundantiùsque in lucem exilientes. Atque ex pro-
 pinquis montibus, ut par est, ea liquorum copia in hunc locum cogitur, ut omnia fontibus
 irrigua, largas vndique scaturigines manare cernas: ut recte scripsit Iulius, locum esse pa-
 lustrem, non quidem aqua segni, aut lacunis restagnantium a quarum, sed multitudine, ac
 largitate gelidorum, salubriumque fontium. Ex his largus, ac perlucidus amnis coactus non
 procul inde recipitur Aniene, qui ex monte Tyburtino præcipitans, celeritatemque ruinæ
 vbi que demonstrans, sese Tiberi miscere paulo longius properat. Hanc celeritatem, atque
 hunc Anienis iuxta fontium horum scaturigines præcipitem cursum constat Romanis in-
 dicio fuisse posse fontes hos licet accurrerent editi colles Romam deduci, quod deiectio-
 ribus locis, depressiorque sit Roma, nempe campus Martius, ut ad quam Anio cum Tiberi
 citatus fertur. Itaque opere Signino circumiecto, quod solidissimum, & ad cõtinentas aquas
 aptissimum est, coactis que in vnum omnibus scatebris, atque his cliuis, qui occurrerent,
 quorum plenus ager Romanus est suffossis, ac conuallibus circumacto semper per cliuos
 aquæ ductu vitatis, aut in his arcus attollentes, Romam in campum Martium, qui depre-
 ssior locus esset, Roma autem in collibus habitaretur aquam deduxerunt. Hæc vestigia pas-
 sim per agrum Romanum reperies, nunc videlicet tumulos effossos, quod ordo frequen-
 tium, & inter se propinquorum spiramentorum demonstrat, quibus dum crueretur aquæ
 ductus materiam effossam egerebant, deinceps autem ipsum aquæ ductum cum vsus pos-
 ceret expurgabant, aut in aliqua conualle, videas nunc integros arcus, nunc eorum frag-
 menta. Ab ipsis autem fontibus, quod demissiore loco exprimuntur in lucem, cõtino per
 colles obiectos specios agere necesse fuit, ac longissime per subterraneum meatum iuxta
 viam Prænestinam, & Collatinam aquam deducere. Inde tribus, aut quatuor passuum mil-
 libus propter hanc viam confectis, flectitur ad viam Tyburtinam, reditura ad Anienem,
 quem à principio itineris reliquisset. Hunc in magna conualle per arcus, qui tipæ fluminis
 imminent non procul à ponte Nomentano, prætergressa redit in viam Nomentanam, eaque
 per effosum collem traiecta, oblatæque alia conualle atque arcus ascendens, flectitur
 Romam versus ad viam Salariam, seu Collatinam. Pincianamue: Exinde vineta ingressa,
 ac veluti cubito ad ortum, & meridiem sese retorquens, occasu, & septentrione relicto,
 inter portam Flaminiam, ac Pincianam subit mœnia vrbs semper meatu subterraneo, do-
 nec ad radices collis in campum Martium egressa super portam Septorum fundit sese
 per vicus vrbs. Ipsæ igitur viæ indices sunt itineris. Operæpretium autem est nosse, quæ
 nunc in vrbe ex fonte Virginis hauritur aqua, non eam esse, quæ locis palustribus septi-
 mo

mo ab vrbe milliario, in agro Lucullano concipitur, autore Iulio: Sed cum ipse Frontinus
 in descriptione huius aquæ, asserat eam in illo subterraneo itinere multis acquisitionibus
 crescere, repertis scilicet dum aquæ ductus seruili manu effoderetur, nonnullis aquæ venis
 hisque associatis, hæ sunt videlicet quæ hodiernum fontem conficiunt vix mille passus extra
 urbem ortum habentes. Non est igitur hæc principalis, amplissimæque illa aqua, vberissimi
 illi, illustrisque latices, sed tenues riui, non procul vrbe nascentes. Ipsa quinetiam aque-
 ductus magnitudo indicat, non riuis illis fuisse paratum. Pleno autem aluco fluxisse do-
 cent currentis aquæ in pariete dextra, læuæque impressa vestigia. Cum igitur fons hodie-
 nus ea tenuitate habitatoribus incredibilem alacritatem asserat, quid fore putes, si quan-
 tus est ad scaturigines afflueret? Medius fidius omnia fora, domos, palatia, hortos fontibus
 irrigua videremus. Ipsam planè Urbem huius aquæ commodo resorerem, ingenti ad eam
 colonorum facta accessione spectarem. Hos igitur admirandos, illustrisque fontes esse
 aquam Virginem omnibus poetis, historisque celebrem, cum totus aquæ ductus, quem
 indicibus spiramentis secuti venimus ad urbem, tum verò Frontini descriptio perspicue
 comprobat, quod plenus scaturiginum, quod palustris hodiernus locus, quod spacium ab
 vrbe ipsum est, & iuxta viam Prænestinam & Collatinam, quod iter aquæ totum penè sub-
 terraneum mediis effossis, penetratisque montibus, & quasi eorum visceribus ad apertis,
 ut vix mille passus super molibus arcuatis exeat in lucem, locis deiectionibus. Cum que spa-
 tium ab vrbe ad fontes recto itinere ad septem millia passuum extendatur, propter infle-
 xiones tamen aquæ quod Romani effodere montes, ac per aquam circumagere malue-
 runt, quam in vallibus arcus attollere, nisi necessariò cogerentur, efficitur ut hoc spatium
 ad alia millia septè passuum augeatur. Hi fontes hodie vocantur Salones, omnibus notissimi,
 nisi quod ignotum erat hanc esse Aquam virginem, hos olim fontes in Urbem solitos influere.
 Atque adeo res obscura fuit, ut etià illustres Romanæ curiæ viri, qui ad hæc aquam villas extru-
 xerunt, inscripserint marmore, hanc esse aquam Appiam, quos aperte fessellit codex mendosus
 Iulij Frontini, quo describens aquam Appiam, dixit eam cœcipi viam Prænestina sinistrorsus. Sed
 propter similitudinem descriptionis sinistrorsus, ac dextrorsus effectum est, ut de aqua Appia
 mendose sinistrorsus scriberet, quòd in aliis plerisque sit. Sed docere illustres illos viros pote-
 rat reliqua pars descriptionis aquæ Appiæ, quæ proficitur Iulius, qua docuit caput huius
 aquæ esse ad Salinas, & ingredi urbem per portam Capenam siue Appiam. Quod iter tenere non
 posse fontes Salones, quod ager Romanus ad eam partem, nempe ad præcipitantem Anienem,
 maxime deprimitur, nemini non perspicuum est. Exurgitque agri Romani dorsum ad ortum
 æquinoctiale portæque orientales vrbs. Quo quidem assurgere minime Salones aqua potuit
 set. Sed quid moror? nonne ipsi vulgo aqua Appia notissima est? ut quam veteris appella-
 tionis remanente vestigio, vocant, Aqua d'Acio, quæ quidem eodem itinere quod Iulius do-
 cuit iuxta portam Appiam siue Capenam prolapsa, demum viam Hostiensis interfecans
 deuoluitur in Tiberim semper ad meridiem: at Virgo in occasum, & Septentrionem. Ipse
 quoque Virginis aquæ ductus conspicuis illis viris index esse poterat, hanc Appiam esse
 non posse, quod euestigio iuxta fontes illos ingrediens terebratum collem, ac longissime
 per agrum Romanum circumacta tandem urbem influit in campo Martio, vbi marmorei
 tituli aquam Virginem demonstrant. Percepta igitur insignis aquæ origine, deprehensis,
 indicatisque egregiis fontibus, nec non eorum itinere cognito, ac quanta futura sit vrbi
 ex aqua commoditas, omnibus perspecto, iam certè perspicuum est, quid laudis assecutus
 sit, quos titulos sibi, trophæumque erecturus, cui mentem ad hæc aspirabit Deus, magnum
 suæ laudis architectum eum constituens. Ac quanquam animi magnitudo ex difficilibus
 reddit facillima, ut si qua etiam grauior occurrat hoc in opere difficultas, ea magnam men-
 tem tanto commodo proposito detertere non debeat, attamen eadem nos prudentia, &
 rerum comprobatio quæ fontium originem, iter, & omnem huius rei naturam indicauit,
 docuit item nullam obstare causam, quo minus iniuria temporum, grauissimarumque Ita-
 liæ calamitatum concursu collapsam sanctissimi facti memoriam restituamus, atque eam
 minus, quam videatur si nobiscum cogitauerimus labefactatam reparemus. Non enim pro-
 ponitur nunc ut nouum aquæ ductum, quod fortasse opes hodiernæ præstare non possent,
 effodiamus, non ex longinquis spaciis aquam ad urbem euocamus, sed expectantem no-
 stras manus, & ad se suas fontes implorantem reduci astare paratum non magnas expen-
 sas poscentem, exiguo labore refici posse inque co omnia nobis fore proclia prædicamus.
 Est integer totus, saxa illa, molisque tumulorum, efforata eadem sunt nullo labentis aui
 detrimento deleri, atque euerti potuerunt, iidem collium situs eadem locorum natura,

Nihil ex pristina consuetudine ferè demutatam. Omnis enim aquæductus est subterraneus, non ut reliqui in altam Romam excelsis fornibus aquam transportantes, quos senio, & Barbarorum iniuriis collapsos reficere nostræ opes forsan non possent. At paucis locis cogemur duntaxat meatu infernè perpurgato, arcus reficere, quorum num etiâ fundamenta extant, nonnunquam substructiones, quæ supersunt redintegrare. Quæ omnis expensâ ipsi architectis autoribus, qui ad hæc visenda, solertèrque perpendenda sapius conuenere vix ad quindecim milliâ aureorum summam accedit, si quis modò rectam secum rationem inire insistat, secumq; cogitet, quantus operarû numerus omni subterraneo meatu expurgando sufficiat, aut quid reficiendis paucis illis arcibus pecuniarum debeatur. Ostensâ quoque prudentibus, rerûmque peritis ratio est euestigio recuperandarum expensarum cum refecto aquæductu, redditâque Vrbi vberissima aqua, qui Romanis olim mos fuit, idq; nonnullæ Italiæ vrbes retinent, ut aquæ volentibus in suas domos deducere venundetur, quod pretiû longe multiplex inita ratione futurû est, quàm expensæ reficiendi aquæductus. Tanta autem hæc aqua est, ut vniuersam vrbem possit alluere velut amnis decurrens, atque deprehensum quoq; architectorû ratione est vbi in Campo Martio ex specubus illis prodit in lucem, cum locus is sit ad radices collis, reliqua deinceps hodierna vrbs sit plana per totum campum Martiû, reliquamq; planiciem, in qua publicæ operæ fuerunt, rempla, theatra, therma, vrbs autem in collibus habitaretur hunc locum altiorè esse omni ipsa vrbe, ut duci possit aqua per omnem. Primû in foris vberes spectare fontes publicè que haurire licebit ante portam Flamiâ, vrbem ingressis, tum per omnè ipsam viam ad forum sancti Marci. Tum in foro Pantheon, in campo Floræ, demum per omnè vrbem, omnibus illustrium virorû domibus exiliète aqua Citriorumq; lucos obeunte, non fontes ficticios, quorum iam ingens copia Romæ esse cepit, sed veros naturalesq; Latices fluere mediis in penetralibus aspiciemus: quo spectaculo, quid iucundius esse possit? Quis non laudibus in cælum feret, diuini muneris autorè, quando Nicolaus, & Sixtus sibi immortales titulos excitari voluerunt, ob leues nescio quas huius aquæ sacras iacturas, idq; non per totû aquæductum, sed ad caput tantû. Quis hodie virorû præpotentum est, quin sibi intra palatium quibusuis expensis paret hanc voluptatem, ut quando salientis aque, veroq; riuo decurrentis facultas denegata est, eam simulatis fontibus scatentè, murmurantèq; aspiciat? Mitto veriora, solidatq; commoda. Aqua venali ex Tiberi vtitur Roma salubri quidè illa, quod ex montibus defluens, cruditates omnes multa spacia per saxa, harenamq; deuoluta relinquit, aut quòd sulfureus Nar excoquès redigit reliquam aquam ad naturam mitiorem. At illi fontes saluberrimi quoque sunt ex vicinis montibus longa spacia prolabantes, æstare, tactu gelidissimi, hyeme calidiores, quod salubrium aquarum indicium est. At quanta lætitia erit, quæ rerum exoptanda cõmutatio ab aqua venali, cuius sæpe inopia est, quàm ex longinquo flumine allatam, eamq; sapius limosam, ac turbidam emere, ac subito bibere cogimur, ventû esse ad aquam omnibus expositâ, ac paratâ ad veros, vberesq; fontes, vnde omnes ad satietatem hauriant, & commodè vrantur? Quid aliud futurum est, quàm ipsam denuò condere vrbem? At quæ nam fraus, aut inuidia nunquã non conatibus honestis inimica, dissuadensq; vtilia, nos deterreat ab inceptis, quibus proxime ad superos accedamus, futuras scilicet has intolerabiles impèsas, aut cum sint incluta, plenaq; laudis, deijciat, ac deprimat, non esse tanti, ut huc aduertere mentè principes deceat. Iterum itaque moneo debere nos huc omnem cogitationem, vimq; animi conferre, intentè perpendere, num vera sint quæ scribantur. An reipub. tâtopere intersit rationibus scribentis persuaderi. An verè hæc sit aqua Virgo, atq; his ex locis aduheret vrbe, an extet antiquus aquæductus integer ferè totus quippe subterraneus intra montiû, saxorumq; duritiem cuniculis actis, totòq; suffosso. An is verus sit virginis aquæductus, & an facile possit opus non magnis expensis restitui. Magnas autem dico, quæ superent opes hodiernas. At ego contendo multa quotannis solitos facere pontifices longe maioris impendij. Quòd si hæc refugiunt, nequid detrimenti publicû ærarium patiat, at populû, quoniam totius vrbs hoc beneficium est, in singula capita ad hoc opus cõcurrere iubeat. Nam neq; multû erit quod à singulo exigatur. Sed hæc mihi facillima videntur, si modò non desit, aut succubat animus, qui sæpe ad bona, laudatq; frigeat. Nec subit virtutis imago. Paucos enim euexit ad æthera. Hoc me quidem omni spe destitutum egritudine conficit deuû iter nostrû, seclusumq; à consortio Deorû aspicientem, in cælumq; auolasse, quæ terras aspectu iucundissimo solari consueisset, & crudelè inter algores, noctemq; profundâ nos deseruisse, ut nouem exulare sorores omniq; aditu prohiberi videremus. At erit cum reflorentè vrbem, cum ver antiquû rediisse læ-

tabimur

tabimur. Nulla nostros oculos res, exoptata diffugiet, excussa q; hyeme terris irradians nouus ardor afflabit. Et Charitès manibus spargent lilia plenis. Quæ igitur, ut ad lymphas redeam, tam abiecta Italiæ vrbs est, (nam sæpe parua magna, ut ille inquit, rectè cõferuntur,) quæ non etiâ difficili trãnsitu fontes, seu flumina ad se deduxerit? Aliæ saxa inter ardua, & scopulos, præruptas, asperasque rupes, iter fontibus aperientes, nullis sumptibus parètes, qualem Iguuij patriæ meæ aquæductum suspiciendo obstupesces, aut Perusiæ longissimè petita, & ex alto monte in infimas valles tubis plûbeis ruentem, hinc tantundem in alterû collem resurgentè, forumq; vrbs, quod altissimo in loco est, ascendentè aquâ aspicias. Quæ quidè & magna fuit audacia, & non credèdis sumptibus exacta. Brixia Cœnomanorû vrbs, tantum fructû ex aquæductu in eam procul deducto percipit, ut nemini non liceat, vel priuato, ac plebiõ empta aquâ deducere in atrium, pomariû, omnemq; domum. Quid ceteras vrbes memorè res omniû oculis expositas explicans? Solanè regina orbis, principû incuria, suis in perpetuum cõmodis ornamentisq; carebit? Non redibit, quæ facile redire possit, ad eam verus pulchritudo? Quid autè ipsi principes morantur, an dum eos manibus prestantes ad ipsas scaturigines per totû aquæductû, ad postremos in vrbe puteos, ac spirameta deducamus, eisq; dextra prorèsa, effossos colles, viamq; sectam intra supercilia, & interiõrè laticis meatû ostendentes, non fabulosa, atque arbitraria, sed maxime probata nos referre doceamus? Iterû edico oportere exhaurire aquæductû, terra, rebûq; aliis egestis lógo tẽpore eo deuolutis, ex quo videlicet effrata ad ipsos fontes aquæductû, signinoque opere delecto, quo latices cogebantur, qui mox semitâ illam subterrancâ subibant, delapsi per planum ad Anienè redierunt, relicto itinere ad Vrbe, ipse autè interior meatus inde protrrens vacuus aqua mediâ secat iuga, frequèti puteorû ordine supernè perspectus, quos secutus primum in viam Prænestinâ ingredieris, eos semper habens à læua multis caprificis ad fauces enatis, sed cum ad vrbe propius accesseris, oblata ingèti valle flectit iter à via Prænestina, versus viam septemtrionè per agros, donec trãsgressus viam Tyburtinâ, semper in septemtrionem versus Anienè descendit. Hoc autem in flexo itinere progreditur, quod valles obstabat, ac præstare Romanis visum est per totum incisum, per specus, aut cuniculos longissimè pertinentes quâ opere arcuato nisi cum necessitas cõpelleret aquâ ducere, cum in cõminores sumptus fierent, Nam extruendo opere arcuato, calce, sabulo, lateribus, tum ædificadi peritos adhibere opus erat, at effodiendis tumulis, seruorû multitudine res expediebatur. Fit quidè ut nonnullis locis cognitionè, indiciâq; aquæductus amittas, nesciusq; per agros circumuagari cogaris, veluti si quis venationi insistat, sed demû redit in lucem spiramentorû ordo. Quorû pleraq; agricola feruntur obstruxisse propter crebros iumentorum casus. Omnis autem hæc spiramentorum via, facile perspicietur, nullâq; amplius obscuritas scrutantibus offeretur si subeuntes operæ meatû aquæ perpurgado detexerint, iterq; ante oculos apertû, expeditumq; ad vrbe usq; tenere ceperint. Fieri autem id prædicant oportere non estate, propter algores interiõs à superno calore refugientes hominibus intolerabiles. Hyeme autè ob diuersam causam supernû frigus, ut in puteis, fontibusq; sit, naturali calore non ferente calet intimus meatus. Superest igitur ut si cui nostra ætate rem maximi cõmodi edendo sese celebrem, & quod caput est, gratû, acceptumq; superis reddere propositû fuerit, huius rei omnibus modis studendû sibi persuaserit: superest in quâ ut tantæ laudis cõparandè occasione elabi non sinat, neu diutius amissorû fontium incõmodum veterascere, aut hanc aboleri memoriâ patiat, ipsumq; aquæductû, qui tamen nonnullis iniuriis acceptis, effringi tamen, euertiq; non potuit, saltè ne senio, ac desuetudine fatiscens, funditusq; labefactatû amittamus, ut nulla posthac hominû memoria possit restitui. Quæ quidem iacturâ haud inuitus fatear, futurâ non mediocrem vrbs calamitatem. Et quoniam ea temporû alacritas tenebris abactis renidere iam cœpit, ut in dies vrbs ex fœdissimis miseriis, quibus esset obruta paulatim resurgat. Iam enim seditiosorû ciuium, qui quotidianis eam cladibus deustabant, furor cõpressus est. Iam publicis viis, aut in syluis insidiari soliti latrones è medio sublatis sunt, quorû teterrima importunitas in festa omnia itinera reddiderat, ipsa autem eorû latibula, densissima nemora penitus patuere, omniq; in agris aperiri cœperunt. Iam hi, qui ei nihil non iniuriarû ad omne tẽpus inferre parati essent, longius submoti sunt. In dies autem domiciliis, viarum pulchritudine, rectorû venustatè, ad pristinam magnificentiâ illustratur, fitq; maior ad eam colonorum cõcursus, tempus quoq; posceret, ut hæc quoq; redditi fontis felicitas ceteris ad eam redeuntibus gratiis adderetur.

F I N I S.

D d ij

RERVM ET MATERIARVM IN HOC
volumine contentarum Index locupletissimus.

A braham Chaldaeus veteris Theologiae heres, quid viderit, eiusdem aetas 2.c.d	tres Aetates philosophiae 2.a
Abraham natus antea quam decessisset Noë 1.e	Aeterna lux beatis 67.a
Abstinendo à vitiiis assuefaciendus animus ad virtutes 230.c	Aeternitas 66.f
Absurda, quae aeternitatem mundi consequantur 153.e	aeternitas Dei 89.f
Absurditas ex opinione de mundi aeternitate 126.a	aeternitas Dei, mundi creatio 128.a
Absurditas quae consequitur aeternitatem mundi 119.e	aeternitas, Deo peculiaris 122.a
ex Absurdo, absurdius 127.	aeternitas, est deificatio quaedam 120.e
ex Absurdo vno plura nascuntur incommoda 223.a	aeternitas & tempus non idem 156.c
vbi est Abundantia, est obseruantia rerum sacrarum, quomodo 254.e	aeternitas mundi perinde execrabilis, vt mūdorum infinitas 121.e
Abusus verbi 21.f	aeternitas mundi, scelus inexpiabile 117.e
Acmon & Mercurius philosophi vetustissimi 156.f	aeternitas mundi tollit pietatem 157.f
Actio animi 206.c	aeternitas praeterita non trahit futuram 219.f
Actio animi segregata à corpore 133.c	aeternitas rerum, nō est melior creatione rerum 118.c
Actio Dei, quae 86.d	aeternitatem astruere iis qui discernunt de iis tantum quae fiant in tempore, absurdiss. & plane difficile 122.c
quae Actiones meliores 249.d	aeternitate mundi posita tollitur pietas 133.a
Adam de caelo fugatus 196.d	aeternitatem mundi qui statuerint 122.f
Adami aetas 1.c	aeternitatem mūdi sequitur omnium virtutum euersio 126.d
Adami lapsus & fuga è paradiso 222.c	ex aeternitate mundi, nihil boni 120.c
Adam nobilissimus 1.c	in aeternitate, nihil maius & minus 64.f
Adam quomodo creatus 199.a	aeternitatis assertores quid velint 119.f
Adamus Deū & angelos visibili forma vidit 1.f	aeternitatis mundi primus assertor Aristoteles aeternum & Praeternum, quid 13.a (152.d)
aditus ad patrem nobis nullus, nisi per mentem 13.c	caelum, Aether, ab aeterno cursu nomen habet 123.d
adiutores non fuerunt dij in creatione, 199.d	aether, vt accipiatur ab Aristotel. 34.b
adastia (scelerum vltix 244.b	auum Deorum, quod 167.c
Aegyptij edocti à Zoroastre 24.c	auum & tempus, non idem 139.c
Aegyptij & Chaldaei constanter mundi creationem astruunt 88.e	affectionem vnā & solam habet bonitatis, Deus 185.d
Aegyptij, omnium rerum principium ter acclamabant 40.a	affectionum mouendarū vim habere daemones 90.b
ab Aegyptiis praceptoribus graeca philosophia profecta est 137.a	affirmatione melior negatio 11.c (185.d)
Aegyptius Theuth. 35.e	τὸ ἄγαθὸν καὶ τὸν νόον, quid 4.f.5.a
Enigmatis vtendum censet Plato ad arcendos Aēr creatus 141.f (imperitos 90.f)	ea agenda quae Deo grata 227.c
Aērem daemionibus assignatur natura à Deo nō esse credendum 179.d	agens intellectus & causa prima 224.f
Aēris vsus 161.e	Ἄγγελον in sacris, idem quod ἐπιμαρτυρεῖν philosophis 179.c
Aēr nō habet alia animalia quā volucres 179.f	Ἄγγελος τὸς ἰσαπέρολος à Graecis vocatus Constantinus quare 256.c
cur Aēr, sedes daemionum non liquet 184.f	agi cum mortuis melius quā cum viuīs 158.f
Aēr vnde 145.a Aeschilus de Deo 33.c	Ἄσπος Platoni, quid 6.b.f
Abraham 2.c	Alexandri Aphrodisici error 119.c
Adam 1.c.d	Alexander Peripateticorū princeps, vnus è summis 100.c
Martha 2.c	allegoriarum studiosus Proclus 173.d
Noë 2.c	sola alteritate mētem à bono separari, non substantia 39.f
	ambrosia, nectar que 165.f
	qui à Deo Amātur, aut qui odio habeatur 106.d
	Amelius 181.c

INDEX

amelius Platonius 32.d	angelorum tres hierarchiae 170.d
Amici, vt angeli, colendi, inimici, vt ferae placandi 235.a	angelos bonos & malos eisdem esse statuerunt homines similitudine decepti 180.b
cur Amicitia omnia lata faciat 110.a	angelus & homo Dei imago 8.a
amicos ad amicos accedere facit Deus 32.a	angelus nationi praefectus 195.b
Ammon & acmon, idem 36.f	angelus, officij nomen, non naturae 166.d
amor Deus 93.d	angelorum regnum ex antiquissimo tempore Ecclesiae Romanae fuisse veterum monumenta testantur 285.c
amor, Chaos, Terra 150.b	anima actus corporis organici 213.f
amor ante Chaos 148.d	anima à Deo creata & Deo similis 200.b
amoris vinculum in animalibus 9.b	animabus omnibus dominatur mens 49.b
amor sapiens & verus, qui 150.f	anima caeli, quid 92.a 160.a
amor, spiritus sanctus 45.b	anima diis finitima 204.c
amor vnde nascatur 110.b	anima, ebria facta diuinitus 209.d
anaxagoras 3.f	de animae procreatione 108.e
anaxagorae sententia 19.a	animae per aera volitantes daemones 184.c
anaxagoras vbi posuit rerum principium ex veterum sententia 4.d	animae, quomodo ad Deum reuertantur 223.f
andronici imperatoris super Ecclesiae Romanae principatum ac potestatem testimonium 284.c	animae separatio à corporeis illecebris 205.c
anima 36.e	anima & mens differunt 203.c
Angeli, ab opifice Deo creati, sed dicere quomodo, non est nostrae facultatis 64.b	quot animae, tot species animarum 8.a
angeli absoluti & mundani, qui 175.c	animae vehiculum 146.b
angeli appellati homines angelorum vitam amulantes 188.d	anima expers corruptionis 55.e
angeli boni & mali 187.c	anima extrinsecus adueniens 201.e
angelicarum potestatum nomina 170.b	neque anima fuit neque chaos ante mundū 159.f
angeli creati ab vnitare 57.f	anima humana ex substantia diuiniore 92.a
angeli daemones 165.a	anima immortalis, quo argumento intelligitur animalia aërea 91.e (213.c)
angeli, Dij minores 64.e	animalia aëria inuisibilia, daemones putantur à Philone 187.d
angeli, dominationes, potestates, throni 93.f	animalia in seminibus, quomodo 143.d
angeli & archangeli 66.c	animalia mixta 161.c
angeli & daemones nomine non differunt 177.c	animalia nata post creatam terram 142.d
angeli, exigua Dei portio 69.d	animalia omnis generis, naturam, id est Deum sequuntur 74.b
angeli filij Dei vocantur 165.c	animalia perdurant specie, non numero 154.e
angeli humana forma 34.e	animalia perpetua, non secundum numerum, sed speciem 201.a
angeli inferiores à superioribus nō pendent tanquam causis & authoribus 174.a	animalia singula Deus armanit 54.d
angeli intercedunt inter Deum & homines, nō daemones 180.c	animalium vltus 161.c
angeli internuncij & interpretes 180.d	animal, quibus constat 214.b
angeli in terris visi, quando 182.b	animal sanctum homo 198.d
angeli, media inter Deū & homines natura 163.e	de anima malefica Plutar. reprehenditur 159.f
angeli ministri Dei 75.f	anima, mens, Bonum 40.b
angeli minores quid accipiāt à maioribus 174.b	anima, mentiformis, mens vniformis 14.a
angeli nobis dati custodes 181.e	animam cur expetant daemones 191.a
angeli non sunt aërij, sed caelestes 179.f	animam effici puram, Dei cultu 226.f
angeli nuncij 178.c	animam liberam, suiq; iuris creauit Deus 113.f
angeli omnes creati à mente 43.d	anima mundi, mens sapientiaq; perfecta 70.e
angeli omnes pendent ab vnitare 44.e	de anima mundi multorum sententiae 37.d.c.f
angeli participes diuinae virtutis, quomodo 176.d	anima mundi 36.f.48.c
angeli peregrinorum forma diuersa apud pios & innocentes viros 169.d	anima mundi ignea 12.a
angeli praefecti mundo 98.d	anima non Deus, sed opus aeterni Dei 209.b
angeli quomodo facti daemones 183.e	anima non est Deus, sed opus Dei 216.b
angeli sacris litteris dicit, qui daemones pagani 178.b	anima, non fit deterior ob mortem 215.a
angeli tanquam germina & propagines 57.f	anima quibus constet 8.a
angeli visi in acie pro suis dimicantes 188.a	an anima in omni mundi parte necessario existat 184.b
angeli vnifici coniunctores ductores 171.f	anima rationalis & mūdus, duo Tépla Dei 26.a
angelorum appellationes 9.a	animarum distributio 202.b
angelorum bonorum officium est offerre precēs hominum Deo 180.b	animarum origo, mens 11.e
angelorum duae species 8.a	animarum numerus, finitus vel infinitus 153.b
angelorum officium 171.f	animarum triplex sortitio 245.b
angelorum, seu Deorum definitio 181.c	animas particulares reuerti ad animam vniuersi, dogma vetust. philof. 223.d
	anima vniuersa 66.c

I N D E X

C
C Academonis commentum & illusio 192.b
 Cæcitas ea est humana, vt quod pura: honore afficere, contamine 126.b
 Cælestes dij, qui 182.d
 Cælicolæ dij verè beati 165.c
 Cælicolæ horrent & lætantur numen Dei 69.a
 Cæli diuinitas, est Barbarorū superstitio 164.b
 de Cæli materia opinio Empedoclis 123.f
 Cæli & terræ generatio, 10.f
 Cæli nomine, quid 34.f
 à Cælo anima demissa 201.d
 ex Cælo duo hominibus vtilia, lumen & calor 38.c
 de Cælo, sententiæ 123.f
 Cælum Dei domicilium 75.d
 Cælum diuinitatis locus 66.e
 Cælum fabricatum 129.c
 Cælum non est Deus, aut si sit ea diuinitas creata dici debet 92.e
 Cælum, non est illa quinta natura de qua Aristoteles 124.c
 ante Cælum, non fuit tempus 123.c
 Cælum peribit, cum erit cæli vsus inutilis 248.a
 Cælum plenum diuinorum corporum, Aristotelis 72.c
 Cælum, pro aëre 184.e
 Cælum propter homines factum 120.f
 Cælum propter motum suum admirabile non est Deus appellandus 98.b
 Cælum quid apud Aristotelem 166.b
 Calamitates æternæ, si mundus æternus 158.d
 Calcidius Platonius 48.b
 Callimachus de Deo 53.c
 Calumniæ de Constantino à Iuliano imperatore profectæ dissoluantur 279.b
 Campi 21.a
 Canes terrestres dæmones 185.e
 Canis Ægyptiorum, Deus 93.d
 Caput Ecclesiarum vt sit necesse est, ad quod totius religionis summa redigatur 255.c
 si is qui Caput est religionis ipsam non tueatur, alij non tuebuntur, quare 254.c
 Caput religionis esse S. Petrum Cypriani testimonio probatur 282.c
 Carnifices impiorum, dæmones 190.c
 Carnis ossium, neruorum fabrica 200.e
 Caroli Magni testimonium in lib. de magnib. de maiestate ac principatu Ecclesiæ Romanæ 272.d
 multis Casibus, variisque res sæpè mutatæ 129.e
 de Casu dæmonum, paganorum sententia 194.f
 Cauerne 161.c
 altera Causa cui quidam errauerint ferentes Constantinum fuisse in extremo vitæ limine ab hæreticis baptizatum 280.d
 quam Causam finalem lucis afferat Moses 97.f
 Causa quæ creauit omnia, Deus 28.d
 Cæpha quid significet 266.d
 Cerberus quinquam dæmon 185.e
 Chaldei & Ægyptij, constanter mundi creatorem astruunt 88.e
 Chaldei & Hebrei, soli sapientes 20.d
 Chaldei primi homines 3.c
 de Chao Hesiodi fabula 2.f

Chaos apud Platonem 160.a
 Chaos modificatum à mente 4.e
 Chaos, mundi nascentis initium 148.b
 Chaos neq; fuit, neque anima ante mundū 159.f
 Chaos ordinem antecessit 32.e
 Chaos, quid & vnde 143.e. 144.a. c. 150.e. 151.c. 120.c
 per Chaos, quid intelligendum 149.b
 Chos terra, vna 10.d
 Charitas non ficta, maximum bonum 234.e
 Charitas parentum 163.b
 Charitas quid 234.e
 Christi ad nos aduentus 240.b
 Christianæ theologiæ summa 17.d
 Christiana religio, quomodo verior 227.c
 Christianorū nomen inuisum philosophis 114.f
 Christianorum philosophia, sola vera dignaque sapientiæ nomine 3.c
 Christianū à puero cum patre Constantio non fuisse Constantinum 278.b
 qui Christo donat non sua, sed quæ Christi sunt, Donat 256.e
 de Christo solo verè intelligēda fuerant quæ de Pollionis filio male prædixerat Vergilius 21.c
 Christus imago Dei inuisibilis 95.b
 Christus, paulo post Ciceronis mortem natus 21.a
 Christus seruator sapientiam pene deletam restituit 196.c
 Chrysothomus de principatu Petro a Christo tradito similem cum reliquis fert sententiam 282.a
 Cicero eloquētiæ & philosophiæ princeps 168.b
 Cicero inconstans 168.e
 Cicero, quāuis superstitionibus numerosus, tamen Deum vnum sæpè confessus est 101.b
 Cicero, quo tempore scripserit libros de Diuinatione 211.a
 Cicero, sæpè, iuxta vulgi consuetudinem Deos nominauit 101.c
 Cleanthes de Deo 57.b
 de Clericis quos Imperator suo edicto adornauerit 263.c.d
 Cogitare & intelligere propriū hominis 197.a
 Cogitatio Dei, quā efficax 198.f
 Cogitationes posteriores, meliores 74.e.f
 Cognitio Dei, finis omnis philosophiæ 227.a
 in Cognitione Dei magna iucunditas 111.a
 modeste Colendum Deum 236.e
 Colendus Deus silentio, purisque cogitationibus 113.e
 Commenta Procli de Deo 172.b
 nihil Commentitium de Deo affertur a Platone & Ægyptiis 28.b
 Commentū de anima mundi improbat 37.c
 longe maiora Commoda erant præuentura ex Constant. liberalitate, quā mala 257.f
 Commoditas fontium 161.c
 nihil tam Commodum, quin incommodum videri possit 161.b
 nihil Commune Deo & dæmoni 190.e
 Communio bonorum sub Apostolis 234.f
 Comparatio Dei cum Sole 57.b
 Comparationes præclaræ, ad significandam Dei potentiam 74.a
 Comparatio pulchra 95.c
 Comparatur

I N D E X

Comparatur Deus potentissimus cum potenti rege Xerxe 73.a
 Concilia non debere absque Romani pontificis sententia celebrari 274.a
 Conciliantur Proclus Platonius, & Pselus Christianus 7.f
 Conciliatio doctrinæ Christianæ cum oraculo Sibyllino 20.a
 Conciliatio loci D. Ioannis cum Procli verbis de mente Dei 13.e
 Conciliario Trismegisti cum Plotino 37.c
 Conciliat Philonem cum Mercurio Trismegistis 8.d
 Conciliatio philosophiæ Plotini cum sacra D. Ioannis Theologia 18.d
 Concordia apud omnes gentes in vera Dei cognitione 9.a
 Conditiones corporū non sunt ad animos trāferendæ 219.d
 Confessio Constantini eadem quam in Synodo Nicena expressit 256.b
 Confessio Constantini nihil aliud quām historiæ Syluestri relatio 269.b
 Confessio Constantini quid tractet 262.b
 Confessio cum edicto Constantini ex peruerstis, ac plurimis Græcorū exemplaribus 270.b
 Confessio, locus in templo beati Petri cur sic dictus 266.c
 Conflagrationes tantæ non fuerunt, vt iactabant Ægyptij 130.b
 quare Confugere coacta sit ecclesia romana ad reges Francorum 287.f
 non Confundendæ personæ in Trinitate 47.f
 Coniunctio genitoris & geniti 14.f
 Coniunctio maximæ ex maxima perfectione 15.e
 Consanguinitas hominum cum Diis 208.d
 sibi bene Conscij, mortem non horrent 241.a
 Consensus hominum 207.c
 Consensus Theologiæ Moysi & Trismegisti 141.d
 Conservatio mundi est à Deo 72.b
 Consideratio filij, nos ducit ad Patris considerationem 18.c
 à Consideratione hominis, admiratio cultūque creatoris 117.f
 in omni re Considerandum num commodum præferat incommodum 257.f
 Consilio nō casu membra humana facta 160.d
 Consilium Dei in rerum molitione 134.a
 Consolatio pulcherrima de morte fratris 206.c
 Constantia martyrum, vnde 238.d
 Constantini ardentissima pietas 256.e.f
 Constantini Dantis & Syluestri accipiētis consensus mensque vna 257.d
 Constantini factio Respub. felicior reddita 257.c
 à Constantino regnum ecclesiæ venisse 255.d
 quæcunq; Constantinus de summa Petri iestate sanxit cōsona sunt cōcilio Niceno 278.a
 Constantinus à Syluestro baptizatus 279.a
 Constantinum non distulisse baptismum vsque ad vltimam vitæ metam 280.c
 Constantinus Constantini magni filius ab Arriani baptizatus dento ab Eusebio Nicomediensi rebaptizatus 280.d
 Constantinus primus Romanorum imperatorum religionem Christianam suscepit 279.b

Constantinus filius, supremo vitæ tempore baptizatus 280.c
 Constitutio Constantini religionis principis testimonio Nicolai probata 262.c
 Constitutiones Melchadi concessas fictas esse ab Arrianis 281.a
 Constituit atque ordinavit omnia mens 16.e
 Contemnere diuitias iubemur non quæ Deo sacrantur 258.b
 Contemplatio, beatitudo, Nectar, Voluptas, idem 81.e
 Contemplatio Dei, quæ 167.e
 Contemplatio & εὐδαιμονία, idem 81.c
 non omnis Contemplatio est felicitas, sed tantum Dei cognitio 233.a
 Contemplatio est propter finem, nempe Deū 231.f
 Contemplatio finis philosophiæ, & quomodo 231.e
 Contemplatio, magnum negotium in philosophia 154.b
 à Contemplatione rerū scientiæ primordiū 1.f
 Contemplationes nostræ plerunq; fallaces 202.f
 Contemplatio sola digna Deorum vita 166.f
 Contemplatio, stabilis est Dei voluptas 81.d
 Contēptis sacerdotibus contēnitur Deus 254.e
 Continere omnia Deus quomodo 10.c
 Contradicti libidine cæcutit Simplicius 136.a
 Contradictio in Aristotelis doctrina de mundi æternitate 153.e
 Contradictio Platonis 91.d
 Cōtrouersia quæ in historia Syluestri rebūque gestis Constantini, dissoluntur 267.d
 Copia rerum insolentiam parit 162.b
 Cornutus de Chao & amore 150.d
 Corona sacerdotalis quid 265.d
 Corpora dæmonib. tributa Platonis 179.b
 Corpora dæmonum 184.a
 Corporea omnia dissolubilia 219.c
 Corporeo nomine, res diuina declarata 25.c
 Corporis & fortune bona, quæ 237.a
 Corporis humani & mutorum animalium differentia 163.a
 Corporis humani structura, qualis 197.d
 Corpus ethereum non dissolui nec senio contabescere 248.c
 Corpus, animi carcer 205.e
 Corpus beati Petri esse vbi ecclesiam condidit Imperator, in templo Appollinis, aut iuxta 265.f. 266.c
 Corpus è terrestri materia 198.a
 nullum Corpus extra cælum 166.c
 Corpus mortale 199.a
 Corpus humanum affectibus malis mancipatum a dæmone occupatur 185.d
 Corpus mortale hominis, non homo ipse, id est mens 216.a
 Corpus nos auocat à philosophando 230.f
 Corpus odisse par est cum qui se verè amare vult 232.e
 Corpus, vel mane, non habent continendi vim 61.d
 Corruptioni obnoxiiū mundū facit Plato 129.b
 κορμιο, & διγενεσις, quid 5.f
 Crater, liber Trismegisti 145.f
 quotidie Creati animos quā simul omnes, rationi magis congruum 223.b

I N D E X

Creari & nasci philosophis idem 67.d
 Creata omnia à Deo 97.c
 omnia Creata à Deo plena pulchritudinis 106.c
 ab vno Creata omnia 63.e
 creata omnia à Deo, cur 103.d
 non creat Deus, perenniter 126.c
 creatio animæ, radiatio 1209.f
 creatio animi à Deo 88.b
 creatio cognitio, quid præstet 118.a
 in Creatione, Dij non fuerint adiutores 199.d
 creatio duplex, sensibilis & intelligibilis 149.c
 creatio & ordo rerum 143.f
 creatio & pulchritudo rerum celestium, quæ
 93.a
 creatio humana trahit etiam vna secum, crea-
 tionem cæterorum 157.d
 Creatio mundi 16.f
 creatio mundi à Deo, quæ & quomodo 128.c.d
 creatio mundi à veteribus confessa 140.d
 creatio mundi triplici firmata ratione 136.f
 de Creatione, cæli maiorum consensus 124.a
 à Creatione demonis ad peccatum nõ fuit spa-
 rium 194.a
 ex Creatione, minime sequitur in Deo muta-
 tio 126.f
 creationem mundi, confessi sunt phisici 151.d
 de Creatione mundi & eius principio Plutar-
 chi locus 139.b
 creationem in Deo æternam dum statuit Pro-
 clus, Deum necessitati & impotentia alliga-
 vit 126.e
 creationem mundi, maiores tradiderunt 35.a
 de Creatione mundi nõ loquuti Græci, nisi post
 Trimegistum 145.f
 creationem mundi, qui astruxerint 133.c
 de Creatione mundi, veterum opinio 36.a
 ex Creatione, quæ nata bona 117.f
 in Creatione vera De bonitas 160.e
 creationis mundi causa, Dei bonitas 131.d
 creatio rerum, vt cognoscatur 36.d
 creatio visibilis & inuisibilis 7.e
 de Creato mundo Platonis autoritas 125.c
 creatores duo, velut vnus 149.f
 creatori nihil placere donec peruenierimus ad
 recordationem sacrorum signorum, & gra-
 tias egerimus 7.f
 creator omnium Deus, & angelorum 171.b
 creator vnus, vt veritas vna 116.d
 creator visibilium & inuisibilium, Deus 63.c
 Creati cælum statuerunt quique statuerint 123.e
 credendum senibus vult Aristoteles 91.a
 idem Credidisse omnes, duobus argumentis
 ostenditur 2.b
 crimen sæpe confertur in instrumenta non in
 eos qui illis abutuntur 133.f
 croatiæ & Dalmatiæ regnum Ecclesiæ Roma-
 næ esse, ex registris Gregorij probatur 286.b
 tamen si Crucem in cælo conspicatus esset Con-
 stantinus, nondum tamen perfecte Christia-
 nus 280.a
 cruciatus improborum post vitam 245.d
 cultus Dei finis philosophia 157.d
 cultus Dei quid hac in vita præstet 235.b
 cultus Dei primus esse debet 108.a
 cuncta quæ pater habet, & mens habet 18.b
 cuncta sunt à Deo & per eum, & ab ipso & per

ipsum 219.b
 custodia hominum nõ est à diis data, sed à Deo
 Cyprianus de cathedra Petri 282.b
 D. Cyrilli locus 17.c. 37.c
 Cyrillus de anima mundi 37.e

D

Dæmones nidore sacrificiorum delectari 186.f
 Dæmonias præfici hoibus ex Platone 180.f
 Dæmon auctor scelerum 190.a
 Dæmones ad quid facti, iuxta Chrysipum 108.d
 Dæmones, æria animalia 184.e
 Dæmones ærii & terrei 185.c & 195.d
 Dæmones alij nequiores aliis 189.e
 Dæmones angeli 165.a
 Dæmones an aliquando beati fuerint, & quod
 tatum flagitium admiserint vt damnari me-
 ruerint 193.d
 Dæmones boni & mali 189.a
 Dæmones boni & mali, philosophis agniti 178.c
 Dæmones creatori rebelles 194.a
 Dæmones, cur genus ærium 194.c
 Dæmones, cur putandi sunt ærii 180.a
 Dæmones, custodes hominum 177.d
 Dæmones damnati cur & quomodo 194.c
 Dæmones esse & quales 184.b
 Dæmones & angeli nomine non differunt 177.c
 Dæmones ex aduerso opponi Deo 190.c
 Dæmones hominibus præcellentes 188.d
 Dæmones horribiles & carnifices 242.a
 Dæmones illufores 186.a
 Dæmones immundi 187.a
 Dæmones mali 109.f
 Dæmones mendaces 182.f
 Dæmones, ministri & carnifices à Deo consti-
 tuti 191.a
 Dæmones non sunt beati, & cur 180.e
 Dæmones occupare corpus humanum affecti-
 bus malis mancipatum 185.c
 Dæmones, omnium consensu, mali 183.f
 Dæmonum oraculũ de Deo vero, vnoque 65.c
 Dæmones poetici, qui 182.b
 Dæmones praua, à sua dignitate deiecti 179.d
 Dæmones puri spiritus, sed corporei aliquan-
 tulum 185.a
 dæmones qua conditione sortiti sunt res hu-
 manas, qui 64.a manas 181.c
 dæmones, sacrificiis delectantur 190.b
 dæmones sceleratissimi 183.b
 dæmones scelerum dant pœnas 189.e
 dæmones suam ipsius naturam deprauarunt, alij
 à Deo creati 190.e
 dæmones terrestres, natura mendaces 185.b
 dæmones vagantur per omnia 191.b
 dæmones vnde dicti & qui dæmones habitũ
 dæmon homicida ab initio 194.b (177.a)
 de dæmonibus, Pfellus 7.c
 de dæmonibus si quid factum, id ponderandum
 ad maiorum veritatem 186.b
 dæmon inuidit homini 194.b
 dæmonis rogati responsum, quid Deus 67.e
 dæmonis vocabuli deductio è lingua hebraica
 dæmonum Socratis, Deus 93.c (177.b)
Δαίμων quasi *δαίμων*, D. August. de ciuit.
 Dei 65.a
 dæmon, quid Calcidio 195.d
 dæmon,

I N D E X

Dæmon, rerum abstrusarum declarator 69.a
 dæmon, scelerum princeps 186.e
 dæmon, siue angelus dux hominis 187.c
 dæmon tenebrarum & incitiae nomine nun-
 cupatus 190.a
 dæmon vaticinatus de suo interitu 68.f
 dæmon, vis vniuersalis 177.e
 Damascius de Deo 58.c
 damascius Platonicus 40.a
 damnati dæmones cur & quomodo 194.c
 danorum regum peculium & vectigal Romanæ
 ecclesiæ 286.a
 omnia dat, Deus bonus, nihil accipit 96.e
 decreta Magorum sparsa in philosophiam Pi-
 thagoreorum & Platonis 24.d
 decreta punitio à lege tanquam à Deo 84.f
 decretis veterum philosophorum confirmari
 Christianam religionem 227.f
 decreto Constantini omnis Græcia reuerenter
 assurgit, ipsum adorat 255.e
 decretum aut edictum Constantini in Italia lit-
 teris vetustissimis Longobardorum scriptum
 reperitur 272.c
 non est defensio sine potestate 254.d
 vt definiatur Deus ab Aristotele 70.f
 definitio dæmonum ex Arist. & Plat. 184.a
 definitio Deorum, seu angelorum 181.c
 definitio Idearum ex Dionisio 12.b
 definitio pulcherrima de Deo 62.f
 dei bellaces Homericæ 52.f
 dei bona permanentia 162.d
 dei corpus, non est mundus 105.a
 dei cum Sole comparatio 57.b
 deificari mundum, nefas fuit 154.a
 deificatio cæli, barbara superstitio 124.d
 dei filius *ὁ πατρὸς υἱός* 277.c
 dei naturalis æternitas 122.c
 dei nomina varia 144.a
 dei patris descriptio 43.f
 dei verbum, mundus intelligibilis 31.c
 dei vocabulum multis dici modis 176.a
 delectantur dij rebus optimis & sui simillimis
 167.b
 deliria philosophorum in iis statuendis qua non
 intelligunt 138.c
 dementia Laurentij notatur 236.e.f
Διυσιππος, Deus 89.a
 Democriti sententia de Deo 12.a
 deo acceptissimus, quis 76.f
 de Deo antiqua fama 34.c
 à Deo creata intelligentia 88.c
 à Deo creata omnia 97.c. 103.d
 à Deo creata omnia plena pulchritudinis 106.c
 à Deo cuncta bona præstari 87.c
 à Deo, Deos creatos 76.c
 ex Deo & per Deum nobis omnia 72.c
 de Deo magnificè locuti, etiam religionis diui-
 næ imperiti 14.c
 Deo naturale est æternum esse, vt mundo prin-
 cipium habuisse 133.e
 in Deo omnia perfectissima 60.d
 Deo parendum, natura docente 83.a
 de Deo præclara eulogia 19.b
 a Deo pulcherrima quæque perfecta 110.d
 deos ob ambulare vrbes, 169.e
 de Deo quanquam aliquid dixeris, non tamen

Cum dixeris quem perfecte cogitare non po-
 tes 115.f
 deorum duo genera apud Platonem 88.f. 164.c
 deorum duo genera *νοητοὶ καὶ νοετοὶ*, intel-
 lecti & intelligentes 42.a
 deorum esca & lux quid 176.c
 deorum nullus hostis homini 183.c
 deorum tria genera Aristoteli 89.c
 deorum tria genera in veteri philosophia 164.a
 de Deo sanctoque spiritu opiniones 36.d.c.f
 deos appellare astra, barbara superstitio 71.a
 deos curare res humanas consentaneum 76.f
 in Deo, sempiterna potestas, sapientia, beati-
 tudo 56.e
 Deo similis Mens 13.f
 nullos deos putarunt philosophi, præter Astra
 128.c
 Deo trino subiiciuntur potestates omnes mi-
 nistræ 48.f
 cum deo vnita mens, 13.f
 descensus annorum 201.d
 descriptio dei pulcherrima 73.d
 descriptio Idearum & quæ earum ratio 12.b
 descriptio Platonis conciliatur per partes cum
 D. Ioannis loco apocalypseos 243.c
 pulchra Descriptio verbi 23.c
 deum amicos fecere 99.b
 deum cum materia mistum absurdum est dice-
 re 106.f
 deum cuncta ponderibus & mensuris fecisse
 109.b
 deum esse, quid cogat confiteri 101.e
 fateri Deum esse, quid maxime cogit 105.f
 deum facere ex homine 237.e
 deum, ignorari ab homine nefas 52.c
 deum inuitare 107.b
 deum inuocari ab eo qui sit de rebus diuinis
 disputaturus vult Plato 92.f
 deum laudari ab homine par est 212.c
 deum nihil latet 68.c.d
 deum non debere ea esse conditione & sorte vt
 nos 122.e
 deum rebus adesse moderatorem, quàm eas non
 curare 131.e
 deum remunerari probos 78.a
 deum sequi, vera philosophia 226.e
 deum singularem, quomodo deprehenderint
 philosophi 70.c
 deum vnum hinc nominat Aristoteles 85.d
 deus ab æterno solus: Dij vero, id est animi di-
 uiniores creati 63.c
 deus, acerrimi oculi est, 27.b
 deus ad vindictam tardus 107.d
 deus Æternitas 156.c
 solus Deus æternus 220.e
 deus, anima mundi 223.c
 deus, animus per omnes mundi partes inten-
 tus 63.a
 deus, auctor rerum omnium 89.b
 deus *αὐτοφύης* 90.a
 deus beatus ex seipso 175.e
 deus, bonos amat & affligit 104.a
 deus, bonus & boni causa 95.e
 deus, causa, finis, meta rerum omnium 115.f
 deus, Causa quæ creauit omnia 28.d
 Deus Coryphæus 73.e

I N D E X

Deus, Creator, Spiritus, Sapientia, Mosi,	97.e	deus mundum non diruet, sed renouabit	249.c
Deus cum se in conspectum daret, venerabilis ac terribilis occurrebat, quare	254.e	Deus, naturaliter aeternus, mundus vero creatus	128.b
Deus cum sole comparatus	174.c	deus, natura vis restructrix	82.f
Deus cur permiserit edi oracula per malos spiritus	193.b	deus, necessario vnus, & nisi sit vnus, ne quidem esse Deus potest	58.b
Deus, Daemonium	177.f	deus, non est anima caeli	126.a
Deus deorum	93.e	deus non est iniustus	79.f
Deus dicitur spiritus	89.e	deus non est mali causa	95.f, 190.f
Deus, ens datus tribus testimoniis	59.c	deus non fecit mundum sui causa	169.a
Deus ens idem	30.b	deus non inuidit sapientiam mortalibus	77.d
Deus est, & quidem aeternae	59.f	deus, non modo bonorum, sed & malorum causa mundum creauit & cur	134.b
deus est, fuit, & semper erit	62.b	deus, non solus intellectus agens, sed primus	214.c
deus, est per quem viuimus	74.b	deus nunquam celauit suam diuinitatem ac benignitatem	16.a
deus est solum ipsum bonum	96.d	deus nunquam ociosus, in aeterna nempe contemplatione sui, quae est actio perfectissima	133.d
deus est vbique	70.e	deus omnia bona possidet, & seipsum contemplatur	79.b
deus & idea non sunt duo principia	19.e	deus omnia continet, quomodo	10.c
deus & infinitum, idem Aristoreli,	61.a	deus omnia creat, ordinat & conseruat sine labore	72.a
deus, & materia, duo principia rerum omnium	28.d	deus omnia potest	218.e
deus & natura, cur coniunctim nominentur	100.f	deus omnia suo quasi sapientiae pelago complectitur	18.f
deus & natura, duo principia rerum	10.a	deus omnia vidit & nonit	77.b
deus & natura, idem	70.d	vnus Deus omnibus linguis & nationibus confessus	52.b
deus & natura, meliora faciunt	153.f	deus omnium rerum antiquissimus	151.b
deus & natura, nihil agunt frustra	70.d, 104.d	deus operatur sine tempore	140.a
vnus Deus & solus aeternus	65.a	deus optimus in omnibus	80.d
deus ex operibus claret	57.b, 198.c	deus optimus maximus quis	81.b
deus extra tempus	116.b	deus optimus ac sempiternus	52.e
deus exuperat omnem scientiam	99.f	Deus pater, bonum	28.d
Deus, Fatum, Prouidentia, Natura, Mundus, Iupiter	104.d	deus pater, causa filij, Filius causa mundi	32.a
deus, filius ac proles Dei	97.e	deus pater & creator omnium cur appellatus	108.b
deus habet potestatem euertendi mundi	68.a	deus, pater luminum	14.b
deus hominibus praefectus, vt superior & melior	82.f	deus, pater omnis substantiae honorumque	18.b
deus hominumque deumque pater Homero appellatus	169.c	deus pater primus, secundus ipsa eius progenies	17.b
deus hospitalis	165.c	cur deus patitur bonos affici malo	103.a
deus, Idea idearum	95.d	deus perfectissimus	60.c
deus ille qui est	55.f	Deus purus purus	90.c
deus Imperator	82.c	deus princeps, animi creator	168.b
deus, immensa scientiae, sapientiae, potentiae	61.c	deus, principium, medium, & finis omnium rerum	56.b, 77.a
deus ineffabilis	93.e	deus prouider rebus omnibus	98.f
deus inenarrabilis & inuestigabilis	90.e	deus, a Pythagora dictus à Pythagora	55.e
deus ingentia curat, parua fortunae relinquit	107.f	deus, qualis sit sciri non potest	6.e
deus initiationum & mysteriorum princeps	26.a	deus quid, Epicteto	111.c
deus, ipse sibi obiectum felicitatis	81.a	deus quid, Seneca	104.c & e.
deus, ipsum ens, & ipsa infinitas	59.a	deus, quomodo beatus	106.e
deus irradiat omnes angelorum ordines	172.f	deus quomodo mundus	63.a
deus iustus, sed moderatè	69.b	deus, quomodo speculatur seipsum	47.a
quid Deus, iuxta Senecam	100.f	deus quorum gratia factus	109.e
deus, largitor rerum bonarum	79.e	deus sapientiae fons	77.c
deus, lex & ordo vniuersi	83.f	deus scelerum vindex	119.a
deus, lux, ardor	190.a	deus, se contentus, nil indiget mundo	126.e
deus maior omni mundo	140.a	deus secundus, verbum Philoni	30.d
deus, maxima mundi pars, vt intelligatur	104.f	deus semper adest omnibus, ab omnibus segregatus	115.b
deus maximus ac singularis	64.e	solus Deus semper bonus	53.d
Deus, Mens, Causa, Opifex, Platonis	97.e		
deus, Mens & ratio	9.f		
deus, minime ociosus	127.e		
deus mirabilis artifex	89.f		
deus, mundi & ordinis autor	155.c		

I N D E X

Deus semper habet quod est habiturus	110.f	dii humana conspecti forma	169.d
deus semper idem, hominis, vero natura vnica & simplex	81.d	dii minores, angeli	212.f
solus deus sempiternus	122.a	dii minores ministri dei	71.c
deus singulariter aeternus, non indignit creatione rerum	126.b	dii minores, qui	164.d
deus suam maiestatem hominibus patefecit quomodo	2.a	dii minores, vt beati fiant	81.a
deus summum bonum, inuisibilis, Mens, intelligentia, sapientia, multisque aliis modis appellatus à diuersis	7.a	dii non miscentur mulieribus	182.d
Deus summus iubet, secundus ordinat, tertius intimat	48.c	dii non natura boni, sed opinione humana	96.f
cur Deus terminatus & sphaericus, Parmenidi	62.a	dii non sunt ideae	172.d
Deus, quod dicitur	81.b	tres dii Numenio	40.f
Deus quod est, vnitas	58.c, 165.a	dii, omnium consensu mali	183.d
Deus quod est & est	60.a	tres dii Platoni	93.d
Deus τὸ πᾶν & ἕν	29.d	neque dii poetici, neque dii astrorum pro diis prouidentibus habendi	168.e
deus vniuersi vtriusque ministri,	99.b	dii, primae substantiae, & caelestes intelligentiae	71.c
deus vnus	93.b, 100.c	dii principes	165.e
deus, virtute superior	80.c	dii quomodo beati	233.a
deus visibilium & inuisibilium creator	63.c	dii qui dicendi	81.c
deus viuunt, non in tempore	125.d	non à diis, sed à deo mundum fuisse conditum praedicantur idololatras	52.b
deus vnitas & bonum	11.f	dii sunt deo similes, quomodo	81.e
deus vniuersalis, & primus, verusque Deus	80.a	dii varii, 163.c Poetici 164.a	
deus vniuersalis intellectus daemonis nomine	164.f (178.b)	Dios & ζῆδς	64.e
deus vnus, à quo omnia facta	14.e	diligentia Graecorum in philosophia excolenda	2.b
deus vnus necessario	84.c	diluuii annus	1.c
deus vnus, proprie 99.a		de eo vaticinium	ibid.
deus, vt imperator & dictator aliquis caelo praesidet	76.c	diluuium deucalionis, fuit diluuium noei	130.b
Deus ζῆδς γενεῶν	147.c	ante diluuium sancti homines	161.d.e
Diabolus initio cecidit, & nunquam beatam vitam cum angelis duxit	193.f	discessu Constantini ab vrbe, quare multi rauerint	284.c
Dij supremae spēs, quid conferat	119.a	disciplinam omnem & artem praecipis cognitam iniuria temporum extinctam	33.f
quarta Die lucem creatam, quomodo intelligitur	137.b	disputationum omnium finis	119.d
Dij ab eodem fonte & genere orti	167.b	dissimulatur Aristoteles eorum quae à praecipis audierat, & didicerat, vt mundi aeternitatem astrueret	34.b
Dij ac daemones pro iisdem accepti	177.c	diuinae leges primae hominibus latae	228.f
Dij à daemonibus differentes	183.e	tria diuinae naturae nomina	100.a
Dij à Deo facti	93.c	diuina intelligentia mouens orbes caeli	76.b
Dij à deo vno & primo summoque	171.a	diuina magnitudo, vt estimetur	101.a
Dij alij non sunt quam angeli	165.b	Diuina natura, substantia bonitatis	111.c
Dij, Angeli vocati	164.c, d, 182.d	diuina non sunt metuenda, humanis cogitationibus	128.c
Dij à supremo conditi Deo	178.b	diuina quae	84.c, 201.b
Dij beate viuunt	202.f	diuina sapientia	233.f
Dij beati, quomodo	152.f	diuinitas omnis est spiritualis & mentalis, non terrea	192.c
dii calicolae vere beati	165.c	diuinitas astrorum fabulosa	164.e
dii castigatores scelerum	165.f	diuinitas, Iupiter	147.a
dii cum hominibus habent societatem	180.e	diuinitas nisi vna	59.f
dii curatores, qui	165.b	diuinitas patris & filij, coniuncta	20.c
dii, custodes hominum, Angeli	165.d	diuinitas quid	151.b
dii daemones	64.d	diuinitas singularis	75.d
dii deorum	64.b, 91.d	diuinitas sola aeterna	118.b
Dij δεινὰ γενεῶν	7.d	de diuinitate inconstanter senserunt pagani	94.a
dii & angeli, idem Homero	189.b	non sunt duae diuinitates, neque duo creatores	46.b
dii & angelorum mentio in sacris & profanis litteris	169.f	diuinitatis confessio vsurpata omnibus seculis	99.e
dii fabulosi, & Deus verus	52.c, 71.c	diuinitatis maxima potestas	79.d
dii facti hominum opinione	93.b	diuinitatis mysterium in personarum distinctione, verbis exaggerat Plotinus	17.b
dii falsi	93.b, 226.c	diuinum corporis opificium	199.e
dii Homerici noxi saepe	165.d		

I N D E X

Diuinum quid 29.d
 quid Diuinum sit 216.e
 diui parentes nostri: in quem cadat hæc appellatio 283.e
 diui qui apud Christianos 167.e
 diuitias continere nostras libidines adiuuantes iubentur non quæ Christo saciantur 238.b
 Δοξῆ, apud Aristotelem, quid 77.e
 doctrina de Deo, scædata, chaldæorum superstitione 81.f
 doctrina deprauata de Deo, quomodo 93.e
 vera doctrina Moïsis, etiam anchorum prophetarum testimoniis colligitur 136.e
 doctrinâ Moïsis irrisit impius Simplicius 135.d
 doctrina Peripateticorum de animorum immortalitate, impia quomodo 208.e
 doctrina Platonis de Bono, mente, Anima non recens fuit 17.e
 doctrinâ Platonis de cælesti felicitate 175.e
 doctrina Platonis profecta ab Ægyptiis 28.a
 doctrina Procli fabulosa 173.e
 doctrina varia de demonibus 178.c
 doctrina vera Dionysij corrupta Procli commentis 173.b
 dogma Chaldæorum de Patre & filio 11.b
 dogma Phil. de celo nunquam interituro 248.a
 dogma Philonis alienum à Moïsis doctrina 179.f
 tria dogmata diuina apud Platonem 96.b
 domiciliu Dei, altissima cæli pars 72.b
 Dominus & Deus impurus homo appellatus Dominus exercituum, Deus 20.b
 domorum & ædificiorum usus 162.f
 domus maxima aut vrbs, totus mundus 26.c
 donare Christo aliquam Regni partem, non est dilacerare, sed potius augere 257.b
 donatio Constantini cum confessione coniuncta 256.d.e
 donatio Constantini, cum primatum baptisatus est factam fuisse, sed concisptam aliquo post tempore 262.a
 donatio Constantini cum tota historia Syluestri coniunctam 267.f
 donatio Constantini non fuit amplificatio sed potius restitutio 256.e. 257.b
 ad ista Donatione quare ductus Constantinus 156.d
 donauerunt reges Ecclesiæ non sua, sed quæ prius essent Ecclesiæ, à Barbaris autem occupata & prius erepta restituerunt 287.d
 dubitatio multa super Donatione Constantini que vix à multis dissolui potest, quare 153.c
 duobus Diis ascripta creatio 40.f
 de Duobus principiis error Zoroastri 114.d
 duo in vna vrbe, Rom. imperare nefarium indicauit Constantinus 255.f

E

Ecolche regnum antiquissimum 255.d
 Ecclesiæ Romanæ omnia regna nobilissima subici quæ subiectos habet non vt seruos sed vt filios 283.d
 Ecclesia Lateranensis ab autore Constantiniana appellata prima toto orbe terrarum constructa 283.b
 Ecclesia Romana ante aduentum Longobardorum in Italia dominabatur 287.f
 ab Ecclesia Romana maxima in omnes gentes profecta sunt beneficia 255.d

Ecclesiâ Romanâ sedemq; Petri esse caput omnium ecclesiarum sanxit Constantinus 272.d
 Ecclesia vna super Petrû Domini voce fundata 282.d.
 Edicto prohibet Constant. ne quis impediatur eos qui volunt sacris initiari 265.c
 Edictum Donationis Constantini Damascus explicat 279.a.
 Effecta bonæ mentis 186.c
 Æ scriptum pro foribus templi Apollinis 59.e
 quamuis par sit Electio inter Apostolos, vni tamen datum est carteris preminere 282.d
 Elementa 221.a.
 Elementa non adoranda, sed Deus, clementiorum author 109.f
 Elementorum confusio, non erat Chaos 144.d
 Elephantias morbus quare sic dictus 266.c
 Elogia vinus Dei 57.d
 Empedocles 3.f
 Empedocles de creatione rerum. 63.e
 Empedocles de Deo 57.d
 Empedocles opinio 19.a
 Empyrum cælum 66.f
 Encomium sapientiæ 234.c
 Ens, Mens Idea 31.e
 ad Ens processio vnitatis 251.b
 Entis attributa 19.e
 Eoicum Armenis, vniuersoque Oriente in Concilio Florétino definitiones de sedis Romanæ principatu 284.b
 Epictetus vir bonus, natura duce veritatem intuitus 111.c
 Epicureæ sectæ destructio, est veræ religionis confirmatio 233.c
 Epicurei, bellum veritati intulerunt 133.a
 Epicureorum imperitia 135.c
 ερως, amor, Dei nomen 148.d
 Error Ciceronis idem qui Platonis 217.f
 Errores Aristotelis 163.f
 Errores suos confessi sunt Hippocrates, Augustinus & alij 72.b
 nulli Errores tam crassi, vt vera de Deo persuasio penitus tolleretur 103.c
 Error Iamblichi 187.d
 Error intolerabilis Simplicij 138.e
 Error occultus, errore manifesto detegitur 122.c
 Error paganorum quorundam de Anima 38.a
 Error philosophorum de animis 221.b
 Error philosophorum qui ex Arist. loti pendunt 211.c
 Error Pici Mirandulani, & Ficini 50.e
 Error Platonis de Demonibus 179.a
 Error Platonis, qui cælum, Deum putatit 71.a
 Error Plutarchij 109.f. 190.d
 Error Procli de angelis mundanis, vt appellatur 275.c
 Error Stoicorum de mundi cõflagratione 243.e
 Erymnis & demon 190.d
 Erymnis, ministra Adrastie 244.b
 Erythrea Sibylla, quæ & Eriphile 244.e
 Esca Deorum quæ 175.f. 176.o
 Esse & permanere 86.c. 100.d
 Esse melius est, quam non esse 200.e
 non Esse melius prorsus quam malè esse 158.a
 quicquid in alio Est, etiam ab alio est 45.e

εὐδαιμονία

I N D E X

εὐδαιμονία, qui 178.a
 εὐδαιμονία & contemplatio 81.c
 Epidorus de Deo 62.d
 Euentus confessionis Constantini, est Imperij consecratio 261.a
 Eugubium oppidum vbi situm 250.c. 251.b
 Eulogia Dei magnifica 10.f
 non Eundum per publicam viam, quid 236.c
 Euripides de Deo 54.a
 Eusebij testimonium de historia Syluestri & baptismo Constantini 269.c
 Examinatur torum edictum Constantini cõtra Laurentium face tralationum græcarum quæ cum latuerunt. 261.e.f
 Exemplar & causa mundi, mens 16.e
 Exemplaria & res ipsæ, quid differant 62.e.f
 Exemplaris causa cur inducta à Platone 139.f
 Exemplaris mundus 63.b
 Exemplar omnis pulchritudinis habet mens 16.c
 Exemplar plenissimum, Verbum Dei & cur 25.f
 Exemplis popularibus vtendum aliquando in rebus arduis & Theologicis 48.a
 Existenti impossibilitas profecta ex absurditate 121.d
 Exitiõs incantationes 183.b
 Expiatio animi perducit homines ad vitã beatam 231.c

F

Fabula Platonis, de solis ortu & occasu 98.a
 Fabulosa mista veris 94.c
 Fabulosa quædam de demonibus tradidit Platonem 178.d
 Fabulosi demones 188.f
 Fabrica corporis humani 200.a
 Fabrica humani corporis ad admirationem diuinæ sapientiæ nos excitat 210.c
 Facies Dei vt sol 243.c
 Fama antiqua de Deo 34.c
 Fama antiquissima de animorum immortalitate 225.b
 Fama antiquissima, incerto authore, adulterata fabulis 199.b
 Fama de custodibus hominum angelis, veritatis sima 193.b
 Fama peruulgata apud homines antiquissimos. 72.d
 Fallaces demones, veri nihil ostendunt 185.e
 Fallaces græci 2.b
 Falsa sæpe induunt veritatis imaginem 176.f
 Falsa sapientia 229.e
 Fateri Deum esse, quid maxime cogi 105.f
 Fatum quid 104.
 non est Fatum, non fortuna, nisi velis 237.c
 Felicissimū non nasci, aut breuem esse vitã 159.a
 Felicitas, actio, non ocium 127.f
 Felicitas Deorum in scientia perenni & contemplatione 175.c
 perfecta Felicitas, in quo sita maxime 202.d
 Felicitas perfecta, quæ 80.f
 Felicitas vulgaris 103.a
 Felicitatis terminus, Deus 232.e
 Feræ ad quid creatæ 161.b. d
 ex Feris plura commoda quam incõmoda 162.d
 Ferrum datum ad vsum non exitium 162.c
 Feruores & frigora terræ, ad quid 161.f
 Festum luminum Græcis, vnde sic dictum 265.d.c

quæ Fiant à Deo, & quæ ab hominibus 97.d
 Fides & ratio (seu persuasio de Trinitate) data non ex hominum instituto, sed diuino munere 46.c
 nihil Fieri aut conseruari posse nisi auctore Deo 93.a
 Filij Dei qui appellati 188.e
 Filij Deorum 182.d
 Filiorum Dei nomine, pios homines intelligi. 194.e
 tres Filios suscepit Constantinus magnus 280.d
 Filium Ideam & λόγος Philoni 31.c
 Filius causa animæ 14.b
 Filius Dei prædicatus veteribus longeante carnis assumptionem 4.c
 Filius, imago Dei & exemplar hominis 26.e.f
 Filius, imago patris 17.e
 Filius mens secunda 32.c
 Filius, moderator vniuersi 26.c
 Finem hominis statuerunt Plato & Aristoteles 226.a
 idem Finis constitutus à philosophis & Christianis 227.b
 Finis omnium rerum, Deus 38.d
 Finis philosophiæ vt videas Deum 231.f
 Finis rerum humanarum 225.f
 Flagellis deor puniuntur demones maliũ 189.c
 Flos Mentis 84.f
 Flumina 161.c
 Fons animorum 42.a
 Fons erroris omnis 120.c
 Fons legum omnium, Deus 84.a
 Fons misteriorum platoniorum, è veteri Ægyptiorum & Hebræorum Theologia 25.b
 Fons Pater, quid 39.e
 Fons sapientiæ, Deus 77.c
 Fons totius iniquitatis & incitiæ non proferre antecedenti 260.f
 Fons vnus rerum 3.f
 Fontales Dii apud Chaldæos 175.c
 Fontes 161.c
 Forma formarum, λόγος 22.d
 Formationem hominis ex factis litteris accepit Plato 199.c
 Fortuna dæmon 178.a
 Fortuna, Deus occulte operans 178.a
 Fortuna nihil permittendum, Deus omnia moderatur 107.e
 Fortuna quid 79.d
 Fortunati non cõtinuo amici Dei habendi 79.f
 Frenum equi S. Syluestri tenuit Constantinus equumque duxit 276.d
 Fructuum terræ varius vsus 74.b
 à Fundamento ad edificiũ nullũ interuallũ 154.f
 Furor & cupiditas, belluæ duæ in nobis 234.e
 Furtum Procli 170.d. 174.a

G

Galla Placidia de maiestate ac principatu beati Petri testimonium 284.a
 Gelasi testimonium Preuilegium Romanæ ecclesiæ pontifici datum, confirmans 278.f
 tria Genera demonum apud Platonem 182.c
 tria Genera Deorum Aristoteli 89.e
 duo Genera rerum 95.b
 Generare quid philosophis 82.c
 Genere posteriores, sapientia inferiores 3.a
 Generis humani primordium, vbi 2.b

E ij

I N D E X

Genesin de qua Moses, quis fecerit 10.f
Genesis Moſis noſuit ab Aegyptiis accepta 136.b
duo Genij, cuique hominum dati 195.a
Genij, dij minores 181.a
Geni Dij 64.c
Genitor ac genitus 36.c
Genitor charitate & dignitate imperas eſt 82.b
Genitor & Genitum, vnum ſunt in Deo 18.d
Genitor & genitus 14.e
Genitor vnus, aternus 10.c
Genius, cuſtos hominis 195.b
Genius, ſiue angelus bonorum 181.e
Genus aqueum, ſemideum 178.e
Genus humanum diuinum eſſe 201.f
Genus philoſophiae triplex 34.b
Gigantes ex angelis natos nonnulli aſſerunt 188.c
Gignendi mundi cauſa iuſtiſſima 88.b
το Γνωριον aliud & το δι 59.b
γνορι σκαυρι ſcriptum litteris aureis in templo Appollinis 59.e
Gradatio pulcherrima 38.f
primus Gradus ad mentem faciendus, vt ad bonum perueniatur 16.c
duo Gradus bonitatis diuinæ 131.d
Gradus primus religionis 226.b
Graeci à Barbaris didicerunt 35.c
Graeci à Chaldaeis & Aegyptiis edocti 4.d
Graeci inſignes in ſcrutanda omni doctrina 2.b
quidam Graeci peruerſe intellexerunt & nomina immutarunt 2.b
ex Graecis & vetuſtis Exemplaribus probatur Laurentium verba Edicti perperam intellexiſſe 261.d.e.f
Graecos à Barbaris diſciplinas ſumpſiſſe 140.f
Graecos & Romanos multa latuerunt 2.b
Graecos feciſſe meliora quæ ab aliis acceperunt an verum ſit 143.c
apud Graecos hſtoriam ſylueſtri haberi ſummæ fidei, & quid contineat 269.d
Grandiloquentia Homeri, vnde 2.e
Graciani opus vnde exceptum atque coſtatū 266.f
omnia Gubernat Deus ſolo nuu 62.a

Hebreorum ſcientia nobilior, ac ſyncerior 2.d
Hegelſe ſermo de vitæ miſeria, quid attulerit. 118.e
Heracliti ſententia 19.a
Hermie error detectus 174.f
Hermias Platonicus 24.d
Hefiodi partitio 177.f Hefiodus 3.f
tres Hierarchie angelorum 170.d
Hierarchia prima & ſecunda angelorum 173.b
Hippocrates, Auguſt. & alii ſuos errores conſeſi ſunt 72.
regna Hiſpaniæ eſſe ſedis Apoſtolicæ etiam antequam à Saracenis occuparentur 287.c
ex Hiſtoria diuina Triumeg. duo noſcenda. 141.c
Hiſtoria præclara Ariſtotelis de eorum pietate, qui ex incendio Aeternæ montis parentes liberarant 76.e
Hiſtoria Sylueſtri apud Græcos haberi ſummæ fidei, & quid contineat 29.d
Hiſtoria Sylueſtri prolata in Concilio ſeptimo, ab Adriano ſummo pontifice contra imaginum opugnatores 268.a
in Hiſtoriis ſacris ſæpe eſt hyleſerō proterō ante Homerum & Hefiodum, nulli præſtantes viri ſtoruere 2.e
Homerus 3.f Homerus, de Deo 64.f
Homerus de rerum principio 149.e.f
Homerus, Iouis nomine Deum intellexit 109.d
vera de Homine creato fama, fabula apud Græcos 197.e
Hominem à Mente creatum aſſerit Philo 8.d
Hominem creatum poſt omniū rerum informationem 198.b
Hominem non negligit Deus 115.c
Hominem probum poſt exceſſum à vita fieri dæmonem 240.a
Homines ad quid nati 159.b
Homines beati quando 233.c
primi Homines colloquio & præſentia Dei fruſtrabantur 1.b
Homines cur mœnibus indigerint 163.b
Homines deuſj, tantum ſupplices ad Deum redeunt 39.a
Homines Diis aequales 82.c
Homines, diuini pars ſpiritus 205.c
Homines falſo boni & Dij appellantur 96.d
Homines fieri angelos, quid 182.b
Homines meliores & diuiores, qui 183.d
Homines minoris ſapientiæ quæ dæmones 51.d
Homines participes virtutum diuinarum 80.e
Homines per multa neſciunt: & iudem rerū quas vidēt, minime rationē poſſunt reddere 220.d
probi Homines poſt mortem non proprie dici dæmones 178.f
Homines ſcleratos auerſatur Angeli boni 181.f
Homines ſui iuris & liberum habentes agendi principium 237.b
omnes Homines vel maximo diluuiō non fuerunt immerſi vndis 130.c
ex Hominibus heroēs, ex heroibus dæmones Homini maximū bonum quod 228.b (182.e)
Hominiſ cauſa creata omnia 168.d
Hominiſ creatio, & in hæc vitam hūncq; mundum introductio 211.e
Hominiſ creatio à Deo 204.b
Hominiſ ortus, ex Architzæ Tarentini ſententia 196.f

Hominiſ

I N D E X

Hominiſ pulchra deſcriptio ex Cicerone 204.e
Hominum beatitudo, quæ 233.b
Hominum cuſtodia non eſt a diis, ſed à deo data 187.d
Hominum genus diuinum 214.a
Hominumque deumque pater deus Homero appellatus 169.c
Hominum virtutes 80.c
Homo à deo creatus 56.c
Homo ad imaginem dei factus 207.f
Homo, animal ad ſocietatem natum 163.a
Homo animal nobiliſſimū & ſanctiſſimū 199.e
Homo animal puriſſimum 198.e
Homo animus viuens & operans 224.a
cur Homo creatus à deo 211.f
Homo creatus vltimus 143.a
Homo, dei abſciſſio & radius 27.d
Homo duplex 212.e. 215.c
Homo factus à deo 157.c
Homo imago dei 204.f
Homo immortalis 201.f
Homo maximum dei opificium 197.d
Homo mente priuatus, cui ſimilis 231.d
Homo nature beatæ ſimulachrum, abſciſſio aut radius 7.c
Homo natus ad contemplandum 198.b
Homo, planta cæleſtis 34.d
Homo, poſtremo à deo creatus 155.b
Homo poſtremus creatus 198.b
Homo propter rationē non eſt deus appellandus 98.b
Homo, quomodo fieri poſſit dei formis 16.c
Homo, res iocularis a deo factus 200.b
Homo ſibi, non deus, malum creat 110.c
omnis Homo ſimilis verbo, quomodo 27.d
Homo, ſimulachrum & imago dei 111.c
Homo ſpectator & interpres dei 119.b
Homo ſuperat belluas ſola ratione 197.b
Homo verus, pars diuina 203.c
Homo paruus mundus 60.c
Hoſpitalis deus 165.c
Humana philoſophia, quæ 235.f
Humana ſapientia nullius pretij 229.c
Humani corporis fabrica 204.f
Humani corporis fabrica, ad admirationem diuinæ ſapientiæ nos excitat 210.c
Hyle & chaos, mundus informis 144.a
tres Hypoſtaſes 38.c
de tribus Hypoſtaſibus principalibus, Plotiniſ liber 15.c

I

Iamblichi error, & conſeſſio veritatis 112.f
Iamblich. de deo & angelis 64.f
Iamblichus de myſteriis 24.d
Iamblichus de hominiſ ortu 196.f
Iamblichus diuiniſ appellatus 226.e
Iamblich. diuiniſ Platonicus appellatus 157.c
Ibis ſacra Mercurio 23.f
Idea Boni, quid 94.f
Ieda boni, vt à Platone deſcribatur 94.d
Idea à ſummo bono 43.d
Idea Platonis 12.b
Idea quæ 105.c
Idea, quænam ſint 19.d
Idea rerum vniuerſarum, dei: particularium, hominiſ 10.b

Idea, ſedem habent in mente 16.d
nomine Ideæ ſummi boni, Plato non intelligit vniuerſale bonitatis 95.c
Idea & το νοητον 41.d
Idea vires infinitæ ſapientiæ Dei 19.d
Idea idearum, Deus 95.d
Idea in mente 18.b
Idea lucis omnis, Deus 68.b
Idea mundi 93.d
Idea mūdi, ceu mūduſ intelligibilis eſt mēs 18.f
Idea quid apud priſcos 172.e
Idearum deſcriptio & definitio 12.b
Idea vere accepta quid deſignet 172.e
Idiomata primo Hebræo ſimilia 1.f
Idolatriā facilius excidendā ſi imperiū religioni ſubiiceretur, aut vtrumq; ſociaretur, quàm ſi imperium religioni dominaretur 258.c
Idololatæ prædicarunt non a Diis, ſed à Deo mundum fuiſſe conditum 52.b
Idololatria naturam corruptic 53.c
Iecoris formatio 199.f
Iehouah Hebræis, quid 4.c. 30.b. 59.a. 64.e
à Ieiunio corporeo, peruenitur ad verum animi ieiunium 230.d
magnum ieiunium abſtinere à ſcelere 230.b
Ignea mundi anima 12.a
Iguem in ſilicē eſſe quid 143.d
Iguis elementaris & mixtus 144.d
Iguis non accuſandus quod adurat 162.c
Iguium Oppidi nomen 250.b
Ignorantia melior cognitione 11.c
Ille qui eſt 40.b
Illuſio cacodæmonis 192.b
Imago aternitatis, tempus, 123.c
Imago Dei, Angelus & homo 8.a
Imago Dei, Mundus 62.e
Imago & ſpeculum bonitatis, Mens 19.d
eſt quædam imago in homine virtutis Dei 80.d
Imago mentis, Mundus 18.a
Imago ſenſibilis mundi 143.d
Imago τὸ ὄρα, Verbum 31.c
humana Imbecillitas facile obliuione capitur 140.b (117.a)
Immediate operatur Deus 140.b
Immiffiones per angelos malos 188.b
Immobiles cauſæ, & immobilia principia 71.f
Immobilis Deus 55.f
Immortales animi 209.c
Immortalitatis animorum fama 196.b
cur Immortalis mūduſ à Platone coſtitur 247.f
Immortalitatem animorum conſequi præmia & ſupplicia 243.f
Immortalitatem animorū falſus Ariſtoteles 152.e
Imperator mundi filius 19.f
Imperator ſacrorū quæ terrenorū maior 256.d
Imperfecta, triſtia, & in quibus dedecus eſt non merentur aternitatem 120.b
Imperialia omnia tralata ad religionē à Coſtantino 295.d
Imperio Romano adiuncta religio chriſtiana per Conſtantinum 257.e
cum Imperio Romano ſcripta multa intercederunt 2.e
ſi Imperio Romano vires ademeris, nihil illorum ſtatu miſerabilius 254.a
Imperium à Religione poſſideri atque adminiſtrari ſatius, quàm à profanis 259.b

Imperium legis, est imperium Dei 84.a
Imperium Romanum duplici ratione sacrosanctum 255.b
Impietas maius malum quam insolentia aut Superbia 259.b
Impietas noxia 85.b
Impietates Aegyptiorum execratus Moses 136.c
Impossibile animos retro fuisse sempiternos 219.f (220.b)
Improbi cur felices 103.a
Improbi non amantur a Deo 79.e
Improbitas ad miseriam satis est 134.d
Improbis ea infestatur quae mala putantur, bona vero silentio transigit 161.a
Impuri ac scelesti qui animam mortalem faciunt 225.c
Incantatores & deceptores demones 183.a
omnis Incantator malus 183.a
Incidia & diluvia fuisse necesse est aut universalia, aut particularia 130.b
Incommoda vita, quanta 161.a
Incorruptibilis anima Deorum 213.f
Individuorum perennitas 154.e
Inenarrabilis & inuestigabilis Deus 90.e
Infernus 240.c
Inferorum descriptio 244.b
Infinitas, ipsa diuinitas 61.a
Infinitas quid sit, 121.e. ex Proclo ibid.
Infinitum duplex, philosophis 121.e
non est infinitum, quod aliquando habuit principium 121.f
Infinitum, saepe numerosum & incomprehensibile homini significat 130.a
Ingrati philosophi, deum non agnoscetes 112.b
Inimicorum genus maledicendo omnia deprauare solitum est 279.f
Initium mundi arguitur ex eo qui primus nominatus imposuit 155.d
non in quem cadit Iniuria, miser est, sed qui facit 134.d
Inseparabilia, tempus, motus, caelum 122.f
Institutionem sedium patriarchalium a Constantino presertim Romae & Constantinopolis fuisse probatur 262.d
Instrumentum Dei, est Natura 105.f
Insula beatorum 233.d
Insula beata, quae 240.e
Intellecti & intelligentes cur angeli appellati 173.a
Intellectus agens & causa prima 224.f
Intellectus duplici modo accipitur 204.a
Intellectus homo verus 224.a
Intelligentia a Deo creata 88.c
Intelligentiae & demones, duo genera Deorum Platonii 89.e
Intelligentiae orbium caelestium, Dij 71.c
Intelligentia primi orbis, Auicennae commenta 50.b
Intelligentia, quid 203.c
de tribus Intelligentiis, Proclus 41.a
Intelligere seipsum, solius Dei est 79.c
non interitum caelorum ferre, sed in urationem in melius 246.f
Interitum mundi non probat Philo 249.b
Inuenta varia Mercurij 24.a
Inuidia quid 194.b

Inuidi demones, & truces 195.e
Inuisibilis Dei claritatis, Sol est exemplum 107.a
Inuisibilis Deus, ex operibus manifestus 145.d
Inuocari Deum ab eo qui sit de rebus diuinis disputaturus vult Plato 92.f
Ioan. Grammat. arguit Proclum imperitia 125.b
Ioannis Iouiniani Pontani, de Laurentio Valensii testimonium 290.f
Iob, sapiens ex terra Hus 2.d
quicquid de Ioue locuti pagani id de vero Deo intelligi 94.c
Iouis curus & Deorum exercitus 165.e
Iouis nomine Deum intellexit Homerus 109.d
Irato non est credendum 253.c
Irradiationem non intellexerunt Platonici 176.e
Irradiari & irradiatio 173.b
Ide Iside & Osiride 40.b
Italia a Graecis Hesperia dicta, quare 262.e
Iudicandum, audita parte vtraque 156.a
Iudices infernales in campo veritatis 242.e
Iudices inferorum 240.f
Iudicium Dei 249.a
Iulius de Romanae sedis excellentia 274.e
Iupiter ante omnia 147.c
Iupiter, cur filius Saturni 94.b
Iupiter cur pater hominum & Deorum idem rex 82.b
Iupiter & deus, idem 65.b
Iupiter & mens, an idem 94.b
Iupiter nomen sempiterni Dei 82.d
Iupiter quid, Proclo 65.b
Iupiter, quomodo Deorum maximus 64.e
Iurare in verba magistrum non semper tutum 213.e
Iusti homines, demones post mortem auerunt 182.e
Iustini locus, in Apolog. 52.f
Iustitia & Nemesis 109.b
Iustum & sanctum esse est assimilari deo 227.b
L
Abor homini propositus, cur 162.b
Labor in deum non cadit 111.c
Lacuum commoditas 161.d
Lapis euocans demones 185.
de lapsis animis opinio, vnde 223.c
Lapsus Adami & fuga de paradiso 222.c
Lagitor rerum bonarum, deus 79.e
Lateranense palatium a Constantino datum, mox a pontificibus habitari coepit 282.e
Laudatio religionis 225.f
Laurentij impietas ac temeritas declaratur 289.b
Laurentij Vallensis calumniatoris imperitia super his quae de donatione Constant. sunt, manifestatur 266.e
Laurentius Iudaicus assimilatur 236.e
Laurentius Valla eruditus quidem sed ei copiam defuisse, qua dubitationem si ei suborta esset depelleret 255.c
Laus Hesiodi, Empedoclis, Orphei 64.a
Legati demones angeli boni 179.b
Legatio angelorum est, non demonum officium 179.c
Leges diuinae, primae hominibus latae 228.f
Leges naturae admirabiles 220.e
tres Lecti, qui 89.c
Legis diuinitate placita 84.b Lex deus 74.a 83.f
Lex orta cum mente diuina 168. b Lex recta ratio
Liber de mundo, an sit Arist. dubitatur 34.c (83.f)
Liber de mun-

Liber de mundo Aristotelis, philosophia comprehenditur 72.a
Liberum agendi principium 115.b
Liberum arbitrium quidem, sed diuino auxiliio 237.c
Liber Plotini de trib. hypostasibus principibus 15.c
Libri Hebraeorum amissi temporum iniuria 2.f
Libri Platonici ex Magorum doctrina 4.f
Libri sibyllini Romae asseruati in Capitolio 20.e
Liberorum Platoniorum deprauatores 88.d
centum Libros scholiorum scripsit Plotinus in Numenij philosophiam 17.c
Licentia Syluestro tradita ex edicto Constantini, qualis 265.b
Linguarum varietate euerfa est antiquorum sapientia atque doctrina 1.f
Litterarum r. & d. apud Graecos similitudo nominis Iguum lectionem deprauat 250.f
Litterarum inuentio & plurium artium 155.e
Litterarum sacrarum sola incorrupta sapientia 171.c
Litterarum usus post diluuium 1.e
Loco differentes demones 189.b
Locus Ciceronis de prouidentia diuina 101.f
Locus ex miloniana Ciceronis 76.c
Locus Geneseos obscurus quidem, sed non falsus tamen 137.b
Locus Genesis a quibusdam male intellectus 188.c
Locus impiorum & paenae 242.f
Locus Platonis de Deo trino 36.d
Locus Senecae, ex lib. de Vita beata 102.c.f
Locutiones platonicae 39.a
δ λόγος κοσμοιοιτου πρωτης 29.d
λόγος ο παρωτης 26.c
λόγος, quid 22.c
λόγος, sermo quare ita vertatur 26.c
λόγος θεου αόρατος 10.f
Loquantur tones dulcius 74.d
Lex, quid 131.a
Lucem creatam quarta die quomodo intelligatur 137.b
Lucretij caecitas & imperitia 161.f
Lucretius arguitur impietatis, Plutarchus excusatur 159.d
Lucretius calumniator rerum diuinarum 161.b
Lucretius impius 160.b
Lumen de luce 22.b
Lumen de lumine 13.c
Lumen mentale 10.c
Lumen naturae, cognitionem Dei docuit 59.a
Lumen primum & secundum 10.c
vnum Lumen vniuersi 224.b
Luminis caelestis genus cur Lunam fecit Deus 67.a
Lux ad quid, Platoni 97.f
Lux creata 141.f Lux duplex 141.f
Lux & esca deorum quid 176.c
Lux nostra, muta & quasi mortua 22.a
Lucis omnis principium, Deus 69.c
Lux veritatis Dei a seipso 175.a

M
Achinam mundi ad antiquum chaos reuersuram 246.c

Magica ars vbi potentissima 4.a
Magi de mente paterna 7.f
Magi de Trinitate locuti 49.d
Magi Persarum & Chaldaeorum 3.f
Magi qui ita appellati 3.f
Magi, vnde didicerint 4.d
Magni Dei confessio semper fuit apud sapientes 98.e
diuina Magitudo, vt aestimetur 101.a
ad probandam Maiestatem quam Constantinus Romanae sedi donauit, aut a Christo confirmari, argumentum 287.a
Majores Valentini qui vocentur 283.f
Mala nulla apud superos 165.e
Mala sunt coniuncta bonis 134.e
Maleficij omne genus fieri ministerio demonum 183.b
Mali demones, non sunt hominum custodes 191.d
si Malo afficiat Deus, id optima causa facit 95.e
Malos puniri non est malum 132.c
eminens Malum si religio potestate regnoque ruerit 254.f
de Mappulis vdonibusque, quae nominantur in privilegio Constantini quae sub cognitionem Laurentij non venerunt 263.e.f
M. Tullij laus ex Lactantio 75.b
Mare ad quid creatum 161.e
Martyrum constantia, vnde 238.d
Maris commoditas 161.f
Materia rerum, Chaos 148.e
de Materia, error ex libris Trismegisti 109.b
cum Materia mistum esse Deum absurdum est dicere 106.f
Materia non est initium infinitatis, sed multiplicitatis 60.f
Materia prima, qualis 159.e
Mathusala Adamum vidit 1.d
Mathusala atas 1.d
Maxentio profligato signoque crucis viso non subito sincere Christianum fuisse Constantinum 280.b
Medij demones inter Deum & homines 180.a
terra in Medio, cur 78.e
Melchiades donationem Constantini confirmat contra Laurentium 278.c
causa Meliorum, destruimus deteriora 120.d
Membrorum situs & ratio 200.f
Mendacium & falsa miracula demonibus familiaria 183.b
Mens, ab ipso bono 13.c
Mens actu, mens operas incorruptibilis 214.b
Mens αγαθουδης 17.f
Mens aliquid in se melius habet quam aternitatem 12.f
Mens { εδεν μεμυγθης } { απανθης } 9.d
Mens archetypus animae 9.3
Mens autoritatis, quid 10.d
Mens, author, causa, Pater, Deus 78.c
Mens αυταρεδπαρ 5.e
Mens, causa 94.b
Mens causa mundi, αιπος 6.b
Mens causa mundi & exemplar 16.e
Mens chaos diremit, Anaxagorae 27.d

I N D E X.

Mens cognata Diis	167.b	Mens, radius, & quasi scintilla à Deo	176.d
Mens creatrix	44.a	Mens secunda opifex	32.b
Mens, creatrix mundi	143.b	Mens separata à reliquis animæ partibus	208.c
Mens creavit hominem sibi similem	197.e	Mens, se visibilem fecit, quibus	44.a
vna Mens, cuius omnes sumus participes	224.c	Mens sine labore, & quiescens omnia facit	16.f
Mens, cum vult, creat	19.d	Mens sola æterna & ante omnia sæcula	15.a
Mens, Deo similis	13.f	Mens, spiritus, sapientia	10.f
Mens Deum contemplando quid assequatur	47.c	Mens, substantia & ens	19.a
Mens, Deus, principium	79.b	Mens substantialis	42.a
Mens, Deus, Proles Dei, & Regina mundi	6.d	Mens verum ens & vera substantia	19.c
Mens Diuina progénies, filia mundi, & Sapientia	6.b	Mens vlttramundana	11.b
Mens <i>ἡ σοφία</i>	5.f	Mens vniformis, Anima mentiformis	14.a
sola Mens diuina	208.d	Mens vnita cum Deo	13.f
Mens diuina, animi nostri origo	7.f	Mens vnum multa	12.c
Mens diuinitissima omnium quæ cogitari possunt	79.a	Mentale lumen	10.b.c
Mens dominatur animabus omnibus	49.b	à Mente hominem creatum	8.d
Mens duplex	203.d	nihil ab alio segregari preter Mentem	49.b.c
Mens duplex Philoni	8.c	Mentem à Bono, sola akeritate separari nō substantia	39.f
Mens, & filius, & sapientia	22.b	Mentem esse res omnes	19.a
Mens & Verbum, prisca & cognita sæculis omnibus vocabula	22.d	de Mente, Platonis sententiæ	4.f.5.d
sola Mens exterius adueniēs, & sola diuina	83.b	Mentes distinguuntur per suas substantias	224.f
Mens exterius aduenit, solaque diuina	153.d	Mentes duæ, Philoni	9.f
Mens exterius esse Aristotelis	86.c	duæ Mentes, quid apud Trismegistum	21.f
Mens, filius	4.d	tres Mentes, Reges, seu intelligentiæ	41.b
Mens fuit ante corpus	203.f	Mentis bonæ effecta	186.c
Mens, genitrix animæ	46.d	Mentis æternæ status duo	157.b
Mens habet exemplar omnis pulchritudinis	16.c	Mentis diuinæ attributa	9.b.79.a
Mens hominibus à Deo concessa, cur	158.b	Mentis duæ operationes	14.a
Mens humana Deus	93.c	laus Mercurij à rebus inuentis	23.f
Mens humana formata ad archetypū verbum	27.c	Mercurij Ter maximi verba de creatione rerū	90.a
Mens immortalis	203.c	Mercurius conciliatur sibi ipsi	96.f
Mens in bono omnia annuntians, tanquā imago illius	19.c	Mercurius, cur Trismegist. id ter maximus appellatus	23.c
Mens in homine Deus	216.a	Mercurius & Acmon philosophi vetustissimi	56.f
Mens, λόγος, intelligentia, Ratio	5.b	Mercurius Theuth, eiusq; inuenta varia	24.a
Mens mundi, Deus Thaleti	11.f	Mercur. Trismeg. fons græcæ philosophiæ	9.e
Mens mundi melioris origo	16.c	Mercurij Trismegisti laus	50.c
Mens mundi nata æternaliter & ante omnia tempora	157.b	Mercurij Trismegisti locus de Deo, sancto quoque spiritu	37.a
Mens mundum creavit	3.f	mercurium Trismegistum Plato & Pythagori sunt secuti	140.f
Mens, mundus intelligibilis & idea mundi	18.f	mercurius Trismegistus vtitur nomine verbi ad mentem significandam	21.c
Mens nata inexplicabili modo	14.c	mercurius Trismegistus	3.f
Mens non abscessa ex Dei substantia, sed quasi explicata	202.a	meta, finis, causa, rerum omnium Deus	115.f
Mens nostra, imago mentis diuinæ	19.d	Michaël princeps hebræorum	181.c
Mens nostra, imago primæ mentis, & quomodo	13.d	de Migratione animorum ad alteram vitam famosa vetustissima	238.c
Mens omnium pulcherrima	18.a	minerva quid, nisi opifex Deæ	40.c
Mens opifex cum Mente, Patre	8.b	ministri Dei, non Dij appellandi genij	187.e
Mens origo animarum	11.e	miracula falsa dæmonibus familiaria	183.b
Mens <i>παραγεια</i>	9.f	miseri non sunt qui penas dant	96.b
Mens post partem statuta	12.f	miser non est in quem cadit iniuria, sed qui facit	134.d
Mens princeps distincta ab aliis	11.d	mitram imperialem siue phrygiū datum summo sacerdoti in signum æternæ resurrectionis	263.d
Mens princeps, rerum omnium causa, Platoni	11.e	moderatore rebus adesse Deum magis consentaneum quàm eas non curare	131.c
Mens primo sapit	45.f	monibus cur indigerint homines	163.b
Mens, principium	78.d	monarchia vna in toto mundo	84.d
Mens, principium antiquius	42.f	monstra in locis callidioribus	162.d
Mens, quid	22.d	montes	161.b
Mens, radiatio Dei	205.d		

I N D E X

monumenta quibus Ecclesiæ Romanæ Regna patrimoniæque continebantur, erant in vetusta Lateranensi bibliotheca	266.e	mundū aliquando conflagratum iri Stoici asseruerunt	246.a
morbus & mors temere deploratur à Lucretio	162.e	mundum corruptioni obnoxium facit Plato	129.b
mores, verba, viri dæmonij	178.a	mundum creare & redimere, officium filij	29.e
mors, cur Socrati non displicuerit	166.c	mundū creavit Deus, verbo, non manibus	145.a
mors est portus tempestatum huius vitæ	206.c	mundum deificari, nefas fuit	154.a
mors opranda, cur	245.d	qui mundum fuisse ab æterno statuit, quibus rationibus vrantur	117.d
mors quid	238.c	mundum nouum & terram nouam fore	246.d
cur mortem minime sibi metuendam Socrates putarit	238.f	mundum, sui causa non fecit Deus	169.a
mortem nō metuere, signū magni animi	207.c	si mundus æternus statuatur, sequitur rerū omnium inaudita perturbatio	118.f.119.a
in mortem nulla culpa conferenda, sed in nostras cupiditates, qui eam acceleramus	162.f	mundus antiquissimus, Peleus & Tethys	149.f
mos antiquissimus Imperatorum	266.b	mundus à Patre regitur per filium	31.a
moses admirabilis apud omnes	136.b	mundus archetypus	143.d
moses non fuit edoctus ab Ægyptiis	136.e	mundus, communis vrbs hominum & Deorum	109.c
moses non omnia scripsit	63.e	mundus creatus, Deus vero naturaliter æternus	128.b
moses, omnium scriptorū antiquissimus	136.a	mundus creatus quorum gratia	133.c
moses, quam causam efferat finalem lucis	97.f	mundus & anima rationalis, duo tēpla Dei	26.a
moses scriptor primus	155.b	mundus exemplaris, mentalis	141.c
moses vetustissimus	36.a	mundus ex mundo	63.b
mosis & Hesiodi sententiæ	4.c	si mundus fuisset ab æterno, longe plura veterum scripta haberemus	130.d
quanquam mosi doctrina ab Ægyptiis manifestet, fabulosa tamen dicenda proinde non fuit	137.a	mundus idealis, ipsum Dei verbum	59.c
mos oraculorum, vt sint obscura	8.f	mundus, imago Dei, quomodo,	62.e
vno motu Deus omnia regit	73.a	mundus, imago mentis	18.a
morum mentem dedisse omnibus quiescentibus dixit Anaxagoras	4.c	mundus intelligibilis, causa exemplaris creati mundi	139.f
moris causa	6.c	mundus melior	197.f
moris omnes, ad vnam naturā referendi	135.a	mundus mentalis	22.f
an moueamur impulsu alicuius numinis	195.c	Mundus <i>ἡντὸς</i> in mente tanquam archetypo	18.c
quod semper mouetur, æternum de Deo duntaxat intelligi	217.c	mundus, non est Dei corpus	105.a
mouetur cælum à Deo, cuius nutu creata omnia	124.c	mundus, non est vniuersitas	60.c
multitudo & vnitas	116.c	mundus non est tanti, vt æternus esse debuerit	157.f
mundi æternitas, ruina vitæ beatæ	120.a	mundus non potest esse æternus, si animi sint immortales	152.c
mundi æternitas speciosa quidem, sed non naturalis	128.b	mundus non vniuersum, sed pars vniuersi	60.b
vnus mundi architectus	101.d	mundus, omnium rerum coordinatio	72.b
mundi creatio à Merc. Trism. descripta	140.f	mundus quomodo delendus	247.c
mundi creationem æternā, quo sensu accipiendum sit	138.f	mundus, quo sensu Deus appellatur	91.f
de mundi creatione, omnium consensus	117.b	mundus, res omnium pulcherrima	151.a
de mundi creatione rationes absurde	123.a	mundus, templum sancti illi	106.b
mundi & ordinis autor Deus	155.c	mutatio est multiplex	117.a
de mundi exitio prophetarum & Stoicorum variæ sententiæ	248.d	mutatio in Deo minime sequitur ex creatione	126.f
non mundi molitione, sed contemplatione sui, Deum beatum	133.c	non omnis mutatio mala	117.b
mundi nascentis initium, Chaos	148.b	mytheria abstrusa tandem soluit Deus	110.c
mundi orbis cælestes	65.f	mytheriorū platoniorum fons, è veteri Ægyptiorum & Hebræorum Theologia	25.b
de mundi opificio, Philo	7.c		
mundi ortus qualis	3.b		
hulus mundi sapientia reprehensa à Cicerone	229.f		
liber de mundo Aristotelis, philosophiæ compendium	72.a		
de mundo dispersæ opiniones	139.a		
de mundo diuino omnia visibilia oriri	65.b		
mundo meliores sunt animi	153.c		
mundo melius habuisse principij & cur mundum ab æterno esse putat Plotinus	122.a		
	16.c		

N

Nasci & creati philosophis idem	67.d
Non Nasci optimum	118.e
Nata mens inexplicabili modo	14.c
Nata omnia dissolui	219.e
Nata omnia pereunt	59.c
non omne Naturam dissoluitur	219.d
Natura conferuatur secundum speciem nō secundum numerum	86.c
Natura dæmonum qualis	191.c
Natura, Deus	86.e.168.f

INDEX

Natura Deus, idem apud philosophos	205.a	Nomina deorum, quibus ignota	168.a
Natura diuina & humana, à Philosophis male coniumta	217.d	varia Nomina Deo tributa	54.a
Natura docuit vnum esse colendū Deum	109.c	Nomina diuinæ naturæ, tria	100.a
quæ Naturæ aduersantur, non diu subsistunt	238.f	Nomina filij apud Theologos veteres	31.b
Naturæ continua opera	220.e	tria Nomina filij Dei	26.a
Naturæ diuinæ potētia, quàm admirabilis	73.b	tria Nomina filij Dei apud Orpheum	30.a
duæ Naturæ indiuisibiles	27.d	Nomina primitiua plus significant quàm derivatiua	59.d
ne vera Naturæ inquisitio fabulis deprauetur ca uendum est	178.f	Nomina productionis & cōuersionis	44.c.d
Naturæ leges	228.d	Nomina Trinitatis apud Proclum	173.d
Natura est instrumentum Dei	105.f	Nomina verbi, plura	31.c
Natura, est ordo rerum	160.b	tria Nomina, vim & naturam dæmonum decla rantia	184.d
Natura & Deus, nihil agunt frustra	70.d	Nomine dæmonum malos intelligi	189.a
Natura & tempus à Deo proficiuntur	156.d	Nomine Dei nimium licenter abusi veteres	94.a
Natura hominis non vna & simplex, Deus ve rō semper idem	81.d	tribus Nominibus Deus à Seneca appellatus	104.c
Natura inuentum Dei	154.f	Nos non debere esse nimium de vita sollicitos, sed Deo curam relinquendam	99.b
Naturales dæmones, qui	182.c	Nos sumus exigua Dei portio	67.d
ad Naturam bestiarum deducimur si mūdi sta tuatur æternitas	119.f	Notio, rei notæ similitudo	11.c
Natura mentalis verbi est opifex	23.a	ὁ θεὸς ἢ ἄλλος, Deus	9.f
Natura, modicis delectata	121.f	ὄνομα Nomen ad Hebræis deflectum	5.b
Natura non affectat infinitatem	120.d	ὄνομα rerum omnium principium	4.d
Natura omnibus gratificata	162.a	ὄνομα, vnde & quid	48.c.143.e
Natura postulat vt sit prius & posterius	140.b	Noxa dea	93.d
prima Natura, quæ Theophrasto	100.a	Noxia cur vitanda	85.b
Natura quid, philosophis	134.f	Nubila & impedita hominū cōtemplatio	233.c
Natura quid	104.c.105.d	Nugamentum non philosophi, sed argutantis ea de re quam ignorabat	131.a
Natura semper homines impulit ad cognitio nem & confessionem vnus Dei	53.c	Numenij Pythagorei laus	31.f
Natura summi Dei non est vt animorum hu manorum natura	218.d	Numenius agnoscit Trinitatem	47.c
de Nauigatione restituēda Tiberis, à Trufiano, agri Perusini castello, vsque Romam	290.d	Dei Numen vnus assertum à M. Tullio	101.f
si Necessitas ponatur, tollitur Deus	108.e	Numeri Pythagorei & opinio de triade	41.e
Nectar Deorum quid	80.b.81.f.167.a	Numerus animarum finitus vel infinitus	153.b
Nectar & Ambrosia	74.f.165.f	Numerus testatur infinitā Dei potestatem	85.e
Negatio, melior affirmatione	11.c	Nomina tria, tres reges, vnus Deus	12.c
Negligens circa Dei cultum, qualis	235.d	Nuntiator Deorum peregrinorum appellatus D. Paulus	178.b
Nicolai testimonium de priuilegijs Romanæ sedis à Christo concessis	288.b	solo Nuru omnia gubernat Deus	62.a
Nilus	161.c	Nymphæ, dæmones	182.c
Nobilissima regna nulli regi alterius regni sub iici nisi vniuersali matri Ecclesiæ Romanæ	285.d		
Nocere, non est boni	111.a	O biecta veræ religionis	230.a
Noçi ætas & vaticinium de diluuiio	1.c	totum Occidentem Constantinum Ecclesiæ subiecisse coniecturis probatur	284.f.285.a
Noçi in medio temporum constitutus	1.d	Oceanus pater	149.b
Noçi quid viderit & audierit	2.c	Oculi duplices	133.c
ὄνομα, ὄνομα	95.b	Oculus iustitiæ omnia videt	109.e
Nomen angelorū & dæmonū cur simile	177.c	Officia angelorum & dæmonum supplicia à Deo assignata	188.b
Nomen dæmonis variè vsurpatum à poetis & philosophis	177.d	Officia dæmonum	185.a
Nomen Dei apud varias nationes	65.a	Officia ventorum	103.e
nullum Nomen Deo coaptari	114.e	Officia vera regis, eaque optima	84.d
Nomen Patris & Filij	5.a	Officium angelorum	66.c.171.f
Nomen Patris, vnitas	45.b	Officium filij, creare mundū & tedimero	29.e
Nomina angelicarum potestatum	170.b	magna Olympi capacitas	68.b
Nomina attributa angelis	182.a	Olympus vnde dictus	69.f
Nomina Dei apud Senecam	105.d	Omne quod non est primum, non est simplex	45.e
duo Nomina Dei, Pater & bonus	96.c	Omnia ab vno creata	63.e
Nomina Dei patris & filij	48.e	Omnia ad honorem Dei faciēda principibus	108.a
Nomina Dei, Trini & vni	45.b	Omnia Deo parant	228.d
Nomina Dei varia, & eorum ratio	74.b	Omnia, & Bona, idem	38.d
		Omnia existere circa omnium regem	38.b
		Omnia fa-	

INDEX

Omnia facta à Deo vno	14.c	Oraculum dæmonū de Deo vero, vnoque	65.c
Omnia hominis causa creata	168.d	Oraculum de sancta Triade	51.c
Omnia immortalia & immortabilia in celo ex Aristotele	67.d	Oraculum ex Proclo, de Deo	69.b
Omnia in Deo latitabant antequam creata es sent	147.d	Oraculum Mercurij de Deo	9.f
Omnia in Deum desinunt, per media	47.d	Oraculum ore prophetarum, vt natura, ore phi losophorum	112.e
Omnia non sunt visibilia	104.c	Oraculum Sibyllæ publicè cognitum	20.f
Omnia pendēt à Deo, sed per mediam men tem	14.d	Orbes caelestes mundi	65.f
Omnia peribunt	247.	Orbi, cui non est principium comparata æter nitas	128.b
Omnia simul fecit Deus	140.b	Ordinem angelorum non à Platone, sed à Dio nysio mutuatus est Proclus	174.b
Omnia sunt ab vnitate	14.a	de Ordine rerum, Aristotelis placitum	154.c
Omnia terna apud Platonem	15.e	Ordines Angelorum, principatus nominati	8.f
Omnia visibilia oriuntur à mundo diuino	63.b	Ordinis ratio à Deo	92.e
Omnipotens Deus	116.c	Ordo admirabilis & pulchritudo partium vni uersi	161.b
aliud ὁ θεὸς, aliud ὁ γινόμενος	59.b	Ordo cæli inuentum Dei	91.c
ὁ θεὸς ὁ φιλοσοφῶν	40.b	Ordo certus feminum, quid	160.c
ὄνομα, quid	28.e	Ordo confessionis & donationis Constantini qualis	272.b
ὄνομα in sacris litteris, est ὄνομα Platoni	59.d	Ordo & lex vniuersi Deus	83.f
Opera dæmonum	186.c	Ordo quidam rerum, sed inchoatus	159.c
Operationes animorum, quæ	202.e	Ordo rerum omnium à mente	78.c
Operationes & narrationes vt differant	138.d	Ordo semper idem, & idem locus in astris	73.f
duæ Operationes mentis	14.a	Ordo tertius angelorum	173.f
Operationis initium à cogitatione	198.f	Organi adificio facultatem operari	214.f
Operatur Deus sine tempore	140.a	Origines omnium hominum, non sunt sacris expressa bibliis	1.d
ex Operibus claret Deus	57.b	Origines tres, tanquam vna	39.b
huius Operis duplex ratio	3.a	Origo animi caelestis	205.d
Opifex Deus	78.d	Origo animi & migratio	206.e
Opifex rerum, Deus	109.a	Origo mundi melioris	29.d
si semper Opifex, semper fuit artificis, captio sum & fallum argumentum	126.c	Ornatus mundi, argumenta, & exempla diuina maiestatis	106.a
Opifex solertissimus, Deus, Pindaro dictis	53.b	Orphei Theologia, duplex	146.e
tres Opifices Amelio	41.f	ab Orpheo Græci edocti	35.e
ab Opifice vniuersi producta omnia	66.a	Orpheus	3.f
Opinio Chaldaeorum de vnitate	58.b	Orpheus de Deo	55.b
Opinio de mundi æternitate, elementa, & mun di partes Deos fecit	110.e	Orpheus, Theologia Græcæ princeps & eius laus	29.a
Opinio erronea de angelis amore mulierum ca pris	194.d	Orpheus vnum eundem, vnumque deum agno uit	29.b
Opinio Platonis erronea de animarū statu	222.d	an Orta omnia occidant	218.e
Opinio Platonis de Cælo beato & incorrupti bili	98.c	omnia Orta, peritura	125.e
Opinio Pythagora & Platonis de mundo	139.a	de Ortu Solis Trismegisti sententia	124.c
Opinine vulgi falsissima Laurentius deceprus alios omnes decipere studuit	254.a	Ortus omniū ad vnam causam reuocādos	67.b
ab Opinitione vulgari non pendendum	219.b	Oscitantia in legendo quid asserat	213.e
Opinionis Platonice absurditas	221.d	ὄνομα vnde dicitur	138.c
Opinionum mutatio in viris doctis	74.e		
Opinio veterum de mundi creatione	36.a	P aganismum tueri statuebat Simplicius cum Porphirio & Proclo	135.e
Optimum quod gignit & gignitur	15.e	Pagani veritatem Christianam insectabantur cuius miseria latebant in scriptis Platonico rum	13.c
Oracula, cur veribus edi dederint	54.c	Paganorum diij	93.c
Oracula edi per malos spiritus cur permisit Deus	193.b	quid cogit Paganos, confiteri deum esse	133.b
Oracula Sibyllæ Erythrææ de filio Dei	19.c	Paginam donationis, propriis manibus super corpus beati Petri reposuit Imperator	266.a
ab Oraculo Apollinis multa bona, & impostu ræ, nulla	192.e	Pagina priuilegij, quare sic dicta	267.a
Oraculorum mos	8.f	παύλας, vnde dicti	200.b
Oraculum Apollinis	13.d	cur in Palatio summi pontificis, in omnibus fe re negotij Latine loquantur	258.f
Oraculum apud Iustinum	69.c	cur Palatium Imperatoriamque sedē Syluestro & successoribus reliquerit Constantinus	282.e
Oraculum Chaldaicum	173.c		
Oraculum Cyro inuicem redditum	193.a		
Oraculum dæmonis de Deo vero	68.d		

I N D E X

Palae nomen barbarum quid significet 260.d
παλιγγενεσία improbatur 222.c
Paludes, lacus, mare 161.d
magnum Pañā mortuū Tyberij tempore Plutarchus tradit 192.a
Panomphaus rex, Deus 68.d
παντοδυνατός quis vocatur 22.f
παρ το θυνο Paradisi nomen 45.c
in Paradiso positus homo 240.e
paradisus, animorum sedes 211.a
209.d
Pars tres 74.c
magis Parendum Deo quam hominibus 228.c
Parens vniuersi Deus 83.a
Parmenides 3.f
Parmenides circuitione conatus explicare misterium 19.a
Parmenides & Melissus non fuerunt ab Aristotele ita reprehendendi 58.e
Pars iubens, & pars obtemperans 215.c
Pars mundi maxima, Deus, vt intelligatur à Particulari vniuersale inferre, absurdū 104.f
219.d
Pastor & Rex Deus 26.b
Pastor gregis humani, Deus 98.f
Pater dicitur, filius operatur 11.b
Pater & bonus, duo nomina Dei 96.c
Pater & filius non separantur 46.b
Pater & creator omnium deus, cur ita appellatus 108.b
Pater, & vita & lux & vita 22.a
Pater, exemplar filij 26.f
Pater genitor entis 19.a
Pater luminum, deus 14.b
Paterna mens, paterna sapientia 51.b
Paterna mens, quid 7.f
Pater noster, deus 66.a
Pater, recte 18.d
Pater 39.a. 41.d
Patientia diuina virtus 107.d
à Patre aeterno filius aeternus genitus 21.f
à Patre filium angelum missum, maximū theologiae sacramentum 17.c
ad Patrem aditus nobis nullus, nisi per mētem 131.c
Patrem nouerant superiores, Hebraei uero non 29.f
πατριάρχης uocatur 10.d
Parris ac Filij diuinitate eiusdemque cognitione nihil maius 3.d
Parris & filij coniuncta diuinitas 20.c
Paulus, clarius Platone de deo locutus 38.c
b. Paulus Nuntiator deorum peregrinorum appellatus 178.b
Pedum deosculatio notatur 276.d
nemo Peccat inuitus 237.c
Perditio ac renouatio mundi 247.b
de Perenni Philosophia 3.a
omnis Perfectio à deo 114.f
Perfectio animi, quae 234.d
Perfectio & ipsum esse, idem 30.b
Peripatetici deprauant interdum dicta Empedoclis 63.f
Peripatetici impudentes in rebus arduis, vt diuinitate agitanda 75.c
in Peripateticis quibusdam, quo plus inscitia, eo plus arrogantia 209.d
Peripateticorum cur non uera philosophia dare Perperitatem celo, quod habuit principium Aristot. conatur, Plato minime 124.c
Peritio Niceni concilii, vt ab apostolica auctoritate confirmetur 275.c
Phanes, Sol 174.e
Phanes, sol à 149.a
Pherecides primus animi docuit immortalitatem 216.e
Pherecydes Syrus, de deo 57.a
Pherycidis sententia de deo in amorem se transformante 148.e
Phidiae artificium ingeniosum 37.e
Philo animam adumbrat, quomodo 7.e
Philo, cum beato Petro loquutus, Romae 31.c
Philo de allegorijs legis 25.c
Philo de deo filio mirabiliter loquitur 30.e
Philo Iudaus de mundi creatione 139.c
Philolaus de deo 55.f
Philoponus recte censuit, Aristotelis exploranda esse uerba 135.f
Philo, quo tempore philosophatus est 31.a
Philosophandi uia duplex 56.b
græca Philosophia ab Aegyptijs præceptoribus profecta est 137.a
Philosophi à Barbaris edocti 35.d
Philosophia Christiana, quid 237.f
Philosophia Christianorum sola uera, dignaque sapientiae nomine 3.c
Philosophia, dæmonum, id est diuina 177.f
Philosophia de bonis caelestibus quasi per uibrum docuit 231.c
Philosophia pars præcipua de moribus 119.d
Philosophia propagatio 146.e
Philosophia tres ætates 2.a
Philosophia tres partes 3.b
Philosophia triplex genus 34.b
Philosophi aliam uitam ardenti animo expetierunt 249.b
Philosophia maxima utilitas petitur 157.c
Philosophia Mosaiica, omni sapientia uetustior 150.c
Philosophia non est aliena à Christianorum doctrina 113.b
Philosophia, non nouissimis tantum sæculis, sed uetustissimis 28.f
Philosophia nostra eadem, qualis ueterum 15.f
Philosophi ante Platonem 54.f
Philosophia Platonis unde hausta 23.f
Philosophia prima altera perfectior, cur & quando obscurata 2.a
Philosophia prima quomodo reiecta & per manus tradita 3.b
natura est Philosophia quæ deum ita doceat & commonstrat, vt Christiana 232.a
Philosophia Simplicii, ueritatis est obtenebratio 138.f
Philosophia uera quæ 227.c
Philosophia uetus & noua consentientes 32.f
Philosophia uetus senior 152.b
Philosophia uia ex omnibus uera, Christianorum 229.b
Philosophia utilior quæ deum astruit quam quæ negat 85.b
Philosophi,

I N D E X.

Philosophi consentiunt inter se de animorum immortalitate 205.f
Philosophi, fabulis uel hominum autoritatibus nimium addicti 112.f
Philosophi, ingeniorum ostentatores 133.a
Philosophi ingrati, Deum non agnoscentes 112.b
Philosophi, nullos Deos putarunt præter Astra 128.e
ueri Philosophi, qui 228.c
Philosophi, quomodo deprehenderint Deum singularem 70.c
Philosophi, quo uetustiores, eo in doctrina puriores 55.b
coguntur Philosophi recentes ueterum philosophorum sententia subscribere 54.a
ingrati Philosophi, ueritate non agnoscentes 99.f
Philosophi ueritati aduersantes, uerū facti 131.a
Philosophi ueritatis hostes 111.d
Philosophi uiderunt in parte 42.b
magnus Philosophorum consensus super hac animorum & corporibus exeuntium sorte 241.c
Philosophorum error 110.d
Philosophorum iuniorum insolentia 145.c
Phisici, creationem mundi confessi sunt 151.d
Phocylides de Deo 54.a
de Phrigio seu mitra imperiali & Loro, quæ uallentis ignorabat 262.f. 255.d
nihil Pietate ac religione melius 225.e
quæ à Pietate & uirtutibus separata est non est sapientia 229.e
sublata Pietate, pereunt & ceteræ uirtutes 119.c
à Pietate, uirtutes manant omnes 237.d
Pietas apparens, si uilis est, certe utilior ea quæ uera est 85.a
Pietas Constantini 256.c.f
Pietas fons beatitudinis 249.d
Pietas, omnium uirtutum princeps 226.b
Pietas pretiosissima 234.b
Pietas primò exercenda 87.a
Pietas quid 85.a
Pietas tollitur, æternitate mundi posita 153.a
Pietas, uirtus omnium præstantissima 119.e
qui Pie uixerint, ad caelestē sedem ire post mortem 221.f
Piorum chorus 241.e
quæ Pipinus & Carolus Magnus Ecclesie roma donauerunt fuerant prius ipsius ecclesie à Longobardis occupata 288.a
multis Placuisse, est displicere sapientibus 235.f
Plagæ mundi caloribus & frigoribus in habitata 160.f
Planetarum cursus 73.b
Plato 3.f
Plato à Platone correctus 181.c
Plato, à quibus didicerit 41.c
Plato confessus mundi creationem 128.c
Plato cur hac uis similitudine 89.d
Plato dubius 77.a
Plato & Ari. eadem confessi quæ Mose 78.f
Plato & Aristoteles ratione, Seneca uero natura Deum factus est 103.c
Plato & Aristoteles successere primis philosophis 70.b
Plato facit aliquem à mortuis excitatum, de uita secunda disputantem 241.f
Plato floruit ante Christum natum 250. & eo plus 17.e
Plato, fuit Moses, attica lingua loquens 136.a
Plato, hæres prima sapientiae 36.d
Plato inconflans, qui ortum sempiternum statuat 160.a
Plato, interdum fabulator 199.f
Plato in Timæo Deum uerum confitetur 86.f
Plato magosimitatus 24.c
Plato, medium incedit inter poetas & oratores 93.f
Plato, more uulgari & poetico loquutus de deo 64.a
Platonici caeci qui tam mira dixere, tamen ueræ religionis experes 15.a
Platonici locuti digna spiritu Dei 50.c
Platoniorum Theologia, mira 13.d
Platoni locus in Epinomide 38.d
Platonis dictum 36.b
Platonis doctrina de Deo summo & Dijs præclara 172.e
Platonis error de animo ingenerabili 218.c
Platonis magistri 91.f
Platonis præclare dictum de Deo 56.f
Platonis regeneratio 98.c
Platonis sententia de mente 4.f
Plato Philebo 5.f
aut Plato Philonifat aut Philo platonifat 25.c
Plato, prophetas imitatus, obscure disputauit 28.e
Plato secum disidet, opinione de reminiscencia 222.a
Plato sibi contradicit 88.e
Plato Trismegistum secutus 90.c
Plato uixit ante Christum plus 309. annis 41.c
Plato, unde libros suos hauserit 24.f
Plerhon, Gemisto platonius 24.c
locus Plinij corruptus emendatur 250.c
Plinius, Palienus à Theologia 101.f
liber plotini de tribus hypostasibus 18.c
plotini laus 15.b
plotini locus de prouidentia 16.d
plotini locus de spiritu Dei 37.b
plotinus de tribus rerum originibus 39.d
plotinus minime religionem nostram nouit 15.c
Plotinus princeps Platoniorum 16.b
Plutarchus de Sibylla 24.e
Plutarchus excusatur 160.a
Plutarchus excusatur, Lucretius arguitur impietatis 159.d
Plutarchus, Deos angelos uocat 64.f
Plutarch, sibi ipsi contrarius 131.b
plutarch, unum Deum factus 109.c
pœmander apud Trismeg. quis 141.a
pœmander, quid 10.d
pœmander quis, & quomodo legendus 143.b
pœnæ damnatorum 240.f
dare pœnas, non est malum, cum sit liberare à maximo malo 96.a
uera pœnitentia 235.a
poeta Deum unum factus sunt 52.f
poetici Dij noxij 183.c
quæ de pollionis filio malè prædixit Virgilius, de Christo solo intelligenda fuerant 21.c
Pontifex Romanus in summitatis arce constitutus, quare 274.a

I N D E X.

summorū Pontificum qui contra reges seu principes sententiam excommunicationis tulerunt	287.b.c	peratorum ceteri Theologi prædicauerunt	282.a
Populi qui post Chaldaeos florere	3.e	Principatum Romanæ sedis non ab Apostolis sed ab ipso Christo statutum	276.e
Populus Israël angelo Gabrieli creditus	181.b	Principatum Romanum non primus Constantinus sed à Christo constitutum	262.a
Porphyrj locus præclarus de mente	14.c	principem terrestrè dominari vbi fuerit à Deo constitutus principatus celestis, nefas	265.c
Porphyrj & Iamblichus etiam nolentes verà dixerunt	157.a	principes Dijsur dicti	107.c
Portugalia regnū est Ecclesiæ Romanæ	286.c	principes in Deum pij	108.a
Portus tempestatum huius vitæ, mors	206.c	duo principis philosophis successere primis plato & Aristoteles	70.b
Postiores castigatius de Trinitate loquuti	39.f	tria principia	45.a
Postiores genere, sapientia inferiores	3.a	tria principia platoniorum	14.a
Postiquus, quid	82.d	duo principia rerum	10.a
Potestas Dei summa, qui solè flectere possit	98.b	duo principia rerum omnium	28.d
eius Potestas est dissoluendi, cuius fuit condendi & componendi	249.a	duo principia rerum, ex Orphei doctrina	147.f
in quo Potestas est mouendi, in eodè est sistendi	219.d	principia rerum omnium in verbo latitant	23.b
Potestas maxima diuinitatis	79.d	duo principia statuere, plane erroneum	108.e
Potestate diuina continetur vniuersum, Aristotelis	86.b	isdem principiis constitutis, sequitur idem esse quod de principiis existat	34.a
Potestates inuisibiles insinuant se humanis animis	186.e	in principio, id est, in sapientia	27.a
Potestates omnes ministræ Deo trino subiiciuntur	48.f	principis vnius nutu, belli certamen inicitur	73.c
Præcepta aurea, de vitanda omni intemperantia	236.a	principium antiquius, mens	42.f
Præcepta phocylidis parænetica	54.b	principium, bonum, vnitas, idem	114.c
Præcessit chaos, secuta est naturarum mutatio	148.c	principium causarum, Deus	77.f
Præfecti angeli hominibus cur	188.a	principium immobile per se	61.d
qui demones Præfectos hominibus esse dicit calumniam Deo facit	191.e	principiū intellectuale & inuisibile Deus	62.c
Premia bonis propolita, pœnæ improbis	132.b	principium mens	78.d
Premia celestia nō amittunt iam adepti	193.d	vnum principium motuum omnium	135.a
exiguntur præmia multa hac in vita	241.c	principium omnium rerum ter acclamabant Ægyptij	40.a
nulla Præmia statuuntur bonis, si mundus æternus est	119.c	principium principiorum	114.c
Præteritum pro plusquam perfecto usurpatum	138.a.b	magna principum quorundam potentia	72.f
Præuitas demōnū est fortuita, nō naturalis	190.e	aliquod principium rerum fuisse, magis naturæ consentaneum est	117.c
Primæ substantiæ, Dijs, Aristoteli	163.f	ad vnum principium reuelantur omnia philosophi omnes	46.a
Prima de Dijs philosophia	182.a	principium sempiternum & præcellens quibus modis intelligitur	122.b
Prima & secunda die creatas esse res omnes à Deo, quomodo intelligendum	137.d	omnium rerum principium, vnitas	57.f
Prima Sapientia perfecta, sed temporum successione dissipata	3.b	principium vnde sumptum sit	145.b
Prima Theologia purior	59.a	principium vnum & immobile	58.d
Primum & secundum lumen	10.c	principium vnum rerum omnium	1.b
Primus, Deus pater, secundus ipsa eius progenies	17.b	prisci cur meliores	155.e
Primus Deus, secundus Deus,	32.a	prisci cur meliores notis, quia Deo propiores	34.e
Primus & secundus, vnus & idem Deus	17.c	prisci norant creatorem Deum, patrem non norant	28.e
Primus motor celebratur ab Aristotele	166.a	priscis philosophis insinuata doctrina de vita futura, à Christo declarata	238.b
Primus, non tempore, sed natura	13.a	privilegia sedis Apostolicæ, qualia	288.c
Princeps ciuitatis, tanquam Deus aliquis	82.e	privilegij Constantini veritas Nicolai testimonio probatur	262.c.d
Princeps cui religionis custodia credita est armis & opibus pollere debet, quare	254.d	quod probatur melioribus, id certius	3.f
Princeps humani generis, quid viderit & fecerit	2.c	probitas vnde petitur	77.c
Princeps, imago Dei quomodo	107.c	omnis probitatis origo, pietas	226.b
Princeps initiationū & mysteriorū Deus	26.a	probos remuneratur Deus	78.a
Princeps religioni addictus, est in turo	84.a	procli absurditates	127.c
eundem principatum quem Constantinus admirabatur superius tempestate profanorū imperatorum	43.a	procli error	171.a.c. 172.a.d. 173.
		procli furtum	170.d
		procli locus de mente seu sapientia vltra mundana	8.e. 11.d
		proclus ante Simplicium vixit	115.e
		proclus refutatur qui à platonica doctrina desciuerit	43.a
		proclus	

I N D E X.

proclus, veritatis deprauator, quānis doctus	125.a	Ratio, in homine optimum	214.a
de Procreatione animæ,	108.e	quomodo rationem reddant post mortem probi & improbi	242.c
Progeniem Deorum se dicebant Prisci	238.e	sola Ratione superat homo belluas	197.b
Proles vnica τῆς ἀγάπης	68.c	Rationes Alexandri Aphrodisi, quibus animas immortales probat	213.f
Prolis nomen, Ens & mens	45.b	quibus Rationibus vsi, qui mundum fuisse ab æterno statuunt	117.d
Prometheus quid	197.c. 198.b	Ratio, pars diuini spiritus mersa in corpus humanum	207.a
Propago conseruatur continua specie	86.c	Ratio, pudor, veritatis impetus, homines adiungunt ad confessionem prouidentia Dei	119.b
Propheantes à sensibus abstrahebantur	192.c	Rebus corruptibilibus æternitatem dare quid conferat	120.d
in Proportionē & numero tota rerum harmonia	85.e	de rebus grauibus dubiè affirmant philosophi	206.f
Propositio disputationis de veris Dijs	164.b	Rebus omnibus & singulis deus prouidet	100.e
Propositiones philosophorum	117.f	in Rebus solū creatis est prius & posterius	125.f
propositionum disinctarum partes omnes nō semper veræ	128.f	Refellere Deos qui non essent facile fuit	169.a
propositum Dei, bonitas,	105.b	circa Regem omnium existere omnia	38.b
prudentia Dei certa & necessaria	100.b	circa Regem omnium omnia: & illius causa omnia	42.f
de prouidentia Dei & eius actione opinio Aristotelis	75.e	Reges & principes magis sequitur ore eorum quos habent à secretis	261.c
si non sit prouidentia Dei, homo Deo melior.	80.c	Reges sancti, angeli	66.b
prouidentia testimonia innumerabilia	168.c	non tres Reges, sed vnus	41.b
qui prouidentiam Dei negant, naturam bonitatis eius nesciunt	90.d	Regione aërij demones	179.d
ad prouidentiam Dei tollendam, argumenta Epicurcorum	132.f	Regio aëria dijs celestibus, aëria demonibus plena	179.a
prouidentia Deorum vniuersa & particularis.	167.b	salutaris Regitur, atq; tuetur prouincia ab eo qui mores populi nouit & cuius est pcculium ipsa prouincia quam ab alio	254.c
qui prouidentiam diuinam tollerent quāto errore tenebantur	3.a	Regna Hispaniæ & Hūgaricæ esse sedis Apostolicæ iam inde ab initio ex beati Gregorij scriptis probatur	285.c
prouidentiam diuinam verisimilem esse ponit Aristoteles	114.d	duo Regna platonij	95.b
prouidentia, mundi que gubernatio, rectissime Deo tribuitur	131.c	Regnum Dei primum querendum	86.f
prouidentia quid, Plotino	17.a	Regnum, præclarissimum genus reipub.	84.c
prouidentia quibus distinguatur	80.a	Regnum saculorum prædicatum nouissimis temporibus	238.f
si prouisum est æterna successione à Deo, sic & ceteris æquum est eum prouidere	86.d	Regnum romanum omnium sanctissimum, ac nobilissimum	255.a
psallendi ordinem Romanum omnes Ecclesiæ sequi conantur	273.b	Regum Ecclesiæ præcipua sedes Constantipoli primum fuit	255.d
psalmi & hymni nō à solis hebrejs decantati	55.a	an Reip. Christianæ vtile sit sedem Romanam habere potestatem dominandi	253.f
ψαλμοι & ὕμνοι, differunt	203.c	Rei vnicuique bene consultum, cur	16.b
ψαλμοι dictus Deus à Pythagora	55.e	Religio à Deo, non ab homine tradita	93.a
in quo pugnet aduersus Platonem Aristoteles	129.c	Religio celestis, vnde, & eius series	3.a
pulcherrima quæque à Deo perfecta	110.d	Religio Christiana, magistra bonorū omnium	237.e
prima pulchritudo, & exemplar pulchritudinis pulchritudo pulchritudo	47.c	Religio Christiana veritissima	19.c
(Deus 14.c)		Religio cuncta moderate agit interno tempore iniecto	259.a
punitio malos, non est malum	132.c	Religio duobus constat	234.a
punitio decreta à lege tanquam à Deo	84.f	Religio est cultus & notio summi boni	15.a
purgatorij locus	245.b	Religio & Theologia saculorum omnium	58.f
qui puri abeunt ex hac vita, beati purum pure contingere, quid sit	239.b	qui religionem Christianam cōtempserunt cæci & ignari peccarunt in sua ipsorum dogmata	227.d
pyramis quid apud Trismegist.	22.f	de Religione minime aliquid statuere poterant qui religionis fundamentū euertebant	135.d
pythagoræ & pherecidis decreta	19.a	sine Religione nihil est homine miserius	225.f
pythagoræ symbola	137.a	quod Religioni donatur & Christo, non eripitur Reipub.	257.b
pythagoras de Deo ex Cytillo	55.d	Religionis Christianæ reprehenses arguuntur.	44.d
pythagoras in Aegypto peregrinatus duos & viginti annos	197.c		
pythagorcorum-reconciliatio	234.f		
R			
Radiationes animi	176.c		
Radius rei angelus, vt humana mens	176.c		
Rasura vocatur corona sacerdotalis	265.d		
Ratio, ad quid homini data	92.c		
Ratio & mens castigat errorem	121.b		

I N D E X.

Religionis diuinæ imperiti, etiam de Deo magnificè locuti sunt 14.c
 Religionis incrementum, felicitatem temporum vocant sancti Theologi 258.d
 Religionis maleficæ, veræque & sanctæ effecta 160.d
 Religionis minor pars à maiore regatur necesse est 255.c
 si Religioni vires detraxeris, illo rerum statu nihil miserabilius 254.b
 quæ Religio vera 113.c
 sola Religio vera, Christiana 226.c
 Religio vna nunquam deficiens 15.a
 Religio vna totius generis humani necessaria 3.d
 vna Religio, vnaque scientia de Deo 113.a
 Reliquiæ multæ ex naufragio vetustissimorum scriptorum 3.a
 Reminiscencia 221.
 Reminiscencia de rebus æternis, antè 222.f
 Rem quæ non appareat non esse, non sequitur 134.c
 Rem sempiternam creauit Deus, quæ nūquam prius exiitisset 220.a
 Remuneratio bonorum 167.c
 Renouatio quid supponat 120.c
 de Renouatione sæculi, locus Senecæ 206.f
 Reperit qua autor partitione pugnatū sit cōtra calumniatorem primo libro 267.c
 Repetitio antedictorum 29.c
 Repetitio breuis superiorum 120.f
 Repetitio breuis totius capituli 5.c
 Repetitio superiorum 81.c
 Reperuntur quedam à scriptoribus ad concinnam ordinem 138.e
 Repudium diuitiarum alio tempore vitile esse posse, sed repudium Imperij accedentis ad religionem, non sine iniquitate factum fuisse 259.b
 Rerum diuinarum nō inferiorum contēplatio hominem beatum facit 233.d
 Rerum humanarum finis 225.f
 Rerum infinitas absurda 21.b
 Rerum omnium antiquissimus, Deus 151.a
 Rerum omnium creandarum facilitas à Deo per speculi similitudinem intelligenda 89.d
 Rerum omnium genitarum optimus mundus, cur 92.a
 Rerum omnium sciētia, ab Adamo hominibus tradita 1.c
 de Rerum ordine, placitum Aristotelis 154.c
 Rerum vniuersalis, spiritalis formalisque substantia, mens 19.d
 Res antiquæ incorruptiores 59.a
 Res antiquissima Deus, vtilissimum omnium 110.c
 Res corporeæ tribuuntur Deo, docendi causa 147.b
 Res diuina declarata nomine corporeo 25.c
 Res humanæ mutabiles, Deus minimè 127.a
 Resipuerunt philosophi, vel in seij 114.d
 Resipuit Proclus 115.c
 Res nulla creata maior creatore 115.d
 Res omnes creatas à prima & secunda die quomodo intelligendum 137.d
 Responsum dæmonis 63.c

Res prioris sæculi obsecrata 3.b
 de Reuocanda in vrbem aqua virginæ 293.e
 Rex differt ingenio, genere idem est 82.b
 Rex exercituum, Deus 99.a
 Rex, imago Dei viua 84.d
 Rex minoribus negotiis intentus duntaxat, nō vere habendus rex 84.d
 Rex omnium bonorum Deus 38.d
 Rex romanorum Christus 20.f
 Rex sæculorum 28.d
 Rex veritatis & dominus vniuersi 19.b
 Rex visibilium & invisibilium, Deus 28.c
 omnes Ritus dei, violenti 57.d
 Ritus prophani romanorum cæperunt esse ritus sacri sub Constantino 262.e
 de Roma, ex præclaris scriptorum monumentis 290.a.b
 Romam caput domiciliūque pietatis esse decreto Constantini 255.f
 Romana ciuitas patria omnium gētium, atque vrbs omnium Christianorum 255.b
 à Romana Ecclesia nō recedunt viri sancti, sed ab ea implorant adiutorium 273.a
 Romana Ecclesia non synodici constitutionibus, sed ipsius domini autoritate ceteris præest 272.c
 Romana sedes omnium reginā se agnoscit, non videlicet vt regna repetat, sed vult reges imperatorēque regnare, modo dominam ac reginam eam agnoscant 286.a.b
 Romani, carmina Sibyllæ nō intellexerunt 19.f
 vrbs Roma nihili fuisset nisi supremi sacerdotij dignitas eam restitisset 233.d
 Romanorum & græcorum ignorantia 2.b
 Romanum imperium quibus constet 257.b

Sacra Deo facienda non aliud agens 236.c
 quæ Sacrantur Deo, sacerdotes recitare nec debent nec possunt 258.a
 Sacrificia fieri solita ad auertendos dæmones 183.e
 Sacrificiis delectantur dæmones 190.b
 Sacrificiorū nidore delectari dæmones 186.f
 ex Sacris litteris, & philosophorū libris, præclara Dei opificia in admirationē rapiuntur 220.f
 ante Sæcula, à Deo nata mens 14.f. 15.a
 Sæculorum diuturnitatem, nō aternitatem statuit Plato 129.f
 Salus expectatur, Christo rege 21.b
 Sanctorum hominum actiones 239.b
 Sapiens stoicorum 127.b
 Sapiens similis Deo, excepta morte 206.b
 Sapientes omnes de mente consentiunt 5.f
 Sapientia à Barbaris 91.c
 Sapientia abdita, apud quos 41.c
 Sapientia à Deo data 239.d
 sola Sapientia, beatos facit 237.a
 Sapientia Christianorum aterna, aliquo splendore insinuata veteribus 23.c
 Sapientia cur homini data 159.b
 hodierna Sapientia de Deo, qualis aestimanda 12.a
 Sapientia Dei oritur à fonte suæ naturæ 67.c
 Sapientia Christianæ robur charitas 234.c
 Sapientiæ coniunctam esse stultitiam est necesse 134.d
 primæ

I N D E X.

primæ Sapientia fures, & ingrati philosophi 115.d
 Sapientia magnitudo, facit excellentem virtutem ac bonitatem 106.e
 Sapientia & amor, idem 148.f
 Sapientia, & pietas Hebræorū & Iob vnde 2.d
 Sapientia & virtus, non cadunt in res viles & mortales 216.a
 Sapientia est cum Christo 230.f
 Sapientia est pietas & cognitio Dei 234.b
 Sapientia veræ effecta 229.a
 Sapientia veteris vestigia 1.f
 Sapientia filius Dei 40.c
 Sapientia, manna: eadēque cælestis beatitudo 27.b
 Sapientiam humanam cur nihili fecerit Socrates 233.c
 sapientiam pene omnino deletā restituit Christus 196.c
 sapientia, omni motu velocior 102.b
 sapientia omnium ætatum temporūque vna, prioribus obscura, posterioribus vero clara illuxit 99.c
 sapientia omnium sæculorum, quæ per obscuram fuerat apparuit nostris sæculis lucidissima 19.c
 sapientia patris 10.d.e
 sapientia pietatis fructus 193.f
 sapientia quid 77.c
 sapientia semper fuit, quanquam erroribus obscurata 56.a
 sapientia siue Veritas tribus gradibus ad homines progreditur 3.b
 sapientia, solius Dei professio 77.b
 sapientia tribus modis periclitata 2.f
 sapientia vetus, vt communicata variis populis 2.c
 sapientissimi ex veteribus, qui, 63.d
 satan, cur princeps mundi appellatus 189.f
 satrapæ nomen vnde venit 261.c
 saturnus dæmon 64.c
 saturnus quid 148.d.e
 scelerum videt Deus 110.c
 scelerum castigatores, Dij 165.f
 scelerum princeps dæmon 186.c
 de Sceptris imperialibus 263.b
 scientia altera primordia 1.f
 scientia & cultus Dei, finis rerum omnium 249.d
 scientiam Adami multi exceperunt pauci perceperunt, & cur 1.c
 scientia Hebræorum syncerior ac nobilior 2.d
 omnem scientiam exuperat Deus 99.f
 scientia à primis tradita patribus, hominum incuria & barbarie labefactata est 1.c
 scientia prima vnde nata 1.b
 scientias secretas sibi familiare habuerunt Chaldaei & Persæ 4.a
 scientia veterum sæculorum, tanquam hereditas posteris tradita 3.c
 scientia vna rerum omnium 1.b
 scintille multæ lucis diuinæ in philosophia Aristotelis 34.c
 sciri non potest qualis Deus sit 6.c
 scripserunt primi Homerus & Hesiodus 2.f
 quæ scripserunt prisci & sancti Theologi de ex-

cellentia sedis Apostolicæ, similia his quæ decreto suo cōplexus est Constantinus 277.c.f
 scriptor primus Moses 155.b
 scriptores multos legerat Plato 5.f
 scriptores, quo vetustiores, eo meli⁹ de vno Deo loquuti 170.a
 scriptorum mos in narrando 137.f
 scriptorum pars melior seruata 2.f
 sedem beati Petri visitare eamque in omnibus imitari conantur Ecclesiæ 273.b
 sedes, ac natales Imperij Romani est Roma, cū toto occidenti 278.d
 sedes bonorum & malorum distinctæ 240.b
 sedi apostolicæ omnia regna nobilissima subiecta, quomodo 285.d
 de sedibus patriarchalibus in edicto Constantini nominatis 262.b
 de sedis Apostolicæ præcellentia Valerianiani & Gallæ placidiæ testimonia 283.d.e
 sedum cælestium descriptio 243.b
 semen quid 201.b
 ex seminibus, cuncta producuntur 154.d
 feminis vis in animalibus 200.d
 feminum certus ordo, quid 160.c
 sempiterna potestas, sapientia, beatitudo, in Deo 56.c
 sempiternitas vitæ futurę impeditur ab aternitate præsentis 157.f
 senatum nominat Constantinus Optimates ac satrapas 261.b
 senatus Romanus ex omnibus gentibus constat 255.b
 senecæ laus 502.e
 senecæ loca, quibus Deus vnus censetur 103.b
 senecæ locus de Deo 70.c
 in Senecam differendum iudiciū de Deo 36.b
 sensus brutorum melior & diuini⁹ quàm corpus sit sensus expertus 124.f
 vt Sensus fallaces sunt, sic animus sæpe 121.b
 tres Sententię cur dæmones peccarint 194.a
 sententiæ veterum philosophorum, coguntur etiam recentes subscribere 54.a
 sententia communis omnium gentium de dæmonibus 184.c
 sententia de Deo 83.a
 sententia Democriti de Deo 12.a
 sententia paganorum de casu dæmonum 194.f
 sententia Platoniorum de mente 9.b
 sententia Plotini de animā mundi 37.e
 sententia Porphyrij de mente principe seu vltimūdana 11.d
 separationis aqua à terra ratio 142.f
 serapis de Deo 69.a
 seraphin quid 9.a
 sermo Donationis nō erat purè Romanus 261.b
 sermo omnis magni genitoris, Theologia 2.d
 vnus Serpens tentauit primos parentes 194.b
 seruator humani generis cognitus Gētibus 28.c
 sexuum distinctio à Deo 87.a
 Shem filius Noë 2.d
 Sibylla Erythræa 4.a
 Sibyllæ Erythrææ oracula 193.c
 Sibylla Erythræa, vnde dænominata 19.c
 Sibyllæ Persicæ varicina de Christo seruatore 21.c
 Sibyllæ multa prædixerunt 24.f

I N D E X.

Sibyllæ tres apud quos	24.e	Specie perdurant animalia, non numero	154.e
Sibyllæ Sambatæ chaldæa	24. libros scri- pit	Speculatio animi, alia quam omnes alia actio- nes	206.d
Sibylli versus	20.a	ex Speculo & lecto similitudo vt probetur re- rum omnium creatio à Deo	89.c
Sibyllini versus non intellecti Paganis	31.e	Spes necessaria virtutibus	118.e
de Sibyllis mira quibus non est omnino credi- tum	24.d	beata Spes, quæ	239.b
Signum magni animi, mortem non metuere	207.c	Spiritualis & mentalis est diuinatio omnis non terrea	192.c
Silentio, purifq; cogitationibus colendus Deus	113.e	Spiritus, anima	14.b
Similem ducit Deus ad similem	53.a	Spiritus corpore nudati nõ possant mulieribus commiseri, & cur	188.f
Similitudine rerum corporearum iudicatus Proclus	127.f	Spiritus domini ferebatur super aquas, quare	142.b
præclara Similitudo ex Platone à speculo & le- cto vt probetur rerum omniũ creatio à Deo	89.b	Spiritus immundi	185.d
Simonides de Deo	53.c. 77.c	Spiritus sancti appellatio nomine animæ	43.f
Simplicij errores de æternitate	135.c	Spiritu sancto cuncta viuificantur	50.d
Simplicius de Deo	113.e	Spiritus sanctus hypostasis	48.f
Simplicius vna cum Porphyrio & Proclo paga- nismum tueri statuebat	135.e	Spiritus sublimiores hominibus comites dari	158.c
Simulacrum nullum Deo constitutum vt aliis Diis, cur	6.e	Statoris officium reges & imperatores summo pontifici exhibent	276.e
Simulata Laurentij pietas reprehenditur	253.f	Status cali duplex	156.f
Singularis Deus	52.d	Status mentis æternæ	157.b
Sobrietas & continentia, est Dei cultus	230.a	Stellæ ante herbas	145.b
Societas inter Deum & homines per angelos	187.f	Stellam prædixit Sibylla	20.d.e
Socratis doctrina de animorum præmiis	239.f	Stella supercaelestis	31.d
Socrates veræ sapientiæ assertor	229.e	Stella Stoici verba	112.c
Socratis demonium	182.d	Stabonis locus de Moïse	136.b.c
Socratis demon	178.b	Studiorum omnium meta, sapientia	234.a
cur Sol à Deo creatus	92.f	Stygij canes	185.f
Sol à Deo semel factus, à Moïse bis descriptus	138.b	Stylus donationis esse alicuius Christiani qui non omnino Romanè loqueretur	261.d
Sol, animal sempiternum	91.c	quis Stylus quo Constantinus & alij Imperato- res huius temporis vterentur	288.d
Sol creatus, cur	142.b	Substantia animæ, non est à semine	201.c
Sol, Deus	93.c	Substantia bonitatis diuina natura	111.c
Sole nihil venerabilius apud Paganos	88.d	Substantia idem atque mens, bonũ vnitas	13.c
Sole quiescente, nullum potest esse tempus	125.f	Substantia mentalis	42.a
Sol & Aether vnde factus, Trismegisto	123.e	Substantia quid	176.c
Sol & Luna simulachra Dei pulcherrima	106.d	Substantia supercaelestes, creatæ	171.c
Sol filius summi boni	40.d	Substantia nostra, non est ipse Deus	224.c
Solis bona	142.d	Sucessio continua	200.f
Solis commoditas	161.e	Suetia & Noruegia solunt Romana Ecclesiæ vestigial	286.f
Solis creatrix	40.d	Suidæ laus	50.c
Solis cursus & creatio	75.f	Summi pontificis super alias potestas qualis	274.a
Solis equi	123.e	quid pro Summo bono habitum apud omnes	111.e
Sol lucens & visibilis, imago eius qui est in men- te	18.c	Summum bonum multis modis intelligendum	95.a
σωμα, vel σωμα, quid	196.d	Summum, non nisi vnum esse potest	58.c
Sol nullus erat ante creationem	156.f	σωμα, iuuante Deo	98.f
Sol, præclarum indicium Dei	107.a	Superbia regis Assyriorum	194.a
Sol primum creatus, deinde alia omnia, Aristoteli	76.a	Superiores patrem nouerant	29.f
Sol vocatur, verbum Dei, quare	25.f	Superstitio barbara, Deos appellare astra	71.a
Somnium Iacob	169.f	Superstitione Chaldæorũ doctrina de Deo fec- data	81.f
Somnum per somnum melius sciri	11.c	Superstitionem miscere cum religione, pericu- losum	180.b
Sophocles de Deo	53.e. 151.f	Superstitio vnde primum	91.b
Sortitio animarum triplex	245.b	Superstitalis vnus	171.a
Sortiti sunt demones res humanas qua condi- tione	181.e	Supplicia subterranea	186.a
Spatium omne, quomodo intelligamus	127.d	Suppositio rei falsæ, verum collegit Plato	129.a
à Speciali ad vniuersale non valet ita consecu- tio	125.c		

Supremã

I N D E X.

Supremi Dei cognitio, vera sapientia	226.f
non est Supremus, nisi vnus	236.f
Sustentatio rerum à Deo, quomodo	38.c
Sydera Deos putarunt Plato, & Stoici	12.b
Syluæ	161.b
Syluester non poterat spernere quæ non sibi, sed Petro & Cristo donabantur à Constanti- no	257.d
quibus Syluestri historia firmetur	268.a
Symbolum Athanasij	24. 2.d
Symbolum Dei, quid	212.c
Syrianus de Deo	62.d

T

Tetarches, quid	173.e
Templa apostolorum Petri & Pauli à Con- stantino ædificata	263.a
duo Templa Dei, Mundus, & anima rationa- lis	26.a
Templa Deorum, caelestis patria	243.c
Templa Deorum caelestes sedes	166.c
Templa Deorum Romæ facta ecclesiæ sancto- rum sub Constantino	262.e
de Tempore tantum habemus τὸν χρόνον, Ari- stoteli	123.a
Temporis partes i. reuolutiones, cum mundo constituit Deus	92.d
si non sit Temporis principium, quid sequa- tur	125.b
Temporum anni vicissitudines	162.b
Tempus antea actum incomprehensibile Plato- toni	129.c
Tempus cum celo & mundo natum	123.b
Tempus esse potuisse, nondum creato celo, fallum	125.d
Tempus & æternitas non idem	156.c
Tempus & æuum non idem	139.e
Tempus imago æternitatis	123.c
Tempus, motus, cælum: tria inseparabilia	122.f
Tempus non potest dari, in quo tempus ince- perit	125.c
Tempus non potest esse sine celo	156.e
Tempus, optimus pietatis præfili, omnia sen- sum perficit	259.e
Tempus vnde colligitur	125.d
Tenebra: Chaos, hyle	141.e
Tenebra super faciem abyssi, quid,	144.d
cur Ter maximus appellatus Trismegistus	50.c
verus Terminus veræ philosophiæ	232.b
Terra, Chaos, γῆ	10.d
Terræ ortus	148.c
Terra & aqua creatæ	141.f
Terra & aqua primo creatæ, & cur	137.c
Terra inanis & vacua initio, quomodo	108.f
cur Terra lata vel rotunda	78.e
Terrestres, cur dicti demones	185.f
Terrestribus conatur Laurentius conuincere ac deicere caelestia	260.a
nulla in Terris felicitas	232.f
Testimonia de Mente	9.d
Testimonia magorum & Sibyllarum de filio Dei	4.b
Testimonia Veterum de principatu Ecclesiæ	

Romanæ	273.d.e.
ex Testimoniis paucorum elicienda veritas	3.d
de Testimonio animæ	186.d
Testimonium antiquitatis	34.d
Testimonium grauissimum vetustatis	238.e
Testimonium Ioannis Iouiani Pontani de Lau- rentio Vallensi	290.f
Testimonium super imaginibus ex historia Syl- uestri, qui imagines Petri & Pauli Constani- tino ostendisset	268.a
Testimonium vetustatis fidelissimum	36.b
Theatrum mundi	106.c
Thales	3.f
Thales Milesius Deum dixit antiquissimum & ingenitum	56.e
Thaletis placitũ de aqua principio rerum, quod intelligendum	151.a
Themistius sibi contradicit	224.e
Theodorus Platonius de duplici mente	10.a
Theophrastus	3.c
Theologia Ægyptiorum veneranda	137.a
Theologia concarenata	39.d
noua Theologia detexit quæ latebant in veterè	35.a
Theologiæ antiquæ de mente testimonia	5.b
Theologiæ christianæ summa	17.d
Theologiæ finitima potest	59.a
Theologiæ maximum sacramentum filium à Patre angelum missum	17.c
Theologia Empedoclis,	60.c
Theologia & religio sæculorum omnium	58.f
Theologiæ græcæ princeps Orpheus & eius laus	29.a
Theologia Græcorum à Barbaris	90.d
Theologia græcorum & Barbarorum eadem	35.c
Theologia Græcorum vnde nata	44.b
Theologia maiorũ scyris & latebris abscon- sa, atque figmentis obruta	1.e
Theologia mira Platoniorum	13.d
nostram Theologiam nihil aliud esse quam Pristæ & caligantis scientiæ reuelationem	242.b
suam Theologiam, vnde Proclus hausit	44.d
Theologia naturalis	70.b
Theologia nouissima	4.b
Theologia perennis	56.e
Theologia Plotini de Genitore	16.b
Theologia prophana, caelesti theologiæ assen- sum præbuit	237.d
prima Theologia quæ tradidit	55.e
in Theologia quid, maximum	3.d
Theologia Stoicorum aut nostra, aut è nostris	211.b
Theologia Trismegist. quàm consentiens cum Mosaica	141.a
Theologia vetus Iebr. Chald. & Ægypt. nun- quam cælum & astra pro Diis habuit	164.a
tota Theologia, vnde ducatur	20.c
Theophanis testimonium de baptismo Con- stantini	280.e
Theophrastus de Deo	83.d
Θεῶν nomen quibus tributum	177.b
Theauri Iouis, apud Orpheum, quid	146.c
θεῶν ὄνομα Constantini non in vna biblio- ca	Ff iij

I N D E X.

theca delitescit sed omnis Græcia ipsum adorat 255.c	edita 219.c
Theuth ægyptius 35.c	de Vdonibus 264.a
Theut, vel Tar, filius Mercurij 23.c	Veneficia & incantationes, sunt malorum dæ- monum 180.d
Tigium nomen deprauatū, pro Igitum 250.b vbi situm c.e	Ventorum commoda 162.c
Tiranes, & Titanium nomen dæmoniæ 191.c	Venti cur creati 103.c
Torquentur animo quibus instat fatalis diem 140.f	Veracissimus moyses, quibus signis colligitur. 136.d
Traditio sapientiæ quæ principium sinit à Deo 3.c	Vera contemplatio non versatur circa minora. 233.c
de Transitu animorum 146.c	Vera est à Deo Philosophia 239.d
de Transitu Constantini aut eius ex vrbe dis- cessu historici nihil scripserunt 280.a	Veram philosophiam, vt philosophi asseruc- runt 229.b
Tres mentes, reges, seu intelligentiæ 41.b	Veram religionem absentem philosophi admi- rati 235.c
Tres Sibyllæ apud quos 24.e	cum Veram sapientiam nullus veterum docue- rit, necesse fuit eam doceri postremo à Deo vero Iesu Christo 229.c
Triada sunt venerati, Platonici 41.f	Vera pietas 85.a
Tria de Deo statuunt veteres, esse principium incorruptibile, immortale 61.a	Vera pietas & religio, vnde & quã utilis 226.c
de sancta Triade, oraculum 51.c	Vera religio quid 227.c
Τριᾶδος mysteriū explicare conatus Par- menides 19.a	Verba Dyonisi ad friuola commentitia detor- sit Proclus 171.c
Tria numina, tres reges, vnus Deus 12.e	duo Verba, vnum exemplaris: inuitationis al- terum 27.c
Tria principia Platoni, vnitas, mens, anima 43.c	Verbo Dei creata omnia 25.c
Tria semper ab æterno 50.e	in Verbo latitant principia rerum omnium 23.b
Tribus maximè homines probi fiunt 77.d	Verbo mundus sustinetur 31.b
à Tribus, omnia dependent 39.c	Verbo non manibus, Deus mundum creauit 145.c
Trinitas causa omnium 172.d	Verbo omnia facta 22.e
Trinitas, supremæ Theologiæ cacumen Pla- tonicis confessa 42.d	Verbum, Creator mundi 6.f
de Trinitate fides & ratio seu persuasio data, non ex hominum instituto, sed diuino mu- nere 46.c	Verbum Dei cali & terræ creatorem Deus co- gnouit 30.b
S. Trinitatem omniæque mysteria quæ prædi- catur de ea in religione Christiana veneratur Constantinus 256.a	Verbum Dei diuinissimum, Platoni 14.b
in Trinitate non confundenda personæ 47.f	ipsum Verbum Dei, mundus idealis 59.c
de Trinitate posteriores castigatius loquuti 39.f	Verbum Dei sustentatio mundi 86.a
Trinitatis pulcherrima distinctio & declaratio 39.d	Verbum Dei vinculum indissolubile totius mun- di 9.c
Trinus Deus, terna diuinitas agnita Platonici 48.c	Verbum, dux ad petuendum ad Deum 25.c
Trisnegisti de verbo testimonium 22.e	Verbum opifex 22.c
Trisnegisti & Platonis de Deo, assertio 97.a	Verbum, organum Dei 26.f
Trisnegistus, Mosem sequutus 128.f	Verbum prolificum 23.a
Trisnegistus summam diuinitatem confessus 54.f	Verbum quid 22.d, 29.d
Tu es Delphis inscriptum 110.e	Veri dæmones, qui & quales 183.a, 195.e
Typhones & gigantes, mali dæmones 195.a	Vetiores & meliores esse non potuisse reli- gionem, quàm sit christiana 226.d
Typhon, vis dæmoniaca 190.a	Veritas apud paucos restitit 1.e
	Veritas demersa in profundo 74.f
	Veritas habet suos impetus 238.b
	Veritas historiæ Syluestri tribus firmata 268.a
	Veritas nunquam latuit 18.e
	Veritas semper clarescens 22.a
	Veritas tandem reuelata quæ diu latuerat 41.e
	Veritas vna semper est & fuit 106.a
	Veritas vna, vt creator vnus 116.d
	Veritatem Christianam insectabantur pagani cuius misteria latebant in scriptis Platonico- rum 18.e
	solum Veritatem & sapientiam superstitem 117.b
	Veritatem fateri coactus Aristoteles 34.a
	Veritatis astus, rapit interdum imprudentes 155.a
	Veritatis deprauanda causa 1.f
	Veritatis deprauator Proclus, quanquam do- ctus

V Agantur per omnia dæmones
191.b
Vagi dæmones cæloque labentes
189.e
Vagitus infantium
163.a
Valentiniani & Gallæ Placidie testimonia de
præcellentiæ sedis apostolicæ
283.d.c
Vanitas idearum Procli
172.c
à Vapore terrestri non pendet diuinatio
192.c
Vatibus ministris vtitur Deus
99.b
modus Vaticanandi Appollinis Pythiæ naturã
inclinatam declarauit
193.
Vaticinia non per bonos tantum sed & malos

I N D E X.

Ætus 125.a	Visibile & intelligibile 94.e
Veritatis hostes philosophi 111.d	Visibiles aliquando angeli 180.d
Veritatis imaginem falsa sæpe induunt 176.f	Visibilia non sunt omnia 104.e
Veritatis magna vis 22.c	Visibilibus exemplis, inuisibilia capienda 22.a
Veritatis vestigia omnibus sæculis, atque apud omnes 2.a	Visibilis Deus, quomodo 145.e
Versus acrostichi 20.f	Visibilis mundus instructus à diuinissimo ver- bo 158.b
Verus amor, materia vniuersi 150.a	Visio Constantini cum baptizaretur 272.c
Verus Deus, 93.b, 52.f	Visionis diuinæ dulcedinem nunquam gustasse dæmonas 193.e
Veteres ad scribendum segnes cur 2.e	Visio Trisnegisti 141.a, b
apud Veteres, nihil de infinitate 61.b	Vita angelorum, quæ 171.f
Veterum monumentorum inscius Laurantius 266.e	Vita calicularum 71.d
Valla 266.e	Vita Deorum, quæ 80.c
Veterum sæculorum scientia, tanquam hæredi- tas posteris tradita 3.c	Vita domina est anima 209.e
Vetustas mundi duplex 247.e	Vita hæc nostra, peregrinatio 207.e
Vetustas historiæ Syluestri, & quod profereba- tur celebratque erat tempore Adriani, veri- tatem illius probant 269.b	Vitæ huius breuitas, beatitudine vel supplicii minime pensanda 132.a
quicquid à Vetustate proditum fuit colendum & complectendum 34.f	Vitæ incommoda, quanta 161.a
Vetustate deteriores scientiæ 1.c	de Vitæ mysteria quid attulerit sermo Hegesiae 118.c
Vetus & noua philosophia consentientes. 32.f	hæc Vita fugienda sapientibus 157.e
Vetus Theologia 3.f	Vita hominibus ad supplicium data 158.d
Vetus theologia Hebr. Chald. & Ægypt. nun- quam caelum & astra pro diis habuit 164.a	Vita hominis duplex 202.c
de Vestibus omnique Imperiali magnificen- tia 263.a	alia Vita melior est quàm hæc corporea sit 127.c
quo Vetustiores philosophi, eo in doctrina pu- riores 55.b	nemo Vitam inspirat nisi Deus 46.c
Vetustiores philosophi, meliores, posteriores vero, deteriores 135.e	Vita, Mens, dea 47.b
Vetustiores veteriores, posteriorum vero ratio fuit obscurata 117.c	Vita pura, digna superiorum societate 131.b
Vetustissimus scripturarum sensus verior 196.d	quid est Vita, si sit æternus mundus 118.d
duæ Viæ 238.b, 239.c	Vita vera secundum mentem 202.d
Videmus longe plura animis quàm oculis 30.a	Viti orum agmen inducitur, tollitur virtus, si mundus æternus 119.a
Vider omnia Deus 68.d	Viuos homines, mortuos esse 240.d
Vinculum amoris in animalibus 9.b	qui piè vixerint, ad caelestè sedem ire post mor- tem 221.f
Vindex scelerum Deus 119.a	Vna bonitas, simplèxque vnitas 45.f
ad Vindictam tardus Deus 107.d	Vna, vetique religio polluta quidem hominum errore, sed in sapientum recta animis 211.b
de sera Vindicta nominis 54.a	Vnam esse omnium animam, quomodo intel- ligendum 223.e
Vir bonus, dæmon 93.d	Vnitas, causa & auror vitæ omnium 62.e
Vires Dei superant omnes naturæ difficul- tates 218.e	Vnitas Dei, Chaldaorum opinione 58.b
Viri sancti & eruditi necessitatis tempore, non solum à sancta Romana ecclesia non rece- dunt, sed etiam ab ea adiutorium implorant 273.a	Vnitas Dei, tribus argumentis probatur 64.d
Vir non Christianus principia Christianæ sa- pientiæ approbavit 32.c	Vnitas diuini orum vnitatum creatrix 116.a
Viro pio neque viuo neque mortuo, quicquam mali euenire potest 245.f	Vnitas entis, & ens vnitatis, est 45.b
Virtus, similitudo Dei 237.f	Vnitas & vnum principium 58.e
Virtus Diuina infatigabilis 85.f	Vnitas immobilis 59.b
Virtus humana, quæ 107.b	Vnitas ineffabilis, principium omnium 43.f
Virtus quid 204.d	Vnitas Iupiter 147.
Virtutes heroicae 80.d	Vnitas mentem præce lit 13.b
Virtutes insignes non omittendæ in vitiis no- tandis 162.d	Vnitas menti præfertur, & cur 44.c
Virtute superior, Deus 80.c	Vnitas, omnium rerum principium 57.f
Virtutis radicibus sublatis, tota philosophia perit 119.c	Vnitas per excellentiam ibid
Virtutum diuinarum homines participes 80.e	Vnitas principium 58.c
Virtutum maxima pietas 87.c	Vnitas, principium, bonum, idem 114.c
Virum bonum à Deo non negligi 241.d	Vnitas principium, Phanes, terminus, apud Ihermam, quid 174.d

Vnitas supereminens omnium deorum, id est,
angelorum causa
171.e
Vnitas suprema ante omnia producit diuinas
gratias
170.e
Vnitatem ecclesiæ docet Paulus & Cyprianus
282.c
male collegerunt Vnitatem esse vbi esset simi-
litudo
224.d

I N D E X.

Vnitates, angeli 171.a
 ad Vnitatem visibilia & inuisibilia profecta 57.e
 Vnitatis contemplatio, est finis cōtemplationis 113.b
 Vnitatis intuitus finis omnis philosophiæ 232.d
 Vnitatis processus ad ens 45.b
 Vniuersalis participatio est solius Dei 172.a
 Vniuersi natura vna, variæ & quidem infinitæ functiones 134.f
 Vniuersum à mente profectum 16.d
 Vniuersum & mundus, quid differant 60.b
 Vniuersum & vnum, idem 60.c
 Vniuersum, mentis imitatio 10.e
 Vniuersum quibus constat 85.f
 ab Vno omnia pendent, sed per mediam mentem 14.c
 Vnum & Bonum 44.e
 Vnum & vniuersum, nomina Dei ex Xenophane 61.f
 Vnum principium, tres personæ 51.a
 Vnus Deus à cunctis confessus 60.b
 Vnus Deus apud Platonem 164.f
 qui Vnus est, nomine non eget 58.a
 Vnus mundus & non plures, quare 128.c
 Vnus rerum fons 3.f
 Vnus superfubstantialis Deus, alij substantiales 176.b
 Vocabula Patris & filij eadē atque Boni & mentis 16.a
 Vocem Constantini esse totius concilij vocem 274.c
 Voluntatis liberæ omnes angeli creati 188.e
 Voluptas vena mortifera 230.f

veræ Voluptates, quæ 99.a
 Voraginis, sanctæ vetustatis ignarus 267.a
 non paucas Vrbes Constantinus principi ecclesiarum dedit, sed vniuersum occidentem 255.f
 Vrbs maxima aut domus, totus mundus 26.c
 nihil Vtile sine sapientia 234.c
 quæ ad Vtilitatem veniunt specierum, ea cadunt ad interitum indiuiduorum, si omnia sint ab æterno 118.c

X

Xenophon de Deo 57.a
 Xenophanes non phisicus sed Theologus. 62.a
 Ἰσοχρῆς filius Dei dicitur 26.b

Z

Ζεὺς ὁ θεὸς quid 82.c
 Ζῆνι καὶ Ἡρῆ, quasi δι' ὁ Ζῆνι καὶ Ἡρῆ qui Ζῆνι, vel Ἡρῆ, Deū appellarint 65.a
 Zonaras, totam historiam Siluestri recenset cōgruitque cum Artemio super cæde Faustæ & Crispi 281.b.c.d.e
 Zoroaster & Mercurius, vetustiss. 136.b
 Zoroastris error de duobus principiis 114.a
 Zoroastris philosophia 24.c

FINIS.

